Österreichische Nationalbibliothek
+Z226827908

VIENAC

LIST ZABAVI I POUCI.

GODINA VI.

IZDALA GA

DIONIČKA TISKARA.

UREDIO GA

AUGUST ŠENOA.

U ZAGREBU

SLOVI DIONIČKE TISKARE

1874.

SADRŽAJ.

PJESME:

a) izvorne.

b) prevedene.

PRIPOVIEDKE:

a) izvorne

b) prevedene.

POUKA.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

LISTAK.

SLIKE.

GLASBINE.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 1. U Zagrebu dne 3. siečnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Cvieta Zuzorićeva.

VLADISLAVA,

žena Nelepića. Hrvatska junakinja iz god. 1344.

Spjevao Palmović.

Stao malen na okupe narod,
Kršna čeljad, sâm sgoljni Dalmatin.
Velik Bože! ja bi ti se kleo
Tu se nekom dušmanuje u krv,
Jer već s dalja zamjerit se može
Mač i štit i koplje ubojica.

Sve uzgrabce sad gorom, sad ravni
Jaši momče čilo, golobrado.
Ala ljudi! dà liepa junaka,
Ko da su ga opravile vîle:
Gavrankosa polegla zobuncem,
Vučjeg krzna prikrivena kapom.
Po boku mu podcikuje zmija,
Jedna zmija, britka krivošija.
Iz oka mu sjaj božanski bije,
A iz ustah čisti biser sije,
Naše slovo poput srebra zvoni.
Takav ode besjedit mi družbi:
„Ljuta snago, hrvatski mi sine,
Zdrâvljâ tebe Vladislava tvoja!
Puste ti sam ostavila dvore,
Ostavila moje sunce žarko
Nelepića, vrla gospodara,
Da mi tamni zemlji u njedarcu,
Aoh, moje dobro svekoliko!
Evo, za vrat nalego nam dušman,
Nosi glavom sâm Nikola* bane
Četir tisuć težka oklopnika
Sama Niemca, carskog plaćenika,
Hoće moju skvrniti starinu,
Jôj bo zemlji! kuda vojska prodje:
Ne zna majke, procmiljele Tuge,
Niti drúge, razskubena vlasa,
Ne zna sestre, bezbratnice jedne,
Ne zna vrućim što se znojem stica,
Ne zna posta takva izjelica.
Igdje l' ima pravà proti prâvu!
Il se zatr carstvo Pravičino?
Dok se Hrvat svetom kropi krvi,
Živim jamstvom narodnjeg života;
Il da nešto utješnika zove?
Nema toga — van pravo i Boga!
Kralj, koj našom, i jedinom voljom
Hrvatski je nastupio priesto;
Sada našu dè pogrdjuj zemlju,
Staro plemstvo hrvatsko potiskuj;
Tudje diži, podlost mu nagradjuj;
Našoj djeci ni kost golu pusti.
Sabor zovi, kao i ne zovi.
Po svidjenju namete odkrajaj.
Naše triši; sebi račun piši.
Mi; a bez nas. — Dosta sinci! dosta!"

„„Dosta! dosta!"" glas zagrmi jedan,
„„Ti nam prva, kneginjo, ti vrjediš,
Ti ćeš — svi mi od tebe smo grdji —
Povest u boj hrabrih zatočnika,
Ti nas jarit, ti podsjetit divno
Na svet zavjet, težku roda kletvu.""

„Tako li je?" jedro njim će vodja,
„Konja sjedaj tko kukavac niesi
U podborje kremenita Knina
Za mnom teci! sa mnom hrvaj! sieci!"

„Pravica" se zastava Hrvata
Jakim stájom pretila konjica
Ponosice kreće jur i vije,
Za njom junak ode, pozaminu,
Varnice mu iz oka se siplju,
Da na putu sve, što priekim drži,
Jednim duškom, jednom vatrom sprži!

Ljubovci mu, ustrvljenih grudi,
Jedva ako s razbojišta stigne
Po koj vesak mutan i tajnovit.

Na iztoku zaigralo sunce,
Nu si zlatno pomrsilo runce.

Šutnu Knine, ko svetinja skromna;
I već dušman srdcem nasmija se
Kako će ga na lahko predobit;
Kad iz njega sâm úzniče junak
Ponajbolji vitez Vladislava.
Eh! da si se tudier našo, druže,
Vidio bi, vidio što niesi:
Striela ranja
Zloudesno.
Mač odzvanja
Dušmaninu nà užas
Smrtni čas!
Koplja riju
To u prsa, to u šiju.
Tamo opet u prah svit
Lego k trupu probjen štit.
A čuj vapaj! a čuj lupu
Čuj režanje zdvojnih zubi:
Ubi! ubi!
Stane l' sječa ponajžešća,
Prolieću li prve glave,
Čija ruka tu je vješća
Od vitežke Vladislave?
Nakon dobar da pod njome konjic
Posrnu joj i ološa posvem,
Tri put kleče; ne odskoči tri put;

* Gorjanski, odmetnik hrvatski.

Ni ostruge dokrvni udarci,
Ni ljutica ne pomože uzda,
Da se hitar tu ne vesnu junak,
Obujmice tankom po pojasu
Koj na šarca previnu je svoga,
Zatim, muklo promucavši: „s Bogom!
S Bogom! moja izpuni se želja!“
Mač dušmanski iznese mu dušu.

Izpli mjesec ukočen i krvav,
Na čudu se jošte ne načasi,
Boj se doče, bjegnu zlokovarnik.
Sva kan zemlja odiše i diše,
Oh! jest dišeš, junakinjo stara,
Opet mi te umladila djeca,
Dušami te zadahnula svojim,
Riešila ti samosviesti vedje
Put slobode uzdatna ti krila!
Te će tako sad iz ruku tvojih
Sladje okraj zagriznuti hljeba.

Jašu momci preko bojna polja,
Kao zviezde preo vedra neba.
Al mi reci, zašto Vladislavin
Svaki časak popostava šarac?
Za kim žali? kog obiskuje li?
Dà nu s konja junakinja ciknu:
„Uh! ti li si, koljeno junačko,
Jeriniću, od djevojke bolji,
Vrstna slugo, vrstnjeg gospodara,
Znam to divno: kod Šubića Gjure
Bješe njemu štitonošče holo,
I znam divno, kad ti ono Gjuru
Za tri ljeta iziedalo gvoždje,
Kog se dòstô u mog Nelepića,
Oplienja bo sav spljećanski òkô,
Ti se uzpe tamnici do okna,
Tu ga svake slieva gospodaru
O izbavku, žene mu boravku,
Ne bi l' uzglav umekljo mu kamen,
Nozi kruti poodlahno lanac.
Ja to glêla sa visina dverskih
Otvrda si zaklinjala muža
Svom žestinom plama ljuvenoga,
Pretežke da odškrne kračune,
Prosta pusti zaginula sužnja,
Vele, znam bo, nagrdjena lica,
Kako njegva moljaše me žena,
A ti za njom pristajući smierno,
Cjeliva mi koljena i skute,
Zavjerava tvrdom mi se vjerom:
Gospo draga, tog li pustiš, kaza,
Nek i meni dodje u grob leći,
Ne budem li uza te i za te,
To jedino požalit ću, mreći! —
— Oh! tih rieči zaboravit nigda —
Te su moćne i više pokrenut,
Kamo jednog ne odkovat sužnja:
To sad istom podpunomce ćutim,
Gledajuć te izdahla junaka,
Koj kreševu u najjačem skoči
I na šarca previnu me svoga,
Dobar bješe, — meni ponajpače,
I svom konju, koj te, evo, plače.

Dostojno je, samilostna braćo,
Uzimajte svaki svojoj kući
Po trup jedan ovo zatočnika,
Njih sahrante po kristjanski liepo,
Na grob bujni lovor im usadte,
Da, ko vjetar s njim što poigrava,
Tako budna da im živi slava!
Ja ću sama Jerinića, evo,
Dokraj dragog muža si sahranit,
Njeg sahranit tik do vode Krke,
Gdje milovat milostrujni budu
Uviek harnu talasi im grudu!

I vi drugi dični pobornici
I za moje, i za svoje dobro,
Hrabrost vaša, kojom se boraste,
Za viša će djela vas povladit
I božanskom iskrom vas prosikćat
Od potomka preko potomaka
Kudgodj teče glasita junaka!“

Ode junak, brčna perjanica,
Spominjući putem Vladislavu,
Što se od nje sada ovdje reklo,
Da u „amen“ kod Boga se steklo!

A to samo po sebi se kaže:
Motika li i kuka se digne,
Jao onom, kog osveta stigne! —

PASKVA.

Izvorna pripoviedka.

I.

Na jugo-zapadu grada Bakra leži dio, koji se zove Zagrada gornja. Ime to dolazi odatle, što se taj dio spušta prama moru za g r a d o m, koji stoluje na najvišem vrhuncu gradskom. Kad su prasjedioci taj dio gradili, niesu raztipali onih pećina i klisura, što su ondje nagomilane bile, već su ga na onakovu tlu gradili, kako ga je Bog stvorio. S toga se jedan dio kuće osniva na klisuri, dočim drugi dio u zemlju prodire. Zato se ni ulice niesu mogle zasnovati na dugo i na ravno, već skoro svaka kuća stoji na čelu novoj ulici, tako da je Zagrada slična zahodnjaku, ter treba vješta vodje, da se iz njega izvede.

U jednoj od tih ulica stoji kuća na dva sprata. Na pročelju se kuće vide dvoja vrata,

jedna razi zemlje vode u pivnicu, a kroz nju u vrt, druga pako na prvom spratu vode u nutrinju kuće. Do ovih se posljednjih dolazi preko kamenitih stuba, vodećih sa strane na kameniti shod, koji se je pred njimi ogradio ogradom od kamenitih ploča. Kano skoro pred svakom, tako i pred ovom kućom raste granata smokva, a do nje se uza zid vije trs, tvoreći nad shodom bujnu ružu*. Prozori kano što zimi ne imaju vanjskih stakala, tako ni ljeti rebrenica, već mjesto obojega služe vratnice, koje se letvom kroz željezne kvake poprieko provučenom, podupru. Na cieloj kući ima sa strane ulice samo dva obloka, jedan na prvom, drugi na drugom spratu: mislio bi, iztočnjak u njoj stanuje, da od znaličnih očijuh sakrije nutarnji biser.

Po stubah leti čovjek u crnom kaputu s cilindrom na glavi. Tek što je na vrata stupio u kuću, začu se veselo klicanje mnogih tankovitih grla: Fran je tu, Fran je tu!

— Da ste mi zdravo, drage sestrice, reče mladić, zatvoriv za sobom vrata od velike sobe, kojoj je do jednoga prozora oko velika okrugla stola sjedjelo osam šilica. — A kako si mi ti, draga Paskvice? — okrenu se prama djevojci, što je malko prije na stolu pred kanapetom krojila pa joj vatreno stisnu ručicu.

— Uviek na staru, dragi pobratime, šaptnu Paskva potihano, pa držeći se s Franom, posadi ga na kanape i do njega sjede.

— A dà, drago moje, baš kano nona** Mima. Naša učiteljica misli, da samo starice mogu podučavati djevojke, primieti šaljiva Kristina, pa prigušujući sapu, što joj iz prsiju sili, i uzdižući gornje tielo, sve na kanape zavirkuje.

Pak ima borme što i viditi. Kanapetu na zadak naslonio se Fran Požarić, rodom Bakranin, a zvanjem pisar morski. Da me zapitaš, kakov je viditi, težko bih ti mogao točno odgovoriti: toliko je na njem liepa i znamenita. Mladić je živa slika i prilika Bakranina, samo što je na njem sve nekako ugladjenije i savršenije. Na crnomanjastom mu licu sieva mladost, iz crnih očiju probija muževna vatra; čelo, vedro poput vedra dana, a glava ciela šuma crnih kosa, koje u bujnih viticah padaju do zatiljka, mirišućom se mašću ljeskajući. Ako tomu dodaš crne brke, koje suče na hrvatsku, onda si možeš nekako pomisliti to uzorno liepo lice. Niti prsiju niti ledja nije onako širokih, kakovih su obično bakarska morska djeca, ali je na njem sve jezgrovito i čelično, da ga nijedna bura ne shrva i ne obori. Svim su se šilicam otele oči za tim krasnikom, a Paskva gledajući ga izpod oka blagim pogledom:

— A odakle nam, reče, tako naglo, tako iznenada?

— Iz cieloga svieta, brate, odgovori on tako blagozvučnim glasom, da su se sve djevojke i nehotice prama njemu savile — a sada, sad se uprav vraćam iz čarobnoga Napulja. O, vedere Napoli, e poi morire* — doda, pružajući noge, što je dulje mogao, i šireći ruke kano na ogrljaj djevojke.

— Malo manje, malo manje, dragi pobratime, prihvati tišajući Paskva, niesmo još čule, da ti je zvonilo na opielo.

— Bog i duša, skoči Fran lagano na noge, ali namah spuštajući se na kanape: — Da ne ima još u svietu tako liepih djevojaka, reče, kano što si ti, Paskve moja, stisnu joj opet vatreno nježnu ručicu, ne bih mario, da se sad stvorim živim grobom.

— A to dà, vjerujemo — kliknuše jednim glasom sve šilice, smijući se i hohotajući: živim grobom a za živu djevojku.

— Što ste se tako uzkesile, čevrljuge jedne, skoči im Fran u rieč kano ljutit, niesu ni iglice uviek tako oštre, da ih se moraš bojati, doda onako blagim posmjehom, kakovim vlada čovjek, koji je bio na mnogih djevojačkih sielih u svietu, — osobito kad ih tako nježno ručice vode, a pod vladom ovakove blagote — svinu svoju snažnu desnicu oko vitkoga stasa Paskvičina.

Paskva, porumeniv se malko, izvinu se polagano iz njegova zagrljaja, pak pomaknuvši se malko dalje reče: — Pustimo te šale, pak nam pripoviedaj što o tom tvojem čarobnom Napulju. Meni su kazivali, da ga je vidjeti kano i naš Bakar.

— Kano i naš Bakar? sklopi Fran ruke pred sobom u velikom čudu. Drago diete, što si rekla? Napulj je doduše poput Bakra pružio svoje kuće bočinom na brdo, tako da se s mora vidi svakoj kući svaki prozor; a i luku je zatočio podno sebe, s tom ipak razlikom, da ih ima dvie: i za trgovinu i za rat, uza silu brodova. — No što ti kažem, kano i naš Bakar; jer napokon ili dvie ili jedna luka, to je svejedno, samo kad ima brodova i ovdje i ondje. — Ali mu bujnu zemlju, nastavi Fran, i ne pazeći na Paskvine primjetbe, sokovito, one divne okolice gdje ćeš naći na ovom kršu našem? Pa Napulj je grad dražesti i ljubavi, doda otežući se malko, ali se namah izpravi na kanapetu, pa dignuv desnu ruku, prisloniv palac kažiputu, reče: — U Napulju sve ljubi. Ljubi sunce zemlju, dražeći ju svojimi traci,

---

* ruža = brajda = ters razveden u način krova.

** nona = baba = otčeva ili materina mati, pod imenom Mima poznana starica u Bakru.

* Viditi Napulj pak umrieti.

ljubi zemlja sunce, kadeći ga kadilom svojih mirisa; ljubi more kopno, mazeći se oko njegovih zatoka; ljubi kopno more, kupajući se u njegovoj pjeni; pače isti starac Vezuv siplje kadšto iz svojih zapušenih ždralja iskre ljubavi prama titrajućim zviezdam. Riečju u Napulju sve ljubavlju diše i izdiše.

— Toga ima, brate, i u Bakru, primieti Paskvica, zlorado se smijući, da svoga prijatelja još više razpali, ni kod nas nije zemlja ledom prevučena, niti more stinulo a i sunce vabi iz našega kuša i ružmarina omamljivi miris; samo ti starca Vezuva poklanjam, drago mi je, da ga u nas ne ima: za starca ljubav, što za zimu cvieće.

— Jest, jest, drago moje diete, opazi Fran uljudno popuštajući. Ne imaš ni ti posve krivo, narav bi i u našem Bakru bila liepa. Ta eno, kako se oko njega čarobno prelieva ovo more vinograda, kako ugodno mirišu za cvatnje; a kakovo nam more bajno svjetlo baca na tamne kuće, kako nas divno razblažuje svojim oddisanjem. — No, no! bacit će Paskva vragoljasto, samo još korak, pa ćemo biti na istom putu. A on će: Ali gdje ti je ona sila prekrasnih kola i kočija, koja se kroz sav ogromni grad kano dvie niti provlače, gdje oni vatreni paripi, koji bi se mogli i u Ilijina kola upreći? Pa kad istom stupiš u kuću koga konta ili markeza, kakov te sjaj obaja — maše rukom po zraku. Podom svuda perzijski sazi, stienom zrcala od svoda do tala, u svakom kutu kararski mramor pod krilom umjetnih kipova. Oj Napulj je neizcrpiva riznica bogatstva i veleliepja, doda razkriljujući ruke prama svodu.

— Za zdrave ljude i noge su dobre, ne da se još Paskva osobito kada ovako vješto prebiru preko ovoga kamenja; a za ljude, koji se rado imadu, sgodna je i siromašna sobica: Što će sazi, što će zrcala, što li mramorni kipi, ako ne ima iskrenih srdaca?

— Pravo veliš, domišljanko moja, uštipnu ju nježno za bradicu, na kojoj se vidi maljušna jamica, toga ne ima u Napulju: sve nekako divlje i potmulo. O da mi je koja Bakarka u Napulju, doda sav u žaru, ne bih trebao drugoga raja zemaljskoga. Ove rumene jagodice, ova vedra čela, ove vatrene oči, iz kojih iskreno ljubeća duša probija. — Dà, dà, ljubeća bez prestanka šapću si švelje, stidno ga gledajući. — Joj, da mi je ondje toga, sklopi Fran pred licem raširene ruke, joj, da si mi ti ondje, draga posestrimo! — pogleda ju vatreno u oči, koje ona stidno na tla obara. Šetali bismo svaki dan po veličanstvenoj hiaggi, brodili bismo na barčici po moru o zahodu sunca, vozili bismo se po onih divnih ljetovnicih sve do uzkrsloga Pompeja. Sve bih dao za Paskvicu i Napulj! — Ali vrieme teče, pogleda žurno uru, čekaju me prijatelji, za sada budi dosta. Ustane, uzme klobuk u ruke, pa podav ruku Paskvi rekne: — Skoro ću opet doći, ako mi Paskvica dopusti — pogleda ju pronicavim okom.

— Za pobratima kuća je naša uviek otvorena, primieti Paskva nježno i pouzdano.

— S Bogom, drage! okrenu se i brzim korakom izadje iz sobe.

— Ala liepa i ugodna mladića šaptnuše šilice.

II.

Nedjelja je. Paskva je u sobi sama. Ne gledajmo je, kako marljivo pospravlja odrezine od svakojakoga latka, što su joj družice jučer porazbacane ostavile; već čujmo, što se u Bakru o njoj pripovieda. Kći je pokojnoga morskoga kapetana, Josipa Šavlića, jedinica u majke udovice. Živeći u dobru, ne preostade materi njezinoj nego ta kuća na dva sprata a sa tri sobe, i vrt s vinogradom, što su tik pod kućom pali u dolinu, tako ubavu i mirnu, da ne ima ni traga onoj silnoj buri, koja ostale kraje krši i hara. Vladajući ondje vječno proljeće, i vrt im i vinograd bujno uspievaju, ukrašeni visokimi smokvami. Ali sve te malice ne dotiču za život, a kuća se u ovom dielu gradskom ne može nikomu u najam dati, sve da bi se i mati i kći htjele u jednu sobicu stisnuti. Treba dakle drugčije si pomoći. Mati je za živa muža Paskvu dobro odhranila u strahu božjem i marljivu radu, osobito pako u ručnom dielu, a poimence u švelu rubenine, kano što su to okolnosti gradske donosile. Paskva posta šveljom, da prehrani sebe i još više majku svoju. Nu što će jedne ruke izbosti za tolike potrebe? Budni duh djevojke pomisli na veći razvoj, pa se ona stade vježbati u šivanju ženskih haljina. Bez učitelja, bez francezkih metara, sama samcata u povodu uma svoga neobično oštra na toliko uspie u toj umieći, da je skoro i sama mogla haljine šivati i druge učiti, pa tako ju danas vidimo šveljom učiteljicom s osam učenica. Sav ju Bakar hvali porad neobične vještine, brzine i uljudnosti: svaka haljine stoji kano prelivena, a tek si ju naručio, već ju i dobivaš, i to bez dosadna iztjerivanja novaca. Zato se ona i zove **šilicom** ter kroji i šije skoro za sve, što je odlično u Bakru. Pripravnost pako, kojom za majku sebi zabave i slasti uzkraćuje, čini ju ljubimicom svega grada.

Tekar što je sobu pospremila, otvori ormarčić pred velikim zrcalom, da i sebe spremi, a za veliku misu u deset sati, iz koje nebi izostala nijedna valjana djevojka, ako nije već na jutarnjoj bila. Ne ima tu ni aromatičnih sopuna, ni ciparskoga praha, ni

anaterina, već okrepna frižka voda, uz miris kuša i ružmarina, štono mjeseca svibnja lahki lahor s bližnjih brda u sobu donosi i raznosi. Prije nego što će se primiti posla, pristupi k prozoru, da se sita nasrče onoga balsamičnoga zraka. Već je splela bujnu i samoniklu plavu kosu, u blag način vienca, u koji je s desne strane pribola ružičin pupoljak. Na to je gotovo djelo zatočila dvie velike modre oči, da vidi, je li sve u redu. Licem joj se prolio tanahan rumenac, kano kad se zora sprema na doček sunca. Plemenitijih poteza, bjelije puti, tanje masti niesi još vidio, do u pjesničkih |Mljetcih. Prirediyši i nakitivši glavu, skine sa sebe sobnu opravu, pa kano da se stidi sama sebe, žurno al i oprezno uljeze u crnu svilenu haljinu, koja se sama prelije po vitkom stasiću i golubinjih grudih. U tren oka vidiš i ne vidiš diku djevojačku, koja se stidna gustom koprenom prekrili. Oko vrata prospe zlatni lanac mljetačkoga djela, komu na kraju vise moći sa slikom blažene Marije trsatske. Na ruke je natakla nekoliko prstena, dragih uspomena pokojnoga otca. — Zatvorivši ormarić, već je bila i rukavice navukla, a hladilicu desnom, — molitvenicu pako lievom rukom primila, pa se prama vratima uputila, kad

— Dobro jutro! kliče Fran, koji je i ne pokucav u žurbi na vratih u sobu stupio, dobro jutro, draga Paskve moja.

— Kako to, ti ovdje? zapenta zasupnuta djevojka, pak tako rano, tako iznenada?

— Ne boj se ništa, mila moja golubice, primi ju nježno za drhćuću ruku, znao sam, da si danas sama, pa sam pohitio, da se s tobom razgovorim: važno je, što ti imam kazati.

— Čudno! prihvati djevojka, razabravši se jur malko, pa posadivši pobratima na kanape, sjede do njega. Doista čudno, da ti danas mene tražiš. A gdje su ti napuljske karuce, doda uštipno gdje, li vatreni paripi, da se odnjihaš kamo u Bakarac ili u Kraljevicu?

— I noge su dobre za zdrava čovjeka, drago moje diete, a osobito u Bakru. Sa svimi vilovnjaci svieta ovoga ne stigoh danas ovamo na najmilije plandište svoje.

— A kamo sjaj i veličanstvo grefovskih kuća, kamo sazi, zrcala i kipovi? — Ovdje ne ima ničega od tih tvojih ‹ dražila, doda ukorno, al i posve mirno, vidjeti je, da ga bocka samo.

— Al imade kip od dragocjenijega gradiva, nego što je sav kararski mramor, kip stvoren u najvećem uzhitu božjem, urešen svimi dražestmi tiela, ukrašen svimi darovi duše! odgovori, a plamteće mu oči izdaju ćuteće srdce.

— Svaka šala do sgode, moj Frane, primieti hladnokrvno Paskva, odtiskujući od sebe pruženom rukom ta laskanja. Za šalu je preveć, a za istinu odviše. Morala bih se na tebe razljutiti, a to bi škodilo našemu pobratimstvu.

— Za šalu, reče? opazi Fran zlovoljno. Bog i duša, morao bih biti posljednji čovjek na svietu, kad bih se ovako šaliti smio, pak još s tobom, jedina moja željo! nastavi vatreno i ozbiljno. Je l', da ti niesi toga rekla? Opozovi, dušo, joj opozovi, vjeruj, što na žive oči vidiš.

— Na žive oči, vidim čovjeka, primieti Paskva još mirnije, tuckajući se hladilicom po krilu, koji ljubi bogatstvo, sjaj i veličanstvo, a tomu u mojoj priprostoj sobici ne ima mjesta.

— Ne ima za ljude, koji se ne imaju rado, prihvati Fran uzhićeno, videći, da se govor navraća na put, koji sigurnoj pobjedi vodi, ali za ljubeće duše i najprostija je soba sjajnom palačom. Ne reče li i ti to isto prije malo dana? Sazi će nam biti mehki razgovori, zrcala plamteće oči, kipovi kararski dvoje ljubovnika. O vjeruj, vjeruj poštenju Bakranina.

— Poštenje je, dragi brate, rieč sasma sklizka, opazi djevojka još uviek mirno, ali sad već ipak gledajući ga pazljivo u lice. — Što koristi poštenje tamničaru, kad ga narav nuka, da biegom steče slobodu; čemu je poštenje razkošniku, kad ga slasti neodoljivo k sebi vabe? koja korist od poštenja bogatašu, kad ga jedan prid na drugi vuče?

— Sve je to istina, mudra glavice moja, primieti Fran posve sigurno, sve je to istina do najposljednjega slovca; ali daj tamničaru verige sladjega robstva, sam će se u nje okovati; pokaži razkošniku samo iz daleka slasti one, koje teku iz srdca draga i mila, iz duha uviek bodra, uviek nova, sam će baciti sve ostale slasti; obećaj bogatašu neprocjenjivo blago domaće sreće, zaboravit će na sve ostale pride, varave i nestalne. Joj, u tebe tražim, sladka utjeho srdca moga, robstvo slasti i domaću sreću.

— Sve to kažeš, dok postigneš; a kad visom govora svoga poneseš nebogu djevojku, reče drhtavim glasom, a suza joj se odroni niz bliedo sad lice, Bog zna, na koje ćeš ju grebene zavitlati biede i nevolje!

— Da sam to nakanio učiniti, bio bih u Napulju pokušao sreću svoju. Ali niesam li i u onom čarobnom gradu, u onom bezprimjernom sjaju, u onih razkošnih zabavah tražio srdce, joj, srdce bakarke djevojke? Ne vriedi li tu ništa narav moja, na koju se inače pozivaš? Joj, vjeruj, vjeruj, tako ti naravi ljudske, uviek istinite.

Paskva se sad izpravi, oči su joj posve suhe, pa će svetčanim glasom: Ja sam, Frane,

sretna u miru svojem: ako me kaniš prevariti, iz ovoga raja iztjerati, a za tašto ime kakove plemkinje, a za titjerku sjaja i bogatstva, Bog će suditi, znaj, Bog će suditi bezprimjernomu zločinstvu tvomu. Ako li su istinite rieči tvoje, šaptnu potihanim glasom, slegnuši plećima i pruživši ruke oko sebe: ja sam tvoja... sve do groba.

— O slasti, o blaženstva! kliknu Fran sa svim uzhitom žarkoga srdca svoga, a dvoja usta srču med cjelova, na koji se nebo smije.

U to se otvore naglo vrata, a u sobu stupi... Paskvina majka, koja je do sada na drugom spratu bila u domaćem poslu. Fran, uzstav naglo, izpade iz sobe, a Paskva stoji pred majkom oborenih očiju. —

— Što je to s tobom, Paskve? reče u čudu gospodja Šavlićka, sklopivši ruke na krilu. — Je li moguće, da te je taj pauk zapleo u svoje mreže?

— Po kojih veselo leprša muha, ali ne bez glave, primieti posve mirno, al i s nekim zadovoljstvom, ne bojeći se nimalo tih zlatnih mreža, doda tiho uzdahnuvši.

— Što to moram čuti? izdere se starica još u većem čudu. Jesi li ti ona mudra Paskva, koja sve svojim umom razabire, prije nego li se na djelo odvaži? Zlatne mreže uviek mreže, ma i zlatne bile? Protuhu si uslišala, koji se po cielom svietu tepe, varajući nedužne djevojke...

— Nemojte, majko, vriedjati srdca vlastitomu djetetu svomu. On nije više Fran, već vjerenik vaše Paskve: svaka uvreda, njemu nanesena, mene boli. Ako po svietu ide, to mu je život; a što vara djevojke, to može biti i kleveta, kleveta, majko, bezposlica, kakovih u našem Bakru ima dosta.

— Što, i u obranu ga još uzimaš? O jadne i nevoljne mene! pograbi se rukama za siedu glavu. A zar ne vidiš na žive oči, kako se koči i propinje, kako se nosi i ponosi: ono fino ruho, ona mast na kosah, onaj miris, što se oko njega prolieva. Je li to samo nalik na ozbiljna muža, na brižljiva otca, na štedna gospodara? O Paskve, Paskve, kako to, da otvorenim očima ništa ne vidiš?

— Ako ne će sada, da kada će? skoči joj u rieč Paskva. Valjda se mladić ne će ogrnuti darovcem, a pod poderanom kapom? A jeste li vidjeli, majko, ono bukteće oko, koje bi i mrtvaca probudilo na život; jeste li opazili ono vedro lice, koje bi i plaču izvabilo posmjeh; jeste li čuli onaj romon glasa, što dušu milinom natapa; jeste li osjetili svu silu njegova razgovora, koja djevojačko srdce razigrava? O liep je kano sunce, sladak je kano med cvatućih livada. Joj, za njega sve bih dala na svietu! razkrili ruke kano da hoće da ga zagrli i na srdce pritisne.

Dvie grozne suze ukradu se starici iz oka. Čuti i sama istinu, pače grabi ju rukama. Ženska i sama, pozna djevojačko srdce, pak joj se duša stisne, stisne joj se tugom i žalošću. Majčine opomene, majčin ukor ne koristi više: tu treba triezna nauka, pa će kćerci posve mirno, al i plačno:

— Ljepota dakle i milina, to te je zanielo! Pravo imaš, kćerce moja, upre u nju plačne oči, ne dao Bog, da ti tu istinu porečem. Ljepota i milina već iz daleka k sebi vuče, sve je to istina, bez toga sviet bi se sam sobom razišao. — No, hvala Bogu, kad barem to uvidjate, reče Paskva veselo, pa ju pozorno gleda, otvorivši malko i koraljna ustaca, da joj nijedna rieč ne uteče. — Još i više ja uvidjam, drago diete moje. Liepo je i ugodno proljetno sunce, na kojem si ljudi griju studena uda; liepa je i ugodna cvatuća livada, kojom prebiru domaćim siedom utřnule noge djevojaka; ugodni su lahki lahorići, koji oživljuju stinulu krv u žilah. Ali kad se sunce zavuče u tmaste oblake, kad livade usahnu od opeke, kad lahorići riknu vijavicom, gdje je tu samo tračak ljepote i miline? Presta, misleći jadna, sad je kćor nadvladala.

— Mili Bože, al ste čudni, majko moja, prihvati kćerka tim većim mirom, čim je bila sigurnija pobjedi. Pa zar se za to ljudi ne će grijati na suncu, ne će šetati po livadah, ne će razblaživati povjetarcem? Prava je mudrost uživati ljepotu i milinu, a uklanjati se grdobi i dosadi.

— Uklanjati se, uklanjati se, reče starica zamišljeno, gledajući pred sebe, kad bi se to samo tako moglo. Ali zar ne zaplovi riba u pogubne mreže, u koje ju je privabila svietlost ribara; zar ptica ne sjedne na ljepak, na koji ju je dozvao piev vabilica? Čuvaj se, kćerce, doda prieteći joj kažiputem, čuvaj se vabaca, oni uviek čovjeku o glavi rade.

— A zar nije, majko moja, zar nije mnoga riba, ostavivši nesmotrene druge u mreži odplovila sinjim morem; a zar nije mnoga ptica, ostavivši piskutajuće sestrice na ljepku, odlećela vedrim zrakom? Samo pažnje i razbora treba.

— Što pažnje, što razbora? planu starica ljutošću, srdi se, što joj se kći toli vješto uklanja prigovorom, hrleći u očevidnu propast. — Kad ti ljepota pamet pomuti, kad ti milina srdce uzbuni, gdje je tu pažnje i razbora, a kod tako pogibeljna čovjeka, koji te svimi čari ljepote i miline vabi na mirni skorup morski, dok vihrom, koji će podići strasti njegove, ne razkrši plav sreće tvoje.

— Ne srdite se, sladka majčice moja, gladi ju Paska nježnom rukom po nabranom čelu, umjet ću se čuvat i vihara, i grebena. Nije on takov, kako što ga vi u brižljivosti

svojoj za kćerku rišete. Vatren je, žestok je, to n.u mladu i dolikuje; al je i popustljiv, čemu se u tako mlada čovjeka ni nadala niesam. Joj, da ste slušali naše razgovore, nijedne svoje rieči nije oporo branio, svuda je popustio razlogu i istini, pak i u najmanjoj stvarci. Pak što za to? skoči joj u rieč još uviek ljuta mati, valjda ne će čupat se s djevojkom, koju kani prevariti, na tanak led navesti.

— Od toga ću voska nastavi Paskva u uzhitu svojem, niti ne pazeći na materine prigovore, od toga ću voska znat umiesiti tvrd i trajan kip, komu ćete se i vi sami čuditi. Ako li naidjem gdje na trusku koju duševne pokvarenosti, razlogom ću ju i nježnošću izbaciti iz kvasa; ako li osjetim koju tvrdju žilu opornosti, omehčat ću ju zagrljajem i suzom tužnicom. Joj, vi ne znate, majko, što sve može ljubljena žena napram mužu svojemu? Previjat ga može oko sebe, oko sreće svoje. — Da, previjati s početka, dok on nju kašnje posve ne svine i ne slomi prekine joj rieč mati sve u većoj ljutosti. Srdita ću ublaživati, teče Paskva u rastućem uzhitu svojem kano rieka, rušeći bezobzirce sve zapreke oko sebe, srdita ću oblaživati cjelovom svojim, ohola ću krotiti poniznošću svojom, razkošna ću stezati darežljivošću svojom u svačem, što tvori domaću sreću njegovu. Sve ću učiniti, samo da mi on sieva suncem ljepote, samo da me on zatravljuje milinom razgovora svoga. Ljepotu ću i milinu, koju je Bog tako obilnom rukom prolio po svietu, štovati, a štujuć nju, slaviti ću Boga, u koga koji se uzdaje, nikad ne propadne. Joj, tada ću biti podpuno sretna! zagrli majku svom nježnošću i vatrom ljubeće kćerke? Jeste li sada zadovoljni, sladka majčice moja? doda, gledajući ju vlažnima očima uzhita i zahvalnosti.

— Budi volja božja, pak i tvoja, kad svakako tako hoćeš, reče uzdišući, pak i ona ljubezno zagrli jedinicu svoju. (Dalje sliedi).

MARIANA.

Spjevao Englez Tennyson. Pohrvatio I. T.

Obrasla mahovinom ruža,
Opustio je cio vrt,
I voćka grâne u niz skruža,
A kolac do nje leži strt.
Suhotom vjetar sgrće strov,
Lupàra vratî, dunuv ljuće
Uzvitla slamke trepećuće
Kućérku pustom na loš krov.
Marjána vapi: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah, dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

I plače jadna jutrom ranim,
I plače, kad će sunce zać:
Ne mogla očma zaplakanim
Na visu utjehe si nać.
Poléte l' cmokćuć netopiri,
Zahúji l' hladnog vjetra strûj,
Odvrnuv zastor, uz tih nûj
Kroz staklo u noć van poviri.
I vapi samo: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah, dragog nema! Iznemogoh:
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

Zašušti kadšto sove tiek,
A tad je opet mukli mûk,
Il čukne pievca kukuriek,
Il s hlieva dojne krave rûk.
Jednolik to joj noći traj,
Sad pol je budna, snena pol,
Dok sunce opet u taj dol
Ne dohvati razgodit sjaj.

A ona vapi: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah, dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

Na dometu joj dvorcu eno
Jezérce spava crna dna,
Žabòkrek, ševarje zelèno
Prekrililo ga diljem sva.
Topòla trepti uza njeg,
Daleko u križ pùstom tom
Jedincat to i kvrgast strom,
Bjeluca mu se lišća snieg.
Tek ona vapi: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah, dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

Kad noćju duhne bura hitra
A mjesec vine nice put,
Topole tada sjen zatitra
Po zavjesi joj u taj kut.
A sadje l' mjesec niže, niže,
Tad granje, lišće na lik njen,
Na postelju joj hita sjen,
Gdje jedva kadšto san ju stiže.
Tek ona vapi: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah, dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

I škriplju vrata neprestance
Sanòvit i pust kroz taj dom,
I muha zuji uz okance,

I škrglja miš u kutu svom.
A ona kroz san vidi često
Na stieni davni oblik, stas,
Hodnikom čuje davni glas
I topot stope nije presto.
Tek ona vapi: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, gdje si? Čuj!“

I vječna kvrcnja šetalice
I vjetra po topoli šum
I vrebca cvrkut svednevice
Pomućuje joj bistri um.
Al ponajmrže, ponajgrče
Bijaše njojzi gledat dan
I prašak suncem obasjan
Do časka, kad se opet smrče.
Tad jeknu kroz plač: „Stradam mnogo,
Sirota ja sam tuj!
Ah dragog nema! Iznemogoh;
Oj smrti, dodji! Čuj!

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T.

1.
Bogataš i siromak.

U palači grofovoj slavio se imendan. Bogataši gledju samo, kako će zabavljati se i plesati; oni se tako dugočase, da bi ne jedan put pol imetka svoga dali jedino zato, da si štogod poželiti mogu — a siromasi! siromasi dali bi pol života svoga, kad bi im se samo jedna jedina želja izpunila.

Grof dakle priredio ples na svoj imendan; bilo je to o Ivanju, da li u svibnju ili u lipnju ne znam pravo — a na plesu tom bilo mnogo osoba, mnogo lica, a sva lica vesela, smiešeća se i sretna.

Nitko od njih nije mislio danas, što će biti sutra; liepe ženske smiešile se, vino skupo, dobro, staro, pjenasto i mirisavo lievalo se neprestano, na stolovih poredana jela, koja bi i umirajućemu život povratila.

Mnoga pljoska vina, mnoga zdjela stojaše toliko, koliko bi dosta bilo siromahu čovjeku, da se cielu godinu prehrani.

Velike li razlike medju tim svietom nakićenim, veselim, smiešećim se, klanjajućim se, vjerujućim si i varajućim se, i onim tamo, koji nekoliko koračaja odtuda na studenu pločniku, u dronjcih, gladan proklinje sebe i bližnjega — te prosi Boga za život!

Život, zar je to nešto tako mila? nešto tako važna?

Život, zar to nije muka i bol?

Život, zar to nije san težak, nerazumljiv?

Život! a ipak sirotinja prosi za njega, te ga se izim filozofa i budale nitko dobrovoljno ne lišava.

U grofa slavio se imendan! — Grof bijaše mlad čovjek, udovac; kod njega stanovahu punica mu i sestra joj, mrtvi stvorovi, ne imajući ni svojih misli, ni svoje volje. Grof namjeravaše se oženiti po drugi put, bijaše mlad, pristao, bogat, hćede oženiti se ne iz ljubavi, ne za volju kojoj ženskoj, niti radi novaca, nego jedino zato, jer se svi žene, naravno je dakle, da se i on oženi.

Nevjesta grofova, to jest ona, koju si je bio odabrao, zvaše se Fantazija, bijaše mlada, od desete godine tiha i mirna, kad bi spavala, živa i veoma razgovorna danju, vrlo krasna večerom; značaja bijaše nedokučiva, imaše naime časomice tako čudne želje, da je ne mogaše nitko pojmiti ni razumiti, čitaše mnogo, a to je bez dvojbe i bilo uzrokom tako naglih promiena u njenu značaju, njenih željah i nazorih.

Gospodin grof priredio ples na svoj imendan jedino zato, jer je njegov imendan bio ujedno i imendanom Fantazijine majke.

Na plesu tom hćede grof zaprositi ruku svoje odabrane, i gledaše ju s toga oko pol noći po svi sobah, ali zalud.

Gdje je gospodična kćerka? upita majku.

— Ne znam! odvrati starica, uzela je svoj šâl sa naslonjača i otišla.

— U šâlu? upita grof i ugrize se u ustne.

— U šalu, odvrati mirno majka.

— U šâlu, opetova sâm sobom grof koracajuć u daljne sobe.

Ali gdje bijaše nevjesta?

Šetala se po vrtu. Sama? Ne. S njom bijaše mladić u iznošenu odielu, staru šeširu, bez rukavica — vlasi mu razčupane, a lice bliedo.

Stupaše uz nju.

Ona šâlom zaogrnuta, šuteć, k nebu uzdignutima očima navlačivaše rukavicu.

— Josipe, povika, otišla sam s plesa, ples mi je dosadan. Kad bi se cio sviet na njem zabavljao, o kako bih bila vesela, ali kad se samo jedan dio zabavlja, a mnogo veći plače — kako da tu plešem!

— Istina, odvrati Josip malko porugljivim posmjehom, ali koja hasna odtuda što se ti žalostiš u onom času, u kojem se toliki drugi vesele? Tko ne može ublažiti tudje boli, taj ne pomaže svojim sažaljivanjem.

I Jopip umuknu.

— Mislila sam na tebe! ozva se nanovo djevojka.

— Na mene! — liepo zahvaljujem, odvrati smiešeć se mladić. A ja sam ondje cielu večer stajao pod prozorom, gledao sam vas, taj sviet veseli, plesajući. Motrio sam vaše bogatsvo, vaša pića, vaša jela, ja, koji ću se domala vratiti u svoju tiesnu sobicu, k svojoj poderanoj postelji, k svojim traljavim zidovom i kukavnu jelu, koga se vaš pas ni taknuo ne bi, a ja ga, mà mi se i grusti, od glada gutam. Ali ne ću si već sbog toga razbijati glave.

— Hoćeš li se ubiti? upita ga Fantazija.

— Ne — oženiti ću se bogato, odvrati Josip, prodati ću svoje tielo, svoje srdce, svoju dušu, svoju slobodu, svoju volju, sve — za komad hljeba i nekoliko ljubeznih rieči.

— Ti se ženiš? upita ga ganuto djevojka i uhvati ga za ruku — a ljubiš li ju?

— Ne!

— A ženiš se.

— Da ne umrem od glada i preziranja.

— Mogao bi raditi.

— Posao se ne izplaćuje — ima dosta poslenika.

— Dakle ćeš se prodati, Josipe, a komu?

— Bogatoj, odvrata Josip.

— Je li liepa? ljubi li te, hoćeš li biti sretan?

— Ne gledjem na to, je li liepa, jer ne imam izbora; ne znam hoću li biti sretan — ali biti ću bogat.

— Ubogi! povika Fantazija, i ja sam bogata.

— Ali ne za mene — odvrati Josip, tvoja majka gledje ti nekoga drugoga, a ne takova siromaha, kakov sam ja.

Fantazija se nasmijala.

— Čuj der me, reče, to je vrlo zanimivo, i se udajem.

— Za koga?

— Za grofa.

— Želim ti sreću, i ti se prodaješ.

— Ne ja, majka me prodaje za naslov — Josipe, viditi ćemo se poslije svatbe, biti ćemo sretni.

— Biti ćemo bogati! odvrati Josip i ode. Fantazija vratila se u dvoranu. Grof ju dopratio k majci.

— Gdje si bila dušice?

— Namieštala sam si kose u sobici, smiešeć se odvrati Fantazija.

2.

Josip pogleda na razsvietljenu grofovsku palaču, obori glavu i u duši zavapi:

— I Matija biti će bogat!

Na to naglo odvrati oči od dražestna plesa, koji se je iz napolja kroz otvorene prozore viditi mogao, začepi uha, da ne čuje svirke i ode k svomu stanu. Po tamnih stubah uzpe se gore i tiho unidje u sobicu, te otvoriv okno, da se okriepi svježim povjetarcem, sjede uz prozor i gledaše van.

Bijaše ljetna noć, sjajna, prekrasna noć, slična onoj prvoj noći, koju je Adam u raju vidio, noć nakićena cviećem, mjesecom na čelu, snom na grudih, a poljubcem djevojačkim na ustnah. O ta noć bila je tako krasna, a u sobici Josipovoj sve tužno, pusto i siromašno, a srdce mu puno suza krvi i boli.

Josip stao promatrati cio svoj život, i sjetio se svoje majke, kako ga je na grudi privijala, sjetio se svoje dječje igre, svojih haljinica, spomenuo se, da su ga tada zvali Matijom; na to vidio je u svojoj pameti kasnija ljeta, kad su mu se roditelji obogatili, kad im se je bogatstvo u kući udomilo, a po stienah visili kristali, srebro i zlato. Sjetio se, da ga tada ne nazivahu više Matijom, nego Josipom. Vidio je dalje, kako je odrasao u bogatstvu, kako je toga bogatstva sve manje i manje bivalo, dok ga napokon nije posve ne stalo, na što je sliedila oskudica, nužda i nevolja. Od toga časa zvao se je, kako mu je kad na um palo, a riedko kad čuo je svoje pravo ime: bijaše ubogim sirotčetom.

Tisuću inih uspomena mladosti sleglo mu se najednoč na srdce, prijatelji, ženske, posao, razkalašenost, zlato, oskudica, nužda glad, jednom riečju ciela njegova mladost. Na to uze promatrati svoje sadanje stanje i sgrozi se nad svojim razkidanim srdcem, svojimi nadami, nad svojimi osnovami i svojom ljubavju.

Jer Matija — Josip ljubljaše bogatašicu, a sam ne imajuć ničesa, morade se, da samo živit uzmogne, žrtvovati onoj, koje ne mogaše ljubiti.

— Svoje srdce, svoju pamet, svoje nade, sve što imam, sve dajem za zlato! Ne bi li bolje bilo trpiti u slobodi, nego li biti bogat, a uz to prodan? Ne, odvrati sam sebi, ne — biti ću bogat kao i oni, kûpiti ću si pravo, da smiem uživati slasti.

Potom ustade, raznieti tinjajuću vatru na ognjištu i sjede nanovo k prozoru, jer ga je k njemu mamila divna krasota tihe noći.

Ta noć, mišljaše Josip, koliko pokriva plesova svojim alabastrovim nebom, koliko ljubećih se srdaca, koliko slavulja, — koliko nevoljnika, stradalaca, nuždu trpećih!!

I Matija podje iznovice k ognjištu, te oborene glave praštao se sa svojom siromašnom sobicom, u kojoj je toliko bezsanenih noći sproveo, praštao se s njom, praštao se nauviek, jer je imao postati bogatašem.

Praštao se sa svakom i pojedinom stvarcom, i s ognjištem, koje ga je tolike dneve grijalo, koje mu je tolike noći svietlilo — i s posteljom, na kojoj je zalud san izčekivao, i sa stienami, po kojih je pisao sgode srdca svoga, s prozorom, s koga je gledao samo krovove, dimnjake i nebo, sa stolom, na ko-

jem je pisao, ne nadajuć se ni slavi ni nagradi, i sa ptićem svojim, koji mu je pjevao milu pjesmu mladosti.

Dok je tako promišljao, začuje lupu na prozoru i okrene se — prozorom dodje jedini prijatelj ubogoga Matije, mačak Macan.

Oni življahu skupa kao prijatelji, kao braća. Macan skočio mu na koljena, protegnuo se, nakostrušio i legao k ognjištu. Sretni Macane! On se vratio sa svoga puta po krovovih, nasićen lovom, te ne hajuć za današnji, niti se brineć za sutrašnji dan, stao mirno presti, ne znajuć, da mora umrieti.

Ogrijao si šape kraj ognjišta i usnuo. Matija baci oči prama nebu i zavapi:

— Budimo zvieri — to je bolje.

I ode spavat.

Sanjalo mu se, da je bio veoma bogat mačak, da je hodao na zadnjih noguh, frkao brkove i mijaukao.

(Dalje sliedi).

DVA SONETA

U SLAVU CVIETE ZUZORIĆEVE

od Torkvata Tassa, preveo ih A. Šenoa.

I.

Ah! Sretni stol taj, moja gospa mlada
Gdje sjedila uz krasne gospe ine.
Ko onoj bje, gdje rajske vrh visine
Ambrozijom se slade Davor, Lada.

Na romon glasbe zaigrala tada,
Ko vilin tančac kad se krilat vine
Pobrzale joj nožke ljubke, fine;
Cinéra, reć bi, kolo vodi sada.

Jakínu grade rajem tad si bio!
Visoke kule tvoje, stan joj ubav
Hrićine, brieg i morski vali;

I tvoga neba dašak čist i mio,
Sve disalo je živu plamnu ljubav,
Od žudjenja se tvrdo srdce tali.

II.

Ni zelen-drvo mlado u proljeće
Toliko liepe razgranjuje grane,
Ni veo noći toli milo pane,
Ko kad joj kosa mreže milka meće;

Ni zviezde rane zorom se kriesеće
Ne bliešte liepo, kadno danak svane,
Ko oči, s kojih srdce stine plane;
Pred usnami joj bliedi ružin-cvieće.

Dà, cviet je ona — sama je divota
Vrlina sjajna — kći slovinskog roda,
Što milka moć ju doni u te kraje;

Mješt lavora gdje ćutiš uzdisaje,
Gdje gorkom suzom teče ljubka voda,
Tu većma sjaje, miri joj ljepota.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Kazalištni listovi.

I.

Miiostiva gospodjo!

Bit će vam zaista u pameti, kako se u umjetničkoj palači bečke izložbe jesenas sastasmo. Valjda se sjećate našega razgovora ili da kažem prepirke. Ljuta li onda okršaja medju nama. Nagledavši se silnog umjetničkoga blaga svega svieta, uzdahnuh sa našega ubožtva. Uzdahnuste ste i vi od srdca, pače planuste. „Krv mi skoči na lice,“ kliknuste, „kad zadjoh u onu daščaru, gdje su hrvatski izložci sbacani bili. Bojala sam se govorit hrvatski — od sramote.“ „Tako je i meni bilo“ odvratih ja, „kada nadjoh medju parostroji i vagoni osiečke hamove!“ „Ah, pa kad svratih zatim u ovoj dvorani oko na ruski mramorni kip. „Prvo postupanje djeteta.“ — „A ja na francezki kip „Prisega Špartaka.““ — „Toga u nas ne ima.“ — „I ne ima žalibože“ odvratih turobno. Zatim produljih: „A znate li milostiva gospodjo, da su toj nestašici gospodje krive?“ „Kako to?“ planuste vi. „Žena je genij umjetnosti. žena nas oduševljava, žena vraća nas bogovom, kad nas je svakdanja proza pritisla bila. Ta sjećajte se Rafailove Fernarine, sjećajte se Laure, Beatriče, Leonore. Gledajte u ovoj dvorani Pilottievu ponositu Thusneldu. Al naše Hrvatice suviše su krivovjerke t. j. premalo Hrvatice.“ Vaše malene ustnice stadoše se ljutito nabirati i kroz gnjev mi odvratiste: „Vi potvrdjujete zlobnimi riečmi izreku „Le style cest l homme. I jezik i pero vam je otrov.“ „Munja vašega oka kaže mi, da je u tom otrovu mrvica istine bilo. Al vjerujte mi da je to samo gorak liek. Po naravi svojoj propisujem nehotice same gorke ljekove i srdim se često na sebe. Ah koliko žalim da ne umiem pisati medom, niesam jezuita.“ — Nu, odvratiste vi pecavo „ako mi žene niesmo hrvatske vile, sami ste krivi vi gospo-

dari svieta, a navlastito vitezi gvozdenoga pera jer ste fratri, jer nam mjesto lakih pošalica mudre ozbiljne prodike pišete. Pišite našim jezikom, pišite za srdce, bit ćemo hrvatske vile!“ Tako govorasmo i dalje. Ne pamtim više rieči, al znam, da sam napokon bud s oštrine našega duha, bud s udvornosti prema krasnomu polu kliknuo „Pobjediste me!“ Vi mi dadoste težku, pretežku pokoru — da vam pišem listove o našem kazalištu za gospoje. Evo se kajem, sjedoh vam pisat. Mučan je to zaista posao. Mi jezičavci i nadriperići imamo tu vele mučnu zadaću ljude uljudit t. j. operušat ih, dok ne postanu ljudi. To je već i stari mudrac Diogen učinio, al je operušao pievca. Nije li to za nas strašna pogibelj? Perušaj, a mjesto čovjeka izići će pievac. Pievac će skočiti pa ti izkopati oči, a što će čovjek sliepac, ako nije Leljo? Pa kritika kazališna! Il se hvali il se grdi bez razloga, a kad čas hvališ čas prigovaraš razlozi, ljuti se sviet najviše na tebe, jer se sviet upravo razloga boji. A vrlo je pogibeljno za čovjeka, kad se ga ljudi boje. Ostaje mi medjutim jedna utjeha — vi milostiva gospodjo! Vi ćete mi vjerovat, vi me razumjet — više i ne tražim. Da vam dakle pričam o dramatičnih slastih, kojimi se vi, ne budući u Zagrebu, ne možete osladiti. Naše je kazalište, reklo se što mu drago, dobro, vrlo dobro. To je svakako vrlo smjela rieč. Jel te? Mnogo vaših zagrebačkih sestrica nasmiešit će se aristokratički mojoj drzovitosti. Neka. Ja bih te Evine kćeri osudio sans pardon; da moraju kroz jednu godinu svaki dan gledati ljubljansko ili celovačko kazalište; vjerujte mi milostiva, hrvatsko kazalište bilo bi im med, „c' est chic!“ viknule bi u sav glas. Naše kazalište razvijalo se dakako pomalo, jer se prebrzo stvoriti moralo. Medju starimi predstavami „Captislave,“ „Robinje,“ „Pavlimira“ i „Ariadne“ na dubrovačkom trgu i današnjim hrvatskim kazalištem ne ima nikakova saveza. Redovito prikazuje se u nas hrvatski tek od g. 1840. a od 1840. do 1873. kratko je vrieme za razvoj dramatičnoga zavoda. Pa ipak kolika razlika. U petom desetku našeg stoljeća nije nam njemačka vlada dozvolila hrvatske predstave, nego jednom za 8 dana i to u četvrtak. Bijah tada djače. Kolikom žestinom pljeskasmo pokojnomu Vejacu — ne bijaše nipošto Dawison — kad nam u „Razbojnicih na gori kulminskoj“ odmucao ulogu hajdučkog harambaše crnog Pere. A danas, kad gledate n. pr. predstavu Sardonovih „Bogomoljaca“. Ta to je drugi sviet. Išlo je lako, lagano pričinom mnogo ruka, mnogo glava. Tko je neprestance živio u Zagrebu, svaku predstavu gledao, ni ne shvaća toga razvoja. Ima dakako usijanih glava, tvrdećih da do jučer nije bilo kazališta, a od jučer se stvorilo. Takovi ljudi dakako ni ne znaju, što da je kazalište. Meni se takovo preklapanje čini, kao kad pitaš seljaka našega: Tko je sazidao taj veliki grad? — Kraljević Marko i to preko noći, odgovorit će seljak, pomagale ga vile. Oprostite mi tu stranputicu, milostiva gospodjo, pustimo Kraljevića Marka na miru, mogao bi se na nas razljutit. Fantazija usrećila je već mnogo ljudi, i da svakomu pravo bude, reći ćemo: Ta i Minerva, božica mudrosti, skočila je ciela i čitava iz Saturnove glave i to jednim mahom. Vjerujmo u čudesa, milostiva, vjerujmo, jer „blaženi vjerujući.“ Sad bar vidite, da sam janje. Izišav neki dan u jutro iz kuće, opazih na ćošku užasne rieči „Moć saviesti“ t. j. na kazališnom oglasu. Moć saviesti! Velika stvar! Takovi nadpisi bijahu u modi prije 20—30 godina, kad je dramatika ljudski moral silovitimi ljekovi liečiti znala. Zadjoh na večer u naš vilin hram, da tu moć pobliže oćutim. Slušajte milostiva, pa sudite sami o tom doista čudnom plodu dramatične vile.

U nekom selu Elsassa stajala je g. 1850. krčma, svojina občinskoga načelnika Matisa, čovjeka štovana i bogata. U njega bijaše Ančica jedinica, koja je imala poći za ljubljenog žandarskog stražmeštra Christiana Böhma. Jedne burne večeri pripoviedaju si seljak Valter i šumar Henrik, kako se je prije 15 godina u noći svratio bio bogat poljski Žid, koj se poslije kratke stanke odpravi na put. Al bude orobljen, ubijen. Osumnjiše dva dječaka iz sela, medvedara, koja i zatvorena budu. Jedan hoteć uteć, bude smaknut, drugi Gašpar, pušten na slobodu, budući da se nije dokaza našlo. Toga Gašpara smatralo je cielo selo izmetom, nu dobroćudni Matis hranio ga na svoj trošak. Dok su seljaci tako govorili, nadodje Gašpar u krčmu te sjede piti. Nadodje i Matis s puta i pripovieda, kako je u bližnjem selu vidio magnetizera, koji je umio prinukat čovjeka, da govori iz sna tajnu istinu. Čuvši, da seljaci govore o umorstvu poljskog Žida, veli im nek se okane stare bajke. Pije se u zdravlje mladenca — al ujedanput udje u krčmu poljski Žid — Matis upropastiv se sruši bez sviesti, i Gašparu pukne medju očima. Žid je otišao, Matis — pravi ubojica s nevolje — oporavlja se i odluči odstranit Gašpara. Nudja mu novaca, Gašpar ne će i uzme samo jedan zlatnik, što ga je prije 15 godina nosio bio te ga slučajno opazi medju Matisovim novcem. On hoće da tu stvar prijavi sudu. Matis ne mari, pripravlja svatove. Za najvećeg veselja provali Gašpar, i hoće da odkrije ime pravog ubojice, al to Matis zaprieči lupiv Gašpara šakom po glavi. Dade ga bacit u tamnicu, pa da se nastavi veselje. Žandaru čini se to sumnjivo, te ostavi mladu i svatove. Poslije pijanke vrati se Matis u svoju sobu. Odluči

Gašpara u tamnici probosti, al mu jave, da je Gašpar umro. — Matisa osvoji san. U snu vidi sud, koj ga izpituje. On taji. Dodje — sve u snu — magnetizer, pa magnetizira Matisa, a ovaj izpovieda — u snu — iz sna, da je ubio Žida, i sud osudi — u snu — Matisa na smrt. Matis očajan probudi se, opazi, da je sve to san, veseli se da je Gašpar mrtav. Al ovaj pokaže se živ na prozoru i dozivlje sviet i stražu. Ne bijaše mrtav. Matisa popadne užas, padne mu kap. Doleti sviet. Pred mrtvim Matisom kaje se Gašpar za svoj čin, povrati se Bogu i sastavi žandara i bogatu Ančicu.

Šta toj priči velite milostiva gospo? Pripovjedih posve kratko. Veli se, da je „Moć saviesti“ pod imenom „Poljski Žid“ na mnogo boljih kazalištih mnogo puti prikazana bila. Moguće. Meni to nije dovoljno. Razlog taj može valjati samo za onoga, koj je lien misliti. A ja mislim, da se tom magnetičnom tragikomedijom nije hrvatski repertoir ni malo povećao. Ideja je svakako izvorna, al čin nije vjerojatan. U pripoviesti čita se takova šta laglje. Novelista može refleksijom i frazom psihologične i logične griehe zabašuriti, al dramatik mora da nam prikaže pravu i zdravu istinu, a ja velim, da „moć saviesti“ na pozorištu ne ima ni sjenke od istine. Molim vas: u snu sud, u snu magnetizovanje, u snu smrtna osuda, tko će vam to vjerovat? Vi jamačno ne ćete, milostiva gospodjo, jer ste odviš zdrave pameti. Ima u tom komadu silna efekta, dà, al ima i dugačkih, dosta praznih monologa i dialoga, efekti tuj niesu nego prskavci, te ne izviru iz skladne cjeline. K tomu uvriedio je pisac krasni spol. Ma ni jedan ženski značaj u komadu ne vriedi mnogo, a vi znate, da bez žena svieta ne ima. Ne mislimo, da će „moć saviesti“ vjekovat u našem repertoiru; žalim naše vrle glumce, da su za tu malicu potrošili toliko vremena, jer prikazalo se — izim užasnih sborova — vrlo dobro.

Naš Mandrović nije se dao zavesti efektom svoje uloge; razborito premda živo prikazanje — osobito magnetična izpovied — Matisa pokazalo nam je podpuna vještaka. Slika bijaše oštra, karakteristična. Uz njega izkazao se je g. Brani kao Gašpar. Deklamovanje bijaše naravsko, al djelovalo je silno. Karakteristika priličila je više Narcisu nego seoskoj propalici. I g. Rajković kao Valter obilježio je jasno svoju ulogu. Ančica gčne Ditmayerove? — Strpljen, spašen; po vremenu moći ćemo gospodični pljeskati. To vam je, milostiva gospo, „moć saviesti“, po najboljoj ne može se o njoj drugčije govorit, a ja nadajući se, da ću vam skoro što zanimivijega javit,

ostajem vaš
pokorni grešnik.

Cvieta Zuzurićeva.

(Sa slikom).

U pjesničtvu svih naroda imade žena plemenitih, krasnih, uznositih, koje se upravo imadu smatrati smrtnimi vilami narodnjega pjesničtva, jer su divotom i vrlinom svojom zaniele bogoduhe ljude, da narodu izpjevaju bezsmrtne pjesme. Tassa oduševljavala Leonora, Petrarku Laura, Dantea Beatrica. I u starom slobodnom Dubrovniku, tom ognjištu hrvatskoga pjesničtva pojavila se takova vila, koja je budila divne pjesme u mnogobrojnom kolu tadanjih pjesnika a navlastito poetičkih velikana Dinka Ranjine i Dominika Zlatarića. Neobična ta žena jest Cvieta Zuzorićeva, koje priliku donosimo na čelu današnjega lista. Već u 8. broju lanjskoga „Vienca“ govorili smo obširnije o Cvieti i to po podatcih, što ih je presv. g. Ivan Kukuljević Sakcinski sastavio bio iz raznih izvora.

Što onda pripoviedasmo, dozvat ćemo našim čitaocem opet u pamet po životopisu, sastavljenom od Kukuljevića još g. 1846.

Cvieta rodi se g. 1555. u Dubrovniku od Frana Zuzorića, imućna prosvietljena gradjanina i Marije Radaljevićeve. Cvieta imala je još 4 sestre, medju kojima je jedna i to Lukrecija pošla za hrvatskoga pjesnika Niku Nalješkovića.

Za ono doba cvala je u slobodnoj hrvatskoj republiki na sinjem moru uz obilnu trgovinu i domaća umjetnost naročito — pjesničtvo. Dominko Zlatarić, Dinko Ranjina, Niko Nalješković, Miša Bunić i Savko Bobalić natjecahu se skladnimi začinkami na materinskom jeziku razigravati srdca svojih sugradjana. Dubrovnik bijaše tada pravom slovinskom Atinom, a pjesnici nalažahu ponuke u liepih sielih milolikih dubrovačkih kćeri. I kuća imućnoga Frana Zuzorića bijaše takov hram umjetnosti, Nikolica Restićeva, Julija i Nadalica Bunićeve i Mare Gundulićeva sastajahu se u krasno vilinsko kolo, a prvakinja tomu kolu bijaše krasna, umna, milokrvna Cvieta.

Cvieta gradila je i sama pjesama na hrvatskom jeziku, kako suvremenici jasno svjedoče. Žalibože nije se moglo tim plodovom Cvjetine vile ući u trag, te još čekaju svoga Kolumba. U tom kolu sjajuć poticaše Cvieta sve pjesnike na skladno pjevanje, i Ranjina i Zlatarić poklanjahu njezinoj ljepoti divne stihove sve do njezine smrti.

Na skoro preseli se njezin otac sa svojom obitelji i trgovinom u Jakin. I tu zabuši Cvieta krasotom i umom sve umjetnike i učenjake, tu ju vidje i slavni pjesnik „Oslobodjena Jerusolima“, te joj izpjeva dva soneta, što ih u ovom listu prevedosmo. U 22. godini svojoj t. j. 14. ožujka 1577. udade se Cvieta za fiorentinskog bogatog plemića Bartola Pesciona. I u Fiorenci bude Cvieta

uresom slavnog medicejskog dvora. Umjetnost, pjesničtvo, znanost sve se klanjalo mladoj Dubrovkinji, a navlastito mnogobrojni njeni zemljaci nalazeći se na dvoru florentinskom. Ona i nije zaboravila svoga naroda, svoje domovine. Često bi pohodila rodbinu u Dubrovniku. Tako slavljena doživi 45. godinu svoga vieka i to oko g. 1600. Razcviljen sa propasti tolike divote, zavapi Dominko Zlatarić u nadgrobnoj pjesmi:

Poginu sva dika od svīta i ukras,
Kad čini smrt príka zamuknut sladki glas.

Druga slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

Opisali smo prvu monumentalnu sliku u crkvi stolnoj djakovačkoj, dogotovljenu slikarom Seitzom mladjim. Opaziti nam je, da je slika izvedena po svojstvenom narisu slikara, Overboekovi bo kartoni još se ne izvadjaju. Oni su opredieljeni za kupolu i apside. Buduć pako da je kupola odveć visoka i buduć da nije obla i ne polazi odmah iz svoga početka u svodove nego se iz četverokuta stubočke diže u osmokut kao što to narav cieloga crkvenoga stroja zahtieva, zato se ne bi slike odozdo iz crkve dovoljno opazile. Overboekovi kartoni ne će se dakle ni izvadjati, nego će mjesto njih u kupoli postavljeni biti symboli odnoseći se na zvanje i život S. Petra, komu je crkva posvećena. Kartoni Overboekovi za sada se nalaze izloženi u austrijskom muzeju u Beču; pak, ako i ne će žaliboże resiti našu stolnu crkvu, riesiti će ipak našu narodnu sbirku u Zagrebu. i biti će našoj mladeži, koja se umjetnosti posveti, vječitim ogledom, koga sliediti valja; jer nije dvojbe, da je slavni Overboek bio najveći religiozni slikar našega vieka, vierni sljedbenik i drug ne umrlih i nedosiživih trecentista i kvatrocentista, Gjotte, Avancia, i Angjelika Fiesole, koje dan i noć učiti i po mogućnosti sliediti ima svaki mladić, koji misli u religioznoj umjetnosti do ikoje znamenitosti dospjeti.

Druga slika u našoj crkvi dogotovljena je Seitzom starijim. Oba Seitza otac i sin jednim te istim pravcem idu s tom medjutim razlikom, što mladji vjernije sliedi stope škole floretinske petnaestoga vieka. Na slici starijega Seitza polag stare sljedbe opaziti je više tragova novije škole i to ako se ne varamo velikoga Korneliusa, komu je stariji Seitz učenikom bio a sad je sljedbenikom. Poznato će biti, da si je Kornelius, pod prosvietljenim pokroviteljstvom kralja Ljudevita neumrlost stekao u pinakothеci monakovskoj i u crkvah monakovskih. Seitz stariji bi ne samo učenikom, nego i suradnikom Korneliusovim u Monakovu. Mi smo imali prilike Korneliusove slike u Monakovu i Berlinu viditi. Prava je naslada čovjeku, koji se iole umie za ideali zavesti, slike Korneliusove promatrati. Mi se dobro sjećamo na jedan Korneliusov posljednji sud, koji je medjutim polag sve svoje ljepote i izvrstnosti želju u nas probudio, da je slikar malo manje Michael-Angjela u Sixtini a malo više Angjelika u Orvietu, Orkanju u pizanskom groblju sliedio. Stariji Seitz mnogo je radio u Atheni, i povodom tiem, da bolje prouči byzantince dulje vremena boravio na svetoj gori, Athosu.

Slika Seitza starijega u našoj crkvi predstavlja Isusa, kako bolestne i nemoćne lieči, što je simbol živi onoga božanstvenoga lieka, koga dušam našim pruža svagda, kad se pouzdamo i skrušeno k njemu obratimo. Isusu s lieva nalaze se bolestnici jur ozdravljeli, s desna nevoljnici k njemu hrle i pomoć u njega pitaju. Isus sam u središtu nalazi se upravo na svetom činu — koji još traje. Okrenuo se na desno i vidimo ga samo u profilu polovicom lica. Čin se obavlja pod vedrim nebom, a za samim činom vide se vrata gradska i sam grad. Drago nam je vele, što se na toj slici i sgradâ nalazi i to sgradâ vrlo liepih romanskoga sloga. Jedna od tih sgrada ima vrlo krasni peristil, to jest predvorje sa kolumnami i svodovi, da ne mogu biti ljepši. Opetujemo, da nam je drago i takovih sgrada u naših slikah viditi, da se i tiem boljemu ukusu priuči naš narod, jer žaliboże, sve štogod se u nas il crkvenih il civilnih sgrada gradi, tako je slabo i neukusno, da pod estetičnim vidom upravo ništ i ne vriedi i ukus nam više kvari nego čisti. Mi mislimo, da bi upravo uzvišenomu zvanju svete crkve dolikovalo, da se u tom obziru na čelo postavi našemu narodu. Umjetnost žrtvom golgotskom posvećena, i ona služiti ima svrham božje providnosti, narodu na izobražanje i oplemenjivanje. Ne može biti dvojbe da je umjetnost od 16. stoljeća počam poglavito za to propadala, što su svećenici na nju svaki upliv izgubili. Crkva se pako i svećenstvo u srednjem vieku preobilno i vele uspješno umjetnošću posluživahu u zvanju svom. Divni su zaisto plodovi, koje je duh kršćanski na polju svakovrstne umjetnosti u sredujoj dobi proizveo tako, da se s njimi ni iz daleka ništ po našem barem mnienju prispodobiti ne da, što je klasična umjetnost starih Grka i Rimljana stvorila. Sve što je graditeljstvo, slikarstvo i vajarstvo od 10. do 15. vieka uzvišena stvorilo, sve se je to u crkvi steklo, da svrham božjim i ljudskim služi. Isto to valja o muzici i pjevanju. Danas žaliboże što se u tom obziru uzvišenim svrham službe božje posvećuje, većom stranom mnogo je lošije od onoga, što svjetskim zabavam, koje su kadšto vrlo dvojbene naravi, služi. Pak se ipak tužimo, da su nam crkve po svetcih i nedjeljah prazne! Stari koludri i stari svećenici ne samo da su umje-

tnost štitili i svakim načinom podupirali, nego upravo mnogi od njih najveći su umjetnici bili. Najljepše crkve po Italiji, Maria novella u Fiorenci, de la Minerva u Rimu, Joani et Paulo, dei Frari u Mletcih proizvodi su svećenički. Najdivnije miniature, najuzvišenije slike svećenici su negda sami slikali n. p. naš Klovio, Angjeliko Fiesole i brat mu Benedetto i. t. d. Sad se to od svećenika ne zahtieva; ali se ne samo obzirom na obću izobraženost, nego upravo obzirom na zvanje svećeničko danas od svećenika zahtievati mora, da umjetnost razumije, da zna razsuditi, stara i nova djela umjetnosti i razlučiti zlo od dobra, zahtieva se od svećenika, da ne podupira ništariju, kukavštinu, nego da pod okrilje svoje uzme pravu umjetnost, koja često puta propada sbog pomanjkanja pomoći, koja se izobiljem zlomu i pokvarenomu ukusu pruža. To je jedini način, da se umjetnost ne samo u crkvi, nego po njoj u svietu preporodi i oplemeni, dokazav tim, da je i ona dionicom postala onoga preporodjaja, koje se je na križu obavilo. Zato se danas u Francezkoj i Njemačkoj predaje mladeži crkvenoj nauka o umjetnosti. U Beču bogoslovi svakim četvrtkom slušaju predavanja upravitelja muzejalnoga g. Eitelbergera. Samo se još kod nas spava i potreba ta ne osjeća. Zato sve što imamo starih umjetnina, ter je nepravdom vremena oštećeno, ne samo da se ne popravlja, nego se od dana do dana sve više grdi i izopačuje. Što se pako nova gradi i nameće, to upravo ništ ne znači, i novac je većom stranom u taman bačen. Mi koji ovo pišemo prijatelji smo i štovatelji svećenički. Znamo mi njegove velike zasluge cieniti; ali baš upravo za oto bi željeli, da se i u tom obziru prvo svećenstvo probudi i ostalomu narodu na čelo stavi. Svatko zna, koliko je pokojni Montalembert crkvu katoličku ljubio, koliko je katoličko svećenstvo štovao; pak se je upravo on prije 30 do 40 godina isto tako ko mi danas na svećenstvo francuzko tužio u svojih spisih: du vandalisme en France, i del'etat actuel de l' art religieux en France, i de l' attitude actuelle du vandalisme en France. U obće se tomu slavnomu mužu, pak tada Rio-u, koji je klasično djelo pisao „de l' art chrétien“ zahvalit' ima, da se je vandalizmu u Francuzkoj na put stalo, da je umjetnost boljim pravcem pošla; napose pako; da je svećenstvo francuzko važno svoje zvanje u tom obziru ozbiljnije shvaćati i vršiti počelo.

Možebit će biti koga, koji će čitajuć ovo reći: Lahko je to pisati, ali odkale našemu narodu novaca, da umjetnih crkava i. t. d. gradi, da skupih umjetnih slika i kipova kupuje?

Tomu odgovaramo: I vele novaca dâ se u tutanj potrošiti, ko što je to tri sto i više godina za vrieme dekadancije i barokisma bivalo a čestoput još i dan danas biva. A malim novcem dadu se liepe stvari sagraditi. Evo živoga primjera: Irski narod najnesretniji je na svietu, on je pravi mučenik. Sve mu je oteto, i zemlje i crkve njegove; tudjin je ostao u vlastitoj domovini, a harač ljuti daje stranim svećenikom, koji medju njimi ni ne prebivaju; pak ipak taj slavni mučenik i sirotan, što crkvica i kapelica od 30 do 40 godina zidje, sve je krasno i vrlo umjetno u slogu gotičkom, ko što to svjedoči Montalembert, koji je svu Irsku proputovao. I naš narod rado na crkve daje, dost se u nas na slične stvari troši, samo bi valjalo, da se svećenici u nas onim znanjem i onom voljom, ko što to Irski svećenici čine, na čelo naroda stave. Još jedan put velimo, da ne pišemo ovo da korimo, nego da zamolimo svećenstvo, da o tom misliti i kako bi se stvari na bolje obratiti mogle, promatrati stane.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Svim književnikom, družtvom, knjižarom jugoslavenskim i u obće svim prijateljem „Vienca“. Počam od današnjega dana donosit će „Vienac“ redovito slike i to sve samo izvorne crpljene iz života, poviesti i umjetnosti naroda hrvatskoga, srbskoga i slovenskoga. Mi ćemo uvrstit u naš list slike starih naših pjesnika, slikara, učenjaka, banova i u obće znamenitih muževa i žena u našoj poviesti, a i narodne odličnike naše dobe. Izim toga donosit će „Vienac“ slike ponajljepših naših pokrajina, gradina, ruševina, zdanja, umotvorinâ naših starih i novih slikara i kipara, kao i znamenita djela stranih umjetnika, nalazeća se u našoj domovini, „Vienac“ priobćivat će narodne nošnje iz svih krajeva našega naroda, grčke rimske i slavenske starine, nadjene u našoj domovini, zatim grbove gradova, pokrajina i glasovitih obitelji. Prečastni g. dr. Fr. Rački i g. ravnatelj Šime Ljubić prepuštaju nam za porabu sve umjetnine jugoslavenske akademije i narodnoga muzeja, presv. g. Ivan Kukuljević svoju bogatu sbirku, obećano nam je, te možemo upotriebiti blago zagrebačke nadbiskupske knjižnice. K tomu podupirat će nas na isti način mnogo drugih rodoljuba. Možemo našim prijateljem unapried spomenuti nekoliko slika, štono pripravismo za „Vienac“ i to: Cvietu Zuzorićevu pjesnicu hrvatsku XVI vieka; pjesnike i pisce Dinka Ranjinu i Gjona Pal-

motića, Lukijana Mušickoga, Dositija Obradovića, Vodnika, Prešerna, Preradovića; bugarskog cara Arsena, bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, banove Krstu Frankopana, Gjuru Zrinjskoga i Ivana Draškovića, biskupe Gjuru Draškovića, Petra Petretića i Gospodnetića; glasbenika Vatroslava Lisinskoga, Matiju Gubca, vodju seljačke bune, Franju Trenka, pandurskoga vodju, zatim slike: Jugoslaviju od Salgettia, Preobraženje sv. Pavla od Julija Klovija, propalu fresko-sliku „Pobjeda umjetnosti" iz grada Čakovca, risarije Albrechta Dürera, do sele ne priobćene nacrte od Kikereca i Rendića; grad Zagreb u 14. 16. 17. i 18. vieku, novu stolnu crkvu djakovačku, gradine Trakošćan, Samobor, Cetin, Plitvička jezera, Bledsko jezero; starine: Branimirov kamen, pečat Kralja Krešimira, mramorni kip Apolla i. t. d.

Po tom mogu se naši prijatelji uvjerit, da dosta zanimiva gradiva ima. Uza sve to molimo sve rodoljube i umjetnike, da nam pošalju zanimiva gradiva za slike, što ga u raznih stranah imade, bud stare slike bud fotografije.

Još jednu. Zadaća je „Vienca" i to znamenita zadaća, da donosi redovito kritiku o spisih beletrističkih i ob umjetninah. Nitko ne može zahtievati, nit je to običaj po svietu, da uredničtvo samo kupuje domaće knjige, da ih uzmogne prosuditi. Zato se obraćamo svim književnikom družtvom i nakladateljem moleći, da uredničtvu „Vienca" pošlju hrvatske, srbske i slovenske knjige. Ako nam je list u tom nešto nepodpun bio, nije naša krivnja. Za viesti o stranoj knjizi brinut ćemo se sami.

Egipatski kabinet narodnoga muzeja. Naš narodni muzej, premda tekar g. 1846. osnovan, čuva obilje znamenitih priedmeta i prirodoslovnih i povjestničkih. Kraj svega toga niesu sbirke struke starinarske ni iz rimske ni grčke, pa ni iz slavenske dobe podpune; mnogo bo i mnogo ima stvari vele znamenitih po našoj domovini, ležećih sada gdje u zakutku, kojim bi mjesto imalo biti u našem muzeju. Nadamo se tvrdo od visoke kr. zemaljske vlade i od poznate revnosti muzejnog ravnateljstva, da će se spasit od propasti, što je po naših krajevih razsijano. Jedina cjelina naše arkeologične sbirke jest kabinet egipatski, malen doduše ali znamenit. Čuveni egiptolog Brux, baveći se u Zagrebu sastavio je čitav opis te sbirke, koj bje poslije i tiskom izdan. Već Brux iztaknuo je važnost nekih papirovih ulomaka hieratičkim pismom pisanih. Ne davno dodje u Zagreb dr. Leo Reinisch, professor starinarstva na bečkom sveučilištu, te stade sbirku potanko iztraživati, i navlastito napise na povojcih mumija, što je Brux propustio bio, te naidje na vrlo važne priedmete. Znamenitost priedmeta moći će se najbolje prosudit po pismu, što no ga bečki učenjak upravi na čuvara našega muzeja g. Šimu Ljubića. Evo pisma:

Vele štovani gospodine ravnatelju! Budi mi dozvoljeno, da na korist vašega muzeja vaš pozor svratim na dva priedmeta od najveće znamenitosti, kojim upravo nigdje para ne ima.

Prvi je priedmet u crnom ormaru pohranjen papyrus sa semitičkimi pismeni, kojih su znamenke dosele posve ne poznate bile. Pohodio sam skoro sve muzeje Evrope i Amerike, al nigdje ne naidjoh na toli važan priedmet davnih vremena, kao što je nadpis u zagrebačkom muzeju. U interesu ovdješnjeg muzeja a i ciele znanosti umoljavam vas, da dadete pripraviti vieran otisak toga nadpisa, da se uzmogne znanstveno iztraživati.

Drugi je priedmet mumija, označena u katalogu na str. 49. br. 3. kao „neegipatska." Ta mumija pripravljena je dapače posve na egipatski način, al, sudeć po svih biljezih, mislim, da polazi iz prvog vieka kršćanstva. Hierogliti na povojcih mumije rabljeni su kao čarobno obilježje.

Zemaljski naš muzej zadužio bi si znanost ne malo, da dade izim spomenutih dvajuh priedmeta snimiti svjetlopisom svakolika pisma papirovih samota, a te snimke da izdade u osebnoj knjizi. To bi bio najbolji put, da si zagrebački muzej osvoji trajan glas u učenom svietu.

Dozvolite mi, štovani gospodine ravnatelju, da vam izjavim svoje odlično počitanje, uz koje mi je čast pozdravit vas. Lav. Reinisch, professor bečkog sveučilišta."

Daljnjega komentara ne treba. Tvrdo se nadamo, da će se želja učenoga professora stvoriti istinom. Čujemo, da je vrli zagrebački svjetlopisac počeo snimati nadpise. Ugledalo to djelo skoro sviet. —a.

Layeva sbirka jugoslavenskih obrtnih umjetnina. Po više puti spomenusmo važnost sbirke obrtnih umjetnina jugoslavenskih vrloga rodoljuba Laya. Priznanje cieloga umjetnoga svieta i cieloga našega naroda najbolja su nagrada proti onim uvredam, što ih je izkusio na bečkoj svjetskoj izložbi. Lay sastavio je dvie takove sbirke i to za obrtni muzej u Beču i za Keningston-muzej u Londonu. Najsavršeniju sbirku sastavio je Lay ipak za Zagreb. Stigla je ovih dana u Zagreb, te se smještava u prostorijah narodnoga muzeja. Kad bude posve razredjena govorit ćemo obširnije o njoj. Ne bi li nam vele zaslužni gospodin sastavitelj čitao nekoliko predavanja o tom priedmetu?

Narodno kazalište. Kazališna uprava izdala je za prvu polu mjeseca siečnja sliedeći repertoir: 1. Trideset godina iz kartaševa života. 3. Mislav (prijam g. Iv. Zajca) 4. Kućna kapica dra. Fausta 5. Rigoletto. 6. Razsipnik. 7. Nervozni. 8. Rigoletto. 9. Tajni agent (novo) 10. Mislav. 11. Marija, kći pukovnije. 12. Divljan. 13. Boysijska vještica. 14. Mislav. 15. Kromvelov sin. (novo). Dakle ipak lakrdije! Samo dalje!

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 2. U Zagrebu dne 10. siečnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

HELVETIA.[1]

Spjevao Medo Pucić.

S onog časa kad nam mat' jevropa
Razbojište postade kraljeva
Oko Minča, Laba i Dunava
Oko Rene i okolo Sene;
Udario gori na gorega,
Uzavrieše u svjetini strasti
Najokrutnije, najpoganitije,
A narode obufati muka
I plač i krv i samrtne rane;
Sva je zemlja žrtvenik smrdeći;
Još ženskinje podivljačile se,
Smetle s' sebe zazor i sramotu
Te na ime općine i družtva
Kamen-uljem potpaljuju dvore
Hranilišta najdičnih tvorova
Štono pamet naučila ruku
Da izdjela tankoumnim perom
Šarim percem i oštrim dlijetom ....
Zastidi se božica Sloboda!
Bezobrazno samo joj se smije
Krupov uz top Bismark pokneženi
Vizantinac u varvarskom gunju.
A zapara s mrtvačkog razboja
Okužiće uzduh u pljućama,
Omraziće srčanom čovjeku
Um i nauk, ljubav i poštenje
I čemu se mladić priučio
Vjeru u narod i u Boga vjeru...
Pa sad zna li i sam kuda li će
Da s' otrese svagdanjega gada?
Da izmakne naprednoj vrućici?
Sama ostà jedna pokrajina
U sredini medju krvnicima
I na njoj su boži blagosovi,
Uzvišena u planinske vise
Obranjena gorom i dubravom,
Prekrštena vječnim snježnjicama,
Natopljena vodma i jezerma,
Urešena plodnim dolinama,
Okićena selma i varošma,
Oživljena mlagjahnom rabotom,
Izkrižana gvozdenijem putma,
Preplovljena brzim paroplovma,
Prepletena munjevačom žicom,
Ovjenčana umom i razumom,
Okrunjena gospockom slobodom,
I po pravu nad svim ponosita
Pobratimstvom četiri plemena;[2]
Tu će biti nama utočište,
Tu ćemo se s prirodom pomirit;
Nije ona ljude nastavila
Da se kolju o komadić hljeba,
Da se diče kalom i brljogom,
Nego da se druže, časte, ljube,
Vedro čelo da u nebo dižu,
Da s' ponose duševnom vrlinom
Kako zemlja lozom i maslinom.
Oj ljepote božijega stvora!
Glè Lemansko puče tu jezero[3]
Pravo more širom i dubinom
A voda mu svietla ko zrcalo
Tiho liže kitnjaste brežuljke
Gje i danas s Klaranske šumice
Uzdah diše Žjulijinog srca,[4]
Uzdah ljubve, uzdah čiste duše
Omilio svakom osjetljivcu,
Okadio nasladom južinu
Megj Vevejem, Montrezom, Šiljonom
Što j, okrajak zemaljskoga raja;
A ljepoti divna položaja
Reko b' osvud da se nešto smije,
Smijeh leti od kraja do kraja,
Smiju s' gore, smiju se doline,
Od smijeha jezero će pući,
Izpod leda zub se s juga keči,[5]
Smijeh raste sve veći te veći
Dok maticom plahovitog Róna
Za legjima ženevskog mudrana

Pretvori se u rug i u sprdnju
Kojom starac s Ferneja se titra [6]
Nad ljuckijem i božijem radom;
A groznom mu odzivlje se kletvom
S Diodata Bajronova duša
I ozbiljna s Kopeta, Lozane,
Muška glava Nekerove ćerke [7]
I starinska Gjibonova svijest;
Pa svi rade, svak od svoje ruke,
Da zamrače miso o zakonu
Koji starim vladaše svijetom,
Te priprave mlagjem vieku puta
Kroz gomilu pustih ruševina:
Ko je junak da se ljucki bori
S potuljenom u cvijeću zmijom?
Po župama ove divne zemlje
— A šta nije u toj zemlji divno? —
Zvona zvone s tanahnih zvonara
Zovu narod u šarene crkve
Da pred otar na koljena padnu,
U prostoti hristijanske vjere
Da čistoćom odapru s' hitrini
Moleć Boga i božije svece;
I eto ih niz planinske klance
Sa vrleti, s gorskijeh prodoli
Preko onih vazdušnih mostova
Što s Friburgom sastavljaju brda,
A čuj kakvi zaoriše zvuci
Iz cijevi crkovnih orgulja?
Časom tihi, blazi, tankozvečni
Od miline slašću naljevaju,
Časom tvrdi, surovi, turobni
Užasom ti dušu napunjuju,
Svakom čuvstvu skladom s' odazivlju,
Svaku miso glasom razglašuju . . .
Jesu li ih načinili ljudi
Ili su ih Vile udesile?
Pa uznose sobom u nebesa
I molitvu skrušenoga srca
I pršanje ljetnog povjetarca
I uzklicaj zatravljene duše
I rogobor junačkog mejdana,
Tutanj bubnja i svirale svirku
Žamor puka, pjesnu crkovnjaka
Zbor vojaka, prasku iz pušaka
Grom topova, nebeskih treskova
Jauk smrti, slavopjev pobjede
I nada sve „Bože nas pomiluj“
Vreli vapaj pobožnog naroda
Što s nizine bukom se razljega
I udara u crkovni trijem
Da bi reko: razlomit ga hoće . . .
Oh, da, hoće; crkva je prem tiesna,
Ljucke zgrade sve su premalene
Da zaklope dušu kad uzvrije
Kada hiti Bogu da s' otkrije . . .
Nadvor, nadvor, na široko polje
Na šnježnjice i na ledenice
Na Bjelicu, Ružicu, Gjevicu [8]
Što ih zemlja put neba izvrgla
Da se bliže s zviezdam razgovara;
Tu s' iskona isti led se lašti,
Odkad svijet s' u praznini valja
Valovi se morski skamenili;
Sve je čisto, vedro, stasno, čvrstvo,
Sunčanijem zablieštено zrakom
A dok Bogu ruke uzdignemo
U ognjici nepoznata čuvstva,
U poletu uznešenog duha,
Pod nogam ni oblaci se kupe
Pod nogam ni i grmi i sieva
Na zemljicu među se munjine
Što je zemsko da se zemlji vrne
Što nebesko da se nebu vine . . . .
Kuku! lele! i nas zemlja vuče
I naše nam pritežalo tielo,
Uši zuju, oči jedva zriju,
Jedva mogu da uzdišu prsa
Dok jedanput: z bogom ostaj, nebo!
Ne smie čovjek sam pred Bogom stati
Pre no smetne majimunsku sliku
Što mu novi nametnuo nauk,
Z Bogom nebo, ti nas primi zemljo
Eto ti nas niz gizbaske skoke [9]
Sedam slapa s vrha do jezera
Štono noću žarom razsvietljeni
Crne krvi deru se potoci;
Eto ti nas u Megjujezerje [10]
Gje u punom rascvjetu naravi
Po pašnjacim rikaju muzare
A surutkom ljudi prsa kriepe;
Eto ti nas četr' okružnom blatu [11]
U korito gorskijeh divova
Na hridini gjeno Tel iskoči [12]
Kad u bezdan tiranina rine
Sebe spasi i izbavi narod:
Onda tu se zbivahu čudesa;
Sastanu se brcka tri sokola,
Tek što stanu s' i vjeru si dadu
Il poginut il Avstrica stući
A iz zemlje probiju tri vrela; [13]
Voda iz njih još i danas bije
Košt' i danas još sloboda cavti
U to krvlju izbavljenoj zemlji.
Oj slobodo, ja se tebi klanjam
Na prastaroj tvojoj gospoštini!
Ovgje ti si prosta, milosrdna
A bez gizda, nakita i čina
Ma od sebe nikog ne odbijaš
Ko ti nosi srce na posvetu;
Oj slobodo, ako ludi ljudi
I ne znadu danas ti vrline,
A ti ostan' bar u ovim brdma
Kano kvasac za bolje nam dane
I usreći ovu pokrajinu
Neka bude svemu svijetu uzor.
— Jelvecijo, ti slobodna zemljo
Prebogata svakim izobiljem
Zar da nemaš ništa u njedrama
I za srećni naš slavenski narod?
Imaš, bome, dva crna kamena
Crna jesu crnih dni spomena,
Kako ne ćeš kad su prava naša?
Crni poljski stup u Rapešvilu [14]

Ocrnio na Zuriškom blatu
S prvim viekom poljskog robovanja;
Crni česki kamen u Kostansi [15]
Ocrnio kraj bodenskog blata
Na gazištu mučenika Husa!...
Oj Slaveni, tugji svud robovi!....
— Ovgje treba da prekinem pjesmu,
Mogla bi me krvca zadaviti,
A to škodi zdravlju i veselju. —
— No svakako još mi nešto treba
Prije nego gusle mi s' ohlade;
Ko zna, hoću l' imat gje priliku
Da još drnem gudalom u strunje?
Sviet sadanji malo pjesme pazi
A još manje takove guslare; [16]
Pa baš valja prije neg umuknem
Da pozdravim barem jednom zemlju,
Krasnu zemlju, zemlju plemenitu,
Uzvišenu u planinske vise,
Natopljenu vodma i barama,
Pašnjacima gojnu i šumama,
Što u prvom razvoju vrlina
Rado bi se s jelveckom takmila,
A to jeste srpska kneževina.
Kneže Milo, od Srbije glavo
Ti još mlad si, zdrav si, jak si, liep si
Razborit si, naučan i dičan,
Pa budeš li plemenita tvora
Neka dugo Bog te nam poživi!
Na tebi je ostanula kruna,
Za života, za vladanja tvoga
Ili će se izvršiti djelo
Za što u te svak upire oči
I 'ti bićeš junak od junaka
Liepo ime u povjesti svieta
Što narodu rasvietliće lice,
Ili će se, ne daj Bože dragi,
Oči moje ne vigjela jada,
Još i treći crni kamen dići
Na jelveckoj gostoljubnoj zemlji
Da spomene propast srpske nade.
Sad o tebi naša sreća visi....
Slavan bio, srpska uzdanico.

Štogod rekoh, iz srca izrekoh
Ko zna bolje, široko mu polje itd. itd.*

---

[1] Nema u narodu imena za zemlju, koju Francez zove Suisse, Nijemac Schweiz a Talijan Svizzera. Diplomacija pokrstila joj je državu po starinski: Confédération hélvétique; ili jelvecki sajuz. S toga je pjesmi naslov taki. [2] U Jelveciji živu zadružno. Niemci, Francezi, Talijani i Ladini; razdieljeni u 22 ravnopravna i autonomna okruga. Blago njima! [3] Lemansko jezero = lac de Genéve 90 je kilometar dugo, 15 široko = 200 metara duboko; no sjevernoj (jelveckoj) strani su Chillon, Montreux, Clarens, Vevey, Lausanne, Diodati, Coppet i Genéva što pjesma spominje. [4] Bosquet de Julie vidi Rousseau-ovu Nouvelle Heloïsi. U Genevi gje voda Rhone ističe bučno s jezera diže se bronzeni kip J. J. Rousseau-a. [5] La dent du Midi, snježnica 3185 met. visoka. [6] Voltaire. Njegov grad Ferney, uru je daleko od Geneve. [7] Madame Staël slavna spisateljica, kći velikog ženevljanina Nekara financministra kod Luja XVI. življela je u Coppet-u; glasoviti englez Gibon napisao je u Lausanni besmrtno djelo o raspadu i padu rimske carevine. [8] Mont Blanc, najviša u Jevropi planina stoji 4810 m. nad morem; Mont Rose 4638 m.; Jungfrau 4167. Na Montblanc-u je led ostao na valove i zove se Mon de glace; isto tako i na Jungfrau. [9] Giessbach, brdo na Brienz-jezeru; nizanj voda skače i čini 7 vodopada, najviši od 357 metara, obnoć ih razsvjetljuju bengalskom vatrom. [10] Interlaken ravnica megju Brienskim i Thernskim jezerom na podnožju Jungfrau-e. [11] Lac de quatre canton, ili njemački Vierwaldstätter tu su najstariji okruzi „les cantons primitivs. [12] Na toj hridini sagragjena je bogomolja. Jezero je duboko 266 m. [13] Ta su vrela i dan današnji svojina ciele confederacije „propriété fedérale". [14] Blizu Rapperschwyl-a a na zurichskom jezeru Poljaci su podigli i posvetili 15. augusta 1868. god. crni od mramora stup, u spomenu prvog stoljeća po rasuću poljske rečpospolite. [15] Blizu Constance kod Bodensee-a, stoji crni kamen na mjestu gje su spaljeni Jan Hus i Jerolim Praški. To je već njemačka carevina. [16] Ne bijedim narod, nego žalim sebe i što sam usampas tolike stupce namrčio, prem da sam još u školi od Horacia naučio da... mediocribus esse poetis. Non dii, non homines, non concessere columnae. * Po želji pjesnikovoj ostavljen je pravopis ne promienjen.

PASKVA.

Pripoviedka od A. Tkalčevića. (Dalje.)

III.

Pred sv. Margaretom diže se kuća, koja vanjštinom svojom pokazuje, da u njoj stanuje gospodin. Uzduž ciele kuće, a s pobočne strane, s koje se vidi lučicu i na trg pred viečnicom gradskom, prizidan je ogroman shod od kamena, po kojem su se razgranile ružice i oleandri, vriedni, da u krilo sjene svoje primu vilu koju. Na prikrajku od toga shoda, koji licem gleda u crkvu sv. Margarete, veselo skače žicom privezani makako,* a dvie papige svietloga perja razgovaraju se

*Makako = vrst majmuna.

medju sobom, i rugaju se svietu. Nad vratima, na koja se u kuću ulazi, iztiče se grb plemićki, malo manji od onoga, što nad kapijom iz zida probija. Za kućom ima prostran vrt s kugljanom za korist i zabavu stanovnikom. U toj kući prebiva Marko Barokini, s jedinicom kćerju i dva sina, koji u vojsci služe. Otac je Barokinov bio pravi Bakranin, imenom Bartol Bakarčić; nu kad je porad nekih zasluga, stečenih za francezkoga rata, postao plemićem, prekrsti se u Barokina. Marko je svršio samo bakarsku glavnu učionicu, koja je onda imala samo tri razreda, ostalo vrieme do mužke dobe potrošio je hodanjem u rieku na plesove i u kazalište, pohadjanjem sajmova po bližnjih selih, ribarenjem po bakarskoj drazi, lovom po Kostreni i Vinodolu, a osobito zanovietanjem oko djevojaka. Na more se nije hotio dati, jer mu se je činilo preprosto, u gradsku službu nije hotio stupiti, jer mu je bilo pretegotno: najvolio bi bio balandovati. Al ga pokojna žena Bakarka prisili, da se na što dade, pak napokon primi službu luke bakarske, koja se i sama obavlja, ter preporukom mogućih plemića postade kapetanom. Ni otac mu nije spadao u siromahe, a ženitbom je i drugimi korelacijami stekao toliko imetka, da su ga držali za jednoga od najbogatijih ljudi u Bakru. Kad bi koji brod ušao u luku, točno bi u svom uredu dočekao njegova kapetana, da mu vidira pašuš, i dade fedu;* ostalo bi bezposleno vrieme probavljao u vrtu i na shodu, igrajuć se s makakom i podučavajuć papige u oponašanju ljudskih glasova; a kad bi mu i to dosadilo, obilazio bi kavane, gledajuć kartaše i biljardaše, i smijuć se ljudskim razgovorom. Polazio nije nikoga, a ni k sebi nije primao nikoga, osim koga patricija, koji bi slučajno iz Rieke zabludio u Bakar. Nu dva su bila sigurna mjesta, gdje si ga svaki dan u jutro mogao naći: mesnica i ribnica. Najtovniju teletinu i najljepšu ribu nosio bi mu pandur gradski u kuću.

Danas ga vidimo, gdje u tri sata poslije podne izlazi iz kuće vodeć pod rukom kćerku Adelajdu, te se gospodskim korakom upravlja prama puntinu.** uz koji se privezana ljulja pasara***. Dva stražara gradske luke skoče k veslom, a on sjede s kćerkom uz krmilo, primiv desnom rukom uže od razapetoga jadra. Nebo je vedro kano ribje oko, vjetrić mu duva uprav u krmu, ter pasara leti kano lastavica preko srha morskih: kapetan hoće da se po luci nasladjuje bordižanjem*. U ono se doba radnici bave oko posla, a gospoda sjede po kavanah, probavljajući uz kavu triezni objed, ter ga nitko ne vidi izletjeti. Dobrodiv u tren oka do Magazinâ, zaveze se netom na drugu stranu luke prama Mandraću, da u puno jadro skupi sav vjetar, što mu sa Škrljeva puše. Stoji škripa pasarice, zvižd napetoga jadra, i šum mora, što se oko plavi praši pjenom, kano da su se oko nje sjatili labudovi, izvodeći drage igre svoje. Mili bože, neprispodobive li slasti na svietu! Razkošnik tu sjedi, naslonjen desnom rukom na mekane dušeke, ustima i nosom pije balzam morske sape, uhom hvata bajne glase eolske harfe, kožom osjeća hlad šaputajućih vjetrića, okom mjeri dražest bježeće obale, a cielim tielom ćuti blažene srhe neprekidnoga ljuljkanja. Tko znade što ugodnijega, neka se javi, a ja zavidim blaženstvu Adelajde na bakarskom bordižanju. Gospoda se u Bakru polagano izvlače iz kavana, napune Primorje, zaokupe i pritisnu rivu, pak mjere okom luku, ter metnuvši dlan nad oči, opaze pobjedonosnu pasaru kraj Mandraća. Tko može biti sretnik onaj, ne pogadja nitko; sunce jim zasjenjuje oči, a daljina otima oštrinu vidu.

U to se vjetar, kano što to u Primorju često biva, netom premetnu, ter uze žestoko navaljivati savrh Rebara**: pasara se ne može odtisnuti na drugu stranu luke, da sretna proti vjetru zabrodi prama Dobri: treba spustiti jadro, pak vesli pristrančati uz kopno. Težkom se mukom uz pucanje vesala prokapaju zatokom Percinovim do kuka Arta, ali jih vjetar sve to jače pritiskuje na obalu. S vjetrom se sdruži uviek vjerno more pa skači i pjeni se, da se sve praši. Razljutilo se, čini se na pasaru, što ga buni u domaćem miru, pa hoće da ju o hrid sgnječi.

— No po Bogu brate, viknu jedan od gledalaca u Bakru, starac kapetan Fortunato oni već ne mogu nego na pećinu; bili tko mu drago, Bakrani su, treba im pomoći. Skoči, Frane, reče uzbunjenim glasom našemu Požariću, u kaić*** Tadajevićev, najsigurniji je u Bakru, a ti si mlad, krepak i odvažan, uzmi sobom četiri mornara, pak kosta, kosta† uza zatoke, lahko ćete stići u odlučno vrieme.

Pogibelj ne pozna straha, ne pozna odvlake. Fran stoji na krmi, silnom rukom krmilo zakrećući, a mornari se svijaju uz vesla, kojih prasak odjekuje po Primorju. Kaić se sada diže navrh vala, sada ustrmljuje u propasti

* Feda = pismo, da može slobodno krcati u luci.

** Puntin = nasip od kamena pružen u more, da pravi lučicu.

*** Pasara = vrst ladjice.

* Bordižanje zabavna vožnja po moru uz jadro.

** Rebra = brdo na sjevero-sjevero-iztoku grada.

*** Kaić = druga vrst ladjice, veća od pasare.

† Kosta, kosta! = pristrančajte.

a od vjetra tako se je nagnuo na desno, te misliš, sad će se zajeti; ali se po vrpcah, što se sa mornarskih klobuka trzaju po zraku, vidi, da se kaić čvrsto drži. Gledaoci trnu po obali, sileći se to dizati ukočene noge, to mahati zamrlima rukama, to potjerivati cielim tielom kaić do cilja njegova. Već su blizu: Bakranom primi slobodno teći krv po žilah, uda se razvežu, oko plane nadom, pak udri svi u pljesak. Al mornari na pasari, videći, da ih od Arta razstavlja samo nekoliko lakata mora, pak ako se s mjesta ne odtisnu, da će ih silni vihar o hrid smrštiti, svjetuju kapetana, da dignuv malko jadro zakrene prama Bakarcu, pak da gleda samo nešto zahvatiti od vjetra, koji će ih sa pol plavi ponieti na pučinu morsku. Nu kapetan što od svoga što od straha kćeri, koja je probliedjela kano krpa, mjesto malo diže previsoko jadro. U to dunu vjetar tolikom žestinom, da jih je nekoliko hvati bacio u napried, al im skoro p r o v u* zakopao u propast morsku. Na to jauknu kapetan, ciknu Adelajda; ali jedan mornar, ostaviv izlomljeno veslo, skoči naglo prama krmi, da iztrgne kapetanu i krmilo i jadro. Ali kako nagle skoči, a vjetar opet sunu, zanjiha se pasara, te se s desna zali.

— Pomozi Bože, — ču se očajana krika.

— Putem vjernih Bakrana! — odjeknu jak glas iz kaića, koji je pristrančao uz obalu, pak u isti čas, kad je pasara htjela izbaciti Adelajdu, pograbi ju Fran željeznom rukom, ter mokru i jedva duhatu pritegne k sebi. Dva mornara izvuku i obumrloga otca, a onoga, što je skočio na krmu, ter prevagnuo u more, pokupe na provi, dočim se je onaj drugi silnim skokom u kaić zamahnuo.

— Spaseni ste, hvala Bogu, — reče Fran tronutim glasom — pasara nek ide ne sudjenim putem svojim u dubinu morsku; za nju lieka ne ima — doda hladnokrvno. Pak upriевši mornari u vesla, ugibajući se pećinam i kukovom, uz silno duvanje vjetra, od koga se nije ništa govoriti moglo, dovezu drhtavoga otca i još drhtaviju kćer u lučicu gradsku. Pristavši bokom uz obalu, prvi skoči Fran na kopno, pak pomogne Adelajdi, za kojom je sliedio otac, na suho. Otac poda ruku kćerci, kojoj se Fran pristranči, da im put prokrči kroz svjetinu, što se je sa svih strana sletila bila.

— Borme kano gljive, — udari hihetanje dječurlije, — baš jih je liepo i viditi, Adelajda kano f l a j d a*, a Barokini kano s a r d e l i n i*.

— Nije za guske sieno, — zahohoću i odrasliji momci — more traži junaka i vještaka, a ne baka.

Kroz te šibe bakarskoga humora ne leti, već kukavno kleca kapetan oborenih očiju. Stid ga ubija, a gnjev mu usta veže, samo se škripa zubi čuje časimice. Kad su došli pod lipe, gdje već nije bilo svieta razmahnu se malko jezik sgurenomu dosad brodolomcu, pa će prigušenim gnjevom Franji: — Hvala vam gospodine, na pomoći, bez vas propadosmo obadvoje: Barokini ne će toga zaboraviti.

— O molim, molim, gospodine Barokine — izpričava se Fran uljudno — Bakranin ne treba zahvalnosti kad se o Bakraninu radi. U to ime ne bih bio mario skočit i u vrtlog morski. Samo da ta nesgodica ne bude od štete gospodični. Trese li vas jako, gospodjice? — pogleda ju sa strane.

— Uz vas mi strah i groznica jenjava. Primite i od mene iskrenu zahvalnost — pruži mu sa zahvalnošću ruku.

— Bih li smio — upita Fran, kad su došli kući do kapije — bih li smio doći pitat za zdravlje gospodične?

Djevojka ga pogleda bolno, a Barokini, izpravivši se i ukočivši, izmjeri ga od glave do pete.

IV.

Poslije nekoliko dana od te argonautičke plovitbe Barokini se je na shodu razvaganio u svilenoj naslanjači, pušeći lulu turskoga duhana, a Adelajda sjedi na baršunastoj stolici, odjevena kao za posjet. Djevojka nije liepa, ali joj iz crnoga oka probija odlučnost i stalnost, a nos malko uzdignut i jake nabubrene ustnice pokazuju joj dušu kao na dlanu. Grudi je bujno uzgojila, a stasić divno pritegla. Gledajuć ju tako oblu i punu, priznati moraš, da je stvorena za sreću razkošna muža. Čas u nebo gleda, čas Primorjem oko toči, a opet časak čita knjigu uzdišući.

— Što čitaš tako zanimiva, Adelajdo, da ti se tako često uzdasi prodiru? — zapita ju otac, odbiv dim aromatičnoga duhana.

— Ništa, otče, čitam, kako je Leandro, plivajući preko Bosfora svojoj ljubljenoj Heri, utonuo u moru; pak hvalim uzdahom Bogu, što smo mi nekoga dana sretniji, bili, spasivši se svi u onoj strašnoj buri. Doista onaj je Požarić pravo čudo od junaka.

— Prava šala, ništa više, kćerko moja — reče hladno kapetan — da nije bilo onoga ludoga mornara, koji je skokom prevrnuo pasaru, poletjeli bismo bili kano ptica i bez pomoći toga nazovi-junaka, koji je slučajno odnio pobjedu, niti ne vidiv pravo protivnika.

— Ne imaš pravo, dragi otče — odgovori stalno djevojka —. Ono je bio žestok vihar, od koga nismo već mogli nikud nikamo, a bez

———

* **p r o v a = kljun, prednji dio ladjice.**

* **f l a j d a = širok i dugačak frak, kakovim se je činila mokra Adelajdina oprava vukući se za njom.**

* **s a r d e l i n i = vrst ribe, naravski sasvim mokre.**

Frana sahranilo bi nas bilo more, u koje smo bili već zaronili, u dubine svoje. Ja sam mu zahvalna do groba! — doda tresućim se glasom.

— Velike li mi zasluge, prekrcati dvoje ljunih — primjeti Barokini, svinuv usnice na porugljiv posmjeh. — Doista nikad nije čovjek jeftinije došao do zahvalnosti, koju sam mu i ja morao očitovati, što se je njegova zasluga onaj čas i zbilja zaslugom pričinjala.

— Eno ga! — kliknu i nehotice djevojka, skočivši naglo na stolici, a grudi joj igraju kano jasikovo lišće.

— Koga? — upita začudjeno otac, pridignuv se na naslonjači.

— Frana, otče — zapenta kćerka, tiho uzdanuvši, oborena oka.

— Pa kakovo čudo, viditi čovjeka gdje hoda na ulici?

— Jest čovjeka, ali onako liepa, onako spretna, čini mi se, uzkrsnuo je Apollo!

— Ala moja Adelajdo! — reče otac mahnuv rukom, kano da ju žali. Gdje je ukus tvoj gospodski? Kako možeš prosta mornarinu zvati liepim? Nešto mladosti, a mnogo tjelesne krupnine, to ti je sve što iz vana na njem vidiš. Pa može li što iz vana biti liepo, što je iz nutra sliepo? Bez plemenite duše vanjština je truplo bez života i ljepote — doda važno, pazljivo gledajući kćerku.

— O u onako liepom tielu mora biti i duša liepa, otče — primjeti Adelajda, dižući roman, koji je malo prije čitala. — Zar uzalud opisuju pisci romana vanjsku ljepotu osoba? Ne pogadjaju li po tom čitatelji, da jim je i duša liepa? Istina, da ima i iznimaka; ali ta prevara nimalo ne smeta. I ružnu dušu možeš ukrasiti, oplemeniti naukom, oponenom, ćutom, uzhitom; a odakle ćeš uzeti vanjsku ljepotu, ako je nije narav dala? Oj otče, ja bih bila sretna, da sam žena onako krasna muža.

— Adelajdo! — viknu otac začudjen i srdit — Bog i duša, ja te već ne poznam. Jesu li to tradicije tvoga roda, da na prostotu smieraš? Gdje su finiji načini života, koji su baština našega plemena, koje bi ti tako lahko oprznila blatom prostačtva? Koju ti zamjenu može dati čovjek od puka za objet tvoga plemstva?

— Čitala sam, otče, više puta, da su i kraljice sišle sa prestolja, da se kupaju u sjaju liepa muzkarca, pa rodio se on i u prostoj kolibici. Drage su mi tradicije roda moga, dragi načini njegova života; al oprosti, što ti kći iskreno izpovieda, još mi je draža ljepota i milota. Za nju bih dala mnogo više, nego li što je sjaj i ugodnosti našega života!

Otac se na te smjele rieči svoje kćeri trgnu, skoči ljutito na noge, pa pogledav ju mrko i ukorno, htjede da se ukloni. ali ga ona pritegnu za ruku:

— Ne srdi se, dragi otče, sjedni još malko, pak me mirno slušaj. Nije tvoja kći sama, koja tako misli: ima u naravi plemenitih stvorova, koji se, ostavivši visine, za koje su odredjeni, rado kreću u nizinah. Pitaj nedužnoga leptira, zašto se voli spuštati u nizinu a na poljsko cvieće, nego li se krilima dizati u visine? Pitaj i slavulja, zašto voli n nizkom grmečku prebirati svoje milozvučne pjesme, nego li na vrhuncu nebotičnih stabala? O pitaj jih, pitaj, pa ćeš naći odgovor mojoj zagonetci.

— Tko će tražiti, draga kćerko, iznimaka — sjede Barokini u naslonjaču, ćuteći ponešto istinitost kćerina dokazivanja — kad sve ostalo u naravi, što je stvoreno za visine, leti nebu pod oblake? Da ostavljâš naše plemenite kruge, pa se ponizuješ do ljudi, koji nisu ni kadri razumjeti, što je vitežko i plemenito, to me boli, Adelajdo! — primi ju za ruku, pak ju gladi otčinskom nježnosti, nebi li ju tako odvrnuo od tih pogibeljnih misli.

— A nije li, sladki otče — primi i ona vraćati otcu milo za drago, gladeći ga mekano po licu — nije li Požarić radio vitežki, kad se je bacio u razpjenjeno more, da spasi neznance? Doista malo ima i u našem krugu junaka, koji bi tako neprestrašno metnuli svoj život na kocku. Nije li radio plemenito, kad je uljudno odbio zasluženu zahvalnost našu? Pak ona plemenita briga za zdravlje moje! Vidiš, otče, ti bi isto tako plemenito učinio, da mu izpuniš neznatno želju, da smie dolaziti . . . . u kuću našu — reče bojazljivo, gledajući otca vlažnim okom.

— Nijedan prostak, pamti dobro, nijedan prostak ne će prekoračiti praga kuće moje — reče, skočiv iz naslonjače, pak sav u biesu upade u kuću.

Djevojka ga neko vrieme gleda ukočeno. Napokon udari odvažno podignutom knjigom o lievu ruku, pak okrenuv se na ulicu, ljubezno vrati pozdrav vraćajućemu se s Meščice Franu.

(Dalje sliedi.)

DUMA.

(Umovanje).

Spjevao Lermontov, pohrvatio I. T.

Pečâljiv gledam na to naše pokoljenje,
Budućnost vidim pustu mu i tamnu skroz,
Gdje pod bremenom spoznaje i sumnje stenje,
I dangubeći stârî, stârî da je grôz!

Obilnost u nas manâ, još, na malih nogah
Otacâ manâ, a i starački nam um!
Dosadljiv viek nam ko bez cielji ravan drum,
Ko duga čast u tudjina svečara koga.
Ravnòdušne — na dobro, na zlo, baš sramota!
Na prvom borištu nas vrag bez borbe smota;
Baš tako voćka, prije reda zrela,
Nit očma milje, nit je ustma slast,
Medj cviećem samotna je — žuta, vehla,
Rumenjet će se druge, ona trula past!

Izsušile su nauke nam mozag vas,
Zavidljivo smo krili od roda i drúga
Sve ljepše nade, svaki blagi glas
Pregnuća svete strasti — bojeći se rúga.
Junáčili se jedva naslade si gojeć,
Al mlade snage niesmo umnožali tiem,
Izcrpismo dragotu — zasite se bojeć —
Užitak dalji vieka osta suh i niem

Pjesničtva zanos i umieća tvori
Ne uznose nam duše, um nam nujan, tup,
I zadnja iskra srdca jedva da uzgori
Kad tvrdi sabiremo novca, kova skup.
Zlobimo l' slučimice koga, ljubimo li,
Žrtvòvat ljubav, zlobu tko je jak?
U duši caruje nam tajni, studen mrak,
Kad za čim ikad srdce nas zaboli.
Dugòčasne su predjih zabave nam zdrave,
Blagoumna i djetinja im zanoviet.
Bježimo u grob žurni bez sreće i slave
Posmješljivo na stari obziruć se sviet.

Zabòravljeni skoro — bez traga i glasa —
Doživljet ćemo viek i potomaka sud
Ne zamisliv ni jedne plodne misli spasa,
Ne vriedeć niti truna genija nam trud.
A sinovi će prahu suditi nam strogo,
Napisat će nam na grob gorkog srdca riek:
Ne mareć da smo dana potratili mnogo,
Ne ostavili djeci dobra — ni za liek!

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T.

(Dalje.)

3.

Muhomorka i muha.

Kakova li može biti bogatašica, koja se udaje za siromaha? Ili je mlada, zaljubljena, budalasta, ili je pako stara, ružna od svih prezrena. Ili je zasliepljena dostojanstvom ili nadom u još veće bogatstvo, ili je tako razglašena, da je nitko ni ne gledje.

Nevjesta Matijina ili Josipova zvaše se Lukrecija, Hijacinta, Amalija Tuncke-ova, bijaše Njemica, kći bogata trgovca, sirotče već od petnaeste godine, a sada je već tridesetu navršila. Ne ograničena gospodarica svoga imetka življaše obiestno i stanovaše u krasnoj kući; uza se imaše svoju tetku gospodju Griseldu, koja joj je bila najpokornijom služavkom, te je sve činila, što bi joj sestrična zapovjedila.

Lukreciji bijaše kao što je već rečeno trideset godina; bijaše malena, debela kozičava, krezuba i malko ćelava. Tetki njenoj moglo je biti tako petdeset godina, bijaše mršava, živahna, ali poslušna kao janje, kao stroj kakov.

Takova bijaše vjerenica Josipova i tetka joj.

Bilo je oko dvanaest sati, kad je k njima došao Josip, blied uzrujan, nu licem na oko veselim, sretnim i zadovoljnim.

Tetka znajuć, da će ga doskora rodjakom zvati, pozdravi ga u vratih:

— Ah dragi gospodine Josipe! dobar dan, čekali smo vas toli neuztrpljivo — što je tô? možda ste bolestni? boli vas glava? ne — možda groznica? Groznice vladaju sada, Lukrecija nije svu noć spavala. O kako vas ljubi! dodade tiho. Hoću li vas uvesti k njoj? ali kako ste bliedi! što je to? što vam je?

— Zubi me bole.

— Ah zubi! počekajte, imam izvrstan liek — hoćete li? to će vam pomoći.

— Kašnje, kašnje.

— Uzmete najprije u dva tri prsta klinčićâ, zatim...

— Kašnje molim — budite li tako dobri.

— Uzmite, dušice, u dva tri prsta klinčića, isto toliko metvice — znadete li ju valjda? to sve —

— Možebit kašnje..

— Namah ću svršiti, to se sve u vodi dobro nakvasi, lončić pristavi se k ognju i pusti se, da trećina vode izkipi, ono ostalo nadolije se žganicom, razumiete li?

— Razumiem — žganicom — ali —

— Idite k Lukreciji, žurite se, razumiem taj nemir. O ljubavi, ljubavi! I Griselda odvede ga u sobu njegove buduće supruge. Lukrecija, Hijacinta, Amalija Tuncke-ova sjedjaše za stolom.

Kad je Josip unišao, obrnula se k njemu i naškubila usta.

— Bon jour! ozva se hladno.

— Dobar dan! I jadnik poljubi joj debelu, crvenu, i da istinu rečem, muzgavu ruku.

Tetka u to reče, da ide pripravljati liek, i ode.

Ljubovnici stajahu jedno naprema drugomu, kao dvie vojske pripravne na boj.

Lukrecija prebirala čipke. Josip — Matija gnječio žep od fraka. O ubogi Josipe! On morade ledenim srdcem, kolikogod mu se to i grustilo, hiniti ljubav za novce, kao prosjak, koji hvali ustima prolazećega, a u srdcu ga kune, kao žena, koja ljubi za novce.

Ubogi Josip, gospodična Tuncke-ova bijaše tako ružna! on ne znade, što bi joj rekao, kako li joj očitovao ljubav svoju, a da ne opazi, da je to samo šala i laž.

Nu ženske su tako lahkovierne, da se ni najgadnija od njih ne bi čudila, kad bi ju tko slučajno nazvao Venerom.

Poljubiv joj ruku pusti se š njom u stereotipan razgovor o vremenu, bolesti, ljubavi i srdcu.

Gospodična Tuncke-ova pogledjuć na ljubovnika spusti u raztrešenosti čipke na zemlju; on gnjevan u srdcu obsipavaše ju laskavimi riečmi.

— Ako dopustite, reče Josip iza male stanke, umolio bih vas, da pospiešite svatbu.

— O ne imam još vjenčanih haljina.

— Što nam je do toga?

— Mnogo — moram si dati sašiti najskuplje i najljepše.

— Meni je to svejedno, bile one kakve mu drago.

— Moram se pokazati, povika zaručnica, vele mi, da sam stara.

— O!

— Čujte — vidit će se na dan našega vjenčanja kâkova sam, vele mi, da sam škrta, moje haljine stajati će tri hiljade forinti. Vi se morate zaodjeti, što samo možete skuplje. Voziti ćemo se u otvorenoj kočiji — neka ima što gledati Varšava! Samo da bude liepo vrieme. Jeste li si kupili konje?

— Još ne.

— Kako to? Kako to? povika zaručnica.

— Niesam mogao dobiti...

— Uzmite od mene, moj dragi..

— Josip ju poljubi, a ona odtrča k stolu, izgubiv u hitnji usred sobe cipelu ogromnu, sgaženu, i izvadi kesu. Josip ju još jedan put poljubi.

— To je malo! povika Lukrecija i odtrča po drugi put po novce.

Svaki poljubac natjerao joj krv u glavu, lice joj se zacrvenilo, a biele rupe od kozica još većma pobliedile, kao da ih je tko sniegom zasuo.

Josip spravljaše novce; nu kad je u taj par pogledao gnjusno lice svoje zaručnice, ruka mu nehotice spusti u žep novce, koji su ga tako palili, kao da je njimi djavlu prodao dušu.

Lukrecija bijaše ružna i zaljubljena, imaše dakle dvie pogreške, koje kad se skupa nadju, čine žensku tako smiešnom, kao što su smiešne ostruge na plesnih cipelah; Josip videć to hćede već baciti novce na stol, odreći se svega, ali ne nadano obuze ga stid neki, koji bi obuzeo svakoga mladića i tada još, kad si je već naperio pušku u glavu, a najedanput prehćelo bi mu se živiti. Stid taj naziva se čuvstvom poštenja, proizlazeći iz samoljubja, koje nam ne da priznati, da je ono, zlo, što činimo.

Lukrecija pogledavaše svoga ženika tako milo, tako vragoljasto, razgovaraše tako zaljubljeno, da ju je samo čovjek u Josipovu položaju slušati mogao bez smieha i grstenja.

Ali vrag je novac, za kojim, kao za najvećom srećom toliki ljudi čeznu, i velika je sila njegova.

Srdce Josipovo treslo se, gledjuć tu nakazu debelu, nesgrapnu, posutu bielimi i crvenimi piknjami, plitkoumnu i obezčašćujuću rieči ljubavi, čuvstva, požrtvovanja i razkoši.

Što biste rekli o plačućem krokodilu, o kreketuši, koja bi pjevati hćela kao slavulj.

A Lukrecija govoraše o ljubavi s takvim pouzdanjem u samu sebe, da biste zatvorivši oči pomislili, da je to Venera, ili huriska raja Mahomedova!

4.

Dvoji svatovi.

Na velikih vratih crkve sv. Križa susreli se dvoji svatovi, dvie pratnje, dvie hrpe, dvie bučne družine. Jedni su unilazili, drugi izlazili. Iz crkve izlazio krasan veseo par mladenaca. Bijaše to gospodja grofica s gospodinom grofom. Ona snježnobielom haljinom bogato odjevena, i nakićena vienci od umjetna cvieća; on u fraku granatove masti s vrpcom i zviezdom na prsih. Činjaše se kao da se jedno na drugo smieši, u istinu pako razgledao se grof u okolo, dali će gdje spaziti svoju milu plesačicu. a grofica iskaše očima Josipa.

Drugi zaručnici, koji su u crkvu unilazili, bijahu Josip i gospodična Tuncke-ova, sva u zlatu, briljantih, u svili i čipkah, a haljina joj posuta srebrnimi krunami. Kočije, u kojih se dovezoše, bijahu novomodne, mjedom obložene, a na njih sjahu se svjetiljke od bojadisana stakla kao pehari karlovarski.

Četiri pogleda dvajuh mladenačkih parova sukobila se, pogledali na se, na svakom licu pojavio se posmjeh — a zatim se razstadoše.

A svaki posmjeh tih četvero osoba bijaše ini. Fantazija smiešila se kao sveznajući prorok, napole žalno, napole zlovoljno, a grof kao djavo nad kolievkom prodana mu djeteta — prezirno, ponosno i hladnokrvno. Jo-

sip smiešio se prvim posmjehom bogataša, posmjehom gospodskim. Gospodična Tunskeova nakrivivši usta popravljaše briljantovu iglu, kao da bi reći htjela: jesam li stara i škrta? A iz njenih kozičavih usta kao da se čuju dva glasa ljubavi i ponosa, što ima mlada i liepa vjerenika.

U tom susretu dvajuh mladenačkih parova bijaše nešta neobična; — četiri pogleda, četiri posmjeha, četiri misli, što im glavom sinuše, imahu u sebi nešta presenetljiva. Svatovi koji stupahu za mladenci, pogledaše samo jedan na drugoga i pomisliše si:

Tko će od njih biti sretniji?

5.

Još je rano.

Bučna bijaše Josipova svatba. Oko sto osoba obojega spola zabavljaše se tu veselo, pijući skûpa i dobra vina. Samo mladenci ne htjedoše piti. On se je izprva samo ustnami pehara doticao.

Ona bijaše tako sretna bar na oko, da se činjaše kao da je zaboravila na jelo i pilo, na udvornost i zdravice, na koje ne odgovaraše inače, van prigibom glave.

Nu što dalje, tu ju je sve većma ostavljala dobra volja, jer je Josip stao plesati, igrati, razgovarati i trsio se svejednako produžiti čas, ustanovljen odpočinku mladenaca. Ona bijaše odviše ponosna nego da bi ga kao za milostinju prositi mogla za onaj trenutak za kojim joj je tako silno srce čeznulo.

— Šteta što je tako ružna? šaptaše mladež uokolo.

Ubogi mladoženja! govorahu žonske i gledahu nanj sažaljivajući ga.

— Kakva je to muka, govoraše si Josip, hiniti se sretnim. Taj trenutak, ta noć, koja bi mi imala biti najrazkošnijom moga života, biti će mi gnjusnom uspomenom moje vlastite prodaja, povući će me u grob, kao vuk ovcu. To rekav primi ženu za ruku, te gnjevom plamtećima očima i licem od stida i prisiljenosti zažarenim povika:

— Već je kasno!

— O veoma kasno, dragi moj.

— Možda je vrieme oprostiti se s gosti?

— Otići ćemo bez praštanja — ostaviti ćemo tude tetku kao gospodaricu.

— I to je dobro, odvrati Josip, veoma dobro, izvrstno. I smijaše se govoreć te rieči, jer mu se ne dade ničesa naći, čim bi nadoknaditi kadar bio ljubav, koje ne mogaše činiti prama ženi svojoj.

— No, hoću li dakle poći? upita ga mlada supruga.

— Idi dušice! odvrati joj muž s posmjehom, a u srdcu dodade: idi mà u pol pakla! — kupila si me, mišljaše si, nu ne dadoh ti srdca svoga, samo tjelo — srdce i duša još su u svojoj vlasti — možebit ih kupi drugi napastnik, jer su sada na prodaj.

— Idi, idi! ja ću namah za tobom doći, dodade na to ženi.

Doprativ ju do vrata, baci se iznova medju goste; nu kad je pomislio, kako je blizu onaj po njega tako užasni čas, takova ga spopadne sdvojnost, da nije ni sam znao, što radi.

Jadnik, uzdisaše sad za svojim negdanjim siromaštvom, ali već kasno.

Hoteć sama sebe zabušiti, posegnu za čašom i napijaše jedno zdravicu za drugom tako brzo, da su mu ih okolostojeći jedva mogli uzvraćati.

Toliko je sliedilo zdravica, da je minuo sat po odlazku ženinu, kad se je Josip sjetio snoga obećanja, ali je već bio podpuno opojen i svladan vinom i očajanjem. Mimovoljno stavi čašu na stol i brzim korakom pospješi k ložnici; pri vratih zaustavi se još obrati se i brže nego što je došao, uteće iz nova u gostionsku sobu.

I stade opet napijati zdravice, piti, hćede se omamiti, hćede utopiti u vinu razum, ćut i sviest svoju, samo da ne osjeća, da živi i što čini — ali sdvojnost bijaše jača od vina i prem pijan, znao je dobro Josip, što ga čeka. Na dnu svake čaše nahonio je iznova sviest i spomen svoje vlastite prodaje.

Po drugi put dodje k vratima ložnice, položi ruku na kvaku i uteče iznova. Ubogi! A tajni, porugljivi glas šumeć mu s vinom u glavi, šaptaše mu ove rieči:

— Ti si se prodao, nisi više svoj, ti si kupljen, ti si bogat, idi robe idi i ljubi onu, od koje ćeš se grustevjem odvraćati. U tom uhvati ga tetka za rukav:

— Josipe! ti si još tu? a iesi li već bio tamo?

— Gdje? upita Josip.

— Ta valjda znaš! Lukrecija te čeka.

— A gosti?

— Za goste ću se ja postarati. Ta znadu svi, da se ovaj dan ne možeš s njimi zabavljati, Jošipe! idi!

— Još je rano.

— Rano? dakako jer je već tri sata u jutro.

— Tri? to nemože biti.

— Tako jest, idi dušice. Ti si mnogo pio.

— Tko? ja?

— Ne, ne, ne, idi samo Josipe.

— Još jedan časak.

— Nimalo baš! idi k njoj. Već čeka na tebe tri dobra sata, to je neuljudno. Želiš li se povaditi s njom već prvi dan?

— Ali kakva je sila?

— Tko ljubi, taj ne pita tako, primieti tetka.

— Ja ljubim svoju ženu, nu, nu istom je pol noći.
— Tri sata, Josipe.
— Tri? još je rano.
— Ona čeka na te! što će reći gosti, gleduć te tude cielu noć?
— Što bi rekli?
— Da si se samo radi novaca ožonio.
— Toto!
— Josipe, idi već jedanput.
— Teto, samo još jednu u zdravlje.
— Već je toga dosta.
— Ta još je rano, stopram dvanaest?
— Tri su, tri već. Po treći put ti velim, da su tri sata, Josipe, idi za Boga!
— Ona sigurno već spava, ne ću je buditi.
— Ona čeka, upravo sam bila u nje.
— Čeka? a! još jednu u zdravlje!
— Ona plače!
— Ta još je rano. Jedan sat?
— Tri, tri, tri! ona plače.
— Iti ću, samo još jedan mali časak.
— Niti oka tren!
— To rekav, odvede ga skoro na silu iz dvorane i upušća u spavaću sobu.
— Napokon si na me zaboravio, pozdravi ga Lukrecija, čim je unišao, sva zarumenjena od plača.
— Zadržali su me gosti, reče Josip padajuć na stolicu zatvorenima očima. — Ta još je rano!
— Tri sata čekam već na tebe. Pri tih riečih osjeti Josip oko vrata zagrljaj, sapinjajući ga kaa željezni okovi.

Prodjoše ga znini od pete do glave, u uših mu zvonilo, zubi mu cvokotali, a pred očima sve mu zviezde sievale. Nasta tišina i trajuše sve dotle, dokle ju ne naruši žena.
— Jesi li bolestan?
— Jesam bolestan.
— Što ti je?
— Još je rano! odvrati Josip.
— Što ti je? opetova žena, cjelivajuć ga gorućimi ustnami.
— Atopram je pol noći, zamrmlja tiho Josip.
— Možebit bi legao?
— Samo još jednu u zdravlje — još je rano, odvrati Josip, samo još jednu.
— Pio si mnogo! siroto! zašto si tako mnogo pio? To rekav skoči žena i stade zvoniti i vikati za studenu vodu, ljekove, limune, ocat! Ali Josip otvori naglo oči i stade pomalo k sebi dolaziti, pa videć, da ga kane položiti u postelju, povika još jedan put, otimajuć se:
— Stopram je dvanaest, još je rano!

Na to mu nanovo oblada vino pamet i usta, san mu skloni glavu i zaklopi oči, te mladi suprug ne da se više probuditi do sustrašnjega dana.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O vukodlacih.

Poznata je u našem narodu priča o vukodlacih a zanimivo je, kako to znadu svi narodi zemlje. Priča ta teče kroz cielu poviest čovječanstva iz dobe divljačtva i barbarstva kroz staru i sredovječnu poviest kod svih europejskih narodâ do dana današnjega.

Misao je glavna ta, da su se neki ljudi kadri prometnuti u divlje zvieri, u životinje i ptice. Kako je ova vjera obladala kod tolikih naroda, to si lasno možemo protumačiti, kad znamo, da su svi skoro narodi vjerovali, da se duša čovjeka može preseliti i da se sbilja seli u životinje. Zato i u nas paze i čuvaju mrtvaca, da preko njega ne preleti ptica, mačka ili druga koja životinja.* Pošten čovjek ne može se istina po našem narodnom vjerovanju povampiriti, ala da nepazkom kakvom koja ta životinjica preko njega prelazi, eto u njega duše sirotinjske, on se povampiri.

Obidjimo za tom naukom po svietu.

Kod indijskih naroda prometne se čovjek u tigra. Bolan čovjek u čas pobjesni, skače ko tigar i bježi ljude. Pleme klondsko ima i tu vjeru, da je nekim izmed njih jedan od bogova darovao tu moć, da se prometnu u tigra, da se svojim neprijateljem svete.

Misle, da su im bogovi dali četiri duše, a jedna se onda naseli u tigra. Naravski tigri, vele oni, koriste čovjeku, zakolju zvier u šumi, pak jednu polu čovjeku ostave. Drugačiji su tigri, koji i čovjeka kolju. U njih se je upùtio ili razjareni bog zemlje ili osvetni čovjek. Tako su si drugi narodi tumačili to, što su neke divlje zvieri na čovjeka biesne.

Kako to vjeruju plemena mongolska, zato neka bude ovdje ovaj primjer. Čovjek jedan po imenu Mora vidio tigra, gdje mu zakla ženu, pa će za životinjom poći, da vidi kamo zalazi. Tigar zalazi u kuću čovjeka, komu ime Poza. Čovjek kaže Pozinim kućanom, što se dogodilo, a oni mu odgovore, da znadu, da ima moć učiniti se tigrom. Oni ga sami dohvate i povežu, te ga predadu Mori, a ovaj ga oprezno na njihove oči ubije. Oblast zametne iztragu, a Pozina obitelj izjavi, da je Poza jedne noći cielu kozu progutnuo, pak gutajuć rikao ko tigar. Drugi

* Po Vuku i Iliću.

jedan put da je kazao, kako je voljan ciela mlada vola pojesti, a one noći, da je istoga vola tigar zaklao i pojeo.

Kod malajskih naroda predstavljaju si toliku moć u svojih čarobnjaka, da se mogu prometnuti u tigra, kad ih je god volja, da se svojim neprijateljem osvete.

Kako je mašta jaka, te narod niti svomu očinjemu vidu ne vjeruje, ili bolje rekuć da čovjek vidi, česa nigdje viditi nije, liepo se to vidi kod nekih južno-amerikanskih plemenâ. Često se groze njihôvi čarobnjaci, ako ih tko god uvriedi, da će se u čas prometnuti u tigra, i sve na jedan mah razdrapati. Istom je vještac počeo rikati po tigrovu, već se sve što je oko njega razbježalo. Drhćuć skrivaju se i slušaju iz daleka njegov rik, pak u groznom svom strahu šapću: gle ga! kako već dobiva po koži tigarske mrlje, kako mu pandje rastu, a prevejanoga varalice niti ne vide, sakrio se u svoju kolibicu. Strah i stiska daje im viditi stvari, kojih ne ima. Pitao ih Europejac: Kako to? Vi svaki dan ubijate na polju prave tigre, a ovdje evo bojite se umišljena, Smješkajuć odgovore: Vi ljudi ne imate još nikakova pojma o naših stvari. Mi se ne bojimo tigra na polju, jer ga vidimo, pa ga lasno ubijemo. Umjetna se tigra bojimo, jer ga ne vidimo, a niti ga ubiti ne možemo.

U Africi imade sijaset životinja, kojih sliku čovjek prima. Ima tamo i plemenâ, kojim druga plemena tu moć priznaju, da se svaki izmed njih može prometnuti u hienu, a oni sami to potvrdjuju, samo da se ih susjedi bolje boje. Takovo je na primjer pleme Bida u Abbessiniji, glasovito svojom radnjom u željezu i u lončarstvu. Pisac i putnik jedan pripovieda, da nose osobite nekakve zlatne naušnice, a on da je često hijene ubijao i nalazio im u ušima te naušnice. Da susjedi uzdrže vjeru o njihovoj snagi, veli pisac, da Bude meću hienam u uši svoje naušnice. Buda se je tobože prometnuo u hienu.

Predjimo u Europu, Već kod Grka i Rimljana vjerovahu ljudi bolni u bjesnilu, da se životinjom prometnuše. Ta bolest bjesnoće ide od staroga vieka ća u srednji, a liečnici ju prozvaše likantropia (tj. vuk — čovjek). Da je čovjek uzeo spodobu vuka vjerovalo se živo. Petronij Arbita pripovieda, kako je takav čovjek uspodobio se na vuka. Raniše vuka a taj čovjek dobi istu ranu i kano čovjek. — Sveti Augustin pripovieda, kako su magi i čarobnjaci u njegovu dolu svietu kazivali, da znadu od trava mast načiniti, kojom se čovjek prometne u vuka. O moći takove masti baje naš narod i danas jošte.

Danci spoznaju i danas čovjeka vukodlaka po tom, što su mu se obrve srasle. Obrve te da su prilične leptiru, a leptir je simbol duše. koja je kadra svaki čas odlećeti i naseliti se u koje drugo tielo.

I u njemačkom narodu imade ta vjera od najstarijih vremena do dana današnjega. Osobito sjeverna Njemačku puna je tih priča, mjeseca prosinka na primjer čuvaju se zazvati vuka po imenu, jer da bi čovjeka vukodlak razderao. U četrnaestom vieku razpravljalo se to pitanje u Njemačkoj. Car Sigmund predloži ga učenim ljudem. Oni o tom razpravljahu i odlučiše, da je to takova istina, koja se je već u toliko sigurnih slučajeva pokazala, da se čovjek može prometnuti u vuka.

I u Francezkoj imadu jošte iz šestnaestoga i ća sedamnaestoga vieka tragova vukoglačtvu. Godine 1573, izda pače parlamenat u franche-Comlé-u naredbu, da se vukodlaci izćeraju iz one zemlje. — Imade i sudbenih razprava. Imamo i liepi primjer iz naše dobe. Pisac Baring-Gould boravio pred deset godina u pomanjem mjestu u Francezkoj. Noć ga stigla na kraju mjesta, te nije znao puta na drugi kraj. Tražio si provodića, al' se nitko nije dao, jer da bi morali proći kroz takov kraj, u kom ima vukodlaka. Taj čudni slučaj dade mu povoda, da to pitanje prouči, i napisa knjigu o tih čudnih vukodlačkih pričah.

I u slavenskom svietu drži se ta vjera od najstarijih vremena do dana današnjega. — Već Herodot četiri vieka prije Isusa spominje jedno cielo pleme med Slaveni, koje su susjedi držali da je vukodlačko. U Poljskoj i Rusiji vjeruje puk i danas, ako vuk u zimi navali na čovjeka, da to nije bio vuk već čovjek, koji je bio željan krvi. — Ova vjera evo ista je s onom indijskom, gdje se čovjek promjetne u tigra, da se krvi svoga neprijatelja napiję.

Naš narod zaboravio je već ovu nauku, da se živ čovjek prometne. Samo nam je ostao trag te nauke za čovjeka po smrti. Istina drže čovjeka rutava i kosmata za zločesta, vele mu da „gleda ko vuk“, a ako je živ čovjek, to ga po priči narodnoj poznaju po zubih. Vukodlak ima gvozdene zube. Tako se u Slavoniji pripovieda. Dva se momka zagledala u dvie djevojke, a majka posumnjala nisu li vukodlaci, pak svjetovala kćerke, neka im gledaju u zube. Na sastanku s djevojkami zamuknuli momci. dok ih djevojke ne natjeraše na smieh, te se ogroziše, kad spaziše željezne zube. Jedna prevarom uteče, a druga pogine „vukodlak ju zakolje“.

Da se ova vjera već gubi, vidi se najbolje odatle, što si narod pripovieda, kako si je ovaj ili onaj zube pocrnio, da budu kô gvozdeni, da plaši ljude i vara djevojke, al' ga nadju varalicu i pošteno izbiju.

I naš vukodlak hoće da se ljudske krvi

napije. Kažu, da kad ga nadju u grobu, da se je ugojio naduo i pocrvenio od ljudske krvi, zato se i veli crven kô vampir. A kad počmu ljudi u selu mnogo umirati, vele, da je na groblju vampir.

Da je ova vjera u vukodlake potekla iz one kod svih naroda poznate nauke, o seljenju dušâ, vidi se odatle, što naš narod uzimlje, da se on može proniet i kroz najmanju rupicu, zato da nepomaže od njega vrata zatvarati, kao ni od vješticâ.

To nam svjedoči i druga slična priča o jedogonjah. To su ljudi iz kojih u snu izadje duh. Ovakovi duhovi po planini izvaljuju drveća, te se njimi biju np. bokezki s napuljskimi, pa koji nadvladajn, oni rod od ljetine privuku na svoju zemlju. Oni lome gore i valjaju veliko kamenje, zato se veli, jak kô jedogonja (vjedogonja). — I ovi se po smrti povampire.

T. S.

Osveta crnogorska.

Model za mramorni kip izumljen po Ivanu Rendiću.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Eruga slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Dalje.)

Duši bi liepo mjesto spremio, koj bi od mladjih i učenijih svećenika složio i izdao djelo pod naslovom od prilike „archaelogia“ sacra“ ili „aestetika sacra“ koje bi prostim posve i praktičnim načinom tumačilo, što je i umjetnost crkvena? što je u tom obziru uzvišena u srednjem vieku stvorena? što bi valjalo nasljedovati? itd. Djelo bi se lahko sastaviti dalo iz diela, koje je u tom obziru pisao učeni Löbke i Lützov. Slično djelo imalo bi se barem dvaput na nedjelju u sjemeništih naših predavati. Mi barem scienimo, da takvo djelo na bitnost bogoslovnih nauka spada i da bi jednoj od najprečih potreba našega naroda i naše crkve odgovorilo.

Upravo kad nam je ovo pod perom bilo, čitasmo dopis iz Zagreba u „Obzoru“ od 8. prosinca, u kom se govori, kako je crkva sv. Marije u kaptolu popravljena. Ob istom priedmetu govori i katolički list od 11. prosinca. Ovo su vrlo povoljni pojavi. Vidi se iz toga, da naš narod rado troši na crkvu i umjetnost, samo bi rekli, da se i u istih dopisih očituje premalo znanja o pravoj umjetnosti. Mi crkvu sv. Marije u kaptolu ne poznajemo. Ako je u tri ladje razdieljena, ako u osnovi predstavlja križ latinski, ako u razkršću imade kupolu, ako svetište imade apsidu (polukrug) ako i u prozorih i u vratih svuda vlada obla linija, ako je sanctuar naprama ladjam malo uzdignut, tada ne ima dvojbe, da je crkva romanskoga sloga, i da spada medju riedkosti u našoj zemlji, da joj je doba postanja 13. stoljeće i da je bez dvojbe najstarija crkva u Zagrebu, jer ostale crkve kao što stolna, crkva sv. Marka, pak i crkva Franjevačka u kaptolu, koju smo samo mimoišav nekoliko puta vidili, gotičke su, dakle bez dvojbe nešto poslije zidane, kad se je naime iz obloga svoda romanskoga, razvijati počeo svod šiljasti gotički. Vrlo bi vriedno bilo proučiti kolumne il pilastre, na kojih svodovi počivaju. Po njih, pak po svodovih moglo bi se doba crkve potanko označiti. Vrlo bi rado takodjer vidili prodikaonicu i taj bas-reliev predstavljajući Ivana Krstitelja kako u pustinji rieč božju propovieda. Što se veli: da je prije sto od prilike godinah kanonik Mataković i mramorne oltare postavio u toj crkvi, žalostno je. Namjera toga kanonika bila je bez dvojbe sveta: ali ti oltari za cielo ništ ne vriede, i crkvi, ako se zbilja sloga romanskoga, posve ne dolikuju. Sva njihova vriednost sastoji u kamenu, estetičke pako vriednosti ne imaju nikakove. Bojimo se da i ono, što se veli, da je crkva narisana i pozlaćena, u tu istu vrst spada. Slične crkve ne dadu se drugčije popraviti nego da se pozove arhitekt, koji staru umjetnost skroz i skroz razumie, pak da se osnova napravi, kako bi se crkva iz temelja popravila i prvobitnoj svojoj ljepoti povratila. Montalembert u svom djelu „du vandalisme en France“ razlučuje vandalisme destructeur i vandalisme constructeur. U ovu drugu kathegoriu svi mi žalibože spadamo. A ne može se misliti, koliko je prvi vandalizam crkve zagrebačke, a napose pako stolnu crkvu nagrdio. Bogu je plakati, da se na svom mjestu ne osjeća potreba, da se ta liepa crkva popravljati i u stari svoj lik povraćati počme: Mi smo nakanili o tomu jednom obširno progovoriti. Što se pako one misli tiče, koju dopisnik iz Zagreba nagovještuje, to jest: da se crkva sv. Marka ruši i druga zida; to je vrlo nesretna misao kojoj se valja svom silom oprieti. Mjesto gdje se ta crkva nalazi, vrlo je liepo i za crkvu posve pristojno. Ako bi se štogod na tom mjestu rušiti imalo, to bi se rušiti morali dvori banovi, koji prvobitno tu stajali niesu. Tiem bi se veći prostor dobio na trgu Markovu. Za banove dvore, da o tudjoj milostinji i laski ne živimo, kupiti bi se imala kuća Dragutina Jelačića na južnom šetalištu i tuj sazidati sgrada slična sgradam florentinskim srednjega vieka. Crkva sv. Marka prvobitno je bila liepa crkva gotična, koju je vrieme i vandalizam ljudski pokvario i nagrdio isto tako, kao i katedralnu crkvu. U crkvi sv. Marka sve što služi službi božjoj, prava je pravcata parodia na službu božju, ali nije mnogo bolje ni u kathedralnoj crkvi. Crkva sv. Marka nosi na sebi još nedvojbenih dokaza gotičnoga stroja. Prozori su u apsidi još gotični. Okostnice iliti rebra u apsidi i sanktuariumu svjedoče isti štil. Ulaz sa južne je strane gotični, a prije nekoliko godina, kad smo u toj crkvi bili, još se je vidjela na sjevernoj strani kod ulaza u sanktuarium vrlo liepa gotična konsola sa okostnicom svojom, koja se u vis diže. Pače ako se nevaramo, ista konsola na sebi još nosi trakove stare pozlate, što je takodjer gotično. Ta se crkva dakle nipošto ne bi smjela rušiti, jer bi to bio strašni vandalizam, nego bi se ta crkva imala iz temelja popraviti i svojoj izvornoj formi povratiti. Mi smo nedavno zamolili architekta Schmidta, prvoga u Njemačkoj i Austriji gotikera, da prošav kroz Zagreb previdi malu tu crkvu, i da nam kaže, bi li se mogla popraviti. On nam je odlučno odgovorio, da je crkva bez dvojbe gotična, i da bi se lahko popraviti dala, a poprava bi stajala 60 tisuća forinti. Recimo, da bi poprava stajala dvostruko, ipak bi to bio veliki dobitak naprama pol miliona for.,

što bi inače takova sgrada nova stajala, kao što to stoji crkva kod Weisgerbera u Beču. Rušiti pako crkvu sv. Marka, a zidati crkvu, kakove se u nas obično zidju, to bi bilo zaman novac trošiti i podjedno dva glavna grieha du vandalisme destructeur i du vandalisme constructeur na našu veliku sramotu i štetu počiniti.

Mi ćemo o crkvah i zagrebačkih i o drugih nekih u našoj zemlji obširnije progovoriti. Skrajnje je doba, da se u tom obziru istina rekne i priznaje.

Ali povratimo se k našoj slici. Te su sgrade romanske, jedna manja naginje na orijentalni, druga veća na fiorentinski kip. Na velikih vratih, koja u grad vode, prozor je. Na tom prozoru stoje i čudo, koje se sbiva, sa živim ganućem gledaju dva lica, jedno mladje drugo starije. Tuj je slikar po običaju starih slikara sebe samoga i svoga sina naslikovao. U predvorju, koje smo malo prije spomenuli, nekoliko je takodjer osoba u živom razgovoru. Iz treće pako velike sgrade nose na nosilih bolestnika u vodenoj bolesti. Žena i diete za njim gledaju plačuć i naričuć. Valjda su sirotice svu nadu izgubile, da će vojnu i otcu igda pomoženo biti. — U daljini vide se brda i stabla razna. Isus sam po staroj najboljoj tradiciji slikan je u tuniki crljenkastoj, zagasite masti, a ogrnjen je plavim plaštom. Položaj tih halja, nabori i gradacija boja posve svrsi odgovara, a licem je Isus uzor ljepote, kosa mu se sa obadvie strane vrlo liepo razlieva, a riesi ga brada, koja čovjeku tridesetgodišnjaku od prilike odgovara. Upravo je na svetom činu. Iz lica mu osim božanstvene milote i dobrote, blaženi mir i podpuno pouzdanje n vječitoga otca svoga i samoga sebe prozire. Dočim je sve oko njega u nekom svetom strahu, u silnom očekivanju i živom gibanju tako, da se je to čak Sv. Petra apoštola dojmilo, koji revniji i živahniji od ostalih apoštola bivši i sam se u čudu nalazi, što i licem svjedoči ter dignutima rukama valjda ujedno i zahvalnost prama Isusu govori, a druga dva apoštola Ivan i Jakob o božanstvu Isusovu obavieśćena posve mirni stoje i čekaju, da ih meštar na službu svoju i nemoćnika pozove. Isusov božanstveni mir vrlo dobro na motritelja djeluje pak i nehotice pobožnu misao radja: čudesa tvoriti i vrhunaravne čine obavljati posve odgovara biću Isusovu. U svem položaju Isusovu, u njegovu licu, i gibanju njegovu ko da čitaš: On je doduše odkupio vas sviet, ali je prirodjeno svetomu biću njegovo djelo ljubavi i milosrdja obavljati osobito nad sirotinjom nad bolnim i nevoljnim svietom. Čini se, da čuješ rieči svete, koje nevoljnikom govori: hodite k meni, koji ste bolni i preterešeni, i ja ću vas ozdraviti i razgaliti. Diete je žensko pred Isusom u naručaju majkinom, koja kliče da se Isusu pokloni i prošnju mu ponizno prikaže. U licu joj čitaš žal i pečal za djetetom; ali ujedno i pouzdanje u Isusa. Diete čini se, da je padavicu imalo; ali kako se je Isus ruke i glave djeteće dotaknuo, odmah je trzavica prestala a prem još nesvjestica traje, ipak je očevidno, da je diete preobraženo, da će ozdraviti. Mi mislimo, da je slikar vrlo dobro učinio, što je čin trajući naslikao, da tiem cielomu prizoru osobitu živahnost i znamenitost priskrbi, probudjujuć u motritelju misao, ko da sam glavom, svetomu činu prisustvuje te nukajuć ga, da si i on bud' u duševnoj bolesti svojoj od spasitelja lieka zaprosi. Odtale se u duši plemenitoj udilj sv. vjera i ljubav a i zahvalnost prama božanstvenomu dobročinitelju radja. Nam se čini, da je slikaru posve za rukom pošlo sve težkoće s tom namjerom spojene sretno nadvladati. — Prije nego nastavimo tu stranu slike nadalje promatrati, obazreti nam se je na lievu, gdje su obavljeni čini božanstvenoga milosrdnika predstavljeni. Za njim odmah kliče žena, krivotočjem oboljela. Crpljen je čin, kao što je poznato, iz evangjelja, u kom se pripovieda, kako je nekom prilikom žensko čeljade svite se Isusove dotaklo, a Isus osjetiv, da se je sila iz njega izlila, obazrio se i ženi rekao: Vjera tvoja, ženo, spasila te je. Vrlo je prostim i istinitim načinom označeno, da je to čeljade slično ženi evangjeoskoj tiem, da je sirotica klečeć lievom rukom oči i lice pokrila, dočim je desnom halju Isusovu, od koje se zdravlju nada, prihvatila. Neiymjerno liep i naravan je položaj te ženske, izvanredno liep i krasno ruho, nabori istiniti. Vidi se, da je umjetnik stare kipe učio, a da ga se rugota, koju danas ženske glave kad što na se meću, hvala Bogu dojmila nije. Malo dalje za Isusom stoji čovjek u podpunoj dobi muževnoj. Semitičkoga je poriekla. Sliep je bio, mlada ga je kćerka dovela; ali je jurve božjom milošću progledao. Siromah sliepac, pred kojim se na jedan put sviet otvori, sav je zabunjen i zapanjen; ne zna je l' istina, što vidi il je samo obsjena, ne zna sanja li il je na javi. Kao što u sličnih slučajevih bivati mora, oči mu se daleko raztvorile, obe je ruke i nehotice na oči digao kao da dvojeć siromah vas sviet pita, što je to? je l' moguće, da sam progledao? Isto se čustvo i djeteta dojmilo, i ono sirotče kano zatravljeno, puno nevinosti i ljubavi k otcu hrli te brižno ruke k otčevu vidu diže, i ko da govori: ah Bože mili! je l' moguće, da si se bajku momu smilovao? je l' moguće, da te, otče, više vodati ne ću, nego da ćeš ti u svjetlu božjem i majki i meni odsele vodjom i obranom biti.

Mi ne znamo, jeda li je igda umjetniku

za rukom pošlo živahnije i izrazitije nutarnja čuvstva duše na licu i cielom položaju očitovati, nego je ovdje Seitzu starijemu? Svatko i najprostiji, koji oko na ovu scenu baci odmah će shvatiti, o čem se radi, odmah će zavapiti: ovomu je siromaku sliepcu Isus vid povratio. Poznato je, da medju stotine stvari, na koje paziti valja u umjetnosti, spada kano glavna stvar izraz nutarnje duše, koji prostim i naravnim načinom tako odgovarati ima namjeri slike, da svaki zdravoga uma i srdca motritelj istu podpuno shvatiti i dokučiti može. U to su upravo tako zvani trecentiste i kvatrocentiste majstori bili. Zato Markeve Selvatiko u svojih krasnih predavanjih na akademičku mladež mletačku, ne može da joj dosta preporuči Gjottu i školu njegovu. Stvar se čini na prvi pogled lahka, a ipak je neizmjerno težka. I tuj ko svagdi valja ono staro: est modus in rebus, sunt certi denique finas, quos ultro citroque nequit consistere rectum. Vrhunac, do koga se u tom obziru doviti može samo veleum, jest da tako reknemo punctum mathematicum. Obični umjetnici il se stvari ne domaše, ili ju, što je možebit još gorje premaše. U tom obziru, ko i u svem velikan je pravi i upravo nedosiživ Leonardo da Vinci. Njegova posljednja večera u Milanu u tom pogledu pravi je Unicom, rekli bi upravo bez pretjeranja višja inspiracija. Neizmjerna je šteta, što se to pravo čudovište umjetničko odmah kvariti počelo. Već poslie kratkoga vremena, kad ju je umjetnički plutark Vasari gledao, ljuto je oštećena bila, a što istom danas? Pak ipak i danas, kad čovjek tu sliku prvi put ugleda, od čuda kano ti zapanjen ostane i živo osjeća, koliko neizmjerno za istinom ostaju sve one kopije, sve one štampe, kojih je na stotinu ta slika doživila. U toj slici i takoj kakva je danas sve je divno, sve je božanstveno, dakako za čovjeka, koji je tanke duše ter se lahko za ideali i poesijom zanese. Ima tupih ljudi, koji ništ nećute pak im je sve na ovom svietu jedno, samo nek se dobro i udobno živi. Nesretna vremena, kad taki duh narodom zavlada! Mi smo imali priliku tu divnu sliku viditi i nekoliko ura pred njom u družtvu umjetnika provesti, pak velimo i još jedanput, sve je na njoj divno. Da se pako na ono vratimo, o čem govorimo, poznato je, da Isus u sredini te slike razširiv ruke apoštolom govori: evo me žrtvom živom da vas sviet i vas odkupim; evo me hranom vječitom da vas sviet i vas svoje naravi dionikom učinim, evo me vašega pravoga prijatelja i dobročinitelja; pak će me ipak jedan od vas izdati. Kad čovjek baciv oko na divne one četir gruppe na troje, u koje je Leonardo razdielio svoju sliku, potraži lice Judino, odmah ga pozna, odmah mu čita na licu, kako su ga se preljuto kosnule rieči Isusove, prem božanstvenom blagošću izušćene. Odmah ga, velimo, čovjek pozna, prem ga je slikar tankim i rekli bi skoro samo nevidivim potezom i migom oka označio. Ali u tom upravo veleum sastoji. Drugi bi srednji slikar Bog zna kako pregnantno Judu oznacio, a tim bi upravo cilj svoju promašio i u barokizam zagazio, ko što se to na mnogih posljednjih večerah vidi.

(Konac sliedi).

Osveta crnogorska.

(Sa slikom.)

Čitaoci „Vienca" imali su više puti priliku čitat viesti o vrlom našem kiparu Ivanu Rendiču, a Zagrebčani mogahu uvjerit se po poprsjih Frana Kurelca, Nikole Krestića i Ivana Dežmana o vještini Rendićevoj. Nu to bijahu samo snimci bud po naravi, bud po svjetlopisu. Zanimivije je upoznat se sa vlastitim izumom mladoga umjetnika. Da se naši čitaoci uvjere, da u Rendića i tvorne sile ima, priobćujemo model za kip „Osveta crnogorska", što ga je Rendić sam sastavio po epizodi Sundečićeve liepe pjesme „Krvava košulja". Crnogorka kleči, te je razvila krvavu košulju svoga muža, a podigla glavu prema svomu mladjanomu sinu. U njezinu licu javlja se bol i osveta. Sin stoji do nje, gleda krvave ostanke svoga otca i bolno lice majčino i u njem budi se osveta; od ljutine sgrčio ruku i zatisnuo zube u svoj prst. Prikazanje je živo, dramatično i realistično. Ne bi li se tkogodj našo, da dade taj model izvesti mramorom po našem mladom umjetniku?

LISTAK.

Zabavnik hrvatske mladeži. U Beču utemeljila je hrvatska mladež akademička — ima tomu svojih 10 godina — zadrugu pod imenom „Velebit", kojemu je zadaća ujedinit u jedno kolo sve mlade Hrvate, živuće u Beču, te se u toj bratinskoj zadruzi zabavljati čitanjem, deklamovanjem i pjevanjem, što je svakako zadaća znamenitija od pijanke njemačkih djaka, Većina nas, koji smo boravili zadnjih deset godina u Beču, bijaše u kolu „Velebita", i svakomu ta uspomena mila i draga. Mnogu otudjelu ptičicu povrati „Velebit" u hrvatsko kolo, mnogo se mlado, nestašno srdce ojunačilo, mnoga je tu iskra pala i planula plamenom.

„Velebit“ stoji i sad tvrdo, a evo u najnovije vrieme odluči ta hrvatska zadruga izići pred naš sviet očitim biljegom svojega života — družtvo zaključi naime svake godine izdati zabavnik, sastavljen po sadanjih i bivših članovih „Velebita“. Zabavnik ima na neki način biti ognjištem mladih hrvatskih sila, kako to oglas, kojega sbog malena prostora priobćit ne možemo, kaže. Mi ne možemo, nego pohvalit i od srca preporučit taj liepi podhvat. Tko je bio članom „Velebita“ ili je sada, i hoće štogodj uvrstiti u taj zabavnik, neka svoj prinos pošlje do 1. veljače 1874. odboru spomenutoga družtva (Beč, Margarethen, Wehrgasse, Nr. 1. Stock 1. Thür 3). Odbor, koj će taj zabavnik sastavit, svjetujemo prijateljski, da uvrsti u knjigu samo bolje radnje, kako je česka omladina u svom zabavniku „Ruch“ učinila. Još jednom preporučamo taj podhvat, tiem putem dobit ćemo novih radnika za našu knjigu, a u obće nam je drago čuti, da se naša mladež zabavlja knjigom i umjetnosti. Preporučamo taj liepi primjer zagrebačkoj akademičkoj mladeži. Čudimo se, da u Zagrebu još ne ima akademičke zadruge. Sad je barem nebo vedro.

— Naš zemljak Iv. Kostrenčić izdao je podporom c. akademije znanosti u Beču djelo: „Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Litteratur der Südslaven in den Jahren 1559—65. (8. I—VII, 1—244). U toj knjizi imade 143 listine većinom ne izdane i u cielosti, samo neke u izvodu. Djelo je od velike koristi ne samo za historiju književnosti polovicom XVI. vieka, nego i za poznavanje onoga crkvenoga pokreta, koj je cielu Europu obuzeo i južno slavenstvo obuhvatio bio.

Starine na otoku Krku. U selu Garici kraj mjesta Vrbnika na otoku Krku staiaše na oranici humak u promjeru od 15 hvati a visok 12 stopa. Seljaci začeše prije kratkoga vremena razkapati humak, ne bi li se tuj našlo zakopano blago. Odgrnuv zemlju naidjoše zbilja na starinsku grobnicu, u kojoj se našlo više zanimivih starina. Izkopaše dva obruča od čiste tanke zlatne žice (djelo posve surovo), zatim sulicu bez držka od mjeda a na doljnjem kraju sulice mnogo pomičnih klinčića, na kojih su kao ures valjda resice ili kićanke privezane bile. Našle se i tri mjedene sapinjače nešto umjetnije radnje, a na jednoj može se razabrat nadpis „Carin“ rimskimi pismeni. Izim toga bilo je u grobnici mnogo manjih kopča, bodača, prstenja, crepovlja nekakve posudice sve od mjeda; napokon ostanci čovječjih kosti i dva konjska zuba i zrno od smole. To bijaše dakle po svoj prilici grob nekog junaka, zakopana zajedno sa konjem i oružjem. Znamenito je, što neima ni trunka gvoždja, a opet se prema latinskomu napisu ne može tvrdit, da su te starine iz predhistorične mjedne dobe. Posredovanjem g. župnika Mateja Zahije bijaše te starine nabavljene za naš narodni muzej.

Izpravak. U 1. broju „Vienca“ uvuklo se nekoliko krupnih tiskarskih pogrešaka, kojih nam je dužnost ovdje izpraviti. U izvornoj pripoviedki „Paskva“ više je samostalnih govora tiskano u savezu sa prediducimi, što će čitalac i sam po smislu razabrati. Izim toga ima se na str. 3. razd. 2. red 6. čitaj **te** mjesto **se**. Na str. 4. red. razd. 2. red 32. čitaj **nježne** mjesto **uježno**. Na str. 4. razd. 2. red 9. čitaj **onu** mjesto **mu**. Na str. 5. razd. 1. red 5. čitaj **Chiaggi** (ulica u Napulju) mjesto **hiaggi**. Na str. 6. razd. 2. red 14. čitaj **virom** mjesto **visom**. Na strani 7. razd. 1. red 28. poslije rieči **zlatne mreže** uvrsti: **kažeš, ali ne promišljaš, da su mreže**. U sonetu prvom čitaj u 3. stihu **onaj** mjesto **onoj**; u stihu 8. **Citera** mjesto **Cinera**; u stihu 11. **Hridine** mjesto **Hrićine**.

Dopisnica uredničtva.

P. M. u T. Pitate nas za narodne pjesme. Čitajte Vukovu „sbirku srbskih narodnih pjesama“, Kurelčeve „Jačke“ ugarskih Hrvata, Vrazovu sbirku „gornjo-ilirskih nar. pjesama“, zatim sbirku Kukuljevićevu (različita djela) Marjanovićevu, Herdvigovu, Jakićevu (Bosanski prijatelj, Petranovićevu (Bosanske pjesme) Matice dalmatinske, Kolo, Neven, Dragoljub, Danicu ilirsku. Dosta ćete tu naći štiva.

P. U. Stara rieč „Ars longa“ budi vam uviek na pameti. I sami znate, da mlado stablo okresati valja. da bolje probuji. Pišite dalje, a pri tom čitajte mnogo. „Prvi dan“ je pokus.

Raznim omladinskim družinam. Žalimo, da vam ne možemo izpuniti želje. „Vienca“ ne dobiva nitko bez plaće, ni pomoćnici. Troškovi su preveliki.

R. u R. Pripoviedka „Obsjene“ nije utonula u sinjem moru, već je zdrava stigla na naše ruke. Uplest ćemo je u „Vienac“. Pozdravljamo vas od srdca. Recite našemu mladomu umjetniku u R., da „Vienac“ čeka na kakove nacrte i slike od njegove ruke. Pošljite nam čim prije, što obećaste.

Pjesniku „Plate ljubavi“ ovdje. Valja vam poso. Pošljite više toga. Svoju pjesmu čitat ćete u našem listu. Čemu trošite poštovne biljege?

Predbrojnikom našega lista. Molimo i opet, da se svi dopisi tičući se predbrojke i reklamacije šalju „Odpravničtvu Vienca„ (Svilarska ulica). Uredničtvo bavi se samo književnim poslom.

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 3. U ZAGREBU DNE 17. SIEĆNJA 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Vjekoslav Karas.

PLATA LJUBAVI.

Spjevao Jovan Hranilović.

Tamo gdje bistar
Potok romoni,
Tamo gdje zvonce
Srebreno zvoni,
Dragu si čeka
Grlit ju rad
Vitez mi krasan,
Vitez mi mlad.

Dolje u tihom
Samotnom dolu
Lieka si tražeć
Srdašca bolu
Djevojka pjeva
Žalostan pjev,
Crnomu oku
Gasne joj siev.

Milotnu pjesmu
Vitez mi sluša,
S gorke mu tužnje
Proplaka duša,
Sluša i sluša
Srdce mu mrê,
Nema mu Milke
Nema — te ne.

Cvjetnim se dolom
Mladjahan tisnu,
Glednu i — bljednu,
Srdce mu svisnu:
Dragu mu grli
Nevjeran drug,
Tajnu im krije
Zeleni lug.

Dolje u tihom
Samotnom dolu
Lieka si tražeć
Srdašca bolu
Djevojče pjeva
Žalostan piev,
Suzâ niz lica
Toči se liev.

Vitez ju sluša,
Vitez ju gleda,
Milje niz lica
Sjaje joj blieda,
Čelu se nadvi
Plavetan pram,
Tinja joj okom
Sunašca plam.

Vitez ju gleda,
Vitez ju sluša,
Smilja mu mlada
Kliknula duša:
„Djevojko liepa
Moja ti bud,
Daj da na svoju
Svinem te grud.

Ina nas sudba
Mladjahne slomi,
Ista nam sudbo,
Tugu zatòmi:
Nevjeri nek je
Sramotan rug
Vjeran ja tebi
Biti ću drug“.

Djevojka gleda,
Djevojka sluša,
Za njim joj davno
Ginula duša,
Licem joj planu
Angjela sram,
Crnim joj okom
Liesnuo plam.

Na grud se krasna
Vitezu vinu,
Raj joj u duši
Blaženoj sinu
Cjelovom prvim
Srknula med,
Krasom joj dragog
Speo se gled.

Tamo gdje bistar
Potok romoni,
Tamo gdje zvonce
Srebreno zvoni,
Ženu si vitez
Ogrli mlad,
Cjelovom s usta
Srčuć joj slad.

Dolje u tihom
Tamnome lugu
Nevjerna Milka
Tuzi si tugu
Blieda ko sjena
Tražila smrt;
S nevjere crne
Život joj strt.

PASKVA.

Pripoviedka od A. Tkalčića. (Dalje.)

V.

Na Primorju naprama velikomu magazinu blizu kavane Vitorina stoji kuća, koja dosiže do rive. Na prozoru vidiš naslonjena Frana, gdje pušeći na okolo gleda. Pred kavanom sjede gospoda: morski nisari, kapetani, principali, koji su oko deset sati u jutro od dośade onamo došli, pak se razgovaraju o brodovih, koji su se u Bakru za Bakrane sagradili, o putevih, koje su po svietu učinili, o dohodcih, koje vlastnikom nose. Razgovarajući se, pijuckaju razne likere, da naoštre pamet i razmašu jezik. Pogledav jih Fran zavidnim okom, svrnu pogled prama Stjenici, to jest fontani, koja izpod stiena sa šumom prolieva obilnu vodu u bližnje more. Množina voznika napaja ondje trudne konje, koji su jučer ludovicejskom cestom dovezli greda, dasaka i duga. S toga inače veoma idiličkoga prizora, koji u našem Franu budi samo jednu ozbiljnu i turobnu misao, baci oko na luku, gdje stoji srka i vika mornara, krcajuči lies u bodove, kojih se je mnoge uz obalu nanizalo. Liepo vrieme, koga žegu razblažuje jutarnje povjetarce; mirno more, koje bez tužbe podnosi teret silnih brodova; vreva ljudih poskakivajućih oko posla, a nada sve uzdižući se u zadku krasni Bakar sa sokovitimi vino gradi, koji su se oko njega savili podno kamenitih brda, sve bi to bilo kadro do suza uzhita ganuti dušu gledaoca i motritelja. Ali na našega Frana djeluje i taj čar porazno. Još jednom glednu, pak zaigrav ustnicami žalostivo, povuče se u sobu, kano da ga zmije u nju potiskuju. Sjedne na divan, gledne oko sebe po stienah, na kojih vise slike, pokazujuće morsku trgovinu svega svieta, pak prebaciv nogu preko noge i sguriv pleća stane pregledavati prostrte po stolu nacrte brodova luka i gradova. Okom gleda, a ustima puši, bacajući nacrt na nacrt, tako da je po stolu stvorio kaos, po kojem se povlači dim kano magla.

— Što koriste sve te krasote i divote, sva ta bogatstva i mogućtva, kad jih siromah ni pogledati ne smieš? Baš ko furije stvorila su se danas pred menom ova dražila — izpremieša opet papire silovito po stolu — da mi trzaju jadnim srcem. kako da postaneš principalom barem koga tragetića,* kad ne služiš više, nego što prehraniš i odjeneš tielo? — prebaci opet drugu nogu preko noge, poglednuv zlovoljno na prozor. — A gdje je onda po koja krpa finijega sukna, po koji zlatni lančić s uricom u žepu, bez čega danas mladić nikako nemože proći? I zato ti treba plaziti pred svietom, uzimati tudji novac, za koji već unapried znadeš, da ga ne ćeš nikad povratiti — mahnu rukom zlovoljno, odričuć se svake nade. — Što da reknem o kući liepo i bogato namješćenoj, o vinogradu s ljetovnikom kojim, da trudan od morskih zahodnjaka odpočineš i oživeš! O to su već kule po zraku, kojih nigdje stalno smjestiti ne možeš — tisnu rukom papire, da su se razletjeli po podu, pak okrenuv se srdito od stola, bulji u prozor i duboko misli. — Pak da u tu praznimu, u tu strašnu pustoš vodiš još i ženu, koja .., koja ne ima ništa..! — otrese pepeo s cigara, pa se opet duboko zamisli. Napokon mu se razvedri lice, rukom se udari po koljenu prekrštene noge, pak će odvažnim glasom: Od toga ne može biti ništa. Što će mi i najmilija žena, kad se ne možeš ni pružiti, a kamo li poletjeti svietom u naručaj obilja i slasti? Zar je čovjek rodjen, da se sav svoj život uvija pod bremenom posala, potrebe i biede, a nikad da neuživa ništa, uprav ništa? Steci, Frane — u oku mu plane siev nade, pa skoči na noge — steci novaca, pa ćeš imati i dragu ženu i milu djecu i domaću sreću. Ali kako da dodjem do novaca? — zamisli se naslonjen na stolac lievom rukom podupirući desnu, koja mu nešto oko ustnicah prebire. — Ha — digne glavu pouzdano, — mora ići. Zahvalnost ju k meni vuče, a onaj bolni pogled, kojim me je na razstanku obdarila, pokazuje, da joj i srdce za menom teži. Ona je moja, a s njom je moje sve ono zlato i blago, što ga Barokini ima obilno sakupljena. Njim ću kupit brod na tri jarbola, s njom ću se ukrcati i odtisnuti na sve četiri strane svieta, tražeć novac i razkoš, razkoš i novac; — a ti, nesudjena Paskve, ostani kod krpah medju družicami. Liepa si i dobra, ali za mene nisi: orao se uviek na visine vije. Malko ćeš se raztužiti, ali ćeš se skoro utješiti, ter zaboraviti na Frana, na kom ne ima druge krivnje, van što je mislio, da već ljubi ženu, u koju bi se mogao tek zaljubiti, da je prama njemu. Ali sada brzo na posao — baci na se najfiniji kaput, pokri glavu najnovijim klobukom, pak namješćujući košulju oko vrata: — Sad je vrieme — reče — zastava se vije na standardu, brod ulazi u luku, otac joj je na svom mjestu, sad će biti sama: reče i izpade iz sobe.

— Ako smiem — šaptnu Fran, otvoriv vrata od sobe, u kojoj je sjedjela Adelajda na divanu, zelenom svilom prevučenu, čitajući knjigu.

* **tragetić — vrst manjega broda, kojim se prevaža trgovina iz jednoga bližnjega miesta u drugo.**

— Djevojka drhtnu i probliedi, pa se stade plašljivo ogledavati po sobi, držeći rukom tresuće se grudi.

— Ne bojte se ništa — prebrusi Fran tiho po bogatih sazih k njoj do divana — otac mora biti u birou, mi smo sami.

Adelajdi odlahnu, pak prodrievši uzdah, koji joj je sapinjao prsa. vedrim licem i mirnom dušom: spasitelju života moga uviek je slobodno doći do mene — reče i posadi Frana na kanape pokraj sebe.

— Pače štovatelju, recite krasna Adelajdo, koji je došao, da vam se zahvali na onom bolnom pogledu, koji je zanj bio ciela knjiga. Ćutite li još isto od one boli, što sviet i pojedinci diele dvoje ljudi, koji bi toli liepo pristajali jedno uz drugo?

— Što bi mi i koristilo takovo ćućenje, boje ne bi bilo osnovano na sličnom ćutu — reče Adelajda, izpod oka gledajući krasnika, koji je umjetnom suzom razvlažio i omekčao svoje vatreno oko.

— Zar mislite, da ne ima na čovjeku nikakva tumača takovu ćućenju, sve da ista šute?

— Znaci su vam moj gospodine, veoma nesigurni: kod nekih ljudi probija duša i proti njihovoj volji, a kod nekih se posve pokorava, podajući se nametnutoj sili. Tko da se razabere u toj neizvjestnosti? reče pazljivo ga motreći.

Fran se trgnu malko, al se u isti čas sagnu, da pridigne pali rubac djevojci. — A kako uzimate moj današnji dolazak ovamo?

— Možda — primjeti hladnokrvno djevojka — da vidite, jesam li ostala zdrava poslie one bure?

A nije li to briga? — skoči joj Fran u rieč, sav uzhićen, što je tako spomenula jaku stranu njegovu. — A može li nas briga mučiti za koga, do kojega nam nije ništa stalo?

Adelajda htjede odgovoriti, ali se u isti čas čuše brzi koraci otca joj po stubah.

— Bože — viknu djevojka sva u strahu — u kakovu ste me nevolju bacili! Za živu glavu nebi htjela, da vas otac ovdje nadje. Brzo skočite u evu obližnju sobu, iz nje vodi hodnik, a na kraju hodnika naći ćete vrata, na koja ćete u vrt doći: dalje i sami znate, samo ne dodjite u kuću nikad više; žurno, žurno.

— Ali odgovor gospodično.

— Žurno, žurno.

— Bez odgovora ne mogu nikamo.

— Odgovor ćete dobiti na drugom mjestu, samo ne u kući ovoj, žurno, žurno.

Fran skoči u bližnju sobu, a za nekoliko časova doleti na druga vrata otac, koji i ne gledeć drhtave kćeri otvori svoj pisaći stol, pak izvadi ključ od ormarića u birou, u koji spravlja pašuše od doślih brodova, pak još naglijim korakom izadje iz sobe.

— Hvala Bogu i Mariji — uzdahnu Adelajda.

VI.

Noć je, ali niti od onih tamnih, da ne vidiš prsta pred sobom, niti od onih jasnih, da bi opazio i gumbašnjicu na zemlji, već kakova biva, kad se s mjesecom igraju oblaci, po nebu. Po Bakru se nešeće duboko u noći, ma koliko noćni povjetarci vabili na uživanje za žegom dana, već se rano sve povuče kući: puk o zdravoj Mariji, a gospoda u devet sati. Onda zavlada samoća i tišina kano na groblju. U to doba munu mužka slika, u pled zamotana, uz crkvu sv. Margarete, a za kratak čas prebrusi uza zid ženska slika, gustom koprenom preko lica pokrivena, pa se obje, ogledajući se na sve strane. traže. Našavši se, mužkarac poda ženskoj ruku, koju ona rado primi, stišćući se bojazljivo uz njega. Umaknuvši za crkvu, sjedoše na gredu prama moru, koje tiho šapće zapljuskujući obalu.

— To je znak siguran, draga Adelajdo — reče Fran, držeći ju za ruku. O kako sam sretan i presretan!

— Za vas samo, krasni mužu, mogla sam se tako zaboraviti, ali se i nadam, da sam se povjerila mužu, koji će znat cieniti djevojački objet. Je li bilo svieta pred kućom, kad vam je služkinja moj list doniela?

— Baš ni duše, čini se, da isti Bog štiti našu ljubav. Ali sad u ovoj svečanoj dvorani, pod okom nebesnikâ, koji ne zavide ljudskoj sreći, a u pristanku mora, koje još nikad nijedne tajne izdalo nije, da nastavimo govor nekadašnji. Dvojite li još o istini znakova, koji tumače narav ljudske duše? Ja sa svoje strane nisam tvrd na vjerovanje.

— Moj dolazak amo jasno kaže — odgovori Adelajda sigurnim i svetčanim glasom — da sam povjerovala onoj vašoj brizi za moje zdravlje, koju ste očitovali u ono doba, kad duša vaša nije još mogla zametnuti druge misli. Joj, tako nježna briga od tako krasnoga i vitežkoga muža srdce mi je tako razigrala, da se ne mogu smiriti da u njegovom sladkom naručaju — mazi se oko njega, naslonivši svoju glavicu na njegova prsa . . . A hoćeš li mi biti, Frane, stalan, vjeran? — zapita, dižući prama njemu dvie bukteće zublje.

— Kod tolikoga vanjškoga sjaja, kod take pametne glavice — odvrati joj Fran svetčano i mirno — neće mi biti težko držati vjeru.

— Joj, tada sam najsretnija žena na svietu — skoči Adelajda sva u vatri, pa zagrli pomamnom žestinom Frana, koji se je za njom digao na noge. — Uz krasotu još i vjernost! Tko da mi ne zavidi tu neizmjernu sreću! — doda, nastavljajući usta za gorući cjelov.

— Porad tebe odoljet ću svim dražestim varavoga svieta — reče Fran, pak obuhvativ ju rukama oko pasa, poda joj traženi cjelov. U to virnu mjesec izpod uzmakloga oblaka, pak razsvietli dvoje zagrljenih vjerenika; ali i u to se u njegovu sjenu povuče slika ženske glave, koja namah žurno obrusi Primorjem.

— Ali kako ćemo u buduće, draga Adelajdo — zapita ju Fran, pruživ joj ruku na polazak — kako ćemo se i gdje sastajati, kad od otca ne smiem u kuću?

— Otca ću ja jur omehčati i predobiti — odvrati Adelajda posve sigurno — a dok se to ne sbude, dolazi mi, dušo — doda stišćući ga vatreno k sebi — dolazi mi često u vrt kod kuće pod smokvu bjelicu.

— Svaku ću noć biti prvi na sastanku — primieti Fran vodeć Adelajdu, koja otvorivši tiho kapiju, odbâda u kuću.

VII.

U Gradu na trgu sv. Andrije piljarice su namjestile po škriljah svoju trgovinu: košaricu kruha, rukoviet povrtelja, lončić mlieka i tanjirčić prekuhana skorupa. Tim se poslom bave ponajviše obudovjele žene i stare bake, ali se medju njimi vidi i po koja crnooka djevojka gospodskoga lica. Čekaju kupce, al i čekajûći pletu kopice, dokoljenke, a osobito maje mužkarcem za zimu. Svaka bi rada govorila i klopotala, ali svim neka tajna sila sapinje jezik, pa sve kradomice zavirkuju na lievo u staru biskupiju, očevidno čekajući nekoga odanle: zavirkuju, al i zlovoljno odvraćaju oči. U toj kući stanuje sama samcata djevojka, imenom Aurelija, kose crvene, lica blieda, mršava kao trta. Otca ne ima, mati joj je umrla, rodbina se po svietu razbjegla: sama je u svietu i u kući. Ne ima nigdje ništa svoga, niti šiva, niti prede, niti plete, niti išto drugo radi, pak ipak živi. Ali to je još najmanje čudo, nu ona živi, ne kuhajući nikad ništa: hrani ju duh bistar i dosjetljiv, jezik okretan i nabrušen. U djevojke ne ima žuči, kano ni u golubice, svakomu je prijatelj, pak se ipak o svakoga zadieva. Kod kuće samo spava i ustaje, ostalo vrieme dana, mjeseci i godina proboravlja po ulicah i kućah svega grada. Sve što je vidila i čula, sve to pripovieda svakomu i svagdje, pa sve to neobično živo i dosjetljivo: misliš prsa su joj od čelika, a glavica neizcrpiv vrutak dosjetaka. Kad koga ukoravat primi, čini to oštro, bezobzirno, al i tako naivno, da nitko od nje ništa za uvredu ne prima. Zato ju sav sviet rado ima i k sebi zove: svuda ruča, objeduje i večerava, odasvud donosi sebi starih haljina, bez pare, koje nikad ne ima. Često metne na sebe odieća razne dobe, razne mode, ter moraš pucati od smieha. Jučer se je morala negdje dugo zatrajati, jer je još ne ima na običnom vježbalištu, a piljarice se ne usudjuju same povesti kola klopotačâ. Napokon tresnu uličnima vratima, pak zamotana u velik ljubičasti rubac od svile, projuri mimo piljarica, sama sobom ali na glas govoreći:

— Bogme liepo u tom našem Bakru: golubice kljun do kljuna s golubići, pak još u tamno doba, da jim nitko ne smeta poleta. Pak da je još koja sirotica, koja u gladu i žedji išće meda; ali frajla, bogata i plemenita, koja ima svega dosta. To su ti te krepostnice: prave paunice, iz vana svila, a iz nutra trulež! Kako nas samo popreko gledaju, kano da nam mora biti čast, poljubiti rub njihovih krpetina. Nije vajde, i mi moramo u tu novu školu, da naučimo, kako se ljage pokraj mora namah peru, a da sutradan izadjemo kano kakove svetice ... Još bi bila govorila, ali joj suho grlo ne da, treba žuriti nekamo na kavu.

Piljarice se čude tim zagonetkam, zazubice jim rastu saznati što izvjestna? ali Aurelija brusi na Zagradu sred tišme sakupljenih i još se uviek skupljajućih žena.

— Dobro jutro za sva Jutra — reče, banuvši u Paskvinu sobu; je li gotova kava? Uh, lakomice jedne, popile ste ju i bez mene, daj skuhaj drugu, pak ću ti kazivati — bubnu svom težinom svoga tjela na kanape, tako da su joj noge povisoko odskočile.

— Skuhajte joj, majko, kavu — reče Paskva — ali ju prije moraš zaslužiti: poslije djela ide plaća. Deder pripoviedaj.

— A šta ću ti pripoviedati tugu i nevolju! Avah, sestrice — dahnu iz cielih prsiju i razjaženih ustiju, kratko li si vrieme sretna bila! O ti su mužkarci pravi kriesi zviezda, jedva sievnu, već nam i omrknu. Tko bi bio to rekao o tvom Franu?

— Što o Franu? — zapita naglo Paskva, probliedivši.

— Ni više, ni manje, sestro moja, nego da sjedi na vrgun* do čuvetine** poput bekafiga.***

— Idi s tvojimi prispodobami — prihvati neuztrpno djevojka — kazuj jasno, što o njem znadeš.

— Na gredi za sv. Margaretom zavjeri se Barokinovoj vječnom vjerom.

— Kad nije drugo — mahnu Paskva rukom posve umirena — idi djeci pripoviedat bajke. Fran se meni nemože iznevjeriti.

* Vrgun = šiba, namazana liepkom, kojim se ptice hvataju.

** Čuvetina = augmentativ od čuveta, vrst sove, koja klanjajući se na sve strane, ptice k sebi vabi.

*** Bekafig = vrst ptice, koja rado smokve jede.

— Osim ako je vjera, sjedjeti o pol nrći uz drugu djevojku; vidjela sam jih u pol noći kano u pol dana: Fran i Adelajda. Vraćala sam se s Mešćice gdje sam bila na krstitkah Žefice Smokvinke: liepa kćerka liepe majke, baš kano andjelak božji. Prolazeći mimo crkve, začujem tihe uzdahe i cmokot poljubaca: krv nije voda, i meni se razigra srdce, pak pristanem uza zidac crkve, ter opazim. kako ju Fran oko pasa drži: suri sokol tovnu jarebicu. A poslie svega dugoga razgovòra reče joj svetčanim glasom: Porad tebe odoljet ću svim dražestim varavoga svieta.

— Pak si ti to, Aurelijo, sve vidjela i čula? — upita ju s napetom pozornošću Paskva.

— Osliepila i ogluhila, ako nisam.

Paskva probliedi kano krpa, zaljulja se na noguh, pak uzdignuvši još jedan put tielo, sruši se na kanape — bez sviesti.

— Vode, octa? — vrisnuše švelje, poskakavši sa svojih sjedala.

U to stupi u sobu Paskvina majka, noseći kavu kano nagradu za poviest Anreliji. Čim opazi kćerku u nesviesti, tisnu šalicu tako naglo, da se je sva kava po stolu razpljusnula, pak priskočivši kćerci, uze joj razkapčati odjeću i trti sliepe oči. U toj smutnji Aurelija izpade iz sobe.

— Što je to za Boga na jedan put? — upita drhćući majka švelje.

— Fran se je iznevjerio tužnoj — šaptnuše neke švelje, a druge ju poliše donesenom vodom.

Voda ne promaši cilja: život se u lice vraća, oči polagano otvaraju, pa će duboko uzdahnuvši pitajućoj starici: — Ništa, majko, ništa, samo mala nesvjestica. sada već prolazi, sad mi je već dobro. Evo, sad vas vidim — okreće težke oči po družicah. — Ne plačite, majko, ta eno već je sve u redu, samo me malko ostavite samu.

— No kako ćeš sama, a u takvu stanju! — rekoše jednim glasom švelje i majka, roneći gorke suze.

— Ta kako ne bih, ta evo gdje sam posve pri sebi! — dignu glavu, razmićući objema rukama kosu s lica, — molim vas, ostavite me samu.

Majka i švelje izadjoše polagano iz sobe.

* *

— Dakle istina, živa istina — reče sklonivši glavu na grudi — da se raj ne može stvoriti na ovoj tužnoj zemlji. Avaj Frane, zašto si me tako brzo iztjerao iz njega? Ja sam na tvoju rieč vječnost gradila, a ti si me tako naglo sunovratio s visine. Ja sam tebi spremala raj na zemlji, a ti si mi otvorio sve strahote pakla! — primi se naglo za srdce, svijajući se oko sebe. — Ali nije, nije, ti si tako liep, tako mio, tako dobar, ti me nisi iznevjerio. Svaki tvoj pogled bijaše nebo, svaka rieč bijaše razkoš uzhićenomu srdcu momu. Kako da se odatle na jedanput stvara pakao i otrov? Što sam ti skrivila jadna. da me tako ljuto kazniš? Ne, ti me nisi ostavio. Pakost ljudska, i klevete gadne hoće da razstave dvoje najsretnijih vjerenika — razvedri joj se lice, kano nebo, kad se s njega svuku tmasti oblaci; ali joj se za čas opet smrknu. — Ali ako nisi, zašto ne dolaziš, da iskru nade baciš u smrzlo ovo srdce; zašto te tako dugo nije ovdje bilo? — Vaj istina je, — klonuše joj ruke na krilo kano mrtve — istina je gorka! A što ne bi, narav traži svoje. Sjaj i veličina svladaše ga sasvim. Pravo mi je govorila majka; vihar će njegove strasti razkršiti plav sreće tvoje. O da sam ju slušala, nju mudru i brižnu, plovila bih i sada tihim morem domaćega blaženstva. — Ali jesam li sbilja tako jako pogriešila? tare si rukom čelo, kano da hoće iz njega da izvabi utješnu misao. — Pošla sam za ljepotom i milotom — izbulji oči pred sebe. Zamislivši se časak. A ne ide li za njom — dignu glavu sigurno — ne ide li za njom ciela narav? Ne diže li cvieće glavicu svoju prama sunce. ne okreće li lišće svoje lice na poljubac vjetricu, ne lepršaju li ptice po hladu gustih šuma? Koji je slikari koji kipar naslikao ili izklesao grdobu, a da nije iim još više hotio iztaknuti ljepotu? Sve na svietu što k sebi vabi, biljeg ljepote i milote nosi. Nisu li liepi i dragi i angjeli božji? Pa tko da se nebi bez grieha uzvijao za njimi? Joj, za njegovim bi čarobnim okom, za njegovim bi zvonkim glasom, za njegovim bih dragim razgovorom poletjela i sada polumrtva — razkrili ruke. i diže se na noge, kano da se hoće za njim da odtisne, ali se namah spusti na kanape: — Ali već je kasno, on bježi pred menom u nedostizivoj daljini, moja su krila preslaba na polet: treba se odreći neba, pa puziti ovom crnom zemljom, puzit sve do groba: — stisnu rukama lice, jecajući i plačući.

(Dalje sliedi.)

PUŠKINOVO NAGOVIEŠTANJE SMRTI.

Preveo s ruskoga T. Maretić.

Niz ulice li šumne šećem,
U napunjen li stupam hram,
U družtvu li se mladom krećem,
Viek misli mozgu mislit dam.

Ja velim: godine će proći,
I svim što ovdje ima nas,
Jedared u grob valja poći —
Već svakom svoj je blizu čas.

Kad samcat dub mi oči glede'
Spomenut sobom znadem tek:
Preživio si otce siede,
Preživjet i moj ti ćeš viek.

Mladića nježna milujući —
Uzdahnut zla me sili vlast:
Na putu sam ti, moram uči,
Men' hora gnjit je, tebi cvast.

I svaki dan i ljeto svako
Sprovoditi vam um mi zna,
Kad smrt li doć će, kad i kako,
Dovinuti se gledam ja.

Da l' čeka smrt me u tudjini?
Namieniše l' mi val il boj?
Il bližnjoj ležat u dolini
Ohladnjeli će pepel moj?

Mrtvàcu, premda znam za cielo
Sve jedno da je trunut svud,
Al ipak želim, da mi tielo
Domàje* drage krije grud.

A mladež kad mi smrt se desi,
Nek sva se igra u čas taj,
Ravnodušnu nek narav resi
Vjekovite ljepote sjaj.

* Domàja e = zavičaj, postojbina.

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T

(Dalje.)

6.

Čaj s limunom i šetnja.

San pijana čovjeka samo je taman i maglovit nastavak onoga, što se je za pijanke mislilo ili govorilo — uzimam za svjedoka svakoga koji je imao sgodu opiti se po staropoljski t. j. tako se opiti, da dotičnik posve izgubi sviesti, te se uslied toga nahodi u onom čudnom stanju, koje je poluživotom i polusnom drugoga svieta, koje je polusmrću.

Josip pijan mišljaše samo o svojoj ženitbi i grdobi svoje supruge; a usnuvši osjećaše već uz svoje lice blizinu Lukrecijina kozićava obraza i vrelo cjelivanje njenih širokih usta; činjaše mu se, kao da mu njen dah preko lica piri, i da ga svojom velikom rukom tako grli, kao da će ga zagušiti, Probaviv tako cielu noć u težkih i nepokojnih snih, probudi se s grozom; nu mrzke mu žene ne bijaše već uz njega.

Mlada supruga sjedjaše s tetkom za stolom u prvoj sobi. Blieda, turovna, očiju zaplakanih, crvenih, ne hćede piti pred njom stojeće kave, pogledaše po sobi, po podu i zidovih, a svaki čas kapahu joj niz lice vrele, velike suze. Suze tako smiešne, kao što je mnogi smieh žalostan.

— On me ne ljubi, povika napokon.

— O ljubi, odvrati brzo tetka, brišuć si usta i žvačuć posljednji komad dvopeka. — Kakov imaš dokaz da te ne ljubi?

— Sinoć —

— Sinoć opio se na svojoj svatbi, što je u tom čudnovata? mogla bih ti navesti sto primiera najznamenitijih muževa, koji su se na dan svoga vjenčanja opili. To je dokaz, da je gostoljubiv i druževan.

— Jest, al on je i u snu neprestano govorio: još je rano!

— To je govorio s puke udvornosti prama gostom, da ih još zadrži.

Ah! ne, ne, ti ga neprestano izpričavaš, on me ne ljubi, ružna sam, stara. Kad sam jučer išla na vjenčanje, činilo mi se, da sam još mlada, da sam liepa: nu kad sam sinoć vidila toliko krasnih djevojaka, osvjedočila sam se, da sam si samo laskala. Kad bih bila mlada, liepa, kad bi me ljubio, zar bih danas suze ronila.

— Prije svega ne govori o starosti, odvrati govorljiva tetka, dvadeset i nekoliko godina, to je prva mladost.

— Meni je već trideset prošlo.

— Nije istina, povika tetka, nije ti trideset, i mlada si; činiš se svojevoljno nesretnom.

— Ružna sam!

— Ti? a to je nešto nova? daj bože svakomu, da bude tako ružan, kao ti, pogledji se u zrcalo.

— Ta gledala sam se cielo jutro.

— Ali imam i ja oči, povika tetka sve to većom vatrom, pa ti velim, da si liepa. On te ljubi.

— On me je uzeo samo radi novaca.

— Nije istina! — ljubio te je — vidim da hoćeš silom biti nesretna. Čemu te mušice?

— Kad bi to bile mušice!

— Niesu ništa drugo. Tomu svemu kriva je tvoja uzrujanost. Pij kavu.

— Ne mogu je ni okusiti. ne ću ničesa.

— Moraš piti, velim ti, moja draga, moraš piti, ma i proti volji. — Hoćeš li se gladom moriti. to ti, vjere mi, ne poveća ljepote. Tako nagovorena, umoči mlada supruga

pecivo u kavu i stane mekanično zalagati zajutrak. Ali njene oči obraćahu se neprestano k vratima, i tad bi joj ruke zadrhtale, oči se zasjale, a srdce joj još silnije udaralo.

Već je bilo deset sati, kad al začuje se u predsoblju mužki koraci i kašelj. Tetka upre pogled na vrata, kao kobac, a Lukrecija sklopila oči i pobliedila, pogledavši prije u zrcalo. Obe mučahu, kao da očekuju sudnji dan.

Zanimivo bijaše doista viditi, kako će se pojaviti Josip? Kakov će biti vidjeti, što da li će govoriti, kako li se vladati, kako li izpričavati? Josip unidje podpuno odjeven.

— Dobar dan, reče i smiešeć se pristupi k ženi, — zaspao sam malo, jer sam se sinoć, časteć se odviše s gosti, prvi put u životu opio. Ljepo te molim oprosti mi.

— No vidiš, no vidiš, šaptnu radostno tetka, a na to reče glasno:

— Hoćeš li piti kave?

— Čaja s limunom — molio bih.

— Čaja! zazvoni tetko! Zašto ne donesoše samovar? Zašto nije dosad pripravljen čaj? vikaše žena. — Priznaj samo, ti si bolestan? reče zatim mužu.

— Niesam, ne, glava mi je samo malo težka, odvrati Josip i poljubi ju u lice, ne što bi ju ljubio, već što se je pretvarao.

Taj ju poljubac tako obradovao, da je skočila i stala vikati za čaj, pa psujuć sluge s lienosti, uze sama pripravljati čaj, presretna, jer mišljaše, da ju ljubi suprug.

— Samovar, vode, čaja, gdje su limuni, zašto nije nasječen slador? Jakobe, Janko, gdje ste, što otežete tako! vikaše neprestance takvom vatrom, da je uboga tetka sama stala piriti u samovar, samo da što prije uzavrie voda.

Sve se je Lukreciji činilo dugó; tako brzo hćede ona poslužiti onoga, koji ju je možebit ljubio.

Napokon bio gotov čaj, a Josip oćuti neku tugu, gledjuć, kojom hitrinom svi se oko njega vrte. Jadnik! — Lukrecija bijaše tako ružna, da je nije mogao ljubiti, što više, niti si prigovorit ne mogaše, što je ne ljubi.

Poslije čaja, nadvladav se Josip, poljubi ju po drugi put i uzme šešir. Najednoč za cielu oktavu niže padne sreća s lica Lukrecijina.

— Ti ideš? upita ga Lukrecija takovim glasom, kakovim se obično govori: ne idi.

— Idem na sviež zrak — malko bih se prošao.

— Pojti ćemo skupa, odgovori žena.

— Veoma dobro, zamrmlja Josip i odloži šešir. Ta rieč „skupa“ uzbudi mu na novo u duši tugu i bol.

— Uviek samo skupa, skupa ćemo dakle biti. Prodan sam, prikovan sam k njoj zlatnimi okovi, te odsada biti ćemo skupa, trpiti ću, a trpiti s njom.

Gotova sam, povika žena.

— Zašto niesu spremljeni konji? reče ljutito Josip. — Konje — zapovjedi oštro.

— Ne ljuti se tako — sladko mu odvrati Lukrecija.

— Konje! povika Josip još silnije.

— Čim viknem, da su uviek spremni. Zašto sam bogat? pomisli si, a na glas dodade:

— Neidem već nikamo!

Bilo mu drago, što je našao izliku ne ići nikamo.

— No tada ću ostati i ja doma! reče žena i odloži šešir.

— Hćela si ići? upita ju muž.

— S tobom, ali ne sama, tiho šaptuu žena, — ostati ću s tobom.

— S tobom! uviek s tobom! pomisli si Josip i uzdahnuv gorko izadje iz sobe.

7.

Dalje.

Josip čim je samo izmaći mogao iz kuće uputi se namah u svojoj novoj kočiji i s konji vranci u englezkoj ormi k gospodji grofici.

Posla lakaja i dade pitati, da li se prima pohod.

Lakaj se vrati s odgovorom, da njihova gospodstva niesu doma.

— Jesi li ostavio tamo moju posjetnicu?

— Jesam.

Na to svojom kočijom, s konji i lakaji krenu oholo Josip gradskimt ulicami k svojoj kući.

Koli čarobne bijahu njegovu uhu te rieči: moja kuća! U tih riečih počivaše sve njegovo blago, ali ujedno i sva njegova nesreća.

Moja kuća! Ali kadgod bi ubogi Josip vas blažen o tom snivao, da ima kuću, i kako će ju urediti, i kako će u njoj mirne i sretne dane sprovadjati, uviek bi tomu blaženstvu njegovu na put stala žena i njezino okrutno „skupa“.

Josip uvidio je sada, da se je veoma prevario, kad je odlučiv prodati se, mislio, da će si tim kupiti zadovoljstvo i sreću. Ali što je sada mogao činiti?

Josip se nadao, da će učiniti sa ženom, što Aesop s bremenom, ili, da jasnije reknemo, da će ju malo pomalo pojesti.

Ali je na to zaboravio, da bi za taj posao morao imati mnogo bolje zube, i da ljudi mogu jesti ljude, ali da ne jedu kamenje.

Medjutim u grofa, koji nebijaše za Josipa doma, obavljao se prvi odlučan čin bračna života.

Držalo se naime vieće o tom, tko ima biti pozvan u kuću.

Gospodja grofica hćede spisatelje, umjetnike, mlade gizdeline, i sve znamenite osobe, imenito učene i ne učene, nakićene i odrpane, samo ako su originalne.

Grof htjede grofove, činovnike, glavničare, bogataše, častnike i osobe dobra glasa.

Iza duge prepirke sporazumiše se u tom, da se prime kandidati i jedne i druge stranke, te da tako stvoreno mješovite družtvo, bogato, učeno i siromašno, bude kao neka vrst komične encyklobedije na zabavu mladim suprugom.

Pri izboru pojedinih kandidata, dodje se napokon do glavne stvari, za koju se je gospodja grofica već davno pripravljala.

— Josip Matija Šiško! reče tiho grofica ime kandidata.

— Tko je to? upita grof.

— Stari znanac moje majke, odvrati grofica.

— Mlad ili star, bogat ili siromašan?

— Njegovi roditelji bijahu izprva siromašni, zatim obogatiše, ali ubrzo izgubiše opet vas imetak i ostaviše ga sirotčetom bez posjeda i prijateljâ. Odgojio ga jedan njegov rodjak, a znao se je tako dobro u svietu kretati, da si je stekao ženu s imetkom od dva milijuna, o kojoj si sigurno čuo, Funcke-ovu.

— A to je taj, što smo ga sukobili, vraćajuć se s vjenčanja.

— Taj, dà.

— Vidjeti je veoma drzovit; a žena mu je iz trgovačke obitelji, dodade grof, hoćeš li baš na svaki način, da se zove u kuću?

— Ne pristoji se odbiti ga; čula sam, da će ga pozivati u prve kuće. Dva miliona!

— Tako? čista dva miliona! povika grof, — to istina bog nije šala, ali gospodjo grofice, kakvu si je to uzeo ženu?

— Ali dva miliona, gospodine grofe, dva miliona forinti!

— Doista znamenit imetak za onoga. koji prije nije ništa imao. Igra li pako roliat?

— Dvojim.

— Je li pako pleše?

— Nikad.

— No, pa čemu je onda u družtvu?

— On je uman čovjek.

— Pa čim se bavi?

— Znanostmi!

— A, književnik, pjesnik! reče grof. — Dobro, dobro! biti će ih tu nekoliko, mogu se skupa zabavljati. Nu na to te pozornom činim, da ću, nebude li mi se ljubio. biti prama njemu hladan, kao studen kamen.

— To je tvoja briga.

— Zaisto, to je moja briga.

Tiem se svršio razgovor; a nakon toga ode svako sebi, nebrineć se jedno za drugo.

Grofica otišla u modna skladišta. U Grossa sastala se s Josipom, koji je izašao iz svoje kočije. te nehajno navlačeć rukavice, lorgnetom motrio prolazeće gospodje.

Čim je groficu opazio, približi se novi bogataš k njoj! Njegov pogled, niegovo odielo, njegov glas i način govora bijaše sasma različit od onoga, kako se je nekoč u vrtu vladao, tako da ga grofica skoro poznala nije.

Nekoč pun vatre i života, pun nade bijaše Josip prije Matijom. Manje ugladjen ali iskren, vruć, oduševljen, činjaše se biti čoviekom velikih nada i velika uzleta. Govor bijaše mu poetičan, pun slika, prispodoba melankolije i žive vatre sakrivene u duši, koja bi se svakom riečju taknula slušatelja.

Sada Josip, nipošto više Matija, hladan studen, pun ravnodušne površnosti. Sponašaše. velikoga gospodina, i velikaški pogledaše na sve oko sebe. Rieči bijahu mu naučene, pune ništetnih fraza, bijahu umjetno ustrojene, ukočene, svagdanje i dosadne, smiešeće se bez posmjeha, melankolične bez turobnosti.

Brižno odjeven, lorgnetom oko vrata i namirišan podobaše se onim tisućam bezposlica, kojih je glavna vlastitost, da su kao sjajne dječje igračke — sjajne ali nevriedne.

Na njem ne spominjaše ništa više ni na Matiju, ni na prijašnji mu uznos i uzlet, jer nevolja čini čovjeka, kao dlieto rezbarovo, vrućim i svetim, sreća pako, koja je stanje mirna uživanja, pretvara ga u gomilu hladnu i bezćutnu,

Grofica spoznavši Josipa gledaše u čudu tu promjenu, ne moguć pojmiti, kako je kadar jedan trenutak čovjeka tako podpuno promieniti. Ali i ona bijaše od nekoliko dana sasma ina.

Ravnodušno sretna, bez ikakovih osobitih želja, bez radosti i boli, koje očitovati ne dopuštaše joj naslov, predpolažući veliku i stalnu sreću — ne bijaše grofica više onom Fantazijom, kao prije.

To je opazio i Josip.

Progovorili skupa nekoliko udvornih rieči, o plesu, kazalištu, sjetili se minulih sastanaka i razgovora, u isti čas uzdahnuli i pogledavši se tako, da su se mogli razumjeti, oprostiše se i razidjoše.

8.

Kućni razdor.

Prvi dani bračnoga života Josipova sa ženom ohladniše već njenu goruću ljubav, nagomilanu tečajem petnaest godina u njenom djevičanskom srdcu. Ona ćutjaše, da bi morala biti sliepa, kad bi mislila, da ju Josip ljubi.

Josip hladan u srdcu, pun udvornosti, pozornosti i svih površnih znakova ljubavi, bijaše odviš mlad, nego da bi ono hiniti mogao, česa neosjećaše.

Nekoliko je tjedana minulo, i medju mladimi supruzi nastao je odnošaj veoma prisiljen i hladan. pri čem je oboje veoma pomno jedno drugo motrilo.

Mjesto ljubiti poče žena promišljati, a muž radovati se sa svoga bogatstva. Uz to nastojahu jedno drugo poznati i pogoditi me-

djusobno si značaj po različitih, ne skrivenih znacih.

Josip latio se revno toga posla, jer to motrenje imalo je odlučiti njegovu sreću. Ona pouzdana još, kao svatko, koji se sreći nada — mišljaše, da će prikloniti srdce muža, za kojim je toliko čeznula.

Medjutim već za nekoliko tjedana postade oboje nespokojno. Motrili se od jutra do mraka, te svaki dan započimali ondje, gdje su sinoć prestali bili.

Nemir, što ga svatko u podobnu položaju osjeća, sapeo ih u svoje okove, a sreća daleko se udaljila od njih.

Niti se je Josip mogao užiti svoga bogatstva, niti ona svoga muža. Lukrecija postade hladnom, niti ju mogaše razveseliti umiljavanje muževo, niti ju zadovoljiti njegovo laskanje. Josip u svojoj kočiji, u kazalištu, pri bučnih gostbah ne osjećaše radosti o svom bogatstvu, jer mišljaše neprestano na ženu.

Oboje napokon dodje tako daleko, da su se spoznali površno, odkrili svoje mahne, način mišljenja, govora, svoje slabosti, navade i običaje, kakove već svaki čovjek ima. Tako na primjer znala je gospodja, da njen muž na sva obična pitanja odgovara samo „možebit“, da se smieši, kad ju vara, a krivi usta, kad je miran.

On je opet znao, da žena njegova gledje uprto u oči svakomu, s kojim se razgovara, da klima glavom, ne umie li odgovoriti, veli „gospodine“ kad se ljuti, podskakuje, kad se nečemu divi, a podupire se o lakte, kad se dugočasi.

Osim toga poznavahu takodjer i stanje svoje duše, svoja načela, ticajuća se vjere i ćudorednosti. Pa spoznavši se tako kroz na kroz, stadoše se supruzi dugočasiti, vazda znajuć več napried, što će si reći, što učiniti i kako.

Josip nastojaše odsada samo ujarmiti ženu: žena mu pako nastojaše — prepriečiti, da si Josip nepribavi novih poznanstva i nove ljubavi. S toga je brižno na oku imala kuće, koje je Josip pohadjao, i osobe, s kojimi se poznavao, te se trsila izpitivanjem i uhadjanjem izpipati, da li nije već gdje zapao.

Svaka. samo malo liepa ženska veoma bi uznemirila Lukreciju, a pogotovo bi sdvajala, kad bi Josip koju pohvalio.

Videć to novi bogataš spoznade svukoliku težku nesreću svoju. Čemu se imade nadati on, koji je sve ženske ljubio? vječitoj ljubomornosti, nepouzdanju i propitkivanju ženinu.

Što mu je koristilo bogatstvo?

Bolje bi bilo, mišljase si Josip, gledjuć kako će mu se sva sreća sunovratiti u crnu propast, bolje bi bilo raditi u sobici na tavanu i biti često gladan, ali uz to moći smiešiti se na svaku žensku pa imati nade — o tako krasne nade. Bolje bi bilo, ali je već kasno, pomisli si Josip, počinio sam veliku ludost.

Zatim nastojaše zasliepiti ženu i uzpirit u njoj ljubavnu paljevinu, kako ne bi ništa mogla viditi, do li svoje ljubavi.

S toga uzprkos svemu svomu grustenju od nje, koje je svakim danom raslo, izkazivaše joj na oko veliku privrženost i romantičnu ljubav.

Lukrecija vjerovaše i nevjerovaše, ali kraj svega toga padala je nehotice u mrežu.

Jedno jutro, probavio bezsanicom noć, za koje je neprestano promišlao, zaputi se Josip k grofici.

Već sjedaše u kočiju, kad ga žena, spustivši se niz stube, sva usopljena upita:

— Kamo ideš?

— Tako ... na šetnju ... samo tako ...

— Dugo li ćeš izostati?

— Ne znam.

— Hoćeš li se kamo skrenuti?

— Ne mislim.

— Zrak je maglovit, hladan. —

— Dakle! s Bogom, dok se vidimo, ma chére. Kočija krenu, a žena malo nemirna ostade na stubah.

— Kamo je otišao? upita ju tetka uzput.

— Nije mi kazao, odvrati Lukrecija kiselo, veli, da ide samo tako na šetnju. Tetice, reče zatim tiše — kad se vrati, upitati ćeš kočijaša. gdje je bio.

— Dobro, dati ću mu štogod na čašu rakije.

— Treba li, platiti ću mu, samo da on o tom ne sazna.

— Osloni se na me, odvrati tetka tajnovitim glasom, a Lukrecija vrati se nemirna u sobu.

Medjutim se je Josip odvezao ravno k grofici. Buduć je jedva deset sati bilo, kad je onamo stigao, to je imao malo neprilike, dok ga k njoj pripustiše.

Fantazija bijaše još u sobici kraj svoje ložnice.

Josip zateče ju u jutranjem odielu s knjigom u ruci, sobarica stajaše za njom s lepezom od šarenih pera i odtjerivaše muhe; crna kava stajaše pred njom.

Grofica zaodjenula se širokimi turskimi dimlijami i jećermom od baršuna, zlatom izvezenom.

Čudnim haljinam nije se divio Josip, koji je poznavao hire groficine.

Ona ga pozdravi. prinesavši prste k ustima, ljubeznim: salem alejkum.

— Učim se arabski.

Josip se samo nasmiešio.

— To je zaista sramota, reče na to, po nas nezahvalne Europljane, da, dobivši svjetlo sa iztoka, zanemarujemo sada posve što boljma upoznati se s tom kolievkom prosvjete.

— Možeš otići Marijko! zapovjedi grofica služavki, pak podvinu u križ noge i sjede, a nedaleko od nje smjesti se Josipi

— Ti si sada hladan — dodade za čas grofica. te ne bi kadar bio pojmiti vatrene iztočne književnosti niti krasote iztočnih, patriarhalnih običaja.

— pogledom na mnogoženstvo? smiešeć se Josip.

— Govorjm o nečem drugom — ob običajih divljih naroda — ob Arapih, o palmah u pustih oazah, o šatorih i konjih. O tamo je život! tamo nije još prokleta prosvjeta okužila zraka otrovnim izparivanjem anatomije i analize; tamo je još voda vodom, a ne vodikom i kisikom, tamo je još sve onako, kako je to Bog stvorio.

— Tamo su ženske robkinjami, dodade Josip.

— Ja niesam ženska, odvrati grofica.

— To je šteta, reče novi bogataš, promienili ste se, gospodjo? ako je tako, tada se preporučam i odlazim.

— Je si li diete! zašto si došao? reci, jer ću iskreno priznati, da me buniš. Još danas prije objeda moram naučiti nekoliko listova iz slovnice, hoću bo da znam čestito arapski.

— zašto sam dosao, reći ću drugi put, odvrati Josip. Ljubav i slovnica ne slažu se skupa.

— O ta vaša ljubav, povika grofica, čudno li ju shvaćate i razumiete!

— Ne znam, odvrati Josip, želiš li si orientalnu ljubav, ljubav, kakovu sprovode Turci s robkinjami, ljubav u zatvorenu haremu.

— O ne, odvrati grofica okrečuć glavom, ali hćela bih samo manje te jednakosti u ljubavi, manje titranja, biranih rieči. theorije..

— A više djelatnosti?

— Jesi li pobudalio, povika grofica, udarivši ga lepezom.

— Znaš ni sama, što hoćeš.

— Ima časova. odvrati grofica, kad čovjek uzrujan nezna ni sam, što hoće, a današnje upravo jutro takov je čas za mene.

— Molim te za jedan jedini dokaz ljubavi reče Josip cjelivajuć joj ruku i klecajuć pred nju. Ljubiš li me?

— Tebe? Tebe, kao i sve druge, možda ljubim. možda ne; ljubim te, kad niesi uza me, a ohladnim, kad dodješ. Ali kad sve misli u jednu smislim, ljubim te od svih možebit najviše.

I grofica poljubi ga u čelo.

— Hoćeš li mi izpuniti jednu prošnju.

— Ne bude li me ništa stajalo

— Žena mi je ljubomorna kao turski sultan. ne će mi biti možno k tebi češće dolaziti i tebe ljubiti, ne budeš li me u tom pomogla ti sama.

— A kako?

— Sprijatelji se s mojom ženom, ali srdačno.

— Prije svega ne znam, da li si vriedan takove žrtve, a zatim čudio bi mi se i muž, a je li zle volje, ne će možebit ni privoliti, jer tvoja je žena trgovačka kći.

Josip ustade hladan i ljut.

— Ne ljuti se, povika grofica, nije to još nepovoljan odgovor.

— Meni je to dosta, reče Josip, uzam klobuk, ostaj zdravo.

Izadje i naglo sjede u kočiju.

— Doma! povika, a konji u skok. Došav doma zatvori se u svoju sobu.

Medjutim jedva što je kočijaš mogao odpregnuti konje, kad al već tetka stojeć na doksatu povika na njega.

— Jane! Hoćeš li piti rakije?

— Što? upita Mazur — kočijaš, sav u čudu s te neobične prijaznosti.

— Hoćeš li rakije?

— Ako mi dadete? odvrati kočijaš.

— Dodji k meni.

— Namah čim odpregnem konje.

Za čas stajaše kočijaš na vrati sobe tetkine, koja hodajuć s ključevi po sobi stade ga izpitivati.

— Kamo ste išli?

— Kao obično po gradu, odvrati Jan, frčuć si brkove.

— Sigurno ste bili u dućanih?

— O ne, kao obično vozili smo se po gradu, kako to već običaje gospodin.

— Jeste li kamo skrenuli?

— Što? skrenuli?

— Sigurno si kamo skrenuo i ostao na polju.

— Ne mnogo, jer gospodin nije tamo dugo boravio.

— A gdje to?

— Kao obično u gospoje grofice.

— Što se je nedavno udala?

— A tko bi to znao, u Medovoj ulici.

— To je ta. — A je li tamo dugo bio?

— Jedno pol sata. Hvala vašoj milosti na rakiji, dodade kočijaš uzam za kvaku.

Tetka dohiti na mah k Lukreciji.

— Je li se već vratio? upita ju ona.

— Jest, odvrati tetka Griselda uz tajnovit posmjeh,

— Molim te, propitaj se.

Već sam se propitala, dala sam mu dva dukata.

— Vratiti ću ti ih, no pa što? sjedni. Je li kamo skrenuo? je li gdje bio?

— Jest.

— Nevjernik, ja sam to slutila, ja sam znala, da će to tako biti. Gdje je bio?

— U grofice.

— O ta grofica, znala sam ja to unapried, ta grofica! oni su se prije poznavali, to je stari roman. Draga teto, draga teto, što da počmem s njim!

— Tu je lahko pomoći, odvrati svjetovalica, pošteno ga izgrdi, predoči mu kako je to gnjusno, što čini, kako krši prisegu i reci mu, da ti više nedolazi pred oči.

Ali još ničesa neznamo.

— Što ničesa? ta nije tamo prvi put bio.

— Dobro — ali što ako ne prizna?

— Pokušaj, pitaj ga, taji li, tad je jasno, da se nešto snuje. i da taj posjet nije bio samo onako.

— Tako jest; ako ne prizna! čekaj samo!

(Dalje sliedi.)

NA GROBU POBRATIMA.

Zaduhnuo je vjetar.
Požutio je lug,
A meni braćo umre
Mog srca prvi drug.

Bijaše dobar, krotak,
Bijaše vatren, smjel,
Bijaše pošten Hrvat,
Kremenjak bješe ciel.

Uzporedo smo rasli
Ko grane dubu dvie
I snivali smo skupa
O radu zlatne sne.

A sada mlad mi umre
Oh to je ljudi zlo
Zakopaše mi u grob
I moga srca pô.

Sad mutnih oči stojim
U gori vireć lug
I pitam gdje je, gdje je
Moj pobratim, moj drug?

Branislav.

KNJIŽEVMOST I UMJETNOST.

Druga slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Konac.)

Za progledalim sliepcem u našoj slici još se jedan izcieljeni bolestnik nahodi. Nogu, koja mu je ozdravila, razvezao je i na glavicu slomljenoga stupa postavio, a poleg njega stoji majka i valjda žena. Sve troje su duboko tronuti i čude se. Žena od radosti suze lieva. Scena je i ovo liepa i svrsi svojoj posve odgovara. Nam je drago, što ovaj prizor nije tako živahan kao prvašnji. Gradacija u izrazu čustva spada medju zakone zdrave umjetnosti, kojih se pravi umjetnik nikada odreći ne smije.

Da dovršimo opis slike, povratiti nam se je na desnu stranu. Za ženom, koja bolestno svoje diete Isusu prikazuje, dokocao je k Isusu kljastavac. Na koljenih siromah koca i na rukuh. Ove proti ozljedi štiti četvoronožni stolčić, kojim nabada, kad grede. Viditi je ovakih nevoljnika kadšto i u nas, više pako u Orientu. Sastavio se nevoljnik pred Isusom i podupro se lievom rukom o svoj stolčić. Oči i lice i desnu ruku digao je prama božanstvenomu milosrdniku, ko da govori: Isuse! smiluj se i meni, daruj i meni tužnomu nevoljniku hod, da se prihraniti i životom obskrbiti mogu. Ovaj kip i licem i položajem i ruhom vrlo je karakterističan i posve prema naravi izveden. Na posliedku još jedan sbor k Isusu prilazi, a to je sliepac, koga mužkić jedan vodi; sliepac pako na krkači nosi kljastavca. Valjda je slikar izraziti htio misao, da sirota siroti najbolje pomaže. Diete provodić puno je strahopočitanja ter naivno u Isusa gleda držeć kapu u ruci. Sliepac pun ozbiljnosti i svetoga pouzdanja napred grede, a kljastavac živo u Isusa gleda, rek bi da bi poletio, da mu se je krila domašiti. Možebit da bi se ovoj gruppi, prem je dost liepa i umjetna i prem je motiv iz Rafaelske slike „incendio di borgo“ uzet sa estetičnoga gledišta nešto prigovorit moglo. U cieloj slici liepa raznolikost podvržena je medjutim zakonu jedinstvenosti, bez koje ne ima u slikah na poseb religiosnih i historičnih vriednosti umjetničke. Tiem dospjesmo u opisivanju slike.

I mladi je Seitz drugu svoju sliku, koja predstavlja posjet Isusov u kući Marte i Marije, skoro dovršio, što kad proljećem uzbude i nju ćemo opisati. Više tih slika teku dva ruba. U prostoru njihovu doći će kano ures slovo zlatno sv. pisma. koje se na samu sliku odnaša. Slike ne imaju još svojih okvirâ. To će biti posao ornamentalnoga slikara. Tomu se je prosvetio vrli naš domorodac Voltollini Dalmatinac. Ne dvojimo ni najmanje, da će njegovoj vještini za rukom poći našu crkvu onako krasno uresiti, ko što je od prilike crkva Assiska urešena. Drago nam je vele, da se našinci bave našom crkvom. Našinci trsiti će se bez dvojbe srdce svoje i

um svoj i uspomenu prevesti u djelo svoje. I Seitzi su starinom po svoj priliki naši ljudi. Znano je, da i naš vrli Riečanin Donegani već više godina nadzire gradnju. crkvenu. Njegove su zasluge u tom obziru znamenite. Sad sprema bas-relieve. Nadamo se da će mu taj važan posao tako za rukom poći da u poviesti naše crkve zauzme ono mjesto, koje od stolieća zauzima slavni Donatello gledom na fioretinske crkve. Imati će u crkvi našoj posla kad doraste i Rendić naš. Samo ga iz sve duše svjetujemo, da u Fiorenci što može više uči djela Luke dela Robia. To je bio po našem mnienju najveći vajar srednjega vieka, pravi Angjeliko Fiesole u vajarstvu. Nek uči na vratih baptistera Fiorentinskoga Ghibertia. Taj u vajarstvu ono mjesto zauzima, koje Domeniko Gjirlandiji u slikarstvu; a vrata Gjibertova tako su izvanredno liepa, da je Michael Angjelo rekao, da su vriedna, da se u raj nebeski prenesu. Nek uči i staroga Orkaniju, ter nek nikad ne prodje, a da se ne sustavi i u svoju sbirku narisâ štogod ne nariše, kraj crkve Or San Michele, koja je prava perla gottične umjetnosti, a oltaru gotičnomu u toj crkvi ne znamo da li igdje na svietu para ima. Izklesan pako na tom oltaru u kamenu život majke božje vriedan je, da ga svaki mladi vajar klečeć kopira. Slavni Andrija Orcagna bio je najveći um koncem 14. i početkom 15. stoljeća. U slikarstvu, vajarstvu i graditeljstvu ravno izvrstan. Osim crkve Or San Michele od njega je u Fiorenci divni pallazo vechio skupa sa galleriom na starom trgu. Orcagna je bio predteča Mich. Angjela u proizvodih svojih i gorostasan i ljubezliv ujedno, što potonje il s nehotice il s nemoći nije postigao Michael Angjelo.

Budué pako da govorimo o mladih naših umjetnicih, to neka znaju, da ništa liepa i uzorna proizvesti ne mogu, ako im je duša i srdce prazno i hladno. Ako se misliš proslaviti umjetniče, valja da krv i duša tako rekav u kanem ili bez preneseš. Zato ti prva briga budi, da si dušu oplemeniš i rajskimi ideali nabdiješ. Nikada u spasitelju svieta ne ćeš izraziti veličanstvo i milost, ako mu se u istini u duši svojoj ne klanjaš. Nikad izpod tvoga kista ne progovori majka otajstvene ljubavi i rajske čistoć, ako se ti sam ljubavju k nebu uznieti i čistoćom biće svoje odjenuti neumieš. Uči divnoga Angjelika Fiesolskoga, uči Luku de la Robbia, pak ćeš se uvjeriti, kako im iz svakoga poteza dušu sama govori. Sa umjetnikom je ko sa govornikom. Zabadava se govornik nateže i napreže, zabadava sva sriedstva rječitosti izcrpljuje, ako mu ne idu rieči iz srdca i duše, ostaje uviek hladan, nigda se do srdca i duše doviti ne može. Tako i umjetnik da cieloga života svoga na jednom jeditom umotvoru radi zabadava je, ako nije misao, koju izreći želi, iz dna duše crpio, ako ju nije žarom srdca svoga razgrijao; ostade mu sav trud badava, ostade mu proizvod mrtvo slovo bez ikakve umjetne vriednosti i bez ikakova upliva.

Na posliedku samo još jednu o koloritu naše slike. Nam se boje dopadaju. Čini nam se medjutim ko da neka žutica zemlja svud prodire, što puti (karnaciji osobito škodi, i sklad prielaza iz svjetla u sjene buni. Na svaki način čine nam se boje mladjega Seitza čistije i skladnije, što je lahko opaziti, budué slika jednoga na prečac upravo stoji slici drugoga.

Vjekoslav Karas.

(Sa slikom.)

Tužna je to priča, koju nam opet i opet opetovati valja, kad govorimo o svojoj umjetnosti i književnosti. Svuda tragom vjekova, doći ćemo do jedne istine, da je naš maleni narod nadaren obiljem dara naravskoga, da je niklo iz našega naroda ljudi veleumnih, al svuda ćemo se uvjeriti, da su se ti veleumi ili prislonili uz tudju kulturu, ili da ih je za rana ubila bieda, glupost vršnjaka, nekultura, vandalizam. A koliko veleumnih sinova našega naroda preživilo svoj viek, radeći o svakdanjem hljebu, ne mogući razvijati krasnih umnih darova? Ta uzmite naše narodne pjesme, uzmite narodne rukotvorine, koliko tuj ima samoniklosti, domišljatosti. I nije li bio Julijo Klovijo, Hrvat iz Grižana, najslavniji sitnopisac svoga vieka, niesu li se tri najslavnija sveučilišta otimala za slavnim hrvatskim matematikom Boškovićem, nije li Toma Bakač, Hrvat, bio prvim diplomatom svoga vremena? Ali Talijani tvrde, da su Klovijo i Bošković njihovi ljudi, a Magjari krste našega Tomu Magjarom. U nas ne bijaše žalibože državnoga, književnog i umjetničkoga života — u nas ne bijaše u obće nikakvog duševnog života. Kakvo dakle čudo, da nam stranci otimlju hrvatsku starinu. Al šta rekoh? I novinu otimlju. Najbolji njemački lirik najnovijeg vremena Milov — jest krajiški major Stjepan Milenković. Ponajbolje evropske primadonne Murska, Malingerova i Vizjakova — Hrvatice su. A mi kod kuće? Ah mnogo ima kukavštine u nas, mnogo barbarstva To valja iskreno izpoviedit, jer samo onda možeš naći lieka bolesti, kad ju potanko odkriješ. Dva užasna primjera iz novije dobe su nam genijalni skladatelj Vatroslav Lisinski i daroviti slikar Vjekoslav Karas. Prvi poginuo gotovo od gladi, drugi utopio se u Korani. Kušalo se doduše obima priskočit u pomoć, al se pri tom veličina genijalnosti mjerila kratkim, kramarskim rifom. Skladatelj Lisinski imao je dječurliju do svoje smrti podučavat na glasoviru, Karas imao je dječurliju učit, kako se crte prave. Ima i drugih primiera, ali

exempla sunt odiosa, nu nije doista nikakovo čudo, kad se je mnogi umjetnik ili pjesnik nehotice sjetio rieči njemačkog pjesnika:

Zum Teufel ist der Spiritus,
Das Phlegma ist geblieben.

Mnogo naših ljudi znade nasmjehnuti se takovu nesretnu vilovnjaku, te bez srdca odsjeći osudu „Propao čovjek“, pa misle pritom, da su bog zna, šta mudra rekli, ali takvi ljudi ne poznavaju srdca, ne poznavaju zanosa, u takvih ljudih nije nikad tinjala iskra božanstva.

Nu govorimo o Karasu, kojega sliku po svjetlopisu iz sbirke presv. g. Kukuljevića u današnjem listu donosimo. Vjekoslav Karas rodio se Karlovcu. g. 1821. od vrlo siromašnih roditelja. Otac bijaše mu krojač. Već za djetinstva pojavila se u mladom Vjekoslavu umjetnička žica. Nikad se nije učio risanju i slikanju — t. j, učio se sâm — bez učitelja. Jedan njegov znanac reče mi: Dobro sam ga poznavao kao dječaka. Slikao je iz svoje glave nam dječakom za grošić cvieće na papir, na kojem smo pisali čestitke na mlado ljeto. Dá što više, Karas pomagao bojadisarom šarati sobe kajekakvimi bojami — dakako od nevolje. Izim toga stao je mladac snimati kojekakve slike, te ih je dao izigravati. Takova sličica „Pogrebna svečanost Julija Cezara“ dodje u ruke Franje Kosa, pukovnika u miru. Kos, rodom Čeh i vatren rodoljub, razabra iz toga dakako nespretnog prvienca, da u Karasa neobičnih darova ima. Da toli znatan talenat ne propadne, preporuči mladog krojačkog sina nadbiskupu Hauliku i hrvatskomu saboru. Zemlja i rodoljubi skupiše doista toliko troška, da je mladi Karas mogao poći u Rim na slikarske nauke. G. 1839. uputi se u Italiju. Pohodi najprije Mletke, zatim Fiorencu, gdje je probavio dvie godine. Tu mu bijaše učiteljem vrli dalmatinski slikar Zadranin Franjo Salghetti-Driolli. U Rim dodje god. 1841. i tu osta do god. 1848. Za svoga boravka u vječnom gradu radio je Karas marljivo većinom genreove slike iz slavenskog i talijanskog života. Učitelj bijaše mu neki Holandez od koga je u svojih radnjah poprimio bliedu, sumornu maniru. G. 1848. povrati se u Hrvatsku, te bude namješten kao učitelj crtanja na početnih gradskih učionah (!) Naravski bilo je u tom zanatu vrlo malo ponuke za umjetničke ideje Karasove. On se je i ostavio toga dosadnog posla. G. 1852. podje u Bosnu, da uči pokrajine i starine. Tu je snimio sliku bosanskog kralja Tomaša i više prizora iz pučkog života. Povrativ se u Zagreb sastavi lik Omer-paše — najbolje njegovo djelo.

Karas radio je doduše neprestano, ali ga od tog doba osvoji neka sjeta i neveselje, koje je trajalo sve do njegove smrti. Vele, da je strastno zavolio kćer bogate trgovačke obitelji — al mu ljubav ne bje vraćena. Ta strast trajala je potajno do njegove silovite smrti, kojoj je, kako se gata, i povodom bila. Slavni naš mecen, vladika Strossmajer pozva ga k sebi, da snimi slike starih djakovačkih biskupa — al Karasov duh bio se već posvema smeo. Povrati se u Karlovac i tu savladan od tajne boli, skoči 5. srpnja 1858. u vodu Koranu, gdje je i zaglavio. Hvale Karasa kao čovjeka mirna, dobroćudna al zanešena za domaću umjetnost. Bijaše ćudi ponešto nestašne, što se vidi po tom, da je neprestance bludio od jednog mjesta do drugog. Tomu bijahu dakako ponešto krivi i naši politički odnošaji počam od g. 1850. Pjesničkoj, i umjetničkoj duši hrana je zanos, a gdje je bilo zanosa, poezije ponuke u ono gluho doba absolutizma? Karas jedini je, reć bi, Hrvat, koj se je za vrieme našeg narodnjeg preporoda posvetio slikarskoj umjetnosti. Većina njegovih slika i nacrta crpljena je iz narodnjeg života. Radnje pokazuju mu, da je imao mnogo dara za kompoziciju al mu je tehnika slabija bila.

Iza Karasa ostalo je do 40 slika, naslikanih masti, a mnogo nacrta. Slike nalaze se stranom u narodnom muzeju zagrebačkom, stranom u sbirci presv. g. Ivana Kukuljevića a i po drugih mjestih u našoj domovini. Risarije skupio je skoro sve g. Kukuljević. Iztaknut nam je osobito nekoliko ih vadjenih iz našega života. „Djed i unuk“ po Preradovićevoj pjesmi; zatim „Vila oduševljava mladog Gundulića na pjevanje;“ „Oproštaj serežanina,“ velika grupa sa 14 glava. „Djevojka Ogulinka.“ Iz talijanskoga života crpio je Karas „Prizor iz rimskog karnevala.“ „napuljska djevojka, kako cvieće zalieva.“ Izim toga sgotovio je Karas mnogo slika pojedinih privatnih osoba.

Kako u poslednjem broju javismo, dozvoljeno nam je, upotriebiti veći dio tih slika, te će „Vienac“ priobćit i umotvore nesretnog karlovačkog slikara. Žalostni taj listak poviesti naše umjetnosti nacrtasmo po Kukuljevićevu „Slovniku jugoslovjenskih umjetnika.“ Nadamo se, da će sadanji pitomci doživit sretnije dane, al svakako je potrebito, da se u Zagrebu stvori vidljivo složno kolo beletrista, slikara i glasbenika a to kolo mora nam biti — buduća „hrvatska Matica.“

LISTAK.

Kazališni obzor po svietu. Francezko-pruski rat bio je i dramatiki zadao težkih rana. Kazališna vila mirovala je duže vremena. Tek u zadnje doba nekako se oporavlja, te se pojavljuje više plodova na tom polju, što je svakako velika sreća po repertoir njemačkih kazališta, koja se u prkos smiešnoj mržnji proti Francezom marljivo hrane francezkimi dramami.

Najviše radi dakako Victorien Sardou, al ne radi najbolje. Kore ga što su njegove novije radnje površne i što se ne može otresti priedmeta, gdje se brane ćudoredna paradoxa. „La République française“ list vrlo ozbiljan i temeljit veli u svojoj razpravi o najnovijoj dramatiki „M. Sardou s'obstine à se rabasser au rôle de baladin“ — doista vrlo strog i nepovoljan sud o piscu, koj je slavio mnogo pobjeda za dobe drugoga carstva. Njegova „Andrea“, prešav i na bečka pozorišta, sjeća gledaoca ćudoredne smjelosti staroga Dumasa. U komediji „Oncle Sam“ meće Sardou reć bi svu sjevernu Ameriku, sav amerikanski život i običaje na ruglo. Thiersova vlada bila je prikazanje te satire zabranila s obzira prema prekomorskoj republikanskoj braći. Macmahonova nazovi republikanska vladavina i njezini bourbonski ortaci ne bijahu toli strogi, satira na prave republikance bijaše im dapače vrlo povoljna i „Oncle Sam“ bude prikazan premda dosta slabim uspjehom. U obće veli kritika, da ta komedija ne čini dramatičke cjeline, već samo čisto slabo svezanih satiričkih prizora. Ponešto spasi komad sjajno odielo gospodja. Priedmet sam uzet je iz novinskoga članka, kojega pisac Sardoua tuži radi literarne kradje.

Sardou-a nije medjutim ta nepovoljna kritika ni najmanje smela. Najednoć baci se najme na dramatično starinarstvo te napisa za Théâtre Variétés karakternu sliku „Les merveilleuses“ (modne gospoje iz dobe direktorija prve republike.) Pozorišni trošak toga komada stajao je doduše 80000 franaka a uspjeh bijaše dosta slab. Sardou je tu htio svom mogućom starinarskom spremom fotografirati tadanje običaje do najmanjih potankosti, a upravo ta historička viernost postade ponešto dosadnom. Sada svršio je opet dva komada i to za Théâtre Gaîté drastični komad „L officier de fortune“ (Častnik sreće) i za Palais Royal igrokaz „Le bonheur du jour“ (sreća dana.) Čudne doista plodnosti, al takove radnje niesu zaista stvorene za vjekove, kao što Molièerove komedije.

Dumas se mladji za čudo i za svoju veliku korist pokajao. I on i njegov pokojni otac (Dumas pére et Dumas fils) nisu pisali nego komade o preljubu, braneći dakako dosjetljivim načinom slabost ženskoga spola. Najjasnije karakteriše taj pravac predgovor čuvenomu igrokazu „Dame aux camélias“ (gospoja s kamelijami) koj je uprvo sofistična obrana Magdalenâ 19. vieka. Sad je mladji Dumas napisao pod imenom „Frére Alphonse“ (Brat Alfons) posve moralan igrokaz, te je održao sjajnu pobjedu. Parižki se ga listovi ne mogu dosta nahvaliti.

Od ozbiljnih drama hvale osobito tragediju „Jeanne d' Are“ (Djevicu orleansku) od Barbiera, koja je u Théatre Gaîté sjajnim uspjehom prikazana bila. Pisana je mnogo realističnije od Schillerove. Tom prilikom vriedno je zabilježit viest o Ivani d' Are. Poznato je, da je Ivana bila seljakinja iz sela Domremy, gdje joj i sad rodna kuća stoji.

Ta je kućica došla poslije sto i sto godina u ruke staromu francezkomu vojniku, pa je postala gotovo ruševinom. Dolazili Englezi (kojih su pradjedovi sažgali Ivanu) te nudili starcu silne novce za koljebu orleanske djevice. Al je on sve ponude odbio, smatrajući tu kućicu narodnjom svetinjom, koja se ne smie nikako prodati tudjincu. Saznavši francezka vlada za tu rodoljubivu postojanost odkupi od starca kućicu, popravi ju i ukrasi kamenim kipom djevice. Sad ju starac čuva kao nadzornik i uživa od vlade liepu mirovinu.

I Jules Verne, pisac glasovitih prirodoslovnih romana „Put u mjesec“, „Pet nedjelja u balonu“ dao se na dramatiku. Napisao je naime komediju „Sinovac iz Amerike“. Hvale ju da je vrlo zabavna i živa. U Pragu i Beču uspjela je dobro.

Ne davno umro je u Parizu francezki pjesnik Charles Hugo, prevodilac Shakesperea i Göthea (Faust) jedini sin slavnog Viktora Huga. Znamenit je i stoga bio, što je Lessingove ponešto strastne navale proti starofrancezkoj drami vrlo oštroumno pobio i na pravu mjeru sveo. Parižki republikanci pripraviše mu u prkos Macmahonu sjajan pokop.

Vriedno je zabilježit vrlo znamenit pojav u francezkoj dramatiki. Operete, feerije i slične ludorije izgubiše svoju snagu, a i dramatizovani preljub dosadio je obćinstvu preko mjere. Nastala je reakcija, svuda se pojavlja želja za poštenimi, pametnimi prizori.

Tú želju kani nekako namiriti g. Lavory, bivši član „Komedije francezke“ (najboljeg francezkog kazališta). Taj vrli čovjek skupio je družtvo na dionice, koje će podić kazalište, u kojem će se samo pametni i moralni komadi davati. Dosele skupilo je družtvo pol milijuna franaka. Doista liepa svjedočba ljudskoj pameti. Ovo na znanje onim našim domaćim mudrijašem, koji vele, da se kadšto i puku ugoditi t. j. da se kadšto prosta kakva ludorija prikazati mora. Dakle puk naš treba hraniti bedastoćom. Très bien! vi zakupnici umjetnosti. Ugledajte se u taj razvraćeni, bezsmisleni Pariz, što ga

Niemci — osobito berlinski andjeli — Babilonom krstiti izvolievaju.

Zdanje velike parižke opere (Grande Opera) to poprište Meyerbeerova i Rossinieva slavlja izgorilo je do temelja. Na sreću knjižnica spašena. Opera družtvo preseli se sada u Théatre Odeon, gdje samo opere francezkih klasičnih skladatelja Lylly-a, Rameaua i Méhula pjeva. Poznato je u ostalom, da se već pod Napoleonom III. počelo gradit novo ogromno operno zdanje.

Čuvena englezka pjesnica Miss Braddon dramatizovala i opet romantičnu priču „Grizelde," koja je i našemu obćinstvu po Halmovom sladkom i suznom stihotvoru poznata. Tu priču upotrebiše već za svoje radnje Boccacio, Petrarka, Chancer i Dekker. Miss Braddon oponašala je u „Grizeldi" Shakespereovog Otella, al je slabo uspjela, kako londonski „Athenaeum" javlja.

Španjolski dramatik Perez Galdo izdao je pod imenom „Episodias nacionales" znamenitu trilogiju iz novije španjolske poviesti. Čin prvog diela je bitka kod „Trafalgara", drugi dio radi „o dvoru Karla IV." a treći je „19. ožujak i drugi svibanj" t. j. propast toga natražnjačkog kraija.

U svojoj 77. godini umro je ne davno „španjolski Scribe", Don Breton de los Hereros, znamenit dramatični pisac i velik slobodnjak, koj je radi svoga rodoljublja i svojih slobodoumnih spisa više puti iz domovine prognan bio. Iza Lopeza de Vega bijaše najplodniji dramatični pisac španjolski — možda evropejski. Napisao je 90. izvornih drama a preveo ih 109. Kad se je u Madridu prikazala prva njegova komedija, bilo mu je 19. godina. Najbolja mu je drama „Fernando el Emplacador" (Fernando umiritelj.) Izim toga napisao je silu oda, romanca, epigrama i satira.

U českom narodnom kazalištu bila je g. 1873. u svem 421 predstava i to 112 operne, 32 operetne, 136 lakrdije, 63 vesele igre, 28 igrokaza, i 40 tragedija. Po podne igralo se 58. puti i to 6 opera, 1 opereta, 11 lakrdija, 8 komedija, 3 igrokaza i 3 tragedije.

O Sveučilištu. I „Vienac" bilježi veselo radostnu istinu, da je Njeg. Veličanstvo potvrdilo predloženu zakonsku osnovu o sveučilištu u Zagrebu, koje će dakle početkom listopada ove godine u život stupiti. Slava svietloj kruni, slava saboru i banu, slava prvomu utemeljitelju! „Vienac" se je toj jabuci nadao, i glavnomu izhoditelju u 42. br. lanjske g. prvi cvietak u vienac slave uvio. Samo jedan žalostni uzdisaj otiskuje nam se od puna srdca, što nije doživio te slave naš slavni Ivan Dežman, koji je svom dušom oko osnove nastojao!

O slavenskoj glasbi, kako ju naš Koch shvaća, uz koga i ruski glasbotvorac Jasenko pristaje, piše urednik „Hudb. lista" g. Pivoda spomenutomu našemu prvaku medju ostalim sliedeće: „Vi ste pobornik na našoj strani; vi ne gadjate iz prazne puške, a mi vam samo želimo, da svakim hitcem shvatite. Zna se za vaše i naše zajedničko geslo: Narodna je popievka ono pravo tlo, u kojem će se naša glasba ukorieniti, da izadje pravim a ne pačinjenim drvetom, to će se drvo, prirodom duševnoga živovanja gojeno, nadaleko razgranati i u sav cvat udariti. Malne to isto povladi Kochu naš Preradović prije desetak godina, a slavenski glasbotvorci eto već uzeše prihvaćati Kochovu teoriju. Čestitamo g. Kochu i našoj domovini, iz koje taj pokret polieže!

Glavna skupština jeronimskoga družtva sastaje se na 22. o. mj. predpodne u Zagrebu, i koliko je to družtvo životne snage dosle zasvjedočilo, vriedilo bi, da se nadje tuj mnogobrojna inteligencija glavnoga grada, a ako tko još nije član, da ne tvrduje onom malom svoticom, koja se samo jedan put za vazda položiti ima. Pučkoj prosvjeti treba mnogo mnogo prijatelja!

Pučki prijatelj. Pošto je kr. zemaljska vlada digla interdikt, što da je prošla vladavina bacila bila na „pučkog prijatelja", pomolio se isti iznova pod ljepšim likom u Zagrebu. Urednik mu je i sada g. Dragutin Jagić. U prvom broju donosi „Pučki prijatelj" lik preuzv. g. bana Ivana Mažuranića, a donosit će češće slika tečajem godine. Taj list budi našemu puku osobito preporučen.

— Filologički časopis: „Revue de Linguistique", koj uredjuje naš prijatelj A. Hovelacque, bavi se u svezci listopadskoj pr. god. nekimi prilozi za naše jezikoslovje. Sam urednik piše: surle x (h) serbo-croate" i ocjenjuje razpravu srbskoga učenjaka Stojana Novakovića o fisiologiji glasa. Napokon su u istoj svezci obznanjene „Jačke ili narodne pjesme" našega akademika Fr. Kurelca, o kojem se veli, da je „le Nestor des ecrivains croates, connu par de nombraux travaux philologiques."

— Glasilo bugarskoga književnoga družtva u Brajli: Периодическое списание sadržaje u svezci VII. i VIII. (str. 154. 48. 56.) sliedeće: klasički evropski pisci glede na bugarski jezik od Bončova. Tri povelje cara Vasilija II. podieljeno okolo god. 1020. bugarskomu ohridskomu arhiepiskopu Joanu od M. Drinova. Pitanje o bugarskoj i srbskoj crkvi pred sudištem lionskoga sabora god. 1274. od M. Drinova. Starobugarski rukopis na koži od V. Popovića. Hierarska naredba crkvi od I. Toneva. O bogomistvu od R. Koroleva. Bugarske narodne pjesme. Kritika od P. V. Odžakova. Knjigopis bugarske hterature od 1806 — 1870. god. sakupio I. K. Jireček. Napokon prievod Gogoljeva Taras-Bulbe. Kako se iz sve sadržine vidi, svaka knjiga „periodičeskoga spisanija" je zanimivija i punija.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 4. U Zagrebu dne 24. siečnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

POŽIVI BOŽE NAŠE DIKE!

Spjevao I. T.

Poživi, Bože, naše dike,
Razvedri mila nježna lica
Života našeg tješilicâ,
Usliši roda pobornike,
Da nam u taj kraj
Sine sunca sjaj!

Poživi, Bože, naše drage,
Ukriepi svakog sviest Hrvata
Vrednoćom svetom njegva zlata,
Uznosljivošću liepe snage,
Da nam uznos taj
Diže zevičaj!

Poživi, Bože, majke krasne,
Okrili moć im milog rieka,
Prosini ognjem slast im mlieka,
Pregnuće s njim da čedo sasne,
Pa da u svet haj
Plane naraštaj!

Poživi, Bože, mlade kćeri,
Povladi im se poslavuljit,
Da u svoj uzmu glas pjevuljit
O milja sreći, tvrdoj vjeri,
Nek u domu tom
Bude pjesmi dom!

Poživi, Bože, oči zorke,
U nàpun njedra. vite struke,
Ustášcâ smiešak, nježne ruke,
I uzdisaje, suze gorke:
Svak im čar i krâs
Da uznese nas!

Poživi, Bože, naše dike,
Uljepšaj duhom sve krasote,
Umnožaj marom sve dobrote,
Nadahni miljem sve pjesnike;
Nek nas čuje sviet
Dika dikn piet!

PASKVA.

Pripoviedka od A. Tkalčevića. (Dalje.)

VIII.

Fran je dolazio svojoj novoj vjerenici na sastanke po noći u vrt pod smokvu, razgovarao se s njom o budućoj sreći, snovao osnove o blagu i bogatstvu; ali Barokinu se nije smio još pokazati ni prijaviti: čovjek okorjelih načela, nije se dao još svladati niti razlogom, niti molbom, niti nježnošću iste ljubljene kćerke, koja nije medjutim izgubila nade, da će napokon uspjeti. Dok to bude, dogovoriše se ljubavnici, ter Fran ode služit kruh po svietu, da svojoj ljubl bude i u blagu kakov takov premac.

Paskva je zavukla u crno ne samo tielo, nego i bolnu dušu. S nikim ne razgovara, s nikim ne pjeva, pak niti s najvjernijimi svojimi družicami, sve je oko nje gluho i niemo. Samo kroji, samo šiva, šiva i danju i noćju, ne bi li poslom zadavila grku uspomenu. Sve nagovore, sve prošnje družica, da češće izilazi na setnju, u pohode, možda za koje vrieme u Rieku k prijateljem, odbijala stalno, neprestano buljeći u ponor nesreće svoje. Često bi u gluho doba noći, naslonjena na prozor, iz istoga sjaja mjesečeva srkala otrov, dok je nebi umoreno tielo srušilo u

postelj. Majka ju gleda, uzdiše i plače. Ne ima više onoga bistroga uma, kojim se je inače toliko izticala, ne ima one vesele ćudi, kojom je razgovore i šale družica začinjala, pače ni govora više ne ima, inače rječita i nježna. Samo uzdah, uzdah dubok i čest razdire joj grudi. Glava joj se je nakrivila, a lice, joj, ono zoroliko lice, potamnjelo kano cvieće na oštrom vjetru; samo jagodice drže još prijasnju frižkoću, samo oko sievne još kadšto prijašnjom milinom. — Majka sve to gleda, uzdiše i plače.

— A poznaš li, Paskve, Mata Smiljanića? — reče joj nakon dužega vremena mati, kad su bile same u sobi.

— Poznam, majko, vidjala sam ga često na šetnji po Primorju, uviek me je liepo pozdravljao; poznam, majko, pak što ćete tim reći?

— Piše mi — trta mati, stišćući list u šaci — piše mi, čini mi se iz Marsilja, da se je dosta namučio po svietu...

— A da, dosta, dosta — primjeti Paskva — ima mu već, čini mu se i godinâ.

— Da je dosta stekao imetka, pa da se kani sad za stalno nastaniti u Bakru.

— Pa liepo, bit će Bakar nešto življi.

— I oženit će se, da u domaćoj sreći proživi ostale dane svoga vieka.

— E pa dobro — uzdahnu Paskva duboko.

— Ali Paskve — doda majka bojazljivo — on za ženu tebe prosi.

— Mene? ha ha! — nasmija se tako grkim smiehom, da je majku zazeblo u dnu srdca. — Ne šalite se, majko, on, pa mene? ha, ha ha? —

— Bog i duša, uprav tebe; kaže, da te dobro pozna, pak ako mu uprose primiš, da bi namah došao u Bakar, inače bi još jedan put učinio po svietu.

— Kako može, majko, starac...

— Starac, starac — viknu na nju mati. — Pa što su ti donosili ti tvoji zoroliki mladići? Same muke, ništa drugo, same muke, težke i čemerne.

— Ljubila sam, majko, muža, kojim bi se svaka ženska ponosila, to je dosta — prihvati Paskva svečano i ponosito — a što se muka tiče — doda slegnuvši plećima — tih svigdje ima. Ja barem ne poznam veće muke, nego biti u naručju muža, a iz njega se izvijati, primati mu cjelov, a odmicati usta. Ona vječna sila, ona neprestana himba, ona bezkonačna sdvojnost. Oh, prama takovoj se muci moja muka može slašću zvati. Ovo je nož u srdce, da na mjestu uzdahneš, a ono crv u srdcu, da te polagano raztoči i obori. = Pak i ja vam, majko, već za ljubav nisam: Paskva vaša ljubila je samo jednoga mužkarca, Paskva vaša ne može ljubiti nikoga više: u krvavo srdce ne da se utisnuti nijedna svietla slika — mahnu rukom i amo i tamo.

— Smiljanić ne će tražiti, sinko, — primjeti starica, primivši nježno kćer za ruku — onako pomamne ljubavi, kano što si ju vi mladi ljudi pomišljate. Pošten čovjek prije svega traži poštenu ženu i dobru domaćicu.

Uprav zato, što je pošten, ne ću da ga varam. Ne će tražiti, velite, pomamne ljubavi! ali će svakako trebati zdrave žene, a ja ovako polomljena, trebati će vrućega srdca, a ja ovakov komad leda: kako ću izpunjavati želje njegove?

— Poštenje i dobrota muža, vjeruj, draga kćerce, izkusnoj starici — ne da se još majka — probudjuje štovanje u ženi, a štovanje je prvi stupanj iskrenoj ljubavi. Pod njegovom će ti se njegom polagano povratiti prijašnje zdravlje, sa zdravljem će ti skočiti krv u lice, ugrijat se studeno srdce: mnogi su ljudi ovako postali sretniji, nego li su oni, koje je namah s početka zahvatio vir pomamne ljubavi, koja što se silnije pojavi, brže gine.

— Može i to biti, majko — odgovori Paskva, popuštajući joj očevidno samo da se oslobodi tih dosadnih nagovora! — ali ja se bojim, majko, da bi s menom drugčije bilo: studeni se kamen ne da ničim stalno ugrijati.

— Ali ovako, dušo, u toj vječnoj tugi i žalosti, u tom vječnom poslu bit će s tobom sve to gore. Zdravlje će ti se još više poremetiti, snaga iztrošiti, pa tko će onda braniti ostarjelu majku tvoju? — doda roneći gorke suze.

Paskva ju pogleda žalostivim okom, na koje provale suze milosrdja, pa će majci sasma oddano: — Dobro majko, budi jednom i vaša, pišite mu, da ću za njega poći. —

Vruć cjelov majke nagradi vruću ljubav kćeri prama majci.

Poslie tri tjedna zabrodi Smiljanićev brod u luku. Mato marljivo dolazi Paskvi u pohode, razgovara ju i milo drago, pripovieda joj o svietu, predlaže joj osnove o budućem njihovom životu, obećaje joj vjernu ljubav. Svaka mu je rieč dobrota, svaki pogled nježnost, svako djelo iskren tumač ljubeće duše. Paskva pomalo zaboravlja žalostnu prošlost, premda se još kadšto sred Matina razgovora trza i zamišlja; zdravlje joj se vraća, oko oživljuje žutost lica izčezava: Paskva nije više tugujuća, već ufajuća Paskva. S radošću sluša Matine razgovore, s uzhitom pozdravlja zoru svoje buduće sreće. U krojačnici se njezinoj kroji i šije, konac sviče i puca pod prsti švelja: miraz se Paskvin na hrpe kupi, bogat će biti i zamjeran, tako želi Mato, želi, da mu se draga liepo nosi, i ponosi. Sav se Bakar veseli njenoj sreći, koju tim više zaslužuje, čim je nesretnija bila. Za nekoliko će tjedana biti Smiljanička.

Dok se u Paskvinoj kući sve kreće i vrti, raduje i veseli, eno i drugoga broda, gdje s Babnoga rta jadri u luku uz topli južni vjetar. Brod se žuri, kano da mu je sila, pak za nekoliko časova pristane uz obalu. Pošto se smirio i fedu primio, eno gdje prebačenom na kopno daskom stupa čovjek u mornarskom kaftanu, kako je bio na brodu. Kad je stupio na kopno:

— Dobro došao, Frane, — viknuše znanci, koji su gledali dolazak broda, pružajući mu ruku.

— Bolje našao, prijatelji, što nova u Bakru?

— Svašta i ništa, što bi tebe zanimalo, čovieka od svieta — reče jedan znanac plješkajuć ga po plećih.

— Osim što ti se — primjeti drugi znanac — ovih dana Paskva udaje.

— Fran se trgnu i savi, kano da ga je zmija ujela za srdce. Ali se namah razabra, pa će mirno:

— Liepo, a za koga?

— Za Mata Smiljanića — reče treći znanac — već je sve gotovo i spremno. Ali što je to za njega zanimivo? Davno prosnivene sanje! Koliko jih je već od onda na rovašu bilo? Kako i ne bi, takov delija na ljubovnom polju. Znam da te i Adelajda čeka raširenih ruku.

— Hvala, braćo — nije mi kad slušati vaše šale i dosietke, posao me čeka s Bogom do sgode — reče, pa se žurno na brod vrati.

Gledaoci se razidju svaki na svoju stranu, a Fran za pol sata hoda Lokajem u Grad, preobučen na gospodsku s poznatim cilindrom na glavi. Iduć u zemlju gleda, pak igrajuć prsti desne ruke okolo ustnica, nješto misli i razmišlja, napokon će sam sobom:

— Pak da mi ju ona stara bukva preotme, ono liepo i cvatuće lice, onu dušu golubinju? Bog i duša, te sramote, ne bih mogao nikako pregorjeti. Da se on uživa slasti toli nedužne ljubavi, a ja da samo iz daleka gledam i uzdišem za izgubljenim rajem? Taj bi me jad upravo otrovao. To ne mogu, to ne smiem dopustiti — mahnu odvažno rukom lievo i desno. — Istina, ona ne ima ništa, ali ju krasi lier čistoće i stida djevojačkoga; ona se ne bi nikad odvažila, doći noćju na sastanke vjereniku, kano druge djevojčurine, koje bi udane na slične sastanke i drugomu dolazile: Što dikla navikla! — mahnu rukom, kano da nešto s ogavnošću od sebe baca. Dà, idem k njojzi, nikamo drugamo, već uprav k njojzi. Ona je dobra, oprostit će mladoj lahkoumnosti, ostavitit će drugu, a prigrlit opet prvu ljubav svoju.

— Tako govoreći dodje na vrata, pa okrenuv se prama luci, pogleda crkvu sv. Margarette, Pogleda kuću Barokinovu, ter se malko zamisli. Napokon se skupi, i brzim korakom poleti na Zagradu.

Podne bješe jur odzvonilo, švelje odoše kući na objed, majka na drugom spratu miesi palentu za brudit, a Paskva sama u sobi stol prostire.

— Skupi, Paskve — reče Fran dignuv prama njoj ruke — skupi svu snagu svoje duše, da te ovaj ne nadani polazak ne zabuni. Sgrni sve obilje svoje blagosti i milosrdja, da uzmogneš oprostiti grešniku — reće, a glas mu se trese, a oko mu sieva šuzom pokornicom.

Paskva zadrhće i prebliedi, vilice joj na stol padnu. ter bi bila i sama pala, da se nije za stol prihvatila.

— Bog oprasća, Frane, i zaboravlja, — ja sam ti već oprostila, ali zaboraviti ne mogu. Težko si me pogodio. Uprav nasred ljubećega srdca. Rana, dugo krvavivši, sad se je ponešto zacielila; budi zadovoljan s oproštajem, ali mi grkih uspomena ne budi više.

— Nemoj tako, ako Boga znadeš — zastenja Fran, k njoj se primičući sve sklôpljenih ruku, sve drhtavijim glasom, sve suznijim okom: — uprav uspomene su potrebne, da te odvrate od ne promišljena koraka. Nesrećna sgoda, mladjahna taština, časovita obsjena, to su moje krivnje, u ostalom isto srdce kuca mi u grudih, isto blaženstvo natapa mi dušu, kad te vidim, kada mislim, da te smiem sjetiti na prošle dane.

— Meji su se prošli dani razplinuli u sadašnjosti okolo ovoga čovjeka. Frane, prijašnjim ti šumom ne zašumješe više.

Što ćeš s čovjekom mrzla srdca, ukočenih misli? Kakova će u njem naći odziva tvoja ljubeća duša? Pogriešio sam ja lahkoumnošću, al i ti, mislim, griešiš nepromišljenošću. Popravimo se oboje, evo mene početnika, a ti, dušo, idi zamnom uzastopce. Sastat ćemo se u hramu jošte jače jer ponovljene ljubavi, — reče, pa držeć još uviek sklopljene ruke, napeto čeka odgovor djevojčin.

— Da si mi prije mjesec dana takov došao — odgovori mu tako mekano, kano da samu boli, što mora tako tvrda biti — mogla bi još bila sve zaboraviti. Svatko može pasti na sklizkoj stazi. Ali sad je kasno, Frane, sad ne veže rieč zadana!

— Izmamljena, reci, silovito valjda iztisnuta opisom sreće u naručju bogata muža. Oporeci, dušo, rieč tu kletu, odgriešit ćeš dušu, spasit život, naći mir u sretnom zagrljaju — pade na koljena, šireć ruke prama Paskvi.

— Suzno oko krasnoga mladića, glas mu trepećući, i skrušenost očevidna uzrujaše djevojku do pomame, pa pogledavši ga preobraženim okom, i razkrilivši ruke baci mu

se u naručja: — Frane, drago, ja sam opet tvoja.

Dažd cjelovâ potvrdi tu novu vjeru.

U to stupi u sobu majka, noseći objed, pak vidivši taj neočekivani zagrljaj:

— Huj, grdobo — zamrmlja.

— Pače ljepoto i miloto ne izrečena. Pišite, majko, Matu, da sam svoja.

Fran ne rekav ni rieči, izadje iz sobe naglim korakom i blaženim licem.

IX.

U Bakru je Margaretinje. Sunce, koga već nisu dva mjeseca dana potamnjivali nikakovi oblaci, trepti pobjedonosno u neopisivoj dici. S neba lepršaju tanahna vlakanca, kao bajni zastori divnoj dvorani onoj. S bližnjih su se sela spustila jedra primorska djeca: gromotni Završčani i jedre Završčanke, u svietlih opravah; okretni Kostrenjani i vilovite Kostrenke, posljednje sve skoro u crnoj svili. Već su ponamjestili svoje gorsko rukotvorstvo: bačve, brente, kace, obruče. Tu su liepu čeljad podbočili jur i daljni Vinodolci, zdrava krv i jezgrovita: mužko u bielih kružatih na bielih hlačah, žensko u crnih suknah pod bielim stanom s bielim turbanom na glavi. Sobom nose malo na prodaju iz svoga krša: njekoliko mjehova za vino, i malo mrieža za lov riba. Ali tim više hoće da novcem, stečenim zidarijom u tudjinstvu, kupe i kući ponesu. Vidiš i štacunara iz Rieke, koji su Primorjem razvili svoju trgovinu, osobito pako zlato i srebro za nakit ljepoticam. Ali najviše ti u oči udare trabakolji mljetački, puni dobra vina i porcelana svake vrsti koji su obalom nanizali. Najposlije su prispjeli i veseli Krčani, dovezavši sobom dragocjeno blago djevojaka, kretnih poput vjeverica, u crnoj suknji pod bielom košuljicom što sa žutim što s bielim turbanom na glavi, dočim su jim se mužkarci posve u crno obukli. Gledajući s povišega mjesta tu silu ljudih raznostrukih, raznobojnih, čini ti se sagom, mnogo plemenitijim od perzijskih sagova, jer uviek živim, uviek kretnim. Taj divni sag izprepliću bakarske djevojke u raznobojnih odjećah, povezane svilnim rubcem glave, koje se kano zlatna nit provlače cielom tkaninom, spajajući i ono zlato, što se s riečkih i bakarskih matrona sjajem sjaje. U cielom gornjem Gradu ne ima ni žive duše, sav se je život uzvrtio Primorjem. Život velim, jer nitko ni časak ne miruje, tiskan budući i tiskajući. Tu se nježno vrti kolo uz dude i miešnice, ondje bjesni bakarski ples okolo torora, a svuda se razliežu pjesme mornarice do svoda nebeskoga. Na kopnu se peče tovna janjetina, po brodovih se toči vino i zvekeću čaše. Pače isto je more poslalo svoju niemu djecu, da se razblažuju i okom i uhom, i okrepljuju hranom, što im ljudska djeca bacaju s brodova. A da se i zemlja toga blaženoga dana što uže spoji s morem u obćem veselju, šalje mu ond u dubine svoju djecu, da traže šestake, koje jim gorštabi bacaju. Riečju, sve tu živi, kreće se i skače; sve se tu smije, šali i bocka dosietkami, tom živom primorskom žeravicom.

— Kupite mi, mladi, sajma — ozove se šaljiva Bakarka, protiskujući se kroz svjetinu.

— Hoću, draga — prihvaća mladić — puna usta poljubaca.

— Spravite jih za dragu — odgovara uštipna djevojka — moglo bi vam jih uzmanjkati.

— Ili vas je volja zibku s djetešcem — neda se zabuniti ošinuti mladić.

— I to si spravite bar za naknadu domaće nerodice — vraća mu milo za drago smiona djevojka.

Kroz tu tišinu i vrevu, od koje stoji smieh i hohot, polaganim korakom stupa Fran s Paskvom, za kojom malko zaostaje majka njena. Fran je uviek isti, liep i mio. Paskva sva preobražena. Obukla se je u plavu odjeću, koja prosinulovom licu podaje magički čar i dražest.

Fran vodi poslije podne zaručnicu na slavje prirode, umjeće i blaženstva svoga. Paskva sva drhće od veselja i ponesa, ljubko odzdravljajući svakomu znancu. Udarili su putem upravo k zlataru. Fran joj kupi zlatni prsten i zlatnu iglu sa sidrom na glavi od suhoga zlata. Prsten si nataknu sama Paskva, a iglu joj pribode Fran svojom rukom:

— Ufajmo se — šapćuć — stalnoj sreći na tihom moru domaćega života.

— Čuo Bog i Majka Božja — odšaptnu mu još tiše uzhićena djevojka.

Zatim krenu trabakulom, ter Fran vodeć lievom rukom staricu majku, prevede desnom Paskvu na kuviertu*. Sjednu pod zastorom na klupi. Brzi Mljetčići donesu s kopna janjetine, s kuvierte vrčić crna vina.

— Ala mi je liepo — uzdahnu Paskva iz dubljine srdca — čini mi se, sva ću se raztopiti od milinja. Bog zna, hoće li tako dugo biti?

— Hoće, dušo, do sudnjega dana, jamac ti je Fran. iskreni skrušenik.

I razvratnik — zamrmlja starica tako tiho, da je dvoje zaljubljenika ni čuli nisu.

— Ali ded okusi malo naše janjetjne, a ne će škoditi ni kap vina — natoči joj malko u čašu, — uživaj, dušo, podpunu slast današnjega dana. Bog potvrdi mir i slogu našu kucnu čaše.

— Amen, do vieka.

---

* **Kuvierta = krov od broda, češki paluba.**

Blaženi se vjerenici ogledavaju još neko vrieme po tom divnom sajmu, komu ne ima na daleko para. Zapadajuće sunce pozlaćuje zadnjimi, pa zato bajnimi traci i gore oko grada i kuće u gradu i smiesu svieta po Primorju, prolievajuć tako cielo more zlata, odbijajućega se od kamenja. od prozora, od mora i od zlatnoga nakita djevojaka. Ugrijano dosad more počima hladom svojim razblaživati i vanjsku i nutarnju vatru i prirode i ljudi, ter se svakomu prsa šire, da što više posrću onoga blaženoga hlada. Žamor pako onaj, što se iz sajma talasa, tako ti opija živce, da se moraš za sviest otimati. Napokon se sav taj život utišava, dok te „Zdrava Marija“ ne sjeti, da neima ništa viečna na svietu, pak da ti valja vanjsku buku zamieniti domaćim mirom.

Fran odvede svoju blaženu zaručnicu kući, da mu sutradan svane zorom novoga života.

(Dalje sliedi.)

POPIEVKA IRSKE DJEVOJKE.

Spjevao Moore, pohrv. I. T.

Teci Tražit slavu,
Kad ovjenčaš glavu,
Oj sjet se mene tad!
Kada sladkom rieči
Slava ti zaječi
Oj sjet se mene tad!
Sreća će uhorit,
Bolji drug ti sborit,
Ljepša će te dvorit,
Bogovat ćeš mi mlad!
Ali na veselju,
Uslišaj mi želju,
Oj sjet se mene tad!

Kad za mjesečine
Duh ti o last vine,
Oj sjet se mene tad!
Sjet se zavičaja,
Mjesečeva sjaja,
Kad sa mnom bjaše rad!
Kad li ljeto mine,
Daškom ti miline
Zadnja ruža sine,
Oj sjet se tada mlad:
Ruže da su bile
Po meni ti mile;
Oj sjet se mene tad!

Pa kad u jeseni
Lišće pocrljeni,
Oj sjet se mene tad!
Kad ti iskre sinu
Ognja na kominu,
Oj sjet se mene tad!
Cielo će ti biće,
Srdce blažiti će,
Oko napunit će
Suzom gudbe sklad,
Popievke od mene —
Dozvat uspomene —
Oj sjet se mene tad!

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T.

(Dalje.)

9.

Lukrecija hinila se veoma mirnom, skrivajuć na dnu srdca svoj nepokoj i pohiti do Josipove sobe.

— Tko je?

— Ja.

— Uviek ona, zamrmlja tiho muž, baciv na stol knjigu, koju je držao u ruci.

— Molim, unidji.

— Već si se vratio?

— Gadno je vrieme za šetnju.

— Je si li gdje bio?

— I Lukrecija upre unj svoje sievajuće oči, oči plamenite; strašne oči žene, oči Argusa, zmije, guštera, Meduze. —

— Kod grofice, odvrati Josip hladno i nebrižno. A Lukrecija, koja je bila očekivala, da će joj muž taj posjet tajiti, omlitavi najednoč u gnjevu svom i ne znade, što bi dalje govorlla.

Josip na sreću govoraše dalje, ne obziruć se na njeno promienjeno lice.

— Bio sam kod grofice. Marao sam ju pohoditi. Želio bih, da se spoznate i sprijateljite. Ali ona je tako čudnovata ženska, i sada tako hladna, tako ohola.

— U istinu? povika presretna Lukrecija. Doista ima se čim ponositi prijašnjom nuždom i sadanjimi pozlačenimi dugovi.

— Ali ona nije uviek takova. Grofica ima osobite hire. Kadkad promieni se u jednom satu take pdgpano, da se drugi ni za nekoliko godina nebi tako promienili.

Tim se svršio razgovor, jer niti je Josip smagao više rieči, da ga nastavi, niti mu je žena nači mogla odgovora, jer ona došavsi sva razjarena, tako se je podpuno promienila, da nije znala ni što bi rekla.

— Hoćeš li doma objedovati? upita ga.

— Doma.

— Danas je petak, imati ćemo izvrstnu paštetu s jeguljom, a francuzki kuhač spremiti će za tebe podding à la chippolata.

— Hvala ti, draga, na brigi, odvrati žalostno Josip. Kad bi bila tako dobra te za stol naručiti dala bocu Johanisberžkoga vina.

— Kakova si želiš, takova ćeš dobiti.

— Kava neka se donese namah poslije objeda i neka je snažnija, bez cikorije: u obće neka se više ne rabi cikorija, to bo je moja osobna neprijateljica.

— Nije tečna, zato je i ja sama ne ljubim. I Lukrecija izadje iz sobe; a Josip baci se na divan.

— Kakvu li sam si to sreću kupio, sreću sastoječu od vina, puedinga i kave! proklet bio dan, kad sam ju poznao. Kako ne imam nikakovih drugih ugodnosti, još ću se sav savcat morat pretvoriti u trbuh. Sjajne nade i sladke suze moje negdašnje biede odnesoše sa sobom mladost i poeziju; sad sam ostario u jednom tako rekuć trenutku.

Josip zamisli se.

— Mislio sam, progovovi za čas sam sebi, mislio sam nagoditi se s otim prokletim djavlom, s tom groficom, koja me je danas ranila u srdce i hćela još, da joj zato ruku poljubim. Ali čuvaj se, gospodjo grofice, jer približi li se čas osvete, okameniti će oto srdce.

—Bogatstvu i tebi za volju oženio sam se sa živim vragom, bogatstvom samim niesam zadovoljan — ono što mi manjka ti ćeš nadopuniti. Biti ćeš moja — ili —

— K objedu!

— Idem već, odvrati Josip.

10.

Dvie prisege.

— Najavi me gospodji grofici, reče Josip isti dan po objedu slugi, sjedeć u kočiji pred njezinim domom. Sluga se vrati s odgovorom. neka gospodin izvoli unići.

Josip unidje. Grofica sjedjaše već u svojoj knjižnici i držaše u ruci novele Bocaccieve.

— Kako li brzo znade ohladnjeti gnjev u ljudi na svežu zraku, povika uz hladni posmjeh ugledavši Josipa, odloži knjigu i stade si popravljati crnu baršunovu suknju i vlasi, zlatnim češljem prihvaćene.

— Ne tako lasno, kao što si to misli gospodja grofica, odvrati naglo Josip. Došao sam i nadalje ljutiti se, a nipošto moliti za proštenje.

— Doista? to si se mogao ljutiti i na ulici.

— Izvolite me poslušati, reče Josip gladeć si klobuk i gledjuć ju plamtećima očima,

— Slušam, odvrati grofica i upre oči u sat.

— Samo pet časova, reče Josip. U kratko ću reći, da sam došao naviestiti vam rat, gospodjo gvofice. Ja sam se žrtvovao ne za volju bogatstvu, nego zato, da vam se mogu približiti; prodao sam se jedino zato, da vam mogu ravan biti. Hćio sam da dva miliona izravnaju propast, dieleću me od vas. Kad sam dakle žrtvovao sve, žrtvovati ću još više, da postignem cilj svoj, da budete mojom. Svako će mi sredstvo dobro biti, gospodjo grofice.

— To je gnusno, povika grofica ustavši, hoćeš li, da si silom stećeš moje srdce.

— Srdce! nesmisao! povika Josip uz djavoljski posmjeh. Ne ću tvoga ogavnoga srdca. Tebe hoću, a i imati ću te, gospodjo grofice po orientalnom običaju. Ta ne učiš se zaman arapski!

— Sam ne znaš, što u ljutosti govoriš, budalo, kaniš li me možebit poplašiti ili me osvjedočiti o svojoj ljubavi? Hoćeš li, zakleti ću se, da me se ni taknuti ne ćeš.

— Prisegni, prisegni, biti ću sretan, jer ti ćeš srušiti prisegu. Prisegni, i ja ću priseći na sve što hoćeš, da ćeš biti mojom, da ćeš sama k meni doći i baciti mi se u naručje.

— Poludio ll si! povika grofica, kunem se, da me se taknuti ne ćeš, izim mrtve, žive nikad!

— A ja ti se kunem, da ćeš mojom biti!

— Viditi ću.

— Jedno od nas pogaziti će prisegu.

— Ja ne! povika razjareno grofica, od danas da nije više noga tvoja ovoga praga prekoračila.

— Tim bolje.

— Sve ću reći svomu mužu.

— Hoćeš li, dâm mu tvoje listove.

— Jesi li podal?

— Možebit, ne prepirem se za rieči, jer ne učim nikakova jezika, i mrzim gramatiku.

— Hoćeš li mi povratiti moje listove?

— Podnipošto, gospodjo grofice, jedino pod uporavkom (adresom) na vašega supruga.

— Uništiti ćeš me. Nu što je do toga, ali tvojom biti ne ću — o nikada! radje ću umrieti! Ja te mrzim!

— Ja te ljubim, grofice, nad sve. Rekao sam već i opetujem nanovo, da ću se svakim sredstvom poslužiti, čuvaj se, i budi zdrava. Živi bar dotle, dok ne izpunim svoje prisege.

Josip htede poći, nu grofica ga zadrža.

— Josipe, povika. zar mi je to hvala, kaniš li me ubiti? želiš li, da budem tvojom, zar ne bi bolje bilo ljubiti me, imenom ljubavi prositi me za srdce, nego li hćeti postići nasiljem, čega silom nigda dobiti ne možeš. Glas joj bio mekan, pogled bolan i suzâ pun! bijaše vidjeti, da se je poplašila grozne Josipove prisege i da ga je htjela ublažiti.

— Ali Josip ne promieni ni pogleda ni glasa svoga.

— Kad siromak gladom umire, reče vatneno, kad gladom svladan zaboravi za dužnost i kriepost, kad čavjek postane divljom zvieri, zar će ga išta ostavit moći, opazi li žudjen komad hljeba? Ne, ništa! preko tiela materina, preko glâve svoga djeteta, poći će i iztrgnuti taj komad hljeba, ma ga to i života stajalo.

— Zar sam ja jedina na svietu? drhćuć upita ga grofica.

— Za me jedina! odvrati Josip, ja sam gladan, ti si komad hljeba, ja te progutam.

To rekav udari nogom o zemlju i zalupi za sobom vrata; ali grofica otvori ih naglo i pozva ga natrag. Strah ju obuzeo svu; vidila mu na očima, opazila na glasu, da će izpuniti svoju prisegu i bojala se za se. Vidila je već, kako cio sviet na nju prstom pokazuje i kako ju izsmjehava.

— Hoćeš li, da me ubiješ svojom neumjetnom šalom, reče, vidi samo, kako si me peplašio.

— To nije šala, gospodjo grofice, odvrati prezirno Josip. Vam hladnim bogatašem sa starim srcem već u dvadesetoj godini, vam je sve šala, ali mene je sve živa istina. Ja sam bio siromak i imam srce siromaka, vatreno, tvrdo. ja neprisižem zaman, ja ćutim i radim. Ti ćeš biti mojom!

— Grofica zatvori laganô vrata i izčeznu. Josip uzrujan s toga prizora sjede u kočiju i odveze se doma. Što je mislio i ćutio, ne da se nikako opisati. Misli mu vrcale jedna za drugom, kao iskre sa ognjišta, planule, sievnule, ne stale, a ognjište tinjalo.

11.
Gospodin grof.

Ne znam što se je sve rojilo u glavi Josipovoj, kad je dva dana iza toga pošao pohoditi grofa. Nu morao je biti siguran, da mu grofica nije ništa rekla, dok ga je grof namah iza prvoga pozdrava počastio svimi onimi dokazi prijateljstva, koje si obično izkazuju ljudi manje si poznati.

— Do odanosti moje prama vam, gospodine grofe, govoraše Josip dovršujuć i klanjajuć se, nije vam bez dvojbe ni iz daleka toliko stalo, koliko meni i do najmanjega dokaza vaše naklonosti prama meni. Za to mi čvrsto jamče krasna svojstva gospodina grofa, kao i plemenito srce baštinjeno od djedova.

— Gospodine!

— Gospodine grofe!

— U istinu —

— Doista.

— Kad bih —

— Možebit.

— Ne zaslužujem.

— Štovani gospodine.

— Gospodine grofe!

Takav bijaše početak njihova poznanstva, a grof, slušajuć neprestane udvornosti, neprestano odobravanje svojih nazora, slušajuć hvaliti i spominjati svoje predje. tako obljubi namah od prvoga časa Josipa, da ga je stao hvaliti, čim je ostavio dvoranu.

— Kakov je to ugladjen, udvoran, izobražen, pametan čovjek! reče grof. A nije ni čudo, tko tako govori, mora biti pametan, jer samo onoga zovu ljudi budalom, koji jim protuslovi. Grofice nebijaše u dvorani. Otišla u kazalište ili bolje reći otjerao ju onamo nutarnji nemir. Grofica trebaše zabave; prisega Josipova izušćena odvažnim, odrješitim glasom bivšega Matije uzdrmala joj srdce i dušu, i uzbudila množtvo raznovrstnih slutnja.

Jedva što se je vratila iz kazališta, kad al grof u skupocjenu županu, u baršunovoj zlatom izvezenoj kapi, s koje je visila zlatna takodjer kita, stupi u njenu ložnicu, držeć samo onako od običaja knjigu u ruci.

— Bien bon soir, adorable amie,* povika, opaziv ju u naslonjaču za stolom, svučenu, samo u bieloj, tankoj noćnoj, haljini, sličnoj fantastičnomu odielu sylfidâ. Vidim, da vas je s te svirke zaboljela glava!

— O ne! odvrati grofica. Svirka mi ne hudi, nu ja sam već dva dana bolestna.

— Pa mi niesi ništa rekla! Mora se poslati po liečnika, Što se mene tiče, mislim, dok si bolestna, da ne izlaziš iz sobe. Zrak. vlaga, sparina u operi, tiskanje, sve je to nesnosno, to ubija. Priznajem, da bi mi bilo

* Dobar večer moja obožavana prijateljice

veoma milo viditi te kao gazdaricu, kad imamo goste, glavno s toga, da se mogu s tobom ponositi. I grof ju poljubi u ruku.

— Moram ti reći, da mi je neugodno primati goste.

— Pa da te je baš danas snašla zlovolja, a imao sam poznatoga ti gosta, koji nas je sve zanimao.

— A tko je to bio?

— Tvoj gospedin Šiško; kakav je to čovjek! niesi ga zaman hvalala, doista obljubio sam ga od prvoga trenutka i ćutim, da ćemo biti prijatelji.

— Ne znam, u čem ti je mogao tako omiljeti?

— U svačem. A kako to? ti si ga sama hvalila, ta zar nije tvoj znanac od mladosti?

— Istina! ja ne imam ništa proti njemu, odvrati grofica gnječeć si haljinu.

— Ali on nije imao nigda takovih svojstva, koja bi mogla tako naglo obsjeniti čovjeka.

— Ali zato ima u njega razbora i — ta sama si ga hvalila, koli je darovit.

— Istina, možebit, nu je odviše zanešen, mlad i vatren.

— Već će on ohladnjeti — dodje to samo po sebi. U ostalom ja ću se pobrinuti i dovršiti njegov odgoj, jer znam unapried, da ne će prezirati mojih svjetovanja, i da će ih znat cieniti. Poznaješ li mu ženu?

— Ne poznajem.

— Prokleto se oženio. Baš se je gadne žene dobavio. Da sam ga prije poznavao, bio bih mu našao ljepšu i isto tako bogatu zaručnicu. Istina, da nije baš najboljega glasa, ali tko se već ženi za novce, može misliti, da neuzima djevojke. Ele, učinjeno, učinjeno; nu baš mi ga je žao. Ha, ha, ha, kadgod se sjetim njena kozičava lica, namah uvidjam, da je doista trebalo miliona za osoliti tu mesetinu. Ubogi mladić.

— Pa nije ga nitko na to silio.

— E, učinjeno, učinjeno. A možebit da ona ne će dugo ni živiti, ima debeo vrat, može joj pasti kap.

— Što to govoriš?

— Ne možeš ni pomisliti, kako mi je omilio.

— Ne pojmim, tako brzo, namah po prvom sastanku.

— A ti, davna znanica, pa si već tako hladna prama njemu.

— Imam i zašto biti odvrati grofica.

— Kako to? Sigurno su ga nevina zapleli u kojekakve babje spletke.

— Ne, možeš i sam uviditi, da čovjek, koji — koji. —

— Nu što?

— On, on me je ljubio.

— No, pa što je u tom strašna? ha, ha, tim bòlje, tim dokazuje, da ima dobar ukus.

— Meni je to neugodna uspomena.

— Budalaština. Smijmo se tomu. Doista. sad mi je dva puta miliji od toga časa, što si mi to rekla. U svem se slažemo.

Rekav to, poljubi ju grof u čelo, zapali svieću. zievnu i ode.

Medjutim je Josip tražio svuda ubaviesti o grofu! hćede pozuati mu značaj i saznati mu nagnuća i strasti. Josip se je tako revno propitkivao i radio u prilog nekomu tajnomu cilju, da je napokon vnao o grofu sve, što su samo ljudi znati mogli.

Grof bijaše posljednji potomak stare oqitelji, ali osiromašen s aristokratične gizdosti i putovanja. Odgojila ga u Parizu majka, udova, koja je pod izlikom njegova izobraživanja proputovala cinlu Europu, u istinu pako pntovala je jedino radi svoje vlastite zabave.

Ženska ota, filosofkinja osamnaestoga stoljeća, štovateljica Voltairova, Diderotova i Brebillona sina, čitaše sve, što je bilo najznamenitijega u osamnaestom stoljeću.

Odtud može svatko lahko uviditi, kakov je bio odgoj mladoga grofa.

Odgejitelje sinu tražila je takove. koji bi ujedno i njoj služili, t. j. moradoše biti mladi i udvorni. Sin odrasao pri majci, toj kneginji Baala, medju knjlgami, pod nadzorom učitelja, kojih su oči bile najmljene za majku, a ne za njega.

Mladi grof, prerano izopačiv se, prerano postade muževan, al i prerano klonu mu duh.

Kao svaki, koji se poda razbludnu životu. postade glup i sličan onomu velikomu množtvu ljudi, nesposobnih svakomu radu, pri kom treba nesto malo napeti duh i misliti.

Materijalista po životu i načelih svojih, življaše grof — poslije smrti svoje majke, koja je na prsnoj vodenoj bolesti — umrla — u Parizu, sve dok ga obiteljski poslovi ne pozvaše natrag u domovinu.

Grof se je oženio prvi put veoma bogato i tim si popravio stanje svoga već propadajućega imetka. Obudovjev, bilo mu dosadno samu, s toga oženio se, kao što smo vidili, po drugi put, jedno zato, jer se je dugočasio, a ponajviše s toga, jer se ljudi u obće žene.

Ne imaše nikakova značaja, odvažnosti, stalnosti; u gospodarstvenih stvarih oslanjao se na svoje upravitelje. od kojih nije ništa drugoga iziskivao, do li novaca.

Živio je sasma parižki. Ustajao bi u jedanaest sati, pio čokuladu, jahao na šetnju, u jedan sat ručao, a zatim u družtvu nekoliko prijatelja zabavljao se do objeda ili bi išao k svojoj plesačici, koju je veoma sjajno izdržavao.

Zatim je objedovao u pet sati i sjedio prt stolu što je mogao duže; a bilo li je u družtvu gospodja, rekao bi nekoliko udvornih fraza i sjeo zatim kartati se.

Jednom riečju bijaše čovjek bez ikakove darovitosti, držeć se uviek tudjih nazora, koje bi, ne razumievajuć ih, držao za najizvrstnije; bijaše izvršivaocem najstrožije etikete, življaše ne znajuć, da živi, zašto živi i kako živi.

Moda i novosti bijahu mu bogom, Pariz njegovim hramom. Najvećma brinuo se grof za svoje odielo, u istinu originalno.

Držaše dva otiska modnih novina, jedan za sebe Journal des modes a Le petit courier de dames za svoju ženu.

Osim toga imaše na stolu sve najnovije romane i časopise, iz kojih je čitao samo feuilletone i inserte, da uviek zna ne samo sve novosti parižke mode, nego i sve, što se sgadja na književnom i umjetničkom polju.

U ostalom ne bijaše u njegovoj glavi nikakove sastavno njegovane znanosti, nego same pojedinosti iz različitih encyklopedija, smjesa svih znanosti nepodpunih, pohvatanih što iz kojekakvih dnevnika, sto iz kazališta.

Izim francuzkoga govoraše grof i njemački, ali veoma slabo.

12.

Dom

Medjutim su u domu Josipovu u onoj mjeri, u kojo se je on od njega udaljivao, nastajale zanj nove neugodnosti, kadgod bi se doma vratio.

Izprva susretala bi ga žena tihim priekorom, šutljiva, plamtećima očima hodila bi za njim, izpitivala ga i dosadjivala mu. Al domala otvorila je usta, a iz njih se prodro nejasan, bolan uzklik, oči zalile se suzami, a u srdce slegao joj se plamen.

Za nekoliko dana provalio plamen na usta, nu oči bijahu već suhe. Plamen taj obuzeo Josipa, palio ga i zagrozio mu propašću.

On je bježao od kuće, ali kadgod bi se vratio, stajala bi uviek na pragu ljubomornost razširenimi rukama, proseć ga, da ju ubije.

Dobro bijaše još, dok je molila; ali u brzo promienile se molbe u gnjev, ljutost, nasrtaje i očiti rat; Lukrecija dolazila bi k njemu, spopadala ga i probudjivala, kak bi spavao, a uspavkivala ga pjesmom groznijom od zmijskoga sikota.

Danju i noćju, svakom sgodom ujedala ga žena poput zmije i bezkonačnom mukom ogorčavala mu život.

Iz početka šutio je Josip, ćuteć se krivim. Niti je hćio, niti je mogao opravdati se, podnašao je to očistilište, nadajuć se koncu.

Napokon trgnu se iz svojih muka, pogleda na se, na svoju zlatnu biedu, na svoju budućnost, podigne se i razjari.

Brzo nadje odgovor na nasrtaje ženine, na gnjev i grožnje, vraćaše svaku rieč, svaku pravu i nepravu prietnju, svako peckanje i svako trapljenje.

Od toga časa ne ostavi mu praga kućni rat. Ne bijaše više mira u cielom domu.

Žena Josipova bila vidjeti poput salamandra u plamenu, živila u krvavu i zadušivu zraku; sva svojstva, koja su u njenu tridesetgodišnjemu srdcu, kao u oružnici staro oružje, u miru počivala, uzbudiše se, podigoše i stadoše bučiti. Ona započe junački tu vojnu, oboružana svojom rječitošću.

— Što si bio, kad sam te uzela? Mogla sam ovako ostati do smrti.

Nu on miran, šutljiv, nečim drugim, u srdcu zaokupljen, gledio je taj domaći rat sve to mlitavije i sve se većma podvrgavao žezlu ženinu.

Ona vojevaše proti njemu s tisuću sredstva, uzkraćivala mu novce, ogovarala ga pred svakim, klela ga i grdila pred družinom. Stojeći medju jednim djavlom, koji ga se je prihvatio i ne hćio pustiti, i medju drugim, koji je pred njim bježao, medju ženom i groficom, klonu Josip u oba boja.

Glavno mu bijaše odsada nastojanje odstraniti kući razdor. Da si osigura pobjedu nad groficom, bilo mu je nuždno umiriti ljubomornost ženinu i njen nepokoj, a zato je opet trebalo ženi zamazati oči i navesti joj kojekakve razloge, s kojih da je prisiljen duže baviti se izvan kuće.

Josip hćede ju osvjedočiti, da je ljubav njegova prama njoj, koje on u ostalom ne mogaše nimalo osjećati, tako silna, da je nije ništa kadro ugušiti.

Veoma je dugo o tom promišljao i tako vješto postupao, da si je napokon ženu umirio; Lukrecija se umirila i živila u nadi. A u gradu bijaše uviek toliko posala uredovnih, trgovačkih, književnih i bog si zna kakovih još ne, kojimi se je Josip uviek izvrstno izpričati znao, nabrajajuć ih uviek više, nego li manje,

A ako bi kad Lukrecija novim planula gnjevom, znao bi ju umiriti Josip laskanjem, djetinjom brižljivošću za njeno zdravlje, za zdravlje potomka i s tisuću inih sitnjarija, kojimi služiti se naučio ga kućni rat.

Tim načinom nemir ustupio mjesto miru; Josip tako uvjerio ženu o tisuću bolesti i pogibelji, tako ju obkolio liečnici, staklenicami, vanjkuši, da je mogao mirno prosljedovati cilj svoje prisege, tim laglje što je s njekoliko stotina dukata dobio i tetku na svoju ruku.

Ne znamo osnove, koju si je zasnovao Josip obzirom na groficu, jer ju je tako skrivao i jako se pretvarao, da je grofica i sama mislila, kako će se ta prisega, kao i tolike ine, njoj slične zaboraviti.

Ali je Josip neprestano samo o njoj mislio,

Medju njim i grofom takovo se je sklopilo prijateljstvo, kakovo kadkad vidjamo samo medju mladeži.

Vas dan bi skupa boravili, skupa jezdili, skupa se šetali. a nebi li se vidili jedan dan, tad bi si pisali. Sve što može podupirati prijateljstvo, novac, gostoljubje, jedna misao, jednak ukus, jednaka ćud, sve to upotriebi Josip. da si steče ljubav grofovu.

Grofica ne mogaše znati, kamo to sve smieva, nu gledjuć to, slutila je nekakov grožan svršetak, pa s toga je svom snagom jedino o tom nastojala, da večerom osujeti ono, što je Josip za danu postigao bio.

Grofica služila je u to ime najlukavijimi i najškodljivijimi ženskimi govori, tršeć se koje čim dokazati grofu, koli griešan bijaše prošli život Josipov. Grof ju slušaše samo s udvornosti, te ili bi joj povladjivao ili šutio, te slušao što govori.

A kad bl se nakon toga grof opet sastao s Josipom, ne bi više o ničem znao, nego bi sve više i više prianjao uz prijatelja, koji je, poznavajuć mu temeljito značaj, dnevice sve to većma njemu mah otimao.

Kadkad nastojaše grofica drugčije si protumačiti svrhu prijateljstva Josipova s grofom.

Naziraše naime u tom taštinu slavohlepna čovjeka. koji traži čast u prijateljstvu s osobom, ponosećom se starim rodom i slavnimi predji. Ne videć dugo nikakovih zlih plodova toga prijateljstva, umiri se pomalo i odade zabavam, kitnji i svietu.

Samo kadkad poput sna ili slutnje ukazao bi se joj Josip sa svojom groznom neslomljivom prisegom, sjećajuć ju, da ona svoju prekršiti mora. Tad bi si mislila grofica, da je to samo šala, davno zaboravljena šala. Nu tajan, užasan glas šaptaše joj neprestano:

— To ne bijaše šala, on ne će zaboraviti.

I grofica tresla bi se sve do jutra. Nu zora rana, gradska buka, različiti pojavi svagdanjega života, raztjerali bi malo po malo slične bojazni, sličnije snu, nego li istini. (Konac sliedi).

POUKA.

O sjenici.

Napisao Pajo Krempler.

Sjenicâ ima u Hrvatskoj šest vrsti, od kojih one, koji se naravju vrlo ne zanimaju, najviše velika sjenica zabavlja, prem su druge za prirodoslovca, osobito preumjetnom svojom gradnjom gniezda od veće zanimivosti. Plazica n. pr. spada u toj struci medju prve umjetnice ptica. Gniezdo im je divna umjetnina. Najbolje promatrao i učio je ovu umjetnost plazica Baldanus. Kroz sedam ih tjedana svaki je dan motrio, i sila ih gniezda u svakom stupnju gradnje imao, i čim ih je dulje promatrao, tim mu se ih više pri djelu promatrati hćelo. Gsiezda prave, veli, samo na skrajnih rtovih od vrbah u močvarah. Prem je onud uviek dosta vode bilo, ipak si te mile ptičice, nit uviek nad vodom, nit vrlo sakriveno gniezda ne grade. Većina gniezda visi dvanaest do šesnaest stopa nad zemljom, a riedke samo više. Mužak i ženka ujedno gniezdo grade najvećom revnosti, pak se čuditi moraš, kako toli krasno i umjetno gniezdo i prije četrnaest dana dogotoviti mogu. Gradnja počima u travnju. Omota skoro uviek vunu, redje dlaku od koza, vukova, pasa ili lika okolo grančice, gdje se posvema blizu kraja, poput vilica, u dvoje ili troje diele. Sad okolo tih vilica tako dugo plete i veže i mreži, dok ciolo sapeti uzmogne i dno učvrsti. Vunu, kojom si gniezdo grade, daju im jablani i vrbe, koju slinom sline. Pošto si tako gniezdo učvrste i oblik mu dola upriliče, počimaju graditi otvor, koji se na strani nalazi, te oko kojega još nasade ciev od istih stvari. Ova je ciev obično do tri palca dugačka, no i na drugoj strani gniezda ima otvor, kojega ipak ne zatvaraju. već ga samo izglade i vunom umekšaju Napokon nastru na dno sitne, tanke vune na palac debelo i tim gradnju dovrše. Gotovo gniezdo slično je šest do osam palaca visokoj, a četiri, pet palaca širokoj kesi kojoj je vrat tri palca dug. — Onako umjetno sagradjena gniezda niecu mogla pozornosti ljudskoj uminuti, pak zato im razni narodi i raznu ljekovitu moc pripisuju. Tako Mongoll dimom od toga gniezda groznicu lieče itd.

U gniezdo iznese ženka obično sedam jaja, vrlo nježnih, tankih i poput sniega bielih. Ženka i mužak izmienice na jajih ojede, te ptičice zajednički malenimi gusjenicami i crvići hrane.

Plazica je vrlo živahna, okretna i drzovita žlvotinjica, te posve dostojna sučlanića roda sjenica. Ne miruje ni časak, već skakuće od grančice do grančice, odozgora, odozdola, gledajuć neprestano i prepozorno, ne bi li kojega crvića, koju ličinku ili jaje opaziti mogla i tim st nahraniti. Sve su sjenice vrlo živahne i nemirne, zato im želudac i brzo probavlja, te im s toga takodjer uviek vrlo mnogo hranc, u razmjeru prema njihovu tielu. treba. U lietu neprestano jedna drugoj dozivlje: Sit, sit, sit. —

Bko se još nije bivši u lugu ili na vrtu

ogledao, kad je u grmu pokraj sebe ili na drvetu iznad sebe iznenada čuo glas crrrrr? A koga li je tu opazio? Na pozor oglasivšu se našu milu i prakoristnu veliku sjenicu. Ne ima ptice, koja bi staro, osobito pako mlado toli veselila, kao što je ova. Koliko li se posvuda buča, lovaka, vrgana, i bog si ga znao što sve ne, u jeseni ne nastavlja, da se ove ptičice ulove?! Ajde Sofijinom stazom, ajde Tuškancem, ajde prema Maksimiru ili kud ti drago pokraj vrtova, naći ćeš posvuda ovdje ondje nastavljenih takovih sprava. Popostani ondje malo, te motri, kako prpošna sjenica osobito jutrom i večerom, pak u maglovitu vremenu, veselo onamo skače, lokvu si ogleda, te prije, neg si nabrojio: jedan, dva, tri, u nju skoči, te se na svoju nesreću uhvati.

Vesela, budna i živahna je preko svake mjere. Riedko ćeš ju ma samo i koj časak, veli Neumann, mirno sjedeću opaziti. Uviek vesela prepuza i uzpinje se po grančicah i hvojah, po grmlju po živicah i drveću bez prestanka, sad se objesi ovdje, sad ondje, te se na tanahnoj grančici niše glavom i tielom okrennta prema tlu. Prepuza kroz šuplje drvo i pukotine i luknje uviek se prerazlično okrećuć živahnošću i brzinom, koje gotovo u smiešno prelaze. Prem je neobično izvjedljiva, prem sve, što je neobičnije rado razgleda, motri i njuška, ipak nije sasvim neoprezna. U svakom činu dokazuje neku opreznost. Tako zna se ona ne samo onomu, koj za njom vreba, lukavo i plašljivo ukloniti, već se takodjer lukavo ugiblje mjestu, gdje joj se samo jedared što neugodna dogodilo, premda nije inače vrlo plaha. Vidi joj se, reć bi, na licu, da je drzovita, objestna ptica: vrlo je lukava pogleda.

Ova sjenica s jedne je strane prema drugim pticam toli nesnosna, zlobna i okrutna, da na sve, što je slabije, navaljuje i ubija, a s druge strane prema većim i jačim toli plaha i kukavna, da ju ista sjena grabilice ili u vis bačen škriljak neobično ustraši. — Ona polagano do slabije puza, najednom joj na hrbat zaskoči, uciepi se svojimi oštrimi nokti u prsa i trbuh, te udari plien si nekoliko putih u glavu, dok mu lubanju razmrska, a sad mu izpije mozak, koj joj je najslađja hrana. U zatvoru još je okrutnija, te ju zato Španjolci i zovu borcem, svadilicom.

Sjenica velika uezasitna je, a ova proždrljivost čini ju po gospodare, imenito voćare, prekoristnom. Ona skakuće cieli dau od drveta ćo drveta, puže od grane do grane i svaku najmanju rupicu razgledava, nebi li koje jajašce od leptira ili kukca, koju ličinku, koju gusjenicu, kojega kukčića ili što slična našla, jer su joj te i slične stvari glavnom hranom, a sjemenje joj služi samo kao oslastica. Kad je pako jur do guta sita, ubija, što uadje, i tim je gospodarom od velike koristi, jer im pledove štiti od griza nametnika.

Al jao si ga s istoga uzroka pčelcu, na koj se namjeri, osobito zimi! „Sjenica, veli Lene, doleti do otvora košnice i ovdje kucš kao na vratih. Sad naslane u košnjici zuka, te uznemireni ukućani izlaze jedan za drugim, da vide tko im mir narušuje, te da ga ubodci kazne. No čim se koja pčela pokaže, već ju za vrat uhvati, odleti na bližnju grančiču, prime ju meeju noge, razpori joj tielo, izjede najvećom požudom meso, pusti oklop na tla pasti, pak ide opet na nov plien. Za toga povukoše se pčele opet u svoj zimovnik. A ona iznovice pokuca na vrata, uhvati opet jednu i tako ide od dana do dana. od jutra do na večer. — U pjovanju je velika sjenica dosta nespretna. Obično se ozivlje: „cik, cik“, kad je vesela pjevuca „ćićiban, ciciban, ciciban“, kad se uplaši zagrmi svuj „crrrrr“, a uloviš li ju, te je u ruke primiš, tako te milo, lurobno nježno i srdce oirajućim glasom „ci, ci, ci, ci“ moli, da joj zlatnu slobodicu dati, da joj molbu uslišati moraš; a onda ili ako ti uteče, skoči na prvo odaljenije mjesto, te se na te posmjehivajuć se ogleda i posprdno zahvaljuje svojim „pindžerererere, pindžere“ i stane ju u hvojah.

Gniezdo si pravi uviek u šupljinah, neumjztno. Na dno prostre nekoliko dlaka ili vune ili ina česa, samo da mladim ponešto mekano i toplo bude. Mladih ima 8 do 14, a u dobroj godini dvaput. Bio sam nekom zgodom u Gradcu pri g. Smetišku. Njegov vrli duhovni pomoćnik g. Canjuga osobit je ljubitelj nježne djece divne prirode, cvieća, te si hvalevriednom dozvolom g. pricipala pod prozorom osnovao prekrasan ružičnjak, kakova malo gdje u malom ima. U tom ružičnjaku imadjaše poklopce, kakovimi se šparoga pokriva, da njimi nježnije cvieće od studeni občuva. Gledeć neko jutro kroz prozor, opazi na svoje čudo i radost, da dvie sjenice svaki čas kroz škulju u jedan od tih poklopaca ulaze i izlaze. Podje da vidi, što u tom poklopcu imaju, te eto ima što da vidi! Pod njim na zemlji i na nešto stelje 13 malješnih mladih sjenica. Došav ja, kako opomenuh, onamo u pohode, vidio sam i ja te mile ptičice i u gniezdu, i izlazeće i ulazeće stare, koje se nas onud šećućih ni najmanje plašile niesu. Ne mogu opisati moju radost, koju sam tada oćutio, i želju, da i ja dionikom takova prizora biti mogu. Te sjenioice imale su one godine pod tim poklopcem još jednom jedanaest mladjh, koje sam takodjer vidio. (Opisao sam sve točno u „Prakt. Landwirthu“ 1872.)

Sjenice možemo vrlo lasno uloviti i brzo se u sobi pripitome; ali slobodno okolo le-

teče, mnogo kvara čine, jer sve ponesnaže i po pokućtvu sieku i dubu, osobito gdje crva oćute.

Zaključujem napokon ovaj moj opis iz naravi riečmi Brehma: Korist, što jù od sjenice imamo, ne da se proračunati. Nije odviše rečeno, ako se uztvrdi, da sjenice u svom životu poprieko svaki dan tisuću kukaca, gusjenica, muha. jaja itd. pojedu. Ima medju ovimi mnogih, koje našemu drveću ne škode; većina pako jaja jest od životinjicah, koje, da se izlegu, silnu bi nam štetu načinile. Svaki uman i razborit čovjek morao bi svom snagom nastojati i pomoći, da se ove toli koristne ptice ne samo štite, već pače njeguju i hrane; zločin lova sjenica ne samo da se ukloni, već da se im na sgodnih mjestih takodjer duplja ostavljaju i načine, gdje bi se leći mogle. Ona se nevaljala požuda ubijanja sjenica, koja nas opominje na bjesnoću Talijana, kojom ptice tamane, ne da izpričati. Priznajem, da je vrlo zabavno sjenice loviti, pak i ne ću ovu zabavicu osuditi, al odsudjujem odlučno one, koji ulovljene ubijaju, da je pojedu. Ubiješ veselu i ljubeznu ptičicu, koja nam koristi. dok živi, da od njezina tiela malen zalogajić mesa u ždrielo si baciš! ..... Nitko ne ima prava, drugim ljudem škoditi, da bezobzirce svojoj požudi ugodi. Tko je tako tup, te mnije, da su životinje za čovjeka za to stvorene, da sebi ugadja, ma i drugomu škodio, ludo sebe odviše povisuje. Nijedan ubojica sjenica nije kadar službu i jedne jedine sjenice u šumi našemu obćenitomu dobru nadomjastiti. On čini tim zločin na biću, koje na svoj način više koristiti može, nego on sâm .... Takodjer zločin počinjen na životu životinje dokazom je divljačine i barbarizma.

Grad Samobor.

(Sa slikom.)

Podno okićke gore u županiji zagrebačkoj stoji kraj vode Gradno starodavno kraljevsko trgovište Samobor, po svome položaju jedno od najljepših mjesta naše domovine, a nad trgovištem obširne ruševine starog grada Samobora, u kojem su još prije 90 godina stanovala hrvatska vlastela. Priobćujemo našim prijateljem u današnjem broju sliku staroga grada po svjetlopisu vještoga fotografa Standla i kratke podatke po opisu g. Ivana Kukuljevića.

Samobor postao je za vremena rata medju Přemislovcem Otakarom II. českim kraljem i Belom IV. kraljem ugarskim dakle medju godinama 1260—64. Česi podigoše ga u obranu novo osvojenog prekosavskog i štajerskog zemljišta. Sámo mjesto Samobor svakako je starije, jer je svoje sloboštine pod pismom i pečatom dobilo od Kolomana, vojvode ciele Slavonije jur g. 1240., spadavši prije pod vladanje Okić-grada. Ivan Jaroslav Okićki ote nakon ljute borbe Samobor Čehom, zašto mu g. 1274. kralj Ladislav darova mjesto Samobor, a poslije dobije potomak mu Ivan Okićki i sam grad. Ne zna se pravo kako je rod okićki izgubio Samobor, nit se zna, kako je u XV. vieku došao pod vladanje celjskih knezova Hermana i Friderika. Po smrti zadnjega celjskoga grofa Ulrika zapade Samobor njegovu udovicu Katu Brankovićevu, koja je, budući velika pristalica Njemaca 1460. prodala Samobor njemačkomu caru Frideriku IX. u kojega je ime jedno vrieme vladao metljički kapetan Pankracijo Anersperg Samoborom, ali samo za kratko.

Rod Korvina bio se uzpeo do velike sile, te protjera Niemce iz Hrvatske. God. 1488. dade kralj Matija Korvin grad Ormužd Barbari udovi kneza Dujma Frankopana za grad Samobor, koja ga god. 1492. prodade Ivanu Heningu gospodaru Susjedgradskomu. Pošto je ovaj medjutim na velik odpor gradjana samoborskih naišao, prodade njegova udova Sofija grad za 4000 fr. Jelisavi, ženi Nikole Frankopana. Nikola bijaše pao u tursko robstvo, a da ga uzmogne odkupiti, prodade' Jelisava Samobor 1496. kranjskomu velikašu Turiju. Povrativ se iz robstva, znao je Nikola putem pravde opet osvojiti Samobor.

Ali obitelj Turijeva nije mirovala. Udova Turija po rodu Jelena Frankopanka izhodi g. 1519. darovnicu od kralja Ljudevita, te bude uvedena na tom temelju u posjed mjesta i grada. Tu je utemeljila g. 1525. samostan fratara. Po njezinoj smrti spade Samobor na kćer joj Anku i njezina muža Ivana Ungnada.

U ono doba već slovjahu bakrene rude do Samobora, kojim je jedan od glavnih vlastnika bio Leonardo grubar, čovjek nasilan, pohlepan i bezdušan. G. 1536. znao je grubar na temelju založnoga prava osvojiti polovicu Samobora od Ivana Ungnada, koj je većinu imetka svoga na izdavanje hrvatskih i slovenskih protestantskih knjiga potrošio bio, Leonardo narine Samobor sinu si Krsti i ženi njegovoj Klari, kćeri zloglasnoga silnika Ferka Taha susjedgradskog. Iz zamjenite prodaje i zalaganja porodi se silna paće silovita parnica. Tim putem dodje jedna polovica u vladanje generala Krsta Ungnada, potlašnjeg bana hrvatskog. koj svoj dio brzo prodade Ambrozu Gregoriancu podbanu, drugu polovicu ote kao ban 1578. Klari Ungnadovoj oružanom rukom.

Poslie se Ungnad i oženi sa Klarom. Kao ban i vlastelin bijaše Krsto čovjek nasilan, bozdušan i kako je ciela kraljevina, tako su jadni samoborski gradjani od njega prepatili

mnogo zla. Gradjani podigoše na jedan put svoj glas proti nasilju Krstovu. te je g. 1580. osobito kraljevsko povjerenstvo iztražilo njihove pritužbe, ali iztraga bude riešena na korist Ungnada. Teža jošte vremena nastaše po Samoborce kad je grad i vladanje došlo u šake Tomi Erdödu Bakaču, mužu ungnadove kćeri Anke Marije. Toma harao, pljačkao i otimao je bez obzira te je nogama gazio slobodne gradjane. Nu kao što je imao Zagreb u Ivanu Jakopoviću junačkog branitelja proti podbanu Stjepku Gregoriancu. tako je u Sa-

Grad Samobor.

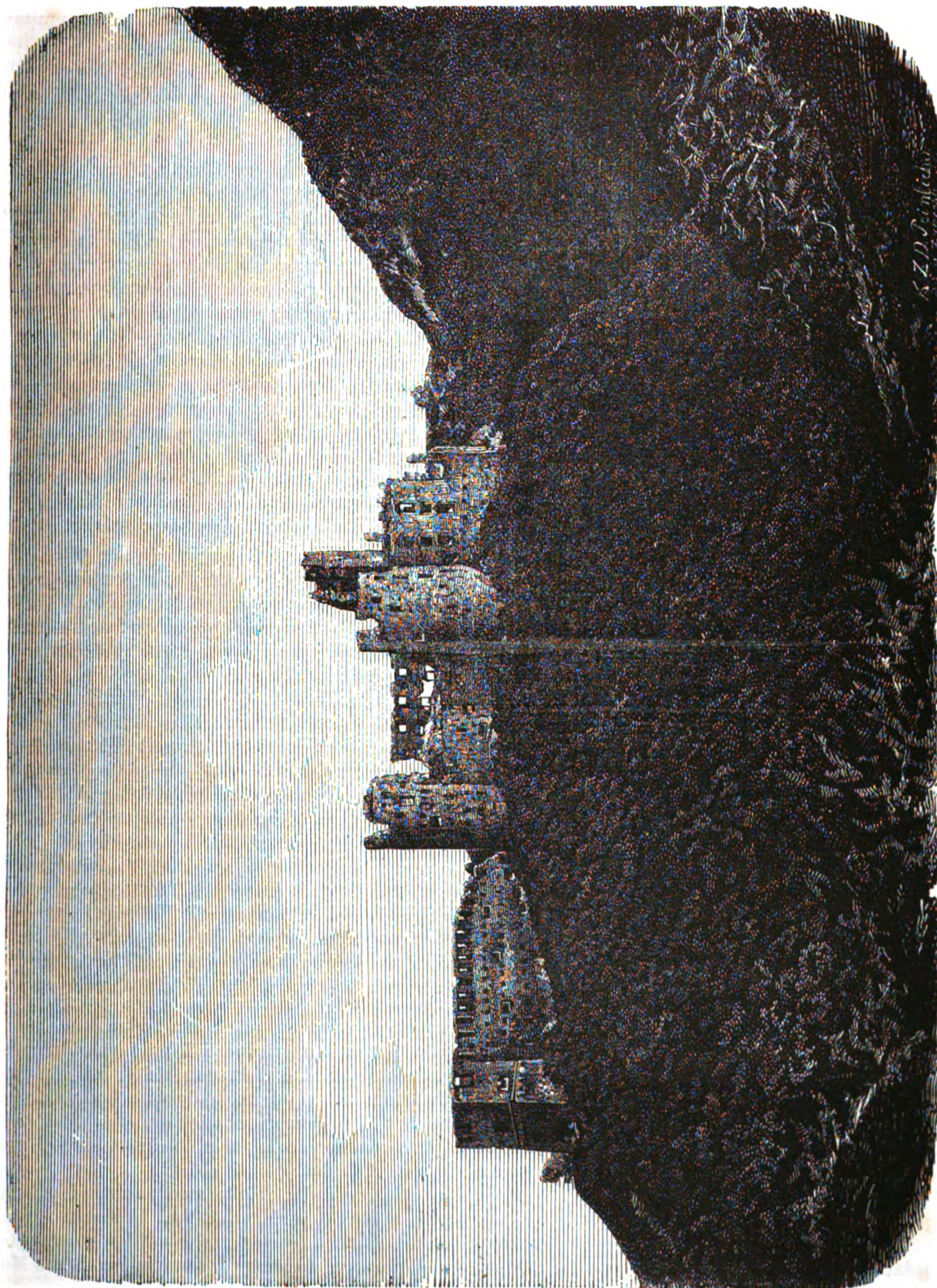

moboru vrli gradjanin Šime Mišić branio prnvo rodnoga si mjesta kroz 15 godina proti Bakačevu nasilju. Harno gradjanstvo pokloni mu godine 1590. u to ime vinograd i više liepih zemalja. G. 1623. smisli Tomo Bakač Samoborcem nove jade. Hćede njih i cielo im imanje dati popisat, te udariti na njih nove duće. Ali namišljaj silnika razbi se o junačtvu sviestnih gradjanъ, koji se listom digoše i namjeru banovu osujeiiše. God. 1624. umre napokon Tomo i Samoborcem odlanu.

Još za Tomina života razdieliše njegova djeca imanje samoborsko, a g. 1639. uglaviše novu diobu. Samobor zapade po toj diobi Jelisavu Bakačevu, udata Moskon, ali nova posjednica nije grada miino uživala. Ponajprije dignu ce kraljevski fiskus, a vatim Nikola Grankopan te tužiše gospu Muskonovu pred kraljevakim sudom — ali bez uspjeba.

Gradjani ntsu ni pod Jelisavdm doživili sretnijih i mirnijih dana. Gospoda plienila su kao i odprije, a iužba bilo opet bez broja. I opet je kealjevsko povjerenstvo iztraživalo nedjela Muskonke — al i taj put osta pravo na strani vlastelinke. Od Muskona priedje Samobor 1652. na Gregorianca a poslije na kranjske Auersperge, koji su g. 1700. prodali Samobor opet Erdödijem zajedno sa rudami. G. 1711. prekupiše hrvatski stališi rude, te ih dadoše u zakup Genovežaninu Androki. Grad osta erdödski, dok ga ne kupiše baruni Kulmeri, a po jednoj Kulmerovoj, materi sudanje vlastnice, dodje grad u vladanje obitelji Kiepach, koja ga i sad drži. Kako s prvine rekosmo, zapušten je grad pred jedno 80 godina. Za našega vremena bilo je jošte ljudi seljaka, koji su išli na robotu u grad. Sada je sve ruševina. Po tužnih ostatcih vidi se, da je Samobor velik i sjajan biti morao, sada se legu u podrtinah smije, kojih je narod okrstio imenom „guš“. I Samobor, ro staro gnjezdo mogućih silnika pade u prah i pepeo, a mjestance, ta nekdanja postojbina junačkih gradjana preživila je gospodske dvore. I tu je pobiedio duh vremena.

A. Š.

LISTAK.

Djela Preradovićeva. Skup pjesama našega slavnoga Petra Preradovića ugledo je sviet. Odbor književnika hrvatskih, i štovalaca pokojnika riešio je prvi dio svoje zadaće. Hvala i slava zato ide samo hrvatski narod, koj je svojom mukom stvorio mnogo liepa i plemenita. Samo pomoćju naroda — gospodskog dvora i seljačke kolibe — bijaše odboru moguće sve Petrove umotvore svršit u jedno, te tako ih stavit na krilo hrvatskoga naroda. Dobitak te velike knjige, tiskan u 4000 iztisaka namienjen je Preradovićevoj sirotčadi. Da se to postigne, valja kupiti knjigu. Odbor umolio je čuvene ljude našega naroda i slavenskoga svieta, da kupe predplatnike. Imenik povjerenika isdan je osobnim oglasom, što ga rad malena prostora ovoga lista ne možemo priobćit. Putem povjerenika može svatko predplatit na „Pjesme Preradovićeve“ neposredno kod odpravničtva našega lista (kuća dioničke tiskare u svilarskoj ulici). Ciena knjigi je 5 for. austrijske vriednosti. Za manje nemože se knjiga prodat, ima joj 44 tiskanih araka, a uz to nalazi prijatelj naše knjige krasan lik pokojnika, rezan u mjedo. O estetičnoj vriednosti pjesama progovorio je već u onom listu naš prijatelj dr. Franjo Marković. Ta je ocjena tiskana pred samom sbirkom. Vjekopis pjesnikov nacrtao je njegev pobratim I. T. Same pjesme mogu se razdielit u dvoje, pjesme naime, što za života Petrova ugledaše sviet i pjesme posmrtnice. Prve bio je pjesnik i sam pripravio za tisak.

Preradović kanio je svoje pjesme svakako izdat u jedno, pa ih je i sam svrstio. Odbor pridržao je to razdieljenje, premda u mnogo nije po vrsti opravdano. Prvi dio sačinjavaju „pjesme različne“. Te su pjesmotvori s veće strane lirični; u tom su dielu uvrštene zuamenite ode „Ljubavi“ i „Smrti“. Drugi dio sadržaje „pjesme rodoljubke“. Sam naslov pokazuje priedmepjesama, kojih dakako opet raznih vrsti imade. Tu se nalaze soneti „Milim pokojnikom“. U trećem dielu stoje „pjesme prigoduice“, izpjevane kod raznih sgoda; u čvrstom „pjesme ljubovke“, ponajkrasnije zrnje biserovo u našoj knjigi. T petom uvrštene su „pjesme tudjinke“ t. j. prievodi iz stranih jezika. Sve ove pjesme ugledaše več jednom sviot što u „Prviencih“, što u „Novih pjesmah“, zatim u „Zori dalmatinskoj“, „Danici“, „Nevenu“, „Naše gore listn“, „Glasonoši“, „Leptiru“ i „Viencu“. U drugom razdjelu stoji ostavština Preradovićeva, dosele nepriobćena, stranom ncdopjevana. Tu ima manjih pjesama, ulomak većih pjesmotvora „Lopudska sirotica“ i „pustinjak“; opera „Vladimir Kosara“ i drama „Kraljević Marko“. Taj kratki nacrt i Markovićeva ocjena pokazuju od kolike je vriednosti odglašena knjiga. Suvišno bi bilo govoriti o vriednosti Preradovíćevih diela. dužnost je svakog iskrenog rodoljuba, da ima tu knjigu u svojoj kući, dužnost tim veća, jer se radi o pripomoći za njegovu djecu. Pozivljemo dakle narod, neka nekasni kupiti ovo djelo. „Bis dat, qui cito dat“.

O sveučilištu. Kako smo posliednji put javili, potvrdilo je Njeg. c. kr. Veličanstvo, naš kralj podpunu osnovu za hrvatsko sveučitište. Oadat se je, da ée pod banovanjem Ivana Ma-

žuranića taj velevažni zavod što prije postati istinom. Čujemo, da u banskih dvorovih vieća vještačko povjerenstvo, koje imade viećati o pitanju, kamo da se smjesti sveučilište. Sva je prilika, da će se na zdanju pravoslovne akademijo podići još jedan kat, te će se privremeno tu smjestiti naša velika škola t. j. pravnički i filozofički fakultet. To bi dakako, kako rekosmo, za prvo vrieme bilo. Poslie će se morati u tu svrhu ili sagraditi osebno zdanje, ili će se k tomu udesiti sadanja tvornica duhana. Mi bi sa svoje strane dakako najvolili, da se na Zrinjskom trgu podigne kakova monumentalna sgrada, jer toga i onako malo u Zagrebu ima, a zdanje velike škole mora se navlaš prema potrebam iste graditi. Tvornica duhana mogla bi se mnogo bolje upotriebit za smještenje muzealnih sbirka i jugoslavenske akademije. Prostora ima tuj i suviše pa bi se namjestila i galerija prekrasnih slika, koje je slavni naš vladika Strossmajer skupio i kupio za narod, al im ne bijaše do sada spretna mjesta u Zagrebu. Bolje sgrade muzej naš nikada ne dobi. Sveučilišno vještačko povjerenstvo odlučilo je, kako čujemo, kupit prebogatu prirodoslovnu sbirku dra. Lance iz Spljeta, kojom će naše sbirke postati savršene, te će ujedno rabljene biti za sveučilište. Vrlo bi nam drago bilo, da možemo što skorije javiti, da je i muzealna knjižnica posvema uredjena na korist svega obćinstva navlastito književnika.

Iz našega kazališta. Bolest, koja je u obće silno zavladala, snašla je i naše kazalište, te je s toga repertoir silno poremećen navlastito bolešću dramatičnog šaptaoca. Od opernih predstava vriedno je zapisat Verdijeva Rigoletta, gdje je ulogu ludjaka preuzeo i vrlo dobro Izveo g. Kašman. Kazalištna uprava nadala se je zamienit gčnu. Erlesbekovu sa boljom pjevačicom i to Emom Sakovom iz Praga. Ali Sakova javi u zadnji čas, da ne može doći. Mi ćemo se dakle morat zadovoljit s Erlesbekovom, nu zato ima uprava gledat, da izabere za rečenu gospodjicu opere prema njezinomu nasilnomu glasu i grlu. Sada se pripravlja, kako čujemo Auberov „Crni Domino".

Od dramatičnih predstava dodjoše u novije vrieme dva komada na pozorište i to Hackländerov „Tajni agent", „Cromwelow sin" od Scribe-a. O vriednosti tih komada govorit ćemo obširnije pod drugom rubrikom, tu ćemo koju u kratko reći o prikazanju. Prva predstava jednog i drugog komeda bijaše vrlo slaba i nesigurna. Sve je, što no rieč, „plivalo". Razlog tomu bijaše donekle manja vještina drugoga šaptaoca, pošto je prvi bolovao. Nu ima tuj, čini nam se, i drugi razlog, da se novi komadi prebrzo stavljaju na repertoir, pa glumci prikazujući svaki dan, ne imaju kad, naučiti uloge. Bar smo sa više strana čuli tužbu u tom obziru. „Tajni agent" bje, na veliko naše čudo, prikazan u nekoliko odiela, što nije nikako opravdamo. Prikaže li se ta komedija drugi put, to bi se dialogi gdjegdje prikratiti mogli. Ne treba brisat u veliko, već na malo. Druga predttava „Cromwelova sina" bijaše vrlo dobra, navlastito si g. Jovanović kao Richard Cromwell osvjetla lice. Ovaj uspjeh potvrdio je naš prvašnji prigovor, da naime glumci nisu imali kad naučiti uloge.

Upravi se svidjelo na članove izdati vrlo oštru okružnicu, gdje se opominju, neka bolje uče uloge i polaze pokuse. Uprava dala je tu ukružnicu i tiskati u naših dnevnicih. Mi sa svoje strane priznajemo rado, da se u tom pogledu hoće velike strogosti, ali se takove okružnice ne tiču ni najmanje obćinstva i ne spadaju u javne listove, jer je to posao nutrnje uprave. Kad bi svi zavodi, sve oblasti stale štampati okružnice, tičuće se nutrnjeg poslovanja, ne bi listovi za druge članke imali mjesta, al ne bi imali ni predbrojnika. Obćinstvo pita samo za uspjeh na pozorištu.

Srbsko narodno kazalište u Novom Sadu. Izmedju sva četiri stalna pozorišta na slavenskom jugu ima novosadsko pozorište najteži položaj. Zagrebačko i biogradsko dobivaju od zemlje obilnu podporu, a i ljubljanskomu daje kranjski sabor svake godine priličnu pripomoć. Novosadsko ne ima sgode uteći se saboru ili vladi, ono žive od priloga naroda i o svom radu. S toga nemože držat toliko osoblja, koliko zagrebačko i biogradsko, s toga ne može toliko žrtvovati za repertoir. Te okolnosti nukaju upravu, da u ljetnje doba daje sa družinom predstave po manjih mjestih, a zimi prikazuje se stalno u Novom Sadu. Kraj svih tih nepovoljnih okolnosti moramo izjaviti s radošću, da se novosadsko kazalište dobrano razvija. Nešto prije mjesec dana odpočele su opet redovite predstave u Novom Sadu, te na novo izlazi kazališni list „Pozorište", organ kazališta vrlo dobro i praktički uredjivan. Iz izvješća pozorišne uprave novosadske, priobćene u spomenutom listu. vadimo sliedeće podatke. Uprava kazališna spominje prije svega, da je nerodica, zavladala od nekoliko godina rad pozorišni znatno otežčala, pošto je mnogo obećanih prinosa izostalo. Kraj svega toga da je uspjeh dosta povoljan bio. G. 1871. zaslužila je družina 18.314 for., god. 1872. zaslužila 17.663, a g. 1873. znatniju svotu od 20.153 for. Godine 1873. ote smrt družbi dva znamenita člana glumca Lazu Telečkog i ravnatelja glasbe Aksentiju Maksimovića. Telečkog poznavaju i Zagrebčani kao glumca vješta, misaona i naobražena, koj je u istinu živio samo za umjetnost. Vječna šteta, što ga prieka sreća baci prerano u grob. God. 1873. prikazala je družina u 178 predstava 228 komada. Od tih predstava spada na dramu izvornu 5, na prevedenu 21; na tragediju izvornu 7, na prevedenu 15; na male šaljive igre izvorne 14, na prevedene 30 (izim toga predstava s pjevanjem);

na veće šaljive igre izvorne 11, prevedene 16; na igrokaze 32; na slike iz života 6; na melodrame 7; na lakrdije 12.

Po književnosti odpada na srbsko-hrvatsku književnost 65 komada, na magjarsku 14, na njemačku 75, na francezku 58, na englezku 3, na čbsku 1, na španjolsku 10, na talijansku 3. Posve novih komada bilo je u svem prikazano 18 (medju njima „Kralj Lear“ i „Donna Diana). Izim Novog Sada davala je pozorišna družina predstave u Vinkovcih, Rumi, Mitrovici, Pančevu, Bieloj Crkvi, Vršcu, Bečkereku.

Uprava izdavala je redovito (izim ljetnjeg doba) kazalištni list „Pozorište“ i „Sbornik pozorištnih djela“ (do sele 7 svezaka). Razgledav repertoir novosadskog pozorišta, moramo priznati, da je izbor s veće strane dobar i ukusan, te se ne trati vrieme za kojekakve ludorije. Mi ćemo djelovanje pratiti pozoruo kao i zagrebačko, te bismo žalili da isto možemo činiti i o biogradskom i ljubljanskom kazalištu, da imamo podataka. Molimo tom prilikom svoje prijatelje, da nam budu u tom na pomoći.

Djelovanje carskog dvorskog kazališta u Beču. Polag izvješća ne davno izašlog prikazano je tečajem g. 1873. u bečkom dvorskom kazalištu 148 komada od 68 pjesnika, i to od njemačkih pjesnika Wildtbranta, Bauernfelda, Schillera i Grillparzera a od nenjemačkih Shakesperea, Scribae, Feuilleta, Sardoua i t. d. Prikazane bješe dvie nove tragedije i to „Židovka od Toleda“ od Grillparzera, i „Oenona“ od Alfreda Bergera. Izim toga dalo se 6 novih igrokaza i 8 komedija, u svem dakle 15 novih komada.

Kalieeve propoviedi. Nakladom Dragntina Prettnera ugledao je zadnji svezak propoviedi Dubrovčana Arkandjela Kalića, uredjenih po kanoniku Stjepanu Sturli sviet. Izdavatelj stavlo je na čelo knjige kratak al vrlo zanimiv vjekopis pobožnoga redovnika od reda sv. Dominika, iz kojega doznajemo, da je Klaić živio od 1739 do 1816. Stari dominikanac preživio je dakle slavnu republiku. U „Viencu“ govoreno je i o prijašnjih svezcih toga djela, ob ovom zadnjem, u kojem stoje „besjede o raznih prigodah i svečanostih“, spomenut ćemo u kratko nekoliko rieči. Za prvo je to djelo važno kao prozaiski spis prošloga vieka, a u prozi imamo malo starijih knjiga. Za drugo šibao je Kalić razvratni život Dubrovčana, te će i kulturni historik po koje zrnce naći S ta dva razloga je knjiga važna i za Hrvata nebogoslovca. Razglabanje bogoslovne strane prepuštamo strukovnjakom.

Naši književni plodovi u stranih jezicih. Čuveni njemački znanstveni list „Ausland“, donosi u svojem predzadnjem broju pregled razpraza našega vrloga akademikà dr. Baltazara Bogišića „o običajnom pravu Jugoslavena“. Českí ilustrovani list „Obrazy života“ priobćuje u českom prievodu novelu „Prijan Lovro“ od Augusta Šenoe, koja je prošle godine u „Viencu“ ugledala sviet.

Dubrovnik. Od više godina izdaje dubrovačka čitaonica zabavnik pod imenom „Dubrovnik“ u kojem vrlo zanimivih sastavaka iz knjige iz života dalmatinskoga, navlastito dubrovačkoga imade. Dosele izišo bi za godinu dana jedan poveći svezak. Od seie izlazit će u više manjih svezčića pod uredničtvom I. Bunića. Dobismo nedavno prvi svezčić. U njem imade paštrovska pripoviest „Pop Andrović“ od Stj. Ljubiše i četvrti spjev Virgilijeve Fnejide, préveden na hrvatski jezik Stjepanom Buzolićem.

Ljubišina pripoviest nije prava noveia već crtica iz prošloga stoljeća, dok ie Dalmacija stajala pod mletačkim lavom. Vele uzradovasmo se, čitajući tu crticu. Ne pamtimo, da je u kojem novijem plodu naše knjige jezik toli jez rovit, bujan, samonikao, a opet toli naravan bio, kao što ovdje. I crtanje pojedinih lica, opis narodnih običaja, govor sve je to ošro, izvorno. Tko se mari osladiti bistricom našega jezika, neka čita „Popa Androvića“. Želimo, da se što prije pojavi više takovih pripoviesti.

Buzolić preveo je Fnejidu desetercem narodne pjesme, i prievod mu je dakako vrlo liep. Nu pitamo, ne bi li probitačnije bilo, da se takovi plodovi klasične davnine prevedu starim heksametrom? Mi bi rekli, da je bolje pridržati staru karakterističnu formu.

U drugom svezku „Dubrovnika„ izići će „Životopis vladike crnogorskoga Petra Njeguša II.“ od Vuka Vrčevića. — Tartuf XIX. vieka pripoviest Nikše Dradića i „Nebožja komedija“ od Krasinskoga, prevedena Petrom Bubmanijem.

Nov komad od Augiera. Najnovija novina parižkog „Theatre français“ jest komad Emila Augiera po imenu „Jean de Thomeray“, Angier inače je pisac vrlo solidan, te ugiblje se kadšto navlaš pozorišnomu efektu. Ovaj put kan da je zaboravio sama sebe. On je u svoj igrokaz upleo vrlo krupnih prizora iz života grizeta, pa je k tomu kazališnoj garderobi nanio silan trošak. Parižki listovi osudjuju taj, premda rodoljubivimi prizori začinjeni komad, i kore „Theatre français“, da je mogao primit takova šta u svoj repertoir. Po tom se javno vidi, da se ne nalazi samo u hrvatskom repertoiru kadšto stranputice, veé i po ostalom svietu.

Ostavština Boderika Benedixa. Nedavno preminuo je stari i poslije Kotcebue-a najplodniji njemački dramatik Roderik Benedix. U njegovoj ostavštini nadjoše i knjigu proti Shakespereovoj maniji u Njemačkoj. Njemačko novinstvo uzvtilo se s toga djela silno i čnveni štovatelj britskoga velikana skočiše branit ga proti navalam Benedixovim.

Izpravak. U zadnjem broju „Vienca“ na strani 18. redu 16. mjesto ogluhila čiraj: ogiuhnula.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 5. U ZAGREBU DNE 31. SIEČNJA 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Julio Klovio.

LJUTOVID.

Iz ostarštine dra. Ivana Dežmana.

Na crnom hatu mlad se konjic vija,
Iz usti jed, iz oka smrt izbija,
U ruci gol mu mač, nakićen krvi,
Konj grabi pod njim, zrak pred mačem zuji,
Iz nebuha ko vijor ljut zahuji
Zavitlav kam i strn i tlo sa drvi,
Tak konjik po hrvatskoj zemlji hita
I gromotnim on glasom svuda pita:
Hrvati gdje ste? gdje vam srdca, mači?
Ljut Franak ide, Frank će da vas tlači.
Na noge! Na noge!
U nevid konj ka i trijes nebom podje.
Al za njim osta rieč, oživi skorom
Te poljem se talasa, ječi gorom
A grmi kud pod ljudske krove dodje.
Ni tren se trenu, pusto osta ralo
I stoka sama, dà i diete malo
Za majke mliekom zalud cvileć reži,
Povrvi sviet, o sutonu ko zviezde
Nebesnu za čas pokriju čistinu
U sborove sve jatomice bježi,
Ko ptice k nam što dolaze da gniezde
Strah jedne goni, druge briga rinu
Gdje mužko srdce kuca, duša jeknu,
I oko zasja, desna snagom sjeknu,
I gle Triglava sad sveštenik prvi
Pred narod stupi slovo da mu zbori
On, stalan gvozd, kog nemoš viek da mrvi,
Sad drkće ustnom, okom će da suzi
Al stišćuć srdce braći progovori:
Oj braćo moja dosad sreće druzi,
Oj blažen li sam, što će skorom predat
Podzemnim bogom sudiće me blage
Ta tko će od vas smoći toli snage,
Da nesreću uzmogne groznu gledat,
Što na nas pakla silom već se ruši,
Da vieke sreće za čas nam poruši?
Već tri se evo noći nebo jasno
Sa sjevera krvavi k našem jugu,
U dubravah, u svakom našem lugu
Već gladni javljaju se vrani glasno
I plamen, gdje se žrtva bogu diže,
Ne suklja k nebu, već po zemlji liže:
Oj braćo krvava će biti boja,
A gdje vam bedem, zaštita gdje čvrsta,
Kad ima u nas toli odpadnika,
Što vole jadni hladnoj vodi Krsta
Neg ognju živom silnog gromovnika?
Hrvati slobodna još braćo moja,
Nu gledte sada što će bogovi nam reći!
I uze starac nož i njim razstavi
Od vrbe prut i ljeskovu prut trgnu
I čohom tankom oboje on zavi
Kroz bradu na nje basnu će izreći
Pa ime glasno će im nadjenuti
Ta Hrvat jednoj, Franak drugoj pruti
Te obe nebu pod vedrinu vrgnu,
Nek njimi višnji zaigraju bozi
I padnu pruti — sav se narod zgrozi
A žrec zauko: oj usahni ruko
Osliepite mi oči, prsni srdce!...
Podlego Hrvat, Franak će pobiedit!
Tak uze šumit puk i udes biedit,
Al branimir tad knez na kamen stupi
Ka sunce žarko na vrh gore rupi
I uze grijat srdca glasnim slovom:
Oj braćo ne, ne dajmo mi Hrvatske;
Ta ljepše zemlje nij na svietu ovom!
Sa sjevera kad pradjed Hrvat podje
Na zakaz božje štitnice mu Žive,
Da s braćom ljepšu postojbinu nadje,
Prevali Tatru, k Dunavu on dodje
Ravninom puklom pa sa braćom zadje,
Al još ne vidje želje svoje žive,
Ted krenu srećom plahovitoj Dravi,
Premosti vodu, med hume on udje,
Na Štrc se popev plemena sustavi
I vesel kliknu: Tu je nami stati,
Izvinut kraje te iz ruke tudje;
Ta ova zemlja nam je sudjenica!
I on će braći dalje poviedati:
Jur davno bi, iz neba kad odpravi
Moguči Peran k zemlji troje ptica
I jednoj u kljun žita klas umetnu
A drugoj grozda čebuljicu stavi
A trećoj hrastov žir, da nosi ploda:
I sunca zrakom pticam on naredi
Kud plodan teret iz kljuna da metnu;
I vodena tad bogu sviuh voda
On skloni, rosom zemlju da narosi;
Pa upre suncem, Striboga zaprosi,
Da jureć svietom zemlju tuj poštedi.
I prohtje bog i sbila mu se volja
I evo šuma, eto vinograda
I eno tamo žitorodnih polja
I eno milja svuda i obilja
Nu gledaj, tko je raja gledat rada!
Tko ne će od vas zemlju tu poželit,
Tko ne će od vas zemlju tu naselit,
Ma smrkla za nju naibolja imena?
Nju ćemo odsad mojkom svojom zvati,
Sinovski ljubit, branit, za nju mrieti,
Pa kosti tada utrobi joj dati,
Tak vječni s njom učinit savez sveti,
Prikovat za nju sedam svih plemena
Dok sunca teče mjeseca izteče.
I jao si ga plodu naše krvi,
Tudjinu grobe tko bi izdat išo,
U njega once zloduh Bies unišo,
Da njemu srdce izdajničko mrvi
I u njem s dušom da se crnom kolje!
Priskočili tad k njima ljuti Črti
Da truju krv, da muče tielo bolje
Dok Morana ga silna ne usmrti!
Tad zemlja trupine mu klete breme
Ne hćela podniet ni za časa vrieme

Već bacila ju unukom Striboga
A oni gromovom ga podmetnuli
Nek biju po njoj i do mrake smlave!
Oj braćo, tak vam kostiju djedova
I kletve, što na svakog od nas pala,
Utecimo se zaštiti bogova
U grmik, gdje se Sava s Kupom ljubi,
I evo sreća nami žreca dala,
Nek sveti nož unese nam u stada,
Nek žrtvami se bogovom priljubi
I molitvom nek nama ih nakloni,
Po svetoj jeci nek nam od njih dozna,
Jel gnjev im treba našom krvi blažit?
Jedinca imam, nek jedinac pada,
Nek moja duša za njim se odroni,
Al narod robstva ne smije da upozna!
Oj braćo zar to ne bi bilo tražit,
Da deblo izpod žila zemlju dade,
Da oro krila oboja prelomi,
Da sunce žarku svjetlost si zatomi?
Sve, braćo, sve nek plane, tone, gine,
Al zadnji Hrvat mora da premine
Pre, neg sloboda sveta nam propade!
Ta tko ne vidje sred ledine deblo
Pustolisto gdje stoji i ozeblo
Kad zimi po njem popadalo inje?
Al kada sunce oblake kroz sinje
Ma led mu prospe svoje biserzrake:
Kriesnice bi reć iz njeg se roje,
Te, reć, bi, mrtvo da životom buji,
Tak lice žrecu, oči su mu take
A srdce, hladno pre, sad silno struji
I duša već na poletu iz njega
Potraži rado sjedište sad svoje.
Pomladjel žrec u oči puka svega
Tad' vesel ruke otvorio širom
I dlane digo pram nebesom jasnim
Te reče: bože, štono treseš mirom
I krisiš ljude i umiraš ljude,
Ne odbi prinos moga žrtvenika,
Nakloni uho hvalopjevom glasnim
I podaj, pobjeda da naša bude!
Umuknu starac, uprosnim pa gledom
Zareda med puk, puk će svojim redom
Svom dušom pristati uz svećenika
I žrec će odmah žrtvovati poći
A puk će sliepo njegvim sliedom doći.
Tad Branimir jedinca svog će zvati:
Oj Ljudevite, sinko, gdje si, gdje si,
Da možeš svjetla zraku pojahati
I sinut ovčas otčeva pred brata
Reć imo bi sred Turove poljane,
Sa suncem sutrašnjim da nam se desi,
Sa Frankom ljuta jer će biti rata.
I jedva to jedincu knez zakaže,
Već zemlja oblakom se dizat stane,
Sred oblaka se šljema svjetlo kaže
I zna ga knez i sav ga narod znade
Te mirne duše žreca sliedit stade.

PASKVA.

Pripoviedka od A. Tkalčića. (Dalje.)

X.

— Mora biti velika sila — reče listonoša pregledavajuć jedan list: — recepis i tri puta podvučeno: silno. Opaziv pred Vitorinovom kavanom Frana Požarića, gdje u jutro pije kavu, preda mu list s molbom, da podpiše predatnicu. Fran to učini, pak plativ kavu, krenu prama pošti, da ga na samu pročita.

Nezaboravni moj Frane!

Uklonjene su dosadanje zapreke našemu vjenčanju. Stric moj, umrvši prije njekoliko mjeseci, ostavi mi oporukom svotu od 100 hiljada lira, Novci su već prispjeli ovamo. Otac mi sad dopušta. da idem, za kim me srdce vuče. Dobri otac ne će dâ na put stane mojoj sreći. Vjenčanje će se obaviti na tiho. Dosta smo se jur načekali i namučili. Dodji namah ovamo, čekam te prvom poštom. Uviek tvoja vierna Joanina v. r.

U Mletcih 30 srpnja 1847.

Fran se zamisli malko. Napokon udari listom veselo o lievu ruku: — Barem će se sve brzo svršiti. Već su mi dosadili ovi neslani dosjetci Bakrana. Bog i duša, kano da čovjek kroz šibe leti. Pak još ona stara coprnica, nikad vedra lica, uviek nešto mrmlja, uviek se o čovjeka zadieva, nemožeš se ni razgovarati u miru s vjerenicom. Ona je doduše dobra i krotka, ali ona bi ju hudoba svu izkvarila, proti mužu podhuškivala, ne bih nikad imao mira ni počinka. Još bi mi to trebalo. Barem će biti svemu tomu kraj i konac. — Joanina ne ima nikoga van otca, koji će u svojem poslu ostati u Mletcih, a ja ću s njom biti sam na samu. Sav nam je sviet otvoren kano ravno polje. Liepa je i mila, Mletčanka kano i Bakranka, pa i na to ne treba zaboraviti, ima svoga... — smieši se zadovoljno — jednim mahom zahvatiti sve što treba! — savi list, pa ga naglo turi u žep od kaputa. — sad žurno na poštu, da mi dade priliku do Rieke.

Za nekoliko časova vrati se onuda Aurelija, koja je bila metnula jedan list na poštu. Malo podje, pa se prignu, da digne neki list sa zemlje. Pročita ga brzo, pak sve skakćući poleti na Primorje, držeći list medju dva prsta desne ruke i pripievajući:

— I listići Požarici, i listići Požarici!

— Pol ure poslije toga juri Fran Primorjem u karuci, kano da ga vile nose. Na glavu

je nabio mornarski klobuk, pak puši kano Ture. Rog se ori, bič praska, svatko se uklanja s puta.

— Kamo nagli u to doba, kano da ide požar gasiti — reče jedan od gledalaca sa strane.

— Malo je prije proskakala ovuda Aurelija, pjevajući „i listići Požarići", bit će opeta kakova ljubovna spletka. Sam lucifer ima s njim posla, jao djevojci, koja mu se povjeri — reče drugi gledalac.

U jedanaest sati deveze se Fran na Rieku, koriera je tršćanska bila već odišla, treba čekati do sutra. Požarić je sav taj dan probavio na Školjiću,* misleći o svojoj budućoj ženi, o svojoj budućoj sreći. Sutradan je bio prvi na pošti, nestrpljivo se ogledavajući za drugimi putnici. Da je bio ptica, bio bi namah poletio preko Učke, da ne zakasni niti časka. Napokon se baci karuci u nuga. Cielim putem šuti, samo svaki čas pogleda na vrata od karuce, nisu li već blizu: svaki mu je čas ciela ura.

Došav u sedam sati na večer u Trst, niti se ne obazre po onom velikom gradu, već uzev kartu za Mletke, pohiti na Molo di S. Carlo, gdje su već dva Lloydova parobroda sopotala, bacajući časomice iskre ljutosti, što jim se polazak oteže. Fran sav uzrujan stupi u prvi, pak predav kartu mornaru, koji je u nalogi ukrcavajućega se svieta niti ne pogleda, snidje u kajutu, da ga ništa ne smeta u razmišljanju. Trudan od duševnoga napora, trudan od puta, a umiren radi brza dolazka u Mletke, zaspa tvrdo u kutu. Sutradan se rano probudi, pa će skokom na kuviertu, tarući si pospane oči, ne bi li iz daleka opazio Mletke.

Ogledavajuć se, sve si jače tare oči, stavlja nad nje ruku, pa će sav u čudu reći prolazećemu kapetanu:

— Meni se sve čini, da mi ne idemo pravim putem.

— A kamo idete vi, gospodine? — zapita ga kapetan zamjenice u istom čudu, mjereći ga od glave do pete.

— Ta kamo drugamo, nego u Mletke.

— Moj gospodine — mahnu kapetan rukom — gdje su Mletci? Ta zar ne vidite, da smo naprama Pulji? Mi idemo u Carigrad.

Sada tekar puče Franu medju očima, sad već i sam razabire poznate mu okolice, pak udari nogom po kuvierti:

— Grom i pakao — reče — kako da nisam pitao u Trstu, koji parobrod putuje u Mletke? A što sada?

— Nije druge, kad tako nepromišljeno idete po svietu, već s nami u Carigrad. — reče mu kapetan ukorno,

— Ali meni se hiti, strašno hiti, doći u Mletke.

— Za petnaest dana stiti ćete onamo, ako ne budete opet sliep kod zdravih očiju — odvrati mu kapetan posve hladnokrvno.

Fran uvidi svu grozotu svoga stanja. Nije vajde. More je uviek neumoljno. Ne možeš mu se povjeriti nego na milost i nemilost. Nigdje pošte, nigdje brzojava, da bar žicom javi, što je i kako je. Kolika mu je želja, poslao bi onamo golubicu listonošu; ali napokon treba se i smiriti jedan put.

— A gdje pristajete prvi krat na putu — nastavi pitati kapetana.

— U Krfu, gospodine.

— Dobro, ondje ćete me izkrcati, možda nadjem kakov brod za Mletke; jer meni je hitit, znajte hitit — grize se za ustnice, pak će dizati tielo kano na polet.

— Kako vas volja, gospodine, kušajte svoju sreću.

U Krfu se Fran sbilja izkrca. Leti i nesjedši u gostioni oko mnogobrojnih brodova u luci, pita svakoga polazećega mornara, ide li koji brod za Mletke. Brodovi idu i dolaze, idu na sve strane, kuda trgovine treba; ali tko će ići u tihe umjetničke Mletke? Trgovački sviet malo haje za te suviške ljudskoga života. Fran sjedi nasred onih brodova kano Tantal sred vode: za sav jih sviet imade dosta, ali za njega baš ni čamca. Sjedi, misli, šeće, grize se i muči. Nije druge, treba počekati, dok se za petnaest dana slični parobrod iz Carigrada vrati. Pa da bi barem onda mogao ravno u Mletke, ali tu valja natrag u Trst, pa tek onda s boljom srećom onamo. Kamo ćeš veće tuge i žalosti za čovjeka, komu svaki tren može sudbinu odlučiti? Čekajući, hodajući i tamo i ovamo, pak opeta čekajući u Trstu, prodje skoro mjesec dana. Napokon se pod noć nadje na ravni s čarobnimi Mletci. Da nije bio onako uzrujan, bio bi vidio, kako se nad gradom ponosito diže turanj sv. Marka, pasući oko morem nebrojenih svetiljaka, što titraju gradom, i razblažujući uho dragim šaptom ljuljkajućih se valova; bio bi vidio, kako se more ljubko nježi oko stare ali uviek dražestne vjerenice svoje; bio bi počutio uzhit i blaženstvo, koje ćuti svaki putnik, kad s rive dei Schiavoni ulazi u bujnu dvoranu pred crkvom sv. Marka, razsvietljenu u pol noći kano usred biela dana. oživljenu šumom razgovora šetajućega se pod prokuracijami svieta. Sve bi to bio i naš Fran vidio i osjetio, da ga lakoma misao ne godi od mosta na most, od ulice na gondolu, a u naručaj čekajuće vjerenice.

Kad je preobučen u gostioni alla Luna došao do njene kuće, sav sapat pokuca na vratih poznatoga stâna:

— Smiem li govoriti s gospodičnom Joaninom?

— Smiem li pitati za vaše ime? — upita ga glas ne poznane ženske.

* Škuljić = šetalište riečko.

— Fran Požarić iz Dalmacije.

— Aha, ima za vas ovdje list od lordkinje Birlimgamke.

Pa poletiv u sobu donese mu listić.

Fran ga žurno razpečati, pa će na razsvietljenom hodniku pročitati:

— Zaboravljena od Dalmatinca, živem u naručju Engleza. — Joanina.

XI.

Dok se ovako Fran po tudjinstvu otima za sjajan život, Paskva se u Bakru bori sa životom. Viest o listu Mletčankinu i o putu Franovu razglasi se po gradu kao na bubanj, a Paskva ga svojima očima pročita. Srdce joj se strese, mozak zamagli, a oko potokom suza zalije, kano kad tužnu zemlju oblak vijavicom shvati. Jošte jednom hoće da se nadom digne, ali je još jača vijavica, razmatranjem stvarih razbiešnjena, posve smota i prignječi. Oko joj ugasne, lice joj se žutilom prevuče i braždami prorije, a tielo, po kojem žutu ničim nestegnutu opravu do tala spušća, osuši joj se poput stabla, komu korien crv podgriza. Glavom je ponikla, a kosam veze razriešila, te joj u neredu padaju preko ramenica. Usta šute riečju, ali šaputaju uzdasi, kano grane, koje vjetar vije: prava slika plačuće vrbe. Gledajuć ju, i kamen bi proplakao, kamo li nebi sieda majka, i za kćercu i za sebe zabrinuta. Kano na kćerinu grobu u potaji suze lieva. Htjela bi ju oživiti utjehom i nadom; ali se boji i dahnuti uz nju samo, da se razklimana ne sruši i ne obori. Zato tiho samo uzdiše i plače. Tako prolaze sati, dani i tjedni. Kćerka šuti i uzdiše, majka gleda i suze roni. Da to stanje duže traje, strovalile bi se skoro obje u grob hladni. Ali poslije svake ma kako ljute bure, sine sunce pogode i mira, ter i Paskva može jur barem slušati a majka razgovarati. Samo vreba na vrieme povoljno i sgodno. Kad su jednom bile same, majka će Paskvi posve mirno i ljubezno:

— Paskve, kćerko, zašto uviek samo u propast gviriš, sašto samo otrov iz nje piješ? Digni oko i na nebo, sunce će te razvedriti, blaga narav razsladiti.

— Kad je čovjek, majko draga, žedan, onda i iz pelina slast sisa — odgovori Paskva sklopljenih na krilu ruku. — Za mene je sunce zašlo, narav obumrla: ostavite mi barem ovu crnu propast kano jedinu utjehu na zemlji.

— Nemoj, drago, tako ti života, nemoj tako kratiti dane svoje; tà zar ne vidiš, kako si biedna i nevoljna?

— Vidim, majko, vidim i osjećam. Tielo mi je polomljeno kano daske polomljena broda, duh mi je taman kano pomrčalo sunce, a duša mi uprav za ničim ne teži: živ sam grob sred živih ljudih. Ali što ću? — spusti ruke, slegnuvši rameni — udarac je bio silan, ter mora ostaviti traga u duši.

— Zaboravi, dušo, onoga prokletca — dignu šaku, kano da mu se prieti — nije vriedan, da ti se samo časak misao oko njega vrti.

Htjela sam ga, majko, zaboraviti, pače i mrzit sam ga htjela — reče primivši se rukom za srdce — samo da mu i trag izgladim u duši. Ali kad sam se sva stisnula u sebi, da mi se sva žuč u krv prolije, joj onda mi se je još veća slast razlila po žilah. Da mi kaže: daj mi srdce iz njedara, onomu oku ne bih mogla odbiti prošnje; da zagrmi oko mene svimi gromovi srditosti svoje, na onaj bih se glas od mila razplakala.

— Jao jadno diete moje — sklopi majka ruke, grčevito jih trzajući —; ali zar ne vidiš još dosta jasno, da te on ne ljubi, da te bježi, da po njem ne možeš biti sretna.

— Ne marim, majko ni za njegovu ljubav, ni za svoju sreću; izsisao mi je snagu tiela, mozgu oteo vedrinu misli, iztrgnuo iz duše vjeru u ljude, te slomio to zadnje sidro života na zemlji: sretna biti nemogu nikad više...... Kad bih išto još poželiti mogla, poželiti smjela, to bi bilo...

— Što to? kćerce draga — upade joj u rieč mati, sklonivši se sva prama njojzi, da uhom bolje čuje tu želju, koju bi joj možda izpuniti mogla...

— Ali, nekate, majko draga, nije svaka za svakoga, moglo bi vam se na žao dati — primjeti Paskva, odmičući rukom približujuću se majku.

— Jao moje diete — pograbi se majka za kose, tužno jecajući — ti valjda opet goniš za bježećom maglom, koje nikad stići nećeš; pak sve da ju ikad još i stigneš, maglom bi ti se razišla u ruci.

— Tko to kaže, majko, da već želim? Želila bih rekoh, kad bih još ikad što poželiti smiela. To bi bio jedini tračak svjetla u ovoj crnoj tmini. Nu pošto je i njega progutnula tmina, vladaj svuda carstvo mraka, a ja ću u njem tapati samo...

— Drugi tračak — prekinu joj rieč mati naglo i veselo — sigurno mnogo svjetliji i stalniji, neka te izvede iz ove noći, tračak onaj, drago diete moje, koji je tako blago sievao na nebu naše sreće, prije nego si se odtisnula za varavim ćarom nestalne ljepote. Primi se opet posla, te će te razvedriti, razpršiti ove crne misli, te će utješiti i tebe i ostarjelu majku tvoju.

— Pravo kažete, majko, ja ću opet raditi kano i prije, krojit ću i šivat kano i prije, borit ću se s težkom sudbinom. dok mi vječni san očiju ne zaklopi.

(Konac sliedi.)

ZA ZIMSKE DOKOLICE.

Po Puškinu preveo Milivoj.

Turobno je nebo sinje,
Rieke tomi led,
Po drveću visi inje;
Prirodom se svuda vani
Ciča zima sada bani;
Smeo joj se slied!

I na polju i u gori
Duboki je muk:
Ništ ne ječi, ništ ne ori;
Čut nijedne nije ptice
Širom ciele okolice,
Tek vjetrova huk.

Razubavi šume, gaje
Zloudesna kob,
Tužne od njih stvori kraje;
Spusti veo sniežni, bieli,
Prometnu nam priedjel cieli
Tahani i grob.

Krv u žilah hoće stisnut,
Kada glednem sviet;
U srdce se gleda vinut
Tuga, nujnost, sumorica
Kao guja prisojnica
Duh mi hoteć spet.

Ma se ne da dugo vezat
Mladjani moj duh;
Ne pusti si polet stezat,
Nego kleto pute krši,
Sjetu, nujnost vedar prši
Kao magle ćuh.

Mićenike naše vile
Čitat uznem tad,
U kojih je divne sile:
Umiljate pjesme tvorit,
Vilinskiem slovom sborit,
Tomu viek sam rad.

Da mi duh se u njih dube,
Sili njihov čar;
Ponajvećma mi se ljube:
Umni Prerad, blagi Stanko
Zatim pjevat zvonko, tanko
Vični Kriesničar.

Čitajuć ih, ja se krilim
Divotan u gaj,
Gdje je izvor pjesmam milim,
Gdje je vila boravište
I ljepote svjetilište.
Mil je kao raj!

U njem sve je divno, bajno
Kao zore ruj;
Sve je sveto, veličajno;
Carstvo vila tuj se širi,
Svom divotom svojom miri
Poezija tuj.

Blago vama, pjevaoci,
Blago tisuć put!
Kad ste tol'ki pregaoci,
Te se znate s pjesmom grlit,
Medju divne vile hrlit,
Nježna l' vam je ćut!

Sretan i taj. koji znade
Štovat, ljubit vas,
Koga vaše pjesme slade,
Te mu ljubkost vašeg čara,
Kad se s vami razgovara
Blaži grki čas

Ja uz vaše mile pjesni
Rado vijem viek;
Da mi mlade grudi tiesni
Tuga, sjeta vi ne date
Nit da duši pokoj krate.
Lagodan ste liek!

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T.

(Dalje.)

13.

Prva i posljednja kušnja.

Jedne večeri, kad je gospodja grofica sjedila u svojoj knjižnici, zaboravivši na prizor, koji se je tu posljednji put sbio, tiho unidje unutra Josip i ne prijaviv se prije.

Ona pogleda nanj i pročita mu s lica, da ju je došao mučiti, jer mu na ustnah i očiuh titraše Mefistov posmjeh, posmjeh porugljiv, hladan i pobjedonosan.

Grofica ustala s naslonjača i rukom pokazala na vrata. Josip prezirno pogleda na vrata, ali se ne maknu s mjesta.

— Nieste li me razumili, da vas ne primam.

— Možebit, odvrati Josip, ali ja sam ipak došao. Možebit bude milost vaša tako prijazna te me posluša.

— Niti dvie rieči.

— Prijatelja svoga muža.

— Molim, udaljite se.

— Listove, koje imam u žepu —

— Zazvoniti ću.

— Gospodja grofica ne će zazvoniti.

— Što želite gospodine? što me mučite? Govorite, svršite i odlavite.

— Svršiti ću za četvrt sata, odvrati Josip i sjede.

— Biti će tomu pol godine, gospodjo grofice, započe, što smo u toj sobi dvie prisege položili. Ja sam medjutim u znoju lica svoga trsio se i radio, da cilj svoj polučim. Sada birajte, gospodjo grofice! volja vam razstaviti se s mužem, što bi vas obezčastilo, volja vam podati se sudbini, s kojom je pogibeljno i bezkoristno vojevati.

— Razstaviti se s mužem? Kakve su to dječje grožnje. Ako ste se zato pripravljali pol godine, to ste onda uludo potratili vrieme.

— Za to vrieme, o kom mislite da je izgubljeno, takov sam upliv i takovu moć stekao nad grofom, da mi je nitko u cielom gradu oteti ne može. Grof vjeruje svakoj mojoj rieči; što ja velim, to je sveto pismo. Tim načinom mogu mu reći, što hoću; moja usta mogu vas uništiti, mogu vas unesrećiti jednom jedinom svojom riečju. O tom ne dvojim nimalo. Ne mislite, da me to nije truda stalo. Bilo mi je poniziti se, učiniti se laskavcem, trpiti, da me ljudi budalom smatraju, bilo mi je podnašati kućni razdor, priliepiti se poput pijavice uz grofa, ne puščati ga, pozajmljivati mu novaca, dieliti s njim njegove zabave, igre i sve ostalo. Mislite li, da bih to radio s luda slavohlepja, da si stečem naklonost grofovu? — Nipošto, sliedio sam cilj svoj, a sada dva sata i dva lista, koja imam u rukuh, mogu vas podpuno uništiti, gospodjo grofice. Pripravan sam to učiniti, pripravan sam uništiti vas, ne budete li mojom, prevariti vam muža, okriviti vas s preljuba pred sudom i priseći na to krivo, bude li trebalo. Tako se osvećuju divljaci, tako se osvećuje Matija. Osveta je našim bogom, koga vi ne štujete, vi hladni, studeni bogataši. Promislite se, gospodjo grofice.

— Ne treba mi se promisliti — ja sam nevina i ne plašim se vaših nasrtaja. Radite, što vam drago, ali ja znam, što mi je činiti.

— Ja sam siguran, da ću vas upropastiti.

— Neka poginem, odvrati hladno grofica.

— Žao mi vas je.

— Odlazite.

—Dojti ću za četvrt sata i upitati vas, što ste napokon odlučili. Nadodajem medjutim još jedan put, gospodjo grofice, da se ne šalim.

To rekav, izadje brzo Josip i pojuri preko stuba na ulicu. Već je bilo tavno, na gradskih tornjih izbijaše deveti sat. Josip uputi se k domu, u kom se je nadao naći grofa; unišav u dvoranu, jedva što se je poklonio domaćici, već pohiti u sobu, gdje se je kartalo, i koju je našao po zveketanju novca, stade za stol grofov, koji vas zaokupljen igrom, ni ne opazi dolazka njegova.

— Kad se je igra svršila i druga započeti imala, pozdrave se i Josip podje s njim k prozoru.

— Samo na dvie rieči, dragi grofe, žuri mi se, i pri tom pogleda na sat.

— No, što je?

— Kad podješ odtuda, mogao bi me čekati u Adele.

— Adela bijaše grofova plesačica.

— Drage volje.

— Molim, ne zaboravi.

— Ne imaj brige. Posudi mi deset dukata.

— Namah. Ali ne zaboravi, tiče se to i tebe.

— I mene? A što bi to bilo kad se ja u ništo ne pletem.

— Niesu to ni službeni ni trgovački poslovi. Hoćeš li doći grofe?

— Budi siguran.

— Uzdam se u tvoju rieč. Zdrav budi!

— Do vidjenja!

Grof sjede opet brže bolje kartati se povikav: attendez!,

Josip nikim ne opažen izgubi se iz dvorane, zaogrnu se s plaštom i pohiti k grofici.

Mišljaše, da ju ili ne će više viditi, ili će ju zateći popustljivu. Bježaše kao mahnit, jer je već četvrt sata minuo bio.

Tajnimi stubami dodje do knjižnice, grofica šetaše se brzo gore dole.

— Četvrt je minuo, dolazim po odgovor.

— Odlazite, gospodine, i činite, što vas je volja; budite podal, himben, ubijte me, ali ja od straha ne rušim prisege. Žena, koja se baci u naručje mužu, ne davši mu srdca — jest — jest, čega izreći ne mogu — najpodlijim stvorom!

— Gospodjo grofice, da li ste ljubili svoga muža, polazeć za njega?

— Odlazite i ne izpitujte me.

— Dakle mi je poći?

— Namah. Nije mi se trebalo ni časa promišljati. Znaj, dodade, mogla bih pogaziti prisegu, bila bih ju i pogazila ma se i kajala vas svoj život! — ali ja te mrzim.

Josip baci joj se pred noge,

— Ti si me nekoč ljubila!! povika promienjenim glasom, ti si mi prije svadbe rekla: biti ćemo sretni.

— Jest! ljubila sam te, ali tada niesi bio podal, nepošten i bogat, bio si siromašan, ubogo sirotče.

— Prva ljubav? ugasnula već?

— Ali kad prvu ljubav zamieni prva mržnja? povika grofica pobjedonosnim glasom, gledjuć ga pred svojima nogama, tad je ta mržnja jača od prve ljubavi.

— O moja draga! kliknu Josip, imaš pravo mrviti me, ali što me je učinilo takovim? ljubav za tobom.

— Pa tu mahnitost nazivlješ ti ljubavju? Pa ta ljubav svjetovala ti nasiljem dobaviti se srdca moga? Ne, to ne bijaše ljubav, već zvierska strast, u kojoj bi me ubio za jedan jedini razkošan trenutak. Sada radi, što hoćeš, ja tvojom nikad ne budem.

— Josip podiže se, opraši koljena. a na licu pojavi mu se opet zlorad posmjeh. Pak uze škrljak i reče:

— Viditi ćemo.

— Prije nego bih tvojom bila radje ću umrieti! povika grofica.

Umrieti ćeš, ne budeš li mojom, odvrati joj Josip. Viditi ćemo, na čiji će pokop prije zvoniti. Ja idem, a po mom odlazku nastaje oluja.

— Čekati ću ju.

— Hoćeš li još četvrt sata, da se promisliš?

— Niti pol časa.

— No, pa dobro.

To rekav uze Josip oštro koracati, da ga vidi i čuje služinčad, kako ulazi tajnim hodnikom, pa ga je doista i vidila.

Iztrčav na ulicu, pogleda na prozor, stade, uze promišljati, stavi ruku na srdce, zatim na glavu i žurno pohiti k stanu plesačice Adele.

14.

Adelin stan.

Na krakovskom predgradju, u trećem spratu jedne izmedju novih kuća stanovaše Adela, imajuć četiri sobe, koje je grof za nju najmio.

Četiri te sobe s prozori na ulicu bješe sjajno urešene, kao što to dolikuje stanu grofovske plesačice, jer grof hćede pokazati se pravim pravcatim Parižanom. Pokućtvo bijaše od mahagonova drva, zrcala u zlatnih okvirih; krasni sagovi prostirahu se pod nogama u maloj dvorani, liepoj, kao žena, kad želi nešto postići. Na prozorih stajahu posude s mirisnim cviećem, tim symbolom krasote i prolazivosti, s kojimi se počam od knjige Johove pa sve do Lamartina prispodabljaju ljudi, a osobito žene. Nad prozori visjahu zastori, milo braneć ulaz sunčanim trakom. Stolovi bijahu načičkani različitimi sitnarijami, na jednom od njih stajaše ura, predstavljajuća ljubav, kako zaustavlja vrieme.

Po stienah englezke slike oživljavahu svojimi bojami i skupocjenimi okviri tajnovitu sliku dvorane.

Ne ću ništa da govorim o razkošnih divanih, mekth, širokih, niskih, o divanih, kojih životopis brojio bi se medju najzanimivije.

Nu u toj dvorani nalazila se još jedna otajstvena stvar, koja ju je dražestnim činila, nego svi divani i sve pokućtvo.

Bijahu to mala sakrivena vratašca za zrcalom, na kojim bijaše naslikana šutljivost, držeća prst na ustih i ljubav, milostivo smiešeća se. Ta mala, ne vidiva vratašca vodila su u ložnicu.

Predstavite si veliku sobu s jednim prozorom, zastrtim cviećem i zastorom; krasnu mahagonovu postelju mjedom obloženu, obkoljenu nizkimi i širokimi divani; stol, na kojem je ležalo nekoliko knjiga, množtvo posjenica, zvončića, bočica s mirisavom vodom, s ljekovi i s tisuću inih vodica. Dalje kraj pobacanih kratkih sukanja dva krila, slična zefirovim ili onim angjela ljubavi. Pola na stolu, pola na stolcu ležaše ružičast tricot, imajuć još sveudilj sliku tiela, koje bi pokrivao, dalje vitice, krinka, mužki škrljak, množtvo sgužvanih rukavica, steznik,* nožem razrezan, nekoliko funti poslastica, novi šal, kita cvieća, vienci, mač, gitara, ružičast škrljak, valjajući se po zemlji.

U svoj toj smješi bijaše neka poezija, koju proizvadjaše mladost i dražest ptića te krletke. Jer što ne će ukrasiti mlado lice, mlado srdce; meni se čini, da je i žaba liepa dok je mlada.

Takov bijaše Adelin stan, njoj u gospodarstvu pomagahu dvie služavke, jedna mladja zu njenu poslugu, druga starija za prostije poslove. Adela vratila se upravo iz kazališta, kad al na vratih netko zazvoni, i unutra stupi sluga u livreji.

— Gospodin prof dojti će amo na večeru.

— O prokleti tvoj grof, odvrati Adela djetinskim glasom, meni se hoće spavati, tako sam umorna. Ružice!

— Evo me.

— Gospodin grof doći će na večeru, pobrini se za nju, evo ti dukat, vino uzmi na dug.

Ružica odtrča.

Za čas zazvonilo opet na vratih.

— Tko je to? upita Adela.

— Ne boj se, ja sam to, odvrati Josip unilazeć.

Adela stavila ruku na srdce, i sklopila oči, težko odisavajuć.

— Ah kako si me preplašio, povika zaljubljeno i pogleda ga posmjehom tako rječitim, da bi čovjek morao od drva biti, kad joj ne bi milione pred noge položio za jedan jedini poljubac njenih ružičastih usta.

Ali Josip odvrati joj suhoparno i hladno;

* Schnürleibchen.

— Molim, oprosti! i sjede tako, kao što je Hogarth naslikao muža na slici „brak po modi“.
— Počekati ću na grofa, dodade za čas.
— Nekako si zlovoljan.
— Kao djavo, odvrati Josip.
— Ljutiš li se na koga?
— Strahota.
— Na žensku?
— A na koga bih se drugoga i ljutio?
— Oprosti joj — ja ću te za to poljubiti.
— Ti bi me i tako poljubila.
— Bojala bi se, da mi se ne smrznu usta, odvrati Adela.
— Grof nije sigurno tako hladan.
— Bar se tako hladan ne čini.
— Ja sam vas u plamenu.
— Ta valjda nije —
— U plamenu gnjeva.
— Bježim! povika Adela smijuć se i ne mičuć se s mjesta.
— Ostani, pa ćeš viditi, kako ćeš, prije nego li večer mine, doznati krasnih stvari.
— Baš sam znatiželjna.
— Na vratih opet zazvonilo.
Josip uztade, misleć, da grof dolazi, a to bila Ružica s večerom. Ona prostrla u blagovalištu za tri osobe i stavila na stol tri pljoske vina.
— Ne stavljaj noževa, reče Josip, jer nožem može se čovjek raniti.
Ružica pogleda vragoljasto na svoju gospodju i odvrati:
— Ima stvari, koje mogu još većma raniti, nego li nož.
— A koje su to? upita Josip.
— Ženske oči, odvrati služkinja.
— Evo ti za vino, donesi nam tri boce šampanjca, reče Josip i sjednuv iznova zadubi se.
— Kakav si danas uljudan, doista, tvoj gnjev je veoma ugodan, zapij ga šampanjcem. Ali vljda se ne ljutiš na me? oprosti mi.
Pri tom sklopi ručice, uzdignu oči, pak skoči s divana i pogledavši Josipa, uze usred sobe plesati jedan od onih razkošnih plesova, za kojih se čini, da se noga ni poda ne dolazi.
— Tko bi se mogao na tebe ljutiti, reče Josip, krasni leptiru, ti si tako dobra.
— Tko je još ikad tako hvalio! povika Adela lupnuv nogom, i psići su tako krasni.
— I ti si krasna!
— Ali i psići.
— Ti si tako ljubezna, tako dražestna, tako divna.
— A to je nešto drugo.
— I oko toga priedmeta vrtio se je neprestano razgovor, jer o čem znaš razgovarati s plesačicom?
Josip bijaše čvrste misli i odluke, pa s toga pripravljaše se podpunom groznom hladnokrvnošću, da izvrši najstrahovitiji čin, što no ga je sama divlja osveta izvesti kadra.
Vrata se otvoriše i unidje grof, pjevajuć „Ma bergére“ poznatu Boufflerovu pjesmu.
— Što vidim? ti si već tu?
— Već pol sata, grofe, i to žalostan, ljut, jedovit.
— Dobio sam sto dukata, reče grof, evo ti vraćam svoj dug.
— To rekav, baci novce na stol, a Adela pobroji jih jednim pogledom, tako bijaše brza.
— To je gospodični Adeli za poslastice! reče Josip.
— Ah, grofe, dozvolite, da ga za to zagrlim.
— Ne znam, čemu treba moje dozvole, reče grof, baciv se na divan, kad je već pol sata prije mene došao.
— To je krasno.
— Nek donesu večeru.
— Marice, Marice! zaboravila sam, otišla je po vino. — Nu što, grofe, smiem li ga pomilovati?
— Marim ja.
— Adela približi se Josipu tako ljubezno, da bi svaki ini zaboraviti morao na osvetu.
— Ja ti poklanjam tvoje milovanje kao podatak k poslaticam, odvrati Josip hladno.
— Uzmi si svoje novce, kamene! povika Adela i baci mu dukate pred noge.
— Ljutiš li se?
— Ljutim.
— Imam li te prositi za oproštaj? ne misli, Adelo, da ću se sagnuti za timi dukati, da ću te moliti, neka mi oprostiš — ljut sam.
— Vidim, zle si volje, reče grof, tko je tomu kriv? sigurno žena.
— Namah ćeš saznati.
Donesla se večera. Josip uze piti i ne prestano nalievati; već im je vino u glavi šumilo, Adela, cjelivajuć grofa, stala pjevati, kad al Josip, udariv šakom o stol, povika:
— Čuj, grofe, saznati ćeš veoma važnih stvari. Jer sam ti prijatelj, ne mogu ti zatajiti onoga, što bi s vlastite koristi zašutiti imao.
— A što bi to bilo?
— Moraš se dat razvesti sa svojom ženom.
— Ja! i grof podiže se s mjesta.
— Ona te izdaje,
— Dokaži mi to! Josipe, Josipe, moja čast! moja žena!
— Tvoja čast ne visi o ženi.
— Moja žena!
— Moraš se dat š njom razvesti.
— Dokaži mi, dokaži; ja ću te izazvati na dvoboj, ubiti ću te, Josipe, ja ja — moja žena — uze biesniti grof.
— Ponajprije znaj, da sam ja njen ljubavnik.
— Ti? i grof lati se noža.

— Evo ti dokazi, reče Josip hladno, evo ti listova, koje mi je pisala još prije svatbe.

— Oh nesrećna mene! Grof skoči, progleda listove, sjede i skoči nanovo.

— Pozvati ću te na dvoboj! Josipe, mi ćemo se tući, ma namah sad.

— Ako hoćeš, pa dobro. Ali uvaži grofe, koli veliko moralo je biti moje prijateljstvo prama tebi, kad sam njemu za volju žrtvovao sebe i nju, ne htijuć te dalje varati. Uvaži, da ako i jesam podlegao ženskim dražestim, kao što im se ne bi niti oteti mogao, ipak sam tako pošten, te niesam niti časa časio ubaviestiti te o nesreći tvojoj, da se koliko je možno spasiš jedinim putem, razstavom naime. Sada, grofe, ubij me, ako hoćeš.

Grof ustade odvažno i podje do na kraj sobe, držeć nož u ruci, te se činjaše, kao da smišlja, što mu je činiti. Zatim hiti naglo nož o zrcalo, koje se je razbilo na komade, i sjede opet za stol.

— Nek pogine žena i cio sviet, samo kad imam prijatelja, reče grof i pruži Josipu ruku, a on mu ju stisnu. Nato nasta tišina, strašnija nego li bura, a Adela uzdrhtala kao ptica, kad joj se nad glavom vije kobac.

U tom trenu uzkipi opet krv u grofu, nanovo stadoše mu drhtati ruke, a iz očiu sievati munje.

— Ti si me izdao! ti, komu sam tako vjerovao. Ah! sad razumiem, zašto te je moja žena uviek tako grdila, kad bi te ja hvalio. O žene! žene! o uzdanje! o prijateljstvo!

— Prije nego odsudiš prijateljstvo i prijatelje, reci mi grofe, da li ne bi tugom oboren, podlegao ženi, koju si od mladosti ljubio. Podlegao bi samo uz tu razliku, da ne bi toga očitovao njenu mužu, Sudi me kako hoćeš. Samo sam se jednoč prevario, jednoč samo, i to danas a prijateljstvo moje prama tebi ne dade mi sakriti u srdcu svom krivice, koju sam ti učinio.

— Razstava nije možna! povika grof, radje bih izgubio sve svoje imanje, razstava biti će poznata svemu svietu, a svaki će nešto drugo o njoj misliti. Ah, radje ću žrtvovati sav svoj imetak! Zašto si mi to rekao?

— Zar sam te imao varati?

— Čuj, reče za čas grof, možebit da osim nas nitko za to ne zna?

— Možebit, ako me nije tvoja služinčad vidila ulaziti ili izlaziti.

— Služinčad? to ne, ali tko drugi.

— Adela.

— Adeli platim, povika grof — a ti nećeš nikomu ništa reći.

— Grofe; povika Josip, što misliš?

— Zatajiti ću sve, poslati ću ženu van, hoću da to tiho i tajno obavim, nipošto razstavom. Razstava je u nas tegotna i skupa.

— Hoćeš li živiti sa ženom, koja imajuć jednoga ljubovnika, naći će ih poslije stotinu; koja ne mareć za svoje poštenje, sramoti tebe, hoćeš li, da ti se smije cio sviet?

— Ali razstava! povika grof, ja ne imam k tomu niti dosta srdca — — niti — — novaca.

— Ti si mi draži od svega, povika Josip, ja ću ti pomoći, dat ću ti novaca.

— Ti — zar ti je toliko do toga?

— Meni je do tvoga prijateljstva, do ničesa drugoga.

— Ne pojmim.

Grof sjede i nasloni si ruku na uznojno čelo.

— Kad je tomu tako, to ću te sutra pozvati na dvoboj.

— Dobro!

— Biti će to samo onako za izliku, Pristaješ li?

— S veseljem.

— Ali ako mi žena ne privoli u razstavu? ako uzme tajiti?

— Svjedočiti će proti njoj listovi, povika vatreno Josip, svjedočit će služinčad, koja me je vidila izlaziti iz knjižnice.

— Kad bi se to kakogod tajno obaviti dalo, razmišljajuć ozva se tiho grof.

— Pomisli tvoje ime — tvoja čast — grofe.

— Istina! moja čast. Josipe vrlo si me unesrećio, otrovao si mi moj tako mirni, tako razkošni život!

— Da nije bilo mene, našao bi se drugi! odvrati zlotvor, i to stopram u onaj par, kad bi o tom već znao cio sviet, i ti mu na ruglo bio.

— Ta prokleta razstava, ta bura! povika gvof, spravljajuć listove u žep. Ne vraćam se više doma, napisat ću ženi list, da ju više ne ću da vidim.

— Tim bolje, grofe? bude li manjkalo dokaza k razstavi, može se protivna stranka poslužiti Adelom kao razlogom.

— Menom! kriknu plesačica, menom, mojim imenom?!

— To je prekrasno, povika Josip, zar možeš još štogod izgubiti. Adelo, izim svoje dražesti?!

— Ja, moje ime! moje ime da se po sudu povlači! Gospodine grofe, odlazite, ja vas ne priznajem i ne ću da vas više vidim.

I Adela poče plakati.

— Ne boj se, reče grof, ne bude ti ništa. To rekav podupre se o stol, zakri si lice dlani i zamisli se.

Josip — Matija tiho izadje.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Slap na Krci.

Koliko je veličanstveno prirodna sila svoju moć, svoju divotu razvila? Koliko li te na nedohitne i nedokučljive pomisli zanosi? Kakov li zanos osvaja, kad si prvi put slap na Krci spazio? Toga ne može, ma budi čilo pero opisati, kao što ne mogu ni ja izkazati nezaboravni dojam, koj me je svega preuzeo bio, kad sam taj veleliepi, divni, veličanstveni i najčarobniji prirodni prizor u našoj domovini ugledao.

Bijaše već jutro svanulo i sunce žarko sa svojimi posutimi i plamenitimi prami iza gora granjivati i na obzorje tiho uzlaziti započelo, turajući u duboke ponore i zastirući svojim sjajem vlašiće, danicu, štape, gospino kolo, nasadjeno guvno, i sve nize svemirskih kriesova, gledajući sjajno i veselo po krugu zemaljskom, sve budeći na zanos, na radost, dražeći na posmjeh, na ures, razlievajuć miloduh i miomiris, I ja se zavezoh iz poviestna visovačkoga franjevačkoga samostana niz Krku vodu hladnu, odklen je nekoč Hrvatstvo, sve od Velebita pab do ravne Cetine, zahvativši dobar diel Bosne, vjerom i narodnošću vladano i uzdržano bilo, dok je nekrst domovinu nam tamanio biesniem kopitom i krvaviem mačem. Ter zamišljah: kako medjer i u sred vrletnih i strmih brdina, močvarnih uvalica, šepurastih kukričastih. i smrekovastih okrajaka, prosječenih i golih prodolina, nakvičenih i izbočenih hridina, zakučenih dolinica, ledinastih vlaka, prisojastih ili golih strana, jedino pokusom i vrieskom pokrivenih draga može biti prirodnih ljepota, koje te zanose i preko vasiona i svemira do tvorca dovode? Na lievu i desnu prelećivahu orli i gavrani, tražeć obroka; a po nižih klisurinah pratiahu kukviže, kukavice, stjenice i po gdjekoje preplašeno jato sivih goiubova. Okolo ladjice proskakivahu i praćikahu se svakovrstne ribice, po grebenastih vrhuncih odsievaše zarušeno golo kamenje, a po dnu svjetluckaše se po gdjekoja maslinica, sitno grmlje, na prezide i na uzke laze izmotani, u sred živoga kamena usadjeni vinogradići i težkom mukom odgojeno voće. Sve je to milo i ugodno razgledati i razmišljati; kako se sve veseli i prirodniem posmjehom dočika buditelja uspavanih krasota. Taj te čar jur u drugi ponese, niti bi hćio što ugodnijega jali raznovrstnijega posmatrati. Kad na jednoč oćutiš bûk slapa, kao strašno i neprekidno mumljanje i tutnjanje iz pučine morske izlazeće, koje te uzdrma i strese, pak te ježuri i trnci popadati počmu, i sve duševne sile napnu se, da što prije spaziš za čiem si pošao i u očekivanju da prevaren ostaneš.

Divna li tu prizora! Ako ga svega mahom očima shvatiš, eto ti strašne, nježne, bučne i jaučne oluje, valjajuće se i bukljajuće kao gusta dimeća pušanica, pjeneći se grad, laptajući prebieli snieg, koturajuće se velike grude jali usovi. Vidiš na stotine vijućih gogolja, zavijajućih vrtloga, bučećih kolovrata, prelievajućih se i kao inatećih se manjih i većih slapova, romonećih vrelašca, ričućih potoka, začinjavajućih širokih, prebielih i sučućih se platna, nakićenih svakovrstnimi bojami rakna i širita, koji, rekbi, eto raztežu se, razmataju, opet se na nito premataju bez kraja i konca. Paziš na hiljade proziračnih. širolikih medjusobno izprepletenih, na sve strane izpreginjanih i nagnutih dugâ. Neke uzdižu se kao kitne trepetljike, druge spuštaju se i prosiplju niz busja i kuke kao djevojački prami: a neke opet ogrljuju čvrste hridine jali kakvo brestovo zeleno stablo, predočivajući kroz te pjeneće se i proziračne grane, najljepše boje od svieta.

Dažd je to obilni rumenkastoga dragulja. koj ti samo u oči skače, kad mu se približiš; drago kamenje, koje se svetluckajući razpada, drobi i praši; grimizni je to sjaj, koga nezajazljivi i nezaprečljivi sunovrati i vrtlozi na resulje razbacivaju i razkidivaju. Zabliešćujući je to divni prizor kada sunce unj ukoči svojimi žarkimi zrakami i prospe ih po toj kipećoj i u ponore prekipljujućoj pjesni. Ako malo bolje upreš oči, to ti se mienja dažd biserni, srebrenkasti, zlatkasti i rumenkasti, stvarajući na stotine po manjih i po većih bjeloprašnih i raznobojadisanih vihorića, koji se razpadaju, na resulje i na struke, na trkije i na sirite, uviek nove načine, nove prizore izvodeći. Rekao bih, biele su to ovce i mladi janjci u popasak iztjerani, ter prskajući kroz grmlje proskakivaju; ili jata navijajućih se golubova kada bježe izpred zaliećućih se jastrebova. Na nekih mjestih kao živa skakuće, poigrava i frcuka; a na drugim se kao u srditom inatu i zavadi, bučeći i prieteći u ponore tunovraćiva!

Nezna se kad je ljepše gledati; ili kada sunce ograne i svoje žarke plame sa uzvrelom vodurinom istom miešati počme; ili kad se na podnevni kolobar uzvisi i svoje sjajne oči tuda uprav ukoči kao zamierajući i ogledajući se u taj divni prizor; ili pak o čindije, kad se polako za brda i gore spušta, šaljući poprieko svoje zrake, dajući posljednji ogrljaj, posljednju pozdrav; uviek je to veličanstvenije, uviek to zamjernije, divnije. Nit je noćju manje krasno, kad se bliedi mjesec pomalja iza dinarskih i prominskih strana, ter nadvirivat se tuda počme miešajući bliede zrake sa tužniem šaptanjem, mu-

kliem jaukom prelivajuće se vodarine, kao da osluhiva noćno tužno jaukanje, tužniji utisak ostavljajući na onom, tko ili s bližega gleda, ili s daljega sluša otajni, mukli i trtoseći glas.

Nije slavnoga Humboldt-a zanio južni zviezdarski svietli križ, niti divni Niagarski slap, što je mene uzhitio tvoj još veličanstveniji slap, oj hrvatski Krko! Jer mi je ne samo u srdce i u oči padnuo tvoj preliepi slap, nego me je još više uzdrmala i stresla spomen, da je nekoč tuda i hrvatske junačke krvce dosta protjecalo, i te čvrste hridine obilno zaškropljivalo braneć vjeru, slobodu i milu otačbinu. Pa tko zna kakvih si još čudnovatijih i šarovitijih prizora stvarala, kad se je hrvatska krv sa tvojiem pjenećim se bjesnilom miešala? Tko zna kakvih je još plemenitijih duga ogrljivalo mrke tvoje hridi? kakov li se je onda mukli i jaučući glas tom stranom razliegao? Ja ga razumiem, nu ga poviedati ne ću, nego volim još tvoju ljepotu razgledati.

Teče voda iza Knina, perući razbacane spomenike stare Promine, romoni niz prosječene litice, i protječući kraj Arhangjelskoga samostana, rek bi, sklada svoj romon sa slavopjevi duhovnika, dok, protekavši iz pod mosta na gornjem slapu, sva se obori, ter bučući i jaučući prodire kroz kamenite hridi, koje joj tužniem jekom odliežu, sva se razlije okolo sićušnoga otočića visovačkoga. I tu kao izmorena odpočinuv, okupivši se, kao blagosov primiv prije no se na boj spremi. Zatiem pred slapom sva se u jedno steće, pak se počme razdjeljivati na tisuće manjih i većih potoka, potočića, mlazova, arela i vrelašca, koji najprije kroz žljebove podinami i zelenimi travicami odjeveni tiho puzahu, pak, ili tvrdi kamen, jali zarastli pud sretaju, ter se zauzbiju, penju i uzprskuju, stvarajuć neizbrojne slapiće, nalik na kolače, lopare, svodiće, širite, bubljice pjenastih, i draguljastih ogrljaja. Pak ne znaš, jeda li jo ljepše gledati ih kako uzprskuju li kako padaju, svaki je u svojoj posobnini divan i čaroban.

Na nekih se mjestih vodurina nadimlje i nadušuje, a na drugih raztaka i odušuje, onamo tiho uz zelenu travicu romoneću puza; amo bjesneći reve, buči, pjeni se i kipi; ondje na trubljice i štrcaljke uzkakuju: amo bliže razpada se na hiljade sjajnih pijavica i vrbova pruća. Sva se opet voda u dva velika toka sječe, ter niz litice, grebene i golo kamenje u najstrahovitijem bjesnilu na pregibe, na ugibe valja se i obara, i kao što reče naš pjesnik: r e v e v o d a i u v r l i n i, p l a č e r a z s a p, k o j i č i n i.

Približiš li se k slapu to bliže, vidiš kako se razdjeljuje u množtvo pjenećih se mlazova, neizbrojnih vrela, velikih potoka, strahoviti zadušaja pak ne znaš sve te vode: ili se nadimlju ili odtjeću i izdušuju, ili se penju ili zar padaju, ili se iz ponora i hridina kao morske trublje uzdižu, i na pijavice razlievaju; ili pak stječući se, gogoljajući i vrijući padaju i nore na kolovrate u proždirna ždriela. Toliko je biesno valjanje, tako pjeneće se gogoljanje, toliko prekipljujuće vrienje, da ni sam ne znaš, što bi većma zamierao, čemu li bi se više čudio.

Na stotine vrela i vodopada, na hiljade uzmnožajućih se gogolja, množtvo manjih i većih koturajućih se snieżnih smetova i urvina, bjesnećih medjusobnih neprestanih porivljaja, bučećih vrtloga, mumljajućih i jaučućih sunovrata; sve je to čudni prirodni kaos, koga bi hćio bez kraja gledati.

Kad si dolje sašao, ter iž ponosne nizine pod oči uhvatiš vas taj divni prizor, kao da oćutiš najprije rieku srditih tigra i razdraženih lava, jali po brdih i dolinah gonećih se i bučećih junaca. Gledaš naglo i srdito srtanje, valjanje, razbijanje, tunovraćenje vodurine, koja stvara guste oblake i proziračne magle. Kroz taj dimeći se i pjeneći, u isto doba i prozirački sjaj vidiš vas vodopad u cjelovitom njegovu razvoju i veličanstvu, Motrišješter krozanj nakvičene mrke hridine, naslonjene na čvrste kamenite pragove. Paziš pjeneće se, izpregibane, izmotane, i prevaljujuće se valove, poradjajući guste i proziračne zastore, prematajuća, nakićena, namrskana rakna, koje premotavajuć se nigda ne prestaju. Tamo amo, ovuda i onuda jošter pomiešano zeleno busje, mrki kukovi, mahovinom jali kračinom prekrivene litice.

Ako se još malo dalje odalečiš i opet na sve oči svratiš, oto, rek pi, naslonjen je nekakov namrgodjen i nakostrušen gorostas, sa poniklom glavurinom, na navučenimi obrvetinami i napetimi trepavicami, izbečenimi očima, pjenećimi se usnetinami, bjelolučastom i razpubanom vlasurinom. Iza zatioka protječu mu dva velika potoka, koji mu vratinu ogrljuju, pak opet goropadne ručetine raztječu se, ter opet pod nogama stječu se u gogolje.

Posred tih razlievajućih se vodurina, ima po gdjekoje, zelenim grmljem obrastlo mjestance, kao sazice sred dimećih se pustara, koje su zimi često puta sa neizbrojnimi, prebielimi i svakovrstnimi mosurići i mosurinami okićene i narešene.

Po dnu slapa ima samo nekoliko liepih kuća sa mlinovi. To je sve, što dosle koristuje ta silna prirodna sila, koja, kad bi sva upotriebljena bila, neizmjernu bi korist prinosit mogla. Ali te neka tuga spopane kad vidiš, kolika se sila utaman troši. Jeda li ćeš igda, rekoh, hrvatski narode znat se okoristiti blagom, što providnost dade tvojoj domovini? Kad si u te kuće stupio, pak oćutiš mumljanje svedjernoga mlieva, žrvnanje mlina,

čekrčanje paprica, prskutanje voda, brčkanje žlica i kola, snažno udaranje stupâ, buk vodopada, rek bi, da si na drugom svietu, i da te je susrela vječna propast.

Na okolo mrke i naježene hridi, pod tobom pjeneći se ponori, pred očima bjesneći i u svoj svojoj sili razvijeni slap, nad tobom vedro nebo, sa svijeh strana buka, mumljanje, jeka, jauk, rika, odlieganje, što liepšega i čudnovatijega, što li strahovitijega i užasnijega možeš zamisliti? Obuzme te neka pritiska podušena, neki traci i sjecavica, neko osjećanje svoga ništavila prama pramogućim stvorovom svemogućega. Okolo tebe čudno se končilo primotava, a na uši i na srdce neki glas dopire, koj, rek bi, tebi je upravljen, pak ti srdce uzdrhtava a rieči se same na ustih zaustavljaju, jer ne znaš, ili tlapiš i sanjaš, ili misliš i motriš, što li? Ja na razstanku samo na po usta rekoh: S Bogom oj divni slape hrvatske Krke! Možda će doći vrieme opet, kad hrvatski narod odgojen bolje narodnijem duhom, slogom i prosvjetom bude tvoju silu rabio i tvoju divotu bolje zamierao. —

S. Milinović.

KNJIŽEVMOST I UMJETNOST.

Na što bi ponajpače trebalo paziti na našem glumištu da okrene na bolje.

Ako se hoće, da glumište omili i učenjaku i djaku, da naše krasotice priviknu ugladjenu, zvonku i romornu sboru i razgovoru; ako se dapače samo hoće, da taj o trošku naroda obstojeći kulturni zavod ne zaostaje daleko iza napredka naše knjige: onda bi prieka nužda bila

1. da se pomno iztriebe svi germanizmi iz velike većine dosadanjih prievoda, dakle da se nijedan komad više ne glumi, dok ne bi koji vještak izpravio onih silnih pogrješaka, koje nam tudjim oblikom vriedjaju uho. Sramota je to po zemaljski zavod, da se ondje još čuje n. p.: iz zlata mjesto od zlata, iz razloga mj. s razloga, (uploške kriva poraba priedloga): opazke činiti mj. opažati, priliku pružiti mj. upriličiti ili priliku udesiti, namaknuti, i stotine takovih substantivalnih Niemci omiljenih, izrekâ, toga mulja u našem jeziku, kao što ga je naš Fran Kurelac beš sgodno okrstio. Nije to na takvu zavodu ni malo hrdjavije od onoga robskoga načina, kojim stari Ljubljanci njemački glagol umbringen (ubiti, skončati) posloveniše uvedši u porabu okol prnesti, ili kako mi neki znanstveno naobraženi Banaćanin jednom reče: činim dviženije ponašiv njemačko: ich mache Bewegung, mjesto da je rekao: šećem se. Ne će mi se možda vjerovati, ali neka pokuša uprava dati komu vještaku takov koji prievod, ja kriv ako ne nadje stotine takovih pogrešaka.

Ja sudim, da bi davno već preporučeno izpravljanje komada više odgovaralo pravomu smjeru našega zavoda, nego li predrago uzdržavanje drugoga baritoniste i treće pjevačice.

2. samo se sobom kaže, da se hrdjavu naglašivanju nigdje ne može više zamierati nego li baš u glumištu. Da koji član njemačkoga glumišnoga družtvanca u Varaždinu ili Osieku naglasi samo jedan put na krajišku „monáte“ mjesto „mónate“, èmpfang“ mj. „empfàng“: bilo bi pokora i sramote. A ja sam sám čuo na našem zemaljskom zavodu: ja to nè mogu mj. ja to ne mògu, oplakùjem mj. oplàkujem, infinitiv pòmoći mj. pomòći i sto i sto takovih krivih naglasaka. Ima dakako dičnih iznimaka, ali kad bi tko htio svaki večer bilježiti i očito u listovih spočitovati, koliko puti neki glumci očito pred obćinstvom naglašivanjem pogrieše, čudni bi to nizi neljepotâ bili!

Nije to više početak, da se zamierati ne smije, imamo dapače vrstnih glumaca, krasnih silâ — ali oni, koji uz njih glume, niesu vlastni svojim nemarom vriedjati slušaoce i nehajati za ponos zemaljskoga zavoda!

Ne treba na njemačku oštro pronositi besieda, da izadje n. p. ne snam mj. ne znam, kasna mj. kazna, rasmišljam mj. razmišljam i t. d Naša je štokavština romor južnoga grla, zaobljen, umiljat pronos zvonkih usta, od svih slavenskih jezika milotom samoglasja najbliža talijanštini. Kao što je u Talijana postalo od deus dio, od cielum cielo, od pes piede, od decem dieci i t. d. tako se je i u nas pretvorilo: vlk u vuk, dolg u dug, milu mio, človek u čovjek, vmrl u umro, selski u seoski i t. d.

I ko što ugladjena, zvonka toskanština ne prianja uza staro pes. pedes, ili mljetački pid, već joj se miloglasnije čini piede: tako i u nas ote mah iekavština, kojoj je već Gundulić prevolio, te je zaludna muka onim, koji bi ju radi iztisnuti iz naše knjige, jer je tobože težka pisati, ali koji će ju fanatizam iztisnuti iz života?

Treba dakle, da se strogo pazi na dobro naglašivanje, da se već pri čitanju a kamo li na pokusih svaka pogreška točno izpravlja, da ponajpače šaptalac ne naglašuje

krivo, jer se za njim glumac i nehotice lako povede, ako i zna, da bi se koja besjeda imala drugčije naglasiti. Treba dobro znati, gdte se ie, gdje je, gdje li sâm e izgovara, pa ne bismo čuli: srjeća, vrjemena, trjeba mj. sreća vremena treba i t. d.

Gdje se štokavština najljepše govori, kao u Banovini u Imotskom i Dalmaciji, ne čuje se: njetko njekoliko, nješto, već se govori, pa i Vuk i Daničić i Jagić pišu: netko, nekoliko, nešto.

Zašto se ne bi imalo u glumištu na takove tankoće paziti, zašto se ne bi glumište uzporedo s knjigom ljepotom i blagoglasjem jezika izticalo?

3. Svaki jezik, kad se odviše zanosi ili razvlači, kad se preglasno pronosi, ili dapače viče, gdje ne ima pathosu ni malo mjesta, izlazi neliep, prostački — a kao takav ne može nikomu omiljeti, koj je čuo na drugom jeziku glumiti. Pravo mi reče pokojni Prica kao bivši banov namjestnik, da je veliko pitanje, može li se takov jezik udomiti u liepih tankoćudnih krugovih, u gospodskih dvoranah, gdje je dosle njemština ili talijanština gospodovala.

Ne trebâ dakle u fraku oponašati prosta štokavca lienim, zanosnim glasom: né.... ću, ćó...jče, bajá..,gi i t. d. ne treba š odviše svaštasto pronositi, ne treba ie razvlačiti, već kraće, s neke ruke poput diftonga na talijansku izgovarati, ne treba vikati, već oblo, skladno, nelieno i nebučno sboriti po gospodski, da bude milota slušati. Osobito bi trebalo gledati, da se ć onako liepo pronosi, kao što ga naš primorac izgovara.

Sudimo, da bi takov napredak posve dolikovao zemaljskomu zavodu, da tomu ne bi trebalo bog zna, kakova napora, već samo vještine i dobre volje, i da bi taj napredak puno više naše inteligencije povlačio u glumište, nego li se je dosad vidjevalo. A koji bi hćeli u krugovih bolje plaćenoga činovničtva agitirati, da se dramatične prikaze bolje posjećuju, imali bi što iztaknuti!

Taj napredak prema zahtjevu naše knjige — temelj je svakomu drugomu uspjehu, a i onako je ovaj list dosta puti natuknuo, kako bi trebalo pri izboru i učenju komada postupati, ne ćemo dakle to ponavljati, već ćemo samo spomenuti, koliko bi svakomu članu naše glumišne družine dolikovalo, da pozna našu knjigu, da bude u prilog napredku i širenju materinskoga jezika, po kom jesmo, što jesmo, bez koga bi bili bez imena, bez prošlosti i bez budućnosti, kao što reče pokojni mi drug Preradović, glavni nekada prijatelj našemu glumištu, kad je istom u zametku bilo.

Ako je tako, bi li se onda smjela iza kulise tudja prosloviti?

I. T.

Julio Klovio.

hrvatski slikar XVI. vieka.

(Sa slikom.)

„Julius Clovius pictor nulli secundus".
Nadgrobnica Klovieva.

U neznatnom selu Grižanih blizu Bakarca, u hrvatskom Primorju rodio se od neznatne obitelji god. 1498. čovjek, kojega se ime u prošlih vjekovih i sada od prvih vještaka sviuh naroda spominje uz Tiziana, Michelangela i Rafaila, o kom portugižki slikar de Holanda veli: „Julio jest prvi sitnoslikar", pred kojega umotvori uzhićeno klikuju Englezi, Francezi, Talijani i Niemci. Taj znameniti čovjek, taj prvi sitnoslikar sviuh vremena jest Jure — poslije Julio — Klovijo, hrvatski po svoj prilici Klović ili Klavić. Klovio rodjen je u kolibi hrvatskoj u vrieme, kad je u našoj domovini bjesnila plemićka krvarija, kad je hrvalo tursko kopito. Njegov genij, probiv se izpod tvrdoga krša primorskoga ne nadje dvorova, gdjeno vile slavljahu slavu sred mira i pokoja. Zaputit valjade mladiću preko sinjega mora u rajsku Italiju, u čarobni grad duždeva, u slavne dvorove Mediceja, pod okrilje vječnoga Rima, da o stranih uzorih svoj um razvije i ogrije. Nu uza sve to, uza svu široku slavu, kojom ga veličavahu vršnjaci, ne zaboravi Klovio, kakove je gore list, na svih svojih božanstvenih umotvorih upisa „Crovata"; „di Croazia", ili „Illiricus"; čudan doista pojav, u koj bi se mnogi hrvatski sinovi našega vieka ugledat mogli.

Kako suvremeni mu vjekopisac svjedoči, živio je Klovijo do 18. godine svoje u svojoj domovini. Ne zna se, kako je tuj živio, šta li užio, al opet ne ima sumnje, da se je već ovdje slikarstvom baviti morao, jer slike, sastavljene iza njegova dolazka u Italiju, pokazuju, da ih je vještačka ruka stvorila. Došav u svojoj 18. godini u Italiju nadje Klovio na sreću odmah vrla zaštitnika kardinala Marina Grimania, koj ga je podupirao sve do svoje smrti. Prvim učiteljem — u koliko je poznato — Julio bijaše Rafailov učenik Julijo Pipi u Mantovi. Premda se je Klovijo bavio i slikanjem u veliko, odluči se poslije ipak za slikanje na sitno (en miniature), te si steče u umjetničkom svietu nadimak „il piccolo Michel Angelo", u toj ga struci umjetnosti dapače nije nitko nadkrilio, kako mu i nadgrobnica u Rimu kaže. Sastaviv znamenite sitnoslikarije i proslaviv se tako za mlada, podje g. 1524. na poziv kralja Ljudevita II. na ugarski dvor, gdje je kroz dvie godine boravio, gdje je dvie znamenite slike „Sud Parida" i „Lukrecija" sgotovio. G. 1526., poslije nesretne muhačke bitke povrati se u

Rim, gdje je mnogo sitnoslikarija izradio za mecenata svoga kardinala Lovrenca Campeggia. Al zabavljena krasnim umiećem snadje ga g. 1527. zla sreća. Generali Karla V. osvojiše vječni grad oružanom rukom i bjesomučni čopori kršćanskog vladara obratiše sve u prah i pepeo. Klovio izgubiv sav svoj imetak podje u samostan sv. Rufina u Mantovi, te si nadjenu samostansko ime Julijo. Boraveći tuj preko tri godine kao kaludjer izradio je Klovijo nečuvenom brzinom i vještinom mnogo sitnih slika, prikazujućih s veće strane prizore iz svetoga pisma, po tadanjem običaju umjetnika. (Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala je na svjetlo XXV. knjigu „Rada" (str. 1—256 i 1., tabl.). Ovoj je knjizi sliedeći sadržaj: Brojanica ili drugih 10 glagolikih zrnac, od Fr. Kurelca. Župe u hrvatskoj državi za narodne dinastije, od M. Brašnića. Trećegorje i podloga mu u glinskom Pokupju, od dra. Gj. Pilara. Borba južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. stoljeću od dr. Fr. Račkoga. Onda sliedi izvještaj o svečanoj sjednici držanoj 27. stud. 1873. U toj dakle knjizi „Rada" imade jedna razprava jezikoslovna, dvie povjestničke i jedna prirodoslovna. Akademik Fr. Kurelac razpravlja ove glagole: rvati, rabiti, bljusti, blagodariti, gojiti, gruběti i hajati. Brašnić, pošto je progovorio o župi u obće, o županu i župljanih i upravi župa, navodi župe, koje se nalaze u spomenicih do početka XII. vieka. Fr. Rački nastavlja u VII. i VIII. članku svoga iztraživanja o spoljašnih odnošajih južnoga Slovenstva, tè prati u toj knjizi hrvatsku poviest do 1019. god, a bugarsku i srbsku do polovice vieka. Pilar crta na temelju svojih iztraživanja fizične i geologične odnošaje I. banovačke pukovnije.

Prof. dr. A. Kržan izdao je u jednoj knjizi svoje u kat. listu objelodanjene razprave „o postanku čovjeka" (str. 1—289). Pisac je protivnik Earvinove nauke; ali pobija ju objektivno i dostojno.

S. Nodilo, profesor velike gimnazije u Zadru, izdao je II. svezku svojih obće — povjestnih nauka. Prva svezka izašla je g. 1872. pod naslovom: „Saggia di una Storia primitiva dell' uomo" (str. 1—60), te se u njoj razpravlja tako zvano predhistorijsko doba. U drugoj svezci započeo je pisac historijsko doba i to s iztočnimi narodi, Asurci i Babilonci (str. 1—101). Hvale je vriedno, što je Nodilo umio u jednu rukoviet sastaviti plodove novijih osebnih iztraživanja. Pripoviedanje mu je gladko i ugodno. Još bi si vriedan pisac stekao veću zaslugu, da ova dva svezka preradi u hrvatskom jeziku, i da u ovom nastavi staru poviest. K čemu, da takav rodoljub, kano što je Nodilo, obogaćuje talijansku knjigu?

Gčna. Barabaševa na našem pozorištu. Neki dan pojavila se prvi put na našem pozorištu gčna. Barabaševa, koja je odlučila posvema posvetit se hrvatskomu kazalištu. Prikazala je Jeane Eyru o „Lowodskoj siroti". Potanji sud izreći ćemo poslie druge predstave. Gospodična ima sva svojstva potrebna glumici, pa je k tomu vrlo mlada. Radostno pozdravljamo taj pojav. Velika mána čini nam se medjutim njemački, patetički način deklamovanja, što je svakako posljedica njemačke kazališne škole. Toga načina mora se gospodična prije svega odučiti. U nas vriedi samo narav i opet narav.

Repertoir hrvatskoga kazališta. Od 1. do 17. veljače prikazivat i pjevat će se na hrvatskom pozorištu sliedeći komadi. 1. veljače „Pred doručkom" (prvi put); „Miris", „Bogata jedinica" po poljskom grofa Fredra, (prvi put). Sve tri vesele igre. 2. velj. „Lovodska sirota" (drugi pokus dčne. Barabaševe). 3. velj. „Trovatore". 5. velj. „Vjenčani" vesela igra od Wildbranda. 6. velj. „Jedinica" (La figlia unica) od Teobalda Ciconia (prvi put). 7. velj. „Marta". 7. velj. „Graničari". 9. velj. „Trovatore". 10. volj. „Ernani". 12. velj. „Donna Diana". 14. velj. „Crni liečnik" (prvi put, prijam redatelja Mandrovića). 15. velj. „Crna kraljica". 16. „Crni domino" opera od Aubera, (prvi put).

Još jednom o dubrovačkoj slici M. Angela. Pošlo je za rukom ući u trag, kako je ova slika došla do sadanjega joj vlastnika. Ovaj ju naime steče po svojoj supruzi, pokojnoj Niki, iz vlasteoske obitelji dubrovačke, imenom Faccende. Ova obitelj imaše ljetnik na dubrovačkom otoku Žipanu, na kom je imao takav ljetnik i dubrovački nadbiskup Beccalelli, prvi vlastnik one slike. Nadbiskup je po svoj prilici ostavio taj umotvor vlastelinu Faccendi, odilazeći iz Dubrovnika, te je on tako ostao kod one obitelji skoro tri vieka. Ova obitelj dade na sviet umnu Mariju, kćer dubrovačkoga tajnika Martola Faccende i Matarine Alatićeve, a sestru Ivana († 1800), tajnika republike. Bješe Marija vješta hrvatskomu, latinskomu, talijanskomu i francezkomu jeziku, tè je do smrti (1795.) gojila ove književnosti. Vraćajući se k slici valja primietiti, da slavni umjetnik u Frankfurtu. Steinle, ne sumnja o izvornosti njezinoj. Ali proti ovomu sudu usta markez Palavicini u Genovi, tvrdeći da je prava matica u njega. S toga sadanji vlastnik slike ne će da proda umotvorinu, dok se ova razpra ne rieši. Naš vještak misli, da bi obje slike

mogle biti od M. Angela, jer da je ovaj mogao u dva puta istu umotvorinu izdati.

—r—

Javor. U Novom Sadu počeo je novom godinom izlazit „Javor“ list za zabavu, pouku i književnost. Izlazit će tri puta na mjesec. Urednik mu je dr. Ilija Ogrijanović, stalni pomoćnici: Jovan Bošković, dr. Jovan Jovanović, dr. Milan Jovanović, dr. Laza Kostić, Stevan Pavlović, dr. Mihajlo Polit, Stevan Popović, Kosta Trifković i Antun Hadžić. Suviše bi bilo taj list u mnogo rieči preporučiti. Imena čuvenih i vrstnih pisaca, ubilježena čelo lista najbolje su jamstvo, da će se „Javor“ liepo u har i slast rodu zeleniti. Pozdravljamo od srdca svoga druga na iztoku. U zadnjem broju „Javora“ nalazimo „Obilića“ baladu od Mile Popovića; „Jvančin grob“ novelu od Trifkovića. Prievod drugog pieva Omirove Ilijade od Laze Kostića. „U borbi život“ noveletu. „Razvitak načela narodnosti“ i „Listak“.

— Glasoviti prirodoslovac Agašić (kako se po imenu vidi po svoj prilici starinom Slaven) rodjen g. 1807, u Orbeu u Waadtlandu umro je na 25, pr. mj. u Americi. Slave ga toliko, koliko i pokojnoga Liebiga, samo što je trud posljednjega bio koristniji za praktični život, nego li Agašićev. Ovaj je u ichtyologiji bio pravi reformator, drugi Cuvier, a u Švajcarskoj bivši profesorom iznio je na vidjelo istinitost neprestane kretnje plazova (ledenih gorâ). Preseliv se u Ameriku bude preliepo dočekan i nastavi svoja iztraživanja na polju ichtyologije. Zaman je nastojao Napoleon III., da ga premami u Pariz ponudiv mu ravnateljstvo prirodoslovnoga zavoda i senatorstvo. Dično ga nagradi prebogati trgovac Anderson pokloniv mu pol milijuna dolara i najljepši otok kraj obale Massachusetske, da ustroji ondje učilište praktične ichtyologije. Na tom je otoku slavni učenjak i umro.

— Englezki pisac M. R. S. Ralston preveo je ruske skazke (priče), razrediv ih na sedam razdjeljaka po smjeru sadržine, te poprativ ih sravnjujućimi opazkami. Njemački strukovni list „Ausland“ hvali Ralstonov rad i spominje posebice sistematičnu razredbu te podpuni register, a žali u velike, što Niemci zaziru uploške od slavenske knjige i poimence od ruske. Veli, da je sramota, što im Englez razokriva to veliko blago, a ima u ruskoj knjizi veliki napredak i na polju učevnih struka te nije druge, već učiti ruski! Ne bi li nam naš Jagić preveo te skazke na naš jezik?!

Dopisnica uredničtva.

„Milivoju“. Vaše prievode priobćit ćemo. Ona dva soneta gladka su, ali prigodna. Čuvajte se s prvine što više takove radnje. Pravoj pjesmi hoće se prije svega poetičan predmet, pjesničkih misli i slika a dakako i gladka oblika. U vas ima svakako dara. Radite bolje i tiskat ćemo vaše pjesme. Po svem vidite, da nas nije osvojila predsuda, da se u pjesničtvu ne držimo samo „starih protokoliranih firma“. U kom se vidi božja iskrica, taj spada u naše kolo. Kako rekosmo, „Vienac“ ne ima biti pokušalištem već sjemeništem naše liepe književnosti.

Prijatelju Milutinovu pod Klekom. Velik ste brižnik naše knjige, te zanj marite baš od srdca, al vam je pero suviše stidno. Sjećamo vas vašega obećanja. Sjetite se i nas. Ne ćemo mirovat, dok nam nebude od vas nešta crna na bielu

Prijatelju Š. M. u Sinju. Vaše su nam poslovice uviek dobro došle. Pošaljite što obećaste. Od srdca želimo, što nam ne bijaše poznata smrt Andjelijina. Pripoviedka bila bi našla bolji zaglavak.

Prijatelju I. G. na Rabu. Pošaljite nam pisma našega prvoga prijatelja i svoje plodove. Pristajemo uz vaše uvjete. „Madalina“ nije se izgubila, vidjet ćete ju u „Viencu“. Prijateljski pozdrav!

Prijatelju i piscu talijanske novele u požežkom polju. Uzradovasmo se s vašega pisma. Pošljite pripovjedku što skorije. Oprostite, što vam dosele ne odgovorismo, nepjesnički poslovi i nenadana nesreća ne dadoše nam pisat. Odgovorit ćemo vam za kratko.

F. L. ovdje. Romancu „Angjelinu“ ne ćemo priobćit, ni priedmetom ni oblikom nije „Viencu“ dorasla. List nam nije pokušalište. Nonum prematar in annum.

Gjuroslavu ovdje. „Njoj“. Nije naš zadatak, svačije ljubavne uzdisaje tiskati. Takovi privatni „billetz doux“ spadaju samo u tajni arkiv relativnoga odiela. „Neću“ i „sreću“ nisu srokovi, kao ni „teć“ i „rieč“. Kitica:

S tog, dok će bit zefira, ubav
Dok potočić će teć —
Spominjat će se naša ljubav
I svaka njega rieč,

ne valja, jer se hrvatski veli „dok bude zefira“ i „dok bude tekao potočić“. U infinitivu „spominjati“ naglašuje se prva slovka, a ne druga, tuj dakle ne ima jambra, ko što bi po prihvaćenoj schemi morao biti. Mislimo, da ima iskre u vas, al budite objektivniji.

Djakovo „u zoru“. Veoma žalimo, da za sada ne možemo zadovoljiti vašoj rodoljubivoj želji. Pjevajte dalje. Kanite se stereotipnih pjesničkih fraza. Pjesma valja, da bude samonikla, pjesnik samotvoran. Kamo sreće, da su mnogi naši Dubrovčani bili kraći.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ Zagrebu

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 6. U Zagrebu dne 7. veljače 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

SAN NA UNI.

Na kordunu tik kraj Une
Stražu straži junak mlad,
Boli su mu grudi pune:
Braću prieko bije jad;
Rad bi pomoć svomu drugu,
Udesit mu bolju kob,
I pomaći kordun k jugu, —
Ali sam je mladac rob.

Tamo prieko magle guste
Pritisnule liepi kraj,
Gleda junak kraje puste,
Al mu gledat ne da vaj!
Što da više lice moči?
Zaman su mu suze sve,
Zaman da i krvcu toči,
Ne oživi kraje te:

U to gore nad oblake
Spustio se mjesec blied,
Polak samo ko iz rake
Tužno gledi starac sied,
Na dno Uni sad se svali,
Već mu gine slabi sjaj
I čim nagnu biegat vali
Ne stade i tračak taj. —

Sa sjevera vijor dunu,
Nebo zasu oblak tmast,
Plamen-striela biesna munu,
Petstoljetni strese hrast;
Grom se valja, kud se stere,
Jeka ori: paklen smieh,
Valjda da pred pravdom pere
Težak grešnik težak grieh — — —

Na iztoku zora puca,
Krvav joj je obličaj,
U junaku srdce kuca,
Doželje si želja kraj:
Una braću dielit presta,
Bratac bratu hrli svom
I korduna eto ne sta,
Hrvatski je velik dom. —

V. K.

PASKVA.

Pripoviedka od A. Tkalčevića. (Konac.)

XII.

Fran Požarić sjedi u Bakru u poznanoj svojoj sobi. Čelo je na stolu podupro obima rukama, blieda lica i naježene kose: — Sam Bog — reče nakon dužega razmišljanja — sam Bog, čini se, zastupa moje griešne staze. Pa kako i ne bi? Igrati se s djevojkami, igrati se s najsvetijimi ćućenji čovječanstva! Niti Nero ne bijaše okrutniji, gledajući Rim u plamu, koji je bio sam pod njim raznietio i razžegao. Ne, tim putem, tom prokletom stazom ne smieš, Frane, napried! Pak porad čega — dignu težku glavu prama svodu — porad čega si zavrgao tolik požar, ugljenom

spalio srdca tolikih djevojaka? Porad tašta sjaja plemenita roda! Kako niesam bolan promislio, da nije sve zlato, što se sjaje? Pače i trulo se drvo ljeska... često na smetlištu! Tko bi podnio bies, tko li prezir one žene, koja nasitivši se slasti bračnoga života, uzalud traži svjetlost bučna imena? Bog i duša, samo jednake misli, jednake težnje stvaraju mir i slogu u ženitbi. — I za novce sam se, jadnik, pomamio, — udari se šakom po čelu — za bogatom kućom, za brodovi, za ljetovnici. Vaj, kako je često nezasitno ljudsko srdce, kako su sliepe ljudske misli! Kano da samo zlato može dati zadovoljstva! Što je novac bez štedeće ženine ruke? Pjena morska, koju vihar željâ razpraši i raznese. Što je obilje u siromaštvu plemenitih ćućenja? Pljusak kiše, padajuće na golo kamenje: nigdje ploda, nigdje utjehe i veselja. Pa kakovu ti može slast donieti tudje blago, tvojom mukom ne stečeno? Same ukore, da živiš kano trut o tudjem vosku, koga, kad svrši svoju dužnost, zaguše i krotke pčele. Vaj, kamo me je zavela plaha mladost moja! — sklopi ruke pred licem tako silno, da je pljuskom odjeknula soba. — Pa što si stekao, Frane, posižući za tudje blago? Uh, ništa drugo, van prezir inostranke, koja ti je pred nosom zatvorila vrata. Oh, ta me grčina upravo ubija! — pokri rukama lice, uz koje se stid zapali. — Mjesto liepe, nježne, krotke i poslene žene, mjesto ljubavi i štovanja ljudih stekao sam divnu sreću, da sad moram živjeti sam kano vuk u duplju, na strah i trepet svačijoj duši — sgrozi se i strese. Što je ona sirotica — nastavi posve mekano, kano kroz plač govoreći — morala podnieti muka, kad sam ju onako blaženu, u sladkih nadah svu tonuću nesmiljeno turnuo u propast? Vaj, da mogu, sve bih one muke primio na sebe, sve bih one gorke suze pokupio u zlatnu posudu moje njege, samo da se oko nje prolije more sreće i blaženstva. Mlad sam, zdrav sam, radio bih danju i noćju, samo da njoj dokinem brige, dokinem težke trude, da jednom odpočine i odahne u mojem naručaju. — Ali kamo sam zašao, kamo me opet zanose sliepe nade moje? Tko će zagrliti krvnika svoga, tko li stisnuti ruku, koja mu je krvoločno rinula nož u srdce? Ostani — nastavi mrko, naguuv glavu na lievu stranu, i ukočiv oko u prazninu — ostani u vječnoj noći, Frane, kad si sam ugasio sunce, koje bi te bilo moglo grijati sve do studenoga groba...

Iz toga ga razmišljanja trgnu Aurelija, koja se je pokucnuvši na vrata došuljala u sobu.

— Što tako tiho bâdaš po sobi — nahrupi na nju još uviek snatreći Fran — kano da si noćni duh ili utvara kakva?

— I miš bâda tiho, Frane — opazi Aurelija mirno, uzprežući prama stanju stvarî svoju prirodjenu živost — pak ipak pregrize uže, ter i lava oslobodi iz škripca, u koji je sam nesmotreno uljezao.

— Što to buncaš, kakav miš, kakav lav, kakav škripac?

— Sjećaš li se, Frane, Paskve Šavlićeve?

— Ne primaj u svoja blatna usta imena drage mučenice.

— Od blata se, drago moje — primieti djevojka sad već življe — grade krasne posudice, iz koje se vadi melem i druge ljekovite masti.

— Ali ne za moju ranu, odviše je duboka, nego da bi ju ikoji melem izvidati mogao.

— Bolestniku je prva dužnost, Frane, — opazi Aurelija, dignuvši u vis kažiput desne ruke — pouzdati se u liečnika. Ti ju ljubiš, kako čujem, a to je siguran znak, da se rana nije jošte sasvim upalila: bit će zdravlja, samo ako se pouzdaš.

— Što mi koristi moja ljubav, premda neizmjerna? U ljubavi dva se srdca traže, a njezino je za mene izgubljeno.

— Tako svaki bolestnik govori; al ja znadem, za sigurno znadem, da i njezino još za tebe kuca.

— Prodji se šale, za mene sada tako bridke, kano oštrac dvoguba noža. Paskva mene ljubiti ne može.

— Van ako je mržnja, za kim uzdisati, njegovo ime spominjati, rado slušati o njem razgovore — prihvati Aurelija sigurnim glasom.

— Što si to rekla, Aurelijo, — skoči joj Fran u rieč, pružajuć prama njoj obje ruke — što si to rekla? Ponovi još jednom, da čujem, je li sanja ili je istina, što sad samo uho čuje, ali razum ne shvaća, a srdce ne sluti.

— Sanja je laž, Frane, a Bog je istina — dignu tri prsta desne ruke prama svodu — kunem ti se živim Bogom, da te Paskva još ljubi.

— O slasti neizrečene, o blaženstva neizmjerna! — sklopi Fran ruke prama glavi, a u oku mu sieva radost i veselje. — Dakle tako bijaše njena ljubav čvrsta, da je ni svi potresi moga lahkoumlja nisu uzdrmati mogli. Joj, divne mučenice, prava svetica na zemlji — obori oči od stida, spustiv ruke uza sebe — a ja tako mrzak, tako okrutan, pravi vrag u čovječjoj slici. Joj, da mi je kako okajati, izpraviti moje bezkonačno zločinstvo!

— Svako zlo ima lieka, dok u bolestnika srdce zdravo tuče. Ne razmišljaj dugo, skoči brzo, pak poleti joj u naručaje: nadam se, ne ćeš jih težko otvoriti.

— Sam te je angjeo k meni poslao. Idem taki, s mjesta. O da stojim jur pred angjelom onim.

— Onda ćeš u moju posudu od blata baciti koji biserak zahvalnosti — reče uštipno,

spojivši palac s kažiputom desne ruke, pak udarivši dlanom desne o dlan lieve ruke:

— Požarići već svatići, Urelica podsnašica — zapjeva skakćući i vrteći se po sobi.

Fran se skoči i odjene, pak ni nezatvoriv sobe za sobom, poleti poznatim Lokajem. Da mu sad sve žile presiečeš, ni kap krvi ne bi iz njih potekla, tako mu je stinula od straha i nade. Nikoga ne vidi, nikoga ne pozdravlja, već leti, leti, mili Bože, kano vihar po onom kamenju.

— Angjele moj sladki — viknu banuv u Paskvinu sobu — prva ženo na svietu, očišćena kano zlato strašnom vatrom kušnje. Ako sam duboko pao pod težinom svojih grieha, na krilih se tvoje plemenite duše dižem u vedrinu mislî i ćućenjâ. Pomozi mi, sladka Paskve moja, održati se na ovoj visini, pomozi mi dragim šaptom tvoga oproštaja. Okriepit ću ti tielo iznemoglo, razvedrit ću ti dušu pomrčalu, raj ću ti stvoriti na zemlji od svoje njege, brige i vječne odanosti; kano sveticu ću te unj namjestiti, da te štujem, da te dvorim do viek vieka.

— Nemoj, Frane, tako naglo, tako silno, tako bezkonačno: ja sam ti i s malo toga, i sa sitnim zrncem zadovoljna. Tko prvi grieh oprosti, onaj prvi i najstrašniji, njemu nije težko i druge oprostiti. Pače i zaboravit hoću, ma kako mi težko bilo, ako to uztražiš, sve ću zaboraviti, kano da nije ništa bilo; ali samo pod jedan, Frane, pod jedan cigli uvjet.

— Kaži, dušo, kaži brzo, da jih ima i hiljada, sve bih na jedan put izpunio — reče Fran, skočiv prama njoj sav blažen, a oko mu bukti, kano da se je pomamio.

— Pokrij, Frane — gleda ga tako bolnim, tako plačnim, tako nježnim okom, da bi se i kamen raztopio — pokrij tvojim imenom sramotu moju, koja me vaj! od svega još najviše boli, pokrij ju pred Bakrom…

— Ne samo pred Bakrom, već pred cielim ću svietom s ponosom i dikom kazati, da si moja.

— Odvedi me — nastavlja Paskva mirnim i pobožnim glasom — odvedi me pred lice božje, na sveto mu podnožje, da uzmognem ćutiti bezkonačnu sreću, biti bar za časak tvoja.

— Hoću, srdce iz njedara, hoću sutra, hoću danas, hoću ovaj čas, s ovoga mjesta, samo reci, bit ćeš uslišana.

— Onda, Frane, — razširi ruke, i dignu glavu tako visoko, da je malo zahvatila i ledja, koja se blaženo previjaju amo tamo — onda ćeš dobiti poljubac, kakov samo ova duša nadahnuti može.

Fran sav izvan sebe skoči, pak hoće da ju zagrli i poljubi, ali ona mu se nježno izvinu iz ruku.

— Onda, Frane, onda!

Pak i zbilja, Fran se je od onoga dana sasvim promienio. Nesgode, koje je pretrpio, težeći za slavnim imenom i za bogatstvom; sramota, koju je doživio, leteći za tudjinkom, dozvaše ga pameti, ter se živom željom zanese za iskrenim srdcem bakarke djevojke, na koje je bio samo u pomamnoj težnji za onimi nestalnimi čari zaboravio. U to mu se pojavi tužna slika mučenice Paskve. Vriednost njena neizmjerna s jedne, a bezkrajne muke s druge strane, koje je od njega ničemu kriva podniela, kosnuše mu se tako živo srdca, da je čvrsto odlučio, za uviek se s njom sdružiti. Zato ju od onoga dana i polazi dnevice po dva puta. Zalieva ju suzom radostnicom, grije ju vatrom zaljubljenoga oka, budi ju srebrom glasa, raznjihava ju razgovorom i pripoviedanjem svakojakim; ali Paskva ostaje uviek plačuća vrba. Svaki joj dan uvehne po koja grana, sve to žuća biva, bledja i mršavija. Fran podvostručuje nastojanja, polovicu bi svoga života dao, da njoj samo kap veće živosti ulije u žile; ali Paskva sve to više bliedi, mršavi, čezne i gine. Samo kadšto sievne još koji tračak živahnosti, ter se Paskva malko i razvedri i zacrveni. Tu časovitu promjenu uzima Fran kao znak probudjujućega se u njoj života, pa ju gleda, gleda ju i skače od veselja.

XIII.

Poklade su. Primorjem se je prosula sila svieta. Izmedju njega poput munjâ križaju krabulje svake vrsti. Ovdje se je namjestio ribar u kožuhu okrenuta lica, opasanu širokim remenom s kučmom kapom na glavi. Djeca kano ribe moraju svinutih na pleća ruku samo ustima hvatati smokvu, koju je kano meku privezao na užince, što s duga štapa visi. Smokva se omiče oko nosa, oko ustnica: riba zine, ali samo zrak zahvati, a smokva se u vis trgne. Tako jedna, tako druga riba, dok se napokon razsrde, pak psujući na stran svrnu. Ali se tim ne da ribar smesti: meka je uviek meka, eno opet istih riba razžvaljenih ustiju: opet zinu, ali se smokva opet u vis trgne uza smieh ribara i gledalaca. — Na drugom je mjestu ptičar nataknuo svoje vrgune pokraj čuvete, koja skakćući s panja na tla i s talah na panj neprestano se gledaocem klanja. Ovi dolete bliže, da vide, kakova se krasotica pod čuvetom krije, dolete kano bekafigi, petorosi, codorosi, ali skoro i odlete kano nasolongi.* — S druge strane ide važno turski hadum, tjerajući pred sobom žensko roblje, po slavenskih krajih polovljeno, ruku na opako. Mladići se sjate, pa zavirkuju pod

* Nasolongi = igra talijanskih rieči, kojih je smisao, da su te razne ptice odišle duga nosa, ne spoznavši čuvete.

krabulje, ne bi li jim izpod njih sinulo koje zoroliko lice; al jih Ture napetom kuburom zastraša i razgoni. — Niti dominâ ti tu ne fali, ni pantalonâ i arlekinâ, koji leteći na sve strane, bockaju dosjetkami:

— U čem se razlikuju, kaži mi krasna gospodjice — zapita arlekin, čini mi se, uprav Adelajdu — u čem se razlikuju plemkinja i prosta djevojka na ljubovnom polju? Što prosta djevojka — odgovara pantalon i prije nego se je mogla razabrati zasupnuta Adelajda — odilazi punih, a plemkinja praznih rukuh — pa strelomice odlete odanle.

Ali veću ti pozornost na sebe vuče ogroman kip na kolih, gdje mornari sa sjekirami i sulicami stoje pokraj golemoga morskoga psa, sjekući ga i bodeći na mrtvo ime. — Još se niesi dosta nagledao toga čudovišta, kad te odanle trga prasak kubura i pušaka, orećih se izmedju dvojih kola: na prvih lete kano munja snažni primorci na vrećah od soli, braneći se od financialnih stražara, koji s drugih na nje navaljuju: živa slika kriomčarskoga života. — Ali eno gdje se je nasred biela vedra dana iznenada odnekle dovukla tmasta oblačina, pa bučeći sa stražnjih kola prosipava snieg sladkih mendula, od kojih se sve zabieli: i gledaoci na prozorih od kuća, i svjetina na ulici, i sva širom zemlja.

Pošto se je slegao taj vihar, a zemlja okopnjela od vrućih ruku dječurlije, koja je netom pokupila one zapuhane kupe, eno gdje se iz župne crkve sv. Marije važno kreću... svati. Na čelu su jim mladoženje, a za njimi sliedi duga povorka svatova i znaličnih gledalaca. Fran stupa odvažno, uz obraz mu se plamen uhvatio, okom baca iskre ponosa i uzhita, tražeći drznika, koji bi mu ju smio sad oteti: pravo čudo ljepote i odvažnosti mužkaračke. Paskva pod bjelinom bliedi kano mjesečina, a noge joj klecaju pod pahuljicom uresa i nakita. Tko bi ju bio sada blizu pogledao, bio bi u njoj ujedno i sebe vidio, tako je prozirna i staklena. Sve se sili, da učvrsti noge, ali one se sve to jače tresu i vuku: vjerna slika žive smrti. Vreva i vika staje, svatko gleda svate, gleda jih i sklapa ruke od čuda i od milosrdja.

— No, sestrice — reče postarija žena — ona je gotova sad se prestaviti: svatba i opielo skupa.

— Ništa joj ne će biti — prihvati druga žena — samo kad se ogrije na onoj živoj žeravici, planut će i sama živom vatrom.

Pak i sbilja, čim ju Fran više k sebi priteže, sve joj veća vedrina u jagodice skače, sve joj se življe noge dižu: proljeće je na njoj prosinulo. Čim se uza K o g u l e* više penju, sve joj se lice više puni, sve joj oko više bukti: rumena je jabučica. Fran to gleda, pa mu srdce skače u prsiju, puk to gleda, pa joj živo pljeska u ruke.

Kad su stupili u sobu, Paskva se sva u žaru okrene prama Franu: — Sad mi dodji, sladki mužu — reče razkrilivši ruke — sad mi dodji, da te zagrlim i poljubim — pa se skoči...; al kako se skoči, pade na tla... m r t v a.

Fran ju gleda naježene kose, blieda lica, ukočena oka, gleda ju i... drhće: prvi put je drhtao u svom vieku.

— Oprosti, Bože, jadniku — šaptnu.

— Neka se vrši volja Božja! — prišaptnuše svati.

Puk pripovieda, da su liečnici pronašli, da joj se je srdce posve osušilo i usahlo.

---

* K o g u l i = ulica podbita okruglim kamenjem, koguli zvanim, koja iz Primorja u Grad vodi.

S L A V K A.*

Čin prvi.

Dramatična pjesma iz poviesti polabskih Slavena od Augusta Šenoe.

L i c a.

V o j m i r) knezovi slavenskih plemena na
B o l e s l a v) Labi.
J a r o s l a v, sin Boleslava.
S l a v k a, kći Vojmiru.
H e l a, Slavkina dadilja.
K r u v o j, svećenik boga Triglava. — Sluga.

Biva na Labi na njemačkoj medji za borbe medju Sasi i polabskimi Slaveni.

---

* Misao ovoj tragediji zametnula s prije jedno 10 godina, kad sam bio pročitao Šafařikove „Starožitnosti“; Hilferdingove „Istoriju batijskih Slavjan“. Poslije sam dakako čitao i Helmoldovu kroniku i Otta Bamberžkog. Čin je smišljen po meni nu opet u glavnih crtah odgovara poviesti. Znajući za ono doba, da još niesam dozrio bio dramatičkoj radnji, niesam smio izradit djela, te sam se toga posla poslije latio, da dotjeram djelo. Prije nekoliko godina priobćio sam u „Dragoljubu“ prvi pojav, nu poslije sam djelo posve preradio, te priobćujem cieli prvi čin.

A. Š.

Pojav 1.

Vojmir i Radoš.

Vojmir (sjedivši na sjedilci skoči).
Šta? — Buna? — U mom kraju buna?

Radoš (mirno do njega stojeć).
Ko na dnu mora kada gromi bruje,
Navieštajući blize bure bies,
Od zlovolje se jata svuda puk,
Izpòd oka se tajom hrabre ljudi
Mješt mirne kose bojni oštreć mač,
I za kratko će — vele me je strah —
Uzavret rulja na tvoj bieli dvor
Sve urlajući: Zlu je Vojmir kriv.

Vojmir.
Ja krivac? Ja? Al komu, zašto kriv?

Radaš.
Kog biedit radiš — nadje mu se grieh,
Ta niesi l' knez? — Sva u tebe je vlast,
Ta prva méka zavidnoga svieta.
Visoko stojiš ti — duboko puk.
Na suncu, kneže, vidiš svaku mrlju;
Da bog koj snidje smrtnom zemljom vladat,
Sav puk bi viko: Taj je vladar loš.

Vojmir.
Ja krivac? Ja? Govori: Komu, zašt?
I tko me biedi?

Radoš.
Pravo reći, svi.
Slaboduh da si, veli, kneže, taj,
I po zlu poći mora s tebe kraj.
Krvolokom te opet onaj zove,
Slobode naše jer si zator pust.
Taj glasno psuje: Knez je Niemcu rob;
A onaj viče: Ludjak nam je knez.
Slovinjane jer u pomoć si zove
A proti sili svesilnoga Niemca.
Svi laju tako, u tom složni tek:
Svi dobro znadu, da si zemlji knez,
A svi ti kažu, da si, kneže, star.

Vojmir.
Krvolok? — Slab? — Slovincu drug? Rob Niemcu?
A ono dalje: Knez i star? Je l' tako?
Hudoba gujska sipa dvorjek jed,
Govori ljudski, ne ko crni bog.

Radoš.
U istine tek jedan jezik ima.

Vojmir.
Al čuj! Da tkogodj pita: Tko je Vojmir?
Odvratio biš: Knez na Labi — dobar —
Za mlada junak, sada —

Radoš.
Knez i star.

Vojmir.
Zar i ti?

Radoš.
Laž i Radoš su si vrazi.

Vojmir.
Vaj! Pucaj, stara glavo! — Prijatelju!
Poštenjak jesi. — Prosti! Ja sam star.
Da pitam: Kakva ide kneza plaća?
U djedovini pravo djeci. Je l'?

Radoš.
Ah crna ti je, kneže, ljudska hvala.

Vojmir.
Dà! Pravo reče: crna. Prijatelju!
Gle vazda bio si mi srdcu drag,
Pa kad je stala stinut vrela krv,
Bijaše moja desna ruka — ti.
Što meni štap i djeci bit će štit,
Na tebi budi, mišljah, sav mi dom;
Dva čeda imam sinka svog i kćer,
Na ovom svietu blago moje sve.
Njim namroh, brate, kneževsku si vlast,
Oj kazuj der mi, što da starac radim?
Da mojoj djeci tvrdo pravo bude?
Jer baština je strancu mio plien.

Radoš.
Dà moje srdce bude — što je nebo,
Zasievnula bi zviezda — moja ljubav.
Na miru stoj mi — mirno u grob legni.
Poštenjak da sam? Jesam. Bit ću više,
Junakom bit ću, tvojoj djeci štit.

Vojmir.
Oj hvala, stoput hvala sinko!

Radoš.
Slušaj!
Ne što već tko ti sbori, pitaj sada;
Od silna svjetla nebud, kneže, sliep.
Gle! Ti si star — a djeca su ti mlada,
Ti kneže slab, a nejaka ti djeca:
Iz mlohave ti ruke pada žezlo.
Već reže psine. Umri. Odnieše ga
Ko golu kost. A djeca tvoja? — Gola.

Vojmir.
A ti? A štit?

Radoš.
Jedinac proti vojski!

Vojmir.
Al brat moj, susjed Boleslav ih brani.

Radoš.
A dà! Tvoj susjed Boleslav ih brani,
A dà! Janješce brani gladan vuk.
Kad blago dieliš, bratu krvnik brat,
Slovincu Slovjen grabljiva tek zvier.
U tvojoj zemlji vrag — i susjed vrag,
A najljući za Labom ondje — Niemac.
Posegnuo je pandžom preko mora,
Ta kako ne će preko male Labe.
Pomagat Sase crni bog se digo;
Bujicom grdnom navrela im sila,

I raste, raste satirući sve,
Što proti saskoj uzvrti se kruni,
I ne će znati, što je Krstov bog.

Vojmir.

Slaveni! toliki Slaveni?

Radoš.

Zbilja!
Slaveni! Dà, toliko zrna pieska
Od vijavice lake razvitlanih,
Toliko dublja razsadjena širom,
Oluja biesna da ga skrši lakše;
Toliko uz kraj razsijana kršja,
Strelolik talas da ga lakše plahne
U grdnog mora neizmjerni glib.
Slaveni dà! Ah toliki Slaveni!

Vojmir.

A ja Saksoncu drug? Ja krstu rob?
Da djedova si gazim zakon — rod?

Radoš.

Kaž, slavska desnica šta vriedi? Ništ.
Svemógući vlada svud germanski mač.
Slavena čeka jaram, Niemca sviet.
Drugovat sili gotova je sreća,
Robovat sili bieda, tuga, jad.
Kad snage imaš, silu silom bij.
Slabićak li si, pa se bolan priečiš,
Na ruglo bit ćeš, bit ćeš smiešan rob.
A zašto, reci, ne drugovat Sasu?
Oj malo pita sreća, šta je krv,
Ti ne gledj ruke; gledji, što ti daje.
Pa zakon? Mienja se ko vrieme, kneže.
A predji svoji bili, svoji mi.
Sad predji prah su, mi smo živi ljudi.
Ti knezom jesi? Je l'? Al niesi, rob si.
Slobode svakom tu se, kneže, hoće.
I nitkov svaki viče: Tako hoću.
I župani, seljaci viču: Tako."
I „tako hoću" viče cieli narod,
A ti se klanjaj, jer si vladar, knez.
De gledaj Sase ondje! To su ljudi.
Gospodar knez je, kmet je smet i rob,
I daje žito, zlato, ženu, krv,
Jer drugče po njeg kolac, uže, bič.
Pa s toga Radoš prijatelj ti veli:
Po njemšku vladu stani kneže moj!
Pod njemški štit si skloni milu djecu
I bit ćeš jak — i bit ćeš zemlji knez;
Saksonac pobrat širit će ti vlast,
Udarit će ti vladi osnov čvrst,
I pokraj Labe pleme Vojmirovo
Vjekovat mora, dok je ljudskog vieka.

Vojmir.

Saksoncu drug? Ja? Sreća? Vlast mi širit?
Ta jesi l' ti to? Il sam sliep il gluh?

Radoš.

Ne, nemoj tako! Boleslava traži
Pa na noge se, udri preko Labe!
Ti tamo a Saksonci hrlo amo
Ko zmaj krvolok u slovjenski kraj,
Da kužnim dahom sažgu strn i klas,
Da u prah smrve gospodski ti dvor,
Da kopitom ti sgaze staro čelo,
Da iz srdca ti djeci toče krv.

Vojmir.

Vaj! — Stani! Djeco! Mila moja djeco!
Ne ne dam krvi! — Budi volja tvoja!

Radoš (za se.)

Ah!

(glasno.)

Čuj der! Rimski car ti Oto nudja
Markgrofiju za cieli rod i plod.
Bi l' ugovor na tvoje ime, reci,
Uglavio sa Niemci?

Vojmir.

Idi — radi!
Ja nemam više svoje volje. — Idi! (Ode.)

Pojav 2.

Radoš (sam.)

Oj stara ludo! Podji, vjeruj, podji!
Zar tvojoj sreći ja da budem pas.
Pa zašt? Ni kum ti niesam, niti brat.
Moj Radoš ti je svoj — i ničji više.
Široko razbojište nam je sviet,
Pa budi mudar — budi razbojnikom.
Gdje štogod ima, grabi — bit ćeš čovjek.
Dà, sila ti je prvi zakon svieta,
A bog je sebi svaki čovjek sâm.
Al pobratimstvo, ljubav, što je sve to?
Šta? Zasjeda je mudroj glavi sgodna;
Izà nje možeš oštrim nožem — umom
Ludjaka srećka mirno proburazit.
Poludio je, tko si gradi sviet
Na slabom srdcu, zdravi sgaziv razum
Tko sam si sreći svojoj vadi oči.
Dà! gradi, radi sebi — budi svoj.
Razvrženo je zavišću i biesom
Ko zimi jato gladnieh vukova
Slovinsko pleme. Neka. Nek se kolje.
Pobunio sam proti knezu narod.
A proti njemu kneza. Nek se grizu.
Nek briga skonča starca, razkoš sina,
A kćerka — Slavka — sva mi gori krv.
A kćerka Slavka — mora biti mojom.
Pouzdanici, druzi su mi Niemci
I spregnuti ću biedno slavsko pleme,
Nek robom bude, tko slobode ne zna,
Pameti hladna božice ti svieta
Ko jastrieb bistar nad ravnicom bujnom
Razapni sad mi svoja snažna krila.
Gle bogat plien se tvojim noktom nudja
Oj haraj, robi smrtonosnim kljunom
I kneževskom me tada vjenčaj krunom.
(Ode).

(Konac sliedi.)

VELIKAŠI U VELIKU GRADU.

Od J. J. Kraszewskoga. Pr. Al. T.

(Konac.)

15.

Povratak doma.

Putem od Adele do kuće imaše Josip dosta vremena misliti ob onom, što je počinio bio, i što još kani počiniti. Hladan zrak ugasi posljednju iskru uzrujana srdca njegova; Josip raztreznjivaše se, stade hladnokrvno nazivati se kukavicom, krivio se s prenaglosti, pomislio na sdvojnost — pa si ipak napokon ubio u glavu, da se više ne da uzmaći.

Uništiti nevinu ženu, ogovoriti ju pred mužem, osramotiti joj pošten glas pred svietom, jadom ogorčiti posljednje dane života staroj njenoj majci — bijaše to ne čuvena opakost.

Najgadnija sebičnost pod vidom ljubavi navela ga k tomu, sebičnost na krilih ljubavi, držeć u ruci mač mjesto ljubovne striele, imajuć oči otvorene, srdce plamenito i tvrdo kao komad kamena.

Jedna je samo misao mučila Josipa; nije mu žao bilo, što je izvršio osvetu, što je izgubio čistu sviest, nego ga je pekao onaj osvjedočaj: da bi — da je umio — postigao bio ljubavju ono, za čim se je zaman napinjao razbojničkim nasiljem.

Tà grofica mu je sama rekla, da bi mu poklonila srdce svoje, kad bi ga bila ljubila. Mogla li ga je sada ljubiti?

Josip idjaše i promišljaše.

— Ne bude nikad mojom! —

I vidi pred sobom grozne žrtve, kojimi je cilj svoj postići hćio.

— Zašto tako čeznem za njom? upita sama sebe. Zato, jer ne može mojom biti, odvrati mu sviest. Al ja sam uviek morao čeznuti za onim, čega niesam mogao postići. Siromak, želio sam si bogatsvo, bogat hćio sam zabranjene ljubavi, koju sam imao, bivši ubog.

I koracaše napried a srdce mu udaraše; zavidjaše svim, koji bijahu zadovoljni, koji si željahu samo ono, što mogahu postići.

Napokon dodje Josip kući, i zamišljen stupi u predsoblje. U dvorani bijaše čuti nekoliko živahno se razgovarajućih glasova. Josip otvori vrata, unidje u dvoranu i opazi kraj svoje žene — groficu.

Imao li je povući se natrag? ili ostati? ljutiti se? pozdraviti ju? smijati se? ili uteći? Josip ne znade, što bi činio. Srdce mu se treslo i udaralo u prsih, pred očima mu se smračilo — on ostade kao prikovan.

— To je on! povika grofica, sakrivši si oči.

— To sam ja! odvrati Josip, trseć se — koliko se dade — sačuvati pritomnost duha. Jest, to sam ja, gospodjo —

— To si ti nesramni čovječe! povika žena njegova Meduzinim glasom, ne mogavši s divana. — Znam sve!

Grofica ustade i hćede se udaljiti.

— Počekajte, gospodjo, reče Josip, uhvativ ju ljutito za ruku. Što ste rekli mojoj ženi?

— Sve!

— Svega zaisto ne! zagrmi zlobnik. Ženo, ta te je ženska prevarila, ona me je sama zavela, navabila me k sebi, sama mi se je u naručje bacila, kad sam joj se otimao, ona sama ne može zatajiti svojih listova.

— Svojih listova?! povika grofica.

— Polovicu dao sam ih taj čas grofu, a polovicu zadržao sam sebi.

— Istina! povika grofica, iztrgavši mu ruku, koju je on silno stisnuo bio, pisala sam te listove, dok sam još djetetom bila, dok još niesam nikomu pripadala, dok si još ne oženjen bio. Ali ti si me hćio zavesti, grozio si mi se ocrnjivanjem, osrambom, razstavom, a ja se kunem pred Bogom, da sam nevina. Možeš li se ti zakleti?

— Zaklinjem se, viknu Josip biesno.

Grofica kriknu grozno, ustade, sklopi oči i pohiti k vratima. Bijaše čuti, kako brzo silazi preko stubâ; nato se krenula kočija i zatutnjila, kao tutanj groma, koga munja udarila Josipu u srdce. Njegova žena ne mogavši od ljutosti ni rieči izustiti, sjedjaše na divanu; lice joj pocrvenilo; dihaše težko i kratko.

— Idi, idi mi s očiu! povika za čas.

Josip stajaše zamišljen.

— Idi! zapovjedi strožije.

Josip ne odgovaraše.

— Seli odtuda! viknu Lukrecija još jednoč.

— Iz te kuće? upita Josip.

— S mojih očiu!

— Na uviek?

— Seli odtud!

— Ti me okrivljuješ, Lukrecijo, ženo?

— Što, možebit si nevin, podli čovječe? Smieš se još tako hiniti, kad si malo prije prisegao, da si mi bio ne vjeran.

— Kriv sam, reče ljutito Josip, i kajem se s toga.

— Ti, ti bi se kajao, ti? koji si me tako nepošteno varao, ti? ali čekaj, ja ću se osvetiti.

— Lukrecija zazvoni i lupi zvoncem o pod. Josip sjede.

— Neka mu donesu ono odielo, koje čuva u spomen svoje negdanje biede, u kojem bi bio poginuo, da se niesam zauzela za njega, i svoj imetak s njim podielila. Neka otidje s tim, što je imao, jer me je prevario i izdao. Odlazi i to nauviek!

Josip protrnuo vas te ne mogaše ni rieči progovoriti, u ušiuh mu zvonilo, pred očima mu se smračilo, srdce mu udaralo, a ruke trle mu se grčevito jedna o drugu.

— Odlazi gol, kakov si došao! povika žena, umri gladom, ubij se, ja te ne ću žaliti, jer ti nigda oprostiti ne ću. Niesi me morao ljubiti, niesi bio dužan ljubiti me, oprostila bih ti hladnoću, ali nevjere nikad.

— Imam prâvo ostati ovdje kao u svom domu, reče odvažno Josip, tiho ženo! šuti, ili otidji sama.

Lukrecija sgrabi zvonce sa zemlje te sva gnjevom usopljena sazva služinčad.

— Čim pisneš, čim vikneš, ženo, ubijem te, ili te pošaljem u ludnicu — šuti!

— Ti moraš još danas na ulicu — prosjače! — Sluge strkale se na glas zvona i ustavile se na vratih.

— Bacite ga na ulicu, povika žena, strgajte s njega to odielo i van s njim, van na ulicu! čujete li! Sluge skanjivahu se.

— Bježite po liečnika, ona je u groznici.

— Tko je vaš gospodar? povika Lukrecija, namah ga izbacite, inače ću vas sve protjerati iz službe.

Jedan ju samo sluga posluša, jedan, koga je Josip taj dan u jutro nogom lupio bio; taj biesom uvredjena još srdca baci se na Josipa.

— Molim, gospodjo, reče odriješito. Ja sam sluga i moram vršiti ono, što mi se kaže, ali zato ne ću imat ništa odgovarati.

To rekav približi se k Josipu, koji sgrabiv stolac udari ga po glavi.

Ta obrana, koja je imala druge zastrašiti, razjari i ostale sluge; ovi pograbiše Josipa i uzprkos njegovu otimanju i njegovoj viki, na koju se sva kuća strkala, svukoše mu haljine i svezaše ga. Lukrecija pristupi k nadvladanomu, lupi ga nogom u lice, pljunu mu u oči i zapovjedi baciti ga na ulicu.

Izprebijan i polumrtav podignu se domala Josip i pogleda gor na prozor. Nad njim, na prozoru stajaše još osvetljiva žena sa sviećom u ruci, s vatrom u srdcu i očiuh, vičuć:

— Idi, nevierna psino, gol kao što si došao, idi prosjačit i crkni gladom.

16.

O moja majko!

Skoro gol protjeran iz kuće stajaše Josip na ulici, razmišljajuć, da li ima očekivati zoru, ili se utopiti već u tom sdvojnom trenutku, u kom ne imaše ništa više na svietu, za čim bi žalio. U srdcu stade mu se odzivati sviest slabim glasom.

Josip nije plakao; stajaše na jednom mjestu misleć na osvetu, na minuli život, minulo bogatsvo, za kojim je uzastopce sliedila nužda; sve mu se pričinjaše dugim, težkim snom, koji mu je ostavio nemir u prsih i grižnju sviesti na uviek.

Kamo da ide? što da radi? Kao prosjak pritisnu se uz vrata, da se obrani od noćne studeni i sakrije pred prolazećimi. Pogledav na zemlju opazi pod nogama mali svežanj svojih stvari, uzme ga pod pazuho i idjaše ne znajuć kamo.

U najtamnijem kutu na crkvenih stubah navuče na se svoje prijašnje odielo, koje je negda pokrivalo njegovu blaženu sirotinju. Potom idjaše dalje. Putem vidio je iste osobe, iste posmjehe, slušao ista pjevanja, iste razgovore, a on koracaše sam; prijašnji bogataš vraćaše se sam samcat bjedniji nego li zvier na ulicu bačena, jer njoj se ipak tko to smiluje, ali čovjeku nitko, čovjeka se boji.

Josip pridje k Adelinu stanu. Prozori bijahu još razsvietljeni; Josip penjaše se po stubah, otvori vrata i unidje. Adela spavaše na divanu, grof šetaše se po sobi, ne poznade ga i pristupi k njemu povikav:

— Što tu tražiš?

— To sam ja! reče Matija.

— Ti? povika grof ne vjerujuć svojima očima. Adela se probudi i od straha ciknu.

— To je Josip, reče grof, što mu se je dogodilo?

— Što je to?

— Žena me iztjerala iz kuće.

Grof i Adela protrnuše.

— Radi toga, grofe, što sam ti bio prijateljem. Tvoja žena, doznavši, da sam ti sve očitovao, ocrnila me pred mojom ženom; ta ljubomorna — rad nevjere — —

— A to je prekrasan slučaj! reče grof obrnuv mu ledja i ne slušajuć ga više.

— Što misliš sada činiti?

— Ne znam.

Matija sjede na stolicu, obori oči k zemlji i zamisli se. U to opazi kako se sjaju po podu razbacani dukati, za kojimi se prije nije hćio sagnuti, i stade ih kupiti.

— To je vas moj imetak, pomisli si.

Grof šetaše se šuteć po sobi.

— Biti će sada dvie razstave, reče domala grof, jer će tvoja žena sigurno o tom nastojati. Nije li istina? Što ćeš početi tada?

— Na razstavu ne pristajem, reče Matija, van — van —

— Van da ti plati, reče grof smiešeć se.

— Van da me prisile.

— Možebit da i moja žena ne privoli na razstavu, reče grof.

— Možebit.

Ušutiše iznova.

— Od našega sutrašnjega dvoboja ne ima ništa, reče grof, uviditi ćeš i sâm, da —

— Da sa siromakom ne možeš biti u nikakovu odnošaju.

— Je li ti što prepisala?

— Nije ništa.

— Tim gore! propao si, gospodine Josipe.

— Podići ću parnicu.

— Bez novaca?

— Ti ćeš mi uzajmiti, grofe.

— Za to, što si me lišio žene!

— Za to, što sam ti pomogao, kad ti nitko pomoći ne hćede. U ostalom još ćemo medju sobom obračunati.

— Ne znam, da bih ti bio štogod dužan za ono prijateljstvo, koje je mjesto mene, išlo moju ženu.

— Zaboravljaš, gospodine grofe, da kad bi tomu doista tako bilo, ne bih ti tada o tom ni rieči govorio — već bih to tajio pred tobom.

— Silno je vino, reče hladno grof.

Josip umuknu.

— Sluga sam, gospodine, reče za čas grof. Ja mislim, da ćete otići i da ne ćete više dolaziti ni k meni, ni u ovu kuću.

— Što se vas tiče, drage volje, nu mislim, da je ovdje gospodaricom gospodična Adela, i da će dozvoliti mi prenoćiti u predsoblju ili na njenu hodniku.

Adela ustala, zarumenila se, kao da se je poplašila, bijaše neodlučna, otvorila usta i opet ih zatvorila.

— Imam li otići?

Adela pobliedila, bojala se valjda kakova očitovanja iz usta Josipovih.

— To zavisi od gospodina grofa, kad bi na moju bilo — —

— Razumiem, reče Josip i udalji se.

Skupa s njim izadje na ulicu gnjev i osveta. Josip koracaše k domu, gdje je prije stanovao za dva forinta na mjesec u sobici četvertoga kata, ali njegov prijašnji stan bješe iznajmljen. Na prozoru opazi Josip mladića, kako na flautu svira i gledje na spavajućega mačka, koji je pred njim ležao.

Bijaše to mačak Macan, stari prijatelj Matijin, koji je sada postao prijateljem njegova nasljednika.

Josip uzdahnu, udalji se od kuće i poče promišljati. Sviest mu govoraše glasno: za griehom sliedi uzastopce kazna

Josip hiti od sebe svežanj i podje na most.

Polagano dodje na sred mosta. Tu baci oči pune boli i gnjeva na grad, na cio sviet, na svoju prošlost, i obliju ga goruće suze. Nato izvadi iz njedara dugo ne vidjenu uspomenu, majkom mu o vrat obješenu, škapulir naime, komu je pobožna majka povjerila bila sina svoga na putu ovoga života.

Josip pogleda na škapulir te iz ne pokvarena još kutića srdca njegova prodre se uzdah:

— O moja majko!

Na to mu grozna sdvojnost, zapuštenost, nužda, bieda odnesoše prisutnost duha. Bog ga je ostavio, jer je bio zločincem; majke mu ne bijaše na svietu, niti ikoga! A u srdcu njegovu, negda čistu, ugniezdila se crna ljaga zločina.

— O moja majko! zavapi Josip suze roneć, i — baci se u Vislu, vapeć posljednji put: O moja majko!

Utopio se i voda primila svoju žrtvu, a s njom zabludu ciela života i kajanja jednoga časa.

17.
Posljedice.

Čovjek može kakov čin izvesti ili ne, ali nije kadar zaustaviti mu posljedica.

Josip-Matija umre, nu smrt njegova ne ustavi kola nesreće, koje je pokrenuo bio svojim životom.

Grof se dade razstaviti sa svojom ženom, koja je usljed Lukrecijinih spletaka izgubila dobar glas, te nije više mogla biti drugaricom njegova imena i života. Njena stara majka polažuć na žrtvenik božji posljednji ostanak suza i boli, moljaše se za smrt i dokonča napokon svoj gorki, otrovani život. Bivša grofica baci se sdvojno u vrtlog života, kojega ime bojala se prije izustiti.

Grof se ne oženi više, igra i piće uništiše mu ono malo života, što mu je još preostalo bilo. — Umro, a za njegovim liesom stupahu stari sluga, pas i Adela, ta tri uzanj mekanično prikovana stvora.

Lukrecija, Josipova žena, porodila sina, ali osvetljiva ne hćede ga nikad viditi, te sirotče odgojeno bješe u kuhinji, ne izustiv nigda najsladje rieči: majko, ne čuv nigda imena: sine. Po njenoj smrti, kad je bogatstvo došlo u njegove ruke, ne znade ga uživati, i cio mu život ne bijaše ino, van dugo ubožtvo pameti i krieposti, dugo zviersko uživanje života.

Ostavio je iza sebe djecu u nahodištu i umro na ulici.

Treba li siromaku uztrpljivosti, da uzmogne podnositi breme nevolje: to bogataš, da umie biti bogatašem, mora imati razuma, srdce dobro ili hladno, a dušu plemenitu ili nikakovu.

Siromak iz bogataše ne može snositi svoje nevolje, bogataš iz siromaka ne umie uživati svoje sreće, van dušom plemenitom ili nikakovom.

Dalnjih posljedica života Matijina, koji bi bio sretan, da je ostao ubog, ne umiem nabrojiti.

Kaznom bijaše Matiji, što ga je sve zaboravilo. Kad su nakon duga propitkivanja napokon saznali tko je — naredi žena, da se pokopa, nu nijedan prijatelj ne dodje ga pogledati, samo mačak Macan, prijatelj i drug njegove sirotinje, tražeć miševe po vislanskoj obali, pritrča k njemu, onjuši • ga, zamijuknu i pobježe opet na svoj krov, na kom je živio i umro.

Oni, koji su zakapali Matiju, položiše ga u zemlju naga, kakov je došao bio na sviet, i nitko ne bijaše toli milosrdan, da bi nad grobom samoubojice napisao bio: Pokoj vječni daruj mu, Gospode!

POUKA.

Severin na Kupi.

(Sa slikom).

Tko od našinaca ne poznaje ili nije barem čuo pripoviedati o veličanstveno i divno izvedenoj Lujzinskoj cesti, koja spaja Karlovac sa Riekom i našim primorjem. Kad li ovom cestom, koju je zrelo i domišljato rodoljubje biskupa Vrhovca zasnovalo, a visoko umje glasovitoga gjenerala Vukasovića, kakono taj velikan sam reče, pomoćju „novaca i primoraca“ izvelo, iz Karlovca prama moru na put kreneš, svuda te cesta više milja daleko vodi kroz liepe i romantične priedjele, preko nizkoga gorja i ubavih dolina, kojimi teku rieke Dobra i Kupa, ali na nijednoj točki ne otvara ti se tako mio i krasan pogled, kao kad dodješ iza pet sati puta u mjesto Klanac, te pred tobom pukne dolina, u otražku koje opaziš u divotnom položaju na strmini iznad same Kupe grad i mjesto Severin. Plodna dolina, utisnuta medju visoka kamenita brda, izpod kojih s one strani prolieva se i na zakuke prolazi bistra Kupa, a s ove strane kroz striènje prokrčena je Lujzinska cesta, pitoma sela na kraju doline izpod briega, kojega glavica nasadjena je vinovom lozom, i nakićena mnogobrojnimi zidanicami, starinska crkvica na obronku, i odtraga Severin sa liepim svojim gradom, i još dalje o tragu crne planine, gustom šumom obrasle — sve to u kupu predstavlja ti sliku, da ako i veličanstveniju jedva ju ljepšu i dražestniju uživaš i na samom visokom Jelenju, gdje ti se pogled na hrvatsko more otvara.

Severin nije mjesto niti veliko niti znamenito, ali će i opet rodoljubu biti milo, čuti što godj i o njegovoj prošlosti. O postanku Severina i o njegovoj davnoj poviesti ništa nam nije poznato. U srednjem vieku dospio je u vlastnost knezova krčkih Frankopana, valjda im ga darovao g. 1193. Bela II. zajedno sa obližnjim Bosiljevom, kada i čitavu županiju Modrušku. U listinah se spominje čas pod imenom Lukovdol, čas kao Siverin ili Severin. Sada je staro župno mjesto Lukovdol gotovo jedan sat hoda udaljeno od Severina. Pri diobi imanja medju sinovi bana Nikole Frankopana oko g. 1440. zapadne Severin njegovu sinu Stjepanu, te ostade kod loze Ozaljskih Frankopana sve do smrti posljednjega njezina ogranka Stjepana Ozaljskoga. Kad radi baštine iza ovoga nastade medju sinovi Nikole Zrinskoga, Jurjom Krištofom i Nikolom, te Gašparom, Jurjem i Nikolom Frankopani Tržačkimi (prozvanimi tako po gradu Tržcu na Korani) razpra i pravda, dospije Severin na temelju g. 1581. medju parci sklopljene nagodbe ujedno sa novim gradom na Dobri, Zvečajem na Mrežnici i Novim kod mora na Tržačke Frankopane, naročito Gašpara i njegovim sinove Jurja, Nikolu i Vuka. Ovi se svi izrediše kao vlastnici grada i imanja Severina, a za njim sliediše u gospodstvu Vukovi sinovi Gašpar, Juraj i nesretni Franje Krištov. Ako se i ugodiše Frankopani i Zrinjski pred sudom radi nasljedstva, ipak je još dugo u njih tinjala medjusobna mržnja i trvenja i progonstva medju njimi trajahu sve do zaruke Katarine Frankopanove sa kasnijim banom Petrom Zrinjskim, kojim se vezom obje ove glasovite obitelji opet sprijateljiše, ali i skupnoj propasti u susret podjoše. Kako je poznato, pogibe posljednji hrvatski Frankopan Franjo Krištof g. 1671. u Bečkom Novom Mjestu u mladjahnoj jošte dobi na stratištu, ostaviv iza sebe obožavanu svoju suprugu, mladu, liepu i nježnu Gjuliju, rodjenu Mljetčanku, za kojom je neprestano u zatvoru cvilio, i od koje se nikako živ razstati ne mogaše.

Kao što u ratnih poslovih, tako se je odlikovao i kao uman gospodar i skrban štitnik svojih podanika glasoviti Vuk Krištof Frankopan, koj kao veliki gjeneral i zapovjednik sve hrvatske i primorske krajine umre g. 1652. u Karlovcu, i to kao što Vitezović u svojoj kroniki spominje, oplakan od sve krajine. Frankopanska imanja kao što i sva Hrvatska stradahu do strahote u to doba od Turaka, a kroz Bosiljevačke i Severinske strane prelazili bi Turci na pljačkanje u Kranjsku. Naravski da je usljed toga sve opustilo, i Vuk je imao silna posla, dok je svoja imanja uredio. U pusta sela naseli on nove kmete i slobodnjake; naročito je naselio takove na Goricu kraj Severina g. 1622. i g. 1636. na Plešivicu. Za njegova doba nastane se oko g. 1602. na zemljištu Severinskom i Vitunja grada oko Vrbovskoga

do Gomirja pravoslavni uzkoci, sbog čega osobito pako sbog zauzeća kaštela Gomirskoga po njemačkih vojnicih ljuto se potužiše Frankopani i na hrvatskom saboru i kod nadvojvode, kasnijeg cesara Ferdinanda II., koj je krajiškimi poslovi tada ravnao, ali poslije, osobito odkako je Vuk postao zapovjednikom krajine, podupirao je i sam te nove naseljenike, a njegovi sinovi pomagali su ih pače i kod podizanja i zidanja monastira u Gomirju, kojemu manastiru Gjuragj Frankopan osjegura pravice i zemljišta poveljom, koja se i još danas tamo čuva.

Zrinjske i Tržačke spominje i danas narod oko Bosiljeva i Severina, ali veli o njih da su morali propasti, jer da su se odviš uzoholili bili.

Poslije propasti kuće Frankopanske dospješe njihova imanja na kraljevskoga fiska, te jih je upravljala najprije Gradačka, a zatim ugarska komora. Od strane komore bješe postavljen nadzirateljem zaplienjenih imanja neki Grgur Pavišić, a fiscus Bosiljeva i Severina biaše sve do g. 1683. Juraj Kukuljević, prije službenik Frankopanski. Jednu godinu kašnje pokloni cesar Leopold Severin za zasluge, stečene tjeranjem buntovnika Zrinjskoga, Frankopana i njihove družine Ivanu Franji Oršiću, velikomu kapetanu u Skradu i Bariloviću, povisiv ga ujedno sa krajiškimi častnici Stjep. Vojnovićem i Krištofom Delišimunovićem na čast baronsku. Od to doba stekoše ovi starinski plemići Gorički i poslije Slavetički velike časti i imanja, primiše velike i gizdave naslove i pisahu se velikimi i nasljednjimi župani županije Modruške. Ali od već dugoga vremena znatno i oni malaksaše, a ostalim obiteljim, koje se padnućem Zrinjskih i Frankopana podigoše, ne sta već odavna traga i glasa, dočim pravoga i glavnoga začetnika i uzročitelja propasti dvijuh najuzoritijih hrvatskih obitelji, nasilnoga i ohologa njemačkoga gjenerala grofa Ivana Josipa Herbersteina zadesi ta sudbina, da mu u Karlovcu po grobu, nad kojim on za zadušbinu veliku i bogatu crkvu sv. Josipu sagradi, pošto je ta crkva već dugo porušena, marva gazi i prah se pravi.

Obitelj baruna, kasnije grofova Oršića držala je Severin do g. 1823., kad ga grof Karlo Oršić proda plemiću Ambrozu Vranicaniu Dobrinoviću, kojega sin Emanuel i sada ga drži.

Dvaput jošte spominju ljetopisi Severin. Prviput g. 1736., kada mitropolit Karlovački naumi u Severinu novu grčko-istočnu biskupiju utemeljiti, a biskup se Senjski Benzoni s uspjehom tomu uzprotivi. Drugi put se spominje Severin podignućem Severinske županije, što se dogodi g. 1776. po odredbi kraljice Marije Terezije. Ova županija, koja se je samo deset godina uzdržala, jer ju cesar Josip g. 1786. dokide, zauzimaše prostor od Kupe do mora ujedno sa gradom Riekom, koj Marija Terezija opet Hrvatskoj pripoji. Skupštine županijske držahu se u Mrkoplju, u Karlovcu i na Rieci.

Vlastelinstvo Severinsko sastoji se većom stranom od šuma, kojih je nekad još mnogo više bilo. Tržački Frankopani stanovahu ponajviše na Bosiljevu, a Severin polažahu osobito radi lova, koj je ovuda izdašan i dan danas jošte. Izim toga gojilo se u Severinu vinogradarstvo. Kad su kraljevski komisari g. 1670. zaplienili stvari po zrinsko-frankopanskih gradovih, nadjoše u Severinu razmjerno mnogo vina, premda su u njem već prije toga pljačkali bili njemački oficiri iz Karlovca.

Izmedju zvjeradi imade medjeda, vukova, pak košuta i sada po Severinskih gorah; negda bilo je i jelena, od kojih posljednjeg ustrieli g. 1850. pok. dr. Josip Vranican.

Na našem liku predočuje se Severin sa jugo-iztočne strane. Odtraga vidi se grad sazidan na nešto povišenom grebenu nad Kupom. Osnova mu je četvrtouglasta; iztočnu stranu kriju mu dva obla tornja, a odtraga imade još jedna četverouglasta stublina, u kojoj je sada kuhinja, a negda bijahu u njoj glavna gradska vrata, do kojih vodjaše most lančenik.

Grad je jedan kat visok, i dobro sačuvan, pošto ga je još g. 1803. grof Oršić sasvim temeljito za sebe i svoje potomke, kako napis nad vratima glasi, popraviti dao.

S prieda na slici vidi se učiona Severinska, jedna izmedju najljepših i najvećih u Hrvatskoj, koja je sazidana brigom i nastojanjem pok. sudca i vlastelina Dr. Josipa Vranicana. Ovaj zaslužni i nezaboravljeni rodoljub, koj no g. 1866. na sveobću žalost domovine u najvrstnijoj muževnoj dobi preminu, počiva u grobnici crkvice pred gradom.

R. L.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Julijo Klovio,

hrvatski slikar XVI. vieka. (Konac)

Redovničko zvanje dalo je Kloviju priliku, da dotjera svoju vještinu u sitnoslikarstvu, nu kad je nesrećom slomio na putu nogu, te s toga ležao bolestan razsrdi ga nehajstvo i spletkarstvo fratara, te pomoćju zaštitnika kardinala Grimania ostavi Julijo

redovničke halje i budne svjetovnim svećenikom te se preseli u Perugiju. Tu sgotovi Klovijo uz ostale mnogobrojne radnje za Grimania jedno od svojih najznatnijih djela. Uresio je najme rukopis „Poslanice sv. Pavla na Rimljane“, djelo divno i do najtanjih tančina izvedeno. Rukopis bje poslije (1738.) prodan u Englezku za 10.000 for., i prije nekoliko godina izdan šarotiskom. G. 1540. pozva papa Pavao III. toga slavnoga slikara na svoj dvor u Rim. Iz one dobe znamenito je kraj mnogo inih slikarija, crtanje psaltira

Severin na Kupi.

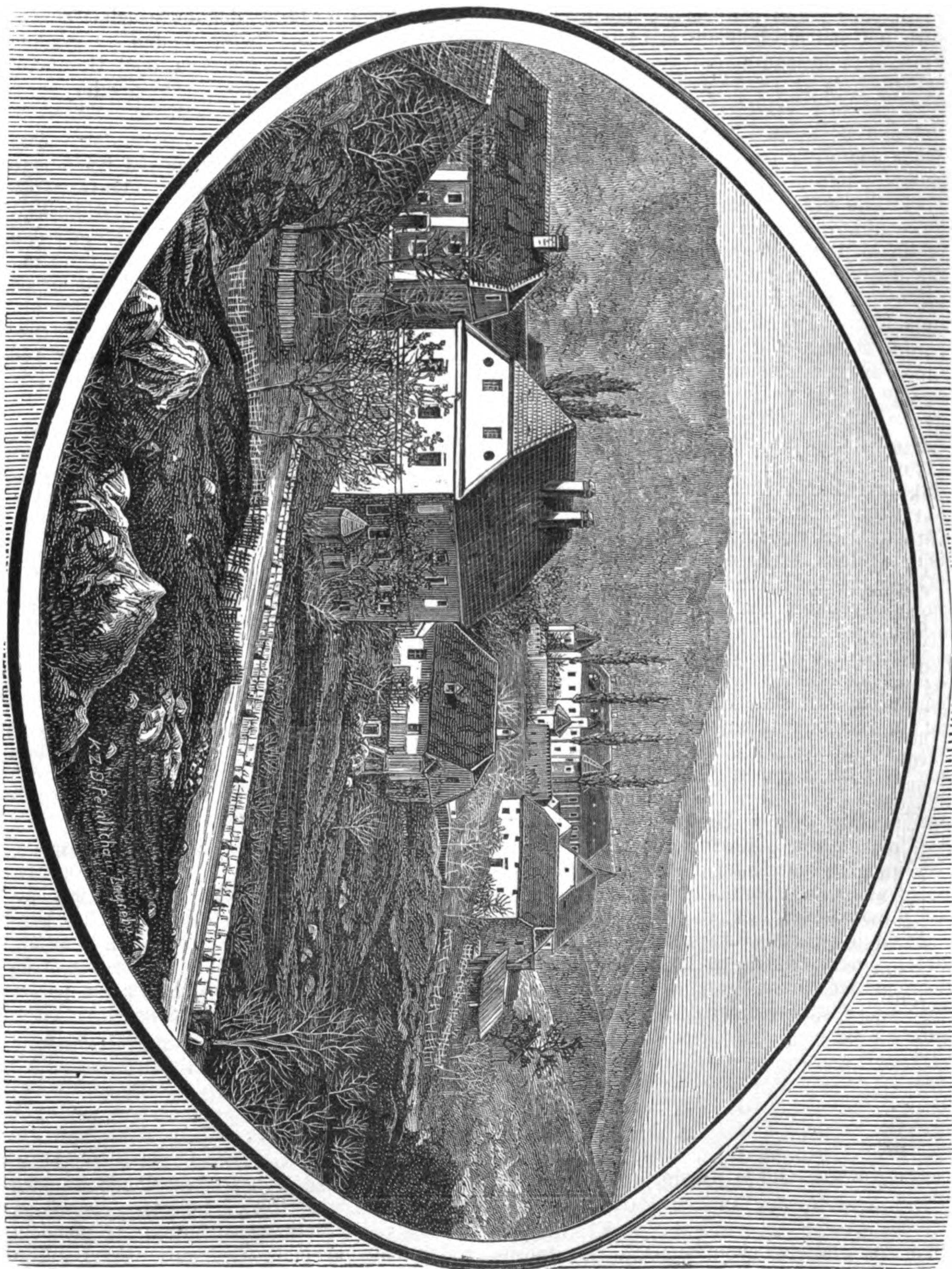

Davidova. Klovijo smisli tu novu vrst slikarije, gdje se naime slika kao pod koprenom prikazuje. Premda svećenik ne mogaše se umjetnik oteti čuvstvu ljubavi. Tu upozna se s liepom Njemkinjom, s kojom je izmjenjivo slike, te su se do danas sačuvala njegova pisma pisana njegovoj miljenici. U to doba naslika nekoliko molitvenika za razne evropske vladaoce, mnogo slika a navlastito slike za „božju komediju" Dantovu. U Rimu boravio je većim dielom tvoreći mnogobrojna bezsmrtna djela, samo je kratko vrieme živio na dvoru slavnog fiorentinskog vojvode Kozme I. Naša zadaća nije ovdje nabrojit sva djela Klovijeva, to je učinio g. Ivan Kukuljević u svom „Slovniku jugoslovenskih umjetnika, samo velimo, da svi kritici umjetnički ne nalaze dosta rieči, kojima se čude umotvorom našega zemljaka, da jedan Francez kliče zanešen „jedva je vjerovati, da bi ljudska ruka mogla crtati na papiru toli divnih toli finih slikarija. O Klovijevih djelih postoji u svih jezicih ciela literatura, on bijaše jedan od najslavnijih muževa svojega vremena, a i dan danas nije ga nitko u sitnoslikariji nadkrilio. Ne mogući upuštat se u potanje opisivanje njegove radnje, ne možemo ipak zašutiti najslavnijeg djela, koje se dan danas u knjižnici napuljskoj u osebnoj skrinji čuva pod više ključeva, te koje se samo uz vladinu dozvolu vidjeti može. Vieštaci ciene tu knjižicu na 30000 zlatnih dukata. To djelo, načinjeno za kardinala Farneza molitvenik je posvećen djevici Mariji, napunjen divnimi slikami iz starog i novog zavjeta, mnogobrojnimi arabeskami, cviećem, zvjerinjem. Vieštaci vele, da bi Klovijo bio bezsmrtnim, da nije ništa izradio, van tu knjižicu.

Radio je doduše i velikih slika, koje su izradjene i pomnožane po znamenitih drvo i bakrorezcih, ali sitnoslikarija bijaše mu glavnom zabavom. Klovijo doživio je 80 godina. G. 1578. naime umre u Rimu, u dvoru svoga zaštitnika kardinala Farneza, a zakopan je u crkvi „sv. Petra u verigah" gdje mu još i sad spomenik od crna mramora stoji. Za čudo je, da je smrtan čovjek za svog kratkog života izveo desnicom rukom toliku silu znamenitih i težkih djela, kojim u istinu para ne ima. Nu žalost zamjenjuje ponos, kojim Hrvat Klovija svojim zove, kad se pomisli, da mu većina slavnih djela pala u tudje ruke, da se nije hrvatski narod do novijega vremena ni sjetio imena Klovijeva, premda on sam kraj slavovanja čitavoga svieta nije zaboravio, da ga je rodila hrvatska majka. Umotvori Klovijevi raztrešeni su sada po prvih sbirkah čitavoga svieta. U Londonu imade 6 komada, u Oxfordu 1, u Cambrigdu 1, u Parizu 1, u Sevilji 2, u Rimu 7, u Napulju 7, u Fiorenci 5, u Milanu 2, u Mletcih 1, u Genovi više komada, u Beču 3, u Sibinju 1, u Zagrebu 3 komada i to: žena zagrnuta plaštom, risarija od ruke Klovijeve u sbirki g. Iv. Kukuljevića; „nevjerni Toma pred Isusom" takodjer risarija u istoj sbirki, i „Misal" u blagajni zagrebačke prvostolne crkve. Misal ovaj odlikuje se obiljem živahnih raznolikih svetih i svjetskih, ozbiljnih i humorističkih slika, navlastito znamenita je slika, gdje zecevi peku na ražnju lovca.

Klovijo vanredan je pojav ne samo u našem narodu, već upravo u svietu, on je najbolji svjedok o sili genija ljudskoga, koj se uza sve priepone izvine na vidik čitavoga svieta do vječne slave, i maleno hrvatsko seoce Grižani doista je vrlo znamenito mjesto u poviesti ljudske umjetnosti. Toliko o Kloviju u kratko. Tvrdo se nadamo, da ćemo našim štiocem moći priobćit nekoliko slika od te bezsmrtne hrvatske ruke, za sada priobćismo Klovijev lik, nalazeći se u ambrazkoj sbirci u Beču, što ju je sam izveo na čast svoje ljubovce.

Narodno kazalište.

Zadužismo se donekle našim čitaocem. Duže vremena niesmo govorili o našem kazalištu. Svakako valja nam se odužiti. Ponešto kanimo taj dug ovim člankom namiriti, ponešto, velimo, jer niesmo ni pošto naumili pisat o dobrih i nedobrih novicah, koje za posljednjeg vremena ugledaše prvi put svjetlilo našega pozorišta. Te novice prepuštamo „kazališnim listovom." Ovaj put govorit ćemo o staru komadu — o „Lowoodskoj siroti", jer se je u njem prvi put pojavila nova glumica, gospodjica Marija Barabaševa kao Jeane Eyre. Njoj i samo njoj budi danas naše pero posvećeno. Nije se ni malo čuditi našoj radosti, kad se na našem pozorištu pojavi nova — mlada sila. Za prvo smo smrtni ljudi, mladost protiče strelimice. Za drugo ima u Hrvata i Srba samo tri pozorišta, a i za ta tri malo glumačkih sila prvoga reda. Za treće traži obćinstvo od dana do dana više. A za četvrto daje nam samo kakov sretan slučaj novih sila, jer u nas ne ima redovite kazališne škole. Ime „Marija" nekako je čudno svezano s našim pozorištem. Imamo Mariju Perisovu, Mariju Ružičku, imadjasmo — žali bože da je više ne imamo — Mariju Jelensku, imat ćemo i Mariju Barabaševu. Prvoga pokusa gdjice. Perisove ne vidjesmo na svoje oči, ali sudeći po posljedicah morao je biti pun nade. Jelensku i Ružičku vidjesmo prvi put, prvu kao „Lujzu" u Šillerovoj „Spletki i Ljubavi," drugu kao Jeane Eyru u „Lowoodskoj siroti" a na sviećnicu ove godine vidjesmo Mariju Barabaševu opet kao Jeanu Eyre. Sva tri puta uzradovasmo se ne malo, sva tri puta probudi se u nas liepa nada, i sva tri puta nameće nam se

za čudo isti prigovor, a ipak je individualnost svih trih glumica posve različna. Nehotice nukaju te ovi pokusi na uzporedjivanje.

Nije nam dakako ni na kraj pameti slagati gdjicu. Barabaševu sa sadanjom Ružičkom ili Jelenskom. Mi možemo dakako samo prve pokuse uzporedjivat. Jelenska, po licu liepa, ima mehak, elegičan glas, pa ako je i bistroumna bila, naginjala je vazda na romantičnost i sentimentalnost, zato je i manje uspievala u finoj konverzaciji kao i u strogoj klasičnoj tragediji. Ružička, osobom zanimiva, radi više duhom, te umie i u lakom francezkom dialogu Sardou-a i u Shakespereovu stihu — n. pr. Julija — izradit ulogu do najtanje tančine. Gja. Ružička postala je vještakinjom duhom i revnošću. A gospodjica Marija Barabaševa? I opet velimo, da tu ne možemo pisat običnu kritiku kao o kakvoj engažovanoj glumici. Gdjica. Barabaševa jest mladica od 14 godina. Tielo joj je savršeno, za njezine godine za čudo razvijeno, lice simpatično i izrazito, oko živo, glas jak, premda s njezine mladosti ponešto nejasan. Ali što je u naše vilinske novakinje najznamenitije, jest svakako duboko tragično osjećanje, vatreni zanos; u nje prelieva se uloga u srdce, a srdce ju prikazuje neposredno bez primisalja svietu, a to je za djevojku od 14 godina mnogo, možebit i premnogo. Nu reći će tkogodj, gdjica. Barabaševa učila je prije svoju ulogu sa učiteljem. Dà, i one dvie njezine prednjakinje učiniše tako, al uza sve to razabrat će izvježbano uho, da li koj glas izvire iz srdca ili samo iz grla, kao što se i kod pjevača razabire, da li iz grla ili iz prsiu pjeva. A srdce smo i predobro čuli u Jeani Eyre gdjice. Barabaševe, kadšto dapače toliko, da je za njim zaostao glas, gubeć se u neugodnu oštrinu. A taj zvon srdca bijaše toli živo praćen kretanjem cieloga tiela, plamenom očiu, da jamačno nitko podvojiti ne će, da će gdjica. Barabaševa za koju godinu biti izvrstnom tragedicom na našem pozorištu.

Nu je li probitačno bilo, gdjici. B. kao prvu ulogu dati „Lowoodsku sirotu“? Ne mislimo. Pokojna Birchpfeifferica skupila je u Jeani Eyri sve moguće osjećaje, strasti i protivštine — a Jeane Eyre ima u sva 4 čina mnogo posla.

Mekanično i duševno gradivo, što ga glumica svladat mora, veliko je i naporno, a ponavljanje strasti i osjećaja, kojih u životu doživio nieşi, jošt većma je naporno, ako si žarke, žive naravi. Gdjici. Barabaševoj ima tek 14 godina, ona se je tekar razvila, a s druge je strane živa, vatrena. Toliko napora vrći na mladjan jedva procvjetao organizam nije po našem mnenju mudro, jer se mladoj glumici takovimi pokusi kvari i zdravlje i snaga. A to neka si prije svega čuva gospodična.

Rekosmo prije, da nam se i kod gdjice. Barabaševe nameće isti prigovor, kao što i kod Jelenske i Ružičke — a to je nenaravni način deklamacije, koja hrvatsko uho vriedja. Ono pjevuškanje, previjanje i muklo izgovaranje rieči sjeća nas stare njemačke škole te je dugo vremena i na hrvatskom pozorištu pravilom bilo. A to ne valja. U nas može po našoj naravi i ćudi vladat u prikazivanju samo jedan i to realistični pravac. U nas treba rieči punim jasnim glasom i naglasom izgovarati, u nas ne gutaju se slovke kao što u njemačkom jeziku. Narav i samo prava, zdrava narav mora, da je geslom svih naših glumaca. I opet oćutismo, od kolike da nam je potrebe domaća kazališna škola. Zato preporučamo gospodjici, da se priuči priprostoj, naravskoj deklamaciji, a prije svega, da neprestano hrvatski govori. To iztakosmo, jer nije nam zadaća ni hvaliti ni kuditi, već pravedno suditi i svjetovati, a tim iskrenim savjetom pozdravljamo gospodjicu B. od srdca na našem pozorištu, veseleći se, da nam se je pojavila nova, mlada sila, u koju je narav vrgla mnogo vrlina za dramatičnu umjetnost.

A. Š.

LISTAK.

Naša opera. Na našem pozorištu pjevaju se izmjenice opere „Trovator“, „Faust“, „Ernani“, „Rigoletto“, „Prodana nevjesta“ i „Mislav“ većom stranom dobrim uspjehom. Libreto „Mislava“ morao bi se ponešto preradit. Dne 16. t. m. pjevat će se prviput Auberov „Crni domino“ (Le domino noir). Ne možemo, da ne zapitamo u svoj skromnosti, šta da je pokojni naš Lisinski skrivio, te ne čujemo njegove glasbe. Kad se može „Trovator“, „Ernani“ i „Ciganka“ na novo uvježbati, zašto ne bi doista liepa opera „Ljubav i zloba“? Ali čemu to? Oni, kojih se takovi prigovori tiču, ne čitaju kritike, jer su valjda uzvišeni nad svakom kritikom. Blago njima! Po svoj prilici drže se oni zlatnog načela mudrog Shakespeareovog porotnika, koj veli: „Za vašu fiziognomiku recite bogu hvala, pa se mnogo ne prčite, a pisanjem i čitanjem možete se izkazati, gdje nikomu takovih ludorija ne treba“. Ergo Lisinski requiescat, car tel est mon plaisir.

Dežmanov Ljutovid. U posljednjem broju saobćismo Dežmanova Ljutovida. Tom prilikom izosta opazka, da to nije cjelovita pjesma, već

samo prvi dio poveće epično-romantične pjesni, koja je imala biti — kako nam pokojnik reče, — izpjevana u šest dielova. Nemila smrt nije dala, da naš Ivan svrši svoje — bez sumnje — najbolje pjesničko djelo.

Književnost. Profesor Armin Šrabec spisao je i o svom trošku izdao: „Marka Tulija Cicerona rad i život“ kano uvod u čitanje Ciceronovih diela za gimnazijsku mladež i prijatelje klasične drevnosti. Knjižica je liepom hrvaštinom pisana, poviest vjekovanja i rada toga velikoga govornika razgovietno i valjano nacrtana te će dobro doći našim djakom i učenjakom. Ima joj 76 strana u šestnaestini, krasnimi je slovi i na liepu papiru kod Albrechta u Zagrebu tiskana, te sbilja vriedi, da se preporuči!

O glavnoj skupštini jeronimskoga družtva, koja je na 22. pr. mj. viećala, možemo našim čitaocem samo toliko kazati, da je skupštinara bilo više, nego li igda prije i da se je živa razprava o tom zapodjela, kako bi se još naprednije djelovanje družtva osiguralo; jer buduć družtveni godišnji dohodci od glavnice i prodaje knjigâ do 2000 st. iznose, to se polag današnje dragoće ni troškovi tiskarski za tri knjige ne bi namiriti mogli, da nije dosle bilo svakogodišnje pripomoći od naših mecenata. O nagradi pisaca nije moglo biti niti govora, a da ne priteče Strosmayer upravo kraljevskim darom, družtvo bi do godine jedva jednu knjigu moglo izdati. Pošto je družtvo u prvi mah premaleni prinos (5 st. jedan put za vazda) ustanovilo a sad od toga odstupiti ne može, to je dakako prieka nužda, da se broj članova u velike množi, a to bi se samo onda postići moglo, kad bi svaki župnik ili bar njegov pomoćnik ili učitelj bio onako revnim povjerenikom družtva, kao što je to n. p. naš vriedni Stražimir i još nekoji drugi. Sve občine i učione morale bi dakako kao moralni članovi pristupiti, a da gospoda povjerenici, ako se pokaže dobra godina, prionu sakupljati prinose na rokove, n. pr. svaki mjesec po 50 novč. moglo bi se od gradjanstva po gradovih i trgovištih pa i od seljaka još deset puti više članova upisati, nego li ih je dosle upisano. A i jednogodišnjih članova, koji samo 1 st. plaćaju a za to tri knjige dobivaju, mogla bi se po nasih učilištih sila božja prijaviti, da ima revnih pozivnika i sabirača. Glavna je skupština svoju duboku zahvalnost izrazila preuzvišenoj gospodi banu Mažuraniću i baronu Molinari-u, koji odboru obećaše, da će za nagradu pučkih pisaca primjerne svote u proračun uzeti. Slava im, a slava i župnikom i ostalim povjerenikom, koji će se rodoljubnomu pozivu glavne skupštine odazvati, da jeronimsko družtvo ne zaostane iza mohorskoga. Sveta je dužnost to nam, to školskim listovom, to „Obzoru“, „Narodnim novinam“, „Primorcu“, „Narodnomn listu“, „Našoj slozi“, „Bunjevačkim novinam“, kao i „Katoličkomu listu“, da pučkoj knjizi što više prijatelja i čitalaca pribavimo. Na takvu se temelju svietla palača budućnosti gradi.

Znamenita ponuda našemu muzeju. Neki tršćanski trgovac ponudio je našemu narodnomu muzeju vele znamenitu sbirku od 877 komada grčkih posuda od pečene zemlje za svotu od 2000 for. Posude su s veće strane velike a na njih nacrtani prizori iz grčkog bajoslovja i junačke dobe. Sudeći po svjetlopisnih snimcih, koje vidjesmo, sbirka je vele znamenita, znamenitija tim više za nas, jer naš muzej vrlo malo starojelinskih spomenika imade, a ovaj skup izpunio bi jamačno dvie čitave dvorane. Dužnost je naša, da ju osvojimo svakako za naš zavod. Lani je tražio vlastnik zanj 4763 for. a ove godine snizio je cienu na 2000 for. Rodoljubi, koji u tom mogu važnu rieč govorit, neka se zato pobrinu svimi silami. Naša akademija znanosti, občine grada Zagreba, Karlovca, Varaždina i t. d. nešto zemaljska vlada a i drugi rodoljubi neka prinesu svoje zrno, pa će se u brzo skupit ta svota i namaknut znamenita sbirka. Tko je u to ime voljan prinieti žrtvu, neka to javi uredničtvu našega lista.

Jugoslavensko pjenezoslovje. Prije nekog vremena doniesmo kratku viest o znamenitom numismatičkom djelu, koje će čuvar narodnog muzeja, čuveni arkeolog g. Šime Ljubić pomoćju bečke akademije i njegove svjetlosti kneza srbskoga do skora predat občinstvu. Sada možemo priobćit obširnijih viesti o tom zaista u cieloj numismatiki jedinom djelu. Knjiga štampana u Albrechtovoj tiskari imati će blizu 30 tiskanih tabaka i 20 tabla sa slikami novaca (na svakoj tabli 24—32 novca). Slike su prekrasno izradjene u dvorskoj bečkoj tiskari. Pisac je tuj riedkom marljivošću skupio gradivo iz svih javnih i privatnih sbirka, te je opisao i protumačio preko 4000 komada bugarskih, srbskih i bosanskih pjeneza, pri čem je svagdje dodao povjestnički tumač, u kojem mnogo ne osnovanih hipoteza pobija. Da vide čitatelji, koliko je tuj gradiva skupljeno, navest ćemo imena vladalaca, kojih se novci u tom djelu opisuju. Bugarski novci od careva Vladimira, Šimuna, Asjena I., Petra II., Asjena II., Svetoslava, Mihalja III., Ivana Strašimira i Šišmana. Srbski novci od kraljeva: Vladislava I., Uroša I., Dragutina, Milutina, Stjepana Dečanskog; od careva: Dušana, Uroša, Vukašina, Lazara Grbljanovića; od Kraljevića Marka i brata mu Andrije i od carice Jelene; od despota: Vuka Brankovića, Jure, Stjepana i Lazara Brankovića; od zetskih župana Gjorgja Strašimira i Stjepana Balše; od raznih župana: Olivera, Konstantina, Grope, Ariga, Jakova i Nikole Altomanovića. Od gradova: Prizrena, Škoplja i Stezana.

Bosanski novci od banova: Stjepana I. Kotramanovića, Pavla i Mladena Šubića, Stje-

pana II. Kotromanovića; od kraljeva: Tvrdka velikog, Stjepana Ostoje, Tvrdka II., Stjepana Tomaša, Stjepana Tomaševića i Nikole Iločkog, zatim od vojvode Hrvoje. (Primietit nam je ovdje, da zagrebački muzej imade najbogatiju sbirku bosanskih novaca u Europi.) Kako je trošak djela velik, pozivljemo naše obćinstvo da se u većem broju prijavi za predbrojku. Koju i odpravničtvo našega lista prima. Za Jugoslovjene ne će knjiga više od 10 fr. a. vr. stajati, a bude li više predbrojnika stajati će manje. Bude li učenomu piscu uspjeha od prve ove knjige, to će izdati i drugu knjigu, gdje će biti opisani novci jugoslavenskog zapada i to republike dubrovačke, obći dalmatinski, zatim gradova Kotora, Spljeta, Zadra, Šibenika, Trogira i Budve i kraljevski i banski novci slavenski, dakle u jedno novci hrvatskih pokrajina.

Šulekova fizika. Troškom družtva svetojerolimskoga izišla je tiskom dioničke tiskarne „Popularna fizika dr. Boguslava Šuleka". Djelo ovo nagradjeno je cienom Draškovićeve zaklade, imade do 30 tabaka i 200 slika a stoji samo 1. for. a. sv., što je vrlo jeftina ciena. Knjiga budi svakomu što najtoplije preporučena. Ime Šulekovo jamči za vrstnoću djela.

Pravničko družtvo. Kr. zemaljska vlada hrvatska potvrdila je pravila „družtva pravničkoga", te će sutra biti sastanak članova, da se družtvo ustanovi. Poslije izabrat će se odbor, komu će biti zadatak uredjivat list, posvećen znanosti javnoga i privatnoga prava.

Kukuljevićeve pjesme. Čujemo, da je presv. g. Ivan Kukuljević u štampu dao sbirku svojih pjesama, tiskanih u raznih časopisih navlastito „Hrvatske grobove", priobćene u „Viencu". Izdanje biti će urešeno slikami.

Pravo. Izišo je u Zadru X. svezak vrstnog hrvatskog pravničkog glasila „Prava". Sadržaj mu je sliedeći. Juristička osoba od Moesera. — §§. 20. i 21. novog kaznenog postupnika. — Primjetbe za kastavski ustav od M. Laginje. — Sgodjaji: Gradjanski financijalni. — Porotnički sud u Parizu. — Očarani 19. vieka. — Kastavski ustav. — Narodne poslovice. — Viesti.

Rimske starine kod Virovitice. Kod sela Bušetice na imanju kneza Schaumburg Lippea naidjoše težaci Magjari na rimske starine. Jedan dio' razniešе preko Drave, jedan dio dobi častni gvardian Horvat, a jedan gospoštinski ravnatelj g. Kopp. Ponukom muzealnog povjerenika g. učitelja Basaričeka pokloni g. o. Horvat što je imao muzeju, a i ravnatelj Kopp posla stvari te zatraži odmah pismeno dozvolu od kneza Lippea da se smiju darovat hrvatskomu muzeju, o dozvoli pako ne sumnjamo ni najmanje poznavajuć veledušje Nj. Svj. g. kneza. U naš muzej dodje do 165 komada novaca od billona od rimskih careva Galliena, Valeriana I. i II., Filipa i od carice Salonine dakle iz vremena 30 tirana, izim toga jedan cekin od Galliena, jedna srebrna sapinjača, jedna zlatna naušnica sa zelenim kamenom, jedna kameja u spodobi Meduzine glave i jedan srebren lanac u spodobi zmije.

Dopisnica uredničtva.

H. B. u Beču. Vaša skromnost razveselila nas je premda je prema vašemu daru prevelika. Vaši pouzdanici ne prevariše se. Da dodjete u naše uredničtvo vidjeli biste cielu košaru neskromnosti. „Stan ljubavi" tiskat ćemo, „pjesmu prijatelju" ne ćemo; odviše je subjektivna, za „Šetnju" javit ćemo vam kašnje. Pošljite nam razpravu o popuni Osmana. Ljudi ju hvale.

Piscem raznih izvornih novela. Molimo za nešto vremena. Petnaest tabaka nije moguće u dva časa pročitat, a ima toga više. Strpljen, spašen, u koliko estetika ne dosudi pakla.

Prijatelju Radovanu. Pitate za zdravlje „Vienca": Hvala bogu dobro. Ima doduše prigovora umjetničkih, za to mirujte, uklonit ćemo te prigovore. Nu ima i agitatora proti nama. Čujte primjer. Iz sela dodje neki gospodin spadajući u inteligenciju k nekomu doktoru neću reći kojega fakulteta, te mu reče, da će se predbrojit na „Vienac". Al mu mudri doktor reče, neka toga ne čini, jer u „Viencu" ima samo ljubavnih pripoviesti — kako se ljudi ljubavi plaše, koju nam spasitelj preporučuje! — Predbrojite se radje na taj njemački list — i tu mu spomenu neke njemačke (!) obškurne novine. Gospodin sa sela nije se predbrojio ni na naš ni na njemački list — a mi velimo g. doktoru, da je doduše doktor al nije sv. Augustin. Vidite kakova bilja gdjegdje medju inteligencijom imade. Nu zato drugi ljudi drugčije misle a vi pošljite, što obećaste makar i ljubavi u tom bilo.

Dopisnica odpravničtva.

U posljednje vrieme dolazi nam sa svih strana vrlo mnogo reklamacija, premda se naš list redovito odpravlja. Molimo našu gg. predplatnike, neka se ozbiljno pobrinu kod poštarskih ureda, što je u stvari, a sl. poštarske urede molimo, da strogo pripaze na odpremanje i dostavu, jer ćemo inače broj reklamacija naležnomu mjestu predložiti i u ovom listu priobćivati, jer niesmo rado štetovat.

Skoro sva naklada „Vienca" (preko 1200 komada) razpačana je. Zato opominjemo svu gg. koji bi želili imati „Vienac" da se što prije prijave. Poslije ne će se više dobivati prvi brojevi.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 7. U Zagrebu dne 14. veljače 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BRANIMIR

18. rujna 887.

Spjevao Iv. Kukuljević Sakcinski.

Pocrnilo sve jadransko more
Od mletačkih barka i brodova,
Samo kadkad val zabieli s pjenom.
Il oružje svietlo makne sjenom,
Kries il sievne štitnieh od krugova,
Molitvene tihe uz žamore:
„Sveti Marko i Todore!
Uzdrž'te nam sinje more.
Kyrie eleyson!
Christe eleyson!

Vjetar tjera napred mornaricu,
Nad jambori veselo se vije
Bielo jadro s stiegom svetog Marka,
Na galiji trak se sunca žarka
Nad duždovom krun-kapom prolije
I po Petra Kandijana licu.
Stoji vapaj uz žamore:
Sveti Marko i Todore!
Kyrie eleyson!
Christe eleyson!

Tiha luka izpod brda Mika
Drugo krije brodovlje Hrvata,
Što Branimir silni skupi tude,
Na obranu krepku da mu bude
Sred pomorskog vjekovitog rata.
Stoji glasna tuj mornara vika:
Lado, Lero oj Perune!
Bran'te pravo naše krune!
Bože pomiluj!
Spáse pomiluj!

Gospoda se silna sakupiše,
Sa Podolci i sa Neretvani,
Sve od Istre dole do Epira
Mole smjerno kneza Branimira,
Da u pelež plovit im ne brani.
Jer im neda krv mirovat više.
Oj Davori, oj Davori!
Pusti, nek se vrag obori!
Kneže pomiluj!
Kneže ne miruj!

Knez ozbiljno u oblake gleda,
Smatra metež vjetrova u zraku,
Pomaknuv se na kraj gladke prove,
Broji ladje, na boj sve gotove.
Odtisnuti dade barku laku,
Stražarice da po moru reda.
Pjesma ori, vjetar dune.
Lado, Lero oj Perune!
Bože Davori!
Spáse Davori!

Zviždnk čuješ iz daleka mora,
Trublja trubi, knežev glas zaori:
„Djeco napred, mirno i bez straha!"
Napnu s' jadra, kao magla plaha,
Sto vesala u more zaroni.
Kršna pjesmom odjekuje gora:
Lado, Lero oj Perune!
Bran'te pravo naše krune!
Bože pomiluj!
Spáse pomiluj!

Ko dva divjih galebovâ jata,
Kad pred burom plien sigurni traže,
Mornarice lete dvie suproti,
Svaka hoće drugu da ukroti,
Grozna vika užeć strast pomaže
Od Mlećanâ kao i Hrvatâ.
Isus, Marko i Todore!
Lado, Lero i Davore!
Kyrie! pomiluj!
Smjes je obći tuj.

Striele lete, sjekira brod sieca,
Od udarca krupnih prašte štiti.
Guta more mrtve tu i žive.
Jambori se polomljeni krive.
Mnogi brod će u dno ponoriti.
Sve se živo kup u jedan stjeca.
Isus, Marke i Todore!
Lado, Lero i Davore!
Kyrie! pomiluj!
Jedan glas je tuj.

Stoji jauk na duždovu brodu,
Glas veselja ori medj Hrvati,
Mrtvog dužda na štitovih kažu.*
Spás u biegu Mlećani polažu.
Čim u slavju Branimir se vrati
Da pobjedu objavi narodu.
Lado, Lero oj Perune!
Obranismo pravo krune.
Bože pomiluj!
Spáse pomiluj!

Jedva mala godina proteče,
Kad u Muću hram Marije sveti,
Rad pobjede dužnu zadužbinu,
Knez Branimir dignu u visinu.
Dade padšim grobnice odprieti
Da za dušu spás vjekovit steče.
Lado, Lero, oj Perune!
Branmo pravo naše krune!
Bože pomiluj!
Spáse pomiluj!

* Kod Tuciepa u Primorju mekanskom stoji stečak s izklesanom slikom dužda, tu da je ubijen Petar Kandijan, pripovieda narod.

VJERAN DO GROBA.

Crtica iz života.

Nekoč, dok me je još veselilo, polažah rado druga si Vojnića. Liepo mn se dobarce steraše kraj sela Kreševa. Zlobni jezici šaptahu doduše, da me je zaniela krasna sestra mojega pobratima, šestnaestgodišnja vragolanka Jela. Ali ne bijaše tomu tako. Što me je k njemu vuklo, bijaše želja, da se časak uklonim gradskomu životu i civiliziranomu svietu, da kratko vrieme barem probavim u prirodi, medju naravnimi ljudi.

Vojnić bijaše prave hrvatske korjenike. Bez roditelja, ne oženjen, življaše jedino za svoju sestru Jelu. Ne hćede se ženiti, samo da jedanput cieli imetak ljubljenoj sestri pripadne. Ne ću tajiti, i meni je ta mala vragolanka u volju ušla bila. Kad bi u vrt išla, da savije kitu cvieća, uzela bi sitne nožice, a meni bi turnula u ruke krupnu košarinu. Morao bi ići s njom. Pjevajući trgaše ona ruže, a ja stajah uzo nju kano rob Arapin, držeć čvrsto podieljeno mi breme. Kad bi nas Vojnić ovakove našao, od srdca bi mi se nasmijao, ter se čudio, kako se Jeli prilagoditi umiem. Pa ipak ne bijaše medju menom i Jelom ništa, — ali baš ništa.

Kad sam prvi put Vojnića obašao bio — bijaše ljetu na domaku — predloži Jela, da podjemo na šetnju. Vojnić ne hćede, ja pristadoh. Jela smjestila si okrugli, veliki šešir na glavu te uzela u ruke pletivo. Podjosmo nas dvoje samih. Prolazili smo raznimi putevi, da vidimo liepu okolicu. Svigdje mi je Jela tumačila, na svaku me je divotu prirode sjetila. Krenusmo na drum. Pred nama razvalila se nepregledna, duga ravan, zaodjevena prebujnim zelenilom. Samo na lievoj strani druma podiglo se sred ravnice malo brdašce. Na okolo njega polegli zeleni vinogradi. Stadosmo. Zagledah se u to umjetno djelo prirode. Nasluškivah monotoni klopot poltrona, što no se u tutanj mučio, da pernate grabežljivce potjera. Izmedju silesije svježih i visokih trsova nikle simo tamo po brdašcu sitne i biele kolibice, nehajno porazbacane. Činilo se da gledjem plandujuće stado. Jedna mi je tu kućarica osobito u oči pala. Bijaše na vrhu brda smještena, te se odlikovaše od drugih pristojnijom vanjštinom. Izpred kuće sterao se čistac u četverokutu, sred njega procvala stoljetna lipa.

— Prekrasan li je to stan, sretan, komu je ovdje na vrh brda prebivati, počeh svojoj pratilici govoriti, toli blizu neba!

— Da, prekrasan, uze ljepotica Jela, poetičan, — i zaškilji zlobno na mene. Škoda samo, što mu gazda za liepi položaj ne mari.

— Dakako, što će seljak — — —

— Nije mu seljak gospodarom, upade Jela, ne, velik gospodin prebiva u toj kući. Znate li, da je to stan našega seoskoga bilježnika Mirka Crnića? On je velik gospodin, ne će se s menom ni razgovarati.

— A da, je li moguće?

— I to kako. S bratom mojim obći još kojekako, ali mene baš ni da pogleda. Kad ga što upitam, okrene mi ledja. Jedini mu je župnik mio.

Dok mi se Jela na ohologa bilježnika tužila, gledah neprestance na skromnu kućaricu. Razabirah, da je oko nje do nedavna marljiva ruka nastojala; bijaše zbilja ukusna. Kad mi je Jela jad svoj izkalila, predložih, da se brdu na vrh popnemo, ter da posietimo gospodara.

— Ne će ga biti kod kuće, primetnu Jela, svaki dan poslije podne sjedi naš bilježnik sve do mrke noći u krčmi, te pije.

— Tim bolje, barem ćemo se po volji razgledati.

Uzesmo se penjati uz brdo. Široka, gladka staza vodila nas je do vrha.

— Pa s kim druguje taj vaš bilježnik, uzeh ja sjetiv se posljednjih rieči Jelkinih, što radi cielo poslije podne u krčmi?

— Kažu mi, da neprestano pije u svom kutu, da s nikim ne druguje ni ne govori.

— Pa je li još mlad?

— O ne, ima već i siedih kosa. Bit će mu preko petdeset godina.

Izpitujuć ovako dosadnim načinom moju vragolanku, popesmo se za tinji čas na vrh brda. Bacih okom prema kući. Pred kućom na klupi sjedio malen, zguren starac, te pušio iz biele sadrene lule. Kraj njega povalio se velik pas, ljuti mrkov. Čim nas opazi, poleti prama nam, ali ga starac opet k sebi dozove.

— Bog s vama, starče, doviknuh mu, je li gazda kod kuće?

— Ne ima ga doma, odvrati starac skinuv pokorno šešir, dolje je u selu pri židovu.

— Je li gospa kod kuće?

Starac me začudjen pogleda.

— Gospodin ne ima nikoga svoga. Ja sam mu sluga, doda zatim nehajno.

Podjoh s Jelkom pod lipu, te uzeh gledati na dolinu. Bijaše to u istinu krasan „Belvedere". U to se došuljao i pas mrkov do nas. Izplazio jezičinu te mahao repinom, htijuć valjda tim pokazati, da nas drži za poštene ljude. U ovaj čas porodi se u meni želja, ne znam ni sam zašto, da vidim kuću bilježnikovu i njegove odaje iz nutra.

— Ej starče, poviknuh prema klupi, bili nam mogli pokazati sobe vašega gospodara?

Starac se namah prikuči.

— Gospodin ima sve otvoreno, ne boji se nikoga, samo ključ od jedne sobe nosi uviek sobom. Te sobe niesam ni ja već dugo vidio. Starac omjeri sada najprije mene i Jelu, zatim se okrene, da nas povede u kuću. Uljegosmo u hodnik te odavle na desno u sobu. Sred sobe stajao star stol od hrastova drva, u jednom kutu stisnuo se visok ormar predpotopne mode, na njemu bile porazbacane knjige i pisma. U drugom kutu kraj peći bila je željezna postelja, nad njom visila puška kremenjača, lovački rog i handžar. Na trećem kraju bio je pisaći stol bilježnika kraj otvorena prozora. Osobito pade mi tu u oči neka slika, što je nad stolom visila. Bijaše prilično otrcana, ali ipak razabirah na njoj prenježne crte ženskoga lica. Sjedoh na stolac kraj pisaćega stola, te uzeh sliku promatrati. Slika uprla pogled svoj na mene, bijaše taj pogled toli nježan i mil, kano da je pogled angjela. Jelka, dok sam sliku promatrao, podje otvorenomu prozoru, a starac sluga stajao kraj mene.

— To je slika naše pokojne gospe, zače starac videći, da me ona zanima.

— Jeli davno, što je umrla?

— Biti će tomu dvie, tri godine, doda starac, a suze mu zasjaše u očima. Bila je dobra duša..

U to me pozove Jelka k prozoru. Pod prozorom steralo se po dolini seosko groblje.

— Vidite li, prijatelju, naše groblje. Tamo u kutu počiva moja dobra majka, kraj nje otac. I uzdahnu neboga djevojka, a na licu joj ne stade prokšenosti.

Dok sam ja s Jelkom kraj prozora stajao, te ju s gubitka roditelja tješio, ode starac prama ormaru k vratima, što no su u drugu sobu vodila i uvieke zaključana bila. Starac ih pokuša otvariti, i zbilja ih otvori. Bilježnik bijaše ih zaboravio zatvoriti, već je valjda samo ključ izvadio bio.

Nehotice priskočih starcu, da u sobu zavirim. Starac kimnuo glavom, čudio se valjda mojoj zvedljivosti. Otvorih vrata širom, te imadoh što gledati. Sva tri prozora bijahu zelenimi zavjesami zakrita, na potrtu stolu stajala u sviećnjaku usadjena svieća voštanica, u kutu stajao velik razkriven krevet. Kraj njega na malenom stolcu ležale porazbacane bočice iz ljekarne. Sunce bijaše upravo svoje svjetlo o zavjese uprlo, te je ciela soba zasjala od čudnoga, bajnoga zelenila. Po svih stranah u sobi bijaše polegao silan prah.

— Na onoj postelji tamo, zače starac, umrla je naša gospa. Višeput već htio sam ju pokriti, ali gospodin ne da. Veli mi, da neka ostane u sobi sve onako, kako je bilo pri zadnjem času naše dobre gospe. Po ciele uru znade on tu probaviti. Zapali si lulu i zatvori se u tu sobu. Dugo se znade tu šetati. Češće sam već pomislio, da ga više van ne bude.

Dok mi je starac ovo i slično pripoviedao, podje mi po duši neugodna ćut. Sažaljivah nevoljna bilježnika. Jelka je cielo to vrieme stajala kraj otvorena prozora, te gledala na grobove svojih roditelja.

Ti me prizori raztužiše. Zahvalih se tronut starcu na uslugi, te podjoh s Jelom prema dvorcu mojega pobratima. Jela prestala biti živahnom, zamislila se daleko. I ja sam žalio, što sam išao na brdašce. Sve mi se je po glavi vrtio nepoznati bilježnik. Brat se Jelkin gromko začudio, kad smo ga ovako razcvieljeni u dvoru sreli. Jelku je lako utješio, ali oko mene zaman se je trudio.

— A što tebe boli, uze on, zar si i ti plakao?

— Niesam, — bio sam razgledati kuću našega bilježnika.

Pobratim me pogleda, kano da je shvatio smisao mojih rieči, te primetnu:

— Čudan je to čovjek. Još pred nekoliko vremena bijaše Crnić veseljak, da mu nije para bilo. Sve ga je pazilo i pozivalo. Sad se je najednom povukao u zabit, hoće da zamre za ovaj sviet.

Nekoliko dana poslije naše šetnje slavio se imendan mojega pobratima. Već u rano jutro pregnula Jela, da priredi gostbu za znance, koji će čestitati. Doći će nekoliko vlastelina iz bližnje okolice, domaći župnik, učitelj, možebit i bilježnik, bude li se sjetio na taj dan.

Već oko desete ure počeše dolaziti gostovi, da čestitaju domaćini. Ponajprije došla vlastela iz daleka sa ženami i djecom. Meni zapade, da gospoje i gospojice zabavim, pripoviedajuć im o gradskih novostih. Tik pred podne dodjoše župnik, učitelj i zvonar, posljednji, da pomaže kod stola dvoriti. Župnik, siedi starac od kakovih šestdeset godina, srdačno je čestitao i s pobratimom se poljubio. Zatim se približi k meni, koreć me, što ga dosele još posietio nisam. Izpričah se, te obrekoh, da ću ga čim prije obaći.

— Juha je na stolu, poviče Jela iz druge sobe, poletiv k meni i župniku, da se ukloni mladomu gospodičiću, koj ju je neprestano ljubeznimi ponudami progonio.

Družtvance poče se kretati k otvorenoj dvorani. Ja ponudih Jeli ruku, a uz nas pošao župnik. U taj par otvore se vrata. Svi stadoše te se prema vratima okrenuše. Jela mi prišaptnu: Eto bilježnika.

Nikada me ne će minuti kosnuće, što sam ga poćutio, kad sam prvi put ovoga čovjeka pred sobom gledao. Zatvoriv lagano za sobom vrata, stane u sred sobe, pozdravi ladno prisutne, zatim uze na dugo izpretrganim go-

vorom čestitati domaćini. Uzeh ga na oko. Tielo mu bijaše ukočeno, kano suho drvo; žuto, sgužvano lice, puno nabora, odavaše nemoć. Nataknuo naočale. Iza njih svjetlucale se velike, nabreknute mutne oči. Sieda, oriedka kosa stršila mu u zrak, kano da je za svega života pogladio nije. Cielo mu je držanje kazivalo, da je čovjek, koj ništa više na ovom svietu ni dobiti ni izgubiti ne može. Kad me je domaćina s njim upoznao, široko me pogleda, nešto zamrmlja, ali mi ipak življe stisnu ruku. Bijah mu valjda u prvi tren u volju ušao.

Sjedosmo k stolu. Na desnoj mi strani sjedila vragolanka Jela, danas osobito razkalašena, na lievo posadio mi pobratim bilježnika. Družtvo poče se živahnije razgovarati, a mene obuzme neugodna ćut. Promatrah svoje susjede, dva kontrasta, što ih sviet skoro vidio nije. Na jednoj strani cvrkutaše mi dieva, živahna, vatrena, dosjetljiva, vrela srdca; na drugoj strani zaniemio bilježnik, živi mrtvac, samo sjena čovjeka. Razne mi misli nikoše u glavi, čudni me osjećaji obuzeše. Pitah se, što je čovjek, čemu se je rodio? Da li zato, da cieli svoj viek čuvstvuje, dok ubijena srdca poput mermerstupa ne zaniemi, ili je nadriživotinja, propadajuća s kalnih strastih svojih? Zar da cieli svoj viek gradi ideale, te kad mu se ti iznevjere, da propada, razpadši se prije sam sobom; — ili je životinja gorja od divje zvieri, da ga nikada ne ogrije zraka plemenitije ćudi, da živi i umire samo za put svoju? Nikada mi jošter ne sinu toli živo opreka medju idealizmom i materijalizmom; nikad prije ne poćutih toli nesavršenost čovjeka. Ne znadijah onda još nestašan, da ima u životu čovječjem još srednji neki put, — put zdravoga, usrećujućega realizma.

Zabava započe. Donesoše zelje na stol, te izabraše stola ravnatelja, čovjeka gromka glasa, silnih ali taštih rieči. Ne zanimaše me tečaj zdravica. Jela razljućena s moje šutnje, uzela se zabavljati sa drugim susjedom; a ja veseo, što sam miran, te me nitko ne buni, zagledah se u bilježnika.

Za cieloga objeda ne progovori on s nikim ni rieči. S prsti lieve ruke igrao se po stolu, a pogledom zadubio se u tanjure. I zanj se nije nitko zanimao, pustilo ga sve na miru. Samo kad bi se koja zdravica rekla, bacio bi bilježnik u jedan tren oko na stola ravnatelja, te natočiv punu čašu, do dna bi ju iztrusio. Reklo se već desetak zdravica, a bilježnik lievao u se sve pune čaše. Nazdraviše i njega, te mu dodaše Jelku za drugaricu. Hitra Jela priskoči k njemu, te se kucnu s njim. Bilježnik obori oči k zemlji, te se drhćućom rukom i glasom zahvali. Opazih, kako mu je debela suza nabrano lice namočila. Hćedoh ga upitati za bol njegovu, ali se ne usudih dodijavat mu. Zdravice se i nadalje redale, bilježnik neprestance lievao čaše u grlo, te kraj toga postajao sve nemirniji. Najednom se obrnu prama meni, pogleda me plaho i debela mu suza kanu opet niz lice. Skoro se opet odvrati od mene, skine očale i brizne u — plač.

Po cieloj dvorani nastade mrtva tišina, sve upre oči na bilježnika.

— Nakitio se vinom, prišaptnu mi Jela. Tako uvieke plače, kad više pije.

Bijaše to grozan plač, ne čuh ga nikada prije ni kasnije. Plače diete od nevolje, plače dieva za izgubljenom srećom, nariče vjerna supruga za vojnom svojim. Ali ne bijaše to takav plač. Iz praznih, širokih grudih izlazio bolni jauk, kano da se srdce para; samo kadkada sinula bi koja krupna suza na mutnom, crvenom oku. Pričini mi se, da čujem plač prirode za grozne, harajuće oluje. Glas bijaše dubok, iztrošen, te jecanje izpretrgano težkimi uzdisaji. Bilježnik se silno uzrujao, oči mu još bolje nabrekle, samo da ne izpanu, kosa mu se ježila. Disao je težko.

— Mumo.... mumo.... poče nerazumljivo buncati, aj mumo, gdje si draga, zašto sam te izgubio?

I uze dalje naricati te se baci meni na krilo. Priskoči k meni domaćina, te težkom mukom odvedosmo starca u drugu sobu.

Posadih ga na divan. Domaćin ode, a ja sjedoh kraj bilježnika, ne bi li ga utješio. Pao mi oko vrata, pa briznuo u jauk.

— Mumo, gdje si, joj meni biednomu! I stisnuo me oko vrata, mišljah, da će me zadaviti. Da, da, liepo te izpratih na groblje, tri te popa pokopala, velike sam ti voštanice kupio. Zar niesam mogao umrieti ja, zašto si me ti ostavila? Gle, kako za tobom ginem ne vidiš li me? Na grobu ću ti plakati, tamo ću za dušu tvoju moliti. Aj mumu.... mumu..., moja dobra Mare, zar te zbilja više ne ima?

Gostom u susjednoj dvorani bijaše već dozlogrdio taj neprestani plač i jauk. Nadodje k meni domaćina, te predloži, da zajedno bilježnika kući odpratimo.

Moram priznati, da me je cieli taj prizor čudno iznenadio. Kako sam mekane ćudi, dielih iskreno bol sa nevoljnim čovjekom. Uvidih, da se nije prevario, kad mi je življe ruku stisnuo. Dok smo pobratim i ja bilježnika kući pratili, pritisnu već cielim krajem duboka tmina. Nebo se bilo naoblačilo, te se pripravljalo na kišu. Bilježnik je svejedno naricao. Kad smo kraj groblja prolazili, silom nam se hćede iztrći iz ruku, da prospava noć na grobu svoje žene. Jedva smo prevalili put do kuće njegove. Bijaše dotle zamuknuo. Pred kućom dočekaše nas starac sluga i pas mrkov. Jedva što smo

bilježnika u sobu uveli, otme se on našim rukam.

Izvadi zatim ključe iz žepa, poleti brzo u drugu sobu i zatvori se u nju. Badava nam moljakanje, badava sve grožnje, njega ne bude više iz sobe van.

Sutradan zorom podjoh opet na brdo, da vidim, jeli u životu. Nadjoh ga u prvoj sobi, gdje zamišljen sjedi uz pisaći stol. Podbočio se lievom rukom o stol, a pogled mu se ustavio na slici žene njegove.

(Konac sliedi).

SLAVKA.

Čin prvi.

Dramatična pjesma iz poviesti polabskih Slavena od Augusta Šenoe.

(Konac.)

Pojav 3.

Slavka. Hela. Sluga; najzad Vojmir.

Slavka (izlazi s desna, zovne prema zadku).
Oj! Helo! Helo.

Hela (iz nutra).
Idem, idem! (izidje).
Šta je?

Slavka.
Gdje brat moj?

Hela.
Ne znam.

Slavka.
Ne znaš? Čudno!

Hela.
Zašt?
Ne vratio se jošt.

Slavka.
A ipak reče.
Ko sinoć da će doć, u sveti gaj
Da odprati me k slavi Vesne.

Hela.
Pak?
Tek sutra zorom treba krenut k Slavi.

Slavka.
Obujmio me neki strah.

Hela.
Šta? Za njeg?

Slavka.
A dašto! Bolna, hladno veliš: Ne znam;
Ta nije l' Vladan knežev rod ko ja,
Dapače više, jer je mužka glava.

Hela.
Ja hladna niesam, — jer je mužka glava;
Al pitat ne ću — jer je svoja glava,
Prevrtljivac! Ni otac ne smie pitat,
Kud sinak landa? Pa bih onda ja!
U Niemce, vele, pošo. Ljudina je,
Pa čuvat će si glavu. Miruj zato.

Slavka.
Goropadnik je, znam, a tog me strah.
Ukorila sam sto puti ga već,
Al on mi na to: Šuti ženska glavo!

Hela.
Dà, šuti ženska glavo! Eto hvale!
Što bezglavi nam mužki pjeva rod.
Ah znam ja. Znat ćeš i ti, kada vienac
Tek ode. Joj nam biednim ženskim glavam.

Slavka.
Za bielo pitam, crno odgovaraš.
Ne tjeraju se šalom skrbi. Šuti.

Hela.
Gle! Skrb? Za brata? Jeli bratac janje?
Na konopcu li vodati ga treba?
Orlića skinuti će šakom s klisa;
Pa strah? Pa skrbi? Ludo li si diete.

Slavka.
Ja diete niesam. Bit će mjesec tomu,
Provratio se Vladan od Niemaca.
Bijaše ljutit. Od tog dana mrk
U potaji je oštrio si mač.

Hela.
Na medjedovo možd' se sprema leglo.

Slavka.
Čuj dalje. Noćas imala sam san.
Mladovjek jelen igro kolo s vuci,
I bratio se s njima, ljubio se.
Kad — strašne slike — urlajućim smiehom
Osovila se rulja vuka na njeg
Plamenitijem jezikom ga ližuć.
Niz mlado tielo briznu krv — i klonu.
Savinuo se drkćuć — padnu — ginu.
Al gledam bliže! — Vaj! To ne bje jelen,
U svojoj krvi grezo — Vladan — brat.

Hela (za se).
Strahote!
(glasno.) Tako? To je tvoja skrb?
Ej ludice! Tek petnaest jesi puti
U gaju čula kukavičin glas.
Tu vrije krv i srdce kucka. To je.
Pa sanci, dušo — lažci, poletanci!

Slavka.
Ta često reče, Helo, meni mladoj:
Budućih dana zrcalo je san,
Gdje ne rodjeno jošte sunce kaže
Svjetlobom tajnom, što nam kobi kob?

Hela.
Dà rekla, rekla, kako bake vele,
I što se djeci straha radi kaže.
Nu kolko ja se nasnih straha tog;
Tri, dušo, već sam zakopala muža,
I jošt sam zdrava ama kao dren.
Pa strah od Sasa? Zašto? Dobar nam je
Našincu voli, koj je njemu sklon.

Slavka.
Saksonac?

Helo.
Sad je prazne bruke dost (zovne).
Oj Gojko! Ču li.

Sluga (izidje).
Šta je Helo?

Helo.
Skoč!
Okrili pužje krake. Konja sedlaj!
Poteci k Labi. Kneževića traži!
Nek brzo dodje. Sestru valja pratit
Do gaja Vesne. Šibaj!

Sluga.
Hoću Helo! (ode).

Helo.
Mrkonjice! Na doć će bratac, doć će.
Je l' dobro? Ali drugu pjesmu sad.
Čuj!

Slavka.
Kaži brzo!

Hela.
Eto! Kaži brzo!
Vreteno budi Helin jezik, je l'?

Slavka.
Al Helo!

Hela.
Gledaj! Oči su ti kries.
A lice božur: Sve smo ženske takve.

Slavka.
Dosadilo mi. Idem (polazi).
Hela (pokaže joj kitu cvieća).
Oj! A to?

Slavka.
Ah podaj! podaj!

Hela.
Idi! Idi! Ne ćeš?
Lagano lane! Da ti kažem. Jutros
Na triemu stajah, da se sunčam. Čuj!
U blizoj šumi puca grmlje. Šta je?
Je l' vuk? Ta nije. Skok predamnom eto
Na jednoč stoji konj i —

Slavka.
Tko?

Hela.
Pogodi.

Slavka.
Je l' Jaroslav?

Hela.
Dakako!

Slavka.
Draga Helo.

Hela.
Dà sad sam draga! Mladac dignuv koplje
A na njem kitu, reče: To daj zlatu
I nek se sjeća mene. Reče, skoči, ode.
Na eto ti ga, pa zalievaj! Hrlo!
Jer cvieće vene — slabo pamte žene.

Slavka.
Uvenut ovo cvieće? Nikad Helo!
U svoje srdce zasadih ga mlada;
Ko tajna biljka cvate danju noćju,
Jer danju noćju sunce ti ga grije,
A to je sunce — prva — vječna ljubav.

Hela.
Ti skladaš rieči, kao pjevač koj.

Slavka.
Ne. Pjevač niže strunom stare bajke,
Ko mruća jeka mrmori mu piev,
Duhova odziv crnoga iz bezdna.
Al moje rieči, rieči više niesu,
Već skladan kucaj živoga mi srdca
Čarobit žamor zlatnih su ti krila,
Na kih se duša uzlelija k zviezdam.
Sa svakom rieči kan da pustim dušu,
Da nova rieč me pak životu budi,
I probudiv me ljubavi tek sjeti.
Izgubila sam sebe, ne znam, šta sam,
I sada tek se nadjoh, sada ćutim,
Da carstvo vriedim, bez vrednote sama.
I nesretna sam, sretna, gorim, zebem,
Proplakati bih htjela, smijati se;
Omamljena se glava hvata misli.
Tu kan da sjedim na igalu morskom,
A burno more zrcalom se slaže
I na dnu mora vidim biser — ljubav.

Hela.
Pomoz'te bozi! Bolestno je diete
Vračarica toj boli ne ima lieka,
Tu treba vrača. Vrač ti je mužkarac.

Slavka.
Mužkarac. Ne znam pravo. Mužkih glava
I prije dosta vidjeh u tom dvoru.
Nu ne dirnu mi pojav oka više,
Neg jato vrana kraj mene da mune,
Ovaca stado kraj mene da prodje,
Pa vidiš: ovca. ovca: vrana vrana.
Al tuj — ah tu je drugče bilo. Čuj me!
Bje lanjskog ljeta u čas žetve, kada
Na Rujani sva plemena slavenska
Bogova boga Svetovida slave
Obiljem žrtve i junačkom igrom.
Sa otcem podjoh i ja. Puk bje mravljem
Povrvio na otok, sve Slaveni.
Raznolika je vreva brujila tu

Ko plima kad se u kršovit zaljev
Zabada šumeć za tišine vjetra.
A povrh klisa blistao put sunca
Rumenilom ovjenčan, osut zlatom
Glasovit hram od četvrglavog boga.
Gorolik kries ti buktio pred hramom,
Zapalit će se nebo, misliš. Dim se
Uzvitlao zaklonit prieteć sunce.
Al minu žrtve. Hora dodje igri.
Razmaknulo se ljudstvo. Svećenici
Čistinom medje odrežu poprištu.
Sve mučke čeka narod. I ja. Igra zače:
Nadmitali se, sve nadmetne jedan,
Utrkali se, sve preteče jedan,
A hrvali se, sve ih shrva jedan.
I grmnu narod: Slava ti junače,
Razlomila se reć bi s trusa gora.
Da jedan! — Bozi! Kakov ti je bio!
Kad munu uz nas kan da striela planu,
Mal ne osliepih. Groznica me tresla.
Ko kamen stajah, na svem tielu mrtva,
Na moje oči sav mi buknu život,
I ne vidjeh ti otca, brata, puka;
Ko roj oblaka mutnih se preda mnom
Komešao taj sviet. Iz oblaka mi
Nasmjehnula se zlatna zviezda — on.
Mužkarac? Ne znam. Reci cviet il ptica
Il pjesma, srdce, život, sunce, bog.
A sve to bio —

Hela.

Jaroslav dakako.

Slavka.

Dà on. Oj Helo. Tamno kad mu oko
Dodirnulo se moga, bilo mi je
Ko tvrda zemlja pod menom da puca,
Ko da me vjetar nosi put nebesa.
Dà on me ljubi, čuješ Helo, ljubi.
Sav prošli život snijuć samo probdih,
I prosnila ga bdijuć. Blago meni!
Za dva života sada sretna živem,
A jedan život usud da mi otme,
Pre smrti tvoje umrla bih Helo!

Hela.

U malo rieči, prispjela je hora —
(Čuje se s vana rog.)

Slavka.

Čuj!

Hela.

Rog je. Idu gosti.

Slavka.

Vladan.

Hela.

Možda.
(Vojmir izidje na glas roga.)

Vojmir.

Tko ide? Vidi Helo!

Hela.

Idem. Idem. (Hoće da podje.)

Prizor 4.

Prijašnji. Boleslav. Kruvoj. Jaroslav. Radoš. Poslije sluge noseći Vladanovu lješinu na nosilih.

Vojmir (stoji u čudu.)

Boleslav.

Na dobro zdravlje!

Vojmir.

Dobro da ste došli.
(za se.) Šta? Boleslav i Kruvoj! Šta ih nosi?

Kruvoj.

I bogom čast, a ljudem jako srdce.

Vojmir.

Pa dobro — došli — ali koja sreća — — —

Jaroslav.

Dopratismo ti sina.

Vojmir.

Sina? Gdje je?
Gdje?
(Sluge donesu nosila.)

Boleslav (odkrije lješinu.)

Evo ti ga!

Vojmir (tetura prema lješini, zavapi zdvojno i sruši se na sina.)

Mrtav!

Slavka (hoće da poleti k lješini, Hela ju obustavi.)

Jao! Brate!

Kruvoj.

Dà mrtav kneže, ubiše ga Sasi.

Radoš.

Oj kleti Sasi!

Jaroslav.

Satrla ih striela!

Hela.

I satrla ih! Mrtav! Kuku lele!

Jaroslav.

Zajavit ću vam kako. Samcat krenuh
Put Labe jutros. Kad al netko vrisnu,
I u pomoć! se s drugog briega čulo.
Ja bodnem konja. Tu — strahote — vidjeh,
Mladića saskih čopor sletio bje
Slavenskog mladca. Mladić pada. Koplje
Prorazilo mu prsa. Luk naperim
Te ubojicu svalim. Drugi bježe.
Prenesoše mladića sluge moje.
I spoznah sina tvoga. Osut krvlju
Drhtaše jošte. U srdcu mu koplje.
Otvoriv oči reče: „Otcu javi,
Iz zasjede me prijatelji Sasi.
Zadavili. Moj otac me osveti.“
I umre. U dvor otca mog gà ponieh
A s Kruvojem i otcem k tebi.

Boleslav.
Ko strašan porod osvete krvave,

Kruvoj.
Prot saskom rodu, proti krstu bogu.

Slavka.
Joj sladki brate! Helo moji sanci!

Hela.
Ah da su mene radje! Jao! Jao!

Radoš.
Oj kleti Sasi! Satrla ih striela!
(Vojmir digne se, stane pred mrtvaca, te ga ukočenim okom gleda.)

Vojmir.
Već šutite mi! Valja skupit misli!
Je l' ovo sin moj? Jeste. Da me čuje
Za cielo reko bi mi „otče“ ; možda
Tek ranjen? Nije. Evo dižem ruku,
(digne mrtvu ruku Vladanovu i pusti ju opet.)
I ruka pada, odsječena grana.
Dà, mrtav. Moj jedinac mrtav. Mrtvo
I pleme moje. Ubiše ga Sasi.
Sa Sasi hćeh se svezat — cušte l' svezat!
Vaj tužni sine! Jao, jao! — Stani
Lelekat starče. Suze će te mekšat,
A tvoje srdce mora da je gvoždje.
Šta ono dahnu pred smrt svoju Vladan?
Šta? Osveta! Jel' tako? Osveta je.
Oj bozi dajte, cielo sasko pleme
Da jedno srdce ima. Nož taj oštri
Zarinuti ću u srdce mu gujsko.
Al ne ću. Brza bi to bila smrt
I kratka muka. Bocnut ću ga svakdan
Dok kapljicami krv mu ne izkane
Dok krv mu kamen ne izdube. Tako.
Sa Sasi hćeh se svezat — čuste l' — svezat!
O kao more mi je velik jad,
I kao bura strašan mi je jar,
Uzavri more, urlaj buro srdca!
Ha dajte mač mi, Sase letim klati.
Vi drugi tude ostajte, jer sam ću.
Nu mač mi dajte — Sine! Jadni sine!
(klone na sina.)

Radoš.
Ne samcat ne ćeš! S tobom ćemo svi,
Iztriebit korien ovoj kletoj lozi.
Al ne ću ja. Zakoljite me, molim,
Izčupajte mi jezik. Prokletnik sam.
Nà srdca udri, mladče! Ja sam znajte
Omamljen kobnom varkom crnog boga
Nanuko starca, da se Sasom sveže,
Sa Sasom, čuste l'! Već i podjoh k Labi
Da ugovor im kleti nosim. Jao
Na griešnom putu ustavi me Vladan.
Vaj krvav, mrtav — te se vratih s vama.
Zadavite me! Stante! Ne mojte me!
Salomili bi samnom smrtnu strielu
Prot Sasom. Čujte. Niesam više Radoš
Već recite mi, zmija, otrov, kuga
I nož i striela sve u saskoj rani.
Oluja zašto niesam, potres, munja?
Razvezao bih biesnost crnih sila
Salomio i smrvio bih sve.
(nadnese se nad lješinu.)
Oj jadni mladče, prosti meni, pusti
Da tvoga bliedog nagledam se lica;
U moju dušu tisni ga ko žig,
Na osvetu da iz sanka me plaši,
I pusti oko u rane se krvne,
Zadubiti, u izvor vječne mržnje.
Dà osveta! Oj pravo reče, starče,
Ha na noge se! Čemu kasnit? Hrlo!
Ta jeste l' babe? Osveta vas zove,
Na Sasa! Vatrom nožem! U boj ljudi!
(trgne mač i hoće da poleti. Boleslav zakrči mu put mačem.)

Boleslav.
Bjesomučniče natrag! Sasjeć ću te!
Bjesnoća sliepa promjeni te bikom,
Koj ludo srćuć razmrvi si glavu.
Ko leden nož je osveta li prava.
Što tek u krvi ugrije se vraga.
Promišljat valja,

Radoš (za se).
Proklet bio zato,
Da moju mrežu iznovice trgaš.

Kruvoj (pristupi k Vojmiru, stavi mu ruku na rame. Vojmir se ko bez sviesti digne).
Vojmiru! Kneže! Ustaj! Čuj me!

Vojmir (izgubljen).
Šta je?

Kruvoj.
Sagriešio si prot domaćim bogom,
Sagriešio prot otačbini, rodu.
Saljubiti si htio svjetlilo sa mrakom
Slavena sljubit s kime? Bozi! Sasom!
Oj starče na tjeme ti pade zima
Snjegolikim te vjenčajući pramom,
Na srdca tvog su ploči urezane
I zle i dobre sgode davnih dana,
A pleme tvoje slovi medj Slovinstvom
Od dobe, koje pjesma već ne pamti.
Pa ipak hćede predati se Sasu.
Vaj! Što te snašlo. Zar junačkoj pjesmi
Obumrla u tvojoj grudi jeka.
Jel' mravinjakom sumo grob djedova
I sveti plamen na oltaru božjem
Jel' divlji oganj iz kaljuže niko?
A ova sveta zemlja, gdjeno liepi
Na svakoj grùdi suza krv i znoj naš,
Domovina ta divna nije l' više
Neg pusta paša. Ali bud i tako!
Junačkim pjesmam rugaj se ko bajkam,
Mogilu djeda plugom razoravaj,
Žrtvenik satri gromovnika boga
Domovina — ah — reci da je blato,
Gdje žanješ, kosiš. Ipak lud si kneže!
Jer griešiš proti razumu. Oj vjeruj
Pametnija je svaka niema zvier.

Tudjinac veli: Biti ću ti bratom.
Zašt? Valjda da ti dade svoju zemlju
I roblje, stoku, žito, novac, krv?
Raznolikom za riečju braća sbore.
Poračilo se bratu Sasu bratstva,
Jer s tvojim blagom pobratit se hoće,
Ko muž, koj stoke radi ženu uzme.
Sa vukom nejde medjed, zlato s gvoždjem,
U svojem svoj i svatko čuva svoje
Pa ti? Ni ne znaš biti sebičnjakom
Ko zmijski otrov Sas ti u krv zdravu
Ušuljati se umje. Bit ćeš robom.
A plaća bratstva? Ubiše ti sina,
I ubiše ga, da bez baštinika
Djedovinu si namreš bratu Sasu.

Radoš (za se).
Prosahnuo ti jezik za te rieči!

Vojmir.
Oh ne ruj dalje nožem srdca! Prestaj!
Sagriešio sam. Osveta me stigla.

Boleslav.
Vojmiru! Kneže! Brate preni mi se!
Bogova gnjev izmirit valja žrtvom,
Krvavom žrtvom.

Vojmir.
Nije l' sin moj žrtva?

Boleslav.
I nije. Žrtva valja da je dušman.
Povrati k svojima se. Na noge se
Slavenski narod skočiti će gromom,
Bujicom sledit krvnoga nam vraga
Žrtvovat bogom, sina ti osvetit.

Vojmir.
Dà, pravo reče (privine kćer k sebi).
Ovamo te kćerko,
Jedinče moje! Ti si ženska samo,
Mog plemena će krv po tebi, Slavko,
Prometnuti se mliekom, ime propast.
Al moja jesi. Na glavu ti ruku
Polažem desnu, lievu na to truplo,
Što mojim sinom nekada se zvaše,
I velim bogom: Kunem vam se bozi,
Vam bielim bogom svjetlila i ploda,
Vam crnim bogom zatora i mraka
Na živu kćerku i na mrtvog sina!
Osvetit ću se strašno — sebe i vas.
Ne mislio, da osvete ne smišljam;
Ne spavao, da osvete ne snivam;
I ne pio da s osvete ne žedjam.
Dà na srdce ću stavit rodu slavskom
Svog sina krv i gorke suze svoje.
Zagrmiti ću: Braćo ajd na Sasa.
Ko krupan grad oborit ću se na njih,
Ko iedna zmija svinut ću se o njih,
Ko crni gavran kljuvati ću po njih
Dok saskom krvi Laba ne poteče
Od lubanja dok saskih svomu sinu
Ne podignem mogile pokraj mora
Put silnog brda. Na vrh tomu brdu
Zataknuti ću baklju plamenu, koja
Na pepeo spali zadnju sasku kuću,
Sred burne tmine neka sja brodarom,
Strahotna žrtva osvetnikom bogom.

Boleslav.
Gdje bura ti, tu strielom bit ću ja.

Jaroslav.
Gdje striela ti, tu plamen bit ću ja.

Radoš.
Gdje zmija ti, tu otrov bit ću ja.

Kruvoj.
Oj bozi dali, tako da se sbilo!

Radoš (za se).
Oj sreća dala, propalo vam djelo!

Kruvoj.
Sad ajmo hramu, dogovora treba.

Boleslav.
Da ajdmo!

Jaroslav.
Mrtvom bratu ja ću zadnju.
Pripravit slavu.

Vojmir (zagrli mrtvog sina).
Sine! Sine!
(digne se brzo). Idem.

Boleslav. Kruvoj. Vojmir odu sredinom.)

Prizor 5.

Slavka. Hela. Jaroslav. Radoš ne opažen kraj stupa. S traga sluge.

Jaroslav (slugam).
Ponesite mi kneževića u dvor,
Položite ga na štit. Mač mu dajte —
(Sluge hoću, da ga ponesu, al Slavka poleti k mrtvacu. Sluge podju natrag u zadak).

Slavka (sagnuv se na mrtvaca.)
Vaj sladki brate. Krvav. Mrtav. Mrtav!

Helo.
Izcurit će mi oči. Mrtav. Jao!

Slavka (poljubi ga).
Oj mrtav smiluj mi se jošte jednom
Od cjelova mi časak se probudi,
I reci: Sestro! Dà. Osvetit će te.
Osvetit? Biesna osveta ah može l'
Zamienit blagu ljubav? Okrutnici!
Za goluba ta daje li se gavran?
Oborite u more cielu zemlju
I zlatno sunce smrvite mi na prah,
Osvetiste se; ali ljubav plače,
I plakati će dok od suza mojih
Ne razlije se Laba preko briega
Dok s uzdaha mi zviezde ne zaplaču,
Jer ljubavi je zamjena tek ljubav.

Jaroslav (pristupi).

Dà ljubavi je zamjena tek ljubav.
Izgubila si brata, mila Slavko,
Koj brat i meni bješe vjerom. Brat
I sestra mi po krvi niesmo, ali
Po tugi svojoj za tog mrtvog mladca
A tuga veže srdca kao krv.
O pusti njegov grob da bude medjaš
Životu novom. Tuj sam evo ja!
Za ljubav ljubav, mjesto brata brat!
Oj dušo reci, hoćeš li?

Slavka (klonu mu na prsa blažena). Ah hoću!

Hela.

Pa živili! Ej vesela nam danka!

Radoš. (sa strane za sebe).

Radošu sad grobarom valja biti,
Za novu ljubav kopat novi grob (ode ne opažen).

Konac I. diela.

KAPETAN IZAILO.

Crtica starog krajiškog junačtva.

Vele se uzradovah, čitajući prošle godine u jednom našem listu crtice o krajiškom junačtvu u francezkih ratovih prošloga vieka, nu ja znadem i za ostanke staroga junačtva i iz početka našega vieka — baš od stare žice. Takovu kratku crticu kanim u ovom listu sačuvati budućnosti, jer vriedno je i koristno spominjati mladim vrline starijih.

Ima tomu više od 30 godina, što je u Križevcih umro Izailo Mamula, krajiški kapetan u miru, čestit čovjek, valjan junak, kojim se Hrvatska punim pravom ponositi može. Bijaše čovjek osobit, originalan, al čovjek kao duša, njegovoj junačkoj uspomeni budi ova crtica posvećena.

Izailo bijaše rodom krajišnik iz pravoslavne obitelji. Bivši umirovljen nastani se u Križevcih. Tu je imao dvie prilične kuće i dva liepa vinograda. Za svoga mirovanja bavio se dakle gospodarstvom. Svakdan bi sedamdesetogodišnji starac pod svojom crvenkapom pojezdio na konju prigledat svoje vinograde.

Imao je Izailo, kako rekoh, prilično gospodarstvo, al nije imao u kući gospodarice — ženske glave, jer bijaše udovac, a kćer jedinicu bje udao za nadporučnika krajišnika. S toga uze u kuću djevojku od 18 godina.

Kako je bio svoje ćudi i volje, malo je obćio sa krajiškimi častnici, živućimi u Križevcih. Jedini prijatelj i savjetnik bijaše mu Jure Hipšić, krajiški poručnik u miru. Hipšić vojevaše kao stražmestar još u Belgiji, dok je austrijska bila. Tu dopade rane i zlatne kolajne i budne realnim invalidom. Poslije je službovao kod računovodstva u Zagrebu, i tu povisiše invalidnog stražmeštra na čast poručnika. Jure, otac generala baruna Hipšića, budući vatrene krvi i osobita duha svrati se napokon u svoje rodno mjesto, u Križevce, gdje se je s veće strane knjigom i naukom bavio. Nije dakle nikakvo čudo, da su ga njegovi drugovi u Križevcih osobito štovali, da im je u svih poslovih bio savjetnikom.

Jednog dana dodje k Juri brat Izailo pod crvenkapom.

— Brate Jure! Dodjoh, da mi kažeš, što da radim.

Brate Jure, volja me je ženiti se.

Belgijski junak od nemalog čuda izkolači oči na starca Izaila, bojeći se, da se njegovu bratu pod crvenkapom nešto zavrtilo, i ne reče nego:

— Zar zbilja brate Izailo?

— Zbilja, brate moj! Vidj, ja ti ne mogu življeti bez djeteta, ne mogu gledati, da mi kuća pusta bude. A onamo mi se Marta prieti, da će mi ostaviti kuću, jer da ju sviet — vidj kako su ljudi opaki — krsti i ovako i onako, al nikako hrišćanskim imenom. Pa mi je žao djevojčina poštenja, i tvrdo sam odlučio oženit ju. Tu ne ima dakle druga govora, već ti brate Jure piši molbenicu na „Hoftkriegsrath“, (dvorsko ratno vieće).

— Hoću brate, odvrati Jure, al se bojim, da ne bude od toga ništa. Marta nije oficirska kći — Martin je otac samo felbaba (stražmeštar) pa nije djevojka tebi ravna.

Medjutim napisaše starci molbenicu, al, kako Jure proreče, u ludo. Ratno vieće ne dozvoli ženitbe, jer da je Marta samo felbabina kći.

To se Izailu na žao dalo i on navali življe.

— Pomozi brate Jure!

— E brate, odvrati Hipšić smisliv težke misli za čašicom vina, da je u tebe kakov „Zeugniss“ (svjedočba) za kakove zasluge, lako bi bilo, onda puna šaka brade.

— „Zeugniss“? viknu Izailo, a ma kako nije? Ta dadoše mi kod Leipciga nekakav papir, i mora, da bude još i sad u škrinji.

— A ti traži.

I zbilja prebacio Izailo sve svoje stare artije, te iznese jednoga dne pred Juru svjedočbu. Jure sjedio kraj kapetanove drvene škrinje, sladio se rujnim vincem. Al kad razumi onu svjedočbu, nahrupi ljutit na Izaila:

— Ta bog vas vidio! Šta učiniste kapetane?

— Ma šta?

— Evo vam jedan „Zeugniss“, gdje piše general grof Makso Auersperg i šestnaest oficira, kakav si ti junak, i da si zavriedio krst Marije Terezije.

— Znam, odvrati Izailo.

— Pa niesi l' te artije predložio „Hofkriegsrathu“?

— Niesam, brate!

— A zašto, bog te vidio, kapetane?

— Pa zašto? Gledaj brate Jure, ja sam bio „secondecapitain“, načiniše me pravim kapetanom i dadoše 600 forinti penzije, pa mirna krajina. Šta ćeš više?

— E ako ti ovaj „Zeugniss“ ne pomogne, drugoga lieka ne znam.

I poslaše „Zeugniss“ ratnomu vieću. Al šta ćete! Beč je dalek, a za onda ne bijaše parovoza. Ozlovolji se starac Izailo. Od boli i ljutosti razboli se bieli brkonja, te preminu u svojoj 75. godini. Marta, kojoj ostavi liepu svoticu, udade se poslije za vlastelina — a svjedočbe ne sta bez traga.

Vrlo žalim, da se je junačka ta uspomena izgubila. Čitao sam ju sâm u izvoru. Koliko pamtim bijaše ubilježeno: „da je kapetan Izailo Mamula nečuvenim u c. kr. vojsci junačtvom zaustavio cielu neprijateljsku diviziju itd. Na bojištu kod Lipska 1814. Podpisan: Makso grof Auersperg, Corpscommandant i 16 častnika.

Jednom bijah u družtvu sa starcem Izailom i poručnikom Jurom. Mamula bio se malko umirio, te se zabavljasmo čašicom. Tada upita Jure starca:

— Ded kapetane, kazuj der, kako ono bješe kod Leipciga?

Zamisli se Izailo, pa će na to:

— E tako je bilo, brate moj. Ja sam bio kod Leipciga sa jednom kompanijom banovaca u arrière-gardi. Ostala vojska poodmakne, a ja sa mojimi banovci sâm sred ravna polja. Ne bilo dugo, al eto ti iza neke šumice na na nas škadron francezkih cheveaux legera. U to dojezdi k meni neki carski ritmajstor, pa će me upitat: Šta da se radi, gospodine kapetane? — A ja mu na to: E ostat na mjestu gospodine ritmajstore, kako reglement piše. Al se Francezi za toga dobrano dotisnuli bili. Sad bome vidjeh dva škadrona. Ja vikni u čas kompaniji: Junaci! Nije fajde! Pozor! Dok vidite mene, ni za korak da nieste uzmakli. Svaki pušku k sebi, pa kud mjeriš, tu obaraj. A baruta ne sipajte mi u vjetar. Prije svega shvatite mi komandanta. Skupili se banovci oko mene, pa nek dodje Francez. I bora mi doleti na puškomet. Puške planuše a francezki vodja poljubi zemlju. I opet planuše — al cheveaux legerom ni traga. I oni nas obrediše nemilice. Od moje kumpanije palo do 50 što mrtvih što ranjenih, al mi, brate, ni makac s mjesta. Poslije se nekako svrstismo, pa da se odmorimo. Na jedanput dojuri jedan naš oficir, a za njim bome general grof Makso Auersperg.

— Šta tu uradiste gospodine kapetane? zapita me general.

— E po reglementu — branio sam se, gospodine generale.

— Zašto nieste uzmakli?

— E kamo? Nije bilo zapoviedi, gospodine generale.

Kad je general vidio, da nije bilo zapoviedi, pozove oficira, pa reče mu: „Pišite!“ Sjedne oficir, pa piše po papiru na bubnju, kako mu je general kazivao; podpiše general, podpišu i drugi oficiri. „A to ti je, da znaš, brate Jure, bio onaj „Zeugniss“ što ga poslasmo u Beč.“ Tako je govorio kapetan Izailo, a ja vam sve u kratko ponovih poslije mnogo godina, neka mu bude spomena medju hrvatskim svietom.

Kad je Izailo preminuo, izpratiše ga svi Križevci i malo i veliko i gospodsko i negospodsko do groba, premda je bio druge vjere, a predsude za ono doba i suviše. Vječna pamet starcu Izailu.

A. Pr.

POUKA.

Matija Gubec, kralj seljački.

1573.

(Sa slikom).

Šestnaesto je stoljeće, bolje no ikoje, stoljeće reforma i prevrata. U toj prelaznoj dobi iz vieka srednjega na novi pojavljalo se neprestance novih pokreta, koli na polju religioznom, toli na državnom, socijalnom i kulturnom. Staroga sredovječnoga života ne stade; svi slojevi čovječjega družtva uzeše težiti za nečim novim i boljim. Samo na jedan stališ kano da je taj viek zaboravio na stališ, koj je dosele mirno i mukotrpno podnosio težko breme, kojim ga je srednji viek nadario. Bijaše to nevoljno seljačtvo, osudjeno, da samo rabota i strada, da uzdržaje svojom mukom i znojem države i vladare. Ni crkva ni država ne hćedoše ili ne mogoše, da uzmu u obranu biedni taj stališ, kojemu je u obćoj vrevi prevrata i pokreta zaprietila neizbježiva, gotova propast. Ne bje druge, van da seljačtvo samo ustane na obranu čovječjih prava svojih, da pokrene socijalnu revoluciju tim zamašniju, što joj je geslom bilo: „borba za bitak.

Hrvatska zemlja ne ostade ne taknuta

od ideja, što no su u ovom vieku svietom kružile. I u nas se zametnu vjerski priepor, zavlada u viših kruzih novi život, i poslije dugoga sna pojavi se narodno-kulturni pokret. Ali upravo u našoj zemlji snadje u taj čas nevoljno seljačtvo najveća bieda, samo da nije pod težkim pritiskom plemića, gospodara svojih, izdanulo. Kralj hrvatski, ta utjeha golotinji, bijaše sam u nevolji i neprijatelj kršćanstva, Turčin, zadavaše mu težkih briga, od kojih ga ni junačka smrt Nikole Zrinjskoga oslobodila nije. Hrvatski seljak ustane zato sam na oružje te pokrene „mužku puntariju“. Vodja i duša te seljačke bune bijaše Matija Gubec, kralj seljački.

Središte seljačke bune i sielo kralja seljačkoga Matije Gubca bijaše Zagorje, hrvatska Švajca. Tu je ustanak buknuo, tu se je i svršio.

Franjo Tahi, gospodar Susjed-grada i doljnje Stubice bijaše u ovo doba najveći silnik u hrvatskoj zemlji. Već od naravi bio je okrutne ćudi, ohol, nepravedan te lakom za bogatstvom. On zatvaraše i ubijaše ljude bez razlikeststališa i plemena: kmet, pop, plemić, sve morade stradati. Sa susjedi svojimi, sa Gregorianci na Medvedgradu bijaše u vječnoj zavadi i razpri; istu rieč kraljevsku preziraše nemili silnik taj. Pročula se nedjela njegova na daleko, dočuo ih i car Maksimilijan. Digoše tužbe nanj, da je mnoge kmetove sa selišta njihovih protjerao, da im je vinograde i cieli pokretni imutak pootimao. Mnogo je seljaka tu u ledenoj tamnici pod Susjed-gradom od zime i glada pomrlo, mnogo ih je nedužnih smaknuto, makar se je sama hrvatska banica za nje zauzela bila. Seljak kmet ne mogaše više podnieti ne čuvena nasilja gospodara svoga. Tužio se caru i kralju svomu, tražio u njega pravdu. I ovaj šalje poslanike svoje, da tužbe uslišaju. Pet sto i osam svjedoka našlo se, koji su Tahoga s najgroznijih zločina obiedili te jasno krivnju dokazali.

Ali Tahomu ne bude u prkos tomu upravo ništa. Kraljevski ugled bijaše u to vrieme u Hrvatskoj duboko pao; k tomu obraniše rodjaci Tahijevi druga svoga pred carem gospodarom. Kmetovi bijahu prevareni, nadahu se od cara pomoći, a sada ih stiže još gore zlo: krvna osveta Tahoga i ostalih plemića haračlija.

Ne mogahu više podnositi nevolje svoje. Potaknuti Stjepanom Gregoriancem, zakletim neprijateljem roda Tahovoga, ustadoše godine 1571. kmetovi Susjedgrada i Stubice listom na oružje, da si sami izvojuju pravo i slobodu. Odrekoše se svake poslušnosti i ovisnosti prema svomu gospodaru, te pozvaše cieli stal:š seljački po Hrvatskoj, da im se pridruži. Poput striele proleti cielom zemljom glas ob ustanku kmetova Tahijevih. Bilo se je bojati, da će svekoliko seljačtvo prionuti uz bunu. Uplaši se car Maksimilijan, šalje povjerenike svoje pobunjenomu puku, moli ga, da se umiri, jer da je Turčin Zagrebu pred vrati. Dodju od njega pisma svim seoskim sudcem, kmetom i drugim žiteljem kotara stubičkog i susjedgradskog, gdje ih car moli, neka se okane svake bune ter oružje polože.

Badava, bijaše kasno. Nevolja kmetova bijaše prevelika, radilo se tu o obstanku njihovu. Izgubili vjeru u svakoga, u samoga cara, uvidjeli, da im pomoći može samo Bog i snažna ruka njihova. Podupirani potajno Stjepanom Gregoriancem na Medvedgradu, te nižim plemstvom po cieloj Hrvatskoj, digoše kmetovi buntovnici glavu visoko. Po cieloj županiji zagrebačkoj te varaždinskoj nadjoše pristaša i revnika; činilo se, da je nadošlo carstvo njihovo.

Gospoda se hrvatska prepala. Sastala se godine 1572. na sabor u Zagrebu, da viećaju, kako će se oprieti groznoj pogibelji od razjarenih kmetova. Poslali molbu caru u Beč po pomoć, ali od cara ništa van liepih rieči. Tu zaključili sada 10. kolovoza 1572. stališi, da će sami svojom rukom opasnu bunu utamaniti.

Medjutim ne bude od toga zaključka ništa. Gospoda bijahu samo medju sobom u vječitoj razpri, kamo li da su se mogli složiti na zajedničku obranu. Bijaše medju njima i neprijatelja Tahijevih, koji se radovahu, da je njegovu silničtvu odzvonjelo. Iz Zagorja, toga gniezda cieloga pokreta, razširi se u to buna dalje po ravnoj Posavini, dapače i preko hrvatskih granica po Štajeru i Kranjskoj. Naroda bijaše ustala silesija, trebalo joj samo zajedničke glave. I ta se nadje.

Mjeseca veljače 1573. sastane se pobunjeno kmetstvo na sabor. U liepoj dolini blizu dolnje Stubice, gdje su bolestnici od vajkada lieka u toplicah tražili, tamo se sabere do dvadeset hiljada seljaka, oružanih puškami, sabljami, sjekirami i kosami. Uzeše viećati, koga da si izaberu za vodju. Izbor pade na Matiju Gubca, kojemu nadjenuše naslov „kralja seljačkoga“.

Matija Gubec bijaše prije španom kod Krištofa Oršića u gradu Bistri. Bijaše čovjek hrabar, mudar savjetom i vješt oružju. Rieč mu je tekla iz ustiju poput rieke bujice, govorio je vatreno, zaneseno. Što mu je govoru osobitu silu davalo, bijaše duboka uvriežena mržnja u duši njegovoj proti plemstvu. Tim je seljakom u volju ušao bio. Znali su oni, da u grudih njegovih bukti plamen osvete, da će sve pokušati, samo da se plemstvu osveti.

Seljačtvo se ne prevari. Čim je Mati ja Gubec postao kraljem, prva mu bijaše briga, da bunu čim većma razširi, te više privrže-

nika steče. Proglasi zato stališ seljački slobodnim, te nezavisnim od plemstva, oslobodi ga plaćanja svakoga danka, desetine i inih tereta. Obeća buntovnikom, da će biti ravni gospodarom svojim, da će medju sobom jednako porazdieliti imetak i zemlju tlačitelja svojih. Kmetstvo uzhićeno dočeka kraljestvo njegovo: sa sviju strana poleti puk pod zastavu jednakosti i slobode.

Da još više vjere u narodu steče, navali Gubec na grad Stubicu, zauzme taj grad, te se u njemu utobori. Razposla na to na sve strane svoje poslanike, javljajuće, da je Stubica u njegovih ruku. Tko hoće u buduće dionikom postati tolike sreće, neka umah pohiti, ostavivši sve druge poslove i skrbi. „Čuvši, veli Habdelić, bezpametno ljudstvo o tolikoj sreći muža kralja, pohiti u mužki kraljevski tabor, zaboravivši i na djecu i na žene i na blago svoje.“

Sada istom poče Gubec nastojati, da digne uredni ustanak. Za prvoga si doglavnika imenuje Iliju Gregorića, a zatim izabere Andriju Pasanca, Nikolu Pozebca i Vinka Lepoića za svoje poslanike, koji će seljake kranjske i štajerske pobuniti. I zbilja. Susjedi hrvatski onkraj Save i Sutle pristadoše uz hrvatskoga kralja. Valjalo je samo sav puk u jedno sakupiti, te odlučnu navalu započeti.

Optujsko ravno polje bude odredjeno za ročište i zbiralište sjedinjenih buntovnika. Iz glavnoga si stana, iz Stubičkoga grada, razpošalje Gubec vojsku svoju na tri strane, da plemićke gradove popali, ter pokupiv sve kmetove na putu, da se sastane na optujskoj ravnini. Jednu četu pošalje put Posavine, drugu na Brežce u Štajer, treću pod vodjom Ilijom Gregorićem preko grada Krškoga u Kranjsku. Sam pako Gubec ostade u svom gradu Stubici u Zagorju, hoteći ponajprije cielo Zagorje zaplieniti, a zatim se sa ostalimi odjeli svoje vojske na urečenom mjestu sastati.

Dioba seljačke vojske bijaše njezina propast, tim većma, što su se u taj čas i hrvatska gospoda podigla, da razgranjenu bunu uduše. Biskup Juraj Drašković, koj je u to vrieme bio i hrvatskim banom, sazove plemstvo i svećenstvo na sabor u Zagreb. Razloživ im, u koliku su pogibelj strovalili stališi ubogu zemlju hrvatsku svojim nehajstvom, pozove ih, da ustanu na obranu svoju. Stališi videći, da ne ima šale, odluče se brzo. Do osam stotina plemića dodje pod barjak stališa, k tomu priklope još tisuću dobro oružanih zemaljskih vojnika. Na čelo plemićkoj vojsci stupiše Matija Keglević i Gašpar Alapić.

Seljačku vojsku stigoše uzastopce nemili udarci. Četa kranjska pod Ilijom Gregorićem bude kod Krškoga od kranjskih plemića dne 5. veljače hametom potučena; sam Gregorić ne bi iznio bio žive glave, da nije u hrvatske gore pobjegao. Dan zatim, 6. Veljače stiže posavski odjel slična sudbina. Gašpar Alapić i Juraj Zrinski potukoše tu četu u bitci kod Kerestinca, te očistiše u tinji čas cielu Posavinu od buntovnika. —

Sve tri čete Gubćeve, koje su imale na optujsko polje stići, bijahu poražene i razpršene. Ostade on sam sa glavnom četom u Zagorju. Ovdje je sve jednako gospodske gradove plienio, medju inimi i grad Krapinu. Čuvši o porazu svojih četa, ne hćede više poći put Optuja, već odluči, u domovini svojoj pokušati sreću sveju. On ostade pred Stubicom.

U to se već približavaše četa plemićka. Gašpar Alapić, potukav Posavce, sjedini se s četom Matije Keglevića, te oba upraviše put svoj prema Stubici, gdje se je imao odlučni mejdan dieliti.

U liepoj stubičkoj dolini, okruženoj sa dviju strana gorami, stajaše Gubec sa 10.000 seljaka, pripravan na boj. On pojimaše važni čas, koj se je približivao, zato uze svom vatrom i poletom govoriti puku, ne bi li ih sklonuo na odvažan odpor. Shvaćao je on, da od jednoga časa zavisi sudbina njegova i cieloga kmetstva. Izvede četu svoju pred neprijatelja i uzme joj govoriti: Braćo vitezovi! vi znate, zašto ste se u ovom taboru skupili, zašto ste kuće, žene i djecu vašu ostavili. Vi znate, kakova vam je sreća dosele služila proti plemićem, koji su vas prije nemilo derali. Nu znati morate, da sada imate priliku, kakove nikada još imali nieste, da dodjete na vrh sreće vaše. Ovo je dan, ovo je borba, koja će vam ili vječnu hvalu i diku, pače i željnu slobodu donieti, ako žurno i hrabro bijuć se gospodu svladate; ili će vas dovesti do velike i strašne muke, ako ledja obrnete i pobjegnete. Ako ste dakle ljudi, ako ste vitezovi, koje ja cienim, srčano se oružja držte i na neprijatelja udarite. Ne plašite se blieska mača njihovih, ili duga koplja; na svakoga njih je vas dvadeset. Ne ću vas više riečmi zadržavati, već je vrieme, da se pobijemo. Danas nam valja ili sretno pobiediti, ili svim vitežki poginuti.

Bitka na Stubičkom polju sgodi se na dan 17. Veljače. Vojska plemićka bijaše brojem malena, ali dobro uvježbana. U sredini te vojske bijahu pješaci oružani dugimi puškami a s oba krila konjanici. Žestoka se bitka zametnu. Napokon prodre plemićka vojska u tabor seljački i razbije čitavu vojsku. Sam Matija Gubec pade sa svojim pobočnikom Andrijom Posavcem u ruke krvnih neprijatelja svojih.

Seljačka buna bijaše ovim odlučnim porazom utišana. Sada dodje plemićem čas osvete. Uhvaćene seljake povješaše po cieloj

okolici, na jednoj samo kruški visjelo ih je šestnaest.

Sa velikim slavljem vrati se plemićka vojska u Zagreb vodeći sobom Gubca i Pasanca. Tu im sudiahu i odsudiše ih — na smrt. Kralj seljački — dosele ne okrunjen, imao se okruniti. Na Markovu trgu bude odsuda izvršena. Najprije pade od krvničke ruke Andrija Pasanac. Dodje red na Gubca. Svezana smjestiše nesretnika na priestol, donesoše ognjem razbieljenu željeznu krunu, te ju postaviše mučeniku na glavu. Gorućimi klieštami derahu mu zatim polumrtvo tielo, napokon mu odrubiše okrunjenu glavu. Tielo mu razderahu na četiri diela, te ih pobacahu na četiri strane svieta.

Ovako poginu Matija Gubec, kralj seljački, pošto je samo četrnaest dana kraljevao. S njegovom smrću pade seljačtvo opet u robstvo, dok ga prosvietljeni naš viek od tisućgodišnje nevolje ne oslobodi.*

V. Klaić.

---

* Članak ovaj izradjen je po razpravi: „Dogadjaji Medvedgrada“ od I. Kukuljevića.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Skrajnje je vrieme.

U prvih brojevih ovogodišnjega „Vienca“ potaknuo je pisac članaka: „druga slika u crkvi djakovačkoj“ misli toli važne, da se ne mogu naprosto prešutiti i da ne smiju ostati, kao toliko plemenitih zasnova, tek rieči, koje prozvuče bez traga i glasa. Što je pisac ondje rekao o stanju umjetnosti tvorne kod nas, sve je žalibože gola istina. O umjetnosti se kod nas tek čuje pripoviedati, a što je još gore, ne ćuti se niti potreba, da se na tom polju štogod uradi. Ne da se tajiti, da se u našoj zemlji, koja je u svakom pogledu toli zaostala, od množine naših potreba čovjek gotovo snebiva. Treba nam od koriena preustrojiti upravu, sudstvo i školstvo, dakle sve; — tko će dakle trošiti još i na umjetnost? Ovako zbore kod nas ljudi mjerodajni, kojim su na njihovu najveću zlovolju zavodi obćega naobraženja u njihov resort zabasali. (Velika je nesreća i anomalija, da u ustrojstvu naše zemaljske vlade: kazališta, muzeji, galerije itd. spadaju u područje tako zvanoga unutarnjega, čisto upravno političkoga odjela umjesto u odjel nastavni, kamo bi po naravi svojoj imali pripasti.) Ima još vremena za umjetnost, tako govore, kad utemeljimo pučke škole. Da na umjetnost može trošiti samo onaj, koj je već sve druge potrebe namirio, te sada ne zna kud i kamo s novcem — to je u nas najraširenije osvjedočenje.

Ovo umovanje kolikogod je na oko opravdano, toliko je pogubno i štetonosno, ako čovjek prodre u bitnost stvari. Čitatelj se jamačno boji, da ću mu ja sada stati učenjački dokazivati na temelju estetičnih študija veliku važnost i zamašaj umjetnosti za naobrazbu naroda. Nu ova stvar, toliko put već dokazivana, uvjeren sam, nikoga ne bi uputila, koj sa onim praktičnim tobož prigovorom dodje: zar ćemo podupirati umjetnost, gdje nam još stotinu životnih potreba stoji ne namireno! Ja ću dakle odgovoriti sa skroz praktičnoga gledišta, a naglasit ću osobito političnu važnost ovoga priedmeta.

Obazrimo se prije svega na primjer drugih zemalja. Znano je, da je Italija a kašnje Francezka najviše činila za umjetnost. U Italiji trošilo se je kroz nekoliko vjekova sve blago na umjetnost, prije nego je u Italiji bilo i jedne samo pučke škole. Pa danas se broji Italija punim pravom med najizobraženije zemlje. Talijanac je uljudjeniji nego Niemac, uza sve njegovo doktrinsko učenjačtvo. On je samosvjestan i politički zrio, on je napredan i slobodouman. Odakle sve to? Zašto tudjinstvo nije moglo naći u svoj Italiji pristaše, zašto je narod jednoglasno pozdravio svoje jedinstvo uzprkos težkim protivštinam i stogodišnjim zapletom odnošaja, zašto je baš Rim zahtievao za svoju prestolnicu? Mislite li, da je umjetnost pri tom posljednju ulogu imala? Po mome mnienju prvu. Svaki korak predočuje Talijanu stotinu spomena bud slavne prošlosti, koja će mu ponos uzbuditi, bud žalostna robovanja, koje će u njem uzpaliti iskru rodoljublja i potaknuti ga na spasonosne čine. Može li Mletčić, videć kipove slavnih svojih duždeva Dandola, Orseola, Foskara i drugih, videć na platnu Tintoretovu i Veronezovu pobjede svoje nad pola svieta, videć neoborive palače svojih slavnih predja, — može li, gledeć sve to, trpiti tudje topove pri svetom Gjurgju? Ne će li sve te stvari od djetinstva usadjivati u njem ponos, da je potomak onih slavnih predja, pred kojimi je negda drhtao sviet? „Evo tu je pala glava izdajnika Marina Faliera, koj je radio o glavi republike,“ — „na tih jarbolih vijale su se zastave Cipra, Kandije i Moreje,“ — to ti kazuje svako diete i pri tom mu oko zabliešti od ponosa.

Eno Florentinac, kud se okrene, sve ga spominje na časove neodvisnosti njegove, na one zlatne čase, kad je Florenca prkosila caru njemačkomu i papi rimskomu, — vidi likove svojih velikih muževa, Gjotta, Dona-

tella, Mikelangjela, Danta, Macchiavella, koji su proslavili ime republike, svoga Cosma i Lorenca Medici, koji su, odbacujuć sjaj krune, i žezla med prve dužnosti gradjanske stavljali, biti meceni umjetnosti. Koje čudo, da je Florenca jednoglasno prionula uz mladu Italiju, izagnav tudjinca vladara, koj se je opirao na bajonete. — (Konac sliedi.)

LISTAK.

Lik Matije Gubca. U današnjem broju donosimo lik Matije Gubca, „muža kralja", koj je g. 1573. izdahnuo na zagrebačkom trgu sv. Marka pod razbieljenom gvozdenom krunom. Lik taj, rukom crtan, našo se u nekom zagorskom samostanu, te bijaše prišit fratarskomu breviaru, u kojem je ubilježeno, da ga je neki Franjevac, budući kapelan, snimio sa slike nalazeće se u stubičkom gradu. Kako se vidi lice je karakteristično bez fantastične primjese onoga doba. Sliku ustupio nam je g. Drag. Jagić, urednik „Pučkog prijatelja". Hvala mu zato.

Iz kazalištnoga svieta. Od njemačkih dramatičnih pjesnika starije dobe svakako je Grillparzer najbolji — mnogo bolji nego li pokojni barun Münch-Bellinghausen ili Friderik Halm, koj je sve svoje drame složio po jednom kalupu. Kod nas je samo „Pramati" (die Ahnfrau). od njega poznata, bez sumnje jedan njegovih najslabijih komada, jer prekipljuje romantizmom. Bolji komadi kao što „Valovje mora i ljubavi", „Safo", „Medea", „Židovka od Toleda" ne bijahu dosele prikazani na hrvatskom jeziku, premda su posve solidno radjeni, te na posve naravnom temelju razvijeni. Zašto? To bog zna i naša kazalištna uprava. „Valovje mora i ljubavi" preveo je pred duže vremena naš I. T. a „Medea" je ne davno prevedena. Uprava odbila je „Medeu". Ne mogasmo dovinuti se razlogu. Vele neki, da je kazalištnoj upravi preskupo grčko i rimsko odielo, a zato da mora i Wildtbrantov izvrstni „Kajo Grako" driemat pod prašinom. Drugi opet tvrde, da je neka osoba, koja se rado pača — ne znamo quo jure et titulo — u kazalištne poslove, izjavila, da je „Medea" po prilici isto što i „Fedra" (!!!) pa čemu dva jednaka komada? Ta divna logika polazi valjda s toga, što je i u „Fedri" i u „Medei" odielo starogrčko. Istim načinom moglo bi se umovati, čemu da se dade ovaj ili onaj novi konverzacijonalni komad, gdje se igra u crnom fraku, kad već drugih komada u crnih frakovih imamo. Dificile est satyram non scribere. — Ne biedimo dramaturga, koj prema sadanjem ustrojstvu nije neodvisan, al pitamo, kad se može za svaku operu nabavit posebno odielo, koja se samo u toj operi rabiti može, zašto da se ne nabavi grčko i rimsko odielo, koje bi se moglo rabiti u svih sličnih komadih? Znamo, da ova naša prepokorna primjetba ne će dirnuti gvozdene živce naše intendanture, al zato neka nam i ona oprosti, kad flegmatički motrimo njezine estetičke skokove sve do onoga vremena, dok ne budu računi zaključeni. Niesmo radi „more orati", kako naš Gjorgjić kaže medjutim budi nam dozvoljeno pripoviedati, što po drugom kazališnom svietu biva. Grillparzer bijaše za života čudan čovjek. Ponajbolje plodove držao je za života pod ključem, kan da se je zakleo, da prije njegove smrti ne će ugledat svjetla božjega. Po njegovoj smrti iznielo se sve to na sviet. Medju ostalim našla se i drama „Libuša", te bude dne 21. siečnja t. g. prvi put prikazana na bečkom dvorskom kazalištu znamenitim uspjehom. Kako je djelo izvrstno po sebi, kako je vadjeno iz češke dakle slavenske priče, možemo punim pravom nekoliko rieči o njem govoriti. Čin pada u g. 700. po našem računu. Iza smrti češkog kneza Kroka ostaše tri kćeri: Kaša zanešena vlastitim duhom; Telka, proročica, ne mareći za ovaj sviet, a najmladja, puna čuvstva, života, ljubavi — Ljubuša. Vladike joj podieliše krunu i vlast. Noseći za pojasom čarobnu travu, odolieva svemu snubljenju boljara i vlada sretno narodom. Na jednoč tražeć lieka zabludi u šumi. Seljanin Premisl izvede ju na pravi put, i uzme si na spomen jedan dielak iz njezina pojasa. Ljudina Premisl oteo kneževici tajnu biljku i ponukana narodom, da si pridruži muža, uze ljubimca Premisla, praotca kraljevskoga roda. Al postala ženom klone u se, gine i izdahne svoju plamenitu dušu uz proročanstvo o budućem sjaju zlatnoga Praga.

Poziv. Kao što u današnjem našem listu vriedni starina Pr. priča o junačtvu i skromnosti kapetana Izajila Mamule, ima sila božja takvih sgoda iz dobe tristogodišnjega junakovanja naše krajine. Dok još ima pamtilaca tieh sgoda i bližega roda starih junaka, od kojih tuj i tamo pisama i poveljâ imade, trebalo bi, da se sve takvimi crticami pobilježi i potomstvu u naših glasilih uzčuva. Znamo, da je Ivan Tomičić sabrao cielu sbirku vjekopisnih crtica o krajiških najglasovitijih junacih na njemačkom jeziku a bit će i drugih krajiških častnika, koji mnogo toga zabilježena imadu. Za malo će o krajini samo još knjiga govoriti i gdjekoji harni unuci starih junaka svoje djedove istom u obiteljskom krugu spominjati, a tudjinstvo i onako ne mari ni za naše muke ni za naše zavrede. Pozivamo dakle sve krajišnike i osobito gospodu nekadašnje krajiške častnike, kojim je do narodnoga ponosa, da nam, što više mogu, takvih crtica pa makar samo bilježaka na kojemgodj jeziku što prije pošlju!

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 8. U ZAGREBU DNE 21. VELJAČE 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DRAGIN STAN!

Spjevao H. B.

Bijaše večer — tiha ljetna,
I čim se smiri sparni dan,
Od silne žege narav sjetna
U blagi već se ljulja san.

A divni mjesec nebom kruži,
Po zemlji steruć bliedi trak:
On čuje, gdje mu slavulj tuži,
I čuje, gdje lahori zrak.

Izadjoh sam od želje žive,
Uživat hoteć noćni mir:
Umirit kako slike krive,
Obuzdat bujne mašte vir!

U grudih srdce kuca burno,
I tajno, ko ta tiha noć,
Koraca noga sama žurno:
Večeras rekoh dragoj doć!

Ko mahnit u dvor dragin panem,
Na hladnu lako kucam dver:
„Daj kano sunce da ti granem,
Otvori već, otvori der!“

Al u toj tihoj noćci draga
U dubok pala čudan san:
Od drage nigdje, nigdje traga,
A čudan mi je dragin stan!

Gle, tamo tužna vrba siže,
I savija se kano rob:
U travi, cvietu krst se diže
A ja na hladan padoh grob!

„Jel' težak, dušo, kamen grobni,
Je·l' nesnosan ti stanak taj,
U koj te sruši udes zlobni
Prê, neg ti sinu sreće sjaj.

Uskípi krv u burnoj grudi,
Niz lice tekne suzâ tok;
I gle! iz groba draga s' budi
O lievi mi se stavlja bok!

„„O nije težka sudbe zloba;
Jer tvoja ljubav traje viek:
Daj ruku, dragi, — kraj mog groba
Ti budi duši mojoj liek!““

Sboraše tako dugo, tiho,
Uživah slasti u taj čas:
Na njenih grudih ja se njiho,
Gladjaše ona moju vlas!

Još divni mjesec nebom kruži,
Po zemlji stere bliedi trak;
On zna, da slavulj samo tuži,
Da kosom mi se igra zrak!

On zna, da vrba tu me njiše,
O boku mom da križ je siv:
On zna, da ne će nikad više
Iz groba ustat nitko živ.

VJERAN DO GROBA.

Crtica iz života.

(Konac.)

Odlučih posietiti domaćega župnika. Još posljednji put bijaše mi se toliko priljubio, ter sam prvu sgodu izgledao, da ga posietim. Stan mu bijaše prilično od našega dvorca udaljen; uzeh zato Puškina u ruke, da se na šetnji zabavim.

Prebirah listove Puškina, dok ne dodjoh do pjesme: Zimski večer. Gledah u duhu burno, zimsko nebo, slušah divlji vjetar, kako zavija, te se o malenu kolibicu odbija. U kolibi staroj, tamnoj sjedi u kutu starac, kraj vrata zaniemila biedna starica. Bura puše silno, slamnati se krov ruši, a sirota se starica zamislila kraj vretena. Što si mi tako zamučala, moja Mare, govori starac, hvata li te strah ili driemaš li kraj zučanja šimšir-vretena? Pij čašu rujna vina, mani se tuge, žalosti. Pjevaj mi pjesmu o liepoj mladosti našoj, poj o djevici, kako je sretna polazila na vodu. Daj pjevaj, pij, — eto nam se već primakla ponoć života!

Bijah se prikučio župnomu dvoru. Dobri me je župnik objeručke dočekao i odveo u skromnu svoju kućaricu. Posjedosmo i udarismo u razgovor. Zaletio se on u liepe dane prošlosti svoje, govorio mladenačkim uzletom. Bijaše to dična ljudina, nadkrilio daleko popa u Čengić-agi. Slučajno spomenu i bilježnika.

— Častni otče, upadoh mu u rieč, poznajete li vi toga čovjeka bolje?

— Zar nije čudan taj svat? Živio čovjek jedino za svoju ženu. Odkad mu je ona umrla, izgubio se posvema, propio se. Takva će ga snaći i smrt. Žalim ga veoma, bio mi je uviek mio i dobar. I uzdahnu župnik.

Kako me je silno zanimao taj čudnovati bilježnik, ne mogoh se oteti želji, već umolih župnika, da mi ga točnije opiše. Župnik se mojoj zvedljivosti nasmije, potrepeta me po ramenu i započe:

— Nemojte se čuditi, ako vam pripoviest svoju oduljim. Da čovjeka toga razumiete, valja mi početi od mladih dana njegovih. Klica njegovu životu i značaju zametnula se već za djetinstva njegova. Čujte!

U istom gradu, gdje sada prijatelj naš Vojnić prebiva, živio je nekada imućan vlastelin. Nazivali ga Crnićem. Bijaše čovjek dobričina, valjan domorodac, gostoljubiv domaćina. U njega je bila žena mlada, žena liepa i ponosita, roda plemenita ali uboga. Ne s ljubavi, već da se omuži, te udobno svoj viek sprovede, podje ona za Crnića, koj bi za nju u vatru skočio bio.

Pohčelo se gospodji krasna života bez truda i muke. Tu se tjeralo sve na veliko: Crnić držao četiri konja, zimovao u gradu, djeci plaćao učitelja Čeha. Žena mu bila zadovoljna i vjerna, nalazila u razkošnom životu utjehu za prazno, za prodano srdce svoje. Kraj razsipna života zaboravio Crnić na gospodarstvo, zaboravio prošlost, ne mislio na budućnost. Sadašnjost mu je bila sve. Tako potraja nekoliko godina.

Doskora se promieni mnogo u velikaškom tom gradu. Gospodarstvo bijaše zanemareno, dohodci se umaljivahu, a troškovi rastijahu dan na dan. Dodje Crnićem do gusta. Prestali oni zimovati u gradu, djecu šiljali u javnu školu. Ali uzprkos tomu ne bude bolje. Težko li domu, gdje domaćica ne štedi, ni ne stiče, već samo troši i zaman troši — —

Tu pod župnim dvorom, tik kraj crkvice, imade seoska škola. Ovdje je bio pokojni moj otac učiteljem. Živio je siromašno, ali sretno i zadovoljno. Dobra moja majka bijaše pravi angjeo. Ljubila je otca od srdca i poštivala ga, bila je radina i brižna majka djeci svojoj: meni i nezaboravnoj setri Mari. Još danas sjećam se blaženih časova djetinstva moga, kad sam nestašan kraj ljubljenih roditelja uz seku jedinicu proživio najljepši dio vieka moga.

Najstariji sin Crnićev, Mirko, poče u moga otca polaziti školu. Otac moj poštivaše neboga Crnića, sažaljivaše već unapried nesretnu kob djece njegove. Odlikovaše zato i sina mu Mirka pred drugom djecom. Posadi ga izmedju mene i seke Mare. Mirko bijaše valjano diete: slabe doduše glave, ali srdca otvorena, iskrena, lica mila i prijazna. Udjosmo si u volju. Zajedno bi učili, zajedno se sigrali, zajedno seku Maru podraživali. Ali i Mara bijaše mu prevoljela, sviknula njemu, kano da ga je naša majka rodila.

Kad smo prve nauke svršili, odluče nas roditelji poslati u grad, u Zagreb, da idemo u latinsku školu. Težkom mukom izkucao otac moj nekoliko krajcara da me opremi. I Mirko bude liepo opremljen. On stanovaše kod svoje tetke, ja kod strica kanonika. U Zagrebu ostadosmo dobri znanci i prijatelji. Mirku niesu nikako slovnice u glavu išle; tu mu moradoh ja pomagati, podučavajuć ga i opetujuć š njim.

Prodje tako liepih osam godina, te mi izučismo latinsku školu i filozofiju, ja s odlikom, Mirko jedva da je izplivao. Na godinu poći ću ja u crnu školu, Mirko će učiti prava. Sada nam bijaše još preko praznika kod kuće koj dan proboraviti.

Nu tu se dogodiše čudne stvari. Jednoga jutra ne stade staroga Crnića iz dvora.

Strah hvataše svakoga, nitko nije znao, kamo je čovjek dospio. Kad tamo u podne, javi se naš lugar, te uze kazivati, da se je u jutro Crnić ubio. Sve pohrli u šumu. I sbilja nadjosmo tamo Crnića. Nesretnik pružio se pod hrastom mrtav, kraj njega ležaše izpaljen pištolj u krvi. Bijaše to grozan pogled. Iz priložena pisma razabrasmo, da se je sa sdvojnosti ubio, jer je cieli svoj imetak potratio — — — — — —

Tko da opiše sada nevolju porodice Crnićeve. Ostade žena mlada, navikla neradu i svakoj udobnosti, ostade sama bez kuće i kućišta sa troje ne obskrbljene djece. Još koj dan samo bijaše joj proboraviti u liepom dvorcu, tada će sve na bubanj. Ona si pomogne. Pobere nešto prtljage, nešto srebra i zlata, pa pobjegne bez traga i glasa, ostaviv sirotčad Bogu i udesu njihovu. Strašna li bijaše bieda te nevoljne djece. Pomoći od nikuda: rodjaci, što su se prije u Crnića dobrano gostili, izostaše, ne hćedoše ni da čuju o biednoj sirotčadi.

Bijaše upravo dan, kad se je imanje Crnićevo prodavalo. Kupio ga otac vašega pobratima Vojnića. Rano zorom dodje sav zaplakan do mene moj mili sudrug Mirko, držeć štap u ruci, da mi rekne posljednji: S Bogom. Vidjeh mu na licu težku bol, što ju je mladac u grudih svojih ćutio to sa grozne nevolje svoje, to sa sramote roditelja svojih. Pao mi oko vrata te briznuo u gorki plač. Hćedoh ga tješiti, ali čim da ga utješim? Pitah ga, kamo li je nakanio? Ne uzmognu mi odgovora dati. U to nadodje sestra moja Mare i roditelji moji. Sestra Mare žalobno ga pogledala, na blagom joj oku zasjala suzica sestrinske sućuti, sestrinske boli. I roditelji moji bijahu poraženi od prizora toga. Ne znam ni sam kako, ali znadem dogodilo se, u jedan tren klekosmo ja i moja seka pred roditelje, te plačnim glasom uzesmo ih moliti, da ne ostave neboga sama po svietu bluditi, neka ga uzmu za brata našega. Moljasmo ih liepo, drhćućim glasom obećasmo, da ćemo sami rado oskudievati, budu li Mirka u dom naš primili.

Ganuti naši roditelji ne dadoše nam dugo moliti. Blago i zadovoljno nasmjehnu se otac moj, pogleda okom u oko majci našoj. Razumješe se.

— Ubogi smo sami, djeco moja, uze otac na to, ali vašoj molbi odoljeti ne mogu, ne smiem. Hodi amo, novi sinko moj, nastavi zatim prema Mirku, hodi do mene, da te ogrlim — — — —

Mirko se bijaše zastidio i zaniemio. Otežućim korakom približi se otcu mojemu, poljubi u ruke majku i otca — — —

Doskora naviknu nebogi Mirko našemu domu. Bijaše krotak, čedan, tih i mio ko proljetni dan. Ljubljasmo ga svi od srdca. Osobito meni omilje kano da mi je bio rodjeni brat. S njim polažah na šetnju u zelene dubrave, u kićene gajeve, s njim se nasladjivah, umujuć o budućnosti našoj. U to se približi nova školska godina. Meni bijaše poći za koj dan u Zagreb u crnu školu. Veseljah se tomu od svega srdca. Ćutio sam u sebi krepku volju za sveto zvanje svećeničko, bio sam nadahnut živom vjerom, čvrstim pouzdanjem, da ću biti dobar sluga dobra gospodara. Seka se Mara takodjer veselila. Nije nestašna pojmila, što to znači odreći se svieta i slasti njegovih, nije znala, da i popu u grudima živo srdce bije, da samo onaj čovječanstvu koristiti može, koj je na sebe i na svoju sreću zaboravio. Ali radovala se, što će imati brata duhovnika, brata ugledna i štovana.

Mirko se u to vrieme duboko zamislio. Kidala ga briga, što će s njim biti Znao je, da od zlatnih kula, što ih je nekoč imućan gradio, ne će ništa biti, za visoke škole nije imao dara ni sredstva. Vidio ubožtvo kuće naše, ne hćio da bude dulje neradin član naše kuće, ali što da začme. Neko vrieme hćio da podje učit za učitelja, kasnije, da ide na brod u mornare. Ali na nijedno se ne uzmognu odlučiti.

Dan prije polazka moga u Zagreb probudi me Mirko u ranu zoru iz sna. Sjede uz moju postelju.

— Odlučio sam, poče on sasvim ladno i mirno.

— Što za Boga, kamo ideš, što si nakanio?

— Idem s tobom u Zagreb, u crnu školu.

Odluka me ta preseneti. Još prije bi mi on češće kazivao, da za svećenički stališ nikakove volje ne imade, začudih se zato živo, kako se je brzo bio odlučio.

— Ali sjećam se, uzeh na to, da u tebe volje za to ne imade. Ne znaš li, da je najgroznija na svietu nevolja, kad se čovjek stališu kojemu posveti, za koj ne ćuti ni volje ni pregnuća. —

— Razumiem, što mi spočituješ, brajne, ali ja sam čvrsto odlučio. Ne imam doduše prave, svete volje za to, nu siliti ću se i nastojati, da za pozvanici ne zaostanem. Kad su mogli drugi, zašto ne bi i ja?

Skočih iz postelje, te veselim licem pojurih otcu, da mu odluku Mirkovu priobćim. Otac kimnu dva tri puta glavom, kano da mu to u glavu ne ide, zatim reče: Valjda zna, što radi. Odvedoh ga k Mirku. Bliedim licem ali sjegurnom rieči očitova još jednom i otcu odluku svoju. Otac mu odvrati:

— Dobro, sinko, budi na tvoju. Idi, kamo si odlučio i znaj, da ćeš u mene naći vazda otčinsko srdce. Malo imademo mi, ali dielit ćeš dobro i zlo s mojim rodjenim sinkom.

Cieli dan sabirala se oprema za Mirka. Majka i Mara spremile mu na brzu ruku nešto rubenine. Kadkada uz najveći posao znala bi Mare kradom pogledati na Mirka. Ovaj toga ne opazi — bile su druge misli, što mu se po glavi mele.

Pune četiri godine bijasmo nas dva u crnoj školi. Za mene svitahu tu najljepši dani — Mirku bijaše to vrieme vječnost u paklu. Od nužde bijaše se u tihi, skromni kut zavukao, ali skromno to mjestance ne mogaše ga umiriti. Višeput vidjevah ga po ciele ure klečati, i vruće moliti, ne bi li se dostao utjehe, mira i zadovoljstva. Ali nikada — nikada ne uzmognu se on pred menom pohvaliti, da si je sviest umirio. Bijaše čovjek preduboka čuvstva, da bi mogao bio pakao u grudih svojih pretvoriti u raj mira i sreće.

Prodjoše dani i godine redomice; za nekoliko mjeseci eto od nas sluga božjih. Mirko postajaše sve nemirniji, sve nezadovoljniji, čim se je bolje približivao kobni dan, da se svieta odrečemo.

Bijasmo oba još premlada, zato nas ne mogoše rediti sa drugovi našimi. Odosmo preko praznika kući, dok ne navršimo propisano doba. Mišljah, da će mi brat Mirko kod kuće, uz roditelje sred prirode duhom ojačati, da će skupiti sve sile duše svoje u jedno, ter mirnom sviesti prionuti uz novo zvanje. Prevarih se.

Slavio se rodjen dan moje majke. Sabrao se liepi broj susieda, sve bo je cienilo našu skromnu kuću. Mirko bijaše izvanredno veseo. Još dan prije pomagaše on sestri Mari trgati ruže u vrtu, što ih je ona trebala, priredjujuć kitu cvieća za majku. Zdravice redale se jedna za drugom. Napokon ustane stola ravnatelj, ter krasnim govorom začne govoriti o budućoj sreći mojoj te Mirkovoj, nazdravi napose Mirka i dadne mu za drugaricu moju sestru Maru. Mirko skoči sa stolca te poleti k Mari, da se s njom kucne. Drhćućom rukom prihvati ona čašu, kucne s njim, pocrljeni do ušiju, čaša joj izpade iz ruku, i razbije se na sto komada.

Cielo se družtvo prepade. Mare zastidjena poteče iz sobe, a Mirko smrknut kô oblak, što gràd nosi, sjede natrag uza stol. Sutradan bijaše on još gore volje: ne progovorio s nikim ni riečce. Istom na večer, kad smo sama nas dva u sobi bila, poče živo po sobi koracati, zatim stane pred mene, ter dubokim glasom progovori:

— Brajne, da ti odkrijem, što se u mojoj duši sbiva: Jučer razstao sam se sa dosadanjim životom svojim; ja ne ću i ne mogu biti pop. Danas sam pisao ravnatelju crne škole u Zagreb, da sam se svukao. —

Ne mogah mu ni rieči odvratiti, najbolje bo znadijah sam, da je dobro učinio. Saznaše odluku njegovu i roditelji moji, pristadoše uz nju, te tako se dogodi, da je Mirko nekoliko dana prije redjenja ostavio stališ svećenički. Ja odoh medjutim u Zagreb, budem redjen, te dodjoh u rodno mjesto ovamo za pomoćnika, gdje sam kasnije i župnikom postao.

Mirkovo stanje promieni se na bolje. Ostavio ga dosadanji nemir, nezadovoljstvo, postao on milim, prijaznim čovjekom. Sve ga je u selu ljubilo. Pomagao on mojemu otcu u školi, u crkvi, na polju, u vinogradu; bio na ruku vlasteli i seljaku. Tražio na okolo, ne bi li našao službu kod koje gospoštije. I u još jednom promieni se Mirko, čemu sam se osobito čudio: počeo ne mariti za seku moju Maru. Prije bi se toli često š njom sigrao, šalio, podraživao ju, a sada se je nje klonuo, stidio se u oči joj pogledati. A i Mare, prem devetnaestgodišnje već djevojče počelo se bojati njega. Postala ozbiljnom, zamišljenom — tražila samoću. Kadkada samo znala bi na vrtu zapjevati pjesmicu, milu i žudeću kano piev zatravljena slavulja, kad sluti blizinu drage svoje. —

Bilježnik u našem selu umre iznenada. Počelo se govorkati, tko da mu bude nasljednikom. Dugo predlagahu, sad jednoga sad drugoga, napokon pade izbor na čovjeka, koj se tomu ni iz daleka nadao nije — na Mirka Crnića. Otac nam doleti kano bez duše iz obćinske sjednice kući te poče Mirku čestitati. Ovaj bijaše blažen i presretan, od prevelika kosnuća ne uzmognu se otcu ni zahvaliti. Neko vrieme zatim udje Mirko u nov svoj stan, u onu krasnu kućicu na briegu, što se svietli poput labuda biela na jezeru. Uzeo se pripravljati za novo zvanje svoje, u koje se doskora lahko uživio. Počeo udobnije i ljepše življeti, a sve kraj toga ostade dobar sin mojim roditeljem i vjeran brat moj. Jedinu Maru kano da je sasvim odnemario. Nu i s njom se nanovo sprijateljio i to da nije bolje moguće.

Bijasmo kod novoga bilježnika u gostih. Mare naša dugo suztezala poći s nama, napokon se ipak odvaži. U veselu razgovoru dodje i večer. Mirko sve dosele radostan, nešto se udubi u misli te zaniemi. Poslije duge šutnje pokroči junački k Mari, te pred svimi nami započe:

— Aj Mare, mila posestrimo moja, što si mi se otudjila? Neko vrieme, kano da me bježiš?

Mare ne odvrati ništa, već ga prozirno pogleda. Razumio je on pogled taj.

— Istina, Mare, nastavi on, pobratimstvo je naše ohladnjelo i dobro, da je tako. Ali jedno te pitam, odgovori mi, tako ti pobratimske ljubavi naše, ne ćutiš li u svom srdašcu još koju iskru ljubavi spram mene?

Mare šuti, lice joj se crljeni, grudi nježne nadimlju.

— Pred svimi, pred otcem i majkom našom, pred bratom našim izpoviedam ti prvi put, da te ljubim. Zarad tebe ostavih crnu halju, radi tebe ne mogoh se oddieliti od kuće naše. Ne budi mi više posestrimom, budi mi ljubovcom, — ženom. Ti šutiš?

Mare još šuti, ali najednom skoči u vis, te pane Mirku o vrat. Roditelji moji i ja gledasmo zapanjeni na to dvoje, ali jeka cjelova osviesti nas opet.

Mare postade ženom Mirkovom — njegova je u srdcu već četiri godine bila. Dvadeset i četiri godine proživiše Mare i Mirko sretno i blaženo. Od prvoga dana do posljednjega bijahu si vazda dobri, ljubljahu se poput dvaju goluba. Mara bijaše vjerna, krasna žena, radina domaćica, skrbna majka. A Mirko živio samo za nju i u njoj. Trsio se u službi i po gospodarstvu, radio poput mrava, samo da Mari ništa ne uzmanjka, da mu djeca ne stradaju.

Salećeše ih nevolje i brige, ali prava ljubav njihova uzdrži im sveti mir i sreću. Pokopaše roditelje naše, spraviše u grob svu djecu svoju do prvorodjenca svoga, do Živana.

A' Živan bijaše krasno čedo, majčino sunce, otčevo zlato. S ponosom gledala oba na diete svoje. Imao krasno oko otčevo, kitila ga vrana kosa majčina. Otac mu bio ljubljen, štovan na daleko. Sva okolica spominjala mu je vriedno ime, jedni ga nazivahu uzorom valjana supruga, drugi mu bijahu nenavidni radi tolike, krasne sreće.

Nema sreće podpune na svietu. Živan učio visoke nauke u veliku gradu, sad će ga za godinu ovjenčati lovorikom učenosti. Navršiti će on dvadeset i petu godinu. Biti će slavlja velika u kući roditelja njegovih. On će se veseliti, što se je izučio, a roditelji će slaviti srebrni svoj pir.

Poput djeteta radovaše se stari Crnić danu tomu. Ali tu dodje iznenada crna viest, da Živana Crnića više na životu nema. U dalekom kraju poginu on naglo, ne oplakan. Sreća kuće Crnićeve pretvori se u težku nevolju. Mare prilegla, težko oboljela, ne mogla pregorjeti gubitak jedinca si sina, prvorodjenca svoga. Smrt sinova ubi i nju.

Mirko Crnić bijaše čovjek propao. Iz najveće, dugotrajne sreće sunovratiše ga bozi u duboki ponor nevolje i jada. On postade živi mrtvac.

Badava je meni nevoljnika tješiti živom vjerom, badava je pobratimu vašemu Vojniću govoriti pedesetgodišnjemu starcu Mirku, da je sve na svietu prolazno, badava, Mirko Crnić je od smrti svoje žene izgubljen čovjek. Sa ženom mu je propala svaka sreća na zemlji, propalo mu je sve. Ljudi dobri duboka i nježna čuvstva, veliki su slabiši. Da si u težkoj biedi utjehe nadju, da si podrovani život nanovo preporode, treba im prave, oživljujuće vjere ili čvrsta, školom života i trieznom filozofijom ojačena duha. Ako toga u njih ne ima, moraju propasti. U Crnića ne ima žive vjere, filozofijom nije mu duh nadahnut; zato traži utjehu za svoju veliku bol u tom, što si sviest ubija. On ne će da živi, ne može da živi. Čaša vina je njegova jedina utjeha, ali i njegova smrt. —

— — — — — — — — — — — — — — —

Župnik završi, a ja duboko tronut zahvalih mu se na pripoviesti.

Prije godinu dana nanese me kob opet u Kreševo. Volio bih danas, da niesam ni došao bio, toli težko kosnuo se je mene taj posjet. Jela, moja miljenica, ostavila Kreševo, pošla za muža, vlastelina na daleko. Rekoše mi, da sretno živi. Pobratim moj Vojnić omatorio, pobolievao često. Bijaše nevoljan samoživac, mrzijaše sviet, te proklinjaše kob svoju, što se u mladosti ženio nije. Starca župnika ne bijaše više. Pred četiri godine legao u grob. A bilježnik?

Jedan dan, baš u oči prošloga Božića, kad je prvi snieg zapao bio, ne stade njega. Ljudi ga tražili kojekuda, ali mu nigdje ne bje traga. U proljeću, kad je snieg okopnio, nadje seoski grobar mrtvo tielo na groblju. Bijaše to vjerni bilježnik na grobu svoje žene.

V. Klaić.

ALIATAR I ZULEMA.

Španjolski spjevao Mora, pohrvatio I. T.

Aliatar i Zulema
Prstenom se zavjeriše,
Cielih petnajst jad mjeseci
U radost se izvrć imo!
Aliatar, Bažko sunce,
I Zulema, Rondski biser,
On pregnućem lav je pravi
A ljepotom ona zviezda!
Približi se svatbe dan,
Zasjali se bieli dvori
Šarom liepih turskih sagâ,
A i dragog inog veza.
Zaiskriše jače iskre
Sladke žege, mučne nade —
U njih očju zapaljenih
S ljubavi im odgodjaja!
Jedna noć ih razstavljala
Od srećice — jedna samo.
A ta jedna dostajala
Mladosti im dan zamračit!

Zlatnog sunca zadnje zrake
Zatreptale vrhom gora,
Iz duboka gorskog dolja
Ne sta tiho rujnih sienâ,
Sladki dašak iz dna luga
Odisao, šumnu lišćem
Tihi vjetric, te lavòrî
Milom njegom oko petâ.
Aliatar izpod dvora
Zlata svoga predragoga
Usrdnimi besjedami
Zapjevao o svom jadu:
„Nije sreći vjerovati!
Stalno tek je, što imadeš.
Izgledane sreće nema,
Nij' bo sreće, kad se bojiš.
Tako mornar, kad se tisne
U pučinu mirna mora,
Igračkom je zlosrećnicom
Valovlju mu grozna biesa;
Tako cvietak onaj divni,
Krijuć sladki plod u krilu,
Nemilo će stresti s grane,
Ljuti sjever, ljuto dunuv:
Vedar svita danak zorom,
Ljubeć ruže, biser rosu,
U sumrak će vihor silni
Tvrde stiene sorit do dna;
Nestalno je obećanje
Varalice te — sudbine,
Nije sreći vjerovati;
Stalno tek je, što imadeš."
Istom što je Aliatar
Dopjevao zloslut piev,
Eto gdje im iz dna dola
Oružja se javnu zvek.
Kršćani su, došli noćju
Tame krilom zakriljeni.
Smjelom rukom, brzom nogom
Tegli u taj grad provalit.
Trgoše se iz sna Mavri,
Skupiše se oružani,
Te poteku, kud pogibelj,
Kuda grozni strah ih goni.
Aliatar brže bolje
Osedlao svoga zečka,
Koj u mnogom ljutom boju
Slavi njegvoj vidok bjaše.
Tada s drugim vitezovi,
Što ih u boj sazva ljuti,
Odjahao strelimice,
Al se jureć razžalio,
Iz dna tiesna srdca svoga
Uzdisaje podirao,
Jer ga volja življet zlatu,
I svog čuvat čast junačtva.
Već se zatka ljuta bitka
Skrstiše se krive sablje
S kršćanskimi mači britkim,
O štitove svijaju se,
Opoprekom bies im raste,
Kršćani će uzmicati,
Uzmičući još se ljuto
Pobjednikom svete Mavrom.
Kadno veće odmakoše
Ter se gore dohvatiše,
Posljednjega još od hitca
Obori se Aliatar.
Obori se mrtav na tle,
Koji reče istinicu:
„Nije sreći vjerovati;
Stalno tek je, što imadeš."
Drugovi mu zakukali,
Okajali plačnim glasom
I Zuleme težku tugu
I svoj četi grdnu štetu.
Dočuv strašan glas, u mahu
Ona očma piljit uze,
S ljepotnih joj bielih lica
Ne sta žara, poniknula
Glavom, noge izdaše ju,
A ustašca rumen divna
Bljedne, vene, modri eno,
Dodijalo življet duši,
Vedar duh joj obavi se
Sav u maglu, u mrak noći,
Lude slike tlape joj se,
Gorkim smiehom suzbit radi
Bolnog srdca težku muku,
Ko kad snilac liepe sreće
Prenuti se drhćuć boji.
„Gdje je", vrisnu, „Aliatar?
To su lažni, krivi glasi;
Nije umro Aliatar,
Još on žive, još me ljubi."
I za tlapnjom svoga milka.
Nesrećnica hiti, leti,
Ne smeta joj trn ni kamen
U pješčanu pustoš pošloj;
Poput zvierke ranjenice
Plaho bježi tavnim lugom,
Nit se boji mrke noći,
Nit oluje, grmljavine;
Razdriešeno pramlje kose
Zatiljkom joj tužno prše,
Leden pogled, noga bosa,
Uvehla joj sva ljepota.
Iznenada ukaže se
Pustom gorom ljunajući
Seljaninu na samoći
Prikaza mu noćna grozna.
Pita: „Gdje je Aliatar,
Moje milje, moja sreća?
Aliatar nije umro,
Još on žive, još me ljubi."
Tako ona tud i tamo
Po svoj Rondskoj okolici,
Izgubljeno tražeć blago,
Ide sama i mahnitâ,
A kad gdje se umorena
U hlad drvu komu spusti,
Pilji očma, ustma šapće:
„Još on žive, još me ljubi!

MLADI ŠLOVAK.

Pripoviedka Ivana Kalinčáka. Iz slovačkoga preveo G. Š. B—čki.

I.

Šumi Vag u svom koritu, šume valovi njegovi divnim i čudnim glasom, čas uspavkujuć doline i kraje, s kojimi se njegove vode ljubakaju, čas ih opet budeć k životu burnim svojim tiekom. Tko bi razumjeti, tko li se domisliti mogao tajna njegova šuma? —

Dolinom važkom brzaju dva čovjeka prema gizdavu Trenčinu. Prvi je od njih mlad i i krasan kao rana zora, veseo i radostan kao mila priroda okolo Trenčina, drugi je star, siede brade i starošću sgurena tiela, priličan starovjeku spomeniku, koj nam priča o junačkih djelih naših pradjedova. Mladac se oglêda okolicom i sve ga k sebi vabi, sve ga k sebi vuče, u njegovih bo grudih još nije obumro onaj liepi sklad sa cielom prirodom, koj dobom i vremenom gine. Duša mu je još tako slobodna svojim obrazovanjem, kakono je slobodan onaj lagani vjetrić, štono lèti dolinom važkom i sâm ne zna kako i kamo; srdce mu je veselo i radosno, kakono je radostna i vesela ptičica u visokom božjem zraku. Starac pako ne haje za okolicu, ne mari za njezinu krasotu, nego ide pogružen u težke misli, koje mu siedu glavu tako zaokupiše, da od njih niti ne vidi a niti ne ćuti krasote ni čara, kojim ga priroda okružava.

Idu tako dolinom, ne govoreć ni da bi rieči, kano da se starost, ne poznavajući mladosti mimo nje tihoma šulja. Napokon će starac: A znaš li ti, moj sinko, kamo mi sada idemo?

— Znam, otče! odpovidje mladić mirno, kao da ne bi u njegovu odgovoru ništa osobita, ništa znamenita bilo.

— A znaš li, zašto ti tamo ideš?

— Znam otče!

— A znaš li, moj sinko, jesi li zbilja dorasao onomu, što si nakanio; ne će li možda mladjahne tvoje sile kloniti pod bremenom tvoje nakane?

— Ej, otče dragi, da ne bih znao, kako me od mlada poznaješ, odgovorio bi ti na pitanje; al ovako, čemu pitaš? No vidjet ćeš, kakav ti budem! —

— Sine moj! ne dade mu starac dalje primiv ga za ruku, a stara mu se uda potresla, oko se slabom rosicom navlažilo, korak mu zastanuo, a grudi si duboko odahnule. Sinko moj, ponovi i opet, mladosti je tvojoj kraj i konac. Časovi su tvoji zli i nesretni, te ne dadu, da im se raduješ, kako je to meni za moje mladosti dopušteno bilo! Sinko, pogledaj tom okolicom!

— Čemu da gledam otče? zapita sin reć bi nehajno, premda je na samu pitanju bilo čuti, kako mu se je glas promienio, i bilo vidjeti, kako mu se potajice srdce iznemirilo.

— Pogledaj, sinko, te krasne gaje, ta cvjetnata polja, te šumeće gore, taj zeleni lug i mile doline, pogledaj te divne krajeve — našu radost i milotu; pogledaj ih i oči si napasi njihovim pogledom — na vieke!

— Mladić pogleda otca i tmastom nekom slutnjom obazre se mimo svoje volje na okolicu. Starac začne opet ponešto višim glasom: Sinko! sutrašnjim danom ne staje tvoje slobode; ne ću ti ništa da zatajim. Sutra već ne živiš sebi, ne živiš toj divnoj prirodi, već ne smieš ići za onim, kamo bi te srdce vuklo, nego moraš potlačiti sve svoje žudnje, nogama pogaziti sve i najvruće svoje želje, a to jednoj, velikoj misli za volju. Vidiš li te poništene krajeve? vidiš li taj potlačeni narod? Vidiš li, kako se slobodni sin našega roda mora svijati pod jarom tudjinaca? Vidiš li, kako se gazi znak spasiteljev, krst častni, koga tvoji otci dragovoljno poprimiše? — Eto sinko, to uzimlje tvoju slobodu, to te trga iz sladkoga krila divne prirode, to ništi i tlači svaku inu ćut tvoga srdca. Sinko, sve moraš da zaboraviš i zapustiš, samo ne svoje domovine, svoga roda, ni svoje vjere;

Bol i žar premogoše starca i on prestao! ali se sada zakriesile mladićeve oči, podiglo nježno tielo, zasjalo mliečno lice i rekao bi: čarobni ga jar obtočio. Najposlije će progovoriti: Otče, tvoj će sin sve zaboraviti — nadbiti svaku ćut, pobaciti svaku misao radi jedne samo misli — misli jedne, koja mu se baš u glavi i srdcu radja!

Starac mu se začudi i upiruć tresuće se ruke o batinu, kimnu glavom:

— Ne, sinko, ne moj se prenagliti u svom žaru. Ne znaš ti jošte života ljudskoga, ne znaš jošte svih žudnja, ni svih želja mladosti! Cieli tvoj život ima prilikovati zamku, svojom se slavom ponosećemu i slobodu branećemu, zamku nevinu doduše, koj ipak nikada nije poćutio slasti života, niti znade što je krasota prirode, što ljubav i sreća. — Slavu si možeš izvojevati, — ali nikada sreće. Sinko moj, krvi moja, žalim te od srdca!

— Ne žali me otče, nemaš zašto a i tako mi pomoći ne možeš. Pozri na to zapadajuće sunce: tako je zapala slava naša. A kako to isto sunce poslije duge noći izlazi; tako mora opet ustati slava naša! —

Mladić pograbi strastveno starca za ruku: sunce se ljesknu o kristal njihovih očiju — i zapade.

II.

Poslije strašnoga boja kod Prešporka podlegli sinovi Svatoplukovi, propala i zanie-

mila Slovačka: narod se stranom potlačen, stranom gorami razdieljen uprvom strahu ni da bi maknuo k životu. Glavni je tomu i najveći bio uzrok, što si narod nije znao jednodušno izabrati glave, koja bi sve sile naroda sjedinila. Drugi je pako uzrok bio, što se je kršćanstvo, kad se začelo širiti, mnogim silom narivavalo, a srdca im nikada ne proniklo, pak ovi, što se za gospodovanja slovenskoga pod silu samo pokrstiše, niesu marili sada, kadno Madjari zavladaše, odstupiti od onih, koji nekoč obružiše bogove njihovih otaca, koji izkrčiše njihove posvećene gaje, koji ih prisiliše, da sami proklinju one tajne moći, kojim se njihovi otci mnogo i mnogo stoljeća klanjahu i moljahu. Nijedan narod, koj do sebe što drži, ne pušta lahko svojega — ma i kako krivoga osvjedočaja, niti prima na jedan mah novoga — bilo ono kako mu drago dobro i spasiteljno. Što je dobro liepo i pravo, može tek poslije dugoga boja i mnogoga vremena istinskom i obćenitom promjenom uroditi. Tako je bilo i medju Slovaci. Mnogim je bilo po volji, što je slovensko kraljestvo palo, mogli bo su opet svojim bogovom služiti, jela im prinositi i tlačiteljem svoje vjero ljuto se osvetiti. Pak zato se veli, da su Slovaci prodali svoju domovinu za bieloga konja — konja Svantovitu posvećena. I tako se mnogi radostno pokorili novodošlim poganom i sami vojevali proti rodjenoj braći, koja ostaviše vjeru otaca. Medju timi bio i Dlugoš, star, junački muž i žarki štovatelj Svantovita, budući negda njegovim svećenikom. Pomoćju azijaskih došljaka ugniezdi se taj na Bekovu, jaku i tvrdu gradu, te odavlje udaraše svom bjesnoćom na kršćane, ne znajući jadnik da silovitom rukom otimle život svomu vlastitomu narodu, da poganom nogom gazi svoju rodjenu krv.

Ali nije jošte u srdcih svih sinova roda slovenskoga ugasla iskra žive želje za slobodom i samostalnošću. Mnogi je plakao nad predubokim padom roda svoga, mnogi mislio i za dugih zimskih noći snivao o liepih starodavnih časovih, mnogi je, šuljajuć se za tihih ljetnih noći po šuštećih gajevih i hučećih gorah sabirao oko sebe krvnu braću svoju, opominjuć ih i budeć — k čemu? nitko se domisliti ne može — sve se to radilo potajice, skromice, tihomice bez ikakve huke i buke. I nitko ti ne bi izdao, van možda slavulj svojom pjesmom, da se čuje u gajevih tajno šaputanje ne znanih muževa, koji se dogovaraju, kako će se tamo negdje u Považju naći. Nekoga se samo dana sgrnula jàka staraca i mladića na Trenčin, grad staroslavni, i nitko ne zna, čemu i na što se tamo skupljaju.

Trenčin leži blizu poganskoga Bekova, koje Azijancem služi; mnogo se i koješta na njem snuje i kuje. Čujmo, što bi to moglo biti.

Onoga dne, kada su pali sinovi Svatoplukovi, našlo se množ ljudstva na tom gizdavom Trenčinu. Bratski se rukuju i jedan se za drugim penje gore u široku dvoranu.

Gospodar grada, Juraj Trenčinski slavan od davnih časova, a sada ponajviše u svom tvrdom duplju, šalje poslanike po svih krajevih slovenskih, ali nitko ne zna, što misli i hoće, jer se to izprvice najboljim samo prijateljem, a onda tek drugim kazuje, koji i opet ne bi pod živu glavu ni jedne jedite izdali. Sada se skupilo sve starješinstvo okolo i sgrnulo u široku dvoranu.

Sred dvorane stoji dug, crnim suknom pokrit stol; okolo njega poredani visoki stolci, na kojih sjede starci, koji su življeli i pali u zaborav padom slovenskim. Čelo stola diže se crn stolac kano prestolje, a na njem sjedi Juraj Trenčinski. Pred njim je na stolu kožnata knjiga, sveto pismo, kako vele samom rukom Metodovom napisano, a uz nju križ, to častno geslo kršćanstva. Okolo na okolo sjede ili stoje i starci i muževi i mladići. Sve šuti kano grob.

Juraj Trenčinski podigne siedu glavu; muževno se njegovo lice nadnese nad cielu skupštinu, a iz njega si mogao gatati, da mu glava nije toliko dobom, koliko više težkimi brigami i pretrpljenimi jadi pobielila; oko mu je tiho i spokojna žara, a na koga se baci, kano da će mu do dna duše seći i neizkazanim ga pouzdanjem k sebi privući.

Začne govoriti: — Muževi Slovaci! Minuli su liepi oni časovi, kako smo se slobodno rukovali po cvjetnih naših dolinah i dragah: sada se moramo skrivati i dobro zatvarati u tvrde gradove, hoćemo li da srdcem k srdcu govorimo. Muževi Slovaci, dobro se još sjećate dneva zlatne naše slobode i ljuto vas boli, što smo pali — tako duboko pali; nu čemu da to spominjem. Ne ću vam spominjati časova prošlih i sadanjih, ne ću vam razgrnjati našu potištenost i sramotu, ne ću vam izbrajati naše žudnje, želje i nakane: sami dobro znadete, da smo se ovdje sišli, mi nekoč slavni, sada poništeni, nekoč slobodni, sada potišteni, nekoč po volji se dogovarajući, sada tužbe i želje svoje jedan drugomu krišem šaptajući, da nas ne bi nit izdajnici vjetri čuli, jedan drugome tajom pripominjući ove tužne i crne dane, kada smo pali, kada smo izgubili zlatnu slobodu, krvnu braću i mile prijatelje svoje; izgubili sve, sve — samo ne ufanja! Ele muževi Slovaci, sjetite se svojih sinova, svoje braće, koja su vam kod Prešporka pala, sjotite se, da vam tamo leže odsječene ruke vaše, da ste tamo izgubili mnogo — izgubili sve — samo ne ufanje! Nu dosta budi tužna spominjanja. Sada spominjajmo radje svoje ufanje i svoje nade.

Nije častno, da tko svojevoljno pleća svoja za podnožje drugomu podava, nije častno da pali narod zaboravi, kako ima nešto boljega od svakdanjega života. Braćo Slovaci! časi teku jedan za drugim i nove se sile bez prestanka radjaju; slabić uzraste jakim mužem, muža ostavlja snaga, a često puti prekorači potlačenik uzke medje svoga života ter se upre silnu tlačitelju, da se taj ne može načuditi, odkuda kukavcu na jedan mah toliko snage. Ljudi, nije li možda i nam svanuo danak ne nadane sile i snage?

A cielom dvoranom jednoglasno zagrmilo: Jest svanuo!

Jurju pako Trenčinskomu sievnulo oko; starci okolo stola podigli malo prvo poniknule glave; ta rieč potresla kano munjevna iskra svu veliku skupštinu.

— Nabrojio sam ti sile naše, ustajuć s lieva neki starac, znaš na koliko se porodicâ, samnom sprijateljenih, tvrdo osloniti možeš!

— Znam! vrati mu Juraj Trenčinski, i ti, i Svjetoš, i Milota i Nezdaj i svi mi drugi označiste broj i silu svojih prijatelja i saveznika. Sad mi samo recite, kada će se svi na Trenčinu naći, što i kako nam je početi?

— Ja bih mislio, prihvati Milota, da moramo ponajprije Dlugoša na Bekovom uništiti; jer je gori od svega zla na svietu, neprijatelj vlastite i rodjene krvi, te rana, koju on zadaje, nije samo obična bol, nego peče u dno duše!

— Na Dlugoša! Na Dlugoša! odazva se nekoliko glasova,

Na to ustade za stolom Svjetoš i začne govoriti tihoma, ali rezko, slabim glasom ali krepko i žestoko, da si mu u riečih mogao razirati onu staru oholost, potaknutu s nutarnje svoje ciene: Prijatelji moji! Mislim da sam svojim životom zaslužio, prinesav i darovav dosta za našu stvar, da i vi meni nešto po volji učinite. Sve sam izgubio: moji su zmaci razoreni, sve što sam imao, razdieliše medju neprijatelje, pet mi sinova leži u crnoj zemlji zakopanih, a njihova je krv po prešporskih poljanah razlivena; sada ne imam baš ništa više na tom svietu do jedinca sina, — i o tome bih sinu rad nešto prije reći, nego li ste išta dokončali!

— Govori, govori starče! razliegalo se skupštinom.

— Evo prijatelji moji, dalje će Svjetoslav, jednoga imam sina i taj je napojen suzami, nad adom našim prolivenimi, odgojen nadom u buduće ljepše časove i prsa mu već za mlada razgrijana ognjem svetim i evo ga glavom, odrasla i bujna junaka k vam, da vas pita, nebi li ga hćeli uzeti u svoje kolo — kolo braće slovenske.

Svi muče, a stari ih Svjetoš poglêda na polak sklopljenima očima. —

Podbočiv ruku o glavu na tiho mu Juraj Trenčinski odgovara: Svjetoslave! priznavamo tvoje zasluge i gorljivost tvojega sina; ali pomisli samo, kruti su zakoni našega kola, te ih samo muž ovršiti može. Mladić jošte ne zna, što mu se u životu prigoditi može; mladiću se jošte sve srdcem mili, što očima gleda, jer mu niesu oči, niti mu je srdce tupo na krasote i slasti ovoga svieta. U našem kolu imademo dosada same muževe, niti zavezasmo ikoga tvrdimi prisegami, da s nami drži, koj toga bez velike borbe sa sobom samim držati ne bi mogao. — Tvoj Stanislav može s nami vojevati, svoju nakanu izvoditi, — ali sama sebe, svoju budućnost neka ne gubi.

— Pravo imaš! pristade Milota. Znamo, da su kruti naši zakoni! znamo, da vjera naša ne ište takvih darova, kakve mi zahtievamo; znamo, da nam svietli sunce nebesko, e da bi se razgrijali njegovom toplinom: ali i to znamo, da se naš propali i poništeni narod do svoje prvašnje vriednosti inače podići ne može, nego da na sve, sve drugo zaboravi, osim svoje izdaje. Niti naši zavjeti što drugo hoće, nego da se povrati slava, sloboda i samostalnost Velike Moravske!

Primakne se sada mladi Stanislav bliže k stolu, podupre se stojeć desnicom o stol, promjeri prisjednike stola mladenačkim slobodnim okom i reče: Muževi Šlovaci! vi odričete silu dobi mojoj; bojite se, da mladić ne bi mogao održati zavjeta ni prisege svoje — nu mislili vi kako vam drago! — Mladost znade samu sebe, svoje sne, svoje milje i čitav božji sviet pronieti i posvetiti svojemu čistomu i uzvišenomu žaru. Starost i mužki viek lahko uradi, što nakani i tako mu zasluga nije baš velika, jer mu nikakve pogibelji ne priete. Vaši prikazi tada niesu veliki. Nu kad mladost s mnogimi težkoćami hoće da izvede, što izvadja viek mužki, njezine su zasluge, njezini darovi tisućkrat veći, nego li vaši, a zar mislite, mudri i obzirni muževi, da ne zaslužuje najvećih darova baš ta stvar, da podignemo svoj rod i uzkrisimo svoju slavu? Stvar li je vaša zbilja mala i neznatna? — Ja sam vikao inače o njoj misliti; mislio sam naime i mislim, da je uzkrisiti narode medju svimi djeli života najveće, kakono je najsjajnije sunce medju svimi zviezdami neba! — Vi li ne ćete, da sinovi roda vašega namjeni vašoj najveće darove donesu? darove, kojih vi ne možete donositi. Ili su vam duše toliko zavidne, te ne će mladu srdcu dopustiti, da ono samo sebe daruje onoj pokori, koju vi najsvetijom držite? — No rekoste, kako bi mladić mogao bez zavjere u vaše kolo stupiti? Ali morate znati, da to laska njegovu mladenačkomu ponosu, kad vidi, da je on jedan

od najboljih; kad zna, da su mu koraci oštro odmjereni. — I širi se srdce u mladićevim prsima, jari mu se duša, kad vidi, da je za svoje obraze darovao više nego li itko drugi. — Doreče i podignuv glavnom izpovidje nekom žestinom: Muževi Slovaci, hoću da stupim u vaše kolo, ma se i kako težko zavjeriti morao!

Sve je zaniemilo; stari Svjetoš milo poglèda razgrijana i ponosna sina.

Juraj Trenčinski mjeri opet svoje prijatelje, koji kano da ne znadoše kamo bi na koju li stranu pristali. — Napokon će on sâm spokojno i tiho zapitati:

— A znaš li moj sinko, da su zakoni braće slovenske oštri i kruti, a najmanje prestupak kazni se smrću?

— Znam! odsieče Stanislav.

— A znaš li, opet će Trenčinski, tko hoće biti našim, članom, ne smije pomisliti niti zaželjeti išta — krom da se narod naš oslobodi?

— Znam!

— Znaš li, da svaki od nas mora umrieti svietu i svako nagnuće svojega srdca usmrtiti! da je ljubav mladićeva u našim očima grieh; da grudi njegove moradu biti živac-kamen proti zamamljivim krasotam ženskim; da nikoga od nas ne smije ni mati, ni otac, ni žena, ni ljuba, nit išta na svietu vezati, kako bi svakim časom gotovi bili za svoje namjere umriet i zaglaviti?

— Znam! odgovori mladić jednako smjelo i oštro.

Sad upre Trenčinski oči svoje na mlada gorljivca i zapita ga dugo i dugo motreći: A je si li, sinko moj, kada ljubio?

— Niesam, niti trebam ljubiti.

— Ovo si posljednje prenaglo rekao, odpovrne mu Trenčinski, to je najsilniji oganj, najveća kušnja čovjekova — i sretan, koj ju muževno prestoji.

— Ja ću ju prestati.

— Dobro, sinko, al' ako ju ipak ne prestaneš?

— Ta rekoste jur, da se najmanji prestupak kazni smrću! rekne Stanislav, prebaciv oholo liepu svoju glavu.

— Nu promisli jošte, da ne smieš ništa raditi, što ti vodja ne naloži?

— Ako je to za naš spas, njegova će volja i mojom biti.

— Znaj, da našega bratstva, nit Isusa Krista, makar te živa žegli, ili što mu drago neprijatelj s tobom radio, zatajiti ne smieš!

— Ne ću!

Trenčinski strese plećima i reče: Dobro! — Ako se budeš s koraka svoga kajao, mi niesmo krivi! — I obrativ se k cielomu sboru zapita: No, što mislite, prijatelji? —

A svi pobožno prišaptnuli: Budi volja božja!

— Budi volja božja! završi Trenčinski i mahnuv rukom, prizove k sebi Stanislava, koj položiv tri prsta na s eto pismo, a onda na križ razpetoga, izreče prisegu, da se svemu na svietu odriče, da će za krst častni i slobodu zlatnu svoga naroda sve pokušati, da će se u svem i svačem pokoriti vodjam i da zabacuje svaku pomisao ob onom, što se ne slaže s prisegom njegovom.

Kad bilo sve dokončano, Juraj mu Frenčinski progovori. Pogled sinko na taj križ — to je tvoj život budući!

A Stanislav se cielkoma potresao, lice mu živim ognjem zaplamtilo, oči mu se zakriesnule divnim svjetlom, a rukom pograbio križ, dignuo ga u žaru svojem gore nad glavu i tresućim se glasom, izlazećim iz stisnutih i svetošću trenutka proniknutih grudiju zavapi: to bude život moj!

Stanislav drži križ nad glavom — svim sborom zavladala sveta tišina.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O papigi.

Piše Pajo Krempler.

Papiga je od davne davnine jedna od najobljubljenijih ptica u čovječanskom družtvu. Imućniji ljudi malo ne svih naroda, do kojih je glas o tih veleliepih pticah dopro, ne malene su svote izdavali, da si koju od njih nabave. Divljani pako u domovini tih ptica ili blizu nje niesu na neki način bez njihova družtva niti obstajati mogli, a niti dan današnji bez njih biti ne mogu. Stari Indijanci i stari Perujanci, prem ih je široko more razstavljalo, ipak su u isto vrieme one vrsti papigâ u svojih primitivnih stanovih hranili, kojih su se najlaglje dočepati mogli. Kad su obretnici Amerike, koju su im na prvom putovanju na otok Guanahani ili Wattling-Island dospjeli, našli su ondje u kolibah i na rukuh ondašnjih stanovnika pripitomljene papige, prem ih danas na tom otoku ne ima, te su si ih nedvojbeno iz drugih obližnjih zemlja dobavljati morali. — Prvu viest o toj krasnoj ptici prenieli su u Evropu Grci od Indijanaca, a sám Aleksander Veliki, koj se je vrlo naravlju zanimao, donesao ih je mnogo iz Indije sa sobom. O papigah pisali su jur i stari pisci. Tako pisahu Sikul, suvremenik Cezarov, Plinij, Heliogabal. Ovid čak neku papigu opjeva, a cenzoru Marku Porciju Katonu dale su po-

vod, da je žalostan uzkliknuti morao: „Oj nesretni Rime, kamo smo dospjeli, kad žene u krilih pse hrane, a mužkarci na rukuh papige nose!“

U naše se doba pako u sve strane svieta, gdje ih ne ima, imenito u Evropu, sve više i više privaža tako, da im je prvobitna velika ciena vrlo jur spala.

Pa tko ne pozna još toga miloga pernatoga majmuna? Tko ga još vidio nije? — Nijedna zviernica, nijedan zvierinjak, nijedna sbirka životinja, osobito ptica bez njega nije, a i u hrvatskih gradovih i na selih ih jur dovoljno ima.

Prem vrlo raznolikih pagiga ima, ipak velike razlike u perju medju njimi ne ima. Svi su manje više sjajno zeleni poput lišća šuma, u kojih živu; uza to ima ih još bielih, ljubičastih, grimiznih, žutih itd. Sve se papige po ustroju tiela u tri razreda diele: u kratko repe, kakadukalice i dugorepe, a svaki razred opet u više podrazreda. Papigah svadjem je domovina, osim u Evropi. Živu u u obće samo u prostranih i bujnih šumah, premda ih i u ravnicah, stepah itd., gdje drveća nije, ima. U tropičkih su šumah najčešći i najmnogobrojniji ti krilati stanovnici. U Indiji ih ima, kao pri nas vrebaca. Papige mogu vrlo dugo živiti, nekoje vrsti pače i u sužanjstvu do sto godina.

Papige su pravi ures tropičkih šuma. „Papige, veli Princ, ukrašuju svojim razkošnošarenim perjem tmastu sjenu tropičnih šuma“, te je „ne moguće, veli Gould, opisati, koli je čarobna slika, što nam ju nekoje papige, osobito vrlo crvene, izhitrivaju, kad se po srebrnolistih bagrenih Australije nadlieću. Njihovo divno perje vrlo je čudnovatom oprekom prema ostaloj okolici.“ „Vidio sam grane tako pune papiga, da bolje pune biti ne mogahu, a kakadukalice pretvaraju visine, u kojih živu, u mjesto razbludne razkoši.“ „Jutrom i večeri leti nebrojeno jato papiga u silnoj visini nesnosno vičuć na okolo, a po podne spuštaju se na drveće, koje na obalah raste u tolikom množtvu, da se iste grane pod njimi previjaju i pucaju. Nevjerojatno je, ali istinito, po svjedočanstvu istoga Humboldta, da krika i vika papigâ šumu gorskih potoka, kad od hridi na hrid padaju, nalići. Pak što bi divne šume obratnika bez papiga bile? — Mrtvi vrt čarobnika, pokrajina tišine, pustinja. Papige život u njih búde i budan uzdržavaju, papige nam i uho i oko jednako zabavljaju. Najzanimivije su, kad se na počinak spremaju. „U Chilawu vidio sam, veli Layard, toli mnogobrojna jata papiga, koje su preko trgovišta, gdje je upravo sajam bio, na počivalište, u neki kokosik, letile, te su svojom vikom istu babilonsku kriku prodavaca nadvikale. Već mi prije o množtvu jata, koja ovamo dolieću, pripoviedahu, te se s toga na večer postavih na obližji most, da ih, kad će prolaziti, prebrojim. Okolo četvrte ure počele dolietati; razpršena jata vraćahu se kući. Za ovimi dolažahu sve veća te veća jata tako, da su za pô sata podpunom ne prekidnosti doletavala. Doskoro opazih, da mi je ta jata brojit ne moguće, jer se u živu šumeću rieku ujediniše. Nekoja su jata previsoko u zraku sve do sjedala letila, a ovdje se iznenada raznoliko krećuć se na krošnje drveća spustila; druga su pako strelomice tako nizko letila, da su se gotovo o moju glavu zadievala. Žurahu se kraj mene hitrinom misli, a sjajno im se perje na sunčanih tracih divnim sjajem caklilo. Na tom svom mjestu čekah do noći, te, pošto ništa više vidit mogao niesam, slušah samo šum i kriku na počinak letećih. Kad sam na njih, gdje su spavale, pušku izpalio, podigoše se šumom, silnu vjetru naličnim; no se doskora opet spustiše i nastade tutnjava, koju svog života zaboraviti ne ću. Kriešteća krika ptica, lepršući šum krila, čagrtanje lišća paoma toli bijaše omamno, da sam se od srdca radovao, što sam pobjegavši kući prispio.“

Papige se hrane osobito svakovrstnimi sladkimi plodovi, voćem i sjemenjem. Nekoje cvietnim medom i peludom, kukci, što u cvietu sjede, zrnjem, pupoljci i cviećem. Nimalo se ne dvoji, da se veće vrsti papiga takodjer životinjskom hrane hranom, što nam dokazuje lakomost za krvlju i mesom nekojih većih vrsti, što ih u sobi hranimo.

Nevjerojatno je, koliku papige gospodarom štetu počiniti mogu. Kao majmuni, tako takodjer papige mnogo više uništuju, nego im je za hranu potrebno. Svojim jakim kljunom shrustati mogu najtvrdje plodove i orahe. Kad u voćnjak navale, svaku voćku i svaki kutić pomno i sdušno poput iztražnih sudaca pregledavaju i promeću, ne bi li štogod zaboravili, što im u prilog ide, pak štogod nadju, sve popliene i uniste.

Kad se papige do sita najedu, idu na vodu, da se napoje i okupljaju, te piju često i slanu vodu. I u piesku se poput naše živadi lepršaju.

Papige se pare u proljetno vrieme, t. j. u vrieme prije nego voće dozrieva. Gniezda prave u šupljem drveću, u starih zgradah, u grobovih itd.; papige pako, što na zemlji živu, iznesu i legu jaja na goloj zemlji. Nekoje se legu na godinu jedanput samo, druge i dva, tri i višeput. Na jajih sjedi obično ženka sama, dočim ju mužkarac brani, cjeliva, te joj pripieva i svašta milo pripovieda. Na jajih sjede šestnaest do osamnaest, pak i devetnaest do dvadeset i pet dana. Kad mladi iz jaja izadju, vrlo su nespretni, al se vrlo brzo razvijaju. Mlade hrane oba roditelja, mužak i ženka. Iz gniezda izlaze u

razno vrieme izmedju trideset i tri dana i kasnije, te obično do jeseni pod okriljem starih ostaju.

Oni, koji su golube za simbol nježne i vruće ljubavi uzeli, nisu nekoje vrsti papiga poznavali, jer se srdačnije od njih nijedne životinje ne ljube. „Pjesnici ne poznavahu nježne ljubavi, sićušne vrsti papigâ, veli Schombugk, kadno su izabrali slikom idiličke ljubavi dvoje ljubećih se golubova. No koliko li ne zaostaju ovi za onimi svom nježnošću! Ovdje vlada najsavršeniji sklad jedne i druge volje: jede li jedno, jede i drugo, kupa li se mužak, eto i nje u vodu; viče li on, odmah ga i ženka sprovadja; oboli li jedno, hrani ga drugo, pak ih ma koliko gdjegod na drvu bilo, dvoje, koje skupa spada, nikad se razstaviti ne će."

— Mužkarac, veli opet Davon o Melopsitaku, pravi je uzor supruga, a ženska pravi uzor majke. On se samo za svoju izabranicu brine, nikad pako drugih, pak bilo ih s njim makar koliko i kako liepih, ni pogledati ne će; uviek je revan, pozoran, u ljubavi goreć i dapače strastveno razbludan uza svoju ženku. Kad ona na gniezdu sjedi, sjedi on na grančici pred dupljem, pjeva joj prekrasne pjesme, te ju prerevno i najvećom pripravnosti veselo hrani. On je uviek veseo i umiljat sa svojom ženkom.

No ne samo, da papige ovako po dvoje jedno drugo ljube i dragaju, već su one u obće za cielo svoje pleme pune ljubavi, privrženosti i požrtvovnosti. Karolinske papige ljube se na primjer tako, da, ustrieliš li jednu iz njihova jata, ili ju raniš, povratiti će se sve, oblietat će ju tužno cvileć, da joj pomognu, te će se na obližnje drvo spustiti i tu za postradalom tugovati. Pucao ti na nje koliko ti drago, uplašiti ih ne ćeš, već sve srčanije postaju i sve bliže k siromašnim, ranjenim i pokojnim dolaze. —

— Papige prava su slika i prilika majmuna medju pticami, veli Brehm. U papige se sva svojstva majmuna i sve njegove strasti opažaju. U papige opažaju se sva dobra i zla, sva mila i nepristojna svojstva majmuna. Ona je najlukavija ptica od svih, što ih poznamo, ostaje ipak uviek majmunom — hirasta i prevrtljiva. Sad je premio, preljubezljiv i preugodan zabavnik, al već za trenutak je najdosadniji, najnesnosniji stvor. Papiga je malo ne svaka razumna, pazljiva, pametna, oprezna i lukava..... vrlo bistro razsudjuje, vrlo lahko sve pamti, te se zato prelahko uči, ona je dakle obrazovna.... ona je samosviestna, gizdava, ponosna, takodjer hrabra, odvažna, privržena, dapače požrtvovno nježna prema onim, koje ljubi, vierna do smrti, zahvalna..... može se upitomiti i pretvoriti u poslušnu, čednu životinju — kao majmun.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Skrajnje je vrieme.

(Konac.)

Što tek da reknem o Rimljanih, koji su kralja taljanskoga dočekali kao osloboditelja, prem su si njegovim dolazkom navalili trh težkih poreza, daća, i vojničke dužnosti, od kojih su za papinske vlade gotovo sasma oslobodjeni bili. I ne će mariti još i veći teret nositi; jer je to ciena slobode, jedinstva, veličine, za kojom im od kolievke srdce razgaraju ne umrla djela njihovih umjetnika. Slavni Dante, koj je pred četiri stotine godina pjevao o jedinstvu Italije, tek danas se njegovi sanci izpuniše, i tko zna, ne ide li njega i njegove drugove na polju umjetnosti veća zasluga za oslobodjenje Italije nego Viktora Emanuela i druge.

A kako je kod nas! Gdje je nama ta uztrajnost i požrtvovnost, gdje ta sviest i taj ponos? Govorimo mnogo o svojih starih pravih i o svojoj poviesti, — nu to je izprazna tlapnja. Narod ima samo onoliko prava, koliko mu je u sviesti njegova prošlost. Izuzmemo li onaj jedan moment, koj je ostao u živoj uspomeni jednoga diela našega naroda, a to je katastrofa kosovska, koliko je naše poviesti prodrlo u sviest naroda? Tek od našega robovanja polazi nam uspomena. O naših kraljevih ni da govorim, tko spominje naše Frankopane i Zrinjske, tko Draškoviće i Horvate? Uzrok je lomu, što se kod nas nigda nije stvorila umjetnost, koja bi umjela dlietom i kistom sve to uveličati i ovjekovječiti. Da se na našem Zrinjskom trgu redaju kao n. pr. na Pinčiju u Rimu poprsja najslavnijih muževa, koji su nikli iz našega naroda, da tu stoji Gundulić, Gjorgjić, Kačić, Relković, pak Klovio, Medulić i Karpat, pak Zrinjski, Juranić, Bakač itd. ne bi li ponosnije kucalo srdce svakomu Hrvatu, koj bi ovud prošetao, bi li se našlo toliko izdajica, koliko sad? Najvećim pietetom ovud bi prolazio i lasno bi bilo poučiti ga o djelih njihovih, kad bi se jednoč ime i lik njihov usadio u srdce. Ovakova stvar bila bi kadra više djelovati na podignuće ponosa narodnjega, nego stotinu javnih predavanja, akademičkih razprava i čitavi folianti o državnom našem pravu. Pa što bi to stojalo? Neka magistrat zagrebački svake

godine opredieli 1000 ili 2000 for. ili neka se za tu svrhu nadje krug misaonih darovatelja, pak se tim novcem neka svake godine po 4 poprsja dadu načiniti, — za desetak godina bit će Zrinjskov trg jedan muzej pod vedrim nebom, u kom će stotine njih kao iz žive knjige učiti poviest narodnu. To nebi stojalo mnogo više od onih neukusnih cvietnjaka, koje se tu sasma nezgrapno proti stilu čitave pijace smještaju, — a učinilo bi ovu pijacu nekim kapitolom hrvatskim, kamo bi svatko nastojao da nakon smrti dodje. Tim bi se zajamčio obstanak jednomu ili dvojici narodnih umjetnika, koji bi osim toga liepimi skulpturami mogli obogatiti naše crkve i naš muzej.

Svrnimo dalje na slikarstvo. Bogu je plakati nad našom golotinjom, gdje drugi narodi troše miliune za slikarstvo, ponjajuć njegovu važnost, da mi ne možemo smoći nekoliko tisuća grošića da podignemo kuću za smještaj galerije preuzv. biskupa Strossmajera, koju je on, jedini pojmitelj umjetnosti u našoj domovini, za zemlju nabavio. Evo Francezi, sgaženi, potlačeni, oglobljeni, odrediše ne manje nego 18 miliuna franaka za kopiranje klasičnih slika u Italiji za galeriju parižku. Zar su oni baš tako ludi, da troše miliune za slike, gdje bi ih praktičan tobož Hrvat svjetovao da si kupuju puške i grade tvrdjave? Oni su pače vrlo mudri, jer znadu, da će one miliarde, koje su Niemcem morali platiti, od Niemaca natrag dobiti za malo godina, ali ne oružjem u ruci, nego putem umjetnosti, koja je u Francezkoj prodrla u sve slojeve obrta i industrije. Uzalud nastoje Niemci emancipirati se u tom pogledu od Franceza, u ukusu ih ne dostigoše uzprkos svim učenim knjigam, koje su pisali o estetici i ljepoti. Jedan tanjur, jedna vaza, jedna čaša, jedan svjećnjak, kako ih vidjesmo na izložbi u odjelu francezkom, niesu kadri Niemci učiniti. Nu Francez gleda od vajkada stare uzore i na njih gladi ćud i ukus, zato je Pariz danas visoka škola umjetnosti — toga ne može tajiti ni oholi Niemac.

Kako li je u tom pogledu kod nas? Mora se u cielo reći, da ne ima pravoga ukusa za ljepotu ni u formi ni u boji. Uviek se spominjem utiska, koj je na mene učinio sobni nared jednoga od naših vrlih rodoljuba, koj je u našoj književnosti inače mnogo ukusa pokazivao. Najnezgrapnije boje, najužasnije, gradivu skroz protivne forme u čitavom inače skupocjenom pokućstvu udariše mi u oči. Na stienah tako zvani farbendrucki u raznovrstnih veličinah i bojah, u raznolikih okvirih. Sva soba činila je utisak pjesme, koja ne ima ni ritma ni sroka. Tako je u izboru odiela, u dekoraciji soba, riečju u svem. Kad se jednom u Zagrebu smjesti sbirka slika biskupa Strossmajera, uvjeren sam ja, da će ovaj dogodjaj biti od vrlo zamašna upliva. Već sada sadržaje ova sbirka vrlo znamenitih slika, a čim jednom bude u Zagrebu, na brzo će se i povećati. Ima u našoj zemlji sakrivena blaga, o kom se i ne sluti. Naši velikaši a i drugi posjednici jamačno se ne će uztezati darovati svoje umjetnine zemlji. Presvietli grofovi Nugent u Trsatu i Drasković u Trakošćanu, koji imadu u svom posjedu djela najboljih umjetnika, prednjačiti će svojim primjerom. Naš muzej ima već sada prem malenu i skromnu sbirčicu, koja ako i ne ima vriednosti umjetničke ipak bi mogla imati zanimivosti u toliko, što sadržaje likove nekih važnih lica iz naše poviesti. Nu žalibože ta sbirka danas još ne ima niti kataloga, tako da čovjek na nijedan način ne može saznati koga predstavljaju i od koga potiču. Galerija likova biskupa zagrebačkih u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu žalibože nije pristupna, a i u njoj će bez dvojbe biti koja dobra umjetnina, — a ljudi u našoj poviesti znamenitih bit će valjda vrlo mnogo.

Da se tako sastavi u Zagrebu galerija dobrih slika, koja bi se još imala popuniti kopijami najboljih diela taljanskih majstora svih škola, ne ima dvojbe, da bi se kod nas ukus i nevidimice popravio i ne bi se mogli od našega ne znanja hraniti kojekakovi tršćanski nazovi-umjetnici od sedam žalosti, niti bi se u akademiji znanosti u Zagrebu mogla nastaniti Rupertshovenova sbirka, sa svojimi Tiziani, Veronesi, Rubensi, Muzilli i što ti ja znam kakovimi sve slavnimi majstori. Doista bi se liepo zahvalili ne umrli ovi velikani, da ustanu iz grobova, i da vide, kakova im se nedjela podmeću uzprkos tolikim velikim djelom, kojimi su zasvjedočili, da su nešto više nego prosti mažiplatno. Što si mora misliti stranac o našem stepenu naobraženja, kad dodje u Zagreb, te vidi ovu pravu sramotu, gdje se n. pr. jedna slika pripisuje, ako se ne varam, Parisu Bordonu (ili tja Giorgionu) a kad tamo, original ove slike visi još i danas svakomu na ogled a mletačkoj akademiji umjetnosti med modernimi slikami, te potiče od nekakvoga Fr. Hayeza. Gospodin Rupertshoven insinuira ovomu talentiranomu Mletčiću, prijatelju Tizianovu, koj je slikao „prsten svetoga Marka", da je on išao kopirati gospodina Hayeza, koj se je, mimogred budi rečeno, rodio za tri sto godina kašnje. U istinu je skrajnje vrieme, da se ova sbirka ukloni iz mjesta, gdje uživa ne zasluženi bezplatni stan.

Oplemenjen ukus, koj bi uslied probudjenoga smisla za umjetnost svestrano svladao, morao bi znamenito uticati i na naš domaći obrt i industriju, te bismo jamačno prestali biti skladištem sve nevaljane robe,

koja se nigdje drugdje stvoriti ne može. Ne recite, da su ovi moji izvodi samo fiktivni. Tko se još živo ne sjeća našega narodnoga kazališta pred deset godina? Kakovim smo zanešenjem pljeskali onim u istinu vrlo lošim predstavam, kako smo kašnje bili sasma opojeni svojim tobožnjim napredkom, kad su se stali izvoditi sa hrvatskom jeziku operete. A danas? Danas imademo i glumište i operu, koja se bez bojazni može uzporediti s boljim kazalištem, pak ipak prigovaramo i ovomu. Ovo je radostan znak, da je smisao za umjetnost kod nas temeljno reformiran. Danas si već jedva predstaviti znamo, kako smo pred deset godina sudili i shvaćali. A umjetnost tvorna, koja sbori svakomu i najsurovijemu čovjeku, kako da ona u nas ne djeluje?!

To je u ostalom gledište samo estetično, koje za mnogoga izmed nas malo vriedi. Nu ima i gledište političuo, koje nas uuka, da jednom svrnemo pozornost na umjetnost, naročito na slikarstvo. Niesam nikad dielio mnienja, da je umjetnost, kako se ono veli, samo sebi svrhom, t. j. da je ona odveć uzvišena, nego da služi inim svjetskim ciljevom, koji stoje izvan nje. Dobu renaisanse, 14. i 15. viek, oživljavala je i nadahnjivala idea religiozna. Ova idea stvorila je fra Angjelika, Preagnu, Giolta, Perugjina i Rafaela. Sasma dobro opaža pisac članaka: „Druga slika itd.“ da samo onaj, koj je nadahnut pravim osjećanjem religioznim, kako su ovi bili, mogao je angjeoskom naivnošću uveličati ideje, kako je „transfiguracija“, „misa bolsenska“, „disputa o trojstvu“, „zadnji sud“ i tolike druge. Danas idea religiozna ne ima više one snage, koju je imala onda, i s toga uzalud nastoje današnji slikari, ma samo iz daleka prikučiti se starim umjetnikom, — najdalje, dokle doprieti mogu, jest imitacija; nu svagdje imitacija bolje može uspjeti nego na tom polju, jer imitirana naivnost prestaje biti dražestna, a postaje koketnom. Overbek nikad ne bude ono, što je fra Angjeliko da Fiesole, makar od njega čitave grupe i pojedina lica kopirao.

Druge danas ideje oživljuju sviet, a to su ideje narodnosti, slobode i prirode Istina je, da ove ideje, buduć manje idealne i tajnovite, niesu još svorile svojih Rafaela i Angjelika; nu, da je moderno slikarstvo udarilo tim smjerom, to n m svjedoči bečka izložba, naročito odjel francezki, jamačno od svih najbolji. Nu tko je vidio moderne slike talijanske u galerijah znamenitih gradova, naročito Florence, moći će se uvjeriti, da je i tu, ako je u obće što valjana stvoreno, pošlo ovimi novimi stazami. Postojmo malko u galeriji Florentinskoj. Veći dio slika predstavlja prizore iz novije poviesti, naročito prizore ratne iz godina oslobodjenja od 1859—1870., doček Garibaldija ili Viktora Emanuela; druge opet zasišu više u genre (žanr) n. pr. polazak Garibaldovca u rat, povratak ranjena bersaljera svojoj obitelji, pokop mrtvaca na polju mentanskom i druge. Nu najznamenitije su slike one, koje nastoje predstaviti okrutnost tudjina a požrtvovno rodoljublje Talijana. Jednu sliku u tom smjeru podaje nam masakra obitelji Cignoli. Gjeneral sa četom vojnika puca sa jednoga humka na jadnu obitelj, koja se je usudila „proti medjunarodnomu pravu“ pucati sa svojih prozora na dušmana. Pet sinova leži već pogodjeno ubojitim zrnom, boreć se sa životom, starica majka pada smrtno ranjena na trupla svojih sinova, samo još otac stoji u sred tih Makabeja,. a najmladji sinčić leti mu u krilo, da se sakrije. Za malo pasti će i on žrtvom svoga rodoljublja, pošto je vidio izginuti svoj porod. Ova slika djeluje silno na gledaoca i ništa ne može izpričati ovo nečovječtvo u njegovim očima. — Druga slika. Ličani utvrdili se u bitci Solferinskoj kod sv. Martina u nekoj seoskoj kućici, u koju su silomice provalili. Pred kućom podigli barikadu i pucaju na talijanske bersaljere, koji silnu vatru na njih sipaju. U tom času, valjda da zaprieče pucanje s protivne strane, dosjeti se Ličanin jedan lukavštini, te pograbiv seljanku Anu Cuminelo, sili ju izaći na dvor, da mu donese vode kroz vatru bersaljersku. Čin ovaj, predpostaviv, da je istinit, nije baš vrlo humanitaran, a djeluje tim moćnije, što čovjek iz slike još ne saznaje riešenja. — Od istoga majstora (Karla Ademola) potiče još jedna slika podobne vrsti. Mrtav Otočanin, kapral, srušio se u bitci kod Vareze iza jeduoga duba, a mlado Talijanče, kakvih 15 godina, imenom Pasquale Cova uzeo mu pušku i sprema se da puca na prolazeću četu.

Versalj pun je slika iz francezke poviesti, i svaki Francez znade svoju poviest. Naši mladi slikari, — a tih će se stvoriti, čim bude uzora, — treba da se ponajglavnije bace na slikanje domaće naše poviesti. Ta toli je tragična ta naša poviest, da se čitave generacije ne mogu dosta naplakati nad njom, — neizcrpiv izvor za umjetnika, da djeluje na srdce naroda. Ako su nam gore navedeni uzori predaleki, ugledjimo se u Poljake, koji su gotovo izključivo ovim putem udarili, te su stvorili sasma originalnu poljsku školu, koja nosi jasan tip žalostne njihove poviesti. Glavni zastupnik te škole jest Matjejko, valjda najbolji historički slikar današnjega vremena. Ako naši slikari uzmu tako raditi, stvoriti će se kod nas ne samo umjetnost, nego umjetnost narodna, — a za tim nam težiti valja.

Još koju rieč o arhitekturi. S njom je, ako je moguće, još gore nego sa slikarstvom i vajarstvom. Jer dočim tamo barem ništa ne biva, udomio se ovdje bezprimjerni neukus. Pisac članka: „Druga slika u crkvi djako-

vačkoj“ spomenuo je, kakvim se vandalizmom postupa kod nas s crkvami, koje se proti čitavomu duhu svoje gradje nagrdjuju s oltari i ornamenti najužasnijih nepodobština. O crkvenih slikah ne ću ni da govorim. Kako se u tom pogledu kod nas naivno sudi, dokazuje nam ona viest ne davno u domaćih listovih, u kojoj se je pohvalno spominjao tobožnji popravak župne crkve sv. Marije u Zagrebu, kako su oltari fino pozlaćeni, propovjedaonica novo pofarbana itd. Najbolji popravak bio bi, da se s oltarâ pobacaju ona pozlaćena sunca i one čitave šume uvijenih i izbočenih prikrpina, da se svi oltari na stupovih poruše i crkvi vrati prvobitni oblik. Nu tomu dakako ne bi dostajalo do 2000 for., a prije svega bi trebalo smisla za umjetnost. Takove popravke trebalo bi povjeriti arhitektu a ne zidaru. Morda jedina nova crkva djakovačka odgovarati će u cielosti svojoj svim zahtjevom arhitekture, — ja bar ne poznam u svoj našoj domovini hrama, koj nije svim mogućtvom izkvaren i nagrdjen. Vječita šteta, da ova veleliepna crkva ne bude stojala u većem kojem gradu, gdje bi na ukus mogla odlučnije uplivati, nego što će moći u neznatnu trgovištu; jer se bojim, da crkva ne će dočekati Djakova.

Ista nevolja, koja vlada u pogledu crkve, ukazuje se i kod gradnje kuća, ondje destruktivno, a ovdje konstruktivno vandalstvo. Lasno bi bilo na prste izbrojiti sve sgrade, koje su zadnjih nekoliko decenija sagradjene u svoj Hrvatskoj, a da barem ponešto stila pokazuju. A najnovije vrieme hvalevriednu iznimku učiniše Varaždinci kod gradnje svoga kazališta i čitaonice, a ponešto i kod nove gimnazije. Jedva čovjeku odpočine oko na ovoj sgradi, kad ga put iz Zagreba ovamo zavede. — Glavni naš grad najviše je zaostao, prem se tu najviše gradi, — tu se je razvraćenost najjače udomila.

Kako da se tomu doskoči? Evo ovako. Kada hrvatski tehnik u Beču, Zurichu ili drugdje svrši svoje nauke, većim dielom na trošak zemaljski, neka ga ne puštaju u bieli sviet tražiti hljeba, nego ga neka zemaljska vlada na dvie ili tri godine pošalje u Italiju učiti divne tvorove renaissanse, pa kad se vrati kući oduševljen klasičkimi uzori, neka ga prime u graditeljski ured, da uzmogne koristno djelovati. Ali tu neka ne bude prisiljen graditi pute i mostove, nego mu valja opredieliti bolji djelokrug. Ako budu osnove za javne sgrade pravili tako naobraženi tehnici, ne će se moći roditi graditeljske karikature, kakovimi naša zemlja obiluje. Isto to neka učine gradovi, koji trebaju svoga mjernika. Takav će čovjek bez dvojbe i na privatne graditelje moći uplivati.

Naskoro će nastati vrieme, da se u Zagrebu bud na zemaljski bud na gradski trošak gradi više javnih sgrada, — potreba je barem skrajna. Tu zaklinjemo našu zemaljsku vladu i naše gradsko zastupstvo, da ne smetnu s vida obzir estetični, neka javnimi sgradami dadu pravce obćinstvu. Ne ima dvojbe, da se samo pet šest ukusnih sgrada podigne u strožem stilu, nikad se već u Zagrebu ne bi pojavilo čudovište, kakovih ima dosta. Varao bi se, tko bi mislio, da se tu traže palače, koje stoje vrlo mnogo novca. Prije svega tu se radi o liepih linija i proporcija, koje nimalo više ne koštaju nego ružne, — a ono, što se kod nas krsti pročelje, ono je nepodobština bez ikakove vriednosti i ukusa, premda stoji mnogo više, nego veličanstveno-jednostavne posade florentinskih i rimskih palača.

Osim toga bilo bi potrebno, da se k onoj sbirci, koja će se nabaviti od g. Laya, pridruži još i sbirka arkitektonskih ornamenta našega naroda. Tu bi naučni graditelji imali sgode proučiti naše narodne osebine, a osvjedočili bi se ujedno, kako je duh našega naroda bio u svakom obziru od zamašna upliva na istu talijansku renaissansu. Tim bi se mogao dati našim gradjam neki značajni, posebni lik.

Neka naši hrvatski tehnici, koji su u najnovije vrieme dali od sebe znak života, — a ima ih po svem svietu, — i ob ovoj stvari stanu razmišljati. A dužnost vlade, podupirat ih u tom nastojanju isto je tako prešna, kao i dužnost uzdržavati kazalište, muzej, knjižnicu, arkiv i druge javne zavode, koji toli močno djeluju na naobrazbu našu.

Skrajnje je vrieme, da umjetnost prestane biti kod nas pastorče. Dajmo joj njezin dio, ona će nam to naplatiti stostruko!!

U Rimu 24. siečnja 1874. *M.*

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U sjednici filologičko historičkoga razreda dne 14. veljače priobćie je dr. Fr. Rački svoje izvode iz dubrovačkih spomenika, kojimi se tako odnošaj Dubrovnika naprama Bosni i Humu god. 1463. razjasnjuje, kano i razsap bosanske kraljevine. Akademik je u uvodu dao pregled izvora, koji pišu o propasti bosanske države. Od bizantinskih suvremenih pisaca spomenuo je Laonika Chalkokondylu i Kritobula Imbriota, dočim Mihajlo Dukas i Phrantzes niesu u svojem grčkom patriotstvu pronašli za

dobro sjetiti se bosanske katastrofe. Od ovih bizantinskih pisaca bio je Chalkokondyla poznat i prije po izdanju od 1615 godine; ali Kritobulos tek od najnovije doba. Dr. Dithier bio je odlomak odnoseći se na vojnu bosansko-tursku poslao pokrovitelju biskupu J. J. Strossmayeru g. 1870. a ovaj odstupi ga akademiji. Nu cielo djelo izadje na svjetlo u Parizu 1870. god. (Fragmenta historicorum graecorum vol. V. p. 52—161) po jedinom rukopisu, koj se čuva u Carigradu u seraljskoj knjižnici. Spomenù na dalje turske pisce Nešvia i Idrisa, za tiem historiografa Seadeddina i Aaliu, koji opisuju vojnu Muhameda II. proti Stjepanu Tomaševiću. Onda predje akademik na domaće izvore, tè iztaknù ljetopise srbske i spomenicu Mihajla Konstantinovića, koj je sam vojevao god. 1463. u turskoj vojsci. Napokon predje na izvore dubrovačke. U zapisnicih cieloga vieća, koji se čuvaju u dubrovačkom arkivu, nije akademik ništa našao. Nù u zapisnicih umoljenoga vieća (consilii rogatorum) nadje više zaključaka od 6. svibnja do 14. listopada 1463. godine, koji se odnose na ono pitanje. Žalibože izgubi se svezka i sbirka „Lettere e commisioni di Levante“ upravo za god. 1463. u kojoj imale su biti upisane naredbe i dopisi, kojimi su oni zaključci vieća izvadjani. Za veće razjasnjenje dodaje akademik izvode iz dubrovačkih ljetopisa i iz poviesti Gjora Rastića, koj je te ljetopise i one zaključke donekle upotriebio.

Iza toga pročita dr. Fr. Rački prilog akademika prof. dra. V. Jagića o ilovičkoj krmčaji (nomokanon) god. 1262. Ovim prilogom nastavlja prof. dr. Jagić svoje izvode iz starih jugoslavenskih rukopisa, što no ih poče priobćivati u V. knjizi „Starina“. Ilovička krmčaja čuva se sada u knjižnici jugoslav. akademije medju rukopisi, koje je preuzv. g. J. J. Strossmajer kupio za akademiju od baštinice pokojnoga general-konsula Mihanovića. Taj nomokanon od velike je vriednosti ne samo za jezikoslovca nego i za pravoslovca. Jagić govori u uvodu najprije o nomokanonih u obće, tè prelazi na pitanje: kada je nomokanon preveden iz grčkoga na slovenski jezik, a napose na srbski. Doba pojavljenja triju krmčija u slovenskoj književnosti pada u IX.—XII. viek, jer se u žitiju sv. Metodija navodi, da već ovaj „nomokanon, rekoše zakonu pravilo, prielože.“ I sv. Sava, prvi srbski metropolita, urediivši srbsku crkvu i hierarhiju predade svakomu episkopu nomokanon za upravljanje diecese. Nù Jagić misli, da Sava nije sam preveo „krmčije“, već da ju gotovu dobi i samo prepisa u Solunu poimence u manastiru Filokali, kamo se bješe svratio vraćajući se iz iztoka u Srbiju, kano posvećen arhiepiskop.

Dobi sv. Save najbliža je krmčja ilovička, jer pisana ni 30 godina poslije njegove smrti. Može se dakle nadati, da je taj spomenik sahranio djelo sv. Save i po sadržaju i po obliku što vjernije i što bliže samomu izvoru. Za razjašnjenje pitanja o postanku slovenskoga nomokanona prinosi Jagić svoja jezikoslovna iztraživanja, u kojih iztiče osobine u pojedinih slovih, u deklinaciji i konjugaciji i u riečih ilovičke krmčije. Napokon navodi akademik primjere prievoda sravnivši ga s grčkim textom. U Rusiji proučava pitanja o slov. nomokanonu s gledišta pravoslovnoga A. Pavlov, profesor odeskoga sveučilišta, na kojega se iztraživanja često i dr. Jagić obazire.

Napokon priobći dr. Rački dva priloga akademika Stojana Novakovića; naime: Odlomak srbskoga ljetopisa po beogradskom rukopisu iz polovine XV. vieka, i izvode iz bugarskoga sbornika sa nekimi apokrifi. Ovi izvodi, kano i oni prof. Jagića, služiti će za gradnju historiji jugoslavenske književnosti srednjega vieka, na koju se prije manja pažnja obraćala.

Poslije toga pročita akademik Šime Ljubić uvod u latinski i talijanski text istarskoga razvoda od 1275. god.

Razvod istarski, izvorno napisan u tri jezika, hrvatski, latinski, i njemački, poznat je bio do sada samo iz hrvatskoga na glagoljiei od god. 1564. Akademik Ljubić našao je u mletačkom arkivu dva texta latinska i dva italianska od istoga spomenika, te od njih jedan latinski u bilježničkom prepisu od god. 1526. dakle dvadeset godina stariji od hrvatskoga. Ovi texti znatno se razlikuju od hrvatskoga, te ga u mnogom izpunjuju. Po hrvatskom textu od god. 1546. držalo se do sada, da je ovaj spomenik sastavljen bio 5. svibnja 1325., nego akademik L. pomoću ondašnje poviesti i razlikosti, koje se u datumu na latinskih i italijanskih textih pojavljaju, dokazuje, da je pravo napisan bio 20. ožujka 1275. Nadalje proti Kandleru tvrdi, da se je onda mal da ne po cieloj Istri kao što po hrvatskom primorju hrvatski jezik a u glagoljskom pismu i za službenu porabu rabio, te napokon upozoruje na važnost istoga spomenika s filologičnoga i pravničkoga gledišta.

— Današnjemu broju „Vienca“ nije dodana slika, i to s razloga, što se za budući broj pripravlja „Jugoslavija“ velika slika od Salghetia i jedan do sele ne priobćen glasbotvor Livadića.

Dopisnica uredničtva.

Pjesniku —J— ovdje. Izvornih vaših pjesama ne možemo rabiti. Svakoj se pjesmi hoće valjane jezgre i lika. Vi kao da suviše stihova pravite, pa se gubite s toga u obične fraze, ne imajuće na pameti ni glavne ideje ni pojedinih misli. Pjevajte manje, čitajte više.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 9. U Zagrebu dne 28. veljače 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

STRMOGLED.

Spjevao A. Šenoa.

Samoživ vlada Vladko ban,
I pust je banov bieli dvor;
Tu sjedi mladić noć i dan.
Šta mari on za pir i sbor?
Ni gusala, ni pjesme sluša,
Ni punih čaša glasni zvek.
Mučaljiv gine mladi viek,
Obumrla mu reć bi duša.
Tek kad ga u lov nosi hat,
Gdje usred gore vuka stiže,
Il kad se narod listom diže
U svietoborni srćuć rat,
Tad prene se u snagu živu,
Obujmio ga reć bi bies,
I nedobitnom nalik divu
Obara sve ko grom i tries.
Al mine l' rat il mine l' lov,
Pod pusti pak se vraća krov:
I oko gasne, ruka klone,
I ban u tugi opet tone.
I jezera ti mutnog val
Kamenit tako bije žal,
Iznebuške se prene, djipi,
Kristalne baca gore, kipi.
Sav sviet će, reć bi, slomit boži;
Al bura gine, jarost mine,
I staklene se vrh gladčine
Žalostiv pokoj opet složi.

Zabrinuo se narod s toga,
Jer pravedan bje Vladko ban,
I lav, i dobar kao dan.
Dà narod ljubi bana svoga.
Povrvila bje jednog dana
Boljara četa i župana,
Nek Vladislav im kaže mladi,
Sa čega njegvom srdcu jadi.
I dodjoše u banov dvor.
Kad Vladko vidje cieli sbor,
Kad čuo, zašt se narod kini,
Odvratio je to družini:

„Junaci ja sam vaša glava,
I godina sam veće pun;
Al šta će meni čast i slava?
Šta moga otca sjajni trun?
Kad nikom, nikom, ne imadem
Djedova mojih namriet vlast,
Moj rod da mora, kada znadem,
U crnu zemlju samnom past.
U vieću, sudu, sred bojišta
Dà svuda vojvoda sam vaš,
I samo vaš — jer svoga ništa
Ja ne imadem — ništa baš.
Ne ćutim dodir ruke biele,
Nit gladim kose zlatni pram,
Ne okusih još usne vrele,
Suncolik ne znam oka plam.
Za ljubavlju mi srdce tuži,
Jer vrela mi je mlada krv,
Mravuljak s mravicom se druži,
I crvku ima mali crv.
Al ja gospodar cielim krajem,
Ja venem tude sam i sam,
Samoživ mlade dane trajem
Ko usred ravna polja kàm."
Tad župan prvi sborit stane, —
Srebrolik pram mu kaže viek —:
„Oj lako zato mili bane,
Toj boli nać ćeš brzo liek;
Plemenitih i liepih kćeri
Imade dosta cieli rod;
Ded sokolovim okom mjeri,
I biraj bane koju god;
Da biraj koju kćer župana,
Jer takav nam je običaj,
Doživiti ćeš vedrih dana;
I minut će te jad i vaj.

I dobra sreća će ti dati,
Da komu namreš djeda vlast;
Milolik nek ti porod cvati
I ime će ti viekom cvast."

Al ban će njemu hrlo na to:
„Razumjem starče, hvala zato!
Razumjem tvojih usti riek;
Već odpre znadoh za taj liek.
Omjerih kćeri sve župana,
Al njedna nije za me bana.
Taj stari zakon, starče, znaj.
Mom srdcu baš je otrov, vaj.
Ne, toga ne ću, ne ću dovjek;
Gospodar jesam, svoj sam čovjek,
Jer ljubav ne zna šta je pleme.
Šta marim ja svjetli rod?
Ponajljepšoj ću vjenčat tjeme
Ma bila ona čija god.
Upitaste me za moj jad
Izliečit ću ga ljudi sad;
Dà kunem vam se banskom glavom,
Djedova grobom, svojom slavom,
Mirovat prije, vjere, neću,
Nit vratit se u ovaj dom,
Životu dok ne nadjem sreću,
Vjerenicu si srdcu svom."

Ukočile se svačje oči,
Al ban munjonog s truna skoči,
Poklopio je hata biela,
I odletio kao striela.

Ko kad se ptica k zviezdam vine,
Krilonog konjić zrakom pline;
Ni ne tiče se nogom tala,
Ni nezna, što je kamen, trn,
Što dub, što potok, ponor crn;
Il žeglo sunce, zviezda sjala,
Sred tuče, groma, striele, praha,
Sve kipeć pjenom i bez daha
Tri puna konjic juri dana,
I mahnit nosi — koga? Bana?
Ne — reci vihor nosi mahnit,
Sve spreman satrt utamanit;
Ne — reci oblak nosi crn,
Da strese smrt na klas i strn;
I plamen nosi, nosi led,
I sladak melem, gorku zlied,
I bodljiv trn i cvietak ubav —
Nedoželjenu žarku ljubav.

Ah ljubavi, ah tajno sveta!
Vjekovita ti dušo svieta,
Života gorkog sladki mede,
Ti sunce usred crne biede,
Čarobit boljeg svieta slute,
Dokučit tko će tvoje pute?
Gdje neznan stvor se k stvoru vine,
Da duša s dušom u sklad spline.
Božanstva baštinice mila
Pred tvojom silom šta je sila?
Šta sviet, šta ljudi, da te nema?
Sred groblja čeljad mrtva, niema!

Sav kraj bje junak već obašo,
Al banice si nije našo.
Poniknuo bje glavom ban;
Nu kada zadnji bliednu dan,
Pred maleno je selo pao.
Tu njegov vjerni konjic stao.
I gleda, vidi! Živi ples!
Kroz nojcu glasna svirka zvoni,
Koloplet brzi tuj se goni,
Tu proljetni se pali kries.
Zorolik plamen tminom titra,
Pa kako čeljad leti hitra,
Čas vienac nikne — sjevne toka,
Čas djerdjan — iskra crnog oka,
Il bielo ruho — sablja sjala,
Čas biser zubi — nožka mala,
Mladića sto, sto mladih djeva
Glasovitu si pjesmu pjeva.
Sad — kolo vrisnu,
Med četu plahu
U ciglom mahu
Gle mladić se tisnu,
I viknu: Stan!
Ja vaš sam ban!
Na djevu stavi zlatni štit
I reče: „Banice vam evo!
Ti najljepša mog kraja djevo,
Ti dušo moraš moja bit!
Ne pitam tko ti otac, brat,
Ne pitam, kakva ti je mat,
Nit marim, kakav ti je rod
Ma bila djevo čija god,
Za tvoga lica pitam kras,
Pred narodom u ovaj čas
Ja na te mećem banski štit,
Ti moraš dušo moja bit."
I za pojas ju hvata,
Pa stavi ju na hata.
Ko čudan san
Ko preko neba zviezda jasna
Uminu ban
I banica mu krasna.
Nad jezerom vrh klisurine,
Gdje česvina se tamna vine,
Vedrine modrozlatne bliže
Visoki banov grad se diže,
Bjelasajuć se širom gore;
A prilika mu biela pala
U glibe vodnog ogledala.
Tu čuješ rano prije zore
Na mladog dana prvi siev
Slavuljev bolni, sladki piev;
Tu ćutiš prvi majski dašak,
Što potitrava zelen listom,
Vedrinom noseć u vis čistom
Miloduh mlade ruže prašak.
Il kada tija večer pane,
Kroz mrak ti šapće vode šum,
Čas mjesečina zlatna plane

Kroz riedki briez, na tamni hum;
Čas površinom crnih vala
Svjetluca žarkih sto svjetala,
Prelievajuć se usred tmine,
Sve titra, titra, mine, gine.
U ovom divnom gorskom gradu
Nastanio si bane mladu.
I reče ženi Vladko ban:

„Tu nam je dušo sreće stan!
Posegoh u sviet stravljen, sliep,
I sretna bila moja ruka.
Šta meni sada briga, muka,
Kad stekoh tebe — alem liep.
Ja mrzim himbe prizor varav,
Bez živa srdca govor sladak,
Bez žarke duše oblik gladak;
Ja ljubim sviet — ja ljubim narav —
I zato tebe dušo stavi'
Na kalpak banov kao cviet,
Divoti tvojoj, tvojoj slavi
Nek klanja mi se cieli sviet.
Vrh ruže kaplja rose sjaješ,
Ko krila golub skladaš ruke,
I hladiš živog srdca muke,
Mrtvacu živom duše daješ.
Sa tvojih oči sunce gasne,
Od tvoga daha kopni led;
I tko ti dirne usne krasne,
Ah gorak mu pčelin med.
Ja rodu dajem um i mač
Da krojim pravo, blažim plač;
Ja rodu dajem blago, vlast;
I sreću, slavu, silu, čast,
Ja dajem svome rodu sve,
Al tebe dušo? Nikom, ne!
A ti? — O sbori, kazuj zlato?“

A onà — skrsti ruke biele,
I jednim dahom duše ciele
Odvratiti će stidno na to:

„Ko nebo ljubav mi visoka,
Ko more vjera mi duboka.

Ko kada škrtac blago skriva,
Te raduje se zlatnom sjaju,
I banova sad ljubav živa
U draginome naručaju
Od zlatne kose gladi pram,
U crnih oči gvireć plam.
Tu samuje sa svojom dikom,
Kad odmora mu daje sud,
Il briga roda, rata trud;
Al ženi blizu neda nikom.
Dà stravljen strašću izda nakon
Po banovini oštar zakon:
Do banice da nesmje živ;
I tko bi toga grieha kriv,
Po banovine strogom pravu
Za grieh taj neka gubi glavu.
A ona? Šta je ona znala;
Ta cielu mu je dušu dala:
Taj plavetnoga vala sjaj,
Taj modrog neba vedri raj,
Taj zelenoga lista siev,
Slavulja malog nježni piev
I cjelov vojna — to bje dosta!
Bijaše sretna — jada prosta!
Ko usred dvora samcat cviet
Ni ne zna što je drugi sviet.

Bje pod kraj jednog ljetnog dana,
Iz lova eto natrag bana.
Sa konja skoči, — u tom mahu
Ni ne sluša si stražu plahu.
Ko da su nosila ga krila
Put žene goni srdca sila.
Do vrata dodje, — stane, — sluša,
Šta radi, pitajuć se, zlato?
U njegvom uhu ciela duša.
Ko zmija uzvrti se na to.
„Čuj! — Šapat! — Govor! — Čovjek! — ljubi —!
Ko mramor blied zaškrinu zubi:
„Mužkarac — kod nje!“ Čelo grebe,
I hvata mač si — nješt ga zebe;
I porumenje — nješt ga pali:
Sad biesan k banici navali;
Nju grli mladac, junak, liep,
I ona smieši mu se milo.
A banu — ruknut — mrieti bilo.
Bijaše gluh i lud i sliep,
Ban skoči — trgnu, rinu,
Mladenac liep se svinu
Ko sgažen crv,
Po mramoru se puši krv.
I bane skoči u taj čas,
Mladiću hvata krvni pás,
Mladića šakom dignu,
Mladića k oknu prignu,
Za kosu ga uhvati,
U jezero ga sunovrati.

Sa ubojite sablje zatim
Mrtvolik ban si krvcu briše,
I vikne: „Sad da tebi platim.“
Tuj leži ona, — jedva diše,
Ko snieg je blieda, — oči sklopi;
Mladića krv i njoj poškropi
I pram i halju. — Poput tigra
Krvniku banu oko igra.
„Zar i nju? — Neću — Bludna, kriva
Sa svojim griehom budi živa;
Nek jad te ruje kao krt,
To bit će kašnja, ljuća smrt.“

Al na noge se ona prenu;
„Oj bane sad si slušaj ženu.
Ti bànu u moj prosti sviet,
Ugrabio si nježan cviet.
Ne pitam, reče, tko ti brat,
Ne pitam, kakva ti je mat,
Ne pitam ja te za tvoj rod;

Ma bila, dievo, čija god,
Ja na te mećem banov štit.
Ti moraš dušo moja bit.
I posve sam se tebi dala
Odvratiti sam samo znala:
Ko nebo ljubav mi visoka,
Ko more vjera mi duboka.
Al ti si slabe vjere bane.
Taj mladić, što tu mrtav pane,
Jer mene od srdca poljubi
Taj mladić, kog ti sablja ubi,
Taj mladić, neka ti je znat,
Bijaše meni rodjen brat.
Oj' s Bogom bane!" — To izusti,
Munjimice se sa visine
U jezero sad pusto spusti,
U vrtlog pada, tone, gine.

* * *

Sred jedne jame driemlju oba,
Al skoro niknu iz tog groba,
— Što živ ga nije znao prvo —
Tankovito i čudno drvo.
Put grada stablo mu se digne,
Ko k vojnu da mu ljubav gine;
Put groba mu se granje prigne,
Ko da ga žalost k bratu vine;
Na kosu nalik list mu blied:
A ime mu je strmogled
Kad jezero se gorsko biba —
U bjesomučnoj noćnoj buri,
I pećinu pod gradom šiba,
Na biesnu hatu ban dojuri,
Pa na grob sjedne; — čelo stisne,
Kroz mukli jauk ljuto vrisne:
„U vieću, sudu, sred bojišta,
Da svuda vojvoda sam vaš,
I samo vaš — jer svoga ništa
Ja ne imadem — ništa baš.

Op. Strmogled = Salix pendula = Trauerweide.

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

I.

Ima li u tebe srdca, dojmit će te se medja domovine silno. Koliko puti polazio sam preko nje, preko Sutle, te tobožnje medje svoje domovine, pa nikad ni odlazeć od kuće ni vraćajuć se, ne mogoh ostati hladan. Uviek bih pomolio glavu na prozor vagona, te uzkliknuo ili: sbogom Hrvatska! ili zdravo domovino! Kada sam se u družtvu drugova vraćao sa sveučilišta, vazda smo čekali Sutlu i zaorili upravo od srdca „liepa naša domovino!" Duboko je usadjeno to čuvstvo. Čovjek misli, drugi je tu zrak, drugo tlo, nebo, drugi duh i narod, ini običaji. Pa ipak ista je zemlja i tu i tamo, isto blago podneblje i ovdje i ondje, istim jezikom uči majka svoje čedo i ovkraj i onkraj malene rieke. Nu srdce ima svoju voljicu, svojih hira, pa ne pita za razloge i temelje svojih osjećaja.

Nikad ipak niesam Sutle pozdravio radostnije nego ovaj put, vraćajuć se od trećega rigoroza u Zagreb, gdje sam se u pisarni odvjetnika Zorica vježbao bio. Uz njegovu plemenitu uputu pripravljao sam se, kako ću doskora, svršiv izpite postati cielim i neodvisnim čovjekom. To bijaše moja najživlja želja.

Davno već bilo mi srdce zapelo za krasnu kćerku moga principala i samo na taj način mogao sam se nadati, steći ruku joj. Baveć se dva tjedna u Beču živo sam ćutio koliko ju ljubim. Uza same kriminalne i civilne teorije sve mi se vrzla djevojka po glavi tè jedva sam sabrao misli, da riešim ozbiljnu zadaću, koja me je čekala.

Položiv izpit, — posve mi odlanu. Prvim vlakom jurio sam put Zagreba razmišljajuć samo o njoj i o svojoj sreći, koja mi lje uzmaknuti ne će. Dosad bijaše moja ljubav tek mojom i njezinom tajnom, — to jest, ljubavi ja njoj baš na usta nikad odkrio niesam; nu znao sam predobro, — tako su mi bar uviek kazivali, — da su u djevojke vrlo oštre oči, te će uvrebat i prvu iskricu ljubavi u srdcu mladića, prije nego li on sâm. Pa je li inače i mogla tumačiti moju udvornost, moju preveliku pažljivost? Ja sam stalno uvjeren bio, da moja ljubav nije ostala pusta.

Uviek se djevojka meni povjeravala, sve njezine željice imao sam ja izvojštiti od oporosti otčeve, jade srdca svoga proti guvernanti odkrila bi najprije meni, pitajuć što da čini; na strogost očevu prečesto mi se je tužila, — riečju, bijah joj odvjetnik i pouzdanik. Često sam joj pripoviedao o svom životu, koj baš ne bijaše nimalo romantičan, djačke šale i obiesti, što sam ih sa svojimi drugovi na sveučilištu sbijao i sličnih neznatnih malica, nu ona je sve to rado i prijazno slušala.

Sto puti mi se tužila na život u manastiru, gdje je pune četiri godine provela bila. Osobitom radošću pripoviedala mi je kako je potajno sa svojimi drugaricami čitala romane, veselila se, kako će sa svojim bratom, kad izadje iz vojne akademije i postane častnikom, gizdavo šetati izpod ruke. Odbijao sam medjutim sve te pričice na djetinsku ćud zadovoljan mišlju, da me djevojka ljubi.

Sve se te misli u meni ponavljale putem te niesam mogao dočekati sastanka s djevojkom. Kad mi se u žaru zalazećega sunca pojavi Zagreb.

Stara moja gazdarica, mesarica opaziv me

kruto se začudi. Na polazku bila mi rekla, da ne vjeruje, da ću se toli brzo vratiti; jer da je u Beču život liep, zamamljiv za mlada čovjeka: družtvo će mene i zabave zaustavljati. Grohotan smieh dobroćudne gospoje bude mi umjesto pozdrava.

Bacim sa sebe putno odielo, da posietim još istu večer svoga principala. Gazdarica se sve oko mene vrzla i kao da mi nešto kazati hoće.

— Mladi gospodine, reče napokon, vi ćete sad doskora nauke svršiti.

— Dà, odgovorim, još jedan izpit za jedno četir mjeseca, tamo negdje pod jesen, ako bog da, pak sam doktor — a onda do brzo i odvjetnik.

— Pa ćete biti svoj čovjek; bogati ste, dakako.... eh, lasno je na toplu ognjištu ložiti. Da je meni kakav stric hotio ostaviti 30000 for., ne bih se bila toliko mučila, da si skucam ono nešto siromaštva, što sad imamo; jer da znate, ni mi niesmo baš posve siromasi. Oj, dragi mladi gospodine, hvala bogu, ovako će moje diete dobit po koju hiljadicu pri udaji, a sinovi poslije smrti.

— A, moja gospo! odvratim nebrižice. Ne ima vam ni u mene toliko novčine, ali zdrav dlan najbolji vam je novac!

— Obukav se uzmem šešir, pa da podjem. Tad me moja gazdarica uhvati za ruku i tihim mi glasom reče:

— Čujte, ja imam s vami nešto govoriti, nešto važna. Ali sad ne imate kad. Dakle — — —

— Sutra, gospo, sutra! rečem i odjurim ravno k gospodinu Zoriću. Na dvorištu u sumračju opazim Irenu, gdje se sa guvernantom, gdčnom Sofijom, lopta. Poletim prema njoj, ona me opazi.

— Ah dobro došli, šaptnu tiho, moljakam otca već dva dana, da me pusti sutra u streljanu na koncert sa plesom sve smo već spremile, a on ne da nikako. Znate, došao nam je rodjak ritmajstor Ernest iz Gradca, pa bi i on rado ići s nama. Dajte vi otca nagovarajte.

O meni, mom zdravlju i životu ni spomena. U to doklima i gospodična Sofija, te me obaspe pozdravi i čestitkami. Pa kad sam joj se napokon nazahvaljivao, uze mi pripoviedati, što se sve u kući dogodilo i napokon kako je Irena luda, jer da joj je taj sutrašnji ples smutio pamet.

Premda me čudan doček Irenin ponešto uvriedio bio, odbio sam sve na njezinu povjerljivost i stao ju izpričavati:

— Zašto luda? Zašto da ne pleše? I ja bih sam želio sutra ići na ples, čineć se nevješt. Guvernanta mi okom namigne valjda, da i ja Irenu odvraćam od plesa.

— Kašnje bit će više govora o tom, primjetnu nebrižno. Hajdmo radje potražit roditelje.

Gospodja Zorićeva upravo je zalievala cvieće, kad stupih u sobu vodeć Irenu pod rukom. Bijaše to jaka gospodja srednjih godina, nu još uviek mladolika, liepa. Za mladosti bijaše jedna od prvih ljepotica, te se je svojih mladih dana čitavo naužila bila, zabavljajuć se na svih plesovih sa svojimi mnogobrojnimi udvoricami, koje je sve jednakom prijaznošću i ljubezljivošću umjela privezati. S te nestašnosti raznielo se o njoj ne baš povoljno mnienje, kako to u malenu gradu biva, da je najme koketa. Uzprkos tim glasovom zaprosi ju odvjetnik Zorić čovjek od nje mnogo stariji, nu komu su ju njezini roditelji, kao čovjeku uglednu i imućnu, proti njenoj volji i skoro pod silu dali. Brak taj ne bijaše sretan. Njena želja za zabavom bijaše njemu, čovjeku dobnu i ozbiljnu nesnosna a morda i zazorna, te je često u kući sbog toga bilo i prepirke i nesloge, protiva njenoj raztrošnosti on je vodio vjekovit rat, u kom je gospodja Zorićka poglavito vojevala lukavošću i kriomčarenjem. Videć sve to, Irena nije naučila štovati svoju majku. Ovi obiteljski odnošaji disponirali su Zorića melankolično, on se je zatvarao u svoju sobu, da ništa ne vidi i ne čuje, i radio je kao crv, da bar neumornim tečenjem uzdrži ravnotežu nerazumnu trošenju. Mene je Zorić ljubio kao svoga sina.

Nakon smrti moga strica, koj mi kao sirotčetu bez otca i majke ostavi svoj imetak, bude mi odvjetnik Zorić skrbnikom, te je svakim načinom nastojao, da ne taknuv glavnice priskrbi meni dobro odgojenje. Svršiv gimnazij u Zagrebu pošalje me na sveučilište bečko učiti pravo. Videć kašnje, da sam dozrio i razborit momak, izhodi mi, da u dvadeset i trećoj godini, kad sam svršio prava, budem proglašen punoljetnim, te mi predade upravu imetka. Nu sveudilj me je poučao, što da radim, i poticao me, da nakon svršenih rigoroza odem na koju godinu nekamo u inozemstvo, da učim poznavati sviet.

— Vi već ovdje Stanko! Čestitam, čestitam. Vrlo smo se obradovali, kad nam stiže vaša brzojavka, da ste izpit položili! reče mi gospodja. Gospodin me Zorić zagrli od srdca.

— Večeras biti ćete naš gost, reče mi ljubezno domaćica. Bit će nas više. Znate li, moj nećak Mirko izišo prekjučer iz klerikata i naselio se kod mene. Pomislite samo, nesretni dječak, što će mu reći otac, kad dozna, reče i uprv u me oči stane preda me.

— I naš ritmajstor će doći, doda Irena priredjujuć nešto za stol. Ja sam već kazivala Stanku o rodjaku.

Do mala i dodje g. ritmajstor Ernest Grubits, te nakloni se svima. Predstaviše i mene a on mi poda ruku. Bijaše to nekakav daleki rodjak gospoje Zorićeve negdje ne-

kakva deveta voda kisela, kako ih gdjekoje gospodje gdjekad imadu.

Za večerom razgovaralo se dosta živo. Morao sam im pripoviedati, kakve sam opere čuo u Beču, kako napreduje gradjenje Ringa i t. d.

Ne govorite uviek hrvatski, reče napokon Irena. Ernest ne razumie ništa.

— O hvala vam, gospodično, odvrati ritmajstor, razumiem više, nego biste vjerovali. Istina, ima tomu već jedno dvanaest godina, što vrlo riedko hrvatski govorim, te mi dosta težko ide; nu ja sam još uviek dobar Hrvat. Izvolite samo hrvatski nastaviti!

— Apropós! reknem ja, čineć se nevješt. Sutra ili prekosutra koncert je našega Kola, pa će se mislim i plesati. Hoćete li i vi gospodjo s gospodičnom Irenom?

— Jok, ovaj put ne bude od toga ništa, reče moj principal, namrštiv čelo kao da mu nije ugodno, što sam to spomenuo.

— Ne mora se baš biti na svakoj zabavi, a Irena onako je još premlada. Ovaj put bit će bez nas.

Baš ovaj put? uzmem ja kroz šalu. Nemojte tako, ta od prošlih poklada milostiva gospodja nije već plesala, pa to i nije pravi ples već koncert, a koncerte smije Irena polaziti.

— Eh, znam ja, mladi gospodin brani sve, što je Ireni po ćudi, dometne francuzki guvernanta, koja je nešto bila zarazumjela od našeg razgovora.

— Čemu djecu prije reda vodit po zabavah? odvrati odvjetnik, Irena spada još u školu, nek uči čitat i pisat. Bit će kad i za to, a onda će biti tim ugodnije.

— Pa što može tu dobra naučiti čovjek? dodade guvernanta. Za takovimi balovi nije drugo nego ljubovanje i spletkarenje, pustolovlje, i izkvarenost. Plesanje je poganski običaj a plesovi su samo moderni pazar sa robljem.

— Svatba kananska nam ipak svjedoči, da i biblija nešto malo zabave dozvoljuje, odvratim nestrpljivo, a to bijaše guvernanti dosta gradiva za promišljanje i umovanje.

— Ta niesu to nikakvi razlozi, prekine napokon otac; ali molim vas uviek zabave, pak to i košta novaca.

— Ah tatice, reče brzo Irena, ništa ne košta, mi ćemo sve kod kuće načiniti. Daj pusti nas!

— Pustite već sbog koncerta! pridružim se ja.

— Pak i meni nešto za volju učinite, zaključi ritmajstor, ta ja riedko kad dolazim.

Gospodin principal slegne rameni, i krene glavom pa nasmiešiv se napokon reče: Eh pak si idite, kad vas baš tako veseli; ali vam velim, ja, duše mi, ne idem.

Ova posljednja grožnja kao da se i prečula; jer i Irena i majka joj, koja je za čitave razprave samo šutila i ustne grizla, skočiše od radosti, te poletiše odmah, da donesu tkaninu, koju su već unapred nabavile bile.

Guvernanta namršti čelo. Kakvi tu samo ljudi dolaze, promrmlja zlovoljno; ne smiem ni misliti.

— Bit ću liepa, jelte? reče Irena radostno ritmajstoru. Pak modro nakićena; — ili vi morda volite crveno?

— Iskreno vam reći, meni je crveno milije; za mladu djevojku nekako živahnije, osobito za crnomanjastu.

— Ja se pako slažem s vašim ukusom, gospodično, pa bih pridržao modro, rečem ja.

— Ne, ne, ne; crveno će biti. To mi bolje dolikuje. Pa onda ću stavit crvenu ružu na glavu!

Govorilo se još ob ovom i ob onom. Ritmajstor bijaše sve vrieme nekako zamišljen, te je na Irenina pitanja kratko odgovarao.

— Kakvu ću nagradu dobiti, što sam izhodio sutrašnju zabavu? upitam tiho Irenu, dok se je domaćica prepirala s klerikom o njegovu izstupu.

— Što da vam dadem? reče gledjuć na zamišljenoga ritmajstora.

— Prvu kadrilu, odvratim.

— Ah ne, već sam obećala prvu i drugu kadrilu Ernestu; znate, riedko kad dolazi amo.

— Dakle bi na mene spala tek treća kadrila i prvo kolo?

— Da, odvrati ona. Ali što je vam Ernste, da ste tako zamišljen?

Ritmajstor ne odvrati ništa, nego bodkajuć si u ustih pogleda po stolu.

— Da ustanemo? upita ga domaćica.

— Kako zapoviedate.

Ustadosmo i razstadosmo se. Praštajuć se pogleda me Irena ljubezno i ja odoh sav blažen; jer onaj posljednji pogled ne bijaše nego stidna izjava ljubavi.

Bilo je kasno, kad dodjoh kući. Moja me gazdarica još čekala sa svojom kćeri, nekakovim mrkim, baš antipatičkim čeljadetom. Mara mi posvietli u sobu.

— Ne zaboravite, da vam imam nešto reći, nešto važna; vi ćete meni biti još zahvalan. Eh, brinem se ja za vas! Tim ode.

Promišljao sam noćju o svem što se sbilo. Ona svejednako sbori s ritmajstorom; nije li morda on mene iztisnuo? Nu Irena je nestašna, mlada, ne misli, da to može u meni probuditi zavist ili zlovolju. Ta kako me je pogledala na polazku! Pa baš na me se obratila, da sklonem otca na dozvolju! Ne, Irena me još uviek ljubi.

Uza sve te i druge slične misli vrzla mi se po glavi moja stara gazdarica. Što li mi ima kazati? Nesnosna stara, samo me muči! Odlučim tvrdo, sutra za rano ustati, lagano se obući, da me stara ni ne čnje, i uteći neopazice iz kuće.

Dalje sliedi.

UDALJENOJ.

Spjevao

STANKO VRAZ.

Uglasbio

FERDO LIVADIĆ.

Srednje.

Glas.

Glasov.

Mla da

kra-sna do - mo- rod - ka, Svie - tlo ko - sa, bie - lo ru - ka!

Znaš li vrie - me, kad mâ de - sna Vì - la ti se o - ko

f

stru-ka? U ko - lo se mom - čad hva - ta, Al' nij' me - ni

p

do za - ba ve, Već ja žu - dim, kô što la - ni, I - grat

s ko-som tvo - je gla - ve. Žu - dim ča - rom od cie - lo va

U - sta mo - ja k njoj pri - lie - pit, Gle - da - juć ti raj - ske

cresc.

cresc.

o - či Za o - sta - li sviet o - slie - pit. Gle - da - juć ti

raj - ske o - či za o - sta - li sviet o - slie pit. A - li

p

p

s Bo-gom, što si pro - šo, Ča - se ka - no strie - la s lu - ka!

S Bo-gom i ti do - mo - rod - ko, Sviet - lo ko - sa, bie - lo -

ru - ka. S Bo-gom - i - ti do - mo - rod - ko, Sviet - lo - ko - sa,

tempse *cresc*

bie - lo - ru - ka!

f

rall *ff allo*

ff

MLADI ŠLOVAK.

Pripoviedka Ivana Kalinčáka. Iz slovačkoga preveo G. Š. B—čki.

(Dalje).

III.

Nov se, ne poznat dosele duh javio po krajevih slovenskih. Kamo dodješ, čuješ o o pregnuću trenčinskom, kamo zirneš, vidiš silu junaka trenčinskih. Ne skrivaju se više, ne tuguju više Slovaci, nego se tiho i spokojno dižu iz ništavosti svoje i otvoreno stupaju proti neprijatelju svete vjere i roda.

Ali medju svimi sjaje se par ljudi kano zviezde na širokom nebu, koji medju rodom svojim živ plamen razgrievaju i svojim se žarkim svjetlom za mira i u boju jednako blistaju. Lahko ih možeš upoznati, jer se nit u radosti, nit u pobjedi ne javlja posmjeh na njihovu licu; a jesu li poraženi ili im je pustiti junačku dušu ili gledati umiruće prijatelje ne tuguju, ne žaloste se, niti im sveta suzica očiju ikada rosi. Oni gledju samo, meću ruke na prsi, kažu najprvo prstom u nebo ili onamo, gdje leži Trenčin i muče. Njihovo je lice, sav je njihov izvanjski vid živa prilika jadu i nesreći; njihove šu grudi obumrle svemu na svietu, samo ne gorkomu spominjanju svojih težkih bolesti; njihova srdca ništa drugo ne ćute, nego samo želju za slobodom i da im se obnove stare pravice. A kad bi im na bojnome polju navala neprijateljska prelomila bojne redove i njihovi hrpimice uzmicati i glavom bez obzira bježati počeli, sjatilo bi se malo jato tih muževa, koji se po vidu poznavahu i nastavljali bi mirno ljut boj ne bojeć se ni smrti, ni kakve pogibelji i boreć se tako dugo, dok se bježeći čopori ne bi osviestili i videć kako im se prijatelji baš junački drže, vratili se dvojakom vatrom na dušmana udariti. Često je puti bilo, da su neprijatelji zagledav se za najljućega boja u njihove jarke oči, kano tajnim čarom udareni začeli na vrat na nos bjegati i bojno polje beisnom vikom ostavljati.

I nije baš tajna, tko su ti čudni junaci, ta jedna je i druga stranka znala, da su to braća slovenska. Od visokih Tatra pa sve do nizkoga Posavja pronielo se o tih junacih i njinovu junačtvu; ali medju svimi najvećma se odlikuje neki mladić i o njem si ljudi najviše pripoviedaju, a bojni se krik: Stanko! Stanko! u svakom boju čarobnom silom dojimlje njegovih drugova, koji timi riečmi kao vatrom potjerani napred idu, a i istih neprijatelja, koji se plašljivo na onu stranu obaziru, od koje se to za njih strašno ime čuje. Ne bilo dugo i Stanislav bio vodjom braći slovenskoj, a starešinstvo na Trenčinu sjedeće, pogledalo ponosom na krasna junaka, nadajuć se, da će s njim ogranuti jednom ljepši danak rodu slovenskomu. A Stanislav se od onoga časa, kako ga bratom slovenskim priznalo, baš junački nosi, muževnost i hrabrost ogrieva mu mladenačko čelo, a lice mu je zrcalom zbiljnosti, koja tako liepo pristaje mladu pogledu, ako se njome na vidjelo iznosi želja mlada srdca, koje doba i viek još ne otupiše za sve, što je veliko i krasno. Juraj Trenčinski, koj je na svjetu i junačkom polju bio vodjom, pade na mejdanu i mjesto njega izabralo Svjetoša gospodarom Trenčina a Stanislava vojvodom. Od toga je časa malo vidjeti, da bi Stanislav bio zamišljen, lice mu i previše govori kad mu žarke oči vide ljuta dušmana. On je jedini od braće slovenske, komu lice ognjem gori, kad godj im se sreća mienja, on bo upiruć se na konju o stremenke, diže glavu i oglêda se kano vještac na okolo, da vidi gdje treba pomoći, kamo li silu obratiti; oko mu preže kano i ruka razkoliti neprijateljâ, a lice, koje mu krvca izrumenila i naglo odisanje svjedoče jasno, kolika mu želja obuzela čitavu mladu dušu, da si pomogne milomu rodu.

On je očistio svu považku dolinu od Trenčina pak dolje do Dunava od neprijatelja, te posvuda sviće zora drage slobodice i nova života; samo je Dlugoš jošter na tvrdom Bekovu, gdje sabire okol sebe ostanke svojih vjernih i ostanke poganskih vojnika, koje mu na pomoć poslaše sedam vodjâ iz Ugarske i Bugarske. Svjetoslav misli, trebalo bi Dlugoša izokoliti i onda ga je lahko uništiti, a Stanislav njegov sin kaše već lagano na svom konjicu prema Bekovu, motreć oholo i ponosito tu liepu, krasnu dolinu važku. Za njim igraju svoje brze konje njegovi drugovi.

Malo ih je; mislio bi, ponešto ih jači vjetar može na sve četiri strane svieta razpršiti, al' su ljudi, kamenih grudi i tvrde vjere vojvodi svomu. Dlugoš je znao zastavu crvenobielu, znao i omraženi dvostruki križ na njezinu vršku i vidio, da njegova sila može jednim mahom uništiti malu četicu Stanislavovu. Nadut i gnjevan s misli, da bi križ mogao zagospodovati okolicom, nad koju se diže Bekov, sabra noćju svoje sile i preplovi tihoma na splavih Vag, a jutarnje izlazeće sunce zabljesnulo i zasvietlilo nad dviema odpornima četama, koje da odkroje odsudu budućih dneva. Stanislav doduše čekao dobru pomoć sa Trenčina, ali videć sada, gdje se dušman šepiri, dade zatrubiti, baci se na konja; crvenobiela zastava zatitra u svježem jutarnjem zraku, a nad njom stršeći križ

tiške pogledâ považkom dolinom, kano da ju milo blagosliva.

I stade krika; redovi Stanislavovi šumjeli tihim otajstvenim šumom; jedni gledju tužno, al onim tamo ne mož na licu vidjeti ni tuge ni radosti — i miču se svi kano posvećenci smrti. Ljudstvo Dlugoševo kriči, da se do neba čuje i udara živo na šačicu, boreću se tek od navade, jer je to bilo zakonom bratstva slovenskoga: ne uzmaknuti nikakvoj sili. — I udariše prvi, porenuše drugi put, ali svaka navala Dlugoševa odbija se o živac prsa trenčinskih junaka, kakono se burom potjerana maja valova morskih raztreskava o jedivki rtić iz mora stršeće klisure razpadajuć se u tisuću klobučića po širokoj pučini. Al' iz nova lete konjanici sprieda, a pješaci udaraju sa strane hrpicu Trenčinaca. Sad u sriedi nadnese glavu Stanislav, pogleda svojtu, viknu, za mnom! i mahnu bridju vrhu glave, da je zviždnula zrakom, kano da ju žeže o nju se odrazujući cjelov jutarnjega sunašca, a na drugoj se strani liepo drago tiša krika i vika, jer se ne imaju kada junačiti, oštro bo i ognjeno oružje sieče kacige, lomi sablje, odbija koplje i pritiskuje odpornu vojsku, te joj već ne staje mjesta, da može mahnuti rukom, napeti lûk i izpustiti ubojitu strielu do prsih trenčinskih.

A gdje su ti silni valovi Dlugoševe vojske? Raztreskani i razpudjeni. Vodja gviri izpod siedih obrvâ tužnim i upalim okom, traži svoje junake, ali ga kukavice ostavile, a on u neprijateljevoj ruci uhvaćen, ponižen i svezan.

Poglêda na lica neprijateljskih vodja, na kojih se ne rumeni radost, kako je to običajno iza poljeda: pobjeda je to nad rodjenim bratom!

Stanislav dade zatrubiti i preleti na svom konjicu k Vagu i na Dlugoševih splavih preplovivši, pade pod Bekovo. Vratar ne spušta mosta.

— Dlugoše! viknu Stanislav, reci, da se most spusti!

Dlugoš muči.

— Dlugoše! ako ti je što do života, daj spustiti most!

I opet ni rieči.

— U našoj si ruci, pak ti još jednom velim, daj učinit, što ti zapoviedam! — ili ne ćeš dočekati suda na Trenčinu!

A Dlugoš podignuv oči k nabu, niem i šutljiv pograbi rukom po boku viseću srebrnu trubljicu, zatrubi na svoju, most se spusti a junaci se Stanislavovi popeli na grad i njemu na vrhu zasadili crveno-bielu zastavu s dvostrukim križem.

(Konac sliedi.)

POUKA.

O papigi.

Piše Pajo Krempler.

(Konac.)

Kao što majmun čovjeka okretom, gibanjem i činom oponaša, tako si krilati majmun, papiga, njegovu rieč prisvaja. Papiga ima vrlo dobru pamet i to čini, da si ona nešto više godina zapamtiti može. Ima papiga, koje se lahko i brzo uče, a ima ih koje se težko ili pače nikako učit ne mogu. Kad papigu obučavamo, ne smiemo joj mnogo slobode dati, nit je u većem prostoru držati. Moramo biti nepopustljivo strogi. Istom, kad je već podosta izučena, onda joj pako svakako slobode i mnogo prostora treba, ako hoćemo, da nas pravo zabavlja i čas nam ugodno krati.

Od svih se papiga najlaglje uči Jako, pepeljastosiva papiga s crvenim repom. Nju nekoji naravoslovci nazivlju čovjekom ptica. Premda se malo o Jaku u naravi zna, ipak o pripitomljenih mnogo potankih izvješća imamo.

God. 1827. kupio je neki ministerijalni savjetnik za nekoga Josipa Marchnera u Solnogradu od morskog kapitana u Trstu Jaka za 25 st. God. 1830. kupio je istu pticu Hanikl, te ju stane sistematički učiti govoriti tako, da je do ne čuvene vještine u govoru doćerala. Kleimayrn, koj je zadnji tu pticu posjedovao opisuje ju po prilici ovako:

Jako pazi na sve, što se oko njega dogadja, sve zna prosuditi, na sva pitanja točno odgovara, zapoviedi vrši, pozdravlja prihodnike, preporuča se odlazećim, u jutro veli samo „dobro jutro," a na vešer samo „lahku noć," moli hrane, ako je gladan. Svakoga člana zove po imenu, jedan mu je miliji od drugoga. Hoće li, da k njemu dodjem, zove me: „Papa, dodji amo!" Štogod govori, pjeva ili fićuka, čini sasvim kao čovjek. Često se u čas uzhita prikazuje kao improvizator, a glas mu tad zvuči posvema kao u govornika, koga u daljini slušamo, al ne razumiemo.

Kad bi na tornju stolne crkve čuo na molitvu zvoniti (gospodar mu kanonikom bio) govoraše: „Idem, s Bogom, idem!" Izlazili mu gospodar iz kuće izvan vremena molitve, pak makar Jako uviek šutio, tad će mu ipak zakliknuti „S Bogom!" Ako li je noćju u sobi gospodara svoga, šuti, nit se ne miče, dok ovaj spava. U drugoj pako kojoj sobi, čim svane, odmah počme pripoviedati, pjevati i fićukati.

Pád Galovca u Jezerce.

Vlastnik Jake imao prepelicu. Kad ova u proljeće prvi put zapjevala svoj „pod podom,“ okrenu se k njoj Jako, te ju pohvali: „Pravo! Paperl! Pravo!“ Da vidi, može li mu se papiga i pjevat naučiti, sastavi rieči, koje je jur izgovarat znala u pjesme i naučila takodjer pjevati. Taj Jako znao akorde i škalu gore i natrag vrlo lahko i vrlo čisto pjevati, umio fićukat i mnoge ine pjesmice, trilere, no ne uviek jednim glasom, već sad više, sad niže bez pogreške ipak. — U Beču naučio takodjer odlomak neke arije iz opere „Marthe“, i buduć pred njim učitelj mu po taktu plesao, pridizao i on jednu nogu za drugom, i tim mu se tielo vrlo liepo amo tamo ljuljalo.

Gospodar mu umre god. 1853. Jako uze od čeznuća za svojim obljubljenim gospodarom bolovati, g. 1854. posvema oslabi, te ga položiše u postelj i ovdje ga njegovahu. I tu još pripoviedao i brbljao žalostnim glasom: „Paperl je bolestan, ubogi paperl bolestan!“ i umre.

Taj Jako umio je govoriti preko sto i više, ne rieči, već podpunih izreka!

Neka mlada gospodjica pripovieda o drugom Jaku:

Tu smo papigu dobili od nekog, koj je upravo iz Indije došao. Govoraše mnogo, al samo holandezki, al doskora naučio njemački i francezki, U tih trih jezicih brblja razgovietno poput čovjeka. Govoraše pojedine rieči i ciele spojene izreke holandezki, znao je pako takodjer holandezke s njemačkimi vrlo umno i domišljato spajati, ako bi mu u ovom ili onom jeziku potrebna rieč uzmanjkala. Pitao je i odgovarao; zahtievao i zahvaljivao se; znao je rieči podpuno vješto vremenu, mjestu i osobam prilagoditi.

— Paprl hoće klukluk (piti).

— Paperl hoće jesti. Ako hrane nije odmah dobio, počeo bi vikati: Paprl hoće i mora nešto jesti dobiti. Nije li još dobio, što je htio, stade, da srčbi zadovolji, sve prebacivati, što je dohvatiti mogao,

U jutro bi ti nazivao „bon jour,“ na večer „bon soir.“ Ako li ga na počinak ponesošc, vikaše „bon soir, bon soir.“

Gospodarici, koja mu obično sladora davala, bijaše osobito privržen. Ako je od nje hrane dobio, pritisnuo bi joj na ruku kljun svoj, kano da ju u ruku poljubiti hoće, te reče: „Ljubim gospi ruku.“ Pazio bi na sve, što mu je gospodarica djelala i često, kad ju je poslujuću vidio, upita ju neizgovorno komičnom ozbiljnošću: „Ej, što li mi ga djelaš, gospo?“ Kad ju pako više vidio nije, jer je umrla, oćuti i on rad tog gubitka bol i tugu. Mnogo je posla bilo, da opet uzjede i u životu ostane. Dà, prečesto probudi u tugujućih na novo žalost, pitajuć: „A gdje je gospa?

Pjevao je više pjesama, medju ostalimi ovu:

„Perroquet mignon
Dis — moi sans façon
Ou'-a-t-on fait, dans ma maison
Pendant mon absence?“
ili
„Ohne Lieb und ohne Wein
Können wir doch leben.“

No često bi ovako sastaviti znao:

„Ohne Lieb und ohne maison
Können wir doch leben.“

ili „Ein Kuss — sans façon,“ što bi ga tako razveselilo, da je počeo kao lud kikotati.

Liep nije podnipošto bio, jer je i on tu zlu navadu imao, da si je perje čupao. Protiva tomu odrediše mu vinske kupelji, što mu je vrlo neugodno bilo. Strance nije trpio. Našao li se tko, koj ga želio čuti, gdje govori postigao bi svoju svrhu samo onda, ako se je sakrio.

Što je još svašta ova ptica govorila, ne mogu sve nabrojiti; bijaše polučovjek.

Jako poginuo na žalostan način. Njega su nekomu staromu rodjaku te kuće, koj je podjetinjio jur i papigu djetinski obljubio, poklonili. Svi se razplakaše, kad pticu odnesoše; papiga doduše plakala nije, al razstanak od svojih milih podnieti nije mogla, već poslije nekoliko dana umre.

Papige u njihovoj domovini strastveno progone i na veliko love i to punim pravom, jer gospodarom, kako već rekoh, silnu čine štetu. Kako pako papige love, opisuje nam kapetan Grey: „Ne ima morda zanimivijega prizora od onoga, kako novi Holandezi kakadukalice love. U tu svrhu rabe osobito oružje, koje bumerang zovu. Bumerang je srpasto, plosnato oružje od tvrda drva, koje lovci rukom do više od sto stopa visoko baciti mogu, te onda u kratkih kolobarih zrak sieče i prem mnogovrstno iz ravne crte izlazi, ipak priličnom sigurnošću u cilj pogadja. Isto pogibeljno oružje djelaju si takodjer nutrnji Afrikanci od drva i željeza. Domaći ljudi ondje idu za povećim jatom papiga u polje i u šumu, imenito pako najvole ih loviti ondje, gdje visoko, liepo drveće oko vode raste. Kakadukalice najvole takova mjesta, te ih je ovdje često u ne brojenih jatih sakupljenih viditi, kako se penju po granah ili od drveta na drvo lieću. Tu običavaju noćiti. K takovom se dakle mjestu dovuče lovac najvećom opreznošću. Puza od jednoga drveta k drugomu, vuče se od grma do grma i vrlo pazi, da oprezne ptice ne uznemiri. No uzprkos najvećoj opreznosti, kakadukalice ga opaze i sveobći uzklik na glas daje, da im se pogibeljan neprijatelj približava. Ptice znaju, da im je pogibelj blizu; samo još ne znaju kakova i od kuda. Napokon dodje lovac do vode i tu pokaže

svoj mrki oblik ne zastrt. Sad u tren oka digne se bieli oblak ptica u zrak vičuć, da bi mogao ogluhnuti, i u isti trenutak već leti oružje novog Holandeza medju nje. Silno bačeni bumerang vije se i mota čudnovato nad vodom, al se diže u luku sve više i više i eto sad je medju pticami! — Drugi, treći, četvrti bumerang vitla se već za prvim. Uzalud nastoje uplašene životinje pobjeći, prividno mirni let oružja zabuni ih i slabi im bieg. Sad dodje ova, sad ona ptica u doticaj s bumerangom i mal ne svaka odmah i na zemlju padne, jer im zviždeće oružje vrat i krila polomi. Kriešteć od boli i jada pada jedna ptica za drugom na tla i onda istom, kad je mrki lovac cilj svoj postigao, osviesti se jato opet, te puno straha leti dalje ili u najgušćih krošnjah zaklon potraži."

Papige love radi tečna mesa, od koga je osobito juha vrlo slastna, onda ih love radi perja, kojim se kite ili ga prodavaju, i da im broj umanje. U Australiji se takodjer divlji psi hvataju, te će nekojih vrsti za kratko vrieme posvema ne stati.

Slap Galovac kod Jezerca.

(Sa slikom).

Naša domovina obiluje silom divnih raznolikih pokrajina i vidika, koji se mogu takmiti sa najljepšimi krajinami Evrope, nu ta naša divota nije žalibože još izašla na glas pred tudjim svietom. Ponajljepše, ponajromantičnije mjesto pako svakako su Plitvička jezera u bivšoj otočkoj krajiškoj pukovini, koja nam je naš Adolf Tkalčević g. 1860. u svom „Putu na Plitvice" toli krasno i plastički opisao. Ta knjiga je poznata svakomu našincu, zato i ne ćemo stavit obširnijeg opisa. Osam gorskih jezera stoji poput stepenica jedno nad drugim sred divlje romantičke krajine, a voda se slapom baca sa jednog jezera na drugo na 10 i više hvati. Ne znamo ima li u Evropi slične ljepote. Naša slika učinjena po Štandlovom svjetlopisu pokazuje ponajveći slap Galovca kod Jezerca, kako se medj bujnom zeleni i klisom sunovraća srebrna gorska voda u dubinu.

LISTAK.

— Od nekog vremena čusmo prigovora proti našim slikam. Bilo gdjegdje sbilje i razloga. Naš drvorezac radio je na laku ruku i pokvario je n. pr. Rendićev kip posve. Imavši Salghettiovu sliku od nove godine kad sebe još je nije izradio. Zato ga ostavismo, te se pobrinusmo da naše slike budu podpuno primjerne zahtjevu umjetnosti. Nadamo se, da će taj glas ugoditi našemu obćinstvu.

(Naša opera). „Ernani" i „Marta", „Marta" i „Ernani", i gdjekad „Rigoletto" to je repertoir naše opere. Nije dakle ni čudo, da ne donosimo o tih predstavah izvješća. Mi ćemo u obće o kazalištu vrlo malo pisati, dok ne izidje konačni račun. Neuspjeh naše opere stoji 1. u tom, da se za učenje starih opera suviše vremena trati. 2. što u repertoiru i izboru opera nikakve sisteme ni vještine ne ima. „Crni domino" pjevat će se tek 3. ožujka. Uprava kazališna izdala je glede opere opet manifest. Tu se obećaje, da će se u ožujku pjevati „Crispino e la Comare" „Ciganka" i „Ljubav i zloba"; u svibnju „Fra Diavolo"; u lipnju ili „Don Juan", ili „Strielac vilenjak", ili „Robert Djavo" ili „Barbir seviljski". Mi poznajemo te opere i čudimo se oriaškoj fantaziji sl. kazališne uprave, koja misli, da će obćinstvo takova šta vjerovat. I šala mora da ima svoju mjeru.

Dežmanov „Čovjek". Od zanimivog popularnog djela Dežmanova „Čovjek prema ljepoti i zdravlju" imade još nešto iztisaka. Knjiga stoji samo 1 for. (prije 2 for.) i može se dobit kod pokojnikove udovice uz poštarsko pouzeće. Naručbine neka se pošlju na urednika ovoga lista. Preporučamo to vriedno djelo pokojnika svim hrvatskim kućam što najtoplije.

Pjevačko družtvo „Vienac". Pjevačko družtvo žagrebačke duhovne mladeži „Vienac" izdat će do sto pjesama za kvartet u svezčićih. Bit će tu skladba Lisinskoga, Livadića, Zajca i Kocha. Predbrojka prima se do 10. ožujka. Svezčić stoji 1 for. a. vr. Budi ovo dielo što toplije preporučeno.

Diplomatički sbornik kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski. Dio 1. U Zagrebu 2874. (od godine 503—1102). Poveća djela, koja se za posljednjih godina prikazuju našemu narodu, radostan su nam dokaz, da je naša knjiga prevalila dječinsku dobu koledara i skromnih ljubavnih pokusa, da je došla do veće zrelosti i znamenitosti. Djela su ta toli važna, da se na njih obziro i strani sviet, i tim su upravo naši književnici svezali naš narod sa ostalim znanstvenim svietom. Takovo je djelo djelo svakako i sbornik Kukuljevićev. Prepuštajuć potanju ocjenu strukovnjaku, zabilježit ćemo samo, što u toj knjizi imade. Presvietli g. pisac kaže nam u predgovoru, kako je već g. 1847. od hrvatskoga sabora dobio nalog, da sastavi takov diplomatički sbornik. Sada poslije 26 godina ugledao je prvi svezak sviet, a drugi, kako čujemo, nalazi se već pod tiskom. U prvom dielu uvršteno je preko 300

listina, tičućih se poviesti naše od g. 503. do 1102., spadajućih dakle u doba naše neodvisnosti državne. K tomu su takodjer dodani nadpisi sačuvani iz one dobe. Veća se strana listina tiče dakako Dalmacije i naših kraljeva a manji posavske Hrvatske. Učeni g. pisac sabrao je te spomenike riedkom revnosti stranom iz javnih stranom privatnih arkiva, sbirka, knjižnica u Rimu, Mletcih, Spljetu, Zadru, Zagrebu, Beču, Gradcu, zatim iz starih štampanih djela kao što Lucija i Farlatija i. t. d. Djelu dodano je izim toga obširno kazalo imena, miesta, časti i t. d. izradjena doista riedkom mukom. Presvietli g. pisac nanizao si je tim djelom novu znatnu zaslugu za našu književnost. Uvažavajuć to djelo sa gledišta beletrista moramo mu pripisat veliku znamenitost, jer će naši novellste i dramatici naći tu skupljeno sve gradivo u jedno, što se do sele moralo tražiti po kojekakvih starih riedkih knjigah, gdje su spomenici k tomu još i pogrešno naštampani bili. Njima preporučuje naš list to djelo navlastito, jer historičke pripoviedke i drame djeluju kod nas najsilnije, a njih imamo upravo najmanje.

— U Biogradu počeo je koncem prošle godine izlaziti zabavni list pod imenom „Prehodnica“ po uredničtvom tiskara Petra Perinovića. Nepoznavajući suradnika a imajući tek tri broja toga lista pred očima, ne možemo o njem kazat pravoga suda. Želimo samo da bude toli vrstan, koliko je Novakovićeva „Vila“ bila i koliko je sadanji novosadski „Javor“. Uredničtvo „Prehodnice“ dokazuje obširno potrebu zabavnog lista, kojega nije bilo u Srba (to je pisano prije prvog broja „Javora“) jer veli uredničtvo, da o „Viencu“ ne smie govoriti, da ne dirne u osjetljivost Hrvata. To znači po prilici „Vienac“ je hrvatski list, pa nije za Srbe. Prehodnica vara se veoma. Te tobožnje osjetljivosti ne ima u nas, ne ima ni u naše braće Srba u Novom Sadu i Biogradu. Da kojoj gospodji u Novom Sadu čitaš na glas „Vienac“, a da ona ne gleda pismena, rekla bi, to je srbskim jezikom pisano, a da čitaš kojoj djevojci u Zagrebu „Javor“, reći će, to je hrvatski pisano. U Zagrebu prikazuju se Kostićev „Maksim“ i Trifkovićeve komedije i svatko veli, to su domaći komadi, u Biogradu i Novom Sadu prikazuju se „Poturica“ i „Graničari“ i opet svatko veli, da su to domaći komadi. A tako mislimo i mi o tom pitanju.

Naši arkivi. Nigdje nije glede arkiva do novijega vremena vladala veća nehajnost, no u nas. Arkivi naših županija, gradova, trgovišta i velikaša ne bijahu a stranom još i sada niesu nego hrpa starih artija, propadajućih u prahu za ključem a i to je velika sreća ako zbilja pod ključem stoje, te ne putuju u dućan, da ondje služe za zamot. Na taj način propalo je sila zanimivih izprava, računa, pisama, važnih i za našu političku poviest, važnih i za historiju našega socijalnoga, obrtnoga, trgovačkoga i literarnoga razvitka. Izim toga razrješava se sada vojna Krajina, gdje je svaka pukovina imala svoj arkiv, a u njem dosta važnih i zanimivih spisa za povjestničara i beletristu iz dobe turskih ratova, francezke okupacije i t. d. Bez sumnje je naš zemaljski arkiv mjesto, kamo bi ti spisi doći imali. A pitamo, kamo su spisi prenešeni? Žalibože ne znamo. Mi mislimo, da bi vrlo probitačno bilo, da naša vlada odredi odbor, koj bi imao pregledat sve arkive naših provincijalnih municipija, a glede krajiških da se dogovori sa glavnim zapovjedničtvom zagrebačkim. Ob uspjehu ne dvojimo, jer nam je revnovanje g. zapovjednika Mollinary-a za domaće naše zavode do volje poznato. Naši velikaši i plemići mogli bi bar priepise svojih važnijih listina poslati Akademiji znanosti. Druge rodoljubive posebnike molimo, da skupe što pomnije privatne dopise, pisma, račune, bilježke starije dobe, te neka ih pošlju ili našemu uredničtvu ili muzeju narodnomu, jer su takove pismene sitnice vrlo karakteristične za svoju dobu, te služe dobro i povjestničaru i beletristu.

Novi pokret na polju slavenske glasbe. U 7. br. ovogodišnjih hudbenih listova počima znameniti niz članaka iz vrstna pera našega Franje Š. Kuhača, kojimi taj neumorni pregalac dovikuje slavenskim glasbotvorcem: „Latimo se rada!“ U prvom članku razlaže naš vještak, odkud zazor od slavenske glasbe potieže i što bi se imalo činiti, da to odsele drugčije bude. Sav niz tieh članaka smiera na ujedinbu nastojanja oko napredka i širenja slavenske glasbe. Što je pristaša Kuhačev, glasoviti ruski glasbotvorac Lisenko, ne Jasenko, kako je u ovom listu jednom pogrešno naštampano bilo, drago prihvatio, i uza sto još neka dva Rusa pristadoše, to sad Kuhač upravo u sielu glasbenoga umieća, u zlatnom Pragu, pred umnim češkim obćinstvom i na češkom jeziku na sva usta izušćuje i oštroumno opravdava. Naš prijatelj Kuhač nije mogao uhvatiti bolje sgode, nego sada, nije imao gdje bolje prilike, već baš u pražkom glasbenom listu zagudititi tu gudnju slavenskoga zajedinstva, slavenskoga samosvojstva i na polju glasbe. Sad ili nikad! Ta se jeka odziva iz zlatnoga Praga. Sad il nikad! To ide od usta do usta po svem Slavenstvu. Ta ideja ne dâ spavati rodoljubnim prvakom glasbenoga umieća u Pragu, i koliko su gorljivi i postojani, ne bojimo se ni malo, da tomu pokretu ne će biti uspjeha. To naslućuju i najnovija pisma od naših pražkih prijatelja!

Svakojako je naš Kuhač tu ideju pokrenuo, pa će se i njegovu zamišljaju, da se roči sastanak slavenskih glasbotvoraca, glasbara i prijatelja slavenske glasbe, za cielo slavenski sviet odazvati!

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 10. U Zagrebu dne 7. ožujka 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PJESME R. JORGOVANIĆA.

Odgovor.

Ti pitaš, zašto šutim poput groba,
Iz kojega tek jeka šumna sbori,
Ah pitat nemoj, šutit ćemo oba,
Ta jadi golemi su odgovori!

Jer znaj, da tebi u kojegod doba
Tu ranu razkrijem, što mene mori,
Ko groze svog bi lecnula se roba,
I kliknula: „A tko ti ranu stvori?“

Al na to nikad odgovorit ne ću.
Nek odgovor i rana bude tajna
Sve dotle, dok ne kucne ura skrajna;

Jer ničim ne ću mutit tvoju sreću,
Jer da ti sdvojan odgovorim kada:
Zamučala bi čudom, bliedeć s jada...

Finis miseriae.

Ti vidje, krasna dušo, vidje mene,
Gdje opojen liepotom nevidjenom
Do tebe dizah oka suzne zene,
Uzoritih čarova buduć plienom;

I kako grudi moje uzbunjene
Za tobom uzdisahu svakim trenom,
Ledovite topeći srdca stiene,
Ledovite — na tvojem nesmiljenom.

Ti vidje mene plakat, uzdisati,
Grčevitim se bolom previjati,
I proklinjati život riekom jadnim;

Ubojite mi vidje rane sjeći,
A iz njih žarkom strujom krvcu teći:
Još malo, suprugom ću biti hladnim!

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

II.

Sav sam drugi dan bio izvan kuće, sve od straha, da me moja stara gospodarica ne napastuje.

Po objedu u kavani svi mi čestitali. Nadjem tu i professora Radmanskoga, koj se k meni nekako sve silom dotiskivao. Polazeć iz kavane on se k meni pridruži.

— Dozvolite, da vas nešto pitam, reče pregledavajuć svoju cigaru.

— Vi ste poznat u kući Zorićevoj, vidim vas često s njima u kazalištu. Ta, vi ste kod njega u pisarni, jelte?

— Da, on je moj glavni prijatelj, ja mu imam mnogo zahvaliti.

— Želio bih se s njim upoznati, sbog vrlo važna posla. Ne biste li me vi hćeli predstaviti njemu i njegovoj obitelji?

— I njegovoj obitelji? Ta... bi, zašto ne. Kad želite. Osobiti su vam to odnošaji.

— Mogao bih baš i sâm poći k njemu, ta i onako sam njegovoj gospodji nešto iz daleka u rodu. On je imućan čovjek, jelte?

— Ne znam baš njihovih odnošaja; nu bit će nešto, ne mnogo.

— Ali zašto da vam tajim, reče napokon. Ja vam se kanim ženiti, a njegova mi kći već odavna omilila. Ali se već ponešto znamo iz kazališta, ona je moje poglede odvraćala, i ne varam se, kad velim, da bi mi sklona

bila. Krasna djevojka, a mislim, ako se jednoč bolje upoznam s roditelji, da mi je njezin otac ne će kratiti.

— A vi biste pri tom želili i nešto imetka, prekinem ga ironički.

— Nu znate, doda on smiešeć se, ja baš imam svoju priličnu plaću, a bit će i bolje; ali težko je dan danas uzet djevojku, koja baš ništa ne ima. Troškovi toilette, skup život. — — — —

— Ali vi ste imali vrlo sjajnu partiju u Karlovcu. Zar ste to razkinuli?

— Ah, ne spominjajte mi toga, reče, zacrveniv se do ušiju. Niesam promislio. Djevojka koketna, pak i ružna. Misli, jer je bogata, da će dobiti kakova kneza. Volim i malo manje imetka pak ženu po ćudi.

— Dakle sluga pokoran, rečem kad smo došli do moga stana. Imam sad posla, vi ćete oprostiti!

— Kako rekosmo, dometne on, vi ćete mene predstaviti. Morda večeras na zabavi.

Jedva se otmem. Jedan će suparnik, pomislim u sebi, njenu ljubav izkušati i utvrditi. Pa bi li bilo i moguće, da bi dala njemu prednost preda mnom, koj ju ljubim već od davna. Ne, to nije moguće; pa kad joj kažem, da ide samo za novci, ona će ga plemenitim svojim srdcem odbiti i prezirati. U ostalom odkud Zoriću novci. Radmanski ostavit će ju i sâm, kad saznade, da u nje ne ima novčine! U tih mislih dodjem sasma zaboravce u svoj stan. Tek kad opazim mesaričinu kćer, sjetim se svoje jutrošnje odluke, — nu valjalo mi se preobući, ne ima druge.

— Majka nije kod kuće, posve sam sáma, već me bilo strah, hoće ona ušav u sobu, kamo inače nikad nije u mom prisustvu ulazila.

— Hvala bogu, da ne ima stare, pomislim skidajuć sa sebe odjeću, da se spremim za koncert.

— Majka je otišla u posjet, — — — rekla, da se ne će vratiti do kasna;... ali ja imam nešto za vas.... reče kao stidno.

— Izadjite, molim vas malko, dok se ja preobučem, rečem nestrpljivo.

Gospodična Josefina podje lagano k vratima. Treba li vam štogod, vode?

— Ne treba ništa.

Čim bijah spreman, poletim iz kuće. Na hodniku pred mojima vratima stajaše Josefina, — hćede još nešto reći; nu meni nije bilo do slušanja

Kod Zorića sve bijaše u revnu poslu, da gospoju Zorićku učine čim ljepšom. U prvoj sobi bijaše samo guvernanta.

— Vidit ćete, reče poluglasno, vidit ćete, kako će sutra pod Ireninimi prozori šetati kojekakovi gizdelini i nagledavat se na prozore. To ima od plesa. Kad podje u crkvu i iz crkve, šetat će za njom fini gospodičići i pozdravljati ju na sve strane!

Nadalo mi se na smieh. Ta to si vi samo umišljate. Ne brinite se, ja ću ju čuvati.

— Pazite molim vas, prišaptne opet, da ne pleše s kakvimi god ljudi, budite okolo nje; jer mene ne će da sluša. Da ne moram ići s njom; najvolila bih kod kuće ostati. Ja se u toj kući ne ću dugo održati.

— Ta pustite ju za boga, neka se malko propleše, ta vi ju držite kao u manastiru. Sad je vrieme za nju, da se veseli i zabavlja.

— Ne poznate vi nje. Ona je nestašna do zla boga, jedan dan joj se svidi ovaj, drugi dan onaj. Treba ju strogo držati; jer će poći zlim putem. Kad je prije tri dana izašao Mirko iz klerikata, s nikim nije govorila i o nikom, nego o njem. Evo dodje ritmajstor, — samo o njem fantazira. U kazalištu s nekakovim profesorom uviek koketira i uzalud sam ju opominjala, da se to ne pristoji.

Ja se zapanjim. — Što to govorite, gospodično? Vi nje ne poznate. Istina, ona je mlada, živahna, ali — — — —

— Ne pada plod daleko od drveta! dodade gorkim posmjehom guvernanta.

Ja bijah ogorčen. Gadna žena, kako se ne stidi pred stranim čovjekom tako govoriti o svom gojenčetu. Bio bih joj grdno zasolio, da ne stupi u sobu ritmajstor. Ja mu se hladno poklonim, nu on pristupi srdačno k meni i stisne mi ruku.

— Vi ste jamačno na kratkom dopustu došli posietiti malko svoje rodjake, rečem napokon, da prekinem šutnju.

— Eh, rodbina deveta voda kisela. Drugo me je dovelo. Ja se nadam u ovoj kući naći svoju sreću. Ne mogu vam svega reći, daleko bi me vodilo. U gospoju Zorićevu stavljam svu nadu, ako ona ne uzmogne izposlovati ono, za čim težim, bit ću za čitava života nesretan čovjek.

On zašuti. Pošetasmo nekoliko puti po sobi gore i dolje.

— Ona ima mnogo koneksija u Beču. Stric joj je veliki mogućnik kod južnoga željezničkoga družtva. Evo, to vam je moja nada.

Meni sve to još ne bijaše jasno. Želi li dobiti kakovo mjesto kod željeznice ili tražiti ruku Ireninu, ili oboje. Niesam bio na čistu; ali ga ne hćedoh navlaš ništa izpitivati; jer sam vidio, da on to čeka i želi.

Napokon udju gospodje, spremne i obučene. Irena bijaše prekrasna. Činila mi se pravom vilom.

— Eto sam crveno nakićena, kako ste vi rekli, reče pozdraviv ritmajstora.

— Dobar večer, gospodično Ireno, javim se ja. Ona se pokloni smiešeć se rajski.

— Evo nam dva kavalira, reče majka. Gospodin će ritmajstor voditi mene, a Stanko tebe.

Irena pogleda začudjeno na majku; nu

ne reče ništa. Kao da joj nije pravo bilo. Ja to opazih i bijah upravo uvriedjen.

— To ću joj spočitovati, odlučim stalno.

Vrieme dodje, da idemo, i mi se odredjenim načinom odputimo u streljanu. Ja s Irenom, majka s ritmajstorom a malkontentna guvernanta hodjaše postrance, kao da k nam i ne spada.

— Vam bi bilo čini mi se milije, da vas vodi ritmajstor, rečem nakon poduljega mučanja.

— Ta svejedno. To nekoliko koraka mogla bih baš i sama otići. Pridržite mi molim vas lepezu.

Uzmem šuteć lepezu. I ova lepeza imala bi više ćuvstva nego ta djevojka, pomislim u sebi. Nieste li zaboravila, upitam ju kad se već streljani približismo, pošto smo cielim putem šutili, da ste meni obrekla prvo kolo i treću kadrilu?

— O ne, ja nikad na svoje plesače ne zaboravljam. Jesam li na vas kadgod zaboravljala? Ta vi ste moj kavalir, vi biste za mene hćeli i umrieti, jelte?

— To bi visilo ob okolnostih, gospodično Ireno. Nu da vam iskreno rečem, ja bih volio za vas živiti nego umirati.

— Ali vi bi se ipak za mene pobili?

— Kad bi došlo do potrebe, ja ne bi uzmaknuo; nu nadam se, da ne će toga trebati.

— Ah šteta, da nieste oficir, vama bi uniforma dobro pristajala! reče motreć me u lice.

— Ireno! dovikne joj majka, čim stupismo u preddvorje, priravnaj der mi opravu, prije nego gore podjemo.

Majku su gore sa svih strana pozdravljali. Svatko ju je poznao. Sad ovaj, sad onaj dolazili su redomice moliti jedan za kadrilu, drugi za kolo.

Koncert već bijaše započeo. Dovedemo gospodje u dvoranu. Jedva im dobavismo mjesta. Irena se svaki čas ogledala, kao da jedva čeka da započme ples. Kad se je posljednji sbor na gromoviti pljesak morao opetovati, vrtila se na stolici nestrpljivo i okrenuv se prama meni pokazala zlovoljno lice.

Napokon se svrši koncert i stanu se stolice odnositi, da započme ples. Sad tek mogoh se razgledati malko u vrlo raznoliku družtvu.

Bilo je mnogo mojih znanaca pa i poznatih gospodja, medju posljednjimi osobito mlada i bogata udovica L.

— I vi ovdje, jel moguće, rečem stupiv pred nju.

— Dovela sam svoju sestru malko na ples, ta vi znate, da meni inače ne bi ni na kraj pameti došlo, polaziti plesove. A vi, čujem da ste uhvaćen lav, začarala vas Zorićeva? U gradu se bar govori, da ste već i zaručen.

— Ej, molim vas, prestajte o tom. U gradu se znade o čovjeku uviek više, nego je njemu samomu poznato. Već su me ljudi u kratko vrieme tri put oženili. Moralo bi mi laskati, da se za mene toliko zanimaju, kad ne bi znao, da toga dvojbenoga odlikovanja u velikoj mjeri ne uživaju i ostali mladi ljudi u Zagrebu.

— Ne vjerujte, ima više nego jedan razlog, zašto baš vi na sebe oči povlačite. Gospodična se Zorićeva evo sve na vas ogleda, kao da joj nešto trebate.

— Dozvolite časak, izpričam se i poletim k Ireni.

— Nieste vidjeli Ernesta? Sad će ples početi, a njega ne ima. Prvu turu njemu sam obećala.

— Tješite se, čim čuje glasbu, doći će odmah, dometnem malko zlobno.

Ritmajstor sjedio je u susjednoj sobi i jeo slastice. Ja ga opazih; nu ne hćedoh ništa reći Ireni.

— Tko je, molim vas, onaj čovjek, što se s guvernantom tamo u kutu razgovara? upita me tiho.

Ogledam se i gle čuda! Profesor Radmanski nekako se već upoznao s guvernantom, te se s njom živahno razgovara.

— To je neki profesor Radmanski, Slovak, čudan čovjek. Nu mislio sam, da ga poznate.

— Vidila sam ga višeput. Dajte nam ga predstavite, molim vas.

Medjutim dodje ritmajstor, glasba započe i sve se baci na ples. Irena letila je od ruke do ruke. Uzalud sam nastojao barem jedan put s njom plesati. Bijaše pet tourâ unapried obećala.

— Dajte me sada Zorićevim predstavite, umoli me profesor, čim se prvi ples svršio.

Ne mogoh odbiti. Povedem ga i predstavim Zorićevoj gospodji. Irena šetala po dvorani sa ritmajstorom, koj mi se nekako zlovoljan činio. Videć ona, gdje ja predstavljam profesora, dotrči najednoč i nakloni se novomu znancu.

Professor imao je neumornu jezičinu, govorio je i pripoviedao o svem i svačem.

— Nesnosan patron, taj vaš profesor, reče mi ritmajstor na stranu.

— Nije baš ni meni najugodniji. Nasilan je, priljepljiv, ne može se čovjek njega otepsti. nadopunim ja.

— Uh, nesnosno mi je upravo ovdje, nastavi ritmajstor.

— Ne poznam nikoga drugoga s kim da se zabavljam, vezan sam samo na Zorićeve.

Kadrila zaigra. Irena plesaše sa ritmajstorom, ja sa udovicom L.

— Nikomu se ne bih dala nagovoriti, da plešem, nego vi ste moj zavodnik, reče moja plesačica udvorno.

Slabo sam ju slušao. Gledao sam tek na Irenu. Ritmajstor nije gotovo ništa s njom govorio, bio je posve hladan. Govorio sam više mekanički, tek obične fraze.

— Uviek vam velim, više se zabavljajte, počmem ja, a prestat će vam vaša melankolija. Za krasne, mlade udovice ne ima boljega lieka, nego se brže bolje po drugi put udati.

— Prestajte o tom. Tko bi mene i uzeo? reče ona očekivajuć od mene laskavi kompliment.

— Vas da nitko ne će?! Koliki bi bili sretni, da se usuditi smiju i pomisliti na vašu ljubav.

— Laskavče! Pa tko bi to bio? upita ona zaviriv mi duboko u oči.

— Zar vam srdce nikoga ne odaje? Zar na nikoga morda ne sumnjate? dometnem ja, gledeć svejednako Irenu, koja je pouzdano pogled bacala na profesora, koj bijaše njezin vis-à-vis.

Jedva izčekivah prvo kolo, da s njom igram. Ona šetaše s profesorom izpod ruke. Najednoč dodje mi u susret sa profesorom.

— Ah dragi Stanko, reče nježno, dajte odpustite mi prvo kolo, ja bi s profesorom plesala.

Bijah uvriedjen i upravo uzplamćen. Tako? Ja vas ne mogu siliti. Izvolite samo. Naklonim se i odem u susjednu sobu večerati.

Morao sam se čudnovato držati, jer mi se dalo na plač od ljutosti. Ovu ću joj okrutnost ljuto na um dozvati, odlučim u dnu duše uvriedjen. Za čas dodje k meni profesor. Zove vas gospodična Irena na čas. Odmah ću doći, čim se navečeram, rečem prisiljeno hladno. Medjutim vrilo je u meni kao u vulkanu. Odlučim stalno ne plesat s njom ni jednoga plesa, a okolo pol noći otići, da joj se osvetim. Njoj uz prkos šetat ću s udovom L. i zabavljat se s njom svu večer.

— Dederte mi kakovu to uspomenicu, — iz ove kitice jedan cvietak, — rečem uzev iz pod ruke udovicu.

— Što će vam to? Da kod prvoga plesa izgubite.

— Varate se, gospodjo. Kad god od mene zaištete, ja ću vam ga pokazati.

— Uzmite cvietak od mlade koje djevojke. Evo, vi mene nagovarate da se udajem, ženite se vi, za vas je vrieme.

— Ta to je moja vruća želja, — — ali — — — bojim se da ona, koju ljubim ili ne uvidja moje ljubavi, ili ju prezire.

Udovica ustane časak i kao da se nečemu domislila zašuti i pogleda me pronicavim pogledom.

— Irena se sad ljuti na mene, pomislim svisnut će od gnjeva, kad vidi taj cvietak.

— Izbor gospodja!! zaori u dvorani. Irena strelimice zaleti se k meni. Bijah u neprilici, ne mogoh joj odbiti.

— Vi se valjda na mene ne ljutite? reče ljubezno.

— Ja? — — — Ja? — — — o nipošto, zašto da se ljutim — — — ta kako bi se na vas ljutio — —

— Nu, ta mislila sam si ja, da se vi ne ćete ljutiti na mene; ali taj ritmajstor prisili me, da podjem k vam; jer da sam vas uvriedila.

Ne mogoh odoljeti srdcu. Ljutih se i bijah sretan, odlučih se osvetiti, a ipak sam nju ljubio žestoko. Od ove smjese čuvstva bijaše mi nekako tužno.

— Vi se ne vladate sa mnom plemenito, Ireno, rečem napokon, i ne opaziv, da sam njom već dvaput proplesao dvoranu. Vi mene zlo nagradjujete.

— Nije tako Stanko, ta bili vas bila mogla zamoliti, da odpustite kolo profesoru, da smo tek na pola prijatelji? To sam samo od vas tražiti mogla; jer znam, da biste vi za mene sve učinili.

— I bi Ireno, sve, sve, vi ste meni više nego itko na svietu.

— I jesam, bolje prijateljice ne ćete naći; pače i više, — ja sam prava sestra vaša, dometne ljubezno, kao da se stidi izustiti riečcu ljubav.

Nakon plesa ja uzeh nju izpod ruke te šetasmo dvoranom.

— Krasan čovjek, taj profesor, reče Irena, on vam je učen i preučen, sve vam zna. Kako mudro samo sbori!

— Morda ćete o njem inače misliti, kad ga budete bolje poznavali, dometnem ja.

— Predložio je majci preksutra majales do Kraljeva sdenca. Otac će to rado prihvatiti, pozvat ćemo još i moju prijateljicu Anku i Lujzu iz Siska, on će dovesti još jednoga svoga druga, koj, kako kaže, nije baš vrlo zabavan, ali znade po gori sve puteve. On će nas voditi. To će biti krasno. Sutra će nas profesor valjda pohoditi.

— Bilo mi je za čudo, kako se Irena za nesnosnoga profesora tako zanimati može. Svakako vidjeh, da profesor vješto ide za svojim ciljem, da udje djevojci u volju.

Plesalo se do kasne noći. — Klerik našao svoje konškolarce u reštauraciji, te s njimi jeo i pio. Guvernanta razgovarala se najviše s profesorom, i svaki čas opominjala Irenu.

Sprovedoh ih kući sâm; jer ritmajstor bijaše već okolo pol noći otišao.

Na razstanku stisnem Ireni srdačno ruku i oćutih kako mi je pozdrav odvratila.

(Dalje sliedi.)

TRI SONETA IZ KRMA.

Spjevao Adam Mickievič, pohrv. I. T.

Bakćisaraj.

Visòki, pusti Girejevi dvori,
Vremèna triem vam, ures divni nište,
Bijaste nekad milku utočište,
Sad gujam stan ste, cvrčku razgovori.

Na okna bršljan u tu sjajnost nórí,
Po svodu pužuć sgodno mjesto ište,
I piše, bud je njegvo boravište,
Balsàzorovu kletvu: „Nek se sori!"

U haremu vam mramorom se sjaje
Vodòmet i još pršti bistro, smjelo,
I roni suze, kanda čuješ vaje:

Ah ljubav, slava kud uminula je?
Vjekovat njima ovdjeka se hćelo,
Uminuše, a osta súzâ vrelo.

Bakćisaraj po noći.

Iz džamija ti eno pobožnikâ;
Muzèjinovi još se čuju zovi,
Rumènilom se izlazeći òvi
Svjetlája noćni, mladjak blieda lika.

Po haremu je rajskom zviezdâ stika;
Obláčak sjetni po nebu se povi,
Ko bio labud, jezerom kad plovi,
Bjelàsa mu se grud iz zlatna šíka.

Gle čempresova, džamijina sjena,
Gle, divskih gora mrki kip se sdieva,
Ko ćete pakla tuj utaborene,

Utaborene u mrak; munja sieva
Okò njih: diljem stepe ne mjerene
Bedùjin jaše, čudnu prošlost smnieva.

Grob kneginje Potocke.

Na kraju divnom proljeća i lasti
Mladòvjek cvietak ocvala si rano!
Ko leptir ljubnu tebe razdragano
Života mladost, nek se sjećaš slasti.

Gle zviezdâ jato u plam će se srasti,
Put Poljske kriesi nebo usijano:
Je l' zviezdâ jatu plamanje to dano
Izgledljiva ti nekad oka vlasti?

Poljàkinjo! ah, sâm ću umriet i ja,
Blagòsivam ti crne zemlje grùdu;
Poljaku odmor na tvom grobu prija,

Tuj poljska rieč mu povod sladku čudu,
U vienac pjesma sgode tvoje svija,
Nek jadi tvoji utjehom nam budu!

MLADI ŠLOVAK.

Pripoviedka Ivana Kalinčáka. Iz slovačkoga preveo G. Š. B—čki.

(Konac.)

IV.

Na Bekovu je slavni sud. Stanislav sjedi na povišenom mjestu, do njega drugi njegovi prijatelji a pred njimi stari Dlugoš. Odvezaše mu sputane ruke.

— Dlugoše! konac je već tvojemu gospodstvu, poče Stanislav, prestat ćeš već biesniti proti svojoj krvi. Pokori se Bogu i žaluj griehe svoje!

— Šališ li se sa mnom, dječače? odvrati starac smiešeć se, ti da mene učiš suditi a jedvice te brada obrasla; ti da mene učiš pokoriti se Bogu, kojega ne poznam, a znaš, da me niti kraljevi, ni sva progonstva prošlih burnih vjekova ne mogahu prisiliti, da mu se molim!

— Ne rugaj se starče; jednom si već nogom u grobu a treba ti milosti božje, jer si izdao vlastitu krv i pomagao ju na potoke prolievati; pomagao si ljuti jaram navaliti na vlastiti rod, čist kano zora i nevin kano prvi jari cvietak!

— Ne bud toliko nagao svojom osudom, mladi gospodičiću, niti prosudjuj tako lahko krivnje drugih ljudi. Ja sam izdao vas — ljude, pomagao sam na vas svaliti jaram, a

vi ste izdali svoje bogove, koji su vas od pamtivieka čuvali i branili, koji su vam uviek na pomoć bili, dok ih nieste izdali, zapustili, poružili i pogrdili. Tko je kriv vašoj propasti, mladi gospodičiću? Vi sami, jerbo ste se odrodili od otaca svojih i od njihovih svetinja; proklinjali ste ono, što oni zazivahu; nogama ste pogazili njihovu utjehu u težkih brigah, njihovu radost u sladkoj sreći — ele tko je vas izdao, nije izdao nit otaca svojih, ni krvi svoje, jer vi nieste krv od njihove krvi. Vi ste odrodjeni, odmetnuvši se, odpali rod. A da smo se mi s tudjinom spojili? Oj kako je vam sada težko snositi jaram, tako je nam bilo još teže spajati se s tudjincem. A k tomu: znaj osveta je draga bogovom — i znamo, da se ta osveta vratila i sretni smo, jer smo ju mogli vratiti. Sada plačite jadni i uzdišite, mi vam se smijemo i bogovi vam se smiju; jer, kad nieste žalili onih, koji su vas za toliko sto, dà tisuću godinâ čuvali: tako ni oni vas ne žale, nego će vas prokleti na sve vieke, bit će te zapušteni od cieloga svieta, pogrdjeni i poruženi od svih naroda do konca svieta i vieka a duše vaših sinova proklinjat će vas u tisućerom koljenu, jer ste ih za vieke izdali, jer ste im blagoslov djedova zaigrali. I srdca će im od boli i očajanja pucati, a vi ćete gledati njihove muke, njihova zaludna pregnuća. To je volja bogova — a vi radite sa mnom, što i kako vam je volja.

Sve je oko Stanislava zaniemilo, tresu se pred kletvom starčevom oni, koji se na oči smrti pokazivahu toli nestrašljivi i nećutljivi. Činilo se, kano da u tom jednom čovjeku odjekuje sretna prošlost nesretnoj budućnosti.

Stanislav prvi ustane i prekine niemu tišinu. Muči, ludi starče? tvoje rieči ujedaju nam duše kano ljutice guje svojim jadom. Otci naši žele sreću sinovom svojim, a ti si pomagao navoditi na nje sve zlo svieta i proklet si od otaca naših!

— Ne mislim, da je tako, mladi junače!

— Dlugoše! pokori se dragovoljno moći trenčinskoj, koja te je nadbila!

— Ne poznajem nikakve moći, nikakve pobjede! Što sam radio, radio sam i ne trebam nikomu računa davati! A ti čini sa mnom, što te je draga volja.

— Ja ne ću ino, nego da upoznaš svoju krivnju i privedeš svoje prijatelje k tomu, da se ostave tudjinaca i svojim narodnjakom da privole; da se svojoj krvi ne odvadjaju i medju rod jala ni zavisti ne siju, jer Bog ne pomaže više onomu narodu, u koj se jednom crv nesloge ugrizao.

Dlugoš začne smiešeć se mrmljati: ne pomaže, pravo imaš, da se pomaže, a onda podignuv glavu odsieče: radi što te volja, ja ne odgovaram ništa na pitanja i želje tvoje, a moji prijatelji, slegnu plećima, neka rade po svoj volji.

Stanislav namračio čelo, lice mu se gnjevom zažarilo a krv uzavrela pod prozirnom kožom; oči mu se sakrile pod stisnutima obrvama, a izpod njih dva samo blieska — dvie ognjene striele — padaju na Dlugoša; rukom maše a iz ustiju strašna mu rieč zatutnje: svežite ga — i vodite ga odmah na Trenčin!

Još on u toj groznoj rieči, otvore se vrata, a na pragu dvorane pojavi se dieva, kano prilika ili obraz oku božjemu, krasnomu suncu na nebu, baci veliko suzno oko na okolo, začuje mirni, nestrastveni, al' oštri, dušu parajući glas Stanislavov i ciknuv, poleti kano splašena srna u naručaj otčev, gurajuć od njega nježnima, kano snieg bielima, ramenima oružane vojnike, koji da će joj otca svezati. Dlugoš poniknu siedom glavom i začne se tresti na cielom tielu; Stanislavu lice ohladnilo, i probliedilo a oko mu se podkralo i ukočilo na krasnoj djevici, koja je u svojoj tuzi bila živa prilika najskrajnjoj biedi a po tom dopala nadzemnu krasotu. Milena podigla oko, promjerila jednim trenom Stanislava od glave do pete i pritišćuć se k otcu na tiho mu šaptala: otče dragi, što ti je?

— Što mi je, zlato moje? reče starac jedrim glasom, evo hćeli bi da izdam svoje prijatelje, hoće da se pokorim tudjemu bogu i hoće me odvesti od tebe, ti ružo starih mojih dneva, da mi i ti nedužna pogineš, da mi te ponište strasti ljudske!

A Milena nije zaplakala kano žena, koja si u prvoj boljetici ne zna pomoći, nije izgubila svoje smjelosti, nego kano pouzdav se u samu sebe i u cieli sviet, ostala mirna i spokojna, pogledala Stanislava i mirno rekla svomu otcu: ne boj se, otče, ništa ti ne bude. Gledji samo toga mladića, pred kim stojiš i vidjet ćeš, da mu srdce nije tvrdo, da mu je lice krasno i junačko, koje ne može biti podlo — a podlo bi bilo s nesretnikom okrutne šale sbijati.

— Umiri se, diete moje! prekinu ju Dlugoš, oni me hoće uništiti.

— Ma hoćemo samo, da se pokoriš i pokaješ, oholi starče! viknu Stanislav.

— Hvala ti, hvala! uzkliknu zanesena Milena. Znam ja, da tvoje oko, iz koga se veledušnost žari, vidi Mileni čitati u dušu; znam da ne ćeš uništiti tako biedna stvora, kakav sam ja kukavica. A zatim će obrnuv se k otcu: Otče, podaj se, pusti varave sne, pusti svoju tvrdoglavost, ta više je ne trebaš. Uhvatimo se pod ruke i hajdemo kamo će nas sunce božje zavesti, gdje nas ne će dostići ruka neprijateljska, i gdje budemo spokojno življeti i na sve brige ovoga svieta zaboraviti mogli.

— Ne varaj se, djevojče! zakrči joj rieč Stanislav, tvoj otac mora prije izpraviti, što je u životu svojem pokvario, mora pripomoći, da se izlieče rane, koje je tolike godine svomu rodu zadavao!

Ali mu Milena odgovara: Mladiću, ti znaš, što je milovanje — ta imao si otca i majku! Za volju li moje ljubavi za starim otcem, pustit ćeš ga sa mnom — i on vam nikada više ne će škoditi. Ah nije moguće, da i ti ne bi osjećao milo. —

Stanislav se odvrati od nje i pade joj u rieč: Ne govori mi o tom.

— Ali za milost prositi, to barem smiem a kad ti poglêdam u lice, obilazi me sladko ufanje, da ne ćeš zatajiti ljubavi, kojom diete za svojim roditeljem gine.

— Neka se pokori i neka svoju krivnju prije izbriše, onda mu prosto poći s tobom.

A stari Dlugoš, koj je zaniemio od onoga časa, kad je čuo odsudu, da još danas mora na Trenčin, kano da se malo po malo osviestio, progovori napokon: Dobro! ne tebi, nego tomu blagu mojemu za volju, pokoravam se želji tvojoj — daj mi samo jedan jedini dan, da se promislim; može biti da sklonim vrat svoj pred tvojim Bogom, možebiti da izdam prijatelje svoje — a moglo bi takodjer bit, da radje umrem, neg li da to učinim! — Nu pusti me jedan samo dan, da promišljam, pusti me do toga slobodna na Bekovu.

— Pusti ga, pusti mladiću, ako ne njemu, a to bar meni za volju! prosila Milena, lamajuć rukama.

— Nek vam bude! odgovori Stanislav.

* * *

Burna i crna noć nastade poslije bitke i poslije suda bekovskoga; vjetar zviždaše nemilo kroz oblake gradske i zavijaše divljim glasom u susjednih gorah — a bujna i ne ukroćena obrazotvornost mladićeva strašne si i čudne slikala obraze. Duša, sama se sobom boreća, tajnu i dosele ne znanu želju u dubljini grudi gojeća, čas kanda čuje, kako težka vrata škriplju, čas kanda netko tužno zove, čas opet kanda tko grozno kune najveće svetinje. Stanislav leži na postelji, pokritoj kožami divljačine, lice mu tako gori, da mu siev očiju nadmašuje svjetlo luči, što na stolu gori; Ha, što je to, čini mu se, netko zove u pomoć, — vrata se otvaraju — skoči — nu i opet leže, misleć, to mu se samo bajnoj duši prividja. — Ali za čas izbilja netko viknu, lupajuć silno na vrata: Otvaraj! Otvaraj!

Kano poplašeni jelen sunu Stanislav na vrata, otvori ih — a u sobu pade Milena vičuć: Idi, bježi namah: zlo i naopako po te i po tvoje ljude! Idi, bježi, evo ih već na vrata!

— A što ti je, dievo, je si li s uma sišla? — Stanislav se ne boji pogibelji? Zar se mojim ljudem kakvo zlo godi?

— Zlo! zlo! Otac je moj danas navlaš bitku izgubio, da vas u Bekovo namami; Sada su njegovi prijatelji tajnim, vam ne poznatim hodníkom udarili u grad, poubili tvoje ljude i vesele se već tvojoj smrti!

Stanislav ne bljedni, niti se trese od straha, niti nagli, da uteče, nego skrstiv ruke na prsa, upre svoje oko na lice dievino, kimnu glavom i smiešeć se smiehom ludjakovim reče: Ha, a ti hoćeš da me oslobodiš? ti, koja si pomogla osloboditi svoga otca, da nas uništiš? A zatim uzdahnrv bolnim glasom i prikriv si rukama lice zajauka! Oh, da znadeš, što s našim padom gine; oh da vidiš jadna, kolika stoljeća ne će moći toga uzpostaviti, što će taj kobni čas uništiti! I trgnuv sa stola svoj široki mač, nasmjehnu se još jedanput i reče: No hajde, da te otac pohvali, što si izdala na smrt ufanje slovensko!

— Stanislave! Stanislave! niesam ni slutila, što je moj otac smišljao, a bogovi vide, čim sam tebe jednom zagledala, ne bih bila ni riečce za njegovu slobodu progovorila! Bogovi znadu, da bih najradje sreću cieloga svieta na tvoju milu glavu izlijala, govoraše djevojka te objesivši se o njegove ruke, pograbi luč sa stola i porenu ga silom van. Hajde, hajde! Čuješ li te glase — čuješ? Već su tuj — čuješ kako viču? Brzaj, bježi — ako pogineš, poginut će i Milena!

A Stanislava nadbila ljuta bol i dao se voditi kano malo diete, dok su došli do nekoga tajnoga otvora. Tude mu dieva u ruku utisnula luč; hladni ga zrak tajnoga hodnika opuhnu i prizvav se k sviesti zagleda pred sobom drhćuću gospodjicu, pruži joj ruku i tužno ju pogledav reče: S Bogom, najkrasnija ružo ovoga svieta. Bog te sačuvao tako čistu, nedužnu i krasnu na mnogo godina. A kada ti tužne i žalostne misli proniknu grudima, spomeni se Stanislava!

I ne stade ga u gustoj tami.

V.

Na Trenčinu slavnom gradu poznata je dvorana, u kojoj se sve stvari i svi poslovi slovenski obavljaju. Crni je stol u sredini, dvanaest staraca oko njega sjedi a na povišenom stolcu vidiš poniknute glave starca Svjetoša. Drugi sjede na klupah kolom stiene, a dolje stoji Stanislav, slavni prije vodja, a sad jadni obtuženik. Strašno je pogledati sva ta lica. Kada jedna pogreška sve žrtve, sve mnogogodišnje pregnuće uništiti može, onda su duše uzrujane i strašljive.

— Starješinstvo slovensko! začne stari Svjetoš, evo pred vami Stanislava, koga vi odrediste vodjom našoj vojsci, komu vi povjeriste svoje sinove, a mi svi naše zadnje ufanje; evo ga, stoji pred nami glavom! Ljudstvo je njegovo sramotno pogubljeno, naše poslednje sile skrhane, a sloboda roda

našega na vieke zakopana. Tomu je kriv jedinac, a taj je moj sin Stanislav! — Starci Šlovaci, sudite po zakonu!

Ustade najprije Milota i reče: tužno je čuti takove glase o naših najboljih junacih, ali je mnogo tužnije govoriti otcu, koga svaka nada prevarila, govoriti zle rieči o vlastitom djetetu svojem! A sada kazuj, obtuženi Stanislave, gdje je naša krasna — ako i mala vojska!

Stanislav prebaci ponosno glavu, mirne mu grudi polagano odišu, a čist mu glas krepko odjekuje! Starješine! vaša je vojska izginula, vaše su nade izgubljene, vaše pregnuće uništeno! Ne ima više onih, koji su samotni svoj život posvetili svojemu rodu, koji su od svojih prsiju spokojnom dušom upriličili jake tvrdje i koji se pregnuli, da vam domovinu robstva oslobode. Ne ima ih više! niesu jadni slavno poginuli na mejdanu, nego izdajstvom i sramotnom lukavštinom naših dušmana, koji ih goloruke poubiše. — Ja sam se jedini čudnim načinom spasio; kći me Dlugoševa sigurnim putem izvela i evo me pred vami, čista, ali mnogo nesretnijega, nego li prije jedne godine. Duše mojih ubijenih drugova vide, da sam čist od svake krivnje, svakom bo sam mišlju i svakim djelom svojim hćio da poslužim vam i vašoj svetoj namjeni!

— Nu Stanislave Svjetoslaviću, pane mu opet u rieč Milota, pustio si da te izvelo iz grada; uskočio si pomoćju žene, — a kaži de, zašto niesi pomogao, da oslobodiš svoje drugove?

Stanislav poniknu glavom.

— Pustio si, da ih ubiju, samo da svoju izneseš glavu?

— A što bih i mogao bio pomoći? tužno odreče Stanislav, kazalo mi tekar onda našu nesreću, kad su već — kako mislim — svi pozaklani bili te pomislim si tada: i jedan je čovjek za nas mnogo vriedan!

On doreče, a vrata se otvore i padnu u dvoranu dva Stanislavova junaka iz Bekova. Ciela skupština razkolači na nje oči, svaki se podignuo, kano da će im u susret poteći i zapitati ih, što i kako je bilo. Ali se njihova zvedljivost doskora obratila u žalost, pridošlice bo tužno preda se gledahu, mučahu i kano da se ne ufaju na okolo pogledati.

— Kakve nam glase nosite? zapita ih Svjetoš, kako je? živu li još naši?

Poniknula oba glavom a jedan će drhćućim glasom: mi smo živi, da vam donesemo sramotne glase; ali naša braća — sva izginula. Nas poštedilo, da vam donesemo Dlugoševu poruku. Čujte, što vam dojavljuje: predajte se, il ako mu do večeras ne odgovorite, obkolit će sutra Trenčin i budući tuj ne imate vode, žedjom vas prisiliti, da mu se predate. Ako mu se pako predate, onda će vas pomilovati. Još vam se podruguje: recite svojim vodjam, ako se pokorite, može Dlugoš onomu, koj mu je na prošnju njegove kćeri dao vremena, te je svoje pakleno djelo mogao izvesti, može mu opet na molbu svoje kćeri, koja veli, da bi voljela svoga otca nego li njega izvrći pogibelji — dati ne samo njezinu ruku, nego s njom i vieno, kakova ne može imati nijedna nevjesta u Tatrah.

— Oštri su zakoni naši! uzdahnu Stanislav — i volja se njegova nikada ne će izpuniti. —

A Svjetoslav zamraćio sive obrve, oči kano dvie bridi upro u svoga sina i viknuo: Stanislave, za to li su poginula naša braća?!

— Nikada niesam svoje dužnosti zaboravio, nikada se svojoj zavjeri iznevjerio, nikada drugo šta pomislio, nego da izpunim svoj zadatak. — Ali sudite po zakonu! —

— Kaži, je li istina, da si Dlugošu na molbu njegove kćeri dao vremena, da može pogubiti tvoje drugove?

Stanislav ne odgovara ni rieči.

— Govori, da l' ćutiš i misliš onako, kakono si prije godinu dana? pitaše opet Svjetoš.

A sin mu mirno odgovara: sudite po zakonu!

I zažarilo se otčevo lice kano žarka na nebu striela. Sve je izgubio, sinovi mu pali, a najmladjega hranio i pojio od mlada ljubavlju za mili rod, gojio ga, da se rodu svomu nesretnomu daruje, a sada? — zamračilo se starcu pred očima, ali silni duh nadbio slabu ćud otčinsku i krepkim glasom reče: a što mu je zakon obrekao za najmanji prestupak?

— Smrt! odjeknuo tužno širom dvorane.

— Smrt! ponovio starac Svjetoš i sakrio si rukama lice.

Stanislav se bolno nasmjehnu: I opet vam velim, čist sam kano sunce na nebu, niti pomislio nikada o čem drugom, nego li o svom biednom rodu; — nu budi volja vaša!

VI.

Tužno je vidjeti, kada gine sila mladosti u gnjusnoj lienosti, ali je mnogo tužnije vidjeti, gdje je junačko srdce zakopano medju četiri stiene, kojih, ma kako silno kucalo, probiti ne može. Visoka je kula na gizdavom Trenčinu, a u njoj više odieljenih samotnih izbica: U jednoj takvoj komori stoji zamišljeni, od svojih na smrt odsudjeni Stanislav, ni kriv ni dužan.

Stoji pri obločku, gleda dolinom považkom i razpoznaje u jutarnjem svjetlu svoje mile krajeve. Ali jedva je rano sunašce naj-

više glavice bližnjih Tatra cjelivati začelo, napne se oko Stanislavovo, kakono se napne orlovo, kad za plienom porene, zastane mu dah u grudima i nabreknuše mu žile na bliedom čelu. Zagledao on, kako se iz daleka bliži oružana četa i začuo, kako se mukli šum do njega valja.

Dlugoš održao rieč.

A na Trenčinu dogovaraju se već u osvitak jutru, što da rade. I nakanili radje, premda ih je malo, provaliti redove dušmanske, nego li da čekaju sigurnu smrt na Trenčinu. Malica dobrih, jednom mišlju nadahnutih raztreska često puti tisuću ljudi, koji ne znadu, zašto i čemu krv svoju prolievaju.

Tiho, zamišljeno izpala četa slovenskih junaka iz Trenčina grada i koraca upravce na čitavo more Dlugoševih najamnika, zastavom su im siede, duge izpod šišaka promiljujuće vlasi, a tvrdim zidom mladenačke grudi.

Prvo se sunašce izlijalo dolinom Vaga i ogledalo se u bistro zrcalo srebrnoga Vaga, je li dobro napravljeno i izkićeno. A trenčinski se junaci sudarili s vojskom Dlugoševom i nastala strašna bitka: jedni kose okolo sebe, a drugi dočekuju i odtiskuju smjelu četu.

A najbolji junak gleda sa trenčinske kule, kako drugovi njegovi padaju, kako ih neprijatelj nemilice sieče. I zamračilo mu se pred očima, stegnule mu se grudi, navlaš kad zapazi, da je crveno-biela zastava polegla, kad začuje, kako sila neprijateljska od radosti krešti. Što? da im ideš u pomoć, koji te nevina odsudiše? Da pustiš pasti, što si dosele svetim držao? križalo se glavom junakovom, a prsa mu se opet razširila, vjetar dunuo uzkim obločkom i raznjihao mu vlasi kao da će poletjeti; a sužanj opre se o vrata kano lud i ne znanom silom krenuo težkâ željeza iz zavezaka, trgnuo prvomu stražaru iz ruke težki mač i ne bježi, nego leti krili sokolovimi na bojno polje.

Ali tuj više nije vidjeti junaka trenčinskih, dušmanska ih sila izokolila, silni mladić samac udara i sieče okolo sebe ni znajuć kako, te dodje do svojih drugova i opet ne znajuć kako. I tuj snadje tužan pogled mladića: stari se Svjetoš bori i brani — ali mu neprijateljski mač razmrska šišak i glavu, a slab i omamljen starac zagleda sina, kako se k njemu bliži. I smrklo mu se krvlju obliveno lice a blieda mu usta grčevito šapću: krv moja i krv braće tvoje neka te proklinje do tisućega kolenja! — i izpusti dušu. Stanislav se okamenio, kano da ga grom ošinuo, ali za malo reče: Saznat ćeš sve, kad se tamo nadjemo. — S Bogom! Noge mu klecnuše, iz očiju mu dvie krupne suze provališe, prignu se, poljubi mila otca u ledenu ruku, izvadi iz nje mač i baciv se u oka tren na otčeva hata viknu: Za mnom, za mnom!

I odjeknulo radostno Stanko, Stanko! zahučali neprijatelji: Stanko, Stanko! i gore odazvale goram, i doline dolinam to poznato ime na junačkom mejdanu.

Mala je četa junaka trenčinskih, ali ljuto sieče mačem, biesno bode kopljem i nà-razpršena je, razdrobljena sila Dlugoševa, koga sa crnom zemljom sastavio djedovski mač u ruci Stanislavovoj.

VI.

Mnogo je oružja i mnogo pliena palo u ruke Trenčincem, premda je njih samih malo preostalo. Bekovo predobiše, al' ipak zato svi tuguju, jer se na tom svietu ne imaju više nikakve pomoći nadati, budući im ne stalo mlada brata, čije je ime bilo strah i groza dušmanska! Milota sakupio oko sebe preostale starješine i govorio im: Jedno veliko djelo, jedna velika služba rodu ukazana nadmašuje svaku pogrešku prošlosti te briše i izgladjuje svaku spomen na nju. Slava dakle Stanislavu — on nas neka vodi, jer premda nas je malo, njegovo će ime nadopuniti sile naše!

Ali Stanislava nitko više u slovenskih krajevih ne vidjeo.

* * *

Poslie bitke kod Trenčina, kadno je tiha noć objela svojim tamnim krilom široku zemlju, a bliedi mjesec — taj drug svakoj nesreći — žalostivim okom pogledao tužne posljedice djelâ ljudskih, — što ih u svojoj sljepoti i zavisti izvodi taj divni, na priliku božju stvoreni rod ljudski, ne znajuć biedan što radi — i okupao si bliedo lice svoje u blistajućoj se površini krvlju natopljenih poljana, bilo je vidjeti mladića, kako laganim korakom dolinom važkom koraca. Ode najprije aa bojno polje i tamo kleknuvši do nekoga mrtvaca, začeo nešto tajom šaptati, da ga nit isti mjesec taj pouzdanik noćni, ne bi razumjeti mogao, a podigao se opet, ode niz doline Vaga i tamo, gdje se već visoka kula trenčinska začela gubiti njegovu oku, tamo se malko zaustavio, težko uzdahnuo, podigao ruku i zavapio: S Bogom doline, bregovi i šume, mili luzi i plodne njive, tiha sela i dobri ljudi, koji zalud ljepša vremena čekate, i vi bistre rieke i čvrste gradine s Bogom, svi mi ostajte s Bogom! Zašumite jednom budućemu pokoljenju moju poruku, i zahučite do dušah mladeži naše, i razkriesite u njezinih grudih oganj sveti i uznešeni i zatresite svojim šumom njihova srdca, da se ne mareć za sva mamila svieta, za sve razkoši i radosti, posvete jednoj jedinoj misli, misli velikoj i divnoj, te da prigotove rodu dan ljepše budućnosti.

— S Bogom, s Bogom!

POUKA.

Gavan varalica.

Istinita crta iz amerikanskog života.

Dne 19. studenog prošle godine bio se grad New York ne malo uzrujao. Poput munje proletio glas po svih ulicah grada, da je William M. Tweed, ili, kako ga obično zvalo, „Boss“ Tweed od porote proglašen krivcem, te osudjen na dvanaest godina robije. — A tko bijaše taj Boss Tweed? Evropejci možda su to ime za posljednjih godina po više puti čuli bili, al su ga i zaboravili; — nu u New Yorku, pače po svoj Uniji amerikanskoj svaka duša znade, da je to ime najvećeg, najdrzovitijeg i od nekoliko godina najsretnijeg javnog tata, a u zapiscih amerikanske stolice ubilježeno je doista liepo čislo činovnika varalica. Taj čovjek, komu već prije tri godine skinuše krinku sa crna obraza, umio je što novcem, što bezočnim licem svojim, što pričinom vještih odvjetnika očito prkositi pravu i pravici, te zakone i sudove upravo na ruglo metati, te se već dvojiti stalo, hoće li ikad Bossa Tweeda stići zaslužena kazna. Nije dakle nikakvo čudo, da su dobri New Yoržani reć bi pomahnitali od radosti, čuvši, da je čuvenog Tweeda zapalo dvanaest godina robije; ta kan da se je pravica probudila od duboka sna baš u čas, kad je najopasniji, najmogućniji zlotvor stajao pred njezinim sudištem. Osuda njegova probudi medj svietom i nadu, da je silnoj vojsci manjih zločinaca kucnuo sat; a čini se, da ovaj put nije nada prevarila naroda. Žalostno je to dakako po sudište i pravicu svjetskoga grada od jednog milijuna prosvećenih duša, koje no se uzpeše na vrh civilizacije, da se sviet prepada od čuda i klikuje od radosti, što je jedan put slobodna porota osudila arcivaralicu, kojeg su opačine davno i jasno dokazane bile, koj je tu kaznu već od davna zaslužio bio. Nu tko zna, kako je i šta je od jedno desetak godina u New Yorku bivalo, dielit će jamačno bučnu radost naroda, veselit će se zaista osudi porote i strogosti sudca Dawisa, jer pravo reći u tom gradu banila se užasna opačina. Da je to pravcata istina, potvrdit će najbolje pripoviest o živovanju osudjenog zlotvora Tweeda.

Od nekoliko godina stenjaše New York pod vladavinom političke stranke, koja je na oko pristajala uz veliku demokratičnu stanku sjeverne Unije. U istinu pako bijaše ta stranka pusta smjesa svega izmeta velikog grada, imajući najkrepču podporu u nižih slojevih pučanstva, sastojećeg se od pustolova sviuh naroda, navlaš Iraca. Tammany Hall zove se sgrada, koja bijaše sjedištem te stranke, a po tom zvaše se i Tamany-stranka, pusta to četa, koja je crno upisana u političkoj poviesti sjeverne Unije. Ta je stranka za vrieme velikog prevrata ponajviše radila — dakako kradomice — za južnjačke izdajice republike; ta je stranka priredila biesne gungule prostačke svjetine, koje je valjalo utopiti u krvi razvraćenih bjesnika; ta je stranka izabrala u amerikanski parlamenat John Morisseya, prosta razbijača i vlastnika tajne kartaške špilje; iz te stranke napokon izidjoše Boss Tweed i njegovi pusti ortaci, po kojih mal da ne propadoše do kraja financije i moral grada New-Yorka.

William M. Tweed bijaše od jedno dvanaest godina očita glava sramotne družine „Tammany Rings“. Tweed ne bijaše nikad gradskim činovnikom, al u istinu vladarom grada, zato nadjenuše mu i nadimak „Boss“ poslovodja, premda se je razbojničkim vodjom zvati imao.

Prije nego se je počeo uplitati u političke i gradske poslove, bijaše Tweed bankrotirari trgovčić bez novaca i zvanja. Al je umio uvlačit se sljeparijom u volju nižeg pučanstva, pa kad je trebalo birat u gradsko vieće, sve je pristajalo uz njega.

Nečuvenom prievarom dočepaše se njegovi mezimci gradskih časti, a ovi znajući, da su se po njem uzpeli bili, morali mu vraćat milo za drago; on sam uhvatio u vieću za sebe ona mjesta, koja mu se činjahu najsgodnija i najkoristnija. Tako skupi u svojoj vještoj — al i zlotvornoj ruci sve uzde nevaljale gradske uprave, te stajaše na svom samoniklom priestolu cvršće, no potomak tisućgodišnje dinastije.

Al grad bijaše mu preuzan, htjelo mu se vladati na šire; od nužde bijaše mu predobit zastupstvo države Albany, i poslav najodanije svoje ortake kao zastupnike grada New Yorka onamo, predobi albanski sabor, da bude izabran u amerikanski senat. Što spletkom, što novcem predobio sve glasove za sebe. A novaca umio si je taj čovjek namaknuti toli nečuvenim načinom, toli očitom drzovitošću, da to čovjek Evropejac jedva i vjerovati može.

Izmedju stotina dokazanih evo nekoliko primjera, kako je taj čovjek svoj razbojnički posao tjerao. Tweed dade se imenovati vrhovnim nadzornikom javnih radnja, i tom prilikom išla je sila novaca kroz njegove ruke. Za silne novce uredio se centralni perivoj, gradila se veličajno viećnica. Nikad bolje prilike potvoriti račune, nikad bolje prilike u veliko krasti. A Tweed se te prilike do sita naužio. Kad je kakva radnja stajala deset tisuća dolara, morade obrtnik po tajnom naputku vrhovnog nadzornika predati račun na sto tisuća dolara. Tweed do-

značio je spotvoreni račun; obrtnik dobi dvadeset tisuća dolara. Za sagove gradske viećnice izplatila je obćinska blagajna toli ogromne svote, da se je za taj novac moglo pokrit sagovi šest viećnica kakova je newyoržka. I tako se kralo, robilo, plenilo na sve ruke, a plien pade u kesu velikana Tweeda. Ali hćelo mu se veće sigurnosti, veće sile. S toga proturi u saboru države Albany zakon, po kojem je pravo pregledavati i odobriti račune pripalo odboru, komu Tweed glavom predsjednikom bijaše. Sad se je robilo i grabilo bez obzira, sve na milijune. Vreće gospodara Tweeda sve se debljale, dug grada Nev Yorka sve je užasnije raso.

G. 1870. popeo se Tweed na vrhunac svoga zlatnenog slavlja. Punim pravom moglo se je za njega reći, da je uzorom lopovštine, i sreća toga zlotvora, koj se ničega plašio nije, zamami mnogu dušu poći najlakšim putem do sreće — putem opačine. Ugojeno, crveno i viek veselo mu lice pokazivalo očito, kako je dobro hraniti se iz obćinskih jasala. Imao je silu mramornih palača, divnih ljetnika, imao je šuma, vinograda, zemalja bez broja, bez mjere; dragocjeni mu konji stajahu u stajah od orahova drva i granita; nitko se nije dičio toli skupocjenim alemom, nitko ponosio toli bajnimi plesovi i bogatimi gostbami, kao što gospodar Tweed. Al ne samo sa svoga blaga bude Tweed najpopularnijim čovjekom, već i svoje osobe radi. Ne bijaše on ni lopov lažisvetac, ni nadut silnik; Tweed iznosio je svoje lopovštine bez obzira na vidjelo, dapače ponosio se njima. U sav glas je govorio, da nije nikakov grieh okrasti obćinu, plieniti javne blagajne, a pri tom bijaše veseljak, na oko dobroćudan, a upravo tiem umio je sve slabiće namamit u svoju mrežu, i privezat svjetinu na svoju dušu.

Tako budne Tweed izgledom svih bezposlica, želećih u kratko i bez brige dočepat se silnog zlata, i u istinu, njegov je zlopaki primjer možda škodio javnomu moralu više, nego li njegova grabežljivost javnoj blagajni.

Sa tolike sreće namahnu njegova nada krila na široko, na visoko. New-Yoržki gouverneur Hoffmann da bude predsjednikom mjesto generala Granta, a on sam — Tweed — da bude financijalnim ministrom svekolike sjeverne republike — taj najljepši san svoga života hćio je stvoriti istinom pomoćju demokratičke stranke. A ne bijaše to pust san. Toliku je Tweed silu u ono doba osvojio bio, da je dne 4. srpnja 1870. javno u Tammany Hallu uzkliknuti smio: „Kod budućega izbora predsjednika izbrat ćemo svoga kandidata većinom glasova, a kad on stane na čelo države, uvest ćemo štedljivost i poštenje u sve grane javne uprave!“ A na toliko nečuveno ruglo kliкla je sliepa rulja sliepih mu pristaša od radosti, dapače počelo se radit o tom, da se na javnom trgu glavnoga grada podigne Tweedov kip od mjeda.

Kipovi Gjorgja Washingtona, stvoritelja slobodne republike i Jahna Tweeda, najvećeg lopova ciele Amerike, jedan do drugoga! Užasne misli! Grozna li vieka, u kom se takova miso zamisliti može! Al na sreću ne doživi Unija te sramote. Tweed pade izdajstvom vlastitih ortaka. Sheriff O' Brien razsrdi se, što mu je kod jedne prilike Tweed premalo pliena dodielio bio. I odluči osvetiti se. O' Brien čuvao je u sebe važnih pisama, O' Brien poznavao je i na tanko cielu mrežu Tweedovih opačina. Ne postajalo dugo, i osveta bude ovršena.

U listu „New York Times“ izidje u podužem članku na vidjelo cielo čislo Bossovih nedjela, podkriepljenih jasnimi dokazi. Dan na dan odkri taj list nove lopovštine i dokaza, da su svi obćinski činovnici — pače inačelnik Hall — dionici Tweedovih zločina. Podatke za te užasne priče dobi urednik od O' Briena.

Javno mnenje probudi se iza sna; ljudi poštenjaci skočiše na noge; listovi digoše se u sav glas, govorilo se, vikalo se, al se napokon i radilo. Odbor od 70 najodličnijih gradjana i trgovaca lati se posla, zaključiv, da ne će prije mirovat, dok zločince nezastigne zaslužena kazna. Charles O' Connor i drugi vješti odvjetnici budu pozvani, da priprave parnicu i obtuže pred sudom zlotvore po javnom mnenju već osudjene. Opačina bijaše jasna, al zadaća tužitelja ogromna. Boss Tweed ne bijaše ni diete, ni novajlija, Boss Tweed bijaše arcispletkar i majstor lopovštini.

U njegovih ruku bijahu milijuni, ukradjeni obćini, u njegovih ruku sva prosta svjetina, sav parlamenat države Albany, sve podmitljivo sudstvo. Svačiji podli plaćenici kao sto Barnard, Cunn i Cardoza sramotili tada pravo i pravicu, sjedeći na sadačkoj stolici grada New-Yorka i gazeći svetinje zakona zamamljeni zlatom Tweedovim. Dà, dugo vremena ne bijaše moguće sastaviti porotu, nepodmitljivu od silnoga zlotvora. Mnogo je stajalo posla, silu novaca, nečuvene uztrajnosti muževa, koji su se podigli bili, da obore zlotvora. Javno mnenje uzkipilo proti razbojničkoj četi iz Tammany Halla, svjetina se sve više osvješćivala; kod izbora ne stajaše Tweedu snage i upliva; već se nije smio pokazati u sjednicah senata. Ortaci mu, ne budući toli drzoviti, stranom izmakoše bez traga, stranom izpovjediše o svom kolovodji najveće zločine. Podmitljivi sudci budu sramotno otjerani, a na njihovo mjesto dodjoše poštenjaci, kao što Noah Dawis. Vlada stade izpitivati zakone, tičuće se toga pitanja, po kojih bi sudci parnicu najbolje na kraj izvesti mogli, i napokon podje sudu za rukom sastaviti poštenu porotu, u koju se sudci uzdati mogahu. (Konac sl.)

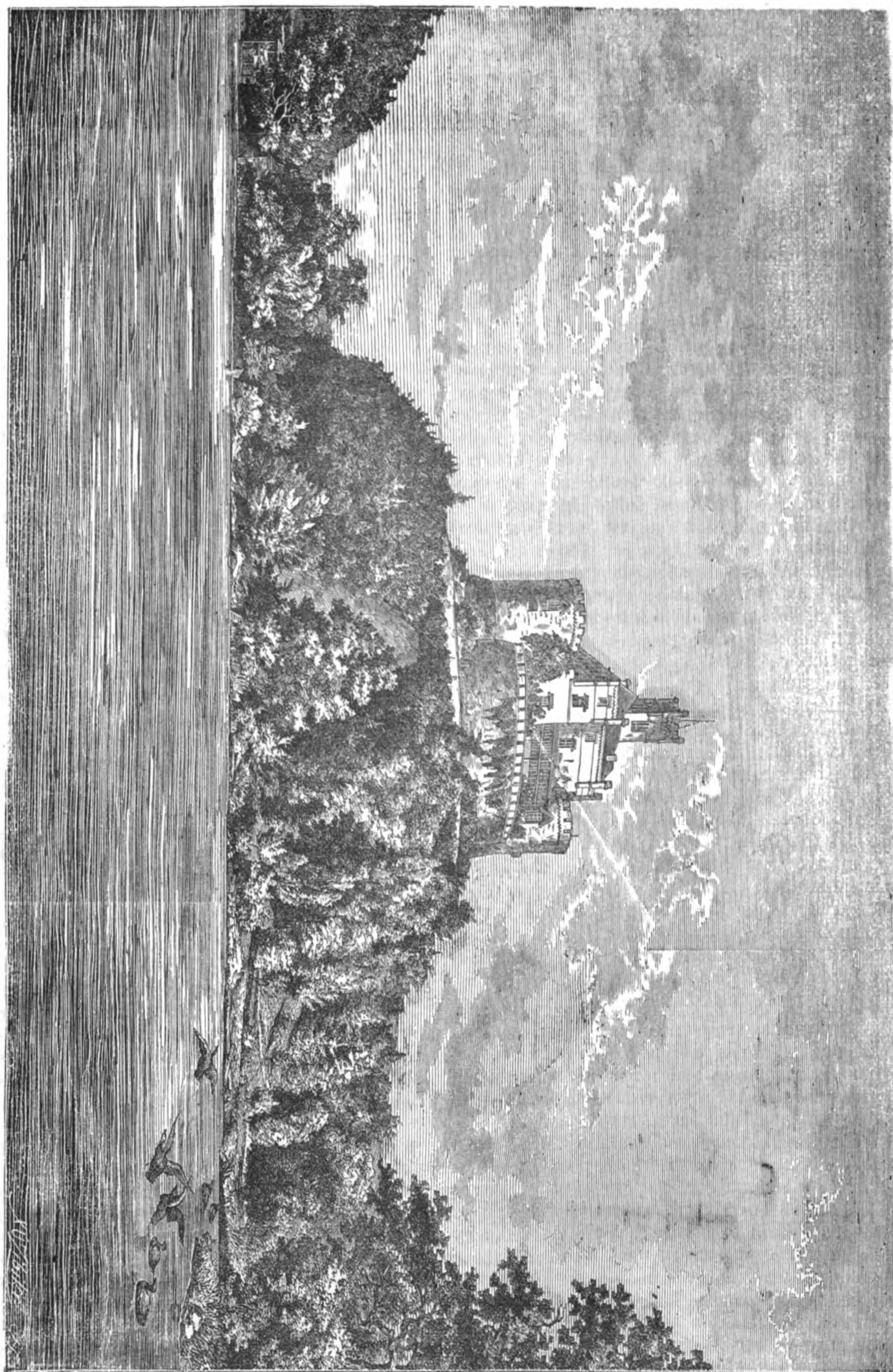

Grad Trakošćan.

Grad Trakošćan.

(Sa slikom).

Po našoj domovini razasuta je sila starih gradina, stranom bivših tvrdjavica proti turskim navalam, stranom stanova slavnih nekad mogućnika hrvatskih. Nu većinu tih davnih spomenika razvalilo što nemilo vrieme, što dušmansko zrno, što nemar i siromaštvo hrvatske gospode, pa ako je i gdjekoj grad pod krovom ostao, njegdanje sjajne dvorane stoje prazne. Jedina skoro iznimka, doista hvale vriedna jest grad Trakošćan, stojeći u romantičnoj pokrajini nedaleko od mjesta Bednje u Hrvatskoj. Sadanji mu vlastnik podmaršal grof Juraj Drašković dade ga po prvobitnom slogu popraviti, te je unj namjestio i starinsko pokućtvo, oružje i slike, s toga ju i posjećuje dosta stranaca, da se nadive ljepoti prirode i čovječjega umieća, a da je Trakošćan bolje svezan sa vanjskim svietom, dovrvilo bi jamačno više ljudi do tog krasnog spomenika hrvatske davnine, jer se Trakošćan može takmiti sa najljepšimi gradinami Evrope. „Vienac“ donio je onomlani obširan opis toga grada iz pera našega pomoćnika Dragutina Jambrešćaka, a danas donosimo sliku Trakošćana po Standlovoj fotografiji, koju ćemo samo sa malo rieči popratiti.

S prvine spadaše Trakošćan pod vladanje hrvatsko-ugarskih kraljeva. Luksemburgovac kralj Šišman darova ga 1398. rodu grofova celjskih, ljutih krvnika i silnika naše domovine. Po smrti Ulrika celjskoga dodje 1458. grad sa imanjem u ruke udove njegove Kate Brankovićeve. Kata, o sebe slaba povjeri upravu dobara českomu plemiću Vitovcu, koj ju izdade napokon njemačkomu caru Frideriku, a za plaću izdajstva dobi od njeg Trakošćan.

Nu on izda i Niemce i baci se Magjarom u krilo, te uz potvrdu vlastničtva Trakošćana dobi i banstvo. Grad osta svojinom Vitovca do njegove smrti. Tada pripade Trakošćan kralju Matiji Korvinu, koj ga pokloni svomu kapitanu Ivanu Korvinu, banu hrvatskomu. Ivan pokloni ga podbanu Ivanu Gjulaju. Makso II. htede te gradove oteti porodici Gjulajevoj, nu iz toga porodi se velika parnica, u koju bijaše takodjer upleten Nikola Istvanfi, slavni hrvatski povjestničar.

Parnicu dobi napokon kraljevski fiskus, a Kunigunda, udova Gjulajeva morade se selit iz Trakošćana. Poslije darova g. 1568. kralj grad i imanje Trakošćan za velike njegove zasluge biskupu zagrebačkomu i banu hrvatskomu Gjuri Draškoviću. Od tog doba do današnjega dana drže Trakošćan Draškovići, a sadanji vlastnik grof Juraj ponovi ga, kako već rekosmo, velikim troškom po izvornom liku.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća arheologijska skupština u Kievu dne 2. (14) kolovoza 1874.

Mislim, da ne će ni čitateljem ovoga zabavno-poučnoga lista neugodno biti, ako im se u kratko razloži, čemu se imade slovenska arheologija i nauka nadati od skupštine slovenskih arheologa, koja će se u Kievu sastati ove godine.

Ova skupština je treća te vrsti u Rusiji. Ali prve dvie imale su lice osebno rusko ne samo što su se obazirale više na ruske starine nego li na starine u drugih slavenskih zemljah, nego i za to, što su članovi bili izključivo ruski arkeolozi.

Ali ovoj trećoj skupštini zadatak je razširen u oba smjera: Po programu razpravljat će se u Kievu pitanja odnoseća se na starine svih slovenskih zemalja, a pozvani su arkeolozi i strukovnjaci svih slovenskih naroda, da na skupštini učestuju.

Slovenska arkeologija jest nauka posvema mlada. Ona je tek u naše dane nikla. Još joj ne podje za rukom odsjeći stalnih granica i zasnovati stalne podloge. Jedno i drugo može se postići tek sravnjujućim načinom, kojim je slovensko jezikoslovje postalo naukom, a sada se za tom prednosti otima arkeologija i historija slavenskoga prava.

Slovenska arkeologija postati će naukom kada složnimi silami učenjaka svih slovenskih naroda podje za rukom sakupiti čim više gradje, da se ova uzajemno usporediti i preraditi može. A to će se postići, podju li slovenski arkeolozi onim putem, kojim idu njihovi drugovi ostalih naroda već od više desetina godina. Taj put jesu sastanci, skupštine i priredjene onom prigodom arkeologijske izložbe.

Na ovaj put skrenuli su ruski arkeolozi svoj rad, kano što sliedeća pravila i program kievske skupštine potvrdjuje.

A da će kievski sastanak uroditi dobrim plodom, smiemo se nadati ne samo od vještine ruskih arkeologa nego takodjer od podpore ruske vlade i strukovnjaka srodnih im plemena. Kano svagdje tako i ovdje stavlja se sama vladajuća kuća ruska na čelo. Počastni predsjednik kievskoga arkeologičnoga kongresa jest carev brat Konstantin Nikolaević. Odbor sastavljen je od lica, koji mogu i umiedu u svakom obziru unapriediti svrhe skupštine. Predsjednici odbora jesu gr. A. S. Uvarov i knez P. P. Demidov, prvi poznat

po svojih radnjah arkeologijskih a nam od svojega boravljenja prošloga ljeta ovdje u Zagrebu. Članovi odbora jesu zastupnici svih ruskih zavoda i sveučilišta.

Prikladnije od Kieva mjesto za arheologijsku skupštinu nije se gotovo moglo naći u cieloj Rusiji. Kiev jest kolievka crkve, države i prosvjete ruske a na domaku južnoruskim priedjelom, koji su sačuvali ostanaka tisućoljetne davnine i različitih naroda. Ondje se arheologom daje prilika poučnim obhodjam.

Ne treba istom dokazivati, koliko bi koristno bilo, da i naši hrvatski strukovnjaci učestuju kod arheologijske skupštine, pà da i naši zavodi i pojedinci onamo pošalju naše domaće starine. Tiem bi ne samo slovenskoj arheologiji nego i našoj domovini mnogo koristili.

Da sa svoje strane što god prinesemo zadatku kievskoga arheologijskoga sastanka i da tiem nanj obratimo pozornost dotičnih krugova, priobćujemo im pravila i program.

I. Pravila skupštine.

Potvrdjena ces. upravljajućim ministarstvom narodne prosvjete 15. (3.) studena g. 1873.

1. Skupština se otvara u Kievu 14. (2.) kolovoza g. 1874. te ne će trajati dulje od tri tjedna.

2. Tjedan prije otvoraja skupštine t. j. 7. kolovoza (26. srpnja) g. 1874. započeti će u Kievu skupštinsko vieće svoje djelovanje.

3. Skupštinsko vieće sačinjavaju: a) svi članovi predbježnoga odbora, prispjevši na skupštinu; b) odaslani na skupštinu zastupnici onih viših učevnih zavodâ i arheologijskih družtvâ, koja niesu imala zastupnikâ u predbježnom odboru.

4. Kao članovi skupštine smatrati će se: a) svi odaslanici, prisutni kod skupštine; b) sve osobe, koje su — dobivši od predbježnoga odbora ili od skupštinskoga vieća poziv, da učestuju kod skupštine — budi glavom onamo došle, budi svoja izviešća priposlale; c) sve osobe, koje su unapried dojavile predbježnomu odboru ili vieću, da žele učestovati u poslovih skupštinških, i koje su pripravile učene razprave.

5. Skupština se dieli u osam odsiekâ: I.) starine prvobitne; II.) historijska geografija i etnografija Rusije i slavenskih zemaljâ; III.) ruski spomenici umieća i umjetnosti; IV.) kućanstvo i družtvenost u Rusiji i slavenskih narodâ; V.) crkvenstvo; VI.) ruski i slavenski spomenici jezika i pisma; VII.) starine klasičke, bizantinske i zapadno-evropske; VIII.) starine istočne. Skupštinsko je vieće vlastno, ako li pronadje nuždnim, umnožiti broj odsiekâ ili ih po nekoliko zajedno spojiti.

6. Svrha je skupštini ustrojiti arheologijsku izložbu ruskih i slavenskih spomenikâ, da se sravnjivanjem prouče.

Opazka. U tu se je svrhu obratio odbor na ruske i slavenske učevne zavode kao i na pojedince, razpolagajuće sbirkami starinâ; a ovim povodom umoljava on opetovano sve one, koji kane učestovati na skupštini, da pripomognu pošiljanjem starinâ ustrojiti izložbu.

7. Kao tajnike skupštine i odsiekâ skupštinskih pozvati će vieće za vremena nekolicinu skupštinarâ. Tajnici će se smatrati kao članovi skupštinskoga vieća.

8. Svaki se skupštinar može po svojoj želji upisati u jedan ili u više odsiekâ.

9. Skupštinsko vieće bira u prvoj svojoj sjednici iz svoje sredine predsjednika vieća i šestoricu članovâ u upravljajući odbor za čitavo vrieme skupštine. Nezavisno o tom, podieliti će se vieće u istoj sjednici prema broju skupštinskih odsiekâ na povjerenstva, dok se ne otvore odsjeci, koji će namah birati svoje posebne predsjednike i tajnike.

10. Upravljajući odbor vodi svu gospodarstvenu struku, te unutrašnje i vanjsko uredjivanje skupštine.

11. U upravljajući odbor spada okrom šestorice članovâ, izabranih po vieću, i blagajnik skupštine.

12. Predsjednici i tajnici odsiekâ, kao i tajnici skupštinski sačinjavaju znanstveni odbor skupštine.

13. Znanstveni odbor rukovodi svu znanstvenu struku skupštine i bdije nad pravilnim tečajem znanstvenih radnjâ.

14. Upravljajući i znanstveni odbor biraju si sami svoje predsjednike. Oni obdržavaju kroz cielo vrieme skupštine svaki dan sjednice.

15. Skupštinsko vieće i povjerenstva vieća sazivlju se po svojih predsjednicih. Svako je povjerenstvo vlastno birati iz sredine skupštinarâ takove učenjake svojimi članovi, o kojih sciene, da im je njihovo stalno sudjelovanje priekom potrebom. O takovih izborih izvješćuju predsjednici povjerenstvâ predsjednika vieća.

16. Sjednice vieća, zatim upravljajućega i znanstvenoga odbora te povjerenstvâ vieća obdržavati će se kod zatvorenih vratâ.

17. Sjednice škupštine ili su obće ili odsječne. U obćih sjednicah razpravljaju se svi priedmeti, odnoseći se na starine u obće. U sjednicah odsječnih vieća se o specialnih pitanjih, kako već zasiecaju u djelokrug ovoga ili onoga odsjeka.

18. Sve su skupštinske sjednice javne.

Opazka. Dopisnici časopisâ neka se obrate na upravljajući odbor, da dobiju posebna mjesta.

19. Predsjednike obćih skupštinskih kao i odsječnih sastanakâ imenuje za svaku sje-

dnicu napose znanstveni odbor iz sredine skupštinarâ.

20. Program svake sjednice, toli obćih koli odsječnih sastanakâ, ustanovljuje za vremena i za svaki put napose znanstveni odbor. Program sjednice izvješćuje se dan prije na vratih dvorane. Nijedno se novo pitanje ne može potaknuti u sjednicah skupštinskih bez predbježne odluke znanstvenoga odbora.

21. Vrieme svake sjednice, toli obćih skupštinskih koli odsječnih sastanakâ, uriče upravljajući odbor.

22. U sjednicah skupštinskih dozvoljeno je i ustmeno i pismeno referovati. Nu nijedan skupštinar nije vlastan govoriti ili čitati dulje od pol sata, ako li nije za to predbježno izprosio dozvolu od znanstvenoga odbora.

23. Sve razprave i učene prepirke vode se toli u obćih skupštinskih koli u odsječnih sjednicah na ruskom jeziku. Inostrani i slavenski učenjaci, nevješti ruskomu, čitaju svoje referade u onom jeziku, kojim su pisane. Za slušanje takovih referadâ uriču se posebne sjednice. Pravo uročitbe ovih sjednicâ prepušta se znanstvenomu i upravljajućemu odboru na temelju njihova uzajemna suglasja.

24. Iztražaji i saobćaji, priposlani skupštini kao odgovor na predložena pitanja, ustupljuju se znanstvenomu odboru te se (pretresuju) izpituju u povjerenstvih vieća, a jedan njihovih članovâ podnaša o njih izvješće u kojoj mu drago skupštinskoj sjednici.

25. Svaki skupštinar dobiva za svoju osobu posebnu ulaznicu za skupštinu.

26. Za tiskanje skupštinskih radnjâ izabire skupštinsko vieće posebni redakcionalni odbor.

(Dalje sliedi)

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 3. ožujka pjevala se prvi put Auberova šaljiva opera „Crni domino“ (Le domino noir). Još prijašnja uprava naručila je partituru te opere. Nu uvjeriv se, da tu mnogo proze imade, da se toj operi hoće izim dobra grla i vještačkog prikazanja, da tu pjevači moraju podpunoma biti vješti hrvatskomu jeziku, izbrisala je tu operu po predlogu ravnatelja opere g. Zajca iz repertoira i „Crni domino“ dodje u arkiv. Sadanjoj intendanturi svidjelo se potisnuti „Crnog domina“ na pozorište u prkos svim opomenam ravnatelja opere, vještaka i javnih glasila. Mi doduše ne očekivamo od „artističnoga“ pravca sadanje intendanture da će se osvrnuti na estetični sud kakova kritičara, jer svojeglavost osnovana tek na pustih mušicah neke nepojmive taštine ne pita, šta je pravo, šta li krivo, već jedino veli: Tako hoću, tako mora bit. Zato bijasmo u napried uvjereni, da će intendantura malo mariti za imena onih opera, koja smo više vremena u „Viencu“ naveli bili. Ali od hvaljenoga gospodarskoga veleumja intendanture nadasmo se, da će u interesu kazališne blagajne šta boljeg prikazat obćinstvu našega glavnoga grada, nego je maškarada, što je dne 3. ožujka t. g. u 7. na večer na našem pozorištu — recimo — pjevana bila. I opet velimo, da nam je dosadilo pisat o kazalištu, nu kraj takovih psihiatričkih pojava bilo bi grieh šutiti, jer ako je i gdjekomu milo eksperimentirat na polju domaće umjetnosti, to je nama mnogo draže imati valjano kazalište — a kraj naših glumačkih sila možemo ga imati. A podići treba glas zato, jer je, koliko smo obaviešteni, kod nas došlo do Hamletova pitanja „Bit ili ne bit?“ Zato ne shvaćamo slavne intendanture, kako može proti ravnatelju opere kr. zematjskoj vladi podnieti tajne pritužbe, a onamo silit ga da vježba „Crnog domina“. To nije nipošto plemenito. Ako sadanji ravnatelj suviše voli svojim glasbenim plodovom, može mu intendantura reći, te vaše opere ne će se ove godine pjevati, pa mirna krajina; al tko je iole nepristran čovjek morat će priznat, da je sadanji ravnatelj opere — ma i bio kadšto žive krvi — stvorio stalnu hrvatsku operu, jer radnja kazališnog diletantskog družtva od prije 30 godina ne stoji u nikakvu savezu sa sadanjim stalnim kazalištem. Bezsmrtni genij Lisinskoga moći će se tek sada veselit svojim umotvorom, koje je narod, ne malom žrtvom, nabavio za naše kazalište, jer će se uvjerit da njegova djela ne vriede samo za prvog pjesničkog zanosa budećeg se naroda, već i za vremena hladnijeg mirnijeg razbora. Nu na žalost upliću se u poslove našega kazalista simpatije i antipatije neke gospode. Mi o tom za sada šutimo, nu „zaklela se zemlja raju itd.“ pri čem ne mislimo upravo samo sl. intendanturu. Mi sve to gradivo kupimo i čuvamo za „kazališne zapiske“, koji će ako bog da ugledati sviet, al za sada molimo u interesu kazališne blagajne, da nam se više ne pojavi prizora u našem kazalištu, kakov je „Crni domino“ od 3. ožujka bio. Mi imademo dvostruko operno osoblje, „crni domino“ jest fina karakteristična glasba, gdje prve sile sudjelovat moraju, kad se već opera pjeva. A kod nas pjevahu tu malom iznimkom operu koriste i koristice. Hvala liepa na takovoj slasti. Šta je trebalo vrći na smieh marljivu gju. Ranglovu, koja ne ima grla za tu partiju, čemu početnici gćni Culifajevoj dati ulogu, čemu prko-

sito ćurlikanje majušne gčne. Potočnikove? A šta da kažemo o Elfortu g. Tercuzzi-a, o Julijanu g. Rangela? Ništa — ništa — ništa.

Pa tek odielo i dekoracije! Užasnije mješanice nevidjesmo. Čin opere pada u konac prošloga vieka. Nu naša uprava izvoljela ga je premjestit u 16. viek, u doba inkvizicije, plemićke orgije i ljubavnih sastanaka u odgojilištu, gdje ima i koludrica, jer se o „opatici“ govori — a sve to u strogom španjolskom Madridu! Mužkarci bijahu obučeni po 16. vieku, gospoje u zavodu kao sobarice 19. vieka. Dekoracija 3. čina bijaše upravo arkitektonička zagonetka. Kulise sa doričkimi stupovi i zavjesami od crvene kadife, prospekt soba 19. vieka s bajoslovnimi kipovi, crkvena vrata sa andjeli po rokoko-slogu Isusovaca, a sprieda ulazna staklena vrata vrtnoga salona. To je galimatias, to je babilonska kula. Lica svegakolikog občinstva potvrdiše nam, da je ova izreka istinita.

—r—.

Opet naši arkivi. U prošlom broju našega lista natuknusmo nešto o pismih bivših krajiških pukovina. Na to stiže nam od vrlo vriedne i poštovane ruke sliedeće pisamce: „Štovani gospodine! Morda pitate prekasno, kamo su preneseni spisi iz pukovinskih pisara u vojnoj Krajini. Ja Vas mogu izviestiti, da su prošle jeseni iz Ogulina, Otočca i drugih miesta puna kola dovežena bila u Karlovac, te prodana u dućane po 5 novčića funta, kako mi sami trgovci rekoše. Mislim, da ne bi škodilo kod ovih karlovačkih trgovaca opitati se i potražiti prije, nego li se ti spisovi širom svieta raznesu kao zamotci slanine, duhana, riba i t. d. Morda bi se dalo šta koristna spasiti. — — Kako vlastitim očima gledah, bijahu tabaci razne veličine i svi popisani i t. d. Toliko pismo. K tomu dodajemo još sliedeća pitanja: Je li vješto kakovo povjerenstvo pregledalo pukovinske arkive? Je li izlučilo za poviest važne i zanimive spisove? Jesu li ti spisovi gdjegodj sahranjeni? Kakovi spisovi bijahu prodani u Karlovcu po 5 novč. funta? Na sva ova pitanja znat će nam dakako najbolje odgovorit vis. krajiška zemaljska oblast u Zagrebu.

Glavna skupština Matice sastala se na t. o. mj. u narodnom domu. Predsjednik **M e s i ć** napomenu u svom govoru, kakvi su nam odnošaji i čemu se nadati imamo, spomenu težki gubitak, koji je nanesen sviem našim kulturnim zavodom smrću dra. **D e ž m a n a**, koji je riečju i činom najviše oko preporoda naše Matice nastojao! Zavapismo u jedan glas: „Slava mu!“ te uzdahnusmo za drugim takvim čilim boriocem i marnim radiocem, za takvom mladom silom, oko koje bi se mladež prikupljala, ako ikada dodje do složna nastojanja. U toj glavnoj skupštini bude jednoglasno prihvaćena preinaka prvoga §. novih pravila Matice hrvatske, kako ju je vis. vlada u najnovije doba putem dogovora zahtievala, te je tako uklonjena svaka zapreka davno već izgledanoj potvrdi tieh pravila. Za tiem budu izabrani u književni odbor prof. Vj. Babukić (opet) a pr. Tade Smičiklas (namj. pok. Dežmana iznovice) a u gospodarski odbor Andrija Uhrnik (opet) a Cvjetko Rubetić (iznovice). Mimogred napominjemo, da glavnica matice iznosi 27.265 for. 34 nč., glavnica zaklade Draškovićeve 26.663 for. 15 nč., napokon zaklada za izdavanje pučkih knjiga 29 for. 49 nč., a treba znati, da tima posljednjima dvima zakladama matica upravlja.

Umjetnost. Kamo ćemo smjestit slike, što ih je darovao Strossmajer? O tom se neki dan zapodjede u odličnu družtvu živo kreševo, komu povodom bijaše pismo iz Rima, neka za ime božje gledamo potaknuti ljubav za umjetnošću, jer čim se otvori naše sveučilište, da će nam trebati barem snimci uzornih umjetnina, bude li se samo htjelo razumievanje predavanja estetike. Govorilo se, da hrvatskomu velikodušju sbilja nema prigovora, da se je mnogo toga sabralo za ovaj i onaj narodni zavod i podhvat, pak da je vrlo težko istim darovnikom uviek dodijavati. U to dodje listonoša, i donese liepom rukom pisano pisamce i u njem 50 st., uz koju se svotu mlada Albertina barunica U. upisuje utemeljiteljicom svetojeronimskoga družtva. Tada reče netko iz družtva: „**S a m o b i t a k v e l i e p e r u k e m o g l e p r e k o n o ć s a z i d a t i u Z a g r e b u l i e p e d v o r e, k u d b i s e d o s t o j n o m o g a o s m j e s t i t i S t r o s s m a j e r o v d a r!**“ Ej, gdje su te liepe i podatne ruke i gdje je ono baš hrvatsko srdce i pregnuće, da se ruke slože, pak da se sgrada stvori!

— O Dežmanovu „**Č o v j e k u**“ moramo izpraviti posliednju našu viest glede ciene. Knjiga stoji 1 for. 50 nov. a ne 1 for. kako je rečeno bilo.

Izpravak. U članku „Skrajnje je vrieme“ u posljednjem broju uvukle su se dvie pogreške u imenih, koje molimo da se izprave: na str. 126 u drugoj alinei, stoje rieči: Preagnu i Giolta, a imade stojati: **O r c a g n u i G j o t t a.**

Dopisnica uredničtva.

L. M. u Rimu. Pismo od nas putuje na vaše ruke u Rim i naći ćete ga u ilirskom sboru sv. Jerolima, jer niesmo znali druge adrese. Pošaljite nam sve, što obećaste i fotografije i snimak.

Pjesniku „zlatnog stabla domovine“. Žalimo, da ne možemo tiskati ni jedne i druge pjesme. Medju brojem stihova i misli ne ima razmjerja.

Pjesniku „Mladena Bana i Nečven djevojke“. Javite nam što prije, da l' se vaša pjesma preradit i ugladiti smie.

Prijatelju pod Klekom. Budimo, budimo al još ne probudismo. Pitaju za vas, šta da svietu reknemo?

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 11. U Zagrebu dne 14. ožujka 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

GROB PRVAKOV.

Spjevao I. T.

„Oj kitna lipo na vrh strane,
Što nice k zemlji savi grane,
Što klonu listom kano dušom
I rosu jedva dočekanu
Postradav sama dugom sušom
Na travu sipaš poharanu?“

„„Posàvih svodak ogranaka
Na hrvatskoga grob prvaka,
Posàgnuh grane od milote,
Bijaše rodu otac, mati,
Usadio je mene tote,
Da pčele može u med slati.

I rosu sipam sa svog lista,
Na grobu nek se suza blista,
Jer žalim zemlju tog junaka:
Malícu takvih majke rode,
Izrodila se krv prvaka,
A vele bljedne čast gospode.““

„Oj kukavice, daj se mahni,
Što kukaš lipi toj na grani,
Gdje slavuj pjeva, pčele bruje?
Sramotiš samo naše drvo,
I goniš pčele i slavuje
Dotekle tamo malo prvo.“

„„Ej kukam, plačem noćnim mrakom
I kukam obdan za prvakom,
Jer nadjoše se izdajice,
Zatajiše ga za života,
Ocrniše ga nemilice,
Spomenuti je to sramota!

Ocrniše ga pokojnoga,
Izgrdiše ga do zla Boga,
Zaniekaše mu dušu velu,
Zaniekaše mu srdce veće,
A živu, kojih na opielu
Osvanut će vam uzkrs sreće!““

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

(Dalje).

III.

Dopipam u tmini svoju sobu. Na stolu nadjem kitu mirisna cvieća.

— To je od gazdarice, pomislim odmah čim mi jaki miris udari u nos. Kakva je to misao, po noći cvieće u sobu stavljati.

Opet mi se mela po glavi moja gazdarica sa svojom važnom stvari. Bit će valjda da joj sastavim kakovu molbenicu ili tužbu ili što slična, pomislim i s Irenom se bave usnem. Spavao sam tvrdo, dok me lagašno kucanje na vratih ne probudi. Ustanem da otvorim. Moja gazdarica sa pismom u ruci, lukavo se smiešeć, stupi u sobu, nazivajuć mi dobro jutro.

— Već pred jedan sat sam kucala, da vam predam pismo. Ta za boga već je podne. Vi ste valjda noćas kasno kući došli. To za vas nije dobro, vi ste mlad, valja se čuvati.

Uzmem pismo, da ga čitam. Bijaše samo uvijeno, a nezapečaćeno.

— Hvala vam za cvieće, rečem, legnuv opet; ali vas molim, da mi ga na večer ne stavljate u sobu; jer me od toga glava boli.

— Niesam ja to stavila, dodade ona dobrohotno, to je moja kći juče učinila.

Čitam pismo. Zapanjim se, pobliedim. Je l' moguće da sam se tako ludo ponašao! Kako je došla na tu misao!

— He, he, he nasmije se stara mesarica. Nieste se vi ludo vladali, nego su žene benaste. Čitala sam to pismo... nu ne zamjerite.... vidila moja kći žensku ruku, pa ju svladala znaličnost. Nu ništa.... tješite se, takve su vam udovice.

Pismo je glasilo:

— Dragi Stanko! Oprostite da vas tako zovem; nu jučerašnji je dan jedan od najvažnijih u našem životu. Ja se ufam, da sam u vama stekla najiskrenijega prijatelja. Pamtite: prijatelja!

Ljubav, što vaše mladjahno srdce za mene goji, ne može uroditi onim plodom, kojim biste vi željeli. Od ženitbe naše ne može nikada ništa biti. Ja sam to svomu pokojnomu tvrdo obećala, da se nikad udavati ne ću, i da ću samo za svoju djecu živiti. Nu tiem iskrenije bit će medju nama prijateljstvo. — Dodjite večeras na čaj k meni, bit će tu veće družtvo. Ja ću vas predstaviti kao najnovijega prijatelja, — — ali i najmilijeg.

Vaša prijateljica *L.*

P. S. Odrecite se svake nade, da će vam ikakovim sredstvom poći za rukom promieniti moju odluku.... Dodjite svakako večeras, govorit ćemo više toga o vašoj ženitbi. —

— Vi posve mudro radite, da se želite oženiti, počne opet moja gazdarica. Ta mlad čovjek, u najljepših godinah, k tomu bogat — liep, i moj je pokojni nekad bio tako liep — — — znate bogat baš nije bio; ali jak i pošten...

Ja se stanem brzo oblačiti i odlučim sve saobćiti g. Zoriću. On će me, mišljah, znati najbolje savjetovati.

— Vi ste dakle mlad, liep, pak bogat. Hoćete li svoju mladost potratiti ovako... ne oženjen...? Ali ne bojte se, brinem se ja za vas. Ta poznate moju Josefinu, zar nije pristala djevojka? Ja ju ljubim, ona mi je od sve djece najdraža... koga boljega da joj za muža nadjem nego vas, koj ste mlad, liep pak bogat! Vi ćete biti..... ona će sigurno odmah privoliti.... samo malo pričekajte, odmah ću ju dovesti.

— Josefino, Josefino! vikaše iza svega grla po kući okolo. Josefino, Josefino, ta gdje si?

Ne mogoh se od svega toga pravo razabrati. Ono pismo... prije bih se gromu nadao, nego takvu iznenadku.... to će se saznati, ona sigurno toga ne će zašutiti. Hvalisat će se pred svojimi prijateljicami, doznat će Zorićevi, doznat će Irena, ona će od tuge svisnuti... ja ću biti nesretan čovjek. A sad još i mesarica sa svojom kćeri. Stajao sam u sobi kao kameni stup.

U to sune u sobu opet gazdarica. Ah oprostite, počekajte samo malo, opet je nekamo otišla. Znate, mlada je.... ali zaboravite, molim vas, na tu udovicu.... poznam ja nju... ona se je sa svimi oficiri povlačila... pak nije ona...

— Draga gospo, prekinem ju ja sav uznojen od neprilike i gnjeva, sad ne mogu čekati — — — silni posao, — — — ali po podne, po podne. Tiem izletim iz sobe i ravno k Zorićem. Prije objeda bivala Irena u vrtu. Podjem, da ju nadjem i sve da joj izpovjedim. Nije bilo više oklievati, jer ako ona saznade prije za sve, što se je slučilo, nego joj ja rečem, ona će biti neutješiva, podvojit će o mojoj ljubavi.... a onda sbogom svi moji zlatni sanci.

To misleć podjem na vrt, kad li začujem Irenin glas iz sjenice. Razgovarala sa ritmajstorom. Strašna me želja obuze, čuti njihov razgovor. Prišuljam se, oni me ne opaziše: bijahu upravo ledjima prema ulazu okrenuti. Sakrijem se u grmlje i slušam.

— Zašto ste sinoć tako rano otišli od plesa? upita ga ona umiljato.

— Ne pitajte, Ireno, odvrati ozbiljno a uz to i sentimentalno Ernest.

— Ne znate vi kakova bura u mom srdcu bjesni... pogledam li u svoju budućnost....

— Nu što je s vašom budućnosti? upita ona nestrpljivo.

— Tek pričina,... sladki san, koj se nikad ne će izpuniti!

Jedan čas oba zašute. Onda će Irena tihim glasom: Smiem li vas pitati nešto, Erneste?

— Znam što ćete pitati, reče ritmajstor; nu čemu to... vi mi ne možete pomoći.

— Vi se meni ne pouzdajete, Erneste. Morate li baš preda mnom tajiti?

— Nikomu još odkrio niesam, ali vaša dobrota.... dobro dakle, znajte — ja ljubim.

— Vi ljubite! ponovi Irena, kao da joj je odlanulo.

— Jest, Ireno, ja ljubim najljepšu, najljubezniju djevicu na svietu, — a ljubim ju bez nade, da će ikad mojom biti!

— Koli ste malodušan! reče nakon kratke stanke Irena, stidno čupajuć cvietak, što ga je u ruci držala.

— Morda i to; nu ona je toli uzvišena nada mnom, toli nedostiživa.... moj vojnički stališ svemu je zapreka.... nesretna zviezda, koja si me zakovala u ovo sjajno siromaštvo! Ernest zastre rukama obraz.

— Mogu li, nastavi za čas, svoj uzor, svoj san, svoju božicu izvrći nesigurnosti svoga

života? Mogu li izustit pred njom svoju molbu, mogu li joj otvoreno i pouzdano ljubav svoju očitovati?

— Ubogi, ubogi Erneste! šaptnu djevojka na pola plačnim glasom. Oba mučahu jedan čas, promišljajuć, dok Irena opet tihim glasom ne upita: A jeste li sigurni, da i ona vas ljubi?

— Tko bi tako daleko i mislio! odvrati on kratko.

Irena se zažari. Sunčane zrake, što su prodirale u sjenicu, podavahu njenu licu čarobnu prozirnost, vidjala se krv, gdje se podiže od srdca u lice, a sitne suze obrubile joj crno oko mnogobojnim vjenčićem; bijaše kao alemi obrubljen dragulj.

— Vruće je, prene se najednoč ritmajstor; već je objedu vrieme. Ajdmo gore. Ona ustane mekanički i otrvši rubčićem mokro oko podje s njim.

— Jedna mi još nada ostaje, ne izpuni li se ona, — odluka je moja već otvorena.

— Kakova odluka? upita Irena naglo, pogledav mu plaho u oči.

— Pustimo to! reče, uzdahnuv duboko.

Odmaknuše. Kad sam mislio, da me već ne će opaziti, izadjem iz svoga skrovišta i podjem gore.

Stupim u sobu. Stol bijaše prostrt.

— Živio! reče domaćica. Vi ostajete kod nas na objedu. I profesora smo ostavili.

Bijaše mi to vrlo ugodno. Mogao sam motriti njih dvoje, a imao sam dosta razmišljati. Hoću li joj išto govoriti o tom, što mi se je sbilo, hoću li Zoriću izpovjediti, da ljubim Irenu i da mi je najiskrenija želja uzeti ju za drugaricu svoga života? Zašto sam slušao zlokobni taj razgovor? On mi je sve poremetio. Niesam znao, što da činim ino, nego da čekam.

Kod stola bilo je mrtvo, jedini je profesor govorio. Kad mu Zorić ponudi dobrodošlicu, uze sloviti govor bez kraja i konca, pun pustoslovica i svagdanjih nakitica, i sve je navraćao iz daleka, kao da će doskoro biti primljen za člana u obitelji, u koju se ovom čašom tek kao prijatelj prima. Ne znam jesu li drugi ovaj smisao shvatili kao ja, koj sam znao za njegovu nakanu. Irena, koja je kraj Ernesta sjedila, bijaše zamišljena i riedko bi koju rieč rekla.

— Sutra ne bude od našega majalesa ništa, gospodine profesore, reče majka.

— Kako to? Zašto? upita naglo profesor. — Ja sam već engažirao svoga kolegu, koj će nas voditi, nabavio sam si i provianta.

— Nije mi dobro, pak se bojim ne će biti niti liepa vremena. Sunce pripiče živo, biti će valjda kiše.

— Ni meni nije dobro, ni meni se ne će ..... drugi put, prozbori Irena.

Profesor bijaše očevidno zlovoljan. Pogleda na Zorića, ovaj slegne ramenima, kao da hoće da kaže: što ću vam ja!

— Takove su sve žene, napokon će se izkaliti profesor, — brzo se odluče a još brže odustaju. Ne ima nimalo muževna značaja. Površnost u znanju, nestalnost u značaju.

— Što vi to sborite, reče Zorić — spadate valjda i vi u onu kastu, koja hoće od žena načiniti mužkarce i učenjake? Vjerujte meni, žena je zato na svietu, da učini muža sretnim, i da svoju djecu dobro odgaja, a ne da bude opicom mužkarskom, koja hoće da sablju paše ili čak da razpravlja o corpus jurisu. Žena, koja se bavi znanošću, jest nesretna — i suvišna. Na moje poštenje, volio bi uzeti koketu nego učenu ženu! Kod tih posljednjih rieči lupi Zorić šakom o stol. On je o ženah uviek govorio s prezirom i ogorčenosti.

Ja sam očekivao, da će Radmanski pobijati tvrdnju Zorićevu. Guvernanta upiljivaše u njega oči, kao da očekuje pomoć za ovu pogrdu njezina spola. Nu on je buljio u svoj tanjur i šutio mramorkome. Ili ga je njegova mudrost iznevjerila, ili ne htjede protusloviti otcu s kogagod razloga.

Ne mogoh ipak zašutiti, što mi bijaše na srdcu. Ja sam se često prepirao sa Zorićem, braneć novije nazore, i on me zvao smušenjakom, koj će u životu uviek ostati nepraktičan.

— Ta argumentacija, gospodine, nimalo vam ne služi na čast, rečem napokon. — Ja ne ću reći, da žena poglavito treba da bude učena; nu neka svaka znade barem ono, što joj kao domaćici i majci znati treba. Neka bude inteligentna, ako vam se rieč „učena“ baš ne mili. Da je to stanje daleko od današnjega stanja naših žena, to ćete mislim dopustiti. A poglaviti razlog tomu jednostranomu odgoju jesu predsude, slične vašim.

Guvernanta pogleda me zadovoljnim pogledom i kao da mi zahvaljuje u imenu ženske stvari.

— Nu gospodin Zorić ne veli, da žena ne treba baš ništa učiti, dometne ritmajstor, — ali je sigurno dosta ako toliko znade, da može razumjeti, o čem mužkarci razgovaraju, da bude interesantnija. Njezino znanje neka bude pikantno, a ne duboko.

— Dà, dà, površno pikantno, frivolno, — dometnem ironički. — Onda se čudite taštini ženskoj. Uz takvo odgojivanje nastala je čitava ženska generacija, koja živi samo za „veliki sviet“ i misli samo na „romantičnu ljubav“. Pri tom pogledam na Irenu, hoću li joj u oku čitati kakav odgovor; nu ona kao da i ne sluša našega razgovora.

— Dragi gospodine, dometne guvernanta, — tuj vam je neki prilјepljivi apatični duh zavladao. Umjesto osbiljne i duhovite lektire čitaju romane, a umjesto košulja i čarapa

rezkaju od drveta košarice i etažere, prave papuče za ure, cvieće od papira, zeceve od pamuka, čak već i fotografije na porcelanu.

— Nu govorite si vi, što vam drago, svrši Zorić, — ja velim samo to: kad žene postanu učene kao mužkarci, bit će nesnosno na svietu, — pak amen.

— Na što ste vi došli! počme domaćica, koja je nerado slušala razpre ob ovom predmetu. — Od našega sutrašnjega majalisa na žensko pitanje! Ha, ha, ha! Nu smieh nije joj išao od srdca. — Ustajmo gospodo!

Domaćica ustane a mi za njom. Ireno, dederte što god glasovirajte! umoli ritmajstor.

Irena sjedne za glasovir te stane velikom vještinom i okretnošću igrati nekakove varijacije. To ropotanje po glasoviru stoput me već ljutilo. Sve se je urotilo ubijati duh djevojke. Istu razbistrujuću muziku umjeli su obratiti u duh ubijajuću makinu. Po vas dan škale i étude. Teorija glasbe, poviest njena, nauka o harmoniji, u obće razumievanje, — to je stvar kao suvišna, te dočim prsti neizmjernom brzinom uza znojno lice huče i buče po glasoviru, potresujuć živce, — ostaje duša pusta i ne taknuta. Obligatni pljesak nagradi vještu igračicu.

Za čas razstadosmo se. Ritmajstor, profesor i ja zahvaliv se domaćici podjosmo, profesor moleć još uviek, da idu na majales a ja misleć samo, što ću učiniti sa svojom starom mesaricom. Na odlazku šaptne Irena ritmajstoru: Ne bojte se, ja ću majci govoriti.

Što li to znači, bijaše mi nova zagonetka.

Nu za sad mi bijaše prva briga preselit se od mesarice. Najvolio bih bio poslat po svoje stvari služnika; nu treba ih spremiti u ladicu. Sakupim dakle sve sile, te odlučim poći kući, sve spremiti, i ako bi mi gazdarica opet zanovietala, pošteno ju izpsovati.

Došav kući ne nadjem nikoga. Posve mi odlane. Na stolu na papiru crvenom olovkom nadjem napisano:

— Mi smo u vinogradu, dodjite svakako gore; ili ako to ne bi bilo moguće, svakako nas doma čekajte, mi ćemo do sedam ili osam sati valjda kući doći. Govorit ćemo potanje o poznatoj stvari. — Pismo bijaše Josefinino; stara bo mesarica nije umjela pisati.

Napisat ću ja tebi drugačiju cedulju, rečem bacajuć svoje stvari naglo u škrinje, sav sretan, što se bez svake neprilike mogu riešiti nesnosne starice.

Preselim se u gostionu, dok si nadjem shodan stan, a na istoj cedulji napišem:

— Žao mi je, da nijednu od vaših želja ne mogu izpuniti. Stan je do kraja mjeseca plaćen, — mene više viditi ne ćete!

(Dalje sliedi.)

ALASTOR.

Od Percy Bysshe Shelley-a. Pohrvatio Fr. Ciraki.

Oj zemljo, more, zrače, mila braćo!
Je l' ikada mi narav naša majka
U dušu čuvstvo slila, da osjećam
Svu vašu ljubav, — ljubavlju ju vraćam; —
Je l' ikad rosna zora mi, il poldnev,
Il večer, kad u zlatu sunce sjeda; —
Je l' ikad polnoćni mi svečan časak,
Il dah jesenski suhim lišćem šušteć,
Il zima, što odieva sniegom travu
I krutim injem ogoljele grane; —
Je l' ikad čar mi pramaleća prvi,
Koj iz sna banuv, cjelove svud sipa;
Je l' ikad sve to meni milo bilo;
Pa nikada li svojom voljom niesam
Nit ptice, niti kukca, niti drugog
Kog stvora krotkog uvriediti htio,
Neg vazda milovo ga kao brata:
Tad prostite mi, što se time hvastam,
Te ostanite, što mi uviek biste!
O majko velog, nedokučnog svieta,
Sad pjesmu mi nadahni! — Tebe ljubim,
Ah tebe jednu ljubio sam uviek
I pratio sam tvoju sjenu, — zrio
U gustu tminu koraka ti skromnog,
A srdce mi i sada jošte preza,
Da zirnem u vir tajna tvojih velih.
Zar niesam postelj prostro si na groblju
Med ljesovi, gdje bilježi smrt zlobno
Sve silno roblje, što no ti ga ote,
U nadi, da ću tudjer čuti jedan
Bar glasak o teb i o tvojoj djeci,
Iz groba da će sablast koja ustat,
Tvoj glasnik, da mi kaže odkuda smo!
U tihih urah, noć kad samo vlada,
Ko sdvojan lučbar sjedio sam, koji
Za pustu nadu ulaže si život,
Pa sbiljne rieči i poglede sbiljne
Sa nevinom sam ljubom izmjenjivo,
Dok niesu suze i cjelovi skromni
Satvorili nam čar, koj istu noćcu,
Da tvoje oda tajne, silit umie.
Pa premda, majko, odkrila još niesi
Ah koprene mi sa svog svetilišta,
Dost-pusti snovi, kojih kazat ne znam,
Dost-čudne slike, roj svakakih misli
U duši niknuv, odkriše mi željnom,
Te ja sad vesel i bez strasti, kao
U skromnom lyra štono visi hramu,
Tvoj čekam nadah, majko, da mi žice
U skladnom skladu zaromone zlatne
Il dahom vjetra, il sa gore šumom,
Il burom mora, živog stvora glasom,
Il hymnom noći, ili hymnom dana,
Il pjesmom, što iz ljudskog srdca kliče.

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom.

Pod večer dne 12. prosinca g. 1812. bješe francezka vojska, vraćajući se iz nesretne ruske vojne, zauzela selo Bialu, ležeću blizu grada Jaroslava.

Ali zlo sam se izrazio, nije to već bila vojska, nego neka ogromna množina ljudi, svladanih gladom i zimom, utrudjenih putem, koga pogibelji i groza ne možeš opisati riečmi.

A možda i za ljude nije već shodno bilo nesretnimi ih zvati.

Bila je to množina bića bez imena i obilježja, bića bez srdca, duha i volje, smotanih nesrećom, označenih biljegom neizbježive propasti, bića samoljubnih, divljih, zlotvornih, spojenih i sdruženih medju sobom ne voljom čijom ili zapoviedju, već silom vlastite nesreće i dugom navadom.

Barem se je to, što sam kazao, moglo protegnuti na većinu tih nesretnika: jedva se je deseti njih dio mogao kako tako izuzeti odatle.

A kad se je taj mravinjak razsuo prostranom ravninom rečenoga sela, pokri ju kano skakavci, šireći oko sebe ništ, strah i trepet.

Selo je bilo dosta veliko, brojeće najmanje stotinu zaselaka, pak je ipak uprav u tren oka ne stalo svih gospodarskih sgrada, seljačkih koliba i gospodarskih dvorova: porušilo ih, razbacalo, spalilo.

Usahlo lišće i obumrlo drveće vrtova i voćnjaka stiže ista sudbina; plotovi, dieleći malene zaseoke seljaka, podjoše uništeni na oganj.

Veoma je malo seljaka hćelo i moglo dočekati dolazak te neuredne množine: sama bieda i nevolja bez hrane za težku i dugu zimu, sgureni starci i drobna dječica; pak se ipak nije drzka ruka uztezala oteti im posljednji komad kruha i posljednju krpu odjeće.

Ali stupimo usred toga ništećega mravinjaka.

Čudna, strašna smjesa odjeća, jezika i oružja udari ti namah u oči.

Bijaše ondje sva Europa, Europa opljesnivljela ne samo u obćenitih potezih, nego i u najmanjih crtah.

Uz crnomanjastoga, južnim suncem pocrnjeloga Napuljca, živa kreta i blagoglasna govora, stupa mršavi, visoki Jutlandjanin, blieda lica, mlitava oka i hrapava govora.

Do flegmatičkoga Holandeza, kojemu glad i muka nije mogla s punoga i okrugloga lica sasvim skinuti prirodjenoga rumenila, sjedi Ebranac, maljušan, slab, kano patuljak uz orijaša, kano život uza san: čini se, kano da je sudbina, sdruživši njih obojicu pred znaličnim okom motritelja, hćela sastaviti sliku i priliku djece vatrenoga juga i mrkoga sjevera.

Uz polabskoga Niemca, težka, oprezna mirna hladnokrvna za sve i za svakoga osim za sebe, mrka, šutljiva hiti posekvanski Francez, okretan, brbljav, dosjetljiv i sada, premda ga glad muči, i oštra mu studen cielo tielo potresa.

Domorodac se Povislanac prijateljski razgovara s potomkom starih Rimljana, s djetetom Abruca i Apenina, Brlinac i Vestfalac sa slavjanskim Dubrovčaninom ili provanskim Francezom, Biskajac s Litvancem.

I smjesa oružja i striliša bijaše isto tako čudna: davno je jur vojničku stegu, i onu mahinalnu, da tako reknem, jednoličnost kreta i reda, taj bič i čudo ciele Europe, zavedenu u vojski korzičkoga gorostasa, razvrgao i uništio glad, studen, sila ili slučaj.

Pa tako:

Ovdje stupa hrabri ulan s kopljem a bez konja, ondje pješak bez karabine a sa širokom ne znam gdje i kako dobivenom sabljom; topnika, oružana konjaničkom karabinom vodi brkati pješački strielac; barjaktar, vojnik stare straže, daje ruku vozataju; prosti vojnik gura častnika; s mladim firerom ili stražmeštrom uzporedo hoda gjeneral, grof ili baron, pobjednik u više bitaka, možda budući maršal ili knez.

Ali trebalo je poznati vrst oružja tih nesretnika, da ih možeš po odjeći razpoznati; ako si vidio kakovu uniformu, ta je bila tako poderana, tako na krpe potrcana, da je posve izgubila prvobitnu svoju boju i obilježje kamo li tek svetačnost.

Odjeća im je bila u obće tako čudna, tako divljim načinom različita, da si se, gledajuć ih, morao i nehotice smijati.

Tako pomislimo si sieda, golema i brkata vojnika u ženskom haljetku opasana šalom.

Drugi se je proti studeni od trideset stupanja ogrnuo platnenim kaftanom, dosižućim jedva do pasa, ljetnim kaputićem ili kratkim plaštićem od povoštena platna.

Ovaj, izgubiv ili dragovoljno baciv kosmatu granadirsku kapu, težki čako ili klobuk, pokrio je, pače omotao glavu otrcinom nekom rubca ili krpom, kojoj bi težko pogodio vrst ili boju; ili je oko glave svezao jastuk, koji kad se je poderao, to je vjetar svaki čas raznosio perje na sve strane.

Onaj se je pokrio debelom kudravom pustinom, kano ženska dragocjenim rubcem; drugi je oko sebe bacio caprak, jedini spomenik

izza dragoga si u mnogih bitkah druga konja; jagnjećim kožuhom, prebačenim preko sjajne gjeneralske uniforme, ponosio se treći kano djevojka novom modernom svilenom mantilom.

Bilo je i takovih, koji su se zaodjeli svećeničkimi odorami ornati i kapami; drugi opet ženskimi nakiti; neki su se obavili kopertami od vate, a opet neki su kano djetinje pelenice oko tiela omotali ciele komade platna ili sukna.

A ovi su bili sretniji, barem nisu drhtali od zime kano drugi.

Ali ako te je i snašla volja smijati se, namah te je i prošla, samo ako si jedan pogled bacio na onu svjetinu.

Ovdje se vuče utvara, prava sablast, izmučena gladom i zimom; ondje okostnica, o kojoj ne pojimaš kako je još mogla ruke i noge dizati. Ovaj hodajući grezne u sniegu do pasa, bori se malko, da se izvuče, ali ne mogući odoljeti, ukoči se u njem i tako ostane, jer se smrzne; onaj pako, izmučen putem od nekoliko tjedana, hoće da odpočine, pa sjedne, al i zadriema, zadriema ne probudnim snom… smrću. Junak kod Piramida, u Italiji, u Njemačkoj, gardista, koji znade poginuti, ali ne umie popustiti, pušta iz oslabljelih rukuh pušku: ruke, ukočene od mraza, ne mogu je duže držati; a ta je puška, družica njegove mladosti, družica i muževne mu dobe, kano što ju je primio, da Bonapartu kano gjeneralu pribavi pobjedu, i ubere lovoriku pod Mondovom, Marengom i Mantuom, tako mu je služila i za Bonaparta kano konzula i za Napoleona kano cara pod Austerlicom, Jenom, Ulmom i Wagramom: plače gorko stari vojnik, proklinje težku sudbinu. Baciti oružje, uspomenu tolikih godina, tolikih godina igračku, vjerenicu, nije li to bilo grozno, nije li to značilo, razstati se sa svom prošlošću, a za budućnost ne imati ništa, nego sramotu…

Ovdje za topom svojim ide topnik: što je za gardistu bila puška, to je za njega bilo ovo oružje: iz njega je smrt sipao i strah zadavao u trideset bitaka; iz njega se je nedavno, prije dvie godine, na veselo „živio“ odzivao veselom tutnjavom, kad se je činilo, da je moć cesara i budućnost Francezke utvrdjena porodom kneza, komu je već kolievka bila carskom krunom urešena: a sada su konji, top vukući, iznemogli, ter se samo velikim naporom prokapaju kroz zapuhe od sniega: dva padnu, a dva samo ostanu, ne mogu dalje vući; vodja zapovieda, da se razpregnu, i u druga kola zapregnu: nevoljni si vojnik tare suzu titrajuću u oku: ja te ne ostavljam, kaže sam sobom, pak oslabljelima rukama obuhvaća studeni tuč, sjeda do njega, zaogrće se u slabu odjeću i tako pogiba, pogiba, jer je studen preuzela tielo i ukočila ga, jer mu je sdvojnost odapela ostalu snagu; pak je ipak sretan, jer je poginuo bez sramote, nije vidio ljubljenoga oružja u neprijateljskih rukuh.

Kano što sam već kazao, tabora ne možeš okom pregledati: po njem vatre, hranjene suhimi cjepanicami i gredami od skoro raztrganih kuća, bukte plamenom i dimom, raznose nešto topline na okolo: k njim se primiče i pritište ozebla i gladna svjetina: čim je tko bliže, tim je sretniji. Ah, to je razkoš, koje ne bi dao za nikakvo blago, za nikakve časti, a što tekar kad se nadje koji zalogaj, ah, kakav je on stopram! Pržolica od nedavno pala konja, komad suha kod ognja jedva razmehčana kruha, šaka muke, bačena u mjedeni kotao, napunjen sniegom; žar ga grije premda težko, vojnik dosipava baruta, bit će mjesto soli, dolieva nekoliko kapi rakije, što mu je slučajno preostalo, pak ima jestvinu, juhu. Što će mu slastice parižkoga stola? Ne ima prispodobe. Nasladjuje se, razblažuje se. Sretnik, produžio je biedni život za jedan dan, prevario je glad za jedan dan.

Nu nije još tu ciela ogromna vojska sakupljena: širokim drumom — a drumom je ciela stepa, a medjom neke nepristupne močvare — siplje se mravinjak ili dvie vojske pod Platonom i Witgensteinom, sve to više ljudi: to je neizcrpiva rieka, strašna, ništeća, bučna; kod vatra ako se ne zametne namah bitka, a ono kletve, svadje, buka. Došljaci hoće da zauzmu mjesta prijašnjih naseljenika, nije moguće: ovi se brane odstupiti pa makar samo za col od vatre, čini im se od iste smrti teža obiet; novim doseljenikom treba ložiti nove vatre. Kako se bacaju na ostanke kuća nesretnoga sela, bacaju se, trgaju grede, pače ciele užižu kolibe: tako će još toplije biti. Što do kletva ili suza nesretnih stanovnika, tko mari za nje? Svatko misli na sebe, samo za sebe mari i misli.

U čas ne ima ni traga velikomu selu, samo požar praska, samo gust dim suklja pod maglovito, oblačno, i bez zviezda nebo: svadja je prestala, za to vika biva jača i divlja raznojezična krika, amo tamo zazuji i pjesmica, francezka pjesmica, jer samo je Francez mogao pjevati sred ovoga groznoga ništa, mogao je zaboraviti na svoje muke, na glad i studen, na razsulo vojske nasred trupala od drugova, prijatelja i rodjaka.

Vjetar žvižda, studen raste, primiču se nesretnici bliže k vatram, već se i vika pomalo utišava: kad na drumu opet štropot, hrzanje konja, zveket sabalja, razgovor vojnika; mnogi svraćaju oči na onu stranu, gledaju časak, pak hladnokrvno kažu:

— Maršal se Ney vraća s otražnjom stražom. Dà, moraju biti gladni i ozebli, ne zavidim.

Ali namah dodaje:

— Grom i pakao, treba biti na oprezu braćo; oni će nas hćeti odtisnuti od ognja.

— Onda ćemo na sablje, na puške, na bajonete: ovdje im ne ima mjesta, neka idu, kamo im drago.

— Dà, dà, neka idu, kamo im drago, što je nam do njih stalo, zar da se porad njih smrznemo? — jednoglasno vikne sva družba.

Otražnja straža, jedina nada vojske, nadodje taj čas, na čelu joj sam Ney glavom hrabriji od hrabrijih, kako ga je Napoleon zvao; grubo ga krzno pokriva, na glavi mu trouglasti klobuk privezan rubcem, a drugi mu rubac pokriva glavu sve do očijuh, a te oči sievaju, plamte u porazu i u nesreći istim onim ponosom, istom onom moćju uzvišenoga uma, kano što su nekoč plamtile na vrhuncu sreće pod Wagramom, Austerlicom i Jenom.

Pozva pobočnika, dade zapovied: pobočnik ju odnese u četu junaka — strašno Vive l' Empereur zagrmi, jer je ta zapovied bila svim po volji, po ćudi: tà sjahat će konje, odpočinuti, ogrijat se, skupiti snage za sutrašnje trude i bitke.

Ali gdje ogrijati se, gdje odpočinuti, to je nevolja; mjesta ne ima kod oganja, a za novu vatru ne ima drva. Maršal pomože tomu, zapovjedi trgnuti sablje, proćerati množtvo od nekoliko većih oganja: opet nastaje pravda, svadja, kletve, omo tamo puče i po koja puška; ali se sbude, kano što je Ney zapovjedio: šaka će njegovih junaka naći počinak, vatru, toplinu, to je i zaslužila — što njemu za druge vojnike, neka poginu ili se spase, kako znadu.

Odtisnuti od ognja nesretnici razidju se po taboru u velikih skupih, primaknu se gdje mogu, namjeste se po sniegu, jači se bore na smrtno ime, slabi pogibaju bez pomoći liečničke, bez zadnje utjehe svećeničke.

Al ni od maršalove vojske ne nadjoše svi mjesta pri vatri, osobito oni, koji su kašnje došli, što su bili ili oslabili od rana, ili izgubili konje, ili ne mogli na umorenih konjih tako brzo stići: stanje im je grozno, gladni ne nadjoše hrane, umoreni počinka, ozebli oživljujuće topline.

Medju ove nesretnike spadala su dva konjanička oficira, poznati je to bilo po širokih ušvih od pantalona i po ostrugah brenčećih na čizmah: odjeća im je bila čudna, smjesa vojničkoga s civilnim, dugi brci i brada mrazom pokrivena: obhadjali su tabor na razne strane, uzalud tražeći utočište, glad ih ujedno i studen trapi, premda im nije mogao oteti prirodjenoga veselja i dosjetljivosti.

— No, što će biti Ivane? eto biede, doći do ognja — nije moguće — reče jedan.

— Kušajmo ipak, — prihvati drugi — ondje desno vidim živu vatru, miris od pečenke doliće, allons.

Gusti skup od nekoliko stotina vojnika i oficira razna oružja okružuje praskajuće grede i krov, što su ga, ima tomu ura, strgnuli s bližnje sgrade: družba ta sretnika poče pri buktećem žaru tek ubita konja, a kad mu je vatra malko pripekla koju stranu, lakomo ju režu onako na sliepo nožom ili sabljom, kako tko može.

— Oj drugovi, odstupite na časak, dajte da se ogrijemo, oficiri smo ulanski, što smo s otražnjom stražom maršala Neya tekar došli.

— Ne ima mjesta, brate.

— Za čas ćemo odići.

— Pa da je samo za sekundu, ne može biti.

— Zar da se smrznemo?

— Ne ćete biti ni prvi ni zadnji, ognja malo, dosta zime.

Ali se dva oficira silom proguruju, družba se stišće i kune: siromašni došljaci, gaženi i gurani, moraju uzmaći.

Idu dalje, svigdje jih jednako dočekaju.

— Naopako, brate Mijo — reče brat bratu, jer oficiri su bili rodjena braća — niti nade ogrijati se.

— Još je i gore, što me rana počima boljeti, lahka je, istina, ali je ipak rana, danas se je jutro našla ondje na ramenu, mora da me je Kozak Platovov kopljem ogrebao, studen je bila, niesam osjetio.

— Meni su noge sasvim odrvenjele.

— Uprav kano i meni lice, da i desna mi je ruka drvena: borami nije šala, smrzla se.

— Tari sniegom, možda će se oporaviti.

Oficir tare, što mu snaga donosi, nije bila sasvim smrznuta, napokon se oporavi, onda reče:

— Izvrstna to stvar snieg, da njega ne ima, bieda bez kraja i konca, služi za oganj i za vodu ujedno.

— Ali što ćemo dalje uraditi? Kako ćemo noć provesti?

— Boga mi ne znam, mislim, da je dosta težko, da bar dočekamo jutro, na suncu je ipak toplije.

— Istina, osobito na talijanskom.

— Na španjolskom je još toplije.

— A proklinjao sam ga ipak često.

— Kano ja španjolsko u Sevilli, ondje je žega!

— U Napulju još veća, pomisli na sirocco, davi te.

— A u Sevilli solano, ne možeš podnieti.

— Vah, ne možeš podnieti: za Boga, noge ne ćutim, smrzla se.

— Stupaj, i to jako.

Brat Mijo stupa što jače, pak ipak ne ćuti, napokon počuti studen, dobra nada.

— Ali ne samo studen, već i vlagu. Moj dragi, uprav ćutim snieg. — Ogleda čizmu, veća polovica podplata bijaše odpala.

— Što da radim, Boga ti?

— Što ti ja znam?

— Odakle dobiti drugu obuću?

— U ulici St. Honoré u Parizu, ondje stanuje Sakowski, naš zemljak, ne imaš li novaca, daje na vjeru i trideset i šest franaka, šteta, što je malo daleko.

— Ej, ti se šališ, a ja nogu gubim.

— Pa što za to, naš gjeneral ne ima noge, pak ipak živi.

— Ali ima konja, ima svoju kočiju a ja...

— A ti ćeš ovdje ostati, pa što za to, motrit ćeš zviezde ili snieg, na izbor.

— Ali Ivane, opet studeno, čizama, čizama!

— Moje su ciele, ali znaš što, idi u tabor, sto koraka odavle leži smrznut švoležer, poznao sam ga po ušvih, uprav velik kano i ti, možda će ti pristati čižma.

— Idi sa mnom.

— Dobro — odoše.

Sbilja nadju smrzloga švoležera, hoće da mu s noguh svuku obuću, ne možeš, priklopila mu se, čini se, tielu, s njim srasle.

— A meni je opet studeno, strašno studeno.

— Prokleta tvrdoglavica, čizme mu za ništa ne služe, pak ih je ipak navukao, kano da ih hoće držati do sudnjega dana.

— Sve to studenije, sada već štiplje, trga.

Ivan se zamisli malko — zlo — za tim pogleda: — eh, kako se možeš pomoći, smrznuo bi se, da nije mene ovdje, imaš dva rubca na vratu.

— Dà, za što?

— Skini jedan, obavij nogu.

— Ta dà, istina.

I nevoljnik, da spasi nogu, ogoli vrat, skine rubac, pravi kašmir, ne modni francezki, već kašmir, pravo pravcato diete Tibeta, mehki, pahuljičasti: možda je nedavno resio vitak stasić kakove mlade ljepotice, kakove bogate kneginje ili grofice, izazivao pljesak mužkaraca, zavist ženskih glava, a sada grezne u sniegu, dere se, trga kano obojak brkata vojaka.

Braća odoše nekoliko koraka od smrzloga vojnika, iznenada stade Ivan.

— A dà, dobra misao!

— Kakova?

— Onaj smrzlac ima na sebi kožnati ćemer, širok.

— Pak onda?

— Moja kabanica ne pristaje k tielu, vjetar uvjek puše izpod nje, kad se opašem, izvrstno.

— Istina.

Skinu ćemer s trupla, bio je težak, nekoliko funti barem.

— Što ima u njem? Svakako bar do trideset fišeka, a možda i bakrenih su-â nekoliko pregršti.

— Da vidimo.

Uzmu ćemer, stresu, skoturalo se zlata barem tri šake, samih luidora.

— Ha, ha, gospodin je bio dobar gospodar, jamačno blagajnik ili kvartirnik regimentski, mislio je borami za budućnost, providio se za nju, i smrznuo.

— Toliko zlata, divna li sreća!

— I te kakva! Da ga imam u Parizu.

— A ja kod kuće.

— Mogao bih veselo življeti kao Junot, barem pol godine.

— Meni bi bilo za cieli život, kupio bih imanje.

— Živio, dobra misao, išao bi za plugom i nadgledao mlatce, liepa zabava za vojnika.

— Kako za koga, svatko ima svoju voljicu; liepo je ratovati, ali duše mi ljepše mirovati, ja uviek sanjam o imanju, svojem dakako.

— I o tucetu djece, i o ženi, i.... ali čemu vrieme tratiti, kašnje ćemo o tom govoriti, hajdemo.

— A zlato?

— Da je to kaša, ili barem baškot, uzeo bih, ali tako je to samo suvišan teret, zebe...

— Istina, allons!

Ostaviše zlato onako, kako se je skoturalo u snieg, i odoše. Večer je sve to tamnija, vjetar puše sve to jače, oba brata idu od vatre do vatre, od skupa do skupa, odasvud ih odtiskuju, gnjetu, gaze, napokon izgubiše svu nadu okriepiti se toli potrebnom toplinom, i tako idući dodjoše do bivših plotova selskih, i ugreznuše u sniegu do pasa.

— A što sada, Ivane? — zapita brkati brat Mijo.

— Što ti ja znam? Treba smrznut se kano i drugi.

— Fi, ružne li stvari smrznut se, kad si sproveo svu španjolsku vojnu, prešao Soma-Sieru: znaš li, imenovali su me baronom?

— Doista?

— Skupa s Chl* i Kl* jesam imenovan, cesar je vlastitom rukom podpisao.

— To si ti sretan, meni je samo dodao kokardu legiji.

— Kada?

— Ondje po onoj bitki — pokaza rukom k iztoku: — huj, borilo se; pomisli si, taneta su se sav dan sipala kano tuča; tri smo puta udarili na topove, četvrti smo ih tekar osvojili, polovica je oficira poginula. Cesar dojaši, po ramenu me potepta, i reče: — hrabar si, svi su Poljaci hrabri, ljubim vas, ti ćeš dobiti legiju.

— Sam Cesar! to je liepo, možeš se sigurno nadati promaku, jamačno na majora, zavidim ti, šteta samo, što je tako studeno.

— Studeno, studeno, vratimo se u selo, ovdje je snieg do ušiju.

— Barem grob ne će biti težak, kup sniega, sačuvat ćemo se do proljeća.

Zakapaju se u zapusih, sve to dalje, sve to dublje, napokon im ne stane snage. Ivan stade malko na mjestu, pogladi brkove, brci su svi bili mrazom i ledom pokriveni.

(Dalje sliedi)

POUKA.

Naravoslovno i liečničko stanovište prema sadašnjem školstvu.

Na sastanku liečnika i naravoslovaca, koj se je jesenas u Wiesbadenu obdržavao, potaknuto je medju mnogimi ostalimi znanstvenimi i praktičnimi priedmeti po tajnom savjetniku Snellu iz Hildesheima veoma važno pitanje u pogledu potrebitih reforma na polju školstva sa gori naznačenoga dakle liečničkoga gledišta.

Mislim, da ne ću pogriešiti, ako ovim u kratko izcrpim najvažnije nazore iz obširnoga naravoslovnoga referata. To se pitanje tiče upravo životno ne samo nadležnih oblasti, nego svakog naprednog otca i svake brižne ljubeće majke, pa upravo i cieloga za napredkom i pravom oplodjujućom kulturom žudećega naroda.

Naravoslovje napreduje neumorno po svojih vječnih zakonih, koji cielim svietom kreću, te na najnježnije čestice tjelesa djeluju. Po duhu ovih zakona, koji su posve obćenite vrsti, moralo bi se svako stanovište praktičnoga života ravnati, budué su ti zakoni samo proizvod iz motrenja njihovih djelovanja. Medjutim ne upliva ni još danas naravoslovje u naš praktičan život u onoj mjeri, u kojoj bi mu to po njegovu razvitku dolikovalo. Navlastito ne djeluje plodno na odgojivanje i nauku naše mladeži. Školstvo uredjeno je po slučajnih, vanjskih potrebštinah, a najmanje je na znanstvenih načelih osnovano; načinu pouke manjka većim dielom svjetlo točnoga motrenja i pomne prispodobe. Toga radi prieti našoj mladeži pogibelj u njezinu razvitku, što se sasvim zapušta obzir na tjelesno usavršivanje. Ta se pogibelj u ubće samo naslućuje, te kao móra na družtvu tišti i neko nesigurno i neugodno čuvstvo uzrokuje, ali svaki naravoslovac vidi i razpoznaje uzroke te pogibelji bistrim okom, te mora da svom moći proti njoj djeluje. Blieda lica i prerana boležljivost mnogih naših mladića i djevica nevoljni i ozbiljni su svjedoci pogriešnih naših načela odgojenja; sve to češći slučajevi užasnih nervosnih i duševnih bolesti strogo nam nalažu, da se to zlo iz koriena izkorjeni.

Mnogi tvrde, da je napredak u kulturi i civilizaciji glavni uzrok, što nam čovječanstvo u tjelesnom smislu malakše i tobož nazaduje. Tomu nije tako. Dapače moramo se ufati i nastojati, da nam što viša kultura i izobraživanje budu dovodioci k pravoj i savršenoj sreći, pa da na put stanu onim zaprekam, koje nam podpuno postignuće toga uzvišenoga cilja zapriečuju.

A da se ta svrha postigne, treba da prije svega obrazovanje mladeži u obzir uzmemo.

Kao najvažnije poluge toj zadaći imali bi ovi nazori u sliedećih točkah uvršteni služiti:

1. Način podučavanja treba da bude **što moguće jednostavan** a uz to koncentričan i nipošto raztrešujući. Veoma škodljivo je gomilanje učevnih priedmeta, koje u srednjih školah obsiže 4—6 jezika uz isti broj realnih priedmeta. Želja, od svih znanja vriednih struka po nešto mladeži do znanja staviti, sasvim je umjestna, nu ne smie se mladjani mozak preobteretiti tolikom množinom preraznih priedmeta, kao što sada biva. Ta i mi starci moramo, da se još sveudilj učimo i to tako dugo, dok u nas života imade, te hvalimo Bogu, ako nam škola ostavi toliko sile i volje, da se što više usavršimo.

2. Nauka mora da bude **zorna i što bistrija**; naukom stvorene predstave moraju da budu točne i oštoumne. S toga se preporučuje, kao osobito koristno, djelovanje na oko, koje je najprikladnije ćutilo, da što točniji utisak primi i tako trajnu korist crpi. Nastojte dakle, da se zorna obuka što bolje i savršenije razvije.

3. Nauka neka napreduje po **pravo ustanovljenih dušoslovnih načelih.** Duh naš prima i shvaća po strogo nepromjenjivih zakonih vanjske utiske, te si iz njih preustroji pojmove i predstave. Za nauku najvažniji zakon jest zakon o spojitbi pojedinih pojmova i njegovih redova. Osamljeni pojmovi bez potrebitih sveza ne mogu služiti za podlogu duševnim radnjam; sa točno i čvrsto spojenimi predstavami i pojmovi kreće se duh slobodno i lahko. Na tom se zakonu navlastito temelji bistroća ili tmina mišljenja. Upravo proti ovomu zakonu najviše se kod pouke grieši. Drugčije se nebi mogao u školah taj pojav protumačiti, kako na primjer u matematici veliki dio učenika tako zaostaje, da više nije u stanju predavanje učitelja shvatiti i razumjeti, nego si mora samo površno mekaničkim načinom za kratko vrieme zapamtiti stavke i formule algebre i geometrije. Savez predstava i pojmova jest i onako jedina vještina u mne-

monici. Svaki osamljeni pojam naliči suhu listu, koga najmanje povjetarce odpiriti može, dočim svezane predstave naliče velikoj sa stablom čvrsto sraštenoj grani.

Upravo kod darovite djece djeluje zanemarenje ovoga zakona najškodljivije, jer se kroz pojedine ne vezane i ne spojene pojmove posvemašnji poremetjaj duševnih predstava prouzrokuje. Ona djeca instinktivno osjećaju, da se kroz zlostavu njihove duševne shvatljivosti slabe najbolje i najvrednije moći njihova uma, pa se silno opiru tomu.

4. Nauka neka bude umjerena. I protiva tomu se osobito grieši: Zar nije to ne čuveno, da se djeci nalaže, da uz 5—6 sati trajuću školsku nauku na dan još kod kuće 3—4 sata u nauci rade?!

Ovo preobterećivanje kućnimi zadaćami, koje imadu često nadoknaditi mane i nedostatke školske probudjuje u svakom obziru naše najžešće nezadovoljstvo sa današnjim naučnim sustavom. Ovakovim mekaničkim zapremanjem cieloga dana unapredjuje se kod mladeži površna mlitavost, te se svaka posebna prirodjena darovitost u svojem razvitku prieči.

Još su gore nam liečnikom poznate mnoge pogibelji za mladjahan život i zdravlje tako preobterećenih učenika, kojim se i moralne štete pridružuju. Ove sastoje u tom, da tako mučeći se savjestan učenik gubi svaki uzlet duha, a nesavjestan učenik nastoji učitelja prevariti, pa se već rano demoralizira. U tjelesnom pako smislu počima probava i kroz to cielo tielo slabiti, a najviše trpi mozag i živčevlje.

I isti su časoviti uspjesi takove neumjerne nauke samo illusorni, jer se njimi snaga duševna za svaki daljni napor lomi.

5. Kod nauke treba da se uz duševne sile jednako i uzpored razvija i kriepi tjelesna snaga. U drevno doba dosinuše se tadanji klassični narodi izvršivanjem ovih načela onoga krasna sklada svoga kulturnoga života. U srednjem je vieku pretjerano natražnjačtvo svaku tjelovježbu od nauke odlučilo, dok se nije početkom ovog stoleća gombanje počelo s naukom spajati. Sada se već posvuda nastoji uvesti gombanje kao obligatornu pripomoć nauci; nu odgovara li stanovište pouke u tjelovježbi onim zahtjevom, koji treba da budu prema gledištu čovjekoslovnom i zdravstvenom?!

O postupičnom podučavanju pojedinih učenika, kao ni o ljubežljivom njegovanju ugladjenije i aestetične tjelovježbe u obće ne ima ni traga ni glasa. Gombanje tjera se sada samo na takav način, da mjesto dobre volje i veselja kod mladeži upravo protivno izvadja. Tako se često sbiva, da se mladić poslije desetgodišnje tjelovježbe, kad stane svoje vojničke dužnosti izpunjavati, mora tek pristojno stajati i uredno koracati učiti. A kod djevojaka još se više ta zadaća zanemaruje. Učenje plesanja t. j. aestetična tjelovježba, koja bi imala tielo kriepiti i plemenito mu držanje podieliti, na današnjem svojem stanovištu samo je dressura za plesne zabave.

Tako nam kod čitavog obučavanja manjka onaj liepi sklad, koj bi u velikoj mjeri sposoban biti morao, duševnomu razvitku ublažiti preveliku jednostranost, te tako uzpostaviti opet ravnotežu medju izobraživanjem, čuvstvom i slobodnom voljom.

Ovi navedeni zahtjevi najbitnije su podloge za reformu obučavanja, koje se doduše mogu još nadalje izvesti i sa drugih gledišta razložiti, nu svaka stroga i duboka obnova našega načina obučavanja mora se nepobitno temeljiti na gore iztaknutih načelnih točkah.

Završujuć moramo priznati, da imade u našem narodu veliki broj učitelja, koj duboko i živahno osjeća što skoriju potrebu reforma na polju podučavanja. Mnogim služi primjerom izobrazba drevnog doba, gdje je u svem kod odgojivanja mladeži liepi sklad vladao! To se dakle punim pravom možemo još više od naše vrhovne nastavne oblasti nadati, da će ovako blagodatnu reformu naših škola što skorije izvesti, koja će posredno unapriediti najsvetije svrhe obćinstva. Jer samo iz izvrstne i oplemenjujuće škole proizlaze odlični gradjani, koji će u ne ograničenoj ljubavi i štovanju zakona i poredka svakoj prostoj sebičnosti i raztvarajućoj strasti najčvršćim štitom biti.

Mi pako liečnici, koji smo navlastito pozvani, da bdijemo vrhu duševnog i tjelesnoga zdravlja našega naroda, obvezani smo iztraživati svaki škodljivo djelujući uzrok, da se što brže odstrani, mi smo takodjer ovlašteni za ovo postignuće našim strukovnjačkim mnienjem i temeljitim savjetom vladi i narodu u pomoć priteći. I to smo ovime učinili.

Dor. Č.

Gavan varalica.

Istinita crta iz amerikanskog života.

(Konac.)

Tri godine dana bješe minule, dok se taj uspjeh polučio, i tek 19. studenoga prošle godine doživi grad New York veliku radost vidjeti, kako je zakon smrvio največega neprijatelja obćine. Rečenog dana bješe sve obtužbe predložene poroti, vrlo strogo sastavljenoj. Ne bijaše dvojbe o krivnji tuženika; radilo se o tom hoće l' ga porotnici u obće proglasiti krivcem zlorabe i mita, ili hoće li o svakoj točki o sebe odlučiti. U prvom slučaju ne bi bio sudac po zakonu mogao suditi nego na jednu godinu tamnice i globu od 200. dolara; u drugom slučaju mogao je za svaku točku dosuditi tu kaznu.

Poštenje održa pobjedu i na radost svih čestitih gradjana prionu porota uz drugo mnienje, te proglasi Tweeda krivcem zloporabe i podmitbe u 102 slučaja, pa da je sudac po tom krivcu dosudio najveću mjeru kazne, bio bi „Boss“ morao čamiti 102 godine u tamnici i platiti globu od 255000 dolara — t. j. Boss bi bio morao tamnovat do svoje smrti i više.

Sudac Noah Dawis odluči, da će se dne 22. studenoga proglasit osuda. Dvorana bijaše dubkom puna. Sudac sjede za stol. Malo zatim dopratiše dva šerifa „Bossa“ Tweeda. Krivac posadi se uza svoje branitelje. Silnim novcem znao je kupit najčuvenije pravoslovce i svatko čudio se je punim pravom, kako su Dudley Field, sudac Fullerton, John Graham, ljudi inače vješti i vrli obranu takova zlotvora primiti mogli. Prije znao je Boss, uzdajući se u svoje slavne branitelje, u svoje grdno bogatstvo, pred sudom iznositi veselo lice, kan da će sve zapreke svladati. Nu čuvši odluku porote, klonu duhom, a taj čovjek, uzprkos vieku od 66 godina krepak i jak, stajaše pred sudom satrven, uništen. John Graham pokuša još jednom osujetiti presudu, tvrdeći, da je albanski parlamenat počinio čin nezakonit sastaviv odbor revizora, komu je Tweed članom bio, te kao takov varao i krao; da dakle njegov branjenik za čine počinjene u nezakonitu sboru odgovarati ne može. Nu sudac odbi taj prigovor kratko i jasno. Sad pokuša Graham pobijati odluku porote prigovarajuć, da sud smie tuženika samo u obće radi zlorabe ne pako radi pojedinih točaka iste suditi.

I taj prigovor pobi Dawis obširnim temeljitim odgovorom. „Da su porotnici,“ — tako završi svoj govor — „tuženika proglasili naprosto krivcem zlorabe, to mu ovaj sud, premda je Tweed ukrao više milijuna dolara obćini, ne bi mogo dosuditi nego upravo smiešnu kaznu od jedne godine zatvora i globu od 250 dolara. Nu odluka porote podieli sudu veću moć, a ovaj će je vršiti mudro i pravedno, obzirući se, koliko je povriedjeno bilo javno blagostanje, imajući pred očima, da ta kazna i drugim zlikovcem primjerom služiti ima.“

Na zapovied suda dignu se Tweed polagano. Ne nadana promjena sreće bila je 66 godišnjega starca, prije tri godine vladara grada New Yorka a danas prostu varalicu, porušila; bezočno smionstvo ostavi ga posve. Upitan, imade li iztaknut kakov razlog, s kojeg se sud o njem ne bi suditi mogao, odvrati skoro bez glasa: „Ne imam“.

Sada ustade sudac Dawis očito dirnut, te progovori; „Vilime Tweed! vi stojite tu pred porotom dvanaest poštenih muževa, ubiedjen sa ne brojenih zločina. Da ste vršili dužnost svoju prema narodu, bijaše vam prilika dovinuti se najviše časti, najveće slave u državi. Nu vi ste volili moć i vlast, povjerenu vam od obćine zlorabiti načinom sramotnim, nepoštenim, zlopakim, kakvoga nije dosele čula poviost civilizovanoga svieta. Imali ste braniti narod, oplienili ste ga; imali ste čuvati javnu blagajnu, koju vam povjeri narod i zakon, a vi ste tu blagajnu razbojnim načinom razbili, da grabitê za sebe svojima rukama, što više da i ortaci vaši namire groznu lakomost vašu, i jasno je dokazano, kako se stvorila ciela, promišljena zavjera, da se oplieni do kraja blagajna gradske obćine. Grieh bi bio i časak slutiti na to, da se vašom osudom radi progoniti bud kakvu osobu, bud političku stranku; vaša je osuda posljedica toli jasnih dokaza, toli ne oborivih svjedočba, da ne bi ni jedna porota toga svieta bila mogla izreći drugu odluku, nego što ju izreče ona po pravdi i pravici. Za sve razprave do ovoga časa bijaste mirni, vedri, kan da vam se ništa u grieh upisati ne može, al svakomu je vaša opačina jasna bila, svatko je znao, da taj hinjeni mir nije nego drzovito pouzdanje u svemoć vašegâ blaga, vašega mita. Sud neka sada rekne svoju osudu, kako ju zaslužiste.“

Sud izreče 12 godina tamnice i 12000 dolara globe, a to znači za starca od 66. godina tamnovanje do smrti. Jaka straža odvede Tweeda. Došao u pisarnu šerifa pade na stolicu kao bez sebe. — Branitelji radili na sve ruke, da se odgodi ovrha osude. Badava. Ni jedan sudac ne htede podpisat obustave.

U jutro dojduće nedjelje zatvoriše se za Tweedom vrata državne tamnice Tomb. Al i tuj se vidjelo, šta novac može. Šerif Brennan bijaše za čudo blag prema zločincu; dozvolio mu dapače, da smie na dan 27. studenoga — t. j. godišnjicu postanka republike, sa svojom obitelji proslavit za puncatim, razkošnim stolom. Nu tomu veselju bude brzo kraj. Glavni državni odvjetnik Bartlett odredi, ukoriv preblagoga šerifa oštro, da se zlikovac imade odmah odpremit na dosudjeno mu mjesto. Tako morade zorom 28. studenoga svemogući nekad Boss Tweed pred silnom svjetinom popeti se na kola, da bude odveden u državnu kaznionu na Blackwel Islandu. Ondje upitaše ga prije svega po običaju za zvanje, viek i vjerozakon. Reče im, da je državnik, odgovori im ponosito, da ne ima vjerozakona. Ostrigoše mu kosu do kože, odjenuše ga u kazneničko odielo, pa kad se je bio oprostio od sina i prijatelja, strpaše ga u samotnu izbicu. To je kraj slavnog milijunaša.

Prije no svršimo crticu, ne smiemo Tweedu uzkratiti pravedne primjetbe. Nikad, ni za trajanja parnice nije Tweed ma ni riečcom odbio krivnju na kojega od svojih ortaka. I svoje pristaše, i sve zastupnike države Albany,

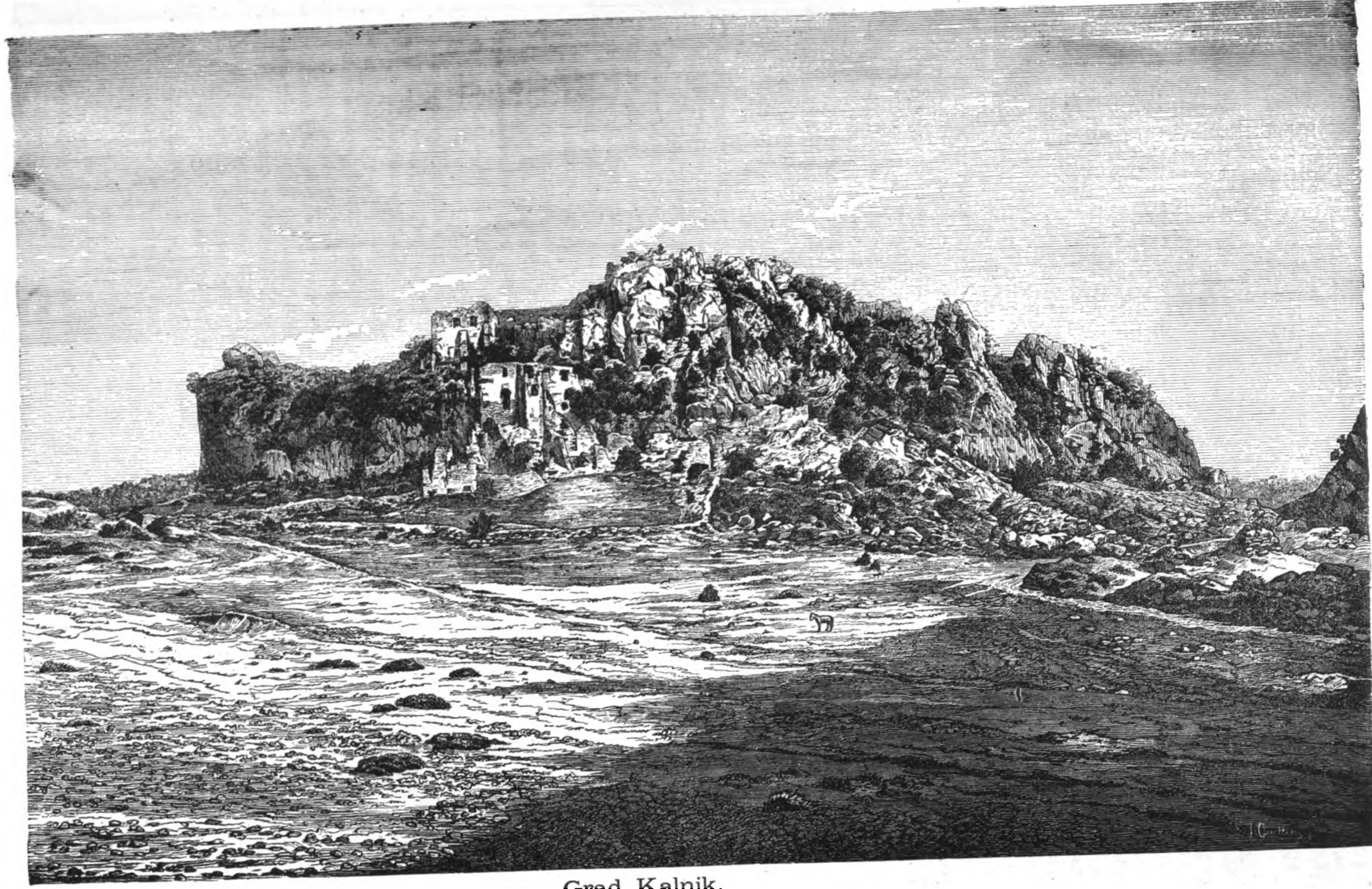

Grad Kalnik.

podmićene njegovim novcem, i stotinu velikih i malih činovnika po cieloj Uniji mogao je izdati kao sukrivce svoje, te time ih uništiti. A to bi bilo i posve naravski, jer znâjući, što ga čeka, mogao je svietu dokazati da nije sam jedini zlikovac, da nije gori od drugih. Ali Tweed je šutio. Samcat prkoseći ubojitoj buri, šuteći o zločinih svojih ortaka, koji stranom kukavno pobjegoše, stranom plien svoj zakloniše, propade „Boss.“ U tom ima nešta velika, plemenita. Uvaži li se k tomu koliko odvažnosti i krepčine, koliko naravskoga dara i vještine vladati svjetinom, koliko sposobnosti za upravu i vladanje da je u toga čovjeka bilo, mora se zaista požaliti, da u toli znamenita, vješta i oštroumna čovjeka nije bilo ni mrve ćudorednosti. Bio je jedan od onih darovitih i sjajnih al i kukavnih i bezdušnih karaktera, kojih je naša zemlja žalibože puna. Što više: U Tweedu driemao je zamet velika muža, al ne imajući poštenja, postade velikim zlotvorom. Mogao se je popet do najviših častih, što ih imaju sjeverne države, al se pope na kazneničke kola, da zaglavi kao prosta varalica u zabitnoj izbi tamnice.

S dva razloga je ta parnica znamenita. Za prvo dokazala je, da porota nije spala na pustu lakrdiju. Sbilo se mnogo toga, po čem je sve više ne stajalo vjere u porotu. Ova nam parnica dokaza, da porota valja, kad su porotnici pošteni, sudac pravedan, da se na taj način i najsilniji zlikovac smrviti može.

Za drugo uči nas ova parnica, da se u ovoj zemlji ne stiče trajna stalna sreća himbom, kradjom i prievarom; a taj nauk vriedi zlata za tisuće i tisuće ljudi, koji sliedeći izgled „velikoga Bossa“ rade u brzo obogatiti na trošak obćine, koji misle, da se ne izplaćuje poštenje u javnom zvanju, već da je svakomu činovniku slobodno što više, što brže oplieniti državu i narod, a napuniti sebi kesu.

Prije tri godine stajahu apoštoli toga nauka čvrsti kao gvozdeni stupovi, te dokazivahu svojim uspjehom prividnu istinitost svoga lažnoga evangjelja. A danas? Raznio ih vjetar na sve krajeve svieta, da je istinita stara rieč: Bog ne plaća svake subote. Nadajmo se, da će tužni konac Bossa i njegove družine biti ponukom, da se zloporabe činovničtva izkoriene i uprava valjano preustroji, jer toga treba Uniji više, no ikojoj civilizovanoj zemlji svieta.

Po časopisu „Evrope“.

Veliki Kalnik.

(Sa slikom).

U županiji križevačkoj sred brdina Vukleca i Vranioca stoje na golom vršku sv. Katarine razvaline velikoga Kalnik-grada i podalje nad selom Riekom mali Kalnik. Ta dva grada, stojeći u romantičnoj okolici sa liepim vidikom, a okruženi na okol seli prastare obćine slobodnih kalničkih plemića, odlikuju se svojom starinom i važnošću u poviesti hrvatskoj. Na najvišem vrhu velikoga Kalnika stajaše crkvica sv. Kate gradjena u romanskom slogu kao i cieli grad, po čem se može suditi o njegovoj starini. Sva je prilika da je taj grad stajao već za dobe domaćih vladalaca, jer čim zasjedoše Arpadovci na priestol hrvatski spominje se odmah i Kalnik grad. U XIII. vieku spadaše Kalnik pod vladanje knezova okićkih a navlaš Dinka Okićkoga, bana hrvatskoga, koj taj grad na dar dobi g. 1221. povrativ se sa kraljem Andrijom II. iz svete zemlje. Dvadeset godina poslije prodade Jaroslav okićki grad Kalnik Kolomanu Arpadovcu, vojvodi ciele Slavonije. Za vrieme tatarske navale branjaše Filip Bebek junački kalničke zidine i tu budu divlji azijatski čopori prvi put potučeni. Filip bude od kralja Bele IV. zato obilno nadaren, i u darovnici spominje se Kalnik kao najvažnija vojna točka kraljevine Slavonije. Ujedno dobiše kmetovi okolo Kalnika za svoje junačtvo plemenštinu i osebne povlastice kao slobodna obćina. Sve do g. 1270. bijaše veliki Kalnik kraljevskim gradom, te vladahu na njem s veće strane hrvatski banovi ili kalnički župani. Kad je Stjepan V. sjeo na kraljevsku stolicu darova Kalnik banu Rolandu za njegove zasluge u ratu proti Tatarom i Fridriku austrijskomu. Ali već 1291. spade po smrti Matije Rolandovića Kalnik opet u kraljevske ruke.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća arheologijska skupština u Kievu dne 2. (14.) kolovoza 1874.

(Dalje.)

II. Program arheologijske izložbe.

(K. §. 6. pravila skupštinarskih.)

Prva čest: A) Izložba obćeslavenska:

I. Arheologijska bibliografija. Bibliografske viesti o svih istraživanjih, tičućih se starožitnosti svakoga slavenskoga plemena.

Kritično razsudjivanje najglavnijih dielâ o arheologiji slavenskih narodâ.

Naznaka izdanih narisâ starih spomenikâ.

a) Arheologijske ekskurzije (obhodje) iz Kieva Dnjeprom do obala rieke Rosa, i

b) Prekapanja grobnih humaka u okolišu Kieva, koja će se izvoditi u prisustvu gg. skupštinskih članova.

III. Pitanja, predložena viećanju u skupštini.

A. Pitanja obća.

1. U čem se sastoje osnovne zadaće arheologije, kao samostalne nauke, i kakav joj je odnošaj k poviesti?

2. Kako se mogu i moraju udesiti praktične vježbe i radnje kod sveučilištnoga predavanja arheologije?

3. Što mora sadržavati program ruske arheologije i po kakovu sustavu valja otaj program razporedati?

4. O ujedinjivanju osrednjih arkiva s arheografskimi povjerenstvi.

5. O mjerah, kojimi bi se arheologijska družtva potakla na uzajamni rad.

B. Pitanja posebna.

I. Starine prvobitne.

6. O grobnih humcih, nahodećih se u južno-ruskom porječju.

7. Izvješća o dnjestarskom porječju medju Tiraspolem i Akermanom.

8. Na koju se narodnost mogu odnositi grobni humci s kosturinami (lomačami?), što ih spominje g. Černigov?

9. O historijskoj važnosti gradišta.

10. Koja se obilježja moraju navadjati u opisu vanjskih oblika davnih zemljanih nasipa?

11. Opis jatvažskih starina, nahodećih se u vilenskom muzeju.

II. Historijska geografija i etnografija.

12. Da li je moguć točniji i topografiji više odgovarajući razjašnjaj Strabonovih navoda (svjedočanstva) o mjestnostih cimeričkoga Bospora, prešavših potla pod oblast ruske tmutorokanske kneževine?

13. Što se može izvadjati iz naziva naseljenih miesta?

14. Kakov je to Drač-Grad, koj je po svjedočanstvu propovjednika Serapiona 4000 godina postojao, a onda, za vrieme propovjednika (13. v.) u moru utonuo?

15. Što znači Rosovlahija u grčkih izpravah?

16. Kako da se sastavi razjašnjujući geografski rječnik južnoruske zemlje?

17. Koja mjestna imena jugo-zapadnoga kraja upućuju na poviest kolonizacije toga kraja?

18. Važnost bolohovskih knezova i topografija bolohovskih kneževina.

19. Topografija tamanskog poluotoka.

20. Nekadanja imena Kieva: Satvatas, Mankermen i t. d.

21. Kakovih imade znakova i predavanja, upućujućih na položaj nedavno propalih hramova u Kievu?

22. Nekadanje kievske granice, o kojih ljetopisi spominju.

III. Spomenici umieća i umjetnosti.

23. Kievska arhitektura X—XII. vieka. Što je poimence preostalo od prvobitne sgrade starodavnih kievskih crkava: Vasiljevske, Sofijske, Zlatovrho-Mihajlovske, Velike lavrske, Vydubicko-Mihajlovske, Spaso-Berestovske, Troicko-Kirilovske? Da li se je i u koliko sačuvala crkva sv. Ivana preteče, koja se spominje u pečerskom životopisu sv. otaca?

II. Odjel I. Starine prvobitne.

Karte sa naznakom miestâ, gdje su se našli priedmeti kamenoga i mjedenoga doba.

Karte grobnih humakâ, gradištâ (miesta gdje su gradovi bili), nasipâ, špiljâ i t. d.

Narisi iliti obrazci grobovnih humakâ, sa naznakom njihova unutrašnjega uredjaja.

Karte davnih prometnih cestâ.

Spomenici struke bogoštovne, kućanstva, družtvenosti, vojačtva, trgovine, umieća i rukotvorinâ slavenskih plemenâ.

III. Odjel II. Spomenici prve dobe: od prihvata kršćanske vjere do početka XII. vieka. Opazka. Ako li se priedmeti ove dobe niesu uzčuvali, željeti bi bilo, da se zamiene miniaturnimi snimkami sa starih rukopisâ.

IV. Odjel III. Spomenici druge dobe: od početka XII. do konca XIV. vieka. Spomenici bogoštovni: slike, posudje, odore, graditeljstvo crkveno.

Spomenici kućanstva i družtvenosti: odjeće, orudje, priedmeti spadajući na obrt i trgovinu, proizvodi umieća i umjetnosti, sgrade gradjanske i vojne arhitekture.

Spomenici pisma i jezika: rukopisi s njihovimi miniaturami i ornamentikom.

V. Odjel IV. XV. viek.

Obrazci knjigotiska u svih slavenskih narodâ.

Druga čest. B) Izložba ruska.

VI. Odjel V. Ruski spomenici od konca XIV. vieka do priestolonastupstva kuće Romanovića.

Struka bogoštovna i arhitektura crkvena, slikarstvo, slikarije na liepu, vajanje, ljevarstvo, kovanje (čakanjenje) i t. d. spomenici pisma, jezika i knjigotiska.

Kućanstvo i družtvenost: umieće i umjetnosti, rukotvorstvo, arhitektura gradjanska i vojna, spomenici zakonodavstva i t. d.

VII. Odjel VI. Ruski spomenici od priestolo-nastupstva kuće Romanovićâ do XIX. vieka.

Spomenici, odnoseći se poglavito na razvitak i poviest kievske zemlje.

Opazka. Ako li nije moguće dobaviti za arheologijšku izložbu sâm spomenik, željeti

bi bilo, da se zamieni otiskom ili svjetlopisnom snimkom.

Predbježni odbor treće skupštine moli, da se prišalju priedmeti namienjeni za izložbu, najdulje do 13. (1.) svibnja god. 1874., da se mogu unieti u katalog, koji mora da bude do otvoraja skupštine već dotiskan. Priedmeti se šalju pod sliedećim naslovom:

Na arheologijsku izložbu treće skupštine. Gospodinu tajniku skupštine, profesoru Vladimiru Bonifatijeviću Antonoviću, na sveučilištu sv. Vladimira u Kievu. Do 13. (1.) ožujka želi se već imati popis priedmetâ, koji će se na izložbu poslati, da se uzmogne prigotoviti potrebiti broj ormarâ i skleničnikâ.

Nova pitanja mogu se priposlati upravljajućemu odboru u Kiev, na ime predsjednika odborskoga, Pavla Pavlovića Demidova, kneza San-Donato (bibikovski boulevard, u vlastitoj kući), ili u Moskvu — na ime predsjednika moskovskoga arheologijskoga družtva grofa Aleksija Sergejevića Uvarova (na Bersenevki, u kući arheologijskoga družtva). Osobe, koje su predložile pitanja, obvezuju se time, da će skupštini o njih podnieti izvještaj, ili saobćaj.

Predbježni odbor izvješćuje gospodu književnike i one osobe, koje žele prisustvovati skupštini, da se je namislilo uvrstiti u program skupštine:

Jesu li od davna sagradjene, i ako jesu, u koliko su poštedjene crkve: trojicka na sv. vratah lavrskih i uspenska (veliko-gospojinska) u Podoliji? Koje su (sudeć po ostatcih starih kievskih crkava) najglavnije crte kievskog arhitekturnoga sloga X—XII. vieka? Po kakvoj su se osnovi gradile kievske crkve u to doba? kako su položene? kakvo im pročelje i kakovi oblici krovova, kakova ornamentacija?

24. Kako se dojimalo bizantinsko slikarstvo i sitnolikarstvo od X—XVIII. vieka slavenskoga slikarstva i sitnolikarstva?

25. Odkale je i kojim načinom nastao grčki mjesecoslov, koj se pripisuje Vasilju Macedonskomu? Kakav je tomu mjesecoslovu odnošaj k slavenskomu prologu? Odkuda su unešene u mjesecoslov i prolog primjetbe o fizionomiji svetaca? Kakav je odnošaj ovim primjetbam k tako zvanim slikam izvornicam?

26. Kako se je dojmila bizantinska simbolika ruskoga umieća?

27. Koji spomenici mogu služiti temeljem za poviest oružja u nekadanjoj Rusiji?

28. Sbirka i kritika literaturnih predatba, spojenih s nekojimi uresi, kao n. pr. kruna i plašt Monomaha i t. d.

29. Na koje se doba odnose srebrnjaci s imenom (nadpisom) Vladimira?

30. Novi razjašnjaji k opisivanju i istraživanju kovanoga novca nježinske riznice.

IV. Kućanstvo i družtvenost.

31. Da li su ljudi, spadavši kneževskoj družini, dolazili u taj stališ po znamenitosti roda ili po osobnih zaslugah?

32. Što znači rieč: tolkovin ili tolkovnik u ruskih ljetopisih i u slovu o vojni Igorovoj?

33. Mežigorski manastir i Zaporožje.

V. Crkvenstvo.

34. Odkud je potekao običaj izvješivati kneževske odore u crkvah, o kojem se spominje u ljetopisih od g. 1203. i 1237?

35. Da li je bilo medju pravnimi običaji ruskih manastira štogod slična tako zvanim atonskim adelfatom? (v. izprave ruskoga manastira na Atonu. Br. 23., 59. i 60.).

36. Neka se opredielo godine upravljanja kievskih metropolita od Misajla do Onisifora, i neka se napose razjasni, od kojega je vremena i pod kakvimi okolnostmi ušao u njihov naslov naziv galički u stalnu porabu?

VI. Spomenici jezika i pisma.

37. Razlika starih spomenika glagolskih i ćirilskih.

38. Kakove su nam pismene spomenike sačuvali starovjerci? U čem se sastojaše njihova propaganda? Bi li koristno bilo, da se pozovu, neka saobćuju o spomenicih, ne zasiecajućih u krug njihove nauke?

39. Prieka potreba službenoga rječnika grčkog i rumunskog.

40. Kojim jezikom govore mariopolski Grci? Tragovi tauričkoga književnog jezika i umieća u njih.

41. Udes Bizjukova manastira i Joakimova ljetopisa.

42. Apokrif: putovanje sv. Apostola Andrije.

43. O poslanici kievskoj metropolite Misajla papi Sikstu IV. izdanoj Hipatijem Pacjejem. Treba li ju smatrati podmetnutom?

44. O pismu Polovca Ivana Šmera velikomu knezu Vladimiru, pisanom tobože iz Aleksandrije g. 980. Tko je sastavio to pismo i u koj smjer?

45. Neka se po prilici opredieli, kako je uredjena knjižnica Petra Mogila.

46. Koji su izdani spomenici narodnje stvorbe podvrženi sumnji glede autentičnosti, i iz kojih se znakova može izvoditi umjetni njihov postanak.

47. Glavna obilježja paleografskih izprava zapadno-ruskih.

48. O tako zvanoj darovnici Andrije Bogoljubskoga kievopečerskoj lavri.

49. Može li se priznati autentičnost bjelocrkovskomu universalu Bogdana Hmielnickoga?

50. Što je metropolita Ciprijan za svoje

vrieme unesao srbskoga u naše liturgične knjige?

51. Kako da se sastavi bibliografski popis poljskih diela, odnosećih se na poviest i arheologiju zapadne Rusije?

52. U koliko odgovara poznati Puškinov i Katarinin priepis „slova o vojni Igorovoj“ tekstu autentičnoga rukopisa? kakvu je spoljašnost imao taj rukopis i koliko je strana u njem zapremao tekst samoga slova? Kojim je pismom pisan i na koj se viek proteže? U koliko služi riešenje ovih pitanja nadoknadbi iztrgnutih i tumačiocem nepojmivih miesta „Slova“!

53. Sravnivanje veliko-ruskih eposa s malo-ruskimi dumami.

VII. Starine klasične, bizantinske i zapadno-evropske.

54. Komparativna karakteristika bizantinskih kronografa, nalazećih se u starih slavenskih prievodih, po imenu: Malale, Amartola, Manasije i Zonara.

55. Nekoliko pompejskih nadpisa, zanimivih za ruskog filologa.

56. Predstave o vragovih, kako se one izražuju u malo-ruskih pripoviedkah i kako se nalaze u najstarijih spomenicih grčke literature.

VIII. Starine iztočne.

57. Tragovi kazarskog jezika u tatarskom jeziku i u nekojih mjestnih imenih.

58. Bijaše li jedan, ili dva Saraja?

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književnost. Upravo izadje knjiga V. „Starina“, koje na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Ciena joj obična 1 for. 50 nvč. Na 288. strani sadržaje ovo: „Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovinskih rukopisa“ od dra. V. Jagića; za tim „listine i razprave“ od M. Mesića. Jagićevi izvodi veoma su zanimivi i znatni za poviest naše književnosti srednjega vieka. Ovdje se opisuje tipik pisan god. 1331. po Romanu hilandarskom monahu i koj se sačuvao u rukopisu, sada u c. biblioteci u Berlinu. Taj tipik prispodablja Jagić sa starijim iz XIII. vieka, koj se čuva u c. biblioteci u Petrogradu. Na dalje opisuje Jagić text žitia Aleksandra velikoga po rukopisu bugarske recensije od 1562. god. takodjer u petrogradskoj biblioteci. Još je znamenitiji berlinski rukopis bugarskoga roda iz XIII. vieka, iz kojega preštampane su u ovoj knjizi „Starina“ pet priča, onda zanimivi apokrifi, osobito oni, u kojih se po Jagićevu mnienju ušlo u trag radnji bogomila popa Jeremije. Djela sv. apostola Tome naštampana su uz bugarski text u kraćoj hrvatskoj recensiji iz rukopisa od 1520. god., koj se čuva u knjižnici jugoslav. akademije pod br. 542. — Akademik M. Mesić priobćuje spomenike, koji su mu služili za gradju u sastavljanju razprava iz naše poviesti, što no ih u „Radu“ priobći. Listine i izprave, kojih imade 314, počimaju s 1387. a dovršuju s 1526. god., te su crpljene ponajviše iz zagrebačkih arkiva i knjižnica. — Ova kratka obznana pokazuje vriednost ove V. knjige „Starina“, bez koje ne smie biti ni jedan, koj se bavi historijom našom u obće a onom naše književnosti napose. Za ovu posljednju, kano što i ta knjiga svjedoči, sakuplja se svaki dan to više gradje.

— Bivši urednik „Vienca“ g. dr. Franjo Marković, vrli radnik i čuveni pjesnik povratio se sa svojom gospojom skorih dana sa svoga znanstvenog puta u Zagreb. Boravio je pol godine što u većih njemačkih gradovih Lipskom, Berlinu, Draždjanih zatim u Parizu, da se upozna sa smjerom filozofije, koju će predavati na našem sveučilištu. Izim toga bavio se je studijami o raznih granah umjetnosti te je skupio u tom obziru zanimivih podataka. Radost nam je javit, da će naš prijatelj svoja opažanja priobćivat u „Viencu,“ te opet uhvatiti se u kolo „Viencevih“ radnikah na slast naših čitalaca. Pozdravljamo ga od srdca!

Djelovanje naše Matice. U prošlu sriedu odlučio je književni odbor naše „Matice“, pošto se je od izdavanja krasnoslovnika odustalo, izdati pjesničku antologiju, koju će sastaviti g. Šenoa po predloženu programu pridodav kratki nacrt poetike i književne poviesti. Za tiem bude g. Dru. Markoviću povjerena izradba knjige o zvanju našega liepoga spola po programu, što ga ima taj učenjak predložiti i priprava gradiva za posljednju knjigu Vrazovih diela zajedno s vjekopisom i ocjenom njegova rada. Antologija će već ove godine na svjetlo izaći, a one druge dvie knjige po svoj prilici već na godinu.

Jeronimsko družtvo. Velike zasluge jeronimskoga družtva za pučku knjigu naidjoše na liep odziv u našem obćinstvu. Svaki dan se prijavljuju novi članovi, a i stariji članovi nadopunjuju položenu svotu do one visine, kojom se uzpinju u red utemeljiteljâ. Izim oglašena pristupa utemeljiteljice Albertine barunice Unukićeve milo nam je oglasiti, da se je i g. barun Nikola Vranican Dobrinović ovih dana zapisao utemeljiteljem i položio 200 st. u gotovu novcu. Ne možemo, da ne spomenemo liep poziv našega rodoljubnoga župnika Stražimira, kojim u „Obzoru“ svojoj braći privezuje za dušu širenje pučke knjige te dakako najkrepču podporu jeronim. družtva.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 12. U Zagrebu dne 21. ožujka 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

NA USPOMENU

slavnomu domoljubnomu pjesniku

Petru Preradoviću

Spjevao I. Ž. P.

Zaplaka sva slavjanska zemlja,
Sve od sinjeg pak do crnog mora
U planinah i visokih gorah,
Što ju pàšu od sjevera hladna.
Sve do cvietna i preblaga juga,
Od zapada do iztoka bujna.
Zaplakala, ljuto zakukala!

Zašto plače ta uboga zemlja?
Nikada li plakat prestat ne će,
Nema l' dana zemlji toj, bez rana?
Zar da sunca sjaj i dana svjetlo
Inom svietu na radost, veselje,
Jedinomu svietu slavjanskomu
Budu plaštom tuge i nevolje?

Plače, jer joj zaplakale vile,
A plač vila daleko se čuje,
Čujte, čujte, kako cvile vile.
U nas redom sestra do sestrice,
Od vjekova prebirući žice,
Osjetiše, da im sklad domire
Od slavjanske milozvučne lire!

Vila vili tužnim glasom reče:
Zašto složno udarat već nieče
Glas uz glas ko jeka rajskog sbora,
Ko dah zraka kad zasvita zora,
Ko slavulja pjesma kad u veče
Tihim zrakom polagano teče.
Žice, žice, odkud nesklad oti?

Niste l' jošte sve u svojem broju
Ne pjeva l' još uviek svaka svoju?
Svaka svoju al u vjernu skladu,
O kom naši tihi gaji znadu? —
Žica se za žicom zvonko javi,
Pjeva svoju o Slavjanstva slavi,
Svaka svoju ko u staro vrieme.

Vila vili vedrim čelom sbori:
Svaka žica zvonkim glasom ori,
Zašto dakle da im udar nije
Skladan, kad uz žicu žica bije? —
Udri vila u slog žicâ smjelo,
Odziv žicâ naglasi opielo.
Skoče vile, zakukaju ljuto.

Nad vilinskim gajem magle guste
Sa neba se uz siev munjâ spuste,
Koprenom se crnom gaj pretvori,
Grom udari i liru raztvori;
Uz gromova tutanj glas se javi:
Jedan pjesnik opet vas ostavi,
Petar umre — zašto da vam lira?

Što će glas vam žica pojedinih,
Kad vam ne sta onog, koj jedini
Bjaše skladom, pjesama vama snagom
U duhu i rieči rajskim blagom?
Idte po svem slavjanskome svietu,
I gdje ružâ nadjete u cvietu,
Skupite ih sve u jednu kitu!

Na dan Petra, kada svane zora,
Kada sunca traci izza gora
Rod i zemlju slavjansku pozdrave
Tu zapalte kitu u znak slave
Slavnog Petra, a u ružâ plamen
Bac'te liru, roda alem kamen,
Neka gori — al izgorjet ne će!

Razišle se na sve strane vile
Sve od sinjeg pak do crnog mora
Po planinah i visokih gorah
Rubom slavskim od sjevera hladna
Sve do cvietna i preblaga juga
Od zapada do iztoka bujna; —
Plačuć beru ružice cvatuće,
I Slavjanstvo s njimi tugujuće!

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

(Dalje.)

IV.

Tako sam se riešio jedne brige. Nu što ću početi sa udovicom? Ona misli, da ju ljubim i da ju čak želim uzeti! Što sam to sinoć s njom sborio? Je l' moguće, da si je moje rieči mogla tako tumačiti. To sam promišljao, kad sam u gostioni svoje stvari iz kovčegâ vadio. Najbolje će biti i njoj pisati. To je najobičniji ali i najnetegobniji put.

Sjednem dakle i napišem kratko pisamce: Štovana gospodjo! Vaše sam pismo primio i moram vam iskreno izpovjediti, da bi se bio prije smrti nadao nego takovu pismu od vas. — Na pozivu vam iskrena hvala. Ja k vama nikad doći ne mogu, — Vi me više viditi ne ćete. — — Sa štovanjem itd.

— Tako, pomislim, tiem je prekinuto sve: Vi me više viditi ne ćete. Ta mi se izreka baš mili, tako sam napisao i staroj mesarici. Zapečatim i pošljem po služniku, a sam se zaputim k Zoriću. Imao sam još nekoliko poslovnih pisama u pisarni odpraviti. Sjednem i uzmem pisati. Težko mi je išlo, bio sam sav smućen. Čim sam više zapreka svladao, tim mi ih se više u glavi nagomilavalo. Irenu sam uz svu njezinu nestašnost srdačno ljubio. Tješio sam se, da je takva nestašnost neizbježna u svih mladih djevojaka, i da je sva ta prevola ritmajstoru tek prolazna; — za profesora, bio sam unapried uvjeren, da će i sâm odustati od svoje nakane, čim saznade, da Irena ne ima novaca.

— Ta ona me ljubi, ne ima dvojbe! Nije li mi to stoput zasvjedočila?! To bijaše konac moga promišljanja. Mučila me je samo misao, hoće li mi Irena štogod povjeriti o današnjem dogodjaju sa ritmajstorom. Zavirim kroz prozor i opazim na dvorištu Irenu. Ona gledaše na prozor, gdje je znala da ja sjedim, kao da čeka, hoću li pomolit glavu. Ja ju pozdravim rukom, a ona mi migne neka dolje dodjem.

Poletim kao mahnit bez šešira niza stube i priletim k njoj.

— Dobro da ste došao! prozbori ona ozbiljnim glasom, kako je nikad čuo niesam. Jedva sam vas dočekala. Imam vam mnogo, mnogo svašta kazivati i za savjet vas pitati. Ta vi ste mi kao rodjen brat. Svjetujte me, pomozite mi, Stanko, iz toga vrtloga!

Suze joj skoče na oči, smilova mi se, a tim sam ju sve žešće ljubio.

— Što je, recite, izpovjedite sve, ne tajite ništa, uzeh ja prihvativ ju za ruku i poposav s njom u vrt.

— Pomislite! Onaj dosadni profesor bijaše jutros s ocem u sobi i zahtievaše, da se s njim zaručim!

— A otac?

— Otac doglasi to malo prije majci i meni, a ja mu odvratih u kratko, da ja profesora ne ću nikad uzeti: jer ga ne trpim.... ja ga ne mogu viditi! i brizne opet plakati.

— Ne valja vam plakati, Ireno, uzmem ju ja tješiti pun blaženosti, znajuć, da ona njega odbija samo zato, jer mene ljubi. Otac vas ne će siliti, a majka i onako nije mu sklona. Ne treba nam se ničega bojati, — uzdajte se u me, ja ću stvar sâm obaviti.

— Ah vi, a kako? radostno će Irena.

— To pustite meni, — ja vam obećajem, da vam nikad više dosadjivat ne će. Nu nije to sve, što mi imate reći, dodadem sigurnim glasom, — oči nam se sretoše.

— Još nešto, Stanko, poče ona, poniknuv opet k zemlji. Jutros je... kako da vam kažem... Ernest je meni jutros... rekao mi je da me — ljubi. Uz posljednje rieči porumeni Irena kao ruža.

Koli je krasna, koli mila, sad tek vidjeh u žaru zalazećega sunca, koje kao da navlaš hoće da stisne oko, da nam ne smeta u pouzdanom našem razgovoru. Ona meni ništa ne taji!!

— Ne reče baš, da me ljubi, ali....

— Ali? Vi ste to jamačno sama pogodila. Ta koje čudo? Tko vas da ne obožava krasna, dražestna Ireno! tko da uz vas stoji, uz vas ide, s vama govori, vas se dotakne, a da ne oćuti plama ljubovnoga.

Sav se zažarim, — Irena kao da je i prečula.

— Ubogi Ernest! Molio je kod južnoga željezničkoga družtva, da bude mjernikom namješten na novoj pruzi, što se gradi; i o tom veli, da visi sva njegova sreća. Ja sam sve majci pripovjedila, i ona će pisati svojim dobrim znancem u Beč, pak i samomu ravnatelju, koj nam je nešto daleko u rodu, morda će učiniti njoj za volju: jer Ernest je vrlo vješt, on je kod generalštaba.... ubogi Ernest.

I opet stane plakati. Koli dražestna bijaše u tom plaču, gdje žali ubogoga mladca, koj ju ljubi, — ali ljubi uzaludno, jer njeno srdce bijaše već poklonjeno drugomu sretnijemu, a taj presretni bijah ja.

— Koli plemenito srdce imate, Ireno! Nikoga ne možete viditi nesretna okolo sebe. Ali samom ovom službom ne će se zadovoljiti Ernest, — on će prositi vašu ruku, ako vas u istinu ljubi.

Jutros mi reče: ja ljubim — najkrasniju najljubovniju djevicu na svietu; jelte Stanko, on je mene mislio. On bi se za mene sigurno pobio... ubogi Ernest, on me sigurno misli zatražiti za ženu.

— Ništa za to, ne bojte se, zlatna Ireno, nastavim ja. Ljubav ne poznaje sponâ, nju štite bogovi, i ne ima sile, koja bi joj se uspješno oprieti mogla. Postojanost naša sve će tegobe i zapreke svladati, a onda, Ireno, onda, ufam se u Boga, bit ćete sretna, — a i ja najsretniji čovjek na svietu.

— Dobri Stanko, vi ste mi jedini tješitelj i pomoćnik! Nu najprije valja odstraniti profesora. Učinite to čim prije, — on će sutra inače sam doći.

Pravo velite, na posao treba ići. Vaša će me slika hrabriti u borbi sa svakom nesgodom, i ako Bog da, doskora će pobjeda biti naša!

Nikad u svom životu niesam ućutio takova stanja blaženosti i zadovoljstva kao u ovaj čas. Sve moje dosadanje bojazni bijahu tek prazne utvore i tlapnje. Sućuvstvo za ritmajstora zasvjedočavaše mi samo njeno plemenito srdce. Pritisnem mekanu joj ručicu na usne i podjem. Bijah izvan sebe, srdce mi kucalo silno; jer ona me ljubi, to je sigurno — i ljubi samo mene!

V.

Podjem kući, promišljajuć putem, kakovim ću načinom profesora odstraniti i kazat mu, neka se okani djevojke, koju ljubim.

Pred vratima gostione svi me čudnovato gledaju, — ne mogoh si protumačiti, što to znači. Uzpnem se gore, al imam šta vidjeti! Sobarica, dva pandura, družina kućna, konobari, sve se to sakupilo i razgovara, medju njima kao zloduh tko je? — — nesudjenica moja, udovica L.

Opaziv mene zavrisne iz svega grla: Ah! gos—po—din Stan—ko! i pade u nesviest.

Sada tek niesam znao, na čem sam. Pitam sad ovoga, sad onoga, što se je sbilo. Svi se odvraćaju zlovoljno, ne odgovaraju. Udovicu odnesu u moju sobu i polože ju na divan.

— Ej, lude žene! napokon će jedan pandur, ja sam odmah mislio, da je to nekakva benavština. Doletila gore na magistrat s nekom ceduljom i viče, plače, da joj pišete, da ćete se ubiti i neka brzo pomognemo. Ludorije!

— Pa onda? Pa onda? upitam dalje:

— Pa onda? Kakav pa onda? Pa onda ništa. Došli smo amo, otvorili vrata a u sobi sve tiho i mirno. — Ona je za stalno držala, da ste si negdje već zrnom glavu pobušili!

— Ja još ništa od svega ne razumiem! Poletim u svoju sobu, gdje se opet po malo osviešćivaše zlosretna udovica.

— Ah nesretni vi čovječe, što ste nakanili učiniti, počme ona laganim rek bi iznemoglim glasom, pošto su sobarice iz sobe izašle bile. Je li moguće, da vas strašna vaša ljubav može do toga doćerati.

Ja šetah po sobi gore dolje skrstiv s traga ruke razpaljen sbog nove ludorije, koja me je iz neba mojih čuvstva bacila u smiešni vrtlog neprilike.

— Ja od svoga ne razumiem ništa, baš ništa, gospo. Ako vam se hoće šale sbijati, ja vas svjetujem....

— Šale? Šale! Vi to šalom nazivljete, Stanko! Mislite na svoga ubogoga otca i majku, ako su još živi.

— To je moja stvar; ali ja sam vama pisao, da se ne želim više s vama sastati i čudim se, vrlo se čudim, da ovamo dolazite, da me stavljate na jezik čitavomu gradu, da takove komedije....

— Ne, Stanko, ne! Ja vam velim, da dotle ne ću otići, dok mi stalno ne obećate, da ne ćete izvesti groznu svoju odluku, — ja opozivam sve, što sam vam pisala, sve — neka bude! ja pristajem uz vaš priedlog....

— Ne, ne, ne, ne treba, molim liepo, prihvatim ja naglo u najvećoj neprilici. — Ja vidim, vi mene ne razumiete, — moram vam dakle sve kazati. Znajte dakle... nije mi ni na kraj pameti bilo ubiti se; dapače, ja želim živiti i to vrlo ugodno; .... jer .... jer .... nu, ja se kanim zaručiti s drugom jednom.

— Kako? je l' moguće! vrisne udovica skočiv s divana.

— Što rekoste? S drugom? Takovi su dakle mužkarci! nastavi sentimentalno baciv se opet na divan i prikriv rukama lice brizne plakati. — O ja luda, kad sam vam vjerovala!

U istinu bijaše i meni plačno. Takav sam već. Drugi se iz svake neprilike umiju brzo izkolienčiti bez šaranja i okolišenja razsjekav

čvor ako se ne da razriešiti, — ja bijah kao krivac, gdje sam imao biti sudac. Počeh s dobra.

— Vi gospodjo zaboravljate na svoje goste. Ako se ne varam, pozvali ste veće družtvo.

— Vi ćete dakle sa mnom, jelte? uze ljubezno motreć me svojim žarkim okom.

— Ne pada mi ni na kraj pameti. Gospo, poslije takove scene, — da budem vašim gostovom na ruglo!

— Al mi bar recite, da ste se šalili. Jelte, vi ne ljubite druge, vi ste se samo šalili? nastavi prišav k meni i nastojeć uhvatiti mi se oko vrata.

Kakvim načinom da se je riešim? Utekoh se laži.

— Jest, jest, gospo, samo sam se šalio.... da, samo šala.... ali sad.... molim vas liepo.... ja ću vas ovaj koji dan posietiti, onda ćemo više o tom....

— S Bogom dakle, zlatni moj Stanko, reče otiruć si suze, ali sutra u jutro sigurno, ne puštajte me dalje u neizvjestnosti.... ta ono pismo bijaše samo tako.... htjela sam izkušati vašu ljubav; — ali sam za to dovoljno kažnjena.

Podje da ode, kad al sune na vrata sva crvena i uznojena s rubcem u ruci — moja mesarica. Mal da mi ne pade kap, kad ju ugledah.

— Tu ste dakle, uze ona iz svega grla, ha, vi strašni čovječe... ljuto me poplašiste... a zašto? da se ovdje s mladom gospojom možete laglje tajno sastajati. Ha, sad vas imam. A vi, vi? Vi ste valjda ona nesretna ženska, koja ste našega mladoga gospodina malne u grob spravila.... vi ćete meni odgovarati... ah moja siromašna kći, uze ona plakati,... ona kod kuće valjda kuka i jadikuje... Ona je toli dobra srdca... ona će se....

— Tko je ta ženska? upita udova dostojno podigav glas.

— Ah, molim vas ne pitajte, uzmem ja čupajuć si skoro kosu. — Gospo, ja vas molim, okanite se mene; stan vam je plaćen, ne znam što još imate tražiti.

— Tako? tako? počne ona opet, to mi je hvala za tolika dobročinstva! Kako smo ga njegovale i dvorile, kao svoga sina, a on.... vidite, gospo!

Bijaše mi već u istinu previše. Moji su mi prijatelji uviek govorili, da sam tako dobroćudan, da bi se na meni mogla drva ciepati — ali toga već niesam mogao podnositi. Po grbavu drvetu koze skaču, — odlučim dakle sada sakupiti sve sile, svladati svoju neodlučnu ćud i prikazat se pravim junakom.

Gospodjo, rečem ozbiljnim glasom, ja vam odrješito i posljednji put velim, da me se kanite, i da me ne silite upotriebiti.... Tu me opet svlada moja dobroćudnost: — U ostalom biti će najbolje, da ja sâm odem, a vi izvolite svoju prodiku nastaviti.

Rekav to uzmem šešir i skočim naglo iz sobe, ostaviv i udovicu i svoju gazdaricu same u sobi. Za jedan čas bio sam na skalinah, a čuo sam gdje udovica izlazi iz sobe. Želila me je valjda dostići, da ju sprovadjam, nu ja podvostručim korake te bjež iz kuće. Tek kad sam bio već umaknuo iza ugla, onda mi istom odlahne i sustanem, da pravo razaberem sve, što se je sa mnom dogodilo.

Malo po malo dozivao sam si u pamet sve, počam od sinoćnjega plesa. Što li sam žalostnoj toj udovici u svojoj smutnji govorio, s čega bi mogla pomisliti, da sam u nju zaljubljen? Pak nesretne one rieči: više me ne ćete viditi! Kako niesam mogao opaziti, da će te rieči nerazumni ljudi krivo tumačit! A što će na sve to Irena! To će se saznati, nije više moguće tajiti. Činilo mi se, kao da već svi ljudi o mojoj neprilici znadu i sve kao da mi se podsmieva. Stidio sam se hodati ulicom, prem je već bilo mračno.

Na jednoč mi pade na um, da mi valja posao obaviti sa profesorom. Gdje ću ga naći? On je dolazio u gostionu k „caru“ na večeru.

(Dalje sliedi.)

PROROK.

Spjevao Lermontov, pohrv. I. T.

Kad nekoč pregnu višnji Bog
Učinit prorokom me svojim,
U ljudî ja od časa tog
Čudakom zazornim se brojim.

Naviešťat svietu ljubav stah,
Vrednoću jasnu pravde same,
A moji bližnji, eto nà,
Bacahu kamenjem se na me!

I lugom posuh kose pram,
Okrenuh ledja gradskim stanom,
U pustinji da živem sâm
Ko ptica hranjen božjom hranom.

I vršah ondje božji sud,
Pokorili se zemski stvori,
A sjajnih zviezda jato tud
S nebesa titrimice dvori.

U zavičajni kad li grad
Namjerce noge me donieše,
Tad starci naraštaj si mlad
Ovako svjetovat uzeše:

„Sljepote primjera vam gle!
Užitak hćevši da pregori
Taj ludjak putio nas sve,
Na njegva usta Bog da sbori.

Promotrite ga, djeco, malo,
Zar nije nujan, hud i blied,
Čudnovat, sguren, slab i sied,
A prezirati sve ga stalo!“

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom.

(Dalje.)

— Sve zaludu — reče napokon — do sela je težko doći, do vatre još teže: znaš što?

— Što?

— Imam punu pljosku stare jake rakije, meni se čini, ovdje nam je grob, tako hoće sudbina, napijmo se za vječnu lahku noć.

— Hm! pravo kažeš, niti deset koraka ne ću dalje pokročiti, treba zadriemat i smrznut se; eto ti kažem, jučer sam u carskoj kubinji dobio liepu stvarcu, šunku, cielu šunku u ubruscu, zabavna igračka, kuhač ju je u kotlu kuhao: ah! pomislih si — a ugodan je miris dolitao — da mogu dobiti tu slašticu: približim se — gle — iz kotla je ne možeš izvaditi, mislim, razmišljam, dodje mi na jezik: — Gospodine kuhaču — rekoh — želite li viditi, kako mi Poljaci priredjujemo šunke, da se omehčaju i prirede za pet minuta? — Nu kako? — zapita znalično; — dopustite da vam pokažem, — dobro — najprije treba izvaditi — izvadih — a sada glete — gleda — zaveže se u dva ubrusca, ne u jedan: imadete li tu drugi ubrusac? — Jest negdje — okrene se da ga potraži, a ja put pod noge, poče kričati, vriskati; nazočni stražari mjesto u potjeru oni u smieh, utekoh sretno, utekoh, pa imam šunku.

— Izvrstno, ali da su te uhvatili, da su stražari, mjesto smijati se izpunili svoju dužnost, ne bi bio prošao bez kikorova, a možda i bez taneta: plieniti cesara!

— Istina, grieh, zločin, Bog je ipak pomogao, s praznimi želudci nije hotio da predjemo na drugi sviet.

— Dà, pravo veliš; što treba pripoviedati, kako si došao do šunke, samo kad je tu, promislimo radje, kako ćemo ju mirno pojesti.

I smijući se onoko ozebli i drhtavi traže zaklon od vjetra, sve to oštrijega, sve to pronicavijega: iznenada stupi Mijo na neki okrugli brežanjak, posrne i padne.

— Pah, što je to — zamrmlja brat Ivan — jur se u vječnost pobiraš: pi budalaština, još nismo pojeli šunke.

Pomože mu ustati, popipa rukom brežanjak, oko mu sievnu radošću, uzkliknu:

— A što je to! tako mi poštenja, drva ćutim, drva, cieli sloj.

Obret nove zemaljske polukrugle nije toliko uzradovao Kolumba, koliko dva brata ovaj sloj, počmu ga pozornije obhadjati i obkapati, a Ivan vikne:

— Izvrstno, sretna nas je zviezda ovamo dovela, tà to je suša za konoplje.

I zbilja bijaše to suša: peć, kakovu u njekih Litvanskih krajevih za trvenje i sušenje lana i konopalja upotrebljavaju. Kliet, prostrana nekoliko četvornih lakata, sazidana od kamena i opeka, s ognjištem na sriedi.

Nada časovita spasa povrati, premda samo na polak, braći snagu i odvažnost: trgni sablje, okapaj snieg, napokon nadjoše i vrata i uljegoše.

Mijo viknu veselo:

— Doista, brate Ivane, maršal Ney, što kažem, niti sam Cesar ne noćuje bolje od nas, pak uza to sve naredno, nešto tiesno i nizko, ali za to toplo.

— Gle ima i komin, ima i tresaka, pače i lana je nešto preostalo, oganj će se laglje raznietiti, — hvala Bogu i Mariji Majki Božjoj...

— I Majki Božjoj? Dakle ti nisi Masonac?

— Niesam.

— Ja jesam malo, hotio sam znati, što je to; hm, nu niesam mnogo naučio; ali što nam je do toga, užgimo oganj, imaš li kuburu?

— Da — što.

— Užgi samo.

Mijo strielja u kup suhoga lana, namah se primi, dometnuse glavnica, vatra bukti.

— A to je prekrasno. Tko bi se bio nadao, da ćemo tako ugodno noć sprovesti; — počmu se grijati na sve strane, zatim skinu sa sebe suvišnu opravu, prvikrat, odkako su ostavili Moskvu; a pošto su se dosta ogrijali, glad se ozove i žedja sa svojim pravom.

— No sad ćemo pokušati šunku carsku.

— Dobro.

— I napit ćemo se.

— Izvrstno.

Jedan izvadi šunku, drugi pljosku: šunka je bila dosta velika, pljoska uprav puna.

— Bit će gostba na kneževsku, živio nepažljivi carski kuhar, a za tvoju rakiju komu se imamo zahvaliti?

— Meni samu, pače slučaju, koji me je,

ima tomu tri dana, doveo u pivnicu nekoga trgovca, pomisli si, bila je u njega velika bačva puna toga pila.

— Puna bačva! Vive l' Empereur, bar si mogao piti.

— I pio sam, ali sam i na budućnost mislio, i pljosku napunio, ne kano švoležeri kralja Hieronima.

— A dakle oni su bili ondje?

— Dašto, a gdje se niesi sastajao s njimi, biednici...

— Zašto?

— Pili su kano spužve, navalili su na bačvu, i zaspali u pivnici: granata Čičagova udari, zapali kuću, a s njom spali i moje švoležere.

— A ti kako si izmaknuo?

— Ja? O, slutio sam zlo, možebit dva minuta prije izadjem: k tebi...

— Gutnu iz pljoske, dade ju bratu, on gutnu — jedan, dvaš i tretić htjede gutnuti, al ga zadrža Mijo.

— Čuj, Ivane, to je preveć, tako ne može biti, treba čuvati za sutra.

— Za sutra, čemu?

— Čemu? A čim ćemo se kriepiti, do Vilna ima još petnaest milja, tri ćemo dana najmanje marširati.

— Doista, pravo imaš, ali to je isto i sa šunkom.

— Istina.

— Razdielit ćemo ju na tri kusa, svaki dan kus, ali danas ćemo pojesti polovicu.

— Izvrstno, zadnji dan možemo postiti: u Vilnu ne će biti više nevolje, dakle i rakije ćemo danas na proslavu našega čudnoga spasa — i odkrića te pljoske, polovicu popiti.

I piju i jedu i griju se, razgovarajući i ob ovom i ob onom. Sretni...

* * *

Kad je vojska maršala Neya dolazila u tabor, onda se je kod jedne vatre na samom ulazu u selo grijalo preko sto ljudi: udjimo medju nje.

Bio je to skup ljudi, vjerna slika ciele vojske, smjesa čudna, strašna raznih naroda, jezika i oružja, svi ukočeni od zime, drhtavi i gladni.

A gnjeli su se, kako je tko mogao, k ognju, koji je, hranjen suhimi gredami razrušene nedavno kolibe, buktio crveno-žutim plamenom uz guste oblake dima.

Najbliže pako k ognju smjestilo se je na najnarednijem mjestu troje ljudi: dva mužkarca i jedna ženska.

Toj je ženskinji bilo najviše dvadeset godina, bila je liepa, veoma liepa; nu na prvi si mah opazio, da to nije diete sjevernih krajeva, leda i sniega, već drugih ugodnijih, toplih, južnih.

Kosa joj vrana, ljeskava, tanka, svilna; oko puno, crno, vatreno; usta frižka poput cvieća sevilskoga morganja; lice liepo, dražestno, ali onoga čudnoga porculanskoga lieska, koji opaziš često kod djece, kadšto i kod ženskinja, kad ih gnjete sudbina težkom rukom muke i duševne brige, kad im je sva budućnost danas, najviše sutra; jer pod onim dragim pokrivalom u svakoj plavetnoj točki od žila, sliepih očiju i lica, čini se, da smrt sjedi, prieteći oštrim žalcem duši, tomu trpkomu zemaljskomu biću.

I oko je bilo čudna blieska, a i posmjeh, što joj je igrao oko ustiju, a igrao je bez prestanka, bio je nekako strašan, divlji, i nehotice si zadrhtao gledajuć ga, jer je u njem bio nekakav rug i priekor zimi, gladu, pače istoj sudbini; ili radje nije bilo u njem niti ruga niti prikora, dà niti misli nikakve, već samo bol duše, samo prevelika muka, nešto od navade, — ludilo možda. Pa s tim posmjehom, s tim pogledom staklenim, divljim, gnjete se ona k ognju, diže prama njemu svoje bliede suhe ruke, i grije se, i grije se radostno kano ludo bezsviestno diete; kadšto i glavnicu pograbi, a kad se opeče i bol joj dotuži, baci ju proč, u oku bi joj onda bilo neko čudo, ljutost, ali bi na to namah i zaboravila, pa bi se opet grijala i opet igrala.

A do nje sjedi neki mužkarac, star više od trideset godina, povezan širokim rubcem, dragocjenim šalom, u poderanu i otrcanu plaštu.

Lice mu je bliedo, očevidno ne samo od glada i studeni, nego i od druge fizične boli. To opažaš, kad ga pažljivije motriš, jer na mladićevu čelu vidiš pjege, škuru krastu, iz pod koje teče, pa to ti se čini poput neoprane sguste krvi, a izpod podšite kape, kojom je pokrio glavu, viri bio omot, koji je bio očevidno okaljan krvlju ne odviše davno prolivenom.

A taj je mladić sjedio pri ognju onako nemarno i hladnokrvno prama svemu, kako opažamo u onih, koji jako trpe, i koje je više udes, nego li liečnici odsudili na sigurnu smrt — grije se ne za to, kano da bi se želio grijati, već što je oživljujnća toplina i sama dolazila; oko mu je bilo prigaslo, kano da je i duh pao isto onako duboko, kano što mu je bilo i tielo smlaćeno; strašno je uprav bilo gledati ga, ter si se čudio, kako je taj bliedi, nepomični, i od zime, glada i gubitka krvi drhtavi čovjek mogao život do sada produžiti, i podnieti trude dugoga hoda kroz zapuhe od sniega, u studeni od trideset i više stupanja.

Tu si zagonetku ipak razriešio, pogledav treću ovoj družbi pripadajuću osobu: bijaše to vojnik visok, jak, plećat: dugi brci s davno nestriženom bradom pokrivaju mu podbradak, i spuštaju se uprav do prsiju; oko mu je mrko, čelo izprekrižano brazgotinami, na ramenu nosi, jedini u cielom skupu sjedećem

oko vatre, pušku s nataknutim oštrim bajonetom; — taj je bajonet, a skupa i orijaški stas vojnika strah zadavao svakomu; gdje je on stajao, nitko nije se smio približiti; zato su i ovaj trpeći mladić i ova mlada ženskinja uživali mir i toplinu, jer ih je vojnik onaj čuvao i branio, ter kad bi ih koji drznik hotio odtisnuti, da dodje do vatre, on bi stegnuo obrve, pa bi drzniku bajonet na prsa upro, i protivećega se za ovratnik pograbio, ter ga orijaškom snagom na stranu bacio, veleć:

— Nitkove, naučit ću te ja pameti, zar ne vidiš, da je ono mjesto zauzeto? Hoće li ti se vatre, idi, potraži ju drugdje: ovdje borami ne da stari stražmeštar petnaeste egipatske polubrigade sa sobom šale sbijati.

Biednik bi onda, u strahu od bajoneta i prietećih rieči, mrmljajuć odilazio. Stara junačina, na sebe malo pazeći, bavio bi se samo oko dvoga druga nesreće, namještao bi ih tako, da im bude toplo, primicao bi ih vatri i pokrivao kano djecu, a ta je obiet bila velika, tim veća, što mu se ni mladić ni ženska niesu za brigu i zaštitu niti riečju, pače niti pogledom zahvaljivali. Mladić je šutio ili muklo stenjao, posižući od časa na čas rukom to k čelu to k srdcu, u znak, da mu odanle dolazi bol — dvostruka i duševna i tjelovna; ženska se je zabavljala, smijala bez misli, bez duha!...

Tako je prolazilo vrieme: iznenada trgnu se šapat mladića iz prsiju.

— Joj, gladan sam, žedan sam.

— Gladan, žedan — odgovori junačina, čelo mu se smrkne, obrve stisnu — ne imam ništa — posegne u njedra: — zadnji pšenični baškot, dadoh jučer.

— Jesti mi se hoće, stražmeštru, daj jesti.

Glas mu bijaše tako pronicav, tako oštar, glas boli i muke, ter biedna junačina zadrhta, okrećući mutne oči na sve strane.

Iznenada razbistri mu se i oko i čelo, nekoliko koračaja daleko na drugoj strani vatre opazi malen bakreni kotao, šaka sretnika kuha u njem nešto.

— Odmah, moj pukovniče, s mjesta ćemo imati jela, samo časak trpljivosti, moramo imati.

Metni pušku na rame, raztjeraj družbu, nekoliko njih baci u samu žeravicu — dotrči do kotla.

— Braćo, mojemu se pukovniku hoće jesti.

— Tvomu pukovniku? Glete ga, šaljivdžija, a što je nam stalo do tvoga pukovnika?

— Pokazat ću vam namah — snažnom rukom pograbi bakrenu posudu, digne ju iz vatre, hoće da ju sobom uzme.

Nekoliko se pestih grozno dignu — stoji vika:

— Gle ga, čega mu se hoće, naše kaše i muke: borati, čuvaj se, budi s mirom.

I okružiše drznika, pak udaraj, tko kamo može; naša junačina metni kotao na zemlju, digni kundak od puške, nastade bitka, ali kako će se svršiti, to je bilo lahko unapried pogoditi: težkom puškom naoružani stražmeštar predobi: od desetorice vlastnika tečnoga jela jedan samo ostade stalno i čvrsto, bijaše to vojnik jednako star, jednako po prilici jak kano i naša junačina, na čelu mu duboka brazgotina, crljena vrpca počastne legije na poderanoj, blatom i sniegom poprskanoj kabanici.

Gnjev mu plamti u mrkom oku, brazde mu riju čelo.

— Ha, izdajice — viknu — krasti nam kotao, otimati hranu! mortbleu, naučit ću ja tebe.

Stisnu šaku, hoće da se bori.

Stražmeštar ga izmjeri pažljivim okom, ali puške ne dignu na obranu, već skoči samo na stranu, tako da bude i samo spreman za svaki slučaj, i na obranu kotlu — reče:

— Boga mi, ne varam se, to si ti, Jakove.

Grozni borac uzmaknu takodjer, ruke mu, pripravne na bitku, padoše, poznani mu glas do uha dodje:

— Jest, ja sam Jakov iz Abbeville u Provanci, stariji stražmeštar u osamnaestoj streljačkoj polubrigadi.

— Znam ja to, spoznao sam te na prvi pogled, a ti mene. Martina Granata, takodjer iz Abbeville, sjećaš li se?

— Jako dobro, ti si moj sestrić.

— Dušom i tielom.

— Zajedno smo išli u vojsku, za dobrovoljce u Žurdanovu četu, četvrte godine republike.

— Dakako, i tukli smo se u Italiji, za tim...

— Tebe su poslali u Egipat, ja sam ostao pod Massenom.

— Vive l' Empereur; živio naš sastanak, ruku amo...

Zagrliše se uzajamno, prijateljski, srdačno.

— Niesmo se vidili jur četrnaest godina.

— Na las: zadnji put, gdje je to bilo?

— Čekaj, čini mi se pod Mantuom.

— Zarobili smo Alvinca.

— Nije, već staroga Wurmsera.

— Istina staroga Wurmsera, hrabar junak dobro je tukao.

— Napoleon ga je ljubio, za ruku stisnuo, sam mu sablju dao, pa znaš što je rekao:

— Ne znam, čuvao sam topove.

— Ni mene nije ondje bilo, ali su mi pripoviedali: Junak ste, gjenerale; premda ste Austrijanac, borite se ne zlo, manevrirali

ste izvrstno, evo vam sablje, predajem vam ju! Vive la France, vive la Republique!

— Vive l' Empereur! ali s Bogom.

Uze kotlić, hćede odići:

— Kako to, brate? s kotlićem?

— Dakako!

Stari vojnik pogladi na dolje brkove: — ne mogu dati.

— A ja moram uzeti.

— Zašto?

— Moj pukovnik umire od glada, siromah, zadnji sam mu baškot jučer dao: težko je ranjen, a i njegovoj se ženi hoće jesti, a i meni.

— Znaš što brate?

— No, što?

— Dati ne mogu, grom i pakao, ne mogu.

— Eh, ti si tvrdoglav, što ti je do funta kaše.

— Moramo se dakle tući.

— Ha! kad ne može drugčije biti...

— Pače slušaj, ostani ovdje, što nam je do pukovnika, pojest ćemo skupa; ja sam, kano što sam ti kazao, stražmeštar, oni bjednici, što si jih raztjerao kundakom, to je ostanak mojih vojnika, ostanak satnije, mortbleu, čini mi se i svega batalijuna, drugi, vrag zna, gdje su: jedni grizu snieg pod Smolenjskim, drugi pod Mozajskim, a mnogo ih je takodjer hćelo pokušati, kako godi berezinska kupelj.

Stražmeštar pogladi brkove — odgovori onako, ne pazeći:

— To je zlo, tako se ne ćemo složiti. Pukovnika ne mogu ostaviti, da ga poznaš, poštena duša! Dodaj još rane, hrabar vojnik, bio sam pod njim u Španjolskoj, u Tarragonu je prvi unišao, pobiedili smo: sada umire, težko ranjen jednom nad Berezinom, drugoč prekjučer, spasio si je ženu Španjolku; ali drugi put o tom.

— Kada?

— Tući se niesam hotio s tobom, sestrići, to kano da smo rodjena braća, mala razlika, pak i služili smo skupa, sastajemo se poslije četrnaest godina, tako: ti uzmi polovicu kaše, ja drugu, bit će i vuk sit i koza ciela.

— Hm! — Jakov se zamisli, strese glavom — ne mogu.

— Ovo je ipak dobar priedlog.

— Zadao sam rieč svojim vojakom, da ću ih braniti, pače da ćemo se braniti, jedan sve, a svi jednoga, ne ćemo dati da nam se krivica učini: kaše ima jedva funt, da ju s tobom podielimo, što će nam ostati? U ostalom bilo bi proti ugovoru, a ja niesam kukavica, moram držati obećanje.

— Dašto, ali što da radimo? Pukovnik viče jesti, čuješ li ga?

I doista, trpki, bolni, strašni glas čuje se s druge strane ognja:

— Stražmeštre, kruha! Stražmeštre, vode!

Oba se sestrića gledaju nekoliko časova, pri duši im je težko, trpko, neugodno, žao im je upustit se u borbu.

Prvi pretrgnu šutnju naša junačina:

— No, brate, strah je pomisliti, ali odvlačit se ne da, kad ne može bez borbe proći.

Pa mahnu puškom.

— Tako li? Ali znaš što, Martine?

— Što?

— Ti imaš pušku, borba nejednaka, bez nje bi kotlić jur davno bio u naših rukuh; kad nam se je boriti, borimo se kano pošteni ljudi, tko je jači, ništa više.

— Pravo imaš, bacit ću pušku, al i ti zabrani svojim miešat se u borbu: tko nas predobije, uzmi kotlić.

— To se samo sobom razumie — reče Jakov, pa će drugovom, koji su se od težkih udaraca nešto razabrali ter dva sestrića znalično obkolili:

— Hola, braćo, ja i moj sestrić, što ga ovdje vidite, stražmeštar iz petnaeste egipatske polubrigade, hoćemo da sami prsa o prsa stvar o jelu uredimo, razumiete li, sami prsa o prsa; onaj će biti nitkov, sam ću mu glavu razkoliti, koji se ne pozvan medju nas umieša, jeste li čuli? Uradite, kako sam rekao...

Zasuka ponešto rukave od mundure, jak udarac zadade protivniku.

Bijaše to borba ljuta, strašna, premda je jedva tri minuta trajala: udarci lete kano tuča, pobjeda je neizvjestna, napokon naša junačina tako jako udari svoga sestrića, te se nevoljnik zanjiha, pa hoteć se izpraviti, spotaknu se o komad drva i sruši u samu žeravicu, a padajuć udari glavom o gredu, te ju zakrvavi, rani i opali vatrom.

Nazočni vojnici muklo zastenjaše, zastenja i pošteni stražmeštar, priskoči sestriću u pomoć.

— Mortbleu, što ti je?

— Što? — odgovori nadvladani tihim i slabim glasom — ništa, ili malo, vive l' Empereur! Šaka ti je jaka, uprav onako kako nekoč u Abbevilli, uviek si bio okretniji od mene: ah, krv teče, glava boli.

— To će proći.

— Da, proći kad umrem, jer umriet ću, znam to sigurno, sanjao sam noćas, škoda, što ti ne imam kad pripoviedati strah.

Objesi glavu sestriću preko ramena, uze drhtati i šaptnu:

— Ah da, ne ima pomoći, umrieti treba.

— Čekaj, čemu tako turobne misli, življet ćeš, to je samo mala rana, ogrebina: odnieti ću pukovniku jelo i doći, možda se gdje ranarnik nadje.

Uze zlokobni bratskom krvlju nakvašeni kotlić, htjede otići, umirući ga zadrža.

— Čekaj, čekaj, dok se uzmogneš povratiti, mene ne ima više, udarac je bio prejak, rana duboka, radje zapamti, što ću te moliti.

Skupi svu snagu i duha i tiela, odtrgnu crvenu vrpčicu počastne legije od kabanice, uruči ju sestriću — zastenja:

— Eto, uzmi, dade mi ju sam Berthier, razumieš li, sam Berthier, maršal, knez Neufchatelski pred Napoleonom: reče, cesar ti ju daje, hrabar si, zaslužio si, to je bilo ondje, pod Wagramom...

Snaga očevidno smalaksa nesretniku, nekoliko vojnika hćede pomoći, uze vezati ranu, odtisnu ih on lahko, i doda slabim glasom:

— Budite s mirom, čemu, čemu mučiti, zar ste vi ranarnici? Vive l' Empereur! Zar je to što velika umrieti? ta eno kano zaspati, uprav tako, samo u prsiju davi, u očiju se čudno krasi, u uhu šumi, tutnji: umrieti, ha umrieti — žao mi je ipak — amo, brate.

— Oh, oprosti moj Jakove — šaptnu umirućemu sestriću u uho poštena junačina.

— Za što, zar si ti kriv? Da je meni sreća poslužila, ti bi isto ovako morao umrieti. Slušaj, ne plači, ne stenji, fi, vojnik ne smie plakati, što bi rekao on — mali kaprol (Napoleon) — dao sam ti vrpcu počastne legije, slušaj dakle: kad se povratiš u Abbavillu, jer vrati se, inače ćeš poginuti — od taneta ćeš poginuti, odnesi ju mojoj staroj majci, ona još žive, znadem, pisala mi je, kad sam ovamo pošao — kaži, da je Jakov bio junak, dobar vojnik, borio se je hrabro — i — i umro...

I umre sbilja, uprav naglo, jer kad je Martin hotio nešto odgovoriti, on već nije živio: tielo mu odrveni, ukoči se, samo krv teče iz rane potokom — škropi na široko snieg do glave trupla...

* * *

— Vode, kruha! Stražmeštre — jesti — umirem.

Ah da, on zove.

Nevoljni stražmeštar utre suzu u oku plivajuću, pače ne suzu, već potok suza — okrenu se nazočnim.

— Braćo, on je bio hrabar vojnik.

— Da, hrabar vojnik, imao je legiju.

— Čuvajte mi tielo, vratit ću se namah, sam ću mu u sniegu izkopati grob, pokopat ću ga — ja sam ga ubio, Bože moj, sestrića...

Divlja sdvojnost sieva u očijuh nesretniku sdvojnost bez kraja, strašna, grozna...

— Stražmeštre, gdje si, nitkove...

Nesretnik uze kotlić i odleti.

* * *

— Ah! ti nevaljanče, ti si na me zaboravio, ostavio me, moj vojnik — stenje pukovnik, blied kano mrtvac, samo se oko iskri od gnjeva i vrućice.

— Oprostite, gospodine pukovniče, oprostite, ubio sam sestrića, mrtvo mu tielo ondje leži.

Pukovnik nije pazio, nije razumio rieči nesretnoga vojnika; željno, lakomo pograbi kotlić, ožeže si ruke i usta, ali on pije, pije — al ga ipak naglo pusti iz ruku, zadrhta.

— Za Boga, čovječe što radiš, ti ne nastojiš oko nje.

Hćede ustati — ne ima snage — pade na prijašnje mjesto — al se ipak do vatre vere — vuče.

Stažmeštar je u skok bio pri vatri: pišteći, grozan dolazi odanle jauk; mlada ženska, igrajući se s ognjem, odviše mu se približi — plam zahvati odjeću od vate; krilo poče gorjeti.

Nesretnica nije znala, što da počme — po nagonu živinskom, a ne po razumu ljudskom trga odjeću na komade; trgajući opali si biele nježne ručice, ter pišti groznim glasom.

Ugušiti vatru ne bijaše težko za stražmeštra — silnima rukama položi lahku žensku na snieg, povalja ju po njem nekoliko puta — vatra ugasnu do posljednje iskre, ali ruke ju još bole, crvene su se pjege po njih krvavo posule.

— Spasi ju, spasi! — viknu pukovnik.

Nesrećna, slaba ženska, spašena od očevidne smrti, ogledava bolno si tielo, kano da se čudi ranam, ali se i odmiče od vatre poput djeteta, što se je sviećom ožeglo: — stražmeštar ju odnese nekoliko koraka dalje, do pukovnika posadi.

— Ona drhće, stražmeštre, ti hoćeš da se smrzne, da pogine — zamrmlja pukovnik, odtiskujući bezsvjestno smijuću se ali od zime i drhćuću žensku.

Stražmeštar baci sa sebe kabanicu, omota njom brižljivo žensku, opaše ju šalom sa sebe skinutim, a sam drhće ostav samo u munduri — a mundura je poderana na komade al ipak zamrmlja:

— Eh, što je do toga? Zima mi je, istina, ali Bog će dati sreću, možda ću naći kakvu krpu, skinuti kabanicu s koga mrtvaca, u taboru ih ima množina, kamo god pogledaš, svuda ih ima.

I stade uz vatru, korak daleko od onih, oko kojih je tako brižljivo nastojao — gledajuć ih suznim okom, punim roditeljske nježnosti.

Tako prodje nekoliko minuta, s početka bijaše pukovnik sav obuzet svojom mladom ženom: prigrljuj ju k sebi, omataj danom kabanicom, šapći nešto na tiho; ali polagano, pošto je jenjalo prvo jako ćućenje, opet mu se povrati prijašnja hladnokrvnost, slabost i

nemar; samo životinjska osjećala djeluju jošte — nemirno svraća oči na stražmeštra, te zastenje:

— Kazao sam ti, da mi se hoće jesti.

Stražmeštar problieđi, grozna mu uspomena potrese cielim tielom, pogleda na tla, uprav do njegovih noguh kotrlja se nesretni kotlić, sad već prazan: bratskom krvlju dobiveno jelo bješe se razlilo uz prijašnji pukovnikov nemir, po zemlji.

— A ja sam ga ubio, ubio za kašu — muklo zastenja i sdvojno.

— Daj mi jesti — viče pukovnik — i meni i njoj daj jesti, i ona je gladna.

— Ah!

Okrenu se naokolo, nigdje nade, pogleda preko vatre, ondje truplo sestrića — zamagli mu se u oku, u uhu mu šumi čudno, divlje, gotov onesviestiti se...

* * *

U taj čas dodje otražnja straža vojske pod maršalom Ney-om.

— Natrag, natrag od vatre — zagrmi nekoliko stotina glasova na jedan put.

Nesretnici, koji su bili pri ognju, hoće da se brane, zaludu — od pretežnije sile moraju uzmaknuti na razne strane: nekoliko njih, koji su bili opori ili preslabi, da brzo pobjegnu, gurnuše u vatru, ostadoše u njoj na vieke, barem pepeo njihov.

Stražmeštar s puškom na ramenu, s okom, punim suza i otupljelosti, obraćenim onamo, gdje mu je bratićevo truplo ležalo, ništa ne čuje, ništa ne vidi, već sav u strašnih mislih stoji pri vatri kano i prije.

— Hà, ugursuze, zar nisi čuo zapoviedi, proč od vatre — viknu neki oficir, snažnom rukom silovito odtiskujuć vojnika.

Stražmeštar se strese, kano kad se čovjek iznenada iz duboka sna probudi, oko protre rukavom od mundure, pogleda okolo sebe, drhtnu: čudna promjena, pukovnika ne ima više ondje, niti mlade mu žene ne ima više ondje: svuda vojnici s puškom, sabljom, kopljem, kako je tko mogao ponieti.

— Za Boga, što je to! — uplašen viknu.

— To znači, da si se jur dosta nagrijao, treba popustiti drugim, ostaviti nam mjesta — smijuć se ujedno i srdeć odgovori rečeni oficir.

U taj se čas izsred naloge u isto vrieme čuše dva strašna, grozna uzklika boli i muke, oba bijahu: spasi, spasi, jedan mužki, drugi ženski.

Stražmeštar ih spozna: bijaše to glas pukovnikov, glas njegove žene.

Protuče se kroz nalogu, poleti onamo, odakle su dolazili.

Došljaci, odturivši nesretnike od ognja, baciše ih nekoliko koraka daleko u snieg, ali ni to nebi dosta, neki brkati mrki Vestfalac uze im skidati kabanice, kojimi su bili pokriveni.

Pukovnik se htjede braniti, ali ga snažna ruka došljaka obori na snieg, padajuć pade mu i kapa, odveza se omot oko glave, krv navali kvasiti i čelo i lice: taj prizor čini se da je probudio i nekom čudnom strašnom mišlju nadahnuo mladu ženu: kričeći jako, pronicavo, piskutljivo stade braniti muža, baci se na napadača: oko joj divljim načinom sieva.

— Há, hoćeš da ga ubiješ, há okrutniče, hoćeš da ga ubiješ, umoriš. To si ti, o imam te već — vikaše.

Skoči prama Vestfalcu: privi mu se uz tielo, pa grizi zubi, i grebi mu malom ručicom lice, ruke.

Nenadanom navalom uplašeni vojnik htjede se osloboditi, grozno kunući, ali mu tek za nekoliko časova podje za rukom odtisnuti sdvajajuću žensku.

* * *

Kad je doletio stražmeštar, pukovnik, bačen na tla, muklo stenje, krv mu kvasi čelo, napadač stoji pred njim na nedavno posvojenoj kabanici, mlada žena, tek što je potisnuta, sprema se buktećih očiju i otupljela lica stisnuvši sitne ručice u šaku, na novu bitku.

— Smiluj se, spasi ju — viče pukovnik, komu je ženina pogibelj povratila, ako ne snagu tiela, a ono jamačno sviest duha — spasi ju, Martine.

— Há, druže, što ti tu radiš? — strašno zapita Vestfalca.

— Donner und Wetter — odgovori ovaj, zar ne vidiš? Umire, a ne će da mi dade kabanice, što će mu? A ta me luda grize, drapa — pa težko udari nesretnicu. —

Ne imaše kad ponoviti udarce: bajonet stražmeštrov utonu u drznikovih prsiju, muklo zastenjav sruši se na tla: lice se izkrivi, usta pomodre, oko jednom divlje blisne i zatvori se, groza mu strese tielo, i ne ima ga više.

A maršal Ney s trgnutom sabljom u ruci, na vatrenom paripu stajaše samo nekoliko koraka odanle: vidi ubojstvo, obrva mu se grozno stisnu, okružujućim ga vojnikom i oficirom reče:

— Vidiste li, ubio ga je, jednoga od naših ubio! Hà, drznik, tko je to, dovedite ga ovamo.

Nekoliko vojnika razna oružja obkoliše nesretnoga stražmeštra, uzeše mu pušku.

Tko si ti? — grozno zapita maršal.

— Stari egipatski vojnik, stražmeštar petnaeste polubrigade, gospodine maršale.

— Ubio si moga vojnika, na smrt s tobom — okrenu se pobočniku, pače oficiru, koji je ovaj put obavljao tu službu, viknu:

— Strieljati ga.

— Vojniku se čelo smrknu; — gospodine maršale!

— Što je?

— Ondje leži moj pukovnik, nekoliko koraka odavle ranjen umire, i njegova žena: mene dajte ubiti, kad već mora tako biti, ali njega spasite.

Maršal ne odgovori ništa, konja podbode ostrugama, skoči preko zapuha od sniega — ne hćede tu zadržati se više, jer ne daleko pri ognju puče nekoliko hitaca: prasjedioci brane od došljaka toplinu i hranu, a on ih hćede viditi okriepljene i prikladne za bitku, za bitku sutra, posutra i tako dalje.

— Pravo reče Jakov, — mrmljaše hladnokrvno vojnik — poginut ću od taneta, krv za krv, brata sam ubio, to je pravo, dopustite, da se s pukovnikom oprostim.

K vojakom se okrenu, oni ne znadu, što da rade, ogledavaju se medju sobom niemo se pitajući, pobočnik viknu:

— Eh, čemu vrieme gubiti, kako je maršal rekao, mora biti, glava za glavu — srdito pogleda nesretnika — zar se bojiš smrti?

— Ja, bojat se smrti? vojnik petnaeste polubrigade egipatske? Niesam spao na tako tanke grane, vidit ćete, zapovjedniče.

— Tko ima naboj? — zapita na odgovor malo pazeći oficir.

— Imam ja — reče jedan izmedju njemačkih vojnika: — ubio je moga zemljaka, pravo je, da od mene pogine.

— Pucaj dakle.

Vojnik napinje kokot — stražmestar mumlja:

— Da sam mu ubio zemljaka, ali to ne ima ništa, drugi je uzrok: ubio sam svoga bratića, krv za krv, pravo reče, poginut ću od taneta; ali pukovnik, Bože moj.

Ne dovrši svoga razmišljanja. — Vestfalac upre ciev svoje puške na prsa njegova, odape.

* * *

U isti čas s pûkom čuše se dva pronicava, strašna, grozna uzklika boli: trgnuše se iz prsiju pukovniku i njegovoj ženi.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Veliki Kalnik.

(Konac.)

Kraljevi povjeravahu upravu Kalnika opet svojim kastelanom, medju kojimi se osobito odlikovaše Vukoslav Grebenski u ratu proti Niemcem pod Andrijom III. a poslije pod Karlom Robertom oko g. 1329. i ban Mikić Prodanić od Prodanovca. Kad se je pod Ljudevitom I. pojavio na slavenskom jugu znamenit pokret, zadje taj kralj, utaživ ustanak, u hrvatske strane, te je neko vrieme prebivao na Kalniku. Sav skoro 14. viek vidio je taj tvrdi grad u sebi silovite banove i kastelane, koji su manje plemiće plienili robili i grabili, i sve tužbe pred saborom hrvatskim ostadoše bez uspjeha. God. 1365. primiše podzemne tamnice velikoga Kalnika čudna gosta i to bugarskoga kralja Strašimira Aleksandrovića, koj je ondje čamio pune 4 godine kao sužanj kralja Ljudevita. Za vrieme Šišmana kralja bude Kalnik osvojen po Hrvoji banu bosanskom, a poslije dodje u vlast Eberharda biskupa zagrebačkoga, od kojeg ga opet Šišmanovci oteše. Kašnje budne Kalnik za duže vremena obitalištem kraljice Barbare celjske. G. 1427. predade Šišman Kalnik za 14000 cekina Ivanu Alberu biskupu zagrebačkomu, koj ga oporukom namre stolnoj crkvi zagrebačkoj. Šišman u obće slabe vjere čovjek ote Kalnik crkvi zagrebačkoj, te ga darovà bosanskomu kralju Tvrdku Tvrdkoviću, al naslijednik kralj Alberto slabo je mario za tu darovnicu te podieli Kalnik srbskomu despotu Vuku Brunkoviću, proti komu podiže se Benko biskup zagrebački, te izhodi, da je Kalnik povraćen bio zagrebačkoj crkvi. Nu silni Ulrik celjski ban hrvatski i upravitelj Ugarske znao je kao i ostale gradove tako i Kalnik podvrći svojoj vlasti, a po njem dodje u ruke udovę mu Kate, kćeri srbskoga despota Gjure Brankovića. kojoj ga ote kralj Matija Korvin. Kalnik bude zatim u brzo svojinom Vladislava, hercega sv. Save, poslije bana Vladislava Egervarskoga, Ivana Korvina vojvode hrvatskoga, koj ga darova 1502 Baltazaru Alapiću, podbanu hrvatskomu. Po Alapićih spade Kalnik na Draškoviće, a poslije na Nikolu Ištvanfia slavnog povjestničara, zatim na porodicu Orehoci, Keglević, Patačić, Sermaže i najposlje Ožegović. Jur početkom prošloga vieka pred smrt pukovnika Stanislava Orehoci-a bijaše Kalnik razvaljen. Ne porušiše ga Turci, razvali ga vrieme.

Kalnik jest jedan i to vrlo znamenit list u poviesti Hrvata, dà svih Jugoslavena, Kalnik jest ciela naša poviest svedena na malo. Koliko slavnih glava plemena našega boravljaše u slavi na onom mjestu, gdje danas hrpa kamenja stoji.

Kako se je dalmatinsko-dubrovačko pjesničtvo razvijati počelo.

Napisao Iv. Radetić.

Narod hrvatski bijaše u drugoj polovini 15. vieka malo ne dovršio svoj nezavisni politični život. Zemljište kraljevine hrvatske sa Slavonijom protezalo se istinabog sve do vremena muhačke bitke još uviek od Dunava, Drave i Mure, pako do rieke Plieve, Vrbasa i Cetine kao i na nekih mjestih do jadranskoga mora, te je pod pučkim imenom hrvatske banovine a pod službeno-mletačkim nazivom hrvatske zemlje za ono doba poznato bilo sve, što je dopiralo skoro do zidina primorskih gradova dalmatinskih: Zadra, Šibenika, Trogira i Spljeta, koji stojahu pod vladom republike mletačke. Ali na svih tih granicah ne bijahu stanovnici u ovo doba ni u dne ni u noći sigurni za svoj život i za svoj imutak. Savkoliki njihov život sastojaše u ne prestanoj borbi proti turskoj sa svih strana navaljujućoj sili. K tomu isti nutarnji razdori i domaći nemiri, koji su se za vrieme ugarskih kraljeva sgadjali; kao Bele IV., Karla Roberta, Ljudevita I. i Sigmunda; za banova i kraljeva bosanskih Mladena Šubića, Tvrdka i Ostoje, kao i hrvatskih Stjepana i Pavla Šubića itd. — ne bijahu se jošte stišali ni slegli. Naravska je stvar, da narod hrvatski u takvom stanju ne mogaše napredovati; njegovo materijalno blagostanje moradjaše zaostati, a tim mu dakako i duševni napredak zapriečen bude. Nu sreća bijaše, što su dalmatinski primorski gradovi uzprkos svemu komešanju po ostaloj zemlji ipak svoj duševni napredak od svezazorne struje onog vremena uzčuvati znali, baš u ono doba, kad je tursko barbarstvo našu susjednu srbsku, bugarsku, bosansku, hercegovačku i arbanasku braću skoro sasvim pogazilo i svojim jataganom istim Hrvatom na svih krajevih smrtnim udarcem prietilo.

Već odprije vladaše u Dalmaciji starorimska naobraženost a jezik latinski. Dolazkom Hrvata u Dalmaciju (7. v.) kao i ustrojbom hrvatske kneževine ostadoše gradovi u primorju Zadar, Spljet, Trogir i Dubrovnik s bližnjimi otoci Krkom, Osorom i Rabom kao ostanci nekošnje theme dalmatinske u obsegu iztočno-rimske carevine. Tu si nadje romansko žiteljstvo utočište svojoj narodnosti, običajem i uredbam. Ovi gradovi i otoci plaćali su carevini godišnji danak i davali joj brodova i mornara u pomoć, upravljali se inače samostalno po svojih zakonih; samo vrhovna i gradjanska uprava ležala je u rukuh carskoga namjestnika, koji pod naslovom prokonzula ili stratega obično u Zadru sjedjaše.

Pošto je okoliš ovih gradova s jedne strane na obalu stegnut, a s druge strane neposredno se hrvatskoga zemljišta ticao; to je naravno, da su žitelji ovih gradova i nehotice u doticaj s hrvatskimi i podanici i oblastmi dolaziti morali; a to bijaše posljedicom, da se nekoliko vjekova zatim i u ovih gradovih slovjenski živalj držati počeo. Iz blagotvorna miešanja dvaju raznorodnih živalja izadju ponositi gradovi slovjenski — dika Dalmacije. — Od toga časa diže se njihova vlast i znamenitost u smislu narodnom; od puke provincije rimske uzpe se Dalmacija do ugleda samostalne zemlje, koja prednjači izobraženošću cielomu iztoku, a sretno se natječe i sa samom Italijom baštinicom grčko-rimskoga znanja i umjenja.

Dva su faktora, kojim Dalmacija svoju duševnu samostalnost zahvaliti ima. Prvo je sretan zemljištni položaj, koji uživa. Dalmacija već svojim geografskim položajem i prirodom zemljištnom upućena na more i brodarstvo, na trgovanje i one struke obrtnosti, koje su na vlastitom zemljištu nikle, te se vlastitim nastojanjem i trudom razvijale, mogaše lahko obći napredak u kulturi, a napose i razvitak književni polučiti. Putujući morem daleko po svih stranah jadranskoga i sredozemnoga mora upoznaše se najvrliji sinovi njezini u brzo s višimi potrebami kulturnoga života, te nastojahu plodove tudjeg izkustva i tudje privrede presaditi u svoje rodno mjesto te ih protegnuti na korist svoju. I sada su u Dalmaciji tri grada, koji se svojim položajem i svojom naprednijom kulturom nad ostalimi gradovi odlikuju, a negda sačinjavahu središte ukupno političnoga, crkvenoga i kulturnoga života. Politička metropola bijaše Zadar, crkvena Spljet, a Dubrovnik u trgovini i kulturi stajaše svim na čelu.

Dubrovnik bijaše grad onaj, koji je već iza rana postao redovitim pristaništem i zaklonom za cjelokupno ne samo trgovačko nego i duhovno obćenje dvaju svjetova: grčkog i rimskoga. Već sredinom 14. vieka stojaše Dubrovnik kulturom svojom napram susjednoj braći na iztoku vrlo visoko, te bijaše od njih puno cienjen ne samo kao mjesto od znanja i nauke. Ako je vjerovati dubrovačkom povjestniku Cervi (1455—1527), god. 1351. posla sam car srbski Dušan silni posebno poslaničtvo u Dubrovnik s molbom, da mu Dubrovčani dadu na dvor srbski 20 plemenitih mladića, a do mala odpravi opet u Dubrovnik na nauke primarios et ad literarum studia aptiores suae gentis juvenes. Od samog štovanja njihove nauke osnova im car u Dubrovniku jošter veliku knjižnicu, punu dragocjenih grčkih i rimskih knjiga. Ali sve to bijaše samo relativan stepen kulture. Izhodištem prave kulture u Dubrovniku kao i ostaloj Dalmaciji valja nam smatrati konac 15. i početak 16. vieka; dakle ono vrieme,

kad se je znanost u Italiji preporodila, a to je drugi faktor, koji je knjigu u Dalmaciji promakao.

Da se preporod znanosti lakše razumjeti može, budi nam dozvoljeno ovdje u toj stvari malo dalje posegnuti. Poznato je, da je padnućem zapadno-rimskoga carstva u poviesti svieta nova doba nastala, doba narodnoga selenja i obćega meteža. U ovoj dobi morao svaki još slabiji duševni pokret, što bi se igdje pojavio bio, već u zametku utrnuti; ta u onom krvarenju, što ga seoba naroda proizvela, ne mogaše ni materijalno dobrostanje napredovati, kamo li da bi duševni napredak uspievao. Što bijaše znanosti i umjetnosti, to se steglo u skromne cele monastirske. Katolička crkva bijaše još jedina škola, koja je naobraženost nekako širila, ali i to je previše jednostavno bilo. Školasticizam, tražeći si u pukih bogoslovnih prepirkah oduška, progutao svaku naprednija i bolju ideju, tako da se o pravoj kakvoj znanosti i umjetnosti za ono doba ni govoriti ne može. Istina pod okriljem crkve na zapadu liepo se razcvalo vitežko pjesničtvo ali i ovo je neplodno ostalo, jer s jedne strane bilo to svojina otmenijeg i dvorskog života, a s druge mu strane daljni razvoj pokvarena latinština priečila, koja je onda jedini i izključivi jezik znanosti i umnoga obćenja bio. Dakako već iza narodnoga selenja počeše se razni germanski i romanski jezici razvijati, i prem su se pojedini muževi ovdje ondje za usavršivanje pučkoga jezika mnogo trudili, opet o pravoj narodnoj književnosti govora nema svega onoga vremena, kad su križarskimi vojnami nova komešanja nastala. Veliko naime kretanje toga vremena, mladjahno i živo pregnuće za uzvišene i smjele misli, doticaj s iztokom, kolievkom obrazovanja, prouzroči golemi prevrat u svem kolikom duševnom i materijalnom svietu. Tim nastane novo doba za literature i jezikę — doba znanstvenog preporoda — doba romantike i humanizma, koji misli narodne u staroklasične forme liepo zaodjenuti znade. Ovu dobu vikli smo dobom rennaisance nazivati, a Italija je prva, koja je u 14. vieku put tomu prokrčila, porodivši tri muža, kojim svakolika Evropa preporod u znanosti zahvaliti ima.

Prvi od ovih bijaše plemeniti Florentinac Dante Aligieri (1265—1351.). U nesretnoj borbi divlje stranarske razjarenosti, koje je onda Italiju ciepala, ne mogavši on da si kod kuće mira nadje, otide u inozemstvo, i knjigom se baveć i obćeć s muzami stvori pjesmeno jedno djelo, u kojem je pripoviest prikazivanje i zanešenost do savršenosti izvedena.

(Konac sliedi).

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća arheologijska skupština u Kievu dne 2. (14.) kolovoza 1874.

(Konac.)

Pitanja, o kojih se želi dobiti obaviest na skupštini.

I. Starine prvobitne.

1. Neka se opredieli vrieme nasipâ i gradišta u priedjelih kievske kneževine. Ne sačinjavaju li oni ukupno jedan obći sustav utvrdjivanja?
2. Nemaju li tvrdjave, nalazeće se blizu grčkih naselbina, tragova grčke tehnike u vojnom umieću?
3. U kojih su se mjestih kievske gubernije, okrom dvajuh, opisanih Fundukljojem našle kamenite maljuge?
4. Neka se sastavi karta kievske kneževine, naznačiv grobne humke, nasipe, tvrdje, stare medje kao i naseljena mjesta, koja se spominju u ruskih ljetopisih.
5. Neka se sastavi isto takova karta Litve i Krivske.
6. Neka se saberu viesti o motroninskom gradištu.
7. Po kojih pravilih valja razkapati grobne humke i gradišta?
8. Kako valja matematički opisati obretke u starih zemljanih nasipih.
9. Neka se saberu obaviesti o izkopinah i obretninah u grobnih humcih i gradištih černigovske gubernije.
10. Na kojih se je mjestih kievske i susjednih gubernija našlo kameno orudje?
11. Neka se sastavi karta riznicâ, našastih u priedjelih kievske kneževine.
12. Kakovih ima izprava ili inih pismenih dokaznica ob odkrićih, učinjenih u razna vremena u historičkih mjestih Kieva, kao n. pr. u desjatinnoj crkvi, u sofijskom soboru i t. d.

II. Historijska geografija i etnografija.

13. Nije li moguće prislati nekoje, u znanstvenom obziru zanimive saobćaje iz suvremene nomenklature riekâ, gradova, i sela u raznih priedjelih Rusije?
14. Topografija Kieva u razno doba njegove poviesti, naznačiv i opisav spomenike.
15. Da li je moguće, makar samo approximativnom točnošću, nacrtati atlas eparhialne razdjele Rusije u davnija vremena te opredieliti odnošaj eparhijalne razdiobe prama etnografskoj i administrativno-političnoj razdiobi?

16. Razprostranjivanje kolonizacije maloruskoga plemena.

17. Kritično iztraživanje izvorâ topografije polocke (krivske zemlje.)

18. Ima li kakvugod povjestnu važnost Kievo-pečerska predatba o varjažskih špiljah?

19. Koja mjesta Rusije spadaju k poznijoj formaciji geologičnoj, i niesu li dosljedno mogla biti naseljena u pradavna vremena?

III. Spomenici umieća i umjetnosti.

20. Ima li razlike u arhitekturnom slogu sjeverne i južne Rusije?

21. Koje su najglavnije crte uzorâ maloruske ornamentike?

22. Koje se najstarije slike nalaze u Kievu i okolini, i nema li na njih zapisa?

23. Kakvih ima spomenika malo-ruskoga rukotvorstva srebrnih i zlatnih tvorina? koje se periode njegova razvića mogu opredieliti?

24. Neka se izmjeri veličina opekâ na najstarijih sgradah kievske zemlje; a isto se tako neka izmjeri širina cementova sloja izmedju opekâ. Nema li na opekah osobitih znakova ili biljega?

25. Odkuda se je privažao crveni škriljavac, nalazeći se toli na starih hramovih koli i na drugih spomenicih Kieva?

26. Kakav se je grb upotrebljivao u Kievu, dok se je poprimio grb sa slikom arkangjela Mihajla?

27. Nije li moguće označiti arhitekturu zlatnih vrata u Jaroslavu prema analogiji inih sličnih sgrada?

IV. Kućanstvo i družtvenost.

28. Potvrdjuju li se filologijska razjašnjivanja Lelevela na polju slavenske mitologije?

29. Kako da se protumači znameniti razzvoj i skladnost litavske mitologije?

30. Ruska flora i fauna, po pismenih svjedočanstvih, do polovine 17. vieka.

31. Da li je postojala u nekadanjoj Rusiji tjelesna kazna i kada se je uvela?

32. Što su to bili izgoji?

33. Neka se saberu obaviesti, u kakvu su se obliku sačuvali do današnjeg vremena ostatci starih pravoslavnih crkvenih bratovština?

V. Spomenici jezika i pisma.

34, Koje su se starodrevne slavenske rieči i tehničke oznake izgubile u ruskoj književnosti pod uplivom inostranih rieči, imajućih jedno te isto znamenovanje?

35. Odnošaj jezika južno-ruskih ljetopisa napram jeziku sjevoro-ruskih ljetopisa.

36. O neposrednom uplivu poljskog jezika na književni ruski.

37. Kritična smotra izvorâ kozačke historije do B. Hmieljnickoga.

38. Kako bi se mogao popuniti bibliografski popis izvora kievske arheologije, nalazeći se u opisu Kieva od Zakrevskoga.

39. Niesu li se sačuvali u južnoj Rusiji kakvigod ostatci historijskog eposa Vladimirova, ako i ne u ustiuh naroda, a ono u kojih mu drago rukopisnih sbirkah?

40. S koje se je strane narodnjega života ponajpače odrazilo učešće južnoruskih knezova u husitskih vojnah?

41. Priedmeti izvorne trgovine kievske zemlje do dotatarske dobe.

42. Koji su se tragovi davnine sačuvali u narodnih običajih, obredih i u obće u spomenicih narodne stvorbe?

43. Kojim je načinom nastao stališ bojarskih paža (Edelknabe)?

VI. Starine klasične, bizantinske i zapadno-evropske.

44. Koja su mjesta poznata u jugo-zapadnom kraju, gdje se nalazi nanizan rimski novac? Koje se mogu pobliže označiti granice tih miesta? Kojim rimskim carevom pripada s veće strane taj novac?

45. Kakvih ima u priedjelih Rusije starih grčkih i latinskih rukopisa, koji niesu jošte u javnost doprli?

LISTAK.

Narodna biblioteka. Ne davno govorismo o „Dubrovniku", koj je počeo izlaziti u mjesečnih svezcih, te izjavismo tom prilikom svoju radost sa novog života književnog u starohrvatskoj Atini, u kojoj jošte mnogo netiskanog literarnog blaga imade. Danas imademo javit o novom književnom podhvatu, što ga je započela vrlo radina knjižara Dragutina Prettnera u Dubrovniku. Pod imenom „Narodna biblioteka" izlazit će sbirka starohrvatskih pisaca s veće strane ne izdanih u jeftinih svezcih po 40 novč. Prvi svezak stoji pred nama. Sadržaj mu je prva polovica velike pjesme „Dubrovnik obnovljen" od Jakete Palmotića Gjonovića. Izdanje i tumač priredio je preč. g. Stjepan Skurlo. U drugom i trećem svezčiću nastavit će se ta pjesma. U četvrtom biti će tragedija „Didona" od istoga pjesnika. Dodana biti će slika njegova i opis ove dobe. Zatim sliedit će za kratko vrieme „Ostan božje ljubavi" od Andrije Vitaljića; „Osman" Ivana Gundulića; „Pripoviedke" Stjepana Ljubiše; „Komedije" Maroje Držića; „Pastir vieran" tragikomedija od Gvarinia, pohrvaćena po Petru Kanaveliću; „Proriečja jezika slovinskoga" od Gjure Ferića; „Humor dubrovački," manje vesele pjesme iz 17. i 18.

vieka. Preporučamo tu sbirku što toplije, nu svakako bi vrlo probitačno bilo, da se izdavatelji sporazumiju sa jugoslavenskom akademijom glede pisaca, da ne ugleda isto djelo istoga pisca i u Zagrebu i u Dubrovniku u isti čas sviet.

Naši umjetnici. Naš daroviti mladi kipar Rendić radi svojski o novih umotvorih, kako nam pišu iz Firence. Svršava sada model za Perkovčev spomenik, što će jamačno i sam izvesti. Zatim izklesat će Kurelčevo i Dežmanovo poprsje od mramora. Ujedno je sgotovio model za dva poveća mramorna kipa, od kojih dobismo svjetlopis, te ćemo ih našemu občinstvu priobćit rezanih u drvo. Mladi naš slikar Kikerec bavi se sada u Rimu, te uči poznavati uzore starih slavnih slikara, što je svakako najprobitačnija škola za umjetnika. Svakako bi želit bilo, da još koje vrieme probavi u Italiji. Sada pravi studija za jednu poveću sliku. Drugi hrvatski slikar Dr. Kršnjavi boravi u Napulju te čini ondje marljiva studija. Oba umjetnika obećaše nam, da će za kratko vrieme poslati izvorne slike svoje za „Vienac". Ima nade da će se sva tri mlada umjetnika stalno nastaniti u našoj domovini, gdje ih liepa zadaća čeka, prokrčiti put do sada u nas vrlo zanemarenoj umjetnosti. Tom prilikom ne možemo prešutiti uzdaha. Slavni naš mecen biskup Strossmayer skupio je za težke novce krasnu galeriju slika, te ju kani poslati narodnomu muzeju, čim se nadje spretna sgrada. Galeriju dakle imamo, ali ne imamo soba za nju. Doista unicum u svietu.

Umjetnost. Prije više vremena spomenusmo sliku „Stupovlje Dioklecijanove palače u Spljetu" od čuvenog flamanskog slikara Van Moera, što ju je umjetnik poslao g. grofu Buratti-u te je bila izložena u narodnom muzeju. Prije nekoliko dana izložio je g. grof Buratti u muzeju opet tri znamenita umotvora mletačkog slikara Zuhara. Jedna poveća slika prikazuje Dalmatinku noseću živad i jaja u grad na sajam. Crtanje, kolorit i karakteristika je doista divna. Slika ta bje izložena u bečkoj svjetskoj izložbi sa cienom od 180 napoleona. Druga manja genre slika al jednako živo i vješto izradjena prikazuje nam kuću dalmatinskog seljaka. Seljanka povratila se iz grada, i drži na užetu magarca; a drugom rukom daje sinčiću kolač. Treća slika prikazuje duždinu palaču u Mljetcih kraj mora pri mjesečini. Zajednički efekt mjesečine i plinskog svjetla upravo je čaroban. Vrlo se radujemo pojavu, da se skupi u Zagrebu što više pravih umjetnina, te da se tim budi smisao za umjetnost, čega žalibože u nas još dosta malo imade, jer i u kućah naobraženih obitelji ne nalazimo često ništa van vašarske kopije bez cjene. G. grof Buratti i njegova rodoljubiva gospodja stekoše si u tom obziru zbilja liepu zaslugu. Slava im!

— Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti podielila je zagrebačkomu svjetlopiscu g. Štandlu obzirom na zasluge što si je stekao snimiv vrlo vješto gradine, umjetnine i starine naslov „svjetlopisca jugoslavenske akademije."

(Preradovićeva djela.) Od više krajeva dobismo liepe glase, koliko je našim prijateljem po volji knjiga, koju su dobili. Buduć je o trošku naroda sviet ugledala, nije smjela biti manje liepa a nit je Preradović toga zaslužio, da se pri izdavanju njegovih divnih pjesama tvrduje. I pjesma Fr. Ž. P. uspomeni pokojnikovoj u ovom broju „Vienca" odziv je, rek bi, onomu dojmu, na koji je narodom izdana knjiga naišla, odziv je vrstnoj ocjeni Markovićevoj, iz koje istom svatko razabrati može, koliko smo štetovali izgubiv toli rano najdičnijega našega pjesnika. Tako se sam sobom hvali trud odborov, a prodaja knjiga napreduje liepo, samo bi dužnost bila svakomu revniku ne mirovati, dok ne pukne glas, da je sva naklada razprodana. Ta valjda ima u nas četiri tisuće duša, kojim je Preradovićeva pjesma smilje i bosilje, koje dakle ne smiju tvrdovati, kad je razpačati toli liepu knjigu, jer nam je do toga stalo, da se sirotčadi Preradovićevoj što brže sakupi i osigura ona glavnica, koja u knjigah leži!

— Dobro i zlo, knjiga za svakoga, zove se djelce, što ga je vriedni pisac Ivan Fiamin protumačio hrvatski po talijanskom izvoru dra. Pavla Martegazza. Knjižica ta je vrlo prudna uputa o dužnosti svakoga rodoljuba i poštenjaka, nu svakoga čovjeka. Pisana je lakim zanimljivim perom. U dobar čas predade nam ju pisac, jer u nas treba mnogo — vrlo mnogo lieka za javni moral. Fiaminovo djelo budi svakomu našincu što toplije preporučeno. Ciena mu je samo 35 novčića.

Čitanje. U prošlu subotu čitao je pravi član jugosl. akademije, preč. kanonik Veber-Tkalčević u javnoj sjednici svoju razpravu o naravi hrvatske izreke i u obranu nekih tobožnjih barbarizama. U prvom dielu svoje razprave protumačio je g. akademik obćenita pravila arkitektonike jezika, a glede uporabe novih izražaja, što ih zahtieva duh vremena i novi izumi, brani načelo, da je najvaljanija ona besjeda, koja se možda govori najprvo u štokavštini, ili za tim u čakavštini, ili napokon u kajkavštini. A kad je nema u narodu, onda da bi imala valjati ona, koja je u najnovijem književnom jeziku možda u porabu ušla, ako je narodnoga kroja, u najzadnju ruku pak ona, koja se nalazi u starih pisaca. Nema li je ni tuj, onda da ju potražimo u inih slavenskih jezicih. Nebi li joj ni tuj u trag ušli, onda da nam je prosto skovati novu besjedu po narodnom kroju. Glede barbarizama ne slaže se posvema g. akademik sa svojim drugom Franom Kurelcem i nabraja nekoliko takvih u najnovijoj knjizi prihvaćenih besieda iz Kurelčeva „mulja", te razlaže, zašto bi mogle valjati, kao n. p. „svrha" „br-

zojav“ itd. Razprava će izaći u „Radu akademije“, a onda će istom kritika biti vlastna prosuditi čitano razlaganje.

Hrvatsko sveučilište. Odbor za naše sveučilište radi neprestano i po njegovu priedlogu nabavit će se znamenita mineralogična sbirka dra. Lanze iz Spljeta. Ponajmučniji posao je dakako pronaći sgradu za one tečaje pravoslovnoga i filozovskoga fakulteta, u kojih bi se predavanja već dojduće godine započeti imala. Najdraže bi nam dakako bilo čuti, da se posve nova sgrada podigne, jer se dan danas takova sdanja dižu od temelja i to po osnovi sastavljenoj baš u posebnu svrhu. Mi žalibože ne imamo ni jedne monumentalne javne kuće u Zagrebu, a na prezidivanje starih privatnih sgrada potrošilo se već mnogo novaca. Nu za sada ne ima žalibože dovoljno novaca za sdanje sveučilišno, te treba povećat kuću pravoslovne akademije na južnom šetalištu. Neki misle, da se ima stavit treći pod na kuću, neki da se ista ima produžit do kraja šetališta na onu stranu, gdje je sada vojnička jahaonica. Posljednja ova misao čini nam se probitačnija, jer bi se provizorno sveučilište trećim podom prikazivalo medju nizkom Vranjicanovom kućom i vojnom jahaonicom kao grdna kula bez svakoga lica i ukusa.

Vatroslav Jagić. Hrvati ponose se punim pravom znamenitim jezikoslovcem Vatroslavom Jagićem, članom naše akademije i profesorom slavenskih jezika u Odesi, jer si je Jagić stekao dično ime u učenom svietu. Dà, u zadnje doba čini mu berlinska vlada sjajne ponude, da ga steče za svoje sveučilište. Ne sumnjamo ni najmanje, da je svaki rodoljub uvjeren, da se hrvatski jezik i poviest hrvatsko-srbske knjige najbolje predavati mora na hrvatskom sveučilištu, mislimo da nam naš materinski jezik i njegovu knjigu ne može predavati nego domaći sin a ne kakav drugi strani učenjak, makar i slavenskoga poriekla bio, jer bi to za nas najveći testimonium paupertatis bio; znamo, da je Jagić glava pripoznata i hvaljena u cielom učenom svietu.

Šta bi dakle iz svega toga sliedilo? Po svoj prilici to, da bi se Jagić za naše sveučilište predobiti morao. Sada čujemo da su se dogovori sa Jagićem razbili, ne sbog prekorednih zahtieva, ne sbog nerodoljublja Jagićeva, već sbog toga, što se neke strane propustilo ozbiljno i neposredno dogovarati se sa Jagićem te je dalo razpitivati po petom šestom čovjeku, dok je pruski ministar nastave udvorno molio, neka dodje u Berlin. Čitali smo neki dan pismo vrlo čudnovato i srdce nas je pri tom zabolilo. Svakako molimo, da se dogovori obnove, jer se nadamo, da nije sva nada izgubljena, a nedomaći čovjek, makar bio i Slaven, nije za profesora hrvatskoga jezika na hrvatskom sveučilištu.

Gćna. Marija Barabaševa, boravi svejednako u Zagrebu, te će kako čujemo jošte ulogu „Čvrčka“ na našem pozorištu prikazati. Mi smo u svoje vrieme obširnije govorili o vrlinah te gospodjice, primietiv ipak, da joj jošte nauka treba, a za redovito prikazivanje da je premlada, i da bi joj svakdanji napor ubio tjelesnu snagu. Gdjica Barabaševa zamolila je za zemaljski štipendij, da uzmogne još jednu godinu u Beču bavit se o dramatičnom učenju. Molba joj ne bje uslišana, jer da ne ima novaca. Od srdca žalimo, što nije sl. intendantura gjicu Erlesbekovu, za koju se stotine upravo ban badava trate i o kojoj novine samo na molbu g. kazališnoga povjerenika šute, — prije nekoliko mjeseci odpravila, te ovo nekoliko stotina priuštila darovitoj Hrvatici gjici. Barabaševoj. Sada je gdjica B. podniela molbu zastupstvu grada Zagreba. Poznato nam je, da je u proračunu gradskom zato opredieljena svota, a poznato nam je i rodoljublje g. gradskoga načelnika Ivana Vončine i cieloga zastupstva. Preporučamo im tu darovitu mladicu što toplije, jer u nje ima i glave i duše i srdca. Nadamo se, da ne će uspjeti kortešovanje zakutnih protektora, koji su radi, kako čujemo, osvojiti taj štipendij dviema koristicama sestrama Culifajevim, o kojih smo u srdcu uvjereni, da ne će nikad biti glumice za prve uloge. Al dakako zakutnim je protektorom umjetnost u kazalištu deveta briga.

Dopisnica uredničtva.

— Pjesniku pjesmice „Nevjernoj“. Pjesmica vaša veli, da strastno ljubite djevojku, da ju vidite pred sobom u snu i na javi; al ova da vas odbija i s toga da vas srdce boli. Prije svega pitamo Vas, zašto rekoste „Nevjernoj“ kad vam se nikad zavjerila nije? U obće je ciela pjesmica tek obično ljubavno pisamce, a „Vienac“ nije privatan postillon d' amour.

— „Josipu“. Vi tražite blagi sud i naputak ujedno. To je protuslovje. U umjetnosti može se samo kazat „Djelo valja ili ne valja“, osobito kad se radi o tom, da se koj pjesmotvor ima tiskati. Kad tražite naputka od nas, ne očekujte od nas blag već pravedan sud. Misli vaših pjesama nisu jasne; fantazije ima u vas al nije uredjena; u vašoj duši počinje tek doba kristalizovanja. Vadite slike iz naravi a ne iz knjiga. Vrlo mnogo pjevate o moru, a ne bismo rekli, da ste ga vidjeli. I oblik i jezik vam je vrto nepravilan. Učite, čitajte mnogo, zatim radite. Ima ljudi u nas — i k tomu nekojih koji se strahovito naduvaju svojom znanošću — ljudi mislećih da beletristu nikakva nauka ne treba. Ti se ljudi kruto varaju i u obće ne imaju pojma o važnosti beletristike u narodnjem životu. Učite zato.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 13. U Zagrebu dne 28. ožujka 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PANEM ET CIRCENSES!

Spjevao Hugo Badalić.

Zar kuga crna silnim Rimom vlada,
Il' mori glad i biedni narod bije,
Da posred trga priestolnoga grada
Ni glasa čut, ni stvora vidjet nije?

A što se tamo prema cirku mete
U crnu skupu, kano neman gadna?
Augustus Caesar igre daje klete:
Igara viek je željna raja jadna!

I već je cirkus pun! Plemći stari
A do njih narod, — ondje puk se reda;
O igri samo svaki sborit mari,
Te željno svaki, šta će biti, gleda.

Augustus sam u sjajnu spratu sjedi:
Prezirce zuri, pa iz oka toga
Oholost sipa, svakog da pobiedi,
Tko osim njega inog štuje boga.

Na glavi lavor; — grimiz o ramenih
Ko svježa krv tiranstvo mu svjedoči, —
S tiranstva mu se obraz zar rumeni?
Ne pozna stida, tko se tako koči!

I mignu Caesar! Širom vrata zinu:
Na pozorište četa stupa ljudî,
Ne ljudî jurve — roblja u istinu,
A roba nitko čovjekom ne súdi!

Gle, koli smjelo piesak gaze žuti
Približujuć se Caesarovu spratu,
Gle, kako svaki jakost svoju ćuti, —
A smrt im blieda sjedi jur na vratu.

I prvi od njih zirnuv k caru smjelo
Zaklikti: „Zdravo Caesar imperator,
Pozdravljaju te mrûći!“ Hajd na djelo
U borbu stupaj svak: na smrt i zator!

Zašuti sve! A štit o štit se tresnu,
Zatrepti zrakom mača ljutih bliesak: —
Raspoznat ne ćeš, komu noga klesnu,
Al vidiš gdje se krvlju rudi piesak.

Strahote grozne stvaraju čudesa
I stoji cika, zveket, jauk, buka: —
Grozotom takvom had se valjda stresa,
Kad duše cvile posred vječnih muka.

Jur pade rob! Na izmučene grudi
Koračio je pobornik mu jači,
A tomu oko sieva, krvi žudi:
Ko divlje zviere plien si slašću kvači.

Nu prije nego mač mu u vrat rine,
Obratio se k puku, taj nek sbori:
Je l' vriedan jadnik, da mu milost sine —
Il' da se plienom pticam vranim stvori?

A puk, a narod? Grči palce, viče:
„Umori, ubij!“ Smilovanja nema
Slobode tko ne pozna, strah gdje niče,
Tko srdca nema, kano zvierad niema!

I mahnu rob: iz polumrtva tiela
Krv briznu tokom — roba nije više!
Zabahti pljeskom, bukom kuća ciela,
Iz punih grudi robstvo svaki diše.

Nasladjuje se svatko robskom krvi,
U piesak štono lakomi se skriva;
Taj narod sad — gospodstvom nekoč prvi —
Šta želi još, kad glava tek je živa?

Podniemio se Caesar, gorski lave,
U žamor mu se kletva s ustî gubi:
„O zašto narod nema jedne glave,
Da jednim mahom Caesar mu je srubi!“

* * *

Vremena već su prošla — igre, hljeba, —
Tiranstvo pade, robstva više nije;
Al danas veća jošte neman vreba,
Lukavstvom sipa otrov poput zmije.

A puk, a narod? — Zalud svaka varka,
Otrovat ne ćeš miloga' mi roda;
U grudih svakom' iskra sieva žarka:
Duševna to je prosvjeta, sloboda! —

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

(Dalje.)

VI.

Stupim u gostionu, on je sjedio sâm kod stola.

— U dobar čas vas nalazim, rečem mu, sjednuv do njega. Evo me k vam poslanika.

— A od koga? upita profesor mirno.

— Dolazim od gospodične Irene.

— Tako, — donosite odgovor, — znam već što će biti. Ja sam se prenaglio.

— Vi pogadjate, — ona vas je odbila. Ona si je izabrala drugoga.

— Znam već, — ritmajstor joj zavrtio mozag, reče on pijuć pivo; ali će se ona u njem prevariti.

— Varate se, dragi profesore, uzmem ja pouzdatljivo. Nije ritmajstor taj sretni... drugi netko...

— Ha, ha, ha... valjda ne mislite sebe,... ne budite smiešan, ta vidio sam kako ga gleda, kako s njim govori,... velim vam, ona je za njim poludila.

— Ne, ne, ne — vi se varate, uzmem ja nakon kratkoga razmišljanja. Ta ja imam protivne dokaze, mogu vam.... ali što bi i govorio! —

Hahaha! nasmije se opet profesor. Vi si baš tako umišljate, da ona vas ljubi, kao što si ona s druge strane umišlja, da ritmajstor ljubi nju. Oba se varate. Tiem bi dakako, kad se stvar razjasni s ritmajstorom, mogli vi dobiti njezinu ruku; jer ja sam se prenaglio... morao sam čekati do riešenja. Ali da vam pravo rečem, vjerujte, ja nimalo ne žalim, što me je odbila; jer bi inače bio u najvećoj neprilici! Znajte: stari nam je Zorić zadužen i prezadužen, — sve što privriedi to i potroši, a još i više; Irena ne donese svomu mužu ni novčića. Ja sam se o svem ovaj čas obaviestio; nu sad je kraj svemu,.... hvala Bogu.

— Bi li bilo moguće, pomislim. Niesam li joj danas po podne dosta jasno govorio. Čudna svieta! Udovica razumie i ono, što joj ne kažem, a Irena da ne razumie, kad joj jasno govorim!... Istina je, reče, da me ljubi kao brata... kao brata!... naopako ako je to tek bratska ljubav. A ritmajstor da je ne ljubi, da ju samo vara, — ta slušao sam na svoje uši — — —

— Što ste se zamislili? prekine me u mom razmišljanju napokon profesor. Vjerujte tako je. Vi ste si želili, da vas ona ljubi, pa ste sve tumačili na svoju... isto tako Irena... hahaha! kajat će se ona.

— Istina, rečem ja, ona se je u velike zanimala zanj — ona je čak i plakala! Ja sam držao, da mu se je samo smilovala.... a ona ga ljubi! Ne, ne mogu živiti u toj neizvjestnosti, — moram biti na čistu.... Ustanem, da podjem, prem i sâm niesam znao, što ću učiniti. Ići ju pitat, to je odveć smiešno, — bi li govorio s majkom, s guvernantom, s otcem?

— Moj gospodine, opet će profesor, to su vam neprilike neizkusna ljubovnika. Hahaha, ta nieste vi ni prvi ni zadnji. Prije četiri godine dogodilo se i meni tako. Smiešna stvar. Moja se tobožnja ljubovca udala, ja ni znao niesam. Kad je kašnje saznala, da sam bio u nju zaljubljen, grohotom se nasmija i reče: ta zašto mi toga nikad rekao nije! — — Ali od toga vremena mnogo sam vam pametniji i izkusniji: — nije ni čudo, ta znate da sam vječni zaručnik, — hahaha

— Vam je do šale! rečem ja smeteno, vjerujte mi, meni borami nije! Ja Irenu strastno ljubim još uviek, uzprkos svemu; jer ne mogu vjerovati.... da ona i zbilja mene ne ljubi, da sam tako dugo živio tek u obmani.

— Dragi prijatelju, poče opet profesor, prava se ljubav sama sobom daje. Ako vas Irena do sad nije obljubila, ne će vas ljubiti ni onda, kad joj klečeć, stojeć, sjedeć ili kako vam drago proiznesete ono očitovanje po kalupu.... kanite se nje!

— Vi ste zao duh, koj me kuša, viknem ja pridušenim glasom; ali vam ne će poći za rukom premamiti mene. Vi me mučite, vi me razpinjete. Prokleto.... što imate od toga?!

— Nu, nu, nu! odvrati on mirno. Ne izvolite se ljutiti, žao mi je, da vas i dalje niesam pustio u vašoj dječinskoj bludnji.

— Oprostite, prenaglih se, odvratim ja uhvativ ga za ruku; ali ta bludnja bijaše toli sladka! Oprostite!

— Jedno vam preostaje. Ritmajstor nje uzeti ne će, — kad on ode, uzmite ju vi.

— Ovo mi se činilo nedostojno. Ja da uzmem nju, ako me i ne ljubi? Gospodine, sve od vas primam; nu ne uvrede. Ako se u

istinu osvjedočim, da Irena ljubi ritmajstora, — ona nikad ne bude mojom ženom!

I u istinu to bijaše stalna moja odluka, — čekati, da vidim, kako će se svršiti stvar sa ritmajstorom, hoće li ga ona, ako zaište njezinu ruku odbiti, kao što sam se tvrdo nadao, ili će i sbilja, prezrev mene poći za njega. Ja odlučih dakle ne raditi ništa, nego prepustiti da stvar ide svojim tiekom.

VI.

Tako je trajalo četrnaest dugočasnih, turobnih dana. Ja sam dolazio svakidan redovito u pisarnu Zorićevu i radio tamo, prem raztrešeno. Stoput na dan virio sam iza zastora u vrt i na dvorište, kad sam ju dolje opazio, gdje šeće sama i zamišljena, i motrio ju plačne duše, dok me kakav štropot ne prenu iz moga sna. Ona je često gledala na prozor, kao da me misli uočiti.

Ritmajstor nije dolazio baš često u kuću, pa i to vrieme nastojao je, kako mi kašnje guvernanta kazivaše, uviek lakrdijom i zanovietanjem izpuniti. I mene su u to vrieme tri puta pozivali na večeru; nu svaki put sam se umio izgovoriti i ne dodjoh, prem sam težko srdcu odolio. S Irenom sretnem se višeput; nu ona kao da mi nije više imala onoliko tajna saobćivati, onoliko me savjeta pitati kao prije. Sva se ona promienila. Bijaše tiha, snuždena i uviek zamišljena.

Profesor nije već iza razgovora sa mnom nikad posietio Zorića, i jamačno je Irena to otcu protumačila; jer me on nikad ništa o njem pitao nije. Kadikad sastadoh se s njim na ulici. Svaki put se je smijao i pitao me, kako je s ljubavlju.

Uza svu ostalu muku dozlogrdjivali su mi još listovi od udovice L. i od gospodične Josefine. Jedna i druga pozivala me uz ljubezno pustoslovje. Izselih se iz gostione, da izbjegnem napastim — dobivao sam listove u pisarnu. Niesam se mogao skaniti, da jednoč odrješito odbijem silovite napadnice. Meni se čitavi nesporazumak više činio koban nego li smiešan, — i tako me uz moju zabrinutu ljubav mučila još i smiešna ova spletka.

Jednoč odilazeć po podne iz pisarne i obazrev se još jednom na vrt opazim guvernantu, gdje mi rukom domahuje, da k njoj dodjem.

— Ne ima tu Irene? upitam obaziruć se naokolo.

— Ne ima, ona je gore. Ja sam navlaš sašla dolje, da s vama govorim. Nešto vam važna imam reći i moliti vas da mi pomognete, ako vam je stalo do sreće Irenine i do časti kuće Zorićeve.

— Govorite, ali hitro i bez okolišenja, rečem osbiljno.

— Sinoć dodje imenovanje gospodina ritmajstora za mjernika kod nove južne pruge. Gospodja mu pošalje onaj čas dekret. Irena bila je izvan sebe od radosti, skakala je i pjevala, kao što je već davno vidila niesam. I izčekivaše svoga Ernesta povikujuć: sad će on doći, i na koljenih reći će mi: sad ne ima više zapreke! dodji mi na srdce! — Medjutim prodje čitavi današnji dan, a njega ne ima. Ona ga je izčekivala od časa do časa, od sata do sata, sve većom nestrpljivošću, kao djevica, koja prvi put ljubi; — ali njega ne ima. Oko podne dodje pismo vrlo naglo pisano na gospodju Zorićevu, u kojoj joj ne izkazanu zahvalnost izriče, što se je zanj zauzela; — samo njoj ima se, veli, zahvaliti za svoju sreću; jer mu inače ne bi bilo moguće ljubljenu svoju Bertu nazvati zaručnicom i ženom. Zahvaljuje se napokon i Ireni, koja je s njim toliko sučuvstvo imala, te na koncu obećaje, da će odmah nakon vjenčanja posietiti svoje dobročinitelje. — — Nesretna Irena, ona je njega ljubila nada sve, pa u toj ljubavi bijaše toli sliepa i djetinjasta, da je njegovu udvornost držala za ljubav, a sve njegove ljubovne tužbe i pripoviedke na sebe prenosila. Možete misliti, kako joj je. Ona je sdvojna, plače i jadikuje — tjera od sebe mater i mene i ne da se utješiti ničim. Uz to stane i guvernanta plakati i kao da je od mene izčekivala neku utjehu.

— Ona ga je dakle sbilja ljubila!.... a mene tek kao sestra! stanem se ja sam sobom razgovarati. S Bogom dakle, sladki sanci, s Bogom čarobna sliko moje sreće! zar da se opet s njom sastanem? Ne, odmah mi valja odlaziti i ostavati zlokobnu ovu kuću, u kojoj sam se tako gorko prevario, u kojoj su mi potonule sve nade, u kojoj sam najsvetija svoja čuvstva posijao — da mi nikne pelin i gorčika! — Pa što ste nakanili učiniti? upitam napokon guvernantu.

— Ta to je upravo, što vas mislim pitati, prosbori kroz plač gospodična Sofija.

— Mene? Pa baš mene? Žao mi je; dodam ironički, nu ja ne znam nikakova inoga savjeta, nego vratiti se po profesora. Ja preko sutra odlazim iz Zagreba i valjda ću se tek nakon pol godine vratit — — — morda i kašnje. Medjutim vas molim, da o tom ništa ne kazujete, — ja ću sâm sutra sa g. Zorićem govoriti.

Ostavim ju na vrtu zamišljenu. Bijah i sam tronut sa sudbine uboge Irene. Ja sam ju još uviek ljubio i niesam si umio dati računa. Da ju sada tražim ostavljenu, zapuštenu od muža, koga je toli žarko ljubila a valjda i još ljubi? To bi u istinu bilo veledušno i plemenito; nu tko zna, bi li ona mene ikad ljubila, ne bi li suznim okom za izgubljenim ljubovnikom stupila sa mnom

pred žrtvenik, bi li u meni mogla ikada usnuti misao na sretnoga ljubljenika, ne bi li me ta misao kao sablast progonila čitavim životom? A tko znade, ne bi li ona mene još i sada odbila. — Nu ona je nestašna, ona će ga brzo zaboraviti, ako ga je jučer ljubila, sutra će ga mrziti i ljubiti mene! Da, jučer njega, danas mene.... a sutra?

Sve te misli borile su se u meni, koja će pobiediti, — da li veledušje ili po mom mnenju providjena čast i samoljublje. Ne mogoh se pravo odlučiti ni na jednu ni na drugu stranu. Sve je ostalo ne odlučeno i odvisno od utiska sutrašnjega dana.

VII.

Odvjetnik Zorić sjedjaše već u svojoj sobi, kad sam ja nakon probdijene noći sutra dan došao u pisarnu s poglavitom namjerom, da čujem njegovo mnienje o svom stanju. Počmem mu za pokus pripoviedati, da kanim sutra u Beč odputovati.

— Pravo imate, reče on. Posve razborito. Tamo ćeš brže obaviti još posljednji izpit, da budeš jednom gotov čovjek kako te želim viditi. Budi osbiljan, čuvaj se ljubavi —.to ti je nauka za put od tvoga najiskrenijega prijatelja. Ako se ikad zaljubiš, prva ti ljubav neka bude i posljednja!

— Zatim sam čeznuo; — ali nije moguće; jer ona, koju ljubim, mene zapostavlja, prezire, — ona me ljubi tek kao sestra!

— Kako? upita Zorić u čudu, ti si dakle zaljubljen, i to nesretno? Pa sada tek meni o tom kazuješ. Toli se malo u me uzdaješ.... nu ne ću bezobziran biti, nastavi uvredjenim glasom, i pitati mladoga gospodina, koju je krasoticu odlikovao nesretnim izborom?

— Nemojte tako, moj otče, moj dobročinitelju! prihvatim ja uzeh ga za ruku. Svemu bi svietu prije rekao nego vama.... jer ja ljubim.... stalno odlučih ne kazati vam toga nikad.... ali vaša....

— Ne želim ni znati, prestaj, reče Zorić odvraćajuć se.

— Ja ljubim Irenu! izustim napokon zakloniv si lice.

— Irenu! prekine me ozbiljnim glasom i strogim pogledom odvjetnik. Ne promišljeni dječače.

Jedan čas oba mučasmo. Zorić se nagne u naslonjač i prikrije rukom lice. Ja uprem oči u njega, krupna suza poteče mu niz lice i izgubi se u siedoj mu bradi.

— Ja sam ti prijatelj, Stanko, reče napokon blagim glasom, niesam li jednako otac tebi kao i Ireni, treba li ti dokaza tomu? Ti izpunjuješ veliku prazninu u mojem srdcu, — želim te vidjeti sretna. Ustade i stavi mi ruku na rame te nastavi. Ti se hoćeš ženiti. Jesi li i pomislio o važnosti takova koraka. Nigdje se nepromišljenost ne osvećuje strašnije. Ove posljednje rieči izgovori starac osbiljnim, težkim naglasom. .

— Evo ti primjera. Poznajem čovjeka ne pokvarena srdca, a pun plemenita zanosa, pun djelatne snage, stupi on u sviet, koj mu se sav ukazivao u sedam boja nebeske duge. Oko mu zape o djevojku. Bijaše mlada krasna i vesela, ali i nestašna, vetrenjasta i lahkoumna. Njezina živahna ćud, njezina dosjetljivost i hitrina zamamiše ga. Ova i nijedna druga biti će mu ženom, — to bijaše odluka jedne večeri. Žena koja će ga ljubiti, djeca koja će biti priesad i pomlad njegove duše, — evo slike rajskoga života, za kojim mu je srdce čeznulo. Plemeniti prijatelji, koji su ga ljubili, upućivahu ga, da ono nije djevojka, koja bi bila vrstna razumjeti njega, — nu ovo bijahu u njegovih očiju zloguki zavidnici, koji su se zakleli pomutiti mu sreću. Sa svimi se zavadi i oženi djevojku, koju bijaše izabrao. Nu do brzo raztepe se jedan san za drugim. Žena koju je ljubio, obožavao, — — da, obožavao, Stanko, — koli drugačija bijaše ona! Ona bijaše gospodja, bijaše riešena spona djevojačkih, — a to bje sve, za čim je čeznula. Ljubavi — ona poznavala nije. Rodi mu se kći. Srdce mu se raztapaše od milja. Sav svoj trud ulagaše, da od nje stvori angjela. Isto zamamno lice, isto nestašno oko, ista nestalna ćud. Uzalud trud, uzalud nastojanje, — ona je podpuna majka. Gorka su to izkustva, gorke varke, koje su vrstne od snatrioca učiniti cinika, a plamteće srdce obratiti u ugljen.

On zašuti. Čelo mu se namrči i kao da pridržaje suzu, koja mu je provaljivala. Ja sam ga razumio i zazebe me u dnu duše. Niesam se usudio glasno ni uzdahnuti, da ne smetem onaj bolni mir. On se zamisli, ja stojah kraj njegova stolca. Plemeniti starče, koli mi se duboko usadila u dušu slika njegove nesreće, koju je manje nego itko drugi pod suncem zaslužio.

Na jednoč se kao prene iza sna, protare rukom čelo, kao da hoće da izbriše neugodnu misao.

— Dobro je, da odlaziš. Svrši nauke, da uzmogneš koristiti. U tebe sam od malih nogu mnogo nade stavljao, — ne moj da me nakon tolike gorke varke još i ta nada prevari. Što si ono prije spomenuo o ljubavi, neka ti bude neugodan san, — ništa više. Spominji se mojih rieči, ako te nigda već ne vidim.

— Ali Irena, otče, Irena! zaupim ja strastno. Ja ju ipak moram viditi prije odlazka, — ta ja nju ljubim.

— Ona na tvoje čuvstvo i ne misli, — priduši ga u sebi i odlazi kamo si nakanio.

— Ona znade za moju ljubav, al ju prezire.

U to se začuje pjevucanje zvonkoga joj glasića i njezini koraci.

— Stupi u susjednu sobu i prisluškuj naš razgovor, — osvjedočit ćeš se, da sam ti govorio istinu.

Ja mekanički poslušam i podjem u predsoblje; vrata samo prislonih.

Irena doskače u očevu sobu, kao u nekom poslu.

— Ti si se brzo utješila, reče odvjetnik. Znao sam, da ne ćeš dugo tugovati.

— Ah zlatni oče! poče ona veselim glasom. Ja sam profesora odbila, — to je sve onaj Stanko kriv, — što misliš, da bismo mu poručili, da....

— Da, apropòs, prekine ju otac, znaš li, da Stanko odlazi sutra u Beč?

— Ah, je l' moguće! I on dakle; nu onda već nemam nikoga, s kim bi se bar kadgod porazgovoriti mogla. On se od nas kloni već dulje vremena, — ne znam zašto, — ta ja sam ga uviek tako ljubila, kao da mi je brat!

— Kao brata? uze Zorić, morda je upravo to, što ga vriedja.

— Što, da ga to vriedja? Ja sam mislila, da će mu to ugodno biti!

— Morda bi on od tebe želio više nego sestrinsku ljubav.

— Više? upita Irena u čudu. Više? ponovi tišim glasom. Kakova ludost, tatice, ta on na to i ne misli!

Dosta mi je bilo sve do sada slušati, pričinim se, kao da dolazim preko sobe, te pokucav na vrata, udjem.

Ah, evo ga! klikne Irena i skočiv k meni hćede me zagrliti; nu ja se držah hladno i ozbiljno. To ju uzdrži. — Vi dakle odlazite?

— Sutra, Ireno!

— Ostajte bar još sutra do večera.

— Nije moguće, stalno sam odlučio.

— Ali podjite bar sa mnom; da se s majkom oprostite.

— To ću svakako učiniti.

Zorić podje s nama, bojeć se valjda, da me Irena kojom ljubeznom rieči ne premami, da još ostanem, a to je ona nedvojbeno i smierala. On se ipak varaše; moja odluka bijaše tvrda i nepromjenljiva.

Oprost bijaše kratak i posve služben. Irena pri odlazku gledaše me osobito čarobnim pogledom, i sprovede me do skalina. Vratite nam se opet skoro, dragi Stanko! to joj bijahu posljednje rieči.

Sašav na ulicu, ne mogoh odoljeti srdcu, da se ne ogledam na prozore Zorićeva stana. Ona gledaše za mnom mašuć mi svojom liepom ručicom. Ja se uljudno odkrijem i zamaknem za ugao.

(Dalje slіedi.)

ŽELJKOVANJE.

Spjevao Lermontov, pohrv. I. T.

Tê me uze izbavite,
Nek mi svane vedar dan,
U susret mi neka hite,
Moja dika i konj vran!
Dajte bar mi toga vranca
Pojahati niz to polje,
Lišite me težka lanca,
Dajte tomu vieku volje,
Kojano me minu već.
Dajte čamac od dasaka,
Kakvo trulo veslo bar,
Dajte jedra stara, laka,
Što ih nije bacit kvar:
Da se pustim mora širom,
Na slobodi da se sâm
Ljutoj buri, strašnim virom
U vis, na dno bacat dâm,
Da se otmem tuzi, nuji
U strahoti na oluji!

Dajte meni biele dvore
A oko njih zelen lug,
Da u hladu snatrit more
O ljepóti vilin drug;
I vodòmet òd mramora
Neka prska usred dvora,
Nek rominja, u moj raj
Neka sipa rose sjaj,
Neka stvara zore hlad,
Nek me budi na liep rad....

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Dalje.)

Dva brata u suši jedu, piju, šale se, pripoviedajući si stara djela i dogadjaje svoga vojnikovanja, kad začuju neki iz vanjske strane vrati dolazeći žamor, tapat po sniegu, muklo stenjanje, tih šapat.

— Ah — reče brat Mijo — netko je

odkrio naš korak; nije dobro, kako da se oslobodimo napastnika, mjesta je malo, a i za šunku i rakiju valja se bojati.

— Zašto da ih pripustimo? Ti uzmi sablju, ja kuburu, bez milosrdja, tko otvori vrata, udarimo.

— Pravo imaš, zar smo za nje odkrili sušu!

Ali prije nego li su mogli izvaditi jedan sablju drugi kuburu izpod odjeće, vrata zaškripnuše, oblak sniega, donesen vihrom, napuni dio suše; za oblakom se dovuče, pače pade slika nekoga čovjeka, omotana širokom vojničkom kabanicom.

— Proč, ili ću pucati — grozno viknu brat Mijo.

Odgovora ne ima.

Približi se, kabanicu skide, zadrhta.

Ne očekivani i ne željeni čovjek bijaše mrtvac, ili barem čovjek boreći se sa smrću, bez sviesti: duboka mu rana krvavi lubanju, lice mu je bliedo, odjeća na vojničku, a na jednoj je ramenici ostala i pukovnička naramnica.

Ivan zatvara vrata od suše, da ju obrani od sniega, a Mijo klima glavom i mumlja:

— Bog i duša, ne varam se, to je on.

— Tko? — zapita Ivan

— Dojdi, pogledni, vidi.

Ivan se približi, drhtnu malko.

— A da, pravo imaš, tà to je Stanislav, naš brat Stanislav; ali odakle se je ovdje stvorio, umro?

Metnu ruku na prsa nesretniku: — nije ne još umro: srdce bije, samo se onesviestio, ukočio od zime, što da s njim uradimo?

— A što? treba ga oživiti; nakaplji u ranu rakije, iztari njom sliepe oči, i ulij nekoliko kapi u grlo, možda će k sebi doći.

Pak i sbilja, na ovaj liek onesvješćenik oživi, razkopčiše mu opravu, primaknuše ga ognju.

— Što ti je?

— Odakle si se ovamo stvorio? — zapitaše ga u jedan hip braća.

Nesretnik stakleno oko zatoči krugom, je li razpoznao dva brata, težko je bilo pogoditi, šaptnu:

— Vaj, zima mi je, jesti, piti.

— Evo ti rakije, okriepi se.

Onesvješćenik nagnu pljosku na blieda usta, pa pij, pij, prestade tekar onda, kad je pljoska bila do dna prazna.

— A je li ti sada što bolje? Stanislave?

— Jest, bolje, samo zima, ovdje — pokaza na prsa; ali za to — dignu ruku na čelo — ondje poče.

— Poznaješ li nas?

Bolestnik obrati svoje stakleno oko od jednoga na drugoga brata, mahnu glavom: — ne, ne poznam.

— To sam ja Mijo, on Ivan, braća.

— Ah Mijo, ah Ivane — zastenja bolestnik, kano mašina opetujuć čuvenu rieč: braća.

Objesi glavu na prsa i reče:

— Ali gdje je ona, gdje stražmeštar?

Ruke dignu na čelo, kano da skuplja razštrkane misli — ah ona — zadrhta — ona je ondje, i on, ubiše ga.

Oko mu čudno sievnu, diže se s tala, ali snaga ne dostaje, pade muklo stenjući.

— Bi li jeo? — zapita ga jedan od braće.

Ta rieč j e s t i čudno je na nesretnika djelovala, čini se, da je zaboravio na prijašnje turobne misli: — dà, dà, jesti, o jesti, smilujte se; stražmeštar bi jeo, a i ona takodjer.

Pograbi danu mu šunku, te ju živinskom lakomošću paždera do posljednjega komada.

Brat Mijo mahnu glavom: — no tomu ide u tek, mora da od davna posti; ali Ivane.

— Što?

— Što ćemo sutra na put?

— Eh, što mi je do toga, samo da bi on ostao živ.

— Ni ja ne marim za to, nije mi žao, ta on nam je rodjeni brat, krv nije voda, samo da ostane živ.

Kad je bolestnik pojeo šunku, i još prije popio rakije, to se uz toplinu počeo očevidno kriepiti, lice mu se zarumeni.

— Sad ti je jamačno bolje.

— Dà, veoma dobro.

— Poznaješ li nas sada?

— Malo, ali gdje su oni?

— E što ti je do tih onih, misli najprije o sebi, oni će namah ovdje biti — zamrmlja Ivan — dotužuje li ti rana? Gdje si do nje došao?

— Gdje? ne znam, ali me ništa ne boli.

— Jesi li trudan? Ne bi li spavao?

— Spavao, dà, oči se sklapaju, ovdje je dobro i toplo, o toplo je, Fabianno, Fabianno ovdje je toplo, nije li istina?

I smije se, i ustima nešto mumlja, kano da želi razgovarati s nekim, koga je vidio pred sobom, i rukama maše, za tim na glas reče:

— Ah, ti me čuješ, ti me vidiš, ti živeš, nije li istina, ti ljubiš mene, ljubiš svoga muža, ti nisi poludjela, moja Fabianno.

Što je dalje, to samo mukao šapat, i divlje veseo posmjeh, zamrmlja još nešto i zaspa.

* * *

— Jesi li ga razumio, Ivane?

— A tko bi ga mogao razumjeti?

— Što mu je?

— Što, tà vidiš, duboka rana na glavi, zatim studen, zatim glad i žedja, sve to ne kriepi čovjeka, ne daje odvažnosti: siromah.

— Zašto?

— Meni se čini, ne će preboljeti.
— Bog zna, škoda, hrabar čovjek.
— Da, već je pukovnikom, premda je dvie godine mladji od tebe.
— Pa ima i zviezdu legije, u Španjolskoj borio se dobro; ali je čudak: znaš li, zašto je ostavku dao?
— Bog zna, ljudi su svašta govorili, valjda se je posvadio sa suchefom, krivično ga bješe odsudio na zatvor.
— Zaista li?
— Bilo je to po zauzeću Tarragone: neki Francez, koji je ondje bio, pripoviedao mi je, ne znam, je li istina.
Ivan se malko zamisli: — biti pukovnikom, pa dati ostavku, to nije malenkost, treba biti ludjakom, osobito kad tko ne ima, kano što smo on i mi, imetka.
— Nastani se na selu ne daleko od Varšave, uze u najam neko imanje, bio sam kod njega na prolazu pol dana.
— A bio si? Kako te je primio?
— To je druga, čudak čovjek: pomisli si, vina nije pio; uviek zamišljen i raztrešen nije me primio kano brata, već kano tudjinca, kano da mu nije godio moj pohod; a niesam mu dugo sjedio na vratu, ako ti niesam mio gost, gospodine brate, ništa za to, konja pred hodnik, ja na konja, pak a l l o n s u Varšavu.
— Ali on je bio uviek tako iskren, pošten čovjek, dobar brat: ta zar se ne sjećaš prije polazka u Španjolsku, ti si rado trošio novce, on ih nije štedio, pak ih je ipak s tobom dielio, gotov je bio, zadnji si komad kruha sebi odtrći od ustiju, da ga tebi dade: što se je s njim sbilo!
— Bog zna, čudio sam se i ja ne malo, pitao sam i ovoga i onoga, pomisli si, nitko ga ne pozna pa niti najveće u okolici blebetuše. Kad bi mu tko došao, primio bi ga uljudno, ali hladno, a moj čovjek ni pet ni šest, već noge na rame, pa s Bogom; zvali su ga i mizantropom, čudne su stvari o njem pripoviedali.
— Što takova? Ja niesam mogao ništa saznati, sudbina me je bacala te amo te tamo, pače i polazeć na tu vojnu niesam mogao doći u Varšavu, služio sam u sjevernoj Makdonaldovoj vojsci, pošli smo preko Gdanjska, Kraljevca i Tylže.
— Što su pripoviedali? Kažem ti čudne stvari... zaljubio se.
— Doista?
— Da, u Španjolskoj, to ti je duga pripoviest: draga mu poludi, otca joj dade Suchet u Tarragoni strieljati. Strašna bijaše to vojna, meni se čini, od nje počimaju sve naše nevolje, pače careve nevolje: ukidati samostane, mučiti ljude, pravoga kralja u mirno vrieme proti ugovorom zarobiti, to nije ni pred Bogom, ni pred ljudi liepo. Bog, govorio tko što mu drago, jest, a ne prašta, kad mjera dodje do vrha.

— Dà, dà, istina, pravo imaš, i ja sam bio u Španjolskoj, služio sam u Konopkovoj pukovniji. Ha, brate, to ti je vojna, ne kako druge; ali ako je cesar i zlo učinio, za to ni Španjolci niesu bez grieha, niti na volovskoj koži ne bi napisao, što su oni počinili, njihovi guerilci; ali što nam do vojne: kazuj, što znaš o Stanislavu: dakle zaljubio se?
— I porad vjerenice dao ostavku, nastanio se, kano što sam ti kazivao, na selu, zatvorio se u svojem majuru, nekoj staroj šatri, za sav sviet ne bih hotio u njoj stanovati: četiri zida, živio je s njom sam na samu.
— Jesi li ju vidio, je li liepa?
— Viditi je niesam mogao, nitko je nije vidio, ili barem riedko, isti sluge, osim slučajno; on je sam bio s njom, i stari stražmeštar, kojega je iz Španjolske sobom doveo: s njim sam se spoznao, šutio je s početka, napokon sve pripovjedio, kako ju pukovnik ljubi, brižno nastoji, jer kako sam ti kazao, od onoga joj se je tarragonskoga pokolja pamet pomiešala, i to sasvim, svi su se liečnici u tom složili. Kad ju je pukovnik, ostaviv Španjolsku, vozio po svoj Evropi, upropasti se porad nje: Pomisli si, kad sam ga posietio, imao je u najmu malen majur, samo je dvie hiljade plaćao na godinu, pak je ipak zaostajao s izplatom, sreća, te je naišao na dobra gospodara, nije navaljivao. Prije pol godine, kad je cesar išao na vojnu, saznade slučajno za njega, i povede ga sobom, dugo ipak ne hćede poći, prenavljaše se —, pa kad je pošao, ne hćede se razstati sa Španjolkom, uze ju sobom, u Moskvi ju još vidiše.
— To je dakle sigurno o njoj govorio, prije nego li je zaspao.
— Može biti.
— Ali kako je do nas došao? Tà sjećaš li se, onesviešćen pade u sušu.
— Hm, i ja se tomu čudim; ali oganj utrnjuje, ne ima li ondje koja cjepanica?
— Ima ih jošte.
— Dobaci, znaš što, spavat mi se hoće.
— I meni.
— Kad bismo mogli uru dvie li prodriemati.
— Ne bi bilo s gorega.
— Ali ako zadriemamo i zaspimo, tko zna za nas, vojska će odići, a mi ćemo ostati u dragovoljnom robstvu; kako ćemo do svojih?
— Znaš što, ovako na primjer, ti spavaj uru, ja drugu, na izmjenu, kano vojnici na straži jedan ćemo drugoga izmjenjivati.
— Predlog nije hrdjav, ali eto ako ja zaspim, a ti imajuć bditi ako zadriemaš, što onda: ja barem ne jamčim za sebe.
— Bog i duša, ni ja za sebe: ni u sretnija vremena niesam se mogao od sna za-

Hercegovačka pastirica.

držati, kad sam vidio koga, gdje sladko spava, to je kano kuga; pak i zašto spavati, kad je želudac ovako liepo pun, i naredna topla suša. Jesi li čuo, što je rekao maršal: Sutra ću dati odmor vojski, dvie ćemo ili najviše tri milje marširati, prvo ćemo što nadjemo selo zauzeti: možda će nam se i sudbina smilovati, dati nam ovoj sličnu gostionu: koricu kruha i čašicu rakije.

— Da, da, ili oštro koplje Platovova kozaka u prsa.

— Onda i ónako ne treba sna. Ali kako da proboravimo vrieme, a da ne zaspimo. Meni se oči i same liepe.

— I meni, što da radimo? A znaš što, ta već se i onako niesmo šest godina vidili.

— Dà, punih šest godina, istina, pa kako čudan sastanak.

— Na splavi poslije razorenoga mosta na Berezini. Znaš što, malo ter te niesam gurnuo u vodu: toliko nas je bilo, da nije bilo mjesta, a splav se je sve to više zaronjivala.

— Na las tako hotio sam i ja s tobom učiniti. Pomislih, treba olahkotiti teret, jedan manje na splavi, to jest nešto, hćedoh te turnuti u vodu, ali pogledah i spoznah: sad je druga: brat brata i to rodjenoga ne može pogubiti, za to je drugi netko poginuo.

— Dà, onaj stari gjeneral, žao mi je još biednika: na prsiju križića kano da si jih nasijao, sluteći bližnju smrt bio se obukao kano za paradu pred cesara, nije hotio bez znakova časti poći na drugi sviet.

— I dobro, da smo se sastali, uviek je bolje trpiti u dvoje, jedan drugoga pomaže: bez tebe bio bih se prekjučer jamačno smrznuo: želja spavati već je dolazila, a zima, zima, drhćem na sam spomen — silom si me pograbio pod pazuho: trči, to je najbolji liek od smrznuća: krv se razmaše, trud povrati snagu.

— Dà, al i ja sam tebi dužan svoj život: jučer kad su nas obkolili kozaci, jedan me je jur za vrat držao, a drugi dignuo sablju, da mi glavu razkoli — u taj par priskočiš na obranu, obijuh ne stane, jednoga bez ruke, a drugoga s razkoljenim čelom.

— A da, ne će nam više dosadjivati, niesam štedio sablje, dobra ociel, dosta ima štrbina, dosta je prolila krvi, osobito španjolske: jedan put sam ju samo sgriešio, ali se je povratila staromu gospodaru, hvala Bogu, i to kad sam dopao u sužanjstvo.

— U sužanjstvo? ti si dakle bio u sužanjstvu?

— Da, ima tomu pol godine; Španjolci su me zasužnjili, lopovi ne hrabrošću već izdajom, držati me na otoku na moru, joj, bila je to nevolja.

— Kako si se ipak oslobodio?

— Kako? To je duga pripoviest — protegnu se malko, kano da goni san — ako želiš, pripoviedat ću ti.

— Dobro, slušat ću, možda ne ću zaspati.

— Za tim ćeš ti govoriti, pripoviedat ćeš mi što iz tvoga života kakove osobite dogadjaje, tako razgovarajući dočekat ćemo jutro.

— Izvrstno, počmi dakle.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Kako se je dalmatinsko-dubrovačko pjesničtvo razvijati počelo.

Napisao Iv. Radetić.

(Konac.)

Duboka tajna, koju je Aischil u Prometeju slutio, Schakspear u Hamletu predstavio i koju Faust znanošću razriešiti traži, naime opreka medju ništavilom materije i neumrlost duha bijaše i Dante-u glavni stožer, oko kojega su mu se misli kretale. Stranom poetička njegova snaga, stranom prevarljivost i himbenost svieta zaniela ga na toliko, da je sastavio uzvišeno poetično djelo, kojemu je ime nadjenuo „Divina Comedia". I sbilja svikoliki elementi života tu su sadržani; što je historično i simbolično stoji u neprekidnoj i nerazdrešivoj niti. Ovo djelo obuhvaća savkoliki svemir, te ga idejom kršćanstva proniče. Sve je tu znamenito, sve alegorično; zato se punim pravom teologično, moralno-historično, filozofično u kraće enciklopedijsko djelo nazvati može. U njem je najviša lirika i opet savršena epopeja, a kao što Schelling veli, pripada ovo svimkolikim glavnim strukam. Jedino poradi nutarnje heroične veličine, kao i radi pojedinih epičnih crta, što se u njem nalaze, može se eposom nazvati. Ovo je porazdieljeno u tri velika diela: pakao, čistilište i raj; a sadržaj mu je po prilici ovaj: pjesnik, zabludivši u golemoj pustari divljih strasti i političnih razmirica daje se personifikovanom naukom i filozofijom rukovoditi, da upozna pozitivnu istinu bogoslovnu, koja je simbolički slikana u njegovoj Beatriči, to je ideal najvećega uživanja, kojemu on trpljenjem i pokorom pregne. — Ovo djelo izpjevano je u tako zvanih tercinah t. j. kiticah sastojećih iz triju stiha, a jezik je prostonarodni toskanski do onda neznatan, a od tada do knjižezne vrie-

dnosti podignut. U svih dielovih viri bogatstvo misli, živi duh i velika učenost; tu je školastična filosofija i romantična poezija u podpunom suglasju. Jedrost i kratkoća u izrazu nije nigdje tako majstorski izvedena, kao u ovom spievu, gdje je svaka rieč tako rekuć puna sadržaja, a pojedini stihovi ciela glavnica moralne istine. „Ovo je spiev“, veli Bocaccio, „naličan rieci, po kojoj lav plivati, a janje hodati može“.

Naravska je stvar, da je ovo djelo čitavu revoluciju u duševnom životu počiniti moralo. Da ga se pravo shvati i razumie, trebalo je temeljito i obširno učiti filologiju, da se rieči i stavci sravnjivati mogu; poviest, da se po njoj ne samo odkriju oni čimbenici, koji su razne u tom djelu opisane katastrofe proizveli, nego i rodoslovlje tu opisanih junaka upozna; teologiju, da se sustav pjesnikov prouči, i prema svetim otcem, mistikom i školastikom procieni; filozofiju, da se način njegova dokazivanja, dubina njegovih misli i nauke uvaži i dohvati. U kratko Dantovo djelo pokrenulo je svimi znanstvenimi strukami, jer su se ove dublje iztraživati i učiti počele, a to bijaše već znatan korak u napredku. Tim se je ujedno uvidilo, da pjesnička umjetnost ne sastoji samo u pukom obliku i zvučnih srokovih, već u nekom uzvišenom smjeru, koji svakdašnjost čovječju daleko nadilazi. Nadalje Dante je svojim djelom i ostale umjetnosti preinačio: kao revan katolik stavio je staro-klasične nazore u spojenje s kršćanskom istinom, i tim je stvorio novu mitologiju, koja je poslije svim umjetnikom u njihovu proizvadjanju za podlog poslužilo. Ovako je dakle Dante svojom divnom komedijom novi sviet stvorio, a u tom se je i umjetnost i znanost kao preporodila.

Što je Dante započeo, to su druga dva Petrarka i Bokačio u daljnjem pravcu nastavili. I Petrarka bio pjesnik rodom iz Arezza 1304. On je na temelju ondašnje daleko poznate provencalske ili trubaturske poezije izumio novu liriku, gdje je u tako zvanih kanconah i sonetih izpjevao ljubav svoje miljenice Laure, podigavši pri tom surovi onda i divlji jezik talijanski do one ugladjenosti i harmoničnosti, s kojom se on i danas ponosi. Petrarkina lirika dovinula se najvišeg stepena. Njezin je sadržaj zanešena romantična ljubav puna sentimentalnosti. Svojom obširnošću, što ju imade, naliči labudu, koji daleko na površini pliva i prostrane krugove obilazi. Ali još je druga jedna zasluga u Petrarke, za koju mu ne samo njegovi zemljaci, nego i svakolika Evropa zahvaliti ima, a to je staro-klasična nauka koju je Petrarka nanovo podigao. Već kao mladić čitao on rado Ciceronove spise i učio jezik latinski, što ga je u njegovih govorih nalazio. Pa akoprem je po volji otca svoga pravnikom biti imao, opet ne hćede uza to pristati, već se dade stališu svećeničkomu i sa svim pregnućem prione uz učenje latinskih i grčkih pisaca, tako te nije ni truda ni troška žalio, da si što više rukopisa nabavi. Da ne bude njega, tko zna, ne bi li i danas jošte mnogo nam poznato staro-klasično djelo u zaboravi ležalo. On je ne samo kroz prijatelje stare rukopise sebi prikupljao, već i sam po svietu putovao, izvrgavajuć se svakoj neprilici, da dragocjene starine iz manastirske prašine izbavi. —

Petrarka bio muž izvanredne učenosti, osobiti vještak klasičnomu latinskomu jeziku; u ovom je okrom inih djela i jedan epos napisao i to o junaku Scipionu pod naslovom „Africa“. Ali tim ne došao toliko do glasa, koliko svojimi pjesmami u talijanskom jeziku. Njegova ljubav prama Lauri, pa onda nauka i kršćanska pobožnost bijahu tri vrela njegova pregnuća, koje ga je nad ostalim svietom na toliko uzvisilo, da su se za njegovo prijateljstvo i carevi i kraljevi, papa i kardinali otimali, pače isti prosti ljudi držali si za sreću, kad bi ga samo vidili, a kamo li istom kad bi s njim govoriti mogli. Zanimivo je čitati, što sve njegovi suvremenici o životu mu pripoviedaju; ali tko bi sve to navadjao, to niti je prema prostoru ovoga lista, niti bi prema smjeru ovoga članka bilo. Dosta je reći, da je i Petrarka preporodu nauke doprinio osobito tim, što je staro-klasičnu znanost opet uzkrisio i na temelju njenom humanizmu put prokrčio.

Dočim su Dante i Petrarka, kao što smo vidili, talijansko pjesničtvo podigli, bijaše treći Bokačio, koji je talijanskn prozu usavršio. On bijaše rodom iz Florencije, te je istom revnošću kao i učitelj mu Petrarka uz staro-klasičnu nauku prianjao; osobito mu grština omili, koju Petrarka jedva u starosti učiti poče. I Bokačio bio pjesnik, te je mnogo pjesama na talijanskom i latinskom jeziku napisao; ali poput Platona baci sve to u vatru, čim vrlinu i nedostižnost Petrarkinih pjesama upozna. Njegova zasluga sastoji više u tom, što je prozu podigao napisavši više djela novelističnih, medju kojimi najvažnije je njegovo „Decamerone“, djelo doduše ne čedna i ne čista priedmeta sastojeće iz mnogolikih pripoviedaka ili novela, koje su većinom iz provencalskih pjesnika iznimljene. I sam Bokačio pred ovim se djelom u starosti sgražao, te ljude od čitanja odvraćao; nu sa svim tim ovo djelo i opet je sa svojega šarenoga pripoviedanja, zanimivih prielaza, raznolikih epizoda, s risanja karaktera i svakojakih sitnacija od dosta velike umjetničke vriednosti; osobito se kićenim svojim jezikom i krasnim slogom odlikuje, a u tom ide velika zasluga Bokačia. Doondašnji talijanski

prozaici služili se jezikom prostim i jednostavnim, a i njihovi proizvodi ne bili drugo van suhoparna izvješća gdjekojih općina ili obitelji. Zato Bokačio hćede talijanskomu slogu podieliti onaj nakit i ures, koji mu do onda manjkao. On uvede periode pune simetrije i blagoglasja, ali povedši se odviše za latinskim slogom učini, da mu je skladba jezika u mnogoj struci ne naravna i ne jasna, te se od one čiste logične proze, koja se u mnogih novijih prozista ukazuje znatno odmiče. Uza sve to je i Bokačio osnovateljem nove znanosti. On je prvi, koji je Italiju sa Homirovom Ilijadom i Odisejom upoznao, pa zato i njemu pripada mjesto uz Pretrarku i Dante-a, koje je potlašnji viek talijanskim triumviratom zvati obiknuo.

I zbilja! koji je duh svoj pravo naobraziti i za život si nuždnoga znanja steći hćio, on je morao iz onih vrela crpiti, koja su ova tri prvaka odkrila. Nijedan narod ne znadijaše značenje klasicizma toli duboko shvatiti kao što Italija. Ovoj jedinoj podje onda za rukom staro-klasične elemente u svoju domaću knjigu presaditi onako po prilici, kao što su negda Horac, Ovid, Virgil, Flak i Statij poetični sviet Grka u Rim prenieti znali.

Kao što se svaki pokret živahnim uznosom započima, tako i tu bilo. Djeca plemića kao i gradjanski sinovi pohadjahu ovog ili onoga vještaka, da im stare spise raztumači, te ih u latinskom jeziku poduči. Pače odrasli ljudi visokog koljena prihvatiše ovu ako i težku nauku. Znameniti gradovi ustrojiše škole i namjestiše tu vještake, koji bi im staru grčku i latinsku nauku tumačili. Prvu javnu školu u Italiji za rimsku literaturu otvori Iv. Ravenski učenik Petrarke (1397.), i to najprije u Padovi zatim u Florenciji. On je podučavao u latinskoj gramatici i retorici, te si osobitu priznaju steko. Njegovi učenici nastaviše istu nauku nadalje.

Svemu ovomu svetnomu početku a još sretnijemu zamahu doprinielo i to, što su mnogi učeni Grci iz Bizanta pred Turci bježali, te si u Italiji utočište tražili. Već i prije pada Carigrada (1453.) bijaše neki Barlam monak iz sv. gore kao poslanik nastavšega negda crkvenoga razkola u Italiju došao. On upozna Petrarku sa jezikom grčkim, a njegov učenik i zemljak Leontij Pilat pribavi troškom Bokačijevim jedan primjerak Homirove Ilijade, koju onda na latinski prevede. Nu još se više znanje grčkoga jezika razširilo, kad je učeni Emanuel Chryrolar bježeć pred Bajazitom izpod obsade carigradske u Italiju došao i u Florenciji kao učitelj grčkoga jezika namješten bio. Za njim se povedoše ostali Grci, kao: Theodor Gaza iz Soluna; Georgij iz Trapezunta; Joan Argyropul; Demetrij Chalcondyla, Joan Laskari i ini.

Ovako si predstavljamo postanak nove znanosti u Italiji. — S jedne strane uzgoj i razvitak narodnoga jezika, a s druge strane uzkrisaj klasične nauke bijahu dva faktora, koji se imali spojiti, da stvore novi pravac u politici, umjetnosti i književnosti. Književnost odsele imala biti svezom naroda, kao što je prije sam vjerozakon mogao biti. Što se negda o kršćanskoj republici govorilo, to je sada literarna republika nastala, a ova je današnjim viekom dokazala, da je to veća sila od ikakvih topova na svietu.

Iz Italije razišla se nova znanost i po ostalom svietu. Nu dočim su Niemci na utrvenoj stazi i dalje radili, te znanost usavršivali, padoše Talijani odma iza prvoga početka u pogrešku. Preveliko naime pregnuće za klasičnom naukom premašilo granice one originalnosti, koju ona tri prvaka osnovaše. Talijani ne hćedoše, veli Cantu, misliti, ne hćedoše govoriti van kako su tobože mislili i govorili stari Grci i Rimljani; ovako mjesto da obogate jedan novi jezik i novu književnost ne mišljahu na drugo, van da robskim načinom kopiraju starije modele. Latinski jezik bijaše i skroz zavladao, pa tko je iole obrazovan bio, stidio se je govoriti jezikom, kojim tobože prosti sviet govori, a bojao se ujedno, da si ne bi porabom domaćega jezika pokvario čistoću klasične latinštine. — Nu uza sve to opet bilo muževa, ako i u manjem broju, koji su Petrarkom i njegovimi drugovi nastupljenu stazu i dalje krčili, te narodni jezik štitili i njegovali.

Zato se možc reći, da je iza prvih osnovatelja znanstvenoga preporoda dualizam jezika u talijanskoj književnosti zavladao pošto se latinski klasicizam opirao narodnomu jeziku. Ovim se obično za prosti narod pisale pjesme i molitvene knjige, a onim sva znanstvena djela za sviet učeni i naobraženi. Naravska je stvar, da je prema dualizmu u jeziku i isti pravac književnosti dvoličan biti morao. Latinska književnost ima višega uzleta i dublje znanstvene vriednosti, a domaća priprosta doduše nauka, ali toplijega čuvstva.

Ovo nam bijaše od potrebe kazati, da vidimo, kako je i naše dalmatinsko primorje za kulturom Italije posegnulo. Gore smo već kazali, kako je Dubrovnik iza rana u kulturi naprodovati počeo. Ali sav taj napredak bijaše samo relativan stepen, jer se čini, da je ipak Dubrovnik sad još znatno zaostajao za suvremenom Italijom. — Gore navedeni učitelj Iv. Ravenski dodje kao humanistična stokuća na svom putovanju i u Dubrovnik, gdje je neko vrieme kao kancelar živio. To bijaše svakako prije god. 1394., jer u nekom pismu pisanom iz Padove dne 18. ožujka 1394. govori o svom boravljenju

u Dubrovniku kao stvari prošloj, a bio je tada kako sam veli već na pragu starosti. Po njegovu izvješću doznajemo, kakvo bijaše za onda kulturno stanje u Dubrovniku, prem baš nije ugodno, što on o tadašnjih Dubrovčanih govori. U Dubrovniku ne bavi se, veli on, nitko knjigom, niti su im umovi naukom izgladjeni, niti obrazovanjem opravljeni, već onakovi, kakove je tko sobom u porodu donio. Jedina je briga, veli on, ondje za imetkom, pa zato je i grieh biti siromahom, a najveća slava bogatašem. Strogi ovaj sud Ivanov o nepriznavanju nauke i neumieće u tadašnjih Dubrovčana ide čak toli daleko, te veli, da ni svećenici ne umiju van slabo čitati izgovorom materinskim. — Dakako da se ovaj nesmiljeni prigovor ima pripisati srditosti ohologa humaniste, koji se je prevario u nadi misleć, kao što sam govori, da će u Dubrovniku mjesto za nauke sgodnije i za sebe dostojnije naći, nego što ga je našao. Nu sa svim tim, kad se stvar zrelo i triezno prosudi, mora se i opet reći, da, ako i nije sve istina, što Ivan govori, toliko ipak priznajemo, da je napram životu i običajem talijanskih gradova naš Dubrovnik tada puno jednostavnije živio i uzprkos bogatstvu i silnoj trgovini kulturu inih naroda malo poznavao.

Ali za nekoliko decenija bijaše i u Dubrovniku drugčije. God. 1434. dodje u Dubrovnik neki Filip de Diversis rodom iz Luke i bude ondje kao artium doctor i profesor retorike namješten. I on nam opisuje ondašnje stanje Dubrovnika. Nu iz njegova opisa vidi se, da u Dubrovniku nije vladala surovost i prostota, kao što Ivan Ravenski pretjerano opisuje, već ugladjenost i finoća. Pa koliko su Dubrovčani do znanja i napredka onda držali, pokazuje i to, što su oni neku posebnu, republike dubrovačke dostojnu, sgradu za školu ustanovili na sgodnu mjestu, udaljenu od halabuke gradske, na dva poda, o kojoj Filip govori, da je nekoč bila oružnica, a sada je disciplinae eruditionis habitaculum. — K tomu dolazi, da su se oni isti učeni Grci, koji su iz Carigrada u Italiju bježali, u Dubrovnik takodjer navraćali, i tu gostoljubivi doček nalazili; kao: Jos. Laskar, Demetrij Ochalcondyla, Emanuel Marul, Theod. Spanducin, Pav. Tarchoniat itd. A povrh svega jošte poznato je, da su Dubrovčani a isto tako i ostali Dalmatinci svoje sinove u Italiju na nauke šiljali, da onda kao učeni ljudi u svojoj domovini daljnju nauku razširuju.

Gdje se ovako znatno sav ostali kulturni život razbudio, ondje ne mogaše ni književnost dalje spavati. I zbilja u vrieme Filipa de Diversis ima Dubrovnik dosta već učenih ljudi i književnika, nu dakako onakovih, koji su svi latinskim jezikom pisali. Suvišno bi bilo ovdje nabrajati sve one muževe, koji su onda po svietu slovili kao učeni bogoslovi, filozofi, zvjezdari, matematici, pravnici itd. Jedino nam je napomenuti, da je medju ovimi i latinskih pjesnika bilo. Već u tom, što su svi ondašnji pjesnici latinski pisali, naznačen je izvor i pravac njihove poezije. Mi smo već gore napomenuli, kako su u Italiji u XV. v. dva pravca u opreci stojali, jedan učeni klasični ili latinski, a drugi zanemareni i prezreni narodno-talijanski. Naša latinska poezija sliedjaše dakako onaj prvi učeno-klasični pravac, jer su i oni strani pjesnici, koji se kao plaćenici (kanciliri, liečnici, učitelji) 14. vieka u Dubrovniku desili, te u domaće inteligencije ljubav prema latinskoj poeziji budili, sve beziznimice spadali u broj učene aristokracije, kao što bijahu: Krenofon Filelfo (Philelphus) sin glasovitoga humaniste i učitelja grčke mudrosti Franciska Filelfa, koji je, kako nam Dolci kazuje, oko g. 1460. u Dubrovniku živio, te se i Dubrovkinjom oženio; ili Bartolomej Spondrat isto tako učen čovjek i latinski pjesnik; Joannes Laurentius Reginus Faltrensis, istodobnik pomenute dvojice, takodjer pjesnik latinski; nekošnji učitelj dubrovački Marinus Becichemus; Nicolaus de Laziris suvremenik Filipa de Diversis i mnogi drugi.

Ali ni ovako ne osta za dugo. Silno ono pregnuće za klasicizmom grčko-rimskim, pošto je prevrelo i stišalo se, pribavi i domaćoj talijanskoj literaturi divnih pjesnika, te je tada istom nastupio pravi viek cvjetanja talijanske poezije; pa kao što je humanizam u Italiji otvorio put razvitku narodnoga jezika, tako isto bilo je to i u Dalmaciji. Neprestanim obćenjem i putovanjem znanosti i umjetnosti iz Italije u Dalmaciju i obratno nastala je tolika srodnost medju jednom i drugom zemljom, da je svaki korak učinjen na zapadu ujedno javio se na iztoku, svaka velika ideja pojavivša se u Italiji našla svoje korienje i u Dalmaciji pa zato se i pjesničtvo talijansko vazda odzivalo u srdcih dalmatinskih Hrvata. U Dalmaciji je istinabog slavenski živalj sve do polovice 15. v. u zaboravi ležao, akoprem je bio preteżniji od življa talijanskoga. Domaći jezik smatrao se za prosti, a talijanski za gospodski; tim je dakako i narodna knjiga još uviek u zametku ležala. Nu čim se više njezin razvoj izčekivao, tim ona bujnije procvala.

Grad Dubrovnik ticao se svojom trgovinom Italije, al životom svojim bijaše sav vezan sa balkanskim poluotokom. Svojim prirodnim položajem sgodno postavljen onamo, gdje se razni krajevi hrvatsko-srbskoga naroda u jednu primorsku točku sastaju, postade on na skoro ognjištem narodnoga života. Korist materijalna, obćenje kulturno i odnošaji religiozni bijahu ona trostruka sveza,

koja je slovjenski jug za grad Dubrovnik vezala. Za bogatstvo prirodno, kojim su južne i iztočne zemlje našega naroda obilovale, vraćahu im Dubrovčani utakmice plodovi kulture, upoznavahu ih s ugladjenijim načinom života, dozivahu ih ili ih kao bjegunce u grad primahu, uvršćujući ih u redove svojih vlastela i nadarujući ih sjajnimi palačami. — Tiesni odnošaji izmedju Dubrovnika i obližnjih slovjenskih knezova bijahu povodom, da se u Dubrovniku sastajao cviet hrvatskoga i srbskoga naroda; sve, što ima plemenita po rodu i krvi, težaše onamo. Kao što su trgovci dubrovački obilazili čitav poluotok, onako bi opet stranci sa svih krajeva srbskih i bosanskih dolazili u grad braći svojoj, da podmire razne potrebe života. — Sve je to u Dubrovniku kriepilo i učvršćivalo domaće običaje, osobito sielo i kolo, a tim se i jezik narodni lasno razviti mogao, tim više, što su i narodne pjesme, kao što iz Hektorovića znamo, dovoljno već onda poznate bilo. Pa koliki je mah narodni jezik već u 15. vieku zahvatio, vidi se odtud što je gradsko vieće g. 1472. naredilo, da kad je već sve hrvatsko, neka se bar odluke vieća u talijanskom jeziku izdavaju.

Putem humanizma dakle probudila se narodna samosvjest do tog osvjedočaja, da ne valja samo tudje, već i svoje njegovati. Zato su oni isti muževi, koji su radi svoje učenosti daleko na glasu bili, na narodnom hrvatskom jeziku pjesme pjevati i ove pisati počeli. Ovo je tim lakše moglo u Dubrovniku biti, jer je ovaj grad uz svoje materijalno dobro stanje i u političkom obziru više slobode od ostalih gradova uživao. Dočim su ostali pod jarmom mletačke vlade stenjali, stajaše Dubrovnik kao slobodna republika davši se pod zaštitu mogućih kraljeva ugarsko-hrvatskih 1359—1526. Ovo vrieme bijaše za Dubrovnik zlatno doba njegova života. Ne samo kralj Ljudevit, pod čiju se zaštitu Dubrovčani dadoše, već i njegov nasljednik Sigmund njegovahu Dubrovnik kao zenicu oka. Osobito se posljednji svojski svakom prigodom za republiku zauzimao. Gdje god se radilo o promaku njezine materijalne i duševne snage i ticalo se njezinih trgovačkih interesa ili razmaknuća državnih medja, nije on propustio, a da ju snažno ne podupire. Zato se je za to vrieme ne samo trgovina Dubrovnika daleko po moru i kopnu razširila, već se i njegove granice znatno razmakle, a tim se i bogatstvo njegovo još više diglo. — Uz ove prijazne okolnosti lasno se narodni život u Dubrovniku probuditi mogao, osobito kad je uz ovaj i samo vlastelstvo pristalo, koje si je uz domaće poslove domaće pjesničtvo za zabavu odabralo. —

Ovako se dakle pod konac 15. vieka započela knjiga hrvatska na jadranskom primorju sa središtem u Dubrovniku, koji se punim pravom slovjenskom Atinom nazivlje. Jer kao što se je negda kod starih Grka savkoliki kulturni život upravo u Atini sticao, tako ti je i sa Dubrovnikom bilo. Nu prije nego je ovaj domaćim jezikom zapjevao, bijaše se Spljet sa susjednim Hvarom daleko već proslavio.

Hercegovačka pastirica.

(Sa slikom.)

„Vienac“ donosit će za kratko crtice iz Hercegovine, zemlje krasne doduše i po nas zanimive i to iz pera rodjena Hercegovca. Za sad priobćujemo lik hercegovačke pastirice, kako po brdinah tjera stado svojih koza. Karakterističnu tu sliku narisao je po naravi českí slikar Zvěřina.

LISTAK.

Književnost. U posestrimoj Dalmaciji izašla su u najnovije vrieme dva djelca u talijanskom jeziku, koja je vriedno spomenuti, jer se naših stvari tiču. Profesor Jakov Boglić izdà na svjetlo prvu svezku svojih povjestnih iztraživanja o otoku Hvaru (Studi storici sull' isola di Lesina. Zara 1873, fasc. I, p. 200). Ova prva svezka sadržaje u prvih trih glavah poviest Hvara od najstarije dobe do početka XV. vieka t. j. do mletačke vladarine. U glavi V. opisuje Boglić nutrnje stanje otoka od početka XI. vieka do 1428. godine. Ne može biti svrha ovoga lista, da se upusti u široku ocjenu toga djela. To nam je ipak dužnost priznati, da je pisac poviest svojega rodnoga otoka napisao triezno sliedeći izvore, od kojih je 28, do sada ne tiskanih, uvrstio na kraju ove prve svezke. Kako je otok Hvar dao u XVI. i XVII. vieku više odličnih pjesnika našoj književnosti, od kojih spominjemo Petra Hektorovića, naši književni povjestnici bit će prof. Bogliću zahvalni za one podatke, koje im daje u gl. IX. o starih plemićkih porodicah hvarskih. Hvale je vriedan onaj triezan način pisanja, koj je Boglić sliedio i ondje, gdje pobija mnienja dojakošnjih pisaca o hvarskih stvarih. S toga želimo, da prof. Boglić nastavi svoju radnju i da ju sretno dovrši. Jedino ne možemo premučati, da bi poviest hrvatskoga otoka Hvara radje čitali u hrvatskom jeziku.

Druga knjiga, koja je u Zadru ove godine izašla, jest „Manuale del regno di Dal-

mazia per l' anno 1874, compilato da L. Maschek. Anno IV." (Zara 1874, p. 361). O prošastih godišnjacih govorilo se već u tom listu. Ova knjiga nije običan šematizam. Što joj daje vriednost, jesu oni povjestni umetci, koje pisac dodaje dotičnim člankom. Tako je on ove godine navodeć sadanju upravu pokrajinsku (amministrazione provinciale) pridodao umetak sadržavajući imenik mletačkih u Dalmaciji proveditura od 1410—1797. god. (p. 24—33). Na dalje članku o financialnoj oblasti dodana je razpravica Vinka Adamovića o dubrovačkih novcih (Dela monetazione ragusea p. 48—63). Pod rubrikom 99. „autorità giudiziarie" uvrstio je Mašek podatke o sudstvu u Dalmaciji poslije 1797. godine. Uredom poštanskim predpostavljene su crtice o upravi pošta u Dalmaciji za prve austrijske vladavine t. j. od 1797—1805. god. 1. 87—93). Jednakim načinom, govoreći o oblastih občinskih, dodà Mašek crtice iz prošlosti pojedinih gradova. Tako navede knezove rabske od 1071—1795. godine (1. 120—122). rimske nadpise nadjene kod Nadina (p. 123—4), grada Novoga u Boci (p. 127—8), kako se Kotor predao habsburžkomu domu (p. 128—34), kod Starigrada (p. 134) uvršćen je životopis Petra Misitea i navedena njegova književna djela, kod Krka (p. 143) progovori o povlastih toga otoka poslije 1420. god. Tako su upleteni povjestni podatci o Dobroti, Jelši, Imotskom, Kistanji, Hvaru, Visu, Lopudu, Muču, Prčanju, Captatu, Suleti, Stohivu, Tivatu, Zadru i Zlarinu. Za poznavanje prirodnih odnošaja Dalmacije uvršteni su članci M. Vodopića o flori i fauni ove zemlje (p. 294—303). Naša nakana ne može biti, da se upustimo u ocjenjivanje ovih priloga za poznavanje naše posestrime. Ali ne možemo uzkratiti priznanja revnomu piscu, koj je ovom radnjom svojom pokazao primjer svim sudrugovom svojim u ostalih kraljevinah i zemljah. Gos. L. Mašek, ravnatelj pomoćnih ureda kod zadarskoga namjestničtva, nalazi uza svoje zvanične poslove toliko vremena, da svake godine poslije 1871. izdaje na svjetlo takav „Manuale", koj, kako rekosmo, ni je sgolnji šematizam Dalmaciji, nego knjiga, kojom se poznavanje ove zanimive zemlje znatno razširuje. Ne bi li se u taj primjer ugledao njetko od činovnika kod naše kraljevinske vlade?

Ovdješnji članovi „**matice slovenske**" dobili su ovih dana dvie knjige njezine. Prva je „**Letopis**" za 1872. i 1873. god. sa kamenopisnom slikom bar. Antuna Zoisa (rod. 1808. † 9 svibnja 1873.). Pošto ovaj matičin organ zastupa dvie godine, izašao je izvanredno obilan, na 29 tabaka. Prvi diel jest poslovni sadržavajući zapisnike sjednica i životopis umrlih članova, na ime Bl. Potočnika, dra. M. Preloga, J. Zalokara i bar. A. Zoisa. U II. i III. dielu nanizani su članci, i to u prvom njih poučni u drugom beletristični. Od poučnih članaka spominjemo poviest mjesta Radolive, koju I. Parapat napisa, onda razpravicu Fr. Štiftera o tjednu i njegovih dnevnih imenih. U beletrističnom dielu nalazimo tri prievoda: Gogoljeva romana Taras Bulbe, pripoviedke Bernardina de sait-Pierre „Pavao i Virginija", tè Steffensove pripovjedčice „Poroka". Na kraju imade slovenska bibliografija za god. 1872. i 1873. sa 237 komada. U to su doba izlazila 24 časopisa; tè izašlo 131 djelo, većega ili manjega obsega. Od slavenskih družtva izdalo je ono sv. Mohora najviše knjižica, brojem 10. Školskih knjiga izdano 24. Kako se odavle vidi književna plodnost slovenskoga naroda, koj jedva 1.500,000 duša broji, jest dosta velika. Čini nam se, da bi „Letopis" imao osvrtati se više na izvorne radnje i to onakove, kojim se potrebe naroda slovenskoga podmiruju; a da prievode odstupi dnevnoj književnosti ili posebnim izdanjem. — Druga knjiga nosi ime „**Slovanstvo**". tè je ono I. diel većega sbornika. Ovaj I. diel (str. 5—354) uz uvod obuhvaća „južne Slovene" t. j. Slovence, Hrvate i Srbe, tè Bugare. Sastaviše taj diel J. Majciger, M. Pleteršnik i B. Raić i to ponajviše po dotičnih članovih u češkom naučnom slovniku. Kod svakoga plemena razpravlja se o njegovoj postojbini, o stanovničtvu, vjeri, političkih odnošajih, fizičnih i duševnih razmjerjih, narodnom gospodarstvu, poviesti državnoj i književnoj, napokon o umjetnosti. Ova je knjiga njekakav „vade-mecum" za Slovenca, iz kojega može se upoznati sa svojim narodom i njegovimi saplemenici. Nakana matičina, skopčana uz taj sbornik, svakako je hvale vriedna, te zaslužuje, da ju i naša matica ili sv. hieronimsko družtvo nasljeduje. Slovenska matica imade 2.123 članova, a imetka 61.179 fr. i 82 nv. ukupno u kojem 37.800 fr. u obveznicah, a 10.635 fr. u družtvenoj kući. Polag proračuna za god. 1872. mogla je matica potrošiti 5.395 fr. 21 nv. a god. 1873. 7.718 fr. 7 nv. Ove godine stoje matici 4.275 fr. 26 nv. na razpolaganje samo za izdavanje knjiga. Doista liep prihod naprama „ilirskoj matici", koja je tri puta od slovenske starija. Ali matica slovenska ne samo imade veću glavnicu, nego i od svojih godišnjih članova priloga u iznosu od 3.000 fr. Ovo posljednje vrelo jest obilnije, jer je ustrojstvo slov. matice savršenije. Sva Slovenija porazdieljena je na matičine kotare s povjerenici na čelu, koji sakupljaju prineske od članova svojega kotara.

Ovih književnih crtica ne mogu završiti bez primjetbe, koju mi viest o „narodnoj biblioteci", priobćena u posljednjem listku „Vienca", namiće. Hvale je vriedno, što naš zemljak u Dubrovniku g. Dragutin Pretner, ulaže trud i trošak u promicanje naše knjige. Ali meni se čini, da bi on bio imao posvema drugi sadržaj odabrati za svoj novi knjižarski podhvat. Stare hrvatske pisce izdaje jugoslavenska akademija,

i to onakovim kritičkim aparatom, koj s jedne strane dolikuje takovu zavodu, s druge strane izvediv je samo u takovu sboru. Sada se štampa već VI. knjiga, tè će za koju godinu biti izdani svi pisci XVI. vieka. Ne ima sumnje, da će akademija nastaviti ovu radnju svoju. U svih prvih knjigah imade književnih proizvoda, koji su već jednom poslije 1835. izdani bili; ali kolika je razlika izmedju onih starijih i ovoga akademičkoga izdanja! Kada se akademičkim izdanjem starih hrvatskih pisaca text kritički ustanovi, tè za našu književnost nastanu povoljnije okolnosti; tada će doći vrieme, da se taj stariji diel naše književnosti izdade onako, kano što rodoljubni Pretner već sada misli. Osim ovoga imade i drugi razlog proti podhvatu dubrovačkoga knjižara. Kod nas ne može se razmjerno nitko potužiti, da ne ima prilike upoznati se koliko toliko sa starijim pjesničtvom hrvatskim. A čega još ne ima, to će postupice jugoslavenska akademija popuniti. Ali naša je književnost oskudna u drugih granah. Pretner bi više za našu knjigu privriedio, kada bi u „narodnoj biblioteci“ izdavao vrstne poučne spise, to u izvoru to u prievodu. Sbirka spisa iz područja poviesti, zemljopisa, tehnike itd. to bi bila prava „narodna biblioteka“, kakovu naš „narod“ treba kano ozebao sunca. Preporučamo g. Pretneru, da ocieni ovu našu primjetbu.

Izpravak. Prva rieč u pjesmi na čelu br. 12. „Vienca“ imade glasiti: Zaplakala mj. Zaplaka.

Dopisnica uredničtva.

Pjevaocu soneta —n—cu. Želite čuti moj sud o vaših pjesničkih pokušajih, da znate, bi li vam valjalo nastaviti trud, ili se posve okaniti toga rada. Nije pravo, što zatajujete svoje ime; ja bih vam ono isto u vedro lice kazao, što ću vam zavješenoj čuvidi reći. Dapače, da ste došli glavom, bio bih se naustice vašoj uzdatljivosti još jasnije odazvao.

Pjesnik je pregalac, ne može ga nitko zastrašiti, kad mu je srdce puno ljepote i dobrote i zanosa. Duša je od Boga, a oblik i način dotjeruje se trudom i mukom. Osjećate li u sebi taj božanstveni oganj, onda vas ne trebam putiti, da nastavite trud i muku.

Vi ste lirik, budite lirik našega vremena, nastojte biti lirik samosvojnoga kroja svoga naroda.

Pjevate o ljubavi — o radosti i žalosti mladoga si srdca. To naravski dolikuje vašemu vieku a valjda i prvomu pojavu vašega osjećanja. To je dakako prigoda, a svaka je lirična pjesma prigodna. Tako bar veli Göthe. Ali vam je preuzahno polje, kad vam pjesničku dušu zanose samo radosti i žalosti vaše ljubavi. Prizahvatite u krug vašega osjećanja svaki plemenitiji uzplamaj našega vieka, sve radosti i žalosti, sve liepe nade, sve žive uzhitaje, sve blagosti i mile dokolice našega naroda. Eto vam širokoga polja uznosu i zanosu, a ne zanemarujte vaše ljubavi, koja vas je uputila, kako u trećem sonetu velite, da ima višnje neko biće, da ima božjih andjela, da ima nebo i — pako.

Darovit je lirik onaj, veli Gottschall, koji živo i zanosito opaža i misli, koji žarko osjeća, koji je vješt skladu jezika i koji je vrstan uznieti se i razigrati. Po tom mjerite svoju snagu.

Liepa je vaša pomisao u prvom sonetu: da vas je zaniela zviezda; da je ona na nebu, vi na zemlji; da ona titra u vječnom kriesu, a vi da u mraku boravite, odkuda vam ni uzdisaj ne može do nje doprieti, al može pjesma krilatica, te s toga pjevate i pjesmu našiljate, da zviezdi doglasi vašu ljubav.

Izvadjanje u drugom sonetu, da ste prije ljubili svoju diku, nego li vam je suncem sinula, ne čini mi se posve jasno i opravdano; jer pitajuć se, kad je nastao onaj srećan čas, kadno zaječa u srdcu vam blaženi glas, da prvi put ljubite, odgovarate: odkad se dan bieli, odkad zemlja cviećem rodi — velite, da ne začeste ljubiti, već da vas cieli viek sprovadja slika njezine duše? Odviše iztičete sreću i blaženstvo onoga časa, a napokon ga ne ima — nije li takov čas i onaj, kad svomu uzoru nadjoste sliku i priliku?

U četvrtom sonetu zaklinjete Ljelja, neka vam dade svoj luk, da vidite, je li vaša ruka bolja, velite, da ćete silno napeti luk, da ćete najbolju strielu sigurnom rukom odapeti — napokon bojite se, hoće li striela upaliti lomaču (?) — Sramota je džilitnut se, ne pogodit cilja!

Ono, što osjećate za svoju diku, što li vas s nje uznosi ili unesrećuje, ne nadjosmo u prislana četiri soneta. To je dakle valjda samo neki uvod, a nastavak ima sliediti.

Jezik vam nije ni malo bogat, ni malo kićen, rime su preobične, osobito mužke sto puti već čuvene, početci: nè stižu, nè začeh, ù srdce, ù Boga, nè nosi, ùzpiri l' niesu jambični.

Čitajte, kako se zanose i što osjećaju Preradović i Vraz, a jezik i gradju stihova dotjerujte do one valjanosti, do koje se je popela naša najnovija knjiga.

— Piscu crtice — „Naš Gašo“. Vaša pripoviedka nije za naš list ni po svojom smjeru i po radnji.

Dru. L. u Osieku. Pozdrav od srdca, vaša nas je ponuda vrlo razveselila. Pišite, pošaljite, vaše nam je pero vazda milo.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 14. U Zagrebu dne 4. travnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BISKUP BORKOVIĆ.

Spjevao A. Šenoa.

U Zagreb grad u bieli dvor
Uročio je zemlje sbor
Ban Nikola Erdedi,
Nek striši i redi
U liepoj slogi bratskoj
Izjave, šta da bane radi,
Da sreća opet se pomladi
Domovini hrvatskoj.

Povrvio u banov grad,
I plemić star i plemić mlad,
I biskupi i velikaši,
Šljivari, popi, kosturaši,
Svud čuješ: Zlo nam živovanje,
„Pomozi bane" svud se ori
„Dà, neka Niko ban govori,
Sve on zna! Kako nebi? Grof je, ban je.

U vrevu gleda Niko mrk,
I gospodski si gladi brk,
Pa reći će im na to:
„Zlo braćo nam je zato:
Pogibaju nam prava sveta,
Plemenština ta staroslavna,
Što paščad rad je bit nam ravna,
Što nema uzde već za kmeta.

Taj pasji već se diže rod
— Oj satro mu se gnjusni plod —
I ljuto reži na nas,
Dà, dotle dodje danas,
Da ne zna već za gospodara,
Za prirodjenu svoju glavu;
Po nekom vražjem, ludom pravu
On veli, da je čovjek cara.

Razumio sam sbora glas
Doviknuste: Oj spasi nas!
Pa dobro! ajde na seljaka!
Na kolac biesna glava svaka,
I bičem, lancem, puškom dedte,
Daj vina, novca, žene, žita.
Za malo krvi tko da pita?
Podavite sve biesne kmete."

Al kao munja će se dić
Na rieč tu biskup Borković:
„Oj bane slava tebi!
Al ja ti tako ne bi,
I seljak sin je pravog boga,
I u njem ima um i duša,
I seljak rieči božje sluša;
Je l' grieh, što zove kralja svoga?

I ti si dragi bane rob,
Ko njega, čeka tebe grob.
I on si glasne pjesme pjeva,
I on za zemlju krvcu lieva,
Ko tebe peče njega rana,
Ko tebe njega sunce grije.
I on ti plače; on se smije;
I u njem srdce ko u bana.

Al što mu treba? Čujder, znaj!
Ti njemu bane pravde daj,
Ne bič, ni kolac, psovke, muke,
Već pomoćnice blage ruke
I kmetu dobar otac budi,
I kmet se proti jarmu prieči.
Blagoćom bane puk naš lieči,
Ne tvori zvieri, tvori ljudi!"

Al ban: „Oj biskupe ti moj,
Razuzdao si jezik svoj,
Što veliš, bome, mudro nije;
Jer sjetit biš se moro prije,
Ko slavan plemić da sam raso
U djedova mi bielom dvoru,
Dok Borković je u svom toru
Svog otca kmeta svinje paso."

„Ne! Vara mi se svjetli ban
Siromašan bje otčev stan;
On nije imo cielo stado;
A ja ko momče boso, mlado
Tek malo svinjče za uže sam
Put paše tjero svaku veče,
I čuvo, da mi ne uteče;
Al sada bane — **biskup jesam.**

„Oj živi biskup! Grmnu grom,
I potreso se banov dom.
Erdedi nikom poniknuo.
„Oprosti otče, što si čuo“
Pastiru ban se Niko klanja,
Jer istina je svietom stara,
Da ponić mora kruna cara
Pred plemstvom srdca, silom znanja.

OBSJENE.

Pripoviedka od R.

(Konac.)

VIII.

Zorićeva se slutnja izpuni. Ja ga nikad više vidio niesam; nu njegove rieči ostadoše mi do danas i ostat će mi do vieka u srdcu duboko upisane. Čestiti starac ljubljaše me, kao svoga sina, — i više! Njegove zlovolje i dosadljivosti nikad si pravo niesam umio protumačiti, do posljednjega našega razgovora. Onako iskrenih, srdačnih rieči, kao onda, nikada od njega čuo niesam. Onda ga tek pravo upoznah i ocienih.

On umre naskoro iza kako sam otišao iz Zagreba naglom smrti. Žena mu i kći prodadu sve u Zagrebu te kupe u Zagorju malo dobarce.

Jednoč dobijem u Beč pismo od gdje. Zorićke u kom me moljaše i zaklinjaše, da joj kao udovi moga dobročinitelja pomognem iz strašne neprilike. Sin joj izašao iz vojne akademije kao oficir i prvi mu posao bijaše prokartati 800 for. Konac svega bijaše, da joj tu svotu uzajmim. Težko mi bijaše odbiti. Pokojni mi je Zorić kao skrbnik spasio imetak, odgojio me i naobrazio, bijaše mi vazda savjetnik i učitelj, — kad ne mogoh odužit se njemu, da bar njegovoj djeci štogod učinim — i pošljem im zahtievanu svotu.

Kašnje niti mi se zahvalili niti mi pisali.

Vratim se nakon nekoliko mjeseci u Zagreb sa doktorskim klobukom, — bijaše sredinom listopada. Tuj se medjutim živahno pogovaralo o mojem odnošaju prema udovici L., prema mesaričinoj kćeri i čak prema gospodji Zorićevoj! Mnogi čak šaptahu, da sam ja kriv svoj nesreći Zorićevoj i njegovoj smrti.

Ova posljednja okolnost dugo me uzdržavala, da ne posietim Zorićevih. Prodje zima dugotrajna i za mene nujna, — mene se ničim drugim dojmila nije. Napokon ipak svlada me znaličnost a i srdce, koje je mnogo puti za Irenom trzalo, te se odvezem k njima, da vidim, kako živu, je li se Irena promienila, nije li morda zaručnica ili čak već udata. U Zagrebu o njih ništa niesam mogao saznati.

Bilo se je voziti od Zagreba dobre četiri ure hladnoga svibanjskoga jutra. Moja kočija stane pred dvorcem, skočim iz nje i poletim kroz stube gore, gdjeno kako mi stara nekakva žena reče, stanovaše gja. Zorićka.

Stupiv u sobu nemalo se začudim opaziv tu veliko, vrlo mješovito družtvo. Irena ustade prva sa naslonjača, dočim ostali gosti pri mom dolazku jedan na drugoga pogledahu. Ja nikoga poznavao niesam.

— Oh,.... gospodin Stanko, reče Irena pogledav smućenim pogledom na mene. Majka se obazre, te uočiv me bijaše u nemanjoj smetnji. Mogao sam jasno opaziti, da im niesam u dobar čas došao.

— Oprostite, uzmem ja, ako vam dolazim u nevrieme. Mene vodi....

— Oj ne, ne, nipošto prekine me brzo Zorićka, nasuprot, vi dolazite upravo u dobar čas, da popunite naše družtvo. — Gospodin Stanko M., predstavi ona mene družtvu, a ovo su naši prijatelji i susjedi.... nu upoznat ćete se odmah, — izvolite najprije odložiti.

U družtvu bijahu tri lovačka častnika, jedan satnik i dva poručnika; zatim neki stariji gospodin i obližnji vlastelin sa svojom gospojom, kćerkom i sinom i još tri mlada čovjeka, od kojih jedan u lovačkom odielu bude mi predstavljen kao kotarski pristav Jagušić.

Činjaše mi se, da je moj posjet pomutio zabavu družtva; jer svi umukoše i samo se tiho amo tamo štogod šaptalo. Zorićka podje za mnom u sobu, gdje sam imao odložiti.

— Dragi gospodine, stane ona, ja znam zašto dolazite; ali zaklinjem vas, ne govorite o tome ništa pred mojimi gosti. Drugi ću vam mjesec platiti svukoliku....

— Molim vas, gospodjo! odvratim ja, ne pada mi ni na kraj pameti sbog toga dolaziti; ja dodjoh tek da vas posietim.

— Hvala vam, liepa hvala!

— Hoćemo li prije jela malko u vrt, gospodo? reče ona za čas.

Svi se dignu, te podjemo dolje. Bijaše to više voćnjak i tratina, negoli vrt. Irena stupi k meni i podav joj ruku podjemo zajedno. Ona se bijaše znatno promienila. Na licu joj

ne bijaše onoga bujnoga rumenila, ni onog angjeoskog izraza, koj me bijaše začarao, — samo oko, nestalno i nemirno pridržalo svoj prijašnji značaj.

— Kako ste probavili vrieme, gospodično Ireno, odkad vas ne vidjeh?

— O vrlo dobro, izvrstno. Uviek smo veseli, uviek u družtvu. Jedan su dan susjedi kod nas, drugi dan mi kod susieda. Za pokojnoga otca,.... on inače bijaše vrlo dobar; ali vi znate, nikakove nam zabave nije dozvolio.

Lovački poručnik, ridjokos i onizka stasa, što idjaše pred nama, sve je nekako zaostajao i na pola se obzirao.

— Gospodine Wolfram! reče ona njemački. — Ovdje vam imam predstaviti jednoga od mojih najdavnijih znanaca. Čudno li me žacnu u srdce, kad pridodade: Mein Jugendfreund.

Poručnik se šuteć nakloni, a ona ostaviv mene, objesi se njemu o ruku. Hodao sam jedan čas uz njih. Nitko ne izusti ni rieči, samo bi Irena posmjehivajuć se zavirivala njemu u oči. Dodjemo do prostrana mjesta, gdje bijahu u hladu pod jabukom namještene klupe.

— Marijo, reče Irena djevojci, štono uz svoga otca stojaše tiho motreć šareno družtvo, ti si danas nekako žalostna; što ti je?

— Nije joj valjda dobro, odvrati umjesto nje njezin otac.

Marija bijaše mlado djevojče, jedva je navršila 16. godinu, bujne plave kose i blaga, pouzdana oka. Potezi njena lica bijahu ugodni i umiljati, ako i ne liepi, kao Irenini. Ona bijaše šutljiva i stupaše uza svoga otca, pa je slabo i slušala, što joj je kotarski pristav neprestano pripoviedao o svojih lovačkih sgodah i nesgodah.

Želio sam se k njoj približiti; nu ne znadoh kako. Otac joj nakuči mi priliku.

— Vi ste, ako se ne varam, reče on meni, bili u pisarni kod pokojnoga Zorića.

— Jest, bio sam tamo dulje vremena. Osobit štovatelj pokojnikov, komu sam mnogo zahvalnosti dužan.

— Vidjao sam vas tamo.

— Pokojnik bijaše dobra duša, siromah — uzdahne vlastelin. Za čas nastavi:

— Težko je on umirao, ostavljajuć djecu svojoj ženi. Gospodja Zorićeva nije umjela svoje djece odgojivati. Ta vi znate.

Oba zašutimo.

— Poslije njegove smrti, zače on opet, nije umjela ni ono malo sačuvati, što joj ostavi. Tu se samo raztječe, — uviek družtvo, uviek igra, — pa kakovo družtvo! Žao mi je, što sam morao doći. Vidim, da i mojoj Mariji ovo družtvo nije po ćudi. Tuj vam se višeput govori, da se ja starac moram zacrveniti. — Kako će se to svršiti!

— Evo ti, tatice, ljubicâ ali već ništa ne mirišu. Ah, tatice, Irena mi se uviek ruga, sad mi je rekla, da sam opatica. Obećaj mi, da već ne ćemo ovamo u pohode!

— Što ta tri tamo šapću, zavikne glasno Irena, koja je sa poručnikom na klupi sjedila i s njim se revno razgovarala.

— Valjda je Marija začarala gospodina Stanka!

Marija pocrveni s neprilike, pa i ja sam ćutio, da mi je krv lice zažarila.

— Ne bi bilo ni čudo, rečem ja napokon. Najprije začara ona, koja o tom ni najmanje ne misli.

— Vaša je dosietka ujedljiva, reče ljutito Irena, pak i posve neumjestna.

— Što je reko? što je reko? upita njemački crvenokosi poručnik.

— A, ništa, odvrati Irena, neslana dosietka.

— Je l' vas morda uvriedio? Recite.

— Ne govorimo o tom.

Poručnik gledaše me biesno, kao da će me probosti.

— Čini se, da je gospodin poručnik vaš osvetnik? rečem ja smiešeć se.

— Ne dirajte u njih, molim vas, uze stari vlastelin. Hoće li vam se kavge s timi sabljaši?

— Mogli biste imati s njimi i neprilike. dodade Marija plaho.

Častnici, osobito pako onaj rusoglavi poručnik, sve se meni smijali i kao da me izazivaju na kavgu.

— Ja vidim, da ću nekomu još danas zarubiti nos, rečem poluglasno prema vlastelinu.

— Nemojte za ime božje, liepo vas molim, prošapće Marija prihvativ otca za ruku i pogledav me plaho. Ja sam bio u istinu razjaren. Motao sam brkove, a krv mi sunu u glavu.

Čitava ova stvar, činjaše se, da domaćici nije bila ugodna. Ona mi mahnu rukom i sleže rameni, kao da mi hoće da reče, neka pustim u miru. S druge je strane umirivala crvenoga poručnika, koj je šakom stiskao i nešto kroz zube mrmljao.

— Ta on nije tako mislio, reče glasno.

— Kako sam rekao, tako sam mislio! odvratim ja.

— Vrieme je k objedu, gospodo, podjimo gore! reče domaćica ustavši, da prekine prepirku. Ona se je očevidno od mene žapala, — zašto, ne bijaše mi jasno.

Brat mi se Marijin pridruži, vatren mladenac, visoka čela i velike, bujne kose, a oka kao žive žeravice.

— Drago mi je, da ste ošinuli tu koketu, — baš vam hvala. Pozivlju vam ljude, ne bi li se komu dopala Irena, i riedko kad prodje bez svadje. Grade se bogatimi, a na sve

strane su dužni. Irena, vele, da dobiva 800 for. na godinu od nekakova bogatoga strica iz Beča. Čini se, da je i istina; jer prije dva tri mjeseca stiže sbilja pismo iz Beča sa 800 for.; — nu to je valjda sve, što imadu. Prosti su hvalisavci.

Sad se dosjetih svemu. Zorička bila je u strahu, da ću ja izdati kojom neopreznosću, da je pošiljka od 800 for. od mene potekla, i da je ona moja dužnica.

IX.

Kod objeda je rieč vodio g. bilježnik. Nazdravljao zdravice, duljio govore do dosade, sve s dozvolom domaćice, i smatrajuć si za dužnost prosboriti nekoliko rieči i izpričavajuć neprestano slabu svoju rječitost; u istinu pako on se je držao za vrlo sretna suparnika Demostenova.

Ja sam sjedio medju gospodičnom Marijom i nezinim bratom. Njezina ljubežljivost i dobroćudnost, a njegova otvorena iskrenost brzo mi se svikoše. Razgovarao sam s njima veoma ugodno, promatrajuć neprisiljeno ili pravo reći drzko ponašanje Irene i crvenoga poručnika; a prekidao nas je samo brbljavi bilježnik sa svojimi dosadnimi govori, koje je sad hrvatski, a sad hrapavo njemački tepao. Družtvo je njegove govore povladjivalo smiešeć se i prekidajuć ga kadkad uzklikom bravo, bravo! samo da sjedne. Nu povladjivanje ovo samo ga je poticalo na nove govore. Ustade i opet, te se stane izpričavati, da je skoro nešto zaboravio, pak da ne može na ino, nego da rekne nešto, što će bez dvojbe svima biti vrlo ugodno. Nu da stvar odveć ne dulji, i bez svakoga daljnjega predgovora reći mu je u kratko — ta cielo družtvo i onako već jamačno znade o čem se radi — (pri tom pomislih, da će nazdraviti bud domovinu ili cara, prijateljstvo ili krasni spol; nu prevarih se) — da Bog poživi našega gospodina kotarskoga sudca, koga ovdje ne ima, nu koj.... itd.

Čitavomu se družtvu dalo na smieh, očevidno se svikolici prevarili, izčekivajuć nakon takova uvoda drugačiju zdravicu. Svi ipak ustaše, da kucnu. Crveni poručnik pod čitavim je objedom na mene bacao poglede, reć bi posprdne.

— Sad bi mogao i mladi gospodin doktor koju reći, progovori on napokon pokazujuć na me, i naglasujuć rieč doktor..

Irena se grohotom nasmije. Da da, da čujemo gospodina d o k t o r a!

Sav stol gledaše na me, jedni porugljivo, drugi, videć da u meni vrije, plaho. Marija pogleda me kao moleć, da ne odgovorim i obori oči nice.

— Sasma je umjestno, da se poručniku sbog njegova predloga smijete, gospodično, rečem njemački prema Ireni. A i meni biste se punim pravom smijati mogli, da se takovu pozivu odazovem.

Poručnik i oba častnika skoče na noge i polete prema meni. I ostali gosti ustanu i polete medju nas, da stanu na put bjesnilu častnikâ.

— Molim vas gospodo, rečem mirno, izvolite pustiti gospodina poručnika, da vidimo što će učiniti. Želi li šakama razpraviti razmiricu, ja sam spreman. Ja ne marim i na pištolje.

Jedan čas nastade pauza, poručnika moje rieči nešto žacnuše; sabljaši nerado pucaju, jer se u taj posao i drugi ljudi bolje razumievaju. On šaptaše nešto sa oba si druga, jamačno u pogledu dvoboja. Marijin brat stojaše uza me.

— Ne uzmaknite pred tom šušom, to su samo bramarbazade, rekne on stisnuv mi ruku.

— Misli li me izazvati, odvratim ja, to vas molim, da posao vi uredite sa njegovimi svjedoci. Pristajte samo na pištolje, — ja se u sablje ne razumiem.

— Ne starajte se. Gledjite Irenu, ona se očevidno veseli toj svadji. To joj je nešto nova, zanimljiva, romantična, — odurna mi je.

Medjutim bijaše Marija sa otcem otišla u susjednu sobu, bilježnik odjuri žurnim korakom iz sobe. Osim Irene ne ostade od družtva nitko u sobi.

Svjedoci poručnikovi podju prema meni. Znao sam, da se izbjeći ne da.

— Izvolite sa gospodinom obaviti posao, reknem pokazav na mladog si prijatelja, brata Marijina. Na to odem u sobu, kamo bijaše Marija s otcem ušla.

Nadjem Mariju u naslonjaču gdje plače, dočim je otac njezin šetao po sobi zamišljen.

— Tako vam Boga, nemojte se s timi ljudi upuštati, — pobjegnite, reče poletiv prema meni.

— Kanite se, gospodično, odvratim joj. Toga ne možete od mene zahtievati. Pred timi sabljaši ne mogu se pokazat kukavicom.

— Diete moje, uze blagim glasom otac, ti toga ne možeš gledati. Mi ćemo sa Franom otići. Nadajmo se, da će se stvar sretno po g. doktora svršiti.

— Ah ne, ne, počne Marija opet plačuć, ne, ne, otić ne možemo. Kako ćemo otići?.... Ta Frane je svjedok.....

— A mi dakle ostajmo, ali se umiri, reče nestrpljivo stari vlastelin.

Marija pristupi k prozoru a ja sjednem u naslonjač. Više sam mislio na usrdje i na brigu Marijinu, nego li na nepriliku i pogibelj dvoboja. Njena me se bojazan kosnu i ja pomislim prvi put, nije li to više, nego obično usrdje.

— Dragi prijatelju, prosbori nakon duge

stanke stari vlastelin, šećuć neprestano sobom gore i dolje, ako vam se štogod dogodi, što Bože obćuvaj, dodjite sa mnom na moj dvor, Nije daleko odavle, nešto više od pol ure. Imat ćete kod mene sve, što vam treba. Ovdje ne biste mogli obastati. Ne znate vi jošte svega, dodade tiho.

— Velika vam hvala gospodine; vi ste odveć dobar, — ali bi vam to mnogo neprilike zadavalo.

— Nikakove neprilike. Frane i ja, mi ćemo vas dvoriti, prihvati Marija.

— Hvala vam, iskrena hvala, — ja ću se odmah odvesti u Zagreb, ma kako se svršilo.

U to stupi u sobu gdja. Zorićka.

— Moram vam reći, proslovi ozbiljnim glasom, da me je vaše ponašanje u veliku nepriliku stavilo.

— Vjerujem, da vam to, što se je sbilo, nije ugodno; nu mislim, da ste toli pravedna, pak ćete priznati, da moje ponašanje nije dalo povoda tomu. Vaša je dužnost kao domaćice, štititi svakoga gosta od prostačkoga zadirkivanja.

— Ako mislite, gospodine, da vas malena obvezanost, koju prema vam imamo, ovlaštuje na osobito ponašanje, to vas mogu uvjeriti, da ću se neodgodice pobrinuti, da svaka obvezanost prestane.

— Nipošto, odvratim ja. Niti sam s tom namjerom ovamo došao, niti sam o tom mislio, — ja vas tek hćedoh posietiti, — oprostite; niesam znao, kakovo družtvo....

U to bane u sobu brat Marijin Frane.

— Dakle? upitam ja i Marija u isti čas.

— Smiešno, smiešno, hahaha, stane on grohotom se smijuć. Slušajte. Hćedoše silom da se bijete sabljama, ja sam postajao na pištoljah. Na to stanu predlagati pomirbu, hahaha, — da vi onoga Judu molite za proštenje! Nasmijao sam im se u lice, — ne hćedoh pristati. Na to opašu sablje, uzmu kape i odu. Evo gle baš sad su odjahali. Odlazeć samo su se grozili, da će oni vas već izplatiti. Evo gospodične Irene, ona je bila svjedokom svega, pitajte ju, — hahaha.

— Nu junačka gospodično, gdje su vaši kavaliri? upitam ja ironički.

— Pobjegli su kao kukavice, odgovori umjesto Irene Marija, kojoj se u jednoč razvedri lice.

Irena šutila je i grizla si usne. Zlovoljno okrene se i zalupi vrata za sobom. Svi zašute.

— Vi ne smiete ovim putem danas kući, prekine šutnju Frane. Ovo su hajduci, oni će vas dočekati na cesti i prolupati vas.

— I to bi moglo biti, — morda su svoj naum odkrili gospodični Ireni... odvratim ja posmješno, pogledav na Zorićku.

— Najbolje će biti, reče opet Frane, da idete s nama u naš dvorac, pak da tamo prenoćite, a sutra krećite u Zagreb.

— Ta i mi smo već govorili, ne bi li se gospodin k nam navratio, reče Marija.

— Da, da, odvratim ja smiešeć se, ali vam je bio drugi razlog. Od bojazni pred lupeži, ne ću se sakrivati.

— Ne, bez šale, dodjite k nama, ne s drugoga razloga, nego da nas posietite, prihvati stari vlastelin.

— I da se bolje sprijateljimo i upoznamo, dodade Frane.

— U našem je dvorcu liepo. Imamo i mali ribnjak, reče milo Marija.

— Vidit ćete moju sbirku oružja i biblioteku, stane opet otac.

— Pak gospodarstvo, koje ja vodim, — naš mladi vinograd. Dodjite!

— Vi ste toli ljubezni, da vam ne mogu odbiti, rečem napokon pruživ ruku Franu. Ne znam, čim zaslužujem toliku prijaznost?

Stari me vlastelin smiešeć se potapće po ramenu rekav: vi ste valjan mladić, vi mi baš omiliste.

— Pazite se, gospodine doktore, da o tom posjetu ne sazna ništa mlada udova L. u Zagrebu, dometne ujedljivo Zorićka.

— Isti brbljavi jezici koji učiniše nju mojom ljubovnicom, učiniše i mene vašim ljubovnikom. Vaša je namjera odveć smiešna, nego da se na nju obazirem. U ostalom, dodadem, zahvalnost prema vašemu pokojnomu suprugu štiti vas od zaslužene odvrate.

— Hajdemo djeco, podjimo doktore, večer se približuje, reče vlastelin uzimajuć svoje stvari. Kola bit će odmah uprežena, — a ovdje bi nas mogao zateći gospodin grof. Mogla bi Irena imati neprilike. Ostajte zdravo, gospodjo susjedo. Žao mi je, da današnji dogadjaji i vaše vladanje mora prekinuti i onu tananu nit prijateljstva, koja nas je dosle kao susjede vezala.

Zorićka ne odvrati ni rieči; nu pobliedi kao stiena. Mi se naklonismo ona i ne odvrati.

Kola bijahu za čas upregnuta. Irena se hladno s nami oprosti. Ja ju još jednoč pogledam i priznat mi je, da mi bijaše težko i plačno viditi i ostavljati ju takovu, — kako nikad slutio niesam. Pokojni Zorić imadjaše pravo — on je poznavao i majku i kćer.

Bič pucne i poletismo put Jabukovca.

* * *

Evo vam poviesti moje prve ljubavi, — priproste, svagdanje bez romantičnih sgoda i poetične primjese, tek nekoliko časova sladke obsjene, koja minu, ne ostaviv traga u mome srdcu. Tek jedan žrtvenik u njem se podiže: danas uz nježnu, vriednu svoju Mariju sretan suprug i otac, umiem ocieniti plemenito srdce pokojnoga mi dobročinitelja i otca, koj me je od zlosretne zablude za vremena odvratio. Njegovoj uspomeni u mojoj je duši ne izbrisiv spomen.

IZ OSAME.

Spjevao Stjepko Lj. Lopašić.

Milo drhće glas slavulja,
  Na ljubovnoj kad se ruži
S povjetarcem tihim ljulja,
  Pojkajući milo tuži.

Dozivlje si slavuljicu,
  Za kom gine danju, noći,
Ne bi li mu na grančicu
  Pravo do njeg hćela doći.

Da ga tješi, da ga blaži,
  Miluje kô vjerna druga,
Da mu stanak bude draži
  U osami zelen-luga.

A i tebe, dievo, zovu
  Pjesme moje glasom tužnim:
Dodji, dodj' u zabit ovu;
  Za životom čeznem družnim.

Dodji dušo, skoro! namah!
  Kraj da bude uzdisajem,
Zabitna mi da osama
  Pretvori se blagim rajem.

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Dalje.)

— Treba ti znati, kad sam bio u Španjolskoj, ima tomu nekako četiri godine, zaljubio sam se.

— Zaljubio, kako to? Samo jedan put?

— Jedan put? Nije već još nešto, kažem ti, jedan put u Španjolskoj, a to je velika razlika: škoda, što te nije bilo u onom kraju, liepih ženskinja sijaset, u Sevilli, Granadi, Madridu; kamo god stupiš, ima ih — a sve su kano barut na prašniku — za ljubav kano i za ples; osobito mi Poljaci bili smo im po ćudi, naše su im se plave kose i modre oči dopadale, dosadile su im već njihove domaće crne; a i ne vriedi hvaliti crnih očiju i kosa kod mužkaraca, kod ženskih to je drugo.

— Al i plavokose su liepe, treba ti viditi Njemice na primjer: ljubio sam jednu u Düsseldorfu, za tim drugu u Berlinu, a i ona Bečkinja Johanna nije bila baš loša.

— Ja ipak volim naše Povislanke. Svoje je uviek bolje, i da se kad oženim...

— To ti misliš na ženitbu?

— Hm, zašto ne: žena je ludost za vojnika, govoraše biedni gjeneral Coulaincourt; ali dočim nije hotio da učini jednu, počini dvie ludosti; prvo oženi se, a drugo udje ne zna se zašto i po što sa svojimi kirasiri medju topove, koji su nanj vatru unakriž sipali, istina, predobi dvie baterije, odluči bitku, al je i poginuo.

— Za to ga je cesar pohvalio, oplakao i u proglasu spomenuo — ime će mu postati ne umrlo.

— Istina, ali neumrlost, premda je liepa, ne nagradjuje taneta u prsiju ili u lubanji, ne velim toga, da se rugam slavi, ta zašto je čovjek stvoren, nego za bitku, borit mu se je, cesar tako hoće; ali od one sam vojne izgubio volju za vojnički život, pak da mogu s poštenjem uzmaknuti...

— Što bi učinio?

— Kano što sam spomenuo, oženio bih se, pak i dao ostavku, nastanio bih se na selu, i gospodario bih kano naš otac.

— Huh — misao nije baš loša, ali meni, koji sam dvie godine mladji od tebe, ne smeta još koju godinu sablju pasati, hotio bih privriediti pukovničku naramnicu, onda bih tekar mislio...

— Na što? Na ostavku?

— O nije na ostavku, Bože sačuvaj, mislio bih, čekaj... kako bi se nekako dokopao do gjenerala.

— Od gjenerala do maršala, nije li istina?

— Zašto ne, ta i cesar je kano i ja počeo od poručnika; ali čemu da se razgovaramo ob onom, čega ne će možda nikad biti; pripoviedaj radje svoje sgode.

— Dobro: kazivao sam ti, da sam se, ima tomu četiri godine, zaljubio u Španjolku, liepa je bila, doista.

— Gdje to, u Sevilli?

— Nije, blizu Malage u Anteguarskih gorah u malenom selu Almaharu — tu sam bio sa svojom satnijom na stanu, bilo je to tri mjeseca, odkako je Sebastian zauzeo Malagu, moraš znati.

— Čitao sam to u novinah, bio sam onda u Parizu.

— Našim je onda na cielom poluotoku izvrstno išlo. Maršal Barsieres bio je osvojio Burgos, Viktor pod Espinosom potukao staroga Blanka, cesar ušao u Madrid, sto-

tisuća španjolska vojska bila se je raztrkala na sve strane, gospodarili smo na poluotoku kano kod kuće, nešto preveć živo s bukom i vikom i prietnjom, ali kako je drugčije i moglo biti? Tko da se obazire na Španjolce, ljude malene, slabe, koji, čini se, niesu stvoreni za sablju, nego za vreteno i čislo, kojim je miris baruta prouzročivao hunjavicu, a pogled gole sablje nesvjesticu.

— Pa su vam ipak dotuživali.

— O tom kašnje — i torac grize, kad ga hoćeš zatući, tako je i s njimi, a oni Bog i duša dobro su grizli i grizu još i sada Sulta, što ondje s ostanci vojske rat vodi: cesar se je prevario u njih, trebalo je napokon ostaviti Murata, a ne pošiljati Josipa.

— Ded pripoviedaj svoje sgode.

— E pa dobro: bili smo, paće ja sam bio na stanu u malenom seocu Puegoli. Selo je to bilo poput svih španjolskih, paće i poput naših poljskih siromašno, maleno, samo što nije bilo blata, ali za to pieska do koljena, dosadno kano i ta naša vojna, nikakva družtva. Jer premda je ondje bio i alkada (načelnik), ali to je bio Španjolac dušom i tielom: šutljiv, važan i star, niesi imao o čem s njim razgovarati; kad bi ga zapitao za vojnu, slegao bi ramenima, kad bi progovorio o cesaru, slegao bi ramenima i klobuk malko nakrivio; kad si mu spomenuo lov i zapitao ga, imade li u bližnjih šumah zvieri, opet isto, samo što bi još zastenjao dodav: n o n n e s e n n o r.

— Zato mi je bilo dosadno, kano nikad, osim kad me je pokojna majka tjerala knjigi, a meni se je hćelo igrati lopte, ili uzjašiv konja sa hrtovi goniti zeca: od dosade sam neprestano vježbao pukovniju, učio ih sve manevre, kojih sam se samo mogao sjetiti, počeo sam takodjer španjolski učiti; ali znaš, nauk ne ide dobro, osobito tudjega jezika, kad te ne uči koja mlada ženska. a kano uz prkos, sve su dame u selu bile grde i stare.

— Ne znam doista, što bih bio počeo u toj dosadi, kad se nekoga dana — a to je bilo ljeti, sparina strašna; jer u Španjolskoj je vrućina što mi ga radiš, niti si je pomisliti ne možeš — dakle jednoga se dana otvore širom vrata mojega stana, udje drug poručnik druge satnije, dobar čovjek, hrabar vojnik, ali malko preveć romantičan; kad bi se, zaljubio, to bi se za istinu zaljubio, i već na ženitbu mislio. On mi reče smijuć se:

— Što, druže, ti si po tolikoj vrućini kod kuće?

— Da gdje drugdje? Ta po suncu se ipak ne može penjati, raztopit se ne bih hotio.

— Tko govori o raztapanju, o šetnji, Bože sačuvaj, tà to živa vatra sieva s neba u toj Španjolskoj, osobito ljeti, težko je živjeti, čovjek da je i kamen, morao bi izgorjeti; ali to vrieme u cieloj pokrajini drugčije probavljaju: nekoliko ljubovnih spletaka, kakve liepe sgodice udešuju ti se iznenada sam na samu s kojom krasoticom crnih kosa, vatrenih očiju. Kako je ugodno, u hladnoj sobi, daleko od argovskih očiju otca, strica ili brata boraviti svoje vrieme.

— Da, pravo kažeš, to mora da je ugodno, samo škoda, što ja ne mogu uživati te ugodnosti.

— A zašto ne, moj kapetane.

— Zašto? S veoma važna razloga: da ovdje stanuješ lahko bi se osvjedočio; liepo li bih nagrajsao, da mi se prohtije s kojom od ovdašnjih ninfa na samu sprovadjati poldnevne ure.

— Kako to? Zar su tako nepristupne? Ili zar si ti, kapetane, zaboravio primiti se posla.

— Ni jedno ni drugo: ta skupa smo prevalili Sommasierru; moram dakle i ja znati predobivati nedobitne tvrdje; ali moj brate, u stare se i grde zaljubljivati nije jako ugodno.

— Zar ne ima ovdje nijedne mlade djevojke?

— Imaju dvie: jedna kći moga gospodara, malo razroka, malo hroma, i uviek prehladjena gospodična; druga kćerca moga alkade, pol drugi lakat visoka, dvie grbe, ne znam koja je veća, ali mislim, ona s prieda.

— To ti mora sbilja biti dosadno.

— Pogodio si, uprav nesnosno, dosadno mi je ovdje za cielu satniju, za druge satnije, a možda i za cielu pukovniju.

— Zašto mene ne posietiš?

— S dva razloga, moj brate, prvo, stanuješ predaleko, dvie milje u gorah, a ja niesam ni koza ni Španjolac, po gorah se derati niti hoću niti umiem; drugo, zašto da se dugočasimo u dvoje, zlo je snosnije na samu, nego li u dvoje.

— Dugočasit se sa mnom? a zar ne znaš, da se ženim.

— Ti? Nije već još nešta!

— Dà, dà. A s ljepom Salvatorom Gonzalezovom.

— A tko je ta Salvatora Gonzalezova?

— Čudna li pitanja, a tko može biti, nego li baštinica od pol sela, u kojem stanujem: milo djevojče, angjeo, iz dobre kuće, bogata.

— Čestitam, ali oprosti, ne vjerujem; mnngo si se jur puta ženio.

— Ali sad je za istinu.

— Za istinu si se ženio u Parizu sa starom groficom de Noilles, već su te i ozvali bili.

— Zar sam ja kriv, što je umrla tri dana prije vjenčanja.

— Ali liepa Njemica u Münchenu, ona žive do sada.

— Ej daj mi mira sa svimi njemačkimi romani, to nije slastno, pače ogavno je; pomisli si, kad sam ju zaprosio, naloži mi, da cielu noć gledam na oblake, na mjesec pod njezinimi prozori u vrtu, hćede mi pjevati neke stare Minne-Singen. Hoćeš ne ćeš — jer sam ju ljubio, pače ljubio sam njene modre oči i stare otčeve talire, a bilo ih je dobrahno — požurih se prama nalogu: čekam uru, pušeć lulu, u kući gluho, pusto; čekam i drugu, isto; pričekati treće ne mogoh, zaspah tvrdo: ona pjeva, ja spavam, a spavah do bieloga dana; rosa bijaše velika, dobavih se kašlja, a kašljajuć ne mogoh moliti svoju Täubchen za oproštenje, razljuti se zato, prekinu ljubav. Ne razljutih se jako, jer sam se, znaš, onda spoznao s našom zemljakinjom nad Vislom, s liepom Marijom.

— I s njom si se ženio.

— Imao sam se ženiti, istina, ali tatici niesu bile po volji moje podporučnikove naramnice, hćede da barem s pukovničkimi njegovu jedinicu pred oltar dovedem.

— Taj uvjet nije bio ni Mariji protivan; ne znam, zašto naše Poljakinje tako teže za štabsoficirskimi naramnicami, zar je uz nje ljepše lice?

— A naravski, tako mora biti, bez uzroka ne ima ništa na svietu: dakle naramnice su prekinule tvoju ljubav prema Mariji.

— Dašto; premda se do njih ne dolazi tako lako, kano do kakve krpe ženske, do nova klobuka ili nove oprave; pokušah ipak, uprav bješe buknuo rat: ne bi vjerovao, kako sam se hrabro borio.

— Mislim, da ti hrabrosti nije nikad manjkalo.

— I bez hvale mislim i ja isto, ali onda osobito, ne znam, odakle mi je dolazila odvažnost, ali sudbina nije ni najmanje pripomogla, ona mi je, kano što se vidi, tri sta milja od domovine odredila ženu. Bilo je to za posljednje pruske vojne pod Friedlandom: smjelo udarim na topove, mislio sam, ako ih osvojim, sigurno ću veću čast dobiti: zapovjedim pucati: dvanaest neprijateljskih taneta zviždne, a isto toliko s druge strane zviždne oko nas unakriž; moji vojnici, premda hrabri junaci, svi do jednoga u bieg, i ja hoću da isto učinim; ali ipak znaš onu latinsku: nec Hercules contra plures; ali što, ni prošeno ni zvano dodje tane, konj moj padne, ja pod konja, razbijem glavu o kamen, rana je bila duboka, trebalo je ići u bolnicu, u bolnici četiri mjeseca bolovati: prava nevolja s timi našimi liečnici: liečili su me od groznice, mjesto od rane, za tim od rane, kad je groznica bila; napokon konca mir se sklopi, ja izadjem iz bolnice, a kad se u Varšavu vratim, liepa je Marija jur bila zamuž pošla, naramnice gotove našla. Što da radim, da se s njom pravdam o nevjeri? To nije moguće: sjednem na konja, priedjem u francezku vojsku, jer je u njoj bilo laglje avansirati, pak izmarširam u Španjolsku. Do pukovničkih je naramnica daleko, malo i marim za nje — nadjem djevojče, što ne pozna razlike izmedju vojničkih časti, počem je mlad i jedar poručnik miliji od stara gjenerala, i kako ti rekoh, ženim se s njom. Uprav sam jučer bio u Malagi, da izprosim dozvolu za vjenčanje, gjeneral mi rado usliša prošnju: danas dakle dva čedna stupit ću u ženitbeni stališ, pa tebe kano staroga znanca i, što je nada sve, zemljaka molim, da budeš kum mojoj zaručnici.

— Veoma rado, ali ...

— Nikakovo ali.

— Ali to se može još prekrenuti, odgoditi, zaludu bih dao očistiti paradnu munduru i platio dukat za nove naramnice.

— Eh, ti si uviek ne vjerovani Tomaš: zašto da se odgodi, kad i ja i otac don Sebastiano, i majka donna Alfonsa, i sestra donna Miguetitta, i sennor Jakobo sestrić, sve donne i doni, tetke, ujne, strici, strine, i ujci dopuštaju našu ženitbu; zaruke su bile a i rok je opredieljen : želio sam, da bude što kraći, ali nije bilo moguće, za dva čedna narodjeni dan majke donne Alfonse, hoće da ga proslavi ženitbom svoje starije ljubljene kćerke.

— Dakle ima i druga mladja?

— Dašto, ta spomenuo sam ti sennorittu Miguetittu, dobru, prijaznu djevojku; ali nije ni sjena mojoj Salvatori: prvo, modre oči.

— Ja imam rad modre oči.

— Za tim ni truna one odvažnosti, koju ima starija: trebalo bi ti ju poznati: vatra, požar, djevojče uprav stvoreno za ženu vojnika, imao sam s njom s početka mnogo biede: pomisli si, nije mogla podnositi francezkih mundura, skrivala se preda mnom, nije hćela razgovarati: pomalo se tekar dozva, a sad me ljubi što mi ga radiš: u vatru bi i u vodu pošla za mnom; često joj se ipak vraćaju stare muhe, posvadimo se živo, osobito kad hvalim cesara, nikako ga ne trpi: to je zlo, ali se nadam, da ću slomiti tu opornost, kad joj postanem mužem.

— Bog dao sreću, ali ja ne bih hotio kušati, da svladam opornost ženske, osobito Španjolke: to je isto, što s koli na peć, pokvarena konja ne odučiš zlih navada: volio bih izabrati mladju, kad nije tako žestoka i odvažna kako kažeš.

— Niti pomisliti na to: rad imam sve na svojem mjestu: dosjetljivost u Francezkinjah, sentimentalnost u Njemicah, mušice u naših Poljakinjah, a u Španjolakah dušu vatrenu, strastvenu, uprav kano što ju ima moja Salvatora.

— A je li Miguetitta liepa?

— Kako su kome po ćudi modre oči.

— Zamislih se malko: — Ovdje je tako dosadno, vriedno bi bilo, spoznat se s timi djevojkami -- pak na glas rekoh:

— Znaš što, druže, zoveš me na svatbu, treba dakle da se prije spoznam s budućom tvojom svojtom, možeš li me pred nje dovesti?

— Zašto ne, dapače, primit će te što radje, već me drže za sina, za ukućanina; ali te ipak moram unapried opomenuti, da se ne uplašiš prvoga studenoga dočeka; Španjolac to nije naš zemljak na Visli: najbolji je čovjek ipak mrk, malo govori, čini se da oholo s tobom postupa, najljepša očitovanja obavlja lahkim naklonom.

— Zar misliš, da ne poznam Španjolaca? Pa da ih i ne poznam, moj mi je alkada dao dobar primjer; njegov govor, stezanje ramenima ili vječno nonne! Da mi ni rieči ne reknu, bit ću i tim zadovoljan: vidit ću nova lica, druge običaje.

— Dobro, spremi se, za nekoliko ćemo se sati uputiti.

— Za nekoliko? Zašto ne namah?

— Vrućina je nesnosna, zar da potan i prašan stupim pred svoju zaručnicu? A ni tebi se ne bi pristojalo, pokazat im se prvi put u neurednoj odjeći, oni na to paze: staro plemstvo, stanovali su prije u Madridu, vični su slikati.

Za dva se sata uputismo: — težak je to bio put! pomisli si gore do neba, jedne više od drugih, sam bljedožuti kamen; staza, kojom smo se žurili, uzka, strma, jedan krivi korak konja, mogao si prevagnuti i srušit se u propast, iz koje te ne bi izvukla van arkandjelska trublja, umrle na zadnji sud zovuća. Takovih smo gora prebacili dvie, tri li, četvrta je bila pred nami, strmija od drugih i viša: vrh joj, pozlaćen traci zalazećega sunca, kano da se gubi u svodu nebeskom. Izgubim trpljivost i odvažnost za dalji put, zaustavim konja, i reknem:

— Ali, moj dragi, ako takovim načinom treba kupiti nekoliko časova zabave, volim se vratiti u Pugaolu, pa dosadno življeti, kano što sam i dosad živio: za tri nam je ćedna odići u Madrid, nagradit ću ondje vrieme za ništa izgubljeno. A što se našega puta tiče, srdi se ili ne srdi, na tu četvrtu goru ne ću da se penjem.

— A tko bi se na nju penjao, ta niesmo orlovi ili koze! Vratit se u Pugaolu ne bih ti svjetovao, tà sad već ne imamo nego tek nekoliko koraka do cilja našega puta.

— Nekoliko koraka? — rekoh u čudu — ali to moraju biti gorostasni koraci, nigdje ne vidiš ne samo sela, već niti drva, niti grma.

— Pogledaj ipak desno, sagni se malko na konju, ali ne preveć, da se ne prevališ u guduru.

— Učinih, što mi reče, i nekoliko minuta gledah u pravom čudu: pomisli si, pod menom, pod mojima nogama u nekoliko stotina stopa dubokoj guduri leži liepo i dosta veliko selo: s visoke hridi, na kojoj sam stajao, činile su mi se seljačke, kat visoke, od kamena sazidane kuće, kano da niesu ni stopu visoke; isto tako i stabla i kolci prostranih vinograda. Selo leži nasred lukâ u dolini ovlaženoj potokom, prolievajući sa šumom iz bližnjih gora svoju srebrnu vodu, u dubljini se iztiče dvor vlastnikov na dva kata, okružen vrtom po ukusu talijanskom, pače francezkom, s redovi lipa i mirisavih andaluzijskih dubova. Potok, koji sam spomenuo, opasava ga poput briljantne vrpce, dalje na malenom brežuljku, uzdižućem se nad selom, veliki samostan ponosito uznosi vrhunce svojih zvonika: upravo o zahodu sunca zatutnje mu muklo zvonovi: davno jur niesam čuo njihova zvuka, on me sjeti dragih domaćih krajeva, liepih dana mladosti — neka mi tjeskoba sapinje prsa, srdce se stišće, oko plače: viknuh ipak začudjen:

— A to je, druže, prava divota, kakav položaj sela, kakva uzhićujuća slika, a to je pravi raj!

— Da, raj, pravo kažeš, kapetane — odgovori poručnik sučuć brkove — što istom, kad mu spoznaš angjela, moju Salvatoru!

— Zaljubit ću se jamačno — primietih s posmjehom — bio bi grieh ne učiniti: sad podpuno shvaćam tvoj uzhit, i onu liepu sliku vjerenice, što si mi ne davno naslikao.

Moj se poručnik malo zamisli: od naravi je bio ljubomoran, za tim toliko su ga puta prevarili takmaci, možda mu je bilo žao, što je uslišao moju prošnju, i vodio me u svoj raj, k svojemu angjelu, shvatih muku biednika, te rekoh s posmjehom:

— Ali čemu da se borim s tobom, i da i najmanje priečim tvojoj ljubavi, ta kazivao si mi, da tvoju zaručnica ima sestru Miguetittu, liepo ime, tko zna, možda mi podje za rukom, predobiti joj srdce, samo ako nije grda.

— O nije, jamčim, dosta liepa, oči modre, tamni granat, uprav takove rado imaš — odgovori veselo — dakle ne gubimo vremena, žurimo se.

Dva su se koraka, što jih je bio drug spomenuo, pretvorila u četvrt milje, al niesam ipak pazio na to, jer selo nije ništa izgubilo od svoje dražesti, kad smo unj stupili. Nakon četvrt ure, prešavši most na potoku, bijasmo jur u dvoru, ili kako je poručnik govorio, u gradu don Sebastianovu.

Don Sebastian bijaše poput svih drugih Španjolaca: mršav, nizak, koščast, oparen od sunca, ponosan, mučaljiv; primi me, skinuv

malko klobuk i progovoriv nešto, čega niesam razumio, pokaže me ženi, omašnoj gospodji u žutoj sobnoj haljini i ogromnoj kapi, sinovcu, koji mi, nabrav čelo u sto brazda, u znak prijateljstva i dočeka, pruživ mi rat mršavoga kažiputa desne ruke, napokon dviema kćerima. Ah, te kćeri! one su milijun puta nagradile i težki put, i dugu dosadu u Pugaoli, i napokon hladni i studeni doček ostale rodbine.

Starija, zaručnica sretnoga poručnika, bijaše prava Andaluzijanka u podpunom smislu rieči, srednjega uzrasta, dobrahno debela, crnih vatrenih očiju i crnih ljeskavih kosa, bijaše jedno od onih bića, kojim sudbina pogreškom nekom ženski spol daje, dočim bi im bolje pristojala odjeća i posao mužkarački: sablja i parip. Za to mladja, ah! to bijaše angjeo. Pomisli si modro oko, kosu svilenu, rudastu, licašce — Bog i duša, spominjuć ga još mi se i danas krv buni, srdce stišće, oko u suze raztapa, a gibka i okretna: kako joj je liepo pristajala crna mantila, svilena crna suknjica, kakovim me je pomamnim okom pogledala; srdce se uzbuni u prsijuh — što sam joj kazao, ne sjećam se više, ali razgovarao sam se s njom uprav cielu večer, prvu našega sastanka.

I zaljubih se u nju doista, zaljubih tako, ter kad me je poručnik zapitao:

— No, kako ti se čini, dopada li ti se? — bacih mu se oko vrata, vatreno ga pritisnuh na prsa, da je siromah i vrisnuo od boli, pa rekoh:

— Liepa, veoma liepa, to je pravi andjeo, što bi dao, da se u me zaljubi, duše mi, ne bih dugo otezao, učinio bih istu ludost kano i ti, uzeo bih ju za ženu.

— Hm — zamrmlja — Bog dao sreću, ne škodi pokušati, ostani sa mnom i sutra, za čedan opet dodji, a treći put na moje vjenčanje; spoznat ćeš se s njom bliže, za tim će doći ljubav, za tim vjenčanje, sasvim naravski.

— Liepa osnova, ali neizmjerno mnogo vremena treba, da se izvede: najprije spoznati se, za tim ljubiti, napokon misliti na vjenčanje; čemu toliko okolišanja? ljubim ju, želim ju povesti k oltaru, jer ne mislim o nikakvoj hinbenoj spletki, držim, da je to dosta, da mislim kano pošten čovjek.

— Istina, ali ona, ona je, moj brate, da znaš, jako čudna djevojka.

— Kako to?

— Sasvim drugčija, nego li sestra, za to ju i roditelji mnogo manje ljube; sami kažu, da Napoleon nije ukinuo samostana, morala bi duvnom biti: tiha, potmula, studena, poput leda. Dok se je, kano što sam ti pripoviedao Salvatora s početka otimala, njoj sam nekoliko dana živo udvoravao: gora još nevolja, nego li sa starijom: slušala je liepe rieči, ali ih je i primila hladnokrvnom šutnjom, pače i prezirom.

— Hm, to još nije dokaz, da ne bi mogla ljubiti; u ostalom, kako kažeš, kušat ću — ali već ti napred kažem, ne samo sutra ili posutra, već tko zna možda ću i cieli čedan ostati kod tebe.

— Prijatelj moj drhtnu: čedan? Nije, već još nešta!

— Jest, osim ako ti je neugodna moja nazočnost, silovita.

— Meni? Nije već još nešta, pače što ugodnija, milija, tà drugovi smo i zemljaci — zastenja promienjenim glasom: — ali opisao sam ti ponešto narav mojih gospodara, ljudi valjani, izvrstni, samo Španjolci dušom i tielom, razumieš me; premda sam domaći, premda se imam s njihovom kćerju oženiti, ne bih ipak hotio zlo upotriebiti gostoljublje.

— Za sve ima načina, čemu je na ramenu glava. Reći ćeš im, da me službene dužnosti neko vrieme ovdje drže? u ostalom, ne mislim im biti na teret, samo družtva želim, ničega drugoga. Što se hrane tiče, dati ću ju za sebe donositi iz Pugaole, put nije dalek, već ću sutra jutro poslati.

Kako mu drago, moj poručnik morade pristati na osnovu, uzeh jednu sobu od njegova stana, te misleć na liepu Miguetittu, bacih se na postelju. Noć bijaše liepa, ugodna, na nebu niti oblačića, mjesec, dignuv visoko svoj zlatni kolut razsvjetljuje kano dan okolicu, a ja, ili za to, što je postelja bila pretvrda, uprav na vojničku, to jest divan s tvrdim štruncem, ili što sam se kroz nekoliko čedana dosta naspavao u Pugaoli, ne mogoh zatvoriti oka, ne tako, kano moj drug, koji je u drugoj sobi hrkao. Trudan i umoran skočim sa divana, bacim na se poručnikovu kabanicu, i izletim u gradski vrt.

Vrt je bio, kano što sam ti spomenuo, uredjen po francezkom ukusu, red drveća okruživao ga i presiecao raznim pravcem: udjem unj, noćni hladak, milozvučno jecanje slavulja, napokon miris, naranča, mirta i Bog zna kakovih sve drugih stabala, liepih i cviećem posutih draži i vabi. Bez sviesti tumaram blizu pol sata, te amo te tamo, kad ne daleko od onoga mjesta, gdje sam stajao začujem iznenada šum neki. Ne znam, kako mi je na pamet palo, da će to biti kakav španjolski ljubovni sastanak: znaličan skrijem se medju gusto drvlje,: uprav u sgodan čas, jer na kraju se staze začuje topot lahkih koraka, za tim dva pljeska ruku, na to se ozove opet šum, a za dva nepodpuna minuta dotrči od grada neka crnom mantilom pokrivena ženska, popostane nekoliko koraka daleko od mene, odkrije ponešto crnu koprenu, pa pomisli si moje čudo, bijaše to poručnikova zaručnica, crnih obrva, crnih očiju, Salvatora.

(Dalje sliedi.)

ŽELJKOVANJE SLAVE.

Ruski spjevao A. Puškin; pr. Miliroj.

Kad ljubavlju i lašću bijah ono svladan,
Na koljenih pred tobom mučke klečah jadan,
Na tebe gledah, ti si moja, mišljah mlad;
Znaš dobro, želio si niesam slave tad.
Odaljiv se već od lahkoumnoga svieta,
Dotužio mi prazni nazivak poeta;
Osvojio me nakon mnogih bura trud,
Na hvalu gledo niesam nit na ukor hud.
Ta mogoše l' me tužni glasi uzplahirit,
Kad ti bi, draga, milo u me stala gvirit;
Položiv na me ruku, kad bi rekla riek:
Je l' dragi, da me ljubiš, da si sretan viek?
I druge osim mene ne ćeš nikad ljubit?
Nit iz srdca me ne ćeš nikad je l' izgubit?
U duboki se muk uglibih tada ja,
A lasti punu dadnu mi se miso ta:
Minutljiva da ništa nema, dan zabielit
Da nikad ne će, kad bi imali se dielit...

Al suze, boli, klevete, izdajstva nut
Na glavu mi se survaše u jedan put..,
Ko putnik sada stojim, koga munja šinu,
U mrklu jao stropoštah se biedan tminu!
A sad mi nova želja u srdašcu vri,
Bud želim slave, imenom da mojim ti
Zanosljiva u vieke budeš; da romoni
Vjekovit glas mi i da tvom u uhu zvoni,
O meni samo ne bi li ti zvučo zvuk,
Da onda, kad zavlada po svud tihi muk,
Bar kadkada se sjetiš molbe moje glaska
U vrtu i sred noći zadnjega nam časka.

POUKA.

Iz Mletaka.

I.

Kad jesenski vjetrovi stanu stresati žuto lišće s drvlja, a lastavice kružiti nad krovovi i zvonici i ostavljat stara gniezda do novoga proljeća, tad se Italija napunjuje putnici svake ruke, koji iz čitavoga svieta dohrle amo, bud da se nagledaju čudesa umjetnosti, koja je ovdje dvadeset vjekova stolovala, bud da svoju sniežnu i lednu domovinu zamiene blagim nebom talijanskim. Nu koje čudo, da bogati Englez ostavlja svoju maglenu, ugljenim dimom obavitu atmosferu, kroz koju sunce tek o Ivanju prodire, kad se i meni, koga je majka rodila pod vedrim nebom hrvatskim zaželilo zaviriti u zlatne dvore duždove, naći se na veličajnih ruševinah kolosea, popeti se na ognjeni vršak Vezuva i prošetati pozlaćenimi obalami Sicilije.

Komu još iz djačkih godina ova zemlja nije zaodjenuta osobitim tajnovitim čarom. Taj grad na sedam brežuljaka, koj je dva put toli nemilo zavladao svietom. Kao magle lebdile su onda preda mnom sjene Horacija Cocla i Mucija Scevole, Hanibala i Scipiona, Cezara i Bruta; — tad opet križari i sav čar vitežkoga junakovanja sa svojimi oklopnici i trovatori, svojimi Lukrecijami i svojimi bodeži i otrovi; — a napokon nedostižni proizvodi Dantea i Tassa, Tiziana i Veroneza, Rafaela i Mikelangjela! — Gdje je ta zemlja na svietu, koja bi iza vlastite domovine mogla smagati više čara i zamame a i više nauke, doli taj vrt Evrope, ta kolievka umjetnosti, ovo rodište velikih misli i čina, — i kako ju sve okrstiše pjesnici i umjetnici, zanesenjaci i turiste.

I tako evo, čemu sam se sam slabo nadao, a što sam toli vruće želio, desi mi se sgoda posietiti Italiju. Nešto robe u torbu, nešto novca u žep, krenem sa još dva drûga dne 5. studenoga u jutro put Mletaka. Bijaše ružan dan, težki oblaci visili su nad liepim priedjelom, kojim smo se provozili, a jesenska kiša natapala je kao da ne misli prestati. Svoju zlovolju ubijasmo pjevajuć prodanu nevjestu, koje smo još iz Zagreba puni bili, oponašajuć sad Kicalu, sad Vaška. Tako se upoznasmo sa liepom jednom suputnicom, mladom Češkinjicom iz Budjejovica, kojoj oči odsjevahu od milja, kad je čula glasove domaće glasbe. Nije mgla odoljeti srdcu, da nam se ne izdade i da nas ne upita, odkud poznajemo ovu glasbu. Putovala je s nama do Nabrezine. Djačke reminiscencije iz Praga podavahu dosta gradiva za razgovor. Prem roditelji njeni bijahu Niemci, ona ipak svim žarom južne krvi prianjaše uza stvar češku. O svečanostih, meetingih i demonstracijah pripoviedaše zaneseno, o českoj glasbi, o slikarstvu o svem narodnom pokretu reć bi zaljubljeno. I te zaljubljene oči mal da niesu premamile jednoga od mojih suputnika. Sreća i bog da se na Nabrezini rastadosmo, ona da krene u Trst, a mi da nastavimo put do slovenske Gorice, gdje prenoćismo.

U jutro rano prošetasmo na brzu ruku ulicami umiljatoga ovoga gradića, u kom žalibože talijanstvo veoma mah preotimlje; te krenusmo oko 10 sati put Mletaka. Tu već zasjedosmo u vagone sjeverno-taljanske željeznice, te se imadosmo čast upoznati sa

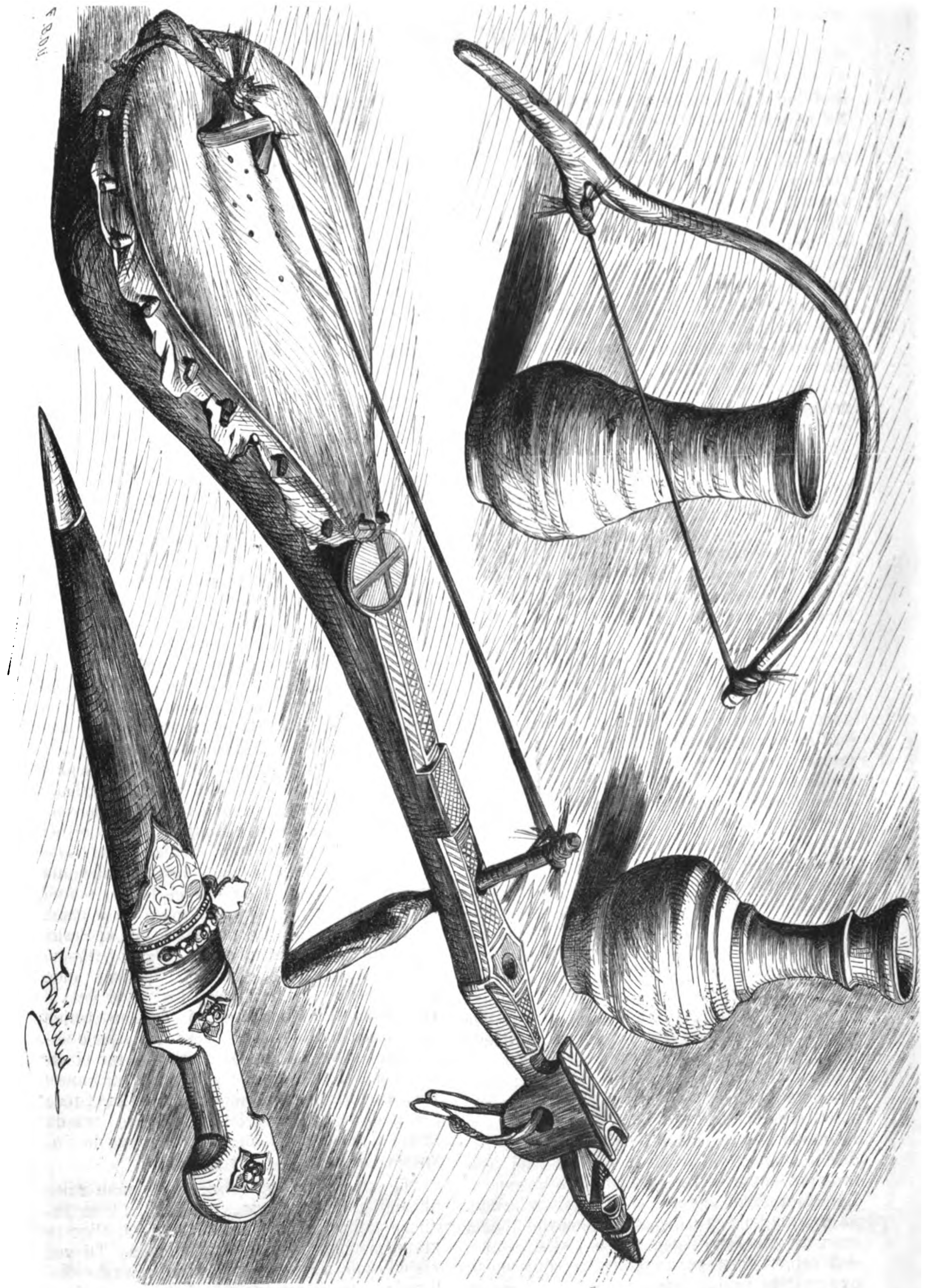

Sitnice iz Dalmacije.

svimi njenimi neugodnostmi. Drugi red ovdje je znatno gori nego kod nas, te je putnik prisiljen, osobito na većem putu, voziti se na prvome redu. Sjedala obložena su tvrdimi jastuci bez gvozdenih pera, na podu ni saga, vrata sva reže a prozori štropoću, da ni vlastitih misli ne čuješ. Osim svega toga talijanski su kondukteri nepodmitljivi. Stisneš li mu u ruku koju soldu, on ju prime sa zahvalnošću; nu to nimalo ne smeta, da u prvoj postaji ne natrpa pun coupé putnika t. j. ne morda osmoricu, kao kod nas, nego odmah desetoricu kao u paklu. Pa tu onda uživaj liepi priedjel!

A od Gorice do Mletaka priedjel je u istinu liep. Zapjevasmo hozana kad nam se na granici iza austrijske kiše ukaže talijansko sunce, pozlaćujuć posljednje obronke Alpa, nad kojimi lebdjahu crne oblačine. A s Alpa spuštaju se prema moru presiecajuć nam put, četiri ovelike rieke: Soča, negdašnja granica hrvatske države, Tagliamento, Piave i Livenza. Liepi gradići Videm, Conegliano, Trevizo spustili su se u toj plodnoj dolini, a med njima na bježuljcih biela sela i gospodski dvorovi reć bi pružaju si ruke. Polja ovud tolikom su pomnjom obradjena, da više nalikuju vrtu, narav već odiše južnim zelenilom, južnom razlikošću i slikovnošću. Prvi put ovdje druguje vitki čempres i kitnjasta pinija sa murvom i lozom. Jedva sam ju prepoznao, staru znanicu, vinovu lozu. Trst u Italiji nasadi se kao u nas. Velika su polja nasadjena dudovi, a uz dud penju se loze. Krasno je pogledati ove bezkrajne redove dudova, ovjenčanih listom od trsa, koj si od stabla do stabla podaje ruke u elegantnih uvojcih, kao sbor bakantica, koje tuda izvode svoje plesove u čarobnom zelenilu. Mjestimice izpod tih svodova vidi se četa težaka, gdje rukom obradjuju zemlju, da joj još štogod ploda otmu, ili gdje počivaju od dnevne radnje, te podaju život čitavoj slici.

Prem je željeznica hrlila najvećom brzinom, tolika bijaše naša nestrpljivost doći u Mletke, da nam se je pričinjala pravom puževskom ekvipažom, — a kakav je to put prema onomu, koga nam siroma Niemčić opisuje u svojih putositnicah. U to kratko vrieme jedva je on stigao iz Koprivnice u Zagreb, — a evo nam već ne ide dosta brzo ni željeznica!! Primičuć se Mletkom, bijaše se već počelo mračiti, a fantazija imala je široko polje.

Svaki čovjek, bio on pjesnik ili ne bio, odabere si po koj grad, u koj će smjestiti sve svoje tajnovite sne, gdje će mu mašta sagraditi palače, ulice, vrtove, sve to u nekoj šimernoj arhitekturi, poput mosta od nebeske duge, kojim osim realne snage ništa ne fali do savršenstva. Što nas vodi pri tom izboru? odkud nam ove namisli? Tko bi to odgonetnuo. Pripoviedke, slike, poviest, zvuk imena, bajka iz djetinje dobe, — sve to doprinosi svoj kamečak. Na mene su tako čarobno djelovala od vajkada tri grada: Prag, Dubrovnik i Mletci. Prispodabljao sam realni Prag sa svojim Pragom, sa Hradčina motrio sam stotinu tornjeva zlatnoga grada i kušao sam izpraviti izmišljenu sliku, koju si je stvorio mozag u svojoj tamnoj sobici tolikom živahnom snagom, da ju ni istiniti priedmet lasno ne iztare. Istu obmamu doživljeh u Dubrovniku. Uza te misli stiže vlak u Mestre, posljednju postaju pred Mletci. Počam od Mestre pa do Mletaka, dakle čitavu posljednju postaju, ide vlak preko laguna ogromnim kamenitim mostom, koj kraljicu jadranskoga mora veže sa zemljom.

Pomolih glavu iz vagona. Nikad mi se ne namače toli neobičan pogled. Bijaše već noć, nebo oblačno kao svod od bazalta, prepleten crvenkastimi žilami na zapadu, s desna i s lieva laguni sa vojim crnim blatom, tamnijim od iste tame a izdaleka tek sjene visoka tornja i nejasne crte jedne kupole, svjetlucanje luči, nije se pravo razabiralo ni nebo, ni more ni most, preko koga je lokomotiva sasma neprijazno štropotala. Ovakov otajstven bijaše naš dolazak u Mletke, koj je sve dosadanje fantastičke predstave nadkrilio.

Iz kolodvora stupismo u gondolu, koja u Mletcih zastupa mjesto fiakera, da se dovezemo u naš hotel. Jedno vrieme vozili smo se širokim kanalom, na kom se gigantične palače izmjenjivahu sa neuglednimi kućami. Samo sa gdjekoga prozora svjetlucaše skromna svjetlost. Za malo okrenusmo u uzane kanale. Trovrstna tama tuda nas je okruživala: uljevita, vlažna, duboka tama mora; olujna, tamnosiva tmina noćnoga neba; i neprozirna, mrtva tama zidova, na koje je slaba luč gondole bacala svoju crvenkastu svjetlost. Sad prodjosmo mimo zelenkastih fondamenta, sad mimo skalina i stupovi urešenih portika, samo kadikad stvori nam bljesak duboku perspektivu, ukazujuć nam crte nepoznatih tornjeva i palača. Bijaše tiho, i vlastiti glas bijaše neprijatan. Jedino monotoni lopot valova, crnih kao Kocit isti, i dovikivanje gondolierâ prekida tihoću. Gdjekad, munu pokraj nas po koja crna gondola, kao sjena s onoga svieta. Sve, što vidiš, čega se dotakneš u tom osamljenom vodenom nedohodu, sve djeluje tako tajnovito, fantastično, užasno, neopisivo. Stara poviest triju inkvizitora, savjet desetorice, mučilište podmorske tamnice, most uzdisanja, maskirani uhode, — sva melodrama starih Mletaka, kao da je pred tobom u scenu stavljena. Gondola jedna krade se kraj gomila zidnih, dvie snažne desnice potiskuju ju napried, a pod crnim pokrovom svietli se biser na svilenoj haljini. Pred jednom palačom stane.

Brzonogi paž poskoči uza skaline, — muklo odjekuju njegovi koraci u prostranom predvorju, — da svojoj gospodarici privede mladenca, plemenit cvietak protivničke patricijske obitelji. Na skrletnih dušecih gondole dočekuje ga u naručju ljubljene dušmanke rajski zagrljaj. Uz razbludno ljuljanje gondole privija ga lukava Mesalina, dokle sav poražen od probavljena uzhita ne usne uz grud svoje zavodnice. Tad zazveknu zlato na njenoj ruci, bliešteće oči zarone u duboku tminu, gondola stane kraj zapuštene rive, — opet skoči paž, lagan zviždaj, dvie maskirane utvore, najmljenici izdajničke žene, priskoče — — i mladić je prestao življeti. Mora da je ugodno i ne znajuć za užasan čin, a okružen ljubovnimi utvorami, koje ti se smieše, preselit se sa toga svieta! I dalje plovi gondola u lagune, gdje je pripravljen mokar grob za žrtvu. — Hladni, vlažni, crni užas obilazi čovjeka, kao sve, što ga okružuje.

Iz utvora ovih probudih se tekar, kada gondola pristade uz mramorne stube našega hotela. Nekoliko svagdašnjih lakajskih figura ukaže se na ulazu i raztepe savkoliki čarobni užas i iluziju, da smo u nekom drugom, nepojmljivom, fantastičnom kraju, zaištemo sobe. Povedoše nas skalinami u veliku dvoranu, a odatle preko jednoga mosta, preko jedne terasse, opet skalinami do našega stana, — prebivalište za nekoliko nedjelja.

Tu smo dakle napokon u Mletcih, u sred Mletaka! Večerati, toaletu praviti nakon duga puta ne bijaše nam ni na kraj pameti. Stovarismo svoju prtljagu i prvi nam hod bijaše na Markov trg. Tu nas iznenadi ne izčekivana panorama. Stotinu sam puta vidio naslikan trg, ove prokuracije, koje ga sa tri strane okružuju, tu Markovu crkvu sa njenom ovientalnom fasadom i njenih pet kupula, — nu Markov trg na večer, uza svojih tisuću svjetala, uza svojih stotine dućana i kavana pod arkadami prokuracija, — to se naslikati ne da, to valja vidjeti. Tu zlato i dragulj, tu mozaici i pletivo, tu slike i fotografije, tu mramor i alabaster, tu svila i kadifa, a kraj toga svega vrvi bučna svjetina, prepiruć se i razgovarajuć u svih jezicih svieta.

Koliko uspomena skapča se sa Markovim trgom. Dobar komad poviesti naroda hrvatskoga tude se je sapleo u tih dvorih. Tu se je krojila sudbina Dalmaciji tečajem vjekova, tu se je sgrtalo bogatstvo tu se izpijala krv našega naroda. Citavi Mletci počivaju na pilovih iz šuma dalmatinskih, koje su Mletčići izsjekli i time pretvorili najkrasniju zemlju u krš i pustoš. Ljući i pogibeljniji dušmanin od istoga Turčina, podrezao je lukavi Vlah našemu narodu životnu žilu otevši mu more, na koje ga je priroda posadila, da njim gospoduje, — što više on mu se je priliepio uz dušu kao težka mora, i oteo mu toliko i takovih umnika, kojimi se riedko koj narod ponieti može. Taj Karpat, Benković, Klovij, ti Schiavoni i Dalmate, — ali čemu nabrajat, čemu zliedit ranu, koja još i danas gori cielim plamom!

Nu stara slava i bogatstvo Mletaka danas je tek spominanje, tek lagano izgibanje, tek lecanje izdišućega grešnika. „Kao prije sedam sto godina, tako se i danas jošte grli ponosita Adrija sa vjerenikom svojim, al grljenje ovo samo je objatje udove, koja grli nadgrobni spomenik ljubovnika svoga“, — tako reče Niemčić došav u Mletke.

Mletci 6. studenoga 1873.

Sitnice iz Dalmacije.

(Sa slikom.)

U novije vrieme stalo se ozbiljnije razmišljati o narodnoj obrtnosti, te birati razne priedmete domaćega obrta i uvršćivati u muzeje. Sabiranje to ima svoju praktičnu svrhu t. j. da se umjetna obrtnost na temelju tih kućnih proizvoda dotjeruje. Na bečkoj izložbi bilo je obilje priedmeta, koji nam važnost toga pitanja potvrdjuju, a sada osnovan je u Beču obrtan muzej. U nas je to pitanje ponajprije potaknuo g. Lay, te je zemlja od njega nabavila sbirku kućnih proizvoda za naš narodni muzej. Podpunom se dakako sbirka ne može zvati, premda vrlo krasnih, zanimivih stvari ima, koje ćemo po vremenu slikami saobćiti. Trebat će ju popunit iz drugih krajeva, a navlastito priedmeti iz Dalmacije. Naša slika prikazuje četiri priedmeta domaće radnje iz Krivošije (Boke kotorske), kojih je českí slikar Zvěrina po naravi snimio i to dva kondira, nož i sljepačke gusle. Mi ćemo svoje misli ob osnovanju etnografijkog i obrtnog muzeja obširnije drugom prilikom razložiti.

LISTAK.

Narodno kazalište. Napokon vidjesmo i Grillparzerovu „Medeu“ na našem pozorištu i to na korist glumice Marije Perisove. Mi obično šutimo o kazalištu, jer u nas kritika kao da ne ima svrhe, kao što kod drugih naroda; jer pisalo se u nas što mu drago, pisalo se i najboljom namjerom — sve badava. Uz prkos tomu, progovorit ćemo nekoliko rieči o „Medei“. Znamenit je i liep pojav za naše kazališno društvo — dà, upravo za kazališno družtvo i

za nekoga drugoga, da se „Medea“ i slični komadi prikazati mogu. Svakako je to liep dokaz, da smo dobu diletantizma prevalili. — „Medei“ se hoće vještačkih sila, i ako cielo prikazivanje uzmemo u omjer, možemo biti zadovoljni, jer je predstava pristojna bila. Zaviri li čovjek dublje u pojedine uloge, naći će se amo tamo prigovora, al opet takovih, koji bi se većom pažnjom lako ukloniti mogli. Gčna. Perisova potrošila je dosta revnosti učeć ulogu „Medeje“, kojoj je po prirodnoj sili i žestini u našem družtvu jedina dorasla. G. P. zadubila se u tu ulogu nešto dublje i neki prizori dojmiše se obćinstva živo. Prigovarat se mora deklamaciji u nekih prizorih. Mukla i nenaravska intonacija, a na nekih mjestih pjevoliko uzvijanje glasa to nije hrvatska deklamacija. I gčna. Perisova i gja. Ružička imale bi više paziti na hrvatsko izgovaranje, što baš nije mala stvar na hrvatskom pozorištu. Kreusa gje. Ružičke bijaše odviš novovjeka; gja. R. propustila je svoju ulogu zaodjenuti blažim svjetlom, te tako posta kći korintskog kralja antipatičnijom, nego što sbilja jest.

G. Brani prikazao je Jasona. Deklamacija bijaše mu dakako pravilna. Nu i Jason jest uloga dosta neprijazna, jer umovalo se kakogodj o helenstvu i barbarstvu, čovjek ostaje uviek čovjek, a kukavica ostaje u svih okolnostih kukavica, a kukavštine ima dosta u Jazonu. Glumac mora prikazanjem popraviti ono, što se u drami popraviti ne da. Glavne crte Jazonova značaja mora da su krepče, jače označene, borba biva tim silovitija al značaj vjerojatniji. Nu Jazon g. Brania bijaše premehak, suviše passivan, kontrast medju grčtvom i barbarstvom bijaše premalo naglašen, u strastvenih prizorih prelazila deklamacija u plačno naricanje, što junaku Jazonu podnipošto ne dolikuje. Mandrović kao kralj bijaše bez prigovora i g. Ban kao glasnik amfiktiona govorio je svoju kletvu dosta živo i razložno. Veseli nas, što možemo gju. Jovanovićku (Gora) pohvalit. Za malo godina napredovala je ta darovita glumica naočice, te broji se danas medju vrstnije sile našega kazališta tako, da joj se i ozbiljne i komične uloge mirnom dušom povjeriti mogu. Prievod Petra Brani-a prema izvoru udešen, bijaše vrlo pravilan i gladak.

Književnost. Ovoga tjedna imamo priobćiti dvie nove naučne knjige. Upravo je izašla k n j. XXVI. „R a d a j u g o s l a v e n s k e a k a d e m i j e“ (str. 228, ciena 1 for. 50 nov.). Ova je knjiga obilna u razpravah različita sadržaja. Jezikoslovac naći će dvie veoma znatne razprave akademika dra. Gj. Daničića o nominativu jednine muž. spola na *o* i *e* (babo, brajo, Rade, Miloje), gdje učeni jezikoslovac prvi put tumači, kako je taj *o* i *e* postalo. U drugoj razpravi tumači Daničić razvitak našega komparativa od XIII. do XVII. vieka. Povjestnik naći će razpravu akademika Sime Ljubića o Hrvoji, velikom vojvodi bosanskom i spljetskom hercegu, tom vojniku i državniku od velikoga upliva. Starinar naći će dvie razprave, kojima akademici S. Ljubić i dr. Fr. Rački tumače nadpis od god. 888. na spomeniku dobe hrv. kneza Branimira. Taj nadpis nacrtan je vjerno u priloženom knjizi snimku, na kojem je i arhitektonička ornamentika dobro izražena. Prijatelji arhivalija naći će izvještaj dra. Fr. Račkoga o pismarah i knjižnicah dalmatinskih, koje je one prošloga ljeta pregledao tražeći navlastito spomenike do XII. stoljeća. Geografi rado će čitati kritičku obznanu akademika dra. P. Matkovića o najnovijih geografskih publikacijah o balkanskom poluotoku. Napokon za prirodoslovce jesu tri razprave u ovoj knjizi: iz fisike o atomih i molekulah od akademika prof. M. Sekulića, iz botanike o postanku bilinskih sustava po njihovu kronologičkom redu od akademika dra. J. Šlosera, i opis nekojih važnijih okamina iz pokupskoga trećegorja od dra Gj. Pilara, akademika; 25 okamina nacrtano je na dvih tablah. Na kraju sliedi poslovni diel, iz kojega vidimo, da naša akademija imade početkom o. g. 7 počastnih, 21 pravoga i 29 dopisujućih članova.

Druga knjiga jest: I s t o r i j a o b l i k a s r p s k o g a j e z i k a d o s v r š e t k a XVII. v i j e k a, n a p i s a o Gj. D a n i č i ć (u Biogradu 1874., str. 398). Ovo učeno izvrstno djelo čini upravo epoku u našoj jezikoslovnoj knjižovnosti, tè se takovim u toj struci ni jedan slovenski narod ne može ponositi. Daničić je u ovo djelo uložio svoj trud od mnogo godina, tè ne znaš, čemu bi se više divio, radinosti ili učenosti. Držeći se strogo spomenika naš akademik prati sudbinu svakoga pojedinoga oblika, kod samostavnika, pridavnika i glagola, od XII. do svršetka XVII. vieka t. j. do dobe, u kojoj je naš jezik primio svoje sadanje lice. Daničić je za ova studija svoja upotriebio 49 izvora, koje u uvodu navodi. Ovo djelo zanimat će ne samo strukovnjaka ex professo, nego i svakoga izobreženoga, koj želi zaviriti u prošlost našega jezika. Tko n. p. rad je upoznati se s prevratom, koj proživi genitiv množine u samostavnika, o kojem se kod nas toliko pisalo, tè nije rad u zraku letiti, neka pročita str. 67—92. U kratko ovo djelo služi na čast piscu a na slavu našoj književnosti. Liepa jabuka za naše sveučilište!

S naučnom knjigom našom ne razvija se uzporedice srodnja. Šta je tomu uzrok? Bilo bi vriedno izpitati. Pà ipak imamo se radovati, što je naučna knjiga toli zdrav korien zahvatila, jer ona napokon pripravlja gradju za razobćenje nauke medju srednje i niže slojeve naroda.

— Molnarova latinska i hrvatska oda u slavu preuzv. banu I v a n u M a ž u r a n i ć u dobiva se u Zagrebu kod K r e š i ć a po 20 novč., a dobitak je namienjen našemu budućemu sveučilištu. G. je Molnar i magjarsku pjesmu u slavu

banavu spjevao, a čuli smo pripoviedati, da se je i latinska i madjarska pjesma dostala u Budimpešti prijatna suda.

Umělecka beseda u Pragu. Ima tomu jedno šest godina, sto je pokojni naš Dežman sa urednikom ovoga lista radio o tom, da se djelovanje našega „Kola“ razširi poput česke „Umělecke besede“; nas dvojica izradismo osnovu pravila, koja budu po odboru i glavnoj skupštini usvojena, te predložena vladi na potvrdu. Nu kako tadanja vladavina nije zanešena bila za domaću umjetnost, kako je priekim okom gledala „Kolo“, zadriemaše ta nova pravila, te driemaju još i sada „in actis“. Miso medjutim nije se zatrla, jer se prvobitna namjera preniela na „hrvatsku Maticu“, koja će nam ponešto biti ono, što je Čehom „Umělecka beseda“, bar što se književne i umjetničke radnje tiče. Svaki nas književnika osjeća svakim danom silno prieku potrebu neke zadruge svih književnika i umjetnika domaćih, jer svaki od nas znade, da to po cielom svietu biva, i da kod drugih naroda najljepšim pjesmo- i umotvorom treba tražit zamet u takovoj zajednici. Razsijane, u svom zakutku radeće sile nikad ne će toli krepko i uspješno djelovat, kao što kolo duševnih srodnika.

Kad se stalo razpravljati o tom; da se na tom temelju naša „Matica“ preustroji, s mjesta se pojavilo kojekakvih prigovora, kako se to u obće kod nas proti svakoj do sele ne vidjenoj stvari čini.

Ne ćemo tih prigovora izbrajat ni pobijati. Ima prigovora, kojih nije vriedno dementirat. Nu kao živ dokaz, budi nam dozvoljeno da u kratko nacrtamo, djelovanje pražke „Umělecke besede“ u g. 1873 po izvješću, što nam ga je rečeno družtvo poslalo.

„Umělecka beseda“ radi u obće složit sve sile krasne knjige (beletristike), glasbene, slikarske, kiparske i dramatske. Po tom imade U. B. tri odbora: književni, glasbeni, i odbor za tvornu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo). Odbori ovi ne postoje samo zato, da drže sjednice i pišu zapisnike, već upravo da svojski rade ono, zašto se sastaše.

Literarni odbor imao je 177 članova. Odbor je držao tečajem g. 1873. 27 sjednica i 32 predavanja i razprave. U tih sjednicah priobćuju pojedini članovi kritičke ocjene o radnji drugih članova. Kritički bjehu ocienjene Halkove pjesme „o prirodi“, Bozdechova drama „Izpit državnika,“ Zakrejsova komedija: „Do dva krasna oka“, pjesme pokojnoga pjesnika Rudolfa Majera, drama Stankovskoga „Prosjaci“, pjesme starijeg pjesnika Nejedloga, pjesma „Adamite“ od Čeha, drama „Na razkršću“ od grofa Kolovrata, pjesme Jelisave Krasnohorske, Ivana Nerude. itd. Predavalo se o metriki českih narodnih pjesama, o potrebi kritike u českoj literaturi, o književnom radu g. 1848., o poljskoj književnosti, o ruskom pjesniku Riljejevu, o Karlu Žerotinu, o bugarskih narodnih pjesmah. Izim toga držala se predavanja za gospoje, i nedjelne razprave za šire občinstvo. Nadalje izdaje odbor najznatnije spise domaće i strane u českom prievodu pod imenom „Svjetska poezija“. Tako izadjoše: indijska drama „Sakuntala“ od Kallidasa, Heineove pjesme, zatim izvorne pjesme Rudolfa Mayera i Vacka Kamenickoga.

Napokon latio se odbor pitanja kazališnoga, da mu se povrati čast umjetničkog narodnog zavoda. (Tout comme chez nous!) i radio je navlastito ob osnovanju knjižnica po selih i manjih gradovih Česke i Moravske.

Glasbeni odbor sačinjava osobitu glasbenu akademiju „Umělecke besede“ te je pripravljao često družtvene koncerte i izdavao izvorne glasbine.

Odbor za slikarstvo i kiparstvo pripravio je prije svega krasnu premiju za članove i to litografiju Čermakove slike „Pjesnik Lomnický na pražkom mostu“, koja je članovom razposlana bila. Nadalje radio je odbor o sačuvanju fresco slika u slavenskom samostanu pražkom iz dobe Karla IV., od slavnoga poljskoga slikara Matčjka izložila je U. B. veliku historičku sliku „Stjepan Bathori“, koja je poslije u bečkoj svjetskoj izložbi izložena bila. O istoj sliki držao je član odbora Emanuel Tonner javno predavanje.

U ljetu g. 1873. pripravio je odbor veliku izložbu i loteriju slika domaćih umjetnika sjajnim uspjehom. Isto tako je dovršio restauraciju stare crkvice sv. Križa iz 7 stoljeća u Pragu.

Najviše pako zasluga steko si je znamenitom stogodišnjicom Jungmanovom, kojom je prilikom tvorni odbor priredio u Novomjestskom kazalištu historičke žive slike 1. Zaboj. 2 Hus. 3. Palenje českih knjiga. 4 Apoteosa Jungmanova.

Družtvo imalo je prošle godine 1719 članova, imade svoju liepu knjižnicu, sbirku glasbina, nacrta i slika. Pa pitam pri koncu je li vriedno barem u malom takovo družtvo kod nas osnovati? Molimo za odgovor od onih, koji prigovaraju novomu uredjenju „hrvatske Matice.“

Š.

Jeronimsko družtvo. Najnovijemu pozivu jeronimskoga družtva odazvao se je prečastni g. kanonik Franjo Milašinović, darovit mitnjak latinske muze, te je predsjedniku družtva poslao u gotovu 50 st., liep dokaz, koliko je naše domoljubno svećenstvo brzo pomoći, gdje veledušne pomoći treba.

Izpravci. U članku: „Književnost“, priobćenom u „listku“ posljednjega broja uvukle su se ove veće pogreške: gl. IX. mj. IV., životopis Petra *M*isitca mj. *N*isitca, Sto*h*ivu mj. Sto*l*ivu, Radoli*v*e mj. Radoli*c*e, po dotičnih *članovih* mj. člancih, u svih prvih mj. u *o*vih prvih.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak „**dioničke tiskare**“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 15. U Zagrebu dne 11. travnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

NA SVJEĆARICI.*

Spjevao F. A. — Riečanin.

Žarniem trakom sjajak minu
  Zabit pokri opet dan,
Opet zviezda svjetla sinu,
  Al na vedje ne će san.
Bol mi trapi mlade grudi,
  Van me vuče tajna moć;
Van na vale, koje rûdi
  Noćni lahor — van u noć.

Magla zastre bliešt zvjezdica,
  Svod prevuče oblak gust;
Nije slušat već pjesmica,
  Samo vjetar brije pust.
Al moj čamac samo liže
  Mutnog mora tamni skut;
Sad unara, sad se diže:
  Ta mu dobro znan je put.
Ne plaši ga, da l' talàsi
  Muklo bùče, ječi l' grom,
Znani s davna to su glasi:
  Valovi su njegov dom.

A na krmi čamca mala
  Zamisli se junak mlad;
Ne drami ga tutanj vala
  Ni ne zebe noćni hlad.
Miso prošloj vraća dobi,
  Gusti nju već krije mrak;
Sve mu ona jur porobi,
  Još mu slabi sviće trak:
Sierak prošle one sreće.
  Prevarena mladih liet
Još mirovat nada ne će
  Krila na nov spravlja let.

Nadme grudi nova nada
  I da pregne, srdce zove,
Lieči boli s kojih strada,
  Težke mu se biede novê.

Čemu dakle opet meni
  Prazne nade varav lesk;
Eno mutni val se pjeni.....
  Tajno, strašno križa bliesk...
Kratka borba slaba duha
  Da postoji časak mal...
Pokrit će ga noćca gluha...
  Proždriet će ga mutni val.

Bliesk i groma romor kida
  Gluhe tmine tajni skut
A od boli mladac rida...
  Siev mu munje kaže put:
„Drugi vodi pute tvoje,
  Drugom svoj si dužan viek;
On ti vidi muke, bòje,
  On će naći tebi liek!“

Veslaj krepko, veslaj k žalu,
  Čuješ kako šumi val;
Brže mi se ugni zjalu,
  Jaz progutat čun će mal...
Gle, na bielo jadro sjeda
  Crni galeb, crn mu gnjev;
Gledju oči mladca blieda...
  I zakriešti smrtni piev.
Udri veslom, da se kriesi...
  Brže k žalu čamac tvoj!
Drugim viencem njeg naresi,
  Jer još dalek put je moj!

* Svećaricom zove se ribarska ladjica s toga, što ribareći od noć na krmi joj gori oganj (svieće), za kojim riba navaljuje.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

I.

Blagosovljena Kampanija izgubila bi mnogo od svoje slave, a Napulj ne bi bio medju gradovi talijanskimi, što je alem medju dragim kamenjem, kada bi znalični putnik popostao malo, da ogledje i obidje sve krasote, kojimi je bujna narav darežljivom rukom neznatni pomorski gradić Terracinu obilato nadarila. Utisak divne te okolice tim je još veći, što si unj, prošav sretno Pontinske bare, rek bih bez prielaza najednoč banuo. Od Circejskoga predbriežja, gdjeno su stojali bajni dvorovi Omirove Circe, pa tja do Gaete, dičnoga mauzoleja Aeneine dadilje, uzduž obale Teraccinskoga zaljeva, pružio se je divan perivoj, zasadjen bujnom maslinom i gajevi mirisnih limunova. Tihani vjetrići popiruju od mora, te blaže žar sunčanoga traka, koji bi ti inače, odbijajuć se od krečovitih stiena obližnjega Apenina, lako dosaditi mogao.

Grad Terraccina sazidan je na ovisokoj bieloj klisuri, koja se rekao bih osovno iz mora podiže, te putnikovo oko već iz daleka na se navlači. Starinski taj grad, nekadašnji volšćanski Anxur, o kom nam i Horacij pjeva, (impositum saxis late candentibus Anxur), bio je već za vremena Rimljana sa svojega romantičnoga položaja na glasu. Cicero i Attik odmarahu se tuj u krasnih svojih villah, kojih se ostanci još i dan danas vidjaju, od napora svoje službe, a silni carevi Tiberij i Domicijan od bučnih orgija velegradskoga rimskoga života, zaboravljajuć u nedužnijih zabavah, da su vladari cieloga poznatoga svieta, — bič i kletva nesretnoga čovječanstva.

Današnji grad Terraccina broji po prilici 5000 stanovnika, koji se ponajviše ribarenjem i pomorskom trgovinom bave. U omalenoj luci, koja je malo dalje od grada prama jugu sagradjena, najživlji je promet. Osobito kada prispije novi koji brod, nakrcan bogatom robom i proizvodi obrta, sakupi se na molu silna svjetina. Bogati trgovci radostna lica glade si brade, te već unapried računaju, koliko će im postotaka čiste koristi biti od novo nadošle robe. Siromašnije pučanstvo povlači se velikom krikom i vikom, ne bi li koji soldo zaslužilo. Bezposlice, uživajuć dolce far niente, šeću se gore dolje, da vide novih lica, ili da čuju, što je nova u dalekom svietu; a uz to sve krasne Terracinke namiguju i desno i lievo, te zapleću ljubovne spletke. U tom Talijankam u obće na cielom svietu ne ima para: u crkvi, u kazalištu, na šetnji i pod strogim okom roditelja, — svagdje im oči igraju, dok si uzrujanomu srdcu i budnoj mašti zabave ne nadju.

Prije nekoliko ura bijaše golemi trgovački brod englezkoga nekoga družtva prispio u Terraccinsku luku. Za tinji časak bijaše se ta velevažna novost razniela po cielom gradu, pa za malo, vrvio je cieli molo od silne svjetine.

Liepo li je pogledati bilo krasni brod, koji je na pročelju dično ime Viktorija nosio. Kako se ponosno sa jambora vijahu stjegovi velike Britanije, dosada još ne pobiedjene kraljice mora. Kakovom točnošću i uzoritim redom stovarivahu kršni mornari težke svežnje skupocjene robe, te ih skladahu u prostrana skladišta, koja uzduž mola posagradjena bijahu.

Već se sunce k zapadu nagnulo bijaše, kada je posao na brodu dovršen bio. Golemi gorostas bijaše izmetnuo skupocjeni sadržaj svoje utrobe, a utrudjeni mornari utirahu si znoj sa čela. Mladjani častnik, koji je brodom zapoviedao, dovikne svomu poslužniku, da mu prtljag unese u barku, što no je uz brod prikopčana bila, pa prebaciv sirkastu kabanicu preko zlatom vezene uniforme laganim skokom uskoči i sam unutra, te se dade izkrcati na molu.

Bijaše to mladić od nekolikih dvadeset i sedam do dvadeset i devet godinah. Vitki uzrast i stas, veoma različit od jedrih forma, što se na mornarih obično opažaju, liepo, fino lice, pomno njegovana smedja kosa, — jednom riečju elegancija u svakom kretu — primukala bi svakoga, da ga drži prije za mehkoputna eleganta, koji je izvržen svim nepogodam vremena i nesgodam tegobne svoje službe. Finoća njegovih crta stajaše u najvećoj opreci sa surovijimi, ali muževnijimi lici njegovih momaka, na kojih težki mornarski život svoj biljeg ubilježio bijaše.

Eduvard Light, sin bogatoga nekoga trgovca iz londonske city-e, nastupio je mornarsku službu još kao dječak. Kada je nautične nauke s najboljim uspjehom dovršio, pošlo mu je za rukom, dakako ne bez uplivanja i posredovanja bogatá si otca, polučiti mjesto zapovjednika na brodu, koji je u vlastnost razgranjene neke trgovačke kumpanije spadao. Povjeru, što ju u njega staviše, podieliv mu tako važno mjesto, opravdao je mladi častnik podpunoma: pogledav mu u djevojačko lice niesi ni poslutiti mogao, koliku je enežiju u slučaju potrebe razviti znao. Štovan od svojih gospodara, ljubljen od svoje momčadi, mlad, krepak, pun nade i života, posjedovao je Eduvard Light sve, što mu je sviet milim, a život dragim činiti moglo.

Pošto je Viktorija neko vreme u Terracini ostati imala, bijaše mladi častnik naumio nastaniti se medjuto u gradu, gdje se je većoj zabavi nadati mogao, nego li na brodu medju svojom momčadi. Uz to ne bijaše otupio pram krasotam naravi, te osudjen boraviti neko vrieme u malom gradiću, u kojem nikakovih znanaca nije imao, bijaše si preduzeo odštetiti se čestimi obhodjami po romantičnoj okolici sabiruć zanimive podatke za svoj putni dnevnik, kojim je, vrativ se kući, svoju zaručnicu iznenaditi htio.

Izkrcav se posla poslužnika sa prtljagom u Albergo grande, najugledniju gostionu Terracinsku, naloživ mu, da mu tamo dvie sobe najmi i za stanovanje prirediti dade. Onda prigrnuv bolje kabanicu i zapaliv miomirisnu havanu — smotku, umieša se medju vrevu, da se i sam malo prošeće, možda u nadi, da će slučajno naći kojega znanca ili zemljaka, s kojim bi se zabaviti i porozgovoriti mogao.

Medjuto bijaše mjesec izišao. More se je prelievalo i talasalo u čarobnom njegovu svjetlilu. Kao sirenski glasovi odjekivahu udarci i šum talasa od krečovitih stiena Terracinskih. Večernji vjetrići igrahu se objestno sa jadri ribarskih brodića u luci, te razhladjivahu sparne, uzane ulice grada, u kojih tek pravi život po zapadu sunca započeo bijaše.

Pred kavanom na molu pjevao je putujući nekakav umjetnik sladjane napjeve iz Rosinijevih opera, potvarajuć sad bufona, sevillanskoga barbiera, sad čuvstvenu extravaganciju Adelajide u Tankredu. Mnogobrojno slušateljstvo bijaše se oko njega sakupilo, te srčuć limunadu ili kusajuć ledeni granito uživaše čar krasne večeri.

I naš mladi častnik, promjeriv dva tri put molo, bijaše sio pred kavanu uz okrugli stolić, te se zabavljaše motreć prolazeće šetaoce.

Oj kako se liepo motriti i sanjariti dade uza sladjane zvuke talijanske muzike pod granatim oleandrom ili miomirisnom narančom, pod plavim zvjezdanim svodom talijanskoga neba!

Nova dosada ne poznata i ne osjećana čuvstva kliču i niču u razmiljenoj duši. Zvuci harmoničnim skladom razliežu se u tihu noć; buka i žamor dnevnoga prometa zamire i malo po malo zaglušuje, a zlatne zvjezdice titraju na plavetnom svodu tako zamamno, da ti srdce ne znaš ni sam zašto i kako sve to jače uzkucuje, a neponjatna čežnja za ljepšim onim ne poznatim svietom dušu ti obuhvaća.

Dvie djevojke, sudeć po njihovoj jednostavnoj odjeći iz nižega stališa, u kratkih vezenih mantilah i crnimi koprenami preko glave, kako je to običaj u onih krajevih, bijahu se već dva tri put prošetale kraj stolića, uz koji je Eduvard sjedio. Svaki put, kad bi prolazile, razgovarale bi se svom živahnošću, koja se u korjenite Talijanke i u najsitnijih stvarih pokazuje, a vatrene im oči, kako je i kroz oriedku koprenu razabrati mogao, sbrivale bi koketno na mladoga častnika, koji možda zanesav se u svoje misli, ne bijaše ni primietio, da je priedmetom njihova razgovora i zanimanja. Njegove misli boravile su možda tamo daleko u maglovitoj Englezkoj uz milenu vjerenicu, s kojom mu je još za godinu dvie pred oltar stupiti bilo, uz rodjake i prijatelje njegove mladosti, koji željno njegov povratak izgledahu.

Pustimo ga zadubljena u te ugodne misli, te poslnšajmo, kako su se dvie djevojke, što ih gore pomenusmo, o njem razgovarale.

— Velim ti, Nino, — to je prava istina! reći će starija djevojaka svojoj drugarici, — abbate Nikolo, koji je prošle nedelje u San Pietru propoviedao, rekao je, da su svi Englezi krivovjerci, koji su se od svete naše vjere odmetnuli, i koji ne će nikada raja zapasti.

— Pa što onda, Terezo!

— Santa Maria! Kako možeš tako pitati? — Zar otud ne sliedi bjelodano, da je smrtni grieh i pomisliti na krivovjerca, a kamo li ići se u njega zaljubiti?

— Ja ne znam, tko ti kaže, da se kanim u njega zaljubiti? — Meni se čini, da se je mudra tvoja glavica malo prevarila.

— Ah, cara mia! Nemoj me učiti, gdje na svoje oči gledjem. — Već prije debele pol ure morale bismo biti kod kuće, — tetka će nas liepo pozdraviti, što tako dugo izostadosmo, — ali tebi se ne da s mola. — Pa mi onda još veliš, da se varam! — Eto tebi za volju već deseti put prolazimo kraj signora Ingleza, a on ni pet ni šest, kao da nas i ne ima na svietu! — Je li, Nino, to nije liepo od njega?

Mlada djevojka bijaše se namrgodila, — ali ne odgovori ništa.

Iza kratkotrajne stanke započe opet njezina prijateljica:

— Meni se čini, Nino, ti čekaš, da te nagovori!

— Pa što onda, Terezo! — Zar bi to toliki grieh bio? upade joj Nina u rieč razdraženim glasom, i živahno mahnuv glavom. Oči joj blistahu kao živi plamen izpod tanane koprene.

— Na to ti ne znam odgovoriti, mia cara. Kada se sliedeći put izpoviedala budem, upitati ću signora abbata, je li pred Bogom grehota, razgovarati se sa krivovjercem.

— Pristao je momak svakako, to mu

moram priznati, pa ma bio deset put gori od pogana. — Pogledji mu samo u lice! U crkvi Santa Maria della Catena naslikana su na slici blažene bogorodice tri andjela. Jedan od tih andjela naliči signoru Inglezu kao da su rodjena braća! — Bože mi prosti griehe, — što sam sad opet kazala!!

— Da mi je samo znati, je li tako umiljat, kako je liep, uzdahne Nina.

— Inglezi niesu nikada umiljati, cara mia, — a ne znam, zašto bi baš ovaj iznimkom bio, pouči ju Tereza. — Nut, kako je na njem sjajno odielo, — sve suhim zlatom vezeno, — mora da je jako, jako bogat. — Molim te, izbij si ga iz glave, Nino! — Što bi Cecco kàzao, da znade, kako oko toga tudjina obilazimo?

— Ah, Cecco! uzdahne djevojka, — molim te ne govori mi o njem. — Ti znaš dobro, da ga živa ne mogu gledati.

— Ali on te jako voli, — a i tetka mu je obećala, da ćeš mu ženom biti.

— Toga nikada ne će doživiti.

— Ja te sbilja ne razumiem, Nino. — Cecco je pristao momak, poslen kao mrav, čestit, valjan, — ima tri barke na moru, — posao mu dobro ide, — ima dana, kada do tri lire zaslužiti znade, — pa što ćeš još više. Ah, da hoće mene uzeti, ja ne bi Boga mi ni časka oklievala. — Pomisli samo, — u Pipernu ima još kuću i kućišće i krasni vinograd, što mu je stric prije dvie godine ostavio.

— A on neka ti bude, kada ti se toliko mili, Terezo, — samo meni nemoj o njem pripoviedati, odgovori Nina, pa uhvativ se čvršće za svoju drugaricu, podje bržim korakom niz molo.

Medjuto ne bijaše ni naš mladi častnik ostao sam.

Signor Benedetto jedan od najuglednijih i najbogatijih trgovaca Terracinskih, kojemu je Viktorija takodjer puno robe doniela, bijaše potražio Eduvarda, da se s njim o svojih stvarih porazgovori.

Po blistavoj, zlatom vezenoj, častničkoj uniformi bijaše ga lahko prepoznao, prem ga dosada jošte ni vidio nije.

Predstaviv mu se sjede uz mladića, te zametne s njim poduži razgovor. Eduvardu bijaše milo upoznati u njem čestita, gostoljubiva muža, koji mu obeća na ruku ići, da vrieme svoga boravka u Terracini što ugodnije sprovede.

— Izpričajte, reći će signor Benedetto, što sam vas odmah iza vašega dolazka na javnom mjestu potražio, — bilo bi svakako pristojnije, da sam vas tek sutradan u vašoj gostioni posietio; — ali znadete i sami, kako je kod trgovca, — posao prije svega. — Zahvaljujem vam od srdca na dobrih viestih, koje mi donesoste. — Kanite li duže vremena ostati u Terracini?

— Možda nekoliko tjedana, odgovori mladi častnik. — Očekujem potanjih naloga iz Englezke za daljnji svoj put

— U tom slučaju se nadam, da ne ćete zaboraviti, da vam moja kuća svedj na uslugu stoji. — U obće moram vam kazati, da se ne bojim, da će vam u Terracini dugo vrieme tako lahko dosaditi, pridoda trgovac lukavo se nasmiešiv.

— Okolica je divna, te sigurno vriedna, da ju čovjek pobliže progledje i prouči.

— Niesam tako mislio, uze rieč signor Benedetto, još uviek se smiešeć. — Hćedoh reći, da ćete i u samom gradu dosta zabave naći, ako je samo potražiti budete hćeli, — a ta će vam možda ugodnije biti, nego li lomiti kosti po kršovitih stienah i klisurah, kojimi je Terracina kao bedemi opasana. — Naše su Terracinke jako pogibeljne; ne ću tim da kažem, da o pojasu nose dvogube, otrovane uoževe, kako se to po romanih čita, i da njimi ubijaju hladnokrvno nevjerne svoje ljubovnike: ali u njihovih očijuh još su oštriji noževi, te je mnogoga s njih srdce zabolilo!

Mladi častnik se grohotno nasmija.

— Vi se smijete, signor capitano, nastavi trgovac, — dobro, — dobro, — pazite se samo, da vam srdce ne ostane u Terracini, kada vam polaziti bude bilo.

— Ne bojte se toga, signor Benedetto, prihvati Eduvard u šali. — Ne dao Bog, da tim hoću da okrnjim moć liepih gospodja i djevojaka Terracinskih, ili da podvojim o silnoj snazi blistavih njihovih očiju, koje su strancem toli pogibeljne, — ali glede sebe sam posvema smiren. — Jednom ću vam riečju sve protumačiti: Ja sam već zaručen!

— Čestitam vam od srdca, reče vriedni trgovac, pruživ mlediću ruku, — onda pogibelj sbilja nije toli velika, da se radi vas uznemirujem. Liepa, mlada zaručnica, kakova će vaša bez dvojbe biti, tvrdi je oklop, kroz koji ni strelovite oči mojih zemljakinja tako lako projuriti ne mogu.

U to se bijahu dvie one djevojke u malih mantilah i crnih koprenah opet prikučile onomu mjestu, gdje je mladi častnik sjedio.

Primietiv, da nije više sam, hćedoše se naglo da povuku natrag. Ali već je bilo prekasno. Signor Benedetto bijaše ih već opazio, i valjda na prvi mah prepoznao.

Tamni oblačić zlovolje sleže se na vedro njegovo čelo, kada se je ovimi riečmi obratio na zastrašene djevojke, koje ne znadoše kamo da se obrate;

— Zar još nieste kod kuće, Nino! — Kazati ću vam tetci, da malo bolje na vas pazi. — Zar je sad doba za šetnju. — Čestite djevojke morale bi već kod kuće biti,

čim je angelus odzvonio. A vi lunjate po ulicah, kao izgubljene ovčice.

— Ah — tetki ćete kazati, prosbori Nina, stresav ramenicama, kao da se ona Bog zna koliko brine, gdje smo mi. — Ona bi najvolila, da više i ne dodjemo kući. Ajdmo Terezo!

Pa dobaciv izrazit pogled mladomu častniku, koji ju je začudjeno motrio, udalji se brzo sa svojom drugaricom put grada.

Signor Benedetto bijaše umuknuo. Vidilo se je na njem, da ga neugodna neka misao kini. Razgovor zapinjaše svaki čas. Oprostiv se prijatno od mladoga častnika podje i on za malo kući.

Malo po malo bijaše molo opustio; davno već bijaše pjesma pjevačeva zamukla; krika i žamor bijaše zamro, — šum talasa, koji se lamahu o kršovite stiene, zamnievao je u tihanu noć.

I naš znanac podiže se na polazak, da potraži albergo grande, gdje ga je naručena večera čekala.

Popievajuć tihanim glasom veselu talijansku pjesmicu:

Che bella notte, che belle stelle.
Che belle stelle per rubar citelle!

prolazio je samotnimi već ulicami do glavnoga trga, gdje mu izmetnute svjetiljke pred portalom pokazivahu gostoljubive prostorije alberga granda.

(Dalje sliedi.)

NOVA LJUBAV, NOVI VIEK.

Spjevao Göthe, pohrv. I. T.

Srdce, srdce, što je s tobom?
Jače kucaš bdijuć, sneć,
Ràzkrsti se s prošlom dobom —
I ne poznam tebe već.
Ne mili t' se negda milo,
Nij ti žao, što je bilo,
Ostavi te mir i mar,
To je, srdce, čudna stvar.

Zar te hvata njena mladost,
Njezin vitki, divni stas,
U oku joj duše radost
I dobrota, lišca kras?
Rad bih se je riešit, kanit
Rad bih pobjeć, sâm s' odstranit,
Ali pošav, bilo kud,
K njojzi dodjem, dodjem svud.

Ima u nje čarna žica,
Hoćeš, ne ćeš, moram k njoj,
Liepa, sladka čaralica
Svezala me za skut svoj.
Kako ona hoće, želi,
Moram bavit viek svoj cieli!
Posve li sam drugi sad!
Mogu li se spasit kad?

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Dalje.)

Nije dugo ostala sama: lahki se šum jur blizu čuje — Španjolka pljesnu rukama, a a na taj rekao bi ugovoreni znak, stupi pred nju mlad, pristao, ali od sunca opaljen Andaluzijac u tamno-zelenom kaftanu od alamita, dugoljastom klobuku, urešenu raznobojnimi vrpcami, sa sandalami na noguh, i dugom puškom na ramenu.

Niesam znao dobro španjolski, ali sam ipak toliko umio, da sam mogao i razumjeti govoreće i za nuždu razgovarati, pak iz ono malo čuvenih Španjolčevih rieči razabrah, da je on ljubovnik, i to vele sretan ljubovnik zaručnice moga druga. Pošto su se već dosta nagovorili o svojih medjusobnih ćućenjih, Salvatora reče:

— Ali ne tratimo vremena zaludu, moj te otac nestrpljivo čeka, zaručnik — to govoreći porugljivo se nasmija — ima kod sebe gosta, jučer ga je dovezao.

— Tko je taj gost? — hrapavo zapita Španjolac.

— Kapetan iz Pugeole, mlad, omašan Francez, Miguelitta 'mu je očevidno udarila u oči, cielu se je večer s njom razgovarao: biedna izgubi glavu, a da nije oštroga otčeva pogleda, bila bi pobjegla od njega, kano od sotone.

Mladi Španjolac šutijaše malo, napokon reče: — poznam toga kapetana, on nije takav kano poručnik — nešto tiho šapnu u uho vjerenici, tako tiho, da niesam mogao čuti,

za tim glasno doda: — Da ju možemo nagovoriti na to!

— Ah, jamčim ti, zaludu: ta djevojka nije za ništa, prvo plašljiva, drugo ne bi znala izvesti ciele spletke.

— A hoće li dugo ovdje ostati? Bojim se, da...

Opet tiho šaptnu, i odgovori Salvatora:

— I otcu dodje na pamet ista misao, a ne pokaza mu baš prijazna lica. Nadam se, da će sutra odići, osim ako učinimo, što svjetuješ.

Odoše držeći se za ruke, ja pozorno izadjoh sa skrovišta i vratih se u kuću. Poručnik je najbolje hrkao, to me potakne na smieh i na misao, da će i sada čudna sudbina odgoditi za neko vrieme njegovo vjenčanje. Noć bez sna prouzrokuje kako znaš razne misli, pak i ja, ne imajuć boljega posla, počeh razmišljati o čudnom razgovoru dvoje ljubovnika, ali ne mogoh pogoditi pravoga smisla. Čudno mi se nada sve učini, zašto mrki Španjolac vara poručnika rukom svoje kćeri, kad kako se čini, znade za njezinu ljubav i prima u kuću ovoga noćnoga gospodičića. Ali zašto ga prima noćju? zašto ga kani skrivati pred poručnikom? To je ono, što niesam nikako mogao razumjeti. Od naravi sam znaličan, ta znaš, još sam kod kuće nastojavao saznati sve tvoje i Stanislavove ljubovne spletke, za to tvrdo odlučih, i sada odkriti svu tajnu. Očevidno je ta spletka na propast moga zemljaka: dužnost mi je, ako ne poštenje, nalagala, da se zanj zauzmem, da mu odkrijem sramotnu nakanu staroga hidalga, zasjede Salvatorine, podlu igračku, koju od njega prave.

Bješe me osvojila i želja, vjerno mu pripovjediti sve, što sam vidio i čuo, ali me razbor uzdrža: ljubovnici su obično samoljubni, oslanjajući se na svoja ćućenja, a osobito poručnik: on se je tako uzdavao u vjernost i nedužnost Salvatorinu — za to se uzpregoh, kašnje požalih taj postupak, ali onda bijaše jur kasno.

Tekar pred zoru zaspavši, nije čudo, da sam dugo spavao; kad se probudim, poručnik već stoji obučen pred menom, iz očiju mu sieva neobična radost.

—Sastao sam se s Don Sebastianom malo prije.

— Pak što zato, što si se sastao?

— Kazao sam mu, da ćeš morati neko vrieme probaviti u njegovoj kući.

— Sigurno nije jako tim zadovoljan.

— Nije da, pače reče mi, da si mu se jako dopao; o, on je uljudan, kad hoće, daje ti stan u palači, niti ne hćede čuti, da bi si dao voziti hranu iz Pugeole, vriedjaše ga sam spomen, čeka te s doručkom, obuci se brzo: tvoje su stvari s Miguelittom u boljem stanju, nego što sam i misliti mogao: tko zna, možda ćeš ne mnogo kašnje od mene stupiti u ženitbeni stališ: ni pet ni šest, postat ćemo svojaci, paši.

— Paši — odgovorih i nasmijah se nešto, jučerašnja mi sgoda živo usieče u pamet: — ala, moj dragi druže, ti samo u ženitbi vidiš sreću, ali to ne ide uviek dobro za rukom, i tebe bih, prije nego li što se oženiš, iskreno svjetovao, da dobro spoznaš narav i prošlost svoje zaručnice.

— Kako to? Što to znači? — srdito zapita, lice mu se poli živim rumenilom, oko plamnu.

— Ugrizoh se za jezik, ter se nekom ništavom moralnom izrekom izpletoh iz nesgodnoga razgovora. Uvidih, da će s poručnikom biti težak posao: odviše je ogreznuo u ljubavi, da se lahko iz nje izvuče: obukav se, pohitih k svojemu hidalgu.

Don Sebastian dočeka me što iskrenije, obasu me hiljadom uljudnosti, reče mi, da njegovu kuću kano svoju smatram. Španjolci kad ih budi korist budi strah vodi, umiju jako vješto sipati liepe rieči: ništa ne stoje a glupaka mogu prevariti. Ne bi tako sa mnom: znaš, mene ne će tko god zasjeniti, povrh toga odviše mi se je u pamet upilio noćni Salvatorin razgovor; možda sam punim pravom mislio, da me sbog kakova ne jako pristojna cilja hoće hidalg da za sebe predobie: uvjerih se o tom potanko, kad su se otvorila vrata bližnje sobe, a u nju stupila majka i dvie sestre. Salvatora se nije ništa promienila od jučer: na licu joj sieva frižko rumenilo, u oku ponos; lukavost, okolo ustiju joj igra porugljiv posmjeh. Posve drugčija bijaše Miguelitta: lice joj je bliedo, oko malko crveno, kano da je od suza — očevidna u njem žalost, neka trpka, mučna resignacija, lahko mi se nakloni, hćede prieći na drugu stranu sobe, kad joj otac tobože nehotice pusti na tla nož, koji je u ruci drzao, nudeći me doručkom. Na zvek paloga orudja, sjećajući se grke, grozne dužnosti, zadrhta biedna, povrati se i sjede na stolicu do mene. — Žao mi bijaše nevoljnice, očevidno samo na otčevu zapovied podnašaše moju nazočnost: samoljublje bijaše joj istina ponešto uvriedjeno, ali uljudnost i razum nadvlada — za cieloga doručka niti rieči ne progovorih biednoj djevojci. To še čudno pričini Španjolcu: pazeć na sva njegova kretanja opazih, da je nekoliko putah navlaš pogledao svoju kćerku, a onda bi ona drhtavim glasom šaptnula, to nudeći mi doručak, to kažući mi koju običnu uljudnost, na koju bih se ja samo naklonio.

Po doručku ostaviše Salvatora i majka pod izpraznom izlikom sobu. Don Sebastian razgovaraše sa mnom nekoliko časova, izpitivajuć me o raznih odnošajih vojničke službe,

o mojem rodu i o sličnih stvarih, kad se iznenada poručniku obrati i reče:

— Ha! moj gospodine Žavere, skoro bih bio zaboravio na nešto važna, što se vas i Salvatore jednako tiče. Oprostite, gospodine — pogleda mene — ako se časak uklonimo, moja će me kćerka — pak opet navlaš pogleda Miguelittu — u to vrieme zamieniti.

Ne čekajuć na moj odgovor, uze poručnika pod ruku i u vrt ga odvede. Hoćeš, ne ćeš, moradoh na samu ostati s Miguelittom: pogledah ju, bijaše još bljedja, nego prije, drhtaše očevidno.

Kano munja preleti mi hiljada misli po glavi, pače u jedan čas tvrdo odlučih, sve to do kraja svesti: nakana Španjolca, kano što je poručnika zamamio Salvatorom, tako da mene zamami Miguelittom, bijaše odviše jasna: približih se biednoj i rekoh:

— Gospodično, još danas ostavljam Almachar.

Drhtnu na te moje rieči, baci mi pogled, nikad ga ne ću zaboraviti i toliko bijaše u njem čuda, toliko nieme radosti i zahvalnosti, prsa joj se silovito dizahu, al mi ipak muklo šaptnu:

— Ne razumiem vas, gospodine.

— Moja nazočnost nije vam ugodna.

— Meni? — u liepom oku zatitra suza, htjede ustati, ali ju snaga izdade, pade na stolicu, primih joj drhćuću ruku i rekoh:

— Da, gospodično, vidim to dobro i ćutim, ne ću da izpitujem uzroka, ali vam moram ipak primietiti, da krivo mislite o narodu, komu sam udo, i o vojsci, u kojoj služim. Poštenje, kano za svakoga oficira, tako i za mene nije izprazna rieč, znam mu objetovati i najživlja ćućenja, i najdraže sanje: i to je moja vjera, to dužnost sveta.

Ona htjede nešto odgovoriti, ja brzo nastavih:

— Molim vas, gospodično, posluhnite me još samo časak, govorit ću vam iskreno, otvoreno: vidivši vas jučer, smjele mi se, jako smjele misli nametnuše mašti: steći ako ne srdce, a to barem prijateljstvo vaše, bijaše mi silna želja; ali danas ne želim ništa više, nego osvjedočiti vas, da pod ovom narodu vašemu mrzkom mundurom tuče srdce, koje nije zatvoreno čovječnosti i svetim dužnostim poštena čovjeka. Nije davno, što vas poznam, ali mislim, da vas dobro poznam; sile ne umiete nanositi svojemu uztezanju, svojim tajnim ćućenjem, samo s mukom se prilagodjujete otčevim zapoviedim: vaše postupanje, oprostite mojemu samoljublju, izdaje vaše plemenito srdce, nepristupno himbenoj lukavosti, studenomu navrkavanju na podle osnove.

— O da, da, — viknu djevojka, stišćući mi silovito ruku — pravo kažete, ja niesam kriva: skrivati svojih ćućenja ne mogu, zavesti koga, hladnokrvno upropastiti, o ne, ne, drhćem na samu misao.

I doista jako drhtnu: oko joj čudno sieva, napokon i suze teku iz njega gorućim tokom.

— Za Boga umirite se, gospodično: rekoh vam, što mislim i ćutim, sad se moram oprostiti.

— Oprostiti? dakle vi, gospodine, sbilja želite odići.

— Dà, i to bez odvlaka.

Opet mi stisnu ruku, pritisnu ju silovito k dizućima se grudima i reče: — Oh hvala vam, hvala, Bog vam naplatio taj plemeniti postupak; ne biste mislili, vjerovali, kako me njim usrećujete. Ah, pristati uz njihove osnove, vršiti ih, hiniti ljubav, pak prevariti, oštriti bodež, kad ljubovnu rieč progovoriš, kad vabiš okom, to je opačina, grieh od Boga, govorili, što im drago, to je opačina. On je dobar, milosrdan, nalažući ljubav, kako bi to mogao oprostiti. O idite, gospodine, idite, ovdje je isti zrak okužen opačinami, kuća ova to je pravi pakao, sotona ju je osvojila kano svoju imovinu, svuda krv, krv, čuvajte se je, bojte, nikad ne prekoračite njena praga, nikad, razumiete li.

Oko joj plamti, prsa se dižu i padaju silovito: začudjen i uplašen rekoh:

— Za Boga! gospodično, što znače vaše rieči? Kakova mi tu pogibelj može groziti? Vi govorite o krvi, ne pojimam vas, ne razumiem.

— Pak je ipak tako, o jest, sama ne znam dobro, malko samo, čuvaju se mene, boje se; ali po onom, što su noćas govorili, osobito Don Jeronimo, ne mogu dvojiti, bojim se, drhćem.

Zašuti, zadrhta. Čudne misli, kano da ih slutnja neka budi, prelećeše mi po glavi: — Don Jeronimo — rekoh — tko je to? Nije li to čovjek mlad, čudno ubučen, dosta visok, crne kose, crna oka?

— Da, to je on, to je on; dakle ga poznate, gospodine?

— I da, i ne — čas promišljah, što ću reći, hoću li izpovjediti moj sastanak prošle noći: odlučih to učiniti tà već smo si mnogo toga medjusobno povjerili, jedno više, ne će škoditi rekoh:

— Mislim, da je to bio on, vidih ga sinoć u vrtu, izašav malko, čuh slučajno i nehotice njegov razgovor.

— Njegov razgovor? — silovito s ne pritajenim strahom viknu Španjolka — njegov li, gospodine, što govorite?

— Dà, ne ću da vam ništa tajim, gospodično, čuh ga, vidih skupa s vašom sestrom, sennorittom Salvatorom, sve znadem.

— Sve znate, jao nam — viknu; u oku joj bijaše čudan, divlji strah, drhtaše grozničavo — dakle sve znate?

Pa prije nego li što sam mogao prisko-

čiti, prepriečiti, blieda, polusviestna, lomeći liepe svoje ručice, pade pred moje noge, vikaše kano poludjela sa suzami, sdvojno:

— Smilujte se, smilujte, ne upropastite nas, ne izdajte.

— Možeš si pomisliti moje čudo i strah: ali čudne rieči mlade djevojke pripisah samo naravskomu strahu za sudbinu sestre, za čast obitelji; jaučuću digoh s tala, posadih na stolicu, tišajuć šaptnuh:

— Ali za Boga, umirite se, gospodično: izdati ne ću, što sam vidio, premda bih možda bio dužan. Poručnik je moj drug, pače i zemljak, njegova čast trebalo bi da mi bude pred okom: ali kad hoćete, zapoviedate...

— Molim, smilujte se, budite milosrdni.

— Dobro dakle, zadajem vam poštenu rieč, nitko ne će nikad saznati, što sam čuo i vidio.

— Nitko? — u oku biednice sievnu radost: — ah, vi ste dobri — šaptnu plačući — vi ste dobri, gospodine, naš angjeo čuvar, spasitelj otca, majke sestre i moj ujedno. Niesam se u vas prevarila — prevuče ruku preko čela — ah dà, čemu da tajim, mlada sam, nesretna, otac trapi, majka ne ljubi, ali Bog mi je dao neku slutnju, sigurnost; namah jučer, kad sam vas prvi put vidila, a vi ste me, premda nevoljnu nagovorili, — drhtnu — namah sam opazila, da ste dobri: vas upropastiti, bilo bi teže, nego li samu sebe: za to, da mi i nieste vi odkrili svoje duše, svoga srdca, ja sam vam hoćela sama pripoviedati sve, što znam, prosit vas i moliti, da odidjete odavle, da se spasite, dà dà.

Govoraše brzo, strastveno, i ruku moju stiskaše svojom, i pritiskivaše ju na silno tukuće srdce — a liepa bijaše onda, liepa:

Vrata u vrt vodeća zaškripnuše; udje poručnik s hidalgom — ja sam bio jako uzrujan, opaziše to oni, izmiene medju sobom poglede, vidivši mene i biednu djevojku.

Pod nekom izpraznom izlikom izadjem iz sobe, podjem u stan, i momku naložim, da osedla konje; tek što su došli, pride poručnik.

— Za čas idem odavle — rekoh.

— Ideš? Nije već još nešto, a kamo? — viknu u čudu.

— Kamo, ako ne kući? u Pugeolu.

— U Pugeolu, ti? čovječe.

— Zašto se čudiš, ne ću da se namićem ni tebi ni donnu Sebastianu.

Pogleda me u oči, mahnu glavom: doista ti si poludio!

— Ja? a zar ja samo?

Primi me za ruku, posadi na stolicu: — Čekaj, imam način, da te svakako zadržim. Dopada li ti se Miguelitta?

— I te kako, ne ću da tajim, dà — odgovorih.

Nasmija se navlaš. — Znaš li, koja je to bila važna stvar, porad koje me je don Sebastiano u vrt odveo?

— Zar sam prorok? Pogoditi tudjih misli ne mogu, osobito mislih čovjeka, kakov je tvoj hidalg.

Na porugljivi moj odgovor malo pazi poručnik, oko mu se i usta nasmiju ujedno — rekne:

— Rad te ima.

— Hvala na milosti, niesam je zaslužio.

— A ne samo da te rad ima, već i na nešto važnije misli; tko zna, možda niesi daleko od cilja svojih jučerašnjih osnova: u isti se dan može obaviti vjenčanje obijuh sestara. Doista, pod sretnom si se zviezdom rodio, što sam ja tek za nekoliko tjedana mogao postići, to si ti za dan stekao.

— Doista? Niesam se nadao takovoj sreći.

— Kazat ću ti rieč po rieč, što je rekao, zapamtio sam ih dobro, govorio je otvoreno, što se kod njega riedko sbiva: Vaš mi se kapetan, gospodine Žavere, dopada, mnogo sam čuo o njem dobra, povrh toga, kazali ste mi, da je plemić i u milosti kod cesara; ne ću da vam tajim svoje nakane, star sam, preko petdeset godina, u mojoj obitelji malo tko dopre do šestoga križa, pa i meni se čini, da mi je skoro umrieti, zato kano dobar otac želim osigurati život svojoj djeci. Starija je kći s vami zaručena, za nju se ne bojim; ali mlada, da nije vaš cesar ukinuo samostana, bio bih ju negdje namjestio: ali toga nije moći učiniti, pa se kinim: hotio bih ju za muža dati, što prije to bolje; za zemljaka ne kanim je dati, gdje ćeš naći osobito ovdje blizu čovjeka s imetkom, važnošću i glavom. U sadašnjih okolnostih volim savez s vami oficiri pobjedne vojske: za to, kažite svomu drugu, nagovorite ga, da još tjedan dva dana kod nas ostane, spoznat će ju, možda i zaljubit se u nju, onda ne ću otezati, zetom ću ga rado prozvati. No, što kažeš?

— Jako sam zahvalan tvomu tastu na njegovoj dobroj volji, ali ne mogu poslužiti.

— Kako to, zašto, dakle ne ćeš ostati?

— Ne ću.

— Miguelittica ima mušica, neizkusna je djevojka, možda te je uvriedila i nehotice; mužkarac, ne smieš na to paziti: velike li mi slave, predobiti tvrdju, koja se ni malo ne brani.

— Tako mi poštenja, sennoritta bila je sa mnom što uljudnija: nije ona kriva, što moram ostaviti ovu kuću.

— Ali što dakle, što, čovječe? Gubim trpljivost: Jučer si još želio ostati pače i molio...

— Od jučer do danas velika promjena, drugo sam odlučio, i kad bih te mogao svjetovati...

— Što bi svjetovao?

— Da učiniš, što i ja.

— Da se uputim odavle, da prekinem savez sa Salvatorom, da se pokažem kano čovjek ne znajući živiti, gazeći sva pravila uljudnosti: tako duboko niesmo pali, ili zar sam poludio.

— Čuvaj prispodobe za drugoga koga, znaš, od zemljaka i prijatelja ne trpim nikakvih uštipaka, s Bogom!

Odoh, sretno u Pugeolu stigoh, i premda moje družtvo nije bilo ništa zabavnije, nego li prije, premda je alkada na sva pitanja odgovarao jednoslovčanimi riečmi, nije mi ipak dosadno bilo. Zašto, lahko ćeš pogoditi: po glavi i pred okom uzvijala se neprestano Miguelittina slika, njezine su rieči romonile u uhu: promišljavao sam ih, ponavljao si svaki dan, ali ne mogući ih ipak razumjeti, požalio sam često puta, što sam ih uslišao, ter tako dragovoljno popustio hirom nevine djevojke. Ona bijaše tako liepa, a hidalg obziran: sa Salvatorom se oženiti, Bože sačuvaj; ali s njenom sestrom — zašto ne?

Tako prodju dva tjedna u neprestanih mislih, u neprestanih uspomenah, kadšto me i želja osvoji uzjahati konja i u Almachar pohititi; ali zadana me rieč zadrži: napokon dodje i dan vjenčanja poručnikova: u jutru sjedim u svom stanu, pušeć desetu cigarettu, kad se vrata otvore, a u sobu stupi don Jacobo, sestrić hidalgov: donese mi list od poručnika i poziv na vjenčanje. List je bio dosta hladno napisan; ali me je za to Španjolac zaklinjao, uprav na koljenih molio, da ne odbijem prošnje njegove sestre, da ju pred oltar povedem.

— I Miguelitta vas prosi — doda.

— Sennorita Miguelitta? — odgovorih — to ne može biti.

— Pak je ipak tako, a ako trebate dokaza, mogu vam ga s mjesta dati.

I doista izvadi iz žepa malen listić, u kojem je bio poziv od strane donna Sebastiana, žene mu i Salvatore, a u postscriptu dva redka drhtavom rukom pisana:

Ako nadjete slobodan časak, ako moja prošnja išto kod vas vriedi, onda dodjite makar samo taj put u Almachar.

Miguelitta Gonzalezova.

Ove rieči, kano što sam jur spomenuo, bijahu očevidno napisane drhtavom rukom, ali ja na to ne pazih, i premda mi je malko saviest spočitovala, da kršim obećanje, imah ipak izgovor: ona to želi; zato se obukoh što brže, pa se s mladim Španjolcem i s jednim samo vojnikom uputih.

U Almacharu nadjoh sve pripravno za bližnju svetčanost, i nekoliko drugova oficira bješe došlo. Don Sebastian primi me nešto studeno ali uljudno, isto tako i žena mu, Salvatora i poručnik, malo sam na nje pazio: moje je oko iskalo liepu Miguelittu, ali je nije našlo. Hidalg, koji je, čini se, razumio moje ogledavanje, reče:

— Današnju nam je svetčanost sudbina nešto pomutila: mladja moja kćerca iznenada je oboljela, te je morala ostati u svojoj sobi. Nadam se ipak, da će joj bol sretno minuti, ter će, ako ne u crkvi, a ono na večernjoj zabavi povećati naše družtvo.

Ne bi mi po ćudi nagla ova bolest; ali što da radiš, trebalo se je podvrći sudbini, prispio sam u grad u deset sati u jutru, vjenčanje se je imalo obaviti u četiri sata poslije podne, gosti nije bilo s početka mnogo, ali svaki ih je čas više navaljivalo. Baš o podne zametnu se medju Španjolci iznenada neka krika, pred gradom zatutnješe konjska kopita, velika četa novih liepo odjevenih gosti dodje, na čelu joj, pomisli si moje čudo — poznani mi od noćnoga u vrtu sastanka mladi crnokosi Španjolac, koga je Miguelitta imenovala Don Jeronimom.

Stupi u sobu, približi se Salvatori, ona ga primi uljudnim naklonom, al u ostalom hladnokrvno, studeno, kano i sve druge.

Zapitah nekoga do mene stojećega hidalga:

— Tko je taj novo došli gospodin?

Španjolac me znalično pogleda: — Zar ga ne poznate? — odgovori.

— Da ga poznam, ne bih vam dosadjivao svojim pitanjem.

— Ali vam je ipak njegovo ime došlo možda do ušiju, to je potomak neke od najodličnijih naših andaluzijskih obitelji, čovjek bogat i jako pažen u ovoj okolici, grand prvoga reda, Don Jeronimo grof di Bianca, bližnji rodjak Monteza, Attalaha, pače i knezova di Medina Sidonia.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Iz Mletaka.

II.

Jutros nas iznenadi krasno sunce. Nebo bijaše toli vedro, koli sinoć tamno. Raztvoriv kapke razabrasmo položaj našega stana. „Hôtel Italie“, u kom stanujemo, imade dva izlaza, jedan na kanal, a drugi u uzku uličicu, kao većina mletačkih kuća. Naši prozori gledju na pijacu, ili kako ovdje kažu „campo“ sv. Mojsije. Na pijaci je crkva sant. Moise sa užasnom rococo-fasadom, punom ne

naravnih uvoja i gorostasnih, alegoričnih figura u plesnih pozicijah.

Današnji dan odlučismo upotriebiti izključivo za to, da se orientiramo, da proletimo glavne žile grada, da zavirimo svakamo malko, ne bi li ugasli znatiželjnost i ne bi li sliedećih dana uzmogli započeti sistematično putovanje po gradu.

Izadjosmo dakle prije svega na Markov trg, koj je blizu našega stana. Ne treba nam mnogo opisivati te pijace, koju ste stoput vidili na slici i na fotografiji. Jednu stranu trga zauzimlje fasada crkve sv. Marka, dvie dulje strane zapremaju vitke stare i nove prokuracije, a nasuprot crkvi izmed prokuracija stoji nova sgrada u klasičnom ukusu, palazzo reale, koju je Napoleon I. dao god. 1809. sagraditi, valjda u zamjenu otete neodvisnosti. Na kraju trga, blizu ugla novih prokuracija diže se osamljen toranj, a uzanj prekrasna malena loggietta, u kojoj je negda bivala straža, u zaštitu vieća desetorice. Pred crkvom ubodena su tri orijaška jarbola od cedrovine, na kojih su se negda vijale zastave triju mletačkih naselbina: Cipra, Kandije i Moreje, kašnje barjak crno-žuti, a sada napokon stieg talijanske kraljevine.

Cjelokupni pogled na pijacu u istinu je čaroban. Pred tobom je Markova crkva sa svojih pet kupula, sa svojim blieštećim predvorjem od mozaika na zlatnome tlu, sa svojimi dragocjenimi stupovi od serpentina, porfira i verdantika, sa svojim krilatim lavom, sa svojimi lukovi, izkićenimi lišćem i figurami. Sgrada je čudnovata i misteriozna, to je i hram i bazilika i džamija, krasna a ujedno barbarska, blieštеć bogatstvom, riznica gusarska, u koju su nanešene stvari, ukradene ili otete iz svega svieta. — Stotine pitomih golubova oblieću sivkasto-srebrene kupule i sjedaju na balustrade. To je tek orientalni razbludni san, ukamenjen po kakovom čarobniku, kršćanska džamija, koju je sagradio kakav pokršteni kalif, — evo ovakav je prvi utisak crkve sv. Marka.

Na Markovu se crkvu naslanja, pružajuć se do mora, veličajna duždova palača, koja sa nasuprotnom joj starom bibliotekom čini tako zvanu piazettu. Pred nama se ukazuje more. Podjemo li do obale, pruža nam se s lieve strane pred očima u polukrugu slavenska obala (riva degli Schiavoni), svršujuć sa javnimi vrtovi, s desne strane na ulazu u canal grande dogana i crkva Maria della Salute, a preko širokoga morskoga rukava otoci sv. Gjurgja i Giudecca. Razgledah se na sve strane i opet se obazreh, da čim podpunije upijem sav čar ove divne slike, kojoj težko da ima u svietu para, i koju bih uzalud kušao opisati. Opis može podati tek glavne crte ovoga prizora, nu čega ni približno predstaviti ne može, to je efekt, to je boja, to je živahnost, to je gibanje vode i zraka, riečju čitav život. Kako da čovjek izrazi onu ružičnu boju duždove palače, živu kao pùt; ono sniežno bjelilo mramornih kipova, koji se rišu u nebeskom modrilu, onaj crvenkasti toranj, zaodjenut u trake sunčane, tih stotinu preraznih pogleda na more, čisto kano zrcalo, puno živih talasića? Tko da opiše tu razbludnu, svjetlu, prozračnu atmosferu, taj polazak i dolazak gondola, barka i brodića, te biele i crvene oblake, te ladje, koje familiarno kljunom u obalu kljuju, sa svojom momčadi najrazličitijih jezika i običaja, koja krca i izkrcava robu, noseć vreće, turajuć lagve, sipajuć vaganice — to se opisivati ne da. Pisac je mnogo siromašniji od glasbenika ili slikara: ovomu je na uslugu čitavi palet, a onomu čitavi orkestar, — piscu tek komad drveta.

Pješke ići u Mletcih, u tom labirintu tiesnih uličica, stvar je za stranca veoma težka. Valja dakle, da se razgledješ po Mletcih, najmiti gondolu. Tu na piaceti stoje stotine gondola i barčica na uslugu strancu. Dva ogromna stupa od jedincatoga komada granita, — na jednome krilati lav, a na drugom sv. Teodor, stari zaštitnik Mletaka, — označuju pristanište. Na podnožju tih dvaju stupova tu borave gondolieri, tu prosjaci, tu polugola djeca, koja probavljaju svoj život na skalinah mletačkih, — čitava populacija, koja živi od milostinja, od far niente i od božje naravi.

Najmismo jednu gondolu, da nas vozi po velikom kanalu. Mnogo se je o gondoli pisalo u romancah i novelletah, nu ipak još mnogi ne poznadu pravo taj proizvod Mletaka. Gondola je diete mletačko, biće oživljeno, koje ne može existirati van u kanalih mletačkih. Laguni i gondola popunjuju se i ne mož razdružiti jedno od drugoga. Bez gondole Mletci se ne dadu pomisliti, ona je život u toj školjci, ona sama može križati po toj nedohodnoj mreži vodenih ulica. Gondola je uzka a dugačka ladjica, na oba kraja znatno uzdignuta, tek malko umočena u vodu, reć bi lebdeć nad njome, nalika sklizaljki ili saonicam. Na provi (kljunu) ima od masivna svjetla gvoždja češalj sa šest zubaca, koj služi na ures, na obranu i za ravnotežu. Sa strane na stienah s desna i s lieva utvrdjena su dva uvinuta drveta, poput jarma, gdje brodar veslajuć upire svoja vesla. Čitava je gondola crno omaštena, a odunutra urešena, rezbarijom već prema ukusu i prema bogatstvu vlastnika. Nu što najviše resi gondolu i što ju razlikuje i označuje, to je sobica, smještena u sredini, vrlo jednostavna a vrlo umilna. Nije drugo nego drveni krov, koj se od jedne stiene poput šatora zaokružuje na drugu. Pod tim krovom, koj je preobučen crnim suknom, ima

sjedalo za dvoje ili u nuždi ba i za troje — odtraga visi zrcalo a s desne i s lieve po jedan prozor. Ovi se prozori dadu na tri načina zatvoriti: bud staklom, na kom je naslikano raznobojno cvieće, bud kapci (žaluzijami), da možeš napolje viriti, a da ne budeš vidjen, bud napokon malenim tapetiranim poplunom od sukna, preko koga se još može, da bude čim misterioznije, prevući draperija od krova. Vrata, na koja se ulazi, isto su tako priredjena. Osim inih uresa biva u zelenom okviru i slika zaštitnika gondole, prema komu vlastnik imade osobito štovanje, bud bogorodice, bud sveti Teodor, a ponajviše sv. Marko i sv. Gjuragj, ovaj posljednji jamačno kao ostanak ovdje naseljenih Hrvata. Crvena kapa, koju brodari ovud mnogo nose, a još više ona košćata, ne dvojbeno dalmatinska lica, udaraju ne izbrisivi biljeg slavenskoga poriekla. Konačno moram primietiti svršujuć opis gondole, da pod ovim nizkim crnim krovom nije baš najugodnija vožnja, osim morda za sprovesti avanturioznu noć ili počinuti na perinah, ljuljajuć se po mirnih lagunih.

Da se uzmognemo bolje razgledati po velikom kanalu, dadosmo snimiti krov (felze) sa gondole i zaveslasmo u lagune. Canal grande jest glavna ulica Mletačka, njom se kreće sav život. Sto je Beču njegov „Ring“, Pragu „prokopi“, Berlinu „unter den Linden“, Petrogradu „nevskij prošpekt“, i ako nas volja Zagrebu Ilica, — to je Mletkom canal grande. U obliku arabske dvojke ili preokrenutoga slova S, dieli on grad u dvie polovine, a u sred toga S premošćuje ga „ponte di Rialto“. Širok je odprilike prosjekom 50 hvati.

Canal grande jest najčudnovatija ulica na svietu. Težko da igdje koj grad može podati sliku toli liepu, toli neobičnu; morda se nadje gdjegod i ljepše arhitekture, nu nigdje u toli čarobnoj okolini. Svaka palača ima pred sobom zrcalo u kom kao koketka ogledje svoju ljepotu. Svaku palaču vidiš u dvoje, jednoč u realnosti, a drugoč u sjajnom refleksu laguna i nemož odlučiti, koja je od njih dvijuh ljepša i čarobnija. More cjeliva zaljubljeno podnožje liepih fasada, isto modro nebo ljulja se u zelenastih valovih njima do nogu.

S jedne strane dogana di mare i crkva Maria della Salute, s druge strane kraljevski vrtovi sa svojimi uviek zelenimi cipressami čine okvir liepoj slici, koja se od ulaza u kanal prikazuje oku: Bezkrajni red palača, u arhitekturi svih vjekova, kakvimi se samo Mletci ponositi mogu. Čitava poviest tu je u kamenu upisana; jer svaki kamen pripovieda komad poviesti, svaka kuća je palača, svaka palača jest umjetnina i bajka ujedno, svakim mahom vesla spominje ti vozac ime jedno, koje je danas toli poznato, koli bijaše u vrieme križarskih vojna, — i tako je desno i lievo u duljini od pol zemljopisne milje, — brojio sam ih do sedamdeset i tad sam prestao brojiti. Na obje strane stoji bez prekida fasada uz fasadu, prerazlična u svojoj ljepoti. Uz palaču u najljepšoj renesansi sa svojimi redovi stupova, stoji gradjevina sredovječna u stilu gotičko-arabskom, komu je prototip duždova palača, sa svojimi izpredenimi balkoni, svojimi tananimi stupovi, svojimi deteljinimi prodori u nadstuplju, svojimi šiljastimi prozori i izčičkanimi vrsi. Svega tu ima: bizantinsko, mauričko, gotičko, romansko, grčko, lombardezko (renesans) pače i rococo, — prozori okrugli i zašiljeni i uglati, vrata na stupovih i na pilovih, dopremljenih iz Atene ili Carigrada, tu mozaici i basreliefi, tu klasična strogost i lakoća renesanse. To je neizmjerna galerija pod otvorenim nebom, gdje čovjek sa svoje ladjice može učiti umjetnost od osam vjekova. Koliko genija, koliko uztrajnosti; koliko novca trebalo je, da iz mora niknu ove palače, kraj kojih proletismo za jedan sat! Koli drzki graditelji, a koli razboriti, veledušni plemići, kakovih dan danas već ne ima osim na platnu Tizianovu ili Tintoretovu. Čitavi kanal grande jest zlatna knjiga, u koju su ime svoje kamenitimi fasadami upisali boljari mletački.

Kadikad medju timi palačami po koja neugledna kućica svojom antitezom još jače čini u oči padati veličajnu arhitekturu svojih susjeda. Ovdje ondje po koja pijaca za ribe ili povrtelj ili ugljen prekida plemenite linije. U sred kanala nadsveo se ogromni Rialto, najljepši most mletački. Jednim jedinim elegantnim lukom premošćuje on široki kanal. Dva reda dućana smjestila se po njem s oba kraja, a med njima kreće se živahan promet. Tu se je nalazila i butika žida Sylocka, koga je neumrli Shakespeare u svom trgovcu mletačkom ovjekovječio. Onkraj Rialta opet se redaju s oba kraja palače. Najprije tako zvani fondaco dei Tedeschi, gdje bijaše bazar njemačkih trgovaca. Ovu palaču bijahu slikami ukrasili Giorgione i Tizian, najženijalniji mletački slikari; nu tim slikam danas jedva ima traga, — nevrieme uništilo je te umjetnine, kao i mnogo sličnih radnja mletačkih slikara. Dalje s lieve strane jest palača bivše kraljice ciparske Katarine Cornaro. koja se je na korist Mletaka svoje krune odrekla. S desne diže se palača Ca Doro, jedna od najljepših na velikom kanalu. Sva je reć bi spletena od tvrda kamena, sva prošupljena i provrtana ukusom grčkim i gotičkim i barbarskim, toli laka, toli zračna, toli fantastična kao gniezdo rajske ptičice. I tako dalje nebrojene palače sve do kraj kanala, gdje je kolodvor i crkva bosonogih fratara (degli Scalzi). Ne mogah se razabrati

od svega toga, od toliko priedmeta vanrednih i nigda ne vidjenih u kratko vrieme jednoga predpodne.

Nu podpun užitak prekida ipak turobno čuvstvo. Sve te palače danas su tek mrtvo slovo, tek liepa slika; jer je iz njih ne stalo života. Gdje je negda vrio bujni život, tu danas vlada pustoš i praznina. Prozori, sa kojih su negda zavodljivi pogledi dozivali ljubovnike svoje, danas su daskami zabijeni, vrata zatvorena, skaline lišajem obrasle, mrtvilo i tmina kao u začaranom gradu starovječne pričice. Gdje su negda stolovali silni dužde Contarini, Venier, Loredan, Mocenigo, Vendramin, Foskari, gdje je u svom sjaju obitavala nesretna kraljica ciparska, tu se kao od milosti smjestio morda kakav kuriozni Englez, ili se bani kakav deposedirani knežević od milosti božje, kakav poeta ili tja kakova plesačica, ili tek čuvar, koj zvjedljivomu strancu za malen darak otvara vrata i pokazuje ostanke negdašnjega bogatstva. —

Po podne, da se konačno svestrano orientiramo, podjosmo obalom slavenskom (riva degli Schiavoni) do javnih vrtova. Riva je veoma široka i veoma živahna, jer tu pristaju brodovi, ladje i čamci sa trgovinom. Tu su nekada naši dalmatinski brodovi dovozili svoju robu, tu su trgovci iz naših krajeva imali svoje dućane, — samo još malo imena spominje na porieklo hrvatsko, — tu su oni znojem i krvlju svojom uzveličavali slavu Mletaka: Šečuć tuda vidjeh brodare i težake, koji sa brodova kreaju, te med njima opazih neobično mnogo slavenskih tipa. Bilo što mu drago istine na onom, da su stari Veneti, utemeljitelji Mletaka, bili poriekla slavenskoga, jedno je ipak nedvojbeno, da u današnjega Mletčića ima barem toliko krvi hrvatske, koliko i talijanske. Da je elemenat talijanski svladao u jeziku, ako i ne karakteru, element slavenski, — to je ono prokletstvo našega plemena, da se svakomu narodu lasno priljubimo i našom golubinjom ćudi svakomu podlegnemo. Morda krivnja tomu leži i u vanrednom talentu slavenskih plemena, naučiti svaki jezik, a s druge strane u nesposobnosti inih naroda, naročito Talijanâ ikakav strani jezik naučiti. U tom bi nam slučaju talent, kojim nas je narav obdarila, bio naš najljući dušmanin i glavni krivac, da se svoje narodnosti tako lasno odreknemo.

Slavenska obala uvija se u laganom lûku do giardini publici, koji se na kraju sasma kao jezik u more pružaju. Ovaj vrt, prem u u sebi ništa neobična ne ima, ipak iznenadjuje time, što se nitko ne bi nadao naći u sred laguna u onom kamenitom labirintu palača toli bujnu vegetaciju. Napoleon I. dao je na tom mjestu srušiti mnogo crkva i kuća i naložio, da se načini vrt. Tim je morda hotio Mletčanom nadoknaditi sve one umjetnine, koje je odavle dao prenieti u Pariz. Da ukrasi priestolnicu Francezke, on je tu pobrao slike, skulpture, stare stupove i ine umjetnine, koje su Mletčići u svoje vrieme drugim narodom pootimali. Nu nakon bečkoga mira 1815. morala je Francezka sve povratiti, što je odnešeno.

Sa javnih vrtova divan je pogled na Mletke. Dugačka uzvijena slavenska obala sa svojimi svakovrstnimi brodovi, komad piazette sa fasadom stare biblioteke, ulaz u kanal grande sa bielom kupulom, crkve della Salute, a s lieve strane Giudecca i sant Giorgio magiore sa svojimi mrkimi kućami. Iza Mletaka pruža se još širok rukav laguna, ograničen u daljini uzkim Lidom, koj Mletke brani od provale mora, — a preko Lida vidi se debelo more jadransko, posijano bielimi jadri.

Već pod večer vraćasmo se kući. Noć vraća Mletkom njene mistere, dočim ih dan razgoni; ona pretvara priprosto stanovničtvo u tajnovite maske i domine, a spletkom i zločinstvom pričinja tek svagdašnji život. Svaka vrata, koja škrinu, kao da puštaju ljubovnika ili ubojicu, svaka gondola, koja tihano umakne u mračni kanal, kao da nosi dva ljubovnika ili lješinu sa bodežem u srdcu.

Bovčanska kluža u slovenskom Primorju.

(Sa slikom.)

Ponajljepši dio kranjskih Alpa jest gora Predil u slovenskom Primorju. Kraj glavne ceste, iduće u Trst, stoje na južnom obronku Predila, jednu uru pred Bovcem, ruševine tvrdjave nazvane „Bovčanska kluža (tjesnac po njem. Klause)."

Tu stajaše nekad tvrd grad, kao tvrda straža medju furlanskom i koruškom ravnicom, i nije bilo sile, koja bi ga osvojila bila. G. 1797. za francuzkih ratova postade ova tvrdjavica znamenitim mjestom. Šaka hrvatskih krajišnika i českih topnika branjaše se junački proti pretežnoj vojsci Francuza, te diže napokon sebe i grad u zrak, kad je izdajica pokazao Francuzom tajan prihod.

Obširan opis te bitke po rukopisih ne izdanih saobćit će u budućih brojevih naš prijatelj Rade Lopašić.

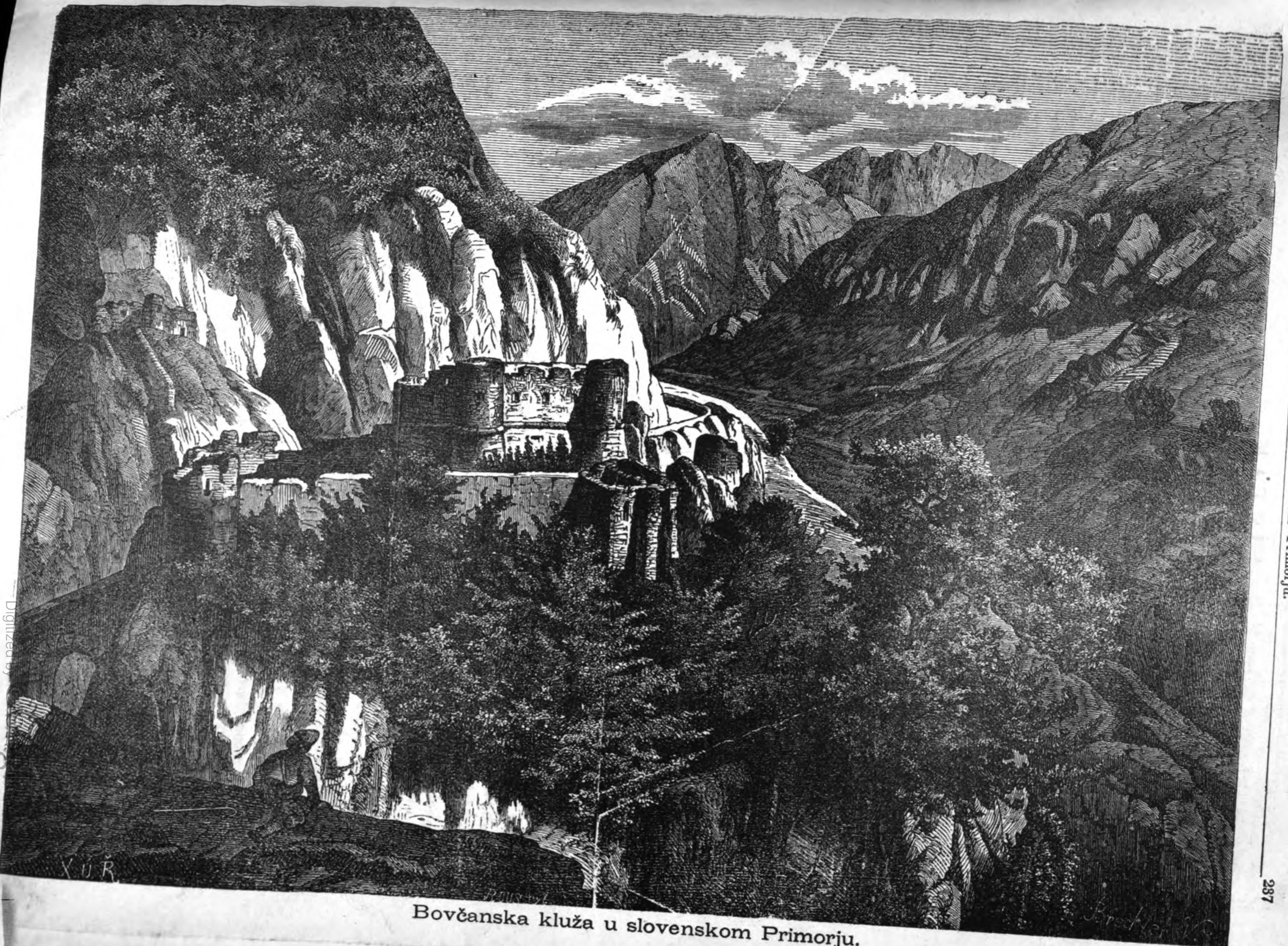

Bovčanska kluža u slovenskom Primorju.

LISTAK.

Sveučilište. Preuzvišeni g. nadbiskup zagrebački Josip **Mihalović**, reć bi, iznenadio je ovih dana sve domoljube velikodušnim darom punih 30.000 stotinjaka u korist našega sveučilišta. Čast mu i slava!

Narodno kazalište. Dne 7. travnja pjevala se prvi put Riccieva šaljiva opera „Krišpino i kuma" („Crispino e la Comare"). Predstava uspjela je posvema i što se pjevanja i prikazivanja tiče. Navlastito je g. Novak ulogu postolara Krišpina osobitom vještinom odpjevao. Klasičan bijaše tercet ljekara u 3. činu. Uz Novaka vrlo dobro su riešili svoju zadaću g. Kašman (dr. Fabricio), g. Raverta (grof Fiore), g. Anton ml. (Andrabalo) i g. Tercuzzi (ljekarnik Mirabolaro). Od gospoja pjevala je gja. Lesička neznatnu ulogu „Kume", a gćna. Erlesbekova glavnu ulogu Anete. Gćna. Erlesbekova napinjala se i napinjala, te je vrlo junački ćurlikala, jer se to pravim pjevanjem zvati ne može. Šteta što nije prva pjevačica valjala, predstava bila bi bez prigovora. Mi smo tu operu prije nekoliko godina čuli u Zagrebu od talijanskog družtva. Bože moj! Kukavna li bijaše tadanja talijanska predstava prema sadanjoj hrvatskoj. Ljudi, koji grde našu operu, kojim se uviek nekakvo talijansko operno družtvo po glavi vrti, jamačno su kod ove predstave nikom poniknuli. Napokon moramo se svečano ograditi proti tomu, da se pojedini dielovi teksta nehrvatski pjevaju, kao što je gćna. Erlesbekova jednu ariju užasnim talijanskim izgovorom pjevala. Na isti način moglo bi se kušat njemački ili magjarski pjevat. Naše kazalište je hrvatsko.

Kazališni repertoir za vrieme od 6. do 18. travnja. 6. trav. „Smušenjak"; 7. opera „Krišpino i kuma" (novo); 8. opera „Krišpino i kuma"; 9. „Quasimodo zvonar crkve notrdamske"; 11. opera „Krišpino i kuma"; 12. „Rabagas" (novo); 13. „Nježnost i prostota" i „Dobar večer" (novo); 14. opera „Rigoletto"; 15. opera „Krišpino i kuma"; 16. „Mjesečnjaci" (novo); 18. opera „Ljubav i zloba";

Prof. dr. Jagić. Težkim srdcem javljamo, da je dr. **Jagić** primio poziv na berlinsko sveučilište, a po tom, da ga ne će biti medju korifeji na našem sveučilištu.

Jeronimsko družtvo. Pozivu glavne skupštine jeronimskoga družtva, ne bi li se stvorila posebna glavnica za nagradjivanje pučkih pisaca, odazvao se je i sadašnji preuzv. upravljatelj razvojačene krajine, gjeneral topničtva barun **Molinari**, te je u to ime poslao predsjedniku družtva 100 st.

— **Salghettieva „Jugoslavija"**. Vlastnik ovdješnjeg umjetničkoga skladišta Eugen Bothe dao je s dozvolom jugoslavenske akademije snimiti na manje sliku Salghettievu „Jugoslaviju", o kojoj je lanski „Vienac" donio obširan opis, te će ju izdat tiskanu bojami. Predbrojit se može kod Engena Bothea u Zagrebu. Kako je snimak veoma dobar, bit će ta slika ures svakoj rodoljubnoj kući, i mi je što bolje preporučamo. Skrajnje je vrieme, da se što više domaćih i to valjanih umjetnina umnoži — rekosmo valjanih, jer smo dosele izim Strossmayerove slike vrlo nesretni bili. Sjećate se n. pr. nesretnih Mükeovih kamenopisa iz hrvatske poviesti, koji vriedjaju estetičku ćud do kraja. I mi ćemo doniet „Jugoslaviju" rezanu u drvo.

Glasba. U naručbenoj zakladi L. Hartmana u Zagrebu izašlo je srbsko oro (kolo) za četiri glasovira, svaki na četiri ruke i skladnoglasje od Franje Š. **Kuhača**. Taj je glasbotvor neka vrst overture ili potpuria, premda pravo reći nije ni jedno, ni drugo, već prava naša **titralica**, t. j. glasbotvor oponašajući način naših pučkih guslara, sviraca i tamburaša, te navodeći ga na umjetničku putanju. Glasbotvor je posvećen njeg. svietlosti knezu Milanu Obrenoviću, popraćen je povećim predgovorom, kojim g. Kuhač tumači i opravdava svoj postupak pri stvaranju toga komada. Želimo od srdca, da slovjenski muzikalni sviet udje u tajne toga glasbotvora ne bi li prokrčio put našoj glasbi bar ondje, gdje smo s neke ruke vlastni to zahtievati, a to je u naših pjevačkih družtvih, koja takove glasbotvore najlakše nabaviti i da kako najprije u povećih koncertih izvesti mogu. To 44 strane na velikoj četvrtini iznoseće djelo stoji 5 st.

Biogradsko kazalište. Dne 7. ožujka otvoreno je i srbsko narodno kazalište u Biogradu, pošto se nije punih 9 mjeseci na njem prikazivalo. U svoje vrieme pisalo se po raznih listovih dosta ob uzroku, zašto su predstave u Biogradu obustavljene bile. Mi niesmo o tom mnogo javili, premda nam je žao bilo, da jedan od naša tri dramatska zavoda kroz duže vremena ne djeluje, isto tako žao, kao što nam je sada drago, da je pozorište sad opet otvoreno prijateljem umjetnosti. Ne možemo tuj ipak prešutiti nekoliko misli, kojih je novosrbski „Javor" vrlo udesno o tom pitanju iztaknuo. Javor veli, da se u umjetničku struku neka ne miešaju vladini organi, nego samo kazališna uprava, neka se ne propisuju pravila za glumce kao za roblje, neka se ne razpušta družtvo iznenada, neka se ne drži prevelika družina, neka se članovi ne preplaćuju, neka se pripravi dovoljno novih komada i neka se skrbi za pomladak. Sve ove opazke vrlo su temeljite i ne valjaju samo za biogradsko već i za zagrebačko kazalište. Mi ćemo tu dodati nekoliko opazaka, koje opet vriede za jedno, drugo i treće pozorište, gdje se našim jezikom prikazuje. Premda se u obće opaža znamenit

i brz napredak, premda se glumačke sile hrvatskoga i srbskoga kazališta mogu punim pravom takmiti sa boljimi pozorišti drugih naroda, to će svatko morati priznati, da se je kraj takvih sila više postići moglo. Pisalo se i umovalo se mnogo o tom, kako da se nije dalje došlo, i gdje da se nalazi korien mánam, kojih kritika svednevice iztiče.

Razpravljalo, gatalo, naslućivalo se tuj, kao kod kakove tajne bolesti, kojoj liečnik ne može da dodje u trag, nu nikad se nije mislilo, o čem upravo misliti treba. A ipak su razlozi vrlo jasni, te ne treba Diogenove svjetiljke, da ih nadješ. Zadatak je vlade, da pozorište tako udesi, da se sačuva i razvije ono, što valjana imamo, i da se skrbimo, da bude i budućnost kazališta ujamčena. Za to je potrebito troje. Za prvo glumačko učilište; za drugo stalna, nepromjenjiva uprava na temelju jasnog štatuta, kojoj se upravi ima dodat vieće vještaka; za treće mirovinska zaklada za članove družtva. To je jedino pravo riešenje ciele dramatske zagonetke. Bez dramatskog učilišta ne ima spasa našim kazališnim zavodom, a takovo moglo bi se osnovat i u Zagrebu i u Biogradu. Novosadskomu pozorištu ne dopuštaju to sredstva, jer ne prima podpore od zemlje. Mnogi vele, — jer prigovora ima u nas svakoj stvari, te se moraš pravdati o posve jasnih pitanjih — mnogi vele, čemu nam škole dramatske? Tko će hranit i engažovat sve pitomce, kad svrše nauke, a sav hrvatski i srbski narod ima samo tri pozorišta? Naša su se pozorišta istinabog razvila iz dobrovoljačkih družina, naši glumci s veće strane su naturaliste. Nu sva tri naša pozorišta razviše se već u toliko, da naturalizam ne dostaje, nit se smiemo uzdat u to, da nam sliep slučaj i ne nadana sreća baci u krilo darovita samouka, da nam bude članom kazališta. Repertoir naš razvio se već u toliko, da se ne može štogodj prikazat, da svaka struka ište svoga glumca. A tu se hoće naobražívanja od malih nogu. Pa pitam, hoće li glumačko učilište zagrebačko samo Zagrebu, biogradsko samo Biogradu služiti? Prebrojite sve gradove i mjesta u trojednoj kraljevini, Srbiji, Banatu, Bačkoj, Istri, gdje njemački i talijanski glumci i lakrdijaši vade liep novac iz kese našega naroda. Ne bi li vrednije bilo, da i ta mjesta osvoji domaća umjetnost? Bi zaista. Eno vam živa primjera u Varaždinu. Varaždin podiže si liepo kazalište, te razpisa natječaj za hrvatsko ili njemačko družtvo — al odkle hrvatsko družtvo? Svrha glumačke učione bit će upravo, da nam uzgoji više kazalištnih družina za manje gradove, da se tudjinstvo posvema iztisne. A kad se glumac praktički usavrši na manjem pozorištu, moći stupit u družtvo glavnoga grada i na taj način sabrala bi glavna pozorišta upravo cviet glumačkih sila; slabiji pako glumci, kojim prema napredku na većem pozorištu obstanka ne ima, našli bi utočište u manjem kojem kazalištu. Da se pako dobije valjanih, darovitih pitomaca iz boljih slojeva družtva, hoće se svakako, da glumcem glavnih pozorišta bude zajamčena budućnost i to stalnim namještajem i redovitom mirovinom. Osigura li se glumcu život na taj način biti će zaista revniji, poslušniji, bit će u njem više umjetničkog zanosa.

Dramatično učilište prikazuje nam budućnost, mirovinski zavod prošlost, osvrnimo se malko na sadanjost t. j. na sâm kazališni zavod i njegovu upravu. Ove primjetbe tiču se dakako u obće priedmeta, te se tuj iztiču bez obzira na pojedine osobe. Uprava mora da bude stalna t. j. uprava ne smie se mienjati svake pol godine radi hira ovog ili onog gospodina. Kazalište je vrlo zapleten organizam, tankih živaca i žilica. Polagano, oprezno, hladnokrvno po stalnoj, nevidivoj za obćinstvo i glumce osnovi moraš ga razvijati, jer inače ne ima krizam ni kraja ni konca. Šarlatanstvo, gromko bubanje, puste doskočice bez stalne osnove ne vriede ništa, pa ako za časak i zasljepljuju, posljedice svega toga toli su užasne, da kazališne uprave upropašćuju. Miena osoba u upravi toliko je opasna, koliko i nevještina upravitelja. Ljudi bili kakovi godj, ipak su ljudi, a svatko je svoje ćudi; u svakom čovjeku ima obilje taštine i častoljublja. Svaki hoće, da bude reformatorom na svoj način, svaki smišlja nov program, nov pravac. Ovaj je prijatelj operi i zazire od drame, onaj mrzi operu i ljubi samo Aischyla i Sofokla; ovaj obožava Nestroja i Berga i mrzi Sardoua i Dumasa; onaj kuje u zviezde Kotzebua; ovaj sniva samo ob Offenbachu. Najljući su reformatori oni, koji o dramatskoj umjetnosti najmanje razumiju. Ćuteći, da o umjetnosti pojma ne imaju, posvećuju sve svoje neumjetničke sile nekom bjesnoćom na kojekakove malice, n. pr. na biljege, na razsvjetu, na peći, na ventilaicju, na odielo kazališnog poslužnika, te kraj tih reforma, koje više na graditelje i računarske činovnike spadaju, zaboravljaju pravu svrhu kazališta. Šta je to? Vječno kušanje, vječna nesigurnost, vječne neprilike i škandali, u kratko: vječna harlekinada. Obično hvale se takovi junaci, kad se kazalište dva tri li puta napuni, vičuć u sav glas: Gledajte, kako mi se kasa puni. Al kad im nevješta ruka segne za kakvim slabim pjesmo- ili glasbotvorom, kad veliko družtvo utaman trati vrieme i trud, a uprava silu novaca za plaće, kad je predstava za predstavom prazna, onda vam viču ti junaci: Obćinstvo je nezrelo, nesretni novinari upropastiše taj komad i t. d. Uprava mora da bude samostalna i prema vladi i prema glumcem, ni s jedne ni s druge strane ne smie se nitko miešati u upravu. Zato je potreban stalan, jasan kazališni zakon, kojega se uprava uztrajno držati ima. Umjetnost ne smie, da bude službenica vlasti, a najmanje hira pojedinih organa oblasti, uprava ne smie da bude robkinjom glu-

maca, ali ni glumci robljem uprave. Gdje ne ima toga zakona, mora se uprava pokorno pokloniti svakomu migu vladinih organa, mora čas klečati pred kojom glumicom, čas opet nepravedno bacati striele na jednu glavu kojega glumca, da na strahoviti primjer ostalim pokaže svoju tobožnju svemogućnost, a sve je to darmar.

Uz upravu mora postojati vieće vještaka. Ovo je na oko suvišno, smiešna primjetba, jer od krojača zahtievati ćeš, da umie sašit haljinu, od stolara, da umie sastavit stol, od učitelja latinskoga jezika, da umie latinsku slovnicu. Izkustvo nas uči, da je ta primjetba vrlo ozbiljna. Dužnost je književnikâ, da prosvjeduju proti tomu, da budu izključeni od svakog uticaja u domaću umjetnost, jer se po cielom naobraženom svietu drugčije radi. Na način, kako je dosele bivalo, ne ćemo nikad imati izvorne dramatike, jer kad se diletantstvo širi u svojoj svevlasti, rugajuć se upravo književnikom, ne će zaista nikomu od ovih biti na kraj pameti namitati se dramatskomu zavodu. U obće zaboravlja se u nas, koliku vriednost književnost za narodni život imade, da je u obće borbâ književnika osnovala ono, što danas imamo, zaboravlja se, da književnici toliko ponosa imadu, ko što druga gospoda, da ga dapače imati moraju, jer nije svatko rodjen za književnika, a u književnosti stiče se ime samo znanjem i osobnom vrlinom. Prema tomu imade se i naša kritika vladati prema upravam kazališnim. Tih nekoliko misli htjedosmo u kratko dodat opazkam „Javora“.

Kazalište po svietu. — Octave Feuillet napisao je novu dramu pod imenom „Sphinx“, koja se u „Théatre français“ neprestano prikazuje. Priedmet je crpljen iz družtvenog života, radi se o preljubu. — Starac Victor Hugo svršio je historičku dramu „Torquemada“. Glavna osoba je zloglasni inkvizitor istog imena. Drama je naperena proti inkviziciji, nu toli drastična i užasna, da su neki prijatelji Hugovi svjetovali ga neka neke prizore ublaži. — Prigovara se ruskoj cenzuri, da je prestroga. Nu ni cenzura slobodne Britanije nije slobodoumnija. Tako je nedavno zabranila „Krivnju žene“ od Girardina, „Demimonde“ od Dumasa, „Bogomoljce“ od Sardoua, i „Juliju“ od Feuilleta. Cenzura veli, da pravac tih drama ne dolikuje englezkomu pozorištu. U tom imade nešta anglikanskoga jezuitizma. — Novija englezka dramatika vrlo je slaba, sadanje koljeno kao da je zaboravilo Shakespeara i Sheridana. Neka iznimka u toj praznini je „Lady Clancarty“ historična drama od Toma Taylora, koja je nedavno u „Olimpie Theatre“ u Londonu sjajnu pobjedu održala. Čin pada u kraljevanje Vilima III. — Od novih talijanskih opera spominje se: „I Lituani“ od Ponchiellia, „Don Cornelio“ i „Elena Camporeale“ od Avolia; „Clara di San Romano“ od Franginia; „Il principe di Rocabruna“ od Cagnoria; i „Clelia Olgiati“ od Sangermana.

Dopisnica uredničtva.

M. C. Vaše dvie pjesmice ne ćemo priobćit. I sami velite: „priedmet pjesmica jest već dosta puta opjevan.“ Posve dobro, a k tomu niesmo ništa nova u tih pjesmicah našli. Čitajte n. pr. Bruerevićevu pjesmu „U smrt majke.“ Tako se pjeva o tom priedmetu.

Pjesniku „Mjeseca“. Ne velimo da ne pjevate, al za sada pjevajte za sebe, poslije možebit i za druge. I vi griešite proti naravi. Velite najme: „Kad bure bjesne, munja li kresne po svem obzorju kada grom za gromom tutnji gorom tja u zoru, onda mjeseče, ti noćni putniče, moj uzdisaj čuj, spusti svoj mili sjaj.“ U tom ne ima logike. Kad bjesni bura, zastrto je nebo oblaci, zaklonjen je i mjesec, ne može dakle milog sjaja spustiti na vas. Kad grmi grom po nebeskih visinah, ne bi vas ni mjesec čuti mogo, da mu je bog sluha dao. Napokon ne može mjesec, noćni putnik, milog sjaja o zori na vas spuštati. Mislite li, da pjesniku ne treba logike. Narav crta se samo po naravi.

Pjesnikinji „Ruže.“ Vaša „Ruža“ nije u našem uredničtvu uvenula. Zalievamo je, pa ćemo je za koje vrieme uplest u „Vienac“.

Pjesniku pjesme „Trojedna kraljevina“ domovinu svoju ljubiti, cieniti njezinu ljepotu dužnost je svakoga Hrvata, al nije dužnost svakoga rodoljuba pjevati pjesme „Trojednoj kraljevini.“ U obće je vrlo težko pisat u nas domoljubne pjesme. Za prvo ih ima već mnogo u našoj knjigi te upravo dobrih, pa nije lasno smisliti šta nova — izvorna, za drugo je takova pjesma javna izpovied, javna zakletva, a ima naših pisaca, koji su nekdanju svoju zakletvu činom pogazili, — a vi znate, da Isus veli „po činih ćete ih poznati.“ Napokon čini se, da vaš pokus nije posljedica neposrednog dojma, već čitanja štatistike trojedne kraljevine, a štatistika nije poezija. Kad napišete u buduće koju pjesmu, zatvorite ju brzo u pisaći stol, pa ju pročitajte opet poslije pol godine; čini li vam se i onda dobra, pošljite nam ju.

— Pjesniku Drag. u K. Poslaste nam pjesme „Oj vi zviezde male“, i „Domovino moja mila“, pa nam obećaste, da ćete nam još i bolje poslati. Pošaljite te „bolje“, da vidimo, jesu li dobre.

Poziv. Prvi četvrt je minuo. Pozivamo naše prijatelje, da obnove svoju predplatu, a dužnike, da namire svoj dug, jer će im se inače list naš obustavit.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 16. U Zagrebu dne 18. travnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PROMETEJ.

Iz netiskane ostavštine dra. Ivana Dežmana.

Znate l' zemlju, gdje sloboda vlada,
Divne gore, nad njim' divno nebo,
Dno im tvrdo u dva mora pada,
Imena vam kazat ne bi trebo,
Da trebo bi — kad će bolno tielo
Znat za ono što je viek veselo?

Kaukaz tvrdi diže nebu glavu,
A tjeme joj tvrdi stanac kamen,
Grdnu za njeg sakovali spravu
Ta verige mrzkog robstva znamen,
Tvrd je kamen a verige tvrdje
U toj zemlji po sto puta grdje.

Vode sluge gromovnog Peruna,
Vode muža na tu goru tvrdu,
Vode muža a riječi puna,
Al sve zalud poći mu je brdu:
Rob će biti na slobodnoj gori,
To ga peče, muči, žeže, mori.

Mučno 'e, braćo, vele gladovati,
Gladovati u gladnoj godini,
Više, braćo, mislim ipak pati
Gladujući, kad se goste ini.
Robujemo, slobodni s' mislimo,
Jer verige težke svi nosimo.

Na vrh došle s robom vierne sluge,
Zakovale noge mu i ruke,
Na stancu mu hrbat — mučne tuge!
Nebo gleda — tužne, braćo, muke!
Još mu netko hrabre prsi ogoli,
Nove muke doda staroj boli.

Perun gleda a pod sobom goru,
Gleda goru, vidi prsi jake,
Pa zagrmi u nebeskom dvoru,
Lete njemu ptice svakojake:
Ajde, vrane, ajd' mu kljuvat prsi,
Na njemu se, utrobom mu, mrsi.

Vran se gavran na put odpravio,
Gleda junak kuda ptica leti,
Kad junaku gavran doletio,
Vidi junak što je kljun prokleti!
U junaka kakve to grehote?
Iskru ognja tužan nebu ote.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Dalje.)

II.

Tek što bijaše jutrnji angelus odzvonio, katedrala San Pietra bijaše mal ne prazna. Terračinci, a osobito Terračinke viših stališa ne običavahu tako rano ustajati; tek nekoliko bogoljubnih, pobožnih starica bijaše podranilo na misu jutrnjicu.

Grobna tišina vladaše u prostranih svo-

dnicih i kapelah goleme katedrale, koja je, kako se veli, sagradjena na razvalinah starodrevnoga krasna Jupitra Anxura.

Tu skromnu, svečanu, katoličku tišinu prekidalo je samo mehanično mrmljanje služećega popa i odgovaranje pospanoga zvonara, koji mu je pri službi pomagao. Kadikad samo odvalio bi se po koji težki uzdah iz grudi pobožne koje starice, koja je valjda kao druga Mandaljena okajivala uzdasi i plačem griehe protekle burne mladosti svoje.

U jednoj prostranih kapela pred oltarom blažene bogorodice klečaše djevojka na mramornih stepenicah. Bijaše se umotala čvrsto u malu suknenu kabanicu, rek bih, da se obrani od hladnoće, koja u golemih kamenih sgradah katoličkoga kulta, osobito u tako rano doba, sve kosti i živce prodire.

Vezenu, crnu koprenu, kojom se obično Terračinke pokrivaju, kada na ulicu stupe, bijaše odvinula s lica.

Tu nam se najbolja prilika nadaje upoznati se sa djevojkom, koja u ovoj pripoviesti glavnu ulogu igra. — Vidjesmo ju već jedan put na molu u družtvu njezine prijateljice Tereze one večeri, kada su Viktoria i s njom mladi englezki častnik u Terracinsku luku prispjeli, ali sumračje i koprena, kojom tada pokrivena bijaše, nije nam dopušćala, da bolje razaberemo crte njezina lica.

Djevojka, koju drugarica joj Ninom bijaše nazvala, bila je još jako mlada. Pogledav joj u djetinje, bezazleno lice ne bi rekao, da je petnaestu godinu prekoračila. A kako čudno bijaše to lice! Sto i sto djevojaka mogao si medju Talijankami naći, koje su ju ljepotom preticale, ali ni jedne možda, koja bi joj i iz daleka samo naličila. — Na njezinu licu lebdio je neki osobiti izraz, koji ti se je i nehotice srdca dojimao. Nije to lice bilo ni liepo, niti pravilno, ali podpuna duševna nevinost, djetinja naivnost i bezazlenost, skrajnje povjerenje u sviet i ljude, andjeoski mir i harmonija, koja se je na njem zrcalila, podjeljivala mu je osobiti neki pjesnički čar. Takovu djevojku morao je Rafael gledati, kada je svoju divnu Ceciliju slikao.

Kao u svih Terračinka nižega stališa, kojim nije moguće Bog zna kako brinut se za konservàciju teint-a bijaše i u Nine žar južnoga sunca zarudio tamnom manjom fine, baršunaste obraze.

Oči i kose bijahu joj posve crne, kao od ebanovine. Osobito oči bijahu one prodirne, cakleće se crnine, koja nešto magičnoga u sebi ima, i koja ti se, ne znaš ni sam zašto, srdca hvata. Zaviriv u magično more crnih tih očiju, koje su se neustrašivo u te upirale, kada si s djevojkom govorio, morao si prvi k zemlji oboriti pogled, da se ukloniš iskram, koje su iz njih vrcale, — a u srdcu porodile bi ti se čudne misli i predstave o bajnom učinku demonskoga pogleda čaralice Circe. — Kad si onda opet podigao oči, pa pogledao u bezazleno, djetinje lice djevojkino; razpršio se je tvoj strah, — ta to lice bijaše tako umilno, tako andjeosko, da pogledav unj o zlu pomisliti niesi ni mogao. A tek kada je djevojka srdita, ili razdragana bila, uzplamtile bi te čudne oči upravo demonskim žarom; porazni plamen vrcao je iz njih, kao gnjev gospodnji, da se izlije na nesretnika, koji ju je razsrdio.

Dà — upravo čudovište bijaše ta djevojka, čudna kombinacija božanskoga stvorca, kombinacija, koja je samo pod bistrim plavetnim svodom talijanske noći, pod žarom talijanskoga dneva uspievati mogla.

Djevojka moljaše gorljivo. Mali prstići premetahu revno mnogobrojna zrnca na čislu od mrkoga lignum sanctum. Mora da je mnogo u Boga izprositi željela.

Pop bijaše već davno pravovjernim podielio blagoslov, te izgovoriv svoj „Ite missa est“ pohitio u toplu postelju, da još malo podriema, — a djevojka moljaše još neprestance. Malo po malo ne stajaše jedne starice za drugom, dok konačno djevojka ne osta sama u crkvi. Poslužnik brižnom štedljivošću bijaše potrnuo svieće na oltaru, te začudjeno motraše mladu djevojku, koja zadubljena u svoju molitvu rek bih na sav sviet zaboravila bijaše.

U to odbi peta jutrnja ura na obližnjoj kampanili. Djevojka se strese; da l' od zime, da l' od nutarnje uzrujanosti, tko će pogoditi? Izmoli još posljednji otčenaš, a onda smotav čislo i spustiv koprenu, podiže se sa mramorna kamena. Oškropiv se svetom vodom u atriju, i pokleknuv malko, izidje iz crkve.

Na trgu bijaše već malo živahnije. Nekoliko dućana bijaše već pootvarano; seljaci iz obližnje okolice donašahu povrtlje na prodaju, piljarice razmećahu svoju robu, kuharice i služavke grabijahu vodu iz prostrana basina, u koji je voda kroz ždrielo mjedenoga lava revala; dva tri lunjala, koja su valjada pod vedrim nebom, na stubah crkve, ili pod arkadami kakove kuće prenoćila bila, dovršivahu nebrižno svoju toiletu na javnom trgu, te se umivahu uz zdenac, i ne imajući češlja rukama si prigladjivahu kosu.

Taj prizor talijanskoga malogradskoga života, koji je po stranca tako zanimiv, nije Nine ni najmanje zanimao. Inače, kadgod bi se desila na trgu, nije mogla pregoriti, a da neogledje naranče i sočno voće kod piljarice, ili da ne udje u dućan, pa da ne kupi dva tri rifa crvene ili modre veziljke za nakit, — ili da ne popostane koji časak pred duća-

nom knjižara, gdje je u staklenom prozoru svakovrstnih slika, svetih i nesvetih, izloženo bilo. Koli je rado gledala junaka Caprerskoga na bielu konjicu usred vierne svoje čete, — ili vladajućega kralja sa prejasnom njegovom obitelju, — svetoga otca u sboru medju kardinali crvenih kapica i bielih košuljica, — ali danas ju sve te krasote niesu zanimale.

Zakrenuv pod arkade, kojimi je palazzo comunale, jedina sgrada od arhitektonske vriednosti u Terracini, ukrašen bio, stade se ogledati na desno i lievo.

Na skrajnjem kraju arkada uz kamenu klupu bijaše prislonjen drveni stol. Na klupi driemao je ostar čovjek. Pero, koje si za uho zadjenuo bijaše, pokazivaše, koji mu je zanat.

Padre Matteo, koga je i mlado i staro u Terracini poznavalo, vršio je već evo dvadesetu godinu službu javnoga tabelliona. Njegova pouzdanost, kod toga delikatnoga zanata najprvo i najpotrebitije svojstvo, bila je na glasu. Poput izpovjednika u izpovjedaonici slušao je na jedno uho, a ono što je čuo, izpuštao na drugo. Još se nikada nije pročulo, da bi padre Matteo izdao i najmanju i najbezazleniju tajnu, što su mu ju njegovi klienti povjerili. Svetkom i petkom, — od jutra do mraka, sjedio je prekrštenih nogu na kamenoj klupi pod arkadami palazza komunala, pušeć iz kratke, srebrom okovane lulice, driemajuć, ili rešetajuć novosti sa susjednimi piljaricami, dok ga ne bi tkogod uztrebao; a onda bi nataknuo svoje očale, podigav malo glavu u vis, promjerio svoga klienta od glave do pete, pa šaptnuv udvornim glasom: Ecco, signore! zamočio bi pero u golemu, prašnu drvenu tintarnicu, da napiše, što je tko želio.

Eto takav je bio padre Matteo, tabellion Terračinski.

Ogledav se još jednoč po prilično pustom trgu, pristupi djevojka k tabellionu.

Stresav ga za ramenice, zovnu ga dva tri put imenom.

— Signor Matteo, — signor Matteo!

Padre Matteo stade se protezati, utirati si oči i zievati, a onda primietiv, da ga netko trebuje, razbatri se mahom, te prijatnim pozdravom pozdraviv mladu djevojku, upita:

— Che cosa volete, signorina! — Ah, la bella Ninna! — To je dobar znak, da mlada djevojka prva k meni dolazi. — Što vas dobra vodi do mene, mia carissima?

— Ah, signor Matteo....

— Ah, mia bella.....

— Molila bih vas......

— Što?

— Da napišete jedno pismo! šaptne djevojka, zapinjuć pri svakoj rieči.

— Drage volje, cara mia, — samo se malo strpite, dok spremim sve, što mi treba.

Tako govoreć odključa ladicu na svom stolu, te izvadiv papira, crnila i perâ, natače očale na nos, i nastavi:

— Ecco, mia bella! Sada mi samo kažite komu, — i što.. pa ćemo odmah početi.

— Ah signor Matteo!

— Ded govorite, golubice moja; — ne bojte se nikoga! — Stari Matteo ne će nikomu izdavati vaših tajna.

— Nije to, što mi smeta, -- ali ne znam, kako da počmemo pismo.

— Pah, — kako se već obično počimaju pisma, što ih mlade djevojke pišu.. Caro mio! To rekav zamoči pero, te sigurnom rukom na čisti list papira napisa kićenimi pismeni: Caro mio!

— Caro mio! — Caro mio! opetovaše djevojka dva tri put, kao da govori sama sobom.

— Boga mi, ne znam, da li bi se tako početi moglo.

— I to je dobro! prihvati starac. — Metnuti ćemo taj list papira na stranu, trebati će za koju drugu. — Recite sada, mia bella, kako da počmem, ako je gospodskoga roda napisati ću: Excellenca! — Nut, Nino, zar ćete me puštati, da do večeri s perom u ruci čekam.

— Ah, Maria purissima! uzdahne djevojka, taruć si čelo. Niesam ni u snu pomislila, da je tako težko pisati komu, s kim još čovjek u svom životu govorio nije.

— Nut, pišite dakle... Signor mio! ne, — ne.., ne valja tako, — biti će bolje, da napišete: Signor capitano!

— Per amor di Dio, ako ne znate, što ćete da pišete, Nino, to je jako težko. Vi ćete biti kriva, ako okaljam papir, i ako pismo izgledalo bude kao u osmogodišnjega dječarca, koji tek a. b. c. uči. Nije li Bogu plakati za tako krasan papir, kojega svaki arak dva solda stoji.

— Dva solda, — ah Maria purissima, — dva solda samo papir! klikne Nina. — A koliko ćete vi onda iskati za vaš trud, padre Matteo?

— Hoćete li se pogadjati s menom, mia bella! odvrati joj tabellion malo nestrpljivo. —

— Pismo ide na velika gospodina, na jednoga signora kapitana, s toga mora biti napisano kako treba. — Stari Matteo ne će se sramotiti. — Ako me ne budete dugo zadržavala, računati ću papir i svoj trud, — sve ukupno — deset soldi, — Ali to samo kao vam, jer ste mlada, liepa djevojka, jer mi danas prva posla dajete!

— Deset soldi! povikne Nina sva u čudu. — Ah, signor Matteo, — to je strašno skupo.

— A vi se učite pisati, cara mia, pa

ne bunite poštenih ljudi, ako im ne znate ništa pametnijega kazati. — Ne imate ni deset soldi u žepu, a čovjeku toliko ne prilike zadajete! — Kapetanom pisma pisati! —

Sram vas budi! — Bilo bi pametnije, da si kupite malo svile, pa da si pokrpate vašu poderanu koprenu! — Adio!

To rekavši okrenu tabellion mladoj djevojci ledja. Nina stojaše sva zabunjena i zastidjena; oči joj bijahu zasuzile, a grudi joj se nadimahu od plača. Starac pako dobaciv joj još jedan preziran pogled, stade si puniti lulu, kao da će se njom utješiti za ovo nekoliko izgubljenih časova driemanja.

I djevojka bijaše se ponešto oporavila; sievnu okom na sjedoglava starca, te ne prosboriv ni slovca udalji se hitrim korakom. Otresite rieči Matteine bjehu se je duboko kosnule.

Skrenuv u postranu neku ulicu, koja je još sasvim pusta bila, uze Nina brojiti novac, što si ga je u okrajak svoje marame uvezala bila.

— Četiri, pet,.. osam.. deset.. dvadeset soldi, govoraše ona sama sobom. Bogatija sam, nego sam i mislila. — Zašto se dadoh smesti! — Da sam odmah kazala, na koga pismo ide, starac Matteo ne bi se bio naljutio, pa bi sve u redu bilo. Za pol ure imao bi signor Eduardo moje pismo. — Bog zna, koliko ih je već primio, odkako je u Terracini,... moje možda ne bi ni čitao, a kamo li nanj odgovorio. — Ne, — ne... dobro je, što niesam pisala! — Najbolje će biti, ako potražim staru Margaritu, — ona će znati sve udesiti.

Za nekoliko časova hitra hoda stojaše djevojka pred neznatnom kućicom u jednoj od najsamotnijih i najzabitnijih strmih ulica gornjega grada.

Tu je stanovala Margarita, starica kojih šestdeset godina, udaljena rodjakinja Ninina. Što se je o staroj Margariti po gradu govorilo i pripoviedalo, nije joj baš na čast služiti moglo. Ostavši udovicom u velikoj sirotinji, znala si je tečajem vremena Bog zna kakovim načinom i kakovimi uslugami steći nešto novca, kojim si je kupila kuću, u kojoj je stanovala.

Tu bi ju u večernom sumračju znali naći svi, koji su njezinih usluga trebovali. Ako se je radilo o tom, da se zaplete kakova spletka, da se ljubovniku nadobi prilika, da se odnese pismo ili poruka; da se komu pribavi zajam uz velike postotke, u svem tom bila je stara Margarita na uslugu, dakako uz primjerenu nagradu.

I sada, kada je mlada djevojka otvorila vrata, te stupila u sobu svoje rodjakinje, bila je stara Margarita svom lukavošću i oštroumljem, kojim se Talijanke u takovih poslovih odlikuju, odmah zaslutila, što će u stvari biti.

— Gle, — gle, — liepa moja Nino!, pozdravi ju ona još na vratih. — To je ljepo, da si se i svoje stare rodjakinje jednom spomenula, — pa još toli rano! Ha — ha, — ha.. danas je god sv. Petronija, pa si se u crkvi malo pomolila Bogu! Liepo od tebe, — liepo, — ded malo sjedi, diete moje!

— Hvala vam, strino, (tako ju je Nina obično zvala), niesam se umorila.

— Ipak — ipak, diete moje! — Ne mogu, da ti kažem, koli se radujem, što si me posietila. Pobojah se, da već nikada ne ćeš više k meni. — Valja da si se malo povadila sa svojim zaručnikom, sa Ceccom iz Piperna, — pa bi rada, da vas stara Margarita opet izmiri. — Je li tako, golube moj!

— Varate se, strino, odvrati Nina, posve je drugi razlog, koji me do vas vodi.

— Razlog, — razlog, — dakako! — To sam si mogla misliti, da bez razloga ne dolaziš, — pa još tako rano, — tek što je angelus odzvonio; — stare, siromašne rodjake nitko rado ne pohadja, a kamo li mlada, objestna djevojka, koja voli namigivati po trgu, nego li čučati uz staru, zlovoljnu babu. — Oj puste mlade godine, — puste godinice!

Mlada djevojka uzdahnu duboko, a starica nastavi:

— Nu, — nu, — ja ti ne spočitujem, — takova je već mladost. — Ali sada mi liepo reci, što ćeš od strine!

— Ah, strino!

— Ded, — ded, — golube moj!

— Zaljubila sam se u stranoga jednoga signora, izusti djevojka, a lica joj planuše živom vatrom. — Vi ćete ga valjada već poznati. Svaku večer šeće se gore dolje pred katedralom, a stanuje u albergu grandu, u prvom katu, — prva tri prozora na desno uz balkon. — Smedje je kose, a plavih očiju.

— Poznam, — poznam dobro! Prekjučer je staromu Nikoli poklonio dvie lire, što mu je pokazao put u Circinu špilju.

— Zar nije krasan gospodin! — Zaljubila sam se u njeg, — ludim za njim. — Draga, ljubezna strino, — hoćete li mu to kazati.

— Aj, aj diete moje, aj, aj, — to mi se nikako ne mili. Da je tko drugi, ajd, ajd, — ali stran čovjek, koji je danas ovdje, a sutra Bog zna gdje, na kojem li kraju svieta. — Pa uz to, ako se ne varam Inglez! — Za Boga, kako da s njim govorim. Što mu god kazala budem, on će klimati glavom, pa će odgovarati sa oh, a kad mu dosadi moje pripoviedanje, izturiti će me kroz vrata. — Da je Francez, bilo bi već lakše. Francezi su mnogo umiljatiji, pa se razgovaraju sa svim svietom.

— Oh ne bojte se, strino, — on govori

talijanski kao i mi, — ja sam ga slušala, gdje je govorio sa signorom Benedettom, trgovcem iz vije Tiberije. — On nije kao drugi Inglezi. Ja sam ih vidila dosta lane, kad je velika ona fregata tri mjeseca u luci ležala.

— Dobro, — dobro, — djevojko, — nemoj mene učiti, — znam ja već s ljudmi baratati, nasmija se starica.

— Ah, — signor Eduardo je jako ljubezan kavalir. Takova nije skoro u Terracini bilo. Kako krasno udara u glasovir svako večer, — ne mogu se sita naslušati krasne glasbe, koja se s prozora njegova stana razlieže.

— Prestani mi o tom govoriti, nego mi kaži, kakovu da mu poruku odnesem!

— Recite mu, progovori djevojka, položiv ruku na srdce, da ga ljubim kao zenicu svoga oka, kao trak jutrnjega sunca, kao miris ubavoga svieta, kao poj ptice pjevačice! — Kažite mu, da ću s njim poći, kuda mu god drago, ako će me povesti sa sobom. — Draga strino, žurite se!

— Počekaj diete, — ne ide to tako brzo, kako ti misliš. — Jao si ga meni, huda kostobolja ne da mi ni ustati.

— Evo, nastavi Nina, ne slušajuć na zanovietanje staričino, te skide ružicu sa njedara, što ju ranom zorom u svom vrtu ubrala bijaše, evo strino, ponesite mu ovu ružicu kao pozdrav od Nine. — Na večer, — oko osme ću vas ure opet potražiti, da mi pripovjedite, što je sve kazivao, što li govorio. — Zapamtite si svaku rieč. — Pitajte samo u albergu grande za signora Edwarda, kapitana englezkoga broda. Stanuje, kako vam već rekoh u prvom katu, tri prozora na desno od balkona, — upravo naspram slastičaru. — Učinite mi to za volju, draga strino! —

— Dobro — dobro, — promisliti ću si malo cielu stvar. Englezi znadu kadšto biti vrlo surovi; ne bih rada, da mi se što neugodna u starih mojih godinah pripeti. — Ali za danas nije moguće. Sutra na večer budi na trgu, pa ću ti kazati, kako je izpalo. — Za sada s Bogom! Oprosti, što te duže ne zadržajem, ali danas ti imam još mnogo posla.

Mlada djevojka razstade se sa staricom, preporučujuć joj još jednoč, da ne zaboravi na svoje obećanje, a onda lahkokrila puna sladjanih nada pohiti pram ulici, gdje je kukavna kućarica njezine tetke bila. Ne opažena od nikoga ušulja se u dvorište i vrtić, gdje je na klupu od čimena sjela, da sanjari o stranom kavaliru, koji joj je mladjahnu dušu zatravio.

(Konac sliedi.)

RUŽA.

Spjevala M. K.

Na kraj luga zelena
Stoji ruža rumena,
Cvate mila stidljiva,
Usred maha mekana;
Glavicu si sakrila,
Svoja perca savila,
Da joj vjetar ne hudi,
Da je sunce ne sprži.
Slavulj tude sjedio,
Mladu ružu pitao:
„Oj ti ružo ružice,
Liepa šumska mladice,
Što si tako stidljiva,
Oku jedva vidljiva?
Našto si mi rumena,
Čemu tebi mirisa,
Kuda si se sakrila
Perca svoja savila?“ —
Al će njemu ružica:
„Oj slaviću mladjani,
Lužanine sladjani!
Ako sam se sakrila,
Svoja perca savila,
Sretna sam ti vesela
Usred maha zelena.
Liep je sviet taj od boga,
Al su ljudi od zloga;
Ljudi bi se smamili,
Mene ružu ubrali.
Volim cvasti neznana,
Nego biti ubrana.
Već kad nojca nastane,
Noćna rosa zapane,
Ja ti krila razširim,
Divno svietom zamirim,
Nek se sviet taj osladi,
Nek se srdce pomladi.
Svaki će mi hvaliti
Nitko mene poznati.
Bolje meni cvjetati
Pod tim grmom zelenim,
Nego tužnoj venuti
Za šeširom gospodskim.“

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Dalje.)

Niesu me mnogi zanimali naslovi i rod došljaka, ali znajuć za njegov odnošaj sa Salvatorom, pozorno sam motrio svaki im korak, ali malo mi je koristila značnost: mladi grand, osim običnih naklona, nijedne rieči ne progovori ljubovci, postupaše s njom kano s tudjom, sebi barem malo poznanom osobom, ali zato s hidalgom i s drugimi Španjolci govoraše, pače tajno i tiho šaptaše mnogo, gledajuć nas francezke oficire često mrko, okolo dva sata otide iz dvorane, te ga skoro uru ne bijaše ondje.

Utrudjen i izmučen neobičnim kod Španjolaca gostoljubljem hidalga, koji je i meni i drugovom neprestano nudio jesti i piti, osobito izvrstnoga xeresa i malage, koje se je vino na njegovu zapovied neprestano i obilno nosilo iz pivnice u dvoranu: izmučen, velim izadjoh skupa s majorom i s nekim mladim podporučnikom, veoma hrabrim oficirom, i bližnjim rodjakom divizionera d' Araj, u vrt gradski. Razgovor se je naš vrtio sad ob ovom sad ob onom, kako obično medju drugovi, riedko se jedne stvari držeći, kad prolazeći pokraj vitke gradske veže iznenada začujemo lahak štropot nad našimi glavami, a kad smo gore digli oči, kroz okno se drugoga kata, providjeno željeznom rešetkom, pomoli ručica biela i liepa, a pred moje noge padne smotčić papira, na kojem su bile ove nečitljivo kano u hitnji olovkom napisane rieči:

— Bježite, spasite se, život je vaš u pogibelji.

— Što je to, što to znači? — viknu major, čovjek hrabar i odvažan, ali odhranjenik revolucije, čovjek prost i daleko ne videći — mortbleu, to je nekakva spletka, koje ne razumiem.

Pogledah pozorno pismo, pričini mi se, da ga poznam, slično je bilo onomu, koje sam našao u postscriptu hidalgova lista, bez dvojbe je Miguelittino. Ali što znači ta opomena, zašto, pozvavši me sama, sada hoće da bježim, to je ono, čega niesam mogao razumjeti.

Pazljivo, znalično pogledah gore na vežu, ali ruke je već bilo ne stalo: uzmakoh nekoliko koračaja, ne bih li bolje vidio u nutrinju okna, zaludu: rešetka bijaše gusta, zid debeo, ne možeš nikoga viditi, pričini mi se ipak, da je u nutrinji veže munulo nekoliko osoba, medju kojimi jedna u crnoj mantili s bielom baskinjom.

Major se uze smijati, držeć u svojih rukuh smotčić, mladi se podporučnik zamisli nešto, i reče meni: — A što misliš o tom kapetane? Što znači to pismo?

— Bog ti sam znade — odgovorih zamislih se takodjer — doista ne mogu razumjeti.

— Poznaš li koga u tom gradu?

— Poznam porodicu hidalga, našega gospodara, prije dva tjedna sprovedoh ovdje večer.

Podporučnik pogleda me važno, i reče otegnutim glasom:

— Don Sebastiano reče, da mu se je mladja kći razboljela, te ne može biti na vjenčanju, i nju valjda poznaš: kakve je ćudi, je li slična sestri?

— Ni malo, dobra je i liepa.

Major je malo pazio na taj naš razgovor, smijuć se obilazio je okolo veže, znalično gledajući po prozorih; podporučnik uzmaknu skupa sa mnom medju drveće.

— Ne bi vjerovao, moj kapetane — reče — kako opomena, koju je netko nas tim čudnim načinom dobio, probudjuje u meni možda i divljih misli: ne ću da ti tajim, kako mi se sva ta Španjolska porodica: otac mati, kći, rodjaci nikako ne dopadaju, što tekar gosti: pogledi su im mrki, divlji, svatko se je oboružao kano za bitku, svi nas oholo i neprijateljski gledaju. Doista, žao mi je, što sam došao: mnogo ih ima, najmanje stotina, ne računajuć sluga; nas ima jedva šestnaestorica, da dodje do kakove svadje, kavge, morali bismo poginuti.

— Zašto da dodje do kavge, zar ne poznaš Španjolaca, niesu jako brzi na boj, sigurno ga ne će prvi zametnuti; u ostalom i bojat će se, naša je brigada na sve strane po tih gorah razmještena po konacih.

— Dà, pravo imaš, al ipak ne znam, zašto se i nehotice bojim, neka me zla i trpka slutnja jur od prekjučer muči, a i niesam hotio doći na poručnikov poziv, ali je toliko navaljivao, molio, da sam morao doći. Dà, Španjolci ne bi smjeli tražiti s nami kavge; ali taj listić: koji bi neznanac hotio zaludu sbijati šale? Treba skloniti poručnika, da svoju četu drži spremnu gdje na blizu: u svakom bi slučaju bila kakva takva obrana, sigurnost.

— To se je već dogodilo —raču se blizu nas neki glas, hrapav, trpak, malo porugljiv. Začudjeni okrenusmo se onamo, odakle je dolazio, Don Jeronimo stajaše pred nama, — nastavi:

— Sam zamolih poručnika, da skupi svoju četu, ona stoji jur na groblju pred crkvom. Puka se je našega, ponajviše gorštaka, dovabljenih poznanim gostoljubljem dona Seba-

stiana, skupila velika množina: ljudi su to živi, strastveni, nedužan kakav dogodjaj mogao bi dati povod kakvu neugodnu sraženju, opreznost nije nikad suvišna: tako dakle nebojte se, gospodine, ničega.

Okrenu se k poručniku: oko ustiju mu igraše porugljiv posmjeh, s toga se razsrdi mladić, i crveneć se živo reče:

— A tko vam je kazao, da se bojim?

— Sami ste to rekli malo prije.

— Zlo ste čuli, francezski se oficir ne umije bojati: govorio sam samo o nerazumljivoj nekoj slutnji, koja mi i nehotice steže prsa; ona je medjutim opravdana ne nadanom opomenom.

— Opomenom? — Grandu se čelo smrknu, glas potrese: — Kakovu ste opomenu dobili, gospodine?

Prije nego li što sam mogao obustaviti ruku mladiću, već bješe on dao mrkomu Španjolcu maleni papirić; on ga pročita, pa bistro svoje i ognjevito oko s prietnjom digne na drugi kat prama veži, obori ga ipak naglo, i reče:

— A to je stvar čudna, nerazumljiva, doista sâm je ne mogu shvatiti: veoma sam željan znati, tko je to mogao pisati, takovu šalu, jer da je šala, o tom sam osvjedočen. Tko se je usudio učiniti, ne slutite li ništa, gospodine?

Mene sad zapita.

Šale ne bih mogao slutiti, odakle dolazi — odgovorih ne promišljeno —; ali kad bi to bila prijateljska ruka napisala, onda bih mogao.

— Čudne stvari — kano ne pazeć na moj odgovor nastavi Španjolac — dozvolite da to pisamce odnesem Donu Sebastianu.

— Oprostite, gospodine, ostat će kod nas, kod mene.

— Zašto? — šaptnu mi podporučnik u uho.

— Imam svojih razloga.

Španjolac navaljivaše, da mu listić bar za nekoliko časova odstupim, ja ne pristadoh na to, napokon reče on:

— Pa što mislite, gospodo, učiniti?

— Ne znamo jošte.

— Uzimate li to za sbilju, ili za šalu?

— Ja ću ostati — udari poručnik po balčaku svoje sablje — pa da je i osbiljna opomena, ja ću ostati. Dok mi je sablja o boku, ne bojim se ničega, dosta je prolila krvi, okupala se u njoj pod Burgosom, Sommasierrom i Madridom; nije još otupljela i odrvenjela.

— A tako — Španjolac se porugljivo nasmija — vi ste tako mladi, pa ste ipak toliko ratovali, zavidim vam iskreno; a vi, gospodine?

Okrenu se k meni.

Niesam znao, što da odgovorim, nije mi se svidjao niti porugljivi posmjeh niti rieči grandove: divlja je sumnja i meni srdce uzrujavala: rieči, koje mi je Miguelitta prije dva tjedna rekla, bile su za čudo u savezu s ovom opomenom. Da se je to dogodilo tri, pače i mjesec dana kašnje, bio bih ju jamačno uvažio; ali grozni i izdajnički rat, koji je imao nekoliko godina trajati sa Španjolci, ne bješe još buknuo. Svladavši njihovu redovitu vojsku, osvojivši im tvrdje i svu zemlju, nitko ne mogaše ni pomisliti, da bi puk, koji smo uviek držali slabim i ne doraslim, mogao pograbiti oružje i zametnuti krvavu bitku, u kojoj si se više imao bojati izdaje, nego li sablje.

Zato otezah s odgovorom, opazi to Španjolac: u oku mu smotrih neku bojazljivost, nesigurnost, divlji bliesak mačka, kad hoće da se na svoj plien baci: prekinem šutnju, povedem Španjolca na stranu, i rečem mu:

— Poznate li osobu, koja je to pisala? pokazah mu papir.

— Kako bih mogao poznati? ta ja niesam domaći u ovom gradu. Ja Hidalga Dona Sebastiana uprav toliko poznam, koliko i vi, gospodine.

Reče u čudu, s nedužnošću — odgovorih mu brzo, razljutiv se malko:

— Držim ipak, da je to posve drugčije; kano Španjolac mogli ste više puta posietiti hidalga, možda i ne stanujete daleko: put po mjesečini sred gora nije tako težak, kano po danu po vrućini.

Pogleda me kano da hoće u me proniknuti: — Što mislite tim, gospodine — viknu.

— Moj done — odgovorih mirno — zadao sam poštenu rieč, da ne ću odkriti slučajno saznane tajne, i to ob vašem odnošaju napram ovoj kući; ali u zahvalnost želim i od vas iskrenosti. Znam, da znate, tko je pisao ovaj listić, kažite mi, znači li što.

Ne možeš si pomisliti smetnje, pače i straha mrkoga Španjolca na one moje rieči; nekoliko je časova šutio, šaku stiskao, obrve mrgodio, napokon šaptnu sam sebi ali dosta glasno, da sam mogao razumjeti.

— Rekao sam ja, ta će nas luda upropastiti.

— Tko luda? zapitah žurno.

— Ej tko, vaša pouzdanica, ljubovca, Miguelitta; ali dosta o tom, vi znate mnogo, preveć — pogleda mi živo, oštro u oči: jedan od nas mora poginuti.

Udari po balčaku svoje sablje.

— Kako vas volja — odgovorih mirno — ali sam ipak dužan ponoviti vam, što sam jur rekao: tajna je vaša sveta za mene, zadao sam svoju poštenu rieč.

— Zadali ste poštenu rieč? — ohladnu nešto od straha — dakle Miguelitti?

Ne razjasnih toga pitanja, čudna mi su-

Jugoslavija.

Jugosl

mnja uzrujavaše srdce, pobudjena prijašnjimi Španjolčevimi riečmi.

— Vi ste, gospodine, gospodičnu Miguelittu nazvali ludom — drhtavim glasom rekoh: — bilo to rečeno slučajno ili ne bilo, ne imate pravo.

Španjolac se malko zamisli, oko mu iznenada radošću sievnu, kano da mu se je u glavi porodila neka spasonosna misao; utiša ipak uzrujanost, i mirno odgovori:

— Jesam, ili zar vi ne znate za to, podpuno nije luda, ali neka ju čudna slaboća živaca često spopada, i danas se je pokazao takov znak, onda ju treba pazljivo čuvati, zatvarati, zato ju je otac hotio što prije udati. Kažu — reče lahko uzdahnuvši — da je to obiteljska bolest, da od nje i donna Salvatora kadšto trpi: šteta, tako liepa. Ah, da nije te bolesti — opet uzdahnu hotomice — vaš drug ne bi bio jamačno tako jevtino zadobio njezine ruke, barem bi mu netko bio stavljao zapreka.

Sad mi puče medju očima, čini mi se, da podpuno razumiem želju dona Sebastiana, udati svoje kćerke radje za inostrance nego li za zemljake; ovi znajući za njihovu groznu slaboću, naravski da su se mogli i morali uztezati. I čudne Miguelittine rieči, njezin strah i plašnju protumačih si sada, u prsiju mi bijaše trpko, neugodno: izgubih jednu od dragih obsjena, potrgoh perce i to najljepše ljubavi: ne mogoh misliti, da bi sve, što je Jeronimo govorio, bila podla prevara, laž lahko izmišljena, površna, pak ipak takova, da me uzdrma, zasjeni.

Žalostan i zamišljen podjoh u grad.

O tri četvrti na četiri zatutnješe zvona bližnje crkve: medju Španjolci stoji divlja, čudna krika, njihove se oči, barem se je meni tako činilo, ljeskaju i sievaju krvlju, ubojstvom. Don Sebastian progovori jakim glasom.

— U četiri moramo biti u crkvi, sveti će se obred započeti, skupite se dva i dva. Gospodine kapetane, vaša je dužnost, povesti nevjesticu.

Kao mašina podah Salvatori ruku, pogledah joj u oči — divlja neka radost u njih blišti, lice gori, ali ne ima onoga nemira mlade djevojke, na najvažniji dan njezina života, u koji će skoro pred licem Boga i ljudi položiti svetu prisegu, vežuću njezin udes s udesom čovjeka, malo poznana, iz tudjih strana. Kad sam pratio njezin pogled, opazih, da ona izmedju svjetine nekoga drugoga traži, a ne zaručnika, jer taj je bio blizu, u sliedećem redu. Zatočih oko pravcem njezina oka, a ona neki tajni niemi razgovor vodi s donom Jeronimom.

Uzrujanost moja bijaše velika, ter ju samo s trudom mogah uzprezati. Dakle ona još sada, nekoliko minuta prije vjenčanja, smie se rugati i božjemu i ljudskomu pravu, izdaje onoga, komu je dragovoljno dala ruku, ter mu ima priseći i ljubav i viernost. Niesam jošte poznao žena, osobito Španjolaka.

Samostan je bio, kano što sam spomenuo, od grada samo nekoliko hvati daleko; kad smo došli na groblje, obkoljeno visokim kamenitim zidom, redovi se naglo pomiešaju, svjetina brojeća se ne na stotine već na hiljade, okruži nas — veći dio bijaše mužkarаca — uprav svi u gorštačkom andaluzijskom odjelu, u kakovu sam prije dva tjedna srio granda, svi oboružani kratkimi špadami bodeži, a mnogo ih je i pušku u rukuh držalo.

Major, koji je u sliedećem redu vodio donnu Dolorittu, ženu hidalgovu, pristupi k meni, i šaptnu mi u uho:

— Bog i duša, moj kapetane, može biti, da je opomena, što smo prije nekoliko sati dobili, bila posve opravdana, tih je prokletih Španjolaca toliko, da bi nas lahko, kad bi hćeli, svojimi klobuci zametati mogli.

— Sto koraka odavle pri ulazu u samostan vidim poručnikovu momčad, ima puške — odgovorih.

— Ali samo sa sliepim nabojem — primieti major — u ostalom sa sličnom svjetinom, kad se stvar uzmuti, tko bi na kraj došao?

Divlji, pronicav i plačan glas začu se u taj čas, Salvatora lahko drhtnu, pustih joj ruku, glas mi je taj bio poznan, bio je glas Miguelittin.

— Za Boga spasite se, hoće da vas ubiju, to je urota.

Drhtnuh, hćedoh pobjeći onamo, odakle je glas dolazio, kad mi i drugi isto tako strašni uzklik zagrmi uz uho:

— U ime božje, Španjolci, sad je vrieme, smrt, krv!

Bijaše to uzklik dona Jeronima.

I u taj čas dvie oštrice, jedna bodeža, a druga špade, sa dvie strane ugreznuše u mojem tielu, jedna u prsijuh, druga medju rebri odtraga. U glavi mi zašumi divlje, strašno: toplo, mučno, padoh na tla, poškropljen vlastitom krvlju.

* * *

— To su te dakle ubili? — reče Mijo, koji je na polak driemljući slušao pripoviest.

— Kako bi me ubili, ta vidiš da živem.

— Ali dvie oštrice, i to španjolske, kako si se spasio?

— Slučaj, pače božja pomoć! nijedan udarac nije bio smrtonosan, nu pol sam godine bolovao i liečio se; ali mi polovica toga vremena nije bila potrebna, da su me ljudski liečili, ali španjolski su liečnici gori od naših mesara.

— Dà; pokraj ona udarca niesu me ipak ubili, padoh samo onesviešćen na tla; to me

je spasilo, jer dočim su moji drugovi i uprav svi vojnici, koji su se sbilja htjeli braniti, bez milosrdja poginuli pod bodeži izdajničkih Španjolaca, ja sam mirno ležao do na večer; na večer, dodje netko, da me porobi, videć da živem, reče to svojim drugovom. Prva navala i želja ubojstva bijaše minula: vodja ograšja grand Jeronimo zauze se za mene, riečju, ne dotukoše me, već poslaše u Auteгneru, jer taj grad bješe kano i drugi u okolici, u kojih je u isto doba buknuo ustanak, pao u ruke Španjolcem. Pol drugi mjesec stanovah u tamnicah njegove viećnice, a kad sam malko došao do zdravlja i snage, poslaše me s petdesetoricom drugih zarobljenika na mali otočić Conajeru Grandu, nekoliko milja od Ivize.

— A s Miguelittom što se dogodilo?

— Saznat ćeš, samo čuj dalje pripoviest.

— A kako barem poručnik?

— Osta s drugimi mrtav.

— Prokleti grand Jeronimo, valjda je oženio Salvatoru?

— Po svoj prilici, ali nije dugo s njom živio.

— Kako to?

— Dodje rukuh našim kano vodja Almaharskoga ograšja, strieljaše ga, onda sam jur bio slobodan.

— A, bio si slobodan? ali kako, to si mi imao pripoviedati, a ti mi pripoviedaš sasma druge stvari.

— Ima još kad, slušaj: najprije treba ti znati, da ništa gorega ne ima pod suncem od španjolskoga robstva.

– A pontoni englezki?

— Pravo imaš, istinu govoreći, ne znam, čemu dati prednost: pontonom bih predao hidalga Dona Sebastiana, da ga nije sudbina, koja se je bila onda proti meni zaprisegla, postavila gubernatorom u Conajeru Grandu.

— A, dakle, on je bio ondje, valjda s Miguelittom, barem si ju mogao vidjevati.

Ivan se malko zamisli, neka tužna uspomena proleti mu očevidno glavom te reče:

— Biedna djevojka.

— Dakle je sbilja bila luda?

— E je da, zar se ne domišljaš, da je to bila samo izlika prokletoga granda, da moju pozornost na čudnu uspomenu uspava nekoliko sati: ja sam bio doista lud, što sam to vjerovao, ona me je ljubila.

— Je li te sbilja ljubila?

Ivan nastavi poslije nekoliko časova šutnje svoju pripoviest.

— Rekoh ti, da od španjolskoga robstva ne ima veće nevolje, osobito kad je sudbina meni, pače nam zarobljenikom za nadzornika i krvnika dala takova čovjeka, kakov je bio don Sebastiano.

Svuda drugdje pazilo se više manje na čast oficirsku, ondje protivno: osim mene bilo je četrnaest oficira razna oružja i razne časti, ali sa svimi su postupali, kano s prostimi vojnici, tjerali su nas na razne nam neobične poslove: lomiti kamenje, vući splavi, orati, pače i vrt gubernatorov obdjelavati.

— Ali nije još bilo sve zlo ta naša rabota, nu da si vidio našu hranu i stan, groza me hvata, to smo u podpunom smislu rieči umirali od glada: komad suha baskota, šaka brašna, nešto gnjile vode jer na malenom krševitom otoku teže je za vodu, nego li za vino — a stan šator od platna, koji nas je zlo branio od žara sunčanoga, studeni noćne i kiše, koja je za našega nehotičnoga boravljenja trapila otok.

Povrh toga pomisli si našu podpunu osamljenost od ostaloga svieta, neizvjestnost sudbine; jer često su se na viesti o porazih, koje su im zemljaci na kopnu od naše vojske pretrpjeli, pobunili otočani, tako, da je don Sebastian sa svojom neznatnom četicom jedva mogao uzprezati pobune, pa ih jamačno ne bi uzprezao, da mu niesmo bili od koristi, osobito u gradjenju vrta nasred klisura, kojimi je hotio svoju kuću obkoliti; zatim nikakovih novostih od drugova, od rodbine, bijasmo propali za sviet, a nikakve nade spasa, jer kako da umakneš iz otoka četrdeset milja udaljena od kopna, na koji nije nijedan veći brod dolazio, a čuvali su ga ne samo mali brodići španjolski, nego i englezko brodovlje, što je po Oceanu, amo tamo krstarilo.

Muka je naša bila toli velika, nužda toli težka, da nekoliko slabijih drugova sužanjstva nije mogla podnieti, te ih je svaki dan ne stajalo: ovaj je poginuo od glada, drugi od težke koje bolesti, a mnogi se je i sam ubio, baciv se od sdvojnosti u dubljinu morsku.

Često je i mene slična misao spopadala.

Pod kraj četvrtoga mjeseca od petdeset zarobljenika ostade jedva polovica u životu: dvadeset i šest ljudi, i to slabih, koji su svaki čas težko očekivali ne slobodu, već konac muka i života; povrh toga dodje jesen, za njom neprestana kiša. Obćenje s kopnom bilo je prekinuto, dakle i dovožnja hrane: umanjili su nam obroke, i onako ne velike, a pomnožili rabote, jer oluje su svaki dan pouzročivale kakovu novu štetu to na luci, to u vrtu gubernatorovu, koje smo mi morali popravljati, dočim su se Španjolci, taj najljeniji narod na svietu, čuvali svakoga posla. Neko jutro poslije jako burne noći potjeraše nas ogladnjele, od studeni drhtave, od kiše mokre na luku, da ondje pod stražom od nekoliko vojnika nešto popravljamo; prije nego li su nam stražari posao naznačiti mogli, jedan od suzarobljenikah, mlad pomorski stražmestar približi se k meni:

— Gospodine kapetane — prišaptnu — imam vam nešto važna kazati.

— Što takova? — zapitah u čudu.

— Imamo nadu uteći.

— Sbilja li? — viknuh veselo.

— Jest, ali za Boga, uzpregnite radost, da ne probudite pažljivosti stražara, radeći stat ću do vas i sve vam kazati.

Rado pristadoh, mladi stražmeštar uze šaptati:

— Sinoć, kako znate, potjeraše nas nekoliko najjačih na obalu morsku, da priskočimo u pomoć polupanim ribarskim brodićem, ja se marljivo primim posla, jer su nam za svakoga spasenoga brodolomca obećali cieli baškot i holbu vina, a to je ipak nešto u nevolji i gladu, u kojem živemo. Sreća mi posluži, trojicu spasim i nastojniku predam, kad mi iznenada vika i molba za pomoć dopre do uha: potrčim onamo, odakle je dolazila: vihar je maleni ribarski brodić primaknuo i medju stiene potisnuo. Bijaše na njem više manje do pet ljudi: bojeći se, da se brod ne razbije, skočiše u more i svi poginuše, uzprkos tomu, da sam im i uže i sulica dobacio; ali brodić ostade ne taknut, slučaj ga sretno zanese medju dvie stiene, gdje je ne oštećen nasio. Nitko ga nije po noći a jamačno niti dosad opazio: malen je i samo za pribrežnu vožnju prikladan; ali sreća će poslužiti, možemo ga upotriebiti, da se spasimo sa ovoga prokletoga otoka; u ostalom, sve da i poginemo, nije li bolja smrt od života, koji ovdje vodimo?

— Ali gdje je taj brodić? — zapitah veseo od same nade, da se oslobodimo od toga prokletoga robstva.

— Pol milje odavle, ali našemu taboru mnogo bliže, i tu nam je sreća pomogla; nalazi se od strane gubernatorova vrta, vi znate, gospodine kapetane, da on ne prima rado pohoda, pa tako može brodić ne opažen dugo ostati na mjestu: kad budete htjeli, odvest ću vas onamo.

— Ali kako ćeš to učiniti, ne znaš li, kako nas marljivo straže?

— Razmišljao sam o tom svu noć, ni oka niesam otvorio, namitale su mi se razne osnove: čini mi se, sve se dade uraditi. Prije robstva ovoga, kamo da sam slutio sudbinu, koja me čeka, skrio sam u njedra malu mošnjicu s nekoliko dukata. Oplienili su me do košulje, uzeli sve, ali niesu opazili kesice: imam šest dukata, to nije mala svota, mnogo se može njom postići, osobito kod španjolskih vojnika, koji Bog zna koliko godina ne dobivaju plaće, za groš će prodati ne samo sebe, nego i prijatelje, otca, mater i svu rodbinu. Ove ću vam novce dati, gospodine kapetane: uradite s njimi, što vas volja, nagovorite i podmitite vojnike, da nas danas ili sutra na večer puste tobože na šetnju, ili pod kojom drugom izlikom na obalu morsku: spremit ćemo brodić, spustit u more, pa voguo la galere, dogodilo se što mu drago, ili ćemo u Oceanu poginuti, ili sretno do koje obale doploviti, pak da i padnemo u ruke Španjolcem, gore nam ne može biti, nego li nam je dosada.

Osnova mi se stražmeštrova dobra pričini, ali Bog me nadahnu shodnom mišlju, prije nego li primem osnovu, htjedoh se sam osvjedočiti o stanju brodića, hoće li moći nositi dvadeset i više ljudih, i nije li ga bura odviše oštetila.

Na večer istoga dana, kad smo se u šator vratili, zametnuh razgovor s jednim stražarom:

— Moj brate — rekoh — ne bi li mi dopustio, da s jednim od mojih drugova podjem na luku, zaboravio sam ondje kabanicu, noć je vlažna i studena, trebam je, u ostalom bojim se, da je ne izgubim.

Španjolac se na glas nasmija: — A za koga me to držite, Francesco? Ja da vas pustim, da utečete, ili što suvišna učinite? Ne znate li za zapovied gubernatorovu?

— Dvojica ne možemo ipak ništa zla uraditi, a mnogo manje uteći; kako bismo utekli, ta pomisli sam, ta ne imamo krila, da poput ptica odletimo s ovoga otoka.

Španjolac zamumlja neku kletvu, i pustiti ne htjede. — Stražmeštar, komu sam prije kazao nakanu, šaptnu mi u uho:

— Čekajte, gospodine kapetane, imam zanj načina: odvede stražara na stranu, da ga drugi ne čuju, pa mu reče:

— Znaš, da sam sinoć spasio tri brodolomca: imam tri baškota i tri holbe nezla vina.

— A tako — zamumlja Španjolac — sretan si, tri baškota to nije šala, to je moj obrok za dva dana, a vino, jur tri dana niesam ga ni okusio.

— Rado ću ti dati i od jednoga i od drugoga.

Mrko stražarovo oko zablišti radošću: — za istinu li to kažeš?

— Ali ne drugčije, nego ako dopustiš momu kapetanu, da skupa sa mnom ide tražit kabanicu.

Stražar oklieva, stražmeštar primjećuje:

— Ako li ne ćeš, ić ćemo komu drugomu, Diego će rado dopustiti.

Zadnji dokaz skloni Španjolca, te nas pusti iz uze. Ne možeš si pomisliti, s kakovom smo radošću pohitili na obalu morsku, prvi sam put poslije sedam mjeseci bio slobodan, barem sam bez straže mogao hodati po zemlji, to mi je podalo odvažnosti, veselja, nade.

Ali za čas klonuh duhom više nego li ikad prije, i to kad sam ogledao brodić, na kojem je počivalo toliko liepih naših sanja;

sam stražmeštar, premda je bio čovjek mlad, i poduzetan Francez, priznade, da nije moguće, da bismo se na njem pustili na kakov mu drago, makar i najkraći put: to bi značilo hotomice poletjeti u propast. Na očigled bio je cio i malo oštećen, ali kad si ga pozornije ogledao, opazio si, da mu je nekoliko dolnjih dasaka sasvim polomljeno, bokovi raztreskani udarci o klisure obalne, a kormilo slomljeno.

— Što da uradimo! — viknuh u bolnoj sdvojnosti, premda je prva navala tuge bila jur minula.

— Što vam ja znam — odgovori stražmeštar mrko — nada je bila toli sladka; razumiem se nešto u morske manevre, vjetar puše uprav prama Tarragoni, danas odtisnuvši se, mogli bismo sutra o podne ondje biti, a ovdje je sve izgubljeno.

Stenjaše muklo.

Utjehe mu niesam mogao dati, sam sam je trebovao, valjalo je odići. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Iz Mletaka.

III.

Duždeva je palača jedna od najveličanstvenijih sgrada ovoga svieta, koliko po svojoj arhitekturi, kojoj ne ima nigdje ravne, toliko po silnih reminiscencijah sredovječtva, koje kao pravi anakronizam pred nama stoje, te čine, da se na čas mislimo presadjeni u ono vitežko doba, kad su kao jastrebi izlietali brodovi iz tiesnih kanala, da nametnu svoje gospodstvo svietu. Ništa se tu nije promienilo. Najpraznije forme, najpustije običaje smatrali su Mletčići isto tako svetimi i nedodirnimi, kao svoju neodvislost političku, držeć, da po državu, koja mora strepiti isto tako pred domaćimi razvratnici kao i pred vanjskimi neprijatelji, od reforma ne ima staze pogubnije. I tako sve ostade pri starom, vrieme je republiku preraslo, i Napoleon učiniv kraj najstarijoj državi Europe, zatekao je u njoj sve one iste stare institucije, kojimi su Mletci došli do svoje veličine, samo ne onu žilavost i uztrajnost, onu političku zrelost i državnički razbor, kojimi je maleni ovaj grad znao osnovati vlast svoju. U Mletcih se nije promienilo ništa; imaš li dosta mašte, da ih opet napučiš starimi patriciji, da ih oživeš trgovinom, da ih zaogrneš tajnovitim užasom inkvizicije i olovnih izbica, — tad imaš pred sobom Mletke 15. vieka.

Da u Mletcih ne ima nego jedna jedina sgrada a to je duždeva palača, zaslužilo bi sbog same nje hodočastiti onamo. O njenoj arhitekturi mogle bi se pisati čitave literature, ona je za sebe čitav jedan sviet invencije i krasote. U njenoj sadanjoj formi počeo ju je graditi dužda Marino Faliero po osnovi Filipa Calendarija; nu ni jednomu ni drugomu ne donese sreće ova gradnja: prvi bude smaknut, a drugi obješen. Po najnovijih iztraživanjih ipak nije bio on pravi graditelj ove palače, nego Pietro Bassagio, dočim je Calendario samo radio skulpture na kapitalih (vrstih od stupova) prve galerije, prava majstorija arabeskâ i ornamentike, — dosta razloga, da ga pomiluju neuprosni sudci.

Ne tražite, da vam potanko opisujem ovu palaču, o kojoj se nikad dosta kazati ne može. Veličanstvenu arhitekturu morda još nadkriljuje dekoracija dvorovâ. Sav sjaj, svu umjetnost i sve bogatstvo starih Mletaka tu su oni ujedinili, da stvore nešto nedostižna. Kad su poslanici stranih država ušli u te dvore, u sala delle quatro porte, pak dalje u anti-collegio, tu ih je moralo spopasti skrušeno čuvstvo pred veličanstvom republike. Tu se je ujedinilo bogatstvo kneza, sa divotami umjetnosti. Ako morda ima u svietu ljepših vrata, ljepših kamina, ljepših plafona, bogatijih stiena, ali na njih ne vise umotvorine Tintoreta, Tiziana i Paula Veroneza.

U anti-collegiu, t. j. predvorju ministarske sobe, u kojoj su se primali strani poslanici, visi glasovita slika Pavla Veroneza, predstavljajuć otmicu Europe, od koje vrlo dobru kopiju od našega Kikereca imamo u Zagrebu.* Krasna djevica sjeda kao na srebren priestol na hrbat bika, u koga se Jupiter bijaše pretvorio, da ju otme. Sniežne joj se grudi talasaju od razbludna milinja, a nožicu joj liže divlji bik, komu u pogledu i u podatnosti čitaš, da je tek metamorfoza božanskoga zavodnika. Družice njene, milujuć liepu, toli pitomu životinju pomažu joj uzjahati, kiteć ju cviećem, amoreti radujuć se sa visa uspjehu lukavštine podaju družicam vience, kojimi će ovjenčati ambrozijske prame Zevsove buduće ljubovce. Koli topla grud, koli meka kosa, koli obla blaga ruka, kakav posmjeh vječne mladosti na tom čudovištnom platnu, gdje je Pavlo Veroneze prolio sav svoj osjećaj. Nebo, oblaci, drvlje, cvieće, zemlja, more, put, odjeća, sve sluti na elizijski život. Sve gori kao život, iz svega sbori zabluda, ne ima manirizma u toj graciji, ništa nezdrava u toj živahnosti; ali čitavi ton ove slike naslućuje lukavost staroga razkalašenika. I gle, tek što djevica sjede, bježi s njom ravno u more, praćen od amorina. Uzalud

* Nije joj se žalibože još našao kupac, prem se može nazvati vrlo dobrom. Op. ur.

družice na obali jauču i dozivaju, kradljivac nosi svoj plien, koj kao da nastoji pomiriti se s udesom. U istinu, da nam od Pavla Veronezn ništa nije preostalo doli ova slika, dovoljno bi bilo, da bude uvršten u red najvećih slikara.

U svakoj sobi i dvorani ima tu slika, koje bih vam mogao opisivati bez kraja i konca. Većim dielom ove slike uzveličavaju slavu Mletaka, stranom predstavljajuć pobjede na moru i kopnu, a stranom slaveć personificiranu Veneciju. U dvorani del collegio n. pr. uresio je isti Paulo Veroneze plafon uzveličanjem Venecije. U prvoj slici vidi se Venecija kao vladalica nad kopnom i morem, u drugoj Venecija podržajuć religiju, treća nam predstavlja Veneciju, kao prijateljicu mira a protivnicu rata (prava ironija!), — u svih tih slikah ima ne izrečena alegorička snaga. I kao da tom apoteozom nije dosta, ima još iznad prozora slika Venecije, sa krunom i žezlom. Nu da prestanem već jednoč tim opisivanjem, neka vam nadomjesti fantazija, čega ne mogu izreći van kakvom frazom.

Podjimo u dvoranu velikoga vieća. Dvorana veoma prostrana i bit će jamačno neznatno manja od španjolske dvorane u kraljevskom dvoru u Pragu, — od prilike kao trg Katarinski u Zagrebu. Okolo na okolo smještena je 21 ogromna slika iz poviesti mletačke, slikana od Veroneza, Tintoreta, Bassana i drugih. Najviše su me od ovih slika zanimale dvie predposljednje iznad prozora, koje predstavljaju zauzeće Zadra g. 1202., kadno su se Mletčići poslužili na vrlo svjetski način svetimi vojskami križarskimi, da nam odkinu komad zdrava mesa od tiela. Mnogo su puta uzalud Mletčići skršili zub na tvrdih zidinah Zadra. Još im bijaše u dobroj uspomeni krvavi onaj poraz pred 12 godina, kad no ih Hrvati blizu Zadra sasma potukoše i brodovlje mal ne uništiše. Ove sramote nije mogao pregoriti silni duž Enriko Dandolo. To bijaše onda, kadno je po četvrti put vrtoglavica snašla bila Europu, da nakon tri bezuspješne vojne kuša još po četvrti put mačem zauzeti svetu zemlju, u kojoj je veliki početnik kršćanstva samo mir i ljubav propoviedao. — Ali čujte, da Vam pripoviedam.

Križari, ovaj put najvećim dielom Francuzi, ne imajuć brodova za prievoz, dodju u Mletke, i stanu se pogadjati sa republikom, u koju bi ih cienu hćeli njeni brodovi prebaciti u Egipat. U toj vojsci bilo je od prilike 4500 vitezova sa svojom pratnjom i do 20.000 pješaka, trebalo je dakle silno brodovlje, da prenese toliku vojsku sa svimi ratnimi spravami, hranom i konji. Napokon se obveže republika sagraditi brodovlje, te prenieti cielu vojsku, priskrbiti hranu za devet mjeseci, sve to za 85.000 marka srebra, što čini od prilike $1^3/_4$ miliuna naših forinti. Narod potvrdi tu pogodbu, koja bude s obje strane zaprisežena na sv. evangjelje. Republika je osim jednostavnoga prievoza obećala sa 60 galija podupirati ovu ekspediciju, pod uvjet, da se plien i sva osvojena zemlja podieli na jednako med Mletčane i med Franceze. Papa Inocent blagoslovi ovo poduzeće, nu bojeć se lukavosti Mletačke, zabrani križarom naročito, da ne smiju udarati na nijedan kršćanski narod, makar se on njihovoj ekspediciji i protivio.

Tečajem godine dana, dok su se gradili brodovi za put, smanji se prvobitna vojska skoro na polovicu, a tako oni preostali niesu mogli niti nasmoći pogodjene svote, i prem su vitezi sve svoje dragocienosti založili, ne smogoše ipak mnogo više nego polovicu pogodjene ciene. Ova potežkoća bila bi osujetila svu vojnu, da se lukavi Dandolo ne domisli brzo lieku. On reče, da će prevesti križare, ako mu prije pomognu osvojiti Zadar. Priedlog ovaj bijaše smion, jer je to značilo naviestiti rat Ugarskoj, s kojom se je Hrvatska već sdružila bila, a osim toga je papa ovakovu vojnu naročito zabranjivao. Papin legat u Mletcih opirao se je toj nakani svom silom, pak i isti križari niesu se pokazivali skloni Dandolovim osnovam. Nu duždа razlagao je, da papa ne ima prava a niti namjere, da štiti buntovni grad. da će hrvatski brodovi, ako se Zadar prije ne uništi, presjeći savez medju Mletci i Palestinom te tako osujetiti svu vojnu, napokon reče kratko i bistro, da republika inače ne dozvoljuje brodovlju na put, ako križari ne pristanu uz osnovu. Ti su razlozi bili gotova sila, i tako odluče križari svoju svetu vojnu odpočeti sa obsjedom Zadra. Za vojsko-vodju francezkoga bude izabran markgrof Montferrat, a Mletčanom i brodovlju zapoviedao je sam 94. godišnji starac Dondolo. Pod zastavom sv. Marka odplovi do 500 brodova, nakrcanih vojskom i vitezi, kojih su se stjegovi vijali na jarbolih i grbovi visili sa brodova, — put Zadra.

Zadar bijaše dobro utvrdjen, luka lanci zatvorena, a unutri dosta jaka hrvatska posada. Upravo hćedoše započeti juriš, kad usred ratnoga vieća stupi opat Gui Duvaux od Servara sa pismom od pape, te prosbori: „U ime svetoga otca zabranjujem vam navaljivati na ovaj grad, u kom stanuju kršćani, i kojim kraljuje kršćanski vladar; radite li proti zabrani, bit ćete prokleti i izobćeni.“ Mnogi se vitezi uzkolebaju, grof Montfort izjavi, da se pokorava papi; nu Mletčići navale na njih, prieteć im i psujuć ih, te zahtievahu odlučno, da Francezi učine, kako su obrekli. Bilo je ili pokorit se papi ili održati zadanu vitežku rieč. Većina od-

luči, da je ovo posljednje važnije i da treba svoju hrabrost pokazati. Stanu dakle jurišati. Pet dana su jurišali na zidine, na koje su Hrvati zasadili bili križeve. Videć napokon da ih to spasiti ne će, i ne moguć odoljeti toli žestokim i čestim navalam, predadu se na ništa do gole duše.

Grad bude oplienjen i razoren. Tri dana plienili su uzastopce, dok se napokon nad plienom ne posvadiše i ne potukoše toli žestoko, da je trebalo osam dana parlamentiranja, da se zaustavi klanje medju njima. Tom sgodom izgibe ih vrlo mnogo, a Mletčići, kojih je manje bilo, odu dakako kraćih rukava. Ovo se je smatralo za kazan božju sbog nepokornosti prema papi. Papa ukori strogo Franceze, koje je za skrušenije držao od Mletčića, a oni pošalju poklisare papi, da mole za absoluciju, izpričavajuć se, da ih je vezala zadana rieč vitežka, da bez toga ne bi bili mogli svršiti svoga bogoljubnoga poduzeća itd. Papa im obeća obsoluciju, ako prije svega sav plien povrate i ako nanovo prisegnu pokornost crkvi. Na veliku prošnju dade im ipak odpust i bez toga; dočim Mletčiće prokle. Nu Dandolo odvraćao je na sve te poruke, da se papa ne ima miešati u poslove mletačke, te ne hćede niti moliti, da bude riešen prokletstva.

Budué je već zima bila pred vrati, prezimiše križari u zadarskoj luki, i tek 3. travnja 1203. pošto su se svu zimu svadjali, ubijali i utapali, krene jedan dio njih put iztoka, nu ne na Egipat niti u Palestinu, nego da osvoje Carigrad.

Osvojenje Carigrada umnožalo je neizmjerno snagu i bogatstvo Mletaka, i osiguralo njihovo gospodstvo na moru. Za Europu ovaj čin bio je samo poguban; jer tu u ludo izgibe množtvo hrabrih junaka, jer izgorje Carigrad i u njem mnogo nenadoknadnih djela umjetnosti i znanosti, jer oslabi iztočno carstvo, da je tim laglje palo u šake navaljujućih Turaka. A najpogubnijim posljedicam bijaše u svakom pogledu povodom ova expedicija za nas južne Slavene, toli s narasle vlasti mletačke, koli s navaljujućih Turaka, koji su preko lješine iztočnoga carstva stupali proti našim narodnim državam. Jedinu korist, dodaje grof Daru na kraju ovoga opisa, koju je velika ota revolucija doniela Europi, jest uvedba žita (proje); markgrof Montferrat donese sjemena od proje u Italiju, te ju ovdje najprije poče sijati. —

Slike u dvorani velikoga vieća, koje predstavljaju zauzeće Zadra, potiču jedna od Tintoretta, druga od Vicentina. Žalibože tako su visoko postavljene i tako zlo razvietljene, da uz najveći napor niesam mogao od njih mnogo razabrati. Bilo bi zanimivo za poznavanje staroga Zadra, da se ove slike izpitaju i ako su vriedne da se kopiraju. — Med ostalimi slikami u toj dvorani više njih predstavlja ine prizore iz pomenute križarske vojne n. pr. savez sa križari, Alexij moli Mletčiće u Zadru za pomoć, — juriš na Carigrad, — osvojenje Carigrada, Balduin u crkvi sv. Sofije u Carigradu izabran za iztočno-rimskoga cara, — dužda Dandolo kruniše ga za cara, i više drugih. Još u drugoj jednoj dvorani ima slika, vrlo živahne kompozicije i neizmjerno mnogo epizoda predstavljajuć ono zlokobno zauzeće Zadra. Te mnoge slike o zauzeću Zadra pokazuju, koliko su Mletčići cienili dobitak ovoga grada, koj im je bio ključ za svu ostalu Dalmaciju, a dokazuje ponešto lažljivost onih tvrdnja, da su Mletčići već prije koj put oružjem zauzeli Zadar, kako njihovi historici tvrde, naročito pod Orseolom II. tastom hrvatskoga kralja Stjepana I.

Iznad pomenutih velikih slika, a tik izpod plafona redaju se likovi od 76 prvih dužda mletačkih, većim dielom od kista Tintoretova. Razgledajuć ove likove pada čovjeku u oči jedno prazno mjesto. Umjesto lika tu je crna daska sa kratkim napisom: locus Marini Falethri, decapitati pro criminibus (to je mjesto Marina Faliera, smaknuta sbog zločinstva).

LISTAK.

Jugoslavija. U današnjem broju saobćujemo sliku „Jugoslaviju", od Zadranina Salghetti-a Drialia, koja je darežljivom rukom slavnoga hrvatskoga biskupa Strossmayera postala svojinom galerije hrvatskoga muzeja. Potanki opis iz pera pokojnog našeg Dežmana, naći će čitaoci u prošlom tečaju našega lista. I opet jedan list u ne uveli lovor-vinac biskupa djakovačkoga.

Književnost. Uspomeni dra. Antuna Kaznačića. Naš vriedni rodoljub i pisac dr. I. A. Kaznačić u Dubrovniku prijavio je ovih dana svojim prijateljem, da mu je otac Antun, odvjetnik i vitez reda sv. Grgura, dne 1. travnja u 90. godini života preminuo u Dubrovniku.

Držimo si za dužnost sjetiti se vriednoga starine A. Kaznačića u ovom listu, pošto on ide u red onih novijih Dubrovčana, koji su živo osjećali slavnu prošlost svojega rodnoga mjesta, tè u novih okolnostih pristali uz nov pokret, koj je poslije 18 30. godine zavladao našom domovinom.

Antun Kaznačić ne samo rodio se nego i proživio je svoju mladost još pod stiegom slobodne republike dubrovačke. On je kano mladac stao uz smrtni odar ove zaslužne obćine; vidio,

kako francezka vojska pod generalom Lauristonom dne 27. srpnja 1806. posjednu Dubrovnik, doživio grozote obsjednuća rusko-crnogorskoga, za kojega su predgradja opustošena i oplienjena; a napokon čuo je naredbu francezku generala Marmonta, koju je on u ime cara Napoleona I. izdao: „Le général en chef de l' armee de Dalmatie ordonne ce que suit: Le gouvernement et le Sénat de Raguse sont dissous…“ Antun Kaznačić stao je tada u cvietu svoje dobe, pà će jamačno malo Dubrovčana biti, koji se mogu tako dobro sjećati onoga utiska, što no je proizvela smrtna osuda proti obćini njihovoj, koja je umjela kroz tolika stoljeća sačuvati svoju manju ili veću neodvisnost.

Poznato je, da je Dubrovnik bio novom naredbom od 15. listopada 1809. pridružen novoj ilirskoj pokrajini, tè da je poseban francezki intendant upravljao Dubrovnikom i Bokom Kotorskom sve do 29. siečnja 1814., kojega je Dubrovnik kapitulacijom predan austrijskoj vojsci. Od ove dobe ostao je Dubrovnik, kano diel Dalmacije, pod žezlom doma habsburškoga.

Mimoišav prigodnu pjesmu, koju je A. Kaznačić već god. 1811. sastavio u proslavu zenitbe vit. Jerka Garanjina, on je pet godina poslije one promjene, koja je Dubrovniku odmjerila stalan položaj, stupio prvi put javno na književno polje hrvatsko priobćiv u almanaku: „Nave ragusea distinta col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, componimenti latini, italiani ed illirici“ (Italia 1819.) svoje latinske i hrvatske pjesme. Osim Kaznačićevih ima u tom almanaku pjesama od Cvjetka Tvrdiše, St. Oliviera, Gj. Hidje, Jakova Betondića.

Kada se je Antun Kaznačić sa svojimi drugovi pojavio na književnom polju, da duševnim rådom ublaži ozliedjeno čuvstvo za izgubljenom državnom slobodom, još je tamna magluština zastirala liepe predjele s ove strane Velebita. Pà kada je Ljudevit Gaj i kod nas god. 1830. izkresao prvu iskru duševnoga života a god. 1835. stao svojimi novinami i danicom buditi naš narod, Antun Kaznačić bijaše jedan od prvih književnika onkraj Velebita, koji su uz zajednički rad prionuli. On je u različitih časopisih priobćio životopise svojih glasovitih sugradjana, a tiem pripomogao, da se oganj davnih uspomena ne ugasi. U Dubrovniku postao je obljubljen svojimi „kolendami,“ vrst pjesničtva, kojom su se već predšastnici njegovi odlikovali. Propustiv sitnice* sjećamo čitatelje na „pjesnički vienac“ (u Dubrovniku 1838.), na „Memorie della vita e delle opere del p. Fr. M. Appendini“ (ondje 1838.) i na životopis Jurjn Ferića (Zora dalm. 1845. br. 25. 27. i 28.).

Godine 1848. potresla je razbacanimi udi našega narodnjega tiela, koja su se na zvuk trublje bana J. Jelačića stala sakupljati i družiti. Ali ovaj zvuk nadje u Dalmaciji odziva samo ondje, gdje čuvstvo o narodnoj suvislosti nije pod stoljetnim pritiskom mletačke republike oslabilo bilo. Dubrovački rodoljubi rado su slavne inače predaje svojega zavičaja podčinili budućnosti šire domovine. U redu ovih rodoljuba stajao je naš Kaznačić medj prvimi, tè je oduševljenju njihovu za narodan pokret dao izraz u pjesmah: „Obljubljenoj našoj braći Hrvatima i Slavoncima Dubrovčani, dne 20. kolovoza 1848.,“ za tiem: „preuzv. g. Josipu bar. Jelačiću banu“, i „pozdrav svet. patriarki srbskomu Josipu Rajačiću“ (u Zadru 1849.).

One od naših čitatelja, koji ne imadu prilike upoznati se s pjesničkimi plodovi pokojnoga Antuna Kaznačića, upućujemo na dvie pjesmice njegove priobćene u krasnom „Viencu“, koj sastavi A. Šenoa (Zagreb 1873. str. 130. i 132.). Kolike su vriednosti ovi plodovi, nije nam ovdje suditi; ali vriednost im skače, kada se uzmu u obzir ove crtice iz života A. Kaznačića.

Još prije nego li se u nas mislilo na izdavanje starih dubrovačkih pjesnika, trudio se A. Kaznačić razobćiti njihove umne plodove. Tako je on već g. 1838. izdao u Dubrovniku „Jegjupku“ Andrije Čubranovića sa životopisom pjesnika.

Osim u knjizi svagdje je A. Kaznačić očitovao svoje slovinsko srdce, kano što umiju pripoviedati naši suplemenici, koji su za njegovih mladjih godina pohodili „jugoslovinsku Atinu“. U tom se on prislonio uza svoje starije zemljake Ivana Gundulića, Gjonu Palmotića, Nika Bunića i Ign. Gjorgjića.

Još je jedno, što ne možemo ovdje prešućeti. A. Kaznačić presadio je svoja rodoljubna čuvstva, svoju ljubav prema narodnoj knjizi i prema rodu svojemu na svojega sina dra. I. A. Kaznačića; tè je on i u tom sliedio hvale vriedan primjer starih dubrovačkih obitelji, u kojih su one kreposti postale blago ne pojedinca nego zajedničko.

Ova kratka spomen budi usadjena na grobu starine A. Kaznačića, koj je sa svoje strane pripomagao, da se ne utrne svjetlo slavnoga Dubrovnika, pače da razsvietli novim plamom sav jug slovenski.

— U Weimaru pripravljaju za predstavu Wagnerovu veliku operu „Tristan i Izolda“. Ta skladba vratolomna je osobito za prvu pjevačicu. Do sele nije „Izolde“ nijedna pjevačica valjano izpjevala izim — hrvatske odmetnice M. Malingerove. U „Teatro alla Fenice“ u Mletcih odpjevaše prošlog mjeseca — prvi put u Italiji — Wagnerovu operu „Rienzi, zadnji tribun“.

* Kano što su prigodne pjesme kod ustolitbe Ivana Skakoca za hvarskoga (1823.), A. Giuricea (1831.) i Tome Jedrlinića za dubrovačkoga biskupa (1873.), kod dolazka nadvojvode Franje Dragutina dne 5. list. 1842. u Dubrovnik, na smrt Tome Kerše (1826.) i Jelisave Pinelli (1852.), na piru Vlaha Getaldića i Šiška Getaldi-Gundulića (1828.)

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 17. U Zagrebu dne 25. travnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

USPOMENI ANTUNA KAZNAČIĆA.

*Spjevao pokojni Petar Preradović.**

Ko hrek stari dubrave negdašnje
Čvrst u zemlji, osut mladicami;
Pomladjeno u doba sadašnje
Starovo si dugo medju nami.

I u viek si iz struje prijašnje
Glasove nam slao ptičicami,
Starosti si dobe do najkašnje
Bodrio nam duše pjesmicami.

Smrt napokon tebe izkorieni
I razori ptičicam sjedalo,
Al, što ne mož' razorit, ostalo,

Ostale im pjesmice u cieni
I ostat će, dok pjesama dika
Sa milog nam slovi Dubrovnika.

* Spjevao je to pokojnik još g. 1871., kad no ga skladajućega sonete „milim pokojnikom" krivo obaviestiše, da je naš vriedni starina preminuo, a kad tamo, ovaj ga je i preživio, te tako ovoga soneta i ne ima u knjizi, što je nedavno o trošku naroda na svjetlo izašla.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Konac.)

III.

Sobe „alberga grande", u kojih je mladi Englez stanovao, bijahu providjene svim mogućim udobljem. Gostioničar, uvažujuć, kako otmjena gosta u svojoj kući posjeduje, i već unapried se radujuć mastnu računu, kojim će ga pri odlazku iznenaditi, nije štedio skrbi ni brige, da mu stan što ljepše i udobnije udesi. Tri sobe u prvom spratu, od kojih jedna prostranim balkonom providjena bijaše, služahu mu na porabu. Na prozorih srednje sobe, koja je sa balkonom obćila, te mjesto salona ili svakomu Englezu toli miloga drawingrooma služila, bijaše brižna skrb supruge gostioničarove, koja za svojim suprugom zaostati nije hćela, ponamještala što je samo cvieća u kući našla. Gizdave grimizne fuksije nihahu se ponosito na vitih svojih držcih; miomirisni bosiljak, sitna, milovidna, bjelkasta cvieta širaše miloduh na deset hvati:

exotične vrsti orhidejâ mamljahu oko gledaoca bizarnim likom svoga ucvata, a bujni, granati oleandri u punom cvietu, što na balkonu ponamještani bijahu, te što se kroz dvokrilna staklena vrata liepo izticahu, i dišeće naranče u zelenih kablicah, spominju te i nehotice, da si u krajevih vječnoga proljeća,

— — — — „gdje limuni cvatu,
U bujnom lišću naranče gdje žute.“

I posoblje bijaše liepo i ukusno. Modrim baršunom presvučeni stolci i divan, okrugli, jednonozi, vijugavi stolovi, natovareni albumi, slikami od porculana i inimi svakojakimi sitnjarijami, koje u salonu čovjeka comme il faut svoje mjesto nalaze, dokazivahu veliki napredak civilizacije i u malom tom pomorskom gradiću. Dakako da je mladi Englez mnogo toga iz svoje kabine na „Viktoriji“ amo prenieti dao, da si boravište čim ugodnijim učini i da ne bude bez svih onih sitnica, koje život začinjaju i na koje se je već kroz dugo vremena priviknuo bio.

I svoj glasovir bijaše si u gostionu dobaviti dao; kao velikomu ljubitelju glasbe, a i praktičnomu glasbeniku bijaše to najmilija razbibriga i zabava, kada nije bio na šetnji, ili kada bi ga nevesele misli zaokupile, što se je, mimogred budi rečeno, vrlo riedko sbivalo.

U taj par, kada stupamo u te sobe, ležao je Edward Light razkalašeno na omalenoj sofi uz prozor, pušeć tananu cigaretu miomirisna smirnjanskoga duhana i prevrćuć listove golemoga svoga putnoga albuma, u koji je običavao u lakih konturah vještom rukom liepe vidike i okolice nacrtati, koje je na svojih putovanjih priliku imao upoznati.

Prije pol ure bijaše se tek povratio sa podulje šetnje u okolici teracinskoj, te se odmaraše sada u prijatnoj povoljici od napora duga hoda i žege žestoka sunca.

U to upade poslužnik, što ga s broda sobom poveo bijaše, u sobu. Opaziv mladoga svoga gospodara izpružena na divanu, i predmnievajuć, da driema, zaustavi se plaho kod vrata, očekivajuć, ne će li možda i sam njegov ulazak primietiti.

— Johne! povikne mladi častnik, podigav malo glavu.

— Izvolite, Vaša milosti! odvrati uslužno podvornik, koračiv dva tri koraka bliže, i nakloniv se svom onom ugladjenom udvornosti, koja je poslužnikom u boljih englezkih kućah rek bih prirodjena.

— Hćedoste mi što reći? upita mladić.

— Ništa važnoga. — U predsoblju čeka nekakova starica, koja je na svu silu rada s vami govoriti. — Rekoh joj, da vaša milost ne voli, da vas tkogod buni, kada počivate, ali starica se ne dade odplašiti. Nu ako je vaša volja, naći ćemo i za to sredstva!

— Ne žestite se tako! Nije li vam kazivala, što želi?

— Nije! Reče, da je to tajna, koju će samo vašoj milosti odkriti.

Mladić se nasmija, a sluga nastavi dalje:

— Žena je prosta striša, kladio bih se, da nije ino, nego prosjačenje, vi ste odveć dobar prama ljudem takove vrsti. Da je na moje, ne bi mi nikada dosadjivali. Ali ovako, ne usudih se odgnati ju bez vašega znanja.

— Dobro, dobro Johne! Prihvatite tu knjigu, metnite ju na stol, pa mi uvedite staricu, naloži Edward, te se izpravi na divanu.

Mrmljajuć nerazumljive rieči povuče se sluga iz sobe.

Za pet šest trenutaka bane starica na vrata. Ne bijaše to druga no stara Margarita. Već koračiv u sobu stade se naklanjati podlom onom licumjernom udvornosti, koja je u Talijanskih nižih striša i starije dobe običajna, i koja se stranca tako neugodno kosne, jer je ne bez razloga u tom vikao nazirati samo nasrtaj na svoju kesu.

— Što želite, dobra moja starice? upita ju mladić blagozvučnim, prijatnim glasom.

— Ah eccelenza! zapenta starica, kašljucajuć i naklanjajuć se bez prestanka, ne znam, kako bi počela, da vam pripovjedim, što me do vas nosi! Vi ste tako krasan, tako liep gospodin . . .

— Ne dodjoste valjda, da mi to kažete! upade joj Edward u rieč. — Idite na samu stvar, moje mi je vrieme skupocjeno. Rekoste, da mi imate nekakovu tajnu priobćiti!

— Jest, tajnu, — vaša milosti, i to sladku, ugodnu tajnu! Mlada jedna, liepa djevojka — Nina Tiraboschi, . . . valjda ju je već vaša milost opazila? Ah kako mogu i pitati? Tko nebi Nine, najljepše djevojke izmedju Rima i Napulja odmah opazio! . . .

Što je s tom djevojkom? prekide ju mladić po drugi put, a u duši mu sievnu, kuda starica šiba.

Ali stara Margarita bijaše ostarila u svom zanatu. Ne dade se ni najmanje poplašiti oštrim glašom mladićevim, nego emfatičnom važnošću nastavi:

— Ah, krasna je to djevojka, vaša milosti! Liepe vatrene crne oči, vitak stas kao u kupresa, a lice — lice — ni Rafaelova madona nije ljepša. Svi mladići u Teracini poludiše za njom. Ta djevojka, vaša milosti, šalje me k vam . . . hi, hi, hi . . . znate, što je mlada krv, hi, hi, hi . . . srdce se uzvrpoli, pa što se ne dogodi kroz godine, dogodi se u jedan časak, a djevojka se zaljubi!

— Dobro, dobro, reče mladi častnik zlovoljno, te se podigne sa divana. — Morala biste se stiditi, da takove poruke nosate, i takav zanat tjerate. Evo vam, nastavi dalje, mašiv se u žep i izvukav dva žuta dukata.

— Evo vam, podajte to djevojci, pa mi više ne dolazite s takovimi glasovi, ako ne ćete, da vas preko stuba baciti dadem!

Kao jastrieb bijaše se starica lecnula za dukati. Mladića htjede u ruku poljubiti, ali ju Edward brzo povuče natrag, činilo mu se je, da te ljage sve vode svieta nikada izprati ne bi mogle.

Starica zamrmlja još nešto, da će se za njega moliti i da će mu Bog platiti, a onda natražke uzmičuć do vrata i neprestano se naklanjajuć izadje iz sobe.

— Gadni, podli skot, ti Talijani! uzdahne mladić, te uze iznovice listati svoj album de voyage.

— Istoga dana pred večer sastade se mladi naš častnik sa signorom Benedettom pod arkadami palaza komunala. Vriedni trgovac odmah popostane, te upitav mladića, da li će na šetnju, ponudi mu svoju pratnju.

— Moram vas ukoriti, reče on Edwardu iza podužega razgovora, koji se je ponajviše ob odnošajih englezkoga socijalnoga i državnoga života vrtio — moram vas ukoriti, da se tako slabo sjećate moga poziva, te da mi ne ćete da izkažete časti vašega posjeta. Evo, već proteče desetak dana, kako se prvi put sastasmo na molu, a vi još ne pokucaste na moja vrata. Mora da ste vrlo ugodno sproveo to vrieme.

— Izpričajte me, stade se braniti Englez — da sam tolikom neučtivosti uzvratio vaš poziv. Ali vrieme mi je proteklo, ne znam ni sam kako. Ne bi čovjek rekao, da i u neradu tako brzo proteći može. Svako jutro izlazim na podužu obhodju, a kada se vratim, valja mi po koju uru počivati. Popodne i podveče prikraćujem si vrieme glasbom, ili se prošećem koj put po trgu. Ne mogu, da vam kažem, kako me zanima živahnost, koja ondje pred večer nastaje. Pogledjite samo, nije li to prizor za slikara.

— A izim toga ne nadjoste nikakovih drugih zabava?

— Ne bih znao kakovih? odvrati mladić posve mirno.

— Sbilja? upita signor Benedetto, promjeriv Engleza prodirnim pogledom, kao da mu je rada u dušu zaviriti.

— Parole d' honneur!

— To mi se ne da pravo vjerovati.

— A meni se čini posvema naravno. Čovjek, koji ne preža za zabavami, kakove vi mislite, ne će ih ni nalaziti.

— Ali ima ih, koje se same narivljuju!

— Pah! uzdahne mladić i strese ramenicami.

— Gospodine, uze opet rieč signor Benedetto skrajnjom ozbiljnošću, koja je čudno kontrastovala sa običnim njegovim više šaljivim načinom govora. —Vi ne ćete zamjeriti, ako se na vas sa jednim možda indiskretnim pitanjem obratio budem.

— Ne vjerujem, da će indiskrecija tako neoprostiva biti! nasmieši se Edward.

— Ja sam star čovjek, nastavi Talijan i ne obziruć se na primjetbe mlada častnika — te poznajem ovdješnje okolnosti bolje, nego što ih vi tudjin poznavati možete. Mnogo je kod nas drugčije nego kod vas u Englezkoj! S toga si smatram dužnošću, upozoriti vas na jednu okolnost, koja bi mlada čovjeka lahko mimoići mogla.

— Vjerujte mi, da ću vam izkreno zahvaliti za svaki savjet, koji dolazeć od vas samo dobar biti može.

— Vi mi laskate — ali budite uvjereni, da me samo iskrena odanost prama vam nuka, da zapodjenem tako delikatan razgovor. Odgovorite mi iskreno, signore Edwarde, jeste li primietili, da se mlada jedna djevojka nižega stališa za vas zanima, da se možda utiskuje u vašu blizinu. Nieste li ju možda sretali na vaših šetnjah češće, nego što bi se pukim slučajem protumačiti dalo. Nije li se možda usudila zametnuti s vami razgovor?

Pri nenadanom tom pitanju podiže mladić ponosno svoju glavu, te ponešto uvriedjen odgovori:

— Signor Benedetto, vjere mi, to je čudno pitanje za muža vašega značaja. Ako se ne varam, vi me smatrate lahkoumnim pustolovcem, kojemu je svaka sgoda zabaviti se dosta dobra, i svaki ženski stvor, ma se valjao i po kalu grieha dosta važan i zamaman, da se za njim sagne. Takovim me smatrate, te mi mimogred udjeljujete dobar savjet za umirenje vaše saviesti. Kada biste me bolje poznavao, znao biste, da me takova djevojka, kakovu vi napomenuste, koja strana joj čovjeka na ulici i javnom mjestu nagovara, pa ma inače posjedovala sve čare Venerine, nikada zanimati ne bi mogla.

— Vi se žestite, mladi moj prijatelju, prekide ga trgovac još većom ozbiljnošću — te hotimice zlo tumačite i najbolje moje namjere. Daleko budi od mene, da i u snu podvojim o čvrstoći i realnosti vašega značaja, jer sam uvjeren, da hotice nikada zla ili nepoštena djela učinio ne bi. Ali i nehotice i neznadice možete postati uzrokom velike nesreće, koje ničim izpraviti ne bi mogao, a tu pečal saviesti rada bih vam prištedio.

Talijan umuknu jedan časak, ali kada mladić ništa ne primieti, nastavi dalje.

— U ostalom ni djevojka, koju mislim, nije te vrsti, koju si vi utvarate. Bezazlen, neizkusan stvor, nadaren pogibeljnom po kriepost ljepotom, a uz to strastvenošću, koja se ničega ne žapa, hira joj je zakon, a jedan trenutak odluka! A uz to sirotinja, signore — sirotinja, koja je majka svakoga

grieha i leglo svakoga nepoštenja. Je li vam dopalo ušiu ime Nine Tiraboschi?

Mladić bijaše presenećen. Odmah se spomenu starice, koja ga je danas posietila i čudne poruke, koju mu je doniela. I još druge okolnosti, koje mu bez upozora Benedettova nigda u oči pale ne bi, sunuše mu u pamet. Ne mogaše si zatajiti, da je primietio bio djevojku, koje ga se je ljepota jednom živo kosnula, često u svojoj blizini, da ju je susretao na svojih šetnjah, da ju je vidjevao pred svojimi prozori. Ali bez ključa, koji mu je tek izpitivanje Benedettovo ututnulo, ne bi mu ni na kraj pameti bilo pomisliti, da se sve to njega tiče. Za to je Edward Light odveć smjeran i odveć nebrižan bio.

Uz iskrenost, koja mu je prirodjena bila, pripovidje u malo rieči i bez ikakva komentara cielu sgodu signoru Benedettu. Starac ga je slušao ne prekidajuć njegova pripoviedanja, kimnuv samo kojiput glavom. Lice mu je bilo ozbiljno, a na njem se zrcalila ne utvarana zabrinjenost.

Kada je mladić dovršio bio, reče mu signor Benedetto:

— Eto vidite, mladi moj prijatelju, kako ste i nehotice postao možda sukrivcem iluzija, kojim se mlada, neizkusna djevojka podaje. Dar, koji joj poslaste, mjesto da ju uvriedi, kako bi naobraženu djevojku uvriedio, biti će neizkustvu i neznanju njezinu dokazom, da njezina čuvstva odvraćate. Tako će svaka talijanska djevojka nižegaststališa pomisliti. Ona vam je dojavila, kakova čuvstva prama vam goji, a vi nudeć joj zlata, povladjujete njezinu ludost i lahkoumnost. Dakako, da to učiniste, i ne znajuć o čem se radi; s toga vas i najveći strožnik izpričati mora. U buduće znam, da ćete biti opreznjji. Ne dajte nikomu ni jedne dobre rieči, a kamo li zlata, a da ne znate, tko je zanj ruku pružio. I najbolja namjera može u takovih okolnostih najžalostnijih posljedica biti. Zlato je pogibeljna kovina, te je više zla počinilo, nego ono krvavo željezo, kojim se ljudi kolju.

— A tko je ta djevojka? upita Edward.

Plemenito njegovo lice bijaše žalostivo, a vedro čelo naoblačeno.

— Dozvolite, da vam u kratko pripovjedim njezinu poviest, prihvati Benedeto, koja će vam podjedno protumačiti, odkuda polazi, da se za nju toli toplo zanimam.

Mladić kimnu samo glavom u znak privole, a Talijan uze pripoviedati.

— Bivši još mladim čovjekom bavio sam se trgovinom kod nekoga svojih rodjaka u Livornu. Tu se upoznadoh sa čovjekom mojih godina, koji je takodjer u trgovini moga rodjaka smješten bio. Ime mu je bilo Antonio Tiraboschi, sin siromašnih roditelja iz Romagne, bijaše još djetetom otišao u sviet, da pokuša sreću. Čestitijega mlada čovjeka niesam skoro našao. Za malo se sprijateljismo, te si zadasmo vjeru, da ćemo si uviek biti prijatelji. Izučiv trgovinu, vratio sam se u svoj rodni grad Terracinu, a i moj prijatelj Antonio bijaše se negdje u Toskani kao samostalan trgovac smjestio. Sreća mu nije išla na ruku; koliko iz njegovih pisama razabrah, tek da je nekako životario. Drugi mi pripoviedahu, da je tomu uzrokom ponajpače liepa nekakova Toskanka, s kojom je Antonio intimno spoznanstvo zametnuo bio. Silni troškovi, što mu je to poznanstvo zadavalo, ne dadoše blagostanju udomaćiti se u njegovoj kući. Kašnje dočuh još i žalostnijih viesti. Poznanstvo sa liepom Toskankom bijaše se razvrglo, a ona s nekim drugim u sviet odbjegla, ostaviv Antoniju trogodišnju djevojčicu, plod njihove nesretne ljubavi i bolno ranjeno srdce. U to dodjoše burne godine. Ciela Italija planu jednim plamenom. Mletačka republika bijaše nakon petdesetogodišnjega sanka iznovice uskrišena, a sa kastela San Angelo u Rimu, vijahu se slavodobitne trobojnice rimske republike. Mlada Italija osjećaše se dosta jakom, da se pokuša oteti jarmu tudjinstva. Sa svih strana grnulo je i mlado i staro, da u četah republikanskih dično ime steče i za oslobodbu otačbine snagu svoju uloži i krv prolije. Liepi su to danci bili, signore Edwarde, te se ih svaki Talijan s ponosom sjeća. S kolikim pouzdanjem gledala je Italija na čile legije svojih sinova, koji se proti stoljetnoj kletvi tudjega gospodststva naoružaše. Ne trebam vam pripoviedati kakav je konac bio! Što je uzâ i tvrdjavâ, ne bijaše dosta, da dade stan nesretnikom, koji raztepeni od tudjinskih bajoneta podlegoše sili. Strielanju nije bilo ni kraja ni konca. I moj prijatelj iz dnevâ mladosti, Antonio, bijaše stupio u republikansku četu, čim je zaorio oduševljeni uzklik: Slobodna Italija ća do Adrije! Izručiv svoju nejaku kćerku rodjakinji nekakovoj, razproda ono malo, što je imao, te pohiti na bojno polje, da dičnom smrti za domovinu okaje mnoge pogreške svoga života. Častno se je borio i dopanuo smrtnih rana u krvavoj bitci kod Veletrija. Na smrtnoj postelji napisa mi oprostno pismo, preporučujuć mi svoju tada petogodišnju nezakonitu kćerku, koju je bez majke i svakoga imetka, izvrženu svemu zlu, ostaviti morao. Zaklinjao me je, da njegovu djetetu drugim otcem budem, da ga savjetujem i bdijem nad njim u težkih momentih života. Mojim posredovanjem preseli se Antonijeva rodjakinja odmah poslije njegove smrti sa djetetom u Terracinu, jer sam želio, da mi pod okom bude. To diete je Nina Tiraboschi!

— Dozvolite, da vas prekinem, upade

mu mladi častnik u rieč — ali mi je čudo, gdje ne uzeste diete u svoju kuću, gdje bi se za njegovu budućnost sigurno bolje postarati mogao, nego puštajuć ga pod uplivom rodjakinje, o kojoj, sudeć po resultatih njezina odgajanja nipošto dobro mnienje imati ne mogu.

— Uvidjam, da se tomu čuditi morate! Vjerujte, da sam si to i sam često spočitavao; ali s početka ne dopuštahu mi to moje okolnosti. Ratna vremena bila su i po mene kobna. Mali imetak, što sam si ga u znoju svoga lica prigospodario bio, propade mi malne sasvim, te mi je valjalo s početka opet počimati. U tom sam se i oženio. Moja supruga, prilično bogata a uz to patricijskoga roda, prem u ostalom čestita i valjana žena, koja me je upravo sretnim učinila, ne bi nipošto pregorjeti mogla, da „kopile" u svojoj kući odhranjuje. Vi znadete, što su predsude, a osobito u Italiji, blagoslovljenoj zemlji, koja njimi obiluje. Kućnoga mira radi ne smjedoh ni pomisliti, da djevojku u kuću uzmem. Jedino, što mogah učiniti, bijaše to, da sam novčanimi sredstvi podpomagao ubogu rodjakinju Antonijevu, kojoj je djevojka povjerena ostala. Davno sam već vidio, da sveta ostavština moga pokojnoga prijatelja nije u najboljih rukuh. Tako je djevojka uzrasla u bezgraničnoj slobodi nevezanosti, u neznanju svieta i njegovih zakona, koje vam se čudnim činiti mora, prem je kod talijanskih djevojaka nižegaststališa posvema običajno. Ali pokvarena djevojka nije, prem bi na pogibeljnoj, sklizavoj stazi lahko pasti mogla. Sada mi je još jedina i najveća briga, da ju sretno udam za radina i poštena čovjeka, koji joj dolikuje, te tako izpunim sveto obećanje, kojim sam se umirućemu prijatelju zavjerio. Eto signore Edwarde, sada znadete, koji su razlozi, što me prinukaše, da taj razgovor s vami zapodjenem, a tiem sam vam i protumačio, odkuda potiče, da se za tu ubogu djevojku toliko zanimam.

Mladić bijaše pozorno slušao pripoviest trgovčevu. Kada je signor Benedetto dovršio bio, reče mu:

— Iskrena vam hvala, što me upozoriste na nešto, čemu se nikada dosjetio ne bi, prem ne znam, što vas povladjuje na pomisao, da bi me ta djevojka ikada zanimati mogla?

— Koga ne će zanimati bezzazleno diete, koje se lahkoumno s pogibelju sigra? odvrati signor Benedetto. — Ta mlada djevojka niti je bezstidna, niti pokvarena; ali, kao što mnoge druge njezina stališa i njezinih godina, bacila se u more burnoga svieta, bez ikoga drugoga savjetnika, do li svojih tek proničućih strasti. Taj sviet čini joj se toli liepim, toli dražestnim i zamamnim, a ne vidi guje, koja u varavom cvietu sikće i zasieda. Ona je pravo diete svoje zemlje. A uz to je liepa, signore Edwarde, možda na svoju nesreću i preveć liepa! A i ljepota vam je pogibeljan dar božji za ubogu djevojku! Recite mi sada, ne bi li smrtni grieh bio, poticati u bezazlenoj joj duši iluzije, koje se nikada izpuniti ne mogu, i kojim nesreća i propast djevojčina jedinom posljedicom biti može?

— Još vam jednoč hvala, signore Benedetto, na prijateljskom savjetu vašem, reče mladi častnik srdačno stisnuv ruku trgovčevu. — Vjerujte, da ću se njim okoristiti znati.

— O tom niesam nikada podvojio!

— Pa ako vam u nečem, budi moralnim budi materijalnim načinom na ruku budem mogao ići, da bezazleni taj stvor, koji tako lahkoumno i nebrižno uzahnom stazom, što medju griehom i krieposti teče, stupa, na pravi put izvedete, računajte na me.

— Plemeniti mladi čovječe! kliknu Talijan, srdačno stisnuv ruku mladićevu. — Ah kada bi svi muževi tako mislili!

— I tako se razidjoše.

— Signor Benedetto podje kući na večeru. Edward ostade još neko vrieme na trgu, koji je oživljivati začeo, pušeć svoju smotku i razmišljajuć o stvarih, koje je čuo.

Najljepše, najplemenitije misli nicahu mu u duši. Preduzimaše si, kako će oštrim, ali iz pravoga čovjekoljublja potičućim ukorom upozoriti lahkoumnu djevojku na neumjestnost i nepristojnost njezina ponašanja, kako će u duši njezinoj potaknuti sveti plamen djevojačkoga ponosa, koji je najbolji štit proti griehu i slaboći srdca.

Mladi, tašti filozov, koji je mislio, da se ljubav, uvrieživ se jednoč u mladjahnu, svjetskimi formami neizkvarenu srdcu, sofizmi raztjerati dade! Zanešenjak, koji će ljubav bezazlena djeteta naravi mjeriti mjerilom konvenijencije i hladnoga razbora! Dvojim, da će mu to ikad za rukom poći.

PROSLOV

na uspomenu Dra. DEŽMANA.

Spjevao Vladislav Vežić.

Blago oniem ljubimcem bogovâ,
koji umru u cvatućieh ljetih,
jer ti niesu okusili jošte
gorke čaše mienâ u životu,
nit boljezni prevarenih nadâ,
niti žalca otrovne zavisti!

A trostruko blago oniem, koji
u mladjahnieh ostaviše ljetih
zrela rada voće dragocjeno
miloj majci otačbini svojoj;
bolnu želju miliem prijateljem;
dično ime ljubi i dječici!
Nu vječna je udesila misô,
da okaju milog pokojnika
gorkiem suzam i bolju srdašca
oni, s kojiem u životu bješe
vezan vezom krvi i ljubavi
i božanskom prijateljstva ćuti.

Tako i nam pred očima sada
trepti, jaoh! žalost neponimna.
Vrhu groba, rano otvorena,
poniknula i sklopila ruke
mlada majka, jadna udovica,
težkom tugom kano pretvorena
u kip niemi od mramora hladna:
u oku joj suza presahnula,
i u grudih uzdah zagasnuo,
pak bi reko: iz ranjenieh grudi
da je biednoj poletjela duša
i do na dno zaronila groba,
do supruga, do ljubimca svoga,
koga pred njom crna zemlja krije.
A dječica, majku gledajući,
suze rone, prebiraju cvieće,
te grob kite roditelja svoga.

Nu i druge vidiš prolaznike,
gdje se k tomu navraćaju grobu,
kano da ih tamo ljubav steže,
pak tu mnoga kanu suza vruća,
mnogi uzdah zažubori bolni!

Ali tko je i za kiem se zavi
plačna družba u odielo crno?
To je jadna ljuba Dežmanova,
na ledenu grobu suprugovu,
a oko nje sirotice njene,
i pokojnog prijatelji vjerni.

Al pogledaj onu pojav divnu,
što prosinu na prizoru tužnu:
vrhu groba i vrh tugujućieh
podigla se majka otačbina,
svoje svete razkrilivši ruke
blagosivlje uspomenu milu
vriednog sina i vienac mu spušta
za njegovu radnju i bdijenje
oko boljka milog roda svoga;
a nas zove i nauk nam daje,
da otremo one suze gorke
udovici i djeci nejakoj
neumornog našeg radioca
za napredak i prosvjetu zlatnu,
koji umri još u mladieh ljetih,
al koji se oduži dostojno
otačbini i narodu svomu
liepim plodom liepog uma svoga,
kano da je doživio, revan,
Dugu dobu do siedieh godinâ.

Tebi pako, naraštaju mladi,
neka bude zviezda predhodnica
neumorna radnja Dežmanova,
i duboka ljubav otačbine,
koja njemu razgaraše grudi;
pak će i tvoj majka otačbina
grob ovjenčat viencem neuvelim.

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Dalje.)

Žalostni, oborenih glava vraćasmo se natrag, staza sriedom po kršu bijaše kriva, mjesto u šator, zabasasmo na luku.

Luka je ta bila pristupna samo za ribarske brodiće, uprav ih je sada bilo u njoj nekoliko razne veličine: vezani dugimi užeti za željezne karike na obali ljuljali su se lahko na mirnom moru: nigdje žive duše; dvojica samo ili trojica ribića spavaju mirni na jednom od čamaca: stari stražar, invalid, driemlje u svojoj hutici, malo mareć za ono, što se je oko njega sbivalo. Mladi stražmeštar stade, oko mu radošću blisnu, pograbi moju ruku i šaptnu mi, pokazav na luku i na ribarske brodiće, što su u njoj bili.

— Iz toga ne bismo li, gospodine kapetane, mogli korist izvaditi?

— Iz čega? — odgovorih začudjen.

— Kako su ondje sigurni: spavaju svikolici: za Boga zar nije moći osvojiti jedan brodić, druge uništiti, pak sretno odploviti prama Francezkoj?

Zadrhtah na tu primjetbu, ne činjaše mi se jako nesmotrena; ali u strahu, da nas ne bi tko poslušao, uzmakoh s mladićem nekoliko desetaka koračaja: pozorno pregledasmo mjesto, učinismo ratni sud.

Posljedak mu bijaše takov, kano što si ga svatko može pomisliti: želja, oslobodit se iz težke nevolje, nukaše nas, da se na sve odvažimo. Osnova se brzo osnova — bijaše smiona —: svaka ne predvidjena okolnost, pogreška, nesmotrena hitnja ili izprazna bojazan mogaše ju uništiti: hćedosmo jur sliedeće noći, dogovorivši se s drugimi drugovi nesreće, razoružati španjolske stražare, i ubiti

ih, ako bi se protivili, brzo navaliti na luku, izabrati najbolji brodić, druge uništiti, i tako odploviti.

Puni nade, da ćemo se sretno osloboditi, vratismo se u šator: ja pripovjedih oficirom, stražmeštar vojnikom sav dogodjaj, pravi uzrok našega izlazka i svu osnovu: svi pristadoše, prisegoše, da će šutiti i pažljivi biti, podvrgoše se meni kano vodji. Možeš si pomisliti, s kakovom sam tjeskobom očekivao dan, a kad je on svanuo, noć, brojio sam ne samo ure, već i minute: sve kano da prija našim osnovam, hranu, što se nije nikad dogodilo, dobijemo za tjedan, ne treba nam se bojati za hranu, uzamši i to, da će naš morski put trajati duže, nego jedan ili dva dana; povrh toga, radeći u vrtu, po mojem naputku svi si pripravimo kratke ali jake toljage, skrivajuć ih pazljivo pod našim odielom, žepove natrpamo kamenjem, da praznih rukuh ne navaljujemo na oboružane stražare — jer sam staru osnovu o mitu ostavio kano pogibeljnu, ili barem jako dvojbenu, volio sam poznavajuć luku raditi otvoreno: sat poslije povratka hćedosmo ih pod kakvom god izlikom iznenada obkoliti, povezati, usta im rubci zabušiti, oružje oteti, i na luku pohititi.

Večer dodje, svi se s jako tukućim srdcem preselimo u šator, stražari nas prebroje po običaju — bilo ih je petorica — dobre volje, jer su i oni na više dana dobili hrane, pili su vino, što su imali. Vrieme leti, po mojem računu do roka manjka još samo nekoliko minuta, kad se pred šatorom začuje mukli tapat koraka, zatim zveket oružja dopre do naših ušiju: udje pet ili šest vojnika od posade, koja je bila pod donom Sebastianom, na čelu im Španjolac nizak, mrk, dobro nam poznani vrtlar hidalgov.

Okrenu se stražarom i reče:

— Po zapoviedi gubernatorovoj imam izmedju zarobljenika izabrati nekoliko jačih, da mi pomažu vrt urediti, drugi će ostati na mjestu za popravak luke ili za druge radnje, koje se nadju.

— Po gubernatorovoj zapoviedi — reče jedan stražar — tà on je danas u jutru odišao u Granadu, da sazove Juntu.

— Ali je meni zapovied na pismu ostavio, evo je — poda, stražar pročita, pa ništa ne rekav, dade znak Španjolcu, da izabere.

— Možeš si pomisliti, kako nas je uplašio taj dogodjaj, uništujući sve osnove, — stražmeštar šaptnu mi u uho:

— A to se je očevidno vrag umiešao u naš posao; osnova je tako dobro osnovana bila, doista ne ostaje nam ništa drugo, nego poput drugih skočiti s koje litice u more, i nevolju u jedan mah dovršiti.

— I ja sam isto mislio — časak: osvoji me volja, uzprkos povećanomu broju Španjolaca izvesti staru nakanu, pustiti se na volju sudbini; ali kad sam to kazao nekomu drugu, žalostno mahnu glavom i odgovori:

— Nije moguće, nas ima jedva dvadeset i šest bez oružja, a njih dvanaest od glave do pete oboružanih, to bi bilo hotomice se izvrgavati smrti: nije, nije, moj kapetane, budi s mirom.

Medju izabranici bijasmo ja i stražmeštar, odvedoše nas u malenu zidanu kućicu, na kraju od vrta nedavno sazidanu — pred vrata postaviše dva vojnika na stražu: jedan od njih, poznati nam stražar, čuvao nas je u samoj sobi, blatnoj, vlažnoj, u kojoj se je jedva jedanaest osoba smjestiti moglo.

Stražmeštar reče:

— Bilo, što mu drago, ništa niesmo izgubili s promjenom mjesta, svakako je ovdje bolje, nego pod šatorom, sunce će manje žeći, a ni kiša ne će dodievati.

Sutradan reče opet:

— Znate li, gospodine kapetane, premda se sudbina biesno s nami igra, niesam ipak izgubio nade spasa, tko zna, možda će Bog dati sreću: da samo možemo s drugovi biti u kakovu savezu.

Dan minu žalostno, i drugi tako: u podne trećega razdieliše nas na dva diela: jedan, u kojem je bio stražmeštar, radio je iz vana oko vrta, ja sam ostao u nutri; na večer, kad smo se opet sdružili, hrabri mi mladić šaptnu:

— Sve će biti dobro, složio sam se s drugovi u šatoru, ne možete si pomisliti, kako su nesretni; najprije ih muči, što su od nas razstavljeni, drugo neprestana kiša, što jur dva dana pada: trojica su dobila groznicu: svi su više nego ikada spremni i najpogibeljniji korak učiniti, da dovrše težku nevolju; i bez nas hćedoše sutra ili posutra osvojiti koji ribarski brodić, pak odploviti, jedva ih uzdržah od te nakane, bilo bi to nas za uviek upropastiti, oduzeti svaku nadu spasa, napokon primismo ovu osnovu: danas tjedan bit će sesvete, vojnici dobivaju dva obroka, puk cieloga otoka ide rano spavat, mi dakle treba da se postaramo, da stražu kakvim god načinom razoružamo i u isto vrieme sa šatorani provalimo. To je malko težak posao, ali odvažne Bog pomaže: drugovi su samo pod tim uvjetom pristali na osnovu, ako im svi zadamo poštenu rieč, da ćemo se točno u jedanaest satih noći, metnuvši sve na kocku s njimi sdružiti.

— A to je naravski i jako razborit zahtjev — odgovorih — nadam se, da ne će nitko nas oklievati.

— Ja sa svoje strane rado zadajem rieč.

I ostali drugovi učiniše isto: kroz cielu noć, kad je stražar malo zadriemao, snovasmo osnove, napokon nam se ova najboljom pričini: Na sesvete ćemo uputiti naše vojnike,

da je to dan za nas nada sve svetčan, da ga obično u domovini svetčano slavimo, zato ćemo zamoliti stražara, da nam za nekoliko dukata kupi vina i bolje hrane. Bijaše uprav onaj isti, koji je za pol obroka i mene i stražmeštra prije nekoliko dana pustio na luku, nadasmo se, da će i sada pristati na osnovu: imajući vina, lahko ćemo opiti vojnike, a onda se čini, da nas na putu slobode ne će ništa zapriečiti.

S nemirnom nadom očekivasmo naznačeni dan; u oči njega stražar mrko reče:

— Gubernator se je vratio s kopna s porodicom, srdio se, što smo vam tako malu stražu dali, i u vrtu vas namjestili, odakle biste se, reče, lahko mogli biegom spasiti: zaludu sam se ujamčio za vaše dobro vladanje, zapovjedi, da vas jur sutra jutro odvedemo u palaču u stražnicu, niti straži ne vjeruje, već hoće, da mu se ključi od vaše sobice svaku večer uruče. Kažu mi, da je s toga to odredio, što su sa nekoga dalekoga otoka vaši zemljaci, podmitivši stražu, osvojili ribarski brodić i na njem odplovili u Francezku.

Zadrhtasmo na tu viest, stražar doda:

— Što se tiče vaših drugova, što su ostali u šatoru, ni oni ne će dugo ostati ondje: brod, štono je dovezao gubernatora, prevest će ih sutra o izhodu sunca na kopno, trebaju ih za rabotu oko tvrdjave u Iduberdi.

— Što da uradimo, gospodine kapetane? — reče uplašeni stražmeštar, kad je Španjolac nekamo drugamo krenuo.

— Bog zna, već sam izgubio glavu: eto nam se već po drugi put posve izjalovile osnove.

Mladić se zamisli: — Kad bi bilo moguće, još danas izvesti našu osnovu.

— Nije već još nešto, pa još niti ne izviestivši naših drugova šatorana, ta zadali smo im rieč, da ćemo zajedno raditi.

— A dà, ali meni se čini, ima i za to načina, u ostalom, ne će biti s gorega kušati. — Lice mu se namrgodi i naježi, pa ne bez uzroka, jer mu zaista ne bi po ćudi nova viest: povuče stražara na stranu, tako da sam samo ja mogao čuti njihov razgovor, pa mu reče:

— Za Boga, je li to sve istina, što si rekao?

— Jest, zašto da varam.

— Nje će sutra na kopno poslati?

— Zašto te to tako žalosti? — zapita sumnjivo Španjolac.

— Ah, žalosti me jako! Ne bi vjerovao, gubim dva dukata.

— Dva dukata? Kako može to biti — reče Španjolac, komu su oči na sam spomen zlata blisnule lakomošću.

— Ostavio sam ih, ima tomu dva tjedna, jednomu od ondješnjih mojih drugova, niesam ih mogao dosada natrag dobiti, možeš si misliti, ako odide, da sam ih za uviek izgubio, a sutra je uprav svetac, bio bi ih dobro upotriebio, vam malu gostbu priredio za cieli dukat, kupio vina i kruha.

— A što sada? — zamrmlja Španjolac — kako ih dobiti, ne ima načina!

— Oh, da ima, rado bih dao dukat: da na primjer ti podješ, dobio bi cieli.

Španjolca i zlatna nagrada i obećano vino očevidno zamami, u oku mu radost sievnu, te reče:

— Čekaj, sve se da urediti: jedan je stražar moj bližnji rodjak, govorit ću mu, jamačno će pristati, kako se zove dužnik?

Stražar mu onako na sreću kaza ime, ali kano da mu je kobna neka misao na pamet došla, naglo doda:

— Ali hoće ti li on dati?

— Zašto ne bi?

— Hoće li vjerovati, da u istinu od mene dolaziš? Da imaš komadić papira, pisao bih.

— Papira ne ćeš na cielom otoku naći, osim u gubernatora, a i ondje malo.

— A ne bih li ja mogao s tobom ići? E da, da gubernator saznade, i onako veliku odgovornost uzimam na sebe, tane u glavu, ili barem galera cieli život, da saznade moj posjet.

— Dakle nam je sva nakana uzalud, bez moje dozvole poručnik ti ne će dati.

Španjolac zamumlja nešto, kano, da se bori s misli — napokon ne rekav ništa, izadje:

— Razumiete li moju osnovu, gospodine kapetane? — reče mladić.

— Da, ali hoće li poći za rukom?

— O bez dvojbe; našega je mrkoga stražara obećani dukat i butiljica vina odviše smotala, a da ne metne sve na kocku, da ih dobije, jamčim, nagovoriti će vojnike, da njega i mene puste.

Doista pogodi: Španjolac se za čas vrati, bijaše dobre volje.

— Moj rodjak na sve pristaje, i drug mu isto tako: možemo ići — okrenu se k meni i doda:

— Budite mirni, dok se vratim.

— Budi bez brige, zadajem ti poštenu rieč.

— Podjoše, i tekar se za malu uru vratiše, svaki je njih nosio pod kabanicom nekoliko buteljica vina.

— Stekli smo je s nemalim strahom, gubernator nije spavao, trebalo je što tiše prošuljati se oko palače: srećom, nije nas nitko opazio.

Stražmeštar šapnu mi u uho:

— Izvrstno, gospodine kapetane, ondje u šatoru sve gotovo, toljage imaju, pače dva željezna bata, koje su pod izlikom, da će kamen tući, sobom uzeli; povrh toga dadoh im i dva dukata, opiti će svoje stražare, dok

sam još ondje bio, poslaše po vino: za uru, uprav u pol noći primit će se posla.

Ob osnovi sam naravski za stražarove nenazočnosti ubaviestio drugove, svi su bili u dogovoreni rok spremni — butilju smo vina za okrepu sami popili, ostalo smo dali stražarom — na svakoga je došla holba pila: nije to bilo mnogo, ali dosta za ogladnjele i pod moraš triezne Španjolce. Stražar naš, veoma dobre volje, zviždao je i pjevao, pače počeo nam je i pripoviedati neku zabavnu priču; u to dodje i pol noći. Dadoh niemi ali svim razumljivi znak, bacismo se složno na nesretnika.

U tren ga oka razoružasmo, da ne viče, rubcem mu zavezasmo usta.

Ali uza svu hitnju, kojom smo izveli osnovu, nije se ipak mogla obaviti bez male uzbune, jedan vojnik, željan znati kakva je to nenadana vreva udje u sobu.

I njega stiže stražarov udes: pograbim mu pušku, izletim iz sobe, preostao je treći vojnik, i njega je trebalo razoružati.

— Bio je pijaniji od druge dvojice drugova, težko se je držao na noguh.

Nije nam dakle, bilo s njim težko, ali kad mu je jedan od naših drugova ugrabio pušku, padne ona slučajno na zemlju i puknu.

Ne možeš si pomisliti, kako nas je taj dogodjaj uplašio: puk se muklo odbi o klisure obalne. Stražmeštar, misleć, da je vojnik kriv nesretnomu dogodjaju, utopi mu dugi bodež, što je stražaru oteo, u prsa. Što do mene, razumih, bilo što mu drago, ne treba gubiti vremena.

— Braćo — jakim ali tihim rekoh glasom — dugo ne smiemo ostati na mjestu, požurimo se k šatoru; bojim se, da ne bi prokleti puk odkrio naše osnove. — Sav vrt prelećesmo u nekoliko minuta, vodjaše nas stražmeštar: već hćedosmo udariti stazom na polje vodećom kad nam sedam do osam vojnika, i toliko domara gubernatora s njim samim na čelu put zakrči.

Na bitku nije bilo ni misliti, oni oboružani, mi golih ruku. Gubernator zapovjedi pucati: srećom su samo jednoga od naših ranili — što da radimo, glava mi bijaše uzbunjena, kad stražmeštar nadodje s pomoćju.

— Gospodine kapetane, uzmaknimo k palači, prije nego li budu mogli puške nabiti, možda će nam poći za rukom, uteći se u glavno predvorje, podbit ćemo vrata, a tko bude mogao, protući se do šatora, ostalo neka Bog uredi.

Savjet taj u pogibeljnom stanju nije bio, da se zabaci: za nekoliko časova bijasmo u rečenom predvorju, i nada udje u srdca.

Treba ti znati ustrojstvo španjolskih kuća: riedko su, osobito po malenih gradovih, na kat, u sredini prostrano predvorje, iz njega vode vrata u sobe, na dvorište, na otražnji dio kuće. Vrata, na koja smo unišli iz vrta, ne bijahu zatvorena, bacih se žurno na suprotna, prešavši ih, lahko mogasmo razbjegnuvši se uteći slaboj potjeri, pa sjedinivši se s drugovi šatorani polećeti na luku i osvojiti koji od ribarskih brodića.

Ah pomisli naše grozno stanje, vrata od predvorja bijahu iz nutra silno zatvorena, odbiti ključanice nije moguće, a gubernator je sa strane vrta eto već za nami: divlja vika njegove čete, kletve i prietnje u groznom kaosu dopiru strašno do mojih ušiju.

Bližnja mi pogibelj povrati sviest, barem odvažnost. — Branite vrata od vrta — viknuh drugovom — do posljednjega čovjeka, možda ćemo naći kakov način biega, obrane.

Krvava se borba zametnu: srećom vrata niesu bila široka, nekoliko smo napadača ranili, to bajonetom od jedine koju smo u rukuh imali puške, to dugim bodežem; ali skoro nam je smalaksala snaga, samo se ja, stražmeštar i dva vojnika slučajno sačuvali od protivničkih udaraca, svi drugi bili man.e više ranjeni.

— Mortbleu! gospodine kapetane, ulovili su nas kano u mrežu — viknu stražmeštar. — Što da uradimo? Meni se čini bolje poginuti, nego li se predati, evo bodeža, smaknimo se. — Njegova nakana ne bijaše mi jako po ćudi; od sdvojnosti pograbih željezo, hćedoh s njim skočiti na neprijatelje, pak onda sebe ubiti; kad u taj čas vrata do nas lahko zaškripnuše i glas se začu:

— Ovamo se spasite, ovdje imate oružja.

To je bio glas blagozvučan, liep, premda od straha drhtav i promienjen, ženski, spoznao sam ga namah, bio je Miguelittin.

Pak i sbilja u bieloj spavaćoj haljini razpletenih kosa, blieda i drhtava stoji ona na vratih, opetovavši svoj uzklik.

Prvi stražmeštar, za njim ja i ostali drugovi, osim dvojice težko ranjenih, upadosmo u sobu.

Bijaše to stan gubernatorov: razno oružje, puske, kubure vise po stienah ili su na njih naslonjene.

— Ah sam nas je Bog spasio — viknu stražmeštar — hazur momci, ne gubimo vremena, za oružje!

— Osim mene svi ga pograbiše. Nekoliko naših hitaca zagrmi, nekoliko napadača smrtno ranjenih pade s muklim jaukom na zemlju: prvi gubernator, koji je bio, kano što sam kazao, na čelu svoje čete.

Je li njegovu smrt opazila Miguelitta, ne znam: oko je nevoljnici čudno, divlje sievalo, odvede me u sliedeću sobu, iz te u treću: odanle su prozori gledali na dvorište palače.

Stražmeštar i ostali drugovi trčahu za nami, svigdje zatvarajući vrata ključevi.

— Sad idite — šapnu Španjolka drhtavim glasom: — sad idite i vi, gospodine kapetane.

— Ali vi, Miguelitto, vi?

Nasmija se grko, bolno: — Ja ću ovdje ostati: — Oko joj blisnu, mrtvačka bliedost pokrije lice, bielom rukom protare liepo čelo, rekne:

— Jeste li vidjeli? Je li istina? Je li me iznevjerilo oko, je li on, otac poginuo? Za Boga kažite, jeste li vidjeli? Španjolci razbijaju vrata, već su u prednjoj sobi.

— Da, da, on je poginuo, glavu za glavu, Bog se strogo osvećuje, ja sam ga ubila, ja, strašna i grozna bijaše sdvojnost nesretnice i usta joj pomodre, lice probliedi, grozničava groza potresa tielom.

— Za Boga, umirite se, Miguelitto — šaptnuh — umirite se: — ne znadoh što govorim, dodah:

— Možda je samo ranjen.

— Nije, nije, ubijen je, ja kći ubila sam — otca.

Pade na tla bez sviesti.

Taj dogodjaj nije ni polovicu toliko vremena trajao, koliko ga ja pripoviedam.

U niemoj sdvojnosti, u čudnoj strašnoj ukočenosti stojim pred mrtvim tielom ljubovce — trgnu me iz nje stražmeštar viknuvši:

— Za Boga, gospodine kapetane, ne gubimo vremena uzalud, bježimo, dok je vrieme, spasimo se, razbijaju vrata.

I doista kundacī pušaka i hitcī kubura probijaju vrata osvetljivi Španjolci i prodiru u sobu.

— Što — viknuh, zar da ju ovdje ostavim, i predam osveti tih okrutnika!

Mladić me pogleda u oči — očevidno opazi u njih buru ćućenja bjesnećih u srdcu, al i nemoćnu sdvojnost, koja me je osvojila: uvidi, da će me riečmi zaludu osvjedočivati, dignu me silnima rukama. Za mnom, braćo — viknu, prozor razlupa, pa za nekoliko časova bijasmo slobodni od potjere, te sjedinivši se s drugovi, koji su, sretniji od nas, bez prolića krvi razoružali svoje stražare, pa k luci hitili.

U luci, svladavši na brzu ruku nekoliko ribara, što su na straži blli, osvojismo jedan od većih brodova, uprav onaj, na kojem se je dovezao gubernator, pa već sutradan kasno pod večer stigosmo u Tarragonu. Vjetar nam je uviek prijao, Englezi blizu krstareći niti niesu mogli pomisliti, da bi na brodu, koji su jučer vidili i dobro poznali, mogli biti drugi, a ne Španjolci; propustiše nas bez običnih znakova i bez pregleda.

(Konac sliedi.)

NADJOSMO SE OPET!

Iz Götheova zapadnoiztočnoga divana pohrv. I. T.

Zviezdo zviezda, istina li,
Da te liepu grlim pak!
Trista muka mene svali,
Dok te ne bi, u crn mrak!
Dà, dà, ti si moje sreće
Sladki, mili odzivljaj;
Koli bjahu muke veće,
Jače strepim časak taj.

Kadno nekad tvorac jaki
Na um uze stvarat sviet,
Većma njemu u mah svaki
Mililo se stvornu riet —
I on reče: postaj sviete!
Težki ču se uzdisaj,
Snaga snagu skobi, srete,
Svemir posta u tren taj!

Stà se lučit svjetlost biela,
Plaho od nje bježi mrak,
Razstaše se i počela,
Zemlja, oganj, voda, zrak;
Svakoje se žurno širi
Ko kroz biesan i pust san,
Sve još kutri, šuti, žmiri,
Ni ne gramzi duša van!

Sve bi niemo, tiho, pusto,
Osjeti se Višnji sâm,
Stvori zoru, a sve uz to
Probudi se, planu plam,
I po nebu mutnu, tmurnu
Prosuo se divni šar,
Što se netom raztočurnu,
Ćuti opet milka mar.

Živom željom tražit bânê
Pa si nadje svoga svoj,
Oko zirne, ćut se gane,
Ne mjeren je čuvstvu kroj,
Il se hvata, il se šara,
Sviet je miljem obuzet,
Nije nužde Bog da stvara,
Sam se odtad stvara sviet.

Tako zore rumen-žarom
Usta tvoja nadjoh ja,
Meni srećnu tvojim marom
Zvjezdicami noćca sjâ,
Nama dvoma nema ravnih
Bilo snosit jad il last,
Svemir opet da potavni,
Mi ćemo se k jednu srast!

POUKA.

Čast od Lukula.

Slika iz starog rimskog žizota.

Bajae, gradić mio Veneri i Higieji, stajaše na žalu sretne Kampanije. Za ljetne sparine zaklanjali se Rimljani ovamo; da se ohlade, jer je tu bilo sumpornih i morskih kupelji na glasu.

I Lucij Licinij Lukul, ponajbolji vojevoda svoga doba, imadjaše blizu Baje svoj Tusculanum, gdje je ljeti slavne svoje gostbe davao. Bilo je godišta 74. pred Spasom. Čete rimske bješe većinom glasova izabrale Lukula vojskovodjom, da ih povede proti kralju Mitridatu, davnomu i krvnomu vragu „vječnoga grada“; senat, razdražen Pompejem ne potvrdi izbor naroda; kratilo se Lukulu krenut iz Italije; zatvorilo luke njegovu brodovlju, a Pompej stao krišem kùpiti čete i oružati galije. Da si premami i pomiri protivnike, odluči Lukul pripravit im sjajnu čast. U goste dodjoše prijatelj Glabrio. U zoru bješe obojica uranila put Lukulova dvora. Podno humka, na kojem se uzpinjaše ljetni gradić, dočekaše goste brze sluge, te ih prenesoše iz putnih kola u nosila. Lagano nose sluge svietle goste uz brdo medju grmljem ružinim, medju gredicami miloduhih ljubica, kraj bujnih voćnjaka izprepletenih mrežami zelene vinove loze — nose ih do pred vrata gospodara svoga.

Od više dana vrvi i leti brzonogo roblje triemovi i hodnici Lukulove vile, noseć čas stolove, sjediljke i postelje, čas sviećnjake, vrčeve i silu inog uresa; gdjekoji robovi taru i svjetlaju zide i stupove, gdjekoji čiste i škrope umjetno uloženi pod metlami od tamariske, te prostiru uzke duge sagove, da se noga ne dotakne kamena. Sav dvor sieva od slavlja i razkoši.

Udobni miris pečenja i masti udara iz kuhinje. Tu gospodari prefekt kuhača, namaknut silnim novcem iz Sirakuze. Iz lonaca velikih i malih vitla se dim put dimnjaka. Vojska brzovarâ, ugrijanih živim ugljenom, trbušastih lonaca od mjedi, stojećih na tronožcu, tiganja punih paprene umake reda se okolo žarkoga ognjišta. Ražanj, obraćan kotači i tegom na kanafu, škripi, a na njem vrti se breme zeceva, golubova i pilića. U kotliću pjeni se vrela juha, u kojoj plivaju jaja, djevenice i zelenje. U širòku tiganju ciči i pršti rezani luk u masti; na plitici stoje ribe i oštrige; kuhač ih primiče sve pomalo plamenu, izpitujuć trozubom, kako mu uspieva djelo. Pekar miesi tiesto kuhačom i tukačem zalievajuć ga često vrelim kravjim mliekom. Po spremnicah leže gomile divljadi, peradi, zelenja, artičoka i voća; u mjedenih koritih gmižu raci i praćikaju se ribe, kojih će za malo vještom rukom „Structor“ oljuštit.

Danas ručat će se u Apollovoj — sutra u zlatnoj, prekosutra u egipatskoj dvorani. Svaki dan promjena, svaki dan nova razkoš. Takov je red.

Na pročelju triklinija vidiš pozlaćeno brvenje, a pod njim dva reda stupova, na kojih počiva srednja ladja sgrade, koju zaklanjaju dugački sirski sagovi, da ne bude propuha. Zidovi obloženi su crnim laštenim kamenom iz Etiopije poput ogledala, da možeš u njih jasno viditi svoje lice. Tavanice mogu se otvorit; sa stropa visi o pozlaćenih lancih cieli niz svjetiljaka od mjedi umjetno salivenih, kojih se svjetlilo takmi sa plamenom srebrnih sviećnjaka medju stupovi. Sa visokih triemova razlieva se mili miris bujna cvieća i bilja; veselo pjevaju ptičice u pozlaćenih kavezih, a lagodan hladak propiruje dvoranom.

Da mogu niemi ti stupovi progovoriti, dokazali bi ti, da je u toj samoći posljednji rimski kralj trpio težku pokoru, rad sramote počinjene junačkoj Lukreciji, koje mu nedjelo ugrabi krunu i žezlo; — dokazali bi ti, da je ovdje boravila Kornelija, slavna udovica Lampronija Graha, prolievajuć gorke suze za svoje pogubljene sinove.

Na sriedi stoji dugačak stol od dragocjene smrekuše na podstavku od slonove kosti, a oko njega postelje za gostove, pokrivene sagovi i uzglavji iz Selencije, a do postelja mekane podnožke.

Triklimarh (komornik) uredjuje stol; za svakoga gosta metne ubrus, zarubljen zlatnimi resami, zlatnu žličicu za oštrige i solenku od oniksa. Okrenuta čaša od brušena kristala stoji na svakom pladnju. Čitave gomile skupocjenih posuda, zdiela, vrčeva, kondira stoje na strani na stolićih. Veselim licem premjeri triklinarh stol, te udesi lakom rukom ovo il popravi ono, zatim podje u atrij, da dokaže slugam, kako im se vladati valja.

Vrtovi i pridvorje sve se više pune. Svježa kupelj okriepila je goste, brijač ih je obrio, češljač im namazao kosu dragocjenom masti. Svi se odjenuli kratkom šarenom sintezom (haljincem). Neki obilaze vrškom osladjujuć se krasnim vidikom, neke nose sluge na stolicah po gustom drvoredu, da gledaju kako mladići bacaju lopte. Na ružino grmlje, s kojih je Lukulov vrtljar izišo na glas, sipa tanki vodomet sitan dažd poput alema, a ruže se rumene, mirišu milo, a uz njih šafran, ljubice i narcis.

Za sjajnimi rešetkami vrvi perad sa svih strana svieta: šareni i bieli pauni od otoka Samosa, morske kokoši iz Numidije, fazani

iz Kolhide. U prepletenih pretincih lepeće vojska trčaka, prepelica i šljuka. Ovdje opet sjaju se pozlaćene gajbe ptica pjevačica, a do njih driema crnoperi kopun, zavidjajuć golubom i rodijskim pievcem zlatnu slobodu. Al ostavimo pernatu vojsku.

Buccinator (trubač) javlja, da je dospio deveti sat. Ura sunčanica pokazuje, da je hora objedu, (2 sata po podne po našem računu). Svatko se je okupao, okriepio. Unctor zafrkao je pomno u uvojke Lukulovu kosu. Prstenje sa dragim kamenjem i biserom blista na njegovoj ruci, na noge privezao meke sandale. Još jednom zaviri u zrcalo, pa će doviknut revnomu prefektu:

— Dodjoše li gosti, i tko je došao? a njemu odvrati prefekt:

— Svi, gospodaru, izim Cicerona, koji je morao poći u Pompeji, gdje se bira novi aedil. Cotta i Glabrio dovezoše se na kolih iz Baje; ponositi tribun Cetej došao je iz Kume pod Lukullov krov; Quinctius, Crassus, Manilius, Metellus, Catullus — svi ti dodjoše u goste.

— Dobro je Ikle! Najstarije moje vino neka danas poteče riekami; kuhinja i zabava neka se takme izmjenice. Zatvori vrata, pa gledaj, da neprijazan kojega boga ne smuti slave mojega doma. Ded! Za stol na veliki posao! Skupi sve sladokusce u atriju; ondje neka me čekaju.

Lukul reče, a sa njegove rieči prenu se sva kuća u nov život.

Janitor (vratar) sa egipatskim psetom, equilinus (konjušar) u svojoj staji, mali kuhinjski dječarac za mjedenim mužarom, dugonosi pistorius (pekar), fino odjeveni slastičar, grbavi stolonoša, ukočeni paedagogus (učitelj), kukavni klient i bezočni slobodnjak (rob pušten na slobodu) svi se miešaju, motaju, svaki leti na svoje mjesto.

Poput hrtova poskakuju grimizni i šareni bakljonoše, glasbenici, pisari, deklamatori, grbavi glumci i ludjaci; izišav iz eksedre, koraca Lukul, gospodar kuće usred svojih klienta i službenika, sred sjajno odjevene družine laštenim podom, posutim ružami u susret svojim gostom.

Area, predvorje, urešena kipovi od mramora i sjajnim oružjem, plienom slavnih pobjeda, prothyrium, hodnik medju nutrnjima i vanjskima vratima otvaraju se svečanomu provodu.

Lašteni zidovi podvostručuju bezkrajnu povorku, koja zalazi u atrij gradjen na četiri kuta. Ciela šuma tankih kumejskih stupova od mramora zaklanja, reć bi, sjajne zidove umjetno obložene gladkimi pločami od srebra i zlata. Stupovi nose bogati „porticus“ arcidjelo grčkih i rimskih umjetnika, a kroz njih vide se u duljini „triclinia“ (sjajne dvorane). Visoki vodometi bacaju srebropjenu vodu na mramorno korito, sterući milen hladak po širokom domu; a sa strane ogromne grimizne zavjese brane kuću od sunčanoga žara. (Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Od novijih predstava na našem pozorištu zabilježit nam je dva vrlo zanimiva i karakteristična pojava i to „Mjesečnjake“ lakrdiju od Nestroy-a na korist našega komika g. Josipa Plemenčića, i „Ljubav i zlobu“ izvornu operu od našega bezsmrtnoga Lisinskoga na korist „primadone“ Anke Erlesbekove.

„Mjesečnjaci“, po činu hrdjava imitacija „Lumpacijusa Vagabundusa“, po sebi je strahovita budalaština, koja i u svojem rodnom kraju — u bečkih predgradjih riedko kada izlazi iz prašine arkiva, gdje već vrlo dugo driema. Čovjek se mora upravo diviti, kako je razuman stvor mogao skrpati toliko ne slane ludorije bez dosjetke, bez misli. Naše je obćinstvo vrlo zamamljivo, a kazališna uprava nije prema istomu ni malo pasivna; s toga se je i toga dana bila izpunila sladka nada intendanture — t. j. puna kesa. Kuća bijaše dubkom puna. Nas je to s prvine neugodno dirnulo, jer prikazanje bečke, lokalne lakrdije na hrvatskom jeziku bezumljem smatramo. Nu čim se je praznina toga ludotvora jasnije pokazala, tim je obćinstvo postajalo hladnije, te je na našu radost psikanjem ugušilo pljesak nekolicine prijatelja takovih ludorija.

„Mjesečnjaci“ propadoše podpuno. S prvine ljutili smo se na g. Plemenčića, što si je izabrao takovu ludoriju, nu poslije dočusmo, da to nije njegov grieh, već je slavna kazališna uprava tu komediju naručila. Slava joj!

„Ljubavi i zlobe“ ne čusmo već nekoliko godina, odkad je najme pjevačica Jankovska ostavila naše kazalište. Žalili smo veoma, što nam se krati slast slušat prekrasnu glasbu našega slavnoga Lisinskoga. To smo i u tom listu spomenuli. Dakako zaludu, jer što se napokon tiče kritika uprave, čemu u obće književnika na svietu, ta „čitanje i pisanje je i onako dar od naravi,“ kako Shakespeare veli. Moralo se čekat do kraja sezone, gdjica. Erlesbekova morala je tu operu pjevat za svoj prijam, pošto je u nekoliko opera — recimo — slabo uspjela. Gčna Erlesbekova je, hvala Bogu, na odlazku i sretan joj put, al pitamo napokon, zašto je ona tu operu izabrala, kojoj nije dorasla, zašto se ta opera pri kraju se-

zone pjevala, te će ju morat nova pjevačica na novo učiti, pitamo, zašto se gubi toliko vremena, novaca; zašto se vriedja Lisinski u grobu? Niesmo djeca, da ćemo sbog štovanja prema Lisinskomu nevaljalu grlu gćne. Erlesbekove pljeskati, da će nam trobojne vrpce zavarati uho.

U obće bje „Ljubav i zloba" vrlo slabo odpjevana, još slabije prikazana. Našemu vrstnomu tenoru Grbiću bilo je grlo promuklo, s toga mu je i mučno bilo svladati visoku partiju osobito u drugom činu. I g. Kašman pjevao je svoju ulogu nekoliko puti bolje, izrazitije, življe. G. Fassbender bijaše kao knez odviše flegmatičan; prekrasna velika arija prvoga čina nije se nas ni najmanje dojmila. A šta da kažemo o Ljubici gćne. Erlesbekove? Veli se, da gćna. E. pravilno pjeva. Moguće. Vjerujemo rado, da ta gospodična svaku notu svoje partije pjeva. Na to možemo odgovoriti, da se „karneval mletački" i na diplah svirati može. Gdje bijaše, pitamo, ona ljubkost, milota, ono duboko čuvstvo preliepe Lisinskove glasbe, gdje bijaše izraz, gdje život? Nam se činilo, da gćna. E. driemajuć pjeva. Skladba Lisinskoga mora se svakoga dojmiti, nu gćna. E. nije pokazala ni mrvice srdca, te ostasmo hladni. K tomu je stajala kao prikovana, mašuć čas desnom, čas lievom rukom; lice joj nije imalo ma nikakva izraza, a u drugom činu zakrieštio joj glas dva tri puta nemilice.

I sborovi, ti liepi karakteristični sborovi bijahu mlaki bez svakoga života.

Scenički bijaše opera vrlo slabo priredjena. Knežev grad u drugom činu, sastavljen od pokretnih dekoracija bijaše pravo arkitektonično bezumlje. U sriedi gotička kula sa doksatom sa strane krila mauričke dvorane sa oblimi turskimi svodovi i šarenimi zavjesami, a k tomu stepenice u slogu kasne renaissance. Na zdravlje! Članovi sbora kao hajduci, „gorski vuci" niesu imali ni brkova. U velikom prizoru II. čina, kad grad gori, sve se to motalo i plelo po pozorištu bez reda i obzira. Nikakve plastike, nikakve slike, kad je napokon do bitke došlo, pucale velike i male puške kao grom, noževi sievali, bilo užasne pucnjave i sječe — nijednog mrtvaca. To je lakrdija i mi prosvjedujemo svečano proti nemaru, kojim se toli vrstan umotvor stavlja na pozorište. To znači, Lisinskoga u grobu vriedjati.

— Dne 22. t. m. prikazalo je naše dramatično družtvo Sardouov igrokaz „Rabagas". Vriedno je, da se o toj predstavi obširnije govori, jer je doista čudan plod Sardouove vile. „Rabagas" jest satira proti onim apostolom slobode, koji se dadu ukrotit mastnom službom, te postaju od vodja opozicije najveći silnici. Rabagas junak komada na dlaku je isti čovjek, što je bio u Austriji Alexander Bach, koj je sišav sa barikade postao absolutnim ministrom. Sam čin biva u malenoj kneževini Monako. Rabagas pomoćju samih kukavica vodi opoziciju proti knezu, a milostnica kneževa Eva Blounth premami i upropasti branitelja slobode, učiniv ga prvim ministrom. Opozicija se osramoćuje, knez odrekne se priestola, oženi amerikansku milostnicu i preda priestol i kćer si svomu rodjaku Carlé poručniku garde. Sardou pisao je taj komad razjadjenim i razjarenim srdcem proti Gambetti i cieloj tadanjoj vladi „gouvernement de la defense publique". Umni francezki dramatik slavio je svoje slavlje pod Napoleonom III., toga nije zaboravit mogao, premda nije upravo bonapartist. Pred očima je imao propast Napoleona, nesreću Francezke, Gambettinu vladu, strašna djela parižke komune a posljedica svih tih premissa bijaše njegov „Rabagas", plod razcvieljene duše, koja sve zlo pripisuje čovječjemu družtvu, te nanj sipa svoj otrov. Parižlije je taj komad veoma zanimat mogao — nas manje, nas je dapače neugodno dirnuo, jer uzmeš li ga u obće, djelo je vrlo pristrano, tendencijozno, to je djelo satira, s koje bi čovjek upravo sdvojiti morao. Članove opozicije: odvjetnika Rabagasa, krčmara Carmelina, novinara Chaffiou-a, bogataša Desmoulinsa i poljskog izseljenika Petrovskog nacrtao je Sardou kao puste kukavice i lakrdijaše, podle glupake i sebičnjake. Harmonija komada iskala je, da i u opoziciji, u narodu bude poštenih, pametnih ljudi, nu pisac nije samo najgoru vrst izabrao već je upravo crtao karikature. Dvor, vojnici i komornici prošli su bolje, al jedina poštena osoba medju njima je knez. Neugodno čuvstvo svlada čovjeka, kad zastor zadnji put padne, pa se pitaš, jesu li ljudi sbilja tako opaki? A i sam knez je čovjek blasiran, koj se svemu ruga, te ostavlja državu i narod na cjedilu u rukuh neizkusna poručnika, koj misli samo na ljubavne sastanke i ne pokazuje nikakve vrline.

Pojedini prizori, pojedine crte dakako su fino, realistički izradjene, kako je to već Sardou u mnogo prilika pokazao. Nu cjelina, ma kako vješto radjena i zapletena, i pojedini značaji u svojoj cielosti odbijaju čovjeka — te mu je na svršetku komada pri duši, kano da je čašu octa izpio.

Još koju o predstavi. Trajala je od pol osam do pol dvanaest sati, pa nije čudo, da su se glumci pri kraju izmučili bili. Uzme li čovjek na um silu osoblja i veliki zaplet, može se reći, da je predstava dobra bila. Knez g. Mandrovića bijaše bez prigovora kao i poručnik André de Mora g. Jovanovića. Glavnu ulogu (Rabagas) prikazao je g. Brani promišljeno, realistički, nu ponešto mirnije mogao se je kretati prema njegovu visoku stasu. Svakako bijaše Rabagas dobra figura. Carmelin g. Rajkovića bijaše u istinu izvrstna karakterna crta, kao i novinar g. Plemenčića i policajni nadzornik g. Freudenreicha. Izvrstna i fina bijaše gćna. Perisova kao spletkarica Eva Blounth i gdja. Ružička kao kneževa kći. Uloga je ljubovnika

neznatna, al ju prikaza g. Ban dobro. Ostalo osoblje prikazivalo je kojekako, gdjegdje i slabo te polagano.

Dekoracije, perivoj i dvorana mogla bi stajati u svakom velikom kazalištu. ?

Književnost hrvatska i srbska. U Dubrovniku tzišo je II. snopić zanimivog zabavnika „Dubrovnika“ uredjivanog I. Bunićem. Ima u njem: I. Životopis vladike crnogorskoga Petra Njeguša II. od Vuka Vrčevića. Prvi dio. Vrčevićevo pero poznato je po prijašnjih tečajih „Dubrovnika“, a osobito po klasičkih slikah iz Hercogovine u zadarskom listu „Pravu“. Životopis bezsmrtnoga pjesnika „Gorskoga vienca“ izradjen je ondje na temelju pismenih izvora i bit će osobito mio svakomu literarnomu povjestniku. 2. Tartuf XIX. vieka, satirična pjesan od Nikše Gradića. 3. Prievod III. i IV. djela Krasinskove „Nebožje komedije“ od P. B. — O vriednosti toga zabavnika govorismo opetovano u ovom listu.

— Akademik i čuvar narodnoga muzeja Šime Ljubić izdao je o sebe dvie svoje razprave „Iztraživanja o Hrvoji“ i Spomenik iz dobe Hrvatskoga vojvode Branimira“. Knjigi je dodan vieran snimak Branimirova kamena, što smo ga u svojem lanjskom tečaju spomenuli. — Arkimandrit N. Dučić, izdao je u Biogradu (preštampano iz glasnika) knjigu pod imenom „Crna gora“. Premda je pisac svoje djelo okrstio samo „bilježkami“, to će svaki prijatelj naše knjige naći cieli zemljopis, statistiku i poviest neodvisne kneževine Crnegore. Djelu dodan je zemljovid sa oznakom historičkih medja.

Revna knjižara braće Jovanovića u Pančevu — jedina knjižara na slavenskom jugu, koja shvaća svoju zadaću — počela je izdavati vrlo jeftinu pučku knjižnicu. Dosele izidjoše „Mala srpska gramatika“ od Jovana Pavlovića; „Botanika“ od P. Despotovića; „Zoologija“ od Despotovića; zatim Poviest srbskoga naroda. Ciena je svakoj knjižici samo 18 novčića. Ugledale se druge naše knjižare u nju.

Grčka sbirka narodnoga muzeja. Nedavno javismo, da se narodnomu muzeju nudja na prodaju znamenita sbirka grčkih posuda za razmjerno malenu cienu od 2000 for. Sbirka je bila po vještacih u Trstu izpitana, pravom pronadjena, te uz privolju jugoslavenske akademije znanosti pod nadzorom g. čuvara Šime Ljubića prenešena u Zagreb, kao svojina i ures našega narodnoga muzeja. Taj naš zavod, premda mu je podpora dosta malešna, napreduje naočice u svakoj struci. Ima u njem znamenita sbirka egipatskih starina, priličan broj rimskih spomenika iz kamene i mjedene dobe, Layeva — premda nepodpuna za sada — sbirka jugoslavenskih rukotvorina, sila dragocjenog blaga numismatičnog itd. Starogrčka umjetnost bila je do sele žalibože slabo zastupana. Tršćanska sbirka popunila je tu prazninu. Ima u svem 877 starogrčkih posuda od pečene zemlje (terra cotta), a svi komadi polaze iz grčkih naselbina južne Italije ili „velike grčke“ (Ἑλλὰς μεγάλη). Posude su razne veličine počam od poldruge stope visokih, do sićušnih zdjelica.

Gradivo je fino većim dielom crno, gdjegdje tamno-zeleno, a na njem ima u crveno nacrtanih prizora iz bajoslovja, domaćeg i javnog života. Sama radnja je neobično fina, ukusna i na tanko izvedena.

Ima tu prije svega velikih „amfora“ (vrčeva) sa dvie ručke, u kojih se čuvalo vino, med, ulje. Zatim „stamuos“ posude za kiselo i slano jelo; „hydrie“ (vodenjače); „krater“ (vrč), u kojem se voda sa vinom miešala. Zatim čaša u spodobi volovske glave, posuda za žrtve i mirodije; velikih i malih zdjelica, svjetiljaka, vrčića, kupica razna lika. Kako već spomenusmo namiče se trošak za tu veleważnu sbirku dobrovoljnimi prinesci, jer je zemlja 7000 for. — veliku doista svotu — dala za Layevu sbirku, te se kani kupit i Lanzina mineralogična. Nekoliko rodoljuba odazvalo se doduše pozivu narodnog muzeja, al trebat će još znatnih prinesaka, i zato pozivljemo i opet sve rodoljube, da prinesu što prije svoje zrno za toli važne spomenike.

Koncert. Dne 12. o. m. priredilo je križevačko pjevačko družtvo „Zvono“ koncert, na korist svog tehničkog ravnatelja Ivana Laksara, koj je dobro uspio i mnogobrojno posiećen bio.

Orkestar odigra ouverturu „Niema s Portiči“ od Aubera i pod kraj koncerta „Proljeće“ od Bacha, veoma precizno i liepo niansirano. Gospodjice pjevačkog družtva izvedoše ženski sbor „proljeće“ od Dr. Bendla a g. Kovačević izbesjedi na sveobće zadovoljstvo „Grob Kaludjera“ od A. Niemčića.

Sborovi „Hrvatska koračnica“ od Nonera, Vašakov „Udikov grmiću“ i Zajčev „Hrvaticam“ uz bas-solo bjehu priličnom vještinom odpjevani. Žalimo samo, što nije bas-solo u boljih rukuh. Posljednji broj za pjevanje bijaše „Mjesec sine“ mazurka za sbor i orkestar od E. Straussa, rieči od Milana Grlocija.

Ovom prigodom opazismo, da se naše pjevačko družtvo znatno umnožalo, zahvatilo jak korien u gradjanstvu, te mu od svega srdca želimo, da tako i nadalje ostane, gojeći narodnu glasbu i šireći u obće umjetnost.

Kazališni repertoir za vrieme od 19. do 30. travnja 1874. 19. trav. „Quasimodo zvonar crkve notrdamske“. 20. trav. opera „Ljubav i zloba“. 21. trav. „Rabagas“ (novo). 22. trav. opera „Krišpino i Kuma“. 23. trav. opera „Faust“. 25. trav. „Revisor“ (novo). 26. trav. opera „Ljubav i zloba“. 27. trav. „Zvonar crkve sv. Pavla u Londonu“. 28. trav. „Nervozni“. 29. trav. opera „Rigoletto“. 30. trav. „Mali vragoljan“ (novo) i „Dobar večer (novo).

Napredak jeronimskoga družtva. Preuzv. ban Ivan Mažuranić polažući utemeljiteljnu svotu 50. st. pridodao je još pô stotine u glavnicu za nagradjivanje pučkih pisaca. Preuzv. g. biskup Josip Juraj Strosmajer, kako vazda i svagdje, tako i ovaj put pogodio je najudesnije unaprieditі smjer družtva odrediv, da će svake godine položiti prinos za pet najboljih djaka djakovačkoga učiteljišta, koji će tiem postati doživotni članovi jeronimskoga družtva pa da će izim toga svake godine za 100 st. kupiti družtvom izdanih knjiga i podieliti ih mladeži prigodom službena putovanja po biskupiji. Za ovu je godinu jedno i drugo već učinio, te svomu svećenstvu preporučio, da onako unapredjuje smjer družtva, kako su to svojski braći za dušu privezali rodoljubni župnik Stražimir i kateketa Šimončić. Za slavnim biskupom poveo se i domoljubni osiečki trgovac Kovačić, te je 15 djaka upisao za doživotne članove družtva i prinos za njih namah položio. I druga gospoda o boku slavnoga biskupa prionuše oko toga, da družtvu pribave što više članovâ. Slava im, a mi samo živo želimo, da našim revnikom podje za rukom mnogobrojni pristup naših seoskih obrtnika i seljaka pa i cielih zadrugâ izhoditi.

Preradovićeva djela. U zadnjoj sjednici odbora za izdavanje Preradovićevih djelâ odlučeno je dalju prodaju knjigâ, ako se odbor položiv račune i razstane, tako udesiti, da se namjena narodâ podpunoma postigne. Naši vanjski prijatelji ne bi smjeli ni nadalje mirovati, već nagovarati i posredovati, da se knjiga, kao i dosele, kod upravničtva „Vienca“ naručuje, a tko je vlastan odrediti, da se za nadarivanje najboljih djaka na srednjih i viših učilištih nabavlja, Bog mu, a duša mu!

Kazalište po svietu. U Biogradu, kako već javismo, otvoreno je bilo kazalište dne 9. ožujka p. st. Prikazaše prvi put „Šah kralju“ od Schaufferta. Novosadski list „Pozorište“ veli, da nije predstava osobito uspjela. U prvom repertoiru nalazimo sliedeće komade: „Londonski prosjaci;“ „S polja gladac;“ „Slanik;“ „Zakupnik ostrandski;“ „Boj na Kosovu;“ „Mamica;“ „Gringoire.“ Uprava biogradskog kazališta ima dosta nevolje, jer u prkos natječaju u srbskih i hrvatskih listovih, u prkos privatnim poslanicam u Novi Sad i Zagreb nije se ni jedan član tih dvaju kazališta odazvao pozivu biogradskomu. Tako se osvećuje ne promišljeno djelo. Korjenite i vratolomne operacije kao što je razpust družtva, donose ili smrt ili smrtnu bolest. Taj vele važni nauk neka dobro upamte ona gospoda zagrebačka, koja su prije nekoliko godina govorila, da je najbolji liek za naše kazalište razpustiti družtvo i na novo ga sastavit. — U Varaždinu priredjuju rodoljubi za djecu pokojnoga našega Ivana Dežmana dobrovoljačku predstavu sa koncertom. Naknadno javit ćemo više o tom. — U Novom Sadu prikazani bješe u zadnje doba sliedeći komadi: „Priesni prijatelji“ (Nos intimes) od Sardoua; „Žene u ostavnom životu“ (po magjarskom Kolomana Totha) „Život je san;“ „Ljubav ih mori;“ „Noć u oči nove godine;“ „Wilim Tell“ od Schillera; „Grabancijaši“ nova izvorna gluma od Ilije Okrugića. „Maksim Crnojević;“ „Zapisnici djavola;“ „San i java“ nova izvorna drama od Milana Jovanovića. Takovu repertoiru ne ima prigovora. Nadamo se, da će Jovanovićeva drama tiskom ugledat sviet, da uzmognemo izreći svoj sud. Okrugić pripravlja svoje „Grabancijaše“ takodjer za tisak. Pozivljemo sve rodoljube, da se u što većem broju upišu za to djelo. Tom prilikom pitamo, zašto niesu u Zagrebu razpisane ciene za izvorne drame. Pitamo dalje sl. upravu, neka nam izvoli prišapnut, ne bi li ipak dobro bilo, da se na hrvatskom kazalištu ustupi jedna večer kojemu izvornomu komadu? Al da! Mal da ne zaboravismo! Vidjesmo „Mejrimu“ — u jedan ponedjeljak poslije nedjeljne operne predstave, kad je u narodnom kazinu večernja zabava bila. — U českom narodnom kazalištu u zl. Pragu pjevala se dne 23 ožujka prvi put izvorna opera „Dvie udovice“ (Dvě vdoy) od Miroslava Smetane. Česki list „Lumir“ veli, da je občinstvo tu novinu primilo velikim uzhitom, a vještaci ciene to novo djelo više nego „Prodanu nevjestu.“ „Dvie udovice“, veli česki list, svakako znamenito obogatiše česku opernu literaturu; skladba ta, koja odolieva svakoj kritici, ostati će trajnim uresom opernog repertoira. Premda naginje više francezkoj šaljivoj operi, ipak joj je značaj skroz narodan. Zagrebačko občinstvo poznaje „Prodanu nevjestu“ i ljubku joj glasbu. Ako se ta opera ne polazi u nas toliko, koliko druge, kriva je prije svega nespretna razdjelba uloga, a za drugo nespretni, trivialni libreto: čin najnovije Smetanove opere svakako je spretniji i bolji.

— U bečkom gradskom (Laubeovom) kazalištu prikazaše ovih dana prvi put Pousardovu dramu „Zatravljeni lav“ (Le lion amoureux) te je predstava vrlo dobro uspjela. Čin pada u doba prve francezke republike i baš u vrieme, kad je bolja sviest naroda oborila strahoviti triumvirat Robespiera, Dantona i Marata. Pausard spada medju one francezke dramatike, koji naginju starijoj školi Corneilla i Racina, što se osobito vidi u njegovoj „Lukreciji.“ Drame su mu sve pisane stihom, prikazivanje dosta težko. Kraj svega toga svraćamo pozor naše kazališne uprave na toga, njoj možebit ne poznatog pisca. — Labiche i Duru održaše u Theatre Gymnase pobjedu sa novom komedijom „Gospa je liepa“ (Madame est belle). Čin, crpljen iz sadanjeg vieka doduše je jednostavan, ali vrlo spretno izradjen.

— Buduće jeseni slavit će se u Ferrari svetkovina Ariostova. Poznati talijanski drama-

tik Pietro Cossa, pisac „Nerona," kojim je nedavno čuveni glumac Rossi uzhitio hladno njemačko obćinstvo, pozvan bje, da u tu slavu sastavi dramu, kojoj ima „Ariosto" junakom biti.

— Madjarska dramatika nije osobito plodna, jedini Rakosy uspio je za posljednjih godina svojimi dramami. Za dramatičke radnje razpisano je doduše vrlo mnogo i znamenitih nagrada — nu većim dielom bez uspjeha. Tako se ove godine ciena Akademije nije nikomu mogla podielit, jer od tri predane radnje nije nijedna valjala.

Starine. Talijanska vlada daje u novije vrieme znamenite starine rimskoga doba — navlastito u Rimu, zatim u Pompeju i Herkulanu odkrivati, te se u tu svrhu troše znamenite svote iz državne blagajne. Ujedno je osobitom naredbom otegotila izvoz rimskih starina iz Italije. Vlada po ovom zakonu imade pravo predkupa i osobito odlučuje o tom, smie li se kakova umjetnina izvesti, il ima l' je vlada kupit. Za izvoz plaća se 20% carine od vriednosti same umjetnine i to za rezbarije, mozaike, slike klasične škole i riedke mramorne stupove. Vriedno bi bilo, da i hrvatski sabor kakovim zakonom zaprieči vandalstvo, što se čini sa starinami nadjenimi na zemljištu trojedne kraljevine. Osobito je izkapanje prošle godine uspjelo u Rimu. „Forum romanum" sada je posve odkriven. Carska palača na palatinskom brieżuljku izkopana je dobrano, isto tako i kupelji cara Karakale, hramovi Bellone, Fortune, svetilište Flavija i jedan dio Dioklecijanovih kupelji. Kod porta San Sebastiano našla se grobnica sastojeća od više soba, u kojih je bilo znamenitih kipova, rezbarija, mozaika, i zidnih slika. Naravski izkopana je kod svih tih sgrada sila umjetnina od zlata, srebra, mjedi, stakla, mramora i pečene zemlje. — U Pompeju odkriše znamenitu mozaiku od jednog metra u promjeru, i to vrlo čudnovate simboličke naravi. Pod mrtvačkom glavom stoji kolo sreće, a pod njim velik leptir. S lieva mu stoji grančica, s desna štap i putnička torba.

Vilim Kaulbach slavni njemački slikar, ravnatelj slikarske akademije u Monakovu, umro je dne 6. travnja t. g. od kolere. Rodio se je dne 15. listopada 1805. u Arolseu, mjestu kneževine Waldeck. Već za mlada pokaza osobita dara za crtanje, te dodje sa 17 godina u akademiju u Düsseldorfu, gdje bude učenikom slavnoga Corneliusa. Prva slika, s koje je izišo na glas, bijaše „Ludnica", sgotovljena g. 1829. Poslije preseli se sa svojim učiteljem u Monakov, da uresi slikami arkade kraljevskoga perivoja. G. 1837. svrši sliku „Hunska bitka" i nacrte za Götheova „Fausta"; G. 1846. pako znameniti umotvor „Propast Jerusolima pod Titom". U ono doba spadaju nacrti humoristički za staronjemačku satiru „Reinecke Fuchs". Poslije ga pozove kralj pruski u Berlin, da uskrasi triemove tamošnjeg muzeja fresco-slikami. I u pinakoteki monakovskoj izveo je glasovite freske iz staronjemačke pjesme „die Niebelungen". Znamenita su takodjer njegova djela „Bitka kod Salamissa;" Shakespearov i Götheov album;" „Petar Arbuez". Sada je radio veliku sliku „Potop svieta", koje je žalibože nedovršeno ostalo.

Izpravak. Slika, koju smo u posljednjem broju donieli u drvorezu, nije, kako smo ondje u „listku" naveli, poklonjena biskupom J. J. Štrossmajerom našemu muzeju nego jugoslavenskoj akademiji, kojoj je on sve svoje slike zapisao. Muzej i akademija jesu dva, koliko srodna, posve razlučena zavoda.

Dopisnica uredničtva.

— Raznim pjesnikom većih i manjih pjesama. Niti imamo kada ni gdje potanko ocieniti svaki pokus, a dolazi nam toga svaki dan. Budući put odgovorit ćemo nekim u kratko.

„Tuga". Tražite od nas sud o svojih pjesmah, velite da ste domoljubka od 15 godina, a to velite, da bolje razumiemo vaše pjesme. Ne ćemo razpravljati pitanje, da li ste domoljubka ili domoljub, da li vam ima zbilja 15 ili više. Reći ćemo, da nam je vrlo drago, ako ste zbilja član krasnoga pola, jer vrlo pravilno hrvatski pišete. Mladi ste svakako, jer u trih pjesmicah (Priegor, Prenuće iz djetinskog sna i „Proljeće") pjevate samo o jadu, prevarenih nadah, grobu i smrti. To je već običaj pjesničkih novaka ili novakinja. Vaše su pjesme suviše subjektivne i mislimo, da su više sentimentalne nego istinite. Lirična pjesma je pjesnički izraz vlastitih osjećaja, a ti ne smiju biti hinjeni, već im vrelo mora biti u srdcu pjesnikovu. Medjutim vidi se u vas naravskoga dara za skladanje pjesama, vidi se i to da ste i nešta čitali, jer su vaši plodovi svakako bolji, nego stotine drugih, koje svakim danom poštom dobivamo; da u vas više iskre ima nego u mnogo drugih, potvrdjuje nam i to, što ne tražite, da tiskamo vaše pjesme, dočim drugi krotitelji vilinskoga krilaša vele, „da se tvrdo nadaju, da će svoje prvience ugledat u budućem broju „Vienca," čega mi obzirom na naše predbrojnike obično učiniti ne možemo. Reći ćemo vam i to, da nas pjesma „pregnuće iz djètinskog sna" na mnogo podsjećava Schillera i Mathisona. Čitajte prije svega ženske narodne pjesme, Preradovića, Niemčića, Vraza i Trnskoga. Tiem putem dovinut ćete se prije pravomu hrvatskomu pjesničtvu. Pjevajte dalje, čitajte, i što uzpišete, pošaljite nam na ocjenu. Bit će nam vrlo drago i tvrdo se nadamo, da ćemo po vremenu nešta vašega i u „Vienac" primiti moći.

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 18. U Zagrebu dne 2. svibnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BOG I BAJADERA.

Spjevao Göthe, pohrv. I. T.

Mahadeo bog pohiti
Medju ljude šesti put,
Hoće nama ravan biti,
Svaku s nami ćutit ćut.
Kuša ljudske nadobnosti:
Stan i hranu, dvorbu, liek;
Da il kazni, ili prosti,
Življet mu je ljudski viek.
I pošto se nagledo grada bijaše,
Promotrio male si, te velikaše:
Zaputit će večerom drugamo put.

Došav na kraj, gradu gdjeno
Posljednja je bila dver,
Vidje čedo naličeno,
Izgubljenu, liepu kćer:
„Zdravo!“ „„Hvala dvaestera!
Čekaj, eto mene van!““
„Tko si?“ „„Ja sam bajedera,
Ljubavi je ovo stan.““
I udesi cimbuljom skladno zveketat
I milim se poskokom ù okrug kretat,
I pokloni, povi se, dade mu cviet.

Dragajući njega sleće,
Uvuče ga u svoj stan:
„Liepi stranče! sad će svieće
Noć pretvorit u biel dan;
Dvorit ću te umorena,
Blažit vodom nogu trud,
Što je vrstna smoći žena,
Tiem ću tvoju mitit ćud.“
Prijazljivo vida mu hinjene boli,
A bog se nasmieši i motriti voli
U duši joj skvarenoj milosti ćut.

Robski posluh od nje hoće,
Ona radje čini sve,
Što činjaše od mudroće,
Iz srdca joj sada vre.
Tako liepog iza cvata
Brzo i plod tegne doć,
Gdje se posluh srdca hvata,
Tuj je blizu milka moć.
Al većma i većma umjělac ju kuša,
Nek radost i muku joj osjeti duša,
Žestinu kosnuća i nevolje strah!

Bog joj ljubnu šara lica,
U njoj planu milka ćut,
Dosle miljem varalica
Proli suze prvi put.
Do nogu mu na tle kleče,
S uma smetnu slast i dar,
Ža čim gramzi, da si steče,
To je samo njegov mar.
I koja se srećica s loga joj smije,
Ugodljivom noćca to zavjesom krije,
Tajnovit im slasti se zapreo čas.

Kasno usnu u sred šale,
Al se prenu rano dost,
Kog su ruke obimale,
Svanu mrtav drag joj gost.
Krikne, te se po njem baca,
Al se prenut ne hće on,
Dodju ljudi po mrtvaca,
Da ga spale napokon.
I čula već popove, čula opielo,
I nagnu kroz svjetinu tražiti tielo.
„Ej, tko si? Do mrtca li što ti je tog?“

Do odra ju svali tuga,
Uze kukat u sav glas:
„Dajte meni moga druga,
Razstavit je težko nas!
U pepeo da se spali
Krasnik toli milovan?

Moj je bio za čas mali,
Jedini mi sladki san!“
Zapojaše popovi: „Pratimo stare,
Poživljeti kojino jedva da mare,
I pratimo mlade još nerade mriet!

Čuj, što naša uči vjera:
Tvoj to ne bje pravi drug,
Ti si samo bajadera,
Nikakov ti nije dug.
Uz tielo je ne stat sjenu,
Ostaviti ovaj sviet;
Čast ta ide samo ženu
Tuj na ognju s mužem mriet.
Zatrubi mu, trubljo, sad tužnjavu svetu,
Oj bogovi, primite mladca u cvietu,
Zakružite plamenom divni mu stas!“

Tako sbor joj množi muke,
Dim se diže u zrak siv,
A razširiv ona ruke
U smrt skoči, u plam živ.
Al iz ognja podigne se
Mladi onaj zemlje bog,
Pograbi ju i uznese
Srdce pokraj srdca svog!
Veseli se bog, kada grešnik se kaje,
Pokliznulu djecicu podignut haje
Plamènitim rukama u neba vis!

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Dalje.)

IV.

Bilo je poslije podne. Ulice bijahu mal ne posve puste; tko nije morao, nije izilazio iz hladovite sobe, gdje je od žege ljetnoga sunca zaklonjen bio. U predgradju Terraccinskom sjedjahu dvie djevojke uz prozore neznatne kućarice, na kojih kapci pozatvarani bijahu, da trak sunčani ne prodire. Djevojke bijahu zabavljene ručnim djelom. Bud da je sparina dana, bud koji drugi razlog bio, vidjelo se je, da posao ne ide baš od ruke. Kad god bi se izpred prozora začuo tapat kojega prolazećega, kojega posao iz hladovita skrovišta iztjerao bijaše, zavirile bi djevojke znalično kroz sitne pukotine u kapcih, da vide tko je i kuda će. Onda bi sliedila obično živahna razprava sa svimi mogućimi podmjenami, a dok se ta prijateljskim sporazumkom dokončala ne bi, nije ni jednoj od djevojaka ni na um palo, da se lati posla.

Kadkada bi se desilo, da po ciele pol ure ili još duže nitko živ ulicom prošao ne bi, da objestnim djevojkam malo zabavice nakuči, ili da je čeljade, koga je kob onuda proniela, tako nezanimivo bilo, da ni dvie objestne djevojke s njim se našaliti ne mogahu; onda bi djevojke stale zievati, spustile bi ruke na koljena, kao da će se odmarati, zievale bi uz to sve to većma, dok ne bi konačno udarile u sav glas pjevati i tirilikati, da odmognu toj nepogodi.

Mislim, da ne trebam čitaocu posebice napominjati, da ga dovedoh u skromni stan njegovih jur znanica Nine i Tereze.

I opet bijaše jedna pjesma odpjevana, a djevojke se spremahu, da se prime iznovice posla. Bijaše nastala mala stanka; ali za dugo ne dade se djevojkam mučati.

— Znaš li, progovoriti će Tereza, da je Giussepov Giani izprosio našu susjedu Mariju. — Već joj je naručio liepu odjeću za svatove. — Sretne li djevojke! Niti je mlada, niti liepa, a dobit će toliko pristala muža. Per dio! to nije pravo!

— Ja joj Boga mi ne zavidim! odvrati Nina.

— Ni ja, mia carissima, — ne bi ni liepo bilo, da susjedi zavidim sreću, koju joj je dobra kob naniela. Ali mi se ipak čini, da nije pravo, da se sve prije mene udaju! uzdahne Tereza.

— Doći će i na tebe red, — ne boj se! primieti Nina.

— Ali kada?

— Dosta rano, ne brini se!

— Bog bi dao! — Udati se po mom mnienju najljepša je stvar za djevojku!

— Budalo jedna! prigovori Nina. — Udati se za onoga, koga čovjek voli, to je tek sreća, — ali onako, da se čovjek tek uda — Bože me slobodi!

— Tebi nije ništa po volji. — Ne smie čovjek tako sitan biti, draga moja Nino. — Po sirotu djevojku, kakove smo mi obje dvie, najbolje je da se uda. — Dobie li onoga, koga voli, — tim bolje, — dobie li drugoga, — i to je dobro. — Sveti Antun, komu sam se zavjetovala, ako se do godine udam, — znade to najbolje udesiti. — Muž, kakav bio da bio, ostaje ipak muž. — On nas hrani, on nas odieva, on nam kupuje liepe odjeće i nakit, pa umiemo li samo malo s njim baratati, učinit ćemo od njega, što nam drago.

— Zaboravila si pripomenuti i batine, što ih od muža dobivamo, Terezo, i one liepe rieči, kojimi nas susreće, kad od njega što trebujemo. — Meni se čini, da su ba-

tine tako bitna čest svakoga braka, da se samo tako mimoići ne smiju.

— Ha, ha, ha, nasmija se Tereza, ti šibaš na našega susjeda Pandolfa. — Već vidim, da si mi rada pokvariti volju na udatbu. — Ali to ti ne će poći za rukom. — Tebi uzprkos udati ću se odmah, ako me samo tko zaprosi.

— Želim ti sve dobro, a od mene ti blagosov.

— Ni djavo nije tako crn, kako se riše. Uvjerena sam, da bi na primjer Cecco bio kroći od jagnjeta, kad bi mu hćela ženom biti.

Nina se bijaše smrknula.

— Koliko put sam te već zamolila, da mi ne spominješ Cecca, Terezo. — Ti znaš, da ga ne volim, pa da mu nikada ne ću ženom biti.

— To su mušice, carissima mia, koje će te skoro minuti. Do godine misliti ćeš drugčije. Sada ti se je onaj stranac Ingleze u glavu uvrtio, pa misliš, da bez njega ni živjeti ne možeš!

— Ah, uzdahne djevojka.

— Ušla sam ti u trag, Nino! — Niesi zaludu prekjučer kod strine Margarite bila. Kladila bih se, da ti je doniela poruku od signora Ingleza, ili da će mu ju od tebe odnieti.

Ninino lice bijaše se krvlju zalilo. Grudi joj se nadimahu od uzrujanosti, a u očijuh zasija nešto poput biserne suzice.

— Ja te ne korim s toga, utješi ju Tereza, umiljato se primaknuv k njoj. — Bog zna, ne bi li i sama isto učinila, da mi tko god onako pravo omili. — Ali ipak, kad se smislim, kakova je razlika stališa medju tobom i stranim signorom, koja ne mogućim čini, da njegovom ženom ikada budeš, prolaze me čami...

— Pa tko ti je kazao, da mu želim biti ženom, upita Nina, ponosito mahnuv glavom.

— Tek sam ti to mislila, prihvati Tereza. — Tiem samo dokazuješ, da je to samo pusta hira, koja će te skoro minuti. S toga mi se ne čini u redu, da takovoj hiri za volju odbijaš sreću, koja ti se nudja. Cecco je sigurno...

— I opet Cecco! povikne Nina gnjevno, a oči joj zasievnuše demonskim žarom. — Je si li naumila, da me spomenom toga nesretnoga Cecca upravo ubiješ.

— S tobom nije moguće ništa pametna progovoriti!

— Ako ćeš o Ceccu govoriti, onda je bolje da i ne govorimo jedna s drugom.

Tereze bijaše se kosnula strastvena ogorčenost Ninina. Smrknuta lica, mukom mučeć sjedjahu dvie drugarice u skromnoj sobici, u kojoj se je prije nekoliko časova veselo njihova pjesma razliegala. Nina u prijateljskom zagovaranju Terezinu naziraše samo dosadno bockanje, a Tereza bijaše uvriedjena, što joj srdačne rieči ne nadjoše odziva.

Tako prodje nekoliko časova.

U to zakuca netko na vratih.

Da je grom udario, ne bi se dvie djevojke većma prepanuti mogle. Uzrok njihove prepirke, ribar Cecco, ne uslišani ljubovnik Ninin, vlastnik dvijuh barka i vinograda u Pipernu, stojaše pred njima.

Bijaše to prvi put, da je radičakom posietio stan Ninine tetke. Inače vidjevahu se samo nedjeljom ili svetkom, kada bi tetku sa djevojkami na ladanjski koji obilazak popratio, te staricu bocom plemenita vina, a djevojke voćem i narančami u obližnjoj kojoj taverni (krčmi) pogostio.

I sbilja bijaše Cecco Fantuzzi kršan junak. Umno, crnomanjasto lice, crna rudasta kosa, crne blistave oči, gibkost i milovidnost svakoga kreta, skrajnja živahnost u misli i osjećanju, činjahu Cecca prauzorom plemenite one rase, koja udaljena od mehkoputnosti kampanjca, smušenosti Piemonteza, lukavosti Lombarda, surovosti Abručanina, nedotupavnosti Sicilijanca i prevrtljivosti Toskanca ujedinjuje u sebi sve prednosti tiela i duha, koje pod blagim podnebljem krasne Italije uspievaju. To je bio jedan onih muževa, kod kojih kao kod grčkih bogova misao i čin nije ino nego jedan trenutak; — kod kojih je ljubav neizcrpiva, kao i majka narav, koja ih okruža, a mržnja vječita, kao vjekovječnost paklenih muka katolicizma; — sad krotak i umiljat kao jagnje, koje će djetinja ruka voditi, — a sada biesan i silovit, kao nabreknuti vali Apeninske rieke, koji ruše i bedeme od cyklopa sagradjene.

Momak se bijaše svečano odjenuo. Kako se liepo slievahu pitoreske odjeće uz vitko, elastično tielo. Crna, baršunasta kamisola sa usvjetlanimi, kovnimi puceti, uzane, istobojne hlače do koljena, kao snieg biele čarape, cipele izkićene veziljkami i mali šeširić, oko kojega bijaše talijanska trobojnica omotana, — eto to bijaše nedjeljno odielo Cecca iz Piperna, koje je navlačilo oči svih djevojaka za udaju, kada bi mladić svetcem u crkvu sv. Petronija zavirio.

Za umnožaj dojma bijaše si još Cecco zadjenuo za prsa tek razpupalu ružicu sa bujnim, pernatim lišćem.

— Dobar dan, Nino! — Dobar dan, liepa moja Terezo, colomba di mia speranza! reče Cecco, pozdravljajuć djevojke i mašuć im svojim šeširićem.

Djevojke tek da odzdraviše.

— Kako vidim. Vi ste u velikom poslu. Žao mi je, ako vas bunim, — ali ne dajte se pobuniti. — Susretoh tetku na molu, te mi reče, da ste same, pa da se valjada dugočasite. Otidji malo tamo, Cecco, reče mi

na to, pogledji što rade, pa im prikrati vrieme. Tom sgodom možeš i o svojih stvarih koju pripomenuti! Ja ne budi lien, predadoh barke svomu momku, pa evo me kod vas!

— Ali s mola niesi ravno k nama išao! primieti Tereza, promjeriv toilettu Ceccovu.

— Niesam, — Bože me slobodi, kako bi se usudio u zamazanom mom ribarskom odielu stupiti pred vas. Kuda misliš! Noi siamo galantuomini!

— Kao da te nikada u njem vidili nismo.

— To je moguće! I ja sam vas gledao, kada na Rivi perete rublje, pa u onom odielu ipak ne idete u šetnju na piazu! Ali nešto mi se čini, da niesam baš u najbolji čas pogodio k vam.

— Po čem to sudiš, Cecco, upitati će Tereza, gradeć se posve nevještom.

— Per dio! Tu bar ne treba velike mudrolije —. To čovjek na prvi mah opaziti može. Nina se smrknula, kao da će joj iz čela kiša udariti, pa šuti kao kamena madona — a ti se siliš, da budeš vesela, pa ipak ti zlovolja kroz svaki lakat viri.

— Ti umieš dobro pogadjati!

— Ja si laskam, da umiem. Ali ded reci mi, što vas je uzlovoljilo.

— Malo smo se prerječkale! odâ se Tereza.

— Što to govoriš? ukori ju Nina.

— To je sbilja čudnovato, pa da mi same ne pripoviedate, ne bi se vjerovati dalo. — Dvie najbolje druge, pa se zavaditi! — Valjada se nieste zaljubile u istoga junaka?

— Što te je to briga!

— Pa još možda u mene?

— Baš imale bi i u koga. — Što si ovakav ribar sve ne upiljuje u glavu!

— Ako to nije razlog vašoj kavgi, drugo je sve sitnarija.

— Bože slobodi, nije sitnarija, nego baš važna stvar!

— A ne bi li ju čovjek saznati smio? upita Cecco.

— Gle zvedljivca! — Dobro dakle kazat ću ti. Nini su se javila tri prosca!

— Je li to istina, Nino? okrene se Cecco naglo prama djevojci.

— Ha, ha, ha, nasmija se Tereza, kako sam ga uhvatila.

— Ti si mali vragolan! primiri se Cecco. Ti znaš, gdje čovjeka poškakljati valja. — Nut pripovjedi mi, što si zamierate, a ja ću da vama sudim. Od one, kojoj budem pravo sudio, dobiti ću jedan poljubac za nagradu.

— Ne ćemo se tako pogoditi, nasmija se Tereza, kojoj se je dobra volja u razgovoru povratila bila.

— Ti si odveć pristran, — ne valjaš ni za ribara, a kamo li za sudca!

— Ali za muža bi dobar bio?

— Komu se svidjaš, — Ja te ne bi pod Bogom hćela, naruga se Tereza.

— I tebi je uviek lakrdija na pameti, Terezo! ukori ju Nina.

— Što ćeš, danas je već takav ludi dan! — Nu, Cecco, ajd, da se kladimo, da ću pogoditi, što bi ti sad najvolio.

— Vriedi, — o što ćemo se da kladimo — o dva poljubca!

— Kazala sam ti, da ih od tebe ne želim — nego ako hoćeš o ružicu, što si ju za prsa zadjenuo.

— Primam — nut pogadjaj!

— Ti bi najvolio, da sada otidjem, pa da te ostavim s Ninom na samo!

— Boga mi, pogodila si!

— Daj mi tu ružicu! — Tako — sada da vidiš, kako i mali vragolan znade dobar biti — addio, signore Cecco, — addio mia bella Nina! — A vi sada razpravljajte medj sobom, kako znate.

Tako govoreć odjuri djevojka iz sobe. Još dugo razabirala se je njezina pjesma iz malene, vinovom lozom obrasle sjenice, kamo se djevojka sklonila bijaše.

Bila je to jedna od onih melodičnih pjesama, o kojih se ne zna, kako i kada su nastale. Nije ih umjetnik gradio, već ju je narod sam iz bujnosti svoga osjećanja crpio. Sadržaj pjesme glasio je po prilici ovako:

Ljubiti djevojku
Težak je jad,
Ljubiš me, ne ljubiš,
Reci mi sad.

Je si li tvrdja ti,
Tvrdi neg' kam,
Ljubiš me, ne ljubiš,
Reci, da znam.

Dok mi to ne rekneš,
Ne znam kud stat,
Ljubiš me, ne ljubiš,
To moram znat.

Mjeseci prolaze,
Prolaze dni,
Ljubiš me, ne ljubiš,
Pitaju svi.

Utišat srdca mi
Moć će se bô,
Ljubiš me, ne ljubiš,
Budem li zno!

Dokle to ne vidim,
Sviet mi je grob,

Ljubiš me, ne ljubiš,
Ja sam ti rob.*

* Opazka: Iz Kopitscheve sbirke „Talijanskih narodnih pjesama.“

Zvučno se razliegaše piev djevojčin, a Nina i Cecco sjedjahu muče u skromnoj sobici. Nitko ne hćede da prvi progovori, da prelomi prvi toliko tegoban muk.

(Konac sliedi.)

PRVA PJESMA.

Prvi put mi sada ljubko daje
Mile žice vila naška blaga;
Vjeruj, drkćem; ali ti me vodi
Majko draga!

Ti mi pjevaš, želiš da te pratim —
Nij' u mene, majko, grla gladka.
Svojim daj me, daj o prikrij čarom,
Majko sladka!

Draga si mi, toli mila, draga,
Sam tvoj pogled sveta moja volja.
Ne slušat te? — ah ne! — od svih majka
Majko bolja!

U tvom krilu sgledah luč života,
U tvom krilu moja mladost klila,
U tvom krilu prve jecah rieči,
Majko mila!

Ti ponosom napuni mi srdce,
Da sam listić stabla starodavna,
Stabla kršna! — Jest, da tvoj sam sinak,
Majko slavna!

Svojom rukom vodila si mene
Smjelu letu malo jošte vična,
Da ti cvieće snašam na skut, krasna
Majko dična!

Vidjeh često u tvom oku suze,
Vidjeh bljednut tvoja lišca jasna,
Trpila si! — dičnijom još bila,
Majko krasna!

Biser-suze padoše ti na me,
Slaba ruka moja ti je pobra,
Taj amanet srdcu privih svomu,
Majko dobra!

Biser-suze ugriju mi grudi,
Plamnu plamen — ne sta niema mraka,
Plamenom ću suze ti osušit,
Majko jaka!

Pa u harnost ljubavi te tvoje,
Brige, njege, ljubkih svih okriepa,
Evo sinak tvoj pred tobom klečim,
Majko liepa!

Čuj mi, čuj mi, ma i slabi bili,
Prve glase sinovskoga poja;
Prvu pjesmu primi, domovino,
Majko moja!

I. M. M.

TRI BRATA.

Povratak iz vojne godine 1812.

Po Ad. Am. Kosinjskom. (Konac.)

— Ali to još nije konac pripoviesti — reče Mijo, podtičući dogarajuću vatru.

— Dakako da je konac: naši su nas dobro primili, pa pošto niesam više hotio služiti u Španjolskoj vojski, poslaše me u glavni štop generala St. Hilaira, ter bijah kod njega do pogora Moskve.

— Ali s Miguelittom, tvojom Španjolkom, što se je dogodilo?

— A to je druga, nesretnica!

— Jesi li se sastao kada s njom?

Ivanu nije očevidno bilo ugodno ovo pitanje.

— Jesam — odgovori nestrpljivo — i to namah sutradan u jutro.

— Hm, u jutro, tà bio si na brodu, na putu u Tarragonu, kako je to moguće?

— Protivni nas vjetar kroz noć prisili držati se obala, svaki nam čas pretijaše nesreća, da se razbijemo o klisure, ili da padnemo u ruke Englezom stražećim, kano što sam ti to više puta kazao, otok. Bog nas ipak sačuva i od jednih i od drugih i zorom, kad smo jedva četvrt milje bili daleko od obale napram gubrnatorovu vrtu, jedan od drugova viknu u strahu, pokazujuć na more. Vijalo je ono neku bielu osobu, žensko tielo, grozno obhrvano, okaljano krvlju — spoznah ga s mjesta, bijaše to tielo... Miguelittino.

— More ga je vijalo, zašto ne progu-

tnulo? Zar se može truplo držati na površju morskom?

— Ne znam, može li ne može li, ali kako je bilo u istinu, tako ti pripoviedam. Stražmeštar, koji se je razumio u mornarstvo, dakle i u more, kazivaše, da ondje mora biti vir, uprav kano i u naših riekah, prije nego li će progutnuti, drži na površju bačene priedmete.

— Ali je li se ona sama bacila u more, ili su Španjolci od osvete porad svoga poraza i vašega biega ubili nesretnicu, je li to znadeš?

— Odakle bih to mogao znati: U Španjolskoj, kano što sam ti to kazao, niesam hotio duže ratovati, a nikada saveza niesam imao sa stanovnici Conajere Grande.

* * *

— Žalostna je bila tvoja pripoviest, moja će biti nešto veselija.

— E dobro, trebam zabave. — Ali što je to, gle, brat Stanislav ne spava...

Bolestni treći brat nije doista spavao.

Lice mu je bliedo, oko mutno, čudno sieva: kod slaboga žara dogarajućih glavnja činio se je kano utvora kakova, kano prikaza vampira, koji je uprav ustao iz groba, skinuta s Cimarosove slike.

— Kako ti je, brate, jesi li zdraviji?

— Slušao sam vas.

— I razumio, dobar znak, nije daleko do dana, trebat će skočit na noge.

— Na noge? bolestnik uzdahnu — o ne, ja ću ovdje ostati.

— Nije već još nešto, želiš li pasti u sužanjstvo, doći rukuh Kozakom, pošetat se na Kaukaz ili još dalje?

— Ne nadam se tomu, naći ću utočište u grobu.

— Eh, kakova je opet to misao, nije već još nešto; ne znaš li, kako treba da Poljak i oficir pogiba, od sablje ili taneta, idući, pjevajuć, kod baterije ili u liniji.

Bolestnik klimnu glavom turobno: — Takova smrt, ona je draga; ali nije, Bog ne će da ju dade, ja ću umrieti, najdalje za dvie ure, vidio sam ju, govorila mi je o tom malo prije.

— Koga si vidio, smrt?

— Fabianu...

Dva brata pogledaše jedan drugoga: — Razumieš li ga ti? — šaptnuše si medjusobno.

— Ima vrućicu, govori raztreseno.

— Vidio sam ju tako jasno, kano što vas sada vidim — nastavi slabim glasom bolestnik: — stajala je ovdje, kod mene, i u uho mi šaptala. Ta moram ju ipak poznati, poznam ju od toliko godina, poludjelu sam njegovao više od godine dana, niesam je ostavio niti za korak, ona mi je jučer spasila život. O dà, sad se podpuno sjećam: Kad je Ney došao, dade strieljati stražmeštra. Onda ona mene onesvieštena digne u svoje ruke — razuma i snage dade joj Bog dosta — ogrija, pokrije me svojom odjećom, a dovle donese, do vas: sama pako, izadjite iz suše, vidit ćete ju kod vrata, poznat ćete ju lasno: kosa crna, liepa, prsa gola i smrzla, ukočena od zime. Poginu hoteći moj život za nekoliko časova produžiti.

Skloni glavu na prsa, rukom protre čelo, uze se smijati, kadšto sam sobom, šapćuć tiho nekakve rieči: dva se brata pogledaše medjusobno, napokon Ivan reče na uho Miji:

— Ne ima spasa, umriet mora kano i toliko drugih, i on je od glada i zime poludio.

— Strašno! Kako da mu pomognemo?

— Da ga možemo donieti barem u Vilno.

— Ja sam pripravan: težko će biti, ali on je rodjeni brat.

Bolestnik, šaptav nekoliko časova sam sobom, pridignu se nešto iz tala, pa pograbi Ivanovu ruku:

— Brate, imam te nešto prositi, i tebe Mijo, jamačno je to zadnja prošnja, koju na vas upravljam.

— Ako možemo, učinit ćemo bez dvojbe.

— O, moći ćete, moći, kad umrem, jer umriet ću jamačno za nekoliko sati, zakopajte moje tielo s tielom one ženske, koju sam vam spomenuo, znate, gdje ćete ju iskati.

* * *

Dva sata kašnje, uprav ob izhodu sunca dva brata zakapaju tielo trećega kod svoga stana, kod suše.

Jer brat Stanislav umre u označeno vrieme, umre uprav naglo, bez duge muke; zadnja mu rieč bijaše:

— Fabiano, vidit ćemo se.

Ali niesu pokapali samo jedno tielo, već dva skupa i našavši na mjestu, koje im je naznačio pukovnik, truplo mlade i liepe žene, izpuniše zadanu rieč.

A kad su bili okolo toga posla, sva se vojska stade spremati na daljnji put, na nove muke i brige: njezina je slaboća bila sada očevidnija, nego li jučer, sdvojnost i strah na svačijem licu jasniji: mukli se šapat zavrže u množtvu, koji je slabio najhrabriju desnicu, u najhrabrijem srdcu ništio svako ufanje i nadu.

Taj šapat bijaše:

Cesar je odišao.

A pošto je cesar odišao, svim se pričini, da ih je ostavio andjeo stražar, da se je prekinula zadnja nit spasa.

Oni su se toliko uzdavali u sretnu Napoleonovu zviezdu, u onu zviezdu, koja je ubogoga korsikanskoga plemića uzniela na najmogućniji na svietu priestol i — pod Arcolom, Marengom, Piramidami, Austerlicom, Je-

nom, Wagramom, Ratisbonom, Moskvom i Bog zna u koliko drugih miesta k pobjedi vodila njegove šerege.

Nesretnici ne mogoše pojmiti, da bi ta zviezda, to sunce moglo potamnjeti od dima goruće Moskve, da će za kratko vrieme poutrnuti na poljanah waterlovskih.

* * *

Na vatrenom paripu, sa sabljom visećom o desnici ruci, na čelu konjaničkoga odjela, sastavljena od nekoliko hiljada ljudi, približi se maršal Ney k dvojici oficira, koji su sniegom bratski grob zasipavali.

— Mortbleu, gospodo, što tu radite, kopate snieg, zar u njem tražite prielaz u Francezku? To bi nam još trebalo!

Jedini maršal nije u svoj vojski, premda ju je cesar ostavio, izgubio odvažnosti i nade, bio je što uviek: hrabar, brz na obranu i navalu, kano svaki Francez, u biedi i nevolji namah bi opazio smiešnu stranu, rad bi dosietke pravio.

— Nije, gospodine maršale, brata pokapamo — odgovori smjelo Mijo.

— Brata? m o r t b l e u, tko bi se nadao: francezki vojnici grobari. Hola gospodo, drugomu komu ostavite zasipavanje grobova, a sami mislite, kako da se od njih spasite: jaki ste, kako vidim, imamo uprav dva konja bez gospodara, uzjašite ih, pak a l l o n s e n a v a n t.

— Veoma rado, ali gospodine maršale, moramo izpuniti volju umrloga: tielo hrabroga poljskoga vojnika ne može bez pokopa ostati. Za života neprijatelj ga se nije smio taknuti: budi tako i po smrti.

Maršal pozornije pogleda — nasmija se nešto. A to ste vi moji K*, nisam vas namah spoznao. Studen je tako jaka, a i vjetar šiba sniegom u oči: vaš brat, koje časti:

— Bio je pukovnikom u cesarskom štopu, borio se u Njemačkoj i Španjolskoj.

Maršal se zamisli, kano da nešto traži u pameti. A da, reče napokon — sjećam se, cesar ga je hvalio, poslije bitke pod malim Jaroslavom u proglasu slavno spomenuo.

Okrenu se vojsci: — Hej, braćo, tko ima nabitu pušku, pucaj, hrabromu vojniku izkažite zadnju vojničku čast na grobu.

Nekoliko kubura prasknu, Ivan pristupi k maršalu, ruku digne kapi i reče glasom očevidno tronutim:

— Hvala vam, kneže, dobri ste, kako i hrabri.

— Eh, ništa, ništa, ta to mi je dužnost, nadam se, da će mi braća na mojem grobu vratiti milo za drago.

Nesretnik nije ni pomislio, da sam svoj sprovod vodi.

* * *

Sjetite se, čitatelji dragi, kako je za dvie godine poginuo knez Moskovski.

* * *

Dva brata uzjahaše svoja dva konja, sa suzom u oku blagoslovivši grob bratski.

Povratiše se sretno u domovinu, sretno obavrše zadnju orijašku zapadnu vojnu; ali proživiše li sretno i ostali život?

Niti Ivan niti brat mu Mijo ne postigoše svojih želja: jedan dopre do pukovnika i ništa više, a drugi se nikad do konca života ne nastani na selu, koje bi bio mogao svojim nazvati.

Ovaj poginu, ima tomu nekoliko godina, grob, kad bi mu hotio tražiti, našao bi ga u vrućem piesku Afrike, u južnom dielu Algerije, sjenu mu pravi zlatna palma široka zelena lišća.

Malen prostor dieli grobove od dva brata: jedan je u ruskih, drugi u beduinskih stepah.

A gdje će sudbina momu naznačiti mjesto?...

Gdje?

Bog bi dao u domovini!

LIEVO I DESNO LICE.

Od P. P. Goubeauxa, iz francezkoga prevela jedna domorodka.

— Sinko, dobra si roda i imućan si; voljan si posvetiti svoj dio službe domovini te si primio konzulat u Valenciji; držim, da ćeš činiti svako dobro, koje se činiti može, jerbo znadem, da ti je srdce na pravom mjestu i da je dužnost tebi sveta; ali ti je poći u zemlju ljubovnih pustolovina, a to mi zadaje brigu.

— Vriedni i dobri otče, hvala ti, što sam po tebi markizom de Cléry, što si mi sačuvao imetak naše obitelji i što si mi ugledom svoga neporočna pravednikovanja izhodio častnu službu u najljepšoj pokrajini španjolske zemlje, ali što misliš, da bi se prije našega razstanka imao oženiti, to opet meni zadaje brigu.

— Ali, vriedni moj goropadniče, zašto mi zazireš od ženitbe!

— Meni je mnogo do toga stalo, da se nazovem srećnikom; jer u mene ima izvanredno izrazita lahkomost za srećom.

— A zar ti misliš, da ženitbom ne bi mogao....

— Dà, otče, ja se u velike uzdajem u ženitbu; ali treba da žena donese uza se pravo temeljište vjeri i trajnoj pažnji, napo-

kon da je vrstna ući mi onaj čas u volju, i ostati mi do vieka u volji.

— A da ti udje za čas u volju, treba...?

— Dragota i ljepota.

— Uz te zadnje besjede ne opazi sin, da se je smrkao markez, kao hoteći tiem reći: da mu to nije po. ćudi. Ali ipak nastavi:

— A što treba, da ti ostaje do vieka u volji?

— Odličnost, plemenitost duše, i sve milote i dragote ljubavi.

Još uviek prijatnomu starcu razvedri se opet lice i odgovori:

— Pa dobro; ti si mi prevrli sin, nego da ti idem zamke stavljati, ali k jednu znaj, da je na sutrašnjem plesu kud te odvesti kanim upriličena sgoda, kojom ću ti pokazati na svom proputu kroz Tours mlade djevojke, od kojih jednu želim da izabereš.

— Ti mi samo na pol usta istinu kažeš, jer si zatajio, da je medju timi mladimi djevojkami jedna, koju si mi svesrdice dosudio.

— Kako to pogadjaš, goropadniče?

— Jer niesi obikao propoviedati, izim kad je velika sila. Nije mi već ni mjesec dana uza te boraviti, i da ne izgubim nijednoga dana, to si mi već jutros udesio malu ženitbenu propovied, a za sutra do veče razapinješ već mreže. Po volji ti, da vidimo, udesi dakle svoje nakane i zasvjedoči kastiljansku iskrenost, da ju idem izpitati, te kaži mi ime moje sudjenice.

— O ne ću, ne ću, vjere mi, ne ću za cielo. Ako sam se prevario, ne ću, da se zna, da sam pobiedjen. Ako li ja pobiedim, onda ću ti svoje slavje svesrdnim zagrljajem zasvjedočiti.

— Ali zaboravljaš moju.

— Koju?

— Onu, ako ne uzmem ni one, koju si mi namienio, ni ikoje druge.

— To je ono, što ćemo vidjeti.

— Ah ti si najtvrdoglaviji igrač i k jednu najbolji otac.

Markez i sin mu porukovaše se prijatno uz izazivljiv posmjeh i rastadoše se, mladić, da ide u Torraine na šljuke, a markez da ide do susjednoga dvora, kud je za godišnjega odsuća svoga miloga Julija malo po malo navikao svaki dan dolaziti.

Oni, koji se grade, da sve pogadjaju, tvrdjahu, da ga je tamo privlačila ljepota i dragota gospodje Kampovke, krasne dušice od trideset i osam godina, kojoj se svi udvorivahu, i koja bijaše 5—6 godina udovicom a koja bi mogla biti svakomu proscu predragom slikom i prilikom.

Mislilo se je, da je majci namienjena pažnja, kojom je odlikovao kćerku, dvadeset-godišnju djevojku, kojoj se činjaše premila samoća, ili kojoj je neka dosadašnja nesgoda priečila u sviet stupiti.

Drugi dan večerom čekaše Julijo na uvratinah svoga otca, da se popne s njim na kočiju.

Kad je markez opazio svoga sina u plesaćem odielu, svikao mu se je sav, milila mu se je njegova milolika spoljašnost, njegov očiti i duhoviti obraz, te je još više prionuo uza svoju nakanu, tvrdo držeć, da ne će biti nikakove zapreke od strane djevojkine. Za jedan sat prispjedoše u grad Longueil, gdje se je već bio plešući sviet posve razigrao. Velika ljetna dvorana bila je spojena s jednoga kraja s otvorenim cvietnjakom a s drugog kraja s vrtom, po čem je bilo sgodno razveselit se ne bojeći si večernje jesenske sparine, a znaličnim šuljati se ovamo i onamo.

Medju timi znaličnici nadje se i markez sa svojim sinom u plesaćoj dvorani.

— Dakle, dragi otče, zar mi ne ćeš ni pogledom namignuti, gdje je tvoja izabranica? reče Julijo.

— Ne ću nikako, odvrati markez. Ne ću ti ni da kažem, je li ona ovdje.

— Nije li to možda ona djevojčica nama sučelice, koja ima u kosi različak?

— Prelie pa prilika: imade 40.000 franaka dohodka za vieno.

— To ona nije; ne bi ju ti počeo hvaliti spomenom njezina imetka. Susjeda joj pleše milovidno, dapače malo prećerano, kad čovjek bolje pogleda; ali je krasna.

— Kći je savjetnikova, koji je vrlo ugledan pri dvoru, te će svomu zetu izhodit svaku čast.

— To još svejednako nije ona; ti bi rad, da tvoj sin što više postane, ali samo po radu i po svojoj zasluzi, a ne po zapisniku javnoga bilježnika. Ali reci mi, gle, što je onoj tamo djevojci na licu i oko vrata?

— Gdje to?

— Koja ondje dolje s desna sjedi i kojoj samo jednu stranu lica vidimo.

— Oh! znam, ne gledaj onamo.,. žalost je to lice pogledati.

— Ali što joj je?

— To nije težko razabrati... vidiš, da ima dvie brazgotine: ta valjda si već vidio tu djevojku.

— Ti zaboravljaš, da sam ja, odkad si kupio to imanje, samo mimogred ovdje boravio, a da si ti to dulje vrieme rad mene boravio u Parizu.

— Poznaješ li kćerku predstojnikovu?

— Koja je ono gospodja, što pred nesretnicom stoji i s njom govori? zapodjene Julijo ne osvrćuć se na pitanje otčevo.

— Njezina majka, gospodja Kampovka.

— Kako vesela izilazi, budući na plesu!

— Zar kći predstojnikova?

— Nije, već gospodična Kampova.

— Ali koja ti je radost gledati medju

svimi djevojkami onu, koja je najmanje podobna koga zanieti?

— Istina je, da te brazgotine...

— Okani se one sirotice.

— Je li to posljedica toga, što je morda pala?

— Nije, već je trag izgorieli.

— Jao Bože! dakle je to izgoriel na licu i na vratu?

— Ajdmo u drugu dvoranu na desno, vidjet ćemo bolje onaj dio, koji sad samo naginjuć se zamjeriti možemo.

— Drage volje. Za stalno su brazgotine te zagorieli nagrdile lice, koje je moralo prije preliepo biti.

— Može biti; ajdmo dakle.

Markez i sin otidjoše kroz vrt i uljezoše kroz staklena vrata te zaokupiše gledalište, koje je predložio markez. Ostavivši Julija malo iza sebe, naslonio se je markez na uvratine tako, da mu je zaklonio mjesto, gdje je sjedjela gospodična Kampova.

— Dakle svidja li ti se ovdje koja djevojka?

— Svidjaju mi se mnoge.

— Julijo, ja mislim, da te je boravak u priestolnici izopačio.

U taj par nagne se malo Julijo i pogledav nešto zapita otca:

— Gle onamo, gospodja Kampovka stoji još a pred njom sada sjedi djevojka prekrasna oblika. Čudno je, što je isto onako odjevena kao kći Kampovkina. To me vrlo iznenadjuje. Isto ruho i iste modre vrpce! Zar gospodja Kampovka ima dvie kćeri?

— Ne ima već samo jednu, odgovori uznešeno markez.

— A gdje je?

— Tko?

— Kći gosp. Kampovke.

— Julijo, ti me valjda hoćeš dražkati?

— Ja ti se prisižem, da to ne činim.

— To je posve druga djevojka, koja je na onu samo nešto licem nalika.

— Kako ti volja.

— Ti si ljut!

— Ni najmanje. Kad ne ćeš, da sliediš moje pomisli, to nastaje svakojako nužda, da ja podjem tragom tvoga uma.

— Dragi otče ti si zle ćudi, kao onaj, koj gubi.

— Ti mahnitaš, odvrati markez smijuckajuć se.

— Odtud ne polieže, da ne imam pravo. Mililo ti se je u onih prijatnih pismih spominjati gospodju Kampovku, pa njezino ime samo, kad ga spomenem, čini mi se, da te uznemiruje. Otče, otče! ja nešto naslućujem.

— Dobro, ali, kao da si zaboravio na sinovsko štovanje.

— Je li sbilja toliko usavršena?

— Ne govorimo o njezinoj ljepoti, ti ju vidiš; ali niesam nikada vidio toliko spojenih dragocjenih i zanosljivih svojstava. Njezino je srdce jednako nježnomu joj ponašanju; duh joj, ako i nije više onako svjež, kakova ga cieli sviet hvali, ipak je...

— U istinu opažam uprkos njezinu smijuckanju na njoj neku turobnost.

— Istina je, radi njezine kćeri.

— Zar joj je kćerka tomu povodom?

— Kćerka joj je pravi andjeo. Ali uza sve plemenite i vitežke krasote i dobrote žene ima u te krasne gospodje neka slaboća, kojoj se ne umjede oteti i s koje još i dan danas grozno strada.

— Tko to?

— Ah zar me još svejednako ne razumieš? Gospodja Kampovka...

— Ali kći joj?

— Oh, to ti je ciela pripoviest. Evo predstojnika, hoćeš li da mu te predstavim?

— Dragi otče, ti zastranjuješ, samo da mi ne kažeš...

— Ako se u mene ne uzdaješ, ti otidji, jer imam s njim govoriti.

Gospodin Cléry prihvati gospodina predstojnika podpazuške a Julijo se ode prošetati kroz ostale prizemne dvorane, gdje su se nalazili igraći stolovi i bilijari.

Nije nikoga poznavao, te s toga snadje ga dug čas i udari pravcem kroz zadnju dvoranicu, gdje je bilo nekoliko samotnih domjenjalaca, te kroz hodnik što ga je sagar pretvorio u neku vrst podtavanka i stupi u mali pretinak gdje je bila knjižnica; tuj se uvali na počivalo i podade se sjeti, koja čovjekom zavlada kad iz daleka sluša gungulu, za kojn ni malo ne mari.

Neki čas sjetan tuj proboravio; u taj se par dokončala četvorka, a za malo začu šušnjavu dvijuh haljina i korake dvijuh gospodja. Mladim i ljubkim glasom reče ganutljivo jedna:

— Ali što ti je, kaži mi za Boga!

Druga joj odvrati samo uzdisaji i kako se činjaše suzami.

— Zar sam ti što učinila ili rekla, što ti se ne mili?

Na to činjaše se, da se mladoj pitalici usta poljubcem ušutkaše, Julijo ne hćede, da sluša ali se bojaše na vidik stupiti pri takvu razgovoru.

— Ali molim te, prihvati prva istim glasom ali mirnije, kazuj mi, što ti je?

— Što bi rada, da ti kažem? odvrati mučno gospodja, koja se činjaše starijom od pitalice, svejednako ista misao, ista muka.

— Oh majko moja! majko moja! prekide joj rieč mlada djevojka; i ne može se posumnjati, da je uz te uzklike nježno zagrlila majku.

— Malo si prije plesala, reče mati, a ja uzgledah i uočih tvoje krasno desno lice,

a ti mi se nasmieši... Vrgoh ruku na srdce i mislih, da će mi od radosti pući; kad se zatim zamalo obrnu, vidjeh... vidjeh...

Utuši joj se rieč u grlu; i uz njezino jecanje ne ču se nijedna riečca, zatim začu Julijo, kako joj kći pokleče i zavapi:

— Majko moja, ljubiš li me?

— Obožavam te.

Te zadnje rieči odjekivahu svim miljem uznesene i sladke materinske njege.

— Po tom sam presrećna, reče živahno, ustavša djevojka, i idem plesati.

Odoše; Julijo nije mogao odoljeti znaličnosti te se podiže i opazi od straga djevojku plemenita stasa, gdje je oko pasa obujmila gospodju, koja uzprkos svomu oklievanju s njom ipak stupi u plesaću dvoranu. U onaj tren, kad krenuše, obrne se mladja glavom te Julijo opazi kobne brazgotine.

Upanji se za nekoliko časova, zatim hitimice stupiv u dvoranu uze tražiti svoga otca i smotri ga u onaj čas, kad se je razstajao s predstojnikom. Uhvati ga pod pazuho izvede ga na vrt i reče mu:

— Dragi otče, pripoviedaj mi sad, što se je sbilo sa gospodjom Kampovkom i njezinom kćerkom.

— Zar te opet popala ista muka. U koji to smjer?

— Bio si mi naviek dobar i hvala ti, ja cienim tvoju spremnost kao dokaz skrajnje dobrote.

Markez opazi prvi put na Juliju ganutljivost, ali okani se iztraživanja i videć toliku nestrpljivost ne usudi se ni malo izpitkivati.

— Vidio si gospodju Kampovku u ovoj dvorani medju tolikimi mladjimi i većma nakićenimi gospodjami, pa nijedna je ne nadkriljuje ljepotom, a njezin suprug, duhom puno slabiji od nje, kovao je u zviezde tu njezinu prednost tisuću puti više nego li druge joj vrline; morda i nije ljubio svoje gospodje s drugoga uzroka, već samo rad njezine ljepote ali ju ljubljaše tolikom strašću i obožavanjem i budući neduhovit zasvjedočavaše joj toli odanu pažnju, da je gospodju Kampovku gotovo usrećio.

— Zašto da čovjek ništa ne drži do povoda svoje sreće?

— Ali čujući, gdje njezin čovjek iztiče tu ljepotu i cielih se petnaest godina toj ljepoti udvorava, videći, gdje joj se druge gospodje vazda zapostavljaju, hoteći se sviknuti čovjeku, koji ju je toli nježno ljubio i komu je ona s priznanosti najtopliju ljubav vraćala, bavljaše se neprestance tiem, kako bi mogla tu svoju ljepotu uzvisiti, napokon budući svjedokom najživlje radosti, kada je koja, podhvativ se s njom takmiti, sjajno propala; koja je ta duša jaka dosta odolievati dugo takovu otrovu? Gospodja Kampovka ostade duhovita i obožavanja dostojna ljepotica; ali joj poglavita briga bijaše na umu, da bude i ne prestane biti prvom ljepoticom. Gospodja Kampovka imadjaše samo jednu kćer imenom Ivku, koju ti prije pokazah. Ivka bijaše milo djetešce; u koliko je rasla, u toliko je sve priličnija i vitkija izilazila i dočim se je gospodja Kampovka dostala godina, u kojih i najdrzovitija počimlje računati, koliko će se dugo još ponositi uspjesi svoje ljepote, uzeše već pjesnici naseoski nagadjati, da će Turenska Lada još ljepša procvasti u njezinoj kćeri. Često joj rekoše, da si je ona sama vrstna bila stvoriti premicu, i da bi ona ne imajući te kćeri ostala vazda najljepša u onoj pokrajini. Napokon, ja je ne ću biediti, jerbo mi je jako u volji i jerbo ju dobro poznam ali moram priznati, da je gospodja Kampovka postala ljubomornom na Ivku. Uklanjala se je prilikam, kojimi bi ju morala voditi u sviet.

Ivka budući značajem isto toliko krasna, koliko bijaše liepa tielom, ne opazi, da je češće ostajala kod kuće. Ali je gospodja Kampovka morala i kod kuće dočekivati zvanike i takove dane očarala je Ivka u svojoj jednostavnoj muselinskoj opravici pozvane, koji svu hvalu uporavljahu na majku, koju im pristojnost nije dopuštala izraziti kćerci.

— Bože dragi, da si čuo tu ubogu gospodju, kad je pripoviedala svoje muke i sram, kojim se je sramila sama sebe, opaziv, da odnemaruje kćer, da ju samo s mukom i nenavidnošću gleda, ne bi joj zamierao, kao ni ja. Da li se je gospodin Kampas istoj zamjere vriednoj slaboći podavao? Da li je opazio, kako mu kći s hladnoće materine stada?

Toga ne mogu reći; ali je on predložio, neka bi se Ivka u Pariz poslala, da ondje svoj uzgoj usavrši. Gospodja Kampovka privolje.

— Al čekaj, nemoj se prestraviti... to, što ću ti sad nadovezati, mogla mi je samo gospodja Kampovka dokazati... Čuj: u oči onoga dana, kad je Ivka imala odputovati u Pariz, bijaše veliki ples u gradu; gospodja Kampovka bila je tamo: sjala se je kao sunce, u to ju povede domaćica u kraj i reče joj oprezice, da se je nešto doma sbilo, s čega bi morala kući. Pomisliv na kćerku trznu se kao iza sna. Odbježa kući i nadje Ivku, gdje ju obkoliše liečnici vidajuć joj na licu i na vratu dvie grozne rane od galice, kojom se je Ivka polila.

— Ne ću ti pripoviedati, koliko je sdvajala nesretna mati. Iztraživalo se, kako se je mogla ta nesreća dogoditi; znalo se, da je sobarica kupila tu žestu, da očisti bakreninu; ali kako je ta sklenica s galicom dospjela u ormar njezine sobe? Kako je mo-

gla sklenicu prevaliti uzimajuć rubine, kako sama reče.

— To je ono, čega se nije nitko mogao doviti. Ivka je bila nekoliko dana u opasnosti. Počela je snatriti; pobojaše se, da će joj se upaliti mozag. Napokon ih umiriše liečnici. Gospodja Kampovka ostade sama uz postelju svoje kćeri. Prolievaše gorke suze; Ivka, kojoj su oči zavojem zaklonjene bile, napipa majčinu ruku i pritisnuv ju živo uza srdce, reče:

— Ne plači, majčice, ne boli me više.

Gospodja Kampovka ne prestade plakati.

— Što tuguješ sveudilj?

— Nakažena si! kriknu majka, polegav uz kćerku i obuhvativ ju objeručke.

— Nakažena sam, opetova Ivka, i milo joj odvraćajuć milovanje, šaputnu joj u uho: Sad ćeš me ljubiti!

Julijo, razabrav iz tih posljednjih besiedâ liepu odanost Ivkinu, nije se mogao suzdržati da ne uzklikne od kosnuća i čuda. Prihvati otca živahno izpod pazuha, te šetahu dugo mučeći.

— Dragi otče, reče napokon Julijo, izhodi mi od ministra vanjskih posala dopust.

— Dopust? ta čemu to?

— Večeras me prestavi gospodji Kampovki. Trebat će mi mnogo vremena, dok izvojštim Ivkinu ljubav.

— Moj dobri Julijo! uzkliknu markez, zagrliv ga, dobro sam znao, da ću okladu dobiti.

POUKA.

Čast od Lukula.

Slika iz starog rimskog života. (Dalje.)

Gosti zagrliv gospodara i izljubiv se s njim po običaju, priključe se dva po dva provodu, idućemu uz svirku rogova u veliku dvoranu Apolla. Oko glavne grede i stupova viju se kitni vienci. Gornja okna obložena su šarenim prozornim kamenom i kristalom, kojim prodire u dvoranu čarobno polusvjetlo zamamljujuć oči. Veseli i vedri poredaju se po primjeru gospodara oko stola na mekanih posteljah baciv u čast Larom mrvu soli, a Penatom nekoliko zrna tamjana u tiganj.

Mladi robovi odriešiše gostovom obuću, drugi staviše im na glavu vienac od ljubica; treći podavaju im u srebrnih posudah šafranove vode, da si operu ruke.

Vrhovni ubrusar, sa svoje ozbiljnosti ponešto smiešan, dieli gostom jestvenik. Ovi ga čitaju, odobravaju, gdjegdje mu prigovaraju. Oružje je spremno. Sad da počme „gustatorium“, uvod velike gostbe.

Kao što gladiator na širokom popríštu arene stoji oboružan štitom i mačem gotov odbit svaku navalu protivnika svoga, tako latiše se plemeniti gosti junački oružja, da odole jurišu punih zdiela, da osvoje kule pašteta i nasipe pečenja.

Deset jakih sluga uzdiše pod bremenom velike daske, na kojoj se uzpinju ciele čete trbušastih, oblih, plitkih i oblih zdiela i zdjelica. A sve to sastavljeno je umjetno poput piramide. Svačije oko zapinje na toj gomili.

Na vrhu stoji pod perjem svojim bieli, srebroliki paun — Junonina ptica — i zlaćeni fazan; ptice su žive, reći ćeš, toli umjetno sastavi ih kuhač, da nakiti svoje arcidjelo. Gruj (muraena) iz Kizine, nakićen umjetnimi plutvami od srebrenog stakla dimi se u kiprijskom zelju, a oko njega redaju se puževi. Raci vjenčaju rub bogate zdjele a medju njimi moluske raztvorenih ljuštura, pune i svježe, ma da si ih sada izvadio iz vode. Zievka, pokrovača, prstak, ladinka; lipan, cipola, pastrva, sve što u vodi živa ima, počam od storaća do glavoča sve ribe i školjke leže na srebrnih pliticah te mame jezik sladokusca. Ako se komu ne rači riba, eto na desno i lievo srebernih škrinjica, a u njih djevenica, začinjenih kresta, skosana vimena od dvije krmače, guščih jetara, šparge iz Ravene, luka iz Aricija, bundeva i rotkvica iz Sicilije, bizantinske hladetine i tisuće oštriga, plivajućih u vlastitom soku. Nož „scissora“ ne ima mira. Bez kraja napunjuje zdjelice izabranim jelom te ih podaje neumornim gostom uz milu glasbu tankih, glasovitih frula. Bez kraja toči peharnik medovine, (mulsum) varene od himetskoga meda; čas ga sladi, čas ga kisi po volji gosta, čas ga hladi u svježem sniegu.

Zdjele gustatorija prazne se, gosti sve bivaju življi. Prva je bitka sretno svršena, čeka ih glavna. Rogovi zaore, gostovi kliču, ide glavni dio gostbe.

Prvi dio: Fazani iz Kolhide, obloženi prepelicami; morske kokoši iz Kartage, lještarke iz Jonije, rodijski kopuni, kokoši iz Kapadocije, šljuke i guščja prsa iz Gallije. — Iznenada pojavi se drugi prizor: Ženka od fazana, umjetno sastavljena kao da bježi od neprijatelja sa svojimi mladimi. Perje joj se nakuštrilo, krila se raztvaraju, da zaklone mlade. Svi čude se čudom umieću kuhača. Al ne čude se dugo. Brzo priskoči „structor“ držeć ubojiti nož. Ne stane kitnog perja; tielo fazana raztvori se, a iz njega padaju gomoljike i zeleni grašak, velika slast sladokuscu. Fazanići niesu nego grmuše i branjuzi. Gosti udare s te varke u grohotan smieh. Eto novog čuda! Na jajih sjede kokoši, kraj njih driemaju pietli. Cieli umjetni kokošnjak stoji na stolu. Sve je to varka.

Ptice su pečene, salom obložene. Velik je umjetnik kuhač iz Sirakuze: šljuke i branjuge začinio je paprom i bielim lukom, morske kokoši tučcem i kuminom. Ptice plivaju u finoj mirisavoj juhi ili leže na prženih okrajcih kruha. Na sve se pazilo, da se pogodi razlika ćud ćudljivih gosti.

Medovina već i dosadjuje gostom. Gromka glasba oziva se za gornjeg triema u zrak, da sada počinje Bakovo slavlje. Pivničar ovjenčan bršljanom otvara pomno zatvorene amfore, te staru kapljicu pretače u srebrni pehar, stojeći u hladnom sniegu, a poslije u vrč (crater), gdje ga mieša sa dva diela vode. Zlatnom kupom sipa zatim zlatoliko vince u čaše žednih gostiu, koji si, pobaciv vience od ljubica, ovjenčaše glave zelenim lišćem.

„Bene tibi! U tvoje zdravlje!“ klikuju veseli gosti sa svih strana. Vince im grije srdce i glavu. U to će Lukul svojim gostom ovako: „Cicero posla mi na dar iz Kapue dva gladiatora (borioca); rači li se milim gostom nasladit se vještinom borilaca?“ Svi kimnuše glavom, da hoće. Dva na pol gola čovjeka izadju. Tielo, osuto brazgotinami, namazano im je masti, da se sve sjaje. Na glavi stoji im kaciga od mjedi zatvorena sa svih strana; lice im krije kruta obrazina bez okanca. Andabatae, sliepi mačioci, zovu se čudnovati ljudi, koji svoju glavu meću na kocku sliepoga slučaja. Svezani jednim lancem, da se ne mogu razstati, biju se ne videći jedan drugoga. Ruke i noge omotane su tkanicami, a u rukuh im kratki, tupi mačevi, da si razpore tielo. Jedan progoni drugoga udarajuć na sebe mačem na sliepo; sad navale i promaše cilj, sad stanu, da uvrebaju ne vidjenoga protivnika; sad se varkom ugiblju, sad zasieče jedan mačem tielo drugoga, sada opet zarine drugi mač u tielo prvoga. Tielo im je izkrvljeno, razsječeno, krv curi s njih curkom.

Plemiti gosti srču oštrige i falernsko vino, rugajući se jauku i jecanju odlazećih gladiatora, kojim je krv poškropila pod i stolnjak. Za čas ih ta krvava šala razigrala — zatim jedu dalje. Na svjetiljke i svienjake spuštaju se zakloni od tanka, prozirna roga, po svoj dvorani stere se slabo, žuto svjetlilo.

(Konac sliedi.)

Iz Mletaka.

IV.

Republika mletačka bijaše se od nekoliko godina zaratila za republikom Genovežkom sbog trgovačkih protivština u orientu. Ratovalo se je s obje strane najvećom žestinom i bezprimjernim junačtvom proti ljudem i elementom. Mletčani pod vodstvom Nikole Pisana ne bijahu vrlo sretni proti genijalnomu genovežkomu admiralu Paganinu Doriju. God. 1354. odputi se Pisani na trideset brodova u zaljev genovežki, da potraži i potuče neprijatelja, nu Doria ne hćede upuštati se u bitku, nego spretnimi manevri umakne i dojedri nenadano na domak Mletkom. Strašan strah obuze Mletčane. Nije se ni znalo, gdje je njihovo brodovlje, nije li pobijeno i potopljeno, samo su im ne prestano dolazili glasovi iz pokrajine, kako Genovežani hvataju bogato krcane brodove, kako pliene grad za gradom, kako su napokon na juriš predobili Porječ. Sav grad, staro i mlado bijaše pod oružjem, laguni zatvoreni jakim lancem, zatrpani drvljem i potopljenimi ladjami, a brod za brodom letio je tražit mletačko brodovlje. K svemu tomu ne stalo je republiki i novca. Nu kao da se je sva zlokob zaklela, da uništi oholu kraljicu jadranskoga mora, umre, uništen težkim teretom javnih posala dužd Andrija Dandolo, najprijazniji, najdarežljiviji otac naroda, „il caro contino“, kako ga nazivahu. Pa kao što čovjeka, potištena od nesreće, svaka i najmanja zlokob dvostruko porazi, tako bijahu i Mletčani, kad im zvono sv. Marka tužnim glasom dojavi smrt duždovu, sasma uništeni od tuge i sdvajanja. Evo ne stade i posljednje podpore, evo izginu svaka nada, sad valja skučiti glavu pod jaram Genovežki, — tako naricahu u sav glas i ne misleć na priprave ratne.

Sad je valjalo izabrati dužda, koj bi bio isto tako hrabar vojskovodja, kao i uman državnik, da uzmogne spasiti državu od navala, sve drzkijega neprijatelja. Vieće se sakupi, nu tu su se vidjela tek poniknuta lica, oboreni pogledi, odnikud savjeta. Gdje da se nadje čovjek, koj bi krepkom rukom pograbio kormilo i priveo brod u luku? Napokon progovori najstariji viećnik Marino Bodoeri: „Tu med nama ne ćete ga naći, uzalud ga tražite; nu pogledajte u Avignon na Marina Faliera, koga smo onamo k papi Inocentu poslali. Njega izaberite za dužda, on će nas spasiti. Ali vi ćete primietiti, on je star, ima mu 80 godina, kosa mu je sieda, a njegovo veselo lice, njegovo blieštеće oko i ona žarka rumen na licu i na nosu kao da odaje u njemu više užitak dobre vinske kapljice, nego li unutarnju snagu. Ja vas pako spominjem, kako je Marino Faliero kao proveditor brodovlja na crnome moru pokazao toliko hrabrosti, da su ga prokuratori sv. Marka za stečene zasluge obdarili bogatom grofijom Valdemarino.

Tako se odvažno zauze Bodoeri za svoga prijatelja, predusrev unapried sve razloge protivnika njegovih. Napokon se svi u njem ujediniše. Još su mnogi prigovarali, da je Falieri naprasit i tvrdoglav, da je slavičan i vlastohlepan nu i tih prigovora ne stade, kad je puk, saznav za izbor udario u neizmjerno razuzdano slavlje. Ta u vrieme takovih pogibelji, u doba grozničava izčeki-

vanja, svaka odluka, ma kakova bila, pričinja se kao nebesko nadahnuće! I tako bude ljubimac Dandolo sasma zaboravljen, i svatko klikovaše: tako nam svetoga Marka, da je Faliero već od prije naš dužda bio, ne bi nam oholi Doria sjedio za vratom! Kljasti vojnici podizahu svoje štake i vikahu: Živio Falieri, koj je svladao Morbassana, živio hrabri vojskovodja, koj je pobjedonosno vijao mletačku zastavu na crnome moru. Svatko je umio pripoviedati o njegovu junačtvu, i kao da je Doria već potučen orili se slavospjevi. K tomu još nadodje, da se je Pisani sa brodovljem napokon povratio, ne sukobiv se srećom nigdje sa Genovežani.

Sve se je to pripisivalo strašnomu imenu Marina Faliera. I puk i signorija bijahu zanešeni sbog sretna izbora. Sjajno poslanstvo objavi mu, da je izabran za dužda. Došao u Veronu, opet ga dočekaše poslanici republike, da mu nanovo navieste dostojanstvo njegovo. Petnaest sjajno urešenih brodova podje po njega u Chioggiu, odakle kao u triumfu zajedri k sv. Klimentu, gdje ga je čekao bucentoro, zlatni onaj brod, koj je duždu služio prigodom velikih svečanosti, naročito prigodom njegova zaručivanja sa morem.

Nu vrlo neugodna sgoda pomuti ovu svečanost. Upravo sjede dužda u bucentoro kad al se podiže bura, plitki bucentoro stade se ljuljati, nastade smutnja, svatko je nastojao samo sebe spasiti, a iz obće vreve prodirali su samo glasovi: „spasite dužda, spasite Faliera!" Hrabri jedan ribar prikuči se težkom mukom bucentoru, uzme dužda sa krasne mu pogibeljne ladje, i preko bučnih valova donese ga sretno do pijace sv. Marka. Sav mokar udje starac u crkvu, gdje bude svečanost svršena. Narod i signorija, prepanuti od nesretna uvoda, umuknuše u sred slavlja, a k svemu još nadodje i zloslutan slučaj, da je dužda, izlazeć iz čamca na pijacu, u hitnji prošao izmedju ona dva stupa, gdje su se obično zločinci pogubljivali. I tako se žalostno i zloslutno svrši dan, koj bijaše započeo tolikim slavljem i radošću.

Isti onaj Bodoeri, koj je tolikom žestinom zagovarao izbor Falierov za dužda, imao je morda k tomu još drugih, sebičnih razloga. Tek se Faliero bijaše smjestio u duždovu dvoru, stane ga nagovarati njegov prijatelj, da se oženi, i to sa njegovom dražestnom mladom nećakinjom Anuncijatom. Faliero uvidjaše svu ludost takova priedloga, uvidjaše smiešnost, kojoj bi se izvrgao pred cielim narodom, da on, starac od osamdeset godina, nikad ne oženjen, uzme sada nevino bujno, života žedno djevojče od 19. godina. Nu Bodoeri nije mirovao: on mu stane opisivati dražest i nevinost Anunciate, koja još nikad mužke glave zaželila nije, koja još ne poznaje ljubavi ni po imenu, koja će uzanj prionuti kao uz najmladjega mladića, — a sdruge strane poče govoriti o Falierovu krepku zdravlju, o njegovu mladenačkom izgledu i snagi. „Ne nosiš li glavu ponosno kao mladić, ne stupaš li toli sigurnim korakom kao pred četrdeset godina? Ili si morda tako oslabio, da moraš laglju sablju opasati, da kloneš od naporna hoda, da kašljucaš, uzlazeć uz stepene svoga dvora? Faliero napokon stane kolebati i želja ga obuze za mladjanim stvorom i za dražesti ljubavi, koje mu je Bodoeri vješto umio naslikati. A kad mu Bodoeri dovede na oglede dražestnu Amuncijatu, bijaše izvan sebe od zanosa. Odluči dakle oženiti se; nu da ne bude povoda sprdnji i porugam, imali su se sasma tajno vjenčati, a onda iza nekoliko dana imala se je duždinja, kao već davno za Faliera udata, i kao da je tek došla iz Treviza, gdje je za odsuća Falierova boravila, — predstaviti puku i signoriji.

Bilo je smiešno viditi staroga dužda uz njegovu mladjanu suprugu. On bijaše jak i krupan, nu siede brade, nagrušana crvena lica, vidjelo mu se je, da tek s naporom izpravlja pritisnuti hrbat; — a ona naprotiv dražest sama, blagi angjeoski lik, čelo visoko i dostojanstveno, na ustima sladjan posmjeh, oko razbludno i požudno, više je lebdila nego li hodala. Koje čudo, da je takova žena svakoga zaniela, da su vatreni plemićki sinovi izgibali od žudnje za tim rajskim stvorom, a uza to priezorno i posprdno mjerili starca Faliera.

Tajna o Falierovoj ženitbi nije se mogla dugo zašutiti, i tim poruga bijaše još sve veća. Anuncijata bijaše često okružena od mladića, koji su ju laskavim i zavodnim govorom obsipavali, — nu ona svega toga ni razumjela nije. Da bude duždu nevjerna, ta misao u njoj se nikad ni stvorila nije, ona ga je smatrala kao otca, kao gospodara, od koga osim ljubezna i umiljata postupka ništa više zahtievati ne može. Tako svi pokusi ostadoše bezuspješni. Ipak nitko nije tolikim ljubovnim žarom plamtio za krasnom duždinjom kao Mikele Steno, koj je uzprkos svojoj mladosti bio već viećnik, a uza to i liep momak. Na oba svojstva on si je mnogo umišljao i bio je stalan svoje pobjede. Nu ljubomornost nije sasma usnula bila u starom Falieru. Premda je sav blažen, krotka pogleda i smiešećeg se lica sjedio uz svoju suprugu, ne kao onaj rogobornik, koj je u Trevizu na tielovo dao zaušnicu biskupu, koj je pobiedio hrabroga Morbassana, već kao predući Herkul, — ipak se je za čas u njem ponavljala ona sumnja, da njegova supruga ima pravo tražiti od njega više, nego puka uljudnost i grimizni priestol.

Bijaše u večer na veliki četvrtak 1355. Dužda priredi u svom dvoru ples. Plemići i

plemkinje najodličnijih mletačkih obitelji bijahu se tude sakupili, stranom pod maskom, stranom bez nje. Kao biser sjala se med njima Anunciata, najljepša od najljepših. Pod zaštitom maske ufao se mladi Steno ovaj put približiti se duždinji i iznieti pred nju svoja čuvstva. Nu tom sgodom dopusti si on prema jednoj gospodji od pratnje duždinjine više, nego se je pristojalo na takovu mjestu. Dužda plane kao živa vatra, ljubomornost ga obuze, te strastno vičuć zapovjedi drzniku, da se odmah udalji iz dvorane. Kunuć i prisižuć osvetu, izadje Steno iz dvorane, te u svom gnjevu napiše u sbornici tajnoga vieća na priestol duždov sliedeće djavolske rieči u prosto mletačkom narječju:

Marin Falier dalla bella mugier
Altri la gode, e lu la mantien .

t. j. Marino Faliero ima krasnu ženu, drugi ju uživaju a on ju uzdržaje. Sliedećega dana čitala se je ona satira, a dužda goropadan od naravi, plane gnjevom i zakune se, da će strašna kazan stići onoga, koj je to učinio. Krivca je bilo lasno naći. Steno bude uhvaćen i priznade svoj čin bez oklievanja, dodajuć, da ga je na to privela nepravedna uvreda, koju mu je nanio Dužda. Faliero nije se dao ničim umiriti, zaboravljao se je pače tako daleko, da je svoj gnjev i osvetu na nedostojan način na vidjelo iznosio i zahtievao od sudaca najstrožu kazan, što se nije slagalo niti sa njegvom časti i dostojanstvom, niti sa njegovom dobom. On je tražio, da se Steno pozove pred sud desetorice i da mu se sudi kao državnomu zločincu.

Nu signorija ovu lakoumnost nije tako strogo uzimala. Osim toga bijaše se već porodilo nezadovoljstvo proti duždu, koj umjesto da zadovolji pravednomu izčekivanju, koje se je u njega polagalo, svakim je danom više dokazivao, da je nemoćan starac bez žara i volje, da ga je nenaravna ženitba učinila starom popučom (vecchio Pantalone). Tako su signori od prkosa staromu Falieru stvar mjesto pred vieće desetorice, odstupili navadnomu kaznenomu sudištu (quaranciji), komu Steno sam članom bijaše. I tako on bude „pogledom na svoju mladost“ odsudjen samo na dva mjeseca tamnice, a iza toga na jednogodišnje izagnanstvo.

Ova kazan činila se je duždu mnogo preblaga i smatrao je cieli postupak za novu uvredu, ravnu onoj, koju mu svojom pogrdom nanese Steno. Tužio se, bjesnio, ali uzalud, moć duždova bijaše toli ograničena, da je u njoj bilo dostojanstvo kraljevsko, a vlast ravna svakomu gradjaninu. Od toga časa on bijaše sasma drugi čovjek, obuze ga nazloba, osvetljivost i gnjev na signoriju, koja umjesto, da štiti glavu države, navlaš ga još vriedja i druge na uvredu potiče, kazneć takove čine tek kao najsitnije prestupke. U to se dogodi neznatna jedna stvarca, koja je u svom razvitku bila od najzamašnijih posljedica.

Nekakav činovnik mletačkoga arsenala, imenom Bertuccio, bude po jednom patriciju izbijen i zlostavljen. Krvava lica dodje on pred dužda, da traži pravicu. „Što češ, reče mu dužda, da ti dadem pravicu, kad je sam sebi izvojštiti ne mogu, koj sam dužd“ — „Samo o nas visi, odvrati Bertuccio, da kaznimo ove objestnike“. — Dužd umjesto da ovakove prietnje strogo kazni, stane ga prijatno izpitkivati, a napokon i bodriti, tako, da je isti Bertuccio sakupio četu svojih mornara i oružan hodao po gradu, prieteć, da će se osvetiti onomu patriciju, koj ga je zlostavljao.

Patricij bio se je zatvorio u svoj stan i pisao je odavde duždu, da se pobrine za njegovu sigurnost. Bertuccio bude pozvan pred signoriju, dužda ga strogo ukori i zaprieti mu vješali, ako bude bune pravio i reče mu, da se obrati na sud, ako mu je krivo učinjeno. Nu tek se smrče, potraži jedan duždov pouzdanik toga čovjeka, dovede ga potajno u palaču u sobu samoga dužda, gdje ga je Faliero sa svojim nećakom čekao. Svu su se noć dogovarali, kujuć najstrašnije osnove za osvetu, kako će izkorieniti mletačko plemstvo. Bude odlučeno, da se ima raznieti glas, da je Genuežko brodovlje pred Mletci, tad će u noći veliko zvono na sv. Marku zazvoniti, i to će biti znak za urotnike, koji se imadu po čitavih Mletcih med prostim narodom sakupiti, da zauzmu Markov trg i sve znatnije trgove gradske, da sve plemiće, koji izadju na ulicu, bez milosrdja poubijaju, te dužda proglase za suverenoga vladara mletačkoga. U tu svrhu budu u gradu najpopularniji ljudi za urotu predobljeni i već za malo dana mislili su urotnici, da mogu izvesti svoju osnovu; jer vojske u to vrieme nije bilo u gradu. Bude odredjen 15. travanj.

Nu providnost nije dala, da se na taj način sbog oholosti i jadljivosti smiešna starca potrese ustav republike. Neki urotnik krznar imenom Bertrando, želio je svoga prijatelja i kuma Nikolu Liona, člana vieća desetorice spasiti od prieteće mu pogibelji. Odputi se dakle pred večer k njemu i stade ga moliti i zaklinjati, neka ove noći ne izlazi iz svoje kuće, makar se što na ulicah sbivalo. Iz ovo malo rieči uvidi Lioni, da mnogim ljudem neka pogibelj mora da prieti. On navali na krznara, neka reče, što se to sprema, nu ovaj mu je tek otajstveno odgovarao, moleć ga neprestano, neka o toj stvari nikomu nita ne kazuje. Lioni videć, da drugoga spasa ne ima, dade pograbiti Bertranda i zaprieti mu smrću, ako ne izkaže sve, što znade o pogibelji, koja njemu prieti. Bertrand uvidi,

da je previše kazao i da je sve odao, te mu ne preostade ino, nego, da bar sebe spasi, sve izpovjediti. Mnogo valjda nije znao, nu i ono malo bilo je dovoljno, da Lioni uvidi strašnu pogibelj, koja prieti državi i da ne valja ni časa gubiti.

On poleti duždu i priobći mu sve, što je saznao. Faliero činio se iz početka nevješt, a kašnje opet reče, da već znade za to, ali da ne drži stvar pogibeljnom. Ovo protuslovlje činilo se Lionu vrlo čudnovato; on se dogovori s još jednim patricijem, Giovanom Gradenigom, odpute se tada k Marku Cornaru, te zajedno stanu opet izpitivati sveudilj uhvaćena Bertranda, koj im o razgranjenosti i domašaju urote nije znao mnogo pripoviedati; nu znao je, da su ga na urotu navabili Bertuccio i graditelj Filip Calendaro. Pomenuta tri patricija sakupe odmah savjetnike signorije, viećnike desetorice, avogadore, članove kaznene kvarancije, predstojnike šest gradskih okružja i miriteljne sudce, nu ne u duždovoj palači, nego u samostanu spasitelja. Bertuccio i Calendario budu odmah uhvaćeni i pod torturu stavljeni. Čim su imenovali kojega sukrivca, odmah bude dotičnik uhvaćen. Kad spomenuše, da će se na tornju sv. Marka znak dati, bude odmah poslana straža u toranj, da zaprieči zvonjenje. Krivci nastojali su dakako ublažiti svoju kazan tim, da su glavu urote izdali. Sa užasom začuše viećnici, da je dužda na čelu urote.

Još iste noći budu svi poglavice urote obješeni na stupove duždove palače, Bodoeri, Bertuccio, Calendaro i drugi. Duždov stan na sve strane stražami obkoljen.

Sliedeći dan bude povedena parnica proti Falieru. Vieće desetorice zahtievaše, da mu se još dvadeset patricija primetne, da sude tako visokomu zločincu. Pred ovu giuntu bude pozvan dužd. On dodje noću med 15. i 16. travnja, u podpunoj odjeći duždovskoj na saslušaj i na konfrontaciju i priznade sve. Već 16. bude jednoglasno odsudjen na smrt.

Ranom zorom dne 17. travnja budu sva vrata od palače zatvorena. Faliero bude doveden na vrh „orijaških skalina“, gdje se inače duždovom stavlja kruna. Tu mu bude skinuta kruna. Za malo časova izadje predsjednik vieća na veliki balkon palače sa krvavim mačem u ruci i reče: „izdajica je kažnjen“. — Vrata se otvore, narod navali u dvor, a niz stube skotrlja mu se u susret glava duždova.

Iste noći pobježe krasna Anunciata iz Mletaka za nekim mladićem, svojim davnim ljubovnikom.

U dvorani velikoga vieća čita se izmed ostalih duždovskih likova napis na crnoj ploči: locus Marini Falethri, decapitati pro criminibus. Uslied naloga republike budu svi likovi Falierovi uništeni, a na njegovu imenu leži prokletstvo republike.

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 26. travnja vidjesmo prvi put „Revizora“ komediju od slavnog ruskog pisca Gogola. Novi komadi doživiše ove sezone malo sreće, „Revizor“ nasuprot uspio je podpuno, ne dvojimo ni malo, da će ostati stalan komad u našem repertoiru. „Revizor“ je satira proti hrdjavim, podmitljivim činovnikom, u obće proti malomu zapuštenomu gradjanstvu malih varošica u Ruskoj. Kao što je u svojem glasovitom romanu „Mrtvih duša“ stavio ruskomu družtvu strašno ogledalo pred oči, tako je u svojoj komediji „Revizor“ razvio strašnu sliku izkvarene uprave. Tim pravcem, tom radnjom nè proslavi se Gogol samo kao književnik, već se može prema dubokoj etičkoj svrhi njegovih umotvora, prema strašnoj sili njegova oružja, smatrati glavnim zatočnikom od moralne vojske, koja je potukla nove reforme u Rusiji, koja je radila, da se izkorieni razvraćenost i pokvarenost dvužtva.

Kad je Gogol svršio svoga „Revizora“, vladala je dakako u sjevernom carstvu nemila cenzura, koja je gledala ugušit svaki dašak slobode. U takovih okolnostih nije se dakako moglo misliti, da će se „Revizor“ tiskati, a nekmo li javno prikazati. Nu samosilje vazda je slabo prema svesilnomu duhu napredka. „Revizor“ putovao je u sto i sto tisuća prepisa po svih krajinah grdnoga ruskoga carstva, i takav prepis dodje i ruku cara Nikolaja, najstrožeg autokrata njegova vremena. Nikola, ne mogav se oteti silnoj istini nacrtanoj u toj komediji, dozvoli napokon, da se „Revizor“ tiska i prikaže. Car dodje glavom u prvu predstavu, te nasmijav se grohotom, viknu: „Gogol je velik gursuz, al je istinu napisao“. Od tog doba prikazuje se „Revizor“ ne samo od svakog ruskoga družtya i družtvanca, već je prešao i na pozorišta drugih naroda.

„Revizor“ može nam služit uzorom realistične komedije. U cjelini je satira posve ruske vrsti, nu pisac umio je tu oštru sliku zaodjenut toli priprostim, naravskim humorom, da i u onom, koga se tiče mora probuditi grohotan smieh, i da gledalac mirne duše ostavlja kazališnu dvoranu. Okvir komedije je malen bez vanrednih doskočica, bez silovita efekta i suvišnih fraza, al ipak razvija se čin naravski, ipak je karakter svakoga lica do najtanje tančine izradjen.

Ta radnja Gogolova može se punim pravom

uzporediti humorističkim plodovom Moliera, Le Layea i Cervantesa. Bože moj! Uzporedite tu komediju i bečke lokalne lakrdije! Kod Gogola dosietka i humor, kod Bečlija prostota i ludost, kod Gogola narav, kod Bečlija karikatura, kod Gogola priprost logičan razvitak, kod Bečlija svi mogući i ne mogući slučaji, kod Gogola uzvišena etična svrha, kod Bečlija — grohot neukoga občinstva i puna kesa. „Revizor“ nije fina salonska komedija, ima dapače više prizora, koji naginju na lakrdiju. Predstavam takovih komada ne ćemo nikad prigovarati, ali vazda ćemo se boriti proti bezumlju bečke lokalne lakrdije.

Čin „Revizora“ biva u maloj varošici ruskoj. Očekivaju revizora — u nas po prilici kraljevskoga ili vladinoga povjerenika — koj će pregledati upravu, sudove i javne zavode. U to svrati se u gostionu varošice neki mali činovnik, pustolov iz Petrograda pod imenom Ivan Hlestakov (g. Jovanović) sa svojim slugom Josipom (g. Plemenčić). Hlestakovu ne stalo novaca; ne može da putuje dalje, a krčmar ne da jela niti pila. Dva vrlo nedosjetljiva šljivara Dobčinski (g. Ban) i Bobčinski (G. Brani) misleći, da je Hlestakov revizor, polete upravitelju Skvornikovu (g. Mandroviću) i priobće mu strašnu viest. Sve činovničtvo sastaje se sbunjeno kod upravitelja: školski nadzornik Hlopov (g. Lesković), sudac Tjapkin (g. Freudenreich) upravitelj bolnice Zemljanik (g. Rajković) i poštar Kuzmić (g. Ružić). Nevolja je velika, nered velik, griesi veliki. Tu nastaje vrlo komična situacija. Upravitelj ide po tobožnjeg revizora, doprati ga u svoju kuću, časti ga; svi činovnici daruju ga silnim novcem. Napokon zaprosi tobožnji revizor ruku Marije upraviteljeve, (gdja. Ružička) al skupiv novce, odjuri iz varoši, obećav, da će se skoro povratiti. Nu iz pisma, što ga je poštar otvorio bio, saznalo se, da Hlestakov nije revizor. Sveobća razjarenost. U to dodje grom iz vedra neba — u varošicu dodje pravi revizor i komedija se svršila.

Sama predstava bijaše savršena, mi bi dapače rekli, najbolja predstava u ovoj sezoni. G. Jovanović prikazao je pustolova neobičnom vještinom i lakoćom, a Josip g. Plemenčića bijaše upravo tipična, oštra slika. Glavnu ulogu upravitelja riešio je Mandrović majstorski, a i gg. Freudenreich, Rajković, Ban i Brani prikazaše nam upravo savršene vrlo komične slike. Kozak g. Antuna bijaše smiešna figura. I gogospoje uspješe vrlo dobro: g. Jovanovićka, kao koketna žena upravitelja, gdja. Ružička njezina kći, prava seoska švigarica, napokon gdja Bajzova, kao rogoborna bravarka.

Čudimo se, da nije gĕna. Kraljeva prikazala ulogu kćeri; ne shvaćamo, zašto se tragičnoj prvakinji takove uloge davaju.

Dne 28. t. m. vidjesmo „Nervozne“ od Victoriena Sardoua drugi put. Obećasmo, da ćemo o toj komediji obširnije govorit. Predomislismo se. Ne ćemo. Ta komedija ne zaslužuje potanke kritike. Tko poznaje „Stare mladiće“, „Bogomoljce“; „Ljubavno pismo“, ne bi zaista reko, da je Sardou „Nervozne“ napisao. Priedmet po sebi je neznatan, satira proti ljudem, koji hine nervoznost — a niesu nego strastveni ludjaci i čudaci. Razredjenje je vrlo ne prirodno, skoro sva lica komedije su nervozna. Ekspozicija je široka, kadkad upravo dosadna, a riešenje je uz velike priprave slabo, ne osnovano. Predstava bijaše dobra.

Pitamo sl. upravu, zašto se ne sjeća, imajući toli vrstno družtvo, boljih starijih komada n. pr. „Dobrih prijatelja“, „Nadripisara“, „Starih mladića“, „Narcissa“, „Uzora Tartuffa“, „Mnogo vike ni zašto“, „Priče kraljice navarske“, „Okova“, „Trgovca mletačkog“, „Romea i Julije“, „Dobrile i Milenka“ i t. d.? Čemu nam „Zvonar sv. Pavla“, i sličnih drastičkih drama?

— Naši mladi putnici Mrazović, Kotur i Flieder-Jorgovanić, pošto su cielu zimu probavili u Italiji, ponajviše u Rimu, povratiše se ovih dana srećno u domovinu, u liepi Zagreb. Koliko znamo, ogledali su se ti naši literati po umjetnom svietu dobrahno i sklopili liepa poznanstva, a osobito u Rimu ostavili dičan glas o Hrvatih. Nadamo se, da ćemo još štošta liepa čitati o njihovu putu dakako u našem listu.

Profesor dr. Jagić zahvaljujuć se pismom od 25. travnja iz Odese svim onim, koji su ga odlikovali uzdanicom, „žali veoma, što je sila okolnosti, koja je često jača od individualnih težnja, stavila mnogo kako se čini neuklonivih zapreka njegovu povratku u domovinu i pristupu u kolo prvih kretača novoga zavoda.“

Dopisnica uredničtva.

Jednomu Hrvatu domoljubu u Gradcu. Prije svega vam javljamo, da pravila hrvatske Matice jošte potvrdjena niesu, al biti će do skora. Za sada veli se oficialno jošte „Matica ilirska.“ Vrlo se čudimo vašoj zadjevici. Zar ne čitate cieli „Vienac“? Pa ako ga čitate, što sudite o pravcu? Vi ovako, drugi baš protivno, a mi što ište poštenje i čast naroda.

Pjesniku „Nesretnog dvoboja.“ Bojimo se tiskat vašu pjesmu. Dva biesna mladića, koja se po tamnoj kišovitoj noći, gdje se ništ ne vidi, biju, da sve znoj s njih curi, i koja bi se borila do zore, da ih ne ubije u jedan put nebeska striela — a ne zna se zašto u njih toliko bjesnoće, zašto na njih tolike kazne — to je suviše. Ni Victor Hugo ne bi bio smio takova šta napisat.

— H. B. u Beču. Hvala na pjesmi. Primamo je. Razpravu Omirovu pošaljite što prije.

— I. M. ovdje. „Jednoč i sada“, „Pastiricu zaručnicu“, „Sladki san“ ne možemo primiti u naš list, jer niesu „Viencu“ dorasle.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 19. U Zagrebu dne 9. svibnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

HITEĆI PUTNIK.

Spjevao Gj. Arnold.

Zima strši, narav snije,
Pokrio ju mrzli snieg,
Ljuta bura bučeć brije
Hteć zaravnit do i brieg.

Samac putnik prti, hiti,
Kano oro jureć siv,
Kad će ptiće da si štiti
Čuvši njihov strašni ziv.

Niti smet mu prieči kroka,
Niti dugi puta trud,
Niti gora povisoka,
Nit, što bura steže grud.

Ne vodi ga dičnost smjera,
Ne kriepi ga pilo, smok,
Beznadica njega tjera,
Očajanje bodri krok.

Tmurno lice, gled mu kruti,
Ko oko njeg zimski kraj,
Samo mu se često puti
Trgne težki uzdisaj.

Valjda vidi likom stiene
Smiren sladki nasmješaj,
Mile oči zaklopljene —
Otvoren si negda raj.

Valjda vidi ruke mile
Ukočene kano led,
Koje su se nježno vile,
Kad mu sreći bio red.

Valjda čuje užas cviela,
Tužnog zvona mukli šob
Na prstu joj mrtva tiela
Prstena si — motreć kob!

Tužni mladče, brzo l' snadje
Tebe mlada udes ljut,
Brzo l' tonu tvoje ladje
A u zime mrzli skut.

Ne kidaj se i ne hiti,
Čuvaj, čuvaj srdca moć,
Istina će teža biti,
Prerano ćeš jošte doć.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Dalje.)

Konačno mahnu djevojka dva tri put rukom preko čela, a onda osoviv se, pogleda na momka, koji ju je neprestance motrio. U njegovu oku izrazivala se prava iskrena ljubav, kakova samo u ne pokvarenom čistom srdcu poniknuti može, a iz njezina vrcahu iskre plama. — Što ćeš sa mnom, Cecco, upita djevojka, a glas joj bijaše izgubio umiljati, blagozvučni onaj „timbre“ (zvonkost), kojim se je obično odlikovao.

— Nina, carissima mia, šapne Cecco, prikvačiv se bliže djevojci, te kušajuć ju uhvatiti za ruku. — Danas medju nama mora sve uredjeno biti. Ti znaš, da te volim,

ta stotinu sam ti put već isto kazao, tvoja tetka posve je sporazumna, da se uzmemo, a i tvoj štitnik, bogati signor Benedetto nije tomu suprotan. — Hoćeš biti moja, Nino?

— Čuj me, Cecco, reče Nina, nastojeć oteti se uzrujanosti, koja njom zavladala bijaše. — Ja ti već stoput rekoh, da si takove misli izbiješ iz glave. Mi niesmo jedno za drugo stvoreni.

— Ti se varaš, ljubezna moja Nino, — gdje bih ja naći mogao ljepše i bolje ženice, a gdje li ti pristalijega vojna. — Je .li Nino, da se ne ćeš suprotnuti volji tvojih rodjaka, — ti znaš, da te ja volim, kako samo poštenjak svoju vjerenicu i miljenicu voliti može.

— Čemu mi to govoriš, Cecco, — ja ostajem pri svojem. — Tvojom ženom ne ću nikada biti!

— Nikada, Nino! — baš nikada!

— Nikada, Cecco, dok je života u meni.

Momku planuše oba lica od stida, srdce mu bijaše živo uzkucalo, kao da će grudi provaliti: krv vrućimi valovi kolaše po žilah, kao da će ovaj čas gdjegod briznuti. Ali još ne bijaše mjera puna.

To su gorke rieči, Nino! pomislit ću, da si ih u zlovolji proslovila; — kada budeš mirnija, drugčije ćeš valjda suditi i govoriti.

— Nikada, Cecco, — nikada, jer te ne volim, jer te nikada voliti ne ću, povikne djevojka strastveno. — Ti mè progoniš, ti me mučiš svojom ljubavlju i udvaranjem, a ne znaš, da mi tim sve mrži postaješ. Djevojka bijaše probliedila, samo oči, demonske one oči, sipahu žarki plamen. I Cecco bijaše probliedio. Grčevito stisne ruku Ninimu, te privukav se još bliže k njoj, reče drhćućim glasom:

— Ne dao Bog, Nino, da su to tvoje posljednje rieči!

— Što ćeš tim, Cecco? odvrati djevojka prkosno, ti znaš, da te se ne bojim!

Grozna kletva bijaše jedini odgovor Ceccov. Silna oluja razigranih strasti, stid, ogorčenost, prezrena ljubav, muževni ponos, sve demonske one sile, koje tinjajuć u srdcu ljudskom počivaju, dok ih zlokoban vjetar ne uzpiri, planuše živim plamenom.

U to upade Tereza u sobu.

— Za Boga! bijahu jedine rieči, što ih je prosloviti mogla, pohitiv k svojoj prijateljici, kao da će ju štititi od gnjeva razjarena muža.

Cecco ne prosloviv slova, izidje iz sobe. Kroz pregradje uzpe se u kršovite vigne. Pod samotnim borom sjede umoran i utrudjen, jecajuć od boli, a iz muževnih očiju kapahu suze. To je bilo prvi put, što je Cecco plakao, odkako je kao desetogodišnji dječak svoga otca pokopao. Ali jao onomu, koji bi ga plačuća zapazio! Tereza bijaše ženskom domišljatosti shvatila namah, što se je sbilo. Činjaše joj se najumjestnije o tako ne ugodnu prizoru ne zapodievati više razgovora, pa ne prodje ni pol ure, a djevojke pjevahu i smijahu se, kao da ništa bezazlena njihova veselja ni pomutilo nije.

U to se je primicalo sunce k zapadu. Malo po malo širila se je hladovina, a sa mora popirivahu tihani vjetrići. Ljudi izlažahu iz kuća, u kojih su pokopani bili, da se malo prošeću. Molo, i glavni trg postajahu od časa do časa živahnijimi.

Na uglu palaza komunala, nedaleko od siela signora Mattea-a stojaše stara Margarita. Već dva tri puta bijaše poglednula na uru na obližnjoj kampanili, a onda zavirila u prostranu ulicku. Očevidno je bilo, da nekoga dočekuje. Padre Matteo bijaše već dva tri put izrazito domignuo susjedi piljarici, kao da hoće da kaže: Nuto stare Margarite, sigurno se snuje kakav pošteni posao! Iz vie Tiberie zakrenuše dvie djevojke u jednostavnih odjećah, s koprenami na glavi. Bijahu to Nina i Tereza. Došav do ugla, gdje via Tiberia u glavni trg utiče, odieli se Nina od svoje drugarice, pa premašiv uzanu ulicu, zamače sa starom Margaritom iza palaza komunala.

— Što je strino, — pripoviedajte mi, — brzo — brzo, jeste li bila kod stranoga signora — kako vas je primio — što je rekao na moju poruku?

— Tko bi ti na sve to najedanput odgovorio, golubice moja! odvrati starica. — To ide sve svojim redom — a ti slušaj kako se je sbilo.

— Ded de — ljubezna moja strino!

— Jučer sam bila kod stranoga tvoga kavaliera — krasan stan, sobe su sagovi izkićene, mnogo cvieća i porculana, predsoblje, u predsoblju poslužnik u livreju — krasno, — divno — upravo kao u kakova principa.

— Ah strino Margito, što je meni do toga, kako je kod signora Inglesa uredjeno, pripoviedajte mi, što je govorio? upade joj Nina u rieč.

— Zašto me buniš, diete! Ako ćeš nestrpljiva biti, ja ti ne ću ništa pripoviedati.

— Ah — ne bojte se, strino, mučati ću, kao da sam oniemila, a vi govorite dalje.

— Dobro, dakle! U predsoblju zatekoh poslužnika! — Dobar dan — a on na to ni pet ni šest, nego odmah: što ćete? — Rada bih sa stranim signorom govoriti. Poslužnik uze nešto mrmljati. — Čini mi se, najmilije bi mu bilo, da me je mogao kroz vrata, pa preko stepenica izrivati — ali stara Margarita kako je slaba i n moćna, ne da se zastrašiti od paniperde. — Imam signoru priobćiti važnih stvari, rekoh mu ja. Na to mi ne stade sa očiju. Čas zatim uvede me k

svomu gospodaru u sobu. — Ah moj Bože, krasna li sjaja — krasna li gospodičića!

— Niesam li vam rekla, uzklikne Nina sva oduševljena, da mu ne ima u svoj Teracini para!

— Jest, diete moje, sbilja je krasan gospodičić pa ne smie čovjek tako mladu stvoru kakav si ti, ni zamjeriti, ako si ga je i malo u glavu ukljukao.

— Pa kako je primio moju poruku?

— Ti opet nagliš, diete!

— Ah strino, vi ste nesmiljena.

— Ja mu izpripovjedih, zašto dodjoh, Ekselenca, rekoh mu, to vam je djevojka kao krv i mlieko, ljepše nije Bog pod ovim suncem stvorio! A on se na to maši u žep, pa — evo ti njegove poruke!

U to bijaše starica izvadila cekin, što ga je od Edvarda dobila bila (glede drugoga bijaše za shodno pronašla zadržati ga za sebe kao malu nagradicu za uloženi trud) te ga pruži začudjenoj djevojci.

— Što je to? povikne Nina sva presenećena.

— Mili Bože! vjerujem ti, da se ne razumieš u takovu robu! drago moje diete u našoj kući toga ne ima, — to ti je pravi pravcati cekin, noseć poprsje našega milostivoga kralja Viktora Emanuela! Tko nabroji koju stotinu takovih, bogat je čovjek.

— Pa što ću s tim? upita djevojka nanovo.

— I to je čudno pitanje. — Nut pogledji de — nove cipelice ne bi škodile, a ni dva tri rifa veziljaka, jer su tvoje već prilično izbliedile.

— A zašto mi signor Ingleže šalje novaca, zar je to odgovor na moju poruku? upita Nina sva zabrinuta. Činjaše joj se, da bi mnogo ljepše bilo, kad bi joj strani kavalir dvie tri rieči napisao ili joj na drugi način odgovorio bio.

— Ti si još luda djevojka, pouči ju starica — ti još svieta ne razumieš. Novac je najljepša i najvažnija stvar — novac je symbol svakoga čuvstva i osjećanja —. Tko novac dade, taj je dao i srdce i dušu. Tvoj Inglez je vrlo pametan čovjek, on znade, da će ti najbolje dokazati svoju ljubav, ako ti novca pošalje.

— Vi dakle mislite, da me signor Edward voli! klikne razmiljena djevojka sva u blaženstvu.

— Kako o tom i dvojiti možeš, ludo — vjeruj tvojoj izkusnoj strini, — koji bi ludjak bez ljubavi darivao djevojci dva — htjedoh reći jedan zlatni cekin — kao da se cekini na putu nalaze, primiri se, zlato moje, budi pametna, pa će biti cekina kao kiše — nasmija se starica.

— Ah strino, kako sam sretna i vesela!

— Svu tu sreću imaj svojoj staroj strini, koja se za te brinula, zahvaliti.

— Ah strino, toga vam ne ću zaboraviti! Evo vam, uzmite taj cekin — uzmite, draga strino!

— Što ti na um pada, diete — cekini se ne poklanjaju samo tako. Tvoja će se strina zadovoljiti, ako joj samo mali dio od toga božjega blagoslova dadeš, da si kupi pomasti za svoju kostobolju, i sladke medice za svoj hudi kašalj.

— Evo — evo strino, uzmite, štogod trebate! pa ako što preostane, kupite i za me dva tri rifa veziljaka i malo crne svile, da pokrpim svoju koprenu, da mi se stari Matteo ne ruga. Idite, strino, ja ću vas sa Terezom na trgu pričekati. Starica ne dade si dva put kazati. U tinji nas bijaše umakla u jedan od susjednih dućana. Tko će joj zamjeriti, ako joj je žao bilo liepoga žućaka promieniti.

Umotav ga u komadićak starih novina, te spremiv ga u žep, izvadi iz svojega rubca nekoliko podrpanih papirnatih lira. Pokupuje, što joj djevojka naručila bijaše: modrih, crljenih i šarenih veziljaka, miomirisna sapuna i ulja, slastica, pozlaćenih kopča i još više drugih sitnarija, na kojih prostije Talijanke naparivaju oči.

Kada je izilazila iz dućana, zape joj oko o izloženu na prodaju srećku nekakove državne lutrije u dobrotvorne svrhe.

Da je valjalo vlastitim novcem plaćati, ne bi staroj Margariti ni u snu na pamet palo, da takovu srećku kupi; ali ovako, davši se već jednoč u neobičnu razsipnost, nešto ju prinuka, te si dade skinuti srećku sa police, te izplativ ju dviema lirama, izidje iz dućana.

Na trgu čekahu ju dvie drugarice. Starica izruči Nini pokupovane stvari i dvie lire u gotovom novcu kao zaostatak od razmienjena cekina. Tereza naslućivaše istina Bog, odkuda potiče ne čuveno bogatstvo njezine drugarice, ali spominjuć se osjetljivosti Ninine i današnje njihove kavge, ne hćede ništa pripominjati. U obće bijaše Tereza, kao svaka prava Talijanka odveć blaga za griehe takove vrsti, kojim si u srdcu i razigranom čuvstvu izprike naći mogao. Po njezinu mnienju bijahu to griešići, koje ni sam Bog u vječnu svoju knjigu bilježio nije.

— Evo ti još nešto, pridoda starica, izručujuć Nini kupljenu srećku. — Ako ti sreća posluži, možeš za koji dan postati bogatijom nego tvoj inglezki lord. Čuvaj taj papirić dobro, — pazi da ga ne pogubiš, pa udari li kako treba, nadam se, da ne ćeš ni svoje stare strine zaboraviti.

— Ah to je liepo, da ste mi to kupila, strino, klikne Nina djetinski veselo, — pa koliko mogu dobiti?

— Četrdeset tisućah lira! Pazi, što ti rekoh, — tvoj Ingleze je ipak sigurniji, nego li sgoditak u lutriji. A sada s Bogom, moja djeco! Već je prilično zahladilo, a moje stare kosti toga ne podnose. Adio!

Tako govoreć odhrama starica put svoga stana. Djevojke žvačuć bonbone i kusajuć slastice, šetahu se još neko vrieme po oživljelom trgu, prolažahu dva tri put izpred prozora Alberga grande, odkuda se iz prvoga kata zvuci glasovira, majstorskom rukom udarana, razliegahu, dok ih nije glas večernoga Angelusa opomenuo, da im valja kući pohititi.

Liepo sanjajuć prospavala je Nina tu noć. Sad više nije sumnjala, da li ju strani kavalir ljubi; — nije li joj to izkusna strina Margarita uztvrdila, — nije li ju u znak svoje ljubavi toli liepo nadario?

(Dalje sliedi.)

SELJAČKOMU SINU.

Po Nekrasovu spjevao I. T.

U ime božje, ranče mlado,
Seljački sine, na put kreći,
Veselo ajde, roda nado,
Nauke stazom u skob sreći.

Knjižicu turi pod pazuho,
Te se ne srami, ako hrana
Loša je tvoja, trošno ruho,
Čižmica koja poderana.

I bos mi ajde, ajde gladan
U školu, sinko, dok je hora,
Ne bio nikoj dan ti hladan,
Podranku nigda mrzka zora.

Otac poštenjak rad će dati
Posljednji grošić za te vriedna,
Mila će majka presti, tkati,
Zalogaj svoj ti čuvat štedna!

Pak će se duša dobra naći,
Spoznat vrednoću, bistru glavu,
Hranu će, knjige, stan namaći,
Priliku volji stvorit pravu!

Tebi se Zagreb smieši bieli,
Velika škola sjâ u žaru,
Svaki se knjige list veseli
Tvojoj bistroći, tvomu maru!

Bit ćeš velikaš umom, znanjem,
Obrana onda, dika naša,
Ne stalo bud je nehajanjem
Sjaja nam starih velikaša!

To mi je radost, to i dika,
Hrvatska što nam zemlja mala
S velikih slovi dostojnika
Niklih u nizu skromna rala!

Tako je bilo, tako bit će
Nauke gojem, snagom znanja,
Velikoj školi zora sviće,
Sviet se pregnuću takvu klanja.

U ime božje, ranče mlado,
Mudre se knjige, pera lati,
U školu ajde, ajde rado,
Pjesma te moja u nju prati!

ANTAR.

Iztočna priča od Šenkovskoga.

Prekrasna je pustinja šamska, prekrasne su razvaline Tadmora u pustinji šamskoj.

Tko je boravio u tih ogromnih palačah?... Tko je sagradio čitave ulice triemova?... Komu su u slavu podignuti ovi veličanstveni hramovi?.... To znadu učenjaci u Damasku i Jerusolimu, ali Antaru nije to poznato. — Antar je ures stepe, mač pobjede, rosa prijateljstva, čempresova sjena gostoljubivosti. On znade, gdje valja tražiti one, koji se usudiše nanesti sramotu njemu i njegovu rodu: on će vam pokazati na daleko razmaknute, a stepnim vjetrom sasma razrovane mogile svojih neprijatelja; on će vas štititi od krvopija i vjerolomaca Araba; on će podieliti s vami posljednju pregršt pečene proje, — ali on ne zna, što stoji u knjigah pisano.

Starci susjednih ulusa * pripoviedahu mu, da su to ostanci grada, štono ga sazdaše u prastaro doba zli dusi, te bi ga svjetovali, da se ne približuje gradu. — Nu Antar se ne plaši ni duhova, ni ljudi, već prkosno motri veličanstvene zidine Tadmora. On stoji te motri. Koplje njegovo, krvavo kao osveta, sjajno kano bliesak, stoji kraj njega ubodeno u neplodnu zemlju. Balka, njegova plemenita kobila, kraljica svih kobila daleke Nedžele, stoji kraj koplja, te upire svoje crne, ognje-

* ulus = šator tatarskih nomada.

vite oči u Antara; čini se kano da je doznatljiva, što li uzbunjuje njegovu plemenitu dušu? Ona je turobna, jer je on turoban. Balka je pogodila, da joj gospodara ljudi raztužiše, te silno udara kopitom o pustu zemlju, srdeći se na nezahvalnost ljudsku. Antar razumie Balku, obuhvaća ju oko vrata, te ju ljubi u čelo, urešeno sjajnom, iz daleka se blistajućom zviezdom, sličnom luni u prvoj noći mjesečnoj.

Antar ostavi ljude za uvieke. On je prolievao svoju krv za nje, žrtvovao im svoje ime, posvetio im svoju ljubav i prijateljstvo, a oni ga prevariše....

Dok će vjetar prenašati u pustinji pjeskovite brežuljke s jednoga mjesta na drugo; dok budu sivi oblaci bacali na zemlju tamnu sjenu; dok si budu bridki mačevi gasili žedju crvenim napitkom, koj teče u žilah sinova Adamovih: dotle ne će on zagledati prilike ljudske. Na domašaj sto striela iz luka njegova bačenih, ne približuje se čovjek njegovu stanu, na zahvat koplju njegovu ne dolazi nikad noga mrlika.

Antar se je zakleo, a zakletve još nikada u tutanj ne izreče. On stoji. Glad ga muči, nu on je vikao odolievati gladu. Piesak gori pod njegovimi nogami, nu i to mu malo smeta, jer on nepomično stoji, čekajuć srnu ili drugu koju divljad.

Nu gle! što se to miče medju pjeskovitimi brežuljci, koje je posljednji vjetar naneso na podnožje obližnje stiene? Čini se, da je antilopa...

Antar je zajašio Balku, a kopljem je već zamahnuo nad glavom. On se nije prevario. To je mala, lagahna, veoma mila antilopa. Brža od misli Antarove pogna Balka strelimice prema antilopi.

Za čas približi se Antar na dohvat strelice do Antilope, te hćede već odapeti, kad al mu iz nebuha nešto nad glavom strašno zašumi, a bieli se dan u tamnu sjenu pretvori. Podignuv oči opazi nad sobom veliku pticu grabilicu, koja je, nalik sutonu, dobar dio svoda nebeskoga zastirala. Oči su joj prilične bliesku, a lahko bi pandžami stienu u zrak ponesla. Ptica je ta proganjala antilopu, koja vidiv dva neprijatelja, stade trčati, što ju noge nositi mogahu. Nu Antar, koj je uviek slabijega štitio, zaboravi, da i sam antilopu proganja, te je jedino mislio, kako da ju izbavi od pandža zračnoga neprijatelja.

Antar, ptica i antilopa dugo jedno drugo proganjali, a kad se približiše na dvadeset koračaja, tada zamahnu hrabri jezdilac kopljem nad glavom, te ga baci u zrak. Koplje poleti zviždajuć, kao što zviždi vlažni vjetar po razvalinah Tadmora, te se zabode u prsa krilatomu velikanu, ptica se strašno izdere, zatim se spusti dolje, prieteć smožditi sina pustinje; nu velika ju bol prisili, da se u zrak digne upravo tada, kad je krajem krila zemlje se dotaknula.

Sdvojna grabilica udari omašnim krilom u vrući piesak, te zasu oči Antaru. On sadje s konja, te otrv si oči opazi svu okolicu u pjeskovitom mraku; kad se je pako piesak ponešto utaložio, opazi kod svojih nogu antilopu, koja je dobrom srećom izbjegla i koplju i pandžam. — Ona je ljubeznim i zahvalnim pogledom pogledavala svoga spasitelja. Antar ju hćede pogladiti, nu ona izniknu u dalekoj pustinji.

Raztužen tako neobičnom sgodom vrati se Antar na razvaline Tadmora, unidje u puste palače, te usnu. Koplje mu bijaše uz stienu prislonjeno, vjerna Balka čupala je travu, koja se je na gdjekojih mjestih zelenila; sam Antar ostade gladan, a nije ga glad mnogo ni mučio, kad su mu se glavom rojile misli o strašnoj ptici, koju je ubio, o nježnoj i zahvalnoj antilopi, koja ga je toli milo i zahvalno motrila.

Antar je usnuo u pustoj palači. — Kad se prohudi, nov i čudnovat prizor otvori se njegovim očima. On bo je ležao na prekrasnom krevetu od modre svile, urešenom zlatnimi i srebrenimi rajtami; ležao je ne u sobi već ogromnoj dvorani, urešenoj i izprekrižanoj prekrasnimi zastori i bogatimi sagovi, a u sredini bijaše vodomet, oko kojega stojaše mnogo robova i robinjica u sjajnom odielu, držeći u rukuh zlatna umivala, posuta dragulji i smaragdi, kitajsko posudje s ružičnom vodom, dragocjene tanjure s inorodnimi plodinami. Petdeset djevojaka, u bielo zavitih, stojalo je s obijuh strana dvorane, udarajuć u gitare i bubnjiće. Zrak u sobi mirišao je dražestnim i razkošnim mirisom aloje.

Kad se Beduin probudi, priskočiše k njemu dva roba, te mu klečeć pružiše vodu, mirisni sapun i zlatom izvezene ručnike, dočim ga druga dvojica poškropiše sa ružičnom vodom.

— Čuvajte glave, zaviknu poškropljeni Beduin dižuć se s kreveta, što znači to? tko ste vi ljudi? gdje sam ja? što tražite od mene?

Svi se robovi u znak pokornosti udariše rukom o čelo, a jedan u ime sviuh reče:

— Vi ste gostom najplemenitije, najčišće gospodarice i velike kraljice Tadmora; njeno gospodstvo dosiže do kraja svieta! Nam je naloženo služiti vas, te izkazivati vam takovu čast, kakovu jedino njoj izkazujemo.

— Ubio vas otac, zaviknu Antar ljuto, zar se vi sa mnom šalite, ja ne poznam vaše kraljice, niti sam kada čuo, da tko na Tadmoru kraljuje. Ja sam sin pustinje, a ne idem kraljevom u goste. Meni je tiesno, dederte mi moju Balku, koja mi je milija od cieloga vašega kraljevstva, jer joj ravne u pustinji ne ima.

— Gospodaru naš! odvrati mu stari rob, pokloniv se duboko, vaša Balka jede sieno od ruža i tulipana, a pije vodu od sniega libanonskieh gora. Mi smo robovi vaši, nu vi ne možete izaći odavle bez privolje naše kraljice; mjesto bo, gdje se nalazite, začarano je, te ne ima izhoda ni uhoda.

— A gdje je ta vaša kraljica i kako joj je ime? zapita Antar još većma zatravljen tom novosti.

— Ona je iz roda dobrieh genija, a ime joj je Gjul-Nazas, odvratiše sluge.

— Privedite me dakle k njoj, zapovjedi Antar, želim, da mi razjasni, što to sa mnom biva, pak hoću da ju vidim.

— To je ne moguće, odvrati opet službenik. Ljepota njezina lica tako je sjajna, te bi vas mogla lišiti vida očinjega. Vi ćete biti blizu nje, nu treba prije da se okupate.

Smjeli i vatreni inače vitez pustinje popusti molbi robovoj. On je ćutio u sebi učinak neke nevidljive sile, koja je nekim načinom zapoviedala robovom molbom i punila srdce njegovo mirom. Robovi ga odvedoše u kupelj od bieloga mramora, jaspisovih stupova i zlatne posude, gdje je bilo pripravljeno dvanaest mladih robinjica, da ga dvore. Odavle ode u sjajem dragulja razsvietljenu dvoranu, koju je bogati crveni zastor na dvoje dielio.

Antara naučiše, da se pokloni ovomu zastoru, jer za njim sjedi najstidljivija kraljica Tadmora. Ni toga ne odbi Antar, te izpuniv običaj, posadi se na divan, koj je tik zastora stojao. Potihano turobno pjevanje sprovadjano zvuci zračne gudbe, dopiralo je do ušiu Beduinovih, a on je nemirno gledao na sve strane, ne bi li pogodio odkle ti otajstveni glasovi dolaze. U to se otvorila vrata, a u dvoranu unidje cieli red robova, koji nose pune zdjele i pehare raznovrstnih jela, slastica i šerbeta. Ugodan miris jela i pila razdraži gladnoga Antara. Kao što gladna hiena krade mrtve trupine izmedju borečih se vojnika, isto je tako gladni Antar objeručke grabio pružena mu jela, a robovi su uviek novih te novih jestvina donašali.

Usred objeda ču se za crvenim zastorom umiljat ženski glas:

— Mir s vami Antaru, sine Rebiâ! Mi smo vas željno izčekivali.

— I s vami mir, velika kraljice; množila se rosa* vašega blagoslova! odvrati Beduin.

Nasta prijašnja šutnja, a Antar nastavi jesti i piti.

Za nekoliko časaka opetova se ta dobrodošlica za zastorom, a Beduin odvrativ svojom pustinjačkom udvornosti reče:

— Razlijala se vlaga vaša cielom pustinjom, a blaženost vaša ostala uvieke hladnom.

Treći pozdrav odzdravi Antar rekav:

— Prostirala se sjena vaša dalje, nego li se prostire sjena izraelskieh gora. Ja pijem u zdravlje vaše milosti!

— I vam na zdravlje bilo, odvrati tajni glas za zastorom, mili naš Antaru, sine Rebiâ. Vi ste naš gost a nadamo se, da ćete neko vrieme kod nas probaviti. Ja vam dugujem život i slobodu svoju; doista vi ni ne znadete, koliku mi uslugu učiniste.

— Ja vama uslugu učinio? zavapi začudiv se Antar.

— Kako je to moguće, kad još nikada ne vidjeh vašega lica. Razrovali neprijatelji mogile mojieh otaca, ako razumiem, što vi meni govorite i što se sa mnom sbiva. Tako vam vida očinjega, tako vam imena majkinoga, razjasnite mi, kako sam ja ovamo došao, tko ste vi i zašto me tako odlikujete i častite. Ta glava će mi prasnuti u dvoje od čudovišta, što ih ovdje vidim i čujem.

— Smirite se, sine Rebia, pa sjednite na sag sigurnosti, — odvrati glas, ja ću zadovoljiti doznatljivosti vašoj. Vi se nalazite u Tadmoru, kojega se veličanstvenim i ogromnim razvalinam danas diviste. Znajte, hrabri junače pustinje, da taj grad sazidaše po nalogu Salamonovu zli dusi pomoćju čarobnoga prstena Džebrailova. Salamon naseli ovdje pobožne, dobre i mirne ljude, te im naloži, da svakoga putnika ovuda putujućega pogoste jelom i pilom. Dugo su življeli stanovnici Tadmora sretno i zadovoljno, vršili su bo nalog kralja proroka. Nu prirodjena rodu ljudskomu oholost, izbrisala im je iz pameti dužnost njihovu. Oni se podadoše griehu, udariše piti vino i jesti svinjetinu, zakon božji vršili su površno, a iz grada su odganjali nesretne putnike, putujuće u sveta mjesta. Glas o njihovoj zloći raznio se po cielom svietu i sve živo poče se uklanjati Tadmoru. — Dogodilo se je pako, da je neki Tarik-as-salet, bezbožnik, koj je javno oporicao potrebu molitve, putovao po Indiji, te ondje veoma gostoljubivo primljen bio. — Njemu u slavu prirediše veliku gostbu, te pozvaše mnogo gosti; nu čim se je taj nesretnik dotaknuo jela i pila, umah se je voda pretvorila u slanu morsku vodu, vino je dobilo tek i boju krvi, a jela se sva okamenila.

— Progonjeni gnjevom Allahovim, počeše stanovnici Tadmora umirati od gladi, te vlastite žene i djecu klati, dok su napokon prisiljeni gladom ostavili dvorove i palače Tadmora te pobjegli medju dobre ljude, koji su nevjernike napokon uništili. — Ostavljeni dvorovi Tadmora pretvoriše se skoro u razvalinu. Tada umoli Lale-reh nasljednika Salamonova Asafa, da joj dozvoli na Tadmoru

* Rosa, dažd, vlaga, hlad i slične stvari znače u pustih krajevih Arabije u prenesenom smislu najveću blagodat.

se nastaniti, te ovdje utemeljiti novo kraljestvo, da se sakrije pred Džinni t. j. zlimi dusi, koji su plemeniti njezin rod neprestano uznemirivali. —

Niži njoj podvrgnuti dusi sagradiše tuj čaroban grad, urešen svimi naravnimi i umjetnimi krasotami. Nu oči mrlika ne vide tuj drugo van pustoš, razvalinu, podignute triemove i razžareni od podnevnoga sunca piesak, te samo onaj može si pariti oči krasotami čarobnoga Tadmora, komu tajna vladarica tu milost podieliti uzhtie. —

Lale-reh živila je ovdje nekoliko stoljeća u sreći i pokoju. Glasoviti Sanfari, pjesnik i junak pustinje predobio joj je srdce svojimi pjesmami, hrabrošću i kriepostmi. — Ljubav ih sjedini u tom gradu, te Lale-reh bude majkom prekrasne Elmase. — Kad Elmasa poodraste, udalji se Lale-reh, te ostavi kćerci svojoj Tadmor. Elmasa kraljevala je na Tadmoru do vremena Omara kalifa. Ona se zaljubi u Lebida, kojega pjesme još dandanas pustinjom ore. Njega je iztisnuo iz priestolja lukavi brat, te ga je dugo proganjao po pustinji, dok nije u tom gradu sigurno utočište našao. Lebid je bio moj otac. Po njegovoj smrti, — on pogibe izdajom grčkoga cara, — ostavi majka moja Tadmor, te se preseli u svoju domovinu Peru. Sada vladam ja ovdje nad dobrimi dusi, koji stanuju u gradu i oko njega, te kojih imade mnogo tisuća. — Moje gospodstvo se proteže do granica nekadanjega tadmorskoga kraljevstva, stanovi su moji divni i razkošni Tadmor, kojega okružaju perivoji i bašće. Ljudem je sve to nevidljivo. Kraljestvo, koje je moja baba utemeljila, bijaše dugo ne poznato zlim duhovom Džinnom, te je ovdje rod moj dugo vjekova podpuni mir uživao. Nedavno naišao je mojemu kraljestvu u trag najgori i najokrutniji Džinn imenom Džangir, koj veličinom prilići ogromnoj gori. Mnogo smo mi već nepogoda pretrpljeli od toga zloga duha, premda on ne smie, po prepoviedi Salamunovoj, unići u naše dvorove. Nu nikad niesam još u takovoj neprilici bila ko što danas. Ja sam šetala po obližnjih gorah, pak sam s nepozornosti prošla granicu svoga kraljevstva, kad al najednoč opazim u dalekoj daljini gdje se ta nakaza u zrak diže. Da laglje izbjegnem prietećoj pogibelji, prometnuh se antilopom, te nagnem trčati prema Tadmoru. Džinn me ipak opazi, zaprieči mi put te se moradoh vratiti na protivnu stranku. — U taj par opaziste me vi, Antaru, te pognaste kopljem u ruci za menom, kao za običnom antilopom. Lukavi Džan-gir opaziv to, prometnu se velikom grabilicom, pa me stade proganjati. — Progonjena dvama neprijateljima sve sam većma slabila, te već skoro onemogoh, kad ste vi u najzgodniji tren moga neprijatelja mjesto mene uništio. On je odletio ranjen za libanonske gore, pao u slano more, gdje će se mučiti tisuću godina, dok naime ne sagnije u njem nasad koplja, a rdja željezo ne izjede. Na takav mi dakle način, Antare, sine Rebia, sačuvaste slobodu i spasiste život. Ja sam vam zato zahvalna, te — tako mi Allaha i svih njegovih proroka, — učinit ću vam sve, što godj od mene uztražite. — Tako svrši Peri. —

— Kraljice, — zavikne Antar, držeć od čuda prst u zubih, — velika i blagodarna kraljice, — — — ubio Allah sve vaše neprijatelje! mogoh li ja znati ili ma i pomisliti, da je antilopa, koju sam ja proganjao, više biće od drugih antilopa, dà od istih ljudi?.... Ja niesam nikad ni mislio, ni vjerovao, da obstoje takova čudovišta na svietu. Veoma se veselim, da sam vam tako dobro poslužiti mogao, nu tražiti od vas ne mogu ništa. Ja sam nesretnik; ja sam se zakleo bluditi samoćom i pustinjom, a kloniti se družtva čovječjega, dok me ne povali strelica udesa na razžareni piesak, a gladne hiene ne raznesu kosti moje po svih gorah Arabije. Medju menom i ljudmi je krv i željezna smrt. —

— Misao vaša je ne promišljena, i ne dolikuje hrabrosti vašoj, odvrati Peri. Vratite se medju svoje, jakim budite zaštitnikom i vodjom; usud vam je usudio (uris urisio) napuniti sviet slavom svoga imena. —

— Ako je tako Allah odredio, ja se ne protivim tomu. Vratiti ću se medju ljude; nu recite mi, velika kraljice, što da ondje radim? Oni su veoma nepravedni i nezahvalni.

Kad još malen bijah lišili me rodjaci i skrbnici otčevine, koju im je pokojni otac povjerio. Odkad sam započeo upravljati konjem i kopljem, borio sam se kao lav za dobro ljudih proti tlačiteljem njihovim, a oni mi to izdajom vraćali. Moje gostoljublje i veledušje u mjesto da umanji zlobu njihovu, jošte ju većma razpali, pak me svega ocrniše i oklevetaše. Osim gorkih i okrutnih muka ničega ne doživljeh u njihovu družtvu. — Nutrinja moja plamti, grudi mi bridki mač mržnje prodire, — — što dakle da radim ondje?

— I život ljudski imade i svojih slastî i ugodnostî, a vi ih možete uz moju pripomoć okusiti, ozva se glas za zastorom.

— Život naš imade ugodnostî? uzkliknu Antar turobnim posmjehom, život naš imade takodjer slastî?... oprostio vam Allah griehe, kraljice! ta vi se sa mnom šalite. Tako vam ljubavi majčine, ja želim istinitost vašieh rieči izkusiti, budite mi dakle u pomoć.

— Biti će tako, kunem vam se glavom i vidom, odgovori kraljica dobrieh duhova. Polag nepromjenljive volje urisa odredjene su za čovjeka tri slasti. Slast osvete, slast...

— Slast osvete! uzkliknu razdraženi tom riečju Antar, — pravo sborite, velika kraljice; i ja ćutim, da je to najveća slast, što ju čovjek okusiti može. Ako sam vam ikada što dobra učinio, a vi mi napunite dušu tom slašću, više ništa od vas ne tražim.

— Drage volje, odvrati moguća kraljica prisiljenom hladnosću. Uzmi svoju Balku, pak idi u pustinju. Ako li ti se kada prohtie biti našim gostom, a ti dodji u razvaline Tadmora, te usni na istom mjestu, gdje si i prvi put usnuo.

Kad kraljica tako svrši, izniknuše očma mladićevim divni dvorovi, a on nije više sjedio na mekanom divanu, nego na tvrdom kamenu, kojega je mogući zub vremena bacio s vrha triema u na pola razvaljen hram. Uz njega stoji vjerna Balka i novo koplje, tajni dar domaćice tajne, koj mu je ujedno taocem budućih njegovih borba. Štit i mač bijahu na istom mjestu, kamo ih je on položio. Vatreni mladić pograbi oružje, sjede na Balku, te izniknu u pustinji.

———

Mnogo su putî duvali topli i hladni vjetrovi nad pustinjom šamskom, mnogo su putî proljetna zvjezdišta spuštala na nju vodu iz ždriela noćnih i dnevnih oblaka; ali pjeskovite pustare Tadmora ne oćutiše udarca konjskieh kopita, nijedan stanovnik nije zapjevao miloglasne pjesme u zvučnih razvalina Tadmora....

Nu gle mladića na prekrasnom mladom konju. Štit mu visi na ramenih, niz bedra mu se spustio težak, ravan mač, a luk mu na uznak pričvršćen. Obličaj mladićev je turoban, a srdce mu brže kuca, nego li se ziblje šiljak ravnoga i vitkoga koplja, koje je sgotovljeno od velike, tanke trstike. On se vraća k Tadmoru, te ga ne staje u zidinah.

Crveni zastor visi u diamantovoj palači, kraj zastora sjedi na divanu turobni i zamišljeni junak, a za zastorom je čuti srebren, zvonak glas.

— Mir s vami Antare, sine Rebia. Mi smo vas težko izčekivali.

— I s vami mir, velika kraljice, odvrati tužnim glasom sin pustinje. Allah vam blagoslovio vid, a ruže vam cvale na svih vrhuncih razžarenoga pieska.

— Vi ste naš gost, — reče glas za zastorom.

— Ja sam vaš rob, odvrati Beduin, a nakon kratke stanke doda: ja sam se zasitio osvete, nagradio vam to allah zdravljem i blaženošću. U istinu velika je i neizreciva slast osvete. Hvalim vam na zaštiti, ja sam se osvetio svojim neprijaljem. Trupla njihova valjaju se ne zakopana po pustinji, a čitava stada grabežljivih vukova, gladnih hiena i crnih gavrana sliede me svuda sliedom, kano vodju svoga. Ime moje uzbudjuje strah i čudo u svih šatorih po pustinji; ljudi me nazivlju čovjekom velikim, jer ih nitko toliko ne pogubi, koliko ja; ja sam plivao u krvi a izdisao smrt i propast. Kadagodj sam ubio kojega svojieh neprijatelja, nepojmljiva radost punila je srdce moje, a jeka te radosti odjekivala je jošte dugo vremena u dubljini moje kamene duše, kao što odjekuje rika i zavijanje lavova i tigrova u gorah Akabe. U grčevitom svijanju neprijatelja svoga, koj je šiljkom koplja k zemlji prikovan bio, nalazio sam najveću nasladu; to je za me bilo krasno, prem kadkada u sebi strašno. Sjeo sam kadkada medju uništene protivnike, koji su se valjali na piesku kadećem se s vruće krvi svoje, te sam govorio s njimi kao s dragimi bići. O! nikada nije zabava s najmilijimi drugovi, s nježnom majkom, krasnom ljubom, ugodnija, veselija, sladja, uzhićenija od zabave, koju nalaziš u tom, kad vidiš u krvi ugrezle trupine svojieh neprijatelja. Osveta je u istinu najveća slast, ja sam se je užio u punoj mjeri, te uvidjam, da providnost božja ne mogaše za slabu ljudsku narav veće slasti izmisliti. Doista vriedno je samo zato roditi se, da se ljudskomu rodu nekoliko puti osvetiš. Nu žalibože! ta jedina ljudska slast traje tek kratko vrieme. Prolazi taj čar, kao proljetna magla, te ostavlja za sobom neugodno čuvstvo. Čujte o kraljice! Kad sam pogledao sa visine na zemlju, te se niesam imao više komu osvetiti, poćutio sam u srdcu veliku tugu, te usred liepe, bučne, ljudske vreve bio sam ja obkoljen ne naseonom mrtvom, bliedom i tamnom pustinjom, u kojoj mi je sunce — osudom, vjetar — strahom, rosa — suzom. Bez prestanka ćutim na jeziku slani tek ljudske krvi; oko sebe njušim vonj smrti. Poglednite moje ruke; sve je na njih do kože usahlo, kosti kao da niesu moje već tudje, bezživotne, okamenjene, studene i težke, slične kostim izdajice, koje je već hiena u špilju zavukla. Krv mi je kisela, podobna vodi pokritoj zelenim pljesnilom, a žestina krvi mi žile para. Mrzka surovost ugniezdila se je u mojih grudih, te mi se čini, da hrdja crvenimi zubi grize i proždire srdce moje. Ja neprestano žedjam za osvetom, a osvetit ću se samomu sebi, ne bude li od vas pomoći, dobra kraljice. — Osveta je slast velika, ali posljedice njezine uništuju.

— To su obične posljedice svih razkoši ljudskoga života; rekne Peri. Znaj, Antare, da se duša čovječja ne može inače osloboditi jedne slasti drugčije, van ako se drugoj u naručje baci. — Tri su pako takove slasti. Prvu si okusio, druga je gospodovati nad sebi sličnimi stvorovi, a treća...

— Pripravan sam drugu izkusiti, osvjedočen sam bo, da će me ova izliečiti.

— Neka bude kako želiš, reče čarobna

kraljica Tadmora, te ga odpusti riečmi: štitio te Allah.

— Allah vam nagradio, kliknu Antar, te i u taj mah ne stade svih čara tadmorskih. Antar ode opet u pustinju. — Proteklo nekoliho godina, a sin se pustinje još jednoč ukaza u okolišu Tadmora. Dugo je jezdio oko razvaline, kao da se nije mogao odlučiti, da prekorači prag Tadmora. Lice mu je bilo smućenije i turobnije nego li prvi put. On je kolebao... zadubio se u misli, ali napokon ipak poskočio, te za čas ga ne stade medju razvalinami i gromadami kamenja. Od tada ga nitko više ne vidje u pustinji, a u diamantnoj palači razliegaju se glasi: ka kraljici je opet došao gost, on već ne polazi odavle.

Gost sjedi kraj crvonoga zastora, zadubljen u kojekakve misli; kraljica ga ljubezno pozdravlja:

— Mir s vami Antare, sine Rebia, mi smo vas težko očekivali.

— I s vami mir! odvrati on. Ja sam vam se došao zahvaliti za podanu mi pomoć i zaštitu. Ja sam okusio slast gospodovanja nad svojimi bližnjimi: ona je velika, ugodna, čudnovata, kao i slast osvete. Ostaviv vašu palaču, izabraše me mnoga plemena za glavu i vodju svoga, pa sakupiv se oko mojega koplja, stvorismo narod velik, silan i moguć. U vrieme rata vodio sam svoje podložnike u boj, a za mira vladao sam nad njimi moćju ne ograničenom. Načelnici i hrabri junaci dolazili bi pokorno k meni, da čuju moje naloge. Ne ima uznositijega pogleda, nego kad se tisuće ljudi ravnaju i kreću po volji jedinca, kad se tisuće volja jednoj pokorava, kada su tisuće pripravne žrtvovati svoju hrabrost, svoj život, da se zamisao pojedinca izvede. Vladar doista ćuti u sebi, da je tielom i dušom viši i uzvišeniji od drugih ljudi. Slasti se njegove povećavaju, a strasti smanjuju. Gospodstvo povrh svieh napunjuje dušu pokojem, sklanja ju na velikodušje, blagodarnosti, riečju na sve dobro. Nu tu je medjaš te slasti; ovdje se mienja slast u gorkost strašnu i pogubnu, koja vladaru najugodnije trenutke života truje. Jedva je započeo djelo blaženosti, već mora na svoju žalost uviditi, da upravo oni, za koje se toliko kini i brini, da oni, velim, ne mogu ili se ne će podići na obzorje njegovih misli, ne će razumjeti plemenite njegove namjere. To isto se i meni sgodi. Ja se na skoro osvjedočih, da su me oni, koje sam oko sebe sakupio, za stroj svoj upotriebiti naumili, kojim će zadovoljivati svojim mislim i čeznjam i kojim će uništiti svoje neprijatelje. To sam ja uvidio naskoro, te neprestana zloraba moje dobrote prisili me, da postadoh tvrdjim i nepristupnijim. Ja sam ušao u trag svim njihovim varkam, ušao sam u trag mrežam i zasjedam, a takove mi stvari ojadiše vladanje; polag sve svoje moći bio sam ostavljen, oslabljen, obterećen poslom uzaludnoga gospodarstva, progonjen bliedimi sablastmi sumnje, pogibelji, izdaje. Kad se svega već zasitih, tad me baci bezposlenost i dosada u naručje svojevolje, a ova mi posve otupi razum i ćutila; moje srdce izvana izgorjelo, iznutra pusto, puklo je velikim praskom, te poškropilo dušu moju crnim i gorkim otrovom. Često sam hotio ostaviti kraljevsku palaču i podanike svoje, te pobjeći u goru nu neka tajna i nevidljiva sila putala me je i pritezala, proti mojemu osvjedočenju, k tomu dostojanstvu. Napokon sam se odlučio, ostavio sve, te pobjego k vama, kraljice, moliti vas, da me opet izliečite. Ja trpim neizrecive boli: slast vladanja prouzroči u meni smrtnu tjeskobu, koja mi dušu davi i ubija; još mi se uviek hoće vladati, gospodovati, upravljati udesom svojih bližnjih; ja ne mogu življeti bez vladanja te mi se čini, da se odrekav vladanja, odričem zraka, sunca i vode.

— Rada bih ti pomogla i zahvalnost ti svoju izkazala, ali ti znadeš, Antare, da se otrovano tvoje srdce tek novom slašću izliečiti dade. Ti si već pokušao dvie, odlučuješ li se još i treću slast pokušati? Unapried ti ujedno kažem, da je i ta treća slast velika i silna, te da začaruje više nego dvie prijašnje, nu ostavlja za sobom strašnu, nesnosljivu gorkost, koja kad dušu jednom otruje, ničim se više izliečiti ne da.

— Na sve sam spreman! uzkliknu razpaljeni Antar. Uzalud sam želio okusiti prvu slast, i bolje bi bilo, da je nikad ni okusio niesam, već da sam radje ostao cio svoj život nesretnim, ko što i u mladosti bijah, dok niesam poznavao slasti; nu kad sam se prvih dviju naužio, dajte, da i treću pokušam. Neka se valja moja trupina, puna zemaljskih strasti, ne pokopana po pustinji, pak neka bude hranom vukovom i orlovom, da i oni upoznadu tek tiela čovječjega, koje se je naužilo kruha — strasti — koje mi nježnimi, ugodnimi krstimo; neka drug drugu pripovieda u gorah Emani, je li tečna sreća ljudska. Koja je treća slast, velika kraljice?

— Ljubav, odvrati Peri.

— Ljubav, uzkliknu Beduin. Ta je li moguće, da se i ljubav u slasti broji? Ja ju uvieke brojah u muke!... Ah! kraljice, ljubav već izkusih!...

Prije desetak po prilici godina vidio sam na obali potoka, gdje no su se razastrli šatori neprijateljski, dievu rajske krasote. Tielo si je zavila u dugu modru koprenu, koja joj je i glavu pokrivala, pa kad je popuhnuo nježni vjetrić, odkrio bi koprenu, a za koprenom se ukaza lice krasnije od mjeseca, koj se u noćno doba čas pokazuje, čas opet za oblake skriva. Ona je zajimala vodu; kad

se podignu, nadilazio je stas njezin uzpravnošću istu vodenu trstiku; kad se je prigibala i podizala, bila je hitrija od zmije, koja strelimice po vrućem piesku pustinje gmiže. U velikih joj i okrugljih očiuh titrao je jasni i čarobni trak nježnosti, kao što titra u očima lagane košute, kad skrene vratom, te natrag motri. — Začaran njezinom krasotom stojao sam nepomičan, kao što stoji u pustinji stup, koj putniku put pokazuje; napokon odvažih se k njoj poći, i s njom se razgovarati. Ona je ljubažljivo odgovarala na moja pitanja, saslušala s ljubaznim posmjehom moju prisegu, urekla sastanak na drugi dan, na istom mjestu, te metnuv vrč na glavu podje put neprijateljskih ulusa. Drugi dan dodjoh, nu ne nadjoh nje niti neprijateljskih ulusa. Uzalud sam ju tražio po cieloj pustinji, pa je ne nadjoh, niti mi itko o njoj što reći znadijase. Nu ja je ipak ne mogoh zaboraviti; ja sam ju nosio u pameti svojoj i u srdcu ju dobro sahranio. Mnogo puti, kad mi je najžešća pogibelj prietila, prikaza mi se njezina slika, te mi se je činilo, da me ona brani od srčbe moćnijega mi protivnika. Kad sam se ubojitim kopljem ljudem osvećivao, kraljevstva i gradove njihove razoravao, uviek sam te uviek na nju mislio, nju tražio, za njom tugovao. Bez nje doista ne bih mogao oćutiti slasti ljubavi — — ako je ljubav u istinu slast. — — Nu siguran sam, da je nikad ugledati ne ću; to je bila po svoj prilici tek čarolija stare Šarmaje, glasovite u cielom Chedžadru vještice, kojoj sam u dvoboju sina ubio. —

Antar u živo pripoviedanje posve zadubljen, nije ni opazio, da se je crveni zastor podignuo, a svi u dvorani nalazeći se, da su se bacili na koljena pred svojom kraljicom. Ali kad mu žalostno to pripoviedanje zaustavi glas u grlu, podigne on turobnu glavu svoju, a oči mu se sukobiše sa sjajem novoga prizora, koji je potresao dušom njegovom. Na prekrasnom priestolu posutu draguljі i biserjem, sidjela je u modroj kopreni ona ista Beduinka, o kojoj je Antar pripoviedao.

— Ubio me otac! zakliknu Beduin, poskočiv s divana, — Allah, Allah to su čari!

— Umiriti se, sine Rebia, reče ljubažljivim glasom Peri, ja sam, kraljica Tadmora, ona prosta kći pustinje, koja vas je na obalu potoka izazvala, koja vas je čuvala u pogibeljih, koja je neprestano vašu misao zabavljala; ja sam ona antilopa, koja je puna zahvalnosti u kraj vaših nogu ležala. Od sada nieste više gostom nu gospodarom u našoj kući. Već odavna čekala vas je ovdje ljubav — koju ste tek kasno našao, — nauživ se naime svih ostalih slasti.

Ona ustade, podje do njega, te podav mu ruku, namjesti ga kraj sebe na priestol. On još uvieke nije vjerovao svojoj sreći.

Proteklo je nekoliko godina. Antar i Gjul-nazar sjede kraj prozora prema bašći, te uživaju hlad prekrasne večeri. On je nju grlio. Plamenite njegove oči, motreći ružičasto lice i razkošna njedra Perina, požudno sisale su iz njih zatravljujući čar, slično tomu, kada krasnobojna duga sisa vodu iz bujice, koja je nastala poslednjom kišom, na kraju gole pustinje. Od milja joj trepteće, plamenite usnice dočekivale su vruće cjelove, koji su žarom svojim prodirali do srdca presretne žene. Najednoč ju obujmi Antar.

Družice moja, — reče on, sada istom uvidjam, da ne ima u svietu slasti, koja bi se mogla uzporediti s ljubavlju, — s ljubećim priedmetom. Ona napunjuje cielo naše biće pokojem i pravim proljetnim veseljem, a ne ostavlja nijedan kutić tiela našega za zloću i tugu. Krv je u žilah sladka, kao sok trstike, a cieli život biva ljepši, čarobniji, ugodniji od sive magle, koja podaje milen i čaroban vidik jezeru, selu, gradu i cieloj naravi. — Duša razžarena ljubavlju nalazi se u svojem cvietu, te odiše grimiznu i miomirisnu ugodnost ruže, koja se je razcvala pod zrakami izhodećega sunca. Ali ja znadem, čime se svršuju naše slasti, a i ti si mi sama prorekla posljedice ljubavi. Ja se bojim otrova, koj će se nakupiti na dnu mojega srdca, kad ne stane slasti, bojim se novih duševnih boli većma nego hladne smrti, pak te zato molim, da utrneš život moj kod zadnje kapljice ljubavne slasti, čim opaziš, da mi gorki jed srdce zalievati stane. Prisegni mi, da ćeš izpuniti molbu moju! —

Peri ga obuhvati, te pritisnuv mu vrući poljubać na čelo, nakon duge — i duge stanke rekne: prisižem.

Opet je prošlo nekoliko godina. Antar leži na mekanoj i krasnoj postelji, a uz njega sjedi Peri, koja drži njegovu ruku u svojih, on kao da se dugočasi. Usta su mu niema oko i ruke nepomične, misao mu pustinjom bludi. Vjerna Peri motri sa sažalivanjem i ljubavlju; tople zrake njezinih očiju ne ogrievaju više duše Antarove, pak zato roni gorke suze i strastno ga obuhvaća svojima rukama. Nenadana provala krvi probudi ga iza sna, on se baca u njezino naručje te se crveni i stidi misleći na svoju hladnost. Njezin oganj preleti silnom iskrom u njegovo srdce. Ljubav uzbudjuje u njem nov život, napunjuje ga s nova plamenom razkoši. Peri ga još jednom poljubi, a Antar prikovan k plamenim usnam ljube svoje usnu — vječni san... Peri je posljednjim poljubcem njegovu dušu u svoju usisala, te ju spojila sa svojom vlastitom.. — Ona je izpunila svoju prisegu. Duša će Antarova u vieke življeti u duši dru-

žice njegove, ne okusiv gorkosti, koja u tom životu u vieke sljedom ugodnosti sliedi. — Život njegov najednoč utrnu, ali žile u tielu njegovu još su dugo bile odjekivajuć ugodnošću posljednjega čara, kao što odjekuju posljednji udarci mukloga, kršćanskoga zvona u tmastih gorah libanonskih. Vjerna Peri ne pušta Antara iz svoga naručja. Ona strastveno pritiskuje k srdcu hladnu trupinu ljubovnika svoga, polievajuć ju gorkimi suzami; vruće suze ugrievaju mramornu studen tiela, te hladno truplo ćuti jošte ljubav na površini svojoj. Uda njegova već su pomodrila, te tielo odpada od kostiju, ali se Peri ni sada ne dieli od onoga, koga je toli žarko ljubila! Sretna doista čovjeka. —

Antar se je pretvorio u sivu, suhu, gadnu kost. Peri nije kraj svega toga ni za čas odmaknula od njega ruku svojih, kojimi ga je kod smrti obujmila, te i suhe kosti ljubovnika, obsipane njezinimi poljubci proniknute su često ljubavlju. Kost se u prah pvetvara. I Antarove kosti pretvoriše se u prah, ali se srdce vjerne ljubovnice ni najmanje ne promjeni.

Poslije nekoliko stoljeća mogoste jošte vidjeti plemenitu Peri, kako nepomično leži na onom mjestu, gdje se je posljednji put opojila blaženošću ljubavi u njegovu objamu. Jednom rukom poduprla je svoju prekrasnu glavu, nakićenu razpršenom, crnom kosom, a u drugoj je ruci držala pregršt pepela, — sav ostanak velikoga nekoč posred ljudi Antara. Ona je ljubažljivo pogledavala tu pregršt praha; iz njezinih razplakanih očiu kanu suza u pregršt praha i još jednom uzavreše ostanci ljubljenoga mrlika slašću ljubavi.

POUKA.

Čast od Lukula.

Slika iz starog rimskog života. (Konac.)

Sluge odnesu vunena uzglavja, a gosti legnu na meke dušeke od ružina i čeminova cvieta, da im se tielo ne umori. Triklinarh pucne prsti i munjimice promieni se stol.

Počinje drugi dio gostbe:

Paštete od pilića i divjih golubova, jeziki od čaplje i flaminga, moždjani od prepelica, morski raci, školjke i ribice, divjačina sa loćikom i sladkim voćem, jarići iz Aricije.

Sretno oboriše gosti silnu perad.

Ne stane ranjenih, mrtvih, ne stane i zadnjih ostanaka peradi. Oglodana rebarca, krilca, prsa kopuna, fazana i šljuka leže širom kao ostanci svladanih neprijateljah po bojnome polju. Gle! Tu treba jurišati na kule i tvrdjave. Svaki gost laća se zlatnoga trozuba i ljuti se zametne boj. Grdna gradina od mesa, zelenja i sočiva ruši se naočice. Brana za branom, kula za kulom pada. Slavlja li velikog, tvrdjava je osvojena! Gledaj kako se sunovraćaju dimeć se u varivo pilići, golubovi i prepelice, kako se račići, pauci, puževi kotrljaju u vrelu juhe. Ribe kamenice i jegulje, bez sile i snage bulje iz ružične umoke na goste, koji im pripravljaju zator i poslije smrti.

Storać rodijski, trideset funti težak, pliva u medu; al ne će dugo plivati, jer će mu za čas raznieti scissorov nož crvenkasto meso.

Ciparsko i campansko vino, falernska i lesbijska kapljica teku riekami osladjujuć usta slavnih dobitnika. Zec sa umjetnimi krili prikazuje pegaza; vinova loza vjenča srne i jariće. Mnogo gosti bilo se zaklelo, da ne će od svih slastica okusit ništa, da će si čuvat glad za treći dio gostbe; al fini jezičak čaplje, mliečni moždjani prepelice, rumeni uklopi raka na prženih okrajcih kruha zamamiše ih, te pogaziše zavjet. Pušuć i znojeć se spuštaju se na naslone, kradomice riešeć pojas, te pomalo srčuć željno izgledaju nove slasti, što će im prefekt najavit.

Devet Gaditanica (plesačica iz Kadisa) pod kratkom, saboritom suknjom, razpuštene kose izlaze. U rukuh im klopoću školjke, i bjesomučne im se premeću noge. Zamoljivo šire biele ruke prema gostom, sad se primiču, sad bježe; sad sagiblju vito tielo, obrćuć se na velikom prstu noge. Svi im se dive. Ponajživlja po imenu „Tertia“ uhvati sa stola zlatnu čašu te ju diže u vis. Zato svjetlilo gine, a po dvorani širi se milo plavetno svjetlo. Sladka se i nježna glasba oziva, a sa visa pada na goste miloduh dažd ruža i razlika cvieća.

Držeći čačkalice od mastiksa i opasav trbušinu novim ubrusom od platna očekivaju plemeniti gosti treći dio objeda.

Divlji krmak sa graškom, odojci, galska butina, kunići i miševi.

Šumar, odjeven zelenom odjećom i oboružan dugačkim kopljem koraca ponosito pred nosili od zelenoga granja, koja se sagiblju pod teretom ogromna vepra.

„Structor“ sastavio je umjetno vepra, kako se je mrtav srušio od koplja. U slabinah jošte mu stoji ubojito oružje, iz rane teče mu crvena, umjetna krv od meda i vina; zeleno granje prikazuje šumu. O živom svjetlilu žare se jošte staklene, umjetne oči životinja, a iz gubice vire mu ogromni zubi. Oštrim nožem razčinja trpeznik to čudovište, i vadi mu iz utrobe mjesto crieva bezkrajni niz kobasica.

Osam odojaka od tiesta leži oko vepra.

Svaki dobie po komad na dar. Pretile kunice, zalogaji butine u umoki od gorušice, miševi u kiseloj juhi zaključuju treći dio gostbe.

U jedan mig pojave se dvie desetgodišnje djevojke iz Frigije. Na glavi im stoji frigijska kapa, a na noguh im uzane gaće. Zovu ih „subligatae".

Munjimice zatakoše bodeže u pod tako, da rt u vis strši. Na tom ubojitom poprištu, gdje im najmanja grieška nosi smrt, premeću brze lahkokrile ruke, jer na rukuh plešu.

Pozorno gledju gosti tu opasnu igru, kladeć se za velike novce, koja će djevojka održati pobjedu. Sve življe, sve divlje skaču djevojačke ruke medju noževi. Krv je mladicam stekla u glavu, čelo kan da se tiče oštrih noževa, al malene ručice ugiblju se vješto pogibelji.

Gosti zaboraviše i vepra i odojke i rumeno vince, sav pozor otimlju im vratolomije mladih djevojaka. Čuj! vrisak! Berenice, starija plesačica probliedi, ruka joj klone, i mladjano tielo padne na oštre noževe. Na sve strane prsne krv. Robovi odstrane tielo nesretnice, a takmica joj skoči na noge i kupi u čašu darove uz gromko pljeskanje gledalaca.

Medjutim napuniše sluge „colum" svježim sniegom i staviše unj amforu, punu faustinianskoga vina; sad ide sladkiš: med, slastice, frižko i zakuhano voće, kolačići, datulje, fige, bademi u sto raznih prilika. A zatim sliedi bakanal, koj traje do zore.

Po Teodoru Simonsu.

Vranjaš.

Piše A. Bogetić.

Panonija, a napose Sriem, bijaše kolievka i sielo mnogih careva, koji cielim svietom gospodovahu, kao: Aurelian, Probo, Maximian, i drugi mnogi, koji radi prekrasnoga položaja i bogatstva zemlje, ovu pokrajinu za doživotna svoja pribivališta odabraše. Primjer vladara sliediše mnogi bogati i razkošni gradjani rimski, te domalo cielu pokrajinu, a osobito glavni grad Sriem — gdje je sada Mitrovica — naseliše i glasovitim učiniše. Grad ovaj, drugi Rim, i gradova mater, kako Ammian Marcell piše. Lib. 21., prozvan bi „Deliciae Romanorum". t. j. „Razkošja rimska", i to poradi njegove plodne okolice, o kojoj se još i danas sa Gundulićem reći može:

„Dva krat ovdje zlatne pčele
U ljeto se jedno roje,
I tolikrat ovce biele
Jagančiće kote svoje;
Kite zlatne i rumene
Vjese o dublju voća zrela,
Pod kim traje dni ljuvene
Čeljad mirna i vesela".

Rimljani, prosvjetlitelji naroda, ostaviše tragove umjetnosti, gdjegod su živili; a osobito u Sriemu. Koliko takovih danas još zemlja krije? Koliko je u tudje krajeve razneseno? Koliko je takovih vandalska ruka poharala i sveudilj hara? A koliko čeka maloga truda, da se ono, što je težkim trudom sagradjeno, te koje niti je vrieme niti vandalizam čovječanski porušio, uzdrži, da služi slavnoj uspomeni prošlih vremena, a sadašnjoj u korist i diku domovine.

Piće je uz hranu životu druga potreboća, koja upliva na zdravlje čovjeka; a težko je naći priedjel, gdje se oboje u izobilju nalazi. Imadeš li krepke hrane, tu da ti je izvor vode, pak si se u pol ljeta razblažio, da na trud i sparinu zaboraviš.

Rimljanom do toga mnogo stalo bijaše, te si ono, što niesu imali, težkim trudom iz daleka, ali trajno dobaviti znadiahu.

Fruška gora, sa svojimi kitnjastimi vrhunci i liepimi prodoli, ima izvora vode u izobilju. Tuj su nepresušivi izvori, ali je na milje udaljeno središte Rimljana. Nu što je čovjeku uz dobru volju i neumorni trud ne moguće?

Ruka čovječanska gradi sela i gradove, sravnjuje bregove, a izpunjuje dolove, pak da si ne bi ono, što mu je za život potrebno, pribaviti mogla.

I Rimljani znadoše gorom i dolom izvore sakupljati, te u vodovodih i posebnih kanalih u svoj glavni grad svadjati. Tragove takovih vodovoda nalazi sadanje sriemsko žiteljstvo, nu ne zna ih uvažiti i na svoju korist obratiti. Najljepši a možebit i najglasovitiji bijaše onaj od povrh Gregurevaca, put Mitrovice, od samih olovnih cievi načinjen, nu svakako negdje prekinut, zasut ili začepljen, presahnu već kod Gregurevaca. Narod ne znajuć ovo blago uvažiti, mjesto da ga popravi, zadovoljio se izkapanjem, talenjem te prodavanjem olovnih cievi. Nikomu se nije smililo na trudnom djelu velikoga rimskoga naroda; nitko ne pomisli na okrepu, koju su vodovodi tisućam ljudi nudjali, te ako je tko na to i pomislio, to je morao bolnim srdcem a plačnim okom gledati taj vandalizam čovječanski, komu se suprotnuti ne mogaše; jer ono, što je cieli narod i država gradila, treba, da isto tako i uzdržaje, a ne jedan čovjek ili možebit jedna mala općina.

Propade ovaj vodovod, propade onaj kod Čalme, a od onoga kod Erdevika vade i danas cievi, te ih kod zidanja podruma za prozore upotrebljuju. Nu još nije sve pro-

palo: blizu sela Mangjelosa od sjevero-iztočne strane nalazila se je neka rupača sa izvornom vodom, kamo ljeti marhu sa svih strana na vodu dotjerivahu. Isti ljudi išli su najradje onamo, da si vode za pilo donesu; jer kako vele: gladan bi je pio, a žedan se je dosta napiti ne može. Mnogi mangjelovski stanovnici počeše razmišljavati, kako bi ovaj izvor očistili i uzidali, da tako veću korist donosi. Najviše povodom velečastnoga gosp. Stepana Vukosavljevića, župnika mangjeloskoga, zaključi crkvena občina g. 1861. na istom mjestu česmu sazidati. Kad je obrtnik brieg zasiecao, opazi u briegu cievi vodovoda (čunkove), a kad je zemlju oko čunkova razčistio, opazi, da je zemlja na četiri stope u širinu, a skoro poldrug hvat u dubljinu prokopana, za slaganje istih čunkova.

Opravljeni vodovod a sadanja česma „Vranjaš“ sazidana je od tvrdoga materijala, mjeri 2° u dužinu, a 10′ u širinu sa dobro udešenom nutarnjom kotlinom, u koju se voda iz cievi skuplja te iz koje u sjevernom zęčelju na četiri bakrene lule (cievi) u promjeru od 1½″ i još jednim kamenitim lagovom, (kamenitim valovćićem) u promjeru od 5″ iztječe. Voda pada iz cievi u kameniti valov i to neprestano i tako obilno, da za 24 sata do 18 hiljada vedara vode izteče, te dalje kanalom izpod zemlje prolazeća mnoge vodenice okreće.

Od sadanje česme na nekoliko hvati uiže, bila je glava, gdje su još dva izvora (bez dvojbe, takodjer vodovoda) na razmak od 4 do 5 hvati nalazeća se sticala, te po izkazu starijih ljudi, koji se još dobro sjećaju, dalje u kanalu svedenom od kamena kroz mangjeloška i lagjaračka polja i livade u mitrovačka polja odticala, gdje se i danas svodovi viditi mogu.

Ovaj je bogati vodovod obćinu mnogo novaca i truda stajao, dok ga je opravila, ali služi na veliku korist i diku naše domovine. Stranci i našinci, obilazeć Frušku goru i njezine veleliepe samostane, svraćaju se na izvor „Vranjaš“, gdje se povrh izvora 2 hvata duga, i 10 hvati široka čista popodjena soba nalazi, tuj se putnik odmori, te često dolje na izvor silazi, da se dobrom vodom okriepi.

Da ta voda putnikom ugadja, jasan je dokaz, što je crkvena obćina od samih dobrovoljnih prinesaka glavnicu već natrag dobila. To je sve liepo i prekrasno, što je barem nešto spašeno, samo se je bojati, da se ne bi vodovod gdje u daljini porušio, pa tko će ga onda opraviti? Istina, još bi ljepše i dičnije bilo, kad bi se ona dva pokrajna pročistila i u jedan glavni izvor svela.

A tko bi to malim požrtvovanjem učinio, te jedino tim načinom dalnjemu vandalizmu na put stao, taj bi se u narodu, u svoj našoj domovini ovjekovječio; jer tko bi djelo vidio, hvalio bi početnika, a štovao bi plemenitu dušu zaštitnika; žao bi pako bilo onomu, koji bi blizu ili mimo prošao, a ne bi se do ovoga veličanstvenoga tvora ruku čovječanskih potrudio.

S toga evo putem „Vienca“ i dozivamo na pamet tu blagodatnu nešto malo obnovljenu starinu rimsku svim premogućnim našincem i visokim i nevisokim putnikom.

LISTAK.

Imenovanje profesora za sveučilište, koliko već i novine potvrdjuju radostni glas, što je neki dan pukao po bielom Zagrebu, postalo je liepom istinom te tako hvala Bogu nije druge, već da će se sveučilište do jeseni otvoriti. Ta sgoda je zaista za nas od velike historične važnosti, mi pače ne znamo hoće li biti u kulturnoj poviesti našega naroda važnijega dana od onoga, na koj se otvara sveučilište, vrhunac i skup svih znanosti, a taj spomenik biti će po nas slavniji, jer je malen ali valjan narod odbio dinar po dinar od svojih žuljeva, da se podigne sveučilište. Mislimo, da bi se tako važna sgoda dostojnim načinom proslaviti imala, i oni kojih se to tiče, neka za vremena misle o tom. Žao nam je, što sveučilište ne ima dostojne nove sgrade, a ne će ju skoro ni imati, kako mislimo. I opet stara nesreća zagrebačka; ni jedne monumentalne javne sgrade ne ima u nas, sve sami zakutci, i pokrpane kuće. Hćelo se je sgradu sadanje pravoslovne akademije produžiti, po čem bi vojničko jahalište, i stara podrta vojnička staja posve odpala. Nu na žalost ne će ni toga biti. Vojničtvo bijaše toli udvorno, zahtievati, da joj zemlja mjesto podrtine podigne novu sgradu, koja bi 16—18000 fr. stajala, a preč. kaptol nudjao je zemljište badava i vlada hćela je zato žrtvovat 5000—6000 fr. Žao nam je, što nije bilo u Zagrebu zapovjedajućega generala preuzv. g. Mollinary-a. Za njegova prisutstva možda bi se to pitanje povoljnije riešilo po nas. Tako je odlučeno na sadanjoj akademiji podignuti još jedan sprat. Toli grdna sgrada na tri kata, medju jednokatnom kućom, i starom vojničkom stajom, to je u estetskom obziru svakako neliepa slika. Nu strpimo se, kako obično činimo. Imenovani su za bogoslovni fakultet dr. Posilović, dr. Iveković i dr. Kržan, za pravoslovni fakultet dr. Spevec, dr. Brešćenski i dr. Lorković, za mudroslovni fakultet naš vriedni akademik i historik, profesor Mesić i dr. Mar-

ković. Pošto dogovaranje s Jagićem nastavljeno i njemu dakako jedno od prvieh miesta u filozofičnom fakultetu namienjeno bijaše, to se za ovaj par nije moglo treće mjesto popuniti. „Viencu“ je dužnost i to veća radost to iztaknuti, što mu je i bivši urednik medju gospodu prvake uvršten, koji su vrstni ugled našega sveučilista pred svietom zastupati, i kojih će briga biti, da im i drugovi dostojni premci budu. Ti profesori imaju učiniti predlog, kojimi da se osobami popune ostala profesorska mjesta, svih trih fakulteta. Da iskreno govorimo. Nam bi mnogo draže bilo, da se je vlada ostavila razpisa natječaja, i da je sama pozvala na glasu učenjake našega naroda, jesu li voljni primiti profesorsko mjesto u Zagrebu. Tako se barem svuda radi, jer sbor sveučilištnih profesora mora da je cviet učenjaka domaćih.

Nu pošto se nije pošlo tiem putem, budi nam dozvoljeno umoliti g. profesore, da smetnu s oka sve lokalne i osobne obzire, te da bar sada učine, što se je imalo prije raditi, t. j. okom omjeriti sve domaće učenjake a to i van Zagreba, navlastito u Dalmaciji, gdje dosta vrstnih glava imade. To iziskuje uzvišena miso sveučilišta. Mi ne ćemo nikoga podučavati, ali je javnomu organu slobodno u horu reći slobodnu iskrenu misao.

Gradnja sveučilišta. Dakle se novo sveučilište ne će graditi, niti dosadanja učilištna sgrada produljiti do istočnoga kraja dveraca (južnoga šetališta), već se na nju kao drugi pod nazidati prostorije za sveučilište i gradnja koncem budućega mjeseca već započeti. Viša zagrebačka gimnazija i pravnici dostat će se tom sgodom tromjesečnih praznikâ. — Uzgredice napominjemo, ne bi li valjalo dogovorno upriličiti kakovo zajedničko putovanje u koji domoljubni smjer, kao što to slovenski djaci čine. Nikako ne bi s gorega bilo, da se koji odličnici podhvate u ovom ili onom gradu sastaviti odlično dobrovoljačko glumištno družtvo!

Velikodušni dar za sveučilište. Nikola barun Vranican,-Dobrinović, živući u Karlovcu, od prvoga maha sviestni i vele ugledni domoljub, kao što je, kako čujemo, pročitav knjige jeronimskoga družtva i spoznav im vrednoću, nemali dar tomu družtvu poslao, tako je ovih dana i za sveučilište vidivši, da rieč tielom postaje, punih pet tisuća st. položio, da unapriedi i podpomogne nastojanje svoga prijatelja, našega preuzvišenoga bana, Ivana Mažuranića, ne bi li se jednom najvruća želja naroda izpunila. Dični naš hrvatski prvak dakako ne izgleda hvale, već misli, koliko ga poznajemo, da je samo dužnost učinio, al i „Viencu“ je dužnost napomenuti, da je takovo sviestno vršenje dužnosti najdičnije vjekovanje, te da mi samo jednoga Nikolu Vranicana imamo, a Bog dao bio uzorom drugim! S toga

Desnica Ti cviećem cvala,
Pjesma Tebe spominjala,
Jer je dična domovina
S tvojih dika i vrlina.

Narodno kazalište. „Zli jezici“ (Böse Zungen) zove se igrokaz Laubeov, što se je nedavno prikazao na korist vriedne glumice Ivane Bajzove. Ne možemo toga pojava prešutiti, premda nas ni malo zanio nije. Mi bi rekli, da taj komad našoj ćudi ne prija, da je za nas suviše njemački. Ne reci nam zato nitko, da su „Zli jezici“ u Beču i na svih njemačkih pozorištih održali pobjedu, da je taj komad Laube-u dapače put prokrčio do intendanture bečkog dvorskog kazališta. Niemci su Niemci, a mi smo mi, drugi ljudi, druge ćudi. Toj vrlo priprostoj istini treba, da se naši ljudi jedan put priuče. „Zli jezici“ niesu nego apoteoza pokojnoga baruna Brucka, austrijskog financijalnog ministra, koj se je sam ubio. Sudilo se o njem, kako mu drago, svakako nije toli strašan slobodnjak, ko što ga Laube opisuje, i na temelju te hipoteze u zviezde kuje. Čin nam pokazuje državu, nalazeću se pod krutim absolutizmom, pod policajnom vladavinom, medju samimi tajnici, savjetnici, doušnici i pustolovi. To nas doista vrlo malo zanima. Komad zamišljen je u veliko, pa uzmeš li napokon cielu radnju, dosta je mršava, o zaprekah se vrlo mnogo govori, a riešenje je, da činovnička udovica dobie mirovinu i da udade svoje dvie kćeri. Glavna pako osoba, oko koje se vrti, jest samo duh pokojnika, i po tom je naravski efekt komada mnogo slabiji. Dialog zaostaje i glede dosjetljivosti i duha dakako za francezkimi komedijami, karakteri izim mladoga tajnika Macka, ili su pretjerani ili odurni. Prikazivalo se prilično, navlastito je koristnica (udova von Strass) skupila svu snagu, da si osvjetla lice. Uz nju spominjemo gje. Ružičku i Kraljevu i gg. Jovanovića, Mandrovića, Freudenreicha, Rajkovića i Plemenčića. Obćinstvo mislilo je po prilici, kako mi pišemo. Već jednom povodom prikazivanja jednog od Benediksovih komada spomenusmo, da našoj živoj mašti i ćuti slabo prija hladno, birokratičko kolo, gdje vidimo vazda jedne te iste karaktere, pače često isti zaplet. Što nas još većma odbija od ovoga komada, jest tajna namjera mladogermanskoga pisca, koje g. naš intendant razabrao nije. Laube je Niemac „aus dem Reich“ a to je bio i Bruck, koj se tu pokazuje, kao neki slobodoumni spasitelj monarkije. G. intendant neka nam oprosti, ako takovoj velikonjemačkoj reklami ne pljeskamo, a u svoj skromnosti i poniznosti zamolimo g. intendanta, neka za buduće u obće izključi takove komade, kad se već specialiter čitanjem drama ne bavi.

Koncert Kola. Dne 27. t. m. priredilo je hrvatsko pjevačko družtvo „Kolo“ u narodnom kazalištu koncert na korist stradajućih krajišnika. Poslije slovenske ouverture od Titla govorio je g. Jovanović vrlo sgodan proslov, sastavljen od našega Ivana Trnskoga. Zatim sliedio je mužki sbor „Um i grud“. (Ne bi li bolje bilo „Pamet

i srdce“?) od Eisenhuta. Osobitom vještinom i finoćom izvedoše kvintet od Schumanna gja. Frankova, gg. Milaković, Eisenhut Gjuro i Josip, i g. Milan Krešić. Gćna. Neugebauerova, gg. Grbić i Kašman odpjevaše tropjev sa sborom iz Lisinskove opere „Porin“. Zašto se nije iz te opere štogodj većeg izabralo? Prvi dio bude zaključen krasnim sborom „Husitska“. U drugom dielu čusmo: „Jugoslavensku simfoničku sliku“ od Iv. Zajca, „Seljanku“, pjesmu za alto sa harfom od Eisenhutha po gji. Lesićevoj; tercet iz Lukrecije, pjevan po gćni. Neugebauerovoj, gg. Grbiću i Kašmanu i napokon Zajčev krasni sbor „Pozdrav brodaru“. I pojedine partije i sborovi bijahu vješti, točni i živahni, a cieli koncert prava umjetnička naslada.

Naše slike. Valja nam se izpričat pred obćinstvom, što nam zadnji brojevi ne donieše slika. Razlog je tomu, što su izvorne matice, koje se režu u Lipskom za „Vienac“ ponešto zakasnile. Zato ćemo naše občinstvo odštetiti, davajuć kadkad po dvie slike. Buduće slike biti će: Djakovačka stolna crkva; rimske starine iz Sriema; Sarajevo; knežev'a palača u Dubrovniku; Perkovčev spomenik; Dioklecijanova palača u Spljetu i. t. d.

Iz Djakova piše nam prijatelj. Prisustvovao sam u Osieku krasnoj zabavi, obavljenoj u sirotištu osječkom na dan sv. Adalberta. Bilo je to pjevanje i sviranje, udešeno ravnateljem sirotišta g. Humellom. Gospodin taj ima velikih zasluga za glasbu i pjevanje u Osieku, te mu zato slava i hvala. Gospodin se Hummel odlikuje takodjer kao čovjek fin i naobražen te zato obljubljen u Osieku u svakom inteligentnom družtvu. Ovom prilikom su mu gospodjice i gospodičići osječki u znak svoje zahvalnosti darovali srebrnu ukusno izradjenu kolajnu. Program koncerta bijaše vrlo zanimiv. Spomenut ćemo: „Svatovsku koračnicu“ od Mendelsohna; „Znam za oko“ pjesma Reicharda; ouverturu opere „Ciganke“; „Lastu“ pjesmu od Hummela; ouverturu iz Rossivieve „Elisabete;“ „Dobro jutro“, sbor od Hummela; fantaziju iz „Norme“; ouverturu iz „Strielca vilenjaka“; meditaciju od Gounoda; i „Charite“ sbor od Rossinia.

Toj svečanosti prisustvovao je i preuzvišeni gospodin biskup djakovački, deseći se slučajno, na povratku svom iz Beča, u Osieku. Čujem da je biskup vrlo zadovoljan bio; a kako i ne bi, kad je tu bilo družtvo vrlo odlično i naobraženo, da ga ne bi odličnijega i izobraženijega ni u Beču našao.

Gospodjice pako osječke i ljepotom i marljivošću i izvrstnošću svojom upravo su u cieloj zemlji na glasu. Jednu sam samo opazku iz usti biskupovih čuo, a ta je: da je žaliti, što se je ta liepa zabava s malom iznimkom nenarodnim duhom i jezikom obavila. Čujem, da su to žalili i sami gospodičići osječki, koji su sudjelovali. To im na čast i pohvalu pred cielim narodom služi, i znak je, da bi kod boljih vanjskih okolnosti u Osieku bolji duh zavladao. Prieka bi potreba bila, da se i u Osieku, kao što je i u Zagrebu, ustroji više učilište sa 8. razreda za nježni spol, u kom bi ženska djeca odličnijih roditelja priliku imala izobraziti se u narodnom duhu u svih onih priedmetih, koje napredniji duh današnjega vieka zahtieva.

Kad se tužimo na tudji duh, koji po gradovih naših vlada, tužimo se na same sebe i priznajmo, da od strane naše nije ono učinjeno, što bi se učiniti moralo, da se stvar na bolje okrene. Žalovati i jadikovati, a ništa ne raditi, znak je mlitavosti i trulosti, koje se čim prije otresti moramo. (Istina je. Tužaljke slabo pomažu narodu. Samo čini vriede i razvijaju rod. Najsjajniji primjer nam je u tom preuzv. g. biskup Strossmayer, koj je lievom rukom više učinio, nego ciele knjižurine domorodnih pjesama — bez srdca i čina. „Jaki“ pako spol opominjemo, da bude zbilja jak, pa će i krasotice domorodne bit. O. Ur.)

Zabava osječka bila je doista prekrasna, ter je željeti, da se često ponovi. Sva igra i sve pjevanje bilo je odlično i obćom pohvalom praćeno. U pjevanju odlikovala se osobito gospodjica Klementina Grossingerova, kojoj bi smio čovjek liepu budućnost proreći, ako se toj struci liepe umjetnosti posve posveti. Osobitu pohvalu zaslužuju one umjetne ruke, koje su, može se reći, majstorskim načinom izvele komad iz čuvene stare opere „Norme“. Gospodjica Adamovićeva Marija liepo je izpjevala pjesmu „Ich kenn' ein Auge“ od Reicharda; isto tako i gospodjica Albertina Unukićeva našu pjesmu Šenoe „Leti lasta.“ — Mislim, da je sastavitelj g. Hummel posve pogodio žicu lyričku te pjesme, ter bi željeti bilo, da njegov spiev u narod prodre. Pjesma i igra silno djeluju na izobraženje i oplemenjenje ljudsko; a ako oni, do kojih stoji, pribave narodu nuždnih uvjeta, onda bez ikakve dvojbe igra i pjesma silno djeluju na razvitak i oplemenjivanje narodnoga duha. Ja sam uvjeren, da se u tom obziru nepravedno često na Osječane tužimo. Gledaj vlada i grad, da stvori viših učilišta i odhranilišta u Osieku, pak ja kriv, ako se za nekoliko godina ljepši spol u Osieku ne bude nadtjecao sa mladim mužkim spolom, koji putem osječke gimnazije dičnim načinom u kolo domorodno stupa, znajuć i osjećajuć svaki dan više, da ne ima ljepše, idealnije i mladjanoga oduševljenja vriednije stvari na svietu, neg što je stvar slavjanske kulture na jugo-iztoku Europejskom. Protivštine, na koje ta plemenita namjera nailazi, imaju biti mladjanomu svietu vjetrići, koji žar srdca ne trne nego silno razjaruje. *L.*

Kazalište po svietu. — **Irma Jelenska**, negda član našega kazališta, prikazala je skorih dana u „Residenztheatru“ u Beču ulogu Jeane

Eyre u „Lowoodskoj siroti“. Bečka kritika izrekla je vrlo povoljan sud o našoj zemljakinji. Hvali osobito njezino oštroumno shvaćanje i duboko osjećanje. Zar je i Jeľenska za nas za vieke izgubljena, kao što neke primadone i neki sveučilišni profesori? Ne bi li vriedno bilo pokušat, da l' joj je sve domoljubje izlapilo? — U narodnom kazalištu biogradskom odredjeni su za mjesec travanj sliedeći komadi: Markova sablja; Razsipnik; Graničari; Ljubavno pismo; Englezki; Diete sreće; Herceg Vladislav; Emilija Galotti; Poštenjaci; Novinari; Dobrila i Milenko. Tomu repertoiru izim jednoga komada ne ima prigovora. — U češkom kazalištu pjevala se je nedavno prvi put nova opera „Bukovin“ od Fibicha. Kritika hvali skladbu kao nježnu i izvornu, samo je libreto kukavan. Poslije duže stanke pjevala se takodjer Hřmalova krasna opera „Zakleti princ“. Preporučamo ju našoj upravi, ako se je okanila svoje veleumne antipatije proti „slavenskim eksperimentom.“

Umjetnost. Dužnost nam je i u ovom listu napomenuti, što su ovdješnji dnevnici kao domaću novost razturili, da je naime ovdješnji pozlatar Stampfer dogotovio veliki okvir za Salgettievu slogu po nacrtu, što ga je sam slikar sastavio. Okvir, kano što se može svatko u dvorani „narodnoga doma“ osvjedočiti, izveden je veoma pomnjivo i točno, te nam je drago, što je izašao iz domaće zagrebačke radionice, jer se bolje ne bi ni u inostranstvu izveo. S toga preporučamo pozlatara Stampfera svim, koji trebaju takove radnje, a napose našemu svećenstvu, dodajući i to, da on radi jeftinije, nego li se radi u Trstu i Beču. Ovaj bar okvir došao je naručitelju jeftinije, nego li su glasile ponude pozlatara bečkih i tršćanskih. Okvir je dakako, kano što i sliku poklonio jugosl. akademiji preuzv. g. biskup J. J. Strossmayer.

Književnost. Zaslužna knjižnica braće Jovanovića u Pančevu pripravlja za tisak „Pjesme Mite Popovića“. Popović je svakako jedan od boljih mladih lirika u srbskoj knjigi, zato nam je skup njegovih pjesama dobro došao. Ovo je druga knjiga pjesničke sbirke, što ju rečeni knjižari izdavaju. Prva sadržaje sve pjesme dičnoga pokojnika Branka Radičevića. Kraj takovih nakladnika može i knjiga procvast. Ugledali se zagrebački knjižari u njih, vičemo po stoti put! — U Biogradu izišla je historička studija „Veliki Petar ruski i njegovo doba“ od I. Zdravkovića. — Sbornika zakona i uredaba u kneževini Srbiji izišla je 26. knjiga (g. 1873. i 1874.).

— Aleksa Bačvanski, čuveni dramatski vještak i redatelj biogradskog kazališta, otvorio je privatnu glumačku učionu u Biogradu za teoretična i praktična vježbanja i to po stalnoj osnovi. Pozdravljamo tu viest od srdca. Mi smo opetovano izjavili, da se samo tiem putem može doći do savršenih glumaca. A šta u Zagrebu? — Osnova za to učilište je svršena, cieli štatut je svršen i sabor trojedne kraljevine ne treba nego jednu dvie ure za razpravu toga predmeta. Ne bude li ni ove godine riešeno to velevažno pitanje — ne ćemo imati ni za nekoliko godina učilišta. Videant consules!

Dopisnica uredničtva.

— B. pjesniku „Stjepana Lackovića“. Skrivate obrazinu pred nama, čemu to sakrivanje. Lice vam valja, ne treba vam gledat u zemlju. „Stjepana Lackovića“ čitat ćete uz neke promjene u budućem broju. Za ostale pjesme još se niesmo odlučili. Pošljite više toga — il donesite sami.

— Pjesniku „bosanskog korabljara“. Velik ste griešnik. Što zakapaste svoj talenat u svojoj zabiti? Nadamo se odzivu od vas.

— Dr. I. K. u Sorrentu. Hvala na poslanici; u bližnjem listu čitat ćete ju. Pošljite nam nacrt, ne bojte se nagrde.

— G. Z. Kako ćete opaziti, primismo Vaš prievod. Nastavite radnju i pošljite obećano, da vidimo, je li vriedi sadržinom, da se uvrsti u „Vienac“.

Prevadjajući ma iz koga jezika pazite ponajviše na pravu, duhu našega jezika odgovarajuću, porabu priedlogâ. Njemački „aus“ (n. p. aus Gold, Stein) nije u nas „iz“ već „od“ (n. p. od zlata od kamena.)

Njemačkomu „gegen“ ne odgovara naš priedlog „suprot“ ili „prema“. Nije dobro rečeno: krenuti ili udariti proti neprijatelju, već na neprijatelja. Nije naški dobro: volja, ljubav i. t. d. proti ili prema komu, već za kim.

Ni priedlogu „vor“ ne odgovara svagdje naš „pred“, s toga ne valja: braniti ili štititi pred“ gnjevom, već od gnjeva.

Njemački „fallen“ (vor dem Feinde) ne veli se naški „pasti“, već poginuti, zaglaviti.

Ove ćemo prigovore nastaviti, ne bilo od nikoje strane zamjere, jer nam je samo do toga stalo, da čisto i liepo hrvrtski pišemo.

— Pjesniku „prve pjesme“. Svoju pjesmu čitali ste u zadnjem broju. Po tom možete suditi, da je dobra. I druge ćemo priobćit. Drago nam je, da smo opet našli pjesničku dušu u toj vojsci stihotvoraca.

— F. ovdje. Vaša je odluka hvale vriedna. Chi va piano, va lontano. „Vilin poj“ nije dotjeran trebalo bi mu silna popravka. Lik je pjesme ne savršen, a misao po sebi dobra nije pjesnički izcrpljena. Pišite nam, što da radimo od nje.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 20. U Zagrebu dne 16. svibnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PJESMA GROBARA.

Spjevao Josip Šlintner. *

Ajde mrtvi, ajde k meni!
Ja vas dobro dvorim;
Svak u hladnoj leži sjeni,
Čim mu grob otvorim;

Svak u grobu mirno leži,
Tuj mu šturak poje;
Ma ni za čim itko teži,
Sve mu želje stoje.

Tuj vam nema siromaka
Ni boljarske krvi;
Zemlja im je sve jednaka,
Sve ih jedu crvi.

Kog na svietu muče biesi,
Amo mi se skloni;
Vrazi tvoji znadu, gdje si;
Al te živ ne goni.

Tko u svietu muke muči,
Ništa ne zasluži,
U taj kutak kad se skuči,
Nema, da se tuži.

Ako l' milu glavu snadje
Sila smrti hude,
Tari suze, amo radje!
Naći ćeš ju tude.

Ajde mrtvi, ajde k meni!
Ja vas dobro dvorim;
Svak u hladnoj leži sjeni,
Čim mu grob otvorim.

* Josip Šlintner rodio se u Varaždinu. U Zagrebu učio je gimnazijalne nauke. Kako je mlad bio, pokazao je liep pjesnički dar, al ga žaliboże prerano zastignu smrt. Umre g. 1869. u 18. godini vieka svoga. Preostale njegove pjesmice priobćit ćemo u našem listu. Ur.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Dalje.)

V.

Idué od luke prama Circinoj špilji, po prilici na pol puta, stajala je mala, priprosta krčma a na njoj gizdavi cimer: „Leone d' oro". — Ne bi je čovjek pohvaliti mogao ni sa dobra vina, ni sa ukusna jela, ni sa uzorite čistoće, ni sa valjane posluge, a ipak ju polažahu mnogi gosti. Ponajprije bijaše tuj običajno svratište mornara, ladjara i ribara, koji se tuj uza kupicu „vina inostrana" odmarahu od napora pri svom poslu. Nedjeljom i svetcem zabludio bi rado i koji citadin (gradjanin) iz Terracine sa svojom obitelju pod okrilje zlatnoga lava, da se onako po

svojski zabavi, da se najede svježih oštriga i morskih puževa, i da se tobože odšteti za rad cieloga ćedna. I strani touriste (obhodnici), koji prolažahu timi krajevi, svraćahu se rado k zlatnomu lavu, ako ne s razloga, a ono, da se, sjedeć pod granatim, hladovitim borom, koji je pred tavernom stojao, naužiju krasna vidika i nadišu morskoga zraka.

Ni sada, prem je radni dan i još prilično rano poslije podne bilo, ne bijaše krčma bez gostiju. Uz drveni stol pod borom sjedjahu dva ribara. Jednoga od njih već poznajemo, ne bijaše to drugi, već naš znanac Cecco Fantuzi, prezreni ljubovnik liepe Nine. Njegov drug, mnogu godinicu stariji, bijaše i tielom ogromniji. Široka pleća, napete mišice, jedra put, gusta crna brada i ne češljana kosa, a uz to nemirno oko i neki izraz lukavosti i himbe, koji mu oko ustnica treptiaše, činjahu ga većma sličnim kakovu brigantu (hajduku), što je oko Fondi-a i Istri-a na mirne putnike vrebao, nego li bezazlenu Terraciaskomu ribaru. Pa ako krivi glas nije išao od usta do usta, bavio se je vriedni kum Luigi nekada tim plemenitim zanatom, dok nije novom vladavinom i novi red uveden, gdje se je vriednomu poštenjaku bolje svidilo, dati se u ribare, nego li služiti za ures vješalam, štono se uzduž glavne ceste prama molu di Gaeta na stotine uzdizahu. Pred njima stojahu kupice i golemi vrč od terracotte, koji je sudeć po živahnu razgovoru i crvenu nosu kuma Luigi-a, te zadovoljnom licu gostioničara, koji bi se kadšto na vratih taverne pokazao, da vidi, trebaju li štogodj gosti, morao biti već višeput natočen i izpražnjen.

— Ja ti rekoh, prijatelju Cecco, reći će kum Luigi iztrusiv opet kupicu vina, te obliznuv si jezikom ustnice, — najlošiji su poslovi sa ženskadijom.

Cecco zamišljeno samo kimnu glavom.

— Eto, nastavi bradaš, uzmi sama sebe za primjer. Corpo di Bacco! kakav si ti delija bio! A tko bi živ sada u tebi prepoznao kršnoga onoga junaka, komu nijedna vratolomija nije dosta vratolomna bila, a da je ne bi pokušao. Sjećaš li se jošte, kako si se prije dvie godine uzpeo na Circenu hridinu, koja se bar stotinu hvati osovno iz mora podiže, da skineš jedno galeblje gniezdo? To si učinio tek od puke obiesti, jer su rekli, da se nitko živ do njega po goloj klisuri uzpeti ne može. Od onda si mi jako malaksao, caro mio! — Ni vino ti ne će u tek kao prije, nuder, da se kucnemo!

Tako govoreć natoči velikom brižljivošću sebi i zamišljenomu svomu drugu pune kupice, pa trknuv se, izpiše oba.

— Ja sam davno već pomislio, opet će kum Luigi, da ta djevojka nije za tebe. — Takav pristao momak, kao ti, koji si znadeš zaslužiti na dan svoje tri do četiri lire, a uz to i nešto očinstva imadeš, — ta lahko ćeš naći stotinu boljih djevojaka.

— Ja sam ti već rekao, Luigi, da se više ne ću ženiti.

— To su mušice, koje će te brzo minuti. Ženiti se i umrieti čovjek mora, — prije ili kašnje to je svejedno. Ali ded pripovjedi mi kako se je to s tobom i s Ninom sbilo.

— To ću ti u malo rieči kazati; — djevojka me ne će.

— Diavolo! — to nije moguće! uzklikne Luigi sav u čudu. — Per dio — mora da je poludila!

— Reče mi, da me ne će, pa neka si ju iz glave izbijem. — Kao da je to samo tako! uzdahne mladić.

— Povero mio! požali ga bradaš, te segne opet za kupicom. A ne znaš li, koji li je uzrok, da te ne će?

— Toga mi ne kaza, odvrati Cecco, ali ga po prilici slutim.

— Hm, hm — a ne bi li ga čovjek smio znati, upitati će kum, lukavo se nasmiešiv.

— Kume, — ja vas znam od djetinstva, kada ste još k momu stricu u Piperno dolazili.

— Šut, šut!... upade mu u rieč Luigi, o tih se vremenih ne smie govoriti.

— S toga se u vas uzdajem, da nikomu ne ćete govoriti, što ću vam pripoviedati, inače kume, (a uz to dobaci izrazit pogled na svoj nož, koji je u kožnatih koricah kraj njega na klupi ležao,) imati ćete sa mnom posla!

— Nek te briga ne muči, caro mio, odvrati bradaš ponosito, kum Luigi nije stara piljarica, pa je u svom životu i većih tajna sačuvati znao, nego li je ta, što ćeš mi ju da kažeš.

— Radi se o poštenju djevojčinu! Ušao sam u trag, da ludi za nekim strancem, kapetanom englezkoga broda, što je u našoj luci. Sam bogati trgovac Benedetto, koji bi rado vidio bio, da je djevojka pošla za me, upozorio me je na to. Od onda ne puščam djevojke s oka. Uviek se nadje na onih mjestih, gdje prolazi strani signor. Ali još niesam vidio, gdje se razgovaraju, prem će valjada za koji dan i do toga doći!

— Diavolo! klikne kum Luigi, to su žalostne viesti. Djevojka se polakomila za zlatnom uniformom.

— Već se je i stara Margarita umiešala u tu stvar, pridoda Cecco, a čelo mu se još većma naoblači.

— Evala! to je još trebalo! povikne Luigi, izkapiv od ljutine i opet punu čašu. — Hej bottega, — daj nam vina.

Gostioničar namakne odmah pun vrč svježega vina.

— Sada već znamo, koliko je odzvonilo, kada se je ta stara vještica umiešala.

Cecco uzdahne

— Čuj me, prijatelju, započme opet Luigi, komu se lice što od vina, što od ljutine poput božura razcvjetalo bijaše. — Tako mi moga Boga, ti niesi valjan momak, ako dopustiš, da djevojka po zlu prodje.

— Što da činim, Luigi?

— Da se je to meni pripetilo, kad mi je dvadeset godina bilo, ja ne bih nikoga pitao, već bih znao i sam, što mi valja učiniti! odvrati stari brigant, a oko mu sievnu neobičnim žarom.

Cecco zamuknu grobnom tišinom.

— Ti stranci, koji prolaze naše krajeve, misle, da im je za njihov novac sve slobodno! Pojedu nam najbolje pečenke, izpiju najbolje vino, odvezu najljepše slike, pa bi još rada, da im još naše žene i djevojke damo! Corpo di Dio, — ja bih načinio kratak račun, — jedan, dva, — pa je sve svršeno!

— Signor kapitano je bogat i mogući gospodin.

— Pah, — koliko je još i boljih medju Fondi-om i Itri-om zaglavilo, pa ni pietao nije zakukuriknuo, nasmija se Luigi.

— Ne govorimo o tom, kume, ohrabri se Cecco. Vi bi čovjeka sbilja mogli zavesti. Ja znam, da ste mi prijatelj, ali vam savjeta ipak poslušati ne ću. — Hoćemo li poći, kume?

— Ja ne idem s mjesta, dok je vrč pun, odgovori Luigi odrješito.

— Vaša volja, ali ja moram! — Hej, botega! — Vi ćete dopustiti, kume, da današnji naš potrošak podmirim. Drugiput ću opet ja biti vaš gost.

— To se ne bojim, da će skoro biti, nasmija se Luigi, — u mene je riedko kad suvišnih para. Nu svakako ti hvala na družtvu i dobru vinu.

— Addio, Luigi!

— Addio, Cecco, pa razmišljaj malo o stvarih, koje sam ti natuknuo.

Cecco krenu put Terracine, a kum Luigi osta pod borom, kusajuć preostalo vino. Bilo ga je dobra pol vrča, te je predvidjeti bilo, da vriedni ribar ne će s mjesta krenuti, dok i posljednje kapi ne izkapi. Onako supijana bijahu ga snalebdile čudnovate misli.

— Dobar drug, mišljaše on. Baš mi je žao, što mu se je ta nesreća pripetila! Corpo di Dio! — Danas je i opet četiri vrča vina za me platio. — Eviva! kako bi bilo, da ja pokušam, čemu Cecco dosta srdca ne ima! Valja da mi ruka nije još malaksala, pa će nešto još znati od staroga zanata! — Viditi ćemo!

Takove osnove snujuć, izpi i posljednju kupu vina, pa malo nesigurnim korakom podje prama Circinoj špilji.

Promontorio Circeo je osamljena krečovita klisura, koja se osovno iz mora podiže. Pram kopnu spušta se podoliko, a sa svakoga poda (terasse) krasan vidik posjetniku puca. Na posljednjem podu, strmljem od ostalih, glasovita je ona sigova špilja, koju stari za bajni stan čaralice Circe držahu. Pred ulazom u špilju stere se gusti, hladoviti gaj, kroz koji ni poldnevno sunce prodrieti ne može. Miomirisne biljke, bujnije i svježije nego li na drugih mjestih mire, te ti uljuljuju dušu čudnovatim driemom. Prodreš li kroz gusti bršljan te udješ li u špilju, sada grotta de la Maga nazvanu, pa zagledješ li čudnovate one likove, što ih je siga, kapljuć sa stropa satvorila, obuzimlju te čami. Niesu li to giganti zmijonosi, ili veli Titani, što ti oko gledje. — Ne vozi li se tamo Medeja u dvokolicah, pred koja su zmajevi upregnuti? Nije li ono ždrielo Cerberovo, koje te progutati prieti? Nije toliko bizarne forme, koju bi razdragana mašta samo pomisliti mogla, a da joj tu ne bi našao premice. Stanovnici iz okolice ne polaze rado te špilje ni po danu; neka bojazan, možda preostatak nekadašnjega bogoštovlja, obuhvaća ih, kada se o noćno doba na blizo dese. Stranci, ne imajuć tih predsuda, uživaju rado tako divan prirodni prizor.

I Eduvard Light volio je to mjestance, nego li ikoje drugo u okolici Terracinskoj. Kako je često znao podraniti u hladoviti gaj, te pruživ se po bujnoj travi prosanjati po ciele ure, ili nacrtati po koji hrast, ili klis, o koji bi sa osobitosti njegove kipine oko mu zapelo. Koliko put bi se tuj zadubiti znao u štivo kojega svoga ljubimca pjesnika, dok ga ne bi nestajući suton opomenuo, da je hora polaziti, želi li za vremena u Terracinu doći.

I danas bijaše Eduvard Light mal ne cieli dan kod Circine špilje probavio. Podraniv još prije osme ure jutrom, bijaše sâm na bujnom čimenu blagovao tustu pečenicu, kojom brižna domaćica njegov torbak obteretila bijaše, a onda se podigao, da pokuša uzpeti se na najviši vršak Circejskoga predbrežja, da ogledje razvaline nekadašnje rimske kolonije.

Zadovoljan sa uspjehom svoje obhodje odmaraše se sada od naporna penjanja, prije nego što će se dati, da odvali i onu uru dvie hoda, što je još do Terracine prevaliti imao. Kraj njega u bujnoj travi ležaše njegova listnica i batina sa željeznom glavom, koja je u slučaju nužde krepkim oružjem proti svakoj navali služiti mogla.

U to nešto zašušta u susjednom grmaku. Mladić se prenu iz onoga čudnoga driema, u koji umoran čovjek tako lahko padne. Skrenu okom pram kraju, gdje je šuštanje razabrao. Iz grmlja se izvi djevojka. Na prvi pogled bijaše prepoznao Ninu. Ne bijaše to prvi put, da ju je sastao kod Circine špilje.

Više put već vidjevao ju beruću cvieće, ili kupeću morske školjke uzduž žala; ali tako na domak ne bijaše se još nigda približila. A i ura bijaše neobična, pošto se mladi častnik penjanjem po klisu dugo zabavio bijaše.

Eduvard bijaše vrlo presenećen. Istina Bog, bijaše u prvi mah naumio, da, djevojke ne će nagovarati, pače da će se činiti, kano da njezine prisutnosti i ne primjećuje. Ali kada se je domislio na daljinu puta do Terracine, te na primičuće se predvečerje smili mu se djevojka. Kako bi mogla njegova vitežka galanterija trpiti, da djevojku, kojoj cieli grieh bijaše taj, što ga je volila, izvrženu svakovrstnim pogibeljim zapusti. Dok je tako razmišljao, dvojben što da učini, primicala se je Nina sve to bliže.

U to se Eduvard bijaše domislio. Podigav se sa čimena koračí prama djevojci.

— Signorino, reče on, veoma se čudim, što vas toliko daleko od grada i bez svake pratnje zatekoh. Ako mi dopustite, da vas do grada dopratim, nadam se, da vaša lahkoumnost ne će zlih posljedica imati.

— Čega bi se ja bojala? začu se zvonki glas Ninin. Meni kao domaćoj i ubogoj ženskoj ne prieti nikakova pogibelj, ali vi kao stranac i bogat čovjek dvostruko ste joj izvrženi. S toga se usudih opomenuti vas, da se dadete na polazak, ako ne ćete, da vas noć zateče. Vam je znano, da se u okolici još sijaset briganta potipa.

— Jednomu ću već odoliti znati, nasmija se mladi častnik, — a bane li ih više, ne ćete mi ni vi, signorino, pomoći. — U ostalom, nastavi dalje, nekom usilovanom galanterijom, moja je, da vam se zahvalim na tako nježnoj pozornosti, koje podnipošto ne zaslužujem.

— Ja vas ne razumiem! šaptnu djevojka presenećena. I sbilja ne bijaše ga razumjela. Mladi častnik bijaše zaboravio, da ima posla sa prostom djevojkom iz naroda, koja njegovih ugladjenih fraza razumjeti nije mogla.

Ponešto osramoćen podiže svoju palicu iz čimena, te koračí naprvo. Djevojka idjaše dva tri koraka iza njega.

Tako idjahu debeli četvrt ure.

— Signorino!

— Signor?

— Vi ste iz Teraccine!

— Jest, — stanujem u Terraccini, ali rodjena sam u Volterri.

— Ne imate roditelja?

— Ne imam nikoga.

I opet nastade stanka. Oboje koracahu mučeć dalje.

— Kako vam je ime, signorino?

Djevojka stade. Oči joj bijahu suzne, a grudi joj se nadimahu od prevladana jecanja.

— Zar me ne poznate, signor?

Eduvard bijaše u smetnji.

— Poznam vas, jer sam vas više put vidjevao, — a ime sam vaše, ako se ne varam, jednom čuo, — ali mi je izpalo iz pameti.

— Nina Tiraboschi, signor.

— Nina Tiraboschi! opetovaše mladić.

— Jest, signor!

— Hm, hm, nakašlja se mladić. — Sada se spominjem na okolnost, pri kojoj sam vaše ime čuo.

Djevojčino se lice razvedri.

— Neki dan banula mi u sobu starica tobože pod izlikom, da mi od mlade jedne djevojke ljubovne poruke nosi. Tom prilikom, ako se ne varam, izustila je vaše ime. — Uvjeren sam, da vi o tom ništa ne znate, signorino, te da se ljutite, što se je vaše ime tako zlorabilo.

Djevojka se ne smete ni najmanje. Prostoumnošću (naivnošću) kojoj ne bi na cielom svietu ravne našao, odgovori posve bezazleno:

— Ja sam staru Margaritu k vam poslala, signore Eduvarde!

— Vi, — signorino? — Vi? uzklikne Eduvard kao u čudu. — To mi se ne da vjerovati!

— Kakvo je to čudo, signor Eduvarde, — kada se Terračinskoj djevojci mužki koji svidja, a da mu ona to kaže.

— Pa vi to nalazite za pravo, signorino?

— Zašto ne?

— Ne čini li vam se, da ima stvari, koje poštena djevojka ne smie nikada izustiti, a da joj se u grieh ne upišu. — Ali dvostruko je griešno, kada ih izusti strancu čovjeku, koji ih ni čuti ne će.

Djevojka stade tihano plakati. Eduvardu razigraše se grudi. Sad je nadošao bio momenat, gdje će se odužiti obećanju, što ga je signoru Benedettu dao. Kao liečnik, koji bolestniku ranu otvara, a da mu kašnje tim sjegurnije zacieli, hćede gorkom riečju i ukorom, da izlieči bolnu dušu Nininu.

— Vidite, signorino, nastavi on prezirnim glasom, — kod nas vam vladaju drugi nazori u tih stvarih. Djevojka se nigdje ne smie iztaknuti sama. Kao skroman cviet, skriven u šikari mora cvjetati i dišati, dok ga ne ubere onaj, komu će mio biti. Djevojke, koje se same nameću, mi Englezi preziremo.

— Ah signore Eduvarde, vaše mi rieči zadaju boli! uzdahne Nina, te udari još jače plakati.

Nesmiljeno nastavi mladić dalje:

— Što ste mislili, da će uspjeh vašemu koraku biti? — Da ću odmah pohrliti k vam, te vas za ženu uzeti — ne?

— Toga niesam ni pomislila.

— Načiniti od vas svoju ljubovcu za ovo kratko vrieme, što ću još u Terracini probaviti. — Ali znajte, da Edward Light ni

ljubiti ne će djevojke, koju mu se sama nakučuje. Samo ono, što čovjek sam traži i nadje, ima vriednosti, — u ljubavi i u drugom.

Ninine oči sievnuše demonskom vatrom.

— Vidim, da me prezirete, signor, reče ona ponosito. — Addio signore, nije pravo, da ste tako na žao učinili djevojci, koja vas je ljubila!

To izustiv, hćede da se oddruži od mladića, i da zamakne prostranom stazom, koja je kroz gusti lug put grada vodila.

Toga Edward ne mogaše dopustiti.

— Umirite se signorino, — reče on. — Obećajem vam, da vam više ne ću ni jedne rieči na žao kazati.

— Ali me ne smiete više zvati signorinom nego Ninom! pridoda Nina kao prkosno diete.

— I to ću vam za volju učiniti, odgovori Edward, ne znajuć što da učini od svoje čudne drugarice.

— Dobro, sad smo izmireni! povikne Nina, te ga uhvati izpod ramena.

Nije li mu bilo do novoga inata, morade se Edward sa ulogom cavaliera servente zadovoljiti.

U to se bijaše mrak spustio. Onom hitrinom, običajnom po južnijih krajevih, koja prelaza od sutona u sumračje ne poznaje, bijaše noć, reko bi cielu okolinu svojom koprenom obavila.

Mladić pospieši svoj korak. Svakojake misli uznemirivahu ga. — Bože, što bi signor Benedetto rekao, da ga tako vidi, sa djevojkom izpod ruke, — njega — zatočnika krieposti, — propovjednika morala! — kako bi se zlobno smiešile stare tetke i tetčice, kako bi se ciritale rusokose „missis“ u londonskoj city, da znadu kako se on po crnoj noći „with an italian gipsy“ (sa talijanskom cigankom) romantično šeće.

Do grada bijaše još dobre pol ure. Noć bijaše posvema nastala. Izim bjelkaste putne pruge, koja se je uzduž morske obale vijugala, niesi ništa pravo razabirao. Od mora orio je samo težak šum lamajućih se valova.

Brzim korakom koracahu Nina i Edward prama gradu.

Najednoč se zaustavi Nina.

— Signor Edwarde?

— Što je?

— Meni se je pričinilo, da je netko sunuo preko puta. — Nieste ništa opazili?

— Ništa, signorino. — Vi ste odveć bojazljiva. Hajdmo, kasno je.

Još ne bijaše ni tri koraka koracnuo, kada se sa uzklikom „assassino!“ sruši na tle. Tamni ljudski lik zamaknu u mraku obližje šikare.

Edwarda oblije krv. Bodež ga bijaše sgodio u pravo mjesto medju rebra.

— Pomoć, — pomoć! zavrišta Nina.

Nitko se živ ne odazva; — tko bi i čuti mogao krik djevojčin uz šum morskih valova.

Svom prisutnošću duha, koju u takova djetinjega stvora ni predmnievati ne bi mogao, napipa rukom ranu, iz koje je krv riekom brizgala, te strgav svoju maramu načini neke vrsti ovoj. — Onda poljubiv još ranjenoga mladića u čelo kao na vilinskih krilih odtrča put grada. Sva usipana više mrtva nego li živa stiže u predgradje.

Kraj nje prodje momak u ribarskom odielu.

— Nino, — za Boga Nino, — što je s tobom?

— Cecco, ljubezni, dragi moj Cecco! — Eno — ubiše ga, — leži polumrtav na cesti, blizu taverne, — spasi ga, — spasi ga Cecco!

— Koga ubiše, Nino! zapita ribar, a svakojake slutnje saletiše mu dušu.

— Signora kapitana, — idi Cecco, — traži kola, — kočiju, pa po njega...

Više ne mogaše djevojka govoriti. Onesviestena sruši se na tle. Krepkom rukom podiže ju mladić, te odnese ju do stana njezine tetke, koji se je na blizu desio. Onda pohiti u albergo grande, da dojavi tužnu viest. Za tinji časak bijahu konji predpregnuti, a John, vjerni sluga Edwardov sa jednim liečnikom i Ceccom odvezoše se do taverne „Leone d' oro“.

Kada se vratiše sa žalostna svoga puta u albergo grande, — zaklimaše prizvani liečnici glavom. Vjerni John utiraše si suzne oči.

Sutradan puče po Terracini glas, da je kapetan englezkoga broda Viktorije, sir Edward Light od briganta u okolici Terracinskoj napadnut, težkih rana dostao, te da će težko u životu ostati. Tako bar bijaše se izrazio signor Vicolo, najznamenitiji liečnik u gradu.

(Konac sliedi.)

STARA URA.

Po Longfeldu spjevao A. Šenoa.

Mrk, staròvjek pokraj sela
Gospodski se diže grad,
Jablana se zelen splela
Pokraj vrata steruć hlad;

Na pragu se čudno javlja
Stara ura i pozdravlja:
Ura bije,
Bilo! — Nije.

Na stube te gor doziva
Njene ruke čudni nih;
Stara ura tu počiva
Ko u liesu fratar tih,
Što crnoruh tu šaputa
Prekrstiv se po sto puta:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Danju tek se slabo čuje,
Ali pónoć kad će doć
Stupaj triemom odjekuje
Kroz tu strašnu, tajnu noć;
Na vratih ćeš svakih čuti
Staru uru po sto puti:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Krstnu slavu i opielo,
Klik i nariek ura čù;
Starice to nije smelo,
Nepomično stoji tu
Kao duh koj sveznajući,
U pamet nam dozivljući:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Vazda tude gosti bilo,
Nikad oganj zapretan;
Pjevalo se, jelo, pilo
Bila noć il bio dan;
Ali muklim glasom groba
Prieti ura svako doba:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Glasno kolo djece mlade
Vidje stari dvorac taj,
Vidje rodjaj zlatne nade,
Vidje prvog milka raj;
Ura kao skupac zlato
Mile čase broji zato:
„Ura bije;
Bilo! — Nije."

Nevjestice ova soba
Vidje osmjeh stidan, blag;
A iz one vam put groba
Pošo mnogi mrtvac drag;
Na razstanku svakom milom
Kroz muk reče ura bilom:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Sve uminu. Ode mlada,
Ode mrtvac u svoj grob;
Pa kad pitam, hoće l' kada
Meni jednom dati kob
Gledat svojih okup mio,
Al mi ura plače tijo:
Ura bije;
Bilo! — Nije.

Bilo, nije; ali bit će,
Gdje nam nesta prostor, čas;
Gdje ne muči bieda žiće,
Niti samrt dieli nas;
Gdje nij pluga, ni svatova,
Zove ura svih vjekova:
Bilo! — Nije;
Viek se vije.

UDOVIČINA PRIPOVIEDKA.

Ruski napisao O.....

Bila udovica čudnovata, mlada gospodja. Vazda ju sretoh u crnini. Pa nije ju bilo težko sresti, jer je ljubila družtvo; nu gdje bi godj bila, kako li su žarko gorjele svieće, kako li je jasno zvučao glas glasovira, kako li se vruće natjecali mladenci, a ona? — ona se nikad ne promienila, uviek bila turobna i duboko upregnuta izražaja u licu. — U plavokosâ jasna oka i mekanih vlasi kô u puha, nikad ne vidjeh ozbiljna lica — a ona bila lica do tolika stepena ozbiljna, da ne velju stroga; — čela nije bila ni visoka, ni široka, a ni uzka — posve ozbiljna; golublje žilice preplitahu joj sljepočice; a na njenih se bliedih drevnolikih usnah, kao u Minerve, riedko kad pomoli gorki posmješak. Bijaše mi milo, kad ju mogoh iz daleka gledati: čim se smrknu sjede sama kamo u ugao, spusti glavu i pričini mi se, kao da usnami šapće — nu da li se je molila ili govorila sama sobom — Bog zna. Nikad se nije dugočasila i nikad nikomu ne odkri svojih uspomena. Iz početka stadoše ju izpitivat, nu kasnije ostave ju na miru — u nje nije bilo ni otca ni majke, nu zato se nanizao bezbroj rodjakâ, koji se ubrajahu u obitelj Moskovskih aristokrata. Neka me od njenih rodjakinja, ostarjela, izkusna, svjetska gospodja posavjetova, da se povedem za tom zamamljivom udovicom. Odvratim joj, da od toga ne će ništa biti, premda otvoreno priznajem, da me je već odavna zanimala, što drugi niesu ni opazili. Iz prva ju htedoh razveselit — nu nikakova ne nadjoh odziva: udvorljivost nije se je dojmila. Počeh li govoriti o prirodi, o izkustvu, u obće o stvarih, kojimi se je lako titrati krasnorječice, mučke me slušaše, dapače mogu reći, velikom pazljivošću, nu za malo još većma poozbilji ili sakrije odjećom lice i začme zievati. Okanih joj se uma i stadoh izključivo izpitivat joj srdce.

Ljeto neko provede ona sa ujnom i uja-

kom i sa ostarjelima sestričnama na blizu Moskve a po najviše u Sokoljnicih. Tamo sam često zahadjao o blaženih dnevih svoje mladosti. Njezin ujak, starac široka lica, ćelav, onizak, riedko kad skinu sa sebe halat*, strastno ljubljaše ptice pjevačice i njegovaše slavulje; jutrom sam očisti kaveze i ponasiplje konoplje; na dvoru mu bio golubinjak, u kom golubovi uživahu blagonaklonost njegove preuzvišenosti (bio je umirovljeni visoki činovnik), nosio je naočale i kad je god buljio u kavez ili sliedio liet golublji, vazda otvori usta, a ruke savi pod pazuha. Odievao se ili u sjurtuk** ili u frak, ukrašivao svimi svojimi počastmi, bio gostoljubiv, malo hajao za nove knjige, a rado razpravljao o politici. Žena mu je posve naličila, što se rugobe tiče, nosila je takodjer naočale i otvorala usta, kad ju posietiše gosti. Kćeri su bile gospodarice ili bolje rekuć rukovodilice, nu to im nije ni najmanje priečilo, da se miešaju u visoki sviet, da goje cvieće, čitaju Filareta i nazivlju se bogatimi nevjestami. Ciela se obitelj držala strogih načela, bila pobožna i priprosta života, bez ikakova pretjerivanja. Nećakinja im Mara Ignjatijevna (tako nazivahu Mariju Ignjatijevnu) udomila se na tavanu, pa kad tko do nje hćede, morade pokucati na vrata. Nikad niesam bio u njezinoj sobi, nu vidio sam stube, koje do nje vode i svjetiljku, koja je obično gorila cielu noć na malenom okancu.

Neke večeri, oko sedam ili osam satî, sastadoh Mariju Ignjatijevnu ondje, gdje ju češće sretah na klupi u malenoj šumici, ne daleko od zemnata vala, izza kojega se vidio krov sa njezinom svjetiljkom i ugao golubinjaka. Iz daleka ju već upoznam po crnoj odjeći, bielih rukavicah i bliedom licu. Taj joj se put približim s nekim potajnim strahom.

— Ne ću smetati vašemu razmatranju, reknem joj, kao Fon Ivan u Puškinovu kamenitom gostu, nu vama je na isto, da li ste u družtvu ili ne.

— Dà, imadete pravo, odgovori ona djećinskim si glasom.

— Čudnovato mi je nešto u vas, da uviek o nečem razmišljate; a uz to ste ipak posve neprisebna? — O! ta vi čujete uviek, o čem se govori.

— Zar vi mislite, da sam nagluha?

— Ne.... ja toga ne mislim, premda mi ne odgovoriste na jedno pitanje.

— Na koje?... A, dà!... — i ona se zamisli.

— Sjećate li se? zapitah vas...

— Dà.... vi me pitaste; da li vas ljubim, jer vi mene ljubite.

* Spavajuću haljinu.
** Gornja haljina.

Ja porumenim kao rumena djevojka, nikad ne očekivah od nje, da će tako mirno opetovati moje rieči; nikako ne mogoh pojmiti, kako ona to može izustiti bez potajna nemira; niti joj ne porumenje obraz, niti ne obori trepavicâ; izraz lica osta kao i prije miran i zamišljen.

— Na mene svi nahrupiše, reče ona, što ne skidoh do sada crna ruha; ne mislite li možda i vi, da to činim s koketstva?

— Ne.

— Ili valjda mislite, da je to štednja, da si ne šijem druge odjeće?

— Ne — ja i toga posvema ne mislim..

— Što mislite dakle?

Svašta joj hćedoh odgovoriti, nu to mi se sve učini neumjestnim, s toga zamukoh.

— Ja ne skidam crnine, znači, da se jošte onoga sjećam, za kim ju nosim — da ga jošte ljubim. Ma bilo to samo sjena — utvara — mašta.

Posljednje rieči tako izgovori, da mi ne izbježe razdraženost njena glasa, i kako joj se ruke uzdigoše a očima proleće žar.

— Vaša vas utvara, odvratim joj, ne shvaća, niti ne mari za vas; a ljubiti maštu — znači prekoračiti granice. Zar tako rano sahraniste srdce?

— Sam sebe nitko ne sahrani: vazda ga drugi sahrane.

Pomislim si, nije baš ludo odgovorila i uhvativ ju za njenu nježnu, malenu ručicu, progovorim: Uzkrsnite dakle! uzdignite se! oživite!

Ona ušuti. Ja čekah....

— A šta mislite vi? sluša li sada moj suprug naš razgovor ili ne? pokunjena me upita.

— Uvjeren sam, da ne sluša; odvratim joj, nasmjehnuv se.

— A tko vas o tom uvjerava? puna me dvojbe zapita i pogleda mi u oči.

— Vi valjda ne ćete misliti, da će duša ili sjena vašega supruga težiti za vami, ako ne šutite. Ostavite živo živim...

— Znadem, da on ne teži... Toga ni ne bih hćela.

Šta li luda hoće? pomislih.

— Utvarajte si, da sam luda, reče mirno. Možete dapače i pomisliti, da sam već sasvim smetena.

Mene dirnu ta pronicavost i nehotice mi pade na um rieč nekoga liečnika, koj veli, da se ludjaci odlikuju neobičnom nekom pronicavošću.

— Dok je još živio moj suprug, reče Marija Ignjatijevna, ne povjerova nikomu, ni u što; a ja hoću, da sada nečemu povjeruje. Shvaćate li?

— Ne shvaćam...

— Zar vi ne znate, da...

— Što?

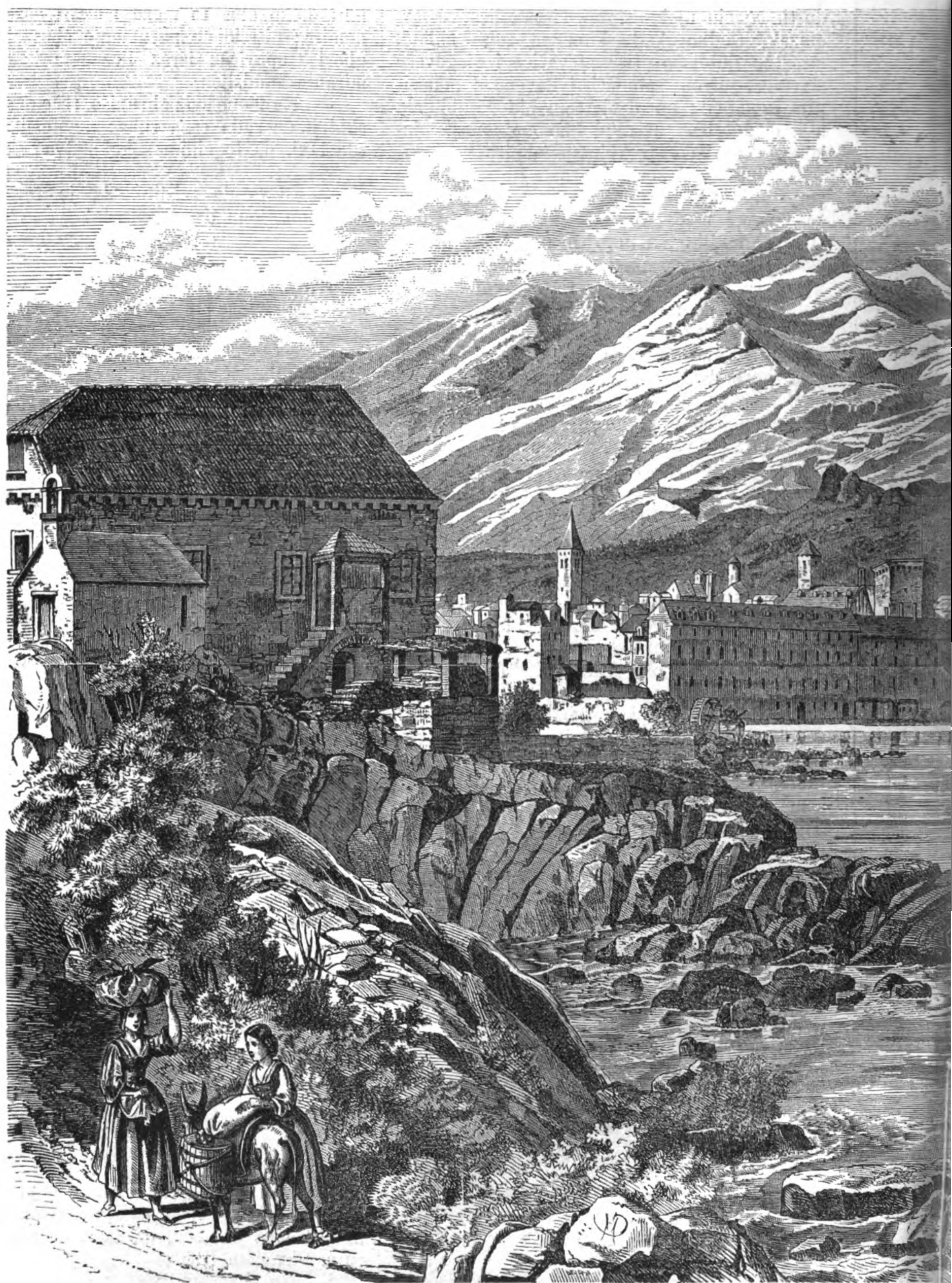

Grad

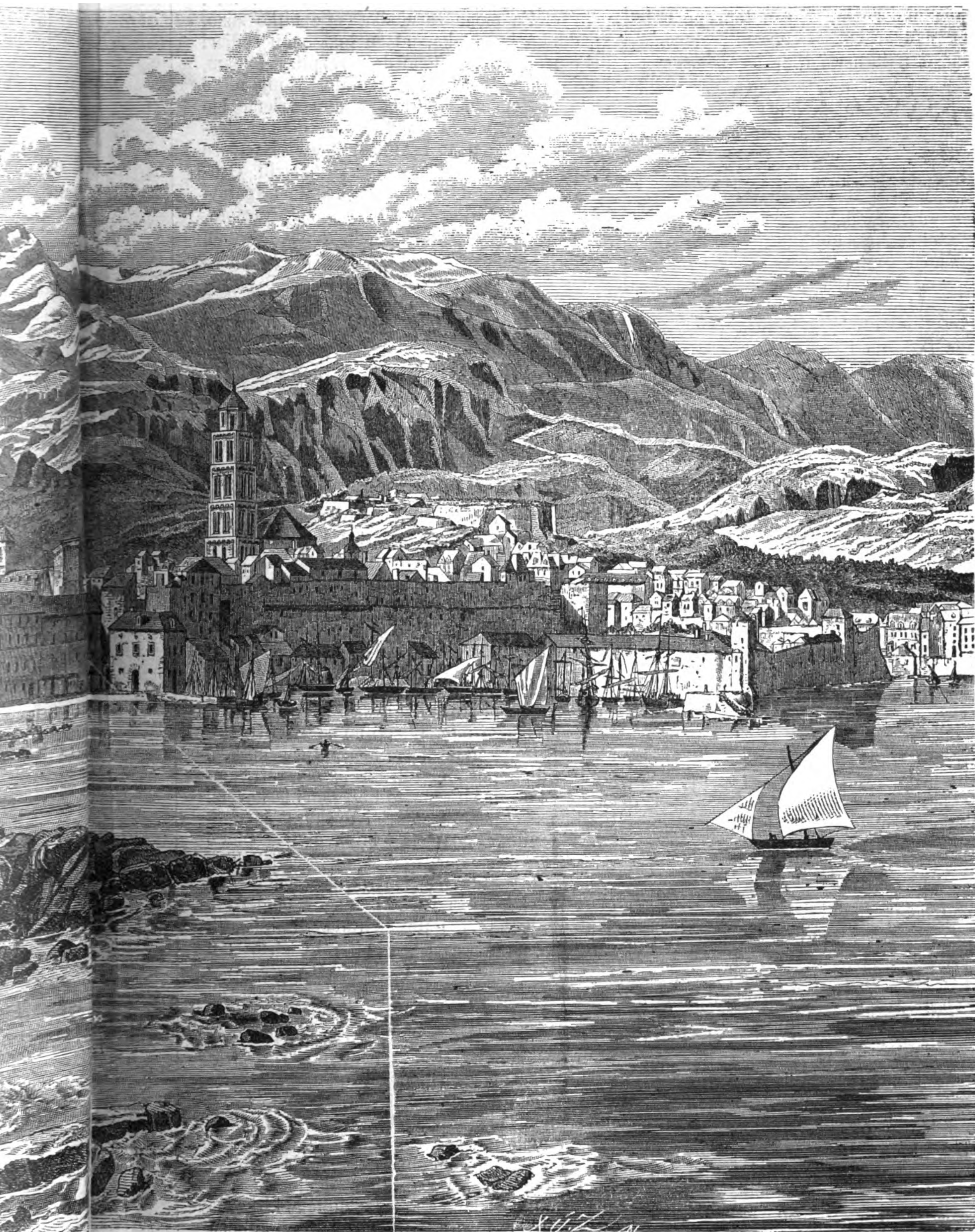

Gr. pljet.

— Vi ne vjerujete... nu ajde vratimo se k stolu!

— Da se vraćate, to vidim, ali zašto se vraćate, toga ne znam. Nu u tom ne uvidjam ništa nadnaravna — pa niti ne ima vrhunaravnosti u bitnosti tj. prirodi.

— Ja i sama u tom ne uvidjam ništa vrhunaravna. Obćenje je dušâ, vjerojatno po zakonih prirode, kojoj mi takodjer ne znamo...

— A! ja ni ne znadoh, da ste toliko mistična.

— A — uvidite dakle, da najprije treba upoznati, a onda tek ljubiti, progovori ona živahno, položiv kažiprst desne ruke na dlan ljevice. U tom se sastoji i naša bieda, da ne znajući ljubimo.

— Oprostite, rekoh, a kakova će to biti ljubav, koja sve zna i sve vidi. Ja vas mogu ljubiti uza sve mane i slaboće vašega značaja; jer se ljubav ne odvraća od nekojih naših mana, već se usuprot njimi nasladjuje; buduć da ih ljubi, te ih lahko prašta.

Ona se zamisli...

— Može biti, da pravo govorite, započe sporo, kao da nikako ne može shvatiti, da imadem pravo; ja sam već jednom bila kažnjena takovom ljubavlju. Mjesec dana bijah udata — gorka li mjeseca! a gotova sam moliti, da mi se povrati gorki mjesec... Znao sam, da je bila udata pet nedjelja... nu zanimao me razgovor melankolične udovice, pohćede mi se, da ju po malo navodim, da mi uzpripovieda ljubav svoju. Ženam, koje pripoviedaju o davno utrnulih strastih ili o suzah, koje su prolile nad prahom ljubljenika svojieh, tako se preokrenu duše, da su gotove zaljubiti se u što drugo, ponajpače u onoga, komu sve to pripoviedaju. Marija Ignjatijevna bila iznimkom; nu tko je i to znao, da se za tu iznimku brinem. S toga počeh uzklikom, punim prostumnosti.

— Zar samo mjesec dana!

— Da...

— Samo jedan sladki mjesec. Recite mi, da li ste na silu pošla zamuš ili pako svojevoljno?

Takovimi pitanji dovedem ju malo po malo do pripoviedanja, koje ću vam u kratko ponoviti, nu da li vam ponavljam i onu mehkoću njena glasa, onu živu sljedbu rieči? Iz početka mi je odgovarala i to nevoljno, nu kasnije i pod konac govorila tako, kao da me ni ne ima uz nju, govorila, gledajući na krasne večernje oblake, štono su virili u u tamnu šumicu, koju su svakim časom sve to više ostavljali ljudi, i samoći prepustili. Priznajem vam, nikada ne mišljah, da može žena, zdrava uma, tako pripoviedati a da posve zaboravi slušaoca.

Medju ostalim progovori ovako:

— Na silu? ne! Niesam mogla poći na silu. Ljubili su me, mazili i bdili nad menom, kao nad rodjenom kćerkom. Oh, kako su me milovali! — što pohćedoh — to mi i učiniše. Za moga zaručnika nije nitko znao, spade kô iz oblaka, al se ipak moji rodjaci prije nego li će me njemu dati, razpitaju o njem, kakav li je to čovjek; nu u Moskvi nije nitko ništa o njem znao. Cielo zadnje vrieme bio za granicom, učio i putovao. Nije bio siromašan, dapače imao i priličan imetak i poveće dobro u kraju, koj smo riedko polazili. Grofinja K. bila mu tetkom; sa bogataši Ipatovi bijaše u rodu. Pripravljao se je za profesora, nu uz to bio svjetski čovjek, vodio razsipan život, takav, znadete, kakav provadjaju umjetnici. Neka naša poznanica družila se s njim i razveseli se, kad uzčita njegova zagranična pisma. Momu sestriću Saši L..... bio on sve i s toga ga takodjer uvede u naš patriarhalni krug. Kad je bio prviput u nas... ne znam, što da velju! bilo je u predvečerje ljetnoga Nikole — tada življasmo na Arbatu — dodje k nama poslije svršena noćna bogoslužja; ništa ne znadoh, mirna natakah čaj u sobi do jedaće, gdje su bili gosti; začujem novi u našoj kući još ne čuveni glas i sama ne znam... česa se prepah, srdce mi zakuca, tako silno zakuca! Okrenem kljun samovara i stanem slušati. Prenapunih čajnik, ne poštediv niti vlastitih prstiju. Za tim udjem u jedaću i sjednem u ugao. Stric me pozove i umoli, da do njih bliže sjednem. — U gostovu glasu zamnie mi neka žarka umiljatost, s koje mi cielo lice zaplamće. Oćutih se natalnom... hćedoh otići i opet ostati. Svi su ga sa žarom slušali, govorio je tako umno, tako bio oštar i mio, bliedo mi se njegovo lice ukaza jedinim živim licem medju tisućami lica, što ih vidjeh, posmjeh toli čarobnim a vatra njegovih očiju toli žarkom, toli blagom i laskavom! Stade nas češće pohadjati i doskora se upoznam s njim. Iz početka bijah divlja. Činilo mi se, da se samoj sebi smijem. Mišljah, o moj bože! — da me sve vara, sve i njegov glas, njegove rieči i svaki njegov pogled!.. Toliko nikoga ne ljubih! Nikada ne shvatih romana, u kom su se opisivale strasti; u kući me od šale prozovu koludricom, jer zapredoh miso, da gdje u pustinji probavim mladost. Razgovarajuć se, priznasmo si postepenice i bezzamjerice sve. On me sklonu na tajni sastanak u vrtu... podjem sva prestravljena; sjećam se, od njega odem do vratiû, ustavim se na pragu, i zaniekam glavom. Cielu mi se noć snivalo, da zam pošla k njemu u vrt... nekoliko se puta probudih i opet zasnuh i opet mi se učini, da idem k njemu.. Drugi dan u večer saznadem, da je zaprosio moju ruku u ujaka. O, kako se duboko i iskreno poveselih. Svi su znali, da sam zaljubljena i prionu uz molbu. Mojim se domarom na žao dade, da se sa mnom razstave; starci

su predali s neizvjestnosti. Hćedoše odgoditi svatbu. Nu Altajev ne hćede ni novčića, ni prebijene pare, a to omili svim i dadu se sklonuti — zaključe dakle, da će biti zaruke za tri nedjelje. Drugi mi dokazivahu rieči ljubljenikove, nu malo se tad na nje osvrtah, ali sada ih se za to spominjem; tako reče jednom: ne mogu se nadiviti, koliko li života ima moje srdce; od kuda i po drugi put — opet — ljubavi! Ja vas ljubim duboko i sveto — nu ta će svadba, taj će me bračni život odvratit, da vas ljubim... Ja sam pripisivala to nekoj nevoljnoj strašljivosti, koja obuzima muža, premda ju ne će priznati. Na zaruke se pripravljah, kao na veliku tajnu, a on je bio u oči svadbe tužan i pun čeznuća. Nu vidite, reče on, starim prijateljem: „i ja, kao otrovan Sokrat doprinašam žrtvu Eskulapu". Po svršenom vjenčanju, stupi k njemu u crkvi njegova kuma, ostarjela i grbava gospodja sa siedimi zavojci. Nadam se, moj mili, da ne ćeš više praviti ludorija. Oh, da, reče on i uze me za ruku, to je moja posljednja, jedino neoprostiva ludorija! Plaho mu pogledam u lice. Nu on je bio veseo, šaljiv, postajao ozbiljnim, smijao se i ja se umirih. Sjećam se na sve i najmanje malenkosti, što su se sbile one večeri, kako smo došli u njegov stan, kako smo pili šampanjca i kako su se u srednjoj sobi sa mnom opraštali starci i kako je iza toga Aleksandro, moj zaručnik, oko deset sati nekuda odjezdio. Ostadoh sama sa Lizavetom, ženom našega pazikuće; ona me imala svući... Nova soba, ures spavaonice, sve me to veselilo, plašilo i diralo... Preobučem se, skinem s glave bielo vjenčano cvieće, sjednem u naslonjač i stavim u krilo ledene prste; razmatrala sam zaručni prsten, kao da ne mogu shvatiti, jesam li sbilja udata ili je to samo san i kako se to u obće moglo dogoditi? Čekah ga, bojah se, da će doći i opet čekah. Nadodje i polnoć, utrudjena zasnuh, nu od straha se prenem, ustanem, a vrućica mi obuze srdce. Tako koracah po sobi. Lizaveta otvori vrata i začndi se, što još ne ima zaručnika; zatiem ga stade braniti... i nagovarati me, da legnem spavat, a ja ju zamolim za ime božje, nek me pusti u miru. Oko dva sata noći prepanem se; dogrme kola a zvono zazvoni. Pun veselja u fraku i s bielim ovratnikom stupi on u spavaonicu. Ah Maro! reče on, poljubiv me, zar to nije grehota, da se uznemiruješ i da mene čekaš... čini svagda onako, kano si i dosada.

— Prije moradoh nekoga čekati, odvratim ja.

— A ja, pomisli si, nakanih igrati na biljaru i zaigrah se. Priznajem vam, da se namrgodih i naduh ustne... šta! pomislih, na takav dan biti do dva sata u noć na biljaru, zaboraviti nevjestu, sve zaboraviti! O, da se hćede opravdati, to bi bila zaplakala... nu hvala Bogu, on se nije dalje izpričavao. Ja mu samo hćedoh reći: „nieste li kazali u crkvi, da vam je brak — posljednja ludorija — zašto ih nastavljate?" nu i za to ne smogoh dosta duha; samo si sakrih obima rukama lice i kad mi ih on skide, prigovorom ga pogledah, on shvati taj pogled i odma zače govoriti o bezkonačnoj, iskrenoj i dubokoj ljubavi. O! kako je sladko zvučao njegov glas, sve mu vjerovah i sve zaboravih, sjedili smo zajedno do zore; moji su se prsti gubili u njegovih uvojcih, kada on sklonu tamnu rudastu glavu na moju grud. Već je bio dan, kad je zaspao u svojoj sobi, na divanu, uzev si sa postelje uzglavlje. I ja spavah krepko i bez sumnje, a kasno tekar ustanem. U to jutro dodje mi ujak sa darovi; luda Lizaveta već u veži sve izpripovjedi. Igrati na biljaru, u toj noći, učini se starcu, kao prestupak najveće mjere. Muž mu se moj učini kao zločinac i ništarija prvoga stepena; kao ubijen vrati se u svoju obitelj. Pogubili smo našu Maru, reče on. Isti dan pristupi poslije objeda k mojemu suprugu, otare si znoj i prigovori mu, da ga je iznenadila ta okolnost, što se nije za obiteljskim stolom napio i da je sa svimi ljubezan, riečju da se onako vlada, kao što je prije običavao činiti.

Aleksander se namrgodi i odvrati: A! to je dakle moj posao! ne odsudjujte: ne će vas drugi odsudjivati! — Jadnik se ujak sav smuti; nu onaj se odma nasmieši, prijateljski mu položi ruku na rame i reče: a sjećate li se, mili Ivane Petroviću, da ste kazali, kako ste jednom s nekom gospodjom igrali duraka do tri sata noći.

Da za ista, ali to nije bilo prve noći?

A za što, da je prva bolja ili gora od desete!

Eh, mlada su ljeta! reče starac, nasmiešiv se i ode; čelo nabere, nu ne sasvim zadovoljnimi nabori.

Na večer štovahu opet ujak i ujna moga supruga; a ovaj govoraše cielu večer ozbiljno i znanstveno, te stao braniti neizkusnu mladež a kuditi izkusnu i razumnu starost. O! tko je poznavao moga Aleksandra, taj je znao i tu okolnost, da su mu mnogi ljudi mekan vosak u rukuh, od kojih je sgotavljao, što mu se pohćede. Niesu li svi s toga tražili njegovo družtvo, dapače i oni, koji su ga mrzili, hvalili ga na očigled.... Liečnika osobito obljube svi. A za što?.... Bog neka zna! Čudnovato je — kad se liečnik pokara sa liečnikom, to gleda, da izpsuje jedan drugoga i zamrze se do smrti, a on se je prepirao i jedio s njimi pa — ništa! ili su možda svi liečnici znali, da mu nije dugo življeti. Biedni, tužni moj Aleksandre!

Prodje nemirni dan, nadodje noć. Ranim

jutrom, kad zarudi zora i zasvietlile se visoke gardine u oknu, prenem se i odmaknem rukom zastor, da ga pogledam još za svjetla rane zore. Bože moj! kako li se prepadoh; — hćedoh ciknut, al ne mogoh; dah mi susta u grudih. Polag mene na dušecih leža mrtvac, da.... posvema mrtvac. Mrtva bliedost zakri mu lice; u crnih polukruzih pokrivale duge trepavice dvie potamnjelje utline. Uhvatim ga za ruku; ruka mi se učini ladnom! Kô pomamna skoknem i hoću sazvat cielu kuću; nataknem si papuče i potražim zvono.... Zatim se bacim k njemu, podignem mu glavu i gromko ga stanem silnim glasom dozivati. On se prene, razkrije ruke i zapita me, šta je, Maro? Dugo vremena ne mogoh doći k sebi, još mi se dugo nadimale grudi i jedva sam disala: Šta ti je, Aleksandre? jesi li bolestan.

— Ne. — A s česa je to? — Što? ja se ne ćutim ni boljim ni gorim; jesi li spavala? — Dà, spavala sam. — Ne hćedoh ga uplašiti; nu on pade za moje rame i opet zasnu; a ja opet spustim zastor. On je jošte spavao, nu ja ne mogoh više zasnuti; čim sam sklopila oči, odma mi pred očima lebdio izraz njegova lica. Sva smućena razmišljavah i nagadjah, kako to samo žensko srdce može, koliko je živio, koliko li stradao a koliko se naužio — koli mnogo doživih, a koli mi malo preosta u dnu biedna srdca. Sve me poticalo na slutnju, da on ne će dugo živjeti. Blieda, nemirna i nestalna ustanem iz postelje oko deset sati jutrom; po pločnicih već se razliegao glas kolâ. Sjednem za toilettni stolčić i ne sjećam se, da li se vidjeh u zrcalu, dok mi je uredila vlasi djevojka. Za tim me posiete sestrične s velikimi vienci cvieća. Čudno li cvieće — gdje si mi sada!.... Sjećam se, da ih ponesosmo u moju odjevaonicu. Da sviestno priznam, ne radovah se osobito dolazku mojih gosti, premda sam ih i cjelovala i premda su mi popomogale, dok se oblačih: čim odoše, prebacim na pleća plašt, nataknem ljepše narukvice i podjem u Aleksandrovu sobu. On je čitao nekakovu knjigu; pozdravismo se; nahmuriv obrve, zapita me: radi česa smo se tako smijale? Hćedoh ga poljubiti, bacim mu se oko vrata i gorko zaplačem. Dugo sam ridala; gorke mi suze, kao potoci, zalievahu grudi. Nevoljno, dapače i začudjeno me zapita: šta će te suze? ne mogoh mu onoga odkriti, što mi se kao olovo sleglo na srdce; ne, ne mogoh! to je bilo izvan moje vlasti, pa šta mu i mogoh reći? Zar nutarnji glas vazda govori onim jezikom, koj svi shvaćaju? Suze je moje pripisao razvraćenim živcem: doskora podlegnem čaru njegova glasa. Uviek me u taj čas pri vuče na se dubokom nježnosti; njegovu se čuvstvu uviek pridruži po koja poetična misao ili čeznuće, ako i za kratko vrieme; on planu i utrnu. Prvi dani prodju, za me dovoljno sretni. Odputovasmo na dobarce; najmismo poveću sobu oko Voljnikâ, uresili ju ukusno i tako se veseljasmo na svježem zraku, na suncu, na zelenilu i na našoj drvenoj terassi, koja se pružala povrh malene livade, zaraštene trnjem.

I tako življasmo u zdravom zraku! I sve je bilo tako liepo! — Odavna se već hćedoh povući u samoću, nadosadili mi rodjaci.... nadosadili objedi, moskovski mudraci i uzneseni literarci! Valjda me sad ne će nitko naći? I tako zače sada moj suprug pušiti, čitati i pisati svoju mletačku poviest. Nu ne potraja dugo ta samoća. Odveze se u Moskvu i dovede si na večer prijatelje. Noćju za svjetle mjesečine, razvrućilo se; pili su i grohotom se smijali. Polovina gostiû ode spavat u bližnji hambar. Na taj način doznadu skoro svi, gdje živimo i začnu nas pohadjat. Sjećam se, da je neki Dusov, vrlo umoran pješice došao k nama na objed. To je bio omalen mladić sa sgnječenim šeširom, u modernom fraku i kratkih čakširah. Bio je veoma siromašan, a uz to veoma uman, oštre pameti. Aleksander ga je ljubio radi njegove ciničke otvorenosti. Dusov se je često opio i jedva se držao u službi, sjećam se, kako je on sam o sebi pripoviedao, kako su ga našli noćju na ulici i odnieli, a kako se drugi dan jutrom vidio pod rešetkom, u povjereničkoj kući, kako su ga odavle s pijanom nekom bakom odveli pred sud, kako ga hćedoše privezati na konop i kano pseto odvesti kući i kako je on na to umolio pristava, a kako mu ovaj tada podieli otčinsku nauku.... To je on sve pripoviedao bez ikakova gnjeva; kao o kojoj ugodnoj sgodi svoga života. Spominjem se, koliko me ta okolnost naćerala u strah a on opet pio u moje zdravlje. Sami čudjaci bili su ti znanci moga supruga, a svaki se za menom podao. Tako prodju prvi dnevi, o tko će mi vratiti te samrtne dneve pune vruće radosti i otajna straha. Bilo je časovâ, gdje sam se ćutila toli nesretnom, toli duboko uzrujanom, kao da me ovila magla, a u toj se magli sakrivala divlja zvjerad. Priznjajem, da mi suprug nikad ne reče ni jedne žalne rieči a opet očitujem, da bi zavolila psovku i kudjenje.... samo da.... Očito velim, da niesam shvaćala niti njega, niti onih, koji su ga pohadjali; a pohćelo mi ih se shvatit.... ti razgovori njihovi bili su za mene premudri, slučajno samo uhvatih kadkad po koj uzklik: „Kriepostne li mi supruge! Šta može biti dragocjenijega do kriepostne supruge?“ Niesam se znala prepirati; nu sjećam se, da se povadismo. Suprug mi dade, pour la bonne bouche, čitati roman Lukreciju Floriani. On je branio tu ženu; ; ljutila sam se i napadala nanj i na Lukreciju. Tako prodje osam, deset dana, može biti i više, a može i manje; dnevâ nisam

brojila, samo toliko opazih, da su ovi dnevi odagnali posmješak i jasnost s lica moga supruga. Vazda se u nutarnjosti ljutio, što se oženio, premda može biti, da me je još žešće ljubio. Ljudi, veli on, namiću si terete; tko ih ne čuvstvuje, taj ih i ne nosi, on se starao da ih ne ćuti, htio me gledat kao svoju nuzljubu.

Dobro bih učinila, da ne velim, da sam mu suprugom; nu ja ga ne shvatih; on je bio u zrelijoj dobi, a ja još mladjana.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Kako da nam se domovina obogati?

Piše dr. Izidor Kršnjavi.

Pričiniti će se komu čudnovato, da ću odgovarajuć na to pitanje ob umjetnosti govoriti! Molim jedino pozornosti do kraja, pa ne osvjedočim li sad svakoga, barem se nadam, da ću mnogoga potaknuti na promišljanje o pitanju toli važnu.

U „Viencu" bijaše ljetos opetovano razgovora ob umjetnosti i umjetničkom obrtu.

Prvi članci iz Djakova govoreći o slikah u tamošnjoj stolnoj crkvi sadržaju poticaja izvrstnih, dostojna uma i plemenite ćudi pisca, poticaja liepih nu jednostavnih, jer se samo crkvenih priedmeta tiču i umjetnost jedino sa crkvenog gledišta sude i promatraju. Zlatna su zrna, što pisac govori o potrebi gojitbe umjetnosti i poviesti umjetnosti, da bi se taj savjet imao ticati ne samo svećenika i crkvene umjetnosti, već čitavoga obćinstva, svakoga ne samo riečmi domoljuba, a poglavito visoke vlade.

Liepo je doista graditi crkve, nuždno, da se umjetnički popravljaju, nu dan danas je za naš narod nužda, da se grade i umjetnički urese sgrade za muzeje, učilišta, državne svrhe, važno, da se sobe boljim načinom uredjuju, a najvažnije je prije svega: da se uz umjetnost goji umjetnički obrt za pobolješanje narodnoga ukusa ne samo, već i poglavito za povećanje narodnoga blagostanja.

Pisac članka „skrajnje je vrieme", naglašuje političnu važnost umjetnosti, na temelju primjera tudjih zemalja.

Razpravljano je dakle o tom priedmetu sa stanovišta estetičnoga u prvorečenih člancih, a i sa gledišta političkog u drugih a ja sam se evo latio pera, da tim razpravam pridodam promatranje sa materialnga gledišta.

Razpravljanje mi ne će biti obširno. — Prije svega pokloniti ću čitatelju svaki uvod, svako dokazivanje, da je nuždno našemu narodu pomnožati izvore dohodka. Kako iz Vienčevog „listka" razabiremo zaniela je naša štatistika nekog od nebrojenih pjesnika „domovini" na hymnu, držim da bi se na tom temelju laglje Jeremiada spjevati dala. Tko naš narod u svih stranah poznaje, znade koliki mu dio oskudieva. Plodne zemlje naše domovine, o kojih naši mladi pjesnici s tolikim uzhićenjem pjevaju, niesu uzčuvale naš narod od čestoga glada. Poljodjelstvo kao jedina il bar glavna produkcija, dan danas u tako malenih predielih kao što je naš, ne može biti izvorom bogatstva i blagostanja, jer se je čitav sviet približio neizmjernom savršenošću komunikacije. Južna Rusija, Sicilija, Banat prevelika su konkurencija za nas.

Obrt je siguran, konstantan, obilat i zdrav način zasluge. Industrialne države lahko kupuju proizvode agrikulturnih pak kraj tog postaju bogatije.

Vremena su se i u tom pogledu promienila, osnove, na kojih narodno gospodarstvo počiva, dan danas su druge.

Naša zemlja ima sve podatke sretnomu obrtnomu razvoju, prikladan položaj prometu: more, tri velike brodive rieke i željeznički savez sa Europom. —

Industrija bi našoj zemlji potrebna bila, da ako ne zamieni a to popuni dosadašnje izvore naših dohodaka.

Industrija ima svojih pogibelji. Ne pada mi na um željeti našoj zemlji one čete proletaraca, što dan danas Evropu uznemiruju željeć silom oživotvoriti ideju komunizma, koju ljubav oživotvoriti ne mogaše! —

Obrt je moguć bez proletaraca i to obrt, koji svoje radnike oplemenjuje — umjetnički obrt.

Naš narodni kućni obrt pokazuje, koliko dara za umjetnički obrt u našem narodu ima, što Njemački pisac Falke o naših snašah veli, to bi i od inoga naroda reći bilo.* Naš bi narod u mnogih strukah mogao biti učiteljem inih noroda.

Da nam se od narodnog obrta razvije umjetnički narodan obrt, trebalo bi prije svega gojiti mu majku — umjetnost, kao što to čine ine države n. pr. Francezka, kojoj lje nije sada do tog stalo trošiti u tutanj novaca. Francezka izza sve svoje nesreće još troši 10 put više na umjetnost nego i jedna ina država Europe. Je li od taštine i

* Wie wäre es, wenn wir slavonische Bäuerinen als Lehrerinen der Stickerei für unsere Mädchenschulen beriefen? — Die Kunstindustrie auf der Wiener Weltausstelung 1873. von I. Falke I. B. Str. 81. —

obiesti? Je li s nepraktičnosti i neznanja narodne ekonomije? — Sigurno ne! Jedino, jer zna, dok joj umjetnički obrt bude svietom gospodovao, da će joj i priticati blago svieta, miliarde plaćene Njemačkoj vratiti će se za proizvode Francezke industrije u domovinu! — U točnih brojévih bi se proračunati dalo, kolikostruko se izplaćuje svaka hiljada na umjetnost potrošena. Tko se za to zanima neka prispodobi brojeve francezkoga godišnjeg proračuna u poslednjih godina i prije rata sa statističkimi podatci izvoza, te će viditi kako uzastopce s brojevi troška za umjetnost i dobitak za umjetnički obrt raste, što evo o Francezkoj rekoh, dalo bi se potanko i o inih državah razložiti, ali ću se toga posla kaniti, da ne dosadjujem preveć svojim čitateljem.

Kakovim bi se pako načinom imala u nas podupirati umjetnost, kakovim načinom udomiti u nas umjetnički obrt?

U prvoj liniji bilo bi nuždno, da se po čitavoj zemlji razgranjeno družtvo za umjetnost utemelji sa sjedištem u Zagrebu.* Prije pet godina snivalo se već o tom, osnova pravila bje vladi na potvrdu predložena, nu do danas tamo bez riešenja leži. U toj osnovi rečeno je sve, što bi to družtvo za umjetnost i obrt učiniti moglo. §. 1. pravila o cilju družtva veli: Svrha družtva jest podupiranje umjetnosti u obće, a domaće napose, s obzirom na umjetnički obrt. §. 2. sredstva koja će se u tu svrhu rabiti jesu: a) Izložba umjetnina novije dobe u Zagrebu** b) kupovanje i naručivanje umjetnina; c) kupovanje i naručivanje grafijski diela po dobrih originalih; d) posredovanje pri prodaji umjetnina; e) razdjeljivanje kupljenih izloženih umjetnina i premija medju članove i suučestnike družtva putem žriebanja f) češće izlaganje umjetnina starije škole g) odlikovanje osobito krasnih domaćih umotvora.***

§. 3. Družtvo si pridržaje i drugimi shodnimi sredstvi podupirati i unapredjivati svrhu družtvenu; izmedju ostaloga nastojati će naročito oko utemelenja elementarne umjetničke škole u Zagrebu.

Ovaj paragraf bi osobito važan bio pogledom na obrt. — Obstoji stara naredba iz dobe Marije Terezije, koja nalaže svakomu gradskomu zastupstvu da drži učitelja za risanje a sili sve obrtnike, kojih se tiče, da svoje kalfe i šegrte u te škole šalju. U Osieku ta naredba bi vršena do prije nekoliko godina a sada? Kako čujem ukinuta je s obzirom na nauk u risanju, što se po pučkih školah dieli! — Svatko zna, što će to reći! Umjetničko bi družtvo tu staru uredbu novim životom nadahnulo i te škole urediti imalo po primjeru sličnih zavoda u Beču,* Nürnbergu, Monakovu, Berlinu i svih povećih gradovih Europe. Osobito praktično uredjene su te obrtničke škole u Francezkoj kao što to na svjetskoj izložbi imadosmo prilike proučiti. Po njihovu bi primjeru imali naše škole urediti. Francezi ne naprćuju svojim učenikom kao Niemci suvišnih priedmeta, oni ne žele od obrtnika učiniti učenjaka pa stvaraju valjane vještake koji Niemce na izložbi ljuto poraziše. Omazdiše Sedan! —

Vrlo shodno sredstvo postignuću družtvene svrhe bilo bi uredjenje permanentne izložbe uzornih umjetnina po primjeru South Kesington muzeja u Londonu, Austrijskog muzeja za umjetnost i obrt u Beču. — U tu svrhu nabavilo bi družtvo uzornih umjetnina kao svojinu te bi glede tih sbirka i izložba naravno sa akademijom i narodnim muzejom u pobliže odnošaje stupiti imalo.

A vlada? Na čelu joj dan danas stoji najvrstniji umjetnik našega naroda, pjesnik Čengić Age, umjetnik vrstan pridružiti se prvim u Evropi — vlada će sigurno takovo družtvo uzeti pod svoje zakrilje a sabor ne će uzmanjkati družtvu materialnih sredstva doznačiti, čim ugleda sposonosno mu djelovanje.

Gledajuć nekoliko paragrafa na papiru, slabo će se tkogod za kakovu ideju zanieti, bude li družtvo u život stupilo te pod energičnom upravom u početku makar i malenimi sredstvi djelovati počelo, naći će mu se lje nebrojenih prijatelja.

Pošto ga još nema, budi mi dopušteno okostnicu paragrafa oživiti te pokazati, kolikostruko bi to spasonosno djelovanje družtva biti moglo.

Nekoliko primjera razsjasniti će to bolje nego ikoje ine rieči.

Naša zemlja vrlo je prikladna za gojitbu duda; dakle svile. Naše seljakinje najvještije su tkalice svieta. Umjetničko družtvo imalo bi iz tiuh podataka resultat naći. Ako u nas gojitba svile dosada uspjela nije, to uzrok leži i u tom, što smo se do sada jedino zadovoljili produkcijom primitivnom kokona, a za umjetničku uporabu brinuli se niesmo. Da nam umj. družtvo potakne izradjivanje svile našimi seljakinjami, da učini dovoljnih u tom pokusa, nedvojbeno bi naši ljudi stvorili novih motiva, preliepih proizvoda.

* To bi družtvo imalo utemeljiti po njem upravljanih filiala po svoj zemlji.

** Te izložbe imale bi putovati do najmanjih trgovišta.

*** Najbolje bi odlikovanje bilo kupiti dotični priedmet osobito proizvod obrta za „obrtni muzej.“ — Izrazom „umjetnina“ uviek je mišljeno i na umjetnički obrt. —

* Bečki „Kunstgewerbeschule“ odvisan je od muzeja za obrt i umjetnost. —

Za učitelje obrtne tehnike lahko bi bilo pobrinuti se.

Kod posljednje svjetske izložbe pokazalo se, da svila gornje Italije nije više onako liepo radjena kao prošastih vremena — naša bi se zemlja za koju godinu mogla natjecati s njom na temelju narodnog talenta za styl i ljepotu. — Velike fabrike utemeljivati ne bi naravno mogla biti zadaća družtva ali obstojeće, na poticaj postavše podupirati savjetom, odlikovanjem, posredovanjem prodaje i naručbina i u izvan zemlje, pozivanjem vještih radnika iz Italije, eto to bi bilo široko polje družtvu za djelovanje.

Sorrent je malen gradić blizu Napulja, poljodjelstvo mu ne bi ni polovicu pučanstva hraniti moglo, pa ipak se ovdje viditi može posvud znakova blagostanja, ugodno dira tudjinca razlika spram Pozuolu, Baji i drugim gradićem oko Napulja, gdje ga prosjaci mal da ne raznesu! — Uzrok tomu jest, da si pučanstvo obrtom mnoge novce zaslužuje i to tkanjem svile i sačinjavanjem mozaika od drva tako zvanom intarzijom.

I u nas bi učinjen malen pokus tom intarzijom. Sudeć po svjetskoj izložbi usnuo je žalibože i taj! U Ljepoglavi naučiše uznici od jednog Taliana radnju u intarziji, te su uznici tim načinom i liepih stvari izradili i novaca stekli. Pokojni kardinal zauzimao se je za to poduzeće te mnogo tih mozaika nabavio.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Grad Spljet. Donosimo stariju sliku grada Spljeta, najznatnijeg grada u Dalmaciji poslje Dubrovnika, a velevažnog osobito povijesti hrvatskoj, jer je ondje mjesto, gdje počivaju naši kraljevi, ondje je zlatni dvor cara Dukleša (Dioklecijana) od kojeg ćemo za kratko donieti sliku zajedno sa opisom starog Spljeta od jednog od prvih naših knjižnika.

Narodno kazalište. Dne 9. svibnja prikazala se za nas nova komedija „Milijun“ od Labichea i Delacoura na korist glumca Save Rajkovića. Dužnost nam je, da prije svega posvetimo nekoliko rieči koristniku. G. Rajković stekao si je za svoga boravka u Zagrebu podpunu prijazan našega obćinstva, i to punim pravom. G. Rajković, čovjek po naravi darovit, po uzgoju svom naobražen, shvaća zadaću svoju kako ju upravo shvatiti valja, za njega rieč „umjetnost“ nije samo tlapnja ili izlika, kojom se mnogi ponose i nadimlju, premda im je prava umjetnost deveta briga. Njemu nije dovoljno, da na dobru sreću „pliva“ i pomoćju šaptaoca „izpliva“, il da svoju ulogu samo umie na pamet uzdajući se za ostalo u svagdanju routinu, g. Rajković je glumac misaon, koj je vičan svaku ma i malešnu zadaću na sitno prebirati, te svoju individualnost prikladati izgledu pisca t. j. obćinstvo ne vidi u svakom komadu Rajkovića kao Rajkovića. Veseli nas, što ga u obće svojim nazivati možemo, a ovu hvalu potvrditi će jamačno i cielo našo obćinstvo. „Milijun“ jest diete tako zvane francuzke „dramatične tvornice“, kojoj je utemeljitelj pokojni Scribe. Plodovi te fabrike na mnogo su dobri, dosjetljivi i u tehničkom obziru vrlo vješto izradjeni. Motivi, karakteri, cjeloviti razvitak dakako su slabiji, no u dramatičkih radnjah Sardoua, Augiera itd. Efekt, zaplet i živahna situacija glavne su vrline pisca te škole. Labiche poznat je našemu obćinstvu po komediji „Sljeparija“ (Paudre aux yeux). I čin obiuh komedija ponešto je sličan. U „Sljepariji“ kao i „Milijunu“ naperio je Labiche svoje striele proti gradjanstvu, koje se ne zadovoljava skromnim životom i čednim stališem, već se otimlje za sjajem, finoćom, bogatstvom, te postaje po tom smiešno. Dvie obitelji gradjanske nadimlju na aristokrate, a svaka ima za udaju jedinicu. I jedni i drugi roditelji traže dakako za svoje miljenice što uglednijeg, što imućnijeg muža. Neki znanac obitelji ima sina, velika prevrtljivca in rebus amatoriis, komu je stric ostavio milijun franaka. Sada nastaje takma i otimanje obiuh obitelji, koja li će predobit prevrtljivog milijunaša. To takmenje traje od svršetka prvoga, do svršetka zadnjega čina, a gordički čvor bude riešen po milijunašu, koj uzme jednu djevojku, a pribavi svomu prijatelju kćerku druge obitelji pokloniv mu pol svoga milijuna. Iz ovog kratkog nacrta može svatko razabrati, da se glavna komedija u tom sastoji, što je ciela osnova upravo aritmetički razredjena, jedina osoba, koja nekako ne nalazi mjesta u tom aritmetičkom skladu jest otac bogataša (g. Rajković), koj je upravo s toga vrlo komična figura. Nu tu manu, to ponešto nenaravno razredjenje oprostit će kritik piscu vrlo rado, jer je znao Labiche na tom temelju svimi mogućimi permutacijami i kombinacijami živih brojeva izvesti vrlo tanko predenu i neobično vješto spletenu sgradu, koja obćinstvo do kraja napinje i razigrava. Uz druge vrstne komade rado ćemo gledati slične komade, navlastito, kad ne zalaze na ponešto nemoralne stranputice, a „Milijun“ ne daje nam povoda takovu prigovoru. Prikazivanje komada bijaše živo, brzo i skladno, kako se već takovi komadi prikazati moraju.

G. Mandrović (Carbonel) i gja. Bajza (gja. Corbonel) prikazaše nam jednu obitelj, koja gleda na svu silu milijunaša za svoju jedinicu Bertu (gju. Rajkovićku), drugu obitelj pako g. Freudenreich (Perugin) i gja. Jovanovićka

(gja Perugin), boreći se za svoju Luizu (gju. Ružičku). G. Mandrović i Freudenreich predočiše nam živu, oštru sliku dvaju ludckastih, taštih bourgeoisa. Da je gja. Bajzova izvrstno riešila svoju zadaću, to se razumieva. I gja. Jovanovićka upravo nas je razveselila. Ta glumica razvila se za svoga boravka u Zagrebu znamenito, te je ulogu Peruginke osobitom vještinom i oštrinom prikazala. Gja. Rajkovićka (prije gdčna Dittmayerova) imala je prviput poveću ulogu, te je junački održala mejdan i posve zaslužila pohvalu obćinstva. Čestim vježbanjem uslobodit će se ta glumica posvema, te ju preporučamo kazališnoj upravi.

G. Jovanović (mladi milijunaš Maurice) imao je dosta težku zadaću, jer je uloga mladića, koj čas za ovom, čas za onom djevojkom gine, nešto neprijazna, al vještina gospodina Jovanovića učini nam ju posve prijaznom.

G. Rajković prikazao je bilježnika Duplanda. U svem nije uloga osobito „zahvalna", al se od srdca nasmijasmo vještačkomu crtanju g. Rajkovića, koj nam je dobričinu gurkanog, motanog i zapletenog vrlo živo stavio pred oči.

Napokon nam je točnosti radi primietiti, da su g. Brani (Alfred) osobito g. Ban (kicoš Priès) i gčna. Kraljeva (Sezenas) vrstnim prikazivanjem popunili cielu skladnu sliku.

Dne 12. svibnja vidjesmo Birchpfeifferičin igrokaz „Cvrčak" na korist Slavana Bana. Ta po romanu George Sandove „La petite Fadette" izradjena drama do volje je poznata našemu obćinstvu, te stoji već od g. 1862. u našem repertoiru. Taj komad napunjuje vazda kazalište, pa i ovaj put. O prikazivanju ne ćemo mnogo govoriti, bijaše u svem vrlo dobro. Jovanović prikazao Londry-a, Ban Didiera, Rajković staroga Barbeauda, Jovanovićka staru Barbeaudovku, Bajzova staru Fadettu a gja. Rajkovićka Madelonu bez prigovora. Glavnu ulogu „Fanchon" prikazala je gospodična Marija Barabaševa. To nas je ponajviše zanimalo. Ne mislimo tu razlagati, kako je gospodjica shvatila tu ulogu; nu pošto je zadaća „Fanchette" mnogo teža od prijašnjih, pošto u njoj mnogo više sile razvijati valja, nego u „Lowoodskoj siroti", može nam služiti mjerilom, da omjerimo silu mlade novakinje dramatičke vile. Što prvi put rekosmo, moramo i sad ponoviti. Gospodična Barabaševa imade znamenit dramatički talenat. Ta pomislite si djevojčicu od 14. godina na daskah pozorišnih, koja se je posve uslobodila, koja se kreće naravski, koja vadi sve osjećaje zbilja iz svojega srdca, koja razborito naglašuje rieči u deklamaciji, pa da se čovjek u sićušnih okolnostih ne veseli? Glas gdjice. Barabaševe nije istinabog sasvim čist, al pomislite, djevojka od 14. godina, koja još nije mutirala!

Mi očito velimo, da gdjica B. prema svojoj mladjahnoj dobi, prema svomu nerazvijenomu organizmu ne smie jošte redovito prikazivati, jer bi ju to ubilo. Gčna. B. mora svršiti, što je započela, t. j. svršit nauk dramatički. Koliko nam je poznato, učila je do sele kod Baumeistera, čuvenog glumca bečkog dvorskog kazališta, koj je izjavio, da novakinja zbilja osobita dara ima. A duše nam, ima ga u podpunoj mjeri. Pomislite, da će se toj djevojci glas izčistiti, tielo razviti, a uzmite silu osjećaja i oštrinu duha, koja se sad već u njoj pojavljuje, pomislite na sve to, pa pitam, šta bi drugi narodi učinili? Ima tomu skoro 10 godina, da smo u peštanskom magjarskom kazalištu vidili prvi pojav mlade glumice, ako se ne varamo, Szigligety-eve. Prikazala je „Fanchettu" u „Cvrčku", prikazala ne bolje od gčne. Barabaševe. Pa da ste bili u kazalištu. Kako se to orilo, kako je to pljeskalo. Ta pokazao se narodu nov talenat. Al dà, to su Magjari! Naše obćinstvo nije se doduše dalo zavarati, te je mladu umnicu pozdravilo živim pljeskom, ali ima tuj spljetke za kulisami, ono grizkanje, onaj jal, ona plitkost, koja se poput mudrosti bani, te se ondje šepiri, kamo ne spada, koja je rada utamanit talenat. Mi o tom ne ćemo obilnije govorit, jer bismo skoro zaboravit mogli hladnoću, što ju ište dostojna, triezna razprava, nu veseli nas tvrda nada, da su se spletkari ljuto prevarili, i da će gospodična B. moći nastavit nauke.

A. Š.

Nikola Tomaseo umro. Dne prvoga svibnja prestavio se u Firenci muž glasovit, muž znamenit, sin grada Šibenika; dakle našega plemena — prestavio se Nikola Tomaseo. Rodio se u Šibeniku g. 1872. Prve je nauke svršio u Spljetu, zatiem priedje u Italiju, gdje se je posvema udomio. Na sveučilištu u Padovi budne doktorom prava. U 18. godini svoga vieka počeo je raditi u književnosti, te je radio do svoje smrti. Njegova djela zasižu u sve struke ljudskoga znanja, ime mu se slavi po Europi; Italija ga smatra svojim klasikom, te mu hćede već za života podignuti spomenik, da se ne bude sam tomu opirao — a nam Hrvatom, plemenu onoga kraja, gdje mu je zibka stajala; nam osta iza njega samo malena knjižica „Iskrice", pravo zrcalo slavenske biede, slavenske golubinje ćudi, knjiga puna dubokih osjećaja, visokih misli. Kraj toga groba pojavljuje se opet ona stara kletva, koja nam se grozno namiće, kad pomislimo na Julija Klovija, Andriju Medulića, Boškovića i druge tolike slavne državnike, pjesnike i umjetnike, kojih strani narodi sebi pripisuju, stara kletva „Nemo propheta in patria", kraj toga groba nameće nam se pitanje, koliko bi taj veleum bio koristio našoj domovini, da ga nije bura odkinula od drevnoga stabla? Kraj toga groba moramo si doviknuti: Na okup domovinu, na okup narod, slava je mrtva, ako od nje ploda na ima.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 21. U Zagrebu dne 23. svibnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

MAJČINO KRILO.

Spjevao Š—ov.

Životu tvom kad prieti bura ljuta,
Ko crna mora na srdce se slegav,
U kruti okov kad te bieda sputa,
Da ni koraknut nije ti moguće,
Kad zmijski jed ti truje duši rane,
Kad klonuv duša o svem veće dvoji,
Kad bol i briga na te jadna pane
I gvozdenim ti kljunom tielo kljuje;
Za biela dana kad ne vidiš puta
Koj jedin vodi miru i počinku;
Dok svud badava trudna noga luta
Trag krvav diljem vukući za sobom
Sred polja kitna, drugomu gdje cvieće
A tebi jadnu drač i korov niče — — —
Sred srdca tvoga nov se život kreće
I kroz jad duša ranjena ti kliče:
Na mekom krilu, što ga majka stere,
Gdje melemom se ljute ciele rane,
Na vrielu nade, ljubavi i vjere
Života noći danak će da svane.

Kad s tajnog plama prezrenoga milka
Dogara mlado srdce ti od boli,
Jer vidi, pupolj rajskog miloduha
Na tudjih grudih razcvietat se voli,
Te život cieli lik je tmastog pakla,
A mlado srdce grob ti osjećaja — —
Što drugom milo, drugomu što godi,
Da tebi, druže, vir je gorkog vaja,
Vrh tvoga čela kad vedrine nesta,
Sa lica rumen, iz oči ti vatre,
Kad sav izgubljen pusta tek si sjena
Kad duh tvoj, smion nekad sve da satre
Ko magla zemljom provlači se kužna,
I bludeć snužden jedno samo želi:
Da smrt te rieši tvog života tužna
Tajinstvenimi pokrivši ga velí;
Tad utjehu ti, što je cieli sviet taj nema
— Jer sviet taj obožava sliepu silu —
Na jednom mjestu ljubav prava sprema:
Na majčice ti svetom, bajnom krilu.

Kad smrt se silna nemilostno javi,
Kôj svaki smrtnik sjegurnim je plienom,
Jer koj se čovjek iga tog izbavi?
Kad pepeo jesi uvenule grane
I ništa više na tom pustom svietu,
Il ptica kad si, koju lovac ljuti
Obara strielom brzome u lietu,
Il truplo kad si, prah od praha samo
U kome ništ ne osta do li otrov,
Taj gorki otrov prevarenih nada
Jed izdajstva drugova nekad vjernih,
Što sad te bježe, jer ti duša strada;
Taj otrov varke, zlobe cielog svieta
Što žalac tiska bolne ti u grudi,
Tog svieta, koj ti gazi perca cvieta
Na grobu tvome — slabo pamte ljudi;
Kad duša tada izmučena, biedna
Iz trulog tiela k zviezdam će da leti,
Ah sladka bit će ura ti posliednja,
Na majke krilu možeš li umrieti.

Dà, krilo majke sjegurna je luka,
I blago srdcu, koje unj se skloni,
Jer u toj luci svetoj, zaštićenoj
Nevitlaju te vihrovi sioni;
Tu biede nije, nevolje tu nema,
Za žalost, brige nitko tu ne znade,
Tu mir te čeka, čeka sladki melem
Za bolnog srdca utišane jade.
Oj majke krilo, zemljo obećana,
Ti božtvom samim mjesto posvećeno,
Gdje duša nadje vedro, modro nebo
A raj si nadje srdce izranjeno.
Oj majke krilo! ljudsko svetilište,
Ti hrame prvi, što ga gledju zviezde,

Oj majke krilo! Vječno plamenište,
Života griešni čini gdje se peru;
Da, blažen svaki smrtnik ovog svieta,
Koj majke krilo svojim može zvati,
A jadan onaj, komu sudba kleta
U majke krilu smiriti se krati.

NINA.

Novela od Franje Cirakoga.

(Konac.)

VI.

Mladost je prevladala; Edward bijaše prebolio. Liečnici kimahu glavami i stresahu ramenima; bilo im je za čudo, gdje će ostati u životu čovjek, kojemu oni smrt dosudiše. Ali se bjehu prevarili. Težka rana, od koje je poginuti imao, stade malo po malo zacjeljivati; jedina slaboća, posljedak silnoga gubitka krvi, mogla je još opasnom biti. Vjerni John ne znade, što da počme od veselja, kada mu rekoše, da će Edward za stalno ostati u životu. Vruće suze obliše obraze staroga sluge, te sada tek, pošto je dobar svršetak zajamčiti mogao, pohiti, da priobći svu nesreću roditeljem svoga gospodara.

U sobi bolestnikovoj bijaše sve tiho i mirno. Kroz prozore ne razliegahu se više sladjani zvuci glasovira u divnu talijansku noć, a sa balkona bijaše cvieće ustranjeno, da se nebi njegov miloduh oslabljelih živacâ bolestnikovih odveć dojimao. Samo jednoliko kvrcanje šetalice na dobnjaku nad kominom spominjaše te, kako tromin korakom prolažahu ure, dani i tjedni.

Nitko to nije življe osjećao nego Edward sam. Prvo vrieme svoga bolovanja u vrućici i nesvjestici, boreć se sa užasnimi snatrami, nije ni znao, koliko je danâ, koliko li tjedanâ proteklo, odkako je posljedni put iz sobe koračio. Kašnje, kada je najveća pogibelj minula bila, a on se pridizivati stao, zabraniše mu liečnici svaku zabavu, koja bi ga uzrujati mogla. Šetnja, najmilija mu zabava, bijaše dakako posve nemoguća; ali ni čitati, ni glasovirati ne dopustiše mu liečnici.

Edward se osjećaše vrlo nesretnim, nezadovoljnim; po ciele dane probavio bi brojeć pokretaje šetalice, ili slušajuć opomene staroga Johna, koji si u toli vanrednom slučaju vanrednu vlast prisvojio bijaše.

Jedina divuša (oaza) u toj pustoši, bijaše mu pomisao na Ninu. Iz ustiju staroga Johna bijaše čuo, kakovom je prisutnošću duha djevojka u trenutku skrajnje pogibelji pohitila u grad, da mu pomoći potraži. Nemogaše si zatajati, kako bi jamačno bio s gubitka krvi kukavno poginuti morao, da nije toli nuždna liečnika pomoć u pravi čas stigla.

Djevojka bijaše pri toj sgodi pokazala toliko požrtvovnosti i odanosti zanj, toliko nježnosti i samo zataje, da Edward nije znao, kako će joj se odužiti.

Već dva triput bijaše naumio upitati staroga svoga slugu, nije li što čuo o Nini, te ga poslati da se popita za njezino zdravlje.

Jednoga dana bijaše poslao slugu, da vidi nije li stiglo pisamâ iz Englezke, a on ostade sam, uvaljen u udobni naslonjač. Osjećaše se veoma dobro, te mu liečnik pri jutrnjem posjetu izjavio bijaše, da će se još za četrnaest dana podpunoma oporaviti.

U to pokuca netko plaho na vratih, a kada je mladić podigao oči, da vidi tko će ući, ne mogaše si samu vjerovati, zagledav Ninu.

Neusilovanom bezazlenošću, kao da polazi staroga prijatelja i znanca, bje djevojka unišla u sobu.

— Nino! klikne mladić, sav u čudu.

— Bunim li vas! upita ga djevojka, nasmiešiv se sladjano. — Rekoše mi, da vam je bolje, da ćete skoro ozdraviti, — al meni se ne dade vjerovati, dok se sama na svoje oči ne osvjedočim. Ljutite li se, što se usudih k vam doći!

— Kako bih se ljutio, Nino, — nieste li mi život spasila! Meni je jako drago, što me posietiste!

— Ah to je liepo, klikne djevojka, a lica joj planuše od milja i radosti.

— Je li vam zbilja milo?

— Dakako! — kako samo tako pitati možete? — Za dugotrajne moje bolesti mislio sam često putî o vama.

Djevojka se zarumeni još većma. Grudi joj hćedoše, da puknu od prevelike sreće.

— A sada vam je sbilja dobro? upita ona, uz dražestnu smetnju.

— Eto — vidite i sama! odvrati Edward. Još za tjedan, dva, biti će mi slobodno izilaziti.

— Ah kako se pobojah za vas, signor Edwarde! — prihvati djevojka, zgražajuć se pri toj uspomeni.

— Hvala Bogu, da je sve tako izpalo.

— Zar bi vam jako žao bilo, kad bih bio morao umrieti.

— Kako me za to i pitati možete! nadahne djevojka suznih očiju.

Edwardu bijaše nešto čudno oko srdca. — Da se otme pogibeljnu čaru djevojčinu, zapodjene razgovor o drugih manje nježnih stvarih. Djevojka bijaše u kratak čas izgubila svu bojazan; pripoviedala je prostoumnom

onom bezazlenošću sitne sgode svoga života, kao da je Edward stari kakav znanac ili susjed joj iz terracinskoga predgradja. Edwardu se je svidjala ta prostodušnost, ta djetinja već bi blebetljivost liepe pesjetilice. Sto i sto pitanjâ bijaše joj stavio, ali nijednim ju ne smete. Na sve je odgovarala toli lahko, toli ne usilovano, da se je i nehotice diviti morao, kako razboritosti njezinih odgovorâ tako lahkoći njezinih kretanja, koje ne bijaše navikami dostojljivosti u verige sapeto.

Od toga dana posjećivala ga je Nina češće. Konačno ne prodje ni jedan dan, a da svoga bolestnika, kako ga je u šali nazivala, ogledala ne bi. Stari John, odrasav i probaviv mal ne cieli svoj život u kućah, gdje je „maitre de ceremo nies“ najvažnija osoba, stresao je istina' bog ramenima, kad je mladu djevojku kod svoga gospodara zatekao. Činjaše mu se, da nije ni najmanje „fashionable“ (vitežki), primati posjete strane, priproste, djevojke samo tako, — kamo li još šaliti se s njom i smijati, te kadšto po cielo posle podne u njezinu družtvu sprovadjati. Ali te misli zadržao je vriedni starina za sebe. Ne bi se ni pod bogom usudio bio povoda dati ni kojoj slutnji, da je ponašanjem mladoga svoga gospodara nezadovoljan. Za to je John odveć dobro odgojen poslužnik bio.

Još je bila jedna osoba, koja sa mladim častnikom podnipošto zadovoljna ne bijaše. To je bio signor Benedetto. Polazeć ga za njegove bolesti čestoput, bijaše signor Benedetto u kući Edwardovoj zatekao Ninu. Vriedni trgovac ne mogaše zatajiti svoga negodovanja. Edward mu smiešeć se odvrati, neka se ničega ne plaši; on radi samo prema svomu obećanju, kako će da neizkusnu djevojku od lude zanešenosti izlieči. Signor Benedetto klimao je glavom; činjaše mu se taj način liečenja vrlo pogibeljnim i neumjestnim. Od tada polazio je Edwarda sve to redje, dok nije posve izostao.

Najsretnija bila je Nina. Obrazi joj sjahu od sreće i zadovoljstva. Obćeć svaki dan sa priedmetom svoje ljubavi, sprovadjajuć uz njega svaki dan po ciele ure, bijaše polučila više, nego što je ikada i pomislila. A koli ljubezan bijaše Eduvard s njom? — koli se je rado odazivao njezinoj želji, kada bi ga zamolila, da odsvira koju njezinu pjesmu ljubimicu na glasoviču. Koliki užitak bijaše slušati njegov razgovor, kada bi joj pripoviedao o ljudih i krajevih, koje je na svojih putovanjih obišao bio, te koje je u njegovu albumu de voyage nacrtane gledala!

Divni li to krasni danci bijahu za sirotu Ninu! — Srdce njezino topilo se je u milju trenutka; — nijedna gorka misao o budućnosti nije trovala njezina raja. Bijaše sretna i presretna, — da je sada tako; a što će biti kašnje, o tom se nigda ni pitala nije.

Jedan jedini put bijaše se guja otrovnica uvukla u netaknuti raj Ninina osjećanja.

Pregledajuć jednom album na stolu Eduvardovu bijaše naišla na njegov svjetlopis; — uz njega stojala je mlada, smjedjokosa djevojka. Ženska znaličnost ne mogaše pregorjeti, a da ne upita, tko je.

Edvard nije umio lagati.

— To je moja zaručnica! odgovori on. Nini se dade na plač.

— Pa hoćete ju sbilja uzeti? upita ona jecajućim glasom.

— Dakako! — Čim se doma povratim, biti će svatovi. — To vam je ljubezna gospodična, nastavi on umiljatim glasom, tobože da primiri uzrujanu djevojku. — Uvjeren sam, Nino, da biste ju vrlo ljubila, kada biste ju poznavala.

Ali njegove rieči ne primiriše Nine. Talijanska krv ne dade se zatajati. Oči, prepune suzâ, vrcahu iskre. Mala ručica bijaše se grčevito stisnula. Guja ljubomornosti uljeze, te se obavi oko Ninina srdca.

— Kako se zove vaša zaručnica! upita ona i opet, kušajuć prevladati bol, što ju je mučila.

— Adela joj je ime! — Je li da je to ime krasno, prem se kod vas u Italiji ne čuje često.

— Pa ju ljubite, signor Edwarde?

— Kako ne bih svoje zaručnice ljubio! pouči ju Edward.

Prstići djevojčini bijahu grčevito stisnuli sliku nenavidjene suparnice. U tinji hip ležahu raztrgani komadići po zemlji.

Edward bijaše uvriedjen. Činjaše mu se obezčašćenjem i najsvetijih njegovih čustva dopuštati, da se tako postupa sa slikom njegove zaručnice. Što bi „superprüdua“ (prekicošna) Englezka rekla, da se to pročuje.

— Gospodično, reče on gnjevno. — Vi si mnogo prisvajate! — Vi si lihvarski utjerujete, što vam dugujem. Ako ste mi život spasila, to vam još ne daje prava uticati u moje privatne odnošaje.

Djevojka mučaše mukom. Glavu bijaše zakopala u naslonjač, da sakrije suzno svoje lice.

Mladić ustade (već prije nekoliko danâ bijaše Edward ustajati počeo), te se uze šetati gore dole po sobi.

Nina jecaše u naslonjaču. Cieli taj prizor bijaše po Edwarda vrlo tegoban. Da se razgali, korači na balkon. Nina ostade sama u sobi. Kada se je za pol ure vratio, bijaše Nina otišla.

— Luda djevojka! reče on umiren — u djetinjoj svojoj bezumnosti i ne zna, što mi je učinila.

Kada je Nina za dva dana opet došla, ne napomenu ni jedno ni drugo neugodnoga toga prizora.

Tako prodjoše i opet dva ćedna; Edward bijaše posvema oporavljen; čekaše samo na glasove iz Englezke, pa da krene iz Terracine, gdje malo ne tri mjeseca probavio bijaše. Ti glasovi stigoše konačno; pozvaše ga, da se vrati kući. Sa tom viesti stigla mu je i druga, manje ugodna. Priobćiše mu, da je otac težko obolio, te ga opomenuše, da nastoji vratit se čim prije. To pospješi njegov odlazak. Nini ne bijaše Edward ništa govorio o tom, kako im se je brzo raztati. Hćede djevojku poštediti, znajuć, da će ju ta novost veoma razžalostiti. Ali ljubav je oštrovida. Po svakojakih znakovih bijaše Nina primietila, da se radi ob odlazku Edwardovu. Bijaše joj ponajprije palo u oči, gdje je Edward dva tri put ogledavao brod, na kojega za cieloga svoga boravka u Terracini ni posietio nije.

Jedno po podne došavši Nina opet u posjete, opazi, da je nestalo glasovira iz salona.

— A gdje je vaš glasovir, signore Edwarde? upita ona, naslućujuć, što je u stvari.

— Dadoh ga prenieti na brod.

— A zašto to! — Valja da ne mislite toli brzo polaziti?

— Poziv mi može svaki čas stići, — bar ga svaki čas očekujem, odvrati mladi častnik nešto smeten.

Djevojka podiže na njega svoje blistave oči.

— Vi mi ne kazujete istine, signor Edwarde, reče ona. — Valjda već znate, kada vam je polaziti.

Edward ne odgovori ništa. I djevojka zamukne za jedan časak.

Nakon dugotrajne tegobne stanke reći će Nina iznenada:

— Povedite me sa sobom, signor Edwarde!

— To ne može biti, cara mia, nasmija se mladić. — Što bi Terračinci rekli, da im odvedem najljepšu njihovu djevojku.

Nina se bijaše smrknula.

— Zašto mi se rugate, signore Edwarde! — Govorite ozbiljno s menom. — Hoće li me povesti sa sobom?

Draga moja, Nino, reče mladi častnik osbiljno, to u istinu nije moguće. Takovim se mislim ne biste ni smjela podavati. Što bi držao sviet do vas, da sa strancem u sviet odbjegnete, a kao kakovu bi vas primili i oni, kamo biste došli. — Znajte, da mi je veoma žao, kada vas čujem tako govoriti. Laskao sam si, da ću vas moći ostaviti milu i dragu prijateljicu, koju sam vrlo obljubio, i koje ću se uviek rado spominjati. a vi eto sama rušite liepu tu sgradu i podkapate korien onomu štovanju, što ga za vas gojim!

Edward misljaše, da će se njegov prijateljski razgovor dojmiti Nine; — ali djevojka bijaše od svih njegovih riečih razabrala samo toliko, da je sa sobom povesti ne će.

— Vi me ne volite, signore Edwarde! reče ona ogorčeno.

— Volim kao najbolju svoju prijateljicu, kojoj i svoj život zahvaliti imam.

Djevojka se nasmija gorko.

— Pa tako meni govorite! — Vi hladni ljudi sa sjevera i ne znate, kako djevojka iz naroda kao ja, ljubi. — Dobro — dobro, signore Edwarde. — Prije polazka vašega viditi ćemo se svakako. — Prije polazka vašega viditi ćemo se svakako. — Addio!

Izustiv te rieči kroz plač, odjuri iz sobe.

Sve bijaše za put pripravno; i posljednji svežnjić Edwardove robe bijaše već na brodu; sutradan u jutro ukrcati će se i mladi častnik, te se možda za uvjek oprostiti sa Terracinom i dražestnom joj okolinom.

Krasno svanu davno to od mornara „Victorije“ izgledano jutro. Brod bijaše izkićen zastavami, a sa najvišega jambora vijaše se opet stieg velike Britanije, koji je do toga dana smotan čamio. Oko sedme ure bijaše se Edward Light ukrcao u brod. Imao je pune ruke posla: pregledaj sad ovdje sad ondje; daj izpraviti ovo ili ono.

U to upade Nina na vrata „Alberga grande“.

Signor Edwardo je već na brodu, dovikne joj porugljivo supruga gostioničareva, koja je posjete Ninine od početka još priekim okom gledala.

Maria purissima! zavikne djevojka prestravljena, je li moguće, da je otišao, a da se od mene ne oprosti.

Lahkokrila kao lastavica pohiti do luke. Na molu bijaše se opet skupila silna svjetina. Na krovu „Victorije“ šetaše se mladi častnik u svjetloj odori gore dolje, zapoviedajuć i žurkajuć svoju momčad.

— Valjada će me opaziti, pomisli Nina, protiskujuć se kroz vrevu. — Ah moj Bože, — to bi užasno bilo, da ovako ode!

— Nut, opazi jedan od gledalaca, sad će posljednji čamac odtisnuti od mola — a onda će Victorija krenuti put Englezke.

Vrhunaravnom snagom protiska se Nina do onoga mjesta, gdje se zaostala još tri četiri mornara sa Victorije ukrcivahu u maleni čamac.

— Prijatelju, dovikne jednomu od njih, povezite me do Viktorije!

Mornari bijahu se kao na oprostu malo ponapili. — Hrapavim glasom i čudnom talijanštinom odvrati joj nagovoreni:

— Vraga će nam ženska na brodu! Signor capitano liepo bi nas dočekao, da mu dovezemo takove robe!

— Ne bojte se ništa, prihvati Nina, primaknuv se k čamcu, baš s njim imam govoriti.

— Ha, — ha, ha! nasmija se mornar. — Valjada bi rada još koji cekin izmamiti za ugodnu zabavicu, što ju je uz tebe u Terracini-imao.

Mornari se grohotom nasmijaše surovoj šali svoga druga.

Nina bijaše probliedila. Grčevito spopade jednoga njih za rame:

— Dati ću vam novaca — puno novaca, ako me odvezete do Victorije! reče ona drhćućim ustnicami.

— To su već druge diple! prihvati mornar. — Nut moja golubice, — pa koliko bi dala?

— Dvie, — pet, — deset lira, povikne djevojka i ne misleć, što obećaje.

— Boga mi, liepe rieči, — ali mi baš ne izgledješ, kao da ti se lire po žepovih tiskaju, nasmija se mornar, promjeriv Ninu od pete do glave.

— Ded pokaži nam novac, moj andjelu, — mi drugčije ne vjerujemo! pridoda njegov drug.

Nina se maši za svoju maramu.

— Ah — zaboravila sam sav novac kod kuće, — ali signor capitano nagraditi će vas bogato, ako me povezete: uzdahne djevojka sva smetena.

— Toliko je dakle kucnulo! naruga se mornar.

— Na stranu, signorino, — da možemo odtisnuti, jer Boga mi, ako ne uzmaknete, upasti ćete u vodu.

Djevojka se ni ne mače. Grčevito bijaše spopala za krmu čamca. Prije bi se ruke odsjeći dala, nego što bi popuštala.

— Na stranu! povikne i suroviji njegov drug, porinuv djevojku. — Nuto, Bobe, sa broda nam već daju znakove. — Na stranu djevojke!

Krepkim udarcem vesla odtisnu se čamac od kopna. Sunovratce zaroni djevojka u vodu.

— Eno — eno, — utopi se netko! zaori po molu.

Ali još prije nego što je tko o pomoći i pomisliti mogao, bijaše ribar Cecco zaronio za nesretnom djevojkom. Bijaše baš nadošao u onaj trenutak, kada se je čamac Victorijin odtisnuo. Krepkom rukom spopade topeću se djevojku. Iznese ju na kopno i položi na tlo. Nina ležaše nesvjestna.

Kada je opet oči otvorila, bijaše Victorija razapela sva jadra, te se veličanstveno kretaše k izlazku luke.

— Eduarde, — Eduarde! kliknu djevojka, pružajuć ruke za odilazećim brodom.

Ali mladi častnik ne mogaše je čuti. Bijaše u poslu, te i ne slućaše možda, da ga na nedalekom još molu tkogod tako nježno doziva.

Zagasnuta oka pratila je djevojka uzmičući brod; ne govoraše ništa, — samo ustnice šaptahu ne razumljive rieči.

— Nina! — Nina! golubice moja! Zakrešta kraj nje glas stare Margarite. — Raduj se diete moje, — raduj se, tvoja je srećka izišla, — dobila si četrdeset tisućâ lirâ — sada će tvojoj strini dobro uz tebe biti!

Djevojka se i ne ganu.

— Nino, — Nino! povikne starica još jednoč, te joj opetova veselu viest o velikom sgoditku.

— Četrdeset tisućâ lira, mrmljaše djevojka kao izvan sebe. — Sada Eduvard ne će oklievati uzeti me za ženu, — sada sam bogata, — jako bogata!

Starici puče medju očima.

— Sirota, — poludila je! reče ona Ceccu, koji je s druge strane stojao, te si suze sa očijuh utirao.

I sbilja bijaše Nina sišla spameti. Novac što joj ga je sliepi udes, kao rugajuć se njezinoj nesreći, namienio, u toliko je dobro došao da ju mogoše valjano obskrbiti i onu joj njegu upriličiti, koju je poremećeno njezino zdravlje zahtievalo.

Još pet godinâ življela je nesretnica u tihom ludilu, dok joj blaga smrt nesreći kraja ne učini.

Signor Benedetto, Cecco i Tereza bijahu jedini ljudi, kojih je još prepoznavala. Njima bi uviek pripoviedala o svojoj udatbi sa stranim signorom Inglezom, koji će koji dan po nju doći.

Viktorija bijaše sretno prispjela u Englezku. Po smrti svoga otca, koja se je ne dugo iza njegova povratka slučila, preuze Eduvard Light razgranjenu trgovinu. Eno ga sretna i zadovoljna uz milu suprugu i sitnu dječicu u londonskoj city, gdje reže kupone i slaže račune. Samo kadšto, kada se maglovito nebo nad Londonom slegne, te ne ugodne spleenaste ili handraste misli dušu obuhvaćaju, spomene se za koji tren nesretne Nine Terracinke.

PRVI CJELOV.

Spjevao Hugo Badalić.

U vrtu cvietak si brala, —
Bijaše krasni maj, —
Zanesen ja ti rekoh:
„Daj ružu meni, daj!“

A ti mi cvietak poda,
Uz ružu bio trn:
Iz ruku mojih — krvca
U mrak se proli crn.

Uz prozor mi sjedjaše,
Hvataše jur se mrak;
Tek divni mjesec — bliedi
Proz okno slaše trak.

A ja na tvojih grudih —
Je l' bio san, il' raj: —
Ugaslim šaptah glasom
„Daj cjelov, dušo, daj!“

Ti stidno zažev oči,
Uzdrhta tielom sva:
Na koraljne ti ustne
Priklopih ustne ja.

I dugo, dugo slasti,
Sa ústâ srkah med;
Al minu slast, — u grudih
Čeznuća osta zlied;

U vrtu ruža vene,
Još samo strši trn:
U grudih mi se vije
Čeznuća oblak crn! —

UDOVIČINA PRIPOVIEDKA.

Ruski napisao O..... (Dalje.)

Jednom, u jutro poslie zajutraka, leže on na divan i položi mi na koljena glavu; ja sam, evo tima rukama podržala to dragocjeno, to za me milo brieme! On se okrene zabrinuto prama meni. Hćedoh se nasloniti, da ga poljubim, nu... on skrsti prste i stade čitati, tužno zavlačeć glas!

Njene oči one uprav,
Što prijatno me gledahu,
Njena usta ona uprav,
Što ljubavju men' plamćahu.

Oh! ja se više ni ne siećam tih prokletih kitica:

Od čeg' me u njenom krilu
Muči dosad nestrpljivo...

Tako on svrši — da... upravo tako! toliko se dobro sjećam, da je bila rieč „nestrpljivo“.

Nije li on možda mislio, da toga ne znam što mu dušom prolazi u taj čas. Davna li je ljubav — a ipak nestrpljiva! Bože moj! hćedoh ustati i otići... žao mi ga je bilo, a gorko i bolno po mene samu. Samo se bacim na hrbat divana i zaronim u duboke misli. Dugo smo šutili napokon ga zapitam: čije su ove kitice?

— Heinove! To je moj prievod; nekada sam se u mladih godina bavio i poezijom. A znaš li ti, tko je ta ptičica, taj Heine?

— Ne, odvratim i pogledam na okno.

— Šteta, nu počekaj, nešta ću ti pripoviedati.

I on mi njemački pročita nekoliko pjesamâ, jednu od druge užasniju i grozniju.

— Odlučim se upitati ga, nije li ti... tebi sa mnom dosadno?

— Ne znam, može biti, da bi mi bilo bez tebe još dosadnije.

— Ako ti je dosadno, a ti otidji od mene ili piši svoju povjest.

— Ako ju i napišem, ne će biti od potrebe, da ju dadem pod tisak. Za koga, moja draga, da ju pišem? Zar ne možda radi toga, da će tvoja buduća djeca rezati si iz listića mojih spisa konjićke.

I razvuče se podulji razgovor...

Vruće i uzburnije, nego ikad, odem poslje toga razgovora pred sveti ikon i pomolim se Bogu. Svjetiljka je gorila pred svetim licem; padnem na koljena. On se kao sjena ukrade u svoju sobu, svuče i leže spavat. Molila sam Boga, da produži njegovu ljubav i da me nauči, što mi je činiti, Da mu ugodim. Kad se pomolih, podupriem si glavu laktom na dušecih, on ne svrati oka s mene — već je gledao za mnom.

— Maro? reče napokon, što si molila?

Kad ti na to sjede na postelju, kao da sam sobom razmišlja, stade tu koban i biedan govoriti, govoriti — govoriti... Prve se rieči kosnuše mojih ušiu. Iznenada oglednem se po sobi i ustanem. Nešta kao očajanje pade mi na grudi.

Kada se legoh, dugo niesam mogla zasnut: ognjena ruka hvataše um moj. Svjetiljka mi je tamnim svjetlom gorila.

Kako li je bio dobar, često ljubezan, nikada mi ne prigovarajuć niti me ne vriedjajuć, kinio mi srdce, stradah zanj za njegovo srdce za svu njegovu dušu, njegovu prolaznu sućut.

— Vjeruj, progovorim, da ću te viekom ljubiti, s toga, što te moram ljubiti.

— Tko ti naveže taj dug? ta šta je vječna? Zar se ne može dogoditi, da zavoliš drugoga?

— Ne, — ne može.

— A ako se i to sluči?

— Nikada, reknem i ustanem, nikada se to ne može dogoditi. Počekaj! nisi li ti kadar zavoliti druge, većma i silnije, nego vlastite si supruge.

— Ne ljuti se, zakonita suprugo! i ne teži za budućim. Vidiš, ja sam ne znam, hoću li još kada koga ljubiti, jer to može samo biti, a što biti može, za to ne odgovaram.

— A tko odgovara za to? — Tko?

Priroda, koja nas tako sagradi, ili nitko.

— A što će poslje toga... ljubav... i ovaj prsten?

— Sve to nije ništa, reče on lieno, ni ne osvrtav se na težku ranu, koju mi nanese srdcu; sva mi se budućnost učini kaosom bez temelja, bez cilja, bez utjehe, bez nade ovdje, bez nade ondje. O koliko li puta hćedoh plakati, koliko se puta sama uvjeravah, da se suprug samo šali. Bez ikakove povriedjene vanjštine, zavali se medju nama otajna borba, s koje, oslabljena, padnem preda nj, takodjer slaba, kao što sam i sama bila, nu mirna i pronikla u svojih strogih teorijah. Pusti šum učini iz ljubavi, kao iz života — nov se život još nije sagradio, govorio bi češće, tu je samo mrak i kaos... Jednom mi hćede dokazati strogimi načeli, da ga ne ljubim, već da je to samo magnetizam i elektricitet. Prestanem mu već protusloviti i čini mi se, kao da sam mu svakoj rieči povjerorovala. Dapače odlučim odreći se svakoga prigovaranja, samo da sahranim i sačuvam njegovu ljubav. Ta što je moglo biti, osim ljubavi medju nama! što nas je moglo na dugo, možda za uviek svezati? Kao utopljenica grabim za za svakom slamkom, da se odveć ne udaljim od njega i da mu ne dojadam kakvom god ništetnosti. Bog sam zna, kakove strašne proživih dneve i noći.

Kad nije bio dobre volje, nahmuri obrve i pokaza se ljutitim, a ja nisam mogla biti veselom, a ako sam i bila, nisam ga mogla razveseliti. Kad je bio osobito veseo, hćelo mu se buke, prijateljâ, ostruga, i pripovjedanja, može biti i zabavâ, nu meni nisu bile uviek prijatne i u istinu, ako je bilo moguće u tom času lati se i glasbe. Nekoga jutra nadjem ga tako uznemirena, da se sve prepadoh. On mi reče, da je snivao strašan san, ja mu ne vjerovah s toga, jer on nije vjerovao u strašne sne i grozne prikaze. Za tim reče, da će poći u Moskvu. Na to ću ja: podji. Zadjosmo potražit voznika. Poslah po nj i za pol sata dovedoše nam kola. Čekaj na mene, moja draga s objedom, reče on i ode — za čim? za to ga ne pitah, a samoj si nametah to pitanje cieli dan... Na objed (vazda smo objedovali oko četiri sata) se najavi Dusov. Do šest sati ne sjedosmo za stol. Dusov ogladni kao pas, s toga ga okriepih kavom; za objedom ne jedoh mal ne ništa — suprug se ne javi; niesam znala što je s njim i stanem nagovještat i naslućivat, da ne će biti na dobro njegova sanja. — Šta mislite, zapitam Dusova, za što ne dolazi moj suprug.

— Ah, razni mogu biti uzroci, Marijo Ignjatijevno, odvrati mi, skvrčiv se kao mačak: taruć si ruke pod stolom.

— Kakvi uzroci?

— Razni mogu biti uzroci. Možda mu dodje na ruku kakov prešni posao i tim se zadrži.

— Zuži! pa čim? upitam ga.

— Nu čim? — uspomenom, napokon!

I on se tako nasmija, da sam ga bila voljna razpeti.

— A može biti i to, nastavi on, da su ga i njegovi stari prijatelji pozvali kuda, kušaj ovo, kušaj ono — nu valjda se svega odrekao.

— Nu, pa što može jošte biti? Recite sve.

— O, još nešto, Marijo Ignjatijevno, on se zato vrieme mogao strovaliti u rieku Moskvu, da spasi utopljenika a sada je lako, da gdjegod u kakovoj kućarici suši odielo.

— Zbilja li tako mislite, umetnem s dosade, da se moj suprug dao na izbavljenje utopljenikâ.

— A vi mislite, da ne? — zaista se je bacio.

— Nije, on se radi mene čuva i ne će potonut, znade bog koga spasava.

— Šta, zar bog zna koga! reče on — što ste vi? čovjek, premda i životinja za čas a ipak čovjek.... Vidite, Marijo Ignjatijevno, suprug vam je dobar, ako ste i vi, prama njemu svi su ljudi ljudi, napokon sam i ja čovjek i recite mi još, zašto sam, kad sam mu u očiuh pijanica.

— Dà,... ja želim, da bude dobar.

— A, ne želite li, da on za brata dušu svoju daje.

— Poslušajte, reknem tužna, ako se sa suprugom dogodila nesreća, ne ćete li vi....

Opet opazim, kako se Dusov postepeno pripravlja na boj i na pobijanja, čijom bi se pobjedom u smjehu ugušio, a ja se srušila u nesviest.

Utare si ubrusom maljušno lice i progovori napokon, da do ovoga vremena ne ima ni govora o kakovoj nesreći, koja ga je mogla stići do njegovog svidjenja.

— I sama sam zlovoljna, rečem te ustanem sa stola, jer me tako uznemiruje njegovo izostajanje.

— To je sasvim naravno, reče Dusov; sam se danas jutrom uznemirim, kad ustadoh; jučer protepem košulju, — stanem razmišljavat u sebi, šta mi je raditi: nu osjetim se — pa gdje gdje se nije slagalo, tu nategnem i vidite li kakav dodjoh k objedu? itd.

Na sve se to, na sve te razgovore vrlo dobro sjećam, jer sam sučuvstvovala dušom i srdcem. Veoma mi je milo kad zaronim u takove uspomene, kao što su drugomu pripovjedke. Iz one atmosfere, u kojoj živih do mojih zaruka, prodjoh u drugu,

u kaos riečih i činah, kojim se valja priučiti i koji su da ne pretjeravam, upravo čudnovati. Prosti mi bože, ako sgrieših!... Pod večer podjemo, Dusov i ja u crkvicu, odkuda se vidio poljski putić u Moskvu. Jedva što se zaputili, kad nas sretne ovisoka, liepa gospodja. Imala je turski shval, slamnati šešir, sive rukavice, i ne znam čega još nije bilo na njoj. — Izpod šešira spustila se dva crna uvojka, a crne oči žarile se kao sunce. U svjetlu večeri bila je čarna. Ne znate li, zapíta me francezki, gdje stoji Aleksander Atlajev?

— Mój suprug, evo gdje živi, odvratim joj i pokažem prstom na našu kuću.

— Oh? vi ste mu suprugom! veoma sam obvezana sretnomu slučaju, koj me amo dovede, da vas upoznam, progovori i odmjeri me od glave do pete. Odavna već poznajem vašega supruga, on je bio uvjek jedan od najboljih mojih prijatelja. Mogu li ga sada vidjeti? itd.

— Ne, njega ne ima kod kuće: odvratim joj hladno.

— Kada pako.... produži ona i ravno me uze na oko.

— On će vas svakako rado vidjeti. On je sada u Moskvi, odvratim smetena.

— Kako li ste ljubezni! reče mi. Recite mu.... da ga je potražio stara prijateljica Jizaveta Sergjejevna F.... i recite mu.... da ću ga, — ako vas možda ne smetam — već za koj dan posjetiti, — oprostite.

I ona podje svojim putem i mi svojim.

— Ne znate li, tko je ta žena, upitam Dusova. On mi odvrati, da ne zna. Taj me pojav uvriedi. Ne znah, kako da shvaćam rieči najbolji prijatelj iz ustiu zrelije gospodje. Ta i tko može biti, pomislili, si najboljim prijateljem momu suprugu, do njegove supruge.

Iz daleka upoznam svoga Aleksandra, njegovo sivo ljetno odielo, njegov šešir. — Iz daleka se dok se još vozio, ustavim nacesti i stanem mahati rubcem. — Kad sadje sa kolâ pred crkvicom, bacim mu se oko vrata. Priznajem, da sam bila tako vesela, tako vesela, da zaboravih i na mrzlu Lizavetu I. On mi se ljubezno nasmija; nu... šta da velim! Mal se ne raztužih, da me je razljutio. Mučke stupah s njim izpod ruke kući. On naloži Dusovu, da dovede voznika i poda mu rubalj u ruku. Bjedni Dusov ne hćede uzeti rublja, premda je to vruće želio. Ne, reče on, ja volim noćju pješice ići. — A šta će groblje? pridoda moj suprug. — A šta je meni do groblja! primjeti Dusov. — Ako umrem hoćeš li doći na moju mogilu, upita ga suprug. — Doći ću sa bočicom vodke i opiti se, odvrati Dusov. — Liepo, reče moj suprug. Da prekinem razgovor, spomenem Aleksandru, da ga je potražila neka gospodja Elizaveta F. To nije moguće! bože moj! Kolike li štete, što je ne vidjeh! Koliko li se veselim i kako mi je drago, da je u Moskvi zače se radovati moj suprug. Dà, vidjeh, kako se veselio a pamtim dobro, koliko me mučilo, da se ni najmanje ne obradova sa svoje supruge, premda je nije vidio cieli dan. Dusov ode u Moskvu pješice. Mi dodjemo u 9. satih večerom kući. U grmlju biljisao slavulj; a mi ih sjedosmo slušat u svjetlu mjesečine. Nu u mojoj duši ne nadje odziva biljis slavuljev. Po običaju razgovarao on samnom umno i razborito do kasne noći, govorio mnogo o sgradi ciele prirode, o čudesih nebesnih i zemaljskih, o bezkrajnosti svemira, o udaljenosti zviezda.... nu što mi je bilo do njegovog uma: um me njegov nije grijao; od njega oćutih samo lagani užas. Samo bi mu govorila: dà.... dà... ti imaš pravo.... ili muće gledala u zviezde; a u očih mi se biserile suze. Spominjem se noći, reče Aleksander slabim glasom: — noći na jezeru Četirih kantona;* Lizaveta Sergjejevna bila sada samnom, mlada a valjda i bolja i blažja srdca. Plovili smo u čunu u šumskoj sieni, uz mračne hridi i vidjeli u daljini oganj i srebrne, lagane oblačiće lebditi nad tamninu redom vrtovâ, što se spuštali sa žala u jezero itd. itd. Spominjem se da je Lizaveta Sergnjejevna tako pjevala, oh tako pjevala, kao nikada itd. itd.; ne mogu da vam nacrtan onih slika tako liepo, koliko ih gorko za me narisala njegova mašta.... Onda mi izpripovjedi prostodušno život Lizavete Sergjejevne. Bila je nešta u rodu sa Lukrecijom Florijanom.... I ta se žena, promislim si u sebi, smije nazvati prijateljem Aleksandrovim!

— Ona, ne odlučno odvratim, — veli, da ti je jednom od prvih prijatelja.

— Pravo je, reče mi, posve pravo! — o to je riedka žena! duša kakovih nije mnogo... Iz tananih ju i ćutljivih počela satkà priroda. Davno je već ne vidjeh. Možda da ona sada suze roni, a ne pjeva. Veoma ju ljubim i upravo me veseli.

— Ti ju veoma ljubiš? zavapim i umuknem.

— Valjda ti rekoh, da veoma — izreče on podignuv glas i tako me pogleda, kao da znade moje misli.

— Nije li vrieme, reknem, da podjemo spavat i unidjem.

On usta na hodniku (navivljem tu terassu hodnihom, premda nije ni terassa, već samo obični seljački balkon sa tri ili četiri stube.)

Dugo se i vruće moljah u spavaonici, prije nego li podjoh spavati; za tim utrnem svieću,

* Jezero Četirih kantona leži u Švajcarskoj, pod imenom: Vierwaldstädtersee.

ali zaludu, san ne hćede na oči. Neravnimi koraci hodao moj suprug po balkonu. Čekala šam — i slušala mu korak. Prodje sat prodje dva i ne znam koliko vremena prodje, a ja ipak ne mogoh zaspat i sve čekah. Hćela sam kucanjem njegova srdca prozrieti tajnu, ljubili me ili ne. Moje se izčekivanje pretvori u grozničav nemir, premda sam čula sasvim na blizu, pod prozorom, njegov korak. Opipav sat na spavaljnom stolcu, udarim o pero — i ono oda tri četvrta na dva. Oh, kako je još rano, kolika li je to noć!... Tiho ustanem; ogrnem se u tmini kabanicom, nadjem si papuče, nataknem na glavu rubac, lagano otvorim vrata i udjem u vežu — izadjem iz veže i otvorim vrata i udjem u vežu — izadjem iz veže i otvorim druga vrata.... Što mu reći hćedoh, toga ne znam; nego nešta mi se hćelo, da mu velim — a njega nije više bilo! Sve bje pusto i tiho u bliedoj mjesečini. O, vi ne znate, kolika je muka ljubiti! Dala bih pô života, da je ovaj čas uzame — A zašto? zašto upravo ovaj čas! Tko može shvatit, a tko odgonetat mušice ženskoga srdca!.... Upriem se o seosku ogradu, hladan me vjetar zapuhivao; u susjednjem dvorištu ležao pas; rosa se ljeskala sa trave; šuma je virila iz mutne magle.... I on ode u tako vlažnoj noći, po tako mokroj travi i tako lako odjeven! Ta kamo je otišao? zašto? valjda nisam tako strahovita, da me i u noći bježi. Nije li ga možda Lizaveta F. uročila za ovu noć! Fantazija mi se tako razigrala, glavom projurile tako grozne misli, da su mi suze začele kapati same od sebe. Naricah i čekalı — čekah i tiho ronih suze. Ne udjem prije, dok se nije pomolila zora i vrabci zacvrkutali u grmlju, a magla se uzdigla pod nebo. Nabreknutima očima, iznemogla otidem i bacim se ničice na uneredjenu postelju. Napokon me bog oblije snom i odlučim neka radi kako hoće, i ako me ne ljubi, dugočasi se kraj mene i ne povjerava mi; namislim biti mu suprugom i potajice ga ljubiti... potajice ga podpomagat, a kada umrem — bila sam uvjerena, da ću doskora umrieti — tolika mi bol obuze grudi neka oćuti, da mu nečesa nesta itd. itd.

(Konac sliedi.)

MIGNON.

Od Göthea; pohrvatio B. B.

Za zemlju znaš li, gdje ti limun cvate,
U tamnom lišću naranče se zlate,
Sa plavog svoda lavor tihi diše,
I mirta mirno, lavor stoji više?
Da l' znaš je dobro? Tamo, dragi tamo
Da s tobom sada mogu poći samo!

Da l' znadeš dom? Na stupu krov mu stoji
I dvor se blista sunčanoj u boji;
Tu mramor kip se diže, mene gleda!
Što kosnulo se tebe biednog čeda?
Da l' znaš ga dobro? Tamo da je, tamo
Sad' zaštitniče s tobom poć mi samo!

Za brdo znaš li, oblačne mu staze?
U magli mule putem svojim gaze,
U jami driemljuć zmaj se stari sguri,
I brieg se roni, slap u ponor juri!
Da l' znaš ga dobro? Tamo otče, tamo
Sad poć nam valja! Na put da se damo!

POUKA.

Kako da nam se domovina obogati?

Piše dr. Izidor Kršnjavi.

(Konac.)

Umjetničko družtvo bi tu struku umj. obrta oživiti i u našem narodu razširiti moglo. Koliko dugih dana a još dužih večeri izgubi seljak zimi ljenčujuć i rakiju pijuć, koliko pogine radne sile i talenta u našega naroda! Koliko dara ko iz sna suklja iz rezbarija drvenih na kućah, križevih i pokućtvu po naših selih! — Umjetničko družtvo shodnimi koraci, podporom svojih po svud članova moglo bi probuditi tu industriju, koja bi nadmašila ne samo proizvode Sorrenta već i plastične radnje švicarske, Berchtensgadenske i tirolske, kojim manjka styl i originalan ukus. — Kolikovrstnim je drvom bogata naša zemlja! kakono bi baš ona to blago umjetnički u intarsiah rabiti mogla!

Razumie se, da bi tomu družtvu pridieljen morao biti kod uprave vrstan trgovac, koji bi se za trgovačke saveze u inozemstvu pobrinuti imao, tako da bi naše svile u formi tapeta, odjeća, tkanina za crkvene svrhe i pokućstvo, da bi naše rezbarije, naše intarzije u formi urešenog pokućstva, i sitnjarija na

svjetsko trgovište došle. — Do sada smo u tom pogledu ništica.

Čudan je običaj naših „domoljubnih“ pisaca starije škole, da svoju ljubav prama narodu tim dokazuju, što mu svakom prilikom laskaju svaki, mu proizvod hvale, ne što je dobar i hvale vriedan već što je „narodan“. To je doduše sigurno sredstvo popularnosti, jer su narodi kao kraljevi pristupljivi laskanju, ali nije domoljubno.

Izašla je za vrieme izložbe brošura, koja je takovih komplimenata nebrojeno sadržavala tako, da bi čitajuć ju pooholiti se mogli tom izložbom! A nije istina osramotili smo se, izložili smo kukavno. Lajeva bi nas sbirka bar u pogledu narodne domaće industrije spasiti mogla, nu ta bijaše u austrijskom muzeju. Peštanski muzej jedino izloži nešto naših starina! — Ne ću dirati u te stvari, hvala Bogu, prošle i pretrpljene! — Volim šutiti.

Najmanje me je još bolilo, što ne biaše na svjetskoj izložbi obrtničkih proizvoda, al više me oni žacnuli, kojih je bilo.. Tog ne čuvenog neukusa, te duševne sirotinje ne bi naći u nijednom odjelu nijedne zemlje svieta! —

Reći će mi tko god: Težko je stvoriti obrta gdje ga nema. Istina nu nije ne moguće osobito, kad se tog posla lati čitavo družtvo. Pojedinac naravno tu uspjeti ne može. Svi pako dosadašnji slični pokusi bijahu samo zamišljeni i izvedeni silom pojedinca. Pa kad bi već i ne moguće bilo stvoriti novih grana obrta, imalo bi družtvo još uviek liepu i važnu, lahko uspješnu zadaću a to jest reformirati, poboljšati i podići obstojeće grane obrta. Navedimo nekoliko primjera. —

Tvornica stakla imademo nekoliko — da se družtvo za to zauzme, te kupi u Mljetcih, od Lobmayera u Beču, od antikvara starih stakala iz dobe Renaisance, da stvori malu ali uzornu sbirku stakla, da u svojoj obrtničkoj — umjetničkoj školi podučava shodno dotične radnike, da najboljim malen štipendij dade, koji bi im u dao prilike odputovati u Mljetke, gdje bi koju godinu raditi mogli, da timi i drugimi sredstvi odgoji malu koloniju vrstnih radnika u staklu, naše bi se Zvečevo kod sliedeće svjetske izložbe lje inače pokazati se moglo. Dapače i ona nesretna tvornica što je na izložbu njekoliko medicinskih flašica poslala, valjda bi do čeg dotjerati mogla. Ta materiala imademo lje boljeg nego n. pr. Murano! —

Obstoji nadalje u Zagrebu i u čitavoj zemlji dosta tvornica kože. Najprostiji naš kožar, opančar krojač opaklia, svoje radnje ljepše ornamentira nego mnoge velike fabrike slične robe. Naše torbe i seljačke odjeće pokazuju i u toj struci ne čuveno mnogo dara i ukusa. Da imademo u Zagrebu umjetničko družtvo i školu po njem upravljanu zar ne bi lahko mogli na način brazilianski izraditi kožu tako da bi kao umjetnina deset put više vriedila nego na sadanji prosti način. Opet bi družtvu valjalo za svoju uzornu obrtničku sbirku skupiti koliko moguće ne samo iz Brasilije već i iz prošlih viekova uzorah u tom pogledu, a poglavito iz samoga naroda. Kožne tapete vrlo su cienjen buksus u čitavom svietu, naše kožne tapete izradjene po narodnih motivih lahko bi Balin-ove u Parizu fabrikate i imitacije iztisnule te bi sigurno u skoro cienjen ures bogatih evropskih salona bili. —

Pfeiffer, bečki poduzetnik skupio je sve orahovačke lončare u jedno družtvo te je izložio njihovih proizvodah u bečkoj izložbi. Nijedan mu komad ne osta ne prodan, svi su kupljeni što za Englezku što za obrtne muzeje kao uzor! — Moguće da će Pfeiffer to dobro upotriebiti, pak si s našimi proizvodi džepe napuniti a mi ćemo tad u pjesmah i člancih vapiti i naricati kako nam se tudjin u našem salu goji itd. Što je Pfeiffer u Orahovici postigao, to bi lahko moglo udesiti umj. družtvo po čitavoj domovini: što postiže asociacija orahovačkih lončara koliko bi to više postiglo sdruženje svih lončara u zemlji, rukovodjenih autoritetom umjetnika i umjetu družtva, — komu se to pričini možbit smiešno nek se sjeti izložbe, te pomisli na Ginorieva Barbizeta, Minton-a i drugih „lončara“ izložbe, prodaje i ciene pak će mu valjda smieh proći! —

Navedoh samo nekoliko primjera kako mi baš na um dodjoše, u velikom je družtvu mnogo glava pa i mnogo mislih, bilo bi dakle i poticaja na sve strane! — Naši zlatari viešti filigranu i liepim styliziranim poslom, naši obrtnici oružja, knigoveže, pletioci sagova i. t. d. Zar to nije četa čestitih i valjanih obrtnika, kojim jedino manjka pouka, poticaj, prilika prodaje, nalozi, zadaće, da se iz svog primitivnog stanja podignu na stupanj onaj, na kom obrtnici drugih zemalja stoje. — Zar kad bi im na noge pomogli, kad bi ih podigli nad sadanji stupanj malih zanatlia, zar ne bi već time pribavili velikom dielu pučanstva velikih dohodaka, zemlji bogatstva?

Tako bi umjetničko družtvo od prilike u pogledu obrta postupati imalo. — Što bi glede umjetnosti nuždno bilo učiniti o tom ne ću da na široko pišem jer je po me škakljiva stvar. Ima u nas plemenitih duša koje bi pomisliti mogle, da sebi u torbu pišem. — Umjetnosti se hoće prije svega velikih zadaća, talentom shodne prilike razviti se u primjerenoj mu radnji. — Valjda bi umj. družtvo tu takodjer šta potaknuti moglo, barem je sigurno da se uz njegov

upliv javne monumentalne sgrade ne bi više mogle kao do sad naruživati, — Exempla sunt odiosa. — Toliko bar stoji, da se o razvoju narodne umjetnosti narodnog styla, zagrebačke škole ne bude moglo govoriti, dok ne bude većih podhvata, koji će poveći broj umjetnika u Zagreb vezati. Beč ima sad svoju školu, svoj poseban styl u arhitekturi na temelju svo-ieh nebrojenih novih sgrada, Monakov svoju školu slikarsku stariju i novu na temelju zadaća, što ih kralj Ljudevit umjetnosti stavi, slično se razvi talijanska škola, styl dapače pomanjih gradića. Styl i škola nisu izum pojedinca već plod shodnih zadaća.

Drugi važan faktor koji bi umjetnosti i umjetničkomu obrtu u našoj zemlji pomoći mogao jest taj, da se po primjeru njemačkih sveučilišta stvori na našem stolica za praktičnu estetiku* tj. za nauku o stylu i povjesti umjetničkoga obrta. — U Beču to mjesto zauzima dvorski savjetnik Eitelberger, koji je ujedno ravnatelj muzeja za umjet. obrt. Njegovim poticanjem i ugledom pošlo je za rukom uživotvoriti nebrojene sretne zavode. Bečka umjet. obrtnost njemu zahvaliti ima, što se je tako sretno održala uz ine na svjetskoj izložbi. Eitelbergova predavanja uviek ostaje živ kvasac u tom pogledu, njegova agitacija uz autoritet stolice, koju zauzima, više prude nego li bi ikada privatna osoba postići mogla.

Držim da bi ta dva faktora: umjetničko družtvo i zastupnik na sveučilištu, bili arhimedova točka sa koje bi se u nas umjetnost i umjetnički obrt iz mrtvila podići mogao. Njihovom bi djelovanju lje skoro za rukom pošlo:

1. postići da se Štrossmajerova sbirka u Zagreb smjesti. Čekati tu na „blage ruke“ mislim, da je uhvanje izprazno;

2. da se po primjeru Franceza utemelji sbirka kopia najboljih slika svieta, što u veličini originala, što u nacrtih bojadisanih uz dobre u bakar rezane kopije;

3. da se nabave kopije u sadru najvažnijih plastičnih umotvora stare dobe i srednjega vieka (Gyps-Museum), na način tih sbirka u svih povećih gradova izobraženog svieta;

4. da se sakupe i izlože u modellih, slikah, bakrorezih i fotografijah najljepše sgrade svieta uz sbirku arkilektoničnih i dekorativnih motiva.

Bez tih stvari nikada se povjest umjetnosti, koja je kao poviest cvieta kulture, lje toliko važna, kao povjest ratova i razorenja svieta, predavati ne može.

Pogledom na umjetnički obrt postigli bi lahko sbirku uzornih umjetnina popunjenjem Lajeve sbirke itd.

* Uzimam to ime sliedeć Sempera, koj pod tim naslovom napisa liepo djelo u umjet. obrtu.

Konačno bi valjda čovjeku i družtvu, koje sve svoje djelovanje umjetnosti posveti laglje za rukom pošlo utemeljiti dobar zavod za reprodukciju u bakru, bojah i drvorezu, kao najshodniju podporu umjetnosti, obrtu a i samoj znanosti.

Još mi je jedno oprovrći.

Ima gospode u nas, koja za suvišno ili nemoguće drže, da se za umjetnički obrt što učini, veleć, da je to zadaća pojedinih kapitalista.

Do sada smo išli tim putem, pa ako ne podjemo drugim, biti ćemo za sto godina tamo, gdje smo danas. Sada su još okolnosti obrtu toli nepovoljne, da bi novimi stazami pošavši pojedinac ne samo ne uspjeo, nego i sigurno svoje u to poduzeće uložene glavnice izgubio. Tomu se hoće razgranjeno družtvo, koje i novca žrtvovati i mnogovrstnimi sredstvi izložba, predanja itd. svoju svrhu postići može. Pa da i svega toga ne bi, da pojedinac što i polučiti može, ne bi li sve iste bludnje pretrpiti imali, što ih n. p. Njemačka trpi. * Pojedinac estetične obzire odmah na stran baci, čim mu se brzo ne izplate, fabrikanti radje laskaju neukusu, nego li kušaju poboljšati ga. Tu samo velika korporacija, znanstven autoritet što učiniti može. Ima u nas gospode, koji su prvu svietsku izložbu u Londonu vidjeli, sigurno će biti opazili neizmjeran napredak, što ga Englezka umjetnička industrija od tada pa do bečke izložbe učini. To nije uspjeh pojedinaca već jedini i jediti učin djelovanja Saut-Kesington muzeja. U Njemačkoj će morati isto takav zavod stvoriti, ako svoju obrtnost budu hćeli podići. Što su znanosti akademije,to suumjetnosti gore rečeni zavodi i družtva.

To su moje skromne misli o jednom pitanju, koje mi se čini, da je važno kao i koje drugo, za koje se domoljub zanimati mora.

Što postigoše maleni gradovi Italije, zar da mi postići ne možemo sad, gdje nam krila nisu više toliko vezana? Zar da Padova, Vicenza, Sienna, Bologna imadu više životne sile u sebi nego čitava trojedna kraljevina? Svaki tih gradova sja svojom umjetničkom školom, svojimi umotvori, kao zvieda prvoga reda u povjesti razvoja čovječjega, a mi? zar da smo odsudjeni ostati za uvjeke barbari, kojim se ime jedino uz Vallone i druge čopore spominje, štono Europu opustošiše? Ne budimo kao seljaci, koji navade djedova mjerilom svojih čina drže, stupimo na nove staze, prigrlimo umjetnost, a ona će nam platiti duševnim plemstvom i narodnjim blagostanjem.

Pisano u Sorrentu kod Napulja.

* Svatko se sjeća nesretne njemačke izložbe u Beču. Zanimivo je, što u tom pogledu piše Pecht: Kunst u. Kunst-Industrie auf der Wiener Weltaustellung.

LISTAK.

Narodno kazalište. Gospodjica Ivka Kraljeva izabrala si je za svoj prijam na dan 17. svibnja Birchpfeifferičin igrokaz „Seljak gavan“ (der Goldbauer). Za kratko vrieme dva puta gledati „Cvrčka“ i odmah zatim plačnoga „Seljaka gavana“ — to je — neka nam se oprosti — odviš dirnulo u naše živce. Pokojna Charlotta Birchpfeifferica, bivši kroz mnogo godina glumica berlinskog kazališta, poznavala je predobro sve pozorišne doskočice, sve one nenade gromove kazališnog neba, koji tankoćudnu gledaocu mame suze na oči. Naša ćud neprija takovu lelekanju, mi smo rado gledati narav i narav, a ne germansku dramatičnu limunadu, koja nije ni sladka ni kisela. U „gavanu seljaku“ ima izim toga dugačkih moralnih propoviedi, koje čovjeku upravo dosadjuju.

Prikazalo se u obće dobro, premda su svi glumci zašli u onaj plačni patos komada, koj bi se ponešto stegnuti morao. Sa svake slovke kanula po jedna suzica i čovjeka, koj je naučen na naravski govor, bole od toga uši.

Gospodjica Ivka Kraljeva, koju štujemo u obće kao vrlo darovitu i naobraženu djevojku, upravo nas je iznenadila.

Tko poznaje ćud te gospodjice, znat će da suze niesu njezin svakdanji posao, da je dosjetljiva, okretna veseljakinja, koja samo jednu mánu ima, da najme kadšto suviše vatre prosiplje. Sentimentalna uloga nije dakle ni malo prema ćudi gospodjice. Vera, kći seljana gavana, pako je skroz plačan stvor. Gdjica. Kraljeva znala je za čudo spregnut svoju narav, te je mirno, promišljeno a opet čuvstveno prikazala, dapače i svoje grlo prema ulogi sgodno udesila. Glasnu hvalu je posvema zaslužila. Jedno — a to će nam koristnica na svoju korist oprostiti — moramo joj popraviti i to ono neprestano drktanje grla; to nije ni malo skladno, i čovječje uho zasiti se te neprirodne drktavice do dosade.

Razborito i promišljeno riešio je g. Brani svoju zadaću kao Verin otac. On je Birchpfeifferičinu nenarav znatno ublažio, slika mu je bila realistična.

G. Jovanović iztaknuo je ulogu Tonka kako valja. Od prokšije do duboke boli, od gizde do nježne ljubavi sve nam je to vještački nacrtao.

Manje nam se milio g. Ban kao sudac. Bud nije umio uloge, bud nije pogodio pravi glas, njegove su moralne prodike vrlo zapinjale. Zašto je pako gdjici Perisovoj dodieljena bila uloga Anke, ne razumiemo. Želili bismo tu darovitu glumicu vidjet češće u većih ulogah.

Čuli smo nekoliko rieči od nekog novaka po imenu g. Kemić. Hvale je vriedno, da se naša uprava otčinski brine za mladji naraštaj, al takovi pokusi ne spadaju na naše pozorište.

Ob operi ne imamo mnogo pripoviedati. Veli se, da su naše pjevačice što promukle, što bolestne itd. Vjerujemo. Da budemo točni kroniste, reći ćemo, da se je ovih dana pjevala opera „Mislav“ i „Krišpino i kuma“. Veli se, da ćemo ovoga mjeseca čuti Mozartovu operu „Don Juan“; veli se. — Repertoira ne ćemo u buduće priobćivat, jer bismo griešili proti obćinstvu. Kako smo više puti priobćili repertoir, dodjoše ne jedanput ljubitelji umjetnosti iz okolice u Zagreb, da čuju ovu ili onu operu, al kad tamo — ne ima opere. U obće ne drži se repertoir nikako. Čemu ga dakle tiskati? Jedno moramo ipak spomenuti. Viditi ćemo „Mjesečnjake“ drugi put. Uvjereni, da će nam razbor kazališne uprave priznati, da je ta komedija strahovito propala, možemo si opetovanje „Mjesečnjaka“ samo tim protumačiti, da kazališna uprava kani pod dvojakim pečatom tu ludoriju zakopati u kazališnom arkivu, ili kani li slavna uprava ponoviti sa obćinstvom onu pričicu o seljaku, koj je sapun pod sir kupio? Hvala liepa na takovoj časti.

Knjižernost. Ovoga čedna imademo priobćiti dvie nove knjige. Naš dr. Ivan Crnčić izdao je u Kraljevici „Popa Dukljanina lětopis po latinskom i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku po prepisu popa Jerolima Kaletića“ (str. I—XXVI., 1—59). Oba ljetopisa, latinski i hrvatski, izdana su u dva stupca: prvi po Lučićevu izdanju s opazkom iz Orbirieva prievoda, drugi po vatikanskom rukopisu. Oba ljetopisa već su poznata od prije, samo što je Crnčić onaj hrvatski, izdan u arkivu knj. I. po slabijih prepisih, sada izpravio. Do XXIII. glave idu oba ljetopisa uzporedice, dalje se samo latinski nastavlja. U obširnijem predgovoru razpravlja izdavatelj o osobi Dinka Papalića, koj je hrvatski ljetopis našao prije 1510. godine, i misli da je on bio ili knez ili poslanik poljički; na dalje dokazuje, da se pod krajinom, gdje je ljetopis nadjen, razumieva predjel izmedju Cetine i Neretve u Dalmaciji, a ne onaj kod Skadra; da se pod „hrvatskim pismom“, kojim je ljetopis bio pisan, razumieva ćirilica a ne glagolica, da bi pisan ne XII. već XIV. vieka, kako je i dr. Rački dokazao, da je Dukljanova „latinka mati“ hrvatskomu ljetopisu, dokle idu uzporedice. U ocjenu ovih ljetopisa ne upušta se dr. Crnčić već se poziva na dotičnu razpravu dra. Račkoga (u „Književniku I, 216—22), koja obširnije razlaže, koliko mogu ovi služiti povjestniku izvorom.

Arhimandrit N. Dučić izda napose iz Glasnika knj. XL. razpravu: „Crna gora“, bilježke (str. 129), u kojoj poslje crtice iz starije poviesti razpravlja o zemljištnih, političkih, državnih i narodnih odnošajih ove zanimive jugoslavenske državice. Što je god potrebito

znati o današnjem stanju Crnegore, naći ćeš u kratko nacrtano u ovoj knjižici. Budi nam dozvoljeno navesti nekoliko podataka iz statistike. Po najnovijoj mjeri Pavla. Bikova (1859—66.) prostrana je Crnagora 76□ milja, manja je dakle od naše virovitičke (84) i zagrebačke (84□ m.) županije, a za 6□ m. veća od belovarske (70) županije. Stanovnika imade 123 hiljada, manje dakle od zagrebačke, koja imade prieko dva puta toliko (261.124), od virovitičke, varaždinske i belovarske, a nješto više od sriemske (120.353) županije. Za prosvjetu brine se u Crnoj gori bogoslovija, ženski zavod i 40 osnovnih škola. Prva dva zavoda uzdržaje vlada sa 13.500 rubalja na godinu; osnovne se škole uzdržavaju iz prihoda crnogorskih manastira, koj iznosi do 16.000 for. U svih ovih škola bilo je 2000 učenika i 100 učenica od prilike. Uspjeh ovih škola pokazuje se tiem, što su već 2% pismena stanovnika. Kako je Crnagora još sveudilj glavno vojnička država, potvrdjuje se tiem, što joj narodna vojska broji 16.700 momaka. Imade u Crnojgori 65.175$^3/_8$ rali zemlje, 21.171 kosa livada, 257.720 ovaca i koza, 37.949 goveda, 5.909 svinja, 18.455 pčela 2.314 konja, i proizvodi 9.292 akova vina. Na ove sve proizvode plaćeno je g. 1863. 81.500 danka. Sav godišnji prihod iznosi 175.000 for. a razhod 52.543 for. ostatak od 122.857 for. stoji knezu na razpolaganje. U prihodu je uračunana pripomoć od Rusije 45.000, od Austrije 20.000 hiljada for. Na kraju razprave navedena su djela, u kojih se o Crnoj gori piše, za tiem zemljovid „po komisijonom ograničenju od 18$^{59}/_{60}$. godine“. Na tom zemljovidu naznačene su takodjer granice god. 1500., 1696. i 1820. Vriedno bi bilo, da naši politički listovi priobće obširnije izvode iz ove zanimive razprave.

Ovima dviema knjigama u našem jeziku dodajem francezku: „Le pays Jougoslave, son état physique et politique, sa fonction dans l' Economie generale de l' Europe“ (Paris 1864. Libraierie Gerner Baillièr 17 Rue de l' Ecole de Medicine 17). Pisac, koji je minulih godina proputovao balkanski pluotok i desio se njeko vrieme u Zagrebu, razmatra u dva glavna diela (Etat physique, Etat politique) južno Slavenstvo, njegovu prošlost i budućnost. On je veliki prijatelj i zagovornik sporazumka izmedju romanskih i slavenskih naroda, tè u dodatku: „Rôle et intèrêts de la France dans la question de la destinèe du paysi jougo-slave“ daje savjet svojoj domovini francezkoj kako bi se imala naprama južnim Slavenom i njihovim narodnim i državnim težnjam ponašati. Na kraju dodan je pregled statistički, u kojem broji se 8. milijuna Hrvata, Srbalja i Slovenaca. Pisac priznaje, da je težko odsjeći granice medju hrvatstvom i srbstvom, pà na račun toga priznanja može mu se do njeklé oprostiti, što su Hrvati u tom pregledu zlo prošli, dočim jih navodi samo 1.900.000. naprama 4.600.000 Srba. Reć bi da i taj Francez priznaje vjerozakon za biljeg razlikujući ova dva plemena; ali i tada ne može biti u Cislajtaniji (Dalmaciji) 256.000 Hrvata a 200.000 Srba, pošto ne ima ovdje više od 80.000 pravoslavnih, pa i u trojednoj kraljevini i u Ugarskoj račune za 200.000 pravoslavnih više nego li jih zbilja imade. Ovaj izpravak spominjemo mimogrede, inače djelo je hvale vriedno sbog svrhe, u koju je pisano.

Opet dr. Vatroslav Jagić. U zadnjem broju našega lista javismo, da je sva nada, da će naš zemljak dr. Vatroslav Jagić ipak doći kao profesor na zagrebačko sveučilište. Stiglo je naime od njega pismo, gdje napominje, pod kojimi uvjeti bi došao u Zagreb. Premda su uvjeti dosta veliki bili, premda je Jagić razmjerno toliko prihoda tražio, koliko mu se iz Berlina nudja — gdje je život vrlo skup — bila je naša vlada sklona pristat uz te uvjete, te znamenitimi žrtvami odazvati se rodoljubnomu požrtvovanju g. Vatroslava Jagića. Radovasmo se toj viesti ne malo ne mareći pod kojimi uvjeti da će se trgovačka strana te pogodbe svršiti, jer nam je prije svega do toga stalo, da dobijemo valjana učitelja slavistike za naše sveučilište. Al iznenada stignu opet brzojavna viest iz Odese, „da je njegovo c. k. veličanstvo, njemački car imenovao Vatroslava Jagića učiteljem na berlinskom sveučilištu, i da tako sve kombinacije za Zagreb prestaju“, t. j. govorimo sans phrase, Jagić je volio ići u Berlin, no u Zagreb. Ako je Jagić imao pred očima svoju osobnu slavu, svoju materijalnu korist bez obzira na to, da je Slaven, sin onog plemena, na koje se Niemci svakim trenom nabacivaju blatom, bez obzira na to, da je Hrvat, sin onoga malenog naroda, koj prepativ sto i sto muka, svoju sreću samo u većoj civilizaciji tražiti mora i komu svaki od njegovih umnih sinova treba — onda će dakako svatko reći: Jagić je čovjek hladna uma, on je reko: Ja sam ja i i mirna Bosna. Nu Jagić imao je u Zagrebu mnogo štovatelja i prijatelja, koji vrlo dobro rado pamte, da je nekad Jagić budio mladež tvorom i sborom, koji pamte, da se je Jagić veselio profesuri na našem sveučilištu, da je on to smatrao ciljem svoga života. Zato budi nam dozvoljeno, da u ime tih prijatelja, koji su zaklinjali Jagića, neka ne napusti domovine, koji misle, da se ta stvar ne samo po umu već i srdcu prosuditi mora, reknemo mirnu od srdca. Jagićev postupak, ma kakov učenjak on bio, mora se osuditi. Da mu domovina ne može zajamčiti obstanka, mi ne bi ni pisnuli; da je Jagić reko: „ja za sada ne mogu ostaviti Rusije, ona me je primila, kad me je bivša zagrebačka vladavina lišila učiteljstva, ona mi je podielila časti i sjajne nagrade, a ja bih bio neharnikom, da za toli kratko vrieme ostavim

Odesu“ — ni onda ne bismo pisnuli; ali kad malena siromašna Hrvatska nudja svomu sinu skoro toli sjajnu nagradu, koliku silni car njemački, i kad taj sin voli svoju učenost, stečenu s velike strane pomoćju hrvatskom, zapregnuti pred triumfatorska kola njemačkoga cara, i ne nalazi slave u tom, da se stavi na čelo zatočnika, koji imadu naš zapušteni narod izvesti na put svjetla — onda se mora reći, to nije liepo, to nije plemenito. Jagić može se u Berlinu proslaviti, mi mu to želimo od srdca, ali koja hasna hrvatskomu narodu od same slave jednog Hrvata? Žumberčanin Maković proslavio se kao načelnik grada Nürnberga, Skalić kao tajnik izbornog kneza brandenburžkoga, postolarski sin Plantić, kao gubernator republike Paraguaj, mnogi hrvatski junaci u Wallensteinovoj vojsci, pa šta ima hrvatski narod od toga? Narodi ne živu samo o pustoj slavi, a najmanje o slavi pojedinaca. Jagić napisat će još jamačno mnogo važnih znanstvenih jezikoslovnih razprava, al te razprave čitat će samo strukovnjaci, učenjaci, nu druga je, kad učenjak živim slovom oduševljava i zanosi stotine i stotine mladih srdaca, kad je živim vojskovodjom svoga naroda u svetoj borbi za civilizaciju. Zato ne možemo odobriti čina Jagićeva. Ima ljudi kod nas, koji vele, da valja imati pred očima kojekakvih obzira. To su fraze. Za Hrvata je prvi obzir — domovina.

Pismo Armina Šrabca o Tomasea. U zadnjem listu spomenusmo smrt slavnoga našega zemljaka Nikole Tomasea. Vrli naš umnik Armin Šrabec, baveći se u Firenci, imao je prilike sastajati se sa slavnim pokojnikom u posliednje doba njegova vieka, te je o tom napisao pismo presv. g. Ivanu Kukuljeviću, koj nam ovu vrlo zanimivu poslanicu blagohotno za „Vienac“ ustupi. Evo je:

Znao sam i eto me danaske isto posvjedočava list svâka mi Kuhača, da me već odavna pretekoše novine, a prije njih i brzojavna žica, donoseć u Zagreb viest o smrti ne umrloga nam zemljaka, slavnoga talijanskoga pisca Nikole Tommasea, koji je, pošto mu 30. travnja kap pade, jedan dan iza toga, dakle na sam 1. svibanj oko $10^1/_2$ sati prije podne ovdje u Fiorenci preminuo. Uz viest o smrti njegovoj dodade ovdješnja „L' opinione nazionale“:

„Un' altra illustre esistenza s' è spenta.

L' uomo che seppe conciliare la scienza con la religione non è più!

Molti dei più affettuosi amici erano intorno al grande letterato e antico patriota, „quando la sua anima volava in grembo all' eternità.“

Meni žalibože nije bilo sudjeno, dugo vremena s njime drugovat, ali to mogu za cielo reći, da je bio toli blag i dobar, a spram mene toli dobrostiv i prijazan, te mi je i pri srdcu kao da sam izgubio prijatelja i dobrotvora, s kojim sam se mnogo, mnogo godina poznavao i pazio. Čim je više dana, što ga nema, tim većma za njim žalim. Čini mi se da je neka vlastitost velikih umova, da im ništa, na što god naišli i čime se god skrbili, nije ne znatno, jer bolje nego drugi svakoj stvari svrhu vide. Pa tako i taj veliki pokojnik, čim pod krov njegov unidjoh i uzrok mu svojega došašća u Fiorencu, to jest da se od bolesti prsiju oporavim, izjavih, namah ne izrecivom blagohotnošću i srdačnošću se za me stade starati, kao da mi je rodjak ili znanac. „Ako što god želite, što vam mogu učiniti, zapoviedajte samo“ bile su njegove rieči svaki put, kad sam ga posjetio, a kolikom ljubeznošću ih je izustio! Bilo je i vidjeti, da se raduje, kada s kim iz našega kraja i u našem jeziku može razgovarati, a čim mu je više bilo godina i čim se je bliže osjećao grobu, tim većma vjerujem da mu je godilo srdcu, da mu je razgaljivalo dušu, kad mu sladki hrvatski zvukovi, koji ga nekoč u kolievci oblitahu, kroz mrak i tminu, kojom mu je sliepost bila obastrla zadnje dane života, dopirahu do ušiju. Kada nas ukućani i prijatelji njegovi čudom slušahu gdje naški govorimo, a ja najboljega mu prijana dra. Chierici-a (s kojim je Tommaseo i u Grčkoj neko vrieme živio, te ga je i meni kao liečnika preporučio) zapitah: Non intende niente? što ovaj klimajuć glavom zanieka, na našem Tomaseu očevidno se pokaza to u licu to u kretanju tiela, kako se je izpravio neki ponos, što naš jezik znade i govori, kojega okolo stojeća i sjedeća čeljad ne razumljaše. Imajući riedko prilike naški govoriti i ne imajući nikoga, koji bi mu sliepu naše knjige čitao, nije naš jezik govorio hitro, ali ga je govorio čisto, te se moglo vidjeti da je izpod Velebita rodjen. Pitao je mnogo za vas, presvietli gospodine, i vrlo se uzradovao, kada mu spomenuh vašu obznanu njegova djela „Storia civile nella letteraria“ u „Viencu“ od god. 1872. br. 24. str. 379. sll., koju sam sa sobom u Italiju ponio. Umro je žalibože prije, nego li bijaše možno da mu ju pročitam. U razgovoru reče mi, da vas je poznavao još u Mljetcih, kad no bijaste častnikom. Budući dakle da ste vi, presvietli gospodine, s ne umrlim pokojnikom drugovali, kada stajaše u cvietu svojega života, te rád njegov sve do poznijih mu dana pozornim okom pratili, komu će bolje dolikovati nego vama, staviti mu životopisom pisanim na hrvatskom jeziku u „Viencu“ ili, gdje budete izvoljeli, spomenik dostojan slave mu i zasluga, koje si je za čovječanstvo, pak za talijanski i za naš narod stekao? Ja pako, koji ovdje, gdje je umro, boravim i koji sam bio sretan bar nekoliko ura s njime zajedno proboraviti, smatrati ću za ugodnu dužnost, da, što god uzmognem, materijala za ovaj životopis sakupim, te vam ga u Zagreb pošljem ili sam donesem.

Za sada reći mi je toliko. Ako Tommaseo u svojem djelu „Storia civile nella letteraria“

govoreć o Dioklecijanu naš narod zove „una gente schietta", to je tim atributom upravo i svoj karakter označio. Era davvero un uomo schietto nel senso ottimo della parola! Nikola Tommaseo bio je do skradnjega časa neumoran radnik na polju književnosti, revan i savjestan stražar na onome mjestu, kamo ga je njegov udes ili recimo božanstvo postavilo. Ako naš gospod i spasitelj život čovječji poredjuje s poslom težačkim u vinogradu, to se za našega Tommasea može reći, da motike nije vrgao s ruku, kad je sunce zalazilo i veče nastajao, t. j. kada se je činilo, da ga je starost i sliepost za literarni rad učinila ne sposobnim, nego ti je on još u mraku i u noći radio i kopao i znojio se u vinogradu gospodnjem, dok mu sama smrt nije izvinula motiku iz ruku. Jer, da bez slike govorim, još poslednje dane života svoga, radijaše u velike, snovaše koješta, te ga zabavljaše sila mislî i idejâ, koje je, budući sam sliep, drugovom svojim u pero kazivao. Spomenuti prijatelj mu, Chierici, reče jednom, da će kako mu se čini Tommaseo jošte mrtav u grobu raditi i razmišljati. Kada sam ja nekoliko dana prije njegove smrti posljednji put bio s njime, te ga opominjao, neka se toliko ne trudi, neka jednom odpočine, jer je već dosta, da izobila za sviet i čovječanstvo učinio, i neka se ugleda u mene, koji sam si u Italiji „dolce far niente" odabrao za svoj posao, nasmjehnu se i stresav glavom ne hćede na to pristati. S toga mislim da je i u zadnje vrieme kraj velike starosti jošte uviek rado živio. Čini mi se bo, da je imao o čem živjeti, a bud ne vidjaše ni bieloga dana ni sjajnoga mjeseca ni titrajućieh zviezda, velji i bistri um njegov mu bijaše poput svietlećega i grijućega sunca, a ideje, koje naziraše poput zviezda, što no mu sjahu u mraku nesretnoga života, u kojem bi drugi bio očajan. Nikad zaista niesam jače osjećao, što će reći Platonov nauk o idejah nego motreć našega Tommasea. Kako to, pomislih u sebi, da taj čovjek, akoprem sliep i akoprem sveudilj stvarmi znanstvenimi zabavljen, ima tanahnije čuvstvo za ono, što je liepo i krasno za ono, što Rimljani decorum, Grci τὸ πρέπον zovu, nego mnogi, koji vas dan gleda božju prirodu i stvorove čovječje umjetnice-ruke. Znam da Tommaseo nije bio uviek sliep i da je imao prilike izoštriti i izvježbati svoje estetično čuvstvo.

Nu što hoću da reknem, jeste: da obično ruke čovjek, bud i oči i druga sjetila imao, umom svojim ne dopire ni za deseti, da ni za stoti dio tako daleko kao sliepac, u kojem je božanska ona iskra, što no čini te čovjek stvari bistrije ponimlje od drugoga. Poklonih mu jedan otisak svojega djelca „M. T. Cicerona rad i život". Kada upozna smjer toga spisa, pisa mi pismo, dakako diktujuć ga svomu sekretaru na latinskom jeziku, u kojem u kratko sud svoj izrekav, ne propusti izjaviti, što o Mommsenu i njemačkoj učenosti misli. Eto njegovih rieči: „Momsenius, qui, velut olim romanas legiones Arminius, paene omnem Romae laudem fudisse se jactat, similis mihi videtur fabro illi aerario, qui aera a peritissimo artifice excusa et vitam spirantia judicaturus, ea perfringere est ausus, ut metalli molem appederet, et spurcis manibus contrectare. Sit laus Germanis eruditia ac propemodum **rudis** diligentiae; de pulchritudine, de concinnitate, de eo quod decorum Latini, Graeci πρέπον. Itali convenienza nominant, judicium ferre nolint: hoc illirycam gentem, si velit, callere posse confido". Danas, gdje se čitav sviet, pa i sama Italija pred njemačkom učenosti klanja, ovake su opomene od velike vriednosti. Tu mi pada na um, kako se je nekoč umni holandezki filolog Valckenaer grohotom nasmijao, kada je od nekoga njemačkoga učenjaka čuo, da njemački filozofi onaj dio filozofije, koji o ljepoti (περὶ τοῦ καλοῦ) razpravlja, zovu aestheticam od αἰσθάνομαι. A danas svi učeni i neučeni ljudi ovaj naziv „estetika" i „estetičan izgovaraju. — Bilo, kako Vi, presvietli gospodine u spomenutoj obznani i sami izrekoste, ima medju Tommaseovimi misli i krivih i nerazložitih, svakako mi se to čini, da je u svem, oko čega je radio i nastojao, imao najbolju volju i čiste namjere. A mi južni Slaveni. ako ga i ne možemo sasvim svojim zvati, ipak ga moramo visoko cieniti, sto se nije poput drugih Dalmatinaca svojemu narodu iznevjerio, već ga je — tomu sam ja svjedok — do smrti svoje iskreno ljubio, a krasne mu vlastitosti i veliku historičku zadaću, koja ga na europskom iztoku čeka, kao malo koji pojmio. Pitao je za sve našince, koji su za naš narod bud na književnom bud na političkom polju što god uzradili, dakako u koliko ih je poznavao, a navlastito se je vas presvietli gospodine rado sjećao. Koliko mogoh razabrati, veselilo ga, što smo se s Magjari pomirili, osobito kada mu rekoh, da sada, gdje se je valovlje strasti utaložilo, laglje možemo misliti o reformah u raznih strukah javnoga života. Uza to smatraše Tommaseo Niemca za glavnoga dušmanina koli romanskoga toli slovjenskoga plemena i mislim, da mu nije godilo, što se od novijega vremena Talijani s Niemci onako grle i bratime. U glasbi Talijani su u ovaj par sasvim skučili šiju pod jaram Niemaca — Talijani, koji su, nije tomu tako dugo, u glasbi bili učitelji i majstori čitavoga svieta i od kojih bi se još i sada Niemci mogli mnogo toga učiti. Kada to gledam, upravo mi je, kao da vidim mlohava starca, koji je u životu svome stotinu puti triumfujuć sa bojnoga polja kući se povratio, gdje sada verigami okovan stupa za kolima drugoga triumfatora, kojemu se je drage volje predao ad ornandum triumphum, da mu umnoži slavlje. Občuvao Bog naš narod istoga udesa i nedao nam u glasbi

pasti pod gospodstvo njemačko, a niti vlaško (talijansko). Jer to bilo bi isto kanda si snažan i razvijajući se mladić budućnost svoju i gospodstvo, koje mu je po Bogu i udesu dosudjeno, lakomišljeno i ne smotreno dade ugrabiti i oteti. Biti će možda jošte prilike o tome govoriti, ele upravo u Italiji upoznao sam, da je glasba za Talijane ipak nešto drugoga nego za naš narod. Našemu narodu glasba je rek bi bilo. I glasbu našega naroda zatirati znači upravo narodu žile podrezavati, znači narod sam ubijati. Jesam li (i tuj) previše rekao? Moguće, ele ne mogoh drugačije. Primjer me Talijanâ plaši. Ja im doista ne želim, ali se bojim, da će oni to, što se Niemcem odviše klanjaju, odviše za njimi povadjaju, jednoč možda skupo platiti. Al kuda sam zašao? — Ta eto me opet kod našega Tommasea. I on govorio je o glasbi Niemca s velikiem počitanjem, nu i tu bilo je nešto, nekakav nescio quid, koji mu ne bijaše po volji, te je opet glavom nekako zlovoljno stresao. Nije žalibože bilo kada, da mu ovo, što ovdje napisah, razložim, jer nam ga je smrt tako naglo otela, ali da me je slušao, gdje ovako govorim, bio bi za cielo rekao, da pravo kažem. Kad mu spomenuh râd našega Kocha, a navlast da je on onako, kako Vuk (rieči), sakupio melodije narodnih naših pjesama, vrlo bijaše uzradovan i hvalio taj trud što je iole mogao.

Talijani dakako, u kojih je velik narodni ponos a i dosta chauvinisma, ne znam da li mnogo za to haju, da je Tommaseo bio „naše gore list“ i sin Slovjenskoga plemena. Njima je on tek Talijanac, a ne može ni da bude drugojačije, kada se svekoliko uzme na um. Kod zadušnica u crkvi s. Croca, bivših dne 7. o. m. bijaše podno katafalka sa svake strane jedan lovor-vienac s velikom bielom vrpcom. Na vrpci većega vienca, koji ležaše sa strane crkvenoga ulaza, bijaše zlatnim slovi pisano „A Nicolo Tommaseo i Triestini“, a na vrpci drugoga manjega lovor-vienca, ležećega s druge strane napram oltaru bijaše takodjer zlatnimi slovi pisano „A Nicolo Tommaseo Sebenico sua patria.“ Više toga vidjeti ćete iz talijanskih novinah, gdje ima o Tommaseu nekrologa ili inih viesti, osobito o njegovoj smrti i častih, što mu ih ovdje i drugdje izkaže. Poslati ću vam ih ovih dana. Bilo kako mu drago, ja bio sam, kao zemljak i znanac, i na sprovod i na zadušnice upravo promence pozvan. Da Talijani Tommasea iza smrti u veliko slave, to ste vi, presvietli gospodine, valjda već iz raznih novina razabrali. U Mljetcih već se je sastao odbor, koji će brinuti, da se Tommaseu postavi spomenik. Sprovod t. j. prienos mrtvoga tiela od stana pokojnikova u crkvu San Remigio bijaše veličanstven. U Fiorenciji je običaj, mrtvace na večer, kada se smrkne, uz svjetlo bakalja u koju crkvu sprovoditi, iz koje ih onda na groblje ponesu. Kod Tommaseova sprovoda bio je ogroman broj bakljonoša. Sprovela ga reć bi čitava Fiorenca. Što ne išlo s liėsom stajalo s obje strane ili gledalo sa prozorâ onieh ulica, kuda je sprovod prolazio. Jer budući povorka pratilaca vrlo duga, ne moglo se ići prekim putem u crkvu, nego se moralo zahoditi raznimi ulicami, na ime kroz via de' Benci, via Ghibellina, piazza S. Firenze i via dei Neri u crkvu sv. Remigija. Divno bješe pogledati, kada sprovod iz ulice Gibelinske zakrenu na trg sv. Florencija, gdje su mnogobrojne stube pred crkvom sv. Florencija bile dubkom napunjene gledajućom svjetinom.

Eto vam, presvietli gospodine, što mi je bilo pisati o našem Tommaseu. Radujem se i hvalim Bogu, što sam o njem mogao i morao ovako pisati, što niesam ni ja postao renegatom kao što ni on, što sam dapače sretniji od njega, jer mogu vas dušom i tielom, raditi jedino i samo za svoj narod, za koji dišem, za koji živim i umirem.“

Dopisnica uredničtva.

— G. Z. Da nas krivo ne razumiete, povratit ćemo se još k priedlogom: Dašto da naš iz znači nj. aus, lat. ex, ali samo u smislu kretanja ili polieganja iz nutrine n. p. iz crkve, iz suda, iz kese, suza, voda iz kamena, iz vrane soko, čoek iz naroda, iz družine, glas iz usta, učiti iz knjige, pucati iz puške. Ali kad onaj samostavnik, pred kojim će biti priedlog, postaje čin, pretvara se u što ili biva dielom druge cjeline, što Niemac naznačuje glagolji machen, bestehen, entstehen, werden, onda onda njemački aus nije u nas iz, već od, n. p. od djece postaju ljudi, od pruta drvo, od plašljiva ždrebeta konj, od šta vreća od tog i uzica, kupa od suhoga zlata, od svile rukavi, od koplja nosila, kolač od pšeničkoga brašna, hrpa od bisera, od zrna postao u jedanput mačak. Zato nas i boli, kad se na našem glumištu ne jednom već malne svaki dan moje čuti: Iz toga ne će ništa biti, iz toga brašna ne bude kruha, što će biti iz tebe mjesto od toga ne će ništa biti, od toga brašna ne bude kruha, što će biti od tebe? U nas se pravilno veli n. p. da je straža sastavljena od sto ljudi, dakle i lučbar ima reći, da je zrak sastavljen od kisika i od dušika, da isomerička tjelesa sastoje od (a ne: sastoje se iz) posve istih prvobitnih kemičnih počela. Dakle ni stručna znanost nesmie podnipošto zazirati od toga narodom posvećena pravila, kamo li pjesnik i novelista. — I priedloge nad i povrh ili svrh razlikuje narod puno točnije, nego li pisci, narodu n. p. može biti oblak nad selom, a brieg povrh sela, nikad pako ne će reći: brieg nad selom.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 22. U Zagrebu dne 30. svibnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

KRVAVI SABOR.

(1397.)

Spjevao B. B.

U Hrvatskoj još silna bura vrije,
Još biesni razdor po svoj zemlji kleti,
Domaća krv se riekami još lije,
Jer dušmanin je rada lancem speti
Junakâ rod, koj ne zna robom biti,
Slobode zapis sveti predja svojih
I krvlju svojom, ako treba, štiti,
I posred smrti nepomično stoji.

Zaludu tudjin zatočnike slavne
Na repove je konjske biesan trgo,
Zaludu tudjin pravice nam davne
Bjesomučan pod svoje noge vrgo;
Domovinu tko pravo ljubit znaše
Svak sliedi misô Ivana Horvata,
A Lacković pred rodom sablju paše,
I zastave se banske snažno hvata.

Iz Napulja jé Ladislava zvao,
Nek kraljem bude posvećenim nama,
I krunom ga je zlatnom ovjenčao
Sred zagrebačkog prvostolnog hrama.
Sred rata, mira, on nam štitom budi
Te poharane tužne otačbine,
A Luksenburgovac taj Šišman hudi
Sa priestola se slavnog neka skine.

Al Šišman mlitav pobune se plaši,
Umirit milim buntovnike gleda,
U Križevce nek dodju velikaši
Na sabor, tako moli, jer bez reda
Da brzo propast svaka zemlja ima.
I Lackoviću zajamči slobodu
Na pismu, da i on sa svima
Na sabor dodje rane liečit rodu.

Tad Lacković vam krasan junak skoči
I sbori slovom ko da grmi gromom —
Zamutiše se Šišmanove oči. —
„Dà kuga, grmnu, nad našim je domom.
Izjedaju nas, kralju, jadi živi!
Je l' čudo, Hrvat da no diže bunu?
Dà tvoji ljudi tom su kralju krivi
Sramotom svojom kaljajuć ti krunu.

Ti imaš biti štitom naše sreće,
Ti pomno pazit naša sveta prava
Al tvoja čeljad na muke nas meće,
I tisuć rana narodu zadava.
Pred tvojim licem kukavice plaze,
Ocrnit narod kradomice rade,
Al ovdje — pravo, sud i zakon gaze,
Kraljevat nama biesnici se grade.

Tog ne smie bit — jer mi smo, kralju, ljudi,
Mi dajemo ti zlata, damo krvi;
Al kako u nas zakon, ban nam sudi,
Čuj mi smo ljudi — niesmo, kralju, crvi —
Znaj vrela nam je krv ko naše groždje
I jake šake — nuder kraju gledaj,
U lance u nas ne kuje se gvoždje,
U britke mače — Pazi, trgnut ne daj!“

Kralj Šišman žmirne zlobno zlobnim okom
I plaćenikom svojim nešta mignu;
Oj na noge se! sbornicom širokom
Prvaka ljutih rogobor se dignu.
Ha gle! U vrevi zlotvor iznenada
Svoj mač u grudi Lackoviću rinu,
„Joj! Osveta!“ I Stjepko klone, pada,
Izdajstva žrtva junačka preminu.

„Osvetimo se!“ grme velikaši,
„Sam kralj je razderao svoje pismo
Na okup, tko ste pravi ljudi naši,
I sviet će vidjet, robovi da nismo!

Osvetit sili Lackovića rana;
Čuj silni bože, zakletva nam budi:
Na slavni barjak Lackovića bana.
Nek kralju i nam Bog i sablja sudi".

Razpuhnuo se sabor, razdor plane,
Kralj Šišman bježi, osvetnici jure,
Duh Lackovićev hara na sve strane —
Al klonu kralj i narod — nesta bure.
I Šišman lukav povlasticom lieči,
Što silom rani; staro pravo budi,
Jer zna da pravdi zaman kralj se prieči,
Jer zna Hrvati, da su ljudski ljudi.

* * *

Vjekova mnogo minu od to doba,
Uminula je silnikova četa,
Junaci driemlju usred groba,
I drugi svijet na grobu im cvjeta.
Al Lackovića pamti i sad svatko,
Za njegve čine, rieči zna i snove,
Te sabor, gdje se djelo sbi opako,
I danas jošte krvavim se zove.

PRIEKI LIEK.

Pripovieda I. T.

I.

Naš pokojni Gjuro, Bog mu dao duši lahko, bio smiešan i k jednu na kratko nasadjen čovjek. Ni mi, koji smo ga pobolje poznavali i s njim drugovali, ne smjedosmo na sva usta govoriti kad smo vidjeli, gdje je Gjuro u bezpuće zastranio. Zlo i naopako, kad bi se koji prijatelj bilo kakvom sgodom prevario uzevši ga svjetovati!

Gjuro je doduše poput mnogih drugih učenjaka zazirao od hrdjavštine i ludosti svieta, zazirao je od ponosite velike gospode, nije mario za ugladjenije običaje ni za uredbe države, kamo li za milost ili nemilost poglavarâ, u velike je cienio domaći život i prostoćudnost, ali samo nije išao za samoćom, premda je, našav se nehotice na sâmi, rado umovao i štošta smišljao. Najvolio je ipak u družtvu prijateljâ svoje nazore oštroumno zastupati, skromne prigovore žestoko pobijati, liepo pripoviedati, domišljati se, a kadšto i grdo psovati.

Gjuro bijaše hrvatski pisac, veliki prijatelj čistoći našega jezika i s toga vrlo sviestan ponašilac tudjih besieda pa dakako marljiv sabirač čistoga bisera miloglasne i bujne hrvaštine.

Takovih nas onda, kad je Gjuro mladovao, bilo i više, vrieme nas rodilo i tisnulo svakoga svojim nogostupom.

Ne sjećam se pravo, od kuda je od kojeg li grada jedne godine dojedrio u Karlovac, te sastav se s našom književnom posestrimom i prvakinjom pošao u banovačke Toplice, da se tamo lieči, čini mi se, od dalka.

Dogovoriše se njih dvoje, da će zajedno putovati, u Toplicah liepo drugovati, jedno drugomu ne dati dugočasiti, pa što se bude dalo, i književna posla obavljati te dogovorno izpravljati.

Naš prijatelj, bivši vojnički liečnik posluživ se svojim pravom naruči podvoz, te tako dopadoše naši topličari na uzahna solarska kola, na kojih jedno uz drugo sjedjeti ne mogahu, već nekako upriličiv dva sjedala, sjedoše jedno drugomu sučelice, a medju njima dopade mjesto Gjurinu hrtiću, koga je za puta svejednako za uzicu vodao, da onako lud kudgodj ne odskače, odkud se ne bi pogodio vratiti, ili da mu ga tko ne ukrade.

Nije to šala voziti se na solarskih kolih drumom, koji još onda bijaše čestimice osobito po stranah velikim neravnim kamenjem potaracan. Svaka bi kiša izprala naveženi piesak, a kotači bi uza zaglušno tresketanje zezali po golu kamenju, pa si vozeći se mislio, da ćeš se sad nà razstati s dušom. Tuj nije bilo naslonjača, a malo kada sjedalo od siena, već kakva drvena skrinja pomicala se pod tobom nizbrdice u napried, a uzbrdice opet u nazad; ako si se prihvatio za lievču, od silne bi te trešnje zaboljela ruka; ako se niesi mogao uprieti nogama o sjedalo kočeševo, zaboljeli bi te tabani odskakujuć od kolskih podnica, a dobro je prošao, koji si nije na takovoj neprilici ogulio obuće. Kad je već umnu čeljadetu, videć da nema druge, ipak težko podnositi takovu vožnju, možete mi vjerovati, da je Gjurinu hrtiću neprestano drocanje baš dogrdilo: Svaki se čas podizao s legla i obrtao sad ovamo, sad onamo, a svagdje su mu smetale književničke noge, dolazeće svakim zezajem kolâ u nemili dodir. Po koji put uvrebalo pašče i skočilo preko ljestava te odkinulo se od uzice. Takvom sgodom daj stani, a Gjuro sašav s kolâ vabi i lovi uskoka, dok ga opet ne smjestiše medju zlostavljene noge. Bilo smieha, bilo ljutavi, a siromah krajišnik, koji ih je vozio, često kimnuo glavom čudeć se toj pasjoj neprilici.

A u Vojniću i Vrginu Mostu morali pretovarivati i opet kakvo takvo dvostruko sjedalo upriličivat, te tako bilo na svem putu dosta brige i nemira i neudoblja. Sav im domjenak bio kidljiv i tegotljiv, jer se je moralo vikati, da jedno drugo razumie a književničkim jezicima prietila ne mala pogibelj, jer da je koji dospio slučajno medju zube, kad bi kola živo zeznula, bio bi za cielo

bar najmanji komadić toga dragocjenoga pomagala ljudskoga sporazumka na putu ostao.

U Vojniću zabaviše se puna dva sata, samo da se odmore i pomalo razgovore. Odsjedoše kod dobričine Jove i desiše se pri objedu sami, te Gjuro mogao zapodjeti ovaj razgovor:

— Vi dakle, gospodično, kako mi juče nešto natuknuste, ovaj put ne podjoste u Toplice, da se liečite, već ondje naumiste nešto drugo izhoditi ili izmajstoriti.

— Jedno i drugo, odvrati Gjurina suputnica, vrlo mi prijaju te toplice, te se sbilja želim svaki dan kupati, ali bih uzgredice rada i neku drugu stvar obaviti, ako mi sreća posluži.

— A smiem li pitati, kakva je to stvar?

— Što vam je do moje nakane stalo?

— Ta znate, da si obrekosmo liepo se paziti i jedno drugomu u svakoj sgodi i nesgodi u prilog biti. Bog zna, ne bih li vam baš ja mogao najbolji pomoćnik biti,

— Pravo velite. I najbistrija ženska glava, makar umjela i najudesnije mrežu nakučiti, treba da ima koga mužkarca, koji je jači veslom mahnuti i povući mrežu, da riba ne uteče. Ako ste dakle voljan slušati, i ako mi vjeru zadate, da moje tajne nakane ne ćete nikomu odati, spremna sam povjeriti vam, o čem se radi.

— Ta valjda ne udešujete kakve političe urote? Ja se toga biesa vrlo bojim, jer me i onako nekriva i nedužna sumnjiče. Al bilo, kako mu drago, vjeru vam zadajem, da vas ne ću odati, a čudan sam ovaj čas doznati, što li je hrvatska pjesnikinja zasnovala.

— Slušajte dakle. Imam dobru znanicu u Petrinji, krasna vam je to dušica. Hrvatica dušom i obrazom, žena, kakvu sreća malo kad čovjeku nanese, vriedna mati, bolje od nje Bog i ne stvara, a gospodarica mudra i neumorna, kakovom se malo koja odličnija kuća podičiti može. Liepa su joj i valjana djeca, ona ih je bezprimjernom pažnjom i mudrom besjedom podigla i udobrila, sav ju sviet cieni i štuje, pak vam je ipak ta krasna žena vrlo nesrećna.

— Kako to?

— Muž ju odnemario.

— A zašto?

— Drugoj za volju. Da je ta druga vrednija i ljepša, neka bi bilo. Al ovako, ovako — ne ću, da se blatom nabacujem ni na koga.

— Dobro, dobro, razumiem vas. Pa kako kanite opametiti muža vaše prijateljice?

— On je u Toplicah — a i ona gospodja, za kojom se je pomamio.

— Pa vi sbilja naumiste to dvoje razkrstiti?

— Dakako. Te ne samo to, već želim i svesti te pomiriti muža i ženu.

— Gospodično! Vi se podhvaćate goropadna posla. Ne mislim, da ćete uspjeti.

— A ja se nadam, da hoću. Samo mi vi ne uzkratite vaše pomoći, ako mi je uztreba.

I dadoše si ruke i digoše se od stola, te sjedoše opet na solarska kola i s lieve ruke poziruć na vinorodna Jurina Brda a s desne ruke vozeć se tik kitnjaste Petrove Gore prevališe Slavsko Polje, spustiše se u Trepčansku dolinu, pretovariše se u Vrginu Mostu na drugi podvoz, popeše se uz Vratnik te prošav Čemernicom uz krivudasti ulik starovjekih trešanja zakrenuše usred sela desno niz liepo pogorje put Toplicâ, gdje ih zdravi i bolestni topličari pri dnu svetoga Nikole znalično i smiešeć se dočekaše, jer je sbilja smiešno bilo vidjeti čudno na kolih poredane nove goste, i Gjuru i njegovu prijateljicu, a u sriedi medju njima Gjurina hrta.

I mi im velimo: Dobro došli!

(Dalje sliedi.)

SAN ROBA.

Od Longfellowa pohrvatio A. Šenoa.

Kraj pirinčeva polja rob je pao,
Još rukom drži srp, — sve golih grudi
Kosurinu si rudu zakopao
U suhi piesak pokraj polja tudi;
U blažen driemljuć zanio se san,
Domovine si vidi mili stan.

Tu velerieka Nigar krajem šumi,
U svom veličju prostire se voda;
Slobodnjak crnac diže glavu tu mi,
Jer on je silnim carem svoga roda;
Sa gorske staze čuje zvonca zvek,
Tu karavane oziva se jek.

Crnòoka tu stoji žena mila,
Uz kraljicu si vidi draga čeda;
A ona o vrat ručice mu svila,
I grli ga i ljubi, milo gleda;
Tad kroz san sievnu oko crnačko,
I kanu suza na to suho tlo.

Vilolik leteć bojnom sabljom maše
Kraj plitkog briega velerieke Nigra,
Pod zlatnom uzdom vilenjaka jaše,
O bedru konja korica mu igra;
I svakim skokom bljesne mača kries,
I svakim skokom zvekne sablje tries.

Pred kraljem kao krvav barjak prši
Flaminga ptica povorka tu duga;
Kad padne noć i kraljev lov se svrši
Sred tamarinda hladovitog luga;

O zažari on vidi Kafra kral,*
Pučine gladke neboliki val.

Hienu urlat čù za noći crne,
I lava čù, gdje kroz mir muklo ruče;
Pa kada u šaš navalice srne,
Iz kaljužine nilski konj se vuče;
Glasovit javlja slavu tamburin:
Oj slavan kralj! Oj slavan crni sin!

Iz tisuć grla zvoni zelen-gajem
Slobode pjesan k nebu glasna, živa;
Slobode pjesmu pjeskovitim krajem
Oluja jadnom crvu doglašiva;
I kad slobode čuo divni glas,
Osmjehnuo se u snu isti čas.

Ne ćuti ljutog biča nadzornika,
Omamljivoga žara ljetnjeg dana,
Jer blaga samrt dignu nevoljnika
U svjetlo carstvo blaženijeh sana,
Dok, kao krutog lanca slomljen sglob,
Nenadjoše, gdje leži mrtav rob.

* Kral = selo.

UDOVIČINA PRIPOVIEDKA.

Ruski napisao O..... (Konac.)

Jutrom se u devet sati najavi; odjenem se i sjednem za samovar. Gdje je bio, to ga ja ne upitam. Dapače kao da sam zadovoljna pogledam na njegovo bliedo uništeno lice, na ne uredjene vlasi i zapitam ga: ne će li možda čaja. — O, drage volje podaj mi ga! reče mi i stisne mi ruku. — Svuci čizme, ta mokre su ti, možeš se nahladiti. — Stjepane! povikne sluzi, podaj mi druge čizme — i otidje u svoju sobu. Napije se čaja, svuče se i leže u postelju. Sladak ga san shrva za čas — lice mu opet obuze propali, iznemogli vid, da je bilo užasno. Primim ga za ruku i opipam bilo — bilo bilo silno i nenaravno. Siromah, mišljah, nije spavao ciele noći. Šta mu pade na um, da je sašao sa balkona i bog zna kuda prošao? zašto nije došao kući, moguće da nije ni daleko bio. Nepomično sjedjah dva do tri sata u naslonjaču. Dan je bio mračan, oblaci zâokupili cieli obzor. Već su bila tri sata, kad se okrenem prama postelji; oči mu gledahu čudno na mene; prepanem se s njihova izražaja: u njih bilo i straha i ljubavi i smrti i ne znam česa sve ne. — Hoćeš li štogod, zapitam ga niesi li bolestan, mili moj? — Kako ti gore ruke. — Maro, pa ti me ni jednom ne upita, gdje sam noćas bio?

— Oh! zavapim, zaboravih te upitati.

— Bože moj! kako li su brze i jednostavne te žene, reče zlovoljno, vidiš, ja znam, da te je to pitanje morilo cio dan. Nije li istina?

— Ta ti znaš sve, zašto još i pitaš?

— Drago mi je, da me niesi upitala. Da si me i hćela izpitivat, ne bih ti htio reći.

— Kako želiš? niesam te vlastna pitati.

— Bio sam u Moskvi.

— U Moskvi?

— Dà; pa znaš što? Tu mi se noć porodi sin. Sva protrnem dušom i tielom s užasa.

Tako me to porazi, da niesam mogla ni ustati, dapače niti doći do te misli, da ustanem; niesam mogla govoriti, dapače niti doći do te misli, da govorim. Sjećam se, da silovito probliedih, jer on hćede dalje nastaviti, nu kad me pogleda, zamukne.

— Maro, reče napokon, ležeć na hrbtu i ogledavajuć se po svodu, zar te može užas shvatiti s tako običnih i jednostavnih stvari!.... Odvratim mu, da me sa svake nećudorednosti užas hvata. —

— Može biti, da te neću tako unesrećit. Vidiš, nastavi on, po drugi put sunu mi u glavu, da me možda trebaju u gradu, dapače da i od mene pomoći izčekivaju i ja ustanem i odem. Moje se srdce nikomu ne pokorava, nu ja se pokorih njemu; jer me tjeralo i sililo, da te učinim suprugom svojom, pa premda mu se suprotivih, ipak mu podlegnem.... Ako zaslužujem kazan, to zaista ne od tebe, dušo moja, Maro, već od one žene, koja je tako stradala. Ljubiti ju niesam mogao većma, nu skrbiti se za nju natjera me obvezanost do onoga časa, dok mi ne reče, da joj ne treba moje skrbi.

Primietim mu, da prezirem svaku ženu, koja prima pomoći od svakoga muža, koj ju jednom razljubi.

— Već ju ne vidjeh pet mjesecî, Maro; ona vrlo dobro zna, da je ne ljubim, znade, da se oženih; nu ti ne znaš, koliko se je uzradovala, da se je još sjećam, da ju ne zaboravih i u istinu, ona bi umrla one noći, da ne podjoh potražit liečnika. — Ne govori mi ništa, tako ti boga! silih ga, da ušuti.

On zatvori oči i pričini se, kao da spava. Očekivah ga na večeru, kad moj muž nakani odvesti se u Moskvu i sjednuv na divan, izčekivaše voznika. Vidila sam, kako je sav u vrućini, da su mu se oči uzmutile, da je bolestan, veoma bolestan. Na sve zaboravim i stanem ga zaklinjati, da ne ide u grad.

Zar me ti još ljubiš? nježno me zapita. O! sjećam se, kako me je ogrlio, kako mi je glavi privinuo svoj goruci vrat i tako osta. Cielu noć ležaše u vrućici, cielu noć bio bez sviesti. Pošaljem po liečnika. Liečnik mi Z. reče, da to nije drugo, van razdraženi živci i propiše liek, al mi se lice njegovo pričini zabrinutim kad ga je držao za ruku. Cielu sam noć sprovela u bezsanici; oko jutra pobolji. Prizove Stjepana, zamoli ga papir, pero i knjigu, na koljenih napisa nekakav list i naloži mu, da ga odnese u grad, kuda naslov veli. Niesam ga zapitala, komu toli dugo piše, samo sam mu na licu čitala neku zabrinjenost. Kad Stjepan izadje, bila sam već u veži i rečem mu: hodi, molim te, prije nego što podješ u grad, po lončić mlieka, a list podaj meni, da ga putem ne izgubiš. Kada mlieko doneseš, vratit ću ti ga, a ti ga predaj vozniku. Čim sam sama bila, pročitam naslov; list je glasio na Elizavetu Sergijevnu F. Kojim li slučajem sazna moj suprug njezin naslov i od koga? Odliepim zaliep, srdce mi silno zakuca, kao da sam nakanila bog zna koliki prestupak učiniti; list je bio francezki napisan: za čas ga proletim, a sve mi se stalo mesti po glavi. Mili prijatelju, Elizaveto Sergijevno, piše moj suprug, ovih ću dana umrieti. Toga ne velim svojoj supruzi, jer je još diete. Tako ju žestoko ljubim, da ju ne ću mučiti i kiniti. Molim vas, kada me ne bude više, posietite majku moga djeteta itd. itd.

Sjećam se, da niesam ništa znala kad sam pročitala; nadalje se govorilo o novcu, no o kojem, o kakovom, po kom i od koga? nikako ne mogoh shvatit. Zapečatim opet list zaljepom iste masti, podjem sama u susret Stjepanu, koj ne nadje mlieka, podam mu novca, da odjaši u grad i naložim, da se putem svrati kod mà kojega liečnika i da ga odmah amo pošalje. Suprug mi je sjedio na postelji, kad sam unišla; glava mu klonu na grud, a crna mu se kosa prosu po njoj. Čula sam kako je u dva puta rekao: neumrlosti! neumrlosti! Još je bio pri sebi; bojala sam se, da ne zaplačem — mogao bi naslutit, da sam pročitala pismo. On me pozove, nu ja odtrčim u kuhinju, sjednem uz policu i zaridam.. Ne! to ne može biti, počeh se sama tješiti. — Tko reče, da će on umrieti! kako je mogao to napisat? I u taj čas, ne znam sama s česa, prori se unutarnji glas, govoreć, da on ima pravo i da me samo vara slutnja. Starajuć se, da budem što krepčijom i mirnijom, provedem užasan dan. Noć je bila još užasnijom. Aleksander je cielu noć govorio sa nekim nevidljivim starcem i pitao mene: Maro! čuješ li, što on veli? on me uvjerava, da će se moja duša najaviti kod tebe, kad umrem. Maro! tako ti Boga, ne slušaj ga! Ovako je buncao. Već prodje ponoć, kada po drugi put otvorim vrata i — udje...

— Marijo Ignjatijevno! Marijo Ignjatijevno! gdje ste? začuh jedno pet koraka od nas glas sobaričin. Poslali su me za vami, odavna vas već čekaju.

Marija se Ignjatijevna oporavi od svoga pripoviedanja i opet zamukne. A! reče ona, zar mene čekaju, je li već tako kasno!

— Dà, već odbi deset sati, svi se sakupiše i povratiše sa večernje šetnje, a čaj vas odavna čeka.

— Odmah ću doći, odgovori mirno blieda udova i ustane. Oh! koli me je ta pripoviedka umorila. Kako to dodje, da sam vam izpripoviedala svoj medni mjesec. Zagovorih se i počeh pripoviedati. A zatim sam nastavila. Bog mi dade zdrav um...

— Provedite me i ako hoćete, udjite k nam.

Uzlovoljih se, što je ta glupa sobarica raztepla pripoviedku, kojoj sam tako željno izčekivao konac. Kad ju uzmem pod ruku, upitam ju, ne bi li nastavila. — Tko to dodje u ponoći k vama? upitam ju?

— Molim vas ne svraćajmo se više na tu pripoviedku ni sada ni poslije, niesam vam bila dužna ni toga reći?

— Zašto to?

— Ako nikada... nikojim slučajem ne napomenete moga Aleksandra više ću vam vjerovati... nego li vam sada vjerujem. Ja ga toli ljubih, toli ga ljubih! Sada ne mogu ljubiti... Zar ne ćete poći k nama? ne idite. Već je kasno, a po svoj su već prilici ustali.

Pocjelujem joj ruku i vratim se kući sav opojen pripoviedkom Marije Ignjatijevne, prem da nije u njoj ništa osobito interesantnoga. Mišljah, nu... o čem mišljah, što vam treba to znati?

POUKA.

Glogova zima.

Napisao dor. B. Šulek.

Živa željo, svibanjska ljepoto! Staro i mlado, bolestno i zdravo raduje se tvomu dolazku: jedno, da se okriepi blagom svibanjskom toplinom i oporavi miomirisnim zrakom, drugo da se nagleda divote, kojom se u svibnju priroda kao nikad odlikuje udarajuć na se najljepše svoje ruho, i da se nauživa slasti pomladjene prirode, kojih pjesnici ne znadu nahvaliti, te su Niemci svibanj prozvali „Wonnemonat."

Samo ratar ide zabrinut na susret svibnju, jer ga je strah, da dočim pjesnici gataju žarko sunce, ne osvane mraz, koji bi mu svu nadu uništio i u crno ga zavio — kao što se dogodi kojegdje i ljetos.

Je li to dakle zbilja samo pusta sanjarija pjesnika, kad mjesec maj onako veličaju i u zviezde kuju? — Nije ni malo, više puta je svibanj zbilja najkrasnija doba godine. Priroda, koja se je mjeseca travnja iza sna probudila, razvija se sve to bujnije, gorica se preodieva listom, a livada zelenom travicom, žarko sunce, šećuć po modrom kao riblje oko svodu, vabi svaki dan nove cvietke na vidjelo, te pretvara svu okolicu u preliepi šareni sag, da ga je milina gledati. Dugo, dugo se čovjek sjeća tih krasnih dana, najpače onda, kad okrene nesnosna sparina pasjih dneva. — Pjesnici imaju dakle zbilja razloga velesigati svibanj; al nije bogme zamjeriti niti gospodarom, što oni opet od njega zaziru, jer nije maj svagda onako krasan, kako ga pjesnici opisuju, nije uviek buditelj prirode, nego se kadšto prometne njezinim zatornikom. Zima, za koju smo iza nekoliko liepih dana mislili, da je preko devet brdah, bàne opet iznebuha, zastre probudjenu prirodu mrazom, ledom i sniegom, harajuć nemilo svu njezinu milovidnu djecu, nǻjpače krvavu muku jadna gospodara — uzalud mu sva nada obilate ljetine, kojoj se je prerano veselio!

Imaju dakle pravo i pjesnici, i gospodari, kad se jedni svibnju raduju, a drugi ga se žacaju; samo što imaju pravo izmjenice, sad ovaj sad onaj. Nu odkuda svibnju ova čudnovata promjenljivost, da s jednoga kraja skače na drugi, kao nijedan drugi mjesec? Zašto je svibanj ljetos onako ružan, a do godine će nas možebiti opet nasladjivati svojom čarobnom ljepotom? — Pa zašto se to unapried ne zna, da bi mogli prema tomu postupati, kakav će biti svibanj?

Odgovor na ova pitanja je koštunjav orah, te su si ljudi od vajkada dosta glave razbijali, da ga razvrnu.

Kako je sviet od prije slabo iztraživao vječne prirodne zakone, po kojih sve biva nego je neobične dogodjaje pripisivao kakvoj višoj prekonaravnoj sili, tako i ovdje.

Povratak zime usred proljeća (štono Niemci kažu „Nachwinter") zove se kodnas od starine **glogova zima**. Jedni misle, da zato, jer tada obično glog cvate, kad se zima s proljeća po drugi put javlja. (to biva početkom svibnja). Meni se čini, da tu ima još i druga. Hrvatski narod pripisuje glogu nekakvu čarobnu moć, a to mu je valjda povoda dala žilavost i čvrstoća glogova drva i oštrina glogova trnja. Rieč je: „na putu mu broć i glogovo trnje!" Ovo se je od prije dovikivalo vampiru, jer za njega kažu, da se boji glogova trnja, te ne može dalje, kada do njega dodje; a sad se to govori za svakoga, koga nismo radi da dodje. — „Ništa mu biti ne može bez glogova kolca!" to jest, ne će zaglaviti kao ni vampir, već ako ga ubiju glogovim kolcem, od kojega i vampir pogine. Možda toga ima i više o glogu, šta ja ne znam.

Kršćani pripisuju tu čudnovatu promjenu vremena sad ovomu sad onomu svetcu. Kod nas se govori za dan svete Sofije (15 svibnja): „Filip napija — Sofija popija" (vinograde), to će reći, da se vinova loza 1. svibnja pomaže, nu 15. da propada.

Niemci pripisuju glogovu zimu svetcem Pankraciju, Servaciju i Bonifaciju, koji se slave na 12. 13. i 14. svibnja, osobito da je opasan onaj posljednji, al nije u tom pogledu uzdanice nit u prvoga. Kažu za pruskoga kralja Friderika II., kako mu je bio nasio. U oči sv. Pankracija zahtievao je njegov vrtlar, da se oranžerija spravi, jer da se on boji toga svetca. Kralj, držeć to za praznovjerje, reče, da toga ne treba; al u jutro zbilja osvanu mraz i oranžerija sva propade. Sv. Pankracij nije tomu dakako kriv bio (kao što ću malo niže dokazati); nu badava, narod je to njemu pisao u grieh i vrtlar se je samo smiešio, videć kako je kralj platio svoje bezvjerje. Od onda su počeli Niemci zvati ona tri mrazonosna svetca „die drei gestrengen Herren" ili „die drei Heiligen des Frostes."

Francezki vinogradari i vrtlari plaše se opet sv. Mamercija, Pankracija i Servacija, to jest 11. 12. i 13. svibnja, i zovu jih ledovite svetce (les trois saints de glace). Nu isto tako boje se „smudećeg uštapa" (lune rousse). Ovako zovu Francezi mjesec, koji se je pomladio u drugoj polovini travnja, a popunio na izmaku travnja ili u početku svibnja. Za njega se obćenito vjeruje, da je vrlo ubitačan po bilje, jer ga smudi i furi (roussir) — od tuda mu ime. Slavni zvjezdoznanac Arago pripovieda, kako je jednoč odbor francezkih zvjezdoznanaca, na čelu mu glasoviti Laplace, došao pred francezkoga kralja Luisa XVIII., da mu predade djelo o poznavanju vremena. Kralj ga ljubazno dočeka, te zapita: „kažite mi, gospodo, šta će to reći mjesec-smudič i kako djeluje na ljetinu!" Svi su se zabezeknuli, a najviše sam Laplace, kojemu je bilo to pitanje namienjeno. On je puno toga o mjesecu proučio i napisao, al na smudiča nije nikada pomislio, valjda zato, što je to držao za običnu pučku predsudu. Pogleda svoje drugove, pa videć da nitko nije voljan odgovoriti kralju, prihvati sam: „Gospodaru, smudičamjeseca ne ima u teorijah zvjezdoznanstva, zato ne možemo zadovoljiti želji vašega veličanstva.

Kralj opazi zabunu učenjaka i pripovjedi kroz smieh za stolom, kako je pomeo svoje zvjezdoznance onim svojim pitanjem. To se je dalo na žao Laplace-u, te otidje Aragu, da ga zapita, ne bi li mu on znao razložiti, što ima stvari u tom zlokobnom mjesecu smudiču. Arago odgovori, da će gledati, ne bi li tu stvar proučio, što mu i podje za rukom. Parižki vrtlari mu svi potvrdiše, da se na toj mjesečini mladice i klice osmude i ofure, baš i onda, kad živo srebro u toplomjeru nije spalo do mrazišta (Nulle). Al to da biva, samo kad nebo nije naoblačeno; a kad ima oblaka, ovi prieče, te ne mogu zrake mjeseca do bilja i ovo ostaje zdravo.

Prema tomu bi čovjek rekao, da mjesečina sama tvori studen, što zbilja mnogi vjeruju. Nego se Arago toplomjerom i svakojakimi pokusi uvjeri, da to nije istina, da sama mjesečina niti množi niti mali toplinu uzduha (Atmosphäre), već da ima drugi uzrok toj studeni.

Sve stvari zrače, to jest puštaju (ausstrahlen) obnoć toplinu, koja je u njih; al ne sve jednako, već jedna više druga manje, a ponajmanje pušta ju sam uzduh. Da je kamen obnoć na polju ležeći hladniji od zraka, koji je oko njega, to si doista već i sam opazio; nu da to valja i za druge, inače tople stvari, o tom se možeš lasno uvjeriti, kad postaviš na polje na mjesečini 2 toplomjera, od kojih je jedan omotan malko pamukom, a drugi je posve prost. Do skora ćeš spaziti, da ovaj potonji toplomjer pokazuje za 4 do 5, a kadšto i za 6 stupnjeva više topline od onoga prvoga; a to je očit dokaz, da pamuk pušta više topline iz sebe nego uzduh. Što je kazano za pamuk, valja i za druge stvari, pa i za trave, zelje i bilje u obće. I ovo pušta obnoć vrlo brzo toplinu, koja je u njem, ter ohladne puno više od okolnoga zraka.

Na izmaku travnja i početkom svibnja znade toplina obnoć spasti sve do 6 ili baš do 4 stupnja (zašto? kazat ću poslije). Sad ćeš dakle lasno dokučiti, kako može onda pozebsti ono bilje, koje ne podnosi mnogo studeni, kamo spadaju malo ne sve trave i stabla od drugud k nam donešena.

Odavde razabiremo, zašto bilje nikada ne pozebe u večer, nego stoprv prama jutru, to jest pošto je iz njega obnoć izhlapio veći diel topline.

Ne misli dakle, da je bilje obnoć samo toliku studen podnielo, koliku kaže toplomjer na polju obješen; jer onda ne bi mogao dokučiti, kako je pozeblo, kad toplina nije spala do mrazišta (Nulle). Toplomjer može na polju pokazivati po više stupnjeva povrh mrazišta, a mraz opet ofuri bilje — jer onaj toplomjer kaže samo, koliko je ostalo topline u zraku, a ne, koliko u smrzlom bilju.

Al ove razlike medju toplotom (temperaturom) uzduha i bilja ima samo onda, kad je nebo sasvime vedro, to jest kad ne ima oblaka ni magle; a kad ih ima, onda nestaje gotovo sasvim tė razlike. Zašto i kako to biva?

Metni za vedre noći na polje pamuka, ili vune, ili perja, i zastri ga kakvim drvenim štitom tako, da bude sasvim zaklonjeno od neba. Tad uzmi dva toplomjera: jedan neka visi izvan toga poklopa, a drugi utakni u onaj pamuk ili vunu pod štitom — oba će pokazivati isti stupanj topline. Sad ukloni onaj poklop, a toplomjere ostavi gdje su prije bili. Za malo ćeš opaziti, da je u toplomjeru, koji je u dlaki, spala toplina na 5 do 6 stupnjeva, a onaj drugi toplomjer, koji bijaše izvan poklopa, kaže koliko i prije. Isto ćeš izkusiti, kad mjesto pamuka upotriebiš kakvo živo bilje — i ono će pod poklopom udržati svoju toplinu, a pustit će ju, čim dospie pod vedro nebo.

Kazao sam, da treba ovaj pokus (experiment) izvesti za vedre noći; a sad ga ponovi obnoć, kad je nebo sasvim naoblačeno. Što ćeš onda vidjeti? Kad ukloniš poklop, slabo će pamuk ili vuna ohladnjeti. Odavde se razabire, da oblak djeluje kao što i poklop, to jest prieči, te nemože toplina hlapiti u vis, gdje je sve to veća studen, što se više penješ u zrak (zato i pije tad hladni gornji zrak toplinu hlapeću iz zemaljskih tjelesa).

Sad ćeš dokučiti, zašto se preporučuje gospodarom, da na vedroj noći, kad se boje mraza, nalože vatru od šušnja, drača i granja, što se sva jako kadi, te će ovim kadom zastrti vinograd ili voćnjak, i tako zapriečiti suvišno hlapljenje topline iz bilja, pa tim i mraz. Ovim sredstvom su se i ljetos mnogi gospodari poslužili, te spasili berbu.

Gospodari znadu, da na vjetru (ako nije odviše leden) ne ima mraza. To se čini čudnovato, pa je opet posve naravno. Ne prieči vjetar zrakanju topline iz bilja, već mu nadomiešta izhlapilu toplinu; jer kao što smo vidjeli, zrak pušta manje topline nego bilje, zato je i topliji od njega. Kada dakle vjetar duva, dolazi do bilja sve drugi i drugi zrak, koji mu svojom toplinom nadoknadjuje onu toplinu, štono je odletila iz bilja u vis.

Francezki vrtlari imaju dakle razloga bojati se mjesečine u početku svibnja, kad bilje tjera ili baš cvati, jer im onda zbilja lasno pozebe cvieće i povrće. Samo se u tom varaju, što misle da je tomu mjesec kriv. Dakako da mraz dolazi na mjesečini, to jest, kad je nebo vedro; no uzrok je mrazu ista ova vedrina, zato će bilje pozebsti i bez mjesečine, ako je noć vedra.

Samo se razumieva, da ono, što je kazano za mjesec-smudić, valja i za svaku mjesečinu; al se posljedice noćne vedrine ne osje-

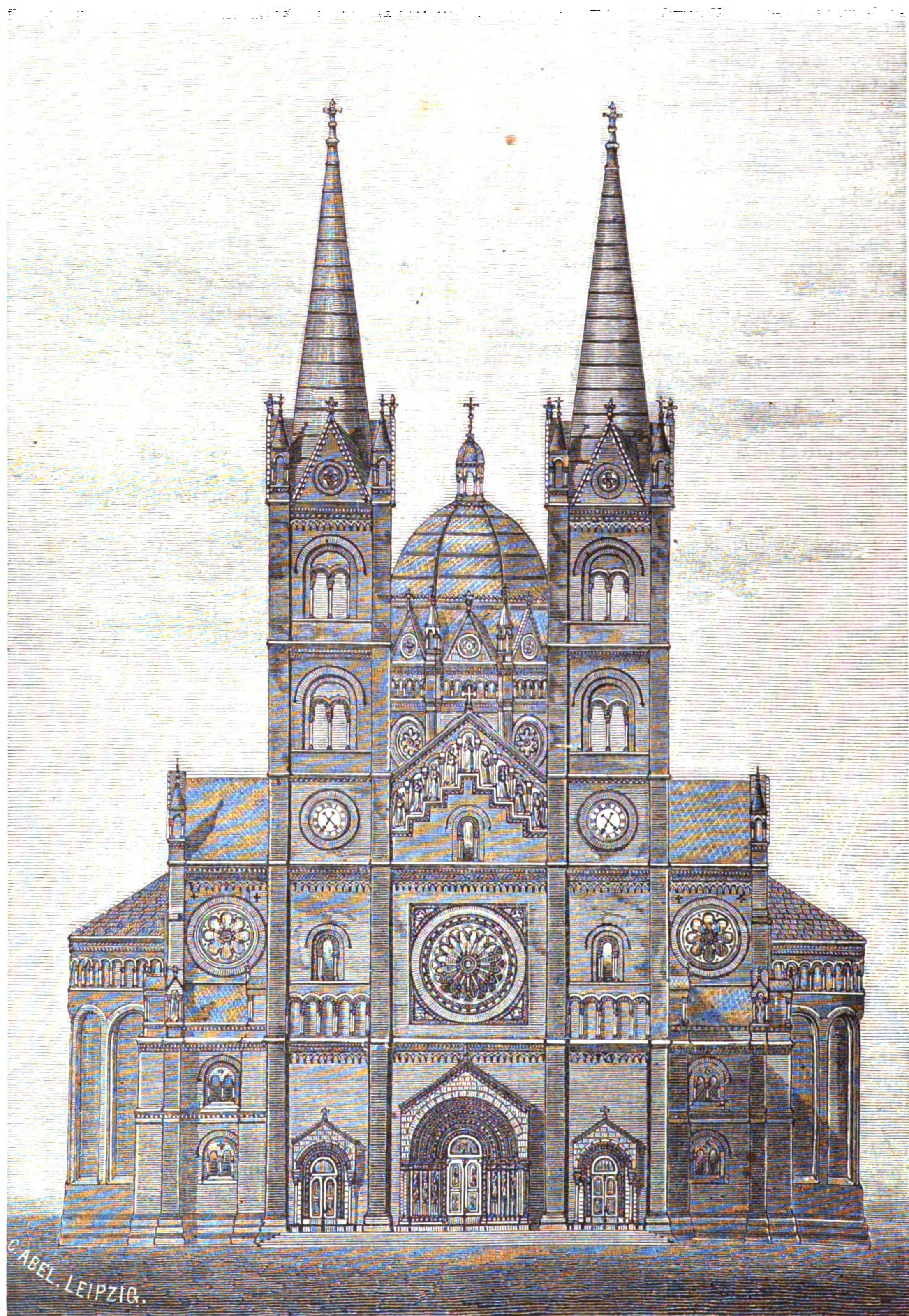

Stolna crkva u Djakovu.

(Sa čela.)

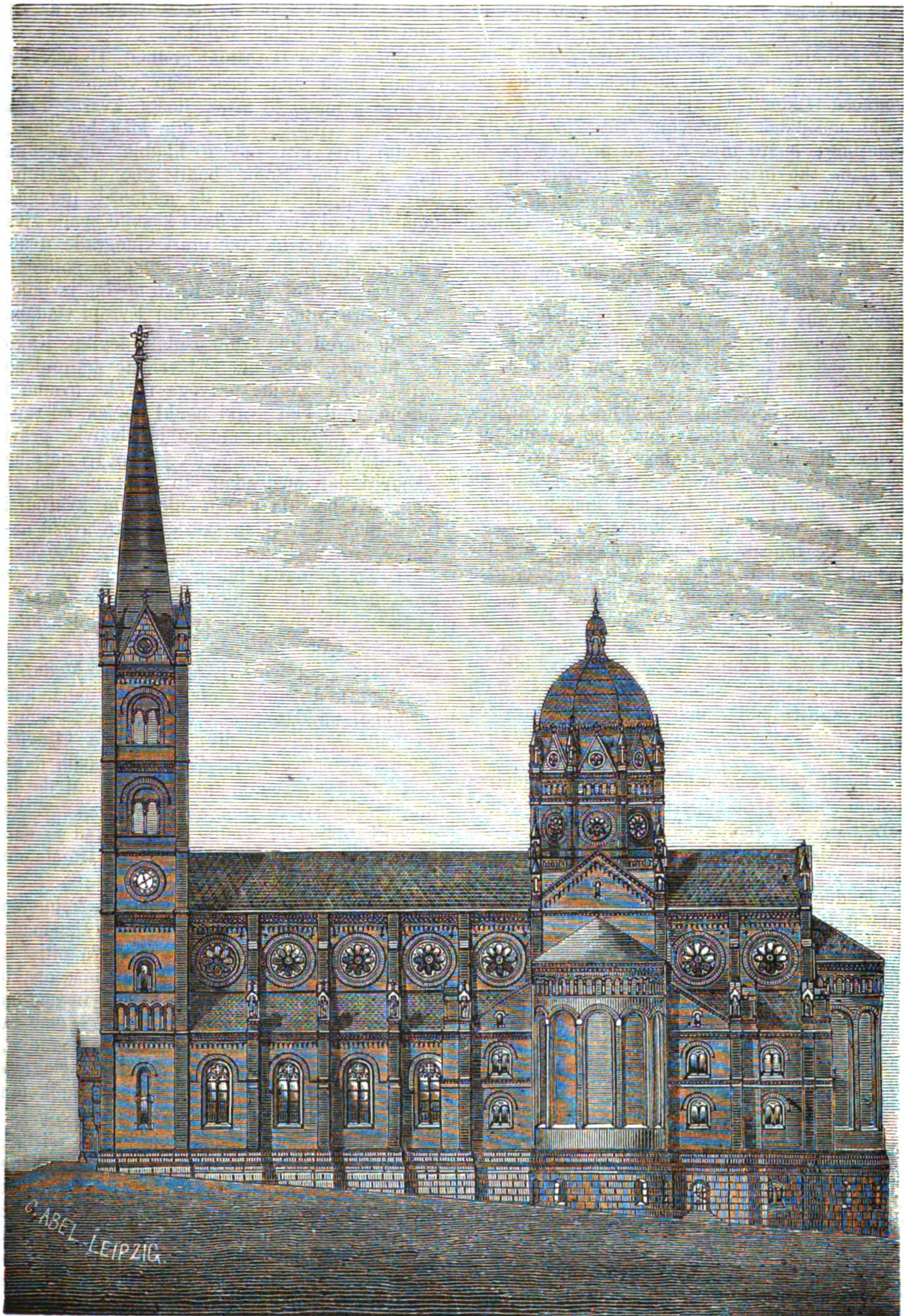

Stolna crkva u Djakovu.

(Sa strane.)

ćaju mjeseca veljače ili ožujka, kad priroda jošte spava, nego baš samo na izmaku travnja i u svibnju, kad su vinogradi potjerali a voćke procvale, pa niti mladice, niti cviet ne podnose studeni. Ovdje dakle osjećamo očevidni posljedak mjesečine, zato ga i bolje pamtimo; a što biva u prvo proljeće, za to se slabo tko brine, jer onda priroda spava.

Ovako zna biti u mnogih predsudah gdjekoje zrnce istine, al ga je težko na vidjelo iznieti, jer je utajeno.

Sve ovo, što sam do sada naveo, dokazuje, da glogovoj zimi nit je kriv glog, nit mjesec, niti kojekakvi svetci i svetice; jer ta zima ne nadolazi u stanovite dane, već kojekada, sad prije, sad kasnije, sad nimalo. To svjedoči i poviest.

U starih ljetopisih, u kojih se je marljivo bilježilo, kad je bilo vrieme po ljetinu povoljno ili ubitačno, slabo čitamo primiera, da je mraz poharao usjeve i vinograde na koji od pomenuta tri dana; al ima primiera, da su postradali drugi koji dan. Isto kažu svagdanje bilježke o toplini, kojih imade dosta od jedno 150 godina. Mädler je pretražio bilježke meteorologičke Berlina od 134 godine, pa je našao, da su bila u Berlinu za to vrieme u svibnju 74 mraza, i to 24 mraza 11. 12. i 13. svibnja, a 18 mrazova bilo je poslje 16. svibnja, dakle poslije onih kobnih dana. Četiri puta nadošao je mraz mjeseca lipnja, a jedanput, godine 1799., tja 16. srpnja.

U Vratislavi je toplomjer za 66 godina sedam puta spao mjeseca svibnja do pod mrazište, no samo dvakrat 11. i 12. svibnja.

U Krakovu je mjeseca svibnja za 27 godina 4 puta živa spala pod mrazište i to se je dogodilo dvakrat 11. svibnja. Za to je bila u Regensburgu uz 61. godinu najveća studen u svibnju godine 1814. 13. svibnja.

U Pragu je uz 70 godinah toplomjer samo 3 puta spao do pod mrazište, al nijedan put na koji od onih kobnih danah. Nego u gradu Celle, kako pripovieda Helmes, kosili su kosci godine 1856. pravi led od 21. do 26. lipnja, tako je bilo sve pozeblo; a u Skandinaviji je onda snieg padao i voda se ledila.

Više se puta dogadja, da su baš oni zloglasni dani najtopliji u cielom svibnju. To se dogodi i god. 1861. u Njemačkoj, po imenu u Lipskom: na dan Pankracija bilo je ondje do 10 stupnjeva topline, a na dan Bonifacija baš $21\frac{1}{2}$ stupnja, te su ovo bili najvrućiji dani onoga svibnja. Godine 1859. donio im je sv. Filip (1. svibanj) malo mraza, pa 6. je bio taj mraz tolik, da je živa u toplomjeru spala do mrazišta; nego sv. Pankracij odlikovao se je one godine osobitom toplinom, te je živa pokazivala 17 stupnjeva topline. Al na izmaku istoga mjeseca okrenula je opet studen, živa je 6. lipnja spala na 6 stupnjeva, i na Ivan-dan bilo je tako hladno, da su ljudi zimske haljine vadili.

Slično kaže ljetošnja godina. U početku travnja imali smo prekrasno vrieme, a 28. travnja počinio je mraz dosta kvara. Prva polovina svibnja, ako i nije bila baš liepa, al nije bila niti odviše hladna, dapače na dan zlokobne Sofije imali smo u Zagrebu najljepši proljetni dan, da ne možeš ljepšega pomisliti; al već dva dana kasnije spade živa do blizu mrazišta, ter ofuri vinograde u nizini. Poslije podne nadodje snieg sa solikom, a sutradan opet otopli. Kako novine javljaju, ta je mećava po cieloj srednoj Evropi vladala.

Nu narod ima svoju osobitu logiku. Kako sva priroda, tako mu je i vrieme nepronično otajstvo. Ne znajuć pravoga uzroka ovomu i onomu, radi kao svaki neuki čovjek, od vanrednoga dogodjaja, što ga je doživio, pravi obćenito pravilo. Buduć da je dva tri puta na stanoviti dan postradao, to onda ne ima za njega dvojbe, da medju njegovim kvarom i tim danom ima tajna sveza, pa tu svezu nalazi u svetcu, kojega se uspomena onaj dan slavi. To je glavni biljeg srednjega vieka (a prost narod živi u njem jošt i dan danas), da se nigdje ne traži vječni prirodni zakon, nego sve samo čudesa.

Tako se govori i za svetoga Medarda (9. lipnja), da onda pada kiša 40 dana, kad se spusti na dan toga svetca. Istina je samo, da kad u početku lipnja nastane kišovito vrieme, ovo zna potrajati sve do pasjih dana t. j. (do 24. srpnja); nu da sveti Medardo nije tomu kriv, o tom se je mogao svatko uvjeriti prije tri godine dana, kad je dan njegov suh bio, al je moča ipak trajala do 20. srpnja.

Istina je dakle, da se zima, za koju smo mislili, da je već sasvim prošla, iznenada opet kadšto povraća; al to ne biva niti isti mjesec, a kamo li isti dan. Kako zima, onako se više puta i ljeto vraća, ter onda imamo na izmaku rujna ljepše vrieme nego što smo ga imali u srpnju. Nu za ovaj prirodni dogodjaj, akoprem je tako znamenit kako i glogova zima, ne mari se mnogo, jer ne nanosi nikomu štete, kako ova potonja.

Iz onoga, što sam do sada kazao, mislim, da se je svatko uvjerio, da glogova zima ne dolazi stanoviti dan, dakle da joj nije uzrok ni koji svetac, ni koja svatica, već da se pojavlja onda, kad temperatura ohladne. Nu to i jest glavno pitanje: zašto zna toplota s proljeća onako naprečac ohladnjeti? Zašto se krasni topli dani mjeseca ožujka i travnja, kakvih smo i ljetos imali, onako nemilo prekidaju? Što je uzrok toj naprasnoj, a tako nepovoljnoj i opasnoj promjeni toplote?

Na ova pitanja odgovorit ću u budućem broju.

Stolna crkva u Djakovu.

Sa dviema slikama.

Vještak Niemac Karlo Weiss veli u uvodu k svojemu opisu* prvostolne crkve zagrebačke ovo: „Jedina veća i znatnija sredovječna sgrada, koja se u Hrvatskoj, uz neke liepe crkve u primorju, još sačuvala, jest prvostolna crkva u Zagrebu. Punim se pravom Hrvati ponose ovim spomenikom, jer je ne samo svjedokom sretne i žalostne sudbine njihove zemlje, nego je i po svojoj gradnji slavnim dokazom, da nije ni sredovječna Hrvatska daleko stajala od onoga uzvišenoga umjetničkoga života u zapadnoj Evropi, prem je bila neprekidno izložena neprijateljskim provalam azijatskih divljaka“.

Ako se gledajući prvostolnu crkvu zagrebačku možemo ponosom osvrnuti na prošlost, ne manjim ponosom možemo pokazati na sadašnjost našu, gledajući na stolnu crkvu djakovačku, koje pročelje i sjevernu stranu pokazujemo svojim čitateljem u današnjem broju svojega lista. Zemlja, u kojoj se takovi spomenici dižu u našem vieku gradnja namienjenih dnevnomu probitku, ne može se smatrati zemljištem, za visoke pomisli neplodnim Narod, iz kojega je krila niknuo sin, koj je takav spomenik začeo i uz neizmjerne težkoće skoro do kraja priveo, ne može biti stran onomu velikomu pokretu, koj se danas na polju naučnoga, umjetnoga i državnoga života pokazuje.

Devetu se već godinu taj velebni spomenik gradi u malenom Djakovu bez svake vike i buke. On je više poznat u inostranstvu nego li u domovini našoj; pà ipak imade ogromno prosvjetno zvanje, tè biti će jedno od onih kretala, koja imadu naš narod i našu domovinu potisnuti na stazi duhovnoga života i uvrstiti ga u red inih prosvietljenih naroda. Veličanstveni hramovi razsijani po Italiji, Francezkoj, Njemačkoj, Jnglezkoj i Španjolskoj ne samo jesu divni spomenici, o kojih se prosvjeta tih zemalja mjeri, nego su za njihovu prosvjetu toliko doprinieli koliko ini umni plodovi talijanskoga, francezkoga, njemačkoga, inglezkoga i španjolskoga naroda. Nauka i umjetnost, dvie blizanice ljudskoga uma, popunjuju se uzajamno; tè ljuto bi se varao, koj bi mislio, da se narod jedinom naukom odgaja.

Ova tiesna sveza izmedju nauke i umjetnosti, ova sudjelatnost obiju kod uzgoja narodnjega dobro je poznata preuzv. gosp. J. J. Strossmajeru, kano što javna djela njegova jasno svjedoče. Nije se on zadovoljio tiem, što je akademiji znanosti i umjetnosti i sveučilištu svojom darežljivosti temelj položio tè ovu pomisao u narod bacio, nego je i sbirku dragocjenih umotvorina velikim troškom sakupio, da bude akademiji i sveučilištu i cielomu narodu na ogled, pà i jednu od najljepših umotvorina našega vremena, stolnu naime crkvu, u sredini naroda podigao.

Promisli ima se upravo zahvaliti, što je gradnja stolne crkve djakovačke čekala na tako prosvietljena i puna duha biskupa, kano što je J. J. Strossmajer. I njegovi predšastnici, počam od biskupa A. Mandića (1806. do 1815.), promišljali su o zamjeni stolne crkve, koja je poslije izgona Turaka iz Slavonije u prvoj polovici prošloga stoljeća dogradjena, s novom, dostojnijom, tè u tu svrhu žrtve doprinosili. Ali kakova bi to crkva bila! Ostaše dvie tri osnove, iz kojih se razabire, da bismo sada u Djakovu imali snimak temešvarske i kaločke crkve! Uza to tek u najnovije doba skrenula je umjetnost u pravu koloteč, vrativši se na davno predavanje; pak je i Strossmajerovu duhu postalo moguće uznesti se nad uzori njegovih predšastnika, koje su oni mislili naći na Temešu i kod srednjega Dunava.

Poznato mi je, kolikom je pomnjom biskup Strossmajer razgledao prve spomenike ove ruke putujuć po Europi, kada je začeo misao graditi svoju crkvu, i kako je on prve strukovnjake i graditelje izpitivao i za savjet molio; pak kako je dao različite osnove izpitati tako od strukovnjaka kako od umjetničkih sborova prije, nego li je odlučio postaviti osnovni kamen. Uzporedice s ovom umjetničkom česti pripravljao je on mnogo godina potrebitu gradju, pak i ovo dogovorno i sporazumno sa vještaci. Sva ova predbježna pitanja proučivši odluči se tek za osnovu, koju je profesor bečke akademije umjetnosti Karlo Roesner, osnovač karlinske crkve sv. Cirila i Metoda u Pragu, izradio.

Ova osnova prikazuje crkvu u romanskom slogu. Nekadanja stolna crkva djakovačka, od koje su se samo neki odlomci sačuvali, bješe sagradjena u gotičkom slogu i to po svoj prilici u XIV. stoljeću. Od ove su dobe takodjer pojedine česti prvostolne crkve zagrebačke, svetište naime i ladje, prem su i one još kašnje popravljene. Ali biskup odabra vratiti se u starije doba crkvenoga graditeljstva; a na to ga nukahu osim umjetničkih, još drugi razlozi. Jedan od ovih razloga sahranjen je u zemljopisnom položaju naše domovine i u zvanju našega naroda. „Naša je domovina — veli biskup — po zemljopisnom svom položaju jedan od onih prstena, koji zapad s istokom spaja. Kada se je negda uljudnost i izobraženost s istoka u zapad selila, naša joj je zemlja u tom velevažnom poslu poglavitom posrednicom bila. Danas zapad ima iztoku staru ljubav odvratiti, i izobraženost i kršćansku slobodu unj prenieti. U božanstvenom tom zvanju imamo mi opet

* Der Dom zu Agram. Wien 1860. S. 3—4.

velevažnu zadaću. Komu je bog udielio oštrije oko, da dopre do tanjih niti, koje promisao božja u ovih stranah razpliće, taj će lahko opaziti, da sve što od stoljeća pak i danas biva, na tu svrhu smiera. Svaki i nesjetni nas, manje više, toj svrsi služi. To je znamenovanje starih i novih naših patnja i muka. ... Prema toj providencialnoj svrsi, koja u našem položaju leži, mislili smo, da ćemo bolje učiniti, ako romanskomu slogu prednost damo. Gotički bo slog posve i izključivo je zapadni, dočim se u romanskom slogu dva življa, zapadni i iztočni, u skladnu cjelinu spajaju. Polukruzi absidalni, a još odlučnije kuba iztočni je živalj... ostalo u romanskom slogu: tri ladje, zvonici, tribuna itd. zapadno je. Crkva dakle djakovačka već i samim svojim vanjskim strojem odgovara posve zemljopisnomu položaju našemu, i opominjati će živo naš narod na onu posebnu uzvišenu svrhu, na koju smo u ovih evropejskih stranah posebice pozvani". Bože daj! usadile se duboko u srdce našega naroda ove zlatne rieči „prvoga sina" njegova.

Još je jedan razlog ponukao biskupa, da odabere slog romanski. Taj razlog jest umjetnički. Biskup je naime htjeo, da se u ovom hramu, kano u nekoj galeriji i muzeju, sve grane tvornih umjetnosti grle. A poznato je, da romanski slog ovoj misli osobito prija, dočim gotički n. p. slikariju malo ne sasvim izključuje.

Romanski slog vladao je od X. do XIII. vieka skoro po cieloj Evropi. On stoji naprama staro-rimskom slogu kano novi romanski jezici naprama latinskomu t. j. u njem je tvarju on starorimski živalj a novo je umjetnički rad. Ali od polovice XII. i u XIII. vieka unišli su u taj slog novi življi, uslied kojih stvorio se prelazni slog: pak na taj razvoj romanskoga sloga prislanja se stolna crkva djakovačka.

Ova crkva, kano što svaka romanskoga sloga u obće, predstavlja u svojem osnovnom nacrtu latinski križ. Ladje i presbiterij čine deblo a poprečna ladja ruke toga križa. Osnovni je nacrt po stalnom zakonu ritmički razčlanjen. Ako se srednji četverokut t. j. srednji prostor u razkrstnoj tik glavne ladje uzme za osnov kocke, onda ćemo u mreži njezinoj naći mjere za sve česti crkve; u prostoru naime ladje i svetišta nalazimo jednu ili više plosnina one kocke. U djakovačkoj crkvi onaj osnov kocke t. j. onaj središnji četverokut iznosi 6° 3'; to je dakle širina srednje ladje, svetišta i razkrstne ladje, polovica te mjere označuje prostor od stupa do stupa, od iztoka prama zapadu, i toliki su svi pobočni četverokuti. Ovo razmjerje naći ćeš u duljini crkve (do 39°) i popriečne ladje (30°), kano i u širini ladja (13° 5'). Pà taj ritmički sklad zahtieva veći prostor, da se gradjevni spomenik razviti i u podpunom umjetnom obliku prikazati može. Ovaj umjetnički razlog dovoljno pobija onaj prigovor, koj se kod nas često čuje, k čemu je naime u malenom Djakovu tolika crkva? i ne spominjuć onoga razloga, da je to crkva za cielu biskupiju, matica crkva (matrix ecclesia), pà da imade veliko prosvjetno znamenovonje za cieli slavenski jug.

Ritmički sklad izražen je takodjer u raznici crti, koja u cieloj sgradi gospoduje i u polu-kružnih lukovih, koji su zaredili lukovi i prozori. Polu-krugom završuje crkva u apsidi.

Crkva imade tri ladje, a prema tomu tri ulaza, tri preddvorja i u svetištu tri razkršća. Svetište i poprečna ladja stoje za četiri skaline nad trima ladjama, tè je u tom K. Roesner sliedio osnovu starih romanskih crkava, u kojih je onaj diel crkve nadignut radi rakve (krypte). U najstarijih basilikah nalazi se izpod glavnoga oltara podzemni prostor (confessio), a odatle se u sredovječnih crkvah razvi krypta t. j. podzemna crkva. U djakovačkoj crkvi krypta je 15° dugačka a 30° široka. To je prava podzemna crkva, posvećena počivalištu usnulih u gospodu. I krypta je u troje razdieljena, svodovi su u njoj vrlo liepo na razkrst postavljeni, a stupići se sa stupi liepo i skladno mienjaju. U njoj biti će četiri oltara, tè se mogu i crkveni obredi, n. p. u velikoj nedjelji, obavljati.

Iz svetišta (sanctuarium), gdje će biti i „tribunal", stolica za biskupa, i stolice za kaptol i svećenike, vode troja vrata u sakristiju (secretaria, armaria) a dvoja u dva preddvorja. Iz tih preddvorja uzlazi se u dvie liepe bogomolje, koje su prama svetištu otvorene liepimi svodišti (arkadami) i koje predstavljaju empore ili triforia starodavnih basilika, što no su se srednjom ladjom uzdizala više pobočnih ladja. Iz preddvorja na sjevernoj strani snilazi se u kryptu.

Svetište završuje se prama razkrstnoj ili poprečnoj ladji dvama glavnima stupima i ovećim na njima lùkom, koj se slavoluk (arcus triumphalis) zove. A ovdje nad onim četverokutom u razkrstnoj ladji diže se kuba (kupola) 30°5' u visinu. Kuba nije obla, kano Michael-Angelova u vatikanskom sv. Petru i Brunelleschieva u firentinskoj sv. Mariji, nego je osmokutna, te počiva na stupovih i pendentivih i lukovih. Osmokut razvio se iz četverokuta pomoćju četiriju trokuta, koji se oslanjaju na stupove i slavoluke. Osam je stupova, počivajućih na konsolih, i osam medju njimi prostora, u koje doći će osam simboličnih slika, odnosećih se na život sv. Petra, kojemu je crkva posvećena. Više tih stupova jest obod (Fries), a

nad njim osam ružičastih prozora (rosette), kroz koje se kuba i svetište razsvjetljuje.

Ladje i sva crkva počiva na korintskih stupovih. Stupovi oko zidova jesu polovični, polustupovi, a srednji su cieli do prvih glavica t. j. do visine pobočnih ladja, tè se odavle do drugih glavica, odkle počimaju lukovi i svodovi, pretvaraju u polustupove. Glavice su različitim lišćem urešene; dolnje glave stupova u srednjoj ladji spajaju svodovi; u pobočnih pako ladjah i u gornjem spratu srednje ladje obodi (Friese), koji i u svetištu samom oko svih polu-okruga teku. Medju svaka dva polu-stupa i izmedju pobočnih ladja jest jedan dugački ali zaokruženi prozor; a medju svaka dva gornja polu-stupca više glavica njihovih jest okrugli prozor (roseton). Izmedju svaka dva polu-stupa, tako u srednjoj i poprečnoj ladji kano i u svetištu, steru se četverokuti, koje u gornjoj strani zatvara obod od glave do glave, a u dolnjoj svod od stupa do stupa. Površina tih četverokuta (travées, Bogenfelder) odredjena je za slike.

Nutrnji pokrov crkve sačinjavaju križevni svodovi, koji i oku i glavnoj težnji i znamenovanju ciele sgrade odgovaraju. Ovakovi svodovi nalaze se u crkvah razvijenoga sloga romanskoga; dočim je u najstarijih crkvah toga sloga pokrov bio plosnat, a kašnje obal, sličan polu-valjku.

Od umotvorina, koje će nutrnjost crkve riesiti bit će slike najznamenitije. O tih slikah već je obširnije pisano u ovom listu (br. 39. god. 1873 i br. 1—2 o. g.), kamo upućujemo čitatelja. Sudeć po imenu slikara, koji ove umotvorine izvode i po onoj ozbiljnosti, kojom su se pripravljale, djakovačka crkva bit će prava galerija novijih kršćanskih umotvorina. Slike će u ladji predstavljati dogodjaje staroga zavjeta, koji su osobitim načinom pripravljali novi zavjet; u razkrstnoj ladji i u svetištu predstavljat će znatnije dogadjaje novoga zavjeta, tè zaključiti posljednjim sudom (u apsidi), kojim se poviest ovoga svieta dovršuje a vječnost započima. Slikarija bit će prikladnom ornamentikom popunjena. Slikariji pridružit će se kiparstvo, koje će se takmiti s njom u oltarih, kojih će biti brojem sedam s osmim u tribuni.

Opisavši ovako u kratko nutarnjost crkve prelazimo na opisanje vanjštine njezine.

Stare basilike, u svojoj nutrnjosti često veoma odlične, imale su vanjštinu obično posve neznatnu. U tom je obziru romanski slog znatno napried koracnuo. On je vanjštinu crkve već tiem poljepšao, što je svakomu nutrnjemu stupu iz vana postavio stup opirač; tiem je pako postigao, da je mogao zidove učiniti vitkije i tanje.

Osobitu je pomnju romanski slog obratio na pročelje, a ovdje opet na portal.

Prva od dviju slika prikazuje nam pročelje stolne crkve djakovačke u najljepšem romanskom slogu. Troja vrata, kroz koja se ulazi u tri ladje crkve, počivaju, osim dolnje glavne podstave, na atičkih stupićih s kockastom glavom. Srednja ili glavna vrata, koja su dvokatna, imadu četiri u dolnjem a dva u gornjem spratu, pobočna pako samo dva takova stupića. Vrata se polojnom crtom prema nutrnjosti razvijaju. Nad stupovi dižu se svodovi, urešeni ujedno s dnom (tympanon). U gornjem spratu srednjih vrata jest poluokrug, u kom će biti bas-relief predstavljajući Isusa u slici zakonoše; a u onom trokutu bit će sv. Petar, zaštitnik crkve. U trokutih na pobočnih vratih bit će slovenski apoštoli sv. Ciril i Metod. Više glavnoga portala vidi se obod, kojim se prvi četverokut zatvara a sliedi drugi, iliti glavni, gdje se raztvara velik prozor nalik na veliku ružu (roseton), $3\frac{1}{2}$ hvata u promjeru. Prozor je izvanredno liep: sastoji od osovine nalične u sredini djeteljini četveroperki, koju su ribjim mjehurčićem (Fischblase) prozvali. Iz osovine protiču polumjeri t. j. stupići, koji se izpod površine u prepletene svodove razilaze. Sav je prozor u liepom okviru iz terra-cotte, koji u uglovih svojih zviezde nosi. Više prozora je opet obod, kojim se drugi četverokut zatvara a treći otvara, koji prelazi u trokut i završuje glavno pročelje. U ovom je trokutu trostrani prozor (triforium), kojega u slici ne ima, jer je u tom osnova preinačena i to na veću ljepotu gradnje. Na tom će prostoru biti slika Isusa, kako daje ključeve sv. Petru, o boku slike sv. Dimitrija i sv. Ilije. Onaj trokut bit će zaokružen okviri a u onih uložinah stajat će devet angjela, koji se Isusu klanjaju, koj je u ključevih dao svojoj crkvi spasonosnu oblast. Trokut završuje rezkavicom, a na vršku mu krst častan.

S jedne i druge strane glavnoga pročelja dižu se dva u romanskom slogu veličanstvena zvonika, visoka 42 hvata. Romanski je slog prvi zvonike, koji su predje odieljeni od crkve stajali, doveo s ovom u svezu. Svaki odjel naših zvonika, osim onoga, gdje je mjesto za ure, imade svoje romanske prozore, i svaki se liepim obodom završuje. Posljednji se odjel zaključuje trokutom, cvjetovi urešenim; a tudjer je i hodnik (galerija), s kojega će se uživati prekrasan vidik po Slavoniji, onkraj Drave i Save. Odatle prelaze zvonici u šiljke, po 15 hvati visoke, koji su se na vršku krasno razcvali.

Poslije zvonika najviši diel crkve jest kuba, koju smo iz nutra već opisali i koja se vidi na naših slika. Nad onimi trokuti, preko kojih pretvorio se četverokut u osmokut, dižu se četiri mala tornja na četiri strane. Svaki kut imade svoj opirač, okrunjen liepom fialom, ima ih dakle osam na okolo. Medju

svaka dva stupa je trokut, svojim cvietôm okrunjen a na dnu s prozorom u slici četveroperke djeteljine. A medju dva glavna ruba, u svakoj strani oktogona, jest jedan liep ruža-prozor; nad gornjim rubom jest obod, a nad tim galerija, posve jednaka galerijam na tribunah. Više te galerije jest glavniji i posljednji rub, koji na kamenih zubićih počiva. Pokrov kube jest olovom zastrt; a na vršku, nad zlatnom jabukom, sjaje se pozlaćeni križ.

Druga slika prikazuje sjevernu stranu crkve, kojoj je južna dàkako jednaka. Ovdje se vide dva sprata, kojih niži odgovara pobočnoj, viši glavnoj ili srednjoj ladji. Stupovi pravokutni, opirači zvani, odgovaraju dotičnim nutrnjim stupom i polustupom. Medju dva i dva opirača steru se četverokuti, u kojem je po jedan visok prozor, oblikom obal. Prozori odgovaraju tradiciji romanskoga sloga i to najljepšega mu razvoja. U onoj istoj pruzi, u kojoj se obod u nutrnjoj crkvi pruža od glavice u glavicu, pruža se izvana kameniti rub, koj udariv o stup razvija se i oguša, a doprv do prozora savija se okô njega u luk, pà teče ne samo cjelinom pobočne ladje nego i duljinom kapele. Više prozora jest obod poput kamenitoga zubja; iz svakoga opirača u visini krova izlazi zid, koji se polojno penje do srednje ladje, a tu uzilazi do gornjega zuba u slici plošnjastih pruga (lisena) koje odgovaraju nutrnjim četverokutom. Kano što su u dolnjem spratu prozori izmedju dva stupa, tako su ovdje u gornjem medju dvie lisene; nù ovi su prozori okrugli poput ruža (rosetoni), tè sagradjeni kano onaj veliki na pročelju po jednakom sustavu. Više tih prozora opet je obod s kamenitimi zubci.

Zapadna strana crkve prikazuje izvana sva tri polu-kruga i sva tri tro-kuta. Polukruzi osobito su liepi: oko glavnoga ovija se pri zemlji kamenit obod, podnož (Sockel), u nekoj visini opet kameniti rub. Izmedju jednoga i drugoga ruba smješteni su prozori u kriptu; a poslije male stanke opet kameniti obod, na kojem se „lisene“ dižu, koje, iz nutra širje, iz vana uže, čine pet svodova i trostrukimi lukovi u vršku. Više lukova diže se na okrug svodište (Bleudgallerie), a nad njim krasan obod, kamenim rubom zarubljen. Nad ona tri polu-kruga dižu se tri glavna trokuta, sa svojimi obodi i rubi, koje će krasiti kameno cvieće, fiale, a ovo će ih skladno s kubom spojiti, što no se više njih uzpinje.

Crkva je gradjena od veoma krasne, u tu svrhu pripravljene crvenkaste opeke; stupovi, prozori, vrata i ostali nakiti jesu od liepa kamena, kopana većinom u djakovačkoj i brodskoj okolici. Iz daleka prikazuje se crkva kano da je od crvena mrmera, s bielim izpremiešana. U prisunju svjetlost se tako razbija, da sunce i sjena izmjenice cielomu stroju liep relief daje. Mjestimice se jasne i polujasne boje sa sjenom i polusjenom tako pravilno miešaju i sa sobom igraju, da je naravno dražest tiem čarobnije podvostručena.

Crkva leži na humcu, tè će se u nju uzlaziti po skalinah. Ulaz joj je iz iztoka; s toga njezin položaj nije prema pravilu: „ut aedificetur versus orientem“, po kojem starije basilike leže, na ime sa zapada na iztok (orientacija). Ali zemljište je zahtievalo, da se ovdje odstupi od starine, što inače nije neobično. Crkva je tik biskupskoga dvora, a na jug-zapadu zarubljena ostankom sredovječne obrambene zidine u gotičnom slogu.

Takav je veličanstveni hram u sredini Slavonije niknuo iz zemlje za kratkih 8 godina. Glavna je tegoba svladana: i tielo je crkve gotovo. Sada se iz nutra marljivo radi: slikari, oba Seitza izvode slike na liepu, naši zemljaci Dalmatinac Voltolini i Riečanin Donegani sudjeluju, radeći prvi ornamentacije, drugi bas-reliefe, ini opet kite i dube glavice na stupovih, vratne i prozorne kamene itd. A nad svim tiem bdije visoki duh našega biskupa, tè njegova darežljiva desnica pruža sredstva. On upravo uživa u toj umotvorini: vidit ćeš ga svaki dan uzpinjati se po vratolomnih ljestvah, gdje god se gradi. On pozna svaki kamen i svaku opeku, tè svakom komadiću dao je lice svojim duhom. Uzčuvao ga bog u životu i zdravlju, da uzmogne ovaj hram, tu vlastitu tvorbu, posvetiti, i predati ovu božju kuću narodu svomu, koj mu je srdcu prirasao, neka ga provodi na stazi kršćanske krieposti, bûdi na djela dostojna njegova zvanja, kriepi u nevolji, potiče na znanje i umienje. Djakovačka stolna crkva liepo razjasnjuje i utvrdjuje dubok viek njezina tvorca: „Sve za vjeru i domovinu.“

F. R.

LISTAK.

Narodno kazalište. Sezona primiče se kraju. Koncem mjeseca svibnja prestat će predstave; tako nam kaže kazališna uprava. Ne nadanomu svršetku kriva je bolest primadone gospodične Neugebauerove, koja više pjevati ne smie, a povjeriti svu operu neprijaznomu grlu gospodične Erlesbekove, značilo bi povećati broj onih vratolomnih pokusa, kojih je kazališna

uprava tečajem zimske sezone predočila obćinstvu. Nepristrani smo, zato i velimo, da je uprava pametno uradila, samo je trebalo priznati istinu, i izpovjediti istinu, da je naime uprava ponukana javnim mnenjem odkazala gospodjici, a ne gospodjica upravi. G. privremeni vladin povjerenik valjda nije zaboravio, da je prije duže vremena skromno molio urednike zagrebačkih listova, neka štede gospodjicu, jerbo da je i onako pridržati ne će. Ob operi imat ćemo za sada malo ili ništa pisati, kad prestanu predstave imat ćemo kada potanje razmatrat razvitak kazališta i potrebe zakonske reforme, jer se krparijom ne može izići na kraj. Prve pjevačice ne imamo, i basista Fassbender, kako čujemo, odlazi. Treba dakle pobrinut se za nove sile, premda je nešto prekasno. Molimo, da se pjevačice ne engažiraju na fotografije, jer se glas ne da snimiti svjetlopisom, valja pomisliti na nove opere i pri tom bismo želili, da bude izbor sretniji od prošle sezone. Bivši kazališni odbor nije izdavao manifesta i bulletina, al je nabavio „Ciganku“ i „Fausta,“ dvie opere, kojimi se je i sadanja uprava hranila. U obće bi želit bilo, da odbor vještaka malko ograniči sadanji absolutizam diletanstva, koje ne može trajnoga uspjeha postići ni u dramatiki ni u glasbi. Sadanja uprava sama si je vila u listovih mnogi lovor-vienac, al ti lovori idu više vrstne sile našega družtva. Nu poznato nam je, da je već mnogi general tražio red, jer — jer su njegovi vojnici junački bajonetom jurišali.

Od dramatičnih predstava vriedno je zabilježiti „Ljudevita XI.“ tragediju od Francuza Kazimira Délavigne-a. Čini nam se, da je to prvi put, što su Zagrebčani vidjeli Délavigne-a. Taj pisac ima više elemenata u sebi. Nešta od Shakespere-a, nešta od Viktora Hugа, nešta od Corneille-a i Racine-a. Délevigne kao da je htio stvorit samoniklu narodnu francezku dramu. Glavna mána te inače vjesto sastavljene drame jest ta, što je pisac sav svoj trud posvetio osobi Ljudevita te tako zanemario druge karaktere. Prikazivalo se izvrstno, mislimo, da je to najbolja predstava ove sezone bila. Mandrović prikazao je majstorsku sliku vrlo težkog značaja Ljudevita XI. i to načinom realnim, istinskim do najmanjih potankosti, osobito u 3. činu. Jovanovićev vojvoda Nemour bijaše prava, živa slika vatrenog francezkog viteza. Ostale su uloge, kako rekosmo, slabo karakterisane nu kako bijahu podieljene vrstnim silam, sve bjehu izvrstno prikazane. Gja. Ružička (kći ministra) g. Freudenreich (liečnik Coitier) g. Rajković (ministar Camine) g. Brani (pustinjak) i gđna. Perisova (kraljević), svi održaše liepu pobjedu. I ukupna igra bijaše bez prigovora. Jedno bismo ipak molili, da se naime ukloni ono barbarstvo sa kazališnih oglasa, da se francezka imena ne pišu kako ih Francezi pišu. Komad je naručen iz Biograda, te prepisan iz ćirilice. Kad se ćirilicom pišu tudja imena po izgovoru, ima to nekakov smisao, al latinicom pisat Koatje mjesto Coitier i t. d., to je barbarstvo.

Književnost i umjetnost. Ovih dana izašla je u dioničkoj tiskari knjižica: „Stolna crkva u Djakovu“ (str. 1—53) u „Viencevu“ obliku. Pisac joj je sam preuzvišeni g. biskup J. J. Strosmajer, kano što će čitalac lasno pripoznati. Opis je veoma vješt i izdaje potanko strukovno znanje, a prepleten je umnimi rodoljubnimi primjetbami. Tri drvoreza, na ime osnovni nacrt, pročelje i sjeverna strana crkve, krase ovaj preliep opis. Dozvolom preuzv. g. pisca upotriebili smo ova dva drvoreza u današnjem listu, tè je i tumač k drvorezom izradjen po onom opisu. Knjižica je dobrotom preuzv. g. pisca poklonjena družtvu sv. Jeronima, da izvadi iz nje onoliko koristi koliko može. S toga preporučamo čiem toplije ovo djelo, koje će svaki našinac čitati s velikom slasti i s ne manjom koristi. Budi preporučena osobito našemu svećenstvu, kojemu će pouka u knjižici dobro doći, jer je osobito ono pozvano, da polagano ukloni stare griehe počinjene na crkvah u našoj domovini proti crkvenoj gradjevnoj umjetnosti.

Jeronimsko družtvo. Preuzvišeni g. pravi tajni savjetnik Nj. c. i k. ap. Veličanstva, general topničtva i namjestnik dalmatinski barun Rodić pristupio je jeronimskomu družtvu kao utemeljitelj i položio u to ime 50 st.

Matica hrvatska. Pravila su „matice hrvatske“ potvrdjena a u matičinu odboru odlučeno je sazvati glavnu skupštinu, proglasiti pravila, te udesiti, da prema našemu novijemu položaju i prema zahtjevom pravoga napredka uspješno djelovanje toga družtva što brže započme.

Dvadesetpetgodišnjica češke akademičke čitaonice u Pragu. Dne 23. svibnja slavila je češka akademička čitaonica (akademický čtenarský spolek) u Pragu slavu dvadesetpetgodišnjeg obstanka svoga. Družtvo to zametnulo se burne g. 1849. kao sastajalište slavenske mladeži sveučilišta i tehnike pražke, namienjeno čitanju časopisa i knjiga, u obće duševnomu obrazovanju. Prvi predsjednik bijaše mu dr. Springer, sada učitelj na strazburžkom sveučilištu, nekad prijatelj Slovenstvu, sada apostol germanizacije. Odmah s prvine prietio je mraz reakcije uništit mladi zamet omladinske čitaonice, kad je naime o duhovskih dnevih tekla krv po pražkih ulicah, kad je veliko čislo domoljuba palo u verige i tamnice. Nu akademička čitaonica pretrajala je krvave one dane, pretrajala je i krutu dobu njemačkog absolutizma. Za ono tamno doba bijaše ona ognjištem domoljubnih mladih srdaca, odgojilište mnoge bistre glave, i poprište, gdje se je mladež medju sobom budila i sokolila čekajući bolju budućnost. Iz akademičke pražke čitaonice izišlo je mnogo vrlih muževa, mnogo valjanih misli, čitaonička mladež bijaše vazda narodna vojska, a čitaonica glavni stan

pokreta. U liepih proljetnih danih mjeseca svibnja evo doživila je četvrt stoljeća, vesele vijat će zastave po pražkih ulicah, zvonka glasba i šumne zdravice spominjat će slavu toga dana. A pitate li, zašto mi tu slavu spominjemo? Ima nas dobrana četica Hrvata, koji smo vojevali u redovih čitaoničke omladine, koji smo crpili znanja i oduševljenja u tom kolu. I sjetiše se svojih starih drugova naša braća na Vltavi, i nas pozvaše u veselo kolo svoje. Ne možemo se žalibože odazvati glavom milomu pozivu, ali zato slavimo s njima ovu liepu slavu u duhu, dovikujuć im bratinsku zdravicu „Živili i zdravi bili, cvala vam slava i sila; vi naši, mi vaši!“ Kad se bude orio šum radosti duž ulica kraljevskog, zlatnog Praga i u kolu veselog sbora, neka pamte naši pobratimi, da se i mi njihove radosti sjećamo, mi suplemenici na Savi na dalekom jugu, i milo će im biti ako im reknemo, da niesmo zaboravili onih načela, onih nauka, što si prisvojismo kao članovi pražke akademičke družine. A sada rieč domaćoj akademičkoj mladeži. Znamo, da je ne stalo „mode,“ svakoj priči dodati „moral“, al kadkad je to dobro i predobro, osobito kod nas, kojim još vrlo mnogo toga treba. U nas se osniva sveučilište, u nas ima se sastat kolo odabrane mladeži. Bratinstvo naših mladića ne ima samo življeti u sveučilišnoj dvorani, bratinstvo pravo i iskreno, ne sklapa se samo kod čaše vina. Zajednička misao mladjanih srdaca, želja za liepim i plemenitim, za znanjem i umienjem mora i osnovat zajedničku družinu poput akademičke čitaonice. Ova je misao od prevelike važnosti, o njoj će visit, kako će akademička mladež naša gledana biti u Zagrebu, u svoj domovini. Gdje toga nije, stvaraju se družtva poput njemačkih buršova (ne mislimo stari „Burschenschaft“ u Jeni), a toga nas občuvaj Bog. Nuder gospodo mlada! razmislite si pitanje, ugledajte se u pražku akademičku družinu, u hrvatski „Velebit“ u Beču, prepustite suvišne brige za zdravice, ovratnike i češljare drugim; nuder gg. mlada opoštenite staru rieč, „Na mladjih sviet ostaje“.

Dopisnica uredničtva.

— Cvieta. Prema „utišanomu ljubovniku“ moramo biti nemilostni, jer ljubimo istinu. Ta i sami rekoste, da nije „Viencu“ doraso. Ne žalimo vas, pače hvalimo vas, da mislite o hrvatskom pjesničtvu.

— Ivan. „Poziv vile pjesnikinje“ ima sve stihova, kojih smo sto puti u raznih jezicih čitali. „Gaj“, „vila“, „vienac“, „zelena gorica“, „rob“ i. t. d. Čitajte neke naše stare dubrovačke ekloge i pastirske igre, pa ćete toga bilja na tisuće naći, da se kadkad čovjeku pamet kameni.

— Pjesniku „Nedužne žrtve“. Ne razumiemo vaše pjesme. Junak vraća se noćju iz boja. Primiče se svomu dvorcu, željan zagrlit ženu. Kuca na prozor. Žena otvori, veli da joj je muž poginuo na bojištu. Tek poslije prepozna muža, zagrli ga, moli za oproštenje, al okrutnik joj odrubi glavu, u to jedna zviezda padne s neba. A moral: zviezde će padati, dok budu ljudi umirali. Šta je to? Gdje je logika, ideja, motiv? Narav, narav i narav budi nam na pameti, bez toga ne ima pjesničtva. I pjesmica „Prekasno“ je slaba. Medjutim pišite dalje, a navlastito čitajte uzorne pjesme, pa motrite, kako je svadje pjesnička ideja osnovana i umno izvedena na kraj.

G. Z. (nastav.) Vi nas zamoliste za uput, nije dakle prigovor ni Vam, ni komu drugomu, a nije ni Bog zna kakoga mudrolija, već samo razabiranje razlikâ jednoga i drugoga jezika te prijateljska opomena, na što bi prevodiocu trebalo u napredak paziti.

Da tko prevede hrvatski stavak: „vozim se na svojih konjih“ na njemački jezik ovako: „Ich fahre auf eigenen Pferden“ mjesto: Ich fahre mit eigenenen Pferden“ bilo bi zamjere do zla Boga. Budi nam dakle prosto zahtievati, da se i na samosvojnost i posebine našega jezika isto toliko pazi, a da nitko ne pomisli, kako bi nam imalo biti svejedno, kad bi se isti njemački stavak ovako pohrvatio: „vozim se sa svojimi konji“ jer bi to Hrvat smio samo onda kazati, kad bi se on i njegovi konji n. p. na željeznici vozili.

Takva nam je narav našega jezika.

S toga ne valja njemačko: „er spricht für sich“ pohrvatiti ovako: „govori za se“ već „govori sam s sobom“, jer kad bi naš čovjek čuo izreku, da netko govori za se, pogledao bi, nije li tko za govornikom, po istom načinu pojimanja, kao kad se veli postavljati ili bacati što za se.

Niemac često prislovni izraz vremena i načina tumači samostavnikom predstavljajuć mu priedlog in ili mit n. p. in Eile, mit Verachtung itd. Duhu našega jezika odgovara u takvu slučaju prislov na o ili ice, ili gerundij glagolja, a kadšto i samostavnik s predlogom uz n. p. hitimice, prezirce, hametice, naumice, prekorubce, ili govoreć (im Sprechen), smiešeć se, (mit Lächeln), pozdravljajuć (mit Gruss), ili uz rozgot (mit Gelächter), uz topot (mit Gestampf), itd. Nipošto pako ne valja: „koga preziranjem gledati“, „koga naumom, ili s naumom uvriediti“.

Pa kao što ne valja „boriti se proti komu“, tako i ne valja „boriti se deficitom (sic)“ već boriti se s kim ili s deficitom jer to nije instrumentalni, već socijalni smisao.

Nije pravo „rat proti Englezkoj“, već „rat na Englezku“; Vuk veli: rat na dahije, a ne rat proti dahijam.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 23. U Zagrebu dne 6. lipnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

KONJU MRKODINU

Spjevao Palmović.

Davor konju, davor Mrkodine,
Još od vile češljana ti griva
Lahka prši preko dalkih njiva,
Pjena vrije s obiesti, žestine,
Kad li plane sunce na zreniku,
Hlad u gustu tražiš si vrbiku.

Još te nije uprezala ruka,
Nit si kada oćutio sedlo,
Niti se je ikada izvedlo,
Da si gnan od krvožedna vuka.
Divalj jesi: arapinu parac;
Al još niesi... što bje Markov Šarac.

Kako li će onda biti, konju,
Kad, ždralovim zakitiv se peri,
Mladi vojno kalpačić naheri,
Pak poleti u tu staju dônju,
Ter iz grla junačkog zapoje:
„Davor konju, davor dobro moje!?“

Kad te uzme opremati gizdav:
Sedlo metat, ljutom uzdom uzdat,
Hoće li se u te moć' pouzdat,
Da ćeš, svoga viteza ne izdav,
Zdrava izniet iz nevolje smrtne,
Da ti nigdje noga ne posrtne?

Na topove burne i gromovne
I oružja munjeviti bljesak
Nek slobode čudotvorni vesak,
Taj nebeski poruk se ozovne,
Onda — ne bud' srdca udovačka,
Već da imaš tri srdca junačka!

Tako grive, krvlju poštrapane,
Opet će ti vile češljat harne,
Takav konjic, ko drugi, ne parne;
Ime njegvo živi na sve strane, —
I tvoje će ime se pronieti
Na otčinske dole i vrleti.

U kićenoj vitezova sviti
Poletan ćeš poigravat kući,
Na pameti ono imajući:
U dobru je lahko dobrû biti;
Na muci se poznaju junaci
I medj konji — konji vilenjaci.

PRIEKI LIEK.

Pripovieda I. T.

(Dalje.)

II.

Banovačke su Toplice nekadašnji latinštinom pišući i službujući Hrvati prozvali Topuskim, ne znam, s kojega razloga ni po kom pravilu, a i nadbiskupa zagrebačkoga ide drevni naslov opata Bl. D. M. Topuske t. j. Topličke, narod pako i dan danas i kupke i selo zove jednostavno Toplicami.

I naš se Gjuro zlosrdnuo na to izkrivljeno ime te prigovarao častnikom, koji hrvatski govoreć zazirahu od narodnoga imena. Poimence pak zamjeri tadašnjemu župniku, komu se tobožnji drevni naziv osebito milijaše. Veseo prihvati sgodu našav jednom kod župnika staroga krajišnika, koga je poznavao, i zapita ga smijuckajuć se: U koju župu spadaš, starče? A ovaj mu odvrati: U topličku.

Od to doba počeše i gospoda zvati Toplice Toplicami, i mi uz njih pristajemo.

Krasno je to mjesto pri dnu istočnoga prigorja Petrove Gore u liepoj brinami zaokruženoj dolini, kojoj na južnom rubu teče Glina. Na sjevernom i zapadnom rubu vijuga se liepa cesta od Hrvatskoga Sela do Glinskoga mosta pod Vranovinom. Cesta od Čemernice spušta se od sjevera niz prigorje u Toplički klanac i križa se tuj s onom, od hrvatskoga Sela a kraj joj je na liepom trgu, gdje je katolička crkva, učiona, ured i dva činovnička stana. S toga trga vodi poširoka ravna staza ulikom jablanova do Benkova vrela kod Hrvatskoga Sela. Sve je prigorje okolo to gričem i kitnjastom šumom, to voćari i vinogradi nakićeno, a sva je dolina toplička, izim nekoliko vrtova oko kuća, velika bujna livada. Po svetom Nikoli ima u debelom hladu krivudastih puteljaka, koji se s istočnoga i zapadnoga kraja uzpinju napoškaljce na vrh toga briega, odkud je divota pogledati po svoj okolici. Okolo kupalištâ i obitavalištâ topličara pa i oko ruševine stare opatije imadu nasadi svakojakoga grmlja i cvieća. Tko je slab, može se oko stana nagegati i nagledati ljepote, tko se uzdaje u noge, može do Benkova vrela, ili do majdana, ili tja do Jelačićeva vrela povrh Vranovine prošetati, a tko je lovac, i po Petrovoj Gori bezposlen glavinjati.

Koga srdce boli, može gdjegod u kutu a nikomu na putu uzdisati ili svomu zlatu ne vidjen i ne čuven uz miloglasni cijuk slavuljeva grlca zadati tvrdu vjeru a u liepom oku načitati se živa opisa tajne sreće.

Tud se šetao i naš Gjuro kadšto s prijateljicom, kadšto i sam, a svakiput vrtljao se oko njega njegov — Zvekan.

Zaboravismo kazati liepim čitalicam, da je Gjuro svoje pseto nazvao Zvekanom, misleći, da je to priličnije, nego da ga zove Kastorom ili Poluksom ili drugim kojim tudjinskim poetičnim imenom.

Sve, što je smušen gospodar od ludoga pseta zahtievao, utuvi mu svakidašnjom vježbom, da samo onda čini, kad mu se to hrvatskom besjedom zapovjedi. Najveća milost bila Zvekanu kad mu gospodar smiešeć se reče: ala si pravi Zvekan! A kad se je gospodar zašto razljutio i poviknuo: trista ti jada! onda je Zvekana za cielo zapao koji šikac, ako nije uhorio uteći ili se kud zavući, gdje ga ni šiba ni palica ne bi mogla doseći.

Tako jednom badaše Gjuro po najtavnijem kraju svetoga Nikole, kad iznebušce Zvekan skoči u neki grm navaliv lajati kao da je opazio koju mačku, a na sve mačke bio je Zvekan kivan i da nije bilo nokatih šapâ, bio bi ih svieh podavio. Izprvice se Gjuro nije obazirao na Zvekanovo lajanje, ali netko viknu iz grma: Marche! Zvekan ne hćede razumljeti već nastavi ljuto napadati na svoga neprijatelja. Sad se netko baci kamenom i za malo, što ne pogodi Gjure mjesto Zvekana. Svakojako pričinilo se to Gjuri sumnjivo i približi se grmu, da vidi, što je.

Što se je pričinjao grm, bila zabitna gusta sjenica, a u njoj stajaše gospodin Ninković s kamenom u ruci, da se brani od ljuta napadača, a na klupi sjedjaše gospodja Rudićka smrknuv se ljuto, jer joj nije pravo bilo, što ju je doktor Gjuro tuj zatekao.

Gjuro reče zatečenim: Oprostite! a Zvekanu: umukni! te namah nastavi šetnju, a Zvekan savi rep medju noge i podje polagano za gospodarom osjećajuć se valjda krivcem i bojeć se batinâ. Ali jedva što zamakoše obrnu se gospodar i nasmijav se snuždenu krivcu reče: ala si pravi Zvekan, a pas to jedva dočekao i veselo počeo skakati uz gospodara i malo, što se nije vratio opet napadati na one sumnjivce u sjenici, vidivši, da je to po volji bilo njegovu gospodaru.

Čitaoci se za cielo već dosjetiše, tko je Ninković, tko li gospodja Rudićka, dakako nitko drugi, već nevjerni drug prijateljičine znanice i njegova ljubovca, radi koje je vrgao obraz pod noge, te odnemario svoju vriednu ženu i milu si dječicu.

Obodvoje osjećahu, da nije pravo što rade, drugčije se ne bi onoliko od svieta krili, a zlosrećni Zvekan morao ih nanjušiti.

Poslije toga moglo se opaziti, kako je Zvekan svaki put zalajao, ili bar zarežao, čim bi ugledao g. Ninkovića ili gospodju Rudićku.

Valjda se je sjećao onoga sukoba i bacanja kamenja te gospodareve dobre volje iza toga sukoba. Ta kivnost Zvekanova na Ninkovića zadavala mnogo smieha doktoru Gjuri i njegovoj prijateljici, koja si nije dala iz glave izbiti, da isti niemi stvor opaža nemilost i bezdušnost toga čovjeka.

Pa za čudo izim poderanih prosjaka nije Zvekan ni na jednoga topličara zarežao, dapače umio se liepo udvorivati.

Poimence bijaše gospodična Vjera Vranićeva, umiljata modrooka plavka, priedmetom Zvekanove izvanredne pažnje. Ili mu se mililo gledati u preliepe i preblage oči, ili je možda ljepotica komadićem sladora premamila nestašnika, bilo kako mu drago, svakojako se je vidjelo. da je hrtić sbilja odil-

kovao tu djevojku i da ju je umio naći, ma gdje boravila sa staricom majkom, koja se je u Toplicah od kostobolje liečila.

— Ajdemo potražit Vjeru! znala bi se našaliti Gjurina prijateljica, kad bi se spremali na šetnju, jer su trebali poći samo za Zvekanom, kud je ovaj naginjao, pak bi ju namah našli.

— Što je meni do Zvekanove mićenice? Odgovorio bi Gjuro, ali bi ipak pošao Zvekanovim tragom.

Pa gle čudna pseta, gdje zacikta od radosti i dolećev do djevojke uze se oko nje uzpinjati, pak onda poteci veselo nazad, da javi gospodaru: eno je, već sam ju našao. A tad će poskakivati pred gospodarom lajuć veselo i obziruć se, hoće li gospodar za njim.

Često bi se Zvekan pružio po tlih naprema liepoj djevojci ne makav s nje očiju, i mašući repom, dok se god ona ne bi ustala ili dok ga ne bi k sebi prizvala, a milota bi ga bilo pogledati, kad je smio položiti glavu djevojci na krilo.

Ne smiemo premučati, da je na Gjurinu hrtu sve liepo bilo do li imena, i spretna glavica, i srneće krotke oči i svietla dlaka, i tanahne noge pod vitkim stasom: kad je polagahno hodao, svako mu se je udo ubavo pregibalo i od zemlje odskakivalo, kanda je sav od pruževine, a kad je trčao, kanda na zemlju ne staje.

Jednom uniela Rudićka u blagovalište dragocjeni cvjetnjak a u cvjetnjaku blagomirisnu čajevku, da se pohvali liepim darom, a vidjelo se, da ju je tiem darom iznenadio g. Ninković, jer se je odviše nevještim pričinjao. Rudićka vrgla cvjetnjak na otvoren prozor, a svi se topličari Rudićkinoj oholosti podsmievahu.

Naljutio se i Gjuro, te za objeda, kad je već družtvo udarilo u najveći žamor, kriknu otržito: trista mu jadâ! A Zvekan, komu te besjede namienjene bijahu, trže se sa svoga loga, te pobojav se, da će biti batinâ, klisnu strelimke kroz otvoren prozor i obori Rudićkin cvjetnjak na pločnik, gdje se je na trista komada razlupao i čajevku polomio.

— Oprostite, gospodjo! izpričao se Gjuro, moj je Zvekan nesrećnik, koji vam se nehotice svagdje zamiera!

Sve se potajno radovalo, samo Ninković i Rudićka još većma zamrziše Gjurina hrta, premda se i ovaj put nevješti i ravnodušni činjahu a nikomu živu do li Gjurine prijateljice ne pade na um, da je tuj bilo naumljene goropaštine.

III.

Čudno li je to ljudsko srdce! Od njega dolazi onaj sievak, što udara na blažene oči, njemu sa dna navire na oko suza žalosti i radosti, od njega polieže i kikot i potres i grom glasa, ono nadmudruje najmudrije razloge, dapače pomućuje bistrinu mozganja, zasljepljuje oči, zaglušuje uha, zašutkuje saviest, odgaja laž i bezobraznost, uturuje nas nemilice u propast. —

Samo treba zamamiti i zamrežiti srdce, treba ga razigrati i zanieti, pak će preoteti gospodstvo umu — i ne će se obzirati ni na korist, ni na istu svoju krv!

Ali šta će reći sviet? — Pa šta me je briga, neka veli što mu drago!

Što življe srdce, to veća pogibelj.

Takvo je živo srdce bilo u našega Ninkovića.

— Ja sam prava nesrećnica, veljaše mu jednom gospodja Rudićka kad su bili na samu, velika je zamjera, sve mi se gospodje uklanjaju, odkad sam se uz vas pribila.

— Nemojte ih ni pogledati, ta nijedna se ne može pohvaliti, da je bolja od vas, odvrati Ninković.

— Ne hvale one sebe, mudre su, ali gdjegodj se s kim sastanu, tuj u zviezde kuju i žale vašu gospodju. Nema od nje bolje ni vrednije duše, pa ako vi ikad mene s njom sravnjujete, da me nikako ne možete ljubiti, već da sam vam samo puka igračka! To vele, to mi doglašuju.

— Ah, Sofijo, tako bijaše Rudićki ime, zar ne vjerujete, da vas pomamno ljubim, da rad vas odnemarujem svoje glavne prijatelje, istu svoju djecu.

— A vaše gospodje ni ne spominjete, da što, jer se nje ne možete otresti, a baš nje se ja bojim. Ona je bistroumna, mudra; ja sam luda, neoprezna. Ja vas ljubim bezobzirce, ja pogibam za vama, ona vas ne može toliko ljubiti; mudroća je hladna. Ona ne umie ni ljubomornom biti, a ja sam strastno ljubomorna, ja ne mogu podnieti, da je tko uza me u vašem srdcu. A vi se vašoj hladnoj božici još svejednako potajno klanjate a kad se snizi pred vama zaplakati, eto vas u verigah dužnosti, a mene nesrećne! I udari u suze.

Ne mogaše ju Ninković umiriti, ne momogaše ju osvjedočiti, da je njegova ljubav bezkrajna, kako veljaše, i da je nitko nije jak od nje odvratiti.

— Ako je vaša ljubav bezkrajna, izbavite me strašnoga nemira, neprestanoga straha, da biste me mogli odnemariti. Izbavite me užasne ljubomornosti, s koje strepim i snebivam se, kad pomislim na vašu gospodju. Vi se moratn s njom razstati, ako ne ćete, da budem nesrećna. I opet briznu plakati ogrliv ga strastno.

Videći se toli strastno ljubljenim i oplakanim, kao da joj ga smrt otimlje, trže se i reče odriešito:

— Čim se vratim kući, gledat ću, da se s njom razkrstim. Umiri se dušo! Turobno

i muklo zujahu te rieči iz dna njegovih grudi, kao što glas zvona oglašujući mrtvaca zuji turobno i muklo u duši onih, kojim je pokojnik bio i hraniteljem i braniteljem.

Ali Rudićki ne bi to dosta. Jecajući zavapi:

— Ja ne idem odavle, dok znadem, da ćete se u njezino naručje vratiti, ja ne ću da budem ondje, gdje bi boravila ona uza vas! Volim si sama smrt zadati!

I Ninković ne uzmognu odoljeti te obeća strašću zaveden, da će pismeno sve obaviti.

Sam sebi reče, da je golema nepravda, što čini, da je težki grieh, što si ga navaljuje na dušu, al ga ipak nagna ludo srdce, te napisa zlosrećno pismo: Ženo! Priznajem, da si i ženom i majkom i domaćicom vazda sviestno i brižno obavljala svoje svete dužnosti, ali ti je od neko doba neprijatan i zazoran moj način zabavljanja te me s toga neprestance sliećeš, ne bi li se ja opametio i tobože popravio. Ti znaš za moje slobodoumne nazore, ja ih nikomu za volju ne mienjam a ne ću da podnosim zazor i slietanje, kojeg se ti okaniti ne možeš. S toga će i po te i po me biti najbolje, da si odabereš drugo koje boravište. Možeš si ondje, koju hoćeš, udobnost upriličlti, a što trebaš troška, izplaćivat će ti se, gdje hoćeš. Ja se ne vraćam doma, dok ti ne odeš.

Dok je Ninković to pismo nesigurnom rukom i uz dosta zlu volju pisao, pečatio i opremao, dotle se je u sobi naše pjesnikinje dakako uz prisutnost jedinoga Zvekana ovaj domjenak poiznizao:

— Vas dakle danas glava boli?

— Ne boli baš, ali mi je ipak težka, odvrati doktor Gjuro. Kako vam rekoh, bijasmo sinoć vaseli, ali mi nije toliko nahudilo vino, koliko dim.

— Dakle se je opet za domovinu pilo? Upita smiešeć se pjesnikinja.

— Dašto, pilo, govorilo i pjevalo — sve za domovinu! Pa da znate, tko mi je tom sgodom najvećma u volju ušao?

— Kazujte, tko, jer ja ne umiem pogadjati.

— Nitko drugi van glavom sam Ninković.

— Jao i naopako, vi prebjegoste k neprijatelju.

— Dotle još nije došlo, ali je to sbilja krasan čovjek, te sam s toga počeo sumnjati, nije li baš Ninkovićeva gospodja tomu kriva, što je on toliko krenuo na stranu.

— Nije, nije, tako mi obraza, ona je prevriedna i preblaga te nije nikako mogla povodom biti njegovu zastranjivanju. Pa kažite mi, što nadjoste na tom čovjeku, da vam je ušao u volju?

— Prvo, poče nabrajati doktor Gjuro, to vam je bistra glavica. Mnogo znade o svietu, o težnjah i naporih narodâ, zdravo sudi o naših odnošajih, tankoumno razabire razloge, te posve mudro zaključuje.

— A kud mu je bistar um, kud mu je visoki razbor, kad sudi o svojih obiteljskih dužnostih? Čini se ipak, da mu časimice nije zdrav mozag, prigovori naša književna posestrima. A drugo?

— Drugo, vrli je domoljub i žrtvuje mnogo u domoljubne smjerove. To su mi dokazali njegovi stariji znanci, te ga hvale do Boga. Da nam je samo po trojica takovih u svakom gradu, ne bismo se imali bojati nazadka.

— Pomaman je za slavom, a nije domoljub; jer da je pravi domoljub, znao bi, da se na vrlini temelji sreća domovine. Komu nije obitelj svetinja, kako će mu biti dodomovina?

— Koliko o njegovu domoljubju čujem, ne mogu ni vjerovati, da mu obitelj nije svetinja. Priznajem, da je gdjekoji čovjek svojom nedosljednošću gotova zagonetka, ali može biti povodâ i uzrokâ, koji izpričuju čovjeka kad poklizne.

— Nuto, nuto, vi ste Ninkoviću zagovornikom. A treće?

— Treće: kažu mi vidoci i svjedoci, da je pravednik i poštenjak u svom poslu i gdje se sudi bližnjemu.

Nasmija se pjesnikinja i reče: — Zar je onaj pravedan i pošten, koji najsvetija čuvstva svoje sudjenice i svoje djece pod noge meće i svomu zabavku za volju njih unesrećuje.

— Ne mogu vjerovati, da ih hotimice unesrećuje. Možda mu žena nije u prvi mah takove nastranice u grieh upisivala, možda je velikodušno trpljela i pregarala, dok nije bilo javne sramote, možda mu se naumice nikada ne ukaza ljubomornom — o ljubomornost, znate, da je u neku ruku dokazom ljubavi. Možda on i ne zna da je njegovo ljubakanje javna tajna, da mu se žena i djeca od svieta stide, da često plačuć večeri sprovode, dok on —. Ali ga ja ne ću zagovarati. Toliko samo velim, da sam mu od sinoć prijateljem, i da bih vrlo nesrećan bio, kad bih morao toga čovjeka posve osuditi i od sebe odbiti.

— Vidi vašu čeličnost, vašu pretežnost u družtvu, pak vam se klanja i dvoliči. Biti drúgom ili pobratimom takova uglednika, kakov ste vi, to je njegov smjer, tiem bi rad zakloniti i zabašuriti svoje nedjelo.

— Niesam ja toliki uglednik. Istina je, da na sva usta govorim i da me se ljudi s toga boje. Al ne marim se s kim drugda pobratiti, već gdje je to zajedničkomu maru i svetinji složna nastojanja u prilog. Meni se gotovo gadi pijano pobratimstvo!

— Znam ja za to, odvrati pjesnikinja,

ni ne mislim, da se s kim pune glave pobratiste. Ali za tiem ide Ninković.

— Ne vjerujem, odvrati doktor Gjuro, ali to znajte, kad bih bio najvećim uglednikom u svoj zemlji, kad bih bio tja banom hrvatskim, ja bih tomu čovjeku ponudio pobratimstvo, ali samo uz jednu pogodbu.

— A ta bi bila?

— Da ostavi onu nesrećnicu, da se s njom pod što pod to razkrsti a povrati svojoj obitelji.

— Što, to biste meni za volju učinio?

— Oprostite ne vama, već domovini za volju. Ja bih se ponosio, kad bi mojim prilaganjem svietao izišao obraz takova domoljuba, ja bih srećan bio, kad bi se taj čovjek nasladjivao suzami radosti svoje liepe obitelji.

— To je liepo, to je dično, povladi mu pjesnikinja, a vi se podhvatite toga posla, što brže možete. Ne ću trebati ja svoga nauma izvoditi.

— A koji je vaš naum?

— To je moja tajna dotle, dok ne vidim, dokle ćete vi uspjeti.

— Dobro, dobro — ja valjda ne ću uspjeti; jer ono niesam, što bi za ovaj slučaj želio biti, a i vražji je to posao, da čovjeku, koga štuješ, koga bi rad podignuti, ideš kazati: Čuješ, brate Dragoviću, na tebi je crna ljaga, ako hoćeš, da budeš moj, ako hoćeš, da se tobom ne sramim, i da ne zazirem od tebe, ti operi ljagu, okani se sramote, pak onda da se podpazuške uhvatimo i da jurišamo na naše stoljeće. A on da reče: — Do šta je vama, gospodine? Tko vas je ovlastio ili naslao, da meni popujete? Što se vi pačate u obiteljske odnošaje, koji vam niesu potanko poznani? Lahko bi bilo, da je to kakva hrdja, pa da ga izpsujem i izgrdim, a onda što Bog dâ! Ali ovako žao mi je ljudine i viši mi je smjer pred očima!

— Pak što kanite učiniti?

— To je opet moja tajna dotle, dok ne vidim, da mi je zaludan trud. I tuj se dovrši domjenak o toj stvari, a o čem su drugom još govorili, to neka ostane tajna našim liepim čitalican, jer nije dobro za sve znati.

(Dalje sliedi.)

RAZTRUŠEN CVIET.

Primjer Francezko-Švajcarske lirike od Richarda. Pohrvatio I. T.

Oj dušice Zoro
Bogovat mi daj,
Doživljet ću skoro
Života si kraj.
Prekosjutra veće
Osvanut ću star,
Uvehnut će cvieće
I za tobom mar.

Sve pokraj i mimo
Tumaramo viek,
I viek se borimo
Za udes nam priek;
A varka se sgrne,
Zamamljuje um,
Dok zemlje nas crne
Ne zakloni hum.

I kô se na stieni
Razprskuje val,
Dogrdjuje meni
Mog udesa jal!
Zaludjuje máma
I steže mi grud,
Zadavit je namah
Milostnije kud!

U mozga si noći
Razàpinjem krst,
A slab na samoći
Olúji sam trst,
I ruku im redom
Ponudkujem pak,
Al mrzlim me gledom
Odturuje svak.

Uživat se mora
Mladovanja med,
Dok tomu je hora
I jediti red,
A koji se nêćâ,
To gotov mu sraz;
Jer sreće ni cvieća
Ne štedi nam mraz.

Naidjoh na cvietak
I čula me noć:
„U prvi ću svetak
Ja po tebe doć
I kleknut ću po tle
I bit ću ti drug!“
Al cvat mu je dotle
Raztrusio jug.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a.

I.

Pod kraj mjeseca srpnja g. 1842. zibala se otvorena kočija velikom cestom, idućom od holandezke medje prema Antwerpenu.

Premda vrlo pomno osvjetlana, bijaše kočija ipak nešto siromašna; pojedini dielovi bijahu od duge porabe nekako strašni i razklimani; zibala se amo tamo na starom remenju i oglodane joj osine klepetahu bez kraja. Kožnati pokrov na pol uzdignut sievao na suncu od ulja; ali taj sjaj nije umio zaklanjati silu pukotina i zakrpa. I kvake na vratnicah bijahu brižno očišćene; ali ostanci srebra u zagibih bijahu očiti znaci prijašnjeg, davno minulog bogatstva. Konj je bio jak i krepak, al na prvi si mah opazio, da je vičniji plugu i težkim kolima, nego li kočiji.

Na baku sjedjaše mlad seljak od 17 do 18 godina, odjeven livrejom sa sjajnimi dugmeti i pod visokim šeširom, obrubljenim zlatnom vrpcom; al šešir bio mu pao preko ušiu, a haljina pristajaše mu kao vreća. Svakako se njome odievalo više kočijaša.

U kočiji sjedjaše gospodin od jedno 50 godina. Nitko ne bi bio rekao, da je stara, oštrcana kočija njegova, jer je starac bio fin, ugledan i pun dostojanstva.

Poniknuto i nepomično, osvojen ozbiljnimi misli, sjedjaše dok ga štropot drugih kola ne probudi. Tad bi osovio glavu. Lice bi mu se nekako razvedrilo, sve vladanje i držanje bijaše mu plemenito. Al tek pozdraviv se s putnikom, zamisli se opet duboko.

Na prvi mah morao si nehotice biti prijatelj tomu čovjeku. Lice, ma i nešto bliedo i nabrano, bijaše ipak fino i plemenito; oko mu bijase toli blago i bistro, čelo toli visoko i vedro, da si odmah opazio silu uma i čuvstva.

Čovjek kan da je mnogo prepatio bio. Nije mu toga odavao izraz lica, već prerana srebrolika kosa, a iz crnih mu očiju proplanula bi kadšto strast i bol.

I odielo bijaše mu prema vanjskomu liku, bogato al opet priprosto, znak velika izkustva i fina ukusa. Košulja mu fina i biela, odjeća od najfinijeg sukna, šešir svjetal i gladak. Kad je projezdila koja kočija, izvadio bi starac zlatnu burmuticu, te zadubio u nju svoja dva prsta s tolikim dostojanstvom, da si po tom neznatnom priznaku suditi mogao, da je starac vičan kretati se u gospodskom kolu.

Da si oštrije promotrio, bio bi dakako primietio, da mu je haljina otrcana, da mu je riedka dlaka šešira pod silu ugladjena, a rukavice da su gdjegdje pokrpane. Poviriv dublje u kočiju, bio biš opazio, da je starcu lieva cipela pukla, a čarapa da je kod pukotine crnilom omazana; al svi ti biljezi siromaštva bijahu prikriveni tolikom vještinom, sva odjeća bijaše odjenuta tolikim prividom bogatstva, da si naići mogao na misao, da taj gospodin ne nosi novih haljina, jer mu se ne svidja.

Poslije dvie ure dobre vožnje stade kočija pred Antwerpenom, pred krčmicom, stojećom na nasipu. Izprežuć konja, klanjahu se krčmarica i sluga gospodinu težko i duboko. — Često je negdje starac amo zalazio, jer ga je svaki njegovim imenom zvao.

— Liepa li vremena, plemeniti gospodine Vlierbeke, jelte? Al bit će sparine. Ej, da bude kiše, sreća po naš kraj, jelte plemeniti gospodine Vlierbeke? Da damo konju naše zobi? Ah, valjda je sluga ponio zobi? Rači li vam se štogodj, plemeniti gospodine Vlierbeke?

Dok je krčmarica hrlim jezikom tako pitala i razpitkivala, sidje g. Vlierbeke s kočije, progovori joj dvie tri, pohvali joj dobro zdravlje, propita ju za djecu i reče napokon, da mora s mjesta u grad. Uhvativ ju prijateljski al i gospodski za ruku, zapovjedi slugi štošta te pozdraviv gospodaricu milo, krenu u grad.

Na samotnu mjestu vanjskih bedema stade g. Vlierbeke, opraši si haljinu, pogladi šešir rubcem i podje put gradskih vrata.

Zašav u sam grad, gdje se je sretao sa mnogo ljudi, i gdje je mislio, da ga svatko motri, podizao je glavu veselo, da ljudi misle gledjuć ga, da ne ima od njega sretnijeg čovjeka. — Al dok mu je lice prikazivalo sreću i zadovoljstvo, ljuta mu bol ciepala srdce, silan strah osvajao dušu. Imao se je poniziti, da mu je već unapried srdce pucalo. Al u božjem svietu življaše stvor, što ga je ljubio više od svoga života, od svoje časti. Zanj bio je već sto puti žrtvovao svoj ponos, zanj premučio tri sta težkih jada. Tolika bijaše u njega ljubav, da mu je svaka bol, svako poniženje, zanj pretrpljeno, zadavalo više sile, više slave.

Al uza sve to bijaše uzbunjen. Čim se je bliže primicao gradu, čim više kući, gdje mu je ponos klonuti imao, tim mu je življe vrila krv u žilah.

Napokon stade pred vratima. Čudesnom silom bje svladao samoga sebe, al kad uhvati zvonilo, zadrkta mu ruka.

Sluga mu otvori vrata. Sad se starac opet osviesti.

— Je l' gospodin bilježnik kod kuće? zapita.

— Jest, odvrati sluga, i povedši ga u malu dvoranu, podje prijavit ga.

Budući na samu, prebaci desnu nogu preko lieve, da nitko ne opazi pukotine na njegovoj čižmi; zatim izvadi zlatnu burmuticu, kan da burmuta zagrabiti kani.

Bilježnik, čovjek na oko ozbiljna lica, izidje i kan da će se udvorno poklonit prihodniku; nu kako ga prepozna, nekako se uzpregnu, kako to obično biva, kad se kojemu dosadnomu pitanju izvinuti želiš. Čovjek inače vrlo govorljiv, progovori tek nekoliko rieči, pa sjede zatim mučeć naproti gospodinu Vlierbeke-u.

Starca je ta hladnoća nekako vriedjala; mraz mu ohladi krv; probliedi. Al prenuv se u brzo, reče:

— Oprostite, gospodine bilježniče, al prinužden skrajnom nevoljom, dolazim evo po drugi put, da dosadim vašoj dobroti.

— A što želite, gospodine moj, upita ga bilježnik nekako nepovjerljivo.

— Želio bih, gospodine bilježniče, da mi tisuću franaka ili nešto manje na moje imanje pribavite. K tomu imam jošte osobitu molbu; još danas treba mi svakako novaca; uzajmite mi, odmah nekoliko stotina franaka. Vjerujte mi gospodine bilježniče, tom ćete me malicom izbaviti velike neprilike, i nadam se, da mi te usluge uzkratiti ne ćete!

— Tisuću franaka? Na vaše zemlje? zamumlja bilježnik, al tko će ih dati? Vaše je imanje prezaduženo.

— O! varate se gospodine bilježniče, viknu g. Vlierbeke u strahu.

— Ni pošto. Dao sam na štetu vaših vjerovnika vaše zemlje što bolje procieniti. A uspjeh? Vaši vjerovnici dobit će sav svoj novac, ako se zemlje prodadu, kako sam ih procienio. Ludo ste uradili, vrlo ludo; da sam ja s vami bio, ne bih ja na kocku vrgo bio svoj i svoje žene imetak, da izbavim neharnika, ili bolje reći varalica, ma i bratom mojim bio.

Gospodin Vlierbeke dirnut nemilom uspomenom, poniknu glavom, ne odvrativ na tužbu proti svomu bratu ništa. Bilježnik nastavi:

— Ne promišljenim činom vrgoste i sebe i svoje diete u skrajnje siromaštvo; toga više sakrivati ne možete; deset punih godina umjeli ste tajiti od očiju svieta svoju propast; al sada ne ima više pomoći, sada se primiče kobni čas, gdje će sve vaše imanje na bubanj doći.

Zvjedljivo, bojazljivo gledaše plemić bilježnika.

— Tako vam je, nastavi bilježnik; gosp. Hogebaen, putujući po Njemačkoj, umrie. Baštinici našav obveznicu na 4000 franaka od vaše ruke, dojaviše mi, da ne će niposto dulje čekati. Deset je godina minulo, a ne izplatitste duga. Gospodin Hagebaen bijaše vam prijatelj, al niesu baštinici, pače vas ni ne poznavaju. Za ono vrieme platili ste dvie tisuće kamata; to se mora izvesti na kraj — vaše koristi radi. Još imadete četiri mjeseca oduhe, gospodine von Vlierbeke; za četiri mjeseca dospieva obveznica.

— Za četiri mjeseca, uzdahnu plemić muklim glasom, a za tim — o Bože!

— Zatim — prodat će vam se imanje. Znam, da vam to puno jada zadaje; al kad ne ima drugoga puta, najbolje je, da se ohrabrite. Prodajte sami imanje, jer se tobože selite; tako će vas minuti sramota javne dražbe.

Gospodin von Vlierbeke sjedjaše skrštenih ruku, uništen od rieči bilježnikovih. Napokon progleda i reče kroz žalostiv mir.

— Sto mi rekoste, liepo je i plemenito — al ne mogu. I sami znate, da sve moje žrtve, sva moja bieda, sav taj vječiti strah imadu tek jednu svrhu — zajamčit naime sreću mojoj jedinici. Vi, i samo vi znate, da sva moja — po mojem mnienju sveta — namisao ide samo na to, da spasim svoju kćer. Sad kan da je bog uslišao, za što sam ga punih deset godina molio; medju mojim djetetom i bogatim mladićem, čovjekom dobrim i plemenitim, zametnula se nježna ljubav. I njegovi roditelji kanda su nam skloni. Četiri mjeseca! Rok je dakako kratak; al da prodajom uništim sve nade? da pokažem svietu svoju golotinju u čas, gdje se nadam, da će kraj biti mojim mukam?

— Vi dakle kanite te ljude prevariti? Možebit pripravljate svojoj kćeri još veću nesreću.

Prievara! Sa te rieči zazebe plemića duša; led hvaćaše se njegova srdca, a na lica, na liepo čelo skoči mu od sramote krv.

— Prevariti, uzdahnu kroz gorak posmjeh, nipošto! — Al niesam rad mladu ljubav, koja je složila dvoje srdaca, nemilice razkinuti odkrivši svoju nevolju. Kad dodje do sbilje, odkrit ću cielu istinu. Prevari li me onda nada, učinit ću, što mi rekoste; prodat ću svoje imanje, ostavit domovinu i tražit za sebe i svoju kćer koricu hljeba u drugom kraju.

Časak umuknu, zatim nastavi, kan da samomu sebi govori:

— A ipak zakleh se svojoj ženi, kadno umiraše, na razpelo, da će nam diete sretno, zadovoljno življeti. Deset godina, ljutih godina prepatio sam, a ne mogoh održati zakletve. A, sad sievnu tračak nade u crnu našu budućnost — — —

Drkćuć uhvati bilježnika za ruku pa prihvati, gledjuć ga bistrim okom:

— Prijatelju, zaklinjem vas, pomozite u taj odlučni čas, ne mećite me duže na muke, uslišite me! Blagosivljat ću ime dobrotvora i spasa mojega djeteta do svoga groba.

Bilježnik odgovori uztegnuv nekako u neprilici ruku:

— Ne shvaćam, šta će taj govor ovomu zajmu?

G. von Vlierbeke stavi ruku u žep, pa će na to gorkiem glasom:

— Je l' da je smiešno, toli duboko pasti? Smiešno, kad ti dobra ili zla sreća visi o malici, koja je drugomu tek za ruglo. Sutra će mi mladić sa svojim stricem doći u goste; stric pozvao se sam; ne imamo šta, da im ponudimo; mojoj kćeri treba sitnica, da se čestito obuče; trebat će vratit pohode. Samoća nam ne može više zatajivat siromaštvo; trebat će žrtava, da ne propadnemo od stida.

Po tih riečih izvadi ruku iz žepa te pokaza bilježniku po prilici dva franka drobna novca.

— Evo svega, što imam, udari u bolan smieh; sutra doći će mi bogataši u goste, moje siromaštvo izići će na vidjelo, i sva nada mojega djeteta propade! Za ime Boga, gospodine bilježniče, ne uzkratite mi pomoćnice ruke.

(Dalje sliedi.)

MRTVAČKI PLES.

Od Göthea preveo R.

Posred noći jasne zvonar zrije
Širom groblja mrtvačkoga stana,
Mjesec bliedim svjetlom sije,
Noć je svjetla poput biela dana.
Grob se otvara, dižu se sjene
Dižu se mrtvi mužki i žene
Mrtvačkim ruhom odjeti kobnim.

Pružaju kosti, igrat su radi,
Trese se grozno košće to suho,
Bogati, bogci stari i mladi,
Ali im smeta predugo ruho.
Bezstidni jesu noćni ti gosti,
Svrgoše ruho sa svojih kosti,
Leže po groblju odore tužne.

Nogu taj diže, u vis taj skače
Premećuć čudno mrtvačke krake,
Prašću i zvekću kosti sve jače,
Mjeseče stere bljedjane trake.
Zvonar to gleda, pa mu je smiešno,
Napast mu šapće uho u griešno:
Ajde pa uzmi odoru jednu.

Smisli i svrši; brzo odleti,
Vrata od hrama zatvori sveta.
Jošte mu mjesec bljedjani svieti;
Prestade igrat mrtvačka četa;
Jedan za drugim odlazi redom
Odorom tužnom odjenut bliedom
U grob se sada svaki svoj šulja.

Jedan jedinac grobovi bludi,
Mnogog se groba košturnik tiče,
Ruho mu odnie nesretnik ludi
Okolo crkve kostur se miče.
Vrata od hrama srušit je rada,
Ali mu neda križić od nâda:
Velika sreća to za zvonara.

Odoru mora brže da ima,
Kasniti dugo nije mu moći;
Obloka gotskog kostur se prima,
Plazi uz toranj kobne sred noći,
Biednom zvonaru spasa već nije;
Više i više kostur se vije:
Reć bi zidinom pauk da plazi.

Protrnu zvonar, zvonar probliedi,
Odoru njemu vratit je rada;
Življet mu nije, smrt si već gledi,
Duša mu s tielom razsta se sada,
Zalazi mjesec, oblak ga krije,
Stresa se zvonik, jedan sat bije,
Na zemlju skrhan kosturnik pade.

POUKA.

Glogova zima.

Napisao dor. B. Šulek.

(Ostatak.)

Prieka promjena svibanjskóga proljeća u snieg i led — vrlo je čudnovata stvar, zato se je od vajkada mislilo, da to ne biva običnim prirodnim zakonom, nego da tu djeluje kakva vanredna, prekonaravna sila. U staro doba pisali su glogovu zimu vještičam u grieh, i Bog zna, nije li mnoga vriedna starica zato postradala, što je mraz ofurio vinograde i vrtove. Pošto je čista kršćanska vjera dokazala, da vrag i njegovi tobožnji pomagači ne imaju nikakve oblasti nad prirodom — po-

češe ljudi pripisivati njegovu zimu sad ovomu sad onomu svetcu ili svetici. Kad se je pako dokazalo, da joj ne mogu krivi biti niti dotični svetci, jer nadolazi sad prije sad kasnije — našlo se je učenjaka, koji su joj uzrok našli u drugih zviezdah. Po imenu je zvjezdar Erman dokazivao, da su taj uzrok zviezde zvane asteroide, koje baš 11. svibnja dolaze medju sunce i zemlju, te piju toplinu iz sunčanih zraka, i tako im smetaju, da ne mogu dovoljno grijati zemlje.

Gdjekoji štioc će pomisliti, da je to moguće; al opet nije. Jer kad bi bio izvan zemlje uzrok glogovoj zimi, onda bi njezinu oblast osjećala svakolika zemlja jednako, po svoj zemlji morao bi u isto vrieme mraz osvanuti: izkustvo pako i poviest uči, da toga ne ima, da se glogova zima pojavlja samo u nekojih državah. U Englezkoj i u Americi ne poznaju zloglasnih ledonosnih svetaca. Od Petrograda dalje prama sjeveru slabo znadu takodjer za glogovu zimu; a dalje k jugu očituje se sve to jače, najviše pako u sredini Evrope, dakle u Njemačkoj i u bližnjih zemljah, dakle kod nas, u Belgiji i u onih stranah Francezke, gdje ne ima na blizu mora. Osobito često strada od nje sjeverna Njemačka, i to zato, jer glogova zima naspieva obično onda, kad se bilje najbolje počimlje razvijati. Zato u Skandinaviji slabo kada počini štete, jer onamo nadolazi obično prije nego voćke cvatu (kao što ni kod nas mjeseca ožujka mraz nehudi, ako nije prejak.)

Što dalje k zapadu, to manje čine štete svibanjski mrazovi. U Bruselju imali su godine 1782. u svibnju samo 3 stupnja topline, a godine 1786. baš samo 1 stupanj; nego od god. 1833. pa do preklani nije ondje spalo živo srebro u toplomjeru do mrazišta. Obično se onamo navraća glogova zima od 9. do 22. travnja.

U Parizu je bilo uz 30 godina (to jest od god. 1816. do god. 1835.) 69 mrazova u travnju i samo 6 u svibnju. Nego kadšto znade i ovdje zakasniti glogova zima, pa naravno, što kasnije dodje, to više čini štete. Tako su godine 1793. pozebli u Francezkoj 31. svibnja svi vinogradi, a godine 1786. bilo je ondje mraza tja 6. lipnja, koji je voćnjake, povrtnjake i vinograde nemilo oštetio.

U Beču bilježe redovito kakvo je vrieme od godine 1775. Od onda je bio najhladniji svibanj god. 1871., nu opet nije do mraza došlo, jer toplota nije spala do pod o stupanj. Za to je god. 1866. počinio mraz 23. svibnja silnu štetu, al ostali dani toga mjeseca nisu bili jednako hladni. Stari pisci poviedaju, da je god. 1740. zima trajala sve do sredine svibnja, a god. 1414. da su bili vinogradi po svoj Njemačkoj pozebli. Al najhladniji svibanj bio je godine 1187., jer je onda 17. svibnja silan snieg zapao i do lipnja na zemlji ostao.

Povratak zime u sred proljeća nije dakle obćenit, po svoj zemlji, nego samo lokolan, kojegdje; a nije niti periodičan, to jest glogova zima ne naspieva baš svako ljeto ili svake druge godine, nego samo kad i kad, pa i onda ne na stanovit dan, već sad u travnju, sad u svibnju, a kadšto stoprv u lipnju. Ovo sve treba dobro uzeti na um iztražujuć postanak glogove zime, jer onda razabiremo, da joj ne valja uzroka tražiti gdje gore na nebu, nego dolje na zemlji. Pa su mu ovdje zbilja u trag ušli učenjaci, koji nastoje proučiti različite promjene vremena, to jest vremenari (a komu se ova rieč čini predugačka, neka ih zove kao drugdje metereologi).

Dokle kod nas topli proljetni dani budê mrtvu prirodu iza zimskoga sna, ter ova već najljepšim ruhom zemlju gizda: na sjeveru vlada svejednako zima, te je ondje zemlja okovana u okove leda i sniega — pa upravo to je uzrok i našoj glogovoj zimi. Jer gore oko zemaljskoga stožera (Pol) ne traje ljeto niti dva mjeseca, a najljepši ljetni dan nije topliji od našega liepoga dana u prvo proljeće. Lasno se dakle možeš dosjetiti, koliko množtvo leda i sniega ondje ima, kad se punih 9 mjesecih uz godinu sva voda smrzava i ledi.

Ne misli, da su one zemlje predaleko od nas, te njihovo podneblje ne može djelovati tja na našu domovinu. Da, ne može neposredno, al može posredno, preko svojih poruka i ponuda, a te zlokobne darove stožera donose k nam vjetrovi. S proljeća duva kod nas obično zapadnjak ili jugo-zapadnjak, koji nije hladan, te se onda naš uzduh stopi, pa se od te topline (kano i svaka druga stvar) razriedi i razširi. Što je blaža kod nas zima i što je topliji zrak s proljeća, to je i rjedji. U ovaj riedki zrak provaljuje onda gust sjeverni uzduh u formi sjevero-iztočnjaka. Ovako suklja zimi leden zrak u toplu sobu, kad otvoriš vrata, te stojeć kod vrata osjećaš ga, da puše kao vjetar, ako i ne ima na polju vjetra. Obično kažemo, da je to propuh. Onaj vjetar dolazi s neizmjernih azijskih sjevernih ledenih i snieżnih poljana, pa čim je bila ljuća zima ondje naprama našoj, tim je jači vjetar, tim laglje probija sve do nas. U svojoj domovini ima taj vjetar i preko 30 stupnjeva studeni. Na dugačkom putu do nas, putujuć kroz toplije zemlje, ne staje sjevero-iztočnjaku one strašne studeni, al je opet toliko donese, da može ofuriti mlado i nježno bilje, kojemu za to ne treba više od 1 stupnja studeni. Nesrećom je taj sjeverni iztočnjak obično suh, to jest ne nosi sobom oblaka — a posljedica je tomu vedro nebo, navlastito ob noć, pa znamo već iz prvašnjega razlaganja, da na vedroj noći, po imenu pako na mjesečini,

više hlapi topline iz bilja nego kad je oblačno. Buduć da je pako zemlja onda jošte slabo sgrijena: to nije čudo, da za odugačke proljetne noći puštajuć svejednako toplinu iz sebe, do jutra tako ohladne, ta ne ima niti 1 stupanj topline.

Možda će tko prigovoriti, da kod nas ne ima uviek vjetra, kad nastaje glogova zima, dapače vjetar prieči njezine zle posljedice, to jest mraz. U početku duva svagda vjetar sa sjevera, koji se stoprv onda stiša, kad je zrak svagdje jednako razhladjen, kao što se umiri voda, u loncu kipuća i ključajuća, kad ohladne sav lonac.

Ovako je glogovu zimu protumačio najslavniji sadašnji vremenar, profesor Dove u Berlinu.

Al ne valja uviek tražiti uzrok glogovoj zimi gore u Aziji oko stožera, ima joj više puta i drugo vrelo; nu ovo se doznaje stoprv kasnije, pošto stignu viesti iz svih miesta, gdje se bilježi, kakovo je vrieme (a takovih vremenarskih postaja ima danas po cielom svietu). I ovo vrelo pronašao je profesor Dove, te dokazao na široko, da svibanjski mrazovi ne poliežu svagdje od europskoga i azijskoga sjevera, nego kadšto od Amerike.

Ovo nam osobito zasvjedoči godina 1836. za koju sam već gore kazao, da je srednjoj Europi u svibnju doniela tako ljut mraz. kakvoga ne pamte, od kada se vrieme bilježi; samo god. 1740. bilo je jošte ljuće glogove zime. U sjevernoj Evropi nije se svibanj godine 1836. odlikovao baš osobitom studeni, dapače je ondje izprvice za čudo bilo toplo. U Petrogradu imali su 2. svibnja neobičnu toplinu od $18\frac{1}{3}$ stupnja, a još više gore u Laponskoj imali su 10. svibnja 1 stupanj, a 12—15. svibnja 11 do 15 stupnjeva topline. Da vidimo pako, kako je onda bilo niže na jugu!

Već u Petrogradu spala je ona toplina od 1. svibnja za 10 dana izpod mrazišta; u Pultavi pako, u južnoj Ruskoj, gdje je bilo 3. svibnja 15 stupnjeva, spade živo srebro do mrazišta, a na ledonosne svetce pozeboše od Koblenza do Besarabije, ne samo svi vinogradi, nego na mnogih mjestih i voćnjaci, dapače kojegdje je mraz iste šume ofurio, te je u južnoj Francezkoj snieg padao. U Monakovu je onda 11. svibnja bilo 7 stupnjeva studeni, a u Metzu je isti dan žíva u toplomjeru spala za 15 stupnjeva. Tomu čudesu nije bilo ondje pametara. Tatre i erdeljske gore bile su zastrte sniegom s pedlja visokim; pa kako ne bi, kad su u Českoj 28. svibnja gnoj na saonih vozili na polje, a dolje na jugu, u Smirni, padao je snieg 23. svibnja.

U mnogih južnih mjestih započela je bila glogova zima već u travnju i toplina spala je do 1. svibnja (dakle prije nego u Petrogradu) do mrazišta, te su iz Englezke javljali, da je bio 1. svibanj više sličan mladomu ljetu, nego svibanjskomu danu. Ova studen trajala je kojegdje još i mjeseca lipnja: prvih dana lipnja je snieg padao u Wiesbadenu, a 22. u Tirolu i bavarskih planinah.

Dok je na jugu Europe studen već u travnju mah uzela, bilo je gori u sjevernoj Evropi svejednako toplo, tako, da se je Düna već 20., a Neva 3. travnja oprostila svoga leda, obično pako odlazi taj led stoprv sredinom svibnja. One podatke sam zato onaka potanko naveo, da se svatko i sam domisli, kako ondašnja glogova zima nije mogla dôći od sjevera, kad ondje nije bilo studeni, već je ova tamo dospjela kasnije nego k nam.

Odkuda pako dodje? Na to odgovori ponajprije barometer, koji je postupice od zapada k iztoku u vis skočio, najprije u južnoj Englezkoj, pa onda po jedan dan prije u Bruselju, Berlinu, Beču, a za 11 dana u Petrogradu. Zatim dodje viest, da morem nuz Englezku, koje se inače odlikuje svojom toplinom, plivaju ledene gore, a napokon odgovori na ono pitanje duvajući vjetar sjevero-zapadnjak, naime, da treba izvor tadanjoj glogovoj zimi tražiti, ne na sjeveru, nego na zapadu u dalekoj Ameriki.

Valja znati, da more nije obično sve mirno i samo onda uzbibano, kad vjetar duva; nego kao što teku po kopnu rieke, onako i po moru, samo što su morske rieke (zvane struje, Strom) puno veće, kadšto i po puta šire od onih na kopnu. Jošte se i tim razlikuju te morske struje, što jedne nose toplu vodu, a druge ledenu i puno leda. Nuz zapadnu Europu teče topla struja, a nuz Ameriku ledena: zato je evropsko podneblje u obće mnogo toplije od podneblja sjevero-američkoga.

Jer naravna je stvar, da ledenu struju i leden vjetar prati. Kada dakle u Europi s proljeća uzduh vrlo otopli, a tim se i veoma razriedi: nije čudo, ako gusti vjetar ledene struje provali u riedki zrak zapadne Evrope i zaodjene ju mrtvim bielim ruhom, dok opet mah ne preotme jugo i sunčana toplina. Zato glogova zima slabo kada dugo traje, ponajviše samo koji dan. Više puta se dogodi, da i sama ledena struja provali u toplu, ter onda ima u moru blizu Evrope puno ledenih gora, koje topeć se piju svu toplinu i puštaju iz sebe leden dah — to je onaj sjevero-zapadnjak, o kojem sam gori govorio. Ovo se je naročito zasvjedočilo god. 1856., kad su ledeni vjetrovi jošte mjeseca lipnja svu zapadnu Evropu ohladili.

Od kuda dodjoše ti mrazni vjetrovi? Kasnije se doznade, da se je kod Amerike nakupilo neobično množtvo ledenih gora, te su širile na sve strane silnu studen. O ledenih ovih gorah vriedno bi bilo možda obširnije progovoriti; jer je taj priedmet vrlo znamenit, a našincem opet slabo poznat. Ako

se nadje prostora u „Viencu“, progovorit ću o tom drugi put.

Za sada ću samo jošte napomenuti, da, čim je u Evropi ljepše (toplije) proljeće, a u Ameriki ili u Aziji ljuća zima: tim je više prilike, da će u svibnju dunuti sjevero-iztočnjak ili sjevero-zapadnjak, ter ofuriti evropske poljane, kao što uradi i ljetos.

Nekoji šaljivi Englezi (jer mnogo šaljivčina ne ima ondje) našli su dašto drugi uzrok ljetošnjoj glogovoj zimi. Upravo s njom stiže u London i ruski car sa svojim dvoranstvom: pa što je naravnije, nego da su ovi ljudi sobom ponieli pune torbe i žepove sibirske zime, a došav u Englezku izpustili ju, da Engleze malo peckaju.

Istina je pako, da što je ljuća zima u Ameriki, a što je toplije proljeće kod nas, to je više prilike, da će provaliti hladan vjetar ondašnje ledene struje k nam, te će banuti glogova zima. Gust i težak zrak mora po obćih poirodnih zakonih navaljivati u topao i riedak uzduh, dok im se ne izjednači gustoća i toplina.

Zato se možeš gotovo za sigurno nadati glogovoj zimi, kad je prvo proljeće kod nas vrlo liepo i toplo. Ako su oni zlokobni dani od 11.—15 svibnja topli, tim se ne izmakosmo povratku studeni, samo što se onda povraća kasnije nego obično. Ovako se dogodi god. 1833. U Petrogradu je 8. i 9. svibnja bilo mraza; dakle zrak je bio vrlo hladan; a niže na jugu vladaše neobična vrućina: u Berlinu bijahu 16. svibnja 23, a u Krakovu bijaše 18. svibnja $25\frac{1}{2}$ stupnja topline; u Englezkoj je toplomjer već 4. svibnja pokazivao na suncu 36 stupnjev. a od 12. do 17. svibnja bijaše upravo ne čuvena vrućina, tako, da je marva od nje skapavala. Pa što se dogodi? — Što sam malo prije kazao: glogova zima nadodje na izmaku svibnja, ona neobična toplina, mjesto da raste, spade na kraju svibnja mal ne do mrazišta, a u Českoj su sbilja jošte 1. lipnja imali mraz.

Povratak studeni u svibnju nije dakle nikakvo čudo, nego stvar posve naravna, djelo obćega prirodnoga zakona, koji izjednačuje prieku promjenu toplote, al ne samo s proljeća, nego i pod jesen. Onomu zakonu, koji više puta u kasnu jesen povraća ljeto, a tim vari dobro vino — treba pripisati povratak studeni u kasno proljeće, samo što su posljedice ondje povoljne, a ovdje nepovoljne; pa kao što ljudi u obće vole zaboraviti dobro nego zlo, tako pamte bolje glogovu zimu nego babje ljeto. Ako se dakle želiš oprostiti hudih posljedica glogove zime, spremaj se, dok sunce grije, da te mraz ne zateče. Pomanje stvari izbavit ćeš od mraza, ako ih čimgod pokriješ, makar samo papirom, a gdje to ne dotječe, spremi roždja i šušnja, da n. p. vinograd dimom zastreš. A neki vinogradar u Austriji hvali se, kako je do sada svoj (dakako ne veliki, vinograd svagda spasio od mraza: nabavio je ljepenke (Pappendeckel) i svaki list probušio, pa nataknuo na kolac vinove loze u oči vedre hladne noći. To zadaje dakako posla; ele „komu se ne lieni, tomu se zeleni“.

Ne treba mi na široko dokazivati, da je glogova zima za prijatelje prirodnje ljepote nepovoljan gost, jer im smeta, te se ne mogu nauživati njenih slasti, kojim su se jošte za zime veselili. — Al opet ima glogova zima i prijatelja, a ti su gospodari, koji računaju. Jer ne očituje se svibanjska promjena proljetne topline baš samo sniegom i ledom, nego ponajviše samo hladom. Eisenlohr, koji je ovaj predmet potanko izpitivao, obnadje, da je glogova zima uz 57 godina samo jedanput vegetaciju ponajviše poharala, tri puta je vinograde, voćke i krumpir znatno oštetila, četrnaest puta je samo nježno inostrano bilje (n. p. dinje) osmudila, a trideset puta nije nikakva kvara počinila. Ovako je i ljetošnji mraz na izmaku travnja samo kojegdje nahudio, a oko Zagreba slabo se i opažaju njegove posljedice. Uzprkos dogotrajnoj glogovoj zimi (koja je gotovo mjesec dana trajala), sve krasno stoji, te se je nadati obilatoj ljetini u polju i vinogradu, ako ne naspie kakva druga bieda.

Sve su ovo gospodari od davna uvježbali, i zato, ne samo da ne zaziru od glogove zime, kad nije preoštra, nego im je upravo dobro došla. Ne hude bilju toliko kasni mrazovi koliko rani, jer su ovi potonji obično jači, a zemlja je onda jošte vrlo hladna; u svibnju pako je zemlja svakako već toplija, a žīva u toplomjeru slabo kada spadne do pod ništicu — pa onoliku studen podnosi naše obično bilje. Sam hlad u svibnju, bez mraza, prije je tvorac dobre ljetine, nego nedaće. To svjedoče premnoga gospodarska pravila svih naroda. Česi vele: „suchý april mokrý maj, bude seno jako haj“. Niemci kažu: „Abendthau und Kühl im Mai bringt viel Korn und Wein und Heu. (Hladni dani i večernja rosa u svibnju donose puno žita, vina i siena) — Francezi pričaju: „froid May et chaud juin donnent pain et vin“ (Hladan svibanj, topao lipanj daju kruha i vina). Englezi kažu: A cold May and a windy makes a full barn and a findy“ t. j. hladan i vjetrovit svibanj puni žitnjak težkim zrnjem. Niemci su od tuda napravili: „Maimond kalt und windig, macht die Scheuer voll und pfündig.

Svi ratarski narodi imaju ovakvih pravila (a valjda i hrvatski, samo što ih nisam do sada doznao). Ovo je dokaz, da gospodari vole svagdje hladan svibanj od topla. Pa imaju razloga. Osobito je po usjeve bolje, kad se zaustavi rast svibanjskim hladom, nego da uz toplo vrieme prenaglo djikaju.

U prvom slučaju dobiju žita vremena, da se obilato uzbusaju, jednako uzvlataju i jedro uzklasaju; u potonjem slučaju rastu prebrzo, a od toga dobivaju preslabo vlaće, koje lasno polegne, a klasje ostaje šturo, te slabo sipa, imaš dakle puno slame, a malo zrna. Svibanjski hlad koristi jošt i tim, što prieči, da ne izhlapi prerano iz zemlje sva ona vlaga, koja se je u njoj preko zime nakupila i kojom treba da se žito hrani sve do žetve, inače mu zrno nije jakleno i puncato. U ovom pogledu je ljetošnji hladni a močvarni maj gospodarom pravi dobrotvor, jer svatko znade, da je bila zima suha, i zemlja se nije mogla napiti vode: da je sada jošt i svibanj bio liep i suh, naopako po usjeve, koji su i onako već počeli kunjati od proljetne topline i suše.

Sad ćeš razabrati, zašto ratari ne zaziru od glogove zime, kad nije preljuta, jer onda žitu ne nahudi, makar i s malenim mrazom došla. Nije im stalo za tim, da žita u početku svibnja bujno rastu, već da na izmaku svibnja bude liepo vrieme. Zato njemačka rieč kaže: „Danket Sanct Urban, dem Herrn, er bringt dem Getreide den Kern." Svetomu Vrbanu posvećen je dan 26. svibnja, ako je onda liepo vrieme, zameće se u klasju jakleno zrno. Zato su odprije, osobito u južnoj Njemačkoj svetoga Vrbana procesijom svečano pozdravljali, kad je donio liepo vrieme, inače su mu kip u vodu bacili. To je bila dakako onakva predsuda, kao što i za sv. Sofiju ili za Pankracija. Ne čine vremena svetci, nego vječni prirodni (nam žalibože slabo do sada poznati) zakoni. I za vinovu lozu vele njemački vinogradari, da će dobro roditi, kad je liepo vrieme na dan sv. Urbana, (jer onda obično cvati, pa joj dašto treba liepa vremena, da se cvietni prašak ne splavi, te bi se groždje osulo).

Svakako je dokazano znanošću i izkustvom, da glogova zima nije baš tako štetna, kao što se obično misli, pa nadajmo se, da će se to i ljetos potvrditi, te da „Bog će dati, pa će dobro biti."

O razvijanju i radu čovječjega uma na temelju prirodoslovnoga znanja.

Razvijanjem čovječjega uma kročio je i razvitak prirodoslovnoga znanja jednim korakom.

Na kojem je stepenu razvitka stojao um prvobitnoga čovjeka shvatit ćemo, razmotrimo li najprije prve tragove njegova rada, koji nam stalno pokazuju stepen čovječje prvobitne umjetnosti i prve radinosti i budjenja uma. Tekar u diluvijalnoj tvorbi nailazimo na prve čovječje rukotvorine, ali nam još one ne odavaju ino, nego da je um tadašnjega čovjeka vrlo nizko stajao. Ali dok je u i do tih prvenaca došao, proteče nam mnogo i mnogo tisuća godina, za kojih je on, sasvim u mrtvilu i bez ikakove sviesti čamio, i to tim više, čim idemo bliže k prvomu njegovu postanku. U preddiluvialnoj dobi sve do trojne tvorbe (pliocän) bio je pravi nevježa u svem a budić mu sasvim jednostavne bile potrebe, morao je življeti život naličan živinskomu. Ne ima sumnje da je, bez ikakve svietlosti uma i ne poznavajuć raznih sredstava, koja bi najbolje pomoći mogla njegovu stanju, da je velim, morao kukavno i živariti. Čovjek divljak, bez kuće i ognjišta, bez odiela i oružja, morao je od protimbe i navale bilo to od prirodnih elemenatâ, bilo to od divlje zvjeradi, ljuto stradati. Ali ova uprav nevolja, a i prirodjeni nagon, da občuva svoj obstanak, tjerahu ga neodoljivo, da promišlja kako da si olahkoti život. U prvom početku sama se narav zanj brinula nudeć mu tamne špilje i tvrde pećine za najsigurniji zaklon i utočište. Gdje ovih nije bilo ili mu niesu koristile, bio je prisiljen, kako ga i narav putila, da bježi na vodu, jezera, mora i ostrove, da se tako od kopnenih neprijatelja obrani. Tuj bi bio on tada najsigurniji, sagradio bi si kolibe, postaviv im temelj od nekoliko zabijenih stabarâ i tako bi se na stabarnih sielih (sgradah od kolja, Pfahlbauten) naselio. Da su bili ovakovi prvi stanovi čovjeku, dokazom su nam nadjeni kuhinski odpadci i ostanci na takovih mjestih nadjenoga kućnoga orudja od kosti i kremena. Ovako je čovjek s početka glavnim potrebam zadovoljavao, pomažuć mu i podučavajuć ga u tom sama narav, te je još mnogo prošlo vjekova dok je izkustvom postao dovoljno podučen, dok je narav raznih priedmeta u svietu pobliže upoznao, te time mogao si već malo udobniju kuću sagraditi, odielo si spretnije namaći, oružje i ina sredstva izumiti, kojimi da osobnost svoju od dušmana obrani i život si poboljša. Malo po malo, ali kročio je ipak napried. Iskustvom, motrenjem i učenjem prirode, koja ga je uviek kano majka svoje diete vodila i putila, postajao je sve to umnijim, sve to slobodnijim i jačim. Nije se napokon više bojao svakog šuštanja lišća, niti je uzmicao pred svakom zvieri, jer je već na onu istu, od koje je prije bježao, navaljivao.* Čim bolje prouči ostalu prirodu, tiem više dolazio je do poznanja samoga sebe i sile mu uma. U naravi bo mu je mogućnost sveudiljnog napredovanja. Istina je, da, kako nam poviest jasno kaže, nije uviek tako bilo; nu uzrok tomu možemo dovoljnom sigurnošću naći. Dà, samo onda morao je biti zaprečen u umnom svom razvoju i napredku, kada je skrenuo sa prave staze,

---

* Spiljskog medjeda, špiljsku hijenu, mamuta itd.

koja ga je vodila k opredieljenomu cilju, te je svoje blaženstvo i spas u drugom izvoru htio tražiti, nego li u onom, koji mu je pred očima jasno bio postavljen. Jest, ne slušajuć što mu priroda veli, ta neizcrpiva knjiga mudrosti, ta prava majka i učiteljica njegova, nu sliedeć kojekakove vrhunaravne sanjarije i nizku svjetsku sebičnost, uviek bio je na putu napredka zaustavljen; nu osveta prirode nije oklievala da se nanj svali, čim joj se je čovjek iznevjerio bio!

U špiljah mu nalazimo grdna traga. Osim izdjelanoga kremenoga orudja, naći ćeš i izrezanih kostiu ne živućih životinja a uzato i izprženih čovječjih kostiu: znak, da je divlji i umom nerazviti i bez ikakve ćudi i u griehu čameći čovjek bio ljudožder. Takovi su bili ne samo prastanovnici sjevero-europejski, već imade takovih i dan danaske na odaljenih od svake prosvjete australskih ostrovih. Podivljalomu i umom zapuštenu sinu prirode ne sgraža ti se tudje a i svoje prvorodjeno diete izpeći te i majki polovicu na blagovanje izručiti. S toga napominju ti stari pisci tako zvane antropòfage, ljudoždere. Strabo pripovieda, da su i praoci Iraca i i svoju rodbinu žderali. Isto tako veli i S. Hieronimo, da su i Škoti (Atakoli) ljudožderi bili. S toga ne budi mi zamjere, ako uztvrdim, da je čovjek ne razvita uma i srdca budući bez ikakve čovječje ćudi, da je tim opakiji, što mu je niži stepen razvitka uma a stoji kadkada u moralu i u uzgoju svoga poroda izpod životinje. Um i duševni razvitak oplemenio ga čovjekom!

Umom posta gospodarom svieta, a plemenitiji mu duh stane promišljati o stvaranju i vladanju svemira i svieta i o svem, što se miče i u čemu život niče!

Nu u svojem neznanstvu krene čovječji um više puta stranputicom. To opažamo već u prvanjega čovjeka.

Sunce, što ga je grijalo, svjetlost mu darivalo, i svaki zemaljski plod ozrievalo, svidjaše mu se vriedno počitovanja. Mraza, oluje grada ne željaše; bliskanja, grmljavine i tutnja podzemnoga vatrometa bojaše se. To osjećanje pobudi mu misao i priznanje neobičnih i vrhunaravnih bivstva, što ga zlim i dobrim udesiti mogoše te jednim prikaza žrtvu sa zahvalnosti a drugim sa straha da ih ublaži. Prirodne pojave, što su čovjeku ugadjali ili mu koju korist doprinašali, pripisivao je dobrim bogovom; a obratno one, što su mu strah i štetu zadavali, zlim ili crnim. Tako se razvi u čovjeka pobožna ćud. S toga nalazimo u starih Slovinjana „Bielboga“ „Crnboga“ „Svaroga“ itd.

U Babilonaca Baala i Belsefufa, u starih Izrailićana Belzebuba boga zlikovca u obliku otrovne i škodljive mušadi i gamadi. —

Svaki pojav u prirodi bio on čovjeku ugodan ili neugodan imaše svoga zaštitnika i zatočnika a tako posta mnogobožtvo (politheimus). Pojedini pametniji ljudi ustaše proti tomu i putijahu ljudstvo na bolje a tako se razvi jednobožtvo (monotheismus).

Izmedju svih stvorova prirode zanimahu čovjeka najviše nebeska tjelesa: sunce i zviezde. Čovjek ti se od vieka do vieka klanja nebu i otajstvu mu.

Najprije držaše čovjek sunce svojim dobročiniteljem jerbo slućaše, da o njem visi izvor svakog tjelesnog dobra i života.

S toga ne budi nam na čudo, ako u najdrevnijih dobah poznate povjestnice nalazimo poklonika sunca. Svi najstariji narodi klanjahu se suncu. Eno u starih Kitaja i Indijanaca susrećamo kumira „Bramu“ a po „Vedovih knjigah“ trebalo je obožavati i „sveočišćujuću svjetlost.“

U Babilonaca nalazimo „Baala“, u Perzijanaca „Mitrasa“, u Misiraca “Serapisa“. A kad ti se je Amerika pronašla i tamo nadjosmo „Sunce“ kumirom.

Tako si je um u početku svoga razvitka svakojake krive nazore o prirodi i njezinih pojavih osnivao a tako ti postadoše u raznih narodih i razne mitologičke bajke. Jer pako obožavanjem nebeskih tjelesa biaše spojeno i promatranje istih; razvi se i zvjezdarstvo već u najstarijih dobah, i tako biaše pobožnost ljudska majkom zviezdarstva. U Kitaju nalazimo traga toj znanosti već za cara Jao-a oko 2300. p. K. a kitajski pisci pripominju, da su im se svećenici i prije te dobe tom znanošću bavili, nu za napomenutog cara tekar godinu na 365 dana i $_1/^4$ podielili.

Vrlo marljivi i na glasu točni zvjezdari biahu kaldejski svećenici u Babilonu. Simplicius pripovieda (polak Porphirija) da je prirodoslovac Kalistenes donio Aristotelu iz Babilona* zvjezdarska opažívanja od 2200. god. p. K. Kalistenes bo pratiaše Aleksandra velikoga na putevih u srednjoj Aziji. Opaživanja su im toli točna bila, da su Aleksandrinski grčki zviezdari izmedju najstarijih opaživanja samo kaldejska rabili. Ptolomejov Almagest). Diodor sikulski (50. pr. K.) veli, da su već Kaldejci držali mjesec tamnim tielom, što samo sunčanom svjetlošću odsieva, a da može i sjenom naše zemlje pomrknuti. Oni su i prvi bili, koji opaziše, da se sunce mjesecom svake 18. godine i 11. dana (ili iza 6585 $^1/_3$ dana) pomrčava. S toga ti se taj rok i dan danas nazivlje kaldejskom ili Halley-ovom dobom. Arapski zvjezdar Albateynius kaže, da su i godinu na 365 dana 6 sat. i 11. časova odbrojili.

* U ovom gradu imadjahu kaldejski svećenici hram, što ga Herodot opisuje, u kojem su oni i službu zvjezdarstva držali.

Tako se baviše zvjezdarstvom i Indijanci i Misirci, jer je ota znanost, kako rekoh, bila spojena sa bogoštovljem onih naroda.

A kako su liepe nazore imali i Misirci već oko 1500. p. K. o prirodi: o postanku svemira i svieta, vidimo iz Mojsijeve knjige „Genesis“. Postanak svemira i svieta svjetlosti i zraka pare i vode, životinja u vodi, kopna i bilja, ptica po zraku, zvjeradi na kopnu i najposlije čovjeka svemu gospodara, pokazuje red u razvitku prirode, kakvoga je geologia i paleontologia znanstveno potvrdila. Treba pamtiti, da je on proučio bio misirske znanosti i umjetnosti u kraljevskom misirskom dvoru.

U Grka biaše prvi Thales (r. 639. pr. K.) Milećanin, koji se pobliže upozna sa kaldejskimi zvjezdari u Babilonu. Proputovav čitav ondašnji na glasu sviet, prouči tamo zvjezdarstvo te vrativ se kući mogaše proreći god 610. Joncem pomrčanje sunca (Herodot) a došav u Misir promjeriti na čudo i tamošnjim mudracem visinu memphijskim piramidam, polag duljine njezinih sjena.*

Tako je znao i proračunati, koliko je koja ladja daleko od kopna, sravnav joj prividnu visinu jambora sa po prilici ondašnjim ladjam običnom i poznatom visinom. Dočim je grčko bogoslovlje učilo, da su Okeanos i Thetis u dalekih morskih pučinah svemu izvor, tvrdio je on da se sve iz vode tvori i njom da se pretvara.

On je i prvi bio, koji je znao ondašnje bajke od znanosti razlučivati. Kašnje su to isto i drugi umni Grci radili, nu nekoji su to i glavom platili a nekoji jedva smrti izbjegli. Tako pogibe Anaksagoras, Sokrates, Protagoras a bio bi i Aristoteles, da nije u Kalcis pobjegao.

---

* Promjerio svoju visinu i sjenu sa onom piramidskom polag pravila triuh poznatih daljina.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija. U sjednici jezikoslovno-historičkog odsjeka jugoslavenske akademije umjetnosti i znanosti čitao je dne 30. svibnja pravi član g. Šime Ljubić razpravu o prefektih dalmatinskih za vrieme rimskih careva. Akademik pristaje uz mnenje slavnog povjestničara Mommsena, da je naime Julijo Cezar prvi utemeljio u rimskom Iliriku stalnu prefekturu, a prvim prefektom da je bio P. Vatinius g. 45. pr. Kr. Akademik tvrdi, da je rimsko-ilirska država već osnovana bila u ono doba, kad se Rimljani prviput sastaše sa Iliri g. 229. pr. Kr. Nadalje opisuje razpre medju istima. U svakom takovu slučaju nalazi se na čelu nove rimsko-ilirske države rimski namjestnik i to praetor ili prokonsul, po čem bi se moglo suditi, da su ti častnici stajali i za vrieme mira na čelu države, a stari ih pisci niesu zato spominjali, jer nije bilo osobita povoda. Sam Cezar bijaše prefektom te pokrajine, a izim njega spominju se još tri prefekta i to: Q. Numerius Rufus (57. pr. Kr.), C. Antunius (49. pr. Kr.) Q. Cernificius (48. pr. Kr.), koji vladahu prije Vatinija. Nadalje spominje akademik, da je rimsko-ilirska država za Oktaviana Augusta (27. pr. Kr.) pripadala rimskomu senatu, te stajaše pod vladanjem prokonzula; August (11. pr. Kr.) uze vladu te države u svoje ruke radi čestih pobuna. Od onog doba stojaše Ilirik neposredno pod vladam rimskih careva, koji šiljahu onamo svoje legate, propretore i preside; s prvine bijahu presidi neposredni časnici cara, poslije, kad nastade čast pretorskih prefekta, posredni (325). Napokon razjasni akademik, kolika bijaše vlast tih prefekta, kakova li uprava ciele pokrajine.

Narodno kazalište. Opernim kvodlibetom svršila se zimska sezona našega kazališta te nastaju praznici, a u kazališnoj blagajni manjak od 13000 for. Moglo se već s prvine slutiti na takav uspjeh, mi smo to dapače očito izpovjedili. Trošak za operno osoblje bijaše ogroman, za svaku struku bijahu eugažovana dva pjevača. Mi smo u svoje vrieme govorili ob opernom repertoiru — nabrojili smo cieli niz opera, koje bi jamačno kazalište napunile bile. Badava! Dakako, literarna svojta, to su glupaci i ludjaci; šta razumiju i glasbenici i književnici o glasbi i književnosti? Tomu se hoće providencijonalnih glava, koji su nam pali iz Apollonova dvora u krilo, jer „čitanje i pisanje je dar od boga“ veli pokojni Shakespeare. Mi vidjesmo „Prodanu nevjestu“ (krasnu operu, ali uloge bijahu naopako podieljene) mi vidjesmo „Crnog domina“ (za koga su po višjoj zapoviedi skrojeni recitativi) „crni Domino“ je propao; mi vidjesmo „Crispino e la Comare“ (poznatu operu iž talijanske dobe) i ta je opera slabo posiećena bila; mi vidjesmo „Rigoletto“ (do sita poznatu operu iz talijanske dobe.), dakle tri komične i jednu vrlo poznatu ozbiljnu operu. A gdje je „Robert djavo“, „Don Ivan“, „Strielac vilenjak“, „Barbir seviljski“, o kojih smo čitali u nekoj okružnici? Već onda rekosmo, da ni jedan ozbiljan čovjek ne će toj manifestaciji vjerovat. Što prorekosmo, ovršilo se, i sto drugih stvari, što ih prorekosmo ovršilo se. To nam je dosta. Ovom izrekom zapečatit

ćemo svoja razmatranja o kazalištu, kritika je u nas, kako se po svem vidi suvišna, a mi ćemo našemu obćinstvu pripoviedati, što biva po kazalištih ostaloga svieta. O našem bilježićemo posve objektivne viesti. Basista Fassbent der je otišo, tenor Grbić odlazi, uprava ponudila mu je manju plaću od lanjske godine, altistica Lesićka sprema se na odlazak. Nove sile još niesu engažovane. Primadona Neugebauerova ostavlja kazalište. Vieća se o tom, imade li se naša opera razpustit ili ne ima. Za tri mjeseca ima nova sezona počet, gdje bi podpuno osoblje imalo pjevati nove opere. To je. dakako ne moguće.

Franjo Grbić prvi tenorista naše opere otišao je jučer iz Zagreba, gdje je više godina kao član našega kazališta boravio. Već prije spomenusmo razlog njegovu odlazku, reklo mu se naime, da može samo za manju plaću ostati. Grbić bijaše vješt pjevač na pozorištu, naobražen, prijatan čovjek u družtvu, iskren rodoljub i imao je izim toga liepa dara za glasbeno skladanje. Grbić bijaše jedan od onih članova kazališta, koji su uzornim vladanjem gledali podizati ugled glumaca u Zagrebu. Žalostnim srdcem javljamo tu viest, jer je Zagreb opet izgubio jednu liepu umjetničku silu i čovjeka od svih vrlo štovana. Želimo mu svaku sreću. Nadasmo se, da će se posve udomiti kod nas, nada nas je prevarila. Tenora, koji bi toli vješto pjevao, navlastito toli čistim hrvatskim jezikom, ne ćemo skoro dobiti. Obujmila nas neka nevesela slutnja, da će se veći dio toga, do čega se godinami, mukom i nemalom borbom došlo, s nevještine razpasti.

Marija Jelenska, darovita glumica, koja je u svoje vrieme ostavila Zagreb i hrvatsko pozorište, jer joj ne htjedoše povisit plaću za 60 fr. na godinu, koja je i od glada pogibala, prikazala je u dvorskom bečkom kazalištu na pokusu glavnu ulogu u „Urielu Akosti“ tolikim uspjehom, da je s mjesta dobila dozvolu javno stupit pred obćinstvo prvog njemačkog kazališta, gdje će i engažovana biti. I opet jedan talenat izgubljen radi 60 fr. Nemo propheta in patria — Ali joj od srdca čestitamo, da ta mlada umjetnica nije propala u nevolji.

— Zastupstvo grada Zagreba odredilo je za g. 1874. svotu od 1000 for. za svrhe umjetničke. Za sada dobio je naš daroviti slikar Kikerec podporu od 150 fr., a 300 fr. odredjeno je za putne podpore glumaca.

Jeronimsko družtvo. Presv. gospodja Jelisava grofica rodj. Baćani, udata prije za grofa Draškovića, a sada za pukovnika pl. Wochera pristupila je jeronimskomu družtvu kao utemeljiteljica i položila 50 st., a velem. g. Ivan Vončina poklonio je istomu družtvu 50 st. uz taj uvjet, da družtvo ima za postotke od te glavnice svake godine za sisačku školsku mladež pošiljati nagrade.

— G. Pehan, učitelj u Petrinji dao je pod tisak „Poetiku ili nauk o pjesničtvu“, o kojoj je on, kako čujemo, kroz više godina revno radio. Obširnije govorit ćemo o toj knjigi, čim ugleda sviet.

Gjuro Fleišman poznati daroviti slovenski glasbotvorac umro je prošloga mjeseca u Ljubljani, te mu ondješnji slovenski domoljubi upriličiše sjajan pogreb. Liepi mu se napjevi („Luna sije“, „Kranjski fanti mi smo mi“ itd.) pjevaju i po Hrvatskoj, s toga mu i mi kličemo „Lahka mu zemljica!“

Povjestne pjesme Ivana Kukuljevića Saksinskoga u Zagrebu 1874, pod ovim naslovom izdade neki dan čuveni naš povjestnik sbirku domoljubnih pjesama, tiskanih u raznih časopisih. Kukuljević bio je jedan od prvih za vrieme našega preporoda, koj je narod pjesmami budio na rád. Mnogo njegovih pjesmotvora predje u usta naroda, te se i dan danas pjeva po našoj domovini. U Kukuljevićevih pjesmah vidi se dvoje, duboko domoljubno osjećanje i pravo obrazovanje. Pojedine su pjesme upravo krasne i nježne, a druge vatrene i zanosne. Sbirka razdieljena je na 6. dielova. U uvodu nalazimo dvie dobre znanice: „Domovinu slavjansku“, i „Slavjani ne dajmo se“. Zatim sliede dva diela „Slavjanka“. Veći dio ugledao je već sviet u osebnoj knjižici prije 26 godina. Neke od tih zbilja dražestnih pjesmica vrlo su popularne. Prekrasna je navlastito pjesmica „Oblakom“. Četvrti dio sbirke posvetio svomu narodu „Hrvatom“. Na čelu mu stoji „Molitva hrvatskaga rodoljuba, vatrena ona himna hrvatskomu narodu, koju je već usvojio sav narod. U tom odsjeku nalazimo i dobru baladu „Ban Petar Svačić.“ Predzadnji dio sačinjavaju „Hrvatske slike“, koje su g. 1867. izlazile u „Dragoljubu“. To su većim dielom lirske genreove sličice, nadahnute duhom domoljubnim. U zadnjem odsjeku nalazimo „Hrvatske grobove“, skoro sve priobćene u „Viencu“. „Grobovi“ čine oseban cyklus, nu niesu jednake naravi. Dočim su jedne čiste elegije prikazuju se druge kao čiste balade. Ovaj posljednji dio čini nam se najbolji i po svome sadržaju i po obliku. Tu iztičemo pjesme „Branimira“, „Grobnice kraljeva“, „Vladislavu, kneginju ninsku“, „Hrvoju“, „Matiju Gubca“ i „Petra Zrinjskoga.“ Vrlo nam je drago, što je Kukuljević izdao tu sbirku u jednoj knjigi. U nas imade mnogo krasnih pjesmotvora, razsijanih po časopisih. A kolika je to muka tražiti ih, zna samo čovjek, koj se je upravo tim poslom bavio. Časopisi kadgod su vrlo riedki, pjesme izdane pod pseudonimom i literarnomu povjestniku ima tu mnogo muke i truda. Koliko ima kojekuda takovih pjesama od Vraza Demetra, Rakovca i od drugih? Sve Demetrove pjesme n. pr. ne će se nikada moći skupiti, jer ih ima sila tiskanih na jednom listiću bez imena pjesnikova. Ciela sbirka pokazuje

nam cielog čovjeka, njegov smjer, ujegovo mišljenje, u obće cieli razvitak.

I Kukuljevićeva sbirka nam je takov pojav. U početku sva gorčina narodne borbe, duboko osjećanje narodne nesreće u plemenitih davorijah, budećih na rád i napredak. Poslije zaglibi se pjesnik u dušu narodnu te ju promatra i budi, a najzad pojavlja se zreo muž, povjestnik i pjesnik te zapisuje ozbiljnim perom najslavnije čine hrvatskih praotaca na njihove grobnice, neka bude vječitim naukom za nas i za naše potomstvo. To je Kukuljevićeva sbirka.

Književnost. Izašla je ovih dana i šalje se službeno uredom i dostojanstvenikom a moći će se dobiti u skladištu Albrechta i Fiedlera na njemačkom i hrvatskom jeziku izdana knjiga: „Oskudica vode po krasu u hrvatskoj vojničkoj krajini". U toj knjizi imadu tri razprave: Pametovka o vodnih odnošajih od gradjevnoga savjetnika A. Beyera, zemljoslovni opis od drž. geologa dra. Fietze-a i prinos riešenju pitanja o bezvodici u hrvat. krasu od našega geologa dra. Pilara. Knjiga se sama sobom preporučuje a valjalo bi ju osobito po gradjanskom primorju i po Istriji razturiti.

Matica hrvatska. Upravljajući odbor saziva vanrednu skupštinu na 5. srpnja 1874. u deset satî prije podne u narodni dom, gdje će se potvrdjena pravila proglasiti i daljnje odredbe prihvatiti, kako da ožive preporodit se imajuće družtvo. Pozivom se naglašuje, neka bi se članovi, koliko moguće, većim brojem na skupštini našli, a mi uz tu želju svojski pristajemo.

Nove gradnje na Zrinjskom trgu u Zagrebu. Veselo se laćamo pera, da javimo našim čitaocem, kako ovdje liepo napreduje gradnja novih kuća. Poimence kuća baruna Ožegovića na Zrinjskom trgu uzvisila se već do prvoga poda, a sudeći po onom, što je gotovo, ne dvojimo, da će biti uprav uresom imenovanoga trga, komu ravna ne ima u mnogih velikih gradovih. I nova kuća do Ožegovićeve u novo-otvorenom produljku Tesarske ulice već je pod krovom i nadamo se, da će izvanštinom služiti poljepšavanju grada. Kuća na uglu Valerijske ulice niče polagano iz zemlje te će i ona po svoj prilici dično zarubiti Zrinjskov trg, gdje bi nam trebalo još desetak palača, i dogradba vojačnice, da se taj trg nazove našom dikom. S toga želimo, da se i Hatzova razizemna kuća na istom trgu podigne bar na 2 poda!

Česka književnost i umjetnost. Dr. Josip Durdik, jedan od najznatnijih mladih českih pisaca, izdao je nedavno knjigu pod naslovom „Kritika" knjigu, u koju je svrstio cieli red vrlo zanimivih estetičnih ocjena o književnosti i umjetnosti. Sada je od istoga pisca počelo izlazit veće djelo i to „Sveobća estetika", od koga je izišo prvi dio. Svraćamo pozor našinaca na to zanimivo djelo. Durdik, koj si je liepo ime steko u književnom svietu, kani, kako čujemo, primiti profesorsku stolicu na našem sveučilištu.

— Poljski pisac Wołoda Skiba sastavlja „Antologiju česke pjesničke književnosti" u poljskom prievodu. — Vaclav Petrů izdaje na českom jeziku „pjesničku čitanku" t. j. sbirku najboljih izvornih i prevedenih pjesama medju kojima i jedan odlomak Gundulićeve Osmanide. — Za česko kazalište pripravljaju domaći skladatelji više novih izvornih opera i to Z. Fibich operu „Fritjof", kojoj je predmet uzet iz Tegnerove švedske pjesme istoga imena; V. Hřimaly svršava izvornu operu „Vode", a Razkošný napokon operu „Divlji lovci". — Roman Viktora Huga „Devet deset i tri" izišo je već i na českom jeziku. Pokret za veliko česko kazalište, koje jošte dogradjeno nije, pokrenuo se u posljednje doba vrlo zivo. Iz izvješća odborova razabiremo, da je od 5. veljače 1865. do 11 travnja 1874. u tu svrhu potrošeno bilo 443207 for. a. vr. Od sabranih prinesaka ostalo je u travnju t. g. još samo 7870 for. što dakako nije dovoljno, da se kazalište dogradi.

Dopisnica uredničtva.

Prijatelju N. K. u P. Pitate nas, bi li nam poslali proze ili stihova? Na to pitanje nam je vrlo lako odgovorit. Pošaljite proze. Nam su i stihovi mili, al treba nam više proze. Mi smo dosta obzirni, da ne uvriedimo kojekakvom pisarijom obćinstva, nu imade dosta prigovora od „umnih kritičara" koji vole bubnjat po kavanah, nego naše siromaštvo pomagati kojim zrncem svoga veleuma. Budimo iskreni, u nas ima dandanas vrlo malo beletrističke radnje. Naši ljudi s veće strane niesu ni razmišljali koliko se silno beletristikom djelovati može na narod; šta ćete u nas mnogo ljudi više deklamuje, nego misli, i „fraza" je strahovito mah preotela. Neki su kod nas suviše aristokrati, te smatraju beletristiku djetinjarijom ili igrarijom, a beletrističke pisce kao neku nižu kastu bezposlica. Apollo im oprostio taj grieh, ti ljudi ne poznavaju kulturne poviesti čovječanstva. Ti ljndi ništa ne rade za beletristiku. Al ima ih, koji strahovito rade. Uredničtvo „Vienca" bilo je napokon prisiljeno da si kupi koš, velik koš, prijatelju, — toliko divlje poezije ima u nas. Kad bi hćeli svakoga novajliju, što nam bud skromno bud smiono šalje svoje prvience, podučavat o svrhi krasne knjige, o pravilih estetike, „Vienac" bi morao na dva arka izlazit te ne bi donosio, nego odgovore uredničtva. Novele se žacaju naši prijatelji, dakako, tu treba više misli, više rada, više obrazovanja. Prijatelju pošljite nam proze!

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 24. U Zagrebu dne 13. lipnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

KRIESNICA

Dragojili Jamevićevoj.

(Iz treće knjige.)

Planu plamen na vidiku,
Kries to bio naših vila;
Mililo se samotniku
U tudjini kušat krila.

Zapjevah si u zabiću
Tiho, sjetno, žalimice —
Nadajuć se predobiću
Iza težke nevoljice.

A ti meni ne poznanu
Odazva se sličnim riekom
Te u nade zanjihanu
Postade mi viernom sekom.

Posestrimskom pažnjom, miljem
Pokaza mi skromno cvieće
Medju travom, medju biljem:
Tihe sreće započeće.

I na zlatnu težajicu
Vrže vagat milost krvi,
Moga milka prvu klicu,
Moje duše plamen prvi.

U taj mah mi skromnost tiha
Ponosnice želje skruši,
Povrh cvieta duh se njiha,
Cvate onaj cviet u duši.

PRIEKI LIEK.

Pripovieda I. T.

(Dalje.)

IV.

Vjera Vranićeva bila divno čeljade, povisoka i tankovita poput vile, duhovitim, zorkim pogledom vilovitija od vile a tanahnim osjećanjem i čednim, nesebičnim druženjem pravi andjeo. Ona je znala, da ljepotom i umom nadkriljuje sve druge topličarice, ali se svakom sgodom činjaše nevještom i spremnom, svakoj drugoj gospodji i gospodjici ustupiti prednost, dapače uzdignut ju sama ne zavideći nikomu sreće ni blaženstva a žaleći svakoga, komu se je sreća iznevjerila, pa i onoga, koji je makar i svojom krivnjom družtvu zazoran postao. Nikoga nije naumice primamljivala, nikoga nije od sebe odbijala, nikada se nije pri dolazku neugodna posjetnika porugljivo nasmijucnula, ili zlovoljice smrkla.

Tu pravu poslanicu božju sve milo gledalo i liepo pazilo, isti doktor Gjuro, naš sivi soko, opalio na tom nebeskom ognju vita krila, al videć, da munja iz njegova oka ne može doprieti do srca Vjerina, okanio se junak strieljanja, al ostao prijatelj i štovalac topličkoga andjela. I njegova prijateljica pjesničkim zanosom i bezlazlenom radošću obuhvaćaše to nebesko biće te ponosice pjevaše hvale svoje mićenice. Veselo motrijaše ne brojene poklonike i hodočastnike, koji oko te svetice oblietahu, dok se poput noćnih leptirica opaljenih krila ne oborište u mrak niže svieće, oko koje oblietahu.

— To je bar uzor-krasotica, podiči se naša pjesnikinja u ime svoga spola, a Gjuro, s kojim se je po hladovini šetala, odvrati:

— Ne ima joj prigovora, kao ni suncu, koje grije i dobričinu i kukavicu, koje podiže iz crne zemlje mirisni cvietak i smrdulju, pšenicu bjelicu i crni grahor, ljekovito i otrovno bilje. A prijateljica mu doskoči:

— Pak opet ima prisojnih pristranaka, gdje sladje groždje rodi, ima i drugoga nadoblja, kojim grijanje sunca biva probitačnije.

— Da što, da što! Ali ću se ja zakloniti ú osoje, makar na meni kiselo groždje raslo, odvrati ponešto prpošno naš Gjuro.

— Ne činite pravo, a ja već kiselinu toga groždja malo osjećam. S toga se ne uklanjajte suncu. Pa ako vas i ne ima takovih uzor-junačinâ, kao što je naša Vjera uzor-djevojka, ipak, ipak... Bog znâ!

— A vidjeste li, sjeti se Gjuro, kakvim je božanstvenim pogledom juče motrila Ninkovića? Valjda joj ga pohvaliste mojim besjedami?

— Ni pod što! Nakudih se ga do sita, a ona samo reče, da joj se čini čovjek od oka, koga bi vriedno bilo naturiti, da dobro čini. A kad joj zlosrdice opet i opet ponovih, da je grda nevjera i da bi ga trebalo ruglom ili silom odklati od Rudičke, zakima liepom glavom i prišaptnu mi; probudite njegovo velikodušje, upriličite mu muža dostojniju sreću pak bi dobri Bog mogao dati — ali ruglom ili silom ne opraviste nikad ništa!

— Čudna djevojka! zavapi doktor, vidite, da i ona shvaća značaj Ninkovićev onako, kao i ja! Živila Vjera, sad joj još volim. Ali gle, u taj tren mi na um pade prieki liek —

— Imate li ga?

— Još je na vrbi svirala! ali vrag ne spava —

— Nuto, nuto, bi li smjela pitati?

— Tajna — duboka tajna, koja se već u zametku srami na vidjelo, a kamo li da bude vrstna prinukat vas, da se vi okanite ići za vašim tajnim naumom.

U to prispjedoše njih dvoje do donjega svratišta, gdje se topličari na posiela sastaju. Iz dvorane se oglasi pojasto grlo —

— Vjera pjeva, reče prijateljica.

— Žurimo se, pohiti Gjuro i povuče ju uza se.

Vjera sbilja pjevaše, a neki ju Čeh, tadašnji vojnički sudac kod Banovaca, pratijaše glasovirajuć. Puna bila dvorana topličara i prihodnika iz Gline i Petrinje, koji samo nedjeljom i svecem u Toplice dolažahu, da rodjake i znance posiete, ili da se malo provesele. Jedva se Gjuro i njegova prijateljica nekako proturaše, a bilo i zamjere, što toli kasno dolaze i slušaoce zabunjuju; jer je sve mramorkom ušućelo, svaki uzpregao dahom, nitko te nije pogledao, jer su sve oči upiljene bile u liepu pjevačicu. Al i umjela djevojka do Boga milo zanositi i potresati glasom, te zaliti svako srdce blaženštvom.

I Ninković se našao tuj i osloniv se o zid stajaše očaran, srdce mu se prepunilo radosti, suze ga poliše i kad Vjera dovrši, udari uz gromoran pljesak vikati; živila! živila! a za njim se povede sve družtvo, neki uglednici podigoše se sa naslonjača i pohićeše poklonit joj se i zahvaliti na tolikom užitku, a ona prihvati veselo svaku ponudjenu desnicu i ni malo ne oklievaše iznovice početi, čim ju neka gospoda zamoliše, ne bi li još štogodj pjevala. I ona šaputnu nešto Čehu, ovaj sjede uz glasovir i poče uvodom naviestati napjev, što ga družtvo pozdravi radostnimi uzamanice iz srdca prodirućimi uzklici, kao kad svatovi puškaranjem pozdravljaju iz kuće izašlu djevojku, koju će voditi u crkvu na vjenčanje.

Tad zapjeva Vjera tanko, glasovito: Gdje je domak moj? Pretiesne bijahu grudi slušalaca pokrenutoj radosti, varnice te radosti prosipavahu se iz svačijih očiju, srdce željaše, da ta sreća do vieka traje, a svačija usta bijahu spremna, da zaječe glasom silna uzhita ili da otvore odušak dosle sustegnutim uzdisajem, ruke trzahu nehotice, kako će udariti u silni pljesak, isti zidovi postajahu od radosti pruživi, spremni dočekati buru veselja, koja će provaliti, čim Vjera dopjeva. I ta bura nastade, sva se dvorana trese, a zidovi se podaju nadahnuti ćućenjem ljudske sreće.

Tko je mogao Vjeri odoljeti? Uz ostale poklonike dodje i Ninković te reče:

— Hvala vam, gospodično, na blaženu času. Vi svaku dušu oko sebe usrećujete, usrećiste i mene; dopustite, da vam se i ja zahvalnikom ukažem i poklonim!

— Vrlo mi je drago, odvrati Vjera i prvi put sievnu pogledom srećna zadovoljstva, draga srdca prihvaćam besjede, koje poliežu od plemenita osjećanja!

I Gjuro bio pri Ninkovićevu poklonu — i svojim ušima čuo Vjerin odgovor i svojim očima vidio sievak njezina oka, pa nit je ušima, nit je očima vjerovao. Zabezeknuo se, zaboravio liepo nanizane besjede, kojima joj hćede zapjevati hvale, te se mučke pokloni.

— Vi mi, doktore mučke zahvaljujete. primieti Vjera, i tom se hvalom ponosim! I pruži Gjuri ruku prostoumice i bezsmjerice, a Gjuro prepanuv se tolike tobožnje pretvorljivosti, jedva joj se dotače desnicom pružene ruke, a drugda bi ju za cielo stisnuo bio od mila.

Gjuro je taj večer dugo sjedio uz Ninkovića u kutu jedaće dvorane, gdje ih nitko čuo nije i gdje se je dakako govorilo o slavi onoga dana, o liepoj pjevačici. Ne bih re-

kao, da je baš zlo pomislio o djevojci, ali nekako mu se ipak činjaše, da je Vjera odviše prijazno prihvatila Ninkovićev poklon, a osobito, da ga je premilo pogledala. Gjure dakako nije nikada usrećila takovim pogledom, a budući Ninković oženjen čovjek i izim toga odviše zagledljiv u ženske glave, nije joj po Gjurinu sudu imao toliko vriediti, koliko išto odličniji književnik. Bar mu se činjaše taj Vjerin prevoljaj ponešto zazornu Ninkoviću uvredom pisačkoga ponosa, premda je i sâm prevolio Ninkoviću i živo želio, da nestane povoda spomenutu zaziranju.

Bilo, kako mu drago, Gjuro bijaše već pregorio želju, da Vjeru nazove svojom, te nije mario mnogo za to, kako će se čudna djevojka obraniti od naklonstva Ninkovićeva. Njemu bijaše do toga stalo, da spasi novoga prijatelja. U zadnju ruku odluči latit se priekoga lieka, a kad na bolestniku opazi krizu, za dobe će upozoriti Vjeru, odkud vjetar duva i koji mu je bio plemeniti smjer.

S toga natuknu prijatelju, koliko njega jedinoga odlikuje toplička svetica, koli ga je žarko danas pogledala i koli ga srećnim cieni, što je takovu nebeskomu stvoru očito stalo do njegova prijateljstva.

— Zar vi, doktore, ne kanite osvojiti Vjere? zapita Ninković.

— Ja se te sreće okanih, valjda joj se činim prehladan. Ne mrzi me, ne mrzi nikoga, ali znam, da družeći se sa mnom ne nalazi sreće.

— Ona je srećna uza svaku plemenitu dušu, reče Ninković.

— Ali uza življu dušu osjeća življe, to opazih danas. Divan to mora biti užitak družiti se prostodušno s takovim stvorom. Najmanja sreća, koju čovjek može nagoditi takovu čeljadetu, vriedi tri carska grada, sretnikovanju uz tu djevojku ne ima ravna blaženstva na bielom svietu.

— Pa zašto se nitko ne otimlje za to blaženstvo? upita Ninković.

— Svi su do duše zvani, ali su riedki odabrani.

— A tko je odabran?

— Vi!

— Nije, već još nešta. Vama je do šale stalo.

— Nije, sunca mi! Vi ste joj najugodniji od svega družtva.

— Ta ja sam oženjen, odvrati Ninković, kako bi joj mogla prijati moja naklonost, bud se može pohvaliti svačijom.

— Bog bi ju znao, možda se želi samo užiti ugodna družtva, možda joj se mile samo varnice ognjometa.

— A ja da sam taj ognjomet?

— Vi i nitko drugi, koliko od danaske znam.

— Doktore, ajdmo spavati.

— Lahku noć, prijatelju, vašoj je sreći red, da zasnijete sladke sne!

I razstadoše se prijatelji. Što li se je jednomu i drugomu vrzlo po glavi, koje li se je srdce uzigralo, koje li klonulo krilma, ostavljamo liepim čitalicam, da nagadjuju znajući, da nam se srdce u njihovih rukuh pretvara — voskom.

V.

Gjuro bijaše jezikoslovac. Gjuro bijaše izumilac novoga blagoglasnoga pisma idući puno dalje od samoga Vuka. Gjuro je n. pr. poslovicu: od šale glava ne boli napisao ovako: o-č-ale glava ne boli. S toga bilo zanovietalaca, koji ga kadšto podražiše: Gjuro, boli li glava očale? A on bi im kroz smieh odvratio: ne boli od šale, već od vaše neuputnosti. Jednom ga neki mrzilac latinice zapitao: što ne piše ćirilicom? A on ga u tjesnac ugnao doskočnim upitom: Gospodine, govorite li vi ćirilicom ili latinicom?

Mišljaše tobože, da je to sve jedno, kojim se pismom piše, već samo da treba liepim, čistim jezikom pisati. U tom grmu da zec leži.

U banovini ušla u običaj poslovica: Bog te sačuvao Gjurine olovke! Čim bi čuo koju besjedu ili poslovicu, za koju do onda nije znao, daj stani, čovječe, čekaj dok izvadim listnicu i olovku, da zabilježim, jer ću drugčije zaboraviti. Pak onda izpitkuj, bilježi, prelomi i opet zaoštri olovku, al ne pusti čovjeka i ne skini mu se s vrata, dok ne bi mučenik rekao: ne znam pod Bogom — ništa više! A naopako, kad je tko bio pismen, kad je vješt bio i hrvatskomu i njemačkomu jeziku, onda nadji Gjuro u bilježnici bar pô stotine njemačkih rieči, pa kako bi to, kako bi ono rekao? — Te nikad kraja, ni konca. Tko je, ne budući sam jezikoslovac, vrstan na brzu ruku sjetit se posebine narodnje, koju nigda nije sravnjivao s tudjim načinom? — Tuj treba življeti dugo i dugo medju narodom, a Gjuro je zahtievao, da dozna sve namah i od onoga jednoga čovjeka, kog je uhvatio! Ele nije čudo, što se je govorilo: Bog te sačuvao Gjurine olovke!

Gjuro poznavaše i sliepce-pjevače sve Banovine, pak bi ročio sad ovoga, sad onoga u Toplice i popisivao bi po njegovu kazivanju po ciele dane tuštu i tamu pjesama, makar i bile u Vuku. A vele, da je i on vještijim pjevačem poviedao neke nove pjesme po dva tri puta, dok ih ne bi zapamtili i tako da je nekoliko svojih pjesama uputio od usta do usta po cieloj krajini.

A prijateljica pomagala bi mu popisivati, kad bi pišuć obnemogao, i pomagala bi mu poklepavati, što je Gjuro sâm nova skovao. I on njoj liepo vraćao zajam.

Ali sve to poviedanje književničkih muka

malo vriedi našim liepim čitalicam, s toga se vratimo na borište ljudskih osjećaja, ljudskih želja i pregnuća, što ih valja po živoj sbilji predočiti, ako hoćemo, da nam književnička muka vriedi.

U Toplicah je ivanjski sbor. Sila je pravoslavnih banovaca zavjetovna svetomu Ivanu. Sila sborara jednoga i drugoga zakona grne u Toplice, neki da obave zavjet, drugi da što prodadu ili kupe, mnogi da se u toplicah izpare, a svi da se uzgredice malo povesele. Izim malo što sočiva i smoka, ketena (lana) i platna nudjaju sajmarice liepo iziverane ili izklječane torbakove, pojase, pregače i pokrivače, što ih i odličniji topličari kad što po koji komad kupe, da donesu kući spomena. Krajišnik dogoni silno blago, a Glinski trgovci i obrtnici pa kranjci torbičari razapnu svoje šatore te nude svjetini svoju robu. Krčmari posagrade sjenice od šušnjata granja, u sjenici na zadku stoje kola, s kojih su na nutrnjem kraju ljestve snimili, da se može sud poprieko smjestiti i vino na pipu točiti. Iza kolâ vatra gori i ovnovi se peku, u sjenicah se klupe i stolovi udešuju, pehari se i čaše peru, Glinkinje se nedaleko od sjenica redaju, na malu im stoliću boca rakije i dvie tri prazne čašice a pokraj stolića pune košare bieloga kruha i žemičaka, sve se istom sprema na doček, zvona zvone, sviet u crkvu grne i dariva uzgredice sliepce i ostale hrome i kljaste siromahe, koji pred crkvom bogorade. Sve više i više svieta pridolazi, kupci obilaze šatore, žamor nastaje, pecije donoseć pečene ovnove na dugu drvenu ražnju podvikuju: evo debela, vrućega! Sad već prodaja započimlje, žamor biva veći, prašina se sa ceste u vis vitla, sunce pripiče, svjetina pogadjajuć se počimlje vikati, gdjekoji se udaraju živo u dlanove, sve da ih ruke bole i da ih znoj polieva, već na gdjekojoj glavi vidiš po dva skriljaka, ozgo novi, istom kupljeni, a pod njim stari.

Topličari, koji što kupiti kane, obave taj posao predpodne, a istom popodne poslije objeda, kad je već i svjetina štogodj založila i rujnim se vincem razigrala, posieću gospodje i gospodâ po sajmu medju šatorjem gurajuć se dakako s narodom, te il stanu kod koga sliepca, koga je već nekolicina slušalaca obkolila, ili se poredaju oko kola, da se nagledaju crnookih ljepoticâ, da se nadive izvornosti junačkih izrazitih lica, da zasvjedoče umjetničku vještinu prosudjujuć, koliko južnoj krasotici dolikuje kov oko vrata nanizanih cekina te po prsijuh poput oklopa poredanih škuda i zavrnuta pregača, koliko li dolikuje junaku crvena kapa, na crljenu zobunu srebrne toke, i oko pasa gujsko gniezdo svietla oružja.

U družtvu inih topličara desio se kod kod kola i Gjuro podhvativ se Ninkoviću pod pazuho i Vjera vodajuć se s Gjurinom prijateljicom a s drugoga kraja privirivala Rudićka, stojeć uz neku svoju znanicu, koja joj je došla u pohode.

I kolo zapjevalo:

Djevojka se dvorom šeće,
Lice li je, što se sjaje,
Il je ono žarko sunce?
Oko li je što te gleda,
Il je ono žarka munja?
Glas li ono biela grla,
Toli milo što pjevulji,
Il u grmu pokraj dvora
Slavulj ptica zove drugu?
U tom dvoru, ljudi baju,
Da je ljepše, neg u raju.

Da je bilo pazljivih motrilaca, kao što je bio Gjuro i prijateljica mu, ne bi im bilo težko opaziti, kojom je milinom zakriesilo oko Ninkovićevo munuv varnicom na miloliku djevojku uz Gjurinu prijateljicu, i za cielo bi uvrebali, gdje je Rudićka opaziv tu varnicu pobliedjela kao krpa.

Gjuro, bojeć se sukoba, povuče Ninkovića i protura se s njim kroz svjetinu do prvoga sliepca, te tobože u čudu našav se povika:

— Ej odkuda si sliepče, da te dosle ne vidjeh?

— Iz Maloga Gradca gospodine!

— A znaš li koju novu pjesmu?

— Znam najnoviju, koje još nitko ne zna.

— A ti zagudi, ako pjesma valja, ne će biti torba prazna.

I sliepac udesi gusle, te zagudje veselo i zapjeva posmješljivo:

Liepi bieli golube,
Što mi bolan ne mariš
Bielu za golubicu?
Ona skromna, tihana,
Bielu bira pšenicu,
Tvoju guče pjesmicu,
Tvojim perjem kiti se,
Milo tebi lepeće!
Liepi, bieli golube,
Koji bies te zamami
Ljubiti sokolicu?
Zar mi, dragi, ne vidiš
U nje kljuna krvava?
Liepi, bieli golube,
Danas mi je kukati,
Žao mi je perja tvog!

Gjuro reče sliepcu: Nije ti baš loša pjesma, ali kojemu će smušenjaku milija biti makar i sokolica krvava kljuna nego li biela golubica? I davši pjevaču dvadesetaču reče Ninkoviću: Ajdmo, da potražimo našu golubicu!

Proturaše se opet kroz gomile, ali ne nadjoše svoga družtva kod kola, gospodjam dodijalo gledati te odoše, da počinu u hladovini.

Gjuro ne bijaše još ni jednom besjedom prigovorio Ninkoviću, što se voda s tudjom

ženom. Nikada nije spominjao Rudićke, nikada nije o njoj ni dobre ni zle izustio. A uz to vidio Ninković, da Gjuro ni ne pozna onoga pjevača, te tako mu ne dodje ni na kraj pameti, da je to sve Gjurino maslo i da onaj bieli golub nije nitko drugi, već on sam, komu će ptica grabilica očupati perje. Njemu se je netom u srdce ušuljala druga biela golubica, o njoj je mislio, a odnemarena golubica nije mu ni na um pala.

Pa ipak se Ninkoviću u onaj par pričinila Rudićka pticom grabilicom, a Vjera, da Vjera činjaše mu se bielom golubicom, koja njegovu pjesmicu guče.

— Da, da, pomisli Gjuro, strast mu pomutila bistrinu umovanja, već je gotovo oslienio, a samo je Vjera jaka povratit mu vid očinji.

I s toga tražeći Vjeru i njezinu pratilicu pripomenu opet Gjuro, koli je krasna i ubava ta djevojka i da dakako u njezinu zagrljaju mora sto puti ljepše biti nego li u raju. I tako svejednako poticaše u njegovu srdcu oganj nove strasti, ne bi li mu iz volje iztisnuo one bezobzirne žene.

A pošto je Gjuro njegov um zamamljivao hvalami djevojke, kako je mogao pomisliti, da doktor izvodi na njem neku majstoriju, da je uprav po doktorski naumio izliečiti strast strašću.

Navesti koga, da se zaljubi u ljepšu ljepoticu, a da se okani predjašnje ljubovce, to je u istinu prieki liek, u koliko se hoće odstraniti nepriličnu čeljade. Ali komu je tiem pomoženo? Zar je pravo, kad se oženjen čovjek zaljubi u djevojku, ili samo onda nije pravo, kad se zaljubi u tudju ženu?

A što je Vjeri pomoženo, ako se u nju zaljubi Ninković? Može li joj to srećom biti, da ju Bog zna kako ljubi oženjen čovjek? Čemu li ju onoliko liepu i dobru iznosim sad na ruglo? Kako li Gjuro može biti toliki bezdušnik, da se ne žapa nakučiti djevojku napastovanju takova čovjeka?

Tako za cielo pitaju liepe čitalice i možda zamieraju momu peru, što će se žalibože ovaj put obružiti — tako si i Gjuro sam prigovara, našavši s Ninkovićem prijateljicu i Vjeru, koja ih preliepo dočeka i, dušo, tuj li si, sve milinje iz ustâ i iz zjenice prosu, kako će uprav zatraviti strastnika Ninkovića.

Prepade se opet siromah Gjuro i prišaptnu prijateljici:

— Ja sam tjerajući lisicu iztjerao vuka!

— Ah, to je valjda ta vaša velika tajna, uštinu ga kroz smieh prijateljica.

— Da, da, velika tajna, koja mi zadaje veliku glavobolju!

(Konac sliedi.)

PROSLOV

koncerta kola za stradajuće krajišnike,

što ga je krasnoslovio naš vještak g. Jovanović.

Blagòumni i sjajni sbore,
Sve list do lista naše gore!
Podùhvaćam se u tu sgodu
Prosborit koju milu rodu,
Prosborit koju majke glasom
Milòtu družeć sa užasom,
Jer znadem, da i dušu mirnu
Divote takve vazda dirnu!
  Dotèkoste nam svi na broju
Dokázat dobru volju svoju —
Pomoći spremni u tom mahu
Oglàdnjelu nam siromahu,
Priteći voljni ljutoj gladi
Junáka naših sirotčadi.
  Ne znate, kako glad se pati,
I Bog vam višnji nè dô znati,
Al glete tamo gladno čedo,
Zaboli svakog, tko ga gledo,
Potàmnjele mu oči jasne,
I duša reć bi u njem gasne,
Usahnulo mu puno tielo,
Požućelo mu lišce bielo,
A ručica se pruža suha:
Udieli, rode, koru kruha!
  I majku glete s gladnim čedom
Obilazeću kuće redom,
A nema hrane ni u koga,
Već samo jada do zla Boga,
A sve je veće prodalo se,
Junaci stari kruha prose,
Ne lože ognja na ognjištu,
Već križem svieta pomoć ištu.
  Sirota majka ne zna, što će
Snemògla sama od slaboće,
Nejačka već je čedo nosit,
Daleko ne mož' u sviet prosit,
Ne izkazane muke muči,
Jer glad ju čeda ljuto skuči,
Pomoći nè znâ sebi, njemu,
U nèmoćnome kûtri driemu,
Zagùbila se, suze roni,
Jer tužno zvono već joj zvoni,
I vidi veće smrtnu svieću
I gdje ju s čedom ù lies meću!
  Odvratmo pogled od tog jada,
Spoménimo se, gdje smo sada,
Dalèko toga od užasa.
Ne prèčuv uhom tužna glasa,
Potèkav eto listom amo,
Što mòžemo, da brzo damo,
Bar išto ne bi l' ovim darom
Pomògli braći graničarom!

A danas naše sve umieće
I jezika nam kitno cvieće
I cilik glasbe i jek piela
Milosrdna će hvalit djela,
Zahválnost vama naše braće
Milòtom svakom izticat će
Oglašat radost vaših grudi
Jer s nèpomoći ne mru ljudi
I krilit će se do nebesa
Do iznad zviezdâ vječna kriesa
I molitvom će odisati
Iz punih grudi: **Bog vam plati!**

- - -

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

— Tisuć franaka? zamrmlja bilježnik, ne ću da prevarim svojih pouzdanika . . . . A kakov mi dajete zalog? Vi ne imate ništa, sve je prezaduženo.

— Tisuću, petsto ili bar dviesta! zavapi plemić, uzajmite mi samo malo, da se izbavim neprilike.

— Za sada ne imam novaca, odvrati bilježnik hladno; za četrnajst dana možebit, al ne mogu vam za stalno obećat.

— Al od svojih novaca, prijateljstva radi, moljaše plemić.

— Ne vjerujem, da ćete mi zajam vratiti; vi dakle tražite milostinju?

Plemić problieđi, protrnu; čelo mu se nabra, a iz crna oka sievnu munja, al se spregnu, poniknutih očiu zapenta;

— Milostinja! Budi dakle! Neka se izprazni gorka čaša do kapi! Ta za moje diete!

Bilježnik izvadi nekoliko pjeneza po pet franaka iz stola i ponudi ih plemiću. Budi, što je vriedjala milostinja, budi, da je ponuda premalena bila — ukočenim okom gledaše plemić kukavni taj novac, a zatim pade uzdahnuv na stolac i pokri si lice rukama.

U to unidje sluga, te prijavi drugi posjet. Čim izidje, skoči van Vlierbeke na noge i otre si suze. Notar pokaza mu pjeneze ležeće na stolu, al plemić krenu prezirno glavom.

Suza izvinu se iz starčeva oka; bol mu sapinjala grlo. Al je revno radio dalje. Napokon ne stade grba sa burmutnice.

Brzo povrati se u grad, i veruć se malimi, zakutnimi ulicami, prebiraše plahim okom cimere na raznih dućanih.

Tražeći tako preko čitave ure, naidje napokon na dućančić u predielu sv. Andrije. Oko mu zape na malenu cimeru, gdje je upisano bilo: „Zajam na zaloge!“ Plemić prodje mimo vrata do kraj ulice, al brzo okrenu se opet. Čas stade, čas popodje, kako bi se tkogodj pojavio na ulici. U jedan hip uhvati sgodu i prošulja se kraj zida, zamaknu brzo u kuću, na kojoj je cimer stajao.

Malo zatim izidje opet i zakrenu za ćošak druge ulice. Bijaše nekako zadovoljan, ali rumen na čelu mu pokazivaše jasno, da se je i opet ponizit morao.

Došav brzo dosred grada, unidje u jestvenicu. Tu je kupio nadjeveno pile, paštetu na meso, začinjena voća i druga jestiva. Skupio sve u košaricu, izplati jela rekav, da će slugu po njih poslat. Kupiv napokon kod zlatara dvie srebrne žlice i naušnice pohiti u svoju gostionu.

II.

Na mnogih neplodnih ravnicah naše domovine započeo je čovjek borbu na pustu zemlju, na suhu vrištinu, gdje od vjekova ne bijaše ploda. Krutu grudu razporio ralom, i nakvasio ju znojem lica svòga. Znanje i umiće priskočiše mu u pomoć, te tako osuši čovjek bare i mlake, izravni brežuljke, navede rieku Maasu u pusti kraj, te tako bude roda i ploda, gdje od tisuće godina nije bilo životu ni zameta.

Liepe doista borbe čovjeka proti krutoj naravi! Slave doista bez para, kad jednom kempenska pustinja procvate bujnim vrtljem! Potomci naši, gledjući pred sobom valovlje zlatnoga klasja ili široku, zelenu cjelinu, ne će za ista vjerovati, da se tude ndkad caklilo sunce o gladkome šlunjku.

Na sjeveru od Antwerpena prema holandezkoj medji, slabo ćeš uhodit tragova radine ruke, tek uz cestu vidiš gdjegdje, da je plug zabrazdio u pustu cjelinu; al' podalje sve pusto, sve golo. Tu se prostiru grdne ravnice osute suhom vrištinom, prostire se sve dalje i dalje do kraj plavetna neba, koje ti kaže se a za tim vidikom širi se pustinja.

Gdjegdje namjerit ćeš se na žuboreći potočić, obrašten zelenom travom, a obrubljen vrbinjem i grmljem. Duž potočića i malo podalje u krajini proviruju majuri, ljetnici i ciela sela, kao da čovjeku kao i zemlji žive vode treba, da žive i da se hrani.

U takovu kraju podalje od ceste stajaše ovelik dvor. Visoko drveće, sterući silan hlad, pokazivalo, da tu prebivaju ljudi od sto i sto godina. Dà, po jami, idućoj oko dvora, po kamenom mostu pred velikima vratima mogao si slutiti, da je tu plemićko imanje.

Dobarce zvaše se Grinzelov dvor. S prieda stajaše kuća zakupnika, staja, suša gumna te prolazeć ovud niesi mogao razabrati, šta biva za zelenom šumicom, za gradskom jamom.

U istinu bijaše to tajna, ni sam zakupnik nije o tom ništa znao. Za njegovom kućicom uzpinjaše se gusto visoko drveće kao neki zastor, što je gospodski dvor zaklanjao od zvjedljivih očiu svieta. Ni zakupnik ni čovjek od njegove družine ne smjede ne pozvan prekročiti toga medjaša.

U zadku medju najvišim drvećem stajaše velika kuća, koju su seljani kaštelom okrstili bili; tu je prebivao plemić sa svojom kćerkom osamljen, zaklonjen kao pustinjak bez služinčadi, ugibljući se pomno svakomu družtvu. Govorilo, da je plemić, budući vlastnik mnogih zemalja, ljuta tvrdica i da se od same skuposti odbija od ostaloga svieta.

Zakupnik nije o tom ništa govoriti htio, dapače je štovao otajstvenost plemića.

Bilo mu je dobro kraj toga dvorca: zemlja plodna, zakupnina malena. Zakupnik bijaše gospodaru zahvalan, te mu je posudjivao konja, da se može svake nedjelje sa kćerkom vozit u crkvu. Kad je trebalo, vršio je zakupnikov sin službu kočijaša kod plemića.

Bilo je kasno po podne i to u mjesecu srpnju. Sunce prevalilo skoro svoj svakdanji put, nagibalo silno na zapad; al zrake mu, ma i ne bile žarke ko što o podne, griju svejednako, te obasjavaju narav šarenim svjetlilom. U Grinzelovu dvorcu igra zalezeće sunce medju zelenim lišćem: po vršcih drveća titraju zlatne zrake, na istoku biva zelenilo sve tamnije, a sred šumice je tamno i tajno. Ogromne sjene prostiru se zemljom; sparina dana gine po malo, a iz trave, iz cvieća razvija se mio miris u hladni večernji zrak. A ipak je sve neveselo u Grinzelovu dvoru: mrtva tišina prostire se nad samotnim stanom, ptice muče mukom, vjetrić miruje ni listak da bi se maknuo, sve je tude mrtvo, samo sunce božje odaje nešta života, al i ono umire. Kako je tu sve mirno i mrtvo, pomislio bi čovjek, da narav snije vječni sanak. Kad je oko dublje zavirilo, dublje u zapleteno lišće, u šumsku gustinu, čudno ga je osvajalo čuvstvo, kao da se u toj mračnoj samoći krije neka strahovita tajna.

U jedan put šušnu list. Sred grmlja razklanjaše se granje, kao da ovuda prolazi nevidiva vila. Cvrkućuć uzleti jato ptica, kao da se plaši nekakve pogibelji. Nadodje li koja božja duša, da nadahne mrtvu samoću životom i glasom?

U jedan put raztvori se grmlje! Mladica, u bielo odjevena skoči iza ljeskovine, tjerajuć svilenom mrežicom leptire; skakuće brzo i hrlo kao srna; pruži vito tielo; uzniev pune ručice, šulja se grmljem kradomice; zemlja reć bi podaje se pod sitnima nožicama. Kao da ju krila nose, kao da je brža od krilatice, koju uzplaši iznebuške iz mirna zaklona, a pri tom trepte joj gusti uvojci po plećih, trepte i igraju se povjetarcem oko snježana vrata. Gle, sad je djevojka skočila.

Divan li je, krasan li je leptirić, što no lebdi i titra nad liepom joj glavicom, kao da ga je želja poigrat se s djevojkom; na šiljastih krilih prilieva se plavetan šar, sieva grimiz i zlato.

Od radosti kliknu djevojka. Mal da ne uhvati šarenog nestašnika; al se samo kraj mrežice dotaknu leptirovih krila, te mu ih malko ozliedi. Al lakokril prhnu leptir u vis, te izmače ljepoti djevojci; tužno gledaše mladica za njim dok mu se plavetni šar ne splinu sa vedrinom nebeskom.

Malne bez daha stade djevojka, te zakrenu časak zatim poniknute glave širokom stazom.

Liepa je, preliepa! Od sunca malo joj potavni biela put, al zato življe plamti rumen mladjanog lica, i pokazuje, da je snažna, da je zdrava; izpod visoka čela, izpod dugih trepavica sievaju zvjezdolike oči; iza finih, tankih ustiu proviruju bieli biser-zubići, a ustne joj cvatu kao rumena ružica.

Nad ljepotom vilinjeg lica vije se kruna svilene kose, padajuće u sto zavitlaja niz dražestna pleća, i samo gdjegdje proviruje snježani vrat. Vita-je kao jela, kako je bielu tanahnu haljinicu sapela pojasom, vidiš joj stas.

Dodje do gredice karamfila.

S daleka bje djevojka opazila, kako kukavnim cvjetićem ponikoše glave od danje žege; pobrzav plaho grmečku, digne ručicom karamfilov cvietak: Bože moj! Kukavni cvjetići moji! Eto, niesam vas polila! zaboravih. Žedni ste, jel te? Sirotice! Tu stojite poniknute glavice, kan da vam se mrieti hoće.

Al, nastavi zamišljena, od jučer kan da me je ostavila pamet, vesela sam, luda sam. Gustave! šapnu tiho; stidno pred sebe gledjuć.

Uviek, svagdje javlja mi se njegova slika, svuda mi se oziva njegov glas! Badava radim otet se toj sanjariji. Občinio me, Bože! Bože! Šta to od mene biva? Srdce mi kuca silovito; sad mi zakipi krv i juri pomamna žilami, sad mi protiče lieno i lagano, sad mi grne poput bujice u grudi. Davi me, tajna bojazan osvaja mi srdce, a ipak klikće mi duša od radosti, a ipak tonem u bezkrajnom blaženstvu.

Časak stajaše kao bez sebe, a kan da se je iznenada probudila, potrese liepu glavicu i raztrese crne uvojke, kan da si misli raztjerati kani. Kroz miljen će osmjeh na to karamfil-cvieću:

Počekajte časak, mezimci moji, sad ću vas uzkrisiti kapljicom. Brzo skočiv na stran, prekinu nešta granja, da karamfilu bude hlada. Zatim uhvati malenu kantu, te poleti visokom travom put ribnjaka, stojećeg sred visokih strmogleda.

Voda bijaše gladka, mirna. Nu čim se pojavi djevojka kraj vode, čim joj je krasna slika odsievala u sjajnom ogledalu, kao da je voda oživila. U jedan mah dotisnu se sto i sto zlatnih ribica, malih i majušnih, crvenih, bielih i crnih, zievajućih iz vode, kao da će progovoriti djevojci.

Uhvativ se jednom rukom strmogleda, nadnese se djevojka nad vodu, te lagacko spuštala kantu u vodu, da ne dirne u zlatne ribice.

U kraj, u kraj, zabavice male, progovori tjerajuć ribice, ne imam kad posigrat se s vama; počekajte časak; sad ću vam donieti ručak.

Al ribice skakutale oko djevojke, dok ne izvadi posude iz vode.

Poli cvieće, krenu djevica poniknute glave samotnomu stanu, al se do skora povrati ribnjaku, te stade bacati ribicam biela kruha. Za otim stade zamišljena bluditi po stazicah perivoja.

(Dalje sliedi)

POUKA.

O razvijanju i radu čovječjega uma na temelju prirodoslovnoga znanja.

(Dalje.)

I liečničtvu nalazimo traga već u davnih dobah. Bolesti, pošasti i svakojake tjelesne biede poticahu čovječji um na razmatranje i olakšanje nevolje.

Galen piše, da je neki Alkmeon, Kretanac, prvi čovječje tielo razmatrao i popisao; a Plutarh i Kalcidius vele, da su to isto radili i učitelj Sokratov Anaksagoras, Empedokles i Abderićanin Demokritus.

I liečničtvo bijaše u početku u svećeničkih rukuh.

Oiskepijadski svećenici držahu tu znanost tajnom, te je tako prelazila od koljena do koljena; nu kad mudroslovlje u Grčkoj mah preote, pretvoriše se i Eskulapovi hramovi u bolnice i nemoćnice. Od toga vremena popisivao se u hramovih svaki dobar liek na pločah (Strabo Plinius) i tako se položi dobar temelj bar praktičnomu liečenju. Iz te porodice i nauke niknu i divus pater medicinae Hypokrates (480—380.) Prouči naime sva asklepijadske zapise uza to i mudroslovje, nu ovog se posljednjeg u toliko držaše u koliko mu se s izkustvom slagaše. Kad ti govori o bolniku sbori ovako: „U bolestnika treba najprije obraz promatrati, dal mu se obličje zdrava čovjeka promienilo ili nije. Ako nije, dobro je; a najgore je, kad ti se je bolestnik sasma preobrazio. Takvomu ti se nos izoštri a oči ti se u glavu ukopaju, sliepe se oči udubu, resica napuhne; koža na čelu otvrdne, napne i osuši; lice ili obliedi ili potamni ili omodri...; te ako to ne mine za neko stalno vrieme, pamti, da je smrt blizu.“ „Pamti i to, da je zla ili samrtna bolest, kad ti se bolestnici rukama pred obrazom igraju kao da ti muhe hvataju, sitnjarije traže i po odielu dlačice skubu ili od zida piesak izbadkuju.“ I tako ti je Hypokrates u pažnji bolestnika pravi naučitelj. Pisao je „o pošastih“. „U koliko mogu vode, vjetrovi i položaj mjesta uticati u zdravlje.“ „O naravi izkrhanih kostiu i kako se najbolje sraščuju.“ „O naravi žliezda.“ „O naravi djeteta.“ „O ranah na glavi“ i. t. d.; nu živce nije razlučivao od mišičnih tetiva, te je oboje νεῦρα nazivao.

I drugi su grčki naučenjaci dotle razvijali svoj um pravim putem dokle su prirodu i njezine zakone iztraživali. Zapustiv taj pravac zadjoše odmah i stranputicom. Nekoji Grci razbijali si glavu svakojakimi sofističnimi varkami te iztraživanje svoje prenieli u čovječju fantaziju; al Aristoteles i Teofrast povratiše se na pravi put iztražujuć prirodne tvari i njezine sile i zakone.

To je i bio uzrok, što se Aristoteles nije slagao sa svojim učiteljem Platonom te izkustvo je pokazalo, da je Platonov pitomac Dionis postao razuzdanim sirakužkim silnikom, a Aristotelov pitomac postao Aleksandrom velikim!

Aleksandro promieni čitav poznati sviet po načelih Aristotela. Znanosti je podupirao i po čitavom svojem širokom kraljevstvu knjižnice, liceje, akademije i gimnazije uvadjao.

Kažu, da je samo na Aristotelova znanstvena iztraživanja 800 talenta t. j. milijon 200.000 talira potrošio! To je i lako vjerovat, Plinio bo kaže: „Jer je Aleksandro veliki upoznati želio narav sviuh životinja, zapovjedi Aristotelu veleumu u svih strukah znanja, da se sve popišu, te s toga mu i posla na porabu i službu iz sviuh pokrajina Grčke i čitave Azije nekoliko tisuća ljudi, koji se lovom zvjeradi, ptica i riba bavljahu. Ovim je trebalo skrbiti za zatvore, ulišta, ribnjake, gajbe; tako da mu oku ništ ne izmače što god ti ima živa na svietu. S toga i jest silno napredovao taj pravi mudrac ne samo u nauci životinjstva (zoologia) i prispodobnoj anatomiji no i u zvjezdarstvu, silarstvu i. t. d. te je tako i mogao svim prirodoslovnim naukom čvrst temelj udariti.

U znanstveno je razmatranje on prvi do-

sljednost (logiku) uveo i bjelodanimi dokazi krive zaključke sofističñe mudrolije pobijao. Platonovi nazori bijahu Aristotelu samo „pomisli", kojimi se ne da razjasniti, kako što obstoji i kako što biva. „U prirodi" veli on, „tvar se vjekoma postupice pretvara, a nada tim micanjem lebdi neizmjeran duh: sam o sebi razmišljajući um." Oblik zemlje vidi mu se stvoren vrtnjom a da je okrugla zemlja, dokazuje to time, što joj je i sjena na mjesecu okrugla. S toga, što se svagdje na zemlji opaža, da svako tielo k središtu zemlje teži, sliedi, da su i svi dielovi površja od njega jednako odaljeni! Nije li već u onoj drevnoj dobi slutio na zakon pritege (gravitacije,) i privlačivosti? On je bio prvi, koji je u životinjem tielu živu pronašao te ju je πώρν nazvao i od tetiva εὔρα lučio. Da oprovrgne ondašnje mnienje, da čovjeku žile iz moždjana izviru, razloži to po ustroju srdca, te dokaza, da iz njega izviru a žilami da krv protiče. Razvodnicu je on prvi aortom okrstio. Da se je mnogo iztraživanjem životinjega ustroja bavio, pokazuje mu izreka: „Čovjek imade izmedju svih stvorova najveće moždjane a najglavnija razlika medju čovjekom i opicami obstoji u gradji lubanje i obraza."

Aristotelovu razmatranju o ribah dive se i dan danas svi prirodoslovci.

Pisao je „o životinjah" „o pojedinih čestih životinja." „Kako se životinje legu" „fiziku o nebu" „o meteorologičnih pojavih" i. t. d. tako, da je mogao Aristarh iz Samosa već okolo godine 270. pr. K. knjigu napisati: „O veličini sunca i mjeseca i daljini im od zemlje", gdje tvrdi da se zemlja dvojako kreće: oko svoje osi i u kosom krugu oko sunca, koje nepomično stoji. To pripominje Plutarh a obširnije opisuje Arkimedes u svojem radu Arenarius. To djelo nije poznato bilo zvjezdaru Poljaku Koprniku; jer je kašnje pronadjeno i u Oksfordu tiskano (1688.), nu taj primjer dokazuje, da će se čovječji um, ta prava iskra božja, istine prije ili kašnje doviti.

Velike zasluge po znanost pripadaju Ptolomejcem a naime Philadelfu. Ovi baštinici Aleksandrova macedonskoga kraljevstva u Africi preseliše sve znanosti i umjetnosti iz istoka i Grčke u Aleksandriju, te tako mnogo doprinesoše k izobraživanju jugo-zapadnih evropejskih naroda a time i cielomu sadašnjemu naobraženomu svietu. Podigoše pravi hram svim znanostnim i umjetnostnim te pokupovaše za ne brojeno blago sve stare rukopise, što im se vriednim činjahu i tako ti utemeljiše najgorostasniju i najvredniju knjižnicu, što ju je ikad sviet vidio. Uzato uredi se i znanstvena zadruga. Mnogo bistrih glava izidje iz tog sveučilišta, kao što zviezdara (Hinarh Nicejski 150.) mehanika i matematika (Arhimedes 250. Euklides 300.) I A. Galen rodom Grk iz Pergama usavrši se u tom zavodu (u polovici 2. stoleća). Proučiv Aristotelova djela i svekoliko doondašnje liečničko znanje, što u maloj Aziji i Grčkoj što u liečničkom odjelu Aleksandrinskoga zavoda, preseli se u Rim god. 164. po K. ovdje predavaše anatomiju i životoslovlje u odaljenom hramu mira. Bijaše dvorskim liečnikom za cara Marka Aurelia i Commoda. On je mnogo iztraživao i mnogo pisao; nu požarom pomenutoga hrama mnogi mu spisi propadoše te sa svim tim došlo ih je do naše dobe natisnutih do stotinu a ne tiskanih do 80.

Izmedju tih djela je samo jedno životoslovno, koje je nazvao „De usu partium" te je u tom razložio porabu i zadatak tjelesnim udom. Galen je već znao lučiti žile odvodnice (arteriae) od dovodnica (venae), a i dvojaku krv spominje, samo drži da odvodnice izviru od srdca a dovodnice iz jetara s toga ti ime „jetrena vratarica" (vena portae hepatis). Te su knjige ostale u liečničtvu sve koliko znanje o čovječjem ustroju sve do šesnajstoga stoleća: jerbo malne sve ostale knjige starih spisatelja, što su se u Aleksandrinskoj knjižnici nalazile, sve propadoše za požara gorostasne knjižnice! Pitat ćete me: tko je taj više tisućni rad čovječjeg uma uništio?* Čovječja opačina, fanatizam i bezum, taj pravi rušitelj čovječjega dostojanstva, i uništitelj čovječjih umotvorina. — Za tim vandalizmom nasta opet mrak te je tako čovjek sam sebe kaznio, jerbo je trebalo opet više od tisuća godina da se znanosti i umjetnosti opet oporave. Tako se razvitak čovječječjeg uma sustavlja; nu u njem je tolika sila, da se opet preporadja.

Poznatiji su rimski prirodoslovci osim Galena Lukrec pjesmom „De rerum natura", Luc. Seneca „quaestiones naturales", Plinius stariji „Historia naturalis."

U srednjem vieku zaostaše prirodoslovne znanosti i umjetnosti a za čudo kako su baš u to doba Arapi glasovita sveučilišta uzdržavali kao što u Bagdadu, u Kufi, Aleksandriji i Toledu te su osobito zvjezdarstvo i liečničtvo njegovali a kakov nazadak opažamo u ostaloj Evropi u svem. Prispodobite staro-indijske, babilonske, misirske, grčke i rimske rukotvorine, umotvorine, znanosti i umjetnosti sa onimi srednjega vieka, pa neka vam govore gdje i kada bijaše razvijeniji um.

Velikim naporom i spoticanjem umnijih muževa postadoše drugom polovicom desetoga stoljeća sveučilišta u Kordovi i Salernu

* Bijaše to vladika Theofilo, koji se je sam hvastao, da je knjižnicu i hram „Serapisa" sažgao!

a tekar prvom polovicom trinajstoga stoljeća i u Napulju, Padovi, Salamanki i Oksfordu a polovicom četrnajstoga u zlatnom Pragu; zatim u Beču, Heidelbergu, Lipskom i. t. d. te, uza sva ta sveučilišta ležaše na znanostih težka mora, i gusta magluština obastiraše znanstveni obzor priečeći im pravi razvitak. Primjerom nam budi, koliko je prepreka razvitku napose medicinskih a i u obće prirodoslovnih znanosti namicala, „bulla Bonifacija VIII". (1300.) proklinjuća svakoga, koji bi se usudio čovječje tielo razglabati! Nu kao da se razvijanju čovječjeg uma ne da nikako na put stati: ono sjeme, što spomenuta sveučilišta u srdce umnih muževa prosuše, niknu i procvaće tekar 16., 17., 18. i 19. stoljeća.

Početkom 16. stoleća proniknu veleum Poljaka Koprnika u prirodoslovne zakone o gibanju i micanju nebeskih tjelesa, što ih je u svojem djelu „De orbium coelestium revolutionibus*" razložio, a malo kašnje razjasnio je i Galilei njihalom i padom zakone gibanja tjelesa na zemlji; hvala njegovu izumu bijaše, da je morao umrieti u progonstvu u Arcetri god. 1642.

Veliki umovi pronadjoše kadkad iz neznatna micanja i pojava tvari zakon od velika zamašaja. Tako je i Galileo jednom uz veliku crkvenu svečanost opazio kako ti se viseće svjetiljke po stalnih zakonih njišu te došav kući stade o tom razmišljati i tako pronadje zakon o njihanju i padu. Možda nije ni slutio od kakova će zamašaja biti taj jednostavni zakon.

U najnovijoj dobi je znanost tim zakonom razjasnila, kako se prirodne sile tvari ne gube već samo pretvaraju. (Das Gezetz der Erhaltung der Kraft.)

Tako je i Archimedes pronašao zakon kako tjelesa u vodi od svoje težine za toliko izgube koliko vode otisnu.

Sirakuzanski kralj naloži mu jednom, da iztraži, je li mu kruna sva od zlata ili nije li joj možda zlatar mjeda, srebra ili bakra primiešao. Dugo o tom promišljaše te kad se je starina Archimedes jednom kupao, opazi da je kamen u vodi laglji nego iznad vode u zraku. Razmozgav stvar na tanje zavikne veseo εὕρηκα te mal da nije bez haljina kući otišao od velike radosti, da to svomu kralju prijavi. Tekar polovicom 16. vieka stade glasoviti anatom Oesal čovječji ustroj revno iztraživati. Od prije bijaše profesor na padovanskom sveučilištu a kašnje dvorski liečnik Karla V. i nasljednika mu Filipa II. On je prvi znao i mogao Galenove nazore izjasnjivati i pobijati; nu čudnim u ono vrieme dogadjajem množinu si neprijatelja stekao te kad je stao jednom

* Tiskano u Nürnbergu 1543. Libr. VI. fol.

parati nekoga umrvšega španjolskoga plemića, da iztraži od koje da je bolesti umro eto ne čuvena čuda, kad opazi da mu se je još srdce zadnjom iskrom života stezalo.

Obično biva kod svakoga čovjeka, da se srdce i po smrti još nekoliko vremena steže, dok sasma ne ohromi i zadnja mu iskra života ne utrne. Isto tako opažamo i na životinjskom srdcu, koje će i sasma izrezano od tiela nekoliko sati po smrti kucati. Taj pojav je poznao već glasoviti Haller, on bo veli da se prvo oživljuje a posljednje umire; (cor primum vivens et ultimum moriens); nu u onom sliepom još te vremenu neprijatelji mu taj pojav upotriebe na njegovu propast. Oni ga obtuže španjolskoj inkviziciji, koja ga na smrt osudi. Filip II. pomilova svoga dvorskoga liečnika, nu iz Španjolske bi prognan i u Jerusolim na pokoru poslan. Kad se je vraćao u svoj zavičaj, dignu se vihri, ladja potone a on pogibe. Ovdje nam je napomenuti siloslovca, matematika i optika, Dubrovčanina Getaldića (1566—1657.), koj se je iztraživanjem specifične težine* raznih tjelesa bavio i izumio stroj izdubenim zrcalom (ogledalo) za izgaranje.**

(Dalje sliedi.)

Poviest kirurgije.

*Sastavio Dr. Lobmayer, Operateur.**

Po vještini, koja je vazda kirurgiji podlogom bila, bijaše ova za dugo od medicine u užem smislu razdieljena; poviest kirurgije jasnim nam je dokazom, kako je taj razdvoj postao, kako se je u praktičnom životu sve više i više učvrstio i tek se tečajem ovog stoljeća kao neuputan odstranio. Već u rieči „kirurgija" izraženo je, da su stari samo tehniku ili vještinu pred očima imali, jer rieč kirurgija dolazi od grčkoga χεὶρ i ἔργον, dakle u prievodu „rukodjelstvo" ili kao što mi velimo: ranarstvo ili vidarstvo.

Kirurgija je uz primaljstvo najstariji dio medicine. Prosti čovjek, sin prirode, riedko

* Pisao je: Promotus Archimedes, seu de variis corporum generibus gravitate et magnitudine comparatis (Romae 1603.).

** „De speculo ustorio".

* Prispodobi sliedeća djela:

Billroth, allgem. chir. Pathologie und Therapie. Berlin 1871. Haeser, Übersicht der Geschichte der Chirurgie und des chir. Standes. Jena 1867-1868. Bardeleben, Lehrbuch der Chirurgie, Berlin 1870. VI. Aufl. I. Bd. Dujardin, Histoire de la chirurgie, Paris 1774. Portal, Histoire de l' anatomie et de la chirurgie. Paris 1760-73. Bernstein, Geschichte der Chirurgie, Leipzig 1823. Zeis, Literatur und Geschichte der plastischen Chirurgie, Leipzig 1862.

će biti drugoj bolesti, van pošasti, podvržen ili pako onakovoj, koje se je u lovu ili u bitci dobavio. Često se dogadjajuće ozlede svake vrsti i svakog stepena uzrokom su, da je spoznanje najjednostavnije ranarske pomoći tako starodrevno, kao i samo čovječanstvo. Sustavljali bi krv, sljub-ili rane, ulagali slomljena i izčašena uda, izvlačili striele i trunove od koplja; to sve činjahu prije, no što su se ljekovita pila upotrebljivala. Jednostavno življenje, ukrepa njegova tiela, bezazlenost njegovih običaja čuvahu naravnika (sina naravi) od bolesti nutrnjih organa, i ako bi ipak obolio, propisao bi to neprijateljskim bogovom ili zanemarenim žrtvam, a ne bi se drugčije liečio nego bajanjem, zavjetinami ili pomirovinami. — Tako je već u prastaro doba kirurgija bila racionalni dio liečničtva, dočim medicinom naviek neka otajstvenost i čudotvorstvo (theurgija) vladahu.

Kao što medicina, tako se je i kirurgija razvijala samo malo po malo, te je poput prve morala proživiti tri štadija; empirije, umjetnosti i znanosti. Kirurgija u cielom svom obsegu došla je do značaja znanosti istom sa anatomičnim i fiziologičnim utemeljajem liečničtva.

U starom vieku dospje kirurgija i liečničtvo u obće kod Grka do najveće slave i to ponajprije u Hellasu samom, zatim za Ptolemejâ u Egiptu, za carstva u Rimu i Bizantu. — Kod Araba nije kirurgija ma u ničem napredovala, jedino što je arapski narod znao uzčuvati grčke nauke. — U zapadnih školah u Salernu, Montpellier-u i u Španiji zaostavila je grčka kirurgija mnogo znatnih ostataka. — Razvitkom posebnog kirurgičnog striliša uzdiže se kirurgija veoma znatno najpre u Italiji, zatim u Francezkoj, kašnje u Englezkoj, Nizozemskoj, a najkasnije u Njemačkoj.

Mislim, da će biti najsgodnije, ako razdielim svu poviest kirurgije u tri odsjeka: u stari, srednji viek i novu dobu.

Stari viek.

Početak liečničtva, kao i u obće kultura najstarijih naroda gustom je tminom ovijen. Najstarijih viesti nalazimo u Egipćana. O njihovoj je kirurgiji malo poznato, prem se iz toga, što su posebnih liečnika u vojsci imali, što su amputaciju, kamenorezanje poznavali i što je starodrevnih kirurgičkih orudja u piramidah pronadjeno, zaključiti može, da je kirurgija u ono doba već dosta dotjerana bila.

O starosti spisova, pisanih u sanskritu, još se filolozi niesu složili; misleći jedni, da je postanak njihov oko god. 1000—1400. prije Is. prenašaju ga drugi u prvo stoljeće poslije Is. Jedino liečničko djelo u sanskritu napisao je Susrutas sa naslovom „Ayur-Veda" („knjiga životoslovja"), te je u ovom mnogo poprimio iz prastarih tradicija, a nešto i iz one dobe, gdje je grčka, a osobito aleksandrijska izobraženost tja do sredine Azije prodrla. Nevjerojatno je, da je ovo djelo prije cara Augusta pisano.

Bivši anatomija, fiziologija i nutrnja medicina* u Indah tako rekuć u povojih, moramo se sbilja njihovu orudju (koje bijaše od željeza, ne kao kod Egipćana od tuča), smjelosti njihovih operacija i obilnu izkustvu diviti i čuditi.

Od svih poglavja Ayur-Vede najznameni tije je ono o kirurgiji (Salya). Operacija lithotomije (izvedena iznad spoja kosti-stidnicâ), skinuće mrene, dapače laparotomija i šav crieva bijahu im posve poznate stvari. Najvećma nas iznenaditi mora, što su indijski ranarnici za rhinoplastiku već znali, koju je na zapadu najpre Celsus opisao; ali niesu znali anatomije, strašili se od silne krvi, izbjegavali usijano željezo (Ferrum candens).

Još savršenije opisuje Susrutas primaljstvo. Stari su položaj djeteta posve točno poznavali, a znali bi u pogibelji čedo izrezati iz utrobe umrvše trudnice.

Židovska medicina slična bijaše indijskoj. Iz knjiga Mojsinih vidi se, da su u prastaro doba ne samo svećenici bili liečnici, već i nekoji svetovnjaci. Za kralja Salamuna dotjera židovsko liečničtvo do najveće slave. Za vrieme babilonskoga sužanjstva nastade nova doba, kad su se Židovi sa Kaldeici, Perzi i Grci uže spojili. U Talmudu nalaze se imena bolesti i ljekova, dapače spominje se i jedan liečnik imenom Tobija (120. poslije Is.), iz škole Eristratove. Kirurgična je znanost u Talmudu dosta manjkava.

Grci polagahu temelj poviesti liečničtva prije nego svi ostali narodi. I kod njih, osobito u dobi bajkâ, zastupahu liečničtvo, navlastito kirurgiju, bogovi, polubogovi i junaci. Akil, Patroklus i drugi izvlačili bi koplja, zaustavljali krv i zavezivali rane raznim koristnim i ljekovitim biljem. Već davno prije toga bijahu tako zvane gimnazije znatan izvor kirurgičnomu izkustvu, predstojnici tih zavoda izvrstno bi si liečničko, a osobito vidarsko znanje pribavili.

Da li se imaju tražiti početci grčkomu ljećničtvu u Egiptu ili drugdje, još je neizvjestno; nu to je bez svake sumnje, da se je egipatska kultura sa helenskom već rano spojila. Znamenito je svakako, da se je najstarija grčka liečnička škola razvila u Kireni,

* Upotrebljavam svagdje liečničke izraze, kako su u terminologiji svih izobraženih naroda iz grčkoga ili latinskoga poriekla pridržane, i mislim da nam ne treba svaku rieč pohrvatiti osobito u strukovnih naucih, kao što Madjari prevadjaju svaku i nesjetnu rieč.

na sjevernom afrikanskom primorju. U Grka bijaše već više stoljeća prije Hipokrata obsežna liečnička literatura. Hipokrat završuje stariju dobu, a s njim se počimlje nova. To se vidi iz njegovih spisova, u kojih se spominju davno prošasta vremena i velezaslužni u njih predšastnici.

U ovo nam je doba za kirurgičnu znanost jedini izvor sbirka Hipokratovih spisova, koji su do naših ruku došli. Davno je već poznato, da su ovi spisovi napisani od mnogo raznih pisaca, stranom od Hipokrata samoga, stranom od njegovih predšastnika, suvremenika ili sljednika, te da ima u toj sbirci spisova koične i knidične škole. Ova zadnja bavila se, osobito kako se čini, upravo praktičnimi zadaćami liečničtva, diagnostike i terapije. Iz ovih spisova jasno proizlazi, da je kirurgija bila kod Grka od vieka cjeloviti dio liečničtva i da osnovi najvažnijih nauka jur od više stoljeća ustonovljeni bijahu.

Jednu od najznamenitijih knjiga „o ranah na glavi" vele da je Hipokrat sam napisao. Drugi, sada razsuti spisovi („o sglobovih" itd.) bijahu s početka česti jednoga povećega djela, a razprava „o djelaonici liečničkoj" bijaše mu uvodom. Pojedini odsjeci kirurgije n. pr. bolesti sglobova, prirodjena izčašenja, pa i liečenje tih boljeticâ nalaze se u ovih spisovih doista divnom savršenošću opisani. U privrženika Hipokratovih bijaše obilnih i raznih sprava i orudja n. pr. za ulaganje izčašenih uda, za trepanaciju, osim toga veoma sgodnih, većom stranom izvrstnih zavojnih orudja, od kojih još i dan danas mnoga upotrebljujemo.

Najveća je mahna Hipokratove kirurgije, što je na nesigurnom anatomičnom temelju osnovana. Kod kostolomâ i izčašenjâ nije se ovo tako znatno opaziti moglo, jer su si tuj izkustva pribaviti mogli stranom kosturom, stranom na životinjah ili na lešinah. Što je u ovom odsjeku napisano, vriedi još i dan danas većom stranom. Hipokratova pravila o ozljedah isto su tako mjerodajna, a knjiga „o ranah na glavi" zaista je izvrstno djelo.

Česta upotreba trepanacije, operacije empyeme, paracenteza trbušne dubine, nauk o spoznavanju mjehurnoga kamenja, lithotomija, liečenje pištanjka u prohodnjaku (Fistula ani) rezanjem ili podvezivanjem, živo nam dokazuju, da su tadašnji liečnici bili ne samo daroviti, već i veoma smioni. S druge opet strane bili su učenici i privrženici Hipokratovi radi manjkava anatomična i fiziologična znanja dosta nevješti i neuki i slučajevih krvotoka. Silno krvljenje sustavljali bi zaoto ili mrzlom vodom, pritiskivanjem (Compressio) ili stezanjem raznimi ljekovi t. zv. styptica; ali o podvezivanju žilâ-kucavicâ (ligatura) nema nigdje ni spomena, zaoto im je i amputacija gornjih ili doljnih okrajnina još posve ne poznata stvar bila.

Razmjerno do velike savršenosti dotjeran ukazuje nam se u Hipokratovih spisovih operativni dio okulistike n. pr. nauk o sarkomu, o trichiasi. Mrena (cataracta) bila mu je poznata, nu nije na operiranje ove niti pomislio, pošto je držao, da se svjetlost osjeća u srednjih čestih oka (media oculi).

U primaljstvu bijaše operativni dio ograničen na obrnuće djeteta na glavu i na razkomadanje mrtvoga čeda.

Koje su bile promjene i napredak u kirurgiji za vrieme sliedeće dobe do Aleksandrinaca, ne može se kazati, počem su iz ove dobe od skoro 200 godina, u kojem se medju ostalimi Diokles iz Karysta, i Praxagoras iz Kosa kao ranari spominju, samo fragmentarne viesti do nas došle.

Kirurgija se podiže zatim do znatne visine u Aleksandriji, osobito radi sjajnog napredovanja u anatomiji, u kojoj se Herophil, Erisistrat, Eudemij i dr. odlikovahu. Ovi kao i Sostrat, Philumen, Amonij (t. zv. „Lithotom") i dr. bijahu u ono vrieme ujedno i najslavniji vidari.

U aleksandrijskoj školi razdieliše se znanosti uviek više i više u pojedine specialitete, nu pedantično svaštoznanstvo i mnogovrstnost ove škole obtereti znatno kirurgiju, napose nauk o zavojih.

Skoro 400 god. održa se aleksandrijska škola na vrhuncu svoje slave; radnje njezine malne izključivi su izvor spisovom i fragmentom, koji su iz kašnje dobe grčke medicine do naših ruku došli.

Kao što su se politički odnošaji staroga svieta mienjali, tako i znanosti i umjetnosti, a s njimi i liečničtvo. Kao što se je ovo iz propale Grčke Ptolemejom pod okrilje uteklo, tako se je sa slavodobitnimi Rimljani u posljednih danih republike prenašalo u Italiju. Osornost običajâ najstarije dobe činilo je liečničtvo manje potrebitim; — bijaše im dosta, ako su žrtve i pomirovine prikazivali, praznovjernih i nešto domaćih ljekova upotrebljivali. Ta poznato je, kakvom bi revnošću stari Katon, onaj mrmljalo, koj bi samo znao u zviezde kovati stara vremena, vikao na razmaženost Grka, kakvim bi gnjevom mrzio sve liečnike!

Archagathus (400. pr. Is.) izvrstan ranar, htjede kirurgiju da udomi u Rimu, ali mu to ne podje za rukom, što se je onaj najhrabriji narod tadašnjeg svieta bojao i plašio krvavih operacija. „Ranara" (vulnerarius) bi štovali i odlikovali, ali „krvara" (carnifex) nikako nisu mogli trpiti.

Do Celsa (za Augusta i Tiberija) ležaše poviest rimske medicine u dubokoj tmini. Nu iz spisova Celsovih proizlazi, da su pojedini

ranari, sretniji od Archagatha, grčku kirurgiju u Italiju prenašali. Za promicanje kirurgije bijaše u ono vrieme (100. pr. Is.) od velika upliva glasoviti Asklepiades bithynski, koj je jedan od najsposobnijih vidara bio, pošto o njem znamo, da je on prvi tracheotomiju izveo, Celsus posjedovaše na svom imanju bolnicu za robove („valetudinaria nutriunt“) u kojoj je sam liečnikom bio.

Celsovo djelo „de medicina“ dieli se po Aleksandrincih u dietetični, farmacevtični i kirurgični dio. U svakom od ovih odjela nalaze se veoma znamenita kirurgična opažavanja, npr. o puštanju krvi (venaesectio), o bolestih sglobova, o prodirućih ranah u grudište i u trbušnu dubinu, o dvostručnom prorezivanju i podvezivanju krvnih žila itd. Posljednje dvie knjige (7. i 8.) posvećene su izključivo kirurgiji. Iz njih se vidi, da je Celsus sve točno i potanko poznavao, što su do onog vremena najglasovitiji grčki i aleksandrijski liečnici uradili, a ujedno opisuje većom stranom svoja vlastita izkustva u kirurgiji.

Sa nekoliko rieči, žalibože samo na brzu ruku opisuje Celsus najprije razvitak kirurgije od vremena Hipokratova, te spominje medju ostalimi izvrstnimi muževi Philoxena, „koj je u nekoliko spisova vrlo pomnjivo ob ovoj umjetnosti pisao,“ zatim Gorgiu, Sostrata, Herona, dva Appolonija, Tryphona u Rimu, Euelpista i Megesa, „učenjaka medju njimi.“

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Opernomu družtvu je odkazano, vrlomu našemu skladateiju Ivanu Zajcu odkazano. Na prvi mah ne hćedosmo toga vjerovat. Zajcu!!! A opera ima ipak ostat. Mi tu stojimo pred nepojmivom zagonetkom. Kaže se da je povjerenstvo viećalo o deficitu, što ga „regenerator naše dramatične umjetnosti“ g. Ivan Vardian pribavio našemu kazalištu, da g. Ivan Vardian — ni pošto bivši odbor. Ne znamo pravo, šta je to povjerenstvo zaključilo, znamo samo to, da nije ni jedan glasbenik ni književnik prizvan bio tomu povjerenstvu. Znamo samo to, da se je povjerenstvo upustilo u organizovanje kazališta, premda je saborski odbor izradio podpunu osnovu i zokonski članak o kazalištu; znamo samo to, da opera ostati ima, i da je „regenerator naše dramatične umjetnosti“ g. Ivan Vardijan počeo organizovat našu buduću operu. Al kako? Divno zaista, krasno zaista, da se čovjek upravo prepada, da ga groza hvata. Već zadnji put javismo, da je vrli tenor Grbić morao ostavit naše kazalište. To isto kani učinit, kako smo dobro obaviešteni i Ivan Zajc. Sbor i orkestar se razilaze po svih stranah. Vidjesmo jednog člana od orkestra, otca šestero drobne djece, koj je bio pozvan u Zagreb, a na jedan put dodje mu glas, da od sutra kruha ne ima. Siromah je plakao, sdvajao. Al mirujte, ta „regenerator našega narodnoga kazališta“ g. Ivan Vardijan organizuje operu. On će jamačno za mjesec dana naći drugu pjevačicu, drugoga tenora, drugoga ravnatelja opere, drugoga basista, druge manje pjevače, drugi sbor, drugi orkestar, mirujte, sve će on to naći — makar samo na fotografije.

On će naći i takovo osoblje, koje sve opere našega dosadanjega repertoira umie hrvatski pjevati, koje će tražit manju plaću i nikakov putni trošak, koje će za dva mjeseca naučit nekoliko novih opera — koje će odmah zatim u 50 predstava do zimske sezone zaslužiti kazališnoj blagajni 13000 for., da se pokrije deficit. Mirujte, sve će to biti.

Ne nalazimo rieči, već bi skoro našli suza, gledjuć, kako se ono djelo, kojemu je trebalo toliko rodoljublja, briga, misli, borbe, novaca narodnih, djelo, koje je u narodnom obziru za Zagreb od neprocjenjive važnosti, kako se to djelo razpada pod nevještima rukama pojedinca. Ne možemo, ne smiemo šutiti. Šuteć počinili bi velik grieh. To pitanje je prevažno za nas. Dá, treba štediti, treba smanjiti osoblje opere, manje pjevati, al razumno sve sile upotriebit, a toga g. Vardian nije radio. Il misli li tkogodj na operetu, koja mnogo više novaca za sceneriju treba, koja nije nego pusta ludorija? Il misli li tkogodj na talijansku operu, koja će tražit 6000—7000 for. podpore, pa će naše novce iz Zagreba odniet? Al opera ima ostat, a Zajcu je odkazano! Zajcu, koj je stvorio našu operu, a ne g. Vardian. Pa šta je g. Vardian za našu umjetnost i književnost? Prepuštamo odgovor čitateljem?

A sada ne znamo drugoga puta, nego da zaklinjemo glavu naše kraljevine, preuzvišenoga g. bana, najumnijega sina našeg naroda, da zaklinjemo presv. g. J. Živkovića, doglavnika njegova, da mudrošću svojom izvedu to pitanje iz labirinta, te da bude prevarena nada onih zlobnika, koji potajno našemu kazalištu opielo pjevaju.

— Piše nam prijatelj iz Ogulina: Prošlu subotu, dne 30. svibnja prirediše rodoljubi Ogulinski, a na čelu im naš vrli Bude, večernju zabavu sa kazalištnom predstavom i malim koncertom, u podporu naših s gladi stradajućih krajišnika. U pivari Mucekovoj bude priredjeno pozorište, a dobrovoljačko družtvo pod intendanturom vrstnoga nam V. M. naučilo je

novu Trifkovićevu veselu igru: „Ljubavno pismo“. Tečajem dana dolazila su sa svih strana pisma i darovi od rodoljubnih pozvanika, koji ne mogahu osobno doći, pa se naših stradalaca sjetiše obilnim darom. Svim kolikim u tom prednjače naši Karlovčani, koji su vazda prvi kad treba sirotinji pomoći i dobro djelo učiniti. Zabavu otvori jedna naših krasotica poznatim već u tu svrhu proslovom I. Trnskoga. Iza toga odpjevaše četiri zvonka glasa, od kojih se osobito izticaše tenor, Preradovićevu pjesmu: „Plovi, plovi ladjo“, a napokon odigraše dobrovoljci „Ljubovno pismo“. Moramo se u istinu čuditi, kako je dobrovoljačko družtvo, stupiv prvi put pred obćinstvo moglo toli ne ustrašeno, reć bi, virtuozno svoje uloge odigrati. Išlo je skladno i živahno kao kod izvježbanih predstavljača. Kako je to ovdje prva hrvatska predstava, odkad obstoji Ogulin, možete si predstaviti, kolikim je entuziazmom primljena. Svih je sigurno samo jedna želja, da nam se takove predstave često ponove u pobudu narodnoga čuvstva, psk da nam se i u Ogulinu stvori narodno ognjište, koje će raztinjat i razsadit vatru hrvatskoga rodoljublja po ovoj gornjoj Krajini. U to ime živili dobrovoljci i uhvatilo se u njihovo kolo što više naših krasotica i vrlih mladića.

Književnost. Rječnika hrvatsko-njemačkoga, što ga uredjuje Iv. Filipović izašlo je već 9 svezaka, te sadržaje sve do rieči: narazrušiti.

Brojčano računstvo na temelju nove mjere i uteza, za više razrede pučkih učiona sastavio V. Z. Maržik sa 13 slika, ciena 40 nč. Ova je knjiga vrlo praktična i za puk, jer će nove mjere već god. 1876. prisilno biti uvedene. — Od istoga pisca izašlo je Računstvo na pamet na temelju metričke mjere i uteza.

Slovensko učiteljsko družtvo u Ljubljani izdalo je: imenik školskih oblastij, škol in učiteljev po Slovenskem. Kod nas još se nije došlo do toga da se takav imenik sastavi, premda je ne samo zanimiv već i upravo nuždan; nu ufamo se, da će jedno od ne brojenih učiteljskih i pedagogičkih družtva ovaj posao poduzeti. Ako i ne bude odmah savršen, tečajem godina će se usavršiti. Ne bi li sliedeća učiteljska skupština izradak predala kojemu odboru, koga bi članovi bili u raznih krajevih domovine, gdje bi se laglje obaviestili o svih potrebnih podatcih.

Jugoslavenska slova! Tako se zove knjižica od 20 strana, štampana kod bečkih Mechitarista, što nam ovih dana pod križem stiže. Knjiga je pisana sa mnogo zanosa nu žalibože sa malo nade u kakav praktični uspjeh. Predlaže se najme svim Južnim Slavenom jedan književni jezik i jedna jugoslavenska slova, koja bi prigrlila sva plemena na jugu. Ne poznati pisac, — po jezičnih osebnostih sudeć Dalmatinac — dokazuje prije svega sa mnogo ljubavi, da južnim Slavenom ne ima spasa van u najužoj duševnoj slozi. Pošto smo i onako razdieljeni, na tri posebne grane, Slovence, Bugare i Srbo-Hrvate, ovi posljednji jednaki inače i jezikom i običaji pociepaše se vjerom i slovima, a napokon i imenom, te stvoriše dva od jednog jedinog naroda. Takav razdvoj, veli pisac, imao bi snage dosta, da upropasti i najjači narod, a kamo li da ne će jedan izmučeni i raztrgani, kao što drugog valjda još ne bijaše na svietu. Ali dokle god ne budu svi južni Slaveni osjećali, da su jedan narod, dotle ne ima med njima spojenja, — a uzbuditi takovo osjećanje može sama pomisao narodnog jugoslavenskog jedinstva. Ponajviše razlikuju se narodi jedni od drugih, po jeziku, kojim govore, — a ujedinjuju se jezikom, kojim pišu. Temelj i početak narodnog ujedinjenja stajaše kod svih naroda u narodnom književnom jeziku. Sad predlaže pisac da svi Južni Slaveni odaberu onaj jezik književnim, koj se govori u Hercegovini i Bosnoj t. j. u srdcu u sredini Jugoslavenstva, što ne bi nimalo priečilo da se u pojedinih pokrajinah goji dotični provincijalizam u svrhu naobraženja pučkoga, dočim bi na polju više znanosti vladao jedan obći jezik i jedna obća književnost. Ovu ideu, posebi opravdanu i jamačno u skoroj budućnosti izvedivu čini pisac sasma ne opravdano ovisnom i od jednih obćih slova, da se stvori čim veći krug čitalaca. Pisac konstatira, da onaj, koji je obikao čitat latinicom, nerado uzima u ruke ćirilicu i obratno; jer mu je mučno pak i neugodno čitati drugimi nego običnimi slovi. Iz ovoga fakta dala bi se izvesti samo jedna nuždna konsekvencija za jedinstvo t. j. da se i jedni i drugi već od djetinstva, kao što to hvala bogu već biva u cieloj Hrvatskoj, učimo obima slovima; nu g. pisac dolazi čudnim skokom do sasma drugoga resultata t. j. on veli, da i jedni i drugi svoja dosadanja slova dielomice zabacimo, pak nova umjesto njih odaberemo. Pri tom je pisac zaboravio na glavni prigovor, da naime nitko ne će da čita slovima, na koja nije naučan, — i tako bi se, da se piščeva osnova izvede, dogodilo, da je ne bi čitali ni oni, koji su privikli ćirilici, ni oni koji su navikli latinici. Od prihvata ovoga priedloga čini pisac ovisnim naše jedinstvo, naš napredak, našu budućnost, dapače i naš obstanak. Samo poštena namjera i rodoljubno srdce uz pjesničku zanešenost proviruje iz ove knjižice, — praktičnih izvedivih idea u njoj ne nadjosmo. Nama se čini, da će samo vrieme i obrazovanje izliečit to zlo, po sebi samo formalno, ali svakako od velikih i to po nas štetnih posljedica.

Ime Srb i Hrvat jedno te isto. U broju 22. ovogodišnjega Stutgarskoga „Auslanda“ upustio se neki I. S. Vilovski u razglabanje o poriekłu i značenju narodnoga imena Srbâ i

Hrvatâ. Pisac upoznaje ponajprije njemačko obćinstvo sa antagonizmom, koj vlada medju nama glede narodnog imena, te velikom pristranošću, koja odaje da spada k jednoj od prućih se stranaka, iznosi „nepravednost“ Hrvata, pače „smiešnost“ naših pretenzija itd. Nu oprostimo mu njegovu introdukciju, pak se obratimo samo k njegovim jezičnim izvodom, koje on poglavito iz Sanskrita čini, te po kojih, ako su prave i osnovane, oba naša narodna imena jednog su te istoga koriena i jednog te istoga značenja, te potiču po mnenju pisca iz Sanskritskoga koriena s a r v a g i t, ili s r v a g i t, sto znači odvažan, poduzetan, ratoboran (njemački wagend, verwegen). Korien rieči v a g i t nalazi se i u rieči r a g a, kralj. Preko Grčke i Rima postade od te rieči r e x, u Francezkoj r o i. Kod Slavena ovaj se je korien uzčuvao u rieči: r o g t. j. ono što sve nadvisuje (r a g e n, ü b e r r a g e n). Sanskritsko g često prelazi kod Slavena u ž, na primjer: g a n i s u ž e n a, (francuzki se sačuvalo u g é n é r a t i o n). Korien s a r v a g i t prelazi u nekih jezicih u h, kao n. pr. s i m a n, vezan, u grčki h y m e n, latinski h u m a n, a opet naopako sankritski h i m a u slavenski z i m a. Tako i korien, o kom govorimo, kod Srbalja ostade s a r, s r, a kod Hrvata postade h a r, h r, — a od v a g i t postade v a j t v a t i odatle h a r v a t, a često i h r b a t, odakle onda jamačno i s r b a t. U našem jeziku veli se h r v a t i s e, boriti se, a veli se s u r v a t i, koga prevladati. — Nadalje pripovieda pisac, da je g. 1857. pitao u hrvatskih selih u doljnjoj Austriji, kako se zovu, a oni da mu odgovoriše: mi smo Srbati, (dvojimo O. U.), pa odatle dovodi i savjet, da se složimo, te umjesto dva dosadanja imena prihvatimo ime S r b a t i, koje će i jednomu i drugomu prijati. S tim će priedlogom jamačno izaći kao i sa onim o jugoslavenskih slovih, nu svakako je ovo iztraživanje za jezikoslovca od velike zanimivosti. (Razprava sva spada medju one literarne čudotvorine, kakovih se dan danas pojavljuje na stotine u raznih literaturah. Praktičnih posljedica ne će dakako imati. O. Ur.)

Uzlaz na Klek. Piše nam prijatelj iz Križevaca: Neki dan čitao sam u „O b z o r u“, da se poveće družtvo sprema na naš K l e k, te je isti list pozornost obćinstva svratio na nakanu družtva, da svoje došašće na vrh Kleka svoj okolici paljenjem vatre i spuštanjem iskrosipa javiti želi, nadajuć se, da će se ta žarka navjestila i sa južnoga šetališta opažavati.

Dvojim, da će se iskrosipi na daleko vidjevati, to su navjestila za bližu samo okolicu; daljna mjesta, kao Zagreb, koji je pravcem $12^1/_2$ milje dakle oko 100.000 metara udaljen od Kleka, vidit će se samo na veliko složena lomača. U tom pogledu imadem izkustva, jer prigodom izšeta, što sam ga se podhvatio 20. kolovoza 1857. na našu Ivanšćicu u županiji Varaždinskoj, opazila se je lomača puno dalje, nego li vatrosipi. Osobito prikladne su za vatru, kojoj je svrha, da se čim dalje opazi, čitave suhe ili barem polusuhe grane, dapače čitavi vršci odsječenih stabalâ, složeni na 3 do 4 hvata u četvorini, i 4 hvata na visoko, te na dnu na sva četiri ugla podpaljeni. Ovako složena vatra, znatne širine i visine gori poradi mnogih šupljina izmedju gustih grančicâ u njoj nalazećih se vrlo bistro, visoko, sukljasto i baca iskre podpirivanjem uslied po visočinah i onako uviek vladajućega propuha za dalnja 3—4 hvata u vis. Nu dvojim, da će taj eksperiment na Kleku moguć biti; uzmanjkati će valjda potrebito gorivo; s toga bi ja na drugo sredstvo objave upitno družtvo upozorio, naime da Heliotrope upotriebi.

Karl Friedrich Gauss, čuveni matematik, kojemu su djela Niemci na bečkoj izložbi u četiri debela sjajno vezana folianta izložili, rodjen 30. travnja 1777. u Braunschweigu, profesor astronomije i ravnatelj zvjezdare u Göttingenu i čuveni g e o d ä t, obretio je godine 1830. geodätički stroj, kojega je h e l i o t r o p o m nazvao, u tu svrhu, da se točke više milja udaljene, pomoćju odraza ili refleksiom sunčane zrake na ravnom ogledalu, zapaziti mogu.

Mimoišav svu teoriju iztičem samo, da se h e l i o t r o p osniva na fizikalnom zakonu, da se svaka sunčana zraka od ogledala istim kutom odsjajuje, kojim ona na ogledalo upada.

Stroj, heliotrop sastoji od dalekozora, a izpred njega nalaze se dva medju sobom okomito spojena ogledala. Oba ogledala, akoprem medju sobom čvrsto spojena mogu se ipak oko zajedničke okomite osi zajedno po volji kretati.

Potraži li se dalekozorom na Kleku znatno odaljeni priedmet te zaokrenu li se oba ogledala oko svoje zajedničke osi tako, da se slika sunca stanovitim pravcem odsjajuje, to će se ista sunčana zraka od ogledala odsjajivati; motritelj na mjestu priedmeta zapazit će dakle sunčanu sliku na Kleku. Intensivnost sunčanoga svjetla jest tako ogromna, da je moći sliku sunca, koja se u ogledalu pomoli, jošte u daljini od od 5 aust. milja p r o s t i m okom zapaziti. Za veće duljine rabi motritelj, da opazi točku na Kleku, dalekozor. Na gori Broken u Njemačkoj zapazilo se je dalekozorom svjetlo, koje je bilo h e l i o t r o p o m u znatnoj daljini od 106.000 metara proizvedeno.

Tako bi se moglo družtvo na Kleku raznim mjestom i ob dan, dakako unapried ustanovljenim redom objaviti, a pojedina mjesta u okolici, imajuća takodjer heliotrope, mogla bi se družtvu odazvati. U pomanjkanju heliotropa mogu se i Newton-ovi i Hadley-ovi sextanti sa dva ogledala u tu svrhu prirediti, kakove svi poveći brodovi u svrhu sigurne plovitbe imaju.

Željeti bi bilo, da se kod takovih izšeta sa zabavom i što koristna spoji, da se naime koj strukovnjak naidje, koj bi ovom sgodom

formaciju, a drugi opet koj bi floru iztraživao; možda bi se štogod nova našlo. Trebalo bi aneroid sobom ponieti, da se omjere visine, jer izim absolutne visine Kleka ustanovljene Kapellerovim barometrom po austrijskom generalštabu oko 5600 bečkih stopa, valjda se nije nitko hipsometriom u tamošnjoj okolici bavio. Mogao bi zaista jošte koju napisati, kako se kod drugih naroda, osobito kod Niemaca, takove ekskurzije liepo priredjuju, da budu čim plodonosnije, pa ih s toga i visoko ciene, a kod nas, gdje ima toga jošte mnogo i premnogo odkriti, zato nitko ne haje — ali k čemu rane odkriti kad ih nitko ne vida.

Prof. dr. B. Bogišić saobćuje iz Cetinja u Stuttgartskomu „Auslandu" razpravu o Ciganih u Crnoj gori. Već je prof. Miklošić pred godinu dana dokazao iz tragova slovinskih i grčkih rieči, koje se u ciganskom jeziku nalaze, da su Cigani prije nego su se po Evropi razsuli dulje vremena morali baviti na balkanskom poluotoku. Bogišićeva razprava potvrdjuje Miklošićeve tvrdnje, opisujuć potanko odnošaje Cigana, koji su se u Crnoj gori kao kovači naselili (njih do 200 duša), te sasma poprimili i jezik i običaje Crnogoraca.

— Znameniti englezki list: Levant Times, koj je do sade izlazio u englezkom i francezkom izdanju, počeo je od nedavno izlaziti i bugarskim jezikom. List brani živo interese Bugara, te ih naročito podupire u borbi proti grčkomu pravoslavju, i nadati se je, ako u tom pravcu uztraje, da će steći velik krug čitatelja.

Dodatak članku „glogova zima." Ja sam kazao, da valjda imaju i Hrvati poslovica kojimi se hvali svibanjski hlad. Sad mi javlja g. Fr. Folnegović, da su kajkavski gospodari evo ovo uvježbali za ožujak, trav. i svib.: „Suh sušec, moker traven, rožnjak hladen — kruha, vinca i sena dosta, čak prek drugoga posta."

Dr. Š.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak). I njemački se priedlog unter često krivo tumači našim pod n. p. „Unter Musik versteht man", „was verstehst du darunter?", „unter der Voraussetzung", „den Tod unter dem Bilde des Schlafes darstellen". Ne valja dakle po naški: „pod glasbom se razumieva", „što pod tiem razumievaš?", „pod predpolaganjem", „smrt pod likom sna predočiti", već bi se imalo pisati: „glasbom se razumieva", „što tiem razumievaš?", „predpostavljajuć ili uz predpostavak (ako ne bismo voljeli taj suppositum razglobiti i ovako ponašiti: recimo, ili pomislimo, da —) „predočiti smrt likom ili podobom sna". Dapače i ona već u pravnikâ udomaćena rečenica: „pod uvjet" ili „pod uvjetom, pod pogodbom" bolje bi naški glasila: „uz uvjet, uz pogodbu".

A naš pod opet u ovakvih rečenicah: „kupiti pod zdravo", „primiti dukat pod šest stotinj.", „prodati laž pod istinu" odgovara njemačkomu als.

Kad već spomenusmo taj als, gdje odgovara našemu priedlogu pod s četvrtim padežom, ne možemo premučati, koliko nas boli, kad se taj als robskim načinom prevodi našim kao, kano da i ne ima našega sedmoga padeža bez priedloga, toga dičnoga pomagala razgovietnosti našega jezika, koji nam obilnije nego li latinski ablativus absolutus zastupa ne samo rečeni als, već i priedloge an, auf, mit, von, durch, nach itd. Navodim ovdje primjere, kako liepo naš sedmi padež zamjenjuje njemački als: „ako kad gostom dodješ", „volim mriet, nego robom življet", „umrie tužnim izgnanikom", „prodan robom", „redjen biskupom", „zaplieniše ga djetetom". „dobitnikom da te vidim" itd. A kad bi se njemačka: „sie raubten ihn als Kind" prevela, kao što se mnoge takove rečenice prevode: „zaplieniše ga kao diete", to je onda posve drugi smisao, tobože da onaj, koga zaplieniše, i star biti može, ali da ga na lahku ruku, kao diete zaplieniše.

Kadšto se taj als tumači liepo glagoljem n. p. „als Soldat" = vojnikujuć" „als König" = „kraljujuć" „als Ban" = „banujuć" itd. Svakojako treba paziti, da mjesto qua talis ne izadje quemadmodum.

Als uz komparativ n. pr. „geschickter als du" zamjenjuje se našim od, n. p. „vještiji od tebe", „šire je nebo od mora" itd. Samo, gdje sravnjenu priedmetu i bez komparacije pripada po smislu rečenice taj ili drugi priedlog i gdje priedlogu od kao pred glaglagoljem ili pred prislovom ne ima mjesta, ondje se als zamjenjuje našim nego, n. p. „Više ćeš naučiti od njega, nego li od mene;" „toplije je u Zagrebu, nego li u Karlovcu;" „dalje je, nego li misliš;" „bolje je doma, nego li drugdje."

Poniemčite si naše rečenice n. p. „ići zemljom" „lećeti nebom", „ići tragom", „nedjeljom i svetcem izilaziti", „grnuti vatru rukama", „glavom nadvisiti", „reći velikim glasom", „moriti gladju i žedjom„ „oženiti koga udovicom", „zaklinjati nebom i zemljom", „ludim brod kušati", „roditi groždjem", „mirišati bosiljem", „zakrvaviti očima", „doći glavom", „nestati noćju", „velik tielom, malen djelom", „otačbinom Istranin", „nikom poniknuti", „povrviti gomilom", „da sam ja tobom", „stvoriti se biserom", „postaviti koga vojvodom", „majku majkom zvati" itd. pa ćete vidjeti, gdje se mjesto njemačkih priedloga može valjati naš 7. padež bez priedloga.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 25. U Zagrebu dne 20. lipnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Ivan Padovec.

ZADNJI KORDUNAŠI.

Spjevao A. Šenoa.

Vedrinom leti oblak crven,
U bistru gleda vodu Savu;
A do nje diže čardak drven
Ponositu si staru glavu;
On gleda, kako Sava hiti,
On vidi, kako večer pada,
I kako domu idu stada,
Pa pita: Šta će sada biti?

A zašto pita? Zašto lice
Namrštio si starac čudno?
I zašto crne puškarice
Ko suzne oči gledju trudno?
Ta jošt mu jako stoji tielo
Hrastovine od tvrde tuna,
Kraj vode Save, kraj korduna
Jošt smjelo mu se diže čelo.

A zašto pita? Eno čete
Sve kordunaša graničara!
Sad natakla je bajonete,
I čuješ tutanj bubnja stara;
Pred njome mrka lica, sjetan,
— Na grudi gle mu tri kolajne,
Tri u oku mu suze tajne, —
Bjelobrk stajao tu kapetan.

Junaci! Pozor! Već je hora,
Jer minula je služba naša;
Bubnjaru udri! — kad se mora,
Taj pohod zadnjih kordunaša.
Junaci! Počast! Zadnji puta
Sad pozdravimo mjesto ovo,
Gdje naše pleme sokolovo
Krv lilo usred boja ljuta.

Junaci bjahu djedi vaši
Kô soko-tići, gorski vuci;
Junaci vi ste kordunaši,
Junaci njini praunuci.
Vrh tog čardaka vjetar često
Poigrao se s turskom glavom,
Sad proteklo je sve to Savom;
Al sveto vam je ovo mjesto.

Čardaku tomu vaše majke
Donosile su punu torbu;
A djedom vašim šale, bajke
Osladile bi stoput čorbu,
Mladića kolo tu se vilo
Uz glasne diple munjimice,
I bile pune čuturice:
Junaci! Pa je dobro bilo.

Čardaku tomu se došulja
Sred noći stoput iznenada
Osmanlijska crna hulja,
Slobodu rod i krst da svlada.
Al zlo im bilo, što se htilo,
Pozdraviše ih kordunaši,
I bilo bjegat begu, paši;
Junaci! pa je dobro bilo.

Ta ovdje ljutih serežana
Saletila se krasna četa,
Kad zapovjed nam dodje bana!
Oj napried momci preko svieta!
A to se u šir svieta bilo,
Glasovit bješe crni remen
I krajišnik, taj ljuti kremen:
Junaci! pa je dobro bilo.

A sada da će biti bolje! —
Da bog da, djeco, kosti svete,
Što junačko ih pokri polje
Za sretno bile žrtvom diete;
I zemlja da je sreće puna,
Da djeci roda sokolova
I dodje doba bolja, nova;
Slobode da je kraj korduna.

Da bog da, da vam puška plane,
Gdje munara ti vita strši,
Da djelo otca s one strane
Slobodnjak sin mu vriedno svrši;
Da bog da, što je naša nada,
Da kordunašem budeš rajo!
I zadnji čardak da ti stajo
Sred bijeloga Carigrada.

„Junaci! Pozor! Pušku pali!“
I grmnu puška nalik gromu.
„Bubnjaru udri! Što ste stali?
Ta jeste l' babe? Napried! Domu!“
Još bjelkast dim se dolom vije,
Još tutnji bubanj iz daleka,
I „S bogom!“ tutnji gorska jeka,
A kordunaša više nije.

Vedrinom lebdi mjesec crven,
U bistru gleda vodu Savu,
A do nje diže čardak drven
Žalostivo si staru glavu.
On gleda, kako Sava hiti,
On vidi, kako nojca pada,
A u njem pusto iznenada,
Pa pita: Što će sada biti?

PRIEKI LIEK.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

VI.

Drugi dan oko podne, oko kog su doba odličnije topličarke dočekivale posjete u svojih sobah, srete pjesnikinja pobratima Gjuru na hodniku u crnu odielu i koliko se ona sjećaše prvi put u bielih rukavicah, gdje kratkovid priškiljuje na svaka vrata, da vidi, koji je broj sobe.

— Prijatelju na deveta vrata — našali se pjesnikinja kroz smieh, sluteći, da je Gjuro pošao Vjeri u posjet, a Vjerina je soba bila deveta.

— Dà, dà, na deveta vrata ide se u deveti raj, ali je meni sad na ista vrata poći u deveti pakô.

— Valjda naumiste slećeti djevojku, da vas ne goní u nepovrat.

— Zar vi zaboraviste, da ja na tih vratih čitam u duhu ono Dantovo: Voi, che entrate, lasciate ogni speranza!

— Pa komu biesu biele rukavice?

— Idem ju zaklinjati, neka za Boga taj pakleni napis dade napisati na svoja vrata, da i drugi vide, na čem su.

— Što je vas briga za druge?

— Nije mene briga za druge, već za vašu mićenicu. Skuhao sam joj grdu poparu — vašoj nakani u prilog.

— Gle, gle, nije li to vaš prieki liek?

— Kamo sreće, da se niesam u tu stvar upletao, al idem, da joj propišem uztuk —

— Ne vjerujem, da će joj po volji biti, ali pokušajte!

I Gjuro pokuca na vratih, iznutra se javi zvonko grlo: slobodno! i Gjuro unidje a prijateljica smiešeći se ode, da posieti neku znanicu.

Udjimo i mi, liepe čitalice, poput duhova, kojih nitko ne vidi, gdje se mrgode na neuputno zanovietanje, kojih nitko ne čuje, kad se uzmu smijati smiešnu dobričini.

U prvotač rekosmo, da je Gjuro bio smiešan čovjek. Ušav u sobu uplete mu se Zvekan medju noge i još se ne pokloniv uze se ljutiti: trista ti jada! i hrt moraše van. Srećom, što je to rekav otvorio vrata, jer bi Zvekan za cielo bio polupao okno, da ne okusi težkih posljedica gospodareve ljutavi. Ta znate, drage čitalice, kolika se zlostavljanja dostaje ta niema životinja baš od onih, kojim je najvjernija.

Vjera smiešeć se reče:

— Molim vas, ne ljutite se, tà Zvekan mi voli, zar to vriedi progona? — Izvoljite odložiti i — sjesti. I tako bez poklona i bez pozdrava nadje se Gjuro na stocu naprema milolikoj djevojci.

— Vi znate, gospodično, zasut će Gjuro, da smo vam ja i moj Zvekan najodaniji i najvjerniji stvorovi na svietu!

— Čim vam se mogu za to odužiti? A Gjuro opopriečiv se obima dlanovima svakoj zahvalnosti nastavi:

— Vi znate, da sam došav u Toplice kivan bio na Ninkovića radi njegova poznanstva s Rudićkom, da smo se ja i Zvekan počeli njemu zamierati i da sam tvrdo nakanio bio to poznanstvo na ruglo iznieti i njih dvoje pod što pod to razstaviti. Ali se kašnje sprijateljih s Ninkovićem i vidjeh, da je to poštenjak, komu je francezki ili volite li, turski — običaj duši prirasao, pak mi se s toga opasno i uprav bezkoristno činjaše, bilo mudrim svjetom, bilo ruglom nanj udarati.

— Vi dakle izpričate Ninkovićevo nedjelo?

— Ne izpričam. Od francezke lahkoumnosti uzgojila se u njega strast. On je od te strasti gotovo osliepio: on već nije vidio, da mu je ta strast opasna slobodi, opasna gradjanskoj vrlini; on nije vidio, da mu je strast urodila zazorom svega svieta; već nije opažao, kad i gdje je što pristojno, počeo se ne sramiti ni od koga i, što no rieč, nije ni truna vidio u svom oku a drugi opaziše u njegovu oku golemo brvno i vidješe, gdje na svojoj sljepoći izilazi kukavica. — On nije vidio, a, čini mi se, ni danas ne vidi, tko je Rudićka. Ona ga ni malo ne ljubi, ne ljubi njegova mira ni pokoja, ne ljubi njegove časti ni ugleda, ne ljubi nikakove njegove sreće, ona samo hini ljubav i svejednako uzpiruje njegovu strast, njegov prkos, samo da joj ostane kukavnim slugom i nasmagaocem štokakova potroška. Naumih doduše tu strašnu ženu proučiti i bezdušnost joj pred svietom žigosati, kojom unesrećuje svu liepu obitelj Ninkovićevu a njega doista ne usrećuje onoliko, kolike se on zamjere i zazora po njoj dostaje. Ja ga s toga ne izpričam, dapače mu zamieram, što nije vidio, u što bez nevolje srće. Ali da čovjek navali danas na onu bezdušnicu, on bi ju uzeo braniti, on se ne bi s njom razkrstio. Samo plemenitija čuvstva, samo ljepša sreća srdca i duše, samo sigurnost dična spomena u liepa si roda i poroda, kad jednom i njemu bude na istinu poći, to bi ga moglo spasiti, a šteta bi bila ne pokušati, da mu se ta prilika namakne.

— Doktore, vi ste krasan čovjek, reče Vjera, utiruć si suze, da je ono srdce moje, što mi ga je dragi Bog dao, danas bi vam ga ciela cjelcata poklonila! Al ovako — neka vam suze moje zasvjedoče, koliko me vašim

pravim iskrenim prijateljstvom za tiem čovjekom i vašom plemenitom nakanom očaraste.

— Ne trošite vaših suza, gospodično, radje spremajte se ublažiti i utoliti vaš gnjev, vašu ljutav, kad čujete, što sam na vaše ime sgriešio.

— Što je za ime božje?

— Vidivši, koliko svojom liepom pjesmom, svojom milotom i divotom očaraste Ninkovića; čuvši, da ni vi ne svjetujete ni rugla, ni sile, već da preporučate pobudjaj njegova velikodušja i nadobljaj muža dostojnije sreće; opazivši dapače, da vam je do Ninkovičeva prijateljstva nešto stalo — usudih se —

— Što?

— Usudih se iztaknuti sve blaženstvo sreće, koja se samo uz vas osjećati može, usudih se uztvrditi, da vi ni za koga nas mužkaraca toliko ne marite, koliko baš za Ninkovića, napunih mu dušu vašimi milotami, vašim čeznućem za ognjometnim srdcem — i mislim, da mu vaša pjesma svejednako u duši zuji, da mu vaša divota vazda pred očima lebdi, a da se slika one strašne žene uz vas potavnjuje, Ninković vas ljubi — —

— Ne bi li dragi Bog dao, uzkliknu Vjera.

Vidite li, drage čitalice, kako se je Gjuro zabezeknuo, hćede od čuda uzkliknuti, a glas mu zape u grlu i usta mu ostadoše polu otvorena; hćede se prekrstiti kanda je opazio nečastivoga, a ruka mu se posegnuvša put čela obustavi pred očima; u Vjeru upiljena pogleda ne mogaše s nje svrnuti; — činjaše se i njemu samu, da mu je kap pala. Doista smiešan bio vidjeti, a nije mu ni malo do smieha bilo.

— Doktore, vi se čudom čudite, što mi je prijaznost Ninkovićeva dobro došla, što se ne ljutim na vas, gdje možda opojiste mojimi hvalami bujni zanos vašega prijatelja — znajte dakle, da sam ja iz daleka i nevidice za njegovom prijaznošću čeznula i išla; da mi je milo i bilo vidjeti, gdje se vas dva sprijateljiste; da sam do duše naslućivala vaše plemenito nastojanje, da spasite prijatelja, ali ni u snu ne smjedoh se poradovati nadi, da ćete ga nagnati pod moju oblast. —

Za toga se malo razabrao naš Gjuro i nastavi ovako upućivati djevojku:

— Hćedoh vas zamoliti, da u prvi mah ne odbijate Ninkovića, da ga ne prezirete već da uslobadjate njegovo zanicće sve dotle, dok bismo vidjeli, da ste Rudićku iz njegova srdca iztisla. A onda, da mu rečete, kako vas je u snu naputio angjeo čuvar, da u ime domovine iztrgnete poštenjaka iz mreže one strašne žene, a pošto ga spasiste, da se ne smiete istim griehom okaljati, kojim je ona bezdušnica njegovu obitelj na ruglo iznosila, prijatelje od njega odbijala, domovini otimala uzor-poštenjaka. Al ovako, gospodično, ovako — razplinuše se moje pjesničke sanjarije u magluštinu. Ne zamjerite, gospodično, ja niesam svetac, nit sam voljan nit sam vlastan vriedjati vas, ali vidim, da vas obuzima silnije čuvstvo za onim čudnim čovjekom, vidim, da se ne ćete moći izvinuti njegovoj zanosljivosti, pak ćete nehotice biti njegovoj obitelji, što i Rudićka, zatornica poštenja i sreće. S toga vas zaklinjem velikim Bogom, ne pustite toga opasna čovjeka do sebe! Ja sam mu doista prijatelj i vazda spreman pa bilo uz kakvu opasnost zasviedočiti mu svoje prijateljstvo al volim, da se ne izkopa iz kala, nego li da i vas upropasti. Od vas mu spasa ne ima, a pogibelj je to vašoj budućnosti strašna, užasna. S toga težko žalim, što sam se usudio tu lječitbu upriličiti. Tako vam svietla obraza, ne mojte me učiniti krivcem vašoj nesreći!

Smiešeć se blago odvrati mu Vjera:

— Ne zamieram vam ni malo, dapače štujem vas sve to više. Ali se vi ne bojte meni skromnici, pošto me dostojnom smatraste, da u ime domovine radim po uputu andjela si čuvara. Ima u mene čudotvoran zapis, koji posvećuje moju naklonost. Ne smiem ga odati, ta od vaše i moje prijateljice znate, da je sve tajna, velika tajna — dao Bog, da bude vesela java!

— Oprostite, ne razumievam vas. Vam je dakle još svejednako stalo do Ninkovićeve naklonosti?

— I koliko!

— Vi ga kanite ljubazno dočekati, jer će za cielo doći?

— Ljubazno, srdačno!

— Vi ga naumiste posve osvojiti, a onda ga ne odbiti od sebe?

— Dà, dà!

— Pa uz to mislite ostati blaga duša, andjeo svietla obraza?

— Dakako, doktore, da budem dostojna takvih prijatelja, kakov ste vi i vaša posestrima.

— Bog vas razumio! I slegnuv ramenima prihvati skriljak, pokloni se i reče, da se klanja, kako se već to, ne znam zašto, na odlazku k jednu i čini i govori, pak čudan i zamišljen izadje iz sobe. Pred vrati dočekao ga Zvekan te opaziv na gospodarevu licu nerač odprati ga ponikle glave i spuštena repa u stan. U sobi istom opazi Gjuro vierna hrta, i sjednuv na počivalo reče mu: Mi se, Zvekane, ne razumiemo u ljudska pretvaranja! A hrt naslonio glavu na gospodarevo koljeno i sjetno gledao mu u lice, kano da ga težko žali.

VII.

Kad smo već, ja i vi, drage čitalice, u Vjerinoj odaji i pošto naslućujemo, da će i

Ninković, kako je Gjuro nagoviestio, za koji čas na to malo pozorište stupiti, ostajmo tuj i obazrimo se malo po tom devetom raju; jer dok je Gjuro tuj bio, niesmo imali kad ni oka svrnuti s njih dvoga. Posoblje je srednje ruke, kakvo se po svratištih nalazi. Na stolu pred počivalom ima liepa kita cvieća, dvie svjetlopisne pomenice i tri četiri hrvatske knjige, na prozoru četiri cvjetnjaka po izbor cvieća, kojim je toplički liečnik Vjerin boravak u toplicah ulagoditi htio, a na pisaćem stoliću pisaća sprava i zaklonjen poveći svjetlopis uz nekoliko sitnarija namienjenih milu spominjanju, kojih je Vjeri težko bilo ma gdje ostaviti. I hrvatski molitvenik bio na poličici kod postelje i mala slika majke božje, majstorski snimak Rafaelove madone. Miris cvieća i mirisavih vôdâ, kojimi odličnije gospodje poštrapaju svoje rubčiće, začinjaše uzduh toga boravišta, a Vjera, Vjera sama u bielu odielu, milolika i duhovita, bijaše svojoj odaji, što sunce bielu danu.

Ali eto čuj korake na hodniku, Vjera porumeni i malo se uznemiri, eto već kuc, kuc na vrata...

— Slobodno! povladi Vjera drhtavim glasom kucaocu. I Ninković, živ ugljen, prostodušan pregalac i milokrvan čuvstvenjak udje u odaju. Vjera ustade i koraknu mu u susret a on će:

— Molim, ne uznemirujte se. Dodjoh vam se pokloniti i — medjutiem oboje sjednu — dodjoh vam kazati, da se vami, svojom zemljakinjom, uprav ponosim.

— Precjenjujete me, gospodine!

— Nipošto! mogu vam na sva usta reći, da me uznesoste do najvišega viška blaženstva!

— To je vrlo dično po me.

— To je sve malo, to je sve ništa. Sva vas gospoda obožavaju, svaki se osjeća srećnim u vašoj blizini. Ne mogoh ni ja odoljeti srdcu, da ne dodjem uz vas proboraviti bar trenutak rajskoga blaženstva.

— Drago mi je, što me toliko odlikujete.

— Oh, ja bih srećan bio, kad bih vas ičim mogao nagraditi za onaj silni uzhit, za onu ne opisanu sreću, kojom nas svieh razigraste a meni suze na oči nagnaste.

— Ne mogu se vašoj prijaznosti dosta naradovati. Takvu bi slušaocu vriedilo vazda pjevati.

— Ja sam do Boga srećan, kad vas slušam i kad vas gledam.

— To polieže samo od vašega domoljubnoga ponosa.

— Ne, ne: vi ste toli draga i liepa, da bi ljepše bilo uz vas skromnikovati, nego li uz druge svemu svietu gospodovati.

— Radostna vas slušam, pobrza djevojka, ne davši mu, da prevršuje, a ne vjerujem da varate ubogu djevojku. Takvo plemenito srdce, ko što je vaše, ne umie dvoličiti. Ne prepadajte se, nemojte krivo o meni suditi. Ja bih rada to vaše plemenito srdce posve predobiti, ja bih gotova bila to srdce svakim milinjem umieća mititi, plemenitim uznosom hrvatske nam vile do neba uzdizati i pažnjom i posluhom, dok sam živa, usrećavati, ali bi vas imala jedno pitati, a dvoje uvjetovati. Smiem li pitati?

— Pitajte, Vjero!

— Bi li vam sreća uz moju djetinju pažnju bila veća od sreće, što ju nalazite u družtvu neke gospodje, koju mi ne doliči imenovati?

— Tko ne bi uz vas srećniji bio, nego li uz ikoga na svietu?

— Ja sam prezadovoljna, a što odatle sliedi, toga ćete se vašim tanahnim osjećanjem i razborom sam dovinuti. A smiem li uvjete napomenuti?

— Zahtievajte od mene, što vas je volja! Odvrati zanesen Ninković.

— Vi ste pravednik na glasu, zahtievam od vas, da pazite starije pravo —, da pazite pravo, koje vam po vašoj zakletvi ima biti sveto i pravo, koje je meni po zavjeri sveto. Pazeć jedno i drugo pravo bliži ste mi, nego li slutite; pazeć jedno i drugo pravo — evo me vaše službinje, evo me pred vami na koljenih — i pokleče djevojka uhvativ ga za obie ruke — ne porecite vaše rieči, da sam vam draga i mila, ne odbite me, tako vam božje pravde, pak ću biti vaša veselica i vaša poslušnica.

Uzrujao se i presenetio Ninković, te htjede podignuti djevojku i zapita ju plaho:

— Šte je to, Vjero? Al djevojka nastavi jurišati na njegovo srdce:

— Ne dam se s ovoga mjesta, dok mi ne rečete, da je to plemenito srdce opet naše i da ćete biti, što vam najviše doliči, naš usrećitelj! I sklopiv ruke moljaše ga mučke toli milim pogledom, da Ninković nije mogao odoljeti — a još nije pravo znao, na čem je.

Jedva ju nekako podigne rekavši: Vaš sam i čiji hoćete, ali mi sada protumačite prava, što ih toliko branite! A Vjera baciv mu se u naručje zavapi: Po sto put vam hvala! Tad ga podhvati izpod ruke i povede k pisaćemu stolu, te polagano snimiv koprenu sa svjetlopisa zapita umiljato:

— Znate li, tko je ovo?

— Ta to je moj sin, kliknu Ninković.

— Vaše je ćudi, ali ja ne bih bila vlastna braniti prava vašega sina, da nije već mjesec dana moj zaručnik.

— Tako li je to? Pa i ne pitajući mene —

— Dà, dà, dragi, mili svekre, i nije bilo nikakova veselja na zarukah, bilo sve turobno, a mila mi svekrva plakala i rekla, da

ne ima pravoga veselja ni sreće, gdje ne ima vas; onda se zakleh, da ću ili vaše plemenito srdce obitelji povratiti ili vašom snahom ne biti.

— Sbilja li? zapita Ninković.

— Dakako! Rekoh si, ako sad ne uzmognem otca povratiti svojim, kako ću, kad ostarim, držati sina — i rekoh si, ako ste vi povratljive, mile ćudi, biti će i sin — te s toga dotekoh u toplice, da vam omilim i da si izpjevam i izplačem liepo pravo: biti vašom snahom. U vaših rukuh bijaše moja sreća.

— Ti bi dakle ostavila moga sina, da se ja ne uzhtiem vratiti?

— Za cielo, premda težkim srdcem!

— Ne ima dakle druge, već da ti se pokorim. Ti si me svladala, ali da nije doktora Gjure, ne bih ti ovako doletio na ljepak.

— On je hotice i nehotice meni radio u prilog, a i danas ne zna, što vam ja zapadam. On je budući vaš pravi prijatelj, sâm na svoju ruku udešivao, kako da vam iz volje izadje —

— sokolica krvava kljuna, nadopuni Ninković. Dà, dà, on je majstorski najviše oko toga nastojao, da mi ti udješ u volju, pak da onda od mene, kao od voska možeš stvoriti —

— dragoga si svekra, usrećitelja sve naše obitelji, nadovrže Vjera.

— Dobro, dobro! Kada putujemo?

— Namah popodne, to se samo sobom razumieva.

— A ti se za dobe spremi, umiljata vještice, i poljubi ju u čelo a ona njega u obje ruke. Tad odoše zajedno objedovati.

Poslije podne u četiri sata sjedoše na kola i odjuriše put Petrinje. Svi ih topličari vidješe i čudom se začudiše, isti se Gjuro od čuda prekrstio, a Rudićka škrinula zubi i zaklonila se u svoju sobu, da je gnjevne nitko ne vidi.

— Vidjeste li vašu sveticu, reče Gjuro svojoj prijateljici, već je u Ninkovićevoj mreži, pobjegla je s njim, jer joj ipak obraz ne podnosi, da nam na očigled s oženjenim čovjekom ljubovne igračke izvodi.

— Tako valja svakomu kazati, da i Rudićka dočuje, ona će im svakojakih imena ponadievati, ona će se od gnjeva i ieda drugomu komu nametnuti. A moja svetica ostaje svetica..

— I Ninkovićeva ljubovca, nadoda Gjuro.

— Varate se, odgovori prijateljica, ona je zaručnica Ninkovićeva sina a takovom je mogla liepo prihvatiti Ninkovićevu naklonost, mogla ga je u srećan čas miljem i plačem premamiti onamo, kud spada, u krug svoje obitelji, mogla se je sa svojim budućim svekrom svietla i vesela obraza odvesti i na kolih podmenuti ruku pod njegovo pazuho — neka joj zla usta nahude, ako mogu.

— Tako li je to, poče shvaćati Gjuro, to joj dakle bijaše onaj čudotvorni zapis, a za to sve valjda i vi znadiaste, te djevojku dakako upućivaste, a mene pustiste, da po bezpuću tumaram, da griešim, da se kajem, da muku mučim bojeć se njezinoj nesreći, kojoj bi ja kriv bio.

— To je sve tako moralo biti, da se ne odamo i da sve onako tobože namjerice dodje, kako je došlo. Ja sam Vjeru ovamo ročila, ja sam ju nagnala, da pjeva — ja sam udešivala, kako sam umjela, ali je najviše pomogao vaš prieki liek, koga za cielo onako majstorski ne upriličiste, kad biste bio znao, tko je Vjera; jer se ne umiete pretvarati.

— Hvala vam, ali se ja nikad više ne laćam takova posla.

— Znate li što, pošto smo se već u to sbivanje upletali, ajdmo da napišemo o njem cielu pripoviedku, mogla bi se ipak kosnuti koga toga grešnika, te bi si mogao sam u duši zapjevati:

Gdje je stanak moj?

DOMOVINI.

Iz irskih melodija Tome Moore-a

Ne pamtit tebe! — Dok mi srdce bije,
Ah za te majko puno ljubavi je;
Ma kakva muka mučila te kleta,
Dà, ja te ljubim više od sveg svieta.

Ah slobodna i slavna, moćna da si
Ko sjajan biser, cviet, što sviet nam krasi,
Od radosti bi oko moje sjalo,
Al većma ljubit srdce ne bi znalo.

Sa ljutog jada, s krvi, što si lila,
Ti sinovom si svojim većma mila
Ko pticam, kim iz krvnih majke grudi
Napitak veću k majci ljubav budi.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Napokon primaknu se mjestu, gdje se je visok katalpin grm razpinjao poput suncobrana. Pod njim stojaše stol i dva stolca, a na stolu knjiga, pisalo i vezivo. Vidjelo se, da je djevojka malo prije tude vezla.

Sjednuv uhvati djevojka sad knjigu sad vezivo, napokon pusti i jedno i drugo, te spusti liepu glavicu na ruku, kan da je umorna, kan da počivati želi.

Časak bludjahu joj oči širom perivoja: lagan osmjeh pojavi se na mladjanom licu, usnice joj se micahu, kao da s kim tiho govori. Kadkad joj se sklopiše vedje, al se brzo opet raztvoriše duge trepavice, napokon klonu joj glavica posvema i djevojku kao da osvoji tvrd san.

A je l' zbilja spavala? Duša joj bijaše budna, duša joj tonula u radosti, jer i u snu lebdijaše joj osmjeh na licu, čas mirnije, čas življe, a krasna djevojčica sievala je od sreće, kao žarko sunce na nebu.

Osamljenu u ovoj zabiti ninaše ju sladak san. U jedan put zaškrinuše vanjska vrata i konj zahrza. Djevojka se ne probudi.

Stari kabriolet, došav iz grada, zaveze se u dvor. Zakupnik i žena mu priskočiše, da pozdrave gospodara, da uzpregnu konja. Medjutim sidje gospodin von Vlierbeke s kola, progovori sa zakupnikom nekoliko prijaznih rieči — al toli tužnim prizvukom, da se dobri ljudi nemalo čudjahu.

Kraj sve prijaznosti bijaše vazda nekako ozbiljan, al sad mu lice odavalo neku sjetu, kan da je bio umoran, sustao, a živo mu oko lagano se točilo pod vedjama.

Konj stajaše u staji, a dječak skinuv starovječnu livreju, skinu sa kola nekoliko košara i zamota, pa ih stavi na stol. U to približi se van Vlierbeke zakupniku.

— Baes Jans, treba mi vaše pomoći; sutra će mi doći gosti u Grinzelov dvor, gospodin Denker i sinovac mu, pa će kod nas objedovati.

Zakupnik izvalio od čuda oči na gospodara. Za časak upita kroz dvojbu:

— Onaj bogati trbonja, koj no je zadnje nedjelje uz vas u crkvi sjedio?

— Dà, Baes Jans, pa kakovo je to čudo?

— I mladi veseli gospodin Gustav, koj no je jučer po misi govorio s našom gospodjicom na groblju?

— I on.

— Ah gospodine! Silni su to bogataši! Kupili su vam sve zemlje oko Egelova jezera; u staji im stoji do deset konja, a imaju ih još dosta u gradu; kočija im je sva srebrom okovana.

— Znam, i zato ću ih dočekat, kako dolikuje njihovu stališu! Vi, žena i sin vam budite pripravni; sutra u jutro zovnuti ću vas u dvor, da mi budete na pomoći; vi ćete doć, jelte?

— Dakako, gospodine, i drage volje. Drago mi je, da vam čim poslužiti mogu.

— Hvala na vašoj dobroti; dakle sutra u jutro.

Gospodin van Vlierbeke podje u dvor, zapovjedi dječaku još koješta sbog košara, a zatim krenu u šumicu. Čim mu je nestalo izpred očiju zakupnika, razvedri se plemiću lice; smiešeći obazirao se starac po perivoju kao da nekoga traži u toj samoći. Iznenada zape mu oko na spavajućoj djevici. Razdragan od milja stade pred djevojkom.

Divan li je taj spavajući andjelak! Divno li bijaše gledati djevicu, što ju zalazeće sunce obasulo bilo rumenim žarom. Crni uvojci padahu joj raztrešeni niz lica. Bieli cviet katalpe padaše na liepu joj glavicu, kao da mu je milo počivati na svilenih pramovih djevojke. Svejednako je snivala, tiho blaženstvo žarilo se na njezinu licu, usne šaputahu joj tajne rieči, kao da je željna prišapnuti cielomu svietu svoju sreću..

Tih i niem stajaše g. van Vlierbeke, dragajuć živim pogledom milenu svoju jedinicu. Dirnut duboko uzvinu oči prema nebu:

— Hvala ti, otče svemogući! Sretna je! Pusti da i dalje budem na zemlji mučenikom, al rad moje muke smiluj se djevojci! Štiti je, brani je, daj da joj se sanak istinom stvori.

Gledjuć milo i krasno diete svoje bijaše starac blažen i preblažen; tolika bijaše sila njene krasote, da je zaboravio sve svoje jade da nije migom krenuo sa divnog joj prizora. Lice bijaše mu vjerno ogledalo njezina blaženstva; svaki mig, svaki pokret driemajuće djevojke odsievao je na starčevu licu.

Iznenada zažari joj se čelo, ustnice stadoše se življe micati, pa ako i nije bilo čuti glaska, starac je sve to vrlo dobro razumio.

Pun tajne radosti reče si sam:

— Gustav! Sniva o Gustavu! Moja želja i njezino srdce slažu se. Da bog da! Bože budi nam milostiv! Dà diete moje, razkrili ručice svoje prema sladkoj nadi, snivaj, snivaj — — ta znamo — — al ne, nek nam hladna zbilja ne muti blaženi taj časak, spavaj, spavaj diete moje, nasnivaj se čarobnog sanka, grij se o suncu mlade ljubavi.

Neko vrieme sjedjaše g. van Vlierbeke pred svojom kćeri. Zatim ustane, postavi se za nju, te ju poljubi živo u čelo.

Djevojka prenu se od sna. Opaziv, tko da ju je probudio, skoči se na noge, zagrli otca, i ljubeć ga razpitivala za svašta.

Plemić izvinuv se rukama kćerke poče kroz šalu:

— Valjda te danas ne smiem pitati, Leonoro, kakovih si novih krasota uhodila u Vondelovoj divnoj pjesmi „Luciferu;“ po svoj prilici niesi imala kada slagati taj umotvor našega jezika sa Miltonovim izgubljenim rajem.

— Otče moj, zatepa Leonora, svakako mi je čudno pri duši. Ne znam, šta mi je; ja ti čitam, a ne znam što čitam.

— Ne žalosti se, kćeri moja, sjedni, imam ti nešta vrlo važna dokazati. Ti ni ne znaš, zašto sam danas bio u gradu; sutra će nam doći gosti u kuću.

Djevojka se s toga ne malo začudi, te u čudu pogleda si otca.

— Gospodin Deneker će doći, onaj bogati trgovac, što je u crkvi do mene sjedio, koj prebiva u gradu kraj Egelova jezera.

— Dà, dà, poznajem ga. Vazda me vrlo prijazno pozdravlja, pa mi pomaže kad pred crkvom silazim s kola. Ali —

— Tvoje me oči pitaju, hoće li sam doći? Ne će, Leonoro, dovest će jos koga.

— Gustava! kliknu djevojka nehotice u glas radosti i čuda, a od stida skoči joj krv u lica.

— Dà, Gustav će doći, odgovori g. van Vlierbeke; ne drkći zato diete moje, ne plaši se, što ti se u mladoj duši zametnulo novo, ne poznato čuvstvo. Preda mnom ne ima tajne, ni ne treba je. Moja ljubav za te sve je uhodila.

Dugo je gledala djevojka otca si, ne bi li mu odgonenula zagonetku. Al iznenada — kao da joj nešta glavom sievnulo — savi ruke starcu oko vrata i spustiv glavu na njegova prsa reče mu tiho:

— Otče! Mili otče! Tvojoj dobroti ne ima kraja!

Plemić pustio je časak, da ga se kći namiluje, al mu se brzo nasmrklo lice, i suza izvinu se na oči. Dirnut reći će djevojci:

— Leonoro! Ma šta nam ovaj život namienio, ti ćeš otca vazda tako ljubiti, je l' te?

— Do smrti, otče moj! kliknu djevojka.

— Leonoro, diete moje, tvoja ljubav plaća mi je na ovoj zemlji, ah ne uzkraćuj mi nikad te sladke utjehe.

Sa turobna mu glasa preplaši se djevojka toliko, da mu je uhvatila ruke, i privinuv se njegovoj grudi, stala tiho plakati.

Tako stajahu oboje osvojeni dubokim čuvstvom jedno vrieme.

S prvine budne starcu lice nešta ozbiljno; zakima glavom, kao da se sam kara. U istinu tužne one rieči, koje izmamiše djevojci suze na oči, probudiše se u starčevoj duši, kad je pomislio, da će morati ljubav kćeri dieliti s drugim, koj bi mu lahko i cielo srdce Leonorino odtudjiti mogao.

Bijaše voljan prinositi svaku žrtvu, ma kolika bila, samo da mu diete sretno bude ali mu je i srdce pucalo, kad se je sjetio, da mu se je dieliti od mile jedinice. Sada se je u duši korio s te sebičnosti, te se silom nukao na druge misli.

— Dodji, Leonoro! prihvati, budimo vedri, veseli. Sreća je velika, da nam je kadkad razvedriti se, kad nam dušu osvoje presilni osjećaji. Podjimo u dvor, imam ti štošta dokazati, kako nam naime valja dočekati goste.

Djevica posluša, te podje suznima očima, laganim korakom za otcem u dvor.

Nekoliko sati za tiem sjedjaše g. van Vlierbeke u maloj dvorani svoga stana za stolom. Na stolu stajaše svjetiljka. Starac podupro glavu laktom.

Soba bijaše samo na tom mjestu razsvietljena, po ostalom prostoru sterala se tmina. Bilo je tu mrtvo, užasno. Od treptećega plamečka pružile se zidom duge, svietle pruge, titrajnće poput tajnih prikaza, a stare slike pradjedova, viseće od zida, kao da upirahu oči u stol.

Sred ove tmine i tišine samo si vidio liepo lice plemića; zadubiv svoje žarke oči u mrklu noć, sjedjaše starac kao nepomičan kip, kan da nešta očekuje. Napokon dignu se pozorno, te podje na prstih tiho, tihano prema kraju dvorane te stavi uho na zatvorena vrata dvorane.

— Spava, šaptnu; — Bog joj čuvao san! uzdahnu.

Primaknuv se stolu, uhvati svjetiljku pa otvori ormar, stojeći u zidu. Kleknuv izvadi nekoliko ubrusa i stolnjak, te ih razastre, da se uvjeri, ne ima li na njih kakova mrljica. Po zadovoljnom licu i laganom smiehu vidilo se, da je sve čisto. Dignuv se lagano na noge uze košaricu, a iz stola vunenu krpicu i komadić krede; razmrviv držkom kredu, stade srebrne noževe i vilice iz košarice vaditi i svjetlati. Poslije se lati solenkâ, i inih spravica od fina izkićena srebra, po kojih se na davno bogatstvo slutiti moglo.

Radeći tako, zanese mu se duh u davne uspomene. Kako nije maknuo ni lica, kako nije trenuo ni okom, vidjelo se, da mu je duh pogružen u duboke misli. Kadkad bi se ustima izvinula koja rieč, kadkad mu kanula iz oka tiha suza, možda sladka suza, jer mu se uz suze pojavljao na licu blažen posmjeh. Sva je već bio spomenuo imena, mila mu na ovom svietu, a sad mu se duh možda povratio u zlatno doba mladosti; glas mu budne jasniji; napokon uzdahnu:

Jadni brate moj! Jedan jedini čovjek zna, što sam za tebe učinio, a taj čovjek veli, da si neharnik, da si varalica! A ti bludiš po ledenoj pustinji Amerike, bolan, nevoljan. Za malu plaću prevaljuješ silne pustare, gdje po više mjeseci ne vidiš čovječjega lica. Ti, plemić sluga si Inglezu, te sabireš krzna,

kojimi će se bogataši buniti. Ah težke patim rad tebe muke, al Bog mi je svjedok, ljubav za tebe nije u mom srdcu ohladnila. Oj da ti duša, brate moj, čameć u samotnoj pustari osjeti ovaj uzdah duše moje, i neka te taj uzdah tješi u tvojoj nevolji!

Plemić zamisli se težko; mišljaše o nesreći brata si; napokon se prenu te uhvati dalje raditi. Liepo složi srebrninu na stolu, pa će zatim:

— Šest vilica, osam žlica! A biti će nas pri stolu u svem četvero. Valja dakle pomno paziti, da što ne pofali; al bit će dobro, kazat ću zakupnici, kako treba — mudra je ova žena.

Za otim stavi opet sve u ormar. Laganim, pozornim korakom silazio zatim niz kamene stepene u veliku, svedenu pivnicu uz dvoranu. Tu otvori ormarić u zidu. Tu je prebirao i prebirao puno praznih boca. Napokon nadje, što je tražio. Izvadi tri boce. Plah i blied prošapnu:

— Sveti bože! Samo tri staklenke stolnog vina!

Ništa više! Pa se veli, da se g. Deneker ponosi svojim junačtvom na pilu! Šta da uradim, ako izprazniv boce, zatraži više vina. Ja ga ne pijem, ni Leonora, dakle dvie boce za Denekera, a jedna za sinovca. Može dosta biti, ne ima fajde, što sreća dade!

Ne rekav ništa, zadje u zakutak pivnice, skupi nešto paučine i praha, te posu time boce.

Povrativ se zatim u dvoranu zaliepi komadić oštećene tapete. Očistio kefom haljine svoje, omazav oštrcane laktove i koljenice crnilom, sjede opet za stol i lati se još čudnijeg posla.

Izvadi debelu iglu, nit i komadić žuta voska iz stola, stavi cipelu na svoje krilo. te stade kao kakav vješt postolar sašivati pukotinu na cipeli.

Tužne li misli probudi taj posao u njegovoj duši, jer se je gorko smiešio, kao da se sam sebi ruga. Na njegovu licu pojavljala se čudna borba, čas budne crven od stida, čas blied od straha, dok napokon ljutit neodreza konca. Ljutit baci cipelu na stol, ljutit skoči na noge, te pruži ruke prema slikam svojih pradjedova.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O razvijanju i radu čovječjega uma na temelju prirodoslovnoga znanja.

(Dalje.)

Istodobno življaše i naš bezsmrtni prirodoslovac Rabljanin, Marko, Antun Gospodnetić ili de Dominis (1566—1627.). Bijaše profesor u Padovi, vladika senjski i nadvladika spljetski. Taj veleumnik razjasni prvi božju dugu (iris) te ju razloži u svojem djelu: „De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride.“ Na tom je djelu i glasoviti englez Newton (Nnjutn) svoju nauku „o raztvaranju i titranju zrake“ osnovao. A to je i sam pripoznao te rekao: intellexerunt hoc etiam antiquorum nonnuli, inter recentiores autem plenius id invenit uberiusque explicavit celeberrimus Antonius de Dominis, archiepiscopus Spalatensis in libro suo: „De radis visus et lucis“ quem ante annos amplius viginti scriptum, in lucem tantum edidit amicus suus Bartolus Venetiis anno 1611. In eoden quidem libro ostendit vir celeberrimus, quem ad modum arcus interior binis refractionibus singulisque reflexionibus, inter istas refractiones intervenientibus, in rotundis pluviae guttis effingatur: exterior autem arcus binis refractionibus, binisque itidem reflexionibus interjectis in similibus aquae guttis efficiatur.... Porro eamdem explicandi rationem persecutus est Cartesius in meteoris suis.*

Pisao je i bogoslovnih knjiga te savjetovaše Rim, da odstrani nekoje crkvene mane a u svojem djelu „De republica ecclesiastica,* razloži kako bi se mogla i crkva po ustavnih načelih ustrojiti; nu on osta „glas vapijući u pustinji.“

Na to bi čovjek rekao, da i svaka uzvišena misao mora imati svoje mučenike; nu ove žrtve iztraživanja rodile su jošt obilnijim plodom. Čitav znanstveni sviet one dobe sgražaše se nad tom paklenskom zlobom i iztraživaše čudni slučaj Vesalov, te kad su Realdo Kolumbus,** Fabricius ab Aquapendente,*** Cesalpinus i Mihovil Servetus predradnje o kolanju napisali; pronadje Englez Harvey (1619.) tjelesno kolanje krvi. On se je bio s timi spisi u Padovi upoznao.

Već je i na glasu anatom Ternel, Servetov učitelj, tvrdio, da se tielo krvlju hrani a ne sokovi (humoribus) te da se ona u slezenih**** procjedjuje i pročišćuje.

Govoreć o srdcu kaže: glavne su žile na srdcu sliedeće 1. je plućna odvodnica, † što iz desnoga pridvorka izvire, te se u plućima

---

* Newton Opt. lib. I. Pars II. Prop. IX.

* libr. X.

** baš Vezalov nasljednik.

*** Ovaj je prvi opazio, da se zalistci u dovodnicah kolanju krvi ne suprotstavljaju, već joj se samo uztuku opiru.

**** lien faecem et limum sanguinis attrahit.

† „vena arteriosa cordis“, quae e sinu cordis dextro nata in pulmonem diffunditur“

raztače; 2. plućna dovodnica,* što iz sviuh plućnih čestica svoje žilice sakuplja (pribire) te se u lievi pridvorak ukapa (pretače); 3. je razvodnica, što se u čitavom tielu razgranjuje; 4. dušnik,** kojim ti dah u pluća prelazi.

Treba nam napomenuti i Ternelova učenika, kaludjera servitnoga reda Mihovila Serveta, koji je po prilici tri godine za Vezalovom nesrećom plućno kolanje pronašao bio i točno opisao; nu Kalvin ga utamniči i na lomači znanstvu požrtvova! I na Harvey-a stanu zapadni natražnjaci napadati kad tjelesno kolanje krvi pronadje; jerbo čovjek težko odustaje od svojih predsuda i krivih nazora; nu tu je iztraživanje prirode, koje treba da um kontroluje, nadzire i pravim putem vodi.

Tako ti učini i Harvey, dvorski liečnik Karla I., te očevidnimi pokusi i nepobitnimi dokazi razloži to i svomu istomu radoznalomu vladaru i zaštititelju. U ono doba bo življaše neki viskunt Montgommeri sa otvorenom šupljinom pri srdcu. Izkršiv si jedno rebro, zacieli mu se ipak rana; nu ostane mu mala šupljina na prsih, kojom mu se moglo prstom srdce dirati. Proučiv Harvey izkusnim načinom na tom čovjeku kako srdce kuca*** i kako se svaki srdca zamak s bilom slaže, osvjedoči se, da je tomu uzrok kolanje krvi po tielu. On je prvi prsa prisluškivao te zamicanje srdca zvukom osjetio.

Sva ta svoja izkustva razloži i svietu priobći, te premda je mnogo koješta od svojih neprijatelja pretrpljeti morao, koji bi ga i nevriednim načinom ružili, ipak pripoviedaše svietu istinu i svaku potvoru od sebe muževno odbijaše. Tako ti i u ovom slučaju svjetlost uma tmine neznanstva razprši!

Sada tekar nasta životoslovlju bolja doba: kolanje krvi tielom, da mu iztrošene česti donaknadi i time da ga hrani bijaše pravi temelj životoslovlju. Odkako se stade razvijati kemija (Paracelsus Helmont), siloslovlje (Galilei prvom, Newton (Nnjutn) drugom polovicom 17. st.), usavrše se i sredstva za prirodoslovno i životoslovno iztraživanje.

Tako je mogao već u 17. stoljeću Santorio Santori na živom životinjem tielu pokušaje praviti, da prouči zakone prirodnim silam u ustrojnoj tvari, te priobći svietu svoja iztraživanja.

U isto doba je i Borelli (1608—79.) iztraživao mišično gibanje te napisa knjigu „De motu animalium„ tiskano u Rimu 1680., gdje dodje do uvjere, da se svi mehanični pojavi u ustrojnoj tvari po statičnih i dinamičnih zakonih sbivaju.

Uz tu uvjeru prista i naš vrli Dubrovčanin Baglios u svojem djelu „De fibra motrice“ et morbosa libr. IV (1701.), gdje razlaže stezljivost mišičnog i spojnoga vlakna, iztraživanja o gradjevini moždjane opne, o glenu i slini, žuči i krvi; o disanju i tlaku u zraku na temelju tlakomjera, o kolanju krvi u pokrovate žabe i gradji joj srdca; o sustavu i zadatku micanja sokova u živom tielu. O srodnosti protakanja mora sa kolanjem krvi. Taj čovjek bijaše jugoslovinski Vesal i vrli životoslovac. Tim putem podje i Bellini (†1713.) a taj pravac iztraživanja osta sve do dan danas, samo što se i lučbeni pojavi bolje izjašnjuju i iztražuju. I druge prirodoslovne znanosti razvijahu sve to većma te se jedna drugu podpomagaše; jerbo razvitak jedne bijaše dobitak i drugim tako, da s vremenom sve skupa kao sestrice i kćerke jedne majke prirode ručice si podaše i jedna se drugoj približiše i jedna drugu obljubiše. Tako napredovaše i optika, te ne samo, da se i dalekozori (telescopi) izoštriše te se tako jošte ne poznati svjetovi svaki u svojem razvitku čovječjume umu prikazaše; već usavršiv se i sitnozori, odkri Ehrenberg čitav nepoznat donde čovjeku sviet svieh sitnih i prostom oku nevidljivih životinja, te je tako umu nov vidik iztraživanja raztvorio. Uzato razvijaše se zoologia, botanika i mineralogia.

Od sada napredovaše ne samo makroskopično izkušavanje prirode; već usavršiv se i sitnozori, započe i mikroskopično.

Prvi se tomu posveti Marcello Malpighi (2. pol. 17. st.) upotrebljavajuć prvi za svoja iztraživanja izbočita stakla te se je tako prvi povećavajućimi stakli pri fiziologičnom iztraživanju služio. Motrio je sitno kolanje na prozračnih opnah i mrenah u bujnoj razmrežini žilica vlasatica te je tako i pronašao krvne bobice; nu iztraživaše i moždjane, živčane, bubrečne i jetrene tkanine, te napisa svoja „Opera medica“. Bijaše profesor u Bologni i Borellijev prijatelj.

Sada nam treba napomenuti i alkimistična družtva u Francezkoj a osobito u Njemačkoj. Sva ta družtva imadjahu nakanu zlato tvoriti. Premda se to u prastaro doba kušalo, ipak su gore navedena družtva oponašala arapske alkimiste. Polovicom 16., 17. i 18. vieka tražio se hrpimice „kamen mudrosti“ i „pitje dugoga života.“ Tražio je to

* „arteria venosa“, quae ex omnibus particulis pulmonis radices excipiens, trunco unico in sinistrum cordis sinum intruditur.

** „arteria aspera“, quae spiritum ducit in pulmonem.

*** God. 1860. pokazivao se je po liečničkih zavodih niekoji Hamburgezac, kojemu ne bijaše prirodjene prsne kosti (os pectoris Brustbein) a ni prednjih hruskavih okrajaka rebrenih, te se na tom čovjeku liepo vidjaše svako srdca zamicanje i okrećanje a uzato i plućno nadimanje.

i isti Leibnic te biaše tajnikom nürnberžkoga tajnoga družtva. Tu se svakojako mudrovalo a i za dobre novce ludjake na tanak led stavljalo.

Iz tih družtava pako nikoše nekoji na glasu lučbari, te kao god što je od obožavanja sunca i zviezda razvilo se zvjezdarstvo; razvila se od obožavanja zlata lučba ili kemija, tako da su se svi ti mudraci ovjedočili kako se nešto od ničega nikako ne da tvoriti; tvar da se dade raztvarati i i pretvarati; nu da se od nje na svietu ništ ne gubi.

U 16. stoljeću proiznadje Paracelsus a kašnje (1774.) i Pristlei kisik. God. 1772. izluči Buterfort dušik, koncem 18. stoljeća raztvori Lavoisier zrak u dušik i kiselik a time se moglo i disanje proučiti i izjasniti.

Početkom 18. st. (1711.) življaše nam na glasu astronom i optiker Joso Bošković Dubrovčanin. Najveću si je slavu stekao razpravom „o sunčanih pjegah“ (1736.), gdje tvrdi, da se na suncu osim pjegâ i dvojaka otmosfera opaža. A razlaže i uzrok, zašto se pri pomrčnji sunca svjetlost zrake tiem više gubi, čim se više od njega odalečuje. Osim toga pisao je Bošković: „Pažnju o prielazu Merkura izpod sunca“ i „promatranja o sjevernoj luči“ oba ova prirodna pojava slučiše se god. 1737.

Pisao je i druge geometrične, stereometrične,* telurične,** matematične i optične razprave.

Toli je bio zaslužan po znanstveno iztraživanje, da mu je italijanski narod na vječnu uspomenu spomenik u Milanu podigao!

Istodobno življaše i Albrecht Haller (1708. do 777.) rodom iz Berna u Švajcarskoj. On bijaše jedan izmedju najbistrijih umova svoga vieka. Bijaše na glasu anatom i životoslovac, biljoslovac, liečnik, arheolog, pjesnik i državnik, tako da se za njim otimahu sva na glasu sveučilišta, kao što Oksfort, Utrecht, Halle, Petrograd, Berlin i. t. d. On osta profesor na sveučilištu u Göttingenu te žrtvova svoj život i rad svojoj državi. Utemelji tamo anatomični muzeum i anatomično kazalište za obćinstvo, osnova znanstvene zadruge, uredi botanični vrt, primalište, zdravstvene odnošaje a k tomu izda i sgodne naredbe, a najveća čast ga ide po životoslovlje, što je pronašao zakon živčane podražljivosti (irritabilitas). Čedoslovlje (embryologiu) je prvi znanstveno iztražio, tako da je mogao na temelju tog djela Casp. Tod. Wolf svoje klasično djelo osnovati a kašnje i Dolinger, Pander, Bischof, Rache i Reihert. Djela su mu: „Iztraživanje o razvitku životinjske klice u ptičjem jajetu“, „Kako kosti rastu“, „Anatomični prizori“,* „Životoslovni početci čoviečjeg tiela“**, „Početni physiologični potezi“***, „Botanična knjižnica“****, „Anatomična knjižnica“†, „Kirurgična knjižnica“ ††, „Liečničko iskustvena knjižnica“ †††. Napokon je pisao i „o radu glavnijih česti čovječjega tiela.“ ††††

* „Le sezioni coniche 1755.“
** „O atmosferičnoj munjevini.“

Koncem 18. stoljeća pronadje Volta doticajnu munjevinu te razloži svietu njezine zakone, kojimi se ona pojavlja kad na kovovih gmize i to očevidno izjasni svojim „eletrofforom“, „condensatorom“, „voltinim stupcem“ (Volta-säule) itd. To ti on sve razpravlja u svojem djelu „Collezioni dell' opere dell' A. Volta“ izdanom u 5 knjiga god. 1826.

Sad kad ti se je čovječji um upoznao bio s tom do onda užasnom silom, eto ti joj B. Franklin put opredieli, kojim ima od sada iz oblaka na zemlju silaziti (munjovod). Njezinu strelovitu brzinu upotriebi čovječji um na raznašanje svojih misli i želja po svietu (brzojav), a upoznav se čovjek i sa toplinom i njezinimi pojavi na opruživanje i izparivanje vode, učini ju um svojom robkinjom, da mu od sada svoje parostroje i parovože kreće! Tiem se osvjedočismo, da nam toplina može nešto raditi. Na to stane čovjek promišljati, što nam pako radi suncana toplina! Kad naša zemlja u ožujku* mjesecu pomoli suncu svoju sjevernu polutku te ovo svoje zrake na nju bolje upre, eto ti na njoj zeleni pojas, kud god zraka žešće protopli eto ti čarobnom tom silom bilinskoga i životinjega života! Kad se pako jeseni zemlja od njega odvrati eto ti opet sve vene i slabahno gine te mraz i led ukoči prirodu.

Toplina, ta čarobna sila uzkrisuje život u prirodi** — to joj je radnja na zemlji.

A i liečnik upotrebljava raznu toplinu svojom tobože tajnom polugom proti bolestim. U najnovije doba pokazuje liečenje toplinom u obliku electromagnetisma najljepši uzspjeh te se na tom temelju tako naimenovana „electroterapija“ osnovala; nu i ljekovi djeluju na ustrojno tielo većim dielom time, što mu toplinu povisuju ili snizuju; onoliko, koliko

* Icones anatomicae (Gött. 1743. fol).
** 8 knjiga Lausanne 1757.
*** Primae lineae physiologiae. (Göt. 1765.) 2. otisak.
**** Bibliotheca botanica. (Zürich 1771. 2. knj.)
† Bibliotheca anatomica. (Zürich 1774. 2. knj.)
†† Bibliotheca Chirurgica (Basel 1774. 2. knj.)
††† Bibliotheca medicinae practicae (1776. 4. knj. (ne dovršeno djelo)
†††† „De functionibus corporis humani praecipuarum partium“ Bern 1777. 4 knjige.
* U ovom mjesecu presieca sunce polovnik naše zemlje.
** i danju ona sve obodri a noćju sve bez nje zadriema!

ti se živci podraže ili omame i prietvor tielu uspori ili ubrza.

Eto ti liepe koristi i nagrade, što ju iztraživanje prirodnih sila sobom donaša. Nu i iztraživanje čovjekoslovnih zakona, po kojih narodi i plemena svojom narodnosti uspievaju, kako se pretvaraju ili kako zlimi načeli propadaju i izumiru, imati će svoga ploda. Svaki čovjekoslovac i povjestničar dobro znade kako ti izobraženi, i mnogobrojni umom razvijeni i u jedno tielo dobrom vladom složeni narodi proti svakoj navali uspievaju; nu kako se ne izobraženi divlji i poludivlji pretvaraju ili propadaju. Prosvjetljeniji narodi umom imadu i bolju i oprezniju vladu i bolja branila, a posljedica je tomu, da ti izobraženiji narodi neprosvietljene i umom zapuštene pokoravaju ili u neplodne i nezdrave zakutke iztiskuju. Crnac u Americi gine od dana do dana pred bielcem te ga nestaje kao i leda i sniega pred sunčanom zrakom. Divlja i poludivlja plemena pokorava što Amerika što Englezka što Ruska. Od dana do dana ginu sjevero-amerikanski crvenci i i novoseelandski Maori (crnci) nu isto tako biva i sa malajskimi i australskimi, samo kad ti u doticaj dodju sa izobraženijimi plemeni ili narodi. Sve ti to biva čovjekoslovnimi zakoni, kojim se čovjek ne razvita uma suprotiviti ne može. S toga danas oni narodi vladaju, koji su bolje izobraženi i medj sobom uzajemni i složni nu i odvažni, hrabri i u svojih težnjah postojani. A obratno neizobraženiji te ako i višebrojni, nu vjerom i politikom raztrgani pretvaraju se postupno, a tako su ti se i stari Polabljani u najumnije i najhrabrije Niemce pretvorili.

(Dalje sliedi.)

Poviest kirurgije.

*Sastavio Dr. Lobmayer, Operateur.**

(Konac.)

Od svih onih muževa i njihovih diela nije ništa došlo do nas osim nekoliko odlomaka. — Celsus nabraja zatim sposobnosti, koje su nuždne svakomu vidaru, opisuje kirurgične bolesti po raznih čestih tiela — izčašaje, prelomljaje kosti, gnojnice (abscessus), pištanjke (fistulae), u tielo prodrle striele itd. — a zatim anatomičnim redom bolesti, što no se operacijami izliečiti mogu.

Najvažnije ovoga znamenitoga poglavja jest članak o umjetnom nadomještaju nosa (Rhinoplastika), usnica i uhlja. — Vrlo obširan je nauk o kilah; pomične bi kile utisnuli i podpasač (bracherium) privezivali ili pako radikalno uklonili. U tu svrhu prorezali bi priedornu kesu (Bruchsack), te bi reponovali, a priedorni bi prohod (Bruchpforte) stezali usijanim željezom ili izjedalom (cauterium). Izza obširne razprave o plodilih sliedi glasovito opisivanje kamenorezanja (lithotomije), iz kojeg su se silni učeni priepori porodili, koji još dan danas izravnani niesu. Knjiga ova završuje razpravami o bolestih prohodnjaka, o vućcu po okrajninah i o amputaciji, koju bi okružno sve do kosti rezajuć (Cirkelschnitt) izveli.

Osma knjiga sadržaje opisivanje kostî i razprave o bolestih njihovih. Medju operacijami spominje se izrezivanje rebara i kosti grudnice, a osim toga još i trepanacija.

Kao što kirurgija, tako se je i okulistika sjajno razvila, kao što Celsus u sedmoj svojoj knjizi razpravlja. U Rimu se okulistika udomi kao specialitet, te je Rim bio pun tako zvanih „medici ocularii"; bilo ih takodjer i u rimskih naselbinah, dapače i u Germaniji, tja do Englezke. Medju takvimi spominje Celsus osobito E u e l p i d a, te vještačkom sigurnošću opisuje očne bolesti i operacije na oku, nadalje mrenu („suffusio") i liečenje ove sclerotikonyxom, a napokon razkomadjivanje i depressiju.

Primaljstvo bijaše za Celsa, kao i prije i poslije do Sorana, samo odsjek kirurgije, a liečnici bi kod poroda samo onda učestvovali, kad je trebalo ukloniti već obumrlo čedo. Nu ipak već i Celsus razlikuje položaj čeda na glavi, na nogama i popriečke, te ga je znao obrnuti na glavu ili na noge.

Vrieme od Celsa pa sve do G a l e n a, koje je više sto godina trajalo, za nas je tako rekuć posve propalo. Bez svake je dvojbe, da je kirurgija za ovo vrieme, kad je empirična škola cvjetala, njegovana bila i napredovala, nu najvažniji izvor spoznaje ove dobe, naime spisi Galenovi izvješćuju nas, baš što se kirurgije tiče, razmjerno veoma manjkavo. Prem je Galen stupio u praksu kao kirurg, a u Rimu kirurgična predavanja držao i nekoliko operarcijâ (resekciju jedne česti gnjile kosti-grudnice, podvezivanje sljepočne kucavice itd.) izveo, to se je ipak više bavio anatomijom, fiziologijom i nutrnjom medicinom.

Što se tiče kirurgičnoga gradiva u Galenovih spisovih, to je većom stranom povadjeno iz spisâ G o r g i a, A m o n i j a, N y m p h o d o r a, H e r o n a, S o s t r a t a, A r c h i g e n a, H e l i o d o r a i S o r a n a. Osobito rado bavio se Galen naukom o zavojih: a iz toga se i zaključiti može, da se je za kirurgiju ili manje zanimao, ili mu je manjkao duh i tvorna sila.

Najznamenitiji vidar dobe predgalenove bio je koncem prvoga stoljeća A r c h i g e n iz Apameje, koj je indikacije za amputaciju (smrštaj kostî, gnjili, račne čireve, velike ozljede i vućac) i podvezivanje žila kod amputacije učio.

Još veća tmina nego za dobe medju Celsom i Galenom, zavladala je sliedećih stoljeća. Osim nekoliko razsutih odlomaka nije ništa iz njih do nas došlo. Ali baš iz ovog nezna-

tnoga materijala jasno vidimo, da se je kirurgija za to vrieme najsjajnije proslavila. Antyllus (oko g. 300. poslje Is.) grane u ovoj tmini poput sjajne zviezde; njegov način operiranja aneurizmâ, operacija mrene, koju je valjda već Zathyrion-za Tiberija — izvodio, operativno liečenje mucanja, možda i pomisao tenotomije za odstranbu skvrčenosti globova, — dokazuju nam, da je to bio jedan od najprvih i najdarovitijih vidara svih vremena. A sigurno je za ono vrieme još i više izvrstnih vidara bilo, za kojih niti imena ne znamo.

Promjenom političnog udesa rimske države i prienosom više naobraženosti u Bizant, preseli se i liečničtvo na iztočne krajeve Evrope. Poznato je, da kao što se je za vrieme bizantinskih careva stara kultura sve više i više gubila, tako se isto utamanio na polju liečničtva svaki napredak, svaka tvoreća sila, i na mjesto slobodnih, vlastitih izstraživanja pade red na ponavljanja, kompilacije i kukavne sbirke. Kraj svega toga ipak su enciklopedični spisi Oribasia, Aëtija i Pavla za znanje kašnjega grčkoga liečničtva od velike vriednosti. U kirurgiji osobito odlikovao se Pavao Aeginski (650. poslije Is.) svojim djelom, u kojem ponajviše svoja vlastita izkustva u kirurgiji popisa. Iz ovih se diela vidi, da je taj vidar znatno u znanosti napredovao, a osobito je izvrstno opisao plastične operacije, tracheotomiju, operaciju anevrizme i kamenorezanja. Pavao Aeginski prvi predlaže, da se u mjehur kojekakve tekućine uštrcaju, kojimi bi se kamen u njem raztvarao. — U 9. stoljeću spominje se neki Leo Armenski, koj je ne poznata liečnika lithotripsijom (sdrobitbom kamena) spasio. —

Kirurgija, a s njom cjelokupno liečničtvo, ukazuje se u staro doba kao umjetnost (τέχνη). Surovost empirije i njegovanje starinskih običaja bez svaka promišljanja zamienila su stanovita i stalna pravila, dapače stari bi vidari često znali, da ovo ili ono po stalnom zakonu biva.

Zaista se moramo čuditi, što se je sve u starom vieku, osobito u kirurgiji uradilo te moramo doći do uvjere, da se veliki broj starih liečnika svojim pomnjivim protraživanjem, radnjami po prirodnih zakonih i smjelošću u operiranju, najvećim vidarom svih vremena uzporediti mogu. Do najveće savršenosti dotjera u starom vieku nauk o slomljenih i izčašenih kostih, o trepanaciji, tracheotomiji, kamenorezanju, o izrezu čeda (sectio cesarea) i o plastičnih operacijah, dočim je manje poznato, da li su se krvave operacije u užem smislu do takove savršenosti podigle, jer akoprem se znade, da je starim vidarom, bar iza aleksandrinske dobe, podvezivanje žilâ poznato bilo, osobito kod operacije anevrizme i kod krvotoka iz povećih kucavica, to nam se ipak vidi, da ga niesu svi vidari poznavali, s uzroka, što angiologično znanje dosta manjkavo, a pojmovi o kolanju krvi vrlo nejasni bijahu.

Liečnički stališ bijaše već u prastaro doba u Egiptu, Indiji i Hellasu od drugih zvanja posve odieljen. Kod Grka niesu se vidari sve do Hipokrata od drugih liečnika ničim razlikovali; kamenorezci (lithotomi) odciepiše se tek mnogo kasnije i to samo u pojedinih slučajevih, dočim se liečnici u vojsci Spartanâ, Atinjana i Makedonaca osobito u kirurgiji odlikovahu. Kod Ptolemejâ bijaše više specialista, dočim Celsus nigdje ne navadja, da su se vidari od ostalih liečnika odciepili. — Rim bijaše osobito za vrieme prvih careva pun specialistâ za stanovite operacije n. pr. za rezanje kamena, za bolesti zubi, očiju itd., te istom Galen spominje vidare u tom smislu, kako ih mi danas razumiemo; znamo pako, da niesu nikakvih samostalnih kirurgičnih diela napisali. U Rimu, a po svoj prilici već i u Grčkoj prisvajalo bi si pleme brijača ili „felcera“ (tonsores, Bader), kojim su se već u ono vrieme satirici sprdali i rugali, ne samo „sitnu kirurgiju“, već bi i svakom prilikom u polje liečnikâ zabrazdjivali.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Glasbotvorac Ivan Padovec.

Priobćio Plohl-Herdvigov.

(Sa slikom)

Duh naroda opet niknu nikom
Gledajući u grobnicu novu,
Opet mrtvi jednog k sebi zovu,
Koj bijaše životu nam dikom.
P. P.

Ako li zavirimo u katalog mrtvih, uvjerit ćemo se doista, a na preveliku žalost svoju, da nam neumitna smrt tamo od godine 1860. redom ukida sa narodnoga stabla ponajljepše jabuke, i kao da upravo hotice gadja u pregaoce slave naše. Tako redom izdišu i umiru naše radilice pčelice jedna za drugom, a evo opet lani na 4. dan mjeseca studenoga pade nam jedan naše gore listak, i opet jedna na zreniku hrvatskoga neba ugasnu zviezda: Umre nam glasbotvorac Ivan Padovec u Varaždinu! Zaista prežalostna viest i velik udarac, jer takve vrsti ptići sokolići na riedko su nam posijani: Malo imamo svećenika u

hramu naše vile glasbenice, pa od ono malo ukide nesmiljena smrt jednoga, kojemu je duša vazda za života plamtila na oltaru boginje muzike, kao ono vječno svjetlo! Al evo izgorje, ugasnu!! Na nami je sada, da mu na javnost iznesemo život i rad, i time da pokažemo „monumentum aere perenius", što si ga je sagradio sam. •

Naš Ivan rodi se u Varaždinu godine 1800. na 17. dan mjeseca srpnja od otca Ivana zanatom sedlara, i majke Josipe rodjene Moor. Kumovali mu Franjo i Ana Tišlar, a krstio ga domaći župnik Dominić i tuj nadjenuše mu imena Ivan i Eugen.

Prvih godina bolovaše neprestance, i vid mu time tako oslabio, da već u 6. godini postade kratkovidan. K otoj nevolji nadodje i nesreća, jer mu u desetoj godini neki vršnjak baci kamen u lievo oko, u kojem mu onda božje svjetlo ugasnu za uviek. Nu zato ipak uz svoju neumornu marljivost svrši on normalku i gimnaziju s dobrim uspjehom, i tako roditelji njegovi po starom običaju Varaždinskih gradjana htjedoše, da se zapopi, i da se time dostane sjegurna hleba. Al doskora potonuše roditeljske želje i nade, jer jadnika kratkovida neprimiše u sjemenište. Na to mu nekako na sreću godine 1817. posla ujak iz Beča gusle. On s velikim veseljem uz nje prionuo, i kao samouk pokazao toliko dara i napredka, da je Lavoslav Ebner, učitelj glasovira, svjetovao otca Ivanova, neka ga dade učiti glasbi. Tako i bi. Nadje se učitelj, koj ga u dva mjeseca nauči na guslah kajde i neka najpotrebitija počela. Doista liep napredak! Kad al jednom čuje naš Ivan vješto udaranje u gitaru. To ga tako uznielo i razplamalo, da mu se umah gitara priljubila srdcu, i ostala mu miljenicom kroz čitav život do zadnjega daha, i splela mu evo lavor-vienac neumrle slave!

Prevoljev gitari, kupi si umah Bartolazijevu uputu, te se sam tako temeljito izvježba, da je već buduće godine druge podučavao. Al da steče barem kakav stalan kruh, poslaše ga roditelji po savjetu Ebnerovu u Zagreb na preparandiju godine 1819. Tuj mu dakako početkom bilo svakojako: Roditelji bo slabi na kesi, a zasluga malena. Već mu skoro potonule šajke. Al štono je rieč: Bog ne ostavlja svojih! I pred njegova vrata sinu sunce: U nekoj bo gradjanskoj kući dobi hranu i stan za poučavanje na guslah i gitari; uz to jošte podučavao druge za plaću. Kraj svih tih okolnosti usavršio se ipak tako, da je već godine 1824. ne samo po manje, već i poveće komade sastavljao, i javne zabave davao. A od svojih učenika sastavio je čitavo glasbeno družtvance, koje je kod njega svake nedelje sviralo u šestero (sextet). U Zagrebu priljubio se osobito Dragutinu Gjuri Vizneru, koj ga je takodjer u general-basu poučio, i time udario mu temelj za glasbotvorenje.

Prvi put prošao je gradove Rieku, Zadar i Trst godine 1872., gdje ga sve veoma pohvalno primilo porad njegove muzikalne vještine, a to ga tako obodri, da je poslije dvie godine zaputio u Beč. Tuj se po prvi put osobito izkazao na videnskom glumištu ne samo pred obćinstvom, već i pred carskim dvorom. Ta velika pohvala sklonu takodjer Diabellija, da je od njega kupio mnoge njegove glasbotvore, te ih izdao o svom trošku.

Nastaniv se u Beču, davao bi ljeti zabave u Gradcu, Brnu i Pešti, a zimovao bi u priestolnom gradu. Kasnije proputovao je Njemačku, renske pokrajine, Bavarsku, a napokon i Poljsku, te se tek 1837. vratio u Beč. Na putu sticao svagdje umjetnički lovorvienac.

Nu žalibože njegova kratkovidnost preotimala sve veći mah, te ni najbolji liečnici nemogahu mu pomoći, što ga takodjer sklonu na povratak u rodno mjesto, gdje je s velikim trudom uza svoj slab vid napisao uputu u udaranje gitare na 6 i 10 struna, te ju izdao god. 1842. Tu uputu priznaše u Lipskom medju mnogimi inimi najboljom.

Kasnije životario je ponajviše, davajuć zabave u Varaždinu i okolnih mjestih, i podučavajuć gdje koje učenike na gitari.

Godine 1848. snadje ga najveća nevolja, jer je sasvim osliepio. Nu zato je ipak po malo sastavljao glasbotvore i poučavao. U tom podupirao ga najviše sad već pokojni orguljaš Adl, koj mu je glasbotvore bilježio, sravnjivao i uredjivao.

U svojoj biedi i nevolji životario je kojekako: Jednom zapade mu podpora iz carskoga fonda za umjetnike. Kasnije primao je neku podporu iz zaklade svoga ujaka, i kako mi pripoviedaju, dobivao je svake godine po 50 for. iz neke Štefanićeve zaklade u Varaždinu. Doista, slaba pomoć i žalostna utjeha sliepcu nemoćnu starcu umjetniku.

Pa kao što svieća, prije neg će utrnuti, još jednom skupi svu snagu i još jednom uzplamti milo, pak onda tek ugasne, tako je i naš nemoćni starina lani dne 2. travnja još jednom skupio sve svoje sile, te priredio i dao svoj poslednji koncert u prostorijah staroga Varaždinskoga glumišta.

Poslije shrvala ga staračka nemoć, kojoj i podleže dne 4. studenoga. Sprovod mu, koj bi morao biti jedan izmedj najsjajnijih u Varaždinu, bio je sasvim jednostavan: Sprovela ga mladež normalnih škola i neki od pjevača! Tako kod nas svršava umjetnik!! Tako se kod nas cieni ono, što je veliko!!!

Od pokojnikovih diela izdano je tiskom oko 80 glasbotvora, i to ponajviše kod Antuna Diabellija, Franje Glegla i Haslingera u Beču;

zatim nekoliko kod Marka Bera u Pragu, kod Müllera u Pešti i kod Dunsta u Frankfurtu na Majni.

Osobito odlikuju se razne mašte iz opera, n. pr. Robert der Teufel, Norma, Montechi, Straniera, Sonambola, Anabolena, Puritani, Carneval von Venedig za dvie gitare, grand d' polonaise, concertino fantasija o motivih iz Marte i fantazija iz Maritane, Lukrecija Borgia. Zatim imade mnogo glasbotvora s njemačkim textom, tiskanih i u rukopisu jošte. Od sastavaka, tiskanih s hrvatskim textom, spomenimo ovdje: Tri pjesme, pod naslovom: Na crnooku, moje jutro, moje drago; poziv, pjesma od L. V.

Kad Hartmana u Zagrebu izašli su „Vilini glasi" u II svezka. U prvom imade: Pobratimstvo od I. T.; veselje mladosti od P. P. U drugom svezku: Lahku noć od P. P. i Hajd na gore od I. K. S.

Zatim: Kad, Moja ladja, Gdje je i još neke druge u rukopisu.

Tako evo nacrtasmo u kratko život i rad Ivana Padovca, a željeti bi bilo, da se mi u Varaždinu pobrinemo za dostojan spomenik, na kom bi se sgodno uklesati imale one Preradovićeve rieči:

Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu,
Ugodio duhu narodnomu
I rodu nam omilio time!

LISTAK.

Narodno kazalište. Drago nam je javiti, da su poslovi našega kazališta svedeni u red. Dne 17. t. m. sazvao je preuzvišeni g. ban Ivan Mažuranić mnogobrojnu konferenciju otmjenih lica, zvaničnika, prijatelja umjetnosti, glasbenika i književnika, da se razpravi pitanje kazališno a navlastito nepovoljna financijalna strana istoga, pri čem je ponajglasnije govora bilo o tom, u čem i kako da se štogodj prištediti ima.

Financijalni odbor u tu svrhu izaslani razložio je cielo financijalno stanje te je ujedno predložio proračun za g. 1874/5. Po izvješću g. odsječnoga savjetnika Mirka pl. Halpera razumismo, da kazalište imade manjak od blizu 14000. fr. a potreba za iduću godinu da će premašiti redovitu podporu sa jedno 5000 fr. Po proračunu ostala bi drama ne taknuta, kao što je i posve naravski.

Nasuprot se je mislilo, da bi se kod opere prištediti mogle 3000 for. tim, da se za prve struke operne engažira samo po jedna sila. Pošto se je tečajem razprave konferencija uvjerila, da toliko smaljenim osobljem ne bi mogli postići uspjeha, dao je svietli ban o tom pitanju glasovati, te izreče zaključak, da se imadu dvie prve pjevačice (sopran) dva prva tenora i jedan komični bas engažovati za operu. Od ostalih solista (alto, bas i bariton) uzet će se samo jedna osoba.

Uredjenje stalne uprave i pokriće manjka imati će po izjavi svietloga bana čas prije sabor razpravljati. Do onda rukovodit će upravu vlada, te će se kako čujemo, pozvat i vještački odbor, da se čine pripreme za buduću sezonu.

— Irma Jelenska gostovala je u bečkom dvorskom kazalištu u „Lowoodskoj siroti", „Sinu pustinje" i „Klavigu" te je uspjela, a prije dva tri dana bila je engažovana sa plaćom od 3000 fr.

Književnost. Ovih dana izadje „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. XXVII str. 224 (Ciena 1 for. 50 nov.). Kano što i druge knjige „Rada" tako sadržaje i ova razprava iz područja svih struka nauke, kojimi se naša akademija zanima. Razprava ravnatelja kotorske velike gimnazije Luke Zore „o Jedjupki Andrije Čubranovića može se smatrati liepim prilogom za poviest naše književnosti, imenito za poznavanje ovoga pjesnika. On prispodablja Čubranovićevu Jegjupkus „Canto di Zingane" tal. pjesnika Guglielme Gniggiola, tè dokazuje, da je „osim male kakve ideje pozajmljene" naš Čubranović izvoran. Onda razpravlja pisac o jeziku Jegjupke. Ugledali se u njegov primjer i drugi pisci naši, tè razpravili polagano i druga djela ostalih starijih književnika naših. — Dr. Fr. Rački priobći nastavak razprave: „Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. vieku", u kojem crta osobito dobu hrvatskoga kralja Petra Krešimira i njegova suvremenika zetskoga kneza Mihalje. Ovdje se obširno crta odnošaj, u kojem je hrvatska država stajala naprama iztočno-rimskoj carevini, rimskoj stolici, mletačkoj republici i Ugarskoj početkom druge polovine XI. stoljeća, tè nam se značaj i vanjska politika Petra Krešimira vjerno predstavlja. Isti je akademik dr. Fr. Rački obširnije ocienio I. knjigu hrv. diplom. sbornika, koj je trudom I. Kukuljevića izdalo družtvo za jugoslav. poviest. Ostale razprave u ovoj knjizi jesu prirodne sadržine. Akademik dr. B. Šulek u razpravi: „Justus Liebig, nacrt njegove znanosti i djelatnosti" iztiče obširno zasluge, koje si ovaj glasoviti lučbar steče za nauku i za gospodarstvo. Akademik prof. M. Sekulić tumači „burnjak", koj je on sam izumio i koj je praktičnoj porabi na željeznicah namienjen. Akademik Spiro Brusina opisuje svoje naučno putovanje god. 1872. na sjevero-iztočnoj obali jadranskoga

mora, i što je tom prigodom za nauku i naš muzej privriedio. Napokon akademik Lj. Vukotinović opisuje „neke riedke biline na svjetskoj izložbi u Beču“ i k svojoj razpravi o trećogorju u okolini zagrebačkoj doda dopunjak o Valenciennesiji. Knjizi su dodane dvie table razjasnjujuće razpravu o burnjaku. Ova obilna sadržina hvali sama tu knjigu „Rada“.

„Slovanski elementi u Venetščini, spisal Davorin Trstenjak“ ovako se zove razpravica, na pose odtisnuta iz ljetopisa matice slovenske za god. 1874. Poznato je, da je više povjestnika, a u najnovije doba pokojni A. Gilferding, branilo, da su stari Veneti bili Sloveni. Ovo brani sada i D. Trstenjak upotrebljujući za dokaz osebine sadanjega mletačkoga narječja, i to s fonetičkoga i rječničkoga gledišta.

Naš glavni grad i glumište. Istina je, da je naše glumište zemaljski zavod i da nikomu ne pada na um o tom dvojbiti, da se tuj radi o koristi i časti cieloga naroda; ali je i to istina, da onih 70—80 tisućâ, što se na taj zavod troše, gotovo do posljednjega novčića u ruke zagrebačkoga gradjanstva dolaze, pa se ni to ne dâ tajiti, da glumište služi najviše zabavku Zagrebčanâ. Pravo bi dakle bilo, da se otci grada ne otresuju svake dužnosti, već da i oni obziruć se na Rieku, Varaždin i Osiek u svom proračunu bar neki prinos u taj smjer na um uzmu. Bog im a duša im!

Kurelac mrtav. Naš starina Frane Kurelac, akademik i brižnik hrvatske knjige, preminuo je dne 17. lipnja u 64. godini vieka svoga.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. Njemački priedlog durch, kad ima naznačiti posredovanje, ili kad u trpnom načinu stoji na mjesto latinskoga a ili ab, ne valja prevoditi našim kroz; grozota je n. p. čitati: „da kroz svojega lovca preduzima kućna potraživanja“, a to stoji tako u zak. članku; grozota je čitati: poslati kroz dječaka, uhvaćen je kroz pandure. Ima li durch naznačiti posredovanje, onda ga valjano zamjenjuje naš po sa 6. padežom, dakle: poslati po dječaku, ne jedu vuci meso po poručih; stoji li na mjesto lat a, ili ab, može se kadšto zamieniti našim sedmim padežom bez priedloga n. p. durch Umstände genötigt = okolnostmi prisiljen, ali će najviše puta bolje biti. pasivnu rečenicu preobraziti u aktivnu, n. p. nachdem er durch sein Unglück gedemüthigt wurde = pošto ga je nesreća ukrotila.

Mnogo se grieši prevodeć njemačke prislove wie i so, kad stoje uz pridavnike, koji označuju kolikoću, ili stupanj n. pr. wie, ili so gross, lang, breit, hoch, nieder, schnell, viel, wenig i t. d. Ne čini li vam se smiešno, kad Hrvati pišu: kako ili tako je velik, dug, širok, visok, nizak i t. d. mjesto da pišu jednostavno o veličini: koliki je (wie gross) i toliki je (so gross ist er) ili pak: koliko (koli) i toliko (toli) je velik, dug, širok i. t. d. Narod veli: vidi se kozi na rozih, koliko je (a ne kako je) stara; rana kolik vrana, bol kolik vol; koliko je gô i opet mu je zima; tolike ti rodile bundeve (poslovica, kad tko padne).

Poziv na predplatu.

Prvo polugodište primiče se kraju, a mi se utičemo prijateljem našega „Vienca“, moleći ih, da ostanu vierni svomu jedinomu hrvatskomu listu za liepu knjigu. Koliko vriedi ili ne vriedi, o tom je dakako suditi obćinstvu. Nu toliko nam kaže sviest, da je „Vienac“ prodro u dušu našega naroda, jer ni jedan naš list ne ima učestnika koliko naš. Suradnici biti će isti, ko što prije. Ujedno se poskrbismo, da će slike odsele redovito izlaziti. To smo imali kazati našemu obćinstvu i tvrdo se nadamo, da će uz nas uztrajati. Naša skrb će biti, namaknut što je zanimivije, te ćemo uvrstit u drugo polugodište izvoran roman iz hrvatske poviesti, za tiem nove pripoviedke od Turgenjeva.

„Viencu“ je ciena na pol godine 3 for., poštom ili Zagrebčanom u kuću 3 for. 50 novč.

Tko do drugoga broja u polugodištu ne pošalje predplate, obustavit će mu se pošiljanje lista.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 26. U Zagrebu dne 27. lipnja 1874. God. VI.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

FRAN KURELAC

RODOM IZ BRUVNA,

PISAC HRVATSKI,

PRAVI ČLAN JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,

POŠTENJAK POZNAT SVEMU NARODU,

PRESTAVIO SE DNE 18. LIPNJA 1874. U ZAGREBU

IZNENADA

U VJEČNU POSTOJBINU

U 64. GODINI VIEKA SVOGA.

Bijaše bistra uma, dobre duše, žarkoga hrvatskoga srdca, čovjek iskren, negledjući pred nikim u zemlju, revan ko mrav. Proučiv mnogo knjiga, razvedrio mnogo srdaca i obašav veći dio našega naroda ukrasio našu knjigu mnogim biserom. Sinci hrvatski, budi vam njegovo poštenje uzorom!

Laka mu zemlja hrvatska!

Vječna mu pamet medju nami!

U SPOMEN

FRANU KURELCU

spjevao I. T.

Žalobito nam opet zvono zvoni,
Opielom zvonu odzivlju se živi,
Na grobu opet Hrvat suze roni
I težkim udes okrivljajem krivi:
Pokopasmo ih pobornike redom
Pred naraštajem pošle novim sliedom.

Pokopasmo ih — onu šaku malu
Al duhom sviestnu i pregnućem jaku,
Sirote one, obikle nespalu,
Što cio narod iztrgoše mraku
Od ništa stvoriv nova nam nebesa
Duhovitoga, sjajnijega kriesa.

Medju njima si i ti bio, Frane,
Junačina na glasu vrstnim perom,
Siromah blagom uz sve vieka dane,
Doskočljiv vazda snagom deveterom,
I svojtljiv, marljiv, vičan muci, radu,
Poštenjem uzor pokoljenju mladu.

I s rodom tebi mililo se nadat,
Tugovat tugu, bojat se i borit,
I s njime vazda bilo ti je stradat,
Nadnositi se nad taj glib strmorit;
A da mu bješe srećnijemu biti,
Nadkrilio bi oblake nam i ti!

Pa bud se nije bližeg roda sbilo,
Svojačio si svakoga Hrvata,
I bratio ga, sinio ga milo,
Nadariv svakog barem zrncem zlata,
A svim si namro liepo duše blago,
U mudroj knjizi što si ga naslago.

Obnemogao pred smrt samu vidje
Zahvalnost, pažnju roda svega,
U mramor-kipu živ se sam obidje,
Vjekovat kojim namieni ti njega!
A bude li nam sjaju se dovinut,
Iz kipa tvoga radost će nam sinut!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

Oblàk ne vè in val ne kam,
Kam nese me obuh ne znam.
Samò to znam, samo to vem,
Da pred obličje nje ne smem,
In da ni mesta vrh zemljè,
Kjer bi pozabil to gorjè! —

I.

Prvoga kolovoza god. 186.. krenula ranim jutrom u pet sati iz Zagreba kočija staroga kova i visoka, na kojoj je sjedio seljak, odjeven u novu crveno obšivenu surinu, modar prsluk, kojemu je iz žepića virio rubac crvene boje, i visoke čizme, koje su od gležnja dolje bile crne, a iznad njega takodjer crvene i oglodane. Iza kočije, ili na njezinu zaledju bio kupić siena privezan užetom, da se ne raztepe, ili da ga cigani ne ukradu. Seljak se — da sbilja moram kazati, tko je sjedio u samoj kočiji. U kočiji je sjedio mlad čovjek, koj je pušio a takovom nasladom virdjinku, kao da je još nikad do sada pušio nije. Odjeven je u sivo ljetno odielo, pa ga je razkopčao do rubače, da ga sparina ne mori. Iz kaputa, pače iz žepa sivoga kaputa virio je bieli arak, a morao je biti zamašite vriednosti, jerbo je mladi čovjek toli često krat sad zadovoljno i radostno, sad plaho na njega pozirao, — da se u kratko izrazim, bila je to svjedočba izpita zrelosti, a njezin gospodar zvao se Miroslav Borković, koj se je poslije svršenih gimnazijalnih nauka vraćao kući. Seljak se, — da dovršim gore započetu izreku, veoma ljutio na lievu kobilu, koja se odviše pouzdavala u snagu svojega druga, te ju je često šibao bičem, pa kad niti to pomoglo nije, bičalom, viknuv uza svaki udarac: mrga — mrga — mrga prokleta, znat ćeš ti, kada te je Miško tjerao!

Kobila, kočiš, kočija i mladi čovjek, vidilo se na prvi mah, da su jednoga gospodara, a da je taj, ako ne bog zna koli bogat, ali da je čovjek, kojemu, ako urodi žir i vinogradi bez mraza prodju, da je.. da je jednom riečju hrvatski vlastelin. Hoću dakle da nešto progovovorim o roditeljih Miroslava Borkovića.

Njegovi su roditelji posjedovali liepo dobarce t. j. jednokatnu kuću sa šest, sedam li soba, pivnicu, u kojoj se je nalazilo do tri sto viedara dobra vina, dakako velike vinograde; po šest krava, četiri vola, dva konja, urednu, akoprem nešto starovječnu kočiju — sbilja, opisali smo ju već gore, na kojoj se njegova majka, ako joj se je to baš svidjelo, nedjelom vozikala u pohode župniku

ili kojoj prijateljici. Imanje to stajalo je u ravnici dosta pustoj, na daleko bi opazio jedva koju malu šumicu, i tu na pol satrtu, travnici i oranice izmjenjivale se nepravilnim redom, tek prema zapadu zadjelo bi se oko o nešto poviše humke, a izpod najbližega humka o župnu crkvu sa župničkim stanom i nablizu tomu o neznatno selo, amo i tamo porazbacanimi kućicami.

To je vrlo često i gospodja Borkovićeva, Miroslavova mati, opažavala, uzdišujući uz to, da je vrlo samotna, i kao zakleta u tu pustinju; što više, njezin je suprug bio veoma jednostavan i prost čovjek, ni ne snivajući o ugladjenoj udvornosti gradskih gospodičića, koja bi ju barem kadkada svojimi nedužnimi zabavicami zabaviti uzmogla, da ne zamire od dosade poput cvieta u zimi.

Gospodja Borkovićka bila je kći nekoga gradskoga činovnika, koj si je uz priličnu plaću u ona zlatna vremena dvie kuće prištedio; i kad nije, razvijajući se, nikakve dražesti pokazivala, stali njezini roditelji snivajući o bogatoj udaji, postajati zabrinutimi no gospodja Slama, tako se zvala majka gospodje Borkovićke, utješila bi sebe a i svoga supruga, onimi kućami, pa još malom svoticom novaca, koja bi i najglupljemu djetetu, što njezina kćerca nije bila, pribavila bogatoga, a uz to i umna i liepa supruga. Pa na to se i onako više ne gleda, govorila bi mudra i izkusna gospodja, drvo se sadi rad ploda, a ne rad lišća.

Manjkajuće dražesti nadomješćivali bi obilni nakiti: skupe zaušnice, elegantne narukvice, prstenje od najčišćega zlata trećega broja; zatim vlasulje, ne možda od grive nego od pravih pravcatih vlasi, najfiniji parfem podavao je gospodični ugodni miris i crvenim ličilom naličila se tek jedanputa, jer gospodja Slama, kao brižna majka, dosjetila se zlim posljedicam, kojim je ličilo povodom pa odviše crvenom nije ni liepo biti.

Uza sve to su riedki leptiri ovu umjetnu ružu obljetavali, i njezina je mladost prolazila poput pusta sna; postajala je dododuše sve obilnijom, povodeći se za majkom, koja je u četrdesetoj godini do neobične debljine dotjerala, što ju je u ostalom mnoge suvišne kapljice znoja stajalo, kadno se uzprkos tomu njezina lišca napunjivati začeše dosadnimi prugami i jarugami.

Kad na jednom zakuca na vrata mladi Gjuro Borkević, posjednik liepa dobarca, udvarajuć se po svojem načinu ugladjenoj Hermini, tako se je zvala mlada gospodična i razabravši bogati miraz, zamoli ju za ženu.

Majka mu odgovori, jer se takova šta ne bi usudio očitovati on, malone seljak, čovjek koj je jedva naučio dobro čitati i pisati, čovjek, koj je svoje dane života proveo tek u jednostavnom družtvu seoskoga učitelja ili bilježnika, samoj ugladjenoj gospodični, krećućoj se u viših, naobraženih krugovih, koja je umjela na pamet recitirati Dumasa ili Paul de Kocka i još druge moderne francezke romantike takove škole a da ne drhće od straha i ne muca jezikom; majka mu dakle odgovori, da ona ništa bez privole svoje kćerke učiniti ne će, i da ju ni na ovo, ni na ono nagovarati ne će, da to prepušta srdcu svoje jedinice, ne namićuć joj za supruga čovjeka, koga ne ljubi, a to će i sam mladi gospodin Gjuro Borković uvidjeti, da bi bilo nečovječno, nimalo majčine ljubavi dostojno.

Sve to govoraše gospodja Slama nadajuć se, da će joj kćerka živom željom prigrliti nudećega se supruga, no kad joj je ova jednostavno odgovorila, da joj je gospodin Borković preprost, stane ju silom nagovarati, da je mladi Borković čovjek bogat i na svojem mjestu; a što se prostote tiče, da mu zamjeriti ne može, budući živi na ladanju, a što bi ona sama s vremenom ugladiti mogla; pak zatim, kad ni tiem uspjela nije, sjeti ju na provaljene godine i nestajuće dražesti, na neugodni slučaj, ako bi ostala ne udata, dok ju je napokon nagovorila na toliko, da si to promisli.

Mladoj to Slami ne hćelo nikako u glavu, po četiri pet puta po redu uzela bi zrcalo u ruke, razmatrajući se sa svih strana, dok ga napokon s dubokim uzdahom ne spusti iz ruke. Još isti dan priobći privolu svojoj majci; jedino ju je ljutilo to, što mladi Gjuro Borković, njezin budući suprug, još nije pao pred nju na koljena, da joj očituje ljubav. U jednostavnosti svojega srdca bio bi učinio i to, da je slutio, što mu vjerenica želi, prem bi se velikoj pogibelji izvrgao, da se od smetnje ne pomuti ili što je još gore, da ne padne nespretno na nožice svoga andjela.

Tri čedna poslije odveo si Borković Herminu kao suprugu na svoj posjed.

Čim su prispjeli na posjed zapita ponajprvo sada gospodja Borkovićka supruga, imade li kakovih posjednika i gospode u blizini, ali kad joj je ovaj odgovorio, da je seoski učitelj i stari, zlovoljni župnik jedino družtvo, koje bi ju možda moglo zabaviti, razžalosti se veoma. Gospodin se je Borković u sebi smijao, misleći u svojoj jednostavnosti, kad se jedan puta udomi i upozna sa silnim poslom, koj gospodaricu takova imanja čeka, proći će joj takove misli. Toga joj doduše ne rekne, da si odmah iz početka ne zaplaši nježne ženčice. Bit će bolje, dušice, s vremenom se čovjek na sve nauči, utješio bi ju on.

— Da se na tu pustinju naučim, a da

ne plačem svaki dan? uzdahnula na to sentimentalno gospodja.

— A zar ja ništa ne vriedim? upita ju on. Vidiš ja sam liepo uredio vrt, pa ćemo se, kad dotekne vremena šetati po njem. Kočiju sam dao na novo omastiti i popraviti, pa se možemo kuda odvesti. Proć će ti vrieme kao meni, koj sam već dvadeset i tri godine ovdje, a još mi nikad dugočasno nije bilo.

— No dobro, odgovori ona, vidim da ti je stalo do mene, i utješan joj smieh preleti licem, kojega ipak u srdcu bilo nije.

Živući podulje s njim, i spoznav sve njegove mahne, odluči, u koliko bi se to barem dalo, odučiti ga takovih. Zatim nakani nešto novovječna ukusa preliti unj, ali joj baš u tom bio najneuspješniji trud. Tako je Borković još uviek ljubio široke, šiljaste čizme, koje su nakon kratkoga nošenja zievale u nebo. Cielo odielo ljubio je veoma prostrano, te bi mu se gospodja višeputa narugala: — Bude li mi kad zima, zavit ćeš me u svoj kaput, i onako bit će za nas obojicu dosta prostran.

— Da, dušice, odgovori on, ne razumievajuć smjera tih rieči, i svojim bi te srdcem zadjeo.

— No dobro, dobro, opet će ona, ali ti je ipak ovaj kaput prevelik, drugi put si daj uži načiniti.

— He, zašto, barem me ne steže, trgnu on rameni.

Ljubeznost ta promieni se doskora u bezobrazno zadievanje, i višeputa ga ukori u svojoj zlovolji, upotrebljujuć nepristojne i uvredljive prispodobe: Kakov to izilaziš s timi sčvrknutimi čižmami i s tim širokim šeširom, ta isti tvoj kočiš odjeven je spretnije. Sbilja izgledaš, doda ona glasno se smijući, kao kakav stari, zaprašeni stereoskop, sa kojega koža odpada.

Kad mu je to dozlogrdilo, usudi se jednom u svojoj jednostavnosti ·reći joj: Ti si guska. No zlokobna ta rieč stajala ga težkih posljedica: gospodja padne u nesviest, pogledav ga umirućim pogledom, a jedva mu podje za rukom osviestit ju polievajuć i taruć ju vodom i octom i drugimi spirituoznimi stvarmi. Od toga dana stade ga cieli čedan izbjegavati, pogledavajući ga ljuto, i uzdišući težko sa svoga nevoljnoga položaja, uz to bi i podjekoja suza kanula niz lice. Borković postade još ravnodušniji, trzajući svejednako rameni, ali je ipak na samu o najnovijem dogodjaju mnogo razmišljao. I on se je korio, zašto je uzeo takovu ženu, koja bi trebala po njegovu sudu kakova mladoga uzdišućega kraljevića za supruga, i nekoji put prokune njezino bogatstvo, koje mu je zasliepilo oči, da ne vidi, što uzimlje. Uvidiv gospodja, da to dulje tako ostati ne može, a da on ne pruža ruke pomirenju, odluči se na drugo.

Jednoga dana, baš kad je sunce trnulo na zapadu, razsvjetljujući ju rumenimi, mlakimi traci, stojeću kraj prozora, i razmatrajuću suznim okom zapadajuću sreću, stupi u sobu, sav oznojen i zaprašen Borković; gospodja ga pogleda milotužno, no on očima zastrani od njezina pogleda, i sjedne u jedan kut. Gospodja zadrkće i mal da ne briznu glasno plakati, kako će mu iz dna srdca spočitovati svoje jade, za koje on nimalo ne mari, no promisli za čas ipak i okrene se k njemu. On spusti opet oči, ogledavajuć si zaprašene čižme.

— Dakle takav si ti, začme napokon ona drkćućim i plačnim glasom, vidiš, kako plačem s nanešene uvrjede, a ti ne znaš ni jedne rieči, da me umiriš i briznu plakati, sakrivajuć si lice bielim rubcem.

To žacne Borkovića i pristupi k njoj.

— A zašto plačeš — i njegov je glas podrktavao — zar ti niesam imao pravo odvratiti jednu ozbiljnu na tvoje vječno zadievanje? Čemu to, tomu nema smjera kod nas na selu. Pusti mene, kakav jesam, niesam ja.. ja.. pudel, poslednju rieč izgovori Borković težko ali izrazito.

— Tako, tako, to je sve! o — o — o — uzdisala ona, prekidavajuć taj uzdah nekim drktanjem. Dakle ozbiljnu, a to da je ozbiljna! Svojoj suprugi, koju si jedva uveo u svoju kuću reći: gu — i opet briznu plakati, drkćući cielim tielom.

— Umiri se jednom, utješi ju on, budi ti drugčija, pa ću ti ja drugčijim biti, i ogrli ju ljubezno kao nikad. Ona se još uviek plakala, ali se nije opirala njegovu zagrljaju. Najbolje je bila razpoložena, da mu očituje program ponašanja, kakovo si ona želi, kad ju suprug naglo ostavi izniknuv na vrata.

Tako se je osvjedočila Borkovička: da drvo lišća ne mienja, a on: da su žene križ mužkaraca. Gospodja prestade zadirkivati, a on postade čednijim. Gospodja se odvrati od svojih novovječnih predsuda, premda ih zatrla nije, te bi se kadkada pojavljivale, kao listići trave u blaženoj zimi. Doskora prione uz gospodarstvo, i postane brižnom gospodaricom, koja je neumorno psovala služinčad, koli je nemarna, i takovom omili svomu suprugu.

Kad je Rorkovička postala majkom Miroslava, promieni se sasvim; odsad bi počela šivati i vezti, pogledavati često u kuhinju, i sama bi kadkada koje jelo skuhala: za odielo si izabirala sve jednostavnije stvari, jednom riečju postala je od prenapete gradske gospodične brižljivom gospodaricom, a još brižnijom majkom svoga djeteta, kakove često nalazimo na ladanjskih posjedih.

II.

Miroslav se dakle vraćao kući na radost svojih roditelja, koji su ga sbilja ljubili, polažući u njega svoje nade. Gospodja Borkovićka promienila se veoma od onda, kakvu smo ju poslednji put vidjeli: lica joj se namrežkala starački, dočim se njezine oči svietljahu onim slabim svjetlom, kojim se svietli staklo, kad ga nadahnemo. I ne samo da se je njezina vanjština promienila, već je i nutrinom postala posvema drugčijom; supruga si nije nikada ljubila, ali je bilo nešto u njoj, što bi se moglo nazvati prijateljstvom; prijateljstvo, koje se rodi u nami prema osobam, uz koje smo svezani rodbinskim svezom. Jedina ljubav, koja je uzmogla razigrati to srdce, bila je ljubav roditeljska, koja je, prem tiho poput plamečka u kakvoj osamljenoj crkvici gorjela, ali je gorjela neprekidce poput takove crkvene svjetiljke, i danju i noćju sjedinjivale se sve misli gospodje oko jednoga priedmeta i taj je bio njezin sin.

I Borković se promienio; tielom je veoma ojačao, gusta mi brada zarasla lice, a tiem je postao i nešto sjegurniji govorom i kretom. Bio je još uviek čovjek jednostavan, pravi hrvatski vlastelin stare škole. Uz gospodju si prione sve više i više u toliko, da mu je postala priekom potrebom; i sina si je ljubio, no ljubav se ta bitno razlikovala od one njegove gospodje, t. j. ljubav se pomiešala sa nekim počitanjem prema vlastitomu djetetu, ćutio je neku preteżnost sina si nad samim sobom. Često se je, slušajući njegove govore, uvjerio, da mu sin takovih stvari znade, kakove on ni pojmiti ne može; kad mu je on stao tumačiti naravne pojave, povjerova često, da se u viših školah uči čaranje.

Gospodja dade tri dana prije sinova dolazka pospremiti i očistiti sobicu sinovu, koja je na zapadnoj strani kuće bila, i jedini prozor te sobe otvarao je još najzanimiviji razgled ciele okolice. Kroz taj prozor razgledavaše često Miroslav zapadajuće sunce i nizko zapadno pogorje sa župnom crkvom, župnim stanom i neuredno sagradjenim selom.

Na dan dolazka Miroslavova pogledavala je gospodja neprestano na prozor, i često je morala nadviti ruke nad oči, da joj žareće sunce ne zasuzi očiju. Baš je neuztrpljivo zatvorila prozor, kad začuje iz daleka sve bliže primičući se topot kopita, i štropot kola; naglo raztvori prozor i opazi u daljini kočiju, za kojom se je vijugao dugi oblak praha: Miroslav dolazi! Miroslav! viknu i skoči iz sobe, a iz ove niz stube u dvorište, još svejednako vičuć: Miroslav dolazi!

Čim je bila u dvorištu, ne vidje više ništa, jer je šikarje zarubljivalo put, no koliko je bila neuztrpljiva, poleti sinu u susret. Jedva dišući trčaše otvorenih usta po prašnoj cesti, i kad je mislila, da su kola sasvim blizu, ustaviše se na jednom. To još pospieši njezine korake.

Baš u onaj čas, kad se je Miroslav kući vozio, nadzirao je stari Borković težake, žanjuće na jednom polju, koje je tik vozne ceste stajalo. Opaziv otca, naloži Miroslav kočijašu, da postane, i skoči iz kola, pobrzav na polje. Tu se živo ogrle otac i sin, pa kad se i u lica poljubili, izvuče posljednji svjedočbu zrelosti iz žepa, raztvoriv ju široko pred otcem, ovaj se udivi malko, potegne rukom po bradi i stane čitati, no kao da se pravo u to ne razumie, sklopi opet svjedočbu, poljubiv još jedanputa sina.

— Miroslave! Miroslave! dotrči vičuć u taj čas njegova majka. Ja ti bježim u susret, a ti ni ne hitiš kući! Miroslave! Moj dragi Miroslave — i pade mu oko vrata. Stari se Borković zatim opet okrenuo k težakom, uzev opominjati jednoga, koj je za sobom ostavljao puno klasje.

Majka se ne hćede razstaviti od sina, ali kad se to ovomu odviše dugotrajno pričinilo, odavi joj ruke sa svoga vrata, uhvativ ju za jednu, odvede ju u kočiju. No i ovdje ga ogrli majka ljubeć ga neprestance u čelo.

— Opet si moj! klicaše radostno.

— Za podulje vrieme, jer sam položio izpit zrelostj, dohvati Miroslav, i hćede već, da izvadi svjedočbu i da ju pokaže majci, no ova ga zaustavi.

— Ne, ne, pusti to, radje me gledaj u oči, ja znadem, da si ti dobro diete — da, da, moj dragi Miroslav, samo kad si se opet vratio kući, i opet zagrli sina.

Tako se dovezu u dvorište, Miroslav hćede pomoći majci, da sadje s kola, no ova skoči prije njega na zemlju. Otvarala mu vrata poput kakve služavke, poskakivala oko njega, ko da su joj noge laglje od vjetra, dok ga ne uvede u svoju sobu, onda se spusti uz njega na divan, grleć ga na novo i gladeć mu lice, koje su lahke pahuljice obasule bile.

Po tom ga stala izpitivati, što rado jede, ali se ne mogao na ništa odlučiti, ne imajuć od duge vožnje pravoga teka.

— Reci, dušice, reci, što najradje jedeš, majka će ti sama prirediti — sve — sve — sve, samo kad znade, da ti je ugodila.

— Ništa, majko, odvrati ovaj, taruć si znoj sa prašna čela.

— Ali nešto ipak. —

— Daj mi čašu hladne vode.

— Prevruć si, sinko, odvrati ova i popiplje mu čelo, dakako prevruć, mogo bi se prehladiti.

— Ništa zato, dok se donese, ohladit ću se.

— Marijo! Marijo! viknu gospodja iz svega grla, čašu vode donesi!

— Što želite, gospodjo, dopane u sobu mlada služkinja crnih očiju i rumena lica.

— Zar ne čuješ? čašu vode za tvoga mladoga gospodina.

— A da — okrene se naglo ova.

— Ali brzo, štogod brže možeš, viknu opet za njom gospodja, a po tom se okrene sinu popipav mu opet čelo.

Za čas zaškriplju stubami nečije cipele i udje služkinja s vodom, čaša se orosila od hladne vode.

— A ni si znala donieti na tanjuru? opomene ju gospodja.

— A da, zaboravila sam, doniet ću ga odmah.

— Ne treba, ne treba, suzdrži ju Miroslav, samo da je hladna vodá.

Gospodja ga opet popiplje po čelu i drkćućom rukom pruži mu čašu, uzev ju od služkinje. Miroslav ju izkapi do dna i dosada žarka mu lica probliede.

— Želiš li jošte štogod?

— Malo mira, da se legnem, jer voziti se dan i noć nije šala, a po toli hrapavoj cesti.

— Počinuti hoćeš, dušice, da počinuti, tvoja je soba u redu, upane mu naglo u rieč gospodja i odvede ga u njegovu sobu. Razkrije mu postelju, zatvori prozor i spusti zastore; zatim ogrli još jedanput sina i ostavi sobu rekav: Snivaj mi dobro i počini. Na prstima ode potiho kroz drugu i treću sobu u kuhinju, da naloži kuharici, što se imade skuhati za Miroslava, prebirući sva jela, koja je nekoč rado jeo. Za čas dodje opet onako tiho na prstima do Miroslavove sobe; da čuje, sniva li već; nešto zaškripne i ona nape još jače uho: Umoren je jako, šaptne tiho, pa se prevrće po postelji, siromaško diete! I opet ode ko i prije u kuhinju.

(Dalje sliedi.)

POMAGAJ!

Spjevao A. P. Palmović.

Tihoma praminja
  Večerni sniežak. —
  Težak je težak
Kukavica sinja
    Život moj! —

Kud si, snieže, pao
  Svačem si bielo
  Ponio vêlo;
Meni crno, jao,
    Nebogoj! —

Gdje me ne ukopa
  Sbiljnosti hladnom,
  Burom nenadnom
Kad mi njegvih stopâ
    Zame stáj? —

Pr'ni, snieže pr'ni,
  Tamo kraj vesi
  Grobak nadnesi,
Bielim bar ogrni
    Ti me daj! —

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

— Dà, gledajte me djedovi moji, reče starac, gledajte me vi, kojih krv u mojih žilah teče! Ti vojskovodjo, koj si u bitki kod Saint Quintina uz Egmonta dao život za domovinu; ti veliki državniče, koj si poslije boja kod Pavije velikomu caru Karlu od velike pomoći bio, ti crkovnjače slavni, koj si junački branio crkvu Isusovu! Gledajte me, al ne samo sa mrtvoga platna, već sa neba božjega! Taj čovjek, što si krpa postole svoje, koj noćnom tišinom zaklanja nevolju svoju, vaš je sin, potomak vašega plemena. Čovječje oko zadaje jada, al od vas ga nije stid, djedovi moji! Vi branjaste domovinu mačem i jezikom od ljutih vragova, ja se borah proti ruglu i ne zasluženoj sramoti, znajući dobro, da pobjede održati ne ću; trpim, duša mi gine, a sviet ne ima za mene van rug i prezir! Al nikad vam ne okaljah grba, djedovi moji, a što činim, dobro je, pravo je pred bogom i svietom. Veledušje, milosrdje i ljubav izvor je mojoj nevolji. Dà svrnite bistrim svojim okom na mene, gledajte me, koliko sam pao u biedu i nevolju! Al iz dubine poniženja moga ponositu ću dignuti glavu, ne ću od stida pred vama gledati u zemlju. Tu pred vama sâm sam, ja i moja saviest; tu ne ima sramote za čovjeka, koj budne mučenikom, jer je kao otac, brat, kršćanin i plemić vršio svoju dužnost!

Gospodina van Vlierbeke obujmilo čuvstvo; velikim korakom hodao po sobi šireći ruke prema slikam svojih praotaca. Divno ga je bilo gledati; crne mu oči sievahu, lice

bijaše mu uzvišeno. U jedan put zaustavi se, i staviv ruku na čelo, prošapnu kroz žalostiv smieh:

— Oj ludi ludjače! Radiš, da ti odlane duši, radiš, da slomiš verige svoje sramote — i sanjariš! Zatim sklopiv ruke i pogledav k nebu reče: Dà, obmana je, pusta obmana, al hvala ti, vječni bože, da si mi okriepio dušu, ohrabrio srdce! Dosta, grozna sbilja javlja mi se pred očima, te je izcerila na mene zube, kao gol kostur iz tmine; sad sam jak, sad rugam se nevolji! A sutra? nastavi plaho uzdahnuv i dignuv glavu, sutra će te ljudi gledati izpod oka. Drktat ćeš od njihovih očiju, koje će tražit odgonenuti tvoju zagonetku, izpraznit ćeš gorku čašu sramote do dna! Dà, dà, svikni se ovoj glumi, iznosi vješto tu žalostnu krinku pred sviet pamteći slavno ime svoje, smij se razpet na mukah, smij se i umri deset puti za jedan čas od sramote, od jada i nevolje. Idi, svršio si svoj noćni posao, traži počinka, i u snu zaboravi, tko si, kakva te nevolja čeka!

Kukavštine! Još te čeka zadnja sramota — sam ćeš se gledati — gledati, kako ti raznose baštinu djedova, kako ti se sviet na oči ruga; sa jedinicom bježat ćeš iz domovine, obijati tudje pragove, prositi kruha! — čuješ li kruha! Počinka! Počinka! Groza me hvata. Obveznica! Nesretna obveznica.

Bojazljivo iztisnuo još jednom tu strašnu rieč, ukloni sa stola sve stvari. Zatim ga nestade za vratima sobe, valjda spavaće sobe.

III.

Drugi dan, čim je zora zabielila, sve oživnu u Grinzelovu dvoru. Zakupnica i služavka joj mete stube i triemove, zakupnik čisti staju, a sin mu plete drač po vrtu. Leonora revnuje u palači, da sve uredi.

Od deset godina ne bijaše toliko života u Grinzelovu dvoru. Bilo je, kan da se ljudi sami tomu poslu vesele, kan da im se pod silu hoće svladat pustu samoću, koja je ovdje od davna zavladala bila.

Gospodin van Vlierbeke, premda u duši vrlo uzrujan, obilazio po kući na oko vrlo hladan i miran, bodreći ovog, hrabreći onog, a sve udešavajuć nu toli vješto, kan da ga ni brige nije, šta se tu radi. Laskao je taštini tih priprostih ljudi dokazivajuć im, koliko da će i po njih čast biti, ako mu gosti zadovoljni budu. Zakupnik i žena čudjahu se i kako, nikad ne bijaše gospodin van Vlierbeke toli vesela lica, pa kako su ti dobričine poštivali i ljubili svoga gospodara, bilo im je, kao da je u Grinzelovu dvoru proštenje. Niesu oni ni s daleka slutili, da ih gospodar miti veselim licem, jer siromah nije imao čim naplatit ih novcem.

Kad je već ponajteži posao svršen bio, a sunce prilično odskočilo bilo, zovnu g. van Vlierbeke kćerku si, da se dogovori o ručku.

Stare peći budu ugrijane, na ognjištu prskala vatra, žeravica sievala na roštilju, a bieli dim vinuo se nad krov.

Razmetali i košaru; izvadiše nadjeveno pile, mesnatu paštetu i sto drugih finih zalogaja; donesoše pune košare graška, zelena pasulja i drugog variva, a ženske stadoše sve to ljuštit i čistit.

I Leonora živo prianjala poslu veselo čevrljajuć sa zakupnicom i služavkom joj. Služavka, riedko kada vidiv djevicu s bliza, gledaše liepo joj lice, viti joj stas, žarke joj oči, sva zatravljena od čuda, a to čudo budne veće, kad je Leonora u pol glasa stala pjevušiti narodnu pjesmicu.

Plaho dignu se djevojka, plaho primaknu se gospodarici te joj prišapnu, da je i Leonora čuti mogla:

— Ah, zakupnice gospo, zamolidete gospodjicu, da nam odpjeva pjesmicu. Sinoć sam prisluškivala, ah liepo li bijaše, preliepo! Pol ure kutrila sam za ljeskovinom, da se naslušam milja.

— Dà, dà, udari zakupnica molit, ako vam nije od dosade, gospodjice, dajte da se osladimo; grlo vam zvoni, ma da slavulj pjeva; pamtim još kako me majka — ah od davna dovinula se raja božjega — kako me majka znala uz tu pjesmicu ninati. Pjevajderte gospodjice!

— Dugo je već tomu! nasmieši se Leonora.

— Ah da čujemo samo nekoliko stihova, ta i onako je danas slavan dan.

— Dobro dakle, reče Leonora, kad vam je milo, neka vam bude. Čujte me:

Tiho teče voda, hladna voda,
A do vode djevojčica tužna,
Dieva plače, gorke suze roni,
Da se suzom orosila trava.
Suze lila, zelen vienac vila,
Pusti vienac niz tu vodu hladnu
Tiho plače, pa će viencu reći:
Ao vienče, venulo ti lišće,
Kud se djeo bakajko moj mili?
Kud li bratac momu srdcu dragi?
Odtud ide putem mlad gospodin,
Tri u njega ima biela grada,
Da tri grada, sva su puna zlata.
Kad on vidi, kako moma plače,
On će tako besjediti njojzi:
Jao, mlada, odkle tebi jada,
Koja li ti na srdašcu rana,
Reci pravo, pomoć ću ti glavom.
Al mu reče djevojčica bolna:
Bog ti plati moj junače mladi!
Evo venem odkinuta grana,
Do boga mi tješitelja nema.
Prva rana na srdašcu mome
Onaj humak prekopane zemlje,
Gdje mi milu zakopaše majku;

Druga rana na srdašcu mome
Brieg taj zelen a do vode hladne:
S briega otac u vodu se pusti,
Niz vodu ga odnijela voda;
Treća rana na srdašcu mome
Hladna voda, sušom presahnula;
Vidje bratac, otca voda nosi,
Ni dva ni tri, u vodu se baci,
Ne bi li si iznio babajka.
Ali bratu loša sreća bješe,
Uhvati mi brata nagla voda,
Utopi se i otac i bratac,
A ja ostah odkinuta grana.
Pa kad svietu sveti svetak svane,
Kada l' dodje nedelja nam mlada,
Na vodu se sirotica dajem,
Cvieće beruć uz vodu se bijem.
Beruć bijem, tihe suze lijem.
Al će njojzi mladi junak reći:
Ne plač ránče, ne plač sirotanče,
Biti ću ti i otac i majka;
Tvoje srdce suha zlata vriedi,
Tvoja duša milom ružom diše.
Već ti dodji bielom dvoru momu,
Ne bi li ti presahnule suze!
On ju vodi svomu bielom dvoru,
S djevojčice skine crno ruho,
Pa joj daje svilu i kadifu.
Posadi je čelo svoga stola,
Natoči joj čašu rujna vina,
Dieva pije, pa se milo smije
A junaku nazdravila zdravlje:
Blago tebi, mladjani junače,
Bog ti plati zadušbinu tvoju,
Te si moje osušio suze,
Prigrlio mene siroticu,
Budi meni i otac i majka!"

Pri kraju pjesme pojavi se gospodin van Vlierbeke na vratih; zakupnica dignu se, bojeći se, ne bi li se starac razljutio, al on namignu kćerki, neka dopjeva pjesmu.

Kad budne pjesmi kraj, reče prijazno zakupnici:

— Gle, gle, kako ste veseli, drago mi je; al sada mi treba vaše pomoći, draga gospo.

Zakupnica podje za starcem. Van Vlierbeke dodje uz stepenice u dvoranu, gdje je stol za goste priredjen bio. Mladi seljanin, obučen livrejom držaše ubrus pod pazuhom. Plemić dokaza svečanim govorom ženi i dječaku, kolika će po njih čast biti, ako sve svrše kako valja. Za tiem odpoče prava komedija. I zakupnica i sin joj moradoše potanko gospodaru prikazati, kako će i što će i što će pred gosti raditi i to po dva, po tri puta. Osobito ih je upućivao, kako treba neopazice mienjati tanjure i žlice. Izvježbav ih ljudi nekako odahnu, nadajući se, da će sve dobro proći.

Hora objedu sve se više primicala. U kuhinji bijaše jelo pripravno, svako stajaše na svom mjestu. Leonora, odjenuv se, čekaše željno za zavjesami svoje sobice; otac sjedjaše pod katalpom držeć knjigu, kao da čita; tako je zaklanjao svoj nemir od služinčadi.

Oko dvie ure dovezoše liepi englezki konji bogatu kočiju u Grinzelov dvor. Kočija stade pred stubami. Plemić, pozdraviv si goste dostojno i prijazno po svom običaju, progovori nekoliko neznatnih rieči mladiću, dočim je trgovac zapovjedio kočijašu, neka točno u pet ura dodje po njega, jer mu je još večeras za važnim poslom putovat u grad.

Gospodin Deneker bijaše čovjek ugojen, fino, al navlaš ponešto nemarno obučen. Tim nemarom hćio je po svoj prilici dokazati, da je svoj čovjek. Lice bijaše mu obično, ponešto lukavo. Nu po svem si vidio, da je čovjek dobričina, ako prem dosta flegmatičan.

Plemenitija lika bijaše mu sinovac, čovjek liepa stasa, muževna lica, fin i okretan kao plemić. Plava svietla kosa, tamne, modre oči zaodjevale ga nekim poetičnim čarom, nu oštro oko i nekoliko malih bora na čelu pokazivahu, da u njega uz dobro srdce i mnogo bistra uma imade.

Klanjajući se neprestano, povede gospodin van Vlierbeke goste u doljnu dvoranu, gdje mu se desila kćerka. Trgovac, pozdraviv ju prijazno, viknu kao od čuda.

— Duše mi, liepa je! Pa ta ljepota djevojka zavukla se u zabit Grinzelova dvora. Jeste li čuli, g. van Vlierbeke, to nije pravo, nikako pravo.

Medjutim podje Gustav k mladici, te ju tihoma pozdravi. Oboje se zažarilo, oboje poniknulo nikom, dok se mladić osokoli te ne udari u življu zabavu sa djevojkom.

Trgovac opaziv, koliko su mladi uzrujani, prišapnu gospodinu van Vlierbeke-u:

— Ta gledajte šta tu biva! Sinovca moga obujmilo! Izgubit će oči za gospodjicom. Ne znam, odkada se ta ljubav zametnula; nu nieste li radi, da se rana širi, ili da bude neizlječivom, a vi prigledajte za rana, da ne bude kasno, jer da vam pravo kažem, taj moj milokrvni sinovac nije kukavica, taj se ne plaši ni vatre, ni vode, kad dô živa dodje. Ta gledajte ih, sad si nešto dokazuju. Prvi strah je minuo.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O razvijanju i radu čovječjega uma na temelju prirodoslovnoga znanja.

(Konac.)

Kao god što pojedine česti i uda tiela svojim uzajemnim radom k razvitku života i zdravlja doprinašaju, tako i narodi i plemena dotle u svojoj narodnosti uspievaju i svoju snagu razvijaju, dokle pojedinci ljudi svaki u svojem krugu uzajemno umom, dušom i mišicom k cjelokupnosti jednoga državnoga tiela doprinašaju. Čim se pako poviše pojedinaca tomu opire te svoj um i rad u protuslovnom smislu upotrebljavaju, tako da se hrpimice svomu rodu i materi zemlji iznevjeravaju, postaju i države i narodi bolestnim tielom, kojemu treba lieka; jer kada taj protuslovni odpor tolik naraste, da jedna polovica naroda drugu paralizuje, propada i država i narod a mah preotimlje svako zlo: nesloga, zla načela, korupcija, bezznačajnost, bezzakonje prevrede prema svomu narodu, svojoj dužnosti i službi. Te kao god što na čovječjem tielu razni priraštaji i kojekakve gube i rakovi na njem priraštuju a i razni mu parasiti kadkad najbolji tjelesni sok izsišu, koje treba za vremena od tiela odalečiti, ako ne ćeš, da ti čitavo tielo ne potruju i razruju; tako treba i država i narod srodna sredstva upotriebiti, da uništi te pogubne naroda mane. Ako se za vremena ne doskoči spasonosnimi zakoni; zlo po onaj narod! Nu i ovdje može um i prosvjeta, plemenita i snažna jezgra naroda svako zlo svladati. Um i plemenita i čista duša može svakoga člana naroda na dobro putiti. Bio on svjetovnjak, bio posvećenik, treba da radi što duhom, što mišicom na obću korist. Tko toga ne radi, taj je neprijatelj narodu. Taj služi Molohu!

Svršetkom 18. i početkom 19. stoljeća pojavi se čitava četa prirodoslovaca i životoslovaca:

Francezi: Bichat, Richerand, Chaussier, Cuvier, Dypuytren, Magendi, Prevôst itd.

Amerikanci: Marchall Hall.

Englezi: Abernethy, Lavrence, Brevster, C. Hom, C. Bell, Nicoll, A. Cooper kašnje Darvin.

Niemci: Blumenbach, Hildebrandt, Al. v. Humbold, braća Weberi, Ehrenberg, u novijoj dobi Helmholz, C. Vogt, Brücke, Ludwig.

Slaveni: Purkinje, Šelkov, Sečenov, Rokitansky, mladji su: Bogomolov, Serinov, Poliov, Obolensky, Novak, Čalkovsky, Paškutin, Pudžinović, Robinsky, Salkovsky, Siljanov, Subotin, Ustimović, Zapoljski i drugi, koji svi svojemu plemenu prirodne divote pripoviedaju.

Velike zasluge po razvitak životoslovlja imade Ivan Purkinje rodom Čeh iz Libohovica. Odprije bijaše asistent anatomije i životoslovlja na pražkom sveučilištu a kašnje (1823) profesor životoslovlja i patologije u Vratislavi. Njegovim pričinom i iztraživanjem usavrši se životoslovlje, jerbo je svojim nastojanjem i savjetom u svakom povećem gradu životoslovna iztraživališta utemeljio, koja su vremenom liepa ploda znanosti doprinesla. Pisao je: „Iztraživanja i pokušaji k životoslovlju ćutilom“,* „Znakovi k poviesti ptičjeg jajeta prije zaplodjaja“,** „O pojavu treptanja na mezdrah“.***

Noviju dobu doživi životoslovlje, kad Schwan pronadje (1830.) ustrojnu stanicu (cellula organica). Ova se prikaza klicom i početkom bilinskoga i životinjega tiela a pri razvijanju i uzrastu mu, gradjevnim kamenom i gradivom svakoga ustrojnoga tiela. Stanica radja stanicu. Stanice se množe, živu i umiru, nu tielo uza to još živi, dok mu se čitav odiel stanica,**** što mu važan koji tjelesni râd po život obavlja, ne izvrgne, i tako život tielu ne poruši.

Godine 1858. odvažio se profesor Rokitansky uztvrditi u bečkoj akademiji znanosti, da to sve biva radnjom i doimanjem istih sila, kojimi se i neustrojna priroda ravna, te da se one i u našem tielu u svem slažu sa onimi, što ih u ostaloj prirodi poznajemo.

Ta misao i osvjedočba odjekne u stotinu duhova, te je sve iztraživanje tiem putem pokrenulo.

U tom smislu pokrenuše svi životoslovci bez razlike. Polag toga načela mogu se svjetovi i ustrojna priroda pri sukobu porušiti i izumrieti i opet se razoriti i oživiti!

Opažamo, da svagdje vladaju oni isti prirodni zakoni:

Tako se je životinje srdce i kolanje krvi a navlastito sisavaca prikazalo najsavršenijim živim hidrauličnim ustrojem, koje tjera na sve strane tiela „život razvijajuće tecivo“.

Tjelesna toplina pronašla se izrazom ukupno svih kemičnih i mehaničnih tjelesnih radnja.

Pluća i disanje možeš prispodobiti kovačkomu miehu, koji ti u krv dovoljno kisika razašilje, da se tielu dovoljna toplina razvija. To isto valja i o ćutilih; oko je osnovala priroda po najizvrstnijih optičnih pravilih, te ga možeš prispodobiti najsavršenijemu fo-

---

* (2. knjig. Berl. 1823.—26.)

** Symbola ad ovi avium historiam ante incubationem. Lpz. 1830.

*** De phoenomeno motus vibratorii in membranis. Bres. 1835.

**** Cio ustroj = organ.

tografičnomu stroju, koji može svaku sliku izvanjske prirode u naš mozag usisnuti. Tako je i uho sagradjeno polag akustičnih zakona: u sluhovni puž smjestila je narav najširu i najpodpuniju klaviaturu (Corti-ev organ) te kad joj ma koja žica valovi zraka i sluhovne vode zatitra, eto osjećaš onaj dotični zvuk; nu i za šum i kakvoću glasa ima svoje ustroje. Tako su i njuh, slast i tik na lučbenom i mehaničnom temelju ustrojeni.

Najveću pobjedu održa čovječji um nad tvarju, kad Bunsen i Kirchhof izumiše dužicozor iliti spektralni stroj. (Spectralapparat).

Tiem je ustrojem moći i lučbaru životoslovcu i sudbenomu liečniku razpoznati kakvoću tvari samo po tom kako ona svjetlost odaje ili kroz sebe propušta!

Tiem strojem mogu se pronaći počela i slučbe im, o kojih se prije ni snivalo nije. Tako pronadjoše četiri posljednja počela t. j. Rubidium, Caesium, Thollium, i Indium i to od ruda, o kojih se mišljaše, da su lučbeno iztražene. Tim strojem moći je tako na sitno iztraživati, da možeš n. p. jedan trimilijonski dio jedne miligrame sodične soli okom osjetiti. Ne treba ti drugo nego samo prašinu u sobi dići, te ćeš odmah sodikovu crtu na dužici (spectrum) opaziti.

Sad pomisli od kolike vriednosti posta taj stroj po zvjezdare. Svako nebesko tielo ma bilo i na sto i sto tisuća milja daleko može se tim strojem iztraživati samo kad mu do nas svjetlost dopirati može. Tako se pronašlo, da na mjesecu ne ima vodene pare a time ne može biti ni ustrojne prirode; jerbo ova od 10—90 postotaka vode u sebi imade. Sunce se tiem pokazalo gorućim tielom, što imade u svojoj ražarenoj atmosferi sodika (crna Frauenhoferova crta D. na dužici). Nepomična zviezda Aldebaron* pokazuje na sebi sodika, gorčika, vodika, vapnika, željeza, bismuta, telura, antimona, žive; nu dušika, kobalta, kositra (Zinn), olova, kadmija, barija, litija itd. na njoj ne ima.

Tako nam prirodoslovne znanosti otvaraju nove obzore prirode, o kojih mi ni pojma ne imasmo; nn tiem se um razvija i upućuje u razna otajstva prirode.

Eto, kako vam se iztraživanjem čovječji um kroz vjekove razvija, te sve to savršenije umotvorine, nastroje i zakone u svoju korist izumljuje. Pojedinac čovjek umire i pretvara se, nu duh čovječanstva ostaje bezsmrtan. Bez uma i sviesti radja se čovjek a bez njih i umire, jerbo mu se prije smrti potamni. Svaki pojedinac čovjek treba dakle, da od dobe djeteta razvijanje uma sve od početka započimlje. Ako ga čovjek ne svjetla, što izkustvom, što znanošću, ostane tup, hrdjav i opačan. S toga može se i statističnimi sudbenimi podatci dokazati, da ima najviše prekršilaca zakona i zločinaca što niži stupanj razvitka uma. Nu i naobražen čovjek treba da svoj um znanstvom i iskustvom svjetla i pomladjuje. Tko toga ne čini, otupi mu se pamet i potamni. Tako čitamo o ljudih, koji u mnogo godina u pustinjah i šumah osamljeni podivljavaju i svoj jezik zaboravljaju. Pomislite si čovjeka od djeteta do uzrastla mladića u tamnom zatvoru zatvorena, kao što se to čovječjom opačinom višeput dogodilo. Takav čovjek ne može misliti ni govoriti, jer čega čovjek vidio i izkusio nije, ne može ni pomisliti. Takvu čovjeku je um sasma ne razvit.

Do uma mogu prodrieti pojmovi vanjske prirode samo ćutili: vidom, sluhom, njuhom, tekom i pipom t. j. posredovatelji su mu živci, što svako svjetlobno i tvarno titranje osjetiti mogu.

S toga je opaziti i um u narodjenih sliepo gluhih skoro sasma ne razvitim, jerbo izvanjski prirodni pojavi u takovih ljudi ne imaju pristupa k umu.

Ti su ujedno i niemi; jerbo je govor izraz misli; nu kad ih čovjek ne ima, ne može ni govoriti! A šta da kažem o razvitu umu? Taj ti svietom vlada. Umom čovjek probuši gore, prekapa tjesnace, gradi najgorostasnije samotvorine, sgrade i hramove, vodi vojske i pobjedjuje neprijatelje, vodi brodove bezkrajnimi morskimi pučinami, razmjeri skoro neizmjerne daljine nebeskih tjelesa. Umom ti pojedinac čovjek i narod uspieva riečju: um i prosvjeta je ona tajna i expansivna sila, koja narodî vlada i narodnost im širi, koja ti ih pretvara i guta; jer bez uma čovjek krivo misli i krivo radi, bez razvijena uma čovjek ostaje u vjekovitom djetinstvu, bez uma je to sujevjerniji i bojazljiviji, bez njega je lahkovjeran, razsipan i bez narodnje sviesti. Čovjek neuman naliči ladji bez kormila, koja po svjetskoj pučini dotle tumara, dok se o koji greben ne razlupa. Tko god dakle sustavlja razvitak uma, taj je neprijatelj svomu narodu, te tko god se svjetla boji, ne misli dobro; jer mu je saviest zla! S toga pozor, braćo!

Najbolja su sredstva za prosvjetu uma prema čovječjoj dobi i prema potrebam i koristi života na realnom temelju ustrojena učilišta.

Na priliku: dječicu ne bi valjalo mučiti i um im tupiti memoriranjem abstraktnih pomisli; dapače trebalo bi djetinjemu umu u pomoć priskočiti kipovi i slikami, da mu se tiem zdravi i bistri pojmovi u pamet uliju o svem, što se u učioni razpravlja; jerbo se time um na temeljitije razmišljanje pripravlja i nuka.

Najviše se grieši prema potrebećam ži-

* In signo Tauria.

vota. Obično se uči čovjek u učionah štošta, što mu za daljni život ne treba!

Seljak i ratar treba poljodjelstva; nu o tom ne ima obično ni govora. Kako bi se n. p. mladi ratarić veselio vidjeti u učiteljskom ormaru od drva utesano izpravljeno ratarsko orudje i druge agrarne strojeve. To bi mu toliko razgrijalo misli, da bi si i sam po koji stroj izumio i popravio!

Tako reci i o drugih zanatih i umjetnostih!

Najviša su i najizvrstnija prosvetilišta uma akademije i sveučilišta, s toga koliku zahvalnost dugujemo našemu slovinskomu mecenatu, što nam je jugoslavensku akademiju i sveučilište utemeljio!

I mi imademo dakle svoga poticatelja uma i prosvjete našega Ptolomejca Filadelfa, koji je najljepšu ljubav za svoga iskrnjega i mili narod time pokazao, što mu je liep hram znanosti i umjetnosti i uza to i znanstvenu zadrugu utemeljio, koja je našu književnost na svakom polju obogatila. Našu je staru povjestnicu na prvom miestu vrlo marljivo iztražila!

Ne smiemo zamuknuti ni o revnom i marljivom radu naših prirodoslovaca, kao što našega vele zaslužnoga starinu biljôslovca i životoslovca biljarstva Dr. Schlossera, siloslovca Dr. Šuleka, anatoma Dr. Šwarca i prirodoslovaca: Vukasovića, Torbara, geologa i rudara Pilara, zoologa i paleontologa Brusine, i drugih, mi opažamo, da ti svi složno a ipak svaki u svojem krugu marljivo rade na sveobću korist i prosvjetu.

Nu imademo i prijatelja znanosti „Aleksandra velikoga", koji je već ovih dana prve posvećenike našega velehrama i prve apoštole sviuh znanosti potvrdio i našemu narodu posvetio, da pripoviedaju čitavom jugoslovinstvu znanosti i umjetnosti!

Budimo dakle uvjereni, da će nam taj željno očekivani velehram jošt ljepšu budućnost prirediti i našim potomkom na duševni razvitak služiti!

I u nas budi dakle na svakom polju svjetlost a uvjeren sam, da će do Balkana biti svietla dana!

Čitao u Jugoslavenskoj akademiji dne 13. svibnja 1874.

Dr. N. Gržetić
c. k. nadliečnik.

Iz Mletaka.

V.

Pisati o Mletcih samo jedno pismo, a ne spominjati njegovih slika, najgrdnija bi bila pogreška. Sve crkve, sve palače pune su umjetnina i opisivati svaku redom, značilo bi pisati poviest mletačkoga slikarstva.

Kad se govori o mletačkom slikarstvu, svatko namah misli na Ticiana, Pavla Veroneza i Tintoretta. Oni su med ostalimi slikari kao sunce medju zviezdami. Nu, osim ovih nekoliko, ima još čitavo čislo umjetnika, akoprem ne tako poznatih, ipak divnih, koji su bili predteče gorespomenutih velikana, kao što je zora predteča suncu, manje sjajna, nu nježnija i svježija. Stare slike gotične dobe odlikuju se svom tančinom i ljubezljivošću gotičnoga stila. Već u njih opaža se ona svježost i dubljina bojâ, kojom su se Mletčići nad svimi ostalimi slikari daleko podigli. Čudnovata je stvar takova mletačka slika! Kroz stoljeća bijahu one izvrgnute tamjanu, dimu voštenicâ, prašini, vrućini i zimi, — pak opet pridržaše svukoliku svoju svježost, novost, mladost, vjekovi ih ni taknuli niesu. Uzrok je tomu, što su mletački slikari rabili čiste boje; znanost kemična ne bijaše još dotjerala do te sofistike, da izumljuje nove boje nestalna efekta i vrlo problematične trajnosti. Da li su Mletčići osim toga rabili još kakova sredstva, da svojim slikam dadu takovu trajnost i takvu mladolikost, o tom si mnogo razbijaju glavu slikari i kemici, nu čini se, da do nikakovih resultata niesu došli. Morda će im bolje poslužiti sreća, kad će ove boje učiti artističnima očima.

Kad bih vam hotio kronologičnim redom sve slike opisivati, morao bi početi sa Semitecolom, koj nosi datum g. 1370. pak onda zaredati dalje Vivariniom, Basaitiom, Muranom, Mansuettiom, Vitorom, Carpacciom i napokon govoriti na široko i daleko o Giovannu Belliniju, koj je pravi preporoditelj mletačke škole i učitelj svih velikana njenih. Nu ja ću iztaknuti samo nekolicinu slika, ne bi li preko njih upoznao čitatelje sa velikimi majstori njihovimi.

Velika četverouglasta dvorana sačinjava tribunu akademije, tu je sačuvan najljepši biser. Svaki veliki majstor mletački našao je tu svoje mjestance, gdje mu je smješteno ponajbolje djelo. Tu se pravo može reći, da je ruka sve mogla, što je glava hćela. Ne bi znao kamo prije pogledati, da ti odmah jedna slika svu pozornost ne privuče, a to je a s s u n t a (uzašašće Marije) od Tiziana, jedna od njegovih najboljih a i najpoznatijih slika. Tko nije vidio ovu čudnovatu sliku bud u kopiji, bud u fotografiji, bud u bakrorezu, tko se nije čudio ovoj nedostižnoj kompoziciji, ako i nije imao, sgode motriti sklad bojâ na originalu samom!

Gornji zakružen dio slike predstavlja Boga u gloriji, kako poput orla lebdi u sunčanoj svjetlosti, okružen od angjela, koji se u toj svjetlosti kao zviezde veselo titraju. Taj Bog nalik nebeskoj ptici razkrilio se u svom plaštu kao na krilima, takovom bezkrajnom snagom, takovom važnosti, kao pravi tvorac neba i zemlje. Ako u obće ljudska ruka može likom predstaviti božanstvo, Tizian je tiem uspio podpunce. — Sredinu slike zauzima

djevica Marija, uzdignuta sa zemlje u oblacih angjeoskih snagom svoje vjere, čistoćom svoje duše.· Laglje od najtanjega etera podiže se k nebu, okružena čitavim sborom angjela. Tizian da postigne ovaj efekt nije upotriebio razplinute obrise, meke nabore, prozračne boje, kako to činjahu kašnji pa i sadašnji umjetnici, — njegova je madona istinita, živa, realna žena, krasna kao Venera sa Milosa. Njena oprava je crvena, plašt, koj se oko tiela uvija u jednostavnih rubovih, jest tamno-modar, na tom čilom naručju mogao je počivati Bog. Pa ipak kako je lahka, koli rajski liepa, uzprkos bujnoj snagi tiela najčišći izraz djevičanstva. Najdonju hrpu sačinjavaju apoštoli, realni karakteristični likovi, puni snage muževâ. Pobožno i zaneseno uzdižu oči na djevicu, koja se pred njima, okružena angjeli podiže u nebo.

Motreć ovu djevicu, i prispodabljajuć ju sa slikami madonâ inih slikara, stadoh razmišljati, koli je umjetnost čudotvorna i uviek nova stvar. Koliko tisuća slika madona imademo, jer gotovo ne ima slikara, koj nije pokušao i na tom polju, pa ipak nikada isto, uviek novo, neizcrpivo vrelo umjetnosti, a ujedno najbolje ogledalo i nevaravi kušackamen talenta i ljubavi umjetnikove. Prispodobimo madone Peruginove, Rafaellove, Bellinijeve, Coregieve itd. ona tiha, blaga nabožna ozbiljnost kod Perugina, ona djetinja radost nevine majke kod Coreggia, taj sanjarski bezkrajno djevičanski a uz to razbludno liepi oblik nezaboravnih Bellinijevih madona, a napokon nebeskom ljubavi nadanuto veselje majke, kako nam ga predoči nedostižni kist Rafaellov u toliko i toliko svojih madona!

Nasuprot Tizianovoj assunti, da se čim laglje u protimbi svojoj shvatiti može, smjestiše sliku Tintorettovu: sv. Marko izbavlja jednoga roba. U Tintorettovih kompozicijah jest takva bura, takva furija, u izvadjanju takva smjelost, da bi ga čovjek mogao nazvati kraljem goropadnostî. Ime njegvo Jakobo Robusti baš mu dolikuje na vlas. „Sv. Marco" je od svih njegovih slika najdivlja, najdrzovitija.

Slika predstavlja patrona Mletačkoga, gdje strmoglavce dolazi u pomoć jadnomu robu, koga pred očima sudca krvnici oboriše na zemlju, da ga razpnu na sramotne muke. Nu gle čuda. Čavli se slome, maljevi se razbiju, mučilom nestaje snage, kao da imaju više smilovanja nego isti ljudi, koji presenećeni od čuda pokazuju polamano oružje gnjevnomu sudiji, koj se sagiblje sa sudijske stolice, da vidi čemu se ne vrši njegov nalog. A sveti Marko sunovratio se nedokučivo skraćen, da nazglavce zaroni iz neba na zemlju, — sve bez oblaka, bez krila, bez kerubina, bez ikakvih aërostatičnih sredstva, — te dolazi u pomoć onomu, koj se je u njega pouzdao. Ova čila figura sa atletskimi mišicami i kolosalnimi razmjeri, kano u zraku visi kao pećina iz topa izpaljena, čini u istinu sasma neobičan utisak. Pravo čudo divlje snage! Uza to je slika u tako visokom tonu, tako protimbena u svjetlu i sjenu, tako grubih crta, da joj valjda ne ima u svietu para: nu uza sve to barbarstvo imade sve prednosti mletačke škole.

Osim drugih dragocjenih umjetnina ima u ovoj sobi i posljednje djelo Tizianovo. Godine, svakomu toli težke, umakle su bez traga nad glavom devedeset i devet godišnjega starca, koj bi jamačno, kako je krepak bio i dušom i tielom, bio još koju godinu poživio, da ga ne ugrabi strašna kuga, koja je god. 1576. ne čuvenim načinom poharala Mletke. Ova slika, težka i melankolična utiska, predstavlja snimanje Isusa sa križa: nebo je tmasto, mrki dan razsvjetljuje tielo, koje podržaje Josip Arimatejski i Mandaljena. Oboje je tužno, uništeno težkom nesrećom, reć bi zdvojeno hoće li im uskrsnuti učitelj. To tielo, toliko je mrtvo, toliko bez kaplje krvi, bez tračka života, kakova ga Tizian nikad prije ne naslika; kao da se sjena skore smrti borila sa vječnim sunčanim žarom njegova kista, te je pretvorila sliku u hladno sumračje. Pa sbilja: prije nego što je svršio ovu sliku, ohladnje za uviek ruka Tizianova, kao što svjedoči napis po dno slike: quod Tizianus, inchoatum reliquit, Palma reverenter absolvit, Deoque dicavit opus (što Tizian započe, to skromno doče Palma i bogu posveti djelo). Ovaj toli plemeniti, čuvstveni, religiozni nadpis čini sliku pravim monumentom. U istinu, mladi Palma, premda sâm veliki slikar, nije se smio približiti nego s počitanjem i strahom k slici majstorovoj, — i njegov vješti kist sigurno je često zadrhtao i pokliznuo, potezajuć preko crta Tizianovih.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Poviest i način slikarije na liepu.

Kako smo čuli, uz veliki interes i veliku ljubav čitalo je svećenstvo u „Glasniku" opise slika naše nove stolne crkve, ali je podjedno ovdje ondje očitovalo želju, da bi koja vješta ruka opisala način, kojim se ove vrsti slike izvadjaju. Odgovarajuć toj pravednoj želji svećenstva, priobćujemo ovaj članak u prievodu, koji je izvorno potekao iz pera g. Seitza mladjega, komu budi na trudu iskrena hvala.

Poviest stara ne označuje nam doduše, u

koje je uprav doba i čijom je rukom najprije zaveden način slikanja, koji mi slikarijom na liepu zovemo, — nu ipak iz starijih pisama toliko znamo, da ova vrst slikanja već staroj klasičnoj dobi poznata bijaše. Tako n. p. Plutark (Amator. 16.), Plinij (Hist. nat. l. XXXV. 31.), Vitruvij (architect. LVII. 3.) govore o njoj, a bez dvojbe naučili su ju talijanski slikari srednjega vieka od pribjeglih byzantinskih umjetnika. I grčko ime „ἐφ ὑγροῖσ (na mokrom) sasma se slaže s talijanskim izrazom „fresco“ ili „affresco“.

Da ne govorimo o najstarijih ove vrsti monumentih, koje su doduše grčki pisci opisali, ali žalibože do nas došli niesu, spomenuti ćemo samo slike nahodeće se i dan danas na zidovih onih starih sgrada, koje se u Pompeju i Herkulanumu izkapaju. One veoma zanimaju svakoga umjetnika a i svakoga prijatelja umjetnosti i služe nam dokazom, od koje važnosti i koliko obljubljen bijaše kod starih način slikarije na liepu. Zaista ne ima shodnijega načina slikanja, kojim bi se potomstvu slavni dogodjaji kojega naroda bolje predati mogli, nego što je ovaj u sebi sasma jednostavni način. Stari Talijani, ljubeći sve, što je liepo, te revnujući za slavu božju i svoje domovine, ukrasili su ovakovimi slikami zidove svojih divnih crkava, koje su u srednjem vieku knezovi i puk takmeći se medjusobom, na veliko sagraditi i što bolje uresiti nastojali. Tim pako dobila je umjetnost prigodu, da se je što bolje razvila i usavršila, te u Italiji počam od vremena Cimabula malo po malo dovila do stepena, koji nijedan drugi narod do sada u toj struci postigao nije. Koja opet slava i dika za našu vjeru katoličku kanoti početnicu onih mnogobrojnih umjetnina, kojimi su toli divno zidovi veličanstvenih crkava ukrašeni!

Kóli divna je kapela del Carmine od Masaccia u Fiorenci, koja je tako rekav školom bila Ghirlaudaju, Petru Peruginu, Leonardu da Vinci, Fra Bartolomeu, božanstvenomu Rafaelu i Michaelangjelu, riečju svim onim uzvišenim duhovom, koji su umjetnost divnim načinom proslavili! A što da reknemo o Vatikanskih Loggiah i Stancah božanstvenoga Rafaela? a što o Sixtinskoj kapelli i o zadnjem sudu Michaelangjelovu? Ne imamo rieči, kojimi bi dostojno te divne proizvode umjetničkoga duha hvaliti mogli — valja dakle, da im se samo u duhu i srdcu klanjamo. Udaljili bi se od naše na-

Spomenik Perkovčev.

mjere, kad bi i ob ostalih te vrsti umjetninah, koju progovorili, akoprem bi ih svaki izobraženik skroz i na skroz poznavati morao.

Njihov je broj prevelik!

Ali žalibože i ova krasna umjetnost, poklem ju je Rafael Sanzio do najveće visine uzvisio, počela je malo po malo propadati, i tek iza barokizma, koji ju je sasma izopačio bio, bi ona umom i trudom nekolicine velikih umjetnika opet na staru stazu privedena. U tom su se osobito odlikovali i velezaslužnimi učinili nedavno preminuli umjetnici Petar pl. Kornelius i Friederik Overbeck, koji stranom u Monakovu, stranom u Rimu prekrasnih umjetnina te vrsti ostaviše. Tek u njihovoj školi nastavila se je stara čista tradicija ove umjetnosti i došla opet do negdanjega svoga ugleda.

Toliko o poviesti slikanja na liepu, a sada trsiti ćemo se protumačiti način i tehnični postupak pri izvadjanju ove vrsti slika.

Slikarija na liepu jest način slikanja, kojim se izvadjaju slike na novom mokrom liepu. U tu svrhu mora se zid najprije okrupnim mazom (malterom) na tanko ovrajkati. Ovu vrajku, kada se sasma osuši, valja izgrebsti; te u isti dan, kada slikar svoj posao započeti misli, okvasiti i nešto finijim mazom u debljini od jednog centimetra (po našem ¼″) na novo ovrajkati. Ovaj sloj (Schichte) treba mazom ovrajkati, koji sastoji od sasma finoga pieska i nešto više kreča, nego što ga je u mazu doljnih slojeva. Za našu stolnu crkvu dobavljamo fini piesak iz Drave, a krupni iz Save. — Pošto je za postojanost slika svakojako potrebito, da su gornji slojevi maza mokri za vreme slikanja, s toga slikar svakim jutrom po zidaru samo toliki komad zida ovrajkati dade, koliki u isti dan dovršiti misli, ali podjedno mora nastojati, da slikariju svoju svakiput upravo do obrisa sliedećega predmeta na sliki dovede, tako n. p. pri jednoj na pol odjevenoj osobi, putene česti tja do ruba odiela, ili pako tja do jednoga manje vidivog nabora, ali u ovom potonjem slučaju izvrgao bi se umjetnik pogibelji sutrašnjega dana ne pogoditi onoga tona, kojim je odielo započeo, pošto boje sušenjem stranom svjetlije ili tamnije bivaju, a stranom se i u svojem odsjenjivanju (Nüancirung) mienjaju. Što bijaše suviše priredjenoga liepa, to umjetnik na večer oštrim nožem uzduž obrisa (ocrta) naslikanoga komada odreže. Nu ne smie rezati okomice, nego u tupom kutu prama zidnoj ploči, a to zato, da se novi komad ljepa, koji sutra dan zidar vješto i čisto na onaj jur naslikani privezati ima, lahkše s njim spojiti može, i da tako pri brzom sušenju ili lahkom sliegu zida, pukotina ne ostane na mjestu, gdje se oba komada spajaju.

Pošto se ova vrst slikanja samo na novom mokrom liepu izvadjati može, i pošto se baš toga radi svakim jutrom nov komad liepa prijašnjemu nadodati ima, to pravo rekav svaka slika na liepu sastoji od sastava pojedinih izreza poput šarenih sredovječnih staklenih prozora. Odtale se podjedno i to vidi, da uspjeh ove vrsti slikarije takodjer dosta zavisi od vještine i pazljivosti dotičnoga zidara.

Što se pako samoga umjetnika tiče, to on pri izvadjanju ove vrsti slika, ovako postupa. Da ne gubi iztraživanjem i risanjem narisa na samom zidu, toli dragocjena pri toj vrsti slikanja, vremena, toga radi nacrta si umjetnik već prije na papiru naris prama veličini i okolnostim slike, koju na zidu izvesti misli.

Ovaj nacrt postavi slikar na zid, te po njem kakovim klinčićem utisne na mehkani ljep obris slike. Mokar kreč u vrajki ne dopušta porabu biljevnih mastila, jer bi ih uništio. To isto dogodilo bi se i nekim kovinastim bojam, n. p. bjelilu, mjesto kojega se baš toga radi pri ovom slikanju rabi fino izribani kreč. Sve boje ribaju se samo vodom i ne trebaju nikakova vezila, jer se uslied lučbenoga postupka (chemischer process) same po sebi čvrsto prihvate liepa. To biva sliedećim načinom.

Palenjem se kreča sva ugličnina (Kohlensäure) iz njega iztjera; gasenjem pako pretvori se u kašu hydrat-vapna. U tom obliku nalazi se u liepu, te upije vodu, kojom su boje pokrasane. Ova voda smiešana sa onom u vrajki raztopi jedan dio hydrat-vapna, te prodiruć sve slojeve boja, ukaže se opet na površju, gdje iz uzdušnoga zraka k sebi ugljičine privlači, pretvoriv se tim opet u uglično-kiseli vapnenac i prihvativ se boja u obliku neraztopljive tanke ledaste kožice tako ih učvrsti i brani, da ih pranje bez ribanja ozlieđiti ne može. Pošto se pako ovaj lučbeni postupak još u isti dan, kada se opisanim načinom zid ovrajka, ovršuje, s toga je svakojako potrebito, da umjetnik onaj komad, što ga je naumio naslikati isti dan i zbilja dovrši; jer u slučaju, ako mu to ne bi pošlo za rukom, morao bi ne dovršeni komad sasma odlupiti, te sutra dan opet iznovice na novom mokrom liepu početi.

Slikar dakle mora sigurno svoj posao raditi, i treba u tu svrhu mnogovrstna znanja i izkustva, a to tim više, što se boje sušenjem i opisanim lučbenim postupkom veoma promjenjuju, tako da je pri naskoro dogotovljenom komadu čestoput veoma težko prosuditi, koji će stupanj (ton) svjetlosti ili tamnosti imati, kada se osuši. — Ovim dakle načinom izvadjaju se slike, kojimi će i naša nova stolna crkva ukrašena biti. Uz-

dajemo se, da će slikari uztrajati u ljubavi prama djelu, te tim i sebe proslaviti a ujedno i monumentalnu umjetnost naše domovine novim djelom obogatiti. Samo bi željeti bilo, da se taj posao, u koliko je moguće pospieši, jer svi čeznemo, da što prije ovo monumentalno djelo, koje je uzvišeni um zasnovao, dovršenim ugledamo, te u njem žrtvu Bogu na slavu, a ljudem na korist čim prije prikažemo. —

LISTAK.

Perkovčev spomenik. U današnjem broju donosimo model spomeniku našega Iv. Perkovca, vrlo vješto izradjen po našem darovitom kiparu Rendiću. Alegorijska slika nad grobnicom prikazuje domovinu, tugujuću za vrlim joj sinom. Pri tom valja nam iztaknut nekoliko rieči. Nacrt naš snimljen je s prve, još nimalo ne izradjene osnove, te može tek pokazati pomisao, koja je nadahnula i vodila mladoga umjetnika, dočim će sva ljepota u pojedinosti izaći tek na vidjelo, kad djelo bude sgotovljeno, — što može jedva nakon godine dana biti. Shvaćanje umjetnikovo pokazuje sasma izvoran talent, koj se umie odkinuti od konvencionalne, uobičajene svagdašnjosti, te se doviti višemu poletu. Ne dosadjuje nam tude naričuća plačna vila, koja nas progoni na svih grobljih, u svih trgovinah željeznarskih i kamenarskih, i koja istom prisiljenom tugom plače za svakim običnim čovjekom kao i za proslavljenim genijem. Vila na grobu Perkovčevu ne plače, ona nas ne sjeća onih žalostnih časa, kad se je vrli pobornik i umni radnik dielio iz našega kruga, nego je ona preobražen genij vječnoga života, koj nas spominje radnje, nastojanja, čelik značaja Perkovčeva, Preradovićevimi stihovi, koji će biti urezani u kamenu podnožja:

Čvrst je bio na braniku roda
I poletan kao soko sivi
I upravna, neustrašna hoda,
Puteva se kloneć vazda krivih.
Oj što umre vječna, vječna škoda:
Al on umrie, da nam viekom živi!

Ova osnova pokazuje neodvisnost Rendićeve koncepcije i dokaz nam je, da moderni, sve pomladjujući duh, koj se u umjetnosti svestrano pojavlja, nije ostao bez upliva na njega! Radujmo se, da će grob jednoga od naših vrlih radnika biti urešen umjetninom, koja će služiti ne samo pokojniku na slavu, nego i nam Hrvatom na čast.

A sad nekoliko rieči samoborskomu odboru. Poznat nam je običaj, kad se kakva umjetnina ima učiniti bud na javni trošak bud na trošak darovatelja, da se tada podnesene osnove izlažu na javnom mjestu bud u izvoru bud u nacrtu na prosudjivanje javnoj kritici. Odbor samoborski, koliko je god zaslužan za sakupljivanje prinesaka, mislimo ipak, da se ne će smatrati ovlaštenim odlučiti štogod o izboru osnova, dokle se u tom obziru ne sporazumie i sa drugimi poznavatelji i ljubitelji umjetnosti. Nakon toliko vremena, što se u to ime sakupljaju prinesci, mislimo, da bi takovu koraku bilo već skrajnje vrieme.

Sprovod Kurelčev. Tko nije poznavao starog čovječuljka u sivoj surki pod širokim šeširom, rumena lica, zavinutih brkova? Koj ga Zagrebčanin nije vidio, kako polagano koraca podaprt svojom drenovačom, tko ga nije vidio, kako je sve novine skupio pod pazuh, te ih čitao pozorno i revno, tko nije čuo, kako je starac kadkad gromko kihnuo, te bi mu svi ljudi podviknuli: „Pomoz Bog profesore“! Taj čovjek bijaše naš starac Fran ili Franjo Kurelac, hrvatski akademik i filolog. Zna ga hrvatsko zagorje, zna ga Posavina, zna ga Krajina, zna Dalmacija, znadu ga otoci, znadu ga odkinute hrvatske grane u Ugarskoj. Svud je prošao sa svojom drenovačom, svud je izpitivao dušu naroda. Bijaše čudak, kadkad svojeglav i otresit, al duša, ljudi, duša kao žeženo zlato, skroman hrvatski sin, čovjek velika uma, velika znanja i dok se pod stare dane nije zabušio u sitnice, ne znam, koje mu je prozaično pero ravno bilo. I on nam ode, i njega zakopasmo. Kurelac pobolievao je od duže vremena, nu navlastito od smrti našega Ivana Dežmana, najmilijeg mu učenika. Kan da ga i sad vidim na sprovodu Ivanovu. Starac nije smio poći do groba. Zatisnuo se u kutak vrata groblja. Tu je stajao niem, sliep, gluh, — ma kao kamen, samo mu suze išle na oči. Vraćajuć se od groblja zapazih starca i dodirnuh se njegova ramena. Kao da se je prenuo od sna. Nije nam se dalo od suza govoriti. Starac uhvati drenovaču, i podje snužden kući.

Od toga časa bludio je je starac razcviljen cvielom. Pod zadnje, od kad ga je kap dirnula bila, ne bijaše već sposoban rádu, malo po malo ostavljala ga pamet. Tako živario pod dobrom pazkom, ne imajući brige, jer mu je akademija znanosti davala znatnu godišnju penziju. U sriedu dne 17. lipnja po podne sunčao se starina još na šetalištu, za tiem podje u akademijsku sgradu, da si pogleda mramorno poprsje svoje, djelo Rendićevo, što je upravo iz Fiorence stiglo. Zadovoljan podje starac kući i legne. Oko pô noći zadavi ga iznenada krv. Zakopasmo ga. Skoro ne vidjesmo takova sprovoda u Zagrebu. Dva puna sata išlo se od pokojnikova stana do groblja. Svietli ban Ivan Mažuranić i njegovi doglavnici, članovi akademije, više činovničtvo, odlično gradjanstvo a pred njim gosp.

Ivan Vončina, svi književnici, urednici i umjetnici izpratiše starinu Frana vječnomu počinku, groblju sv. Jurja. Tu mu pripraviše stanak kraj miloga mu učenika, kraj Ivana Dežmana. Sprovede ga i izpjeva mu opielo prečastni g. opat i kanonik Josip Marić, po knjizi drug i davni prijatelj pokojnikov a na grobu govorio mu je akakemik preč. g. kanonik Veber sliedeće slovo:

Evo, braćo, opet jedne zviezde, koju nam je nemila smrt s obzora narodnjega rada prerano i zavidno u grob strgla. Ako drugi govornici nastoje uzvisiti i malene stvari, meni se je truditi, da riečju bar daleko ne zaostanem za veličinom pokojnikovih diela. Budući vojničkoga roda, u krv mu se pretočilo otčevo junačtvo, po kojem je već u zibki bio i diete, i vojnik skupa. Prvi neprijatelj, na koga se je mladićem oborio, bijaše neznanstvo. Da ga svlada, nije se zadovoljio samo domaćimi kovačnicami, već je i u inostranstvo pohitio po svjetlo i shodno oružje. Tko bi izbrojio pute, kojimi je hodao u tom pravcu? To je ipak živa istina, da je, zabacivši obične, hodao svojimi puti. Slovenski ga je Gradac i njemački Beč vidio, gdje se trudi učenjem glavnih europejskih jezika. Tko ga je slušao, kako germansku oštrinu blaži romanskom mehkoćom, a kako oboje začinja slavjanskom jozgrovitom milotom, morao se je čuditi tolikim grlom u jednom grlu. Svaki ga je od rečenih naroda mogao po govoru svojim sinom zvati. Što da kažem o tančini suda, kojom je umove svladjivao, o neprekidnom toku govora, kojmi je poput rieke sve za sobom nosio? Bio je upravo govornik. To mu svjedočanstvo dade g. 1848. domaća naša vlada, koja ga i pozva, da i govorom i pismom navraća narod na prave staze. Tako radeć, da narodu uzčuva život, sam svoj život po dva puta na kocku metnu. Tjerajući tako neznanstvo i u sebi i u prostom puku, uze ga progoniti i u njegovoj omladini kano učitelj hrvatskoga jezika na Rieci. Svaka mu u tom poslu knjiga, svaka listina, svaka pismena otrcina, da i svaka baka bijahu uzdisani učitelji čiste hrvaštine, koju je u dušu ondješnje mladeži prolievao. Ali nezadovoljan bogatstvom živućega jezika koji je i po rodu i po nauku za čudo dobro poznavao, zaroni se svom snagom svoje plemenite duše u tajne i dubljine stare knjige naše. Inače se samo jaki i veliki ljudi primaju velikih stvari, on je tiela slaba i malena uzeo na svoja pleća svu prošlost našega jezika, ter bi bio jamačno klonuo pod teretom, da ga nije sretno izniela neobična jakost i veličina njegova duha. Jedan čovjek ohuhvati sve pisce prošlosti naše. Sakupivši tako kap po kap sve bogatstvo hrvatskoga jezika, izlio ga kano rieku, osobito onda, kad je narodu rekao koju o poviesti knjige naše. Samo cvieće naških livada, sam med naških košnjica, al ujedno čvrste hridi naških gora. O da nam je osvanulo mnogo takovih knjiga, ne bi se tako često prebijali oko tudjih pragova, već bismo romonili čistim hrvatskim govorom, komu je pokojnik bio najvjernijim stražarom. Po njegovu će slogu, osnovanu doduše na sadašnjosti, al izpremiešanu najdavnijom prošlošću, razboriti potomci lahko stvoriti jezik budućnosti.

Za te i tolike zasluge nadario ga je zahvalni narod velikom u zemlji čašću, akademičnom čašću, koju je pokojnik neumorno obavljao do smrti.

Što da reknem o ljubavi njegovoj prama narodu? Ljubio ga je tako vruće, da ga niti razbiešnjeno more obćega krivoga mnienja, niti gromovi mogućnika, niti iste striele progonitelja, koje su ga više puta i pogodile u životu, niesu mogle odvratiti od njega. Volim poštenu biedu, govoraše često, nego sramotno obilje. Hrvatom se je rodio, bio i umro.

Pa ti, Frane, brate, takov i tolik u ovaj si tiesni grob legao! Je li moguće, da tebe tako slavna muža nekoliko grudica zemlje krije? Nu kad je sbilja tako, u velikoj nas boli tješi jedina misao, da ćemo se s tobom i poslije smrti živim moći razgovarati putem kipa, koji ti je narod na vječni spomen slavnih diela domorodnom umjetnošću sačuvao. Sada pako, počivaj mirno, vječna željo naša. Zemljica ti budi tako lahka, da ti ne prieči slobodnoga poleta u veću još vedrinu mislî i ćućenjâ, za kojom si u poznatoj svojoj pobožnosti težio u blaženu vedrinu raja. Amen.

Narodno kazalište. Neki dan bijaše i opet dogovor radi narodnog kazališta kod presv. g. Jovana Živkovića i to po nalogu svietloga bana. Dogovoru bješe prizvana gg. dvorski savjetnik Franjo pl. Žigrović, Fr. Farkaš, predsj. sudbenog stola, Dinko Blažić prisjednik banskoga stola, odsječni savjetnik vlade g. Mirko Halper, književnici: Janko Jurković, dr. Franjo Marković, August Šenoa, Eugen Tomić i blagajnik kazališta g. Mirko Božurić. Radilo se ponajprije ob upravi. Utanačeno bude, da do riešenja saborskoga upravu ima vodit vladin povjerenik. Uz njega stajat će odbor vještaka za dramu i operu, imajući odlučan glas. Zadatak odbora biti će sastavit godišnji dramatski i operni repertoir i engažovat svekoliko družtvo. Za slučaj ako se povjerenik ne bi slagao s odborom, odlučit će vlada. Članovi odbora biti će za koj dan imenovani, a i skrajnje je vrieme, jer će dosta priprave trebati. Dosadanji povjerenik g. Vardijan dao je, kako čujemo ostavku, koja je i primljena.

— Poznati naš prijatelj dr. L. Leger preveo je u časopisu „Bibliothèque universelle et Revue suisse“ pjesmu našega pjesnika gr. Meda Pučića: „Helvetia“, priobćenu u 2. br. našega ovogodišnjega lista. Prievod je kratkim uvodom popraćen.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 27. U Zagrebu dne 4. srpnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

UTJEHA.

Spjevao Ivan Zahar.

U prsih svojih goji izkru božtva,
I budi svet, i pravedan, i mudar,
I blag — i strog na zloće svaki udar,
O sjaji, sjaji zviezda preko množtva!
Ti sam si dužan za se i za sve,
Na krivnju pada kazan, oprost nè!

U duši imaj žice lahkozvučne,
Da kada bol i radost ljudskog roda
Nju dirne, duša bol i radost oda:
Prometejeve slika kobi mučne,
Sin sudbe, uviek ne budi joj rob,
Za ljudstvo majku tjeraj si u grob!

Dugògriv, biesan budi lav po sili,
Što dalku pustoš hitar stražit skače,
Što rìkom skale ruši, a ne plače;
Kad treba, budi vjeran pas, i cvili,
I janje blago dodj' na smrti brv,
I voljno skloni glavu, prolij krv.

Kad snagom duše, koju ljubav grije,
Ti opro si se vragu vjerno, strogo,
Kad sve si dao, što si dati mogo,
Kad čista sviest ti mirno kazat smije,
Da pobjednik si, da te posla Bog,
Da sviet na suncu živi rada tvog:

Ne traži krune od srebra ni zlata,
Od kama dragog, žarke poput sunca,
Što dolje sjaje nebu sa vrhunca,
Nit žezla primaj, nit se hvataj hata,
Uz šum i bliesak i uz brzi liet
Da mitnjak tvoj te gleda, ovaj sviet; —

U zavidnika oči jastrebove
Sjaj sreće bode ko otrovna striela:
Za časak silna rulja bi se svela,
Razbúkala bi sve ti krasne snove,
Sjaj krune, žezla u jedan bi mah
U ruke njima pao, ti u prah.

Već ono uzmi, što ti rado daju,
Dok živuć ovdje ti si medju njimi:
Milòstiv budi, trnje oštro primi,
I spleti krunu sebi u svom vaju.
Trpljenje sveto drži sviet i zrak —
Na glavi trnje nosi, njegov znak!

Tom blagu nigdje zavidnika nije;
Nit jedna ruka dignuti se ne će,
Da sebi otme dio ove sreće;
Pred njegvim sjajem sva se zloba skrije!
Kad suzâ tvojih bukne potok siv,
Ne, k tebi ne će priti nitko živ.

Al s gora vjetric, kao duh iz raja,
Oblietat će te, kupit suze tvoje,
I posut njimi trnja oštre hvoje,
I bit će biser, zlato. Od tog sjaja,
Zasinuti će sav ti svjetski dom:
Tvoj dan će svanut, al na grobu tvom!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

III.

Kad ga je majka ostavila, ne leže Miroslav u postelju, već raztvori zastore, otvori širom prozore, da pogleda znanu ali milu okolicu, koju je toli često razmatrao za mladjih godina. Ugodno ga čuvstvo obuzimalo, razgledavajućega bujne poljane, koje se pred njim razastirahu poput šarena saga; nadvi se nad prozor i upre nekamo oči — ni sam neznajuć pravo kamo. Za čas podje po sobi, da razgleda kako su mu ju uredili; slike visijahu još uviek na istom mjestu, stol još uviek onako stajaše uza stienu naproti postelji, kako si ga je nekoč postavio, kraj stola stajaše do vrata stakleni ormarčić natrpan množinom knjiga, koje si je od majčinih novčanih darova pokupovao bio — i taj ormarčić čuvaše njegovo najmilije blago.

Sjedne pred stol i otvori ladicu; sila popisanih komadića papira ležaše raztrešeno po njoj, a jedna knjiga pritežčavala papiriće — bijaše svežčić Niemčićevih pjesama. Odturne knjigu i potegne iz kupa jedan popisami arak, začne čitati, odloži ga, i uzme drugi, a po tom sitnije papiriće, na kojih su bile pisane pjesme. To bijahu sami pokusi u pjesničtvu i sila začetih pripoviedaka, kojih nijedna ne bijaše dovršena. Razmećući tako mišljaše u sebi: „koliko se čovjek u jednoj godini opameti;“ no pokusi ti bili mu ipak ugodne uspomene mladjih dana.

Miroslav bijaše mladić visok, a uz to vrlo vitak i to toliko, da se je činilo, kao da ne će nikada dostići one muževne jakosti i tjelesnine, koja je toli nuždna ljudem visokih časti. Njegovo lice ne bijaše zanimivo, ali je bilo pravilno i milo; oči mu bile vrlo oštroga pogleda, i to one izrazite oštrine, koja naslućuje jasnu, oštru i bistru misao, i baš ta oštrina pogleda podavala njegovu skoro djetinskomu licu muževan značaj.

Miroslav bijaše vrlo nemaran djakom, a to su mu svojstvo svagdje prikrpavali, no bila to nehotična nemarnost koja se uviek oprašta, — dakako samo ne u školi; bila to prirodjena lahkoumnost, koja je u igri zaboravila dužnost. Bilo je ljudi, koji su ga držali za mučaljiva, a opet drugih, koji su ga držali za veoma razgovorna, dapače brbljava, i bio je i sbilja čas ovakav čas onakav. Drugovao je sa dvojicom, trojicom za cieloga školovanja, a i ti ga držali za mirna i tiha sanjara, no dodje li mu sretan čas, to je bio veseliji i zabavniji od svakoga drugoga; znao je biti do zla boga ujedljiv i opet mio ko djevojka. Najmilija mu zabava bila čitati kakovu pripoviedku ili kojega pjesnika, no čitao je samo bolje i znamenitije, i gojio predsude proti svakoj knjigi, koja nije bila djelo kakova znamenitijega pisca, pa je baš i takove drugove ljubio, s kojimi se mogao razgovarati o pročitanih knjigah ili o pjesničkoj slavi.

Nije prolazio poput njegovih drugova pokraj djevojačkih prozora, ali je često snivao o sretnoj ljubavi, o modrih očijuh, crnih vlasih, malenih nožicah, itd. Samo mu se jedna djevojka obljubila, diete razgovorno, milo i nevino, uz koju je i sam takav postao; snovaše osnove po kojih bi ju danas, sutra mogao ženom dovesti u kuću. No djevojka se brže od njega razvila i razcvala se ljepoticom, oko koje su stali kružiti ljudi svojega kruha, dok ju napokon jedan ne dobije ženom. Miroslav plakaše poput djeteta za njom, bolno, nejasno čeznuće obuzimalo mu srdce, kojemu nije znao lieka. Suznim ju očima gledaše iz zabitna mjesta, gdje se u bieloj odjeći i s mirtovim viencem u vlasih oprašta od roditelja, da prati supruga, a za njega ni da bi jedan pogled! A šta joj stalo do takova djačića! — I u kašnjih se godinah sjećao nje nekim sladko-bolnim čuvstvom, koje mu je vazda melankoličnomu snatrenju povodom bivalo.

I sad, gdje je razkapao nekadašnje uspomene, obuzimala ga takova čuvstva, no razvedri se do mala razblažen onim ugodnim čuvstvom, koje napunjuje srdce svakoga djaka, kad svrši nauke, te se povrati u roditeljsko krilo. Naučan na onu hladnu brigu tudjih ljudi, med kojimi je veći dio svoga vieka provadjao, učeći škole, osvajalo ga neko zadovoljstvo uz majčino mazenje.

Čuo ju, gdje prisluškuje uz vrata, dolazeć i odlazeć tihano na prstima, čuo ju kako suzdržava dah, da sluša, snije li mirno. Zaista ugodna su ta čuvstva u životu, kad znamo, da niesmo sami sebi ostavljeni u svietu, već da imade još koje srdce, koje za nas bije, koje se plače i raduje s nami!

Stari Borković, gospodja i Miroslav sjedjahu za stolom kod večere, majka prepustila sinu, da sjedi na prvom mjestu, dočim se ona naprema suprugu sjedne na lievo. Dala spržiti piliće, te sama izabra srdca od loćike, što ju je Miroslav rado jeo; stari Borković donese najboljega vina, što ga je imao u pivnici, i koje se je samo o svetčanih trenutcih pilo, nekakvu staru zeleniku, opojnu kao otrov. Iz početka se jelo i šutilo.

Borković se pretezao po stolcu, pogledavajuć časomice na sina, a kad se ovaj nekamo zagledao, začudiv se razmatraše ga podulje. Gospodja privlačila sve bliže stolac

k sinu, te kad mu se sasvim primakla, pritegne njegovu ruku k sebi, gladeć ju milo.

— Zar ne, da je kod kuće liepo? upita gospodja sina.

— Da, liepo je...

— Bilo mi je uviek toli samotno, ali kad si ti došao, proći će mi vrieme brže.

— Tebi je uviek samotno, primieti muklo Borković.

— A je li te jako mučio izpit? zapita opet gospodja.

— Tako, prilično.

— Mislila sam, kad si mi toliko blied, drago diete.

— Niesam baš od toga, nego mi ne prija gradski zrak, pak onda te prašne škole...

Gospodja se zamisli, trepćuć i žmirkajuć jednim okom, na jednom se nasmjehne, pogledav lukavo Miroslava.

— Čuješ Gjuro, naš Miroslav mora da je već zaljubljen, okrene se gospodja suprugu.

— Što — zaljubljen? upita on čudeć se, ko da ne može naći smisla tiem riečim.

— Da, zaljubljen. Vidiš kako se sada uredno češlja, pak kako si je rubac liepo svezao oko vrata, sigurno rad bi nekomu omiliti.

— A da, moguće, izmrmlja Borković i protegne noge.

Miroslavu taj razgovor bio vrlo neugodan i u obće mrzijaše, kad se o njem govorilo, a najpače sad, kad mu majka govorila o ljubavi. Takova se čuvstva najkašnje roditeljem povjeravaju.

— A — hoće li štogod obroditi vinogradi, putem kud sam se vozio činjaše mi se, da prilično liepo stoje, upita Miroslav otca.

— He, tako. Onaj kraj dubrave vrlo je rodan, po onih u jarugi prosu se cvieće, pak je riedko grožđje. Moglo bi ga biti sto dvadeset, trideset viedara.

— Sto trideset viedara, to je dosta; lani ga je bilo samo sto petnaest.

— A da, moglo bi biti nešto, ako ga gràd ne potuče.

— Nadam se, da ne će biti gràda, vrieme je prilično mirno.

— Bog nas sačuvao! uzdahne gospodja.

— A dozrieva li štogod? upita dalje Miroslav.

— Ne dozrieva baš, još je prerano, ali su jagode razmjerno pune.

Gospodja se opet nečemu dosjetila, ustane sa stolca, i uhvativ na pol punu bocu s vinom, natoči najprije sinu do vrha, a onda suprugu i napokon sebi.

— Ali ti, Gjuro, ni na što ne misliš, ukori gospodja supruga. Miroslav se vratio kući, a ti mu niti ne nazdravi, gdje se je još toli marljivo učio. Bog te živio sinko! kucne majka sa sinom.

Borković segne polahko za kupicom, pritegne ruku i kucne, no kad se ne začuo zveket, kucne jače, da su se čaše stale prolievati: „Bog te živio!“

— Hvala vam dragi roditelji, odvrati Miroslav, odloži kupicu i ustane, te podje ponajprije otcu, no pošto se ovaj ni maknuo nije, poljubi ga u čelo.

— A dà, niesam znao, što hoćeš, izpriča se Borković.

Razširenima ga rukama dočekala majka, pritisnuv ga živo na svoje grudi, poljubi ga po tri puta u usta, čelo oči i na sve strane, držeć ga neprestance u svojem zagrljaju.

Duljio se razgovor do desete ure, pa kad se Borkoviću počele oči sklapati, ustane i ode pospano njihajuć se i zievajuć u sobu, rekav tek na vratih: „Lakku noć“!

— Lahku noć! odzdravi mu glasno Miroslav, i ustane sa stolca da se i on spremi u postelju. Majka užeže svieću, uzme ga pod ruku i odvede u njegovu sobu. Raztvorene prozore pozatvori, postelju, na kojoj se poznala mala jama s kraja, gdje je sjedio Miroslav, popravi, i hćede ga već zapitati, da li nije spavao, no okani se toga. Miroslav se stane razodievat, sjednuv na kraj postelje, a gospodja na stolac. Zamišljena hćede mu nešto reći, ali se u prvi mah nije pravo usudila.

— Ti si sada već pametan i dorasao mladić, začne napokon tiho, vidiš kako ti je otac čudnovat čovjek — Miroslav napne sluh — od dana do dana uviek ti je jedan te isti... mislila sam, da će barem prema tebi štogod topliji biti, a on uviek kao kamen.

Gospodja se zagledala nekamo i krupna joj suza sievnu na oku pri bliedu nestalnom svjetlu svieće, spuštajuć se naglim biegom niz lice... Kao da ju je hćela pridržati;... plačni joj izražaj zatitra licem, a najpače oko ustiju...

Miroslav ne rekne ništa, ali žalimice motrio majku, misleć pri tom: „Sbilja je čudnovat čovjek“. Gospodja se digne sa stolca, podje do njega, pritisne ga živo k sebi, priloživ svoje vruće uz njegovo hladno lice, no oćutiv, da joj suze dolaze, okrene se naglo i ostavi sina...

Miroslav ležaše dugo na postelji, ne ugasiv svieće, nikako mu ne hćede san na oči; s početka mišljaše žalostivo na majku, a poslije, kako bi mogao usnuti. Kad mu to na nikakav način ne podje za rukom, ustane s postelje i izvadi iz svojega ormarića svezak Byronovih diela, stade čitati ovdje i ondje, ali kao da ga danas ne može razumjeti, po tri puta čitaše jedan redak, i opet ne znadjaše, što je čitao — napokon usnu...

IV.

Već se za osvita probudi i zanesen raznimi misli, koje su mu nehotice dolazile, ne

usnu više; kad na jednom opazi na stieni pušku, gdje zaprašena i zahrdjala visi, staru svoju drugaricu i najmiliju zabavu za praznika. Uzbudila mu se stara strast, skoči s postelje i obuče se hitro naumiv, da pogleda poljanami, imade li štogod grlica i golubova.

Puška bijaše koli iz vana, toli iz nutra, sva hrdjava; što bilo, da bilo! pomisli u sebi i baci ju na rame. Ne imajuć praha, morade poći u otčevu sobu, i koliko mu je to neugodno bilo, da si roditelje možda probudi, nadvlada ipak strast i podje. Tiho se došulja do majčine sobe, koja je pred otčevom stajala i hćede već, da joj poželi „dobro jutro“, kad opazi, da je više ne ima; brižna starica spremala je u kuhinji zajutrak za svoga sina. Ni otca ne bijaše više u postelji i on već nekuda odjurio na polje, da nadzire težake, koji su, po njegovu mnienju ljenjarili, kad ga uz njih nije bilo.

Uzme si koliko je trebao praha i olova i podje u obližnje grmlje, koje se ovuda, onuda uz granice njiva krivudalo, ni staroga svoga psa, koga je sam lovu priučao, prepeličara „Sokola“, ne zaboravi. Sunce se baš stalo podizati po jasno-modrom obzorju, razsvjetljujuć ravnicu onim blistavim jutarnjim sjajem; rosna trava i grmlje zabliešti se, ko da je biserjem osuto, dočim je hladni vjetric jutarnji stresavao rosu, talasajuć travu i klasje poput gibivoga lica vode. Miroslav stane kraj jednoga grma, da se naužije jutarnje krasote, u isti čas preleti nad njim šumno jato golubova; pograbi pušku i odape; jedan se svali trepećuć tvrdim perjem krilâ, al ga nestrpljivi Sokol odmah udavi, stisnuv ga za vrat oštrimi zubi, a jedan omamljen svali se tekar nakon kratkoga lietanja na obližnje polje.

Miroslav hćede, da kazni psa, što je ugrizao pticu, ali morade za drugim golubom, da mu ne uteče. Napuniv pušku, poskoči naglo za njim, ne pazeć na grabe. Pošto mu se približi, poleti golub opet i padne za čas.

Baš kad je Miroslav sašao na glavnu cestu zapazi pred sobom svećenika, u koga se malne ne zabuši. Sine mu misao, da to mora biti novi župnik, koji je nedavno umrvšega, neprestano bolujućega, čandrljiva i dosadna starca nasliedio, i pozdravi ga.

— Vi ste, kako mi se čini, mladi Borković Miroslav? upita ga ovaj odvrativ mu uljudno pozdrav.

— Na službu.

— Neki dan sam bio kod vaših roditelja, da me upute u gospodarstvu, kojim se dosad bavio niesam i pripoviedali su mi o vami, da ste na nauci u gradu i da vas ovih dana očekivaju, te sam odmah mislio, da ste to vi. Drago mi je poznati vas, nadam se, da ćemo se više puta vidjeti kod mene, i onako sam sâm.

— A hvala, hvala, odgovori skoro smeteno Miroslav na župnikovu ponudu, pa kad mu ovaj ljubazljivo pružio ruku, odvrati mu to uljudnim načinom.

— Vaša je majka veoma zabavna gospodja, nasmieši se župnik, i onako mi obećala, da će me ovih dana posietiti, ja se nadam, da mi ni vi časti uzkratiti ne ćete.

— Ako mi moguće bude, biti će mi zabava.

— Ali sigurno, mladi ljudi rado obećavaju, a riedko izpunjavaju, zaprieti župnik prstom, smiešeći se uljudno.

— Kako rekoh, bit će mi zabava, jer dosadjuje vječno tratiti dane, da ne vidiš lica, van ona pocrnjela naših seljaka; a i onako ću ovih dana Hřebekovim, a onda moram uz vas.

— Dodjite samo, dodjite s gospodjom majkom, i onda, kad ćete Hr—ž

— Hřebekovim.

— Dà, Hřebekovim, ova česka imena toli težko izgovaram, a kod njih sam već bio na posjetu, gospodin je Hřebek čovjek veseljak, a i gospodja mu veoma fina i naobražena žena. Pripovjediše mi, da će im se pokćerka Renata, ako se ne varam, povratiti iz zavoda.

— Šta Renata? Zadrhće Miroslav.

— Tako mi barem pripovjediše, mora da je liepa djevojka, barem ju gospodja Hrž — dà Hřebekova hvalila kao takovu.

— Da liepa — zakima glavom Miroslav, lica mu se zažare do ušiju, a u smetnji izpadne mu puška na tle.

— Za Boga pazite! krikne pomamno župnik, skočiv hvat daleko od Miroslava, mogli bi sebe i mene ubiti na jedanput.

— To baš ne, odvrati Miroslav podignuv pušku, dosta bio bi jedan, i tihi smieh mu preleti licem nad župnikovom bojazljivošću.

— No župniku to ne bilo pravo po ćudi i oprosti se sa neopreznim mladićem još uviek bojazljivo motreći pušku. Kad je već kakovih sto koračaja od Miroslava udaljen bio, krikne mu jošte: „Dodjite dakle, znate s majkom“!

— Dolazit ću ti, ne boj se, i odviše, šaptne sam sobom Miroslav i krene tražiti goluba, al opazi, da ga je Sokol već iznio na cestu. Ha — čekaj. — Hoćeš li jošte golube daviti, zavikne na njega Miroslav, — čekaj ti samo, gdje mi je batina? Pas ne bježi, već se pokorno sagiblje k zemlji, puzajuć pred gospodara i mašuć kitnjastim repom. — —

— Ti si se dakle sa župnikom razgovarao, uljudan čovjek, taj župnik, mislim, da ćemo se koji put moći zabavljati kod njega; — govoraše gospodja Miroslavu pod sjenicom u vrtu, koj se za kućom razastirao, jednostavan, ali ugodan u tom okolištu. Nekoliko

jablana, nekoliko breza, a medju ovimi jabuke, kruške i trešnje, osjenjivahu ugodnim hladom izpareno zemljište. Na malom okruglom stolu stajahu izpražnjene kavnjače, nešto krušaka u košarici onako svježih, kakove se s drveta snimaju.

Kako je namrgodjen došao stari Borković tako je i otišao, izpiv naglo svoju kavu; ljutio se na seljake, koji su mu obećali, da će doći na žetvu, da odduže dug: — Kad ih trebaš, onda ih ne ima, a kad te oni trebaju, onda teci; govoraše ljutito na pol glasa kroz zube.

— Dà, sastao sam se s njim na lovu, pak mi je pripoviedao, kako si mu obećala, da ćeš k njemu u pohode —

— A nije li i tebe pozvao?

— Pozvao me, no ne znam bi li? k Hřebekovim ću ovih dana, hoćeš i ti sa mnom?

— Predaleko mi je, a ne imam ni kad, nego možeš sam, i onako konji ljenjare.

— Odjahat ću.

— Tiem bolje.

— Reci gospodji, da se ljutim: ako ona ne će k meni, ne ću ni ja u napredak k njoj; dva puta sam kod nje bila po redu, a ona kod mene posljedni put na uskrsni ponedjeljak. Ali ne ostaj dugo ondje, mogo bi im biti nepriličan.

— Dva, tri dana.

Ne, nemoj; što ću toli dugo bez tebe, jedva sam te dočekala, i opet me ostavljaš na toli dugo vrieme. U jutro odjaši onamo, a na večer se vrati.

— Vidjet ću, budu li me hladno gledali, otić ću prije.

— Ne, ne, ti ćeš se odmah vratiti, ne ćeš ostavljati majke — gospodja sjede kraj njega na klupicu i prihvati ga za ruku.

Miroslav se nekamo zamislio, i dah mu podrhtavao, a lica se žarila. Njemu još uviek zvonjelo u ušiju, što mu je pripoviedao župnik, da će se vratiti kući pokćerka Hřebekovih Renata. Nekakva tajna slutnja obuzela mu srdce, kojoj nije znao pravoga razloga; tako pripoviedaju ljudi, da šumi u gorah, kad će biti bure.

— A šta sam tu stala, — ustane gospodja i sama zamišljena pogladiv ruku sinovu, — moram sobe pospremit, i tvoju, dragi sinko, tu potrepta Miroslava po licu. Ti ćeš Hřebekovim, ali mi dugo ne ostaj — a kad ćeš k njima, danas li?

— Sutra u jutro.

— Obuci mi se liepo i uredi štogod ljepše možeš — da, da — ti se smiješ, čula sam, da će se Renata vratiti, mora već biti liepa i velika.

Miroslav na silu obustavi u licu izražaj smieha, ali mu u srdcu nešto čudno poigravalo — rieči ga te presenetile, udivile: Zar to sav sviet znade, što ih to zanima?

— Pazi, da mi se zaludjen ne vratiš, pogleda ga lukavo gospodja, mlada srdca — Bog zna —

Gospodja je sve to govorila laskavim načinom, no njemu to bilo neugodno, neumjestno, dosadno. Kad su mu to drugovi govorili, znalo ga razigrat, znao se pošaliti s njimi, ali ga sad uzlovoljilo.

Kad ga je majka ostavila, pošeće se vrtom i opazi vrtljara, gdje okapa zelje, a ovaj smotriv ga stao se žuriti poslom — Miroslav ga sažali: I pred menom drhće: rekne u sebi i krene prema ružičinu nasadu; sjedne pokraj njega u travu i zaveze se u misli — nesuvisle, i sam mišljaše, da ništa ne misli. Sve polahko stale se misli vezati i kretati oko jednoga priedmeta ko maglovito kolo oko mjeseca. Sve jasnija, sve krasnija budila se u njegovoj duši uspomena na prijateljicu djetinstva i za čas mu stvori bujna mašta divan djevojački lik, od koga se je snebivao. Poznamo takovih likova dosta, okrstiše ih imenom ideala.

(Dalje sliedi.)

KASANDRA.

Šilerovu pjesan pohrvatio I. T.

Radost zamnie dvori Troje
Prije neg se sori grad;
Radostna se pjesan poje
Uza zlatnih žica sklad.
Sve se smiri, mir im godi,
Minu ljute kavge smjer,
Pelidović junak vodi
Prijamovu liepu kćer.

Lovor-kićem nakićeni
Hrpimice vrve svi,
Putem u hram posvećeni
K timbrijskomu bogu vri!

Bučeć grnu ulicami
Bakantijsku sliedeć ćud.
Razcvieljena a na sami
Samo jedna tuži grud.

Nevesela uz veselje,
Gdje joj nitko nije drug,
Tud Kasandra s tuge velje
Kroz Apolov tapa lug;
Proročica tud koraca
U najskrajnji luga kut,
Svećenički gnjevna baca
Pojas zemlji u crn skut:

„Eno bukti plam veselja,
Ne može se buka sleć,
Plamti nada roditelja,
Kićena je sestra već.
Samoj meni red je tuge
A veselit nij' se smjet,
Jerbo vidim, nije druge,
Gdje tim mirom hrli smet.

Vidim zublju, gdje već gori,
Al ne drži Himen nje;
U oblake plam joj spori,
Al od žrtve nije lje!
Vidim, gdje se sprema slava,
Ali duhom slutim, vaj,
Da se i bog namrštava
Prieteć biedan uništaj.

Pak me kore, štono plačem,
Rugaju se jadu mom,
Te u pustoš od njih skačem
Samotovat s mučicom,
Zazorna sam oku sretnu,
Radostnim sam ruglu kroj:
Na muke me težke metnu,
Pitijski ti bože moj!

Zašto moram nepohlepce
Tvoj navieštat svietu gât,
Što me nasla medju sliepce,
Bud je bistar vid mi dat?
Zašto moram znati za 'no,
Što zapriečit nij' mi moć?
Sudjeno će sbit se rano,
Čeg se bojim, to će doć!

Koja korist sa zla dara
Skinut veo? zlo će sniet!
Živ se samo čovjek vara,
Istina je onaj sviet.
Uzmi, uzmi tu bistrinu
I potavni oku gled,
Jerbo grozno kroz tu tminu
Istini je vidjet slied.

Moju dàj mi, daj sljepoću,
Radostan mi, nevješt um,
Niti pjevat mogu, hoću,
Odkad glasa tvog sam šum.
Znam budućnost, koja sviće,
Al mi uze sadašnjost;
Uze časa liepo žiće:
Nà ti dar tvoj varav dost!

Nikad vienca nevjesticâ
Ne vrgoh si na svjež pram,
Odkad tvoja službenica
U tvoj moram tužni hram.
Mladujući vazda plakah,
Znadjah samo, što je bô:
Svaku težku kob rodjakâ
Osjećalo srdce to!

Družba mi se, gle, veseli,
Sve se ljubi, žive sve,
Mladež klikće vas dan bieli,
Samo moje srdce mre;
Proljeće mi zaman po tom,
Zaman zemlje cvatuć dô.
Tko će srećan bit životom,
Kad mu mutno motri dno?

Blago si ga Polikseni,
Opojenoj sreće snom!
Najboljim ga Grkom cieni,
Koj ju vodi u svoj dom,
Ponos grud joj širi, miti,
Blažen snije zagrljaj;
Nit će u snu zaviditi
Nebesnikom njihov raj!

I ja gledah srećna toli,
Kog mi srdca izbra jek,
Koj me liepim očma moli
Nudeć milka pun mi viek.
Ta to želi srdce moje,
I ja zanj bi rada poć,
Al se tište medj nas dvoje
Stigijskoga sjena noć.

Bliedim pakla nakazami
Božica mi množi strah,
I u družtvu i na sami
Zli mi dusi stežu dah.
I u šale mladenačke
Reži grozna nèumît,
Strašne graje paklenačke!
Veseloj mi nije bit!

Već ubilac noć svoj trže,
Zažagri mu oka plam;
Desno, lievo, kud ću brže?
Od strahote kuda znam?
Niti mogu svrnut oči,
Znajuć, videć, nij' se priet,
Što je sud mi, nek se toči,
U tudjini moram mriet."

I još ječi tužbe jeka,
Doglaša se grozan čin
Tja od hrama iz daleka:
Poginuo Thetin sin!
Zmijskom kosom Eris stresa,
Bježe bozi u svoj sklon,
Grom se sprema sa nebesa
Na taj tužni Ilijon!

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Čudno uzdrmaše rieči trgovca g. van Vlierbeke-a. Oćutio je, da ima nade spasenju, al miran kan da i ništa oćutio nije, odgovori:

— Vi se tomu smijete, gospodine Deneker, i pravo činite i onako je sve to šala. Mladi su, nije dakle ni čudo, da im se srdce razigralo, al, kako rekoh, sve je tô šala. Podjimo, nastavi zatim, objed nas čeka. Za stol, gospodo, za stol!

Plaho podade Gustav Leonori ruku, a ona ju prihvati stidno i drkćuć. Oboje se nekako smetoše, a rajsko blaženstvo sievaše im iz očiju, silno kucaše im srdce od radosti.

Za šalu zagrozi se stric sinovcu prstom, kan da je reći htio: Znam, šta se tu kuje.

S te grožnje zažari se mladac još većma al. mu ta šaljiva prietnja srdcu godila; no ne opazi Leonora ništa.

Sjedoše za stol; plemić namjesti se naproti g. Denekeru pokraj Gustava, na proti komu je Leonora sjedila.

Zakupnica je nosila jela, sin joj posluživao pod livrejom. Jela bijahu dobro pripravljena a trgovac ih pohvalio dobrim svojim gladom; čudio se trbonja dobromu izboru i obilju jestiva, jer se je nadao bio mršavu ručku, bud se je posvuda trubilo, da je g. van Vlierbeke silna škrtica.

Govorilo se za stolom o svačem; Leonori bilo odgovoriti čas na ovo, čas na ono pitanje susjeda si trgovca, a uslobodiv se tako bude govorljivija. Stric i sinovac čudjahu se ne malo, koliko da je u djevojke znanja i bistra uma. Drugčije dakako bilo, kad joj je Gustavu govoriti valjalo. Oboriv oči govorkala je na malo kao pod moraš. A i mladiću je tako bilo, i on i ona bijahu blaženi al im rieč nekako zapinjala.

G. van Vlierbeke navraćao govor na kojekakve priedmete, važne po njegovoj misli za g. Denekera i sinovca mu, gospodar slušao sve priče Denekera pokorno, navlaš one, za koje je ovaj kao trgovac najbolje znati morao. Gosta je to vrlo veselilo, nekako mu je plemić omilio bio, pa je gledao, da bude i on fin i udvoran kao i plemić.

Sve je dobro išlo, svi bijahu zadovoljni da ne možeš bolje; osobito veselio se plemić koli su zakupnica i sin joj spretni i okretni bili, kako su neopazice žlice i pladnje čistili i mienjali, da ne bi nitko ni slutio bio, koliko malo te robe u kući imade.

S jedne se stvari plemić ipak vrlo zabrinu; na svoj veliki strah opazi kako Deneker govorkajuć prazni jednu čašu za drugom; i mladić, ne znajući pravo o čem da govori, nutkao Leonoru neprestance da pije, te tako izprazni se malo iza početka objeda prva staklenica.

Izpod oka gledaše plemić na ono malo vina, što je u prvoj staklenki ostalo bilo, i zadrkta silno, kadgodj bi trgovac iztrusio čašu. Napokon zapovjedi slugi, neka donese drugu bocu. Sad je van Vlierbeke manje govorio, opaziv da mu gost što više govori, to više i pije.

Al se ljuto prevari, jer ne imajući o čem govorit stao je g. Deneker življe piti, kovati u zviezde plemenito vino i čudit se gospodaru, kako ni malo ne mari za dobru kapljicu. Trgovac pio pa pio uz njega po malo i Gustav.

Uza svaku čašu, što ju Deneker primaknu ustima, zabolilo plemića srdce. Žao mu je bilo, da ne može odzdraviti gostu, al nije smio, nije smio, da ne bude veće sramote.

Izprazni se i druga boca; trgovac progovori g. Vlierbeke-u, na oko veselomu, al u srdcu zabrinutomu do kraja:

— Dà, gospodine van Vlierbeke, kaplja vam valja, bome staro je, fino je. Al nije dobro, kad vazdan jedno te isto piješ, treba mienjat, pa će sladje teć. U vašoj pivnici, sudeć po ovom prvom pokusu, ima mnogo blaga. Dederte, zovnite nam jednu bocu Chateau Margeaux, pa bit će još kada iztrusiti čašicu hohenheimskog; za šampanjac ne marim, pjenjušica nije pilo, za vještake.

Sa ovih rieči probliedi plemić iznenada; da si sakrije strah, pokri si lice rukom, razmišljajuć, kako da se izvine toj nevolji.

Gost zašuti. Plemić skinu ruku s lica pa će smiešeći se trgovcu:

— Chateau Margeaux želite? zatim okrenuv se slugi zapovjedi:

— Jan! bocu Chateau Margeaux, na lievo na trećoj polici.

Dječak izvali oči na gospodara, i kan da mu se nešta turskoga reklo, zamumlja nekoliko rieči.

— Oprostite, reče plemić dignuv se, poći ću sam, sluga ne će ga naći.

Gospodin van Vlierbeke sidje u kuhinju, gdje treću bocu uze i s njom u pivnicu podje.

Došavši onamo, uzdahnu:

— Chateau Margeaux! Hohenheimsko vino! Šampanjac! a u kući ne ima kapljice do ove boce Bordeauxa! Što ćemo sada? Ne ima tu kad razmišljat, kocka je pala, i bog će pomoći.

Smiešeći se povrati u dvoranu; čepin stajao je u čepu zadnje boce. Leonora donese medjutim druge čaše.

— Tomu vinu ima više od 20 godina,

nadam se, će vam se milit, reče plemić natočiv čašu do vrha i bojazljivo motreć svaki mid trgovca.

Tek što je gost. posrknuo, odmah i zaviknu pustiv čašu:

— Prevariste se, isto je vino!

— Gospodin van Vlierbeke, kan da dvoji, stade vino kušati, te će u čudu:

— Zbilja prevarih se! Nu kad smo bocu odčepili, valja ju izprazniti, ta imamo kada.

— Kako vam je drago, odgovori trgovac, al pod jednim uvjetom, da mi najme vi na pomoći budete, da prije svršimo.

I u trećoj boci bude sve manje i manje vina, tek nekoliko čaša preosta. Plemića hvatala groza, koju već tajiti ne mogaše. U glavi mu šumila nesretna rieč Chatheau Margeaux, koja je imala odkriti njegvu svamotu.

Leden znoj probi mu na čelo, čas se bliedio, čas rumenio. Al jošte ne klone duhom, borio se kao junak proti prietećoj pogibelji. Tarući si rubcem čelo i lica, pokašljavajuć, odvraćajuć glavu, kan da mu je kihnuti, izvinuo se starac na časak pozoru gostiu, dok ne uhvati g. Deneker bocu, da napuni zadnju čašicu.

Plemić protrnu, lice mu probliedi na smrt, uzdahnuv poniknu glavom.

Bijaše li to hinjena nesvjestica, il se plemiću u istinu smučilo bilo? Svi skočiše na noge, vrisnuv priskoči Leonora otcu; ovaj nutkajuć se na smieh reče joj u pol glasa:

— Nije ništa! Zrak me duši u sobi, pustite me malko na dvor, bit će mi dobro.

Pristupiv na to vratima, podje niz kamene stepenice u vrt. Leonora bila ga uhvatila pod ruku, da ga izvede na zrak premda nije podpore trebalo, za njima podjoše i g. Deneker i sinovac mu, vrlo zabrinuti za starca.

Tek nekoliko časaka sjedio plemić pod kestenovim hladom, al već ne stade bljedila sa njegova lica; uvjeravao je goste i kćerku si, da mu je bolje, al je svakako rad probaviti još koje vrieme na zraku, bojeći se nove mučnine. Malo za tiem dignu se na šetnju.

— Drago mi je, prihvati Deneker, u pet ura doći će mi kočija, te mi valja povesti se sa sinovcem u grad. Tako bih morao otić ni ne videći vaših zemalja. Podjimo dakle, a na razstanku izpraznit ćemo čašicu za prijateljstvo naše.

Trgovac ponudi Leonori ruku, a ova je prijazno prihvati. Deneker nasmjehnu se pri tom izpod oka svomu sinovcu, nu ovaj nije se ni najmanje ljutio, jer mu je srdcu drago bilo, da je stric Leonori toli prijazan.

I svi krenuše u šetnju. Govorilo se o gospodarstvu, o lovu i više toga; Leonora uslobodila se na zraku kao ptičica, veselo koracajuć uz Denekera.

Milina njezina nevina lica odavala joj liepu veselu dušicu: kao lane skakutala uz trgovca vedra i vesela, nutkajuć ga, da poteče brže. Denekeru je ta djevojačka veselost vrlo mila bila, pa za kratko stao skakat i igrat. Gledao je to divno lice djevice, sjajno s radosti i sreće, i gledjuć ga morade priznat, da su oči njegova sinovca vrlo dobre.

Plemić tumačeći gostu svomu koješta nacrtao bje medjuto nacrt. Za toga poodmakoše Leonora i Gustav. Govorahu si vrlo živo.

Kad su otac i drug mu nastavili šetnju, bijahu mladi već jedno 50 koraka od njih odaljeni, te se, budi hotice, bud nehotice nikad ne primakoše bliže starcem.

Leonora pokazala Gustavu svoje cvieće, zlatne ribice, nu sve što joj u toj zabiti milo i drago bijaše. Gustav kan da nije razumio njezinih rieči, svaki glasak njezina govora činjaše mu srebrnim zvoncem sa raja božjega, a zvonce to ozivalo se živim kucanjem u njegovu srdcu, sve mu se činjaše kao divan san.

G. Vlierbeke mučio se na sve ruke, da zabavlja i razveseli gosta si, i to sve življe, ne bi li trgovac zaboravio kraj zabave stol i nesretne boce. Sve svoje znanje sipao na trgovca, pripoviedao mu čudne pričice, izpitkujuć vješto ćud trgovčovu, kako će mu bolje omiliti; dà pustio se i na pošalice i lakrdije i kad je zabava malko zapinjala, govorio je svašta i koješta, što nije bilo prema plemenitoj mu ćudi.

Sve više primicao se čas, kad je imao Deneker otić; plemić hvalio u duši bogu višjemu, što se je toli vješto izvinuo bio iz tjesnaca, al u to će trgovac iznenada sinovcu!

— Nuder Gustave podjimo u kuću da pijemo čašicu za dobru lahku noć, već je pet ura.

I opet probliedi g. Vlierbeke, ukočenim okom gledaše trgovca, koj od svega nije ništa razumio, te se plemiću vrlo čudio.

Šta vam je? zapita.

— Grč me hvata, kad čujem za vino, odgovori Vlierbeke, čudnovata je ta bol živaca.

Najednoč razvedri mu se lice. Kažući prstom na vrata reče:

— Evo vam kočije, gospodine Deneker.

U istinu zaveze se kočija u Grinzelov dvor.

Trgovac već nije govorio o vinu; čudio se kako se plemić veseli njegovu odlazku, i za cielo bi se uvriedio bio, da se s druge strane nije sjetio prijaznosti i gostoprimstva kuće gospodara. Mišljaše, da se sve to čudno vladanje plemića imade odbit na neku boležljivost, koju je s udvornosti tajio od gosti.

(Dalje sliedi.)

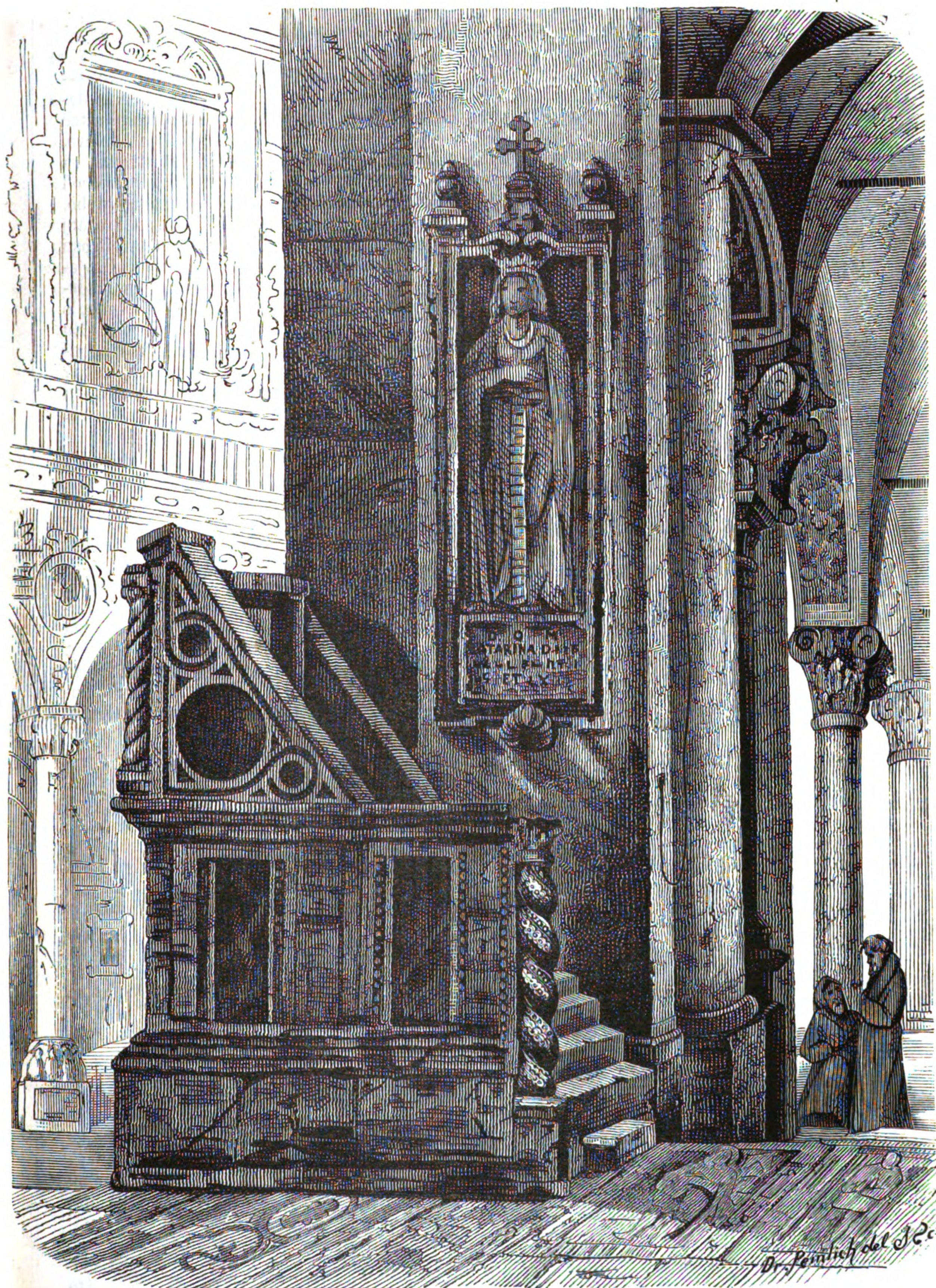

Grob Katarine zadnje kraljice bosanske
u crkvi „Araceli“ u Rimu.

POUKA.

Iz Mletaka.

V.

(Konac.)

Tizian je, budi mi dopušteno izreći skromno svoje mnenje, jedini umjetnik sasma zdrav, koj se je iza antike svietu rodio. U njega je snažna, ozbiljna prirodnost kao u Fidije, u njega ne ima ništa grozničava, ništa burna, ništa nemirna, — moderna bolest njega se ne dotaknu. On je liep, krepak i miran kao najbolji umjetnik stare Grčke. Njegova narav najvoli razcvjetati pod azurnim nebom, na žaru sunčanom, njegova boja spominje na krasne antike mramore, na plavotnom svjetlu Grčkoga neba, — bez bojazljive nesigurnosti, bez napora i sile, — nehotice, ni nesnivajuć o idealu „prvoga poteza", on ga je postigao. Tiha mu živa radost odiše u njegovih tvorovih, kao da je za svega života sumnjao o smrti; tek u zadnjem svom djelu kao da ju je jako poslutio. U golih tjelesih, koja je toli rado slikao, teče krv živa, crvena, bije bilo, prozire jedrost i mladost. Nu golotinju umio je on reć bi posvetiti izražajem uzvišena mira, neopisivom ljepotom tiela, savršenom antiknom naivnosti.

Sasma je drugi čovjek Pavlo Cagliari, ili kako ga po rodnome mjestu zovu Paolo Veronese. On je slikar sjaja i razblude. Sjajem svojih boja on je nadkrilio Tiziana, njegove slike doimlju se dragotom orientalne bajke ili čarobne simfonije. Poglavite dvie su u akademiji, koje u oči padaju, a to je jedna „santa familia" i „objed kod Levija". Njegva sveta obitelj za stalno ne će zanieti ljubitelja istine, u njoj ne ima skromne poniznosti ubogoga tesara. Na mramornome stupu, poput priestolja sjedi madona sa djetetom, okružena zastori od najbogatijega zlatnoga brokatella, u koj je utkano cvieće. Sve to odaje prije kneževsko obitavanje; nu ovo je apoteosa, a ne vierna slika uboge obitelji.

Drugo je objed kod Levija, ogromna slika, namienjena prvobitno za manastirsko blagovalište. Takove je slike Veronese osobitom ljubavlju stvarao; jer je tu mogao bez ikakove spone svu bujnost i bogatstvo nasmagati. Priedmet je ovim slikam uzimao uviek iz svetoga pisma (gostba kananska, Isus kod Farizeja Simona, Isus kod Mandaljene itd.), nu to nije nimalo stezalo njegove slobode: njegove figure uviek su u modernoj odjeći onoga vremena u kom je živio umjetnik, tu veličanstvena arhitektura renesanse, tu sjajno posudje, tu bogato pokućtvo, a u svem tom vedri liepi ljudi, koji uživaju sav čar života: religiozna interesa tu nestaje, a umjesto njega stupa veseli svjetski humor. Takova je „gostba kod Levija". U veličajnom zračnom dvoru pogledom na grad, skupilo se družtvo, — smedjokoži ljudi u dalmatikah od bogata damasta ili brokata, plavokose žene sve pljušteć od bisera, crnci robovi nose pladnje i vrčeve, djeca se igraju po skalinah i balustradah sa bielimi hrtovi; — svud stupovi i statue od biela mramora, pak to lahko modro nebo, toli prozirno, da ti se čini, kao da krozanj vidiš u susjednu sobu. U istinu u čarobnosti bojâ Veronezu neima ravna, u najvećoj svjetlosti vidi se ipak nevidiva sjena, on modelira sa svjetlim u svjetlu, nitko kao on nije poznavao relativnu vriednost boje. Nu gdje je pri svem tom ostao Isus, koj je jamačno pri gostbi Levijevoj bio glavna osoba? Jest pri gostbi: nu na Veronezovoj slici on je osoba sasma uzgredna, tek štafaža, možda tja neprilićan.

Tu ima ciklus od 8 slika našega slavnoga zemljaka Vittora Carpaccia (Krpača) Istranina, predstavljajuć život svete Uršule i njezinih jedanaest tisuć djevica. Njegove slike čitav su sviet nebrojenih figura, najzdušnije karakterizovanih u živahnoj konversaciji i tolikom naivnošću, tolikom angjeoskom koketerijom, kakvu ju samo još u prvih slikah Rafaelovih nalazimo. U istinu u Carpaccia ima sva mladjana čistoća, sva graciozna zavodnost Rafaelova u njegovoj prvoj maniri, nu sve to spojeno sa divnim koloritom mletačkim, kojemu se ni veliki Rafael dovinuti ne mogaše.

Uz Carpaccia tu se redaju slike Gian Bellina i njegova brata Gentila, pak Cima Conegliana i drugih zastupnika mletačke gotike, toli čiste, toli mile i sladke, pak toli naivne, miešajuć sredovječnu odjeću sa antikimi plaštevi. Kako taj anakronizam u odjeći smeta mnogomu, a nepromišlja, da živa vjera ne poznaje ni mjesta ni vremena, i da nije ništa naravnije, nego madonu, koja danas živi i kojoj se moliš i obožavaš ju, naslikati kao realnu suvremenicu. Ta ona se brine za svakoga, ona je ideal majčine ljubavi i zagovornica milosrdja. Oni ju ne stavljahu na kraj neba pod izlikom prevelika štovanja, nego življahu s njom obiteljski, oni joj povjerovahu svoje žalosti, svoje nade, njoj se uticahu svojimi molbami, i nimalo im ne smetaše viditi u njenom družtvu kakova fratra, kardinala, svetca ili druge osobe. Što se mene tiče, ja ljubim te naivne slike gotske, te madone sa sinčićem na krilu i sa zlatnim nimbom oko glave, i sa malenimi andjelci, koji igraju gusle od ljubavi ili udaraju u lutnju, — te crkvene otce sa ogromnimi misali izpod pazuha; toga sv. Gjurgja u vitežkoj odjeći, toga gologa sv. Sebastiana, neku vrstu kršćanskoga Apolona, samo što u njega lete striele, koje bi imao odašiljati;

te svećenike, svetce i opatice u svojih liepih dalmatikah i kutah, te mlade svetice na kolesu sa palmom u ruci, kao dvorske gospodje nebeske kraljice — i sve to toli pobožno družtvo, koje se skrušeno reda okol majke djevice. Čini mi se, da ovaj način mnogo više zadovoljuje crkvenoj svrsi, kojoj su slike ove prvobitno namienjene, nego li realistično shvaćene komposicije. Ima u tih slikah neki posvećeni sklad, koj mora da dira oko viernika.

Jedna slika od Parisa Bordona, sljedbenika i druga Tizianova a druga od slavnog Giorgiona imadu svoju legendu. Evo je u malo rieči. Jedne noći spavaše stari barkarol u svojoj barki, ljuljajuć se po običaju uz obalu sv. Gjurgja, kadno tri misteriozne osobe stupe u njegovu gondolu i zapovjede mu, da ih poveze u Lido. Jedan od trojice, koliko se je u mraku razabrati dalo, imao je veliku apoštolsku bradu kao da je visok crkveni dostojanstvenik. Ostala dvojica u gvozdenih oklopih izpod kabanice, kao da su bili od pratnje. Brodar okrene kljun svoje barčice prema Lidu i stane živo veslati. Nu laguni, izpočetka sasma mirni, stanu najednoč veoma neprijatno hučiti i bučiti, valovi stanu sumnjivo svjetlucati, a monstrozne prikaze stanu se vrzati okolo barke, na velik užas gondoljera: užasne nakaze, djavoli polu ljudi a polu ribe plivali su od Lida prema Mletkom, škropeć valovi u čamac i mješajuć vodu do podpune oluje, zviždajuć i groktajuć u uši. Na to uzdiže ona sveta osoba ruke, i njegovi pratioci pokazaše svoje sjajeće se grudi, a nakaze uzmicahu uz divlji vrisak, ostavljajuć za sobom smrad sumporni. Tako je boj trajao dugo vremena, sve novi demoni navirahu namjesto prijašnjih, dok napokon nakon ljute borbe, koja je svu noć trajala, osobe u brodiću ne svladaše i oluju ne utišaše. Gondoljer ne znadjaše već, što da misli o tom čudnovatom dogodjaju, kad mu najstariji od družbe ovako progovori: „Ja sam sveti Marko, zaštitnik Mletački. Saznao sam ove noći, da su djavoli na sastanku svome na Lidu na židovskom groblju zaključili podić strašnu buru i uništiti moje drage Mletke pod izlikom, da je zao duh odveć u njih prevladao; nu kako su Mletci uviek bili pravovjerni, okajat će oni svoje griehe u crkvi, koju će meni podići, — i tako sam odlučio obranit ih od pogibelji, o kojoj ni slutili nisu, pomoću mojih junačkih drugova svetoga Gjure i sv. Teodora, i zato sam uzajmio tvoju barku. A sada, kao što svaki trud zaslužuje nagradu, evo ti za propaćenu hudu noć moj prsten; odnesi ga duždu i pripovjedi mu, što si vidio. On će ti pokloniti žutih cekina, koliko ti srdce želi.“

Dotle bijahu se već primakli pijazetti, te sveti Marko udje na svoje obično mjesto u preddvorju svetog Marka, sv. Teodor pope se na svoj visoki granitni stup, gdje ga je mrmljajuć dočekao njegov krododil, a sv. Gjuro postavi se u dnu svoje niše od stupića, na velikom prozoru duždove palače.. Barkarol gledaše u čudu, sve što se sbiva, nije znao, da li je sve to snivao ili u istinu čuo i vidio, jer je večer prije malko dublje u čašu zavirio, nu prsten sa dragim kamenjem imadjaše u ruci i to mu nije dalo dvojiti o budnosti njegovoj i istinitosti svega toga. Ode dakle potražit dužda, koj je upravo u duždovskoj odjeći predsiedao u senatu, te približiv mu se smjerno izpripovjedi mu na tanko svu bitku sa djavoli i sve kako se je sbilo. Iz početka činila se je pripoviedka sasma ne vjerojatna, nu prsten sv. Marka, koga je iz blagajne nestalo bilo, svjedočio je bjelodano, da je istina, što pripovieda barkarol. Prsten ovaj čuvao se je u blagajni državnoj pod deveterimi ključi i nije mogao izginuti van po vrhunaravnoj moći. Napuniše zlatom kapu gondoljeru, odpjevaše misu zahvalnicu, sagradiše tada sv. Marku veleliepu crkvu i staviše se pod njegovu zaštitu. I pošto su time dosta za spas duše učinili, nastaviše gostbe, igre, ljubav, spletke, i sve stare orgije.

Paris Bordone uhvatio je za svoju sliku, koja je jedna od najprijaznijih i najsvečanijih u toj galeriji, onaj moment, kad gondoljer pokleknuv pred dužda predaje mu prsten. Kompozicija je veleljepna. U perspektivi ukazuje se dngi red prekrasne arkitekture, a okol dužda karakteristična crnobrada i sjedobrada lica senatora, patricija i ljudstva, koje dolazi i odlazi, te vanredni život podaje slici. Slika, koja se nepravo pripisuje Giorgionu, predstavlja iz pomenute legende drugi moment, naime borbu med sv. Markom i vragovi. Na brodovih i čamcih, plivajuć u moru i jašuć na sablastih i nakazinah morskih vrzu se tjelesine proti gondoli svečevoj, koj ih neizmjernom mirnoćom tek pogledom svojim i kretom svoje ruke uništuje.

Da zaključimo naš osvrt po akademiji liepih umjetnosti sa hrvatskim slikarom Andrijem Medulićem, štono ga Mletčići kao sve Hrvate nazivahu Schiavone. U akademiji on zauzima vrlo častno mjesto. Njegovih slika imade ovdje u svem osam, od kojih su tri osobito liepe. Jedna slika predstavlja madonu sa Isusom i četiri svetca, mali Ivan, sv. Katarina Marko i Jerolim* neposredni al i najdostojniji susjed Tizianova Ivana krstitelja, — isti rajski razkošni tip madonâ Tizianovih, ista čila zdrava tjelesa, — ista bujna živahnost, reć bi sočnost boje.

*** Ova se slika može dobiti kod fotografa M. C. Naye u Mletcih pod brojem 365. uz cienu od 4 franka snimljena po originalu.**

U boji bijaše Andrija u istinu takmac toga velikana mletačke škole, a bio bi ga morda dostigao i u naravnom viernom risanju, da je svoje slike onom marljivošću doradjivao, kojom jih je hitrinom shvaćao i slagao, — nu i njega je kao mnoge ženije našega naroda pritiskalo siromaštvo, koje ga je ganjalo na brzu, često dovoljno ne domišljenu radnju. Sam njegov slavni suvremenik Tintoretto nije se ustručavao priznavati vrstnoću Medulićevu, te je često izjavio, da svaki slikar valja da imade barem jednu Andrijinu sliku u svom atelieru, da iz nje uči vrstnoću i krasotu bojadisanja. — Druga slika isto tako liepa predstavlja obrezavanje Isusovo,* treća Isusa pred Pilatom, koj si ruke pere.**

* Može se fotografija dobiti kod fotografa M. C. Naye u velikom formatu pod br. 155 za cienu od 4 franka.

** Fotografiju po bakrorezu dao je snimiti g. I. Kukuljević i moći će se doskora dobiti.

Ova posliednja slika mnogo spominje na jednu drugu Medulićevu sliku, nalazeću se u Napuljskom narodnom muzeju: Isus pred Irudom. U obe slike vrlo je podobna kompozicija, vanredno značajni tipi svihkolikih figura, uz navadnu živahnost boje, — svakako su ove dvie slike radjene većom pomnjom i marljivošću, nego veći dio njegovih slika. Osim ovih većih još ima pet manjih slika, od kojih dvie meni nerazumljive allegorije (u dvorani broj VI., pod brojem 196. i 250.) i vrlo nježni spavajući mali Isus (u dvorani IX br. 293.).

Još je u ovoj galeriji vrlo znamenita i zanimljiva slika Gregoria Schiavona pod br. 318 sa cirilskim i glagolskim napisom. Slika predstavlja Mariju sa Isusom u popredju krasna priedjela, te se odlikuje onom zamišljenom, umnom ljubkošću, kojom se odlikuju slike padovanske škole i njezinoga velikana Andrije Mantegne.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Crkva Araceli u Rimu.

(Sa slikom)

Koli veličanstven morao je biti pogled na stari Rim sa Capitola, na one imposantne hramove, na one veličanstvene basilike, na nebrojene fore rimskih careva! Blago svega svieta, porfir iz Numidije, cipollin iz Frigije, rosso-antico iz Grčke, alabaster iz Arabije, granit iz Egipta, sve se je to spojilo sa silnim, veličajnim duhom rimskim u monumente, koji imponiraju vjekovom. Ratovi sa divljači pliena, domaće borbe sa svom svojom gorčinom i bezobzirnosti, barbarstvo papa sa fanatizmom svojim, i napokon glupost podivljaloga, zapuštenoga puka, — sve te biede morade snositi stari Rim, pa koje čudo, da nam se je do danas tako malo spomenika staroga Rima spasilo u prvobitnom obliku. I ovo malo što se je sačuvalo — čudna slučaja, — moramo zahvaliti upravo onim barbarskim uništiteljem, koji su spomenike ove, hoteć ih uništiti, i nehotice spasili.

Jedan dio tih spomenika izkapa se danas iz zemlje, gdje su mnogo vjekova razoreni počivali pod debelom korom zemlje. Taljanska vlada svimi mogućimi silami i velikim troškom nastavlja izkapanje znamenitih dielova staroga Rima. Forum romanum i palače carske na palatinu već su velikim dielom izkopane, isto se tako u kolosseju i u termah (kupeljih) Titovih, Dioklecijanovih i dr. nastavlja izkapanje, dapače i u istoj kampanji (okolici rimskoj) čitave se ulice grobnih spomenika otimlju zaboravnosti, u koju ih je vrieme oborilo bilo.

Bolji dio rimskih spomenika nahodimo kod drugoga uništitelja, — kod crkvah kršćanskih. Kad je nakon onoliko ljutih progona, nakon socialne borbe od puna tri vieka, kršćanstvo došlo do podpune pobjede i prevlade, koje čudo, da se je hotio zamesti svaki trag svladanoga poganstva, da su se hramovom pootimale sve dragocjenosti, da rese crkve kršćanske, da su se kipovi Jupitra i Marta pretvarali u kipove sv. Petra i Gjure, da su se veleliepi stupovi iz hramova i basilika jednostavno prenosili u crkve kršćanske itd. Tečajem čitavoga srednjega vieka za svekolike silne kršćanske gradje nije se material vadio od drugud, nego iz hramova i basilika rimskih. Colosej bijaše kamenorov dvim generacijam. Dapače čitavi antikni hramovi ili kupelji jednostavno su se pretvarali u crkve, kao što se je n. pr. parna kupelj (laconicum) Dioklecijanovih terma sačuvala u crkvi Maria degli Angeli, i kao što se je Pantheon, taj najveličanstveniji hram ovoga svieta, gotovo nepromienjen uzdržao, jer je od njega učinjena kršćanska crkva, koja je umjesto „svim bogovom“ posvećena kraljici nebeskoj i svim svetim, te nazvana Maria ad Martyres. Crkva bude god. 607. dne 1. studenoga posvećena, te na uspomenu toga posvećenja na taj dan pada svetkovina svih svetih. Što bi danas bilo od ovog nedosižno liepog umotvora, da ga u njoj podignuti oltari nisu štitili, — kad uzprkos svemu tomu nisu prestali isti pape barbarski ga robiti?! Malo godina iza posvećenja dade grčki car Konstantin II. snimiti s krova pozlaćene mjedene ploče, kojimi je zgrada bila pokrivena, te ih

odpremiti u Carigrad; nu putem oteše brodove sa tovarom Saraceni. Godine 1632, dade papa Urban VIII. Barberini snimiti mjedene ploče i sa preddvorja, te dobi odatle 450.000 funti mjeda, od koga dade 110 topova i četiri nakazna uvijena stupa za crkvu sv. Petra lievati. Zlobni dosjetljivci izrekoše tada veoma karakterističnu satiru za oznaku čitavoga vremena: „quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini t. j. čega ne porobiše barbari, to porobiše Barberini.

Nu stara rimska arhitektura najviše nam se je sačuvala u reprodukcijah kašnjih vremena, služeći u svojih karakterističnih oznakah vjekovitim uzorom za arhitekturu kašnjih vjekova, osobito renesanse. Michelangelo okrsti svoju veličanstvenu kupulu sv. Petra „u vis podignutim Pantheonom", takovih kupula na stotine danas ima u Rimu, te daju gradu sasma karakteristični grandiozni tip. Svodovi crkve sv. Petra i toliko drugih crkva svoj uzor nadjoše u smjelih vâljanih svodovih Konstatinove basilike, — starorimski slavoluci uzdržaše se za uzveličanje pobjede kršćanske u crkvah kršćanskih sasma nepromienjeni, — a po uzoru basilikâ koje su starim Rimljanom služile za sudnicu, za burzu, za tržište, za promenadu sa čitavom šumom svojih vitkih stupova, gradili su prvi kršćani svoje crkve.

Sva kršćanska naobrazba nebijaše izvorna, prvotna, nego je koren svoj pružala u stari Rim. Kako se je kršćanstvo prve vjekove izključivo na ovom zemljištu razvijalo, nije ni čudo, da je sav život crkveni i profani sasma proniknut bio shvaćanjem poganskim. Najjasnije nam se ova mješovina pokazuje u simboličkih predstavah u skulpturi i slikarstvu, koje se je iz prvih kršćanskih vremena sačuvalo u katakombah. Isus kao dobar pastir sa janjetom na ramenu nije drugo nego Hermes sa jarcem, — Orfej okružen od divlje zvjeradi, upotrebljuje se kao simbol Isusovom riečju svladanih strasti, — bachanali, koje su Rimljani na svojih sarkofagih urezivali, uzdržaše se na kršćanskih grobovih još do 6. i 7. vieka; — Jordan predstavlja se kao stari Nilus ili ini koj Fluvius, kako svjedoči krštenju Isusovu, te pruža plahtu za ubrus itd.

Nu najviše oživio je stari rimski duh, kao što gore spomenusmo, u arhitekturi kršćanskoj.

Našlo se je ljudi, koji su ne bez svakoga razloga tvrdili, da nikad nije bilo narodne rimske umjetnosti. To se dade lasno protumačiti iz čitave poviesti i karaktera rimske države. Strogo dostojanstvo osvojne države i savršeni pravni sistem, proždro je neodvisnost pojedinca, koja toli vierno označuje duh grčki. Kriepost i vještina, hrabrost i državna mudrost, umjetnost i znanost, sve je to služilo samo na uzveličanje snage državne, sve se je u njoj silnoj utopilo.

I umjetnost je valjalo imati, da uzveličava sjaj države; nu pronaći ljepotu, to bijaše sasma proti duhu i načinu Rimljana; — to su oni prepuštali mekoputnim podjarmljenikom. Veći dio umjetnika iz dobe careva, grčkoga je imena. Nije dakle puki slučaj, nego karakteristična crta Rimska, da su oni i u umjetnosti prevagnuli samo na praktičnom polju, t. j. u arhitekturi, koja kao neka posrednica podaje materijalnim svrham života, idealni neki oblik. Pa i u istoj arhitekturi nisu oni toliko odabirali hramove i teatre, koliko palače, kupelji, cirkuse, mostove, vodovode i ceste, koje su Rim sa svietom spajale, — a u tih gradjevinah razvili su oni toliko veličajnoga shvaćanja i praktične vještine, kako nikoj narod svieta. Oni su prvi počeli rabiti svod, i po njem su se dovinuli onim ogromnim prostorijam, kojih Grci nisu poznavali, a tim su učinili epohu u arhitekturi. Svodovi Konstantinove basilike u Rimu, da se ništa drugo uzčuvalo nije, bili bi dovoljan monument silnoga duha rimskoga.

Stari je Rim propao, nu tek pošto je svietu uzorom služio, — on je bio i još je majkom arhitekture, blagoslovljen pedalj zemlje, komu najbolji dio svoje kulture zahvaliti imamo.

Kad je kršćanstvo svladalo, prvi i najbliži uzor bijaše za crkvene gradje antikna arhitektura. Tako zvani grčki križ, koj je često služio osnovom starih grobova, jest tipički lik kapelâ u katekombah. Kupula, bez koje si Rima gotovo ni predstaviti ne možemo, jest, kao što već gore spomenusmo, rimski izum; takove oble rotunde pružaju se na via Appia u kampanju mnogo milja daleko. Kršćanski baptisteriji nahode svoj uzor u plivaonicah rimskih terma, gdje se je jamačno prvo kršćenje obavljalo.

Kad su se kršćani nakon borbe od tri vieka napokon kao socialni pobjednici usudili iz svojih katakomba na svjetlo, — bilo je to znamenite godine 313, — bijaše već broj njihov toli velik, da im dosadašnje male kućice, u koje su se k molitvi sakupljali, nebijahu dosta prostrane.

U kratko vrieme od tri stoljeća oni se organiziraše i utvrdiše. Raztrojstvo rimske države i propadanje poganstva, bijaše najmoćnija poluga kršćanstvu. Vjera u vječni život preko groba, jedno vječno, nagradjujuće božanstvo uzdržavalo ih je u doba najljućega progonstva postojane i nepomične, čeličilo im moralnu snagu, — sve krieposti, koje su u očijuh padajućega svieta vanredno čarobno djelovale na život. Tako naraste kršćanstvo i brojem i moralnom snagom.

Pod imenom basilika počimaju si kršćeni počam od 4. vieka graditi crkve, koje su sasma naličile starim rimskim basilikam, te su poglavito zadovoljavale jednoj potrebi, da su najme veliko množtvo ljudi mogle u

sebi sakupiti, — a to je za novi vjerozakon bio glavni zahtjev.

Evo kratak opis rimske basilike: podugoljasti četverokut, opasan na sve strane stupovi, a okolo na okolo najprije prost hodnik, a onda ograda. Iznad stupova leži horizontalno red greda (balvana), koj se zove arhitrav. Na tih gredah iznad prostog hodnika odozgor jest opet otvoren hodnik okolo naokolo sred njeg, stupovi okruženog prostora, koj se u sredini toga hodnika podiže, te je pokriven dvostranim krovom. Izvana ima takova basilika lice jednokatne podugoljaste kuće, koja je okolo na okolo opasana nadkrivenim hodnikom, predpostaviv da su umjesto stiena od kuće tek redovi od stupova.

Po tome uzoru stali su kršćani počam od 4. vieka graditi svoje crkve uz modifikacije, koje je iziskivala služba božja, morda obziri štednje, pak i nesposobnost, nasliediti stare graditelje u vrieme svestranoga pâda umjetnosti. Naskoro bude zaokružena jedna strana (apsis), da se tude smiesti žrtvenik, te je ovo mjesto kao poglavito svetilište za dvie tri stube povišeno, dočim su s protivne strane izostali stupovi, da se ne smeta pogled k žrtveniku. Umjesto svoda ostade samo drveni tavan, stiene bijahu tanke, zlatni neukusni mozaici zabliešćivahu forme arhitektonske. Kad je napokon prvobitno republikanski osnovana crkva stala ustrojavati i redati nepreglednu hierarhiju, koja se je od viernika sasma odielila, nastade za nju potreba posebnih prigrada, i tako postade poprečna ladja iza apsisa, koja je stvorila naris tako zvanoga rimskoga križa. Napokon napunjivahu svoju crkvu stupovi i arhitravi, glavami (kapitali) i podnožji, podovi i skulpturami, koje su orobili u poganskih hramovih. Ovo u mnogom kvari i ogorčuje pogled starokršćanske basilike.

Jedna od basilika u Rimu, koja je svakovrstne mješovine stupova i arhitrava i mozaičnoga taraca u sebi pokupila, te može služiti kao prototip te sistematične plienitbe, jest crkva Maria Araceli na kapitolu u Rimu. Nu kolikogod je smiešno viditi red od 22 granitna stupa, od kojih ni dva nisu sasma jednaka, toliko je imposantan pogled na taj dvored vitkih stupova, koji mirno i sigurno vode oko prema bogato izloženoj tribuni, svetilištu crkve, na te lagane, oblo zaokružene lukove, koji se pružaju od stupa do stupa, na taj tisućljetni pod i napokon na bogato pozlaćeni, trofejami urešeni drveni tavan. — Sve odiše pravo antiknim veličanstvom.

U sredovječnih spisih nalazi se priča, koju je kao stotinu njih izmislio kakav dokon kaludjer, — da je senat hotio jednoč Augusta bogom proglasiti, uslied toga da je Augusto upitao Tiburšku Sibilu za savjet, a ona da mu je prorekla: „Iz neba će doći kralj svih vjekova“. I gle, nebo se otvori, a djevica Marija ukaže se sa djetetom u sjaju nebeskom iznad jednoga žrtvenika, a s neba se začuje glas: „Ovo je žrtvenik nebeski (ara coeli).“ Augusto pade na koljena i zabrani senatu nakanjeni proglas. Kašnje bude na tom mjestu po sv. Jeleni, majci Konstantina velikoga podignuta crkva.

Ova crkva jest jedna od znamenitijih u Rimu i stoji na mjestu, gdje je negda stajao slavni hram Jupitra Statora kapitolskoga, te valjda nekoji stupovi i glave, a jamačno čitavi mozaik poda potiču iz toga hrama. Crkva je za ljubitelja umjetnosti znamenita po freskih Pinturicchia iz života sv. Bernardina, a kod rimskoga je pučanstva najviše poznata po nekakovom čudotvornom djetetu, nazvanom „santo bambino“. To je od maslinova drveta izrezan lik Isusov, sav u svilu i dragi kamen odjeven, sa vanrednom čudotvornom moći. Ovo čudovište ima vazda na razpolaganje jednu kočiju, u kojoj se vozi k bolestnikom, čim oni to zažele, te kadikad (tako bar pripoviedaju) znade samim dodirom dotičnika ozdraviti. Kad se fratar vozi s djetetom k bolestniku, spusti jedan okrajak štole kroz prozor, a ljudi padaju na koljena i krste se.

I mi Hrvati imademo u ovoj crkvi dragocjenu uspomenu, a to je grob, u kom počiva Katarina, predposliednja kraljica bosanska, žena Tomaševa, a mati nesretnoga Stjepana i junačka braniteljica grada Kozova. Kad morade pred Turci uzmaknuti, dodje u Rim te primi red Franciskana na monte Pinciu. Tu je ona mnogo godina provela, brineći se za spas puka svoga izpod jarma turskoga, tu je nagovarala papu, da nastoji pobuditi križarsku vojnu proti Turkom, tu je ona morala odolievati napastim kralja Matijaša i odbijati njegove usurpatorske pretenzije na priestol bosanski. Napokon umre 1478., ne doživivši onoga, zašto se je toli vruće Bogu molila, oslobodjenje Bosne izpod kopita turskoga. U svojoj oporuci priveza za dušu papi, da nastoji osloboditi Bosnu, a sve svoje dragocienosti ostavi slovinskomu zavodu sv. Jerolima u Rimu. Nu ovih je dragocienosti za vrieme francezke okupacije i za vrieme jezuitske administracije nestalo bez traga i glasa.

Vrli naš mladi slikar g. Kikerec u Rimu snimio je grobni spomenik njezin, kako stoji uzidan na stupu iznad propovjedaonice, — ujednô sa malim pogledom niz crkvu, ter Vam pošilje naris, da ga izvolite upotriebiti.*

U Rimu, mjeseca travnja 1874.

---

* Životopis kraljice Katarine donieli smo prošle godine u br. 30. Mi ćemo još ove godine donieti i lik njezin po slici Gian Bellinia, nalazećoj se u kapitolskoj galeriji u Rimu, koju nam je vrli naš zemljak g. Kikerec već poslao. (Op. ur.)

LISTAK.

Književnost. Pod naslovom „École mutuelle, cours d' éducation populaire“ izlazi u Parizu (Librairie de la Bibliothèque nationale, 2 rue de Valois, palais royal) sbirka pučkih spisa, u kojih se različite nauke, puku potrebite i koristne, tumače u kratko i razgovietno. Do sada izašle su 23 knjižice u maloj 16ini, a svaka knjižica stoji samo 25 centima. Tu ćeš naći zemljopis obći i francezki, poviest obću i francezku (u 7 svezaka), slovnicu i rječnik francezki, računicu, prirodopis, kosmografiju, fiziku, lučbu, ratarstvo, zdravoslovje, mitologiju, o obretih i izumih, pravo, mudroslovje itd. Na ovu sbirku svraćamo pozornost naših prostonarodnih pisaca, a osobito družtva sv. Jerolima. Dà kako ne bi se gdjekoje knjižice mogle samo prevesti na hrvatski jezik, već bi je trebalo preraditi i za naš puk prilagoditi. Ali kako su Francezi vještaci u takovu pisanju, mogla bi ova sbirka služiti našim piscem za izgled. Pišu nam iz Pariza, da je Gjuro Durčić, hrvatski pitomac i štipendista, preveo knjižicu o ratarstvu.

Umjetnost. „Světozor“ pražki beletristični list donio je u posljednjem broju sliku našega gradskoga načelnika Ivana Vončine zajedno s vjekopisom. Slika je izradjena vjerno po svjetlopisu, koji žalibože, kako i „Obzor“ veli, nije najbolji, ali je vjekopis točan i obširan. Isti je list donio za doba rimskoga koncila sliku Strosmajerovu, potla Račkovu, Mrazovićevu i Makančevu. Kad je lanjske godine donio sliku preuz. g. bana Ivana Mažuranića, spomenusmo to posebice u ovom listu. Nedavno bila je u njem slika bivšega regenta srbskoga g. Gavrilovića. Tiem načinom upoznaje „Světozor“ svoje občinstvo s prvaci na slavenskom jugu.

— Kao u više miesta u našoj domovini, tako se je sad i u Šibeniku ustrojilo hrvatsko glumačko družtvo i to pod ravnanjem g. Iličića. Družtvo predstavlja najviše poviestne drame, te je postiglo u Šibeniku znatan uspjeh. — Ne ima koristi, nek je stranac još koliko vješt i gladak, nikad mu se ne dojimlju rieči srdca kao što glasi materinjega jezika, kad mu se još predočavaju slavni čini i junačtva praotaca. Živili Šibeničani, neka oni učine prvi korak na tom još pustom polju, a za njimi sva Dalmacija da prione. Molimo prijatelje, da nam od onud štogod pobliže izvieste o predstavah.

— Čuveni ruski vajar M. Antokolskij izložio je u Rimu model za kip, koj predstavlja trpećega Isusa, i koj će biti izveden za jednoga bogatoga Rusa u Moskvi. Ovo najnovije djelo ruskoga umjetnika pobudilo je obću pozornost umjetničkih krugova u vječnom gradu.

— Koliko podupiraju velike države starinarska iztraživanja i proučavanje starina, imamo opet dva primjera. Njemačka vlada izasla u Atenu prof. Curtiusa i Altera, da uglavi s grčkom vladom ugovor o izkapanju starina u Olimpu. Kopanje imali bi njemački starinari rukovoditi; a što se nadje, pripast će Grčkoj. Ista je vlada preustrojila arkeologični zavod u Rimu i providila ga obilnijimi sredstvi. — Francezi imadu u Rimu akademiju za umjetnosti, koja je smještena u palači iz XVI. vieka na monte Pincio; imadu i arheologično učilište u Ateni. Sada su kod akademije umjetnosti u Rimu osnovali arheologični odjel atenskoga učilišta, koj će mladi arkeolozi polıadjati prije nego li idu u Atenu; ondje će učiti stare umotvorine, slušati predavanje iz poviesti umjetnosti, epigrafike itd. Ravnatelj toga odjela jest Albert Dumont, čuven iztraživalac grčke ceramike, koj iztok dobro poznaje, kano što njegov putopis „Le Balkan et l' Adriatique“ (Paris 1873) potvrdjuje.

Gospodja Winbergerova. Prije kratkog vremena doselila se ovamo iz Beča gdja. Winbergerova, rodjena Brkićeva. Naumila je stalno nastanit se u Zagrebu, te vježbat gospodjice u opernom pjevanju. Gospodja W. jest Hrvatica, vrlo velika rodoljubka, a uz to znamenita vještakinja. G. Levy professor pjevanja u Beču, koj je toliko glasovitih pjevača — i Mallingerovu — izvježbao, izdao je gospodji svjedočbe, da ne mogu bolje biti, a u Beču tražili ju sa svih strana. Vrlo nam je milo, da se skupi u Zagrebu što više umjetničkih, navlastito domaćih sila. Mi gospodju Winbergerovu što toplije preporučamo nadajući se tvrdo, da će nam uzgojit vrlih pjevačica.

Historički muzej ruski u Moskvi, koj nosi ime carevića priestolo-nasljednika, osnovan je u svrhu, da se u njem u slikah i kipovih predstave glavne sgode ruskoga naroda u prošlosti. Razdieljen je muzej u osam odjela: kršćanske starine, poganske starine, doba kievsko, suzdalsko, moskovsko, vladalačke kuće romanovske, počam od Petra vel. do Katarine II., napokon od ove carice do najnovije dobe. Za ove sbirke odredjeno je 20 dvorana, koje će biti naslikane s predstavami glavnih dogadjaja Rusije. Slike bit će na liepu, a izvest će ih domaći ruski umjetnici. Spomenici u tom muzeju bit će razredjeni kronologičnim redom, a ticat će se crkve, zakonarstva, nauke i književnosti umjetnosti, obrta, i prometa, u obće cjelokupnoga života ruskoga naroda i ruske države. Takav muzej imadu Francezi u Versalji. To ti je živa historija naroda, koja se ovdje mnogo laglje nauči nego li u školi, a može ju i manje naobražen naučiti.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak). Ne pišemo ovih redaka, da budu čitavim sustavom, to će biti posao koga slovničara; niti pišemo što posve no-

voga, jer na mnogo toga naići će pomnik u Veberovoj skladnji, u Daničićevih oblicih i njegovoj srbskoj sintaksi. Mnogo je toga natuknuo i naš pokojni Fran Kurelac, a koji je pisac išto pazio slušajući, kako korjeniti štokavac govori, dosjetit će se lahko, što je tudje i čemu nikako u našoj skladnji mjesta ne ima. Al prevadjajući mnogo toga iz njemačkoga jezika nadadoše nam se sama sobom neka pravila, kojih nijedan prevodilac iz njemačkoga jezika, pače nijedan pisac, koji se je mnogo njemštinom bavio a sam svoje misli materinskim jezikom tumači, s uma svrći ne smie.

Ista je pravila prihvatio naš dr. Bog. Šulek u svom njemačko-hrvatskom rječniku ponašiv po duhu hrvatskoga jezika mnoge i mnoge njemačke rečenice, kako valja, pa se ipak u naših uredih, u našem novinstvu i žalibože u našoj liepoj knjizi strašno njemčari, misle dapače neki, da su takve samosvojnosti našega jezika odviše prostačke, ili barem europskoj ugladjenosti i tanahnosti ne dorasle.

Mi pako sudimo, da je prieka nužda iztriebiti tu pljevu iz našega jezika i s toga nastavljamo dobrohotne pripomene, za kojih nas zamoliste, da budu s neke ruke kakvim takvim kažiputom onim, koji se mare okoristiti tudjom mukom, dok se ne nadje kakov hrvatski dr. Heinsius, da oblikom rječničkim sastavi uputnik našim početnikom, kako se ima hrvatski pisati.

U Niemacâ ima nekoliko, reć ću pripomoćnih glagolâ, što ih, s oskudice perfektna i imperfektna sprezanja glagola, spajaju sa samostavnikom, ne bi li svoju sirotinju zakrilili. Izim pravih pomoćnih glagola haben sein i werden takvi su pomoćnici: machen (n. p. Sprünge, Schritte, Bemerkungen, Musik, Eindruck); biethen, geben (n. p. Gelegenheit, Anlass, Rath); treiben (Handel, Scherz); leisten (n. p. Hilfe) i drugi neki. Ne prija duhu našega jezika pisati: praviti ili činiti skokove, koračaje, opazke, glasbu, utisak (ja sam čuo i „dviženije praviti“); pružati ili davati priliku, povod, svjet; tjerati trgovinu, zanat; pružati pomoć i t. d. već je bolje: skakati, koracati, opažati, glasbovati, dojimati se, upriličivati, povadjati, svjetovati, trgovati, šaliti se, pomagati. Naša je dikcija toliko glagolska, da Niemcu trebaju tri četiri besjede, da ono protumači, što se našim glagolom kaže. Pokušajmo prevesti naše glagole: banovati, zacariti se, zadjevojčiti se, unesrećiti, uočiti (in's Auge fassen), zaparavati (mit heissem Wasser reinigen), zapriličiti (den Anschein nehmen), omúčiti se, pobratiti i d., pak ćemo vidjeti, koli je nespretno tudju sirotinju prenositi u bogatstvo našega jezika. Ima do duše i u nas rečenicâ, gdje samostavnik s pomoćnim glagolom „biti“ stoji namjesto glagola, n. p. „biti komu u prilog“, „nije mu mar“, „bit će ga smet“ ali se veli i „komu prilagati“, „ne mari“, „smesti će se“; tuj je dakle neko preobilje, neka elegancija, a ja sam čuo od naroda i ovakovih: „ljubitelj sam tomu ili onomu“ i „niesam ljubitelj čoveka ubiti“ pa takovih ima u svih jezicih. Ovakove pako: sbijati šalu mj. šaliti se; izvoditi pjesme, igre mj. pjevati, igrati; mučiti muku mj. mučiti se; stražiti stražu mj. stražiti ili stražariti; udarati u plač, u smieh mj. početi plakati, smijati se, čudom se čuditi i ost. izilaze pojačicami.

Da vidite golemu razliku naše verbalne od njemačke substantivalne dikcije, evo kako to Šulek na vidik iznosi kod jedine rieči Kopfweh: Ich habe Kopfweh, boli me glava; ich bekam Kopfweh, zaboljela me glava; das machte mir Kopfweh, s toga me je zaboljela glava; (fig.) das macht mir kein Kopfweh, nit mi je žao, nit mi je jao!

Poziv na predplatu.

Prvo je polugodište već minulo, a mi se utičemo prijateljem našega „Vienca“, moleći ih, da ostanu vierni svomu jedinomu hrvatskomu listu za liepu knjigu. Koliko vriedi ili ne vriedi, o tom je dakako suditi obćinstvu. Nu toliko nam kaže sviest, da je „Vienac“ prodro u dušu našega naroda, jer ni jedan naš list ne ima učestnika koliko naš. Suradnici biti će isti, ko što prije. Ujedno se poskrbismo, da će slike odsele redovito izlaziti. To smo imali kazati našemu obćinstvu i tvrdo se nadamo, da će uz nas uztrajati. Naša skrb će biti, namaknut što je zanimivije, te ćemo uvrstit u drugo polugodište izvoran roman iz hrvatske poviesti, za tiem nove pripoviedke od Turgenjeva.

„Viencu“ je ciena na pol godine 3 for., poštom ili Zagrebčanom u kuću 3 for. 50 novč.

Tko do drugoga broja u polugodištu ne pošalje predplate, obustavit će mu se pošiljanje lista.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 28. U Zagrebu dne 11. srpnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

V.

Miroslav dao već za rana osedlati konja, za kojega je znao da je mirniji, i oprostiv se s majkom, koja ga je tri puta poljubila u čelo, te se već pripravljala, da ga prekriži, odjaše prašnom cestom. S početka jezdijaše polako, ali mu doskora dosadi prašina i vječno nabijanje po konju, te podbode konja a ovaj poleti jakim skokom. Za kratak čas projaše kroz selo i pokraj župnoga dvora jedinoga na podnožju brdine u ovoj okolici, u taj mah opazi na oknu župnika, gdje maše rubcem, da postane; a on kao da to ni opazio nije, potjera na novo konja i krene bregovitom cestom.

Konj se zadihao i valjalo je po malo poći, a i sam se umorio, te pusti konju, da ide korakom. Za čas se uzpe na vrh i zagleda zagorsku ravnicu, a nedaleko od podnožja briega dvorac Hřebekovih, gdje se bjelasa iz nasada jablana i drugoga drveća. Taj dvorac posjedovaše prije nekoliko godina grof N., no ne brineć se mnogo za njega, propadao je dvorac sve više u nemarnih rukuh sebičnoga providnika; dok se napokon grof ne odluči na prodaju rečenoga dvorca sa svim zemljištem, koje je k njemu pripadalo; a i onako ga ne posjećivaše skoro nikada živući u inozemstvu od dohodaka većih dobara.

Hřebek bijaše rodom Moravac a nasliedi od otca nešto gotova novca i obrt, kojim je nasljedjenu svoticu pomnožao. Hřebek bijaše rudar i neumornim trudom i potraživanjem namjeri se u svojoj domovini na obilne slojeve kamenitoga ugljevlja, koje mu obilnom mjerom trud naplati. Hřebek, budući čovjek veseljak, budući čovjek, koj si je želio samo toliko posjedovati, da može udobno življeti, nije drktao za novcem, te, namiriv si umjerene želje, ostavi trudni posao.

Mišljaše, da će najudobnije moći življeti, ako si kupi gdjegod kakovo dobro, na kom će onda neodvisno i slobodno vjekovati poput jelena u gori. Negdje dozna, da se u Hrvatskoj prodaje takovo dobarce, te podje, da ga razgleda. Upoznav se s Hrvati i hrvatskim vinom, omili mu trostruko ponudjeni posjed, te ga odmah i kupi. Za nekoliko ćedana preseli se sa svojom ženom u Hrvatsku, i tako se pomnoži Borkovićkino družtvo ugodnimi susjedi.

Polahko sadje Miroslav sa briega i čim dopade na ravnu cestu, potjera iznovice konja. Ne bijaše dugo i nadje se u dvoredu jablana, vodećem do dvorca. Moram spomenuti, da je Miroslav često za praznika dolazio Hřebekovim, pa je poboravljao ondje nekoliko dana, a onda se opet vraćao kući; a to je tiem češće bivalo, pošto se je mladić u družtvu Hřebeka strastvena lovca dokopao sgode dolaziti u veći lov.

Došavši u dvorište, skoči mladenačkom spretnošću sa konja i predade ga nekomu slugi, da ga voda po dvorištu, dok se ne ohladi, a sam potrči uza stube u dvorac. Na stubah sastane se sa sobaricom gospodjinom starom djevojkom usahla lica i riedkih vlasi; zla usta veljahu, da gospodja Hřebekova nije trpljela ljepše služavke u dvoru. Miroslav ju upita, je li gospodja kod kuće?

— Gospodja?

— Dà, gospodja.

— Jest kod kuće, ali se oblači, odvrati sobarica tromo i kroz nos. Gospodja je Hřebekova pravilno u pol deset sati podvrgavala se svim zakonom toilete, što je dakako svjedočilo dobar odgoj.

— A hoće li skoro biti gotova? upita Miroslav, razmatrajuć čudnovato lice sobarice.

— Za pol sata.

— Udjete li prije k njoj, recite joj, da sam ja tu, to rekav obrnu se i ode Miroslav u vrt.

Vrt, što je okružavao dvorac, bijaše prekrasan. Drveće, zasadjeno odmah poslije gradnje dvorca, ostarilo i razgranalo se u vis; stare lipe, gusto borje, visoke jele i jablani, stvoriše od vrta umjetnu šumu, preko uzkih puteljaka, razilazećih se nepravilno i vijugasto na sve strane vrta, prekrilile se i previle guste grane drveća, stvarajuć tako duge i hladne sjenice, u koje je riedki tračak sunca probijao. Kroz sredinu vrta vijugao se plitki potočić izviruć negdje u gori te se razplinuo u malom ribnjaku, zaraštenu mjestimice gustim šašem.

Po krivudajućih se puteljcih dodje Miroslav do ribnjaka, te sjedne kraj njega na klupu, nad koju se savijala biela breza. Površje ribnjaka sjalo se gladko poput zrcala, tek kadkad praćiknu se po njem ribica, zanjihav vodu nježnimi talasi, koji se onda do obale kružahu.

Baš nasuprot klupi preko ribnjaka stajaše u ružinu busu kip Ljelja, napinjućega strielu u motrioca. Uočiv kip, nasmieši se Miroslav dosietki utemetjitelju vrta. Najedanput se trgne i pogleda živo i blistavo, kako gledamo, kad smo se nečemu novomu dosjetili, te ustane, da se vrati u dvorac.

Miroslav se sjetio Renate, te ga morila znaličnost, da li je već nadošla... Približajuć se dvorcu pogleda po svih prozorih, ne viri li možda kakova liepa glavica iz njih; ali ne opazi ništa.

— Miroslave! — začuje u to uza se ženski glas, po kom prepozna gospodju, — dakle ipak jedanputa!

On se ogleda i opazi kraj sebe gospodju Hřebekovu, u smedjem šumećem odielu, visoko počešljanih vlasi i naprašena lica, ne bi li se bore izjednačile, na kojih se još ne razbrisani prašci pudra razpoznavahu.

— Sluga pokoran — dobar dan, pozdravi ju Miroslav uljudno smiešećega se lica, i poljubi joj ruke, što je vrlo ljubila.

— Kako je? kako je, dragi moj Miroslave, Bože dragi, već vas dugo niesam vidjela— a što radi gospodja majka? uze pitati gospodja veselo razkriljujuć ruke.

— Da, sbilja, da ne zaboravim — dala vas pozdravit i pitat, zašto ju ništa ne posjećivate?

— Niesam imala kada, bila sam i nešto boležljiva, ali čim mi vrieme dopusti, odazvat ću se njezinu pozivu. Ona je zdrava?

— Da, zdrava je.

— No, to mi je drago. Ali koliko ste vi uzrasli — tu omjeri Miroslava od glave do pete, sbilja od vas će još div narasti. Izvolite sa mnom gore. Gospodja nehotice dirne Miroslavovu ruku.

— Ala su vam hladne ruke! klikne začudiv se, a po tom bane u smieh, ej, hladne ruke, vruće srdce. Izvolite — izvolite —

— Je li gospodin kod kuće? upita ju Miroslav, pošav uz nju.

— Otišao je u vinograd, ali će do objeda natrag.

Gospodja Hřebekova bijaše rodom Njemica, čega nije nikad zaboravila, ali je bila jedna od onih sretnih ženskinja, koje se svagdje snaći umiju. Bila je kći imućnih roditelja, koji su nekom nesrećom izgubili imutak, no tanahni uzgoj ostade joj vječnom svojinom. Bila je dosta naobražena, te je i nešto francezki znala, učila se i u glasovir udarati, plesala je izvrstno lahko kao silfida, te bi strašno hvalila dobre plesače. Bila je kao djevojka liepa, i mnogi ju mladić obilazio, što ona nimalo kratila nije, sklona od djetinstva na ljubakanje. Tako se naučila laskavo smijati, ćutljivo govoriti, prelastno kretati, zamahivati glavom i koješto drugo, čim se je nekojim ugodnom činila, kad i kad znao joj se jezik razigrati, da joj ga nitko nije mogao obustaviti, ma ni sâm njezin suprug krtimi izrazi. Bila nizka i puna stasa, dosta strojna, nježnoga, okrugloga, lica crnih živih očiju, koje se neprestance udvorniku lukavo smješkahu kao da će reći: znamo, da smo te očarale, i za čudo sitnih bjeloputih ruku i nožica.

Hřebeka uviek i svagdje posjećivali često prijatelji, nešto sbog njegove gostoljubivosti i zabave, a ponajviše radi gospodje i bilo je nekojih, koji se velikom pouzdanošću gospodje hvaljahu. Nesretniji prišaptivali gospodinu suprugu koje što u uši i činili ga opreznim, da li nad boljom polovicom bdije, no on kao da to ni ne opaža, ne možda sa sigurnosti, što ju pozna — on ju nije poznao, on nije nikoga poznao, narav mu taj dar uzkratila, te je sudio ljude po čestom smiehu i družtvenoj rječitosti — već s puke dobroćudnosti.

I gospodja bijaše uza sve to nedužna; bilo joj to narav, da s ovim, ili onim, koj joj se bolje omilio, pouzdanijom bude, a što se je uz to koketno ponašala, bila je samo zla navada, koje si nije bila sviestna. Ljubila je svoga supruga, te bi svaki put zadrktala pomisliv na smrt njegovu ili drugu nesreću...

Gospodja odvede Miroslava u salon; dvorac se odlikovao od drugih ljetnih dvorova

ne samo vanjštinom t. j. ukusnom gradjevinom, visokimi prozori, nizkim i spretnim krovom, dvama tornjićima sa strane, zatim stupovi, koji su limeni krovac predvorja podbočivali, nego i nutrinjom, ukusno pobojadisanim stienami, modernim uredjajem soba i skupim posobljem.

— Nešto ću vam pokazati, da čujem vaš sud, nešto liepa — liepa, osobito za vas — — govorila gospodja obilazeć okrugli stol salona.

Miroslavu udarila krv u lice pri pomišljaju, ne vodi li ga gospodja k Renati — a kad tamo ona ga dovede k stieni, ovješenoj slikami.

— Poznate ju jošte? Zar nije liepa?

Krasno i jasno sjalo se lice šestnaestgodišnje djevojke na tamno oličenom platnu. Bilo to lice duguljasto i bliedo, tek izpod crnih, velikih, divotnih očiju, koje su kao iz drugoga svieta izpod čela gledale, planuo je na obrazih lagani rumenac, pa se činilo, kao da je stranac ovomu licu i da je planuo tek onda, kad ga slikar ovuda potražio.

— Zar nije krasna? Ah, ja se toliko radujem času, govorila gospodja, naklo niv svoju dražestnu glavicu prema Miroslavu. kadno će mi se vratit. —

— A bude li to skoro? upita Miroslav i zacrveni se.

— Ne znam, tko čeka i dočeka, odvrati gospodja i nasmije se glasno.

Miroslav ne skide oka sa slike, njemu je bilo toli ugodno motriti ove crte, koje su mu napominjale sretne časove djetinstva, napominjale djevojče, kojemu se on, budući još dječačić od kakovih dvanaest godina, strastno privinuo.

— Vam se dakle mili: dà, dobro je izradjena slika, opet će gospodja, opaziv, da se je Miroslav zagledao.

— Gdje ste ju dali izradit? upita ovaj i približiv glavu platnu pročita u uglu slike. Gratz. Friedrich Rain, seiner Schüllerin. —

— Dobro ste pročitali, neki Rain u Gradcu, učitelj risanja u zavodu, gdje je Renata, prihvati gospodja, sasma mlad čovjek, baš kad sam onomdne bila gore, nadjoh ga medju djevojkami, izradi sliku i pokloni ju Renati.

— Tako! izmuca Miroslav i smete se.

(Dalje sliedi)

OPIELO NA POKOPU DJEVOJKE.

Spjevao I. T. Uglasbio Kuhač.

Samac
Uvenuo nam cvietak,
Polomio ga led —
Zenuća u početak,
A ne bje mriet mu red.
Bijaše liep to cviet,
Ah zašt je moro mriet?
Sbor.
Da, krasan cviet!
Samac.
Zaželio ga sviet.
Sbor.
Ah! zašt je moro mriet?

Samac.
Ne okusila slasti,
Ni sreće vieka tog,
I netom će procvasti,
A već ju uze Bog!
Zamračio se svod,
Gdje tužan plače rod.
Sbor.
I plaču svi.
Samac.
Ah mlada usnu kći!
Sbor.
Oj, san joj bio tih!

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Gospodin Deneker reče zatim prijazno, stisnuv ruku plemiću:

— Gospodine van Vlierbeke, da vam pravo kažem, baš sam ugodan dan probavio u vašoj kući, uz vas i uz vašu milu gospodjicu kćerku čovjek je sretan zadovoljan. Vrlo mi je drago, što sam se s vama upoznao, i nadam se, da će nas za kratko vezat tvrdje i trajnije prijateljstvo; za sad vam hvala na liepom dočeku.

U to nadodjoše Gustav i Leonora. Plemić izvinuo se gostu u nekoliko rieči.

— Moj sinovac, produži trgovac, jamačno je uvjeren, da nije za svoga vieka proživio sretnijega do današnjega dana. Nadam se, gospodine van Vlierbeke, da će te i vi mene počastiti, te doći mi u goste sa svojom dragom gospodjicom, al me izpričajte, ako taj poziv za neko vrieme odgodim. Prekosutra poći mi je za poslom u Frankfurt, gdje ću nekoliko mjeseci probaviti; ako se moj sinovac za toga časa po kadšto svrati

u kuću, bit će vam bez sumnje dobro došao.

Plemić uvjeravao trgovca i opet o svom prijateljstvu. Leonora šutila, premda ju Gustav baš živo gledaše, premda se vidjelo, da i ona moli za dozvolu.

Stric primaknu se kočiji.

— A naša čaša poputnica? zapita Gustav u čudu. Ded, svratimo se malo u kuću.

— Nipošto, zakrči mu g. Deneker rieč, da je po tvojem, ne bismo se do sutra odkinuli odavle; a skrajnje je vrieme, da uzmemo put pod noge! Trgovcu valja održati rieč; ta valjda znaš, šta smo obrekli. —

Iznenada sretoše se Gustavove oči sa Leonorinima, iz tih očiu mogo si razabrat, kako im je težko razstati se, kako ih veseli nada opet sastati se; plemić i g. Deneker podaše si ruke u znak prijateljstva; zatim se stric i sinovac popeše na kočiju. Mašuć rukama i praštajuć se prijateljskimi znakovi, dok su im oči dale, ostaviše Grinzelov dvor.

IV.

Drugi dan iza stričeva odlazka dodje Gustav u Grinzelov dvor. Otac i kći dočekaše ga vrlo prijazno. Skoro čitavo popodne boravio mladić u dvoru; pun blaženih uspomena povrati se pod večer u svoj grad kod Egelova jezera.

Za prvo nije se prečesto smio pokazat u plemićkom dvoru, bud mu nije dala čednost, bud nije htio dosadit plemiću; al ne prodje ni tjedan dana već je bilo sa Vlierbekove prijaznosti nestalo svake bojazni iz mladićeve duše.

Ne mogaše već odoljeti čeznji za Leonorom, i ne prodje ni jedan dan, da nije čitavo popodne probavio u Grinzelovu dvoru. Dani, časovi prolazili neopazice od tihoga blaženstva. Uz Leonoru i otca joj šetaše mladić hladovitimi stazami perivoja, slušajući uz to, kako starac mladici tumači razliko znanje i umjenje, slušajući blažen glasovito grlo žudjenja svoga, kad slagaše pjesmice svoje. Mnogu je mudru govorio sa otcem i kćeri, često je sjedio pod katalpinim grmom, snivajuć o blaženoj budućnosti, gledjući djevojku okom živim, kakovim samo ljubav gledati smie, moleći iz tihana Boga, nek mu ju dade za vjernu drugaricu života.

Ta kadno prvi put ugleda divno to lice djevojačko na groblju, zaigra mu srdce od milja, a sada, gdje mu se na oči razvijala i krasota njezine duše, toliko ga osvajaše ljubav, da mu se je sav sviet činio bez duše, kad nije Leonora disala uz njega, da mu je izpred očiu nestajalo svjetlila, kad nije Leonora uz njega sievala, i sjajem svojim sav sviet grijala.

Ni andjeo sa raja božjega ne mogaše mu se pričinjati ljepšim od nevine mu prijateljice. Narav bila ju nakitila svim miljem, kojim se prva žena dičiti smjela, a u grudih kucaše joj srdce, čisto poput zrcala, kojega nije ni cigli dašak svieta smutio bio, srdce, iz kojega bi provrili najiskreniji osjećaji poput gorske bistrice, čim se to srdce malko razigralo bilo.

Gustav poštivaše Leonorina otca veoma, ko što nježni sin štuje roditelja svoga. Al kadšto kan da je to štovanje klonulo. Što se se je van Grinzelova dvora pogovaralo o škrtosti gospodina van Vlierbeke-a, činilo se mladiću, kan da je prava istina; nikad mu ne ponudi plemić čašu vina ili piva, nikada ga nije pozvao večeri; vidjelo se dapače naočice, kako se na sve ruke radilo sakrivati od njega tu ne čuvenu stedljivost.

Škrtost je strast, koja te nehotice odbija, jer ti od škrtosti otvrdne srdce kamenom, jer je u škrtih ljudih duša hladna i sebična. Dugo se borio Gustav, ne bi li mu se otele oči toj máni gospodina Vlierbekea, ne bi li se uvjerio, da je to tek pusta mušica, stranputica starčeve pameti, a u istinu, da je blag i dobroćudan.

Da je mladiću bilo upoznati cielu, čistu istinu! Da mu je bilo podublje zaviriti u srdce starčevo, ah, bio bi vidio, da se za svakim osmjehom pritajiva jad, da je svaki drhtaj njegovih živaca strah i propast njegove duše. Neznadjaše, grijući se blaženo na žaru Leonorinih očiju, pijući zlatnu čašu ljubavi, ne znadjaše on, da je život plemića muka bez kraja i konca, da su ga danju i noćju morili sni o strašnoj budućnosti, da je s užasom brojio svaku kap težka znoja, što se je trunila sa njegova čela, i brojeći drktao od grozne nesreće, koja mu se neumitna primicala. Ta ne reče li mu bilježnik: Za četiri mjeseca dospjet će vaše mjenice, za četiri mjeseca prodat će vam sud imanje? Od ta strašna četiri mjeseca već su dva uminula bila.

Nije on samo s prijateljstva obodravao mladićeve ljubavi; ne, prije kobnoga roka imala se završit kobna drama, inače po njega, po njegovu kćerku sramota — gotova smrt. Bilo šta bilo, usud mu morao pući. Il mu je bilo savladat slavno desetgodišnju biedu, il mu je bilo klonuti, propasti od ruga i prezira čitavoga svieta.

Zato je i nevolju svoju tajio pomnije, i premda andjeo čuvar dviuh vrlih, mladjanih duša, puštao je, da im silovita ljubav sve to jače zaplete srdca.

Gospodin Deneker imao se skorim povratiti. Gustavu se to vrieme činilo kao zlatan san. Znao je on, da se stric ne će uzprotiviti njegovoj ljubavi, al je i to znao, da mu ne će dati, da toliko vremena protitra ljubakajuć. Neveselo je zato očekivao strica si, pomisliv, da će mu biti sudjeno po tjedan a kadšto i više ne vidjeti Leonore.

Jednom odkri tu svoju bojazan Leonori, dokaza joj, i to, kolika će to za njega muka biti; prvi put opazi pri tom suzu u Leonorinih očijuh. Toliko čuvstvo silno ga potrese; primiv ju za ruku, sjedjaše dugo šuteć do nje, G. van Vlierbeke stao ga tješiti — al ga ne utješi.

Za čas dignu se Gustav, te se oprosti sa Leonorom prije no obično. Djevojka opazi, da se je Gustav promienio bio, da mu lice sja od nade, od radosti. Htjede ga zaustavit, neka joj kaže, rad šta se tako promienio, al joj se on nježno ote, natuknuv samo u kratko, da će sutra saznat za tu tajnu; zatim odjuri brzim korakom, kao da ga silovita miso tjera.

G. van Vlierbeke gatao je iz mladićevih očiu, šta da se u njegovu srdcu zaklanja. One noći spavaše plemić mirno, one noći snivaše sladke sanke.

Silno kucaše srdce starca, kad se drugoga dana primicao čas, u koj je imao doći Gustav u pohode.

Odmah zatim opazi, da je Gustav ušao na velika vrata, da je ušao u kuću.

Odjeća mladića ne bijaše kao što obično svietla; bijaše u crno odjeven, kao kad je prvi put došao u Grinzelov dvor.

Lice plemića vedrilo se, kad je išao u susret Gustavu; starac slutio je po svečanom odielu, da mladić dolazi kao prosac. Gustav izjavi, da bi htio nekoliko rieči na samu sa otcem govoriti, g. van Vlierbeke povede ga u malu sobicu, i ponudiv mu, da sjedne, reče mirno al prijazno:

— Na vašu sam službu mladi prijatelju!

Gustav šutio časak, kao da skuplja svoje misli, zatim progovori tronutim al odvažnim glasom:

— Gospodine van Vlierbeke odvažio sam se na velevažan posao; vaša me je dobrota obodrila, i nadam se — ma kako se odazvali mojoj molbi — da ćete mi moju smjelost oprostiti. Nije vas jamačno minulo, da mi se od onog dana, kad mi sreća dade prvi put sastati se sa Leonorom, srdce silno otimlje za djevojkom; pričinilo mi se, da je preda mnom osvanuo andjeo, a poslije uvjerih se, da je zbilja andjeo. Možebit sam imao prije, nego se to čuvstvo ukorienilo u mom srdcu, moliti za vašu privolju, al po vašoj vanrednoj prijaznosti slutio sam, da ste pogodili, što u mojem srdcu biva.

Mladić zašuti, nadajući se, da će ga plemić kojom rieči obodriti; nu ovaj gledaše ga tiho smiešeći se, da se nije moglo razabrati, da li mu je prosba mila il nemila. Samo mu mahnu rukom, neka govori dalje.

Gustav opazi, da ga hrabrost nekako ostavlja, nu prenuv se brzo progovori:

— Dà, ljubim Leonoru od prvog trena našega sastanka. U prvi mah spusti se iskra ljubavi u moje srdce, a ta iskra buknula je sada živim plamenom, koj bi me sharao, da me je nada prevarila. Vi mislite, gospodine, da je krasota vaše kćeri jedini razlog ljubavi. I ta ljepota sama, bila bi o sebe jaka zanieti i najtvrdja srdca. Ali mene ne zanie samo ljepota, već ono divno srdce, u kojem nadjoh blago života svoga. Vrlina joj, čista duša, nježna, mila ćud — svi ti obilni darovi od boga potakoše u meni toli žive osjećaje — tomu se divim — to ljubim. Ah, zašto da vam to dulje tajim? Ne, ne mogu živjeti bez Leonore; strah, muka me hvata, pomislim li, da bi se od nje dieliti morao. Moram ju gledati svakog dana, svakog časa, da crpim blaženstvo iz divnih joj očiju. Ne znam, šta li će biti vaša odluka, g. van Vlierbeke, ali ako me odbijete, pući će mi srdce.

(Dalje sliedi.)

SONETI

iz netiskane ostavštine Ivana Dežmana.

I.
Hrvatsko primorje.

Stoji gora do sinjega mora,
Krš do krša, kamen do kamena;
Oblila ju biesna morska pjena,
Biju vali, tvrdo stoji gora.

Primorje nam vidiš iz govora,
Vidiš da su braća ti ljubljena,
Braća tvoja za rod zanešena,
Što ih toli potvori potvora.

Tvrd je kamen, tvrdja vjera njina,
Ni od roda ih odvratile biede,
Nit ih varke premamiti znale.

I da tvrda zemlja nam prosjede,
Iz grdnih bi, braćo, podrtina.
Za rod iskre ljubavi nam pale.

II.

Fenič ptica.

Suho granje vuče fenič mali,
Lomaču si mirno sam pripravi,
Na lomaču veseo se stavi,
Radostno ju tićak sam zapali.

Izgorio — nitko ga ne žali,
Iz pepela ptić se opet javi,
Ljepote se, mladosti dobavi,
Rado mu ju bozi opet dali.

Daj mi rode nanesi lomaču:
Srb, Slovenac, Hrvat granje budi,
Ne kasni mi, daj mi vatri vieti.

Gori, gori, iskrice već skaču,
Izgorilo — pazte sada ljudi:
Iz pepela Slovinac izleti.

Op. Medju zaostalimi spisi našega pokojnoga Ivana nadjosmo čislo soneta sadržaja rodoljubnoga, dosele ne tiskanih. Ti stihovi postadoše u početku Dežmanova pjesnikovanja, što se po metriki vidi, o kojoj je Ivan poslije drugčije mislio. Mi ćemo ih redom priobćit.

POUKA.

Poviest kirurgije.

*Sastario Dr. Lobmayer, Operateur.**

(Dalje.)

Srednji viek.

U kulturnoj poviesti srednjega vieka zauzimaju Arabi najslavnije mjesto. Oni se sa Muhamedom, počamši od g. 608. znatno uzdigoše i znanosti sačuvaše, koje su im od Grka ostale. Najglasovitiji i za kirurgiju znameniti arabski liečnici, od kojih su nam spisovi sačuvani, bijahu Ivan Demeštanin, Rhazes (850—932.) Avicena (980—1037.) Abul-Kasem († 1106.) i Avenzoar († 1162.) Spisovi su ovih dvajuh posljednjih za kirurgiju od osobite vriednosti.

Operativna kirurgija nije za ovo vrieme ničim napredovala, jer su anatomiju posve zanemarili, dapače zanemariti morali, jer im vierski zakon — koran — strogo zabrani, oskvrniti mrtvo tielo. Osim toga niesi našao u Araba mužke energije, koja u svakoga vidara biti mora, a napokon će iztočnik najvećim ravnodušjem sve prije podnieti, nego se vidarovu liečenju predati.

Usjano bi željezo Arabi toli često rabili, da nam se to danas nevjerojatno čini. Glasoviti Abul-Kasem izveo je sve operacije — poimence amputaciju — usjanim željezom. U njega nalazimo: prvu nedvojbenu viest o lithotripsiji (razmrštaj kamena), a ovaj vidar prvi bi opažavao nasljedno krvljenje (haemophilia haereditaria).

Arabi su više znanstvenih zavoda utemeljili, medju kojimi bijaše najslavniji — škola u Kordovi; u mnogo miestâ bijahu i bolnice.

Kao što je poviest liečničtva kod zapadnih naroda u srednjem vieku gustom tminom ovijena, tako je i s kirurgijom bilo. Akoprem su znanosti padom rimskoga gospodstva veoma propadale, to se ipak znatan dio staroga obrazovanja u Italiji, Francezkoj, u Španiji i u drugih zemljah sačuvao. Največih su si zasluga u tom pogledu stekli gotski vodje, osobito Theodorich veliki u Italiji, sa Kancelarom si, benediktincem Kassiodorom.

Liečničkih učilišta (izim škola Asklepiadâ u Grčkoj, Ptolemejâ u Egiptu, Rimljanâ za vrieme careva) bijaše već u prvoj dobi kršćanstva. Najstariji zavodi bijahu oni, koje su u četvrtom stoljeću — iz Bizanta radi krivovierstva odtjerani — Nestorijanci, pod okriljem perzijskih kraljeva u Edessi, u Džondisaburu, kašnje u Siriji i Jermeniji utemeljili. Ova učilišta izvanredno uticahu na presadjivanje grčke kulture u iztok, na razvitak arapske književnosti, a osobito na liečničtvo.

Bijaše nadalje dobro uredjenih učilišta — naličnih poganskim i kršćanskim u Ateni, Aleksandriji, Rimu, Bizantu itd. — u svih, arapskoj vlasti podvrženih pokrajinah, u Bagdadu, u Kairu, ponajviše pako u Španiji (Kordova), gdje se osobito liečničtvo njegovalo. Bijaše tuj i bolnicâ, a i kliničke i poliklinička nastave.

U kršćanskih pokrajinah bijaše već za prvih stoljeća srednjega vieka nekoliko viših učilišta, koja su kašnjim sveučilištem podlogom služila. O najstarijoj poviesti ovih zavoda (npr. Bolonja u Italiji, Pariz u Francezkoj) tako rekuć ništa ne znamo.

Medju liečničkimi učilišti srednjega vieka uzdiže se do najveće slave škola u Salernu u doljnjoj Italiji na tirhenskom moru. Poznato nam je, da je u Salernu osim liečničkoga fakulteta, takodjer i filozofični i pravoslovni bio, nu da je ljećnički sve druge nadkrilio, da je dakle Salerno prije svega bilo ljećničko učilište.

Najnovija su iztraživanja dokazala, da učitelji u Salernitanskoj školi niesu bili redovnici, već svjetovnjaci, te je sva prilika, da je ova škola utemeljena još za Karla velikoga, oko god. 802. — Medju učitelji najstarije dobe spominju se naročito neki „Magister Judas Ebreus“, za tiem poveći svećenici, dapače i nekoliko stotina salernitanskih arcibiskupa. Učenici bijahu većom stranom Židovi.

Salernitanska škola bijaše u svem tako uredjena, kao kašnji ljećnički fakulteti; dekani („priores“) bijahu predstojnici; kadšto bijahu takodjer i kćeri im učiteljice i spisateljice ponajviše u fiziologiji plodilâ ženskoga i mužkoga spola; najpoznatija medju njimi bijaše učiteljica Trotula.

Od mnogih je spisova, koji su iz Salernitanske škole sviet ugledali, najznamenitiji, nazvani „Regimen Salernitanum“.

Obuka u salernitanskom zavodu obsizaše cjelokupno liečničtvo. Jedan od najvažnijih priedmeta bijaše kirurgija, te ga smatrahu za cjeloviti dio liečničkoga obrazovanja. Zanimivo je, da je ova škola povlaštena bila podieliti naslov „doktora“ ili „magistra“, kao što iz liečničkoga proglasa cara Fridrika II. proizlazi. Najstariji od salernitanskih ranara bijaše Roger (Ruggiero) Parmanski (oko g. 1200.) Njegovo dielo „velika i sitna kirurgija“ bijaše veoma na glasu sve do polovice 14. stoljeća; za njim izdade učenik mu Roland Parmanski svoju „kirurgiju“. Guy de Chauliac spominje tako zvane „quatuor magistri“ (Archimatheus, Petronsellus, Platearius i Ferrarius); nu još je dvojbeno, da li su ovi u obće življeli, pošto je bilo i u Parizu nekih „quatuor magistri“, koji su svi u jednoj sgradi stanovali i ovdje bolestnike primali i obskrbljivali.

Što se sadržaja ovih kirururgičnih dielâ tiče, to je dokazano, da je većom stranom povadjen iz spisova Abul-Kasema, Pavla Aeginskog i drugih grčkih ranara; isto tako vele, da su Salernitanci, kao i bizantinski i arapski vidari, zazirali od povećih krvavih operacija, da im je usjano željezo najmilije oružje bilo i da su zavezivajuć rane oštre ljekove upotrebljivali.

Najveća slava Salernitanske škole bijaše za vremena Ruggierova, nu već ju u 14. stoljeću posve izgubi, ponajviše krivnjom samoga zavoda, koj je nekoč po svem svietu na glasu bio; osim toga posve ga nadjača sve više i više šireći se arabizam i procvetanje sveučilištâ u Parizu (1205.), Padovi, Bolonji, Napulju (1224.), Salamanki (1243.), Paviji (1250.) i Pragu (1348).

Najveći takmac Salernitanskoj školi bijaše u 13. stoljeću ljećnički zavod u Bolonji. Najznamenitiji učitelji ovoga zavoda bijahu: Hugo iz Lucce, Theodorich (kašnje biskup Cervinski, Hugin pitomac, a možda i njegov sin), Bruno iz Longoburga u Kalabriji i Vilim iz Saliceta. Ovi su se većom stranom naobrazili u Salernu, te svi napisali povećih kirurgičnih diela, koja se i dan danas u nas nalaze, i u kojih se dojam Galensko-arapske dialektike niekati ne dâ. Što se sadržaja tiče, to jedna s drugimi tako sudaraju, da već Guy reći mogaše: „Unus non dicit nisi quod alter“. Jedini koj je nešto samostalnije i slobodnije radio, bijaše Vilim iz Saliceta (1275.) učitelj Lanfranchiev; ovaj je prvi mjesto obće vladajućega usjana željeza opet vidarski nož (skalpell) upotrebljivao.

U poviesti kirurgije srednjega vieka počimlje njezinim prenašanjem iz Italije u Francezku, nov, važan odsjek. Istina, bilo je do onda i u Francezkoj liečnikâ i vidarâ; u Marseilli n. p. cvjetala je grčka naselbina, gdje se liečnici Krinias u pharmakologiji, Charmis u hydropatiji i Demosthenes u okulistici odlikovahu; — u Lyonu utemeljen bi g. 560. zavod Hôtel-Dieu (100 god. prije onoga u Parizu), gdje je bio jedan od najvještijih ranara „Magister Petrus de Bonacko“; — nu Arabi nadvladahu duševnu kulturu u ovih pokrajinah utemeljenjem učene škole u Montpellier-u, gdje se liečničtvo malne izključivo podučavaše. Duže se vremena mogaše ovaj liečnički zavod natjecati sa Salernitanskim, a mnogi glasoviti naravoslovci i ljećnici bijahu mu učenici n. p. Arnold iz Villanove, Rajmund Lull, Henrik Mondevillski itd.

Koncem 13. stoljeća najvećma uticao na razvitak kirurgije u Francezkoj izvrstan neki talijanski ranar imenom Guilielmo Lanfranchi († 1300.) iz Milana. Ovaj podje najpre iz Milana u Lyon, da se tuj kirurgijom bavi, za tiem g. 1205. u Pariz, gdje

je članom nedavno prije utemeljena zavoda „Collège de St. Côme“ postao, te je kliničnim podučavanjem silnih učenika i svojimi, sadržajem i oblikom izvrstnimi spisovi do skora postao vodjom ove kirurgične škole. — Djelo Lanfrachievo odlikuje se osobito čistim jezikom, te mu je pisac jur znao za žile — kucavice (arteriae) i krvice (venae), znao je takodjer i razlikovati kada krv iz jednih, kad li iz drugih žilâ teče, te je prvi žile kucavice podvezivao. — Jedan njegovih učenika, Jehan Yperman iz Yperna u Flandriji, dokazuje obširno u svojoj „kirurgiji“, od kakve je znamenitosti taj Lanfranchi bio.

U ovo doba bijahu posve neodvisni od upliva talijanske kirurgije spisovi dvajuh francezkih vidara Henrika Mondevillskoga (pitomca Pitardova i liečničke škole Montpellierove) i Guy-a de Challiac. Ovaj, inače zvan Guido de Cauliaco, izpovjednik i vidar pape Urbana V., veoma izkusan muž najplemenitijega značaja, izdade svoju „kirurgiju“ god. 1363. U ovom se djelu nalazi kratak priegled poviesti kirurgije, te je mnoga vlastita izkustva napisao na temelju anatomije, koju je Mondino de Luzzi (1314.) do veće savršenosti doveo. Radi svojih izvrstnih sposobnosti bijaše obće štovan, te ga nazivahu vodjom („Guidon“).

Od velike važnosti bijaše još Jehan Pitard (g. 1279.), ranar Ljudevita svetoga i njegov pratilac u Palestinu. Ovaj utemelji te godine u Parizu uza sveučilište, kojeg se početak tja do Karla velikoga proteže, zavod Collège de St. Côme, te ga stavi pod okrilje sv. Kuzme i Damjana, dvajuh liečnika, koji su za Dioklecijana mučeničkom smrti umrli.

Zadaća ovog Collège de St. Côme, kao i drugih kirurgičnih kašnjih zadruga n. p. u Londonu („College of Surgeons“ još dan danas obstoji), Edinburgu, Antwerpenu, Bruselju itd. — bijaše, da parižkim ranarom neko crkveno i znanstveno sjedinište ~~nadobi~~, a ujedno da svoju samostalnost naspram liečničkomu fakultetu sačuva. Ova se samostalnost održa više stoljeća, nu kašnje prisiliše učenike, da pohadjaju predavanja na fakultetu i da svaki dostojanstvo „Magister artium“ steći mora.

U srednjem se vieku liečnički stališ razgranio na više strana, bijaše tuj po filozofski naobraženih liečnika, koji bijahu stranom svjetovnjaci, stranom redovnici, predavajući po sveučilištih i drugih znanstvenih zavodih medicinu ili bolje rekuć tumačeć anatomične, kirurgične i napose liečničke spisove staroga vieka; ovi su i liečili, ali riedko se je koj kirurgijom bavio. Nadalje bijahu znanosti gojene po samostanih; osobito su benediktinci mnogo bavili se liečničtvom, a kadkad i kirurgijom, prem to poglavari niesu rado gledali, a kadkad morade vidar čak i posebnu dozvolu imati, da smie koju operaciju preduzeti. — Pravi praktični liečnici ili bi se gdje stalno nastanili, ili se naokolo potucali. Prvi se obično naobraziše po znanstvenih školah (bijahu većom stranom ili doktori ili magistri), te mogahu samo pod stanovitimi okolnostmi praktikovati. Car Fridrik II. izdade god god. 1224. zakon, po kojem moradiahu svi liečnici učiti kroz 3 god. „logiku“, t. j. filozofiju i filologiju, onda kroz 5 godina medicinu i kirurgiju i napokon se još neko vrieme uz drugoga starijega liečnika vježbati, onda bi si istom stekli pravo, da sami liečiti smiju. — Liečnici druge vrsti potucali se („fahrende Aerzte“) po sajmovih sa arlekinom, te su ovdje uz gotov novac svoju vještinu prodavali. Ovakovi, tako zvani šarlatani, koji u dramatičnom pjesničtvu srednjega vieka vele na glasu bijahu i koji se još dan danas na glumištu pleskanjem i uzklikom pozdravljaju, naopako su zemljom gospodovali. Oni bijahu „nepošteni“, kao i svirači, glumari (Gaukler) i stratioci.

Još uviek niesu ovi potukači posve izumrli, akoprem se u 19. vieku ne tepu više po sajmovih, vać se ukazuju po salonih i gdjekojih gradovih kao čudotvorci — Wunderdoktoren — n. p. prije nekoliko godina čuvena baba Dal Cin u Vittoriji, vračare — biljarice, mjesečnici, somnambulisti (Claire voyance) itd.

Osim ovih ljudi, koji su kadkad i kirurgičnu praksu izvršivali, bilo je posebnih kirurgičnih liečnika, koji su se složili u družbinu i sačinjavali na taj način „pošteni gradjanski ceh“ (Zunft); najprije su praktično učili se kod majstora, gdje su u nauku bili, onda bi se usavršili iz knjiga ili u znanstvenih zavodih. Ovi bi se ljudi, ponajviše gdje nastanili ili po svietu hodali kao „kamosječi“, „kiloreže“, „okulisti“ itd., dakle bavili se prije svega operativnom kirurgijom.

Osim ovih bavili su se i kupičari (Bader) i brijači (Barbiere) kao i kod Rimljana t. zv. sitnom kirurgijom (na koju su zakonom povlašteni bili) t. j. smjeli su metati kupice, puštati krv, ulagati slomljena ili izčašena uda i t. d.

Da je uz takove okolnosti dosta prepirke i razdora medju pojedinimi liečničkimi staleži bilo, lahko ćemo uviditi. „Collège de St. Côme“ u Parizu hćede da ista prava uživa, kao i članovi liečničkoga fakulteta, osobito su teželi za „Baccalaureatom“ i „Licentiatom“. „Ceh brijača i kupičara“ hćede opet, da mu je slobodno isto se tako kirurgijom baviti, kao i članovom zadruge Collège, — i tako bi se vazda zavadjivali i prepirali; a to bogme još i dan danas biva, gdje su „chirurgi puri“ — n. pr. po gradovih u Englezkoj, gdje su vidari (surgeons) i liečnici (phy-

sicians) posve različni i razstavljeni, dočim se po selih „general practitioners“ i medicinom i kirurgijom baviti moraju, a ujedno su i ljekari. U Njemačkoj, Švajcarskoj i Francezkoj, a u najnovije vrieme i u našoj državi, ponajviše je prestala ta stroga razlika medju vidarom i liečnikom, pošto se tako zvane „kirurgične škole“ sve više i više ukidaju, a učenici se sada za doktore ukupnoga liečničtva izobrazuju.

(Dalje sliedi.)

Dvor dubrovačkih knezova.

(Sa slikom.)

Na svem slavenskom jugu ne ima znamenitijega grada od Dubrovnika, slavne glave drevne slavenske republike, koja je preživljev toliko vjekova tek početkom našega stoljeća dovila svoj viek; sada pošto je slavne zastave sv. Vlaha ne stalo sa morskoga vidika spao je Dubrovnik na pokrajinski varoš. Stranac ga ne smatra drugčije, i malo zato haje, nam Hrvatom je Dubrovnik čudno svetilište, svietla zviezda na tamnom obzorju naše minulosti, zelena oaza u pustinji neznanja i barbarstva prošlih vremena. Na ovoj točki bijaše naš narod svoj, ne spregnut ničijim uticajem, na ovoj maloj točki dokazao je, da je vrstan izpunjavati sve uvjete kulture svjetske. Dubrovnik zove se „slovinskom Atinom“, zove se i „malom Venecijom“. Ove dvie rieči shvaćaju cielu znamenitost njegovu. Učenjaci, pjesnici, umjetnici, diplomati, trgovci — sila slavnih glava našega plemena niklo je na tom malom prostoru.

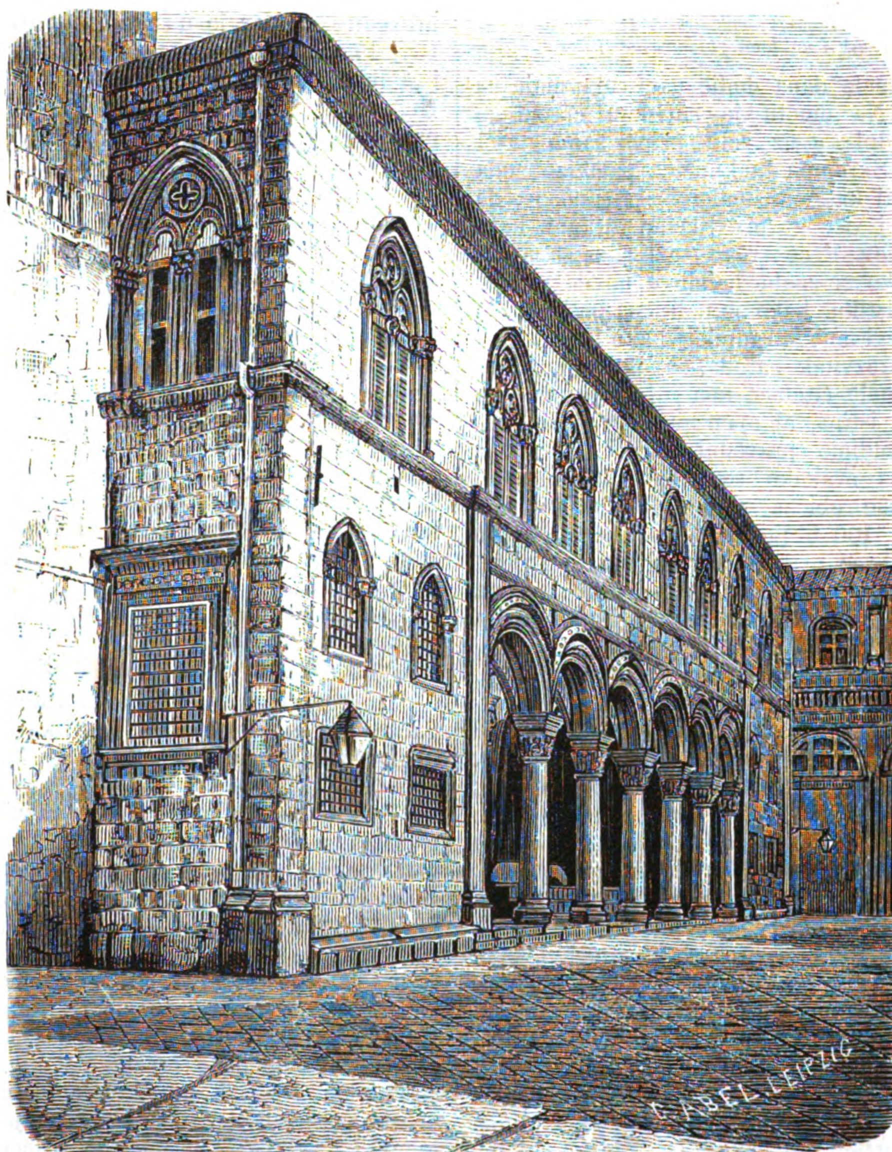

Dvor dubrovačkih knezova.

Što je Dubrovnik ostavio pjesničkoga blaga prilično nam je poznato, a i državna uredba poznata je prijateljem „Vienca“, jer ju je prije nekoliko godina g. dr. V. Jagić obširno protumačio po ruskom izvoru. Manje nam je poznato samo lice staroga Dubrovnika, kameni ostanci nekdanje slave hrvatske kraj sinjega mora, u koliko ih nije užasni potres raztreso, ili tudjinstvo ih preobrazilo ili uklonilo. Mislimo, da ćemo čitaocem „Vienca“ ugoditi, donoseći slike znamenitijih gradnja stare republike.

Ponajznatnija gradjevina jest kneževska palača, sagradjena oko 1388. u krasnom florentinskom slogu sa arkadami, od koje se jedan dio vidi na našoj sliki; u njoj je stanovao knez; (biran na 3 mjeseca) u njoj imalo je veliko i malo vieće svoje sborove, u njoj bijahu svečane državne predstave, da na tom mjestu ima se tražit i početak hrvatskoga kazališta, jer se u jednoj dvorani dvora prikazivalo hrvatski (kadšto i na javnom trgu). Sada se nalaze u toj sgradi austrijski uredi. (Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Zabavna knjižnica.

1. dio. Kantorčica. Crtica iz gorskoga života od Karoline Srětle. S českoga pohrvatio I. D. Svezak 1. U Kraljevici. Tisak i naklada „Primorske tiskare“ 1874.

Prije malo dana dodje nam ruku malešna knjižica. Na omotu je natiskan crvenilom gornji nadpis, a uz velik pripis samo deset novčića“. Skromna ta knjižica pala iznenada u sviet, al kako je malena, vriedno je, da se o njoj i više govori. Šta se tu kani, kaže nam proslov. Prije svega tuži nam se predgovor, kako se malo hajalo u novije vrieme za beletristiku, kako je politična borba otela liepoj knjigi mnogo radnika, kako je ta struka važna za razvitak naroda, nu kako kod nas žalibože malo čitalaca ima itd. U svem tom ima dosta istine, al opet nije sve istina, navlastito budimo pravedni prema obćinstvu; dan danas svakako se više čita, no prije. Prije bijaše obična naklada beletrističnoga lista 300—400 brojeva, dan danas 1300 do 1400 brojeva; prije se manje tiskalo knjiga, a naklada ne bijaše veća od 500 iztisaka. a danas tiska se više knjiga, a obična naklada je 1000 iztisaka. U nas napreduje se sporo, al se ipak napreduje. Nu bilo kako mu drago, priznati se mora, da je svakako sretna misao stavila „zabavnu knjižnicu“ u sviet. Ne znamo književne firme, ni literarnoga kola, koje toj knjižici kumuje, al to ništa ne čini; u knjigi ne sudi se po imenu, nego po radu. Ne znajući kuma, pohvalit ćemo dakle majku „primorsku tiskaru“. Kakva je svrha knjižnici, kaže nam se u predgovoru: „ziruć se na sve ove nestatke, stadosmo izdavati „Zabavnu knjižnicu“, sbirka to raznih romana, novella, pripoviedaka, priča i plodova knjige domaće a i tudjice, u dobru prievodu. Da zadovoljimo prvomu uvjetu, na umu su nam samo plodovi, kojimi se dotična (!!) literatura prem ponosi. Imena Turgenjev, Hálek, Světla. Boleslavita, Viktor Hugo, George Sand, Jules Verne, Dettlef, Ada Christen, Manzoni i dr. na dobru su glasu, a plodovi im ne gubivaju ciene“. — „Iza ovoga romana (Kantorčica nizat će se Manzonijevi „I promessi sposi“, Turgenevljev „Dim“ (ako nije preveden, ne prevedite ga, jer je u rukopisu preveden. O. Ur.) I najnovije njegove novele „živa kostura“ i „Panin i Buburin“ (i te se prevadjaju. O. Ur.) onda Dettleffov roman „Prva ljubav“, pripoviedka glasovite spisateljice Ade Christenove „S puta“; Viktora Huga najnoviji roman „93“; George Sanda „Les confessions d' une jeune fille“ (je li to za nas?). Jules Verneovi romani (i ti se prevode na drugoj strani). i. t. d“.

Za izvorne plodove veli se, da će biti pripoviesti iz krajiškoga i primorskoga života.

To je po prilici program „Zabavne knjižnice“. Kako rekosmo, misao nam se sretna čini. Pribavit hrvatskomu obćinstvu zabavna i poučna štiva za malen novac, svakako je liepo, naročito kad nakladatelj ne traži mnogo koristi. Kušalo se više puti izdavati takove sbirke, al nakladnici obično tudjinci, ne imaju smisla zato.

Nu ako nam je misao pohvalit, valja nam o programu nešta više govorit te svjetovat nevidjene kumove „Zabavne knjižnice“.

Da govorimo najprije o izvornih plodovih. Svaka knjiga ima dobe razvitka svoga, a tako i naša mladica — hrvatska knjiga novog doba.

Pjesničtvo lirsko i epsko razvilo se od g. 1835. u nas Hrvata i Srbalja liepo, te se može takmiti sa pjesničtvom mnogo inih naroda. Prvo je doba prevaljeno. Novela i roman razvijaju se sada — u drugoj dobi, dočim je treće doba — doba dramske literature tek započelo. Mi dakle živemo u dobi romana i novele, al razumijte me dobro, još nam ne cvate roman i novella, nego tjera mladice. Tu se hoće mnogo pomnje, mnogo oštra vida i brižnih ruku, da nam se mladica ne prometne divljakom. A velika je tuj pogibelj. Uredničtvo našega lista ima prilike, takovih divljaka baciti u vatru, izvorna novella upravo je ona struka, koja uredničtvu

najviše brige zadaje. Zašto? Jer se na pamet piše. Mi smo protivnici načela njemačkih književnika, da je književnost sama sebi svrha, književnost, a navlastito beletristika jest sredstvo, da se razvije, usavrši narod, čovječanstvo. U toliko mora da je beletristika tendencijozna. Paze li pisci novela i romana u nas na to? Žalibože, s veće strane ne paze. Još nije došlo do dobe kristalizacije, u kojoj se vidi jasan smjer. A taj smjer je lahko pogoditi, a tomu se hoće ozbiljna, uztrajna rada, ljubavno piskaranje i sliepo oponašanje tudjih primiera ne znači ništa.

Dvie vrsti novelistike moraju se u nas gojiti: historična i socijalna, a tomu ima sila gradiva, jer nam još mnogo lieka treba. Svrha jedne i druge vrsti jest ista, svrhu jedne i druge vrsti nalaziš u nadpisu nad delfijskim hramom: „Γνῶθι σαυτόν." Putevi su dakako različiti. U historičnom romanu moraš analogijom medju prošlosti i sadanjosti narod dovesti do spoznanja samoga sebe. Zato ima sto prilika. Pusto hvalisanje praotaca, krvava slava prošlih vremena nije zadaća našeg historičkoga romana. Prikazat valja sve griehe, sve vrline naše minulosti, da se narod uzmogne čuvati grieha, sliediti vrline. Ciceronova rieč: „Historia vitae magistra" malo će gdje boljeg mjesta naći, no u poviesti Hrvata i Srbalja. Ali svemu tomu hoće se studija, osbiljnih studija ne samo rukopisa za slagare.

Socijalni roman vodi nas neumoljivom analizom samih sebe do spoznanja. Kolika bijaše posljedica Gogolova romana „Mrtve duše" za ruski narod. A ne imate li i za te struke na stotine primjera. Prebrzi, nenaravski razvitak naroda u kratko vrieme, kobni upliv tudjinstva, zlosretna borba stranaka, zadruge, neznanje i nemar puka, propadanje starih slavnih obitelji, nevaljani činovnici, nevaljaniji uzgoj djece eto vam gradiva za sto izvornih novela i romana. Al i tu se hoće studija. Poučiti treba čovjeka u palači i u kolibi.

Pero nam se zaletilo podaleko od kraljevičke „knjižnice" al nije bez razloga. Neznani izdavatelji te dobro zamišljene sbirke neka se drže načela, ovdje razvijenih, to neka im budi temeljem kritike. Neka za boga ne budu kolporteri slavičnosti darovitih možda, al ne izbrušenih jošte junakovića, koji misle, da im pero svakim potezom sieče u mermer kamen bezsmrtna djela.

Sada o prievodih. Uzmeš li čitat oglas i program, nameće ti se misao, da taj program nije upravo sastavljen na našoj zemlji, pa ako i jest, da se je pisac poveo za sličnimi oglasi stranog kojega naroda. „Gospodo! Čitat ćete najnovije stvari!" Ne znam, da l' je sve to promišljeno, da l' je sve to probitačno. Da vidimo. Neka nam neznana „causa causans" oprosti ove primjetbe, al bi nam žao bilo, da toli liepo započeto djelo podje krivim smjerom. Povod nam daje program, koj je jednim dahom i mahom spomenuo najveće kontraste novelističke književnosti. Divlji genij Viktor Hugo kraj guilotine prve franceske revolucije i mirni anatom Turgenjev na ruskoj stepi, veleumni Jules Verne na mjesecu ili pod morem, a tiha Karolina Světla u nježnom, idiličnom kolu gorske zabiti, čudnovati androgyn, Madame Dudevant vulgo Georges Sand, i refleksivna Njemica Ada Chisten. To je svakako kompilacija.

Pravila Matice hrvatske.

I. Smjer i sredstva.

§. 1. Dosadanje družtvo „Matica ilirska" zvat će se „Matica hrvatska", na koju prelaze sva imovinska prava i obveze „Matice ilirske", te kojoj je **poglaviti** smjer:

a) širiti koristne nauke, na koliko ne spadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu;
b) unapredjivati hrvatsku liepu knjigu (beletristiku); a **uza to prema dosegu sredstva:**
c) unapredjivati glasbenu i likovnu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo);
d) podpomagati domaće zaslužne pisce i umjetnike, a ponajprije članove ovoga družtva na književnom radu i na nevolji;
e) namicati pomoć njihovim udovicam i sirotam.

§. 2. Sredstva su „matici hrvatskoj":

a) kamati od glavnice;
b) godišnji prinosi članova radnika i prinosnika;
c) prihode od razprodaje izdanih knjiga, od čitaćih i drugih zabava; te napokon
d) darovi.

II. Članovi, njihova prava i dužnosti.

§. 3. Članovi su „matice hrvatske":

a) Zakladnici (utemeljitelji), koji na jedanput ili na deset rokova za pet godina platiše ili plate u družtvenu blagajnu 50 fr. a. vr. ili ako su juristične osobe, 100 fr. a. vr.
b) Radnici, koji ako niesu zakladnici, plaćaju svake godine 3 stot. prinosa, te koji se osim toga obvežu unapredjivati smjer družtva svojom književnom ili umjetničkom radnjom, čitanjem na zabavah, zajedničkim radom u strukovnih odborih ili inim načinom prama ustanovam §. 1.
c) Prinosnici, koji plaćaju svake godine 3 stot. prinosa, a nikakve se druge dužnosti ne podhvaćaju.
d) Počastni članovi, koji niesu ni zakladnici ni plaćajući radnici, ni prinosnici „matice hrvatske", ali se ipak odlikuju književnim ili umjetničkim radom, ili kojim drugim načinom u pomoć pritječu ovomu družtvu, te koji se na priedlog književno-umjetni-

čkoga odbora u glavnih skupštinah imenuju.

§. 4. Za zakladnika i prinosnika ima predsjednik priznati i proglasiti svakoga, tko pristupi družtvu po §. 3., samo primanje radnika treba privolje književno-umjetničkog odbora.

§. 5. Zakladnik može biti i zvati se radnikom „matice hrvatske“, ako se po točki drugoj §. 3. podhvati radničkih dužnosti, a uz to ne treba plaćati radničkoga prinosa.

§. 6. Zakladnici, koji niesu voljni svoga prinosa na jedan put izplatiti, a i radnici obvezuju se pismeno, da će se ustanovam §. 3. odužiti.

§. 7. Tko šest mjeseci poslije pismene opomene dospjela obroka ne plati, prestaje biti članom „matice hrvatske“ i lišava se prava, koja mu kao matičaru pripadaju.

§. 8. Zakladnikom, radnikom i počastnim članovom izdaju se povelje, koje ima podpisivati predsjednik i tajnik družtva.

§. 9. Samo zakladnikom, radnikom i počastnim članovom pripada uglavice pravo glasa u glavnih skupštinah. Juristične osobe mogu poslati svoga punomoćnika.

§. 10. Zakladnici, radnici i prinosnici dobivaju dok živu a juristične osobe dok kao takove obstoje, sve knjige, koje družtvo svojim troškom izdaje, bezplatice; samo ako bi troškovi izdavanja bili veliki, platiti će matičari dielomičnu kupninu, koju za svaku takovu knjigu ustanovi zajednički odbor.

Trošak odpreme namirivat će oni matičari, koji tim putem dobivaju knjige.

§. 11. Ako bi se radnici složili izdavati povremeni beletristični list uz jedinu garanciju zajedničkoga rada i matičina ugleda, onda matičarom ne pripada pravo zahtievati takov list bezplatice ili uz nadoplatak.

III. Glavna skupština i njezina vlast.

§. 12. Glavna se skupština „matice hrvatske“ sastaje u Zagrebu početkom svake godine na dan, koga predsjednik naznači i 14 dana unapried po novinah naviesti.

U tom novinskom pozivu na glavnu skupštinu imadu se označiti priedmeti viećanja.

§. 13. Izvanredice može se glavna skupština sazvati, kad je skupštinskomu uticaju velik kakov povod, a mora se sazvati, kad to uz naznaku priedmeta zahtieva barem 15 članova.

§. 14. Glavna skupština, u kojoj ima biti barem 20 pravo glasa imajućih članova, bdije i nagadja, kako će se smjer družtva bolje i prečim putem postići, sluša godišnje izvještaje o radu i ob upravi imetka, pregleda račune, odobrava rad i upravu, obavlja izbore, razpravlja i zaključuje o predlozih odbora i i članova, te u slučaju potrebe mienja pravila.

§. 15. Glavna skupština bira na tri godine predsjednika, koj ima biti i zakladnik i radnik.

§. 16. Izim predsjednika bira glavna skupština dva podpredsjednika i dva odbora: književno-umjetnički i gospodarski, i to u onaj prvi osam, a u posljednji pet odbornika, i u svaki po dva zamjenika, te napokon posebnoga blagajnika.

Jedan se podpredsjednik bira za književno-umjetnički, a drugi za gospodarski odbor.

§. 17. Podpredsjednik književno-umjetničkoga odbora, koji ima biti zajedno i zakladnik, i članovi književno-umjetničkoga odbora, biraju se iz broja radnika.

§. 18. Ukupni odbor, osim predsjednika, obnavlja se svakogodišnjim izstupom trojice izborom najstarijih članova iz književno-umjetničkoga odbora, a dvojice izborom najstarijih članova iz gospodarskoga odbora.

Za prve dvie godine odlučuje kocka.

Zamjenici odstupaju svake treće godine te se biraju drugi.

§. 19. Skupština može izstupivše odbornike opet izabrati,

§. 20. Skupština obavlja svako biranje i stvara svaki zaključak većinom prisutnih skupštinara, a uz promjenu pravila treba da ih pristanu barem dvie trećine prisutnih članova.

IV. Uprava.

§. 21. „Maticu hrvatsku“ pravno zastupa predsjednik, a zamjenikom mu je podpredsjednik književno umjetničkoga odbora.

U gospodarskom odboru zastupa ga podpredsjednik ovoga odbora.

§. 22. Odbornici biraju u zajednici tajnika družtva na tri godine.

§. 23. Zajednički odbor imade o tom nastojati, da „matica hrvatska“ utemelji svoju knjižnicu, koja će odgovarati matičinom smjeru, naznačenomu u §. 1.

§. 24. Zajednički odbor opredjeljuje plaću blagajniku i tajniku, te je vlastan najmiti i drugo pomoćno osoblje.

§. 25. Oba odbora imadu se osim slučajeva navedenih u ovih pravilih, sastati u zajedničku sjednicu onda, kad to prema važnosti priedmeta odluči predsjednik ili kad to trojica iz književno-umjetničkoga i dvojica iz gospodarskoga odbora zahtievaju.

§. 26. Književno-umjetnički odbor ima:

a) izabirati, priredjivati i izdavati poučne i beletristične knjige, i ine umjetnine;
b) prosudjivati književnu i umjetnu radnju;
c) pripravljati izložbe starina i umjetnina;
d) dopitivati nagrade i pomoći po mjeri onoga proračuna, što mu ga gospodarski odbor priobći;
e) priredjivati čitanja i zabave.

§. 27. Gospodarski odbor sastavlja godišnji proračun; nadzire i ovlašćuje primanje i izdavanje novaca; pazi na sigurnost gla-

vnice matičine, zaklade Draškovićeve i zaklade za izdavanje pučkih knjiga; te u sporazumku s inimi društvi radi kako najbolje može upriličiti, da se dobro uredjenim knjižtvom sva domovina zamreži i prodaja družtvenih knjiga osigura.

§. 28. Nijedan se dar iznad 100 stot. niti prinos članova zakladnika ne smie potrošiti, već se ima priklapati obstojećoj glavnici.

§. 29. Gospodarski odbor dužan je nadzirati i svake četvrt godine pregledati blagajnu i računske knjige.

§. 30. Da se u odborskih sjednicah uzmogne stvoriti valjan zaključak, treba da bude u svakom odboru osim predsjednika prisutna većina odbornika. Svi se zaključci stvaraju u odborskih sjednicah većinom glasova prisutnih odbornika.

Kad su glasovi razpolovljeni, odlučuje predsjednik.

§. 31. Pri odborskih sjednicah i pri glavnoj skupštini vodi zapisnik tajnik družtva, a ovjeravlja ga predsjednik.

Predsjednik gleda, da se pri svakom odlučku zapisnika sve ovrši i opremi, te da se tako isto za svaku sjednicu gradivo pripravi i sve potakne, što bi moglo smjeru družtva u prilog biti. Tajnik mu je u tom poslu desna ruka; njemu šalje predsjednik sva pisma i pošiljke, što ih je primio i sam otvorio izim novaca i vrednota, koje neposredno blagajniku dostavlja. Sva pisma, što se na ime „hrvatske matice“ odpremaju, podpisuje uz predsjednika i tajnik. Uz to obavlja tajnik sve perovodne i knjižničke poslove.

§. 32. Blagajnik prima prinose, darove i druge pošiljke od vriednosti, te ih unosi u knjigu, a ima nastojati, da nijedan novac bez koristi ne leži, i da se kamate za dobe utjeraju.

§. 33. Glede zaklade Ivana Draškovića ravnalom je „matici hrvatskoj“ zakladnica pokojnikova a glede zaklade za izdavanje pučkih knjiga namjena darovatelja.

V. O Razlazu družtva.

§. 34. Ako bi se ovo družtvo ikada razvrglo, imadu se prije svega izplatiti dugovi, a preostali imetak „matice hrvatske“ ostaje kao posebna zaklada u pripomoć hrvatskim književnikom i umjetnikom; uprava te zaklade ima se povjeriti jugoslavenskoj akademiji.

LISTAK.

Narodno kazalište. Poslovi narodnoga kazališta napredovali su u toliko, da je svietli Ban imenovao odbor, koj će do riešenja kazališnog pitanja po saboru obavljati ponajglavniji dio uprave. Za odbornike imenovana su sliedeća gg: za predsjednika: Žiga pl. Farkaš, predsjednik sudb. stola; za odbornike: Dinko Blažič, predsjednik banskoga stola, Mirko Božurić, gradski zastupnik; Šišman Herenheiser, sudbeni prislušnik; dr. Franjo Marković, professor sveučilišta; Josip Miškatović, saborski zastupnik i urednik „Obzora“; Dane Rašić, računarski savjetnik; August Šenoa, gradski senator i urednik „Vienca“; Ivan v. Trnski pukovnik i pisac; Milivoj Vezić pravnik i novinar; Franjo pl. Žigrović, dvorski savjetnik i pisac; Gjuro Zlatarović, prisjednik banskog stola; Eugen Tomić perovodja zemalj. vlade i pisac. G. E. Tomić obavljât će upravne tekuće poslove kao povjerenik vlade. Kako se vidi, ima u odboru i književnika i vještaka glasbenih, koji imadu ozbiljne volje navrnuti kazalište na pravi put. Premda taj odbor imade trajati samo do onog vremena, dok sabor ne rekne svoju, ipak mu je zadaća i težka i važna, važna jer ima pripravo činiti za cielu buduću sezonu, te će posljedice njegova rada trajat po svoj prilici duže od njegova obstanka; težka s toga, što je operno družtvo posve dezorganizovano, a priprava za buduću sezonu upravo nikakovih ne ima. Nesreća je velika po taj zavod, da se uviek upravo onda preustrojava, kad sa organizavanim družtvom najviše raditi valja. Mi to posve ozbiljski ističemo, da se znade, koliko će posla imati budući odbor, al se i nadamo od rodoljublja i vještine gg. odbornika, da će svoju zadaću ovršiti kako valja.

Za sada možemo javiti, da je novi odbor započeo svoj rad. Već u prvoj sjednici uvidio je, da ima mnogo posla i suviše posla. Odbor stoji pred čvorom zapletenim i zamršenim, koj se narodno kazalište zove. Držeći se stare poslovice „De mortuis nil nisi bene“, nije ga volja izpitivati, koji su razlozi tomu neredu, već je počeo odmah raditi. Pretresav dosta žalostno stanje financijalno, prešlo se na pitanje ob organizovanju opernog družtva, koje je odkazom razpršeno reć bi na sve krajeve svieta kao i orkestar, dočim je dramatična vojska ciela i čitava. Glasbeni odsjek odbora sastavio je, kako čujemo, osnovu ob engažovanju pjevača i glasbenika, dogovaranje sa nekoliko novih sila već je i zapodjenuto. Kad se svrši ta ponajteža zadaća, prieći će se na repertoir za buduću sezonu. Valjda ne će nitko tajiti, da članovi odbora imaju volje patriotizma a i nešto vještine. Nekomu se je svidjelo, prišiti krpice nekim odbornikom u „Obzoru“. Ne znamo, što se tim namjeravalo, al je svakako lakoumno suditi prije nego se vidi djelo. Odbor radi i radi, pa ne će da pravi reklame silnimi manifesti. Čemu dakle takove zadjevice? Najmanje pako obzirno je,

što se u tom člančiću prigovara gg. Žigi Farkašu i Franji pl. Žigroviću. Revnost, požrtvovanje i upravna vještina te gospode poznata je svemu svietu, pod ravnanjem presv. g. Žigrovića bila je stvorena opera i pozvan g. Zajc, odstranjena opereta i lakrdija, pod ravnanjem g. Farkaša bilo je sastavljeno operno, dramatično i glasbeno družtvo da ne može bolje, a mi smo svjedoci bili, koliko je brige tomu g. F. posvetio. Čemu dakle patriotičnomu nastojanju kvarit volju unapried? Zašto se je šutilo pod prijašnjom upravom?

Glavna skupština matice hrvatske. U prošli nedjelnik na 5. o. mj. sastala se izvanredna glavna skupštiua naše matice, u kojoj poslije pročitana i odobrena zapisnika posljednje glavne skupštine bude najprije pročitan izvještaj skupštinskih povjerenika, koji imadjahu izpitati lanjske račune ovoga družtva, Draškovićeve zaklade i zaklade za izdavanje pučkih spisova. Budući povjerenici računom ni u čem ne prigovoriše, bude izvještaj radostnim povladjivanjem pozdravljen i odlučeno, da se blagajniku izdade odveznica, a da se izvadak iz računâ obnaroduje. Tri priedloga gospode povjerenika tičuća se uprave imetka preporuči skupština upravljajućemu odboru, da ih po već obstojalih zaključcih za dobe na um uzme. Za tiem dade predsjednik nova pravila matice „hrvatske", na temelju previšnjega odobraja od 24. travnja 1874. zemaljskom vladom potvrdjena, proglasiti a skupština odluči iza kratka viećanja, neka sadasnji upravljajući odbor do konačnoga ustanovljaja novoga družtva upravlja poslovi matičinimi i dakako po novih pravilih izradi poziv a u njem iztaknuv praktični smjer i obilatiji zadatak matice hrvatske u dušu upre našim domoljubom i učenjakom, da mnogobrojnim pristupom i velikodušnom podporom pomognu družtvu, kako će što brže procvasti i dično izpuniti liepu sredinu medju visokoznanstvenim radom jugoslavenske akademije i nastojanjem jeronimskoga družtva oko pučke prosvjete. Taj je predlog zagovarao matičar i narodni zastupnik na saboru g. Mate Mrazović razigrav skupštinu liepom nadom, da će se takovu pozivu svaki domoljub i naprednik za cielo odazvati. S toga bude odlučeno, da se ustanovna glavna skupština istom mjeseca listopada sazove, da se dotle oko mnogobrojna pristupa radi, da dosadanji upravljajući odbor svoju radnju tako udesi i račune koncem rujna zaglavi, kako će moći uputno i namah predati posao novoj upravi. Dosadanji tajnik družtva, g. profesor Divković podhvati se dičnoga zadatka dojakošnji rad matice ilirske proučiti te na svršetku njezina djelovanja a na početke novog joj razdoblja objelodaniti.

I tako idemo radostno u susret svečanu oživljaju „matice hrvatske", koji će istodobce s postankom našega sveučilišta naš kulturni napredak, ako Bog da, okrilatiti i tiem zavriediti spomen na kom tom listu hrvatske poviesti.

Napredak jeronimskoga družtva. Preuzvišeni ban Ivan Mažuranić razaslao je poziv na sve oblasti, da svojski preporuče obćinam, učionam i posebnikom a najpače obrtnikom i seljakom pristup u veliko kolo toga družtva, i da jave uspjeh. Predsjednik je družtva na to ime svim oblastim dostavio pravila družtva i bude li mudra uputa i domoljubne brige, uhvatit će se širok temelj pučkoj prosvjeti u liepoj nam domovini. Izim toga stavila je zemaljska vlada u proračun neku svotu za nagradu pučkih pisaca. Na isto je ime dala družtvu krajiška vrhovna upravna oblast 100 st. za ovu godinu. Njezina kralj. visost, nasljedna princesa, kneginja Turn-Taxis poklonila je 100 st., presvietli biskup krčki Vitezić 50 st., preuzv. nadbiskup Maupas 10 st., da se smetne glavnica za nagradjivanje pisaca. Ne će ni drugi velikaši i imućnici uzkratiti kolika tolika darka u taj liepi smjer. Preuzvišeni g. namjestnik dalmatinski, general topničtva baron Rodić položio je 50 st. i postao utemeljiteljem poprativ poslanicu liepom željom, da družtvo procvate!

Književnost. Srbski statističar V. Jakšić priobći u organu c. geograf. ruskoga obščestva razpravu „о племенном составѣ населенія въ княжествѣ српскомъ," koja je izašla i na pose (str. 34) ujedno s etnografskom kartom Srbije izmedju Timoka i Morave. Kada bi se Jakšić stegnuo bio na statističke podatke, koji su njemu više no ikomu drugomu pristupniji i na stanje etnografskih odnošaja srbske kneževine: tada bi razprava njegova ako ne nauci to srodnoj Rusiji dobro došla, da u njoj vidi kano u nekoj slici malu Srbiju. Jakšić na ime ne navodi u toj razpravi ne poznatih podataka; jer su ovi svi iz priobćenih popisa pučanstva u Srbiji god. 1846. i 1866. od davnâ dobro poznati; ali onakav pregled, kakav je u toj razpravi, ni je ipak bez svake koristi i poslije više godina, osobito za rusko obširnije občinstvo. Po popisu god. 1866. bilo je tada u Srbiji 1.216.086 stanovnika, dakle za preko pol miliona manje nego li imala tada Hrvatska i Slavonija. Ti stanovnici pripadali su po Jakšiću k 15 različitih narodnosti, od kojih su samo dvie svojim brojem znamenite: Srba naime bilo je ukupno 1.058,187 stanovnika, onda Rumunja 127,545 stanovnika; tako da prvi iznose 87.02, drugi 10.49 postotaka. Od ostalih narodnosti iznosile su preko 1000 stanovnika: ciganska 24.734 ili 2.30 postotka, njemačka 2.589 i židijska (Španjolci) 1.512 stanovnika. Malo ne svi Niemci i Židovi stanuju u Biogradu, koji je god. 1866. imao 25.089 stanovnika. Izmedju Timoska, Dunava i Morave stiču se obje glavne narodnosti kneževine, pâ u 12 okružja i srezova obitava više Rumunja

nego li Srba. U tom obziru jest Hrvatska i Slavonija mnogo čišća, jer Niemci, koji su od drugih naroda najmnogobrojniji, ne iznose više od 2.20 postotaka cieloga pučanstva, pa su oni k tomu po gradovih razsipani, te svagdje naprama hrvatskomu narodu u velikoj manjini.

Što Jakšić ne nalazi u Srbiji više od 7 Rusa i 6 Hrvata, tomu se ne čudimo; ali za čudo nam je, što on nije mogao naći ni jednoga jedinoga Bugarina, dočim je svim poznato, da imade Bugara u Srbiji na granicah srbsko-bugarskih u okružjih negotinskom, zaječarskom, knjaževačkom i aleksinačkom. Medju tiem sâm Jakšić tumači nam, za što on ne zna za Bugare u Srbiji; tà kako bi ih on ovdje vidio, kada ih u svih turskih pokrajinah nije mogao naći više od 2.000,000 stanovnika? dočim sami Turci i njihovi zapadni prijatelji znadu bar za 4.500,000 Bugara, a sami Bugari broje se na 6—7.000.000 duša!

Još gore od Bugara prošli smo kod Jakšića mi Hrvati. Pisac spada u broj onih fanatika, kojih, hvala napredku nauke, medju srbskimi književnici imade svaki dan manje, koji napisav na svoju zastavu: „Srbi svi i svuda“ izazvali su kod Starčevića i njegovih pristaša u Hrvatskoj zastavu: „Hrvati svi i svuda“. Prema svomu načelu Jakšić i ne navodi Hrvatâ medju slovjenskimi narodi, već ih razumieva pod Srbi katoličkimi: часть Србовъ исповѣдуетъ католичество и назвалась Хорватами; такая разъединенностъ не можетъ не вредить обще-србскимъ интересамъ“. (str. 5). Dočim indi po Jakšiću imade ipak 1.200.000 Slovenaca, mogu se Hrvati, ako ih je volja, naći u onom broju od 5.600.000 Srba, koj on sveukupno navodi!

Ako se svi statistični i ethnografski podatci mogu iz jednostavna fanatizma narodnoga tumačiti: to se Jakšićevo shvaćanje prvodobne hrvatske historije i tumačenje imena hrvatskoga može jedino neznanstvu i gluposti pripisati. Hrvati su se naime po Jakšiću (str. 7.) doselili u Dalmaciju malo prije nego li su Avari ove zemlje osvojili, pa su im tada i Hrvati bili podanici; a kada su Srbi god. 640. svladali Avare i oteli im zemlje, to su oni: „podčinili sebě poselivšihsja tam za něskolko lět pered etim Slavjan, kotorye do togo byli podčineny Avaram, i izvěstny pod imenem Rvatov (Horvat- po srbski Rvat)“. Kako su Srbi svagdje i uviek „samostalni i svobodni bili“: to im odgovara tomu i narodno ime, koje po Jakšićevoj filologiji (st. 8.) „proishodit ot persidskago slova s e r, glava, a Serb značit glavar, vladyko, starějšina, odnogo kornja s drevne-midijskim slovom Sarmat. V različie ot gospodstvujuščago plemeni danniki nazivalis, kak v staroj otčizně tak i na novyh městah, Rvatami, a slovo eto est ničto ino kak prostoj perevod tatarskago slova t a t, tot, tatči i tureckago, k o p t (gepid). T a t, točno takže kak i k o p t, označaet poběždennago pokorennago, nesvobodnago čelověka; to že označaet i slavjanskoe slovo r v a t“.

Zar je V. Jakšić ovim duboko-umnim tumačenjem „Rvat“ htio odužiti se dru. Ant. Starčeviću za njegovo „Ime Srb“? Ako je to mislio, onda se je ljuto prevario; jer, prem se učeni sviet nije ni najmanje na razlaganje zagrebačkoga Starčevića osvrnuo, to je ono kavim takovim učenim aparatom podkriepljeno, dočim se ne može bud itko obazreti na onu apodiktičnu, ničim ne podkriepljenu tvrdnju biogradskoga Starčevića. Niti toj nadi ne smie se Jakšić podati, da će hrvatsko novinstvo onoliku viku, ili ma kakovu, podići na pisariju njegovu, koliku je bilo u ono vrieme srbsko novinstvo podiglo na Starčevićevu razpravu. Razlog jest jednostavan, jer glupost ne ima prava na kritiku; tè mi Hrvati konstatujemo i žalimo taj čudnovati pojav, da jedan srbski književnik može poslije tolikih iztraživanja i tolikih resultata u domaćoj i stranoj nauci još tako pisati.

— Znamenit njemački časopis „Globus“, izlâzeći u Braunschweigu donosi red članaka o „Crnoj gori“, sastavljen po bilježkah arkimandrita Dučića, uvrštenih u biogradskom „Glasniku“, o kojih smo u našem listu obširnije govorili bili.

Odkud ime Bjelovar? Obćenito se misli, da je Bjelovar rieč magjarska kao n. p. Darúvár, ili da je barem pomagjarena kao n. p. Vukovar od Vukova i Diakovar (kod pošte i brzojava) od Djakova. Razprava g. V. Klaića u ljetošnjem izvještaju kr. velike gimnazije zagrebačke o tobožnjoj hronologiji ilití ljetopisu Ivana arhidjakona daje mi povod ono krivo mnienje izpraviti. U toj naime hronologiji čita se: Dicunt Belae memorias servari in B e l i c a, B e l o v a r, aliisque locis (kažu, da se spomen na Belu sačuvao u B e l i c i, B e l o v a r u i u drugih mjestih). A sam gosp. Klaić kaže: Što pisac misli, da se je uspomena na vojvodu Adalberta ili Belu sačuvala u mjestnih imenih Belica i Belovar, može se većim pravom protegnuti na kasnije kralje ugarsko-hrvatske istoga imena, naročito na Belu IV.“

Razgovarajući se jednom sa seljakom Zagorcem o ljetini, kaza mi, da će na „belovarih“ biti slab prirod. Premda sâm Zagorac, niesam seljaka ipak razumio, pa kad sam ga zato pitao, gdje će biti slab prirod? odgovori mi, na bielih, tankih zemljah. Dakle rieč b e l o v a r ili knjižki: b j e l o v a r znači b i e l o t l o, (U slunjskom kotaru u župi Cvitvovičkoj zove se jedno selo: B i e l a Z e m l j a. Ur.) upravo kao močvar znači m o k r o t l o. I sbilja ima u župi Moravču jedno u Zagorju dva sela, koja se zovu Belovar, jamačno od biela tla; (ima i marov Belovar, koji spada selu Mariji Mandalini. Ur.) odatle za cielo i gradu Bjelovaru ime, a ne od kakova ugarskoga vojvode ili kralja Běle. Nu još manje smie se kod Belice itd.

misliti na kakova Bélu. Ništa nije običnije u svietu a naročito u svietu slovjenskom nego da se mjesta, sela i gradovi prozovu od bjeline; ima takvih imena po Sabljarevu mjestopisnom rječniku preko sedamdeset u našoj domovini.

Odatle vidimo, koliko vriedi Pseudo-Ivanovo izvodjenje Belovara i Belice od Bele vojvode; koliko naime i njegovo tumačenje: Godimir = quasi fructus pacis! *dr. I.*

Jules Janin. U Parizu umro je 20. lipnja nakon dugotrajne bolesti slavni francezki akademik i pisac Jules Janin u 70. godini vieka svoga. Rodio se g. 1804. u St. Etienne. Već za mlada bude novinarom i bavio se ponajviše pisanjem feuilletona i punim pravom može se reći, da je bio prvi feuillotonista Evrope. Prvi put izidje njegovo ime na glas po romanu: „Mrtvi magarac i pogubljena gospodja", a u početku trećeg desetka ovoga vieka napisa najbolje djelo svoje, roman „Barnave" a skoro zatim „Koludricu od Toulouza". Mnogo je pisao putopisa mnogo i prevodio englezkoga. Kroz mnogo godina pisao je i kazališne kritike u „Journal des Débats". Njegove kritike bijahu oštroumne, objektivne i pune duha, obćinstvo i novinstvo priznavalo ga najboljim dramatičnim sudcem i s toga je znatno djelovao na razvitak nove francezke drame. Najvažnije razprave svoje izdao je u 6 svezaka pod imenom: „Histoire de la literature dramatique". Francezka akademija primila je glasovitog feuilletonistu prije nekoliko godina u kolo „bezsmrtnika".

Dramatično učilište u Beču. Niemci sigurno ne imaju razloga tužit se, da u njih ima malo glumaca i glumica. Kraj svega toga ozbiljno pomišljaju na mnogo miesta o tom, kako da uzgoje valjan glumački naraštaj u učilištih, te osnivaju svuda takovih zavoda. Ne davno izišo je program o glumačkom učilištu, što će se u Beču osnovati. Ravnatelji toga zavoda biti će dramatični pjesnici Weilen i Mosenthal. Predavat će se poviest književnosti, obća poviest, i dramatična književnost. Poznati vještak Strakosch biti će učiteljem deklamacije, dr. Förster i Baumeister, članovi dvorskog kazališta učitelji mimike i učenja uloga. Izim toga učit će se poetika, metrika, nauk o kostimu, francezki i englezki jezik, ples i mačevanje. Javne pokusne predstave učenika popunit će osnovu učilišta, koju strukovni listovi ne mogu dosta nahvalit. — Kad Niemci misle, da im je potrebito dramatično učilište, šta da kažemo mi, koji imamo malo glumaca. — U saborskom izradku za kazalište uvršteno je i dramatično učilište na dlaku po istoj osnovi kao što je bečko, dakako prema našim okolnostim i sredstvom na manje svedeno. — Bit će dakako mudrijaša, koji će za cielo govorkati, da je osnova nepraktična premda je pravo ni pročitali niesu, nu tješimo se, u nas imade takovih zakutnih kritičara u svakom pitanju, koji u svojoj premudrosti osudjuju sve, ma to i najumniji ljudi drugih naroda odobrili bili. Sabor će skoro svoju reći.

Kazalište po svietu. U Turinu pjevat se se za koj dan nova opera od L. Camerana: „Don Fabiano de Corbelli, o la Ferla della Brianza".

— Od glasbotvorca de Giosa u Napulju pjevane su nove komične opere „Gulda e Sparafucile" i „Il Pipistrello" (Šišmiš).

— Antun Rubinstein, ruski glasbotvorac izdao je najnoviju svoju operu „Makabejci" u Berlinu tiskom. — Offenbach, taj neumorni tvorničar lake operetne robe jošte ne miruje. Svršio je naime operetu u tri čina pod imenom „Madame l' archiduc", koja će se skoro na parižkom kazalištu: „Bouffes parisiennes" pjevati. — Budućeg mjeseca prikazat će se u kazalištu „de Palais Royal" nova velika drama „Les samedis de madame" od Labicha. U istom je kazalištu sjajno uspjela vesela igra: „La dame au passe partout". Oba komada preporučujemo našoj kazališnoj upravi. — U českom narodnom kazalištu pjevat će se Rubinsteinova opera „Djeca pustinje". U kazalištu dal Verme u Milanu bila nedavno pjevana ruska opera „Žizn za carja" od Glinke s vrlo dobrim uspjehom. To na znanje naših glasbenih kozmopolita, ili bolje reći germanomana.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak.) Niemac često svoje pripomoćne glagole, štono ih ja tako krstih, spaja sa prislovom, tako: werden (sa gesund, krank, reich, dumm i td.) a mi velimo: ozdraviti, oboljeti, obogaćeti, pobenaviti i td; machen (sa leicht, unglücklich, fertig i d.) a hrvatski se kaže: olakšati, unesrećiti, dogotoviti i d.; thun (sa ängstlich, kund, schön, gross, gleichgültig i d.) a mi bi rekli: stiskivati se, obznaniti, lastisati, veličati se (razmetati se), ne mariti i d.; sich geberden (tolt, trotzig) = bješnjeti, prkositi. Eto vidite, kolikom se snagom ponosi naš glagol.

Ja bih uploške svjetovao svakoga prevodioca njemštine, neka ne žali truda te neka prouči te njemačke za nevolju drugove u Šulkovu rječniku, da vidi, koliko nam se valja kaniti robskoga ponašivanja takove njemačke dikcije.

Tom sgodom ne mogu premučati, da sam imao medju te za nevolju drugove uvrstiti poimence glagol halten; jer se bojim, da vam se ne bi kako izmakao, a sunca mi, prava je to nagrda, kad se piše: „držati sjednicu, pokus, predavanje" i što ti ga ja znam, što sve ne drže, jer to Niemac tako veli. A kako bi bilo, da tko latinski napiše „tenere sessionem, probam, praelectionem"? Pišimo dakle, da se sabori, vieća, odboruje, pokušava i predaje, ili bar: „jest ili biti će sabor, vieće, sjednica, pokus, predavanje.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 29. U ZAGREBU DNE 18. SRPNJA 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PROKLETA KLIET.

Spjevao A. Šenoa.

Šta grmi burno kao grom
Na strmom klisu tom?
Zar bjesni savski vir
Kroz gluhi noćni mir?
Šta sipa ono žarki trak
Kroz crni noćni mrak,
Krvoòk ko da pade zmaj
U ovaj mirni kraj?

S visoka gleda u noć brda,
— Baš pol noći je ljudi sad —
Od tvrda káma neman tvrda,
Starina, mrki Susjed grad.
Uzdrktaše mu tvrdi zidi,
Ko da ga trese s neba grom,
Ko da će pucat pod njim hridi,
U temelju se ziblje svom.
Uzplamtiše mu žarke oči,
Okana gotskih dugi red,
I u noć svjetlilo se toči
Ko ljuta zmaja krvav gled.

Al nije grom to, nije tries,
Već gospodski je šumni ples.
Bjesomučna ta glasna vreva
Hrvatovića velikaša,
Tu igra kolo, pije, pjeva
Uz zvonki zveket punih čaša.
Tu bljesne oko, pada kocka,
Tu mîri divno ružin cviet
Vragometan se mladi sviet;
I pjesmom, šalom ljuto bocka.
Uz žarko sunce sto svjetala
Prelievala se sjajna svila,
U ogledalu put kristala
Odbijala se lica mila;
Na divnih gospoj crnu kosu
Snjegolik biser zrnje prosu,
Od radosti im lica gore,
I sievaju im poput zore.
Lagacko lete nožkom dragom
Šarovitim i mekim sagom.
I ugiblju se, pa se smieše,
I tajno šapću, tajno grieše,
I otimlju se, steru mrežu,
Gdjegodj se javi junak mlad,
I bielom rukom ljuto vežu,
I bûde okom srdca jad.

Al živa mladež živo skoči,
Munjevita se kolom kreće,
Sve tražeć milka, ištuć sreće;
Na mejdan zovu mužke oči.
Pa mladež zvekće ostrugami
Izpod oka se milo smijuć,
Uz ženski pás se nježno vijuć,
Da koju vilu hitra smami.
Svud vidiš radost, ljubav cvasti:
Ne budite mi gosti plahi:
Hrvatsko plemstvo danas časti
Gospodar grada, F e r k o T a h i.

Al dolje šumi savski vir
Kroz crnu noć, kroz noćni mir,
I ozivlju se vali plahi:
Vaj! Ferko Tahi! Ferko Tahi!

Baš čelo stola starac sjedi,
Kratkòkos, blied i tvrd i mrk,
Uzvijajuć si dugi brk,
Kroz rug se smiešeć družtvo gledi;
U zlatnu kupu vina toči,
Zasievnule mu male oči,
Gospodar ljuti

Družini mignu,
Pa čašu dignu,
I sve ušuti.
— Oj gospodo, baš liepa hvala,
Što meni sreća danas dala,
Da toli dičan dodje sbor
U Susjed grad, u Tahov dvor.
Što ima kraljevina naša
Plemića, kneza, velikaša,
Što nosi slavan grb i glas,
Sve vidim tuj u ovaj čas.
Sad čujte kuće gospodara,
Nek navada se štuje stara:
U naše slavje!
U naše zdravlje!
Mi smo gospoda,
Naša sloboda,
Naša je volja,
Naša su prava;
Naša su polja,
Naša je slava!
Naš je i sviet —
A kmet je smet:
Neka se muči,
Neka se uči,
Bog da ga stvori,
Neka nam radi,
Neka nam gradi,
Zemlje nam ori,
Krči nam šume,
Utri nam drume,
Neka nas hrani,
Kukavni crv,
Neka nas brani,
Nama daj krv.
Digne l' se opet
Prot' našem pravu,
Valja mu popet,
Na kolac glavu,
Valja ga srazit,
Nogama gazit,
U jaram sprezat,
Lancem ga vezat;
Vući ga hatom,
Tući ga mlatom,
Spalit mu krov,
Sabljom mu zvonit,
Za njime gonit
Gospodski lov.
Nama čast,
Nama slast,
Nama sviet;
Kmet je smet,
Kmet je rob,
Kmetu grob.
Nam je uživat!
U naše slavlje!
U naše zdravlje! —

— Tahius vivat!
Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
Ko grom se ozva plemstva bura
Kroz tihi noćni mir,
Al muklo jeknu savski vir,
I ozvaše se vali plahi:
Vaj Ferko Tahi!

Uzjarila se četa biesna
Ko jezero sred kotla tiesna
Kad pritisne ga gorska bura,
Silovito se uz brieg gura,
I vri, i ključa, grmi, kipi,
I uznebice slapom djipi,
Sve spravno skrhat, smlavit, slomit,
U pustom krilu sve zatomit. —
Uzjarila se četa biesna,
— Dvorana velja bje joj tiesna, —
Jujuška, pjeva, pije dotle,
Dok žarkog pića silni namet
Ne smutio joj krv i pamet;
Tad lupi praznom čašom o tle
Grohotom vičuć: Ove čaše
To, kmetovi, su glave vaše.

Silentium! zagrmi vitez jedan
I kao trošan, grbav kolac
Izpravio se tad na stolac,
Taj Susjedgrad je, braćo, bjedan,
To nije, ljudi, pravi groš,
Taj Tahi nam je goso loš,
Ta jesmo li kod vicebana?
Je l' galilejska ovo Kana,
Od vode gdje se vino tvori?
Govori goso, de, govori,
Za svoje goste liepo haješ,
Jer bučvuriš im najpre daješ,
A poslje, kad su pune volje,
Tek dodje na stol vino bolje.
Oj šta se mrčiš, gledaj, slušaj!
Da, svatko ovo vino kušaj,
Jedinac moje majke, ako slaže,
Nek slobodno ga svatko maže.

I srknu Tahi — Ha sramote!
Oj kastelane, amo skote!
Šta najpre dade gore vino,
A poslje bolje, poslje fino,
Govori skote — čuj govori? —

Al drkćuć na to bliedi sluga:
Dà, to je kaplja posve druga,
Kraj grada kmet u gori
Vinograd ima tuj i kliet
I dobro vino, veli sviet.
Od toga vina uzeh — proste! —
Viedara nešta a za goste,
Jer naše nam je nešta ciklo,
Pa grlo nije tomu viklo. —

— Šta, bolje ima vino kmet
Neg silni gospar Susjedgrada!
A zato zna već cieli sviet?
Kmet bolje vino — trista jada!
Brž! sedlaj konja, leti, hodi!
I kmetu tomu sad me vodi —.

Zagrmi Tahi riečju plamnom
— Vi gospodo, sad ajde sa mnom!

Sa vite kule tuče rog,
I pade most — i sto zubalja
Iz gradskih vrata sad se valja —
Ah pomiluj nas dobri bog!
Krvolik planu zublje plam,
Gustinom šumskom leti jato
Na ruhu, kapi suho zlato;
Od strave drkće tvrdi kam,
Pod kopitom se zemlja trese,
Kad vidje biesno jato proć,
Zubalja žarkih strašne kriese
Strahotom gleda mrka noć,
Bjesomučna sve urla četa
Oj ajd na kmeta, tuci kmeta!
Pred hajkom juri starac mrk,
— Od ljutosti mu strši brk,
Strelovit pod njim konjic hrza.
Ko sotona ti starac brza.
Ta tko je? pitaj savski vir,
Gdje uzdiše kroz noćni mir,
Čuj što ti vali šapću plahi!
Vaj Ferko Tahi, Ferko Tahi!

Vatròmet vrh ti često tako
Uzavri kao živi pako,
Od ljutosti se reć bi puši;
Iz smrtonosnih mu se ralja
Tekuća vatra niz brieg valja,
I hara, prži, davi, ruši,
Od rieke rujne, svesione,
Dok ljudski stanak neutone.

Sad mahnu sluga iznenada:
— Oj gospodaru, tu smo sada!
Sva biesna četa trenom stala.
Pod humkom staše kuća mala
A drvena uz kuću kliet,
Naoko drobna ruža cvala,
Suncokret diže glavu cviet.
I vinova se loza vila,
Sve grozd do grozda, list do lista,
Na grozdju noćna rosa blista.
Milina sve to gledat bila.

Tko zna, koliko znoj i muka
Tuj gradila i noć i dan,
Tko znade, kako brižna ruka
Táj skromni, tihi sazda stan?

— Ha, ruknu Tahi, tu nas eto,
Tu biva ovo kmetsko pseto,
Što smije točit vino bolje;
Ded! baš sam danas dobre volje.
I što je imo sile skupi,
Pa buzdovanom ljuto lupi
U prozor kući, prozor puca
Na sto komada prsnu oma,
Ko da ga satre sila groma:
— Jel? tako vam se kmetu kuca?
U grohot udri silnik ljut,
Pa lupi jače drugi put.

Al u to na prag seljak skoči,
Nadnesav ruku si na oči
Zagrmio je četi: „Tko je?
Tko buni mirno stanje moje?
Tko usred blagog noćnog mira
Ko razbojnik u krov mi dira? —

— Ja, Ferko Tahi, kume moj,
Gospodar, bog je došo tvoj!
Gle ja ti imam puno gosti,
Al kume vina nemam dosti.
Ti imaš vina punu kliet,
I dobra vina, veli sviet,
Pa dodjosmo sad k tebi amo,
Da tvoju kaplju okušamo.
Nu raduj mi se, leti, skoči,
Otvori kliet nam, vina toči! —

A seljak tužno četu gleda,
On zna što snuje silnik ljuti,
I na što vražja laska sluti;
Posegnu za pas, ključe preda
Uzdahnuv: „Evo gospodaru,
Po tvojoj činim zapoviedi,
Al zaklinjem te bogom štedi
Kućaricu mi malu, staru!“ —

— Šta treba nama, ludo, ključ?
Na, kukavice, uzmi luč,
Pa gostom svojim liepo svieti!“ —
I posvieti im seljak klieti.
Uz grohot vražji biesnog jata
Sad razbi silnik klieti vrata
Pa viknu: Budmo dobre volje,
Tu ima more kapi bolje,
Oj grieh bi bio, velik grieh
U kmetski da to teče mieh!“
U jedan hip i jedan tren
Na žarki pade četa plien
I razbi bačve, vino teče,
Boljari piju, sablje zveče
Zubalja žarki plamti kries,
Tišinom noćnom urla bies:
— Nostra sunt jura,
Nostra sunt rura,
Naš je sviet,
A kmet je smet!

A tužan seljak? — Stoji blied
I niem ko kamen; šta će reći?
On vidi, kraj je sada sreći.
Al pitaj srdce, oka gled,
Oh njegvo srdce jedu zmije,
Da ima sile — da ih smije!
Da ima snažnih još drugova,
Taj urlaj bude silniku opielo,
U klieti grob bi našlo jato cielo.
Al sam — je, sam,
Ništ do dvie ruke;
I zato stoji kao kam
Pa gleda kako plod mu muke
Od biesne sile trenom gine.
Niz lice mu se suza vine.

— Nu, viknu Tahi, šta je kume?
Šta gledaš tako čudno u me?
Ta valjda već ti nije žao,
Toliko da sam gosti zvao.
Ded budi i ti dobre volje,
Uz slavne ove velikaše
I ti sad pjevaj, prazni čaše,
Jer vino ti je bogme bolje,
Nek tvoga silnog gospodara,
Dà, dà, baš fina kaplja stara!

Al seljak stoji, seljak šuti,
U duši mu se nešta muti,
Nešt' munù čelom, pesti stisnu,
I bliedi, drkće — al ne pisnu.

— Moj kume, reče Tahi, tada,
Tvog hoće mi se vinograda,
Gospodi mora bolje biti,
Gospodi valja sladje piti,
A ti si kmet, a ti si smet,
Sramota je, da kaže sviet:
Gospodar pije mutnu mlaku,
A seljak kaplju staru, jaku,
Pa zato dragi kume znaj,
Vinograd ja si uzeh taj. —

Kmet dignu trenom glavu gnjevnu,
Ko da ga bocnu jedan crv,
Izpod oka mu munja sievnu,
Na lica skoči rujna krv.

Vinograd taj je moj, te moj,
Unj zakopah si krv i znoj,
Zanj skupih cielu svoju moć,
I čuvao ga dan i noć.
Da pleo sam ga, čistio ga,
I svakim danom molih boga,
Da ne uništi moje nade,
Da djeci, ženi hljeba dade —

— Zar tako, viknu Tahi, oj!
Vinograd kume, sad je moj!
— Vinograd taj je moj, te moj!
Djedova mojih cieli broj
Tu niko, radio i cvao,
Tu pošten mirno u grob pao.
I meni, znaj der zibka stala,
Gdje ona kuća stoji mala;
Tu zakopah si otca svog,
Tu da mi ženu dobri bog
I bog mi dade blagoslova,
I bog mi dade pet sinova;
Pet zdravih, hvala bogu, crvi,
Tek deset lieta ima prvi.
I veselo si djecu brojim
I veselo se mučim, znojim.
Što tebe ide, to ti dajem,
Za drugo ništa i ne hajem.
Gosparu, oj milostiv budi,
Siromaštvo mi moje štedi,
Ta pamti, djela bog nam sudi,
Štuj boga, božje zapovjedi!

— Vinograd taj je, skote, moj,
Ma zakopo unj, krv i znoj,
Ma rodio se na njem ti,
I tvoji djedi, sinovi.
Na svietu nemaš posla druga
Neg da ko podli radiš sluga.
I cielo tvoje robsko pleme
Tek dužnost ima nosit breme.
Ti niesi čovjek, ti si rob
Dok proguta te crni grob.
Vinograd veliš da je tvoj,
I ljut se priečiš; e da znaš
Pokazat ću ti sada baš,
Da ništa nemaš kume moj!
Da ne znojiš se glavo luda
Prištedit ću ti ovo truda.
Ti sberi svoje biedne tralje
I ženu, djecu sobom vodi,
Pa od zemlje mi s mjesta hodi,
Daleko bježi, što mož dalje!
Šta gledaš? sve si svoje gibaj
I ovog časa, velim, šibaj!
Dà, šibaj, svietom nadji lud,
Gospodin bog gdje sudi sud!" —

I stade grohot velikaša,
I stade zveket punih čaša,
Po tamnoj gori
I smieh se ori:
— Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
A kmet je smet,
Oj naš je sviet!
Al kroz taj gluhi noćni mir,
Duboko stenje savski vir,
I ozivlju se vali plahi:
Oj Ferko Tahi! Ferko Tahi!

A seljak? Minula ga sviest,
Ko mahnit diže jaku pest,
Ko mahnit šakom čelo lupa,
Ko mahnit šakom kosu čupa
Vukolik težkim batom mahnu
— Oj vrazi ljuti — gnjevno dahnu.

Gospodar Tahi ne zna šale.
Iz pasa trgnu puške male,
Izpalio ih — ali s mjesta
Izpred oka mu kmeta nesta.

— Gdje, gdje je skot? I kud se djede?
Sve u čudu se gosti glede.
Zar vještícu on imo majku,
Oj tjerajmo sad za njim hajku!

— Ne, stante, biesni," s hridi strme
Ko grom sa neba rieči grme,
Sa ženom, djecom već sam tuj!
Vilenjak niesam — već sam čovjek;
Al zaman sva vam hajka dovjek,
Ti pako Tahi sad me čuj!
Tiranstva tvoga ljuta žetva

U svietu budi — vječna kletva!
Dà po zlu poć će tvoje sjeme,
Izginuti će cielo pleme,
I tvrdi stan, tvoj ponos sad,
Vrh strme hridi Susjedgrad
U pepeo će i grad pasti
Po ruševinah će se pásti
Seljaka bogca skromno stado
Seljače pjevat tu će mlado:
— Nek čuje pjesmu svijet cio —
Krvolok, zlotvor Tahi bio!"
Otupit će ti Tahov mač,
Zaniemiti će kmeta plač,
I kao sunce doć će doba
Zorolika i svjetla, nova,
Gdje povrh ljutog Taha groba
Sirotčad kliknut hoće ova:
— Seljaku plemstvo ruku poda,
Svi ravni jesmo — svud sloboda.
Otupiti će Tahov mač,
Po Susjedgradu rast će drač,
I poslje kina, poslje muka,
Osvanuti će bolji dan,
Osvanuti će sin iz puka,
I bit će našoj zemlji ban.

Tu gledaj biednu djecu, ženu,
Sa njima jadan u sviet krenuh,
Da bolju nadjem svojim kob,
Da miran nadjem kostim grob.
Al ti mi živi, viek si traj!
Uz jad i bol, uz kin i vaj,
Vinograd nek ti trus razkopa,
Bol nek te glodje kao krt,
Bez svetotajstva i bez popa
Polako nek te mrvi smrt!"

Sve plemstvo na to mukom muknu,
Ko ranjen bik ti Tahi ruknu.
Seljaka nesta u gustinu.
Već zadnja zublja dogorieva,
A pjana četa jošte pjeva:
— Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
A kmet je smet,
Dà naš je sviet!
Al užasno kroz noćni mir
Odzivao se savski vir,
Ozivali se vali plahi:
— Vaj Ferko Tahi!

I Ferko Tahi bude star,
Zapustio ga rod i car,
Zapustilo ga svietom sve,
Al ljuta bolest ne će ne!

Tu sjedi sguren zlobnik sada
Vrh samotnoga Susjedgrada;
Ko zmija ide, bolest bliže
U slabe kosti starca gmiže,
I glodje ga i bode, stiska,
I ruje ljuta kao krt;
Sa ložnice on skočiv vriska:
— Nek dodje smrt, nek dodje smrt!

Al ne će ona, sve polako
Sve po kap srče žića moć,
Sve davi ga i dan i noć,
Sve lieno vlači ga u pako.

A danju, noćju sve kroz mir,
Strahovito mu pjeva vir,
I ozivlju se vali plahi:
— Vaj Ferko Tahi!
Bje gluha noć — sav sviet bje niem,
Iz magle kadšto mjesec blisnu.
Na ložnicu se starac stisnu,
Uhvatio ga lagan driem.
Trak mu se bliede mjesečine
Niz žuto lice čudno vine,
I sgurenim mu prha tielom,
I titra mu se kosom bielom.
Po licu mu se sdvojnost piše,
Duboko stenje, težko diše.
Tu — tresnu trus i grmnu grom,
U temelju se ziba dom.
A Tahi skoči — k oknu leti,
Sad slomi staklo biesan, lud
— Ha! ljudi, ljudi božji sud!
Sa brda nesta kmetske klieti,
U Savu trs i kliet se sruši.
— Oj pomoć! Pomoć mojoj duši!
Tiranstva moga ljuta žetva
U svietu bila — vječna — kletva!"
Uzvrtio se, haknu, pade
I dade dušu. — Komu dade?
Al muklo stenju vali plahi:
Vaj Ferko Tahi!

*
* *

Po Susjedgradu raste drač.
Od Tahog osto samo grob,
Seljaka čeka bolja kob.
Dà poslje kina, poslje muka,
Osvanuo mu bolji dan,
Osvanuo mu sin iz puka,
I bude našoj zemlji ban.
Oj slobodo, oj zviezdo sjaj,
Nad našom zemljom vječna traj!
U svačje srdce sievni mila,
Tiranstva naviek gini sila.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

VI.

Premda je sreća obdarila svojimi blagodati i udobnostmi Hřebekove u dostatnoj mjeri, ne obdari ih onim, što bogataši pečatom zadovoljstva smatraju, ne obdari ih djetetom. — Evo, to sam prištedio, priradio

ili nasliedio, to je moje, neka grune top nevolje, imam se kamo zaklonit, govore takovi ljudi, a kada mi vedje panu po ukočenom oku, imam rod svoga srdca, svoje krvi, koj će me zahvalno spominjati.

Hřebekovi toga niesu mogli reći. Imali su doduše rodjaka u Českoj, ali su rodjaci slaba utjeha. Kad si otegnuo uda eto ih čitava hajka, ne da plaču nad tvojim grobom, već da se naraduju zaostalu radu tvojih ruku. Kad ti spomenu ime zazvoni im uviek kod zadnjega slova dukat, koj si ostavio iza sebe.

Dugo su se Hřebekovi nadali sreći od Boga i svoga zdravlja. Koliko je puta Hřebek u šali zapitao suprugu, nije li gdjegod vidjela vrána gavrana, gdje diete nosi.

— Ništa, ništa, šaptala tihe ona poput grešnice.

— Pa ništa zato, osokoli ju on, videć ju rad toga snuždenu, kuma Ana ili Kata, rodila je u četrdesetoj, kažem ti, u četrdesetoj godini prvo diete, pa šta kažeš na to?

— Kuma Ana ili Kata udala se tekar u trideset i devetoj godini.

— Da, da, to je istina, rekne Hřebek, ali.. ali ja ne znam, zašto ti ne bi još mogla roditi barem kakovo modrooko curče, koje bi se prtljalo po sobi, da se barem čovjek na nekoga razljutiti ima.

— Ah!.. da bog da!.. dovršila gospodja tronuta s takova razgovora, i čim bi se okrenula, titraše već pošmjeh na njezinu licu.

Kad su jedan dan Hřebekovi sa svimi prijatelji okolice slavili proljeće u obližnjem pogorju, naidju na nešto, što je dosadanju struju njihova života navrnulo na drugi tečaj.

U tom pogorju bilo liepo mjestance, obrašteno najstarijimi hrastovi ciele šume, a u sredini bila gromada kamena, izpod kojega je prskalo vrelo obarajuć se šumno niz kamenje u dolinu.

Na tom se mjestancu malne svake godine sastajali u proljetno doba naši prijatelji pa bi tuj pekli jaganjca, kuhali gulaš i pili vino, koje se je u vrelu hladilo.

Baš kad je družtvo, razigrano vinom, najljuće izkušavalo jeku gora, opazi Hřebekovka, koja se je bavila okolo pečenja, za jednim grmom djevojčicu, od koje, kako je bila zaklonjena lišćem, provirivaše samo krpa odiela i dva crna, bliešteća se oka.

Gospodja ustane i približi se grmu, tad se zatresao grm, te iz njega potekla u šumu mala djevojčica, oderana i bosa.

— Gospodo! vikne Hřebekovka, za menom, evo izgubljena djeteta.. tamo bježi.. vidite ga..

Družtvo se ogleda i vidje sbilja diete kako preko kamenja i trnja bosonogo skače..

— Hoćemo ga ulovit, da vidimo čije je, reknu nekoji i podju u šumu da pomognu Hřebekovki, koja je trčala za djetetom.

Dugo se bježalo, dugo tražilo, diete je teklo toli brzo da je za čas izginulo oku lovaca. Već se i vraćati stali, kad na jedan put zavikne Hřebekov kočiš glasno, da je sva gora jeknula: evo je!

Za čas donese kočiš na rukuh djevojčicu kakovih šest godina staru, koja se previjala i vriskala, da mu se otme.

— Kako se zoveš? Odkuda si? kako si došla ovamo, grnuše pitati sa svih strana, ali djevojče ne odgovara ništa već vrišti i plače, poput ptičice, koju su oteli divljoj materi naravi.

Kad su prispjeli kući, razglasi Hřebek po cieloj okolini, da je nadjeno diete, pa komu jo izginulo, neka si ga odnese. Čekali dan, dva, cieli čedan, mjesec, a još se nitko ne javi.

Hřebekovka sašila opravice, obukla diete, umivala ga, češljala ga, posadjivala ga uza se kod stola a diete mirno, krotko puštalo da rade s njim, što ih je bila volja. Kamo ga posadili, tamo je i ostalo, na pitanja jedva da bi odgovorilo: jest ili nije, samo bi tima velikim očima buljilo preda se, da te je hvatao strah: nije li djevojče ludo.

Kad su mu dali igračku ciknulo bi diete od čuda, a oči bi mu sievnule kao žigica u tmini, — uzmi, uzmi, golubice, pa se igraj, ne budi toli mrka, ne ćemo ti ništa, znala reći gospodja, hoteć se ulaskati djevojčici. Djevojčica uzela u ruku igračku, ogledala ju, pustila ju iz ruke i zamučala opet kao prije.

Najpouzdanije se ponašala djevojčica prema Hřebekovu lovskom psu: Topu. Kad je sama s njim ostala u sobi, približila bi mu se plaho pa bi ga drhćućom rukom pogladila po svietlom hrbtu. — Top — top — kliktala ona od radosti kad bi joj pseto oblizivalo ručicu ili lice, udarajuć repom po tlih.

Ali čim bi ušao tkogod u sobu, ukočila bi se djevojka kao prije.

Slučaj nanese neku staru sirotu, kojoj su pomrla djeca, Hřebekovim.

— Ajde, da ju pridržimo, da nam dvori malu siroticu, rekne gospodja suprugu.

— Hodi s bogom, tu staru klještaru? začudi se Hřebek ženinu priedlogu. Hřebek je bio smrtni neprijatelj starim ženam.

— A kad bi mogla pripitomit divljakinju? Ta vidiš, da ne da nikomu ni blizu. Ili hoćeš da ju opet pustimo u šumu?

— Pa neka ti bude. Čini, što te je volja, odvratio zlovoljno on.

Gospodja pridrži staricu, smjesti ju u sobicu pod krovom, te joj dade djevojčicu, da ju goji. Iz početka se ova bojala starice, ali kad joj starica začela po djetinjoj ćudi pri-

šaptivati mile rieči, pjevati pjesmice, svikne joj se.

Držeć se za rub staričina odiela, sliedila ju u vrt, u šumu, gdje su sabirale cvieće, te vience vile. Kad su zašle u gustu i hladnu sjenu šume uzradovala se djevojka, kao da se osjeća u blizini izgubljene majke. Kad bi zapjevala na obližnjem grmu ptica, skočila bi djevojka kao pomamna. — Što ti je, diete moje? upitala bi uplašeno starica, i uhvatila bi djevojčicu za ruku, tobože bojeć se, da će joj pobjeći.

— Tamo, tamo... klicala ova, pokazujuć rukom onamo, odkada se ptica čula.

— Što tamo?

— Ptica..

— Da ptica, pak što ćeš?

— Uloviti ju.

— Uloviti? al se ne da.

— Pusti, pusti.. ja ću ju ulovit...

Kad se je djevojka otimati stala, odvede ju starica k ptici, ali čim se približiše, odleti ptica.

— Ah.. ah.. uzdahnu djevojka, a srdce joj silno zakuca.

Starica ju pogladi po licu, i obeća, da će joj pripoviedati o ptici, kako joj je lisica hćela ugrabiti mlade.

— Daj, daj — moli djevojka i sjeda uz staricu na travu.

Starica pripovieda, a djevojka svaki čas okreće glavom, i bistrim očima traži ptiču.

Prošlo vrieme i došao čas da se vrate. Djevojka uhvati staricu za odielo, i sliedi ju, kao da je sliepa. Kad su koga srele, djevojka se zakloni za staricu, kao da se boji ljudskoga pogleda.

Nizka, uzka i tamna sobica s jednim prozorom, u koju jedva da je stao maleni stol, i postelja, bio stan ovim dviema sirotama. Na olupljenoj stieni iznad postelje visi slika, potamnjela od praha, pa kad bi ju bliže razmotrio, vidio si, da je slika Isusova, od koje se jedva trnje i jedna suza razabirala.

U uglu sobe stajao stari, kožom preobučeni stolac, a nasuprot njemu drvena klupica. Tu bi sjedile obje, ne brineć se za ostali sviet, starica na stolcu. a.. djevojče na klupici.

Kad su u sumraku tako sjedili, nepomično i tiho, činilo se, kao da su dvie ukletnice, koje čekaju čas odkupa.

Često bi starica upitala djevojku, sjeća li se svojih roditelja, svojega doma. — Ne. — Ne znam.. — Odgovarala ova, pa bi zadrhtala.

Jedne nedjele podje starici za rukom odvesti djevojče u crkvu. Smjeste se u jedan tamni kut, kamo su ljudi samo za velike stiske dolazili. Djevojče šuti, pa se ogledava, a oči joj se šire od čuda, kad je zagledala šarene svetce i bujne slike, kad je razmotrila sviećami i cviećem okićeni žrtvenik.

— Što je to? usudi se plaho upitat pokleklu i čislo prebiruću staricu.

— Crkva, odgovara ova i moli dalje.

— Crkva!..

— Dà, crkva, hram božji... hram onoga znaš, koj je stvorio cieli sviet, šumu i livade tebe i mene.

Djevojka se još većma začudi i plaho pogleda po crkvi, kao da traži boga.

Kad su ljudi nagrnuli u crkvu, djeca začela pjevat, orgulje grmiti, zvona zvonjeti, uplaši se djevojče tako, da je krikom palo okolo vrata klečeće starice, šapćuć: Mene je strah... strah... Od toga časa počela starica učiti djevojče vjeronauk i molitve, pa se ova ni malo tomu otimala nije; tiho ali rado, spustivši ruke na koljena, opetovala ona staričine rieči.

— Kod molitve se moraju ruke sklopit, vidiš ovako, naučala ju starica.

— A zašto.

— Zašto — zato, jer je takov običaj, kad se tko moli; niesi vidila one prosjake pred crkvom, i oni tako sklapaju ruke, jer mole za dar.

To je djevojčetu bilo novo čudo. Sklopi ručice, ne što je pojmila čemu se sklapaju, već da čini starici po volji.

Ovako priviklo jedno drugomu kao ruka ruci, pa gdje je bila starica, tu je bilo i djevojče, pomažuć joj pri svakom poslu. Starica često uvodila svoje gojenče u družtvo, neka se nauči ljudem i ljudskomu govoru. Gdje je vidjela drugo diete, dozva ga i pokaza mu koju igračku, da se zabavlja s djevojčicom.

Pa kad bi joj gospodja Hřebekova darovala novo odielo, odmah bi starica diete upućivala: vidiš, to je naša gospodarica, ona za nas skrbi, da ne imamo nje, morali bi od glada umrieti.

Prošla godina i djevojčica se tako upitomila, da je i bez starice ostajala medju ljudmi. Razgovarala se rado, a osobito sa ženskinjami, pa kad bi joj Hřebekovka darovala lutku, nije se mogla dosta nagladiti bielih ruku, koje su ju doniele; uz to se je djevojče liepo razvijalo i raslo, njeno se bliedo lišce počelo zaobljivat, njene se oči sjale ko i prije ali se činilo, kao da su postale manje. Usuprot tomu ostade nekakav nevidjeni biljeg na tom djevojčetu, te bi ju svatko, zagledav ju prvi put, nazvao čudnovatom i divljom.

Hřebekovi se uprav radovali djevojičici.

— Ta daj, neka bude medju nami, govorio Hřebek ženi, ta mora da joj je mračno pod krovom, pa što će se naučit od starice? —

— I ja sam već višeputa o tom promišljala, odgovori ova, — što bi bilo, da ju

Katarina,
kraljica bosanska.

uzmem k sebi, da uzmem kakovu ženskinju, koja bi ju mogla naučit čitati, pak šiti, pak vezti, što već treba djevojci.

— Dà, to bi dobro bilo.

— I onako nikoga ne imamo, pa da skrbimo barem za ovo sirotče.

Tako je i bilo. Djevojčica morala ostaviti staričinu sobu, te se smjestit u gospodjinoj, koja joj je malu posteljicu uza se priredila. Našli u gradu udovu, koja se obvezala, da će za malu plaću naučit djevojku čitat i pisat.

Ovako prošle i dvie godine, a djevojka postala umnom, družnom i ljubeznom, a povrh svega liepom, da se Hřebekovka upravo ponosila, veleć: evo, ovo divlje i zapušteno djevojče, kako sam ga uzgojila, ne bi marila, da mi je rodjeno diete.

Jedanputa, kada je župnik, — bio tada župnikom neki Rudović, suh, pognut i pobožan čovjek — posietio Hřebekove, dotrči u sobu djevojčica i sjedne upravo u krilo gospodji.

— Kakovo je to diete? upita župnik i zažmiri očima.

— Ne znate? ta to je ona divljakinja, što smo ju našli u šumi.. Znate prije dvie godine?

— Kakova divljakinja, ja se toga ne sjećam, — župnik strese glavom i uzdigne oči kao da će se dosjetiti.

— Ta sami ste oglasili, da se je našlo diete i čije bi bilo, da si ga odvede.

— Aaaa, znam ja znam, niesam se mogao dosjetiti, sasvim sam zaboravio, dakle to je ona.. liepo, liepo. Pa znade li već moliti? dosta je velika.

— Znam, odgovori hitro djevojka, i smijuć se skrije lice u Hřebekovkino odielo.

— Pa kako liepo znade, prihvati gospodja, gospodin bi se župnik upravo čudio, da ju čuje. Naučila ju starica, što stanuje pod krovom.

— Kako ti je ime, dušice? upita župnik djevojče, kad je okrenulo glavu.

— Ah.. dà, pitali smo ju koliko puti, pa ni sama ne zna kako. Mene je sve strah, da nije krštena, odgovori, u ime djevojke gospodja.

— Ne zna... To je golema nesreća, možda je poganče, a... a mi ne činimo ništa, da joj spasimo dušicu. Odmah, još danas morate ju dovesti k meni, da ju krstim.

— Mislite? pa dobro, ja ću s mojim suprugom kumovati.

— Odmah, odmah, još danas, ja ću odmah kući, da sve priredim.. pobrza župnik ustavši i prihvativ šešir, da ode.

Isti dan odveze se Hřebekovka sa suprugom držeć na koljenih djevojče, preko briega u župnu crkvu, gdje je čekao župnik. Žurno iza kola trčaše starica, djevojčina gojilja, oči joj sievahu od radosti a ustnice drhtahu, kao da šapću molitvu.

— Kako će joj biti ime? upíta nadošle župnik.

— Renata, odvrati na to Hřebekovka — to je ime krasno zvonjelo u ušijuh gospodje, te je uviek žalila, što se ona tako ne zove.

— A prezime?

— Hřebek, odgovori Hřebek, uzdigav ponosno glavu.

Kad su se povratili kući od krštenja, naloži Hřebek svim ukućanom, da djevojče zovu Renatom, i da ju paze, kao da mu je kći. — Vidiš, koliko su ti dobri, govorila isti večer starica djevojci, uzeli su te pod svoje diete, samo da su te krstili drugim imenom: niesam ga nikad, koliko sam stara, do danas čula.

(Dalje sliedi.)

OPROŠTAJ S NESUDJENOM!

Gospodjici S. M. G. spjevao lord Byron. Pohrvatio I. T.

Uočih ruže usana ti,
Zaželjeh lakom ljubnut nje,
Al tad se lecnuh i obratih;
Jer, jao, to bi bio grieh!

Zaželjeh — spetiv snieg taj grudnji —
Počivat na njem časak koj,
Odoljeh ipak žarkoj žudnji,
Pobunit ne ću pokoj tvoj!

S duhovita ti oka uze
Obuzimat me nada, strah:
Ne mogu vidjet u njem suze,
Te ne dam srdcu dahnut dah.

Oklievah reć ti, da te ljubim
Paklènim malne ognjem, znaj:
A sad da ipak dušu gubim
I paklom tvoj ti stvorim raj?

Vjenčana ne možš bit mi žena,
Ne dadu toga popi svi,
A spoja, dušo, bez crkvena,
Ni ne ću, da si moja ti!

Potajce nek me žeže, pali,
Ti zato ne smieš niti čut,
I u grob nek me žalost svali,
Ne mogu griešit ovaj put!

Golubinjeg ti ne ću rušit mira,
Postradat volim taj put sâm;
Da muku mučiš s mojih hirâ,
Do groba bilo bi me sram.

Uklonit ću se ružam radje,
Nek na grieh ne gone me već,
Sramota ne ću da te snadje,
Te tiho ću ti s Bogom! reć.

Uklonit ću se bielim grudim,
A za njih dô bi život vas,
Občuvat jerbo živo žudim
Ne okaljan ti, pošten glas!

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Tronut i velikom silom bio je Gustav govorio te rieči. G. van Vlierbeke reče primiv ga prijazno za ruku:

— Ta ne plašite se toliko, mladi prijatelju moj; znam, da ljubite Leonoru, znam i to, da vam se vraća milo za drago. Ali šta je vaša želja?

Oboriv oči odgovori Gustav:

— Jedan jedini razlog zadaje mi težku brigu, da moram podvojit kraj sve prijaznosti o vašem pravom prijateljstvu; bojim se, da me ne držite vriednim željene sreće. Ne vučem lozu od drevna plemena, pradjedovi moji ne proslaviše čini svojimi domovine; u mojih žilah ne teče plemenita krv.

— A mislite li, gospodine Gustave, da niesam toga i odprije znao? Srdce vam je plemenito i veledušno, kako bih vas inače mogao ljubiti kao rodjena sina?

— Vi mi dakle, kliknu Gustav veselo, ne ćete uzkratiti ruke svoje kćeri, ako i moj stric privoli?

— Ni pošto, reče plemić, ni pošto ne bi vam je uzkratio, povjerio bih vam dapače drage volje sreću svoga djeteta; ali ima zapreka, vam nepoznata zapreka.

— Zapreka? uzdahnu mladić probliediv, zapreka medju menom i Leonorom?

— Spregnite za časak svoju liubav, reče gospodin van Vlierbeke, i slušajte, što ću vam reći. — Vi mislite, Gustave, da je Grinzelov dvor i sva zemlja oko njeg moja čista svojina! — Varate se, ja ne imam ništa, siromah sam, veći siromah od zakupnika, koj kraj velikih vrata stanuje.

Mladić gledaše plemića časak u čudu, zatim se malko nasmieši, kan da mu pravo ne vjeruje. Zažariv se stade plemić drktati.

— Vidim vam na licu, da ne vjerujete, što vam rekoh; vi mislite, da sam tvrdica, koj pritajiva svoje zlato, koj pušta, da mu diete bjeduje, da si on uzmogne nagrabiti što više blaga, vi mislite, da sam rad sve žrtvovati skuposti; da sam skupac, koga prezirati valja.

— Oh oprostite, zakrči mu Gustav bojazljivo rieč, ja vas štujem, i koliko vas štujem.

— Ne plašite se, odvrati mu plemić mirno; po vaših riečih vidim, da mi je pošlo za rukom moju biedu zakloniti krinkom skuposti. Za sada nije prilike, da vam to na tanko razložim. Al što vam rekoh, istina je, prava, živa istina: Ja ne imam ništa, posve ništa! Vratite se svomu domu, ne vidiv Leonore; razmišljajte mirno i zrelo, ne odvraća li vas kakov razlog od vaše odluke. Nek prodje ova noć, pa ako vam bude jadna Leonora i sutra mila, ako mislite, da će te vi po njoj, ona po vas sretni biti, a vi zamolite strica si, nek i on privoli. Evo mi ruka, bude li vam ta ruka jednoč otčinskom, biti će i moja najživlja želja istinom.

Kako je starac govorio mirno i svečano, uvjeri se Gustav, da je istinu govorio, sva ga ta istina ponešto iznenadila bila. Al njemu ne bijaše kada razmišljat, zanešen kliknu:

— Da l' ću Leonoru ljubiti? Oj bože moj, a ona da mi bude vjernom ženom, uz nju da me veže vječna ljubav! kraj nje živjeti, iz očijuh joj crpiti vječno blaženstvo! Znati, da sam joj ja štitom i obranom, da joj moje ruke sreću grade! Bilo u palači, bilo u kolibi, bio ja bogat ili siromah, svejedno mi je — sretan sam, blažen sam uz nju! Klečeć ću vam hvaliti, ako mi dadete Leonorinu ruku, to neocjenjivo blago momu životu.

— Vjerujem vam, reče plemić, kako ste mladi, živo ljubite, duboko osjećate, ali vaš stric?

— Moj stric? iztisnu Gustav bojazljivo. Istina, treba mi njegove privolje; jer što imam i što će me zapast, sve je od toga dobrotvora. Siromah sam sin njegova brata; on me uze pod svoje diete, i dariva me obilnom srećom; njega ide pravo, sudit o mojoj sreći, a ja ću ga slušati.

— Pa hoće li trgovac, koj novac visoko cieni, jer znade, do čega se novcem doći može — hoće li i trgovac reći: bogat ili siromah, palača ili koliba — svejedno je!

— Ah! ne znam, gospodine van Vlierbeke, uzdahnu Gustav turobno, al znam, da mi hoće dobro, pa se s toga i nadam, da će

pristat uz moju želju. Sutrà će se povratiti, i čim dodje, dokazat ću mu sve, reći ću mu, da o njegovoj privolji visi mir i sreća mojega života. Znam, da štuje Leonoru, i kan da me je sam hrabrio, da si stečem njezinu ljubav. Sa vaše izjave malko će se začuditi, al napokon, budite uvjereni, sklonut će ga moje molbe.

Plemić dignu se, da bude kraj razgovoru, i reče mladiću:

— Dobro dakle, izhodite privolju svoga strica, a ne prevari li vas nada, zamolite ga, neka amo dodje, da dogovorimo, što potrebno bude. Svršilo se sve to kako mu drago — vi ste, Gustave, dokazali, da ste vriedan, plemenit čovjek. Idite, ostavite Grinzelov dvor, ne vidiv Leonore; ne potražite je, dok se stvar ne svrši. Sam ću joj kazati, što joj znati treba.

Što veseo, što žalostan, pun nade i bojazni oprosti se od Leonorina otca.

V.

Drugog dana po podne sjedjaše g. van Vlierbeke, upiruć glavu u lakat, u velikoj dvorani svoga dvora. Duboko se negdje zamislio bio; na licu mu se vidjelo čas zadovoljstvo i nada, čas briga i bojazan; a oči mu bludile nemirno po sobi.

Leonora dodje kadšto u sobu, ustavi se časak, podje od jednog kraja do drugog pogleda s prozora u vrt i spusti se napokon opet niz stube; valjda je koga nemirno očekivala, a žudjenika još ne bilo.

Da joj je vidjet bilo, kako je strah osvajao srdce starca otca, ne bi zaista snivala bila o blaženoj budućnosti; al pred njom uzprezao je g. van Vlierbcke težke osjećaje svoje.

Umoriv se napokon od hodanja, sjede do otca si, i kan da ga je okom za nešto upitala.

— Leonoro dušo, reče starac, strpi se malko; danas ne ćemo ništa saznati, možda sutra. Umiri radost svoju, diete moje, i lakše će ti biti trpiti muku, ako Gospod Bog ne odluči po tvojoj želji.

— Ah, otče moj, odvrati Leonora, Bog će se smilovati, srdce mi kaže, da hoće. Ne čudi se, otče moj, da se veselim; vidim pred sobom Gustava, kako stricu govori; čujem, što mu kaže, i što g. Deneker odgovara; vidim kako ga Gustav grli, kako stric pristaje. Dà, otče moj, nadam se i smiem nadati se; znam da sam g. Denekeru mila, da mi je vazda prijatelj bio.

— Ti bl dakle sretna bila, da postaneš Gustavovom ženom? zapita g. van Vliebecke smiešeći se.

— Za života ga ostaviti ne ću, kliknu Leonora, brinut ću se vjerna za njegovu radost, za njegovu sreću, a samotni Grinzelov dvor oživit će s naše ljubavi. Ah i tebi ćemo sladiti život, mili otče moj; Gustav umie bolje ukloniti neveselje, što ti kadšto zastire lice. S njim ćeš u šetnju, u lov, s njime veselit se, a on će te ljubiti, štovati, paziti ko rodjeni sin. Tvoja sreća bit će mu sva briga, jer zna da je tvoja sreća moje blaženstvo; a ja ću mu vratit milo za drago, nek mu cvate mladost i radost bez kraja. Dà, življet ćemo u raju ljubavi i radosti.

— Jadna, nevina Leonoro moja, uzdahnu g. van Vlierbecke, da Bog da, zašto ga moliš; ali ima zakona i navika u svietu, za koje ne znaš. Žena mora pokorna poći za mužem, kamo ga je godjer volja; ako Gustav izabere sebi i tebi drugi stan, valjat će ga sliedit bez prigovora, morat ćeš se utješit bez mene. Ne bih preboljeti mogao takova razstanka, da drugčije stojim, ali znajući, da ćeš sretna biti, rado ću samovati pod stare dane.

Kroz strah gledaše djevojka otca si, dok je govorio; a kad starac zašuti, spusti liepu glavicu na svoju ruku, i težke ju obliše suze.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Poviest kirurgije.

Sastavio Dr. Lobmayer, Operateur. *

(Dalje.)

Nova doba.

Iznašašćem tiskarstva, reformacijom i novijim kritičnim duhom znatno se znanosti i umjetnosti u to doba promieniše. Učenjaci počeše se baviti protraživanjem prema prirodi, te se sve više i više otresoše okova školastike; počeše tražiti istinu, koja treba da bude bićem svakoj znanosti. Prije svega bijaše u ovo vrieme uskrisaj anatomije uzrokom, da su se znanosti neprestance usavršivale.

Preobražajem liečničtva dobi i kirurgija posve drugo lice. Sistematični Galenizam i Arabizam nije se u polju kirurgije ni iz daleka toli duboko ukorienio, koli u liečničtvu; vidari bijahu većma neuki nego li liečnici, te se i toga radi slobodnije kretati i bremena se ostarjelih auktoriteta laglje otresti mogahu.

U XV. bi se stoljeću prijašnja slava talijanskih sveučilišta sve više i više gubila. Izmedju liečnikâ, koji su ujedno vidari i kirurgični spisatelji bili, malo ćeš proslavljenih imena naći. — Isto tako bijaše u Francezkoj.

U Njemačkoj bila je kirurgija po sveučilištih još više zanemarena nego li u drugih zemljah i posvema u rukuh cehovnih vidara. Henrik iz Pfolsprundta, vitez

njemačkoga reda (početkom 15. stoljeća) putovao je po Francezkoj i Italiji, da se što više naobrazi. Jeronim Brunschwig iz Strassburga (rodj. god. 1430.) izdade knjigu „Hantwirkung der Wundt-Artznei“, u kojoj je po samom piščevom priznanju, skoro sve povadjeno iz spisova „miloga otca Ippokrata“, te mišljaše, da su strielne rane (vulnera sclopetaria) otrovne i liečio bi ih ili vrućim uljem ili vrelom slaninom. Feliks Würtz († 1576.) ranar u Baselu, oštrouman i vješt. Hans Gersdorf (nazvan „Schylhans“) oko g. 1520. napisao je „Feldbuch der Wundt-Artznei“.

Kirurgija se obogati u 15. stoljeću napredujućom naukom o plastičnih operacijah. Iz Celsovih se diela vidi, da su već grčki i aleksandrijski vidari za takve znali. Izza Celsa ne ima više od 1000 godina nigdje ni spomena o operativnom nadomještaju izgubljenih čestica tiela. Sredinom 13. stoljeća nadomještao bi plastikom vidar Braaca iz Catanije u Siciliji nosove, a njegov sin Antonio i uhalj i usnice. Ove plastične operacije sačuvaše se tajnom u ovoj ili onoj vidarnoj obitelji, te istom koncem 16. vieka odkri tu tajnu čuveni talijanski vidar Tagliacozza nu za kratko ju opet sasma zaboraviše.

U 16. se stoljeću liečničtvo posve preobrazi, i to jedino preporodivšom se anatomijom. Vesal (1513—1564.), Fallopia (1532 do 1562.) i Eustachio (†1579.) bijahu utemeljitelji anatomije, kako ju danas znamo, te su nam imena njihova u raznih nazivih u anatomiji sačuvana. Skeptično-kritični pravac naprotiv galenskom i arapskom sustavu zastupao bi glasoviti Bombastus Theophrastus Paracelsus (1493—1554.), a empirija postade najobilnijim izvorom liečničkih znanosti. Kad je napokon Englez William Harvey (1578—1657.) kolanje krvi, a Talilijan Gašpar Aselli (1581—1626.) mezganice (Lymphgefässe) pronašao, morade stara anatomija i fiziologija posve odstupiti i novijoj znanosti mjesto ustupiti.

Kirurgijom pokrenuše još i druge možne okolnosti, najme strielne rane* i bludobolja (Lues). U starih spisovih nije se ob ovih ma ni traga našlo; bilo je dakle na tom polju puno nova rada.

Liečenje bludobolje i kožobolje bijaše u rukuh vidarâ, jer su oni izključivo bili u doticaju s prostijim narodom, koj bi ponajviše obolievao od tih bolesti, te već u ono doba upotrebljivahu često živu (Hydrargyrum). Na taj bi način uglednost i dohodak vidarâ sve veći i veći bivao, osobito u Francezkoj, gdje članovi Collège de St. Côme radi obilna izkustva kod občinstva, dapače i kod dvorova obljubljeni bijahu. Zvahu se tada „Chirurgiens-Barbier“, pošto su i brijače na svoju ruku predobili, te bi svojim poglavarom „Premier Barbier du Roi“ do skora utjecali u sve liečničke poslove.

U Italiji bijahu za kirurgiju najvažniji zavodi škole u Rimu i u Bolonji. U Rimu bili su na glasu vidari Giov. Vigo (1500.), Barletta, Ferri, u Bolonji: Carpi, Michel Angelo Blondo, Bartolomeo Maggi, Gaspare Tagliacozza; a osim ovih Giov. Ingrassia u Palermi i Fabricio ab Aquapendente u Padovi.

U 16. stoljeću bio je po razvitak i preustrojbu kirurgije najzaslužniji glasoviti Francez Paré. Ovaj se može punim pravom nazvati reformatorom kirurgije, kao i Vesal anatomije.

Ambroise Paré (1517—1590.), rodjen u Lavalu, bijaše s početka ubog brijački šegrt, koj je jedva početne nauke znao. Kasnije za muževne dobe bijaše sa Franjom I. u Piemontu, izza toga kod obsjede Metza sa Karlom V. — Poslije bitke nestade jednom vrela ulja za liečenje strielnih rana, kako je to do sada bivalo. Paré zavezivaše dakle rane posve jednostavno prostom vodom. Ne obično dobri uspjeh ovoga liečenja potaknu ga na daljni rad, te objelodani g. 1545. svoja opažavanja u klasičnom spisu „La methode de traicter les playes faictes par hacquebutes et aulters bastons à feu“ etc. u Parizu 1548. 8. Osim toga napisa o najvažnijih priedmetih kirurgije još više razpravâ iz svoga obilnoga izkustva takvom izkrenošću i kritičnom oštrinom, kakvu samo u slobodna i svake teorije prosta duha naći možeš. — Najznamenitiju si je zaslugu stekao, što je kod amputacije i sličnih operacija podvezivanje žila uveo; dapače tiem si je neumrlu slavu stekao.

Za vrieme 17. stoljeća ne stoji napredak u kirurgiji prema onomu u 16. stoljeću u nikakvom razmjerju. To dolazi odtuda, što su se liečnici u 17. stoljeću više bavili sitnijom dogradnjom anatomije; radi toga i zovu ovo vrieme viekom velikih fiziologičnih odkrića.

Stara slava silnih talijanskih sveučililišta, koja se u 16. stoljeću opet podiže, poče već u 17. tamniti.

U Francezkoj dovedoše ratovi za kralja Ljudevita XIV. i zavod „Ecole de chirurgie“, na mjestu staroga Colège de St. Côme, kirurgiju sve do konca 18. stoljeća do najveće slave, tako, da je ova cielom Europom više od jednoga vieka vladala.

U Englezkoj dotjera kirurgija još prije nego u drugih pokrajinah do velike savrše-

* Ove i njihove posljedice opisao je prof. Billroth izvrstnom svojom razpravom, a na bečkoj svjetskoj izložbi mogao si vidjeti od njega slikami providjenu poviest svih do sada poznatih orudja, kojimi se puščana hitala (projektile) izvlače.

nosti toli obćim znanstvenim i liečničkim obrazovanjem, koli anatomičnom temeljitošću i praktičnom vrstnoćom. Medju englezkimi vidari 17. stoljeća bijaše najslavniji Rihard Wiseman, liečnik Jakoba I. u bitkah proti Cromwellu. Njemu se imamo zahvaliti na prvom točnijem opisu „Fungus articulorum", na popravcih herniotomije i na nauci o bolestih prohodnjaka i o strielnih ranah.

I u njemačkih vidara naći je u 17. stoljeću više napredka osobito u obćem obrazovanju. Fabricij Hilden bijaše izprva brijač kao i Paré, postade onda gradskim liečnikom u Brnu i bijaše radi svoje vještine i vrlog značaja obće štovan i najznamenitiji vidar 17. stoljeća. — Osim njega bijahu još na glasu Gottfried Purmann, brandenburžki „Regiments-Feldscheerer", ranar u Halberstadtu i u Breslavi i Ivan Schulze (Scultetus) gradski fizik ulmski; ovaj izdade „Armamentarium chirurgicum.

Viša kultura propade u 17. stoljeću uslied dogotrajnih ratovanja, te bi u 18. stoljeću duševni život novim cvietom procvao. Za kirurgiju bijahu ratovi, koji su svim drugim znanostim ubitačni, bar u praktičnom obrazovanju koristni.

Nekada jasno blistajuća zviezda talijanske kirurgije, potamni u 18. stoljeću posvema. Jedini je Scarpa (1748—1832.) spomena vriedan.

Francezka se pako kirurgija podiže u 18. stoljeću preobražajem vidarske škole u akamiju kirurgije g. 1731. po Maréchalu, do najvećeg, odtada nikada više dosegnutog, stepena slavlja. U dugoj povorki francezkih vidara, koji su iz ove akademije (ukinute u francezkom prevratu) proizašli i u njoj neko sjedinište imali, prije svega se ima spomenuti Jean Louis Petit (1674—1766.), najvještiji vidar izza Paré-a, te kao i ovaj iz staleša brijačâ. Izmedju mnogih zasluga ovog smionog i ženialnog operateura spomenut ćemo samo izum tourniqueta i razpravu o bolestih kostî. Nadalje se vidari Garengeot, Le Dran stariji, Le Cat, David, Levret, Goulard, Lamotte i Chopart imenovati moraju. Nu sve ove nadvisuje svojom vrstnoćom Sabatier, učitelj Larrey-ov i Dessault-ov. — Dessault (1704—1795.) izvrstan kao čovjek, liečnik i učitelj, utemelji noviju vidarsko-kliničnu nastavu i tiem noviju dobu u kirurgiji, obziruć se ponajviše na anatomiju i fiziologiju, koju zadnju čuveni Haller usavrši. — Učenik njegov veliki vidar Bichat, dobi prvi od svoga učitelja ideju k uvedbi „sveobće anatomije".

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Matica hrvatska.

Obćinstvo hrvatsko poznaje već pravila matice hrvatske, koja preuzima baštinu stare „ilirske", pak mu je lasno razabrati, kakav da bude smjer novomu družtvu. Nije se naime dalo samo ime novo staromu tomu zavodu, već mu se razširio znamenito i djelokrug, a liepi uspjeh postić će se istom pripomoći mnogih ljudi, zato je vriedno, da mnogi o tom misle. I ja sam promišljao, te svoje misli na razsudu priobćujem. —

Ogledati ću se najprije na maticu ilirsku.

Kad su se god. 35. početnici knjige hrvatske počeli kupiti oko zastave ilirizma, oćutiše u brzo, da im treba zajedničkoga ročišta, zato si stvoriše čitaonicu, u kojoj su se sve osnove izradjivale i bratinskim savjetom misli razbistrivale. Uživahu oni na tom svom sastaništu nebesko veselje, videći svuda oko sebe, kako živi plamen svete narodne stvari već plamsa u svih mladih Hrvata, a pomalo užiže i stariji sviet. — Al pored tih slasti bilo je i velikih muka, a nije bila najmanja muka njihova trudna života, kad se je radilo o izdavanju kakove knjige, zato zamisliše osnovati družtvo za izdavanje knjigâ najprvo dakako starih „klasika" dubrovačkih. — U zapadnoj Europi za izdavanje takovih diela skrbe obično knjižari i vesele se, kad takav posao mogu dobiti, al' mlada ilirska knjiga imala si istom otimati čitatelje. Trebalo je dati knjigu što bolju i jeftiniju, a to je moglo samo družtvo, zato osnovaše „maticu ilirsku".

Lako nam je danas iza trideset godina ocieniti želje prvih družtvenika matice i progledati njihovu osnovu, a možemo suditi i o radu matice i o njenu uplivu na razvoj knjige hrvatske do dana današnjega. Zavod, koji je samo za izdavanje knjiga stvoren, može postati ili puki nakladnik ili pak neka vrst akademije, gdje svi članovi sudjeluju. —

U ono prvo doba, kad je bilo moguće književnikom ilirskim, da se svi svaki dan nadju u čitaonici u živu razgovoru o boljku narodnjem; u ono vrieme, kad im je matica bila jedini zavod, iz koga bi imale poteći knjige i nauke narodu hrvatskomu; u ono je vrieme bila matica prava akademija. Sve se njihove misli svadjale u jednu, kako i što bi se imalo izdavati, a imali su svoj organ „kolo", očevidno časopis odgovarajući njihovu „kolu ilirskomu."

Drugačije bilo je matici već onda, kad se je „kolo ilirsko" znamenito razširilo, a

osobito onda kad su se i druga družtva podigla, kad se je i cielo narodno družtvo sasvim promienilo osobito godine četrdeset i osme. Od onda je matica puki nakladnik, al' i kao puki nakladnik ona je bila glavni stup knjige hrvatske. Samo da spomenem „Neven", „Književnik" „Vienac", Al' imade u životu njenu i takovih praznina osobito onda, kada nije imala u nakladi kakav periodičan list, da je gdje koji član družtva pitao, živi li matica, te je već odavna morila mnoge rodoljube misao, kako bi se imalo pomoći tomu, da se unese što življe djelovanje u „maticu ilirsku," da joj napredak nikad ne zapne, a da plodovi toga družtva budu što bujniji i što plodonosniji — to je zadaća matici hrvatskoj. Matica hrvatska ima biti ono, što je upravo „Matica ilirska" bila u svom početku tj. živa akademija; nadajmo se, da će to i biti, al' i sa živim djelokrugom i znatnijim brojem radnika. —

Kako bi imala riešiti matica hrvatska taj dični zadatak? Niti imena ne ostavismo matici, pokopasmo i zadnji još ostatak imena ilirskoga. Zašto to učinismo?

Priznajemo imenu ilirskomu, da je pred trideset godina bilo kao i narodno, još i više, jer je potrgana uda naroda sklapalo u jedno živo tielo; priznajemo, da je s imenom ilirskim poraslo najljepše i najoduševljenije doba hrvatske poviesti; priznajemo, da će se i budući naraštaji iza toliko vjekova krvave hrvatske prošlosti najvoljeti odmarati na ono nekoliko godina zanosite ilirske dobe: al sav je narod to ime pokopao, pa mu ni mi ne mogasmo sada istom novi hram graditi. Ime je hrvatko jače, ono zove Hrvata pod narodnu zastavu, ono promiče svu sviest naroda, ono se glasno javlja svakim dahom narodnim. Suvišno bi malne bilo duljiti govor o njegovu pravu na staru „maticu ilirsku." —

Novomu životu imadu maticu dovesti radnici, — kojih Matica ilirska nije po svojih pravilih poznavala. Ona je za literarnu radnju imala samo svoj odbor, koji se imao brinuti za to, da poda članovom knjigu u ruke; a ne da ju sam izradi. Dok je matica izdavala periodične spise Neven, Književnik Vienac, itd. još bože pomozi, jer je literarni rad stajao na urednicih tih listova; al jao si ga matičinu odboru, kad matici nije bilo u zakladi kojega takova periodična lista.

Da takovih neprilika više nikada ne bude uvode se u novu maticu radnici: „koji se obvezuju unapredjivati smjer družsva svojom književnom ili umjetnom radnjom, čitanjem na zabavah, zajedničkom radnjom u strukovnih odborih?

Ova je ustanova prekrasno udešena prema silam našega naroda, prema našemu narodnomu družtvu, i prema velikim potrebam hrvatske knjige. Krasnimi duševnimi silami takmiti će se narod naš i s većimi narodi, al' po broju umnika i radnika daleko za drugimi zaostaje, zato nam je pribirati sve moguće radnike, da se skladnim radom i malice ljudi nadomjesti ono, što kod drugih naroda mnogi i mnogi izvode. —

Naši stariji „Iliri" pomišljahu si maticu kanoti duševno središte. I mi hoćemo, da to bude, ali da to središte bude živo, da nanj budu ljudi povezani književnom radnjom. Ne treba ta radnja, da nosi na sebi pečat neumrlosti, može biti smjerna i skromna, samo da odgovara potrebam našega naroda. — Matica naša može liepo primiti u svoje krilo akademika uz skromna pjesnika, učitelja uza svećenika, sveučilištnoga profesora uz budna njegova učenika, ona prima svakoga, tko mari za knjigu hrvatsku.

Takovo mnogostručno družtvo gledasmo i u českoj umjeleckoj besedi, a uživasmo najviše motreći, kako živom rieči osiedjeli starci predavaju baštinu mladjim ljudem. Kano da sada vidimo starca Purkinju na katedri, gdje predaje, a starac Wenzig izvodi primjetbe svoje i takmi se živahnim razgovorom i s najmladjimi članovi družtva. —

Gdje nam je mladež? Zar na starijih sviet ostaje? pitaše Preradović. Gdje su ona liepa vremena prije god. 1848., kad se sastajasmo, dogovarasmo, jedan „drugomu čitasmo" uzdiše mnogi stariji pisac.

Evo vam svega. Zovite mladež, ona će doći, stupiti će u krug starijih iskusnijih književnika, dostat će se pobuda, da i sama radi.

Čitaste si jedan drugomu i razgovaraste se liepo o svih radnjah književnih, a danas toga da ne ima. Zaboraviste, gospodo, da ste onda još mladi bili, a znanjem jedan drugomu ne daleko. Danas imade vas gdjekoji već trideset godina častna rada za sobom a gdjekoji se opet toliko u struji strogo nauke i njezinih tankovitih različica uobičajio, da vam se težko vidi silaziti u živahnu razpravu s ljudmi mladjimi, koji imadu istom prve dare književnoga rada i mara. — Kad sadjete u maticu hrvatsku, ne ćete se tamo naći sa samimi svojimi vršnjaci, neka vam to ne bude neugodno; jer ćete svojim izkustvom pomoći i mladjemu naraštaju i knjizi hrvatskoj.

Još ćemo ljepše ogledati radnike, kad si predočimo zadaću družtva:

„Širiti koristne nauke, na koliko ne spadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu."

Ovdje se mislilo na to, kako evo strogo znanstvena izpitivanja izvodi jugoslavenska akademija, a pučke knjige izdaje sv. jerolimsko

družtvo, i da matici ostaje popularizovanje nauke. —

Do sada je u nas Hrvata neizmjerno kukavno s tom popularnom naukom.

(Konac sliedi.)

Lik Katarine, kraljice bosanske.

(Sa slikom.)

U jednom od prošlih tečaja „Vienca" priobćismo život nesretne kraljice bosanske Kate. G. Ivan Kukuljević pripoviedao ga je liepo i točno, da bi suvišno bilo, štogodjer dodati. I grobnicu Katinu u crkvi „Araceli" u Rimu prikazasmo našemu obćinstvu. Prema obećanju evo u današnjem broju i njezine slike, slikane po vršnjaku joj Gian Belliniu. Slika ta čuvala se prije u Vatikanu, sada se nalazi u kapitolskoj galeriji. Naš vrli slikar Kikerec, snimio ju sa izvornika i dodao vrlo sgodan i liepo izveden alegorični okvir. Dosele ta slika nije nigdje priobćena bila.

LISTAK.

Narodno kazalište. Kazališni odbor obavio je polovicu svojih pripravа za buduću sezonu. Njegova je zadaća dvojaka bila. Prva sastaviti družtvo, druga, sastaviti repertoir za cielu godinu. Prvi je dio svakako vrlo težak bio. Dramatično je družtvo doduše podpuno, i ako bi ovaj ili onaj član manjeg značenja izostao, naći će mu se brza zamjena. Nu operno družtvo bilo je upravo razpršeno, a sastavit ga opet, bio je najmučniji dio odborove zadaće, nu odbor latio se odmah svoga posla, a navlastito predsjednik odbora velemož. g. Žiga Farkaš iztjerao je i taj posao za kratko na kraj i bez velikih manifesta, reći ćemo, da je operno družtvo sastavljeno po prilici na siedeći način: Primadona sopran gčna. Ida Kottas. Gospodična je mlada, umie hrvatski, pjevala je s velikim uspjehom u Fiorenci i Zadru i imade toli obilan repertoir da ne će trebati engažovati dvie primadone. Naši prijatelji iz Zadra poznavajući tu mladu liepu pjevačicu, preporučiše nam je osobito. Prima donna mezzo sopran ostat će i nadalje naša vrla Lesićka. Prvi junački tenor ostat će naš dobri znanac g. Franjo Grbić. Milo nam je, da taj vrli čovjek ostaje u Zagrebu. Kao prvi lirički tenor engažovan je g. Epstein, rodom Rus, uz vrlo povoljne uvjete. Hvale ga, da ima vrlo krasno grlo. Za ozbiljnog basistu engažovat će se g. Egli, rodom Poljak, sada član gradačke opere, i poznat vještak; kao bariton ostaje naš omiljeli Kašman, a kao komični bas poznata dobra sila — g. Novak. Sbor biti će isti, ko što i lani. Tako je prvi dio radnje odborove sretno svršen bez velike huke i buke, i obćinstvo može mirno očekivati buduću sezonu. Dramatično družtvo je izvrstno i operno biti će dobro.

Sada se je odbor latio drugog djela radnje — godišnjeg repertoira. Za operni repertoir usvojeno je načelo, da će se takve nove opere pjevat, koje niesu poznate zagrebačkomu obćinstvu, i to ne samo male komične, nego i velike dramatične. Biti će opera francezkih, talijanskih i slavenskih. Dramatični repertoir biti će sastavljen ovoga ćedna, novih komada pripravljeno je jedno 10, a još će ih se jedno 20—25 pripraviti.

Biskup Štrossmayer i naš muzej. Preuzvišeni g. vladika djakovački, putujući u Rogatac, boravio je jedan dan u našem glavnom gradu, te je pohodio i naš narodni muzej. Vrlo se je uzradovao, opaziv, kako se je taj zavod u svakoj struci od nekoliko godina liepo razvio, što imamo vrlomu osoblju našega muzeja zahvaliti, pošto taj znameniti zavod uživa razmjerno malenu podporu. Visoki gost posvetio je svoj pozor navlastito sbirki starogrčkih posuda, za koju je trošak većim dielom dobrovoljnimi prinosi naroda namiren. Nj. preuzvišenost, osobit vještak i ljubitelj umjetnosti, čudila se obilju i krasoti, a jeftinoj cieni te sbirke, primietiv, da će malo koj muzej imati toli podpunu i liepu sbirku grčkih posuda i da je to upravo dika i ures našega domaćega zavoda.

Ustaviv se kod Layeve sbirke opazi, da je donekle manjkava, te obeća, da će ju odmah, čim se kući povrati, popuniti znamenitimi tkaninami i sagovi.

Slavni mecen naroda žalio je veoma, da ne ima mjesta za galeriju slika. Razgledav pobliže akademijsku sgradu, zapovjedi Nj. preuzvišenost, da se odmah sastavi nacrt, kako bi se na dvoransku sgradu stavio još jedan kat, spretan za galeriju slika, a on da će ga odmah o svom trošku izvesti i znamenitu sbirku slika u Zagreb prenieti dati. Tako će se za kratko vrieme naš glavni grad opet moći ponosit novim po izbor umjetničkim blagom, što ga je velikimi žrtvami za narod skupio slavni sin mu — biskup Štrosmayer. Tu mora svako hvalisanje zamuknut, a nam je samo hvalit providnosti, da je probudila u našem narodu toli uzvišenu dušu, koja tjera reć bi čarobnom rukom tminu sa ove jadne hrvatske zemlje, te otvara narodu put k svjetlilu.

Izpit narodnoga glasbenog zavoda. Dne 4. srpnja posietilo je mnogobrojno obćinstvo izpitni koncert narodnoga glasbenog zavoda u redoutnoj dvorani kazališne sgrade. Ponajprije odgudiše učenici profesora Antuna Schwarza ouverturu svoga učitelja za gusle i violončel. Zatiem odpjevaše pitomci nižega razreda pjevačkoga krasni sbor Ivana Zajca „Hrvatsku himnu".

Izza toga pjevahu pitomice opernog tečaja gospodjica Levina Milosova ariju iz „Traviata“, i gospodjica Danica Vuksanovićeva ariju iz „Lucije“, obje osobitom vještinom. Pitomac Ivan Balog gudio je na čellu idillu od Kückera, a Eugen Müller na istom glasbilu „concertino“ od Romberga. Pitomac Špišić odlikovao se solom iz opere „Beatrice di Tenda“ na fruli. Od pitomaca glasovirnog tečaja glosovirale su gospodjice Marija Heinzova transkripciju Gounodova Faust-Walzera od Lista, a Ljubica Radakovićeva i Jelena Gazdićeva četveroručno glasbotvorinu „Le réveil de Lion“.

Izpit se dovršio duetom „Noćni čar“ od Zajca, što su ga pitomice Minka Culifajeva i Sofija Horvatuševa vrlo dobro pjevale.

Uspjeh cieloga koncerta bijaše veoma povoljan. Žao nam je samo, što nam sl. ravnateljstvo toga zavoda nije poslalo godišnjeg programa, da priobćimo u svojem listu statistične podatke prošle godine. Uprave naših zavoda niesu još uvidile, da je vriedno svoj rad iznieti u javnost.

Irma Jelenska. Naša zemljakinja, gospodična Irma Jelenska, ili pravim imenom Marija Ferk polazi iz Križevaca, u kraljevini Hrvatskoj, iz pokrajine, za koju i sam pokojni Vuk kaže, da u njoj Hrvati stanuju. Vrla ta umjetnica, vjere zapadne, imala je za otca g. Ferka, liečnika, a za mater gju. Ferkovu, rodjenu iz starohrvatske obitelji Barabaške. „Zastava“ novosadska diči se u jednom dopisu ne malo tom „Srbkinjom“. Ne jedanput izjavismo svoje mnienje o takovih pustih zadjevicah, ne jedanput izjavismo, da je ta svadja po sebi smiešna, a po Hrvate i Srbe vrlo štetna. Čemu dakle takove djetinjarije u ozbiljnom listu, kao što je „Zastava“? Okanimo se jedanput toga.

Mladi umjetnik Franjo Krežma. Dne 9. t. m. bio je glavni izpit na bečkom konzervatoriju. Naš zemljak Franjo Krežma, vještak guslam i mladić vanredna dara, dobio je na izpitu uz veliku pohvalu občinstva prvu nagradu.

Slovenska knjiga Nakladom sveučilišne knjižare u Gradcu izišlo je djelo: Einleitung in die slawische Literaturgeschichte und die Darstellung ihrer älteren Perioden. Erster Theil“ od g. Kreka, profesora slavenskih jezika na gradačkom sveučilištu. Ob ovoj knjigi doniet ćemo obširnije izvješće.

† Oroslav Caf. Nedavno izgubiše susjedi i braća naša Slovenci opet znamenita zatočnika na poprištu domaće knjičevnosti načinom užasnim: Znameniti slovenski jezikoslovac Oroslav Caf sam se ustrielio. Dne 3. srpnja stao je ludovati. Optujski liečnik hćede ga povest u gradačku ludnicu, al se Oroslav Caf prije sam skonča. Caf rodio se 13. travnja 1814. u selu Rječici, jedno četiri ure od Maribora. Nauke svršio je na mariborskom gimnaziju i gradačkom sveučilištu, gdje se je osobitim znanjem grčkoga jezika odlikovao, kad je poslije stupio u bogosloviju, izvježba se za kratko u jevrejskom i arabskom i kaldejskom jeziku. G. 1837. bude redjen za svećenika, te namješten kao kapelan u Lebringu kod Wildona, a g. 1839. u Frauheimu kod Maribora, gdje je punih 20 godina kapelanovao. U toj mirnoj zabiti posvetio se sasvim učenju jezikoslovja, sav svoj imetak potrošio je za knjige. Knjižnica vriedi mu do 10000 fr. Pišući jezikoslovne razprave, kupio je revno medju pukom narodnje blage. Preko 60000 rieči poslao je redakciji Wolfovog slovensko-njemačkog riečnika. Hodeći po Medjimurju, Krasu i Koruškoj kupio je priče, poslovice i pjesme. Pozvalo ga po više puti za profesora, za učitelja na gradačko sveučilište i podravnatelja sjemeništa sekovske biskupije, al on je sve te ponude odbio. Bijaše uz to svećenik uzoran, od svega svieta štovan. Kao kapelan preveo je Robinsona i po nalogu vlade računicu na slovenski jezik. Ujedno je pisao u sve slovenske listove, te je prijateljevao sa svimi slavenskimi pisci. Godine 1859. morao je po zapovjedi biskupa Slomšeka preuzeti podravnateljsvo sjemeništa u Mariboru. Suznima očima ostavi svoje stado, komu po uzoru spasovom pravim pastirom bijaše. Radeći marljivo o napredku zavoda, učio je uz to marljivo jezikoslovje. Ali zrak mariborski nije mu nikako prijao. Zato je silno molio, da smie stupit u red sv. Franje i to u optujski samostan. Molba bude mu uslišana.

Težko je bilo biskupu Slomšeku izgubit toli vriedna svećenika, zato mu ponudi kanoniju, al je ne hćede primiti, napokon sklonu se na molbe biskupove, te primi mjesto beneficijata i savjetnika duhovnog stola u Optuju, gdje mu je tada bilo nastavljati nauke. Hanka, Šafařik, Purkinĕ i drugi radili su o tom, da bude imenovan učiteljem slavenskog jezikoslovlja na pražkom sveučilištu, kad je Schleicher odstupio bio. Nu podla spletka osujeti im namjeru. Živućemu mirno medju knjigami smuti se pamet i Caf pade od vlastite ruke. U rukopisu ostavi nakon sebe: a) Critico-etymologicum lexicon slovenicum. b) Indoevropejska jezikoslovna razmatranja. c.) Slovničke opazke za slovenski i obći slavenski jezik. d.) Mali kritični rječnik k narodnim bugarskim pjesmam braće Miladinova. e.) Primjetbe i popravci staroslovenskomu riečniku Miklošića. f.) Slovničke opazke indoevropejske.

Čudnovato zaista! U ono po prilici doba, kad mi izgubismo Kurelca, izgubiše Slovenci Cafa. I jedan i drugi bijaše skroman jezikoslovac i jedan i drugi zadubio se u dušu naroda svoga i jedan i drugi kupio je kao crv narodnje blago, i jednog i drugog ostavi pod kraj života sila duha, i jedan i drugi poginu iz nenada. Dvie su to skromne al sjajne zviezde na nebu slavenskoga juga. Vječna im pamet, vječno pobratimstvo nad zviezdami.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 30. U Zagrebu dne 25. srpnja 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

NE DOGRADJEN DIVIĆ-GRAD.*

Spjevao I. T.

U luku kraj Pulja doplovio brod,
Po noći je bilo u debeli mrak,
Nakrcao Istranin zemljice plod
I živadi kobaču punanu pak,
Sjutra mu je sgoda,
Da sve dobro proda.

Pomotao jedra u bjelahan kup,
I sidrom zakučio duboko dno,
Privezao konop za ovelik stup,
Po žalu razmotrio obližnje tlo,
Za tiem dalje zirnu
U noć tamnu, mirnu.

Al pogledaj čudo, što sbiva se tuj:
Prekomorske vile zakrilile dô,
Dolećele, jedva bi čuknuo zuj,
Nabrojio mornar ih četiri sto,
Gdje u krilu nose
Kamenje sa kose.

I žurba se vidi i čuje se krh,
Nazòrce se kraška unizuje hrid,
I čuje se dlieto i slaže se trh
A raste u dolini golemi zid,
Čudan glas po gori
Vjetrom zalavori:

„Ne klonite duhom još dobice dvie,
Doráditi posao dotle je moć,
Podávismo dolinom oroze sve,
Te ne mogu noćašnju zapjevat noć,
Pa bez kukurieka
Eto duši lieka!

Požurte se, nije dobitak nam mal;
Jer čija je sjenica, njegov je hlad;
I more je njegovo, čiji je žal;
I njegva je država, čiji je grad:
Gospar Divić-grada
Zemljom će da vlada!"

„„U Istriji nije vam korienu rast,
Jer tudje je srdce i tudj vam je duh,
A Hrvat se nè dâ pod tudjinsku vlast;
Baš dobro, što tajnu vam bojazan čuh.""
Istranin to reče,
Na brod si potèče.

Iz kobače izvadi pjevčića tad
I pitomog vrže na brodića kljun,
Popògladi hrbtić mu, glasu mu rad,
I istom se mjesec pomolio pun:
Pieto krilma mahnu
U pozdravlje danu!

Dà, krilima mahnu, zalepeće pak,
Pa ù sav će svoj kukurieknuti glas,
I pozdravom njegvim zaječao zrak,
Navieštajuć od svake zàvare spas:
Vile u tom trenu
Preko mora krenu.

Ne dogradjen tako im ostao grad,
Gospòdstva ne polučen namjenak hud,
I koli im divan se stvorio rad,
Prekòmorkam bio je zaludan trud,
Zadušba to svietla
Hrvatskog je pietla.

---

* Hrvati Istrani zovu zidine amphiteatra kod Pulja „Divićem", pričaju, da su tuj vile imale sagraditi čitavi grad, da su ga mogle sagraditi samo za jednu noć, i to da ne kukuriekne pievac (pietao, oroz). U krilu donosile ogromno kamenje i pohićele zidati, ali kukurieknuo istarski pievac i tako Divić osta ne dogradjen.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

Već su onda Hřebekovi prijateljevali sa Borkovići, posjećivajuć se medjusobno. Tom prilikom upozna se četrnaesto-godišnji Miroslav sa deset-godišnjom Renatom, i brzo se zapodjene medju njima prijateljstvo, pa kad su je tako igrajuće se vidjeli starci, prišaptivahu si: Gle — gle! Bit će još s vremenom svačesa — lahko i svadbe.

Najglavniju rieč vodila je gospodja Hřebekova, ona je već u napredak čas ustanovila, kada bi se djeca imala vjenčati. Jednom upita gospodja Renatu, bi li hćela Miroslava za supruga.

— Ja se ga bojim, odvrati ova.

— A zašto.

— Ima duge nokte, rekne djevojčica, pokazujuć na Miroslavove prste.

Kad je Renata navršila dvanaestu godinu, poslaše ju u Gradac u neki djevojački zavod, o kom je Hřebekovka čula, da je vrlo uredan, i da se tamo djevojke svemu, štogod im u današnjem obrazovanom vieku treba, uče.

Kad je Renata odlazila u zavod, plakala je najljuće za staricom, koja joj je morala obećati, da će za njom doći. U svakom listu, što ga je kašnje šiljala kući, spominjala je staricu, doglašujuć joj pozdrave.

Kako je Renata bavila u zavodu, ne ćemo sada pripoviedati, samo ćemo reći, da je u njem proboravila četiri godine, dolazeć riedko kući, i to svagda u onakovo vrieme, kad je Miroslav bio u školi, i da je bila na povratku baš u onaj par, kada je Miroslav stigao njenim gojiteljem.

Sada znadu čitatelji, tko je Renata — hajdmo dalje! —

VII.

Gospodja i Miroslav čekali do dva sata s objedom na Hřebeka, sjedeć u salonu. Gospodja se važno sjela u fotelj, te zarubljivala rubce, pa kada bi Miroslav zamuknuo uzdignu glavu i pogleda ga laskavim očima.

Unidje sluga i javi, da je kuharica dala reći, da će se jelo prevâriti, ako ne zapovjede skoro, da se nosi.

— Pa nosi! rekne ljutito gospodja i odbaci rubce. — Izvolite, mladi gospodine... moga supruga dugo nema, valjda ga ni ne bude do večere, morat ćemo sami, — obrati se prema Miroslavu.

— Meni bi bilo vrlo žao, prihvati, sliedeć ju, ovaj, kad ne bi mogao sa gospodinom biti, jer ću u večer —

— Ah.. molim vas, ne govorite mi tako, vi ostajete ovdje nekoliko dana, prekine mu govor gospodja i sjede za stol, — naznačiv mu mahom ruke mjesto kraj sebe.

Jedva da je gospodja digla žlicu, da dieli juhu, kad u dvorištu zaori Hřebekov glas: Čekaj ti mene, ja ću tebe već naučiti, kako se razsiplje sieno.. odmah ćeš ga pobrati... ili...

— Evo ga, klikne gospodja, da smo samo jedan čas pričekali.

— Dà, samo čas, ali tko bi bio znao — rekne Miroslav i ustade, da pozdravi Hřebeka.

U taj par začuju se na skalinah, u spratu težki koraci. i u sobu udje sa širokim slamnatim šeširom na glavi, i s krupnom palicom u ruci, Hřebek.

— Sluga pokoran, pozdravi ga Miroslav i pohrli mu u susret.

— Tko?.. A, Miroslav, odkuda ti, — Hřebek tikao Miroslava od onda, odkad ga je kao dvanaesto-godišnjega dječaka prvi puta vidio — kako je, kako, što radi otac?.. čekaš li me već dugo?

— Od jutra, prihvati gospodja, nalievajuć juhu u tanjure.

— Dà, od jutra, odvrati Miroslav, i položi svoju ruku u krupnu i pocrnjelu Hřebekovu.

— No to mi je drago; pa kako.. kako otac? Ljuti li se i on na sluge kao ja?.. Molim te, dodjem ti u dvorište, pak imam šta vidjeti, — Hřebek se sustavi i sklopi ruke, — imam šta vidjeti, — cielo dvorište posuto sienom. Je li to nije grehota, u nebo vapijuća grehota, sieno raztrusiti, gdje ga ljetos toli malo imade.

— Dà, kimnu glavom Miroslav.

— Pak, ne bi li i ti mogla malo pripaziti, kad mene ne ima? rekne Hřebek obrativ se k ženi.

— Ja? ne znam kako možeš tako govoriti, odvrati mu uvriedjeno ova, — ja, da na sieno pazim? — Ah, idi molim te, sjedi uza stol i posrči tvoju juhu.

Hřebek sjedne i ne rekne više ništa.

— Ne znate, Miroslave, upita gospodja, kad je njezin suprug najjače udarao žlicom o tanjur, ima li majka jošte sjemena od... ne znam, kako se zove ono cvieće...

Miroslav trgne rameni.

— Ne znam, kako bi ja tako mogao pitati, rekne Hřebek zaduhan i oznojen od vruće juhe, — kako bi Miroslav mogao znati —

— Ti si danas opet progutao gusjenicu, naljuti se gospodja.

— Kako to?

— Kako to, još se čudiš? — što zadievaš u svaku rieč?

Hřebek zašuti opet, izvadiv iz žepa rubac, da tare znoj sa čela.

Miroslav bijaše za cieloga objeda nekako smeten, hćede da povede rieč o čem god neviuom, a svaki put ga zaplašiše prepirkom.

— Ni vina nema još na stolu, oj Bože! klikne Hřebek, kad je pečenka došla na stol, maknuo se ljuto na svom stolcu, da se je stol stresao i čaše zazvonjele. —

— Marko! viknu glasno, prem da je ovaj iza njega stajao, da mi odmah vina doneseš, onoga iz ugla.

Sluga se okrene.

— Pusti, pusti, sustavi ga Hřebek, ti bi mi pipu ostavio otvorenu, ja već vidim, da moram ići sam.

Hřebek se težko ustane i ode u pivnicu.

Kad je bio na vratih, nasmija mu se žena, al ne rekne ništa, sve dotle, dok se nije povratio, obterećen dviema bocama, koje stavi važno nasred stola.

— Da te bog poživi, rekne Hřebek, natočiv najpre pol čaše ženi, na što mu ona odmahnula rukom, zatim Miroslavu i sebi — ti dakako iz grada, iz škole?

— Iz škole, odvrati Miroslav i kucne se čašom.

— U zdravlje vašoj... odabranoj, šaptne njemu gospodja, kad je s njim kucnula.

Miroslav se zarumeni i spusti oči.

Iza objedá ostavi Hřebekovka muža i Miroslava same kod stola. Hřebek popita, kako je u Zagrebu i primieti, da se grad poljepšava s najvećim uspjehom, pa kad je na to Miroslav kimnuo glavom, pripovjedi, da ima ljetos više prepelica, nego ikada... više nego ikada, ne treba nego kolac, da ih ubijaš.

Kad se o lovu govorilo, postajaše Miroslav svagda rječit, te bi s velikim pozorom pitao i odgovarao.

Kod užine upita Hřebek Miroslava, koli će dugo kod njih ostati?

— Još samo čas, odgovori ovaj, moram još večeras doma.

— Ne budi lud! sutra ćemo na zeceve, a prekosutra možemo na patke, navali na njega Hřebek.

— Vi ostajete ovdje, barem koj dan, odluči gospodja.

— Ja... hja...

— Ništa, ništa.

— Ne mogu, čekam još večeras jednoga prijatelja, izpriča se Miroslav, pak ne bi rado —

— Meni je žao, i vam bi bilo žao, da vam nešto kažem, ali... ne znam za stalno.

— Što to? upita znatiželjno Miroslav.

— Da znam, ne bi vas pustila, smiešeć se lukavo rekne gospodja i pokaže biele zubiće.

— To ja ne dokučujem, mrmljaše medjutim Hřebek, kako ti ne bi mogao ostati, prijatelj ... prijatelj, pa neka čeka.

Kada je sunce zapalo, zamoli Miroslav, da mu izvedu konja. Hřebekovi ga silom hćeli suzdržati, pa kada je rekao, da na nikoji način ma koliko bi godjer rad, ostati ne može, zagrozi mu se gospodja prstom, šapćuć: dobro, dobro...

U isti mah, kada je Miroslav desnu nogu tisnuo u stremen, a lievom hćeo zajahat konja, zagrmi pod svodom dvorca kočija i stane.

Vrisnuv poleti gospodjâ prema kočiji, kad se ova otvori, te iz nje izadje mlada djevojka, držeć u ruci svežanj.

— Renata je došla! — vikne suprugu i Miroslavu gospodja, te pohrli u naručje djevojčino, ljubeć ju dugimi, nebrojenimi cjelovi.

Jedva da je Renata odahnula, zagrli ju opet Hřebek, i odmaknuv brkove priliepi se na njena usta. Diete moje... diete moje... uzdisaše poslije svakoga cjelova.

— A vi djeco?... valjda se još poznate?

Miroslav pridje k Renati i stisne joj bielu i gladku ručicu, mekanu kao pticu.

— Poznamo se, šaptahu smeteno oboje, i svako se okrene na drugu stranu.

VIII.

Za čas sjedjahu svikolici, ne izuzev ni Miroslava, kojemu se kući hitilo, u sobi oko stola, zapremljena tanjuri i zdjelami, osvietljena velikom uljanom svjetiljkom.

— Pa, kako je bilo? — Jesi li bila uviek zdrava? — Što se je dogodilo, odkad smo se zadnji puta vidjeli? navališe sada pitati Hřebekovi, a Renata odgovara na svako pitanje živo i pazljivo, kao da bog zna šta važna pitaju.

Kada su ju pitali, kako je putovala, pripovjedi, da su joj na Mariborskoj postaji ukrali suncobran.

— Ah, ti moje siromaško diete, uzdahnla gospodja, okrali te zlotvori!

— Sreća, što niesu nje ukrali, primieti smijuć se Hřebek.

— Mene? — klikne veselo Renata, al bi se pomogli.

— Ha, bog zna, kakav gospodin s liepimi brčići — g. Hřebek pokima glavom i trgne rameni.

Za ciele večere ne proslovi Miroslav jedne riečce, mučke sjedjaše i mučke poziraše na Renatu. Sve ga je nešto sililo, da se umieša u razgovor, koj se je tako veselo zapleo, ali mu ni jedna misao ne pade na um. On gleda i prati razgovor, pak bi se kadkad nasmijao Hřebekovim primjetbam, kan da će reći: evo i ja sam tu.

Bože! kakova je krasna... koliko se razvila za kratak čas, — odrasla djevojka — žena, a ja... ja... pomišlja si Miroslav,

gledjuć Renatu, i lagani mračak nalieta na njegovo lice, nezadovoljstvo, tuga nad samim sobom, osvaja mu dušu.

Pogled mu mirovao na bliedom, a ipak živom, igrajućem, dà, objestnom licu Renate, osvietljenom toli otajstveno trakom svjetiljke, pa kad bi se godjer njegov pogled susreo sa njezinim velikim, udivljenim okom, maknu na stranu glavom, kan da ga tko zove.

Najljuće ga je peklo, što se je toli temeljito izpričao, da ne može ostat kod Hřebekovih, a da ostane ipak, bilo bi nepristojno, nespretno.

— Idemo na balkon! klikne na jedanput Renata, kad su dovečerali i poskoči na noge.

Bila je vedra i tiha ljetna noć. Na jasnom nebu titrale zviezde, reć bi, da su neustrpljive, što moraju sjati uviek na jednom te istom mjestu. Na istoku se podiže sjajno i oblo lice baš izmedju dva jablana uzlazećeg mjeseca, pa sjaje toli tiho, toli blago, reć bi, da se boji probuditi zasnuli sviet. Vrhovljem drveća šuška hladni vjetric, i poigravajuć lišćem šapuće nešto, šapuće brižljivim majkam, da paze na ljepote kćeri.

Kad su izašli na balkon, koji je bio proturen u vrt, zahukne na jednom stablu sova. Hřebekovka se preplaši i ahne.

— Što se vi, majčice, bojite sovâ? upita Renata i obazre se po vrtu.

— Joj i koliko! Ja sam ti prekjučer.. nije.. dà, prekjučer malne zamrla od straha. Ležim u postelji i čitam, kad začujem blizu okna sovu, huče, huče, a meni knjiga izpade iz ruke.. pa da je barem Ferdinand bio kod kuće... uh... Hřebekovka se sva strese.

— Zar se.. Miroslav se smete, ne znajuć bi li rekao ti ili vi, zar se vi ne bojite sova? upita napokon Renatu, prisloniv se uz nju na perdu balkona.

— Bojim sova? zašto? upita ona, okrenuv lice hitro prema njemu, da su joj vrane kose pale po smiesećem se osvietljenom čelu.

— Nije li vam neugodno, kada ih čujete hukati u mukloj noći, pak ste sama?

— Kako neugodno? Renata upre oči u Miroslava.

— Tako. — Ne obilaze li vas čami, ne napominje li vam sovin glas strašne sne?

— Ah, dà. Razumiem vas, vi mislite užas, koj čovjeka osvaja, kad ju čuje, stvarajući u mašti noćne strahote.

— Dà. Tako nešto.

— Ne, taj mi je uzaš dapače ugodan, kada zastruji po čitavom tielu, ja bi mogla u taj par unići u najtavniju šumu, u najpustije groblje, pa kad bi iza mene šušnula grana, ja bi se plaho obazrela i... i.. vidjela, da nije ništa.

Miroslav se nasmije.

— Vidjeli bi, da nije ništa, ali bi se moglo dogodit, da bude nešto...

— Moguće zvier ili — joj!..

Hřebek, koj je dosada tiho sjedio u kutu balkona, i pušio lulu, ustane tiho i pridje za Renatu, pa ju u onaj mah, kad je hćela reći: ili čovjek, naglo zagrli i poljubi u usta, da je cmoknulo. — Vidiš, dušice, tako bi mogao biti joj, rekne zatim smijuć se i gladeć brkove.

Sad se i Renata nasmije glasno, a njezin se smieh toli čudno-čarobito, toli otajstveno ljuljao i krilio izpod tamnoga zastora noći, kao da traži drugi sviet, drugo svjetlo...

Za malo oprosti se Miroslav, obećav Hřebekovim, da će skoro doći, te dirnuv prsti Renatinu ruku, kojom mu je mahnula pozdrav, zajaši neuztrpljivo hrzajućega konja. Višeputa ogleda se Miroslav na dvorac, ali ne opazi ništa, tek onda, kad je izašao iz dvoreda jablana, opazi da je posljednje okno bljesnulo od svieće. To će biti njezina soba, pomisli on, a uzde mu izpanu iz ruke.

Konj kasa polagano, a Miroslav razmišlja o Renati, i sve jače i jače navaljuje u njegovu dušu njezin lik sa svimi svojimi čari. U njem je sve igralo, on se nije mogao razabrati u toj bujici čuvstava i misli, koje su poput ptica na njega nalietale, da mu zaviju srdcem.

Spomene se Renate, tadašnje djevojčice od dvanaest godina, kakovom ju upozna prvi puta, djevojčice bliede, slabe, koja je plaho okretala glavom, i dugo piljila očima u jedno mjesto, — i snadje ga još veće čudo.

Pa kako sam se ja to danas ponašao! izmrmlja na jedan puta, sjetiv se svoje šutnje, — kao dječak, koj je prvi puta stupio medju gospodu... hej! potjera konja, kasajućega polagano.

Skokom iznese ga konj na vrh humka, iza kojega je stajao njegov dom. Tu se ogleda još jednom na Hřebekov dvorac, koj se je spokojno, poput nadgrobnoga kamena, u daljini bielio, obasjan sve sjajnijimi traci uzlazećeg mjeseca, strese glavom, kao da je htio iztresti misli, što su ga smućivale.

U onaj mah, kada je konj prvi korak koraknuo nizbrdice, priedje preko ceste, zalajav na njega, pseto, konj se uplaši, skoči — i sbaciv Miroslava sa sebe — odleti natrag istim putem, kojim je došao. Sav presenećen i omamljen leži na prašnoj cesti Miroslav i prisluškuje topotu izmičućega konja...

Kada je Miroslav ostavio Hřebekove, upita Renata gospodju, što starica radi, je li još živa i zdrava?

— Gore ti je još uviek pod krovom, odvrati ova, malo izlazi van, a kad izlazi, svatko joj se čudi, kako se je osušila i pognula.

— Sirota, valjda je bolestna! uzdahnu Renata i eto je za čas u staričinoj sobi. Starica sjedjaše na svojoj stolici, na kojoj se je iztrošila koža i kroz dire pomilala griva,

mirno spustivši ruke na krilo, dočim joj je glava klonula na prsi. Tik izpred nje igrahu se na izglodanom podu traci mjeseca, ulazeći kroz polu zavješeni prozor.

Tiho pridje k njoj Renata i sustavi dah; čas ju motrila, a za tiem usudi se šapnut: majčice!

Starica se ne makne.. spava... pomisli Renata i okrene se, da izadje iz sobe. Kad otvori vrata, začu iza sebe: tko je? Renata se povrati i vidje staricu, kako je uzdigla glavu i širom razkolačila vlažne, sluzljive oči, na koje je u taj par pao mjesečev trak, širom raztvorila bezzubna usta i poduprla se jednom rukom o stolac, da ustane.

— Majčice, ne bojte se, ja sam tu, ali sam luda, što sam vas toli kasno došla bunit — šaptase Renata, hrleći k njoj.

Starica ju još čudnije pogleda i u tili par promieni se njezino strašno lice; — smieh, smieh začudjaja naleti na njene oči i usta.

— Golubice!.. ti tu?.. kad si došla?.. ovamo, ovamo na moje grudi!.. klikne ona zamrlim glasom, kad je upoznala pred sobom stojeću učenicu.

Kao dva vala, koja su se sastala usred mora, dotekša sa protivnih obala zagrli se njih dvoje, činilo se kao da će nestati jedno u drugom... ah!... ah!... uzdisala svaka od njih i ne bi znao kazati, je l' od radosti ili od boli...

Iznad okanca stao sjajni mjesec, a njegovi se lagani traci šuljaju po sobi i zatitravaju plaho na glavah ovih dvijuh sirota; čudno se odsievaju na crnih vlasih djevojke, još čudnije na bieloj glavi staričinoj.

IX.

Težko ustane Misoslav s tvrdoga loga, na kojem je nekoliko časaka probavio. Ustajuć osjeti u lievoj ruci bol, ogleda ju i vidje, da ga je na laktu i ruci oderalo oštro kamenje. Druge boli ne osjeti, pa kada je koračio nekoliko koračaja, razvedri se toliko, da nije ni na ruci boli osjećao. — Sad se moram vratiti... ah... mrmljaše nestrpljivo, a ipak ga je zvalo, mamilo: ta vidjet ćeš opet Renatu.

Opraših se podje opet niz brdo sve bliže i bliže Hřebekovu dvorcu. Sadje u dvored i pogleda, bdije li tkogod, ali ne vidje nigdje svjetla, tek se od mjeseca prozori sjaju.

Udje u dvorište i sjeti se konja. Pogleda u staju i nadje ga sbilja, gdje se je smjestio kod jasala, te s njih dohvaća i grizka sieno. Miroslav ga zaulari i priveza ga uz jasle. Za tiem ode u dvorac, da vidi, bdije li još tkogod. Nigdje nitko, kad je prošao spratom kraj Hřebekovih vrata, začuo ga, gdje hrče.

Pridje k vratam salona i popipa kvaku je li otvoren, pritisne, vrata zaškrinu te se pred njim otvore. Na visoke prozore izlievao je širokom strujom mjesec bliedo svjetlo u sobu, da je bila svietla kao po danu.

Tiho na prstima nožnim prišulja se Miroslav pred Renatinu sliku i stane pred njom.

Dugo motrio sliku, ukočio se i zamislio, kad nešto prsne u obližnjoj sobi, na kojoj bijahu vrata pritvorena.

Miroslav se uzbuni, ogleda se, nagne glavu, da čuje, što je... nigdje ništa, sve muči kao u grobu... došulja se do vrata, za kojimi je škripnulo i prisluhne, kad začuje iza njih lagano blaženim umorom zvoneće, disanje... to je Renata, bljesne u Miroslavovoj glavi i krv mu udari u nju i zastruji po svih žilah... sve ga je zadušivalo, srdce udaralo silno...

Vrata su bila samo prislonjena, te se je kroz uzki otvor moglo vidjeti u sobu. Nehotice pogleda Miroslav u nutar, te opazi u uglu malene sobice bielu posteljicu, na kojoj je snivala Renata. Obnemogle biele ruke savila iznad glave, desno lice zaronila u uzglavnik, po kojem su njene crne razpuštene kose neuredno polegle... lagano, lagano uzdižu se izpod pokrivala njene grudi i zadrhtavaju čas, poput jezerca, kojim je zaplovila svjetlooka vila... sveti, tajni mir leži na njenom licu i napunjuje Miroslavovu dušu strahom... On se odkrene i izadje iz salona.

Sadje u dvorište i stane razmišljati, što da radi. Što? — idem kući, ni vrag, da će mi opet koje pseto pod noge, pomisli te udje u staju da izvede konja. Jedva će na vrata, kad ga netko shvati za grkljan i vikne: lopove, sad te imam, ne ćeš mi više telaca krasti. — Čekaj samo —

— Ma ja sam, jedva se odazove Miroslav, kako ga je stisnulo oko vrata.

— Vi? — oprostite, ja... ja... odgovori uplašen čovjek, koj ga je shvatio, i pusti ga.

Bio to Hřebekov kočiš, kojemu su prije tri dana ukrali iz sred staje tele, te je stražio, da ulovi tata.

— Ta bio sam već jedanputa ovdje, zar niesi čuo konja, kad je ušao u staju? upita Miroslav srdito.

— Konja? niesam —

— Konj mi se uplašio i utekao, a sad mi pomozi, da ga presedlamo.

Kočiš se izpriča, što nije čuo, a da će učiniti odmah, što mladi gospodin zapovieda, samo neka ništa ne kaže staromu gospodinu.

Izvedu konja, pa opaze, da je na sedlu remenje popucalo. Upita kočiša, imade li drugo sedlo, jer bi na svaki način još noćas rado kući.

Kočiš udje u staju, i veruć se po njoj nekoliko časova, vrati se, rekav, da nema ništa, da su sedla u sobi, koja je zatvorena.

Ne preostade Miroslavu drugo, van da pričeka dok svane. Ali gdje da prespava? Kočiš mu ponudi svoju postelju, obećav da

će ju liepo nastrieti, no Miroslav odbi ponudu i ode u vrt.

Pošeće nekoliko puta krivudastimi stazami, obadje ribnjak i sjedne napokon kraj njega na klupu, na koju je bio sio jutros, kad je došao. Krasno se prelieva voda ribnjaka, obasjana mjestimice mjesecom, ugodnim hladom odiše njezino lice ravno kao staklo... Čas šusne šaš, čas pljusne ribica i mirna se voda uzljulja kružećimi se valovi, ljulja se ljulja i ugladi se opet kao prije.

Miroslav polegne na klupi, da se odmori ali snu ni traga. Njegove se oči blieštile, a grudi mu se uzbunjeno nadimale, ta mislio je o Renati, koju je toli čudnim slučajem vidio, gdje sniva. Sladki ne osjećani dosad čar prolazi ga cielim tielom, i igra i draži ga tja izpod nokata ruke... Njemu se činilo, kao da ga je čarobni zvuk ne čuvene dosad al srodne pjesme, obuhvatio krili ptice ili andjela, a da ga nosi u samu vedrinu sinjega neba... Njišuć se na krilih sladkih osjećaja zadriema napokom na tvrdoj klupi.

(Dalje sliedi.)

SLIEPI KRALJ.

Spjevao Uhland; preveo Tomislav Maretić.

Što se kupe borci tamo
Na 'noj mora strani?
Da li sliepi kralj ih kamo
U boj povest kani?
Težka žalost starca mori;
Na štap uprv tielo
Glasom grmnu, da se ori
Pomorje to cielo:

„Kćer mi vrati tirjanine,
Vrat' ju iz tog duplja!
Da mi s njome sreća sine,
Da mi radost skuplja.
Iz kola si nju mi kradom
S žala ugrabio;
Napuni mi život jadom,
Crn ti obraz bio!“

Iz svog duplja na to banu
Hajduk gorostasni,
Divskim mačem u zrak mahnu,
Štit mu zveknu krasni. —
„Vitezovi silni tvoji
Svi su nuto odje;
Nema l' od njih srdca koji,
K men' da po nju dodje?“ —

Svi ušute, nit se više
Maknu ko iz reda;
„Zar me moji ostaviše?“ —
Reče glava sieda.
Al se diže sin mu mladi
Pa će k njemu poći;
„Borit mi se ded povladi,
Glave ću mu doći!“ —

„Ljutog, sinko, tog hajduka,
Niko svlado nije;
Al je svjedok tvoja ruka,
Što t' u grudih bije.
Postalice, sinko, eno!
Skald ju meni dao.
S njom li paneš — što bi treno
U more sam pao!“

Nuto morem plovi čamac,
Val se pjeni, huči.
Stoji, sluša kralju samac,
Sve u okô muči;
Kad najednom mači, štiti
Preko mora zveknu;
Krik se rodi ubojiti,
Na daleko jeknu.

Pun veselja starac kliče:
„Recite mi, što je?
Mojoj sablji uho sviče,
Njezin zveket to je.“ —
„Otmičara eno smače,
U krvi se valja;
Slava tebi, mlad junače,
Sine starog kralja!“

Sve se smiri, sve ućuti,
Te se starac dovi:
„Čemu li se more muti,
Tko to po njem plovi?“ —
„Sin ti ide s mačem, štitom,
S licem poput lierka,
— Poraduj se jošte i tom —
I Gunilda kćerka“.

„Zdravo djeco“ starac sliepi
Viknu na to glasno.
„Jošte danak koji liepi,
Pa ću umriet časno.
Tad me, sinko, u grob stavi
S postalicom otom;
Ti Gunildo otca slavi
Pjesme svom milotom.“

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

G. van Vlierbeke, primiv ju za ruku, reče nježnim glasom:

— Znao sam, Leonoro, da će ti ove rieči zadati jada, al je i svakako nuždno, da priviknеš toj misli — razstanku naime sa otcem.

Djevojka dignuv glavu odgovori odrješito:

— Šta? Gustav da od mene traži, da te zapustim; ti da samuješ u Grinzelovu dvoru, samujući da trаješ stare dane svoje, dok se ja uza svoga muža živomu svietu radujem i veselim? Ta ni časka ne bih smjela mirovati, svadje mučio bi me priekor, da sam neharnica, da griešim proti siedoj glavi miloga si otca. Dà, ljubim Gustava više od života svoga, i velik će biti dar od boga, budnem li mu viernom ženom; nu da mi kaže: Ostavi otca svoga! da mi je birat il otca il Gustava, duše mi, odbila bih Gustava! Venula, ginula i poginula bih možda od žalosti — al poginula u naručju miloga si otca!

G. van Vlierbeke privinu kćerku svomu srdcu, te ju poljubi u čelo. Hćede ju utješiti u nekoliko blagih rieči, al iznenada izvinu mu se Leonora, skoči smijuć se i drkćuć od radosti na noge, te mahnu rukom prema prozoru, kroz koj se je ne nadani štropot odzivao.

Topot kopita i štropot kočije dokazaše gospodinu van Vlierbeku, zašto mu se jedinica iznebuške razigrala bila: i na njegovu licu pojavi se radost, i pohitiv niz stube, dodje upravo do velikih vrata, kad je g. Deneker silazio sa kočije.

Trgovac, kao da je osobito dobre volje bio, viknu, stisnuv ruku gospodaru od srdca:

— Baš mi je drago, da vas opet vidim, gospodine moj, kako je? čini mi se, da moj sinovac nije za moga odbivanja dangubio.

Plemić pozdravi se s gostom vrlo prijateljski i povede ga u sobu, a trgovac lupnuv starca po plećih udari u smieh:

— Ha, ha, ha! Bijasmo već odprije glaviti prijatelji, sad ćemo, ako bog da, i rodjaci biti; taj gursuz, taj moj sinovac, rekao bih, ima do dva zdrava oka; jer u tri kraljevine ne bi si našao žene ljepše, milije, ljepše od Leonore. Duše mi, g. van Vlierbeke, bit će svatova, da će ih sviet spominjati za tri vieka!

Zašav medjutim u drugu sobu sjedoše oba. Plemiću, premda razigranu od radosti, nije se hćelo pravo vjerovati, što mu je gost onako od komada kazao; kroz dvojbu gledaše trgovca. A ovaj će dalje:

— Čini mi, da se mladac ne može dočekati sreće, ta velim vam, poklečke me je zaklinjao, da svršim posao. Milo mi je te mlade ugrijane glave, vjerujte, milo mi je, pa zato ja posao za peć i eto me k vama, da se iztjera stvar na kraj; nu pravo reć, nekako sam se bojao, ne bi li jedna zapreka sve pokvarila — vaš gospodski rod, mislim.

— Dakle vam reče Gustav, da sam pristao, odgovori plemić.

— E valjda me nije prevario, zapita g. Deneker u čudu.

— I nije, al ne reče li vam ništa drugog, nešto vrlo važna?

— E ludorije, nasmija se trgovac klimajuć glavom, ludorije, nu to ćemo nas dva izvesti na čistac. Reče mi, da Grinzelov dvor nije vaš, da ste siromah; nu vi valjda znate, da sam zdravije pameti, da takovim bajkam ne vjerujem.

Plemić zadrkta; sudeći po prijaznom govoru trgovca, mišljaše časak, da za sve znade, al da će se ipak odazvati želji sinovca si; posljednje rieči dokazaše mu, da mu je na novo odkriti sve jade i nevolje. Odlučiv da će se hladnom krvi i opet poniziti, reče:

— Gospodine Deneker, ne dvojte mi najmanje o tom, što ću vam sada reći. Sve je živa istina. Pristajem uza ženitbu, al vam velim: siromah sam, posve siromah.

— Dà, dà, viknu trgovac, dobro znam i od davna znam, da se vi ne date od svojih škudica i kesica; al kad se udaje jedinica, gospodine moj, valjalo bi otvoriti i srdce i kesu, da opremite svoju kćer, kako dolikuje poštenjaku; već sada govori sviet, oprostite, da ste kruta tvrdiša, a što bi se tek reklo, da se saznade, da svojoj kćeri nieste ni opreme dali.

Plemića mučilo trista muka.

— Za miloga boga, zaklinjaše ga, okanite se tih pustih pošalica; na plemićku vjeru vam kažem, da ništa, posve ništa ne imam.

— Pa dobro, nasmjehnu se trgovac lukavo, mi ćemo račun na papiru sastaviti, da vidimo, hoće li na vaše izići. Mislite li, gospodine van Vlierbeke, da sam došao, da vas sklonem na velike žrtve; duše mi, niesam. Meni, hvala bogu, ne treba cincariti; al bilo, što bilo, ženitba je napokon posao, što se u dvoje sklapa, pa tu valja, da svaki štogodj plati, jedan manje, drugi više, za to se napokon ne pita.

— Bože, bože! uzdisao plemić, lomeć ruke.

— Čujte me, reče trgovac, ja dajem svomu sinovcu 100000 franaka, a ostane li u mom poslu, valja mu moja vjeresija još i više. Ne tražim, pače ne dopuštam, da i vi Leonori toliko dadete; visoki rod i vrlina njezina vriedi, što će manje novaca dobiti. Ali 50000

franaka, polovicu mogli bi ste joj dati, ili se vrlo varam; što mislite? Nuder, hoćemo li?

Blied, satrven sjedjaše plemić na svom stolcu, te uzdahnu napokon:

— Gospodine Deneker! taj me govor ubija, prestanite, ne mučite me dalje. I opet vam velim, ja ništa ne imam, pa kad me silite, da govorim prije, no saznam vašu odluku, čujte dakle: Grinzelov dvor i sve, što mu pripada, zaduženo je, pače prezaduženo; suvišno dokazat vam, odakle taj dug polieže, samo vam velim, da istinu govorim; sad mi kažite po duši, gospodine, što mislite o ženitbi vašega sinovca sa mojom kćeri, jer sve znate, što vam znati valja.

Al ta izjava, ma kako odrješita, jošte ne uvjeri trgovca. Premda mu se na licu vidjelo nekakvo čudo, nastavi ipak uz dvojben posmjeh:

— Oprostite mi, gospodine van Vlierbeke, da vam nikako vjerovati ne mogu; niesam mislio, da ste tako tvrdi, neka je i tako; svatko ima svojih mána, ovaj je štedljivac onaj razpikuća. Dobro, hoću da se sklonem na nešto, da mi Gustav ne bude nesretan. Dajte svojoj kćeri 25000 franaka pod uvjetom, da sviet ne saznade za tu svotu; niesam rad, da mi se ljudi rugaju. 25000 franaka! bogčarija! Ta ne će ni dosta biti, da se nabavi pokućtvo. Budite pametni! Ruku amo!

Uzjaren skoči plemić na noge, otvori drkćućom rukom ormar, baci smotak artije na stol, te reče:

— Čitajte, gledajte sami.

Časak prevrtao trgovac papire, lice mu se sve to više izobrazivalo, te zamišljen klimao glavom. Medju to prihvati plemić:

— Ne hćedoste mi vjerovat; sada vam valja sve saznat: evo još i mjenice od 4000 franaka, koje ne mogu platiti. Po tom vidite, da sam siromašniji od siromaka: ja imam dugova.

— Istina je dakle, reče g. Deneker zabušen, vi ne imate ništa! Po tih papirih vidim, da je moj bilježnik i vaš; govorio sam već o vašem imanju, al me on pustio u mojoj mudrosti, ili bolje reći, u mojoj bludnji.

Plemić uzdahnu slobodnije, te reče hladno i dostojanstveno:

— Sada, gdje više ne dvojite o mojem siromaštvu, gospodine Deneker, pitam vas i opet, što ste odlučili?

— Odlučio sam, odvrati trgovac, da budemo prijatelji, ko i prije, ali ženitba? O tome dakako nema govora, i ne govorimo više o njoj. Tako li računaste gospodine moj? Sad mi tek puca medju očima. Vi ste snovali o liepu poslu, da svoju robu što skuplje prodadete.

— Gospodine! — planu plemić, spominjite ime moje kćeri s počitanjem. Bila uboga il bogata, pamtite, kakova je roda.

(Dalje sliedi.)

ŽIVI KOSTUR.

Iz novih „lovačkih zapisaka“ Ivana Turgenjeva

Ti mučenika zavičaju —
Ti zemljo puka ruskoga!
Tjučev.

Francuzka poslovica veli: „Suh ribar i mokar lovac žalostni su svatovi“. Nije me nikada tjerala želja, loviti ribe, ne mogu dakle ni razumiti, kolika da je muka po ribara čučiti bezposlice za ljetne vedrine, nit znam, koliko se za silne kiše raduje obilnu lovu, ma i pokisnuo do kože. Al znam, da je kiša lovcu velika nevolja.

Takovo nevrieme stiže mene i druga mi Jermolaja, kad se u Bjelovskom kraju odpravljasmo na tetriebe.

Od zore curilo nemilice. Mi gledali i ovako i onako, da se uklonimo kiši. Zavukosmo okrajke kabanica kišnica preko glave, stadosmo pod stablo, ne bi li se tako zaklonili od kapljica.

Ali voda provuče se nepromočivimi kabanicami, što više, niesmo od njih ni pucati mogli. A pod stablom naopako! — s prvine kao da nas nije kapljica pogodila, al iznenada spuštala se sva voda, što se bila na lišće skupila; sa svake grane curkalo je kao sa strehe, hladni taj vrutak zavuko se za naš ovratnjak, pa se lagano vinuo niz ledja.

— Sad je bome šali kraj! naricao Jermolaj. — Ne, Petre Petroviću zavapi napokon tako ne valja — ne ima danas od lova ništa. Ta i psi će nam pokisnuti i puške će iznevjeriti. Liepe li sreće lovačke!

— A šta da uradimo!? upitam ja.

— Znate li šta? Navratimo se u Aleksejevku. Ne znate li za Aleksejevku? Malen vam je to dvorac, imanje vaše majke, kojih osam vrsta odavle. Ondje možemo prenoćiti, a sutra —

— Sutra povratismo se amo.

— Amo, nipošto — — poznajem dobrano sve šume oko Aleksejevke, a nekoje služe našemu lovu mnogo bolje — nego ove ovdje.

Zaboravih upitati viernoga si druga lovca, zašto me nije umah na to bolje lovište poveo bio. Još istog dana stigosmo u dvorac

Fran Kurelac.

moje majke, za koj, da pravo reknem, ni sanjao niesam. Uz dvorac stajaše malena, vrlo trošna kućarica, al stanovalo u njoj ljudi, pa s toga bijaše i čista. U toj kućarici prenoćih noć vrlo mirno.

Drugoga dana uranih rano. Baš je izlazilo sunce; na nebu ni oblačića; sve naoko sievalo u dva svjetla: u ranih sunčanih zrakah i u kišnih kapljicah prošloga dana.

Dok je zaprezalo lovska moja kolica, šetah po vrtlju, nekad rednom, sada zapuštenom, što se je bujnim, mirisavim grmljem vinuo oko kućarice.

Divno li bijaše u svježem zraku pod vedrim nebom, gdjeno na plavetnom visu titrale ševe, kojih je glasak sipio na zemlju poput daždа srebrna biserja! Ševe zaista poniele na krilih svojih rosicu božju, jer im grlce drhtalo poput kapljice rose. Skinuv kapu pojimao sam u sebe, što su pluća dala, miomiris jutrnjega zraka. Na obronku kraj kolnog puta, idućeg kraj plota od pletera, stajaše pčelinjak; od njega vinula se uzka stazica kraj guste trave i koprive, iz koje su gdjegdje virili brci tamno zelene konoplje, koju je vjetar, bog zna od kud, amo zanio bio.

Udarih tom stazicom i podjoh do pčelinjaka. Ne daleko od njega stajaše mala, od tankih dasaka sabita daščara, u kakve u ovom kraju običavaju preko zime smještati košnice.

Vrata bijahu pootvorena, povirih unutra; bijaše vam tu tamno, tiho i suho. Zaudaralo tu metvicom i matičnjakom. U kutu stala postelja, a na njoj ležala pod gunjem mala neka osoba. Hćedoh putem dalje.

— Gospodaru, oj gospodaru! Petre Petroviću! šaptao slabačak, hrapav glasak, kao kad vjetar šušti tvrdom rogozinom, stojećom na buri.

Stadoh.

— Petre Petroviću, liepo vas molim, zadjite na časak k meni, ozva se i opet isti glas.

Sad razabrah, da glas polazi iz kuta, gdje je postelja stajala.

Primakoh se bliže, al se prepadoh s toga prizora. Preda mnom ležaše živ ljudski stvor — al kakov?

Glava posve osušena, boje posve mrke, kano lik kakova svetca iz dobe drevnoga slikarstva; nosić uzan kao tilut noža; usnice da si ih jedva razabrat mogo; samo bieli, bjelcati zubi, samo žarke žive oči odbijale se od mrke puti; izpod rubca padali zlatolikl pramovi na čelo. Pod bradom micale se do dvie ručice, kao od tamne mjedi. Kao štapići gladile ručice neprestano borove popluna. Pogledav oštrije, mogo si opaziti, da su crte toga lica ne samo pravilne, već upravo krasne; al grozno, neobično dojmilo se to lice mene.

Meni bijaše tim užasnijim, jer opazih, da se na to, reć bi lica od mjedi salivena posmjeh iztisnuti radi, al da nije mogao protisnuti.

— Ne poznajete l' me, gospodaru? šapnu opet glas; al mahom minu sa usana, jedva pomičnih. — Dà, dà! Kako da me i prepoznate! — Lukerja sam. Pamtite l' jošte kako sam u vaše majke pred svimi djevojkami kolo vodila, pred svimi pjevala? Pamtite li jošte, kako sam bila prvom pjevačicom?

— Lukerja! zavapih, — Ti da si — je l' moguće? — Je l' to moguće?

— Jest, gospodaru, — ja sam to — Lukerja.

Niesam znao, što da kažem. U čudu gledah to tamno, nepomično lice, što jasne svoje al na smrt malaksale oči upiralo u mene. Je l' moguće? Ta okostina da je Lukerja, — Lukerja, ponajljepša ljepota naše družine, vita ona Lukerja puna i zdrava, biela i rumena, — Lukerja, mila smijalica, brza plesačica, glasovita pjevačica, — ono mudro djevojče, za kojom se otimala sva mužka mladež iz sela — za kojom sam u potaji uzdisao ja — mladac od šeštnaest godina!

— Ali reci mi, boga ti, Lukerjo, progovorih napokon, što te je snašlo?

— Nevolja me snašla, gospodaru! Vi me se ne plašite, jel' te? Niti me ne prezirete rad nevolje moje. Sjednite na taj kablić, al mrva bliže; ondje ne biste ništa čuli, glas me izdaje, vrlo izdaje! Ah da znate, koliko mi je milo, opet vas vidjeti. Al šta vas je donielo u Aleksejevku?

Govorila je tiho i mirno, pa nije ni malo zapinjala.

— Doveo me lovac Jermolaj. Ali sad mi kazuj.

— Da vam kažem o svojoj nesreći? Dobro, gospodaru, hoću. Ima tomu već jedno šest do sedam godina, odkako me snašlo. Baš me je tada izprosio bio Vasilj Poljakov. Valjda se ga sjećate? Bijaše zoran, rudokos mladac, — za onda posluživao pri stolu vaše majke. Ali vas — za onda ne bijaše kod kuće — već ste učili u Moskvi nauke. — Oj! koliko se ljubljasmo Vasilj i ja! dan i noć mišljah samo o njem! Bilo u proljeće, malo prije, nego će svitati; san mi se nije nikako dao na oči — u vrtlju pjevao slavuljak, pjevao sladko i čudno! Tjeralo me iz postelje; skočih pa izidjoh na doksat, da bolje čujem slavulja. Slavulj pjeva i pjeva — tu mi nešta iznenada obujmilo srdce.

Lukerja zašuti, a ja ju gledah sve s nekim užasom. Najvećma sam se čudio, da je sve to pripoviedala nekako veselo, ne tugujući ni uzdišući, ni da se je potužila ili smilovanja tražila.

— Od one nesgode, nastavi Lukerja, sve sam naočice ginula; cielo mi se tielo stalo tamniti; potežko sam hodala, a hodajući izdavale me noge; zatim niesam mogla ni stajat

ni sidjeti; najlakše mi je bilo ležati. Nije mi se dalo ni jesti ni piti; nu sve je išlo na gore. Dobra vaša majka pozvala i liečnike, a kako joj oni rekoše, poslala me u bolnicu. Ali ni tu nije mi odlanulo. Ni cigli liečnik nije pogodio, kakova je ta moja bolest. Kušali na meni i ovo i ono, polili mi ledja bielim gvoždjem, posadili me na stučen led — badava, nije pomoglo. Napokon budnem živa kost. — — Tada rekoše liečnici, da mi ne ima pomoći. Gospoštini ipak ne dolikuje, da ima u kući takovu živu nevolju, zato me poslaše amo — ima tu u Aleksejevki i roda, a tako živim sada ovdje, kako vidite.

Lukerja zašuti, i opet hćela, da se nasmjehne.

— Strašno, kliknuh, i ne znajući, što da izviše reknem, nastavih: A Vasilj Poljakov? — To je pitanje negdje vrlo ludo bilo.

Lukerja krenu nekako okom.

— Radi ste znati, kako je Poljakovu bilo? Dugo, dugo je tugovao za mnom. — Napokon — napokon uzeo drugu za ženu, djevojku neku iz Glinoga. Valjda znate selo Glinoje? Nije baš daleko od nas. Ime joj je Agrafena. Milovasmo se veoma, al kako će mlad, snažan muž življeti bez žene? A ja, kakovom bi mu ja drugaricom bila? I našo si dobru i valjanu ženu, i djece im dao bog. U jednog susjeda služi kao slobodnjak. Majka toga susjeda dala mu slobodni list, pa mu je, hvala budi bogu i sada vrlo prijazna.

— A ti tu dan po dan ležiš, zapitah opet.

— Ležim tu, gospodaru, već ide sedma godina. Kad dodje ljeto prenesu me amo u tu daščaru, a pred zimu prenesu me u sobu do kupališta na drugoj strani. Tako tu prebavljam svoje vrieme.

— A tko te pazi, tko se brine za te?

— O ima i tu dobrih ljudi. Ne zapuštaju me. Pa meni i ne treba puno pažnje. Što pojedem, reć bi, i ne vidi se, a za žedju ima dosta vode u tom vrču; imam je vazda dosta, baš prave izvorvode. Vrč mogu si još sama dići, jer ovom rukom još mogu gibati. Ima tu, u Aleksejevki i neka mlada djevojka — sirota da kažem. Ta vam često dolazi — oj hvala joj zato do boga! Baš je ovdje bila — nieste l' je sreli? Milokrvna je, bjeloputna, nježna. Donosi često cvieća. A cvieće vam volim, to liepo cvieće. Prije je cvalo puno toga po vrtlju, al presadiše sve drugamo. Al je i poljsko cvieće liepo, dà kadkad milije miriše nego li cviet iz vrta. Gjurgjica ima tu, da ne smažu ruke pobrat ga — ta može li šta ljepšega biti!

(Konac sliedi.)

POUKA.

Poviest kirurgije.

*Sastavio Dr. Lobmayer, Operateur.**

(Dalje.)

Medju englezkimi vidari 18. stoljeća odlični su: William Cowper, Douglas, Al. Monro otac, i Cheselden. Ovaj je zadnji opet uveo do onda tajnu lithotomiju po strani i iridektomiju. Na glasu bijaše na dalje Percival Pott svojim naukom o zažegi sglobova (Arthrocace, malum Potti) White, Gooch, Bromfield, koj je prvi izglobljenje ramena (exarticulatio humeri) izveo i zacjelitbu rane gnojenjem izza amputacije branio; nadalje Sharp, Allanson i Benjamin Bell.

U englezkoj kirurgiji nastao je posve nov smjer po John Hunteru (1728 — 1793.), veleumu tadašnjega vremena bivšemu znamenitim anatomom i vidarom; njegovo je djelo „o zažegi“ i „o ranah“ često još i dan danas podloga našim današnjim nazorom.

U Njemačkoj bijaše kirurgija u to doba veoma nepodpuna, te si vidari pribavljahu svoje znanje ponajviše u Parizu, a malo što vlastitoga proizvadjahu. Lor. Heister, profesor u Altdorfu, I. Zak. Platner prof. u Lipskom, Chr. Ant. Theden, Henckel, Schmucker bijahu relativno najznamenitiji vidari toga vremena. Po svih skoro njemačkih sveučilištih bijahu dvie liečničke stolice, teoretična i praktična. Ova zadnja ne bijaše kao danas skopčana sa kliničnom nastavom, već bijaše puko predavanje patologije, farmakologije itd. Teoretična profesura obsizaše biljarstvo (kasnije još i kemiju), anatomiju, a obično i kirurgiju. Ovi strukovni nauci bijahu često u jednoj osobi sjedinjeni, koja naravno ne mogaše sve praktično izvesti; tako se dogodi, da glasoviti Alberto Haller (1708. do 1777.) profesor kirurgije u Göttingenu, ujedno fiziolog, pjesnik i polyhistor, nikada se nije usudio, nož ma samo postaviti na živa čovjeka, kako sam veli: „Etsi chirurgiae cathedra per septemdecim annos mihi concredita fuit, etsi in cadaveribus difficillimas administrationes chirurgicas frequenter ostendi, non tamen unquam vivum hominem incidere sustinui, nimis ne nocerem veritus“. Dakako, da nam se to danas jedva vjerojatno vidi. — Hallerovo se ime još dan danas 100 god. izza njegove smrti uz najveće poštovanje spominje. Zahvalnost znanosti resi lovor njegova groba vazda svježim lišćem, i tako će biti još u kasnoj budućnosti. Ovaj glasoviti, veliki muž izdahnu držeć prst na vretenskoj

kucavici (arteria radialis) rekav „ne kuca više“. Zadnja mu misao bijaše — fiziologija.

Kirurgija bijaše u Njemačkoj u 18. stoljeću malne izključivo u rukuh brijača višega i nižega stepena, te se tek malo po malo mogaše ovo stanje promieniti i to ponajprije utemeljitbom zavoda za obrazovanje vojnih liečnika. Kralj Fridrik veliki poveća izza sedmoljetnoga rata, god. 1685. utemeljeni zavod „collegium medicum“ u Berlinu, stvoriv od njeg još sada obstojeći Pepinière; kasnije se podiže Friedrich-Wilhelmov zavod.

U Austriji poče se kirurgija uzdizati zavedbom Josipovoga zavoda (Josefs-Akademie) god. 1780., u kojoj učitelji na glasu bijahu: Brambilla (ujedno i utemeljitelj), Mohrenheim i Hunczovsky.

Najveću si zaslugu steče oko presadbe načela englezke kirurgije u Njemačku August Gottl. Richter, profesor u Göttingenu. Njegovim djelom „Anfangsgründe der Wundarzneikunst“ poče se i njemačka kirurgija znanstveno obrazovati. Bijaše uzrokom, da okulistom bude zabranjeno, potucati se po svietu, te je on prvi izdao kirurgični časopis nazvav ga „chirurgische Bibliothek“, iz kojega su njemački vidari radnje inozemstva poznavati mogli. Osim njega bio je još zaslužan K. Gašpar Siebold, profesor u Berlinu, Hesselbach, Walther, Textor; zadnji svi iz škole u Würzburgu.

Tečajem 19. stoljeća podiže se kirurgija do velikog slavlja. Usavršba anatomije, uvedba nove znanosti, histologije, na koju su radnje Bichat-ove ponajviše poticale i koja po učenom djelu I. Müllera „über den feinern Bau der krankhaften Geschwülste“ s pathologijom u uži savez stupi, — preobražaj pathologične anatomije (Rokitansky, Virchow), razširba diagnostike fizikalnim iztraživanjem t. j. pokucavanjem i prisluškivanjem (Auenbrugger, Laënnec, Škoda), sitnozorom i kemijom (Liebig, Dumas, Wöhler, Völker, Boussingault) — sav taj napredak plod je prirodnog protraživanja, koji i kirurgiji dobro došao bijaše, te je i kirurgija par excellence obogativ se popravci tehničnih svojih pomagala i lječbenih načina veoma napredovala.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST..

Matica hrvatska.

(Konac.)

Pjesma uze buditi narod hrvatski, poprati ga do god. 1848. te ga povede i na bojno polje na obranu svete mu narodnosti. Pored pjesme prigodnice dobio bi narod i koju knjigu prozom, al' i u njoj pjesma odjekuje, nosi pečat narodni, donosi viesti u prošlosti. —

Knjiga se pisala samo srdcu naroda i liepim je rodom urodila, al' umnomu obrazovanju osim puste školske knjige nije dala knjiga hrvatska sasvim ništa. —

U to dodje akademija znanosti.

Ona udari putem, kojim idu sve akademije, a zato je i sudbina knjigam njezinim, koja knjigam svih akademija. Malo se čitaju. — Eno u toj proglašenoj Njemačkoj naći ćeš bezbrojno množtvo ljudi vrlo naobraženih, kojih niesu nikad nijedne akademijske razprave pročitali, van ako je koju tkogod razprostranio javnom štampom. To je i naravno. Akademik će tražiti i na tanko prebirati može biti najdivnijim oštroumljem staze i niti, po kojih će znanost istom doći do znamenitih i po čovječanstvo koristnih resultata. Naobražen čovjek pita samo za rezultate. Akademik će postaviti veleumne hipoteze, koje će neki primati a drugi zabacivati. Čovjek obće naobrazbe ne ima kada primati i zabacivati, on bi rado samo primao. — U svakoj znanosti naći će se bezbrojenih predmeta za naučna čovjeka velevažnih, a za čovjeka obćeg naobraženja bez ikakve važnosti naći će se pače i cielih znanosti, kojim čovjek obćega obrazovanja niti imena ne treba znati.

Ne ćemo reći, da je akademija hrvatska tako daleko pred svojim narodom uzmakla, pače i njoj je geslo: poznajmo najprije domovinu i narod, al' izmed strogih puteva znanosti akademijske i one prigodne pjesme i prigodne knjige, kako je akademija našla književnost hrvatsku, stoji jedna golema provalina: ne ima obće knjige za intelligenciju hrvatsku. Taj golemi jaz nastojati će zajaziti matica hrvatska.

Čudni ste gospodo, viknuti će tkogod, mislite, uz ovo malo prihoda matičina dati ćete književne piće svoj intelligenciji hrvatskoj? — Znamo mi, da se od matičina novca dade svake godine odtisnuti u sviet istom jedna pobolja knjiga, al' znamo i to, da ove vrsti knjige imadu na hiljadu čitatelja medju Hrvati, mi znamo, da knjige popopularne nauke mogu imati u nas više čitateljâ, nego što ih ima danas prostonarodna knjiga; mi znamo, da se na hiljade takovih knjiga bud njemačkih bud talijanskih svake godine u naš narod proda; a mi znamo, i to, da se hrvatskimi školami diže naraštaj, koji već sada bolje razumieva knjigu hrvatsku nego li i koju drugu, a sladko čita jedino hrvatski.

Knjiga će dakle prolaziti dosta medju čitatelje knjige željne.

Matica hrvatska ne treba niti sama svega izdavati, ona će bdijuć nad te vrsti knjigom, pokazati puti dati sigurnosti i smjelosti književnikom i knjižarom.

Najprije nam je spomenuti, da će knjiga hrvatska još dugo tražiti svoje uzore kod zapadnih naroda Europe, ter će se u nas mnogo koristna učiniti prevadjanjem liepih diela iz stranih književnosti, kako to činjahu Rusi, a i danas još rade. — Vidimo mi dobro, da je osjećanje ove potrebe toli obćenito u svih misaonih ljudi našega naroda, da nam se čini, kô da čujemo glasove javljajućih se suradnikâ sa svih strana.

Znamo mi dobro, kako se ove vrsti knjige grade u Niemaca. Nakladnici si iznadju, kakove bi im knjige dobro prošle, pak si onda traže prevoditelje — ili sastavitelje. — Kod prievoda i dielâ manje samostalnosti uviek je tako. To je i sasvim naravski. Čovjek, koji se knjigom bavi, prevodio bi ili izradio upravo ono, što mu se najviše mili (a niti ne gledjuć na to, kako bi mu knjiga prošla) onda stane dvojbiti, bi li mu knjiga dobro prošla, bi li ju tko tiskao, ne radi li tko drugi isto, pa za toga liepa misao i umre. Nije li sto stvari u nas prije vremena sbog takove nesigurnosti leglo u tamni grob zaboravi? Mi se živo nadamo, da će ovo družtvo već prvih godina postići smjelost književnika. Mi se nadamo i unapried se tomu radujemo, što ne će biti radnici ovomu družtvu samo u Zagrebu, već će mu priteći ljudi i iz drugih gradova hrvatskih. Zagreb niti je toliko velik za glavni grad svega naroda, ko što je u Čeha Zlatni Prag, te bi bio središtem svega narodnoga života, niti može imati toliko duševnih sila, da bude sam sebi dosta. Tražiti nam je i naći ćemo ljudi od Dubrovnika do Osieka stranom na srednjih učilištih a stranom u drugih zvanjih. Poznajemo sami mnogo ljudi, liepimi se pomisli na visokih školah pronosiše, al na svoju nesreću dospješe na selo ili u gradić takov, gdje o književnom radu nitko ne pomišlja, pobude čovjek takov od nikuda ne ima, stroge nauke pratiti ne može, a pjesnik recimo nije, da pjeva makar u pustinji, pak zamire. Tomu će donieti utjehu matica hrvatska, moći će barem liepim prevodom štogod prinesti knjizi hrvatskoj. —

Tražeć tako pomno po svih krajevih naroda našega može se lasno pomišljati, da će dobiti radnika za sve vrsti ljudskoga naobraživanja. —

Veliko i znamenito pitanje o razprodaji knjiga zanimati će ponajprije maticu hrvatsku, jer je to preduvjet pomnožanju radnika. Tko bi htio knjigu štampati pa još pisca nagradjivati, da mu onda knjiga u magazinu spava i gnjije?

Do sada bilo je to vrlo slabo.

Poznajemo liepo mjestance u Hrvatskoj, koje se diči svojim domoljubljem, ima bo u njem ljudi, koji ustaju za sve, što je pravedno i narodu koristno, al' opet prodje godina i druga, da tamo nedospije knjiga hrvatska. Čitaju ti ljudi hrvatske novine, al' i knjiga, koje im slučajno dolaze do rukû. Ta knjiga njemačke i talijanske malne da same dolaze k Hrvatom, samo što ti se tisne u ruku. Knjižari natiskaju oglase kao i za svaku drugu robu, jedan niti ne čita oglasa, drugi čita pak se nasmieši, treći čita i ljubopitljiv segne za knjigom. Mi bismo mogli biti vrlo zadovoljni, da postignemo samo onoliko u svojoj domovini, koliko tudji ljudi svojom knjigom postigavaju.

Matica hrvatska potražiti će si na sve strane praktične ljude, a da više nikada ne bude taj posao stajao na nepraktičnih literatih. Praktični će ljudi imati o tom nastojati, „da nam se domovina dobro uredjenim knjižtvom zamreži i prodaja družtvenih knjiga osigura".

Većom će se razprodajom knjiga jače širiti, pak se nadajmo, da će je biti toliko, da nam ne će u čas nestati knjige, koja je recimo pred dvie tri godine natiskana; ne će nam biti onako, kako je danas, da možemo čitati samo neke knjige hrvatske, koje slučajno još niesu sasvim razprodane.

Obćemu naobraživanju ide i poznavanje liepe knjige hrvatske i tudje, — i to je znamenita zadaća matici hrvatskoj.

Ne slažemo se s onimi, koji svakom drugom trećom knjižicom hrvatskom misle da mogu istisnuti njemačke, francuzke i talijanske knjige. Kano što mi u naučnih naših poslovih bez knjige tudje malne ni jedan časak neproživismo, tako će nam knjige njemačke i druge tudje još dugo ogrievati maštu naših gospodjica.

Postignimo to, da se cieni knjiga hrvatska, pače da bude knjiga prva, knjiga majčina.

Već se po malo otresosmo slučajnih prievoda, gdje je tkogod prevodio, što je upravo slučajno čitao; već imamo liepa izbora prievodâ iz tudjih književnosti: a u sboru književnika liepe knjige moći će se osnovati ciela bibliotheka prozaična i poetična izabranih stvari iz tudjih književnosti.

Taj posao sam sobom zove mladji sviet, on ih najlasnije može uvesti u književni sviet, on će ih uznieti prvim književnim veseljem, a snaga će im rasti, kad se vide svojim poslom u skladu sa starijimi i uglednijimi književnici.

Gospodo mlada, pozvani ste, dodjite!

U drugom redu ima se matica pobrinuti za razvoj glasbene i likovne umjetnosti.

Svakovrstna nastojanja o glasbi imade ovo zadnjih četrdeset godina. Kolika je zasluga samo glasbotvorcem ilirske dobe, koji su oduševljene pjesme pjesnika naših svojimi melodijami umili pretočiti u dušu i srdce naroda!

Imademo danas pjevačkih družtva po svih krajevih naroda hrvatskoga, imademo i u našem glavnom gradu veliko pjevačko družtvo Kolo; imademo glasbeni zavod, iz koga bi se imao izviti konservatorij, kako mnogi plemeniti ljudi rado zaslućuju; imademo početke opere hrvatske, a čini nam se ko da vidimo novu zoru muzike hrvatske u našoj prostonarodnoj glasbi.

Imademo dakle počelâ dostojnih glasbenoj umjetnosti a sudeć po tolikih pjevačkih družtvih i po početcih opere, biti će i prisluha po svem narodu.

Oni glasbotvorci hrvatski, koji se skupe u jedan odbor glasbeni matice hrvatske, neka samo požele ono, što mogu, pak im je uspjeh siguran.

Neka si požele, da svi spomenuti početci glasbe u Hrvatâ, budu ljepši, veći, pak su uradili sve, što se u nas uraditi može.

Mnogo nam je teže s likovnom umjetnosti. Po svem narodu kažu se evo potrebe glasbenoj umjetnosti, dočim u likovnoj umjetnosti rodoljubna duša hrvatska obćenito samo jednu potrebu ćuti, da vidi slike predjâ svojih, slike njihovih nekadanjih gradova, slike njihova života. Pogodiše oni, koji takove stvari kojekako pokušaše podati narodu.

Velike umjetnosti, koja može živiti samo od najbogatijih ljudi najvećih gradova, Hrvati da kako ne imaju.

Nekoliko mladjih ljudi u najnovije vrieme zaletilo se u veliki umjetnički sviet, istom prvi glasovi o pokúsih mladih umjetnika samo nešto malo zazujiše, da uzrujaju nešto ćuti za liepe umjetnosti.

Matica hrvatska činiti će izlaganjem njihovih i sličnih slika, da potreba liepih umjetnosti bude Hrvatom obćenitija.

Najbolje bi to dakako činio sam sbor umjetnika kao posebni odbor matice hrvatske, al' se bojimo, da toga skoro ne bude.

Neka i u toj stvari matica obeća ono, što izvesti može.

Jošte jednu vele važnu zadaću namiću si članovi nove matice hrvatske, da šire nauku i ustmenim predavanjem i zabavami.

Članovi novoga družtva hoće da maknu cielo narodno družtvo onim smjerom, kojim bi želili plemeniti Hrvati, da im družtvo narodno krene.

Ne smie se na to zaboraviti, da se tielo narodno jako polako giblje, mnogo polaglje nego li pojedini ljudi.

Obično najplemenitiji ljudi najviše žele pokrenuti cielo družtvo ljudsko, al' je njihov kret toliko brz, da ga cielo družtvo jedva naslućuje, ono dakako daleko zaostaje, tako uzlovolje oni družtvo, a družtvo opet nje.

Matica će hrvatska biti sretna, ter će imati cielu zadrugu radnika, koji će moći i najrazličitijim potrebam družtva narodnoga potražiti tragove, koji će osjećajem svake vrsti družtva dati ljepši i plemenitiji izražaj. Nadamo se, da će tečajem nekoliko godina ova predavanja imati svoju poviest, kojoj će se posljedice jasno pokazati u oplemenjenom družtvenom životu.

Tuj čeka lovor vienac najprije naš mladji sviet, da uz liepu nauku nauča i širi i liepe običaje. Samo oduševljeni mladji Hrvati biti će vrstni svojim patriotičnim žarom ogrievati ciele familije.

Osobito uz predavanja za gospodje lasno će biti literarnomu odboru u družtvu s glasbenim dati takove zabave, u kojih ne će imati naše gospodjice samo to slušati, već kako je i sbilja liep jezik hrvatski, kakovi su mu romon-glasi, kakova mu je pjesma. One će to same po sto puta sladko oćutiti moći, pa istom onda, kad one reknu, koli su mili ti glasovi hrvatski, kakovo blaženstvo razlieva nam se u grudih, kad se ta hrvatska pjesma razlieže dvoranom, onda će se radjati nova Hrvatska.

Velika je i ogromna zadaća matici hrvatskoj. U njoj bi se imalo iz zajedničkoga nastojanja za sve dobro, liepo, plemenito i narodu koristno razviti takovo duševno pobratimstvo, koje bi razbilo one verige birokratizma, koje su nam družtvo razčlanile, koje bi sabralo sve umne sile naroda svoga, da unapriede svako duševno dobro naroda.

Matica hrvatska ima da bude živa akademija.

Tadija Smičiklas.

Zabavna knjižnica.

I. Svezak. U Kraljevici 1874. (Konac, vidi br. 28.)

Šta da se zabavna za nas prevodi, pitanje je vrlo važno u mnogom obziru. Naši pisci to dobro uvidjaju, i ponekle smo u tom napredovali. Prije se grabilo sad u ovu sad u onu literaturu, pa prevodilo bez obzira, bilo to iz kakve valjane sbirke novela, bilo to iz podlistka kakova nepoznata dnevnika, bilo iz kakvih modnih novina. Sada se nešto pomnije bira, sad se traže bolje stvari. Al valja, da idemo i u tom još dalje, valja, da si iztaknemo neki sistem. Što rekosmo za izvore, to vriedi i za novele. Prevodite gospodo historične i socijalne novele. Al kakove, iz kojih jezika? To na tanko pogoditi težko je,

jer se već sila toga i dobrih stvari napisalo, jer sila toga dnevice izlazi izpod tiska. Nu u obće nije težko na to pitanje odgovoriti. Književnik, koj nam kakov tudj plod pohrvatiti kani, mora se prije svega pitat, što će našemu narodu najbolje služiti, što ga može najbolje pomicati? bolje služiti će mu, što je njegovoj ćudi najbliže, što najlašnje razumie; najbolje će mu služiti, što je najsrodnije njegovu mišljenju, njegovim željam i idealom, bilo to obćenite etične naravi, bilo to napose slika i prilika narodne borbe. To je tendencija, reći će mnogi, koj misli, da je književnost sama sebi svrha. Mi dakako ne mislimo tako, a skoro sva valjana beletristična književnost sviuh naroda svjedoči za nas.

Idući tiem pravcem morat ćemo priznat, da nam je romanski živalj bliže od germanskoga, i da nam je slavenski živalj najsrodniji, premda i tu pomno birati treba. U najnovije vrieme, odkako se prusko veličje nadimlje, malo šta možemo rabit od njemačke beletristike. Niemci hvalili se prije, da su kozmopolite te kudili „izključivo nadimanje drugih naroda“. Ali danas su Niemci najveći „Nationalitäten-Schwindleri“. Ne nuka nas strast ili mržnja na te rieči. Gdje su danas u Njemačkoj uzvišene Herderove ideje? Sakrile se pod pruski telećak. Uzmite najbolji časopis, uzmite djelo ponajboljeg njemačkog pisca, pa ćete mi reći, da sam istinu govorio. Niemstvo je samo veliko, plemenito, pošteno i umno, a svi drugi narodi ništa — tu prestaje plemeniti ponos naroda — tu počinje oholost, drzovitost, nadutost. Tko mi ne vjeruje, neka uzme svezak ljetošnjeg, vrlo dobro uredjivanog „Salona“, nek si čita crtice o glasovitom francezkom državniku Odillonu Barotu Većeg cinizma, veće prostote niesam čitao za svoga života. K tomu su njemačke stvari našoj ćudi strane, hladne, te se ne primaju našega srdca, a tko hoće djelovati na naš narod, mora ga u tren uhvatit za srdce. Auerbachove „Dorfgeschichten“ krasne su pripoviedke ali suviše njemačke, ne vjerujem da bi omilile našemu obćinstvu na hrvatskom jeziku. Tko želi prevoditi iz njemačkog, neka se ne plaši starijih plodova, Uzmite Zschokkeov „Freihof von Aarau“ ili „Adrich im Moos“, krasnih slika borbe za slobodu naroda.

Kad rekoh, da nam je romanski živalj srodniji, ne velim, da se prevode svi francezki, ma i vješto pisani romani, al ima tuj prekrasnih, istinitih pripoviedaka. Uzmite divne novele Alfreda Musseta i, kako su izdavatelji dobro učinili, genialne radnje Jules Verne-a, koje su zaista poučne i vješto pisane, da ih se načitati ne možeš. Posegnite i tu u starinu, prevedite „Gil Blas de Santillana od Le Sage-a, djelo fino i klassično, puncato psihologične istine. Uzmite i novijeg Oktava Feuilleta, a ako hoćete Viktora Hugo-a, uzmite njegovo arcidjelo „Notre dame de Paris“, koje kao umotvor više vriedi, nego „Les miserables“, „les travailleurs de la mer“, a i više nego najnovije „93“.

Nu ne imamo mjesta obširnije o tom priedmetu potanko govoriti. Izdavatelji zabavne knjižnice ne će nam upisati u grieh, ako im mi prijateljski predložimo, što mislimo. Prije svega moralo bi u toj knjižici biti većih romana, manje novele mogu se izdavati i u listovih, veći romani težko. Spomenut ćemo izim spomenutih još za sada nekoliko plodova, kojih bi vriedmo bilo pohrvatiti: „Ljubav i sviet“, „Demon“, i „Priče seoske“ od Kraszewskoga; „Krdžalija“ (doduše je već preveden na srbski jezik) i druge novele od Czajkovskoga; „Oblomov“ od Gončarova; „Vodja atinski“ od Tomasea, „Gočalko“ od Hurbana“, „Iz malog svieta“ od Gustava Moravskog, pojedine pripoviedke od Háleka, Vlčka i K. Světle, Conscienseove spise navlastito „Lava flandrijskog“, Herlosona i veće spise Hoholouška i t. d. Sve to velimo samo zato, da liepo djelo, liepo započeto, urodi dobrim plodom.

Još nekoliko rieči, da kažemo o jeziku. Neki naši pisci biraju rado rieči, te cifraju toliko, da ima malo naravi u njihovih knjigah, dočim drugi nemilice kroje po tudjem kalupu. Ni jedno ni drugo ne valja. Da ne smie jezik poći tudjim tragom, razumieva se po sebi, ali birati ga suviše, unj trpat lokalizama, motati i presti na tanko, gdje krepak biti mora, gladit ga suviše, da od kolibe postaje salon — sve je to grieh proti naravi.

„Kantorčica“ Karoline Svjetle liepo je djelo, daljnje preporuke i ne treba. Prievod gdjegdje je prisiljen, gdjegdje proviruje iz njega čeština. Prevodilac imao se je kanit nekih malih grieha, koji čitaoca sbilja vriedjaju n. pr. „da ima iz (!) nje jednom biti švelja“ mjesto „od nje“; „a s (!) vas i tako ništa“; mjesto „od vas“; „da majka s tim (!) samo kćerku diči“ mjesto „tim“, „Poznavaše vremena“ (!). „Vrieme = das Wetter jedva se rabi u višebroju. „Što im (!) se tako tudji“ mjesto „što se od njih tudji“. „Za djedkovih vremena bijahu jošte strašila“ mj. „bijaše jošte strašilâ“; „na to pomisliti“ mj. o tom pomisliti“. „Jednim uhom nutar, drugim van“ (!) = Bei einem Ohr hinein, beim andern hinaus“, „iz ljubavi“ mj. „s ljubavi“ i t. d.

Svakako bi dobro bilo, da se svaki prievod strogo pregleda prije, no će doći na slagarove ruke.

Fran Kurelac.

(Sa slikom.)

U današnjem listu donosimo sliku našega starine Kurelca, koga nedavno pokopasmo. Kurelac rodio se g. 1810. u Bruvnu u Hr-

vatskoj od krajiškog častnika. Nauke je svršio u Gradcu i u Zagrebu. Mladić vatrena duha, posveti sav svoj mar narodnjemu jeziku i napredku naroda, bijaše pravi narodnji apoštol, obilazio je sve krajeve našega naroda i učio mu narav, ćud i jezik. G. 1848. bijaše živim dionikom narodnoga pokreta, a g. 1849. budne učiteljem hrvaštine na Rieci. Niemci ga odtjeraše. Vriedna Franjina glava pod crvenkapom uz čisto srdce ne bijaše Niemcem milo. Poslije je živario učeć i putujuć, dok ga slavni Strossmayer ne primi u svoje dvorove, al se Fran opet dao u sviet, dok se kao član akademije ne nastani u Zagrebu, gdje je do svoje smrti radio i živio. Tko je čitao njegove „Govore starih pisac“, „Recimo koju“, „Fluminensia“, „Tumač Budinićev“, „Prievod stopa hristovih“, „Jačke“ i razprave u „Radu akademije“, zna da nam Kurelac zlata vriedi. Život bijaše mu nestašan, viesti za njegov životopis treba tek sa svih krajeva naroda skupljati, tko što o njem zna, neka nam javi. Podpun vjekopis moći ćemo tek za koje vrieme priobćiti, i to mora da bude psihologična studija, ne samo opis njegove književne radnje.

LISTAK.

Narodno kazalište. G. Šime Ljubić, čuvar našega muzeja i osobiti prijateij našega narodnoga kazališta. poslao nam je pismo, što ga evo priobćujemo: U listku Vienca br. 28 pod naslovom narodno kazalište Vi, neznam ili kao urednik istoga lista ili kao član kazalištnoga odbora, kažete ovako: "nekomu se svidjelo, prišiti krpice nekim odbornikom u Obzoru. Ne znamo, što se tim namjeravalo, ali je svakako lakoumno suditi prije, nego se vidi djelo. Odbor radi i radi, pa neće da pravi reklame silnimi manifesti. Čemu dakle takove zadjevice? Najmanje pako obzirno je, što se u tom člančiću prigovara gg. Žigi Farkašu i Franji pl. Žigroviću. Revnost, požrtvovanje i upravna vještina te gospode poznata je svemu svietu, pod ravnanjem presv. g. Žigrovića bila je stvorena opera i pozvan g. Zajc, odstranjena opereta i lakrdija; pod ravnanjem g. Farkaša bilo je sastavljeno operno, dramatično i glasbeno družtvo da ne može bolje“.

Ja sam pako u Obzoru o pomenutoj gospodi rekao ovako: „g. Farkaš, u ostalom velecienjeni muž, nema ni jedne sposobnosti za kazalištnoga predsjednika; nije ni njegovatelj drame niti glasbe; od izabranih članova jedva gosp. Žigrović mogao bi svemu zadovoljiti“: Iz ove stavke može se samo ovo proizvesti, da po mom mnienju g. Farkaš nema sposobnosti potrebitih za predsjednika kazalištnoga odbora, a da izmedju 14 odbornika jedva jedan ih ima, te da je to g. Žigrović. Tim dakle ne samo nisam ni ma šta prigovarao g. Žigroviću, nego sam dapače iztaknuo njegove sposobnosti za predsjednika tim, da je jedini u odboru sposoban za ovu čast. Vi ste dakle posvema izkrivili moje mnienje u pogledu g. Žigrovića, stavili ste naime crno za bielo; s toga vas molim, da izvolite tu pogrešku popraviti izdanjem ovih mojih redaka u sliedećem broju. Glede ostalih vaših krpica mogao bi vam mnogo toga prišiti, ali će vam sjajno odgovoriti do skora sami čini, na koje se vi tako lakoumno pozivljete; te ću vam ih ja sam do pameti staviti u svoje vrieme.

U Zagrebu 12. srpnja 1874.

Prof. S. Ljubić.

Mi niesmo vični upuštati se u velike polemike i to zato, jer „Vienac“ tomu mjesta ne ima. Pismo g. Š. Ljubića ponešto nas je iznenadilo; sastavljeno je, kao da smo znali, tko da je Obzorovu viest o narodnom kazalištu pisao. Mi doduše niesmo marili saznat, tko da se pod chiffrom S. L. skriva, al da smo i znali, opet bi odgovorili, kao što jesmo, jer odgovarajuć ne osvrćemo se ni malo na osobe, već na samu stvar. Priobćismo medjutim to pismo s dva razloga. Za prvo rad štovanja prema osobi veleštovanog g. čuvara našega muzeja, koj za napredak našega nar. kazališta revnuje; za drugo, jer njegov dementi potvrdjuje, što prviput rekosmo: On veli g. Ž. pl. Farkaš nije za predsjednika, g. Fr. pl. Žigrović jedva je za predsjednika, t. j. g. Š. L. klasificirao je g. Farkaša sa „nedovoljno“ i g. Žigrovića sa „jedvadovoljno“. G. Š. L. kao bivši professor valjda znade, da medju jednom i drugom bilježkom vrlo malo razlike imade, nu mi po duši i sviesti klasificiramo tu velevriednu i rodoljubnu gospodu „eminencijom“. G. Š. L. biedi nas s lakoumnosti, što se pozivljemo na budućnost, a mi mu velimo, da je lakoumnije osuditi koga prije nego je štogodj učinio. Odbor sastavio je, hvala bogu, operno družtvo, prije malo vremena razpršeno. G. Ljubić kao historik sudio je o budućnosti, mjesto da sudi o prošlosti. Zato smo mu ovo odgovorili. U ostalom revnovati će kazališni odbor, da ne bude krpica od g. Š. L.

Čitaocem! Današnjim danom obustavljava se pošiljka lista svima, koji ne obnoviše predplate. Tko se do skora ne javi, neće moći ni naknadno dobiti lista, jer će se naklada prema tomu udesit. *Odpr.*

Odgovorni urednik **August Šenoa.** Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 31. U Zagrebu dne 1. kolovoza 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

X.

Već je svitalo. Hladno povjetarce lietalo je poput leptira od cvieta, do cvieta, od travke do travke i šuškalo lišćem drveća i našušurivalo perje ptičicâ snivajućih na šušnjatih granah. Rosa se ljeskala poljanimi, njišuć se i popuzujuć u krilu cvieta, a cvieće se uzdiže ponosno, reć bi, diči se kratkotrajnim uresom...

San odmače svoju mehku ruku sa Miroslavljevih očiju, a zenice mu sve jače i jače osjećaju svjetlost nadolazećega sunca... nešto šušne iza Miroslava... on otvori oči, ogleda se i opazi Renatu, kako se u jutarnjem bielom odielu, savivši kose u bielu mrežicu, laganimi koraci približava ribnjaku.

Miroslav skoči s klupe, naturi na glavu šešir, koj mu je bio spao u travu, uzpravi se i nazva joj, kad se je na nekoliko koračaja približila, dobro jutro!

Renata stane, uzdigne ruku i začudiv se, šaptne: vi tu?

— Još od jučer, odgovori Miroslav i približi joj se.

— Ja sam mislila, da ste vi jučer otišli kući, rekne ona i podje uzporedo s njim.

— Bio sam na putu, pak mi se nešto dogodilo, da sam se morao vratiti.

— Dogodilo! — valjda nije kakova nesreća? Renata stane.

— Malo što nije nesreća, konj mi se poplašio, sbacio me i utekao ovamo.

— Vam se valjda nije ništa dogodilo? upita Renata i pogleda Miroslava plaho.

— Ništa, ništa, odvrati ovaj i pripovjedi cieli dogodjaj, tja i to, kako ga je kočiš pograbio za vrat. — Dà, pograbio me za vrat, kao mače, pripoviedao on smiešeć se, i mal da me nije zadavio, pa kad mu rekoh, da sam ja, uplaši se i zamoli me, da staromu gospodinu ništa ne kazujem.

Renata se nasmije, sagne se i ubere jedan cviet, što je kraj puta cvao.

Miroslav zamukne i ogleda se po vrtu.

— Zar nije krasno jutro? začne on, kad su se domakli ribnjaku.

— Krasno, krasno, potvrdi Renata, ogledav se na nebo bistrim, vlažnim očima i baci cvietak u vodu.

— Vidite, vidite, klikne zvonkim glasom, pokazujuć na mjesto prstom, kamo je pao cviet, — vidite, kolike su ribice navrvile.

Renata stupi na kraj obale, nagnuv se gornjim tielom nad sam ribnjak.

Miroslav ne pogleda riba, ali pogleda Renatu. Njega je obajao taj krasni, svježi djevojački lik, ogledavajući se u bistroj laganimi talasi njišućoj se vodi, obasjan svjetlom ranoga jutra, to bielo čudnovato lice, taj stas, te meke i malene u zraku lebdeće ruke, pak to bielo, šumeće odielo, na uzko sapeto okolo struka...

— Vi ljubite ribe? rekne napokon Miroslav, prišav i sam k obali.

— Vrlo ih ljubim t. j. ribe same ne toliko, koliko njihovu igru i bistru vodu... dà, sve to ujedno...

Kad su se ribice sakrile, okrene se Renata i približiv se nestalnimi koraci klupi, sjedne hitro na nju.

— Evo! rekne ona nasloniv se na klupu, tolike sam godine igrala okolo ove klupe, a ne sjećam se, jesam li ikada na nju sjela.

Sad Miroslav sjedne i makne glavom, kao da se hoće nečemu dosjetiti.

— Meni... meni se čini, kao da sam vas jedan puta vidio... rekne on prekidice, svejednako gledjuć na stranu.

vatskoj od krajiškog častnika. Nauke je svršio u Gradcu i u Zagrebu. Mladić vatrena duha, posveti sav svoj mar narodnjemu jeziku i napredku naroda, bijaše pravi narodnji apoštol, obilazio je sve krajeve našega naroda i učio mu narav, ćud i jezik. G. 1848. bijaše živim dionikom narodnoga pokreta, a g. 1849. budne učiteljem hrvaštine na Rieci. Niemci ga odtjeraše. Vriedna Franjina glava pod crvenkapom uz čisto srdce ne bijaše Niemcem milo. Poslije je živario učeć i putujuć, dok ga slavni Strossmayer ne primi u svoje dvorove, al se Fran opet dao u sviet, dok se kao član akademije ne nastani u Zagrebu, gdje je do svoje smrti radio i živio. Tko je čitao njegove „Govore starih pisac", „Recimo koju", „Fluminensia", „Tumač Budinićev", „Prievod stopa hristovih", „Jačke" i razprave u „Radu akademije", zna da nam Kurelac zlata vriedi. Život bijaše mu nestašan, viesti za njegov životopis treba tek sa svih krajeva naroda skupljati, tko što o njem zna, neka nam javi. Podpun vjekopis moći ćemo tek za koje vrieme priobćiti, i to mora da bude psihologična studija, ne samo opis njegove književne radnje.

LISTAK.

Narodno kazalište. G. Šime Ljubić, čuvar našega muzeja i osobiti prijateij našega narodnoga kazališta. poslao nam je pismo, što ga evo priobćujemo: U listku Vienca br. 28 pod naslovom narodno kazalište Vi, neznam ili kao urednik istoga lista ili kao član kazališnoga odbora, kažete ovako: "nekomu se svidjelo, prišiti krpice nekim odbornikom u Obzoru. Ne znamo, što se tim namjeravalo, ali je svakako lakoumno suditi prije, nego se vidi djelo. Odbor radi i radi, pa neće da pravi reklame silnimi manifesti. Čemu dakle takove zadjevice? Najmanje pako obzirno je, što se u tom člančiću prigovara gg. Žigi Farkašu i Franji pl. Žigroviću. Revnost, požrtvovanje i upravna vještina te gospode poznata je svemu svietu, pod ravnanjem presv. g. Žigrovića bila je stvorena opera i pozvan g. Zajc, odstranjena opereta i lakrdija; pod ravnanjem g. Farkaša bilo je sastavljeno operno, dramatično i glasbeno družtvo da ne može bolje".

Ja sam pako u Obzoru o pomenutoj gospodi rekao ovako: „g. Farkaš, u ostalom velecienjeni muž, nema ni jedne sposobnosti za kazalištnoga predsjednika; nije ni njegovatelj drame niti glasbe; od izabranih članova jedva gosp. Žigrović mogao bi svemu zadovoljiti": Iz ove stavke može se samo ovo proizvesti, da po mom mnienju g. Farkaš nema sposobnosti potrebitih za predsjednika kazalištnoga odbora, a da izmedju 14 odbornika jedva jedan ih ima, te da je to g. Žigrović. Tim dakle ne samo nisam ni ma šta prigovarao g. Žigroviću, nego sam dapače iztaknuo njegove sposobnosti za predsjednika tim, da je jedini u odboru sposoban za ovu čast. Vi ste dakle posvema izkrivili moje mnienje u pogledu g. Žigrovića, stavili ste naime crno za bielo; s toga vas molim, da izvolite tu pogrešku popraviti izdanjem ovih mojih redaka u sliedećem broju. Glede ostalih vaših krpica mogao bi vam mnogo toga prišiti, ali će vam sjajno odgovoriti do skora sami čini, na koje se vi tako lakoumno pozivljete; te ću vam ih ja sam do pameti staviti u svoje vrieme.

U Zagrebu 12. srpnja 1874.

Prof. S. Ljubić.

Mi niesmo vični upuštati se u velike polemike i to zato, jer „Vienac" tomu mjesta nema. Pismo g. Š. Ljubića ponešto nas je iznenadilo; sastavljeno je, kao da smo znali, tko da je Obzorovu viest o narodnom kazalištu pisao. Mi doduše niesmo marili saznat, tko da se pod chiffrom S. L. skriva, al da smo i znali, opet bi odgovorili, kao što jesmo, jer odgovarajuć ne osvrćemo se ni malo na osobe, već na samu stvar. Priobćismo medjutim to pismo s dva razloga. Za prvo rad štovanja prema osobi veleštovanog g. čuvara našega muzeja, koj za napredak našega nar. kazališta revnuje; za drugo, jer njegov dementi potvrdjuje, što prvipût rekosmo: On veli g. Ž. pl. Farkaš nije za predsjednika, g. Fr. pl. Žigrović jedva je za predsjednika, t. j. g. Š. L. klasificirao je g. Farkaša sa „nedovoljno" i g. Žigrovića sa „jedvadovoljno". G. Š. L. kao bivši professor valjda znade, da medju jednom i drugom bilježkom vrlo malo razlike imade, nu mi po duši i sviesti klasificiramo tu velevriednu i rodoljubnu gospodu „eminencijom". G. Š. L. biedi nas s lakoumnosti, što se pozivljemo na budućnost, a mi mu velimo, da je lakoumnije osuditi koga prije nego je štogodj učinio. Odbor sastavio je, hvala bogu, operno družtvo, prije malo vremena razpršeno. G. Ljubić kao historik sudio je o budućnosti, mjesto da sudi o prošlosti. Zato smo mu ovo odgovorili. U ostalom revnovati će kazališni odbor, da ne bude krpica od g. Š. L.

Čitaocem! Današnjim danom obustavljava se pošiljka lista svima, koji ne obnoviše predplate. Tko se do skora ne javi, neće moći ni naknadno dobiti lista, jer će se naklada prema tomu udesit. *Odpr.*

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 31. U Zagrebu dne 1. kolovoza 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

X.

Već je svitalo. Hladno povjetarce lietalo je poput leptira od cvieta, do cvieta, od travke do travke i šuškalo lišćem drveća i našuširivalo perje ptičicâ snivajućih na šušnjatih granah. Rosa se ljeskala poljanimi, njišuć se i popuzujuć u krilu cvieta, a cvieće se uzdiže ponosno, reć bi, diči se kratkotrajnim uresom...

San odmače svoju mehku ruku sa Miroslavljevih očiju, a zenice mu sve jače i jače osjećaju svjetlost nadolazećega sunca... nešto šušne iza Miroslava... on otvori oči, ogleda se i opazi Renatu, kako se u jutarnjem bielom odielu, savivši kose u bielu mrežicu, laganimi koraci približava ribnjaku.

Miroslav skoči s klupe, naturi na glavu šešir, koj mu je bio spao u travu, uzpravi se i nazva joj, kad se je na nekoliko koračaja približila, dobro jutro!

Renata stane, uzdigne ruku i začudiv se, šaptne: vi tu?

— Još od jučer, odgovori Miroslav i približi joj se.

— Ja sam mislila, da ste vi jučer otišli kući, rekne ona i podje uzporedo s njim.

— Bio sam na putu, pak mi se nešto dogodilo, da sam se morao vratiti.

— Dogodilo! — valjda nije kakova nesreća? Renata stane.

— Malo što nije nesreća, konj mi se poplašio, sbacio me i utekao ovamo.

— Vam se valjda nije ništa dogodilo? upita Renata i pogleda Miroslava plaho.

— Ništa, ništa, odvrati ovaj i pripovjedi cieli dogodjaj, tja i to, kako ga je kočiš pograbio za vrat. — Dà, pograbio me za vrat, kao mače, pripoviedao on smiešeć se, i mal da me nije zadavio, pa kad mu rekoh, da sam ja, uplaši se i zamoli me, da staromu gospodinu ništa ne kazujem.

Renata se nasmije, sagne se i ubere jedan cviet, što je kraj puta cvao.

Miroslav zamukne i ogleda se po vrtu.

— Zar nije krasno jutro? začne on, kad su se domakli ribnjaku.

— Krasno, krasno, potvrdi Renata, ogledav se na nebo bistrim, vlažnim očima i baci cvietak u vodu.

— Vidite, vidite, klikne zvonkim glasom, pokazujuć na mjesto prstom, kamo je pao cviet, — vidite, kolike su ribice navrvile.

Renata stupi na kraj obale, nagnuv se gornjim tielom nad sam ribnjak.

Miroslav ne pogleda riba, ali pogleda Renatu. Njega je obajao taj krasni, svježi djevojački lik, ogledavajući se u bistroj laganimi talasi njišućoj se vodi, obasjan svjetlom ranoga jutra, to bielo čudnovato lice, taj stas, te meke i malene u zraku lebdeće ruke, pak to bielo, šumeće odielo, na uzko sapeto okolo struka...

— Vi ljubite ribe? rekne napokon Miroslav, prišav i sam k obali.

— Vrlo ih ljubim t. j. ribe same ne toliko, koliko njihovu igru i bistru vodu... dà, sve to ujedno...

Kad su se ribice sakrile, okrene se Renata i približiv se nestalnimi koraci klupi, sjedne hitro na nju.

— Evo! rekne ona nasloniv se na klupu, tolike sam godine igrala okolo ove klupe, a ne sjećam se, jesam li ikada na nju sjela.

Sad Miroslav sjedne i makne glavom, kao da se hoće nečemu dosjetiti.

— Meni... meni se čini, kao da sam vas jedan puta vidio... rekne on prekidice, svejednako gledjuć na stranu.

— Velite, da ste me vidjeli, a vidite, ja se ništa ne sjećam. Renata spusti ruke na krilo i uzdahne. — Nije tako, izpravi se za čas ona, pogledav bistro na Miroslava, ja se svačega dobro sjećam, svake malenkosti, mogla bi pripoviedat, što sam koj dan uradila, — i vas se dobro sjećam, nastavi ona, nasmijav se lahko, kakav ste bili osoran dječak, koj se je radi svake sitnjarije na mene ljutio.

— A! Miroslav položi ruku na slonilo iza samoga Renatina ramena.

— Dà, znate li još, kako me jedanputa udariste u lice?

— Miroslav zakima glavom. — Ne sjećam se toga, rekne on malne tromo, ali se sjećam — tu mu poteče rieč — da ste se jedanput stašno plakala radi mene i da ste rekla, da me više nikad pogledati ne ćete.

— To, to, to je bilo onda, sjeti ga Reneta, pokazujuć i tresuć rukom, — ta bilo je tolike vike radi toga, još znam, da me je majčica utješila time, da će sve vašemu otcu kazati, — tuj se glasno nasmije Renata — zar nije to bilo liepo?

I Miroslav se nasmija, rekav: da ne pojmi kako bi to po nju moglo biti liepo, barem onaj udarac, kojega bi bio sada pripravan okajati cjelovi.

Smiešak, koj je dosada igrao na Renatinu licu slegne se; podbočiv desnicom lice zagleda se ona u svjetlucajući se ribnjak.

Miroslav zašuti, kao da je nešto nespretna rekao.

Nekoliko časova sjedjaše tako njih dvoje, ne izustiv ni jedne rieči. Sunce podizalo se sve više i više, a u grmovih zapojale ptičice radošću i vrijućim životom zadahnuti spiev. Kroz grane prošulja se jedan tračak sunca i upre u Renatino lice. Ona zakloni rukom lice, makne glavom, no u isti par obasja ju čitava struja sunčanoga svjetla, reć bi zlato ju oblilo.

Renata ustane, šaptne nešto, — Miroslavu se pričulo, kao da je šaptnula: prostite — i sjedne tik do njega.

Miroslav se smete i pomakne se na kraj klupe.

— Čemu, čemu? suzdrži ga Renata, imala sam dosta mjesta, izim ako sam možda...

Miroslav se pomakne natrag, i zacrveniv se u isti mah, pomisli: to je istom bilo glupo.

— Vi se u obće, tako mi se barem jučer pričinilo, začne nestalnim, skoro tronutim glasom govoriti Renata, spustiv na stran glavu i nabiruć odielo, — kao da se... kako bi to rekla... tudjite, dà, tudjite od mene...

— Ja? da se od vas tudjim? bane Miroslav, kao da će sada skočiti.

— Ne — tudjite, odviše sam rekla, izpriča se ona i pogleda manje bojazljivo na Miroslava, hćela sam reći, da se ne ponašate prema meni kao prijateljici, jučer za ciele večere držali ste se toli mrko, strano...

— Renato!

— Da, i onda, mi smo si uviek prije govorili: ti, a sad, pošto sam se povratila, velite mi... Renata zape i nabori, što ih je prstići nabrala, razidju se.

Miroslav se toli smete, da nije znao, kako bi se držao, što li reko. U lice mu udari krv a desna ruka, koju je dosad držao nad Renatinim ramenom prislonjenu, pade mu na samo Renatino koljeno.

Ona zadrhće lahko, ogleda se na Miroslava, on na nju i oboje nasmiju se u jedan mah, ne znajuć sami zašto.

— Vi ste mi to zamjerila, zače nakon kratke stanke Miroslav, što sam vam govorio vi, a da vam pravo kažem, rekao sam to s velika počitanja prema vam... dà, a onda, ja niesam mogao znati...

— Što nieste mogli znati?

— Niesam mogao znati, kako bi vam prijalo, da vam drugačije govorim, jer je mnogo vremena minulo odkad smo se zadnjiputa vidjeli, a vi ste od onda ponarasla... naobrazila se...

— I uzoholila! upade mu u rieč Renata.

— Nè, to niesam mislio, ali...

— Šuti, šuti, ne šaraj više, ti si me uvriedio a ja ti to praštam, daj mi ruku i ne kaži mi više vi.

Renata pruži svoju mekanu ruku Miroslavu, i prije nego ju je ovaj stisnuo, pogleda na nju premilo i reče: ako tko od nas dvoga zadovoljan biti može, to sam ja, a u taj čas Renata bila već ustala s klupe i pozvala ga: — idemo u kuću, znam da je majčica za me pitala.

Kad su bili dvoru na domaku, začuju iznad sebe gospodjin glas; Djeco, djeco odkuda vi toli rano? Oni se ogledaju i vide ju, gdje na balkonu stoji u dugom i širokom jutarnjem odielu, razpuštenih kosa i gdje im se, nasloniv se na perdu smije iz svega srdca: hahaha, hahaha! (Dalje sliedi.)

MICKIEVIĆEVI KRMSKI SONETI.

Pohrvatio ih I. T.

Stepe akermanske.

Zaplovih morem suhim, kola svega dana
U trávi mi se glibe, teku poput ladje,
I kròz šum valovlja joj i kroz vonja hladje
Mimódjoh one cvjetne otoke burzana.*

Zamračilo se, nigdje nema puta znana,
Provòdilice zviezde okom tražim svadje,
Zabieli oblak s dalja, danica se nadje,
Zabliešti Dnjestar, živa lampa Akermana.

Ah stanmo! Ko l' je tiho! Liet se čuje ždrala,
Dosegnulo ga ne bi sokolovo oko;
I tih se zuj u travi čuje kukca mala.

I motnjava se po tlih — čuje plažnja zmije,
Tišine iz te uho širi se široko,
Da glasak s Litve čuje, al ga čuti nije.

Tišina morska.

(Na visini Tarkankuta).

Utolio vjetar, jedva kreće zavjesine,
A tihim grudma more svietleći se sklada,
Ko snijuć o sreći si zaručnica mlada
Uzdàhnuv probudi se, ùsnê od miline.

A jedro poput stiega, kada bitka mine,
Na katarci si goloj driema, à brod bâdâ
Polàgano se mičuć, kô vezan ozáda,
Ušuti mornar, putnik u smieh, šalu vine.

O more! posred tvoje vesele bistrine
Spavúljî dnom ti polip, dok se nebo tmuri,
Zapòsiže ramènî, kuda mu se prokti.

O misli! uspomena sred tvoje sredine
Spavulji hidrom, kad je vrieme jadu, buri,
U spokojnome srdcu zádire se noktî.

Desni vjetar.

Zašumi šum, zahuči morska sva strahota,
Zagrmi mornar ladjom: na noge dječaci!
Poleti, segne dječak, popne se u zracih
I paukom se stvori, po mreži se mota.

Već eto vjetra! ladja krknu, zaštropota
I klisnu iz svog mira, ù pjenu se baci,
I diže kljun i tlači val i pòd oblácî
Uztìtrâ vrškom, vjetar jedrom zàsopota.

Na katarkinu vršku duh mi titra visom
I nadimlje se maštom, kano biela jedra,
S mornarî pjesmu pjevat trgnem nehotice.

I širim ruke, na grud ladji dâm se klisom,
Iz mojih njedara joj pùnim hitnjom njedra,
I lástan, račan pojmim, što su krila ptice.

Vihor.

Poderaše se jedra, krmilo se slomi,
I nasta jauk, bùka, zlosut klepet cmrka,
I zadnji puče konop, eto čàsa grka,
A zalazeće sunce krvlju nade tomi.

Slavòslav vihor riče, muklo tutnje gromi,
Na mòkroj izrinu se gori iz dna mrka
Ah genij smrti, ladji dohvati se brka;
Jurišâ vojnik, na živ sviet se pòlakomi!

Taj leži polu mrtav, onaj ruke lama,
Taj zagrlio druga, s njim se prašta sada,
A prèd smrt taj se moli, ne će smrt da prima.

A putnik jedan sjedî, múčî duša sáma,
I misli: blago onom, koji tako strada,
Te umie molit se, a praštat s kim se ima.

* U Ukrajini i Poberežju zovu burzanami veliko cjepove zemlje, koje se ljeti od silna cvieća na daleko šarênê.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

— Ne žestite se, g. van Vlierbeke, reče trgovac, nije me volja vriedjati vas. Da vam je djelo uspjelo, bio bi vam se divio. Ali ma kako vi tankoćudni bili za svoje poštenje, dozvoljite ipak, da vas upitam, je l pošteno tako raditi s mojim sinovcem, je l' pošteno bilo primamljivat ga, da mu se korien te nesretne ljubavi sve dublje uhvati u srdcu?

— G. van Vlierbeke spusti glavu, da sakrije sramotu, koja mu se rumena licem prosula bila. Ko kamen sjedjaše na svom stolcu.

— Nuderte, zapita trgovac?

— Ah smilujte mi se, uzdahnu g. van Vlierbeke. Možda me je ljubav za moju jedinicu zavela stranputice. — Bog je udielio mojoj Leonori svu milost, kojom se žena na svietu dičiti može; mislim, da joj ljepota, čistoća, plemenita krv bar toliko vriede, koliko novac — — —

— Za plemića, al ne za trgovca, promrmlja g. Deneker.

— Ne korite me, da sam vam sinovca primamljivao. Ta me rieč vriedja, ta je rieč nepravedna; nu kad vidjeh, da se u Gustavovu i u Leonorinu srdcu zametnula jednaka ljubav, niesam im doduše toga kratio. Hvalio sam dapače dnevice bogu, da mi je jedinici poslao spasitelja. Dà, jer je Gustav vriedan mladić; sretna bi bila djevojka uz njega ne radi novaca, već radi vrline duha i srdca. Je l' grieh, kad otac, bačen nesrećom u skrajnu nevolju, radi izbavit si diete od siromaštva?

— Nije, odvrati trgovac; al sve vam to visi ob udaći il neudaći, pa ste se u zao čas na mene namjerili g. van Vlierbeke; čovjek sam vam, koj i dva i tri puta izpituje robu prije, nego će ju kupit; a težko je kupit jabuku pod naranču.

Te trgovačke rieči duboko dirnuše plemića. Ljutit reče:

— Od vas dakle ne ima smilovanja mo-

joj nesreći? Spočitavate mi, da sam vas prevariti hćio? A jeste li vi odkrili moje siromašto? Imate li pravo radit, što vam se svidi, pošto sam vam ja sve pošteno izjavio? Mislite li, da sâm nogama gazim svoju cienu, jer sam svoju pogrešku iskreno izpovjedio? Govorite o robi, kao da sam vam svoju kćer prodati kanio; al ja vam velim, gospodine moj, moje diete ne kupuje se ni za blago svega svieta! Ako pred vama ljubav toliko ne vriedi, da izjednači razliku a vi pamtite, da se van Vlierbeke zovem, da to ime, ma i spalo u biedu, više valja, nego sve vaše bogatstvo.

Za ovih riečih vidjalo se na licu plemića, da je duboko uvriedjen; iz očiu mu se sipale striele na trgovca, koj je pun straha nešto uzmaknuo bio.

— Ah, bože moj, reče g. Deneker, ne gubimo tolike rieči; nek bude svakomu svoje, meni novac, vama ime, pa svršen posao. Samo vas molim, da momu sinovcu zabranite polaziti vašu kuću, jer inače — — —

— Inače! viknu plemić srdito. Vi mi se grozite? Al svladav se, reče vrlo mirno:

— Dosta toga. — Da zovnem kočiju g. Deneker?

— Sve po vašoj volji, reče trgovac, ne treba, da si budemo neprijatelji, ako baš i niesmo iztjerali posao na kraj.

— Dobro dakle, svršimo, gospodine; vaš me govor vriedja, nek bude kraj.

Izza toga izprati trgovca do vrata, te se u brzo oprosti s njime. Povrativ se u svoju sobu, spusti se g. van Vlierbeke na stolac, poduprv glavu rukama, uzdišuć težko i duboko.

Niem ko kamen, blied ko smrt sjedjaše tude časak; tuga mu se svijala oko srdca, al ni migom nije odavao, koliko ga duša boli.

Iznenada nešta šušnu. Probudiv se od nesvjestice zadrkta:

— Sveti bože, zavapi, evo mi jadne Leonore! Jošte niesam prepatio dosta muke, moram da razcvilim srdce jadne moje kćeri, moram, da joj uništim svu nadu! Oh, toga da mi ne treba kazat! — A šta ću joj reći?

Žaloban posmjeh pojavi se na njegovu licu, i kao kroz rug reče:

— Ta zaklanjaj vlastite muke, ojačaj se! Ma ti srdce pucalo s očajanja, smij se, smij! Usud ti je onako dosudio vječnu sramotu. Tiho! Evo je!

U istinu otvori Leonora vrata, gledjuć otca si okom punim nade.

Sve što se g. van Vlierbeke silio, da sakrije svoj strah, pogodi Leonora u tren, da ga duša veoma boli. Kada joj otac ništa ne reče, protrnu i zapita u brzo:

— Šta dakle, otče moj?

— Ah diete moje, uzdahne plemić, ne služi nam sreća, bog nas kuša — i težko nas kuša, — poklonimo se njegovoj svesilnoj volji.

— Šta to čujem? prepa se Leonora, ne pristaje li? Govori otče!

— Ne pristaje, Leonoro!

— Ne, ne, zavapi djevojka, nije moguće.

— Ne pristaje, velim ti, jer u njega milijuna ima, a u nas ništa, jer smo siromasi.

— Je l' sbilja tako? Gustava da izgubim? Izgubim na vieke?

— Na vieke! progovori plemić bez glasa.

Uzkrik izvinu se djevojci, prolievajuć gorke suze položi glavu na stol i jecajuć, kan da joj srdce puca, spominjaše u pol glasa očajno ime ljubavnika svoga.

Plemić se dignu. Šuteć gledaše jadno si diete; duboka bol izlazila na njegovo lice, žarke mu se oči zamutiše, ruke sgrčiše. Napokon sklopiv ruke, te primaknuv se svojoj kćeri, stade ju ovako moliti:

— Leonoro, dušo, smiluj mi se, ohrabri se sebe radi! Govoreći sa g. Denekerom prepatio sam sve muke, jake raznieti srdce otca i plemića. Izpio sam čašu poniženja do dna — — — Ali sve to nije ništa prema ovom času, gdje vidim kako te ubija bol. Osviesti se, pokaži mi milo lice svoje, ne bi li jadan na njem našo utjehe! — Ah Leonoro! glava mi se muti! Svisnuh od jada i žalosti.

Rekavši to, pade bez sebe na stolac.

Djevojka pristupi otcu, i nasloniv glavu na njegovo rame, uzdahnu bolno:

— Da ga već ne vidim! Da zaboravim njegovu ljubav, da zaboravim sve zlatne sanke o našoj sreći! Ah mrieti, mrieti me je želja!

— Leonoro, Leonoro! zarida plemić moleći.

— Oj otče moj, zakuka djevojka, Gustava da izgubim na vieke! Mrtva bi mogla pasti sa te misli! Ali dok tebe imam, slavit ću boga višnjega — — —

G. van Vlierbeke privinu kćerku si srdcu; šutio je, šuteć nije dirnuo u ranjeno joj srdce. I budne tiho oko otca i kćeri! (Dalje sl.)

KĆERI PERILI.

Poslanica Ovidijeva iz Scitije u Rim, preveo Tomislav Maretić.

Netom pisani liste, pozdravit podji Perilu,
Vieran poruk mi viek riečim si mojijem ti.
Il ćeš ju zateć, gdjeno uz milu majku si sjedi,
Il se čitajuć baš s vilami zabavlja sad.

Ostavit poso će, čim saznado, da od mene ideš,
Pak neoklјevcē tad pitat će, živem li još.
Reci joj, liste, da živem, al radiji mriet sam,
Svaki bogovjetni dan donosi nova mi zla.

Prem mi natruniše vile, sestrimit opet ih stadoh.
Sgodnih od rieči nut gradim elegični stih.
Pitaj ju: je li pjesma ti sladkom zabavom jošte?
Da li ju njeguješ još? moja te ne stigla kob!
Narav ti dala je lišcu gle sramežljivost ljubku,
I uz riedki ti dar bistar nadobila um.
K pegazejskim ja sam te valovom priveo prvi,
Po zlu da ne podje tiem krasan ti pjesnički mar.
Opazih u tebe dara, dok si djevovala mlada,
Ja ti bijah tad pjevidrug, uzdani vodj.
Pazismo takodjer tada se, kćeri, pazismo liepo
Morda je vremena tiek hudio pažnji nam već.
·Ako ti jošte isti plamenak ogrieva grudi,
Drúga ćeš pjesnici bit, koju je rodio Lezb.
Ali se bojim, kob da grka moja te žaca,
Odkad me snašao jad, da ti se ne mili piev:
Pjesme čitasmo si često. ah gdje su sretna vremena,
Često t često ja sudija, nastavnik bjeh.
Stihove spjevane tvoje znao sam slušati pomno,
Ako pokliznuše kad, putit sam znao te ja.
Može bit za to, jer me i sama ucvieliše spisi,
Kini i tebe strah, ne bi l' se dostala zla.
Ne boj se, kćeri Perilo, ljubavnog pieva se mani,
Nemoj da ičija kći po tebi ljubiti znâ.
Mudrice moja, priučiti nemoj se lienosti nikad,
Liepe umieće goj, svetinje uviek si štuj.
Ljepušnomu će licu ti nàudit godine puste,
Staračkih nabora pak bit će na čelu ti dost.
U ljepotu će tvoju ali kivna dirnuti starost,
Tih je dolazak njen, koraka nije joj čut.
Uzmu l' ti spominjat davnu ljepotu, žalit ćeš tužna,
Zrcalu „lažeš" ćeš reć, kada se pogledaš unj.
Srednjih je u tebe sila, prem si zavriedila veljih,
Velikog dostat se kad, priprava budi ti ta.
Daje i grabi naime udes što mu se svidi,
Koji je bio Krez, Irom je zà tinji čas.
Ništa nema bezsmrtnog u nas — čemu da duljim —
Kriepost i znanje tek bezsmrtnim mogu se zvat.
Od domovine, vas i doma daleko sam nuto,
Što se oteti dâ, to su mi oteli sve.
Drugom i ugodom pravom je ovdje jedini duh mi,
Cesar mi krivično njeg oteti ne može bar.
Kogod me ljutiem mačem s glasa ukinut može,
Neka me ubije nek, slava će življet mi viek.
Svak će me čitat, dok se nà sedam bude bregova
Banio davorski Rim, ponosno jarmeći sviet.
Budi pregnutljiva, kob te od moje čekala ljepša.
Gledaj, da s tobom glas u tvoj ne zamakne grob.

ŽIVI KOSTUR.

Iz novih „lovačkih zapisaka" Ivana Turgenjeva

(Konac.)

— A nije li ti tu, u toj zabiti, dugo vrieme, jadno moja Lukerjo?

— Nužda mienja zakon, moram. Da vam pravo kažem, s prvine bijaše mi težko pri duši, al sad sam se svikla na to, sad me to već ne boli. Sad me nekako minula žalost — ta, bože moj, drugim je još gore nego meni.

— Zar sbilja misliš, Lukerjo?

— Ta pomislite, gospodine, da ima dosta jadnika, koji ne znaju kamo zakloniti glavu; dosta jadnika, koji ne čuju i ne vide. A ja, hvala bogu, vidim sve jasno, čujem sve dobro. Kad rije krtić u zemlji, čuje ga moje uho; kad procvate cvjetić na polju ili lipa u vrtu — ne treba, da mi to tkogodj dokaže. Prije nego drugi znam ja za to — samo kad popuhne vjetrić amo! Pa da se još tužim na boga? — Mnogim je gore i mnogo gore od mene! Valja pomisliti i o tom: Zdrava čovjeka često napastuje grieh, k meni ne dolazi. Kad me pop Aleksej pričestio, reče mi: U istinu, ti ne imaš rad šta izpoviedati se; kako bi tako nevoljna i griešiti mogla? — Odvratih mu dakako: Ali, sveti otče, kad griešno mislim? — E, odgovori mi smiešeći se, — ti griesi ne će biti, bog zna, kakovi. — I u istinu — već i ne ima u mene toliko griešnih misli, nastavi Lukerja, naučih se ne mozgati, t. j. ne razmišljati o tom, što je bilo. Tako mi brže prolazi vrieme.

Nikako niesam smio zatajiti svoje čudo. — Ta vasdan si sama, kako možeš braniti mislim, da ti se ne nameću, — il spavaš li bez kraja?

— Ne spavam, gospodine! Ne da mi se vasdan spavati. Ne ćutim nikakve prave boli, ali u tielu, pa i u kostih nešto me davi bez kraja, a zato mi ne će san na oči. Kad tako mirno ležim, ni ne bdijuć, ni ne spavajuć — ne mozgam. Veselim se, da živem, da dišem. Al pri tom vidim sve, čujem sve. Pčelice zuje oko košnice, u košnici; golub sjedne na krov i stane gukat; dodje i kvočka, a uz nju pilići, pa vam to kljunom pobire mrvice kruha; zaleti li se amo vrabac il leptir — bože! kolike po mene radosti! Prošle godine sagradile si dapače i lastavice gniezdo u onom kutu, pa gojile svoje mlade. Ah milota bijaše, gledat ih! Jedna lastavica doletila, popela se na kraj gniezda, pa hranila lastavičiće — i ni pet ni šest već je nije bilo. Al tek što prve nestade — eto za njom druge! Kadšto ne bi ni zašle ovamo, već samo proletile kraj otvorenih vrata — da ste vidjeli mlade! To se izbočilo i u jedan hip zinulo, ne bi li im mrva pala u žute kljuniće — — — Druge godine opet sam im se nadala, pa sve gledala, niesu li već u svom kutu; ne dodjoše. Poslije mi se reklo, da ih je neki lovac ubio iz puške. A našto mu jadne ptičice? Ta la-

stavica jedva je veća od hrušta. — Zli su ljudi — ta gospoda lovci.

— Ja ne tučem lastavica, odgoverim joj brzo u svoju obranu.

— Jedan put, produlji Lukerja, baš sam se morala nasmijat od srdca! Zaleti se amo zec — čuste li! Psi ga tjerali i mal ne dotjerali, — a on bježeć navali amo na otvorena vrata! Sjedne tuj blizu mene, i dugo sjedio sve njuškajuć visoko po zraku, sve gladeć si šapom brkove, kao kakov oficir! I mene je gledao: valjda je opazio, dà mu od mene nikakva zla ne ima. Napokon skoči na skokove i protura se do vrata. Tu stade, krenu još jednom glavom — pa žic po netragu! Da pukneš od smieha!

Lukerja gledala me, nije li mi se razigralo srdce? Nasmijem se, da bolnoj ugodim. Ona nekako grizla uvele ustnice kao od smieha.

— Zimi dakako malo mi ima veselja, jer je okolo mene tamno. Ni svieća ne veseli samotnicu, pa šta bi to meni? Umiem dakako i čitat, i vazda sam rado čitala — al što da čitam? Knjigâ tu ne ima — a da ih i imade, moje ruke niesu jake držati knjigu. Otac Aleksej znao mi je pokadšto donieti kakav koledar, da se pozabavim. Al opaziv, da knjiga stoji kraj mene ne čitana, odnese ju opet. Kad pritisne tmina, vazda je tude nešta čut: cvrčak cvrči, ili miš gdjegodj glodje. — To me sve zabavlja — al samo da ne mislim — da ne mozgam.

— Zatim molim, nastavi Lukerja, kad je opet nešta sile skupila bila, umiem samo gdjekoju molitvicu na pamet, ali zašto da gospodu bogu svaki čas dosadjujem? Pa i zašto da ga molim? Bolje on zna od mene, čega mi treba; stavio je na mene krst; po tom se vidi, da me ljubi. Tako valja sve razumit, to je naša dužnost. Molim otčenaš, zdravu Mariju, i molitvu za sve nevoljnike — pa onda klonem u polusan, nit o čem mislim, nit o čem mozgam. I dobro mi je!

Minula dva časka; šutio sam kraj njezine šutnje, ni maknuo se niesam na uzanoj sjediljci. Grozni, reć bi kameni pojav nepomičnog, preda mnom bležećeg božjeg stvora obujmio i mene, bio sam se vas ukočio.

— Čuj Lukerjo! ozvah se napokon. Čuj, što ću ti reći. Bude li ti s voljom, pobrinut ću se, da te prenesu u grad, u kakovu dobru bolnicu. Bog zna, ne bi li se oporavila! Nu bilo, što bilo, svakako ne ćeš ležat ovako zapuštena, svakako pazit će te više.

Na ove rieči skupila Lukerja obrve.

— Nekate gospodine, zakrči mi rieč brzim šaptom, reć bi kroz strah, ne šaljite me u bolnicu, ne pustite, da me se tko dotakne; bila bi po mene veća muka. — Na što da dodjem opet liečnikom u šake? — — Da vam kažem: došo jednoč amo neki doktor, da vidi, šta mi je?

Molila sam ga: Gospodine, liepo vas molim — pustite me na miru — pustite me za boga! — Badava! Obraćao me amo, obraćao me tamo. Tiskao me, previjao mi ruke i noge ovako i onako. Reče i to, da sve to čini rad same učenosti; on da je učena glava i da služi cara! A ti, zagrozi mi se oštro, ti mi ne smieš kratit, da vidim, šta je, jer ću za svoj trud dobiti od cara red; ta za vas se, bene jedne, mučimo. Vukao me amo tamo, napokon izreče ime mojoj bolesti, — težko ga je bilo izgovoriti — i ode. Ali mene bolile zatim kosti čitavu nedelju dana. Kažu, gospodine, da sam osamljena, vazda osamljena. Niesam, gospodine moj; dolaze mi i ljudi u pohode. Ta mirna sam, u nikoga ne diram. Djevojke iz sela dolaze kadšto na razgovor; kadšto navrati se i koja pobožna putnica, te mi kaže o Jerusolimu, o Kijevu i drugih svetinjah. I kad nikoga u mene ne ima, nije mi suviše težko. Dà, sretnija sam onda, sbilja sam sretnija, gospodine! Molim vas, ne šaljite me u bolnicu — Hvala vam na vašoj dobroj volji, ali ne dajte, da me se tko dotakne, sladki, mili gospodine moj!

— Bilo tako, Lukerjo, sve po tvojoj volji. Htio sam samo, da ti bolje i lakše bude.

— Znam, znam, gospodine, da mi dobro hoćete! Ali može l' se, milostivi gospodine, čovjeku upravo tako pomoći, kako si on želi: Svaki čovjek zna si najbolje sâm pomoći! — Upravo kad ovako tuj sama ležim, kao da van mene i ne ima čovjeka u svietu, upravo tada čudne probavljam čase. Pri duši mi je, kan da sam u crkvi kod večernice; čudne slike prikazuju se mojim očima, a opet ne snivam!

— Kakove slike?

— Nije to lasno dokazat, gospodine moj, jer sve to za kratko mine iz moje pameti. Slike dolaze i odlaze kao oblaci: dok su nam pred očima, znamo, kakove su, nu poslije — ne daju se opisat. Za jedno samo znam: da je okolo mene ljudi, ne bih nikoga vidjela, samo bi osjećala svoju nesreću.

Lukerja uzdahnu duboko. Prsa kao da su ju izdavala poput ostaloga tiela.

— Vidim, gospodaru, poče s nova, da vas je mene milo. Al ne žalostite se odviše rad mene. Još ću vam nešto reći: mnogo puti a i sad — — — Ta valjda se sjećate, kako sam nekad vesela bila kao ševa? — Znajte, i sad vam često pjevam koju pjesmicu.

— Ti da pjevaš?

— Pjevam — svoje stare pjesme, što sam ih znala pjevati u sboru, božične, svatbene i druge! Ta znala sam toga silu, a niesam ih zaboravila. Samo pjesama od kola već ne pjevam, — ta šta će meni nesretnoj kolo?

— A kako to pjevaš, samo tiho u sebi?

— Kadkad tiho u sebi, kadkad da se i čuti može. Ne mogu dakako pjevat glasovito — ali svatko će me razumjeti. Rekoh vam, da me često polazi djevojče — sirota. Za čudo vam brzo djevojka nauči, a ja ju učim; već je i četiri pjesme po sluhu naučila. Zar ne vjerujete? Čekajte časak. — · —

Lukerja uzdahnu duboko.

Nehotice prepadoh se s misli, da bi taj sumrtvi stvor pjevati mogao. Nu prije, nego sam tomu prigovorit mogao — zadrkta odulljen, jedva razumljiv, ali čist i pravilan glas. Za tiem drugi i treći. Lukerja pjevala pjepjesmu: „Na zelenoj livadi.“ Pjevala je, al lice bijaše joj nepomično kao od kamena, oči ukočene, kao dosele. Ali taj kukavni kao silovito uzdisanje umirućeg sa usta plivajući glasak zvonio je toli milo i tužno, kao da će jadnica s tom pjesmom i dušu pustiti. — Već se niesam sgražao — sažalost, duboka sažalost osvajaše mi srdce.

— Ah, već ne mogu, stade na jedanput — ne smažem sile — — — Mnogo mi već zadadoste radosti — —

Zaklopi oči.

Položih ruku na male joj, skrivljene i hladne prstiće — Pogleda me i opet sklopi tamne vedje, sa kojih kao na starih slikah drktahu drobne, zlatolike suzice. U taj par sievnuše joj u tamnilu oči, orosila ih suza.

Sjedjah nepomično, kao i prije.

— Ipak sam vrlo slaba, progovori iznenada Lukerja izrazom neobično jakim. Uz to raztvori silno oči, pritajivajuć pod silu suze. Nije li to sramota? Šta je to? Koliko već ima tomu, što niesam plakala? Bilo je baš onog dana, kad me lanske jeseni pohodio Vasilj Poljakov. Dok je tuj sjedio i sa mnom govorkao, — još ajde kako tako; al kad bje otišao, a ja sama te sama, obujmile me suze. A zašto mi je sada opet na plač; ta suze u meni niesu koo svagdanji kruh. — Gospodine, zamoli me dalje, je li u vas rubac? Nije li vam žao, otarite mi oči!

Kako rekla, tako odmah i učinim, pa joj pustim rubac. S prvine odbijala ga — — — Molim vas našto taj dar? — Bijaše bio — al čist rubac od platna. Napokon uhvatila ga slabimi prstići i čvrsto ga držala.

Oko mi se bilo sviklo tmini, sterućoj se se komorom, gdje je Lukerja ležala. Dobro sam mogao razabrati crte njezina lica, pače opaziti neku milu rumen, koja joj probijala izpod kože. Nalazio sam — tako mi se barem činilo — tragova davne krasote.

— Prije me upitaste, gospodaru, stade s nova govoriti, spavam li vasdan? Malokad, al spavam li, snivam vazda krasne i prekrasne sne! Onda ko da niesam bolestna, u snu sam vazda zdrava i mlada. Al me opet boli, vrlo boli, kad svakiput probudiv se uda protegnuti radim, a sve mi je tielo u lance skovano! Jednom snivala sam čudan san! Da vam ga kazujem? — Čujte dakle! — Snilo mi se, da stojim sred ravna polja; oko mene lelijalo se žito, visoko, zlatno, zrelo! Za mnom hodilo psetance, crvenkasto, zloćudno, veoma zloćudno zviere; psetance sve me ujesti hćelo. U rukuh bijaše mi srp, al ne bio to običan srp, već na spodobu mjeseca; znate, kao mjesec, kad na zapadu stoji. Tim srpom imala sam požeti žito. Al sparina velika, od sjajnog srpa mal ne osliepih. Bijah troma, nije mi se dalo raditi. Okolo mene cvao modrinjak cviet, cvao cvietom velikim! A svaki cvietak vinuo za menom glavicu. I dosjetim se — ne bi li ih ubrala; Vasilj mi obećao, da će po mene doći, da mu savijem vienac. Žito požeti bit će i poslije kada. I stanem brati modrinjaka. Ali koliko ga naberem, toliko ga nestaje izpod ruku. I počnem s nova, al sve zaludu — od vienca ne bude ništa. Najednoč čujem, kako mi se netko primiče, pa na mene viče: Lušo! Lušo!“ Vasilj ide, mišljah razžaliv se kruto, da se ne mogu ovjenčati viencem. I opet se dosjetim, ne bi li mjesto modrinjaka stavila srp na glavu. Zataknem ga u kosu, i stajao na glavi kao kakova parta. Al ja to učinim, i cielo mi tielo stalo sievati, da se je žarilo oko mene cielo polje. Gle — povrh klasja netko lebdio k meni; ne bijaše to Vasilj, već glavom Isukrst! Ne znam, po čem sam prepoznala Gospoda; ne slikaju ga takova, al u istinu bijaše Isukrst. Golobrad, vita stasa, mlad, u bieloj halji — samo pojas bijaše mu od zlata — davao mi ruku. — Ne boj se, reče mi, ti si mi odabrana nevjesta, podji za mnom! Biti ćeš glavom nebeskih pjevalaca, pjevat ćeš rajske pjesme! — Podam mu ruku, da podjem s njime. Al me odmah uhvati psetance za nogu. Nu mi poletismo visoko, visoko sve u vis! On preda mnom; krila mu se prostiru cielim nebom; viseć o njegovoj ruci, letim za njim! Psetancu bilo ostavit! — Tad sam tek razumila, da je zviere moja bolest bila, a za bolest se ne zna u nebeskom carstvu.

I opet umuknu Lukerja za nekoliko časova.

— Drugi put snilo mi se ovo, poče s nova, il to ne bio san, već istinska prikaza — pravo ni sama ne znam. Čudno mi bijaše pri duši; snilo mi se, da ležim tuj na postelji, a pokojni mi roditelji da idu k meni. Otac mi se i majka mi duboko klanjali ni da su govorili ciglu. Upitam ih ja: „Otče, majko, što mi se težko klanjate?“ A oni će mi na to: „Jer si na svietu toliko zla pretrpila, te ne samo očistila dušu si od svakoga grieha, već si velik dio naših grieha snimila s nas — — Sad nam je na onom svietu bolje, nego prije. Svojih si se grieha oprala, a sada trpiš za naše!“ — I to rekav pokloniše se i opet i nestalo ih — a oko mene goli zidovi. Niesam pravo znala,

da l' mi se samo snilo, il je u istinu bilo. Dokazah sve to jednom otcu Alekseju, našemu popu. On je mislio, da je to san bio, jer istinska prikaza da se samo javlja čovjeku duhovniku. — A malo za tiem snivala sam sliedeći san, nastavi Lukerja — — — sjedim pod stablom kraj ceste, kraj dugačke ceste; u ruci mi šiljast štap, na ramenih torbak, a na glavi rubac — kako nose putnice, putujuće u sveta mjesta! Mjesto, kamo sam nakanila bila, bijaše daleko, vrlo daleko. Mimo mene idu sve putnice ter putnici; idu polagano, idu nerado putem, al svi put jednoga mjesta; svi su ne veseli, al svi jedan nalik na drugoga. Ide medju njima i žena, protiskujuć se napried medju putnici. Za glavu je viša od ostalih. Odielo joj je čudno, kan da nije Ruskinja, već tudjinka kakova. I lice joj čudno, suho i sumorno. Svi ostali, kao da joj se ugiblju. Na jednoč se okrene — upravo k meni, stane i gleda me. Oči bijahu joj kao u sokola žute, velike, sjajne! Upitam ju: „Tko si božja? — A ona će mi na to: „Tvoja sam smrt!“ Niesam se plašila, pače radovala se, i prekrstim se svetim krstom. A ona žena, moja smrt, reći će mi na to: „Žalim te, Lukerjo, al ne mogu te povest uza se. S bogom! Bože moj, kolike žalosti po mene. — „Povedite me uza se, gospo predraga, stanem ju moliti povedite me uza se!“ — Žena me mrko pogledala i oštro pokarala — dalje je niesam razumjeti mogla, al kao da mi je odsudila čas samrti moje — i to po postu sv. Petra. U to se probudim. — Čudna li sna, je l' te?

Zamišljena gledala Lukerja u vis, kao da radi dozivat si u pamet sve slike toga sna.

— Jednu želju ipak imam. Kadkad prodje ćedan i ćedan, a ja ne zatisnula oka. Prošle godine prolazila ovuda neka gospoja. Pohodiv me, dade mi bočicu lieka, ne bi li mi se dalo spavati. Reče mi, neka svake večeri popijem deset kapljica. I pomoglo, na kapljice bih svaki put usnula i dobro sam spavala. A od davna izpih bočicu. Ne znate li, gospodine, kako bih si taj liek nabaviti mogla?

Valjda bje tudja gospodja Lukerji dala driemka. Obećah joj dobaviti bočicu takovih kapljica. I čuditi mi se bilo njezinoj mukotrpnosti, pa joj to i rekoh na sva usta.

— Ali, dragi gospodine, primieti, šta se tomu čudite, ta nije moja muka tolika. Sjećajte se kršćanskih mučenika, Simeona, svetca na stupu, sjećajte se, taj se namučio muke. Ta pomislite, kroz trideset godina stajat neprestano na stupu! Ima tu i drugi neki svetac; do prsi dao se živ zakopat u zemlju, a mravi mu izjeli lice. — — — Od nekog putnika čula sam sliedeću znamenitiju priču: Bila zemlja, a nanj navalio stran narod po imenu imenu „Agarani“. Tudjinci mučili žitelje te zemlje, i mnogo ih pobili. Gledali jadnici, kako da se oproste svojih krvnika — badava! Najednoč se pojavi medju biednim narodom sveta neka djevica. I ugrabi djevica velik mač, i odjenu se oklopom, sto funti težkim; — i saletiv „Agarane“ protjera ih iz zemlje sve do mora. Održav tako pobjedu, reče krvnikom: „Sada me uhvatite i spalite me; jer se zagovorih zagovorom svetim, da ću se dati sažgati za svoj narod.“ Aragani uhvatiše i spališe djevicu; ali njezin narod bijaše na sve vieke siguran od svoga krvnika! Nije li to pravo mučeničtvo? A šta je prema tomu sva moja muka?

Čudio sam se u potaji. kamo i kako da je zabludila priča o djevici orleanskoj i kako se je putem izobrazila. Za časak upitah Lukerju, koliko da joj imade godina.

— Dvadeset i osam ili devet, ali trideset nikako. Ne znam pravo, a na što da i brojim godine svoje! Jošte vam hćedoh nešta kazat — — —

Silovit kašalj zakrči joj rieč.

— Odviše govoriš, primietim, to ti ne služi zdravlju!

— Pravo rekoste, šaptala, da si jedva čuti mogo, našemu govoru mora da bude kraj. Bože, našto će sve to izići. Kad odete, trebati će mi onako dosta dugo mučati. Ali barem mi je jedanput srdcu odlanulo!

Razstah se s njome, obećav, da ću joj poslati liek. Napokon zamolih ju još jednom, neka dobro razmisli, ima li kakovu potrebu il želju.

— Ničega mi ne treba, u istinu ne treba, posve sam zadovoljna i hvala bogu! odvrati mi odriješito, ali glasom ganutim. „Dao bog i vam i svima dobro zdravlje! Nu kad ste toli milostivi, molila bih vas za nešto, gospodaru. Seljaci u Aleksejevci kukavni su siromasi; ne bi li koju rekli svojoj majci, da odpusti nešto daće. Zemlje, tek potajno njihove, slabe su i nerodne. Ta svaki bi se dan za vas seljaci u Aleksejevki molili. Ali meni posve ništa ne treba, sasvim sam zadovoljna“.

Zavjerih se Lukerji, da ću sve ovršit po njezinoj želji, pa da podjem. Pozove me još jednom.

— Znate li, gospodaru, da mi je nekad kosa krasna bila, u to zasievnule joj oči, i osmjeh zadrkta joj usnama, — padala ća do koljena! Dugo mi se nije dalo — da liepu kosu — Al češljat ju niesam mogla tuj na svojoj postelji! I dadoh se oštrići. — Molim vas, gospodaru, oprostite mi, mili gospodaru! Ah ne mogu više. — — —

* * *

Prije neg podjoh u lov, govorio sam nadzorniku dvorca o Lukerji. Reče mi, da joj seljaci nadjenuše nadimak „Živi kostur“, al da nikomu ne dosadjuje, nitko da je nije čuo tugovat il plakat.

— Nikada ništa ne traži; za svaku je službu vrlo zahvalna. Skromno je to i mirno djevojče, ako se ima reć istina. Bog ju pohodio, dometnu čovjek napokon — valjda za njezine griehe; ali briga nas zato. Zato joj ne ćemo sudit, bora mi, ne ćemo. Nek žive u miru božjem.

* * *

Za nekoliko nedjelja dodje mi glas, da je Lukerja umrla. „Njezina smrt" tiho pristupi k njoj po postu svetoga Petra.

Rekoše mi, da je na dan smrti svoje neprestano čula zvoniti u sva zvona, premda je crkva stajalo jedno pet vrsta od Aleksejevke pa nije bila nedjelja ni praznik. Govorila, da to zvonjenje ne dolazi od crkve, već „s gora". „S neba" nije smjela reći.

BAN I KAPELAN.

Istinita crta od I. C.

„Vriedno je i koristno spominjati mladim vrline starijih". — Ove rieči donio je „Vienac" ove godine, te ja uvidiv im istinitost, odlučih ovom crtom iztaknuti krieposti onoga muža, kojega su čini zlatnimi slovi utisnuti u poviesti našoj.

Tko da se ne sjeća neumrloga hrvatskoga bana Josipa Jelačića? Tko ga osobno poznavao nije, a čuo je samo jedanput za čine toga velikana ne može zaboraviti slavnog mu imena.

Istina je, 15 je godina, što se je junak hrvatski preselio u vječnost, ali mu se slava i danas još u narodu spominje kao i onda, kada je poput vile na bielom svom Emiru jezdio liepimi krajevi još ljepše nam domovine.

Bijah ljetos na smrtni mu dan u Novih Dvorih, gdje mu se za pokoj plemenite duše nad grobom služila tiha misa zadušnica, kojoj je sasma iznenada došao i priuzvišeni ban Mažuranić, te se i opet uvjerih o toliko puti dokazanoj istini: „da krieposti i vrline čovječje ne umiru".

Premda se tom prigodom zaglibih u žalostne misli, nametnu mi se pameti ipak crtica, koju evo „Viencu" priobćujem.

Sv ršiv veliki taj muž vojnu 48. godine, kupi imanje Novi-Dvori u župi Brdovačkoj, tadanju imovinu grofa Erdödya. Preseliv se ranim proljećem iz banskih dvorova na svoje imanje, pohće mu se liepog nekog dana loviti lov na divlje patke, kojoj si želji umah zadovolji, uzev pušku te otišav prama Savi, gdje uviek dosta te divljadi imade. Idući k Savi, začuje nedaleko od sebe za grmom veseli žamor malih pastira, a jedan će medju njimi zapjevati: „Bože živi bana, a s njime kapelana, Bože živi bana a s njime kapelana".

Sluša to ban, te stane promišljavati, što bi to moglo biti, ali ne hoteć buniti veselih pastira, podje drugim putem dalje, da ga djeca ni opazila niesu. Popodje malo dalje, ali i opet čuje istu pjesmu: „Bože živi bana, a s njime kapelana". Ban i opet stane, skupi sve misli u jednu, te krene umah kući. Jedva je u dvor stupio, prizove svoga pobočnika i naloži mu, da pošalje umah po kapelana. Kočijaš s mjesta zapregne dva vilovnjaka i ode po kapelana. Došav u župni dvor, bojeći se pustiti konje same, ne sidje sa kola, već budnći rodjen Magjar povikne:

— Gdi gospon kaplan?

Kapelan čuvši slučajno taj glas, pomoli se na prozoru i zapita kočijaša:

— No što je Janči?

— Reklo major K., da išlo taki gospon kaplan na ban, odvrati kočijaš.

Nasmije se kapelan, te pomisli: zlo i naopako, da ja svojim breviarom idem na tolikoga junaka; ali sasvim tiem umah se spremi, sjede u kočiju i podje u Nove-Dvore.

Ban ga liepo dočekao govoreći:

— Dobro došli, kapelane, ručak je gotov, danas ste moj gost. Za ručka najednom će ban:

— Čujete, gosp. kapelane, znate li zašto sam vas pozvao?

— Ne znam, svietli bane, odvrati kapelan.

— A vi slušajte. Danas hćedoh na patke, pa kad dodjem do Save, čuo sam mal ne u svakom grmu poput vrebaca djecu pjevati: „bože živi bana, a s njime kapelana", a sada želim, da mi to razjasnite.

— Oprostite, svietli bane, reći će kapelan, ja od toga ništa ne znam, te sam rieči danas prvi put čuo..

— Kako to, da vi toga ne biste znali?

— Vjere mi, ne znam, opet će kapelan.

Sluša to podvornik, komu je ban volio, koji je s njim i u vojni bio, te će reći:

— Svietli bane, ako dozvolite, da ja koju reknem, u nazočnosti vaše preuzvišenosti, riešit ću vam tu zagonetku.

Ban ga oštro pogleda, pogladi malo brkove, pa će na to slugi:

— Deder dakle kaži; a sluga će ovako:

— Vi ste, svietli bane, prva osoba u našoj trojednici, a za gosp. kapelana misli puk u našoj župi, da je uz onemogla župnika opet on u cieloj župi prvi i najveći gospodin; vi uviek bjelca jašete, a i g. kapelan, noseć sveta otajstva bolestnikom i pokapajuć mrtve jaše bjelca konja; vi se kadikad razsrdite, ali ste uviek pravi otac svoga naroda, tako

i g. kapelan česće pak u crkvi pokara, ali sa svim tim ga puk vrlo ljubi i štuje, te buduć da obojica u jednoj te istoj župi stanujete, te tako misli narod da u jedno kolo spadate, pa otale i pjesma nastala.

Kad sluga priču svoju svrši, nasmije se ban i rekne:

— Vjere mi dobro si riešio.

Poodmakne se malo ručak, a ban ustane, napuni čašicu rujnim vincem, te nudi kapelana po starom hrvatskom običaju čašicom dobrodošlicom.

Kapelan počeo se izpričavati, kako nije vriedan tolike časti, sjesti za stol takova muža, a ban će sav vatren:

— Što, vi Hrvat, sin trojednice da nieste vriedan sjesti za stol svoga bana?

Na to ustane ban, metne kažiprst na stol, s ljevicom si poravna brkove, upilji svoj vatreni pogled na kapelana, pokaže čašicu, te reče sasma polagano i razgovietno znamenite ove rieči:

— Ne dajte si to pravo uzeti, pa ćete ipak još kao narod življeti.

Iztrusiv kapelan ponudjenu čašicu, osokoli se, te upita bana:

— Deder, svietli bane, kazuj, jesi li kada u granici lov lovio?

— E i te kako, odvrati. — Stander da ti kažem jednu.

— Bio ja još oberstarom u prvoj banskoj pukovniji, a neki Gjoka berikterom. — Ljudi počinili u šumah pomanje kvarove, te moj Gjoko svaki put točno raportirao, ali ne dobi nikad nikakve odluke. Vidi Gjoka, da se kvarovi ponavljaju, stane promišljavati, da bi ga to moglo i službe stajati uslied strogoga reglementa, skupi sve misli u jednu i odluči glavom pred oberstara. I doista eto ti nekoga dana k meni Gjoke.

— Pomoz' bog, Gjoko, što je, upitam ga.

— E, gospodine oberstare, zlo. Ljudi počinili kvar po šumah, ja to svaki put prijavio regimenti, a odanle ne ima nikakva bescheida, te sam zato došo uprav pred vas samoga, da vam stvar prijavim, ne bi li se tužba prije riešila.

— Je li kvar velik? upitam opet Gjoku.

— E nije velik; ali znate g. obrstare, da se po reglementu ne smie u šumah niti štapić bez dozvole prekinuti.

— Ako kvar nije velik, a ti ne čini ljudem ništa na žao; u ostalom ajde samo kući, ja ću stvar već urediti.

Za nekoliko dana pozovem ja gospodu častnike i nekoliko mojih prijatelja u lov u istu onu okolicu, u kojoj se je ona šuma nalazila, u koju su ljudi ulazili kupiti kadšto po koju suhu odpalu granu za ogrev.

Doglasih to Gjoki, a on po svoj okolici razglasio, da će g. oberstar onamo u lov. Nadošao dan, mi se odpremili te ubili nekoliko zeceva i nešto peradi, a poslije lova sjeli u sjenicu da malo odpočinemo i založimo. Al jedva mi sjeli, eto ti iz svijuh strana ljudi, te jedan nosi pečenoga odojka, drugi patku, a opet drugi liepoga kruha; nekoji biele križke tečnoga ovčijega sira, a opet jedni dobro uzčuvanoga voća. Mililo se to mojim drugovom a i meni, kako se narod s nami veseli, a ja ustanem te podjem k Gjoki, koj je na strani stajao te mu reknem:

— Nu Gjoko, zar nije ljepše ovako u ljubavi i bratskoj slogi življeti s narodom, nego li da se braća medju sobom kolju?

— E borami jest, g. oberstare, odvrati Gjoka, a dvie mu se debele suze spuste niz častno lice.

Tako je pripoviedao ban kapelanu, koji mu od onoga dana vrlo u volju udje, te se ponositi mogao prijateljstvom tolikoga muža i koji mu je — ali žali bože prerano u banskih dvorih kao župnik oči sklopio za — uvieke.

POUKA.

O našem stihotvorstvu.

Napisao I. T.

Pjesma se il govori (krasnoslovi), il se pjeva. I onaj, koji ju samo očima iz knjige vadi i tihomice umu i srdcu privodi, i onaj ju duhom govori ili pjeva, ili, rekao bih, očima sluša.

Što se pako pjesmom govori ili pjeva, mora onim skladom odjekivati, kojim nam se je majčin jezik duši priljubio.

Toga sklada, toga rhytma ima i u prostu govoru a nije ništa drugo, nego pravilom postala uzamanica (Nacheinanderfolge) naglašenih i ne naglašenih slovaka uz takovo poredjivanje i spajanje pojedinih besieda, da se mogu lahko i zvonko pronositi.

Taj sklad prostoga govora ima se u pjesmi do što većega šavršenstva doćerivati a to biva, kad se u svieh ili sudarujućih se stihovih naglašene slovke što više na isto mjesto stavljaju, primjerice: da u četvercu dodje naglašena slovka na 1. i 3. mjesto, kao što je u ovoj poslovici:

Kùd što mȑže,
Tàmo bȑže!

Nije nam do toga stalo, da ovdje razpravljamo teoriju o naglasku i njegovu skakanju, to bi bio dug i mučan posao!

Reći nam je samo, da u nas svaka besjeda izim proklitikâ, enklitikâ i jednoslovčanih čestica ima bar jednu naglašenu slovku, a gdjekad skače naglasak i na proklitike, ili

se proklitika pred jednom ili više enklitika naglaska dostane.

Već slavni Dubrovčani pred dvjesta i više godina usvojiše u knjizi štokavštinu, i mi ju prihvatismo i izvojštismo joj dično mjesto u sabornici i zakonih, u uredu i školi, u liepoj knjizi i u liepu družtvu. Prihvatismo dakako i štokavački naglasak, samo ga još imademo pravilno ustanoviti.

To stoji, što je već i Veber rekao, da je i u nas ono stih (versus, redak, vrsta), gdje se naglašene slovke po stalnom nekom pravilu izmjenjuju ne naglašenimi. A to je ono isto, što gore rekoh, da se u pjesmi imadu naglašene slovke na stanovito mjesto smještavati, kakov se već red prihvati.

To se pravilo može ne brojenimi primjeri iz narodnih pjesama i iz dubrovačke knjige zasvjedočiti.

Mi dakle gradeći stihove ne mjerimo slovaka po dužini i kratkoći, a to tiem manje, što naši slovničari tvrde, da se naš najpretežniji naglasak (slabo i jako težki) izgovara kratko, te se po Veberu svaka slovka, koja ima kratki naglasak, može držati kratkom, dočim se baš tomu slabo i jako težkomu naglasku to u narodnoj pjesmi, to u dubrovačkom i najnovijem našem umjetnom stihotvorstvu najpače ono mjesto opredjeljuje, gdje u latinštini stoji duga slovka. Mi dapače držimo, da bi baš to najveća pogreška bila, kad bi slabo ili jako težko naglašena slovka po pravilu smjela doći na mjesto ne naglašene.

Temeljeći naše nazore na istini, da se stih pjeva ili govori, ne možemo nikako pojmiti, kakva bi to skladnost bila, da u stihu zanemarujemo naglasak našega jezika, kao što su to Latini činili, ili da nam poredba naglašenih i ne naglašenih slovaka u stihu, kad ga na štokavsku čitamo, izilazi manje izborita, manje vezana, nego li u prozi.

Pravo veli Veber, „da su Latini umjetnim mjerenjem dužine i kratkoće slovaka upravo zabušili naravnu glasbenost svoga jezika, što možemo temeljito slutiti, pošto je upravo naglasak duša svakoga jezika; ali to i osjećamo zivo čitajući latinske stihove, koje ako čitaš prema teži, jezik im nije po naglasku latinski; ako ih pako, kano što bi trebalo, čitaš po naglasku, kvariš stihovni ritam.“

Ne hoteć u istu nevolju ugreznuti udarilo se u novijih jezicih posve novim putem, priznala se ritmičnost valjano poredanim naglašenicam, čitajuć stihove odustalo se od skandiranja, od toga rieči prekidajućega nenaravna skakutanja, te se uzelo paziti na romoritost i razgovietnost cieloga jezika a napokon ustupilo se podpuno pravo sliku (rimi), štono zvonkom sličnošću dočetaka dvajuh, kadšto trijuh, a u sonetih i četirijuh stihova umnožava blagoglasje vezana govora.

Ni u naših narodnih pjesmah, ni u dubrovačkoj knjizi ne ima pravoga traga staroklasičnomu mjerenju dužine i kratkoće, već se samo držalo stanovita broja slovaka te makar i neznadice gledalo se više, kud će doći naglašena slovka i da bude čist odmor. Bar se može kazati, da se je više pogadjalo sgodno smještanje naglašenice, nego li kakvo dosljedno pravilo mjere.

Da je našemu narodu mio slik svjedoče ne brojene poslovice, kojih evo samo nekoliko: Iz oka iz boka. — Čorbe čok, mesa jok. — Bolje je ikad, nego nikad. — U hajduka samovoljna ruka. — A evo poslovicâ i u sličnih stihovih:

Baba babi grebla lan,
Da joj zaman prodje dan.

Bolje da te smrt prijeka digne,
Nego suza siromaška stigne.

Bolje zlato i poizderato
Nego srebro iz nova kovato.

Pijte braćo tudje muke,
Kad je eto došlo ruke;
Jerbo nije moći znati,
Da će sjutra opet dati.

Udala se moma,
Da je nije doma:
Ne doniela ruva,
Ne zatekla kruva.

Ove dvie posljednje čuo sam sâm od seljaka krajišnika, a ne ima ih u Vuku.

Po naravi dakle našega jezika, po običaju narodnjem i starih naših pjesnika, po primjeru u drugih živih jezicih imala bi našemu stihotvorstvu ova glavna pravila valjati:

1. da je ili svim, ili bar sve dvama i dvama stihovima, kadšto u svakoj kitici samo jednomu stihu isti broj slovaka. Samo za nevolju, oponašajuć Grke i Latine te u ditirambu mogli bismo od toga pravila odstupiti.

2. Da naglašene slovke u stih poredanih riečî stanovito mjesto zapane.

3. Da iza stanovite slovke bude odmor. (Po Milovanovu usjek, ulom).

4. Da se osobito u lirskih i kraćih epskih pjesmotvorih uporabljuje slik. Uzgredice napominjemo, da je Luka Milovanov još g. 1810. rimu nazvao slikom a usličene stihove sličnoredcî.

Prvo su pravilo prihvatili i noviji naši pjesnici. Držeć se stanovita broja slovaka i sgodna ponamieštanja naglašenih slovaka ne treba nam stopâ (po Milovanova članaka), kako su ih Grci i Latini pojimali, jer govoreć stihove ne dielimo ih u stope, ne razčlanjujemo ih. U stihu nanizane besjede mogu, kad ih uz pravi naglas govoriš, po prilici

onako u uho udarati, kao primjerice latinski spondeji ili daktili, ali nit su po strogom i točnom kanonu latinske prozodije gradjeni nit bi koga svjetovali, da ih silomice i na dlaku po onom kalupu zanosi.

Svakojako je glavno pitanje, kako se imadu naglašene slovke s nenaglašenimi izmjenjivati ili kraće: kamo u stihu naglašenica doći imade, da u njem bude ljepšega sklada, nego li u prozi?

Pošto se u stihove nižu besjede, to naravski može pjesnik razpolagati samo onim naglaskom, koga smislu nuždna besjeda ima i koji kadšto na proklitiku skače. Pjesnik ne smie prenositi toga naglaska na drugu slovku, makar se ta primjerice u čakavštini i naglašivala.

U naših jednoslovčanih riečih naglašena je ona jedna slovka, u dvoslovčanih ponajviše samo prva (òtac, sûnce) a kadšto prva i druga (mìlôst, mlàdôst, tòplîk), samo što je prvi naglasak vazda pretežniji, u višeslovčanih riečih naglašena je ili 1. (pjèvati, pjèvalica, kòljikonjević, ràzgrijati se), ili 2. (sudbìna, sumráčak, sumávati, sudjènica, čemèrikovati, ubèzeknuti se), ili 3. (prekosrèd, pokoljénje, pomahnìtati, ozloglásiti, progovòriti, potalìjančiti), ili 4. (kolikogòdj, okolomátiti, porazgovòriti se), a kadšto 1. i 2. (pòmâjka), kadšto 1. i 3. (pòbožnôst, ùzdisâj, prèodân) gdjekad 3. i 4. (prekŕštânje, prelámânje), 2. i 4. (pokòljenîk), gdjekad 3. i 4. (prekupljívânje, gdjekad 4. i 5. (preobražávânje), a često 1., 2. i 3. pòpíevâm, òrâhâ, pòkôrnîk, pògûlîm, pòglêdâm).

Starogrčke posude
u zagrebačkom narodnom muzeju.

Ima kadšto naglasak na 1., 3. i 4. (òskorûšâ) na 2. 3. i 4. (rukòstâvnîk, povìjûšâ) na 2., 4. i 5. (pustòlovîcâ, prevòdilâcâ). I u višeslovčanih riečih prvi je naglasak vazda pretežniji.

Takvo nam jo eto gradivo, od koga imademo graditi stihove.

Pogledajmo sad, kako narod te besjede reda, da mu bude govor skladan a kadšto i sličan.

Primjeri, što ih navodim, narodne su poslovice, dakle za cielo tvorina najstarijega kova.

Bùra gònî, vrág se žènî.
Màlo jèdê, àl se líepo nòsí.
Mútî kào pàs bez góse.
Kàd ga vìdîš, ònda ga i píši.
Štò je jèdnom mìlo, tô je drùgom drágo.
Màjstor zà to ìmâ klíešte, dà ne žèžê rúke.
Nì svi tvòji klêti,
Nì svi mòji svéti.

Tuj se počima naglašenom a iza svake naglašene sliedi pravilno jedna ne naglašena a kadšto i slabije naglašena.

Nìt sam se ù blagu ròdio, nìt ću se ù grob zakòpati.
Bòlje je ìmati hȑdjavu gòdinu, nègo li hȑdjavu sùsjedu.
Tàko me mòre ne izjelo!
Tàko me nènadno čùdo ne zàdjelo!
Tàko me crvi ne točíli.
Tàko mi kȑstnoga mòjega ìmena.
Tàko mi òvoga pèčata Hrìstova,
Tàko mi príestola bòžjega.
Tàndara, màndara, cìcvara bèz masla.

U tieh poslovicah idu pravilno iza prve i svake naglašene dvie ne naglašene.

Kòjâ se vrcâ, òna i vršê.
Šàljiva drúga drùžina ljûbî.
Rèkla je grádja, tàko se sgâdjâ.
Bòlje je díeliti, nègo pròsiti.
Bòlje je svòju crkvu pòkriti, nègo túdju.
Bòlje je s múdrim plàkati nègo s lúdim pjèvati.
Bòlje se ì zadúžiti nègo narúžiti.
Bòlji je dòbar glâs
Nègo (li) zlátan pâs.
Vèselo sȑdce kùdjelju prêdê.
Zà to sam krîv,
Jêre sam žîv.

Tuj iza prve i svake naglašene ide ili jedna slabije naglašena ili jedna ili dvie ne naglašene ili na kraju nikakva.

U svieh dosle navedenih primjerih spušta se glas s naglašene na ne naglašenu ili na slabije naglašenu slovku, a kadšto naglašena dovršuje rečenicu. Dakle glas pada s višega na niže i po tom se zove padajući sklad (ritam).

(Dalje sliedi.)

Poviest kirurgije.

Sastavio Dr. Lobmayer, Operateur.

(Konac.)

I u početku našega stoljeća bijahu francezki vidari na krmilu. Iz škole Dessaultove bijahu na glasu Boyer i Richerand; Delpech, bivši glavom škole u Montpellier-u, vrstnim učiteljem po svojih duhovitih predavanjih kod bolestnika i praktičnim vidarom bijaše Dupuytren (1777.—1835.), poglavica francezke anatomično — vidarske škole; osim njega još Jean Dominique Larrey (1776.—1842.), pratilac Napoleona I. u svih vojnah, koj je iza sebe mnogo vrstnih spisova ostavio; iz zadnjih godina Roux, Lisfranc, Vidal itd.

U Englezkoj zaslužuje prvenstvo Sir Astley Cooper (1768.—1841.), jedan od najženialnijih vidara svih vremena. Njegova je najznamenitija radnja onaj nauk o kilah, koj se je istom po njem na anatomičnom temelju osnovao.

Kirurgiju u Njemačkoj uzdigoše ponajprije austrijski liečnici. Vinko Kern (1760.—1829.), iz striliša brijača, sudrug Boër-ov, reformatora primaljstva, neumrlu si zaslugu steče, što je način operiranja i osobito liečnički dio kirurgične therapije ujednostručio. Iz njegove su škole proizašli Ivan Rust (1775.—1840.), — Drag. Ferd. Graefe, regenerator plastične kirurgije, Konr. Iv. Martin Langenbeck stariji (1776.—1850.) i Wattmann.

U novije vrieme najviše je uticao na današnje obličje kirurgije u Njemačkoj Fridrik Dieffenbach (1795.—1847.), jedan od najženialnih i najsmionijih operateura svih vremena.

Čim se više približujemo polovini našega stoljeća, tim više izčezava opreka medju raznimi narodnostmi na polju kirurgije. Umnožavanjem prometalâ razširivaše se napredak u znanostih na brzu ruku po cielom civiliziranom svietu. Nebrojeni časopisi narodni i medjunarodni, liečnički sastanci, osobni doticaj svake vrsti upoznavahu uže jednoga vidara s drugim.

Kirurgiji našega vremena kao i liečničtvu uobće podlogom služi normalna i patologična anatomija i fiziologija. Dubok ponor razstavlja današnju kirurgiju od onoga vremena, kad se je kirurgija „rezarstvom“ (Schneidekunst) nazivala. Dapače se uvidilo, da joj najvažnija i najljepša zadaća nije uklanjati već uzdržavati oboljele česti tiela, dakle „konzervativna kirurgija“, kakvu dan danas svaki vrstan vidar uporabljuje. Načelo uzdržavanja osobito je u porabi hygiene glede nepogodâ i štetâ u bolnicah, lazaretih i taborih važna, koje toli često liečnički trud uništе. Najveću si je zaslugu u toj struci stekao marljivi

Strohmayer svojim djelom „o vojnoj kirurgiji".

Konzervativni značaj kirurgije našeg vremena ukazuje nam se u dugoj povorci sjajnih iznašašća, koja beziznimice tomu smjeru služe.

U prvom redu stoji iznašašće sumpornog etira (Aether sulfuricus) i Chloroforma, kojim se 19. viek zaista ponositi može. God. 1846. stiže glas iz Bostona, da je ondje amerikanski zubar Morton na savjet prijatelja mu Dra. Jackson-a dao udisati sumporni etir do nastavše podpune nećutljivosti, te je tako zube bez svake boli sjajnim uspjehom vadio. God. 1849. uvede Simpson, onda profesor primaljstva u Edinburghu (1811.—1870.) na mjesto etira još bolje djelujući chloroform u kirurgičnu praksu, koj se je do danas uzčuvao. Tiem se postiže, da bolestnik u podpunu narkozu dolazi, da absolutno ništa ne ćuti, da dakle nikakvih boli pri operaciji trpiti ne mora, s druge opet strane, da operateur uslied toga sigurno i mirno operirati i svoju zadaću ne ograničiv se na stanovito vrieme izvesti može. Ovo je neizmjerna blagodat i zaoto hvala, stoput hvala ovim muževom u ime bolujućega čovječanstva!

Konzervativna kirurgija ukazuje nam se nadalje spasonosnom pri liečenju težkih ozleda okrajninâ, osobito sglobova. Ruke ili noge, koje bi prije amputirali, mogu se sadrovim zavojem (Gipsverband) uzčuvati i opet upotrebljivati. To isto vriedi o resekciji sglobova.

Iznašašćem „ecrasement"-a po Chassaignac-u i galvanokaustike po Middeldorpfu postignuto je, da se i na mjestu, gdje ima sila krvnih žila, bez svakoga gubitka krvi najveće operacije izvesti mogu.

Današnja kirurgija ne samo da se ponositi može, što je vrstna uda sačuvati i uzdržati, već zna i izgubljene organične čestice nadomještati. Odpali nosovi daju se od izrezaka s čela — prije s ramena — načiniti (rhinoplastika) — usnice i usta od izrezaka s obraza (Cheilo-i Stomatoplastika) itd. Dapače se i površna, zdrava koža može prenieti na zamladjele rane (Transplantacija).* Dupuytren, a za njim Dieffenbach prosjekoše mišice i suhožiljke (Myo-i Tenotomija) pod kožom, da se tiem prikraćena uda opet izravnati mogu. Dieffenbach uvede tenotomiju i u okulistiku kod škiljenja (Strabotomija). Lithotripsiju (razmrštaj kamena) dotjeraše vidari Gruithuisen, Civiale, Heurteloup, Leroy d' Etiolles do velike savršenosti.

* **Transplantaciju kože pronašao je francezki liečnik dr. Reverdin, a u Austriji je prve pokušaje izveo daroviti dr. Czerny, bivši assistent Billrothov, sada profesor kirurgije u Freiburgu.**

Iznašašćem laryngoskopa moguće je danas ne samo nutrinu gljota (kehlkopf) protraživati, već se mogu ondje i operacije izvesti.

Okulistika dotjera do nečuvene savršenosti. Himly pronadje, da je paskvicom (Belladonna) moći zjenicu razširiti; za diagnostiku bijaše od još veće znamenitosti iznašašće okača (Augenspiegel) po Helmholtzu. Liečnici Beer, Graefe stariji i mladji, Rust, Jüngken, Jäger, Donders, Panum, Snellen, Burov, Arlt, Stellwag itd. dovedoše okulistiku do današnjega slavlja i uglednosti.

Jedna se generacija vidara, kojih zasluge danas vele štovati moramo, sve više i više gubi, i to muževi kao Stanley, Lawrence, Brodie, Syme u Englezkoj, — Roux, Bonnet, Leroy, Malgaigne, Civiale, Ricord, Velpeau, Petrequin, Richet, Nélaton u Francezkoj, — Seutin u Belgiji, — Val. Mott u Americi, — Wutzer, O. Weber u Njemačkoj, — Schuh, Balassa u Austriji.

Da se je današnja kirurgija, osobito u Njemačkoj i Englezkoj, do vrhunca svoga slavlja popela, svakomu je liečniku poznato. Mislim da je dovoljno, ako spomenem, da smjelost vidarâ danas granice ne poznaje, pošto se ne uzstručavamo izrezati bubrege, jajnjak (Ovariotomija, koju Spencer Wells u Americi prvi izvede) i gljot (Billroth), već se osudjujemo i podvezivati trbušnu razvodnicu (Aorta abdominalis) i uštrcati krv od čovjeka ili životinje (ovce) bolestniku u žile (Transfuzija) itd. — Uvedbom karbolne kiseline po prof. Listeru (u Glasgovu) u kirurgiju učinjen je velik napredak u liečenju ranâ.

Medju danas živimi vidari u Njemačkoj, Englezkoj i Francezkoj bilo bi još puno velezaslužnih i glasovitih muževa imenovati, do kojih je, mladji naraštaj u kirurgiji obrazovati i znanost usavršivati, no ovi sada još ne spadaju u poviest kirurgije.

Završujuć ove svoje redke samo ću još jedno napomenuti, da naime kirurgija 19. stoljeća najveću svoju slavu zahvaliti ima toj okolnosti, što vazda onamo smiera, da ukupno liečničko znanje u sebi sjedinjuje. Vidar, koj uzmogne to činiti, i koj si je osim toga još umjetnu stranu kirurgije prisvojio, može se dičiti, da je najvišji idealni cilj u cjelokupnom liečničtvu postigao.

U Osieku, mjeseca srpnja 1874.

Dvor dubrovačkih knezova.

(Konac. Vidi br. 28.)

Kako prije spomenusmo, počeo se gradit kneževski dvor 1388., a dogradjen je bio g. 1424. Sjajna ta sgrada stajala je 40000 cekina zlatnih, ogromnu svotu za ono doba. U kolovozu 1435. izgori palača dielomice,

nu već pet godina izza toga podignu ga na novo napuljski graditelj Anofrio Delaclava. Palača imala je dva sprata ili poda. Nu kad je nesretni potres g. 1667. nemilice razorio ovu hrvatsku diku, razdrma i stari kneževski dvor. Palača bude popravljena, ali bez drugoga poda. Lik sgrade naginje na kašnju talijansku renaissancu. U pročelju imade pridvorje, zaklonjeno sa pet stupova, o njem ponamještene su na oko stolice od kamena, gdje su prigodom velikih svetkovina, osobito na dan sv. Vlaha dubrovački senatori sjedili. Glave stupova nakićene su angjeli, vienci, lišćem sve po ukusu kašnje renaissance. Ponajznatnija glava stupa je tako zvana „slika Eskulapa", koja se krivo pripisuje grčkoj ruci iz staroga Epidaura (Cavtat, Ragusa vechia), premda je to djelo srednjega vieka. U dvorištu leži kameni kip junaka. Nekada stajao je na trgu, te je nosio kao jalbori na Markovu trgu u Mljetcih zastavu svetoga Vlaha, zaštitnika republike. Slavna ta zastava klonula je od tudje navale, slava dubrovačke mornarice, koju je stari Vetranić kovao u zviezde, izčezla, a stjegonoša driema u zakutku, kao žrtva državne centralizacije.

U samoj palači ima malo spomenika, dvorana velikoga vieća propade s požara, kada Francezi zauzeše početkom ovoga vieka Dubrovnik. Za vrieme republike imalo je veliko i malo vieće u toj palači svoje sborove. I knez je u njoj stanovao i prilikom velikih svečanosti odavle bi izlazio. Imao je na sebi crvenu kabanicu, crvene cipele i nogavice, a oko ramena vezicu od crne kadife. Knez nije nikad izlazio bez pratnje, uz njega išli su viećnici, tajnici, bilježnici, 24 u crveno obučena zdura (stražara) i glasba. Sada je ta preliepa palača puna ureda, staroj slavi i slobodi ni traga, stari knezovi Gundulići, Gučetići, Pucići niesu nego priče u ustih potomaka — sve pustinja i pustinja. Ako Talijana neka žalost osvoji kad vidi veličanstveni „palazzo ducale" u mletcih, kolika tekar žalost osvaja Hrvata, kad gleda dvor dubrovačkih knezova, nekdanje srdce domaće slobode, oko koga se kùpilo toliko veleumnih ljudi, kad gleda vladalački dvor Dubrovnika, onog grada, koj nam je stvorio čitav viek domaće kulture.

Starogrčke posude u zagrebačkom narodnom muzeju.

(Sa slikom.)

Opetovano spomenusmo važnost sbirke starogrčkih posuda, nabavljene dobrovoljnimi prinesci naroda za hrvatski muzej. Sbirka ta od 800 i više komada bogata je i liepa, a ima u njoj toli različnih vrsti posuda, dà se svaki stranac ušav u naš muzej čudi toj starojelinskoj dragocjenosti. Da se o tom mogu uvjeriti i oni, koji ne imaju prilike vidjeti sbirku, donosimo u današnjem broju za sada slike trih posuda.

Srednja slika pokazuje nam veliku grčku amforu (ἀμφορεύς). Posuda ta je od gline 0.74 visoka. Vrat je posudi širok, kratak; trbuh u prilici jajeta izlazi u kratak neširok podstavak. Dvostruke ručice izlaze od trbuha pa se pri gornjem kraju posude savijaju u spodobi puža. Kraj dviuh velikih ručica nalaze se na svakoj strani trbuha po dvie male ručice. Boja posude je crna. Slike i uresi na njoj crveni i bieli. Kraj i vrat narešeni su arabeskami. Na prednjoj strani vrata stoji ženska glava en face. Trbuh razdieljen je u dvie pole i to arabeskami stojećimi pod ručicami. Na prednjoj sliki trbuha opažamo mužkarca, sjedećeg na sjediljci pod stupovljem. U jednoj ruci mu stoji koplje u drugoj oklop. Na desnoj strani od njega stoji gô mladić, držeći koplje i kacigu; na lievoj pako strani odjevena žena, kojoj u jednoj ruci vienac, u drugoj baklja stoji. Otražna slika prikazuje nam uvjenčan stup ili žrtvenik, a do njega stoje dva mužkarca, ogrnuta kabanicom. U amforah čuvali Grci vino, ulje i med.

Druga posuda na našoj sliki jest vrčić za vodu ili tako zvana ὑδρία. U njoj se obično nosila voda od zdenca. Posuda je od gline 0·30 visoka. Vrat joj je tanak i kratak, kraj se razvija na široko, pa se opet zavine, široki trbuh stoji na malom podstavku. S traga ide od trbuha do okrajka ručica, kojom možeš zagrabiti vode; a sa strane trbuha stoje o sebe dvie zavinute ručice, da možeš posudu na glavi rukama nosit. Boja posude je smedja, vrat i zadnja stran trbuha urešena je arabeskami. Na prednjoj strani trbuha stoji slika: krilat gô genij (?) sjedi na stolici, u koju se lievom rukom upire, a desnom drži zdjelu. Naproti njemu stoji odjevena ženska, držeć lievom rukom polustvorenu kutiju, a desnom hvatajuć se visoka cvieta, što je za njom iz zemlje nikao.

Treća i najmanja posuda na našoj sliki, po imenu „oinochoe" (οἰνοχόη) bila je rabljena od Grka za vino, kao što mi po prilici boce rabimo. Od ila je, 0·32 visoka, smedje boje. Vrat joj je visok, tanak, širi se prema rubu te izlazi u širok kljun; trbuh je posudi razmjerno tanak, jajast, podstavak malen okrugao. Ručica izlazi okomice iz trbuha, uzpinje se nad vrat i zavine se prema rubu. Sva radnja je urešena crvenimi ružicami i arabeskami. Samo na prednjoj strani trbuha stoji slika: gô, ovjenčan mužkarac sjedi na sagovih; pred njim stoji ženska na grčku odjevena, a za njim sjedi slična ženska na kamenu; u desnoj joj ruci ogledalo i lievoj vienac.

To je kratak opis naše slike. Bit će prilike, te ćemo još zanimivih primjeraka te sbirke saobćit. Koliko se u prvi mah moglo svrštena i opisana je sbirka, a sada se proučuje, te će u svoje vrieme izići o njoj potanka razprava. Tom prilikem molimo slav. akademiju znanosti, da nam se nastavi izdavanje muzealnog vjestnika; gradiva ima i suviše kako nam ova sbirka pokazuje.

LISTAK.

Književnost. Srbsko-dalmatinski magazin. Knjiga 30. U Zadru. Uredjuju gg. Lj. Vojinović i Milaš, izišao je upravo izpod štampe. U toj knjigi ima: Da li evropska civilizacija mora biti obveznom za sve čovječanstvo? — Bokelji u ratu za oslobodjenje grčko od L. A. Tomanovića. — Pravoslavna crkva u Hrvatskoj od Nikole Begovića. — Crte iz nauke o goju. — Beseda na parastosu Nikole Boroevića. — Na koljivu Lukijana Nikolajevića, vladike karlovačkog. — Pjesme B. Novakovića, Begovića, Filipa Radičevića. — Rječnik težačtva i gazdinstva od Petranovića. — Spisi o pravoslavnoj crkvi u Dalmaciji za vremena mletačke republike.

— Vojena organizacija Srbije s kritičkim priegledom vojene organizacije starih i novih naroda, vojnička studija Save Gruića. Kragujevac 1874.

— Srčanice glasinke zvonjelice u 4. razdjelka. Novi Sad 1874. Pjesme posvećene slavi dvajuh najvećih pjesničkih naroda: slavenskog i talijanskog prigodom petstoljetnice neumrloga Petrarke. Knjiga se sastoji od samih soneta, a otac joj je, ne varamo se, pjesnik „Sriemske vile“. Čini nam se, da su te pjesmice štampane bile u svoje vrieme u zagrebačkom „Naše gore listu“. Čim dobijemo knjigu, ocieniti ćemo ih potanje.

— Narodnost (latinicom i ćirilicom), politički list pod uredničtvom Vase Gjurgjevića počeo je izlazit u Osieku. Ponajveća mu je zadaća izmirit Hrvate i Srbe. Plemenita doista zadaća. Glavni pomoćnik bit će mu dr. Jovan Subotić.

— Romani i novele darovitog českog pisca Vlčka počeše izlaziti kod Kobra u Pragu. Svega bit će 15 svezčića. Vlček je urednik krasnoga lista „Osvěte“ i jedan od najboljih mladjih beletrista českih. Tko je vješt tomu jeziku, neka si nabavi tu sbirku. Bit će mu u slast.

— Kulturna poviest najnovijega vremena zove se veliko djelo J. J. Hocheneggera, od koje je u Lipskom upravo 5. i zadnji svezak izišo. Ovo je djelo za cielo vrlo znamenito, pisano kritičnim umnim perom, puno prekrasnih karakteristika, te pokazuje silu znanja.

Kazalište po svietu. Petrogradska kazališta. U priestolnici velikoga ruskoga carstva postoje 4 kazališta, što je za toli ogromno pučanstvo vrlo malo.

Dopisnica uredničtva.

G. Iv. B. u Gradcu Sporgasse. Pošaljite nam knjigu i ocjenu, koja nas je minula. Trošak namirit ćemo.

G. Z. (Nastavak.) Hrdjavo prevodeć iz njemštine, kako već rekosmo, uvuklo se dosta toga u novine i knjigu i morali bi si već jednom sbilja vjeru zadati, te složno prionuti, da se ta pljeva iztriebi. U zadnju ruku trebalo bi na ruglo metati one, koji ne mare za opomene.

Mi ćemo ne držeć se nikakova sustavna reda takove hrdjave besjede ili rečenice ovdje nanizati, kako nam koja pane na um, il čim ju gdje uzčitamo.

Svjetovati komu germanizam je, gl. svjetovati zahtieva 4. padež, dakle treba pisati: svjetovati koga, tebe, njega itd.

Raduje me, veseli me, pored sve radosti i veselja žalostno je to prenavljanje njemačke rečenice: es freuet mich. Pišimo: radujem se, veselim se; radujmo se; došao sam, da ti se naradujem.

Vući pozornost na se (die Aufmerksamkeit auf sich ziehen), kan da je pozornost na konopcu; pišimo: iztaknuti, izticati se pred kim, iii pobuditi, uzbuditi čiju pozornost, pa makar i: navratiti ju na se.

Privlačenje šerežana (Herbeiziehen der Šerežaner z. B. zur Steuer-Einbringung) a trebalo bi pisati: našiljanje šerežana.

Misliti si (sich denken) ili pomisliti si ne valja, već jednostavno misliti ili pomisliti.

Sjesti se (sich setzen) pogrešno je; kad ne smieš reći imperfektivno: sjedim se, koga biesa pišes perfektivno: sjedem se ili sjednem se? Činiš to samo Niemcu za volju, koji ne može ni od kakova, pa ni od sitzen perfektivnoga glagola stvoriti te je glagol drugoga koriena sich setzen (staviti se, taložiti se) prihvatio za „sjesti“, a u ugladjenijem njemačkom govoru gotovo ni ne čuješ: setzen sie sich, već samo po francezkom: nehmen sie Platz.

„To je dobro izpalo“ (das ist gut ausgefallen) ne bi se nikada više smjelo hrvatskomu peru izmaći. Zubi mogu izpadati čovjek može iz kuće izpasti, ali što „dobro za rukom podje“, to ne može izpadati.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare“** u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 32. U Zagrebu dne 8. kolovoza 1874. God. VI.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Ferdo Livadić.

ŠETNJA.

Spjevao Hugo Badalić.

Bila tihana večer — vjetrić samo je blagi
Šaptao zujeć i miris raznašao Tuškanca gaja,
Nebo se vedro bliedim zviezdami osulo čarno:
„Noćas il nikad valja mi majku uživati narav!"
To mi bijaše na umu, kadno sam poslije žege
S tužna dana i dnevnoga posla šumicom našom
Sam onako tumarao, ništa ne hoteć drugo
Tek da sa sebe stresem prah zemaljski i mišlju
Da se zabavim milom, duhom uznesem do zviezda,
Sam da šećem gajem i utjehe u tome tražim,
Što sam jednom samcat i što promatrajuć narav
Sam na svoju mogu zaboravit nesreću hudu!
Pa kad sgledah južno naše divotno nebo,
I pred očima kada mi sinu svemira toga
Sklad i zakon i nedosežno vječnosti vrieme:
Tada poćutih u grudih i radost, — osjetih i bol —
Bol i očajanje, što shvativ zakonu staze,
Nitko još nije dokučio, niti nam itko još rekô:
Čemu su zvjezdice, što no u bliedoj divotnoj rizi
Sagom bajnim uviek vedro obstiru nebo?
Zar smo jedini mi na svietu, zar tamo gore
Ne ima bića, kojim se naša velika kruglja
Trunkom ukazuje sitnim? Zar ondje na zvjezdicah onih
Ne ima stvorova, čovjeku sličnih, da se i oni
Čude i dive, dokud se može sve dòprieti umom,
Da i oni spoznadu, da ništa nam znati se ne da! —
Pa kano tračak skoro gasnući, što se od zviezde
Kadkada sljušti, te titravim žarom proreže obzor
Oku blisnuv, a padši u bezdno i sgine i spline:
Tako mi misô svaka o zviezdah tračkom se stvori
Tiem, i padši u ponor, do zemlje me jadnika svuče.
Zlovoljan tada s udesa takva zemljicu crnu
Gledah! Svagdje vidim umne tragove ruke
Umna bića, — ta dvojiti ne ćeš da li je umno!
Gledaj samo, kako čovjeku grudica zemlje
Izpod spretne ruke plodom krašanim radja;
Kako je znao ukrotit, savladat i sebi udomit
Ljuta bika i brza konja i jelena plaha;
Kako je vlastan četir počela ravnati umom:
Sebi ih na korist svratit, odvratit od sebe štetu;
Kako je umom pregnuo, kano da za njega tajne
Ne ima! On je potražio sve — sve, štogod se može,
Morsku dubinu, nebesku visinu i utrobu zemlje,
Sve je potražio — a mnogo toga korisna obre:
Zakone obrev o prirodi — zakon uredio sebi!
Što god si pod nebom samo vrstna pomislit možeš,
On je to sve — on prvi, jedini vlastnik na zemlji,
Medju niemimi stvorovi jedino sloveće biće,
Medju stvorovi bez srdca jedina ćuteća duša!
A sta čini biće to, taj razumni čovjek?
Nije mu dosta bilo, da sve si podloži vlasti,
Uživa slasti, što priroda krotka obilnom rukom
Uz trud mali izkiti! Nije mu bilo do svete
Istine, — nebeske luči, — do divnih uzora reda:
Već kano biesan podera zakon, raztrže sveze,
Opojen slavom, krvi je žedjao rodjene braće.
Krv je bratsku lievao, krv nek nevina padne
Na njega, djecu mu: nek se prokletstvo vječito vuče,
Mjesto mira i sreće, kroz sav viek ljudskoga žića!
O hrvatski narode mili, i tebi tako
Od svih drugih najviše krvnik naudi kleti:
Poviest tvoja, poviest je suza nevinih, gorkih,
Grob je, što no se do neba diže, zaziva pravdu,
Nebeske striele na osvetu zahman poziva tvoju!
Pravda tvoja sveta krivdom se izvrgla tebi,
Prava tvoja jasna zloduh sgazio kivni,
Tebe biedna bez nade robom učinio sebi:
Mač ti podao, ne da sam se na obranu digneš,
Već da njemu pomogneš braću podvrći svoju! —
Umoren, strven padoh u takvih mislih na travu:
Hladjani vjetrić duše, te nosi i vitla i diže
Misli moje ko da se i on okrutan ruga
Uzdahom mojim, — noseć ih šúmom onamo gore,
Gdje se već davno odavna za nas ne brine nitko!
Duše vjetar i kanda se ruga: „Eno ti neba,
Onamo pèri kletve si, vapaj, osvetu zovi,
Zviezde nek pomognu biednim, kad sami se ne znaste spasit!"
Ustadoh, podjoh! Svaka mi krvce uzavri žila,
Pamet se smuti, i stô mi misli proleće glavom:
U to, brate, ti mi dodje stazom u susret,
Ti, s kim nekoč gradjah zlatne kule po zraku,
Ti, s kiem probavih krasne danke proljeća našeg:
Alfrede ti, s kim svéza me trajna iskrena ljubav!
Vidje me smućena! Znao si dobro, da sam i prije
Bolna srdca uvehli cvietak kriepio rosom
Blage nade, — da sam često samcat ovako
Rado šetao, rado se sjećao minulih dana, —
Minule sreće, minulih jada! Znao si dobro,
Da od mjesta, gdje smo se sastali, nije daleko
Vrtić krasni, kamo često s večeri dodje
Krasna dieva, sama cvieće da pregleda svoje,
I po obavku njege sama da vrtićem šeće,
Gdje smo ju često i često gledali skupa,
Kako poslije mirno, bezazleno — pozire nebo,
Ko da i ne zna, da mi je ona ranila srdce,
Koje bi samo ona, ah ona izliečiti mogla.
To si znao, te scieneć, misli da su mi kod nje:
„Ovim", reče, „podjimo putem „Sofije" tamo,
Gdjeno ledina ubava krasnu je naprama vrtu:
Tuj i počinut godi, tuj i besjedi mjesto!
Podjoh s tobom, a rado ti podjoh k vrtiću onom;
Ti si mi putem sborio milo, i rado te slušah,
Rado uz tebe smetnuh svaku brigu sa duše,
Al kad dodjosmo k vrtu, te kada ju opazih opet,
Nježniju cvietka, i jasniju ikoje zvjezdice jasne,
Tada shvatih, čemu su meni zvjezdice one:
Sjajte zviezde, oj sjajte mi svjetla vječnoga tracî!
Sjajte viekom! Dokud vaše dopiru zrake,
Il na sinjem moru srele smjela brodara,
Il u tiesnu učenjaka virnule sobu.
Sjajte i sjajem bliedim vierno kažite svima:
„Krasne smo, jasne, al još je krasnija zvjezdica ona,

Što no ju pjesnik naziva divnom danicom svojom!“
I kad vidjeh, kako i ona pozire milo
Tamo, — kako u oku onom blagost i nježnost
Raj i mir se prelieva tiho sa ponosom dieve,
Tad sam jasno s tobom iz toga čitao oka:
Oj hrvatski narode mili, za to je tebi
Od svih drugih najviše krvnik budio kleti,
Što si i ti blag i po sebi svakoga sudiš,
Što uz blagost ne znaš spojit ponosa pravog.
Budi blag i čovječan, ko što si do sada bio,
Budi pravedan, tih, i odsele ozbiljan budi,
Al uz blagost vrati se opet k ponosu starom:
Dičnim se imenom hrvatskim kano svetinjom svojom
Vazda ponosi, ponosi se slavnih djedova djelì,
Koja su oni namrli tebi, baštinom dičnom!
Tiem se ponosi, što si usuprot krivici kletoj
Zdrav na duši, čila tiela; to ti je jamstvo,
Da ćes nepravdu opet osvetit i krvnike strti!
Pa, kad ti hrvatsko ime opet u grudima oganj
Istine oganj užeže, jasno ju svakomu reci:
„Nikad ne osvećen više Hrvat stradati ne će!“ —

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

XI.

— Kazan božja, — kazan božja, ništa drugo, govorila gospoja Hřebekova, natačuć kafu, kad su svi posjeli oko stola, pa kada je Miroslav izpripoviedao bio, što mu se sinoć dogodilo, — da ste vi mene poslušali, ne bi vi bili pali s konja, ne bi si oderali ruke, ne bi spavali na tvrdoj klupi...

— Eh, molim te, to nije ništa, zakrči joj suprug rieč, smijuć se dosada Miroslavu iz svega grla, ako je pao, pao je na cestu, ali ja, ja — tu se Hřebek udari u prsa — mal da niesam posiedio —

— Što to? upitaju u jedan mah Miroslav i Renata.

— Jedna od groznih historija, kakovih ima u njegovu rukavu tisuća, susrete ih gospodja i nasmija se porugljivo.

— Ne — go — vori, opomene ju suprug, to je živa istina, evo moje glave, ako nije! Tu udari Hřebek šakom o stol, da su se kavnjače prolievati stale.

— Grozna historija, stol se drma od straha, opet će pecljivo gospodja.

— Dakle ne ću ništa pripoviedati, kad mi se pleteš u rieč, kao.. kao ne znam što, uzlovolji se Hřebek i zamukne, posrkivajuć kafu.

— Hm — začme on opet za čas i posmieva se, sučuć duge brkove, — to je bilo vražje djelo i ja se samo čudim, kako niesam ostao mrtav.

— Čudo, pravo čudo! umieša se opet gospodja, i nasmija se glasno.

— Ali ne mojte, majčice, zamoli ju Renata, vidite, da bi otac toli rado pripoviedao, a mi bi ga rado i slušali.

— Ta čula si toliko puta tu istu pripoviedku, čovjeka dosada ubija, kad uviek jednim te istim bubaš u uši... strašna noć, divlji konj, duboka rieka, — to ti je ta pripoviedka. Hřebekovka strese glavom.

— Ti si... ja ne znam, što bi ti rekao; razljuti se Hřebek i ustane namrštena čela od stola. Jedva da kažem dvie tri li rieči, a ti već brrrr... Hřebek pruži ruku, kao da će nešto ulovit —

— Tako, ustane sada gospodja, što sam ja takova rekla?

— Muči, muči, izmrmlja Hřebek i ostavi sobu, zalupiv za sobom vrata.

— Ah... ja nesretnica!... uzdahne gospodja, vidite djeco, kako će on sa mnom.. ah... gospodja sjedne i zažmiri u stranu jednim okom.

Sirota, pomisli Miroslav, kako ju bije i sjeti se svoje majke, koja se isto tako tuži na muža, ali s posve protivna razloga, što njezin naime premalo govori.

— Miroslave, idemo pogledat glasovir, rekne poslije zajutarka Renata, skočiv naglo sa stolca, na kojem je dosada malne nepomično sjedila, gledjuć zamišljeno preda se.

— Djeco, zaludan vam trud, sav je pokvaren, sav savcat, ne znam, je li deset žicâ cielih, suzdrži ju gospodja spalim turobnim glasom.

— Idemo, da vidimo, možda se dade popravit, na to će Renata i mahne Miroslavu rukom. Kao ptičica odskače ona pred njim kroz sve sobe. Njemu se činilo, kao da bi i on morao onako za njom, ali ga sve nešto steže, pritište, a toga se ne mogao riešiti. Napokon stanu u malenoj sobi, sasma u najskranjem uglu dvorca. Kad su otvorili vrata, udari im u lice vlažan hlad, prozori bili zatvoreni starimi žaluzijami, pa je bilo tamno u sobici, tek nekoliko traka sunčanih pokradalo se kroz pukotine, a nalikovahu u tami na ravne zlatne niti.

Težkom mukom otvori Miroslav žaluzije pritvrdjene čavli možda već dvie tri godine.

Svim svojim sjajem navali u sobu dan, a pauci, koji su silu božju mreža porazpeli na proletištih, raztrkaše se čudni u jedan mah u kuteljke i pukotine, štono se poput crnih pruga križahu po bieloj stieni. U uglu sobe, tipkami okrenut prozoru, stajao je vrlo prašan glasovir, dosta velik, sa pet žica na pedalu, kako su to stari glasoviri imali. Pred njim

stajao ogromni, kožom preobučeni stolac, iz kojega su grive virile, kao mahovina iz staroga šuplja duba. Uz glasovir stieni prislonjen stajao uzki i dugi divan crvene boje sa velikim iztočnim cviećem, uglibljen u sredini kao da će reći: Evo, tko da se uviek opire. Osim toga visjelo je po stienah nekoliko slika zaostalih izza grofa, od kojega je Hřebek kupio dvorac, zaprašenih, pocrnjelih, u velikih okvirih, na kojih se je zlato oglodalo. Lica jedva da je bilo moći razabrati; svakomu je licu tok vremena nešta izprao, ovomu nos, onomu oči, a nekomu plemiću i zviezdu, koju je toli ponosno prikopčao na modri kaput s velikom ogrlicom i krupnimi puceti.

Mene je sasma omamio ovaj zrak, rekne tiho Renata, kada je Miroslav već bio otvorio prozore, i sjedne na stolac pred glasovir, spustivši nemoćno glavu na njegov visoki i unazad uzvinuti naslonjač.

Miroslav stade iza stolca i nagnu preko njega glavu nad samo Renatino čelo. Renata uzvinu oči, i pogleda ga oštro, ne makav trepavicami. To isto učini i Miroslav. — Tko će dulje? šapne ona, kad su se njemu oči stale zalievati vlagom. Evo, — evo, sad si izgubio! klikne ona, kad je Miroslav stisnuo oči, te udari u prašne tipke glasovira. Žice neskladno zaječe i jedna pukne, prasnuv šumno i muklo.

— Evo čemu bi ti prispodobio ovu žicu? zapita Renata, složivši ruke i nasloniv se natrag kao prije. Miroslav je još uviek stajao sagnut nad slonilo stolca.

— Čemu?... porušenu starcu, koj je čekao na zadnji udarac, da ga strovali u grob.

Renata se zamisli. — Znaš, čemu bi ju ja prispodobila? rekne ona na to tihim, sumornim glasom, udarajuć prstom u onu istu tipku, kojoj je žica pukla, — ja bi ju prispodobila uzniku, utamničenu dugo, dugo u podzemaljskoj tamnici, do koje ne dopire nijedan trak svjetla... Renata se opet zamisli.

— Dalje.

— Ne, uzniku ne, to se ne slaže, ili neka, uzniku, koj nosi u srdcu veliku, sladku tajnu, a ne ima ju komu izreći, da si olahkoti bol. Najedanputa se otvori uza, i na vrata svane odavno doželjeni ili doželjena,... on se prepane — obraduje, klikne prvo slovo tajne i ... i srdce mu pukne od velike radosti... pukne poput ove žice, koja je htjela zamnjeti čarobnim zvukom.

Renata ustane, pogleda Miroslava u same oči i rekav kan da je nešto zaboravila: dà, sbilja: — ostavi sobu, odšuljav se tiho poput sjene.

Miroslav pogleda za njom, no ona bijaše već zamaknula u drugu sobu. Kada je prolazio kroz salon, vidje njezina vrata pritvorena upravo kao jučer. On stane i pogleda na uzki otvor u sobu, i opazi Renatu, gdje sjedi na rubu postelje, sva skrušena kao grešnica; laktove poduprla o koljena a rukama prikrila lice. Miroslavu se pričinilo, kao da ju čuje, kako težko diše. — Bože, pomisli on, što joj je, da se toli nenadano promienila, zar da ju je udes te žice toli dirnuo?...

Kad su se kod objeda sastali, upita ju Miroslav, zašto ga je toli ne nenadano ostavila, da li joj možda nije dobro bilo? — Nije ništa, odgovori mu ona slabim glasom, ni ne uzdižuć očiju, meni tako više puta dodje, ne znam sama, šta...

Za cieloga objeda ne progovori Hřebekovka ni jedne rieči, samo se jedanputa naljuti na podvornika, što je prevalio čašu, nudeći jelo. Zato je njezin suprug više govorio, četiri pet crtica iz svoga života pripovjedi on Miroslavu; opisa živimi bojami lov jelenâ i srnâ — al to je sve bilo tamo u Českoj, ovdje ne ima toga — govorio on svakiput dovršujuć čudnu historiju.

Poslije objeda sjedne Renata uz gospodju i zamoli ju, da joj dade kakova posla. — Drage volje, dušice moja, prihvati ova ponudu, i donese joj u velikoj košari čitavu hrpu poderanih čurapa i drugoga rublja. Uz neku bojazan, kan da je u strahu, nije li to nepristojno, sjedne Miroslav kraj šijućih ženskinja. Povede rieč o svem i svačem, ali mu na ništa Renata ne odgovori, van tiho i jednostavno: da, — tako.

Kad se je smračivati počelo, oprosti se Miroslav.

— Pozdravite mi majku, i recite joj, da ćemo možda ovih dana k njoj, ako se medju tiem ništa ne dogodi. Pak dodjite što više k nam, ne bi marila, da vam se konj još jedanput povrati, govorila mu smijuć se na oprostu gospodja.

Renata mu ne reče ništa, težko, malne prisiljeno pruži mu ruku, nego, čemu se nije nadao, sprovede ga do vrata, gdje ga je konj čekao.

Kad se je bacio na njega, zovne ga ona: Miroslave, i mahne mu rukom, da pričeka.

— Što želiš, upita ju on, pridržavajuć trudom nemirnoga konja.

— Jašeš li dobro?

— Ja barem mislim.

— Poleti kao vjeter, iznikni, izgini na jedanput izpred mojega oka.

Miroslav ju u čudu pogleda, podbode konja, a ovaj poleti kano vjetar.

XII.

Kasno, kad ga je majka izgrlila i izljubila do sita, leže Miroslav u postelju. Dugo, dugo ne mogaše usnut od nemira i uzbune, koja mu je neprestance krv tjerala u smućenu glavu. U onaj tren, kad mu se trepavice sklopiše na umorenu oku, zastrujalo nešto, za-

vrilo burno u njegovu srdcu. Bilo mu, kanda se ljulja na uztalasanoj vodi, sad ga diže lagano ali ugodno u zrak, u nebo, a sada ga spušta neizmjernom brzinom, neodoljivom snagom, od koje je zamirao, u propast, u mrak. Sve mu je zvučala u ušijuh kobna žica, a neugodna ga zebnja prolazi od njezina prasketa. — Ma šta se je ona tako nenadano smutila, promienila? pitao se Miroslav, ležeć na postelji i podupro glavu odgaljenom rukom, kad se je već toliko puta preobrnuo bio, pošto su ga već sva uda boljela, — zar da je ona fatalistkinja? — Pa onda ona čudnovata prispodoba?

Tek prema jutru usne nemirnim snom. Prisnilo mu se, da su se svi ljudi prometnuli u ptice, njegova majka u gusku, njegov otac u tukca strašno dugoga nosa, štono su mu ga pilići — dječaci uz veseli piskut kljuckali tankimi kljunci. A on? On je bio oro, koj se je nad svimi pticami vijao u zrak, pa sve tamo preko briega nad Hřebekov dvorac, kad zagleda na vrh vrha najvišega jablana, gdje sjedi orlica — Renata. — Ajde da letimo preko mora! veli on njoj.

— Ne mogu, odgovara ona, ne da mi onaj soko, što se nad nami krili. Miroslav se ogleda i vidi, gdje nad Renatom trepti sivi soko dugih krila, a udarac dugih krila zvoni mu kao ona žica. Miroslav se zaleti u njega, ali u onaj tren nestane sokola i orlice, on se obazre i opazi tamo daleko, daleko na sinjem nebu, gdje njih dvoje leti uzporedo i gdje ih nestaje u modrini...

Drugi dan probudi se Miroslav kasno, t. j. ne probudi se sam, već ga probudiše stope. Odjeven u dugi, smedji kaput, zakopčan do vrata, u juhtenih čizmah dokoljenkah, koje su se svietlile od ulja, udje njegov otac u sobu, i zamoli ga, jedva otvorivšega oči, da popazi na težake, žanjuće na polju kraj velike vrbe.

— Znaš samo za danas, moram u prud, a mora netko, da pripazi, izpriča se njegov otac, kad je Miroslav pokimao glavom, da hoće.

Hitro skoči Miroslav na noge, i ode na polje, ne popiv ni kafe, na što mu se majka veoma razžalostila, misleć, da si je njeno diete želudac pokvarilo. U najljućem žaru sunca želo deset djevojaka i jedan starac, kojemu se djevojke svak čas prismjehivahu, jer su mu iz poderanoga šešira stršile kose.

Kad je to starac spazio, naljuti se govoreć: Što se vi smijete, vi nevaljale cure? Bog dao, izrasli vam na ustima tri lakta dugi brci!

— Ne smijemo se mi vam, odgovori jedna od žetelica, mi se smijemo Toni, koj je jučêr jašio na magarcu, a magarac se ritao.

— I mal ne porušio, dometne druga, Vučkovu palaču. Vučkova kućica bila najslabija u svem selu.

Miroslav, pruživ se pod veliku vrbu, koja je stajala u sred polja, od želje slušao djevojačke šale. Na tanke grančice vrbine sjedaju vrane i dugorepe, šarene svrake, mašuć repom kao ura njihalom; na samom stablu cvrkuću mladi vrebci, čim bi se stari pojavili na ogranku. Bila silna žega, sve se je zemlja parila od sunca. Cvieće se poklopilo, lišće zakovrčilo, a svrake i vrane otvorile širom kljun spustivši krila do nogu.

Danas je Miroslav bio sasma smiren. Nije mu krv vrila u žilah, niti udarala u glavu, tromo poput kratka potočića kolala ona u svojih cievih. Mirne sviesti, hladne glave razmišljao on o Renati, i tiha blažena radost, zadovoljstvo sa samim sobom i ostalim svietom odražavaše se na njegovu licu. Nije se više ništa izpod njega ljuljalo, on je osjećao pod sobom tvrdo tlo, vidio pred sobom ravan put... Jasno predstavi si u mašti Renatu, kako se je nagnula u bielom odielu nad ribnjak i zvala ga da gleda ribice, kako ga je malo potle ukorila, što joj je govorio „vi“, kako je sjedeć na velikom stolcu, unazadjene glave, upirala krasne, svietle oči u njegove, pa kako je... ta nesretna žica ne da mu opet mira, lagani mračak nalieće na njegove sive oči, ali i odlieće opet...

O podne donese najmladje crnooko djevojče okrugla lica poput jabučice družicam vode. — Dajde i meni! — umoli ju Miroslav, bivši izžednio. Stideć se i upiruć oči u tlo donese mu ona vode. — Čuješ djevojčice, upita ju Miroslav, kad se je napio bio iz zelenoga pehara, je si li ti zaljubljena?

— Kako bi to smjela biti! odgovori stidno ona, odvraćajuć posmješljivo lice.

— A kako smiem ja? opet će Miroslav.

— Eh... djevojka trgne rameni, vi ste gospodin.

Baš iz srdca nasmije se Miroslav ovomu odgovoru. Ja sam gospodin, ja smiem ljubiti — govorio on kroz smieh, i ljubim ljuto.

Kod objeda opazi mu majka, da je danas blažiji, poslušniji, nego drugda i — čujte! — da mu jelo vanredno ide u slast. — Ah, ja bi se razplinula, rekne ona poslije objeda, zagrlivši sina, ja bi se razplinula od radosti, kada gledam, kako ti pilići nestaju izpred tebe.

Blažen pruži se Miroslav poslije objeda po divanu, i izvadiv iz ormarića hrvatske narodne pjesme, pročita nekoliko njih. Nikad ih nije toli jasno, toli lahko, s tolikim zadovoljstvom čitao kao sada, nikada ih toli ne proniknu i ne shvati kao u ovaj par. Je li zato, što ih je čitao na selu, u njihovoj domovini? ili zato, što mu je onakova ljubav, kakova se u njih odazivlje, zanjihala srdce? Tko bi znao?

Izturujuć iz usta bieli, modričasti dim suhe smotke u zrak, obuze ga driem. U tom

driemu snovao on pjesmu na Renatine oči. Osramoćena, obezčašćena ljubav bludi svietom, i plačuć traži zaklon od bezstidnih ljudi. Bludeći tako, naidje na nevino djevojče i skrije se u njezine oči. Da ju ne vide ljudi, prevuče pred sebe crni zastor i odtuda djevojčine oči toli crne. Dodje mladić i zaljubi se u djevojku čistom ljubavlju. Opaziv to tugujući bog, razveseli se i razgrnu zastor, te pusti iskru iz oka, a ta bi iskra bila posveta i blagoslov dvojici vjerenika...

Magleno, drugčije pjeva narodna pjesan, mrmljaše Miroslav, izredav navedene misli, i razmišljajuć o samom načinu, kako narod pjeva, zaspi tvrdim snom.

Tako sprovede Miroslav drugi i sliedeće dane. On odluči, da ne ide prije Hřebekovim, dok ne posiete oni, kako su obećali, njegovih roditelja. Svagdje i u svaki čas razmišljao on o Renati, i veselio se danu, kad će ju opet vidjeti. Ugodno je čekat, kad znadeš, da ćeš dočekati. **(Dalje sliedi.)**

SPOMEN-LIST.

Spjevao I. T. Uglasbio za jedno grlo F. Š. Kuhač.

Kada diko vrane kose,
  Probudi te sunca sjaj,
Te na cvietu kapi rose
  Blag ti nazre pogledjaj:
Znaj mi, diko hladna toli,
  Da su suze moje to,
Što uz bezsan noćju proli
  Za tobom mi ljuta bô.

Kad se sunca od žestine
  Cviet razcvate u sav mah
I omamljiv k tebi pline
  Žestok, silan miris-dah:
Misli, diko, to je moga
  Docvjetanja blažen kraj
I od onog ognja mnoga
  Posljednji mi uzdisaj!

Kada pod noć pri dnu cvieta
  Nadješ na tlih listić žut,
Izpod tvojih ne daj peta
  Da ga vitla vjetar ljut,
Znaj bo: to je srdce moje,
  Nije mu se dalo žîst,
S nemilosti uvelo je
  Mojoj dici spomen-list!

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

VI.

Četiri puna dana bješe minula, odkako je g. Deneker razbio savez medju Gustavom i Leonorom, kad se na jedan put na ravnici pojavila kočija: jedno pô ure od Grinzelova dvora stade kočija kraj samotne pjeskovite staze.

Mlad čovjek sidje s kola, zapovjedi kočijašu, neka pričeka kod bližnje krčme. Kočijaš krenu onamo, a mladić udari protivnim putem ovamo. Činjaše se, da je nestrpljiv, kadšto se i prenu, kan da ga je tajna neka misô uzplašila. Čim mu zabieli Grinzelov dvor iza drveća pred očima, priedje preko ceste, da nadje mjesto, gdje bi se najgušćim grmljem zakloniti mogao. Klik mu se nehotice ote grlu, kadno spazi vrata širom otvorena. Lagacko provuče se grmljem do mosta i dodje do visokog drveća, što se je poput zida dizalo oko Grinzelova dvora.

Jedva pokroči za dva tri li koraka — zadrkta, stade.

Pod katalpinim grmom sjedjaše Leonora upirući glavu u kraj stola.

Mladić primicao se lagano, tihano, al ga djevojka opazi. Zadrktav skoči na noge, i i vrisnu od prepasti: Gustave!

Hćede u bieg, al prije neg će koraknut, kleče mladić pred njom. Primiv ju za ruku, progovori u pol straha:

— Leonoro, Leonoro! čujte me! Pobjegnete li, uzkratite li mi utjehu, da vam dokažem, koliko me duša boli, kako me uza to ipak nada zapustila nije, pustit ću evo pred vama dušu, ili ću ginut daleko od svoga doma, daleko od vas, sestre, miljenice i zaručnice svoje. Leonoro! zaklinjem vas ljubavlju našom, ne tjerajte me od sebe!

Leonora drktaše ciela, al ostade ponosita, dostojna. Mirno i hladno odgovori:

— Čudim se vašoj smjelosti, gospodine moj! Mnogo i premnogo hoće se smionstva pokazat se i opet u Grinzelovu dvoru, pošto mi otac doživi toliku uvredu. Bolestan leži

jadnik u postelji, duša mu ne može odoljeti tolikoj sramoti! Groznica ga trese. Je l' to plaća mojoj ljubavi?

— Sveti bože! Vi mene biedite Leonoro? A šta sam jadan skrivio? zavapi mladić očajno.

— Ne ima već razgovora medju nama, reče djevojka; niesmo doduše bogataši, ko što ste vi, al krv, što u naših žilah teče, ne podnosi uvrede. Ustajte, odlazite, ne smiem, da vas dulje vidim.

— Spasa mi moga, pomilujte me! zaklinjaše ju mladić uzdignuv ruke, niesam ja kriv Leonoro!

Djevica sustezala težkom mukom suze, što su joj vrvile na oči. Htjede da ode.

— U vas je srdce od kamena, naricaše mladić; ostavljate me, ne oprostiv se samnom, ostavljate me bez nade, bez utjehe! Oglušiste se mojim molbam, mojim jadom! — Neka je — mirno ću snositi jade. — Budi vaša volja.

Spustiv glavu na stol reče kroz suze:

— Leonoro! Dosudiste mi smrt; prosto vam od mene, udielio vam bog svaku sreću! Sretno i s bogom na vieke!

Pri tih riečih kan da ga je minula sva snaga; htjede da se digne, al kao bez sebe pade na stolac.

Već bje Leonora koraknula, da ode; očajanje ljubovnika zaustavljaše mladicu. Na licu vidjelo se, kako joj se u srdcu dužnost otimlje ljubavi. Napokon kan da joj srdce puca, navrieše suze na oči. Primaknu se mladiću i primiv ga za ruku, uzdahnu tužno i milo.

— Gustave! tužni prijatelju moj! nesreća vas bije! Je l' te? Na ovaj sladki glas prenu se mladić; kroz blažen osmjeh gledjuć djevojku, reče radostno:

— Leonoro dušo! Evo vas opet meni, jadniku! Milo vas je moje tuge. Vi ne zazirete od mene.

— Mine li ljužav, kakova je vaša, za jedan dan, Gustave?

— Ni za vieke, nikad! zavapi mladić živo, nikad Leonoro, je l' te? Ljubav odolieva jadu i nevolji, ljubav žive, dok nam srdce kucalo bude.

Djevojka spusti glavu, i oboriv oči, progovori svečano:

— Ne mislite, Gustave, da me taj naš razstanak manje muke stoji, nego li vas; ako vas smie tješiti uvjeraj, da vas ljubim i ne budući uz vas, a vi ne klonite duhom; vječna će vaša pamet biti u mojem srdcu; ljubit ću vas, dok grob ne izpuni jaza, što je pukao medju nama. Do sastunka nad zviezdami, Gustave, na zemlji nam više sastanka ne ima.

— Varate se, Leonoro, varate se, kliknu Gustav, nije mi stric toli tvrda srdca, uslišit će me!

— Može biti, ali čast mojega otca ne podaje se, reče djevojka osbiljno i tužno; valja nam se razstat, Gustave, predugo već tude griešim preko otčeve zapoviedi, vriedjam dužnost svoju, budući tu na samu s čovjekom, koj mi nikada mužem biti ne može. Ostavite me, da vas ovdje zateku, moj bi otac poginuo od sramote.

— Samo časak, mila Leonoro! Stric mi krati vašu ruku; plakao sam, zaklinjao ga, čupao si kosu — sve zaludu; i kako me je jad obujmio bio, rekoh mu koješta, s čega se sada grozim, gdje mi se povratila sviest. Poklečke molih ga, da mi oprosti; stric mi je dobar, pa mi oprosti al pod jednim uvjetom samo, da ga pratim u Italiju, kamo je već odavna nakanio bio, ondje, nada se, da ću vas zaboraviti! Vas da zaboravim Leonoro! Veselim se potajno tomu putovanju! Bit ću sam sa stricem, pazit ću i ljubit, počitanjem omekšati ga, izhodit njegovu privolju, slavan povratit se amo, ovjenčat vas zelenim viencem i zagrlit vas pred bogom, kao milu si ženu.

Osmjeh sjevnu Leonorinim licem, oči joj sinuše sa misli, da bi ju tolika sreća zapasti mogla, al brzo prenu se od varke i reče bolno:

— Jadni prijane moj! Muka me ubija — što vas i te zadnje nade lišiti moram — vaš stric može pristat — al moj otac —

— Vaš otac oprostit će sve, vaš otac dočekat će me kao rodjenog sina.

— Ne vjerujte toga, Gustave — čast mu je uvriedjena, do živa uvriedjena; dà kršćanin će vam oprostit — plemić ne će nikada zaboravit sramote.

— Ah Leonoro, krivo li sudite o svome otcu; donesem li privolju strica svoga, reknem li vašemu otcu: Evo me, da vam po meni kći sretna bude; ne ću življeti nego za njezinu sreću i radost, ljubit ću ju, što mi srdce smaže, njezinoj sreći ne će biti para, dajte mi Leonorinu ruku, šta, šta će mi starac odgovoriti?

Poniknutih očiu odvrati djevojka:

— Otac mi je duša od čovjeka; to i sami znate, On ne mari nego za moju sreću, Gustave. Blagoslovio bi vas, i reko bi: Hvala i slava bogu!

— Je l' te, Leonoro, privoljit će, privoljit će? Eto, jošte nije sve propalo; ah nadajte se i vi boljoj sreći; vaša nada budi mi poputbina na dalekom putu, ne kratite mi utjehe, da ćete me čekati. Molite za me, spomenite kadšto moje ime pod hladom ovoga drveća, što no je zašuštilo s prvog uzdaha naše ljubavi... Nasmiešite se kadšto u svojoj samoći, sjetiv se mene, moje srdce oćutit će taj tajni pozdrav, a ja ću se veselit, ja ću se ohrabrit, i jače ću podnosit bol razstanka.

Leonora prolievaše tihe suzice; utješne rieči mladića svladaše joj ponos, u njezinu srdcu bijaše samo tuge i ljubavi. Gustav to i opazi pa reče:

— Idem Leonoro! Ali ostavljam domovinu i razcviljenu miljenicu svoju pun nade. Bilo što bilo, sve ću hrabro podnositi. Vi ćete se mene sjećati, svakim danom sjećati, je l' te Leonoro?

— Bože, zavjerih se otcu svomu, da ću vas zaboraviti, preplaši se djevojka.

— Mene zaboravit! A hoćete li silit samu sebe, da me zaboravite, mene zaboravite?

— Ne ću Gustave, progovori djevojka tiho, prvi put za svoga vieka ne ću poslušati otca svoga, griešit ću; ah niesam jaka pokoriti se njegovoj zapoviedi; slagah kad se zavjerih, ne mogu vas zaboravit, moram vas ljubiti, dok budem živa.

— Oh, hvala vam, hvala Leonoro, kliknu Gustav zanesen. Sladke vaše rieči zadavaju mi junačtva i snage; čuvao vas bog, kao lik angjela čuvara lebdit će vaša slika preda mnom danju i noćju, u žalosti i veselju.

— Srdce mi puca na razstanku, ali dužnost me nuka — poći mi je. S bogom, s bogom!

Strastveno stisnu joj ruke i ne stade ga medju drvećem.

— S bogom, s bogom, Gustave! vapijaše Leonora kao bez sebe. Satrvena klonu tražeć drkćućom rukom stolac. Bez sviesti pade na stolac, položi glavu na stol. Težki jadi osvojiše ju, gorke suze padahu joj na biele ruke.

VII.

Leonora kazivala svomu otcu o zadnjem pohodu Gustava, ne bi li ga utješila, ne bi li se i on nadao boljoj budućnosti, ali ju g. van Vlierbeke slušaše mirno, gorko smiešeći se — te ne odgovori ništa.

Od onog dana bijaše Grinzelov dvor pustiji, no ikad. Plemić svladan tajnom boli sjedjaše, upiruć trudnu glavu u ruke, gledjuć mutnima očima u zemlju. Valjda mu bijaše pred očima strašni onaj dan, kad je obveznica dospjeti imala; dà taj dan primicaše se bliže i bliže, taj dan, koj je imao baciti jadnog otca i kćerku u biedu i nevolju.

Leonora tajila boli srdca svoga od otčeva lica, da mu srdce još većma ne razjadi. Premda ju osvajale nevesele misli, bijaše na oko vesela i vedra te radila sve, na što ju nukalo ljubeće srdce, da raztjera brigu sa otčeva čela, bol iz otčeve duše. Al sve zaludu; on joj odvrati ljubav posmjehom, poljubcem, al posmjeh bijaše tužan, poljubac gorak i hladan.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O našem stihotvorstvu.

Napisao I. T.

(Dalje.)

Da vidimo, kakov se sklad ukazuje u poslovicah, koje počimlju ne naglašenom slovkom, gdje dakle sklad raste:

Dosjètljiv kào šìjak.
Ne kòpaj trîcâ.
Okréni lédja.
Potònule mu šájke.
Nakrcat svè na jèdan brôd.
Ne ùzdaj se u tȑsten štâp.
Od vína vòdê, à od vòde nòsê.
Odhránio se màteri pod skútom.
Odríešio je vèće jèdra.
Ožèžen kàšu hládî.
Ulòmit nôž u répu (ili)
Ulòmio je nôž u répu.
Upútio se ì bez štápa.
Uzàvrio je kào mòre.
Izvrátio je kòžu nàopâko.
Da ìmâ òvsa, bîla bi mu žèna góspa.
Da néma nòsa, pâsao bi trávu.
Dokòpao se kào ćèlav kàpe.
Siròmah čòvjek, gòtov djàvô.
Siròmah čòvjek ì od glâdi spâvâ.

U tieh poslovicah po pravilu naglašena je 2., 4., 6., 8., 10. i 12., a gdje nije naglašena, ne otimlje joj ona pred njom vrednoće, to jest ne poremećuje rastućega sklada.

A da to ne biva samo dogodice već se sbilja i naumice ide za takvim skladom, evo primjera u sličnih stihovih:

Ne gúli kòre,
Ne čìni gòre!
Ne držê pròsa šúplje vrèće,
A ùbog čòvjek nè idê u víeće.

I to su dakako poslovice. Ima ih i ovakovih:

Govòri, za pòpom govòrio!
Iztràzuje Márkove kònake.
Ponèsi ga, djàvole, nà roge.
Ne ùmije màgarac plîvatí, dòkle mu vòda do ùsiju nè dodjê.

Tuj je 2., 5., 8., 11., 14. itd. svaka treća slovka naglašena, to jest pred prvom naglašenom ima samo jedna ne naglašena, a za svakom naglašenom idu po dvie ne naglašene a kadšto koja slabije naglašena.

Ima ih rastućega sklada, gdje iza naglašene dolaze sad dvie sad jedna ne naglašena. Takove su:

Crljèni se, kào sljèpačka tìkva.
Odúži, pà onda túži.
Od šále gláva ne bòlî.
Otèlila kràva vòla,
Da vòzî u jármu kòla.

Ne bòjîm se smȑti nègo zlà života.
Ne čìni se bògu bràt.
Od žène kàrljive,
I kùće kàpljive
Uklòni me Bože!
Naválio kào Muhàmed ù raj.
Dalèko mu kùća!
Da nìje sirôtâ nè bi súnce grìjalo.
Na jèziku mêd,
A nà srdcu ied.
U ràdiše svèga bìše,
U štèdiše jòšte vìše.
Ni túdjega úzmi,
Ni svòjega pùsti.
Izpèći pa rèci!

Ima u narodnih poslovicah primierâ, gdje mjesto prve ne naglašene dolazi jednoslovčana naglašena rieč a iza nje opet dvoslovčana ili višeslovčana rieč, kojoj pripada logični naglasak, te tako, rekao bih, podvostručenom snagom (i logičnim i naglaskom prve slovke) otimlje onoj prvoj rieči naglasnu vrednoću, pa izilazi tobože ne naglašena, takve su:

Tko làko hòdî, prìje dòma dôdjê.
Što díete ìzderê,
I pìjan ìzjedê.
Što òči vìdê,
To rúke tvòrê.
Tko òd tebe plèćma,
Ti òd njega vèćma.
Dok pàmêt dôdjê, blâgo prôdjê.
Kad vŕba grôždjem ròdî.
Tko víno pìjê, òpit će se,
Tko kònja jàšê ùbit će se.
Tko ljèti plândujê, zîmi glàdujê.
Tko stàro kȑpî, kônce tràtî,
Tko stàro ljûbî, dânke gùbî.
Tko ràno rànî, dvìje srèće gràbî.
Tko pò mnogo pìjê,
Po glávi se bìjê.
Dva lòša ìzbiše Milòša.

Iz svieh dosle navedenih primierâ sliedi, da je sbilja sâm narod dovio se tajni sklada i sličnosti jezika, da se je dosinuo jezičnoga čuvstva i povodeć za tiem čuvstvom već u samih poslovicah tvorom ustanovio, kamo u stihu naglašenica doći imade.

Malne svakoj vrsti dan današnji omiljelih stihova ima u tih poslovicah liep obrazac.

Drži li se narod toga sklada točno i dosljedno? Ne drži, do duše, jer mu smetaju višeslovčane rieči s naglašenom slovkom na takvu mjestu, gdje u stihu nije mjesto naglašenici, pa ne umiju takve rieči sgodnijim sinomimom zamieniti ili prikratbom te proklitikami i enklitikami u prihvaćen obrazac udesiti, da ne poremeti stihovnoga sklada. Ali ipak ima i u narodnih pjesmah liepih primiera točnosti i dosljednosti, takav je ovaj padajućega sklada, gdje iza 1. i 6. naglašene dolaze po dvie a iza 4. naglašene samo jedna ne naglašena slovka:

Bacala Toda jabuku:
Na koga padne jabuka,
Onoga Toda da ljubi,
Na starca pade jabuka;
Ne hće ga Toda ljubiti,
Veće ga šalje na vodu,
Ne bi l' ga voda odniela;
Al eto starca gdje ide,
I nosi Todi vodice:
„Ljubi me, Todo, Todice,
Ljubi me dušo i srdce“.
Toda ga ne hće ljubiti,
Veće ga posla u drva,
Ne bi l' ga drvo ubilo;
Al eto starca gdje ide,
I nosi Todi drvaca:
„Ljubi me, Todo, Todice,
Ljubi me, dušo i srdce.“
Toda ga ne hće ljubiti,
Veće ga posla na vojsku.
Ne bi l' ga sablja posjekla;
Al eto starca gdje ide,
I nosi sablju u ruci:
„Ljubi me, Todo, Todice,
Ljubi me, dušo i srdce,
Što mora biti, biti će!“

Tuj bismo jedva na dva mjesta prigovoriti mogli skakanju naglaska na proklitiku; jer narod veli u dȑva i u rúci a ne ù drva i ù ruci.

Takva je i ona svatovska:

Pogledaj, vojno, pogledaj,
Je li ti slika, prilika itd.

Ali u onoj:

Oblak se vìjê pò vedrom nèbu

idu još tri pravilna stiha u kojih je 1. 4. 6. i 9. naglašena a četvrti stih

Opròsti mèni mìla mâjčice!

rastućeg je sklada, te je u njem naglašena 2. 4. 6. i 8., dakle je poremećen red naglašenicâ, a ovako bi se mogao doćerati na isti sklad:

Daj mi oprosti, majčice mila!

Tako je i u petom stihu iste pjesme:

Mila majčice, biela crkvice!

poremećen prihvaćeni red naglašenicâ a može se vrlo lako dovesti u sklad, premjestimo li iste rieči ovako:

Majčice mila, crkvice biela!

Takovih pogrešaka ima i u padajućem narodnom osmercu i desetercu.

I Gundulić ima po naglasku posve pravilnih stihova, ko što su svi u ovoj kitici:

Ter se gizda, ter se diči
Taštom slavom od junaka,
Vas u vidu i u riči,
A u stvoru ništa paka.

Ali ih ima, žalibože, i silu božju nepravilnih, kao što je namah prvi stih prvoga pjevanja:

Ah! čiem si se zahválila itd.

Pošto logični naglasak rieči „čiem" otimlje prvoj slovci naglasnu snagu, to nije u tom stihu baš nijedne naglašene slovke na pravom mjestu, pa ako se je taj stih u našoj Atini kadgodj naglaskom tobožnjega troheja čitao, to je za cielo taj nesklad svako uho i onda vriedjao a tako eto umiećem izlegla se grda nenarav.

Žalibože i mi bijasmo za timi povodnici trnapili u bezpuće pukoga brojenja slovaka, nikako se ne dadosmo na pomnu iztragu, da li je i gdje je narod pravi stihovni ritam pogodio i ne bi li mi mogli to umieće dočerati do sviestna vještačtva ili majstorstva, gdje je on samo pogadjao.

Kakov je naš narodni osmerac i deseterac tja u drami i tragediji izilazio, to je bila gotova proza, samo nenaravnom stihovnom deklamicijom nagrdjena i s toga dosadnija od trivijalnih prozaičnih prievoda. Ta Heinrich Heine, taj duhoviti poznavalac njemštine, franceštine i engleštine, zahtieva ne samo za tragediju već za svaki dramatični tvor i strogi ritam jezika i deklamaciju, koja je različita od govora u družtvu. Na uzvišenu mjestu povrh glasbišta i povrh svjetiljaka od občinstva zaklonjenih, a naperenih na vršilište umjetnosti treba da stoluje i da se uznosi nebu nad oblake prava vila umjetnica. Tuj ni zagorskoj, ni šijačkoj ni bačvanskoj trivijalnosti a ni lošu stihu mjesta ne ima.

S toga nam je prieka potreba, da bezzakonju uskorimo kraj, da već jednom ustanovimo: što je sklad i blagoglasje našega jezika to u prozi, to u stihu.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

U sjednici filologično-historičnoga razreda jugoslav. akademije od 25. srpnja t. g. čitao je pravi član prof. M. Mesić „O Krčeliću i njegovih Annuah".

Knjižnica pravoslov. akademije čuva od znatne književne baštine, štono ju bješe zapala Krčelićevom oporukom, samo još slabe rukopisne ostanke, medju koje spada i Krčelićevo djelo, kojemu je ime akademik stavio na čelo svojoj razpravi. Akademik je najprije opisao taj rukopis, kojemu je sâm K. dao ovaj naslov: Balthasaris Adami Kercselics, Zagrabiensis Canonici, Annuae sive Historia ab Anno inclusive 1748. et subsequis manu Ejusdem conscripta ad posteritatis notitiam. K. dakle hoće, da se njegovo djelo smatra poviešću, i to hrvatskom poviešću za dobu, koja je protekla od g. 1748. do 1767., a da zadovolji zadaći, što si ju je postavio, spominje i izkazuje sve, što se je sbivalo većega i važnijega u životu narodnom u raznih njegevih pravcih, ali dakako da to čini prema nazorom, što ih je imao o svojem povjestničarskom zvanju i prema svojoj sposobnosti za to. Buduć da je ono doba, koje obuhvaćaju Krčelićeve Annuae u poviesti našega naroda po tom preznamenito, što se u njem stranom pripravljaju, a stranom već i izvadjaju velike promjene toli u političnom, koli u ekonomskom, socijalnom i duševnom pogledu, zato su nam Annuae dobro došle, pomažući svojim sadržajem, da se narodna poviest budi u kojem pravcu, budi u kojem pitanju što jasnije razloži. Tomu za volju daje akademik priegled poglavitih priedmeta, o kojih Annuae govore redom ljetopisnim. Nu osim svega ostaloga gradiva, što se nalazi nagomilano u Annuah, jedno je jošte, što povećava cienu toga Krčelićeva djela, a to su ona mjesta, gdje pisac govori sâm o sebi i o svojih sgodah i nesgodah.

Akademik je to u Annuah sadržano gradivo u daljem tečaju svoje razprave izradio s namjerom, da iz toga njegova truda izadje barem priličan prispjevak za životopis Krčelićev i za valjanu ocjenu svega njegova života i rada. Za sada se dalje niti ne može poći, jer će prije trebati proučiti sve spisove Krčelićeve, svu njegovu korespondenciju, pisma njegovih protivnika, pravde mu i t. d., a mi nekim od tih stvari još nismo ni u trag došli, a za druge samo znamo gdje su, niesmo pako imali vremena i prilike, da ih proučimo.

Prema stavljenoj si zadaći reče akademik nešto o predjih Krčelićevih i o rodu mu, a zatim priedje na njegovu mladost (rod. 5. veljače 1715.), o kojoj se u ostalom samo malo znade. Nakon svršenih nauka, što u Zagrebu, što u Beču i Bologni, postade K. župnikom u Selih (1743—45.) i od toga vremena teku obilnije viesti o njem i o njegovu životu. Zato je akademik mogao u daljem svojem pripoviedanju ne samo spoljašnje sgode Krčelićeve razlagati, nego je nalazio dovoljne pomoći i u tu svrhu, da se pokaže nutarnji, duševni njegov život, značaj mu i prava ciena svega, što je bud na kojem polju radio. Osobitom pozornosti prati akademik književno djelovanje Krčelićevo, kojemu se prvi početci nalaze već u dobi njegova župnikovanja (Prievod Filotee — izgubljen). Sa Selske župe dodje K. u Zagreb za sublektora (1745.), a skoro za tiem učini ga biskup Jure Branjug kanonikom (23. siečnja 1747.) te ga pošalje u Beč, da ondje bude rektorom hrvatskoga kolegija. To isto vrieme izdade K. štampom

poznato svoje hrvatsko djelo o životu bl. Augustina Gazota. Krčelićevo boravljenje u Beču, u mjestu najviših kraljevskih oblasti i življega kretanja u svih strukah života, čini se akademiku mnogo znamenito za sav njegov dalji život.

Tada je on već pisao razprave po nalogu; tada se pokazuje prvi put s naslovom protunotara apostolskoga (1748. Dok je on u Beču boravio umre biskup Branjug; nu K. nadje i u Branjugovu nasljedniku, bar. Franji Xav. Klobušickom, prijazna si poglavara. Taj ga biskup odmah učini svojim kanonikom a latere i izprosi mu od kraljice Marije Terezije naslovnu opatiju (1749, 23. srp.) Sada se K. vrati u Zagreb, te je sliedećih godina prema svojemu zvanju najviše u crkvenih poslovih radio, prava svoga stališa zastupao. G. 1752. bijaše sa svojim biskupom u Požunu na saboru, ali se skoro morade vratiti po kraljičinoj zapoviedi u domovinu, a sam veli, da je to bilo po njega veoma štetno, jer je kraljica doskora dielila različita dostojanstva, od kojih njega nije ni jedno zapalo. Od pogubnih posljedica bijaše po Krčelića, što je tom prilikom zagrebačku biskupiju dobio mjesto Klobušickoga Franjo Thauzi, jer još prije nego li je Thauzi bio instalovan, zametnule su se razmirice medju njim i Krčelićem. O svojih zadjevicah, zavadah i pravdah pripovieda K. veoma obširno u svojih Annuah; ali pri svem tom misli akademik, da mi danas ne možemo uz najbolju volju i misao posve nepristrano u svakom slučaju i u svakom pitanju pravo suditi medju njim i njegovimi protivnici, i to poglavito s toga razloga, što sada još ne imamo dovoljne prilike, da čujemo i protivnički glas. Medjutim misli akademik, da sam K. što pripoviedanjem svojim, što pako svojimi djeli tolika sredstva pruža, da si možemo u glavnoj stvari stvoriti temeljit sud. U tu svrhu sliedi akademik razpre i pravde Krčelićeve u njihovu postanku i postupnom razvitku, tako da čitatelj mora već unapried slutiti, da će doći do većega sukoba medju Krčelićem i ljudi, koji su njemu bili protivni; što je pako taj sukob izišao onako ružan i oduran, kakov se kaže u Krčelićevoj pravdi s biskupom njegovim, to si tumači akademik ne obuzdanom žestinom strastî, koje su bile obladale i jednom i drugom stranom: ovdje častohlepje i ponos do oholosti tjeran i s njim udružen prkos i prezir, ondje pohlepa za gospodstvom, pohlepa za dohodkom, nenavist i mržnja tudje vriednosti i prednosti. U svem tom nazrieva akademik podjedno ružnu illustraciju kulturnim odnošajem prošloga vieka.

Već prve i neznatnije razmirice Krčelićeve bijahu štetne njegovu daljemu djelovanju: jer se mir njegov izgubi, duša mu osta čemerna, te se svakim daljim povodom još većma uzburkavaše. Njemu, kanoti čovjeku, koji je časti tražio velikom pohlepom, bijaše pri tom nekom utjehom, što ga je kraljica Marija Terezija imenovala prisjednikom sudbenoga stola (2. sieč. 1752).

G. 1754. iznese on prvi put pred svoje drugove, kanonike zagrebačke, svoju osnovu, po kojoj je namjeravao u sviet dati putem štampe veće djelo o poviesti crkve zagrebačke. Buduć da je K. već u štampanih svojih djelih obilno progovorio o zaprekah, koje su mu se u tom na put stavljale, i buduć da je već tu bez ikakova obzira osudio sve ništetne razloge svojih protivnika: zato nije akademik o tom dalje govorio, već je samo još neke na tu stvar spadajuće okolnosti točnije konštatovao, naročito pako, da je g. 1754. započeto štampanje Krčelićeve historije zagrebačke crkve istom g. 1770. na konac bilo privedeno. Tiem je povodom akademik spomenuo i drugi svezak prvoga diela upravo navedene Krčelićeve historije, koji se nahodi u rukopisu u knjižnici prvostolne zagreb. crkve, koji rukopis medjutim nije autograf Krčelićev.

Povodom bunâ, štono su se tečajem god. 1455. na raznih stranah u našoj domovini pojavljivale, odašalje Marija Terezija u Zagreb svoje povjerenstvo, a na čelu mu grofa Althana; pak buduć da je Althan mislio, da ne može biti rieči o izmirbi Hrvatske, dok se u njoj ne promieni sustav vlade, zato bude naloženo na ime kraljice, da joj se učine za tu stvar potrebiti priedlozi, te priedloge pako sastavi na Althanov poziv K. U jednom predlaže, da se i za Hrvatsku stvori gubernij, uza koji bi medjutim u krieposti ostali mnogi stališki elementi; u drugom pako preporučuje, da se točnije izvede županijski sustav. K. se dade sklonuti na izradbu tih predloga nadom, da će ga zapasti zagrebačka prepoštija; nu kada se je ona izpraznila, ne zapade njega, već drugoga. Ogorčen već od prije, sada se još više razjario. Skoro na to pokaže mu se nada, da će steći mogućega zaštitnika, banom bo je hrvatskim postao grof Franjo Nadaždy (1756.), brat kr. ugarskog dvorskog kancelara Leopolda Nadaždya, koji je bio Krčeliću osobito prijaznim. Za novoga bana, koji je pomno o tom nastojao, da temeljito upozna povjerenu si kraljevinu i njezine pravne odnošaje, napisa K. tri razprave, koje su nam se u rukopisih sačuvale, a govore o banovih hrvatskih i o njihovoj vlasti i o formi vladanja ugarskoga i hrvatskoga. Sve to napisa K. za mjesec dana, niti ne imajući pri ruci knjižnice svoje! Govoreći akademik nadalje o tom, kako je g. 1760. Petar Troil Sermage Krčeliću povjerio svoga sina Petra Ivana Nep., da ga uči u filozofijskih disciplinah, pokazao je pobliže, kako je K. mislio o novoj uredbi škola i nauka,

što je poticalo od Marije Terezije i njezinih u tom savjetnika, te kako je s tiem u savezu sudio o dotadanjem djelovanju redovnika, naročito Jezuita i Paulina, na polju javne obuke. Slažući se u svem tom s nazori ljudi, koji su to doba bili smatrani naprednjaci, rado se je i sam za njimi povadjao, dokle ih je samo mogao stizati.

Pod konac one dobe, o kojoj govori u svojih Annuah, kao da se je nešto bio primirio, navlastito pako pogledom na svoje drugove, jer je opet pismom njihovu stvar zastupao (1765.), a i u štampanom svojem djelu povoljnije se o njih u to vrieme izjavljuje. Pogledom na književni rad Krčelićev spominje akademik nadalje što u to doba spada, naime ono što je napisao na pohvalu vicebana Ivana Bužana (Kukuljević, Bibliograf. 69.), zatim kratak nauk od sv. mise (ibid. 76. 110) i Pridavek ka Kroniki (izd. 1762.).

Na koliko nije bilo akademiku prilike, da pripoviedajući o sgodah Krčelićevih i o njegovih djelih podjedno pokaže sve njegove nazore, popunjuje to na koncu svoje razprave, gdje je zatiem još u kratko spomenuo Krčelićeve sgode i djelovanje mu, sižuće preko dobe, do koje dopiru Annuae, te je napokon ocienio vriednost Krčelićeva književnoga rada.

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr. Š. Kuhača.

(Sa slikom)

> Gdje ne ima poviesti umieća, ne ima ni umieća, a vjekopisi pojedinih umjetnika — poviest su umieća.

Ako Lisinskoga ide ime prvoga hrvatskoga, a Josu Šlezingera ili radje Kornelija Stankovića ime prvoga srbskoga glasbotvorca, to se za cielo Ferdo Livadić može zvati prvim i najvećim glasbotvorcem one Ilirije, što ju je Napoleon veliki u političnom a dr. Ljudevit Gaj u književnom smislu zamislio. I kao što je Gaj u knjizi uzbudio nov slavenski život, tako je Livadić pokrenuo slavensku ideju u glasbi, ili da drugčije rečemo, Livadić je Gaja glasbeno utjelovio, on je dobu prenuvšega se ilirizma vjerodostojno kajdami pobilježio. Velimo: vjerodostojno; — jer, ako se ne smie tajiti, da se je u Livadićevih glasbotvorih pojavljivalo mnogo njemštine, baš to je vierni odsjev onoga vremena. Ima u nas liepa poslovica, koja označujuć prosvjetnu vrednoću glasbe snagom i točnošću nadkriljuje sve druge poslovice stare i nove dobe i koja sve kaže, što se o Livadićevu radu i vieku kazati može: po zveku (glasbi) se vrieme pozna.

Livadić je vierni sin domovine, koji je svakim drhtajem naroda zadrhtao, svako doba njegova novijega razvitka uza živo duševno prilaganje preboravljao, svaku radost i žalost s narodom na poštenjačku dielio. Ne ima malne nijednoga trenutka, malne nijednoga odličnika one glasovite dobe, kojega Livadić nije svojom glasbom uzveličao i proslavio. Bijaše li se desila sgoda veselju, to je on ijučnim zanosom udario u žice; bijaše li bojak biti, to je on pobudljivim grlom zagrmio: davori rode! a muklom žaobom zaječaše mu žice, kad se je narod u crno zavio. Kad je to sve tako, za cielo ne treba izticati razloga, radšta njegov vjekopis pišemo, već bi valjalo prikričati staru i mladu: Snimaj kapu!

Ferdo Livadić (Wiesner*) rodi se na 30. svibnja 1798. u Celju u donjoj Štajerskoj, gdje mu je otac sudskim pristavom bio. Sestra Livadićevu otcu bila udata za dvorskim savjetnikom Tiszapatakiem i ne imajući djece namrie g. 1809. najstarijemu sinu svoga brata, našemu Ferdi, malo dobarce u najljepšoj okolici Hrvatske, u našem divotnom Samoboru. Oporukom bilo uglavljeno, da je imanje doduše imovinom Ferdinom, ali da njim upravljati imade Ferdin otac, dok mu sin ne postane punodobnim, medjutiem da ne bude otac već sâm Ferdo uživaocem dobarca. Toj baštini za volju preseli Wiesner i njegova obitelj još za franceskoga posjeda Ilirije u Samobor. Ne bilo dugo za tiem, te novi vlastelin, jer za to ga sve držalo, bude imenovan mirovnim sudcem onoj okolici, te radi svoje odlične službe i odanosti kralju i domovini dostade se nasljednoga ugarskoga plemstva uz pridjevak: „von Wiesenfeld“.

Po volji svoje tetke imao je naš Ferdo učiti prava te dodje u Zagreb na gimnazij. Opaziv otac, da mu se sin osobitim darom i velikom voljom za glasbom odlikuje, predade ga nekomu Böhmu u Zagrebu, da ga uči pjevati i guditi na guslah. Čemu se nadali, to se i dogodilo: Ferdo uznapredova u glasbi za dvie tri godine u toliko, da je postao ne samo dikom svoga učitelja već i mitnjakom zagrebačkoga občinstva odlikujuć se pjevanjem pri glasbenih misah i gudnjom na ja-

---

* Ne treba ga zamieniti s Wiesnerom Morgensternskim, koji u Zagrebu življaše i valjanim contrapunktistom slovijaše, ali našemu Livadiću u rodu ne bijaše. Toga se Wiesnera Morgensternskoga Gajeva doba malo dojimaše, ali je ipak uglasbio nekoliko hrvatskih popievaka: „Doletiše ptice kukavice“ i „Hajde braćo, hajd junaci!“ jedno kolo i dvie popievčice za pučki komad „Mandaljinska špilja kod Ogulina“, što se je god. 1835. u Zagrebu glumila; pomagao je takodjer taj Wiesner Morgensternski našemu Lisinskomu instrumentovati operu „Ljubav i zlobu“.

vnih produkcijah. Otac se uzradova liepu uspjehu učiteljevu i sinovu, te nije štedio novaca, da jednoga i drugoga baš gospodski — razigra i okrilati.

Koliko je majstor Böhm s početka zadovoljan bio sa svojim učenikom, toliko ga je manje hvalio u kašnju ruku, jer Livadić, kako ga Böhm krivljaše, uze odavati prevratne svoje glasbene pomisli, što je najpače onda na vidjelo izlazilo, kad je mladić budući sâm, mislio, da ga nitko ne sluša, te slobodan zakalao na guslah snatriti. Zagrebački glasbenici i glasbe prijatelji prigovarahu Livadiću, da gudi poput divljaka, prolievahu krokodilske suze i popinjahu se mladiću na dušu, ne bi li ukrotio svoj zanos, ne bi li se dozvao staračke zrelosti te s toga daj uči se premudrosti cehovske glasbe, daj uči se: „brojevnomu temeljnomu basu“.* Livadić svršujući gimnazij bijaše zaželio, da uči glasbotvorstvo, ali se nikako nije mogao odlučiti, da ide zagrebačkim generalbasistom u nauku, bijahu mu premalo na svjetsku obrazovani, odviše starovierski i preveliki suprotnici Beethovenovoj glasbi, koja se je onda počimala po Njemačkoj širiti i koju je naš mladi guslar u velike štovao i mnogo se njom bavio.

Otac mu govorio, koliko se zagrebački glasbioci na njega tuže i svjetovao ga, neka uz njihove nazore pristane; ali naš Ferdo već onda shvaćaše samosvojski svoje vrieme, umjetnost i narod, te nikomu za volju ne hćede se svoga glasbenoga slobodoumlja okaniti. Livadić douči gimnazijske i mudroslovne nauke u Zagrebu uz dobar uspjeh a medjutiem pročita mnogu knjigu ob umjetnosti, estetici i narodnoj prosvjeti. Često pokuša svoj divlji zanos ukajditi, ali mu to ponajviše puti hrdjavo za rukom podje, jerbo teknici glasbene gradnje nije bio vješt, koliko treba, a ne hćede upitati svjeta u zagrebačkih glasbenika, koji ga svi mrzijahu. Ne bi li toj nevolji doskočio, odkani se otići iz Zagreba i nastaviti mudroslovne i pravoslovne nauke u takovu gradu, gdje bi prilika bila proučiti i novu glasbu. Takov mu se činjaše Gradac, glavni grad na Štajeru, kamo g. 1816. dodje i namah kod nekoga naprednoga i vrlo vješta umjetnika glasbotvorstvo i glasoviranje učiti poče. Premda Livadić marljivo glasbu učase, to se ipak nije mogao namah okaniti onoga krivostavnoga umelodjivanja, kojemu je za mladjih godina privikao; čini se dapače, da se je sav svoj viek s tiem neprijateljem boriti imao. To su posljedice, kad učitelji uzporedice s duhom vremena ne napreduju, te se slobodnjačkomu nastojanju mladeži odbitljivo opiru, mjesto da gledaju doći joj u susret, poučit ju i njezin rad udešavati. Da nije Livadić toli prekomjerno ljubio glasbe, da nije u Gradcu naišao na razborite umjetnike, koji cienjahu nastojanje novije dobe: to bi za cielo toga za našu glasbu znamenita dara bilo nestalo bez traga.

(Dalje sliedi.)

* „Po cehovski sledivša se rulja ne će ni za dlačicu više ili manje, nego samo onoliko, koliko je valjalo za pokojnoga djeda, jer je valjda i onda bilo mudrih glava na svietu. Počera je za svakim brčićem, koji nije po propisu a drzkom se rukom sve zapljenjuje, što ne spada u tabulaturu, samo da sve gladko i starovierskо izadje. Po tom može najdivotniji hrast okržljaviti. A da se to prečesto dogadja, našilja dragi bog svejednako prevratnike, novotare, reformatore, koje cehovci progone i mrze, a kašnje ih prozovu veleumi.“ W. Tapert. Glasba i glasbeni uzgoj na str. 27.

LISTAK.

— **Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.** Dne 20. srpnja čitao je u sjednici filologično-historičnog odsjeka dopisujući član g. professor Armin Pavić razpravu pod naslovom „Prinesci k poviesti hrvatske dubrovačke književnosti“. Prije svega razvijao je razvitak znanosti u Italiji od 13. do 16. vieka, i spomenuo, da nije kulture u Hrvatskoj bilo za vremena zlatnog doba taljianskog, prelazi na Dubrovnik, gdje je 16. vieku hrvatska knjiga cvjetati počela. G. Pavić žali, što su dubrovački povjestnici sa prevelike ljubavi za rodno si mjesto, suviše ga hvalili, te tom hvalom pravu sliku smutili. Zato se i u novijih spisih dubrovačka književnost precjenjuje, te drugim najpače talijanskoj uzporedjuje. G. P. veli, da je takova pararela ne opravdana, jer dubrovačka knjiga da se je tek u 16. vieku razvijala, da nije ni najmanje izvorna i da je jednostrana. Ni u jezikoslovnom obziru, da se ne ima dubrovačka knjiga visoko cienit; u školi, javnom životu da su Dubrovčani rabili tudj jezik, te da se zato hrvatski nije mogao razvijati. G. Pavić prispodablja Zlatarićev prievod Sofoklove Elektre sa izvorom, te iztiče, da nije savršen. Prievod Tassove Aminte, da je bolji, al i tu da ima pogrešaka. Napokon primjećuje g. Pavić, da se dubrovačka knjiga mnogo oštrije suditi mora, nu da će nam kao spomenik pobjede hrvatskoga elementa nad talijanskim vazda mila biti, kao i grad, koj je radio toliko umnih, naobraženih muževa.

Željno očekujemo knjigu „Rada“, gdje će

uvrštena biti Pavićeva razprava. Ne sudimo o dubrovačkoj knjizi toli oštro kao što g. Pavić; da se je knjiga jednog naroda povadjala za knjigom obrazovanijeg naroda, pojav je, koj se opetuje u svoj kulturnoj poviesti. Izim toga mislimo, mora se literarni historik zaglibiti u ono doba, kad su literarni plodovi postali. U koliko je to g. Pavić učinio, moći ćemo tek razabrati, kad nam razprava bude pred očima. S jedne je strane razprava svakako važna.

G. Pavić veli posve pravo, da su se stari Dubrovčani odviše hvalili, osobito književnici medj sobom. Da je neumrlost u njih vrlo jeftina bila, dokazuju nam silni hvalospjevi, soneti i nagrobnice, gdje su se pjesnici kovali u zviezde. Istina je i to, da je za vrieme ilirske dobe rieč „dubrovački klasici" postala stereotipnom frazom, da su mnogi stari pisci stekli hvalu, koja ih ne ide, a mnogi vrlo dobri, budući ne poznati, jedva se i spominjali. Marulić n. pr. slavio se slavnim pjesnikom, premda u njega mnogo učenosti, ali ni trunka poezije ne ima; nasuprot je malo tko mario za krasne ljubovne pjesme Bunićeve. U obće nije bilo kritike o starih naših piscih. G. Pavić započeo je na neki način to djelo; njegovu razpravu ne smatramo gotovim resultatom; do uspjeha stalna moći će se doći tek potankim učenjem svakoga pisca, učenjem stare talijanske knjige i latinske književnosti srednjega vieka. A tomu se poslu hoće mnogo godina. Uvjereni smo, da poslije toga iztraživanja ne ćemo Dubrovčane kovat u zviezde, kao što do sele, al im ne ćemo toli oštro sudit, kao što g. Pavić. Kao svagdje ima i u njih mnogo krasnih stvari, al ima u njih i mnogo — pače više pljeve. U jednoj točki svakako bismo već sada blaži bili od g. Pavića glede jezika naime. I za leksikografiju i za frazeologiju ima mnogo važna gradiva u dubrovačkih piscih, a još više za historiju našega jezika. Zato su nam i oni pisci važni, koji kao pjesnici ništa ne vriede. Ne dvojimo, da će nam to naši filolozi potvrditi. Pavić potaknuo je razpravom svojom literarne kritike i jezikoslovce na nov rad, na kritično izpitivanje dubrovačke knjige. Ima tu mnogo točaka, koje se razjasniti moraju, a prva bi bila odgovorit na pitanje: Može li se pomisliti, da se je prije XVI. vieka u Dalmaciji pjevalo hrvatski? Je li moguće, da se je iznenada pojavilo u 16. vieku toliko pjesnika, koji su gradili pjesmotvore stalnih forma iz svih struka poezije?

Književnost. Ovih dana izadje „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. XXVIII. str. 212 sa 7 tabl. (Ciena 1 for. 50 nov.) U ovoj knjigi imade dvie prirodoslovne, jedna povjestnička i jedna jezikoslovna razprava. Prirodoslovne razprave jesu: Prilozi paleontologiji hrvatskoj od akademika Spiridiona Brusine i geologični i patheologični odnošaji u Radoboju od Lj. Vukotinovića. Prva razprava govori o kopnenih i sladkovodnih terciarnih izkopinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, tè znamenitije, brojem 98, predstavlja u priloženih kamenopisnih snimcih. Propuštajući ocjenu ove velike razprave strukovnjakom iztičemo ovdje samo to, da je Brusina mnogim izkopinam, nauci novim, nadjenuo imena naših odličnijih rodoljuba; tako imade sada unio Strossmayerianus, Rakovecianus, Vukasovićianus, amnicola Torbariana, valvata Šulekiana, prososthenia Drobaciana (Dubrovčanin), vivipara Pilari, Dežmaniana, melanopsis Pančićiana itd. isto tako bithynia croatica, hydrobia slavonica, dreissena dalmatica. Tiem će putem ostati trag našemu narodu i u znanosti. Ona historična razprava akademika dra. Račkoga jest nastavak iz prošlih knjiga „Rada", te se ovdje crta jedan dio vladavine Dimitra Svinimira, imenito odnošaj njegov naprama rimskoj stolici i njemačkoj državi. Jezikoslovna razprava akademika A. Vebera „o naravi hrvatske izreke" govori o slobodi, jednostavnosti, razumljivosti, zorovitosti i simetriji hrvatske izreke. Na kraju sliede izvodi iz sjedničkih zapisnika, i popis knjiga, kojimi se akad. knjižnica obogatila u novije doba. Kako se iz ove sadržine vidi, prinizuje se i ta knjiga akad. organu dostojno uza svoje predšastnice. Tisak služi na čast dioničkoj tiskari, kano što su i tablice liepo izvedene u Albrechtovom kamenopisnom zavodu.

Druga knjiga, kojom se je naša naučna književnost obogatila, jest: „Povjestni spomenici zagrebačke biskupije, izdao I. Tkalčić, knj. II. str. 149. Ova knjiga sadržaje „Statuta capituli zagrabiensis saec. XIV. po rukopisu pisanom poslije 1354. godine, koj se čuva u arkivu kaptola zagrebačkoga. Uredjaj ovih statuta pripisuje se Ivanu goričkomu arcidjakonu i zagr. kanoniku: nu oni sadržavaju ustanova starijih, koje dopiru do osnovanja same biskupije. Ova su statuta podobna zavriediti pozornost ne samo crkvenih povjestnika nego i pravoslovaca, dočim sadržavaju mnoge ustanove, tičuće se odnošaja izmedju hrvatske vlastele, u koju se i kaptol računao, i njihovih kmetova. Žalibože, što naši pravoslovci, ne izuzam ni profesore praslovne akademije, malo se koristuju takovimi publikacijami. To ne smie nikoga, a ni I. Tkalčića smetati, da nastavi izdavanje spomenika arkiva, koj je njegovoj brizi povjeren. „Statuta" su točno izdana po rukopisu i providjena na kraju osobnim i stvarnim kazalom.

U Zadru netom izadje „Rječnik slovinsko-talijanski, za tisak priredio o. Dragutin A. Parčić, str. 1059. Ovo je drugi dio rječnika, kojega je prvi talijanskoslovinski, sviet ugledao 1868. god. Parčić si si ovim djelom stekao velike zasluge za onaj diel našega naroda, koj je pod gospodstvom talijanske književnosti. On je ovdje iznio blago našega jezika ne samo u dojakošnjih rječnicih nego i u živu govoru naroda sahranjeno, dočim je za taj drugi diel upotriebio više tisuća rieči,

koje su u narodu sakupili M. Pavlinović i I. Mrkica. Preporučamo taj rječnik i s ovkraj Velebita, osobito onim, koji uče talijanski; a neumornomu Parčiću zahvaljujemo na njegovu trudu.

U br. 29. spomenuta knjiga prof. dra. Kreka jest prvi diel njegova na široko zasnovana djela poviesti slavjanske književnosti. Ova prva knjiga razdieljena je u dvie česti, od kojih prva razpravlja o jeziku, sudbini i prosvjeti starih Slovena po iztraživanjih jezikoslovne paleontologije i po svjedočanstvu starih pisaca, druga pako govori obćenito o slovjenskoj tradicionalnoj književnosti i njezinu odnošaju k prosvjetnoj poviesti a napose k mitologiji slovjenskoj. U prvoj česti riše nam pisac Slovjene najprije kano članove arijske obitelji; onda opisuje njihovo prosvjetno stanje iza kako su izstupili iz ove obitelji, tè ostali neko vrieme u zajednici s Litvani, pak odcjepivši se sačinjavali jedan narod (sveslovjenski), koj se podielio u plemena, živuća i danas. Ne imajući za ono doba pisanih spomenika pisac osvrće se ponajviše na jezikoslovnu paleontologiju, a došavši na historičnu dobu (str. 61—137.) upotrebljuje pisane spomenike. Traditionalnu literaturu slovensku motri pisac s dvaju gledišta: s formalnoga t. j. s obzirom na jezik i na običaje, onda s realnoga t. j. obzirom na priče, pripoviedke, poslovice, praznovjerje, basne, zagonetke i narodne pjesme. Iz svih ovih izvora voli pisac uzpostaviti prosvjetno stanje, a navlastito vjeru slovjenskoga roda. Za prvu čest ove knjige našao je prof. dr. Krek mnogo više predradnja u stranoj i slovjenskoj književnosti nego li za drugu; pà je on za čudo velikom pomnjom upotriebio sve, što se o tom do sada pisalo, tako da mu nije ni jedna znatnija monografija i razprava ostala ne poznata. Dočim je ovdje pisac imao one predradnje svesti u svoj sustav, bješe mu u drugoj česti upravo put krčiti, koliko je i tudjer naišao ovdje i ondje na utrenik. Smjer ovoga lista ne dopušta, da se izvodî iz same knjige utvrdi ovaj sud; tè budi dovoljno uputiti čitaoca, komu je do toga stalo, osobito na drugi odjel druge česti. Ova knjiga postala je od preradjenih čitanja na gradačkom sveučilištu, na kojem je dr. Krek professorom slovjenske filologije i literature, tè će ona dobro doći i našega sveučilišta učitelju i slušaocem. Naći će se u Krekovu djelu ovo i ono, što bi izpraviti ili popuniti trebalo; ali onó je u velike pogodilo smjer, kojim imade poviest slovjenske prosvjete u nauci poći. Krekova „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ jasno svjedoči, kolikim je orijaškim korakom ova nauka iza god. 1826. t. j. iza Šafaříkove „Geschichte der slav. Sprache und Literatur“ koraknula. Što je neumrli Šafařík samo naslućivao, to je već u Krekovu djelu svedeno u sustav.

Književnost. Anatomija i životoslovje s osobitim obzirom na gospodarstvo. Sastavio Josip Ubl učitelj anatomije i živinarstva na hr. gospodarskom učiteljištu Križevcih. Sa 50 slika. U Zagrebu. Tiskom Dr. Albrechta. Vrstna ova knjiga namienjena je prije svega pitomcem gospodarskog učilista, nu nije samo školska knjiga. Kako je praktično sastavljena i razjasnjena mnogimi vrlo dobrimi slikami, služit će svakomu gospodaru dobrom pomoćnicom za stočarstvo. Preporučamo ju što bolje.

— Zabavna knjižnica. Svezak 2. U Kraljevici 1874. Mi smo ob ovom podhvatu primorske tiskare obširnije progovorili, i preporučili ga. U drugom svezku nalazimo nastavak „Kantorčice“, pripoviedke od Karoline Svjetle.

— Izvadak iz službovnika c. kr. vojske, ponašio S. Š Kirinski. Zagreb. Dionička tiskara. 1874. Vrlo praktična knjižica za naše vojnike. U 15 odsieka nacrtao je pisac lakim, razumljivim jezikom cielo službovanje i vojničke propise.

— Izvješće o kraljevskoj velikoj gimnaziji u Zagrebu. U Zagrebu 1874. Tisak dr. Ljudevita Gaja. U ovom izvješću uvršten je vrlo oštrouman članak prof. g. V. Klaića „Ocjena odlomka iz kronologije Ivana arcidjakona“, u kojem pisac dokazuje, da je u Krčeliću navedeni ulomak Ivana falzifikat kašnjega vremena. Pod rubrikom „književnost“ doniet ćemo obširnije izvješće o tom nastavku.

— Godišnje izvješće kr. velike realke u Zagrebu. Tiskom Dr. Albrechta. 1874. Izvješće donosi zanimiv članak „Alpinski ledenjaci“ od professora g. Dragutina Kösslera.

— Narodna biblioteka. Kjiga II. Ostan božje ljubavi. Andrije Vitaljića. Novo izdanje po kan. Stj. Skurli. U Dubrovniku. Nakladom D. Pretnera. 1874. Knjigu ovu objavismo, ima tomu više vremena. Sada je izišla na sviet. Glede samog izdanja ima nekoliko znatnih prigovora, koje ćemo iztaknuti zajedno sa obširnijom ocjenom toga starohrvatskoga djela, o kojem naši književnici sude vrlo nejednako.

— Grabancijaši ili batine i ženitba, izvorna gluma s pjevanom predigrom u 5 činova s pjesmama. Napisao Ilija Okrugić Sriemac. U Novom Sadu. 1874. Pisac „Sriemske Vile“ i „Saćurice i šubare“ kušao je sastavit pučku igru. Srbska Matica nagradila ga sa 200 fr., a sama gluma bje prikazana na novosadskom pozorištu. Težko je o toj knjizi u obće i u kratko sudit, zato ćemo donieti obširniju ocjenu.

— Pjesme Mite Popovića izišle su izpod štampe u tiskari braće Jovanovića u Pančevu. Knjiga imade 26 tabaka, ciena joj je forinta i pol. Dobiva se u spomenutom tiskar-

skom zavodu. Mnogo hvale ne treba toj knjigi; Mita Popović je pisac darovit i vriedan, plodovi njegova pera prave su pjesme, u kojih ima i misli i osjećaja. Bolje preporuke ne treba.

— Antikvariat braće Jovanovića u Pančevu. Imadosmo više puti pohvalit revnost i vještinu knjižarskoga zavoda braće Jovanovića u Pančevu. Danas evo nam nove prilike. Rečeni zavod odlučio je uredit antikvariat za sve hrvatske i srbske knjige. Braća Jovanovići pozivlju sve, u kojih imade starijih hrvatskih i srbskih knjiga, neka im pošlju popis istih uz točan naslov, mjesto i godinu štampe, i pošto bi te knjige ustupili. Ujedno pozivlje knjižara sve hrvatske i srbske književnike, neka od svakog svoga dosele izdanog djela pošlju 20—50 primjeraka. Od novih knjiga neka se jedna na ogled pošlje knjižari pod krstom za daljnje naručbe. Pozdravljamo taj podhvat istinskom radosti, braća Jovanovići dokazaše i opet, da razumiju svoj posao.

Parižka kazališta. U „Theatre francais“ prikazat će se nova drama u pet čina od Em. Augiera pod imenom „Piege á loup“ (vučje zamke). — Kazalište Dejazet daje novu ludoriju u četiri čina „Les heures diaboliques“ (vražji časovi). — Ferier predao je kazalištu „Palais royal“ novu dramu „Au grand col“. — U velikoj operi parižkoj pjevana je nedavno s velikim uspjehom nova opera „L' esclave“ (rob) od Membreéa. Svršena je prije 25 godina. Riedak doista primjer skladateljske skromnosti!

Kralj i akademik ujedno. Oskar II., kralj švedski ne bavi se samo žezlom, već i perom. Pjesnički i prozaički njegovi spisi tiskaju se sada u Stokholmu u 15 svezaka, a medju njima i znameniti spis „Uspomene švedske mornarice“, što ga je švedska akademija odlikovala.

Starine. Jedva što je dr. Schlieman iznio na sviet Troju, već se evo laća drugog jednako važnog posla. Grčka vlada dozvoli mu, da ide odkrivat starine na atinskoj akropoli. U tu svrhu razoriti će tako zvanu „mletačku kulu“ iz 14. vieka, što je sagradjena od ostanaka i starih grčkih gradjevina. Bez sumnje naći će se tu sila umjetnina i starinskih nadpisa.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. Upliv imati, uplivati, čovjek od upliva (Einfluss haben, nehmen, ein Mann von Einfluss), kako vidite, žalostna je njemčarija, kojom se udaljujemo od naroda, koji tieh rečenica ne razumie, mjesto da velimo: mogućan je, velik je mogućnik, mnogo može, ili doimati ili dojmiti se s drugim padežom osobe, kao što velimo: to ga se ne prima, da pišemo: ta ga se stvar ne doima (diese Sache hat keinen Einflus auf ihn), a za samostavnik Einfluss u istom smislu da usvojimo dojam (kao ujam, prijam, pojam) primjerice: dojam mjeseca do zemlje. A zlosrećnoga upliva da se okanimo, jer kad plivamo, slabo možemo drugomu pomoći, a kako bi nam se rugao Niemac, kad bi znao, da je njegov Einfluss postao kod nas Einschwimmung!

Ta je viest dobar utisak učinila (diese Nachricht hat einen guten Eindruck gemacht), kanda je viest sjela na kakvu mekanu stvar, te se utisnula. Nije li to rugavet? Zar nije ljepše, da je ta viest dobro došla, ili radostno dočekana, da je na liep odziv naišla!

Raztresti se, duh raztresti (sich den Geist zerstreuen) ne valja; jer se u nas raztresa, što je na okupu ali razstavno. Čovjek se dakle ni njegov duh ne može raztresti, a što Niemac tiem raztresom hoće da reče, to bismo naški imali kazati: zabaviti se, razgaliti se, razdragati se, duh se razgaljuje, razvedruje, razigrava, razraduje, razrakoli, razkršća ili razkumljuje s nujnošću ili dosadom, rješava se brige, drug druga može razgovoriti (ausreden von traurigen Gedanken) ali ne raztresti, a nefiguralno može se čovjek raztresti samo na konju (sich ausschütteln im Reiten) tobože, da se ni udo uda ljudski ne drži, a to, bogme nije nikakva lagoda!

Zadržite to za sebe, zadržite tu tajnu za sebe (behalten sie das für sich, behalten sie das Geheimniss für sich) nije na našu, premda se veli: držati na umu na pameti. Smisao te njemačke rečenice tumači se u nas ovako: Ne kazujte toga nikomu, zatajite to, ne odajte te tajne nikomu ili to neka bude vašom tajnom!

Skoro (za bald) primjerice: skoro su se pobili, ne valja pisati, jer skoro znači samo vrieme, a ta rečenica ne znači u nas: bald hätten sie sich geprügelt, već unlängst haben sie sich geprügelt. Treba dakle taj bald prevoditi našom besjedom malne ili malo što, dakle: malo što se niesu pobili, malo nije došlo do šaka. Njemačku: wir waren guter Dinge, bald hätten wir einen Wein getrunken imali bi, ako i nije takovo hrvatsko veselje, ovako prevesti: razigrasmo se, malo što ne uzesmo piti vino!

Primite moj pozdrav! (Empfangen sie meinem Gruss) pišu rado naša velika gospoda, a ljepše je, jerbo je naše: Da ste mi zdravo! Ili zdrav bio, dragi g. Z!

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 33. U Zagrebu dne 15. kolovoza 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Hrvatski narod plače i opet nad grobom vrla zatočnika, umna radnika, čovjeka čista kao zlato i jaka kao čelik.

ŽIVKO VUKASOVIĆ,

PISAC HRVATSKI,

PRAVI ČLAN JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,

ŠKOLSKI NADZORNIK VOJNE KRAJINE HRVATSKO-SLAVONSKE,

RODJEN U BERAVCIH U SLAVONIJI,

PRESTAVI SE IZNENADA DNE 10. KOLOVOZA 1874.

U 44. GODINI VIEKA SVOGA.

Lahka mu zemlja,

Vječna mu pamet!

BUDI SVOJ.

Spjevao Branislav.

Oj budi svoj! Ta stvoren jesi čitav,
U grudi nosiš brate srdce cielo;
Ne kloni dušom, i da niesi mlitav,
Put vedra neba diži svoje čelo!
Pa došli danci nevolje i muke,
Pa teko s čela krvav tebi znoj,
Ti skupi pamet, upri zdrave ruke,
I budi svoj!

Oj budi svoj! Znaj, tvoja glava mlada
Nebolike ti zlatne sanke búdi,
Ko sivi soko uzvine se nada,
Al sviet je sviet, i ljudi tek su ljudi!
Dà, sbilja goni s uzglavja te meka,
U sebični te zovuć svieta boj,
Ma što te brate u životu čeka:
Ti budi svoj!

Oj budi svoj! Taj sviet ti nije pàko,
Ni vaj ti nije; radi trnom cvietom;
Ni desno lievo da se niesi mako,
Već ravno podji, dok te nosi, svietom;
Koracaj bez obzira krepko, živo,
Sudbina dok ne rekne tebi: Stoj!
I pravim drži pravo, krivim krivo,
I budi svoj!

Oj, budi svoj! Ta božji ti je zamet,
A Bog sve mrzi, što je laž i varka;
I neka ti je vazda vedra pamet,
I srdce vrelo, duša čista žarka;
Nek ravno um i srdce tvoje važu,
Tek tako bit ćeš čovjek, brate moj!
Da zli i dobri ljudi smjerno kažu:
Dà, on je svoj!

Oj budi svoj! Al brat si budi braći,
I radi za sviet, ne slušaj al pljeska;
I ljubi sviet, al ne nadaj se plaći,
Jer hvala ljudska voda je vrh pieska.
U tvojoj sviest i hvala ti je trudu,
S poštena tekar lica teče pošten znoj,
I niesi brate živio zaludu,
Kad jesi svoj!

Oj budi svoj, i čovjek ljudskog zvanja!
Pa diži čelo kao sunce čisto;
Jer kukavica tek se hrdji klanja,
Tvoj jezik, srdce nek su vazda isto.
Za sjajnim zlatom ko za bogom gledi
Tek mićenika robskih podli roj;
Ti gledaj da l' i duša zlata vriedi,
Pa budi svoj!

Dà, budi svoj! Pa dodje l' poći hora,
Gdje tisuć zviezda zlaćenih se vije,
Kad čovjek račun si savršiti mora,
I ti ga svršuj, nek ti žao nije:
Jer tvoje srdce šapnuti će tijo:
Oj mirno, brajne, sad si račun sbroj!
Poštenjak, čovjek na zemlji si bio:
Ta bio svoj!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

XIII.

Četiri dana čekaše Miroslav u sladkoj nadi, peti postade neustrpljiv. Bila je subota. — Ako ih danas ne bude, govorio sam sobom, stojeć kraj prozora svoje sobe, sa kojega se vidjelo na cestu, kojom su morali doći, sutra ću ja k njim. Odbije treći, četvrti sat, a njih još ne ima. Miroslav hćede baš, da zatvori prozor, i da sadje u vrt, kad opazi oblak prašni, koj se je od župnoga stana amo sve bliže bielom cestom u vis vitlao.

— To su oni! klikne radostno i poleti niza stube u dvorište, i stane kraj ulaza, da ih pričeka.

Za čas udje zaprašena kočija, i stane pred kućom. U kočiji sjedila gospodja, a kraj nje Renata u modrom odielu i bielom slamnatom šeširu, oko kojega se vijao mjesto vrpce vienac od pačinjena klasja. Nasuprot njima sjedio Hřebek, držeći palicu medju koljeni, na koju je upro bradu, a kraj njega župnik klanjajući i nasmjehivajući se gospodji.

Miroslav otvori vratašca kočije sa strane, gdje je sjedila Renata, i gledeći na stranu, pruži joj ruku, da izskoči. Ona skoči lagano, kao da su ju krila pridržavala i u skoku uhvati se rukom za Miroslavov vrat, on ju pogleda, a ona će hitro, hitro uztegnuti ruku, kanda se je bojala, da ga ne uvriedi. Iza nje izskoči gospodja poput objestna dječaka. Dok je silazio župnik, plaho pipajuć nogom željeznu stubu, da li je čvrsta, ogleda Hřebek kočiju, i opazi, da je jedno staklo desne svjetiljke potrto.

— Ao, ao, pak to ti meni niesi znao kazati, da dadem popraviti? grmnu on na kočijaša, ta to je sramota!

— Niesam ja — to je slomio Matija, odgovori ovaj.

— Css — Hřebek škrine zubi i pogleda ljuto prema nebu — mùlo, bane on glasno, ako je Matija potro, ne treba da se popravlja? mùlo nijedna!

— No vidiš ga, sad će se svadit! opomenu Hřebekovka supruga, kad je ovaj još svejednako ogledavajuć kočiju strigao očima.

— Ma da! — O — o! — susjede, brate, kako je? leti ovamo, da te povučem za bradu, valja li štogod! vikne sada još jače Hřebek, kad se na pragu pomoli u kratkom kaputiću, otrcanih rukava, Borković, a iza njega ogledavajuć plaho svoje odielo, njegova žena. Pošto je Hřebek stisnuo krepku i težku ruku Borkovićevu, poleti prema njegovoj ženi i izljubi ju u usta glasno i krasno.

Borkovićka klikne od čuda, kad je ugledala Renatu, koja joj skromno poljubi ruku, čemu se je Miroslav mal ne porugljivo nasmijao, — je l' to moguće, ta morale su ju same vile gojit!

— Babe, babe, kakve vile! umieša se Hřebek, niesam nikada takovih vidio, kakove su u njezinu zavodu.

— Molim, dragi otče, moje su učiteljice jako mile i ljubezne gospodje, izjavi se Renata, uzvinuv k njemu laskave koreće oči i tresući glavom, da je klasje trepetalo po šeširu.

— No, no — ja niesam ništa kazao, to je bila samo šala.

— I ja sam mislio, da se gospodin Hřebek samo šali, umieša se uljudno na strani stojeći župnik, i protare si ruke.

Borkovićka odvela medjutim prijateljicu u sobu, gdje joj ova morala sve izpripovidjeti, što je god znala o novoj modi. — Znaš, ja ti nikamo ne dolazim, tužila se ona, a moj muž ni toliko za me ne mari, da mi bar jedne novine, ne ću reći „Bazar", ali barem „Auroru" naruči.

Borković, Hřebek i župnik odu u podrum, jer je, kako Hřebek reče, još jedino tuj moći obstati, kakova je žega. Borković donese sira, soli, a bome i luka, ako ga tko izvoli. — Ta brate, da nema luka, ja bi već bio posiedio! pohvali ga Hřebek.

Ne prodje pet časova, već su bili pokušali petero vrsti vina, pa kada su došli do najljućega, izjavi se Hřebek: „pri tom ostanimo!

Ne opaženi ni od koga odšuljali se Miroslav i Renata na kraj vrta, gdje su pod polu natruo kesten sjeli na klupu, poduprtu trima stupcima, četvrti je ležao u travi. Obojica šutijahu, kanda svakoje od njih u drugi kraj misli zanose. Renata okretala suncobranom, dočim je Miroslav kuckao prstenom po čavlu, koj je virio iz klupe.

— Kad sam ja zadnji put ovdje bila, zavede razgovor Renata tihim klonulim glasom, bio je ovaj kesten svjež i zelen. Miroslav se ogleda. — Dà, doda on isto tako tiho, bio je zelen, dok nije došla bura, koja mu je odlomila krunu.

Opet zamuknu.

— Čuješ Renato, započme sada Miroslav, ali nešto glasnije, kakov ti se čini naš župnik?

Renata okrene hitro glavu, šešir se odvine i poput sunca sine njezino lice pred Miroslavom. Lagani smiešak treptio na njem, i jedva da se je razabirao na malko otegnutih usnah.

— Zašto ti to pitaš?

— Tako. Miroslav trgne ramenom i podigne jedan kamečak, koj je pred njim ležao u travi.

— Meni se jako dopada. Znaš, što mi je rekao, kad smo se vozili ovamo? — Rekao mi dva puta, ako nije tri puta, da su moja lica kao jagode.

— Pak zato ti se dopada?

— Da zato. Da je rekao, da su blieda, ne bi mi se tako dopao, ali kao jagode! hahaha!..

Miroslav pogleda na Renatu, ali ne vidje njena lica, jer joj ga je široki obrub šešira posvema zastirao. Samo nešto vrata i brade vidje, a taj je bio biel kao snieg.

Tik pred Renatom stajao maslačak, uzdižući glupi cviet iz trave. Ona ga udari nekoliko puta suncobranom, ali se cviet samo previnu, a ne prelomi se. To kao da je nju razljutilo, dva, tri puta topnu ona nožicom po njem, dok ga nije razmrskala. Miroslav se začudi njenoj krasnoj nozi, u onaj mah zaželi, da tisuću puta njome topne.

— Ti si nemilosrdna, rekne on, kada je Renata udovoljena opet sakrila nogu pod rub modrog odiela.

— Nemilosrdna, što sam sgazila cviet, koj mi se gadi? O, ja bi mogla i gdjekoga čovjeka ovako sgaziti.

— Ti valjda komu zlobiš?

— Često puta i samoj sebi. Ima časova, kad bi samu sebe kao ovaj cviet satrla, da mi ni traga ni glasa ne bude više na ovom svietu. Renata još jedan put topne po cvietu.

Miroslav ju pogleda i vidje, da je sva probliedila kao stiena. Pritajena gorčina namračila njeno lice i tresla je, reć bi, svaku žilicu krasnoga tiela. Drhćućom rukom vitlala ona suncobranom, da je, okrećuć se, zvиždao.

— Što je tebi? upita plaho Miroslav.

— Ništa, ništa, odgovori zvonko ona, i nasmije se glasno, i dugo, dugo krilio se njezin iznenada banuli smieh vedrim zrakom. Znaš, čega me je sjetio ovaj cviet? nastavi

ona malo zatim, čarobna iztoka, njegove divlje naravi, slobode! Čitala sam jednom, da imade tamo cvjetova, koji su toliki, da majke svoju djecu u nje stavljaju, neka se ziblju. Ah, to mora biti krasno!.. U nas je sve toliko dosadno, glupo, siromašno kao ovaj cviet, što sam ga sgazila. Velika, nepregledna jezera, bez dna i mjere, nebotične gore, plameni vulkani, divlje šume, u kojih se samo lavovi i tigri javljaju, neizmjerne pustare, i bezkrajne ravnice, obraštene hvat visokom travom, koja strašno šušti, kad se njimi naganjaju divlji, neobuzdani konji... krasno, krasno, ja bi hćela onamo!..

— Da te koj beduin ugrabi? primieti Miroslav motreći Renatino lice, kako se je iznenada zažarilo i planulo, a oči zablieštile.

— O, ne bi mene ugrabio nitko bez privole, ja bi nosila sobom oštar nož, —

— Kindžal.

— Neka, kindžal, svietao kao bliesak, a oštar kao zmijin zub, pa kad bi me tko dirnuo, ja bi mu s nasladom urinula kindžal u samo srdce... neka teče krv, neka se puši...

— Djeco! gdje ste? idite k užini, razda se u to sa prozora doma glas Miroslavove majke.

— Odmah, odmah, odazove se Miroslav i podje u kuću sa Renatom, koja se bila presenetila s prozaičnoga poziva. Miroslava je za cieloga razgovora dražio Renatin romanticizam na ironički smieh, ali je ovaj svaki put u svojem rodjaju zamro, čim bi ona k njemu okrenula lice.

Gospodje sjedjahu za četverouglastim stolom, koj bijaše pokriven crvenim stolnjakom, važno i lahko nagibljuć glave nad šarene tanjure, a medju njima župnik častno i dostojanstveno, kao pastir, koj se ponosi svojimi ovcami. Hřebek i Borković ostadoše u pivnici. — Imamo nešto posla, izpričali se oni, kad su ih pozvali k stolu.

Renata i Miroslav sjedoše na kraj stola nasuprot župniku.

— Gospodična je valjda cvieće brala? upita uljudno župnik.

— Niesam, odgovori kroz smieh Renata, da sam ga brala, ponudila bi prečastnomu koj cviet.

— Molim, molim, izpriča se župnik i pohiti u smetnji zarezati vilicom, umjesto nožem u kruh, na što se je i onako sav crven još većma zacrvenio. Matematici bi tomu rekli, da je quadrat uzmnožen na quadrat.

Za ciele užine do mraka pripoviedao župnik, naklanjajuć glavu sad k jednoj sad k drugoj gospodji, o slavulju, kojega je ulovio u svom vrtu. — Milostive ne bi vjerovale, — tu župnik zaigra prsti po stolu — sedam, kažem vam, sedam čitavih crva, i pojela bi još više, da joj dadem, ali naravski...

— Pokvarila bi si želudac, dometne Hřebekovka.

— Dakako, dakako, potvrde župnik i Borkovićka u jedan mah.

Miroslav i Renata podsmjehivahu se medju tiem ovomu razgovoru, dà, Renata turnu jedan put pod stolom Miroslava u lakat neka pazi. — Gledaj, koli je to dobar čovjek, da se može razpoloviti, on bi se razpolovio sigurno, samo — da se na dvie strane naklanjat može.

Na sreću ne opazi toga podsmjehivanja župnik, jer bi se bio strašno smeo, ali ga opazi Miroslavova mati, koja ne propusti sgodu, kad je župnik odkrenuo lice, mignuti sinu, da se to ne pristoji.

Kasno u večer odprave se Hřebekovi kući. Dugo je Hřebekovka nagovarala supruga, dok ga je natovarila na kola. — Daj mi mira, ja imam sa susjedom važnoga posla, izgovarao se on, sjedeći u pivnici na prevrnutom čabru omamljen od vina.

— Ali molim te, već je kasno, govorila mu gospodja, uhvativ ga za ruku.

— Šta kasno? ne vidiš, da sunce sjaje. Hřebek pokaže na okance, kroz koje je probijao mjesec.

Zaludu ga gospodja nagovarala, neka joj povjeruje, da je ono mjesec, a ne sunce, zaludu, da je jedanaest sati noći; Hřebek je tvrdio, da je jedanaest sati dana, i pitao, je li objed gotov. Tek onda, kada je župnik počeo dokazivati, da su sunčani traci zlatni, a ne srebrni kao ovi, ustane on sa čabra na klamave noge, i uzpne se težkom mukom na kočiju.

Do sela jašio je Miroslav uz kočiju. Cielo vrieme smijao se s Renatom, koja kanda se uzobiestila, kad se je Hřebek počeo tužiti na sunce, kako žeže, psujuć kočijaša, što nije ponio kišobrana. Poslije sparine, uviek dodje kiša, govorio on tromo i kroz nos, na — već grmi! — Štropot kola pričinio mu se grmljavinom.

Kada je kočija krenula uzbrdice, obrne Miroslav kući stisnuvši Renati ruku, koju mu je pružila iz kočije. Konj je letio kano divlji konji pustara, o kojih je ona danas govorila, kamenje sipalo varnice izpod njegovih kopita, a zemlja tutnjela. Ravnica činila se bezkrajnom stepom, kukuruz tajnovito šumećim šašem, i Ganges se nadje, Ganges šumljaše Miroslavu u glavi noseć lotos-cviet — Renatu...

(Dalje sliedi.)

MICKIEVIĆEVI KRMSKI SONETI.

Pohrvatio I. T.

Vidik gorski sa stepa Kozlovskih.

Putnik.

Gle, zašto Alah ondje sgrnu more leda?
Zar priestol tuj si stvori smrzla od oblaka,
Sagradiše li divi zid od ledenjaka
Da zviezdâ karavanam tud se šetat ne da?

Svjetlòbu, cigli požar Carigrada, sgledah:
Zar Alah, dokle traje skrka noćnog mraka,
Da svjetovi mu mogu jedrit morem zraka,
Prikòvao je nebu svjetiljku o gredah?

Mirza (provodič mu.)

Zar ono? Bijah ondje. Rieke biesom znane
Provaljuju odánlê siedoj zimi s gniezda;
Obidjoh, snieg iz usta sipljuć, one strane,

Kud ne lieću ni orli, nit je magli jezda,
Nadkrilih u oblaku grome uspavane,
I čalma gdje mi malo ne tače se zviezdâ.
To Čatirdah!

Putnik.

A!

Haremsko groblje.

Mirza putniku.

Ne dozrelo je groždje milku s vinograda
Nasklado tuj si Alah; biser iztočni je
Iz utjehe i sreće mora, davno prije
Sakriven vječnom školjkom, tuj si skrio tada.

Skrivene zàborâvlju, mrakom grobskog hlada,
Iznàd njih čalma hladna blista se i bdije
Ko stieg nad vojskom sienâ; plôčâ vidjeti je
S imènî uklesanim kaur-svieta mlada.

Zemaljske ruže krasne! pri čistoće toku
Docvatoste u stidu lišca svoga blieda,
Sve vieke zatajene nevjernomu oku.

Tudjincu evo dodjoh vaše groblje s reda
Pokazat; — prorok griešnu prostio mi kroku! —
Tudjinac taj jedini kroz suze ga gleda.

Bajdari.

Podbodem konja živo, u propanj ga gonim,
Polete šume, stiene, doli uzbujali,
Izpòd nogu mi ginu, kano rieke vali;
Zaglibljujem se, u vir bezsvjetnosti ronim.

I pjenast konj mi juri mahom nasionim,
A sviet u náton* čudan splinu se i sali,
S ogledala se kano razbijena zali
Zelènom oko šumom, stienom, dolom onim.

I zemlja usne, a ja bezsan na žal skočim,
Nakùljâ val se k briegu, mrko mu je tjeme,
Podnesem čelo podanj a ramena kočim,

Zašumi val nad glavom, kaos obaspe me,
I, kao brod u viru, ničim se ne bočim,
Zaòkupi me magla zaboravi nieme.

* Náton = Dunkelhelle, po Parčiću mezzatinta chiara. Sravni sa sutonom = tiefe Dämmerung, po Parčiću takodjer chiaro-scuro.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Često bi Leonora otca kroz suze upitala za razlog njegovu jadu, al joj on ne hćede pravo kazati, šta je. Po ciele dane znao je starac bluditi pod mračnim drvećem perivoja i reć bi uklanjao se svojoj kćeri; opazi li ga Leonora s daleka, preplašila bi se mlada od mrka mu pogleda, od očajanog mu lica. Primaknu li mu se djevojka, da mu ublaži jade sladkom besjedom djetinje ljubavi, jedva bi joj starac i odgovorio te pobrzao u kuću, da potraži mirno kakvo mjestance.

Tako minu mjesec dana tužan, žalostan; Leonora opazi, kako otcu lice sve to većma bliedi, kako mu se tielo sve to više ruši; iz očiju nestajalo mu sjaja, kao da ga jede tajna neka bolest.

U to doba po prilici sav se starac promienio. Po tom posumnja Leonora, da mu je na srdcu velika, užasna tajna.

Od tjedan dana sievalo mu oko neobično, reć bi, s jake vrućice; po govoru, po kretanju, po radnji vidjelo se, da je vrlo uzrujan; svake nedjelje povezo bi se dva tri puta u grad, a nije se znalo pošto i zašto. Kasno u noć povratio se u Grinzelov dvor, sjeo bi za stol i sjedio muče i mirno; napokon reko Leonori neka ide u svoju sobu, i on podje u svoju. — Nu predobro znadjaše mu tužna kćerka, da joj otac ne spava. Ne mogući od straha usnuti, čula djevojka, kako pod nogama otca njezina škripi, čula to i kinila se ne malo.

Leonora bijaše naravi junačke, odrješite, a budući neobično uzgojena imadjaše duh jak i krepak poput mužke glave; tako malo po malo mislila i najzad i smislila, kako će sklonuti otca, da joj odkrije tajnu; s prvine se dosta predomišljala, jer je starca poštovala, napokon se odluči, jer ga je još većma ljubila.

Zato je već više puti otca potražila, da ga upita u dušu, šta mu je, al bistro mu oko, mrko mu lice odbijalo djevojku. Opazi mlada, da joj je otac pogodio želju, da se boji njezina propitkivanja.

Jednog dne opet se g. Vlierbeke za rana povezo bio u grad.

Već bje i minulo podne; Leonora, bludila nevesela, snuždena po tihoj kući. Nehotice i ne znajući zašto izvuče spremicu stola, za kojim je otac pisati običavao; bud ju tomu želja nukala ući tajni u trag, djevojka nadje u spremici razmotanu artiju. Jedva ju opazi, al lice na smrt probliedi i sva drkćuć stade čitati pismo.

Zatvoriv zatim spremicu izidje poniknute glave laganim korakom iz sobe, kao kad te je obujmila gorka, težka, žalostna miso. Sjedeć časak u predsoblju uzdahnu:

— Da se proda Grinzelov dvor! Zašto? — — G. Deneker rugao se otcu momu, jer da niesmo bogati; — — kakva je to tajna! Zar da smo sbilja ubogi? Bože! To li je odgonetka tajne boli otčeve!

Leonora zamisli se težko. Pomalo vedrilo joj se lice, ustnice micahu se živo, oči stadoše joj neobično sievati.

Sokoleći se tako za borbu proti sramoti i biedi, opazi na jednom, kako je otčev kabriolet ušo u dvor.

Odmah opazi, da joj otac kao bez sebe poniknute glave na kolih sjedi. Uzdrmana težko s toga pojava ne smjede mu progovoriti ni cigle, kad je ušo u kuću. Al se brzo osviesti, rekav si sama:

— Zar da me kriva slavičnost još i dulje zaustavlja? Da pustim, da mi pogine otac. Ne ću; sve hoću, da saznam, iztrgnut ću mu iz srdca tu zmiju njegova jada, spasit ću ga svojom ljubavlju.

Za otim proleti kroz nekoliko soba; u zadnjoj sjedjaše joj otac upirući se laktima u stol: iz očiju mu se ciedile gorke suze. Leonora skoči zagrlit ga i uzdignuv ruke zavapi:

— Smiluj mi se otče moj! Evo poklečke te molim, kazuj mi jade svoje, reci mi, ako boga znaš, rad šta te srdce boli! Kazuj mi, oj kazuj, zašto ćaku moga obliše suze!

— Leonoro dušo, ti sviete moj u ovom svietu, uzdahnu plemić kroz gorak posmjeh, mnogo sam ti zadao jada, je l' te? — Dodji, dušo, privini se mojemu srdcu! Zlo nam se sprema, veliko zlo, da nas uništi, da nas satre! Jadno diete moje!

Djevica, kan da ne mari za to tugovanje. izvinu se otčevu naručju. Junački reći će mu:

— Otče moj! Dodjoh i ne ću otić odavle, dok mi ne odkriješ, zašto te duša boli, ni s mjesta ne ću se maći, dok ne saznam, što me je toliko vremena lišilo ljubavi mojega otca. Ma koliko te ja ljubila i štovala, dužnost se glasnije oziva o mome srdcu. Hoću, moram saznat za tajnu tužnoga ti srdca!

— Lišilo ljubavi tvoga otca? Ta upravo ljubav za tebe, sladko jedinašce moje, razlog je mojoj tajnoj boli! Deset punih godina pio sam gorku čašu nevolje, moleći svaki dan boga za tvoju sreću; ali jao! bog ne usliši molbe moje!

— Da budem dakle ja nesretna? zapita Leonora mirno.

— Uboga dà, i zato nesretna! odgovori otac. Zlo, koje nam prieti, otet će nam sve imanje; ostavit nam je Grinzelov dvor.

Sa ovih zadnjih rieči, koje potvrdiše, čega se Leonora plašila, kan da se je djevojka na čas vrlo prepala, al savladav u skoro strah, reče:

— Ne gine ti sila, otče moj, što te čeka nesreća, ta znam da je u tebe duša od čelika — već ti srdce ne može odoljeti jadu, jer je meni dieliti s tobom nevolju! Bog te naplatio za toliku ljubav! Al mi reci, što bih ja odgovorila, da mi tko ponudi sve blago ovoga svieta, a da tebe samo jedan dan razjaduju jadi?

Niem i u čudu gledaše plemić, kako oči njegove jedinice plamte svetim zanosom. Ne reče ništa, tek joj nježno stisnu ruku.

— Ah, klikne djevica, sve blago bih odbila, uz tebe nevolju rado podnosila. — A tebi, otče moj, da tko veli birat ili sve zlato ovoga svieta ili tvoju Leonoru, šta bi uradio ti?

— Bože višnji! uzdahnu plemić daje li se život za blago i bogatstvo?

— Eto vidiš, odvrati djevojka, bog nam je uzeo mnogo, al nam je ostavio, što nam je najmilije na svietu? Na što da tužimo?

Ohrabri se, otče, ohrabri se! Ma šta nas snašlo, ma morali zakloniti glavu u kukavnu kolibu — dok smo zajedno, ne će nas oboriti nesreća.

Starac ju gledao, smiešio se, čudio se, divio se. Sve mu se činjaše, da se je tuj sbilo kakovo čudo. Sklopiv ruke, kliknu:

— Leonoro! Diete moje! Je l' te sbilja smrtna majka rodila? Niesi li angjeo od boga? Duša mi klone od čuda; ne tuvim toli divne duše, kakva je tvoja.

Vele uzradova se djevojka, razumiv, da je održala pobjedu; oči starčeve sievahu novim junačtvom, polagano dizaše častnu glavu, a prsi mu se nadimahu ponosom.

Kroz blažen posmjeh gledaše djevojka čudo, što stvoriše čarobne joj rieči, a zatim planu u radostan klik:

— Otče moj! Otče moj! Privini me k svomu srdcu! Daleko od nas tuga i žalost! Dosudio nam usud, što mu drago, silnija od usuda naša je ljubav.

Otac i kći zagrliše se od srdca; kad im se opet razaviše ruke, kad oboje sjedjahu jedno do drugoga, pojavi se na Leonorinu licu blažen posmjeh, kao da je zaboravila sav ostali sviet.

Plemića dirnuo taj prizor više nego kćer; drkćućim glasom reče:

— Nov život, novo junačtvo obodrava mi srdce! Krivo uradih ne rekav ti ništa; oprosti mi! Zaustavljao me strah, da ti ne razcvilim srdca, zaustavljala me nada, da će sve na dobro izići. Niesam znao, kakova si junakinja, niesam umio ocieniti blaga, što mi ga je bog udielio. Sada saznat ćeš sve, ne mogu ništa tajit od tebe. Hoćeš li Leonoro, da ti sve dokažem?

Vesela sa otčeva posmjeha, odgovori djevica sladkim glasom:

— Kazuj, dragi otče, sve mi jade kazuj; ništa ne taji od mene; slušat ću te od srdca; oćutit ćeš, da će mi sa tvoga kazivanja odlanuti.

Svečano primi plemić kćerku za ruku te odgovori:

— Dobro dakle, Leonoro! Budi dionicom mojih jada, nosi sa mnom krst moje muke! Sve ću ti kazat; tužna je to priča, al se ne lecaj, diete moje, to ti je pripoviest otčevih jadâ. Saznat ćeš, zašto je g. Deneker toli nemilo s nama postupao.

Starac pusti ruku svoje kćeri, i ne krenuv lica stade ovako mirno i jasno kazivat:

— Ti bijaše mala, Leonoro, i liepa i dobra ko što i sad; ti bijaše i ponos i veselje tvojoj majci. Življasmo mirno i zadovoljno u dvoru naših pradjedova, Uz prihod naših zemalja, uza štedljivost prolazio nam viek, kako se dostoji plemiću. Imao sam mladjega brata dobra i vrla, al ponešto lakoumna mladića; živio je u gradu sa svojom ženom, plemkinjom doduše, al ne bogatijom, nego što je i sam bio. Ne znam, da l' ga nukala njezina taština tražit bogatstvo neobičnim putem, al znam, da mi je brat na burzi igrao. Ti dakako ne znaš, šta će to reći; čudna je to igra; u jedan hip možeš steći milijune, al možeš i zajedno s djecom i ženom postati prosjakom. S prvine dobivao moj brat sve više i više; kuća bijaše mu uredjena gospodski i bogataši ne mogahu se s njime takmiti. Pohodio bi nas vrlo često; tebi, svomu mezimčetu, donosio bi silu darova, i što je bio veći bogataš, to nam je bio veći dobrotvor. Ne jedanput govorio sam mu koliko je opasna takova igra, i kako ne dolikuje mladiću, graditi sreću na nestalnih novinskih glasovih; al uz prkos mojim opomenam cvala mu sreća, pa ja dakako u tutanj govorio; njegova strast za igru bijaše svakako jača od mojih rieči.

Al na jedanput kan da mu se sreća prijateljica iznevjerila; izgubi veći dio svoga dobitka, pa je napokon i nestajalo vlastita njegova imetka; al se on ne preplaši; navali dapače još jače jurišat na svoju sudbinu, hoteć silom prinukat sreću, da se njemu povrati. Nesretne varke!

Jedne zimske večeri — groza me hvata, sjetim li se toga časa — sjedjah u dolnjoj sobi, spreman poći na počinak; ti si već spavala, a majka molila po svom običaju do tvoje postelje. Na polju hujila bura; dažd lupao u prozore, vjetar uhvati se u visoko drveće, i kao da će nam temelj kući izkopati. Na jednoč zazvoni netko na vratih, a po hrzanju konja razumih, da nam se gost svratio u dvor. Sluga — dvie imadjasmo za onda — otvori vrata, gospodja neka pade plačuć u sobu a meni pred noge! Bijaše to žena mojega brata! Drkćuć od straha i čuda, hćedoh, da ju pridignem, al ona hvataše mi čvrsto koljena, dozivljući me zdvojno u pomoć, a obilne suze padahu joj niz lica. U nekoliko nejasnih riečih zakle me, neka svomu bratu spasim život, a ja slutih veliku nesreću. Tvoja majka pridodje medjutim; gledasmo nekako umiriti gotovo mahnitu svast, i umirismo je što tješeći ju, što bodreći ju.

Sve, ah sve bio mi brat izgubio, izgubio pače više neg je i sam imao. Srdce mi pucalo slušajući kukavnu ženu — al najviše prepadah se s dočetka njezina kazivanja. Brat, osvojen mišlju, da će i sudovi podići pravdu — moj jadni brat kao da je mahnitao, hćede si svojom rukom dignuti dušu. Žena mu, kao od boga nadošla, zateče mahnitca te mu izvinu ubojito oružje. Sada, reče žena, sjedi niem i mrk u svojoj sobi, a straže ga dva dobra prijatelja. Jedan jedini čovjek mogao je nesretnika spasit — njegov bra — ja!

To je znala i kukavna ona žena; skočiv na kola poleti sred bure i oluje do mene, jedinoga spasa. Tu ležaše pred mojima no-

gama zaklinjući me, da s mjesta podjem s njome u grad. Ne počasih ni časa; dobra tvoja majka, dirnuta s toli užasna glasa i dobro znajući, o čem se tu radi, doviknu mi na razstanku: Oj spasi ga, samo njega! Od mene ti sve prosto bilo!

Kočijaš potjera konje i poput munje pojurismo u noć. — Ti drkćeš, Leonoro, dà, strašno je bilo! Užasne li noći; ova moja kosa, prerano posiedila, spomen su mojega straha za one noći. Osviesti se, diete moje, slušaj me do kraja!

Ukočenima očima gledaše Leonora otca si; a on produlji:

— Ne da se dokazati, kakav mi je brat bio, i koliko me stajalo muke, da sievnem trakom utjehe u tamnu mu dušu. Samo jednim sredstvom moglo ga se spasiti, bože moj! kakovim to sredstvom! Sve svoje imanje moradoh založiti za dugove svojega brata: dvor svojih otaca, miraz tvoje majke, tvoju baštinu, Leonoro! Sve moradoh staviti na kocku, dobro znajući, da će većina toga propast. Samo tim načinom mogoh spasit poštenje, život mojega brata, samo tiem načinom mogoh sklonut ga, da ne dirne u svoj život. Nije on toga tražio od mene, nije ni vjerovao, da ću takova šta učiniti; al sam ja dobro znao, da će se skončat, ako ja s mjesta ne izravnam taj posao; a ipak niesam se mogao odlučiti na to!

— Kako? prepade se Leonora, ili da si ga odbio, otče moj?

(Dalje slieđi)

POUKA.

O našem stihotvorstvu.

Napisao I. T.

(Dalje.)

Ne mogu dosta iztaknuti, dosta preporučiti one bitne prednosti našega jezika, da ima velik dio naroda, koji ga tako govori, kako ga mi pišemo, koji obiluje frazami i figurami većma, nego li ma koji drugi narod, koji mu je, kako rekoh, pogodio i stihovni ritam, da ne trebaš boljega.

Koliko nam to vriedi, da stoji iza nas književnikâ živ narod, koji u naših spisovih nalazi svoje pojmove i osjećaje, svoj način izražaja i redanja besiedâ, svoju mudrost i šalu, svoju milost i mržnju, svoju molitvu i kletvu onako pronesenu i nakićenu, kako je iz živoga života nikla, neka razaberu naši čitaoci iz onoga, što spomenuti već Heine veli o englezkoj, francezkoj i njemačkoj deklamaciji na glumištu:

„Ako englezki glumci i glumice odviše i viču, to im se ipak deklamacija odlikuje nekom srdačnošću i prostoumnošću, jer govore narječjem (dialektom) punim vrlinâ, što no mogu neposredice samo iz naroda provirati. Francezki je jezik proizvod družtva te ne ima ni malo one srdačnosti i prostoumnosti, koja samo iz bistra, u srdcu naroda nalazećeg se i krvlju toga srdca nabujala vrela ljudske besjede izviru. Sbor je u Francezkoj čavrljivošću družtvenoga života u tri stoljeća toli čisto prociedjen, da je prost svih neplemenitih izrazâ i nerazgovietnih rečenicâ, svakoga mulja i prostačine, ali je nestalo bez traga i svakoga miloduha, svega onoga divljega ljekovita bilja, svake tajne čarobitosti, štono glasom prosto-narodne besjede teče i žamori. Francezki jezik i francezka deklamacija kao i francezki narod služe samo danu, samo sadašnjosti, sierka uspomene i slutnje ne mogu se dosinuti; samo kad sunce grije, mogu uspievati, od sunca im polieže ljepotna vedrina i toplota; a tûdjê se i lecaju od noći i bliede mjesečine, od tajnovitih zviezda, od sladkih sanova i groznih strašilâ“.

„Njemački jezik niti je narječje niti plod družtva, u njega ne ima ni prostoumne srdačnosti ni židke dragote, on je samo jezik knjige, tvorina književnikâ bez ikakva dna, što ju knjižare iz Lipskoga po svietu razturuju. Englezka je deklamacija prevršena narav, prekonarav; njemačka je nenarav. Francezka je deklamacija glas prenavljajuće se bahatosti (afektiranih tirada); njemačka je — laž.“

Ako dakle hoćemo, da u našega jezika bude prostoumne srdačnosti i židke dragote, i da nam deklamacija ne bude nenaravna i lažna, već naravna i istinska: to nam je na temelju narodnjem dotjerivati sklad našega sbora do savršenosti; ne smiemo, ne znam komu za volju, zanemarivati narodnih rečenica a kamo li presadjivati tudju nenarav i laž u naš liepi jezik; već nam je po narodnom kroju i u narodnom duhu dosjećati se novim mislim, novim začinkam našega govora. Ne smiemo napustiti stihovnoga sklada, gdje ga je narod srećno pogodio, već nam ga je umiećem na istu visinu doćerivati svagdje, gdje je prostota poklizivala, gdje smo dosle i mi sami griešili.

Mi ne branimo našim pjesnikom, da grade stihove od triuh, dviuh, pa makar i od jedne slovke, gdje to priedmet, zanos i sličnost dopuštaju. U Topalovićevoj „tužnoj Bosni“ ima u svakoj kitici refrain od dviuh slovaka, a narod ima dosta troslovčanih pripjevaka.

Ali od četverca do šestnaesterca dosta je široko polje izboru, (u hexametru ima najviše

17 slovaka), a u novijem stihotvorstvu malo tko niže u stih više od 15 slovaka.

Četverac dakle, peterac, šesterac i svakoga drugoga broja redak (stih) ili pada ili raste.

Pada po pravilu s jedne visine na jednu ili dvie nizine.

Raste ili vazda s jedne ili s jedne prve a tad s dviuh nizina na jednu visinu.

Najbolje bi bilo jedno i drugo označiti kajdami, kako je to naš prijatelj Kuhač još g. 1870. u 32. broju Vienca preporučio za nauku deklamacije. Evo osmerca padajućega na jednu nizinu:

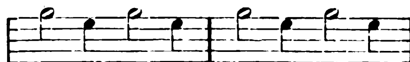

Dobru starcu rieč-ca za-pe
A na siedoj bra-di bistra
O sun-ča-nu kaplja zraku
Ko bi-se-rak si-tan sinu.
(Iz Čengić-age).

Evo opet osmerca rastućega s jedne nizine na jednu visinu:

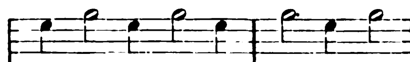

Ne va-lja, kad je u-bog rod,
Na-kr-cat sve na je-dan brod.

Evo osmerca padajućeg na početku i na kraju na dvie u sredini na jednu nizinu:

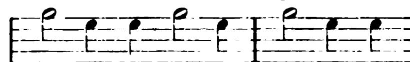

Lju-bi me, To-do, To-di-ce!

Tako se može svaki stih ukajditi, ali ne treba misliti, da su to obrazci, po kojih se mora svaki stih iste vrsti čitati.

Rekoh već, da u svakoj rieči prva naglašena jača izilazi, to će reći, da je viša od druge, kad su dvie i od treće kad su tri naglašene u istoj rieči. S toga bih ja takvu drugu i treću naglašenu isto tako bilježio cielom kajdom kao i prvu, samo bi na ljestvici imala niže stajati.

Ostanimo kod primjera osmerca padajućega na jednu nizinu, pa ćemo naći, da ima dobrih stihova ovakova obrazca:

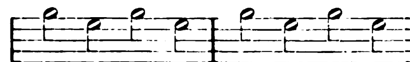

Gràkćû, hrô-čû, kvr-cê, krî-štê,
Zvîž-dê, vê-čê, skvîčê, là-jû,
Rè-vû, rê-žê, hr̀-žû, vî-štê —
(Gundulić).

Može takva niža naglašenica samo na jednom, ili na dva i na tri mjesta doći, gdje ti drago za više naglašenom, pa dakako ne će poremetiti padajućega sklada.

Evo samo jednoga primjera:

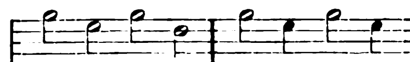

Svà-kî grì-jê sr̂-dce svò-je.
(Preradović).

Može u takvu osmercu biti u svakoj poli na 1. mjestu samo jedna naglašena, a padajući sklad ostaje:

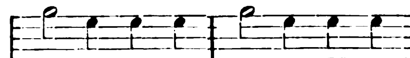

Kò-me ću ju nà-zdra-vi-ti?
(Jovanović.)
Nèmilostno zàplienjena.
(Gundulić.)
Králjeviću Vlàdis lave!
(Gundulić.)

ili samo na 3. mjestu u svakoj poli ovako:

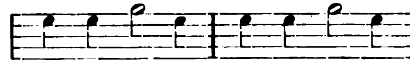

O-ve-sè - li, ráz-go-vò-ri
Sa-tr-vè - na bo-le-stníka!

ili u jednoj poli na 1. a u drugoj na 3. mjestu:

Kà-ko ću te o-so-kò-lit?

ili obratno:

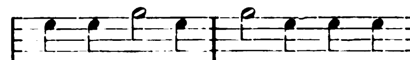

O-so-kò-li Krá-lje-vi-ća!

Ima i takovih dobrih stihova, gdje su naglašenice dviju jednoslovčanih rieči jedna do druge a iza njih namah dolazi naglašenica dvoslovčane rieči, te se tako steku tri visine, primjerice:

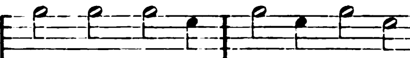

Glâs grôm, sà-blja tries ne-bé-sâ
(Gundulić).

Ali se to ne bi liepo čitalo, kad bi prečesto dolazilo, a kamo li, kad bi se više nego li dvie naglašene jednoslovčane rieči u jednom stihu sticale. A još da komu na um pane, pa da osam jednoslovčanih naglašenih rieči sbije u jedan redak, onda bi bilo osam visina, a nijedne nizine — dakle nikakva ritma!

Recimo još, da u šestercu, padajućem na jednu nizinu, ili u drugom dielu deseterca po pravilu imadu biti tri visine, ali da se liepo čuju i samo dvie, a za nevolju i samo jedna visina na kojemgodj mjestu lihoga (neparnoga) broja.

Iz toga svega mogu se razabrati ova pravila:

1. da u stihu padajućem na jednu

nizinu ide prvu naglašenicu svake rieči, dakle i proklitike, kad naglasak na nju skače, ili 1. ili 3. ili 5. ili 7. ili 9. ili 11. mjesto, dakle mjesto lihoga broja.

2. Da svaku naglašenicu na takvu mjestu može zamieniti ne naglašena, kad za njom ide opet ne naglašena.

3. Da predposljednja slovka u svih na jednu nizinu padajućih stihovih lihoga broja slovaka ima biti ne naglašena a posljednja naglašena; jer ne dolazi za njom druga ne naglašena i jerbo to čistoća slika zahtieva, gdje se njim začinja sklad stiha. (To ćemo obrazložiti, kad uzmemo govoriti o sliku.)

4. Da prva naglašena slovka nijedne rieči ne smie doći na mjesto ne naglašene, kad je slovka pred njom ne naglašena, ili kad za njom dolaze samo dvîe nizine.

Hrdjavi su dakle stihovi na jednu nizinu padajućega sklada ovakvi:

osmerci

Vjekòvite i bèz svrhe —
Kôg òd smrti, strâh nè plašî —
Da pòdkinê tû grànčicu —

deseterci

Jâ sam sûncu rodjena sèstrica.
Samur-kalpak nà oči nàmičê.
Žao majci Kondu zakòpati
Zakòpati dalèko od dvora..
Progòvarâ Konda iz zèmljice.

Tako ima narodnoga dvanaesterca dva pravilna stiha:

Odtud ide stado s dva mlada ovčara
Jedan smirom prodje, drugi ne hće proći;

A namah zatiem sliedi:

Gòvorî djèvojci: ùstani, djèvôjko!

To je, istinabog, pravilan stih, ali je drugoga ritma, jer svaka visina pada na dvie nizine.

Takvih pogrešaka i nedosljedica ne smie vila umjetnica na dušu uzimati, ako ne će s neukom prostotom na istoj nizini stajati, i ako vjeruje, da je do što veće savršenosti doćerani sklad i sličnost stiha dragota, bez koje se i najuzvišenija miso slabije dojima tankosluhih čitalaca ili slušalaca.

(Dalje sliedi.)

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr Š. Kuhača.

(Dalje.)

Izim Livadićeva učitelja u Gradcu imamo ponajpače još spomenuti glasbotvorca i vlastelina Anselma Hüttenbrennera, velikoga štovaoca Beethovenova i novije škole, koji nastojaše, da se mladić uzanj privije. Udomaćiv se u njegovoj kući uzdavaše se Livadić u toga svoga prijatelja u toliko, da mu je sve svoje glasbotvore na ocjenu predavao, ili pravije kažuć, da ih je uz njegov prigled stvarao i poklepavao. Hüttenbrenner često mašukaše glavom proučavajuć Livadićeve glasbotvore, te bi mu kadšto znao reći: „Moj dragoviću, zabludiste predaleko; može biti, te će vrieme doći, kad će se takove sloboštine povladjivati, ali sad to vrieme još nije nastupilo, uzpregnite dakle, jer ćete se inače skobiti s nesrećom, te vas ne će vaši suvremenici, ne će vas najpače vaši zagrebački generalbasiste razumievati. Prosto bilo vašemu mladjahnomu zanosu uzkrilit se, al ne smiete vaših glasbotvora udešavati načinom, kojim bi zapriličilo, da vam je samo do biranih rečenica (frazâ) stalo.“ Livadić suzbijao te prigovore tvrdeći, da on ne ide ni za frazami ni za skladom, već kako mu se što časomice nàdâ, da onako i napiše. Hüttenbrenner mu odvrati: „Ako li je to tako, to vam moram bezuvjetnu izvornost dopitati i okanit ću se u napredak svakih prigovora, ali bih vas svakojako svjetovao, da bar u prvi mah vaših pjesmotvora ne izdajete, jer se bojim, da će vas današnja kritika, uhvativ se sa samim Beethovenom u koštac s crnom zemljom sravniti, a pošto nieste Niemac, to ne ćete nikoga naći, da vas brani.“

Livadić nije se oglušio besjedam toga vrličine, tiem manje što je Hüttenbrenner malne jedini glasbotvornik bio, koji je barem s neke ruke našemu glasbotvorcu pravedan bio, te njegva nastojanja nije osudjivao, s toga Livadić nije svojih ni tadašnjih ni potlašnjih glasbotvorâ izdavao, već ih velik dio spali, najpače one, koji bijahu pretekli njegovu dobu. A one, što ih je ipak natisnuti dao, razpača samo u uzahnom krugu svojih prijatelja te za njih glasbeni sviet malne i nije znao. Da nije Hüttenbrenner našega glasbotvarca uzprezao i što ga je kritikom zaplašio, da ga je radje u samu vatru natisnuo, Bog zna, koje bi se visine Livadić u glasbenom svietu dosinuo, jer je u njega dosta izvornosti i plodnosti bilo. Medjutiem hvala onomu, koji vedri i oblači i koji je nagodio, da je Livadić občuvan domovini, te da je svojom plodonosnom radnjom uzbudio našega Lisinskoga i druge, da se slavenskom glasbom bave.

Što mu je Hütenbrenner prigovorio, da ide za frazami, to se po Livadićevih prvih glasbotvorih ne može reći, da je Hüttenbrenner baš krivo rekao; jer proučiš li njemačku popievku: „Hier oben auf diesen Höhen“, taj njegovim prvim djelom (opus I.), označen na ljestvici težka srdca na gis-molu sagradjen glasbotvor, to ćeš i nehotice na istu misao naići, osobito, ako na um ne uzmeš nutarnje borbe mladoga glasbotvorca, koju je pregnuće sa posluhom zapodjelo. Sreća i

Bog, što Livadiću ne bijaše do svakdanjega kruha stalo, jer bi drugčije uza svoj ne zasukani značaj postao bio igračkom svojih prijatelja, ali mu je imanje toliko nosilo, da je imao kad oklievati i da se nije trebao ni za što brinuti, već za svoje obrazovanje, a to je dakako najveća sreća za svakoga umjetnikovića.

Livadić bijaše Gradčanom i gudnjom i glasoviranjem vele omilio, te je sudjelovao na javnih i privatnih koncertih a štajersko glasbeno družtvo imenova ga svojim počastnim članom. Za svoga boravka na Štajeru napisao je Livadić mnoge glasbotvore, ali od tieh prvienaca občuvalo ih se samo malo; njegovi glasbotvori za gusle potepoše se svi. Od njegovih glasbotvora za glasovir znamo za ove: četiri značajne koračnice a. Defilirmarsch, b. Altgermanischer Schlachtmarsch, c. Huldigungsmarsch, d. Parademarsch; jedan notturno (posvećen baronesi Mariji Peharnikovoj; mali adagio („So leb denn wohl du theures Marienheim"); uspomenica Matildi; polonaise melancolique d'amour; „Einmal und nie wieder"; Tonskizze (opus XVIII. utisnuto kod Emila Hirschfelda u Zagrebu); „Scherze über Romeo und Juliens Leiden" (stari oblik valcera uz trio); „Huldigung der besten Tänzerinn" (valcer); Galop As-dur i Galop de Marienheim.

Da je Livadić pretekao svoje vrieme, pokazuju dielomice te koračnice i ti plesovi. Valcer „Huldigung der besten Tänzerinn" pisan je načinom, kojim se posve blizu dokriljuje današnjim valcerom a ne ima u njem nikoje onih plitkih melodija i onoga siromašnoga sklada, kojim se odavaju valceri one dobe, ali i koračnice puno su vatrenije i ima u njih više karakteristike, nego li u svih starih generalbas-maršovih.

G. 1822. dovrši Livadić pravoslovne nauke u Gradcu i dodje praznikovati u Samobor nakan poslije praznika ili poći u Beč, da steče doktorski naslov, ili se posvetiti državnoj službi. U oči polazka iz Gradca zareda opraštat se sa svojimi profesori, a profesor poviesti dr. Julius Schneller, koga je osobito štovao, reče mu tom sgodom: „I u Hrvatskoj će za malo dan zabieliti, a pitanjem narodnosti težke će se borbe zametnuti. Na koje godj vršište dopanete, gospodine Wiesenfeldski, posijte bar po koje zrnce gorušičino dobrote, koje iz mojih povjestnih predavanja uhvatiste, u plodnu zemlju, za cielo će bogetim plodom uroditi."

Tu nam je pripomenu gradačkoga profesora Livadić napisanu dostavio a pod njom pribilježio: „Moje su popievke ona Schnellerova gorušičina zrnca."

Nakana Livadićeva, da ide u Beč, razbi se o tom, što je upravnik njegova dobarca, vriedni mu otac, težko obolio, te ga sletio, da se sâm prihvati uprave svoga imanja. Livadić zaklinjaše svoga otca, neka mu samo još dvie tri godine dade dokolice, da može svoje nauke dovršiti, ali se starac branio oporukom svoje sestre, po kojoj je Ferdo navršiv 24. godinu imao sâm nastupiti upravu imanja, te nikako ne hćede podleći pod tegobu dalje uprave. Tako eto zapade Livadića, da sâm upravlja svojim imanjem, a nije to bilo njemu lahko; jer ratarstvu bijaše posve nevješt. Za tu je nevještinu otac znao, te je s toga nanj navalio, neka si gleda naći valjanu domaćicu. To Livadića nije stalo mnoge muke, jer budući pravnikom i glasbotvorcem bijašo dvostruko zagledljive naravi, te tako dopade već prije ranâ od Ljeljeve striele i nije trebalo druge, već da pohiti u Gradac i da izprosi u otca svoju Katicu, kćerku vlastelina Franje Presingera. Od strane roditelja ne bijaše prigovora, te tako vjenčaše se srećno dvoje dragih na 24. veljače 1823.

Od toga doba boravljaše naš glasbotvorac svejednako u liepom Samoboru, izim što je kadšto putujući po svietu koju nedjelju izvan domovine sproveo.

Ne ćemo izpitivati istinu one poslovice, da li vuk mienajući dlaku mienja i ćud, ali za to znamo, da je Livadić u domovini u toliko druge ćudi postajao, u koliko se je dan po dan od njemačke glasbe odtudjivao, a uza slavensku prianjao. Nije tomu povodom bilo samo to, što se je Samobor dičio slobodnijim zrakom, koji konzervativnim nosovom manje prija, nego li zrak na milоćudnom Štajeru, niti samo to, što se je Livadić uhvatio u kolo Gajevih istomišljenika, već ponajviše to, što je Livadićevoj gospodji u volju ušla slavenska popievka i što ga je molila, neka joj one napjeve pobilježi, koji se razliegahu iz usta seljačkih mladića i djevojaka poljem i livadami, ili neka joj koji takov napjev sâm stvori. Livadić odazva se gospodjinoj želji tiem radje, što mu te narodne popievke bijahu već davno omiljele, i što se je svesrdice uzradovao, gdje mu se gospodji toliko miljaše hrvatska domovina i hrvatski narod. Gospodja mu bijaše vješta glasbi a Bog joj dade pojasto grlo, te ne samo, što je na samoći pjevuljila te popievke, već je njimi i vrlo rado začinjala veselje gostiju, koji se u dočekljiva Livadića često nalažahu. Često naidjoše te popievke na čula, kojim se je hrvatska popievka milila, te se je mnogi put zaželjelo i doželjelo, da ih opet i opet pjeva. Ali se kadšto našlo u Livadićevu dvoru i takvih ljudi, kojim bi milije slušati bilo i onu „O du mein lieber Augustin" i koji niesu mogli pojmiti, kako toli obrazovana gospodja može pjevati prostačke popievke. — Ako već gdjetko povodom kriva

obrazovanja ne razumie one Šilerove: „An's Vaterland, an's theure schliess dich an!“ to će reći: „Prioni uz dom, uz dom dragi, dà“, to neka bi bilo i ne upisalo se u grieh neumniku, ali se mora zazirati od čovjeka, koji se od zlobe ili s koristoljubja ili pako s dosadne šljivarske gizde tudji od domovine.

Eto vidimo, da se je Livadić počeo učiti slavenskoj glasbi iz samoborskih narodnih popievaka, a ne možemo dosta preporučiti isti put našim domaćim glasbenikom i pjesnikom, ni ne možemo dosta nahvalit se gospodje Livadićke i preporučit ju našim zemljakinjam, ne bi li se na nju ugledale i dosjetile, da ne mogu čim drugim bolje u prilog raditi domaćoj umjetnosti, već nastojanjem, da im omili naša narodna i naša umjetna pjesma.

Premda je Livadić svoj sluh utančio. slušajuć samoborske narodne popievke, koje ne vriede toliko, koliko bosanske i sriemske, to nam ipak obraz zahtieva, da priznademo posvema slavenski duh, kojim više njegovih popievaka odiše. Takve su primjerice: Crnogorski sin, Požuda domovine, Kamena dieva, Predivo je prela, Plač za dragom i druge. To je srećno nadahnuće s neke ruke poliegalo od čitanja hrvatskih umjetnih pjesmotvora i drugih spisova domaćih pisaca, najviše od marljiva prevrtanja Vukove sbirke narodnih pjesama — a dakako s neke ruke odatle, što je Livadić s uzpiriteljem domoljubja drom. Gajem mnogo drugovao.

(Dalje sliedi.)

Torquato Tasso na dvoru u Ferrari.

Napisao G. Voigt. S njemačkoga preveo C.

Spominjanje Torquata Tassa prikazuje bez dvojbe mnogomu sliku, prepunu romantičnih krasota. Pomislite, da ste u krasnih zaseocih i bujnih vrtovih Belrignarda, gdje uzvišeni vladar daje pristanište svemu, što se liepim nazvati može; gdje gospodje njegova dvora draž esću svojom pretvaraju jednostavni život u život pun slasti i sreće, gdje myrte i naranče uspavljuju čovjeka u čuvstvene sne, a visoka lovorika nuka na oduševljen rad. U onih si zasjencih pomislite pjesnika, kako ga okružuju njegovi junaci i junakinje, kako oko njega buči boj za grob spasitelja. Na ovih grančicah pričvrsti on svoje kićene sonette, u ona stabla ureza ime otajstvene Leonore. Tamo promatra skromnom ljubavi uzor svoga srdca, priedmet svojih najljepših sanjâ: Leonoru nedosežnu knjeginju. Samo

Ivan Šišman.

časak nadvlada ga dugo sakrivana strast; baci joj se na grudi, ali ga odbaci, izda, sa vrhunca sreće i blaženstva strovali ona, koju je toli silno ljubio; a on umre poslije mnogih u skrajnoj sdvojnosti sprovedenih noći, poslije duga tiha ludovanja.

To je slika pjesnikova, kako nam ga pjesničtvo u dušu prelilo i slikovna predstava učvrstila. Doista liepa prednost umjetnosti, kojom svoja djela živimi bojami života i sbiljnosti ukrašuje, i neodoljivom silom srdcu privija. Dobro je znano, da Goeteova prikaza premda u glavnijih crtah na mnogo izvadjena iz Tassovih pjesama, ipak ne može podnieti oštrije kritike. Nu fantazija, pošto se je već podigla i razvila, nerado ostavlja toga svoga stanovišta, te se boji spasti opet do gole istine. Ipak vas evo molim, da za sada zaboravite one slike, te da svratite pozornost na druge duševne sile, na tajne promjene čovječjega srdca, naime, kakovih nam svakdašnji život u obilju pokazuje, i kojimi nam se i promjenljiva čuvstva, pače i tamno lutanje uma živo predočuje. Što se tragičnog učešća tiče, mnijem, da Tasso poviesti ne će zaostajati za onim u pjesničtvu. Medjutiem ostale osobe u Ferrari sasvim će nam se drugačije prikazati, a liepi Belrignardo sa umjetnimi svojimi krasotami izčeznuti će izpred naših očiju.

Predpostavljam, da vam je slika Tassova života poznata. Život mu je bio i sbilja u podpunom smislu rieči pjesnički. To nam dokazuje i najuži onaj savez, kog nalazimo u velikoj onoj zadaći, koja je silni njegov pjesnički duh od djetinjih prvienacâ, pa sve do zadnjeg umovanja nadahnjivala, u junačkoj najme pjesmi o oslobodjenom Jeruzolimu. Nesretni prekret u njegovu životu pokrenuo je i njegovim pjesničkim djelovanjem. Pita se sada: koji je uzrok tom prekretu? Je li Tasso i sbilja knjeginjicu Leonoru ljubio, je li mu ova ljubav ljubavlju vraćala; da li je radi nje zatvoren u ludnicu, da li mu je um u istinu poremećen bio? Već više od 400 godinâ prepiralo se je o tih pitanjih; osobito se talijanski učenjaci u zestokih razprah natjecahu, kojimi se niesu niti proslavili, niti stvari pospiešili. Sasvim pako zamrsiše iztraživanja izvorna pisma, nadjena pred malne 40 godinâ u „casa Falconieri“ u Rimu, koja je grof Alberti posjedovao, te koja zanimivo razjasnjuju odnošaje Tassove prama kneginjici. Medjutiem se parbenim putem i kritikom dokaza, da je veći dio onih pisama i sonetta spotvoren, s toga se na ove niti osvrtati ne ćemo. Bavit ćemo se najprije Tassovimi listovi, kojih je sačuvao po prilici 1563. Istom god. 1855. izdao Guasti ove podpuno i kronologično uredjene i ocienjene listove u 5 svezaka. Prve je Tasso pisao kao dvanaestgodišnji mladić, nadahnut najljepšimi nadami i najuzvišenijimi misli; posljednje pako malo pred smrt razciepanim srdcem u pustoj stanici samostana sv. Onofria. Rado i otvoreno govori Tasso o sebi i svojih težnjah. Tko pozorno sliedi misli i glavne nazore njegove, shvatiti će ga posve lahko. S toga jedino u ovih listovih nalazimo valjano mjerilo njegove nutarnjosti i dogodjaja, koji su njegov udes tako promienili. Mnogo je pako teže protumačiti njegove lirične pjesme, kojih preko 1500 imademo. Malne svagdje manjkaju nam sredstva, da si razjasnimo te časovite, lagahne misli, pače često je njihov savez sa pjesnikovimi doživljaji hotomice za spotvorenimi i varavimi nadpisi sakriven. Nipošto se pako ne smie dokazivati po pojedinih izjavah, koje vadimo iz toli ogromnog blaga. Temeljito i sa čuvstvom valja nam čitati ove divne i zvučne pjesme, da uzmognemo razlučiti duboke misli i istinita čuvstva od onih, iza Petrarce u talijanskoj lirici nastalih oblikâ i promjena. Već prvi važniji dogodjaji u životu Tassovu bijahu sasvim prama tomu udešeni, da od njega stvore slavohlepnika, a ujedno najnesretnijega čovjeka, koji u životu nigdje domovine naći ne će. Kada si je sviestnim postao, bijaše mu otac Bernardo, pjesnikom vele štovan, jadni bjegunac, koji si je morao služiti daleko u Njemačkoj i Francuzkoj svakdanji hljeb. Radi sudjelovanja kod prosvjeda proti uvedbi inquizicije u Napulju zaplieniše mu imetak, a njega prognaše. Majku mu shrva tuga i bol u prerani grob. Dječaka dadoše od sedme do desete godine na nauku u isusovsku školu. Svi se čudjahu; jer je tako uman bio, da je već u nježnoj dobi lahkoćom latinske stihove i govore sastavljao, te u devetoj godini života išao na pričest. Sam pripovieda kašnje, da onda još doduše nije znao, da je u hostiji tielo Hristovo, nu da ga se živo kosnula svečana ozbiljnost mjesta, misničko ruho, pobožnost i molitve prisutnoga ljudstva, te da se je poslije pričesti osjećao neobično mirnim i zadovoljnim. U ostalom je jošte dječakom vrlo razdražljive i ćudljive naravi bio u toliko, da bi čuvstva neodoljivom silom mah preotela, ako bi ih tkogod i najmanje samo podpalio. Otac mu se vrati u Italiju ali povratak u domovinu, napuljsku kraljevinu, osta mu zabranjen. Selio se od jednoga grada u drugi, od jednog dvora k drugomu. Mladjahni Torkvato odieljen opet od nježne majke, kojoj oholi rodjaci ne dozvoliše, da dieli gorki udes prognana supruga, osta uz nesretna otca. On sam prispodablja to lutanje polovicom Italije onomu Aeneje, koga je pratio slabašni Askanij. Samo dvie godine preživi majka taj razstanak. Torquatu bijaše tada 12 godina. U toj dobi morao je već izkusiti, što to znači življeti u siromaštvu, progonstvu, bez mile majke i ljubljene domovine.

Odkad dah i život nadahnu mi grudi,
Odkad moje oči odprieh svjetlu dana,
Nemam vedra časa, kob me pograbila
Nezacieljivih mi zadav mnogo ranâ.

Tako udes hudi, nježnu još dječaku,
Zaplieni mi majke sladko milovanje.
Ne pomože suza, molitva mi vruća,
Propade mi sve jadniku, poput sanje.

Nesta tako mila pogleda mi majke,
Njezina mi nesta toplog zagrljaja;
Ko Askanij nekoč, tako otca svoga
Bludeć sliedih i ja stazom punom raja.

Tada već nasta u Tassa pomisao, da gorki udes odabire pojedine osobe za svoje žrtve, da su zemlja i ljudi protivne sile, koje na put staju naprednomu umu. Da ove nadvlada i silom si slavu steče, na to ga je gonilo silno častohlepje, koje mu je otac i primjerom i naputkom podpaljivao. Torquato bijaše uz njega, kada je svoju vitežku pjesan „Amadigi“ pjevao i tiskati dao, slušao je prijatelje i štovatelje otčeve govoriti o pravilih pjesničtva i o lovor-viencih, kojimi se nagradjuje trud pjesnikov.

Tasso čitao je i učio starovjeke pjesnike, za tiem Dantea i Ariosta, a slava njihovih imena ne dade mu mirno spavati. Živo je želio, da se kraj ovih imena spominje i njegovo. U 18. godini dade tiskati svoju junačku pjesan, kojom steče veliku hvalu.

Taj prvi uspjeh tjerao ga sve dalje. Odmah stade misliti o eposu, kojim bi mogao biti ravan Homeru i Virgilu, do kojega ne bi dosizao ni ukor ni zavist. Naskoro izvede osnovu za „oslobodjeni Jerusalem“ ili „Goffredo“, kako je izprva htio nazvati ovu pjesan. Ponajprije prouči theoretične nauke, za tiem Aristotelovu poetiku i stare epike, te izda tri znanstvene razprave o „pjesničtvu i junačkoj pjesmi na pose“. Tu nastanu za pjesnika prve neprilike; jer nije znao, bili se držao pravila, koja je od starih naučio, ili bi prionuo uz zahtjeve romantičnoga gradiva. Često nestade mu sasvim veselja na rad i zadovoljstva sa svojimi proizvodi. Na svoju nesreću ne mogaše se pjevajuć nikada otresti misli, kako će suditi o njem sadašnjost i potomstvo. Mislio je, da će ga moći uglednici poput Aristotela, Homera i Virgila braniti proti pojedinim napadajem ali je kraj toga ipak uvidjao, da drugomu svietu pjeva, nego li su oni pjevali.

Taj pako drugi sviet, koji ga okružava, poznavao je veoma slabo. Nikada nije učio obćiti s ljudmi, a niti pravi život u ikojoj struci poznavati. Zadovoljstvo u sadašnjosti ne mogaše naći njegov neumorni trud; bavio se je samo budućnošću, te živio tih i skroman život sebi i svojoj slavohlepnoj nadi. Jošte nije trebao prijateljâ, niti je imao protivnikâ; obćio je samo sa višimi stvorovi pjesničtva. a natjecao sa davno umrlimi pjesnici, koji su mu u zrcalu slave neprestano pred očima lebdili.

Stožernik Luigi iz kuće Estâ, brat ferrarskoga vojvode Alfonsa II., bude upozoren na pjesnika junačke pjesni „Rinalda“, te ga pozove u listopadu god. 1565. k sebi u Ferraru. Tasso stanovaše ovdje u dvoru stožernikovu, koji ga je zaštićivao. Ovdje ne zahtievahu od njega ništa drugo, nego da se bez svake ine brige samo pjesničtvom bavi; ne obavljaše nikakove službe. Samo ga imenova „cavalierom“ i to s toga, da mu se dozvoli pristup k dvoru. Veći dio tadanjih pjesnika i učenjaka življaše na dvorovih bogatih plemića i crkvenih dostojanstvenikâ. Taj običaj vladaše u ferrarskih Estâ ne samo za vrieme Tassa, nego već više od 100 godina. Znamo, kako je laskajuć i prosjačeć stajao Lodovico Ariosto pred stožernikom Ippolitom d' Este, dok se, na svoju žalost ne osvjedoči o velikoj njegovoj škrtosti. To se medjutiem nije moglo prigovoriti posljednjemu i najsjajnijemu od Esta, Alfonsu II.

Sjaj, kog je razvijao, zadovoljavao bi svakomu kralju; ali je zato nadmašivao državne sile na daleko. Koristonosni priekopi propadahu s bezbrižnosti vlade, polja i livade stajahu puste radi silnih nametâ, pače i isti putevi i ulice u priestolnici bijahu zanemarene i puste. Vojvoda bijaše strog i nemilostiv gospodar i plemstvu i puku. Brzo izreče smrtnu osudu, ne osvrćuć se na pravo i sud, samo da pokaže svu svoju moć. Obično bijaše osbiljan i malorjek, te je i na prošnje svojih rodjaka samo kojom riečju odgovarao; nu ipak bijaše još strašniji kad je odgovarao liepimi i laskavimi riečmi, koje je čovjek težko shvatio. Najzadovoljniji bijaše, kad je gledao vitežki sjaj i krasne svečanosti svog dvora. Često se je borilo do 100 sjajno odjevenih vitezova u trkalištu, te je i on u kasnije doba rado sudjelovao i dielio kraljevske darove i nagrade pobjednikom. S ovimi vitežkimi igrami bijahu spojene obično i kazalištne predstave u kojem su hram ljubavi i tomu slične stvari glumili. Mnogobrojne dvorske gospodje predstavljahu ljubovnice, koje su se po tadanjem običaju natjecale u oštroumnosti, tankoći i ljubovnih spletkah. Isti nagon za vještimi čuvstvenimi igrami opažamo u pastirskih igrah „pastorale“ zvanih, koje su bile prielaz k operi, te koje su osobito u Fiorenci njegovali. Ove vitežke igre zamjenjivahu lov, krabuljni plesovi i alegorične predstave, osobito kad im je povodom bio visoki kakov posjet ili obiteljska svečanost.

(Konac sliedi.)

Ivan Šišman zadnji car bugarski.

(Sa slikom.)

U velikoj tragediji, koja je pri kraju 14. i u prvoj poli 15. vieka satrla tri slavne jugoslavenske države: Bugarsku Srbiju i Bosnu, koja je četvrtoj državi, Hrvatskoj kraljevini neizlječive rane zadala bila, ponajtragičniji karakter je zadnji bugarski car, Ivan Šišman, kojega lik donosimo u današnjem listu.

Bugarska zemlja blagoslovljena obilno od naravi, napučena narodom umnim i revnim stala se razvijat sve to više i slava Simeonova iznese ju svietu na slavu. Al kratka bijaše ta slava. Kletva je slavenskih naroda, koja se pojavlja u svoj njihovoj poviesti, da razdor i nesloga taru silu države — a tako bijaše i u Bugarskoj. Slabo vizantijsko carstvo, to gniezdo vječnih spletaka gledalo je zazornim okom carevinu Bugarsku, gledali ju i vladari Vlaške i Moldavije nemilo. Bugarska ratovala s Bizantom, s Moldavijom razciepkana, ratovala i sa svojom krvi, sa Srbijom. Vječni ratovi, nutrnji razdor kraljevića i velmoža i provala ruskoga četovodje Svjatoslava niesu dali, da se država krepko ujedini i mudro sveže s onimi susjedi, s kojimi je mogla odolit bujici osmanlijskih čopora.

Za carevanja Dušana velikog u Srbiji i kraljevanja Ljudevita velikog u Ugarskoj sjedjaše na bugarskom priestolju car Aleksander. Aleksander uglavi savez sa Dušanom i oženi pobiv Grke kćer Vizantijskog cara Ivana Paleologa. Strašimir sin iz toga braka zadavao svomu otcu mnogo jada, i bude povodom, da su Turci stali, poticani Kantakuzenom, udarati na Bugare. Od druge žene židovkinje Teodore imao je Alexander opet dva sina Ivana Šišmana i Mihajla.

Aleksander umre 1371. Po njegovoj smrti bijaše vlast razcjepkana medju njegove sinove. Stražimir sjedjaše kao kralj u Vidinu, dočim je Šišman vladao u Trnovu. Smrt otčeva ponuka Stražimira, da se proglasi carem i da osvoji svu državu; al Šišman, sklopiv tajni savez sa Turci i obećav im daću, iztisnu brata si i budne carem. Takovim učinio je mnoge zadužbine, navlastito samostanu sv. Ivana Riljskog! Al kratko bijaše tursko prijateljstvo. G. 1386. provališe Turci u Bugarsku, i Šišman morade im se poklonit, dočim na drugoj strani učini od nužde to isto srbski car Lazar. Al neodoljiva katastrofa, propast Bugarske i Srbije nametala se sve to jače. G. 1389. o Vidovu dne pade na Kosovu srbska slava. Pokoriv azijatske navale udari sultan Bajazit na grčko carstvo i na Bugarsku, nu tu morade uzmaknuti izpred ugarskoga kralja Sigismunda. Povrativ se turska vojska pod Ali-pašom ote Šišmanu Silistriju, te prinuka ga na danak i vojnu pomoć, a poslije (1393.) morade Šišman odstupit i Trnovo, jer da je radio o savezu kršćanskih država. Sliedeće godine ipak ne posluži sreća Bajazitu, vlaški vojevoda Mirčeta potuče zajedno sa Bugari i Ugri Turke kod Rovina. Al to bje i zadnja pobjeda bugarskog carstva. Razjaren odpremi Bajazit silnu-vojsku pod Ali-pašom proti Bugarskoj. U Nikopolju bude Šišman obsjednut i morade se nakon junačke obrane predati. Odveden u Plovdiv preminu u tamnici. Tako postade Nikopolje grobnim kamenom bugarske države. Strašnu tragiku nalazimo u Šišmanovoj osobi. Da ujedini domovinu zove u pomoć Turke, koji rade o njezinoj propasti; da spasi domovinu sklapa saveze sa kršćanskimi državami, koje su preslabe i nesložne i u tom sukobu zaglavi Šišman, opaziv, kako mu je domovina propala! Lik je načinjen po pečatu, kog nam je ustupio g. Šime Ljubić, čuvar nar. muzeja. Ta slika resit će njegovo prekrasno numismatičko djelo, iz kojeg smo i ove podatke crpili.

LISTAK.

Živko Vukasović umro. Malo koj narod imade ovo nekoliko zadnjih godina toliko povoda tugi, koliko maleni hrvatski narod. Njemu, koj toliko radinih sila treba, a toli malo ih ima, pokosila je nemila smrt čitavo čislo umnih muževa. Izgubismo Gaja, Perkovca, Preradovića, Demetra, Kaznačića, Dežmana, Kurelca, Brčića, a sada — Vukasovića. Užasne doista sudbine, s koje nas osvajaju gorki osjećaji, duboka tuga, a navlastito s toga, što većina tih umnika nije minula sa ovog svieta po običnom zakonu naravi, već iznenada u cvietu vieka svoga, puna umnih domišljaja, plemenitih osjećaja, jaka i revna, da radi i gradi za svoj zaostali narod.

Smrt Živka Vukasovića morala se duboko kosnuti svakoga, koj je tog vrlog učenjaka poznavao i tim više, jer se nitko toj katastrofi nadao nije. Vukasović bio je početkom godine sretno prebolio opasnu vratnu bolest, pa se posvema oporavio. Bijaše do malo prije svoje smrti veseo i vedar. Dne 9. t. m. na večer zabavljao se jošte u družtvu svojih prijatelja, a došav oko 9 sati na večer kući, šalio se sa ukućani. V. običavao je rano ustajati i zato se služavki čudno činilo, da toli dugo spava. Ušav u sobu opazi Vukasovića sjedećeg u postelji, al kad bliže pristupi — Vukasović mrtav. Paranje pokazalo je, da mu je tušća zagušila srdce. Dne 11. t. m. izprati Vukasovića silna povorka na čelu joj ban i predsjednik akade-

mije preč. g. dr. Rački milog pokojnika do groblja sv. Jurja. Ondje počiva kraj Dežmana i Kurelca.

Vukasović rodio se 23. listopada 1829. u selu Beravcih u slavonskoj Krajini od otca seljaka. Niže škole svršio je u Kopanici, a gimnaziju u Vinkovcih, a napokon upravni tečaj u Gradcu. God. 1851. bude imenovan upravnim činovnikom, al pošto mu to zvanje nije po ćudi bilo, podje za učitelja na vinkovačku gimnaziju. God. 1855. podje kao profesor na osiečku gimnaziju, zatim na gospodarsko učilište u Križevce i na riečku gimnaziju.

G. 1865. bude imenovan ravnateljem osiečke gimnazije a g. 1871. školskim savjetnikom za vojnu krajinu. Od postanka akademije znanosti i umjetnosti bijaše Vukasović pravim članom toga zavoda. Pokojnik djelovao je u dva smjera kao pisac i kao pedagog. Kao pisac bavio se o prirodnih znanostih, najviše o zoologiji, te je sastavio više vrstnih školskih knjiga te struke, dočim je znanstvene svoje radnje priobćivao u „Književniku“ i „Radu“. Kao pedagog odlikovao se osobitom vještinom, mirnoćom, bistrim umom, uztrajnim radom. Ali što ga je osobito resilo, bijaše njegev čelik-značaj, njegovo živo neodoljivo rodoljublje pod mirnim muževnim licem. Vukasović bijaše pravi „graničar“ u najplemenitijem smislu; točan, miran, uztrajan, razborit, smatrajući svoj rad za svetu dužnost, ne otimljuć se za slavom, al čovjek, koj nije pred nikim u zemlju gledao, nikomu se klanjao, čovjek triezan, koj je sve iskreno iznio na jezik, što mu je na srdcu bilo. U družtvu znao je svoj govor začinjati lakoničnom šalom i zabavljati drugove svoje, nu u osbiljnih poslovih bijaše do kraja sdušan i osbiljan; u njega bijaše rodoljublje dužnošću, živim vjerozakonom. On nije smatrao zaslugom biti rodoljubom, a takovim ne izticao se vikom, već revnovao činom. Toga čovjeka ote nam iznenada tajna, žalibože neizlječiva bolest u punoj snagi vieka! Ako tko, on nam ima biti primjerom, kakav da bude karakter. Vječna mu pamet!

Narodno kazalište. Družtvo narodnoga kazališta popunjeno je posvema. Tenor Epstein i basista Klostik stigoše već u Zagreb. Vještaci vele, da imadu vrlo dobro grlo. Pjevačica Kottasova stići će amo koncem ovoga mjeseca. Zadarski „Narodni list“ čestita nam, da smo dobili toli vrstnu primadonu. Glasbeni vještaci kazalištnoga odbora sastavili su po prilici repertoir za buduću godinu. Od starih opera pjevat će se samo „Faust“, „Marta“, „Rigoletto“ i „Crispiuo“. Kao nove opere spominjemo „Ruy-Blas“, „Židovku“, „Niemu od Porticia“, „Stradellu“ i poljsku operu „Halku“ od Manjuškoga. Isto tako radi se revno o dramatičnom repertoiru, za koj su nabavljeni vrlo dobri francezki igrokazi. Od klasičkih plodova vidjet ćemo buduće sezone „Otella“ i „Kralja Leara“. Na isti način pomislilo se i o slavenskih dramah. Pripravljaju se glume od Poljaka Fredna i Korženjovskog, od Rusa Ostrovskog od Čeha Friča Štolbe.

Književnost. Danica, koledar jeronimskoga družtva za god. 1875. već je izišao i može se dobiti kod predsjedničtva družtva u Zagrebu, komad po 40 nvč. Izim ljetopisa od dra. Posilovića ima u tom koledaru pet pjesama: Zastave u Hrvatskoj, Istarski se Hrvati brate, Dubrovnik mirotvor i dvie manje novonarodne pjesme od Ivana Trnskoga, opis stolne crkve djakovačke i četiri vjekopisne crte s liepimi slikami naših veledostojnikâ nadbiskupa Mihajlovića, bana Mažuranića, biskupa Strosmayera i zapovj. generala barona Molinarya, zatiem dvie pripoviedke: Ivan Siromašić od Petra Bučara i Bolje je umjeti, nego li imati od Ivana Trnskoga, onda Pomoć siromahom, rieč biskupa Strosmayera, o družtvih za umjerenost od dra. Riegera, Čarobije i coprije od dra. Bogoslava Šulka, ob oskudici vode po hrvatskom krasu od Ivana Trnskoga, kakova će biti g. 1875? napokon dosta obilan i liep izbor koristnih svaštica, dvie male pripoviedčice i kazalo sajmova. Sama imena pisaca i urednika dra. Ivekovića jamče svakomu, a mi evo svjedočimo, da je upravo dragocjena sadržina toga koledara za buduću godinu. Spomenute liepe slike naših veledostojnika i nacrt djakovačke monumentalne crkve rezani su u Lipskom. Tko na Kraljevo dodje u Zagreb a ne kupi toga koledara, može mu se dogoditi, da ga ni dobiti ne će, jer će se za cielo na jagmu razprodati. Tko ne može u Zagreb, neka si ga brže naruči poštom, ne će mu žao biti.

Umjetnost. U pražkoj „politici“ od 4. o. m. ima kritika dra. Linharda o izpitnoj produkciji na Pivodinoj pjevačkoj školi, gdje hvaleći uploške zavod te izvedbu glasbe i pjevanja veli, da je glasbotvor našega Fr. Š. Kocha Kuhača „srbski oro“ za četiri glasovira i harmonium obćinstvo vrlo zanimao, budući je tomu glasbotvoru očivjestnim temeljem sasma drugi jezik ili glas osjećanja, nego što su ona pučka narječja, na kojih mi današnju u krv i meso pretvorivšu se glasbenu umjetnost temeljiti obikosmo. Linhard veli, da je izvedba i kompozicija živahnim pljeskom pozdravljena, i „hudebni listy“ od 6. o. m. hvale ju, te sâm Pivoda čestita Kochu pismeno taj uspjeh, u prilogu hudebnih listova izdaje Kochove napjeve, slieće ga da radi za taj list a Svjetozor u br. 29. donosi upravo krasnu sliku Kochovu i vjekopis iztičući njegove zasluge za slavensku glasbu, te hvaleći osobito njegovu temeljitu, duhovitu, kadšto oštru, i vazda živim humorom obilujuću kritiku, dočim se u Zagrebu tudjinci na Kocha blatom nabacuju, a narodnjaci ga toli slabo zaštićuju, da mu se žalibože ni u kazališnom odboru nije vještačko mjesto našlo.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 34. U Zagrebu dne 23. kolovoza 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

PREKASNO JE!

Spjevao I. T.

Prekasno je kajat ti se,
Što si bila studen led,
Kada plamah svetim ognjem
Sliedeć tvoje stope slied;
Još taj oganj živog milka
Tiho tinja ùzamân:
Ali santa na mom srdcu
Ne dâ ognju na biel dan.

Prekasno je kajat ti se,
Što na moju ne hće grud,
Kad sam ruke, živa željo,
Širio ti ùzalûd;
Još je vjere u toj grudi,
I tvoj u njoj još je lik:
Ali, jaoh, od tvog leda
Ukočen sam oklopnik.

Prekasno je tužit, žalit,
Što mi ne hće srećom bit,
Usrećiti kad te željah
Kad ti nudjah svaki mit;
U mene je jošte milja,
Blaženstva je mnogi srk:
Al od gorke uspomene
Svak bi cjeliv bio grk.

Prekasno ti uzdisati,
Što mi ne hće pjesme čut,
Nebeske me kad dragote
Krilatio blažen slut;
Još bi bio jak u zviezde
Kovat svoga zlata sjaj:
Al bi zastro zviezde, tebe —
Oblaka mi namrštaj.

Prekasno je kajat ti se
Od drugoga uzev dar
Kadno sam ti samo pjesmu,
Samo milka nudjo žar;
Još mi jači žar od njegva,
Još je pjesmi krilat mah:
Al, i srdce makar puklo,
Ne znam drugi biti ja!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

XIV.

Drugi dan spremi se Miroslav ranim jutrom, da posieti opet Hřebekove. Kad je to rekao majci, odvrati mu ona: Idi, idi, drago diete, zabavi se, što ćeš uz mene sirotu?

Miroslav se odio u svoje obično, sivo ljetno odielo s koštanimi puceti.

— Danas je nedjelja, opomene ga majka, ne idi mi uviek u tom hrdjavom odielu, budi barem ti uredan, da ljudi o nami zlo ne govore.

Da joj učini po volji, preobuče se Miroslav u crno odielo, premda je bio jedan od onih mladića, koji se ne rado preoblače. Majka mu sama zaveza okolo vrata svilenu vrpcu, i utakne dva zlatna puceta u bielu, sitno namrškanu košulju. — Znaš, ljudi mnogo na to glede, pa niesmo baš ni mi bog zna kakova nizka roda, govorila ona uz to, — da pače, djed moga otca pisao se plemićem.

Miroslav se nasmija, poljubi majku i odjuri kao striela. Bio krasan dan. Sve se sjalo, sve blistalo, i u daljini vidjeli se modri vrhovi gora.. Preko poljana lieću jata svakojakih ptica. Po livadi, gdje se sieno sušilo, popadali silni, brbotljivi brljci. Izmedju njih šeću se nespretne vrane, i grakćuć okreću crne, dugokljune glave. Sad prohuji iznad njih ravno razapetih krila jastrieb, i cielo se jato diže bukom u vis, a smjeliji brljci i lastavice zalieću se u njega. Tankoglasno zvono razlieže se svečano nedjeljnim mirom, a na njegov glas hite u crkvu mlade u bielo odjevene djevojke, nakićene crvenimi i zelenimi vrpcami i pačinjenim cviećem u vlasih. Iza njih sliede žene sa širokimi crveno protkanimi pećami na glavi, povezav rubac okolo pasa, u koj su naturile čislo. Najzadnji, najnemarniji, jer se prepiru, u mjesto da razmišljaju o griesih, dolaze mladići, naherivši na lievo uho šešire, na kojih se šarenilo paunovo pero, za tim muževi, odostrag prekrštenih ruku, i starci, pokunjenih glava, podupirući se kestenovimi, odozgo zavinutimi palicami. Iza ovih poskakuje koje zaostalo čeljade, koje je odviše dugo driemalo, ili je gizdavo, kiteći se zakasnilo.

Koli je ugodna, koli zabavna nedjelja na selu! Kada je god uz polagano kasajućega konja prošla koja djevojka, izpravi se Miroslav na konju i nasmieši joj se u rumeno, stidljivo lice. Mužkarci su ga pozdravljali — poznavajuć ga svi, jer toga seljaka nema u Hrvatskoj, koj ne bi poznao svoga vlastelina i njegove obitelji i govorio o njoj dobro ili zlo, kakova već jest. — Nazivahu mu: Hvaljen Isus ili dobro jutro! na što se je Miroslav često smeo i odgovorio mjesto „na vieke“ „bog daj“, a mjesto „bog daj“, „na vieke“.

Župna crkva stoji s lieve strane ceste, tik pred selom izmedju dvijuh velikih lipa, kojim su korienje ogradili pleterom i nasuli zemljom. Na uzkom putu, koj je vodio do nje, stajala kočija, a kraj nje, nasloniv se ledji na jednoga konja kočiš, šaleći se s mimo prolazećimi djevojkami.

— Janice, čarapa ti se odvezala, dovikuje jednoj, koja je sramežljivo odkrećuć glavu prošla kraj njega.

— Šuti ti, ti mi ju ne ćeš privezati, odgovara ova, i mahne glavom, a kite joj zatrepetaše po ledjima.

Drugu upita, kad će se udavati?

— Kada? kad se ti opametiš, odvrati mu djevojka.

— Na to bi trebalo dugo čekati, priteče joj u pomoć drugarica, a udariše u smieh prolazeći, te se dakako posramlje kočiš.

U dobri čas prijaha k njemu Miroslav i upita ga, jesu li gospoda došla. — Jesu, odgovori mu ovaj, izpraviv se kako treba, gospodja i mlada gospodična.

Miroslav priveže konja uz kočiju i ode u crkvu. U klupi od orahovoga drva, stojećoj kraj stiene uz glavni žrtvenik, sjedila Hřebekovka, odjevena u crnu, svilenu odjeću s bielimi vrpcami, a kraj nje Renata u lahkom žutom odielu, s onim istim šeširom na glavi, koj je jučer imala, prebirući listove baršunastoga molitvenika, okovana srebrom.

Na dva koraka okolo klupe stajale seljanke držeć djecu na ruci, pak bi se svaki put uzradovale, kada je vlastelinka na nju milo pogledala.

Miroslav se protura kroz svjetinu do klupe i pozdravi gospodju. — Ja niesam ni mislio, da ću vas ovdje naći, rekne on, ušav u klecalo, koje mu je udvorni sakristan otvorio, no srećom opazim kočiju pred crkvom. Gospodja samo ponikne glavom.

Miroslav sjedne u kut do Renate. Na njenu licu plovio je smiešak, kanda joj se Miroslav smiešan čini u crkvi.

— Što se ti smiješ, upitat će ju on tiho sagnuvši se do nje, možda zato, što sam uza se ponio bič?

Renata podigne ruku na usta i šaptne mu u odgovor:

— Znaš što? župnik nas je pozvao danas na objed.

— Tako.

— Zato sam se odjela u žuto odielo. Majka toliko do toga drži. Radi da i ti ostaneš.

Gospodja svejednako mirno gledajuć na svetce, krene sada glavom i pogleda nezadovoljno Renatu. Činilo se, kao da je čula, što je ona Miroslavu prišaptnula.

Renata se izpravi, smrkne t. j. stegne obrvice, i otvori širom molitvenik. Za ciele mise ne mače se više, a oko joj boravilo postojano na jednom slovu, kojim se počimao psalam. Ona ne moli, govorio sam sobom u kut se naslonivši Miroslav, što razmišlja i o čem? Ni prstom ne miče, tek da trepavicama kadkada zatrepeće. Stade razmatrati njezino lice i opazi, da je grčkoga profila, samo gornja ustnica smeta, odviše je izbočena i debela, a i nos je nešto premesnat. Zato je čelo krasnije, ravno i klizko, andjeli bi se na njem pokliznuli. Prostrano žuto odielo, tanko i prozirno, lahko i nestezice obuhvaća ramena i grudi, a ipak se njihova oblota krasno iztiče, osobito rukû, a tek vrat! Miroslava mal

da ne savlada napast, da ju zagrli, tu kraljicu neba i zemlje! Miroslavu se ova rečenica veoma milila, čitao ju jednom u nekoj liepoj pjesmi, i od onda mu je uviek na um dolazila.

Misa svrši se rano, župnik ju očitao žurno. Pošto je sav narod izišao iz crkve, izadju tek gospoda. Pred crkvom čekao ih već župnik, najizabranijimi besjedami pozove on Miroslava na objed — već gospojam za volju ne ćete odbiti ponudu, svrši on govor.

Župnikov stan stoji naprema crkvi preko ceste pod briegom. Sav je od drveta, ne izuzam ni dimnjaka, — dim je sukljao kroz okna na krovu — pred kućom je veliko dvorište, ogradjeno pleterom, a po dvorištu tuj i ondje po koji panj, po kutovih veliki stogovi siena ili slame, provirujući vršići stožerâ pokriveni puklimi lonci, u sredini dvorišta ogroman je orah, zasižući šusnjatimi ograncî daleko na sve strane. Pod njim su drvene klupe, drven dugoljast stol i jedan stolac s drvenim slonikom, u koje je srdce urezano.

Prije, nego će župnik posaditi svoje goste pod orah, odvede ih u kuću. Sobe su bile male i nizke, velik bi se čovjek o tram zadjeo. Župnik ih otvarajuć sve po redu ponavljao: Siromašno ali spokojno!

— Ugodno, vrlo ugodno, izrazi se Hřebekovka. Miroslav i Renata sliedili su mučke župnika, samo u jednoj sobi klikne Renata veselo — a rad čega? — radi modre, velike muhe, koja je bubala glavom u staklo. — Gle, gle kako je modra, kliknula ona, hoteći uloviti muhu.

Župnik ih dovede do sivo oličenih vrata, — sad ćemo pak najljepše vidjeti, rekne i otvori ih. Soba je bila najmanja od svih, u kutu stajala postelja bielim pokrivalom pokrivena, naprama postelji bio stol, a na njem nekoliko ne složenih knjiga. Pod njim kočile se čizme, dugih sgužvanih sara. Kroz mali prozor udaralo svjetlo u sobu, a na podnožju mu stajala krljetka, pokrivena zelenim platnom.

— Evo, gospodo, mojega slavulja! Jeste li gdje takova vidjeli? rekne uzhićeno župnik, kad su mu gosti pristupili krljetci, čega se ptica uplaši i stane prhati.

— Oh, ne boj se ništa, ptiću moj, ova ti gospoda ne će ništa, došla su te samo ogledati, utješi ga župnik.

Gospodja se s jedne strane krljetke sagne, Renata s druge, a preko njihovih glava gleda Miroslav, uhvativ se rukom za Renatino rame.

— Liep je, osobito mu je oko liepo, primietit će Renata.

— Krasan, upravo prekrasan, javi se iza nje gospodja, ja takova slavulja još ni vidjela niesam.

— Da što da nieste! povladi joj zadovoljan župnik.

— A niesu li svi slavulji jednaki? upita sad prostoumice Renata.

— Ni pošto, kano što niesu ni sve djevojke jednake, odvrati uljudno župnik uz poluglasan smieh.

— Ja mislim, da su sve djevojke jednake.

— Da su sve, kakva ste vi, uživali bi raj na ovom svietu, opet će župnik i smete se. — To je bilo ludo, što sam to rekao? pomisli u isti par.

Kod objeda sipao je upravo župnik čestitke Renatinoj krasoti. Gospodja se tomu radovala, pa i njoj rekne nekoliko laskavih rieči, koje su ju mogle zadovoljiti. Jedino se Miroslav mrgodio, on je sjedio nestrpljivo za stolom i pohvalio nekoliko puta od dosade orah, kako je hladno u njegovoj sjeni. Ljutio se na Renatu, što se je župnikovu laskanju nasmjehivala, dà, poticala ga na to uljudnimi odgovori, od nje će biti još divna koketa — mislio on u potaji.

Pošto je dvanaestogodišnji objestni dječak širokih ustiju i nakostriešene kose, dvoreći kod objeda, odnio zadnje tanjure sa stola, udje u dvorište Hřebek.

Župnik ga posadi uz gospodju, i dade donieti dvie boce vina. Ponudi mu punu čašu, a Hřebek se uze izpričavati, da mu vino dobro ne čini pa da je odlučio postati solidnim.

— Već je skrajnje vrieme, ne bi te bar noćju sunce palilo, primieti mu gospodja.

Hřebek slegne rameni. — Eto, reče, ona misli, da sam zadnji put bio pijan.

— Možda niesi?

— Kako bi bio, ta ja sve znam, što je bilo. Idi molim te.

— Gospodin je bio samo dobre volje, obrani Hřebeka župnik. Uzprkos tomu, što je Hřebek odlučio, da će biti solidan, izpijao on čašu za čašom.

Miroslav i Renata odkradu se medjutim od stola i odu u župnikov vrt — za kućom.

Čudan je to vrt! Kud se ogledneš, vidiš samo grmovlje toli gusto, da ne bi ptica krozanj proletila. Po nerodu vije se trs, po čeminu ruža, i čini se, da već deset godina ni nož ni nožice grančice ozliedile niesu. U toj guštavini svaki je list tamniji, svaki cviet čarobniji, i čudan vlažno-mirisan hlad udara ti iz njega u nos. Gdje su bili nasadili cvieća, naraslo je trnje, a krozanj probija tankovrha kopriva. Mrtav mir opasao vrt, tek kadkad zanjiha se koja grančica, zatrepeta listić, ptičica cijuknu, a kad zamuknu, tiem je tiša tišina.

Usred vrta uzdiže se iz šikarja poderani krov okrugla pavillona, na njegovu završju sjedi limeni pietao, al se ne okreće više, pa da dune i najžešći vjetar, os mu je odavna zahrdjala. Puteljci, koji do njega vode, jedva da se razpoznavaju, kako ih je trava obrasla, tek kamečak, koj ti zaškrine izpod noge,

sjeća te, da je bio nekoč pieskom posut. Na svem vidjelo se, da je taj vrt bio vrlo uredan, ali da je nemarom propao.

— Ala je to krasan vrt!.. divan.. klikne uzhićeno Renata, kad su ušli u vrt, ogledajuć se vlažnòsjajnim, udivljenim očima. — Vidiš onu jelu, kako probija njeno tamno lišće iz trsa, što li je ono? što ju je ogrlilo.

— Vidim, kao brada mužkarca iz ženina zagrljaja.

— I ono tamo, što je ono?

— Čini mi se nerod, odgovori Miroslav, upiruć oči u drvo, koje je Renata naznačila.

— Pak ružami cvate.

— Idemo dalje, idemo dalje, požuri se ona zaraštenom stazom.

— Ti ćeš si cipele ovlažit.

— Ništa zato.

— Odielo izderat.

Umjesto da odgovori, nasmije se Renata, a smieh taj ujede Miroslava ljuće, nego da mu je rekla: Kukavče!

Gdje su Renatine noge utrle stazu, sgazile cviet, odmakle trnje, stupa Miroslav i negodovanje, pritajena ljutina povlači se njegovim licem, kao oblak nebom.

A na što se je ljutio? valjda ne na Renatu, što joj se prohćelo ogledati vrt? Na to on sam ne bi znao odgovoriti. Kod jednoga grma zadjene se Renata o šibu, pa kada ju odmače rukom, udari šiba iza nje stojećega Miroslava po licu.

— Grom i pakao! prokleta šiba! razljuti se na to Miroslav, i krv mu udari od gnjeva u lice.

Renata se okrene i pogleda ga mal ne posprdno, stisnuvši oči.

— Ako ti nije volja, a ti hodi kući, rekne ona nemarno i monotono.

— Idem, odvrati Miroslav na isti način, i okrene natrag.

Renata podje do na kraj vrta, gdje je ravnica prelazila u brdo, a mjesto neprozirna šikarja bila očišćena šuma. Nekolika žaba skoči pred njom, nekoliko guštera, kojih mal da nije pogazila, uzmakne od njene stope u gustu travu ili rupe, ali se ona ničesa ne uplaši.

Izmedju vrta i šume tekao tanki potočić i to toli tiho, da bi mislio, voda stoji. Na mjestih, koja je sunce moglo osvjetlati, širile se na površju vode, podigav glavu u zrak, žabe svake veličine i boje.

Tuj stade Renata i nagne se nad potok. Nekoliko žaba mirovalo je na vodi širom razkrečenih nogu, ali se nijedna ne maknu.

Renata zasuče rukave do lakta, podigne lievom rukom odielo i stane na kamen, koj je virio iz vode.

Žabe se uplaše i zagnjure u mulj, samo jedna mala zelena ostane na površju.

Renata se prigne, spuštajuć polahko ruku do žabe, i trgne hitro rukom, da ju ulovi.

Al da! Ne da se žaba u ruke, pa bile one koliko liepe. Žaba zagnjuri, a Renata pljesne rukom po vodi, da si je cielo odielo poprskala.

Renata pričeka još časak, hoće li se koja pojaviti, no kad su žabe postojano turale glave u mulj, ostavi potok i krene prema pavillonu.

Na klupi prislonjenoj uz pavillon sjedio smrknut Miroslav. U prvi mah razljuti se on na Renatu upravo ljuto, način, kojim je ona njemu rekla ono nekoliko rieči, osvjedočavao ga je, da je to bila hotomična poruga, drži me za dječaka... mrmljao on, okrenuvši joj ledja. Kad je došao do vrata vrta, pretvori se onaj gnjev nenadano u tugu; klone i nešto ga stisne okolo srdca, kan da mu je tko šapnuo u uho: jadniče, budi zadovoljan, ako ti je dozvoljeno dirati u rub njena odiela.

Nestalnimi koraci okrene natrag prema pavillonu. Tuda će Renata proći, čekaj, da vidiš, što će reći, kada te ondje nadje, govorilo mu nešto, a on posluhne dragovoljno tajni savjet.

Sjedši na klupu, podigne nekoliko puta glavu, da vidi, ide li već. Prodje pet časova i začuje šuštanje grančica i škripnju pieska. Odmah nabije šešir na oči, nakloni glavu i pruži noge, kao da počiva, sada ga u isti mah osvoji prijašnji gnjev, a k ovom pridruži se stid, kao hrom sliepcu. Renata se već na toliko približi, da mu ne preostade drugo, van da pričeka konac.

Polahko dodje ona, držeć u ruci žuti cviet do pavillona, i ne obziruć se nimalo na Miroslava, sjedne ona pokraj njega na klupu, dapače zastre, kako je blizu sjela, odielom njegovu ruku.

Miroslav zakašlje i prekrsti noge, na što se ona okrene i pogleda ga, kan da je hćela reć: kako to prijane, da ti niesi kući otišao? Kada se on na to ni obazrio nije, progovori ona prva, mal ne istim načinom kao prije: Ti se ljùtiš? hahaha... a zašto?

Te ga rieči pritisnuše kao težki kamen. Njemu je bilo bolno, da bi bio proplakao, da bi pao pred njezine noge i zavapio: Ne muči me, andjelu moj, što sam ti sakrivio? ja tvoj rob, prašak tvoje cipele!

U tren, kad je ona odkrenula glavu, pozirne on plaho na nju, i nikada, nikada ne pričini mu se ona toliko krasnom. Vila, andjeo, nadzemaljsko biće, što li?.. Put njena prolievala se bojom potamnjele slonove kosti, i čudnovato se na njoj izticale vrane, guste, preko slepočica povite kose, još čudnije tamne oči, pa se je činilo, kao da se u njihovu mraku zažiže strašna vatra.

— Ja se ne ljutim, ta na što bi se i ljutio? odgovori on ipak, meni je samo žao...

— Što?

Miroslava naćera to pitanje u tjesnac; kako da on reče što mu je žao?

— Meni je žao, da si ti mogla u obće izustiti takove rieči preda mnom, ili da kažem, meni u lice, izmuca on težko, i sjeti se, kako je kleo pred njom šibu, koju je ona odmakla, upravo glupo i prostački.

— Što sam ja to rekla? A dà, znam već, da ideš kući, ako te nije volja sa mnom ići... hahaha... to te je ožalostilo?... Renata se opet nasmije, ali ne zlobno, kako se to Miroslavu činjaše prije, već kao djetence, koje se raduje i čudi zajedno, kako je uvriedilo sudruga. Smijuć se nasloni glavu na stienu pavillona i spusti ruku na Miroslavljevo rame, rekav tiho: prosti.

Sad se i Miroslav nasmije, i pruži Renati ruku, okrstiv to sve djetinjarijom.

— Djetinarija, ta mi smo još djeca! rekne ona mehkim, tronutim glasom, stisnuvši mu ruku. Ja sam tako govorila, jer sam znala, da će to tebe još većma razdražiti, a znaš, ja sam zlobna djevojka, to su mi moje družice rekle u zavodu, no ja se nadam, da si mi prostio...

Miroslav odmahne rukom i rekne, u kojem srdcu nema zlobe, da u njem nema ni ljubavi.

U to zasvišta nešto čudnovato izpod klupe kao biesan mačak, da su Miroslav i Renata u jedan mah skočili na noge.

— Što je to? upita uplašen Miroslav i odmaknuv se od klupe pogleda pod nju, ali ne vidje ništa živa.

— Vidiš onu rupu pod stienom? rekne Renata.

— Vidim... mora da je u njoj nešto.

— Što?

— Gušter ili zmija.

— Pak da se toga plašimo?

Renata sjedne hrabro opet na klupu, a za njom i Miroslav premda ga je neki drhat svladao od čudnovatoga svištanja.

Renata povede rieč o strahu. — Ništa nema u svietu, govorila ona, čega da se čovjek plaši, ne treba više, nego hrabrosti i volje, da uhvatiš strah za glavu, pa ga već nema... izmiče izpod ruke.

— U istinu je tako, primieti Miroslav, ali je u nas svakoga tankih živaca, koji zadrhću od najtanjega šušta, i potresu ostalimi. Tako si ti sada hrabro sjela na klupu, a ipak si skočila, kada je...

— Skočila sam, dà, ali zato, što si ti skočio.

— Ne bih vjerovao, ti si već zaboravila, što te je maklo.

— Moguće... što je? upita Renatu, jer je opet zasvištalo, a Miroslav skočio na noge.

— Zmija je! Zmija! bježi brzo, da te ne ugrize, baš se za tvojim odielom vije žurno! hitro!... evo je sad pod tvojimi nogami.. za boga, što oklievaš!... Renato! stane on vikati kao pomaman, pokazujuć rukom pod klupu, pa kada Renata ne hćede da ustane, skoči k njoj i povuče ju za odielo, vičuć sav zaduhan... nesretnice, što misliš?!

Renata ustane, pogleda pod klup i opaziv tamo zmiju, trgne malo glavom... ta ne će ništa, što se toliko bojiš? rekne ona na mah za tim, i prigne se, da bolje vidi zmiju, koja je valjda iz rupę izpuzala.

— Ti ćeš se unesrećit! poviče opet Miroslav odmaknuv se još dalje.

Tanka i duga bjelouška izpuže na viku izpod klupe i zakrene u šikarje. Renata skoči za njom stane joj nogom za vrat, i uhvati ju prsti tik do glave. Zmija zasikće, pokaže dvostruki jezičak, tanak kao igla, i zavije rep, poput crne, pomične narukvice okolo biele Renatine ruke.

— Evo, da ne će ništa! rekne ona pruživ ruku prema Miroslavu, koj se je zapanjio, kao da mu je krv stinula u žilah. Usta mu se otvore, a oči ukočene stanu od čuda... pusti... pusti... bile su jedine rieči, koje je smogao šaptnuti...

Renata poleti k njemu i uhvativ ga za ruku približi zmiju k njegovu od groze probliedjelu licu. Miroslav se stane otimati, i mal da ne udari Renatu, ali ga ona toli jako uhvatila okolo ruke, da joj se nije mogao iztrći.

— Ne će ništa, govorila bi s posmjehom Renata, pa bi pustila, da ga zmijin tanki i hladni jezicač dira u kožu.

— Nemoj... nemoj... pusti za boga!

— Zar ne kako je hladna?

— Oh!..

— Kao led...

Nevjerojatnom snagom obujmila Renata Miroslavljevu ruku, da su ga kosti u njoj zaboljele, ali bolju čudnovatom. Bila to sladka bol, kojoj se u isti mah otimlješ i podaješ. Ta sladka bol prošikne ga poput električne struje cielim tielom a takovim žarom, da mu je i zmijin poražujući hlad godio. On se pusti toj boli pa da ga i zmija dira, samo kad ga Renata stište.

— Vidiš, da ne može ništa, rekne ona, kad je Miroslav odahnuo od straha, i premetne zmiju u drugu ruku, gdje se je opet okolo lakta savila.

— Ja te ne pojmim, kako možeš tako gadan stvor uzimat u ruke, izmuca Miroslav, riešen spona.

— Kao svaku drugu zvier...

— Ali zmija!

— Zmija?.. o — ah! zavapi sad netko iza njih, koga dosada od zabave čuli niesu. Miroslav se i Renata hitro ogledaju i vide pred sobom probljedjeloga župnika, a na njegovih rukuh onesvieštenu Hřebekovku. Kraj njih stoji razkolačiv oči i splesnuvši ruke, Hřebek, i šapće stravljenim glasom: je li moguće?!..

Renati izpane zmija i ne stane je u grmlju.

(Dalje sliedi.)

PRIJATELJU.

Spjevao Hugo Badalić.

Tri ljeta bludim već, tri duga ljeta,
Po tudjem svietu kano putnik bludim,
U srdcu hraneć bolni vaj:
Gdje drugim krasno prijateljstvo cvjeta,
Samoću bolan ja da samo žudim;
Samoća meni bùdi raj!

I štogod trpim, čemu se veselim,
I na što mrzim, čim se rado bavim,
Zašutjet mi je za viek zar?
Zar nikog' nema, s kim da radost dielim,
Zar nikog', nikog', kojemu da javim
Čeznuća slast, na krivdu jar?

Ta gdje ste, druzi mojih mladih dana!
Gdje vaše nekad toli medne rieči,
Pokažite se, gdje ste sad?
Na ognjištu vam vatra zapretana,
Ko muklo zvono srdce prazno ječi:
Neskladljiv u njem ječi sklad!

Na razvalinah prijateljstva, sloge
Životu borbom osnove si gradeć,
Nestalnosti vam duh je car:
Taj smijuć danas knjige čita mnoge;
Uz dievu sutra žića dane sladeć,
Na prijatelja misli zar?

Al ne! Vi nieste svi mi tako,
Ne, ne; još jedan barem žive meni:
O mili druže, ti, o ti!
I da se stavi nebo, zemlja, pakô,
I sudbe crne jadi nebrojeni:
Vjekovat ćemo bratstvom mi!

Daleko si, pa ipak tako blizo,
Pred očima mi lebdi lik ti mio,
U duši zuji sladka ćût:
Na tvoju sreću ja sam svoju nizô,
Nad tvojim jadom grozne suze lio:
I spoznô svaki srdca kut!

Zanesen mišlju, k tebi hrlim opet,
Na tvojih hoteć počinuti grudih
Uživat časkom sreće čas!
Do modrog svoda s tobom ću se popet,
Gdje nada sladka, zora rujna rudi,
Od onud kriknut u sav glas:

U tebi, brate, grlim svezu svetu,
Života grlim borbu: tugu, slasti,
U tebi grlim cieli sviet!
O zovi ih, o zovi hrabru četu
Da s nama skupa, sbaciv crne strasti,
Do modrog svoda krenu liet!

Spomeni ih, — sve prijatelje stare,
Da u nas za sve uviek ima mjesta:
Za svakog od njih srdca kraj!
Bez sloge da se žića dani kvare,
Bez prijatelja da veselja nesta;
A da je kratak život taj. —

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

Posmjeh tajne radosti pojavi se na licu plemića; nije ga vriedjao karajući uzklik kćeri, oči mu zasievnuše i dignuv ponosito glavu, nastavit će dalje:

— Leonoro, ljubljah brata si, al tebe — jedinicu svoju ljubljah više. Tražilo se, da budeš uboga ti i tvoja majka — — —

— Bože! Bože! uzdisala Leonora kroz strah i nestrpljivost.

— S takove misli pucalo mi srdce, al i prizor jadnoga mi brata stavljao me na grozne muke. Napokon, napokon održa veledušje pobjedu. Dan poče svitati, a ja podjoh k vjerovnikom bratovim i podpisah im pismo, kojim spasih bratu si život i poštenje, nu kojim žalibože u nevolju vrgoh milu si ženu i nevino diete.

— Hvala bogu! kliknu Leonora veselo, kao da si joj skinuo težko breme sa srdca, bog te blagoslovio, otče moj! te si bio dobar i junačan.

Polagano dignu se djevojka, stavi ruku na otčevo rame i poljubi ga živo i ozbiljno, kan da je u tom milom cjelovu skupiti hćela svu važnost otčeve žrtve.

— A ti me zato blagosivlješ? reče plemić suznim okom, a ipak valja mi tražit od tebe oproštenja, diete moje.

— Oproštenja! klikne Leonora, oh da si drugčije radio, kolike po mene muke, jer bi sdvojiti morala o veledušju svojega otca. Ljubim te više no prije. Je li grieh spasiti bratu si život, kad se može?

— Drugčije sudi sviet, Leonoro, nikad se plemiću oprostiti ne će, da je ubog. Težku treba onda trpiti pokoru od ljudi, koji misle,

da su tiem poniženi, što postoji plemstvo, težko se mora platiti, tri puta platiti, što su drugi sakrivili. Sve ruglo, svu sramotu bacaju ti na glavu bez milosti, svi te preziru da si izmet svieta. Premci tvoji uklanjaju ti se, da ih sviet ne smatra povodnikom tvojega siromaštva. Gradjani i seljaci smiju se tvojoj nesreći, kan da im je to sladka osveta. Ali čuj dalje, diete moje!

Brat mi bude spašen, a ni duša nije znala, da sam ga ja spasio. Ostaviv napokon domovinu, otidje sa ženom si u Ameriku, gdje kukavno životari; žena mu umre na putu. A mi — mi bogci bez kuće, bez imetka, bez svega; Grinzelov dvor i sve moje imanje bijaše prezaduženo. Izim toga morao sam od prijatelja plemića uzajmiti 4000 franaka na mjenicu.

Tvoja mati razumiv, koliku da priniesmo žrtvu, nije me ni malo karala; al sa našega siromaštva nadodje i oskudica, te joj se duša smutila i tiha smrt zavlačila se pomalo u slabo joj tielo.

Dà, tako je bilo, tužno je bilo! Da zatajimo svoje siromaštvo, da na ime naših djedova ne padne rug i sramota, valjalo je stiskati i skupariti, samo da nasmognemo kamate za svoje vjerovnike.

Pomalo odpuštasmo sluge, poprodasmo konje; ne polazismo prijatelja, odbijasmo sve pozive, da ne moramo primati pohoda. Govorilo se dosta na nas, reklo se, da smo ljudi skupi, lakomi, jer se odbismo od svieta. Al preboljesmo sve prikore i prigovore rado, trpljasmo pače i mržnju, jer smo tiem svoje siromaštvo lakše sakrivali.

Ah Leonoro! Drkćem, oko srdca savija mi se zmija, jer sad mi se primiče najstrašniji čas života moga. Ojunači se, kćerko, da čuješ do kraja ovu priču.

Jadna ti majka ginula od dana do dana, oči joj propadale sve dublje i dublje; lica bijahu joj biela i blieda; užasno ih bilo gledati. Kad sam gledao strašnu muku onoga stvora, što ga ljubljah više od života svoga, kad sam dnevice na milom joj licu čitao groznu, neumitnu rieč „smrt“, bilo mi je, da poludim od žalosti.

Leonora, oboriv oči, plakaše tiho. Tnžnim ju okom gledao plemić, tužnim glasom govorio dalje.

— Jadna majko! sve udilj je suze ronila; kad god bi joj oko zapelo na njezinu djetetu, na maloj Loriki, navrele bi joj suze na oči; tvoje ime lebdijaše na njezinih usnah, neprestane molitve vinule iz liepe joj duše put stola božjega; pop ju bio pripravio na zadnji put; bijaše noć, a ja sam kraj majke; bliedima usnama bila se već oprostila od mene. Srdce mi je pucalo, očajanje biesnilo mi u duši — — bože! Tužni li bijahu posljednji joj časovi! — — — Već kao da je izdahnula bila, a jošte suze tekle niz upala joj lica; silom je kušala izricati ime tvoje. Klečah pred njezinom posteljom, moleći boga, da joj ublaži težke muke; stavih ruke na blieda joj lica; poljubih joj suze; bijah bez sebe. Na jedanput kan da joj se povrati sila; zadnjiput planu plamečak života. Zovnu me mojim imenom; ja skočih na noge; čistim, jasnim glasom reče mi: Poći je, prijatelju dragi! Bog mi ne dosudi blage, mirne smrti; umirem uzdajući se, da će mi diete — jadno moje diete nesretno biti na ovom svietu —

Ne znam kakve mi rieči ljubav prišapnu; al znam, da joj se živim bogom zavjerih, da joj diete, da ti, Leonoro, ne ćeš bjedovati, da ćeš sretna biti na ovom svietu.

Rajski osmjeh sinu na licu umiruće majke, i uzdajući se u moje rieči, svinu mi se oko vrata i dotaknu se mojih mojih usana. Al u brzo klonuše joj ruke, tiho uzdahnu i pusti dušu — ah Leonoro! ti ostade bolna bez majke, a ja bez mile svoje Margarete!

Plemić spusti glavu na prsa i zašuti; i Leonora sjedjaše niema pokrivajuć si rukama lice; tiho, tihano bijaše u sobi.

Djevojka pristupiv otcu, primi ga za ruku. Govorila nije ništa.

Dugo mirovalo oboje, osvojeno od težke muke; napokon dignu se Leonora, ne bi li otca nježnom ljubavlju utješila.

Kao da g. Vlierbeke svoju pripovjedku brzo zaglaviti kani, započe slobodnijim glasom:

Smrt lišila me jedine podpore — tvoje majke, ostah sam u Grinzelovu dvoru s tobom, Leonoro, sa jedinicom svojom i sa svetim zavjetom, kojim se zagovorih umirućoj majci! — Šta sam imao radit, da dovršim zagovor? Napustiti baštinu, poći u stranu zemlju, da prehranim svojima rukama nas oboje? toga niesam hćio ni misliti. — Skupiv sve svoje tužne misli u jednu, uhvatih iznenada tračak nade, koja nas imala izvest na pravi put, a ako ne mene, a ono bar tebe dovest do sreće.

Odlučih još većma sakrivat svoje siromaštvo, te posvetit sav svoj život tvojemu uzgoju. Bog ti uresi lice ljepotom, a tvoj otac odluči ukrasit ti dušu tvoju znanjem, i umiećem, milotom, vrlinom, strahom božjim; otac tvoj smio se nadati, da će tvoja plemenita krv, tvoja ljepota, tvoj bistri um, tvoje nježno srdce zavriediti toliko miraza, koliko bi on dati hćio, a ne može; miso ga tješila, da ćeš se sretno udati, te steći u životu sreću, koja te po krvi ide.

Kroz punih deset godina podučavao sam te; čega ni sâm znao niesam, što sam već i zaboravio bio, učio sam noćju, da ti sve dokazati mogu. Uklanjajuć pomno od tebe svaku tugu, svaku nevolju, namičuć ti sve, što ište naš stališ, smiešeći se svejednako, samo da tebe razveselim, patio sam muke bezkrajne;

strah, sramota, muka izjedala mi život, s užasom brojio sam dane, koji sve bliže i bliže primicahu kobni taj čas. Ah Leonoro, da ti kažem istinu? Gladovao sam, osušio sam se od glada! Noćju bavio sam se s veće strane prostim, težačkim poslom. Krpao sam si haljine, okapao vrt, priučio se svemu i svačemu, samo da sakrijem naše siromaštvo.

Tronutim okom gledaše djevojka otca si; suza milosrdja kanu joj s oka; g. van Vlierbeke stisnu joj ruku, pa produlji:

— Ne žalosti se, Leonoro! Bog mi zadade težkih rana, al mi bog dade i melema: cigli posmjeh, što mi sinu s tvoga lica, bijaše mi milost od boga, hvala za moje muke. Ta ti si sretna bila — pa donle ne bjeh prekršio zavjeta svoga!

Napokon mišljah, posla bog nekoga, da nas izbavi od blize nevolje. Gledao sam, kako se ljubav razvija u tvojem i Gustavovu srdcu, nadah se, da će sliediti sretna ženitba. Nu kad me posljednji put pohodi g. Deneker, izjavih mu sve, a on nije hćio ni čuti o tom, da bude Gustav tvojim mužem. Nu kao da me taj grom sa vedra neba ošinuo nije, dočuh, da mi je prijatelj, komu dugujem 4000 franaka, u Njemačkoj iznenada umro, a baštinici traže, neka se dug izplati.

Proletio sam sav grad, kucao na svačija vrata, gledao na sve ruke, da odklonim skrajnju sramotu — sve zaludu. Sutra možebit pribit će na Grinzelovu dvoru oglas, u kojem će se javit, da se ne će samo moje zemlje, već i sve moje pokućstvo po sudu prodati, prodati sve, što nam je milo i drago. Poštenje ište, da prodademo sve, što iole vriednosti ima, da se namire naši dugovi, da, izplatimo li svakoga, bit će to velika sreća u našoj nevolji. Al ti si vesela, Leonoro? Radost sieva iz tvojih očiju! Zar se ne prepadaš s toga užasnoga glasa?

— A samo te to muči, otče moj? Ništa više? Zar ne ima u tebe druge tajne? zapita djevojka.

— Ne ima, diete moje; sve ti rekoh.

— Znam doduše, da drugi ljudi takovu sudbinu velikom nesrećom smatraju, al kakova nam od toga nevolja? Zašto i ti, otče moj, toli hladno govoriš? Zašto te sada ko ni mene ne dira neprijazna kob?

Ah, Leonoro, jer si mojoj dusi povratila pouzdanje i hrabrost, jer je sva tvoja pažnja meni namienjena, jer se nadati smiem, da ne ćeš posvema nesretna biti. Znam, što ćeš mi odgovorit, plemenita dušo, što mi ju bog dade, da bude štitom od moje nevolje. Dobro dakle, ne ću klonuti duhom; neka se obori na mene težka sudbina, smjerno poklonit ću se volji Gospoda.

— Ali ah! doda turobno, tko zna kakova nas jošte nevolja čeka! Bluditi po svietu, daleko od domovine hranit se djelom svojih ruku! Ti ni ne znaš koliko je gorak kruh siromaštva.

Djevica drktaše, opaziv, da se otčeve lice opet muti; živahno uhvati ga za ruke, i stade ga moliti:

— Molim te, otče moj, pusti da ti posmjeh zadovoljstva potraje na tvome licu i Vjeruj mi, bit ćemo sretni! Ded razmišljaj o našem budućem životu; šta tu ima, pravo reći, strašna? Vješta sam ženskomu ručnomu djelu, a i drugih nauka dosta sam se od tebe naučila, da druge podučavati mogu. Radit ću za nas oboje i bog će me blagosloviti. Gle, otče, živjet ćemo sami, zaboravljeni od svieta, u čistoj sobici, vazda zajedno, nježno ljubeći se. Tako ne će se nas toliko kosnut zla sreća, ta boravit ćemo u raju ljubavi i požrtvovanja! Ah, čini mi se, da će nam tek sada osvanuti prava radost! A ti, otče moj, hoćeš, da dalje tuguješ, kad nam se smieši sreća, koja je malo kojoj smrtnoj duši dosudjena?

Gospodin van Vlierbecke gledaše svoju kćer zanešenim okom. Uzhićeni joj glas, junačtvo mladoga srdca, punog ljubavi, dirnuše ga do tolikog uzhita, da mu se suze radostnice ciedjahu sa lica. Jednom rukom privinu Leonoru k svomu srdcu, a drugu stavi joj na glavu gledajuć pobožnim okom put neba; hvalio je Gospoda, što mu je Leonoru udielio.

(Dalje sliedi)

POUKA.

O našem stihotvorstvu.

Napisao I. T.

(Dalje.)

Pada li stih s jedne visine na dvie nizine, to ide prvu naglašenu slovku svake besjede ili 1. ili 4. ili 7. ili 10. ili 13. mjesto, primjerice:

Tàko me nènadno čùdo ne zàdjelo!
(već navedena poslovica)

Ustani, Srbijo, ustani, carice!
(Dositej Obradović.)

Ali se nije držao dosljedno toga ritma već je prešao na dvanaesterac padajući na jednu nizinu.

Tako je i Gjuro Držić (1463 — 1507.) liepo počeo istim skladom:

Ljùbi me, dùšice mlàdjana!

Ali je i on u drugih stihovih poremetio taj red naglašenica, prem da se i dalje vidi kako mu se je mililo to padanje s jedne visine na dvie nizine, te bi mogla gdjekoja ki-

tica uz malu promjenu pravilna izaći, kao primjerice ova:

Jèlen ti žêdan a trùdjahan
Bjèžî u stráhu si prèd hrti,
Tàko sam ûsnî ti žèljahan,
Dúša mi snèmognê dò smrti.

Kašnje ćemo vidjeti, da naš narod ima dosta takovih stihova, gdje su na kraju dvie nizine, a na tom se Držićevu primjeru vidi, da i takve dvie nizine mogu biti slične.

Ali ne nadjoh u narodnih pjesmah nijednoga primjera, gdje bi padanje s jedne visine na dvie nizine uzamance i dosljedno izvedeno bilo a ne znam u ovaj par ni za koju drugu umjetnu pjesan, gdje bi visina padala vazda na dvie nizine.

Meni se mili taj deveterac Držićev, gdje bi iza visine na 1. 4. i 7. mjestu sliedile vazda dvie nizine i mislim da bi se dale gdjekoje male pjesme tiem skladom vrlo liepo udesiti, osobito, gdje je hitnji i poskoku mjesto.

Ali ne bih nikoga svjetovao, da takove dvanaesterce i petnaesterce gradi, jer bi bilo u njih odviše skakutanja.

S toga je valjda narod prevolio skladu, kojim se izmjenice s nekih visina pada na dvie, s nekih na jednu nizinu.

Evo primiera:

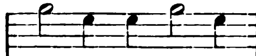

Vince je teklo,
Nama je reklo;
Pijte me pijte
Dobri junaci,
Ne će vas biti,
Ali će biti,
Tko će me piti.

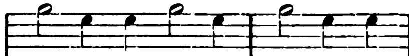

Odvi se Mare od roda
Kakono čela od roja
Privi se Petru deliji itd.

Gorica listom listala i td.

Naša se neva udava i td.

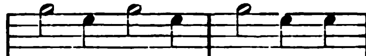

Rasla tanka jelika
Na dva brda velika itd.

Letiste li visoko,
Gledaste li visoko,
Vidiste li svatove,
Vode li nam snašicu?

Takov je svaki lihi stih Preradovićeve pjesme: ruža i ljubica.

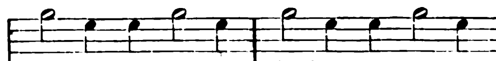

Srećno ti bilo ruho vjenčano!

Vrati se, Smiljo, majka te zove,
Majka te zove, košulju daje —

Takovi su mnogi stihovi Preradovićeve proljetne pjesme:

Proljeće evo nama se javlja!

Taj deseterac liepo se izmjenjuje devetercem istoga kroja, u kom posljednja visina zaglavljuje stih onako, kao što je u poslovici: „zato sam kriv, jere sam živ“, primjerice:

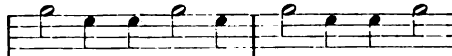

Davno je bilo, tužno je dost,
Spominje i sad krvavi most.
Spominje tužne, krvave sgode,
Spominje davne prošlosti mrak.
Kadno je jake bilo gospode.
Ali im zakon ne bio jak;
Vazda je sila nevolja svietu,
Ko što i bura zator je cvietu.

V u k e l i ć prihvatio je u svojoj pjesmi: „pri oluji“, ovaj obrazac:

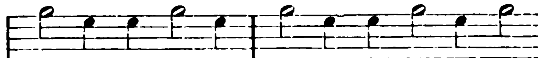

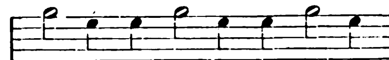

Nebo se smrklo naduo vihar ljut,
Šumi i žviždi i tuli,
Kinulo more, sreo ga starac krut,
Penje se, pjeni i kruli.

Kadšto se osmercu padajućemu na jednu nizinu dodaje još jedna visina s dviema nizinama, primjerice:

Meni moja stara majka g o v o r i,

Kadšto mu se dodaje jedna visina s jednom a druga visina s dviema nizinama primjerice:

Sinoć moma dovedena m a l o v e č e r a,
Jednu pticu prepelicu, p t i c u g o s p o d s k u.

Što je meni, liepi Pavle, m i l i d e v e r e?
Obnosi me tudja majka b o ž j o m n e p r a v d o m:
Da ja ljubim tebe, Pavle, m i l a d e v e r a!

kadšto opet čitavi gore navedeni drugi obrazac

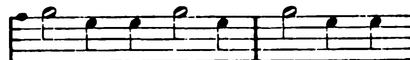

te tako izilazi posebni stih, primjerice:

Zora zori, pietli poju:
P u š t a j m e, d u š o, d a i d e m!
Nije zora, već je mjesec:
P o s p a v a j, j a n j e, k o d m e n e!

Odtud se vidi mnogovrstna kombinacija izmjenice na jednu i na dvie nizine padajućih stihova.

Iz navedenih primiera i iz same naravi toga ritma izvode se ova pravila:

1. Ni na jedno mjesto naglašene slovke pred dviema nizinama nesmie se postaviti ne naglašena, a na ono pred jednom nizinom samo u vrlo velikoj nuždi; jer i onako taj sklad ima više nizinâ, nego li visinâ.

2. Na svakoj nizini može stajati druga naglašenica iste a onda i druge rieči, kada pred njom naglašena proklitika zaprema mjesto visine.

3. Gdje stih dva ili višeputi uzamance na jednu a istom s treće, četvrte ili pete visine na dvie nizine pada, ondje se dakako oni dielovi stiha grade po pravilih, što šmo ih naznačili za stih padajući na jednu nizinu.

Tiem se načinom mogu dakako i latinski hexametri i pentametri, te i drugi staroklasični stihovi oponašati, kao što to pokazasmo u „Viencu“ ja prievodom Ovidieva „oproštaja s Rimom“, Maretić prievodom „pisma kćeri Perili“, a Badalić izvornom pjesmom „šetnjom“. Držeć se malo prije iztaknuta 2. pravila niesu nam tako zvani daktili posvema čisti, a mjesto spondeja dolaze često trokeji — al volimo toj slobodi i ritmu našega jezika, nego li starim negvam, po kojih su primjerice postali onakvi hrdjavi adonici:

Diete postánem
ili
Sàn mi dovábiš
mjesto:
Pòstanem diete
i
Dòvabiš san mi.

Budući pako u tieh staroklasičnih stihovih ne ima stalnoga broja slovaka niti slikova, te im veći dio čitalaca a osobito čitalica težko shvaća krasotu, to ja ne bi nijednoga darovita mladića svjetovao, da tiem oponašanjem snagu troši. Ima našemu stihu liepih obrazaca te može, komu je bog dao žicu, ako i nigda hexametra ne skuca, dosinuti se slave Mickievićeve ili Puškinove, može odabrav dvie tri vrsti stiha ući u volju svomu narodu i pokrenuti ga napried; a to je najveća slava!

Za nevolju mogli bismo jedini obrazac Safine ode prihvatiti i usličit ga, kao što to Preradović i ja već pokušasmo.

Dugo se je u nas krivo sudilo, da ne imamo rastućega sklada, to jest, da nam je jezik antijambičan.

Iznieh na vidjelo preko pô stotine poslovica, koje počimlju ne naglašenom slovkom i kojimi se sve vrsti rastućega stiha predočiti dadu.

Ne ću, da ovu razpravicu odviše duljim, a kajdami predočih s prieda (u br. 33.) osmerac rastući s jedne nizine na jednu visinu te si po tom obrazcu može svatko, komu je do toga stalo, svaku vrst rastućega stiha ukajditi. Samo još napominjem, da je „Vienac“ dosta primiera te ruke donio, da je istim skladom prevedeno već više dramâ i tragedija i da je njim dr. Fr. Marković napisao svoga Karla Dračkoga i Benka Bota; jer se drži, da je ta vrst ritma najsgodnija za glumištnu deklamaciju.

Valja nam dakle do najveće gladkoće doćerati rastući deseterac i jedanaesterac, kojim se najpače drame, epske pjesme i soneti pišu.

(Dalje sliedi.)

Torquato Tasso na dvoru u Ferrari.

Napisao G. Voigt. S njemačkoga preveo C.

(Dalje.)

Nije bilo dakle ništa čudnovata, što su na dvorovih malenih vladarâ najviše državne i dvorske službe obavljali samo pjesnici i učenjaci. Medju osobami, o kojih ćemo jošte govoriti, bijahu Pigna, povjestničar Estâ, i Antonio da Montecatino mudroslovac, najviši državni savjetnici, a Guarini poznat svojom pastirskom igrom o „viernom pastiru“ bijaše državni tajnik.

Često pjevahu i dvorske gospodje latinske i talijanske pjesme. O platonskoj filosofiji znao je svatko govoriti, a stari i novi pjesnici bili su obični priedmet razgovoru. Epose i novelle poznavao je svatko. U kratko možemo reći, da su dvorane, u kojih se sastajalo na razgovor, bile prenapunjene romantikom i učenošću. Glavne osobe bijahu kod dvora, izim vojvode, još njegove dvie sestre, Lukrecija i Leonora. Kad je Tasso na dvor prispio, bijaše Lukreciji 31, a Leonori 30 godina. Obe moramo si pomisliti naobraženimi u duhu onoga vremena: razumjele su latinski a ponešto i grčki; pjesničtvom, glasbom i ručnim djelom prikraćivale su si dane. Lukrecija se je rado za sve dvorske zabave zanimala, te u njih sudjelovala. Hod joj bijaše dostojanstven, a odielo posuto dragim kamenjem. Ljubila je udvoravanje, ali je kraj toga znala laskanja razumno primiti; poznavala bo je dobro život i spletke, te se je bezbrižno i sama bavila spletkarenjem; jer ju je oštro oko riedko prevarilo, a za hladno joj srdce ne bijaše pogibelji. Valja nam jošte pridodati, da se je u 36. godini udala za urbinskoga vojvodu, ali se poslije kratkog vremena opet od njega razstala te povratila na dvor k bratu. Leonora usuprot bijaše već od mlada boležljiva, blieda i osbiljna. Bolujuć od sušice i slaboće živaca poče već za rana misliti na smrt, te se je s toga volila uklanjati bučnim

dvorskim svečanostim, i vrieme sprovoditi u svojieh sobah baveć se naukom, glasbom i pobožnošću. Tvrdo odluči, da se nikada udati ne će. Kad se je pokazala, to je sasvim jednostavno obučena bila, te je oporukom naredila da ju sahrane noćju i bez svakog sjaja. Puk ferrarski smatraše ju vele blagom i pobožnom ženom, a to valjda radi velike razlike medju sestrom joj, ostalim dvorom i njom. Njezinim molitvam pripisivali sretnu obranu od silne poplave, a da je za strašnoga potresa spašena, držali su čudom. — Našemu pjesniku bijaše 21. godina, kad se nastanio u palači Estâ. Premda će nas odsada dvor ferrarski samo radi njega zanimati, a kneževske osobe postati nevažnimi, to zato ipak ne smiemo misliti, da su svi uprli oči jedino u našega pjesnika. Medju vitežkom i sjajno odjevenom gospodom bilo ga je vidjeti u jednostavnoj crnoj odori veoma skromna. Uprav u ono vrieme bijaše na dvoru veoma živahno: cieli mjesec svetkovala se kneževa ženitba sa nadvojvodkinjom Barbarom austrijskom, kćerju carevom. Ove igre i svečanosti spominjali mnogo godina i isti Ferrarci, rad osobita sjaja. Tasso bijaše sasvim omamljen i zasliepljen, te se je sretnim scienio, da i on k toli sjajnomu dvoru spada. Ojunači se pomalo, usudi se stupiti u taj bučni život, koj mu se je upravo pjesničkim činio, te poče gospodjam udvoravati a s muževi se natjecati. Porietlom bijaše iz stare plemićke obitelji, stanujuće u Bergamu, te je ponos svoga roda vierno čuvao u najskrajnjoj biedi i nevolji. A jošte mnogo više ponosio se svojim pjesničtvom.

Sam očitova, u najvećoj svojoj nevolji, da ne može nigdje pristati, ako mu se ne obeća prvo mjesto medju plemići, koji su vladaru do koljena, da ga je narav i ljepotom bogato obdarila, dokazuje nam poprsje nalazeće se u samostanu sv. Onofria, na kojem su kraj tjelesnih i duševnih boli, izražene osobito fine crte. Nu zato mu bijaše glas promukao, malne neugodan, govor težak a držanje drveno i nekretno. Pjesničko njegovo udvoravanje laskalo je veoma, ali je ipak uvidjao, da se mora čuvati okretnijih suparnikâ.

Lukrecija se prva približi plahomu pjesniku. Jošte u svom „Rinaldu“ laskao joj je, a ona to milostivo primila. Brzo nasta izmedju njih odnošaj, koji je ostao uviek isti. Ona, stupajuć sigurnim korakom, sklizkom stazom dvorskoga života i za 10 god. od njega starija, nasladjivala se je tiem, da može ravnati i voditi nesigurnog pjesnika. Mogli bismo pače utvrditi, da mu je zamienila u mnogom majku: ona je nastojala približiti ga vojvodi; odvraćala ga od spletakâ; izpravljala, ako je što nespretna učinio: a u ljuvenih sgodâh podupiralo ga svojim mudrim savjetom.

Pjevajuć Tasso o njoj nikada nije slavio mili joj pogled, blaženi posmjeh ili tihi zvuk glasa, već silan um ili uzvišenu, pa ipak pobožnu ćud, ako li se je ipak koj put divio ljepoti njenoj, tad bi o njoj samo rekao: da takav sjaj jedino oko orlovo podnieti može; ili o ručici; da bjelinom isti snieg nadkriljuje. Lukrecija vična takovu laskanju i udvoravanju, znala ga je cieniti.

Najugodnije dane svoga života sprovede Tasso ljeti god. 1573. na njenu krasnom zaselku „Castel Durante“, gdje je, kako mnogi misle, svoj opis amidskih vilinskih dvorovâ napisao. Na njenu dvoru u Pesaru čitao je prva pjevanja svoga eposa, koji je onda velikim uzhitom primljen, nadalje svoju pastirsku igru „Aminta“. Svi su ga darivali, štovali, ljubili, divili mu se i laskali mu. Vrativ se u Ferraru morao je neprestano uz Lukreciju biti. „Vojvoda je otišao — piše Tasso jednomu svojih prijateljâ — te me je preko svoje i moje volje ostavio ovdje; tako bo se je htjelo vojvodkinji urbarskoj, koja se ovdje lieči, te cieli dan zabavljati želi. Ja joj čitam svoju knjigu, te sam svaki dan više sati s njom na samu.“ Nije li skroz nevjerojatno, da su mnogi tajnovitim nekim tumačenjem njegovih sonettâ hćeli dokazati, da je Lukrecia bila Tassova prava ljubovca?

Toli jednostavan i bistar nije doista odnošaj pjesnikov prema mnogo hvaljenoj Leonori. Dosta je neugodno, da ju jedino po njegovih pjesmah upoznati možemo; osobito što nemamo mnogo sonettâ, koji bi nedvojbeno na Leonoru upravljeni bili, pošto kod mnogih naslovi niesu točni.

Za onih svatbenih svečanosti, kod kojih se je Tasso predstavio vojvodi i Lukreciji, osta Leonora u svojih sobah izpričav se slaboćom živacâ. Kad ju je pjesnik prvi put pozdravio, biaše vrlo blieda. Oporavljaj njezina zdravlja opjeva on u popievci, na kojoj se namah opazilo, da je gradjena posve po Petrarkinu načinu. Plamteći su pogledi žarke munje, blagi posmjeh zraka proljetnoga sunca; a na nebeskome lišcu stoje strelice i plameni. Na čelu joj šeće oružani Amor. Da joj sjaj i žar obrazâ ne slabi bliedosti, morao bi se sav sviet u pepeo pretvoriti a on, pjesnik naime, dieliti udes Semelin. Svršuje pako popievku — tko da se ne sjeti Petrarkina vječnog „Laura — aura“ prisiljenim „le onora“.

Štovanje i divljenje, veli pjesnik, zaokupilo je moje srdce; ali kraj toga nimalo ne sakriva nutarnjeg svoga žara. On medjutim ne ćuti toga žara istom odkad je nju vidio. To nam dokazuje jedan od kasnijih njegovih sonettâ, u kojem veli: „Rieči, izrečene meni u hvalu, uzplamtile su u tvojih kraljevskih grudih plemeniti žar, a plamen, koji me pali, proizašao je iz blištećih bojâ oživljela platna“

Dakle već slika njezina uzplamtila je u njem plam ljubavi. Bile one rieči sbilja Leo-

Trenkov pandur.

nori ili, kako se u izdatku sonettâ veli, kraljici francezkoj posvećene; dokazuju li išta drugo nego li visoko mnienje, koje si je Tasso o svom pjesničkom imenu stvarao, dočim je samo slika dovoljna bila, da u njega odluku stvori, kneževsku ljubav gojiti?

Ovi sonetti ne bijahu skromne godovnice, već su ih poznavali i čitali kod samoga dvora. Svatko je nadalje znao, da je pjesnik u episodi Olinda i Sofronie, koju je umetnuo u drugo pjevanje svog Goffreda, opisao sliku Leonore i govorio o samom sebi, te u obće tu epizodu izmislio samo s toga, da nju proslavi. Stvari odnoseće se na Ferraru i dvor razabiremo i u Aminti vrlo lahko. Tko je poznavao dvor i njegove odnošaje, znao je takodjer cieniti pjesnička laskanja i preveliku ljubav sonetištâ. Leonora je primala ova laskanja kao i sestra joj, a po svoj prilici još bezbrižnije. Tasso ljubi, ako možemo vjerovati njegovim sonettom, samo jednu i tu jednu nada sve; ali je vjerojatno, da s druge strane, na način plemićâ i pjesnikâ, tu „jednu" često mienja ili bolje rekuć, da svakoj pjeva, da je ona ta „jedna". Najprije veli, da su mu tri krasotice omilile u razno vrieme, ali jedna da ga je začuvala. Odsad da će samo za njom uzdisati, samo njeno ime i njezinu ljubav u zviezde kovati, samo nju kao božicu štovati. Zatim ipak priznaje i sam:

Gonjen žalcem žudnje, koj ubada
Gorkosladkih u dušu nam ćutî,
Mnogo obljubih ženâ, a riedko krutih
Srdac nadjoh, svako žar oblada.
Stalnost mojih grudih već ne obuze,
Moja ljubav bješe lepršanje
Bez uzhita, nujno uživanje
Dok ne oćutih čara Vaše uze.

Velika bi zadaća bila, da čovjek redom po Tassovih sonettih sve njegove ljubovnice nabrojiti hoće. Tu nalazimo umnu Lukreciu Bendidio i krasnu Leonoru Sanvitale, udatu groficu Scandiano. Kod obijuh biaše mu suparnikom Guarino, a kod Lukrecije Bendidio i Pigna. Obožavao je Liviju groficu Arko, nu uz nju i Lauru Bojardi Tiene. O jednoj krasotici pjeva pod imenom Angiolette, o drugoj pod imenom Aurore. Svim ovim posvetio je mnogo čuvstvenije pjesme nego li knjeginjicam, kod kojih je ipak morao i na stališ obzir uzeti. Smrt kneginjice Leonore nije oplakivao u nijednoj pjesmi, te tiem ne naliči nimalo Petrarki. Godinu dana pako kašnje, boraveć u ludnici sv. Anne uzplamti žarkom ljubavi za Laurom Peperana, koja je nedavno, najmanje 35. god. stara, udav se za grofa Jurčia, na ferrarski dvor došla. Ovoj samoj posveti Tasso više od 60. pjesama.

U sonettih vodjena prepirka medju Tassom i njegovim nekadanjim suparnikom Guarinom, jasno nam dokazuje, kako se je rado zabavljao jedan pjesnik ljubavju drugoga. Tasso spočitovao je svomu protivniku, da mu otimlje sladkimi riečmi ljuvene boli srdca, te da se onda tašto diči hvalom podieljenom mu od gospodja za njegovu pjesmu. Guarini mu odgovori, da se on, Tasso naime, vlastitim mačem sieče, jer da gleda u ogledalu svoju sliku.

(Dalje sliedi.)

Trenkov pandur.

(Sa slikom.)

Za prošlih vjekova bilo narodu hrvatskomu neprestano bojak biti s neprijateljem, koj je htio podjarmiti našu domovinu i zarobit cieli narod, a i prije navale turske veći dio naše poviesti nije nego ratovanje. Nije dakle ni čudo, da se Hrvat priučio i priljubio puški i nožu, nije čudo, da nam se u ratovih 17. i 18. vieka pripovieda o posebnih hrvatskih četah. Znamo da je bilo hrvatskih četa u Wallensteinovoj vojsci, znamo, da su saksonski izborni knezovi imali hrvatsku plemićku gardu. Presv. g. Ivan Kukuljević pripravlja za „Arkiv" razpravu o hrvatskih četah u nasljednom ratu, a g. Radoslav Lopašić pripravlja crte iz poviesti hrvatske vojske. Najznatniji pojav izmedju ostalih je svakako Trenkova vojska, neka vrsta Ksenofontove čete. Trenkovi panduri, ili „barunovci", otcevi današnje hrvatske pokovnije nadvojvode Lavoslava proživiše četujući u Njemačkoj toliko romantičnih, reć bi, sgoda, da je vriedno sjećati se tih junaka, ako i njihovo junačtvo nije bilo od koristi za domovinu i narod. Povodnik te čete bijaše poznati barun Franjo Trenk, rodjen 1711. u Regiu u Kalabriji, gdje mu je otac bio namjestnikom Karla VI. Obitelj Trenkova polazi doduše iz Pruske, al naseliv se u Slavoniji ponašila se posve, a navlastito mladi Franjo, čovjek neobično smion, strastven, prava prilika kondotiera srednjega vieka. Čovjek taj prometnuo se, živući u požežkoj pokrajini netom oslobodjenoj od Turaka, reć bi četovodjom hajduka dakako u plemenitom smislu. Naša zadaća nije tu pisat njegov životopis, to ćemo možda učinit, kad priobćimo njegovu sliku. Natuknut ćemo ovdje samo u kratko njegovo četovanje pandursko.

Trenk bješe se pustio sa četom u Rusiju te je vojevao na Turke, nu pustolovno mu vladanje bude povodom, da je morao čamiti u Kijevskoj tamnici, iz koje se vrati na svoje imanje u požežkoj županiji. Za ono doba 1740. planu rat medju Austrijom i Pruskom. Trenk ponudi carici svoju službu. Izhodiv svim bjeguncem generalni pardon sastavi od njih o svojih troškovih pandursku četu, koja postade u brzo trepetom Niemaca. Prvi njegov juriš išao je Bavarce, kojih raztjera, zatim umnožio je svoju vojsku na 4000 junaka te je harao po Elsasu.

Kao vodja tako bijaše mu i vojska vratolomna smiona, nu svi panduri pokoravahu se Trenku sliepo bez prigovora.

Trenk pripovieda u svojih memoarih mnogo vrlo zanimivih crtica, koje bi novelisti i pjesniku mogle biti obilnim izvorom. Treće glavno četovanje Trenkovo bijaše u Českoj, gdje je bio odredjen da vodi zadnju stražu nadvojvode Karla.

Friderik veliki potuče Trenka, a bečki mu neprijatelji osvadiše ga, da je caricu izdao. Od tog doba pade Trenk u iztragu i tamnovanje na Spielbergu, gdje se je 1747. otrovao. Njegova četa dobi drugog vodju i bude poslije preustrojena u linijsku pukovinu. Naša slika prikazuje nam pandura Trenkovca u ratnom odielu. Prije više godina kupio je naš narodni muzej 6 na drvo slikanih pandura. Slike pravljene su u Trenkovo doba u južnoj Bavarskoj, te su čuvane bile u jednoj bavarskoj obitelji od onda sve do današnjega dana, dok ih ta obitelj ne prodade našemu muzeju. Naš pandur je snimak jedne od spomenutih 6 slika.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr Š. Kuhača.

(Dalje.)

O Gaju pripoviedao mi je Livadić ovako: „Gaj je u velike pokretao mojim duševnim životom, i ako je moja glasba Slovenstvu išto pomogla, to ide neki dio zasluge i dra. Gaja; ali ni moje gospodje ne smiemo zaboraviti, jer me je uz Gaja poglavito ona neprestance razigravala i za Slavenstvo u velike zanosila. A Gaj je umio toli u dušu upirati i čovjeka smotavati, i bio je u svem što se Slavenstva tiče, toli brz i vičan dočekati i suzbiti, da mu se nitko nije mogao oteti. Često sam pokušao suprotnut se njegovim nazorom i njegova nagadjanja sumnjom poremetiti, ali moram izpovjediti, da me je premda pravoslovca vazda nadbio i da se je poslije 20 godina malne sve ono sbilo, što je Gaj nagovieštao. Ako se je u zadnju ruku imalo štošta Gaju zamjeriti, to je ipak baš on, kao nitko drugi, ni pred njim, ni za njim vrstan bio domamiti svakoga u kolo rodoljubâ.“

Čim se je Gaj dočepao koje za glasbu prikladne pjesmice, namah ju dostavi ilirskomu glasbotvorcu, a uz pjesmu bilo kadšto i Gajevih bilježaka, kakov bi imao biti značaj napjevu i glasbi, da uz pjesmicu pristanu.

Svaka popievka, svaka koračnica, svaki glasbotvor, što ga je Livadić onda izumio i ukajdio, imao je prvo proći kroz dva prizivna sudišta, a tad se je istom imao smatrati posve gotovim. Prvi je priziv bio kod gospodje Livadićeve, drugi kod samoga Gaja. Uz mnoge glasbotvore pristadoše namah oba neumitna sudca, a nekim je Gaj znao prigovorit miloćudnom kajkavštinom: „Hej, čuju, to im nî naški, tu su se nekam v Gradec pomešali.“ Nije li mogao Livadić prigovore svojih sudaca suzbiti, to je namah uzeo drugi napjev smišljati. Ako li nije bilo nikakva prigovora, nitko srećniji od Livadića, te onda nije žalio truda, već je po deset do dvadeset puti znao prepisati i premjestiti kajde za sitno i krupno grlo, kako je već trebalo, i svatko, za koga je znao, da mu se mili ovaj ili onaj napjev, dobio je od njega priepis. Često ne bje Gajev sud opravdan, jer sam ja na više zabačenih priepisa i inačica naišao, što su za cielo bolji od prihvaćenih glasbotvora. Ali se Gaju činjaše samo ono sbilja narodnim, što ne bi zasizalo iznad prostote.

O tom prizivanju od jednoga sudišta na drugo, pripoviedao mi je Livadić ovu šalu: „Jednom uglasbih neku pjesmu na tri načina i pokušah ih sa svojom gospodjom na glasoviru. Moja gospodja prevolje napjevu drugomu po redu i reče, da je to najbolji. Dobro, rečem, sad ću vidjeti, da li moja gospodja umie razabrati, što je ljepše, što li je više ili manje na slavensku. Pokupim napjeve i odvezem se u Zagreb upravo Gaju. Baš je zvonjelo podne, kad sam k njemu banuo, a on me pozva na objed. Za objeda mu pripovidjeh, da sam jednoj popievci načinio tri napjeva, i da ću mu ih pjevati. Gaj bijaše vrlo znaličan čuti ta tri napjeva a ja gramzijah saznati, kojemu će napjevu Gaj prevoljeti, te se potajno veseljah, kako sam svoje sudce tobože u škripac ugnao. Popismo crnu kavu i ja sjedoh za glasovir te uzeh onim istim redom pjevati one napjeve, kojim sam ih pjevao svojoj gospodji. Prije ipak zamolih Gaja, neka istom onda sudi, kad sva tri napjeva čuje. Kad sam do trećega napjeva došao, reknem malne nehotice: ovaj se najvećma mili mojoj suprugi. Gaj slušaše pozorno do kraja, a kad svrših sleže ramenima i reče: Dosle ne mogah ni jednom prigovoriti sudu vaše gospodje; al ovaj put moram kazati, da se s vašom gospodjom ni malo ne slažem; jer se meni baš onaj napjev, koga ste drugoga pjevali, najviše narodnim čini. — Eto vidite, nastavi Livadić, takav je bio Gaj u svačem, hćedoh ga izkušati, ali toga Agathadaemona nije mogao nitko zaluditi, i tako me iznebušice i neokolišeći turnu Gaj u onu istu jamu, koju sam bio svojim sudijam izkopao.

O postanku popievke „Još Hrvatska nij

propala“ pripoviedao mi je Gaj pričicu, koju ne smiem zatajiti čitaocem „Vienca“ već s toga, da se vidi, kako su prvaci ilirske dobe u sporazumku radili.

Gaj pripoviedaše:

„Zimi god. 1833. provezoh se jedne večeri u Samobor k svomu prijatelju Livadiću. Snieg zagruvao do koljena, zrak bijaše veoma mrzao, a moje se saone sklizahu poput ruske trojke. Bajna tišina otajstvene, mjesečinom razsvietljene noći, krasni pogled u sjaju titrajuće okolice, te nada, da će nam tadanjim rodoljubom ipak jednom za rukom poći, da Hrvate trgnemo iz njihova sna, sve to uzplamti mi dušu na višak čustva. U takvu zanosu rekoh sam sebi: „Još Hrvatska nı propala, dok mi živimo“. Te rieči ne bijahu baš najčednije, kad bi tko njimi hotio misliti mene, Vukotinovića, Livadića, i druge, koji tada najviše o narodnoj ideji nastojasmo; nu bilo kako mu drago, ja znadem, da će potomci naš rad ipak kako valja cieniti i priznavati. Jednom riečju ja odlučih prvom prilikom spjevati pjesmu počimajuću ovimi riečmi. U te misli zadubljen vožah se dalje, kad al začujem iz daleka glasbu i tim nekako izgubim nit svoga zamišljaja. Spoznam medjutiem skoro, da je to glasba naših seljaka, koji su ju valjda na svatbi za ples gudili, nu uz sav napor svoga sluha ništa ne razabirah točno do mumljanja bajsa. Ritam te pratnje zabuši me tiem većma, što se je s mjerilom moje pjesme, koja mi već od pol ure po glavi idjaše, krasno sudarao, te ja jošte na saonah izpjevah prvu kiticu pjesme, koja kašnje narodu toli omili. — Koliko god su mi saone brzo jurile, ipak sam dovikivao svomu vojkašu, neka bolje tjera konje, bojeć se, da ne bi pjesme i napjeva do Samobora zaboravio. Napokon stigosmo pred kuću moga prijana. — Ja odletim poput ptice preko stuba, te ne pozdravivši nikoga (Livadić mi bijaše kao brat) zaištem pero i papir i rečem Livadiću, da me pusti napisati popievku, što mi putem na um pade. Dok ja mumljajuć napjev ili bolje rekuć ritam bajsa, tu pjesmu pisah, zavuče se Livadić do glasovira, nasliedi moje mumljanje, te ti se u tinji čas stvori pjesma i glasba toj popievci. Livadić napisa još iste noći kajde, te smo tu popievku pjevali toli često, da smo svu okolicu pobunili. Poslije sam ja još više kitica toj popievci dodao, a Livadić joj je napjev za sbor priredio, te ju je tako 7. siečnja 1835. velik sbor na Zagrebačkom glumištu pjevao uz ogromno povladjivanje slušateljstva.“

Ta me je Gajeva pripoviedka toliko zanimala, da sam naumio poći i potražiti onu poskočnicu sa „nemirnim bajsom“. Mjeseca lipnja 1869. dodjem ja doista do nje. Seljaci: Josip Razum, Petar Razum i Gjuro Soić iz Konjščice gudahu mi jedan „hrvatski tanec“ a u njegovu prvom dielu spoznadoh motiv popievke „Još Hrvatska“. — Ta poskočnica je upravo ovako glasila:

Allegro.

Violino 1mo.

Violino 2do.
Violoncello.

(Dalje sliedi.)

POZIV.

Kad se je godine 1842. prvi temelj Matici ilirskoj postavio, stanu se na poziv rodoljuba čitaonice zagrebačke, uz poznatu požrtvovnost našega naroda, kada se o njegovu dobru radi, kupiti rodoljubi ciele zemlje oko nje, te sastaviše u kratko vrieme malenu, ali dosta znamenitu glavnicu, da postignu svrhu, što ju pred očima imadjahu. Prvobitna svrha bijaše ovomu zavodu: pomoću sakupljene glavnice izdavati stare pjesnike dubrovačke i ine znanstvene i obće koristne knjige našim hrvatskim jezikom. Prema ovoj svrsi radila je Matica ilirska od prvoga svoga početka do dana današnjega, sakupljala rukopise, starija već tiskana djela na novo tiskala a u pomanjkanju ovih, pozivala pisce suvremenike, da izruče matici ilirskoj svoje umne proizvode. I tako ugledaše sviet nastojanjem Matice ilirske djela najznamenitijih muževa naroda našega, koja riese kuću svakoga dobnijegu rodoljuba, djela Gundulićeva, Gjorgjićeva, Palmotićeva, Demetrova, Vrazova, Jukićeva, Matije Bana Dubrovnik III. svez., Perkovčevi pojavi u zraku, Kačićeva, Mesićev život Nik. Zrinjskoga, Vežićev i Trnskov Sievak, Sladovićeva uputa u pjesmenu umjetnost, osam svezaka zabavnoga časopisa Kola, Osvetnici, Kampe odkriće Amerike, Neven, Književnik i Vienac.

Matica ilirska dakle obsizala je sve ono,

što se je danas medju tri zavoda podielilo, naime medju jugoslavensku akademmiju znanosti i umjetnosti za strogu znanost, sv. jeronimsko družtvo za pučku prosvjetu, i Maticu ilirsku, koja je jošte do sada ostala vierna svojemu smjeru. Duševni napredak našega naroda privede ove zavode jedan za drugim životu, isti ovaj napredak prisili i matičare, da promjene dosadanji smjer Matice ilirske i ime prama duhu vremena. Dočim se je za znanstvenu književnost uzkrisila jugoslavenska akademija, za pučku prosvjetu sv. jeronimsko družtvo, osta jedan i to u razvitku naroda preveliki stališ bez ikakvoga zavoda, koj bi se za njegov napredak pobrinuo, a to je srednji t. j. stališ niti učen niti pučke naobraženosti, gradjanski stališ. Žalimo, što ne možemo reći, da je tu potrebu oćutilo gradjanstvo samo od sebé te da nas je ono na tu odluku sklonulo. Razlogu, s kojega je naše gradjanstvo reć bi indiferentno za naobrazbu hrvatskim jezikom, lasno se je domisliti, ako samo razgledamo tko sačinjava srednji stališ u naših gradovih? Stranci, koje što kakovi razlozi u ovu krasnu zemlju donesoše, gdje svojim radom i štednjom naskoro stekoše imetak uslied neukosti našega gradjanstva, koje hvala bogu svakim danom više i više nestaje. Da se ovo občinstvo slabo priljubljuje našemu narodu, poznata je stvar, nu ne samo ovi već i naši zemljaci brzo se i lasno otudje na toliko bar, da im je tudja knjiga milija nego li domaća a uza to i cjenija od naše. Naša ima dakle briga biti, da si srednji stališ ne predobijemo samo za čas izborâ, već da si ga za za srdce privežemo, da bude naš u svako doba i u svih okolnostih dobrih i zlih. Ovo se pako dade postići jedino tiem, da mu srdce uzpalimo za narod, u kojem živi i koj se za njegovu hranu i sigurnost trudi. Srdce ćemo mu uzplamtiti dobrom knjigom prema njegovim potrebam i umnom razvitku, goneći ga napried, da ne zaostane za ostalim svietom, a da ne podje za pustolovi velikih gradova, koji i sebe i druge u propast bacaju.

Ovu je svrhu pred očima imala glavna skupština, kad je prošle godine odlučila promieniti smjer dosadanjoj matici ilirskoji promjenila ga dobiv previšnju dozvolu 4. svibnja 1874. Po ovih je pravilih Matice hrvatske:

I. Smjer i sredstva.

§. 1.

Dosadanje družtvo „Matica ilirska“ zvat će se „Matica hrvatska“, na koju prelaze sva imovinska prava i obveze „Matice ilirske“, te kojoj je poglaviti smjer:

a) širiti koristne nauke, na koliko ne spadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu;
b) unapredjivati hrvatsku liepu knjigu (beletristiku); a uza to prema dosegu sredstva:
c) unapredjivati glasbenu i likovnu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo);
d) podpomagati domaće zaslužne pisce i umjetnike, a ponajprije članove ovoga družtva na književnom radu i na nevolji;
e) namicati pomoć njihovim udovicam i sirotam.

§. 2.

Sredstva su „Matici hrvatskoj“:

a) kamati od glavnice;
b) godišnji prinosi članova radnika i prinosnika;
c) prihodi od razprodaje izdanih knjiga, od čitaćih zabava; te napokon:
d) darovi.

§. 3.

Članovi su „Matice hrvatske“:

a) Zakladnici (utemeljitelji), koji na jedanput ili na deset rokova za pet godina platiše ili plate u družtvenu blagajnu 50 for. a. vr.
b) Radnici, koji ako niesu zakladnici, plaćaju svake godine 3 stot. prinosa, te koji se osim toga obvežu unapredjivati smjer družtva svojom književnom ili umjetničkom radnjom, čitanjem na zabavah, zajedničkim radom u strukovnih odborih ili inim načinom prama ustanovam §. 1.
c) Prinosnici, koji plaćaju svake god 3 stot. prinosa, a nikakve se druge dužnosti ne podhvaćaju.

§. 10.

Zakladnici, radnici i prinosnici dobivaju dok živu a juridične osobe dok kao takove obstoje, sve knjige, koje družtvo svojim troškom izdaje, bezplatice: samo ako bi troškovi izdavanja bili veliki, platiti će matičari dielomičnu kupninu, koju za svaku takovu knjigu ustanovi zajednički odbor.

Trošak odpremine namirivat će oni matičari, koji tim putem dobivaju knjige.

Za to pozivamo sve prijatelje napredka i naobrazbe našega naroda i cielo jugoslavensko novinarstvo, da ovo naše poduzeće što toplije u narodu preporuče te članova prikupe, što je sada tiem laglje, jer ima osim utemeljitelja i članova prinosnika sa godišnja 3 for. a. vr., koji uživaju ista prava, koja i utemeljitelji. Prinosnici mogu biti i radnici, ako se obvežu unapredjivati smjer družtva svojom književnom ili umjetničkom radnjom, čitanjem na zabavah, zajedničkim radom u strukovnih odborih ili inim načinom prama ustanovam §. 1. Tko želi postati članom Matice hrvatske neka prijavi svoj pristup predsjedničtvu družtva do mjeseca listopada.

U Zagrebu 29. srpnja 1874.

Za maticu hrvatsku:

Upravljajući odbor matice ilirske.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 35. U Zagrebu dne 29. kolovoza 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J. (Dalje.)

XV.

Čim se je Hřebekovka osviestila, upita prvo: je li Renata još živa? — nije bo znala, da je ona naumice uzela zmiju u ruku, u čem ju smetnja i strah Miroslava podkrepljivahu, — na što joj odgovore, da je Renata živa i da je hotimice uzela zmiju u ruke.

— Grozna djevojka! strese se gospodja i zatvori na novo oči, kanda ju je opet nesvjestica svladala.

Kad su se kući vozili, morade Hřebek kraj Renate sjesti, — ja se nje bojim — rekla gospoja, gledjuć polu plaho polu srdito na nju.

Hřebek se medjutim čudio te čudio: kako si ju mogla držati u ruci, ja bi posiedio, kad bi se samo taknuo zmije, a ja sam naučan na takove stvari, kako ne bi! — lovac od kolievke. Dva tri puta ogleda Renatinu ruku, ne usudiv se ni dirnute je pravo — ona mu ju morala sama pružiti pod nos — da se osvjedoči, je l' to moguće, da ju zmija nije ujela.

— Ta bila je ona obična, što po vrtu gmiže, tješila ga Renata, ali je svejednako Hřebek kimao glavom, veleć, da to nije pravi groš loviti zmije.

Kad su prispjeli kući, ode Renata namah u staričinu sobu. Starica je sjedila na kožnatom stolcu, te je, pokimavajuć glavom od umora i sna čihala suhimi, razpucanimi prsti perje.

Renata joj sve pripovjedi, i potuži se kako je nehotice prouzročila toliku pometnju, da se je majčica onesviestila.

Starica se začudi i ne hćede vjerovati.

— Pa ti da si sgrabila zmiju rukom? Ti djevica, ta to je grieh, strašan grieh!

Renata se uplaši.

— Zašto, da je to grieh, ta zmija nije ništa gora od drugoga crva, zato možda što je veća i šarena? upita ona.

— Ne znaš, da je blažena djevica Marija — budi joj čast i dika! — sgazila glavu zmiji? Ne znaš ti toga, diete moje? Niesu ti ništa o tom pripoviedali u tom tvojem zavodu, kako li se već to zove?

Renata trgne ramenci... o zmiji... niesu..

— Tako, tako, znala sam ja za to, niesam li ja odmah rekla, šta će tebi zavodi — baš da su zavodi —, kuhaču pak metlu i malu molitvenu knjižicu, da se iz nje za griehe pomoliš, a ne zavod.

Renata prihvati staricu za ruku i upita ju plaho: što da bude od toga?

— Što bude? što! Ništa dobra. Moli se blaženoj djevici, da te občuva od nesreće, da ti prosti grieh, posti dva puta na čedaa i poljubi svete moći, odgovori ova drhćućim glasom.

Najvećma uplaši Renatu, što joj danas starica nije dopustila poljubiti čelo — hodi, hodi i moli se — rekla joj ona, odbijajuć ju rukom.

Kasno u noći, kad je već sve zaspalo, sjedila je Renata na svojoj postelji, moleć se sklopljenim rukama bogorodici. Crne, razpuštene kose spadale joj niz ramena, vijuć se poput zmije. Ustne njene micale se kano listići, kojimi šuška lahor, dočim su joj razkrivene, biele grudi drhtale groznicom... Njoj je bilo tiesno i bolno pri srdcu i pritiskalo i zvalo ju na odpor... ta to su ludorije, praznovjerje, šaptao joj tajni glas, ali joj staričine rieči, koje su još sveudilj, prem zamirući, zujale u njezinim ušima, ne dadoše poslušat...

Miroslav ne ostade, kako je bio nakanio, kod Hřebekovih, već ode isti dan kući. Njemu je bilo toli čudno pri duši, kao nikad prije. Sve ga je nekakva magla obkoljivala, iz koje nije ništa vidio do li Renate. Pa kakovim čudovištem činila se sada ona njemu!

Činilo mu se, kanda je ona svukla sa sebe odielo ljudsko, te se obukla u odielo čarobnice, koja će da goneta tajne naravi, a ipak ga niesu nikada takove, malo da ne reknem putene, želje mamile k njoj.

Pritisak njene ruke na svojoj osjećao on još sveudilj, i taj ga pritisak žegao i palio, te upravo valjao je plamne valove njegovim tielom... Pa kako istom njezin cjelov mora da pali, pomisli on, udišući širom otvorenim ustima večernji hlad, koj se je tim svježiji zadjevao o njegovo lice, čim je brže jašio.

Kad je prispio kući smračilo se već sasvim i tiha je noć već bila tisuće i tisuće sitnih svjetiljaka nažgala pustimi dvorovi.

Pred kućom nadje majku sjedeću na drvenoj klupi. Umorena od posla, naslonila glavu na obe ruke, zakloniv lice prsti.

— Ti li si sinko? klikne ona veselo, kad je opazila Miroslava, ja sam mislila, da ćeš ostati kod Hřebekovih.

— Nije mi se prohćelo, pak sam se radje vratio, odgovori Miroslav sjednuv uz nju.

— I pravo si učinio, diete moje, bolje ti je uz majku, ta bog zna hoćeš li ju još dugo grliti...

Borkovićka nasloni svoju glavu na Miroslavljevo rame i prihvati njegovu ruku.

— Oh, kako ti goriš, rekne ona brižljivo, valjda si odviše brzo jašio, nemoj, nemoj tako, mogao bi si nahuditi.

— Niesam toli brzo, ali je danas sparno, odvrati on, dirnut majčinom brigom.

— Pravo veliš, sparno je. A što si danas radio kod Hřebekovih?

— Niesam ni bio kod njih. Našao sam ih u crkvi, pak nas je poslije mise župnik pozvao k sebi na objed.

— Tako. A je li bilo mnogo gosti?

— Nije nitko, gospodja, Renata i ja, poslije objeda došao je i Hřebek.

— Pa kakav je bio objed? upita ženskom znatiželjnošću Borkovićka, jer mi se zadnji puta tužio župnik, da nema nikoga, koj bi mu jušice skuhao.

— Tako... tko će to opisati, kao obično, odvrati nemarno Miroslav.

— Ta ne boj se, ne ću ja tebe pitati, što ste jeli, samo mi kaži, jesi li vidio njegovu kuharicu, je li stara ili mlada? ha?

Miroslav trgne nezadovoljno rameni. — Niesam, rekne oštro.

— Niesi? — Kakvo je imala odielo Hřebekovka? opet će gospoja.

— Niesam ga ni pogledao.

— Kako to? Je li bilo narubljeno okolo rukava?

— Ha, bog bi to znao!

Borkovićka zamukne malo, najedanput se trgne i upita, pa što ti je pripoviedala moja Renatica?

— Tako, svakojake stvari.

— Bože! kolika je narasla, znaš, da ju niesam u prvi mah prepoznala. Pa liepa... liepa kao cviet...

Gospodja stisne sada jače sinovu ruku, i opazi da drhće.

— Ti drhćeš, rekne ona, smijuć se tiho, meni se sve čini, da si se zagledao u Renatine oči.

Miroslav ustane i zievnuv glasno udje u kuću.

— Tebi majčica dosadjuje? tako, tako, govorila, polazeć za njim, majka i nekoliko putih kimne ona glavom, kao da se tu bog zna kakove čudnovate stvari sbivaju.

Ušav u jedaću sobu, nadje Miroslav otca za stolom sjedećega. Pred njim je stajala boca vina i na tanjuru komadić pečenke, koju je on nemilosrdno prsti trgao, da mu je mast po ruci tekla.

— No kako je Hřebeku? upita ga otac, žvačuć meso.

— Dobro mu je, barem se nije tužio ni na što, odgovori Miroslav, sjedajuć nasuprot otcu za stol.

— Ne boli ga glava?

— Ne.

— Ne!.. hehehe... ali se je pošteno jučer natrusio, baš mi je drago, nek zna, da se kod Borkovića ne pije kakvigod bucvuriš. Eh, dâ! moje vino! — tu zasuče Borković lievi brk i pokuša vino, srčuć ga mudro i pobožno, kako to naši seljaci vele, kad tko polagano pije.

— Evo ti, začne on iza kratke stanke, što sam danas doživio. U jutro doleti k meni majka, i potuži mi se, da je kravar prelio čitavu muzlicu mlieka. Idem u štalu i vidim — ciela štala je biela. — Zašto si to prelijao? upitam kravara. — Krava me je ritnula, odgovori on. — A zašto niesi pazio, marše nijedno, reknem mu ja i pljusnem ga malo, da drugi put bolje pazi. A znaš što će ti on na to meni... Da je on takov gospodin kakav sam i ja, pak ako je on kod mene u službi, nemam ga pravo ćuškati! Promisli sada, jedan takvi poderanac, koj bi crkao na cesti, da ga čovjek k sebi nije uzeo, usudjuje se ovakava šta svomu gospodaru u lice reći, promisli samo...

— Hm, — pak šta si onda učinio s njim? upita Miroslav.

— Ništa, izpljuskam ga opet pošteno, s desna, i lieva i odpravim ga odmah. Eh, pa to nije sve. Za dva sata eto njega natrag s otcem.

— S otcem?

— Da s otcem, pa će on meni odmah nove propise nabrojit, po kojih ja služinčad ne bi smio tući. Čekaj, brajane, pomislim ja i pozovem Miška i Matića, obadva su služili kod vojnika, — pa im reknem: Ako se ova dvojica odmah ne poberu iz dvorišta, bacite ih na trbuh preko plota. Da si sad vidio, kako ti se taj gad pobrao iz dvorišta, da su po telegrafu otišli, ne bi mogli brže.

Ovaj čin uvriedi Miroslava veoma, ali se on ipak ne usudi prigovoriti otcu, on se je njega strašno bojao, premda mu otac nikad ništa zla učinio, pače ni rekao, nije.

— Eto! — tako! — to su ti naše škole, kultura i agrikultura —

— Kultura i agrikultura? Miroslav se nasmije i pomisli: baš se na tebi vidi koliko je toga u nas.

— Dà, ili kako se taj vrag zove, tko bi pamtio ta imena: ura, ora, isti, asti, da čovjeka uši bole. Ah, molim te, sad već nije ni življeti na svietu. Jedan hoće mudriji biti od drugoga, a svi skupa ništa ne razumiju.

Borković pokima glavom i spusti važno ruku na stol.

— Ne bi rekao, znanosti jako napreduju, primieti Miroslav.

— Znanosti, znanosti, — prazna slama. Ja mislim, da bi bolje učinili učenjaci, kad bi mjesto pera uzeli motiku u ruke, barem bi si kruh zaslužili, koj pojedu. Da, zbilja, da ti pripoviedam. Lane, bit će u ovo doba, sjedim ti, ja ne znam već gdje, u kavani s prijateljem. Naprema nama u uglu sjedi opet suh i izglodan čovjek, i pije vodu, a koljena mu se tresla, ne znam, je l' od zime ili slabosti.

— Gle, reknem prijatelju, ono stvorenje, pa kad me on nije razumio, pokažem rukom.

— Nemoj za boga tako, uplaši se prijatelj, zar ne znaš, tko je ono. Oh, to ti je veliki učenjak.

— No, rekoh, ako je učenjak, zašto mu ne date jesti, znam da već tri ćedna nije objedovao... hahaha... nasmije se Borković iz punoga grla svojoj dosjetki.

Miroslav raztegne malo usta, i začudi se odkuda je njegov otac danas tako govorljiv?

— Bit će bolje, rekne on za čas, sviet se tekar sada preporadja, postaje od djeteta čovjek, a znaš da je prielazno vrieme najgore.

— Ja samo to znam, razžesti se Borković, udariv rukom po stolu, da ovo ne valja, kako je sada. Zlatno je vrieme minulo i ne bude ga nikada više. Oh, kako je to bilo liepo, kad je moj otac smio reći: šuti ili te ubijem! Ni pisnuo nije nitko, on je bio car, komu se seljaci klanjahu do zemlje, a sad jedva da će šešir maknuti, kad mimo tebe prodje.

Jedan čas posluša još Miroslav otca, pa kada je ovaj nastavio miesiti istu pogaču, ustane i ode spavat. Tiho za njim došulja se mati.

— Znaš, šaptne mu ona u uho, plaho se obaziruć, što je danas otac učinio? Izbio je kravara, da mu je krv na nos i usta tekla.

— A meni je rekao, da ga je samo izpljuskao.

— A s česa je danas otac toli govorljiv? upita Miroslav.

— Molim te, pije već od ranoga jutra vino, odgovori mu majka, odmahnuv rukom.

— Čudno!

— Nije to sve, kad je kravarov otac došao, da pita, zašto ga je tukao, dade ga na cestu baciti. Znaš, da je bilo do simo čuti, kako je starac jaukao. Ali za boga, reknem mu ja, kako možeš toli nemilostiv biti?

— Ako ti nije pravo, odgovori mi on, a ti poberi svoje krpe i hodi u Zagreb. Vidiš to sam doživljela od njega, ja, koja sam čitavih dvadeset tisuća forinta doprinicla za gospodarstvo, pak da se sada ni pet, ni šest poberem, kuda me vjetar odnese!... Ah... ne znaš ti, moje diete, ne znaš, što ja trpim...

Miroslav zagrli majku i poljubi ju u čelo. Njegovo se srdce raztopi od majčine boli, suze navale na njegove oči, a bilo mu je danas toli sladko plakati...

(Dalje sliedi.)

DJEVOJKA I MJESEC.

Spjevao G. Arnold.

Noćca vlada jasna,
Posvud mir,
Dieva motri krasna
Savin vir.

Nut na mjesec gledne
Škur i blied,
Usne šapnu medne
Rieči slied:

„Tješitelju bônih
Mio svim,
Kud ti oko roni
Svietom tim?"

„„Moje oko vidi
Vis i dô,
Sja na mora hridi,
Riekâ dno.""

„Šapni malo rieči:
Gdje mi drug?
Plati li u sječi
Domu dug?“

„„Posred polja trajo
Krvav boj,
Posred boja stajo
Dragi tvoj.““

„Kud mi sada luta,
Reci der,
Da l' ga možda sputa
Tudje sier?“

„„Onim tuži krajem
Vjetra šum,
Ja na dragog sjajem —
Grobni hum...““

Gasnu bajne oči,
Lica siev,
Dieva suzâ toči
Gorki liev.

Opušćeo netom
Savin žal,
Čudnom buči sjetom
Njezin val.

Mjesec siplje doli
Bledji sjaj,
Kano da ga boli
Grozan taj:

„Moje oko vidi
Vis i dô,
Sja na mora hridi —
Riekâ dno...

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a. (Dalje.)

VIII.

Kako je g. van Vlierbeke svojoj kćeri proreko bio, izidje za nekoliko dana oglas, da mu se imanje prodaje, i u novinah, te ga je sviet mogao i čitati po uglovih grada i obližnjih sela.

Svakoga je to iznenadilo, svatko se je čudio, kako je iznenada pao u siromaštvo plemić, za koga se je pogovaralo, da je bogataš i skupac.

Pošto je u oglasih pisano, da se imanje prodaje, jer se vlastelin preseliti kani, to ne bi zaista nitko bio ušao u trag pravomu razlogu, da se nije po gradu razsuo glas, da g. van Vlierbeke prodaje zemlje svoje radi silnih dugova, i da je posve osiromašio. Saznalo pače i za glavni uzrok njegovoj biedi, da je naime spasio brata si, premda nije svietu na tanko poznato bilo, kako se sve to sbilo.

Odkako je oglas izišo bio, zaklanjao se plemić još većma svojom samoćom, da ne bude dosadna izpitkivanja. Težkom mukom dočekivao je rok prodaje, i premda ga je težka bol ne jedanput svladati prietila, ostade mu uz neprestano hrabrenje valjane mu kćeri, dosta sile, da mu na taj dan ne klone ponos.

Medjutim bje primio od Gustava pismo iz Rima, a u njem list za Leonoru, u kojem ga uvjeravaše, da od razstanka Leonoru sve to više ljubi i da mu je jedina nada na ovom svietu savez sa milom mu djevojkom. S druge strane ne bijaše mu pismo veselo, jer se je tužio, da mu još nije za rukom pošlo, sklonuti strica si na svoju želju.

Mirno stavi otac pismo na stran; nije tajio Leonori, da se po tih glasovih slabo nada Leonorinoj sreći, i da je mnogo bolje, zaboravit tu nesretnu ljubav, da ne bude više žalosti.

Leonora sama mislila je, da joj se valja okaniti svake nade, najpače sada, gdje je sav sviet znao za otčevo siromaštvo. Uza sve to bijaše sretna, vjerujući tvrdo, da ju Gustav svejednako ljubi, da mladić, kojega joj je srdce puno bilo, vazda o njoj misli te se pečali sa nesretnog razstanka.

Vierna obećanju svomu kao i on, spomenula bi često njegovo milo ime, a česti uzdasi izvinuli se nebu pod oblake pod katalpinim grmom, neka ih vjetrić ponese u blaže, južne krajeve. Često ponovila bi u po glasa sladko priznanje Gustavovo, te je ne jedan put postajala na mjestu sred hladovite stazice, gdje joj pogled, riečca, stisak ruke otvorio bio raj na zemlji.

Kao da se je sva nesreća jednim mahom oboriti htjela na plemića, dodje mu u isto vrieme glas, da mu je brat umro. Vrućica bje ubila jadnika u pustinji kraj Hudsonskog zaljeva.

G. van Vlierbeke žalio je smrt milog si brata nekoliko dana, ali vlastit udes, koj se je imao u brzo riešiti, svrati mu sve misli drugamo.

I osvanu dan prodaje.

Već za rana navrvi u Grinzelov dvor sila ljudi, što radoznalih, što želećih kupiti. Svjetina prolazila svuda kućom, pregledavajuć pokućtvo i izpitkujuć njegovu cienu.

Siromah plemić bio je dao snositi u veliku dvoranu sve, što se je prodati moglo. Sve je uz pomoć svoje kćerke očistio i osvjetlao bio,

da se što bolje prodade. Nije, da ga je sebičnost nukala; zemlje bješe prije nekoliko dana pod dosta slabu cienu prodane, te je znao, da sav prihod dražbe ne će nadmašit dugova ; al je pošten bio, te je žrtvovao mir noći, da mu vjerovnici što manje štetuju.

Po svoj prilici bio je g. van Vlierbeke odlučio više ne noćiti u Grinzelovu dvoru, kad se dražba obavi; jer su u dvorani stajale dvie postelje i mnogo njegovih i kćerinih haljina.

Leonora pošla bje već za rana u zakupnikov dvor, te je ondje u sobici čekala, dok se sve ne svrši.

Oko deset sati napuni se dvorana, gdje se prodavat imalo, ljudi. Bilo je tuj plemića, načičkanih gospodja, prnjavih i mrljavih kramara i cincara, koji su bili došli iz grada nadajući se dobru pazaru; ondje stajalo na okupu više seljaka, govoreći u čudu o nesreći g. van Vlierbekea; bilo i zanovetuča, smijućih se u sav glas i pusto se šalećih, dok nije bilježnik stao nabrajati popis stvarih prodajnih.

Za pol sata počelo se prodavati.

Poljar stajaše na stolu kao glasatelj; upravo je bilježnik hvalio velik, fino izaezan ormar, kad na jedanput plemić unidje, te kraj poljareva stola stane.

Na pojav starca sve se uzkomešalo! sve okupilo glavu, stalo huškat i šuškat, motreći plemića dosta drzkim okom od glave do pete. pri čem se gdjegdje probudila i mrvica smilovanja; al većina bijaše hladna, većina samo se rugala.

Al to nemilo vladanje nije trajalo nego nekoliko časova; al mirno i triezno lice plemića odoli za čas svakomu rugu; bijaše siromah, bješe propao, al iz bistrih mu očiju plamtila slobodna, junačka duša, velika i ponosita uz svu nesreću i nevolju.

Više susjednih plemića, odprije dobrih znanaca Leonorinu otcu, pristupilo bi kadšto k njemu, da govore o njegovoj nesreći, al se on udvorno uklanjaše radoznaloj utjehi, govoreći mirno i slobodno, da ne bude prilike praznomu smilovanju. Da toliko se sigurno i dostojno vladao i smiesio, da se svi s počitanjem od njega oprostiše.

Lice g. van Vlierbeke bijaše mirno, u oku mu sjajio neodoljiv mir i veliko počitanje samoga sebe, a srdce mu mučile užasne muke. Na svoje oči gledao je kako kramari svu baštinu njegvih djedova, predmete na kojih je stajao njegov grb, svetinje njegove obitelji od dvie trista godina, za nikakov novac raznose. I čim se više slavnih uspomena stavilo na stol, tim se više razvijala pred njegovima očima ciela poviest slavnoga mu plemena; težko bijaše njegovoj duši, pretežko, sa svakom stvarcom kao da mu je gvozdena ruka sudbine iztrgnula iz krvavog srdca milu uspomenu.

Skoro je i sve poprodano bilo, kada stalo skidati sa zida slike slavnih muževa plemena van Vlierbeke, da dodju na bubanj. Prvu — priliku junaka od St. Quentina — kupi kramar za tri franka. I javna prodaja slavne slike i kukavna joj ciena činjahu se plemiću tolikim ruglom, da se je bol, koja mu je ubijala srdce, prvi put pojavila na njegovu licu. Poniknu nikom, zadubiv se na čas u gorke misli. Zatim otidje iz dvorane, da ne vidi, kako se ostale slike prodavaju.

Već se bilo sunce prevalilo tri diela svojega puta, pa da zadje.

U Grinzelovu dvoru bilo mirno, kao u grobu! ni duše nije bilo vidjeti na samotnih stazah perivoja; vrata zatvorena, sve tiho, kan da i ništa bilo nije.

Sad se otvaraju vrata stana g. v. Vlierbeke-a: dva lica pojave se na pragu, sied starac, mlada djevojka. Svako nosi svežanj, poći im je na put.

Jedva ćeš prepoznati pod tim siromašnim ruhom gospodina van Vlierbeke i kćerku mu jedinicu, al oni su u istinu.

Leonora odjenula se plavetnom haljinom od katuna, bielom kapom i malim rubcem; liepih joj uvojaka ne ćeš opazit; il ih je sakrila pod kapom il su ih odrubile nožice.

Siromah plemić ima na sebi crn kaput, zakopčan do grla, na glavi kapu sa širokom strehom, da mu pravo ne vidiš lica.

Uza sve to im je odielo prikladno; ma koliko tajili, tko su, po hodu, po vladanju, po nošnji razabrat ćeš, da su plemenita roda.

Otčevo lice je mirno, i Leonora kan da je hrabra bila, premda joj srdce pucalo sad, gdje je valjalo ostavit domovinu, dielit se od svega, što joj od mladih nogu milo bilo bilo, od drveća, pod čijim hladom stala tinjati u njezinu srdcu prva sveta ljubav, dielit se od liepog katalpinoga grma, pod kojim je prvi put za života sva blažena čula nježnu izjavu ljubavi. Al valja joj podupirat tužnog si otca, stražiti stražu pred njegovim srdcem, te ukloniti bol, što no ga shrvati prieti, hrabrosću i ljubavlju. Zato joj je oko jasno i mirno, kad se sretne sa okom otćevim.

Polagano primicahu se otac i kći zakupnomu dvoru, te udjoše u kuću, da se oproste sa zakupnikom i žonom mu. Žena bijaše sama sa služkinjom u pokrajnoj sobi.

— Kumo, reče plemić prijazno, dodjosmo, da se s vama oprostimo.

Zakupnica gledala ih časak kroz strah, gledala im siromašne haljine, pa izleti na zadnja vrata, zakloniv si lice keceljom; služavka stavi glavu na prozornicu, te stade u sav glas jecati, premda ju Leonora utješiti kušala.

Brzo povrati se zakupnica sa svojim mužem. Bila ga dozvala iz suše.

— Istina je dakle, gospodine van Vlierbeke, reče zakupnik tužno, ostavljate Grinzelov dvor, a mi da vas nikad više ne vidimo?

— Dobra kumo! odvrati plemić, primiv zakupnicu za ruku, ne plačite zato. Ta gledajte sami, nas se to najviše tiče, a mi sve mirno podnosimo.

Zakupnica dignu glavu, svrnu okom na siromašno odielo prijašnjih si gospodara, pa udari jošt jače u plač.

Zakupnik stojaše časak poniknute glave, al će napokon plemiću odvažno:

— Gospodaru, dozvolite, da vam na samu dvie, tri reknem.

G. van Vlierbeke podje s njim u susjednu sobu; zakupnik zatvori vrata, pa će mu plaho:

— Milostivi gospodaru, hotio bi vas za nešto umoliti, al jedva i smiem; oprostite, ne bude li vam moja molba po ćudi.

— Govorite samo po duši, odvrati mu plemić blago smiešeći se.

— Glete, gospodaru, zapenta seljak, štogodj sam steko, po vama sam steko. Kad oženlh Betiku, niesam imao ni trunka; vi bijaste milostivi, te nam dadoste ovaj dvorac za male novce u zakup. Pomože bog, pomogoste vi, i sreća nam cvala; a vas, vas, našeg dobrotvora snašla nesreća, vi hoćete u sviet, bog zna kamo! Možda u biedu, u nevolju; al to ne smie da bude; ne bih imao ni sretna života ni mirne samrti, da bude tako. Ah sve, što imam, na vašu je službu.

G. van Vlierbeke stisnu zakupnikovu ruku, te progovori tronutim glasom:

— Valjan ste čovjek; blago meni, te sam vas pomagati smio; al okanite se toga, prijatelju moj! Zadržite, što si stekoste svojim znojem, svojimi žuljevi. Ne brinite se za nas! Ako bog da, prehranit ćemo se kako tako.

— Oj gospodaru dragi, dignu seljak moleći ruke, ne odbijajte malenu ovu pripomoć! zatim otvori fioku i pokaza plemiću malen kup srebrnih novaca. Gledajte, ovo vam nije ni stoti dio, što vam zahvaliti imam. Izkažite mi tu milost, uzmite veledušno ovo novaca; ako vas občuva samo od jedne nevolje, hvalit ću zato boga, dok budem živ.

Suze skočiše plemiću na oči, tronutim glasom reče:

— Hvala vam, prijatelju moj, al ne mogu toga primiti, ne trudite se dalje. Da izidjemo iz te sobe.

— Ali kamo ćete, gospodaru? viknu zakupnik sdvojno, bar to mi kažite!

— Ne mogu, odvrati g. van Vlierbeke, još ne znam ni sam kamo, pa da i znam, ne bih vam s opreza toga reći smio.

Zatim povrati se u drugu sobu. Tu vidje, kako sve plače — i Leonora; djevojka grlila zakupnicu, a ova ju kroz plač cjelivala u ruku. Plemić uvidi, da tomu tugovanju kraj biti mora. Razgovietno dokaza kćeri nekoiiko rieči, te se mlada odkinula od zakupnice.

Još jednom stisnuše si ruke, zatim uzeše otac i kći svako svoj svežanj, te podjoše preko mosta Grinzelova dvora na široko polje.

Dugo gledahu zakupnici plačuć za njima, dok ih nije nestalo na okretu puta. G. van Vlierbeke idjaše mučke stazom do jelove šume, za kojom već ne bijaše vidjet Grinzelova dvora.

Tu se ustavi, krenu polagano glavom, da se zadnji put nagleda krova, gdje je stajala kolievka njegovih praotaca.

Leonora je slutila, kako je otcu pri duši, jer je stao drktati; al nije hćela dirnut u njegovu žalost. Dvie jasne suze vinule mu se niz lice, Leonora padne mu na grudi, i poljubiv otčeve suze, odvuče starca u šumu.

U brzo ih nesta na putu idućem tamnom šumicom.

(Dalje sliedi.)

STAROPERUANSKE PJESME.*

I.

Oj dodji golubice!

Gle evo me sada opet
Iz dalkih, golubče, sela;
Od ljubavi prevrilo srdce:
Oj dodji golubice biela!

Dok niesam uz tebe bio,
Ah nesta mi srdašca vrela;
Sve ginulo za tobom ludo:
Oj dodji golubice biela!

Ti misliš, da me već nema,
Dat srdce drugom si smjela;

* Ove priproste al nježne pjesmice ostanci su staroindijanskog pjesmotvorstva iz dobe Jukasa u Peru-vu, kad još nije bilo Evropejaca u Ameriki. U prievodu dodana je samo rima. Nalaze se u sbirki Clemensa Markhama, koj ih je nedavno zajedno sa staroperuanskom dramom „Ollunta“ izdao. Staroperuance uništili su dakako u 15. vieku prosvietljeni Evropejci. Znamenita je sličnost konca druge pjesme „Željkovanje“ sa hrvatskom narodnom pjesmom „Liep ti je soko sivoper“, što je u akademičnom izdanju pjesmam Gjore Držića dodana. Na dva kraja oceana, u dvie zemlje sebi nepoznate, u isto vrieme slična slika poetična, dakako po naravi!

Ja velim: Živ sam, ter živ sam:
Oj dodji golubice biela!

Dok niesam uz tebe bio,
Ah nesta mi srdašca vrela;
Sve ginulo za tobom ludo,
Oj dodji golubice biela!

II.
Željkovanje za dragim.

Ja ne ljubim ti, vjeruj meni,
Ni zenice si svoje,
Što tebe, sladki dragoviću,
Oj milovanje moje!

Ah smilujte se, silne gore,
Medjaši kraja kruti;
Dopustite, da k njemu krenu
Daleki moji puti.

Visoka hrid se, dragi, diže
I s traga, diže s prieda,
Pa zamela mi pute moje,
I k tebi, dragi, ne da.

I silna rieka ne da k tebi,
Uz biela sela juri;
Sve nadimlje se, raste rieka,
Jer u nju suza curi.

Oblačak onaj ti je mutni
Mog oka slika živa,
Kad svoga vojna tužna čekam,
I oblak k meni pliva.

Oj sokole! oj daj mi krila,
Put neba da se vinem;
S visine da si onog gledam,
Za kojim mlada ginem.

Da gledam, kada kiša sipi,
Visoko vjetar vije,
Pod zelen-dubom gdje mi dragi
Počiva, sanak snije.

POUKA.

O našem stihotvorstvu.

Napisao I. T.

(Konac.)

Nekako nam naši pjevidruzi i prijatelji iz Dalmacije zaziru od onih pjesama, što ih rastućim skladom pišemo, tobože, što im nema ugleda ni u sbirkah narodnih pjesama, ni u dubrovačkoj knjizi.

Al uzmite, braćo, na um, da Rusom, Čehom, Poljakom i Slovencem stihovi toga sklada vrlo prijaju, da su Puškin, Mickievič, Lermontov i drugi velikani ponajviše tiem skladom pisali, a da u najdrevnijih naših poslovicah takva sklada i stihova te vrsti imade, pa ne ćete moći na dušu uzeti, da to nije sklad ili da je tudj duhu našega jezika.

Kad je skladno reći:

Izpeci,
Pa reci!

Ne guli kore
Ne čini gore!

Od žene karljive
I kuće kapljive
Ukloni me, Bože!

i kad je skladno:

Oprosio bi njime bieli sviet.

zašto ne bi valjalo skladno sa skladnim sastaviti i usličiti primjerice

da se začudiš:

A kakav ti je, mili Bože, zriet;
Oprosio bi njime bieli sviet.

ili ovako samo da nadopuniš:

Prevuci, (bolan druže) branu,
Pak hajde u Bosnu na hranu.

ili da istim skladom natukneš povod onoj slici:

Naljutio se s krivnje gore,
Uzavrio je kao more.

Pomislite, da je za cielo postala u Dalmaciji ona:

Što bliže k Nišu,
Sve gore pišu.

A po tom skladu zašto ne bi smio Shakespearov Otelo pripoviedajuć, kako mu je prevoljela Desdemona, povodeć se za originalom govoriti ovakvom hrvaštinom:

Prevolio mi otac njezin sam,
Pozivao me, pito za sve sgode,
I svako ljeto gdje vojevah, gdje li
Jurišah, kud li svietom proputovah?
Kazivah njemu sve — a odkad petim
Do onog dana, kad mu pripoviedah.
Kazivah njemu nesgode mi grozne,
Pogibelj mnogu na moru i kopnu
I kako jedva na strašnom se mjestu
Uklonih smrti, kako neprijatelj
Zarobio me, prodao me roba;
I kako za tiem izbavih se robstva;
Pripovidjeh mu čudne dogodjaje
Na putu mom u ovelikih špiljah,
U pustinji, na klisurinah, gorah,
Što sižu glavom nebu nad oblake;
Produljih tada pripoviedat starcu,
O Kanibalih, koji ljude žderu,
Antropofagih, koji niže pleća
Imadu glave. Sve to Desdemona

Slušaše vazda osbiljnom marnoćom;
Al često bilo poći joj za poslom,
Te pošto brzom obavi ga rukom,
Dojurila bi opet prežnim uhom
Poviedanje mi slušat. To zamietiv
Nagodio sam lako sgodu, te je
Zamolila me osbiljno i drago,
Nek ucjelice njojzi pripoviedam,
Prekidce samo što je čula kadšto.
Poviedah draga srdca, nenaumce
Izmamih bistru iz oka joj suzu
Spomenuv težke mladosti mi jade.
A pošto svrših, svietom uzdisaja
Nagradila me, uzdišuć veljaše:
Čudnovato je sve to, dragi Bože,
I čudno mi se, čudno kosnu srdca!
Voljèla bih, da toga niesam čula,
Junakom pa da Bog me stvori takvim!
Zahvalila mi moleći me k jednu:
Da ako imam prijatelja, koji
Zaželio bi u volju joj ući,
Nek naučim ga doživljaje moje
Poviedat; a tiem da će joj se sviknut. —
Govorih za tiem ja. — I tako ona
Prevoljela mi, gdje toliko stradah,
A i ja njojzi, gdje joj tiem se smilih.
I to su čini, kojim ju občinih,
A evo nje, nek svjedoči mi sama!

Još ću napomenuti, da mi je još prije deset godina govorio Svetozar Miletić, koliko mu se narodni (na jednu nizinu padajući) deseterac čini neprikladnim za dramatičnu deklamaciju, slietajuć me, ne bi li se latio jamba (rastućega sklada), o kojem se je govorilo, da ga u našem jeziku ne ima, što dakako Miletić ne hćede vjerovati, jer obodvojica dosjetismo se za malo mnogim besjedam, koje počimlju ne naglašenom slovkom.

Nije se dakle u nas išlo za tiem skladom od dokolice, ili da samo novotarimo, već uvidjajuć potrebu i prikladnost toga ritma za deklamaciju, dakle s razloga i dogovorno te povadjajuć se za svimi slavenskimi plemeni, a našav u poslovicah, doduše male, ali za cielo takove primjere, kojim se prigovoriti ne može.

Naukom i vježbom doćeralo se do današnje vještine, te tako uslobodismo se uztvrditi, da su gradjenju uzamance s jedne nizine rastućega stiha ova pravila:

1. Prvu naglašenicu svake rieči, dakle i proklitike, kada naglasak na nju skače, ide mjesto tahoga broja.

2. Svaku naglašenicu izim one na prvom mjestu tahoga broja može zamieniti ne naglašena, kada za njom ide opet ne naglašena slovka.

3. Predposljednja slovka u svih uzamance s jedne nizine rastućih stihovih tahoga broja slovaka ima biti nenaglašena posljednja naglašena.

4. Jednoslovčana naglašena rieč smie samo onda doći na prvu nizinu, kada joj neposredice za njom sliedeća rieč prvom naglašenicom i logičnim naglaskom otimlje naglasnu snagu.

5. Na svaku drugu nizinu smie doći prva naglašenica bilo koje rieči samo onda, kad je slovka i pred njom i za njom naglašena.

Raste li stih najprije s jedne, a onda uzamance s dviuh ili izmjenice sad s jedne, sad s dviuh nizina na jednu visinu, onda se držimo ovih pravilâ:

1. Ni na jednu visinu pred dviema nizinama ne smie doći ne naglašena slovka a na onu pred jednom nizinom samo u velikoj nuždi; jer i onako taj sklad imade više nizina, nego li visina.

2. Na svakoj nizini može stajati druga naglašenica iste a onda i druge rieči, kada pred njom naglašena proklitika zaprema mjesto visine.

3. Na prvoj nizini ima po pravilu biti ne naglašena slovka, a može ju zamieniti jednoslovčana naglašena rieč samo onda, kada joj neposredice za njom sliedeća rieč prvom naglašenicom i logičnim naglaskom otimlje naglasnu snagu.

Imali bismo svim dosle navedenim pravilom pridodati, da proklitiku, na koju bi imao naglasak skočiti, toga preimućstva lišavamo u stihu onda, kada sliedeću rieč ide logični naglasak.

Prelazim na odmor i držeć se ponajpače narodom posvećena pravila velim:

1. Odmor je u nas takov, da drugi dio stiha izilazi gotovo novim stihom; s čega ni prvi dio proklitikom dočeti, ni drugi dio enklitikom dočeti ne smie.

2. U stihovih padajućih na jednu nizinu nema odmora do sedmerca. U sedmercu, osmercu, devetercu i desetercu odmor je iza četvrte slovke, u jedanaestercu i dvanaestercu izza šeste slovke. Koji bi stih istoga kroja imao više od dvanaest slovaka, trebao bi mu još jedan odmor, al onda je bolje razstaviti ga u dva stiha, i gdje koga teče, udesiti mu taj odušak.

3. U stihu padajućem sa svake visine na dvie nizine, ne treba nikakva odmora, dakako ni onda, ako iza posljednje visine dolazi samo jedna nizina, ili ako se posljednjom visinom stih svršuje.

4. U stihovih padajućih izmjenice na dvie i na jednu nizinu ide odmor od osmerca počamši mal ne svaki put

iza pete slovke. (Gledaj primjere ukajdjene u 34. br.) Na istom mjestu spomenuti dodatci osmercu i duljim stihovom padajućim na jednu nizinu imadu se posebnim stihom smatrati, primjerice:

Sinoć moma dovedena
Malo večera.

5. U stihovih rastućih uzamance s jedne nizine ne ima do osmerca nikakva odmora, u osmercu, devetercu, desetercu i jedanaestercu dolazi odmor pravilno iza pete u dvanaestercu i trinaestercu iza sedme slovke, a iznimice može se za dvie slovke napried ili nazad premjestiti.

6. U stihovih rastućih s prve jedne a onda svejednako s dvijuh nizina ne treba odmora, dakako ni onda, ako iza posljednje visine dolazi samo jedna nizina, ili ako se posljednjom visinom stih svršuje.

7. U stihovih rastućih izmjenice sad s jedne sad s dvijuh nizina ide odmor od deveterca počamši za šestom slovkom, primjerice:

Da nije sirota, — ne bi nas sunce grijalo.
Tko ljeti planduje — zimi gladuje.
Zmajevita naša — gdje nam je mladež,
Viloviti gdje je — mladosti duh?

Još mi je napomenuti, da oponašajuć latinski hexameter niti je nužda, niti, bog zna, kakova krasota udešivati odmor iza prve slovke na trećoj stopi, što sam ja u „oproštaju s Rimom“ ipak pokušao.

Sad nam je još progovoriti koju o sliku.

Gottschall veli u svojoj „poëtici“, „da se podpuna čarobitost jezičnoga blagoglasja slikom iztiče, da slik nije izumak Araba ili bog zna kojega drugoga naroda, da nije prekomjerni (luksuriosni) nakit, već upravo nuždan glasboviti zaglavak sklada, štono ga naglasujuće (accentujuće) pjesničtvo zahtieva“. Englez Guest veli u svojoj „history of Englisch Rhytmus“: „krivo sude, koji misle, da je slik samo nakit; slik upravo udara naglaskom, iztiče ga, i njim osiljuje sklad“.

Iztaknuh već, koliko naš narod voli sličnim stihovom, i da ih je u čistom zlatu jezika, u svojih poslovicah dosta poizticao kao biser i drago kamenje.

Ima u nas četiri vrsti slikova:

1. Mužki, kad se stihovi dokančaju visinom, te je samoglasnik te visine i suglasnik, ako ga ima, isti u bar dva stiha. Pošto se u nas *h* ne izgovara, to nam u sliku ne smeta, kanda ga i nema. Takovi su slikovi ponajviše jednoslovčane naglašene rieči, primjerice: on, sklon; tri, svi; zlo, to; dan, stan; dva, zna; strah, zjâ; ili pak zadnja naglašenica višeslovčanih riečî, primjerice: znaj, ùzdisâj; san, dòčekân; kraj, nàraštâj, on, nàpokôn; mrak, pčèlinjâk; liek, vàdiviek; vrač, pȑvotâč; stvar, glàvničâr; lik, rázumnîk; glàd, sìročâd; dalj, nàpoškàlj; sviet, rùkoviet; hod, nèlagôd; mir, nètopîr; vlàt, nèpovrat; gost, ùdobnôst; blied, zàpovied; trak, nàuznâk; red, nàoglêd; zrak, nàopâk; šik, ùglednîk; zvuk, kòlosûk; mlat, kòlovrât; svod, kolikogòd i drugi.

Nanizao sam ih naumice čitavu grotulju, neka se vidi, da niesmo baš potrebni toga začinka, a treba znati, da se mužkim slikom poredanim u kiticah medju ženske slikove u velike ugadja uhu, kao što se u kićenom kolu mužke i ženske pare oči.

Evo još triuh poslovica mužkoga slika:

Gdje je mir,
Tu je pir.

Koliko znâ,
Toliko zjâ.

Tko zdravo diže nos,
Taj skoro poć će bos.

Od ne naglašenih enklitikâ i posljednje ne naglašene slovke bilo koje rieči, a i od onih naglašenih posljednjih slovakâ višeslovčanih rieči, pred kojimi neposredice stoji ma kakva naglašenica, ne stvorismo nikada dobra mužkoga slika.

2. Ženski naglašeni slik zove se onaj, gdje se samoglasnici posljednje visine i nizine, te medju njima i na kraju stojeći suglasnici bar u dva redka posve sudaraju, primjerice:

Nek samo plače,
Dok bude jače.

Poveži likom,
Pa ne daj nikom.

Od svetoga Luke
Tur u njedra ruke.

Slaninice, slasti,
Puna ti si masti,
Ali kad te plaćah,
Po šiji se mlaćah.

3. Ženski je ne naglašeni slik onaj, gdje po navedenih pravilih visinu pred posljednjom nizinom valjano zastupa ne naglašena slovka ili gdje iza posljednje visine pravilno dolaze dvie nizine, koje se u obadva slučaja bar u dva redka, posve sudaraju, primjerice:

Rod si blagom nàdarova
Sveta ruka Jòsipova;
Slave vienci nàkićena
Življet će mu ùspomena!

Medju primjere druge vrsti ženskoga ne naglašena slika spada spomenuti Držićev na dvie nizine padajući deveterac onda mnogi slikovi u narodnih pjesmah te vrsti, primjerice:

Letiste li visoko,
Gledaste li široko?

Otisni, potisni,
Vôci ti korisni!
(poslovica.)

Da nam mile ženice
Budu vriedne majčice —
A bez svake zamjere —
Nikad grde nevjere!

4. Djetinjim slikom zovemo po Milovanovu sudaranje trijuh posljednjih samoglasnika (jedne visine, a za njom dvijuh nizinâ) te medju njima i na kraju nalazećih se suglasnika, bar u dva redka, primjerice:

Evo s neba zvanice,
Liepe sjajne danice!

Rasla tanka jelika
Na dva brda velika.

Dobro jutro Jelice!
Evo rane pčelice,
Omoknu ti sva u rosi,
Sladkoga ti meda nosi.

Kad se skladaju popievke, onda i skladnost i sličnost ima biti točnija, onda se gledaj ženskim ne naglašenim slikovom uklanjati, dapače prevodeći librete za opere, ne meći na mjesto visine slabo i jako težko naglašenice van gdje se pjeva stacatissimo; melodična skladnost i sličnost zahtievaju puno veću pomnju.

Dotle eto doćerasmo. Pomniji će izpitivalac gdješto izpraviti i bolje protumačiti. Dokle proprtismo, dotle, mnijasmo, da nam je dužnost pokazati mladjim, kud će i kako će, da se prteći ne izmuče.

Bilo im u korist, a služilo skladu i blagoglasju hrvatskoga sborenja i pjevanja.

Torquato Tasso na dvoru u Ferrari.

Napisao G. Voigt. S njemačkoga preveo C.

(Dalje.)

Ne; Tassa ne dovede do ludila i u ludnicu niti ljubav za Leonorom, niti ikoja druga ljubav. Medjutim ne ćemo niekati, da nije kraj mnogih drugih budalaštinâ, koje je počinio i Leonore se tičućih bilo, te se je možda hvalio njezinom sklonošću ili se odviše ponosio svojimi, njoj namienjenimi, stihovi. Potonji su nam dogadjaji mnogo jasniji i razumljiviji, ako ih tumačimo njegovim namještajem kod dvora, a još više velikom prevrtljivošću njegova srdca.

Naskoro morao je uviditi, kako je nesigurna staza dvorskoga života, kojom je stupati poćeo. Služeć jošte stožernika D' Este putovao je s njim u Pariz.

Sve ga je tamo štovalo i ljubilo, ali iznenada se zamjeri stožerniku; jer se je izrazio neoprezno, povoljno po Hugenote. Medjutim nije njegova sreća na gore okrenula. Vrativ se kući stupi posredovanjem kneginjicâ u službu vojvode. Sam si laska, koli mu bijaše ta služba častnom i lahkom. Vojvoda ga je rado vidjevao za svojim stolom, te razgovarao s njim ljubezno a uza to svjetovao ga i poučao o nekih ratnih sgodah, što ih je Tasso napomenuo u svom eposu. Osobita blagovolja kneginjica, zanos, kojim je cieli dvor opojen bio poslije prikaza Aminte, za tiem nestrpljivo očekivanje njegova Goffreda; sve bi ga to bilo moglo usrećiti, da si sam nije sreći tragove pretirao. Nije bilo u njega sigurnosti — ni načina u kretanju: sad bi nalazio zaprieka, gdje im nije bilo povoda; sad bi mislio, da je zapostavljen i uvriedjen. Buduć pako, da se je gospodjam osobito milio, mišljaše, da se mora vrlo čuvati silne zlobe zanemarenih suparnikâ. A jer mu je vojvoda javno dokazivao svoju sklonost, vidjevao je tamne slike, nastojeće, da ga odtudje vojvodi, i da unište zanimanje za njegove pjesničke proizvode.. Ako je tko ma samo i pokušao pjevati, već je mišlio, da mu zavidi stečene lovor-vience. Uz to je za stalno vjerovao, da neprijatelji, koji ga ocrniše, u Parizu ne miruju ni u Ferrari. — Još ga kriepljaše jedino marljivo dogradjivanje eposa. Prave muke zaokupiše Tassa istom onda, kad je proljećem god. 1575. svršio svoj epos, koji je prvobitno spjevao u 18 pjevanjâ. Nikako se nije mogao odlučiti, da ga preda odmah javnosti, ćutio bo je, da je to čas, o kom zavisi sav njegov potonji mir i obstanak. Tad ga spopane nesretna misao, da djelo prije pošalje svojim prijateljem u Rimu, Parmi i Mantui, te da se s njimi dogovori glede pogrešakâ. Prijatelji izpravljahu tolikom pedanterijom njegovo djelo, kao da ne smie ostati nijedna stanca, gdje je prije bila. Dulje od godinu dana dopisivahu si, te je Tassa u to vrieme obuzela strašna uzrujanost i mal ne sdvojnost. Uvidjao je on podpuno prednost svoga genija, ali se ipak nije mogao otresti raznih theoretičnih dvojba i mnogih ništetnih malenkosti. Čas je branio tvrdoglavo svoje mnienje, čas je težkim srdcem popustio, te izbrisao stihove, koji su mu se osobito milili, čas opet druge pjevao kritici za volju poput nestašna djeteta. Često je ciele noći probavio razmišljajuć, bi li tlo svete zemlje označio crnim ili sivim, bi li nekoga demeškoga kralja zvao ovim ili onim imenom. Najviše ga sbuni prijatelj Rimljanin, koji je kao kritik zastupao osudjujuću crkvu, te koji je izostaviti hćio sve, što je spominjalo poganstvo i što bi moglo vriedjati nježnost duvnâ. Sada napokon izgubi Tasso svu strpljivost. Gorko se je kajao, što je svoju pjesan drugim pokazao, te ne hćede više ni

čuti što o sudu „ugrižljivih lajavaca“. Nu ublažujući mir, što ga je pjevajuć nalazio, izčeznu, a sve smjele nade bijahu poražene u jednom času. Mnogo godina ne mogaše se odlučiti, da svoje djelo dade tiskati, dok to drugi ne učiniše i preko njegove volje posve promienjeno. Mjesto dobitka i laskavih lovorvienacâ, kojim se je nadao, dostade se samo ieda i odurne kritične prepirke. Najviše ga je pako uznemirivala misao, da ne bi jednom inkvizicija proglasila njegova djela nekršćanskim, te ga zabranila, ili krivovierskim spalila, te tako uništila svu njegovu slavu. On propita dva inquizitora u Ferrari ob onih mjestih, koja se rimskomu prijatelju priekorna činjahu u njegovoj pjesmi. Oni ga uvjeravahu, da ne sadržavaju ništa zabranjena ili neliepa; ali zaman, nesretna pomisao uvriežila se toliko u njegovoj mašti, da ga nije nikad više ostavila.

Ovdje nam se predočuje duboki razdor u duši pjesnikovoj. Živio je upravo za duševnoga i crkvenoga prekreta u Italiji. Papinska vjera nadvlada upravo Lutherove i Kalvinove nauke, te su Jezuitom i inquizitorom bile pune ruke posla, da unište i posljednje ostanke krivovjerstva. Dogadjale se sve nepogode, obične za takovih obnovâ: potvore, izdajstva, progonstva i smaknuća. Medjutim kažnjivahu toli strašno samo krivovjerstvo, dočim je nevierstvo medju naobraženimi staleži obstojalo i na dalje. Mnogi se bavljahu nazori starih filozofa, čitahu razbludne pjesnike starog i novoga doba, razglašivahu dosjetke o sv. pismu i svetotajstvih, rugahu se i Lutheru i inquizitorom.

Kad se sbivaju duševne prekretnje, i ovim protivna, silna i žestoka napastovanja, vele se lahko poruše i unište mnoge glave. Čim je tko darovitijim, tiem laglje postaje žrtvom. Tasso je kod Jezuitâ primio svetotajstvo uz djetinju smjernost; upoznav se pako s Aristotelovom filozofijom, počeo je dvojiti o tom, da li hostija sbilja može postati tielom Hristovim. Nauk vjere o vječnosti paklenih mukâ uvriežio mu se duboko u dušu; kao filozof pako, dvojbio je o neizmjernoj strogosti božjoj, pače je neumrlost duše smatrao veoma dvojbenom stvarju. Neprestano se je borio s tom dvojbom, te sam priznaje, da mu se je uzprezao smjeli duh jedino sa straha od pakla. Isto tako nije nikada čitao krivovjernih spisova, kao što se nije brinuo ni za nauke pravovjerne crkve. Po naputku Jezuitâ mislio je o krivovjercih, da su osobito zlobni i tvrdokorni stvorovi, pa ipak je nalazio i medju njimi pametnih i glasovitih učenjakâ; nu i sam se je bavio tako škakljivimi pitanji: kako se n. p. može spojiti sveznanje božje sa slobodnom voljom čovječjom. U njega nalazimo počela najokorelijega pravovjerja upravo toliko, koliko i poganskoga nevjerja. U njegovoj poeziji ne mogaše se nikada spojiti u cielost romantično sa klasičnim. Ponosio se je svojim filozofskim znanjem, pa ga je ipak veoma tištilo, što nije dobar kršćanin.

Medjutim se nitko nije brinuo za vierske nazore pjesnikove. On sam bijaše svojim tužiteljem. Pa ipak ne opažamo nigdje, da je zabrinut s toga, kakov je prema bogu, uviek ga je samo strah, da on ili pjesan njegova ne dopadnu rukuh inquizitorskih, koje bi ga mogle iztisnuti s njegova mjesta na Ferrarskom dvoru. Mislio je, da izriče u govorih, listovih i pjesmah krivovjerne misli. Držao je za stalno, da ga stožernik Este progoni iz Rima; jer se je usudio u njegovoj prisutnosti, izričuć sud o kralju francezkom, pokazati svoju sklonost Hugenotom. Nadalje je mislio, da je upao u nemilost ferrarskomu vojvodi; jer da su ga neprijatelji obtužili, da je nevjernik, Luteran ili Žid. Najprije pitao mnienje u Dominikanacâ u Ferrari. Ovi ga oprostiše svake pogreške. Za tiem zaputi u Bolognu, da se predstavi sv. sudištu, te da prizna inquizitoru sve svoje filozofijske dvojbe. Ovomu se ne učini njegova krivnja toli znatnom, te ga ponešto primiri. Ali taj oprost od krivnje ne zadovolji Tassa, jer ga smatraše nepodpunim; obrati se s toga u Rim, nastojeć, da i papa potvrdi oprost. U njegovu već i onako poremećenu mozgu učvrstiše se sve više razuzdane misli. I papa i car govoraše, da će mu uzkratiti sv. pričest. Caru prizna u nekom pismu svoje dvojbe; nadalje, da je bio židovstvu sklon, da ne vjerovaše u papinu ugle-dnost, te da se u mnogih stvarih ne slaže sa kršćanskom kao ni sa luteranskom naukom. Branio se je odrješito od tvrdnje, da stoji sa protestantskimi velmožami u pogibeljnu savezu. Nekomu papinu nećaku opet prizna otvoreno, da se je ostavio pravoga nauka samo filozofskim putem, ne pako krivim tumačenjem sv. pisma ili krivovjernimi knjigami; da se je od crkve udaljivao naravno ponajprije tajno za tiem i javno, ali nikada s namjerom, da odpadne sasvim od nje. — Nadalje mu ujedno prizna, kako se je prije malo obzirao na duševno blago crkve, nu s toga, da nije sasvim zaboravio nanj, već da je djetetom jošte primio sv. pričest uz veliku pobožnost. Odbijao je sva protuslovlja, koja bi mu se možda mogla spočitovati u pismu na cara s jedne, a u položenoj priznaji u Bologni s druge strane, takovom točnošću, kao da već stoji pred duhovnim sudom. Osobito je znamenita njegova tužba, u kojoj veli, da mu crkva ne bijaše majkom, već u duhovnih i svjetskih stvarih (naime podjelivanjem zadušbina) nemilostnom maćehom. Jasno se vidi dakle, da on svoje neprijatelje, koje označiti i imenovati ne može, traži rado u daljini, u nedosežnih stranah. Njegovi najljući neprijatelji

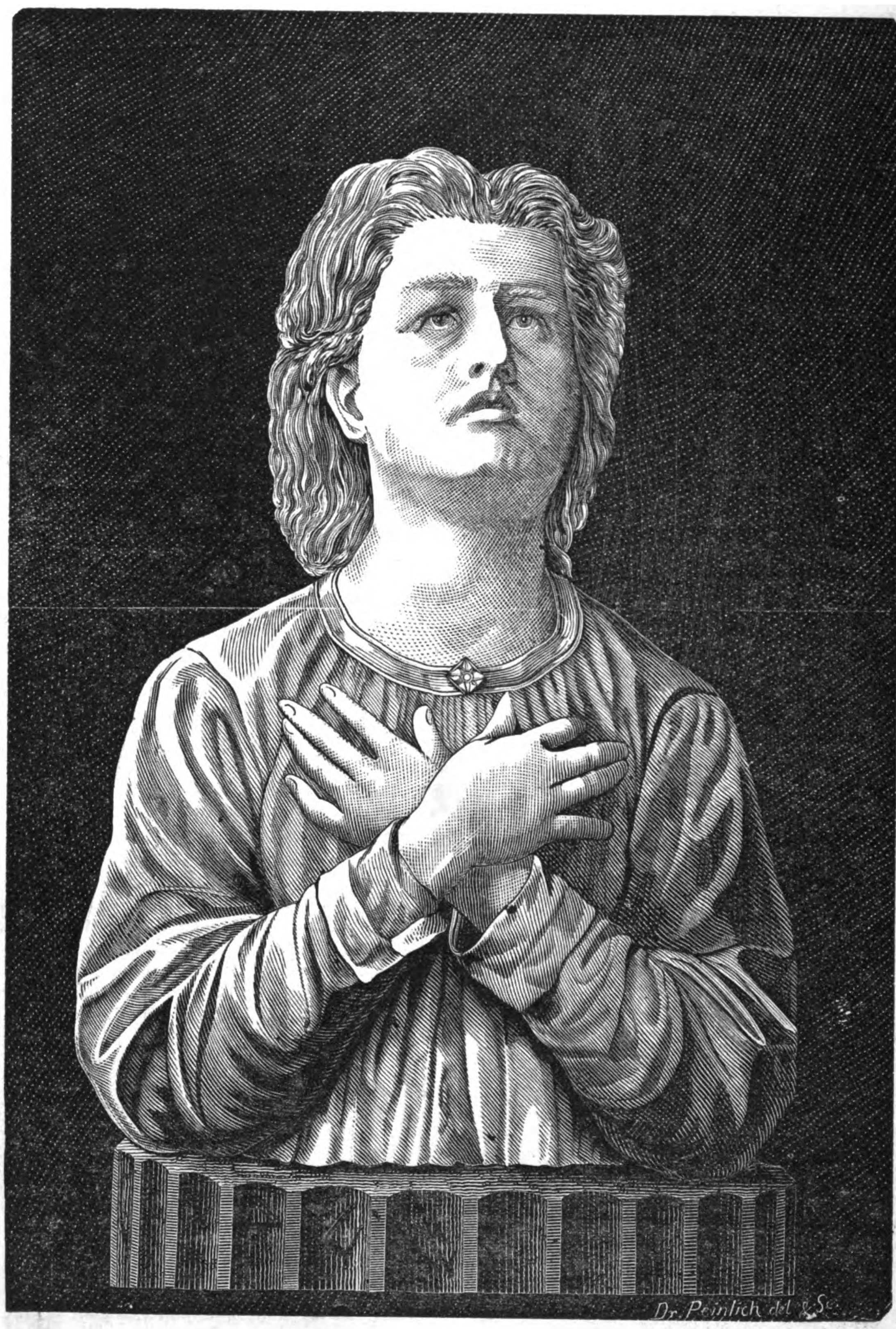

Moleća djevojka.

prebivahu u njem samu. Bijahu to pako: njegov neizmjeran ponos i neodoljivo častohlepje. — Medju zaštitnici i protivnici, medju prijatelji i nehajnici vidio je uviek samo sebe, te se smatrao središtem, oko koga se sve kretati mora. Ako mu svi ne laskahu, kao geniju toga stoljeća, bijaše već uvriedjen, te se ćutio zapostavljenim. Jednom sgodom zaprieti, da ne će više pjevati, ako sviet ne okaje krivice, koju mu je nanio, i ako ne uzmogne častno življeti, to će odlučiti nešto takova, s čega će se začuditi sav sviet: povući će se naime u samoću. „Ja sam bolestan", piše drugiput staromu prijatelju si Scipionu Gonzagi, „s mojom se bolesti nije šaliti, jer nije bez pogibelji. Trebam liečnika i izpovjednika, a možda i jednoga od onih, koji bi znali zaklinjati duhove i izgoniti utvore. Ako je pako jedna od najgorih duševnih bolestih častohlepje, to moja duša boluje već više godina od tog bola. Ne ćemo ujedno zaniekati, da su se u Tassa često pojavljivala neznatna pregnuća. Kao što su njegov pjesnički uzlet priečile neprestano ništetne dvojbe, tako ne mogaše u napremici s ljudmi nikada zasinuti plemenitijom i višom naravi. Filozofom se gradeć, hotio je prezirati svoju braću i nadvladati zlobu velikimi djeli, ali ga je ipak grozničavo uzrujavala svaka kleveta. Želio je biti uzoritim prijateljem, ali ipak nije mogao snositi, kad je morao nekoliko dana bezuspješno čekati na odgovor prijateljev. O blagu ovoga svieta govorio je uz neko gospodsko nehajstvo; prigodice se je ipak tužio, da mu ne naplatiše ni stožernik ni vojvoda Este dovoljno ono, što je spjevao u slavu njihove kuće, da vojvoda tvrduje darom, i da ga se crkva ne sjeća, dieleć zadušbine. Često se čini, da se stidi svoga vlastitoga mnienja, ali ga se ipak otresti ne može. Kao što obično čine nestalni ljudi, tako si je i on ubio u glavu neki neprijatni udes, koji ga progoni i koji je svemu zlu kriv. Nazivao je sve, što mu je nepovoljno bilo, u kratko „sviet": Nikada mu ne bijahu život i njegove težnje jedna cielost: trobao mu je sklad, koji jedino može usrećiti pjesnika, te koji, kao što nadahnjuje umjetninu životom, isto tako umie i život stvoriti umjetninom. Prvotni uzrok njegovoj nesreći rado pripisivahu vanjskim povodom. Neki takodjer vele, da je tielom bolovao. Doduše govori i on sâm često o groznicah, ali je groznicam uzrokom bivala tobožnja njegova tuga. Tuži se, da mu je krv težka i da trpi od melankolije. Kadikad pitao je savjete u liečnikâ, ali ih poslušao nije. Milila mu se sladka i žestoka vina, ukuhano voće, marcipan itd. Nikako nije mogao vodu piti, što mu se je osobito i opetovano preporučivalo; gorke si je ljekove već izprva zabranjivao. I u tom nam se pokazuje pravim djetetom. Kasnije je pomišljao, da ga svakim liekom kane otrovati.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ovoga tjedna imamo priobćiti dvie knjige, koje je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti ovieh dana izdala na svjetlo, na ime: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. IV. (str. XXIII, 480, ciena 3 for.), u kojoj su listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike za god. 1358 do 1403. U onoj knjizi nastavlja se sbornik listina, prepisanih ponajviše iz mletačkoga arkiva. Imade ih ukupno 641; pa već ovaj broj listina, koje se tiču dobe od samo 45 godina, potvrdjuje bogatstvo povjestne gradje. Knjiga III. ovoga sbornika zaključila je s mirom izmedju republike i hrv.-ugar. kralja Ljudevita I., po kojem je Hrvatskoj bila Dalmacija opet pridružena. Listinami u toj IV. knjizi razjasnjuju se ne samo nutrnji odnošaji hrvatske države, nego i vanjski cieloga juga; tè pokazuju, kako se s jedne strane zamiče borba s Turčinom, s druge pako razmiču granice mletačke vlasti na iztočnoj obali jadranskoga mora. Posljednja listina spominje krunitbu kralja Ladislava u Zadru (1403), koj je Dalmaciju izdao Mletčanom.

Drugo djelo jesu: Stari pisci hrvatski, knj. VI. (str. I—XLVIII, 1—298), u kojoj su pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića. U obširnom predgovoru opisali su živote obiju pjesnika akademici S. Ljubić i Fr. Rački, za tiem je prof. S. Žepić naveo svoje primjetbe o izdanju teksta, koje je on priredio, napokon je Fr. Kuhač protumačio napjeve narodnim pjesmam, koje je Hektorović sastavio, i napjeve njegvoj drami. Tekst je priredjen po načelih, koja je akademija ustanovila; a za kritiku upotriebljena su tako prva izdanja, kano i rukopisi. Od Hektorovićevih proizvoda u tom je izdanju „prikazanje života sv. Lovrinca" sada prvi put na svjetlo izneseno po trih rukopisih. Jednomu i drugomu pjesniku dodane su pjesme njihove latinske i talijanske, što poznanju njihova uma služi. Osobito su liepi talijanski soneti H. Lucića. Članak Fr. Kuhača zaslužuje, da ga i naši skladatelji i glasbenici prouče. Hektorovićevi napjevi na „bugaršćice" jesu, koliko se znade, prvienci kod nas u toj struci. Kuhač ih je ne samo protumačio nego i priredio za glasovir i za mužki sbor. Kajde do-

dane su ovomu izdanju. Ne bi li nas „Kolo“ obveselilo pjevanjem ovih starodavnih napjeva, koji su u XVI. vieku pobilježeni, ali su za cielo mnogo stariji?

Izašla je jednom prva polovica davno očekivana „Rječnika znanstvenoga nazivlja, osobito za srednja učilišta od dr. B. Šulka. U toj prvoj polovici (str. I—XXVI, 7—677) dopire do slova *Nj*. Kako se iz predgovora vidi, ovaj riečnik bi potaknut po bivšem kr. namj. vieću, dok je dr. Fr. Rački bio nadzornik učiona; tè je njegovo izdanje dosta odgadjano, čemu ne ćemo ovdje iztraživati uzroka. Jedino želimo, da i druga polovica čim prije na svjetlo izadje. U uvodu razlaže pisac „o hrvatskom lučbenom nazivlju.“ Rječnik je u hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku, a sastavljen tako, da hrvatsko znamenovanje naziva možeš naći u svakom ovih jezika. Posve mudro radio je pisac dodavši i talijanski jezik, jer će se tiem utrti put jedinstvu nazivlja ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji, nego i u Dalmaciji; željeli bismo pače, da se ni u Srbiji od njega bez razloga ne odstupa. Ako želimo, da nam naučna knjiga bude jedna, nastojati nam je prije svega o jedinstvu u nazivlju. S toga bi dobro bilo, da se naši strukovnjaci očituju o tom novom djelu našega neumornoga akademika, koj će jamačno svaki bolji naziv rado usvojiti.

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr Š. Kuhača.

(Dalje.)

Livadić nije svojimi glasbotvori smierao udariti pravac našoj narodnoj glasbi, on je sastavljao svoje glasbotvore, da im se sâm naraduje i da osokoli svojake i prijatelje, kao što je to svojimi pismi očito izpoviedao. Tako mi je pisao na 18. srpnja 1869. medju ostalim: „Uglasbujući slavenske pjesme niesam ništa drugo smierao, već da osokolim domaće glasbenike, ne bi li pronašli plemenitije melodisanje, a da ne povriede narodnoga značaja.“

U drugom pismu od 19. srpnja 1865. piše mi Livadić: „U nas ima premalo vještih pjevača i pjevačica, koji bi umjeli u narodnom duhu pjevati hrvatske popievke; izim toga pomamilo se je naše obćinstvo previše za talijanskom glasbom, te mu ne može zavičajna popievka ni glasba pravo omiljeti. Jedva je tko voljan nastaviti pokuse. — I ja pristajem uz Vašu misao, da se unapredjaj naše narodne glasbe ima započeti popievkami i plesovi, istom iza nekoliko godina možemo se nadati pravoj narodnoj operi.“

Dok mu je još gospodja živjela, a prestavila se je na onaj sviet 20. dan veljače 1870., uglasbivao je Livadić svoje popievke za tanko grlo; poslije, kad mu se je sin Kamilo dostao liepa baritona, pisao je za tu vrst grla; a kašnje, kad se po našoj domovini sastadoše pjevačka družtva, napisa više sborova.

Ljeti stvarao je Livadić malo glasbotvora, jer mu na veliku gospodarstvu nije dotjecalo vremena; ako li se je dokapao koje liepe pjesmice, to se ni onda uz najveći posao nije mogao razkrstiti sa svojom pomamom, te poniev uza se papira za kajde i olovku ode na polje, pak ondje stvori jedan a kadšto i više napieva dobavljenoj pjesmi, ili se uzpe na brežuljak svoga vrta, na kog je vrhu bila sjenica i odkud je mogao svoje težake nadzirati, te tuj zasnova mnogi glasbotvor, kog je tekar u zimsko doba izradio, kad mu gospodarski poslovi niesu dodievali. Livadić je silu božju takovih glasbotvora izumio i ukajdio, ali sad nema ni treći dio onoga, što je sve napisao. Kad se je koja popievka u njegovu dvoru već mnogo puti čula, onda ju pristraniše, a možebit i kajde komu posudiše, a na vraću se zaboravilo. U pismu od god. 1866. jadikuje Livadić: „Popievke, što sam ih pred dvie godine poslao u Beč, ne vratiše mi do danas. Neki znanac imao ih je zahtievati od g. Župčića, a gospodin mi Župčić poručio, da su te popievke prijatelji razgrabili, neke uz njegovu privolju, druge preko njegove volje. I zagrebačko je glasbeno družtvo neke moje popievke ni ne pitajuć me u svoje svezke uvrstilo i tiskom izdalo, a meni ne posla ni jednoga primjerka, već sam morao svezak taj za stotinjak i po u Zagrebu kupiti.“*

Livadić je napisao mnogo prigodnih glasbotvora: koračnica, plesova, sborova, koncertnih,* crkovnih i salonskih začinaka, te ako je istina što Goethe veli, da su prigodne pjesme najbolje, to nam onda ta rečenica ide vrlo u prilog; jer je Livadić neke pjesmotvore i za glumište uglasbio. U broju 24. Danice ilirske od 13. lipnja 1840. ima živ opis slave i radosti, kad su Novosadski glumci na 10. lipnja 1840. u Zagrebu prvi put glumili Kukuljevićeva „Jurana i Sofiju“. Tuj se hvali i glasba, koju je „vrli domorodac“ Livadić iz Samobora napisao a g. Weiss član orkestra za sveglasje udesio.

Toj glasbi i onoj, što ju je Livadić za Bogovićeva „Frankopana“ napisao, ne ima više ni traga ni glasa, što tiem većma žalimo, što bismo mogli omjeriti tadašnji ukus našega obćinstva o slavensko osjećanje i shvaćanje našega glasbotvorca.

Lisinski i Livadić liepo se razumievahu i svejednako si bijahu na doticaju, ta Livadić bijaše sladku zadovoljštinu doživio našav prema sebi druga i nasljednika, koji

---

* To doduše nije dokaz pažnje od tadašnjega tajnika družtva, ali su bar sačuvane one popievke od propasti i zaboravi.

je glasbenu jugoslavensku ideju shvatio i zanosice i uspješno unapriedio. Livadić dolažaše mladomu vrlo darovitu glasbotvorcu u posjete, a kadšto ga pozivaše u Samobor, gdje njih dvojica ovo i ono o narodnoj glasbi razpravljahu a gdješto napokon i uglaviše. Livadić je uploške darovite mladiće, koji se na vidiku pomilahu, i umjetnikoviće vazda sokolio, te svjetom i djelom podpomagao. Nikada nije spletkario, da nahudi svojim suvremenikom i drugovom, već ih je radio zakriliti i preporučiti te tako postade Livadić stožerom onoga kola, u kom se je glasba njegovala. Svaki hrvatski glasbenik pohiće u Samobor, da se pokloni prvaku i da tiem tobože, što bi se s Livadićem porukovao, postane vitezom slavenske glasbe. Ušlo dapače u običaj, da mu se poklone svi strani umjetnici, koji su u Hrvatskoj koncerte davali. Tako ga posietiše Liszt, Willmers, Epstein, Zellner, Grün, Steger, Zadrobilkova, Cecilija Frankova i drugi. Glasoviti ugarski guslač Reményi ostavio je Livadiću svoju sliku, na koju je kralj gudećih cigana na madjarskom jeziku napisao: Da Bog dao, da se magjarski i hrvatski narod što prije sjedini (valjda nagodi)!“ (u srpnju 1861). Ali je Livadića zapala čast, da i velike državnike, vojvode, pjesnike i učenjake u svom domu dočeka. Njega obidjoše preuzvišena gospoda banovi Gjulaj, Vlašić, Jelačić, Šokčević, preuzvišeni tadašnji hrvatski kancelar, sadašnji ban Mažuranić, grof Janko Drašković, veliki župan Nikola Zdenčaj, gjeneral Preradović, pukovnik Trnski, veliki župani Ivan Kukuljević i Ljudevit Vukotinović, te domaći pisci i pjesnici Pavao Stoos, Stanko Vraz, Rakovac, Perkovac, Bogović, jednom riečju, svi prvaci, kojim bijaše stalo do napredka i boljka našega naroda. Takvom bi se sgodom kapljicom glasovitoga Livadićeva mozlera i njegvimi popievkami uzpirivalo hrvatsko domoljubno osjećanje nebu nad oblake i svatko bi se oprostio s dočekljivim domaćinom uza živu želju, da i on štogodj privriedi miloj domovini.

Moleća djevojka.

(Sa slikom.)

U današnjem broju priobćujemo opet sliku umotvora mladoga našega umjetnika Rendića, koj sada u Firenci izradjuje spomenik Perkovčev. Kip na našoj sliki prikazuje poprsje moleće djevojke, te je jedna od prvih radnja Rendićevih. Darovit naš zemljak pokaza „Osvetom crnogorskom“ kao i Perkovčevim spomenikom, da imade znatnih sposobnosti za kompoziciju, a poprsje Kurelčevo, Krestićevo i Dežmanovo dokazuje nam, da je vješťak snimiti lica po naravi. „Moleća djevojka“ svjedoči nam, da Rendić i pojedine slike, po njem smišljene, vrstno karakterisati umie. Izraz lica „djevojke, moleće na grobu roditelja“ prekrasan je, te prikazuje duboku žalost djeteta. Umjetnik umio je u mramoru potanko i živo predočit duboku žalost, koja osvaja mlado srdce te rodi gorkimi suzami. Kip taj naručen je po obitelji Vaškovićevoj na otoku Braču. Ne bi li naši rodoljubi dali mladomu umjetniku priliku, da češće pokaže svoju vještinu. Vrieme je, da se iz naših kuća uklone tudji „umjetnički“ surogati od terrakote iz kojekakvih tvornica, ili bojom tiskane slike iz Frankfurta. L. Mrazović i dr. I. Kršnjavi naglasili su to vrlo sgodno u našem listu, hoće li jednom biti odziva?

LISTAK.

— Svetčano otvorenje sveučilišta. Dan 19. listopada t. g. biti će svakako veleznamenit u poviesti nasega naroda. U Zagrebu otvorit će se učilište svih znanosti i po tom stat ćemo u kolo ostalih civilizovanih naroda svieta. Radost naša mora biti tim veća, jer si je narod taj znameniti zavod svojom mukom ne tudjom pričinom stvorio. Žuljevi naroda podigoše taj spomenik, a na ponuku slavnoga našega biskupa Strossmayera. Vriedno je za to, da se rodjaj toli znamenita zavoda proslavi svečano — al i osbiljno. Vanjskih parada gledali smo i suviše, a nije nam pri tom srdce kucnulo, dajte paradu našemu srdcu.

Gg. slušatelji pravničkog fakulteta bili su u svoje vrieme u osebnom odboru sastavili program, a kr. zem. vlada odobrila ga naglasiv ipak, da će program do kraja privesti oseban odbor profesora, vještaka i pravnika. Taj odbor vieća marljivo. U koliko sada reći možemo i smiemo, glavne će točke programa biti: Doček, budnica, svečani provod, pjevanje djačke himne, služba božja, svečano otvorenje sveučilišta, banket, svečana predstava u kazalištu, razsvjeta, djački sastanak, ples ili što bi svakako shodnije bilo koncerat. U slavu toga dana kovat će se shodne spomenice. Svemu tomu hoće se dakako novaca, a mi velimo našim rodoljubom samo to, da naša domovina ne će u brzo slavnijeg dana doživiti. Sapienti sat!

Saborski odbor za narodno kazalište imao je 16. t. m. svoju sjednicu pod predsjedom saborskog zastupnika g. dr. Ignatije Brlića. Prisutni bijahu gg. zastupnici naroda: Ivan Kukuljević, Ivan Vončina, Gjuro Crnadak; kao književni, upravni i glasbeni vještaci: gg. Fra-

njo pl. Žigrović, Žiga pl. Farkaš, Mirko Božurić, Šime Ljubić, Janko Jurković, Ivan Trnski, Franjo Koch, Ivan pl. Zaic, Eugen Tomić, August Šenoa. Pošto je odboru bilo javljeno, da je preuzv. g. ban primio ostavku bivšega povjerenika za nar. kazaliste, te je na temelju conferencije držane pod predsjedom nj. preuzvišenosti uprava povjerena odboru vještaka, zaključi odbor saborski, da će predložiti saboru, neka se odmah uvede definitivna uprava prema izradjenomu štatutu. Odbor vještaka biti će dakle biran po saboru, taj će opet izabrat intendanta, dramatskog i opernog ravnatelja, koji će upravljati kazalištem stalno, pa će biti zemaljski činovnici. Ostali dio štatuta o mirovini i dramatskom učilištu stavit će se u budućoj sjednici na dnevni red, pošto će na kratko omjereno saborovanje jedva doseći, da se izrade važni organizatorni zakoni.

Književnost. Nov pjesmotvor Sundečićev. Više je već minulo vremena, odkako niesmo imali prilike osladit se kojim povećim pjesmotvorom čuvenoga pjesnika Jovana Sundečića, koj se pravim pobratimom vile nazvati može. Sundečićeva vila omiljela nam je tim većma, što sliedi pravac pomirljiv, bratinski, uzvišen nad strasti dnevnih zadjevica, kojoj će se naši praunuci jamačno od srdca nasmijati. Po najnovijem pozivu J. Sundečića vidimo, da mu vila nije bezposličila. S. pozivlje narod, neka se predbroji na novu njegova pjesan „Novi pako“, što ju kani tiskom priobćiti svietu. Biti će to, kako smo iz poziva razabrati mogli, neka nova vrst Danteova „L' inferno“ ili Kollárove „Slavy dcere“, te će šibat navlastito one naše izdajnike, koji rade proti razvitku svoga naroda. Pjesma ima do 2000 stihova. Predplatnici platit će 40 nov., predbrojnici 50 nov., u dućanu stajat će 80 nov. Nadju li se 2000 upisnika, tiskat će se latinicom i ćirilicom. Tko se predbrojiti želi, neka piše pjesniku u Kotor bez poštarine. Poznavajući vrline Sundečićeva pera pozivamo svoje prijatelje, neka se odazovu pjesnikovu pozivu.

Na arkeologičnom kongresu u Kievu, koj je ovieh dana otvoren, zastupat će dr. V. Jagić našu jugoslavensku akademiju, te se on već 17. o. mj. onamo uputio. Osim toga poslala je naša akademija za arkeologičnu izložbu sliedeće predmete: a) rukopise, odlomke najstarijih spomenika hrvatske glagolice, kano žitie sv. Tekle, iz besjede sv. Augustina, misal iz XV. vieka sa sitnolici, odlomak misala od g. 1485., na dalje glagolske listine od 1321., 1393., 1413. i 1448. god., posljednju s tri pečata, napokon „regule sv. Benedikta“, pisane medju 1369. i 1400 god. Budući da u Rusiji imade manje glagolskih, a osobito hrvatskih glag. rukopisa, to će ovi spomenici za sravnjujuću slovensku paleografiju dobro doći. Osim ovih glag. rukopisa poslana su dva cirilska veoma riedka i dragocjena, i to homiliar iz XIII. vieka, onda Krmčaja (nomokanon) sa stalnim podatkom, na ime od 1262. godine. Akademija je dalje poslala snimke fotografične, naime: dviuh od najstarijih listina za hrvatsku poviest, rabske od 1018. i Petra Kriesimira od 1071. godine ujedno s pečatom u svjetlopisu i galvanoplastici, glagolskoga nadpisa na ploči u crkvi sv. Lucije na Krku iz konca XI. ili početka XII. vieka; jednoga lista iz lat. misala XV. vieka s arabeski i strielci u hrv. odielu one dobe; starokršćanske kamene ploče s reliefi, izkopane u Solinu a sada u našem narodnom muzeju; diptichona od kosti u riznici prvostolne crkve iz X. ili XI. vieka; dviuh slika na plaštu sv. Vladislava. I ove izložke, koje šalje naša akademija, biti će, koliko znamo, jedine iz naše domovine. Nadamo se, da ćemo moći obaviestiti čitatelje obširnije o kijevskom arkeol. kongresu.

— Školstvo Evrope na svjetskoj bečkoj izložbi g. 1873. Napisao Fr. Šuller, učitelj gradske i trgovačke učione u Zagrebu. U Zagrebu kod Lavoslava Hartmana 1874. Obćina Zagrebačka bila lanjske godine poslala nekoliko svojih učitelja, da prouče sve, što je o školskoj struci izloženo. Tko je tu izložbu na svoje oči vidio, zna, da je bilo o školstvu preobilna gradiva sa svih stranah svieta navlastito iz Francezke, Njemačke, Amerike, Švedske i Austrije. Kratko vrieme boravka, odmjereno prema razmjerno malenoj novčanoj pripomoći, nije dakako gg. učiteljem dalo, da se upuštaju u duboko, sistematično učenje svih školskih sustava po svietu, a to i nijedan razborit čovjek ne će od njih tražiti. G. Šuller učinio je sve, što se za toli kratko vrieme učiniti može, skupio je naime velikom pomnjom sve podatke ob uredjenju pučkih, opetovnih, gradjanskih, obrtnih i trgovačkih učiona u Europi i Ameriki. Sva ta gradja skupljena u dobar priegled, izlazila je po člancih u „Školskom prijatelju“, a sada o sebe kao ciela knjižica. Preporučamo to dielce svakomu prijatelju napredka; bit će dobro došlo navlastito pedagogom, al će zanimat i svakog drugog prosvietljenog čovjeka.

— U Pragu izišla je izvorna česka drama „Amnon i Tamar“ od Vitěslava Halka. Predmet crpljen je iz biblijske poviesti. Kako pisac sam priznaje, prevladjuje u njoj lirika, zato i nije velike sreće doživila na pozorištu. U prkos tomu može se ipak „Amnon i Tamar“ smatrati prekrasnim pjesničkim plodom.

— U „Operi comique“ u Parizu pjevat će se nova opera „L' Judien“ od znamenitog skladatelja Feliciena Davida. Za isto kazalište pripravlja Mossenet novu operu „Kralj Cahorski — Kao nove talijanske opere, koje kraj mnogih nevaljalih sestara imaju umjetničke vriednosti, spominju se „Salvator Rosa“ od Gomesa i „Contessa Mons“ od Laure Rossi.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 36. U Zagrebu dne 5. rujna 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

CRNI PRIEVJES.

Balada.

Spjevao ju A. Palmović.

Tamo — kud zemlja stere se tračka —
Dugo Obarac surovi pali,
Kao i nanos morskih na žalih
Mrtve gomila; — nemilo pljačka.

Mutni se Dunaj diže mjehuri:
Gnjev bi reć kuva izmedj Obarstva
I orijaša rimskoga carstva;
Sad na jadnika samrtnoj uri.

Obarčad ženska s lieva se spaža,
Starci uz mladost, pokoju učnu;
S desna pod širok čador si čučnù
Konjanik rimski: postojna straža.

U veleliepom gradu Solinu
Svakog se trećeg skupljala ljeta
Kanoti na pir, na Dunaj četa
Prielaz zakraćat pustare sinu.

Stari pomrieše Rimljani, s njimi
Umr i hrabrost srdčena ona,
Ne lecnu što se Pirhina slona,
Ni ruku s ognja živoga snimi.

Prva im skrb: što punijih ruku
Vratit se dragoj milostnim darkom,
Bogatim plienom, mladom Obarkom
Robiju, il za dangubu pûku.

Mnoga se šajka otimat tisnù,
Mnoga Obarka, lišena hara,
Uresa skupog s kosâ, njedara,
Divlja od divjeg silnika, vrisnu.

U to u jednoč Obar dovrvi!
Osvetom kipi; Rimljanin gine,
Jedva da gdjekoj glibu se vine
Iz prolivène tolike krvi!

Rimskih vojnika nošnju obukav,
Oružjem rimskim ciel oruža se,
Stavi i oklop, kacigu na se,
Stjegove bojne podigne lukav.

„Subota biela“ istom zabieli,
Dan, kad se vikla četa izmienit,
Nà noge skoči gnjevom plamènit,
Solin da slavni satare cieli!

Svuda se gradom radost talàsa;
Bogove vidiš tek zabrinute,
Kao da nešto ùnapried slute
Dolazak skori zlokobna časa!

K vratima odsvud svjetina rene,
Svaki će prije svom da se jàvne,
Rad bi junake brojio slavne,
Slušao sgode, motrio pliene.

Mramornu na tom blistavom triemu
Samo, gle, jedna djevica čeka,
Dragog si čeka, koga s daleka
Poznat će medju svimi — po svemu. —

Lidijo, diko! gdje Sulamitka
Liepa se glasi ko Jerusalim,
Liepu ko Solin tebe ja hvalim
S ljubavi vrelom živa napitka.

Skoro ću, veliš, ruke ovijat,
Svetih cjelova sladjenom vlagom
Dragog napojit ovim pred pragom,
Sami će bozi tomu se smijat!

Crni taj prievjes s glave ću skinut,
Vjetrovom pustit, neka ga k biesu
Kuda po pustih razvalah nesu;
Ljubav će mene suncem ovinut.

Izmedju šumâ, eno, i grmlja
Kaciga, štit već sjevka iz dalja,
Bliže i bliže vojska se valja,
Zemlja potmulo pòd njom ko mrmlja.

Drhtnuše kliški zidovi ljuti,
Ne vidiš sunca mnogih od striela,
Glasove strašne sdvojena cviela
Uz riku biesnu možeš tek čuti.

Plamnuše svietli solinski krovi,
Pakleni dim im u svrdle suklja,
Ruši se sjajna palača „Duklja",
Sve, — čim umieće divotnim slovi! —

Razvale jedne gutaju mrtve;
Nekoje morski vrtlozi love;
Druge u robstvo neruka zove;
Nekimi gradske obkope brtve.

Užasna noć je! — Vihor vihòri. —
Kao sjenovit netko se vuče
Garišta povrh — gdje su još juče
Hramovi stali, gizdavi dvori.

Iz ranâ krv mu mlazovî teče.
Jedin pečaljiv uzdah ga nosi.
Sve da ga pitaš: kamo ćeš? tko si?
Pak da si brat mu, kazat ti ne će.

Tamo — gdje strši palače neke
Krnjavi vršak — nà kamen pade
Porušen genij varave nade,
S kom se razmedjit ima na vieke.

„Lidijo!" rida — „tu li je tvoje
Smrvio kosti udes žalobit? —
Il ću te srećom živu još skobit
Robinju gdje u dušmanke koje? —

Solin se jednim garištem stvori,
Veće je od tog garište ono,
Za te u prsih ljubavju što no
Svedjer tu gori; — a ne izgori!

Njen li je grob to? pukni de stieno,
Pokrij i mene, — smrt si odabrah!
Živa je? — za nju evo me hrabra,
Hladnih iz ruku ne dam to plieno!"

U to sred izba glusih i pustih
Vihor zahuči, da je grozota!
Crn u njih prievjes nadje i mota,
Nakon na njegvu ruku ga spusti.

Na ruku tiho prievjes mu sjedne:
Zadnja li slutnja, tvrdostna kob li,
Mrtvim po licu bliedom ga oblì,
Medjstiene mrtav složi se ledne.

Crni a prievjes, crnji no prije,
Ljubećih spomen, solinski palog,
Ljubavi vierne jedin još zalog,
Nad njim se tužno vije, — te vije. —

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

XVI.

Četrnaest dana iza toga dodje Miroslav opet Hřebekovim. Bilo je deset sati, kad je stupio u salon. Na okolo okrugloga stola, na kom su ležale dvie tri knjižice, sjedila gospodja, vežući nešto, Renata i kraj nje mlad čovjek, kojemu je ona tumačila album. Mladi taj čovjek bio je Friedrich Rain, učitelj risanja u zavodu, gdje je učila Renata, koj je, kako već čitatelji znadu, naslikao njezin portret.

Kada je Hřebekova bila u zavodu, nadje njega i pozove ga, da dodje o praznicih posietit učenicu. Čitaoci znadu, da se iz Gradca u Hrvatsku ne izplati doći na nekoliko dana, a Rain je ipak došao. Prije dva dana dokotrlja se on na seljačkih kolicah u dvorac, na čudo Hřebeka pa i same njegove gospodje, no ne prodje jedan sat i Hřebek se divio mladomu prijatelju; suze su mu tekle od smieha, kada je Rain pripoviedio, kako se je pogodio sa seljakom za kola — Rain nije navski znao hrvatski. I gospodji rekne on odmah iz početka nekoliko laskavih rieči, da si je pomislila: ein feiner junger Mann. S Renatom gledao se on kao s učenicom, i zvao ju: „meine liebe", pa čudnovato! — ona je pred njim oči obarala, kad se je još tko desio uz nje.

Rainu može biti kakovih dvadeset i dvie i tri godine. On je visoka, liepa uzrasta, žive kretnje, noge su i ruke u njega malene, lice svježe i pravilno, nos ravan, brada obrijana i gladka kao jaje, nad tankimi ustnami svjetlucaju se bieli brčići, puti je u obće u svietlo biele, samo su mu obrazi rumenilom zaliti, pa što je najvažnije u njega — njegove u sivo modre oči odsievaju se osobitim drzkim veseljem, vrijućim životom, srećom, obješću, reć bi sviet se na njegove oči vidi vječnom dugom opasan. Glas mu je bio zvonak; kad je govorio tresle se njegova duga unazad počešljana kosa, zarudana malko u zatiljku.

— Miroslav Borković, unser Freund und Nachbar, predstavi ovoga gospodja, kada je prišao k stolu i mahnuv rukom prema Rainu, rekne: Friedrich Rain, učitelj Renatin, koj nas je izvolio prije dva dana posietit.

— Herr Borković, es freut mich, ustane hitro mladi čovjek i pruži ljubežljivo Miroslavu ruku. Nebrižno zavede on odmah s njim razgovor, upita, je li daleko do njega, i da li je i kod njega toli liepo, kao ovdje, pa čim se on bavi, možda ekonomijom?

— Ne, odgovori Miroslav, ja ću učiti prava, ali me ekonomija veoma zanima.

— O, da, vrlo je zanimiva, komu je dosudjeno, da se njom bavi, ali kad se čovjek umjetnosti posveti, kao ja, misli o njoj kao o izgubljenom raju, kao eskimos o narančah.

Rain se malko nasmieši, — u obće je, nastavi on, liepo, baviti se naravi, a to ne prieči nijedan stališ. Ja kao umjetnik učit ću liepo u naravi, a vi kao pravnik, učit ćete narav, gdje je dotekla do vrhunca, učit ćete ljude.

Medjutim ustane Renata, i pridje k Miroslavu.

— Ti mene ni opazio niesi, rekne ona, svativ ga za ruku. — Kad već o naravi govorite, idemo barem u vrt, neka nas ona sama nadahne.

— Idemo, idemo, hitro dohvati Rain i primi Miroslava pod ruku, vrt je sbilja krasan, ja bi voljan bio, da načinim nekoliko študija, onakove su lipe i hrastovi u nas riedki.

Kad su bili na vratih, dovikne gospoja Rainu, neka ne zaboravi, što joj je obećao.

— Kako bi zaboravio, što vaša milost želi, odgovori ovaj njemačkim jezikom i nakloni se osobitim uljudnim načinom.

Renata podje naprvo, a Rain i Miroslav pošeću se polagano za njom osjenjenimi puteljci. Rain se izjavi da mu je vanredno drago, što je gospodin Borković došao ovamo, premda su Hřebekovi jako ugodni ljudi, osobito on, ta od njega bi čovjek pogaču izpeko.

— Bi, opazi Miroslav, koji se je, ni sam ne znajuć kako, sviknuo namah ne znanomu drugu, gospoja peče od njega često pogaču i to veoma prostu.

— Tako!.. ja niesam mislio, drugčije je ona veoma ljubezna, što se malo šali s njim, to nije ništa, ta kako ne bi s njim... s njim.. molim vas. Sbilja, nieste opazili, kako su u nje krasne crne oči, pa i ustne, kao u mlade djevojke, čovjek bi tomu crvenomu medjedu zavidio, ne?.. šta kažete vi na to?

Rain okrene svoje svietlo lice k Miroslavu i nasmije se kao dječak, koj je opazio na drvu liepu jabuku.

— Dà, ona je bila liepa, ali sad nije nego razcvaćela ruža, koja će se skoro razpasti.

— Istina je, ali čovjek i razcvaćelu ružu rado miriše, pa više puta nadje, da je njezin miris jači, opojniji, stalniji.

Miroslav hćede, da zavede razgovor o drugom čem, te izvadi iz žepa duhan, da zapuši cigarettu. U isti mah izvadi Rain iz žepa smotke.

— Izvolite ovih, ponudi on Miroslavu, to su špecialiteti, jako dobri, ja sam ih dobio iz Milana od jednoga prijatelja, takovih nema u Austriji.

Miroslav uzme smotku, i odgrizav joj šilj, segne u žep po šibice.

— Evo, ne trudite se, zapali već u taj tren okretni Rain žigicu i pruži ju pred smotku, da je ova planula poput slame.

— Nije li dobra vrst?

Miroslav pohvali smotku i upita umjetnika, koliko se dugo bavi slikarstvom. — Pet godina, odvrati ovaj, i zasuče, smrčiv čelo, tanki brk.

— Pet godina? liepo. Slikarija, kao svaka umjetnost, zabavna je, ali je ta neprilika uz nju, da treba veliku uztrpljivost, uztrajnu vježbu, ako čovjek hoće, da dotjera do šta, opazi Miroslav i ogleda se po vrtu, kamo je zamakla Renata.

Kako komu, to ovisi o daru i spretnosti, prihvati, trgnuv rameni, Rain, to vam je uprav tako, kao s ljubavlju. Tko ima dara tomu, taj obaja odmah djevojku, a tko nema, ne pomažu mu sve ljubovne fraze i naučeni nakloni. Ne ljubi li vam se to djevojče? rekne on pogledav lukavo Miroslavu u oči, kad su se približili klupi, gdje je sjedila Renata, sabirući cvieće, razasuto po krilu.

Miroslav ne odgovori ništa, nego se odkine od Raina i sjedne uz Renatu.

— Kakovo si ti to blago nakupila! rekne on nagnuv se k cvieću, da miriše, hoće li mene štogod zapasti? Zar ne, gospodine umjetniče, liepo cvieće; vi ga nebi ljepše naslikali?

— A to ste pravo kazali, odgovori s posmjehom ovaj, sjedajuć s druge strane Renate, jer se cvieće ne može ljepši slikati, nego li jest.

— Kako to? ja sam mislila, da se može i ljepše naslikati n. pr. da vi naslikate ovu ružu sitnu kao jagodu, a ovaj karanfil velik ... velik kao moj šešir, primieti djetinjasto plaho Renata.

— Kao vaš šešir? hahaha ... tomu bi karamfilu morao za pestić naslikati vašu glavu, nasmije se Rain i udari se rukom po koljenu.

— Zar to ne bi bilo liepo: djevojačka glava u karanfilu? upita Renata, uzdigav oči k Rainu, i obori ih namah nice.

— Hahaha! ... welch' eine Idee! Liebes Kind ...

Miroslav uzme karamfil iz Renatine ruke i pomiriše ga. — Krasno, taj moraš meni dati, rekne on i hćede već, da ga zatakne u zapučak kaputa.

— Molim, taj će cviet gospodična dati meni, ustane Rain i segne za karanfilom, ja ću ga naslikati kao šešir velika i u njem glavu ove gospodične, molim . . .

— Nedaj ga, šaptne Renata Miroslavu.

— Mora ga dati, inače ćemo se pobiti za njega.

— Pobiti? ha! dajte, ja ću vas gledati, hitro će Renata i baci, ustavši, ostalo cvieće u travu.

— Pa da bude koj ranjen? upita Rain.

— Pak?

— Koga bi vam bilo više žao? mene ili gospodina Miroslava?

— Komu bi više krvi izteklo, onoga.

— Dakle dobro, mi se bijemo ili mi dajte ružu, rekne od šale Rain i baci Miroslavu rukavicu.

Miroslav ju podigne, ogleda ju i pruži ju Renati, rekav: poderana je, ti bi ju mogla zakrpat.

— Dakle tako! hahaha . . . vitez ponudja svomu idealu rukavice na krpež . . . hahaha . . . nasmije se iz svega grla, sklapajuć ruke. Rain . . . Renato! rukavice krpat . . . pa vi mene ne zovete na obranu od takove uvrede, odmah da sasiečem ovoga čovjeka na komade i njegovu glavu da položim u vaše krilo, neka ondje govori nevitežki i blazni i vriedja neokaljanu ljepotu. Odmah, da ga . . . Rain primi Miroslava za glavu, strese ju malko, i pogladi ga po bradi: zašto ne obrijete ove pahulje, rekne on u druževnom načinu, ovako vam ne poraste nikada poštena brada.

Renata baci rukavicu Rainu u lice i ostavi družtvo, tobože da je uvriedjena. Zakrećuć za grmlje, okrene još jednom glavu, i njezin se pogled sa Rainovim sretne, koj ju je odilazeću okom pratio. Čudno zablistaše njihove oči, čudnovato trže nešto preko njihovih lica, da je to i Miroslav opazio i pomislio u sebi: što se Renata tako djetinjasto pred tim čovjekom ponaša? ah, dà, učenica . . .

Danas se kod Hřebekovih objedovalo svečano, kao da je došao velik gost ili da je čiji god. Na stolu stale poredane boce najboljega vina, a pred gospodjom ležao buket od samih ružinih pupoljaka, pa se i gospodja nakitila danas nekako neobično. Raina smjestila gospodja pokraj sebe s desne strane, naprama njezinu suprugu, a Renata sjedne kraj Rajna i njoj sučelice Miroslav.

Za cieloga objeda govorio je Rain, samo kadkada upade mu u rieč gospodja: tako! čudnovato! . . On je pripoviedao crtice iz svoga djakovanja i na tako smiešan način, da je Hřebek dvaputa prolio čašu od smieha. da je družina u dvorište čula njegov hohot, i šaptala medju sobom: danas su gospoda dobre volje, dat će nam piti.

Gospodja je sikala kroz zube, — ona se je uviek na taj način u boljem družtvu smijala — Renata raztegne samo malko ustne, obarajuć oči, kanda ju je strah ili stid nasmijat se glasno, dočim je Miroslav sekundidirao Hřebeku,

— Vražki dječak, pomisli on kod svake pripoviedčice, koje su kao voda navirale na Rainova usta, i zavidi mu ugodni dar.

— Imate li kakav glasovir ili možda gusle? upita Rain poslije objeda.

— Imamo glasovir, ali je pokvaren, odgovori gospodja začudiv se, da se Rain i u glasbu razumie.

— Nešto malo umiem klepetati, rekne on i zamoli, da mu ga pokažu.

Cielo družtvo ode u sobicu, gdje je stajao glasovir, Rain ga otvori, razgleda i rekne, da je tu lahko pomoći, samo ako imadu ključ za navijanje žicâ.

— Hodi, dušice, u moju sobu, tamo ćeš ga naći u zrcalu, ako nije tamo, onda ga potraži u ormaru, pošalje gospodja Renatu i sjede na divan, na koj se bio zavalio Hřebek, širom razkrebačiv noge, i položiv ruke na trbuh. Od sitosti i vrućine disao je kao mieh, i iza svakog daha udari mu krv u obraze. Miroslav pomogne Rainu žice oprašiti, pa kojo su bile prekinute, zauzlaše ih.

Nakon nekolike časova donese Renata ključ. Rain začne navijati, skladati i ne prodje pol ure, žice se odazivahu na udarac u tipke.

E dakle, reče Rain i sjede na starinski stolac pred glasovir i udari u tipke. Naravski, da su ove neskladno zaječale, ali to Raina ne smete. On zaigra melodiju i poprati ju dubokim basom, koj se u njegovu govoru nije razpoznavao. Pa kakve je pjesme pjevao! Hřebek se je htio zadušiti od smieha, suze su mu navalile na oči, a znoj potekao mu čelom. Hřebekovka se smijala, da su joj igle popadale iz vlasi i da je udarala rukama po zraku. Miroslav se je tresao poput žica, po kojih je Rain nemilosrdno udarao, samo Renata ostade osbiljna. Ona se lahko nasloni na glasovir, zagleda se u Rainove ruke, i dahnu nekoliko puti težko, da bi čovjek mislio, da uzdiše.

— Što je tebi, da si toliko turobna? upita ju Miroslav i pogladi ju po ruci.

Ona mu stisne ruku, ni ne pogledav ga, i ne odgovori mu ništa.

— Boli te možda glava? opet će on.

— Kakova glava! šapne ona i odkrene od njega glavu, smrknuvši čelo.

Halabuka ta trajala do pete ure i bila bi dulje, da nije Hřebeka pozvao providnik na

pregledanje računa. Gospodja ode po svom poslu, Renata u svoju sobu, a Miroslav pregledat svoga konja. Tako ostane Rain na čas sam. On uzme šešir i palicu i ode na polje. Idući cestom odbi on svakomu bogovjetnomu cvietu, koj je u grabi kraj ceste niknuo, glavu. Gdje je opazio na grmu ili kolcu vrebca, nabaci se na njega kamenom, ali ne pogodi ni jednoga.

Po cesti dodju dvie djevojke noseć na glavi košarice. On podje ravno prema njim i sustavi ih.

— Dobro jutro, nagovori ih on po hrvatski, — te dvie rieči naučio ga Hřebek — na što se djevojke začnu smijati. Na to uštipne on jednu za lice, a djevojka ga nemilosrdno udari po ruci, otišav dalje.

— Dumme Madeln, izmrmlja on za njimi te nastavi odsiecati cvieću glave.

Na prostrtom stolu kadila se juha, sluga umolio gospodu, da izvole k večeri, ali Raina još ne bilo natrag. Miroslav ga potraži vrtom, prodje kroz sve sobe grada, vikne dva, tri puta sa balkona, no sve bude uzalud. Raina kano da je nestalo u mraku. Svi posjedaju okolo stola, samo njegovo mjesto ostade prazno.

— Za boga, gdje je taj čovjek, kamo je izginuo, valjda ga niesu razbojnici odveli u goru? upita polu plaho, polu šaljivo gospodja dieleći juhu.

— Ja sam ga svagdje potražio, ne znam, gdje bi mogao biti, reče Miroslav.

— Vi svi skupa nemate grla, kad ga ja pozovem, odmah će se javit. On negdje sjedi u vrtu a gleda u zviezde, pak ne zna da je večera pripravljena. Ajde da vidimo, na to će Hřebek i izadje na balkon.

— Rain!.. Rain!... k večeri stane vikati zagušenim glasom, da je to mogao i župnik preko gore čuti.

Mjesto da se Rain odazove, zamijauče u vrtu užasno mačak. — Rain!... Mijau.... zategne opet mačak, da se je Hřebek razljutio i obećao mu za sutra zrno u glavu.

Ma doć će on već, valjda se je pošetao prema gori, reče Hřebek, kad se je povratio na svoje mjesto poslije uzaludnoga dozivanja.

— Ja se barem nadam, izjavi gospodja.

Hřebekovi večeraju mučke, i zaboravljaju već, zabavljajuć se vlastitimi misli, na Raina. Hřebek suče brk i čisti zube, žena mu žmirka od svjetiljke, Renata zamišljeno pilji očima u pladanj, a Miroslav motri joj sa strane lice i misli: ala je liepa.

Najedanput zalaje pred vrati pseto, zalaje drugo... psi se posvade... zareže jedan na drugoga i podignu takovu viku, kano da će iz kože skočiti.

— Za boga što je to? sklopi uplašeno ruke gospodja i pogleda sumnjivo na vrata, kan da se boji, da će sad nà sam vrag na njih uljesti.

Hřebek se okrene i posluša hoće li vika prestati, ali psi reže i laju neprestance za okladu, da se bog smiluj.

— To je sigurno Kastor, reče on, ustajuć sa stolca, da vidi, što je, — još sam jutros reko kočišu, da ga prikopča na lanac, ... ah ta služinčad...

Hřebek otvori vrata i koga nadje pred njima? — Raina.

— O — gdje ste vi toli dugo, nieste vidjeli pse, tu su ovaj čas lajali kao biesni.. Kastor! ps... pss...

— Ta to je on bio, ne daj se varati, klikne gospodja i poleti k vratima, on je to bio, on, nitko drugi. Nije li, to ste vi bili, a ne pseta, no kažite mi, upita ona Raina.

Rain udje u sobu i rekne, trgav rameni, da on ništa o nikakvih psih ne znade.

— Vi ste to bili, eno već se smije, opet će gospodja, pokazujuć prstom na njegovo lice.

On se nasmije, trgne opet ramenom i rekne: ja ne znam... moguće, da su psi pobjegli, kad sam ja došao.

Hřebek ogledao sprat, ali ne nadje ni traga kakovu psetu. — Moja žena ima pravo, reče on, ušav u sobu, i upita Raina: kako vraga vi to uradiste, ja bi se bio dao objesiti, da je to Kastor. Hahaha!.. meni se je već čudno vidjelo, kad se je mačak na vaše ime odazvao.

Sad navale svi na Raina, da pokaže, kako je pse oponašao, ali on toga ne hćede učiniti, dapače niti priznati, da on to zna, premda je bilo očito, da pseta pred vrati ni bilo nije. Kad su mu odviše dodijali, umoli on za papir, i olovku. Renata mu donese oboje, a on nariše za četvrt sata Hřebeka, kako mu supruga zavezuje ubrus okolo vrata tako točno, da su se svi začudili.

Tiho, ne čuveno došuljala se polnoć sa svojim mûkom, razkriljujuć svoje crno odielo po zasnulu svietu. Sve tiše i tiše biva u dvoru, dok ne ugasnu zadnja svjetiljka. Po sinjem nebu razpuznuli se bili oblačići, i ne daju gledati zviezdâ. Otajstveno šušti u lišću drveća vjetric, pa kada zašuti, čini se muk noći još strašnijim. Na posušenoj grani sjedi sova i huče, kanda se hvasta: evo, sad kraljujem ja! i njezine se oči kriese užasno u tmini, kad ne ima zviezdâ.

Svjetiljke u dvoru kako rekoh pogasle već odavna, samo se jedno oko ljeska, po njem titra nestalan tračak plamečka svieće, a to je okno Renatino.

Ona sjedi na malom divančiću, sklonivši glavu na stol, na kojem gori svieća. Ruke

spustila nemoćno pod stol, a uprv se čelom u stol suzbija pomicanje pri svakom težkom uzdisaju. Sva se trese i drkće, i disanje njezino naliči disanju bolestnika, kojega mori žar vrućice.

Kad zaškrine štogod u salonu ili pokraj nje, uzdigne glavu i pogleda na čas vlažnim zažarenima očima na vrata, ali pošto se ova ne makoše, spusti opet čelo na stol.

Dugo ostade ona tako nepomična, i da ju je tko vidio sa strane, mislio bi, da je zadriemala.

Najednom zaškripi nešto u salonu, začuje se tihi, polahki korak, koj se približi Renatinim vratam... netko kucne, ali slabo, da se je jedva čulo.

— Slobodno! oglasi si se Renata, skočiv sa divana. Vrata se otvore i u sobu uljegne na prstima — Rain.

— Spavaju svi? reče on i ogleda so po sobici.

— Svi, svi.

— I taj vaš djak?

— On je na protivnom kraju dvora, odgovori tihim, ali drkćućim glasom Renata, i povede Raina, primiv ga žestoko za ruku, na divan.

— Što si toli dugo radio, ja te čekam više od sata, i sve pazim, hoćeš li već jednom doći... a tebe ne ima te ne ima, no sad je svejedno, samo kad si tu... šaptne ona sjedajuć tik do njega.

— Nije to šala u nepoznatoj kući, molim te, da me je tko čuo, što bi mislili...

— No dobro, dobro, ja ništa ne kažem...

Rain okrene lice k Renati, i zaroniv se očima u njezine uzdahne strastno:

— Dušice moja...

— Dragi moj! klikne ona radostno, i njezine se oči zablistaše divljom vatrom. Dragi moj... zaječi još jednom na njezinih gorućih usnah pak se splinu s Rajnovimi...

Oni se zagrle — zagrle ko dva oblaka sred pučine nebeske, i mjesto grmljavine, začuli se težki drkćući uzdasi, proniknuti navirajućom strašću i sladkom grozom...

— Ah... ah... ječalo je još dugo u tihoj sobici, a svieća dogorieva u sviećnjaku umirućim plamenom, stvarajuć čudne sjene na bieloj stieni...

— Ah!

(Dalje sliedi.)

BIELA CRKVICA.

Spjevao I. T.

Do mora na klisu
Crkvica se bieli,
Na vedrine visu
Jug ju vidi cieli.

Nigdje žive duše,
Niti ljudskog dvora,
Kud ju natisnuše
Stražit pokraj mora.

Samo kadkoj časak
Vihor zvoncem njihne,
Turoban se glasak
Čukne iz daljine.

Uzburkano more
Trese temelj stienju,
Valovlja se gore
Na crkvicu penju.

Zavjetni mornari
Očma do nje sižu,
Kopnom ljudi stari
Ruke k njojzi dižu.

Ali čila, jaka,
Odolivša sili,
Iz oluje mraka
Crkvica promili.

Pak se na svom visu
Opet bieli, bieli;
Bez srdca gdje nisu,
Svak joj se veseli.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a.

(Dalje.)

IX.

Jedva bje minulo osam dana od odlazka plemića, kad stiže pismo od Gustava iz Italije. Poštar htjede saznati od zakupnika, gdje da boravi prijašnji gospodar Grinzelova dvora, al mu ovaj nije znao ništa kazati; nitko nije

znao, kamo da je plemić pošao sa svojom kćerkom. Ni od bilježnika nije se ništa saznati moglo.

Prvo pismo, a za njim još tri četiri lista stigla iz Italije za g. van Vlierbeka budu pohranjena na pošti, pa ni živa duša nije već marila za sudbinu siromašnog plemića, samo je zakupnik, došav kadšto na sajam, izpitivao sviet iz bližnjih sela, niesu li gdje spazili kakova stara gospodina. Al sviet nije ništa znao.

— —

Četiri uminula mjeseca. Pred stanom bilježnika ustavi se bogata putna kočija. — Mladić, odjeven na putničku i skočiv s kočije, pobrza u kuću.

— Gdje je g. bilježnik? navali pitati slugu. Ovaj stao izvinjavati gospodara, s kojim će se moći govoriti tek za koj čas; povedši stranca u sobu, zamoli ga neka sjedne, pa neka časak pričeka, zatim ode iz sobe.

Mladić kan da se je s toga čekanja ljutio. Neveselo baci se na stolac. Tužno gledaše u tle zaokupljen nemilom mišlju. Malo po malo vedrilo mu se lice, veseo osmjeh lebdio mu oko usana; dignuv glavu sam je sebi veselo i živo govorio:

— Ah. kako mi željno srdce kuca! Sladka li je nada, još danas ugledat miljenicu svoju, blaženo osjećanje, da ću joj još danas moći nagraditi vjeru, i osladiti žalost gorkih šest mjeseci; danas jošte kleknut ću pred nju, danas ću joj reći: Leonoro dušo, sudjenice sladka, evo ti privolje našemu savezu! Nosim ti bogatstva, ljubavi, blaženstva! Dolazim mogućan, voljan ublaživati stare dane otca tvoga, dolazim, da s vama zajedno osnujem raj na zemlji! — Oj dušo jedina, primi me na mile ruke svoje! Primi cjelov žive ljubavi, tvoj sam vjerenik, tvoj do vieka; ne ima na svietu sile, koja bi nas razstaviti smjela! Oj dodji; jedan zagrljaj nek sveže otca i djecu do vjeka. Srdce mi kaže, da će nam duše svezane biti vječnom ljubavlju! — Hvala ti, hvala, bože nebeski!

Ove rieči zanesoše mladića; ustade, da se prema razigranoj duši slobodnije kretati može.

Neki štropot pred vratima povrati ga opet mirnoj sviesti. Spregnuv uzrujanu dušu, smiri se opet, al jošte si na njegovu licu vidio veseli posmjeh.

Za časak zamisli se opet, valjda ga drugo osvajaše čuvstvo, jer je stao drktati, a na lice mu izlazila neka bojazan.

— Nu da se varam, uzdahnu; ni jedan put mi ne odgovoriše, zar im se srdce mojim molbam, mojim suzam oglušilo! Pa da Leonora?

Časak stajaše kao kamen, pritiskujuć ruke čelu; al se u brzo ostavi sjetne misli, pa zavapi živo:

— Otale, nesretna sumnjo, koja me na silu ubijaš. Leonora da me je zaboravila, da me odbija? Je l' to moguće? Reče mi, da nam je ljubav vječna; može li Leonora slagati? može li se toli divno srdce iznevjeriti? Oj šuti, šuti! Pusta je to kleveta!

Tek što bje te rieči izreko krepkim glasom, otvore se vrata. Mladić nekako se smiriv podje prema bilježniku, koj je svečano i ozbiljno ušo bio u sobu. Prepoznav mladića, odmah se i razvedri; raztvorenima rukama saleti Gustava, kliknuv:

— Da ste mi zdravo, da ste mi zdravo, gospodine Gustave; očekujem vas već nekoliko dana i vrlo se veselim vidjeti vas opet. Bez sumnje dodjoste, da uredimo važnih posala, hvala vam liepa na vašem pouzdanju. — Ali što je od vaše baštine? Ima li oporuka kakova?

Gustava kao da je to pitanje razžalostilo; kad je vadio listnicu iz žepa, smuti mu se lice od neveselja. Bilježnik, opaziv to, reče:

— Od srdca vas žalim; vaš stric bijaše mi prijatelj, njegova me se smrt živo kosnula. Daleko od domovine uze ga bog k sebi; velika je to nesreća, al šta ćete, svim nam je sudjen grob. Tješimo se time — — — Stric vas je vrlo ljubio, gospodine moj, valjda vas nije zaboravio u svom posljednjem zapisu.

— Izvolite se sami uvjerit, koliko da me je ljubio, reče Gustav položiv smotak artije na stol.

Bilježnik pročita listine; valjda ga nekako iznenadiše ti zapisi. jer se na njegovu licu vidilo i čudo i veselje. Gustav sjedjaše medjutiem oborenih očiu, al je uzmicao na stolici, kan da ga je minula strpljivost.

Za časak dignu se bilježnik te reče pokornim glasom:

— Čestitam vam na vašoj sreći, gospodine Deneker; ovi spisi sastavljeni su posve po zakonu, tvrdi su kao sveto pismo. Vi ste baštinikom cieloga imetka, gospodar od jednog milijuna i više! A znate li to gospodine?

— Poslije ćemo o tom govoriti, zakrči mu mladić nestrpljivo rieč, dodjoh odmah k vama, da vas umolim za prijateljsku pomoć.

— Zapovjedajte.

— Vi ste bilježnik g. Vlierbeka.

— Na službu.

— Od pokojnog mi strica razumio sam, da je g. van Vlierbeke posve osiromašio; Imam razloga željeti, da već ne bude nesretan.

— Vidim, gospodine, reče bilježnik da ste radi biti dobrotvorom, pa sbilja ako je tko, zaslužio je g. Vlierbeke. Znam, rad šta je pao u nevolju; plemić je žrtva poštenja i veledušja. Ta kriepost tjerala ga do lakoumlja, možebit do ludosti: svakako zaslužio bi bolju sreću.

— Kad je tako, gospodine bilježniče, a vi mi kazujte sve, što se je sbilo i recite mi sve, čim bi se g. van Vlierbekeu pomoći moglo, a da ga čovjek ne uvriedi. U baštinika g. van Hagebaena ima, kako čujem, mjenica na 4000 franaka. Hoću, da ta mjenica moja bude, ma stajala me deset puti više.

Bilježnik gledao mladića u čudu, ne mogavši progovoriti ni rieči.

— A šta ste se s te moje želje preplašili? Ta drkćem od straha.

— Ne shvaćam vašega straha, reče bilježnik al se bojim, da će vas nemilo dirnuti, što ću vam sada kazati, što jedva kazati smiem; ako je istina, što slutim, žalim vas od srdca, gospodine moj!

— Bože! Šta to govorite, zavapi od straha Gustav, govorite jasnije; zar je smrt sletila Grinzelov dvor? Je l' uništena jedina nada moga života?

— Nije, nije, zaskoči ga brzo bilježnik. — Zato vas ne budi briga; oboje živu, al ih snadje velika nesreća.

— Ta govorite za boga! reće mladić kao kroz vrućicu.

— Znajte dakle, da je zadužnica za vašega odsuća dospjela. G. van Vlierbeke kušao je kroz nekoliko mjeseci zaludu, da nasmogne potrebiti novac. I zemlje bijahu mu prezadužene. Da se ukloni sramoti ovršne prodaje, prodade sve, što je bilo u njega gibiva i negibiva imetka dobre volje. Prihodom do mala bjehu izplaćeni svi dugovi, i svatko se je čudio plemenitoj duši gospodina Vlierbekea, koj je volio pasti u nevolju, nego okaljati si ime sramotom.

— Al barem kao zakupnik prebiva na djedovini svojoj?

— Ne prebiva, zapustio ju.

— A gdje je, moram ga vidjeti, govoriti mu prije, nego zadje sunce.

— Ne znam, gdje je.

— Vi da ne znate?

— Ni živa duša u ovom kraju ne zna; ostaviše ovaj kraj, ne rekavši nikomu ništa.

— Sveti bože! Šta to govorite! zavapi Gustav prestravljen, šta, ja da budem još i dulje odieljen od njih? Groza me hvata! Vi da ne znate, gdje prebivaju? Nitko da toga ne zna?

— Nitko, opetova bilježnik. Odmah izza prodaje ostavi g. van Vlierbeke Grinzelov dvor pješice. Od toga doba kušao sam po više puti saznat za njegovo boravište, al sve badava.

Tužna ova viest silno dirnu mladića; probliediv zakloni lice objema rukama, kao da radi pritajiti suze, štono mu navrieše na oči. Sve, što mu bilježnik reče za nesreću g. van Vlierbekea, nije ga se toliko živo dojmilo bilo, jer je znao, da je plemić pao bio u siromaštvo; al znati, da si već drage vidjeti ne će, da ju ne može izbaviti nevolje, znati da s te nestalne sudbine meže postati najveća nesreća, to ga je ubijalo.

Bilježnik gledaše šuteć i sažaljivajuć mladića, napokon reče:

— Mladi ste, gospodine moj, prevelika vam je radost, prevelika žalost, kako to u mladića obično biva. Vi ne imate zašto očajavati; tko ima volje i novaca može dan danas lako ući u trag osobam, što ih naći želi, a tako ćemo i mi za nekoliko dana saznat, gdje boravi g. van Vlierbeke, ma bio i van zemlje. Povjerite meni taj posao, a ja ne ću štedit ni truda ni vremena, da saznadem sve, što želite.

Gustav stisnu bilježniku zahvalno ruku, te nasmjehnuv se pun nade, reče:

— Veoma ćete me zadužiti, gospodine bilježniče. Ne štedite novaca, dižite sve na noge, samo da što prije saznadem, što je od g. van Vlierbeka i njegove kćeri. Ne mogu vam dokazat, kolika da je po mene muka i nevolja ne znati, šta je. Budite uvjereni, prva povoljna viest bit će mi milija, nego da ste mi povratili život.

— Danas jošte pisat će moji pisari na sve strane, ne bi li pronašli g. van Vlierbeka; sutra ću glavom poći u Bruselj, da mi bude i oblast na pomoći. Kad mi rekoste, da ne treba štediti novaca, izići će vam sve po volji.

— Ja za sebe upotriebit ću obilno trgovačko dopisivanje naše kuće i radit neprestano, da nadjem, što tražim, ma i morao daleko putovat.

— Prenite se dakle g. Deneker, reče bilježnik, ne dvojim, da će nam za kratko sve na dobro izići. Sad, kad se uvjeriste o mojoj uslužnosti, dozvolite mi jedno pitanje; ne imam dakako prava izpitivati vaše namjere, još manje smiem podvojiti, da su svakog štovanja vriedne. Vi ste dakle odlučili oženiti se sa gospodjicom Leonorom?

— I tvrdo odlučio, odgovori mladić.

— Tvrdo, opetova bilježnik. Kako sam vam bilježnik i savjetnik, kako me je vaš pokojni stric častio svojim pouzdanjem, dužnost mi je, hladno vam sve razjasniti, što namjeravate. Milijunaš ste; ime vam je na glasu, a to vam vriedi čitave glavnice. G. van Vlierbeke ne ima ništa, njegovo je siromaštvo poznato svemu svietu, a upravo taj sviet, koj kadšto krivo sudi, baca sav rug, svu sramotu na siromašnog plemića. Koliko ste imućni, koliko ste mlad i liep, možete izprositi ruku bogate baštinice te postati dvostrukim milijunašem.

Težkom je mukom slušao Gustav prve rieči, al brzo krenu okom, da razmišlja o drugih stvarih; na jednoč obrati se k notaru i reče mu brzo:

— Dobro je; vi radite po svojoj dužnosti, hvala vam, al dosta toga. Recite mi, čiji je sada Grinzelov dvor.

Bilježnika je to nenadano pitanje kao i slabi uspjeh njegova govora nekako uvriedilo, nu zakloniv to svoje neveselje prisiljenim posmjehom, odgovori:

— Vidim, da ste se tvrdo odlučili, raditi po svojoj volji. Hipotekarni vjerovnici pridržaše Grinzelov dvor, jer je prodan izpod ciene.

— A tko stanuje sada u njem?

— Za sada nitko. Zimovat ne će se ondje nikomu.

— Čovjek bi ga dakle mogao prekupit od vlastnika?

— Svakako; ta upravo meni je rečeno, da ga pod rukom prodam, pod cienu uknjiženih dugova.

— Pa Grinzelov dvor moj! kliknu Gustav· Gospodine bilježniče, javite to vlastnikom.

— Sve po vašoj volji, gospodine moj; Grinzelov dvor od ovog časa vaša je svojina. Uzhtje li vam se pregledati imanje, naći ćete ključe kod zakupnika.

Uzev šešir oprosti se Gustav s bilježnikom; stisnuv mu prijateljski ruku, reče:

— Umoran sam, treba mi počinka. Žalostna viest veoma me je uzdrmala; s bogom, gospodine bilježniče, ovršite brzo, što mi obećaste; bit ću zahvalniji, nego što mislite. S bogom do sutra.

Tužnim srdcem ostavi Gustav bilježnika, da u samoći razmišlja o nesreći, koja ga je iznenada zastigla bila.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

„E, se mie rime alcuna cosa pono,
Consecrata fra i nobili intelleti
Fia del tuo nome (Petrarca) qui
memoria aeterna.
Sonet LV.

Dan 18. srpnja 1874. g. bijaše dan velikoga slavlja kako za Padovu i Arqua, tako i za cielu Italiju, da ne rečem za svakoga učenjaka cienećega znanost i liepu vilinsku umjetnost. Petrarka, taj velikan XIV. vieka i njegova znanstvena i pjesnička djela, to latinska, to talijanska, što no ga neumrlim učiniše bijahu slavlju tomu povodom; Padova pako i svakolika Italija sjajnim je činom dokazala, kako toga velikana svoga i poslije pet sto godinâ cieni, štuje, ljubi, slavi i veliča srdcem prepunim zahvalnih osjećaja, što više, da mu slavna uspomena dok i jedan samo Talijan uzživi, izumrieti ne će, nit može... S toga mislim, da ću ugoditi čitateljem našega „Vienca“ ako koju kako o tom velikanu, tako i o tom slavlju prosborim, tiem više, što je on i našim učenjakom po ne umrlih mu djelih predobro poznat, a drugo, što sam i ja toli sretan bio, učestvovati u slavlju tom, kojemu me davnašnje mojo štovanje toga velikana pregoriv i daljinu puta, i sparinu ljetnih dana podneblja talijanskoga, silomice poćeralo, kao smjerna hodočastnika kojemu sv. mjestu. Knjižurina bi se napisat dala, kad bi čitav život i djelovanje Petrarkovo na političnom i znanstvenom polju nabrajati htio, što nit mi je u moći, nit shodno našemu „Viencu“, ali glavnije i slavnije crtice života i djelovanja mu u obojem smislu navesti od potrebe je, da mu slava njegova tiem jasnije sine.

Petrarka, rodio se u Arezzo dne 20. srpnja 1304. g. od otca zvana Petracco, bilježnika i majke zvane Eletta Canigiani. Otac mu, jer bijaše pristaša tadanje stranke Ghibelinske protivnice Guelfâ, bi skupa sa slavnim Danteom izagnan iz Fiorenze, dočim je sve svoje imanje bjesnilom Guelfâ izgubio, te u skrajnjem siromaštvu živio kao prognanik u Francezkoj, naročito u Avignonu. Majka Eletta sa svojim još malenim sinčićem Franjom Petrarkom živila je najpre u Ancisi kod nekoga fiorentinskoga Contea, za tiem u Pisi, odkud nakon kratka vremena ode u Avignon mužu svomu, da s njim dieli i dobro i zlo. Onda je mali Fr. Petrarka bio 6 godina star. Tu u Avignonu, gdje je onda bilo sjedište papâ rimskih, crpio je mali Petrarka prve temeljne nauke od nekoga toskanskog učitelja Convenevole da Prato, koji učeć ga materinskom talijanskom rieči, tiem mu u srdce uciepi ljubav prama narodnom jeziku i miloj domovini na toliko, da od toga žara ljubavi Petrarka gorijaše tja do posljednjeg časa života svoga. Taj žar ljubavi podticavaše u prvih već godinah mladosti još većma to, što je u tudjinstvu s prognanimi roditelji živiti morao. Otac mu, spaziv darovitosti uma u svoga sina, a opamećen svojom zlosrećom, te nadajuć se od njega u daljnjem životu podpori, odredi ga za nauke pravničke, uz koje će moći sin mu s vremenom velikim gospodinom postati. Posluša otca mladić Petrarka, te je za 6 godina koje u Montpellieru, koje u Bologni, tadašnjem svjetskom Atheneumu prava učio, ali nekom zlovoljom; ne godiaše bo njegovu nježnu i za krasnim težećemu duhu ona suhoparnost paragraphâ pravničkih, oni zakoni tvrdi, onaj mulj jogunastih glossatorâ pra-

vničkih te je zato potajno danju i noćju čitao stare klassike latinske, naročito Cicerona i Virgilia, u kojoj sladkoj zabavici jednom ga strogi otac uhvativ, pobaca u vatru rečene knjige, nad kojim je autodafijom Petrarka gorke suze prolievao. Bilo mu je već 22 g. kad svršavajućemu u Bologni nauke pravničke, umrie mu otac. Tiem riešen stege otčinske i obvezanosti djetinje, kao slobodan ptić u zelenoj gori, razširi opet željam i jedinim srdca svoga težnjam krila, poleti i pade na grančicu neuvebla pjesničkoga lovora, te prionuv sa svom silom duha uz omiljeloga si Virgila i ine stare klassike, vrativ se opet u Avignon, primljen bi u dvor papin, obuče halju svećeničku, ne primiv sv. redove, te započe govoriti i pjevati, tolikom krasotom, tolikom nježnošću i umjetnošću, da je za kratko vrieme pozornost sviuh na se obratio; rado prizivan i gledan bješe u prvih družtvih; otimahu se za njegovim poznanstvom, prijateljstvom, razgovorom s njime prve, najznamenitije porodice u Avignonu. Naročito porodica Colonne, prva u dvoru papinu obasu ga svimi udobnostmi života, čašću i slavom, osobito Jakob Colonna, biskup Lombeski muž vele učen i kriepostan obljubi ga svojim prijateljem i proputova s njim Njemačku i Francezku. Po smrti Jakoba Colonna primi ga brat istoga cardinal Colonne u svoju palaču i toli ga obljubi, da je svojoj služinčadi zapovjedio, neka ga slušaju i štuju kao samoga njega. Alj ne samo u Avignonu bijaše Petrarka cienjen i štovan od tih porodica, nego i od istoga pape Clementa VI. koji mu ponudi priorat sv. Nikole u biskupiji pisanskoj, a za tiem spoznav ga s krasnoga govora, što no ga reče na čelu poslaničtva, molećega papu, da se vrati u Rim, uze ga kao za svoga savjetnika i pôslanika u raznih političkih missijah. Po smrti Roberta, napuljskoga kralja, bude poslan od pape u Napulj, kako bi upravu te kraljevine papi prisvojio; premda mu posao ostade bez uspjeha, ipak saslušav ga mladjana kraljica toli bi očarana njegovom učenošću, da ga je molila, da ostane kod nje kao dvorski kapelan. Ali Petrarka odbi i tu ponudu, ne htijuć življeti na dvoru prepunom intrigua i razkalašenosti, vrati se opet u Avignon a papa ga imenova tajnikom apoštolskim; no i na tom se dostojanstvu zahvali, premda bi toli uzvišeno i dobit velju unašajuće, a to jedino zato, što bi morao kazati: lahku noć! moji mili klassici, sladka zabavo moja, s bogom slobodo, s bogom samoćo moja i domovina Italijo! — Po smrti Clementa VI. izabran bude Inocent VI. papom, čovjek rodom Francez, ali siromašan glede znanosti. Taj se nije nikako mogao učenomu Petrarki dopasti, zato ostavi svoj mili Avignon te ode u Italiju. Tek što je pukao glas o njem po Italiji, al od svih strana lete pozivnice od kraljeva i vladaoca, da se kod njih nastani; Nikola Acciajnoli zove ga u Napulj, Andrija Dandolo u Mletke, francezki kralj Ivan sve i sva mu obećaje, da u Pariz dodje. Ali on nada sve ljubeć domovinu svoju nastani se u Milanu kop arcibiskupa i ujedno góse milanskoga Ivana Visconti, muža vele učenoga, koji, samo da ga jače sebi priljubi i ostanak mu osigura, svakovrstno ga odlikova, i čak mu prekrasnu vilu Linternu 3 milje od Milana udaljenu dade, da u obljubljenoj si samoći tiem bolje srdcu si ugadjati i vilam dvoriti uzmogne. Žarko je Petrarka ljubio svoju krasnu i milu Italiju, za to nije ni čudo, što je u ono razmiricami i ratovi burno po nju doba iz svih sila nastojao, da ju umiri, ujedini i velikom i snažnom učini. S toga se i rado poslaničtva izmirenja primao, te od raznih velikaša za to umoljavan bio. Ivan Visconti šalje ga duždu mletačkomu, da se Mletčani izmire s Genovezi. Ali našav Mletčiće gluhe za krasnoslovne i važne razloge njegove, vrati se razcviljenim srdcem nad nesložnom Italijom svojom opet u Milan. Iza nagle smrti prijatelja mu Visconti razdieliše tri njegova nećaka medj sobom milanezku državicu, no jer Mletčiči nepravedno proti njima postupati odlučiše, upade Karlo IV. cesar, od Mletčića nahuškan, s vojskom u Mantovu, pozva k sebi Petrarku i odlikova ga, što samo može biti, saslušav mudre savjete njegove. Polazeć Carlo IV. u Rim, da se okruni, moljaše i Petrarku, da mu pratiocem bude, ali on ne hćede, već ode opet svojim milim prijateljem Visconti. Vraćajuć se Karlo IV. iz Italije i noseć silno blago zaplienjeno u Njemačku, ožalošćen Petrarka, što mu nije liepa savjeta poslušao, što no mu ga kako ustmeno, tako još bolje u posvećenoj mu knjizi: „Libro delli nomini illustri“ dade, posla mu list pun gorčine i spočitavanja, glede zloupotriebljene vlasti i ponižaja carskoga dostojanstva. Ne dugo za tiem odluči Karlo IV. sa silnom vojskom upasti u Italiju. Tko će da ide cara miriti nego li opet Petrarka. Car akoprem izprvice zlovoljan, ipak ga primi sjajno u zl. Pragu, osigurav ga, da je samo hćio Viscontijeve poniziti, zasluživše, da osjete svu žestinu mišice njegove. Nekoliko mjeseci za tiem posla u Milan Petrarki častan diplom, u kom ga imenova Conte-om palatinskim. — Četiri godine kašnje opet ga šalje Visconti u Pariz čestitati kralju francezkomu Ivanu, što se je iza bitke u Poitiersu od Engleza uhvaćen i zarobljen sretno povratio. Pokraj svih častnih odlikâ obećanja i prošanja kraljevskih i drugih učenjaka, da u Parizu uz istoga kralja ostane, ne mogaše se Petrarka odlučiti, nego se

na brzo vrati opet u svoj mili Linterno, kad mu opet ne dugo za tiem drugi poziv stiže od cesara njemačkoga s dragocjenim. darom, t, j. čašom od suha zlata, da bi ga samo u svoj dvor primamio. Ali ne će Petrarka iz Italije ni koraka, premda je u ono doba rat i kuga u njoj bjesnila. Da se od kuge malo udalji ode u Mletke, gdje je uživao u zagrljajih i obćenju sa svojim davno ne vidjenim milim prijateljem Boccaciom, koji je takodjer iz Fiorenze od kuge amo utekao. Tu opet na njeg kocka pade, da svojim posredovanjem i savjetom uguši pobunu Candijanaca ustavših proti Mletčićem. Candijanci osmjeliv so u nekoliko sretnih pobieda već i Mletkom porazom prietijahu. Jedino nagovorom Petrarke lati se njegev prijatelj zapovjednik vojske milanske, Luchino zapovjedničtva brodovlja mletačkoga, te hametom potuče Candijance, zauze opet sve predobljene gradiće i podvrže Candiju Mletkom. Pobjede ove bijaše slavlje veliko u Mletcih. Na tribuni pred crkvom sv. Marka uz dužda stoji Petrarka a narod ga pozdravlja.

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

I.
Davni Spljet.

Nije možda mjesta, priedjela, varoša ili grada u cieloj Hrvatskoj kamo bi se hrvatsko oko dragovoljnije ogledalo, i gdje bi srdce štogod milijega i dražega osjećalo nego li motreć spljetske davne pogodne ali kobne vjekove. A kako ne? kad su nam se tamo ponajprije hrvatske slavne i silne, kriepke i prosvjetne osnove snovale i proizvodile. Tamo nam se najprije knezovi i bani, župani i vojvode proslaviše, naši kralji sjajnom krunom okruniše, samostalnu i moguću državu hrvatsko-dalmatinsku utemeljiše od iztoka ju i zapada junačkom desnicom braneći, tad u kolo europejskih kršćanskih, prosvietljenih i uredjenih država stupiše. Najprije se tamo Krstu pokloniše, i stari Dioklecianov poganski i divni, u kršćanski uresni hram preokrenuše, bogatimi daćami obdariše, i svakojakimi uresi nakitiše, ter sve od nevierstva u kršćanstvo, a od latinstva u hrvatstvo preokrenuše.

Neumrli Branimiri, Mojslavi, Trpimiri, Zvonimiri, Krešimiri i drugi vladari, tud kraljevske visoke dvorove sagradiše, sabore sakupljahu, drago cienjene povelje podjeljivahu, nove hramove i zavjetne samostane utemeljivahu i crkovne spljetske dostojanstvenike uzveličavahu te obdarivahu. Zato ih prabiskupi hrvatskom krunom krunjahu, i njih za gospodare pripoznavahu, a oni ove od Grka i Franaka, Saracena i Normana, Tatara i Turaka, Mletčana i inih dušmana neprestano po mogućnosti branjahu.

Pak ako mi u tih vjekovih i nahodimo od hrvatskih vladara velikodušno nadarenih prabiskupa, koji su najvećom žestinom i neharnošću na Hrvatstvo ustajali, to ih ipak nalazimo, koji su ga svojski branili, duhovnike hrvatski redili, hrvatska sjemeništa zasnovavali, i tiem u našoj poviesti neumrlu uspomenu ostavili.

U Spljetu nam je hrvatska vila najprvo i najmilije, najuzhićenije propjevala i svud naokolo po dalmatinskom primorju i razasutih otocih hrvatkinje vile budila i u kolo pozivala. Pak i sada najugodnije slušamo milog vilinskog ljubimca, slavnog Marulića, koji svojim prodirućim glasom ne samo uzpali i ražeže domoljubljem srdca svojih Spljećana, već i uzdrma, uzhiti i probudi svud po Dalmaciji i Hrvatskoj pravi i sveti žar rodoljublja.

U tebi se, oj Spljetu grade! jošte i najplemenitija misao zasnova: oživotvorenje hrvatske akademije. I kad je svud naokolo driemalo, tud se je narodni duh budio i kriepio. Zato te je i pristojalo u novom narodnom osvještaju i pokretu, narodni duh predvoditi, jer sva tvoja prošlost pak i tvoja budućnost na to su te nutkovale i opominjale.

S tih nam je uzroka dakle najmilije prebirati spljetske davne vjekove, jer u njih nahodimo toliko slave, narodne samosviesti, narodnog ponosa naših predja, da nam od radosti srdce uzigra, i htjeli bismo u onih vjekovih biti, da možemo razgledati domoljublje i to slavniju radinost. Pa kad ih sa današnjimi sgodami i s današnjim otudjivanjem prispodobimo, oj! kako nam sama suza na oko doleti! Razgledajući potavnjelu slavu, razorene spomenike, porušene dvore hrvatskih kraljeva, umukle vile, izrodjene hrvatstvu stanovnike, pozaboravljenu narodnu prošlost, oj! kako nam i u tih gorkih i žalostnih uspomenah srdce protrne. Nu tješimo se nadom, ne će li se kad li tad li opet stara slava obnoviti i narodni duh probuditi.

Nije dakle čudo, što se ponajviše o Spljetu govori i nagadja, kad mu u prošlosti nahodimo, što naš najjače stresa, uzdrmava i uznosi, i čim nam se srdce ponajviše ogrieva; a u budućnosti slutimo, ako igda Hrvatu vedrija zora svane i sjajnije sunce ogrchange, najrumeniju ružu, koja sred hrvatskoga cvjetnika procvasti mora, te narodnim duhom na široko i daleko zamirisati, i milinjem narodnim osladiti svakoga.

S toga se svak čudom i čudi, kako sred obćega narodnoga oživljaja i pokreta, tko bi morao prvi biti budi rad svoje prošlosti kao i rad budućnosti, taj najmrtviji spava na predušenih davnih slavnih uspomenah, očekivajuć sretnu budućnost bez sudjelovanja,

radinosti, oživljaja i nastojanja. Uljuljuje se nesvjesticom i varajućimi obmanami izrodjenika ili otudjenika, obećavajućih mu sreću i slavu, odkle mu nigda ne će sunce izteći, niti se bolje budućnosti dokopati. Oj! da se budeš, Spljetu, davno prenuo i osviestio, kao što su te tvoji najrodoljubniji sinovi u zgodnih i nezgodnih vremenih najvrlije budili: Marulići, Papalići, Martinčići, Natolići, Markići, Kritoni, Matulići, Kavanjini i drugi, gdje bi sada bio? dokle bi li ti se sada ime slavilo i širilo? Kako li bi ti vedrija zora svanjivala i žarkije sunce granjivalo? Koliko li plemenitije lice sjalo?!

Ali čim se Spljet prene i razgleda dobro svoju prošlost, te se sjeti budućnosti, i razgleda sadanje iste stanovnike, i prouči njihov običaj, uzor, jezik i cielo življenje, to će upoznati, da mu je sva prošlost sa hrvatstvom spojena, i da ga sa ovim i budućnost veže. Jer puk, kojim je napučen, jest hrvatski, poznajući se po govoru i običaju, i koji kroz sve nepogode, od svieh očitih i otajnih neprijatelja dosele vierno starohrvatski uzor sačuva, te mu ino ne treba već da se osviesti. Prem se je tu kroz sve vjekove napinjao bizantinizam, latinizam pak italianizam da uduše i zatru sve, što je hrvatsko, to oni mogoše mu prirodni mah i razvoj zapriečiti, svojom ga se umjetnošću dojimati, ali nikako niti iz srdca, niti iz usta spljetskom puku hrvatskog ponosa ne mogoše iztrgnuti, nego ti se i sada pravi Spljećanin i Spljećanka ponajbolje svojim prastarim i karakterističnim ča diče. Oni uz to i zatečene ostanke rimske prosvjete i umjetnosti s najvećom čašću sačuvaše, da ih budućim vjekovom predadu neka bi se na njih prosvjeta oslanjala i ogledjivala.

Da li bi tko prebrojio sve ostanke rimske umjetnosti, i sve slavne hrvatske uspomene, kojimi je Spljet i sada prepun? Razbacani su ostanci latinstva i hrvatstva, onoga jur odavna zamukla, a ovoga to jače progovarajućega.

Poznato je, da odavna inostrani i domaći učenjaci i putnici prepiru se o najplemenitijem položaju europejskih gradova, te su svi složni, da se Carigrad, Napulj i Spljet takme divotom položaja. Carigrad i Napulj što niesu položajem, to su slavnimi povjestničkimi djeli prednost stekli, a Spljetu još ostaje da postane „Kolovodja narodni“, tad će mu i ime daleko sloviti. Pak, kao što govore Talijani: veder Napoli e poi muori, a Grci najradje se spominju carigradske slave i moći, tako ćemo i mi, oj Spljetu, o tebi govoriti, budeš li za nas što su oni za svoje bili.

II.

Spljetska okolica.

Popneš li se na visoki zvonik s. Dujma, koga Nikola Tvrde, Hrvat, g. 1216. novcem Marije žene Karla hromoga graditi poče, i koji je troškom Jelisave žene Karla Dračkoga dogradjen, te pogledaš li bistrim okom po širokom obzorju, spazit ćeš ne samo divotu i krasotu najčistijega južnoga podneblja, već će te još više zanieti i uzhititi najdraženstvenija, najbujnija i najpitomija spljetska okolica, kojoj takmaca nema, i koju što više zamieraš to veća se čuvstva u tebi bude.

Ako jugoiztoku baciš oči ugledat ćeš visoki i goli Mosor, koga Rimljani mons auri nazivahu, izpod njega posuta su pitoma sela rodoljubnih Poljičana. Ne može oko nasitit se razgledajući tamo najčudnovatije planinske titrenke; visoke i šiljaste vrhove, izpresukane vrleti, neprestupne prosjeke, nakvičene hridine, ulegle i usjele brdine, grebenaste kotline, izmotane i izprivijugane dolinice, voćem nakićene obronke, žitne njive. Um ti se zaustavlja razmišljajući doba Poljičke slobode, razvitka narodnoga ustava, narodne dobrobiti. Tud se je uza slobodu i hrvatska liturgija uzdržala, te uz najveću odanost i obožavanje njegovala i čuvala. Poljičko svećenstvo bilo bi ti jednoč glavu i sve na svietu za taj najsvetiji amanet pregorilo. Ali te tuga popada promišljajuć, da je Poljičanom silni i jaki neprijatelj slobodu oduzeo, a da su se oni sami svoje prastare glagoljice odrekli i nju ne samo iz crkve, ima tomu dvaestak godina, odstranili, nego se je počeli i stidjeti, sudeć krivo, da s njome ne mogu stupit u visoko prosvietljeno družtvo. Ne znadoše, da dušmani vjere i naroda, uviek nastojahu kako da svećenstvo i puk od hrvatske prastare glagoljice odstrane i tudjinstvu primame, a tiem ga utamane. Što niesu vjekovi najžešće borbe mogli izvojevati, to je postigla tudja lukavština i nehajstvo poljičkoga svećenstva za nekoliko godina. Dušmani hrvatskog naroda gledahu zapriečit mu svaki razvitak i napredak u hrvatskom duhu, te, pošto i sbilja neki popovi glagoljaši neuki bijahu, to je našim neprijateljem lako za rukom pošlo uistovietiti glagoljaša s neznalicom i tako to ime na ruglo staviti, dočim je trebalo glagoljaško sjemenište utemeljiti, te tako uzgoj narodnoga svećenstva i tiem sigurniji nastup narodne prosvjete zasnovati. Dan je današnji u obće svećenstvo Poljičko učenije i prosvjetljenije, pak kad bi se još držalo stare svetinje Poljičke, oj kako bi se najveće slave pred Bogom i ljudmi dostalo. Njim bi ime „Glagoljaš“ najplemenitije bilo, jer bi nam uzdržali onu prastaru svetinju, koju su Poljičani uzprkos svim dušmanskim naporom sačuvali čistu, sadanjemu svećenstvu sveta je dužnost, da takodjer svoju glagoljicu njeguje i brani, pak će ga povjestnica zatočnikom i čuvaocem najmilije nam uspomene spominjati. Uz to će mu Poljički puk ponajbolje prilagati, jer se očito zna, koliko narod

cvieli i plače za svojom glagoljicom, te se tuži i jadikuje, što su mu se popovi polatinili. A da bolje dokaže, koliko mu je srdcu prirasla, u crkvah poljičkih, gdje se sv. misa latinski govori, puk ne će te ne će inače da odpieva već hrvatski, i po svom prastarom običaju, kao što to nije nigdje u Dalmaciji, jer mužko i žensko najskladnije i najmilije hrvatski pjeva. Oj! Poljičko svećenstvo, ne dira li te u srdce ono toli pobožno i milo hrvatsko pjevanje?

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr. Š. Kuhača.

(Dalje.)

U samom Samoboru bijaše Livadić vazda liepo gledan te mogaše se ponositi najvećim pouzdanjem svojih sugradjana. Uslied toga izabraše ga gradskim sudcem, te je više godina ondje sudčevao. G. 1822. posla zemaljska vlada njega i Janka Bedekovića uzdanicima u poslu poreza u Beč. Livadić ostade tom sgodom podrugu godinu u Beču, ne što bi bivši uzdanikom toliko posla ondje imao, već što mu se je Beč milio i što je nakan bio glasbeno si znanje obogatiti. S toga nastojaše, da se spozna s bečkimi umjetnici i da što više glašbe čuje nabavljajući si u isto doba mnoge glasbotvore i glasbena teoretična djela. Livadić je sam spominjao, da se je u Beču vele okoristio, i da je toliko umjetnost, koliko druževni život carskoga grada s dobre i s hrdjave strane proučio. Kratak je to bio boravak u toliku gradu koliki je Beč, ali je dosta dug bio takovu vrstniku, koji je naumice za tiem išao, da grad i gradjanstvo upozna i koji je imao kad paziti i opažati.

Osim već napomenutih odlika bude Livadić g. 1859. imenovan počastnim članom narodnoga zemaljskoga glasbenoga zavoda a g. 1866. počastnim članom zagrebačkoga pjevačkoga družtva „Kola“. Ali mi sudimo, da je Livadić stekao najveću diku tiem, što je g. Albert Štriga putujući po slavenskom jugu i udešujući po gradovih koncerte Livadićevimi napjevi i glasbotvori te svojim bezprimjerno krasnim slavenskim popievanjem toliko srdaca narodnoj ideji predobio, o kojih se je mislilo, da ih nitko sa staroga stanovišta ni maknuti ne može, a kamo li zanieti za domovinu i na rodoljubna djela nabrkati. Mogli bismo našemu starješini doviknuti one rieči, što ih je Francez Carnot pisao uglasbiocu marseljke: „Gradjanine! Vaša je popievka dobavila republici sto tisuća borilaca“. Kad je Livadić pokojnomu Preradoviću pjevao prvi put njegovu popievku „plač za dragom“, udari slavni pokojnik sbilja plakati i napisa sjutradan onu poznatu pjesmu „Samoboru“, gdje tomu gradu proriče vječno vjekovanje sa slavnog mu sina.

Zdravo da si Samobore
Življet će ti viek,
Dok po svietu žice sbore
Svud razumljiv zvek,
Dokle pjesme tvoga sina
Bit će pučka prisvojina.

Tvojih polja plodno krilo
Tvoj mirisni sad,
Tvojih gora zelenilo
I tvoj stari grad,
Sve je s tobom liepo složno,
Da bi ljepše, nije možno.

Na granici braće savske
Ko graničan hram.
U tri kraja zemlje slavske
Put kazuješ nam;
Svaki dalji, ili kraći
Vodi k miloj našoj braći.

Livadić je najviše glasbotvora izumio i napisao kobnih godina 1848. i 1849. Čini se, kano da je hćio sve svoje srdce predati domovini, da je svu svoju dušu raztalio u glasbu, da je pošao bojak biti i pobjede stjecati svojimi guslami. Vila mu posestrima okanila se tihoga mira i udarila u glas ljute davorije. Jedva je što drugo sastavljao, do li koračnica kakove su: dobrodošlica pri uvodu bana Jelačića; mirozov Jelačića bana; vojna poputnica; nasrtaj Ilira uz povodak: „krv naša za kralja i domovinu“; koračnica Ilira u bitci uz rieči sv. Ivana: „Ljubezni moji, ne vjerujte svakomu duhu, već izpitajte duhove, jesu li s božje strane“; ilirski mimohod (Defilir-Marsch); „pobjeda istine nad prievarom“ i druge. U slavu zacaraja našega premilostivoga kralja Franje Josipa I. sastavi Livadić koračnicu veselicu okrstiv ju poslovicom našega svietloga vladara: viribus unitis, te da još većma zasvjedoči radost hrvatskoga naroda tom srećnom sgodom napisa još „poskočnicu“ i „kolo“ (Kolo Ilirique), komu je povodak: Hajdmo, braćo, hajd u kolo, srdce nam je preoholo.

Kašnje, kad nam je g. 1854. (?) svietli kralj posietio Hrvatsku, napisa Livadić „koračnicu poklonicu na dolazku Nj. Veličanstva Franje Josipa I.“

Ti glasbotvori nikada ne ugledaše bieloga svieta, jer Livadiću ni na kraj pameti nije

bilo, lojalnost hrvatsku za najvišu vladajuću kuću po svietu razbubnjati; njemu bijaše samo do toga stalo, da svoje radostne osjećaje glasbom domu na čula iznese i da sve okolo sebe razigra do ravna radovanja. Rieči, što ih je Beethoven u svom dnevniku onoliko debelim potezom iztaknuo: „Du magst, o Geist, in einer Verbindung stehen, welche es sein mag, so ist es nötig, dass du harmonisch und patriotisch arbeitest" — nalaze se i u Livadićevu dnevniku.

Mjeseca rujna g. 1866., kad se je tristogodišnjica sigetskoga junačtva slavila, sastavi Livadić čitavi niz koračnica, koje označuju najpretežnije trenutke sigetske borbe i junačtva Nikole Zrinskoga.

Hoćemo li o Livadićevih glasbotvorih uploške koju progovoriti, to nam je najpače iztaknuti: da je u njega veliko bogatstvo zametaka (motiva), smjela, duhovita previjatba (modulacija) i tanahno glasbovno slikanje ili karakteristika. Njegove popievke i glasbotvori za glasbala niesu puko glasukanje, već same značajne slike, a to je riedak pojav bio prije dobe Beethoven-Wagnerove, a riedak je još i danas. Pošto u svakom njegovu glasbotvoru imade posebna temeljna ideja, oko koje se sve drugo hvata, to se u njih opaža velika mnogovrstnost, ni u kojem njegovu glasbotvoru ne ima kakove priglasice mezimice, kojoj najvoli, i koja bi se s toga imala uviek ponavljati, te koju mnogi glasbeni čankolizi krste „samosvojnim slogom". Premda je Livadić i epične pjesme često srećnom rukom uglasbivao, to se je ipak najviše napjevi za lirske pjesmotvore iztakao.

Koliko je samo mogao, radio je, da svoje glasbotvore prilagodi pučkoj glasbi; s toga je rado zaglavljivao svoje popievke gore stojećom tercom ili kvintom, ali se nije usudio zaglavljivat ih trozvukom na dominanti, što je upravo posebina naše pučke glasbe.

Što bi se moglo njegovim glasbotvorom prigovoriti, to je jedina udesba za glasovir, jer je vrlo često prepuna; ali to i nije prava udesba za glasovir, već samo nacrt za sveglasje. Šteta, što Livadić nije imao čitavog orkestra, jer bi bio za cielo bolje iztaknuo sve one glasbovne tonove (Schattirungen) masti, colorite; od tona postao je naton = mezzatinta chiara i suton = chiaro-scuro), što mu zatitraše u bujnoj mašti.

O našoj narodnoj glasbi i njezinoj budućnosti rekao je Livadić u jednom pismu ovo: „Južni Slaveni imadu mnogo plemenitih melodija, kojim će se drugi narodi za cielo klanjati i njih uporabljivati. Svakojako će jugoslavenska glasba izaći na glas, samo ju moraju sustavno i to pravi umjetnici a ne glasbeni rukotvorci i naduti prijatelji umjetnosti doćerivati a to tako, da se pučka popievka dobro shvati, te omjera joj i melodija a uz to i sklad prihvati; jer će joj drugčije izvornosti bez traga nestati", (ili da pravije reknemo, niti će biti slavenska niti izvorna.)

Glede slavenskoga duha svojih glasbotvora bijaše Livadić u najnovije doba, pošto se je nešto malo na polju slavenske glasbe iztražilo i na vidik iznielo, sam sebi preoštar sudac. Kad sam mu prije nekoliko godina više bugarskih napievâ na glasoviru izveo i njihove mu ljepote iztaknuo, uzkliknu on posve uzrujan; „Sad bih rad, da se pomladim, makar imao još jednom 48. godinu preživljeti, samo da iz toga vrela crpiti, samo da iznovice početi uzmognem; ali bih još nešto drugo rad", rekne častna starina — i uhvati se rukom za čelo, „rad bih, da imam sve svoje popievke i druge glasbotvore na okupu". „A šta biste od njih uradili?" zapitam ga ja. „Šta bih uradio? Sve bi ih poderao i spalio". — „Ta zašto?" odvratim mu ja, „to bi bila grehota, jer ste sbilja mnogo ljepih i narodnim duhom zadahnutih glasbotvora sastavili". — „To velite vi", reče Livadić osbiljno i strogo, „jer mislite, da mi koju laskavu reći morate, ja pako velim vama i sviem, koji su voljni čuti, da mi svi skupa niesmo stvorili niti jednoga jedinoga glasbotvora, to jest takova, kakove su te srbske i bugarske popievke; ja dapače sudim, da smo našimi glasbotvori počinili više štete, nego li koristi. Jedina mi je utjeha, što će naši nasljednici moći slavensku glasbu na vrelu proučiti, ne imajuć tumarati bezputice, kao mi".

Ako se tiem Livadićevim besjedam, kojih je iznenadjen izvornošću bugarskih i srbskih popievaka proslovio, gdješto, osobito pako to prigovoriti može, što i u našoj hrvatskoj domovini napievâ imade, kojih one popievke ni malo ne nadkriljuju, to ipak ima poviest naše domaće umjetnosti te Livadićeve rieči na umu držati.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

U današnjem broju ne ima slike, jer izradba velikog nacrta Kikerecova „Jovan i divski starješina" ište nešto više vremena, pa niesmo drvorezca htjeli zapremiti drugim poslom, da liepa slika našeg vrlog slikara, što ćemo ju doniet u budućem broju, što bolje izidje.

Narodno kazalište. Neki dan izadjoše pred obćinstvo na ogled tenor Epstein i basista Klostik. Pjevali se ulomci iz opera „Faust", „Marta", „Trovator" i „Amelija". Mi smo u obće protivnici takovih necielih predstava, al kad se kuša pjevač, vrlo je to dobro, dapače

potrebno. Pjevajući samo ovu ili onu operu može se pjevač kojekako prošuljati, a kad poslije propada u svakoj operi, i uprava imade vrlo mnogo štete, obćinstvo vrlo malo zabave. Na prvom opernom mejdanu održa g. Klostik pobjedu, i obćinstvo usvojilo ga živahnim pljeskanjem, nu tenor g. Epstein pao je, i nemilo je pao; već poslije druge arije vidjelo se, da se za zagrebačko kazalište hoće mnogo bolji nego taj tenor. Veoma smo se čudili, kako se moglo zahtievati s neke strane, da tenor po drugi put pjeva, jer da ga je prvi put osvajala bila neka bojazan. Grlo je g. Epsteina neznatno, niti ima pravilne visine, jer Epstein više glasove upravo silom iztisnuti mora. Igra mu je slaba. Šta tu ima dalje izpitivati? Odbor je posve pravo uradio, odpustiv odmah Epsteina i pobrinuv se za drugog tenora. Mi da govorimo sa svoje strane, moramo iskreno priznat, da je tenor Raverta mnogo bolji bio od Epsteina osobito u talijanskih operah. G. Klostika engažovao je odbor definitivno. G. Kl. imade vrlo ugodno grlo, ne može se reći, da je posve dubok bas, al toli dobra niesmo još imali; pjevanje mu je pravilno, i igra vrlo okretno, te ćemo ga moći dobro rabiti.

Književnost. Izleti. Omanji putopisi Dragutina Jambrečaka. Ciena 1 for. Zagreb. Tisak dioničke tiskare 1874. Vrli naš suradnik Dragutin Jambrečak skupio je svoje putne crtice, kojekuda najviše u našem listu natiskane pa ih evo priobćuje svietu u svezku od 21 arka. Dobro, vrlo dobro je uradio. Putopisna književnost i onako je vrlo mršava. Uzmite Njemčićeve „Putositnice“, Veberove „Listove u Italiju“ i „put na Plitvicu“, Kukuljevićev „Putopis u Dalmaciji“, Vrazov „Put u gornje strane“, Božićev „Put po Bosni“, neke kutne ulomke Kurelčeve, i novije listove L. Mrazovića iz Italije u našem listu, pa eto ti po prilici svega. U Srbalja osobito je vriedno spomenuti putne crtice Vladana Gjorgjevića. K tomu valja spomenuti, da se većina tih spisa tiče stranih zemalja, al koliko bi bilo toga kod nas opisat; Jambrečak obišao je što hrvatske, što slovenske pokrajine, pa ih opisao. Pri tom pogodio je pravu žicu. Ne prikazuje nam samo suhoparne geografične slike, poviest, opis pokrajine, naroda, običaja, naravi izpreplitao je vrlo vješto lakim dosjetljivim jezikom, te uz to pripovieda šaleć se, što je sam doživio, a tako i valja, jer samo tiem načinom možeš uplest karakteristične crtice. Jedina mána, koju ćeš lako oprostiti piscu uz ostale vrline jest ta, da je kadšto suviše subjektivan bio. U svem je knjiga vrlo zabavna i poučna i služit će vrlo dobro svakomu našincu, koj je rad pohoditi pokrajine, kojih nam je opisao Jambrečak. A kako jur prije spomenusmo, glavna vrlina sastoji se u tom, da Jambrečak karakteriše i narod. U to se ugledali i ostali naši književnici. U knjigi nalaze se sliedeće putopisne crtice: Izlet na Greifenstein; put u Ljubljanu i Postojnu; na Trakošćan; grad Brinj i Sokolac; Belec i Oštrigrad; na bledskom jezeru, (članak vrlo obširan). Ovim crticam dodan je je govor u slavu Jelačića bana govoren dne 20. ožujka 1870. Kako se vidi zna pisac kamo putovati valja; želimo mu zdravlje, da se dočekamo od njega i druge knjige putopisa.

Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela napisao dr. Antun Schwarz žup. fizik varažndinski. Svezak II. Opis droblja, živčevlja i žilja. Zagreb. Tisak dioničke tiskare. 1874. Pred nama leži drugi dio Schwarzove „opisne (descriptivne) anatomije“, te imamo u dva svezka podpuno i krasno djelo, u svojoj struci na hrvatskom jeziku. U prvom svezku, o kojem je već rieč bila u našem listu, nalazi se opis čovječjega kostura, midica i ćutila, a u drugom opet opis drobljá, živaca i žila. Strukovnjaci ocienit će jamačno potanje ovu radnju sa gledišta medicinske znanosti, nama budi dozvoljeno dodati ovomu izvješću nekoliko rieči.

Schwarzovo djelo vele je važno s više strana za nas Hrvate u obće za Jugoslavene. Pred ovim literarnim pojavom mora zašutiti ruganje stranaca, da mi tobož ne imamo, ili ne možemo imati znanstvene medicinske knjige, zašutiti jalovi prigovori domaćih mudraca, koji vele, da kod nas ne može biti medicinskog fakulteta. Sve se može, kad se hoće. G. dr. Schwarz zaslužuje tiem veću hvalu od naroda, a knjiga mu čim topliju preporuku, jer se je sliedeći primjer svoga sudruga, našega nezaboravnoga Ivana Dežmana, upravo junački latio posla i velikom mukom sastavio veliko djelo. Slava mu!

U Zagrebu osnovalo se družtvo hrvatskih i slavonskih liečnika, medju mladimi liečnici domaćimi imade izvrstnih sila. Gospodo liečnici! Ugledajte se u Schwarzov primjer, porazdielite si posao, svaki u koga je volje i sile, neka uzme izradit jednu struku medicine hrvatskim jezikom i za koju godinu, kad dodje hora osnovati medicinski fakultet, imat ćemo knjiga iz svih struka medicine.

Aristodem, spjevao talijanski V. Monti. Preveo F. M. Višašin. U Spljetu. 1874. Evo drugoga prievoda krasne Montijeve tragedije u hrvatskom jeziku. Ne ćemo pitati zašto ovaj prievod, kad je već prije Svilović pohrvatio ovu dramu. Poslovica kaže: „Tko zna bolje, rodilo mu polje; pa nam se čini po tom posve naravski, da dva i tri čovjeka kušaju, protumačiti svomu narodu uzore strane književnosti. Nama je dakako suditi o knjižici, što pred nama stoji, a sudit se tu može jedino o jeziku. Dugo je već tomu, što smo čitali Svilovićev prievod, ali koliko ga pamtimo, možemo pouzdano reći, da je ovaj novi prievod našega vriednoga Višašina bolji, jer mu je slog čišći, hrvatskiji, dočim je Svilovićev povlačio za sobom talijanski trag. Prigovora ima i ovomu novomu

prievodu i to dva. Prvi prigovor tiče se jezika. Prevodilac nije skroz rabio jezik pismeni. Rabio je gdjegdje ikavštinu mjesto jekavštine, a gdjegdje jekavštinu nepravilno n. pr. „vrjeme“, dočim se ima pisati „vrieme“. S druge strane rabio je u višebrojniku „ima“, što je kraj ikavštine nedosljedno. Pravopis mu je bez pravila kadšto eufoničan, kadšte etimologičan. Drugi prigovor tiče se stiha. Prevodilac uzeo je trohaični deseterac junačkih pjesama, a naglas stihova razlikuje se od prozaičnoga naglasa veoma jako, da bi glumcem vrlo težko bilo, deklamovati prievod. N. pr.

— Treće | ljeto što | žudjen i žaljen.
— Časni | sužanj med | ovim zi|dinam itd.

U deklamaciji mora se prozaični naglas slagati sa poetičnim. Nu u svem je jezik prievodu jezgrovit, krepak i skladnja čista.

— Od „češke narodne biblioteke“ izašao je svezak 170. i 171., u njih nalaze se radnje pok. kanonika Vinařickoga i Gustava Pflegera Moravskog.

— Stefan Milow (u istinu Stjepan Milenković, rodom Hrvat, bivši krajiški kapetan), čovjek neobičnog pjesničkog dara slavi sve to više slavlja u pjesničkoj knjigi njemačkoj. Prvi kritik dr. Gottschall proglasio je Hrvata Milenkovića najboljim njemačkim lirikom. Sada je izdao u Heidelbergu sbirku pripoviesti, od kojih ćemo najbolje u hrvatskom prievodu priobćiti.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak) Odnositi se, odnošaj, odnosice (sich beziehen, Beziehung, beziehugsweise) unieše u našu knjigu, kako naš pokojni Fran reče, Stojkovići, Trlajići i drugi Srblji tja iz Rusije. Odnositi reći će u nas: wegtragen ili seitwärts neigen (odnosi glavu kao svirac); dakle ne može nikako ni u prenesenom smislu nadomjestiti pojam relativnosti, to jest, da se jedna stvar uz drugu stavlja, s njom uzporedjuje, o nju omiera. Kurelac misli da nije lasno taj mudrijaški pojam ičim nadomjestiti, čim se je tako udomaćio i zaposegao a nazuban Fran, kakov je bio, zagriza, da u Zagrebu slovinskoga uha neima, kojemu bi ta i druge tudjice grstne bile, da ih se uzmognemo okaniti.

Ja se s njim ne slažem, jer čujem, da ova naša prikričivanja u dopisnici Viencevoj niesu nikomu zazorna, dapače, ko što ih Vi, dragi gosp., izazvaste, da ima mnogo uz vas mladih drugova, koji bi svi radi, da nam jezik bude sve to prikladniji. Naš Palmović, Badalić, Maretić i drugi nastoje očevidno, da im govor bude što čišći i jezgrovitiji, a Milutinov i Vukelić pišu, kako Kurelac veli, baš po našu i oslastno.

Uz takove prijatelje i istomišljenike nadamo se, da će se bar u našoj liepoj knjizi dati štošta iztriebiti, što je hrvatskomu uhu sbilja grstno.

Stoga proučiv nedavno, ne znam već po koji put, narodne poslovice i naišav na onu: „Omjeri o se,“ to će reći: pomisli, kako bi tebi bilo, da ti se to učini (refer ad te), odlučih preporučiti svojim prijateljem, da mjesto odnositi se, odnošaj, odnosice pišemo omjeriti (što o što), omjer, omjeraj, omjerice, gdje Beziehung znamenuje ono što i Värhältniss, primjerice: Bringen wir diese Äusserung in Beziehung zur öffentlichen Meinung — omjerimo tu izjavu o javno mnienje; im Verhältnisse der Höhe zur Breite — omjeriv visinu o širinu; er ist beziehungsweise klug — on je omjerice prilično mudar. Bezug auf Etwas nehmen — omjeriti o što. Kadšto će bolje pristati priedlog prema, primjerice: die Verhältnisse zwischen Eltern und Kindern — kakvi su roditelji prema djeci ili djeca prema roditeljem; mit Bezug darauf — prema tomu; das Verhältniss, in dem wir zu einander stehen — što smo jedan drugomu, ili kako stojimo jedan prema drugomu.

Od toga priedloga imademo samostavnik premac, t. j. čovjek koj je drugomu nečim (primjerice vrednoćom) ravan i ne mislim, da ne bi narod od istoga priedloga u nuždi stvorio napremak ili napremicu, kao što je od suprot stvorio suprotak pak bi nam napremica za Beziehung, Verhältniss, Umstand, i Verbindung bolje pristajala, nego li odnošaj; jer se tuj ništa ne odnosi (non aufertur), već nešto nečemu stoji naprema, a to je bogme napremica.

Ali ja ne zahtievam, da moji prijatelji namah i preko srdca trgnu pisati tu jednostavnu derivaciju; ne treba nam je, bogati smo i bez nje, a ne treba nam ni zamjere.

Ali tiem ipak ne ćemo nikoga uvriediti, ako se složno i sviestno svakoga odnošenja, t. j. kradje, okanimo, jer se baš onda odnosi, kad se krade.

Ne čuo se glas zvona, ali tudjici ipak odzvonjelo! Tako ja ponaših njemačku rečenicu: todtschweigen! Pristajete li dragi g. Z.?

Izpravak. Na strani 552. u predjašnjem broju „Vienca“ izpravi na prvom stupcu 8. redak ovako:

Nek ucjelice sve pripoviedam joj,

na istoj strani na drugom stupcu u 21. redku odozdo mj. doćeti čitaj početi.

Na strani 554. na prvom stupcu u 27. redku odozgo mj. težko čitaj: težke.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 37. U Zagrebu dne 12. rujna 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

OČAJNIK.

Spjevao L. Vukelić.

Dok plane — svemu je kraj! —
Jad mi po srdcu rije;
Oba nj' svile se zmije. —
Oj šta je pako!
Ni tamo ne ću mučit ovako;
Pa dalje mučeć dà znam dobit raj:
Mučit već ne ću: nèk bude kraj.

Dok plane — svemu je kraj! —
Náde varavu kriesu,
Sumnje nemilu biesu,
Srdca mi muci
Lieka mi evo prieka u ruci! —
A gdje mi muci drugi izbavljaj? —
Mučit već ne ću: nèk bude kraj!

Dok plane — svemu je kraj! —
Stradah mnogo i mnogo,
Mrz joj svladat ne mogoh,
Odvrže roba.
Sretniji mene u ovo doba
U sladki njezin hrli zagrljaj —
Mini me misli! — nèk bude kraj!

Dok plane — svemu je kraj! —
Ne će na grob mi šetat;
Al' ću sjenom oblietat
Dnom ju i noći.
Ne će se vieka užiti moći — —
Nek mene nije — pa joj sinô raj: —
Planu samòkres — bješe mu kraj. —

Dok planu — bješe mu kraj! —
Sjenom k njojzi se vinu,
Srdca krvca joj stinu —
Duša ju boli! —
Žali ga, kog je mučila toli,
Pa vene lice, gasne oka sjaj.
Odcvalo ljeto — bje dievi kraj! —

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

XVII.

Drugi dan popodne nanese slučaj župnika Hřebekovim. Predstave ga Rainu, a ovaj će odmah s njim zaplesti uljudan i ponizan razgovor. Stade hvaliti crkvu i svećenstvo kao velike pokretače umjetnosti i upita župnika, imade li liepih slika u njegovoj crkvi.

— Imade, odgovori s udovoljstvom župnik, liepa slika svetoga Mojzije, pa i slika patrona moje crkve, slika sv. Stjepana, nije loša.

— Ima li možda koja liepa kopija Perugina, opet će Rain.

— Što? kako ste to rekli?

— Perugina, opetuje Rain.

— Ne znam, čini mi se, da nema.

— U nas na Štajeru ljube ga veoma, premda ne znam, što je osobitoga na njegovih slikah, reče smrsnuv usta mladi umjetnik.

— Dakle je Perugino u Gradcu, prihvati sa žarom župnik, ne znate što sada slika?

Preko Ruinova lica trgne nešto, što je u rodu posprdnomu posmjehu. — Dà, znam, bio sam nedavno kod njega, odvrati on, slika sv. Anastazija, kako na magarcu jaše.

— Tako! a to je liepo, uzradova se župnik, ne razumievajuć ni malo Raina.

Taj mi se pop dopada, rekne ovaj sam sebi i okrene se k družtvu.

Nakon kratkoga razgovora, koj. kanda je župnikovom prisutnošću, povlačio sobom negve obzirnosti, predloži Rain, da se poigra igra. Ali kakova? On predloži, da se igraju jastuka „Polstertanz“, kako je on to nazvao. Položi se na pod jastuk, okolo kojega igra kolo. Najmladji od družtva klekne na jastuk i moli krećuće se u kolu, da ga tko oslobodi cjelovom. Koj ga oslobodi, mora kleknuti umjesto njega i opet moliti itd.

Gospoja prihvati tu igru .s veseljem, a i Miroslav očitova naklonost prema njoj.

Da bude veće družtvo, nagovori Rain i Hřebeka, neka se s njimi igra.

— Molim vas, izpriča se ovaj nasmijav se od srdca, ajte, molim vas, gdje ću ja s vami skakati — ja?

Rain ga primi za rukav, a Hřebek ga smijuć posluša. — Znate, ali klečati ne ću, rekne on.

— Od toga vas ja dišpenziram, utješi ga Rain i povuče ga u kolo.

Župniku migne gospoja, ne bi l' se igrao.

— No kad će već svi, ne ću da budem s razkide, odgovori on i stane uz nju.

— Za volju se družtva i fratar ženi, primieti Hřebek i zahohoće nad svojom dosjetkom.

Kolo se okrene, a Renata kao najmladja, morala bi kleknut. Ona se stane uztezati.

— Machens nur keine Dumheiten, navali na nju Rain i prisili ju, da je kleknula na jastuk. Cielo družtvo činilo se, kanda je makina, kojom ravna Rain, i čudnovato! — nije bilo nikoga, koga njegova uljudna, ali uz to i ugodna, drzost ne bi savladala.

Renatu oslobodi Hřebek, stavši u sredinu kao panj, njega opet, jer je uz Renatu jedina ženska u kolu bila, gospodja.

Ona se je nadala, da će ju sigurno Rain osloboditi, ali se ona prevari, Rain prodje nemarno uz nju, dok ju nije župnik oslobodio. Sad se mienjalo redom.

Nekoliko puta dodje u sredinu gospodja, ali ju nijedanputa Rain ne .oslobodi, dočim ga je ona skoro svakiputa izabrala, i to uz osobitu ceremoniju i odlikovanje. Ljubeć ga, naklonila je tako važno glavu kanda je hćela reći: evo, kako sam ti dobra, darujem te takovim darom!

To ju razdraži, da je probliedila i prekinula igru, rekav: za sad je dosta šale.

Zar sam ja izbilja tako ostarila, da se on boji moga lica, pomisli si ona i pogleda se u zrcalo, prošav kraj njega. O! niesam! šapne sama sobom, to je samo zloba, taj se čovjek u mojoj kući prči, dieli protekcije. Od toga maha postane ona prema Rainu hladna, gledajuć ga prezirućim okom. — Da bi ga samo djavo skoro odnio! željela si ona u potaji uvriedjenoga srdca.

Iza igre okrene se Rain opet župniku, i stane se s njim razgovarati o astronomiji, no kad je opazio, da je ovaj nešto čitao o zviezdah, pusti ga.

Kod večere začne Rain kao obično sipati dosjetke; Hřebek zahohoće pravilno iza svake, župnik nasmije se sladko, Miroslav smijucne se na nos, ali to ne bje dosta — netko je bio kod stola, koj je na te dosjetke malovriedno i porugljivo stegnuo ustima, i čudnovato! — neuticanje te jedne osobe u obću radóst, razkide zabavu.

Oštroumni i lukavi Rain opazi to odmah, pa čega on ne bi opazio! Da odmah kažem, on je odavna razabrao, što Miroslava mori, i podpirivao to, opisujuć Renatu kao krasnu djevojku, ali bojami, kakovimi je Tizian inkarnat svojih Venera tvorio, — bojami razblude.

Rain se stane na stolcu raztezati, stane zievati i cielo družtvo zazieva za njim.

Kad se je on isti večer, ugasiv svieću, spremao u krevet izmrmlja glasom čovjeka, kojega grize jal: Neka, neka! ja sam odigrao svoju, postao sam im suvišnim... i odluči, da se u jutro vrati u Gradac...

Evo, što jedan cjelov može i ne može!

Rain ustane rano, još se nije bilo pomolilo sunce, a on se već šetao vrtom. Naglimi koraci, namrštena čela, obadje ga on nekoliko puti. Jednom stane kraj ribnjaka, baci preko njega dva tri kamečka i krene opet okolo vrta. Tajni nemir igrao je za te šetnje na njegovu licu, ali on ne odkloni izražaja dobrovolje s njega. Šećuć se udisao Rain svježi zrak i bog zna je li mislio što drugo, nego da je zrak svjež.

Kod zajutarka umoli on Hřebeka, da mu priskrbi kola.

— Kakova kola? zapita ga u čudu ovaj.

— Kola na četiri kotače, izim ako imate na dva, ja ću se i njimi zadovoljiti, odgovori Rain srćući s nasladom kavu.

Hřebek otvori širom usta i pogleda ženu.

— Zar toga ne razumieš? prihvati ova, gospodin bi rado kola, kola, kola, — da ti triput kažem, jer se hoće odvesti kući.

— Kući? — to nije moguće, vi bi se valjda rado povesti župniku ili po selu? okrene se Hřebek Rainu.

— Ah... kakvomu župniku, barem vam je gospodja supruga tako jasno kazala... Rain posrče opet kavu.

Hřebek stane se čuditi te čuditi, kako bi to bilo moguće, da Rain već odlazi, a došao je tekar pred nekoliko dana, pa kad sve nagovaranje bilo uzaludno, ponudi mu svoja kola.

— Miroslav može vas pratiti do željezničke postaje, doda on turobnim glasom, ali ja bi volio, da jošte ostanete.

Rain se izpriča i zahvali na gostoljublju, rekav, da je samo za volju velikoj naklonosti, kojom su ga roditelji njegove učenice primili, ostao toliko dugo i prekoračio čas svoga dopusta.

— No mi se nadamo, da ćemo vas višeputa vidjeti ovdje, uze svetčanim glasom govoriti Hřebek, i vjerujte nam, da ste ostavili u naših srdcih ugodnu uspomenu, dakako, dakako, vi morate višeputa doći...

— Hm, hm, zakašlja na to gospodja i otare rubcem lice, baciv izpod njega usjekljivi pogled na svoga supruga.

To opazi Rain.

— O, ja znadem, prihvati on naglo, da se ni gospodja tomu protivila ne bi, ali kad dužnosti i...

— Razumiem, dužnosti naravski, uleti mu ona u rieč, otežčavaju vam dolazak, a mi bi griešili, kad bi vas silili, da je prekršite.

Za pol sata spreme kola. Rain je neprestance tražio, da se nadje još prije odlazka s Renatom na samu. Bud, što se je ona njemu hotimice uklanjala, budi, što je gospodja ili Miroslav s njom govorio, ne dokopa se sgode.

Silazeć niz skaline, sastane ju, gdje je letila, da Hřebekovki nešto donese.

— Renato, stani malo, nagovori ju on, mi se dakle vidimo u Gradcu?

— Moguće, ali ja ti ništa stalna ne mogu kazat, u ostalom znadeš, što sam ti rekla, odgovori hitro ona zaduhana i crvena od bježanja, ogledajuć se na okolo.

— Znam, znam, ali se bojim, da te ne će pustiti ona... niesi opazila?...

— Odmah jučer... hitro, hitro, imaš mi još što kazati?

— A ti se drži njega.

— Mislila sam na to.

— Ja ću raditi, što se bude dalo.

— Dakle s bogom! žurno će Renata i pruži mu ruku.

Rain ju, smiešeć se, pogleda u oči i poljubi ju, nagnuv se strelimice k njoj, u bieli vrat.

— S bogom!... s bogom!... Kano vila odprhne Renata...

———

Prije nego li je Rain skočio na kola, zagrli ga Hřebek, — znate, reče on, da ste mi produžili život za deset godina, ja se već niesam bog zna odkada toliko nasmijao... mi se dakle vidimo skoro opet... ali sigurno.

— Sigurno, potvrdi Rain skočiv obima nogama na jedanput u kola.

I tomu se Hřebek nasmije.

Na lievo sjedne Miroslav i kola se odkotrljaju.

Kad su krenuli cestom, ogleda se Rain na dvorac. Na balkonu stajala je Renata, mašuć bielim rubcem. Rain skine šešir i odmahne joj pozdrav.

Dugo su mladići šutili, upiruć oči u zelenu ravnicu. Rain je pušio smotku, dočim je Miroslav žuljio vrpcu svoje ure. Konji su letili ljuto, a kočiš kuni te kuni njima zavjet, pa kad je koji skočio preko štranjge, zaželi mu: pojeo vraga i njegovu mater!

Vozeć se jedan sat po prilici, dodju do ukusno uredjenog ljetnoga dvorca, što je kraj ceste bio postrojen. Svi prozori bijahu zatvoreni žaluzijami do posljednjega, na kom su lepršale crvene zavjese. Na šum kola pomoli kroz zavjese mlada i krasna gospodja glavu i njene crne oči očaraju na prvi pogled mlade putnike. U onaj mah, kad su bili pod prozorom, ustane naglo Rain i pokloni se mladoj gospodji.

Ona ga u čudu pogleda i odzdravi mu.

— Poznate li vi ovu gospodju? upita Miroslav Raina, kad se je ovaj opet zavalio u ugao kočije.

— Ne.

— Kako to? a njoj se pokloniste?

Rain se nasmije.

— Vi ju poznate naravski, a smiem li pitati tko je? opet će Miroslav.

— Jedna moja rodjakinja, odvrati, nakašljav se Rain.

— Vaša rodjakinja? a vi ne ćete, da ju posietite? Čudno!

— Ja sam se zavadio s njezinim suprugom.

— To bi bio nekakav razlog.

— Da i onda me ona sama umolila, da k njoj ne dolazim.

— A to je nešto drugoga.

Rain se okrene Miroslavu i nasmije se.

— Kako je vas lako prevariti, reče on.

— Pa zar vi mislite, da sam vam ja vjerovao? prihvati kroz smieh Miroslav.

— Nego?

— Mislio sam, neka vam bude, kad vas je baš volja šalit se sa mnom.

— A to je nešto drugoga. Rain naturi šešir na nos, baci preko kočiševe glave ostanak cigare i pripravi se na driemanje.

Miroslav stane razmišljati o krasnoj gospodji, što ju je Rain s tolikim počitanjem pozdravio. Premda ju je samo na jedan čas

vidio, ali se njezino lice živo udubilo u njegovu dušu.

Sniežna bjelina, malena, živo nabujala ustanca, u krasnom luku zavinute obrve, pa te oči, zapaljene prvimi iskrami blaženstva mladosti... sve je to dražilo njegovo ljubopitstvo, tko je ta gospodja?

— On ju pozna, govorio Miroslav sam sobom, ta kako bi ju bio drugačije pozdravio... pozna ju, ali mi lukavac, ne će, da kaže... hoću ga pitati... no u isti mah zahrče Rain, da se je i kočiš ogledao i upitao, je li gospodinu zlo?

Miroslav strese Raina za rame, rekav, neka ne spava, da niesu daleko od željezničke postaje.

— Što... Adelaida... odmah, odmah... aha, gdje smo već? izmuca, boreć se Rain i otvori širom oči. On se razgleda po ravnici i upita, niesu li štogod zanimivoga prošli, čega on nije vidio.

— Niesmo ništa, odvrati Miroslav, van jedno selo, a to ste vidjeli u dolazku.

— Selo? to ne vriedi ništa, ja sam mislio što drugoga.

— Što drugoga? upita znatiželjno Miroslav.

— Kakov dvorac ili... Rain trgne ramenom i otare oči zievajuć.

— Vi ste valjda mislili, da smo opet kakovu krasnu gospodju mimoišli? opet će Miroslav.

— Ne, to baš ne... ali bi se moglo dogoditi, da...

— Da?

— Da je mimoidjemo.

Miroslav sjeti se opet neznanke, i zamoli Raina, neka mu ozbiljno kaže, tko je ona gospodja, kojoj se je on naklonio?

— Dakle je još nieste zaboravili? To mi se vrlo dopada! No, kad bi tako rado znali, tko je, kazat ću vam. Ja sam se s njom upoznao u Gradcu, ona je kći nekoga činovnika, koj je sa mnom u istom spratu stanovao. Mi smo življeli jako pouzdano, kad eto nekoga dana g. Pss... ah, zaboravio sam mu već ime, iz Hrvatske, te joj se stane udvoravati. To je trajalo mjesec dana, i on umoli za njezinu ruku. Sad smo gotovi, ili hoćete, da vam opišem, kako je dalje bilo?

— Slobodno, rekne Miroslav.

— Činovnik pristane, ona se ne protivi, ustanove dan svadbe, jave ga popu, a ovaj ih pričeka u crkvi. Dodju u crkvu, pop ih vjenča, odvezu se kući, pogoste se, — hoćete li još dalje?

— Vi se uviek šalite.

— Ja? — šalim? — ta na vlas je tako bilo, ili ne vjerujete možda?

— Vjerujem, vjerujem, izjavi se Miroslav, ali ne pojmim, da ste mogli ne posjetit ju, tako krasnu gospodju, pa još takovu poznanku, s kojom ste stanovali u istom spratu, možda u susjednoj sobi.

— Ne prtljajte, ta bio sam kod nje, kad sam se vozio tomu vašemu Hirschbeku, uleti mu u rieč Rain, tobože ljut na Miroslavljevo sumničenje.

— A, tako, ali sad u povratku...

— Da, sbilja, to imate pravo, pristojalo bi se, ali šta? okrene se Rain, udariv se rukom po koljenu, pristojalo bi se, ali su kola tako letila, da sam sasma zaboravio. Znate šta? okrene se on Miroslavu, bi li vi hćeli tako dobri biti, i saslušat moju molbu?

— Zašto ne? drage volje! odgovori Miroslav, postavši sve znatiželjnijim, što je u stvari.

— Dobro dakle, ja ću vam nešto dati, a vi ćete to gospodji odnieti.

Rain segne u žep i izvadi iz listnice posjetnicu, stavi ju za tiem na koljeno i napiše razmaknutimi slovi na čistu stranu olovkom.

Milostiva gospodjo P.

Cielov vašoj bieloj ruci! Oprostite, što Vas niesam posietio, vraćajuć se u Gradac, bojim se, da ne zakasnim na željeznicu. Vaši pozdravi stižu na svoja mjesta.

Vaš prijatelj Rain.

Izpod toga načrčka stisnutimi slovi: Preporučam listonošu:

Rain pročita mrmljajuć napisano i predade posjetnicu Miroslavu. Miroslav ju turi u žep, i obeća, da će ju predati gospodji, upitav, kakav je njezin suprug.

Oh, jako dobar čovjek, ne će vas pustiti, dok mu se ne zavjerite na život i smrt, da ćete doći prvom sgodom k njemu, odvrati sučući lievi brčić Rain.

Mladići zašute opet i svaki se od njih zaveze u svoje misli. Jednom, kad su prošle seljakinje kraj kola, primieti Rain, da im lica naliče na loptu, a oči na pilule od groznice.

Ne bi dugo i oni stignu na postaju. Rain kupi žurno biljetu i preporučiv Miroslavu posjetnicu, da ju za boga ne zaboravi predati, uljeze u vagon.

— Na vaše poštenje, gospodine! dovikne mu jos jednom na vrata od vagona, i željeznica odšumi.

Miroslav zapovjedi kočišu, da natrag tjera.

— Znaš li ti, upita on njega, čij je ono dvorac, kraj kojega smo se provezli?

Kočiš otvori usta.

— Znaš onaj, što ima zelena okna.

— Aha, znam, ali ne znam kazati, čij je.

— Kod njega stani.

— Po vašoj zapoviedi, nakloni se kočiš i pukne bičem konjem okolo ušiju.

— Što bilo, da bilo! pomisli Miroslav i stane paziti, budu li skoro blizu dvorca.

Prodju kraj sela, krčme i eto ti na sto koračaja daleko ljetni dvorac sa zelenimi ža-

luzijami s tom razlikom, da je sada i posljednje okno zatvrdjeno bilo.

Miroslavu zakuca srdce i njega obuzme tajan strah.

— Ako me je Rain prevario, što ću onda? pomisli Miroslav i segne već rukom za kočiševu surinu, da mu reče, da ne treba stati.

Kočiš pukne bičem i Miroslav pomisli, da je on zaboravio nalog, ali se protivno dogodi. Liepo, kako treba, stane kočija pred ulazom dvorca.

Polahko i uzpregnuto udje Miroslav u dvorac. Došav do stuba, koje su vodile u gornji sprat, ogleda se, ne ima li koga, da ga upita, je li gore gospodja.

U dvorištu stajala stara baka pomećuć smeće.

— Je l' gospodja gore? dovikne joj Miroslav.

Starica se ne oglasi.

— Je l' gospodja gore? opet će on, sašav u dvorište.

Starica izmrmlja nešto i reče, da je gospodja u vrtu.

Miroslav ogleda svoje odielo, pogladi si prstima vlasi, i udje silno kucajućega srdca u vrt, iza dvorišta stojeći.

Izpod tamno zelenih jela u jedno sraštenih, sjedila na klupu naslonjena, mlada gospodja, držeć u ruci knjigu, u koju je prst utakla, a kraj nje sjedio pristar čovjek dugih crnih brkova, odjeven u biele hlače, i crni francezki kaput.

Čim unidje Miroslav, ogledaju se obojica na njega, i gospodja šaptne nešto svomu drugu, na što se on smrče i zasuče brk.

Miroslavu budne čudo pri duši, kad je zagledao ove nepoznate ljude, ka kojim ga šalje neznani vjetrenjak, kojega možda u životu više vidjeti neće.

Prišav do njih i pokloniv se bojazljivo, izpripovieda ne suvislimi riečmi, tko ga šalje i što nosi.

Gospodja pogleda u čudu na druga, ovaj na nju i obojim zaigra na ustima smieh.

— Evo posjetnice, reče Miroslav i pruži ju gospodji. Ova ju pročita jednom, otare oči, pročita drugiputa. — Rain... Rain... Šaptne ona, to mi je ime ne poznato, niesam ga nikada čula i pruži ju gospodinu dugih brkova. Ovaj ju pročita na glas i nasmije se grohotom poslije riečih: preporučam listonošu.

— Ali molim, gospodjo, uze tvrditi Miroslav, vi morate Raina poznati, ta vi ste...

— Ja vam kažem, da toga imena, nikada, odkad sunce gledam, čula niesam, prekine mu ova govor.

— Ta sjećat će te se barem čovjeka, koj vam se je naklonio, kad smo se mimo vozili, to je bio Rain.

— To je dakle taj Rain. —

— Dà, slikar iz Gradca.

— Ja ga niesam nikad do onda vidjela, i moram vam priznati, da sam se veoma začudila, kad me je pozdravio.

— Pometnja, pometnja, ništa drugo, umieša se krupnim glasom gospodin, takova šta dogodilo se već i meni.

— I ja mislim, da je tako, zakima krasnom glavicom gospodja i nasmije se malko.

Miroslav uzme natrag posjetnicu, stane se izpričavati, tvrdeć i sam, da je pometnja i oprosti se sav zastidjen i smeten.

— Molim vas, kako se vi zovete? upita ga, kad se je već okrenuo bio, gospodin.

— Miroslav Borković, odgovori on, i pomisli; taj me čovjek sigurno razglasit hoće.

— Borković!... a! gospodin nasmrči čelo i zagleda se u zemlju — aha! sjećam se, ne imate li vi rodjaka Gjuru Borkovića? upita on naglo.

— Moj otac je Gjuro, odgovori Miroslav.

— To mi je drago, dakle je on vaš otac, no vidite, u svakom zlu ima nešta dobra. Vaš je otac moj konškolarac, i mi smo dugo vremena prijateljevali, dok ne odoh u Beč. Je l' daleko do njega?

Miroslav opiše prebivalište svoga otca, poziruć kadkada na gospodju, koja je željno očekivala odgonetku.

— Molim, kažite mu, da me posieti, prihvati radostno gospodin, da sam ja znao, kako smo blizi susjedi, bili bi se već zagrlili, ali što ćete? Tko ne traži traga, ne nadje zeca. Ja sam nedavno kupio ovo dobarce, koliko će biti tomu, što smo se ovamo preselili? okrene se on prema gospodji.

— Dva mjeseca, odgovori ova.

— Vidite, dva mjeseca, jedva da sam se ogledao, gdje sam. Treba tu urediti vrt, razgledati trsje, razgledati šumu —

— Čuješ, mi šume nemamo, sjeti gospodja gospodina.

— Pravo kažeš, ja sam se zarekao, šume nemamo, ali je toga ipak toliko, da ne znaš kuda okrenuti nosom. Gospodin dugih brkova ponudi Miroslavu stolac kraj klupe stojeći i stane mu pripoviedati i tumačiti, koliko je posla — ma i s malenim posjedom. Iza toga razglobi on na tanko prijateljstvo, koje je postojalo izmedju njega i Gjure. — E, da! dovrši on, Gjuro je bio čestit dječak, samo je odviše djevojke ljubio.

— Djevojke ljubio? čudnovato! pomisli Miroslav, — taj je čovjek brbljavac.

Tako prosjedi Miroslav jedan sat, dok mu gospodin ne dosadi, — gospodja je odmah otišla, čim je njezin drug počeo govoriti o gospodarstvu.

Ustajuć umoli Miroslav, da mu gospodin ime kaže.

— Janko Stolović, odgovori on hrlo, ah, molim vas, kažite vi samo vašemu otcu, da se je našao u njegovoj blizini najbolji prija-

telj, što ga je onda — ne znam kako je sada — kao djak poznavao, i on će pohrliti, pohrliti ovamo, kako i ne bi, već se toliko dugo niesmo vidjeli.

Miroslav se oprosti još i kod gospodje, koja mu je pružila na oprost nježnu ručicu, i pohiti, ne znajuć bi li se ljutio ili smijao na cestu. Nekoliko koračaja daleko od kuće stajala kraj zelena plota kola, konji, potni od žege zavalili se na zemlju i razkidali kopiti remenje. Miroslav se ogleda za kočišem, ali ga nigdje ne vidje, — on se je videći, da mladoga gospodina nema, odkrao u krčmu, ne bi l' vince pomoglo promuklu grlu.

Miroslav pričeka malo, no kad se kočiš ne povrati, razljuti se, poveže sam razkidano remenje, naredi konje, i potjera ih, sjedši u sred kola. Sve od gnjeva lupao on konje nemilosrdeo, da su skokom skakali, i odmicali kano striele.

— Rain se sa mnom kruto našalio... a ja luda... vjerujem na prvu rieč, da mi se smije... da mi se ruga benasti Niemac!... mrmljao Miroslav, rumeneć se od stida i gnjeva, i Rainovo lice javi se pred njegovom dušom u svoj svojoj bezobraznoj nebrižnosti. Na čas predstavi si krasne crte gospodje, ali se netom razplinu a na mjesto njih nakesi se na njega umjetnikovo lice.

Ne bi dugo i kola zaštropoću pod svodovi Hřebekovoga dvorca.

Čim je Rain otišao, došumi pred Hřebeka razjarena mu supruga. Njene se oči razširile, kad je govorila; ona je igrala prsti, kano lavica šapami, kad ne može oboriti slona.

— Pak ti takova čovjeka suzdržaješ, pozivlješ, reć bi, sikala ona na njega, mjesto da ga korbačem izmlatiš iz tvoga stana?! — da ga pseti kano lopova iztjeraš iz dvorišta? Oh!... oh!... znaš, ja bi tebe mogla više puti nokti razderati, znaš... nokti!

Hřebek se začudi odkuda ta bura i upita sasma nemarno, što ona s Rainom imade?

— Što ja imadem? — Imadem to, da ne dozvoljujem, da kakavgod dotepenac, stepiblep od tebe budalu pravi! — Dosta zlo, ako se daš —

— Što, što? ja tebe ne razumiem, izmuca zinuvši Hřebek.

— Ne razumieš! Pa da se onda čovjek čudi; — zar nije to dosta, kada ti tko dugi nos kaže? — A dakako, ti si se još tomu smijao, da su suzice tekle po tvojem dobrom lišcu! Gospodja se zlobno nasmije, tako se vjetrovo ujanje višeputa pričinja smiehom.

Hřebek izvadi od smetnje rubac iz žepa i usekne se, da je grmljelo.

— Šta, šta? Dugi nos? Meni, da je tko kazao dugi nos? — Ja o tom ništa ne znam, začudi se on.

— Dà, dugi nos, dragi moj, on, — Rain ti ga je kazao, dulji, nego li je tvoja glupost, pa to sve tebi u lice, a ti ga još grliš... ah... ja ću umrieti, ako mi ga još jedanputa ne pokažete, vi mozgu moje lubanje...

Hřebek se naglo okrene i ostavi gospodju podigavšu obje pesti.

— Hm... danas se s mojom ženom nije šaliti... ali ja toga ne razumiem... mrmljao on odilazeći.

(Dalje sliedi.)

RADI!

Pjeva Branislav.

Od zibke pa do groba
Tek kratak vam je put,
Tek tren je ljudsko doba,
Sav život san i slut;

Ne driemaj zato pobro,
Koracaj čil i smjel;
Pa radi vazda dobro
Ko čovjek čitav, ciel.

Pa čekali te jadi,
Pa raso putem trn;
Moj brajne radi, radi,
Bud svjetal dan il crn.

Jer majka tebe rodi,
Da sliediš valjan smjer,
Preživajuć se plodi
Tek glupa, niema zvjer.

Ti dodaj zrno svoje
Za velik, ljudski rod,
I dat će djelo tvoje
Blagotvor, sretan plod.

A hvala bit će trudu
Do kašnjih svieta liet,
Da niesi baš zaludu
Na ovaj došo sviet.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a.

(Dalje.)

X.

Već je proljeće skinulo sa zemlje tužno zimsko ruho, i probudilo svu narav novu životu. I oko Grinzelova dvora bujila krasna, slobodna, divlja narav; na drevnih hrastovih razvijalo se pusto lišće; iz cvieća razlievao se širom svieta miomiris; ptičice i bruštovi letili, zujili po grmlju, a sunce svijalo mile zrake oko nježna zelenila.

Na imanju kan da se ništa promienilo nije; u vrtu, u grmu, sve je tiho, sve samotno, samo oko dvora bijaše više života. Dvie sluge polievaju bogatu kočiju vodom, da ju očiste od praha i blata, a iz staje čuje se hrzanje i lupanje konja; na pragu stoji mlada služavka, čevrljajuć sa slugama.

U jednom ozva se iz kuće jasno zvonce; djevojka pobrza u kuću, viknuv:

— Bože! Gospodar traži zajutrak, a ja ga još niesam skuhala.

Nu za malo vremena uzlazi djevojka stubami, noseći bogatu čajnu dasku u veliku dvoranu; mučke stavi na stol pred gospodara, koj je sjedio zamišljen, podupiruć laktom glavu.

Gospodar se probudi, založi štogodj, al nekako je raztresen, bar se čini, da ne zna, šta radi.

Čudnovato je pokućstvo dvorane; neki su priedmeti bogati, sjajni, novi; al ima tu i stolica i ormara tamne masti i vrlo umjetno izrezanih, po čem se moglo slutiti na njihovu starovječnost: pojedinim komadom vidi se dapače, da su doživljeli dvie trista godina. O zidovih visi puno starinskih slika, kojim su zlatni okviri zaprašeni, te izgubili sav sjaj; to su prilike junaka, državnika, opata i velikih crkovnjaka.

I na tih slikah i na pokućstvu razabireš grb obitelji Vlierbeke.

Nu zna se odprije, da su kojekakvi ljudi prilikom javne dražbe na Grinzelovu dvoru raznieli sve, što je g. Vlierbekea bilo. Kako se sbilo, da se sve stvari povratiše na staro svoje mjesto, što su ga, kako se čini, zaboravile bile? Gospodar se dignu, svejednako raztresen sa stolca, popodje polagano dvoranom, stade tužnim okom promatrati slike, podje dalje zakloniv si rukom oči, da bolje razmišljati može te primaknuv se napokon prikutnomu stolcu, na kojem starinska kutija stajaše; otvoriv kutiju stade vaditi kojekakav nakit male vriednosti, zlatne naušnice i ogrljak od koralja. Tužnim okom gledaše te stvarce, dubok uzdah ote se njegovim prsima i dignu žalobne oči prema nebu; zatiem složi opet sve u kutiju, pa izidje iz dvorane.

Sidje niz stepene, sluge i služavke pozdravljaju ga pokorno, on im odzdravlja muče i ne stade ga na samotnih stazah perivoja.

Podno majala ustavi se, prekrsti ruke, te promrmlja nekoliko nerazumljivih rieči. Za tiem žalostno uzdahnu:

— Evo, na ovom mjestu izvinu joj se prvi put stidljivo priznanje ljubavi. Zažarila se, oborila oči, a sladki joj glasak dahnuo blaženu riečcu: — „Ljubim“. A ja osvojen blaženstvom, stajah niem, drkćuć kao da se plašim silne sreće svoje. Oj zelendrvo milo, zelendrvo drago, tvoje lišće zatreperilo ne jedanput od sladka joj glaska, ti svjedoče ljubavnih nam uzdisaja, oj majale cvietni! i opet se savija oko tvojeg vrha zlatno, veselo sunce, al tu, podno tebe ne ima veselja, ne ima radosti — ne ima utjehe! — Samo se tude ozivlju žalostni glasovi tužna srdca, inače je sve, sve niemo i mrtvo.

Ta ona — koja bijaše duhom, životom te samoće — ona ode, ode odavle. Uminu angjeo, koji je smio jednom riečcom stvorit ovo samotno mjesto rajem na zemlji, uminu duša, koja je budila radost, utjehu, blaženstvo, okolo sebe, kao što sunce božje prostire svjetlo i život.

Ah! ostavio nas duh ljubavi! Ništa, ništa ne osta, do li sladke uspomene!

Časak stojaše tuj šuteći, za tiem krenu drugom stazom te zadje napokon za grmlje. Kadšto je postojao kraj priedmeta, koji mu bijahu svjedoci prijašnjih sretnijih dana, koji mu u pamet dozivahu djevojku, za kojom je toli gorko tugovao. Kraj ribnjaka gledao zamišljen, kako igraju zlatne ribice, ljubavnim zanosom motrio cvietni karamfil, što ga je Leonora toli pomno gojila.

Tako prebavio je časak kod svake stvarce, koja joj znana i mila bijaše, dok umoran i sustao ne dodje do katalpina grma, gdje na stolicu sjede.

Dugo sjedjaše ondje, razcviljen težkim jadom, dok zakupnica ne donese knjigu, te došav do njega veselo mu reče:

Evo knjige, gospodaru, što ju je gospodjica Leonora čitat običavala. Moj muž prepoznade jučer na sajmu seljaka, koj je knjigu kod dražbe kupio bio, te podje za njim u kuću i uze knjigu. Valja da je vrlo liepa knjiga: al da nije od vaše gospodjice, ne bih se je živa dotakla: muž mi kaže, da se knjiga „Lucifer“ zove.

Za tih rieči uhvati gospodin radostno knjigu, te stade prevraćati listove; kan da ne mari za zakupničino pričanje. Pogledav ju napokon reći će prijazno:

— Hvala vam na službi vašoj, gospo Jansova: vi nieste kadra omjerit, koliko se veselim, kad mi dodje u ruku stvarca bivše vam gospodarice. Vjerujte mi, da vašega revnovanja zaboraviti ne ću.

Poslije te hvale stade pozorno čitati knjigu; gospodja Jansova, stojeći svejednako pred njim, prihvati tužnim glasom:

— Oprostite, što vas pitam, gospodaru, ne ima li još od gospodjice nikakova glasa?

Gospodin kimnuo je glavom, odgovoriv:

— Ne ima žalibože; sve bje zaludu.

— Ah, vidite, to je žalost, velika žalost. Bog zna, gdje da je sada, i kakovih muka trpi. Dieleći se od mene, reče mi, da će za svega otca radit; al kad hoćes, da si svakdanji kruh zaslužiš rukama, treba, da si tomu priviko od mladosti.

— Mislim li o tom, puca mi srdce; naša jadna gospodjica mora služit strana čovjeka i mučit se ko prosta služavka za koricu hljeba. I ja sam služila, gospodine moj, pa ja znam, šta je to radit od zore do mraka — pa toli liepa, naobražena, dobra i mila! Strašno je to, užasno! Ne mogu, da ne proplačem, sjetim li se, toga!

I gospodja Jansova proplaka u istinu, i Gustav gledaše dirnut u zemlju; napokon nastavi žena udušenim glasom:

— A sada, gdje bi opet sretna biti mogla, kao gospodarica Grinzelova dvora, gdje je rodjena i uzgojena, gdje bi mogao g. van Vlierbeke mirno i spokojno protrajati stare si dane, sada blude siromasi, osamljeni po svietu božjem! Zlo je to i gorko, kad znaš, da ti je dobrotvor pao u nevolju, a ne možeš, da ga pomažeš, već samo da dozivaš milosrdje od boga.

Nehotice dirnu ova priprosta žena nemilo u srdce svoga novoga gospodara, te ga veoma uzdrma: sada tekar opazi, da su mu obilne suze padale niz lica, da je sdvojno krstio ruke. Nekim strahom reče mu:

— Oprostite, gospodine, te vas ludo uvriedih u srdce; srdce bijaše mi prepuno, morala sam gledat, da mi nekako odlane! Ako sam zlo uradila, vaša će mi dobrota oprostiti, jer vam gospodjicu toliko ljubim, te ju sažaljivam s ujezine nesreće, ko godj i vi. Imade li vaša milost još šta zapoviedat, vaša milosti?

Htjede, da ode, nu gospodar reče osvojen težkom žalošću:

— Kako da se na vas ljutim, gospo Jansova, što ste pokazali toliku ljubav za Leonoru; ne ljutim se, hvala vam na vašoj ljubavi! Suze, što mi izmamiste, mile su mi, blage su mi; dà, trpim užasno, život mi nije no težko breme, i da me dobri bog prestavi k sebi, rado i prerado bih htio umrieti! Sva me nada ostavila, da ću ju ikad na zemlji opet sgledat! Možda me čeka Leonora na nebu!

— Ah, gospodaru, šta tu govorite, viknu zakupnica u strahu, to ne smie da bude.

— Vi se kadšto žalostite, plačete za nju, nastavi ne mareći za njezin govor, nu ne shvaćate li, koliko mi jad i kajanje dušu more! Ni časak mojega života ne mine, a da ne trpim novu muku. Osam punih mjeseci molio sam milost od boga, da me opet sastavi sa Leonorom; napokon svladah sve zapreke i da budem sretan; osvojen radošću i veseljem poletim — munjimice kući — nu mjesto željene sreće nadjoh pustu samoću; znadem uz to, da mi je mila Leonora siromašna i nesretna, da možda trpi biedu i nevolju, a ne mogu jadan da ju pridignem, da joj priskočim u pomoć. Sdvajajuć, nemoćan brojim vam njezine muke, da strah me ubija, nije li ju žalost ubila.

Za ovom žestokom izjavom boli sliedila duboka šutnja. Zakupnica gledala u zemlju vrlo dirnuta; napokon stade tješiti gospodara:

— Ah, dragi gospodaru, razumiem, koliko ste nesretni; nu bog zna, ne će li iznenada doći glas o gospodjici vašoj; zašto da klonete duhom? Bog je dobar, uslišit će molbu našu, pa ćemo uz veliko veselje zaboravit veliku žalost.

— Da bog da, stvorila vam se nada istinom, dobra gospo, al imade sedam mjeseci od mojega dolazka; od tri mjeseca obilaze stotine i stotine ljudi sve krajeve, da joj udju u trag; po svih gradovih tražilo se, pitalo se, ne bi li ju našli. Od nikud ni glasa ni traga. Razbor mi doduše kaže, neka ne sdvojim, al mi opet jadno moje izmučeno srdce vazda veli, da sam ju izgubio, za vieke izgubio!

Gustav dignu se, pa da ode; u jedan put posluhnu kažuć prstom na drum:

— Čuj! Ne čujete li šta?

Topot konjskih kopita, odgovori gospoja Jansova, ne razumiv, kako li taj štropot gospodara razigrati smie.

— Oj jadna mene, uzdahnu ovaj, šta me se tiče prolazeći konj!

— Gle, gle, ide ovamo, viknu zakupnica nestrpljivo. Bože valjda nam skoroteča nosi glas! Do bog da, sretni bili! Medjutim bje konjik ušo u dvor, pa ustavi konja opaziv, da prema njemu idu gospodar i zakupnica; sišav s konja izvadi pismo, predade ga gospodaru, veleć:

— Gospodine Deneker, idem od bilježnika, koji mi naloži, da pohitim što brže k vama, pa da vam predam pismo.

Zatim povede uznojenog konja u staju.

Drkćućom rukom skinu Gustav pečat s lista, dočim je zakupnica, puna nade smiešeći

Jovan i sedamdeset divova.

se, velikima očima svaki mig gospodara motrila.

Pročitav prve redak probliedi g. Deneker, te stade silno drktati; zatim kliknu zanesen od novosti, dignuv ruke prema nebu:

— Hvala ti, bože veliki! Sreća mi se vraća u dom!

— Gospodaru, viknu gospa Jansova, ima li dobrih glasova?

— Ima, ima! Veselite se sa mnom! Leonora žive; znam, gdje boravi, letim po nju, odgovori Gustav sretan i blažen hiteći u kuću i dozivljući služinčad, što je brže mogo.

— Brzo spremite putna kola, sanduke, dodajte mi kabanicu. — Brže! Brže!

Prianjajuć sam uz poso, nosio sve, što je putu potrebno bilo, u kočiju, za koju su već konji upregnuti bili.

Kao da ju vjetar nosi, odjuri kočija otvorenim vratima leteć cestom prema Antwerpenu vitlajuć za sobom silnu prašinu pod oblake.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

Iza smrti Inocenza VI. pape bude izabran Urban V. čovjek čelična značaja, i odvažan da izvede oddavna potrebite promjene u zaptu svećeničko-crkvenom. Petrarka mu u pogledu toga pišuć, moljaše ga, da takodjer priestol svoj iz Avignona opet preseli u vječni grad. Obeća mu papa to dojdućeg uzkrsa učiniti, te kad se već preselio bješe, piše Petrarki, da ga želi uza se u vječnom gradu imati. Obeća mu to Petrarka; ali predomislio se opet koje rad starosti svoje, koje rad groznice, koja ga je od dulje vremena morila, odusta, jer nije mogao dalje od Ferare grada doći, odkud ga bolna prevezoše u Padovu. Franjo Carrara, zapovjednik Padove poznavajući njegovu želju za samotnim mirom, naznači mu u Arquà prijatan prediel i podiže mu kuću za pribivanje. Primi ponudu Petrarka s namjenom, da tamo posljednje dane života svoga burnog u miru sprovede. Začuv za to Fiorentinci, obasuv ga raznimi odlikami, te po prijatelju mu Boccaciju moljahu ga, da se kod njih kao sugradjanin njihov nastani. Ele sve bješe uzalud. Petrarka predpostavi svoju umilnu dolinicu (Valchiusa) njihovim ponudam. — Tu dobi u jedan isti dan dva poziva od rimskog senata i od kancelara parižkog sveučilišta, da bi došao, da lovorom okrunjen bude. Po savjetu kardinala rimskog Colonne odluči u Rimu dati se okruniti. Oporaviv se malo podje u Rim. U Napulju ne mogaše mimoići kralja Roberta za onda prvog mudroslovca i učenjaka. Ovaj ga velikim slavjem primi al i ujedno podvrže izpitu trodnevnomu, da li je sbilja lovorova vienca dostojan, što je Petrarka pred mnogimi učenjaci toli sjajno dokazo, da je kralj u znak priznanja svoj grimizni plašt sa sebe skinuo i na Petrarkova pleća ga postavio zaželjev, da u tom plaštu u Rimu okrunjen bude, što se i dogodi 8. travnja 1841. na uzkrs, na Campidogliu, uz neopisivi uzklik naroda rimskog. Múkom ću prieći druga još mnoga odlikovanja i slavlja, kojih se je Petrarka nauživo, uviek cienjen, štovan i ljubljen od papa, careva i kraljeva, velikaša i učenjaka suvremenika svojih, a to sve radi velike učenosti svoje, koju je riečju i tiskanimi djeli svojimi dokazao. Život mu koli buran, toli bješe tako rekuć dan i noć rádom neumoran. I u posljednjih časovih života svoga posve tielom slab, ne dade mu živi mladjani duh njegov mira, već je uviek umovao i pisao. Tako ga i smrt i služinčad njegova nadjoše dne 18. srpnja 1374. Sjedeć pri stolu, naslonjen glavom na knjigu sv. Augustina, koju čitaše, ohladni za uviek i sahranjen bi polag oporuke svoje u župnoj crkvi Arquanskoj. Tako življaše, djelovaše i svrši taj velikan XIV. vieka i poslie smrti cienjen i štovan toli, da kuća njegova u Arquà postade hodočastnim mjestom učenjaka svih naroda.

Dovde sam po knjizi Abata i profesora Giuseppe Rizzinia nastojao najglavnije crtice slavlja Petrarkovog narisati, koje steče rad učenih spisova svojih latinštinom i talijanštinom pisanih. Osobito njegove liričke pjesme „Soneti i Canzone“ za života i po smrti Laure, svjetsku mu slavu stekoše. Onimi je on posve novi pravac dao književnosti talijanskoj, ovimi, što no mu toli umilno, nježno i skladoglasno teku, sam je sebe nadmašio. Tko ih čitao nije, taj ne zna što je sladkoća talijanskog jezika, bujnost misli, slika i osjećaja, nježnost ćutljiva srdca, koje izumiru od ljuvene slasti i bola, — a sve to izraženo tolikom tančinom, da mu se dosta nadiviti ne možeš. Sam Petrarka, kao što bijaše po prirodi vrlo nježna, primljiva, sumorna, i sanjarijam sklona srdca, uz onu bujnu i žarku maštu, mogao je tako pjevati. A Laura — prekrasna kćerka bogatog i otmjenoga kavalira Avignonskog Adalberta di Novas u 18. godini mladosti, žena Huga de Sade mogla je jedino svojom izvanrednom ljepotom, duhovitosti, strogom krieposti, umilnosti, poniznosti, Petrarku toli zanieti,

da ju je ne samo za života kao kakovo svrhunaravno biće obožavao, nego i poslije smrti njene skoro do kraja života svoga za njom pjevao tugujući. Od prvog časa, kad ju u crkvi sv. Clare u Avignonu na vel. petak 6. travnja 1327. g. spazi, bijaše mu ona jedina misao, jedini ćar dnevnih i noćnih sanjarija njegovih, jedini duh oživljivajući ga za učeni rád. S toga i dosadjuje mu na brzo boravljenje u razkalašenom Avignonu, dosadjuju odlikovanja i gostoljubblje biskupa Lombezkog, te traži samoću u nekom pustom predielu Lambezkom, ne mogući strasti, što no ga obhrvaše, u sklad dovesti sa svojim pobožnim srdcem. Tu prevrće Cicerona i Virgila, tu se zavija u stare klasike, tu se sam sobom bori, al ne može da uguši strast, ne može da iz pameti izbriše prvi pogled Laurin, ostavlja pustošnu samoću, vraća se opet u Avignon, samo da vidi Lauru. Ona opaziv žar njegov ljuven, ne bi li utišala ga, odvratila svaku sumnju ljubomorna si muža, izbjegava Petrarku. To ga još većma podpaljuje; borba njegova još većom postaje, kojoj da izbjegne, daje se na putovanje po Francezkoj, Flandriji itd. Ali svud ga sliedom sliedi misao na Lauru, on se opet vraća u Avignon. Vidi u družtvih Lauru, ali još strožiju na pram njemu. Što da radi? Zaboravlja na milu svoju domovinu Italiju, na prijatelje, pak si nadje drugo mjesto samovanja, umilnu dolinu od svud brežuljci okruženu, 15 milja od Avignona udaljenu, kraj izvora rieke Sorga zvanu Chiusa, koju on nazva Valchiusa i svojim Parnassom transaljunskim. Tu je, udaljen od žamora i razkalašenosti babilonsko-avignonske, čitao, pisao i za svojom Laurom uzdisao i najveći dio boljih njegovih spisova proizteče iz te samotne doline, a sve je začinjavala žarka ljubav za Laurom, i svoj njegovoj slavi povodom bila, kao što on to sam izpovieda: imam sve što sam, Lauri zahvaliti; ne bi nigda do toga došao, da ona nije svojimi najplemenitijimi osjećaji klicati učinila ono sjeme kriceposti, koje je priroda u mojem srdcu posijala; ona odvrati mladjani mi duh od svake skvarenosti, ona mi dade krila, da uzletim vrh neba te da promatram prvi uzrok; jer je to učinak ljubavi, da preobrazi ljubovnike, te da ih učini sličnim predmetu ljubljenomu". I samo takova ljubav mogla je u Petrarki uzdržati onaj vječni žar, kojim je za Laurom gorio; ljubeć joj njen uzvišen i kriepostan duh više nego li krasno tielo, kao što i to sam izpovieda: gledao sam kako zlokobno vrieme progan ja ljepotu njenu tjelesnu, al zato žar ljubavi moje nije manje gorio mi u grudih... A da sam se zaljubio u tielo, davno bi već promienio bio odluku svoju. Zato, da me i na muke stave, ne bi nigda izpovjediti mogao, da je ljubav moja nečista bila".

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

(Dalje.)

Svratiš li oči k istoku, eto ti uzvisiti Klis stražeć vječnu stražu nad prostranom tom dolinom, ne da orlu nit gavranu proljetiti kamo li će dušmanu. Gledajuć ga, pada ti na um rimsko, hrvatsko, mletačko, tatarsko, tursko i njemačko preotimanje i nasrtanje. Cesar hvali klišku viernost, a Tiberio ga prievarom predobi. I sad su tuda ostanci nekog rimskoga tabora, što ga puk zove: „Trojanski grad". Klis je bio utočišće i obrana više puta i hrvatskim vladarom, tko ne zna njegovu junačku borbu za vjeru i slobodu domovine, i njegovo uznosito pristajanje uz Ivana bana i Ivana od Paližne? Tvrde su zidine ponositoga Klisa stoput krvlju dušmanskom oblivene, a i ti si, slavni Klisu, hrvatskom se omastio krvlju za slobodu i narodnost, te kamo sreće, da i sada istim duhom rodoljublja dišeš!

Pogledaš li na sjever, tamo ti se proteže duga kosa planina i brdina, iz pod njih širi se divno solinsko, kasteljansko i trogirsko polje, a uzvisuju se po njem kao labudovi kasteljanski bieli varoši, te više njih biačko brdašce, na koje ne bi smio od žalosti nit pogledati, jer ne vidiš ondje drugo već porušene dvorove hrvatskih kraljeva i grobnice im zarastle u čemeriku i šikaru, gdje ih sada gnjusna stopa čepa. Za biačkim ti se brdom vas Trogir otvara, jednoč najrodoljubniji grad, koga su s toga hrvatski kraljevi najobilatije nadarivali, ali se izrodi i hrvatsku si prošlost zaboravi. Nije ti na svietu ljepšeg pogleda, što od Spljeta do Trogira. Tuda ti je prostrana luka, gdje je najprije rimska zatiem hrvatska jaka brodarica bivala. Na vratih je luke poluotok i brdo Mrljan, onda zaodjeven visokim stabljem a sada se iz gola čačka jedva koja maslinica i lozica podiže. Nego je tamo špilja s. Jerke, gdje nam je najprije propjevao hrvatski naš Marulić, i s druge strane uz more samostan poljudski sa glasovitim psaltirom Razmilovićevim, u kom je bio takodjer preveliki broj pismenih hrvatskih uspomena, koje mletačka zlobnost potla kuge pod izlikom zdravstvenim sve na oganj hiti. Iz pred Mrljana je otok Buha, kamo su u davnih vremenih iztočni cari politične kaznjenike u progonstvo pošiljali, a gdje su kašnje hrvatski kraljevi razkošne pe-

rivoje, zavjetne crkve i samostane podizali, kojih i sad obilne uspomene obstoje.

Pred tobom se širi na jug i zapad jadransko more, iz kog se iztiču mnogi plemeniti otoci: Brač, Vis, Šolta, Drvenik i Hvar, nakićeni bogatimi seli, varoši i gradovi, na koje je stoput dušmanska sila navaljivala, da nam ih otme i otudji; nego oni kako sviem bjesnećim navalam morskih valova čvrsti odolješe, i sve narodu neprijatelje nadhrvaše, jer brodareći širom svieta, svud se hrvatskim imenom ponose i za cielo rade, da im sinovi postanu još gorljiviji Hrvati. Ali nam je najmilije pogledati na rodoljubni Hvar, kuda su Sirene sinjega mora ponajprije hrvatski popievale, i sa spljetskimi vilami najljepše gigoćale i skladale. Oj! liepo ti je bilo slušati, gdje već imenovane spljetske vile u hrvatskom kolu slažu sa hrvatskimi sirenami Lučićem, Božićevićem, Hektorovićem, Brtučevićem, Pelegrinovićem i drugimi!

A zar ti ne godi oku pogledati i nagledati se, gdje se pokraj otoka jedri nadimaju i na put dugi otiskuju svakovrsni brodovi. Ne mili li ti se slušati, gdje polazeć u daleki sviet praštaju se sa svojim zavičajem ili doplovivši na nakrcanih brodovih dozivaju svojad popievajući rodoljubne pjesme?

Godi li ti po tom tihom moru zamierati veselu mornaricu, razštrkane one biele labudove, štono u prometnom svietu iznose na glas hrvatsko ime, to je strahovito i užasno gledati more, kad pobjesni, uzavre, uzljulja se, uzpljucka i skoči na valove, te bi rekao, sad će sve proždrieti. Gledaš kako se valovi komešaju, potiskuju, penju i nuraju, prevrću i razbijaju, sad skačuć na hrbtove te toneć u dubine, ili jedan na drugog udarajuć, ili nesvjestice mlateć obale. Sred te bukljajuće, bjesneće i pjeneće se prirodne sile hrvaju se brodovi čudnom vještinom da ubjegnu razvraćenim čeljustinam, koje ih priete proždrieti, te kao labudovi uzpinju se na valove ili kao hitri norci iz proždora izronjivaju, dočekujuć biesne valove sad na čunj, sad na krmu, kadkad im se uginjuć a kadkad na nje smiono nasrćuć. Oj! strašno ti li je razgledati pomamnost, srditost i nezasitnu proždrljivost morskieh valova, kad pod namrgodjeniem nebom i prematajućom se burom i olujom, strašniem jekom na brodove naskaču!

Ako jedniem mahom svu spljetsku okolicu pod oči uhvatiš, viditi ćeš ravnicu divnu i perivojnu, kojoj premca nema. Pomisli široku dolinu, zatvorenu planinami, morem i otoci; zarubljenu tihimi jadri, izpresiecanu vijugajućim se potočići, kao izprepletenu prostrtu srebrnu mrežu po zelenom baršunastom raknu; nakićenu najljepšimi murvicami i uzrastlimi lozami ogrljujućimi visoko, debelo briesće, ili bršljanom vjenčajućim se sa razgrananim hrašćem, po kom se jošter spuštaju na gobinje imelaste kite; izpreredanu svud sladunastimi šipci, procvalimi kundiši, zelenom lovorikom i šimširom, uz duge ulice jablanova, gdje tî najponositiji vojnici stražu straže. Dolina je ta posuta zelenimi brežuljci, otvorenimi dolinicami, romonećimi vrelašci, napunjena gojnimi sjenokošami i pretilimi njivami. Ona tiho uzdignuta brdašca, oni dolovi, dolinice napunjene cviećem i voćem svakovrstnim, one izprivijane ogradice, oni razvedeni potočići, ona zakutna svjetla jezerca, i oni uvukli se zatončići zarubljeni zelenom bujnom travicom, ili prignutimi granami zreloga voća, to ti je pravi raj zemaljski.

Po podnožju brda i planina odieva se maslina bljedastim lišćem, zelenom smrečkom i namrkastom mrtvom (mirtom) i česminom; po dnu niže vidiš redke pitoma kestenja i tvrdih kostila, svakovrstna borja, razprutanoga veza i vrbovine, a na vrhu šiljaste i gole rtove, od kojih odsievaju žestoke zrake sunčane.

Zrak je posvuda miomirsan i od preugodna miloduha cvjetajućih naranača i limunova, bojama i jabuka, čedruna i svakovrstnoga pitomoga bilja, te usred toga divnog i veličanstvenoga prizora uzdiže se Spljet sa visokim zvonikom sv. Dujma, uzdižu se brežuljci a po njih i oko njih česta sela, čitavi varoši i niz bielih dvorova začinjajući svojim sjajem divotu sinjega mora i svjetlucajućih se jezera.

Nad spljetskom dolinom i cielim obzorjem nebo je vedro kao vedro staklo. Razastire se tuda taj krasni Jakovljev čador, vas izprošivan i napuljan svjetlim zvjezdovljem, sjajnim mjesecom, a obdan žarkiem suncem, rek bi, da sâm Bog na te svietle oči zaviruje u tu divnu dolinu.

S obloga svoda i s vedrine sinjega obzorja odsievaju se i prosiplju najljepši dragulji smaragda i rubina. Rek bi: zviezde po tihom moru poskakivaju, titraju se i poigravaju, te misliš, da nasluškuješ i razumievaš, gdje šapuću prirodi: „ovuda je najprije hrvatska moć i slava započela, te će ona ovuda opet najdivnije zasjati". Sa zviezdami se i mjesecom putnik i mornar najugodnije razgovara, prostak s njihova sjaja i tona budućnost nagadja, učenjak na njih nebeske tajnosti izpituje, pjesnik se zanosi u njihove visine, pobožnik nazire u njih svemožnost stvoritelja, a rodoljub gori živom željom, da milo i veselo sjaju sretnijoj mu domovini.

Nije ti na svietu ljepšega ni veličanstvenijega pogleda nego kad sunce raztvori svoje ognjeno njedarje i prosutimi pramovi žarkoga svjetla uzme zasizati po spljetskoj dolini, te grliti vrhove brda i planina, crkava i zvonika, zavirivati u prozore visokih plemićkih

dvorova i u sitna okna polegušica priprosta seljaka. Ali, žalosti moje, ne pozlaćuje tudaj žarko sunašce limene strehe kakova dvorca **Linterna**, što bi ga bio hrvatski **Visconti** darovao hrvatskomu **Petrarci** ili **Petrarkoviću**, ne zori sunce biranoga voća ni mirisava grožđja pjesničkoj nasladi, ne stvara od prska vodometa pjesničkomu oku bisera ni dragoga kamenja svakoga šara duge nebeske, zahman željkuje hrvatski **Lermontov**:

Dajte meni biele dvore,
A oko njih zelen lug,
Da u hladu snatrit more
O ljepoti vilin drug;
I vodomet od mramora
Neka prska usred dvora,
Nek rominja, u moj raj
Neka sipa rose sjaj,
Neka stvara zore hlad,
Nek me budi na liep rad.

Oj liepa li si, divna spljetska okolico, kad ograne, nada te se popne, ili te ostavljat počme sunce žarko! Prije nego će se za mnogobrojne otoke u dubinu zamaći, popostava, rek bih, još na visokom zvoniku sv. Dujma, da te svu još jednom pogleda i posljednjim se pozdravom i ogrljajem s tobom oprosti, očekujuć za cielo poruke, što ih siedi starci svojim na drugih stranah svieta plovećim sinovom, ljubezne seke miloj braći, ili vierne zaručnice dragim vjerenikom najpouzdanije šalju: „S Bogom, oj s Bogom sunce žarko! gdje god na tvom dugom putu sretneš moga siuka, miloga brata, ili ljubezna zaručnika po dalekom svietu, po tudjih bogatih mjestih, pozdrav im izruči, zaklinji ga žarom tvojim, neka ne zaboravi nigdje roda niti zavičaja svoga". I ja te evo, žarko sunašce, najvruće pozdravljam i zaklinjem: kako godj mi onu divnu okolicu grieš, ukrasuješ i podižeš, tako mi i junačka srdca naših crvenkapa, naših nošnjom i sborom starovjerskih Spljećana ogrievaj, hrvatskim ponosom nadimlji i osokoljuj, ne bi li se sjetili stare svoje slave i premoći, ne bi li divotu prirode i zamjernoga položaja uza sinje more uzvisili hrvatskim osjećanjem, hrvatskom sviešću! Da, da, sunce, dodji već jednom i pred naša vrata, sini u preliepoj spljetskoj okolici i na prag hrvatskoga vile pobratima, da zapjeva slavu sunca, slavu Spljeta grada!

(Dalje sliedi)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ferdo Livadić.

Vjekopisna crta od Fr. Š. Kuhača.

(Konac.)

Livadićeva čednost bijaše tolika, da nije nikada rekao: to sam ili ono sastavio, već: **pokušao** sam hrvatsku pjesmu uglasbiti, ili slavensku koračnicu sastaviti. **Pokušao** je i same pjesme graditi na hrvatskom i na njemačkom jeziku. Svojih glasbotvora nije niti čuvao, niti u kakovo kazalo bilježio niti na rukopisu bilježio, kad je što postalo. To nam u velike otežčava nabrajanje svieh njegovih glasbotvora i poredjivanje rukopisa, što ih imamo, po hronologičnom redu.

Sve ove glasbotvore, što ću ih popisati, imam ili utisnute, ili Livadićevom rukom napisane, ili pak samo prepisane. Molim pako slavno uredničtvo „Vienca", neka tomu popisu nekoliko stupaca ne uzkrati, jer je do toga stalo, da imademo čiem braniti čast domaće umjetnosti i domaćih umjetnika od tudjega napadanja i rugla. (Drage volje. Ur.)

Zašto li se **Livadić** nije nikada posluživao podieljenim mu plemstvom? Ne ćemo toga nagadjati, a kako je vriedni starac o tom sudio, svjedoči pismo od 18. srpnja 1869., gdje veli: što treba svietu da znade, jesam li ja, niesam li plemić, po tom ne će hrvatske gore mojom glasbom ni malo jače odjekivati.

Istina, ime **Livadićevo** nečim je drugim na glasu, nego li poveljom, i ostat će narodu milo i drago, dok bude svieta i vieka.

Dovršujuć tu vjekopisnu crtu bilo mi još dozvoljeno zaželjeti, neka gospod Bog starovjeku našemu rodoljubu i zaslužnomu glasbotvorcu da doživljeti bar zoru prave sloge i zajedničke sviesti svieh gradjana hrvatske nam domovine, koja mu je toliko na umu i na srdcu bila, i kojom se mnogi njegovi glasbotvori odzivaju.

Popis Livadićevih glasbotvora.

I. Popievke.

a.) Hrvatske svjetske uz glasovir **štampane**.

1. Požuda domovine: „Mio ti je kraj" i 2. Kamena dieva: „Dieva sjedi pokraj mora" od A. Mihanovića. 3. Razstanak: „Zdrava mi ostala mila" od Lj. Vukotinovića. 4. Moja budućnost: „Vidiš li ti crne tam oblake" i 5. Predivo je prela: „Predivo je prela dieva" od Iv. Kukuljevića. 6. Davorija: „Svaki Ilir ponosito" od Lj. Vukotinovića". 7. Sužanj: „Ništa u krugu svieta". Svih sedam štampom izdao narod. glasbeni zavod u Zagrebu u „Sbirci narodnih popievaka 8. Molitva hrv. rodoljuba: „Bože koj si doveo rod" (u „Viencu" od god. 1871.) od Iv. Kukuljevića. 9. Udaljenoj: „Mlada krasna domorodka" (u „Viencu" od god. 1874.) od Stanka Vraza. 10. Slavopoj: „Tko Ivana Gun-

dulića umom divan spiev nadvisi?“ (u nakladi Albrechta) od Velimira Gaja.

b.) Hrvatske svjetske uz glasovir u rukopisu:

11. Himna: (samo ukajdio) „Još Hrvatska nij propala“ (1835.) od dra. Ljud. Gaja. 12. Himna: (uglasbio) „Nek se hrusti šaka mala“ (1835.) 13. Himna: (samo ukajdio) „Nek se hrusti šaka mala“ (1836). 14. Molba za crnooku: „Stanak sam ti napravio“ (1837.) 15. Stanak za crnooku: „Hoćeš, dievo, stan moj znati“ (1837.) 16. Tri pjesmice u jedno: „Oj košuto crnooka“ 17. Vila: „Jur nijedna na sviet vila“ 18. Dieva crnooka: „Aj ti crnooka dievo mila“ (1840.) 19. Ružice: „Odcvjetaste ružice rumene“ 20. Molba ilirskog domorodca: „Sablju koju deset ljeta zaman nosih“. 21. Okićke vrane: (najveća mu popievka) „Zanosila gora, zabielila zora“ i 22. Crne oči: „Aj vi oči crne“ svieh 10 od Lj. Vukotinovića. 23. Napitnica (iz glume „Juran i Sofija“.): „Pijmo, braćo, radujmo se“ (1840.) 24. Milenoj: „Oj andjelu, oj djevice“ 25. Sila nevjernosti: „Tuga gorka, huda muči“ 26. Pitanje (poveća popievka): „Gdje su, dievo, oni sati“? i 27. Pjesma lovačka: „Na noge sad lovci“ (1869.) svieh 5 od Iv. Kukuljevića. 28. Brodar (samo ukajdio): „Oj talasi mili ajte“ (g. 1841.) 29. Veselica: „Radost i veselje srdce kaže dobro“ 30. Slava mladosti: „Mladosti mi radosti mi“ * 31. Slava mladosti: „Mladosti mi radosti mi“ ** 32. Uzdisaj: „Sred zelene hvoje“ 33. S Bogom (poveći dvopjev): „Pobre vjetar ljulja more“ (1853.) 34. Naša molitva: „Daj nam Bože otačbini“ 35. Strah: „Mino, Mino, šta će biti“ i 36. Angjeo si: „Ti si moja viekom“ svieh 8 od I. Trnskoga. 37. Moja ladja: „Plovi, plovi ladjo“ 38. Samobor: „Zdravo da si Samobore“ 39. Tuga: „Odkad, dušo, ti mi ode“, 40. Kad: „Kad te vidim no prozoru“, 41. Kasno: „Ti me bježiš, uklanjaš se meni“, 42, Tužna ljuba: „Zašto plačeš djevojčice“, i 43. Hrvatska himna: „Bože živi, blagoslovi“ (1870.) svieh 7 od P. Preradovića. 44. Osveta: „Gdje Koruška“, 45. Ti si moja: „Ti mi se rodi, kô dan s istoči“ i 46. Kratka sreća: „Dieva s dragim šeta“, sve 3 od Stanka Vraza. 47. Moja sudbina: „Na toj obali Kupe“ i 48. „Odkad ona ostavi me“ obje od P. Stoosa. 49. Vaj ljubavi: „Nigdje za me ah ne cvate“,*** 50. Pjesma Katarine (iz glume „Frankopan“): i 51. Strielac: „Iz pustošne strme gore“ sve 3 od M. Bogovića. 52. Banu (samo ukajdio): „Ljubimo te naša diko“ (1845) napjev od J. Runjanina. 53. Kakva mora moja ljuba biti: „Ne sme mislit, da sve za njom teže“ od Josipa bana Jelačića. 54. San o Ireni: „Svladan jednom od težke misli“ i 55. Justini: „Oj Justino, kćeri izabrana“, od Travenića. 56. Davorija: „Dušman ljuti k nam dolazi“. od Fr. Šimagovića. 57. Davorija: „Bubanj zove, topi riču“, od L. Ilića. 58. Udaljenoj ljubi: „Ah u tihoj mirnoj mojoj sobi“ i 59. Plač za dragom: „Ah ljubav, zar si tu?“ od Sl. Slavončevića. 60. Primorčica: „Pas se kaže“ i 61. Starost: „Danci moji svi ste šli hitro prošli“, od Jos Gržetića. 52. Crnogorski sin: „Mač zaklela majka“, od I. Budimira. 63. U barki: „Gori nebo visoko“, od Ant. Niemčića. 64. Znaš li? „Znaš li, gdje su pjesnorodni bregovi?“ od Ogn. Ostrožinskoga. 65. U kolo: „Hajd na noge slavski sine“, od Dragoljubovića. 66. Hladna majka: „Ah kako ti plače, majko, diete tvoje“, od Gomerova. 67. Rob (poveća popievka): „Gle uz hridi Kupe rije. od St. Lopašića. 68. Moja zviezda: „U samoći zviezdo moja“ od Milutina. 69. Uzdanje: „Dokle jošte moje srdce tuče“ od Afratinovića. 70. Spomen: „Sjećaš li se onog sata“ od Sp. Jovića. 71. „Sve za milu narodnost“ od Gj. Klarića. 72. Bosanska davorija: „Mladi Srbi bud'mo mi“ (1862.) od M. Pucića. 73. Želja: „Oj da sam ja cvietak“ (1865.) od Ed. Tomaja. 74. „Moje srdce ovdje nije“ (1868). i 75. Slaveni u Rusiji: „Raduje se Moskva stara“ (1868.) od Velimira Gaja. 76. Ljubi svojoj: „Cvieće si plela“ od F. 77. Paulini: „Znaš kad li si mila kavu mi sladila?“ od P. Č. 78. Oprostna pjesma: „U ruke štap mi primit valja“ od S. N. 79. Nek se kokot: „Nek se kokot s orlom bori“, 80. Molitva Hrvatâ: „Bože čuj hrvatske sine“, 81. Budnica: „Eto grnu samozvanci kletom rukom“, 82. Zrinjskica: (text nije upisan) i 83. Mužka veselica: „Oj vi braćo, svi Antuni“ od F. Livadića. 84. Pripjevalica: „U livadi pod javorom zdenac“, 85. Napitnica: „Vince, vince črleno“ i 86. Veselica: „Dobro došli mili gosti naši“ od naroda. 87. Ostavljeni: Časi meni mili gdje ste? 88. Molba: „Ljepotom te bog nadari“ 89. Triglav: „Od orjaškog Triglava“ 90. Vjetrić: „Vjetrić se vije“, 91. Kiselica, veselica: „Miholje došlo, brzo i prošlo“, 92. Napitnica: „Nosi vina, garavice“, 93. Budnica: „Ne bojmo se što nas kude“, 94. Jedinica moga srdca: „Oj djevojko, ljepotice“, 95. Čeznuće: „Pozdravljam te iz daljine“, 96. Ja ljubovnik niesam: „Ja ljubovnik niesam tvoj“, 97. Ljubeznica moja: „Ljubeznice moja mila“, 98. Liepo je: „Liepo je premilo divno oko tvoje“, 99. Sladki „Ti“: „Kad ću sladki „ti“ od tebe čuti“, 100. Uzor ljube: „Ja se šećem, tužan hodim“, 101. Povratak: Kroz stoljetnu pustu šumu“, 102. Davorija: „Bubanj tuče, vojne trublje zvuče“, 103. Preobraženi Srbin: „Ja sam slave slavni sin“, 104. Slovenija: „Oj Slovenijo ljubljena kćerka“, 105. Po planinah: „Po planinah topla krila“, 106. Milica: „Ruža se razvija“, 107. Na viek s bogom: „Plači, jadno srdce, plači“, 108. Puštajte me: „Puštajte me,

* Davorija u ratno doba (Livadić).
** Davorija u mirno doba, ili na ladanju, gdje se u sbor dieve slože (Livadić).
*** Na rukopisu te popievke stoji: „sastavljena u zagrebačkom muzikalnom duhu!“

Opazka: Popievke pod brojem 27. i 33. udešene su za dvopjev; pod br. 72., 75., 103. i 109. za mužki sbor, pod br. 8. i 34. za mješoviti sbor; a ona pod br. 62. i uz pratnju orkestra; sve ostale za jedno grlo.

ja vas liepo prosim" i 109. Budnica. „Ne dajmo se, ne bojmo se!

c) Slovenske svjetske na glasovir u rukopisu:

110. Rastanak: „V ljubem si ostala" i 111. Naprej (sbor): „Naprej zastave slave" od S. Jenka. 112. Pomlad in jesen: „Dvakrat vle tu srce kipi mi". 113. Planinar: „Zgo dej pred solncem planinar". 114. Zadni večer: „Ne coj le še naj mesec bo svetel". 115. Pozdrav: „O večerni uri stal sem poleg Save".

d) Njemačke svjetske uz glasovir štampane:

116. Wiegenlied: „Liebchen lass dich küssen" i 117. Entsagen: „Ich habe dich gesehen". Obe su popievke bile priložene gradačkomu listu „Iris" od god. 1857.

e) Njemačke svjetske uz glasovir u rukopisu:

118. Air du pauvre berger: „Hier oben auf diesen Höhen" (1821). 119. Das Traumbild: „Ich sah dich jüngst im bangen Traume." 120. Vergessen: „Es ist wohl schwer zu ziehen". 121. Die Nonne: „Die Nonne tritt an's Fenster". 122. Ich möchte sterben: „Ich möchte sterben". 123. Vorüber: „Dein Mund ist heiss". 124. O süsse Mutter: „O süsse Mutter ich kann nicht spinnen". 125. Die Kroatenpfeife: „Was stehst du sinnend beim Kreuze hier". 126. Das Mädchen von Neidpath: „O scharf der Liebe Auge sieht". 127. Der Grobian: „Es sass einmal ein Grobian". 128. Schmerling: „Und der Schmerling sagt er".

f) Crkvene pjevanke uz orgulje u rukopisu:

119. Na diku B. D. Marlji (dvopjev): „Oj Mario, zviezda mora". 130. „Graduale" (tropjev). 131. Pjesma B. D. Marije: „Oj Marijo, glej s visine". 132. Padamo: „Padamo napred Tobom svemožni."

II. Glasbotvori za glasovir.

a) Poveći za glasovir štampani:

Glasbeni Zrinski pomenak: 1. „Poputnica." „Odpor." „Odluka." 2. „Metež i poraz Turaka." „Pobjeda." 3. „Jeka pobjede". 4. „Završni sbor svetkovine". 5. „Žalobna poputnica".

b) Poveći za glasovir u rukopisu:

Slavensko kolo (Rondo concertante) u D—duru (1832). Uvertura u F—duru.

c) Koračnice štampane:

Angriffsmarsch der Illyrier. U Zagrebu kod Hirschfelda.

U rukopisu:

Vier karakteristische Märsche: Deffilir-Marsch. Altgermanischer Schlacht-Marsch. Huldigungs-M. Parade-M. Bewillkommnungs-M. (zur Instalationsfeier des Banus Jelačić). Jelačić-ban Zapfenstreich-M. Vojna poputnica. Schlacht-M. der Illyrier. Restaurations-M. Illyrischer Deffilir-M. Pobjeda istine nad prievarom. Viribus unitis-M. Huldigungs-M. der Kroaten Sr. Majestät des Kaisers Franz Josef. Schlachtmarsch der Kroaten. Zastavnica-M. Deffilir-M. Marsch „Mio ti je kraj". Marsch (nach dem Liede) „Znaš li?" Marsch aus „Juran i Sofija". Marsch in C—dur.

Fünf karakteristische Märsche: a) Russischer Angriffs-M. b) Deffilir-M. c) Duplir-M. d) Jagd-M. e) Trauer-M.

Fünf Märsche: a) Dobrodošlica-M. b) Vojna poputnica. c) Geschwind-M. d) Geschwind-M. e) Geschwind-M. Illyrischer Deffilir-M. (nach den Liedern „Pijmo braćo" und „Stanak sam ti"). Marsch nach Turin (für unsere tapferen Gränzer). Reise-M. Triumpf-M. Marsch Es—dur.

Marschblüthen: a) Marsch in G—dur. b) Marsch in F—moll. Marsch in A—dur.

d) Plesovi štampani:

Poskočnica (Illirischer Tanz). Illirique (Kolo). U Gradcu kod I. F. Kaiser-a.

e) Plesovi u rukopisu:

Polonaise melancolique d'amour (1820). Scherze über Romeo und Juliens Leiden. Walzer (1820). Huldigung der besten Tänzerin. Walzer. Galop in As-dur. Galop di Marienheim. Schwermuth und Leichtsinn. Walzer. Winterblüthen oder die wässerigen 35iger Walzer (1835). Salon-Walzer. Die anspruchslosen Samoborer Walzer. Slawische Polka. Samoborer Capricen-Polka. Quadrille (bloss 3 Figuren).

f) Razni glasbotvori za glasovir štampani:

Einmal und nie wieder. Tonskizze op. 18. U Zagrebu kod Hirschfelda.

g) Razni glasbotvori u rukopisu:

Noćnica (Notturno). (1820). Adagio. So leb' denn wohl du theures Marienheim. Spomenlist Matildi. (1823). Andantino za 4 ruke. (1830). Tužna Hrvatska, melodija za gusle i glasovir (1868).

Jovan i sedamdeset divova.

Izvoran nacrt slikara Kikereca.

(Sa slikom)

Narodne pjesme, što no ih pjevaju Hrvati, Srbi i Bugari, niesu samo bogato vrelo umjetnomu pjesničtvu, a po svojih napjevih i glasbeniku, prizori u njih toli živi i krasni da i tvorna umjetnost u njih silna gradiva nalazi. Slikar će tuj naći priedmeta i za veće dramatske slike u junačkih pjesmah, a naći će ih za genreske slike u ženskih pjesmah. Dr. Marković iztako je tu misao u ocjeni „Antologije domaćega pjesničtva" kod pojedinih pjesama. Izbrojit pjesme, koje čekaju, da ih slikar živom masti, vještim kistom prikaže narodu, nije moguće. Posegnite za kojom god sbirkom narodnih pjesama bud za Vukovom, bud Kukuljevićevom, Vrazovom, Kurelčevom, Marjanovićevom, Herdvigovom, Milutinovićevom, svadje će vam se namitati oku cielo čislo krasnih slika. A što za pjesme, to valja i za narodne pripoviedke.

Narodi, kojim pučko pjesničtvo nije toli obilato ni živo ko što je naše, gledali su već

odprije, da pjesmotvore svoga puka prikažu i slikom. Tako su česki umjetnici Svoboda i Manes izradili krasne illustracije českim narodnim pjesmam.

Drago nam je, da se je i domaći umjetnik, vrli hrvatski slikar Kikerec, dao na sastavljanje slika po narodnih pjesmah, sretna je ta misao za nas, jer se nadamo, da će nam po vremenu najljepši prizori pučkih pjesama živo osvanuti pred očima; sretna misao i za samoga umjetnika, jer je taj put najbolja škola za njega, da njegove radnje budu izvorne, karakteristične prema duši našega naroda.

Veselimo se tomu navlastito od Kikereca, za koga znamo, da imade znamenit dar za kompoziciju.

U današnjem broju donosimo prvu radnju te struke od našega mladoga umjetnika.

Priedmet je uzet iz crnogorske pjesme: „Jovan i divski starješina" (Vuk. II. 8.). Mladi carević Jovan — „a nema mu do petnaest ljeta" — bježi po svietu sa svojom majkom, koju je car rad krivine njezine zavrgo bio.

Oni bježe zemljom i svijetom,
Dok dodjoše u divsku planinu,
Tu nadjoše studenu pećinu,
Ali u nju sedamdeset diva,
Medju njima divski starješina.
Kad Jovana divi ugledaše,
Krenuše se, da mu uzmu glavu;
Žestok li je ludjani Jovane!
Od bedrice sablju izvadio,
Slobodno je njima udario,
I posieče sedamdeset diva,
I skri mu se divski starješina.

Po ovoj epizodi sastavio je slikar svoj nacrt vrlo udesno. Središte slike i najsvjetlija točka je carević Jovan. Misao, da brani svoju majku, zadaje mu snage i samosviesti, i u tom vadi sablju, spreman odbijati navale divova. Slikar crtao je tu naravski, okaniv se svakoga kazalištnoga efekta. Podalje za mladićem stoji majka i konj mu Labud, i jedno i drugo junaku drago. Na ovoj strani je slika svjetlija. Druga strana, mjesto demonske sile, divlja je i tamnija. Ovaj je kontrast vrlo sgodan. Oko „studene pećine" skupili se divovi, crtani kao demoni, al ne kao nemani, te udaraju na mladića, ne plemenitom junačkom sabljom, već sliepom silom prirode. Na pećini vidi se divski starješina, kako svoju četu goni u boj proti mladjanomu junaku.

Mi želimo od srdca, da Kikerec svoje slike narodnih pjesama nastavlja, te bi se takovim načinom mogla izdati knjiga odabranih narodnih pjesama sa slikami.

LISTAK.

Odlike. **Radostno bilježimo i mi u „Viencu" dvie dakako male ali po predlažuće oblasti uprav častne odlike, a to je podjelba bijeničke naslovne prepoštije našemu neumornomu, za postanak i obstanak sv. jeronimskoga družtva vrlo zaslužnomu predsjedniku istoga družtva kanoniku Tomi Gajdeku i imenovanje našega dičnoga akademika i profesora sveučilista Matije Mesića počastnim kanonikom prvostolnoga kaptola u Zagrebu. Tako valja, to je pravo i baš sgodno, a bit će povod radostnu odobravanju po svoj domovini!**

— **Pomadjarivanjem imenâ naših gradova i priedjela**, koga se naši prekodravski prijatelji nikako okaniti ne će, dočeralo se — nemojte misliti do većega prijateljstva — već do tolike pomutnje, da službeni i neslužbeni naši listovi niesu znali, gdje je jedan prečastni član našega kaptola postao arcidjakonom. I čitaoci tieh listova pitali jedan drugoga, gdje u biesu u kom li kutu madjarske zemlje može biti taj turmezöeski (sic) arcidjakonat? — Kad tamo, poslije duga propitkivanja, izadje na vidjelo, da su nas novinari zavarali, pa da onaj prečastnik ne ide iz domovine, već da mu je samo podieljen arcidjakonat domaći i to blizu Zagreba, za koj u Hrvatskoj nitko živ ne zna, krstiš li ga magjarski, a svatko će znati, ako kažeš, da se zove — turopoljski!

Književnost. U Parizu izadje netom djelce: „Les Slaves méridionaux, leur origine et leur établissement dans d' ancienne Illyrie par E. Pricot de Sainte-Marie" (st. 179). Djelce je razdieljeno u dvie knjige i u devet glava, u kojih se poslije zemljopisnoga nacrta razpravlja stara poviest balkanskoga poluotoka sve do zasnovanja južnoslovjenskih država, na ime Hrvatske, Srbske i Bugarske. U Pristupu navodi pisac djela, kojimi se poslužio; od kojih su mu novija poznata: Hilferdingovo, Račkovo, Tkalčićevo, Balenovićevo, Medakovićevo itd. Nu odavle, kano i iz ciele knjige vidi se, da Pricot nije poznavao razpravâ, koje su izašle u novije doba upravo za onu dobu jugoslovjenske poviesti, o kojoj on govori. S toga je i djelce dosta nepodpuno, a i pogrješno. Kako je pisac slab u ethnografiji, budi dovoljan ovaj jedini dokaz, da on erdeljske Sikulce (Magjare) pribraja Slovjenom (p. 31). Djelcu priložena su dva zemljovida: jedan po Raiću, drugi po Bommanu; što opet svjedoči, da se Pricot nije osvrnuo na noviji napredak povjestne kartografije.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 38. U Zagrebu dne 19. rujna 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Dositej Obradović.

SRAMOTA NA VAS!

Spjevao —n—

Sramota na vas! što vas nosi sviet,
Ko zelen vlat što nosi crni sniet,
I kužeć zdravi čovječanstva sok,
Bezposličite sav svoj zemski rok.

Sramota na vas! što no mieh si svoj
Napunjujete uz tudj težki znoj,
I gluhi jeste za sav ljudstva jad,
Tek gladeć trbuh, kad se vapi: „Glad!“

Sramota na vas! kojim bludni vid
Ne želi vidjet, što je sram i stid,
Za jednog dana prolaznu tek slast
Gubite cio život, sreću, čast.

Sramota na vas! kojim zlata broj
Tek mjerilom je, vriedi l' čovjek koj,
Vi, kojim ne zna razbor leden, suh,
Što važe srdce, kriepost, um i duh.

Sramota na vas! kojim nagon tašt
Po svakom vjetru okreće si plašt,
Kim moć i sila jedini je bog,
Što ne imate mrve bivstva svog.

Sramota na vas! kojim podla grud,
Ne gramzi pitat, što je pravda, sud,
Što zlatom krivdi tražite si liek,
Na krivdu mameć slabog sudca riek.

Sramota na vas! kojim zavičaj
Ne vriedi više, nego paši kraj,
Kim nije više divni, rodni dom,
Neg somu voda, gdje i pliva som.

Sramota na vas! kojim narod svoj
Tek slučajni je sličnih ljudi broj;
Vas, kojim pamet jedva išta zna,
Neg jezikom si svojim reći: Ja!

Sramota na vas! kada narav vam
Sva nije, nego bilje, zvier i kám,
Šareno neg i meko, tvrdo tlo,
Što sliepi slučaj tek ga natrpo.

Sramota na vas! kojim dlieto, kist,
Pjesnika zanos, glasbe suglas čist,
Sve prirode i umjetnosti pir
Ludjaka tek je bezposlenih hir.

Sramota na vas! kukavice vi,
Prevrtljive ste lutke redom svi,
Od mesa, krvi pusti podli sglob,
A srdce kamen, duh vam jeste rob.

Sramota na vas! Minuo vam glas,
Tek zvierski san vam bio život vàs;
Preživanje bje cielog žića čin,
Ni jedan od vas ne bje ljudski sin!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

XVIII.

Miroslav nadje Renatu u Hřebekinoj sobi. Ona je čistila kavez kanarinca, koj je medjutim plaho udarao krilima po žicah.

— Dakle si ga odpratio? upita ga ona ne okrećuć glave.

— Jesam, odgovori ravnodušno Miroslav i nagne se nad kavez.

— Oh, glupe ptice, vidiš, prelomit će si krila, reče Renata i mune okom po Miroslavu, — nije li glupa?

— Glupa? zašto? zar ti se ne dopada kanarinac, pa još takov, vidiš koliko je žut, gotovo zlatan.

— Ali je ipak glupa ptica, nespretna kao vrebac, i naliči mu sasma.

Miroslav smrsne usta i opraši Renatin rukav.

— A kakva ti se ptica dopada? upita on za čas.

— Sokô, odvrati stalnim glasom Renata.

— Sokô? Jest, liep je on, ali . . .

— Liep, i te kako, konj i sokô najljepše su životinje. Ja se sjećam, kako sam ga vidila, bila sam još onda malena —

— Kako? niesam te razumio, prekide ju Miroslav, — on je pogledao na polje i sjetio se Raina.

— Dà, nastavi Renata, sipljuć konoplje u zdjelicu, bila sam onda malena, ali mi je ipak živo ostalo u pameti; sjedila sam u dvorištu pod dudom, a kraj mene pasu se pilići, znaš oni sasma maleni, pahuljasti, kad se na jednom spusti, ne znam odkuda, sokô, ali krasan ah, nikad takvoga vidila niesam, imao je duga, uzka krila, pa dugi rep, dà i glavu, kljun, oči žute, svietle . . . no dà, ti poznaš sokola.

— Kako ne bi, i ubio sam ih već dosta, pohvali se Miroslav.

— Taj ti dakle sokô doleti nad piliće, i raztvori već noktine, — ja sam sve to vidila — da jedno uhvati, kad netko zaviče; na to se sokô uplaši i odleti. Znaš, meni je tako

žao bilo, što niesam vidjela, kako bi ga ponio gore u zrak, u nebo...

— Eh, ne nosi on pileta u nebo, nasmije se Miroslav, već u šumu, da ga dere.

— Sve jedno, ali se meni ipak sokô najbolje dopada od svih ptica, prihvati hitro Renata, i objesi kanarinca o stienu.

Za tiem se ogleda po sobi, kanda je hćela vidjeti, je l' sve u redu, i spusti se, uzdahnuv, umorno na stolac. Miroslav sjedne na stolac nasuprot njoj, i upre oči u njezino lice, podbočiv bradu lievom rukom.

Renata zažmiri i uzdahne opet, da su joj se grudi visoko podigle. Ona je bila danas osobito blieda i satrvena, kao da ju je dan prije glava boljela. Najedanput otvori širom oči, i ove se pričinile Miroslavu veće nego obično, i skoro neliepe.

— Što buljiš u me? izusti ona oštro, pogledav ga neobičnim, pronicajućim pogledom, kao da je znala, da Miroslav traži nešto saznati na njenu licu, ali klone namah i nasmije se gorko, ne razširiv usana.

— Ja sam motrio tvoju glavu, izpriča se polu smeteno Miroslav, i činila mi se, da naliči u nečem na sokolovu...

— Tako.

— Nešto, čelom...

Renata hitro ustane, uzbaciv visoko glavu, ali sjedne odmah natrag, šaptnuv Miroslavu nerazumljive rieči.

— Što? što si rekla? upita ju on, začudiv se naglo promjeni, koja se s njom sbila. Njeno, malo prije umorom klonulo lice, zasvietli se nečim smjelim, a njene grudi zanjišu se, reć bi, djevičanskim ponosom.

— Ništa, odvrati hladno ona, zaželjela sam nešto...

— Smiem li znati što?

Renata uzdigne ruku na usta i stane grizkati nokat.

— Smieš, odgovori ona na isti način, zaželjela sam jašit liepoga konja.

— Jašit?! klikne veselo Miroslav, ta to možeš, možemo zajedno, znaš li ti jašit?

— Znam, učila sam se u zavodu, i ja sam najbolje od svih djevojaka jašila, jer su bile plašljive.

— Kad hoćeš da jašimo? Sad odmah?

— Ne, u večer. Al kojega konja?

— Onoga od tvoga otca, sedlo je na tavanu još od tvoje majke, kad je jašila, ne treba nego da ju za dozvolu umoliš.

Tako je i bilo. Renata umoli gospodju, smie li upotriebit sedlo, da jaše u večer s Miroslavom u okolini, na što se ona najprije začudi, a zatim plane: „kakove su te to želje napopale?“ pak: „zar se to pristoji toli mladoj djevojki“, dok joj napokon, izgrdiv ju, ne dozvoli.

Nikad ne vidje Miroslav Renate toliko radostne koli sad. Ona se smijuckala cieli dan od radosti, kako će u večer jašiti i rekla Miroslavu, neka se pazi, da ga ne prestigne.

— No toga se ne bojim, odvrati joj on uza zlobni posmjeh.

— Ne bojiš, ali ti ja kažem, da se mene svaki konj boji, i da leti sa mnom, kanda zla duha nosi, opet će ona sklopiv od radosti ruke. Pa i Miroslav je željno izčekivao večer.

Kad se je sunce začelo naklanjati zapadu, zlateć po nebu razasute oblačiće, kada je hladniji vjetrić zašuštio lišćem drveća, narede konje. Renata sjedne na Hřebekova bjelca, a Miroslav na svoga dugonoga mrkonju.

Renata se odjela u dugo crno odielo, opasav se bielim pasom, okolo malenoga šešira savila modri veo, spustiv ga na dugo preko ledja. — Kako je malena! pomisli Miroslav, videć ju sjedeću na konju, — dvanaestogodišnji dječarac, niti ne.

— Miroslave! reče ona prije, nego su potjerali konje, utvaraj si da si kralj, a ja kraljica. Kraljica je zaljubljena u viteza, koj ju čeka tamo negdje u tamnoj gori, pri svjetlu mjeseca, pa bi sve rada, da kralja preteče, a on naravski ne da. Jesi li razumio? pazi!

Renata udari bičem konja, a ovaj poleti brže od striele, da se je prah iza njega vijao oblakom preko Miroslava, žurećega se, da ju prestigne. Sve bude uzalud, on zaostade na deset koračaja iza nje, dok niesu sašli na glavnu cestu, vijuću se ravnicom poput biele zmije.

— No, kralju, nieste li ljubomorni? klikne Renata Miroslavu pridržavajuć konja, da joj se približi, kad su prispjeli na razkršće — vidite ovaj put vodi do viteza, reče ona i zakrene užom stazom.

Miroslav pohiti za njom udarajući nemilosrdno konja u rebra, ali sve badava. Nje nestane za čas pred njim, kao ptice ili duha; tamo daleko u polutami, koja se slegla na polje, razabere on okom konja i na njem Renatu, nizko pognutu nad njegov vrat. Kadkad pričini mu se, da vidi i veo kako se iza nje vije. Topot njezina odmičućega konja udarao Miroslava kano kladivo u uši. Njega obuze divljenje i srdjba u jedan par, srdjba, kanda će mu kraljica izbilja vitezu u susret...

— Ja svagdje zaostajem... izmrmlja on s negodovanjem i pridrži sipajućega konja, neka kasa. Tiha noć spusti se polagano na zemlju, kano tuga na srdce ljudsko, i nitko je opazio nije kako je i odkuda došla... ni ne znajuć kako, nadješ se u njenom tamnom zagrljaju. Na tamnomodrom obzoru javljaju se zviezde, sve jedna za drugom, kao oči radoznale djece, i sad se jedna zakriesne, čovjek bi rekao: nà, sad je vidjela, nešto i raduje se, kako će to dobromu starcu mje-

secu, koj još tamo negdje iza gore driema, pripoviedati...

Jedno četvrt sata jašio tako Miroslav, zalievajuć se žučem. Njega je sada i to ljutilo, što se Renata tako dugo ne povraća. Najednom začuje njezinoga konja, kako se približava. On sustavi svoga, da se s njom u redu povrati. Sve jasnije i jasnije razabire on njezin lik, zanjihavajući se pravilnim redom... i eto prohuji ona ljuće od vjetra kraj njega, bliesnuv velikim očima, i veo i odielo vijalo se za njom kano udvorno roblje...

Miroslav ostade sav zapanjen. Njega porazi Renatin krasni lik, minuvši kraj njega netom hitar ko grom, a čaroban kanoti jutarnji san... A u njegovu srdcu prevlada divljenje, i on se sjeti Puškinovih stihova:

Kak mimoljetnoe vidjenje
Kak genij čistoj krasoti —

i nije mu se ona više činila dvanaestogodišnjim dječarcem, već amazonkom, o kakovoj ni Grk snivao nije — — —

— Ona je moja — mora biti moja! izusti s uzhitom Miroslav, i potjera konja. Kano posljednji zvuk puknule strune izgubi se njegov uzklik u tihoj noći, samotan, nečuven nikim...

———

Već je kasno. U dvoru je sve zaspalo, i Miroslav se već odavna zanjihao u žarke sne. Snilo mu se, da se ljulja na svetih valovih Gangesa, grleći Renatu. Blago njemu!

U Renatinoj sobi gori svjetiljka na malenom stoliću kraj postelje, i ožariva jasnim svjetlom knjižicu i dio odgaljene oble ruke, koja ju drži.

Renata leži u postelji i čita dnevnik. Izpod zastorka svjetiljke ne dospieva svjetlo na njeno bliedo lice, ono je osjenjeno, ali se tim ljepše iztiču oči, sjajući se na čas najraznoličnijimi osjećaji, sad sladkim zanosom sad srdjbom, sad tihom radosti, sad se opet ugašuju dosadom i negodovanjem. Višeput se zanjišu njene grudi izpod crvena pokrivala, kanda im je tiesno, a ipak su toli krasno nabujale.

— Dva mlada srnčeta — ne znam u kakovoj gori — kaže pjesan pjesama.

Stavimo se tiho, tiho, da nas ne čuje za Renatinu postelju, i čitajmo s njom iz dnevnika.

———

4. travnja.

Bože dosadnoga vremena! Već četrnaest dana neprestano ide kiša, mislio bi čovjek, sviet će se raztopiti, i kano tiesto razpuznuti u svemiru. Da se samo hoće! Što sam ja danas tako turobna? Bit će od silnoga zvonjenja; ništa me tako ne potiskuje u mrak tuge, kao zvona, i da sam ja svemogući car, sve bi ih dokinula, do li onih, kojimi se sluge dozivaju. Umro naš stari, dobri učitelj risanja. — Siromah je to slutio pod zadnje dneve. — Ah, ne bude mene dugo, znao on uzdahnuti, i njegove velike košću zaokvirene očale zamaglile se od uzdaha. Nikad ga zaboravit ne ću! Njegov poznati stas, dobro, obrito lice, pa tu drkćuću ruku, koja je uz svu svoju slabost toli krasne poteze izvodila. Moram priznati, da mi ga je veoma žao. Njegova osoba bila mi vanredno ugodna i prijatna, izmedju ostalih, koje službeno svaki dan pred moje oči dolaze. Moje su mu se drugarice smijale, kad se je došuljao, povlačeć težko za sobom noge, medju nas, a meni je bilo svakiput tužno pri duši. Vidiš, mišljah si, to ti je čovjek, kad ostari; kamen sjedne na te i pritiskuje te u grob, i blago onomu, koji odmah klone pod njegovim teretom, jer ne ima pod nebom sdvojnije borbe od ove. Ti znas, da će te smrviti, a ipak svaka žilica u tebi drhće, da mu se otmeš. Da rad ničesa ne žalim pokojnoga učitelja, morala bi ga žalit radi mojih drugarica. Njegova im je smrt razvezala jezike, i sada brbljaju i preklapaju, sude i naslućuju, da se bog smiluj, tko će biti učiteljem risanja. Najgora je od svih Anka. Ja ju višeputa ne mogu pojmiti, kako to u nje jezik ide. Je l' moguće, da joj ga je takova bog udielio? — Samo da je mlad — samo da je mlad, uzdiše ona neprestano, a ja, ni sama ne znajuć zašto želim staroga.

7. travnja.

Dobit ćemo mladoga i to veoma mladoga. Djevojke se pomamile od radosti, a ja mislim, pa neka bude, kad nije drugčije. Uza sve to moje ravnodušje, bilo mi ipak danas nekako čudnovato pri srdcu, kad je Anka doletila niz stube u vrt, vičuć: mladoga dobijemo. — Mladoga! Mladoga! opetovahu djevojke s uzhitom, a meni zakuca srdce jače nego obično. I tu je opet Anka bila prva, koja je saznala odluku. Ona je svagdje prva, samo ne u nauci.

8. travnja.

Bože dragi, al su moje drugarice čudnovati stvorovi! Ja sam posve drugčija od njih, to one same priznavaju. Ti si mačka, rekla mi danas Anka, i ja vjerujem, da jesam, jer ona i sve njezine drugarice jesu guske i to ne dorasle, koje čavrljaju, da je trava zelena i kamen tvrd. Ona je danas saznala odnekle, da je učitelj risanja liep čovjek i šaljivac, pak ne zna što da radi od obiesti, a jezičak leti, — leti kao voda niz brdo. Kad Anka umre morat će njezin jezičak napose ubiti. Nju štogod uzhiti, a ništa ne raztuži. Idemo na šetnju i dogodi se, da se ogleda mlad čovjek za njom, eto ti sanka za nju na mjesec dana. Kažu da je liepa, a meni se nimalo ne dopada, njezino će me okruglo i smijuće

se lice prije razljutit, nego l' udobrovoljit. Kaže nam učiteljica: nemojte, djeco, na prozoru pjevati; dobro, sve se klone prozora, kad eto ti Anke. Otvori širom prozor, nasloni se na dasku i zapjeva veselu pjesmu, da cieli grad izpod prozora staje; hihihi! nasmije se onda ona i pobjegne u sobu. Šta je to? Je l' to djevojka? Ako jest, ja niesam djevojka i nadam se, da će mi brci izpod nosa narasti.

9. travnja.

Danas je vedar dan. Sunčani traci titraju veselo kapljicami kiše, koja se uhvatila na pustih granah drveća, i čini se, da će se ove skoro zakititi zelenilom. Nebo je jasno modro, kadkad prelieće preko njega bieli oblačić, i to hitro, hitro, kanda se stidi, kud se je zabludio. Na krovu čevrljaju neobično glasno vrebci, i njihovo se čevrljanje slučajno slaže s romonom vode, koja curi sa krova. Valjda ih nadolazeće proljeće oduševljava. Zrak je proniknut ugodnim, vlažnim mirisom, i sjeća na cvatuće livade, premda je riedko gdje vidjeti cvieta, do li onih sitnih krasuljaka po tratini. Sve govori, sve pjeva o proljeću, i moje se grudi nadimlju čežnjom. Nešto me zove van na svjež zrak i čini mi zavidjati orlova krila. Tamo preko modrih gora i strmih klisurina k čarobnu jugu! zaboravila sam već, kako kaže pjesma, ja u obće sve lahko zaboravljam, samo ne ujedljivu rieč.

Sad na domaku proljeća počimljem žalit za zimom. Ne znajuć sama zašto. ljubim skrajnosti; tako mi je znojno ljeto draže od proljeća — barem sad tako mislim — ljuta zima draža od jeseni. Sve je bielo kao labudova krila, sve mrtvo kao grob, a preko pustih poljana huji vjetar, reć bi plače za propalimi narodi...

Što je to, da našega učitelja još ne ima? Vidiš, kako sam znatiželjna!

10. travnja.

Tiho sjedimo u školi i svaka od nas upire oči u vrata. Sad će doći, — ovaj mah! Anki je od same znatiželjnosti zaniemio jezik. Ja pogledam slučajno na nju — i vrata se otvore. U sobu udje mlad čovjek — dječak, skoro bi rekla, liep, visok, odmahne rukom na naš poklon, i upita drzkim glasom, koja od nas najbolje riše. — Renata! poviče Anka, a ja zadrhćem od ljutosti, premda je istinu rekla. — Nu da, je l' to napisano na čelu, reče na to učitelj i ogleda se smjelim okom medju nami. Djevojke pokažu na me. — Mhm, dobro, dobro, pokažite mi vaše risarije, zapovjedi, ne umoli on mene. Ja ih pokažem. — Nije lošo, na to će on, pogladiv se po bradi i okrene se k Anki, da mu ona svoje risarije pokaže. Anka se nasmije i preda mu ih, zarumeniv se. On je pogleda i zahohoće, rekav: A to je još bolje! Ciela škola zaori smiehom — i Anka se nasmije, ne znam zašto? Ja bi na njenom mjestu pomodrila od jada. Luda djevojka!

11. travnja.

Naš se novi učitelj zove Rain. Smjel je dječak taj Rain. Meni se mnogo bolje dopada od naših sladkih i plahih mladića. Kad se k tebi okrene, misliš — udarit će te po licu, a kad tamo! — njegove oči poziru toli jasno u tvoju dušu kao sunce u more. Kakova je to opet fraza! Ja mora još ni vidjela niesam, premda sam mnogo snila o njegovu veličanstvu.

Ono je jedino ostalo ne taknuto od ljudih i valja se danas onako, kako se je valjalo u početku svieta. Sve su ostalo stisnuli ljudi u svoje pesti, samo od njega drhću, kao nemoćna djeca. Ja znam, da ću se plakati, kad se bude raztvorilo u svojem veličju pred mojim očima. Drugčije ja nikad ne plačem. Već sama čeznja za njim mami mi suzu na oko. Ja bi želila, da bude što groznije i divlje, kad mu prviput stanem na obale.

12. travnja.

Kako su moje drugarice s Raina zanesene! A ja?... Danas im je obecao, da će ih sutra, ako bude liepo vrieme odvesti u vrt, gdje će risati po naravi suhu jabuku i sjenicu iza nje. Medju djevojkami stvorile se već stranke, jedna je zanesena s Raina, druga ga grdi kao drzovita čovjeka, u ovoj su većinom ružne djevojke. Danas sam dobila list od majčice, u kojem mi prigovara, zašto ja neprestano pitam za staricu. Ne boj se ti za nju, veli ona u listu, mi smo ju i odviše dobro obskrbili, piši štogod pametnijega. Ali je čudnovata majka! Zašto, da ne pozdravljam starice, kad znam, da se s toga veoma raduje, pa ona je jedino biće u svietu, koje sažaljivanjem — to je čuvstvo u mene riedko — napunjuje moju dušu. Ove sam noći snila, da sam došla u njezinu sobicu pod krovom, te sam ju našla mrtvu na kožnatom stolcu. Ja, zaplačem, kad se starica probudi i reče: nad truplom lieću gavrani, nad dušom vrazi a blažena djevica plače... Čudan san.

13. travnja.

Danas je vedar dan. Bile smo u vrtu i risale jabuku. Dovršiv risariju, odmaknem ja nešto dalje u grmlje, da potražim cviet. U gustoj travi nadjem ljubicu i hoću baš da se k njoj sagnem, kad me netko shvati za ruku. Ja ga pogledam, a to je na moje veliko čudo Rain. — Zašto vi ne rišete? upita me on oštrim glasom, a na ustima mu igra prijazan smieh. — Ja sam dogotovila, odgovorim ja. — Svejedno, na to će on, držeć me još svejednako za ruku, od česa je nešto čudno po

meni zastrujalo, — ja bi vam dao nešto drugoga risati, vi ne smiete odlaziti bez moje dozvole, za kazan morate mi dati ovu ljubicu. Ja ju uberem i dadem mu ju. — Tako, tako, reče on, pomirisav ju, nepazljive učenice moraju se kazniti, drugiput ćemo strože. U njegovu glasu zvučila je tolika iskrenost, šala, dobrovolja, da... Misleć na Raina, zadrhćem ja, kanda me hladna ruka u golo tielo dira...

15. travnja.

Danas je Rain bio osobito dobre volje. On se je šalio i rugao našim učiteljicam, o predstojnici reče, da izgleda kao kiseli krastavac. Ni Anke ne minu, — ona se u obće mnogo upliće u njegov govor — on joj reče, da ne ima nosa u sredini lica. Čudo, da se nije nasmijala na to. Prviput ju vidjeh danas ozlovoljenu. I meni je nešto rekao, pitao me, sjedajuć do mene, što mislim. — Kad? — Sad. Ja mu ne znadoh što odgovoriti.

16. travnja.

Danas me glava boli, da mislim — poludit ću. To je u žena vrlo obična bolja, a meni zadaje toliko brige. Nije li to možda predteča kakove težke bolesti? pitam se ja, i sve me hvata strah, kanda je tlo izpod mene nestalno. Kažu mi djevojke, da je Rain za mene pitao, pa da je rekao, kad su mu govorile, da sam bolestna — sirotica je uvjek toli blieda. To mi je jako neugodno, da me on drži za boležljiv stvor.

17. travnja.

Ozdravila sam, sada tek osjećam pravo, što je to vedra glava. Ja sam se danas i s Ankom razgovarala, te mi je medju ostalim rekla, zašto ja ne nosim okolo vrata vrpce. — Kakove boje? upitam ja. — Crvene, znaš da se bliedim ženam crveno pristoji, - odgovori mi ona. Ja se ogledam s njom zajedno u zrcalo, i opazim prviputa u mom životu, da sam vanredno blieda, osobito prema njoj. Danas kod objeda dogodi se čudan slučaj. Mi sjedimo tiho okolo stola, kad se najednom od stropa odlupi mort i padne pred mene na tanjur, koj se je na hiljadu komada razpukao. Djevojke, učiteljice i ista stara predstojnica polete vrišteć iz sobe, a ja ostanem mirna na svom mjestu, kanda se nije ništa dogodilo. Ja se sama čudim, što je mene suzdržalo, da niesam od straha pobjegla, je l' možda stid? Bit će, al ne stid radi drugarica, već radi same sebe.

Tu okrene Renata nekoliko listova, zagleda se na čas u strop, i stane dalje čitati kako sliedi.

(Dalje sliedi.)

HEINE-OVE PJESME.

Pohrvatio L. Vukelić.

I.

Tihan, miljân, sladjan uj
Mojom dušom struji.
Vesne pjesmo čuj se, čuj,
Sitna u dalj zuji.

Zuji do pred onaj dom,
Gdjeno cvieće mavi,
Desiš li mi ružicu,
Njoj pozdravlje javi.

II.

Ko cviet uresila te
Nevinost, milje, krás.
Ne makoh s tebe oka,
A sjetan u taj čas.

Položit hćedoh ti ruke
Na mehki dievo stas,
Moleći: bog da ti hrani
Nevinost, milje, krás.

SIROMAH PLEMIĆ.

Pripoviest po flamonskom Henrika Conscience-a.

(Konac.)

IX.

Podjimo u francezki grad Nancy, da potražimo g. van Vlierbekea i kćerku mu.

Došav onamo prodjimo kroz nekoliko uličica staroga grada, te ustavimo se pred malim postolarskim dućanom; evo nas na mjestu.

Kroz dućan valja proć uz stepene, evo nas pred malima vratima; otvorimo ih.

Stan je siromašan, al redan i čist. Zavjese postelji biele se poput sniega, pod posut je na flamonsku pieskom, peć je sjajno omazana.

Na prozoru cvatu o suncu ljubice; uz njih stoji gajbica, a u njoj kanarinac.

Tiho je, mirno u toj sobici! Ni glasak ne muti mira i samoće.

Do otvorena prozora sjedi mlada djevojka. šijuć brzo, šijuć marljivo, sjedi kan da je od

kamena, samo joj se miče desna ruka, a u njoj šivaća igla.

Haljina mladoj šilici priprosta je, al ukusna; sva je čista i uresna, sva je živa, srdce joj, reć bi, cvate od mladosti.

Jadna Leonora! Toga li si se dočekala! Plemeniti rod krije ti se pod kukavnim krovom; ovdje u tudjini trebalo je potražiti utočište od ruga, prezira ljudi; radit, pa radit, odbijati mukom nevolju, trpit jade i dosade, a na srdcu ti je grdna rana, kojoj lieka ne ima.

Nevolja zaista iztisnu svoj biljeg na tvoje bliedo lice, otela ti očima živi žar; oj tužni cviete mladjani, kako mi veneš, kako propadaš sa tihe, tajne boli.

Al ne veneš, hvala bogu! Junačka se krv tvojih žila ojunačila, da odoliš nemiloj sudbini. Angjeoski ti lik ljepši je, divniji no prije. Samuješ doduše, u toj uzkoj izbici, pa ti ruže lica bliede, al opet si mila i dražestna; plemenito čelo bielo ti je poput mramora, lica ožaruje slaba rumen. Al još suklja iz liepih crnih očiju izpod dugih trepavica žar života, a veseo posmjeh titra oko nježnih usana.

Možda pritajiva se u tvome srdcu hrabrost i nada, možebit stoji ti u duši mila slika, pa ti sladko spominjanje zadaje snage, da junakuješ proti crnoj sreći svojoj.

Ah gle, Leonora zadubila se u sanje. Spustila ruku, pa ne radi već. Glavica klonu na prsa, oči gledju u zemlju; bog zna, gdje joj je duša? milo ju spominjanje nosi daleko, daleko.

Staviv platno na stolac, digne se polagano, motri skromno cvieće na prozoru, uvene cvietak, razčupa ga, gleda daleko, gdje se mojal uzpeo kućam nad krovove. Prizor poznatog joj milog drveta dirnu djevojku, uzmami otajstveni smieh na usta, izmami joj suze na oči; razigrana kao da živo pojima proljetni zrak, toplo sunčano svjetlo. Kadšto promieni joj se lice; činilo se, kao da se je preniela u druge krajeve, da ide uza žudjenje svoje, govoreći o sreći, o radosti; ustnama izvine se otajstveni glas, na lica izidje blažen posmjeh.

Možda šapatom spominje ime dalekog si prijatelja.

Kroz milosrdje motri jadnu ptičicu, što no skakuće po krljetci svojoj, zaludu kušajuć kljunom raztrgnut žicu tamnice svoje. Gleda kao kroz san ptičicu, pa će na to nježnim glasom:

— A zašto radiš ostavit nas, mila ptičice moja? Jedina drugarica naša u toj samoći! Ta otac je, hvala bogu, ozdravio, veseli se dušice, veseli se! Bit će liepa, vesela života! A što te snašlo, te se plahiriš i lepećeš po kućici svojoj! Je l'? Tužno je i pretužno robovati, kad se zna, što je čisti božji zrak, što li slobodica; kad si ugledala cviet na bujnoj livadi ili u zelenoj šumici, kad se zna, da samo ondje, pod vedrim nebom, života, radosti ima. Jadna ptičice moja, ta i ja sam nikla sred naravi kao i ti, i mene nemilo otelo milomu domu, pa mi srdce gine za hladom drveća, pod kojim mi kolievka stajaše. Nu je si l' i ti za vieke izgubila prijatelja, kao što ja? Zar je povod tvojoj tugi i uspomena miljenika? Ne tuguješ li samo za izgubljenom slobodom? Al što te i pitam? — Evo i opet časa ljubavi! Ljubav, dà ljubav, najljepša zagonetka života! Kupih te u sretnije doba, dugo bijaše mi jedinom drugaricom, jedinom prijateljicom, jedinom radosti!

Djevojka po tieh riečih uze krljetku, pa će dalje:

— Dà, dà! Znam šta te boli! Ne ću, da ti dulje zadajem ono, što je meni prieka sreća zadala. Eto! leti, leti, u široki sviet! Bog te štitio! Idi, naužij se slasti, najsladje svemu živomu stvoru: slobode i ljubavi! Gle, kako poskakuje od radosti, kako leprša krilima! S bogom, sbogom, dobrosrećnice moja!

Časak gledala za ptičicom, kako se munjimice na krilih krilila slobodnim zrakom; za tiem povrati umiljato smiešeći se poslu svomu; srdce kan da joj se smirilo. Mirno uze platno, pa šivala mirno, ko i prije.

Prodje po prilici četvrt; Leonora šivala, pa šivala; na jednoč osovi glavu, pa reče kroz veseo smieh:

— Ah evo mi otca! Da je bog dao, da ga pratila sreća!

Ostaviv stolac podje k vratima.

G. van Vlierbeke udje u sobu, držeć smotak artije, te podje polaganim korakom k stolcu, na koj se umoran i težko dišuć spusti.

Bio se vrlo porušio! oči bijahu mu duboko upale, nemirne, lica blieda, suha, boležljiva. Vidjelo se, da svom silom radi prikriti svoje siromaštvo; badava, haljine bijahu trošne, oglodane, preširoke tomu suhomu tielu. Možda mu klonula hrabrost, možda puklo srdce.

Neveselim, zabrinutim okom gledala ga Leonora. Napokon reče:

— Bože moj! Otče, ti boluješ?

— Ne bolujem, Leonoro, odgovori, al sam nesretan.

— Ljubezno zagrli ga djevojka, uhvativ ga nježno za ruke.

— Otče, mili otče moj! Ne ima tomu nedjelja dana, te si bolestan ležao na postelji. Moljasmo boga, da nam povrati najveće blago na ovom svietu — tvoje zdravlje. Višnji tvorac usliši molbe naše, ti ozdravi, otče; a sad opet jadikuješ, što ti u prvi mah nešto za rukom ne podje. Današnja muka nije uspjela, je l' te? Razabirem tu neudaću iz zabrinutih ti očiju. Al šta za to? Niesmo li sretni? De, tatice, budimo jaki; ne dajmo se, budimo veseli; kad stanemo ljudski na noge, ne će nas strah biti siromaštva; ta i junačka duša ve-

liko je blago. Okani se zlovolje, tatice, eto, vidi, kako sam ja vedra i vesela. Podajem li se ja nesretnim mislim? — Jesam, duše mi, i ja plakala i nemilo plakala, pucalo i meni srdce, kad ljuta nemoć baci milog mi otca na postelju; al sad — kad si mi opet zdrav — došlo, šta došlo, sada ću vazda vesele duše hvaliti bogu na njegovoj milosti.

Tužno smiešeći se gledaše otac zanesenu kćer, pa uzdahnu:

— Jadna Leonoro! Sama se junačiš, da me utješiš, da me izpraviš. Bog ti platio tu ljubav. Znam ja, odakle tebi toliko hrabrosti, al tvoje rieči, tvoj posmjeh, andjele moj od boga, toli me se živo dojimlju, kao da se je tvoja duša prelila u moju. Dodjoh kući razciepana srdca, smućen, bez nade, sdvojan, al samo tebe je trebalo vidjeti, da se ohrabrim, utješim.

— Dodji tatice, zakrči mu djevojka rieč milujući ga sve više, kazuj mi, šta se to sbilo, pa ću ti ja svoje kazati, i ja kriva, ako se ne razveseliš.

— Ah, kćerko, moja, ponudih se gospodinu Roncevaux, da budem opet učiteljem englezkoga jezika u njegovu zavodu; al za moje bolesti našo se za taj posao Englez, pa nam ote najbolju zaslugu.

— A njemačka poduka kod gospodjice Pauline?

— Gdjica Paulina podje u Štrassburg na nepovrat. U jedanput izgubismo sve, Leonoro! Pa da se ne žalostim; ta i tebe kao da ta viest nemilo dira. Probliedila si?

U istinu bje Leonora oborila oči; bila se veoma snuždila. Al sa otčeva pitanja prenu opet se u sviest; sileći se, da bude vedra, odgovori:

— Mislila sam samo, kako ti je neugodno bilo, što te odbiše, otče moj, pa se je to i mene nemilo dojmilo, al kraj svega toga, imam rad šta veseliti se: u mene ima dobrih viesti!

— Tako! Da čujemo!

Djevojka pokaza prstom stolac:

— Vidiš li ono platno? valja mi sašit dvanaest finih košulja! pa kad ih sašijem bit će posla za drugih dvanaest. Od toga bit će liepe svotice; nu nije to sve, ima tu nešta boljega, al to još nije gotov posao.

Leonora govorila te rieči hrlo i veselo, te se i otcu izvinuo posmjeh.

— E pa kaži der, zapita, kakva je ta tvoja sreća?

Djevojka, kan da se kaje, što je bezposličila, poteče k stolcu, pa stane s nova šiti; bijaše joj milo, da je sretno svladala neveselje otčevo. Kroz šalu prihvati:

— Ne ćeš ti toga pogoditi, tatice moj! Za okladu, da ne ćeš! A znaš li, tko je naručio taj posao? Bogata ona gospodja, što stanuje tu, na čošku visoke kuće; poručila jutros po me, a ja podjoh, dok tebe nije bilo. Je l', da je to čudno, otče moj?

— Zaista čudno. Gororiš mi za gospodju Royan, za koju si vezla onaj liepi ovratnjak. A kako si se s njome upoznala?

Ne znam ni sama; valjda joj je gospodja, što je to težko djelo naručila, govorila za me. Kazivala joj o našem siromaštvu, o tvojoj bolesti, jer gospodja znade više za nas, nego li bi se pomisliti moglo.

— Bože! Valjda ne zna? — —

— Ne zna ni za naše ime, ni za našu domovinu.

— Ded dalje, Leonoro, nekako sam ljubopitljiv; vidim, da me se naužiti radiš.

— E, pa čuj dragi otče moj. Gospoja Royan vrlo me prijateljski pozdravi, pohvali moje liepo vezivo, upita me za naše življenje i za našu prošlost, te stade me hrabriti. Da čuješ, što mi je rekla, kad mi je djevojka platno predala bila. — „Idite diete moje, radite marljivo i junački, budite vriedna i poštena kao i do sele; bit ću vam zaštitnicom. Imam mnogo švela, imat ćete posla puna dva mjeseca; al bit će toga i više; govorit ću za vas mojim prijateljicam, pa ću se u obće pobrinuti, da vam bude posla i novaca, da sebe i bolestnog otca čuvate od biede i nevolje. Suze mi skočiše na oči, poljubih ju u ruku sa zahvalnosti na plemenitoj i nježnoj dobroti, koja mi ne udieli milostinje, već posla. Opaziv moju harnost, reče mi prijaznije, lupnuv me nježno po ramenu: Ohrabrite se, Leonoro, te ćete imati i učenica; počeli ste malim, doći ćete na veliko; bit ćete skoro svoji. — Da, otče, to mi je govorila, sve sam dobro upamtila.

Leonore skoči, zagrli otca si, pa ga zapita veselo:

— E, šta ti veliš, tatice? Nije li to veseo glas? Tko zna? učenice! ja učiteljica! Dućan! Služavka! — Ti ćeš slagat račune, kupovat platno; ja ću sjedit u dućanu, pa pripazit, što rade šilice! Bože! Bože! Liepo li je, sretnim biti! pa sretnim bit po sebi, po svojih rukuh! Pa onda življet ćeš pod stare dane u veselju i sreći!

G. van Vlierbeke nasmija se vedro i veselo, a na suhih mu licih pojavi se očito tolika sreća i blaženstvo, da se je vidjelo, da su ga rieči mile si jedinice silno zaniele, da je kraj toga sve svoje jade zaboravio. Napokon to uvidi i sam, pa će klimajuć glavom kroz šalu:

— Leonoro, Leonoro, mila zavodnice! Tko će se oteti tvojemu čaru? Kao ludjano diete slušam rieči tvoje, pa vjerujem sve, sve, što mi obećaješ; došlo, šta došlo, hvalimo boga višnjega. Al okanimo se sada šale — — postolar i opet me opomenuo, da platim stanarinu. Dužni smo jošte dvadeset franaka, je l' tako?

— Dà, 20 franaka i jedno 12 u dućanu, pa to je i sav dug. Kad sašijem košulje, dat ću postolaru moju zaslužbu na račun, pa će se zadovoljiti. U dućanu davat će nam dalje na vjeru. Za svoje posljednje djelo dobila sam dva i pol franka. Vidi i sam, tatice, da smo još bogati; ne će minut četiri nedjelje, pa ne će biti dugova. Ti si ozdravio, pomalo bit ćeš i jači — — Dolazi ljeto — sve nam se smieši! Oj sretni li ćemo biti.

G. van Vlierbeke bijaše čisto veseo; novo pouzdanje sievalo iz crnih mu očiju; bijahu mnogo jasnije. Podje k stolcu i razmotav artiju, reče:

— I ja sam nešto posla dobio, Leonoro; g. profesor Delsaux dade mi ove kajde, da ih prepišem za učenike; za koj dan dobit ćemo za to 4 franka. A sad miruj, diete moje, odviše sam raztresen; bilo bi pogrešaka, mogo bi i artiju pokvarit.

— Ali pjevat je slobodno, otče?

— Dakako, bit će mi dapače vrlo milo, jer uz pjevanje moći ću laglje raditi.

Otac stade pisat, Leonora pako pjevala čistim svojim glasom pjesme, te joj sa mile pjesme odlanulo srdcu.

Medjutiem šivala revno, povirnuv kadšto izpod oka na otčevo lice, da vidi, nije li se pojavila kakova tužna miso, da ju brž bolje pobije.

Za malo časa ču Leonora, kako na zvoniku župne crkve ura bije; staviv djelo na stol, iznese iza peći košaru, pa hćede izići iz sobe; otac opaziv ju, zapita kćer:

— Sada već, Leonoro?

— Podne je odbilo otče.

Ne prigovoriv, nagnu g. Vlierbeke dalje pisati. Djevojka poleti brzo niz stube. Za tinji čas povrati se, noseć punu košaru krumpira i još nešta u papiru zamotana, što je ipak ulazeć u sobu pomno sakrivala.

Za tiem nali nešto vode u lonac, postavi ga kraj sebe i stade pjevuckajuć bieliti krumpir. Kako je brza i okretna bila, svrši za tren svoj posao. Sada podkuri oganj, opra krumpir, pa ga pristavi. S traga na peć stavi jošte lončić sa mnogo octa i nešto masla.

Dosele nije bio otac progledao, jer je svaki dan vidio, kako objed pripravlja, u malo kada kuhalo se na peći šta nova. Nu jedva je krumpir skuhan bio, razlievao se ugodan miris sobom.

G. van Vlierbeke, gledjuć si kćer u čudu, reče:

— Mesa na radnji dan? Leonoro! kćerko! Ta valjda znaš, da nam štediti valja!

— Ne brini se ti, otče moj, odgovori Leonora smiešeći se, liečnik je to zapovjedio.

— I opet me varakaš, je l'?

— Ne varam; liečnik reče, da ti valja bar tri puta na ćedan mesa jesti, ako je ikako moguće. Bit će ti za dobro, otče moj, pa će te meso kriepiti.

— Ali naši dugovi, Leonoro?

— Ah, otče, pusti samo mene; svaki će dobit svoje, pa mir i bog. Ne tari si za to glave, ja jamčim za sve. Ded izvoli uklonuti te svoje artije sa stola, da prostrem stolnjak.

Otac kimnu glavom, pa učini, kako mu kćerka reče. Djevojka prostre po stolu bielu plahtu, a stavi nanj dva tanjura puna krumpira. Objed bijaše siromašan, al opet sve čisto i udesno, da bi i bogataša snašla bila želja, da sjedne za ovaj stol.

— Otac i kći sjedoše. Sklonuv glavu i sklopiv ruke, zahvališe se bogu višnjemu na udieljenoj im hrani.

Dok se ova skromna molitvica dizala Gospodu, začu se na jedanput štropot na stepenih.

Leonoru to nekako smelo, silno stade djevojka drktati; oči otvorila u veliko, glavu nagnula napried, te je prisluškivala u strahu.

Otac, ne moguć shvatiti kćerine uzrujanosti, gledaše u čudu, kan da je pitati hćio: — Šta je, šta te snašlo?

Leonora mahnu mu rukom, neka šuti.

Sve glasnije čuo se govor iz vana; Leonora prepozna taj glas. Kao da ju je striela dirnula, skoči prema vratima, kriknuv od straha, zaklopi vrata, te se upre unj ledjima i rukama.

— Leonoro! što si se za boga prestravila? viknu otac od straha.

— Gustav! Gustav! viknu, evo ga! Ide! Daj ukloni sve, sve sa stola, samo on ne smie vidjeti našega siromaštva.

Lice se g. van Vlierbekea zamrači sa tih rieči, ponosito osovi glavu, oko bijaše mu mrko, sjajno. Ne progovoriv ni cigle, podje k vratima i ukloni kćer. Leonora pobježe u najdalji kut, i rumena od stida spusti glavu.

— Vrata otvoriše se silovito, kličuć navali mlad čovjek u sobu i poleti razširenima rukama prema djevojci, spominjuć smeten njezino ime, govoreć nerazumljive rieči. Od silne radosti bio bi jamačno Leonoru zagrlio, da ga nije zaustavilo strogo oko otčevo, neumoljiva otčeva ruka.

Mladić stane, ogleda se po sobi, i prepane se, opaziv siromašan objed, kukavno odielo starca i kćeri mu. Težko li ga uzdrma taj prizor, jer si pokri oči rukama, te viknu sgrčiv pesnice:

— Oj Leonoro, dušo, pogledji der me, neka razumiem, da l' ti je srdce vierno sačuvalo sladku uspomenu naše ljubavi.

Djevojka pogleda ga pogledom milim, pronicavim, kan da joj je ciela duša sievnula na oči.

— Oj sretan li sam i presretan! kliknu Gustav zanesen; Leonora, moja Leonora ljubi me, ljubi! Te sile ne ima na svietu, koja će

mi oteti milu zaručnicu. Oj Leonoro! dodji, da te privinem k svojemu srdcu, da poljubim drugaricu života svoga.

I razkrili ruke, da ju privine burnomu srdcu. Drkćuć od straha i sreće stajaše djevojka, kao da očekuje svečani poljub. Al prije nego li je mladić ovršiti mogao, na što ga je srdce gonilo, zakrči mu g. van Vlierbeke put, a uhvativ ga čvrsto za ruku, reče mu osbiljno:

— Molim vas, spregnite radost svoju, gospodine Deneker; i nam je zaista vrlo drago, da vas opet zdrava vidimo, i vam i nam treba imati na umu, da smo siromasi. Poštedite naše siromaštvo.

— Šta to govorite? viknu Gustav; a tko ste vi? Moj prijatelj, moj otac! Leonora moja zaručnica! — — — Bože moj! Iz vaših očiju čitam težku borbu? Pamet mi se muti — ne znam, šta ću?

Zatim primi Leonoru za ruku, povede ju k otcu, i progovori brzo:

— Čujte me! — Stric umrie mi u Italiji, namriev mi sve svoje blago; umirući zapovjedi mi, da oženim Leonoru; digo sam sve na noge, da vas pronadjem, tugovao sam, plakao sam, što ne mogoh ući u trag miloj mojoj zaručnici. Napokon nadjoh i evo dodjoh po svoju plaću, dodjoh, da poklonim svoje srdce, svoj život, svoje bogatstvo Leonori, da izmolim od nje sreću, da podje sa mnom pred oltar boga višnjega. Oj otče! Udielite mi tu milost! Dodjite sa mnom! Grinzelov dvor očekuje vas, kupio sam ga; sve je ondje, ko i prije! Slike djedova vaših kite dvoranu, sve što vam je sveto i drago bilo, skupio sam opet u Grinzelovu dvoru. Dodjite, da siedu vam kosu ovjenčam ljubavlju i počitanjem, srećom i radosti. Ljubit ću Leonoru, štovat ju — — —"

Lice otčevo ne bje se ni malo promienilo, samo se činilo, da mu se je oko ponešto ublažilo.

— Bože moj! kliknu Gustav zanesen: ne ima te sile, koja će mi otet Leonoru, ni otčeva vlast, kad mi ju dade sam gospodin bog!

Zatim kleknu pred g. Vlierbekea i dignuv ruke, stade ga zaklinjati:

— Oprostite! — Ne, ne, vi mi ne ćete zadati smrti! Otče, otče, ranami božjimi zaklinjem vas, blagoslovite me! Hladnoća vaša ubija me!

G. van Vlierbeke kao da je zaboravio mladića, podignuv oči prema nebu, govorio je, reć bi, vruću molitvu. Sad mu se ozivao glas i kroz suze:

— Margareto! Margareto! Raduj se u diki nebeskoj, ovršio sam zavjet: Leonora biti će sretna na ovom svietu!

I dočim ga Gustav i Leonora gledahu puni sreće, puni nade, pridignu starac mladića, poljubi ga i srdcu mu se ote klik:

— Gustave, dragi sine moj, bog blagosovio tvoju ljubav! Radi, da mi kćerka sretna bude; tvoja je zaručnica.

— Gustav, Gustav, mojim zaručnikom! kliknu djevojka i navali u jedan mah privinuti i otca i ljubovnika k svojemu srdcu.

Na grudih starca otca planu prvi sveti cjelov vječite ljubavi, suze starčeve kanuše na sretnu mu djecu i blagosivljuć spusti ruke na mile im glave.

A sada štioče dragi! valja mi priznati, da sam ti zatajio pravo ime grada staroga g. Vlierbeke-a. Imao sam i zašto. Nitko ne će pogoditi, gdje boravi Gustav sa mladom si gospodjom.

Za sebe mogu ti kazati, da sam ih vidio, da sam govorio sa gospodinom i gospodjom Deneker, da sam često s njima, sa djedom g. v. Vlierbeke-om i sa dvoje mile im dječice šetao po Grinzelovu dvoru.

Divna slika domaće sreće, blaženog mira, istinske ljubavi, što no ju vidjeh ondje, duboko mi se utisnu u pamet moju. Stari plemić sjedi u vrtu, a do njega dvoje žive unučadi; mala Adelina penje se na starčevo krilo, pa gladi djedu lica, nestašni Izidor jaše na starčevih koljenih. Do njih stoji g. Deneker i žena mu. Ne govore ništa, sretni stištu si nježno ruke, sretni sa blaženstva svoga, sretni sa otčeve sreće, sretni sa prizora mile si dječice.

Ne ću vam reći, tko mi dokaza tu pripoviest, al to budi vam znano, da poznajem sva lica, za koja ste čuli; sjedio sam dapače ne jedanput zajedno sa zakupnikom Janom Baesom, sa ženom mu Betikom i služavkom Katom, a to su vam ljudi govorljivi, pa osobito rado pričaju o svojih dobrotvorih.

Preveo A. Šenoa.

MICKIEVIĆEVI KRMSKI SONETI.

Pohrvatio I. T.

Alušta po danu.

Već gori s grudi magla stà se razstajati,
Jutrena šumi pjesma njive zlatnim klasom
I kitnjast gaj se klanja, rose blista krasom
Kalifom ko na čislu rubin i granati.

I luka cvate, nad njom cviet se mota, klati
Leptirica šarenih, svedši istim časom
Nebesom pri dnu nebo divnim alem-pasom,
S daleka krieš* cvrkutljiv uze krieša zvati.

* Krieš = cicada.

Iz vode viri stienje golo i visoko,
Uzavrilo je more, na stienje juriša,
Po valu titra svjetlo, kao tigra oko.

Dubini vrhom val se lasti, ljulja, tiša,
Mornarice se bieli jedarje široko,
I jato labudova bezdnu povrh kriša.

Alušta po noći.

Utolio je vjetar, zamrie danu duša,
Po vrhu Čartirdaha luč se razsu svieta
Crljeneć se ko skrlet; crljên zatrepeta,
I gasne. Bludeć putnik ogleda se, sluša.

Pocrnjele su gore, dolom gluhne gluša,
Žubore tiše vrela, kan da san im smeta,
Po hladu vonj se krili, vonj je svirka cvieta,
Domota glas se srdca tajom noćnih tmuša.

Posanjam čas pod krilom tame i tišine:
A u tom probudi me prasket meteora
I nebom, zemljom, gorom zlatan potop pline.

Oj istok-noći, ti si odaliska dvora,
Uspavljuješ dragotom, a da san nas mine,
Ti iskrom oka budiš svu dragotu stvora.

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

A suvremenici sbilja opisuju Lauru, da je ne samo uzvišena duha nego u istinu i kriepostna bila; stroga napram sebi i drugima, vierna svomu mužu, dobra majka i odhraniteljka djece svoje... S toga je i lasno pojmiti, što je Petrarka i kad su ga najveća gospoda i prijatelji k sebi mamili, da u udobnosti uz njih živi, i kad su ga važni poslovi u pogledu svoje mile ali za onda strankami razcjepkane, ratovi opustošene Italije pozivali, nebi li umirio stranaka, nebi li ujedinio Italije, čim svoje poslanstvo dovrši, toliko puta, pa ma kako udaljen bio, opet u Valechiusu vraćao. I u ubavom Linternu, Villi priredjenjoj mu od Visconta kraj Milana ne može da se dugo zaustavi, nego čim svrši svoju misiju, ide u svoju milu Valchiusu. I poslije krunisanja svog u Rimu, ne mili mu se ondje, već žuri se u Valchiusu pišuć: Odoh i iz Rima, jer ne mogu podnositi kako prema tomu, tako i prema svim drugim gradovom, onu ogavnost, koja mi je prirodom u duši. Pak i onda kad kuga bjesnijaše u Francezkoj, kad već podje i po Italiji žrtve svoje proždirati, kad se je svako obćenje s Francezkom prekinulo, a on od gorke slutnje umiraše, da će mu i milu Lauru smrt pokositi, i onda svom dušom teži i gine za Valchiusom, strašne muke trpi, što nikakova glasa o Lauri dobiti ne može... A kad boraveć u Parmi dobi listove od prijatelja svojih, u kojih mu najtužnijim načinom javljaju, da je kuga ne štedeć nit cieneć slavan glas, mladost i ljepotu Laurinu nju ugrabila roditeljem i ljubavi Petrarkinoj, bi poražen do dna srdca svoga, jer tiem ostade bez ikakve nade, utjehe i podpore ljubavne, te samo si smrt što prije željaše, da se s njom što prije sastane u nebesih. Tko ne zna za prvu mu Canzonu iza smrti Laurine? Che debb' io far, che mi consigli: Amore? — Laura umrie 6. travnja 1348., isti mjesec, isti dan, isti čas, kad ju je on prviputa u crkvi spazio i pogledom njenim čarobnim očaran bio. Da čudna slučaja! koji mu je još većma srdce očemerio... Zato ne ima mira, već još jednom pohadja svoju Valchiusu; al mu ona nije onako mila, čarobna i tiha više, jer u životu ne ima mu više omiljele Laure, koja je nekoč kadkada u družtvu s drugimi gospodjami Valchiusu, rad krasna položaja, rad svježa zraka, pohadjala, a on ju susretao. Al ipak rado ondje probavlja časove života svoga, jer ju je Laura tragovi nožica svojih, rekao bih, posvetila. Tu sklada one divne pjesme „in morte di Madam Laura" i tu želi u tuzi svojoj skončati život svoj. Ali opet ga zovu razni velikaši pak i isti Urban V. u Rim. Obaviv razna poslaničtva, jer mu je ipak Italija srdcu prirasla bila, odluči i tog junačkoga papu, koji ga je poslušao i u Rim preselio se, pohoditi. Ostavi dakle Valchiusu težkim srdcem, al ne mogaše dalje od Padove doći; već bo tri godine dana bolovaše. Da se oporavi ode u Arquà mjesto 10 milja od Padove udaljeno u liepoj dolini brdi Euganejskimi okruženo. Tu, da ne bude od svog kanonikata paduanskog daleko, u udobnoj svojoj kući sprovadja posljednje dane života svoga u postu, molitvi, bdenju, pokori. Tu je i spjevao onu prekrasnu pjesmu bogorodici: „Vergine bella, che di sol vestita". Tu popravlja svoje spise, tu ga polaze njegovi najmiliji prijatelji, i tu, dočim ga je u posljednje vrieme počela groznica sveudiljna jako slabiti, nadje ga i smrt 18. srpnja, kao što gore rekoh. Tako svrši Petrarka buran život svoj, oplakivan od sveg izobraženog svieta kao muž obširnoga znanja, duboke učenosti, uzkrisitelj stare klasičnosti i liepe književnosti, pronicavi mudroslov, krasoslovan govornik, uzvišen pjesnik, gorljivi domoljub, neprijatelj tiranstva i robstva, revni propovjednik gradjanskog mira i jedinstva, sloge

bratske i ljubavi, revnik za dobro sv. vjere i mile domovine svoje, jednom rieči: muž, kakvog samo stoljeća radjaju, i kojega slava vjekovima vjekuje. A uzmemo li u obzir njegova politička mnoga poslanstva, koja mu riedko plodom urodiše, njegova putovanja, uzmemo li u obzir dosta slabašan mu tjelesni sustav, to se čudom diviti moramo, kako je mogao onolika slavna dubokom učenosti odsievajuća djela popisati. Neutrudiva mu i čelična volja, neumoran rád danju i noću i u istoj bolesti svojoj, kao što sam izpovieda, k tomu želja za prosvjetom čovječanstva, to su bila vječna poticala u životu njegovu. Evo mu latinštinom pisanih djela: De remediis utriusque fortunae libri II. De vita solitaria lib. II. De Otio Religiosorum lib. II. De vera sapientia, dialogi II. De contemptu mundi, sive Secretum dial. III. Psalmi Poenitentiales VII. De republica optima administranda, liber. — De officio et Virtutibus Imperatoris, liber. Rerum memorandarum lib. III. Vitarum virorum illustrium Epitome. Suplementum Epitomatis. — De pacificanda Italia Exhortatio. — Ad veteres Romanae Reipublicae defensores, Oratio. — De libertate capessenda, hortatoria. De obedientia et fide uxoria. — De avaritia vitanda, oratio. — Itinerarium Syriacum. — Epistolarium de rebus familiaribus lib. VIII. Ad quosdam ex veteribus illustriores, liber. — Sine titulo liber. — De sui ipsius et aliorum ignorantia. — Contra cujusdam anonymi Salli Apologia. — Invectivarum contra Medicum lib. III. — De laurea sumenda, Consolatoriae Epist. lib. II. Buccolicorum Aloguae. — Africa, sive de bello Punico, liber. — Epistolae lib. III. — Ovomu svemu dodajmo još njegove divne lirijske pjesme: Sonette, Canzone, Sestine, njegove Trionfe za života i poslije smrti Laurine, s kojimi je vas sviet očarao, evo ti neumrloga Petrarke. Da! da neumrlik je! i dostojan bješe onoga slavlja, koje mu poslije 500 godina zahvalna Italija pripravi.

Naročito grad Padova sjajno posvjedoči, koliko štuje uspomenu onoga muža, koji bivši mu kanonikom i u blizini njegovoj posljednje dane života svoga dovrši. U tu svrhu sastao se u Padovi odbor, komu na čelu bješe viećnik padovanski Conte Giovani Cittadella, muž plemenita duha i koli vremešan toli odvažna srdca, — a njemu uz bok neutrudivi profesor Nestor Legnazzi, rekao bih srdce i duša svega, što se je slavlja Petrarkinog ticalo, čovjek umilna lica i pun udvornosti napram gostima, da je svakog tiem sebi predobio. Spomenut ću još ovdje gg. markeze Plattis i Selvatico, contea Piovene i plemenitog Valvasori, koji su ne žaleći ni truda ni podpore bili na usluzi odboru, iz kog su poput sunčanih zraka pozivnice na sve učenjake Italije letile, e da bi slavlje to tiem slavnije izašlo. Odziv bješe najsrdačniji, kao što ćemo niže dolje uvjerit se. Ja čitajuć o slavlju tom budućem, sve misli na jednu smislih, te u oči istoga upadoh u Padovu. Odmah potražih predsjednika contea Cittadellu, te rekav, tko sam, što sam i u koje ime dodjoh, bih premda ne pozvan, toli ljubezno primljen, da je odmah svom tajniku naložio, da mi pozivnicu uruči. Eh! sad bijah na konju, te samo izčekivah velikom žudnjom početak svečanosti. Po naznačenom programu ova se otvorila dne 17. srpnja u večer 9 sati koncertom glasbe paduanske i to na Loggiji Casina Pedrochi, koji trajaše skoro do pó noći. U krasnoj dvorani tog kasina čarobno razsvietljenoj i krasnimi vienci i zrcali urešenoj, vidit si mogao osim pozvanih učenjaka takodjer sve uglednije porodice padovanske; naravski da su tu ljepotice u strogom smislu po najviše u oči padale. Pak kao što svud, tako i ovdje imadoše prednost tiem, što zauzeše mjesta na Loggiji, te tako strielam znaličnih očijû umakoše — dočim smo se mi mužkarci po dvorani i pobočnih sobah šetali, upoznavali i zabavljali. Narod pako silan šetao se pred istom Loggijom slušajuć umilnu glasbu, te svojimi ju uzklici pratio. Ne mogu ovom prilikom da prešutim neku opazku glede Talijana i nas Hrvata. Ja ne mogu da pojmim odkud to, da sam ja toli Talijanom u oči upadao? il je povod tomu moja vanjština, ili moje na pole samo hrvatsko odielo, ili ne znam što? bilo što mu drago, samo su me jako očima fixirali i šapatom pratili, tako, da sam kao kroz šibe hodio. Al kad začuh u neke nekavice šapat: „un ungarese“ planuh srdcem te pristupiv istim rekoh: „no, no un ungarese, ma un Croata Slavo“. Na takovu opreku i ne mislište i rekao bih, snebiše se kad to čuše i mogao sam im na licu čitati: odkud taj tu? no kad im razjasnih sve, puni udvornosti rukovaše se sa mnom, te me i drugoj gospodi predstavljahu. Valjda im je u prvi mah pred očima treptio onaj „barbaro Croata“ iz godinah revolucije, koji je težkim srdcem ostavljajuć dom i ognjište, ženu i djecu svoju, pod moraš s njimi se bio, i krvju svojom Italiju njihovu natapao... te pomisliše: da li može medju timi barbari i jedan samo biti, koji je oduševljen za liepe umjetnosti i koji bi se udostojio doći, da njihovog Petrarku slavi? Ali uvjeri ih o protivnom krasni program s pozivom iz žepa mi vireći, i dalji moj razgovor s njima. Tiem samo to opažam:

da Talijan vrh svega domovinu svoju ljubeć, a mnogo propativši dok ju je slobodnu i ujedinjenu ugledao, — ne sklapa na brzu ruku poznanstva i prijateljstva sa svakim, osobito sa razvikanim dušmaninom od starine, — ali kad mu stvar malo razjasniš, onda te obljubi i svu ti povjeru poklanja. — Hoću još i to da kažem: da putujuć tudjim svietom, ne stidimo se svoje narodne oprave, ne budimo Francezi, cosmopolite, prem ako što se veli: „odielo ne čini čovjeka" nego i tim dokažimo da ljubimo svoje; ta i onako nas tudj sviet slabo pozna ili nas krivo osudjuje, ovako pak odielom u oči mu upadajuć prilike ćemo dobiti krive mu pojmove razjasniti i svoj rod i dom na glas iznositi. Ta što je Magjarom, šaci ljudi napram nas, put u svietu prokrčilo, i na glas ih iznielo, nego odielo? (pa bar da je čisto njihovo), a uzanj prilika upoznati se i hvaliti svojimi slobodoumnimi ideami i tobožnjim starim junačtvom. A dobro znamo iz povjestnice, što se sve Hungariom razumievalo, a još bolje znamo, da su u onih tobože po njih slavnih bojevih ponajviše Hrvati izdirali. — No vratimo se svetčanosti. — Sutra dan 18. srpnja, dan smrti Petrarkove, sakupismo se pred Loggijom Amulejskom tik kipova Dantea i Siotaa, a blizu krasnoga, kipovi svih po Italiju zaslužnih papa, umjetnika, učenjaka i junaka ukrašenoga Pratto della Valle, dok ne prispješe carozze barjačići okićene, da nas odvezu brojem 150 gostî. Primiv tu novi program za put u Arquà posjedasmo sve četiri po četiri, te krenusmo uzklici mnogobrojne svjetine praćeni put u Arquà. Veličanstvena povorka ta, kao da su kraljevski svatovi, vije ti se vijugajućim se ravnim dumom uz potok Brentu okvirenu krasnobujnimi livadami, vrtovi, okićenimi dudovi, vinjagami, maslinami, dok nas iza Sante Croce bregovi Euganejski u svoje još čarobnije krilo ne primiše te u Battagliu ne prispjesmo. Hotjela je dobra srećica ili slučaj, da sam sjedajuć u karuce dobio za druga g. Petra Mugna, pisca talijanskoga, svećenika i profesora scole del Santo, muža učena, koji je takodjer u našem bečkom Frintaneumu 10 godina probavio i ondje učiteljem bio. Isti proslavi petstoljetnicu Petrarkovu malim životopisom ukrašenim peterimi slikami: Petrarkovim likom, njegovom kućom u Arquà, tombom t. j. grobom i ormarom i stolicom i njegovom mačkom. — A koliko se tek uzradovah, kad me upita za junačko zdravlje prve dike i prvog sina domovine naše, koga kao učenika u istom zavodu s njim bivši poznaje, a kao glasovitog muža vele štuje. Taj spomen tako nas je spojio, da se za svekolike svetčanosti ne razdielismo.

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

(Dalje.)

III.
Početak Spljeta.

U nekadašnjem Solinu, kako se ponajviše scieni, rodi se Kajo Valerio, sin nekoga pisara, koji zacariv se, prozva se Dioklecianom Joviom. Dosadilo mu kašnje prekomjerno slavlje i otežčala mu slavna kruna, pak da provede mirno posljednje dane svoga života, uzdiže na najdivotnijoj obali morskoj, malo milja razaleko od rodnog si mjesta, veličanstvenu palaču, naresiv i nakitiv ju najbogatijimi i najumjetnijimi uresi ondašnjega rimskoga doba. U toj palači zače se kašnje grad Spljet.

Umrie Dioklecian god. 113., pošto je devet godina u palači mirno proživio, najdivlji narodi nahrupiše na Ilirik, te Solin i palača bijahu im dakako na udarcu. Goti, Sarmate, Kvadi, Alani, Markomani, Vandali i Huni svu Dalmaciju poharaše i poplieniše, te ih ne mogao susbiti niti junački Teodosio niti njegovi nastupnici. Alarik i Genserik bijahu dva najgora bića, koji prije neg se na haranje Rima uputiše, svoju krvoločnost tud izvježbaše i naoštriše.

Rimski carevi bijahu se već izrodili, pak ne znadoše braniti niti medjaša carstva. Početkom V. vieka, u vrieme Arkadija bijaše ova palača prvobitne sjajnosti već lišena, te postade stan ženski-Gineceum. Neko ju vrieme opet popravljahu Marcelin, Glicerio, Julio Nepos, ali pod Odoakrom i Teodorikom poče se opet rušit. Još ju veći poraz sustiže pod biesnim Totilom, te iza onoga kratkog vremena oduška pod iztočnimi carevi nastupi najužasnije pod gotičkim vojevodom Haulfom, i za nasrtaja Longobarda. Ali najgori udes susrete ju kada Obri nahrupiše, te okolo god. 639. porušiše Solin i poharaše cielu Dalmaciju. Sa Solinom bude i sva okolica opustošena pa dakako i palača Dioklecianova. Stanovnici, koji maču izmakoše, razprhaše se po otocih i pobjegoše put Italije, Istrie, Friaula i Epira.

Nu na dobru sreću eto ti i junačkih Hrvata, zakletih dusmana krvoločnih Obara, sidjoše sa razgranjena Karpatskoga gorja, te zaokupiše na sve strane goniti divlje čopore. Snažnom desnicom i junačkom postojanošću nadhrvaše Obre i iztriebiše ih iz Dalmacije. Tako odahnuše preostali Rimljani, kojim Hrvati dopustiše slobodan povratak na obale morske nagovarajuć ih, da spaljeni Solin obnove. Ali budući se samo mali broj i to najviše koja stotina starih Solinjana nadje, videći nemogućnost tako malim brojem Solin

obnoviti, umoliše Hrvate, ne bi li im dozvolili slobodan posjed Dioklecianove palače, koje spoljašni zidovi još stajahu. Tu se zakloniše, i samo jedan ugao palače napučiše te taj napučeni diel Urbicola nazvaše. Što od straha, što radi drugih okolnosti pripoznavahu Hrvate za svoje gospodare i zaštitnike. Nu dakako i ti novi gospodari počeše se odmah naseljivat uza Solinjane, te tako Urbicola poče malo po malo rasti i Hrvat i Latin jedan uz drugoga sasviem na prijateljsku življeti.

Nego Rimljani umjedoše svojom prosvjetom i lukavštinom prostodušne Hrvate na svoju ruku namamiti, čim opet ojačaše. Isti Toma arcidiakon, neprijatelj Hrvatom jasno pripovieda, netom što se Hrvati doseliše, da namah uzeše sa starimi rimskimi žitelji najljepše slagati i drugovati, jedni drugih kćeri udomljivati i tiem prijateljske, kućne i obiteljske napremice utemeljivat. Tako za kratko vrieme napučiše Rimljani Hrvati cielu palaču. Ne dostade već Hrvatom mjesta u palači te počeše dvorove i kuće podizati okolo palače, i tiem se zametnu više spljetskih prigradja, koje u prvi mah zgoljni Hrvati napučiše.

Onaj nugao, koga su sami Rimljani napučili, nazivahu oni sami Urbicola a Hrvati, da ga razlikuju od ostalih priedjela po njih napučenih, prozvaše ga onda hrvatskim imenom pak ga i danas zovu: „Starim gradom". Stari grad je samo dakle rimskiem življem napučen, a ostala sva palača i sva prigradja napučiše jedino Hrvati, te odmah i svojimi imeni prozvaše. U palači bijahu mjesta: Kamenica, Kup, Ploče, Viper itd. Varoše prozvaše još onda pak se i sada zovu: Veliki varoš, Mali varoš ili Manos, Lužine ili Lučac, Dobri. Tako nazivahu takodjer Lokve, Slavićevu, štono ju sada Piazza dei signori zovu, pa tako sve ostale ulice, plokate i priedjele hrvatskim imenom okrstiše, pak ih i dan danas prosti puk najviše starim imenom zove, a samo u najnovije doba talijanska hitrolija okrsti ih na svoju.

Ako isti Toma arcidjakon ne može da zataji, već na sva usta veli, da su Rimljani i Hrvati u prijateljske i obiteljske napremice stupili, to mi znademo, da to oholi starosjedioci rimski niesu rado već samo od nevolje prinukani činili, budući Hrvati i preko njihove volje zaokupiše osim Staroga grada svu palaču te svu okolicu naseliše i varoše pogradiše, bivši dakako brojem i gospodarenjem mogućniji. Ali ih je rimski živalj drugčije nadmudrio. Ne imajuć tada Hrvati svojieh pismena niti svoje književnosti, a želeć prosvjetom napredovat, to dašto kud će drugud već u latinske učione, gdje ih jedino latinski podučavahu. Naučivši tako latinski jezik i slavnu prošlost rimsku, prianjivahu rado uz latinštinu i tiem se svomu narodu sa sviem odtudjivahu. Tiem načinom mnogi Hrvat imenom i starinom dokopav se prosvjete polatinči se i postade najveći dušman i mrzitelj svoga naroda, a rimski živalj tako se uzmnožavaše i ojačavaše. Rimljani su kao potla i Mletčani, Francuzi i austrianska vlada, silom nagonili Hrvate u tudje učione. Hrvati su tako morali prvih viekova latinski, za tiem sve dosle jedino talijanski učiti. U učionah slavili se i viečili učenikom jedino uzori i veleumi rimski, talianski, francezki i njemački, ne bi li se njimi zanieli a zamrzili svoje pleme, koje nitko hvalio nije. Tako mladež uzgojivana u tudjem duhu i zamamljivana tudjim slavljem, i polebedi se za tudjim, te uze svoja prezimena hrvatska po tudjinski okrećati, svomu se rodu iznevjerivati a tudjinstvo umnažati. Kakono dan današnji mnogi hoće da budu Talijani samo s toga, što su se u talijanskih učionah izučili, tako onda svak zaželje zvat se Rimljaninom, pošto je latinski naučio. A da sviet znade za to, da su se potalijančili ili polatinili, predjenuše si prezimena, pa to neka bi im Bog oprostio, ali im se to ne činjaše dosta, već trgoše mrziti narod, iz kog nikoše i tom se mržnjom odlikovahu. Te izrodjenike i otudjenike znao je vrlo dobro u svoju korist upotriebiti lukavi rimski živalj, njimi se služahu kašnje i Mletčani, onda Francezi, napokon austrijanska vlada, odlikujuć ih počastnimi naslovi i dostojanstvi: tko se je odtudjio od svog hrvatskoga roda i plemena, taj se je za cielo i prosvietljenim nazvao, taj je stekao hvalu i korist, a prigrliv liepi talijanski jezik, tko je bio darovit, mogao se za cielo proslavit. Tiem je načinom tudja lukavost ne samo otimala nam naše vrlije i prosvjetljenije muževe nego ih izim toga pretvarala u najžešće mrzitelje Hrvatstva. Što dakle nije mogao stari rimski živalj niti Mletčani postignuti silom, to se je vrlo vješto pokušalo prievarom, hitrolijom, lukavštinom, pa dakako i prosvjetom, premda im nikad do prosvjete cieloga naroda stalo ne bijaše.

Rimljani svuda jednako držahu, da svi u nekadanje carstvo rimsko nadošli narodi, bilo to silom ili dozvolom, moraju njihovu vrhovnu vlast pripoznavati. S toga i u Spljetu netom ojačaše i okrilatiše se polatinčenimi Hrvati, eto ti ih odmah gotovih gospodariti, napadati i prezirati sve, što je hrvatsko, kad ovo ne će, da im služi. Tiem naidjoše na jaki i razložiti odpor te bi ih tada Hrvati sasvim uništili i izkorienili bili, da se ne utekoše istočnim carevom, koji ne mogav silom priteći, izprosiše im liepimi besjedami kod Hrvatskih vladara milost, neka bi ih na miru puštali; na što oni pristadoše, zadovoljivši se primanjem danka. Želeć oni ipak gospodarit, po drugi put se utekoše istočnim carevom,

koji ni sada ne mogav im sami pomoći, nagovoriše Mletčane, da oni to učine, jer je jednim i drugim u prilog išlo, da se romanski živalj na štetu Hrvatstva kriepi i širi. Puno više, nego li bizantinska i mletačka moć i sila, pomagahu im latinske učione prisvajajuć sve svećenstvo i odličnije hrvatsko gradjanstvo.

Po tom još u početku nastade borba i mržnja narodna u Spljetu, prikazujuć se u raznih vjekovih pod drugčijim vidom ali iduć uviek za istiem smjerom u štetu Hrvatstva. Najlukavije i najuspješnije prenosila se ta mržnja uviek i na vjerozakonsko polje, jer protivnici Hrvatstva tvrdjahu himbeno: „Što je god hrvatsko, to ili je surovo i nevaljalo, ili teži za pravoslavljem i odpadom od rimske stolice; a što je latinsko ili taliansko, to ti je divno i plemenito, to će nas održati stalne u vjeri". Tiem su načinom spljetski sabori proganjali hrvatsko svećenstvo, odtud i današnje namrkivanje i zastrašivanje te mržnja na „Glagoljicu i Glagoljaše". Ne daj se Hrvatu osviestit, ne daj mu svojtljivu biti, ne daj hrvatskoj knjigi mah oteti; jer nam je drugčije odzvonjelo!

(Dalje sliedi.)

Dositej Obradović.

(Sa slikom.)

Jedan od najznatnijih pojava na slavenskom jugu jest jamačno srbski pisac Dositej Obradović. Znamenit je po svome značaju i po raznih čudnih sgodah, što ih je doživio, nu mnogo znamenitiji po onom velikom načelu, što ga je potaknuo i koje je napokon po umnoj njegovoj borbi održalo pobjedu, da literatura naime ne ima biti svojinom nekih kasta već cieloga naroda, da se ima pisat za narod, kao što narod govori.

Obradović rodio se od siromašnih roditelja g. 1739. u Čakovu u tamiškom Banatu. Po smrti otčevoj uze ga stric uzgojivat. Već tu probudi se u njem živa želja za naukom. S prvine ne nadje nego nekoliko pobožnih obrednih knjiga da smiri svoju želju. Hoteći sasvim posvetit se ascetičkomu životu uteče stricu u svetogjurski manastir. Poslije mnogo muke izvadi ga stric odanle, i dade ga u zanat u Temišvar. Nu već 1753. pobježe Obradović u Frušku Goru, te bude primljen u manastir Opovski, gdje mu je glavnim zaštitnikom bio iguman Todor Milutinović. Tu je Obradović našao više knjiga, više mira i više nauke. Nu kad Milutinović bude premješten, ostavi i Obradović krišem Frušku Goru, i dodje u Zagreb. Tu je naučio jezik latinski. Iz Zagreba podje u Dalmaciju, gdje je ostao tri godine podučavajuć mladež, da si prištedi novaca za put. Navlastito boravio je u Kotoru, časom i u Crnoj Gori, gdje ga je crnogorski vladika redio za svećenika. Plamenita, živa duša ne dade mu mirovat. Obradović podje na svetu Goru (Athos), koju je sbog razmirice srbskih i bugarskih kaludjera brzo ostaviti moro te poslije u Smirnu, gdje je kroz tri godine bio učenikom Grka Hierotea. Iz Smirne morade se ukloniti radi rata tursko-ruskoga. Probaviv duže vremena u Grčkoj, Arbaniji i Krfu, priučio se grčkomu i skipetarskomu jeziku. Preko Mletaka dodje u Beč, gdje je živio 6 godina, podučavajuć grčke i srbske mladiće, a učeći se sam njemački, francezki i talijanski jezik. Kašnje proputovao je Moldaviju, Italiju, Tursku, Galiciju, dodje u Lipsko i napokon u Halle. Tu bude odgojiteljem dvajuh mladih rumunskih boljara, al je i sam marljivo polazio predavanja sveučilištna, gdje je filozofiju, estetiku i bogosloviju slušao.

U Halli probudi se u njem želja, da radi za svoj narod, da iznese čistim jezikom svoga naroda, što je u i životu naučio i izkusio bio. G. 1783. izdade u Lipskom „Život i priključenja" t. j. opis svoga putovanja, a g. 1784. „Savjeti zdravoga razuma". Ove su knjige epokalne, mjesto slaveno-srbskoga jezika, mješanice staroslovenske i srbske, izišo je pred sviet pravi jezik naroda, jedino kulturno sredstvo u književnosti. Poslije dužega boravka u Londonu povrati se u Njemačku. God. 1788. izdade prievod Ezopovih basna na čistom srbskom jeziku, g. 1793. pako „Sabranie mravoučitelnih vješčej" spise moralno filozofične. G. 1807. nastani se u Biogradu, bude učiteljem Karagjorgjevićeve djece, senatorom srbskim i zanimao se poglavito uredjivanjem škola. Svoj život završi g. 1811. u Biogradu.

Čudit se mora čovjek zaista Obradoviću, pomisliv, koliko da se taj genij morao borit sa svietom i životom, kako je uz to prošao preko većega diela Evrope, uz to učio jezike i razne znanosti, napisao liepo čislo knjiga, kojim je smjer buditi narod iz driemeža, oplemenjivat ga, i kako je kraj toga oborio silnu staru tradiciju, te povratio jeziku naroda častno mjesto u literaturi. Obradović je unicus u svojoj struci, Srbin Obradović bijaše, čini nam se, uzor Hrvatu Ljudevitu Gaju.

LISTAK.

„Kat. list" donosi u pril. k br. 36. krasne misli o popravku prvostolne crkve zagrebačke. Pisac se ne imenuje; ali niz misli i način pisanja odaju ga te potvrdjuju, da je on ista osoba s piscem o stolnoj crkvi djakovačkoj. Dao Bog, te se piščeve temeljite opazke

dojmile onih krugova, o kojih najviše i jedino visi, da se starodavan gradjevni spomenik, prvostolna crkva, povrati svojoj prvobitnoj krasoti.

— Dne 16. kolovoza bješe u Zlatnom Pragu posvećena crkva sv. Nikole za rusko-pravoslavnu službu božju. Ova se crkva prvi put spominje već god. 1273., god. 1628. bješe premonstratom strahovskim predana, a ovi odstupiše ju god. 1635. Benediktinom slovjenskoga samostana emauskoga. Ovi su u XVIII. vieku dali sagraditi sadanju crkvu na mjestu starije, a sagradio ju znameniti graditelj Jan Kilian Dienzenhofer u talijanskom slogu. Kada je samostam pod Josipom II. godine 1785. dokinut bio, kupilo je god. 1791. gradsko vieće onu crkvu, te ju prije nekoliko god. Rusom ustupi. Rusi su taj hram popravili i uredili. Na obih stranah glavnih vrata usječene su u kamen slike sv. Nikole i českog ugodnika sv. Prokopia. Iznad četiriju stupova, o kojih se kuba opire, naslikani su na liepu četiri evangjeliste u starobizantinskom slogu. Slike u crkvi, izvedene českimi umjetnici po nacrtu ruskoga umjetnika Čičagova, prikazuju slovjenske svetitelje: kneza Vladimira, Sergija Radonežskoga, Nestora ljetopisca, Joana rilskoga, Klimenta ohridskoga, kneginje Olge, Save srbskoga, Cirila i Metoda, Vjenceslava i Ljudmile — prikazuju dakle ruske, česke, bugarske i srbske svetitelje. Hvale, da su ovi umotvori vrstno izvedeni.

— „Glasnik biskupije djakovačke." Žalostno je znamenje za našu hrvatsku književnost, kad moramo priznati, da evo tek ovih dana, pošto u Djakovu već malne dvie godine izlazi list pod ovim naslovom, prvi put imadosmo priliku vidjeti ga. Niti naše uredničtvo niti itko od naših u istinu mnogobrojnih prijatelja i znanaca nije nam ga mogao pokazati, pak i samo uredničtvo nije nam ga poslalo. To moramo tim više žaliti, što ovaj list donosi većim dielom članke, koji buduć niesu izključivo teologičnoga sadržaja, zanimaju isto tako nas svjetovnjake kao i svećenstvo. List ovaj donosi članke i poticaje iz vješta pera mecenata našeg naroda vrlo različita sadržaja, zatim vrstnoga stiliste g. M. Pavlinovića, koj opisuje svoje putovanje po Sriemu, — pa i druge sasma vrstne članke. Takav list zaslužuje, da iz svoje zabiti izadje pred širi krug čitatelja.

Hrvati kod sjevernoga stožera. Moramo sa radošću zabilježiti veseo dogodjaj, koj će čitateljem biti već i iz drugih novina poznat, da se je naime austrijska polarna ekspedicija, koja je 13. lipnja 1872. krenula na težki svoj put, nakon putovanja od 27 mjeseci sretno vratila u Norvežku. Misao za ovu ekspediciju zamislio je prvi grof Vilček i poručuik Weyprecht, koj bijaše i vodja ekspedicije, a mornare je naravski uzeo iz našega kršnoga primorja. Kapetan na brodu bio je Lužina, poznati vrli narodnjak a mornari: Falešić, Stiglić, Marola, Večerina, Zanimović, Martinolić, Katarinić, Palmić, Sučić, Letiš, Lukinović, Oraš, sve sami Hrvati i uz njih još četiri inozemca; oba oficira Brož i Orel jesu Česi, liečnik Kepes jest Magjar, a geograf Payer jest Niemac. Pak uza sve to Niemci pišu i govore o novih pobjedah Njemačke uztrajnosti i poduzetnosti! Dvie godine ovi junaci znanosti niesu vidili luke prodiruć sve dalje i dalje na sjever, dok dospješe do 82 stupnja sjeverne širine. Napokon zamrzne im se brod, te ga moradoše ostaviti u ledu te na saonicah i barčicah putovati 96 dana, dok ih napokon kod Novaje Zemlje ne nadje jedan ruski brod, koj ih sretno preveze u Norvegiju. Obširna odkrića, kojim se doskora nadamo od naših putnika, bit će za znanost od velikoga zamašaja, a hrabrim i uztrajnim našim hrvatskim mornarom na povratku srdačno dovikujemo: da ste nam zdravo došli!

— Slavni englezki romanopisac John Bulver ostavio je iza smrti svoje jedan jedini roman u rukopisu pod imenom „Parižlije", koj je ovih dana izišo izpod štampe.

— Shakespeare prevodi se i na španjolski jezik. Prevodilac zove se James Clarks. Sada je izišo „Julij Cezar" i „Dva plemića veronska".

— S radošću oglašujemo česko djelo Jeronima Haněla: „O vlivu práva německého v Čechach a na Moravě (v Praze 1874., str. 1— 167, přílohy 1—98); a to s toli većom radošću, što vrstan pisac pripada sad učiteljskomu sboru našega sveučilišta. Dr. Haněl uredjivao je vrstan česki list „Právnik", te ga krasio svojimi prilozi, u kojih pokazuje riedko oštroumlje i široko poznavanje pravoslovne književnosti. Haněl bio je u Pragu docentom na tamošnjem sveučilištu i profesorom narodnoga gospodarstva na českoj trgovačkoj akademiji. Prem tek u 27. godini umio si dr. Haněl steći u svojoj domovini obće štovanje. Nadamo se, da će on od sada svoje sile posvećivati napose hrvatskoj naučnoj književnosti, koja se ima od njega nadati skoru plodu, jer već prilično poznaje hrvatski jezik. Doctorom Hanělom kano i njegovim zemljakom drom. Geitlerom, vrstnim slovjenskim jezikoslovcem, dobilo je naše mlado sveučilište dvie mlade, najbolje nade pune učiteljske sile. Ove su se nuzgredne misli nametnule, kada hćedosmo samo pripomenuti rečeno djelce prof. dra. Haněla, koje preporučamo našim strukovnjakom.

— Englezka dramatika razvija se vrlo slabo, kao da su Shakespeare i Sheridan potrošili svu dramatičnu snagu englezkoga plemena. Broj francezkih kazališta raste sve to više, a i talijanska opera vlada skoro izključivo. Riedko kâne koja dramatična kaplja iz englezkog pera. Kao novine spominju se: „Žena sotone" opera od Jakia, „Churchmouse" (crkveni miš) lakrdija od Mortimera i „Karlo I". historična drama.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 39. U Zagrebu dne 26. rujna 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DNE 12. RUJNA 1874.

PREMINUO JE U MLETCIH

NAKON TEŽKE BOLESTI

U 64. GODINI VIEKA SVOGA

DR. BOŽIDAR PETRANOVIĆ,

VIEĆNIK PRIZIVNOGA SUDA U ZADRU,

PRAVI ČLAN JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,

PREDSJEDNIK I ZAČETNIK „MATICE DALMATINSKE",

KNJIŽEVNIK, RODOLJUB, POŠTENJAK.

Živim revnovanjem borio se pokojnik proti tudjinstvu i odmetničtvu, žarkim rodoljubjem osnovao je prvi narodni književni zavod kraj sinjega mora, iskrenim srdcem i velikim umom sastavljao je u slogi ono, što je poviest i vjera razdvojila bila, narod hrvatski i srbski, i nakitio nam knjigu mnogim umotvorom.

Viečna mu pamet!

MARIN TRS.

Spjevao A. Palmović.

Previja se zelen trsak,
Ljuta mi ga muči bol
Kud on mora penjati se
Uz staròvjek, suhi kol.

Kraj njeg šeće liepa Mare,
Gane se na težki jad,
Izkopa, te sobom uze
Milen, sladki rukosad.

Pod prozorac svoj ga sadi,
Njeguje ga, ravna svedj
I — u kratko do nje bujan
Podigo se trsak — gledj!

On joj sviêži jedro lice,
Dah, — ustanâ pitku sâs,
On joj ljubi ranim suncem
Očešljanu, zlatnu vlas.

A, za dragim sudjenim li
Ljubezna ju sjekne ćut,
Već joj nudi punan grozdić
Povoljicom svakom sût.

Sav razdragan liepom dikom,
Ne mari ti više on,
Da bi, kako ona njemu,
I on drugim bio sklon.

Svi ga s toga momci krive,
Prohodeći onud tik:
Da se prieči božjoj pravdi,
Da je zelen zavidnîk.

Jer ukriva taj ubrani,
Nedostajni, plahi stvor,
S koga će ih mal ne izjest
Smrtljiv onaj ljubomor!

Kunu: zimski, bog da, vjetar
Lišćem mu se igro tim,
Ne sčeko se pramaljeća,
Ni se imo poniet čim!

A ne znadu: zašto čuva
Košuticu šumski kriš?
Jabučicu da sried lišća
Puno radje zamjeriš. —

Sviet je sviet — i nikad ne će,
Dok ga bude, — svetim bit.
Tim ljepota ljepšom biva
Čim se većma dade krit.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

26. travnja.

Majčica mi piše, neka se dadem slikat, da bi rada imala moj portret. Meni je to veoma neugodno. Mrzi me, kad me tko dugo u lice gleda, a kamo li — da mjeri svaku moju crtu. Ne ima druge, kazat ću Rainu, ako ima kad, ali se bojim, da će sažaljivat moju bljedoću, i da će mu se moje oči pričiniti glupimi. Danas se pogledam u zrcalo i moje mi se lice čini toli krasnim, da sam sama sa sebe zanesena, pogledam li se sutradan, a to isto lice čini mi se glupim — glupim kao lica svetaca u našoj crkvi. Ja bi bog zna što dala, da mogu sama sebe vidjeti. Mislim, da nema veće nesreće po ženu, nego ako je ružna. Tisuću i tisuću očiju sliedi ljepotu i zanosi se s nje i obožava ju; ružnu djevojku svatko poprati sažaljivajućim posmjehom, pa kako ju grizti i moriti mora takav posmjeh! Prostota usmjeljuje se zadievati o nju, a zašto? Što ju je nesretna majka u zao čas takovu na sviet rodila. Ja mislim, da niesam ružna, ali me svatko čudnovatim okom gleda. Ja sam opazila, da u Rainovu licu izražaja drzovitosti nestaje, čim na mene oči svrne. Taj Rain mota mi se odviše po glavi. Radila, što me god volja, svaki čas smislim se na njega, i biva mi onda ugodno i toplo pri srdcu, a osjećaja samotovanja, koj me toli često mori, nestaje namah kao magle od sunca. Već mi se i u snu javlja...

27. travnja.

Sve je priredjeno. Rain će me dakle slikati od sutra počamši. Predstojnica nam je dozvolila tihu sobicu s izgledom u vrt! Bit ćemo sami... ja drhćem.

28. travnja.

Sjedila sam pred njim čitavi sat. On nije skoro ništa govorio. Čas bi me pogledao u lice, čas bi risao ugljenom po platnu, a ja gledam dolje u vrt, kako se ptičice njišu na

zelenećih se grančica. Kad se god naše oči sretnu, on je prvi, koj klone. Od svojevoljna ne obuzdana dječaka postao je najedanputa krotak mladić. Ne mislim, da sam ja povod tomu, valjda mu je uzmanjkalo novca, — ja sam čula, da se u takovoj sgodi i najdivlji lavovi u jaganjce pretvore. Možda mu je dosadno uz mene samu? — Ja bi svisnula od te misli.

29. travnja.

Ja stojim kod prozora, nagnuv se na dasku, i čekam dok dodje Rain. Pred menom je jabuka osuta bielim cviećem, koje ugodnijim mirisom začinja svježi zrak nego li ikoja ruža. Doleti pčelica i uroni nebrižno glavu u cviet, ne videć da na istoj grani sjedi lakomi vrebac, — sve bliže — sve bliže šulja se lukavac i eto sad!... Ja osjetim ruku, koja se je spustila na moje rame, i misleć da je to Kanibal, koj bi rad to isto sa mnom učiniti, što vrebac s pčelom, zavrisnem malko. — Nu, vi se svačesa plašite, progovori na to Rain, — on se je tiho kroz vrata, koja sam zaboravila zatvoriti, do mene došuljao — i nasloni se kraj mene na okno, ne skinuv ruke s mojega ramena. — Što vi gledate? upita me on. — Ništa... tako... radujem se proljeću, izpentam ja. Rain okrene k meni lice, sjajuće se u taj par blagom radošću, dočim mu se oči razsvietliše iskrami zanosa. — Renato! šaptne on, a u tom šapatu grmljela je strast. — Što? — Vi ste krasna! klikne on i poljubi moju ruku, trgnuv ju na goruća usta. Ja sam zadrhtala i niesam mu je mogla suztegnuti. Krv navali u moje lice, a srdce zakuca, mišljah — razbit će mi grudi. Moja glava! moja glava... sva sam uzrujana, pijana...

1. svibnja.

Danas je liepi proljetni dan. Moje su družice otišle na „Maria Trost“; ja sam se izgovorila pred učiteljicami, da me glava boli, te sam ostala kod kuće, jer je Rain obećao, da će doći. Sve što je do danas naslikao, izbrisa on, rekav, da će me što više u profilu slikati. Kako je dugo okretao moju glavu, dok ju je naravnao po volji. Ja gledam sad u ugao sobe i zabavljam se motreć pauka, koj razpreda mreže od jedne stiene do druge. Prijašnji položaj bio mi povoljniji, jer šam laglje mogla Rainu u lice gledati, a njegovo je lice toli zabavno — kano Jean Paulovi romani. On me zapita o mojim roditeljima. Ja mu sve pripovjedim, tko sam, šta sam, kakovi su mi brižnici, dà i na istu staricu ne zaboravih. Kako mi se čini, Raina je moja poviest veoma zanimala, te mi je za poviedanja često oštro u lice pogledao. Kad sam dovršila, reče nasmjehnuv se malko: Gute Narren diese ihre Eltern.

2. svibnja.

Prekasno je!... Ona je umrla... Posljednji joj uzdah zvonio je tvojim imenom i bila bi sladko usnula, da su se barem u jednoj njezinih gorkih suza ogledale oči tvoje — njene su zakrite i pečat smrti udaren na nje za uviek... Ni najdivlji uzklik, ni najsladji posmjeh tvoj ne skide ga više... Cvieće njezina vrta vene, da cvate na njezinu grobu, — možda ga u tužno doba orosi koja od tvojih suza...

3. svibnja.

Ja sam poslušala Ankin savjet i ovila oko vrata crvenu vrpcu. To je odmah opazio Rain. — Tu ćemo vrpcu i na slici upotriebit, reče on mašiv se posleno kista. Kad minu sat slikanja, pristupim k njemu, da vidim u koliko je slika napredovala. Moje se već lice sasma jasno razabire na platnu, i moram priznati, da sam mu se sama začudila. Ako se ne varam, činit će se gledaocu duhovitim, živim i južnim, a ipak nema u meni ni sjenke vanredna duha; — moj um je najobičniji, što ga je ikada u koje djevojke naći, samo nešto ozlobljen i hladan kao sjeverni vjetar ili deruća rieka. — Nu kako je? upita me Rain, prispodabljajuć moje lice sa slikom, kad sam zablenuta pred njom stala. Ja trgnem ramenom. — O, vi ste prekrasna!... Cleopatra! klikne on i uteče, pogledav me još jednom bistro, na vrata. Cleopatra!... šaptnem ja i stanem razmišljati, što je tiem htio kazati.

7. svibnja.

Tri dana niesam ništa zabilježila, jer sam izgubila moju tanku olovku, a ne marna, liena — što li? — zaboravljam uviek, da drugu potražim. Sad ćeš ju potražit u predstojnice, velim sama sebi i odpravim se k njoj. Dodjem kroz hodnik do ure, ura bije — što, već toliko? pitam se u čudu, a niesi još ni pogledala povjestnice, šta će reći mrka i razdražena učiteljica? Zaboravim na olovku i odem, uzev si knjigu u vrt. Sjednem na klupu izpod neroda i stanem čitati. Kroz mlado lišće probije sunčani tračak i udari u knjigu, zabliještiv mi oči. Angjeli znali kako, sjetim se najedanput Raiua. — Vidiš, mislim si, tako je i Rain najedanput sinuo u tvojoj zabiti, i zabliještio tvoju dušu. On se čudnovato, mislim dalje, prema tebi ponaša, rad česa tako strastno stište tvoju ruku, kao nehotice dodirava tvoje grudi, a ti ni makac, ni jedno oštro slovo ne usmjeljuješ se reći spretnomu drzniku. Pa da je samo to! Ti drhćeš, kada te dirne, i zalievaš se nekom sladkom do sada nikad ne osjećanom žudnjom za nečim, što još u oblacih driema, o čem još ni čula ni snila niesi, pa se ipak snebivaš od toga maglenoga čudovišta, i želiš ga utjelovljena

vidjeti itd. itd. Moja se glava vrti, i samo toliko znam, da ju je Rain zavrtio.

8. svibnja.

Rainove su rieči opojne kao sladko vino. Pripoviedao mi o prijatelju, zaljubljenom u djevojku, koja ne zna, bi li ili ne bi li ga uzela, jer ju moli još jedan čovjek, koj ima velike brkove. — Es ist eine alte Geschichte, dometne Rain. Njegova pripoviedka vrila je najslastnijim otrovom i vatrom, u koju se je moja duša nehotice zalitala, kao leptir u plamenak svieće. Mene je sve strah, da će se moja krila opaliti na Rainovoj vatri, i da ću osakaćena pasti pred njegove noge.

Stid i sramota na te! Gdje je tvoj ponos?

9. svibnja.

Ja sam se danas navlaš ponašala hladno, izbjegavala svaki bliži doticaj s njim, hladno munula očima preko njega, nemarno odgovarala na njegova pitanja, a ne govorila sama ništa. Pa šta on? Oj, bože moj! zievao je glasno, da sam mislila — razderat će mi uši, — a u istinu derao mi je srdce. Anka doleti na vrata. — Što je za boga? upita ona sa strahom. — Ja sam zievnuo, odvrati on, udariv kistom po slici. — Kako to? opet će ona, ogledavajuć se plaho po sobi. — Tako. Znao sam, da ćete vi doći, odgovori Rain i zazieva opet još užasnije, nego li prije, raztegnuv širom usta, da sam mu u grlo mogla vidjeti. To nije ništa, prije me je morio, a sad bi me mogao umoriti. Osvojio me na novo nemir, al strašnije od prijašnjega, prijašnji mi je tjerao krv u glavu, a ovaj ju odvodi, i kvari mi tek kod jela.

11. svibnja.

Sve je teklo, kako se pristoji. Ja sam bila skromna i prijazna, a on uljudan i šaljiv. Rieči smo izmjenjivali kao karte i nekoliko puti porazi me on, — posljedica, što niesam u jučeranjoj igri pazila. — Slika će bit odmah gotova, samo se još čas uztrpite, moja premilostiva gospodična Renata, reče mi na oprostu i dirne škakovi svojih prstiju moju ruku. Ja ću gledati, da što kasnije gotova bude, ja moram još nekoliko dana s Rainom na samu biti.

13. svibnja.

Sjedim nepomično i gledam moga pauka, kako zamata muhu, koja se zadjela u njegove mreže. Rain slika i gleda na mahove u me. — Što ste vi tako blieda? upita iz nenada i probudi me iz snatrenja. — Blieda? Zar se može stiena zarumenit? odgovorim turobno — i turobnost me u istinu svladala s toga pitanja. — Ne stiena, — morala bi ste reći liljan. Ja se ogledam opet za mojim paukom. Rain ustane i pristupi k meni, položiv ruke na moja ramena. Naše se oči sretnu, i on zaviri duboko svojima očima u moje i ja protrnem, kanda me je bilo strah, da će sve vidjeti, što u mom srdcu počiva. Najednom se nasmjehne i poljubi me u obraz. Ja osjetih, da je vruća, žestoka krv navalila u moje lice, i ništa — ništa nego pusti uzdah otme se mojim ustima. — Oh, kako ste se krasno zarumenila! klikne na to on i sjedne opet pred sliku.

— — — — — — — — — — — — — —

Slika je gotova. Djevojke kažu, da sam dobro pogodjena, samo Anka zahihiče i reče: Ta ti si, Renatice, blieda, zašto te je naslikao crvenom? hihihi! laskavac nijedan — — —

Renata uzdahne i spusti iz ruke dnevnik. Čas ostade tako nepomična, piljeć zažarenim očima u stienu, potegne zatim rukom preko bieloga čela i stane na novo listati dnevnik, pročita koj redak, okrene opet list, dok se napokon ne zaustavi na sliedećem:

27. svibnja.

Meni ne ima pomoći, ja sam pala u vrtlog strahovite ruke, koj me neodoljivom snagom povlači na dno, i nitko — nitko do li Raina ne može me spasiti. Niti kod iste mise ne mogu se oteti, da ne mislim o njem. Podizanje je, sviet skrušeno pada na koljena, bijuć se u tom svetom trenutku u griešna prsa, a ja mislim tek na njega. — Klekni, turkaju me družice, zar ne vidiš da je podizanje? — Ah, dà,... plačite angjeli... šapćem ja obarajuć se nice, i jedva da sam podigla glavu, spominjem njegove rieči: Kad sunce počine uzpeti ću se k tebi!...

U Renatinu oku sine suza, ali joj ne bje dosudjeno dugo sjati se ondje — umorene vedje razmrve ju doskora na ništa, i nestane je kud je nestalo milijuna te milijuna sličnih joj sestrica...

XIX.

Drugi dan u jutro prispiju listovi na Hřebeka, medju ovimi nadje se jedan i na Miroslava upravljen. — Tko mi to piše? pa ovamo? upita se Miroslav i otvori list. Pogleda brže podpis i vidje na svoje čudo, da je Rainov. List je glasio ovako:

Dragi prijatelju!

Kad primite ovaj list u ruke, znat ćete već, da je krasna gospodja, kojoj sam se jučer poklonio, meni isto toliko ne poznata kao i vam, te će joj se moj poklon činiti smiešnim i drzovitim. Pazite! Trajati dane na selu, kamo riedki gost dospieva, samotno je i dosadno, kako sami znate. Ljude, živuće na ladanju, svaka i najmanja novica uzbunjuje, svako i najnepoznatije lice navodi na ljubopitstvo: tko je, što je? To ste jučer sami izkusili; gospodja, koju u gradu ni pogledali

ne bi, pomutila vam je na ladanju glavu. Evo rješenja zagonetki! Mlada, krasna gospodja, kojoj bi se pristojao bučan velikogradski život, boravi na ladanju. Cvieće cvate, ptičice pjevaju, nebo se vedri okolo nje, ona to gleda i raduje se svemu tomu. Ona se raduje dan, dva, možda i čedan krasnoj naravi, ali kad vidi, da je cvieće danas takovo, kakovo je jučer bilo, ptičji spiev danas nimalo drugčiji od jučeranjega, da je nebo kroz sve vieke jedno te isto, dosadi joj sve to, i ona zaželi promjenu. Dosada i samoća stane joj moriti živo srdce, a ni odkle zvuka u stari sklad. Ona se šeće po sobi, pazi na okno, hoće li se tko provesti, ali ni odkle nikoga, tek kadkada zaštropoću pod okni seljačka kola, pa ju već i ta počimlju zanimati, niesu li koja na pet kotača. Najedanput začuje iz daleka šumiti kočiju. Ah, tko bi to mogao biti? leti ona radostna k oknu i koga vidi, u kočiji? dva liepa, vedra mladića. Srdce joj zakuca, akoprem ih ne pozna, kad se jedan od mladića ustane i pozdravi ju. Tko je, šta je, odkuda me pozna, zašto me je pozdravio? sva ta pitanja zavriju najednom u krasnoj njezinoj glavici, i vriju tiem jače, što su kola brzo odšumila i nestala u daljini. Ona sjeda na fotelj i misli o putniku, šeće se vrtom i misli opet o njem, lieže kasnom noći u postelju, i jedva da je zaklopila oči, dovodi joj san njegovu sliku. Onda se stane uvjeravati, da ga je negdje već vidjela, i razabire u duši njogove crte, i sad rarumiete — dosada bježi u zakutak.

Pa zašto da joj čovjek ne ugodi? Ja sam gospodjam za volju već i cipelice svjetlao, čarape vezao, kao najčestitija „Kammerjungfer“. Kad su ih naši starci odievali u svilu, ne možemo ih mi u smokovo lišće.

Što se je dalje dogodilo sami ste si krivi. Ja sam vidio, da vas gospodja zanima, pa zašto da vam ne udesim, kad mogu, sgodu, dirati ručicu ladanjske ljepote?

— Vidiš prevejanca, pomisli tu Miroslav, još me i danas škaklja, gdje me je dirnula.

Vi ste bili kod nje, odvratili posjet, videći da sam vas prevario na pomutnju, i dobili možda dozvolu za opravdane posjete, koje ćete kao mladić zdrave krvi upotriebiti.

A sad s bogom dragi prijatelju! Kad dodjete u Gradac posietite me. Ja ću vam tamo pokazati moj vrt, u kojem cvate stotina rumenih usana, po kojih se ja kao leptir ili pčela banim.

— Škorpion, škorpion, izmrmlja Miroslav.

Pozdravite mi gospodina Hřebeka i Renatu, a gospodji recite, da joj se klanjam do cipela.

Do vidjenja! Rain.

Pročitavši list, potraži Ranatu i nadje ju u sobici. Ona je nešto pisala i skrila namah pismo, čim je Miroslav stupio u sobu.

— Renato, začne on, ja sam dobio list od Raina u kojem te pozdravlja.

— Od Raina?

Renata uzdigne hitro glavu i zacrveni se.

— Dà, od njega.

— Piše li još štogod, što bi..

— Ne piše ništa, samo takove stvari, koje se mene tiču... sasma obično... pozivlje me u Gradac.

— Ah!... Renati stane dah i ona se začne ogledavati po sobi.

— Rain je veoma uljudan, šapne ona.

— Jest, osobito prema djevojkam. Miroslav primi kvaku, da ostavi sobu.

— Ti... čuješ... dragi Miroslave...

— Što želiš?

— A ništa, ništa... Ja sam te hćela moliti, da mi pokažeš list... ali ne treba, ne treba...

— List? Miroslav stane prekapati po žepovih. Kako da joj ga pokaže, kakovim licem?

— Nemoj se truditi, izim ako ga kod sebe imadeš, znaš, ja ti jako rado gledam njegovo pismo, njegovi potezi gotovo su slike, fantastični krugovi...

Miroslav izvuče nešto iz žepa, i opaziv, da je to Rainov list, hćede ga natrag turnuti.

— To je, to je! Renata skoči i iztrgne Miroslavu iz ruke i mune strelimice očima preko prvih redaka.

Miroslav se prene i ote joj ga isto tako brzo, kao što ga je ona njemu otela.

— Ima nešto, što ne bi rado da čitaš, izmrmlja on, i spravi list, odkud ga je izvadio bio.

— Tako! Zašto niesi odmah rekao? Renata se okrene k svojemu stoliću i prevrne nekoliko knjiga, stisnuvši ljuto usta.

— Ja ću ti ga već u svoje vrieme pokazati, ali sada... sad ne mogu, izpriča se Miroslav i ostavi sobu.

Od tuda ode Miroslav gospodji.

— Što nova mladi gospodine? upita ga ona sjedeć u svojoj sobi na kanapeju, i čitajuć modni journal.

— Nosim vam pozdrav, odgovori Miroslav, sjedajuć na stolac, koj mu je gospodja mahom ruke kraj sebe naznačila.

— Radujem se. Od koga je dakle, mladi moj gospodine?

— Od Raina. Dobio sam jutros pismo, u kojem vam se klanja do... do noguh. Miroslav je skoro rekao do cipela i smeo se zato.

Gospodja uzdigne dolnju ustnicu preko gornje... mhm... drago mi je. A hoćete li mu odpisati? upita ona, pogledav lukavim crnim okom Miroslava.

— Možda.

— Ako mu odpišete, kažite mu, da mi je drago, što se on meni klanja, akoprem

nije potrebno, ali da mi je još draže, što nas je tako brzo ostavio, a najdraže će mi biti, ako nas nikada više ne posieti, razumiete, nikada više ne — po — sieti.

Miroslav se još jače smete. — Nije li možda i to nepristojno bilo? pomisli on.

Gospodja najedanput bane u smieh, baciv glavu u nazad.

— On mi se klanja do noguh! hahaha!

— Piše tako, izmuca Miroslav.

— Vjerujem, da piše. Znam, da ima još i drugih famoznih stvari u tom pismu, ne bi l' ga meni pokazali, mladi moj gospodine? ha?

Miroslav stane prekapati po žepu kao malo prije, i izvadi ga istom nesrećom.

Ni orao ne spušta se brže na svoj plien, nego li se spustila gospojina ruka na list.

U tren stajao je liepo raztvoren pred njezinim očima, u tren pročita ga ona šapatom, samo posljednje rieči „klanjam do cipela" izgovori glasno.

— Tako dakle, vi izkrivljujete tudje rieči? okrene se ona Miroslavu uza zlobni posmjeh na ustima.

Miroslav izmrmlja nešto, sam ne znajuć šta.

— A kakova je to gospodja i gdje? upita ona opet, nasladjujuć se očito Miroslavljevom smetnjom.

Sad ne bilo druge, on pripovjedi sve, zaodjevši sgodu u najprozaičnije runo.

Gospodja je za ciele pripoviedke upirala oči u njegove.

— Tako, tako, liepo, učite se već sada tomu, reče ona, kad je Miroslav dovršio. Kad bi vi mene hćeli poslušati, ja bi vam rekla, da bježite Raina kao kugu.

— Ja niesam kriv... ja sam samo... stane se izpričavat Miroslav.

— Poznamo se, mili mladići, poznamo, preteče ga gospodja i potrepta ga po licu nježno kao djetence, vi ste mlad, pak ste još i u tom neizkusan, al će doći vrieme... ah...

Gospodja obrne lice na stranu i zagleda se u zavjesu kreveta, s kojom se vjetar igrao, zaletavajući se kroz otvoreno okance u sobu.

Miroslav ustane.

— Vi me ostavljate? klikne, okrenuv se hitro k njemu gospodja.

— Ne bi rado dosadio, milostiva ima posla...

— Ne, ne, ne, vi mi ne dosadjujete nipošto, dapače, vi ste mi vrlo ugodan, idite ovamo, idite, dragi moj, ovamo k meni... samo bliže...

Miroslav stane tik pred gospodju. Ona ustane sa kanapeja, položi ruke na njegovu glavu i zagleda se, smješkajuć se malo, u njegove oči.

— No gledajte me samo oštro u oči, gledajte kao ja vas... šaptne gospodja, a Miroslav sve jače od stida obara oči. — Što će ona od mene? pitao se on u uzburkanom srdcu.

Najednom cikne gospodja: vi ste zaljubljen!

— Zaljubljen? ne... niesam...

— Ne lažite! vi ste zaljubljen, idite, ostavite me — vi ste zaljubljen! klikne opet gospodja i mahnu Miroslavu rukom, da ju ostavi.

U dvorištu, kraj sluga, koji su popravljali zdenac, nadje Miroslav Hřebeka, te mu reče, da ga Rain pozdravlja.

— Pozdravlja? a — a — začudi se ovaj.

— Vas, vašu gospodju i Renatu.

— A piše li štogod, kad će nas opet posietit?

— Piše, odgovori Miroslav.

— Rain je izvrstan čovjek, dakle će doći, odpišite mu, neka dodje skoro, reče veselo Hřebek i obeća slugam za objed tri polića vina. (Dalje sliedi)

GROB LJUBAVI.

Spjevao L. Vukelić.

Preminula mi ljubav
A srce premrlo.
Sahraniti ću ljubav
Na hladno srdca dno.

A na grob srdce napis
Moj usjeko je jad.
Oj sjeko gvoždjem krutim
Ta ognjem žego tad.

A jedna rieč je samo —
Nje ime — napis taj;
Al' u toj jednoj rieči
Vas pako, cieli raj.

Te kada spomen dirne
U ljubve groba mir,
Ko l' slastno, ko li strastno
Tad suzâ povre vir!

Oj kako uz taj kratki
Minuvšeg oživljaj
I srcem pako bjesni,
I u njem sieva raj.

LOKIJ

rukopis profesora Wittembacha.

(Iz francezkoga prevo Gj. J.)

I.

Todore, izvolite mi dodati onaj u kvieru vezani svezak, reče gosp. prof. Wittenbach, štono leži u drugom redu povrh pisaćega stola; ne taj, već onaj mali u osmini. Tu sam sakupio sve bilježke iz mojega dnevnika od g. 1866., ili bar one, koje se tiču grofa Szemiotha. Profesor natakne naočale, i usred grobne tišine čita što sliedi:

Lokij

s ovom litvanskom poslovicom kao epigraphe:

Miszka su Lokiu*
Abu du tokiu.

* * *

Kadno u Londonu izadje prvi prievod svetoga pisma u litvanskom jeziku, ja oglasih u znanstvenom i književnom časopisu koenigsberžkom članak, u kojem, ocieniv sasma pravedno napore učena tumača i plemenite namjere bibličnoga družtva, moradoh označiti neke male pogreške; mimogred primietih, da taj prievod ne može služiti nego samo jednomu dielu litvanskoga pučanstva.

I sbilja narječje, kojim je pisano, težko razumievaju stanovnici okružja, gdjeno se govori jezik jomaitički, koj obično nazivlju zmudski, hoću da rečem u palatinatu Samogitije, a to je jezik, koj se sanscritu možda jošte više približuje, nego li gornjolitvanski. Ova opazka izazva biesnu kritiku od strane nekoga, dobro poznatoga profesora dorpatskoga sveučilišta; nu ona otvori oči štovanim članovom upravljajućega odbora bibličnoga družtva, koje me odmah počasti laskavom ponudom, da vodim i nadzirem uredničtvo Evangelija sv. Matije u samogitijskom jeziku.

Bijah tada zaokupljen nauci prekouralskih jezika, da poduzmem obširnije djelo, koje bi obseglo četiri evangjelija.

Odgodiv s toga moju ženitbu sa gospodjicom Gertrudom Weber, uputih se u Korvno, s namjerom, da saberem sve jezikoslovne spomenike, tiskane ili pisane u jeziku zmudskom, koje bih si tamo mogao nabaviti, a niesam zanemario imenito narodne pjesme, daine i pripoviedke ili legende pasake, koje imadjahu služiti dokazalu mojemu jomaitičnomu rječniku, i tako dakle prievod morade nuždno sliediti ovomu djelu.

U Korvnu dobih pismo na mladoga grofa Michaela Szemiotha, kojega otac, kako me uvjeravahu posjedovaše znameniti „Chathechismus Samogiticus“ od otca Sawickoga. To djelce bijaše tako riedko, da su mu nekoji obstanak poricali, navlastito dorpatski profesor, kojega malo prije spomenuh. Uputiše me, da se u njegovoj knjižnici nalazi dainâ, kao pjesme u staro-pruskom jeziku.

Na pismo, u kojem razložih grofu Szemiothu svrhu mojega posjeta, dobih odgovor sa najuljudnijim pozivom, da dodjem u njegov grad u Medintiltas provesti čitavo vrieme, koje iziskuju moja iztraživanja. Pismo svrši sa vrlo prijaznim uvjeravanjem, da si on laska malne isto tako dobro zmudski govoriti, kako njegovi seljaci, i da će se sretnim cieniti, ako bude mogao pospiešiti moje poduzeće, koje nazva velikim i zanimivim, on i nekolicina najmožnijih litvanskih posjednika bijahu sljedbenici evangeličke vjere, koje sam ja propovjednik.

Uputiše me takodjer, da je grof po neki način čudne ćudi, u ostalom vrlo gostoljubiv i prijatelj znanosti i knjige, a navlastito onih, koji ju goje. Odputovah dakle u Medintiltas. U predvorju dočeka me grofov nadzornik, koj me odmah odprati u sobe, odredjene za moje stanovanje. On mi reče, da je gosp. grofu žao, što ne može danas s gosp. profesorom objedovati. Tare ga migrena, bolest, kojoj često podlieže. Ako gosp. profesor ne želi biti služen u svojoj sobi, onda će objedovati sa gosp. doktorom Froeberom, liečnikom gospoje grofice. Objeduje se u jedan sat i ne pravi se toiletta. Evo zvonca, ako bi gosp. profesor želio kakov nalog dati. Za tiem mi se duboko nakloni i ode.

Sobe bijahu prostrane, dobro uredjene, urešene zrcali i pozlatom. S jedne strane gledahu u bašću, ili bolje: u gradski perivoj, a s druge strane u veliko dvorište.

Prem upozoren, da se toiletta ne pravi, ja izvadih iz mojega sanduka crno odielo.

Uprav u košulji redim svoju prtljagu, kad me ropot kočije povuče k prozoru, koj je gledao u dvor. U kočiji bijaše neka gospodja u crnu, neki gospodin i neka žena, odjevena ko litvanska seljakinja, nu tako velika i jaka, da sam u prvi mah mislio, da je preobučen mužkarac. Ona sadje prva; dvie žene, prividno isto toliko jake, čekahu već na perronu. Gospodin se nagne prema gospodji u crnu, i za čudo mi, odpasa joj široki kožnati pas, kojim bijaše pripasana na svoje mjesto u kočiji.

Opazih, da ta gospodja imadjaše dugačku siedu kosu, vrlo neurednu, i da njezine izbuljene oči izgledahu bez života: ko da je kip od voska. Kad ju njezin drug riešio ve-

* Dvojica čine par; „riеč po riеč, Miško s s Lokijem, oba su isto. Michaelium cum Lokide, ambo (duo) ipsissimi.

riga, nagovori ju šeširom u ruci i sa mnogo počitanja; nu ona ne pazi ni malo na njegovu rieč. Onda se on okrene k služavkam i dade im znak glavom. Odmah one 3 žene primu gospodju u crnu, dignu ju ko pero, prem se otimala i držala za kočiju, te ju odnesu u gradinu. Nekoliko gradskih sluga prisustvova tomu prizoru, i na licu im se moglo čitati, da im taj prizor ni malo nije neobičan.

Čovjek, koj je to djelo ravnao, izvuče sat i upita, da li će se skoro objedovati. Za četvrt sata, gosp. doktore, bje mu odgovor. Sada mi nije bilo težko pogoditi, da vidim dr. Froebera, a ona gospodja u crnu, da je grofica. Po godinah sudih, da je ona mati grofa Szemiotha, a sredstva poprimljena radi njene sigurnosti zasvjedočiše dovoljno, da joj je pamet pomućena.

Nekoliko časova poslije toga unidje u moju sobu sam doktor.

— Budući da je gospodin grof bolestan, reče mi on, to se moram sam predstaviti g. profesoru. Dr. Froeber vam izkazuje počitanje. Sretna me čini poznavati učenjaka, kojega zasluge poznavaju svi oni, koji čitaju znanstveni i književni časopis koenigsberžki. Ako vam je ugodno, izvolite k obiedu.

Ja mu na to odvratih, što bolje mogoh, i rekoh, da sam pripravan sliediti ga, ako je vrieme k objedu.

Čim stupismo u jedaću sobu, nadzornik nam predstavi po običaju sjevernjaka srebren tanjur s likeri i nekoliko slanih te vrlo začinjenih jestvina, koje probude tek.

— Dopustite mi, g. profesore, reče doktor, da vam kao liječnik preporučim čašu s t a r k e, to je prava Cognac-rakija, koja je već 40 g. u bačvi. To je mati svieh likera. Izvolite jednu drontheimsku sardelu; nema vam bolje stvari, da otvoriš i prirediš želudac. A sada idemo k stolu! Pa zašto mi ne bi govorili njemački? Vi ste iz Koenigsberga, a ja iz Memela, a učio sam u Jeni. Tako ćemo biti slobodniji; jer nas poslužnici ne će razumjeti; oni bo ne znadu nego poljski i ruski.

Blagovasmo iz početka u miru; za tiem ja uzmem prvu čašu madeirskoga vina, te upitam doktora, da li grofa često ta nepovolja tare, radi kojo nam danas izostade.

Jest i nije, odvrati doktor; to zavisi od njegovih obhodja, koje on često udešuje.

— Kako to?

— Kad udari putem Rosienije, onda se vrati s migrenom i vrlo zle ćudi.

— I ja sam išo u Rosieniju, a nije mi se šta takva dogodilo.

— Razlog je tomu, gosp, profesore, odvrati on smiešeć se, što vi nieste zaljubljen.

Ja na to uzdahnuh, misleći na gospodjicu Gertrudu Weber.

— U Rosieniji dakle, rekoh ja, boravi zaručnica gosp. grofa. Jest, u okolici. Zaručnica? Ja o tom ništa ne znam. To je neka prava koketta! Ona će mu smesti pamet, ko što je njegovoj majci smetena.

— Sbilja, meni se čini, da je gospodja grofica... bolestna?

— Ona je, dragi moj gospodine, luda, luda! A ja sam veliki ludjak, što sam ovamo došao.

— Nadajmo se, da će joj vaše nastojanje povratiti zdravlje.

Doktor klima glavom, motreć pozorno boju čaše s bordoskim vinom, koju držaše u ruci.

— Kako me vidite, gosp. profesore, bijah viši kirurg u kalužkoj pukovniji. U Sebastopolu bijasmo u poslu od zore do večeri, rezajuć ruke i noge; da i ne govorim o bombah, koje oko nas lietahu ko vrane oko mrcine i prem nepovoljno nastanjen i hrdjavo hranjen, niesam se dugočašio kao ovdje, gdje jedem i pijem što je najboljega, gdje sam nastanjen ko knez, a plaćen kao dvorski liečnik... Al sloboda, dragi gospodine! Pomislite, da uz ovu nesretnicu ne imam ni časa prosta.

— Je li tomu dugo, što je povjerena vašoj pažnji?

— Skoro dvie godine. Nu tomu je najmanje 27 godina, što je luda; to se sbilo prije grofova poroda. Zar nieste o tom ništa čuo ni u Rosieniji, ni u Kovnu? Čujte dakle, jer je to slučaj, o kojem kanim u svoje vrieme pisati članak u liečnički časopis petrogradski. Poludila je od straha.

— Od straha? Kako je to moguće?

— Jest, od straha, koj ju je nekom sgodom popao. Ona potiče od obitelji Keystuta ... Ah! članovi ove kuće ne pare se sa svakim. Mi, mi potičemo od Gedymira... dakle, gosp. profesore, dva ili tri dana poslije svatbe, koja se svetkovaše u ovom gradu, gdje mi obedujemo (u vaše zdravlje!) grof, otac ovoga, ode u lov. Ko što znate, naše litvanske gospodje su amazonke. Grofica ode takodjer u lov. Ne znam, da li je zaostala, ili pretekla lovce,,.. dobro, kad na jedanput doleti ka grofu najvećom hitrinom mali groficin kozak, dječak od 12 do 14 godina.

— Gospodaru, reče on, medjed odnese gospodju!

— Gdje to? upita grof.

— Onamo odvrati mali kozak. Sve se skupi na mjestu, koje on naznači; nu grofice nema. S jedne strane njen konj udavljen, a s druge strane njena šuba u komadih. Traže i sieku šumu na sve strane. Napokon zavapi neki lovac; „eno medjeda". I sbilja medjed prelazio ledinom vukuć groficu za sobom, bez dvojbe u grmlje, gdje bi ju razderao po volji; medjedi bo su proždrljivi. Oni ljube

mir kod jela. Grof jedva dva dana oženjen, pokaza se vrlo vitežkim; lovačkim nožem u ruci htjede se mjeriti medjedom; nu litvanski medjed, dragi gospodine, ne da se nabosti ko jelen. Za sreću bijaše grofov puškonoša, neki luda, taj dan pijan, da nije mogao razlikovati kunjelića od srne; on izpali svoju karabinku na više od 100 koračaja bez brige, da li će olovo pogoditi zvier ili gospodju. Jon ubi medjeda. Svi ostaše zabunjeni. Takva šta može samo pijancu za rukom poći. A ima takodjer sudjenih kugla, gosp. profesore. Ima odje vračara, koji ih jeftino prodavaju. Grofica bijaše sva izgrebena, bez sviesti, što ne treba ni spominjati, jedna joj se noga prebila. Digavši ju dodje k sebi; al pamet bijaše već odprhala. Odvedoše ju u Petrograd; gdje držahu veliki savjet. Četiri liečnika nakićena svimi redovi, kazaše, da je grofica trudna, te se je nadati, da će poslije poroda na bolje krenuti. Neka žive u dobru zraku, na ladanju, od sirutke i od codeina. Svaki od njih dobi 100 rubalja. Devet mjeseci poslije toga, porodi grofica sasma razvijeno diete; njena bolest, mjesto na bolje, udari na gore; ludovanje se podvostruči. Grof pokaza joj sina. To čini uviek utisak... u romanih. Ubite! ubite zvier, klikne na to ona i malo što mu ne zakrene vratom. Poslije toga izmjenjivahu se tupa ludost i biesna manija. Naginje samoubojstvu. Ako ju hoćeš na zrak izvesti moraš ju vezati. Tri jake služavke treba da ju drže. Medjutiem izvolite se g. profesore obratiti na ovu okolnost. Kad izcrpim sva sredstva, a ona me ipak ne sluša, onda mi preostane samo jošte jedno sredstvo, da ju ublažim.

Petrarka.

Zagrozim joj se naime, da ću joj odrezati kosu. Nekada je morala imati prekrasnu kosu. Koketerija! to je zadnje ljudsko osjećanje, koje joj preosta. Nije li to smiešno? kad bih mogao na moj način s njom pustupati, možda bih ju izliečio.

— Kako to?

— Batinom. Tiem sam načinom izliečio dvadeset seljakinja u nekom selu, gdje se ta biesna ruska ludost pojavila bila. Jedva stane koja žena rikati, njena kuma za njom, a za tri dana riče čitavo selo. Uspio sam silom batina. Nu grof nije nikada privolio, da to sredstvo pokušam.

— A kako da privoli na to vaše užasno postupanje?

— Oh! on je vrlo slabo poznavao svoju majku, a to je njegova sreća; al recite mi, gosp. profesore, bi li vi ikada mislili, da čovjek od straha može izgubiti pamet?

— Položaj grofice bijaše strašan ... Dospjeti u šape toli divlje zvieri!

— Pa ipak, sin joj nije sličan. Ne ima tomu ni godinu dana, što se i on nalazio u sasma istom položaju, iz kojeg izbavi ga njegova hladnokrvnost.

— Zar iz šapa medjedskih?

— Jest, iz šapa medjedice i to najveće, što se ljudi sjećaju. Grof nasrne na nju pikom u ruci. Nu ona mu jednim udarcem pik izbije iz ruke, pograbi grofa, i sruši ga na zemlju takvom lahkoćom, kakvom bih ja ovu caklenku. On mudar, pričini se mrtav ... Medjedica ga obnjuhavala, za tiem mjesto da ga razdere, ona ga lizne jezikom. On bijaše duhom toli prisutan, da se nije ni ganuo, a ona ode svojim putem. Ona je mislila, da je mrtav. I sbiljo, čuo sam pripoviedati, da te zvieri ne jedu lešine. Čovjek mora vjerovati, al se treba čuvati, da to sam ne izkusi; nu kad već o strahu govorimo, dopustite mi, da vam kažem jednu poviest iz Sebastopola. Bilo nas pet ili šest oko vrča piva, koj nam donesoše u ambulancu glasovitoga bastiona br. 5. Straža viče: „Eto bombe!“ Mi se legnemo trbušice na zemlju, nu ne svi. Neki mladi častnik, koj istom k nama dodje, osta na noguh držeć punu čašu u ruci uprav tada, kad se bomba izpalila. Ona odnese glavu mojemu drugu Andi Speranskomu, čestitomu mladiću, jadna mu majka, i razbi vrč; srećom je bio skoro prazan. Kad se razprska, mi ustanemo i vidimo u sred dima našega prijana, kako guče zadnje kapi pive, ko da se nije ništa dogodilo. Mi ga držasmo za junačinu. Sliedećega dana sretnem kapitana Gedeonova, koj izadje iz bolnice. On mi reče; „danas ću s vami dragima objedovati i šampanjcem slaviti moj povratak“. Sjednemo k stolu. Tu bijaše i onaj mladi častnik. On o šampanjcu nije ni snivao, kadno uzanj bude otvorena caklenka ... Paff! i čep ga pogodi u sliepo oko. On zavapi i zlo mu je. Vjerujte, da se prviput moj junačina djavolski strašio i da je pivo pio, mjesto da se je čuvao, jer je bio glavu izgubio, te se nehotice ponese junački, a nije si sviestan bio.

Neki sluga unidje u sobu i reče doktoru, da mu Idanova poručila, da gospoja grofica ne će da jede.

— Neka ju vrag nosi! zamrmlja doktor. Odmah ću doći. Kad moju vragulju nagovorim, da jede, možemo, g. profesore, ako vam je milo, poigrati duraka?

Ja požalih, što ne znam na karte igrati, a on se uputi k svojoj bolestnici, ja pako u moju sobu, da pišem gospodjici Gertrudi.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

(Sa slikom.)

Prispjesmo u Battagliu (još za vrieme Rimljana pod imenom Fons Aponi poznatu radi ljekovitih kupaka), okićenu barjaci i ćilimi, a odjekujuću od uzklika svjetine nas dočekavše. Ostavismo kočije, te pješice debelim hladom u dvorište i dvoranu običajnu za goste kupatila. Stol već prostrt stajaše urešen cviećem, tutti frutti i vinom, i dok dlan o dlan već se nošahu jela, da se malo okriepimo za dalje putovanje. Tu sam priliku imao uz mog novog prijatelja poznati sve znamenitije goste hodočastnike Petrarkove. U pročelju uz contea Cittadellu pjesnikinju rimsku čarobnu gospoju Erminiju Fuà, do nje pjesnikinju francezku iz Pariza, koja takodjer pjesme Petrarkove prevede, gospodju Mahul. Tu vriedni učeni starina i prevodilac „Childe Harolda“ Andria Maffei, tu drugi starina malen stasom al velik duhom, proslavljeni mudroslov Terencio Mamiani; tu drugi sa učenosti slaveći muževi: Maximiliano Calegari, Alcardo Alcardi, Carducci Regaldi, Ruffini i mnogi drugi iz sve Italije glavnih gradova. Niesu manjkali i iz našega Trsta dvojica: Doktor mladjani Francesco Ferrari, (koji za čudo ne zna ni zapeti hrvatski) i još jedan koga ime zaboravih. Iz Pešte pjesnik magjar. Žoltan Beöthy i Ivan Mircse, povjestničar magjarski od više godina živući u Italiji. — Refezione — zajutrak prodje na brzo bez ikakove buke. Ustasmo od stola te

pošetasmo se debelim hladom i krasnom villom našeg austrijskog generala Wimpfena, posjetismo mu i liepi na obronku brda stojeći dvorac, s koga je krasan izgled na Battagliu u dolinu. U dvorcu je mjesto porodice Wimpfenove primala goste contessa Carbib, Egipćanka umilnom svojom udvornošću i predusretanjem. Kad zaori glas u Arquà! posjedasmo opet u kočije te kroz sve ljepše i romantičnije prodolice vozeć se, a na posljedku uzpinjuć se malim brdeljkom evo nas oko podne u Arquà. Tu ti je silan skupivši se narod, tu jedan odjel Carabiniera konjanika za uzdržavanje reda, tu glasba, tu slavoluk, tu barjaci sve Italije, tu nas sindik Arquanski dobrodošlicom primi, te pješice povede u tako zvanu Kanoniju: župnu crkvu i župni dom. Putem dovde glasba svira, uzklici Eviva nas prate, a ne možeš da se otreseš prodavaoca fotografija Petrarka i Laure, kuće njegove i tombe i životopisa njegova. Al nadmaši očekivanje moje, pokraj onih neuglednih kuća i kućarica arquanskih, mjesto kanonika kad kroz slavoluk nanj stupismo. Prostor je to što može do 2000 ljudih shvatiti, u začelju mu crkva sa župnim dvorom, kojim s krajeva proteže se u okolo ovisok zid, a pred crkvom na 4 mramorna stuba ležeća tomba s tielom Petrarke, ogradjena gvozdenimi ljetvicami, a lovor vienci okićena. Prije na tom prostoru stajahu kuće i staje, da niesi vidit mogao tombe Petrarkove dok k njoj ne dodješ; sad je to požrtvovanjem Arquanaca sve odstranjeno, a prostor taj nastojanjem revnog Legnazzia izravnan, ogradjen i u istinu krasnim načinjen, da je milinje pogledat ga i u začelju mu tombu Petrarkovu kao kakav žrtvenik čiste ljubavi... koji je takodjer sasvim nanovo poljepšan. Na pročelju tombe čitaju se ovi stihovi:

Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrarcae,
Suscipe Virgo parens animam! Sate virgine parce!
Fessaque jam terris coeli requiescat in arce!

Veli se: da je sam Petrarka sebi te stihove skovao. A izpod četiri stuba tombu noseća na skalini prvoj u okolo čita se ovi nadpis: „Viro insigni F. P. Laureato Franciscolus de Brossano Mediolanensis Ganer individua conversatione, amore, propinquitate et successione, memoria". — U kanoniji primi nas ljubki starčić monsignor Carchiari takovom gostoljubivosti, da si mu na licu viditi mogao veliku radost, s koje činjaše se, kao da se pomladio. Tu nas njegova družina posluži sladoledom i kojekakovimi u ledenoj vodi talijanskim mirodijami, baš afferim! na onu strašnu sunčanu žegu. — Za tim ostavismo kanoniju te izidjidjosmo na prostor crkvišta. Tu na desno od tombe bijaše trobojni šator razapet za govornike i odličnije goste, mi ostali izvan njega sjedišta zauzesmo. Nasta mrtva tišina... samo čuješ u taj čas povjetarce, kako barjaci vijori, šatorom leperi, kosom se odkrivenih naših glava igra, poput onih silnih uzdisaja, što no su grudi slavnoga pjesnika Laure i Cola di Rienza nekad nadimali i iz njih prodirali, te kao da su se sad u čas petstoljetnog mu slavlja opet okolo njegove tombe skupili, da i naše grudi sućućem napune, srdca nam ganu i razdragaju a od vrućine zažarena lica razgale. U tom ustade g. conte Cittadella te otvori svetčanost kratkim doduše al jezgrovitim govorom; izrazi radost i zahvalnost svoju nad tolikim saučešćem učenjaka pri grobu Petrarke, te udari malo i u politički život Petrarkov, te zaglavi tim riečma: da sjaj današnji groba Petrarkova odsievne i na vatikan. Ove zadnje rieči stekoše mu dugo gromorno „živio!" i pljeskanje. Za njim gospodja Mahul, Francezkinja pročita sonett jedan u slavu Petrarkovu, na francezku. No od silnog ganuća, koje i suze propratiše, niesi joj ni rieči pravo shvatiti mogao. Po sebi se razumie, da je i ona, prevodilica sonetta Petrarkovih, iz Francezke čak amo štovanja radi došav, tim suzami svojim već odobravanje zadobila — a da je mladja i ljepša bila, ja kriv ako ju ne bi ondje i okrunili lovorom kao Petrarku u Rimu. — E braćo! al kad za Francezkinjom napried stupi g. Erminia Fuà, Rimljanka pjesnikinja, pak kad ti ona stade čitati svoja dva sonetta — tà koli je krasna, kano da su ju odnjijale vile, tà kako joj sladko i umilno s ruj-ustnica rieči teku, kan' da se medom prelievaju, tà kako joj je zvonak i čist glas, kako li se mienja poput Eolove harfe, kako joj oči nekim čarobnim sjajem sievaju, kako joj se u prvi mah mehkim bljedilom obasuto lice sve više i više žari označavajuć tim postupanje osjećaja njena pjesničkog srdca — e braćo! pak da ne kažeš: evo ti žive iz gorice pjesnikinje vile, koja bi Petrarku da iz tombe ustane, na novo zaniela. Njeni sonetti, koli duha puni toli gibki i umilni, ali još više njena vanjština i pathos onaj divni, s kojim ih proslovi, očaraše nas svekolike, da Eviva i pljeskanju jedva bi kraja. — Ali kao što se kadkad dogadja, da iza liepa proljetna dana daljni húk oluju nam navješćuje, te za tili čas diže se vihor te silom svojom sve sobom zanosi, tako nas zanese, drugim samo načinom, govorom svojim g. Carducci, profesor u Bologni, kad besjediti stade. Već stupiv na besjedište i ne otvoriv jošte usta, bi kao čovjek s učenosti i slobodoumnih ideja svojih u svoj Italiji poznat, gromkim Eviva pozdravljen. Govoraše dulje od sata jednog, čestoput pleskanjem i Eviva prekidan. Narisao je Petrarku divnim oštroumjem kao nijedan Talijan do sada, kao čudnâ politika, koji je ovamo sve govorio o miru i mirio stranke, al

onamo tim ništa ne htjede drugo, do boja, sveudiljnog boja, kako bi tim prije Italiju do jedinosti doveo; jer mu je samo ona kao takova: ujedinjena, velika i jaka pred očima treptila; nazva Petrarku „izdajicom srednjega vieka“ što no je spoznav do najtanjih živaca pokvarenost tadašnju u svih slojevih družtvenih, ali proiztičuću od velikaša, ovu oštrim svojim perom naslikao i tim načinom izdao, ali u istoj predvidio zametak bolje budućnosti; naslikà Petrarku kao čovjeka u strogom smislu, koji u ljuvenoj svojoj borbi ne stidi se izniet ono na vidik, što se jedva i to težkom samo borbom zatajiti dade; ali tu svoju ljuvenu borbu s religioznom svojom ćuti Petrarka je tolikom tančinom i finoćom znao zaodjenuti, da je čovječtvo približio božanstvu. S toga i u onoj pjesmi bogorodici: „O Vergine bella“ vidi slobodoumni Carducci samo Petrarkovu Lauru (?!) naslikanu. Osim toga svega imao je govor njegov dosta oštroumnih dosjetaka, radi kojih bijaše naravno uz pljeskanje i smiešenja od slušaoca. Jednom rieči: Carducci svojim slobodoumnim i živahno čitanim govorom steče obće štovanje i odobravanje.

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

(Dalje.)

IV.

Sadašnji i nekadašnji Spljet.

Spljet se broji medju najljepše dalmatinske gradove, te se ponosi svojom sjajnom prošlošću a sokoli se izgledajuć bolju budućnost. Poglaviti je to grad cielog okružja sa biskupovom stolicom, nekoč prvostolnom prostranog Ilirika. Ima gimnazij, u kom se je po gdješto počelo i hrvatski podučavati; realku rad koje se bore, da joj se narodni značaj dopita; pučke mužke i ženske učione, u kojih se nastoji silimice potaliančivati; muzeum znamenit starinami; poljodjeljsko družtvo, davno postalo, ali je bilo već prestalo, te posljednjih godina opet oživljelo. Ovo je jedno najdavnijih dalmatinskih družtava, stekavše viernih drugova po ostalih gradovih, te mnogo vriedi prosvjeti pučkoj. U tom družtvu neumrlu zaslugu steče Spljećanin I. Maller, koji mu je sve svoje imanje oporučio. Uz njega slove vriedni domoljubi Ivelić, Bajamonti i Lav Arban, koji to družtvo na 15. kolov. 1787. najsvečanije otvoriše i hrvatski mu smjer dadoše.

Ugledav se u spljetsko zasnovaše se onda slična družtva u Zadru i u trogirskih kastelih, te se složno nastojalo o boljku i prosvjeti našega naroda, izdajući naške i talijanske pučke knjige.

Spljet je obilan krasnimi sgradami, crkvami i samostani, koji su puni hrvatskih uspomena, ali zabataljenih i zanemarenih. Otvorena je nedavno i narodna čitaonica, koji nas opominje na prvu hrvatsku akademiju, zasnovanu sedamnaestog vieka po osobitom nastojanju i požrtvovanju slavnih spljetskih rodoljuba I. P. Marki-a i Fr. Kritona, koja si je zadaću postavila bila: oplemenjivanje i širenje hrvatskoga jezika, spljetski ondašnji nadbiskup Stjepan Cupilli osobitom revnošću podpomogao ju je, i nastojao, da postane bistro vrelo hrvatskog jezika, koji mu bijaše omilio, te da veću snagu i kriepost steče, postavi ju pod zakrilje rimskog pape, tražeć joj obranu i pripomoć, pišuć mu: „Sveti otče, po ovoj akademiji procvasti će hrvatski jezik i sjati će kao biser i drago kamenje“.

Još prije u Zadru god. 1694. bijaše se neka vrsta književne akademije zasnovala, imenovana „degli Incaloriti“ — Razžeženi. — A buduć zavidna vlada to družtvo uduši, probudi se drugo 18. vieka prozvavši se „dei Ravvivati“ — Oživljeli. — I ovomu družtvu, imavšemu nastojati oko narodne prosvjete, mletačka vlada sve žile podkopa, da mu i korien usahne. Bolje se održa književno družtvo dubrovačko „Složni“ a kašnje „Dangubni“.

Tko bi dakle scienio, da onda u Dalmaciji u obće, a u Spljetu napose nije duh narodni budan bio, taj bi se varao. Književna družtva u smjer oživljaja narodne prosvjete i samosviesti uzpostavljahu onda najodličnija vlastela, biskupi i učenjaci, i to uz prkos najzavidnijoj vladi, i u doba kad je narodno pregnuće po Europi uploške driemalo.

Te ako spljetska akademija i druga družtva ne urodiše očekivanim plodom, to se ima više okolnostim vremena i namrkivanju i zastrašivanju velike gospode u grieh upisati nego li slabu pregnuću i uznosu ondašnjih rodoljuba. Spljet je više puta bio vruće ognjište narodnoga uzplamaja pak kamo sreća, da sadašnja čitaonica istim plamom uzplamti, kojim je nekadašnja akademija po Dalmaciji sievnula.

U Spljetu je krasno novo sjemenište duhovnih pitomaca nastojanjem sadašnjega biskupa podignuto, ali obstoji još i staro po prabiskupu Kozmi-u 17. vieku zasnovano, komu je opredielio dobra nekoč od hrvatskih vladara spljetskim crkvam darovana. Pak s toga je valjda i izlazilo iz toga sjemeništa više puta uzprkos talijanskom uzgoju, ne samo umnih i pobožnih već i narodnih svećenika, koje nam je providnost s toga namaknula, jer se hrvatskimi darovštinami uzgojivahu, te je pravedno bilo, da oko boljka i napredka hrvatskoga naroda nastoje.

Obstoji još i stara biskupija, koja nam dosta tužnih a i ugodnih uspomena na um dovodi, jer prem je tu sjedilo prabiskupa, kòji su najljuće progonili, zabranjivali i proklinjali slavensku liturgiju i hrvatski jezik, bilo ih je i pravednijih, koji su sjetivši se Boga i duše nastojali, da se služba božja hrvatskim jezikom obavlja, te za uzdržavanje, podučavanje i širenje glagoljice utemeljiše sjemenište na Prieku, kako će svomu puku hrvatskih duhovnika pribavljati, ne bi li ga na put pobožnosti i prosvjete navratili. Niti im išta dražega bijaše, nego li na pastirskih pohodih slušati pastire i puk, gdje hrvatskim jezikom Bogu hvale prinose. Kao što je se odveć mililo i papi Aleksandru III. kad je god. 1077. stigav u Zadar, gdje ga svećenstvo i narod pjevajući iza svega glasa pjesme i hvale hrvatskim jezikom uz neizkazanu radost u grad uvedoše. Pak u vječnu uspomenu te slave čita se i sada u crkvi sv. Anastasije urezano na ploči s lieve strane u kapelici dično spominjanje papina dočeka, dokazujuć nam, koliko su onda Zadrani svoj hrvatski jezik ljubili. Ter da se i sada po Dalmaciji s istim uznosom stara svetinja čuva i u crkvah pjesme pjevaju i služba božja obslužava, divne li, Bože dragi, ljepote i milinja! kolika li bi veća bila pobožnost i zanositost za vjeru i narodnost?! A baš nigda dosle ne zanemariše glagoljice od njezina postanka toliko koliko baš u posljednje doba na pravu nesreću vjere i naroda.

Vlada mletačka po prirodjenoj si sebičnosti zapričivaše svaki napredak našega naroda, ali pape i neki dalmatinski biskupi nastojahu kad i kad tomu zlu doskočiti. Papa Grgur XIII. postavi g. 1574. hrvatski zavod u Loretu i naloži pitomcem, neka bi svoj mili materinski jezik što bolje učili, jer je već tada na glas izišao i na dvoru florentinskih Kozima po dubrovačkih učenjacih. Kašnje Urban VIII. hćede, da se i bugarski mladići sa hrvatskimi u tom zavodu podučavaju, ne bi li tako složno u pobožnosti i književnosti napredovali. Nu Mletčanom bijaše to zazorno, te zatvoriše loretski zavod, a pitomce premjestiše u klimentinski rimski zavod, pak ih ni ondje ne pustiše na miru.

Na to se biskupi dalmatinski obćoj želji ozvaše, te se na glas prabiskupa spljetskoga Kozmi-a i slavnog Bart. Kašića pažkoga, poimence složiše: hvarski vrličina Milani, zadarski Florio sa cielim kaptolom i gradskim viećem, šibenički Marnavić i drugi ondašnji biskupi, te zasnovaše najplemenitiju misao: da se u slobodnom hrvatskom Dubrovniku postavi obće „Jugoslavensko sjemenište“, u kom bi se Hrvati, Srbi i Bugari slobodno i složno, u duhovnom, književnom i narodnom duhu odgojivali. Na tih čvrstih temeljih učvršteno svećenstvo imalo je u jugoslavenstvu vjeru i narodnost čuvati i narod prosvjeti privoditi, te po Ćirilu i Metodu zasnovano jedinstvo vjere i narodnosti opet obnoviti.

Tom svetom zamisli pokrenuše spljetski prabiskupi, te misao jedinstva po Ćirilu i Metodu začeta, zablista više puta na političkom, vjerozakonskom i književnom obzorju. Oko toga, kako već jednom napomenuh, nastojahu slavni carevi, Dušan silni i Karlo IV. českí, pružajuć si preko Hrvatske ruku sjedinjenja u vjeri i književnosti. Tu misao ponoviše na kosovskoj tužnoj večeri neumrli car Lazar i Ivan Horvat, ban hrvatski; pak ju prihvati i junački Tvrdko bosanski a u velike pojavi se želja za tom slogom g. 1848., kadno Rajačić zapriseže Jelačića, te potreba iskrene zajednice proniknu sva srdca to velikana, to cieloga naroda iste krvi i istoga jezika.

Nek se dakle zna i čuje, da je Spljet bio povodnikom najuzvišenijim zamišljajem, neka udje narodu u sviest, da je Spljetu ići i u napredak za nekim prvenstvom osobito hrvatskim osjećanjem i mudrim razabiranjem, da nam ne ima spasa, ostanemo li hrvatskom knjigom u nazadku: pak će za cielo svaki Spljećanin i vas Spljet skočiti na junačke noge i zaoriti; tuj je hrvatskomu jeziku mjesto, hrvatskomu narodu trebaju hrvatski zavodi!

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 19. i 21. rujna čusmo u našem narodnom kazalištu Gounodovu operu „Margaretu“. Predstava te do volje poznate opere — pjevala se je već 28 puti — bila je u toliko zanimiva, što je ulogu Margarete pjevala nova prima donna gospodjica Ida Kottasova. Gospodjica K. kći je hrvatskog otca i talijanske majke, rodjena u Dalmaciji, naobražena u Milanu, ona razumie naš jezik posvema, a i govori prilično hrvatski. Ako je gospodjica uspjela kao pjevačica, to nam je tiem milija, jer ju možemo nazvati našom, jer je to opet jedna ptica, koja se je svojemu jatu povratila. I gdčna održala je sbilja pobjedu. Kod prve predstave opazila se dakako neka plahost, al poslije se uslobodila, a burno pljeskanje obćinstva potvrdi njezinu pobjedu. Glasbeni vještaci vele, da joj glas doduše ne ima osobite visine, al zato pjeva vrlo vješto sigurno i izrazito. Predavanje joj je jasno, izgovor posve

pravilan a prikazivanje dramatično (u 3. i 5. činu) upravo nas je uzhitilo. Vidjelo se, da to nije hladna njemačka krv, da se vrela, južna narav prelieva u prikazivanje, te se neposredno dojima slušaoca. Od srdca ju pozdravljamo. Kako drugi pjevači pjevaju, znade se od prije — vrlo dobro, samo bismo molili g. Novaka, neka od Mefista ne pravi maškaradu. Čemu to previjanje i skakanje? To nije demonski. Mužki sbor bijaše slab, uprava morat će ga popuniti nekolicinom glasova.

† *Irma Terputčeva-Terée.* Bečki listovi javljaju, da je pjevačica Irma Terputčeva, rodjena Zagrebkinja i bivša učenica zagrebačkoga glasbenoga zavoda, koja je po njemačkih kazalištih pod imenom Terée dobrim uspjehom pjevala, prošle nedjelje u Badenu kraj Beča preminula.

— Medju inimi posjetnici hrvatskoga glavnoga grada i njegovih divotnih okolica spominjemo mladoga českoga učenjaka Josipa Jiřička, sina bivšega ministra, izvjestnika českih listova o našem književnom i naučnom napredku, koji vrlo dobro hrvatski govori, i koji će do skora izdati poviest bugarsku te našega Milinovića iz Sinja, hrabroga buditelja hrvatske sviesti u Dalmaciji.

Nekoliko rieči o stolnoj crkvi zagrebačkoj. Pod ovim naslovom priobćuje preuzv. g. biskup djakovački u listku „Obzorovu" svoje nazore o popravku i obnovi naše katedrale. On tu izriče nadu, da će nadbiskup i kaptol doskora uviditi potrebu, koju je svaki prijatelj crkvene umjetnosti već davno uvidio, da se ovaj prekrasni i skoro najznamenitiji spomenik gotički počne popravljati i svojoj prvobitnoj krasoti povraćati. Prije svega drži on nuždnim, da se svod presbiterija, koj je nakon požara u 16. vieku sasma različno sagradjen i mnogo niži od ostaloga svoda, dogradi prema svodu ostale crkve. Za tiem bi se imala srušiti oba kora, lievi sa orguljama, a desni sa biskupskom bogomoljom, a po tom bi nestala potreba i onih dograda, na kojih ove ružne škatulje počivaju, i koje sakrivaju pogled u pobočne ladje. Isto tako valjalo bi srušiti obe novodogradjene kapelice. Staru sakristiju valjalo bi popraviti, a zahode za velikim oltarom porušiti. Malne svi oltari, jerbo su protivni slogu crkve, imali bi se odstraniti, a najprije i prije svega oni, po sredini crkve, koji svojimi rugobnimi nepodobštinami zakrivaju vitke stupove. Daljnja potreba bila bi, da se sa stienâ ogrebe i okefa kreč, te da se prvobitna, dostojna boja kamena, kakva je s vana, nutarnjosti povrati. Nadalje bi se imala srušiti ona sgrada, gdje je sad biskupska knjižnica; jer ta sgrada zaklanja lice crkvi, a napokon bi se imala podići dva gotička tornja. Dakako da se to ne bi moglo učiniti na jedanput nego tečajem mnogo godina, kao što to biva sa sv. Stjepanom, crkvom u Beču i sa crkvom sv. Vida u Pragu. Nu svakako bi trebalo, posao sistematički započeti, te si po vještaku dati načiniti osnovu popravakâ, koji bi se tečajem vremena izraditi imali. Svoje razmatranje zaključuje biskup od prilike ovimi riečmi: „Ne zaboravimo, da je crkva i njezino stanje mjerilo, po kojem sviet, osobito pako strani posjetnici sude o našoj izobraženosti i revnosti za slavu onoga, koj medju nama prebiva. Što zadovoljava umjetničkoj t. j. idealnoj našoj težnji, to zadovoljava ujedno i našoj religioznoj potreboći, jer je bog izvor i uzor svakoga ideala. Svećenstvo ima se brinuti ne samo, da bude crkva čista i prosta od ljage, nego da bude liepa uzorna i slavna. Bude li dobre volje, ne će uzmanjkati ni sredstva. Ljubav stvara čudesa! Daj bože, da ove patriotičue rieči biskupove, ne ostanu glas vapijućega u pustinji.

Hrvati u Maloj Aziji. Generalni konzul Scherzer u Smirni u svojem opisu male Azije pripovieda, da u okružju Smirne med ostalom smjesom narodnosti ima i 3000 Hrvata i Bugara.

† *François Pierre Guizot.* Francezka izgubila je opet jednoga od najslavnijih muževa. Glasoviti povjestničar i državnik Franjo Petar Guizot umro je dne 13. rujna. Guizot bijaše rodjen u Nimes-u 1787. Za vrieme velikoga prevrata bude mu otac odsudjen na smrt i pogubljen. Mati pobježe sa sinom u Genf, gdje je našla sigurno utočište, jer je Guizotova obitelj protestantska bila, a mala republika Genf, rodno mjesto Kalvina, bijaše ročište najtvrdjih reformiraca. Tu usisa — Guizot onaj duh, kojemu je i vieran ostao do smrti kao vodja francezkih protestanta. Za vrieme prvoga carstva povrati se u Francezku, gdje je svršio svoje nauke. Već g. 1812. bude profesorom na Sorbonni. Kad se Bourboni povratiše u Francezku dobi Guizot mjesto generalnog tajnika u ministarstvu, te je živio čas kao činovnik čas kao profesor. Pod Karlom X. digo je Guizot, pristaša vrlo mlitave ustavnosti, borbu proti nasilnomu ministarstvu Polignac u sabor. Kad je g. 1830. uslied srpanjskog prevrata došao na priestol Orleanovac Louis Philip postade Guizot ministrom, a od g. 1840. do 1848. bio je ministrom vanskih poslova, za ono doba sjedio je s njim u ministarstvu i Thiers. G. 1848. obori se kraljevski priestol i Guizot morade pobjeći u Englezku. Poslije se povrati u Pariz, te je badava kušao opet izticat se u politici. Pod kraj života živio je na svom imanju u Normandiji. Guizot je svakako slavniji pisac, nego li državnik. Njegova „poviest Francezke" jest djelo bezsmrtno. Budući na kormilu svoje domovine, umio je Guizot vazda policajnu vladavinu zaklanjat praznom formom ustavnosti. Pod njim cvala je birokracija i podmićivanje narodnih zastupnika. Ta njegova političa neiskrenost sruši malodušnog Louisa Filipa, a pod ruševinami orleanskog priestola bude zakopana i državnička slava Guizotova. Samo književna slava bit će mu vječna.

Starine. Prošle godine javismo našemu občinstvu, kako je dr. Schlieman na mjestu, gdje je tobož nekad Troja stajala, odkrio znamenite ruševine a u njih silu dragocjenih starina. Schlieman je poslije o tom osebno obširno djelo u Lipskom izdao, gdje se i starine potanko opisuju, te je djelu dodao i mnogo slika. Uskrs „stare Troje“ probudio je po Evropi, navlastito po Njemačkoj silnu književnu borbu, gdje su jedni pobijali Schliemana, a drugi ga branili. Sada može se prosuditi uspjeh borbe i Schliemanova odkrića, pošto se je borba prilično slegla. Schliemanovo je djelo više naravi diletantske i kad on tvrdi, da su nadjene dragocjenosti: „Priamovo blago“, to je govorila više fantazija, nego li stroga znanost. Nu da starine izkopane u starom Troasu niesu patvorene, to priznaju mu i protivnici, utvrdjeno je dapače i to, da nadjeni priedmeti nisu grčke umjetnine, već da imaju osobit značaj, da pripadaju vrlo drevnoj dobi, jer medju svimi starinami — a ima ih na tisuće — ne ima ni jednoga od gvoždja. Ako je dakle ikada stajala Troja, o kojoj nam je Omir toli liepu oporuku ostavio, to je moguće, da su Schliemanove ruševine ostatci staroga Ilija. Svakako su izkopine Schliemanove velevažno gradivo za kulturnu poviest stare prednje Azije, i izpitalac poviesti može ponešto sigurnijom nogom postupati u tu bajnu nejasnu dobu, o kojoj nam se je s veće strane pričalo samo po Ilijadi i Adiseji.

Na isti način iznielo je znanstveno iztraživanje i to nedavno znamenitih podataka za poviest drugih drevnih azijatskih država, Asirije najme i Babilonije. Prije nekolikih desetaka godina bijaše izvor te staroazijatske poviesti poglavito starac Herodot i stari zavjet svetoga pisma. Kad se je stalo kopat po ruševinah Babela i Ninive iznielo se na sviet liepo čislo ostanaka stare azijatske kulture. Parižki Lonore i britski muzej imaju liepih sbiraka te vrsti. Nu živi duh učenjaka nije pri tom ostao. Učenje staroistočnih jezika napredovalo silno, i klinasto pismo (Keilschrift) bude vrlo domišljatim načinom odgonenuto. To je obodravalo učenjake na daljnje iztraživanje, koje je urodilo liepim plodom. Ponajznatnije podatke odkrio je ove godine G. Smith, ravnatelj jednog diela britskog muzeja i to ove godine. Smith podje u ruševine starosirske priestolnice Ninive do rieke Tigrisa na proti sadanjemu gradu Mogul. Diodor priča, da je obseg gradskih zidina bio do 8 engl. milja, a zidine da su 100 stopa visoke bile. Englezki učenjak veli, da to nije nikakova bajka. Još i sad ima ostanaka starih zidina 50 stopa visokih, a to su tek ruševine. Britski muzej imao je odprije već sbirku pločica i valjaka od pečene zemlje, na kojih se našlo podataka za asirsku poviest, upisanih klinatimi pismeni. Smidth je kušao razširit, popunit tu sbirku, jer te pločice i valjci bijahu Asircem ono, što su nama knjige, a svaki stari kralj imao je bogatu — recimo modernom rieči — knjižnicu od pečene zemlje.

Smith dao je početkom g. 1874. kopati u mjestu Kujundžiku i Nepijunasu; ovdje bijahu knjižnice kraljeva Senaheriba, Esarhadena i Asurbanipala. Vladari čuvahu zapiske svojih pradjedova pomno u dobro uredjenih arkivih, svaki kralj imao je svoju knjižnicu. A do toga Smithu najviše stalo bilo. Ujedno je dao kopat u selu Nimrudu, pazeći pomno, što će mu kazat stari nadpisi. U skoro izvadi iz ruševina ploče, na kojih se je čitalo, da tu stoji „palača Salmanassara, kralja svih naroda, sina Vulriana, kralja svih naroda“.

Ovo je najstariji dosele poznati nadpis u Ninivu, po kojem se i razabire, da je taj priestolnicom bio prije, nego se dosele mislilo. Vladanje Salmanassarovo pada u g. 1300. prije Isusa. Salmanassar bijaše velik ratobornik, te je osvojio svu pokrajinu do izvora Tigrisa.

Smith nadje tu pečenih ploča u nekom hramu boga Ištora. Nadpis slovi: „Beltizi, svojoj ženi, Salmanassar, podkralj assurski“. Drugi nadpis pripovieda o Salmanassarovu sinu, Tugultininipu, dobitniku Babilonije. Pod drugim brežuljkom nadje Smith ploča, na kojih se priča o ratu medju Asirijom i Babilonijom za kraljevanja Nazimurudasa. Nadalje izkopalo se mnogo ploča iz dobe kralja Assurnasira i Tiglata Pilezara, prievod starog rodoslovja (preko 2000 god. p. I. K.) babilonskih kraljeva, sastavljen pod kraljem Agu, koj je dao popravit Balov hram. U svem našao je Smith preko 2000 pločica sa nadpisi o poviesti i bajoslovju, mnogo kipova, nadpisa, stupova, asirsku astronomiju i astrolabium.

A sve to, veli učenjak, tek je malen dio onoga, što se nalazilo pod zemljom, pa će se i dalje kopati.

Tiem načinom popunit će se dosele slabo poznata poviest kulturnih staroazijskih naroda, jer je Herodotovo pričanje, premda je te krajeve pohodio, dosta površno, a sveto pismo dotiče se poviesti babilonske i asirske samo u toliko, u koliko su Žudije imali posla s timi državami.

Umjetnost. „Mlada Hercegovka“. Franceski slikar E. Gautier izložio je u ljetošnjem parižkom salonu, sliku mlade Hercegovke, kako kod zdenca dva konja poji. Londonski „illustrated news“ donosi onu sliku u drvorezu uz kratak opis, u kom se ne može dosta nadiviti krasoti i graciji naših žena, slikovitosti i finoći narodnog odiela. „Prije bi čovjek reko, da je starorimska gospodja, nego li priprosta seljanka.“

— U Londonu izašla je sbirka svjetlopisa starih rimskih careva. Lik je dakako snimljen sa medalja, te znatno povećan. Po ovoj zanimivoj sbirki vidi se, kako se je umjetnost rezbarstva od Julija Cezara sve do Julijana Apostate dakle kroz trista petdeset godina razvijala. Već pod Trojanom ide ta umjetnost na gore, slika cara Helvija Pertinaksa je

barbarska. Posve surovo je lice Julijanovo. Tu prestaje umjetnost i počinje barbarstvo.

Dopisnica uredničtva.

— Pjesniku pjesme „Mornar na uzburkanom moru“. Žalimo, da ne možemo primit Vaše pjesme. Nije dovoljno izradjena. Ima miesta nenaravnih n. p. kitica 3.:

Ko prestoljem kada buna,
Biesnog puka već klamita,
Stoji vladar kano bluna: (!)
More tako ladju hita
Još ne predaj pravi sine
Orijaške domovine.

Slike vladara, komu se priestô ruši, koj se prepada od straha, jedva će obodrit mornara za vrieme bure. Zatim kitica 5.:

„Već se grobna ploča koči (!)
Već se kobni rede liesi.“

Utone li ladja, utope li se mornari, ne ima grobne ploče, ni liesa. Umre li koj mornar na ladji, stave ga u vreću, pa ga spuste u more. Slika je dakle nenaravska, neopravdana.

Pjesma „Ban Jelačić“, na narodnu izpjevana, svakako je bolja, nu sličnih narodnih imade puno, a to bi bilo samo opetovanje. Pošaljite nam više toga, da vidimo. Pazite i na metriku.

— M. „Ranoj ruži“. Zahtievate, da priobćimo Vašu pjesmicu ili ako ne bi moguće bilo, da napišemo ocjenu. Evo ocjene! Za prvo ne razumiemo smisla pjesmi. Nejasna je. A da i jest jasna, ne bismo je priobćili. Privatni lirični uzdasi dan danas slabo se čitaju. Mi toga bilja dobivamo svaki dan i domaćom i vanskom poštom, sve ljubavna pisamca u stihovih, što ih ovaj ili onaj zatravljenik piše svojemu uzoru. Neka se gospoda valjda na nas srde, što „Vienac“ ne će, da iznese te uzdisaje na sviet, ali put pošte je kraći, a uredničtvo „Vienca“ nije ravnateljstvo pošte. Vaša pjesmica nije billet doux, nu sadržaj je neznatan, forma nesavršena.

Uzmite n. pr. kiticu:

Drugarica još ti nije,
Još ih kriepi zimski san,
Još ih čvrsti pokrov krije
Kroz koj ne će skoro van.

Vi ste tu hćeli možebit oponašat Moorovu „zadnju ružu“, koja je uvrštena u „Martu“, al je izišla proza.

Ili uzmite kiticu:

Ali prije neg će vlasti
Tvojoj, ružo, biti kraj,
Prije neg ćeš prestat cvasti (!)
Gubit sav svoj oživljaj.

Tu ne ima ni pjesničke jezgre ni ljuske.

Moral Vaše tužaljke stoji u kitici:

Tako, ružo, tužeć s jada,
Živit ćemo život naš.
Mrzeć sviet, u kom sad vlada
Nevjera i pusta laž.

Jeste li zbilja toli nesretni? Pa zašto? Zašto i mrzit sviet? Nije istina, da je u tom liepom svietu sve nevjera i laž. Mathison, Salis, Denis, a francezki pastirski pjesnici pravili su od svojih suza liričku limunadu bez šećera, te bijahu apoštoli pjesničke podagre u tom „pokvarenom“ svietu, ne povedite se za njima. Sviet nije nikad bio bolji ili gori, nego od postanka svoga dobar i zao.

Završiste svoju pjesmicu kiticom:

A kad zadnji čas će doći, (kad dodje čas)
Našoj boli željni kraj,
Skupa ćemo gore poći,
Skupa tražit žića raj!

Vi dakle mislite, da i ruža dušu, bezsmrtnu dušu ima? Da može doći u raj ili pako? Nu ima li ruža slobodnu volju; da čini dobro ili zlo. Ili će sve ruže u raj doći, a kopriva u pako? I ne bi li mnoga ruža zaslužila pako, jer oštro bode i rani. Nije i Vaša ruža pakô zaslužila?

— I. R. u Senju. Prvi članak pošljite, bit će kako ste rekli. O drugom pošljite nam osnovu. Imamo razpravu ob istom priedmetu. Da vidimo smjer Vaše razprave.

— D. L. u K. Ponajprije o prozi, o „Migreni“. Pročitasmo ju. Humoreska je uviek malica, živa, kratka, oštra malica. Vaše pero je oštro i kratko, al „Migrenu“ trebat će malko prekrojit. Ekspozicija je prevelika prema malenomu priedmetu. Filistri varošice V. suviše su crno opisani; takovih u Hrvatskoj ne ima; veći dio školskih dosjetaka bismo izpustili, a katastrofa mora da bude življa, drastičnija, završetak kraći. Hoćete li vi to tako izpraviti il bi mi?

Sada o poeziji. Ne bacismo „Majčina blagoslova“ u koš, jer u svih vaših radnjah ima zbilja poezije, al je mrka, razharana, bolna, premda nije to „Weltschmerz“; mi dapače rado vjerujemo, da taj nemir, ta bol ima pravog psiholožkog temelja. Taj nemir treba smiriti, pjesma će teći gladje, radje, pravilnije, al slike ne će se mienjat ko u kaleidoskopu. Kušat ćemo izgladit „majčin blagoslov“. Vaš nemir vidi se u formi pjesme.

— Pjesniku „Zlatne Mare“. Što velite u pismu, drago nam je. Pravi patriotizam, komu je cilj sreća i sloboda naroda, najbolji je liek proti kastam. Doći će i u nas po vremenu do toga. Vašu „Zlatnu Maru“ rabit ćemo, al treba popravka. Radi ste prikazat pojedine prizore dramatski, al se uz to suviše gubite u potankosti, pa nestaje skladne cjeline.

— Mnogim stihotvorcem, koji nam poslaše stihova, a mi ih ne natiskasmo, nit ne ocjenismo, budi ovdje uljudno rečeno, da ne imamo od drugoga posla kada na sitno prebirat svaku stvarcu.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 40. U Zagrebu dne 3. listopada 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

TRAKOM SUNČANIM.

Spjevao Maretić.

Oj žarkog sunca žarki vi traci,
Dobrote božanske divnoliki znaci!
Put vas mi pjesma evo se krili,
Milota ju vaša na polet taj sili.

Kô Ikar drevni smiona nije,
Drzovito do vas da mi se vije;
Čednoliko k vam joj uzdić se svidje,
Na zemlji se lahkom ne videć nidje.

Ah koli milo, dražestno, bajno
S nebesa se runite tiho i sjajno!
Svakovrstnim zemlju resite miljem!
Činite ju krasnom širom i diljem.

Rastline od vas uspievaju, zore;
Dobroti o vašoj čovjeku sbore:
I tanane jele i jablani viti
I šareno cvieće, zemlju što kiti.

Zemaljski se svaki vam stvorak veseli
I ljubkosti vaše naužit se želi,
Bud vi mu životu uzrok ste blagi
Pa s tog ste mu mili, s tog ste mu dragi.

Oj žarkog sunca žarki vi traci,
Dobrote božanske divni ste znaci!
Kol blago blieštite na nebu gori,
Tek stvorac je blaži, koji vas stvori!

Iz zimskoga sna kad narav se prene
Te k cvietnom i plodnom životu kad krene,
Tad griev vaš okò nje ljubezno titra,
Da bude na oživljaj spremna i hitra.

Nadobiv nam proljetne dane i tjedne,
Razbijajuć s rieke okove ledne;
Odkrivajuc sniežnu odjeću s luka;
Krvnika u planinu pudite vuka.

Kad Gjurgjev se veseli pomoli danak,
Razagnaste posve s prirode sanak;
Već traga mrtvilu nema ni glasa,
A priroda puna je svakoga krasa . . .

Bolinak ljuti srce mi kini,
Kad vidim, da gdjeki nazovi-sini
Tudjinstvu vole, udvaraju, služe,
A zavičaj si preziru, ruže.

I žilami kao da teče im voda,
Svog ne ljube doma ni ljube si roda;
I ni za liek u njih ljubavi nema,
A srdce u čamenju kletom im driema.

Hladnike nam, traci, nebesnim sievkom
Obsinte i ljubkim ogrijte grievkom,
Da ne stane ledenog leda im s grudi,
Da u njih ljubav za dom se budi.

Nemarnost da izčezne iz hladnog srca,
Te poput iskarja ljubav da vrca;
Poštena im za dom krvca nek vrije,
A srdce u grudih slobodno bije.

Oj žarkog sunca žarki vi traci,
Dobrote božanske divnoliki znaci?
Tad Gjurgjev danak Hrvatstvu će svanut,
Budućnost mu ljepša tada će granut!

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

Popodne, kad je sunce klonulo k zapadu, nadje Miroslav Renatu, sjedeću u vrtu kraj ribnjaka na istoj klupi, na kojoj je prospavao čitateljem poznatu onu kobnu noć. Na Renati je bilo crno odielo od lahke tkanine širokih rukava, koji bi spali preko lakta, kad bi uzdigla ruku, speto na uzko okolo tiela, da su se grudi i obla ramena u svoj svojoj ljepoti razabirati mogla. Okolo bieloga, tankoga vrata bila je ovita crvena vrpca, na kojoj je visio medaillon. Na glavi nije imala ništa, tek uzki bieli brezov listak, klamićući niz glavu, sjajio se u tamnih vlasih.

Ona je već čitavu uru sjedila na klupi, piljeć vlažnosjajnim očima u ribnjak. Na prekrštena koljena spustila trudne ruke, kano da su joj dotežčale, nasloniv se na slonilo klupe i pognuv glavu nešto napried. U drveću i šašu šuštilo hladno povjetarce i zadievalo se često o gladku, površinu ribnjaka, koja bi se onda nježnimi, jedva vidljivimi valovi zaljulala u svih bojah nebeske duge odsjajujuć trakove zapadajućega sunca, štono probijahu poput zlatnih niti kroz gusto vrhovlje hrašća i lipa. Po grmlju skakutao crvendać, romoneć — jer mu se pjevanje sasma sudara s romonom potočića — tankoglasnim glasom, te bi se višeputa usmjelio doskakutati tik pred Renatu, da opet plaho odprhne onamo, odkud je došao.

Miroslav se približi Renati na deset koraka, pa vidiv, da ga još nije čula, stane. — Driema li otvorenim očima ili misli o čem dalekom? — samo o dalekih stvarih možemo misliti, a da se to ne očituje u oku — pa o čem? upita se on, omjeriv Renatin lik složen toli čudnovato na drvenoj klupi. U tili mah sjeti se Miroslav kobne žice Renatinog željkovanja, za slobodnimi odnošaji, ljubopitstva, što Rain piše, i sve to složi se u sumnju, koja skoči ne nadano u njegovu dušu, kao iskra sa kremena.

Laganimi koraci pridje Miroslav do klupe i sjedne na protivan kraj od Renate.

— Ti li si? šapne ona, ogledav se na njega postrance.

— Ne bunim li te možda? upita Miroslav, spremiv se, da ustane.

— Zašto? u čem? Renata okrene cielo lice k Miroslavu, i ovaj opazi, da se je sumor tugujuće duše razplinuo po njem. Izpod očiju vinuo se bljedomodar poluluk, nagoviestajući, da je već i na nju — barem kamečak — od tereta čovječanstva pao. Na sljepoočicah opazi on modre tragove žila, u očima razmišljanje o prošlosti, na tielu ukočenost, na usnah dogarajući žar, — sve znakovi k počinku i ozbilju se spremajućega burnoga, života, pa ipak, kolike smjelosti, uztrajnosti, svojevolje, pouzdanja u se i svoje sile probijalo je iz svega toga. Ona je zamislila osnovu svojemu životu, nakaniv ni za vlas nikad i nigdje od nje ne odustati, to govoraše cielo njeno bivstvo.

— Mislio sam, da razmišljaš, a znam po sebi, koliko je neugodno, kada tko nespretno stane medju mene i slike moje fantazije.

— Da je tomu tako, ja bi ti rekla, ostavi me, ili vrag te odnio, ili bi te pljusnula.

Miroslav pogleda u zemlju.

— A ovako — gladim ti ruku.

Renata primi Miroslavljevu ruku i pogladi ju, pri čem se njeno lice nešto vedriti začelo, no u isti mah baci ju od sebe.

— Hvala liepa, izkesi se na to Miroslav.

Renata se nasmjehne.

— U tebe ima ženskih slabosti, reče ona.

— Na primjer?

— Na primjer razdražljiv si.

— Razdražljiv? Ne vjerujem.

— Plah.

— Ja plah? Miroslav razširi oči — mladiće vriedja, kada im starac kazuje, da su plahi, a kamo li djevojka?

— I zaljubljen.

— O, ti se varaš. Miroslav reče to, da nešto reče.

— Čula sam majku, gdje te je biedila s toga, . . . u ostalom ne znam . . .

— Ne, nevjeruj ti toga.

— Kako te volja.

Miroslav strese glavom i nasmije se.

— Zar ti ljubav držiš za žensku slabost?

— Jest.

— Kako? to mi je neponjatno.

— Gledaj — Renata pokaže rukom na ribnjak, koj se je zanjihao od vjetra — tko komu?

— Kako, kako? malo jasnije. Miroslavljevo se čelo smrklo, kano da razmišlja o važnoj stvari.

— Ti si razdražljiv, plah i zaljubljen. Pitam te, tko komu, ili voda kopnu, ili kopno vodi?

Na to Miroslav stegne usta, ko da joj je hćio reći: Čudno li me pitaš.

— No reci.

— No dà, dà, dà. Kako te volja, kopno vodi, ili voda kopnu, ili ja k tebi, ili ti k meni.

— Je li ti dosadno?

— Kako bi mi bilo? uz tebe . . .

— Odgovaraj dakle valjano.

— Pitaj dakle još jedanput.

— Pitala sam.

— Voda kopnu, odgovori stalnim glasom Miroslav.

— A zašto ne će kopno k vodi?

— Jer ne može.

— A zašto? upita Renata, smiešeć se.

— Jer je tvrdo.

— No vidiš, tako ti je i s ljudmi. Žene su slabe i gibive i previjaju se onamo, kamo ih slučaj tjera, dočim su mužkarci, barem bi morali biti, hrast, koji ne mari, penje li se cviet po njem ili ne.

— To si dobro kazala, ako bi komu bilo u probitak, bilo bi mužkarcem, ali što ćeš, kad se ruže radje i po zemlji penju, nego da se na hrast priviju, dok se mrkonja ne smisli, i ne sagne grane šapućuć: zlate moje, izvolite u moj naručaj!

Miroslav hitro skoči, razširi ruke i obuhvati Renatu okolo vrata.

— Zlatna moja ružice, hoćeš li me?

Renata mu se nasmije u lice. Nepojmljivi čar razlije se ne nadano po njoj. Na njezinih vlasih zatitraju traci mrućega sunca i zaliju joj oči nečim otajstvenim; u brezi zašumi vjetar i obaspe Renatino crno odielo svietlimi listići, koji se na odsjevu sunca činili zviezdami; krupna rosa pade od nekuda na njezino čelo i sinu tamo kano čaroban plamenak... U grmlju zaromoni crvendač... preko ribnjaka preleti lastavica i zacvrkuće, dirnuv tankim krilima površje vode... zrak odiše opojnim mirisom...

— Ljubiš li me? klikne još jednom Miroslav i poljubi ju u rumena usta.

Kao pomamna, biesna skoči Renata sa klupe i oturne ga od sebe. Sam bliesak gromonosne noći odrazio se na njenu podivljalu licu.

— Kako si smio, kako si se usudio?! povikne ona omjeriv ga od pete do glave priezirnim pogledom i odbrza u grmlje.

Poražen, kao da ga je grom ošinuo, ostade Miroslav na mjestu, ruke mu padnu na grudi i glava klone, ni uzdah ne smogne probiti stisnuta mu usta. Najednom zablistaju njegove oči, uzdigne visoko glavu i grudi mu se burom zanjišu.

— Dakle je istina! izmrmlja Miroslav glasno i crvendač, koj je sve dosle pjevao u grmlju, zašuti.

— Gorka istina!.. on zakruži očima po vrtu i ne opazi nigdje ni traga Renati, poput podivljale srne izgine ona u grmlju.

Miroslav zatopče dva, tri puta po zemlji, nabije čvrsto šešir na glavu i krene prema dvorcu.

— Još ću ju moliti, da mi oprosti, a onda kud oluja goni... izusti drhćućim glasom, kad se je dvorcu približio.

Nestalnimi koraci uzpne se on preko skalina i uljegne u salon. Na okruglom stolu, pri kom je prvi puta zagledao Raina, ležale su upravo ko onda knjižice, samo što je na njih bio album.

Miroslav pogleda još sliku i pročita Rainov podpis — seiner Schüllerin. — Iza toga okrene se k Renatinoj sobi, koja je bila sasma zatvorena. O, kako se to u njem burkalo a bilo mu, ko da je sam djavo u njega uljegao, da pali i žeže i da mu krv goni u pomućenu glavu.

— Što da bilo! pokuca on smjelo na vrata, al se nitko ne oglasi, pokuca drugi put, al sve tiho.

On otvori širom vrata i pogleda u sobu.

Posljednji trak zapadajućeg sunca, prebijajući kroz prozor udari mu u oči, da nije na prvi mah mogao ništa razabrati. Zastrvši rukom oči, udje u sobu, ali ne nadje nikoga. Sve je bilo tiho i gluho, samo je pod škripao podajući se njegovim stopam. U to navali kroz okance u sobu vjetar i baci nešto biela sa prozora pred njegove noge.

On se sagne i što nadje? — list na Raina.

List je glasio:

Nezaboravni prijatelju!

Sve — sve, što sam imala, čast, poštenje i dušu dala sam tebi u ruke, pa neka gromovi treskaju i gavrani grakću okolo mene, samo me jednim putem gone, a taj vodi k tebi! Sloboda! Sloboda! vapila je od vajkada moja duša, a sad sam sputana kao najlošiji rob uz tebe. Sladkih li veriga! Čine mi se nebeskom dugom, koja pri svakom pomišljaju na te, zazvoni prvim klicajem proljetna danka. Vjerovala sam prije, da ima slobode na svietu, a sada znam, da je samo u misli imade. Neka mi stave nož na srdce, a moja misao leti ipak slobodna kao ptičica k tebi. Zar nije cieli sviet strašna veriga, koja nas povlači k tlu, i ne da nam onamo, kuda nas misao zanosi — preko sunaca i zviezda?

Mene čekaju velike borbe, ali se ih ne bojim, dok mi tvoja ruka pomaže.

Ja ću doći u Gradac, prem će se majka vrlo tomu protiviti, i nitko ne trpi više, nego li ja, što si joj se zamjerio. Nadam se, da ćemo tamo sve urediti, da slobodni i bez straha stupimo pred roditelje. Tvoje rieči, izušćene zadnje sretne noći, obodravaju me i...

Dalje nije bilo pisano. Činilo se, da je Miroslav jutros na ovom mjestu prekinuo Renatu, i da kašnje ništa više pisala nije.

— Zadnje sretne noći... opetuje Miroslav i sjeti se, da bi mogla Renata stupiti u sobu.

Čudna misao sievne najednom u njegovoj glavi. On trgne rukom u žep i izvadi Rainov list.

— Ja ću ti ga u svoje vrieme pokazati... izmrmlja on i stavi ga u Renatin list, položiv oba na okno i zloban posmjeh zaigra mu okolo ustiju.

Poput dječaka, koj se boji, da ga ne zateku na kradji odšulja se on iz sobe. Oprosti se na brzu ruku s gospodjom i Hřebekom, i odjuri, ne potraživ više Renate, kući.

I nije se na nju ljutio, uz težku bol i priegor žalio je čudnu djevojku i ljutio se na sebe, što joj je ostavio Rainov list.

Ta on je dobar kao vedar dan
Ta on je nevin ko djetinji san —

„Ali će doći vrieme... ah...“ rekla je jutros gospodja.

Miroslav odluči, da ne posieti Hřebekovih dok Renata ne ode u Gradac, čega se je i čvrsto držao. Kad je njegova majka išla k njim u posjete, zvala ga i zaklinjala, da ju prati, — a on dosegne pušku i pobrza u polje.

Da što laglje zaboravi na Renatu, stane prekapati knjige, ali sve bude uzalud — svaka malo sladja rieč pomuti mu pojmove. Videć, da tiem ne uspieva, ode svaki dan na polje, da nadzire težake, i u istinu njihovo ga šaljikanje često raztriezni, pa da upotriebi liek u podpunoj mjerici, stane psovati i grditi nemarnike, i — vi ne bi vjerovali — izlupa tja jednom zlobna dječaka, da ga ne bi ni njegov otac bolje.

Ljudi, kad ih tko prevari, čude se obično poslije gotova čina, kako je to moguće bilo? Ova misao povlačila se i prečesto Miroslavljevom glavom.

Zadnjega... u nedjelju odpravi se on u župnu crkvu, njemu je sve nešto kazalo, da će tamo Renatu zadnji put vidjeti. Težkom mukom protura se kroz svjetinu i stane u pokrajnu kapelu, odkuda je mogao vidjeti klupu, u kojoj su običavali Hřebekovi sjedit.

Dugo ne dodje nitko, najednom opazi poslije evangjelja, gdje se svjetina razstaje, i u klupu ulazi sklonute glave Renata. Čudnim slučajem bila je uprav kao posljednji put obučena u žuto odielo i slamnati šešir na glavi, dok se je mjesto sumnje nježna ljubav ljuljala u njegovu srdcu na tracih čarobnih joj očiju...

Ona klekne tiho na klecalo i otvori srebrom okovani molitvenik. Ona se je sva promienila. Njene velike oči svietlile se mlako i po licu, činilo se, da je pisala ozbiljna misao neizbrisive crte. Odpor turobnosti očitovao se na njoj. Okolo ustiju trepetala pritajena gorčina i govorila motriocu: znamo, da nas čeka posmjeh poruge.

Pa ipak! Neobičan, poražujući čar, koj se ne da opisati i djevojaka — tek da se sluti, nije nikad tolikom sladkom snagom bujio, zablještivao, i očaravao u Renate kao sada. Njezin nos se stanjio, oči sievale divljenjem nad sadašnjosti, dočim je bielo čelo mirovalo kano fanal nad uzburkanim morem...

Kako je Renata otvorila molitvenik, onako ostade nepomična, tek, kada bi list okrenula, pogleda na žrtvenik.

Miroslav se svak čas pomila iz kapele, ne bi li ga opazila Renata, i bila bi se veoma začudila, videć, kako se je Miroslav upitao. Još nikad u životu nije mu bilo toli tužno i težko pri srdcu kao sada, znajući, da ga ona, koju je toli ljubio, koja se je toli duboko usadila u njegove srdce, koja mu se činila najljepšom djevojkom pod nebom, a najljepšim angjelom u nebu, uz koju je mislio doživljeti posljednje dane života, da ga ona odbacuje kao suvišnu rukavicu, da pohrli u naručaj čovjeka nepoznata i tudjinca.

— Sutra beremo na dragi... šest... osam... četrnaest... dosta težaka... stane on brojiti, kad su ga sladkogorka čuvstva nesretne ljubavi salietati začela.

Uza silnu grmljavinu nezvučnih orgulja, dovrši se misa. Miroslav izadje na uzka vrata, okrenuta na groblje, kuda su riedki izlazili. Prodje kraj novo nasutoga groba i hćede zakrenuti uzkom stazom kući, kad ga netko shvati za ruku, on se trgne, ogleda — i vidi kraj sebe Renatu, kako ublažene oči k njemu uzdiže.

— A, ti si? šaptne Miroslav i odvrne brže od smetnje svoje oči na stranu.

— Ja, zar me niesi vidio u crkvi? upita Renata tihim, promuklim glasom, koracajuć uz njega.

— Jesam.

— I ljutiš se još na mene? Zašto ne dolaziš ništa k meni?... Dà, i tvoj list moram ti vratiti... Renata segne u žep i dade ga Miroslavu... hvala ti...

Miroslav hćede nešto brzo odgovoriti, ali ne smogne ništa.

— Ja odlazim sutra u Gradac reče ona hrlo tronutim glasom, i bog zna je li se kad vidimo... o, da ti znaš... ti bi mi sve prostio... s bogom!... Renata stisne Miroslavu ruku, zastorak širokoga šešira padne joj preko lica, ona se okrene i pobrza sitnimi koraci na glavnu cestu, gdje ju je čekala kočija.

Čekaj još malo... nešto ću ti reći... hćede joj Miroslav doviknuti, ali rieči zamru u njegovih ustah... njegove se oči zamagle i kroz suze, koje su na njih naglo navrle, ne vidje ništa više...

Osam dana iza toga zaputi Miroslav u Prag, ali se ne svrati u Gradac.

(Dalje sliedi.)

LOKIJ

rukopis profesora Wittembacha.

(Iz francezkoga Pavla Meriméa preveo Gj. J.)

(Dalje.)

II.

Noć bijaše sparna i ja otvorim prozor s izgledom u perivoj. Pismo dovršim, i jer mi san ne dodje, sjednem, da prodjem nepravilne litvanske glagolje, i da potražim u sanscritu razloge njihovim raznim nepravilnostim. Sav zadubljen u taj posao, opazim na jednom, da netko trese stablom blizu mojega prozora. Čujem, kako se lome suhe grane te mi se čini, ko da se neka vrlo nespretna zvier po njem penje. Sav obuzet jošte bajkami o medjedih, koje no mi doktor pripoviedaše, ustanem ponekle ustrašen i nekoliko koraka od mojega prozora spazim med lišćem stabla ljudsku glavu, obasjanu svjetlošću moje svjetiljke. To prikazanje trajaše koj časak; nu ne mogu izreći, kako me uzbuni osobita vatra očiju, s kojima se sasta moj pogled. Nehotice odskočim natrag, zatim poletim opet k prozoru i upitam napadača oštrim glasom, što hoće. Mjesto da odgovori, on se požuri da sadje, uhvati rukama debelu granu, obesi se na nju, zatim se spusti na zemlju i za čas ga nestane. Na to ja zazvonim, sluga doleti. Ja mu pripoviedam, što se dogodilo.

Bez dvojbe, gospodine profesore, vi ste se morao prevariti.

Uprav je tako, ko što vam rekoh, odvratih ja. Bojim se, da se kakav lopov zavukao u perivoj.

Nije moguće, gospodine.

Onda mora biti tkogod iz ove kuće? Sluga na to otvori širom oči i ne reče ništa. Napokon upita, da li imadem kakav nalog dati. Ja ga umolim, da mi zatvori prozor, i legnem da spavam.

Spavah vrlo dobro, i ne snivah ni o medjedu ni o lopovu. U zoru ja već skoro odieven, kad mi netko pokuca na vratih. Ja otvorim i preda me stupi liep čovjek, mlad ljudesina, odjeven u bukharsko knćno odielo, a u ruci mu dugačka turska lula.

Izvinite me, gosp. profesore, reče on, što sam takova gosta toli zlo primio. Ja sam grof Szemioth.

Ja mu ponizno blagodarih, što me je osobitom, toli odličnom gostoljubivošću primio, i upitah ga, da li ga minula migrena.

Skoro, odvrati on, nu do prve sgode, primetne snuždenô. Je li vam ovdje po volji? Sjetite se, da ste medju barbari. U Samogitiji čovjek se mora svačim zadovoljiti.

Uvjerih ga, da mi bolje ne može biti. Tečajem čitava razgovora ne mogoh na ino, a da ga ne promatram takvom znatiželjnosti, koja mi se i samu činila drzovita. Njegov pogled bijaše čudnovat, te me sjećaše ne hotice na onoga čovjeka, kojega sam vidio prošle večeri penjati se po stablu.

Al koje prikazanje, mišljah u sebi, da se gosp. grof Szemioth u noći po stablih penje. Čelo mu bijaše visoko i dobro razvijeno, prem ponešto uzko. Potezi lica mu bijahu sasma pravilni; samo mu oči bijahu odviše na blizu te mi se činilo, da od jedne suzne žljezdice do druge, ne bijaše prostora za jedno oko, kako to kanon grčkih kamenorezaca iziskivaše. Pogled mu bijaše vatren. Naše oči sukobiše se više puta nehotice, i mi ih odvratismo i jedan i drugi nekom zabunom. Kad na jednom grof udari u smieh i reče: Vi ste me spoznao!

Spoznao?

Jest, vi ste me jučer iznenadio kad sam se bio ponio baš ko pravi uličnjak.

Oh! gosp. grofe!...

Bio sam čitav dan vrlo nepovoljan, zatvoren u mojem kabinetu. Na večer bilo mi bolje, i ja odoh u vrt, da se prošećem. Vidim svieću kod vas i znatiželjnost me natjera... Morao bih se bio oglasiti i predstaviti, nu moj položaj bijaše odviše smiešan... Stidio sam se i s toga sam pobjego... Vi ćete me izviniti, što sam vas smetao u poslu.

Sve to ko da je hćio u šali reći; nu vidio sam da ne zna kako bi si pomogao i zabuna mu natjera krv u obraze. Ja, što sam mogao, te sam učinio, da ga osvjedočim, da me se taj prvi sastanak nije podnipošto nemilo kosnuo, pa da prekinem sasma taj razgovor, upitam ga, da li je istina, da on ima samogitijski katekizam od otca Lawickoga.

Moguće! nu da vam istinu kažem, ja otčeve knjižnice pravo ne poznajem. On je volio stare knjige i riedkosti. Ja pako čitam nova djela; nego tražiti ćemo, gosp. profesore. Vi dakle hoćete, da mi čitamo evangelij u zmudskom jeziku.

Mislite li vi, gosp. grofe, da nije potrebit prievod sv. pisma u jeziku ove zemlje?

Dakako da jest; u ostalom usudjujem se primietiti, da nijedan od onih ne zna čitati, koji samo zmudski jezik govore.

Možda; nu vaša presvietlost neka mi dopusti primietiti, da je najteže naučiti čitati bez knjige. Kad budu samogitijske zemlje imale jedan tiskani tekst, ljudi će ga hćeti čitati, pa će i učiti čitati. Dosta puta je već bivalo tako s divljaci... nije mi ni na kraj pameti, hćeti tiem označiti stanovnike ove zemlje... U ostalom, dodah, nije li to ža-

lostno, da jezik bez traga nestane? Već kakvih trideset godina spada i pruski medju mrtve jezike. Onomadne je umro posljednji čovjek, koji je jošte znao govoriti kornički jezik.

Žalostno! padne mi grof u rieč. Aleksander Humboldt pripoviedaše mojemu otcu, da je naišo u Americi na riedku papigu, koja je jedina jošte znala nekoliko rieči nekoga plemena, koje su kozice sasma uništile, a s njim i jezik mu propao. Dopustite, da ovdje pijemo čaj?

Srčuć čaj nastavismo razgovor o jeziku zmudskom. Grof kudjaše način, kojim Niemci tiskaju djela u litvanskom jeziku. Pa imao je pravo.

Vaš abecedar, reče on, nije za naš jezik. Vi ne imate ni našega I, ni L, ni Y, ni E· Imam neku sbirku daina, koja je izdana prošle godine u Königsbergu, gdje su rieči toli čudno napisane, da me neizmjerna truda stoji, dok ih pogodim.

Vaša presvietlost misli bez dvojbe daine Lessner-ove.

Jest. Pa ono je pjesničtvo odviše svagdanje, nije li tako?

Možda bi se našlo boljega. Dopuštam, da ona sbirka, kakva je, ne ima druge, već jedino i izključivo jezikoslovnu svrhu; nu mislim, kad bi se tražilo, da bi se našlo ugodnijega cvieća medju vašimi narodnimi pjesmami.

Žalibože, dvojim jako, prem sam dobar domoljub.

Prije nekoliko nedjelja dobih u Wilni neku prekrasnu, sasma historičnu balladu; pjesničtvo je u njoj znamenito... Dopustite, da vam ju pročitam? Imam ju ovdje u žepu.

Vrlo rado.

On se razgrani u svojoj stolici, upita me, da mu dopustim pušiti i reče, da bez duhana ne razumie pjesničtva.

Naslov glasi: tri sina Budrysova. Tri sina Budrysova? viknu grof sav začudjen.

Jest. Budrys je povjestna osoba, vaša presvietlost znade to bolje od mene.

Grof me promatraše svojim čudnovatim pogledom i ne hćede ga svrnuti; a u tom ima nešto, što se ne da izreći, i taj plašiv i divlji pogled čovjeka skoro neugodno dira, dok mu ne navikne. Požurih se dakle čitati, da tomu izbjegnem.

Tri sina Budrysova!

U dvoru grada stari Budrys zove svoja tri sina, tri prava Litvanca, ko što je i on, pa im sbori:

Djeco, nahranite vaše bojne konje, pripravite sedla, nabrusite vaše sablje i jatagane. Govori se, da je u Vilni rat naviešten na tri strane svieta. Olgerd ide proti Rusom; Skirgello proti našim susjedom Poljakom; Keystut će napasti Teutone.* Vi ste mladi, jaki i odvažni; idite u boj: neka vas štite litvanski bogovi! Ja ove godine ne idem u boj, te ću vam dati dobar savjet. Vi ste trojica, tri puta vam se otvaraju. „Jedan od vas neka sprovadja Olgerda u Rusiju, k obali jezera Hmen, pod zidine Novgoroda. Tamo imade u izobilju hermelinove kože i vezena platna. U trgovaca rubalja ko leda u vodi“.

„Drugi neka ide s Keystutom. Neka posieče onu prostotu, što no križ nosi. Jantar joj je piesak u moru; njena sukna toli se svietle i takve su boje, da im para ne ima. Njihovi svećenici nakićeni su rubini.“

„Treći neka priedje Niemen sa Skirgellom. Prieko će naći poljodjelska orudja. Al zato neka potraži dobrih pikova, jakih štitova, i neka mi odanle dovede snahu. Poljske kćeri, djeco, najljepše su od naših robkinja. One su zlobne ko mačke, i biele ko mlieko. Pod crnima obrvama oči im svietle ko zviezde. Kad sam bio mlad — ima tomu već pô vieka — doveo sam iz Poljske krasnu robkinju, koja bi moja žena. Već je dugo nema, te ne mogu gledati s ove strane kuće, a da se nje ne sjetim.“

On blagoslovi mlade ljude, a oni već oboružani sjede na sedlih. Oni zapute, proljeće dodje, zatim zima, nu oni se jošte nevraćaju. Starac Budrys već misli, da su poginuli.

Uz oluju pade snieg; neki vitez se približuje; pod crnom mu burkom** neki dragocjeni teret.

To je vreća, veli Budrys, puna novgorodskih rubalja?...

„Ne to, otče! Već vam vodim snahu iz Poljske“.

Usred snježne oluje dolazi neki vitez, krijuć pod svojom burkom neki dragocjeni teret.

Što je to diete? Je li žuti jantar iz Njemačke?

„Ne to, otče! Već vam vodim snahu iz Poljske“.

„Snieg pada i neki vitez se domiče, a burka mu skriva neki dragocjeni teret... nu prije neg on svoj plien pokaza, Budrys pozove svoje prijatelje na treću svatbu“.

Izvrstno! gosp. profesore, uzklikne grof. Za čudo, kako vi dobro zmudski izgovarate; ali tko vam je priobćio tu liepu dainu?

Neka djevojka, koju sam upoznao u Vilni kod kneginje Katazyne Pas.

Zove se?

Panna Ivinska.

Gospodjica Julka! uzklikne grof. Ona mala bena! Morao bih bio nagadjati!

---

* Vitezi reda teutonskoga (njemačkoga).

** burka je vunena neka kabanica.

Moj dragi profesore, vi znate zmudski i sve učene jezike; vi ste čitao sve stare knjige; pa vas je ipak zavela mlada djevojka, koja je čitala gdjekoji roman. Ona vam je više, manje pravilno prevela na zmudski jednu izmedj tolikih krasnih ballada Mickievićevih, koju vi nieste čitao, jer je mladja od mene. Ako želite pokazat ću vam ju u poljskom izvorniku, ili ako ju volite čitati u izvrstnom ruskom prievodu, evo vam Puškina.

Ja na to ostah sav zapanjen. Koja radost dorpatskomu profesoru, da sam dainu djece Budrysove izdao pod izvor.

Mjesto da se nasladi mojom zabunom, grof obrati razgovor s odličnom uljudnosti na drugi priedmet i reče: Vi dakle poznajete gospodjicu Julku?

— Imao sam čast biti joj predstavljen.

— Pa što vi o njoj mislite? Budite iskren.

— Ona je vrlo ljubezna djevojka.

— Ona je vrlo krasna.

— Doista!

— Eh! pa ima li ljepših očiju na svietu od njenih?

— Ne ima.

— Bjelja je od sniega?... Sjećam se one perzijske ghazele, gdje no ljubovnik slavi nježnu kožu svoje ljube gazdarice. „Kad rujno vince pije, pjeva on, vidiš joj ga grlom teći“. Pana Ivinska me sjeća na tu perzijsku pjesmu.

Možda je i gospojica Julka takvo izvanredno biće; nu gotovo dvojim, da joj krv žilami teče... Srdca ona ne ima... Ona je biela, al i mrzla ko snieg!...

On ustane, prodje nekoliko puta po sobi, a ni što ne progovori, hćevši, kako mi se učinilo, sakriti svoju uzrujanost; zatim najednom nastavi: Oprostite, mi govorasmo o narodnom pjesničtvu.

Jest, gospodine grofe.

Valja priznati, da je vrlo krasno prevela Mickievića... zlobna ko mačka,... biela ko mlieko,... oči joj sjaju ko dvie zviezde... Eto njene slike. Je li tako?

Doista, gospodine grofe.

Pa što se tiče te šale — bez dvojbe posve neumjestne — sirotica se dugočasi kod stare tetke, gdje žive ko u samostanu. U Vilni je dolazila medju sviet. Vidio sam ju na plesu, koj prirediše častnici pukovnije...

Ah dà, mladi častnici, to joj je družtvo po volji! Smijati se s jednim, ogovarati s drugim, i dopasti se svim... Izvolite, gosp. profesore, vidjeti knjižnicu mojega otca?

Dodjosmo u neki veliki hodnik, gdje no bijaše mnogo liepo uvezanih knjiga; nu sudeć po prašini, koja se po njih slegla bila, riedko ih tko listao.

Predstavite si moju radost: medju svezci, koje najprije izvukoh iz ormara, bijaše Catechismus Samogiticus! Ja uzkliknuh od veselja. Ko da neka tajna sila čovjeka nehotice nečemu privlači...

Grof primi knjigu, prolista ju nemarno i napiše na nju: gosp. profesoru Wittembachu, Mihajlo Szemioth. Tiem darom neizrecivo uzhićen i pun zahvalnosti, obrekoh u sebi, da ova dragocjena knjiga ima poslije moje smrti riesiti knjižnicu sveučilišta, na kojem sam svršio nauke.

Smatrajte ovu knjižnicu kao vašu pisarnicu, reče grof, nitko vam tu ne će smetati.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

Za njim obće ljubljeni starina pjesnik i profesor Regaldi pročita svoje stihove slavi Petrarkovoj, koji se kako pjesničkim poletom, tako nježnošću odlikuju i burnim Eviva primljeni bješe. A za ovim svoju pjesmu pročita Garciolli, poslanik rodnog mjesta Petrarkova Arezzo i akademije ondašnje. Na posliedku rektor i profesor paduanskog sveučilišta Tolomei, predade uz nekoliko ganljivih rieći medalju spomenicu petstoljetnice u ruke sindika arquanskoga g. Callegara, i tim se dovršiše besjede u slavu Petrarkovu. — Biti u Arquà a ne viditi kuće Petrarkove, to bi više bilo, no biti u Rimu a ne viditi pape. S toga se i mi digosmo, te onamo uz pratnju glasbe uputismo. Kao što Arquà leži sasvim u dolini, tako prama Euganejskim brdom uzpinjuć se imade još nekoliko kuća, medj kojimi ponajviše na brdeljku stoji Petrarkova skoro zadnja i osamljena. Prostora u njoj dosta, vidi bo se, da je u razno doba nadozidjivana, jer je iza smrti Petrarkove razne gospodare imala. Penješ se uz više skalina na loggiju, koju tri stuba drže, odtud dolaziš u poveliku sobu salu, iz ove desno i lievo vrata u druge sobe. Sála kao i druge sobe narešene su slikami al fresco iz života Petrarkova, kao tumačicami njegovih sonetta i pjesama; slike su koli stare, toli loše. Jedna od ovih soba označuje se kao pribivalište njegovo obično, u njem je čitao, pisao, razmišljao, Bogu se molio, danjivao i noćivao. Tu vidiš u staklenoj ogradi podrtinu od njegova ormara i uzanj stolac njegov, sve od drveta. Zidovi te sobe sasvim su izškrabani od silnih imena posjetitelja, medj ostalim čitati se mogu povrh stolca stihovi

autografi pjesnika slavnog Alfiera, pohodivšega tu kuću, olovkom na zidu, te su ih staklom nadkrili, da ih nitko ne otare; s druge strane povrh ormara stihovi Cesarottia isto tako sačuvani.* Nuz tu sobu pokazuje se druga, u kojoj je Petrarka ručavao; tu vidiš u zida šupljini njegovu milu mačku balsamiranu, u staklu s rešetkom. Pod njom čita se ovo na ploči:

„Etruscus gemino exarsit amore,
Maximus ignis ego, Laura secundus erat.
Quid rides? divinae si illam gratia formae,
Me dignam eximio fecit amante fides.
Si numeros, geniumque sacris dedit illa libellis,
Causa ego, ne saevis muribus esca forent.

. . . .

Arcebam sacro vivens a lumine mures
Ne Domini exitio scripta diserta darent;
Incutio trepidis eadem defuncta pavorem,
Et viget exanimi in corpore prisca fides."

Još ću spomenuti jednu sobicu il bolje rekav zaškuljak, jedva dva koraka dugu i široku, o kojoj se veli, da su u istoj Petrarku sjedeća, kao što gor rekoh, mrtva našli. — Ali što je najljepšega ovdje, to je čarobni priedjel. Kad staneš na mali doksat te kuće, pak pogledaš, dokle ti samo oko dopire, pak da si od kamena, očaran biti moraš. Pod tobom krasna dolina, bujna zelenilom vrtova, livada, raznog drveća, a opasana u polukrugu brdinami, od kojih se dva rta kao braća blizanci tebi preko puta nebu pod oblake dižu... Sigurno samo takovo mjesto, takov priedjel mogao je Petrarku u onoj samoći, u sred siede iznemogle starosti do kraja života u zanosu održati. Kad se do sita nadivismo tomu vidiku, pozva nas sindik arquanski, da za vječnu uspomenu današnjega slavlja imena svoja u novu posve knjigu ubilježimo; što je svaki radostno učinio. Tako dakle i ime jednog Hrvata, medj onimi mnogimi najslavnijimi učenjaci talijanskimi tu zabilježeno stoji... Dovršiv taj posao krenusmo pješice u tako zvani Castello, ogromnu sgradu na uzvišenom mjestu stojeću, na koje dugoj terassi čekaše nas u svu duž prostrt stol izkićen kipovi Petrarke i cviećem, za koji odmah posjedasmo, da se, umorni od žestine sunčane, okriepimo. Platno, kojim terassa bijaše nadkrivena od sunca nas brani, vjetrić umilni nas hladi, glasba nam svira, a jela, doduše nazvana a la campestre, al u istinu kraljevska sočna i tečna omiču se, kao da smo cio dan orali. A i kako da ne, kad je tu „Zuppa reale", kad je tu riba iz jezera arquanskog „alla salsa magnolese" kad su tu „Fondi Carcioffi u vinu renskom" kad su tu kao na suncu pečeni mladi purančići, kad se tu prije tadašnjeg voća ručak završava sa „Zuppom alla Laura". A da što da reknem tek o vinu? to bielom, to rujnom? „Cecilia di Baone", „Speronelea di Pendice", „Sarpedone di Montericco", pak onda rujno: „Vino Petrarca", „Tito Livio di Teolo", „Vino Arquà" a na posljedku „Liquore di Valchiusa". Kraj krasnog položaja mjesta, na kom bijasmo, kraj onog čarobnog s njega vidika — liepa ti kanonija s tombom Petrarkovom i ovo mjesto Arquà kao pod nogama, a preko toga kao kroz prolom brda euganejskih duga zelena dolina tamo amo izšarana okolnimi seli, s desna ti jezero Arquansko — i kraj takova kraljevskog objeda zalivena izabranim lozovim sokom, je li čudo, da se razdragasmo, da se većma jedan drugomu približismo, da se jezici razvezaše, te da je jedna zdravica drugo sustizala? Bijahu razna sadržaja: u slavu Petrarkovu; u zahvalnost conteu Cittadelli kao predsjedniku odbora i ostalim članovom istoga; u slavu i zahvalnost odličnijim učenjakom prisutnim; slozi i jedinstvu Italije itd. Ali ovdje ću da iztaknem još dvie zdravice, koje radi tendencije svoje i o nas se češu; a to je zdravica predstavnika Trsta, koji tobože naglašavajuć móre i Trst kraj njega, podsjećavaše Talijane na prirodni susjedni spoj i jedinstvo — —. Druga zdravica pjesnika magjarskog Ž. B. magjarski! rečena, koju je samo Mirče razumio i poslije talijanski iztumačio, naglašavaše staru ljubav Magjara napram Talijanom et vice versa, s vrućom željom: da se ista sve bolje i bolje učvrsti itd. ovim slična. Naravno, da su te zdravice burno primljene bile, ali i ja sam si svoje mislio, kao što će svaki čitalac ovih vrstâ... Mišljah si: počekajte malo moji dragi govornici, ne ćete mi baš tako olahko proći; jer ako tko, to sigurno Hrvati i Sloveni imadu mnogo čvršćeg temelja appellirati na spoj, ne politični, s Italijom, nego samo na vraćanje ljubavi za ljubav. A što smislih, ono i učinih, kao što ćemo niže viditi. — Posljednja zdravica kao kruna ili pečat svih nazdravljena bi prvomu vojniku nezavisnosti Italije, a taj jest: kralj. Burno ju Eviva proprati i svirka hymne njegove. Za objeda letili su i brzojavi: u Valchiusu, u Beč načelniku, koji je u spomen petstoljetnice ulicu jednu Petrarkovom okrstio, — i u Rim, gdje je pjesnik okrunjen lovorom bio.

Kad večer nastupi (prije nego li ćemo drugo razkošje uživati, bijahu sviem nam za vječni spomen, dieljene fotografije t. j. snimak kanonije s tombom Petrarkovom, krasna velika slika i druge manje); digosmo se, te hajd glasbom praćeni dolje u kanoniju. Silan se sletio sviet iz mjesta i okoline, da si jedvice proturat se mogao, puteve i kanoniju zauzevši. Podje se kanonija

* U jednoj sobi vidi se takodjer u zidu uzidano mramorovo oprsje predstavljajuće, kao što vele, Lauru.

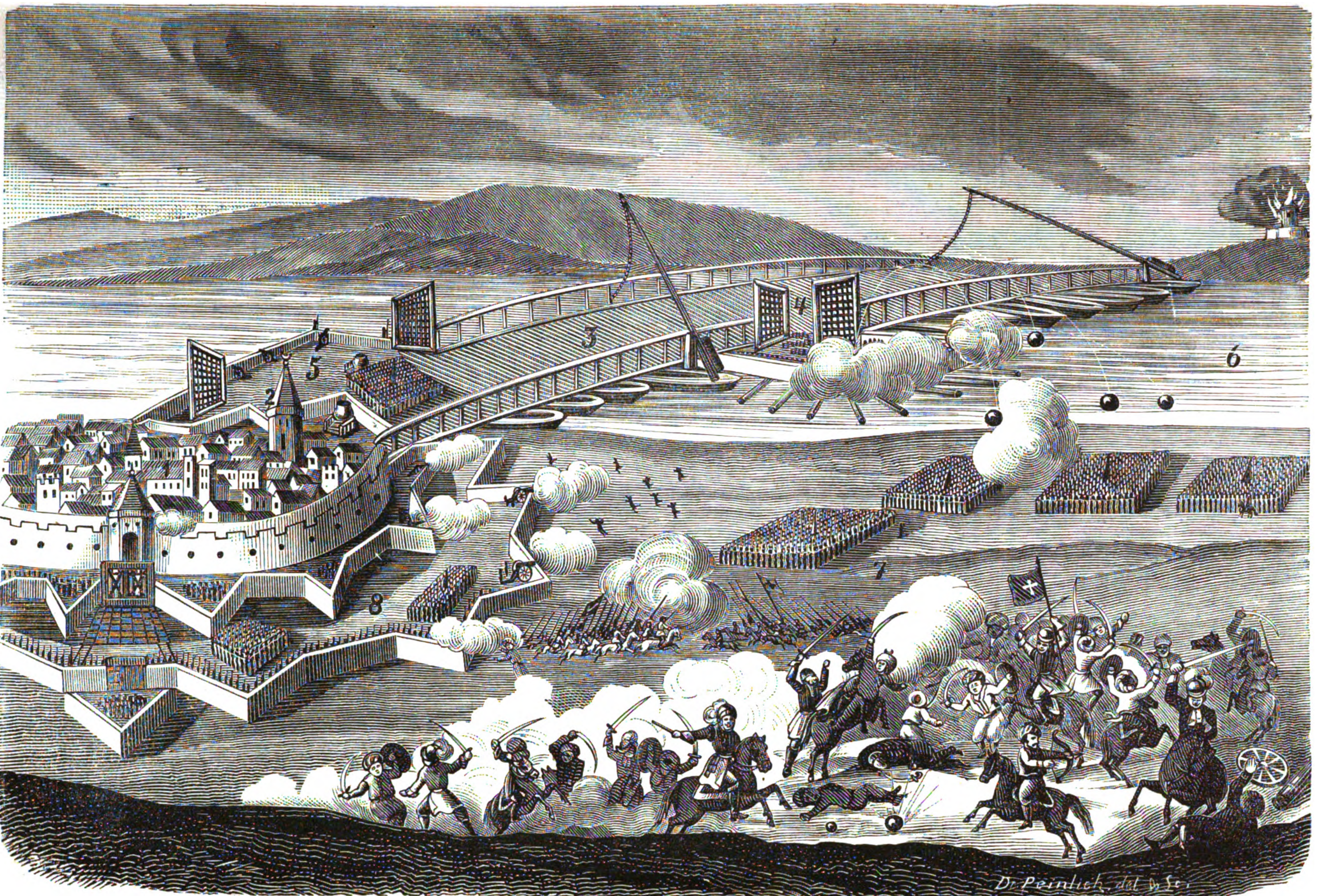

Požar osječkog mosta god. 1664.

razsvietljivati, počeše se po okolnih vrhuncih brda euganejskih veliki kriesovi paliti, vatrometi u zrak letiti, dok sva kanonija ne zabljesnu u krasnom viencu svjetiljaka, lampiona, da si mogao kao u po dana iglice na zemlji viditi. Da čarobna prizora! ta pogledo okolo sebe, il na okolna brda. Dotična se glasba s narodnom talijanskom fanfarom izmjenice nadtječu, narod se komeša, mnoge ljepotice talijanske žarko oko te na ovom, te na onom gostu zapinje, te iza sebe čuješ tihani šapat: „to je taj, ono je onaj" a gosti opet oko njih obijaju, te se na krasnom njihovu licu i žarkom oka im kriesu nasladjuju, rekao bih, same iz groba uzkrsnuvše Laure, u onom čarobnom razsvjetljaju. . Riečju: sve je bilo krasno i liepo! samo svemu tomu manjkao je onaj pravo narodni tip, da slavlje to podpunim bude. Ta Petrarka je Italiju svoju vrh svega ljubio, bio je uzvišeni al i narodni pjesnik, pa takovu sigurno su mu se dopadali i narodni običaji, zabave, igre, pjesme itd. Ja ne znam, ili Talijan ne ima narodnih pjesama i igara, ili da se takova šta izvede, nije bilo po programu, ili ne bi se slagalo posmrtnim slavljem, — ele od svega toga nit što vidih, niti čuh; pak sam se i vrh toga s nekojimi razgovarao, da bi tiem načinom slavlje to tek svoj vrhunac postiglo, da bi i Petrarkove kosti u tombi uzigrale. Al ne dobiv na to prava odgovora rekoh: da li vam je viditi naš narod, pri običnu kakovu sastanku, a ne toli pri ovakovu slavlju, ta ne bi taj mogao biti, a da pregnuću svog veselog srdca oduške ne dade i pjesmom i igrom. Tu bi čuli nebrojnih pjesama, koje je sam narod sastavio i uglasbio. tu bi čuli poskočica punih dosjetaka, tu bi vidili divno naše kolo u raznih slikah. A kad im rekoh: da su te narodne pjesme naše najdragocjenije blago, da osim skupljenih i tiskanih još bi folianta trebalo, da se sve na vidik iznesu, da u njih žive naša narodna poviest, a u poslovicah naša narodna filozofija, — gledahu me začudjenim múkom... U ovih i sličnih mojih primjetbah nadodje i kasna večer, te zaori glas u sredini našoj „partenza par lago?" Čisto mi žao bješe razstati se koje s gospodom, kojoj u narodnom svom životu bivši, taman razlagah svojstva našeg naroda, koje s onimi arquanskimi čarolijami, — ele što mora biti, mora. Opet uzklici praćeni i tiskajuć se kroz narod, dodjosmo do naših kočija, da se odvezemo do nedaleko od druma ležećeg jezera arquanskog, te se i tu još razsvjetom istoga i umjetnim pjevanjem osladimo. Ele zla kob hćede, da su nam se dva naša suputnika izgubila, ne znam da l' hotomice il ne?... E sad viči ih, traži od kočije do kočije, dok se malo narod s druma razkrčio; al sve zalud, ne ima ih. Što nam preostà, nego ja s mojim prijanom profesorom Mugna sjedosmo u kočiju čim se povorka krenù polako. U neke nekavice stiže nas jedan izgubljenik, dočim sve kočije stadoše, da gosti mogu pješice do jezera otići. Naša kočija baš na toliko liepom mjestu stajaše, da si iz nje upravo do jezera razsvietljenog sve viditi i pjevanje čuti mogao; s toga, rad onog drugog izgubljenog druga, ostasmo mi u našoj kočiji, da nas on ako bi nadošao, tim prije nadje, te se odtud divismo razsvietljenomu jezeru i pjevanju po njem vozećih se gostih i izmjeničnoj svirci glasbe. Primicalo se već ponoći, gosti se s jezera vraćahu, al gosta suputnika našeg ni od korova. Za toga sam čekanja ja s mojim prijanom ovo skovao. Rekoh mu: kako bi to bilo, kad bi i ja sutra nastavkom svečanosti u Padovi koju rekao, da mi ne prigovore možda moji Hrvati: išao zjake prodavati i Martin u Padovu, Martin iz Padove. Izpričah mu i temeljne misli te nakane moje; on odobravajući reče mi: da bi to sutra pri odkrivanju spomenika Petrarkova liepo i umjestno bilo. No odvratih mu: Da niesam rad govorom svojim samo zrak mlatiti i kraj zdravih ušesa gluhim govoriti, t. j. želim razumljen biti; ali nevješt u toliko talijanštini, da bi sam govor sastaviti i s istim pred tolike učenjake slobodno stupiti mogao, molih ga, da mi sutra prije nego li svečanost započne govor na talijanski prevede. On dragovoljno obeća, te uglavismo sutra oko 7 sati kod njega u to ime sastati se.

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

(Dalje.)

V.

Borba i zatočnici Hrvatstva.

Koliko više zavirujemo u našu prošlost, to nam se slavnija i junačnija ukazuje. Cio narod, pojedini gradovi i sela, glavari i vlastela, pojedini pregaoci izilaze domoljubniji, na borbu spremniji, i u njoj uztrajniji, nego li to danas biva.

Iztjerav divljake iz svoje današnje postojbine brani ju narod i napaja svojom krvlju, odbija navale i divlje nasrtaje, otima se mudroliji, himbi i sili Grka, Latina, Talijana, Franaka, Niemaca, Magjara i Saracena.

Izagnav Obre ostavša šaka rimskih naseljenika okoristi se blagoćudnošću Hrvata te posagradi uzduž morske obale nove gradove a dosinuv se mudrolijom premoći uze gospodovati Hrvatom, s kojimi se je sprijateljila. Ali za malo nestade političnih latinskih gospodara, na vidik izidjoše hrvatski velmože,

knezovi, župani, banovi i kraljevi. Na njih navaljuje Bizantinstvo i Latinstvo, Mletčani i Franki opiruć se na tudji živalj po gradovih. Pa ipak prisvojiše i sačuvaše si u toj žestokoj borbi primorski gradovi liepu kitu slobode i samouprave.

Pošto Hrvati nadhrvaše Franke i u gradovih prevladaše, priskoči Petar Orseol II. tudjemu življu a Petar Krešimir zasvjedoči g. 1052. svojom premoći, da dalmatinski gradovi po rodu i pravu pripadaju kruni hrvatskoj. Spljet i ostali gradovi pripoznadoše Krešimira za svoga gospodara a spljetski nadbiskup okruni ga. Kralj potvrdio gradjanske slobode i latinskomu življu, al Hrvatstvo preotelo mah.

Ali dalmatinski gradovi bijahu odviše navalam na udarcu. Dok su ih mogli hrvatski vladari od tieh navala braniti, dotle u prilog Hrvatstvu uztrajaše, ali bojeć se svojoj gradjanskoj slobodi utjecahu se i drugamo, utjecahu se dakako, netom bi iztočni carevi i Mletčani u njihove slobode dirnuli, opet hrvatskim vladarom.

Za Kolomana, krunjena hrvatskim kraljem u Biogradu, nastojahu Hrvati procerati Mletčane iz Dalmacije, kralj dodje do Trogira, Biača i Spljeta, bude uz veliko slavlje dočekan, a primorski se gradovi dosinuše opet svoje slobode. Za hrvatskih nevoljâ g. 1143. posvojiše Bizantinci Dalmaciju, al ne mogav ju održati predadoše ju Mletčanom, a ovi opet uz ono malo privrženika krivo gledani po svoj Dalmaciji, te dostav se osobito od slobodnih Neretvana i njihovih prijatelja Omišana ljute štete i težke sramote, moradoše ju g. 1180. ustupiti hrvatskim vladarom.

Za tieh je borba mnogo stradao Spljet, gora ga bieda snadje g. 1241. od divljih Tatara, malo što ne zaglavi od težka njihova buzdovana, al obrani svoju slobodicu i osnova skupnovladu, za koje samo ljuta dugotrajna zadjevica s Trogirom osobito radi Bijača smućivaše vedrotu plemenita pregnuća, dok ih Bela IV. na groblju hrvatskih kraljeva opet ne izmiri i ne sprijatelji.

Nesrećna domaća nesloga i nesviest, kojom što Hrvati, što Srbi, što knezovi Bribirski, što opet Neretvani i Omišani silnikovahu, predade opet Spljet Mletčanom u ruke. Hrvatski velmože koncem 14. vieka vodjeni ne umrlim Ivanom od Paližne i junačkim Ivanom banom podigoše bunu, te tadaj i Spljet stupi opet u narodno kolo. Sigismund i Marija utušiše bunu, ali Spljet pade g. 1403. pod upravu Hrvojinu, komu ga Ladislav izruči. Kašnje se Ladislav sramotno iznevjeri pouzdanju, jer prodade Dalmaciju Mletčanom, po čem Spljet i primorje dalmatinsko dodje u šake davnomu neprijatelju Hrvatstva. Od toga doba (g. 1420.) održala se vlast mletačka nastojeć Spljet učvrstiti i potalijančiti.

A kada se biesni valovi turskih čopora 16. vieka harajući dovaljaše tja do Solina, sagradiv za obranu tvrdjavu Gripe i kasteo solinski, borio se Spljet i obranio junački, jer isti prabiskupi s mačem i križem u ruci penjahu se na bedeme budeći hrvatsku samosviest i spominjući doba slobode, te tako odbijahu ljute turske navale.

Sve borba, te borba — a za te nam ljute i neprestane borbe lakomi Mletčići nanieše najveću štetu, jer opustošiše kitnjaste gore, lugove i gajeve, a tu štetu težko će kad vrieme nadoknaditi. Tko da ne proklinje te lakomosti, toga nikad ne opravdana pustošenja?

Pa ipak pored sve te neruke, pored preštetna nastojanja Franceza za njihove vladavine, osobito vladina namjestnika Dandola i zapovjednika Marmonta, koji se po nas pogubna potalijančivanja živo latiše, pored nepolitična zanemarivanja Hrvatstva od strane tada nastupivše austrijanske vlade, pored istoga duhovnoga proklinjanja održa se Hrvatstvo u Dalmaciji, poimence baš u Spljetu, održa se hrvatski ponos, jezik i običaji. I kao Zadar papu Alexandra III. na hrvatsku dočeka tako je i Spljet uviek i svakom sgodom pokazivao, da je skroz hrvatski grad. Za dokaz tomu spominjemo samo, što Talijan Sanuto u putopisu od g. 1575. o Spljetu veli, da je knez spljetski g. 1574. javio republici, kako je narod, kad su mu dielili poslane vladine darove, nazrievao u tom smjer otrovnoga premamljivanja na Talijanstvo, te s toga neki vojnik zapjeva pjesmu o Kraljeviću Marku, a vas okolo stojeći puk, mužko i žensko, staro i mlado, vlastela i prostaci jednoglasno, kano da su se s njim dogovorili, prihvatiše i s njim složiše, jer su svi pjesmu znali (Solitro str, 224.).

Kanda čujem iz davne davnine, što je ne umrli Preradović u slične redke nanizao, što je narod opiruć se tudjinstvu vazda naslućivao i izgledao:

Oj, oj! Veseli se, rode moj,
Crvene si kape kroj!
Pjevaj: oj,
Kraljeviću Marko, oj!
Oj, oj! ustati će Marko tvoj,
Ti uz njega krepko stoj!
Pjevaj: oj!
Kraljeviću Marko, oj!

A onaj dični odgovor Spljećanâ na zamamljivanje talijansko tumači nam Preradović na usta vilenjaka Stevana, koji veli ustalomu Kraljeviću Marku:

Umrla su mnoga dobra naša,
Umrla je sloga i bratinstvo,
Ali nije mar za tobom jošto!
To jedina još je moćna žica,
Koja svagdje, gdjegod rod naš živi,
Kroz svako se provlači srdašce

I sva srdca u niz jedan niže.
Svud se pjeva tvoje slavno ime,
Naša sliepost hljeb dobiva njime,
Golotinja njime se oblači,
Njime kliču sve naše radosti,
Njim se suše našeg žića plači,
Njime svakoj nadosti se želji!

i malo niže:

Ti si sredstvo nebeske milosti,
Ti si stožer našega naroda,
Da se vrteć ne izgube glave
U vremena strašnom prevraćanju.
U zrcalu tvojijeh vrlina
Gizdavo se narod naš ogleda,
Vidi u njih uzor svoje duše —!

A kada se neki dalmatinski i hrvatskoga primorja biskupi složiše, da svimi mogućimi silami našu prastaru glagoljicu izrinu iz službe božje, onda ti naše svećenstvo i vas puk, osobito u Spljetu skoči složno na obranu te svetinje, ter se podiže prava buna po cieloj Dalmaciji i hrvatskom primorju. To došlo do Rima i papa Inocenco IV. naloži g. 1248. strogo i izričito senjskomu a g. 1252. to isto krčkomu i tiem sviem dalmatinskim biskupom, koji su se glagoljici protivili: da se poraba slovenštine ili glagoljice u službi božjoj sasvim rado dozvoljuje, gdje je god već od prije u običaju bila, jer je jezik izpod stvari, a ne stvar izpod jezika. Ta mudra i pravedna zapovied papina obveseli Hrvate neizmjerno.

I pop glagoljaš zapjevao opet tja i u spljetskoj prvostolnici: Slava u previsokih Bogu! a puk nàvikao na hrvatsku službu božju odvrati iz tisuće i tisuće grla pobožno i radostno: I na zemlji mir ljudem dobre volje! I pop uzeo za rana kakvo djače, i učio ga djačiti a pop i djak prianjali uz narod, čuvali mu njegovu svetinju, čuvali ju i redovnički samostani, dapače, što pop ne mogao naučiti djaka, to u samostanih dotjerivahu „štioci“ do kakve takve vrstnoće a sami samostani postadoše sbjegovi, utočišta i učilišta Hrvatstva, pošto mu prevladavši ljudi tudjinci, reć bi, sve do danas uzkraćivahu sgodu i priliku više nauke u materinskom jeziku. Dapače svaki hrvatski pop videći, koliko ga preziru i odbijaju oholi latinaši i visoki crkveni dostojanstvenici, gledao je, da u kom samostanu steče ime „s u b r a t a“, koje mu je više vriedilo nego li kanonikatstvo, jer je bio u samostanu kano u svojoj kući, a mnogi je glagoljaš posljednje dneve svoga života proživio medju svojom braćom, braćom po duhovnu zvanju i po hrvatskom osjećanju.

Koliko se je u dalmatinskih gradovih Hrvatstvo otimalo potalijančivanju, svjedoče nam najbolje inostranci i to Mletčani G. B. Giustiniani i Angelo Diedo, oba sindici u Dalmaciji i u Albaniji, mogavši dobro upoznati unutranje napremice, život, običaje i jezik našega naroda. Giustiniani dakle piše u svom putopisu od g. 1553. izmedju drugih liepih stvari o pojedinih dalmatinskih gradovih jošter i ono, što bismo željeli da vrlo dobro u Dalmaciji i u Hrvatskoj prouče. Najprije kaže:

U Zadru „premda puk razumie i talijanski, iliti vam franački, ništa ne manje u istinu svi živu po običaju slovjenskom“.

U Šibeniku — „Običaji, odjeća, govor i vas život Šibeničana jest svuda p o s v e m a s l o v j e n s k i. Istina je, da neki razumiju jošter i talijanski, pak gdjekoji plemić oblači se na taliansku, ali su ti r i e d k i. Žene pak s v e i s l j e d n j e oblače se na s l o v j e n s k u i b a š n i j e d n a n e z n a t a l i j a n s k i g o v o r i t i“.

U Trogiru: — „Stanovnici ovoga grada živu svi po o b i č a j u s l o v j e n s k o m; istina je, da se nekoji odievaju na talijansku, a l i s u r i e d k i; razumiju talijanski, ma u njihovih kućah govore jedino slovjenski rad obzira prama ženskinjam: jerbo m a l o i h k o j a r a z u m i e t a l i a n s k i; i ako koja štogodj razumie, n e ć e t e n e ć e d a g o v o r i v e ć s v o j i m m a t e r i n s k i m j e z i k o m.“ Jeste li čule Trogiranke, koliko su vam majke ljubile materinski jezik?

A o Spljetu veli: „Običaj je njihov skroz i skroz s l o v j e n s k i u svake žive duše, njihov je m a t e r i n s k i j e z i k toli sladak, ugodan i premio, da kakono je toskanski jezik najplemenitiji cviet i d i k a talijanskoga govora, tako ti je spljetski dalmatinskoga. Istina je, da gradjani govore i talianski, te se samo neki oblače na taliansku, ali žene o d p r v e d o z a d n j e ne govore već svojim sladkim m a t e r i n s k i m j e z i k o m i premda se g d j e k o j a vlastelinka oblači na talijansku, ipak govore svojim materinskim jezikom“. Oj ljepote li onda, Bože dragi!

Niesu li ovi dokazi inostranca i to Mletčanina, koji je za cielo želio, da vidi svu Dalmaciju potaliančenu i koji bi zaista rado što više rekao talijanstvu u prilog, da nije protivno opazio, niesu li, rekoh, ti dokazi, vam, dalmatinske gospodične, a osobito vam ponosite Spljećanke, velikim povodom, da ne reknem, roditeljskim zavjetom poštenja, da opravdate pred svietom, što su pramajke vaše onoliko živo osjećale i samosviestno zastupale? Ne čuste li, da su samo hrvatski govorile, prem su neke i talianski znale? Ne čuste li, da se je naš hrvatski romor i govor milio i tankomu talianskomu uhu i da isti tudjin nije gospodjam zamierao, što se ne hćedoše odreći svoga krasnoga materinskoga jezika?

Sve do naših posljednjih vremena svuda po Dalmaciji ne samo, što se gospodične na hrvatsku odievahu, već sboreći jedino materinskim jezikom čuvahu i njegovahu ga kao dušu u njedrih, kao svetinju, koju im pramajke namroše, i s toga, kao što Giustiniani

kaže, prinukahu mužke glave i milom i silom, da s njimi jedino hrvatski govore.

Vaše pramajke zanieše dičnoga Marulića, Držića, Bunića, Gjorgjića, Gundulića i ostale, te se hrvatskom pjesmom proslaviše. A pošto je noviji viek priznao ljepoticam pravo, da u narodnjem pokretu ne stoje prekrštenih rukuh na strani, već da osobito u krugu domaćega uzgoja vrše svoju najsvetiju dužnost: hoćete li vi i u napredak mahnitati za tudjom nasladom, ne ćete li se sjetiti najdičnijega zavjeta vaših pramatera, da čuvate i njegujete svetinju narodnoga jezika, i pošto vaši muževi, vaša braća, vaši sinovi, znanci i prijatelji stupiše u narodno kolo, zar ne ćete i vi činiti ono, štono vam najviše dolikuje, da uz hrvatski ponos, uz zavjetno pregnuće vaših pramatera prevolite našoj liepoj knjizi?

Eno vam našega Pucića, našega u Dalmaciji znanca Petra Preradovića, eno Kriesničara — njihovim se zanosom i duhom uzkrilite do visine patriotičnih Kornelijâ, samo vi uzkliknite složno: „Ne dajmo se!“ pa će Hrvatstvo u Dalmaciji onaj mah oteti, koji ga po božjem pravu ide.

Evo vam, da ga zakriljujete, našega „Vienca“, koji je već prošlieh godina naše dubrovačke krasotice pjesmom u hrvatsko kolo domamljivao, junačtvo našieh Korčulanka proslavio, te netom lane oproštaj nàše Cviete Zuzerićeve iz domovine izpjevao, tankoumno izvedši, da nam u tudjinstvu ne ima života.

Sjetite se, ponosite Splješćanke, da vam je i dan danas nemilo, kad vas tkogod nazove „signorom“ već da držeć se starodavnoga običaja zahtievate, neka vas zovu: Gospe Mare, gospe Lale, gospe Mile! Uvriedio bi vas, tko bi taj običaj pogazio. Ako vam je dakle svet taj jednostavni naziv, koliko vam svetija ima biti i pjesma i molitva i nauka i knjiga na majčinu jeziku?

Neka naši svećenici i redovnici dalmatinski budu sve sami Paulinovići, Buzolići, Boglići, Parčići, Ljubići, Granići i ostali, neka naše dalmatinske krasotice ognjem žarkoga oka i divotom majčina sladkoga glasa u prilog rade roda svoga prvakom, eto nam onda dičnih i mogućnih zatočnika Hrvatstvu!

(Konac sliedi.)

Požar osječkog mosta g. 1664.

(Sa slikom.)

Caru Sulejmanu II. (velikomu) priznaje poviest, da je poput Justiniana oslavio svoju vladu sjajnimi i velebnimi gradjevinami. Dakako su od Roda do Budima najsjajnije crkve kršćanske u mjesto kršćanske molitve odjekivale klikom allah, allah! Al' i zato je Sulejman i sam silne zidove opasao oko novih gradova, mostove preko rieka prebacio, vodovode u Meki prokopao; Sulejmaniju u Carigradu i mnogo druge gradjevine podigao, sve od glavarine, što ju plaćala raja.

Njegovo je djelo i most osječki, što ga evo u slici dajemo, a bio je sagradjen za prelaz u Ugarsku. Dužinu mu zabilježiše osam hiljada pet sto šestdeset i pet (8565) koraka, a 17 koraka da je širok bio, most je bio i preko Drave i preko močvare, koja se je njegda onuda uz Osiek vukla.

Na zimu godine 1663/4. zamisli Nikola Zrinjski mladji razbiti sve puteve i gradove turske, kojimi se na proljeće imala gibati sva sila turska preko Ugarske prema carskim zemljam.

U svom Zrinskom gradu, što ga je na ušću Mure u Dravu s nova bio sagradio, sabere Nikola kano ti ban hrvatski i generalissimus svih vojska kraljevine ugarske — do dvadeset tisuća vojske.

Uz Zrinskoga bila i carska državna vojska pod Hohenlohom u svem šest tisuća ljudi.

Najprvo se krene na prvu tursku tvrdju, u kojoj je bilo do osam stotina Turaka i Tatara. Za dva dana bježe već Turci glavom bez obzira, a medju njimi trideset i sedam aga. Zrinski sam zamahuje u potjeri na Tatare. Tako pade Baboča i opet Turci pobjegoše a topove iza sebe ostaviše, a u Barču na Dravi niti ne čekahu već bez traga prije pobjegoše i Pečuh slavan sa svojih olovom pokritih džamija izgori u plamenu.

Tako se primače Nikola i Osieku, da uništi most osječki, osvoji si tvrdjicu uz most i upali ga, te ga u dva dana u pepeo obrati, a onda se okrene, da osvoji još utvrdjena mjesta, kojih prije nije mogao zauzeti sbog preslabe topničke sile.

Čim je veliki vezir u Beograd glase dobio o toj vojsci Zrinskoga, izda zapoviedi susjednim pašam u Osieku, Stolnom Biogradu i ostalim, a sam izvjesi sa Biograda konjske repove i odredi sutra polazak u boj, al se iz Mihovice povrati, kad je čuo, da neprijatelja ne ima više kod Sigeta.

U Drinopolju i Carigradu uzburkaše se, kad im stigoše glasovi, da su toliki gradovi i sela pali i popaljeni, ter prozvaše tu vojnu vojnom željeznoga kolca.

Al silni uspjesi turski u istočnoj Ugarskoj i Erdelju razbiše uspjeh ovoj vojni Nikole Zrinskoga.

Slika naša izvadjena je iz knjige Kristofa Wagnera „Delineatio provinciarum Pannoniae et imperii turcici in oriente“ tiskane u Augsburgu g. 1685. Značenje brojeva na sliki jest sliedeće: 1. Grad Osiek. 2. Džamija. 3. Most. 4. i 5. Dva braništa. 6. Drava. 7. Kršćanska vojska. 8. Vanjska braništa osječke tvrdjave. *T. S.*

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Nešto o razsvjeti naše galerije.

Dakle biskupu Strossmajeru preosta i ta zadaća nasmoći i mjesto za svoj dar u Zagrebu! Iskreno rekuć nadao sam se, da će tko drugi biskupu u susret poći, a taj drugi da će biti — grad Zagreb, koj od biskupova dara ponajveću hasnu ima. „Ne imamo novaca“ vječni je odgovor kad tko u tom pogledu što očekiva a ja bi tu izreku formulirao ovako: ne znamo cieniti važnost umjetnosti! Muzika još kojekako a ponešto i kazalište, tu ne treba očekivati moralnih uspjeha od budućnosti, čovjek se uz svu korist na večer dobro i zabavi pak na korist ni osobito misliti ne treba. — Likovne su umjetnosti u nas manje poznate, njihov upliv malo se još cieni, njihova potreba se ne uvidja. Istina je, grad Monakov prije petdeset godina nitko gledao nije, bijaše gradić kao ostale male rezidencije knezova i kraljića njemačkih, istina je, da ga je kralj Ljudevit preporodio umjetnošću, istina, da od tad svake godine milijuni teku u žep gradjana, da je trošak, što ga Bavarska imadjaše desetostruko izplaćen, sve je to istina i mnogo sličnoga, ali čemu se na to obazirati? Tješimo se tiem, da i samo zastupstvo grada Beča nepostupaše drugačije u sličnom slučaju. — Bečki gradjanin Gsell ponudi svoju galeriju gradu Beču ako za nju sagradi posebnu sgradu. — Otci grada zamašiše u žep, te odvratiše da ne imaju novaca. Gsell, rodjen u Strassburgu, htjede svoju galeriju ostaviti zatim rodnomu si mjestu; nu pošto Strassburg dodje u njemačke ruke, ostavi oporuku, da se galerija razprodati ima. Slike, za koje je Gsell od prilike sedamdeset hiljada forinti potrošio, budu poslije njegove smrti za jedan milijun i tri stotine hiljada forinti razprodane. Kažu ljudi, da su tog dana mnoge „otce“ grada Beča vidjeli dugoljastimi nosovi šetati po gradu!

Mi smo sretniji, naš biskup nije „Gsell“, te je ne samo poklonio galeriju gradu Zagrebu, već joj evo sad i kuću gradi — oh, koliko je jeftinije uzkliknuti biskupu Strossmajeru srdačni „živio!“

Držim, da će biskup smatrati za najbolju zahvalnost, ako svaki prihvati njegove ideje, te po mogućnosti pridonese k oživotvorenju njihovomu.

Dužnost mi je dakle, da svoje misli priobćim o načinu, kojim se postupati ima kod razsvjete i smještanja galerije, na koja se načela nacrt obazrieti ima, po kojem će se graditi kat na narodnomu domu za Strossmajerovu galeriju.

Slikam namienjena sgrada mora biti udešena tako, da slike budu što bolje razsvietljene, te da ih sto više na što manjem prostoru namještenih biti može, bez uštrba učina.

Dva su načina razsvjete u sbirkah, gdje se slike čuvaju.

Svjetlo od ozgor i svjetlo sa strane (Ober- und Seitenlicht).

Svjetlo od ozgor imade mnogo koristi ali mnogo ima i razloga proti tomu načinu razsvjete.

Velika je korist prva ta, da se u dvorani od ozgor razsvietljenoj na sva četiri zida slike povješati mogu, dočim se u dvorani sa strane razsvietljenoj dva zida gube, zid u kojem je i zid napram kojemu je prozor. Druga važna za nas odlučna korist je ta, da se kod svjetla od ozgor ne treba uzeti obzir na položaj dvorane, dočim u dvorani sa strane razsvietljenoj jedino prozori pram sjeveru ležeći zajamčuju stalno svjetlo.

Proti načinu razsvietljivanja od ozgor razlozi su sliedeći:

Kroz prozor na krovu dolazeće svjetlo ne razsvjetljuje posve jednako sve slike, imade samo strogo računajuć jedan red slika oko čitave dvorane, koj je shodno razsvietljen, sve ostale slike u viših redovih smještene odbijanjem svjetla sjaju tako, da se boja nikad pravo prosuditi a često dapače ni razabrati ne može.

Sgoda dakle, da se mnogo slika u takovu dvoranu smjestiti mogu, illuzorna je donekle, jer i u najviših dvoranah te vrsti samo najdolnji red odveć sja a najviši red se ne vidi. — Proti razsvjeti od ozgor govori nadalje još i taj važni razlog, da slike najbolje izizilaze u svjetlu, u kojem su slikane, najmanji je pako dio manjih slika izradjen u svjetlu od ozgor, dvie trećine barem bolje se viditi i prosuditi mogu ako su sa strane razsvietljene. Promatrajuć dakle sve razloge, što ih za i proti razsvjeti od ozgor navesti možemo biti će rezultat sliedeći:

Svaka sbirka slika treba razmjeran broj dvorana od ozgor razsvietljenih za velike takovu svjetlu namienjene slike. Takova dvorana ne valja, ako je odveć visoka, najbolje je ako je namienjena samo jednomu redu slika ili kartona povećeg obsega. Vrlo je shodno namjestiti u dvorani izpod prozora tako priredjen krov (Blende), da gledalac slika prozor ne videć u sjeni stoji, te slike razmatrati može kao u kakvom stereoskopu. Sjedinjeno svjetlo diže učin, te prikazuje slike kao preobražene. U monakovskoj novoj pinakotheci uredjena je dvorana za Rottmanove slike iz Grčke na takav način, Makartova „Katarina Kornaro“ bijaše tako razsvietljena, a i u novih muzejih bečkih prirediti će što veći broj dvorana za slike na takav način.

Razlozi kojih proti razsvjeti od ozgor navesti mogu, ne će dakle prevladati razloge, što za tu vrst razsvjete govore, ali će modificirati nredjenje tieh dvorana od ozgor razsvjetljenih i ograničiti obseg njihove uporabe. Izim toga pokazati će navedeni razlozi, da je u svakoj galeriji nuždan i razmjeran broj dvorana sa strane razsvietljenih, da ne izgube slike, kojim je takova razsvjeta neobhodno potrebita. Broj takovih dvorana ili soba, (jer su takove slike obično manje) ima se udesit po broju dotičnih slika i po veličini prostora, što ga graditelj pram sjeveru na razpolaganje imade. Najprikladnije je, ako ima što manjih i što više takovih sobica, jer je vrlo probitačno, da bude što manje slika u jednoj sobi tako, da jedna drugu ne ubija. U Parmi n. p. obstoje pojedine sobice, u kojih je samo po jedna, osobito izvrstna slika. U monakovskoj staroj pinakoteci razredjen je prostor za galerije tako, da svu južnu stranu zauzima loggia od Corneliusa, na način Rafaellovih, freskami urešena. Svu sjevernu stranu zauzimaju male sobice sa strane razsvietljene, u kojoj su smještene sve male slike svih škola, osobito nizozemske, kojim je skoro sviem svjetlo sa strane nuždno. Medju loggiom i medju timi sobicami zauzimaju velike od ozgor razsvietljene dvorane sav prostor. U njih su ponajviše velike slike smještene. Sobe se sa strane razsvietljene tako mogu urediti, da se tri zida uporabiti mogu za ponamieštanje slika i to pomoću gibivih zaslona, koji se pram prozoru tako namjestiti mogu, da se slike odbijanjem svjetla ne sjaju.

U koliko se taj resultat toga razpravljanja nas tiče?

Štrossmajerove slike, koliko ih se sjećam, vrlo dobro podnašaju svjetlo od ozgor, narodni dom ima glavni red prozora prema iztoku, biti će dakle nuždno, da veći broj dvorana za slike bude od ozgor razsvietljenih. Isto tako nuždno biti će pako i to, da nekolike sobe budu priredjene za svjetlo sa strane, jer u liepoj Štrossmajerovoj sbirci imade slika, kojim je to vrlo, dapače neobhodno potrebito n. p. onaj prekrasni Van Dyk, a na narodnom domu ima jedna strana što ide pram sjeveru.

Toliko o razsvjeti u obće. Ne imajuć osnove nar. doma pred sobom, ne mogu se upuštati u potanji detail. Glede smještanja slika ne da se reći mnogo u teoriji, to mora bit prva zadaća ravnatelja galerije, komu najveća briga ima biti ta, da galerija bude (popunjena fotografijami i bakrorezi) što jasnija i razumljivija illustracija poviesti umjetnosti, da i laik pregledavši ju, bar slutiti može razvoj slikarstva u svieh fazah svog napredka. Slike dakle ne smiju biti pomiešane s obzirom na format i veličinu kao u Monakovu, Mletcih i drugdje, već poglavito s obzirom na škole i mjesta što ih slikari zauzimaju u poviesti umjetnosti. Daljna briga ravnatelja ima biti ta, da se pobrine za što temeljitije izcrpljivanje te galerije, s pogledom na kopiranje, koje mora biti olahkoćeno, ali pod nazorom tako, da se ne izopači u fabrikaciju nevaljalih slika, nadalje pogledom na reprodukcije osobito u bakrorezu tako, da ta galerija bude i u daljnjem svietu cienjena po zaslugi!

U Sorrentu.

Dr. Izidor Kršnjavi.

Uredničtvo „Vienca" izvoli mi priobćiti ove misli našega umjetnika poradi uvodnih rieči njegovih, koje je on po viesti, u ovom takodjer listu oglašenoj, napisao. Ova se viest imade tako izpraviti.

Preuzvišeni gospodin biskup Strossmajer poklonio je pismom svoju sbirku slika i umotvorina jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Ove se slike imadu našoj akademiji do duše tek poslije smrti predati. Ali sam darovatelj odusta od ove svoje prvobitne ustanove, te želi da se njegova sbirka čim prije ovamo prenese. Dva su tomu razloga: prvi, jer bi sam velikodušni darovatelj želio svojima očima viditi, kako je sbirka ovdje smještena; a drugi, jer je proniknut osvjedočenjem, da je glavnomu gradu ova sbirka osobito nuždna čim prije toli obzirom na sveučilište i nauku, koli obzirom na umjetnost i viši obrt. Sada se radi samo o tom, da se čim prije namakne prikladno mjesto za ovu sbirku.

Ali tko i gdje da to mjesto dadne?

Kano što je u obće ovdje kod nas nevolja za kuće u svrhe nastavne i naučne, tako je još veća za kuće, u kojih bi se umotvorine smjestile. Bilo je vrieme, kada se mislilo, da se akademija, muzej i galerija smjesti u zemaljskoj kući u savskoj ulici. Ovu je pače kuću vlada akademiji ponudila bila u rečenu svrhu, te je akademija onu ponudu i prihvatila. Ali jedno jutro doznalo se, da je vlada onu kuću ustupila na deset godina ugarskomu ministarstvu financija za tvornicu duhana. Ne upuštajući se u to, koliko je ona velika sgrada u one svrhe prikladna, sada stojimo pred gotovim činom. Na tu se kuću indi ne smie računati.

Bilo bi najsgodnije, da se nova sgrada za sbirku digne. Ali tko da dadne sredstva? Zemlja se jedva jedvice odlučuje, da svake godine metne u svoj proračun neznatnu stavku za narodni muzej; a kamo li da se tko usudi stupiti s priedlogom, da sazida sgradu za galeriju.

S toga nametnu se misao; ne bi li se uz manji trošak dogradilo mjesto za galeriju na „narodnom domu?" Ali tko da i taj trošak

namakne? Akademija ne može, osim da u svoju glavnicu posegne, na što nije vlastna a ne bi ni koristno bilo. Od zemlje težko se je nadati tolikoj podpori, prem bi mogla i imala bar nešto doprinesti. S toga je preuzv. pokrovitelj, bivši ovdje početkom srpnja, zamislio, da se on opet stavi na čelo novomu podhvatu, te je obećao znatnu svotu za dozidanje drugoga kata na „narodnom domu", ako graditelji pronadju, da sadanja sgrada takovo dozidanje podnosi; ostalo nada se dobiti od naših imućnika, koje bi on sam na to pozvao. Osim toga dati će preuzvišeni pokrovitelj svoju sbirku o svojem trošku ovamo doprinieti i po vještaku urediti; a taj trošak ne će biti neznatan.

Na ovom osnovu ja sam učinio shodne korake, da se „narodni dom" pregleda i osnova za galeriju nacrta, a one opazke g. dra. I. Kršnjavoga dolaze u dobar čas.

U čudnovatom smo glede našega pitanja položaju: imamo umotvorina, a ne imamo mjesta, da ih pod krov postavimo. Drugdje to obratno biva. *F. R.*

LISTAK.

Hrvatsko sveučilište. Kralj imenovao je opet tri profesora za filozofski fakultet našega sveučilišta i to Franju Maiksnera, Osječanina, za latinsku filologiju, Armina Šrabca, Zagrebčanina, za grčku filologiju i Nadka Nodila, Zadranina, za obću poviest, sve izvrstne sile u svojoj struci. Naročito veselimo se vrlomu profesoru iz Dalmacije, koj si je svojimi radnjami i pred stranim svietom osvjetlao lice. Tako je dakle historičko-filologički odsjek sveučilišta popunjen izim prevažne stolice — hrvatskoga jezika i književnosti.

Koncert. Mladi guslač Franjo Krežma, rodom Hrvat, i učenik bečkog konzervatorija dao je u narodnom kazalištu dva koncerta, na koja se bilo liepo čislo občinstva sakupilo. Koncert je sastavio i ravnao naš neumorni Zajc. Punim pravom može se reći, da su ta dva koncerta bila prava umjetnička zabava. Razumieva se, da je mladi Eranjo Krežma najviše zanimao občinstvo. Iztaknuti valja „Capricio" od Vieuxtempsa, i variacije iz Rossinieva „Otella", kojimi je uzhitio občinstvo, da ga je vienci i cviećem obasulo. I zaista se je čuditi kako dječak od 12 godina ove pretežke komade gudi sigurno, karakteristično, čustveno i savršeno, da mu je gudjenje posve naravsko bez afektacije i previjanja, kako to običavaju činiti gg. umjetnici. Franjo Krežma biti će jamačno znamenit umjetnik, i želimo mu na putu umjetnosti svaku sreću.

Gudjenje mu je pratila sestra Anka na glasoviru vrlo dobro. Izim toga svirala se na novo preradjena ouvertura „Bana Legeta" od Zajca, koja bude dobro primljena. I prvě sile naše opere gja. Lesićka, gg. Kašman i Grbić popuniše vještački cieli koncert. Gćna. Ivka Kraljeva deklamovala je baladu „Welski bardi" pravilno i živahno. Jedino nam se čini, da ta balada nije dobro odabrana prema nježnoj naravi te u svojoj struci vrle glumice, jer se tu ište mnogo sile.

Književnost. U Albrechtovoj tiskari u Zagrebu izišo je upravo: „Velebit, zabavnik hrvatske omladine". Izdalo djačko družtvo u Beču (24 štampana tabaka). Knjiga ova je doista znamenit pojav u svojoj struci, a navlastito o hrvatskoj književnosti, ako se uvaži, odakle je potekla. Prema tomu dužnost nam je u kojem od budućih brojeva ocienit ju potanje. Za sada javit ćemo samo što u knjigi ima. I. Ljetopis družtva Velebita. II. Pjesme od Huga Badalića, Milana Grlovića, Rikarda Jorgovanića, Kr. Kutena, Petra Markovića, Andrije Palmovića, Stjepana Sakača, Josipa Šlintnera, Mirka Turića i Ljudevita Varjačića. III. Zabava: „Priegor s ljubavi" novela od Grlovića i „Pustolovine" od Ilije Šumećanina. IV. Pouka: Kako je Gundulićeva Osmana popunio Sorkočević a kako Mažuranić, od Huge Badalića; „Istra i istarski Hrvati" od Branislava Brežkoga; „Zadnji sievak zviezde Zrinjsko-Frankopanske" od Andrije Jagatića; „Ime i ideja ilirska za Ljudevita Gaja" od Ivana Milčetića; „Josip Šlintner" od Milana Podbielskoga; „Franjo Turić, Ličanin" od Mirka Turića.

Sadržaj je dosta obilan, vidit ćemo budući put, koliko važe.

— U dioničkoj tiskari doštampavaju se „Zanovetanja" od Fr. Folnegovića. Neki ulomci ugledaše sviet u podlistku „Obzorovu". Čim izidju te političke „causerie" govorit ćemo više o njih, u koliko to u „Vienac" spada.

— Od „primorske zabavne knjižnice" dobismo IV. svezak. U njem se nastavlja „Kantorčica" od Karoline Světle.

— „Zabava duhovna za djecu školsku" napisao biskup Hercegovački Fr. Angjeo Kraljević. Knjiga je pisana prekrasnim jezikom, te već u tom pogledu može svakomu služiti za pouku. Dobiva se za 25 novč. u Metkoviću (Dalmaciji) kod Josipa Grabrića.

Don Mihovil Pavlinović vratio se je nakon dugotrajna putovanja po Bosnoj ovih dana u Zadar. Iz njegova zlatnoga pera poteć će nam iz ovoga putovanja obilan vrutak nauke i zabave, — jedno i drugo za nasladu našemu čitateljstvu. Kamo sreće, da se i mi kadgod možemo podičiti plodom njegova pera.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.**

VIĖNAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 41. U Zagrebu dne 10. listopada 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

MRAK.

Spjevao A. Šenoa.

Djevojko, čuvaj si glavu,
Varav je mjeseca trak.
Huda je crna ti nojca,
Zlotvor je crni mrak.

Stala u gorici kuća,
U njoj rumeni cviet,
Mlada krasnica Dora
Kakove ne vidje sviet.

Reče Dorici dragi:
„Nemoj mi iz kuće poć,
Mrak ti djevojke hvata,
Crna kad omrkne noć.

Mani se sela i svirke,
U kući čekaj me tuj;
Za tri ću dana natrag;
Dobro me Dorice čuj!

Sretan se povratim k tebi
U taj planinski mir,
Dovest ću svatove, svirku,
Slavan bit će nam pir.“

Djevojka dragom se klela:
„Ne ću iz kuće poć,
Ili mi propala naviek
Ljubavi drage ti moć!“

Dragi joj u sviet pošo,
Drugi već zalazi dan,
Djevojka hoće, da usne,
Al joj ne dodje san.

Čudno na prozoru titra
Zlatni mjeseca siev,
Od sela čuje se svirka,
I pjesme veseli piev.

Zlatne kriesnice lete,
Oblieću glog i trn,
Tihano šapuće potok,
Niše se zelena strn.

Tihano šapuće potok:
— „Hodi der, Dorice, hod,
Čuješ li veselo kolo,
Danas je crkveni god.

Ne budi djevojka luda,
Podji, Dorice, podj,
Malo još imaš slobode
Sliepa je crna ta noć.“

Djevojka uzdiše: „Pravo!
Djevojka zadnji sam put!“
Bljednu — poteče niz brieg
Skupiv šareni skut.

Čudno titrao granjem
Zlaćeni mjeseca trak;
Dorica leti, pa leti,
Za njom letio mrak.

Kao munja se vitla
Kola lagani plet,
Ciliču guslice tanke,
Skakuće mladjani sviet.

Pjevala iz sela mladež:
Skoči der, Dorice, de,
Bože! ala si liepa,
Ljepša neg djevojke sve“.

Vije se djevojka, vije
Ko što o lahoru cviet,
Lagane none joj lete,
Reć bi, goluba liet.

Ali tužno joj plače
Tankih gusala glas:
„Dorice, gdje ti je duša?
Dorice, ode ti spas!“

Vije se — oči joj plamte,
Leti joj kosa i skut,
Pune joj drktale grudi:
„Djevojka zadnji sam put!! —“

Ali tužno joj plače
Tankih gusala glas:
„Dorice, gdje ti je duša?
Dorice, ode ti spas.“

Vije se — lica joj gore,
Čudan ju spopao bies;
Mahnita vrti se sama,
Razsu se mladeži ples.

Ali tužno joj plače
Tankih gusala glas:
„Dorice gdje ti je duša?
Dorice, ode ti spas!“

Zmija ujede Doru,
Ljuta ju spopala moć,
„Na pir!“ vrisnula kroz smieh,
Srće u crnu noć.

Bježi — plete joj lete,
Nebom se prosula krv,
Vjetar grudi joj gali
Bježi — jede ju crv.

Bježi — kamen joj neda,
Grlu se otimlje zrak,
Grmlje huška i šuška,
Bježi — goni ju mrak.

Mrak ju goni i ćera,
Orijaš silan i crn,
Bježi Dora i srće,
Bode ju kamen i trn.

„Doro!“ šapće joj neman,
„Dorice, čuješ li? stoj!
Ne budi, djevice luda,
Dragan sam, vojno sam tvoj!“

Brže poleti Dora,
Brže potisnu mrak:
„Doro — moja ćeš biti,
Junak sam silan i jak!“

Munjom letila Dora,
Al ju ustavlja svrž,
Mrak je razpeo ruke:
Leti Dorice brž'!

Znoj joj orosi čelo,
Grud joj prikrili hlad,
Dorice, Dorice! Bježi!
Sad će te zlotvor — sad:

Gle! Sad segnuo — Bože!
Djevojka klonula: „Ah!“
Mrak ju grli i ljubi,
Zadnji dahnula dah.

Danak se goricom bieli
A kroz planinski mir
Grmile svatovske puške
Slaveć veseli pir.

Pred njima konja igra
Junak krasan i mlad.
„Stante!“ viknuo, „braćo!
Kraju dodjosmo sad!“

Dragan u kuću udje,
Bože! Šta mu je zriet?
Mrtva mu ležala mlada,
Ležao uvehli cviet.

Djevojko čuvaj si glavu,
Varav je mjeseca trak;
Huda je crna ti nojca,
Zlotvor je crni taj mrak.

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Dalje.)

XX.

Bilo je to prvih hladnih dana mjeseca studenoga. Gusta, neprozirna magla polegla na okolicu i grad, i zastrla sunce, da se je jedva slutiti moglo, na kojoj li dobi stoji. Vlažna zima dirala neugodna lica nježnih krasotica, pak bi i mužkarci stiskali oči i nabijali šešir na čelo, da što više njene neprošene dodiraje ograniče. Djevojke ne bi kao obično popostavale kraj sjajno urešenih dućana, većina njih ostala bi kod kuće kraj šivaćega stola, a koje su morale na ulicu, letile su brže od vjetra kraj kuća, i ljubovnici im morali su se zadovoljiti samo šuštanjem njihova odiela.

Jednom od glavnih ulica Gradca šuljala se Renata, ona se žurila, ali bi i često stala pred kojom kućom te bi ju ogledala, je li ona, koju traži? Ona je bila odjevena u lahko sivo odielo i smedji kaputić, na glavi imala crni zavoj, kojega je toli jako na lice navu-

kla, da su se jedva oči i nos od njega vidjele. Tielom je drktala, ali ne od zime.

Pred trokatnom kućom napokon stane, i udje na visoka vrata. Odmah kraj vrata bila je sobica vratara.

— Stanuje li ovdje Rain, slikar? upita Renata vratara, kojega se modro lice na topot njezine stope pomolilo iza stakla.

— Samo izvolite dalje u trećem katu na desno od stuba, Friedrich Rain, slikar portraita, je l' tako? Vratar izkesi zube, valjda je mislio, da će Renata modellom stajati, a takovim djevojkam slobodno se je nasmijati pa i uštipnuti ih za lice.

Žurnimi skokovi uzpne se Renata do trećega poda i zadje u tamni sprat. Bilo je tu sila vrata, a na svakih pribita posjetnica stanara.

Zadnja vrata bila su Rainova.

Renata stane neodlučno pred njima. U sobi orio se hohot i smieh i ona razabere iz njega Rainov glas. To ju trgne i ona pokuca na vrata.

— Tko je? ozove se iz nutra tanki ženski glas i doskora pomoli na poluotvorena vrata mlada ženskinja glavu. Zavoji njezinih plavih vlasi vijali se poput zlatnih zmija niz njezina ramena. Obrazi su joj bili rumeni, kan da ih je ličilom namazala.

— Je l' kod kuće gospodin Rain? upita Renata, a njezin glas je drktao grozom.

— Rain? cikne ženskinja poput prenapete strune, za sad ga ne ima, a što bi ti ili vi rado?

— Moram s njim govoriti. — Sad opazi Renata Raina, kako se šulja na prstima preko sobe u pokrajnu. — Moram govoriti s njim, opetuje na glas, i on je kod kuće.

— Vidiš ti bezobraznice! ja joj kažem da nije, a ona kaže, da jest, to je strašno, zacilinka na to ženskinja glasom tamburice i zalupi vrata.

Renata ostane još ipak pred vratima, nju je porazio, ali nije iznenadio takav doček. U sobi začuje šaptanje i u tom šaptu razabere opet Rainov glas. Odielo ženskinje zašušti na novo i ona pomoli na novo kroz vrata glavu kao i prije.

— Rain je otišao na osam dana iz Gradca, izvolite onda doći, rekne nešto uljudnijim glasom ženskinja, i omjeri Renatu čudnim pogledom.

— On me ne će više viditi, pomisli Renata i hitro segne u žep, iz kojega izvadi komadić papira i kratku olovku. Prisloni za tiem papir na okvir vrata i napiše na njem velikimi slovi:

Ti si me prevario i bojiš se stupiti pred moje lice, — no znaj, kukavice, da sam te vidjela, kako si se šuljao preko sobe. Pazi, da se gdje ne sastanemo, jer ću te ubiti

Renata.

— Molim vas, dajte mu to pismo kad dodje, reče ona smotav papir i dade ga ženskinji, koja je odmah s njim nestala i za sobom zalupila vrata.

— Oh, podlosti... uzdahne ogorčeno Renata i krene natrag u zavod, odkuda je kradomice došla.

Strašno pitanje, studenije od leda križalo kao munja njezinom glavom, o, strašno pitanje: „Što ću ja sad?"

Ne prodje pet časaka, što je Renata odmakla od vrata, sjedjaše već Rain sa svojom plavokosom milostnicom bezbrižno na divanu. Dražestna „Liesel" savila biele i preoble ruke okolo njegova vrata, dirajuć ga bujnima ustima u samo grlo. Njezine na pol razkrivene grudi bielile se poput netom paloga sniega na visokieh alpah. Polu snene, polu budeće se oči, gorile su joj sladkom vatrom, koju su zapalile Rainove forinte.

— Ach, du mein Herzliebster!

— Hol dich der Teufel! Lasse mich in Ruhe... Rain razvije obima rukama Renatin papirić i stane čitati: — no znaj, kukavice, da sam te vidjela, kako si se šuljao preko sobe —

— Nije te vidjela, nije, bieli medjede, klikne tu Liesel, pritisnuv Raina na svoje grudi — ja sam držala vrata tako, da nije mogla vidjeti u sobu.

— Ali od kuda bi znala?

— Laže, angjele moj!

— Ne laže.

— Kad ti kažem.

— Što ti znaš...

— Znam! topne Liesel nožicom po podu, da je svila prhnula u vis i čarape se izpod nje zabielile.

„Pazi, da se gdje ne sastanemo, jer ću te ubiti" —

— Hihihi! zaori na to soba krasotičinim smiehom, da ni srebro ne zvoni tanje od njega.

Rain ju odrine od sebe.

— Što se smiješ? upita ju on osbiljnim glasom.

— Luda djevojka!

— Zašto?

— Valjda se je ne bojiš? Liesel poškaklje prstom Raina izpod grla.

— Bojim.

— Rieči?

— Da, rieči...

— Moj mišiću!

— Ah... Rain stane grizkati nokte.

— Takova bedasta cura, pak bi te mogla ubiti? hihihi!

— Bi mogla, odvrati Rain drkćućim glasom i kosa mu se naježi na glavi...

Ni sladki posmjesi, ni žarki cjelovi Lieselini ne mogoše više za danas razigrati Raina.

Kakovih četrnaest dana iza toga dobije gospodja Hřebekova pismo od predstojnice zavoda, u kojem je učila Renata. Pismo je glasilo:

Ljubezna gospodjo!

Tužnim srdcem primam pero u ruku, da Vam javim viesti, koje će Vas ne malo iznenaditi. Ali što ću? S istinom valja na polje, i čim ju dulje krijemo pod crnim zastorom laži, tiem strašnijom javlja se ona u svoje vrieme.

Vi ste mi povjerila Vaše diete, da ga putem naobrazbe vodim k cilju, kojega bi svaka djevojka morala dostić. Materinjom brigom bdila sam nad Vašom kćercom i radovala se vele, videći, da moj napor i trud željno doželjenim plodom radja.

Sve učiteljice, svi učitelji mojega zavoda bili su uzhićeni s Renatina duha i mara za naukom. Istina je, da se je djevojka očitovala često svojevoljnom i bezrazložno odpornom, no mi smo to svagdje rado odbijali na njezinu samosviest i težnju za slobodnim djelovanjem.

Kadikad mi se činilo, da bi valjalo te njezine osebine suzbiti na dopuštene medje, no svi pokusi urode zlim plodom. Jesam li joj gdjegod stala na put, odrinula me namah bezobzirce na stran, i pošla onuda, kuda ju je misao zanosila. Što sam hćela? Kada se vrati u Vaše krilo, cienjena gospodjo, utješih se tada, minuti će ju prkos, i duša će joj se pripet na kućni posao.

Sad je prekasno! Ona je zabasala blatnim bezpućem. Vi poznajete Raina, učitelja risanja u mojem zavodu, ne treba dakle, da što pobližega o njem govorim, samo moram to pripomenuti, — da niesam ni slutila, kakove li se himbe pod njegovim uljudnim licem kriju, kojih napokon ni Vi, milostiva gospodjo, slutila nieste, pozivajuć ga k sebi. Jedino me tješi to, da bi svako spočitavanje bilo neumjestno, te da si čiste duše ma od svake i najmanje krivnje ruke prati mogu.

Kad je Rain boravio kod Vas — tako sam barem ja izkombinirala po raznih pripoviedčica, koje su mi doglasile pazljive učenice — zaljubi se u njega Renata, i povjerova mu više, nego li smie izkusna djevojka mužkarcu. Ah, mužkarci osvjedočili su već mnogu žensku glavu, da niesu drugo — van djavli u ljudskoj odori. O tom bi znala i ja pričati, ali čemu uzbudjivati u duši uspomenu na prve gorke časove života? Niesu li rane posve zacielile, a to budimo zadovoljni, da ne hlope.

Kako rekoh, Renata povjerova Rainu više nego bi smjela, a ovaj upotriebi to po svojoj sotonskoj naravi na svoju korist, užije se djevojke, i nasitiv se je, odbaci ju, ne pitajuć više, kako li je pod njezinim srdcem, i što bi se pristojalo za poštena čovjeka, kada je zaveo djevojku crnimi stazami pakla, kamo će i on po božjoj pravednosti jednoga dana dopasti.

Čula sam nadalje, da je Renata zahtievala od Raina, neka zaprosi kod Vas njezinu ruku, nu on ju odbije na posprdan način i nadje si već drugu djevojku.

Evo, milostiva gospodjo, slike mužkarca! Kako li bi bilo liepo, da njih ne ima na svietu. Ne bi imao tko naše glave smućivati i čiste i ne okaljene nosila bi nas krila angjela u raj. Ja se od ničesa toliko ne zgražam, koliko od brka. Ali tko će proti volji božjoj?

Od to doba stane Renata bolovati. Jelo joj ne ide u slast, ne može učiti, svaki čas ju glava boli, najneznatniji prigovori družica navode ju na bies, odlazi bez dozvole iz zavoda, pa sve na pol odjevena tako, da me je strah, ne će li djevojka poluditi. Svi moji savjeti kao i liječnički ostadoše jalovi, da mi ne preostade drugo, nego da Vam pišem sve po istini, i da Vam savjetujem, što i reputacija moga zavoda zahtieva, ne bi li djevojku uzeli natrag k sebi na svjež zrak?

Nadam se, cienjena gospodjo, da ćete u mojem očitovanju nalaziti i opeta materinju brigu, kojom se brinem za svu meni povjerenu djecu, i da me ne ćete biediti s nemara, kao što mi ne ćete spočitati ni najmanji dielak nesreće, koja se sbila s Renatom.

Trošak za mjesec listopad i prosinac iznosi 80 for., koju mi svotu izvolite milostivo dostaviti prije, jer mi je veoma nuždno za neke nove poboljšice zavoda.

U nadi, da ću Vas skoro vidjeti, ostajem Vaše milosti pokorna službenica

N. N., predstojnica itd.

P. S. Samo žurno! Baš mi sad javljaju, da Renatu groznica trese, njeno je stanje na svaki način pogibeljno.

Čitatelji su valjda odmah opazili, da je početak lista pisan na drugi način, a konac na drugi, početak naime pisan je, kad je predstojničina glava bila jasna, konac, kada je bila smućena, t. j. pošto joj je njezin ljubovnik tusti garde-oficir rekao, ostavljajuć ju: odveć si mi srčbava — nu to ne spada na stvar.

Za dan doleti gospodja u Gradac. Kako je bila biesna i osvetom napojena, ponese se ipak prema Renati obzirno. U zavodu ne spomene ni jedne rieči o njezinih griesih, zato su tim više govorili pogledi joj i prieziran posmjeh, koj se je neprestano vijao okolo njezinih ustna.

Izplativ dug i spremiv stvari, odpravi se namah drugi dan u jutro na željeznicu. Da pokaže podpuno negodovanje i ljutinu, naloži Renati, da se ne smjesti s njom u isti coupee.

— Ja te ne mogu vidjet u mojoj blizini, reče joj tom prilikom gospodja.

Renata pogleda u zemlju i sjedne medju stare gospodje, koje su o vremenu preklapale. Težko bi bilo opisati, kakove su ju muke mučile, samo ćemo to kazati, da je preziranje Raina, sva ostala čuvstva nadvisivalo. — Ja bi ga mogla u propast strmoglavit, mislila ona.

Kod željezničke postaje, koja je bila najbliža do Hřebekova dvorca, pričekaše ih kola s onim istim kočišem, koj je nekoč Raina ovamo doveo.

Ko dva gluhoniema sjednu gospodja i Renata u kola. Gospodja je neprestano gledala na stranu od Renate, izpustiv po gdjekoji uzdah, dočim je ova razmatrala kočiševu surinu, trepećuć vedjami očijuh.

Kad su prošli kraj Stolovićeva dvorca, uzdahne težko gospodja i izlane plačnim glasom: Takove sramote!... to sam morala doživjeti... aah... Najednom joj navale suze na oči i ona zarida ljuto, zastrvši bielim rubcem lice...

— Hm, žalostio se, čuvši to, na kozliću kočiš, nešto se pripetilo, kad se gospodja plače... ej, ne mogu ni gospoda samo od smieha življeti, zaključi on žalostno razmatranje.

Isti večer šaptala je sva družina Hřebekova dvorca u jedan glas: Gospodi se nešto pripetilo.

Renata sušila se od dana do dana sve više poput cvieta, kojega si odlomio od biljke, i svatko se je začudio, pogledav ju, kako te djevojke nestaje.

Bljedožuta koža joj se stegnula okolo kostiju, usta i očiju, koje se uslied toga širiti stale, sjajuć se divljim užasom i prezanjem od same sebe. Isti prsti na rukuh prisušili se tako, da su im se sglavci izbočili kano kvrge. Po nedavno bielih i svietlih obrazih osule joj se smedje piknjice.

Oj, Renatice moja, kakva si mi postala! Da te vidi onaj, koj je tomu kriv, i on bi se sgrozio od tebe.

Renatina soba opustila sasma, samo riedko dolazi ona u nju, i kad dolazi, ogleda ju plaho, kanda su se zli dusi u njezine uglove zaklonili. Na stolu, krevetu, prozorih leži gusti prah, tek kadkada puza po njem neplašen ničim pauk ili kukac, ostavljajuć za sobom dugi trag.

Mračne dne i turobne noći sprovadja sada Renata kod starice pod krovom, kamo joj i jelo donose, samo da ne vidi ljudskoga lica. Sve ju je odvrglo. Isti dobroćudni Hřebek namrštuje čelo, kad bi ju slučajno u spratu ili na stubah srio. Sve ju je odvrglo — jedina starica gladi onako milo ko nekoč uvehle obraze svoje nesretne učenice, jedina ona nije zaboravila utješnih rieči, kada se suza javlja u očima biedne djevojke.

Mrak se hvata i ljudsko klicanje zamire u daljini. Tko je do sada radio, sklanja umorenu glavu na mehko ložište, tko li se veselio, postaje ozbiljnim, tko li plakao, tješi se, da mu zlobne oči ne budu vidjele suza.

U tihoj i uzkoj sobici sjedi dvoje sirota; na kožnatom stolcu blizu okna starica, a pred njom na klupčici Renata, sjede, kako su sjedile prije deset godina, no u tih deset godina svalila se deseterostruka nevolja na nje. Starica je osliepila i vječan mrak zavio joj dušu, a Renata — ta vi čitatelji znate!

U sobici je tišina, tek kadkada zaškrgne u trulom podu ili ormaru crvotoč, u sobici je mrak, tek tamo pod Isusovom slikom svjetluca se uljena svjetiljka i cvrči, kanda se bori sa zlimi dusi, koji ju hoće ugasit. Slabo je njezino svjetlo, no suza i trnje Isusova obraza razsvjetljuje dosta.

— Ah!... uzdahne djevojka i sklone glavu na staričina koljena.

— Što ti je, milo diete? pita ova, polažuć ruke na njezinu glavu.

— Težko mi je...

— Težko?

— Oh, i kako!

— Moli se bogu.

— Molila sam.

— Pak?

— Nije mi laglje.

Sad uzdahne starica.

— Što vam je majčice? pita djevojka, uzdižuć glavu.

— Mračno mi je.

— Ta noć je.

— Niesam znala.

— Hoćete, da nažgem svieću?

— Sliepa sam... ne pomaže...

— Ah, dà...

Najednom skoči djevojka sa stolčića i zagrli strastno staricu.

— Što ti je za boga! upita plaho ova, razširujuć zenice oka, ne bi l' ipak zagledala milo lice, al sve zaludu, mrak te mrak...

— Majčice, molim vas kažite mi nešto, ako boga znate.

— Pitaj?

— Ne zna li se ništa tko su moji roditelji?

— Ne zna.

— Još se nije ništa saznalo?

— Ništa.

— Je li bar kakvoga traga?

— Nikakvoga.

— Joj meni! Djevojka klone opet na stolčić i uroni glavu medju staričina koljena. Čas muči onda će opet:

— Majčice.

— Što ćeš?

— Kažite mi nešto —

— No?

— Vi nieste od uviek ovdje?

— Ne.
— Kako ste ovamo došli?
— Slučajno ... nevoljom ...
— Ali kojom?
— Pogorila mi kuća, ubili mi muža, pomrla mi djeca —
— Sbilja, pripoviedali ste mi već.
— Je l' daleko do vašega mjesta?
— Daleko, daleko ...

Crvotoč škriplje, svietiljka cvrči, a starica i djevojka plaču.

Najednom skoči djevojka na noge, a oči joj sievnu divlje u mraku i uhvati desnom staričinu ruku, kanda će ju podići.

— Majčice! klikne ona neobično jakim glasom, majčice, hoćemo pobjeć od ovuda!

Starica se strese.

— Kamo? upita ona.
— U sviet, u veliki sviet!
— A tko će nas hranit?
— Dobri ljudi.
— Ne ima ih.
— Nigdje ništa?... joj meni!... joj meni! zavapi djevojka i obori se nice pred staricu, obimljuć joj koljena...
— Joj meni!...

(Konac sliedi.)

LOKIJ

rukopis profesora Wittembacha.

(Iz francezkoga Pavla Meriméa preveo Gj. J.)

(Dalje.)

III.

Drugi dan poslije ručka grof predloži, da idemo šetati. Imadosmo posietiti neki kapas (tako zovu Litvanci grob, koj Rusi zovu kurgane), u zemlji vrlo znaménit, jer se tu nekada sastajahu pjesnici i vračari — što je isto — o svetčanih sgodah.

Imam, reče, za vas mirna konja; žao mi je, što vas ne mogu povesti u kočiji; nu da pravo rečem, put, kojim nam je udariti, niti nije za kola.

Volio bih bio ostati u knjižnici, pa bilježiti; nu ne mogoh odbiti želju mojega veledušnoga domaćina i ja pristadoh na njegov priedlog.

Konji već čekahu na nas pred perronom, a sluga držaše u dvoru psa na užetu. Grof časak zausta, obrati se k meni i upita me, da li poznajem pse?

Jako malo, vaša presvietlost.

Iz Zorany, gdje jedno moje dobro leži, posla mi mjestni starješina ovoga prepeličara, o kojem čudesa pripovieda. Dopustite mi, da ga vidim? On pozva slugu, koj mu dovede pseto. Ovo bijaše vrlo liepo. Već se slugi priučilo bilo, skakutalo veselo i činilo se, da je živahno; nu nekoliko koračaja pred grofom povuče rep medju noge, i sruši se hrbtimice ko uplašeno. Grof ga pogladi, na što ono tužno zatuli, ko da pun mjesec vidi, i promotriv ga okom poznavaoca, reče: Mislim da će biti dobro. Pazite nanj. Zatim zajaše.

Gosp. profesore, nastavi grof, vi ste opazio strah onoga pseta u dvoru. Htjedoh da budete osobno svjedok... Vi ćete si, ko učenjak, znati protumačiti tu zagonetku... Zašto se životinje mene boje?

U istinu, gosp. grofe, vi me častite, ko da sam kakav Oedip, dočim sam samo profesor prispodabljajućega jezikoslovja. Moglo bi biti...

Tu mi on padne u rieč, uvjeravajuć me, da nikad nebije ni konja ni pasa. Bolila bi me duša tući siromašnu životinju, koja pogrieši a ne znade. Pa ipak vi ne bi vjerovali, kako se konji i psi mene boje.

Ja trebam dvaput više truda i vremena nego drugi, dok si ih priučim.

Tako sam dosta dugo trebao, dok sam toga ukrotio, na kojem vi jašete, sada je miran ko janje.

Ja mislim, gosp. grofe, da životinje čovjeka po licu sude, i da odmah na osobi spoznadu, kad ju samo vide, da li im voli ili ne. Čini mi se, da vi životinjam samo toliko volite, što vam služe, dočim ima ljudi, koji nose u srdcu neko prirodjeno čuvstvo za neke životinje, a to ove odmah opaze. Što se mene tiče — ja već od djetinstva gojim to čuvstvo za mačke. Riedko koja bježi od mene, kad ju hoću pogladiti; a jošte nikad me nijedna mačka nije ogrebla.

To je posve moguće, reče grof. Ja doista ne gojim takvo čuvstvo za životinje... One ne vriede bolje, malne ko ni čovjek... Odvesti ću vas, gosp. profesore u šumu, gdje u ovo doba čopori bujne životinje vrve, što kod nas zovu matečnik; to bo je velika matica, velika tvornica tih bića. Jest, narod pripovieda, da čovječja noga nije jošte tom šumom prošla, da — ni do njene sredine doprla, ni do njenih močvara dospjela, izuzamši — razumie se — pjesnici i vračari, koji svuda zavire. Tamo životinje živu — ne znam pravo da li u republici ili pod ustavnom vladavinom? Lavi, medjedi, loševi, turi (divlji bik), sve to vrlo dobri gospodari. I mammuth se tu uzdržao, pa je vrlo ugledan. On je, mislim maršal na njihovu saboru. Kod njih je re-

darstvo vrlo strogo, pa kad se medju njimi nadje koja opaka životinja, one ju odsude i prožderu. Ona onda padne iz zimnice u vrućicu, i mora uzprkos pogibelji bježati medju ljude, odkle se malo koja vrati.*

Vrlo čudna bajka, uzkliknuh ja; gosp. grofe, vi spomenuste tura, nalazi li se jošte to plemenito blago u Litvaniji, ko što sam čuo tvrditi? to blago, koje Cesar opisa u svojih commentarih, i koje merovinski kralji lovljahu u compiegnskoj šumi.

Sigurno. Moj otac je sam ubio jednoga, nu — s dozvolom vlade. Mogoste mu vidjeti glavu u velikoj dvorani. Ja ga pako nikad ni vidio niesam; mislim, da moraju biti jako riedki, nu zato imademo ovdje u izobilju vukova i medjeda. Ako bi sastali takova gospodina, za taj slučaj evo orudja (pokaza čerkezku čekolu**, viseću na remenu preko ramena), a moj konjušar nosi dvocievku karabinku.

Mi zabrazdismo u šumu, gdje je već i tako uzke staze nestalo. Svaki čas moradosmo obilaziti ogromna stabla, kojih nizke grane nam priečiše prolaz. Nekoja stabla već od starosti posahnuše i prevaljena dračje tako obraslo, da ih ne mogosmo prokročiti. Medjutim dodjosmo k dubokim močvaram, zaraslim lokvanom i vodenom sočivicom. Malo dalje u šumi dodjosmo na čistac, u kojem bilje bliskutalo ko topolje; al težko onomu, koj bi se tomu približio; jer ta bujna i zavedljiva vegetacija krije ponore i rupe, u kojih bi nestalo za na vieke konja i konjanika... Poteškoće toga puta presjekoše naš razgovor. Glavna mi skrb bijaše, da sliedim grofa, i moradoh se čuditi njegovu neuzkolebivu oštroumju, koje ga bez busole vodilo tako sigurno, da je uviek pogodio umišljeni pravac, kojim moraš udariti, ako hoćeš doći ka kapasu. Bijaše očevidno, da je morao dugo loviti po ovoj divljoj šumi.

Napokon opazismo u sred neka široka čistaca grob. Taj bijaše vrlo visok, obkoljen jarkom, koj se je mogao jošte dobro razpoznati prem je bio dračjem zarasao i nasipan. Činilo mi se, ko da je grob prekopan bio. Na vrhu opazih ostanke neke vrsti zida od kamena. Podobra hrpa pepela pomiešana s ugljenom i razsipana crepovlja prostih lonaca svjedočilo, da je na tom vrhu duže vremena gorila vatra. Bajke, koje jošte u narodu živu, ako su vjerodostojne, kažu, da su nekada i ljude žrtvovali na tom kapasu; nu malne o svakoj staroj vjeri pripovieda se, da je imala taj užasan običaj, i dvojim, da bi se moglo povjestnim svjedočanstvom opravdati slično mnienje u pogledu starih Litvanaca.

Mi sadjemo s groba, da se vratimo ka konjima, koje ostavismo s druge strane jarka i spazismo, da nam u susret dolazi neka stara baka, upiruć se o štap i držeć koš u ruci.

Dobra gospodo, nagovori nas ona, nadarite me za ljubav dobra boga. Dajte mi da kupim čašicu rakije, da ogrijem moje stare kosti.

Grof joj dade srebren novac i upita ju, što radi u pustoj šumi toli daleko od ljudi. Mjesto da mu odgovori, ona mu pokaza koš, pun gljiva. Prem nisam vješt botanici, učini mi se, da mnogo njenih gljiva spadalo je medju otrovne vrsti.

Ta bako, rekoh, vi to valjda ne ćete jesti?

Moj dobri gospodine, odvrati baku žalostnim posmjehom, siromašni ljudi jedu sve, što im dobri bog dade.

Vi ne poznate naše litvanskih želudaca, reče grof; to su vam željezni želudci, naši seljaci jedu sve gljive, koje nadju, i sve im je dobro.

Ja ću na to: Bar joj ne dopustite jesti agaricus necator, štono vidim u njenom košu. I ja pružim ruku, da uzmem najotrovniju gljivu; al baka povuče naglo koš natrag.

Pazite se, reče ona užasnim glasom; čuvane su... Pirkun! Pirkun!

Mimogred budi rečeno: Pirkun je samogitijsko ime boga, koga Rusi zovu Perun; to bo je slavenski Jupiter tonans. Začudio sam se doduše, kad sam čuo staricu zazivati poganskoga boga, nu jošte više sam se čudio, kad sam vidio, da se gljive miču. Pokaza se crna glava zmije, koja se pruži za čitavu stopu iz koša. Ja odskočim natrag, a grof pljune preko ramena po praznovjernu običaju Slavjana, koji misle, po primjeru starih Rimljana, da ih onda ne može začarati. Baka položi koš na zemlju i skuči se sa strane; zatim pruži guji ruku te izusti nekoliko ne razumljivih rieči, kao da zaklinje. Guja osta ko okamenjena nekoliko časa; zatim se ovije baki oko njene suhe ruke, i prodje u rukav njezina ćurka; a ovaj i jedna hrdjava košulja bili su, mislim, čitavo odielo te litvanske Circe. Starica, radujuć se svojemu uspjehu, promatraše nas ko kakav tamašnik, koj je što težka izveo. Na licu si joj čitao glupost i lukavost, štono su obična svojstva tako zvanih vračara (vieštica), koje su ponajviše lude i ujedno lopovice.

Evo, reče grof njemački, uzor mjestnih prizora; jedna vještica, koja očara zmiju pod kapasom u prisuću učena profesora i neznalice litvanskoga plemića. To bi bio liep priedmet za vašega zemljaka Knausa...

Želite li, da vam srećicu kaže? eto liepe sgode.

* Vidi Messire Thaddée od Mickievića; zarobljena Poljska od M. K. Edmonda.

** Čekola jest ovitak, u koj je spremljena čerkezka puška.

Odgovorih mu, da ću se čuvati poticati akve običaje. Radje ću ju pitati štogod o udnih bajkah, o kojih mi vi govoraste. Bako, ekoh starini, niesi li čula govoriti o nekom kraju ove šume, gdjeno životinje živu u družtvu, ne mareć za ljude? Baka nikne glavom, da to potvrdi i smiešeć se na pol ludo i na pol oholo reče: Ja odanle dolazim. Zvjerad je izgubila kralja. Plemeniti lav je umro; one hoće da biraju drugog kralja. Idi tamo, možda im budeš kralj.

Što to govoriš, majko? uzklikne grof, udariv u smieh. Znaš li s kim govoriš? Ti dakle ne znaš, da je ovaj gospodin — kako se za boga kaže zmudski profesor? — da je ovaj gospodin veliki učenjak, mudrac, waidelot.*

Starica ga promatraše pozorno.

Pogriešila sam, reče ona; jer ti bi morao ići tamo dolje. Ti ćeš im biti kralj, a ne on; ti si velik i jak, ti imaš šape i zube...

Kako vam se dopadaju ovi epigrami, što nam ih baka kuje? reče grof i upita ju, da li znade put.

Ona mu rukom pokaže na jedan kraj šume.

Jest tamo, odvrati grof, pa kako ti prelaziš preko močvare? Vi znate, gosp. profesore, da na onoj strani, kamo ona kaže, leži močvara, koju nije moći pregaziti; to bo je jezero od sama tekuća blata, zaraslo zelenjem. Prošle godine ranih jelena, koj se zaleti u tu močvaru. Vidio sam ga propadati malo po malo... Za nekolika časa vidjao sam mu samo jošte rogove i brzo zatim nesta ga, a s njim i mojih dvaju pasa.

Al ja niesam toliko luda, reče baka, smiešeć se porugljivo.

Ja mislim, da bi ti na metlinom štapu lasno prebrodila močvaru.

Starici zablistaju oči srčbom.

Dobri gospodine, zače opet baka prosećim glasom, imaš li lulu duhana, da daruješ siroti staroj? Bolje bi bilo, primieti ona spustiv glas, da tražiš prielaz preko močvare, nego da ideš u Dowgielly.

— Dowgielly! uzklikne grof i sav porumeni. Što tim hoćeš da rečeš?

I nehotice sam opazio, da ga ta rieč čudnovato dirnula. Moglo se vidjeti, da je zabunjen; on spusti glavu i hoće da izvadi duhana iz kese, koja mu visila o lovačkom nožu, pa zavlači, da skrije nemir.

Ne, ne idi u Dowgielly, opetova starica. Ona mala biela golubica nije za tebe. Nije li tako Pirkun?

U taj mah pokaže se glava guje iz ovratnjaka staričina ćurka, te joj se pruži sve do uha. Guja, bez dvojbe naučena na taj postupak. micaše lalokami, ko da govori.

Veli da imam pravo, primieti baka.

Grof joj dade u ruku punu šaku duhana i upita ju, da li ga pozna.

Ne poznam, dobri moj gospodine.

Ja sam vlastnik Medintiltasa. Posieti me koj dan. Dati ću ti duhana i rakije.

Starica mu poljubi ruku i brzo se odaleči. Za časak izgubismo ju iz vida. Grof osta zamišljen, te zavezivaše i odvezivaše kesu, gotovo i ne znajući što radi.

Nakon duga šutanja zače on ovako: gosp. profesore, vi ćete me izsmjehavati. Ova stara luda pozna me bolje nego što kaže, kao i put, koj nam naznači... Pa napokon, to sve nije tako čudnovato. Poznadu me u zemlji ko bielu vranu. Ova babetina me vidjala često na putu, koj vodi k gradu Dowgielly... Tamo je neka djevojka na udaju: po tom ona dakle sudi, da sam joj ja ljubovnik... Onda će ju biti podmitio koj liep mladić, da mi naviesti nesreću... Sve je to sasma očevidno, ipak,... njene rieči ne idu mi iz glave, prem bih ih htio zaboraviti. To me malne ustrašilo... Vi se smijete, pa imate pravo... Da istinu rečem, htjedoh ići na objed u Dowgielly, — sada oklievam... Ja sam velika luda! Da vidimo, gosp. profesore, odlučite vi. Idemo li?

Čuvaf ću se kakova suda, odgovorih mu ja u smiehu. U ženitbenih stvari ne savjetujem nikada.

Dodjosmo ka konjima. Grof skoči vješto na konja i spustiv uzdu reče:

Konj će za nas birati.

I konj ne čeka, već udara odmah malom stazom, koja poslije duga okolišenja silazi na neku kaldrmisanu cestu, koja vodi u Dowgielly. Za pó sata bijasmo na perronu grada.

Na štropot konja pokaza se na nekom prozoru izmedju dvajuh zastora liepa glava plavuša. Spoznao sam zlobnu prevoditeljicu Mickievića.

Dobro došo, reče ona. Nieste mogo bolje doći, grofe Szemioth. Ovaj čas došla mi oprava iz Pariza. Ne ćete me razpoznati toliko ću biti liepa.

Zastori padnu. Grof ide preko perrona i šapće: sjegurno nije radi mene tu opravu načela...

On me predstavi gospoji Dowgiello, tetki pane Ivinske, a ona me primi uljudno i govoraše mi o mojih posljednjih člancih u znanstvenom i književnom časopisu koenigberžkom.

Gosp. profesor, reče grof, hoće da vam se potuži, jer ga gospodjica Julka htede zavesti.

Ona je diete, gosp. profesore. Treba joj oprostiti. Često sdvajam radi njenih ludosti. Ja sam bila u svojoj šestnaestoj godini razboritija, nego ona u dvadesetoj; nu u srdcu

* Waidelot jest hrdjavi prievod rieči profesor. Waideloti bijahu litvanski pjesnici (bardes).

ona je dobra djevojka, koju diče iskrena svojstva. Ona dobro razumie glasbu, riše prekrasno cvieće, govori dobro francezki, njemački i talijanski... Ona plete...

I pravi zmudske pjesme, primieti grof smijuć se.

Ona to ne razumie, odvrati gospoja Dowgiello, kojoj je trebalo kazati vragoliju njene nećakinje.

Gospoja Dowgiello bijaše izobražena i poznavaše starožitnosti svoje zemlje. Njen razgovor me osobito zanimaše. Ona čitaše mnogo naša njemačka iztraživanja i pojimaše dobro jezikoslovje. Moram priznati, da niesam ni opazio, da se gospodjica Ivinska ode oblačiti, i grofu Szemiothu se to činilo dugo; on ustaje i sjeda, pogledava na prozor i tuče prstima po caklu, ko čovjek, koj je nestrpljiv.

Napokon poslije tri četvrta sata pokaza se gospodjica Julka sa svojom francuzkom odgojiteljicom i nosi dražestno i ponosno svoju novu opravu, koju bi mogao samo onaj opisati, koj se u to razumie bolje od mene.

Niesam li liepa? upita ona grofa, okrećuć se lagano, da ju sa svih strana vidi.

Ona ne pazi ni na mene, ni na grofa, već jedino na svoje odielo.

Kako to, Julko, reče gospodja Dowgiello, ti ne pozdravljaš gosp. profesora, koj se na tebe tuži?

Ah! gosp. profesore! kliče ona sa dražestnim posmjehom, što sam dakle učinila? hoćete li mi pokoru naložiti?

Gospodjice, mi bi sami sebe kaznili, odvratih joj, kad bismo vam pokoru naložili te vas u našem družtvu ne bismo imali. Nije mi ni na kraj pameti, na vas se tužiti, pače se radujem, što sam od vas saznao, da se je litvanska vila (musa) pojavila sjajnije no ikada.

Ona spusti glavu i skrije lice rukama, pazeć ujedno, da kosu ne dirne te reče djetinskim glasom, ko da je kolačić uzela:

— Oprostite mi, ne ću to više učiniti!

— Ne ću vam toga oprostiti, draga panni, rekoh ja, dok ne izpunite ono, sto mi izvoliste obećati u Wilni kod kneginje Katazyne Pas.

— Što sam vam obećala? pita ona, odkriv lice i smiešeć se.

— Zar ste već zaboravila? Vi mi obećaste, da ćete mi pokazati neki ples ako se sastanemo u Samogityji, o kojoj zemlji mi čudesa pripoviedaste.

— Oh! to je rusalka! Tu sam ja uprav čarobna, a evo čovjeka, koga trebam.

Ona poleti k stolu, na kojem ležahu glasbeni svezci, jednoga naglo prolista, postavi na glasovir i obrativ se svojoj odgojiteljici, reče:

— Evo, draga dušo, allegro presto. Jona zaigra samce ritornello stojećki, da naznači takt.

— Napried, grofe Mihajlo; vi ste odviše dobar Litvanac, a da ne biste znao igrati rusalku?... nu igrajte ko seljak, razumiete li?

Gospodja Dowgiello se tomu uzprotivi, al badava. Grof i ja to zahtievasmo. On s razlogom; jer tu njegova uloga bijaše preugodna, ko što ćemo brzo vidjeti. Odgojiteljica zaigra poslije nekih pokušaja neku vrst kotrljka, koj bijaše vrlo čudnovat, a gospodjica Ivinska ostrani medjutiem nekoliko stolica i jedan stol, koji bi joj mogli smetati, onda primi svoga viteza za ovratnjak i vodi ga u sredinu dvorane.

— Vi ćete znati, g. profesore, da sam rusalka, imajuć vas služimti.

I ona se nakloni duboko.

— Rusalka je vodena vila. Jedna je u svih tih močvarah, punih crne vode, koje krase naše gore. Nemojte im se približiti! Rusalka izadje iz vode, jošte liepša od mene, ako je to moguće; ona bi vas odniela na dno, pa bi vas po svoj prilici proždrla.

— Ta to je prava Sirena! uzkliknuh ja.

Gospodjica Ivinska nastavi, kazujuć na grofa Szemiotha: — On je mladi i vrlo glupi ribar, koj se mojim šapam izpostavlja, a ja, da zabava potraje, idem, da ga očaram, igrajuć malo oko njega... Ah! pa kad bih hćela to dobro izvesti, trebala bih sarafanu*. Koja šteta! Izvolite izvinuti ovo odielo, jer ne ima ni značaja, ni oblika mjestna... Oh! imam i cipele na noguh! pa jošte k tomu s petami, a u tieh nije moguće igrati rusalku! Ona podigne svoje odielo, potrese vrlo dražestno krasnom malom nožicom i cipela odleti u kut dvorane. Za prvom ode i druga, a ona osta na podu u svilenih čarapah.

— Sve je gotovo, reče ona odgojiteljici.

I ples započinje.

Rusalka se kreće i okreće oko svoga viteza. On pruža ruku da ju uhvati, a ona mu prolazi izpod ruke i uteče. Igra je vrlo dražestna, glasba čuvstvena i dražestna; slika se svršava tiem, da rusalka poskoči, kad ju vitez hoće da uhvati, da ju poljubi, udari ga po ramenu i sruši mu se k nogama ko mrtva. Nu grof izumi novotu: on stisne vragolanku u svoj naručaj te ju ljubi po volji. Gospodjica Ivinska zavapi i porumeni ko rak; baci se na divan smrkav se licem i tužeć se, da ju je ko medjed stisnuo. Opazih, da ta prispodoba grofu ne bijaše po volji, jer ga sjećaše na njegovu obiteljsku nesreću i čelo mu se nabere. Ja pako zahvalih živahno gospodjici Ivinskoj, pohvalih njenu igru, koja mi se činila posve starodavna značaja te me sjećaše na svete plesove Grka. Tu me prekine

* Sarafana jest odielo seljakinja bez haljinca (na gornjem tielu).

(u govoru) sluga, koji najavi generala i kneginju Veliaminov. Gospodjica Ivinska poleti od divana k cipelam, navuče ih brzo na svoje male nožice i ode u susret kneginji, kojoj se dvaput pokloni. General imadjaše uza se dva pobočnika, i dodje kao i mi, da moli gostoljublje. Mislim, da bi u svakoj drugoj zemlji domaćica ponešto u nepriliku došla, kad bi morala najednom šest ne očekivanih gosti sa zdravimi želudci pogostiti. Nu litvanske kuće tako su gostoljubive i pune svega, da objed jedva za pol ure zakasni. Samo je odviše bilo toplih i mrzlih tjestenica.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

Povorka kočija krenu se, rekosmo „S bogom!“ Arquà i njegovim milo-čarobnim brdinam i dolinam; s bogom! slavnim uspomenam neumrlim Petrarkom posvećenim... Odjurismo, dočim su uzklici još daleko iza nas zrakom tiho-mirne sjajem nebrojnih zviezda razsvietljene nojce odjekivali. To bijaše prava vilinska vožnja u pó noći gluha doba, kad se vile sastaju, pjevaju i kolo vode. Afferim Petrarkovu slavlju! — Poslije prvog punonoćnog sata dospjesmo u Padovu jošte bdeću, pak hajde svaki sebi. Onako kao što bijah umoran i minulimi tek prizori razdragan, sjedoh da nešto na brzu ruku nadrljam, a da se bolje pamti, da je i jedan Hrvat pri slavlju Petrarkovu udioničtvovao... Dovrših i legoh u postelju, — ali onako razdraganu ne ima sanka skoro do bieloga danka, — onda mi se tek i to za kratak časak smili, ne dade mi bo zadaća moja mira. Približava se sedmi sat, a ja s Piazze Pedrochi pojurih s fijakerom do al Santo. Moj prijatelj Mugna u svom duhovnom poslu, koji kad dovrši, brzo popismo jednu kavu, pak hajd na posao prievoda, kad se već i osmi sat približavao. U devet sati imao se spomenik Petrarkov svečano odkriti. Rekoh mu: ja ću pisati prievod, kako ću poslije lakše svoje pismo čitati moći, al on veli: ne, to bi dulje trajalo, a vrieme je kratko; već on uze po riečma mojim prevoditi i pisati. Dakle žurno, povuci, potegni, napiši pak izbriši da ljepše po talijanski zvoni, ovdje skrati, ondje dodaj, dok oko tri četvrta na devet nekako ne svršimo. E sad kùpi pak seli van. E! al ne reci štogod, kad hoće djavo onda svoju voljicu da izvede, da ti na put stane, kad ti je najprešnije... Na piazzi al Santo ni biesna fijakera, dočim inače kad ih ne trebaš, napastuju te kao hàle. Što ćemo sad? tjeraj pješice, ljuti kao risovi, ima bo četvrt sata do piazze Pedrochi poći, gdje fijakera imade kao... Ali gdje je nesreće tu je i sreće; po ulici tjera jedan kao naručen nama u susret. Na dat mu prstom znak okrenu kočiju kao zvrk, stade, a mi u nju upadosmo viknuv: „Presto! Presto! Piazza S. Maria del Carmine!“ Fijaker juri, a ja uzeh da govor bar jedanput pročitam i s pismom se prijatelja upoznam. Jest! kako nije baš! Ja baš imam drljav rukopis, al moj prijatelj, ne budi mu prigovora, još drljaviji. Il je tomu hitnja kriva ili je uviek tako? samo ga jedva šlabikajuć dok na mjesto ne dospjesmo jedva jedanput proći mogoh. Pomislih u sebi: Jok! tako govornik ne čita, a da mu govor plodom urodi. Vidi moj prijan zlovolju moju, pak će reći: pa ako drugčije nije, ja ću ga u mjesto vas pročitati, ili ću vam biti šaptalo; odvratih mu: prije prvo, nego l' drugo.

Silan sviet obkolio piazzu Maria del Carmine, kad joj se približismo i odmah nam u oči pade spomenik Petrarkov već odkriven (krasno djelo prof. Luigija Ceccon) i svojom mramornom bjelinom prelivajuć se u zracih jutrnjeg sunašca. Nedaleko od crkvenih vrata stoji na ovisokoj podstavi lovorom okrunjen Petrarka u svećeničkoj odori plaštem ogrnut, držeć u spuštenoj preda se desnici ruci knjigu. Spomenik je ogradjen liepimi stupići mramornimi, koji su lancem jedan s drugim spojeni. Blizu njega bijaše šator razapet, barjaci talijanskimi izkićen, a pod njim conte Cittadella s ostalimi učenjaci, dočim mi pod šator stupismo. Glasba je svirala u slavu odkrivena spomenika, jer je conte Cittadella već svoj govor dovršio bio, koji mi zakasnivši ne čusmo.

Izjavih ja želju svoju istomu, on ju radostno poprimi, tim prije, što je pri toj svečanosti odkrivanja spomenika on jedini govornikom bio; a moj prijan Mugna odmah od mene zaiska govor moj, da ga pročita. Predadoh mu ga, kad već drugčije nije, — te ti on, kad glasba presta i obća tišina nasta, predstavio me najprije kao „un poeta croato Slavo“ i izraziv želju moju, a izpričav me radi njegova težko čitljiva rukopisa, preuze sliedeći govor moj mjesto mene glasno čitati u talijanskom prievodu: „Gospodo! Nek je i meni, u ovom slavnom sboru učenjaka, što no se iz raznih strana Italije i izvan nje, ovdje stekoše, dopušteno takodjer koju prosloviti, meni rekoh najmanjemu od svih. Nagonom nekim, da ne rečem vilinskim i ja se potrudih iz daleka Sriema, neka-

dašnjeg razkošja Rimljana amo doći, da ukažem počtu svoju neumrlomu Petrarki prigodom petstoljetnice njegove, Petrarki tomu pjesničkomu velikanu i domoljubu, koji je u toliko unapriedio znanost klasične književnosti i čovječtva, i koji je toli žarko ljubeć domovinu svoju, kao u proročanskom duhu pozivo ju ką slobodi i jedinosti; Petrarki, koji kao čovjek ne sakri ni milje srdca svoga, kao ni vaje istoga, već sve odkri miljem samo njegovu duhu shodnim u divnih svojih i mnogobrojnih pjesmicah. To priznaje ne samo Italija sva, nego i vàs naobraženi sviet. I narod naš slovjenski u obće, na pose pako Hrvati, kojimi i ja pripadam, toga zatajiti ne mogu. Narod naš slovjenski kao što je srčan i junački, tako isto Bogom je nadaren duhovitošću, umom bistrim i nekom golubinjom ćudi, koja ga za sviem onim, što je krasno i uzvišeno, zanosi. Što Slovjeni, kraj sve te darovitosti svoje ne imaju iz prastare dobe zato književnih dokaza, tomu su ponajviše uzroci u onih burnih i ratnih vremenih, u kojih su raznovrstno upleteni bili. Ali kad ta vremena malo minuše, smiem s ponosom reći, da u nikakovoj struci znanosti i umjetnosti nit posljednji bijahu, nit kao takovi ostadoše. I ako to možda drugi narodi pripoznati ne će, — to nadam se, da će pripoznati Italija; Italija, što se umjetnosti tiče, nad svimi uzvišena! Italija, hrvatskih Slovjena prva susjeda; i to od Bonifacia Natale prijatelja slavnog Fontane; od Boškovića; zvanog od Dalmate Roger Josipa; od Biegia Raguzea; od Raguzinia; od Frangipana Nikole, učenika slavnog Ticiana, kojega se slikami i Padua ponosi; od Gionima Antuna, učenika slavnog Crespija; od Karpata Victora, koji se u slikarstvu nadtjeco sa slavnim Belinom; od Julia Klovia Crovatinusa, koji je pjesme neumrlog Petrarke sitnoslikami okitio i o kojim veli se, da su „di stupenda bellezza“ i kojega nazivahu novim Michel Angelom; od Mančuna; od Medulića Schiavone; od Pončuna — Ponzone; od Mihalj Angjeo Schiavone; od Shiavone Nikole nazvanog Dall' Arca; od Rota Kolunić Martina i još drugih mnogih nazvanih Schiavone. Djela ovih umjetnika većim dielom Italiju i druge glavne gradove Europe diče i danas jošte, a mi se hrvatski Slovjeni tiem ponosimo. Pak ako je, kao što jest Italija s toga gledišta nam obvezana, to i mi na suprot u drugoj struci umjetnosti imademo Italiji zahvalni biti; a to jest: poezija (pjesničtvo) ta kćerka nebeska, koja angjelskimi riečmi govori umu čovječjemu, a srdce očarava, uzhitava, u prostore ga nebeske uzdiže, u tuzi ga tješi i vaje mu ublažava. Pjesnici talijanski u obće, a medj njimi divni i neumrli Petrarka prvi udari temelj novoj poeziji, te svojim nježnim, osjećaja punim vilinskim pjesmami očara vas koliki sviet. Ne mogahu divne pjesme njegove ostati bez odziva, osobito kod naroda golubinje ćudi, naroda, koji svaki svoj rád, radost i žalost svoju pjesmom začinjava; a to je naš pjesnički narod slovjenski u obće, a mi Hrvati na pose. Duh Petrarke na brzu prodre i u Slaviju, naročito u našu hrvatsku Dalmaciju, u Raguzu-Dubrovnik tu našu Athenu, u Spljet, Šibenik, Zadar itd. te nam ne dugo zatim probudi množtvo pjesnika, kojim isti talijanski suvremenici svoje priznanje ne uzkratiše; takovi je; Marulić, kog Ariosto slavni božanstvenim pjesnikom nazva; takovi je Minčetić taj naš Petrarka; takovi su: Držić, Lucić, Vetranić, Hektorović, pa naš Virgil, slavni Gundulić i naš Ovid slavni Gjorgjić, koji nam za milinje i nasladu zapjevaše našom sladkom materinjom rieči, dočim su neki izmedj njih i u talijanskom jeziku pisali i pjevali. Toj književnoj uzajmici imademo zahvaliti neumrlomu Gunduliću na njegovu prievodu Tassova „La Jerusaleme liberata“, koji na žalost u potresu Dubrovnika propade. — A sad recite mi, gospodo! što je prirodnije nego da susjedi u ljubavi živu? to izskuje duh kršćanstva, duh vieka, duh prirode. Mogaše li pako takova književna uzajmica u ono prastaro doba medj Talijani i hrvatskimi Slovjeni vladati, treba da i nadalje medj nami prirodnimi susjedi vlada, i od dana u dan sve čvršćom i jačom postaje. Gospodo! Nije mnogo što Vam preporučam i što Vas molim. Italija, koja priznaje umne vrline Slovjena u obće a Hrvata na pose, nadam se, da će se glasu mojemu odazvati. To će pak Italiji služiti na slavu, što će uvažavajuć umne vrline Slovjena, naročito nas Hrvata, na glas ih iznositi, da ne budu kao do skora od nekih smatrani za neuke i barbare; — naša pako akademija znanosti u Zagrebu svojimi vrstnimi učenjaci znat će Italiji za tu uzajmnu ljubav uviek ljubav vraćati. A dočim ovdje u ruke g. contea Cittadelle, predsjednika odbora polažem djelce ovo posvećeno toj književnoj uzajmici našoj prilikom petstoljetnice neumrloga Petrarke, kao mali dokaz i temelj te naše budućе ljubavi, kličem iz dna srdca: Živila Italija! Živio odbor, koji je to slavlje priredio! Živili svi učenjaci Italije! Svršavam pak govor svoj riečmi sl. Petrarke, kojimi je on svoju uzor-Lauru ovjekovječit nastojao — njemu ih u slavu današnju kličuć:

„E, se mie rime alcuna cosa ponno, Consecrata fra i nobili intelleti, Fia del tuo nome (o Petrarca!) qui momoria eterna!“

Gromoviti: „Eviva croato poeta!“ zaori zatim kako od učenjaka tako i od na-

rodu. Conte Cittadella i bliže mi stojeći stiskavahu mi ruke povladjivajući. Al što me osobito razveseli, bješe to: iz gomile učenjaka proturi se k meni čovjek starije doduše dobe, ali ljudina od pete do glave, te mi po naški reče, tresuć mi po junački ruku: „Živio gospodine! dobro rekoste, hvala Vam! jer i ja sam majke Slave sin, Dalmatin“. Kako mi je onda oko srdca bilo, kad u tudjem svietu jednog bar našinca nadjoh, koji me sladkom našom rieči tol ljubezno pozdravi, to opisati niesam kadar. A taj muž vam je veleučeni g. profesor na sveučilištu padovanskom Josip de Leva, koji je već mnogim učenim spisom Italiju obogatio, a najnovije 3. lipnja t. g. posmrtni govor našemu sl. Nikoli Tomaseu u slavu kao svomu zemljaku u velikoj Auli sveučilištnoj pred mnogobrojnimi slušaoci sborio. Budi mu takodjer od mene ovi mali ali srdačni spomen kao dalmatinskomu Hrvatu na diku i slavu!

(Dalje sliedi.)

Hrvatske uspomene u Dalmaciji.

Piše Š. Milinović.

(Treći dio.)

(Konac.)

VI.

Spljetska obala i spljetska moreska.

Dužnost nam je opet i opet spomenuti, kako je do nazad dvadesetak ili najviše tridesetak godina hrvaština po svih gradovih dalmatinskih gospodovala i cvala: plemić i bogataš, obrtnik i prostak, mužko i žensko, staro i mlado, sve se ponosilo ne samo hrvatskom odjećom, već i hrvatskim sborom. Dapače u svih županh fratarskih i popovskih, barem u prekozagorskoj Dalmaciji, te u svih samostanih pisale se župne knjige, svi računi i svaka druga pisarija na hrvatskom jeziku, a ponajviše starom tako zvanom bukvicom.

Od stida i žalosti suze nam polieću imajući zabilježiti, da danas nije tako. U sav bi glas zakukali, što je Talijan mogao doživljeti na našem kraju toliku nesvojtljivost i nejunačtvo, da nas je za dva tri desetka godina odbio i otudjio od našinstva. Istinabog nazivalo neznalicom, tko nije umio liepo talijanski govoriti, izključivalo iz odličnijega družtva gospodje i gospodične, koje samo hrvatski sborahu, u svieh učionah sve samo talijanski učilo, niti si tuj cigle čuo o hrvatskom jeziku ili o hrvatskoj poviesti, o dičnoj nam prošlosti, kamo li da je komu na um palo buditi hrvatsku sviest, hrvatski ponos. Dapače zabranjivalo omladini hrvatski govoriti, himbeno nagonilo iste roditelje, da ne dadu djakom ni kod kuće hrvatsku prosloviti, zamamljivalo osobito žensku omladinu ljepotom i milotom talijanske besjede i pjesme, glumilo i propoviedalo talijanštinu u svaku ruku, dielilo službe i povlastice ne gledajući na znanje i drugu sposobnost i prikladnost već samo na umienje talijanskoga jezika, dapače prenosilo mržnju na sve Hrvatstvo i hrvaštinu s toga, što su hrvatski krajišnici morali pokoravati talijanske bunioce Uvelo talijanštinu u župne knjige, u samostanske račune i svake ruke službena pisma, zastrašivalo, progonilo, robstvom i barbarstvom žigosalo sve, što je hrvatsko a spajalo pojam slobode, uljudbe i svake vrstnoće, te svakoga napredka jedino s Talijanstvom.

Nije dakle čudo, što se još jedini Sinjani oblače na narodnu i to samo onda, kada alku trču i da samo malo još ima plemenitih duša Sinjkinja, koje se narodnom odjećom ponose.

Ali je čudo, da uza sve lukavstvo i uza svu zamamu Hrvatstvo u puku po svieh gradovih a osobito u samom Spljetu tinja i klija, te da samo treba dašak pogodna povjetarca, da u živ plamen bukne. Makar tko što govorio, jedva igdje ima toliko čiste i plemenite hrvatske korjenike, ko što je ima baš u samom Spljetu. Makar i ima premamljenih i zamamljenih duša, to ipak baš u Spljetu tihomice i neprestance žive i zaprema srdca svetinja prastarih običaja, narodne nošnje i materinskoga jezika.

Tko ne vjeruje, ajde sa mnom podpazuške na spljetsku obalu, koju je Talijan rivom prozvao, ajde da vidiš pravoga Splječanina i pravu Splječanku, korjenita Hrvata i Hrvaticu, kakvih ni tamo na visokih dvercih plemenita banova grada ne imate.

Gled' de onoga, gdje se ponosan i uzoran po ravnoj obali šeće: gorostasan i zamašit mu stas, visoko i oblo čelo, crnomanjasto, osuho i izrazito svietlo lice, oko zorko, pogled ostar i ubojit, korak umjeren i dostojan, srdce puno pa iskreno, govor odrješit i tečan; uzahne mu hlače pritegnute, pristao haljetak a u gdjekoga i prastara duga dolama, crljena kapa na hero i čizme do koljena — to ti je pravi Splječanin stare hrvatske korjenike, nije mu ni na kraj pameti, da bi mogao što drugo biti, već sgoljni Hrvat, pa kao lav znajući, da se ga svaka zvierka boji, ni ne misli, da će ga tko napadati; ali daj mu reci: ti niesi Hrvat, ili ne smieš to biti, pa ćeš vidjeti, kako će te lav pozdraviti!

A gle onamo tankovitu vilu, gdje hoda sitno prikupno: pogleda je postidna i vatrena pače zanosito prodirućega, lica poput pitome ruže istom jutros procvale; rusu je kosu oko glave u vienac splela i nad čelom u burmu savila, radišna je i okretna, vesela i oštroumna; kud se makne, tud pjeva kao slavić u gori; obukla je namrskanu hrvatsku brnjicu ili pandelj, koji se na njoj poput žive

prelieva i lelija, bogato nakićeni oplećak obuhvaća u napun grudi i ramena — to ti je Hrvatica Spljećanka, Hrvatica dušom i srdcem, nošnjom i običajem, sborom i popievkom.

Dirnite lava u zenicu, recite mu, što biva: da mu se radi oteti ono, što mu je srdcu priraslo. Recite mu, kako se ide za tiem, da on ne bude to, što jest, već tudja prišipetlja, uzbudite u njem narodni ponos, natuknite mu, kud Talijanstvo šiba — pa će kopno i more odjeknuti glasom njegovim: Ne dam se! Pitaj pravu Spljećanku, kojim jezikom govori ili pjeva, pa će ti odgovoriti: „Ča nas pitaš, mi ne znamo, već hrvatski". Čujte ju, što zna reći o izrodicah i hrvatskih nevjerah: „Ča se je poholio, jer talijanski brblja; ona čeljad ne valjade, kâ se stidi svojim materinskim jezikom govoriti, mislu, da su Bog zna ča stekli... jesu borme bezpoštenje i sramotu".

Tako vam se javlja i prikazuje hrvatska korjenika na spljetskoj obali šećući medju otudjelom gospoštinom, medju okorjelimi latinaši, a glas naroda, glas naše čile korjenike prodire već i u gospodske dvorove — dajte korjenjakom knjigu u ruke, pa će Spljet zasinuti na hrvatskom obzorju, i gdje uzprkos talijanskomu prekrštivanju još i dan danas hrvatska imena ulicâ i trgova u živih ustah živu, gdje i dan danas rabe starohrvatski naslovi velikih i malih župana i sudaca te blagajnika, odpravnika i poslušnika, makar samo pri crkvenoj upravi i pri crkvenih družtvih, tuj će i gradjanski i druževni život za malo Hrvatstvom odisati i za cielo nadkriliti tudjinstvo.

Utrite puteve našoj pjesmi, da može na krilo bistroumnoj Spljećanki, pa da vidiš, kako će za malo Hrvatstvo mah oteti.

Koliko pako javne narodne zabave ili igre uzpiruju ponos, ne treba nam izticati. Kao što su Kasteljani i Šibeničani obnovom krunjenja hrvatskih kraljeva u puku najživlju uspomenu nekadašnje narodne slobode i samostalnosti održavali, kako su Imoćani i Makarani sve do nazad malo godina borbu s Turci trkom na konjih i pješke naraštaju na pamet dozivali, kao što Sinjani uspomenu velike pobjede nad Turci g. 1715. izvojevane još i dan danas slave trkom, nazvanom „alkom", tako i u Spljetu bila u običaju „trka pješke", „trka morska" i „moreska".

Najvrstniji i najjači sinovi vlastele i gradjanstva, neporočna glasa, obukavši se na narodnu, te ovjenčav glavu zelenim viencem od hrastova lišća poredali bi se pjevajući rodoljubne pjesme na vrh obale i na očigled svega puka te pred sudcem i zapovjednikom počeli bi na glas trublje trkati te koji je obdulju odnio, taj se je na najsvečaniji način „slavodobitnikom" proglasio, dar mu se pred pukom izručio, a natjecaoci nošahu ga na rukuh ulicami, sa prozora sipaše mu se cvieće i svaka se živa duša radovala, sav Spljet bio na noguh.

Tako bivalo i pri natjecivanju čamaca, samo što je obstojalo čitavo družtvo nastojeće, da se priučavaju mladići vještu krmljenju i okretnu veslanju, a gradsko poglavarstvo opredjeljivalo darove i pazilo na red. Tom sgodom bijahu dakako svi čamci svečano nakićeni — a sav prizor izilazio na moru stoput divotniji.

Izim toga bila u Spljetu u običaju vojnička igra „moreska", t. j. predočavala se javno živa bitka sabljom i mačem, lukavštinom i vještinom, jurišanjem i suzbijanjem sve uz svirku i povladjivanje silne svjetine. Ta „moreska" bijaše puno nalika na ljutu borbu Entela i Dareta na grobnici Aukizovoj, opisanu u V. knjizi Virgilove Enejide.

Odkud godj poliegala, narod ju uistovietio vojevanjem na Turke, omladina se jačila i sokolila, sviet se veselio, a nije se išlo za neplemenitijim zabavkom.

„Moreska" bijaše osobito u volju ušla Spljećanom i Korčulanom te bi ju izvodili svakom svečanom sgodom, osobito u slavu odlična dolaznika, kao što su ju izvodili Spljećani g. 1818. pred carom Franjom I.

A dotjeraše do tolike vještine, da su Spljećane pozivali u Mljetke, a Korčulane tja u Carigrad, gdje bi oni pred duždevom palačom a ovi pred serajlom gledaoce iznenadjivali te veselo povladjivanje i gromoviti pljesak stjecali.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

Sliedi opis treće slike na liepu u stolnoj crkvi djakovačkoj, koju je g. mladji Seitz dovršio. Odnaša se slika na epizodalni čin evangjeoski, naime na posjet Isusov u kući sv. Marte, M. Mandalene i Lazara.[1] Epizodalnim činom u evangjelju zovu neki čine, sbivše se slučajem i ne imajući neposredni savez sa božanstvenim zvanjem Isusovim; a usuprot, što navlaš i namjenice spada na zvanje spasiteljevo, zovu činom sustavnim (substancialnim). U vrst sustavnih čina Isusovih spada n. p. čin, kojim je Isua apoštole baštinici svoga svetoga zvanja i svoje moći

[1] Luk. 10. 38.

postavio, kad ih je naime poslao, da po svem svietu sveti nauk njegov propoviedaju i puk krste; [1] čin, kojim je Isus vlastitim svojim duhom nadahnuo apoštole, te ih namjestnici svoga milosrdja učinio, davši im oblast, da rieše i vežu griehe na zemlji, jamčeć im podjedno, da će u nebu valjati, što oni dosude na zemlji; [2] čin, kojim je Isus na posljednoj večeri samoga sebe apoštolom i cielomu svietu kao jelo i pilo dao, učinio ujedno apoštole i njihove nasljednike do konca svieta punomoćnici neizmjerne ljubavi i smrti svoje, te predao im oblast, da žrtvu kalvarije na spas svieta svedjer ponavljaju i božanstveno njegovo biće medju nami pravim, živim, istinitim načinom, pod prilikom kruha i vina potvaraju.[3]

Akoprem ova razlika, kako se vidi, ima neki temelj, ipak je i to istina, da pod uplivom božanstvenoga bića Isusova i čini, tako zvani epizodalni, sa zvanjem Isusovim u tiesnom savezu stoje. Nek nam bude dozvoljeno ovo nekimi primjeri razjasniti. Isus n. p. trudan i umoran u svetom zvanju svom dolazi s apoštoli k izvoru Jakovljevu, da se tuj odmori i opočine. Apoštoli se razidjoše u obližnja mjesta, da hrane i pića nabave. Slučajno dodje žena Samaritanka na zdenac, da vode nagrabi. Ovu slučajnu priliku upotriebi božanstveni spasitelj, da sa ženom zametne divni razgovor, u kom se istine, dosele nigda ne čuvene, istine obćenite (universalne) i vječite odzivaju. Pita Isus u žene vode, a kad žena, začudjena, odvrati: ta za Boga, ti si žudija, pak zar ne znaš, da medju žudijami i Samaritanci ne ima obćenja, nego samo vječite mržnje i odurnosti, odgovara joj Isus: Moja ženo! znaj, da je blizu vrieme, pače je tuj: da svaka mržnja i odurnost medju ljudmi i ljudmi, medju narodom i narodom prestane; došlo je vrieme, pače je tuj: da se prizna, da svi ljudi bez razlike pravo imaju kazati stvoritelju svojemu: otče naš, a Messiji, koji će ih krvlju svojom posvetiti, i smrću svojom sretnoj neumrlosti povratiti: brate i naš subaštiniče; došlo je vrieme, da svi narodi bez razlike jednim te istim pravom ne samo nebo, nego i zemlju ovu svetom baštinom svojom nazivlju, pak u jednakoj slobodi, istini, pravdi, krieposti, u jednakoj medjusobnoj ljubavi i napredku, zalog si traže i vremenitoj i vječitoj sreći. Samaritanci, veli Isus ženi, i žudije misle, da se samo na brdu Garizim i na brdu Siona žrtva bogu ugodna prikazati može; znaj pako, da je vrieme došlo: da se mjesto jaganaca i i kozlića i ostalih živinica, žrtva sveta, čista i neumrla jaganca božjega, koji odnima griehe svieta, ne samo na jednom ili drugom mjestu, nego svagdje na svietu, i u svakom narodu prikazuje; a znaj, da se Bog ne obzire na vanjštinu na obilje i sjajnost bogoštovja, nego jedino na srdce plemenito, na sviest čistu, na namjeru svetu. Bog je duh i istina, i tko njemu služiti misli, u duhu i istini služiti mu ima. To je vrhovno načelo zakona, koji će Messija proglasiti i primjerom svojim i smrću svojom za uvieke potvrditi.[1] Opetujemo: evo slučajnom prilikom izuštenih istina obćenitih i vječitih, koje se na sve narode, na sve okolnosti, i na sva vremena odnašaju; evo istina novih i dosele niti u najizobraženijih naroda u Rimu i Atheni ne čuvenih, istina, koje poslije Isusa postadoše svojinom i baštinom svih ljudi, tako, da ih i najprostije djetešce, koje svoj katekizam zna, dobro pojmiti i u život prenieti umie.

Evo još jednoga čina evangjeoskoga, koji epizodalnim nazivaju, a mudrost ga Isusova obrati na postignuće svete svrhe svoje i na korist svega svieta i svih vremena. Farizeji, hćevši osvaditi i omraziti Isusa, privedoše k njemu ženu nesretnicu okrivljenu sbog preljuba. Sudi joj, vele, gospodine po zakonu Mojsijevu, koji nalaže, da se ta vrst grieha kamenovanjem kazni. Biti će bilo, da je žena bila mlada i odlična, da je spadala na svojtu uglednu i obljubljenu. Mnijahu dakle licumjerci i zavidnici: ili će ženu odsuditi Isus po zakonu i tada se omraziti sa cielom obitelji i cielim narodom; ili će ju odriešiti i tiem se u oprieku staviti sa zakonom Mojsievim; u jednom i drugom pako slučaju naša je dobit. Ali se ljuto provarišo, jer Isus poznavajući, da su osvadnici grobovi izvana bieli, iznutra pako puni smrada, poznavajuć njihovu hudu namjeru, pogleda ih onom oštrinom, koja do najnutarnjih tajna duše i sviesti dopire, i reče im: istina je, žena je smrt zaslužila, tkogod je od vas čist i u svojoj duši miran, nek se prvi kamenom na nju baci. Ovo rekav poče po tlu crkvenom pisati, i to po mnenju nekih imena onih zlobnika, koji su istu opačinu počinili, i možebit se na sirotu grešnicu samo zato razljutili, što se njihovim požudam odazvati nije hotjela. Vidivši zlobnici, da su Isusu ljage opakih njihovih duša poznate, jedan po jedan iz crkve uzmakoše. A Isus dignuv oči, upita ženicu: gdje su, koji te osvadiše? a na oogovor: ne ima ih, gospodine, odrieši ju od grieha, i odpusti s liepom ozbiljnom opomenom: kad ne ima nikoga, koji bi te odsudio, ne ću te ni ja odsuditi; povrati se kući u miru božjem, i nemoj više griešiti.[2] Slučajno dakle ovo napastovanje farizejsko upotriebi Isus, da praktičnim načinom dokaže, da je on vječito slovo božje, koje sve zna i vidi, i komu ništa ne poznato nije, što u sviesti i životu čovječjem

[1] Mat. 28. 19. [2] Iv. 20, 19—23. [3] Luk. 22. 19.

[1] Iv. 4. 7. [2] Iv. 8, 3—11.

biva; da je on po vječitom otcu svom postavljen vrhovnim sudcem živih i mrtvih; da zakon Mojsijev, zakon straha i vanjštine prestaje, a da počima novi svetiji zakon, zakon milosti i nutarnjosti; da, odkad je Mesija na ovaj sviet došao, da mukom i smrti svojom zamieni čovjeka grešnika i da mu milost božju opet povrati, griesi kazniti se imaju ne vanjskim načinom, nego svetom pokorom i skrušenjem, i da se u kršćanskoj kazni poglavito o tom radi, da se grešnik izvida, popravi i ka kriepostnomu životu opet povrati. Slučajni ovaj čin upotriebi Isus, da u spasenju grešnice predstavi svietu živi symbol onoga otajstva, kojim svaki pojedinac u svetoj pokori ljagu duše svoje krvlju sina božjega pere, i u smrti Isusovoj dobit neumrloga života i baštine vječite slavi; opetujemo, predstavlja nam se u slučaju spašene preljubovnice symbol otajstva, koje je nam slabićem i nemoćnikom na ovom svietu toliko nuždno, da bi bez njega malne bez ikakva ploda ostalo presveto otajstvo svetoga križa i smrti gospodnje. (Dalje sliedi.)

LISTAK.

U današnjem listu ne ima slike, zato će u budućem, posvećenom svečanomu otvoru hrvat. sveučilišta, doći tri slike i jedan glasbeni prilog.

Narodno kazalište. Dne 1. listopada bila prva predstava zimske sezone. Vidjesmo prvi put „Mariju Mancini“ dramu Franceza Adolfa Dennery-a, plod romantične škole. Junakinja komada, koj i njezino ime nosi, jest nećakinja silnoga kardinala Mazarina i ljubovca Ljudevita XIV. Marija ima se brakom popet na francezki priestol, a sebičnost njezina ujaka osujećuje tu sreću Marijinu i Francezke, jer se boji, da bi Ljudevit po Mariji postao zbilja gospodarom, dočim je dosele Mazarinovom lutkom bio, kardinal sklapa mir sa Španjolskom i Ljudevit XIV. oženi španjolsku infantkinju Mariju Tereziju. Marija Mancini, žrtva kardinalove sebičnosti i slavičnosti ostavlja Pariz, pošto je prije spasila kardinala, uništiv tajne dopise, koji su silnog ministra upropastiti mogli. Uz taj glavni čin nadovezana je ljubovna pripoviest medju Hektorom Martinocijem, nećakom kardinalovim i Gilbertom, zadnjom potomkinjom stare španjolske obitelji Feria.

„Marija Mancini“ jest drama pisana za vanski kazališni efekt, i kao svi pisci romantične škole rabio je i Adolf Denneny i slučaj i sva moguća drastična, pozorišna sredstva, da razigra živce slušalaca. Uhode, buna, pucanje, ubojstvo, ženske doskočice, tajna pisma, nesretna ljubav, velika gospoda preobučena kao prosjaci, dvorski sjaj, sve je to pisac skupio, da te zabuši. Nu zaviri li čovjek karakterom njegove drame dublje u dušu, naći će, da su skoro sva lica površno crtana, da tu ima više fraza i vanskog efekta, nego li psihologične dubljine. Najbolje opaža se ova plitkost na mjestih, gdje bi trebalo najviše intenzivnog efekta .n pr. u prizoru gdje Marija i Ljudevit zaklinju Mazarina, neka ih ne razstavi. Tu malakše sila piščeva, te prelazi u kukanje, koje se ni najmanje ne dojima srdca slašalaca. Govor u svoj drami malo je poetičan i dosta plitak.

Prikazivalo se u svem vrlo dobro. Prve sile naše drame natjecahu se upravo junački, a pozorišni uspjeh bijaše tiem bolji, jer su i najbolji glumci prikazali male uloge, a tako i treba. Marija Mancinijeva gdje. Ružičke bijaše skroz promišljena i živo prikazana, isto tako i Gilberta gdjice Kraljeve, kojoj bismo samo preporučili, da nešto jasnije govori. G. Brani crtao je Mazarina karakteristički, oštro, možebit nešto prehladno za previjana Talijana. Hektor Martinoci, vojnički pustolov à la d' Artagnan, po sebi je uloga dosta mlitavo crtana, skroz sve fraza, nu g. Jovanović iznio je tu ulogu majstorski.

Vrlo karakterističan bijaše i kapetan Mortouevre g. Rajkovića i uhoda g. Plemenčića st. Najkukavnija uloga u svem komadu je svakako Ljudevit XIV. Ta nije nego lutka u rukuh Mazarinovih, a zadnja fraza „da će bit odsele vladarom“ ne uvjerava nas ni najmanje. Historički Ljudevit bio je svakako samostalniji. Osobito slabo izradjena je borba medju ljubavlju i dužnošću. G. Ban imao je dakle vrlo mučnu zadaću, kojoj nije posvema odolio. Trebalo je tuj glumcu više raditi, nego je pisac uradio. Gdja Jovanovićka i Rajkovićka i gdčna Perisova (nećakinje Mazarinove), gg. Mandrović i Freudenreich (čuvar Gilbertin i španjolski poslanik) imadjahu riešiti male zadaće, al su ih riešili naravski dobro. Pohvalit nam je redateljstvo, da je i bučne prizore posve pristojno priredilo.

Kraj svih tih mana nije „Marija Mancinijeva“ toli loš komad, ko što se možebit mnogim čini, nu ne treba ga suviše davati, jer će občinstvo brzo ohladniti, pošto drama ne ima velike nutrnje sile.

Dne 3. listopada prikazaše naši glumci francezku komediju „Pustolovine kralja Stanislava Leszczinskoga“ u 3 čina. O samoj komediji govorili smo već lani. Ta stvarca je pisana lakim perom poput Scribeovih radnja, te postaje zanimivom svojim vještim zapletom. Slučaj dakako silno pomaže. Karakteri crtani su vrlo površno, jedini knez Lovinski prikazuje nam neke oštrije crte. Gdjegdje razvija se komedija odugačkim dialogom mjesto činom. Po svem tom treba, da bude prikazanje vješto, brzo, skladno, inače težko da bi komad uspio. Sa vještog prikazivanja glumaca održala je ko-

medija i ove godine pobjedu. Uloge bijahu razdieljene ko što i lani. G. Jovanović riešio je prema liepim si sposobnostim ulogu Stanislava Leszczinskoga lako, živo i dostojno. Jadviga gje Ružičke bijaše sličica bez prigovora, a g. Rajković nadopunio je vještačkom karakteristikom ono, što je piscu u peru ostalo. Vojvoda galički g. Brania i Hinko g. Bana — izim koketnih uvojaka — zadovoljiše nas, kao i Fedor g. Plemenčića i sobarica gdje Jovanovičke. Sva predstava bijaše živa, gladka, pravilna.

Dne 4. listopada vidjesmo „Revizora“ od Gogola. O toj predstavi ne imamo mnogo rieči trošit. O samom djelu govorili smo prošle sezone obširno, a i uloge bijahu razdieljene kao prije. Vještačka predstava razigrala je i ovaj put obćinstvo, navlastito gg. Jovanović, Mandrović i Plemenčić. Da budu neki prizori umjereniji, bilo bi bolje; komad je i onako po sebi drastičan. Gdja Jovanovićka, u svem dobra i umna glumica, nije dosta jasno govorila.

Hrvatsko kazalište u Zadru. G. Iličić, koj je u više dalmatinskih gradova davao predstave na hrvatskom jeziku, prispio je i u Zadar, te je u ondješnjem „teatro nuovo“ udesio tri predstave i to: „Krvna osveta u Crnoj gori“, „Miloš Obilić ili boj na Kosovu“ i poznate „Graničare ili sbor na Ilijevo“.

Hrvatstvo u Istri. Naša sloga braneći Hrvatstvo Istrana dovikuje zazornikom: „Zaman se je nastojalo (kao Kandler paleć nam i rušeć spomenike) i još se uviek nastoji udušiti nam svaku uspomenu Hrvatstva! Zaman, rekoh, jer nam ostaju spomenici, koji su prkosili i prkosit će svakoj zlobi. Imamo od god. 1325. najdragocjeniji hrvatski spomenik „Razvod istrijanski“, koji se pozivlje na listine još od god. 1027. Razvod ustanovljuje medje u posjedu, dokle su hrvatske obćine, za koje je na hrvatskom jeziku pisan, posjedovale zemlju. Pisan u sva tri narječja, što naziva „jezikom hrvatskim“ postao je za vjekove naukom domaćim kratkovidcem i tudjim zlobnikom. Od g. 1395. imademo još i drugi razvod.

Za dokaz našega Hrvatstva imademo statut kastavski, veprinački, statut otoka Krka, sve na hrvatskom jeziku. Čemu sve to na hrvatskom jeziku, ako ne za Hrvate? A zar ti Hrvati niesu više Hrvati, jer se je tako svidilo talijanskoj tobože znanosti?!

Mogli bismo uzput spomenuti i naše reformatore XVI. vieka: Mateja Frankovića Labinjca (Flacius illyricus), Petra Vergera, Stjepana Konzula, koji znajući, za koga pišu, sve pod hrvatskim imenom pisahu. Još oko godine 1774. izadje u Rimu hrvatski misal brigom biskupa koparskoga. Za koga, ako ne za istranske Hrvate? A sada?

Znademo glagoljskih nadpisa, koji do danas prkose nesgodam vremena. Čija je glagoljica, to sav učeni sviet znade, naime izključivo hrvatska. Na vaših vratih ih ima u Bačvi, Selu rovinjskom, Dvigradi itd. Čitajte ih vi, koji ne znate što smo, i vi u kojih je duh pradjedova, duh korenitih Hrvata, zaspao; čitajte i učite: glas je to otaca vaših, koji vas iz mrtvila budi!

Gdje je bio talijanski jezik, kad se je u XI., XII., XIII. i XIV. vieku u Istriji hrvatski pisalo? A danas??

Slikarstvo. Znamo da je bilo nekada naših umjetnika na glasu, pa je sva prilika, da će ih i opet biti i da ne će Strossmajerova sbirka slikâ zahman zapremati dvorane u Zagrebu, a gdje uzbude prazna, da će izpuniti praznine kistovi naših umjećnika. Naši čitaoci znadu za Salghetija, Kršnjavoga i Kikereca a sada evo piše „Naša sloga“:

J. Šubić, mladi Slovenac, odlikovao se tako na slikarskoj akademiji u Mletcih, da je dobio od akademije prvu nagradu i najbolju svjedočbu u slikarstvu. Dočim ovo uz najveće zadovoljstvo javljamo, želimo, da mu se nadje što više takmaca u jugoslavenskih pokrajinah, jer stopram onda, mladići, moći ćemo reći, da smo izobraženi, kad budemo umjetnost ljubili i njegovali. Dakle na rad, tko na znanje, tko na umienje.

— „**Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena.**“ Knjiga I. Skupio prof. V. Bogišić, izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Ovaj prvi svezak sadržaje obilatu gradju za pravne običaje, sastojeću u odgovorih iz svih granah prava, štono ih je g. prof. Bogišić pred više godina sastavio, te troškom akademije štampao i razaslao. Tko znade, kako je inostrano, noročito njemačko i ugarsko zakonarstvo pomutilo sve pravne pojmove u našem narodu, i kako isti naši juriste, učeć tek ove, stranim duhom i tudjom učenošću odišuće knjige i zakone, a slabo živuć medju narodom, nikako ne mogu, da se otresu naučenih predsuda i da se dovinu pravomu narodnomu duhu, — tko sve to vidi i osjeća, taj će radostno pozdraviti ovu knjigu, koja nam donosi toliko množtvo, makar i ne uredjene gradje. Da su naši pravnici i zakonodavci malko proučili običaje narodne, težko, da bi bili ikada stvorili zakone, kakav bijaše zadružni.

— U Njemačkoj izašla su dva djela važna za dramatičnu umjetnost i to u Lipskom peti svezak velikog djela „Geschichte der Schauspielkunst“ od Edvarda Devrienta, čim se njegova velika radnja svršava; i u Berlinu „Theatererinnerungen“ od Gustava Putlitza, intendanta dvorskog kazališta u Karlsruhe. Devrientovo djelo je svakako znamenitije, ima mnogo više teoretične pouke i oštroumnog psihološkog razglabanja. Putlitzova radnja pisana je više slogom feulletonističnim, te je gdjegdje upleteno i suvišnih stvari, a opet imade vrlo mnogo zdravih praktičnih misli, te može vrlo dobro služiti upravitelju kazališta. Vriedno bi bilo, da se ta dva djela nabave za knjižnicu narodnog kazališta.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 42. U Zagrebu dne 19. listopada 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

U SLAVU
JOSIPA JURJA STROSSMAJERA,
BISKUPA BOSANSKOGA I SRIEMSKOGA
ZAČETNIKA HRVATSKOGA SVEUČILIŠTA
na dan 19. listopada 1874.

spjevao August Šenoa.

„Nek bude svjetlo!“ — usta grmnu tvorna,
I u šir s groma drktnula nebesa;
Oluja šutnu svietom rogoborna,
Na vidik tisuć izvilo se kriesa,
Živovtor sjaj nam mladom svietu svanu,
I prvo sunce sinu prvom danu:
Iz tame niknu čovjek slab i mlad,
Vjekovit plam pojimale mu oči
I gledo čovjek, kako sviet se toči
Uz tvorne misli divotvorni sklad.

„Nek bude svjetlo!“ — reče nama i Ti,
I sliedeć nauk, što ga Bog upiso,
Ti reče rieč i počeli smo biti,
Životom tvoja stvorila se miso,
Sa veličine sjajnoga Ti duha
Razplinula se zemljom nojca gluha,
Uminuo je nesvjestice san:
U bezdno pada glupog robstva talog,
I kao bolje nade sjajni zalog,
Osvanuo je našem rodu dan.

Šta prude nama davna davor-djela,
Šta, na bojištu, da smo bili prvi?
Šta krvav lovor povrh mrtva čela?
Kad umnim djelom bjasmo samo crvi?
Sloboda duha prava je sloboda;
U tome znaku spas je našeg roda,
I junačku će sharat vrieme piest;
Al istina će tvrda biti dovjek:
Ti poznaj sebe, pa ćeš biti čoviek,
Robovat ne ćeš, dok ti žive sviest!

Sa Tvoje rieči narod lance strese,
Sa Tvoje rieči sam si skide mrenu,
Tri kraljevine danas pale kriese,
Jer u boj uma danas Hrvat krenu,
Bogolikim je ugrijav se plamom
Osvanuo pred zlatnim vilin-hramom;
Čarobit Ti mu dade hrama ključ;
Ko div si svjetlo nebu otet znao,
I u ruke si svomu rodu dao
Slobode plamen, svjetskog znanja luč.

Oj slava Tebi! klikće moja duša,
Oj slava Tebi! jeka svud se stere,
Nek slavu Tvoju, što je svieta, sluša,
Toj ljubavi, nek zna, da nema mjere,
Nek otac sina, brat nek sjeća brata,
Da ti si pravim genijem Hrvata.
U jedan jekni cieli rod nam jek:
Što silni puci dugo gradit znali,
Sagradio si trenom puk taj mali,
A Josip Juraj stvori taj nam viek.

Ušućeti će vieka smrtni gromi,
Slavospjev minut podlih mićenika,
Veličanje će ljudsko da se slomi,
Al Tvoja viekom življeti će dika
Dok bude živog hrvatskoga svieta,
I živa bit će uspomena sveta
Pameti u ljudskoj slavnog dana tog,
Gdje Hrvat smjelo na noge si stao,
I tvrdjavu si duha osnovao
Na živom srdcu prvog sina svog.

ČEMU NAM SVEUČILIŠTE?

Što su velika srdca vazda željkovala i kao ozebao sunce izgledala, čim se je najveće srdce u zemlji našoj zanielo i što je po svem svietu slavljeni velikan naš, u kog je to srdce, visokim umom i podatnom rukom zasnovao: to je eto nečuvenom darežljivošću naroda hrvatskoga i odlukom našega sabora istinom postalo.

Otvaramo na 19. o. mj. hrvatsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Nije sâm srećan slučaj što se to sbiva za bana Ivana Mažuranića: kakvih je bilo zazornika, i oklievalaca, trebalo je njegove odrješite volje, njegova velikoga zagovora, da se najvruća želja hrvatskoga naroda što prije bar dielomice izpuni.

Baš je puna godina dana, što zapjevasmo u Viencu:

A Ti sievnu svietli bane,
Živom munjom krepke volje,
Te ohrabriv pregaoce,
Smognu prvi — i u kralja
Milosti ćeš jošte smoći,
Da nam može lipa znanja
U tlu svom se ukorienit,
Udariti u cvat brže.

Koj je dakle toliko umio i mogao izhoditi, da već 19. listopada slavimo najdičniju svetkovinu otvoraja našega sveučilišta, koj je uza to uzdanikom naroda popeo se na dičnu bansku stolicu i koj nam je onoliko dokrilio se duhu Gundulićevu te 14. i 15. pjevanjem nadopunio njegova Osmana i izpjevao nam najdičniji epos novijega vriemena „Smrt Čengić-age“: taj za cielo vriedi, da mu pravednica Klio spominjući postanak našega sveučilišta prizna njegov dio zasluge i da prizna to veći uzrok našoj radosti i našemu ponosu, što će se u najslavnije dane banovanja Ivana Mažuranića ubrajati i 19. listopad 1874.

S toga „Vienac“ nije mogao uhvatiti ljepše sgode od ove, da na dostojnu mjestu uvrsti sliku njegove preuzvišenosti.

Ali čemu visoki naum i veliki darovi i ta slava i naš ponos? Čemu nam sveučilište?

Dakako najprije i najpače toj koristi, da nam sinovi ne trebaju ići u tudji sviet po visoko znanje i lovorike, a uzgredice, da nam troškovi u taj nastavni smjer ostaju u zemlji, ostaju u hrvatskoj priestolnici, koja će po tom bogaćeti i izilaziti sve to ljepša i ugleđnija.

Ali je sveučilište u nas i nečemu višemu i to prvo tomu: da zavriedimo pred svietom ime i štovanje napredna naroda, koji si je svojimi žuljevi podigao taj hram visokih znanostî; drugo tomu: da nam napredak znanosti, kojemu svako sveučilište služi, na onom jeziku, na kom se zakoni utanačuju, na kom se u sudnici sudi, na kom se uprava zemlje obavlja, na kom se u crkvi božje slovo propovieda, pristupniji bude, pače, da popularizovanjem znanostî, kao što to dan danas svi prosvjetljeniji narodi rade, udomimo u našoj zemlji pravedničtvo, a pravednik će prezirati i odbijati od sebe neznanje, koje je izvor bludnji, silnikovanju i ugnjetavanju; treće tomu: da nam mladež ne ide za tudjim prevratničtvom i za tudjom razkalašenošću, da se ne tudji od domaćih pravnih običaja, već da prouči u domovini potrebe i jade naroda i da prema tomu nastoji negda zakone krojiti i njih se držati a pravedničtvo širiti, bogoštovlje i zakon božji shvaćati, svaku dobrotu i ljepotu u našu knjigu uvoditi, a dabogme, liečeći dušu, nastojati i oko zdravlja tiela pristranjujući zle običaje i priedsude prostote; četvrto tomu: da od istoga otudjivanja i stranputičenja očuvamo i mladež jednokrvne nam braće okolo nas; a nakon i tomu: da idući za visokim znanjem, ne dademo omlitaviti onomu domoljubju, kojim je je sveučilište postalo.

Što na ime toga imadu činiti sveučilištni profesori i njihovi slušaoci, da nam se sveučilište dosine glasovitosti, ne treba im ni s daleka natucati, to najbolje i sami znadu.

Samo nam je dužnost pripomenuti, da su slušaoci naše dosadašnje pravoslovne akademije na bečkom a osobito na gradačkom sveučilištu bili na dobru glasu, za cielo se znalo i očito se govorilo, da ne će nijedan naš doktorand propasti. Toliko se u njih temeljito znanje opažalo, a dakako morali su na njemačkom jeziku odgovarati.

Bilo te slave i od sele na domaćem poprištu! Kad je malena Švajca neke svoje učevne zavode mogla proturiti na visinu prvoga reda, zašto se ne bi Hrvatska smjela za koju godinu ponositi svojim sveučilištem, koje je samo obćenitim uznosom postalo i kojeg će uzdržavanje zemlju i u napredak mnogo stajati.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER.

NARODU HRVATSKOMU
na dan otvorenja
hrvatskoga sveučilišta Franje Josipa I.

Spjevao I. T.

Tvoj je dan to, tvoja slava,
Hrvatski mi rode dragi,
Krilati je duh tvoj svježi
Letio nam po svem domu
Sve od dvora pa do dvora,
Kao pčela marna, žurna,
Sve od cvietka pa do cvietka:
Dosta toga nabralo se
I od tvojih imućnika,
I od tvojih siromaka,
I na piru i na plesu,
Na radosti sastaništih,
Na hrvatskih pjevalištih;
Smetnulo se, sabralo se,
Pak se vrglo na kup veći,
Što ga punim pregrštima,
Što ga dade puna srdca,
Sve ti nade iznenadiv,
Svaku volju osokoliv
Prvi sin tvoj, rode dragi!

Pak se danas otvaraju,
Otvaraju širom vrata
Visokomu nastavištu,
Velim srdcem požudjenu,
Sjajnim umom zasnovanu:
Nek se većma po svem domu
Širi slava častnog krsta,
Blagi dojam svetog slova;
Neka većma u svieh grudih
Korien hvata pravedničtvo,
Ustavnog nam svetost prava;
Nek se grànâ voćka znanja,
Znanja svakih nadobica
Narodnomu žića boljku;
Neka prave ćud dobrote
Uglibi se u sva srdca;
Neka čisti duh ljepote
Pronikne nam umno pero,
Kist i dlieto umjetnika;
Neka sinci, rode, tvoji
A uz polet čila duha
Hranit znadu snagu tiela,
Trajni dotok zdrave krvi,
Brižljiv namak čista zraka,
Blagi prisoj božjeg svjetla,
Hitru pomoć pravog lieka
I vidara sretne ruke.

Sve to, rode, bilo horno,
Bilo svedjer pristupno ti,
Majke glasom ponudjeno,
Majke sborom tumačeno,
Prošlost tvoja razbistrena,
A budućnost vedra, sjajna,
Prosvjetnim nam radom, marom,
E da Bog da nadobljena!

Dične zemlje, gdje je mogo
Zelen lovor bujno niknut,
Gdje se od njeg vienci viju
Kojim će se ovjenčavat
Sinaka ti sokolova,
Nada tvojih — bistre glave!

S toga sviestan raduj mi se,
Hrvatski mi rode dragi,
Tvoj je dan to, tvoja slava!

VILINSKI DVORI.

Alegorija u tri slike od I. T. i dr. Franje Markovića prikazana na narodnom glumištu u slavu otvaranja hrvatskoga sveučilišta Franje Josipa I. u oči te svetkovine na 18. listopada 1874.

VIEK.
BUGA.
SLIEPAC.
MLADIĆ.
VILINSKO KOLO.
VILA KOLOVODJA.
VILINSKI POBRATIMI.
PJEŚNIK PRERAD.
HRVAT.
HRVATSKI BEZSMRTNICI.
NAROD.

I.
GROBNIČKO POLJE.

(Nedaleko unutra). (Tamno).

Viek *(dolazeć)* **Buga** *(podnimiv se o stienu).*

Viek.

U Hrvatskoj me evo! Nuto već
Obredjujem se dvanaesti put,
Hrvati odkad primorskih po stranah
Naseliše se. Kameno li samo
Naidjoh na to grobničko im polje?

Zar nema nigdje uljudbe ni goja,
Ni priličice višemu životu?
Gle Buge!
(pristupiv k njoj)
Još si dakle pusta Tuga,
Osvanuli ti niesu bolji dani?

Buga *(prenuv se).*

Razpoznaješ me, Vieče, davni znanče,
Već dvanaesti put me eto gledaš,
A svejednako krut si, nemilostiv,
Ko negda. Odkada se spoznadosmo,
Probukćelo je mnogo težkih jada
Prekò mene, a mirno ti me gledaš
I ne će ti se srdce smilovati?
Zaboravit si mogao me ipak!

Viek.

U sriedi vječnog nemira sam miran,
Koracam tiho. Poznam tebe dobro,
I gledam sada, kakovu te gledah
I prvi put. Hrvatu ti si sestra,
Prvaku onom, sjeveru sa gora
Što doveo je amo krasni narod:
Dovodio ga brat u ruci s mačem,
Dovodila ga proročica ti,
Dobròti svakoj zatočnica čista,
Dovodila ga divnom svojom pjesmom.
I vidjeh tebe, gdjeno rodu svomu
Nagadjala si boljak, gdje si smrću
Zaniemljela i nestalo ti traga.
Zar Morana te odvede u zaklon?
Il što se sbilo, da si jošte živa?
Vjekovat ode u sviet neki drugi,
Kud stopi nije Viekovoj postupit.

Buga.

Dovedoše me vile u kolo si,
Poviliše me, prozvaše me svojom,
Glavaricom me svojom postaviše.
Sudbinom tako postade mi eto,
Da tješilica narodu si budem,
Da brata dotle ja ne ugledam si,
Dok na kraj svomu ne doprem zadatku,
Dok ne svane mi rodu sreće dan.
Toliko puti mišljah, da već svita,
Al crna, jaoh, zakrili ga noć
Oh zamrači ga naroda mi tuga.

Viek.

Oživljeh, gledah zore takvih dana,
Al dana ne vidjeh, već opet noć.
Ljutòvita vam Posavca sam gledo,
Gdje pregnu junak, sinu dobitnikom,
Al vidjeh namah ubojnički mač,
Gdje proli krvcu slavnu pregaocu;
I velikoga Kresimira vidjeh,
I razmašaj mu vidjeh slave, moći,
Al onda pak na umoru ga vidjeh,
Razsulo gdjeno države si motri;
I vidjeh potla Svinimira slavlje,
I sjaj zamjerljiv kraljevske mu krune,
Al vidjeh za tiem gdje mu s rusom glavom
I sjajna kruna pade u prah. Vidjeh....

Buga.

O jadne mene, čujuć jad toliki!
A ti mi sve to kamenoga srdca
Pripoviedaš onako, kako sve to
I gledao si kamenoga srdca.

Viek.

I Marulića slušah romon-žice,
I Lucića i Bunića divote,
I Ranjine i Zoranića slavlje —
I Ivana ti — pobratima slavna —

Buga.

O Gunduliću, uzdanje mi prvo,
O Dubrovniče, nado, utjeho mi!
Tolikim ti mi proslavi se miljem,
I prodiči se pjesmom i umiećem,
I uzkrili se bogatstvom, slobodom.
Vrednoćom mara, državnom vještinom!
Gospodar moru, narodom pomoćnik,
Vladarom glèdân prijatnik si bio,
I klanjali se narodi, vladari,
I —

Viek.

Dubrovnik se ne nadbijen sruši,
Uzljuljao ga trus i razklimao,
Oborio mu palače u grotla,
Visinu slave sravnio sa zemljom
Sa nizom i sa prahom ruševina!

Buga.

Zar raduješ se tomu, bud mi srdcem
Toliko hladnim pričaš to razsulo.

Viek.

I Atine i Rima veličanskog
Vidjevao sam uzor-ruševine.
I što sam biede vidio na svietu,
I dike štono krilila se svietom,
I mraka crnog, u kom nestade je:
Udavila bi tuga me i žalost,
U zatoru bi nestalo i mene,
Da sgode takve kosnu mi se srdca.
I takav eto uzmogo sam vidjet
Junake, Bugo, vitezove tvoje,
Evrope branitelje od Moslimstva,
Od janjičarskih sabalja i robstva.
Da, Bugo, ja ti dugo gledah divni
„Antemurale Christianitatis“,
I na tom prednjem kršćanskom braniku,
Junaka vidjeh boljeg od najboljih
Znaš, Nikolu ti Zrinskog —

Buga.

Znadem, znadem,
Termopilsku nam slavu izvojeva,
Odjeven banskim bogatim odielom,
I sabljom siekuć, zastavom vihoreć,
Evropi on je umro na braniku!
A kako potla zaglavi mu rod!
Kršćanstva branik eto pust se širi
I kamenim je postao nam poljem.
Umnici bar da domaći nam doma
Ne ostaviše, da ne odoše nam
U Franačku i zemlju Talijana

Zastupat, gojit umjetnost i znanje,
Ah sinci slavni naroda mi, ali
Ne branitelji njegvi: Gučetići
I Ranjine i Dobretići vrli,
I Vitezi i Medulići oni,
I Kloviji i Boškovići slavni!
Al gdje se stopa Turčinova kliznu,
I turskog konja kopito nam topnu,
Ne uzmogoše onud se primirit,
Umieću služit mićenici vilâ.

Viek.

Tudjincu oni namrli su korist,
Tudjinac sagradi im spomenike,
U Rimu, Mljetcih, u liepoj Firenči,
I tamo tja u bogatu Parizu.

Buga.

Al doma, doma ni traga im nema.
Zaniemile su doline i gore,
Sve samo vidim groblje. — Kad će, kad će
Osvanut dan, da mogu kliknut bratu:
Dodvorih eto udesu se svomu,
Doradih sdušno povjeren mi poso,
Sad smiem te vidjet, zagrliti brata.
Ah brat taj zahman vilinskih u dvorih
Poboravlja i vile čame s njim
I bezsmrtnici hrvatski uza njih,
U tudjem svietu kovani u zviezde
I umieća svoga, s visokog im znanja,
Namrvši rodu ne korist već slavu.
I oni jošte bezsmrtnici naši,
Što dieleć s rodom radosti i tuge
Na domu svom se proslaviše pjesmom.
Ah kad će, kad će nastat čas prenuća,
Tolikim pregaocem i umnikom?

(Dolazi sliepac guslar vodeći mladića)

Sliepac *(mladiću.)*

Tuda sinko!

Buga.

Zar i taj, meni jedini pomoćnik
Na radu svetom uzgoja junaka,
Preminut moro, ostaviti zemlju,
Vjekovat došo vilinske u dvore.
Ah jaoh meni!

Sliepac *(mladiću.)*

Moje, sinko, minulo je doba,
Povjeren si posao dogudjeh,
Starim našim guslam javorovim
Nesta hore, skoro će obamriet,
Nij Hrvatu hrvati se s Turci.
Sada novih gusala nam treba,
Treba novu zapjevati pjesmu,
Novu pjesmu roda naraštaju.
Bieli sviet si obišao, sinko,
I proučiv knjige starostavne
I proučiv knjigu novog vieka —
Valjda znat ćeš, sinko zamjeniče,
Koja pjesma narodu nam treba.

Mladić.

Ćaćko dragi, odkud meni pjesma,
Odkud razbor najbolju izabrat,
Kad još niesam ugledao vile,
Kad me nije pobratila ona?
Koja daje zanosu nam krila.
Preda mnom se razastrla eto
Naroda mi poviest od početka,
I još prije što je ikad bilo.
Sva mi prošlost naroda u duši,
Ja ti njome odišem i živem!
Ah, da mi je ikako uzkrisit,
Što je negda slavna, dična bilo.
Nazirem ti Iliriju davnu,
Nazirem ti Čeha, Leha, Meha!
Al još — vile ugledao niesam,
Ej da hoće u pomoć mi vila!

Sliepac.

Sinko dragi, ne može ti nitko
Posestrime ugledati vile,
Komu duša ne sine nazrieća,
Te mu vidu plamom ne zasvietli;
Nemož vila u pomoć ti doći,
Ne zovneš li uznosnim ju glasom,
Glasom, sinko, ciele duše tvoje.
Opaši se snagom pune duše,
I razžari mlado srdce tvoje,
I uzpali plamenom si svetim
Uzblistalo zorko oko tvoje,
Pa ćeš onda ugledati vilu.
Ja ju vidim, sliepac guslar vidim,
Uza me je tuj na domaku ti,
Al pomoći mi ti ne možemo.
Sam ju, sâm ju pregni ugledati,
Daj razplamaj, sinko, dušu svoju!

Mladić.

Ja ju vidjeh zanosnoj u duši
Vidjeh sestru viteza Hrvata,
Proročicu naroda nam brižnu,
Zatočnicu sve dobrote — Bugu.
Ona žive, brat joj Hrvat žive,
On u svietu vilinskome čami.
Tužno li nam, tužno do sad bilo,
Ali će se prenut, prenut skoro:
„Tužno pjeva vitez u planini
I uzdiše u tamnoj pustini;
Njegvi dvori jesu bori u zelenoj gori,
A blazina posteljina zelena cjelina.
Sokoli ga slušat ne mogoše,
U dvore ga zlatne odvedoše;
Tamo mile njemu vile rajske dadu sile,
On ustane, sviet se gane, rodu zora svane".

Buga.

„Još Hrvatska nije propala!" Sinko,
Daj zirni, ugledaj me, ja sam Bûga!

Mladić.

O blažena mi časa! Ja te vidim,
Ah tebe, Bugo! Vidim zorko, jasno
Glavaricu nam hrvatskijeh vilâ.

Buga.

„Još Hrvatska nije propala!" Sinko,
Zaputi sada po svem narodu nam,
Razturi glas taj u sva živa usta,

I u sva živa srdca i pregnuća!
Pripovjedi nam rodu prošlost njegvu,
Uzbudi nam ga pjesmom umjetnicom
Života da se duševnog dozove.
Pomòćnica ti ja ću sama biti!
A ti mi, sliepče, hajde sada tamo,
Vjekovat hajde vilinske u dvore!
Zaputi sinko, nije ti oklievat,
U narod hajd, oživi narod moj!

(Ovdje već započne cilik glasbe i traje, dok u II. prikazi ne progovori vila kolovodja.)

Mladić *(uzklikom).*

„Još Hrvatska nije propala!"

(Ode na lievo a sliepac na desno.)

Buga *(uzklikom.)*

Probudite se, vile moje, žurno!
Jer zora sviće narodu nam dragu!
„Od istoka leti ptica,
Pjeva sladko iz tihana:
Zora puca, bit će dana!"

(Zastor se uzmota od straga.)

II.

JAVOR-ŠUMA.

(U dubku uz javorje posparale vile, prenu se, čim se zavjesa uzmota, i pohrle napried. Buga i Viek podju gore k njim a vile odozgo dolje njima u susret.)

Vila kolovodja.

Oj srećnih nas; jer ti nas zoveš eto,
Ti vodjo naša, vladalice naša!
Ej što je, što je radostna se sbilo?

Buga.

U narod, sestre moje, pohrlite,
U Hrvatsku nam, Dalmaciju kršnu,
U Slavoniju, hrvatsku nam Istru,
U Sloveniju, slovinski u narod:
I na kom pravu spazite vrednoću,
Udostojte ga vašim posestrimstvom,
Narecite mu pjesme budilice,
Uznošljive, domoljubne i žarke!
I na kom pravu spazite vrednoću,
Te uzhtije me ugledati živ,
Upokojen li, pošljite ga amo,
Da novom pjesmom povieda mi blažen
Začetak, slavu — roda uzkrsnuća.

Vila kolovodja.

Oj blago nama, možemo li opet
Pojaviti se goricam po visieh
I bratimiti naroda prvake,
Pomagat svakom junačkom pregnuću!
Drugarice, poletimo u narod,
Poletmo, novu pjesmu pjevajući!

Sve vile pjevaju:

Koju slavu djedovi
Naši dostaše,
I njihovi sinovi
Vjerno sčuvaše;
Ah ta slava dan danas
Nahodi se i kod nas;
Jer i mi smo od istog
Roda ilirskog.

(Vile odu.)

Viek.

Ja čujem lepet vilinskijeh krila,
Po narodu vam lieću, zovu vile,
I čujem pjesme nove, budilice,
Gdje revu, ječe od usta do usta,
Pokrenuti će svakom živom dušom!
I čujem gdjekog vile pobratima
Gdje glas mu već zaniemio —

Buga.

Ah, tuge moje, žalosti mi težke!
Počeše istom buditi nam narod,
I već je gdjekom umiruć zaniemljet
I doći amo —

Prvi vilinski pobratim *(dolazeć).*

Oj blago meni, da bar tebe, Bugo,
Glavaricu nam, ugledati smiem,
Kad toli rano ostavit mi bilo,
I vidjet mi ju sudba više ne da,
Tu milu, oh tu liepu domovinu!
„Liepa naša domovino,
Oj junačka zemljo mila,
Stare slave djedovino,
Da bi vazda častna bila!
Mila si nam ti jedina,
Mila, kuda si nam ravna,
Mila, kuda si planina.

Teci, Savo hitra, teci,
Nit ti Dunaj silu gubi;
Kud li šumiš, svietu reci,
Da si dom taj Hrvat ljubi:
Dok mu njive sunce grije,
Dok mu hrašće bura vije,
Dok mu mrtve groblje krije,
Dok mu živo srdce bije."

(Dva druga vilinska pobratima dodju.)

Drugi vilinski pobratim *(prvomu).*

Oj brate dragi, daj mi desnu, da se
Porukujemo. Mišljah, nigda više
Da ne ću vidjet tvoga mila lica;
Al eto tuj nas! ja ti živ, a evo
Upokojena dovodim ti druga.

(Bugi.)

O Bugo, Bugo, radosti nam živa,
Izpunjuje se san nam, vidimo te!

Buga.

Proslovite mi pjesmicami vašim!

Drugi pobratim.

Ah draga srdca. Svakog nas je pjesme
Usvojio nam narod dielomice,
Te niesu više pjesničkom svojinom.
Oj braćo dajte, svaki druga svoga
Poviedat ćemo uznosnice pjesme.
„Prosto zrakom ptica leti,
Proste gore zvier prolazi,
A ja da se lanci speti

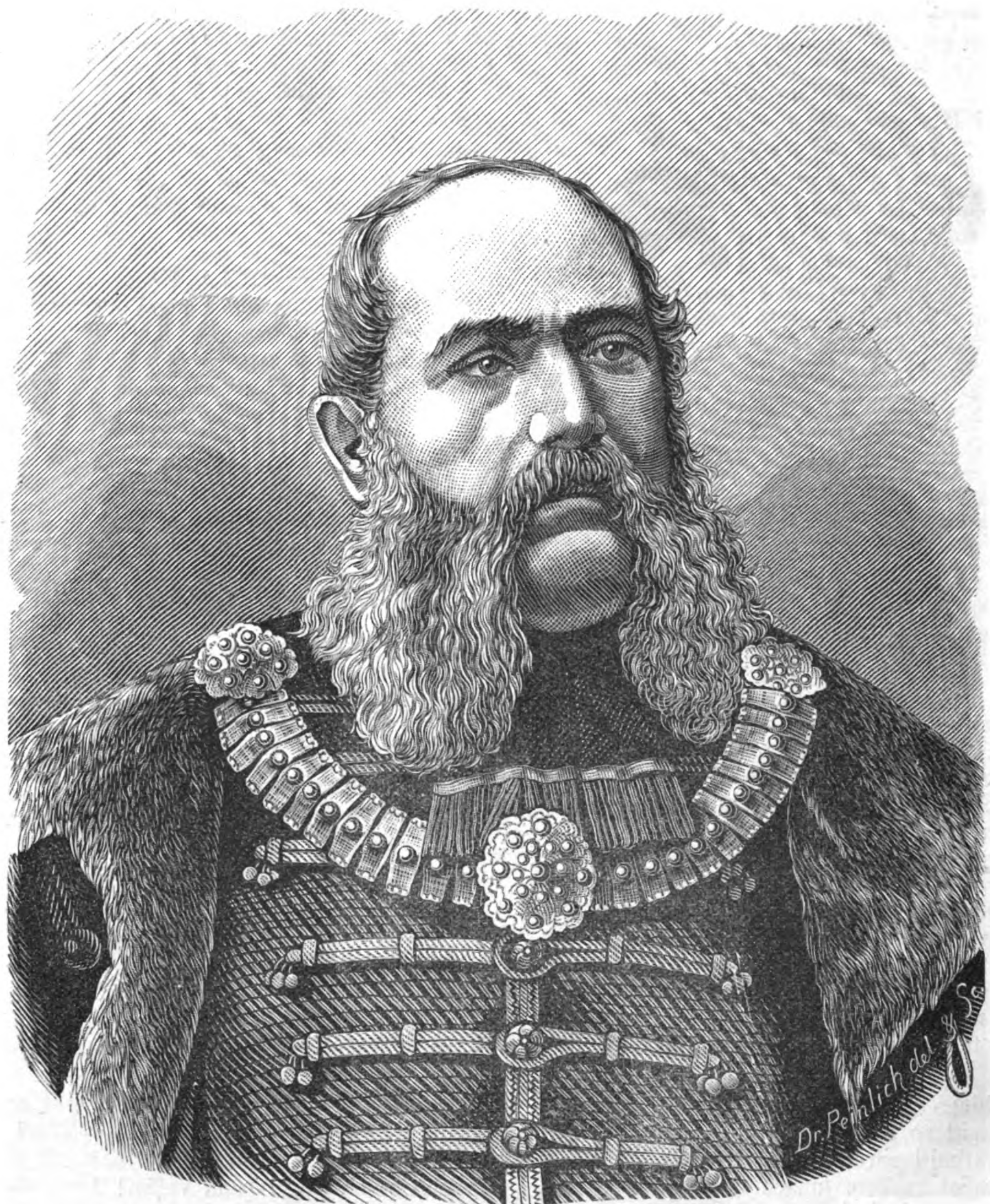

IVAN MAŽURANIĆ,

ban hrvatski.

MATIJA MESIĆ,

prvi rektor hrvatskoga sveučilišta.

Dam tudjincu da me gazi:
Tko ne voli umriet prije
U tom naša krv ne vrije."

Treći pobratim.

„Gdje su zemlje, gradovi,
Gdje su vojske, sinovi?
Gdje su sjajna gospoda
Silnog moga naroda,
Gdje su?

O Kosovo nemilo,
Ti se ne zelenilo!
Ti si ih pozobalo,
U zemljicu propalo
Crnu!

O aveti neslogo,
O nevjero, premnogo
Ti si krvi prolila,
Prejaki razorila
Narod!"

Četvrti pobratim.

„Dusi, koji rod svoj ljube,
Ne treba im, da se snube
K domoljubnoj zabavi;
Pustmo dakle plaho žiće,
Na po mrtvo ono biće
U živućoj naravi.

Hajdmo krepko, al ne biesno
Niti lievo, niti desno,
Već po stazi djedova;
Slava svakog budi slava
Strogo čuvat svoja prava
Od napasti vragova."

Peti pobratim.

„Il je možno, il ne možno,
Samo napried, samo složno,
Strogo vrieme da nam prije
Slavno ime ne sakrije
Neg tjelesa cjelina.

Ta i za nas raste lovor,
I mi niesmo baš za tovor;
A tko pozna naše ćudi,
Znat će, da smo i mi ljudi
Što slobodno ljubimo.

Šesti pobratim.

„Sve se može promieniti;
Al junački valja iti,
Kuda zove slave rog,
Vratolomne sve strmine
Provaljujmo ko ravnine,
Ta u nama živi Bog!

Pustmo slabe, neka dvoje,
Kukavice nek se boje,
Nama luč je vojvoda;
Lievo, desno kocka pala,
Smrt il život nama dala,
Cilj je — život naroda".

Drugi pobratim.

Oj Bugo! jednog pjesme nam pjesnika
Svojinom svega postadoše roda
I vilinskih nas pobratima svieh!
Svi jednom dušom jednu poviedajmo:

Svi pobratimi *(u jedan glas).*

„Oj slovinska zemljo liepa,
Što sagrieši nebu gori,
Da te tako udes ciepa
I jadom te vječniem mori?

Ah da 'e prokleta tko cjeć vire
Na svojega reži brata;
Jer nesreća tvoja izvire
Samo iz tog kalna blata.

Robovi su tvi junaci,
Tvoji sebri, tva gospoda:
Robovi su tvi vještaci
I svi tvoga ki su roda.

I robstvo će tvoje iz tminâ
Na gospodski dan iziti,
Kad paklenih dno dubinâ
Bratinska se mrzost hiti."

Viek.

Ta to je Ivan, Ivan Gundulić je,
Da on je divan uzkrsnuo opet.

Buga.

O Ivane, o radosti mi dična!

Drugi pobratim.

I nove pjesme Ivan zapjevao,
Nečuven glas im u nas nigda prije!

Svi pobratimi *(u jedan glas).*

„Djeco moja, hrabri zatočnici,
Vas je ova zemlja porodila,
Kršovita ali vama zlatna.
Djedi vaši rodiše se tudier,
Otci vaši rodiše se tudier,
I vi isti rodiste se tudier:
Za vas ljepše u svijetu nema.
Djedi vaši zanj lievahu krvcu,
Otci vaši zanj lievahu krvcu,
Zanj vi isti krvcu prolievate:
Za vas draže u svijetu nema.

Buga.

To sierak zore naroda je moga,
Osnutak skoroj prosvjetnoj mu sreći.
Oj ljubite se, braćo, širte ljubav
U milokrvnom, blagom rodu mome!
Vi živi mi se vraćajte u narod,
Vi pokojnici ovjenčani slavom
Vjekovat ajte vilinske u dvore!

(Šestorica pobratima porukuju se na razstanku; trojica odlaze na desno, trojica na lievo, oni sjetni, ovi veseli.)

Trojica pobratima *(odilazeća na lievi kraj).*

„Samo sloge duh jedini
Bit će naša obća dika,
Angjeo mira medju sini
Jedne majke i jezika".

Viek.

Gle kakva nasta žurba to duhova
Po narodu i kakva to je miena!
Sad nadom sinu, beznadjem se smrknu!
I eto novi sve i novi tapom
Unilaze joj vilinske u dvore!
Čuj, Bugo, čuj de stupaje im brže!

Buga.

Ah žalost će me pregorka i težka
Obuzimati, ne dodje li jedan,
Ne obidje li Bugu pjesnik Prerad!
Oj ču li, ču li, kako njegve žice
Ozivaju se narodu po svemu
Pobudjujući čuvstva plemenita
I čuvstva uzvišena, nebotična!

Viek.

Već jenjava mu glas i žice njegve
Prekidaju se, — mrtva ruka spada
Sa tankoglasnih mu žica. Evo ti ga!

(Pjesnik Prerad dolazi.)

Buga *(cikne.)*

Vaj žalosti mi! Vaj! o Prerade, zar
Napustio si dragi narod svoj?

Pjesnik Prerad.

Ne tuguj, majko! Radostno te gledam,
Radostnije ti evo donieh glase.
Ugodljiv svomu narodu i Bogu
Preginjač, dika naša Josip Juraj
Podarljiv stvori vilinske nam dvore
Umieću liepu, znanju ozbiljnomu.
I sazda temelj visokijem dvorom
Visini naukâ i stručna znanja!
Al jaoh meni, što me taj čas žacnu?
Izà mene pridodje, čujem krok mu,
Ah Ivan to je, mladjan jošte viekom,
Starovjek znanjem, krasnik čilim tielom,
Velikan voljom, pjesnik krasnim duhom.
Ah jadna zemljo, prieka ti gubitka!
Junaka nemaš obikla vojevat,
Navieštat te još popuniti brza
Utemeljeno novo nastavište!
Vjekovat udje vilinske u dvore
Al evo duh mu, Ivane ah — Ive!
O čujde, Bugo, štono duh mu slovi:
„Na saboru si hrvatskom je narod
Izvesti dao djelom — što bje rieč,
I stvorio je ključe, kojino će
Otvorit vrata visokijem dvorom
Visini naukâ i stručna znanja.
Postátak hrama istinom je živom,
Otvorit će mu sjutra krilna vrata“.
Ti nado naroda mi, krasni duše,
Donesav dobre glase i taj put,
Dobroglasniče svedjerni mi za svog
Života, s tobom milo mi vjekovat! —

Buga.

Blagòsivam vas, dobri glasi! Sad će
Osvanut sreća naša! — Sad je hora,
Da zovnem klikom brata si Hrvata,
Vjekova dugim trajem ne vidjena.
Zadatak moj je dognan do svršetka.
Na domaku je liepe sreće dan.
Oh sutra! Sada prestaj razliko mi
Zemaljskoga i vilinskoga svieta!
Vi obadva se splinite u jedan!
Sad brata zovnut ću i bezsmrtnike
Iz vilinskijeh dvorova — i vile,
Nek zovu amo narod, da se spoji
Zemaljski sviet sa vilinskim. Oj vile!
Pristupte amo!

(Vile dodju).

Tecite mi brže
Po one otce, koji mudrim svjetom
Upućuju si sinke u hram novi,
Da rade tuj uztrajljivo i častno;
Po one majke, koje svesrdice
Zagrljuju si sinke polazeće;
Po one sestre i po one dieve,
Mladiće koje prate uzdisaji
I živom željom, ne bi l' iz tog hrama
Povratili se negda branioci doma
I muževi na glasu — vriedni.
Dovedite ih svekolike amo!

(Vile odu.)

Sad ustaj brate, i vi bezsmrtnici,
Zasinte suncem vilinski mi dvori!

(Druga se zavjesa uzmota; glasba se namah javlja i navieštava napjev pjesmi, koju će sbor pjevati.)

III.

VILINSKI DVORI.

(Oko njih lovor-gaj.)

*(**Buga** i **Viek** uzlaze gore prema podnožju dvorova. Na vratih dvorova ukaže se **Hrvat** i polagano silazi dolje. Za njim **bezsmrtnici** polagano izilaze i redaju se po skalinah. S desnoga i lievoga kraja dolaze vile i narod za njimi. **Buga** se i **Hrvat** zagrle.)*

Sbor *(pjeva).*

Tužna bi nam zemlja bila
Hladan samo, mračan kraj,
Nad njom da nam neba nema
I nebesa divni sjaj;
Slast je i dragota
Nebesnost života!

Hrvat.

Oj sestro moja, blago si ga nam!
Za cielo velja sdružuje nas sreća!

Buga.

Ah sutra, brate, sutra — raduj mi se —
Otvorit će se vrata novu hramu,
Što posvećen je naukâ visini!
A narod, koga doveo si amo,
O sreće, toj je doraso visini!
I doraso je bezsmrtničtvu slave!
A po tom sladka zapade me sreća
Privinuti se uz dragoga brata.

Hrvat.

Sad bezsmrtnici roda sadjte nizu,
I udjite u narod, on to vriedi,
Jer doliči mu bezsmrtnička težnja:
Oživte u njem, vjekujte mi s njime!

O krvi moja, narode mi dragi,
Kog vodio sam sa sjevera na jug,
Koj imenom se mojim svuda dičiš
Izvojštiv mačem slavu mu na svietu,
O radosti mi, bud te sretna vidim,
O radosti mi, bud mi napried podje
I sutrašnjicu privriedi si slavu.
Prvakuj rode, gospod vodio te!
I radi, napreduj mi umom, srdcem!
To bila dika, sveta težnja tvoja!
Sloboda to je a i sreća tvoja!

Buga.

Al tko, tko je povodnik nam sreći?
Ah tko je drugi, nego Josip Juraj?
A tko je za njim poveo se gorljiv?
Ah tko li drugi, nego narod vrli,
Podarljiv vazda, kad je u prid domu!
A tko je znao zapreke prekročit?
Ah tko li, već ban Ivan, naša dika?
I tko je svim nam pregnuo povladit,
Te imenom si dičan hram zakrilit?
Ah tko li drugi, veće kralj Hrvata,
Već Franjo Josip, svietla kruna naša?
Oj slava njima!

Svi.

Slava, slava, slava!

Buga.

Otvorit će se sjutra svjetlu vrata:
Bogoslovi će učenjaci vrli
Tumačit vierske starostavne knjige,
Iznosit pred rod slavu častnog krsta:
Da Bog da, sjao nam se ne nadbijen!
Pravnici mudri božici će služit,
Što vagom važe zavezanih očju,
I uvještit će naše sokolove,
Da brane pravo, da nam brane ustav,
Da sude krivcem voljni njih udobrit,
Da znadu pute narodnoga boljka,
Zreloćom da nam državničkom slove:
Da Bog da, rodu osvjetlati lice,
Sloboda cvala, dom nam bio čestit!
Mudraci slavni velikom će dušom
Nadmudrit himbe, poticat poštenje
Dobrotu svaku i ljepotu budit,
Umudrit rodu nove učitelje,
Pjesnike vodit, vodit umjetnike:
Da Bog da, vodila ih ljubav roda,
Naplatili se prosvjetni im trudi,
Do viška dopro mio majčin jezik!
I još će doći, ne čekali dugo,
Umnici drugi, zdravlja branitelji,
Da uče liečit boli, vidat rane,
Toliko što ih dopadosmo dosle!
Da Bog da, brže rodu nam pomogli,
U zdravu tielu da je zdrava duša!
Gle eno brat nam krajišnik je veće
Položio si oružje pod zaklop,
I nije željan bojne slave vienca:
Za viencem drugim poći nam je sada,
I zakititi složne radnje muku.
A ovdje vilinskom u lovor-gaju
Gle lovor-kiće pravo, ne uvehlo,
Preplesti kojim treba one vience,
Što novom će se stjecati u hramu,
Da nigda vam ne uvehnu, da vazda
Zelene se i živu, dok je svieta —

Viek.

I vieka. S toga ostati ću kod vas
I bit ću odsle hrvatski vam viek!

Buga.

Sad zapjevajmo pjesmu, koja će se
Razliegat po svem narodu i domu,
I kojoj nigda, dok je žarkog sunca,
Zaniemit ne će glas u narodu nam.

Sbor *(pjeva.)*

Napried samo umnim radom,
Jedini je to nam spas:
Neka slavan prodre u sviet
Uljudbe nam, znanja glas:
Više od sveg blaga
Vriedi znanja snaga!

Lovor-viencem, mili rode,
Razpudi si bludnje noć,
I ovjenčaj radnje muku,
Pa će sloga sama doć:
Više od sveg blaga
Vriedi znanja snaga!

PIEV HRVATSKIH DJAKA.*

Rieči od A. Šenoe. Glasba od Iv. pl. Zajca.

Na noge braćo! hora je sada,
Sjajan i slavan svanuo hram,
Dvorane zlatne vilina grada
Dobni si narod podigo sam,
Svjetlilo svanu
Boljemu danu,
Viek nam se sretan sretnima rodi,
Na noge braćo! Sada je čas,
Na noge braćo! Svjetlom k slobodi
Ori se gromom naroda glas.

Na svetom grobu naših djedova,
Koji za mili padoše dom,
Neka se skupi četa sad nova,
Ponosna, smjela, svoja u svom.
Mudrost i znanje
Budi nam zvanje,
Napredka barjak neka nas vodi
Sada u slavni duhova boj,
Na noge braćo! Svjetlom k slobodi,
Hrvatske kliče mladeži voj!

* Himna ova pjevat će se od svih hrvatskih pjevačkih družtava kod svetčanog koncerta dne 20. listopada. Kajde doniet ćemo u budućem broju.

Plameno srdce nosi u grudi,
Na jasnom čelu istine znak,
Budimo cieli, budimo ljudi,
Širimo svjetlo, gonimo mrak:
Vrieme je za nas
Kucnulo danas,
Spas nam je znanje, znanje nam sila,
Znanje nam slava, znanje nam čast,
Hrvatska zemlja, majka nam mila
Znanjem će življet, rasti i cvast.

Trojedni sinci trojedne muke,
Mladjani cviete plemena svog,
Zakletvi svetoj složimo ruke,
Neka nas čuje zemlja i Bog:
Znanje nas vodi
Svjetlom k slobodi,
Jedna smo duša, jedno smo tielo,
Jedan nam sladak jezika riek,
Uprimo rukom, radimo smjelo!
Žrtvujmo domu mladi si viek!

Podjimo širom našega kraja,
Nosimo rodu znanja si plod,
Iz mraka nek se podigne raja,
Svjetal i snažan budi nam rod:
Svjetlo k slobodi
Neka nas vodi!
Neka se svrši zakletva sveta,
Neka se čuje svud kao grom,
Dokle je vieka, dokle je svieta:
Slavan i sretan Hrvatski dom!

CARMEN

FAUSTIS SUB AUSPICIIS INAUGURATAE ZAGRABIAE IN REGNO CROATIAE ALMAE LITERARUM UNIVERSITATI FRANCISCO-JOSEPHINAE

SACRUM DIE 19. OCTOBRIS A. 1874.

Salve laeta Dies — —
A populo — digna — coli.
Ovid.

Quae festa Cives Zagrabii instruunt?
Qua Savus undis arva rigat suis,
Undaeque priscos Adrianae
Illyrici secuere fines;

Quin et remoti climatis Accolae,
Plectris remixto murmure personam,
Parmisque festivis decoram.
Metropolim subeunt Croatam.

Musas salutant scilicet **advenas,**
Quas ex Olympo Phoebus eburneo
Devexit isthuc axe: Quasve
Regnaque, Sceptraque, Purpuraeque,

Colunt fideli pectore splendidis
Templisque donant; Quae tenebras fugant
Tellure, cunctas perque zonas
Luciferos radios propagant;

Quae fabulosas gentibus advehunt
Gazas, procul fulgentibus oppida
Ornantque saxis; Quae cruentos
Ensibus ingenuis coercent

Martis furores, pacis et otia
Tutantur almae Palladis aegide;
Suo salutarique totum
Consilio moderantur orbem!

Salvete **Divae**! Jam nimium diu
Vos expetebat Terra Croatidum;
Altoque cum plausu Quiritum
Mons hodie indigetat Grecensis[1]

Perampla non hic — qualia silicet
Tamesus, Ister, Sequana, vel Neva,
Padusque, monstrant — tecta Vobis:
Ast patria pietate aperta,

Laetus salutat Palladius Chorus.
Grates perennes **Civibus** accinent
Seri nepotes, **Qui** hisce Sacris
Liminibus posuere prima,[2] et

Auxere[3] saxa. Hic, hic quoque laureos
(Sic fata jurant praescia) sedulus
Phoebus corymbos educabit;
Luminis hinc jaciet salubres

Nimbos croata in climata depluos;
Quin et reflectet trans quoque litora
Metalis Unnae, perque saltus
Haemonios comitante laude

Protendet. — Instat non humilis labor
Musis-Novellis: Pars referet Sacra;
Pars Codices Juris Forique;
Pars operam studiis Hygaeae

Impendet amplam; Pars patulis procul
Ramis Sophiae. Hic: Palmes, Ager, Nemus,
Unda, Aether, Ignis, Lux, Vaporque —
Utile consilium petent. — Ast,

Musis, Quirites, atria reddite
Alto labori tutaque blandaque:
Odere clamosos tumultus
Quos vaga turba coquit — silentque —

Felix benigno sole Croatia,
(Truncata magna parte licet sui)
Inter Sorores digniorem
Jussa gradum tenuisse, — longa

Si non negassent arma, licet crebris
Exculta lauris. Cetera rectius
Tradenda fastis. Spe tenemur
Non humili melioris aevi:

Nostrique si quid sive rudes avi,
Seu Nos sinistra gessimus alite; in
Laudem reducturae nepotum
Auspicio meliore Musae —

Musae Universae! Zagrabiis Decus
Sublime muris! Aethereum Jubar!
Jure Hic Dies,[4] solennis; Aeram
Grandisonam facietque fastis!

Jamque augurantur carmine credulo
Vates: Croatis, foedere patrio
Agentibus, Musis-Magistris,
Auriferum revirescet aevum:

Jamque uda Savi litora floridis
Vestita campis, palmite, frugibus,
Pomariis, gaudent videri ac
Umbriferis decorata lucis!

Civesque flexo poplite principis
Nomen salutant Zagrabiis datum
Benigne Athenis, ac perenni
Laude canent patriae camoenae!

Dr. Antonius Molnár.
Consiliarius Regius, emeris. Juris Professor.

[1] Zagrabia, aliter: Mons-Grecensis, rectius: grečensis, a voce slavica Greč vel Grič, quae collem denotat.

[2] Croaticae Literarum Universitati fundamentum jecit, gloriosi nominis Maecenas, Excellentis. Reverendis. nec. non Clariss. D. Dr. Jos. Georg. Strossmajor, Episcopus Diakovarensis in Slavonia, Anno 1866 die 21. Octobr. depositis hunc in finem 50.000 fl.; quo Anno et die celebrata fuit Zagrabiae tersecularis Festivitas in memoriam Comitis Nicolai Zriny, Anno 1566 ad Szigetum gloriose occumbentis.

[3] Hanc summam continuo augmentabant munifici patriae Cives tam Singulares quam Communitates, signanter: Excellentiss. ac Reverendiss. D. Josephus Mihalović, AEpisc. Zagrabiensis, 30.000 fl.; Emericus Kuković testamento legavit 10.000 ducatorum; prof. Mathias Debeljak 11.700 fl.; b. Nicol. Vranicany 5000 fl.; b. Metellus Ožegović 1000 fl. l. r. Civitas Zagrabiensis 50.000 fl. Varasdinensis 5000 fl. Corolostad. 2000 fl. — et innumeri alii.

[4] id est: 19. Octobr. 1874.

PJESMA

NA USPOMENU OTVORENOGA U ZAGREBU U HERVATSKOJ KRALJEVINI SVEUČILIŠTA FRANJE JOSIPA.

DNE 19. LISTOPADA 1874.

Zdravo, dane mili,
Vriedan, da puk sav te gerli.
Ovid.

Kû slavu sprema Zagreb ponositi?
Kud Sava vodom polja zaplavljuje,
I kud Jadransko more davne
Zemlje Ilirika škropijaše;

Dà i daleke sinci domovine
Lete u pjevnu, bučnu i veselu,
Stiezi peršećim nakićenu,
Pobjedonosnu nam priestolnicu,

Pozdravljajući **Muze uzavnice,**
Apolon što na sunčanu povozu
Doveze sa Olimpa; kojih
Narodi, žezla i grimiz carski

Štuju od duše, ter jim nebotična
Dižu sjedišta; kojeno tmušinu
Gone sa zemlje, i po cielom
Svietu razprostiru svjetla trake;

Koje čudesna ljudima donose
Bogatstva, reseć gradove kamenom
S daleka jurve blistajućim;
Koje bjesomučna Marta krote

Blagim mačem, ter pokoja rodove
Štite štitom uz božicu Paladu;
Svojim ter svjetom spasonosnim
Rede svekolike svieta strane.

Zdravstvujte Dieve! Odviše dugo već
Čeka vas liepa zemlja Hervatica;
Burnim klicanjem svoih gradjanah
Greč [1] vas posvojuje danas slavni.

Golemi nisu — kakve imenice
Il Neva, Dunav, Temza il Sekvana
Il Pad vam daju — dvori vaši;
Ali jih podiže ljubav roda,

A rad pozdravlja družba Minervina.
Vječnom će slavom slaviti gradjane
Kasni potomci, što su pervi
Udrili temelje [2] stienju ovom

I sad razmakli.[3] Tako i ovdje će
(To usud mudri kaže) lovorike
Odgajat Apol neumorni
Svjetla će odtolen ciele jaze

Prolievat zemljom nauka lakomom;
Dà preć će ono žale i obale
Une medjaške, i šumom se
Podno Balkana sa istom slavom

Razširit. Dičan poso očekuje
Nove nam Muze. Dio će nastojat
Sveto vangjelje, dio prava,
Dio će izvore zdravlja učit,

A diel će gojit mudrosti granato
Stabarje. Tudjer ters će i njivice
I šume, voda, zrak i vatra,
Svjetlo i para tumača tražit.

Nu dajte Muzam, gradjani, stanove
Visoku radu prikladne, sigurne:
Bježe od buke, što ju diže
Nestašna svjetina — tere šute.

Sretna po blagom nebu Hervatica
(Prem mnogu svoju stratila krajinu)
Bogom bi ljepše nasred sekah
Kolo zaigrala, da je duga

Nesmete vojna, prem si je lovore
I u njoj vila. Drugo će pobolje
Opisat poviest. Čverstu narodu
Sretnija vremena svedj gojimo.

Ter ak su budi otci nam neuki,
Il mi nemarom štogod pogriešili:
S većom će slavom potomakah
Sve nam pograditi nove Muze,

**Tà Muze obće! Zagrebu ponose
Uviek živući, sunce žarkovito!**
Pravom je taj dan [4] nama svetčan,
Diku sipljući na poviest našu.

Riekom jur stalnim vrači navieščaju,
Hervatu da će, podje li primjerom
Djedah si, vodstvom njegvih Muzah
Opet se roditi doba zlatno!

Tà već se sada Savica ubava
Cvjetnimi diči lukami, njivami,
Tersom i žitom, pa voćnjaci
Uza sjenovite ures-luge.

**Na koljenih će ime vladarevo,
Ateni grečkoj dano milostivo,
Potomci slavit, a pjesnici
Viek će ga kovati u zvijezde.**

Iz latinskoga preveo
Adolfo Veber,
kanonik.

[1] Greč ili Grič (isto što berdo), staro ime Zagreba. Latinski Mons Grecensis.

[2] Hervatskomu sveučilištu udari temelj slavni Mecen, preuzv., preč. i veleučeni g. dr. Jos. Jur. Strossmajer, biskup djakovački, položiv u to ime 50.000 for. na dan 21. listopada 1866., kojega se je dana svetkovala tristogodišnjica gr. Nikole Zrinjskoga, što je god. 1566. kod Sigeta slavno poginuo.

[3] Ovu svotu sveudilj umnažahu darežljivi sinovi domovine, što Pojedinci, što čitave Občine, naročito: preuzv. i preč. g. Jos. Mihalović, nadbiskup zagrebački sa 30.000 for., Mirko Kuković, ostaviv oporukom sveučilištu 10.000 dukatah, pokojni prof. Matija Debeljak 11.700 for., bar. Vranicany sa 5000 for., bar. Metel Ožegović sa 1000 for., sl. kr. grad Zagreb sa 50.000 for., Varaždin sa 5000 for., Karlovac sa 2000 for. — i nebrojeni drugi.

[4] T. j. 19. listopada 1874.

MATIJA MESIĆ,

prvi rektor hrvatskoga sveučilišta.

(Sa slikom.)

Dne 19. listopada 1874. oglasit će zvona zagrebačka glavnomu gradu, svoj kraljevini i svemu narodu, da se sbiva medju nama znamenit čin, ponajznamenitiji u našoj povjesti, da se naš narod svojom brigom prenuo u svoju sviest, da je našao pravi put k slobodi — dne 19. listopada otvara se u Zagrebu hrvatsko sveučilište. Blagosovne ruke narodnjega dobrotvora, biskupa našega Josipa Jurja Štrossmayera pustiše zrno u zemlju, i evo nam danas, gdje izišao na sviet i plod, gdje mu je rieč činom postala. Recite mi ma koju bitku ma pod kojim banom, gdje je hrvatski narod održao pobjedu krvavu, nijedna nije toli liepa, koliko ona, što ju danas slavimo pod banom Ivanom Mažuranićem, pobjedu mira i napredka, pobjedu svjetlosti nad mrakom. Divna doista slučaja, koj je pri toli važnu činu slučio dva toli znamenita sina našega naroda, kao što je J. J. Štrossmayer i Ivan Mažuranić!

Nu ima još i treća osoba, osoba, koja je današnjim činom postala historičnom u kulturnoj povjesti Hrvata, a to je Matija Mesić — prvi rektor hrvatskoga sveučilišta.

Mesić rodio se u Brodu u Slavoniji g.

1826. Gimnazijalne nauke svršio je stranom u Požegi, stranom u Zagrebu, gdje je filozofične nauke svršio. Kao vrla djaka poslaše ga u Beč, da uči bogoslovje, gdje je od g. 1842. do 1848. boravio, baveći se ujedno i povjesti i jezikom raznih slavenskih plemena. Za otim budne svećenikom i kapelanom u Božjakovini, nu kako ga je duša nukala na nauke, podje g. 1851. za suplenta na zagrebačku gimnaziju, gdje je s veće strane predavao povjest. Tu odluči posvema posvetit se znanosti. I podje prije svega slušat nauke na bečko sveučilište, gdje je slušao povjestničara Jägera i Grauerta i jezikoslovca Miklošića, za tiem predje na pražki universitet gdje je bio učenikom Tamka, Höflera i Čelakovskoga; tu je i svršio nauke, upoznavši se sa mnogo slavenskih učenjaka, najpače sa starinom Šafařikom. Mesić odabra si znanje historika, navlastito izpitatelja domaće povjesti, nu uvidiv da hrvatskim srednjim školam ne ima učevnih knjiga, stupi u kolo hrvatskih književnika, da se zajednički izrade knjige za hrvatske gimnazije. Od g. 1853. do 1856. služio je kao profesor na gimnaziji zagrebačkoj, predavajući obću povjest i zemljopis. Iza toga bude imenovan profesorom austrijanske poviesti i kanoničkoga prava na pravoslovnoj akademiji zagrebačkoj.

U to doba vladala je u nas kruta njemština, uvedena absolutnom vladom, nu Mesićevi djaci pamte i danas vrlo dobro, da je on kao učitelj zajedno sa Adolfom Veberom, Antunom Mažuranićem i Vjekoslavom Babukićem i u to po nas težko doba budio u hrvatskoj mladeži duh i osjećanje hrvatsko.

Od g. 1861. do 1863. bijaše Mesić i gimnazijalnim nadzornikom a poslije i članom nastavnoga vieća.

Mesićevo literarno djelovanje sliedilo je dva pravca, on je radio za školsku književnost a ujedno je strogim izpitateljem domaće povjesti. Medju školske radnje one dobe spadaju: Obris zemljopisa i povjestnica za niže gimnazije, početnica zemljopisna za 1. razred, čitanka za gornje gimnazije, povjestnica austrijanske države (preradjena po Tomku) i crkvena historija (izradjena po Fessleru). Radnje samostalnog izpitivanja jesu:

Poljički statut u Arkivu, Hrvati koncem XV. i početkom XVI. vieka u „Književniku“, ujedno je Mesić i suradnik bio Kukuljevićeva djela „Stari spomenici južnih Slavena“.

Sviestno i neumorno djelovanje za domaću poviest bijahu povodom, da je Mesić g. 1867. bio izabran pravim članom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

G. 1871 bude M. imenovan ravnateljem pravoslovne akademije u Zagrebu i poslje prisjednikom duhovnoga stola zagrebačkog, a ove godine začastnim kanonikom crkve zagrebačke, dok ga prije kratkog vremena ne izabra profesorski sbor mladoga zagrebačkoga sveučilišta svojim rektorom.

Noviji plodovi Mesićeva rada jesu:

Nacrt povjesti za niže gimnazije, Život Nikole Zrinjskoga (1866) prilikom tristogodišnjice Zrinjskove, djelo u svojoj vrsti temeljito i prekrasno; banovanje Petra Berislavića za Ljudevita II (g. 1868 u Radu jugoslavenske akademije); pleme Berislavić (g. 1869 u Radu); Krsto Frankopan u tudjini (g. 1870 u Radu); Hrvati nakon bana Berislavića do mohačke bitke (u Radu 1873) i „Gradja mojih razprava“ (Starine knjiga V.)

Izim toga je M. Mesić revnim predsjednikom „Matice ilirske“, koja je pod njim preustrojena za novu bolju radnju.

Djela Mesićeva odlikuju se osobitom temeljitošću i sustavnosću. Uspjeh njegova iztraživanja je pouzdan, te se osniva na izvorih.

Matija Mesić je čovjek uztrajan, revan do skrajnosti, sdušan u svakom obziru, iskren i radin rodoljub a kraj toga skroman, skromniji od mnogo manje učenih glava.

Obće štovanje naroda pozdravlja ga na uzvišenom mjestu prvoga rektora, a uz taj pozdrav prianjamo i mi od srdca, kličuć: Živio Matija Mesić, prvi rektor hrvatskoga sveučilišta! Sretnom rukom podigao na noge to mlado gojenče, i da bog da, svi rektori sveučilišta našega bili takovi poštenjaci, rodoljubi i umnici, ka što je Matija Mesić.

Spomenica, kovana u slavu otvora hrvatskoga sveučilišta.

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 43. U Zagrebu dne 24. listopada 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

DIČNIM POLAZNIKOM

naše svetkovine otvoraja hrvatskoga sveučilišta Franje Josipa I.

(Ova klanjalica dielila se na 19. listopada 1874. u sabornici našim gostom zajedno s onom „Hrvatskomu narodu", što ju u predjašnjem broju „Vienca" sobćismo, a isti ju pjesnik spjevao.

Oj dobro došli, svietli, dični gosti,
Dotekli vidjet našu velu slavu
I vidjet uzlet prosvjetnu nam pravu
I radovat se našoj gorljivosti.

Održte na pameti, u milosti
I urnebes nam uza hladnu Savu
I domovinu našu preubavu,
Što ljubimo ju svetom odanosti!

Ociente srdca, što ih kucat čuste,
I sviesti sbilju, koja naprieda će,
I ponos sveti, kom na dotaku ste;

I doček Vaš i drage naše braće
I burni ijuk radosti im puste:
Pa služit pravdi vaša milost znat će!

PIEV HRVATSKIH DJAKA.

Rieči od A. Šenoe. Glasba od Iv. pl. Zajca.

Allegro Maestoso

Sbor — Tenori, Bassi

Glasovir

p mf

Na no - ge braćo ho - ra je sa - da sja - jan i sla - van

Na no - ge braćo ho - ra je sa - da sja - jan i sla - van

sva - nu - o hram, Dvo - ro - ve zlat - ne vi - li - na gra - da Do - bri si na - rod

sva - nu - o hram, Dvo - ro - ve zlat - ne vi - li - na gra - da Do - bri si na - rod

po - di - go je sam Svje - ti - lo sva - nu bo - lje - mu

po - di - go je sam. Svje - ti - lo sva - nu bo - lje - mu

da - nu viek nam se sre - tan

da - nu viek nam se sre - tan

sret - ni - ma ro - di

sret - ni - ma ro - di

f Na no - ge bra - ćo sa - da je čas *f* Na no-ge bra - ćo

f Na no - ge bra - ćo sa - da je čas *f* Na no-ge bra - ćo Svjetlom k slo-

p

p *f*

cresc. ff

Svje-tlom k slo-bo-di o - ri se gro - mom na-ro-da glas na-ro-da na-ro-da

cresc. ff p

bo - di o-ri se o - ri se gro - mom na-ro-da glas na-ro-da na-ro-da

cresc. ff p

cresc. ff

ff

glas o - ri se gro - mom na - ro - da glas! O - ri se

cresc. f ff

glas o - ri se gro-mom o ri o - ri se gro - mom na - ro - da glas! O - ri se

f cresc. ff

cresc. ff

Largo, Pesante, con tutta forza.

gro-mom gro-mom glas!

gro-mom gro-mom glas! Tempo Imo.

8va loco

ff

ff

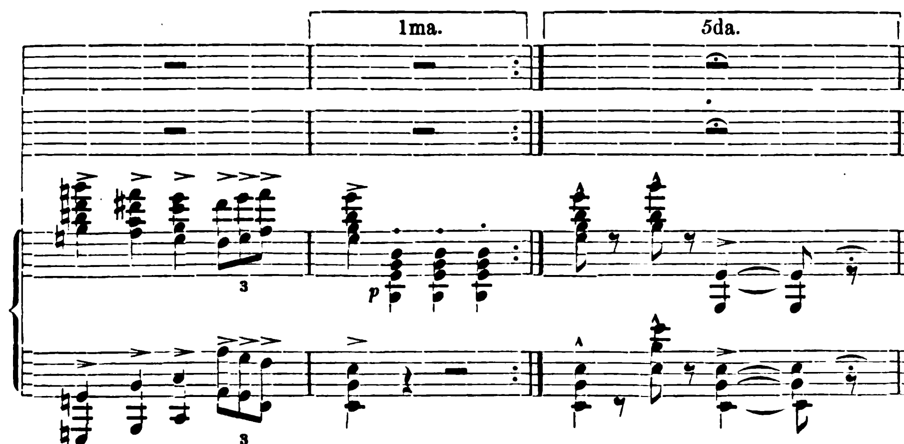

DIVLJA DJEVOJKA.

Pripoviedka od R. F. J.

(Konac.)

XXI.

Bio je jedan riedkih vedrih dneva mjeseca prosinca. Kroz razderano oblačje probija po koj sunčani tračak, ali mlak, da ne može biti bolje, ni kuja se ne bi, štono vele, na njem ogrijala. Ljudi ga bježe i vole sobin mrak.

Gospodja Hřebekova sjedi u svojoj sobici na kanapeju, pletuć čarape. Sva zavita i zamotana u šalove, premda je peć ljuto naložena, da lupine jabuka, razbacane po njoj cvrče, napunjujuć sobu ugodnim mirisom.

Čas gospodja kašljucne, čas promieni iglu uzdižuć neprestano oči k vratima, kanda koga očekiva.

Najednom se ova otvore i u sobu uljegne pognute glave, gledeć u tlo Renata. Tiho, ne pitajuć ništa, stane ona pred gospodjom, koja odbaci čarapu, i nasloni se, prekrstiv ruke na prsi, na kanape.

— Je l' ti kazala kuharica? upita ova oštrim glasom.

— Jest.

— Zašto niesi odmah došla?

— Niesam odmah mogla, odvrati tiho Renata, ne uzdižuć očiju, starici nije dobro.

— Ah, idi ti s tom staricom, ne znam čemu ju hranimo, najposlije morat ćemo ju još i dvorit, samo mi neka mnogo zabavlja, ja ću ju odmah odpraviti, — a onda možeš i ti za njom, kad se toliko za nju staraš, doda ujedljivo gospodja.

Renata stane okretati puce svoga kaputića, dočim joj ustne zadrhtaše, kao da joj je zima.

— Sbilja, da ti kažem zašto sam te pozvala, progovori za tiem gospodja, pozvala sam te za to, da ti dadem kakvoga god posla, da ti ne bude dosadno kod starice, znam da cieli dan spavaš, ta šta bi drugoga i radila u onoj mišolovki. Pazi! a ne igraj se s puceti kad ti ja govorim, misliš, da si u zavodu? Niesi ne, draga moja, sad ćemo malo drugčije. — Nikomu ne lete pečeni vrebci u usta.

Renata spusti kao munja ruke, pogledav na tren izpod oka gospodju.

— Tako je, tako, draga moja, nastavi ova, ja sam govorila s kuharicom i dogovorila se s njom, da ćeš joj, od dana današnjega počamši, pomagati u kuhinskom poslu, prirediti jela, skuhati objed za nas i družinu, ne bi škodilo ako i koj lončić opereš, razumieš? To bi bilo za prije podne, a poslije podne narediti ćeš sve krevete, čemu da se u večer okolo njih motamo? — pregledati rublje i još druge sitnjarije, koje ću ti već kazati. Je si razumila?

— Jesam.

— No pak što stežeš nos? ja bi rado znala zašto, zar ti se možda ne rači raditi? ha? Eh, znam ja, što se tebi dopada, — mladi gospodičići, slikarčići, ne imaš ih još do guta? upita gospodja, izkriviv usta na zloban posmjeh.

— Vi me bez milosti razdirete, usudi se primietit Renata i pogleda gospodji smjelo u lice.

— Ha! gle, — milosti! uzbjesni ova, skačuć na mehkom kanapeju, zar te niesam dosta milovala? Divlju i poderanu dovela sam te iz šume, odjela po gospodski, njihala te na svojem krilu, da te ne bi vlastita majka bolje, trošila na te stotine, šta kažem hiljade, a to sve bilo je bez milosti, ne?

— Ja priznajem, i biti ću vam zahvalna dok dišem...

— Zahvalna, no sad si pravu rieč rekla, da je i sjenke zahvalnosti u tvojem srdcu, ne bi mi takove sramote nanašala kao... uh idi molim te...

Renata smrči čelo, a grudi joj se visoko nadmu.

— Mislim, da ne treba ni mene, ni vas sram biti, reče ona hitro od uzbune drhćućim glasom, ja sam nesretna podlošću bezznačajna čovjeka, ali niesam izgubila pravo na svaku obzirnost, niti mogu vjerovati, da ćete me vi mjerilom glupe svjetine mjeriti.

— Šta? Šta? zakrikne sad gospodja, skočiv sa kanapeja, ti se usudjuješ biti još i bezobraznom prama meni, koja te mogu sgaziti u prah?! Ti nevoljo jedna, divljakinjo, mislila sam, da su ti vučji zubi odpali, a ti je ceriš, — a to je strašno, ne čuveno! Odmah da mi se tornjaš u kuhinju, ja ću ti već pokazati, uzplamti gospodja i skoči biesom sievajućim se očima pred Renatu.

Ova se ne makne i uprla smjelo oko u bjesneću gospodju, i, gotovo bi rekli, smieh — smieh priezora borio se na njenih stisnutih ustnah.

To razjedi gospodju još većma; ona uzdigne ruku i udari Renatu u lice. — Nezahvalnice! izjeca ona, škripajuć zubi.

Čitatelji znadu, odkuda taj gnjev.

Niti je zadrhtala, niti uzmakla Renata, smieh koj se prije borio na njenih ustnah, provali sada demonskom vlasti i koli čudno, koli otajstveno odbiju ga stiene gospodjine sobe!

Baciv oprostan pogled na gospodju, ostavi Renata sobu.

Gospodja se onesviesti.

Žurno, kao da ju vjetar goni, pohiti Renata u sobicu pod krovom.

Kao obično nadje staricu na kožnatom stolcu.

— Kamo se ti žuriš? upita ova uzdižuć glavu Renatu.

— K svjetlu, odvrati Renata, i ovije hitro zavoj okolo glave i vrata, spustiv mu okrajke niz ramena.

— Kamo?

— K svjetlu!

Renata skoči k starici, nagne se nad nju i poljubi ju u čelo; suza joj sine u oku i kane na sliepo oko staričino.

— K svjetlu! opetova ona drkćućim glasom, i ostavi, ogledav se još jednom na staricu, tihanu sobu.

Za tren udje ona u staju.

Sedlaj mi konja, dovikne ona kučišu, koj je upravo svjetlao stremene.

— Zima je, što će gospodja reći?

— Sedlaj mi konja! — gospodja je rekla svoje.

Kučiš opravi brže bolje bjelca; njega je uplašio Renatin odlučni glas.

Pomozi mi gore.

Kučiš joj pomogne i dade joj bič.

— Hvala ti prijatelju moj.

Bič zviždne i bjelac poleti poput goluba niz to polje ravno.

Starica i gospodja začuše jedine topot njegovih kopita grmeće silno pod visokim svodom dvorca, i obe obadje groza.

Preko graba i šikara zakrene Renata prema pogorju, što se je pri kraju nizko i neznatno u sve većih gromadah nanizalo, nestajuć oku u modroj daljini.

Tamo daleko gore razdvojila se dva kamena brda, a izmedju njih vije se šumeć i klokoćuć potočić. Kad staneš na obronak pukotine zamagle ti se oči od strašne propasti. Tko na njega stane, ne vrati se više zdrav, kaže narod, i nazivlje propast paklenimi vrati.

Renata je čula za nje i sjećala se njih mračno kano strašila u bajci, ne znajući, je li ih je kada vidjela ili nije.

Ne bi dugo, zajuri bielac po hrbtu pogorja.

Svud na okolo mrtva tišina, poljana se bieli od svježega sniega i blista se čarno na sunčanih tracih, — ni najcvjetniji vrt ne sjaje se ljepše rosom osut.

Sviet se odjeo u čisto, djevičansko ruho, ali hladom odišu njegove grudi, da bi ti suza zamrzla u oku.

Renati je vruće, pot curi s njezina čela. Otiruć ga ona rukom, misli: i to je dobro.

Tamo sa pećine digo se suri oro, vinuv se k sunčanim trakom. Leti — leti, mniješ, sunce će dostić, kad se na jednom spusti i nestane u mraku.

— To sam ja, misli Renata, i udara bičem konja. Ovaj skoči u propanj, a Renata sagiblje se tik do njegova vrata, da ju griva udara u lice.

Nizbrdice, uzbrdice leti konjic, a sve više zasiže nad uzpokojeni sviet.

Najednom svane vrh brda, sa kojega ti se ljudski dom čini sitnim mravinjakom. Negdje u blizini šumi potok, a čini se da šumi u pozemlju.

— Još malo, potjera Renata konja, — i eto ih na paklena vrata.

Nedogledan jaz zieva na nje širokom čeljusti, ljutih zubi — oštrim kamenjem, a u dnu njegovom urliče nešto užasom, kanda su krvave glave nevinih žrtava.

Renata dotjera konja do na kraj obronka i oči joj sievnu divljom vatrom, pozrev u propast, no konj se propne i skoči natrag.

Ona ga natjera drugiput, no konj skoči ko i prije natrag.

— Neboj se! samo ćemo malko po zraku, izusti Renata i potjera konja po treći put na obronak. Kad je bio na rubu, izvadi Re-

nata bitro nožić iz žepa i turne ga konju u rebro. Ovaj se opet propne, ali se kamenje odlomi izpod njegovih kopita i on poklizne u mračnu i nedoglednu propast...

Ni vrisak se ne čuo više, samo odlomljeno kamenje štropoće i plaha jeka odjekuje njegov lomot kano paklenu pjesan, samo zavoj, koj se odvio u brzini sa Renatine glave, prše još nad bezdnom, no i njega će skoro nestati...

Ne bi dugo, zakruži nad paklenimi vrati crni gavran, grakćuć i pozivljuć mrke drugove na pir — — —

XXII.

Do kasne noći zabavio se Miroslav medju prijatelji. Pivo mu natmurilo glavu, da je dugo lutao pražkimi ulicami, dok nadje svoj stan blizu Vltave.

Ušav u sobu, nažge svieću i pri prvom njezinu bliesku opazi list, ležeći na stoliću.

Po naslovu razpozna namah majčino pismo.

Legne, razpraviv se, u krevet i stane ga čitati.

Majka mu pisala dugi list, koj je počimao glavoboljom, koja ju odavna mori, a dovršio se opisom Renatina konca.

„Neka tko kaže što hoće, tako je — pisala — ja sam sve to slutila, ali niesam hćela ništa reći. Prvo je l' moguće, da čovjek od nahoda što dobra odgoji? drugo, djevojka po svojoj naravi, uzmemo li samo ono u obzir, što su mi pripoviedali, da je lovila zmije, nije mogla doćerati do drugoga konca, nego li je doćerala i da otvoreno kažem, ja si ne bi ni toliko za njom glave trla koliko Hřebekova. Treće, nije valjao cieli uzgoj. Čemu tolike parade? zavodi pa nauke, nauke, pa zavodi. Djevojka se drugčije odgaja. O, da je moja Micika živa, ja bi pokazala kako valja postupati s djevojkom“.

Miroslav se upravo prepadne od ovoga pisma.

Pivina magla razstane se na jedan mah u njegovoj glavi.

— Renata se ubila? — nije moguće! — pa radi te lukave hulje, sbog toga Raina? ja ću ju osvetiti! vikne on glasno, da je svieća kraj njega ugasnula, — ja ću ju osvetiti!

Prevrćuć se dugo na krevetu, zaspi napokon tvrdim snom.

Prisni mu se u snu, da se je Renata kano bieli duh približila njegovomu krevetu, dirajuć ga ledenom rukom u čelo, od čega ga studen znoj poškava... on hoće, da se odmakne od nje, ali ne može nikud, stiena ga prieči.., pusti me, hoće viknut, ali mu rieč zamrie u grlu... u to se probudi.

Malo kašnje snije, da sjedi s njom u vrtu kraj ribnjaka, ona razkriljuje ruke, on razkriljuje ruke, ali je ne može nikako shvatiti čim bliže on njoj, sve se ona više udaljuje, dok je napokon ne nestane u magli.

Kad se je u jutro probudio, bile su mu mu grudi toli pune nesvjestne čežnje, da ga je dizala, reć bi u vis, kao vodik zrakoplov.

Proljetno sunašce zalievalo njegovu sobu svietlim sjajem i sjećalo ga bujnih poljana hrvatskih. Na ulici čula se trka ljudi, štropot kolesa, u spratu, pred njegovom sobom preklapa služkinja polusnenim glasom sa slugom. — on ustane, obuče se, poviri još malko u list i otvori širom prozor. Sav sjaj i život proljetnoga danka navali u njegovu sobu. Pri oknu nasuprot njemu stoji mlada Českinja u negligeu i zalieva cvieće i... itd moja gospodo.

Što se je zavjerio Miroslav, to izpuni t. j. zavrne vraćajuć se koncem srpnja kući, u Gradac.

U istom stanu, gdje ga je našla Renata, nadje Miroslav Raina. Ovaj se upravo spremao na šetnju, držeć u jednoj ruci palicu, a u drugoj cilinder.

Rain pohiti Miroslavu u susret — da ste mi zdravo, liepo od vas, izvolite sjesti, ili ćete sa mnom na šetnju malo razgledati Gradac?

Miroslav se začudi, kako se Rain od lani promienio. Okolo očiju nabrala mu se koža, tielo mu se posušilo, a okolo vrata nosio je svezan debeli rubac — dobar znak kod mladih ljudih usred srpnja.

Miroslav ne usudi se ni riečce progovoriti o Renati, već prihvati šetnju.

Silazeć niz stube, kašljucne svaki čas Rain.

— Što vam je? upita ga Miroslav.

— Ništa, došla mi nekakva bedarija u vrat, odvrati Rain i kašljucne opet.

Šetali se dobar sat gore dolje ulicami Gradca. Rain povede Miroslava kraj svakojakih okana, nizkih i visokih, imenuje nekoliko djevojaka, koje se na ovih pojavile, ali mlako, bez smjelosti i uzhita, kojim je nekoč govorio.

— Ti si prijatelju bolestan, mislio Miroslav, motreć ga postrance.

Nakon šetnje predloži Rain, da idu u gostionu. Miroslav se malko protivio tomu, napokon privoli. Sjedši za stol naruči Rain bocu „Luttenbergera“. Nupuniv čaše pozdravi Miroslava. Ovaj mu odzdravi na prijazan način — očevidno je zaboravio sasma na osvetu.

Kad je Rain izpio prvu čašu stane ga strašan kašalj dušiti, da se je hvatao za stol.

— Što je za boga vama? upita ga opet Miroslav.

— Ovaj bivol od liečnika, veli da imam sušicu, ali je nemam, ne, to je samo prolazan kašalj, morao sam se nahladiti, odgovori Rain i natoči drugu čašu.

U večer odprati Rain Miroslava na kolodvor. Kad je ovaj uljego u vagon, dovikne mu Rain umornim glasom: Što je sa Renatom?

— Ne znate? Ona je već davno poginula, odvrati mu Miroslav i zalupi za sobom vrata.

— Poginula? opetuje Rain i zakašlje toli strašno, da ga je blizu njega stojeći starac od straha uhvatio izpod ruke.

SPLJEĆANKAM.

Spjevao I. T.

Sve ste dične, plemenite
U tom gradu Dukljanovu,
Poput majkâ što želite,
Da vas liepo „gospom“ zovu.

Bog vam dade, te ste krasne
Kao vile mora sinja,
Tko vas vidi, sladko zasne
Snit od vašeg premilinja.

Al ljepote premalo je
Duhu vieka, krilma duha:
Vilindvori prazni stoje,
Prazne oči, prazna uha.

Hramovi se dike ruše,
Spomena se ponos ništi,
Nema vaše liepe duše
Na slave nam pjevalištih.

Dičnije bi s toga bile,
Punija nam srdca vele,
Liepog Spljeta liepe vile,
Kad bi vi to samo hćele.

Kad bi smjele, što činjahu
Majke vaše očivjesto:
Pri dragote vaše dahu
Da je samo našoj mjesto.

Gdje se „gospe“ vi zovete,
Nek Hrvatstvo zagospodi!
To, Splječanke, da hoćete,
Svanulo bi i slobodi.

Vas gospodstvu hrvatskomu
Vile bi se poklanjale,
Na nebu nam liepu domu
Zviezdami bi vi se sjale.

LOKIJ

rukopis profesora Wittembacha.

(Iz francezkoga Pavla Mériméa preveo Gj. J.)

(Dalje.)

V.

Kod objeda bijasmo vrlo veseli. General nam pripoviedaše vrlo zanimivih stvari o jezicih, koji se na Kaukazu govore, od kojih su neki arijanski, a drugi turanski, prem su običaji i nošnje tih raznih narodića podjednake. I ja moradoh pripoviedati o mojem putovanju, jer mi grof Szemioth čestitao, da vješto jašem, te primieti, da nije nikada vidio ni ministra ni profesora, koj bi toli lasno na konju prevalio toliki put, ko što ga mi prevalismo; pripovjedih mu dakle, da mi biblično družtvo naložilo bilo rad o jeziku charruas; i da sam sproveo tri godine i pol u republici Uruguay, skoro uviek na konju i živuć u „pampas“-ih medju Indijanci. Tom prigodom napomenuh, da sam tri dana bludio po onih bezkrajnih ravnicah, ne imajuć ni hrane ni vode, pa da sam morao zaklati konja, da pijem njegovu krv, ko što su radili i moji drugovi „gauchos“.

S toga se sve gospodje sgroziše. General primieti, da Kalmuki isto tako rade u sličnih sgodah. A grof me upita, kako mi se dopalo to piće.

Odgovorih mu, da mi se gadilo, al tielu mi prudilo i tomu imam zahvaliti, što danas ovdje objedujem. Mnogi Evropejci, t. j. bieli, koji živu duže vriemena medj Indijanci, priviknu tomu piću tako, da im je poslije ugodno. Moj odlični prijatelj Don Fructuoso Rivero, predsjednik republike, riedko zanemari sgodu, koja mu se desi, da se napije. Sjećam se, da on nekog dana jašuć u svetčanom odielu u sabor, prodje mimo nekog rancho, gdjeno se klalo ždriebe. Kad on to vidi, sadje s konja, i upita jedan „chupon“, to jest, da ga puste muzti; poslije toga on prosbori najrječitiji govor.

Taj vaš predsjednik mora da je strašna neman? reče gospodjica Ivinska.

Oprostite, draga panni, odvratih ja, to je odličan čovjek neobična duha. On govori izvrstno više indijanskih vrlo težkih jezika, ko što je osobito jezik „charrua“; jer mu glagol dobiva nebrojene oblike, koji se po tom

ravnaju, da li je glagol vladan izravno ili neizravno pa i po odnošaju, koji obstoji izmedju govorećih osoba.

Hćedoh tumačiti nekoja o čudnovatu svojstvu glagola „charrua“, kad me grof presieče, upitav me, gdje treba konja klati, kad mu hoćeš krv piti.

Za ljubav božju, dragi profesore, uzkliknu gospodjica Ivinska, smiešeć se uplašeno, nemojte mu to kazati. On je kadar sve svoje konje poklati, pak će onda i nas pojesti, kad ne bude imao konja.

Na tu šalu gospodje ustanu smiešeć se od stola, i odu da prirede the i kavu; a mi udarimo pušiti. Za četvrt sata pozovu gosp. generala. Mi hoćemo svi za njim; nu gospodje ne će nego jednoga po jednoga. Malo zatiem čujemo u dvorani gromki smieh i pljeskanje ruku.

To su Julkine vragolije, reče grof.

Tad njega pozovu; pa na novo smieh, na novo pljeskanje. Za njim dodje na mene red. Ja stupim u dvoranu i vidim sve sama ozbiljna lica, što nije dobar znak. Bio sam dakle pripravan na kakvu petljaniju.

Gosp. profesore, reče general po svoju sasma službeno, ove gospodje tvrde, da nam se njihov šampanjac odviše dopao, i ne će nas u svojo družtvo primiti, dok im protivno ne dokažemo. Treba dakle ići vezanima očima po sredini dvorane do ovoga zida, pa ga dirnuti prstom. Stvar je, ko što vidite jednostavna; dosta je ravno ići. Jeste li vi kadar ravnim putem poći?

Ja mislim, da jesam, g. generale.

Gospodjica Ivinska odmah mi baci rubac na oči i veže ga od straga, što je bolje mogla.

Vi ste usred dvorane, reče ona, pružite ruku... dobro je! Kladim se, da ne ćete taknuti zida.

Napried, stupaj! viknu general.

Bilo je pet ili šest koraka do zida. Ja stupah lagano nadajuć se kakvu užetu ili klupi, što no bi mi nevjera mogla na put staviti, da posrnem. Čujem, kako guše smieh a to me jošte više zabuni. Napokon misleć, da sam već kod zida, pružim prst napried, a on unidje u neku mrzlu, ljepljivu tvar. Lice mi se namrgodi i odskočim natrag, a prisutni udare u smieh. Ja skinem rubac s očiju, i vidim uza me Gospodjicu Ivinsku, koja drži pun lonac meda, u koj sam ja turio prst, mjesto da taknem zid. Nu tješio sam se bar time, što su oba pobočnika u istom skoku uspjela kao i ja.

Gospodjica Ivinska ne presta čitavu večer sbijati svoje zlobne šale. Uviek porugljiva, uviek vragoljasta; ona izsmjehavaše sad jednoga, sad drugoga. Medjutiem opazih, da je najčešće grofa nagovarala, kojemu, da pravo rečem, to ne bi žao, pače se činilo ko da se raduje njenim ludorijam. Što više, kad je ona napala kojega pobočnika, on bi navukao obrve i oči mu vidjeh gdje se blistaju onom mrklom vatrom, koja je podobna prestrašiti. „Zlobna ko mačka, biela ko mlieko“. Ko da je Mickievič hćio pannu Ivinsku narisati, kad je ovo pisao.

V.

Družtvo se razidje kasno. Mnoge vělike litvanske kuće imadu prekrasnu srebrninu, liepo pokućstvo, dragocjene perzijske sagove, nu ne imaju ko u Njemačkoj perinâ u postelji, na lagodicu utrudjenu gostu, da se odmori. Bogat i siromak, plemić i seljak: Slavljan spava dobro na daski. Grad Dowgielly ne hvali se iznimkom u tom pravilu.

Mene i grofa odvedoše u neku sobu, u kojoj bijahu dva divana ruskom kožom pokrivena. To me baš ne uplaši; jer sam često za mojih putovanja spavao na goloj zemlji; nu morao sam se nasmijati vapajem grofa, koj se tužio, da se civilizacija ne hvaća njegovih zemljaka. Sluga nam donese kućno odielo i papuče a iznese naše cipele. Grof svuče haljine i šeće se mukom po sobi; za tiem se ustavi pred mojim divanom, na kojem sam se ja već bio pružio, i reče:

Što vi mislite o Julki?

Meni se čini dražestna.

Jest, al i koketta!... Mislite li, da ona ozbiljno voli onoga maloga plavoga kapetana?

Pobočnika?... Kako bih ja to mogao znati?

To je nekakav gizdelin! mora se dakle ženam dopasti.

Gosp. grofe, ja to ne dopuštam. Hoćete li, da vam istinu kažem? Gospodjica Ivinska želi više, da se dopadne grofu Szemiothu, nego li svim pobočnikom čitave vojske.

On porumeni i ništa ne odgovori; pa mi se čini, da su ga moje rieči vrlo uzradovale. Jošte neko vrieme on hoda po sobi i ne govori ništa; onda pogleda na sat i reče: Vjere mi, treba spavati, već je kasno.

Njegova puška i lovački nož bijahu u sobi; on to zatvori u ormar, odkle ključ izvuče i dade ga za čudo meni, veleć: Izvolite ga vi čuvati, ja bih ga mogao zaboraviti. Vi ćete se nanj sigurno prije sjetiti nego ja.

Najbolje je, rekoh mu, da postavite vaše orudje na onaj stolac uz vaš divan, tada ga ne ćete zaboraviti.

Ne... čujte, da vam iskreno kažem, ja ne imam rado oružje kraj sebe kad spavam. Evo vam razloga. Kad sam bio grodnijski husar, spavao sam jednom s nekim drugom u istoj sobi, a moji samokresi biahu na stolici uza me. U noći se puška izpali, a ja se probudim. Držah samokres u ruci, odapnuh ga i olovo prodje mojemu drugu tik uz glavu. Ne mogoh se nikako više sjetiti, što sam tada snivao.

Ova pričica me malo uznemiri. Bijah na ime dovoljno osvjedočen, da ne imam kugla u glavi; nu kad sam pomislio na njegov visoki stas i herkulejska mu pleća, na njegove žilave, crnom pavuljicom obrasle ruke, niesam ni malo dvojio, da bi me mogao ugušiti, ako bi što zla snivao. Nu ipak sam pazio, da ne pokažem ni najmanjega straha, samo postavih svieću na stolicu uz moj divan i uzmem čitati katekizam od otca Lawickoga, koj sam bio ponio uza se.

Grof mi, pruživ se na svoj divan nazva dobru noć i okrene se na njem pet šest puti: napokon činilo mi se, kano da spava, prem se stiskao u klupko ko Horacijev ljubovnik, koj, zatvoren u sanduku, tiče glavom stisnuta koljena:

..... Turpi clausus in arca,
Contractum genibus tangas caput...

Časomice je silno uzdisao i stenjao, ko da boluje od živaca; a ja mišljah, da to dolazi od njegova čudnovata lega. Tako prodje jedan sat. I ja počnem driemati. Zatvorim knjigu i hoću da se namjestim u postelji, kad me uzruja neobično kesenje mojega susjeda. Ja poglegam grofa. Oči mu zatvorene, cielo mu se tielo trese i na polu otvorena usta progovori nekoliko jedva razumljivih rieči.

— Vrlo živahna!... vrlo biela!... Profesor ne zna što govori!... Konj ne vriedi ništa... — koj slastan komadić!...

Za tiem stane gristi uzglavnjak, i u isto vrieme zarikne tako silno, da se je probudio.

Ja na mojem divanu niti se ne mičem i pričinim se kao da spavam. Nu ipak sam ga motrio. On sjedne, tare si oči, uzdiše žalostno i osta tako skoro čitav sat, ni ne ganuv se, zadubljen u svoje misli, ko što se činilo.

Medjutiem meni nije bilo pravo pri duši i zakleo sam se sâm sebi, da ne ću već nikada uz gosp. grofa spavati. Za kratko vrieme san ipak nadvlada i strah, pa kad zorom dodjoše u našu sobu, mi spavasmo jedan i drugi ko zaklani.

VI.

Poslije ručka vratismo se u Medintiltas. Tu nadjoh dr. Froebera sama, i rekoh mu, da mi se čini, da je grof bolestan, da ima strašne sne, da je možda mjesečnjak, i da bi mogao komu možda i nahuditi u tom stanju.

Ja sam sve to opazio, odvrati doktor. On je upravo gorostasna sustava, a trpi od živaca, ko kakva nježna djevojka. Možda mu je to prirodjeno od majke...

Ova je danas bila jako zločesta. Ja ne vjerujem mnogo poviestim o strahu i o zagledjivosti trudnih žena; nu to je istina, da je grofica luda, a ludost se plodi po krvi...

Al grof je, odgovorih mu, sasma zdrava uma; on zdravo misli, on je izobražen, i to, mnogo više, neg što bi i čovjek mislio; on rado čita.

Tako je, tako, moj dragi gospodine; pa ipak je to čudan čovjek. Često se naime zatvori u svoju pisarnicu, iz koje onda više dana ne izlazi; često cielu noć bdije; čita nevjerojatne knjige... kao njemačku metaphyziku, phyziologiju, i što ja znam, što sve ne! Eno jučer mu došo paket knjiga iz Lipskoga. Treba ii iskreno govoriti? Herkul treba Hebu. Ne će da se ženi, a žena na izbor; to je njegova pogreška.

Doktorov materijalizam tako me neugodno dirnuo, da sam naglo prekinuo razgovor veleć, da želim, da si grof Szemiot nadje dostojnu ženu. Nu priznajem, da me iznenadilo saznati iz ustiju doktora grofov ukus za filosofične nauke. Da taj husarski častnik, da taj strastveni lovac čita njemačku metafiziku, da se bavi phyziologijom, — to mi ne podje u glavu. Medjutiem osvjedočih se isti dan, da mi je doktor pravo rekao.

Kako vi shvaćate, gosp. profesore, reče on pri koncu objeda, dvostručnost naše naravi?

Pa kad opazi, da ga niesam pravo razumio, začme ovako:

Nieste li vi nikad bili na vrhu kakvoga tornja ili na kraju kakova ponora, pa vam došla misao, da se bacite u jaz i ujedno vas čuvstvo strahote od toga odvratilo?

To se može protumačiti fizičnimi razloži reče doktor; prvo: hod uzbrdice utrudi čovjeka, te mu poćera krv u moždjane, koji..

Manimo se krvi, doktore, uzklikne grof neuztrpljivo, pa uzmimo drugi primjer. Vi držite u ruci nabijenu pušku. Pred vama stoji vaš najbolji prijatelj. Dodje vam misao, da mu zatjerate olovo u glavu. Ubojstvo vam je najodurnije na svietu, pa ipak vam takova misao dodje. Ja scienim, gospodo, kad bi se sve misli, koje nam se u glavi porode tečajem jednoga sata, kad bi se napisale sve vaše misli, gospod. profesore, prem vas držim za mudra, izašao bi možda ogroman svezak i ne ima odvjetnika, koj ne bi mogao uspješno dokazati, da ste sašo s uma, a ne ima, koj vas ne bi na zatvor odsudio, ili dao u ludnicu zatvoriti.

Taj sudac, gosp. grofe, ne bi me sigurno odsudio, što sam jutros više od sata iztraživao onaj tajni zakon, po kojem slavenski glagoli dobivaju buduće značenje, kada se s priedlogom sdruže; onako sam slučajno i što drugo mislio, što se otale može zaključiti proti meni? Ja moje misli mogu toliko prepriečiti, koliko i vanjske dogodjaje, koji ih probudjuju. S toga se otale ne može zaklju-

čiti, što se misao u meni porodila, da sam ju odlučio izvesti, ili da ju počimam izvadjati. Nikad jošte niesam zamislio, da koga ubijem, pa kad bi mi takova misao došla, nije li tuj razum, da ju odstrani?

Vi zovete razum u pomoć, nu je li taj, ko što velite, uviek prisutan, da nas ravna? Da razum uzmogne govoriti i zapoviedati — treba razmišljanja, t. j. vremena i hladnokrvnosti. Ima li čovjek to dvoje uviek? U bitci vidim topovo zrno, gdje leti na mene, ja se odmaknem i spazim prijatelja, za koga bih dao glavu, da sam imao vremena promisliti.

Ja pokušah govoriti o dužnostih, koje nas vežu kao ljude i kao kršćane; o potrebi, da moramo nasljedovati bojnike svetoga pisma, koji su uviek spremni na boj; napokon mu razložih, da u neprestanoj borbi s našimi strastmi dobivamo nove sile, da ih oslabimo i svladamo. Bojim se, da niesam više uspio nego što sam ga ušutkao, te se čini, da ga niesam osvjedočio.

Ostadoh jošte kakovih desetak dana u gradu. Jošte jednom posietih Dowgielly; nu ne spavasmo više tamo. Gospodjica Ivinska bijaše vragoljasta ko i prvi put. Ona po neki način očara grofa, i ja niesam ni malo dvojio, da je on preko vrha zaljubljen. U ostalom on je poznavao njene pogreške i nije se ništa precjenjivao. On je znao, da je ona koketta, da je izprazna, da ne mari za ino, van za zabavu i za vragolije. Često spazih, da ga duša boli, što je ona toli nerazborita; nu on bi sve zaboravio, sav bi se uzhitio od radosti, kad ga ona uzmilova. On me hćede jošte jednom odvesti u Dowgielly i to u oči mojega odlazka, valjda zato, da ja razgovorom zabavim tetku, dok bi se on s njenom nećakinjom šetao po vrtu. Nu imao sam mnogo posla, te sam se morao izpričati, molio on koliko mu drago. Prem je bio reko, da ga ne čekamo k objedu, on dodje i sjedne k stolu, nu nije ništa jeo. Za objeda je bio čitavo vrieme zle volje i smrkla lica. Časomice navlačio brkove, a iz očiju mu blistaše zlovolja. Pa kad doktor usta, da posieti groficu, grof ode sa mnom u moju sobu i odkri mi sve, što mu na srdcu bilo.

Žalim jako, uzklikne on, što sam vas ostavio, da vidim onu malu benu, koja me izsmjehava, i koja voli samo nova lica; nu u sreću medju nama svemu je kraj; sasma mi odurna posta i ne će me nikada više vidjeti.

Za tiem se on neko vrieme šetaše u križ po sobi kao obično, pa će nastaviti:

Vi ste valjda mislio, da sam zaljubljen? To misli onaj vrtoglavi doktor. Ne — ja ju niesam nikada ljubio. Prijalo mi njeno veselo lice. Rado sam gledao njenu bielu kožu... eto sve, što je na njoj dobra... osobito koža. Pameti ne ima; uviek sam ju smatrao krasnom lutkom, koja čovjeku prikrati čas, kad mu je dug, ili kad ne ima novih knjiga. Bez dvojbe, može joj se reći, da je prava ljepota... njena koža je divna! gospodine profesore, krv, koja pod onom kožom teče, mora biti bolja od konjske?... što vi mislite?

I on udari u smieh, što ga čovjek nerado čuje, jer mu je neugodan.

Drugi dan oprostih se s njim, da nastavim moja iztraživanja u sjeveru Palatinata.

(Konac sliedi.)

O NE GLEDJI TAKO ME SMIJUŠKE!

Po I. Geibelu. A. Palmović.

O ne gledji tako me smijuške,
Ružo rana, košutice laka,
Taj ti pogled, blažen po sve muške,
Mojoj duši bol je svejednaka.
Srdce mi sjetno biva i tmoro,
Čim si ti meni prijatna priek.
Prošo je prošo, hitro i skoro —
Ljubavi viek.

E, da tako mlad sam, vesel k tomu,
Tako vedar, čist, ko ti si čista,
Al bi moje srdce bilo tvomu!
Blaženi bi mogli bit doista!
Kako bi negdje znao se liti
Mojim ćućenjî sladostni san;
Ovako — suha drveta kiti
Cvietak je hman.

Ja već tonem u večerni rumên;
Ti podskoči suncem blistajući.
Srdce mi je mrtvo — zemlje grumen;
Tvoje poče istom pravo tući.
Tvoje za srećom očice zure
Dalki i zlatni niz nedoglêd;
Ja ti jur gledjem natrag na škure
Prošlosti slied.

S tog ne gledji tako me smijuške,
Ružo rana, košutice laka,
Taj ti pogled, blažen po sve muške,
Mojoj duši bol je svejednaka.
Pusti me svietom gori i doli,
Budi me kamo poniela kob. —
Srdce ti gdjekog drugog zavoli;
Ja ću pak — grob.

POUKA.

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Dalje.)

Iza govora moga odsvirala glasba jedan komad još, medju to smo mi razgovarali se i ljepoti spomenika divili. Prestankom glasbe dovrši se ta svetčanost, i mi se razidjosmo uzklici svjetine praćeni. U razilazku našem osobito je to, što putem često bih od neke gospode, po svoj prilici novinara napastovan, molećih me za moje ime i prezime, čemu brzo kraj učinih, uklopiv im moju kartu ... Vrućina već pred podne strašna tjerala nas potražiti hlada, presvući se i što to založiti, te pripravit se za još veću žestinu zaparnu oko jedanaestog sata, kadno će u velikoj sveučilištnoj auli g. senator Alcardo Alcardi u slavu Petrarkovu govoriti. Tko je bio u Padovi, a da ne bi pohodio sveučilištnu ogromnu sgradu sa njezinim velikim krasnim četvorokutnim dvorištem i hodnikom, što no ga u okolo prekrasni stubovi nose, rukotvor sl. Sansovina, a vas je urešen grbovi nekadašnjih slavnih učitelja i učenika njihovih, medju kojimi i mnogo slavensko ime čitat je? Tko nije bio u velikoj auli ili sali sveučilištnoj isto tako grbovi urešenoj, a da mu živo pred oči ne stupi sjaj svjetske slave učenjaka sveučilišta toga, jednog od najstarijih u Europi? — Već pred jedanaest sati hrlio je sviet tamo, da mjesta zadobi; i prem ako ulaz u aulu samo učenjakom gostom i odličnijim Paduancem namienjen bi, ništa ne manje ona se tako svietom prepunila, da ja malo kašnje prispjevši jedva mogah kroz vrata, zabarikadirana slušaoci, jedan korak u istu proturati se. Alcardo Alcardi već je na visokoj tribuni stajao i govor svoj čitao. Od silne zapare slične onoj u parnoj kupelji ne mogah dulje od četvrt sata tu uzdržati, te potegoh van misleći: govor Alcardov izići će tiskan, pak ću ga i ja kao gost dobiti. Da je pako Alcardo kao književnik obće poznat i štovan veliku hvalu i slavu govorom svojim stekao — a trajao je pó drugi sat — to se po sebi razumie. Osobito mu pak silan narod vodjen pravnici počtu svoju ukaže, uzklici ga svojimi tja do kuće njegove izprativši. — U pol dva sata po podne otvorena je stajala tako zvana Sala del Consiglio na piazzi unita Italia gostom za posjet i razgledanje rukopisa i izdatih diela Petrarkovih od prvog početka do najnovijeg vremena. Rukopisi i izdata djela, gdje se samo za njih začuti moglo, pribavljena su odborom za tu izložbu. Što je najstarijega, to je u ormaru staklenom na sried sale postavljeno. Medju rukopisi jedan osobito me zanimao, naime sonetti Petrarkovi na pergamenskoj knjižici pisani, ali početna slova kao i okviri listova divnimi su sitnoslikarijami odgovarajućimi svakoj pjesmi okićeni. Da l' nije to našega Klovija djelo? — U istom ormaru vidit je i autografe rukopise Petrarkove. Ostala širom četvorokuta sala na ormarih izložena djela Petrarkova u raznovrstnom formatu i tisku, tko bi ih posebno svako pregledao i prebrojio? Ali rekao bih, tom raznolikom množtvu surazmjerno pozdraviše učenjaci Italije svojimi posve novimi toj svetčanosti namienjenimi i posvećenimi djeli Petrarku, koja se, ne ću pogriešiti ako rečem njih do 40, posebice u razdjelu jednom izložena viditi mogahu. Medju ovimi ležahu već u rujbaršunu uvezane: „Pjesmice zvonjelice glasinke". — Kad smo se do sita te izložbe nagledali i svojim ju primjetbami pohvalno propratili nije već ni daleko od 4 sata po podne bilo. Hajde dakle u družtvo tko s kim na piazzu Vittorio Emanuele u Palazzo della Loggia u koje krasnom vrtu čekaše nas sjajan banket. Ako je onaj u Arquà kraljevski bio, ovaj bješe sigurno carski, ako u tom razlike imade. U koliko je, prem ako na ravnici, vrt taj sa svoga raznolikog ali izvanrednog cvieća, sa svojih čistih stazica, krasnih sjenica i sjenatih šetališta, sa svoga na kat visokog chioska u istinu čaroban, u toliko mamio je oči na sebe stol u njem tik zida prostrt, trikolornim platnom i vienci i barjaci nadkriven, a cviećem, pasticcerijami (sladkišem), raznim voćem, vazami i raznimi kipovi toli liepo okićen — eh! rekao bih: samo ti se jede! A da ti se tek još bolje nadraži, ležaše na svakom tanjuru: „Nota delle Vivande" (jelovnik) krasno tiskan, na čelu mu i prvoj strani Italije grb, naime pod krunom u srebrnom polju crveni krst, izvan polja pak lovor vienac uz maslinovu i smokvenu grančicu. Uz izbrana i tečna jela, tekla su ti po luksulski najskuplja vina: Madera, Valpolicella, Capri Bianco, Bordeaux, zatim Punch alla Romana, Moscato Siracusa i za kafom Liquore di Banana. Gostiju bješe nas više nego li u Arquà, do blizu 200. Medju svimi najviše mi tu oči upadao zastupnik kraljev vrhovni gjeneral Poninski, rodom Poljak, u bogato srebrom izvezenoj uniformi a prsa mu raznimi redovi u toliko načičkana, da mu ni dugmeta niesi opaziti mogao. Muž bjelolik i višeg uzrasta, rekao bih više prijatna no junačka lica, kao u obće Poljaci, koji su samo na megdanu za svoju ojcziznu junaci. Isti gospodin, kao što čuh, u žalostne uspomene bojevih 1848. i 49. kao honvedski pukovnik u Magjarskoj borio se. Kako poslije u Italiju dodje, gdje li si onolike redove izvojeva, ne znam. Po sebi se razumie,

da je tom prilikom bilo silesija zdravica, rad kojih se je često prekrasna glasba morala prekidati. Nije se ni tu opet zaboravilo na bratstvo s Magjari! . . . I tako jedosmo i pismo, dok se ne nasitismo, i dok nas glasba uz Tempo di Marcio sa stolica ne podiže, da se malo krasnim vrtom prošetamo, a vabljeni novim čarom, — koje razsvjetom vrta i chioska na kom se likovi Petrarke i Laure sad u sjaju svetiljaka i lampiona blistahu, koje bengalskim plamom i vatrometom, a koje i krasoticami paduanskimi, kojim sad ulaz u vrt pripušten bi... Ali prije ove razsvjete polag programa uzidjosmo na krasnu Logiju, da učestvujemo tako zvanomu „Corso delle Bighe" t. j. trki na dvokolicah i na konjih, koja se na velikoj piazzi Vittorio Emanuele obavljala. Gledajuć s Loggije onu silnu svjetinu na tribunah podignutih i u okolo piazze tiskajuću se, slušajući čas povladjivajuću viku „bravo!" trkačem, čas zvižduk porugljiv, a uz to deranje Talijana i Talijanka prodavajućih: Aqua fresca! con ghiaccio! fige! persichi!" i što ti ja znam što sve ne, — mora ti i nehotice na pamet pasti ono rimsko: „panem et circenses". Talijanu bez takove zabave nema pravog veselja. Ali nije ni šala za trkače, koji od njih trojice, u dvokolicah s jednim konjem triput neodmorce onu grdnu piazzu obtrčavši, prvi na metu stigne, da 1800 lira zadobie! O! šibaju ti se oni mali konjici, o! lete zavitlavajući se one male, tobože rimske, dvokolice, da ih sve zvrka stoji, o! prigiblju se na njima na sve strane vozci, da misliš sad će van kao bundeva izfrknuti; čas je jedan prvi napried, čas drugi, čas ih obojicu posljednji prestigne, na to ovomu vika „Bravo!" da se zrak potresa, a onima žvižduk, da te ušesa zabole — eh! to tamo ti te pogibeljne i vratolomne zabave, to nije za slavensko oko, ni srdce, već samo za talijansko; jer ga per analogiam podsjećava na ona okrutna i krvnička vremena, kad su Rimljani s nekom izvanrednom nasladom srdca u Collosseumu, u svojih circusih i arenah gledali, gdje se s divljimi, gladnimi i s toga razjarenimi zvjerinami kršćani i robovi boriahu i gdje ih zvjerad kadšto na komadje raztrga.

Zato na brzu ostavih Loggiju, te podjoh se vrtom šetati s nekoliko prijatelja, očekivajuć gore rečenu razsvjetu, koja mi je ljepotom i čarom svojim te bighske misli raztjerala. — Bilo je skoro 9 sati kad se s čarobnim vrtom i s gostmi razstadosmo, al da se opet u Teatro Nuovo večeras sastanemo, gdje će se posve nova opera „I Gothi" toj svetčanosti namienjena, od 22godišnjeg compositeura Gobbati davati. Što se kompozicije tog mladjanog meštra tiče, reći mi je, da je nešto izvanredna, neobična sastavio; već uvod u operu mu je, prem ako simphoničan, ali skroz i skroz piano i pianissimo; arije opere nisu toli melodične i štono se veli cantabile, kao u drugih talijanskih operah, ne imaju one nježnosti i gibkosti, koja sluhu i srdcu godi. No kraj svega toga stekao je od većine publike dopadnost; ta Bože dragi! ta njihov je sin i treba mu onako mladjanomu što većeg poticala; s toga su ga odmah iza ouverture i poslije malne iza svake scene tapšanjem i bravo izazivali. Ne ću pogriešiti ako rečem: taj mladi maestro kraj svoje darovitošti hćio je svojim izvanrednim djelom ili slušaoce tobože zanieti, ili a la Wagner glasbu budućnosti i put joj Talijanom pokazati. Ali nefuk! ne će prokopsati tom svojom više švabskom fantastično-rapsodičnom muzikom. Talijan kao i Slaven više uživa u melodično-gibkom sklopu i razvijanju i prelievanju glasova, štono se veli: da ti se sámo pjeva. A ne ima li toga, može se glasbi diviti, t. j. koji ju razumie, ali u njoj mu naslade srdca ne ima... Ovdje ne mogu u skup ni hvale uzkratiti orkestru, sborovima i svim artistom. Ali nešto ne mogu pregorjeti, da krpe ne prišijem primadoni, koje sam ime zaboravio. Ne ću reći: da nije na daskah prikaza licem liepa — a koja nije kad se nafràka? Ne ištem ondje viditi vilu, nimphu, silphidu, ali ne marim viditi ni bobova snopa... Po sebi se razumie, da debelom čeljadetu ne ide od ruke ona gibkost okretnosti, gracioznosti i mimike osobito u onako zaljubljenoj ulozi, — ali i glas, što je najglavnije, ne izpreda, ne izvija se onom željenom tančinom, mehkošću pak i visinom iz onakoga ogromna pancira — a što da reknem ob osjećaju i budjenju osjećaja? Procul este!...

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Dalje.)

U tu vrst evangjeoskih dogadjaja spada i ono zlobno napastovanje, kad su naime Farizeji upitali Isusa, da li se smie davati porez cesaru? Mreža vrlo fino zapletena, da ju nije mudrost božja preliepim i za cio sviet prekoristnim načinom razplela. Imao se je Isus po nakani licumjeraca omraziti ili pred cesarskom vlasti, ako rekne, da nije slobodno danak davati cesaru, čim bi nekim načinom

potvrdio onu himbenu potvoru: „čini se kraljem, za to je protivnik cesarev“, ili bi se imao omraziti puku žudinskomu, koji je sa svim jarom ponositoga svoga srdca mrzio na Rimljane, i jaram njihov vrlo neuztrpljivo podnašao, ako rekne; mora se davati daća cesaru. Isus medjutim ne učini ni jedno ni drugo, nego upotriebi tu slučajnu sgodu, da izusti nečuvenu dosele istinu, istinu ne umrlu, na kojoj se sav poredak svieta i država, svaki napredak i svaka sloboda osniva, to jest: da se svako družtvo čovječje ima osnivati na dvie različite, u svojih svrhah i sredstvih samostalne, a u svom doticaju, koji se na nikakav način izbjeći ne da, skladne oblasti „podajte cesaru, što je cesarovo, a Bogu što je božje“.[1] Kršćansko osobito družtvo imalo bi misliti, i iz svih sila nastojati, da u cjelovitom organizmu svojem bude symbol one svete sloge i jedinstva, koje se u vječitom slovu božjem očitova, kad se je s puti i naravi našom u jednoj božanstvenoj osobi sdružilo i spojilo na spas i vječitu korist ne samo pojedinca, ne samo svakoga družtva, nego cieloga svieta. Znak je slabosti i kratkovidnosti, kojom se, budi nam slobodno reći, mediokriteti današnjega vremena toliko odlikuju, tražiti razkol i razdvoj ondje, gdje bi onolika sloga nuždna bila, kolika obstajati ima izmedju zdrave duše i čila tiela. Žudije ogrnuše Isusa crvenim plaštom, da mu se narugaju; skoro nam se slični tim žudijam čine oni, koji skrajno svoje neumiće i nevještinu svoju u vladanju pokrivaju liberalnimi prnjotinami progonstva crkve božje, majke ciele evropejske izobraženosti i zatočnice svake slobode. Crkva moralnim svojim uplivom promiče mir i red, zakonitost i pravednost, sdušnost, izvrstnost i pravu slobodu; ali pokušaj, ma s koje strane, ruke joj sputati, te ju na postignuće stanovitih političkih svrha svesti, odmah si ju smrtno ranio i oslabio, i skoro ju svakoga upliva na sviest i ćud narodnu lišio.

Takav epizodalni čin predstavlja kao što gore rekosmo, treća slika na liepu, g. mladjim Seitzem u našoj stolnoj crkvi izvedena, to jest posjet Isusov u kući Lazara, M. Marte i M. Mandalene.

Da sliku s estetičnoga gledišta dobro prosuditi možemo, valja ponajprije dobro pojmiti čin evangjeoski, koji slika predstavlja. Valja se obazreti i na posebni motiv, koji slikar osobitim načinom iztaknuti želi. Valja dobro prosuditi, u koliko je slikar shvatio smisao i domašaj bibličnoga čina, i u koliko mu je za rukom pošlo, pristojnom formom odjenuti istinu evangjeosku. Ovo je nuždni uvjet svakoj zdravoj estetičnoj kritici, ter ako se čestoput opažava, da ljudi, inače vješti i učeni slabo shvaćaju i krivo sude slike, osobito religioznoga zadržaja, razlog je taj, što niesu u stanju shvatiti pravi smisao slike, i u koliko je ista dušu i srdce slikarovo pronikla i maštu mu razgrijala, da ju priklanim idealom odjene. Dokaz ovomu čitasmo ovih dana u „Revue des deux mondes“ od 15. kolovoza o. g., gdje u 4. knjizi Emil Montégut, najučeniji i najduhovitiji umjetnički pisac današnjega vremena u Francuzkoj, opisuje u svojih „impressions de voyage et d' art souvenirs du lyonnais“ spasovo ili uzašašće gospodinovo, slikano Petrom Perruginom a poklonjeno muzeju lionneskomu papom Piom VII. Ovo je djelo najbolje od Perruginievih djela. Ne samo to, nego je ascensia Perruginieva jedno od najljepših, najumnijih i najdivnijih djela, što ih je igda umjetnost proizvela. Ako su igdje superlativi na svom mjestu, to su sjegurno tuj. To djelo ne samo da je posve izvanredno pod vidom umjetničkim, nego i pod vidom theologičnim. Pak ipak o tom divnom umotvoru govori spiritualni akademik francuzki Merimée ovako: „Le caractère des figures et les poses sont admirables de naiveté et de noblesse; mais le dessin est sec et dur, comme celui des premiers peintres grecs. La vierge, qui occupe le milieu du tableau, n' est pas une femme. Il' me semble qu' a cette epoque on ne savait ce que c' etait que la composition, ou bien qu' on ne faisait aucun cas de cet art. Les figures sont placées au hasard á coté les unes des autres, et pourraint étré deplacées sans que le tableau en souffrit“. Tomu odmah nadodaje Montégut: „Voilà qui est franc; seulement ce tout le contraire de la verité“. A u dolnjoj svojoj razpravi očevidno dokazuje, da je sud Meriméea od rieči do rieči kriv, i da je upravo protivno istina. Na posljedku zaključuje: Nulle scéne d' aucun drame humain ne saurait égaler le pathétique de celle-la pour ceux qui ont l' intelligence et l' amour des chores religieuses“. Ovo i zato napisasmo, da se naši mladi umjetnici čuvaju suda, koji čestoput u svojih učionah orakulskim načinom slušaju, ko što čujemo, da je negdje te negdje modom postalo Tiepola za najvećega slikara svih vremena držati.

Sadržaj slike naše znamo. Isus, vraćajuć se iz Galileje u Žudiju, morao je, po zemljopisnom položaju svete zemlje, proći Bethanijom, gdje mu stanovahu rodjaci, koje pohoditi nakani. Svatko lahko pomisliti može, koliko je veselje s posjeta Isusova kuća Martina osjetiti morala; jer osim što je Isus u rodbini po krvi s kućom bio, ne ima dvojbe da su ukućani jur upućeni bili o dostojanstvu Messijskom Isusa, i o svetom zvanju njegovu. Sve okolnosti čina, koj nam slika predstavlja, to dokazuju. Mi ćemo samo jednu

[1] Mat. 22, 15—22.

navesti, koja i u istoj slici svoj izraz nalazi. M. Mandaljena, djevojka preliepa i uzorna, sva se je izgubila u Isusu i u svetom njegovu nauku. Očevidno je, da je čista i poletna duša njezina mystičnim jur načinom zaručila se i sjedinila za uvieke sa srdcem Isusovim, što je svakomu čovjeku na ovom svietu manje više nuždno, ako misli baštine Isusove vriednim postati, jer sv. Pavao apoštol, veleć, da ga ništa na ovom svietu, niti smrt, niti život, ni patnja ni udobnost, ni sviet ni pakao, od ljubavi Isusove odvrnuti ne može[1], nadodaje „anathema“ onomu, koji ne ljubi Isusa Krsta.[2] Bez djelotvorne ljubavi onoga, koji nas je neizmjernom ljubavju svojom odkupio i neumrloj opredjelbi našoj povratio, ne ima prave krieposti ni izvrstnosti, ne ima spasenja. Magdalinin odnošaj prama Isusu, kao što ga sv. pismo, a po svetom pismu i slika naša predstavlja, ne dvojbenim je dokazom, da se je u kući Martinoj znalo i osjećalo, što je Isus i sveto zvanje njegovo? Za to ne opisiva i vrhunaravna radost i veselje odsieva iz lica Martina i Lazarova, kô što nam ih slika predstavlja a veselje Mandaljene živom i neumrlom ljubavju preobrazilo se u zanesenost, sveljubavju preobrazilo se u zanesenost svetu, koja se u srdcu i duši zaručnika i Boga njezina gubi, otresav se na uvieke svega, što varavi ovaj sviet zatvara. Budi nam dozvoljeno ovdje još jednu važnu okolnost navesti, kojom se Magdalinin položaj u svetom pismu i našoj slici razjasnjuje. Sv. evangjelje M. Magdalini vrlo liepu i vrlo častivu ulogu opredjeljuje. Ona suzami svojimi pere noge Isusove, a kosom svojom ih tare;[3] ona malo prije smrti Isusove tielo njegovo skupocjenim i miomirisnim uljem maže, što je u Judi Iskarioti bogogrdnom tatu i pohlepniku, licumjernu žaobu probudilo, da bi se ta skupocjena mast prodati, i novcem dobivenim siromakom u pomoć priteći moglo.[4]

Mandaljena rano jutrom u nedjelju hrli sa drugimi Marijami k grobu, da pomaže tielo Isusovo;[5] Mandaljeni se Isus na pose poslije slavnoga svoga uskrsnuća u slici baščovana prikazuje.[6] Odkale dakle da sv. pismo M. Mandaljenu grešnicom naziva, kojoj se mnogo odpušća, buduć je mnogo ljubila.[7] Ova posljednja okolnost dala je povoda, da se je predavanje o M. Mandaljeni ponešto po našem mnienju izkvarilo. I mi se sami sjećamo, da nam je dobra majka, tumačeć svete dogadjaje evangjeoske u djetinstvu našem razlagala, kako je sv. Mandaljena taštinom i pohlepom za dopadnošću u neuredni i griešni život pala. Ah, kako se još i dan danas rado sjećamo tih dogadjaja iz djetinstva našega! Koliko blagosivamo dobru majku svoju, koja je prostim svojim ali blaženim, materinjom ljubavju posvećenim, načinom više djelovala na srdce i dušu našu, nego sva potonja učenost. Ah od koli neizmjerne važnosti je, da se u svakoj kući, od najprostije do najodličnije, dobri kršćanski običaji uzčuvaju, svete knjige čitaju, otajstva nauka kršćanskoga slave i djeci tumače. U tom ponajviše leži otajstvo sretne budućnosti našega naroda. Pita se dakle, u čem je sastojao grieh sv. Mandaljene, i da li se tuj i sbilja misliti ima na bludni i razpušteni život? Ako se čovjek obazrie na sve okolnosti, u kojih sv. Mandaljena djeluje; ako se uzme u obzir, da je kuća Martina bila kuća posve uredna i častiva, da je Mandaljena živila najprije pod nadzorom dobrih i poštenih roditelja, a poslije pod nadzorom starije sestre i brata Lazara; da je kuća domaća Mandaljene ne samo uredna i častna, nego i imućna bila, inače ne bi bilo Mandaljeni moguće dragocjenim uljem pomazati tielo Isusovo; da je Mandaljena u mladjanoj dobi bila, kad se je dogadjaj, o kom govorimo i koji slika predstavlja, sbio, i da je već tada sv. Mandaljena po ljubavi i milosti Isusovoj do izvanredne izvrstnosti i svetosti dospjela, i tomu, dosljedno da se je dakle grieh Mandalinin prije ovoga dogadjaja pokazati imao: onda iz svih ovih i ostalih okolnosti bezdvojbeno sliedi, da se tuj o bludnom i nečistom životu ni pomisliti ne može. U čem je dakle Mandaljena sgriešila? Po svoj prilici sav grieh sv. Mandaljene u tom sastoji, što je preliepa i uzorna djevojka premnogo držala do vanjske svoje ljepote; što je pregizdava i za nakiti i dopadnošću odveć pohlepna bila. Sve stvari, koje se kod mlade, liepe i obće hvaljene djevojke lahko dokučiti mogu. Ako je tako, reći će nam se, odkle nadjevak grešnice? Vjerojatno je, da je djevojka upoznav se pobliže s naukom Isusovim i svetim zvanjem njegovim, i uvidiv, da ljepota vanjska bez nutarnje dobrote i vriednosti ništa nije, pače da se čestoput u pogibelj i propast duševnu izvrgne, vrlo se kajala sbog prijašnje taštine i izpraznosti svoje. Buduć pako da ljudi, koji se božjom milošću do višeg stepena izvrstnosti podignu, rado u poniznosti i skrušenosti srdca svoga, i pomanja pomanjkanja svoja griehom nazivaju, vrlo je vjerojatno, da je svetica našo sama sebe grešnicom nazvala, i da joj to ime sv. evangjelje, ne toliko gledom na prvašnju njenu taštinu, koliko gledom na njezinu izvanrednu čednost i poniznost, na jednom mjestu daje. Ime grešnice dakle kod naše sv. Mandaljene po svoj prilici, više je ime poniznosti i pohvale, nego ime veće kakove neurednosti i ukora. Ovako

---

[1] Rimlj. 8, 38, 39. [2] Kor. I. 16, 22. [3] Luk. 7, 38. [4] Iv. 12, 1—8. [5] Mark. 16. [6] Iv. 20, 14—17. [7] Luk. 7, 39, 47 i 48.

ju i slika naša predstavlja, i to po našem mnienju punim pravom. Predstavlja ju naime punu ljepote i svetosti, iz koje neokaljana prvobitna nevinost i čistoća u nedvojbenih crtah prosieva.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Otvaranje sveučilišta. Dana 18—20 listopada doživismo u našem glavnom gradu slavu, kakovu je riedko kada vidio naš staroslavni Zagreb, ni za dana narodnjega preporodjaja, ni za dana najvećega uzhita; tih dana doživismo historički dogodjaj, koj je svakomu poštenomu Hrvatu, bio bogat ili siromah, potreso dušu. Možebit je drugom kojom prilikom više zastava, više sjaja, više vanskoga nakita, ali toliko živog i žarkog osjećanja, toliko iskrene i duboke radosti nije, rekli bismo, nikada bilo, koliko u onaj čas, kad je dne 19. listopada ban Ivan Mažuranić u ime Kralja svečanom rieči proglasio svemu narodu, svim nazočnim stranim odličnikom, da su otvorena vrata hrvatskoga sveučilišta. Srdce je pri tom uzigralo našincu, kan da je unj s neba iskra pala, gromom ozivala se radost svega naroda dvoranom, hrvatskom priestolnicom, cielom kraljevinom. Badava ćeš tražit rieči, da opišeš vierno to osjećanje. Takove znamenite momente može čovjek samo ćutiti, opisat se ne dadu, ma kakovo vješto pero bilo. Divno je doista udesila promisao, da su na čelu te slave stajale samo dvie glave, na koje hrvatski narod slaže sve svoje nade, dva slavna čovjeka, kojih će uspomenu narod po vjekovih blagosivljati a to je ban i pjesnik Ivan Mažuranić i biskup i narodni dobrotvor Josip Juraj Strossmayer! Oko njih skupilo se sve, k njim grnulo sve puno radosti i veselja. A zavidnici narodne sreće, narodnjega napredka? Afflavit populus et dissipati sunt. Naši štioci tražit će možebit u današnjem listu obilan opis ciele svetkovine. Ne doniesmo ga. Ne mogosmo. Jedva uminuše ovi sjajni dani još nam drkće srdce sa onoga, što smo doživljeli.

A takovi divni prizori ne pišu se kao obični članci, pišu se mirno. I mi ćemo doniet obširan, cjelovit opis te slave, da se ugriju još jednom naša srdca, spominjući taj važni čas, neka i naša djeca znadu, kako je bio udaren temelj onomu spomeniku, što si ga je hrvatski narod svojimi silami podigo.

Reforme narodnog kazališta. Ovih dana doći će kazalištno pitanje pred naš sabor. Svietli ban želi, da se to pitanje još tečajem ove sjeditbe rieši. To je i mudro i pravo. Neprestance natucasmo, da naše kazalište može uspievati pod stalnom kazalištnom upravom. Saborski odbor za kazalište zaključio je predložiti saboru, da se uprava povjeri stalno namještenim organom i to intendantu a uz njega stajali bi ravnatelj opere i ravnatelj drame. Odbor prestati će sasvime, kad se uvede nova uprava.

Matica hrvatska. O našoj hrvatskoj matici ne čitaš nigdje ni slovca, kanda joj je nestalo traga. Jedini B u d i s a v B u d i s a v l j e v i ć, znajući vazda, gdje nam je pravi vršaj dužnosti i kad je čemu hora, oglasio se je opet prvi i prijavio je predsjedniku družtva pristup jednoga utemeljitelja, župnika F r a n j e F a b e k a, sebe kao radnika i s e d a m d e s e t prinosnikâ, a to još niesu svi, kojim je Budina poslanica na ruke prispjela te od kojih se isto toliko dičnomu odzivu nadamo.

Kamo sreće, da nam je na svakom kraju naše domovine po koja takva duša, pa se ne bismo tužili na mrtvilo i nehaj činovnika i trgovaca, koji idući za svojim poslom ne dospiju ni ugledati svaki poziv iz Zagreba, ali se za cielo draga srdca i hametice odazivlju kad ih na dužnost bratski upozori takov odličnik, kakov je naš spomenuti prijatelj.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak.) Dugo već ne imasmo gdje, da nastavimo naše natucauje, kako bi valjalo iztriebiti kukolj iz pšenice našega jezika. Bilo odviše drugoga gradiva. Medjutiem pojavila se i od druguda želja, neka se dugo ne odmaramo, jer ima dakako još i mnogo i velikih prigovora a vrieme leti i prijatelji mi prikričaše, da je sad baš hora i prieka potreba. Jedan od tieh prijatelja latio se dapače sâm pera i u „Obzoru" uzeo prigovarati lošoj kodifikaciji naših zakona. Da istinu rečemo, veselimo se toj neuztrpljivosti, te s toga eto nas opet na vršaju.

Njemačke o h n e z u, ili o h n e d a s s u podredjenih stavcih ne mogu se nikako okaniti naši mladi prijatelji, dapače i u Dalmaciji povadjaju se našinci za Talijanom, te pišu hrvatski: b e z d a, a to nikako ne prija duhu našega jezika, već se ima pisati: a d a n e ili niečni dionik sadašnjega ili prošloga vremena, primjerice: o h n e z u b e d e n k e n = a d a n e u z m e m o n a u m, ili n e u z e v n a u m; o h n e e i n W o r t z u s a g e n g i n g e r d a v o n = o d e n e r e k a v n i c i g l e; e r k a m, o h n e d a s s e r g e r u f e n w a r = d o d j e n e p o z v a n; o h n e z u w i s s e n w a r u m = n e z n a j u ć i z a š t o.

Odgovorni urednik **August Šenoa**. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 44. U Zagrebu dne 31. listopada 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BLAGOSLOV.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Preko polja leti konjic,
Na njem junak sjedi,
Zastirući rukom oko
U daljinu gledi.
Ne diže se ono magla,
Što ju vihor svija,
Već je magla, što ju riga
Plamenova zmija.

„Zveči sabljo, ljuta sestro,
Žrtve danas dosti;
Strašno li će na tvoj zamah
Zaškrgutat kosti.
Nikoj kralj se ne će takvim
Grimizom odievat,
Kakav li će jošte danas
Na tebi mi sievat!“

Brzo reko — brže teko —
Brže od gromova,
Medju čete iznenada
Banuo vragova.
Kano klasje polegoše
Kuda junak staje,
Kano krst se sablja njegva
Nad njimi još sjaje.

Al gle tamo, gdje je krvi
Uprav do pojasa,
Sad se netko težkom mukom
Uzdižući glasa:
„Ne htjedoh li prije — sada
Tvrdim, junak da si,
Samo hitro, neka ti je,
Uzmi ju i spasi.

Bijah lùda, kad sam želji
Opiro se tvojoj,
Ne htijuć te za ženika
Miloj kćeri mojoj.
No da mirna s ovog svieta
Dušica mi krene,
Blagoslovit će vas ruke
Moje satrvene — —“

Preko neba leti oblak,
Junak preko polja,
Radostan mu obraz bio,
Slobodna mu volja;
Izpred njega buji cvieće
I slavuljak slovi,
Iza njega krvca teče,
Grakću gavranovi.

Ne bje dugo — on se vrati,
A na polje bojno,
Al mi gledi, nešto nosi
Izpred sebe vojno;
Il je angjel svetokrilac,
Ili vila blaga:
Nit je vila, nit je angjel,
Već junaku draga.

Gdje je krvi do pojasa,
Ondje oba staju,
Te se starcu ranjenomu
Nizko naklanjaju:
„Veliki su naši griesi,
Veća milost tvoja,
Molimo te blagoslova
Poslie tužna boja.“

„Samo bliže, mila djeco,
Glave sastavite,
Trudne li su moje ruke,
A časovi hite“ — —
Bliesnule ti oči starca,
Kada ovo reknu,
Shvati sablju, pa ti njome
Preko glava sjeknu.

Ko dva cvieta od kosiera
Izpred starca pusta
Pale glave — i u padu
Sljube im se usta...
„Blagoslova, blagoslova
Eto vama dosti,
I za vrane gavranove
Izdajničke kosti!“

MIGRENA.

Humoreska. Napisao D. L.

I.

Grad V. gniezdo vam tmurnih šišmiša, kobnih sova i čevrljavih vrebaca. Stanovnici mu bijahu sto godina nazad uzorni filistri. Čitajte Wielandove Abderite, — oj ono su mudraci na prema ovim ljudem. Zatvorite oči, pa ih poslušajte, kada medju sobom govore, pa će vam se stvoriti u duši slika sredovječnih purgara, opaziti ćete vjetrom njihane perčine, na glavi otrcani trouglasti klobuk, a krila duguljasta im kaputa lepeću kao rep u lastavice. Pûšê li, razumieva se samo po sebi, da im je ponajgori duvan i da se niesu jošte dosinuli udoblja žigica; posve im je dovoljan kremen i guba. Liepo vrieme — naslućuju po kukurikanju susjedova kokota; smrt — po zavijanju psa ili po kobnom sastanku trinaestorice, pismo, koje i onako dobiju u deset godina jednom, navještuje im stari mačak, umivajući se na suncu. Treba li kamo poći, bilo u bližnji grad ili daljnje selo, pišu oporuke, istina težkim srdcem; jerbo vjeruju, da im već s toga valja umrieti, a željni su svakako dugo i dugo jošte življeti, pa bilo i za sjeme ostati. Dà, znate, u petak ne polaze ma baš nikamo, a zaputiv kud bilo, prekrste se i što vam ja već znam, koliko takovih predsuda. Politika im po običaju, i to da vam reknem, tako zvana „la haute politique“, najveća slast, akoprem se u nju razumievaju kao mačak u sviralu. Sastane li se njih najmanje trojica, tada se Europa grdje kroji, nego li je skrojio glasoviti krapinski rak kapute slavnih purgara; da je do njih — ej zašto nije? — kako bi sviet sretan i presretan bio. Današnji im je sviet, sa svimi svojimi pregnući i težnjami za napredkom pravi Sodoma i Gomorha, pa s toga je posve vjerojatno, da mole, neka bi opet pogorjela ota Sodoma i Gomorha.

Pa ipak imade u tom gradu učenjaka, uživajućih ugled proroka, duhovitih žena, koje oko sebe sakupljaju veći krug, nego li ikoje od proslavljenih gospoja velikih gradova. Ali su ti učenjaci šuplje glave ili puki diletanti, glasoviti junaci vjetrenjasti poltroni, bahati trgovci kukavni su kramarčići, mudre žene blebetuše bez duha. Nu svaki pojedinac izpunjuje svoje mjesto nekom ozbiljnosti, koja bi dostojna bila i uzvišenijega smjera, — nekom naravitosti, koja se prikazuje već značajnom, te čovjek mora napokon podvojiti, da li se može drugčije ponašati najglasovitiji učenjak ili najbogatiji bankir. Tuj je vriedna jedino zlatna ljuska; radi jezgre, bila jedra ili gnjila, nije nikomu posiedila glava.

Život je ondje patriarkalan, zajednički. Susjed znade, što je susjedu u loncu, koliko li grošića u žepu; kuma sbraja kumine piliće, a ova opet proračunala, koliko vriedi nova kumina suknja — ma na novčić. Purgar — najmožniji vlastodržac svieta, stara korjenika lozom iz Abdere, Filistrije i — uz dozvolu vašu, gospodo domorodci — iz Krapine, imajući više predja, nego li „gospon grof“, kojno se kadkada na četiri konja gradom vozaka. Rečeš li o kom, da je purgar, rekao si sve, što se i častna i poštena i dobra jedva pomisliti može. Pred njim mora svatko kapu skidati, on pred nikim, osim ako je upravo dobre volje pred načelnikom grada; sjedi li pako kao ašešor u gradskom zastupstvu, tada nije nikada dobre volje i ne pozdravlja baš nikoga.

To vam je život inteligencije u gradu V—u; plebs, misera plebs — nije niti spomena vriednom. Kada je danas tako, pomislite, kako je bilo prije jedno desetak godina, kadno me onamo nanielo božićevati.

Bijah tada djakom na gimnaziji zagrebačkoj. Na crnoj ploči, na kojoj se navadno listovi oglašivali, stojalo crno na bielu: D. L. Razbijam si glavu, odakle bi to moglo biti — „billets doux“ ne bijahu medju djaci za onda jošte u modi — potečem k poslužniku i sbilja pismo na moju malenkost. Naslov i sadržaj pisan toli drhtavo i nečitljivo, da sam jedva slovo po slovo odgonetati mogao. A tko mi pisao? Stric me Niko zove na kolače. Kolike mi sreće! Sav se zažarih, pa da smetnja bude jošte veća, čim stupih u učionu, dopade me sreća tumačiti grčke nepravilne glagole prvoga razreda. Malo ne zaglavih od radosti.

Koj vas je rado znati, tko i što je taj moj stric Niko? uzmi na um gornji klasični opis purgara u V—u, eto mu prototipa moga strica. Samo jedno izpravite, perčina bo nije imao. Inače purgar, a kao takav filistar, svojeglavac i svadljivac do zla boga.

Bila zimna ciča. Sjedim u deležancu umotan u šupljikastu kratku kabanicu, snieg praminja kao u okladu; bura puše, da ti se duša sgraža; inje se po kosi hvata, drhćem od zime kao šipka na vodi. Poštar, Niemac, sjedeć uza me, šuti i čmuli. Mislio valjda — nu nije me za to briga. Vi ćete se i onako potužiti, da pišem o svačem, a morao bi pisati o migreni. Oprostite, bit će! Sve sam muke i neprilike junački prekužio i napokon se dokotrljah do pošte u V—u. Istinabog nije bilo više od deset sati, nu slavni purgari u V—u idu kad i kokoši spavati, pa s toga i ne osjetiše potrebe svjetiljaka. U gradu tamno kao u kozjem rogu; u svu sreću stričeva kuća prva uz poštu. Doprtim po visoku sniegu do kućnih vrata i pokucam. Poslije odulje stanke i ponovljena kucanja otvori se prozor i strinin se glas ozva.

— Tko je?

— Ja, strino draga, ja.

— Ti li si to, sinko. Samo časak počekaj!...

Zaškrinuše vrata i ogrlih milu staricu; topla joj suza kanù na moje lice. Obljubih joj ruke, koje su me neprestance dragale i grlile. Podjosmo u gornji sprat do moje sobe. Koliko sam se puta svraćao u V—, svaki put mi bilo samu u toj sobici stanovati. U volji mi bila. Ne bijaše tuj skupocjena posoblja, niti svile niti baršuna. Stari te ormari nebrojenimi spremicami pozdravljahu, crni naslonjači, na kojih se valjda i pradjed odmarao od truda i napora, nudjahu ti ugodno i mehko sjedalo; a osobito ona velika zelena peć, koja je malne po sobe svojom ogromnošću zapremala, dočeka me na starom mjestu toplom ljubavju, jer je bila ugrijana, a to mi se ozeblu toliko sviče i na vrh pameti pope, da još i danas za tom sobom ugodnicom težim i uzdišem.

Strinino zdravlje, sudeć po vanjštini lica, zlo i naopako. Suhom rukom tetošila oko mene, govorila o svačem, ali si joj ipak mogao na licu opaziti neku tajnu tugu. Nešto joj svakako na srdcu bilo.

— Kako mila strino? Dugo li vas već ne ogrlih, rekoh sve u strahu.

— Ah sinko, stricu Nikoli i meni kako tako, ali Marici — sve gore i gore.

— Što je za ime božje? Ta stric mi o tom niti slovca ne pisa?

— Kako bi te bio pozvati mogao. Ti ne bi sigurno ovamo došao.

— A je li Marica opasno oboljela? Valjda samo prehlada?

— Ima tomu osam dana, odkada nam djevojče svakim danom očevidno sve više i više propada. Vrućica u glavi — to ti je nevolja. Pomoći od nikuda, pa da bi za cieli sviet. Zvali smo sve liečnike — uzalud! Što nam tko preporučio, učinismo, ali sirota Marica svejednako boluje.

— Liepi to liečnici u vašem V—u. Zašto ne zovete kojega iz Zagreba. A stare će babe jošte kazivati, da je urečena.

— Ti znadeš dragi sinko, da se ja najviše uzdajem u doktora Silnića, koj je i tebe prije dva ljeta spasio od smrti. Ako joj on ne pomože, onda joj tužnoj pomoći ne ima, odgovori mi strina drhćućim glasom.

— Kako se zove ta Maričina bolest?

— Silnić veli, da Marica boluje od migrene.

— Što strino, kako to rekoste: mi — mi —?

— Migrena, diete moje, migrena.

Da puknem od smieha. Na strininu licu izražaj žalosti, pa ipak da je Marica oboljela od — migrene?

— Ta strino, vi se šalite? rekoh napokon.

— Ali sinko, čemu šala, ta srdce mi od boli i straha puca.

— Čujte strino, Silnić je lažitorba, migrena nije bolest; to vam je — što no se veli — afektacija.

— Sram bi te bilo tieh rieči, da Maricu vidiš. Tužno, bliedo lice; upale joj oči, uz vječni nutarnji grozničavi žar. Ne govori po vas dan, jedino što kadkada uzdiše.

I briznu starica ljuto plakati.

Bilo mi čudno oko srdca. Migrenu sam smatrao za tako zvanu modernu bolest; — bolest, koja se u svake ljepotice po njezinoj volji pojaviti može, pa ako joj nije više s voljom, i prestati. U gradovih barem je tako. Ne će li te milostiva da dočeka, ima migrenu; dogodi li joj se što neugodna — eto opet migrene i tako kod svake osobite prilike nadje se u tinji čas migrena. A strina plače i govori ob osbiljnoj pogibelji, koja prieti Marici s migrene. Što velite na to? Da li vi to vjerujete. Nešto će ipak biti. Sto mi se misli u mozgu pozametnulo; kojoj je najviše razloga i temelja bilo?

— Strino, draga strino, umirite se, ta migrena traje samo po koj dan ili nekoliko sati navadno, utješih plačuću staricu.

— Ne rekoh li ti, da je tomu već osam dana?

Ne mogoh joj pomoći. Sutra sam nakanio riešiti tu zagonetku. Noći se velik komad odvalio, te umolim strinu, da smiem leći.

— Gledaj, gledaj, kako sam u nevolji jošte i zaboravna. Ti u gluhoj noći s puta, a ja s tobom u tanke razgovore. Lezi, sinko, — lezi, lahka ti noć!

Poljubiv me u čelo ode.

Mislio sam sladko snivati poslije naporna puta u toploj postelji. Ali da! Migrena i opet migrena vrzla mi se po glavi. Ne mogoh nikako usnuti; mišljah sada ob ovom, sada ob onom. Ne bih hćio poreći, da nije bilo već prema jutru, kada sam zaspao. Nu i u snu me migrena proganjala. Nu tko da sliedi tok sna, koj je toliko različan, koliko i život sam.

U jutro me probudi stric Niko povukav me pošteno za nos.

— Ti spavaš jošte, a deveta već davno odbila. Vele, da nije dobro na badnjak toli dugo spavati. Zubi će te boljeti. Zar i u Zagrebu tako radiš pa te valjda na postelji nose u školu.

To rekav poljubi me u usta.

— Ne bojte se, striče, ne će mene zaboljeti zubi, čvrsti su mi, kao da su od željeza. Pa s toga sam zubat i zagrižljiv, a često se istinom zamjerim. Kad ste vi, striče išao u školu, onda vam je bio učitelj mučitelj, a učenik mučenik; sad je učitelj mučenik, a učenik mučitelj! Sad jaje više zna, nego li koka.

Nasmija se starac i nastavi:

— Čekah te puna dva sata ne bi li se probudio, da te pozdravim i ujedno se s tobom oprostim; jer idem danas u Mirovac.

— Striče, danas — na badnjak iz kuće? Ta nije probitačno na badnjak iz kuće, podrugam se njemu.

— Što ćeš; da mogu, otišao bi na kraj svieta iz toga nesretnoga V—a. Tuj ti se ne dâ više življeti.

— Liepo. Pa zašto me onda ovamo pozvaste? Valjda da zajedno bar poginemo? Vi ste novovječni Irud.

— Šali se ti, šali; ali meni nije do šale. Ja svakako idem. Kola su već upprežena.

— Znajte striče, da se ovaj čas vraćam u Zagreb, ne ostajete li vi danas kod kuće. Pa ću napisati u novine članak koliko su dugočasni hrvatski stričevi, da već djaci kod njih veselo ni božićevati ne mogu. Kažite mi radje, kako je Marici?

— Marici? — Ti znaš, da je ona — da je ona — bolestna? izmuca napokon.

— Ma dà, kako joj danas? Striče, kažite mi iskreno, vjerujete li, da Marica ima — ha, ha, ha, da ima migrenu?

Kano da ga je zmija ujela, kada sam to spomenuo. Izbuljiv oči, srdito me pogleda, sgrči ruke, te se cielim tielom uze nihati, kao voćka, kad ju vjetar zaokupi.

— Migrenu — Marica. Tko ti je kazao, da — ima — Marica migrenu?

— Što vam je za volju božju? Ta strina mi reče.

— Strina? Ona ti to reče? Prisjelo joj, toj staroj čegrtuši! Pa kada ti je to sve već pripoviedala?

— Noćas, kada sam došao.

— Tako, ti ovamo u pohode, a ona jedva dočeka, da ti oba uha nabuba tom ludom pričom.

— Ta rekoh joj, da je to samo šala, da ju Silnić vara. Ta migrena —

— Šuti, molim te, o tom više niti rieči. Marica — to ti je plod toga vašega novovječnoga odgojivanja. Bit ćeš i ti sjegurno takova radost svojim roditeljima. Šuti, ni rieči! Nu pokazat ću toj tvojoj strini, toj blebetuši, tko je gospodar u mojoj kući. Ne može pregorjeti, da cielom svietu ne izbrblja tu priesnu laž. Tri sta joj...

Izadje iz sobe, zatresnuv vrati, da se je kuća od temelja potresla.

Što je to? Što je s tom Maričinom migrenom? Odkada niesam bio ovdje, ti su ljudi s uma sišli. Ležim ja neko vrieme — za razgovora sa stricem niesam ustao — u kući kao niti žive duše, tiho kao u grobu. Strašne neprilike! Ala će mi se strina zahvaliti, kada joj stric Niko odčita po svojoj navadi. Bit će bure i oluje, vike i suza. Ma ja niesam kriv. Prokleta migrena. Liepo ti je božićevati u tom gniezdu. Već sinoć naumih presjeći taj gordički čvor; skočim iz postelje pa jedva sam se odjenuo, dodje strina, da vidi, kako mi je.

— Kako? Jako liepo i dobro. Da sam znao, da je u vas na božić toliko slasti i veselja, ne vidjoste me u vašoj kući, odsiečem srdito, da uplašim strinu.

— I ti dakle — i ti kao i onaj svojeglavac?

— Ja svojeglav? Recite bar, da sam ja uzrokom Maričinoj migreni, pa mirna Bosna. Tko da sazna istinu, kada vi govorite o pogibelji — o migreni; stric pako zove tri sta vragova (tuj se strina prekrižila) da, da tri sto vragova u pomoć na vas.

— Sinko, što govoriš? Umiri se, ta zar ti više ne poznaš strica? Nagao je i svadljiv od kada ga poznajem. Proći će ta bura. Ta gledaj, dao zapreći prije dva puna sata kola, konji se smrzavali, rekao, da ide u Mirovac, pa sada — sjedi u svojoj sobi. Nikomu niti slovca, što li mu je? Pomisli sinko, badnji dan, a mi svi turobni i žalostni. Pa kako bi moglo sve liepo biti, da on hoće.

— Ja sve to razumiem i ne razumiem. Strino, ne bi ste li mi podala čašicu crne kave; od te neprilike glava me boli; po svoj prilici migrena, kao u Marice. Migrena u nje, migrena u strica, pa evo i u mene.

Strina se nasmieši, te primieti, da u mene nema takove migrene, ko u Marice.

— A zašto?

— E — e jer niesi — jer niesi —

— Nu što niesam?

— Jer niesi u toj dobi.

— Strino, ta iste smo godine i istoga mjeseca rodjeni.

— Svejedno; ja sam sigurna, da ti ako ju i imadeš, ne imaš one vrsti migrene.

Izadje iz sobe.

Opet nova zagonetka. Ovi ljudi znaju i razliku migrene. Tko da se tu nadje. Prije bi bio znao od najnepravilnijega grčkoga glagola najnepravilnije vrieme, nego toj migreni doći na kraj konca. Za čas mi doniela služavka crnu kavu, koju onako vruću izpijem na dušak. Naskoro mi se krv uzburka s kavine jakosti i moje migrene nestade. Odlučim, da idem do izvora toj neprilici, k bolestnoj Marici.

II.

Na počivalu leži krasno djevojče. Rekli biste: Vesna, božica proljeća, sišla na zemlju, da raztjera snieg i led. Plavušasta joj se kosa razplela niz tielo kao zlatna mreža, a oči — ah te mile modre oči — gledale turobno, da te je u srdcu zazeblo. To vam je bolestnica moja bratučeda Marica. Ugledav me, probi ju za čas neobična crljen, da tiem groznija izadje bljedoća, kojom se njezino nekada ružičasto i jedro lice omrtvilo. Mahnu mi rukom, da sjednem uz nju. Jedva disala podižuć grudi velikim naporom. Bilo mi čudnovato uz tu djevojku toliko mirnu. Da vam ju bilo vidjeti prije dvie godine, kada se povratila iz Zagreba, bivši tamo u nauci u nekom zavodu. Cieli božji dan skakutala, pjevala, smijala se, sada ovdje sada ondje bila, nikada mi ne povjerovaste, da je to ista djevojka. Sjećam se, kako smo se igrali skrivača, pa me zatvorila u ogromnu škrinju i zaboravila na me. Upitah ju kasnije, kada sam se zatvora riešio, kako se to dogodilo. Kroz smieh mi odvrati, da se je imala o nekoj velikoj stvari porazgovorit s Vladimirom, sinom susjeda Perovića.

Na polju tmasto vrieme, suri se zimski oblaci nebom gone u raznih prilikah. Upravo doba za božić. U sobi ne čuje se niti glasak do tipkanja starinske ure. Šutjah dulje vrieme, motreći mučenicu — migrene.

— Je li ti, Marice, bolje? Da li te jošte glava boli? prekinem šutnju.

— Bolje, Dušane? — Bolje mi ne će nikada više biti, odvrati tužaljivo, podavši mi svoju toplu ručicu.

— To onda nije migrena, ta tvoja bolest; jer ona traje samo nekoliko sati.

— Doktor je Silnić barem tako majci rekao.

— Što taj Silnić znade! Ne bi li pokušala pošetati po sobi. Možebiti, da te od ležanja glava boli.

— Ah ne — ne —; velim ti Dušane, nikada se više ne ću veseliti božjemu danku.

Zašutismo oboje. Najednom me upita:

— Gdje je otac. Majka mi reče, da će otići u Mirovac.

— Ja sam ga, čini mi se, prisilio, da ostane kod kuće. Kazuj mi, što mu se je dogodilo, te je izvan sebe? Ne bih rekao, da je današnji stric Niko isti onaj, koji je bio prije dvie godine.

— Što bi mu bilo? Srdi se na me, što sam bolestna.

— Ajde, ne šali se. Ta ti niesi tomu kriva.

— Ali on tvrdi tako.

— Tko mu je opet to u glavu ututnuo?

Prekinusmo razgovor. Ona tobože, da želi spavati, zaže svoje modre očice. Uzmem čitati Heine-ov Romanzero, kad me na jednom naglo upita:

— Dušane, sjećaš li se ti Vladimira — Vladimira Perovića?

— Ta to je onaj, radi kojega sam prije dvie godine skoro zaglavio u škrinji, jer si mu ti imala u vrtu nešto vrlo važna priobćit.

— Da, da — on je to.

— Što je s njim?

— Bi li ga prepoznao?

— Težko — već prije dvie godine tudjio se od mene, obrasao dlakom po licu kao Ezav. Već se onda sveučilištnim djakom nije hćio sa mnom razgovarati. Je li on ovdje?

— Da — ovdje je.

— Možebit želiš, da . . .

— Ne — ne, hćela sam samo znati, da li ga se sjećaš . . .

— Pravi paun! Znaš, meni se nije milio. Vas je djevojke zabavljao.

— Vrlo je ljubezan.

— Nu što da govorimo o tom čovjeku. Hoćeš radje, da ti što čitam iz Heine-a?

— Hvala ti. Ne mogu misliti.

— Čitat ću tiho.

Niesam dugo čitao, te u sobu stupi strina, vukuć za sobom zelen bor.

— Da se barem znade, da je badnji dan. Vi ste svi mučaljivi, tužni. Deder sinko, nakiti Marici bor.

— Ako joj je s voljom.

— Oj da — učini mi tu ljubav.

— Strino, gdje je stric Niko — jošte u svojoj sobi?

— Šeće po njoj kao medjed po rešetki.

— Dobro, da nije otišao. Kolike sramote na badnjak iz kuće!

— Ovo osam dana ne možeš s njim govoriti. I trgovina bi zapela — moj stric trgovao prekomorskom robom — da nije Martin u dućanu. To je angjeo od čovjeka. Četrdeset godina u kući, a nikada zle rieči ni mrka pogleda.

— Ako se nije smrkao i naljutio ovih osam dana s te vaše nesretne migrene, onda sbilja zasluži veliku pohvalu; — ta meni je već dozlogrdila.

— Pravi si nećak tvojega strica, rekne tetka i odjuri iz sobe.

Režem šareni i zlatni papir, pravim zviezde, zlatim orahe i lješnike, vežem i redam jabuke po boru — da ga je milota bila vidjeti. Nu što da vam pripoviedam o tom, ta svaki se nas veselio zelenomu boru na badnji večer.

O podne došuljao se tihano i stric Nikola, mrka pogleda kao u vuka. Mišljah, da će početi opet rogoboriti, a on — govorio o nekoj šali za njegove mladosti kod polnoćke u V—u. Ja mu pripoviedah novije domišljaje osobito dielenje božićnicâ, u kojih se našlo kadšto i pjesmica, i svjetlopisa. prigovora, a kadšto i djakom nemilih razsudnica.

Prošlo vrieme objeda u šali. Stric Niko bio naučan poslije jela podriemati, pa otišao po navadi odmah u svoju sobu. Strina i Marica šutile, mislile sjegurno na migrenu, pa i ja krenem u svoj tuskulum.

Na hodniku me iznenadi tihani: Pst, pst, gospodine Dušane!

— Što je. O vi ste Martine. Kako, starče?

— Tihò — podjimo u vašu sobu.

Ozbiljan bio taj siedi grbuljak — sjetite se Homerova Tersita, da vam ga ne trebam opisivati. a bijaše factotum strica Nikole za cieloga svoga vieka, nu sada kao da zavisi spas svieta ob onom, što će mi da povjeri.

Došav u sobu, umoli me, da zatvorim vrata.

— Čemu?

— Da nas nitko zajedno ne nadje.

— Ta mi se ne urotismo?

— Hvala bogu, da mogu s vama govoriti. Vidjeste li Maricu?

— Dà i govorio sam s njom — znate li što o toj cieloj neprilici?

— Čekajte — polagano — sve ćete doznati.

— Infandum regina jubes renovare dolores, sjetim se.

— Sjećate li se onoga Vladimira Perovića, sina našega susjeda?

— Za njega me već i Marica pitala?

— A — pitala vas?

— Ta da, pa što je s njim?

— On je svemu jadu u našoj kući krivac. Da njega nije, kako bi ugodno vi sproveo božić u 'našoj kući! Starac rado govoraše „mi“ i „naš“. Tko da mu zamjeri?

— On? — ta šta je njega briga za Maričinu migrenu?

— I te kako! On je zamolio za Maričinu ruku, a vaš mu je stric ne da. To vam je ciela pripoviedka.

— A migrena?

— Što je to?

— Mislio sam, je li s toga Marica bolestna?

— Dakako! Bilo suza, moljakanja, jauka i prietnja, nu gospodar Niko ne će ni da čuje.

— Čudim se tomu, Vladimir je Perović bio vrlo priman u stričevoj kući.

— Pravo rekoste — da je bio. Ali se svojim ponašanjem zamjerio svim gradjanom. Došao prije nekoliko mjeseci iz Beča za odvjetnika? ništa mu nije pravo bilo. Psovao gradjane sovami i šišmiši, nazivao ih Filistrati i Bedariti.

— Filistri, Martine, Filistri i Abderiti, izpravim ga ja.

— Dà, dà, — kako da to upamtim? Rekao da se srami biti sinom grada V—a. Našega grada — to je previše samu meni. Po ulicah javno vikao na zastupnike, da im nije čovječja glava na ramenih. Ustrojio brže bolje nekakvo družtvo naprednjaka od tri člana. Hoće, da reže naše perčine, da pomeće svetiljke po ulicah i u naših glavah, da popločí ulice, da dozove nove učitelje, da sastavi dobrovoljačko glumištno družtvo — —

— Pa onda?

— Nije li to jošte dosta? Niesu li to griesi, koji vape za osvetom?

— Martine — oprostite — ali ja se s vami ne slažem.

— O liepo — i vi!

— Čekajte, starče. Vaš je grad desetput gori i nazadniji nego li je Perović opisao.

— Da vas stric čuje, zagrozi mi se starac.

— To sam mu pripravan u lice reći.

— E — vi biste mu dakle Maricu dao?

— Ako ga ona ljubi.

— Čovjeku, koj je toli ljuto uvriedio sav grad V— a i tiem vašega strica, koj je gradjanin štovan i pažen, uz to gradski zastupnik. Bi li?

— Velim opetovano, da bi, — svakako.

— Šteta, što ne dodjoste prije osam dana. Ne bi gospodična oboljela. S bogom — imam posla, uzvrpoli se moj starčić.

— Ne ljutite se, — vidjet ćemo se kod večere, poviknem za njim, a on već odskakutao niza skaline u skladište.

To je dakle ta migrena! Zato se stric Niko — taj dobri stric Niko — onako naljutio, kada sam spomenuo migrenu; zato je strina uztvrdila, da ja ne imam onakove migrene, kao što ju ima Marica; zato me Marica upitala, da li se sjećam Vladimira Perovića. Da nije bilo toga grbuljka, starca Martina, kako bi se ja nevježa tomu dosjetio? Dakle ljubav da je kriva Maričinoj migreni? Ne ću da se zamjerim! Migreno! — migreno, što ću s tobom početi? Zar sam se uzalud veselio božićevanju kod strica, uzalud se smrzavao na kolih, uzalud došao u tu hrvatsku drugu Abderu? Oj djačka previjanosti, pomozi mi, da izpudim tu migrenu, da riešim strica te handre, da se s njom ne pokumim i s njom ne božićujem.

III.

Bilo se već zamračilo, kada sam se zaputio pogledati, što li mi ukućani rade. Nasta trka i vika — liepa mi božića!

— Što je Baro? upitam staru služavku, koja skakutala na jednoj nozi po hodniku.

— Zlo, zlo — gospodar ne da, te ne da, odvrati mi i odšepesa dalje.

Pohitim u sobu. Strina sjedi uz Maricu, a Marica prikriv rukavom lice plače. Stric Niko šeće se pe sobi.

— Dobar večer, striče! Ta to je čitavi prieki sud, koga kanite pogubiti?

Ni rieči. Strina i Marica liju suze, kao da treba vode, kojoj valja okretati mlinskim kolom.

— Do biesa! zagrmi najednom stric ukipiv se pred strinom. — Ženo, prestani. Već mi je sve dodijalo. Ja ne ću, te ne ću. Nevriedniku, koj nam sramoti cieli rod, cieli grad — svoje kćeri ne dam. Izbijte si iz glave — moja kći ne će biti njegova, dok ja živim. Kad ga vidite pod mojim krovom, onda mi recite, da sam glupan sa velikim perčinom, a on da je naš spasitelj.

Istom stric doslovio, ustade Marica, blieda kao stiena, te hćede, da nešto progovori, ali, onesviestiv se od boli i napora, savi se na tle.

— Vode — u pomoć. Moje diete umire, zacvieli tužna strina.

— Hvala vam, striče, na božiću! Osiečem se ja navalice oštro na strica, a on me prihvati za ruku i turnu na vrata rekav: Ajde po doktora.

— Nije bilo kad oklievati, ja poletim van i ne znajući kuda ću. Jedva stupih iz stričeve kuće, začujem sliedeći razgovor:

— Gdje ćeš ti, doktore, sprovesti badnjak?

— Zašto me pitaš? gdje nego li kod kuće!

— Ajde sa mnom!

— Hvala. Ne mogu. Lahku noć!

— Servus humilimus, doktore!

Razstali se. Doktor zaostao.

Aha, eto baš u horu toga doktora: — Hej gospodine, gospodine doktore! Počekajte! Podjite sa mnom. Marici je vrlo zlo. Ajte samo brzo.

— Kojoj Marici?

— Ta što to pitate? Strica Nikole kćeri. Po vas sam morao trčati.

— Po me? — Tko vas je poslao?

— Ta stric Nikola — on glavom.

— Je li to moguće? Čudno.

— Mjesto da se razgovaramo, žurimo se radje.

Nehtio ići taj prokleti doktor. Morao sam ga gotovo vući. Malo što si nije noge slomio, kad sam ga turnuo u sobu.

— Eto pomoći, eto doktora!

Jeste li, dragi čitaoci, možebit kada vidjeli piliće kad ugledaju kobca? Tako vam bilo i s tim doktorom. Strina i Marica ciknuše — a stric Niko ustubočio se, kao drven stup. Samo mu se oko zakriesilo, kao živa vatra. Doktor gleda mene, gleda strica, a kao da naginje za Maricom.

— Eno tamo bolestnice, rekoh, pokazav prstom na Maricu.

— Da mi se ni za korak k njoj ne primičete. Tko vam je dozvolio stupiti u moju kuću? reče stric glasom kao iz groba.

— Ta vi me ovamo pozvaste, gospodaru Niko!

— Vas — vas — da sam ja pozvao? ciknu opet stric.

— Taj mi mladić ovaj čas vaš poziv doglasio.

— Je li istina?

— Jest. Čuo sam, gdje ga doktorom zovu pak sam mislio, da je — liečnik.

— Gospodine Peroviću — mi smo gotovi! Svrši stric i pokaza doktoru, gdje su vrata.

Sad mi puklo medju očima. To je dakle Vladimir Perović, srećni ljubovnik Maričin. U zdravlje; — biti će svašta!

Obustavim mladoga doktora, koji bijaše pošao k vratam i — kud puklo da puklo — rečem:

— Čekajte, doktore, ja sam kriv, što se je vam za cielo jedinomu u našoj domovini dogodilo, da vam je Hrvat domaćin na badnji dan pokazao, gdje su vrata. Ako vi podjete, i ja ću s vami, a vi me sjegurno ne ćete iz svoje kuće izagnati. I onako je u ovom domu u svakom kutu nekakve tudjinske migrene, nekakve nepristupnosti i moram reći zazora od vesela napredka. Tu migrenu ne može nikoji doktor medicine izliečiti, samo vam bi to moglo za rukom poći, ne što ste doktor juris, već što ste naprednik i mićenik moje strine i moje bratučede. Koliko sam o vašem nastojanju čuo, i ja sam vaš pristaša, a moj je stric malo prije rekao, kad vas vidimo pod njegovim krovom, nek mu reknemo, da — ste vi naš spasitelj od migrene!

Stric se sjetio i glupana s velikim perčinom, koga bi mu smjeli prišiti — a i sâm željan, da srećno božićuje, učini se tobože nevješt i veselo povika:

— Ta pravoga si doktora doveo! i sastavi desnice Marice i Perovića — a nestade migrene, krasno božićevasmo, a kad ja Perovićevu nastojanju u prilog nazdravih: Pereat Abderitismus! trknu i stric čašom o čašu i izkapi ju do dna.

To vam je moja pošalica o migreni.

LOKIJ

rukopis profesora Wittembacha.

(Iz francezkoga Pavla Meriméa preveo Gj. J.)

(Konac.)

VII.

Iztraživah od prilike dva mjeseca, i mogu kazati, da ne ima skoro mjesta u Samogitiji, koje niesam posietio, i u kojem niesam našao po gdjekoji dokument. S toga neka mi je ovdje slobodno zahvaliti stanovnikom ove pokrajine, a osobito gg. svećenikom za iskrenu podporu, s kojom olahkotiše moja iztraživanja, i za izvrstne podatke, kojimi obogatiše moj rječnik.

U mjestu Szawle (Čavle) zadržah se tjedan dana i upravo bijah nakanio ići u Klaypedu (luku, koju mi zovemo Memel), da se ukrcam, kad mi lovac grofa Szemiota donese sliedeće pismo:

Gospodine profesore!

Dopustite, da Vam njemački pišem; jer bih više griešio, da vam zmudski pišem; a Vi biste me tada manje cienio. Ne znam do duše koliko me cienite, i novost, koju Vam javljam, ne će možda tu cienu povisiti. Bez dalnjega uvoda: ja se ženim, a zaručnicu lasno ćete pogoditi. Jupiter se smije zakletvi zaljubljenih. Tako radi i Pirkun, naš samogitijski Jupiter. Julku dakle Ivinsku vodim k oltaru osmoga dojdućega mjeseca.

Bilo bi nam osobito milo, da Vi dodjete k našoj svečanosti. Svi seljaci iz Medintiltasa i iz okolice doći će mi u goste; častit ću ih volovi i svinjami bez broja, pa kad se ponapiju, plesati će na onoj poljani, desno od ceste, koju poznate.

Vidit ćete nošnju i običaje, koji su vaše pažnje dostojni.

Mene pako i Julku vrlo ćete uzradovati. Primjećujem, da bi nam vrlo nepriličnо bilo, kad Vi ne bi došli. Vi znate, da sam sljedbenik evangeličke vjere kao i moja zaručnica: naš svećenik, koj u ostalom 30 milja daleko biva, težko je obolio; s toga se usudjujem nadati, da ćete ga zastupati. Dragi moj profesore, budite uvjeren o odanosti Vašega

Mihaila Szemiota.

Na kraju pisma primieti neka vrlo krasna ženska ruka zmudski kao postscriptum sliedeće:

„Ja litvanska vila, pišem zmudski. Mihailo je toli neskladan dvojbiti, hoćete li Vi to povladiti. Doista ja sam toli luda, da uzimam takova mladića. Vidjet ćete, gosp. profesore, osmoga dojdućega mjeseca zaručnicu Mic (od oka). To nije zmudski već francuski. Da ne budete smućen bar za vrieme svetčanosti.

Ni pismo, ni postscriptum ne bi mi po volji. Opazih, da zaručnici odviše lahkoumno shvaćaju tu svetu napremicu. Nu kako da ih odbijem? pa moram priznati, da su me najviše oni u pismu naznačeni prizori nagnali, da tamo idem. Nadao sam se, da ću po svoj prilici naći medju množinom plemića, koji će se u gradu Medintiltas sastati, dosta naobraženih ljudi, koji bi me mogli shodno uputiti. Moj zmudski rječnik bijaše vrlo bogat, nu smisao nekojih rieči, koje sam čuo iz ustiju prostih seljaka, bijaše mi jošte taman. Svi ti razlozi nagnaše me, te sam grofu obećao, da ću osmoga zorom doći u Medintiltas.

Pa koliko puta sam to pokajao!

VIII.

Zakrenem prama gradu, spazih mnoge gospodje i gospodu u jutrnjem odielu; neki u kolu razgovaraju se na perronu, drugi šetaju po allejah perivoja.

Dvor pun seljaka u nedjeljnom odielu. Grad izlazio sasma svetčan; svuda cvieće, svuda vienci, barjaci i nakit od ružâ. Ovaj put me nadzornik odvede u sobu razi zemlje, te se izpriča, što ljepše sobe ne ima, jer je u gradu toliko gostiju, da mi nije mogao uzčuvati stan, u kojem sam prviput bivao i koj bijaše opredieljen za gospodju maršala plemstva; u ostalom moja nova soba bijaše vrlo prijatna, imadjaše izgled u perivoj pa mi je i to spomenuti, da sada bivah izpod grofova stana. Ja se brzo priredim za svetčanost i obučem haljinu; nu grofa ni zaručnice mu nema. Grof ode po nju u Dowgielly. Već bi se davno bio morao vratiti, nu odjenuti zaručnicu, to nije mala stvar. Doktor najavi gostom, da će se istom poslije crkvene službe ručati, s toga neka bi gg. gosti umirili nestrpljenje kod stola, puna slastica i likera. Tom prigodom opazih, kako dug čas može izazvati ogovaranje; dvie majke krasnih djevojaka, pozvane na tu svetčanost, ne prestaše izsmjehavati i ogovarati zaručnicu.

Podne već prodje kad nam puške i mužari oglasiše dolazak svetčara; malo za tiem unidje u dvor svetčana kočija, u koju bijahu upregnuta četiri prevrla konja. Po prsih im se slievala pjena, i po tom si mogao suditi, da niesu oni krivi, što su kasno došli. U kočiji bijaše zaručnica, gospodja Dowgiello i grof. On sadje i pruži ruku gospodji Dowgiello. Dražestnim čuvstvom i djećinskom stidljivosti htede se gospodjica Ivinska skriti pod svoju koprenu, da izbjegne znatiželjnim pogledom, koji ju sa svih strana obkoliše. Medjutim ona usta u kočiji, da dade ruku grofu, kad se zadnji konji stanu hitati hržuć ko biesni. Možda ih preplašilo ne bro-

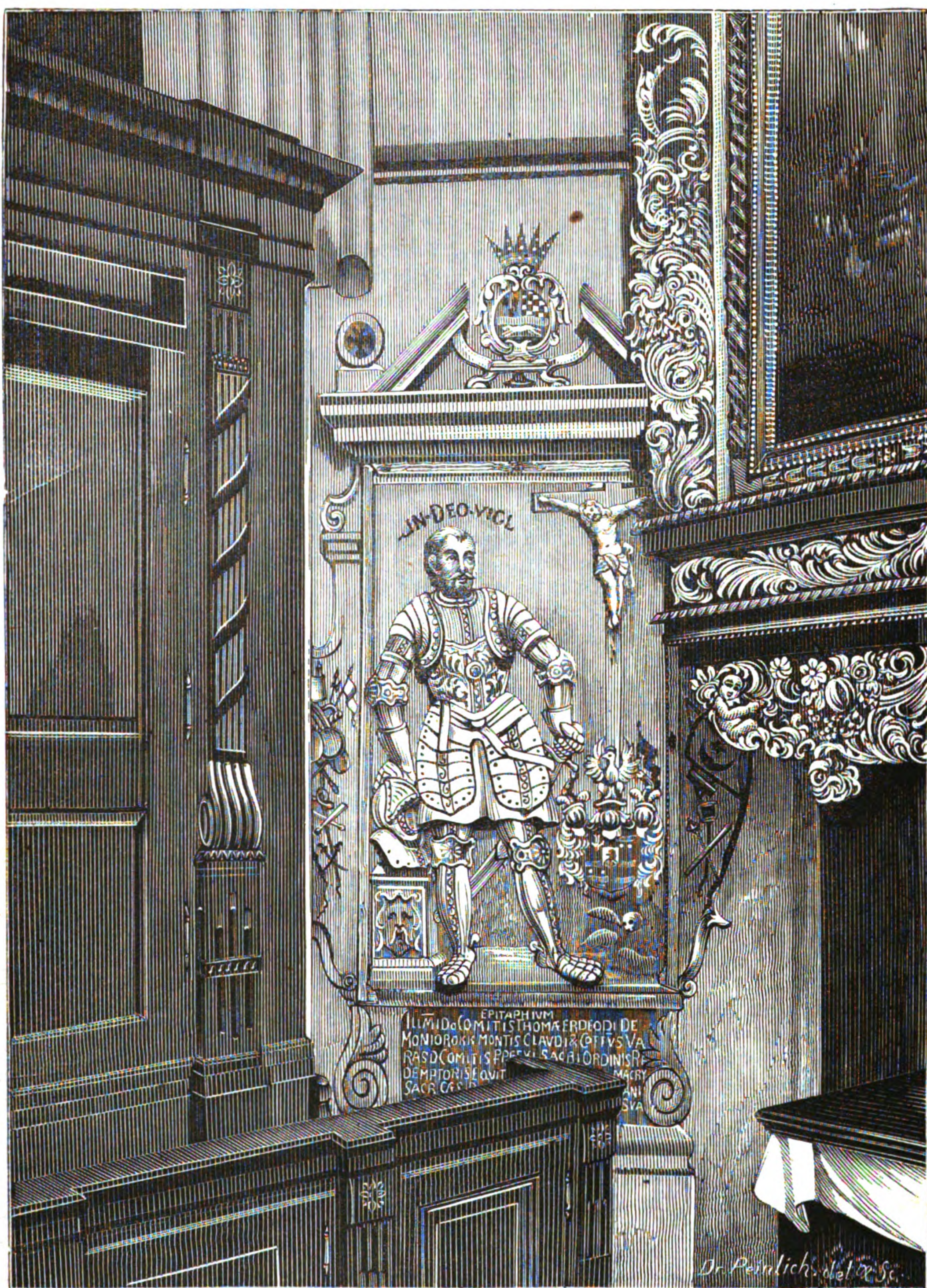

Ban Bakač Toma.

jeno cvieće, koje seljaci bacahu nevjesti, a možda i grof Szemioth, koga se sve životinje izvanredno bojahu. Jedno kolo zapne za stienu od perrona i već mišljasmo: eto nesreće. Grof ju primi u svoje ruke i odnese ju na vrh perrona takvom lahkoćom, ko da golubicu nosi. Mi pohvalismo svi njegovu vitežku galanteriju. Seljaci spustiše urnebesni „vivat", a nevjesta porumeni kao ruža smijuć i tresuć se ujedno. Grof se ne žuri, da se oslobodi svoga dražestnoga tereta, već slavi slavlje, pokazujuć ju množini, koja ga obkoli.

Na jednom se pokaza na vrhu perrona neka visoka, blieda i suha žena, neuredno odjevena, od straha preobražena i raztrešenom kosom, te nitko nije znao, odakle je ovamo došla.

Na medjeda! viče ona prodirućim glasom: na medjeda! puške amo! odnio je ženu! Ubite ga! pucaj! pucaj!

To bijaše grofica. Kad nevjesta dodje, sve živo odleti na perron, u dvor ili k prozorom grada. I žena, koja imadjaše čuvati ludu groficu, zaboravi na nju, a ova uteče i dodje medju nas, ne opažena od nikoga. Prem je vikala i otimala se, odnesoše jadnicu opet natrag. Mnogi gosti ne poznavahu njene bolesti. Trebalo im to tumačiti. Dugo se pogovaralo tiho. Sva lica bijahu snuždena. „To na zlo sluti", govorahu praznovjerne duše, a tih imade u Litvaniji dosta. Medjutiem zamoli gospodjica Ivinska pet časova vremena, da si uredi toilettu i da se ovije koprenom nevjestice, što je u ostalom trajalo dobar sat, dovoljno vrieme, da saznadu potanko bolest grofice oni, koji ne poznavahu te žalostne i čudne priče.

Napokon izadje nevjestica, divno nakićena i posuta dragim kamenjem. Njena ju tetka predstavi svim pozvanim, pa kad dodje čas, da se ide u crkvu, gospodja Dowgiello dade pred svimi i u moje veliko čudo, svojoj nećakinji toli silnu zaušnicu, da su ju svi bližnji čuti mogli. Ova primi zaušnicu vrlo ravnodušno, i nitko se tomu nije čudio. Samo neki čovjek u crnom odielu napisa nešto na papir, koj je sobom donio bio a neki prisutnici podpisaše sasma ravnodušno svoja imena na taj papir. Istom na koncu svetčanosti rieših tu zagonetku. Da sam joj se prije dosjetio bio, upotriebio bih bio svu silu moje svete službe, da osujetim to odurno djelo, na temelju kojega bi se ženitba mogla uništiti, pošto bi se pričinjalo, da je jedna od sdruženih strana materijalnim zlostavljanjem prisiljena bila na ženitbu.

Poslije crkvene svečanosti nagovorih mlade zaručnike, predočiv im važnost i svetost saveza u koj stupiše, pa sjetiv se na postscriptum gospodjice Ivinske, opomenuh ju, da današnjim danom stupa u nov zivot, život pun osbiljnih dužnosti i težkih kušnjâ, koje ne poznaju djevojačkih zabava i dječinskih veselja. Pa mi se čini, da je ovaj dio mojega govora duboko dirnuo i nevjestu i sve prisutne, koji razumievahu njemački.

Na izlazku iz crkve dočeka pratnju pucnjava i radostni uzklici; zatiem odosmo k stolu. Objed bijaše preukusan i odličan, a zubi naoštreni, tako, da s početka niesi drugo čuo, nego zveket noževa i vilica. Nu za kratko vrieme ugrijaše srdca šampanjac i ugarska vina probudiše duhove i razgovor započne, onda smieh pa i vika. Zdravica nevjesti bude uzhićeno primljena, i jedva posjedasmo, kad neki pane, starac bjelobrk usta, da užasnim glasom prosbori sliedeća:

Sa žalošću opažam, da se naši stari običaji gube. Naši otci ne bi bili nikad napili tu zdravicu sa čašom od kristala. Mi pismo iz nevjestine cipele, pače iz njene čižme, jer u moje vrieme gospodje nošahu čižme od crvene kože. Pokažimo, prijatelji, da smo još uviek pravi Litvanci. A ti, gospodjo, izvoli mi dati tvoju cipelu.

Nevjesta porumeni i smiešeć se odvrati:

Dodji po nju, gospodine, nu pameti ne mogu ti dati s čizmom.

Starac pane ne dade si to dva puat reći, već ode, uljudno poklekne i uzme malu cipelicu od biele svile, sa crvenom petom; on ju napuni rujnim šampanjcem, te ga popije tako brzo i vješto, da mu se jedva polovina prolila po haljinah. Cipela ode od ruke do ruke i svi iz nje pijahu, nu ne bez potežkoćâ. Starac plemić zahtieva, da si zadrži cipelu ko dragocjenu uspomenu, a gospodja Dowgiello dozivlje dvorkinju, da uredi poremećenu toilettu njene nećakinje.

Za tom zdravicom dodjoše mnoge druge i za kratko vrieme gosti se toli uzrujaše, da mi ne bijaše više obstanka u njihovu družtvu. Ja ostavih dakle stol ne opažen od nikoga, i odoh na zrak izvan grada. Tu nadjoh prizor još užasniji. Sluge i seljani pijahu pivu i rakiju po volji, pa se već i opiše. Bilo je tu pravde i razbijenih glava. Amo tamo po poljani valjahu se ljudi, pijani do nesviesti, i u obće naličila svetčanost više bojnomu polju, nego ičemu drugomu. Znatiželjnost me zavede, da vidim narodno plesanje iz bliza; pa jer tu igrahu ponajviše drzovite ciganke, ja se domislih, da je bolje zdrave kosti kući nositi, nego li u boju običaje promatrati. Vratim se dakle u moju sobu, čitah neko vrieme, zatim se svukoh i usnuh.

Tri sata odbi, kad se probudih. Noć bijaše bistra, prem mjesec oviše lahki oblaci. Hćedoh opet zaspati, nu ne mogoh, i u takovih slučajevih, po mojem običaju kanih uzeti knjigu u ruke, da učim, al ne mogoh naći žigice. Ja ustadoh i hodah pipajući po sobi, kad neko ne providno tielo poleti mimo

prozora, i padši u vrt silno zabuči. Najprije mi dodje misao, da to mora biti čovjek i da će valjda biti koj pijani gost, te je pao kroz prozor. Ja prozor otvorim i gledam, al ne vidim ništa. Napokon upalih svieću i legnem se opet u postelju te pregledavam moj rječnik sve dok mi ne donesoše čaj.

Oko 11 sati odoh u dvoranu, gdje nadjoh mnogo krvavih očiju i upalih lica, pa tu dočuh, da se je družtvo vrlo kasno razstalo. Grofa i mlade grofice jošte ne ima. Oko pol dvanaeste, nakon tolikih zločestih šala počeše gosti mrmljati, najprije tiho, poslije na sav glas. Doktor Froeber posla grofova podvornika, da mu pokuca na vrata. Ovaj se vrati za četvrt sata i donese viest, da je bar dvanaest puta pokucao, a nitko mu se ne oglasi. Sad gospodja Dowgiello, doktor Froeber i ja držasmo savjet. Nemir podvornikov nagna me u strah. I mi troje s podvornikom uputimo se pred vrata. Pred vrati nadjemo podvorkinju mlade grofice, koja nas uvjeravaše, da se je morala nekakva nesreća dogoditi, jer da je grofičin prozor širom otvoren. Sjetih se s užasom na ono težko tielo, koje pade u noći pod moj prozor. Mi stanemo udarati šakami na vrata. Podvornik napokon donese pralicu, kojom vrata odbismo. Ne imam srdca, da opišem prizor, koj naše oči vidješe. Mlada grofica ležaše pružena i mrtva na postelji, lice joj strašno izmrcvareno, grkljan otvoren i krvlju zasut. Grofa nestalo i nitko poslije ne dozna, kamo je dospio.

Doktor pregleda strašnu ranu te mlade žene i reče: Ovo nije nado sjeklo, ovo su zubi izgrizli! . . . .

Doktor svrši svoje djelo, i zamišljen promatrao pokojnicu.

I poviest je svršena? upita Adelaida?

Svršena! odvrati profesor tužnim glasom.

Pa zašto ste ju, nastavi ona, nazvali Lokij? Ta nijedna osoba ne zove se tako.

To nije ljudsko ime, reče profesor. Čujte, Todore, znate li vi, što znači Lokij?

Da ste vi dobro promozgao zakone o prielazu iz sanskrita u litvanski, vi biste bio našao, da je Lokij ono isto, što je u sanskritu arkša ili rikšša. Lokij je u litvanskom naziv one zvieri, koju Grci zovu ἄρκτος, Latini ursus, a Niemci Bär.

Sada dakle razumiete moj epigraph:

„Miszka su Lokiu
Abu du tokiu".

Vi znate, da se u romanu od Renarda medjed zove damp Brun. Slaveni ga zovu Mihailo, Litvanski Miszka, i taj pridjevak upotrebljuje se uviek mjesto generična imena Lokij. Tako Francezi zaboraviše svoju novolatinsku rieč goupil ili gorpil, te ju zamieniše riečju renard. Navesti ću vam jošte dosta drugih primiera.

Nu Adelaida opazi, da je kasno i oni se razidju.

POUKA.

Vegetarianci.

Zdravoslovna crtica, piše ju dor. Josip Derenčin.

Kakva li je čovjeku najbolja hrana, ima li se čovjek hraniti bilinskom iliti živinskom hranom? Ta važna pitanja zanimala su sviet od vajkada do ća u naše vrieme, gdjeno se o tom još živo razpravlja. Od doba kadno se u ljudstvu zametnuše prvi traci kulturna života pa sve do današnjega dana jest najbolji dokaz izkustvo — majka mudrosti — za onu hranu, koja je i bez znanstvene pomoći najshodnija prema vanjštini čovjeka: zraku bilju i sve što ga zaokružuje. Al je ipak spomenuto na čelu pitanje porodilo opoziciju i to negda — pa hrpimice i sada — dosta jaku, da bi spomena vriedna bila. Dosta nam se sjetiti raznih kasta i vjerozakonskih sljedbenika, da uvidimo kako bi to pitanje jednom djelovalo prem moćno na jakost i razvoj javna života mnogih zemalja.

Polovicom našega stoljeća pojavi se u inače naprednoj, i s temeljita znanja bogatoj zemlji Englezkoj posebna sekta ljudi, koji se vegetarianci prozvaše, pobrav sa sobom ne malo pristaša. Scienim, da bi suvišno bilo tumačiti štiocu rieč vegetarianac s jedne strane, što se ona u družtvenom životu često čuje, a s druge strane i zato, što se o njoj samoj ne da reći van u kratko, da su to ljudi (bili), koji se zavjeriše doživotno ne jesti mesa van hraniti se jedino i izključivo biljem, rastlinami u obće. Mojoj dakle razpravici bit će smjer ocieniti sa stanovišta današnje liečničke dietetike postupak tih biljojedaca, da vidimo jeda li umuju i rade pravo ili krivo.

Žalim, što ne imajuć pred sobom više podataka ne mogu da obširnije koju rečem o poviesti te sekte, koja bijaše jednom od tolika zamašaja, da ni naše vrieme evo ne osta od nje prosto. Koliko je meni poznato naša domovina osta nedirnuta od te sljedbe izuzam pojedine osobe, koje priznajuć se ovomu ili onomu običaju sljedbom se još nazvati ne mogu. To isto može se reći i za druge narode tako, da se čini kanda je vegetarianstvo bujno procvalo bilo u svom zemljištu ne izumriev pako za druga posvema.

Zemlja, u kojoj je vegetarianstvo niklo i do najljepšega razvitka došlo jest dakle za čudo Englezka: zemlja štedljivosti i svega što je praktično.

Godine 1847. udari Josip Simpson temelj družtvu: „Vegetarian society“, koje je u načelu zabacilo svakakvu drugu hranu, priznajuć samo bilinsku pa i ovu suhu, golu bez ikakve začimbe i dodatka soli. Obljubljena mu hrana bijaše osobito voće, kuhano ili priesno kano šljive, jabuke, kruške itd.

Sviet se dan danas i od kako se, ko što rekoh, umom posluži, da svoj bitak poboljša, hrani mješovitom hranom, koja je, kako mi je dokazati, najbolja, najzdravija i najshodnija i tielu i duši. Divljaci hraneći se izključivo mesom, moradoše ustupiti naseljenikom, težakom, jer je samo ovim moguće bilo pomoću poljodjelstva, toj brazdi prosvjete, živiti u velikom broju na razmjerno malom prostoru, dočim su oni samim lovom težko svoju hranu dobivali, koje bi im inače i posvema bilo nestalo, da su se onako živuć, mogli mnogobrojno razploditi. Tu važnost poljodjelstva ne možeš zaista neuku bolje i ljepše izreći nego li je jedan vodja divljaka, kako nam Crevecour pripovieda, učinio, besjedeć svojim sjevero-američkim suplemenikom Misejcem ovako:

„Zar ne vidite, da bieli ljudi od zrnja živu, a mi od gola mesa? Da je mesu potrebito do 30 nedjelja i više dok uzraste? Zar ne opaziste, da se tim bielcem svako ono čudotvorno zrno, što u zemlju bace, postostruči, da su mesu, čim se mi hranimo — četiri noge da uteče a da ih mi imamo samo dvie da ga uhvatimo? Ne vidite li, da zrnje ondje i ostane i raste kamo ga bielci posiju. Da ovi zimi liepo počivaju, dočim se je nam mučiti po lovu? S toga imadu oni toliko djece i nas obično preživu. Velju zato svakomu, komu se hoće slušati, da će prije nego li mi snivamo pokoljenje njihovo naš rod sasvim uništiti, ne budu li se naši lovci odlučili na sijanje i obdjelavanje zemlje.“ Krasnih li povjestnih riečih al zato ne u torbu vegetarianaca!

Razpravljanju zašto se ljudstvo dalo s načela na poljodjelstvo nije tuj mjesta, jer bi se tim odviše udaljio od moga smjera, koj ću ufam se najbolje postignuti, uzmem li razglabati, što li je čovjeku u obće, osobito radniku potrebito za shodno uzdržavanje života t. j. koja li prvobitna lučbena počela iziskuje čovječje tielo, da uzmogne obstati bez nazadka i propasti svoga zdravlja. Saznav to, uzet ćemo lučbeno u pretres vegetariansku hranu, da vidimo koliko ima (i da li u obće ima) onih potrebnih tielu tvorina (Stoffe), bez kojih ne ima života. Svako će uvidjeti, da tielo onoga najviše treba, od česa baš sastoji.

Justus Liebig, našemu vieku prem dobro poznato ime, pronašao je sažizanjem ustrojnih česti našega tiela: tako zvanom lučbenom počelnom analisom (chemische Elementar-Analyse), da čitavo tielo naše sastoji od samih 6 lučbenih počela, kojih imade na zemlji 63. Ta lučbena počela sastavljajuć naše tielo jesu: 1. Kisik (Oxigenium = O.)* 2. Vodik (Hydrogenium = H.) 3. Ugljik (Carbonium = C.) 4. Dušik (Nitrogenium = N.) 5. Sumpor (Sulfur = S.) i 6. Pranik (Phosphor = P). Sve česti našega tiela mogu se svesti na ovih 6 počela. Nam će biti ponajvažniji kisik, dušik i vodik. Sad je njih 2 sad 3, pak opet 4, 5 i svieh 6 skupa složeno. Najviše česti tiela sastoji od kisika, vodika i ugljika, a to su vele važni za hranjenje kako ćemo niže vidjeti u g l j i č n i v o d i c i** (Kohlenhydrate) zato tako zvani, jer njihov kisik i vodik u takvom su razmjeru spojeni, da skupa tvore vodu. Važna sastavina ustrojna našega tiela jesu tnkodjer i s a l a (Fette), koja se od ugljičnih vodika tiem razlikuju, što imadu u sebi manje kisika. Priključi li se ovim tropočelnim sastavinam još i dušik, to dobivamo treću važnu skupinu d u š i k s a d r ž a v a j u ć e t v a r i (Stickstoffhaltige Substancen), od kojih nekoje imadu u sebi sumpora i pranika. Od prvobitnih pako 6 počela najviše su sastavine b j e l a n k a s t e t v a r i (bjelankovina(?) Eiweisskörper), jer sastoje od svih 6 počela, medju kojimi sumpor i pravnik na lahko su spojeni, tako, da se od ostalih počela mogu lasno i odciepiti.

Bjelankaste tvari imadu pako u sebi još solika (Chlor = Cl), jedika (Fluor = Fl), kremena (Silicium = Si), solajke (Kalium=K), pepeline (Natrium = Na) željeza (Ferum = Fe) itd., koja polaze od tla, zraka i vode.

---

* Kratkoće radi ustanoviše lučbari za svako počelo poseban znak (symbol) uzamši iz latinske rieči počela prvo slovo, koje ujedno znamenuje i e q u i v a l e n t dotična počela, t. j. onaj najmanji dio, koj se s najmanjim drugim dielom drugoga počela u jednu tako zvanu lučbenu slučeninu spoji. Munjevna struja razstavlja vodu u kisik O. i vodik, pri čem se vidi, da je uzamši vodik za jedinicu (H = 1) s ovim spojeno 8 dielova kisika. Pišuć dakle za vodu znake HO ne velimo samo, da voda sastoji od kisika i vodika, van da u njoj ima 1 dio H a 8 O. Isto valja za sve druge znakove slučenina. Koliko se tim prostora i muke pritedi, to će svako uviditi.

** Za sve i mnoge druge rieči ne nadjoh ni u Šuleku ni u Dežmanu izraza, zato si sâm pomogoh, jer sam u tom gori od Magjara, komu nije Preradović pjevao:

„Po jeziku (rode) dok te bude
I glavom će tebe biti.“

Osim toga ima u našem tielu najviše do 75 postotaka vode.

Ovo su u kratko sastavine živinskoga tiela, a sad da vidimo, od koje i kakve li hrane polaze.

Čovječju hranu dieli životoslovje u:

1. Prava jestiva (živeži) t. j. tvari (substancije), koje u sebi sadržavaju većinom onakvih hranljivih čestica, koje služe nadomieštanju manjka i gubitka sgaranja tiela, kako ćemo malo niže saznati. Ove čestice posvema su jednake onim, od kojih sastoji naša krv i ustroji, a koje takve niesu, budu u slične pretvorene.

2. U probavke ili probavila (Verdauungsmittel), koja, tiem što jelu pomoćju nekojih eteričnih ulja bolju slast daju, žliezde slinavice želudca podražuju, te tako probavljanje usporuju. U taj razred spada sve korienje (mirodije = Gewürze) dakle i kruh i sol. I ove tvari usporuju posredno hranjenje slahkujuć o mnogo probavu.

3. U slastice (Genussmittel), kamo spadaju svekovrstna alkoholična pića: vino, pivo, rakija, kava itd. Ovaj se razred hrane smatrao ća do najnovijega vremena posvema suvišnim, dapače svakako škodljivim razvitku i zdravlju našega tiela. Danas pako se o njih sudi jur nešto blaže.

(Dalje sliedi.)

Slavlje petstoljetnice Petrarkove.

(Konac.)

Desila mi se prilika baš prije nego li ću u Padovu krenuti u nekih pet opera čuti Zagrebčanom dobru poznatu Eleonoru Jankovsku, Poljakinju gorljivu kako za svoj tako i za naš rod. U istinu izpovjediti moram, da sam se, slušajuć ju, onoj, gdje treba, jakosti i visini, onoj opet, gdje treba mehkosti, tančini uz ono ljubko groktanje i previjanje glasa, onoj školskoj routini, riečju svemu tomu iz onako, da kažem, etheričnoga tiela divio. Mislim pako, da i ja nešto duha muzikalnoga imadem ... I s tih razloga velim: da predpostavljam u mnogom Eleonoru Jankovsku onoj talijanskoj primadoni. A sada ne ću da izpitujem uzroke kabalne, zašto je ona pozorište ili operu zagrebačku ostavila, ili ostaviti morala? te sada u Švicarskoj u St. Gallenu tudjinci u ljubkosti njena glasa uživaju, a ljetos u vrieme praznika složiv se s malim družtvom temišvarske opere ovuda gostovala, da nuždici svojoj pripomogne, — nego pitam samo: zar ne bi moglo biti, da ona opet u Zagrebu angažovana bude? Slučajno mi nekoj dan dodje rukuh br. 214. „Narodnih Novinah“, pak i „Agramerice“, u kojima jednomišljena recenzija o novoj našoj primadoni Idi Kottasovoj navodi se, koja veli: „U operi „Faust“ manjka gospodjici Kottasovoj sopranska visina. Koloraturnom pjevačicom neće gdjica Kottasova nigda biti. Želi li kazalištna uprava davati i lyrskih opera, morat će se pored gdjice K. svakako još pobrinuti za drugu primadonu, jer mi dvojimo, da bi gdjica K. mogla n. pr. u „Marti“ uspjeti.“ Pak evo komadić hljebca za gospodjicu Eleonoru J. Slušao sam ju u „Ernani-u“, „Faustu“, Marti“, „Barbiru Seviljskom“, „Trovatore“, pak je u svakoj po mnienju ovdašnjih muzikalnih majstora zadaće svoje pohvalno riešila, bivši izazivana i radostnim pljeskanjem pozdravljana. Reče mi pak ona: da do 22 opere na izust znade i da bi opet rada u Zagrebu angažovati se dala. Koliko je prvo pohvalno za istu, a rek bi i suviše za našu mladjanu operu u Zagrebu, toli je hvale vrednija želja i žudnja njena za Zagrebom, koja sigurno iz rodoljubiva joj srdca izvire. Ta kad su nam se neke naše hrvatske pjevačice odmetnule, a mi radostno primimo Poljakinju, koja našom biti žudi. Nek mi intendantura naše opere ne zamjeri ovo nekoliko rieči, koje mi ad vocem primadona i na temelju zagrebačke gorenavedene recensije, peru umakoše... A da završimo: Opera „i Gothi“, kojoj ja onako umoran kraja dočekati ne mogah ostav samo do svrhe trećeg čina, svršila se kao što mi pripoviedahu tek pred 2 sata po ponoći. Poslije onakova tri pakleno-zaparna i do sitosti raznim miljem uživana dana, odoh ja samcat iz zaparna pozorišta pred $^1/_2$1 kući, aratos ti i pjevanke! Ali vragoljasta kob hćede da se samnom onako umornim još protitra; ja izgubih pravac, te drži desno, te lievo, te opet natrag, Bog te pita kuda? po pustoj Padovi, dok se ne namjerih na neke Muje i Mujinice pokazavše mi put, i tek oko $^1/_4$2 jedva doklimah u svoj hotel Croce del oro. E pa da čovjek ne rekne, da kraj sve padovanske plinske razsvjete, ne ima noću obsjene... Ima toga, ima, osobito za vilovnjaka... Pa neka! bar ću si uz sve ono uživano milje i omilje bolje zapamtiti staroslavnu Padovu i uviek se nekim zanosom sjećati nje; a bude li mi još kadgod sudjeno u Italiju onom stranom poći, propustiti ne ću, a da se u nju ne navratim i ne posietim srdačnim pozdravom conte Cittadella, njegova tajnika, našega Dalmatina profesora Josipa de Leva, moga prijana Petra Mugna i sve druge učenjake, koji me toli ljubezno primiše i ugostiše. Nek uvjereni budu, da razvikani „barbaro Croata“ znade cienit gostoljubje, i ljubav ljubavju, štovanje štovanjem vraćati... Napomenut mi je pri kraju još ovo: da je polag programa paduanskog svim gostom za dar i uspomenu vječnu obećano sliedeće: Tiskan govor viec-

nika Alearda Aleardi, u slavu Petrarkovu, dalje: Petrarkov „Poema dell Africa“ novo popravljeno izdanje i ilustrovano profesorom Coradini; i na posljedku Medaglia Commemorativa representante il Petrarca. Od ovih darova ponešto dobiše neki samo gosti, a to s toga, što, kao što mi tajnik g. contea Cittadelle reče, govor Aleardov još tiskan, a Poema dell Africa jošte za sve uvezan ne bješe. No na moju molbu, da kako na me, tako i na našu akademiju ne zaboravi, dočim si je oboje pribilježio, obeća za sigurno te darove nam poslati makar poštom. Do danas ja ništa ne dobih, ako akademija dobila nije? Toga radi oviem umoljavam veleučenog našeg Dalmatina gosp. profesora Josipa de Leva, najčednije, da bi rodoljubivim posredovanjem svojim u g. contea Cittadelle, te darove nam izhoditi i poslati blagoizvolio... Zanj pohvalno à našoj akademiji takodjer dobro došlo bi bilo, kad bi knjižnicu iste i svojimi dosad izdanimi djeli usrećio; a imade ih, kao što sam razumjeti mogao.

Nadam se, da obe ove moje smjerne želje u njegovom plemenitom srdcu bez odziva ostati ne će... Ja sutra dan t. j. 20. srpnja rekoh: S Bogom Padovi! gdje sam toli milih časova proveo za ono tri dana, da mi uspomena istih iz srdca nigda iztrti se ne će, dapače uviek ću se zanosom nekim njih sjećati. Zaputih u Mletke, da mi se srdce od onih sladko-burnih osjećaja malo smiri, — al to više ne spada amo...

Evo hodočašća moga, evo slavja uspomeni onoga muža, pjesničkog velikana i žarkog rodoljuba, koji svojimi spisovi sunarodnikom si ostavi toliko amaneta na srdcu i duši, da ih s njimi ogrija i zapali, sbrati i ujedini u sveobću sreću i dobrobit mile si domovine...

Evo dokaza, makar i pet sto lieta poslije, da su amanete te pojmili, srdcem i dušom ogrlili i izvršili... Evo u uzklicih srdaca svekolike zahvalne mu Italije najljepšeg i najtrajnijeg spomenika, vriedna takova muža, i vriedna takovih srodnika... Narod, koji tako svoje velikane cieniti, ljubiti, štovati i slušati znade, propasti ne može... Narodu takovu, domovini takovoj, ma kako i koliko mu drago pod tudjinskim jarmom stenjala, jednom ipak sunce bolje sreće, sunce slobode pred vrata doći mora... Paroxizam, koji s raznih uticaja obuzme čestokrat srdca jedne i iste krvi braće — jedino se stegne narodnom samosviesti. Ona je jedini melem, kojim se življi tudjinstva od narodnog tiela diele i odstranjuju, te se njim srdca jedne majke opet sbrate i sljube... A oni, koji narodu taj melem kao vrači vidari pripisuju i pružaju, jesu njegovi pisci i pjesnici. Štujmo, ljubimo, i slušajmo ih! Primimo i upotrebljujmo melem taj, e da bi i nam sunce bolje sreće ogranulo...

I. O. S.,
Petrarkov hodočastnik.

Ban Bakač Toma.

(Sa slikom.)

Ovaj put donosimo našim čitaocem sliku spomenika, koji se nalazi u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj i to u desnoj ladji na lievom kraju uz glavni oltar postavljen banu Bakaču Tomi. U visini nad spomenikom vidi se kaciga. bansko žezlo i zastava pokojnikova. Taj je Toma Bakač nastupio banstvo negdje oko g. 1584., i budući naša zemlja onda bijaše na braniku od Turčina (Antemurale christianitatis), to mu je dakako prva briga bila, da opet preotme gradove, što ih Turci bijahu osvojili. Gdje preoteta grada nije mogao oboružati, sravnio bi ga sa crnom zemljom. Kad su Turci po zapoviedi Ferhatpaše, glavara Bosne krenuli u Kranjsku tja do Ljubljane, da onuda plienjaju, dočeka ih Toma Bakač na povratku kod Slunja, pobi ih do noge, tisuću šest sto robova spasi i sav im plien preote. Tursku Kostajnicu spalio, Ali pašu kod Ivanića na 10. prosinca 1586. potukao, poslije pet godina za tiem Hasanpašu pobio i u bieg nagnao, i oteo mu 400 robova i toplje. Taj Hasan nije mirovao, dok mu se nije osvetio, ali mu to za cielo ne bi bilo za rukom pošlo, da naše vojske nije izdao neki Belojević crne uspomene, koga je Bakač vrlo pazio.

Ali već sliedeće godine vrati mu Bakač zajam te ga sa osam tisuća vojske zaokupi i na 22. lipnja g. 1593. hametice pobi a što živo ostade u Kupu naćera. Sam Hasan i izdajica Belojević zaglaviše u Kupi. Topovi i sav tabor dopade našim u ruke.

Tako bijući se s Turci i upravljajući domovinom steče veliku slavu. Papa Klemens VIII. dostavi mu častnu pohvalnicu, a Philip II. posla mu zlatno runo, koje mu je u svetom kralju biskup Petar Domitrović izručio. Nagnav Turčina na našem kraju da miruje, odreče se g. 1595. banstva, ali god. 1608. opet imenovan banom izusti na saboru trgav sablju one glasovite rieči: oviem ćemo željezom, ako ne bude druge, tu kugu od nas odvratiti, a znajte tri su u nas rieke: Drava, Sava i Kupa, jednu će tieh rieka novi naši neprijatelji srkati.

Po drugi put odrekav se banstva, primi potla čast magistra tavernicorum. Bio slavan muž, Gjuro Spišić njegov sobar pripoviedao, da se Ban Bakač Toma nije nikada igrao u

karte, da se nije nikada svojom rukom prihvaćao novca, i da se ni na gostbi nije nikada opio.

Umro je u 66. g. svoga vieka g. 1624. u gradu Krapini a prenesen je najprije u Samobor a onda tekar u Zagreb, gdje ga uz veliku slavu u svetom kralju sahraniše. Sam biskup Petar Domitrović govorio mu nadgrobno slovo, sva crkva bila u crnini, velika se tuga vidjela na svačijem licu, a kad pokojnika spustiše u raku, tri sta konjanika polomiše svoja koplja o zid.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Dalje.)

Sad je odgovoriti na pitanje, koji je smisao čina evangjeoskoga, i kako ga slika shvaća i predstavlja? Isus dodje u kuću Martinu. Marta sa ukućani u velikom je veselju, ali ujedno i u velikoj zabuni, kako bi vriedno i dostojno Isusa počastila. Sv. Lazar odmah se ustavio pri ulazu sa sv. Ivanom i sluša željno i pomnjivo sgode Isusove, koje mu Ivan pripovieda. Mandaljena pako sjedi kod nogu Isusovih i sva zanesena sluša nauk njegov. Marta u brigi i zabuni obraća se na samoga Isusa, i veli mu žalobno: gospodine, vidiš koliko se mučim i radim, dočim sestra moja, odkad si došao, ne mareć za me ni za posao, sjedi kod nogu tvojih; zapovjedi joj, da mi pomogne. Isus odgovara: Marto! Marto! preveć se briniš i buniš, a samo jedno je potrebno; Marija najbolji dio odabra, koj joj se nikad ne će oduzeti. Stvar je na prvi pogled posve jasna. Isus ponavljajuć rieč „Marto, Marto", ponešto kori Martu sbog prećerane brige, kano da bi joj rekao: Zašto se toliko mučiš i pečališ, Marto? Zar ne znaš, da sam ja malim zadovoljan? Zar ne znaš, da ciena prave gostoljubivosti ne sastoji u obilju jela i pila, nego u iskrenoj ljubavi i privrženosti. Mio mi je tvoj rad i tvoje nastojanje, ali još mi je milija uzorna ljubav Mandaljene, koja mene radi na vas sviet i na sva svjetska nastojanja zaboravlja. Varao bi se medju tiem onaj, koj bi mislio, da Isus na ovom mjestu kudi skrb i domaću radnju. Da tomu nije tako, sliedi već iz toga, što je gospod, govoreć o Mandaljeni, rekao, da je ona najbolji dio odabrala. Dio dakle Martin, dio je dobar. Naravna je dužnost, da se čovjek u znoju lica svoga hrani i za blagostanje svoje brini, sv. evangjelje to ne samo da ne slabi pače potvrdjuje i oštri. Evangjelju je briga za dom i za ukućane svoje sveta briga, tako da je onaj, koji tu brigu zametne, poganinu sličan. Rad stavlja kršćanstvo medju prve dužnosti, tako, da onaj, koji ne radi, nije vriedan, da se hrani. Svetomu evangjelju rad je prva i najbolja molitva, te glavno sredstvo, čistim i neporočnim se uzdržati. Radnjom čovjek najbolje božjoj volji i pravednosti odgovara i za griehe svoje zadovoljava. Ako pako evangjelje ujedno zapovieda, da kršćanin traži pravdu božju na ovom svietu, i da se više brini za dušu, nego li za tielo svoje, i da nada sve traži providiti se obiljem onoga blaga, koga moljac razvrći, a lupež ukrasti ne može; to biva posve shodno naravi čovječjoj, koja ne živi samo hljebom i pilom, nego i svakom riečju, koja iz božjih ustiju proizlazi. Kršćanstvo tiem potvrdjuje onu svetu i ne razrješivu svezu, koja izmedj blagostanja i krieposti obstoji, tako, da se o jednom bez drugoga nikako uspješno raditi ne može.

Nešto je malo teže tumačenje rieči Isusove, koja se na Mariju odnaša. „Marija je najbolji dio odabrala, koji joj nitko oteti ne može. Kršćanski moral razlikuje evangjeoski svjet od stroge dužnosti, bez koje ne ima krieposti, ne ima napredka, ne ima spasa. Odgovor, što ga je negda božanstveni početnik sv. vjere naše mladiću dao, kad ga je ovaj pitao: „što imam činiti, da udjem u kraljevstvo nebesko?", na svakoga se na svietu ma tko on bio odnaša. „Obdržavaj zapoviedi", veli Isus.[1] Bez obdržavanja zapoviedi nitko ne može biti dionikom one baštine, koju nam je Isus svetom mukom i smrti svojom zaslužio. Drugo je svjet evangjeoski, koji vrše samo oni, koji su Bogom i sretnom ćudi pozvani, da izvanrednom izvrstnosti i uzoritosti svojom svietle svim, koji se u kući božjoj nahode. To je onaj najbolji dio, što ga je Marija odabrala, koja u svojoj osobi predstavlja one riedke i izabrane duše, koje se do tolike svetosti i izvrstnosti dižu, da cielomu svietu uzorom služe. Razliku, koju kršćanstvo čini izmedju kršćanske savršenosti i svetosti, najbolje, nek nam je dozvoljeno prevažnu ovu stvar opetovati, slika i opet u onom evangjeoskom mladiću, koji Isusa pita: „Što imam činiti, da udjem u kraljevstvo božje?". Isusov odgovor sveta je i nepromjenljiva rieč, ko što je Bog sam svet i nepromjenljiv. „Obdržavaj zapoviedi", svakomu je na svietu rečeno, kralju kao i podaniku, ugledniku kao i prostaku, bogatašu kao i siromaku, svećeniku kao i svetovnjaku. Svakomu, koji misli cilj i opredieljenje postići. Mladić medju tiem u prerevnosti svojoj, nezadovo-

[1] Mat. 16, 19.

ljan, odgovorom Isusovim, odvraća: ja sam zapoviedi i do sada obdržavao i hćio bi i više još šta učiniti. Tada Isus: moj mladiću, želiš li izvrstan biti, odreci se svega na ovom svietu i podieli sve, što imaš medju sirotinju, i po tom dodji i sliedi mene. Mladić, ne imajuć te sile duševne, povrati se, veli sv. pismo, tužnim srdcem kući svojoj. Evo očevidne razlike medju strogom dužnosti i višim zvanjem, koje samo nekim izabranim bićem odgovara. Ova razlika posve odgovara naravi čovječjoj i poviesti ljudskoj. U svakom stališu na svietu bilo je i ima ljudi, koji svoje dužnosti čine tako, da im se ništa prigovoriti ne može; ali ima takodjer i posve uzoritih ljudi, kojim je Bog sam nekim načinom zastavu idealnosti i svetosti u ruke postavio, da slabiji sviet za sobom povlače. Omlitavio bi sviet i od iste svoje stroge dužnosti odvratio bi se, da nije takovih uzora. Takav nam se uzor pokazuje u M. Mandaljeni, koja se s ljubavi prama Isusu svega odriče, da uzornim i posve svetim načinom jedino Bogu i svomu vjereniku služi. Marti se ništa prigovoriti ne može. Ona svoju dužnost strogo vrši; ali je Marija izvrstnija, i njezin dio u ljubavi božjoj i izvrstnosti kršćanskoj mnogo bolji. To je smisao dogodjaja našega i rieči Isusovih, koje slikar dobro shvatiti ima, ako misli zadaću svoju sretno riešiti.

Pred nama stoji slika stara predstavljajuća posjet Isusov kod Marte. Sastavitelj joj je jedan od Mletačkih Bassana, a vjerojatno najbolji od Bassana, t. j. Jacobo Bassano. Slika je u svakom obziru vrlo dobra i skupocjena; ali što vriedi, kad je svoj glavni cilj promašila? U svakom dogodjaju evangjeoskom ima nešto poezije i idealnosti. To je upravo, što se shvatiti i izraziti ima; a naš stari Venecianac upravo protivno čini; to jest, umjesto da idealizuje, on siromah vulgarizuje sveti dogodjaj. On nespretnim načinom pretvara dogodjaj sveti u mletački genre. Vidi se doduše na slici Isus, učenici, Marta i Marija. Sjedi doduše Marija kod nogu Isusovih, a Marta se tuži; ali veći dio slike zauzima posudje kuhinjsko i jela, koja se spremaju, kuhač, služinčad njegova i njihovo gibanje. No manjka tu djetić ribar, koji svakovrstnu ribu iz košarke vadi; tu vam je obični Bassanov pas, koji na mačku reži itd. Ova strana slike svu pozornost motritelja na sebe privlači tako, da si na poglavitu stvar, na Isusa i Mariju malne sasvim zaboravio. Opetujemo, slika je liepa, al je očevidno glavnu svoju zadaću posve promašila; pak ipak ima ljudi, koji takove i slične slike malne više ciene, nego Gjottu, Fiesola itd. Oslabljeno čuvstvo religiozno oslabilo je i estetičnu ćud i kritični sud ljudi.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Glumište. O reformi uprave narodnoga hrvatskoga glumišta, što ju u posljednjem broju nagoviestismo, ne ima žalibože ništa, jer se je sabor naš razišao, a nije imao kad to pitanje razpravljati. Prieka je potreba tu stvar bar o božiću obaviti, da uprava dodje u jedne ruke; jer negdje nešto zapinje — a izim toga gdjekoji član pobolieva, g. Kašman skočio da ode, ili da mu se plaća znatno poveća, učenje novih opera, koje silni novac stoje, slabo napreduje — a najglavnije, da se naši pisci dadu na glumu, pa da se izim visoke drame napiše štogodj našega i za Plemenčića — o tom se doduše nešto govorkalo, ali koliko nas je radilaca u banovu gradu, nije ni čudo, što ne dospievamo zabrazditi u tu njivu.

25godišnjica Zmaj-Jovana Jovanovića. U Novom Sadu slavit će se na 1. b. mj. 25godišnjica Zmaj-Jovana Jovanovića, odkako se je naime taj pjesnik pojavio u srbskoj književnosti. Slavu je priugotovio književni odsjek „srbskoga novosadskoga kola“ i pozvao je na tu svečanost, koliko znamo, glumištni odbor i posebice našega I. T., od kog ima liepa pjesmica istomu svečaru, kako je iz požara spasio dvoje dječice. U oči slave biti će velika bakljada na čast pjesniku, na dan slave predat će se u svečanoj sjednici književnoga odsjeka „matice srbske“ pjesniku srebren lovorvienac, o podne bit će u čast slavljeniku sjajan objed a u veče besjeda s igrankom. Pozivnice podpisane su predsjednikom mužkoga i predsjednicom ženskoga odbora.

Jovanović je najdarovitiji lirski pjesnik u braće Srbalja,

Rod i narod on mu leti
Po srdcu i po pameti
Za koga je jednak sladko
I življeti i umrieti.

Misli su mu uznosljive i bistre, osjećanje žarko i rodoljubno, oblik prostouman i umiljat, Jovanović je i s toga više poznat u Hrvatskoj, što je nekad svoje pjesme šiljao u „Neven“, osobito dok je Praus uredjivao taj list. U „Viencu izabranih pjesama hrvatskih i srbskih“ uvrštene su tri njegove pjesme: „Što je život?, „Kad sam bio na tvom grobu“ i „Majka sinu kod kolievke“.

Čestitamo svesrdice g. Jovanoviću, koji je tu slavu doista zavriedio i rodoljubom i rodoljubkam, štono tu slavu priugotoviše i tiem si obraz osvjetlaše.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 45. U Zagrebu dne 7. studenoga 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

JURIŠANJE SAMOBORA.

(Istinska sgoda.)

Spjevao I. T.

Dok je sgoda, dok je hora,
Ban se Krsto s Turci bije,
Usred grada Samobora
Udova se liepa smije:
Opire se sudu mlada,
Banu Krsti ne da grada.

Ban se žuri, mač mu sine,
Bužim, Cazin Turkom ote,
Ali svoje imovine
Nemož dobit od ljepote:
Udova se na njoj bani,
Nit ju s dobra dati kani.

Dobitnikom ban se vrati
Slaveć bitke i juriše,
Dražeći ga sa inati
Udova mu liepa piše:
„Lasno, bane, od tieh hrdja
Nekoliko dobi tvrdjâ.

Dodj de sa mnom bojak biti,
Pregni srdcem na pregnuće,
Oklopom si grudi štiti,
Dopast će te rane ljuće:
Poginuti jedno mora,
Ja se ne dam iz tog dvora."

Poziva se ban na zakon,
Al sa ženske nepokore
Nije druge, ban će nakon
Da juriša biele dvore;
Još pred lieta netom dvie sto
Sbivalo se tako često.

Namakao bojne sprave
I junaka čete sabra,
Pak će ljute usred strave
Razigrat se srdca hrabra:
Sve to mirno ozgo gleda
Liepa gospa, grada ne dâ.

I jurišat uze četa,
Udova se mlada smieši,
A junaka junak sreta,
Jedan drugog suzbit spieši,
I sam ban se stiega lati,
Na zid će se uzpinjati.

Opazi ga gospa liepa,
Ne da kamen nanj oborit,
Veće koplje sama sčepa,
Kojim će mu grud raztvorit;
Ban se penje a po strani
Od koplja se štitom brani.

U glavu mu kopljem smjeri,
Lišcem joj se smiešak radja,
U oči mu oči peri,
U srdce ga strielom gadja:
Uze drhtat ban na zidu
Pri ljepote takve vidu.

Ban će štit svoj, koplje ona
U čas isti bacit kraju,
Dva se stasa vidiona
Na vrh zida obimaju:
Predobiven takvom kobi
Grad i srdce Krsto dobi.

OSVRTAJ

na 19. listopada 1874.

Odbor je akademični za proslavu otvoraja sveučilišta odlučio izdati potanki opis ciele svetkovine a izradit će ga profesor sveučilišta dr. Franjo Marković. Ne bojimo se dakle, da će što umaknuti njegovu mudru oku, zašto treba da potomstvo znade.

Po tom i po onom, što su politične novine, kojih u Zagrebu svaki dan troje izilaze, dosta točno opisale, osvrnut nam se je samo na najdičniji čas ciele slave, na sam otvoraj našega sveučilišta, da čitaocem „Vienca" ne uzkratimo obnove osjećaja, što no su taj dan našim srdcem pokretala.

Ne smiemo tajiti, da nas je već zorom gruvanje topova i obilazak svirke po gradu, svečanim i svetim zanosom napunio. U prvi nam mah padoše na um svi pokojni prvaci našega narodnoga preporodjaja Gaj, Drašković, Vraz, Rakovac, Demeter, Štos, Niemčić, Blažek, Topalović, ban Jelačić, Preradović, barun Kušlan, Kurelac i posljednji i najmladji Ivan Dežman, te uzdahnusmo: Ej zašto ne doživljeste toga dana!

A silna svjetina bijaše nagrnula u Zagreb, poprieko računajuć, do osam tisuća prihodnika, dakako ni silom amo ne dognanih ni nedotupavnih, već ponajviše visinu te svetkovine shvaćajućih.

Ušav u crkvu sv. kralja znadiasmo, da koliko je hramova božjih po svoj domovini, da se svagdje danas molitva prinosi Višnjemu, neka ne uzkrati svoga svemogućega blagoslova veliku nam tomu zavodu! A istom u svetom kralju sve puno puncato — kao nigda drugda, mnogo velikih srdaca i našega rodoljubnoga svećenstva i svih ostalih odličnika i prihodnika pomolilo se skromno Bogu velikomu, neka unapriedi naše naume, naše svete želje.

I dodjosmo u saborsku dvoranu, a galerije već dubkom pune, pa za čas napuni se i sama dvorana po izbor-gospodom to pozvanih gostiju, to narodnih zastupnika, to veledostojnika i odličnika svakoga reda, gradskih zastupnika, sveučilištnih profesora i djaka. U to dodje i biskup Strossmajer, koji je u istoj dvorani u devetoj sjednici sabora god. 1865. na 29. travnja onoliko žarko i razgovietno zagovarao potrebu i vrednoću sveučilišta u Zagrebu te zanio slušaoce za tu uzvišenu i domoljubnu ideju, koji je na 21. listopada 1866., na dan tristogodišnjice najslavnijega hrvatskoga junaka Nikole Zrinjskoga darovao 70.000 st., neka se oživotvori naše sveučilište, kako ćemo ne trebajući u napredak junakovat na bojnom polju prodičiti se i prednjakovat na polju znanja i umieća. Dakako da je najodličnije, glava do glave načičkano, obćinstvo gromornim i urnebesnim klicanjem i pljeskanjem pozdravilo velikodušnoga osnovaoca jugoslavenske akademije, zametnika krasne galerije slika i početnika hrvatskoga sveučilišta. Slavljeni velikan nije se smogao dosta zahvaljivat i naklanjat — i to je bio prvi sjajni trenutak naše slave, na veliku javu iznesen ponos, što takva velikana imamo, i suzami pomoćena najtoplija zahvalnost narodnomu dobročincu, koji nam je, koliko Nikola Zrinski junačkom smrću, koliko ban Jelačić uzpaljajem narodne sviesti, nebotičnom visinom zamišljaja, pravedničkim slobodoumljem i bezkrajnom darežljivošću osvjetlao obraz pred cielom Europom.

Pomislih, da je ta slava bar na Katarinskom trgu, pa da sva naša mladež, sve naše gradjanstvo, domoljubna množina naših ljepotica, one tisuće i tisuće prihodnika, što pred sabornicom vrve i samo naslućuju, što unutra biva, da, rekoh, narod mogaše zasvjedočiti, što mu je samo dio odličnika na javu iznio, kakva bi to slava, kakov bi to urnebes bio!

Al eto bana. Dovede ga rektor te odbor sveučilištnoga senata i visokoškolaca. Na poklon pognutom djačkom zastavom, i gromkim svesrdnim pozdravom kao i Strossmajera dočeka ga puna sabornica.

I popev se do priestola dade najprije pročitati previšnje riešenje, kojim se ban imenuje zastupnikom Njegova Veličanstva za ovu svetkovinu, tada reče latinskom besjedom, da je postanje sveučilišta Franje Josipa I. zakonom ove kraljevine od g. 1869. načelno prihvaćeno (čita se zakon) a zakonom od lanjske godine ustroj tòga nastavišta posvema ustanovljen (čita se i taj zakon), zatiem vrgav kalpak na glavu i sjednuv na priestol nastavi ban Ivan Mažuranić na istom jeziku svečanijim glasom ovako:

Izvodeći te zakone i na ime te po zapoviedi Njegova posvećena Veličanstva, najsvjetlijega cara i kralja našega apoštolskoga Franje Josipa I. sveučilište najsvetijim njegovim imenom prozvano ovim najsvečanije posvećujem i proglašujem, da su mu dveri i prag u sve vjekove nauci pristupni. (Živio!) Tad snimiv kalpak i podigav se produlji:

Pod zakriljem previšnjega kraljevskoga imena i pod sjenom svete zajedničke ugarsko-hrvatske krune neka taj nastavni zavod jedri, raste, cvate, vjekuje. (Opetovani: Živio!)

Kralj naš apoštolski, gospodar naš najmilostiviji srećan i zdrav

dugo živio i kraljevao. (Živio! po tri put.)

A želim, sve to bilo u dobri čas, srećno i probitačno!

Pošto zatiem predstojnik nastave pročita izpravu imenovanja Matije Mesića za rektora, prihvati opet svietli ban govoriti istomu rektoru pokazav mu stolicu na desnom kraju do sebe:

Zasjedni tu častnu stolicu, najučeniji mužu! koju ti tvoji akademijski drugovi po zakonu dopitaše, koju ti je kraljevska vlada podielila.

Kadno zapitaše Korneliju, majku Grakova najkrepostniju, za njezin ženski nakit, pokaza pitajućim gospodjam svoje sinove i reče, da su ovi njezinu srdcu namjesto najdragocjenijeg uresa.

Više po zakonu prirode nego li po primjeru najglasovitije Rimljanke smatra hrvatski narod svoje sinove najdragocjenijim blagom. (Živio!)

To najdragocjenije blago, te sinove svoje narod naš povjerava tvojim i tvojih drugova vještim rukam, predaje ih tebi uzdaniku. Vodi ih vazda na putu pravice i pravednosti; umudruj i oplemenjuj ih naukami koristnim kralju, državi, domovini! (Živio!)

Zasjedni tu stolicu, najučeniji mužu, ti, velemožni prvi rektoru sveučilišta Fran-Josipova, a dao gospod Bog, ne nazvao ti se nijedan nasljednik posljednji! (Mnogokratni: Živio!)

Taj banov govor, pronesen zvonkim glasom, nanizivan razgovietnim ne zapinjućim besjedami, dojimljiv skladom valjana naglaska, popraćen mirnoćom uprav banske dostojnosti i plemenske sbilje kosnu se svieh latinštini vještih slušalaca a zakiti našu svečanost perjanicom znanstvene sveobćenitosti i uprav velevlastne sviesti, kojom se pravo znanje diči.

I koji ga ne razumievahu, činjaše se, da iz mudra banova lica, iz ozbiljna njegova glasa razabiru, da nešto mudra veli, da ne samo jezikom već i patriotičnom zrelošću velikih Rimljana namjesto kralja govori.

I to bijaše drugi sjajni trenutak naše svečanosti u sabornici, a u onaj par, kada ban proglasi, da je sveučilište otvoreno, zatutnješe sva zvona u svieh zvonicih, zagrmlješe topovi na kalvarijskom brdu.

„Velik je to dan, što ga danas slavi vaskoliki hrvatski narod.“ Tiem besjedami poče rektor Mesić svoj inauguralni govor, u kom postupni rezvitak nastave u hrvatskoj našoj domovini tja do samoga postanka sveučilišta pomno izvede i razloživ potla, koji je zadatak sveučilištu, svoju i svojih drugova svetu dužnost i zavjet iztače, od same se pak bistroumne i gorljive mladeži sveserdnu prijanjanju uza znanosti ponada, kako će ovim i onim nastojanjem to visoko nastavište na glas izaći — a napokon izusti najdublju hvalu najprvo Njegovu Veličanstvu, našemu najmilostivijemu kralju, za tiem narodnim zastupnikom, velikodušnu početniku sveučilišta i svim drugim priložnikom.

Iz Mesićeva govora žignuše nas milo na dnu srdca tri varnice: priznanje narodu, da si je sâm stvorio taj hram, prinoseći na dar i zalogaje iz ustiju; izticaj težnje hrvatskoga naroda, dubrovačkim učenjakom i pjesnikom Giorgiom (Gjurgevićem) pronesene: ne bi li se učeni našinci za njim poveli te razpravljajuć majčinim jezikom nauke i znanosti izvojevali nam dostojno mjesto u književnu svietu; a napokon ona, gdje mu se iz budućnosti priču pjesma radostnica: da i na Bosni i kod Balkana ima dana.

Spominjemo, da je rektor po latinski pozdravio zastupnike drugih sveučilišta, učenih i književnih družtava i da im se je kašnje na istom jeziku zahvalio, pošto su oni redom čestitali najmladjoj sestri mudrici rodjendan i k jednu imendan.

Te čestitke govorahu zastupnici svaki na svom jeziku, uvjeravahu nas o radosti, kojom pozdravljaju naše novorodjenče a pridodavahu koji više, koji manje latinskih, ponajviše one stereotipne: vigeat, floreat, crescat! Bog ih čuo i uslišio!

Rekao tko, što mu drago, svakomu se govorniku prijatno povladjivalo i uzklici i pljeskanjem, pače i ondje, gdje je malo tko govornika razumio; ako li je gdje više ruku zapljeskalo i više grlâ zajeknulo, to je za cielo vatrenija i prijatnija besjeda tomu povodom bila, koju svi razumjedosmo, a nikomu nije ni nakraj pameti bilo koga gosta ne odlikovati. Nit se je gledalo, tko ju je proslovio, već otisla se od srdca doprla do srdca — pa naišla na jači odziv. Tako ona Gneistova: da je našemu hrabromu i viernomu narodu nositi blagoslove kršćanske prosvjete i uljudbe sve dalje i dalje put juga. Tako ona Kostina: da Slovenci smatraju novo naše sveučilište svojim. Tako Čulenova i Palačinova istoga smisla: da nam je odsle širiti prosvjetu u one strane, od kojih dosle braniasmo kršćansku Europu.

Da je ma tko drugi takvu proslovio, vjera i Bog, i njega bi zapalo bilo isto burnije povladjivanje.

Dok se je to tako govorilo i pôvladjivalo, dieljahu se pjesme: Molnarova u slavu sve-

tkovine, Trnskova hrvatskomu narodu i dobrodošlica polaznikom.

Ne smiemo opisom svečanoga objeda, bakljade, onda posiela kod svietloga bana i napokon djačkoga vesela večera u streljani pomutiti sliku prave slave toga dana.

Tvoj je dan to, tvoja slava,
Hrvatski mi rode dragi!

NOĆ.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Kud okom gledam — slušam uhom
U pokoju sve leži gluhom.
Nit šušti listić, niti poje
Slavuljak tužne pjesni svoje,
Sred ružinoga cvieta čista
Draguljasta se rosa blista,
Al nema pčele, nit leptira,
Da krilima ju krasnim dira,
Nit čovjeka nit zvier nij' moći
U otajstvenoj čuti noći.

Kud okom gledam — slušam uhom
U pokoju sve leži gluhom.
Svud znaci noći razastrti
I udarili pečat smrti.
Pa sviet se netom čini cieli
Ko mrtvac da je posto veli,
I zviezde — gledeć s neba nice,
Ko sitne da su voštanice,
I turobnoga mjesec lika,
Da svjetiljka je pokojnika...

PRVA LJUBAV.

S českoga od V. Halka preveo S. M.

I.

U Pražkoj smo ulici ponešto udaljenoj od središta grada. Udjimo u kuću na desnoj strani, uzpnimo se skalinami u prvi sprat, otvorimo vrata upravo naprema tiem skalinam, pa eto nas u skromnu stanu pana Jaroslava Čermaka. Amo, tamo razbacane knjige, pod istom posteljom dva uzporedo i u slozi spavajuća rječnika, koji sad po svoj prilici o svom poetičnom sadržaju snievaju, na stolu komadići dviju sadrenih lula, sglobuljci pepela spaljenih smotaka, o klinu vise dva kaputa, spominjući svojimi rukavi jako na prolaznost zemaljskih stvari, trošna postelja, koju je morao liegalac često zaklinjati, neka se još uztrpi i pod njim ne slomi, dva stolca i — treba pamtiti, razbacane, crnilom poštrapane karte na stolu: to vam je pokućstvo pana Jaroslava Čermaka. Al tko se ne će namah dosjetiti, da je to djak? Da, dà, gospodin je Jaroslav Čermak bio djak — al kakov?

Sudeći, da malo tko pozna toga gospodina Jaroslava Čermaka, kazat ću još nešto o njem, prije nego li ga pustim pred vas, da čovjekuje a zvat ćemo ga od sada samo Jaroslovom, da mu tiem ne povriedimo bezsmrtnosti imena.

Stasa ne bio baš visoka, ali ipak takova, koji se uz ugodnu vanjštinu lasno dostane u krasnoga spola „sreće". Pristale je vanjštine, crnih očiju i — molim poklonite se — crne kose. Ali je to i bila kosa! Nosio ju dugu i češljao ju nazad. A bila toli tanka! Kamogod je došao, svagdje se šaptalo, da to Jaroslav nije ni čuo, ili makar i čuo, ili i — tko zna, čemu to — svuda se šaptalo: „krasne li kose!" ili „Gott, diese wunderschönen Haare!" — a i od njegovih drugova čuo si kadkad „Pasja para, to je kosa!" Osim toga izilazila tom kosom njegova druga vanjština. rek bi, osobita, koju mi muževi niti hiniti dobro ne umiemo, ali koja doista ni jedno žensko oko ne opažena ne umine. Mnogi vele o takvoj osobitosti, da je pjesnička; može lako biti.

Jaroslav nije mnogo govorio, kad se je sborilo o običnih stvarih, često se pričinjao i prostoumnim; ali se je gdjetko prevario, koji ga je takovim scienio. Pozorno je pazio na svaki mig, na svaku riečcu onih, koji su do njega sjedili. Po gdje kada hvatao im rieči i pratio ih doskočicami, a to kadšto veoma rado. U družtvih obično dugo šutio; ne možda s toga, što ne bi umio sboriti, nego s toga, što nije rado govorio. Često se nanj niti ne osvrnuše, ako nije već unapried osobit izražaj lica i krasna kosa obće pozornosti pobudila. Poče li sboriti, dokazivao je ujedno, neka ga ne nazivlju uzalud Čermakom. Osim toga nije mu so uviek upisivalo u veliku prednost, što je svakoga bez obzira i smilovanja svojimi dosjetkami uštipivao. Ali ipak ga nazivala svaka gospodja duhovitim, svaka gospodjica interesantnim, a svaki gospodin kapitalnim. Ne znam, da li je bio u istinu, ili se samo pretvarao hladnim. Ljudi o njem govorkali, da je veoma hladan; ali tko će ljudem sve vjerovati! Moguće, da je bio hladan s usluge prema onim, kojim se

mililo nazivati ga hladnim. Jer često niesmo takovi, kakvimi nas ljudi sciene; veli li nam se pako to neprestance, kako se o nas sudi, povjerujemo napokon ljudem, te se gledamo uputiti, da smo sbilja takovi, kakvimi nas sciene. Jaroslava su po svoj prilici odviše potvarali hladnoćom; moguće, te je napokon odlučio biti ljudem za volju hladnim. A u istinu, često smo ga slušali, gdje je govorio: „Toga ne mogu pojmiti, kako se može dogoditi, te se ljudi zavole?“ Ali nikomu nije htio odgovoriti, kad mu se reklo, da će i na njega red doći.

Jaroslav stanovaše u neke udove, koju su obćenito nazivali panom Naninkom. Pani Naninka bila dobra srdca, iskrena, te je rado mnogo govorila — što baš nije čudo. Jaroslavu jako volila pani Naninka, te ga hvalila naustice, gdje joj se samo prilika desila, pa su joj ljudi govorkali, da se u njem vidi kano u zrcalu. Ali čemu da mu ne voli? Gospodin Jaroslav bijaše u istinu valjan čovjek. Čim bi svanuo prvi dan mjeseca nije nitko urednije plaćao od Jaroslava. A to je mnogo! Jer djak vjerujući u sveto pravo prvoga, zna se jošte nadvladati, kako će ga domaćica nazvati valjanim; ali tko tu djačku vjeru zataji, biti će u očiju domaćice nevaljalcem, ma mu soba stoput ljepše uredjena bila od Jaroslavljeve. S toga i nije čudo, da je pani Naninka sama svoju nevještinu u tom pogledu priznavala, da ne može Jaroslava dosta nahvaliti. Nu ipak se je lako uzoholila, kad je mogla kojom prilikom dokazati, da je Jaroslavu drugom majkom. — Toliko za zada o panu Jaroslavu i o pani Naninki.

Najbrže se iz zemljopisa dâ dokazati, da pražki vrt u šest sati u večer a osobito mjeseca lipnja, pa k tomu u nedjelju, postaje galerijom po gdjekojih krasotica. Čemu upravo u nedjelju toliko krasotica iz grada u vrt nagrne, težko se je domisliti, ali se samo to mučno zaniekati može, da se mnoga napinje, ne bi li našla ljubitelja svojim prirodjenim i ne prirodjenim dražestim. Danas tu sve samo vrvi. Ljudi se sastaju kano kod quadrille u „chaine“. U tom darmaru ljudi dolaze i odilaze, kano jutarnji san; šeće se tu i Jaroslav. Ide laganim korakom, pogledava oko sebe, što se dâ pamtiti, pamti, a što se ne dâ, ne pamti — u kratko, kutri u se, kano referent u glumištu, ili bolje, kano urednik, komu je na jedanput nagrnulo kojih četiri sto pjesama, i kojih ima brzo pročitati. te odlučiti, koju će poslati u tiskaru, koja li ima putovati u Lethu (potok zaboravnosti) za peć. Žali bože! što je jedna odviše affektovana, druga malo sentimentalna, treća preduga, četvrta hrdjava oblika, peta uzela derati istu kozu itd. — A tako se činilo i Jaroslavu u vrtu.

Iz tih misli, koje su bile sve po istom kalupu tvorene, trgnu se, sastavši se svojim drugom.

— Pomoz Bog Jaroslave! reče mu ovaj.

— Servus! A prihvativ druga izpod pazuha, upita ga: — Što mi radiš?

— Ja? Dugove!

— Oho! A ništa više?

— Ali tih je dosta, svi popreko su na moj račun. Gle — gle tamo onu crnku u zelenoj opravi — kako ti se mili?

— Nalika je na bastonskoga doljnjaka (talijansku kartu).

— Ali vriedi dvadeset i šest. Dobiti će dvadeset tisuća, ja ju znadem.

— I sa trideset tisuća bila bi skupa, kad bi morao gledati u njezine bradavice.

— Ne znam, ne ljubi li ti se!

— Ja takodjer ne znam. Al gle, tamo ide gospodična Langova s majkom, moramo ju pozdraviti.

Pošli im u susret. Naši znanci pozdrave majku i kćer. Na jednom izvadi Ryzák, Jaroslavljev drug rubac iz žepa; treba ga, da uduši glasan smieh, te kô da ga vjetar odnio umakne odtuda. Nu što se je sbilo, umah ću kazati.

Jaroslav navikao od nekoga vremena nositi čepicu (kapu). Danas imao prviput klobuk. Kad se približio s Ryzákom gospodjici Langovoj, da joj se nakloni, segne za klobukom, kako je bio navikao za čepicom segnuti. Nije svakomu galanthomu moći dokazati, da se po drugom zakonu klobuk, a po drugom čepica skida: dočim čepicu šakom prihvatiti možeš, ne možeš klobuka. Toj se razlici nije Jaroslav namah dosjetio. Segnu dakle za šeširom cielom šakom, a naravskim se zakonom fizičnim dogodi, te mu šešir zahvaliv se na glavi odkotrlja se — ravno Langovoj gospodjici pred noge. Jaroslava, kano da je krv oblila; skoči po škriljak, sagne se, al eto nove biede! krasna, crna, duga kosa pala mu preko očiju i niz cielo lice, a on tapao za svojim šeširom kano u tmini za žigicami. U taj mah počeo mu se drug grohotom smijati, s njim se smijalo cielo obćinstvo, a s obćinstvom i gospodjica Langova. Jaroslav konačno napipao škriljak, osovio se, mahnuo kosom u nazad i odtrčao iz vrta ravno u grad.

To je bilo mnogo. U lipnju, u šest sati u vrtu, u nazočnosti gospodjice Langove tolika nesreća — sviete! ne znam, tko bi ostao hladan. Jaroslav trčao je kano poparen. Pražki pločnici kano da su pod njim gorjeli, kuće, kano da su se rušile, a — ulice kano da su se s njim vrćele. Za pet časaka bio je kod kuće; kako? — na to ne znade ni sam odgovoriti. Vidje samo, da ga već ne ima u vrtu, da se ne laća škriljaka, da mu se obćinstvo ne smije. Sjedio je na stolcu sasvim umoren, i uzdisao toli duboko, kano glumac, kad poslije prvoga nastupa dodje

kući iz glumišta. Zapalio si smotku, zaronio se u misli, pušio kano u okladu, dimio, kano da je dokon u dimu sve svoje misli raztvoriti. Ciele večeri ni da bi jedne prosborio, samo je sjedio i pušio. Za čas se umirio; za cielo se obćinstvu njegova prilika — tako mišljaše on — nije toli ne izbrisivo uvriežila u pamet, a do Langove mu gospodične ne bijaše ništa stalo. Ali se ipak težko uputio u takovu logičnu dosljednost; lice mu ipak bilo smrknuto, dim smotke bivao sve gušći nego drugda, a oči nehajno upirao u smotku, kako to biva, kad nam jedna misao zaokupi cielu pozornost, te ni ne znamo, što nam je u ruci. Čim je pani Naninka došla kući, odmah opazi, da mu se je nešto dogodilo.

— Nu što vam je, gospodine Jaroslave? pitala ga umah brižno. Valjda vam niesu potonule nade?

Posljednje izusti osobitim zanosom, kao da je hćela izkušati Jaroslava, da li je i prema svojim nadam hladan kano do sada.

Jaroslav joj ravnodušno odgovori: — A, to su ludosti.

Tiem stereotypnim odgovorom Jaroslavljevim odbijena ovaj, kao i svaki put, kad je što slična pitala, dokonča Naninka:

— Nemojte se s toga starati; kad se oženite, sve će biti dobro.

Pan Jaroslav ne odgovori ništa, pogleda na vatru svoje smotke, te stane dimiti, a to je znamenje u velikih duhova, da ih nešto mrzi.

Pani ga Naninka nije ništa više pitala, misleći, da se u istinu nije nikakva svjetska sgoda sgodila, nego nešto takova, što je pan Jaroslav „ludošću“ krstio.

Jaroslav ne bijaše večeras svoga škriljaka u škatulju spravio, već ga nemilice turnu pod stol, hoteć mu se tobože osvetiti. Već u kasnu noć leže, usnu, nekoliko se puta prenu oda sna, jer je svejednako sanjao o palu škriljaku i kosi, koja ga je obasula.

Prvi traci ranoga sunašca javljaju se u tihanoj sobici pana Jaroslava, došli mu već i do očiju, oči se otvore a — pan se Jaroslav digne. Prvi mu pogled bijaše na škriljak, koji je pod stolom uljudno spremao svoj naklon.

Jaroslav se odjede, pani Naninka dodje u njegovu sobu, da ju pospremi. Jaroslavu se jučeranji dogodjaj tek danas učini dvojako strašnim u glavi. Nešto tražio, prevraćao knjigu za knjigom i — kleo. Pani Naninka težkom mukom pregorjela pitati, jer je slutila, da bi joj bio uzaludan trud, budu pan Jaroslav kune. Na posliedku se umirio, jer je našao četku za zube. Podje k umivalu, umije se, a na jednom zagrmlje:

— Da grom pukne u te vlasi!

Pani Naninka se lecnu.

— Ali za ime božje, Jaroslave, što već toli rano kunete?

— Sve ću si dati oštrići, da izidjem kano oguljen Vlah.

— Ali što vam je?

— Vješalska kosa!

— Što? vlasi? A što vam uradiše?

— Pogledajte samo, kako mi ti vlasi padaju preko očiju, sve do brade; pod tom sam grivetinom gotov pudl.

— Nu ništa više? Liepo si ih počešljajte u nazad, pa ćete biti, kao da ste naslikan.

— Da što, počešljat ću ih, ali će se po smetištu povlačiti.

— Tko? Što? vaša krasna kosa?

— Krasna — da me po njoj snadje opet krasna smutnja?

— Ali, ali, Jaroslave! što to govorite?

— Kratka će mi takodjer pristajati.

— Valjda ne mislite ozbiljno dat se strići?

— Dat ću se?

— Nuto, Nuto!

— A zašto ne?

— Toli krasnu kosu! Toga ne učinite nikada. Što bi rekla gospodjica, kad bi vas vidjela ošišana?

— Kanite me se gospodjicom. Još mi se i vi podsmievate. — Kakva gospodjica?

— Haha! zvjedljivac, gle, kako pita!

— No, o kom govorite?

— Da znate, pane Jaroslave, komu se milite s tom kosom, ne biste si je nikada dao oštrići.

— Aj, aj, možda se na posliedku vama ljubim? odvrati joj zlovoljno Jaroslav.

— To je nešto! samo kad biste znao!

Jaroslav se češljao. Taj mig pane Naninke, koja je sve bez iznimke znala, o čem se je godj u gradu govorilo, napeo ponešto radoznalost Jaroslavljevu. Ne možda sbog ženske slabosti; ali često se dogadja, da u sličnih prilikah bivamo neumni kao što su žene. Jaroslav češljao se većom pozornošću, gladio si kosu, u kratko — zaboravio jučerašnju nesgodu i gradio se opet hladnim. Oblaka nestajalo, čelo se vedrilo, a lice mu bilo kano proljetni dan, pun dražesti i smieška. Pani Naninka, kano da je na to i čekala.

— Kako velju, nekomu se timi vlasmi veoma milite, začela opet pani Naninka.

— A komu?

— No, nekomu. A tomu za volju ih ne smiete dati odrezati.

— Ne smiem? To bih liepo molio; toliko zlo valjda ne će biti.

— No, samo me poslušajte, i uvidit ćete, da se ne ćete kajati s toga.

— Ali dajte, recite mi, o kom govorite?

— Sve ćete doznat, ako me poslušate, i ako se ne date ošišati!

Jaroslavu nestajalo već strpljivosti.

— Manite se toga, a i mene pustite u svetom miru, počme zlovoljno — vlasi će dolje, pa mirna Bosna.

— No, no, samo ne brzajte toliko! možda jošte ne gori.

— Tako i ja mislim. Ali bi mi se morao vrlo militi, komu za volju da si ne dâm strići kosu.

— Haha! tko to zna! a što nije, može biti. Samo poslušajte.

— Ludosti! Odrasô sam već slušanju. A tko zna, da li to vriedi dobrieh rieči!

— A to molim liepo. To nije ništa takova; a njoj takodjer ne ide svaki u tek.

— Koji joj možda ne dodje pod nos.

— Bez svake šale.

— Tad se ne vrtite neprestance oko toga, kao kvočka oko gorke krupice. U ostalom ne rečete li mi toga umah, ne imam kad izpitkivati vas; moram u kollegij.

— Samo ajte; kad budete imao kad, saznat ćete sve.

Jaroslav se za tiem sasvim spremio, pogledo se još u zrcalo, uzeo svoj kobni škriljak i otišao.

Bilo je nešto pred osam sati — sat je to, o koj se pražke krasotice malo gdje na ulicu pokazuju; ali Jaroslav, sretnuv koju ranu djevojku, ipak je nekim načinom oholo pogledavao misleć, da drugačije ne može biti, nego da djevojka, o kojoj mu je pani Naninka upravo pripoviedala, mora tom ulicom ići, kojom on ide, te da joj oči zamiču za krasnom njegovom kosom. Buduć pako dotične djevojke jošte poznavao nije — tko će mu zamjeriti, ako je mislio o svakoj, s kojom se je sastao — razumie se! ako mu je pristajala oku, da li to nije ona, kojoj se njegova kosa ljubi.

Ali pustimo Jaroslava, neka ne napastovan udje u kolegij.

Jaroslav ne pozdravio ma ni jednoga kolege, s nikim se ne upustio u razgovor, već sio s traga, te se zamislio. U istinu zamislio se Jaroslav toliko, da nije ni opazio, kad je profesor unišao. Začelo predavanje. — Jaroslav gledao u profesora, ali nije znao ni slovce, o čem se predavalo. Predavanje se svršilo, Jaroslav toga ne opazio. Profesor otišao, otišli kolege, Jaroslav još svedj zamišljen sjedio. Napokon, kano da se je probudio, zirnu okom na okolo i vidje, da je u kolegiju, dvorana da je već prazna, a predavanje da je sad bez dvojbe svršeno. Sasvim mekanično segne za škriljakom i ode iz dvorane. Došao na ulicu, ljudi prolazili i susretali se, susretali se s njim i prolazili kraj njega, a on niti je znao za ljude, niti je znao za sebe sama. — Koja li ipak ta djevojka može biti? poče umovati. — Da krasna mora biti, o tom nije moći podvojiti; znam bo ukus pane Naninke. Ali kako da o njoj što doznam? Nitko drugi za nju ne zna osim pane Naninke. Dobro, prionuti ću uz panu Naninku.

Slične misli rojile mu se glavom. Ali u misli si je utvarao toli krasno lice svoje neznanke, da je u istinu bio voljan zaljubiti se u nju. — Prošao cieli dan, približavala se opet nedjelja.

Tko hoće dug čas izkusiti, neka podje nedjeljom u Veliko Mjesto. Pan Jaroslav ne išao danas nikamo, jer se bojao obnove nedjeljne nesgode; možda mu se hćelo kod kuće dugočasiti. Sjede k oknu, kojim se otvarao vidik na prievoz preko Vltave. Na žalu stajale hrpe čekajućih na brod, da ih preveze na drugu stranu. Pet brodova prevažalo kano uz jagmu; po ipak niesu bili dovoljni za dolazeće goste. Jaroslav gledao na prievoz. Brod dolazeći k žalu, da preveze hrpe čekajuće gospode, osobito bi ga zanimao. Činio mu se domaćicom, koja sgrće sa stola u krilo grašak, pa kad pregaču napuni, mora otići, da grašak izaspe, kako će opet iznovice krilo napuniti. Tako je Jaroslavu malne cielo po podne minulo gledanjem i prispodabljanjem. Približila se večer, a gosti, koji se poslije podne prevažali na drugu obalu, sad se vraćali. Upravo pristao jedan brod, ljudi izlazili, a medju njimi upoznao Jaroslav panu Naninku s Augustom, njenim osmogodišnjim sinom. Jaroslav se, rek bi, uzradovao, ne znajuć ni sam zašto; valja da se nadao, da će šta nova doznati, a bog si ga znao s kojega uzroka.

Pani Naninka došla u sobu, a na licu si joj vidio onaj mir, što ga vidjamo na ljudih, koji jedan put u tjednu mogu bez brige poći na šetnju. Ali na ustih titrao joj otajan smiešak, koji Jaroslavu nije izbjegao.

— Dederte, recite, gdje ste bila? upita ju Jaroslav kano za dobrodošlicu.

— Gdje sam bila? Tamo, gdje ljudi o vas rado sbore. A u istinu, veoma su često vas spominjali, odgovori pani Naninka zamamnim zanosom.

Jaroslav je u istinu namah znao, — gdje je pani Naninka bila.

— Bijaše li to ovdje na Maloj Strani? pitao on.

— Moguće. Ali uvidit ćete sam, ne pristoji se, da vam sve s početka pripoviedam.

— Ne želim toga. Samo mi jošte recite, kakva je vidjeti?

— Vitka je, svietle kose, plavooka, cvatućih lišca, a krasnoga šiljasta nosa. Veli, da si kose ne smiete dati oštrići, jer sam joj očitovala vašu nakanu s kosom.

— Kamo ide?

— Gotovo nikamo; jedino ide učiti glasovir.

— Kamo?

— Ne znam, kako je to nazvala. Uploške danas ne ćete ništa više doznati.

Jaroslav uvidio je, da se ne smie pani Naninki zamjeriti, te s toga ništa više nije pitao.

Smračilo se, Jaroslav bio sam u svojoj sobi, te se nemarno njihao na stolcu. U pameti jošte nazirao kako se brodovi prevažaju, prevažao se i on na njih, išao Malom Stranom, ogledavao se je, povirivao u okna — u to se otvoriše vrata, a mali August privinu se k njemu.

Jaroslav kano da ga ni opazio nije, ne prestade njihati se na stolcu, a August stajao mučke uzanj.

Napokon poče mali:

— Pane Jaroslave, ja vam volim.

— Tako? A kuda si danas hodao?

— Mamica mi je dakako kazala, neka vam toga ne kažem, ali jer vam toliko volim, pa jer biste to rado znao, kazat ću vam. Bili smo na Maloj Strani, u Ostruhovoj ulici, i to s desna, u četvrtoj kući od konca ulice, kad se ide u dvor. Bijasmo ondje malne cio po podne, ja sam se igrao s Karlom, a mamica govorila je s gospodjicom.

— Kako se zove ta gospodjica?

— Emilija.

— Kad ćete opet onamo?

— Ne znam: ali gospodjica nam rekla, neka dodjemo čim prije.

Pan Jaroslav pogladio Augusta po glavi obećao mu novu knjigu i rekao mu, neka sada ide spavat. August veseo, što je Jaroslavu ugodio, a još većma, što će dobit novu knjigu, ode iz sobe. Jaroslav pristupi k prozoru, otvori ga, i uze kroz večernju tišinu gledati na rieku, kako se njom jošte prevažaju ljudi. Mjesec se pojavio na nebu, a Jaroslav poziraо na Malu Stranu, kako se brod otisnuo od žala. Na tom brodu zvučala harfa, a pjevalac pjevao uz nju popievku, od koje Jaroslav ni slovca razumio nije, jer je brod bio odviše udaljen. Brod se sve više bližio, i bio već sred rieke, blagi vjetric puhnuo, Jaroslav začu nekoliko sazvuka sasvim čisto. Mogao je pače i rieči razabrati. Pjevalac baš zapjevao poznatu pjesmicu:

Prva ljubav najljepša je,
Njom se nebo javlja nam,
Al je mladić najsrećniji,
Koji ne zna za taj plam.

Vjetar puhnuo, a Jaroslav ne dočuo zadnjih redaka. Što je pjevalac dalje pjevao, na to Jaroslav nije pazio. Zamišljen gledao jošte u rieku, gledao nebom, a pričinilo mu se, da se cielo nebo ne bi protivilo spojiti se za zemljom u otajnu svezu. Zatvori okno, legne na postelju, a da mu je tko blizu stojao, čuo bi šapat iz njegovih ustiju: Prva ljubav najljepša je!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Vegetarianci.

Zdravoslovna crtica, piše ju dor. Josip Derenčin.

(Dalje.)

Čudit će se mnogi, začuv, da su n. pr. vino ili rakija vrlo potrebna životu čovječjemu, nu i zbilja jeste tako. Uzmimo n. pr. vino, o kojem mora svatko doduše priznati, da u njem ne ima živototvornih tvari, kao što je bjelankovina, salo itd. Tako i znamo da vinova žesta (alkohol) i druge slične mu sastavine čovječju ćud upaljuju, živce naše razigravaju, što ako se često uzaman dogadja svakako čovjeku škodi i dražljivost živaca otupljuje, zato nekoji životoslovci i vele, da vino nije van razvodnjena žesta. S toga nam dosele veljahu: vodu pij, bit ćeš zdraviji. Tako jednoč i umovahu, jer im vjera nalagaše kao zadnji cilj ljudstva svladjivanje i ugušivanje puti. A bilo je opet, sjećajmo se samo Rimljana kraj njihove propasti — i protivno ljudi, kojim bijaše jedino na svietu blaženstvo s prekomjerna uživanja svega. Nu srednji put je najbolji, veli naša poslovica. Čovječtvo, veli liepo Geigl, doći će samo ondje do savršenosti, gdjeno se u divnom skladu bude slagala stroga samosviest dužnosti i zapoviedi s pravim ukusom veselja i uživanja. Oboje — veli nadalje isti — muka i slast polaze rek bi iz prirodjena nagona — iz duše čovječje, oboje ima se urediti, gojiti, naobraziti, jer se osnivaju na jednoj fiziologičnoj potrebi, koje se ne možeš lišiti a ni na pó uživati bez težkih posljedaka.

Komu bi te liepe rieči bile puke fraze, taj neka promisli, kako bi njemu bilo, da mu se oduzme usred težka života, s koga u obće više ili manje svi stradamo, ono par „božjih kapljica“, koje no ga kad i kad i ako za kratko vrieme uzvise nad biedom zemaljskom obrabriv ga za dalnji boj?! I ne gledeć na to priznati mora i najbolji lučbar, veli Geigl, da o vrsti etera u vinu ne znade potanko ma baš ništa, kako li djeluje na živčane stanice i mozag, van da u kratko i u tom mora znanost ustupiti mjesto zlatnomu izkustvu. Poput mišice, koja, kad miruje, propada i slabi, a radnjom i počinkom izmjenice kriepi se i deblja, tako je i s dušom i čitavom snagom čovjeka. Čovječji bo ustroji moraju obavljati svoj posao — raditi. Tu radnju pako umnažaju dražila i ako doduše zatim ustroji

onemognu dok ne odpočinu. Pa baš u tom sastoji dobro djelovanje dražila, jer i po zakonu naravi mira na svietu ne ima. Isto valja o svih slasticah, čaju, kavi, pivu itd. to se razumie po sebi umjereno uživanih.

Sašav malko s puta vratimo se opet k hrani.

Lučba iztraživ jestiva pronašla je, da su za čovjeka u njih najvažnija tako zvana hraniva (Nahrungsstoffe), koja se opet diele u:

a) Neustrojna hraniva, koja se u našem tielu vrlo malo ili nimalo ne mienjaju, kao n. pr. voda, neorg. soli, kojih imade u svakom jestivu više ili manje (solajke, pepeline, gorčike, željeza, pranične, solne sumporove ugljične kiseline itd).

b) u ustrojna hraniva, koja se u tielu lučbeno pretvaraju ostavljajuć ga u drugoj spodobi nego li su unj unišle. Amo spadaju: bjelankaste stvari, ugljični vodici, i klije (leimgebende Substanzen). Ustrojna hraniva diele se opet u 2 podrazreda u:

α) dušik sadržavajuća hraniva (Stickstoffhaltige Nährstoffe), kao što n. p. bjelankovina, sirnina (Casein), mišičevina, vlaknina krvi (Blutfibrin), sočivnina iliti biljna sirnina (Pflanzencasein-Liebig). Ovakvih hranivih sastavina ima najviše ko što vidismo u mlieku, krvi, mesu, žitu, sočivu itd.;

β) u hraniva bez dušika, koja se opet diele u 1. neutralna sala i 2. ugljične vodike t. j. takve sastavine, koje u sebi sadržavajuju ugljika (C), kisika (O) i vodika (H) potonja dva u istom omjeru kao i voda. Liebig ih prozvao disivi (Respirationsmittel), jer pomažu, kako ćemo niže čuti, njihovim ugljikom (C) proizvadjati ugljičnu kiselinu, koju, ko što znamo, izdišemo. Amo spadaju sve vrsti sladora, škroka, brašno, krumpir itd.

Bilinska hrana ima prema živinskoj manje bjelankastih sastavina a osobito malo sala, nu zato više, dapače najviše ugljičnih vodika. Hrana je biljojedaca ustrojstvu im manje slična i teže probavljiva nego li hrana mesojedaca. Zato imaju prvi dulje crievo od potonjih, što i vegetariancem služi ua prem slabu obranu, jer vele i čovjek ima dugo crievo, koje mu narav dala zato, da se biljem hrani. Zatim nas opet pitaju, gdje da su nam vučji zubi, medvedje šape, gdje lisičji njuh itd.??

Zora.

Svim tiem idealnim prigovorom odgovorit ćemo redom, razloživ, čemu jesu za hranjenje i rast tiela spomenute vrsti hrane, kako se pojedini razredi i u što u tielu našem pretvaraju. Evo nas!

Sve što se okolo nas na svietu nalazi ili je ustrojno (organično) ili neustrojno (neorganično). Neustrojna tjelesa jesu po lučbi ona, koja sastoje od samo dvaju počela ili od 2 skupenina, koje se pako imadu smatrati samo kao jedno počelo. Ustrojna tjelesa pako složena su od 3, 4 i ko što vidismo (bjelankovina) od 6 počela. Ustrojna tjelesa imadu dakle u sebi više lučb. počela nego li neustrojna. Neustrojne sastavine imadu nadalje tu glavnu oznaku, da u sebi baš toliko kisika sadržavaju, da ga više u se primati ne mogu, ili da su, lučbeno govoreći posvema okisane (oxydirane). One su dakle gotovi proizvod gorenja kako ćemo malo niže vidjeti. Ustrojne sastavine jesu obratno one, koje u sebi malo ili nimalo kisika sadržavaju, tako da ga mogu više ili manje još mnogo usisati, t. j. da se još mogu, što se veli, ukisiti (oxydirati), dočim su neustrojne tvari ko što rekosmo jur posvema ukisane.

Život živinski i rastba bilinska nije van prosto gorenje. Ko što vatra nije ništa van spajanje počela drva sa kisikom, tako je i s čovječjim životom, samo s tom razlikom, da u običnoj vatri čestice gorećega tiela zažarene u zraku titraju te tako proizvode vidljivi plamen, kojega u gorenju našega tiela nije vidjeti. Ovo gorenje sbiva se u stanicah, od kojih su sva ustrojstva na zemlji — i naše tielo dakle sastavljeno. Skup nebrojivih miljuna stanica divno složen — to je naše tielo. Svaku od ovih stanica obtače mezgra, koju pravi neposredno od hrane želudac a ponešto i crievo. Ova mezgra (Lymphe) ili, budi mi dozvoljeno reći, taj životni sok, upijaju po cielom želudcu i crievu tako zvane mezgranice (Lymphgefässe), koje se viju medju svakom i najposljednijom stanicom našega tiela, poput najtanjih žilica jednog stabla medju zrnjem zemlje.

U bilinskoj stanici ima sila, koja iz upijenih tvari kiselik većim dielom ili sasvim izlučuje ili, ko što se lučbeno veli, tvari razkisuje (desoxydira), i to jedino pomoću čudotvorne moći sunčanih trakova. Živinska (naša) stanica pako radi baš obratno: upija kiselik t. j. tvari okisuje (oxidira). Najveće slavje slavilo je životoslovje s ovoga obreta izrekav zakon: da se bilinska stanica hrani neustrojnimi tvari pretvoriv ih razkiseličivanjem (desoxydaciom) u ustrojne, dočim stanica živinska svoju bilinsku hranu gorenjem pretvara u jednostavnije — neustrojne sastavine. Ustrojni je dakle život ko što i tiek ljudskih činova „kolo sreće!...“

Bilje upija iz uzduha neprestance ugljičnu kiselinu, da mu na mjesto nje povrati kiselik. Životinje pako udišu kiselik zraka, te istomu vraćaju ugljičnu kiselinu i vodu. Ugljik te ugljične kiseline i vodik ote vode polaze od lučbena pretvaranja, koje prouzrokuje upijani kiselik, imajuć u sebi u svakoj temperaturi moć spojiti se s vodikom i ugljikom, u kakvom stanju ga lučba naziva aktivnim kisikom ili ozonom. Čini se, da se taj ozon nalazi u krvnih bobicah, odkle neprestance okisuje više ustrojne sastavine životna soka (koj ko što rekosmo svaku stanicu obilazi), spajajuć se sad s jednim sad s drugim počelom mezgre, te tako pretvara sastavine joj u jednostavnije predav ih napokon zraku, odakle ih pak biline upijaju. Za bilinu je dakle zrak hrana, dočim je za životinju samo posrednik njezina hranjenja. Čovjek srednje težine treba po iztraživanjih prof. Pettenkoffera dnevimice do 700—1000 gramma ($1\frac{1}{2}$—2 fnt.) kisika, na godinu dakle 500—700 fnt., koji okisiv i razstaviv tvari u tielu isto opet ostave. Uzmemo li u obzir, da se čovječje tielo (ko što rekosmo) sastoji od 75% vode i ostalih ne strojnih sastavina, koje su jur okisane, to ćemo lasno pojmiti, da bi se ustrojna čest tiela u kratko vrieme gorenjem ili okisivanjem (životom) razpala — u zraku razplinula, da se ne bi taj gubitak s okisivanja trajno nadomieštao i izravnjivao onimi tvari, koje no biline izlučuju. I tako razvija nam se ona jednostavna al u vele divna uzajemnost izmed živinstva i bilinstva, koja no je sad jur hvala bogu svakomu selskomu dječaku opraštajućemu se sa školom poznata. Toj uzajemnosti imamo i zahvaliti, da je naš uzduh (uz male mjestne iznimke) svuda na zemlji jednak, čega ne bude, da ne bi biline neprestano upijale ugljičnu kiselinu, koju životinje u ogromnoj množini izdišu. S toga sliedi, da sva živinska hrana od bilina polazi, i da se mesojedci takodjer hrane posredno bilinskimi proizvodi, zakon, koga vegetarianci hotimice zaboravljaju.

Razloživ evo u kratko prietvor tvari u našem tielu, u koliko je potrebno bilo za tu razgovornu nipošto znanstvenu crticu, nastavljajmo rieč, kako se uslied prietvora tvari (hrana) mienjaju i čemu jeste svaka pojedina sastavina naše hrane.

Bjelankaste tvari i sala služe za gradnju, rast, tiela neposredno, dočim ugljični vodici to čine posredno pretvoriv se prietvorom u sala. Da su to sve ustrojne sastavine, to jur znamo a da osim njih i neustrojnih još ima, i to smo spomenuli. Neustrojna su tjelesa za život prem važna, polaze u bilini od tla, zraka i vode, a u čovjeka budu unesene mješovitom hranom. Nu kraj svih ovih ostaju bjelankaste tvari najvažnije, jer sačinjavaju jezgru gradiva živinskoj stanici. Da se pod stanicom razumieva tvorina (obla 4, 6 uglasta,

sa krakovi itd. u kratko razna oblika) na kojoj sitnozorom razlikujemo opnu (Zellenmembran) i zrnce (Zellenkern), koje u židkoj tekućini (Zelleninhalt) pliva, gdjeno se lučbeno spomenuto pretvaranje sbiva, to budi mimogred spomenuto onomu, koj ne bi toga još znao.

Opna i zrnce niesu ništa drugo van bjelankovina, a ova 2 diela stanice najvažnija su po život njezin, osobito ko što se je u novije vrieme pronašlo: zrnce, odtalen i važnost bjelankastih tvari. A koliko je bjelankovina važna za prietvor i život čovječji vidi se po tom, što se svemudra priroda za nju pobrinula već u samoj bilini. I bilina pravi i sadržaje u sebi bjelankovine. — Valjda i to zaboravljaju naši biljojedci samo da se mogu bolje iztaknuti. Tako zvano biljsko bjelance (Pflanzenalbumin), biljska vlaknina (Pflanzenfibrin), sočivnina (Legumin) itd., to su sve bjelankaste tvari baš onakve, ko što bjelankovina u jajetu, mesu, mlieku itd. Al ipak misli vegetarianac, da se bog zna čim drugim hrani nego li drugi ljudi, njegovi nepristaše.

U što se bjelankaste tvari pretvaraju i prietvorom razpadaju, kako sve to biva, potanko razpravljati moglo bi štiocu prem neugodno biti, zato ću sporazumka radi samo to spomenuti, da se pomoću okisa bjelankovina razstavlja u: d u š i k s a d r ž a v a j u ć i t v a r i i u t v a r i b e z d u š i k a, koje se posljednjo sve više približuju neustrojnim tvarim i kojih zadnji proizvod od prietvora jeste slučenina creatin ili mokraćina* prozvana.

Sala i ugljični vodici vele su važni za hranjenje našeg tiela, jer služe pomoću njihova ugljika, vodika i kisika za razvijanje vrlo važne sile, koju siloslovje toplinom nazivlje, bez koje, kako je poznato, ne ima lučbena postupka; ne ima života**. Osobito su u tu svrhu dobra sala, bolja dapače od ugljičnih vodika, jer ko što znamo sadržavaju manje kisika. Oba skupa, i sala i ugljični vodici biti će našemu tielu najshodnija, najbolja hrana. Ne tako same, gole bjelankaste tvari, jer za proizvadjanje topline niesu iste toli izdašne, ko što sala i ugljični vodici, u kojih ima po prilici polovica bjelankastih tvari, koje se doduše spajaju sa kisikom i tako toplinu razvijaju, nu kako se čini istom onda, pošto su odložile dostatno gradivo za gradnju ustroja i tiela u obće. Bjelankaste tvari su dakle za pravo izvor gradivu tiela našega a ugljični vodici toplini.

Dočim se ugljični vodici i sala, upijajuć kisik sve to više ukiśavaju, gube sve to većma vriednost za hranjenje tiela, dok ih ovo napokon ne izluči u spodobi ugljične kiseline i vode, koje prve ne može upotriebiti više, pače izlučiti mora, da mu ne naškodi.

(Konac sliedi.)

---

* Šulek i Dežman imaju za rieč creatin = Harnstoff, izraz mokraćina, a za Harnsäure urea (posvema druga stvar) i opet mokraćina. Sličnih slučajeva ima nemalo, odakle proizlazi skrajnja nužda, priskočiti čim temeljitije znanstvenomu nazivlju u pomoć. Pri stvaranju istoga trebalo bi dobrih liečničkih umnika al u jedno i finih poznavalaca hrvaštine. Moj zemljak pok. Dežman jezikom i perom — ne samo srdcem — uzorni Hrvat, bio bi na tom polju najuspješnije djelovao, da......! Mokraćina dobra je hrvatska rieč samo za Harnstoff, suglasno sa izrazi vlaknina, sirnina, izvodina itd.

** Vidi u „Viencu“ od god. 81. razpravicu „o jedinstvu sila“ broj 34, 34, 35.

Kritika.

Opisna anatomija ili razudbarstvo čovječjega tiela od dra. Ante Schwarza. I. osm. 239. — II. osm. 249. CXXX. u Zagrebu, dionička tiskara 1874.

Napisao dr. Lobmayer, operateur u Osieku.

Kad se počelo osnivati naše sveučilište u Zagrebu, bijaše s više strana prigovora, da ne ćemo imati učitelja sveučilištnih, a još manje učevnih knjiga, osobito za liečnički fakultet. Nu evo nam prve knjige liečničke na hrvatskom jeziku pisane, a dok popune naše sveučilište biti će za cielo i drugih liečničkih knjiga, te nas popunba ne će nepripravnih zateći.

Preda mnom evo 1. i 2. svezka „opisne anatomije“, podpune učevne knjige. Liečničko polje bilo je u nas dosada posve napušteno, te je nezaboravni mi prijatelj Ivan Dežman prvi počeo put krčiti ovoj struci znanosti; ne samo što je čitao zdravoslovna predavanja, namienjena krasnomu spolu, koja su u svoje vrieme u ovom listu tiskana, već je i napisao „rječnik liečničkog nazivlja“ i primjere sudbeno liečničkih nalaza i mnienja. Žalibože, našega Ivana više nije i zato ide velika zasluga dra. Schwarza, što je prvi napisao učevnu knjigu razudbarstva, koja će učenikom liečničtva na našem sveučilištu jednom dobro doći.

Anatomija je nauk o obliku i sastavu organičnoga tiela i njegovih pojedinih česti. Ona razudjuje organizme, protražuje vanjske, vidljive sposobnosti i nutrnji sastav njihov, riečju ona uči nas iz mrtva tiela, što je za života bilo. Pošto se čovječji um ne zadovoljuje samo tiem, da što gleda, već uviek i promišlja, zašto i čemu je ovo ili ono, to se i uzki savez anatomije s naukom o obavcih (fiziologijom) niekati ne može. Anatomija je dakle temelj fiziologiji, a tiem ujedno i glavna znanost cjelokupnoga liečničtva. Osim toga je, kako pisac u predgovoru svoga djela veli,

razudbarstvo čovječjega tiela takova struka, koja u sve odnošaje čovječjega života zasieca, i zato pozdravljamo veselo ovaj novi pojav na polju domaće književnosti.

Cielo djelo podieljeno je u šest knjiga ili odsieka. Prva knjiga sadržaje opis kostura (osteologiju), naime kostî i njenih spojeva (sgloblja i sglobnih sveza). U uvodu opisana su histoložka svojstva kostî, hrušća, i svezâ.

Druga knjiga opisuje mišičje (myologiju), pojedine mišice i opne ovojnice (fasciae), koje ciele mišice ili cieli sustav mišicâ ovijaju. Uvodni dio ovoga poglavja govori o fizikalnih svojstvih, o kemičnoj spojini i o sustavu mišica pod prostim okom i pod sitnozorom.

Treća knjiga opisujo ćutila (aesthesiologiju), naime opip, njuh, vid i sluh, dočim je opis 5. ćutila, okusa, u sliedećoj knjizi.

U četvrtoj knjizi, kojom drugi svezak počimlje, nalazimo opis drobljа (splauchmologiju), t. j. probavila, dihala, močila i spolovila, a pridodane su ovomu odsjeku vrstno sastavljene crtice iz poviesti o zametku i razvoju čovječjega tiela.

U petoj je knjizi opisano živčevlje (neurologija), naime životinjsko živčevlje (mozak, hrbtenjača i živci) i vegetativno živčevlje (živčani svežnji i pleteri).

Šesta knjiga napokon obsiže opis žilja (angiologiju) t. j. srdca, žilâ, kucavicâ, žilâkrvicâ i mezgovnoga žilja.

Pisac upotriebio je pišuć svoje djelo najnovije anatomične knjige od Hyrtla, Luschke, Gerlacha, Freya, Heitzmana i Platonova (zašto nije i Henlea?), te je posve dobro postupao započimajuć svako poglavje histoložnim i morfoložnim opisom svakoga pojedinoga tjelesnoga sustava; tiem je postigao lakši priegled, a učenik i pojedine vrsti čestî tiela bolje zapamtiti može, nego kad je razdjelba kao u Hyrtlovoj opisnoj anatomiji.

Pisac je uvrstio u svoje djelo sva novija odkrića u anatomiji, kojih u 8. izdanju Hyrtlove anatomije još nema, n. pr. Cortijev stroj, Kobeltovu tvorinu (bulbus vestibuli), Reiznerovu opnu (membrana Reizneri), Blandinijevu jezičnu vrščanu žliezdu (glandula apicis linguae Blandini), Rosenmüllerovu žliezdu mezgovnicu (glandula lymphatica Rosenmüller), jajovodnu mišicu pritezalju (musc. attrahens tubae), vlasnu mišicu osavljalicu (m. arrector pili), trtično-gužnjačnu mišicu (m. rectococcygens), disdiaklaste po Brückeu (sarcous clements Bowman), Cloquetovu cievčicu staklovine (Canalis hyaloideus Cloq.), Giraldejevo bezimeno tjelašce (corpus innominatum Giraldes, Parepididynus) itd.

Jezik je čist, pravilan, lahko razumljiv, a nazivi su većom stranom posve dobro prevedeni i odgovaraju podpunoma latinskomu i grčkomu poriekla. Dakako, da nam je još sada neobično i težko priviknuti riečim: „mišica dušnojednjačna“, „naborak plodničnogužnjačni“, „naborak ždrieločepčani“, žilje pupčanoopornjačno“, „mišica noščastočepčana“ ili „mišica šijinjosisuljna“ i ost., no uho će se s vremenom i tomu priučiti, a bogme ni u Niemaca niesu sve rieči blagozvučne n. p. „Rabenarmmuskel“, „Oberarmellenbogenbeingelenk“ (lakteni sglob ramenice), „Zwischenquerfortsatzmuskel“, Kreuzweissbeinband“ itd.

Vrlo je koristan toli priegledu, koli porabi rječničkoj drugomu svezku dodani „popis terminoložkih rieči“ na 130 strana, koj će dobro doći ne samo učeniku, već i praktičnomu liečniku, komu je naše nazivlje još manje poznato.

Pisac se nije upustio u hipoteze i mnienja učenjaka — razudbarâ i fiziologâ, pa je i pravo činio, — već opisuje u kratko, jezgrovito i razgovietno sve pojedine čestí čovječjega tiela po najnovijih nazorih i izkustvih liečničkih znanosti, a ujedno i kaže u kratko čemu ovaj ili onaj ustroj čovjeku služi. Tiem će ova knjiga i neliečnika zanimati.

Djelo je na liepom papiru u dioničkoj tiskari u Zagrebu vrlo ukusnimi, lahko čitljivimi pismeni tiskano. Čudim se, što je djelo puno tiskarskih pogrešaka, naime u 1. svezku 49, a u 2. 19. — Ciena je knjizi umjerena.

Akoprem se od vrloga muža samo vrla djela očekivati mogu, to ipak ne mogu, da g. piscu svesrdno ne čestitam na njegovu marljivom i vrstnom radu, te mogu knjigu, koja je zaista znamenit pojav, što toplije preporučiti, ne samo svakomu liečniku, već i u obće svakomu umnu našincu, komu je do napredka naše knjige stalo.

Mattioli i Tournefort.

Od nekoliko je vremena naš prosvietljeni sviet osobitom marljivošću prionuo uz prirodopisne nauke. Već u toj struci mnogi narodi imaju dragocienjenih sbiraka, dalekoslovećih i prebogatih muzeja, glasovitih diela. Ali prošlih vjekova ako se je i hvalio i scienio taj nauk, ipak odveć riedki njim se bavljahu.

S toga u šestnaestom vieku veliko ime steče Talijan Mattioli, rodjen u Sieni 1500. S početka poče pravo učiti, ali mu nikako ne prionu srdcu, tad se prihvati liečničtva i prirodoslovlja. Bi liečnikom najprije u Sieni, zatiem u Rimu, pak radi ondašnjega zveketanja i svjetlucanja oružja, preseli se u Trident, gdje je 13 godina proživio, najpotla pridje u našu Goricu. U svih tieh gradovih osvoji si osobitu čast i ljubav gradjanstva. Povieda se liep primjer zasvjedočene mu ljubavi.

Dok je u Gorici boravio jednoč mu požarom sve pokućstvo izgori. Jutrom se vas

grad njegovu stanu svrvi i nabavi mu toliko pokućstva i novca, da je bogatiji nego prije postao. U Gorici ostade 12 godina. Ime mu daleko slovilo, s toga ga Ferdinand I. pozove u Zlatni Prag, i učini ga liečnikom nadvojvode Ferdinanda. Tu nauči česki, kao što u Gorici slovenski. Kašnje priedje u službu Maximilijana II., koji ga imenova nadliečnikom, ali bolježljivost mu ne dade tu za dugo ostati, te se opet u Trident povrati, gdje je g. 1577. od kuge umro. On je dakle i u naših stranah boravio, i u svoje vrieme veliko si ime stekao djelom: „Tumačenja Dioskorida". To je ogromna sbirka sadržavajuća vas bilinsko-liečnički nauk ondašnjega vremena.

Da mu veću scienu odamo, treba znati, da u ono doba još nikakvo podpuno djelo o liečničtvu nije izdano bilo. Fuks, Ruelle, Gessner i mnogi drugi bijahu množtvo bilina opisali, ali im djela ne stekoše velika pripoznanja kao Mattiolovo djelo. Velikih pohvala steče od velikaša i učenjaka. Učeni Busbek, poslanik Ferdinandov na dvoru cara Sulemana II. pokloni mu dva rukopisa Dioskoridova, po kojih izpravi prvašnja izdanja, i pridoda Rudll-ovu prievodu nadostavaka.

Prievodu Dioskorida nadostavi Mattioli opisivanje velikoga broja bilinstva i rudstva, plod njegovih pronalazaka po Talijanskoj, Njemačkoj i Slavjanskoj. Bi mu djelo najprije talijanski izdano, za tiem latinski, njemački, francuzki i u druge europejske jezike. Za preko trideset se raznih izdanja dosle znade. Veliku književnu zaslugu ima ponajviše s toga, što nam cieli prirodoslovni nauk ondašnjega vremena podpuno predočava. Ter se nije baš vele ni nadmašio djelokrug po njem opasan sve do početka prošloga vieka. Glasoviti Bauhin izdade u Basileji 1598. Mattiollovo djelo naresivši ga hiljadom i četirim stotinama slika.

Mattiolovo djelo ima i golemih mana, a osobite su, jer je mnogo bajaka i priča pod istinu uzeo, dajući čudnovate krieposti nekim travam, što ih nigda niesu imale.

Po Dalmaciji je djelo Mattiolovo mnogo bilo razprostranjeno; osobito se župnici njime služahu i ljekarije župljanom po njem propisivahu. Po njem je neki sastavio liečničko djelce; „Baba Topuša", koje i sada po našieh stranah kola.

Sve ovo u kratko iztakoh, da iznesem na javu sliedeće. Nahodi se u Sinjskom samostanu Mattiolovo djelo sa slikami, odkinut je početak pak s toga ne znam, koje je izdanje; znamenito je za nas, što uz svaki naziv talijanski imade rukopisno hrvatsko tumačenje bilina. Imena su skroz hrvatska i pučka a odgovaraju podpuno vrsti bilina. Ima ih kod nekih i poviše, a kod nekih uz latinicu i bosanskom bukvicom naznačena imena, jer su se onda ovom ponajviše i služili Franjevci. Tko je godj biline protumačio, ele je vrstno pučke nazive poznavao, pak je tiem više hvale dostojan, jer bilinstvom, i u obće prirodopisnom naukom, nije se onda mnogo bavilo.

Ja sam pomljivo prispodobio nazive rukopisne u Mattiolu sa onimi u „Prirodopisu bilinstva" od dra. V. Pokornoga, priredio za hrvatske učione Ž. V.", ter sam malih razlika u nazivih opazio. Samo što mi se čine u Mattiolu imena nekih bilina više pučka i bolje poznana.

U Visovačkom franjevačkom samostanu ima u dva golema svezka glasovito djelo Tournefort-ovo, koje ja niesam vidio, ali mi je dokazano, da su i u tom djelu uz sve nazive bilina talijanske jošte i rukopisi hrvatski, nešto latinicom a nešto bukvicom pisani. Tournefort se rodi u Aixu u Franceskoj god. 1656., a umrie 1708. Veliko je njegovo ime onda bilo, pak je i sada. Zato su imućniji i knjižnice samostanske njegovo djelo nabavljali.

Bilo je do nazad malo godina i u Omiškom franjevačkom samostanu Tournefort-ovo djelo, u kom su sva imena bilina hrvatskim rukopisom protumačena bila, ali ga na nesreću nestade.

Š. Milinović.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Treća slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Dalje.)

Drago nam je, što reći možemo, da je naš umjetnik zadaću svoju posve dobro shvatio i riešio, ko što u samom dogadjaju, tako je i u slici sedam glavnih osoba; Isus prišav u kuću sa običnom pratnjom, t. j. sa Petrom, Ivanom i Jakobom. Marta sa Marijom i Lazarom. Slikar je te osobe po tradicionalnom običaju razdielio na troje. Ob desnu sv. Ivana, najmladjeg od apoštola, sustavio je Lazar, takodjer mladenac, odmah pri vrati, i živo se s njim spominje, razlažuć mu valjda kućne i obiteljske dogadjaje, a sv. Ivan opet njemu dogadjaje Isusove. Svatko će lahko uviditi, da je taj položaj posve prirodan, jer mladji sviet, kad se nježno ljubi, kod prvoga odmah susreta, živahnije osjeća veselje sastanka, i s osobitom radošću odmah se upušća u žestoki izliev misli i ćuti, koje mu dušom pokreću. Obadva stoje, ne imavši u revnosti

svojoj kada ni pomisliti na stol i sielo. U sredini Isus, umoran s puta, sjedi sa ostalom dvojicom učenika, Petrom i Jakobom. Kod Isusovih nogu kleči sklopljenima rukama Mandaljena izgubivša se, tako rekav, u srdcu i sv. rieči Isusovoj. S lieve strane stoji i posluje Marta. Slikar je vrlo vješto i kršćanskomu symbolizmu posve shodno postavio u zahod slici grad i polje, i to takovim načinom, da se i u samoj naravi znamenovanje i smjer slike jasno odziva. Radi se, kao što gore jur opazismo, poglavito o tom: 1. da se domaća radinost i pomnja odobri i potvrdi, ali ujedno i višoj svrsi, na koju smo po neumrloj duši našoj i po svetoj krvi i smrti Isusovoj pozvani, da se podredi. Zato se s lieve strane za Martom rabotnici nahode, koji vrt i polje obradjuju, jedni pomnjivo i revno, a drugi mlitavo i lieno. Jedan od ovih rabotnika lienost i nehajstvo svoje čak i otezanjem očituje, ko što to žalibože čestoput i u istini biva. Na strievi u predvorju uz drvene stupce penje se vrlo bujna lomača s liepim i obilnim grožđjem, znak božjega blagosova, koji se pomnjivim poslovanjem u znoju lica stiče. Tuj se još i raznih posuda u klasičnom stroju i na zemlji i na polici nalazi. Marta stoji okrenuta k Isusu. Ona je stasom i licem uzor ljepote i dobrote ženske u zreloj dobi od 20 do 30 od prilike godina. Poznato će biti, da je u smislu staroga predavanja Marta u ono doba, kad je Isus kuću njezinu pohodio, udovicom bila. U revnom se poslovanju nahodi, zato je rukave zasukala i gornju halju zapregla, što je sve tako izvedeno, da ljepote odjeće i nabora nimalo ne smeta, ni čednosti i stidljivosti ne vriedja. U desnoj ruci drži Marta zdjelu, lievu je pako prama Isusu pružila, jerbo je predstavljena upravo u času, kad je dospjela tužiti se. Tkogod oko baci na kip Martin, vjerovat će osvjedočenju našemu, da je slikar duševno stanje Martino, prostim duduše i naravnim, ali ujedno istinitim i poetičnim načinom, tako izrazio, da je u toj vrlo važnoj struci umjetnosti rekli bi vrhunac postigao. Vidi se, da je Marta žaobu svoju dovršila, ali u licu i položaju njezinu čita joj se, da zvuci posljednjih joj izreka još sveudilj šume u zraku, tako je plastično izraženo psyhologično stanje Martino. Osim toga je Marta symbol radinosti i pomnjivosti kućne. Cielim svojim bićem u radu je i revnosti, u žaobi i poslovanju. I ovo će značenje u Martinu kipu i cielom gibanju i najprostije oko opaziti. Drago nam je, da je tomu tako, jer će ova strana slike u sva buduća vremena priliku davati propovjednikom, da sviet naš opominju na radinost i pomnju, što je u ovih stranah naše domovine osobito nuždno, jer ne ima dvojbe, da nam ovdje sviet nije toliko raden, koliko bi raden biti morao. Biti će, da je to nesretna posljedica turskih vremena, i nastavših poslije toga bezumnih družtvenih i političnih odnošaja. Zato je ovdje dvostruka dužnost pastira duševnoga, da sviet nuka na rad i pomnju, da ga opominje na važnu izreku sv. Pavla apoštola, po kojoj je bezbožnik i gori od poganina onaj, koji se za svoju kuću i ukućane svoje svojski ne brine;[1] da mu na um i dušu stavi, da je blagostanje materijalno uvjet moralnomu napredku i svakoj višoj svrsi, za kojom krepki i čestiti narod naš težiti ima. Bude li pako obratno propovjednik htio ujedno pokazati, u kojem savezu sa materijalnim napredkom stoji sveta vjera i kriepost kršćanska, bude li htio, što vazda činiti ima, staviti puku svomu na srdce, da se najviše briniti ima za dušu svoju neumrlu, jer što prudi čovjeku, da vas sviet dobije, ako dušu svoju izgubi, i jer u duši zdravoj i bodroj glavni uvjet leži blagoslovljenomu radu: onda mu prilikom služiti može bujni trs, koji se na ovoj strani naše slike nahodi, i koji sviet i nehotice sjeća na onu divnu prispodobu Isusovu,[2] da je on čokot, mi pako ljudi da smo loze, koje samo dotle živu i plod donose, dok su u živom občenju sa čokotom; inače odsječene od čokota suše se i u vatru bacaju. Ova prispodoba zrcalo je ciele poviesti čovječanstva. Sve što je na svietu dobra, slavna i stavna, to je u Isusu i po Isusu; sve, što je osim njega ili proti njemu, tašto je, obsjena je puka i propast prava. Tako je bilo uviek do sada i tako će biti i do konca svieta. Umjetnik, kad je na lievu stranu lomaču postavio, sjegurno je na ovu priliku mislio, i na ono sveto otajstvo, o kom Isus kod Ivana na poglavju 6. tolikom energijom i odlučnosti govori, kad veli: „Amen, Amen velim Vam, tko ne bude jeo od kruha ovoga t. j. od tiela moga, i pio od kaleža ovoga, t. j. od krvi moje, ne će življeti na uvieke. Tko bude jeo kruh ovaj, u meni će življeti na uvieke. Tko bude jeo kruh ovaj, u meni će življeti, i ja u njem; tko blaguje moje tielo, življeti će na uvieke. Opetujemo, da je ovo pri sastavljanju ove strane pred očima lebdilo umjetniku, koji zna kao i mi, da čovjek ne žive samo o kruhu i vinu, nego o svakoj rieči, koja proizlazi iz ustiju božjih, i da čovjek ostaje vazda slab i nemoćan, ako se ne kriepi kruhom angjeoskim, i vinom neumrlim t. j. tielom i krvi Isusovom. Valja doista i za naša vremena, koja tako malo haju za presveto otajstvo i izvor neumrloga života, ono apoštolsko: Za to upravo medju Vami mnogi su slabi, mnogi u oskudici živu, mnogi driemaju, a mnogi su u istinu mrtvi, dočim mniju, da živu.[3]

Ali obratimo se na središnju stranu slike.

[1] I Tim. 5, 8. [2] Iv. 15, 4. [3] Kor. 11, 30.

Tu nam najprije u oči pada Isus, božanstveni spasitelj naš. Uzor je čovječje ljepote i dobrote. Duga mu se kosa, na dvoje razdieljena, duboko niz ramena razlieva, a liepa mu brada lice resi. Plašt mu se gornjom stranom spustio tako, da mu se doljna oširoka halja vidi, a ruke mu se slobodnim načinom šire. Upravo je počeo govoriti obrativ se k Marti. Desnu je ruku prama Marti digao i opomenu svoju dvama podignutim prstima pooštrio. Lievu je više Marijine glave podigao u znak, da njezino ponašanje odobrava. Tkogod zna sveto pismo i pogleda na sliku, udilj će i sam početi sa Isusom govoriti: Marto, Marto, preveć se brineš i smućuješ, Marija je najbolji dio odabrala, koji joj se nigda ne oduze, tako je živo dotična misao u Isusovu licu i u rukuh izražena. Čovjek rek bi čuje zvuk božanstvenih rieči, koje Isus govoriti poče. To je jedna od bitnih zadaća umjetničkih, da zna značaj i stanje duševno tako živo i istinito narisati, da se u njem sve jasno čita, što u duši i srdcu biva. Mi smo gore jur opazili, što ove rieči znače; ovdje nam je samo nadodati, da je oviem dogadjajem i gostoljubivost preporučena, i ono sveto čuvstvo, koje i onoga, koji gosta prima, kao i samoga gosta oduševljavati ima, t. j. da se na nikakvu vanjštinu u gostoljubivosti ne gleda, nego najviše na srdce i ljubav. Komadić hljeba sa časom čiste vode, ako je iskrenom ljubavju začinjeno, više vriedi, nego Bog zna kakova gostba, gdje iskrene ljubavi i štovanja nije. Slika Isusova je i u licu, i u položaju, i u gibanju tako izvrstno djelo, da će uviek slikarom za uzor služiti moći. Buduć pako, da se u ovoj strani slike o tom poglavito radi, da se skrb za vječnost i za višu izvrstnost naprama skrbi za vremenitim dobrom, koje se je Isusu za ljubav Marija posve odrekla, dostojno ocieni i uvaži, vrlo je sgodno umjetnik ovoj strani slike u zahod stavio crkvu sa svietom, koji u nju ulazi. Crkva je u slogu renaissance izvedena i sjeća živo na crkvu, koju je božanstveni Rafael Urbinatski stavio u slici svojoj „vjenčanje i prstenovanje sv. Josipa sa majkom božjom“, koja sada resi sbirku Milanezku „Brera“ zvanu. Čini nam se od prilike, da bi takvo ili vrlo slično lice bilo crkve vatikanske sv. Petra, da je divna namisao Bramanteova vjerno izvedena. Sjeća ovo symbolično predstavljanje na malu jednu sliku Rafaelovu, u kojoj se ponavlja allegorija Grka Prodika o Herkulu na krstopuću, u posjedu gosp. Sykess Passavant „Kunstreise durch England und Belgien. Vidi Ferd. Piper 1. p. 433. Pred mladićem stoje dvie ženske, jedna mu nudi knjigu i štit, druga cvieće.

(Konac sliedi.)

Halek.

Napisao T. Smičiklas.

Halek Vitězslav, pjesnik česki, rodio se 5. svibnja 1835. u Dolinku blizu Vodolke, dospio je na nauke u Prag na staromjestsku gimnaziju upravo onda, kad je idea narodnosti razgibala cielim českim narodom. Učitelji mu bijahu Šumavski, Klicpera, Štulc, Zeleni, a gimnazij je svršio g. 1855. Već do tada bio je pročitao skoro cielu česku literaturu, a čitao je i Mickievića, Puškina, Sofokla, Shakspeara, najviše se ga dojimala literatura dramatična. Medju svojimi saučenici na gimnaziji već pjesnik na glasu uredjivaše zajednički djački list „Varilo“, koji je liepo budio mladež, al ga policija nekako ulovila i Halka na mnoge iztražne muke metala. I cieli učiteljski sbor imao je za to odgovarati, a djakom bude zabranjeno pisati takov časopis. Svršivši gimnazij imao je po želji svojih roditelja poći u teologiju, al njemu je bilo milije učiti filologiju, razjareni roditelji pustiše ga u Pragu bez ikakve pomoći, a naš Halek imao si je sada krvavom sukromnom zaslužbom prislužiti svakdanji krušac. — Bio je istina filolog, al njegovoj pjesničkoj naravi više se milila filozofija, estetika i historija, zato je i volio prebjegavati ovim obljubbljenim naukam.

Već godine 1856. jednu godinu iza gimnazije uzbudi Halek obći pozor svojom lirsko-epskom pjesmom „Alfred“. Iste godine osnovaše mladji književnici almanak „Mai“, a u njihovo kolo stupi i Halek, te bude umah glavnim suradnikom, a onda i urednikom kroz više godina, i obogati ga mnogimi svojimi pjesmami i pripoviedkami.

Kao dramatik bude ovjenčan svojim Zavišem s Falkensteina, a uz sjajni uspjeh bude predstavljen g. 1860. i njegov „Carevič Aleksej“. Kritici nazrieše u tom komadu Halkov schackspearski duh, gdje se snažna pjesnička misao zaodieva u plastični popularni govor.

Njegove „večerní pjesne“, krasne lirične pjesme dobiše najljepšu ocjenu prievodi: Dörfeldovim na njemački i Belzovim na poljski jezik; a „dedicove Bilé Hory“ i „černy prapor“ obljubiše toliko Česi, da su u više izdanjâ izašle.

Najsjajnije plodove njegova krasnoga duha dobi narod česki u beletristici. Halku se omili svojimi pripoviestmi segnuti na dno narodnoga života, u seoskom životu potraži si on uzore svojim pripoviestim. „Tri povidky“ (naš stari djed — pred gospodskimi vrati — domaći učitelj) ciene se u Čeha toliko, koliko u Niemaca Auerbach. Tako i „Polda rumar“, „Študent kvolh“, „Na vyminku“, „Pod pustym kopcem“. U najljepšoj dobi života evo istom se poče u njega najsnažnija, najveličajnija

radnja, koja je obećavala još znamenitih rezultata, kako se pričinjalo, da će biti nepregledni neizmjerni plodovi njegovi upravo na polju beletristike.

U književnom družtvenom životu bio je Halek prvi zastavnik, oko njegova predsjedničtva u umjeleckoj besedi kroz pet godina rado se i veselo skupljahu česki književnici. Uz sve političke prepore bio je on samo pjesnička duša, koja je vatreno grlila plemenite stare i mlade ljude, a svi se opet rado privijahu tomu otvorenomu, veselomu i oduševljenomu českomu srdcu.

Simpatična mu duša zanosila se osobito za mučeni narod poljski, a vidje ga i cieli slavenski jug, i svaki Hrvat, koji je učio u Pragu, bio je i Halkov prijatelj, a na putu njegovu po hrvatskoj zemlji bijahu mnogi sretni, što u brz čas nadjoše tako odlična, tako iskrena prijatelja.

Žalibože zatekla ga nedavno prerana smrt a sjajnim pokopom zasvjedoči Zlatni Prag, koliko ga sva zemlja žali.

Hrvati mu zajedno s Česi vele: Slava!

Zora.

(Sa slikom.)

Naš je Rendić pokušao dlietom izklesati, što je neumrli Preradović svojom pjesmom „Zora puca, bit će dana“ onako divno naslikao i naslutio. Nije to grčka Eos, rodjena sestra suncu, pobjedljiva, prijatna i živa, koja svako jutro na četiri konja iz okeana dojuri, već je djevojka, mlada dakako kao i Eos, koja kanda se iz sna budi, kanda nasluškuje žice, što su na djedovih guslah same zaigrale; još je po gorah i dolinah blagi mir, ali već lagani vjetric praskozorja lavori i šapuće oko nje; još spava morska okolica, ali već ptica dolieće i cijukne po koji put; još je tamno nebo, zemlja i voda, al se budi vila slavskog roda — ponoć davno minu, već je eto tuj — zora puca, bit će dana, bit će života.

U koliko je Rendić shvatio to dozivanje životu, u koliko je svjetlopisni snimak toga kipa i po njem u drvo urezana slika vrstna predočiti majstoriju dlieta, neka sude naši čitaoci.

LISTAK.

Sa sveučilišta. Naša gospoda sveučilištni profesori započeše čitati uvode u svoja predavanja a uz djake sgrće se mnogo odličnika i stručnika u sveučilištne dvorane, da ih sluša. Glas zadovoljnosti zaredao od usta do usta, a mi se tomu svesrdice radujemo znajući dobro, da spomenuta gospoda ne će požaliti truda, da imena prvih profesora naše visoke škole sinu svjetlom temeljita znanja i uztrajna učenjačkog iztraživanja po svem jugu. Dakako, da treba k jednu čistoći jezika i nazivlja u prilog raditi. Ta to nam je najveća dika, da nam je najčistiji jezik knjige — jezik večine naroda. Koliko to samo vriedi, hoćeš li širit pravne pojmove po narodu, hoćeš li ma koju znanost pristupnu učinit neučenjakom! Sad bi čini mi se hora i sgoda bila izdavati pravnički list u Zagrebu, da pomaže utirati put, i da potakne naše mlade visokoškolce na razpravljanje, na debatu. „Slovenski se narod“ boji, da oni, koji u Zagrebu svrše mudroslovni ili pravoslovni fakultet, u Cislajtaniji ne će dobiti službe, pa da ni lovor-vienac, stečen u Zagrebu, ne će vriediti. Ta bojazan da odvraća Slovence, Istrane i iste Dalmatince od Zagreba. To po zakonu ne će biti osnovano, jer je naše sveučilište ustrojeno onako, kao i sva druga u Austriji, a ako ima kakva posebna naredba, trebalo bi ju na vidjelo iznieti. Naši su pravnici dosle bez prigovora na gradačkom sveučilištu rigorozovali, lasno će dakle biti izvojevati, da se odkloni svaka sumnja, ako to nije puko zastrašivanje od Njemškutara ili istranskih šarenjaka.

Glumište. U prošlu sriedu pjevala se opera „Rigoleto“ i čusmo prviput novoga tenoristu Lendinaru. Grlo mu je doduše slabo za veće glumište, osobito za punu kuću, ali pjeva dosta umiljato i pravilno, izim toga vidjelo se na njem, da se boji suda našega strogoga obćinstva, a i težko je Talijanu na drugom jeziku pjevati. Možda će drugi put biti slobodniji, vanjština mu je prilična i dosta je okretan, pa ako obćinstvo ne bude manje zadovoljno, nego li prvi put, moći će se uz manju plaću zadržati; jer je vrlo težko dobra tenora dobaviti. Gćna Kotasova izvela je težku svoju zadaću dosta dobro i stekla je po koji put odobravanje obćinstva. Gospodin Kašman najvećma je zadovoljio slušaoce, premda bismo željeli, da se ne prenapinje. Čusmo i za negodovanje radi „meditacije“, što ju je g. Zajc umetnuo za gospodju Lesićevu. Gospodja je Lesićeva toliko u volji obćinstvu, da ne treba takvih umetaka, koje vještaci osudjuju.

U četvrtak vidjesmo tragediju „Ljudevita XI.“, koga je glumio naš Mandrović upravo majstorski.

Irma Terputčeva, o kojoj bijaše pukao glas, da je umrla, žive i pisala je našoj glumištnoj upravi, da bi rada u Zagrebu gostovati, ali se dogovaranje za ovaj put razbilo.

Izpravak. U razpravi „Vegetarianci“ na str. 701. u 20. redku odozgo čitaj na mjesto „dakle kruh i sol“: „dakle i kuhinjska sol“ a u 22. redku mjesto „slahkujuć“: olakšajuć.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 46. U Zagrebu dne 14. studenoga 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

RIEDKA SREĆA.

Spjevao I. T.

Prijateljstvo pravo, vierno,
Starog kova, vječnog traja,
Gdje si, kud je nestalo te
Iz milog nam zavičaja?
Tko na svojoj stazi
Mili trag ti spazi?

Prijateljstvo, srdcu snago,
Uzletu nam vita krila,
Koja te je zloba kleta
U nas toli zlostavila,
Te je tebi rano
Perje popukano?

Danas drug ti druga grli,
U srdcu se himben smije,
Pričinice grud je topla,
Iz srdca mu led nas bije,
Laž je — smiešak haja,
Milost ogrljaja.

Nema davne iskrenosti,
Prigovora bratskog máni,
Ne svjetuje drug nas milo:
Tog il onog daj se kani!
Veće iz otraga
Smieh je čuti vraga.

Kamo l' želja, da nam obraz
Poštenjačtva suncem sine,
Da nam slava sviestna rada
Iznad tala bar se vine?
Ne dâ zavist žuta
Izpod tmine skuta.

Gdje li ima dobra duša,
Prijatelju da priteče,
Da pregori želju, zahtjev
Potrebe si možda preče?
Žrtve su vam stvari
Sad već ponehari!

Danas više, nego igda
Valja, jaoh, ona prosta:
Dok je blaga, dok je slave,
Prijatelja dotle dosta,
Gdje li nesta toga,
Nema — ni jednoga!

Pa kad pokraj trista hrdjâ
Ljudina ti jedan nikne,
Duša dušom razigrana
Od radosti onda cikne:
Bože gromoreći,
Hvala na toj sreći!

Prijateljstvo pravo, vierno
Starog kova, vječnog traja,
Tiho sjaj mi u tom kutu
Miloga mi zavičaja!
Ako igda i čim,
Ja se tobom dičim.

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

I.

Prije nekoliko godina izadje zakon za diobe. I žene da imaju dobiti dio. Velike li s toga hajke po svoj kraljevini. Naš seljak i onako je velik pravdaš; za dva prsta zemlje pustio bi, da mu i zadnja kravica dodje na bubanj. S toga se vikalo na sve kraje: Dieli, ter dieli! A žene! Malo koja žena ima premalo jezika, pa im reci, da i one nekakvo pravo imaju, na zdravlje! Ta razniele bi kokoš na perje, vičuć: Dieli ter dieli! Dobro je dieliti se, kad se ima šta. Svoj si gospodar, slobodniji si. Čovjek prianja bolje radu, a kad su svi skupa, ovaj ovako, onaj onako lupa, a po sriedi prazno. Nu kad sve imanje zec preskočiti može, kad na tri sloga sjedi devetero čeljadi, a svaku glavu ide dio, onda je težko krojiti, da svakomu ostane hrane i obrane, onda je zlo dieliti se. Al šta kad se kumu zapali glava, a strini razveže jezik, ode i pamet, pa ne ima li nego kravicu i puricu, viču u sav glas: Dieli, ter dieli!

S toga bilo u nas mnogo zla. Zakutni pisari i druge bezposlice digoše se kao gavrani na naša mirna sela. Šapući kumu: Dieli se! huskaj strinu: Dieli se! bockaj brata: Dieli se! draži sestru: Dieli se! Brojilo se, krojilo se, dielilo se na slamke, na liste, na zrna. Pa budne zlo, vrlo zlo. Po koj seljak odnio prosjački štap, a ostaviv gladnim kaputašem pune žepove.

U Zagrebu zapalo mene paziti zadruge. U gradskom vladanju ima četiri sela, a u njih nešto malo zadruga, malo imućnih. Ali i gradu je hajke bilo, pa nije ni čudo. Gradski seljaci niesu prevrli. Ukorio sam jednom seljaka od 60 godina, što nije istine govorio pred sudom i on i njegova svojta. Al mi on pod izpriku: „Šta ćete, gospodine, doklegod se čuje zvono svetoga Kralja, seljaci ne vriede lule duhana.“ Saletilo me sve jatomice: Dieli, ter dieli!

Videći, da tu ne ima šta dieliti, dozvao sam svoje kume i kumice i zlim i dobrim pameti! Ima i gorka i sladka lieka. Poslije se ljudi opametili i svi mi rekoše „Hvala na nauku!“

Jednu sam jedinu kuću razdielio — kuću Jurinića pod svetim Duhom do Zagreba. Zadruga bila imućna, bilo je tu pašnjaka, vinograda, voćnjaka, oranice, i livade — ali bilo i lajavih i jezičavih žena, pa se gospodarilo, da te Bog sačuva. K tomu nije se imanje drobilo, išlo samo na tri grane. Dobro, rekoh, dielit ću vas, svaka doji svoju kravicu, ne će biti uroka.

Kuća Jurinića stoji u dôcu podno humka, na kojem se uzpinje biela crkvica svetoga Duha sred mirna groblja. Jedno po podne u jesen — kad je već grož dje dozrievalo — dodjosmo mjernik i ja do Jurinićeve kuće, pa da ih odmah razdielimo. Ja im dokazah kako se po zakonu dieliti ima. S prvine išlo gladko, ali poslije, a jà. Žene nas zaokupile, pa udri u ciku i viku i za ovu krušku i za onu šljivu, i tko će kositi djeteljinu, tko li otavu, i radje neka se posieče kruška, no da ju ti obereš, i radje ostani djeteljina pod sniegom, no da ju tvoja „bielka“ pojede. Kad mi je bilo do vrh glave, zagrmim ljudski, ženskad se skunji, a ja im gromko došapnem: „Žene u kuću, mužkarci na dvor!“ Dobro je bilo. Sa mužkarci razvedosmo pod lipom pred kućom sve na čisto. Mužkarci rekoše: Pravo je, gospodine, dajte lanac, da razmjerimo!“

Mjernik pošo mjeriti vinograd na obronku brežuljakâ, a ja se popeh na vrh briega, da se naužijem divote. Sjedoh na panj odsječena jablana tik groblja. Bijaše krasno, prekrasno. Blizu mene priprosta, biela crkva, oko nje granate stare lipe, za drvenom ogradom grobljem — sve sami brežuljci obrašteni cviećem, a gdjegdje viri iz trave drven križić, a gdjegdje o križiću visi uveo vienac. U dôcu i po brežuljcih biele se seoske kućarice medju voćnjaci, po zelenoj ravnici vijuga se Sava, leti parni voz, a iz dimnjaka vitla se bieli dim; sunce ga probija, sunce ga pozlaćuje. Nebo jasno kao staklo, a daleko na kraju vidika iztiče se oštro vrhovlje Kleka, crno o rujnom zanebljù. A sve je tiho, sve je mirno bilo. Po kadšto cvrknuo cvrčak, kadšto zazujio kukac letimice, kadšto začuo se iz dôla doziv seljaka. Divota, krasota, dvojaka divota za jadnika, koj probavlja svoj viek robujući vas dan za pisaćim stolom, gledajući kukavnu neliepu stranu čovječjega života. Zaglibio se ja u tu široku, daleku sliku pod mojima nogama, oči mi se otimale za mienom i skladom boja i svjetla, a misli letile daleko — daleko; njih bar nitko ne veže. Iznenada prenuh se. Probudi me kašljucanje. Krenem glavom. Za trošnom ogradom groblja kopao čovjek grob. Niesam ga u prvi čas niti pogledнuo. Najednoč zataknu čovjek lopatu u zemlju, nasloni se laktom na ogradu, pa stade, pijuć prostu ilovu lulu pozirati niz brdo, gdje seljaci za mjernikom vukli lanac. Svrnuh okom na njega. Poznavao sam ga. Zvao se Janko Krušić, sviet mu govorio „barun Jankica“. Niesam znao zašto. „Barun“ bijaše jaka, plećata ljudina, široka, nabrana ponešto žuta lica, plavetnih sumornih očiju, zavinuta, crvenkasta nosa. Smedja kosa bila za čudo pomno počešljana, brci uzvinuti. Odielo više na varo-

šku skrojeno, bilo prilično otrcano, na noguh imao stare opanke, na glavi staru, modnu, vojničku kapu, a o vratu maramu od fine crvene svile, vrlo umjetno svezanu. Sviet je govorio, da je pijanica, bezposlica. Koliko sam znao, bijaše gradski težak, meo i polievao zagrebačke ulice. Motrio sam ga sa strane, „barun“ stajaše kao kamen, ni za makac, da se je maknuo, samo oči mu se vrtile u glavi za tragom mjerećih seljaka. Napokon upazi mene.

— Dobar dan poglaviti gospodine! pozdravi me Janko, dotaknuv se rukom po vojničku kape; „Jurinići diele se? doda pokazav lulom seljake.

— Da Bog da, dobar dan Jankice, odvratih mu, — a dà, diele se, da bude svadji kraj!“

— Kraj? dà, dà! Petrova punica je huda baba. Posegla bi jezikom preko savskoga mosta. Pa lako Jurinićem, imaju i u što dieliti se. Bome će svakomu ostati više od brazde. Nastavi „barun“ ravnodušno.

— A šta ti radiš?

— Ja? E vidite — dielim zadnji dio. Kopam grob. Tu je svadji kraj.

— Komu?

— Ludjaku, staromu Imbri.

— Zar za Imbru? Vidiš! Poznavao sam ga dobro. Dobričina, valjan čovjek.

— Poznavali ste ga na jedno oko, nasmjehnu se porugljivo Janko; — Dobričina! A? Lud i prelud, velim vam. Varoškoj gospodi bila to dobra roba, skupo bi Imbru kupili, kako je gladak bio, a ja sam ga dobro poznavao; konci bijahu mu kidljivi, Bog mu dao duši lako! zakimnu Janko.

— A šta ti je skrivio, Janko, te mu u grob zlo govoriš.“

— Meni skrivio? Ništa. Sebi je skrivio. Ne govorim mu zla, istinu govorim, jer kad se božji čovjek stegne i zvonce mu zazvoni, zna se koliko broji, koliko vriedi, umovao Janko, iztresav si pepeo i napuniv na novo lulu.

— A od kakve je bolesti umro Imbro?“

— Od kakve bolesti? Od zle žene gospodine, a za tu bolest ne raste vam trava.

— Kako to?

— Tako. Dok mu je živila prva žena, čast i poštenje; ni zrnce da je po zlu pošlo, ni jajeta da si je priuštila. A Imbro stiskao groše i lupao dobru ženu. Dočekao se sretnog sudnjeg dana, al toga — i Joso stavi ruku na srdce — toga nije Imbro nikad imao ni na sam božić. Prije bi si bio odsjeko tri križna prsta, nego da je siromaku udielio koricu.

— E dà! Za te glasove niesam znao.

— Vi ne znate, vi gospodo za zelenim stolom, mnogo toga, kako se bavi u zelenom lugu.

— Kazuj, kazuj!

— Šta da kažem! Gospodarstvo i batine ubile Imbrovicu, eno leži u kutu, Starac osta sam al nije dugo. Podje starac u Stenjevec na prošćenje, namjeri mu se na oči mlada udovica, plećata, vragoljasta. Zapalio se stari panj, pamet s bogom! Šta ćete, takov je sviet! Da ste vidjeli tu paradu, gospodine. Pokojna, rekoh, nije si priuštila ni jajeta a za mladu se, bome, i kokoši klale. Čak od Stupnika došla muzika; pilo se na vedrice, jelo se kao na božić; tu vam je bilo cielo selo — i ja sam svoje odnio. Ali za malo časa staromu Imbri joj! Sad se batina okrenula, pa po njem. Mlada sve sipala na šake. Imala je i šta. Došla na debele kese i pune vreće. Od slanine se grede svijale, a vina, da se u njem utopiš. Svega do vrha bilo. Po molo došlo, do mala prošlo. Mlada hodila u selo, gdje je bilo mladosti, pa skoč, pa pij — povlaka, gospodine, povlaka; a stari Imbro čuč pa muč za pećju, stari Imbro ni kaplja ni voda, ni sluga ni gospodar. Bolilo ga, dao se na rakiju. Kako i ne će, valjda mu je dugo vrieme bilo. Rakija ga ubila. Sad mu kopam grob. Sreća, da ne ima djece; što bi siromašna djeca? Kad se spusti maćuha u kuću, dieli pastorkom sa tri prsta, a svojim grabi i sa dvie šake. Al ne će ni udovica dugo grabiti, odprhnut će sve prije, nego li poraste trava na Imbrinu grobu, pa onda kuća na bubanj, a ženska — no u sviet. I bolje za starca, da si našo mira tu kod sv. Duha. Tri lopate, pa mir i bog“.

Janko govorio je sve to mirno, lagano, kadšto i zagrižljivo, pače i zlorado.

— Čuj, Janko, prihvatih ja: ti druge karaš, a za sebe ne odgovaraš. U tebe, vidim, ima dosta soli, al svoju pamet drugim poklanjaš. Ne bi li dobro bilo, da sebi mrvu pričuvaš?“

— Sebi? nasmija se Janko, izceriv biele široke zube; — ha, ha! to su drugi računi, dragi gospodine.

— Ti piješ?

— Pijem.

— Pa kako to?

— Kako to? opetova Janko, zapaliv lulu iz nova gubom. Lako pitat, težko odgovarat.

— Govori der!

— Šta ću vam govoriti? slegnu Janko ramenima, — jesam kadšto pijanac, jesam. Na to puhnu dva tri puta dim iz lule, i pogledav me izpod oka, odsječe u kratko: Šta vi to pitate, koja vas briga za te budalaštine?

— Baci taj duhan, evo ti cigare! Puši, pripoviedaj.

(Dalje sliedi.)

ZAŠTO ŽIVEM?

(Iz spomen-listova našega Stjepana Milova (Milenkovića), koga dr. Gottschall imenuje sadašnjim prvim lirskim pjesnikom njemačkoga naroda).

Pohrvatio I. T.

Oko mene se poslen sviet vijuga,
Bistroum gleda, napinje se svak
Imetak množit, usrećiti druga,
Podhvatljiv, čil i slobodan je čak.
Razumiem težnju, zavidim mu pače,
Gdje radi, teče, stvara dobrobit,
Jer ja ne tečem, odkad pjevat začeh,
Ne umiem množit, u korist vam bit.
I makar sgoda najbolja me sreta,
Ja sanjam samo sreću koju god
I sadim cvieće, samo da mi cvjeta,
Ne izgledam si radu kakov plod.

I djetetu si kažem zviezde samo
I rumen zore, bielog svieta sklad,
Al nužde, kojim svedj se otimamo,
Tumačiti mu jedva dospiem kad.
Umieće isto, komu viek posvetih,
Da uzhtiem u smjer uporabljat koj,
Pogodit žice ne bih smio hćeti,
Jer zaludan bi bio trud i znoj.
Te s tog se pitam, zašto živem, smnievam,
Pregnuće čemu nadimlje mi grud?
Zar, što vam tiho, bez koristi pjevam,
Milotom kratkom ne žaca vam ćud?

PRVA LJUBAV.

S češkoga od V. Halka preveo S. M.

(Dalje.)

II.

Minulo nekoliko dana; Jaroslav sjedio sam poslije podne kod kuće, te čitao libreto Tanhäusera, kog je sinoć čuo na glumištu. Upravo bio pri koncu, kad netko pokuca na vrata.

— Slobodno! odazove se Jaroslav.

U sobu stupi pan Jískra, Jaroslavljev drug o kom samo unapried velimo, da je bio pianista, a medju kolegami ga obćenito nazivali „muzikantom“.

— Kako ti se ljubio sinoć Tanhäuser? počeo udilj pan Jískra tek stupiv u sobu.

— Dobro, odgovori Jaroslav — ali niesam poznavalac glasbe, da sud izreknem. Zar si i ti sinoć u glumištu bio?

— Ja, pa da ne budem u Tanhäuseru? Nu moram ti reći, da si tamo mojoj sestri omilio.

— Aj — ne imam ni časti poznavati gospodjicu sestru.

— Ništa za to. Bijasmo u loži, ja sam sjedio u kutu, al sam sestru odmah s početka na te upozorio. Ona se veoma pohvalno o tebi izrazila, uploške me izpitkivala o tebi; ja sam joj sve kazao, da je s tobom težko što započeti, da si veoma hladan; napokon reče, da joj te glavom predstavim.

Pan se Jaroslav umjesto odgovora nasmieši, jer rieč „hladan“ nije nikada manjkala, kad je gdje čuo, kako ga karakterišu.

— Ne ideš li danas za kakvim drugim zabavkom? pitao ga Jískra.

— Ni ne znam, kako da današnji dan sprovedem.

— Tada te pozivljem k sebi na večeru. Ryzak mi je takodjer obećao, da će doći, a nadam se, da ćemo se liepo zabavljati.

— Fiat! odgovorio Jaroslav. Ali kako to može biti, da do sada niesam ni znao, da imadeš sestru, prem sam toliko puta bio u tebe.

— Kad si bio u mene tamo negdje u proljeće, nije se našla kod kuće, a sad je bila malne dva mjeseca u toplicah. Dodji dakle po prilici oko šest sati. Ryzak će po tebe doći. Glasovirat ću s Ryzakom ouverturu k Tanhäuseru. Za sada s Bogom!

Pan Jískra ode, a pan Jaroslav rovao jošte po knjigah, dok se šesta nije primakla. Spremio se i čekao Ryzaka. Čim je šesta odbila, ovaj sbilja dodje, te zaputiše k Jískri.

— Poznaješ li gospodjicu Jískrovu? pitao Jaroslav Ryzaka putem.

— Ružu?

— Niesam joj do sada čuo imena. Moguće, te se tako zove.

— Veoma dobro ju znadem. Čemu propitkuješ za nju?

— Danas ću ju prviput vidjeti, te bih se rado dosinuti unapried kakova pojma o njoj.

— Taj pojam ne će baš biti presjajan. Imade joj već dvadeset i osam godina, prem joj toga ne smie nitko reći. Ne znam, kako ćete će složiti: ti si hladan, a ona je raffinovana koketta. Čini mi se, da pristajete jedan uz drugoga, kano snieg i voda.

— Možda ta prispodoba ne valja?

— Vidit ćemo. Nu eto nas već kod Jískre.

Obojica stajahu u Spalenoj ulici pred Jiskrovom kućom. Zazvoniše, otvori im se i oba stupiše u kuću. U prvom spratu stano-

vali Jiskrovi. Mladi Jiskra poleti obojici u susret, Jaroslava prihvati za ruku i odvede u sobu.

— Pan Jaroslav Čermak, veoma hladan čovjek, prikazao Jiskra svojoj sestri Jaroslava.

— Hvala ti, pane Jiskro, za putni list, naklonio se Jaroslav.

— To ja ni ne vjerujem, pane Čermače, naklonila se gospodjica Ruža, da biste sbilja tako hladan bio, kakovim vas brat moj crta. Već vaša crna kosa izdaje vas, a iz očiju vam takodjer hladnoća ne viri. U ostalom znadem, da ste pjesnikom, a po tom se razumieva samo sobom, da nieste hladan.

— I sbilja, gospodjice, uzme govoriti pan Ryzak, ni ja ne znam, da li je pana Čermaka ikada što razgrijalo. Po svoj prilici skobio se već s mnogom dragotom, ali on ostade uviek hladan i osbiljan.

— Vidite, pane Čermače, kako vas i pan Ryzak crni, prihvatila Ruža, a uza to prietila prstom panu Ryzaku. — Pa se to ni pomisliti ne može — mlad čovjek, pa da bude uviek hladan, kano led, a osbiljan kao sudac medju paragrafi osiedio. Nu odložte, gospodo!

Naši mladići odložiše, a Ruža odleti u prisobak za cielo, da što na sebi popravi. Za tiem pristupiše Ryzak i Jiskra glasoviru, i uzeše pregledavati glasbotvore, a naš Jaroslav tiem. što je ostao sam, uhvati horu opažati prvi dojam, kojim mu se je gospodjica Ruža u duši ukipila. Dojam taj bijaše ucjelice nepovoljan; jer prem doraslica, prevalivša 28. god., nije bila baš ružna lica, pristajalo joj ipak uzahno čelo i grbav nos toliko, da bi joj Jaroslav volio oprostiti još dvie godine, kad prijašnjih ne bi bilo.

— Zar da se ja toj sviknem? srdio se Jaroslav na sebe sama.

Ali Ruži se u istinu svikao, ako se u obće tko koketti, kakvom ju Ryzak nazva, u našem smislu sviknuti može. Ali to je sjegurno, da je Ruža naumila, bud po što i upotriebiv sva sredstva, kojim je bila vješta, Jaroslava predobiti; valjda je to nakanila, da se može hvastati, kako je svojom vještinom svladala i poznatu hladnoću Jaroslava Čermaka. Obratno pako Jaroslav, kano da je slutio nakanu Ružinu, sjeknu voljom, ako bude trebalo, budi danas, bud u buduće u istinu biti hladnim, a da će se ondje, gdje bi gospodjica mogla očekivati hladnoću, prikazati vatrenim ili se pričiniti prostoumnim — u kratko bilo mu toga, da se gospodjica Ruža samo uz težku muku dočepa pravih nazora o njegovu značaju.

Dok je Jaroslav to namišljao, uredi se gospodjica Ruža sbilja brižno; za kratak čas dodje u sobu, gdje je Jaroslav stajao.

— Zašto samujete, pane Čermače? poče ona, zašto se ne zabavljate s bratom i panom Ryzakom?

— Kušaju neki glasbotvor, pokloni se Jaroslav, ja se pako u glasbu ne razumiem.

— Vi se u glasbu ne razumiete? čudila se Ruža, ah, to je šteta! Ja sudim, da se pjesnik mora razumievati u glasbu. Al da, pane Čermače, — vidjela sam vas neki dan u operi; mislim, da je bilo pred tjedan dana —?

— Valjda jučer, gospodjice. Ali ja mislim, da je drugo dati, da se glasba doimlje čovjeka, a drugo u glasbu se razumievati. Isto je tako i s pjesmami; često se veoma mile; ali koliko je čitalaca, koji čitajuć vrstni su ih i razsudjivati?

— Pravo velite, pane Čermače, povladi mu Ruža. Nu, gospodo, podjimo u vrt; sunce će skoro zaći, te obećaje krasnu večer.

Pan Ryzak i Jiskra pridružili se Jaroslavu te sišli s gospodjicom Ružom u vrt, u koj je bila druga polovica dvorišta pretvorena. U ostalom bio vrt dosta prostran, s prieda bagreni i jorgovanom, s traga ovećim drvljem zasadjen; medju njimi se vijugale gredice obilujuće šarenim cviećem.

Čim stupiše u vrt, oddieliše se pan Ryzak i Jiskra od Jaroslava, te zapodjenuše samostalan razgovor, a bijaše im, kako se samo sobom razumieva, glasba glavnim priedmetom. Pa u istinu, tko je vidio ikada dva glasbenika, po nešto uzhićena, referentskoga duha, gdje se razgovaraju, lasno će se dosjetiti umu i pregnuću naših dvajuh mladih drugova. O jednom jedinom zvuku mogu se cielu uru prepirati, a za jednu će se jedinu mjeru i povaditi. A što tek onda, kad dodju do živoga, da li je Richard Wagner sbilja genijalan, ili samo talent, tu obstoji razlika nazora, s kojih će se dva glasbenika razkrstiti za cio život. Al pustimo pana Jiskru i Ryzaka, nek se prepiru, ako uztreba, sve do krvi, te uhodimo Jaroslava u razgovoru s gospodjicom Ružom.

— Nuder, pane Čermače, začela Ruža, kako vam se ljubi moj ukus u tom vrtu?

— To je vaš ukus, gospodjice? Zadovoljan sam njim, izuzamši to, što je po nešto francezki.

— Aj, što vam se ne ljubi francezki ukus? čudila se Ruža, ja mislim, da nema ljepšega ukusa od pravoga francezkoga.

— Što se ukusa tiče, povladjujem vam; prem mi se čini, da francezkim ukusom postigavamo samo krasnu vanjštinu, dočim je težko u njem naći jezgru.

— Aj, gospodine pjesniče, zar nije u vas oblik bitnošću stvari?

— Oblik, ako nije u njem valjane jezgre, meni je nebitna sastavina stvari, odgovori uz poklon Jaroslav

— Čudni li ste, vi muževi; sada theoretski oblik zabacujete, a oblik je upravo ono, što mislite, i što vas baca krasoticam pod noge.

— Onaj duh, koji se u obliku javlja, čini oblik sbilja krasnim; tumačio Jaroslav.

— Ah, molim vas, naša mlada gospoda niesu toliko oštroumna, da bi uviek težila za duhom.

— To je plod francezkoga ukusa.

— Aj, rada bih vidjela vaš uzor, pane Čermače — ja mislim uzor ljubavi — to rekav, uze motriti Jaroslava osbiljnim okom, a Jaroslav to odmah razumio, jer se pričinio, kano da ništa ne opaža. Rada bih poznavala vaš uzor — nastavila ona, koji bi bio posve nefrancezkoga ukusa.

— U moga uzora ima osim inoga i prostodušna srdačnost, a te ne goji onaj ukus, koga vi zagovarate. Pa kad bi toj prostodušnoj srdačnosti pripojio francezki ukus, ne bi mi moj uzor manje vriedio. Ali dvojim jako, ne bi li onaj ukus te prostodušnosti zatomio.

— Ah, pane Čermače, tko bi se za naših dana toliko jako napinjao za prostodušnost! Liep način zamjenjuje takodjer jednostavnost.

— Žali bože! to je u naše vrieme srdačna prostodušnost nedostižnim uzorom! sleže ramenima Jaroslav. Kao neko čudo, pridoda nekim, rek bi, ugrižljivim prizvukom, sve je to plod francezkoga ukusa.

— Oj pane Čermače, u vas se sbilja promišljatost opoprečuje vašoj mladosti.

— U ostalom ne mislite, gospodjice, da me ova promišljatost, kojom me potvarate, lišava svakoga ognja. Vjerujte mi, da bih vruće ljubio, nego li sâm Leander.

— Što, pane Čermače? divila se Ruža, a srdce joj silno kucalo, jer je mislila, da ta prispodoba mnogo vriedi, te da ju pan Čermak hoće izkušati, da li mu hoće biti Herom. — To je iz zbilje nešto, čemu se u vas niesam nadala. — A kano da je već sjegurna svoje pobjede, naumi pričinjati se odsele još hladnijom, nadajuć se, da će tiem prije Jaroslava u svoje mreže zaplesti.

Tako je to uviek u Ruže bivalo; ako je mladić ponešto samo bio vatren, udilj se pričinila hladnom, ako je pako mladić sam bio hladan, upotriebila bi ona sve spletke svoje vještine, da hladnika ugrije.

— Ipak ne znam, biste li pretrajao sve pokuse, koje bi vam ljubav naložila, počela Ruža već hladnije, rekav Jaroslavu, neka sjedne njoj na suprot na triem, kamo upravo dodjoše.

— Da li bih pretrajao sve pokuse? Ja? veoma slavno! Nu znate li, što bih uradio?

— Dedte?

— Poznate li Schillerovu „Rukavicu?“, pitao ju Jaroslav takoviem zanosom, koji sigurno očekuje, da će se potvrditi.

— Poznajem. Nu što dalje? pitala ga Ruža pričinjajuć se jošte hladnijom.

— Isto bih učinio, što onaj vitez.

S takova prielaza sgrozila se Ruža. A sbilja s lica joj već nestalo hladnoće, te se činilo, da će se ciela ta hladnoća razplinuti.

— Ej, vi okrutniče! prietila Ruža prijateljskim glasom.

— Jest, to bih učinio. Svoje ljubavi ne bih nikada dao izkušavati.

— A što, kad se dvojica zavole pukim pogledom? Kako će se osvjedočiti jedan o ljubavi drugoga, nego li kušnjom?

— Ako se to pogledom može — s panem Bohem! Meni se ipak čini, da ljubav postala pukim samo pogledom osjegurava vječno trajanje.

— Mislite li? rekla Ruža, kano da mu povladjuje. Sad joj pako bio takav izražaj lica, da bi jedva bolje mogla zasnovati govor o prvoj ljubovci, koja je rada jednim pogledom cielu čežnju svoje ljubavi na javu iznieti. — Dakle i vi biste se, pane Čermače, jednim jedinim pogledom mogao zaljubiti? pitala ga Ruža a uz te rieči uprla oči u Jaroslava uz takovu milotu, kakvu je ikada samo mogla koketerija smoći, kad je upravo opazila, da je pri cilju, gdje će svoju dobit slaviti.

Jaroslavljevoj promišljatosti i pritvori hladnoće poremetilo se ovdje sbilja ravnovjesje. Ali ipak umio lako uzpregnuti i riečmi i držanjem, da se na njem nije mogla opaziti nikakva smutnja.

— Dosta moguće, gospodjice, odvrati posve nemarno premda do sada toga na sebi niesam izkusio.

— Zar nieste nikada još ljubio? pitala ga Ruža toli pronicavo, a pri tom joj se njedra toli silno nadimala, da je Jaroslavu krv već u mozag navalila, ali ni najmanje promjene na njem niesi opazio.

— Do sada niesam imao ni časa ni prilike, bilo je sve, što joj je odvratio, a to toli hladnim i toli mrtvosrdnim naglasom, kano da je djak u školi zaredao govoriti: jedan put jedan.

Ružu žacnule te rieči kano mraz. Pomisao, da niti najvatreniji pogled ni smiešak lica ne može pomoći, bila joj nesnosljiva. Jaroslav se pako junački ponio za štitom hladnoće, kano da mu je netko zašaputao: Ne pusti svoga štita, drugčije će ti se Ruža smijati. A Jaroslav bio poslušan kano djak svomu učitelju.

— Rada bih vas vidila, pane Čermače, kako biste počeo, kad biste se zaljubio, počela Ruža opet, ali ne toli čvrstim glasom, kakvim je prije sborila, jer je uvidjela, da ju je zakret govora ponešto prevario. Ali ipak

nije prestala nadati se, da će Čermaka pokoriti.

— Kako bih počeo? pitao ju Jaroslav porugljivo. Vi, gospodjice, iztražujete vrlo ćutljive strane. Doista sio bi kano golub pred noge svojoj miljenici. To posljednje reče Jaroslav toli čuvstveno, da je Ruža sasvim smetena ostala, ne znajuć, kako da rieči u sklad svede s predjašnjimi. Nu tom hinjenom vatrenošću obodrena, odlučila je latit se skrajnjega sredstva, i kako je mislila, najpovoljnijega. Brzo se podigla i stupila pred samoga Jaroslava.

— A kako biste počeo; kad biste se upravo ovdje zaljubio?

Po izrazu, kojim ih je izrekla, dostaše se te rieči osobita značenja. Uz to bijaše joj se cieli stas i obraz toliko promienio i takvim postao, kakova ga obično najoštriji i najvještiji slikari ljudskih lica slikaju. Bilo joj birati jednu od dviju ružnih te toliko varavih razputica, da koju godj izabere, povratku na drugu više ni spomena nema. Očekivala je Ruža od Jaroslava budi hladan odgovor, budi, a to sjegurnije, da će joj se baciti pred noge te priznati ljubav. Jedno se i drugo očekivanje splinulo, a istom odgovor Jaroslavljev imao odlučiti kako će ga dočekati. Ako bi joj se Jaroslav bacio pred noge, imalo je njeno lice postati izrazom tihe čežnje, ali ujedno i posprdna priezora, koj se smije krhkosti mužke promišljatosti. Ako li joj pako Jaroslav hladno odgovori. imalo bi lice biti ujedno izrazom, da se tobože ni najmanje ne čudi takovu odgovoru, da mu se je dapače nadala, ali da joj do toga toliko stoji, koliko do drugih tričâ. Ruža je ostajala pred Jaroslavom podignute ruke, budi da joj bude gotova na pomah pobjediteljice, ili. — uzbudne li Jaroslav hladan — da si njom posve nehajno pogladi kosu; stajala je pako na prstih, ili da bude očevidnija razlika medju njom i klečećim Jaroslavom, ili — ne postigne li svoju namisao — da se sasvim nemarno okrene i Jaroslava na šetnju po vrtu pozove, dajuć mu tiem razumjeti, da to nije baš toliko osbiljski mislila.

— Na odgovor na to pitanje niesam sbilja spreman, odgovorio joj Jaroslav, ali toli dvoumnim glasom, da se je Ruža posumnjala, ima li taj odgovor po se povoljno tumačiti, ili primiti pod dah hladnoće, koja se je kako joj se činjaše neprestance i postojano po Jaroslavljevu govoru proplitala. Isto tako je i lice njegovo poslije odgovora bilo sasvim dvoumno u toliko, da je Ruža prevarena jednim i drugim očekivanjem ostala na cjedilu. Ruke joj se spustiše, a uzdignute pete opet taknuše se zemlje. Ipak je udesila izražaj po nešto dječinske prostoumnosti, a licem joj titrao pomirljiv smiešak, jer prem ju je ne malo tištilo, što za danas cilja i težnje polučila nije, ipak ne izgubi svake nade za svoju budućnost.

— Ljubi li vam se, pane Čermače, pogledat ćemo malko vrt, nagovorila Ruža Jaroslava.

— Vaš sam poslušnik, gospodjice.

Oboje koracahu pjeskovitimi puteljci, gotovo ni ne govoreć. Jaroslav se čudjaše, kako je to moguće, te se odmah prvi put toli živo razgovareo s Ružom, a gospodjica se čudila, kako te Jaroslavu pripisivane hladnoće niti najumjetnijimi svojimi spletkami razgrijati nije mogla.

Okrenuv Jaroslav i Ruža od triema, opaziše Ryzaka i Jiskru, gdje polagano hodaju drugom stranom govoreći veoma živahno.

— Ti ludove, navaljivao pan Ryzak na Jiskru. jer sada već znamo, kako glasbenik pri sličnih titulaturah riedko u nepriliku dolazi — kako samo takova šta možeš govoriti? Ako umieš potandarikat na glasoviru, nije prilika, da se moraš i u glasbotvorstvo razumievati.

— A ti se možda razumieš! Možda umieš stvoriti glasbu za davljenje mačića — ali više jedva. odgovori mu Jiskra.

Naša dva glasbenika govorahu o polci, koju je stvorio pan Ryzak, i kojoj prigovaraše pan Jiskra, a znamo, kako se glasbenik razpali, ako mu se glasbotvor naustice ne hvali, ne kuje u zviezde.

— Znaš li što, Jiskro, preradi tu polku i stvori ju ljepšom, pa će se nagrada tebi dosuditi. Ja ću ipak svoju poslati, a nije me strah, da će me nagrada uminuti.

— Što se mene tiče, pošalji si ju ma na na parižku izložbu, tvoja polka je ipak samo krparija.

— A ti si mazgov, Jiskro! okosne se nanj Ryzak, i odvrati se k jednu od njega, da se pridruži svomu kolegi Jaroslavu, koj je upravo s gospodjicom Ružom do njih došao.

— Kako vidim, pane Ryzače, pozdravi ga Jaroslav, treba ti samo još rukavica, da izazoveš Jiskru na mačeve.

— To je išlo samo polku, smijao se Jiskra, da zatupi oštrinu zavade.

— Činiš mi se zamišljen, pane Čermače, zače Ryzak, htijuć govor na drugi priedmet obratiti.

— Valja da mu srdce počimlje sada pjevati! smiešio se Jiskra tobože u smislu svoje sestre, a s panom se Ryzakom već sprijateljio; jer se pravde glasbenika svršuju za koj čas.

— Nešto si se snuždio? propitkivao Čermaka pan Ryzak, a možda je njegovu radoznalost pobudio ipak kakov takov trag posljednjega prizora na licu Čermakovu.

— Molim te, Čermače, ne mučiš li muku s ljubavi? nastavio svojim načinom pan Jiskra.

— Ni ne znam, bih li bio prikladan takvoj muci, odgovori sasvim nehajno Jaroslav.

— Je li to u istinu tako, pane Čermače? prihvatila gospodjica Ruža. A ipak ste prije priznao, da biste mogao vruće ljubiti.

— To i bih sbilja mogao; ali muku mučit s ljubavi ne bih mogao. Čini mi se, da je ta pjesan, gdje muž s ljubavi gine, odveć kukavna.

— A što, pane Čermače, kad bi vam se draga iznevjerila? pitala ga Ruža izvjedljivim glasom. Ne biste se žalostio?

— Ne bih, gospodjice.

— Ne biste se žalostio? Ej, to je sbilja težko vjerovati, odgovori Ruža. Zar već toli podpuno sama sebe poznajete?

— Ne baš u svakom obziru; nu toliko znadem, da prostoumlje mrzim. A da bi mi se draga iznevjerila, ne bi to bilo ništa drugoga, nego prostoumnost, a tad se ne pristoji mužkarcem plač, odvratio Jaroslav, rek bi, tvrdoglavice, a tiem se je iznevjerio prihvaćenu načinu. Činilo se dapače, da mu je govor uvriedio Ružu. Sinula joj u mozgu osnova, da na osobit način započne s Jaroslavom. Zaplesti muža u svoje mreže, izmamit mu očitovanje ljubavi, pa mu pokazati beznadicu njegove ljubavi i nasladjivati se uzdasi ranjena srdca — to jest i bilo je priedmetom studija n e j e d n e k o k e t e.

— Čudnovato! reče Ruža, ali tako, da se više smije osebinam pana Čermaka, nego li da se njemu čudi.

— Gle, ja sam ti rekao, počeo Jiskra gospodjici Ruži, da s njim nije ništa. Molim te, čovječe, obrati se Čermaku, odkud smažeš zamet svojim pjesmam, dočim besjedami iznosiš na vidjelo toli suhoparan zanos?

— Ej, Jiskro, valjda ne ćeš takodjer pjesnikovat, napinjao se Jaroslav, budući iztražuješ zametak pjesmam.

— Ha, ha, Iskra, pa da bude pjesnikom! smijao se Ryzak, kao da mu hoće vratiti žao za sramotu, što je pred koji časak prigovarao njegovu glasbotvoru. Ha, ha, Iskra da bude pjesnikom! opetovao opet, kano da mu je osobito omilila ta misao.

— Ipak svojih pjesama, kad bi ih imao, nebi dao tebi, da im stvoriš napjeve, odgovorio sarkastično Iskra, i odmah se naši glasbenici iznovice zavadiše.

Sumrak se spuštao, a Jaroslav opomene Iskru, da bi mu se mililo, kad bi zaigrao ouverturu k Tannhänseru. Svi se vratiše u sobu, glasbenici naši prvi , a za njima koracali Jaroslav i gospodjica Ruža. Idući stubami, počeo Jaroslav, do duše po običaju, ali sada hotice brojiti stube, brojio ih navalice na glas.

— Dvadeset i jedna, reče. Za čudo mi je, gospodjice, da je malne posvuda lih broj stuba. A to je rekao takovim naglasom kano da se je sborilo o najvažnijoj, odlučujućoj stvari.

— Ali, pane Čermače, ne budite neprestance toli hladan, karala ga gospodjica Ruža. Pa to se već ne pristoji mladiću. Kakov bi to od vas bio vitez; nasmješila se nanj.

Jaroslav, ma i nije pravo znao, kamo to smiera, ipak je nagadjao.

Unidjoše u sobu, a Ryzak uze glasovirati Jaroslavu omiljelu ouverturu. Došla i večera, a poslije večere odlučiše igrati whist. Pan Jaroslav sjedio je gospodjici Ruži na proti. Ona za igre nije okom svrnula s Jaroslava, u igri pogrešavala bud hotice, bud zaboravice, svojom nogom ticala se Jaroslavljevih — u kratko gradila se zaljubljenom. A Jaroslav, kano da ju je razumio, odvraćao joj poglede, pogledavao dapače još požudnije na nju, nego ona nanj, doticao se i on njezinih nogu, a gospodjica Ruža počela vjerovati, da Jaroslav nije toliko hladan, kakvim se pričinjaše, da nije istina, da baš posve ne mari za nju. Jaroslav dapače pogrešivao i u računu, te ga kolege podražkivali a Ruža se osvjedočavala, da pan Jaroslav nije baš računar, čudila se dapače, kako je Jaroslav mogao sbrojiti stube, dočim se sada pri jednostavnoj sbrojbi promišlja.

— Zabunio sam se, ne upišite mi u grieh, oglasio se Jaroslav kolegom, kad su ga opomenuli, da bude pozornijim.

Bilo je oko deset sati, kad su Jaroslav i Ryzak krenuli od Jiskre.

— Deder, kako ti se ljubi gospodjica Ruža? pitao Ryzak Jaroslava.

— Molim te, pusti me s njom u svetom miru! Čini mi se, da sam ju proniknuo. U ostalom, izuzam šaranje, može se čovjek s njome valjano zabavljati. — Razidjoše se.

Došav Jaroslav kući, otvori prozor, sjede k njemu, te sjedjaše dugo — dugo, a promišljavaše vrlo mnogo. Misli mu je pako bila puna glava. Još jednom se u misli vratio k Jiskrovim, proživljeo još jednom današnji večer od šeste ure, narisao si Ružu, a nutarnji odpor, rekao bih, nukao ga, da se odvrati od tieh slika. Odvratio se od njih, ali se opet k njim vratio, za čas opet iztraživao, i udilj mu se pričinjalo, da mora priznati, da je Ruža interessantnim prkosom svemu, što mu se na njoj nije mililo. U tom se sjeti, da mu je Jiskra kazao, da se Ruži ljubi. Sada po nešto zape. Znademo li, da niesmo kojoj osobi posve tudji, veoma je naravski, da se naprežemo o toj se naklonosti uvjeriti idući za stavnimi razlozi, da smo tiem osobam ugodniji nego li inim, kojim smo posve tudji, koje za nas ne mare. Mišlju, da se Ruži ljubi, bavio se po nešto dulje, časom ga nutkala ta misao na dvojbu, časom se umirila ta dvojba. U to se sjeti Emilije. Emilija mu bila dosad uzorom, koj

si je vatrenom svojom maštom stvorio, kojemu nije poznavao materijalnih drugih česti do imena, kojim se je zvala. Blažena li mladića, koj si je stvorio takov uzor; biti će mu zviezdom vodilicom u odlučnih časovih, on uznievši ga nad suhoparnosti zemaljskog života ne dâ mu, da ugrezne u kalužu ništetnih naslada. Emilija mu se pričinila u duši, što može krasnija i dražestnija, a visok joj duh sjajio se u cieloj svojoj bitnosti. U suprot pričinila mu se Ruža prostom, jednostavnom, običnom djevojkom; Jaroslav bio je neodlučan. Ne sgadja se riedko, da težeć za uzorom, često jednostavnost ljepšom scienimo, nego li je, za čim smo težili. A Jaroslava kano da je spopao strah. Na jednoj strani žena, o kojoj je mislio, da je podpuna savršenost — na drugoj strani ga sapela žena, kojoj je već valjda sviet omrznuo — Jaroslav još jednom bio neodlučan. Domislio se, da bi i Emilija u istinu mogla bit nalika na sliku, kakvu mu je Ruža o sebi podala — a gorki ga znoj probio na čelu. Ne, to ne može biti! Moja me domaćica ne će prevarit! Emilija mora biti takova, kakovom si ju umišljam. Izbor sad nije težak. Emilija mari barem za me, a Ruža? — S Bogom, Ružo, ti niesi zavriedila moje prve ljubavi.

Jaroslav je posve zaboravio, da nije prozora zatvorio; legao se, te odlučio, upoznati se čim prije, bilo pod što, s Emilijom.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Vegetarianci.

Zdravoslovna crtica, piše ju dor. Josip Derenčin.

(Konac)

Narav sama i izkustvo od vjekova uči nas, da si čovjek sva spomenuta jestiva varenjem, pečenjem, prženjem itd. na vrlo različiti način na uživanje pripravlja. Tako priredjena jestiva zovemo jeli (Speisen.) Čovjek ne jede dakle pojedina jestiva nikad za sebe, već ih shodno mieša, jedno s drugim već kako zna i može, jer se po izkustvu ovako najbolje nahranjuje. Po naravi nekojih jestiva ne bi doduše potrebno bilo, da ista u hranini drugimi miešamo, jer ima njih zbilja nekoliko, koja u sebi imadu svega i svašta, što je obstanku našega tiela potrebno.

Za primjer takovih jestiva služi nam mlieko. Ono ima u sebi sva hraniva, koja trebamo za uzdržavanje života. Ima u njem bjelankovine, ko što je sirnina, sladora, tako zvanog mliečnoga sladora, a od neustrojnih počela, jedika, solajke, pranične kiseline, vapna itd. razpušćenih u vodi, koja pravi 90% mlieka.

Jaja, meso i nekoje rastline jesu takodjer takva jestiva, osobito posljednja, jer su u stanju nahraniti biljožderce bez ikakova dodatka soli i drugih stvari do li same vode, koja u nje unaša potrebita neustrojna počela: solajku, jedik, magnezij, sumporne kisiline, vapna* itd.

* Po francezkom lučbaru Bosingoultu ima u vodi toliko vapna, da dotječe posvema sagraditi kosti. Taj učenjak proračunao je na svom imanju, da je odojče jedno dobilo s vodom u 3 mjeseca $^1/_3$ fnt. vapna, dočim je ostala marva iz bunara za jednu godinu popila do 2000 fnt. vapna!

Meso kao jestivo jeste smjesa bjelankastih tvari, sala i neustrojnih počela, od kojih ima u njem najviše solajke i pepeline. U ostalom nalaze se ta počela u raznoj množini, već kakva je vrst mesa. Bjelanca n. p. ima najviše u svinjetini i piletini, a u kakvom li mesu ima nadalje od drugih sastavina najviše ili najmanje, toga mi scienimo, nije treba ovdje navadjati, jer će to — koga zanima — u svakoj knjizi životoslovja naći. I što kuhanjem, pečenjem itd. od hrane bude, kako li se ona promieni, ni to ne spada strogo u tu razpravicu.

Slavni se Liebig osobito tiem bavio, svaku promjenu potanko zabilježio, a ta njegova iztraživanja podigoše u južnoj Americi čitave tvornice svakomu poznata mesnata izvadka (Fleisch-Extrakt). Zaista se malo koja ili bolje nikoja znanstvena muka nije toli liepo i izdašno izplatila, ko što ova. Hoće li i budućnost toli povoljna biti tomu izumu, moglo bi se podvojiti, nam nekoje umne liečničke glave poput Ranke-a, Geigl-a, Leube-a i dr. već sada vele, da u tom Liebigovu mesnatom izvadku ima samo smjesa nekojih neustrojnih soli pokraj vrlo malo bjelankovine, počem ne bi dakle taj izvadak mogao biti sbilja toli hranljivim, koliko se misli i veli, da bi sâm za se odgovorio posvema svrsi, u koju ga trebamo, t. j. da hranimo djecu, suhonjave, bolestnike, oporavnike itd.

Po tragu Liebiga i naravski na temelju iztraživanja njegovih, priredio je prof. Leube u Jeni nedavno drugi mesni preparat: nekakvu mesnu otopinu (Fleischsolution), o kojoj nema dvojbe — ako je istinito, što njezin izumitelj veli — da bi s vremenom mogla Liebigov izvadak iztisnuti.

A sad dakle unidjimo u spremu vegetarianaca, gdjeno već znamo, što bi imali naći. U kratko svega, samo mesa ne! Bit će tuj

povrtline svake vrsti, basulja, krumpira, svakojaka voća, a u zdjeli biela brašna, još bjelija jaja lahko bi se varavu nam oku izmakla. Mi im toga svega ne ćemo pojedince premetati, već samo opaziti potrebita. — Od prije već znamo, da i u bilju ima bjelanca, ko što i u mesu, o kojem ne će vegetarianac ništa da čuje, nu tiem si ujedno najjasnije protuslovi.

Glavna počela bilinskih jestiva jesu dakle bjelanac: biljska sirnina, kako ju Liebig prozvao, zatim škrob, sala, biljska sluz (Pflanzenschleim) i teklina (Gummi). S ovimi su obilno pomiešane nekoje neustrojne tvari ko što: pepelina, solajka, vapno, magneziji, kremen, željezo, sumporna, pranična kiselina itd. Još mi je reći, da u bilini ima do 14 postotaka vode.

U finijem brašnu, što obično trebamo, ima mnogo i mnogo manje bjelanca nego li u grubom sa posijami (mekinjami) pomiešana, jer neposredno izpod ljuske pšenična zrna ima za pravo najviše i škroba i bjelanca, zato je kmetski hljeb vrlo hranljiv. U ostalom ima u običnom našem brašnu do $16\frac{1}{2}\%$ bjelanca a do 5% škroba. Isto valja o sočivu, u kojem pako ima još više bjelankovine. Kinezi prave od graha sir T o a f o o zvani, te ga javno po ulicah prodavaju. O zemljačâ ili krumpiru valja nam osim rečenoga još dodati, da ga priroda žalibože preobilno nadarila vodom, jer ima u sebi od svake bilinske hrane najviše vode. Dočim naime u bilju uploške ima do 20% vode, ima je u krumpiru $70—80\%$. Zato i moramo mnogo krumpira jesti, da se nahranimo. O voću: šljivah, kruškah, jabukah itd. dosta je zapamtiti, da ima u njih najviše sladora, a uza to i nekoje kiseline, koje su inače za hranjenje od male vriednosti.

O svih jestivih piše liepo svjetski učenjak Liebig ovo: „Čovjek — najvrstniji kuhač — po svom nagonu i tankoj slasti vodjen, dotjerao je u pripravljanju i izboru jela do takva stupnja, do koga još nisu ni lučba ni životoslovje došli ni dospjeti ne će. Čorbom i omakom povari sok želudca, a sirom zalaže svoj ručak da bolje probavi. Stol jeli zapremljen naliči stroju, kojega su česti tako složno poredane, da trgneš li ga, uzradit će što više uzmogne". Znam, da će iza svega toga pitati mnogi: Što je dakle hranivno, što nije, čim da se najuspješnije hranimo??

Da se golom hranom vegetarianca ne uzhranismo, to sad može — ufam se — svako iz dosele rečenoga suditi, a komu ne bi još dosta bilo, toga ću o tom najbolje uvjeriti, ako na koncu u kratko preciziram rieč hranivan.

U družtvu često ćeš čuti: meso je jako hranivno, isto i crni kruh bolje od bieloga, osobito mlieko dobro hrani, za djecu ne ima pićnije hrane do li jetrene masti Arow-roota, Liebigova extrakta itd. itd. Svaka je takva i slična rieč: jedna istinska laž, jer si živo treba zapamtiti, da n i j e d n o j e s t i v o z a s e, s a m o p o s e b i, n i j e u s t a n j u u z h r a n i t i č o v j e k a. Ko tomu ne vjeruje, kušaj živiti od sama mesa. Trebao bi mu želudac narodna nam junaka Marka Kraljevića, jer bi naime morao izjesti dnevimice bar do 5 funti mesa. Isto vriedi i o drugih jestivih. Za krumpir n. p. proračunalo se, da bi ga trebalo pojesti na dan do 20 funti!

Bjelankastimi tvarmi samimi mogo bi doduše čovjek — da tako rečem — fiziologično živiti, jer su one zbilja u stanju nadomjestiti sav gubitak, što no naše tielo gorenjem (života) sveudilj trpi, nu pri tom ne treba zaboraviti, da će se čovjeku za nekoliko dana onolika množina mesa, krumpira itd. ogaditi, te ne će moći nastaviti svoje pokuse. „Teorija hranjenja — veli Ranke — zahtieva, da jestiva jedno s drugim miešamo, jer samo takva smjesa ima pravo nazvati se hranivnom. Da bude jestivo jedno hranivno, ima u sebi zadržavati osim vode i neutralnih soli, još bjelankovine, sala, ugljičnih vodika (škroba, šećera itd.) A što se veli doduše ponešto i pravo: meso, jaja i slična hranivna su, to se ne bi smjelo na sva ostala jestiva naprosto prenašati, jer ko što je rečeno, nijedno jestivo po sebi nije u smislu hranjenja hranivno! U mlieku n. p. ima do 90% vode, tako, da preostane samo 2—3 lota ostalih hranivnih čestica. Koliko bi morali dakle popiti mlieka, da nam se skobi od samog njega živiti?

Za jaja isto vriedi. Magendie trebao je za psa dnevimice 15 jaja, počem bi ih čovjek trebao bar 40!

Iza rečenoga svatko će uvidjeti, da je vriednost raznih jestiva za naše hranjenje prem različna. Koliko god su — ko što vidismo — bjelankaste tvari potrebite za obstanak života, toliko je isto kriva misao, da je n. p. samo meso najshodnija hrana za čovjeka. Pettenkoffer i Voigt su dapače obratno pronašli, da množina kisika u našem tielu tim više raste, čim više bjelankastih tvari s hranom uživamo, dočim da množina kisika pada, jedemo li s hranom i ugljičnih vodika a osobito sala. Čim se mi naime više mesom hranimo, tim više privlačujemo u se kisika, tim jači bude dakle okis, tim više čestica životna soka u našem će tielu izgorjeti, i obratno čim manje dobivamo u hrani kiselika, tim manje će čestica izgorjeti, tim više će se dakle njih utaložiti u ustroje, uda tiela, koje će se tim bolje gojiti, hraniti, rasti, jačati se. Dosele nije nikomu živu pošlo za rukom nahraniti čovjeka trajno golim mesom, a da neprestance ne malakše i ne vene, jer bjelankovina — ako se samo njom hranimo — ne kùpi se u tielu kao zaliha budućega

gorenja, već ostaje u životnom soku, kojim obidje svaku stanicu, da se prietvorom (okisanjem) dalje promieni. Dočim zdrav čovjek, hraneći se običnom hranom, mokraćom izlučuje u 24 sata samo 37 grm. (1 lot) mokraćine, naći ćeš u mokraći suhim mesom hranećega se do 80 grm. mokraćine, za dokaz da je — ko što spomenusmo, gorenje iliti prietvor (razstavljanje bjelankovine) u posljednjega dvostruko veći, nego li u prvoga. Oto razstavljanje dade se prepriečiti, dodamo li bjelankastoj hrani i sala, koja će se onda mjesto bjelankastih tvari okisati te tako bjelankovinu poštediti, koja će se dakle slegnuti na ustroje, te tako hranjenje i rastenje tiela podpomoći.

Odtalen i polazi, da će tusti čovjek dulje, bolje i bez gubitka životne snage i mišica, glad podnašati nego li suhonja, koj u gladu — trošeć bjelankovinu svojih ustroja — da tako reknem sama sebe jede. — Omjer medju sali i bjelankastimi tvarmi najbolje ćemo prispodobiti s glavnicom i kamati joj. Sala su interesi a bjelankovina je glavnica, koju svaki pametan i dobar gospodar po mogućnosti revno čuva i štedi. Što valja o salih, isto valja i za slador, škrob i klije u obće. I slador je u stanju poštediti bjelankaste tvari, i slador pomiešan s drugom hranom debljati će tielo, samo što bi ga u tu svrhu trebali mnogo više nego li sala, jer slador ima u sebi mnogo više kiselika nego li salo, zato će jednaka množina sladora mnogo manje privući u sebe kisika nego li jednaka množina sala. Sa škrobom biva isto tako, jer se škrob u želudcu i crievu napokon pretvori u slador. Klija je tiem takodjer predjašnjim slična, pošto se i ona u probavniku (Verdaungstrakt) razstavi, a njene se razstavine takodjer s kisikom spoje, te tiem druge tvari životna soka poštedi.

Rekosmo odmah s početka, da pravi vegetarianac ne će da znade ni za kakvu začimbu, ni korienje itd. Nu takav čovjek pije i piti mora, ako ne drugo, vode, u kojoj ima i kuhinske soli, on uzima u sebe — i ako u drugoj spodobi — baš ono, čega ne će, te se zatim hvasta, kako zna življeti bez soli, vapna, bjelankovine itd.

Suvišno bi bilo slična protuslovja još dalje odkrivati zato da završim Geigl-ovimi riečmi:

„I ne spomenuv nedosljednosti naših vegetarianaca, koja im mirno dopušta lizati med i maslo, srkati mlieko i jaja, koja Japanezom pušta na volju jesti ribe i niže životinje, sjeća nas ta čudna i osebujna ideja svieh onih izroda bujne mašte, koji — kao svi njim slični n. p. vječni mir medju narodi, nepriznavanje imetka pojedinaca, sloboda u ljubavi, jednaka plaća za dobro i zločesto djelo — više polaze iz dobra, iskrena i poštena srdca nego li iz pametne glave i doduše žalostnih — al nepromjenljivih — okolnosti na ovom lutajućem svietu. — Pa da i ne bi mogli pobiti ta čudna načela, znanstveno i fiziologično, dosta bi bilo samo primietiti, da se tuj ne radi o ničem manjem, nego li o našoj eksistenciji. Jer, ili ima čovjek hraneći se izključivo rastlinstvom sebe i biljožderce neprestance štitit i branit od zvjeradi — onda će ga ove, umnažajuć se bez broja i uništiv države, posredno požderati, ili, ne bude li u nje dirao, tad će morati najzada ustupiti im mjesto na zemlji. Zato je najpametnije čim bolje upotriebiti smrt, koja i živine jednom stigne, te njihove lješine čim koristnije uporabiti. Ta u svakakvom slučaju — i ako ne baš pravim putem — mora živinsko tielo, čim se razpane, i opet preći u bilje, a iz ovoga opet u čovjeka. Mi ćemo dakle izprazniti dragocjeni hambar gotove za nas hrane iz tiela biljoždederaca, te ćemo od njega variti, začinjati i priredjivati jela, jer će nam tako bolje u slast nego li sirovi grah, leća itd., kojih no ne jedemo priesnih. Čovjek je bo jedini kuhajući stvor, koj se izmedju svih stvorova jedini može najprije priučiti svakoj hrani, koja mu se pako i hoće, da može o njoj svuda na zemlji življeti.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Zanovietanja iz IX. dietenklase.

Političko-satirične iskrice štono ih u neslužbenih trenutcih skresà

Fran J. Folnegović. U Zagrebu 1874.

—o— Satira je za knjigu, što je biber (papar) i u obće začin za kuhinju. Kao što nam se jelo začinjeno više rači od jela suhoparna: tako volimo čitati knjigu šalom ili baš podsmiehom osoljenu nego strogo učeno djelo. Tim biva, da šaljiva knjiga kadšto više djeluje od učene temeljite, jer se i kroz šalu može dosta nauka širiti. Nu kao što se hoće kuhinjskomu začinu načina, onako i književnomu, inače se ogadi i jelo i knjiga. Al to i jest muka, pogoditi pravu mjeru začina, začiniti s načinom: što je jednomu slabo slano, drugomu je i preslano; ono malo bibera, što ga jedan jedva osjeća, drugoga peče u grlu. Tako je i književniku težko naći onu srednju stazu, te začiniti svoju knjigu tako, da bude, ako ne svakomu, a ono barem većini po ćudi,

da nepostane ni bljutava od premnoge soli, ni preljuta od premnoga bibera. Puno se hoće i vještine i darovitosti takvomu poslu, i nijedna književnost ne ima baš mnogo satiričnih djela od stalne vriednosti. Naša je knjiga u tom pogledu upravo siromašna, gdje no upravo naš narod ljubi šalu i smieh; al i ono malo šaljivih knjižica, što ih imamo, n. pr. Relkovićev Satir, Petrica Kerempuh, Zvekan, poteže se samo na svagdanji život, a puklo je polje za satiru politika, knjižtvo, socijalni i duševni napredak.

Na tom polju, koliko ja znadem, prvi se je ozbiljno ogledao pisac zanovietanja (t. j. štono se obično govori „rezoniranja"). On si doduše ne prisvaja toga prvenstva i napominje kao svoje predteče „Vječnoga žida" od Šenoe, i „Pisma Magjarolaca"; al onaj prvi obsiže samo jednu stranicu našega života; a ona druga pisma pisana su rek bi „mit Keulschrift", i puna su svakojakoga sumnjičenja, zato odbijaju od sebe nestrastna štioca. Priedmet satire mora biti izvjestan, poznat, inače valja za nju izreka: „calumniare audacter, semper aliquid haeret" (psuj i opadaj što bolje umieš, napokon će ljudi ipak nešto vjerovati).

Drugčije je okrenuo zanovietalac: što on šiba, to je sve očita istina; a ne šiba nikada samo da si izkali srdce, nego da kroz šalu pokaže, što nevalja, što treba popraviti, čega se okaniti, zato obično kudeć hvali, a kroz hvalu kara. Da u tom pogledu ima kod nas silne gradje za satirika — tko bi to nijekao: upravo zato ne može se nit od zanovietaoca zahtievati, da ju je svu imao već u prvoj svezki izcrpsti; već nam se valja zadovoljiti čim nas nudja, kad i sâm kaže, da će nastaviti svoje kresanje, ako nadje podpore u obćinstva.

Pa čim nas nudja taj naš mladi satirik u svojem zanovietanju? Štioci „Obzora" poznaju ga već ponešto, jer je svoje dvie tri zanovietke u njem iznio na svjetlo. Nego kako čujem, dirnuo je zanovietalac u osinje gniezdo, i ose sve navalile na „Obzor", te ovaj, da se oprosti napasti, zatvori vrata pred zanovietaocem. Što će ovaj? Sagradi si svoju ladjicu i otisne se u more javnosti — pa što Bog dade!

Šta sve vozi u toj ladjici, samo ću ovdje natuknuti; jer da sve navedem, što je zanimivo, morao bih veći diel knjige izpisati.

U svojoj „uverturi" pripovieda zanovietalac, kako je došao do zanovietanja — trogodišnjom bolesti. „Prije nje ne biš od mene dobio pet redaka za novine. Sada pako, odkad sam prikopčan za sobu, ili čak za postelju, odkada ne mogu šetati, pjevati, govore držati itd.: odkad se stidim plakati; odkad mi je liečnik zabranio pušiti, piti, ljubiti, ljutiti se; odkada ne mogu raditi, a ipak moram misliti — odlučio sam bar zanovietati". Kako vidimo, zanovietalac ne štedi ni sebe, a podjedno potvrdjuje izreku mudroga Seneke, da je „knjiga" najbolja utjeha u bolesti i svakoj nesreći, što dakako većina ne će da vjeruje, te se izgovara, da ne može pisati, čitati, jer ga — kurje oko žulji.

„Dobro, zanovietaj dakle, kad te je volja, al nemoj pretjerivati!" Tako dovikujem zanovietaocu; al on odgovara vrlo dosjetljivo: „Prećerivam ponekle i na vlaš. U nas Hrvata ćud je od nekada dremežljiva: valja ju indi malko življe uzdrmati, nego li kod ljudi, koji tek za odmor driemlju. Pak i zato prećerivam, jer i oni prećeruju, kojim zanovietam". I sada sliedi primjer takvoga prećerivanja, naime ona hajka na liberalizam u „Katoličkom listu", kao tobože najstrašnije trovilo čovječanstva.* Da sbilja, gospodo, priznajte naustice, da ste absolutiste i obskuranti (to je protivno od liberalizma) — pa mirna Bosna, znat ćemo na čem smo, znat će i ostalo svećenstvo, kamo težite; a znat ćete i vi, koliko imate u njem pristaša: ja kriv, ne ćete li i sami razabrati, u kolikoj ste manjini, da vas može čovjek sve na prste prebrojiti. „Zar se proti svemu tomu može preoštro zanovietati?" pita naš satirik pravo. U ostalom dodaje i sâm, da je skrajna doba u Hrvatskoj, da se odurno bjesnilo stranaka zamieni strogo objektivnim i skrupulozno pravičnim crtanjem karaktera i dogodjaja". Pravu si rekao, u srebro ti se okovala!

Da zanovietaocu nije stalo samo do zagrizivanja i zaiedanja, nego da uza šalu ozbiljne snuje osnove, to pokazuje njegov praktični priedlog, kojim si sam nameće kazan za svoje zanovietanje. Evo ga:

„Postscriptum. Štioče dragi, što misliš, bi li se dao iz moga zanovietanja sliedeći logični „salto mortale" pokušati: Utemeljimo zakladu za siromašne djake hrvatskoga sveučilišta. Bogatija mladež naša razilazi se rado po tudjini, sirotinja — koze pase. — Sveučilište pako brez djaka vam je što kapa brez glave, domorodac brez duše ili činovnik brez gaže. Pokušajmo taj salto mortale ovako: Svaki, koji se je čitajuć ovo zanovietanje, bilo sladko bilo trpko nasmijao, neka umah dok se „neizhlapi" pošalje ili preda uredničtvu „Obzora" (ili makar kojemu od gg. sveučilištnih profesora) jedan forint u tu svrhu. Tko se je pako čitajuć to razplakao, nek plati dva forinta, tko se je napokon nasrdio, nek plati tri. Ja, koji sam se pri svom zanovetanju nasmijao i naplakao i nasrdio, polažem pet forinti i obri-

* Ovdje se je zanovietalac malko porezao, pišuć sve, što mu je u ovom listu zazorno, g. R—u u grieh, a ja doznajem, da je on toga najmanje pisao.

čem svake godine, dok se god budem mogao smijati, plakati i srditi, te dok budem u X. dietenklasi, deset forinti u tu svrhu prinašati. Kad dodjem u devetu klasu, plaćat ću devet for. i u tom razmierju sve dalje. Štioče dragi, ali sad pak nezanovietaj ti!“

Prva glava knjige sadržava „drobtinje iz ne poslane poslanice“. Svaka rieč očituje pravoga liberalca (al kao što sam pisac primjećuje, ne Giskrina, nego Castellarova), pravoga prijatelja puka, pravoga demokrata, kakvih ima žalibože malo kod nas, jer se za interese samoga puka slabo tko brine.“ U horu kaže pisac: „Kako bi probitačno bilo, da se na naših sastancih sa gg. narod. zastupnici, osobito u njihovih izbornih kotarih, gromovite zdravice počešće zamiene sa žamorom povjerljiva prijateljska razgovora ili tišinom trudnoga razmišljanja o stvarih narodu koristnih. U toj tišini laglje bi takodjer dopirao do njihovih srdaca vapaj osiromašena, neuka, duševno i tjelesno propadajućega puka, laglje bi se shvaćale njegove potrebe, brže bi se liečile njegove rane itd.“

U II. glavi opisuje biele dvore naših velikaša, tobože kako su mu se u snu ukazali. Kamo sreće, da mu se taj sanak izpuni; al poslovica kaže žalibože, da je san laža, a Bog je istina.

III. je poslanica namienjena nekojoj gospodi kanonikom, u njoj ih ljubazno nagovara, da okrenu drugčije gospodariti, ako ne će da se rieč „sekularizacija“ više razprostrani. Iz uvoda knjige se razabire, da je ta poslanica urodila piscu trnuljami, i pravo mu bilo; jer kudi onu gospodu radi nemara u gospodarstvu — a oni su i ljetos prvi obrali svoje vinograde! — Valjda će zanovietalac, kad kaže da je pravedan, izpraviti svoju krivnju u drugom svezku zanovietanja.

IV. poglavlje nagovara vrlo blago i naivno crkvu, da se pomiri s duhom vremena; a u sliedećem odkriva sve kroz šalu kukavštinu naših pučkih škola, koje ne smieraju, kako bi valjalo, praktičnoj obuci puka, nego kojekakvim puku nepotrebitim formalnostim.

Poslanica namienjena nar. zastupniku Jagiću perzifluje osobito šaljivo i vješto saborsku borbu za pučke škole; više puta bi čovjek, čitajuć ju, svisnuo od smieha.

U sliedećoj glavi predočuje nam pisac u primjeru seoske djevojke tragički liepo (kajkavskim razriečjem) nedostatnost naših zakona pogledom na ženitbu i ružne posljedice podmitljivosti.

Poslanica namienjena g. kanoniku V. nosi na čelu motto iz Heine-a; kad vam ga rečem, sve sam rekao. „Auch die Freiheit muss ihre Jesuiten haben!“ Al uz gospodina V. dobiše za svoje i ostali pobijaoci zakona o pučkih škola, a nije pisac zaboravio niti na „brdovačku koronu“.

Posljednja poslanica glasi na dra. R., kojega zaklinje, neka se okani ježuvanskoga puta, ako želi dobro domovini.

Kako se već iz ovoga izvješća razabire, svećenstvo je u toj knjizi obilato zastupano. Nu varao bi se, tko bi mislio, da je to samo onakva luda vika „na popove“, kao što ju više puta čujemo od prostih zanovietalaca. Drugčije radi naš pisac; istina, on hudo gleda bezznačajnost, on nemilo šiba one, za koje misli, da krivo rade, ili koji jedno misle, drugo govore, a treće tvore: zato se je najžešće oborio na jezuitizam, njega bije trostrukom kandžijom, kao najopasniju neman po domovinu. Nu iztiče po imence takve, za koje misli, da su okrenuli stranputicom, a ostalo naše svećenstvo upravo u zviezde kuje. Ja barem niesam čitao ljepše apotheose iz liberalnih, demokratičkih ustiju, nego što su rieči naštampane na strani 67. „Ja slutim, da hrvatsko svećenstvo zna, da ono potiče iz srdca narodnjega, iz ovejane demokracije, iz puka hrvatskoga. Hrvatsko svećenstvo zna, da ono faktično sačinjava ponajvažniji dio inteligencije hrvatske. Hrvatsko svećenstvo zna, da mu je, kao takovu, dužnost posvetiti sile svoje dobru narodnjemu. Hrvatsko svećenstvo zna, da se za obće dobro naroda ne može raditi bez znanosti. Hrvatsko svećenstvo zna, da je sasvim nešto drugoga „državnička znanost“ a sasvim nešto drugo „teologija“. Hrvatsko svećenstvo zna, da je mati državničkoj znanosti poviest, kao što je teologijskoj biblija. Hrvatsko svećenstvo zna, da mu je prema tomu sveta dužnost učiti poviest svieta i to iz vrela obće priznatih učenjaka, koji znaju objektivno pisati. Hrvatsko svećenstvo i uči tu poviest, pak vidi iz nje, da su samo oni svećenici narodu doista trajno kao državnici koristili, koji su bez stališke predsude vješto i rano znali shvaćati potrebe i želje naroda. Hrvatsko svećenstvo pozna poviest Španije i Napulja sa Sicilijom, i vidi iz nje, u kakovu moralnu i materialnu kukavštinu pada narod, ako mu se politika diktira od vatikanske ježuvanske kamarile.“

Upravo to pišem u zaslugu piscu, što razlikuje kukolj od pšenice, i nadam se, da ove rieči ne će ostati bez uspjeha u obćinstvu, te će začepiti pogana usta mnogomu lajavcu.

Inače je pisana ova knjiga jezikom razgovietnim, da ju svatko može razumjeti, a opet ugladjenim, (ako i ne posvuda sasvim izpravnim — tà prvienac je.) Vidjeti je, da se pisac ugleda u Kurelca. I pravo: gdje Kurelac na narodnu piše, nema mu lasno premca; samo ga se valja čuvati, gdje je zašao s toga puta i zaletio se za svakojakimi mušicami.

Inače je djelce puno šale, dosjetaka, soli, al bogme i paprike: u tom pogledu ne štedi ni velike ni male, ni vrloštovanoga pobratima,

ni prečastnoga rodjaka. Nu meni se čini, da bi ovoga potonjega mogao izostaviti bez povrede pravdoljublja; i drugčije mislim, da je gdješto preoštar (n. pr. prama V.), zaboravlja njemačku poslovicu „allzuscharf macht schartig." Najbolje bi bio uradio, da je izpustio imena* — baš i svoje, da to budu neka vrst „Letters of Junius". Ovako će si bez potrebe mnogo neprijatelja pribaviti, jer ljudi vole oprostiti štetu nego porugu. A napokon: čemu iznositi na vidik kojekakve neznatne pogreške, kad smo svi grešnici? Ima puno većih grešnika; n. pr. što novine javljaju za nekakvoga velikoga demokrata Davida et Comp., koji umjesto da se s Goliati krvi, a on pije krv ubogomu seljaku.

Samo na kraju čini se, da se je piscu iznevjerio humor (valjda mu je trakavica odviše dodijavala), te je počeo slikati „grau in grau" stanje domovine. Reći ćemo, da je to „ružan san." — Ako pako nije, preboljesmo i gore, dat će Bogo, da će dobro biti.

Nu pitat će oni, u koje je zanovietalac svoje striele odapeo: Je li on vlastan to činiti. E, pa šta ćete, kad je prokleti adet satirika, te si odabiru biljeg, jer ne će da se sviet njim smije, kad bi pucali onako u zrak — ins Blaue! Ako je takvim ranjenikom žao, što im se sviet smije, a oni se mogu svojim smijačem evo ovako liepo osvetiti. Zanovietalac kaže, da on toga jošte puno ima u svojoj torbi, samo ne novaca: dajte dakle kupujte knjigu, da može čas prije naštampati drugu svezku, u kojoj će biti sigurno razgovora o tih naših smijaocih, te ćemo im doviknuti! „quid rides de te fabula narratur!" — Ako vam pako liek moj nije po ćudi, a vi zanovietaocu vratite šilo za ognjilo, pa mirna krajina.

Što javno biva, prosto je javno pohvaliti, al i pokarati; nu karač neka pazi, da mu se ne dovikne poslovica: „tko vrh sebe pljuje, na obraz mu pada", — kao što se dogadja onomu, koji hoće, da na ruglo stavi djela plemenita, hvale vriedna (pa ima bogme i takvih ljudi). Ima i satirik stroga sudca — javno mnienje, koje nemilice osudjuje svaku nepravdu. Koliko se je toga po magjaronskih novinah narigalo na našega narodnjega dobrotvora; nu sve zalud: tko je vidio naše sveučilišno slavlje, jamačno je opazio, kako demonstrativno narod upravo njega odlikovaše. Tako se izvrši i ovdje rieč: „tko na zviezde laje, izpast će mu zubi".

Svakako mislim, kako nastaju dugački večeri, da ne ima ugodnijega sredstva priučiti im se, nego što je čitanje zanovietanja;** nije bo to kakva lakrdija, nedostojna ozbiljna čovjeka, nego knjižica, koja uz šalu i smieh sadržava pnno krasnih misli i koristnih opomena.

Buduć da su zanovietanja plod bolesti, to bismo gotovo želili, da ta bolest potraje, ne bi li nam od zanovietaoca, ako uznapreduje i malo po malo sve više slog ugladi i uznastoji sve finije izrazivati se — izišao hrvatski Swift ili Cervantes.

---

* Hunc servare modum nostri didicere libelli: Parcere personis, dicere de vitiis.

** Ima ih na prodaju u Hartmanovoj knjižari i stoje 50 novč., a mogu se naručiti dopisovnicom.

Treća slika u stolnoj crkvi djakovačkoj.

(Konac.)

Za prvom je sgrada na visu strme brdine, na drugoj varoš pokraj rieke na podnožju brdskom. Oviem se označuje s jedne strane život pun rada i posla sa slavom; s druge strane život sa uživanjem i razbludom bez slave. Na koju se stranu mladić odlučiti ima, označuje božanstveni slikar bujnim stablom lovorovim, što ga je slici u nazad stavio. Tako pravi slikari umiju značenje slike svoje i mrtvom naravi uzdići i oplemeniti.

Druga osoba, na koju se s ove strane pozornost obratiti ima, jest Marija Mandaljena. Kleči ona pred nogama Isusovim sklopljenima rukama. Sve. što smo gore rekli o svetoj Mandaljeni, živo je u njoj izraženo. Djevojka je ona čista, nevina i liepa. Zanesena je za Isusom i svetim naukom njegovim. Odrekla se je svega na svietu i živi jedino u ljubavi Isusovoj. Akcija, koju slika predstavlja, živahna je, i rek bi, da se pred očima našima upravo tad obavlja, ali je Marija Mandaljena posve mirna. Ukor Martin i pohvala njezina Isusom izrečena, ko da se nje i ne tiče, toliko se je u biće Isusovo, u sveto zvanje njegovo i dužnost, koju joj plamteće srdce prama Isusu nalaže, izgubila. Rieč u jednu, sv. Mandaljena, kao što nam ju sv. evangjelje i po njem slika naša predstavlja, uzor je i pravo prvienče onoga svetoga stališa, koji se s ljubavi Isusove svega odriče, da tiem slobodnije i uspješnije Bogu i čovječanstvu služi. Sv. je Mandaljena prvi cvietak u vrtu evangjeoskom redovničkoga zvanja. Današnjemu svietu, zagrezlu u materijalnost, sgraža se s toga zvanja, jerbo mu je i sv. evangjelje sa otajstvi i strogim moralom svojim mrzko, ali taj stališ u duhu kršćanskom leži; taj stališ je jedan od najzaslužnijih dtališa ovoga svieta. Leibnitz, najveći filozof njemački, akoprem protestant, priznaje podpuno evangjeoski izvor i važnost veliku toga stališa, priznaje neocjenjivu onu baštinu, koju sviet tomu stališu duguje. A naš divni Montalambert pisao je pet debelih knjiga o tom stališu pod naslovom: „les moines d' occident", a njegova knjižica „o

životu sv. Elisabete“ vriedna bi bila, da se što prije prevede u naš jezik i da se u svakoj kući čita. Sveti Franjo prost trgovački dječak, pokrenuo je u 13. stoljeću cielom Europom, i označio joj idealni cielj, za kojim težiti ima. Najljepši i najdivniji spomenici europejski djelo su redovničkoga stališa, a sve naše knjižnice bile bi podobro prazne i suhoparne, da ne bijaše neumornoga poslovanja redovničkoga. Naš viek hoće da bude demokratičan, a mrzi ludim načinom inštituciju skroz i skroz demokratičnu, koja čini, da se ljudi, u grimizu rodjeni, u bolnicah i sirotištih službi bolestnika i ostavljenika sa svim srdcem i sa svom dušom posvećuju. Tko pako život, promatranju jedino i molitvi posvećen, suvišnim scieni, taj ne zna naravi ni božje ni čovječje, ne zna moći čiste i pobožne molitve, i ne sjeća se, da bi samo sedam pravednika u stanju bilo strahovit udes od Sodome i Gomorhe odvratiti. Naša sveta Mandaljena, nemoguća dilje ostati u zemlji, koja je najveće zločinstvo počinila, koje medjutim božje milosrdje u najveće dobročinstvo pretvori, odputova u Francezku, i u Peščeri marseljskoj postade za vazda odvjetnicom njezinom, posvetiv ju uzornom pokorom i molitvom svojom. Tomu odvjetničtvu ima se bez dvojbe zahvaliti, da je Francezka u vrieme apoštolsko kršćanskom zemljom postala, a narod francezki prvim i najzaslužnijim narodom europejskim. I sada je najviše kršćanskoga duha u Francezkoj, pak onaj, koji je poslije pregorke muke i smrti svoje treći dan slavodobitno uskrsnuo, jamči nam, da će Francezka polag svih muka i nevolja, koje ju danas tište, ipak jednom uskrsnuti, i na čelo se europejskih naroda u svem, što je liepo, istinito, pravedno i uzorito, postaviti. Mir i tihoća Mandaljenina na našoj slici i vanjskim svojim obličjem dopada nam se, jer gdje je akcija živahna i žestoka, tuj zakon umjetničke gradacije i kontrasta zahtieva, da se nahodi i živalja mirnijih, tiših i blažijih.

U ovom srednjem sboru nahode se još dvie osobe, a to je sv. Jakob brat Ivanov i sv. Petar. Sveti Jakob rodjak Isusov, sličan mu je vanjskim obličjem. On je dobro shvatio domašaj rieči Isusovih, znajuć, da u božanstvenoj ekonomiji kršćanstva, a to jest čovječanstva leži, da ima na svietu ljudi, koji su u stanju više praha zemaljskoga posve uzdignuti se i cielomu svietu na uzor jedino u Bogu i u njegovoj svetoj službi življeti. Sv. Jakob tu misao tiem bolje shvaća, što je odlukom svojom i svetim zvanjem svojim, sliedeć jedino Isusa, potvrdio. Jedna od najznamenitijih osoba u ovoj strani slike jest osoba sv. Petra. Kao što su iz staro-rimskih novaca posve poznate slike starih rimskih careva, n. p. Klaudije, Nerona, Vespasiana, Tita, Domeicijana, Nerve, Trajana itd., isto tako točno poznajemo sliku i priliku dvajuh glavnih apoštola, koji su se dulje vremena bavili u Rimu, t. j. sv. Petra i sv. Pavla. Sv. Pavao bijaše čovjek crnomanjast, visoka čela, ćelave glave, dugačka lica, orlovskoga nosa, guste brade, velikih otvorenih očiju. Slika njegova u mjedu, koja se vidi i dan danas u kršćanskom muzeju vatikanskom, i koja je iz konca drugoga stoljeća; istinita je njegova slika. Čovjek inače bijaše slaba tiela i vrlo nespretna hoda, što mu sarkastičnim načinom predbacuje pisac dialoga „philopatris“ zvana. Sve te pojedinosti pobliže navadjaju se u vrlo starih djelih sv. Thekle. Pak ipak taj slabi i nespretni čovječac, da tako reknemo, odmah, kako bi izustio plamteću rieč svoju, svatko bi udilj oćutio, da iz njega izvanredni genij govori. Kad je sv. Pavao prvi put oko konca g. 57., pozivajuć se na cara, pred sudište rimsko (praetorium) stupio i braniti se počeo, sve je u čudo stavio i nekim načinom očarao. Da su se neki tada i na kršćanstvo obratili, svjedoči sam apoštol u svojoj poslanici, pisanoj u isto doba na Filipljane:[1] „Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt“. Toj obrani je prisustvovao i Seneka, budući je koncem te godine konsulom bio. Od toga vremena stupi Seneka u odnošaj sa sv. Pavlom u toliko, da je u nekih svojih djelih ne samo misli, nego upravo i rieči sv. Pavla osvojio, i kršćanstvo mnogo bolje pojmio nego Tacit. U jednoj od svojih poslanica na Lucilia hvali i u zviezde kuje način, kojim su kršćani muke svoje trpljeli. U našoj sbirci taj list dolazi pod br. 78. Tacit akoprem suvremenik, polag sve svoje učenosti i ozbiljnosti, ipak je neizmjerno lahkouman i neuk, kad valja ocieniti domašaj dogadjaja važnih, koji su se pred njegovim očima sbivali. Još te nam je opaziti, da je sv. Pavao pri koncu svoga života i boravljenja rimskoga (66. od prilike po Isusu, 69. pako bio je mučen) i pred samoga Nerona stavljen bio, da se opravda, što je neke važne osobe, na dvor carski spadajuće, zaveo. I tom prilikom se je sv. Pavao tako divnim načinom branio, da je istu divlju zvier na milost i blagost sklonuo. U svojoj drugoj poslanici na Timothea, na poglavju 4. o tom sam sv. Pavao ovako govori: „Gospodin me je uzčuvao i moćju me nadahnuo, da ga tuj pripoviedam... i oslobodjen bih iz ralja lavovih“. Godi neizmjerno srdcu kršćanskomu, da tolikoga čovjeka i apoštola, licem tako rekav u lice i danas poznavati može. Kip i obličje sv. Petra isto tako potanko poznajemo. Mjedni kip njegov u muzeju vatikanskom iz konca 2. stoljeća takodjer je istinit. Po tom sv. Petar bijaše okrugla, svjetla lica, obilne kundraste

[1] Filip 4, 22.

kose i brade, crnih živahnih očiju, stasa vitka i uzrasla. Tko priliku ima u Rim doći, kad udje u crkvu sv. Petra, neka zna, da je mjedni kip, komu se sviet na desnoj strani pred glavnim oltarom klanja, istiniti kip Petrov, i da je po svoj prilici na tom istom mjestu sv. Petar na drvetu križa za Isusa i za svetu vjeru preminuo. Svi znamenitiji slikari sliedili su u svojih proizvodih ovaj tradicionalni pravac. I mi sami posjedujemo stari missal iz početka 14. stoljeća, gdje su ta dva apoštola deset puta od prilike u tradicionalnom kipu predstavljena. Drago nam je, da se je naš slikar na slici, koju opisujemo, toga istoga pravca držao. Sv. Petar naime predstavljen je u pravom, istinitom i izvornom kipu. Osim toga mu je slikar i nutarnju ćud vrlo dobro pogodio, kad ga je predstavio u obličju čovjeka, koji smisao i domašaj riečih Isusovih još traži i nagadja. Dočim susjed Petrov sv. Jakob posve mirno i blaženo tako rekav počiva u istini Isusom izušćenoj, sv. Petar nekim načinom još nagadja i pita se, što će reći rieči Isusove „Marija je najbolji dio odabrala, koji se čovjeku nigda oteti ne može". Tko sliku Petrovu u našoj slici opazi a pozna iz svetoga pisma značaj njegov, odmah će si reći: jest, to je onaj apoštol, koji Isusu, kad poče ob otajstvu svete svoje muke i smrti govoriti, odvrati: Bože sačuvaj, gospodine, ne će se tebi nigda to dogoditi; a drugom prilikom, kad se je Isus tužio, da će ga svi apoštoli u čas nužde i progonstva odbjeći: Ne, ne, gospodine, ne ćemo mi toga učiniti; pak ako to svi ostali i učine, ja te nigda ostaviti ne ću, makar mi bilo s tobom i umrieti. Rieč u jednu, odsieva iz oblika Petrova na našoj slici apoštol revan, svet, dušom i tielom Isusu privržen, nu koji se kadšto u žestini i prerevnosti svojoj preveć zanieti i zabluditi može, osobito kad se što obljubljenoj njegovoj misli i nadi protivi. Vidi se medjutim iz svega, da će se mudrost i ljubav Isusova u odlučni čas znati poslužiti i slabijom, ako tako smijemo reći, stranom Petrovom, da sebe proslavi, i svetomu nauku svomu nove sjajne dokaze božanstvene moći i kreposti podieli. Tako nam slika naša svetoga Petra predstavlja, i ovo bi mi nazvali theologičnim značenjem njezinim; što se pako umjetničke strane tiče, samo se po sebi razumie, da je gradacija u čuvstvih i izrazih, kad istini i svetoj svrsi služi, novi ures slici. Još nam je samo dodati, da slikar vrlo vješto i umjetno sv. Lazara pred vrati predstavlja u odori kućnoj, koja se pristoji težaku domaćemu; a sv. Ivan, sustavljen pri ulazu, predstavljen je u odori putničkoj, pošto mu prijatelj Lazar, razlažuć domaće dogadjaje, nije dopustio ni da plašt putnički s ledja snimi. Sv. Ivan je uzor takove ljepote ljudske, da je ona u isto doba pravim ogledalom osobite nutarnje ljepote. Sv. Lazar pako liep je mladi čovjek, živahan, pravi izraz semitičkoga typa.

Mi dakle sliku odobravamo i hvalimo, ma s koje ju strane promatrali. I misao sama i način, kojim je izražena, i sastavak i grupiranje, i pojedini sbori, i osobe, i nadodatci, koji značenje slike razjasnati imaju, sve podpuno svojoj svrsi odgovara, i pravi nam umjetnički ideal pred oči stavlja. Zahvaljujemo slikarom na poslu, što ga oni tolikim umom, tolikom revnošću i ozbiljnošću izvadjaju; samo ih jedno molimo, da, koliko je samo moguće, pospieše stvar, jer osjećāmo dan na dan, da nam se život naginje; i ako prem za ovaj sviet mnogo ne marimo, i prem nam kadšto i sbilja u toliko otežča sviet, da zavapljujemo: cupio dissolvi; ipak iskreno izpoviedamo, da se Bogu molimo, ne bi li nas dotle uzdržao, dok crkvu dovršimo i blagosovimo. Tada ćemo drage volje reći: Sada odpusti, gospode, slugu tvoga, jer ugledaše oči naše spasenje Tvoje i slavu Tvoju.

LISTAK.

Sveučilište. Gospodin je Eduard Kovačić povodom otvoraja sveučilišta Franje Josipa I. poslao rektoru 300 st. i naredio, da se tečajem triuh godina daje 100 st. podpore komu čestitu slušaocu mudroslovnoga fakulteta. Slava mu, a poveli se za njim imućnici po svoj našoj domovini i na slovenskom kraju, da se obistini, što je rekao Kosta, da Slovenci smatraju naše sveučilište svojim.

Starine. Presvietli g. Ivan Kukuljević Sakcinski kupio je prije nekoliko nedjelja od krajiškoga erara grad Cetin u Slunjskom okružju. U obsegu gradskoga platna (zida) ima više sgrada, najveća je i najprostranija bivša vojačnica (kasarna), izgled joj je prama iztoku, čvrsto je sazidana i dala bi se na gospodsku upriličiti. Sama kula, najviša sgrada, sa krasnim vidikom, trošna je i ne će vriediti popravka. Sviet je okolo Cetina vrlo radin i težko bi bilo ondje nakupovati toliko zemlje, da bude išto veći posjed. S toga to veća zahvalnost našemu Kukuljeviću, što je tu historičnu svetinju spasio, da ne dodje u cincarske ruke.

Dopisnica uredničtva.

— G. Milošu 463. Šulkov rječnik može se dobiti kod knjižara Albrechta i Fiedlera u Zagrebu i stoji vezan 6 st.

Odgovorni urednik August Šenoa Vlastničtvo, naklada i tisak **„dioničke tiskare"** u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 47. U Zagrebu dne 21. studenoga 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

SIROTANI.

Spjevao Jovo Hranilović.

Sa klisurina gorskih
Praminja snieg i brije,
Svud kopren biela, mrtva
I dól i goru krije,
Kroz okna malog selca
Tek žiže tračak sneni,
Bljedolik drhće sjetno
O bieloj pustoj stieni.

Pod briegom dva — tri bora,
Pod bori kuća mala,
Lomori vihor strašno
Kroz okna bez stakala,
Na slami bolna majka
Na malo gleda čedo,
U suzah joj je lice
I žalostno i bliedo.

U oku sjetno gori
Još zadnji tihi plamen,
I zamire i drhće
Taj žića jedin znamen,
Čuj ustne nešto šapću,
A diete k majci hrli
I lice gladi maji
I ljubi ga i grli.

Oj majo! sladka majo!
Grumečkom snieg praminja,
U peći nit žeratak
Već, majčice, ne tinja,
Kroz okna i kroz vrata
Čuj vjetar huči hladan,
Oj ogrij me! oj ogrij
Il smrznut ću se jadan.

A majka tužno zirka,
Na grudi tisnu diete,
I grije ga i grije,
A k nebu misli lete.
I tiše kuca srdce,
I oko gasne — mrije,
Još diete si cjelunu
I dahnu — pak je nije.

Sa klisurina gorskih
Snieg mete, — vijor vije,
Svud pustoš — biela — mrtva
I dol i goru krije,
Kroz okna malog selca
Tek žiže tračak sneni,
I zamire i gasne
O bliedoj — pustoj stieni.

Pod briegom dva — tri bora,
Pod bori kuća mala,
A vjetar huči, — vije
Kroz okna bez stakala,
Grumečkom snieg praminja
Vrh majke i vrh čeda
I časkom od njih stvori
Dva angjela od leda.

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Dalje.)

Janko zatvori pomno zaklopac gorućoj luli i stavi ju u žep. Nakon toga stao debelimi prsti čudno motat cigaru, kan da je o nečem promišljao. Ponudih mu vatre. Zapaliv cigaru sjede i podbočiv glavu desnom, rukom, stade govoriti:

— Za mnogo me pitate, poglaviti gospodine, za mnogo. Ciela vam je to knjiga, i kruto žalostna knjiga. Stoputi sam si sve to pripoviedao, ležeć sam u svojoj komorici kod otvorena prozora, kad je liepa mjesečina bila. Ne kazuje se to svakomu. Ljudi su zli, lajavi. Čemu svoju sramotu i žalost stavit na svačiji jezik. Kadkad se svega toga sjetim, pa mojoj glavi joj! Napijem se, gospodine, napijem se ko batina. Zlo je onda, zlo. Sve mi se magli pred očima. Nekoliko noći prespao sam radi toga na vašoj varoškoj kući; niesu me baš liepo počastili ta vaša gospoda panduri. A kako i bi? Odrpan sam. Uh! Ljudi mi prišili kojekakvih krpica. Briga mene. Kad si na svietu kao prst, nek si laju. Ne će bit nikoga za tebe sram. No vi znate, kakov je sviet, vi ste varoški gospodin. Al ne znate svega. Kad ste me primili za dušu, kazat ću vam sve. Kažu mi „barun Ivica“. Vražja barunija, je l'? Prsti joj vire na opanke, a gola kost joj gospodska večera. A znate li, zašto me tako zovu. To vam je ono. Sad sam odrpan, metem i polievam ulice vaše, to mi je kruh. Sad me nitko ne gleda, a pogleda li putem koja božja duša, kako travu po ulicah čupam, misli si: „To je prava ništarija!“ Dà, gospodine, ništarija! Tako sad, al nekad — i pri tom zasjevnu mu oko čudnim plamom, „ej, da ste me onda vidjeli! Molim vas malo vatre!“ nastavi tiše, stišćuć zubi cigaru; „Bože moj kakav sam onda bio, sve se je rušilo putem izpred moga zelenka, a nije bilo plota, iza koga nije virila djevojačka glava, kad bih se na svojih štajerskih kolcih provezo. Bilo, prošlo, tko zato i pita. Al dioba, prokleta dioba svemu je kriva. To vam je ono.

Ivica zamuknu časak, spustiv neveselo glavu, zatim će dalje:

— Gledajte onu liepu kuću na drugom briegu, od čvrste je hrastovine. Vele da ju je gradio moj pradjed. Oko kuće je liep trnac, vrt i dalje vinograd. Kraj kuće liepa staja, a dalje u jarku mlin na dva kotača i šume i oranice i šta ja znam. To vam je moja barunija bila. Trideset i više rali liepe zemlje, gospodine, zemlje crne ko ugljen, a fine kao muka; sve je to moje bilo, sve! Sad više nije, šta ćemo si? Ondje me je majka rodila. Krušići bili od sto i više godina varoški slobodnjaci. Tako bar govore ljudi pismeni, a i to dobro znam, da smo imali u kući kip majke božje bistričke, koj je uvjek bio u našoj familiji, i govorilo se, da je tomu kipu preko sto godina. Krušićeva kuća bila dobra, nikad bez božjega blagoslova. Nekako se sreća nije dala od nje. Valjdà je negdje u vaših pismih na varošu zapisano, da je moj pokojni otac — bog mu dao duši lako — bio kaprol kod garde kad su ono Francuzi preko Save stajali. Svega, rekoh, bilo puno. Pšenice debele, kao da su ju golubovi birali, vina, da niesi nasmagao posude, šljiva, da se grane savijale, krave vazda dojne, krmci jedva hodili od tušće, a živadi po dvorištu ko mravlja. Moj otac, stari Krušić bio dobar gospodar, no ta znate! Al dà! Ne znate, mladi ste! Težko da je pop, što ga je zakopao, doživio vaše krstitke. Kazat ću vam ja, što pamtim, i što su mi stariji kazali. Ima tomu trideset i dvie godine, da smo ga zakopali ondje u kutu. Bio je čovjek po staroj navadi, zdrav, jak. Sjećam se ga dobro; ja sam o Miholju bio navršio osamnaest godina, a o Martinju na to smo ga spustili u crnu zemlju. Bio starac debeo, trbušast. Glava mu biela kao janje, lice crveno ko jabuka. Al zato čovjek kao dren. Pri smrti brojio dobrih sedamdeset godina, a u šestdesetoj njegovoj godini rodila mu moja majka kćer. Tô je, mislim, dosta jakosti. Al što je bio star, bio vražji gospodar. Nije on nikad u postelji čekao dana; prvi je on u kući uranio, budio družinu, dielio težakom rakiju i pogaču, pustio krave na pašu pa tako dalje. Pun voz siena znao bi potegnut preko dvorišta, a kad bi konja biesna uhvatio za uzdu, konj stao i od straha drktao. Drugi gospodari sjede i glede. Al nije moj stari. Kad se kosilo, on zasuči rukave, pa potegni kosom, pa pred njim kao da si travu oliznuo bio. Kad se je mlatilo, moj stari se odpaši, pa mlatom maši, da ga je najbolje čuti bilo. Kad se bralo, moj bi starac prvu brenticu nabrao. Znao je obilazit po kući, po dvorištu i suši, da vidi, nije li gdjegod kokoš ostavila jaje. Za svaku krušku vam je znao, a mi dječaci mogli smo samo šljive krast, jer ih nije lako prebrojiti. Jedan put zavuko se torac u naš kokošinjak, pa gospodari, da je sve perje frcalo. Bilo pod večer kasno, moj tata skini pušku pa će nam: „Mamo i vi djeco spat! Idem na torca“. I podpraši on torcu kožu, da su mu naše kokoši na vieke presjele. Po dvorištu pobrao bi svaku pavuljicu od guske i pure i dao ga majci, veleć: „Nà majko mrvice za nove blazine“. A zadnji bi lego. Pregledao bi prije staju i sušu, nije li se tat uvuko,

zabravio bi vrata, pokrio vatru na ognjištu zemljenim klobukom, prekrstio se tri puta, pa onda na počinak. Tvrdo se držao stare navade. Ne jedan put znao je i gospodi odrezat: „Šta vi mladići? Šta te vaše novotarije? Staro vino je najbolje i drži se, 'a ja vam velim, ter velim, sve, što je staro, dobro je“. Bez njega nije bilo proštenja, a svakog ljeta pohodio bi majku božju bistričku. Na postne dane nije se u nas nikad mrsilo, a na badnjak moj starac i kako bajao, i kako glasovito „Narodi se kralj nebeski!“ zapjevao.

Majka znala ga više puti karati: „Molim te“, rekla bi, „moj Miško! šta se po kući i po polju prtiš kao težak. Treba li to tvojim starim kostim. Il nije li nam ruka božja dala naš dielak? Pa čemu dječaci, pa čemu družina, čemu težaci? A moj starac stao bi, nasmiešiv se i majki odgovorio: — Ala ti zdrave pameti, mamo! Vidi se, ženska si glava. Svatko ima svoju meštriju u svietu, pa se ne pita za koledar. Biškup služi misu, ma kako star bio, sudac kroji pravdu do starih dana, krojač krpa, dok mu ruke i oči daju, a seljak ide za plugom ili maše kosom, dok mu mišice imaju jakosti. A u mene živci niesu još, hvala bogu, špaga, nit mi je krv voda. Ta kamo da stavim svoje dvie ruke, ne radeći ništa? Il što bi dječaci, što bi družina rekla, da gospodar za pećju brunde kuje? Mamo, mamo, vidiš, da ti je pamet kratka.

Sve selo štovalo moga otca. Ako je dobar gospodar bio, nije bio skupac, ako oštar, bio je i dobar — a valja reć, pametna glava. Umio je pače čitat štampane knjige i za silu ime podpisat. Kad je u selu komu što trebalo, pokucnuo bi na naša vrata. — Kume Miško! kada bi se sijalo, kada sieno vozilo, il kako ovu pravdu s mojim susjedom? il Bara rodila sinka, slaba je, dajte kupicu rakije.

I reko bi pravo, zašto se pitalo, i dao bi, što se je tražilo. Zato ga je i svaka duša ljubila, zato nam i nije trebalo težaka, kad se kuruza ljuštila, grožđje bralo, cielo bi se selo ponudilo od srdca. Moga starca štovala i varoška gospoda. Kad se god kod nas bralo, navratio bi se koj senator ili notariuš k nam, pa se tu pilo sve iz vjedrice. Sjećam se i ja tih senatora, koji su si kod nas znali kvasiti grlo. Sve stara, trbušasta gospoda, puni prstenja; vi ste nekako mladi, nekako mršavi. E! šta ćemo? Vrieme se mienja. Onda je takova regula bila. Sad je drugčije.

I Bog, rekoh, nije nas nikad zaboravio. Kojekakvo zlo snašlo naš kraj, al nije Krušićeve kuće. Za čudo! Najprije Francuz, kako su mi stari pripoviedali. Do Save bilo sve francuzko, a ovamo ostala zemlja našemu cesaru. Tu je bilo svaki dan vojske, i pucanja i klanja. U siromašnu crkvicu sv. Duha stavili pušćani prah, o svetoj misi ni govora više. Žalostno je to bilo. Jednog večera — nebo bilo jasno ko staklo — protresla se zemlja do dna. Kao da je puklo sto gromova. Reko bi čovjek, sudnji je dan. A znate li šta je bilo? Vojnici pijani pušili, prah se u crkvi zapalio, i crkvica poletila pod oblake. Bilo je, kao da si izkopao velik grob, pripoviedaju starci, gdje je prije stajala crkva. Kamenje letilo po zraku kao perje, sve kuće naokolo razklimale se, prozori popucali, a na Jurinićevu kuću pao gvozdeni krst od crkve i bogme probio slieme takvom silom, kao da si ga pilom prepilio. Naša kuća ostala hvala Bogu, ciela. Govorili, da nam je kuću obranila stara majka božja bistrička, nego bit će i to, što nam je kuća podaleko stajala od crkve. Valjda ste čitali, gospodine, da je došla na Francuza popara, bilo mu je skupit put pod noge, pa bjegat od Save, i dalje, kako vele, preko mora. Zlo ode, gore dodje. Dodje glad. Ljudi pravili kašu od mekinje, pekli kruh od hrastove kore. Carska vojska bila izjela sve hambare kao miš, a poslije što popalila suša, što ofurio mraz, ništa i ništa. Po putu popadalo ljudstvo od glada. Pripoviedao mi otac, da niesi hljeb hrženoga kruha dobio izpod dvie tvrde škude. Jednom došao neki Posavac u naše strane, imao novaca, al nije imao kruha za djecu si. Došao i kupio tri hljeba za skupe novce. Putem spopao ga glad, ljuti glad. I načeo prvi hljeb, jeo ga, jeo i pojeo. Pojeo i drugi i treći hljeb. Drugog dne nadjoše ga mrtva kod sv. Klare. Zajeo se, prejeo se i umro. Djeca ostala bez kruha. Kod nas bilo uviek kruha; moj je starac svoje zrno spravljao, pa je bilo toga kod nas, kad drugdje niesi ni slamke vidio. Rezalo se doduše i kod nas tanje, al bilo je čega grizti. Dà i to da vam kažem. Bilo je otcu ostalo krumpira za sjeme i posadi ga. Al jedne noći navali svjetina iz sela pod puškom, izkopa posadjeni krumpir i pojede ga. Sad znate, kakov je to bio glad. Moj otac je davao ljudem, koliko se dalo odbiti od domaće potrebe. Ljudi ga blagosivljali, a ljudski blagoslov zlato nosi. I mojemu otcu. Kuća se pomagala, sve išlo gladko i lako bilo otcu skupljati tvrde škude, a mami komad po komad platna. Ja dakako niesam svega toga na svoje oči vidio, jer gdje su već bili Francuzi, a gdje jošte ja. Al mi je otac sve to poslije na tanko pripoviedao, kad je družina znala kod ognjišta sjediti i presti. A ja si sve to zapamtio dobro, kao da mi je u srdce urezano bilo.

Da vam kažem o svojoj majci. Bila je rodom Zagorka, žena radina, jaka, vrlo jaka, mnogo mladja od mojega otca. Kao da ju vidim još i sad. Imala je glavu oblu, lice debelo crveno, kosu tamnu; a oči žive i žute. Prsa i pleća bijahu joj vrlo jaka. Nosila se na pol na varošku, odievala se zobuncem od

modra sukna sa srebrnimi puceti, na glavi imala šaren svilen rubac a pregaču od crne svile. Ta vam je žena radila od zore do mraka sve pjevajući svoje pjesme. Kuhala, parila, šivala, pekla kruh, prela, tkala, pače kadkad i krave dojila. Što ja znam, slagali se otac i majke u svem dobro. Samo kadkad bilo pod večer vike. Kazat ćete možebit, da nije liepo, što to govorim na sva usta. Ali tomu je davno i davno, od moje majke ne ima ni praška više, ona će mi oprostiti, što kazujem, kako je bilo, oprostit će mi, ko što sam joj ja sve oprostio — dà ja, gospodine dragi. I ne govorim toga od kakove zle namisli, bog mi je svjedok! Vam ću pripoviedati sve; bit će mi duši lakše, kad me bude mogao suditi takov naš gospodin, ko što ste vi, moći ću mirnije spavati, kad vam dokažem, da „barun Ivica“ nije baš star, iztrošen opanak, što ga treba bacit na smetište. Oj imam ja duše, gospodine, i koliko je imam! Pod večer bilo kadkada u nas krike. Moja majka imala vam je vruću krv, lako se zapalila. Kad se je onako cieli božji dan namučila bila, kad je po dvie, tri ure stajala kod ognjišta, spopala bi ju kruta žedja. Kako i ne bi? Ključe od pivnice nosila pri sebi, vina imali smo dosta, pa srkni dva puta, srkni tri puta, vino jako, žena slaba, a glava, da oprostite, s bogom! To je mojega otca peklo. Bio je jak, i znao za vinom smotati cieli slavni magistrat, al pri ručku ili večeri nije nikad okusio vina. Govorilo se, da je za svoje mladosti pijan izprebio mladjega brata do krvi. I zakleo se, da se nikad više opiti ne će. Održao je rieč. Ja ga bar ne vidjeh nikad pijana. Zato je mrzio na sve pijanice, i kad je vidio, da je moja pokojna mama „gore volje“ bila, sve je drhtao od ljutosti, pa bi joj mnogu žalnu rieč reko. A ona što od vina, što od krvi zapalila se, i otcu na svaku rieč tri vratila. Moj otac nije pod svojim krovom primao ni prigovora ni odgovora, jer „ja sam kući gospodar“ znao bi kriknut bez sebe. Po tom vidite i sami, da je krike biti moralo, da, jednom bilo i batina — da batina. Sad su mirni i otac i majka — bog im dao duši lako! Nas djece bilo u kući troje. Prvi ja, drugi moj brat Niko, za četiri godine mladji od mene, a najposlje sestra moja Jelica, djevojčica crvena, tučna, modrih svietlih očiju i žute, žutaste kose. O Ivanju prije otčeve smrti bila navršila deset godina. I sami znate, da su najmladja djeca starijim svojim najdraža, a dječaci majki, djevojke otcu. Kod nas nije tako bilo. Mene su gladili i dragali i otac i majka, i brat i sestra. Ne znam pravo, zašto, al tako je bilo. Ni bratu ni sestri nije zato žao bilo. Ne jedan put znala je mala Jelica brbljati: „Oj tato ti najviše imaš Ivicu rad, al znaš, i ja imam najviše Ivicu rad — imam, bome imam“. Kad bi joj mama odrezala kus pogače, Jelica skoč preko dvorišta k meni, pa mi nudja ručicom pol svoga obroka vičuć: „Na, Ivice, jedi! Jedi Ivice!“ Niko bijaše dječak tih i miran i kao da nije mogao bez mene življeti. Bio je mnogo slabiji za svoje godine. Nu zato je bio mladić oštra oka, i gdje me je god zamieniti mogao, zamienio me; kad sam se htio primiti koga toga posla, već je bio Niko taj posao obavio. „Dà, dà, dobra duša taj moj Niko!“ progovori barun i prodje rukom preko očiju, kao da je suzu pritajiti htio.

Ja — ja sam vam bio vražji dječak. Zdrav, hvala bogu, i na svetak i na petak. Nikad mi niesu prelievali uroka. „Dječko“ reče mi jednom moj kum, stari zvonar, ti rasteš kao duplir, pjevaš kao zvono, a svuda te je, kao da si vragu iz torbe uskočio. Ti si se bome rodio za husara“. Nu meni nije bila husarija u pameti. Bio sam sbilja, kako su svi govorili, dječak liep i možebit jak i zrio prije vremena. Govorio sam slobodno kao iz knjige, pjevao sam jasno, kao ptica u lugu, a kad mi je petnaest godina bilo, znao sam drobno igrati kolo, kao kakova djevojka. Šta je meni bilo zauzdati divljeg konja, preplivati Savu, pohrvati se sa čovjekom, ili popeti se na vrh hrasta? Šta je meni sve to bilo? Kao da popiješ čašu vode. A da ste vidjeli, kakav sam bio pri gospodarstvu! Moje vam šake nikad ne mirovale. Nije mi se dalo ljenjariti. Da mi je tko reko: „Ivica sjedi, pa jedi, pa pij, a ne radi ništa“, bio bi mu se nasmijao u brk, bio bi mu odgovorio: „Idi s bogom, liena vjero, ne znaš li, zašto nas je bog stvorio, ne sjećaš li se stare rieči: „kakvo djelo, takvo jelo!“ Gdje se drugi znojili pri poslu, ja to samo onako za šalu odpuhnuo, o čem se drugi mučili po vas dan, ja to preskočio u jedan mah. Bio sam za plugom i branom, za kosom i srpom, bio za prešom i šljivovicom, mene najbolje poznavale krave, poznavali konji. Bez mene nije žito ušlo u mlin, bez mene nije muka izašla iz mlina, i kako sam bio mlad, bio sam i poslu rad, jer mi je godilo, jer me je veselilo, da bude sve redno i čisto.

(Dalje sliedi.)

BEZSMRTNOST.

Iz spomen-listova Stjepana Milova.

Pohrvatio I. T.

Oj bezsmrtnikom bit je krasno vele!
Pa vara li se i sâm bludnjom sviet?
Velite: viek je jadan, kuku lele,
A kašnje slaviš ipak sjena liet!
Ne znate l', da za velim sviestan svaki
Preginjač služi samo želji toj,
U svoja djela, ljubeć tvorak svoj,
Da pretvori se, kakvi je, onaki,
Il ljubnuti ga božici se hćelo,
Il plašljiv, mučan išao za zvanjem,
Ej ništa za to! Mili li se djelo,
Života živost opažaš li na njem:
To on je! Blago si ga njemu tad,
Gdje sladka usta piev će mu romorit,
I milo žacnut njegve slike sklad;
Gdje dragi s dragom, nevješt progovorit,
Zagukat će mu gukom, u raj seći;
Onèhrabrene, mlitave će borce,
Prosinut munjom, srdca im zažeći;
Veselit će vas, tješit neumorce:
Bogovat ne će li na svietu taj?
I vijuć viek svoj mnogi slutit ne će,
Da pokojnikov to je doticaj,
Malica koja kad im dušom kreće.
Ljepota i vrednoća sva uza nas
Bivovanje je vječno velikana,
Što sinuv negda svietle još i danas
Umakli sili pokojničkog stana.
U čáru sjaja spoznajmo ih tamo,
Oborili se, nestalo ih nije,
A osim njine zar je vriedje čije?
Tko bezsmrtan je, živio je samo!

PRVA LJUBAV.

S českoga od V. Halka prevreo S. M.

(Dalje.)

III.

U večer drugoga dana sjedjaše Jaroslav u svojoj sobi i zaronio u duboke misli. Nije mu nestajalo, o čem da razmišlja, kao ni drugomu djaku, kojega se muke i nauke po malo kraju približavaju. Splitao si vienac budućnosti a Emilija se po njem nježnim cvietkom preplitala. I sbilja, živo se zanio misleć na svoju budućnost, jer nije ni opazio, da mu je smotka već ugasnula — a to je u pušioca mnogo. Pa to splitanje ne bijaše mu sitničarsko, puna srdca osnivaše svoju budućnost i nadaše se, da će biti posve sretan, uzev na um, da nema vanjskih neprilika, koje bi mu prietile varavošću njegovieh sanaka. A kako da ne bude sretan! Ta to su najugodnije uspomene naše mladosti, kad smo se zanosili najsmjelijimi sanci; a prem nam se možda nikada posve ne izpuni, što smo liepo snili — ipak nam ti sni ostaju najmilije spominjanje cieloj budućnosti, utjehom su nam u nesreći; pa makar nas je možda sbilja poslije često silila, da se nasmijemo tiem svojim sanjarijam — ipak nam to spominjanje nikada ne ogrkne; jer su te misli bile naše misli, a maglovita nam je koprena, kojom se prošlost i s njom naša mladost zastire, vodilicom u zasljepi mamurnosti.

Pani Naninka upravo kući došla. Unidje u Jaroslavljevu sobu, možda, da što uredi, a valjda da i Jaroslavu što rekne.

— Gdje bijaste? poče Jaroslav, prenuv se iz svojih misli, te opaziv ju u sobi.

— Hm! odgovori mu pani Naninka, smiešeć se, kano da mu je hćela reći: pogodite!

— Na Maloj Strani?“ pitao ju Jaroslav tako, da se je činilo, reko bih, da je izvjestno znao, gdje je bila.

— Moguće! odvratila mu pani Naninka onakovim naglasom, kakovim je i ono „hm!“ izustila.

— U Ostrubovoj ulici? pitao on dalje.

— Bilo je to tamo negdje, odvrati Naninka istim prizvukom, ali se u njem i začudjaj odjekivaše kako li je Jaroslav mogao doznati i za ulicu, koju je mislila.

— U četvrtoj kući na desno od ugla, kud se u zamok ide? pitao ju Jaroslav, slavodobitno se smiešeć.

Pani Naninka u mjesto odgovora izvalila nanj oči.

— A što radi Emilija? pitao ju Jaroslav, kano da ju pita za davnoga znanca.

— Što? Vi to sve znate? zagrmila kroz čudo pani Naninka, jer nije do sada znala, da je to sve mali August kazao panu Jaroslavu; a da bi to od koga drugoga mogao doznati, to joj ni u snu nije na um palo. Pa ne hćede pravo ni sluhu svomu vjerovati, već joj pan Jaroslav morao još jednom opetovati sve, što je o Emiliji znao, dok se napokon nije uvjerila, do to Jaroslav sbilja znade.

— A odkuda vi to znate? pitala ga, tobože radostna, što joj je pripoviedanje prikratio.

— Odkuda? Hm! po znancih se čovjek spozna i s neznanci. U ostalom, rekla ste sama, da se uči negdje glasovirati. A sbilja Jaroslav bio ne malo veseo, što mu je to pani Naninka u nedjelju kazala, jer je mislio, da će po svojih znancih štogod o Emiliji doznati; premda je u prvi mah samo toliko znao, da su bili na Maloj Strani. Nu pošto ga je August podpuno o svem obaviestio, kanio je sbilja radoznao, kako se samo po sebi razumieva, u svojih znanaca za djevojku propitkivati.

— Težka li čuda! govorila pani Naninka. Ja velju: učen čovjek nije ipak uzalud učen. A pri tom se materinskom brigom sjetila svoga Augusta, ne bi li se i on kada dostao učenosti.

— Nu sada, nastavila ona, pošto već toliko znadete, ne ima uzroka, s koga da vam dulje tajim. Ali gospodjica — ta će se čudit, kad doznâ, da ju vi poznajete. Pri tom zašuti, upre oči u Jaroslava, te ga uz nutarnji mir promatraše, kano da mu je rodjenom majkom. Pane Jaroslave! poče napokon, Emilija vas neizmjerno ljubi. Naložila mi doduše, da vam o tom ništa ne reknem, da je ne bih možda tiem u vašem očima snizila; ali ja znam, da ćete mi to prostiti, a i u nje ću se opravdati.

— Ali mi recite, odakle me Emilija poznaje? Ja se ne sjećam ni toga, da bih se možda bio očima s njom sukobio, — poviedao joj Jaroslav, a iz njegovih rieči mogao si opaziti, da pani Naninki milosrdice prašta viest, da ga Emilija neizmjerno ljubi.

— Danas sam upravo o tom s njom govorila. Bože moj, odkud vas pozna? Zar ne stanujete kod mene? Zar ja to možda pred cielim svietom tajim, da kod mene stanujete? Pa jesam li to mogla zamučati Emiliji, toj dobroj duši? Poznajem ju još djetetom, služila sam u njenoj kući, a ovima rukama sam ju uzgojila. Pod mojom je brigom uzrasla, a ja sam bila u njenoj kući sve dotle, dok se niesam udala za nebogoga svoga muža — Bog mu dao duši lako! Ali se ipak niesam razstala s njihovom kućom za uviek. Svaki tjedan morala sam ih pohoditi, a ta maljušna lutčica — ta Milčica mi voljela kao svojoj majci — jer je njezinu majku — ah, to vam je bila krasna gospodja! — jer je njezinu majku, kako rekoh, odmah po porodu kćerce gospod Bog k sebi pozvao. A sad vam je ta maljuška narasla — išla sam svaki tjedan tamo, kadšto i po dva puta, kako mi je vrieme dopuštalo — sad je rekoh maljuška već ciela gospodjica, a toli krasna, da toga ni kazati ne mogu. Ja sam joj odmah lane, kad sam vas već skroz i skroz dobro poznavala, o vami pripoviedala, kako ste vriedan, uredan, u kratko, toliko sam joj o vas pripoviedala, da sam se sama bojala, niesam li odviše rekla. Ali ona me je uviek bodrila, da joj jošte štogod pripovjedim o svom djaku, jer tako sam vas uviek imenovala, imena vam niesam nikada spominjala. A da ste mogao gledati, kako je ona slušala? Dapače, kad sam tamo jedanput došla, i družtvo je pustila, pa me silila, da joj o vas pripoviedam. Što mi je bilo raditi, kad sam joj toliko voljela, kao i vam? Ali imena vašeg niesam nikada odala, a i ona me nikada zanj pitala nije. Samo sam vas zvala svojim djakom. — Tako vam jedan put dodjem k njoj — bilo je to proljetos, tako, okolo svetoga Jana Nepomuckoga — pa, pomislite, što mi je začela pripoviedat: Pomisli Naninko — jer ona me tika, jer me poznaje još svojom dadiljom — pomisli, govorila ona, kakova sam krasna čovjeka danas vidjela! Kad bi nanj taj tvoj djak, prem ga ne poznam, samo iz daleka naličan bio! Tu mi pripoviedala, da joj je stric čitao nekakove stihove, a ti su joj cielu glavu napunili — jer ona predamnom ništa ne taji — a o tom, koji je te stihove napisao, da joj stric toliko pripoviedao, da nije znala, gdje joj glava stoji. A sad, veli, — bilo to oko Ivanja — ide sa stricem preo mosta, a on joj pokaže toga, o kojem joj je netom toliko napripoviedao. Ja sam ga dobro promotrila, ali, to mi vjeruj, mislila sam, da će mi upravo duše nestati. Bijaše krasne crne, duge kose, blieda lica, a toli gizdavo hodaše, kano da za sviet ni ne zna; ali mi se ipak pričinilo, da mu je na licu dobrota izražena, kakove nije u nikoga drugoga naći. — To je dakle Jaroslav Čermak? zapita strica. — Jest, to je Jaroslav Čermak, odgovori stric. To mi pripovjedi gospodjica, a ja se pri tom nasmješih. Moj August bio je sa mnom, te se tamo igraše s Karlom, a nije ni pazio, o čem govorimo. Ali čim je začuo: Jaroslav Čermak — ta vi znate kakva su ta djeca — čim je to začuo, igrajuć se dalje, kao da nije ništa, prosbori: — A, pan Jaroslav Čermak, tomu ja volim. — Što, ti poznaješ pana Čermaka? pitala ga gospodjica. — He, he, kako da ga ne bih poznavao, to je naš djak! Eto vam ga! Gospodjica nije znala, što da misli. Zažarila se do ušiju, te gledala sad mene, sad Augusta. Dakle je Jaroslav Čermak tvoj djak? pitala me napokon sva smetena, i savi mi se oko vrata. A zašto mi ga niesi do sada imenovala? uze se na me mrčiti. — Ej, gospodjice, zašto me do sada nieste pitala? — Hćela sam vas naumice malko kazniti; nu sad vam je već August kazao. Da vam je bilo vidjeti — mislila sam, da će mi sinčića od radosti zadaviti. Od toga časa moram češće tamo dolaziti, te joj moram sve pripoviedati, što kada radite, u kratko: sve što o vas znam. A ne imam li možda koji put ništa o vas kazati, onda navali na me, nek joj iznovice pripo-

viedam, i ja joj tako često put jednu te istu stvar dva puta pričam — a kako bih joj se i mogla suprotnuti! Od onda vas je već dva puta vidjela, a svaki ste joj dan miliji. Ej, da vidjeste, kako mi je pripoviedala, kad vas je po drugiput uočila! A u nedjelju popodne — taj put stajaše cielo popodne na prozoru, te me čekaše radujuć se, kako će mi sve pripoviedati. Taj sam se dan, Bog si ga znao zašto, negdje zabavila, te sam k njoj istom u večer došla. Čim me je s prozora opazila, dotrča mi odmah na susret na stube, stište mi ruku, da me je zaboljela, i šaptnu mi toli živo, da mi to još i danas u uho zuji: — Naninko, ja sam danas vidjela Čermaka, ali on me nije vidio. — A istom kad joj rekoh, kako mnogo sada učite, koliko noći probdijete, jako se ražalostila, te sama mnogu noć probdije. A neprestance uzdiše: Da bih mu samo svojim bdienjem mogla pomoći! A danas me ogrli, jer vas je tieh dana opet vidjela — ogrli me i stisnu me k sebi, da mi je već daha nestajalo. Njoj se biednici dalo na plač i pripoviedala mi: Naninko, ja neizmjerno volim Jaroslavu. Ali ah! on me ne pozna! A tu vam ona uze jecati, da sam ju i imala za što tješit. U svu sreću, te pri tom ne bilo tetke joj, jer se biednica ne bi mogla izplakati.

Jaroslav slušao pripoviest pane Naninke, poput Dezdemone, kad je slušala Othella, gdje joj priča pustolovine i pogibelji, koje je imao tobože svladati. Ni okom s pane Naninke svrnuo nije, a njegova promišljena opreznost kano da se razplinula tiem pripoviedanjem, kano da je dah proljetnoga vjetrica razpuhao snieg njegove mrzloće. Za pripoviedanja ni disao nije, kano da ga nije, kano da u njega ni ne ima daha, a kad je pripoviedalica dovršila, odahnuo je, kano da mu je kamen spao sa srdca. Njegove oči bile toli čvrsto uprte u usta pane Naninke, kao da još i sada pripovieda; najednoč mu se zakriesiše, kako to biva kad nam kakva odluka u zenice mune. Polagano se podiže sa stolca, te bi skoro bio od same uzrujanosti panu Naninku poljubio.

— Moram se s njom čim prije spoznati, bilo pod što! reče, a na cielom se složaju tiela pokazivala ta odluka.

— No, no, ne biste li iz ovih stopa onamo odtrčao? Te dočekat ćete se; znate dobro, da to ne ide samo tako. Samo se opametite; Emilija ipak zna više o vas, nego li vi o njoj, pa je ipak ostala pametna. Vidite, pane Jaroslave, vi ste toli pametan, ali vam kad i kad srdce otme mah pa šmrc u bezpuće! karala ga pani Naninka, a Jaroslav to dobrosrdice primao; sjetio se naime, da u kući Emilije nije ni znanac ni zvanik, a da mu tamo nije poći, ako ga tko uza se ne povede.

— Ali tko će me tamo uvesti i pod kojom izlikom? pitao Jaroslav panu Naninku tako, da mu se ova počela smijati; jer joj se pričinio djakom, koj je zapeo u računu, pa ne zna nastaviti.

— Ne budi vas to briga, svakako će vam se izhoditi pristup u kuću. To znate, da niesam voljna, da zamilujete koga, koga očima ni ne poznate. Samo mi odveć ne naglite!

Pan Jaroslav sjedne, zapali smotku, te već ni da bi jedne. Pani mu Naninka spremi postelju, te mu nazva dobru noć.

Tečaj naše pripoviedke zahtieva, da se za nekoliko sati vratimo u bližnju prošlost, te pogledamo gospodjicu Emiliju. Ali prije, nego uzmemo pripoviedati sgode, ogledajmo se malo po kući u koliko nam je to dozvoljeno.

Stanom joj je cio prvi sprat, a ima u njem šest soba. Soba gospodjice Emilije iztiče se jednostavnošću i ukusom. Po obijuh strana prozora uzpinje se liepo cvieće u piramidu svedeno, koje ona sama goji i njeguje. O stieni vise krasne slike, veliko zrcalo, a njemu na proti na platnu velika slika neboge joj majčice. Ostalim su joj posobljem tri spremnjaka, u jedan su poredane njezine knjige, u druga dva ruho i odielo — osim toga vidiš počivalo, postelju i nekoliko stolaca. — Otac Emilijin, pan M . . ., ne obavlja nikakove javne službe, žive sukromno, a velik je prijatelj lovu. Jedinicu svoju miluje, kao svoju dušu, a čuva ju, kano zjenicu u oku. U uzgoju nije ni časa počasio, a za nju mu je sada najveća briga, kako da ju za valjana muža udade. Gospodja mu, Emilijina majka, prestavi se, kako već čusmo, porodiv mu Emiliju, a za to mu i bijaše dvostruko draga, jer je u njoj nazirao vierni odsjev majke joj a svoje vjerenice. A i sbilje morala joj majka biti veoma krasnom ženom, kako to svjedoči i slika njezina, ako je dobro pogodjena. Osim toga je tuj Emilijina tetka, koja kućanstvom upravlja; njoj već ima trideset i osam godina, i voli Emiliji više, nego li ikomu, ali nerado opaža, da pred njom nešto taji; drugi ju zovu gospodjicom, samo pan M . . . i Emilija zovu ju „Marom“, a stric pravnik, kad ih po koji put obidje, pita: što radi sestra? Mali sedmogogišnji Karlo Emilijin je bratić, a pan ga M . . . primio pod svoje diete, pošto mu otac, brat pana M . . . i majka skoro pomrieše.

Bilo je poslije podne toga dana, kojim smo ovaj oddio započeli. Emilija sjedjela u svojoj sobi i čitala Goetheova „Egmonta“, ako se to uploške čitanjem nazvati može, kad niesmo pri sebi, te se neprestance podajemo drugim mislim, nego li nam ih knjiga na um navodi. Često je očima svrnula s knjige, a mogao si opaziti, da samostalni tečaj misli cielu njezinu pozornost sapinje. Poduprla si čelo rukom, kano da nije hćela, da

ju što vanjskoga trgne iz tieh misli. Često bi uzdahnula, a da si joj blizu bio, čuo bi, gdje joj srdce silnije nego drugda kuca. Dlanom si pako obuhvatila čelo, kano da hoće sama sebi zakloniti biljeg zamišljenosti; tu se diže, uzdahnu duboko. i — kano snatreć proslovi: Dali me on i ljubiti može? On me nije ni vidio! Ali što, možda me je kada vidio? — To izustiv stade pred zrcalo, hoteć tobože vidjeti, da li je i ona svojom vanjštinom vriedna ljubavi. Zrcalo odrazivaše krasno joj oko, modro poput različka, iz kojega se sjala sanjarija prvoga čeznuća. Dugoljasto lice dičilo se svježom mladjanom rumeni, koju po malo obrubljivala lilijska bljedoća, plod sanjarskih misli, a krasan, šiljast nosić ukrasio cielost dražešću i zanimljivošću. Crte lica bile joj krasne pravilne. Kao lan plava kosa povišavaše dojam sanjarije i osipavaše ju neodoljivim čarom nježnosti i dražesti. Radodostno gledaše se Emilija, a nutarnja slutnja reko bih, odgovarala joj povoljno: Dakako možeš mu se militi! Pogladi si kosu, i opet se na polak obrati k zrcalu, da vidi svoj krasni, vitki uzrast i nježno se nadimljuće grudi, na kojih, kano na čistu jezeru, već duvali prvi lahorci čežnje, i lelijali u njih probudjenim valovljem ljubavi. Okrenu se od zrcala, a prvi joj pogled pade na majčinu sliku. Činilo se, kano da majka blagosivajućim posmjehom motri svoje čedo, kojega je porod svojom smrću platila. Emiliji još lebdio pred očima vlastit obraz, kako joj ga zrcalo odsjajivalo, pa gledajuć na sliku, očevidna naličnost na majčicu, koje dosle do duše nije opazila, ipak ju toli neobično začara, da bi mladić, desiv se blizu, sigurno pred nju pokleknuo i ruke prema njoj uzdigao, kano prema madoni.

— Jest, on me može ljubiti! prišapnula si ona posvema smirena u nutarnjosti, i opet sjede, da nastavi čitanje.

Sjedjaše i Mara, tetka Emilijina, ili, kako ju obćenito zvahu, gospodjica, za dvoja vrata dalje u svojoj sobi, i šivaše. Glavnom joj mišlju bijaše, toliko se bar činilo, požrtvovna ljubav, kojom je služila svomu bratiću, panu M...., a toj je ljubavi prednost davala pred bračnom ljubavi, kojom je mogla — prem pred mnogo godina — sreću pokušati. Došla joj na um nježna plahost Emilijina, a misleć na nju, titrao joj lagan smiešak ustnicami. Al ipak po nešto zape sjetiv se, da se Emilija od nekoga vremena više nego do skora zatvara u svoju sobu, te da se ponešto odtudjuje Krenu glavom, ne pomisliv drugo, nego da tomu mora neki uzrok biti. Nije li to možda ljubav? pomisli tetka. Al toga ne mogaše pojmiti, dobro znajuć, da je Emilijin otac upućivao sve prosce k svojoj kćerci veleći im: pitajte nju samu, da li vas ljubi; ja svoga djeteta ne prodajem; ljubi li vas, ne ću vam uzkratiti svoga blagoslova. A znala je i za Emilijinu izpoviest, da odviše ljubi otca, nego da bi mogla ostaviti otčinski dom. Otac joj nikada nije prigovarao. Mišljaše naime, ukaže li se prava ljubav, sigurno ne će naricati, što mora ostaviti očinski dom. Povedši se za timi i sličnimi misli uvidjela gospodjica teta, da će to težko ljubav biti, koja Emiliju od nje odvraća, a ipak....!

U to netko zakuca na vrata, a pani Naninka stupi u sobu.

Panu Naninku pazili kano rod, a svim je bila u volji. Sâm pan M.... govorio bi joj od šale: No, Naninko, zar se još ne kaniš udavat? Ne imaš li još nijednoga prosca? Meni se sve čini, ti ipak čekaš, da te ja dodjem prositi.

Gospodjica odloži švelo, uljudno ju pozdravi; te joj ponudi, da sjedne do nje.

Poslije običnih pitanja i odgovora pitala jedna drugu o kućanstvu, gospodarstvu i sličnih stvarih.

Pani se Naninka ogledavaše po sobi, kao da je hćela nekoga ugledati, pošto je pako gospodjica nastavila pitat ju, odgovaraše joj pani Naninka; ali se opet za čas uze ogledavati, a gospodjica dobro znala, da se za Emilijom ogledava.

— Gledaš, gdje je Emilija, Naninko? pitala ju gospodjica.

— Bojim se već za nju, rado bih ju vidjela, te s njom govorila.

— Sjedi u svojoj sobi.

— Ej, sama?

— Dà, a neka sam Bog zna, što se s tom djevojkom od nekoga vremena dogadja. Ne mogu da ju pojmim. Cieli božji dan čuči sama u svojoj sobi, a ni s kim rado ne govori. Ali za tebe svaki čas propitkuje, te bi rado s tobom govorila i već se boji za tebe. Prosim te, o čem li govorite? Ta djevojka je sva smetena.

— Bože mili, o čem da s njom govorim, ako ne ob onom, što valja, da s njom sborim.

— Ali ja ipak opažam, da si joj od nekoga vremena mnogo milija, nego li prije, prem joj nije nikaka nedostajalo ljubavi za tobom. A tako, rekla bih, tajno govorite zajedno — ne znam, Naninko, ne znam! da li joj o posve običnih stvarih govoriš. Ne mogu da je pojmim od nekoga vremena. Tako primjerice kad si prošli tjedan ovdje bila, ciele noći ni da je okom stisla. Zašto ne spavaš Emilijo? pitala sam ju. Ali ona u mjesto odgovora uzdahnula, a meni se pričini bolestnom. Što ti je Emilijo? upitam ju. Nije mi ništa, odgovori, pusti me, da bdijem. A polegavala s jedne strane na drugu, te neprestance bdila. Zašto ne spavaš? pitam ju. Ne dâ mi se spavat, rada bdijem, odgovorila mi. Na to se opet probudim, i pogledam, da li

spava. Ona tad uztraži, neka opet pani Naninka dodje, jer je rada s njom govoriti. Ja ju pitam: čemu će ti ona? Ništa odvrati ona, ali se bojim za nju. A to traje nekoliko dana. Ja bih rado znala što joj je; a ako joj je što, čemu mi se ne povjeri? Treba li joj možda zabava? Ta ne mili joj se niti ići kamo, dapače ni kod kuće joj se ne ljubi, ima li koj časak probavit u družtvu. Molim te, Naninko, reci mi iskreno, nije li ti kazala, što joj je, jer bih se tomu čudila, kad meni ne bi dopustila, da ju svjetujem.

— Bez dvojbe će joj to proći, pripomenu joj na to pani Naninka, ugibajuć se odgovoru. Pa tko joj to može zamjeriti! Mladi se ljudi često za čudnim stvarmi zanesu, al to s vremenom opet prodje.

— Ne znam, ne znam, zanjihala glavom gospodjica, meni se čini, da je te gudnje već malko odviše. Ali gdje ti je danas ostao August, Naninko, za što nije došao s tobom?

— Doći će odmah za mnom, poslala sam ga još nekamo, te je s toga pozaostao.

U to unidje Emilija u sobu, u kojoj sjedjahu gospodjica i pani Naninka.

— Ti si ovdje Naninko? Porukuje se s njom i nastavi: Toliko me je strah za tebe, odkada te ne vidjeh!

Pani se Naninka nasmiešila, znajući, da ju je strah za nekoga drugoga, ne pako za nju, premda je i to naličilo na istinu.

— Ej, gospodjice, ali si mi narasla, od kako se ne vidjesmo, reče pani Naninka, šaleć se, da tiem udesi priliku, kako bi se mogla gospodjica nasmijati; znademo bo, da je tomu tek nekoliko dana, što se niesu vidjele.

— Je li, Naninko, da sam narasla! odvrati Emilija prizvukom, kojim je hćela zasvjedočiti, da je panu Naninku razumjela. Ta znadeš, da ću se glavom dosinuti tavana.

— Ah, to je težko, gospodjice; jer tad vas ne bi smio prosit prosac srednje veličine, prihvatila pani Naninka, a Emilija se porumenila kao ružica, jer je znala, kamo pani Naninka svojom vragolijom šiba. Ali tetka toga zažara ne opazi, a Emilija si položi prst na usta, hoteć tiem reći pani Naninci, neka je ne izdade.

U to netko kucnuo na vrata, a kad se

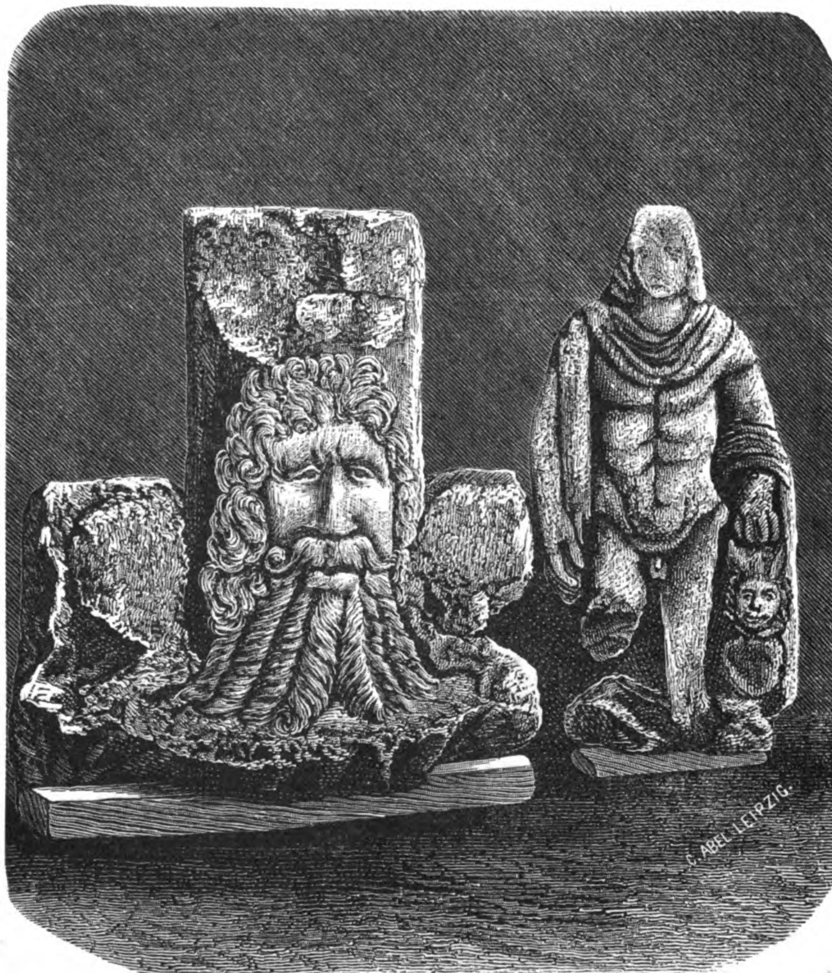

Dva marmorna kipa nadjena u Sriemu.

otvorila, korači u sobu mali August. Poljubi obim gospodjicama ruke, te se ogledavaše sobom; naočice tražio Karla.

— Karlo nije kod kuće, Auguste! prosborila mu Emilija, razumjev njegove osvrtaje. — Ali si ti danas nakićen kano ženik! nastavi dalje. — Kakovu to knjigu imaš pod pazuhom? pitala ga dalje, te prihvati knjigu, koju je August imao.

— Dobio sam ju od pana Čermaka! reče August, a svaki će se vas domisliti, da je to ona knjiga, što ju je Jaroslav Augustu za onu viest o Emilijinu stanu obećao.

— Od koga ju imaš? pitala ga gospodjica Mara.

— Od pana Čermaka; ja mu veoma volim, odvrati August. Emilija pri tom odgovoru probliedila, kano da joj ni kap krvi žilami ne teče; knjiga joj pade iz ruku, a ona se jedva jedvice na noguh uzdržala.

Gospodjici nije to umaklo; ali se pričinila, kano da nije ničesa opazila.

— Tko je taj pan Čermak? nastavi gospodjica pitati Augusta.

— To je . . .

— Digni si knjigu, reče pani Naninka Augustu, kao da je prečula gospodjično pitanje, htijuć Augusta navalice na onaj priedmet upozoriti, kako bi mu nestalo vremena, da odgovori, tko je pan Čermak.

Emilija, probliedjev prije, zažari se sada kao krv, a srdce joj glasno kucalo.

— A tko te je to danas u nazad počešljao? pitala je Augusta tepajućim glasom, u kom si bjelodano mogao opaziti nutarnje tronuće. Razumieva se, da bi joj drago bilo, kad bi se ono pitanje o panu Čermaku zabašurilo, i zato ga pitala, tko ga je češljao.

— He, pan me Čermak danas češljao; on se takodjer tako češlja, odvratio August, a Emilija čas probliedjela, čas se opet zažarila, jer se našla u novoj neprilici, jedva se prve izkopala.

— Ali tko je taj pan Čermak? pitala sada gospodjica, čvršćim prizvukom, u kom se pokazivala nestrpljivost; jer iz miene boje na licu Emilijinu gatala, da to nije bez povoda.

August već otvorio usta, da rekne, tko je pan Čermak; al mu u to pani Naninka zaprietila prstom, rekav mu, nek šuti, te nastavi:

— A što vam on zna, tko je pan Čermak! Došlo mu je štogod na um, a to vi znate, gospodjice, kako su djeca brzoreka.

— Ne, ne! August će mi sam reći, tko je pan Čermak, silila gospodjica smiešeć se prijazno Augustu. — Je li, da ćeš mi reći!

— Ne znam, smiem li, pogledao August na majku.

— Ma ni slovca! branila mu ona.

— Podji samo k meni, Auguste, pa mi reci; kupiti ću ti nov šeširić, ako mi kažeš.

To je Augusta malo zamamilo. Nov šeširić — to ga je dražkalo. Prosećim okom pogledavao je majku, ne bi li mu dozvolila, da dobije klobučić.

— Ma ni slovca! opetovala ona još jednom.

— Samo mi to reci! bodrila ga gospodjica. Još danas dostati ćeš se škriljaka. August stajao kao u vatri, Emilija ko na trnju.

— Da mi ni ne mucneš! silila ga majka.

— Liep ću ti svilen škriljak kupiti, a za škriljak utaknut ću ti pero, mamila ga gospodjica, da odgovori.

— Ne reci ništa, ja ću ti kupit cielo odielo! oglasila se brzo Emilija, jer je opazila, da je August preko majčine zabrane nakan odgovoriti.

Na te Emilijine rieči udariše tetka i Naninka u grohotan smieh, August dakako nije morao odgovarati. Emilija se zažarila, kao nikada još, jer je za čas uvidjela, da se je sama odala.

— S te strane dakle vjetar duva, počela Emilijina tetka karajućim posmjehom. — Ti, ti! Ja dakle moram biti zadnja, koja o tom znade. Dakle pan Čermak? Nu, sad bar znadem, kim da te tješim, prohtie li ti se opet probditi noć, nastavi; ali glasom joj se odavala više prijateljska srdačnost, nego li priekor.

Emilija videć, da već ne koristi tajiti, priskoči k tetci, poljubi ju vruće, te reče svejednako zažarena: — Oprosti mi samo; ne ću ti nikada više ništa tajiti.

Na to opet poskoči, prihvati panu Naninku za ruku te joj reče: — Podji sa mnom u moju sobu, Naninko! pokazat ću ti novi škriljak, koj mi je otac kupio, te povede panu Naninku za sobom.

Ali u sobi zagrliv panu Naninku, razplače se, te joj očituje, da Jaroslava ljubi — kako smo to već od pane Naninke prije doznali. Plačem joj odlanulo.

— Vragometne li djevojke! reče si gospodjica, kad je Emilija odvela panu Naninku u svoju sobu. — Reče, da mi ne će ništa više tajit, a ipak se tudji od mene. Ali što ćeš! mladeži ne ćeš nikada posve uza se privezati.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Po čem se poznaju vještice?

I. Naši stari bili su ipak pametniji od nas: pitajte kojega godj učenjaka, bi li on spoznao vješticu? — jamačno će vam odgovoriti, da ne bi, ili, da pokrije svoje neznanstvo, kazat će, da vještica niti ne ima; kao da neznadu i djeca, kako se vještice na Kleku sastaju, časte i igraju, pa kad se naigraju, kako onda koja na metli, koja na ožegu zrakom prše i kroz dimnjak se kući vraćaju, da djecu dave.

Toliko se taj naš viek hvali svojim znanjem i svake ruke napredkom — a kad tamo, ne zna ni toliko, koliko su stari znali, ne zna ni vještice razlučiti od prave žene. Lasno je kazati „ne ima vještica"; nu tko je onda uzrokom, što su u jednom selu gotovo sva djeca pomrla, a u drugom živad postradala, a u trećem krave krvavo zadojile ili sasvim presahle? Buduć da se tomu zlu ne vidi uzrok, a opet mora da ima svoj uzrok: to je onda bar očevidno, da je to coprija, da su tomu vještice krive, dakle ima sbilja coprnjica.

Čudne stvari, da današnji sviet ovakve očite istine ne shvaća. Govori se doduše i sada kadšto: „ova ili ona žena prava je vještica", al se to kaže samo za porugu. A tu je sadašnji naraštaj opet zastranio; jerbo rieč „vještica" ne sadržava ništa ružna, sramotna, već samo kaže, da je dotična žena „vješta", da toga mnogo „vie", (kako vele kajkavci, t. j. da mnogo znade), što je inače bar hvale vriedno. Pa opet bi ti svaka učena gospodja naopako zamjerila, kad bi joj kazao, da je vještica. Koliko to protuslovlje!

„Možda to nit istina nije, što se za naše stare pripovieda, naime, da su znali spoznati vještice; možda su to sve same bajke i priče" — ovako će mi tko prigovoriti. Ne čudim se tomu, ta to je običaj sadašnjega naraštaja dvojiti o svem, što je starina svojim ugledom potvrdila.

Al sam se ja postarao za svjedoke vjerovne, koji će ti dokazati, da je to sve živa istina, da su naši stari bile mudre glavice, te su posve jednostavnim načinom znali razlučiti vješticu od nevještice. Evo ga!

Svatko znade, da se čovjek utopi, kad padne u duboku vodu, pa ne umie ili ne može plivati. Ako dakle koji čovjek ne pliva, pa opet plovi na vrh vode, pa opet ne potone: to je bar očit dokaz, da to ne biva naravnim načinom, da tu ima neka tajna ne poznata vještina ili sila. Tko dakle ne plivajuć, to jest ne mašuć ni rukama ni nogama, ipak na vodi plovi, on je očevidan vilovnjak, pa znade se i pamti, koliko zla ovi čine, kad se uzgoropade. Dakle da spoznaš, je li tko običan čovjek, ili je vilovnjak, ili vještac — a ti ga sveži, baci u vodu: ako potone, prav je, ako uzpliva, ne bilo mu traga!

Evo tako su se naši oštroumni predji domislili priekomu i posve sigurnomu dokazu, je li koja žena vještica.

Nije ovako samo nekada bivalo i bitisalo, a sada se tek pripovieda; već ima tomu svjedoka i u najnovije doba, da se tako postupa: ta vodena proba mora dakle da je prokušano i sigurno sredstvo za iznalaženje vještica. To potvrdjuje i Vuk Karadžić. On piše: „Kad u kakvom selu pomre mnogo djece ili ljudi, i kad svi poviču na koju ženu, da je vještica i da ih je ona pojela: onda je vežu i bace u vodu, da vide, može li potonuti (jer kažu, da vještica ne može potonuti): ako žena potone, a oni je izvuku na polje i puste; ako li ne mogbude potonuti, a oni ju ubiju, jer je vještica. Ovako su iztraživali vještice i za Karagjorgjeva vremena u Srbiji".

Ovo potvrdjuje i Vrčević, on pripovieda: Do nazad 20—30 godina, kad bi kakav pomor životinje bio, to se je pripisivalo vješticam; a kako ih nije bilo lako razaznati, to bi uzimali sve postarije žene i vodili ih na vodu, tu ih svlačili do košulje i bacali u vodu. Koja bi počela tonuti, uhvatili bi je odmah i izvadili iz vode, da se ne udavi, jer ta nije vještica; ali ako koja ostane na vrh vode plutajući, tu svakako drže za vješticu, te je podvrgnu sudu, a za tim kamenovanju. Ipak o kamenovanju vještica kazuju samo stari ljudi, da su slušali od svojih otaca i djedova, da su nekada kamenovali takove vještice, a nema nitko da kaže, da je sam to vidio. I kad tko umre, osobito mlad momak, kažu odmah, da su ga vještice izjele i počmu nagoviještati, koja je to žena učinila. Jednom se dva crnogorska plemena zavadiše radi jedne vještice drugoga plemena, te se njegovi suplemenici htjeli da osvete suplemenikom vještice.

Više puti dodje bolest na djecu od 1. do 6. godine — pa po tome i pomor. Narod prosti vjeruje, da su tome vještice krive. Svaka žena udata, a osobito stare žene, udovice i babe mogu biti vještice. Za poznati koliko ih ima, koje su prave vještice, te da se mognu kazniti za to, što su izjele diete, evo šta rade s ženama: skupi se selo ko godj pušku nosi, pa starješina hodeć od sela reče od prilike ovako: „vidite li, braćo, da nam se pomete trag od bezdušnih hrdoroga i krstašica; bog im sudio! Sutra rano svaki svoju ženu i majku, ko što ću ja moju, dovedite na ubao (ili na čatrnju, ili na rieku, ili na jezero), da ih u vodu bacamo, da vidimo koje su i da ih kamenujemo, ili da nam se zakunu, da ne će više zla činiti. Hoćemo li braćo?" Svi

jednoglasno odgovore: „hoćemo a da kako!“ Sutra dan svaki svoju dovede, pa ju sveže izpod pazuha konopom i onako obučenu baci je u vodu i tako svaki redom svoju. Koja potone brže je izvuče konopom iz vode i ona nije vještica; a koja ne potone, nego se koprca povrh vode, ona je vještica. I Krivošijani (u okružju kotarskom) ovako su bacali svoje žene na ublima u selu Unirini. I u Hercegovini živi taj običaj. Trebinjanin Luka Pištelja je kazivao, da su god. 1857. Turci nagnali hrišćane trebinjske, da njihove žene bacaju u rieku, koja teče pokraj grada i posred polja (zove se Trebišnica), i slučajno su njegova pokojna majka Jana i danas živeća žena Mare bile potonule, a sedam nisu. Turci su htjeli, da se sve sedam kamenuju; ali ih hrišćani jedva umole, pod uvjetom, da zovnu iz manastira Duži igumana pokojnoga Jefstatiju Dučića, da ih izpovjedi, a one da se pod petrahiljem zakunu, da se odriču, te ne će više biti vještice. (Gledaj: Bogišićev zbornik).

„Pa je li moguće, da je to znak kakvoga čarobnjačtva, kad čovjek ne potone!“ — ovako će možda zavapiti koja gospodja srdca milostivna i hvaliti Bogu, što živi u našem vieku, kad se žene ne podvrgavaju takvoj zlokobnoj probi: ta Bog zna ne bi li i ona plutala na vodi, pa tako „sama na sebi muke iste već unapried od straha ćuti“.

Čudnovat je doista pojav, kako se čovjek lasno utopi, pa kako pojedini ljudi i ne plivajuć ipak plove na vodi; pa opet kako voda, pokle udavi čovjeka, izbaci njegovo truplo na brieg — kao da hlepi samo za živim, a za mrtvoga ne mari više. Mora da je tomu kakav otajstveni uzrok — pomislit će mnogi, a ono je stvar posve jednostavna, koju nam podpuno tumači običui i obći zakon prirode. Al to i jeste nevolja, što se ni danas mnogo ne mari za poznavanje prirodnih zakona i u obće za prirodoznanstvo — gdjeno je ovo najbolji uztuk svakojakim predsudam i tobožnjim coprijam. Dapače mnogi upravo zaziru od prirodoznanstva, jer tobože vjerom drma — dakako vjerom neistinitom, praznom, sujetnom. Ne treba se dakle niti našim starim baš čuditi, što su tako naopako postupali ne znajuć za prirodne zakone ni toliko koliko mi.

A da se ono plovljenje i tonuće posve jednostavnim načinom može razjasniti, o tom, nadam se, uvjerit će se svatko, kad proštije ovo razlaganje.

Tko je vjedricom vodu vadio iz zdenca, doista je opazio, da je vjedrica puno laglja, dok je sva u vodi, nego kad se izvadi iz vode. A ovako je svaka stvar laglja, dok je potopljena. Pas će lako izvući utopljenika na vrh vode i do briega, al na brieg ga već ne može izvući.

Kako to, da svakoj stvari nestane sad više, sad manje težine, kad je potopljena u vodi? — Evo ti odgovora!

Kad spustiš kamen u čašu sasvim punu vode, izcurit će iz čaše onoliko vode, kolik je kamen. Jer dvie stvari ne mogu biti na istome mjestu. Kamen će dakle zapremiti ono mjesto, što ga zapremaše izcurila voda. Čim je veći taj kamen, tim će više vode iz čaše izcuriti; jer svaka potopljena stvar iztisne upravo onoliko vode, kolika je ona stvar. Pamti sada, da je izcurilu vodu, dok je bila u čaši, držala na njezinu mjestu ostala voda, tako da nije mogla nit dublje pasti, niti se više podići. Ako potopljena stvar važi upravo toliko koliko iztisnuta njom voda: ostala voda držat će ju u svojem krilu kao što je prije iztisnutu vodu držala ako ne važi nit više ni manje. Dakle je svaka potopljena stvar u vodi za toliko laglja, koliko teži ona voda, što ju je iztisnula.

Kad bi se potopila stvar, koja upravo toliko teži, koliko i voda njom iztisnuta: ta bi stvar ostala svagdje u vodi, kamo bi ju metnuo. Takva je stvar smjesa od 1 diela rumenice (cinobera) i 225 dielova bieloga voska: metni tu smjesu kamogod u vodu, svagdje će mirovati, što je znak, da je upravo tako jedra kao što i voda.

Al obično su sve stvari il teže il laglje od iztisnute vode. Ako su teže, onda jih voda ne može uzdržati, te padaju na dno; ako su laglje, onda jih voda diže u vis, te plivaju na njoj.

Kada dakle koja stvar u vodi pada, to biva zato, što je ta stvar pretežnija od iztisnute njom vode. Ova pretežnost može biti sad veća, sad manja: prema tomu pada stvar sad brže, sad polaganije na dno.

Jaje će iztisnuti samo malo više vode, nego što samo teži: zato će jaje polako padati u vodi na dno. Tim će brže padati kamen, olovo ili baš zlato, koje, kad ga metneš u vodu, iztiskuje vode od prilike devetnaesti diel svoje težine. Ako metneš u vodu 1 kockasti mjerić (centimetar) zlata: iztisnuta njim voda važiti će samo $^1/_{19}$ mjerića, to jest 1 kockasti mjerić zlata je 19 puta teži od 1 mjerića vode.

Prirodni ovaj zakon o potopljenih stvarih uvježbao je prvi Arhimedes, najglasovitiji grčki prirodoznanac, koji je živio u Sirakuzu (na otoku Siciliji) 250 godina prije Isukrsta, i u slavu njegovu zove se i dan danas „Arhimedovim zakonom“. Učenjaci imaju osobitu spravu, koja istinitost toga zakona očevidno dokazuje.

Zakon ovaj tumači nam puno pojava, od kojih ću ovdje nekoje navesti.

Kazao sam gore, da jaje u običnoj vodi polako na dno pada, jer je iztisnuta jajetom voda malo laglja od jajeta; nego ako ga

metneš u slanu vodu — plivat će na njoj, jer je slana voda gušća i teža od obične, zato je i ona voda, koju jaje iztisne, teža od samoga jajeta. A kad izmiešaš primjereno slanu vodu s običnom, jaje će u njoj ostati, kamo ga god metneš, jer će onda iztisnuta jajetom voda imati upr a v onoliku težinu koliko i jaje.

Ulje pliva *na* vodi, jer je tako lako, da ne može ništa vode iztisnuti; nego kad vodu izmiešaš vinovom žestom, te postane laglja: ulje će plivati *u* vodi, jer je sada ulje tako težko kao i ona voda.

Al kako to, da drvena klada pliva na vodi, a kamenčić pada na dno? Zašto željezni brodovi plove po moru, a željezni klinac pada na dno?

Na ova pitanja odgovara nam već malo prije razložen prirodni zakon. — Potopi u posudi punoj vode drvenu kocku od 1 mjerića: tim ćeš iztisnuti onoliko vode, kolika je i kocka, to jest za 1 kockasti mjerić (centimetar); al kad ovu vodu potegneš (vagneš), naći ćeš, da je jedanput teža od onoga drva.

Sad položi istu drvenu kocku u posudu punu vode: kocka će samo napolak potonuti, a uz to će iztisnuti ponešto vode; pa kad ovu potegneš, naći ćeš, da je upravo tako težka kao što i drvo.

Odavde vadimo sliedeći prirodni zakon: potopljena stvar, koja je laglja od vode, koju je iztisnula, pliva na vodi; pa kad se na vodu samo položi, iztisne samo toliko vode, koliko sama teži (važi).

Odtuda vadimo još i to: da plivajuća na vodi stvar zaprema više prostora, iliti da je veća od vode, koju je iztisnula. Tako n. pr. ona plivajuća drvena kocka od 1 mjerića, položena na vodu, iztisne samo za $^1/_2$ mjerića vode.

Sada spusti u vodu novac, potonut će, jer je novac jedno 9 puta teži od iztisnute njim vode; nego kad taj novac razkuješ u tanku pločicu i od ove napraviš posudu — posuda će plivati, ako zaprema jedno 10 puta više prostora nego novac, jer će onda i 10 puta više vode iztisnuti nego sam novac, kad ju u vodu potisneš, dakle će i voda posudom iztisnuta 10 puti više težiti nego ono malo vode novcem iztisnute.

Al kad bi od novca skovao posudicu, koja bi samo 8 puta više vode iztisnula nego novac — posuda bi potonula. Zašto? Jer je novac kako smo vidjeli 9 puta teži od vode, dakle mu valja više od 9 puta iztisnuti moći vode, ako želimo, da na njoj pliva. Isto valja i za staklo: spusti okrnjak od staklenke (boce) u vodu, potonut će; a metni na vodu staklenku, plivat će, dapače možeš u nju i malo vode naliti; nego samo toliko, da ta ulita voda i sa staklom ne teži toliko koliko iztisnuta voda, jer bi inače i staklenka potonula.

Sad se dakle ne ćeš čuditi, što ima i željeznih ladja, nu svakako tolikih, da je iztisnuta voda puno teža od takove ladje.

Sve ovo potvrdjuje i riba. Voda, koju riba plivajuć svojim tielom iztiskuje, teži gotovo toliko koliko i riba: zato se može riba, pomoću svojih peraja i repa, amo tamo po vodi micati. Nego šta radi, da se može na dno spustiti ili na vrh vode popeti? Ima u svom tielu mjehur, pa ga može po svojoj volji zrakom napuniti i opet izprazniti. Kada dakle želi na dno rieke, stisne mjehur medju rebrima, tim umali svoj objam, postane teža od iztisnute vode i potone. A kad hoće da se na vrh popne, onda napuni mjehur zrakom, što ga ima u vodi, tim joj nabrekne tielo i ona postaje laglja od iztisnute vode. Isti ogromni kit (Walfisch) pliva samo pomoću takvoga mjehura: da mu ovaj nesrećom pukne, kit bi potonuo, nit bi više izplivao na vrh vode. — Da to dokučiš uzmi volovski mjehur, stisni ga i metni u vodu — potonut će; sad ga izvadi, nadmi i metni opet u vodu — plivat će.

„Ti si počeo govoriti o vješticah a prešao si na stvari posve druge! Daj kaži što si obećao!“ — ovako će možda tko prigovoriti. U budućem broju ću razložiti, da protumačen ovdje prirodni zakon valja i za čovjeka, a tim ću odgovorit i na ovaj prigovor.

Dr. B. Š.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Dva marmorna kipa nadjena u Sriemu.

(Sa slikom.)

Svjetlopis ovaj predstavlja dva kipa marmorna, nadjena u Sriemu, nabavljena brigom i pomnjom gosp. kapelana Antuna Bogetića. Nadjeni su pako kipovi u Petrovcih sriemskih, o kojih nam g. kapelan piše, da leže na lievoj obali kanala Jarčine, koga je car rimski Probo izkopao. Razvaline u Petrovcih zauzimlju nekoliko jutara zemlje. Misli se, da je ovdje ležala „civitas Bassianis“, koju jerusolimski putopis spominje, i preko koje vodila je cesta iz Sirmia u Singidunum (Biograd). Kako podrtine svjedoče, „Bassianis“ nije bio neznatan grad rimski. Tuj leži kamen do kamena, spomenik do spomenika. Ljudi kad žele kuću podzidati, idu k ruševini, izvade kamena, koliko žele, i upotriebe ga, ne pazeć nimalo je l' kamen umotvor, i

je l' na njem kaki nadpis. Koliko tu umotvora i povjestničkih spomenika po našemu nehajstvu propada! Obadva se ova kipa sada u Djakovu nahode, i svojina su biskupova, to jest našega narodnoga muzeja u Zagrebu. Obadva su kipa dost oštećena, što nije ni čudo, jer kad udjemo u koji muzej, n. pr. vatikanski u Rimu, ili louverski u Parizu, onda se čovjeku pričini, da je poslije ljute bitke na bojno polje izašao, tako je sve, što je kamenito oštećeno i ozliedjeno. Jedan umotvor ne ima glave, drugi noge, treći ni glave ni noge, pak se samo tako zvani torso t. j. trup vidi. Jedva ćeš medju hiljadami umotvora jedan kip posve čitav naći. Nije dakle čudo, što su i naši kipovi oštećeni. Sad nam je jedan i drugi kip opisati i mnienje svoje o njima izreći, i to prvo o glavi, koja je tako zvani haut-relief, to jest glava iztesana iz kamena (u protur?), te dost povisoko.

Siroma kapelan u dopisu svomu sluti, da je taj umotvor iz kršćanske dobe i da predstavlja Isusa, koji je neku neman na križ pritisnuo. Nije čudo, da je ta slutnja ne osnovana; jer da se samo i slutnja vjerojatna izreći može, valja imati znanstvenih sredstva, koja kapelanu pri ruci niesu. On je medjutim svake hvale vriedan, što je ta dva spomenika spasio, i za nas nabavio. Molimo ga, da i u buduće istom ljubavju i revnosti svoj rad nastavi. Imali bi to svi svećenici i učitelji u Sriemu činiti, što da je bilo, ne bi toliko krasnih umotvora poginulo il u stranu zemlju odputovalo. Od sad pako neka svi svećenici i učitelji znaju, da vladika bosanski i sriemski take spomenike rado kupuje i nabavlja, ter ih moli, da mu u toj namjeri na ruku budu.

Glava je ova, kako se iz svjetlopisa vidi, dobro uzčuvana. Samo je nešto malo oštećen gornji profil nosa i dolnje ustnice. U šir su išle dvie tako zvane švinge (sphynx), to jest nemani, koji su stražnjim krajem lavovi, a prednjim ogromne ženske glave bile. Umotvor je dakle bez ikakve dvojbe poganski i to rimski.

Predstavlja pako po našem mnienju Zeusa (Jupitra) izložena u nekoj bogomolji, posvećenoj Zeusu, da mu se sviet klanja. U dolnjem dielu vide se još dobro okrajci ruba, dolnji dakle kraj nije bio nikad dublji. Po svoj prilici imao je ovaj kip svoju podstavu (piedestal). Kamo sreće, da smo mogli vidjeti mjesto, gdje je kip nadjen, tada bi slutnje, koje izričemo, vjerojatnije i sigurnije bile. Stup, na komu je iztesana glava, imao je polovinom od prilike svoj rub, koga je lahko vidjeti. Lahko da je stup bio viši od nemani, vidi se s jedne ili s druge strane samo stražnji but s nogom.

Na pitanje, koje se samim sobom nameće: zašto sudimo, da je ovo Zeusova glava? evo odgovora: Najslavniji grčki vajar Phidias (rodjen oko 496. od prilike † 432. god. prije Isusa), osim ostalih umotvora i vječitih uzora, proizveo je u Elisu za bogomolju olimpijsku Zeusa.

Taj Zeus olimpijski pravo je čudovište umjetnosti, s kojim se ništa niti u starom, niti u novom svietu prispodobiti ne može. Proizveo ga je vajar u staroj svojoj dobi poslije 63. godine svoga života. Taj kip olimpijskoga Zeusa bio je ogroman, četrdeset stopa visok. Njemački pisac Werboek, najumnije i najvjernije ga je opisao u djelu svom: Geschichte der griechischen Plastik. Zeus ne stoji, ko divna i nedosiživa Phidieva Athene, to jest Pallas u bogomolji akropoliskoj parthenoni, nego sjedi na priestolju divno uresenu. Kip je bio od zlata i slonove kosti. Glava je Zeusova ovjenčana lovor-viencem. Iz nje divnim načinom govori veličanstvo, mogućstvo i slava Boga, koga su stari nazivali Deum hominumque parens t. j. otcem bogova i ljudi; ali govori iz nje ujedno dobrota, ljubav i sklonost na prošnje ljudske. Da ovo posljednje čim živahnije izrazi umjetnik, predstavio je Zeusa svoga na priestolju ponešto unapried naklonjena. U lievoj Zeus drži žezlo (Scepter), na kom je orao, u desnoj krilatu Nikeju, to jest dobitnicu (Viktoriju). Na priestolju i podnožju neizmjerno izvrstno izvedene su razne vrsti grčkih bojeva, bitke bogova s nemanima, bitke Theseusa s Amazonima itd. Tko se o tom želi pobliže ubaviestiti. nek pročita, što o tom piše Lübke u svojoj poviesti plastike na strani 124. i dalje. Taj Zeus olimpijski preživio je i to punim pravom onoga, koga je predstavljao, jer dočim je S. Križ, to živo znamenje naše nade, našega spasa i prave izobraženosti, zamienio u Atheni i Rimu stare ništave bogove, kip Zeusa olimpijskoga petim stoljećem dobi Isusove još je obstajao, privlačeć sa svih strana svieta hodočastnike k sebi, da mu se čude i dive. Istom petim stoljećem po Isusu razori kobni požar i bogomolju olympijsku i Zeusa njezina na vječitu štetu umjetnosti i izobraženosti ljudske. Glede toga kipa zametnula se u narodu grčkom osobita priča, a to jest: da je umjetnik sam, kad je djelo svoje dovršio, pred Boga se na tle prostro i zamolio ga, da mu ma kojim znakom obznani, jeda li mu je kip po volji, i doista udilj vedro nebo zagrmi, tries se kroz otvoreni krov poleg molitelja u zemlju razlije i osobitim načinom bogomolju, lice umjetnikovo razsvietli. To jo bajka, ali je sveta istina, koju mladih naših umjetnika radi bilježimo: da je Phidias bio skroz i skroz religiozan čovjek i da je istom njegovu neumrlomu dlietu za rukom pošlo starim bogovom nekim načinom vrata olympijska otvoriti, i nje od

onih ljaga osloboditi, koja je bujna mašta grčka na nje bacila, on je prvi stare balvane u toliko idealizirao, da su se i sbilja u neku vrst neumrlih bića preobrazili. To je bila posljedica genija i duše njegove skroz na skroz nabožne. Nikada nije bilo, niti će igda biti znamenita umjetnika ma u kojoj struci umjetnosti bez duboka čuvstva religioznoga; što je posve naravno, jer ako se umjetnost poglavito tiem baviti ima, da nam više uzore (ideale) u svakoj struci obistini, i duh narodni u vis diže, onda umjetnost nikako uspjeti ne može bez Boga, koji je vječiti izvor sviuh ideala, i bez duboka čuvstva religioznoga, kojim Boga osvajamo i srdce o njem razgrievamo. Vrlo je zanimljivo kako je duhovit doduše i izobražen, ali ujedno lahkouman i prevrtljiv narod grčki nezahvalan bio prama največemu svomu geniju, koji mu je više slave u svietu pribavio nego i Homir. Phidias bio je osobiti štovatelj Homira, ko što su Gjotto, Michael-Angjelo i Rafael osobiti štovatelji bili Dantea. Phidias je po našem mnienju još većom izvrstnošću i divotom u kamen prenio misli i pjesme Homirove; nego što su gore hvaljeni umjetnici prenieli na kamen i platno neumrle misli i pjesme Danteove.

Plutark nam pripovieda, kako su Grci Phidiasa svoga osvadili, da je jedan dio zlata namienjena božici Atheni prisvojio. Koli grdna osvada za takvoga čovjeka! Bio bi bez dvojbe odsudjen, da se nije spasio dosjetkom svoga prijatelja i privrženika Perikla, koji dade zlato sa Pallade skinuti i izmjeriti. Ali vragovi Phidievi tiem osramoćeni i poraženi još ljuće na Phidiasa navališe i osvadiše ga, da je bezbožnik, što je u štitu božice predstavio lik svoj i prijatelja svoga Periklesa. Uslied čega bude u tavnicu bačen i otrovom umoren. To je većom stranom udes velikih, izvanrednih muževa! Ej nezahvalnosti ljudska, nigda te nebilo! Prem je pako Zeus olympijski propao, i prem niti jednoga kipa u izvoru od Phidiasa ne posjedujemo, ipak živu još i dan danas umotvori njegovi u nebrojenih snimkah (kopiah), jerbo i njegov Zeus i njegova Pallas Athene, i svi ostali njegovi umotvori postali su vječiti prototypi, koje je umjetnost manjom ili većom vještinom patvarała. To je istina očevidna ne samo glede poganskih, nego i glede kršćanskih vremena.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Saborski odbor izradio je zakonsku osnovu o našem kazalištu, al nije dospio, da ju predloži saboru. Al to veleважno pitanje riešit će se po saboru svakako o božiću, i to bi zadnji rok bio, koj se pomisliti može. Saborski odbor odustao je od odborske uprave, te imaju u buduće kazalištem upravljati intendant i dva ravnatelja (dramatski i operni). — Taj način uprave svakako je bolji od zapletene odborske uprave. Pjeva se još svejednako „Lukrecija“ i „Rigoleto“. Bilo bi vrieme, da čujemo novu operu. Čujemo da se sada vježba „Brijač seviljski“. Hoćemo li se ga i dočekati? Za „brijačem“ ima sliediti „Don Juan“, „Ruys Blas“ i „Stradela“. Novi lirički tenor g. Lendinara pjeva ugodno i vješto, al mu je grlo preslabo za naše kazalište. — Drama pripravlja za predstavu „Benka Bota“ od Fr. Markovića, čemu se veselimo. Drama „Jean de Tommeray“ od Augiera i Sardeaua bje neki dan prvi put prikazana, pa je propala. Dokazivanje u tom komadu je suviše drastično, zle strane parižkog života odviše su oštro crtane, zato je naše občinstvo taj komad odbilo.

Starine za naš muzej. Koncem prošloga mjeseca odputio se urednik ovoga lista u Primorje, te je pohodio Novi, Kraljevicu, Bakar, Rieku, a navlastito Senj, da prouči položaj toga gniezda uskočkih sokolova i stare senjske gradine i kuće, i da traži obaviesti o starih obiteljih za historički roman „General Rabata“, koj će poput „Zlatarova zlata“ ugledati sviet u „Viencu“. Senjski rodoljubi a navlastito gosp. načelnik Jovanović pomagali ga u tom najvećom pripravnosti, pa mu je pošlo za rukom saznat više potankosti o smrti silnika Josipa Rabate, što još sada po tradiciji pučkoj živu. Srećom naidje urednik u kući najstarije senjske obitelji Homolić na veliku sliku Josipa Rabate (1601), te ju izmoli za naš narodni muzej, komu je već predana zajedno sa tri stara mača senjska iz XV. vieka (g. 1441). Rodoljubivoj obitelji Homolić budi izrečena hvala na tom daru.

Dvadesetpetgodišnjica srbskomu pjesniku Zmaj Jovanu Jovonoviću. Da će se slavit slava srbskoga pjesnika Zmaj-Jovanovića u Novom Sadu, spomenusmo već u ovom listu. Novosadski listovi pripoviedaju nam, da je slava neobično sjajna bila, i da je pjesniku predano bilo više krasnih darova. Riedak je to primjer, da se pjesnik slavi za života, i liep je to primjer, koj nam je dokazom silne probudjene narodnje sviesti. Nu Jovan je Jovanović tu slavu i zaslužio, on nije stihotvorac, već upravo pjesnik „božjom milosti“, koj sipa divne si pjesme iz dubine srdca svoga, koj je zavriedio, da stoji u knjigi uzporedo sa Brankom Radičevićem. Mi smo „Zmaju“ već čestitali i opet

mu želimo sreću i zdravlje od srdca. Ako se i uzkomešala dnevna zadjevica i prepirka, mi se pri takovoj slavi ne osvrćemo na to. Jovanović je pravi pjesnik, a pjesnici su proroci boljih vremena, oni stoje visoko nad ostalim svietom, njihovim očima ne zastiru oblaci nebesa. Cvieću i uresu slave, prilažemo i mi lovor-vienac za dičnoga pjesnika „Djulića", a osobito nam je milo, da će mu do skora sva djela u jednoj knjigi ugledati sviet. Što rekosmo, nije laskanje već osjećanje.

Borba Hrvata u tridesetljetnom ratu. Spisao Ivan Kukuljević S. (Preštampano iz XII. knjige Arkiva.) U Zagrebu. Tiskom Dr. Albrechta 1874. Zaslužni iztražitelj naše poviesti I. K. S. skupio je velikom revnosti na sve strane raztrešeni material, te nam nacrtao sliku hrvatskoga junačtva za burno vrieme 30. godišnjega rata. Knjigi dodana je dobra slika hrvatskoga generala Isolania, koga i Schiller u svom „Wallensteinu" dovodi na pozorište. Potanko označene su sve čete, koje su se borile pod raznimi generali, sve bitke, u kojih su vojevali Hrvati, i čovjek se mora doista čuditi uztrajnosti rada. Kad čovjek pomno pročita ovu knjižicu, kad vidi, kako su naši pradjedovi po svih stranah Evrope krv lievali, a ne lievali za sebe i za svoju djecu, stane tekar razmišljati, koliko je hrvatske krvi teklo bez koristi, koliko se je tuj počinilo hrvatskih junačtva, a ne za Hrvatsku. U tom imade dakako knjiga i svoju poučnu stranu; moral, što ga čovjek iz ove revne radnje crpi, jest: Radi sebi, budi svoj, ne troši sile bez koristi po svietu.

Književnost. Izašla je „pedagogijske biblioteke", što ju izdaje hrvatski pedagogijski sbor, knjiga treća: „Pogled u lučbu" po A. Bernsteinu preveo Gjuro Ester, učitelj na glavnoj učioni u Koprivnici. Ima joj 129 str. u osmini, tiskana je u Albrechtovoj tiskari u Zagrebu na liepoj bieloj artiji, a koliko stoji nije nam doglašeno. Zasad već možemo kazati, da ta knjižica vriedi, da se nabavi. U budućem broju progovorit ćemo o njezinoj sadržini i o jeziku, kojim je pisana.

— Kirurgija na hrvatskom jeziku. Naš vriedni pomoćnik dr. Lobmayer u Osieku, koj je priobćio u našem listu „poviest kirurgije" izradjuje cielu kirurgiju na hrvatskom jeziku, te će djelo tečajem g. 1875. ugledati sviet. Evo nova prinosa za liečničku književnost na hrvatskom jeziku. Čujemo da i dr. Hensler i i dr. Hržetić svršavaju djela liečnička svoje struke. Tako ne treba nam se bojati za gradivo za budući medicinski fakultet našega sveučilišta. Nešta bismo ipak jošte želili. Mi imademo liečničko družtvo u Zagrebu i u Osieku. Ne bi li ta dva družtva zajedno mogla izdavati liečnički časopis? Našim kotarskim liečnikom bio bi takav list od velike koristi.

Dopisnica uredničtva.

G. I. O. S. Hvala Vam na „Glasinkah zvonjelicah" i na posvetnoj pjesmici „Kriesničaru", on ne ima kad da Vam napismice odgovori — i

Njegovi su jadi prečemerni
Jek srdaca domovini viernih...

G. Z. (Nastavak.) Mi se uploške odviše uklanjamo našim dionikom, a pošto nam je dikcija pretežice glagolska, to nam je dakako i glagolskomu dioniku liepa snaga, koje se nikomu za volju odreći ne smiemo. Sve njemačke substantivalne rečenice, koje označuju ili misao ili osjećanje, kad kuda prevagneš ili što radiš, najbolje ćeš protumačiti glagolskim dionikom, tako primjerice: In Anbetracht, in Erwägung, in der Verfassung, in der Ueberzeugung, im Wahne, im Zweifel, in seines Nichts durchbohrenden Gefühle, in Gewärtigung, im Eifer i u sto drugih takvih prilika i neprilika reci: uzev na um, sudeć, dušom danuv, srdcem pregnuv, na tu se ruku podav, trnapiv u bezumicu, sumnjajuć, dvoumeć, u zemlju propadati osjećajuć se sinjom kukavicom, ništarijom, očekivajuć, razigrav se, i po tom svaku drugu. Opašimo se našom snagom, kad ju je Bog dao.

A ne piši za Boga: u takvom razpoloženju (sic), osvjedočenju, u misli, u sumnji, u osjećanju svoje ništarije, u očekivanju itd. To je rugavet.

Koliko je nehrvatski pisati: bez da po njemačkom ohne zu, toliko isto ne valja njemačko: um zu prevoditi našim besjedami: za da. Pa ipak se pisalo i žalibože jošte piše: za da se bolje razumie i tomu slična. U nas dosta je sâm da, ili ne bi li a kadšto i kako, ili pak infinitiv drugoga glagola, primjerice: jedemo, da živemo; dodje, da vidi ili dodje vidjeti; poniknu, ne bi li ga zrno premašilo; dopade, da tuj prenoći. Tako i sam njemački zu s infinitivom glagola ne valja našim za prevoditi, pak ipak žalibože čujemo: nije za čuti; vrieme za poći; mrzko za gledati; a pravo je: ne može se slušati; doba je poći; mrzko je gledati; lakše je vjerovati (zu glauben), nego ići te pitati; lakše je steći nego sačuvati; bolje je s mudrim plakati nego s ludim pjevati; ovamo idu i one: lakom pojesti; moguć an pomoći; jak pregorjeti; brz uhvatiti; vrstan izpjevati; voljan reći; željan počinuti; slab suprotnut se i druge.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 48. U Zagrebu dne 28. studenoga 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

VINKO HRELJANOVIĆ.

(1613.)

I.

„Čuj, kako ljuta urla bura
Sa Vratnika, sa brda strma?
Bjesomučna se dragom gura
I starim Nehajgradom drma.
Sad cvili, sikće, zviždi, zuji;
Sad grmi, treska, ruče, bruji,
I ljude mete sve po Senju,
Da kule drkću, vrata stenju; —
Sad — sada, reć bi, bura minu,
A toplo sunce milo sjalo,
A sinje more gladko stalo — —
Čuj! — Opet huknu na pučinu;
Uzbibali se moru vali
Ponajpre bistri, modri, mali,
A poslje veći, — more šušti,
Sve jače o brieg voda pljušti,
I preko briega pjena prska,
O morskoj kuli pak se smrska.
Gle sad — dok siže ljudsko oko,
Uzprašila se iskra vodna,
Zlatolik leti prah visoko
A grdni talas zieva do dna:
Sve bielo, mutno, sve se mota,
Sve kuha, ključa, vri — Strahota!

Čuj sinko! kako urla bura!
Gle! Sveti Bože! Grdna čuda!
Sav puk se senjski k luci gura.
Ta je l' moguće? Četa luda
— Desetak uskočkijeh šajka —
Olujom sieče ljuto more,
I biesni talas veslom ore;
To djavolska, reć bi, hajka.

Zaglaviti će — eno pjena
Sve osula ih, — niesam žena,
Al ja sad ne bih, bože prosti,
Oluji prodo svoje kosti.
Zaglaviti će tam, kod Baške:
Nà! već se prvi jalbor svija;
Ta izjest će ih morska zmija.
Gle, kako leti, čete vražke!
Vaj! nestalo ih! — sad se opet
Na vidik znali vrazi popet.
Nu dedte! Mah ste našli pravi!
Pod gradom već su. Da ste zdravi!
Junaci krasni, jel te sinko?
Hreljanović ih vodi Vinko."

„Junaci zdravo!" narod grmi,
„Oj zdravo!" urla Vratnik strmi.

Al mirno četa pod grad hrli;
Na prvoj barki vodja vrli
Ko tvrdi stoji mermer kamen;
Tek iz oka mu liže plamen.
Sva barka crna, čelo mrko,
A Vinko sve se smije grko;
Od neke tajne, težke muke
Prekrstio bje junak ruke,
I spustio je vriednu glavu,
Pa malo sluša silnu slavu,
I malo tužni junak ćuti,
Da kosom igra vjetar ljuti.
Sad stade barka — Vinko skoči,
I kroz suze mu sjevnu oči:

„Oj majko, otče, vi junaci!
Oj Senjani, sad amo glete,
Na ove kosti slavne, svete!"
I crni pokrov barki sbaci.

Sva krv im stinu, koža s' ježi,
U barki krvav, mrtav leži
Hreljanović tuj vodja Niko.

„Vaj Niko, Niko! Naša diko!“
U gorke suze briznu ljudi,
„Vaj orlova ti silna dušo,
Koj zlotvor tebe smače hudi?“

Al Vinko sve ih mirno slušo,
Za otim reče puku muklo,
— Od tuge, reć bi, srdce puklo. —

— „Koj zlotvor? Znate l’, tko se krsti,
A zvierski nokti su mu prsti?
Na grudi zlatan krst mu sjaje,
A turski ortak, uhoda je?
Koj zlotvor? Tko nam sladko sbori,
Pa zmijskim zubom tajno mori?
Tko tamnice nam, lance gradi,
Iz zdravog tiela dušu vadi?
Koj zlotvor? Znate l’ onog Judu,
Koj služi varki, laži, bludu?
Koj zlatne dvore k zviezdam penje
A u krvi mu narod stenje?
Koj radi, da nam grad je grobljem,
Mi živi ljudi da smo robljem?
Koj želi, da vrh mora svega
Gospara nema izim njega?
To krilat lav je — ljuta zvjer,
I lavu podli rob Venjèr! — — —
Bijaše dvanaest nas jedara
Trgovat pošlo odovuda,
I poslije dugog morem truda
Do otoka smo došli Hvara.
Venjèr tu stajo s galijami
A u njih tisuć Arbanasa.
Pozdravio se liepo s nami
I vjeru dao onog časa.
Otvorena bje dobra luka,
A nam pri poslu brza ruka.
Moj bratac Niko udje prvi,
Al tek bje ušo — eto na nas
Ko tigar skoči ljut Arbanas —
Izdahnuo mi brat u krvi.
Zaskočiše nas! — Izdajice!
Nu ja se prenuh munjimice
Pa desno, lievo vraga klao,
Pa hrvao se, što sam znao,
I digo jedra — mrtvog brata
Iznesoh iz tog zvierskog jata.
Na polazku se ljuta zmija
Grohotom Venijèr nasmija.
Venècijo! Oj čuješ li me
Tiranstva zlatni Babilone,
Nek smrtna zvona u glas zvone:
Hreljanović je moje ime!
Čuj! Skupa ti je ova žrtva,
Na brata mećem ruku mrtva:
I kunem ti se desnom rukom,
I majčinom se kunem mukom,
I svojom sabljom, svojom slavom,
I svojom dušom, svojom glavom,
I sotonovom silom kletom,
I trojicom se kunem svetom:
Po moru luto bez obzira,
Po kraju nejmo nikad mira,
Ni kamen za tu trudnu glavu;
I pio otrov, jeo travu;
A sveta pričest ubila me,
A crna zemlja proždrla me;
Ko pašče lajo, zemljom gmizo,
Osušio se, kamen grizo,
I bio plienom mukam kletim
Svog brata, ako ne osvetim.

Venècijo, oj čuješ li me?
Čuj, kako bratsko srdce puca!
Na vrata nov ti gost sad kuca:
Hreljanović je moje ime.
Gorštaka tvrdih sin sam tvrdi,
Što tvoja laž ih svietom grdi,
Plemenit unuk tih boljara,
Što stambulskoga strah su cara;
Gorštaka, što slobodu ljube,
Za vjeru rusu glavu gube.
Gusari tvi nam barke pale,
Sa tvoje ruke krov nam pada,
S tiranstva tvog nam kuka mlada;
Ti mitiš naše gjenerale,
Te vješala junaku grade
Od tvoje himbe koj ne pade.
I neima veće tebi slave
Neg gledat trgom svetog Marka
Na kolcu krvne naše glave,
Što sotonska ih skinu varka.
Al smamila i zlatom pako.
Venècijo! Ti ne ćeš tako.
Oj Senjani, vi štit Hrvata
Pogledjite mi mrtvog brata
Ta nije l’ rod vaš, junak bio
Koj za vas, djecu, krvcu lio,
Slobodu braneć svako doba?
A eto — ubila ga zloba.“

I burno senjski puk se jata;
„Na osvetu za tvoga brata!“
„Na osvetu!“ sav narod grmi.
Ko strašno ori se opielo:
„Na osvetu!“ uz Vratnik strmi,
„Na osvetu!“ niz more cielo.

II.

Galebak bieli savi krila,
Za otocima bliedne dan;
Tihoma došla večer mila,
Sve more gladko kao dlan.
Nebolik talas zorom gori,
Još gdjegdje koj se doziv ori,
Još kadkad medju maslinami
Sa mora po koj dašak pirno;
Il pljuska plima liticami.
Al dodje noć — i sve bje mirno
Ko kamen ladje lukom stale,
A nebom zlatne zviezde sjale.

Sad planu — sjajni mjesec sinu,
Svud zlato drktnu uz pučinu;

Nad otocima lebdi san,
A zlatno more kao dlan,
Naoko zlatnog mora šir
Počiva bajne noći mir.

Gle — što se ono strelimice
Pojavilo sad sred pučine,
Te brzajuć se napred vine?
Ko divske da su crne ptice
U svake deset crnih kraka,
I crnu kreljut ima svaka,
I crn im kljun i crn im trup
Ko gavranova silan skup.
Ta slušaj bolje — niti dah!
Tek crnih kraka složni mah.
Ta pitaj mjesec — gledaj — eno
Put Raba crni skup sad kreno.
Sad jasno vidiš — je li varka?
Što ono morem hitro leti,
Nij' nego četa senjskih barka,
Na zastavi im Gjuragj sveti;
Dà — vidi glave žute, mrke,
I sjajne toke — silne brke,
I crven kape — to su oni
Da Uskoci su — bies ih goni!

Mornari idu — ništ ne sbore,
Oniemili su kao more;
Sagibaju se — jedva dišuć,
Po vodi zlatne kruge pišuć.

Već otoku su Pagu bliže,
I spuste crna jedra niže.
Sad na kraju ih — mala četa
Po kršnom žalu tiho šeta,
A drugovi im, tražeć sjenu,
Mandrini luci uz kraj krenu.

Nad krajem lebdi noć i san,
A more gladko kao dlan;
Po valu titra mjesečina,
Sa briega lovor milo diše;
Jedincata se tjelesina
Čudnovito u luci niše,
Ko grdan pauk mreže svoje
Kradòmce razple željan pliena,
I konopci tu brodu stoje,
Izprepličuć se usred sjena.
Na kljunu brodu zlatan lav
O noćnom svjetlu se ljeskuta;
Venjèrova tu stoji plav
Sa južnog povrátiv se puta.
Nad krajem lebdi tihan san,
Al tuj na brodu admirala
Zasinulo je sto svjetala,
Ko da je sino bieli dan.

Daleko plamti zublje kries
Ko rujna krvca sred pučine,
A mletačka se pjesma vine
Uz brzih nogu bučni ples.
Čuj, kako zvoni ta gitara,
Ta bies joj hvata, reć bi, strunu.
Venjèr sad diže čašu punu
Na zator uskočkih gusara.

„Oj sveti Marko, slava tebi,
I slava sili zlatnog lava!
Što stoje Mletci, znao ne bi,
Da l' ikad ljepša bila slava,
Jer nikad bolje bila sreća!
Je l' ikad kuga došla veća
Na kraljicu nam liepu mora?
Je l' ikad bila napast gora
Od senjskih ljutih razbojnika?
A razbojničkoj duša četi
Hreljanović bje Niko kleti.
Sad pade djavolska im dika;
Utukosmo ga kao psa,
I minu trepet, minu strah.
Ded punite si vinom čaše
Na zator sotonskih gusara!
Dà Primorje je sada naše,
Venècija nek živi stara!"
I vino teklo kao voda,
I svirka urla kao bies;
Na zator senjskog slavnog roda
Uz plameni se pilo kries.
Strassoldovica mlada pjeva,
Da struna puca na gitari
— Ko lavici joj oko sieva —
„Sì, morte, morte ai corsari!"

Ko san, ko sablast u taj tren
Na brodu niknu divska sjen,
Pred Venijera pak se stavi.
Potavnio bje gospi gled,
Venjèra probi mraz i led;
I konac pjesmi — konac slavi.
Ko osvetnik, ko zmaj, ko div
Hreljanović tu stajo živ.
Na viernom nožu stoji ruka,
A crven kapu druga drži,
Na grudi grb — lik biela vuka,
Venjeru okom srdce prži;
Naòko junak okom zirno,
Brodovodji će reći mirno:

„Oj vojevodo slavni, prosti,
I ja ti dodjoh k svečanosti;
Ta liepo si nas dočekao;
Dà, poštenu si vjeru dao,
I na vjeri mi — ubi brata — —
Mog brata ubi kano psa;
Al znajder brata bjesmo dva,
Junaka oba i Hrvata.
Vjenèru slavni poznaš li me?
Hreljanović je moje ime,
A kralj nam dade plemstva čast.
U mome domu kuka svast;
Milokrvna je žena mlada,
I uz nju sinak — otcu nada.
Taj otac mu se Niko zvao.
Vjeneru! Je si li ga znao?

Oj da ti kleto uho čuje,
Udovicu, gdje jadikuje,
Da jadnog sinka čuo jesi,
Gdje zove: „Caćko, ćaćko, gdje si?
I staru majku, otca sieda
Uz mrtva sina, da si gleda,
I brata; mene — jao! Jao!
Prekršio si svoju vjeru
Venjèru! Vjeru si nam dao,
I mriet ćeš zato — mriet — Venjèru!
Oj ovamo vas senjski gosti,
Na mletačkoj ste svečanosti!“

Pa u dlan pljesnu, nogom lupi,
Odasvud senjska četa hrupi.
„Što ima mužkog na tom brodu,
Nek glavu gubi pa u vodu;
A ženskih glava jato cielo
Povedite u bližnje selo.
Što ima zlata, srebra tude,
Sve, braćo, neka vaše bude!
Ni trunak ištem od vas koj,
Al taj — Venjèr je moj!“

Nad krajem lebdi noć i san,
A zlatno more kao dlan;
Daleko plamti zublje kries,
Grozovit slavi Vinko ples.
Svud vapaj morem, jecaj, muka,
I padajućih krič i jauk.
Tu plaća vjeru senjska ruka,
A brod — ko divski stoji pauk.

III.

Nad gradom Senjom, nebu bliže
Krševito se brdo diže;
Puk „Orlovim“ ga „gniezdom“ zove.
Sred razklimane krši ove,
U tajnu duplju zublja gori.
Već uklanja se tmina zori,
A bura biesni — brda stenju,
Na žal se bieli vali penju.
U duplju sjedi čudna četa,
Hreljanović pred njima prvi;
Sred kola stoji knjiga sveta,
I stoji halja, na njoj krvi.
Tad ruke složi četa ciela,
Na svetu knjigu se je klela
Ne griešit duše griešnim čime,
I suditi u božje ime.
Venjèr smrtolik drkćuć stoji,
Hreljanović mu reče: „Čuj
Brodovodjo, gle sbora tuj,
Da pravedan ti sud sad kroji.
Glavarom jesi broda bio,
A kršćanska te posla vlast;
Gusarom jesi biti smio,
I sgazio si krst i čast.
Ti poštenu nam dade vjeru
I sgazi vjeru — Venijeru
Ti varkom ubiv brata moga
Uvriedio si Krsta boga.
Ti zator snovo Senju gradu,
Slobodi staroj kopat grob,
Uništit u nas bansku vladu,
A Hrvat da ti bude rob.
Po složnom ovog suda glasu
Za grieh ti plaća — vješala su
I tvomu slavnom brodu kob:
U senjskoj luci bud' mu grob,
Nek znade svietla signorija,
Da zalud reži vaša zmija,
Da glave dodje našem domu,
Hrvaćanin je svoj u svomu.
O zlatnom lancu, što ga resi,
Junaci! neka se objesi!“
Zaruknu Mlečić kano zvier,
I dahnu zadnji dah Venjèr.

Uminu nojca, sinu dan,
I posliednja već bliednu zviezda;
Je l' istina to, je li san?
Vrh „orlova“ gle kršna „gniezda“
O zlatnom lancu tielo visi,
Ta čije ono bliedo lice?
Je l' Turčina? Je l' ubojice?
Ha! Znam ga, znam! Venjèru ti si!
Uminu nojca, sinu dan,
Silovita već bura jenja,
Svud more gladko kao dlan.
A podno slavnog grada Senja
Sakupila se sila puka,
Pa lavjem brodu jarbol ruši,
I barjak trga, tielo buši;
A grob mu bude senjska luka.

* * *

Davnine slavne čudne sgode,
Neumrle nam priče slavlja
I danas bura, mili rode,
Vrh „Orlovog“ ti „gniezda“ javlja.
I tebi sinko, kao brdo,
Bud srdce stalno, smjelo, tvrdo!
Slobodnjak budi, budi svoj,
Vjekovat mili dom će tvoj!

Spjevao A. Senoa.

Opazke. Što sam u pjesmi pripoviedao, istina je, tek smrt Venjèrovu promienio sam, u istinu bijaše odviš grozna. — Vratnik, brdo nad Senjom, leglo bure. — Nehajgrad, tvrdjava na brdu kraj Senja, podignuta od generala Lenkovića 1560. Senjani joj govore „fòrtica“ (fortezza). — Morska kula ili kula sv. Save stoji do mora kraj crkvice sv. Marije na rtu. — Baška, mjesto na otoku Krku naproti Senju u zalievu. — Hreljanovići, stara patricijska obitelj senjska, kojoj je po više puti plemstvo podieljeno bilo, i u plemenskom listu spominje se navlastito vojvoda Vinko kao „strenuus miles“. Obitelj žive još i sad. Grb joj srebrn vuk u modrom polju. — Crni pokrov. Prizor, kako se je Vinko povratio sa mrtvim bratom

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Dalje.)

Videći moj starac, kakó sam mu u gospodarstvu desna ruka, kako sam brz i poslen, veselio se veoma. Gledao me, i gledao okom zadovoljnim, pa kad je zapazio, da sam ruke pri poslu silno razmahnuo bio, gurnuo bi mamu laktom u rebra i žmirnuo, kan da joj je reći htio: „Gledider mamo, nije se naš Ivica rodio, da zijane prodaje". Ja sve to opazio i ne opazio; godilo mi, da mi je starac dobre volje, pa šta je i njemu trebalo znati, da ja za tu dobru voljicu znam. Takvi već jesu starci. Valja mi reć, da me moj pokojni otac nije gledao kao kakova golobrada dječaka — kakav sam sbilja bio — već kao čovjeka zrela i pametna. Kad mi je bilo šestnaest godina, znao se moj starac sa mnom razgovarati, kao što ljudi medju sobom govore. Jednom — bilo poslije žetve — bili smo baš zakopali Gjuru, susjeda našega i Nikina kuma. Otac i ja bjesmo zaostali za drugimi, vraćajuć se od sprovoda. Krasan bio dan. Nebo ko staklo. Idući sa mnom kući, zaustavi se moj starac tu, na ovom brežuljku.

— Lagano Ivice! reče mi, lako tebi, mlada krv! I mene noge nosile preko tora i obora, kad sam bio tvojih godina. Sad su mi noge nekako traljave. Ne ide već, sinko, ne ide. Čekaj der! Da malo počinem." Starac sjede na kamen, a ja uz njega u zelenu travu.

Predomišljao se starac, predomišljao; omjerio okom liepu krajinu, pa će mi na to ponešto turobnim glasom:

— Dà, dà moj Ivice! Čovjek ti je što i mlin. Dok si mlad, teku kotači kao od sebe, al kad si se navrtio toga smrtnog života, izpadaju po malo klinovi, drvo se osuši, pa ne ide dalje i ne ide. Nekako mi kosti kažu, da je moj koledar pri kraju. Niesam istinabog baba, al nije to, kako je prije bilo; i oštra kosa otupi. Valjda me razumieš? Pametan si, ne će ti škodit pametna rieč. Ne velim, da ću sutra u grob, al tko zna kad mu je kraj? Bilo o Gjurgjevu, bilo o Kraljevu, te ja stisni oči, bit ćeš ti kući gospodar, i tvoja mama će gospodarit — al žena je žena. Bog je stvorio ženu za preslicu i kuhaču, a mužka glava i svietu je glava. Kazat ću ti po duši, kakav da budeš. Ne će tvojoj zelenoj glavi škoditi ta rana kišica. Gledaj onaj brieg, to je naše. Dobro si zapiši za uho našu medju, da ti je susjedov plug ne preore, da te drugi na tvojem ne vlada. U jarku onaj potočić naša je medja k podnevu. Za briegom ima nešto stara grabrovja, to nam je medja na sjever, na zahodu sunca stoji ona živica, a na izhodu bukova šuma Celenićeve kuće. To je pri kući. Nu naša kuća ima toga i više, to i sam znaš. Pri Savi veliku sjenokošu, što sam ju kupio preklani od Mate Vajdića.

U gori kestenova šuma, tu je prikupio moj pokojni brat. U Vrabču vinograd od moje otčevine, a mlin u Černomercih sagradio moj djed. Mlinu dakako treba popravka, al zato se ti ne ćeš znojiti, bit će od čega popraviti stare kotače. A sad što ti kažem, pamti dobro. To se ne kosi, to se ne žanje, već stoji onako na vjeri. Kumu Jagatiću dao sam lani na tri kralja dvadeset tvrdih škuda, kad je trebalo kuću popravljati. Varoški kastelan ima od mene dviesta forinti srebrnih cvancika bez kamata — bogac je, a ono malo plaćice ni za sol — al niesu novci izgubljeni dobit će dosta toga po bratiću si, kanoniku. Svak Luka ima mi platit četiri sto škuda, al ga ne pitaj zato kad je triezan, jer samo pijan govori istinu. Ima kojekuda još drugog drobiša, gdje dva vedra vina, gdje deset težaka, gdje pol svinjčeta — nu sve to imam kod kuće zapisano, pa ti znaš i onako čitati. Al dà, skoro sam i zaboravio, a to ide samo tebe. Kad ti je prije pol godine zvonar kum umro, ostavio je tebi, čuj samo tebi sto cekina u zlatu. Čuvao sam ih do prije mjesec dana. Tada dodje k meni iz varoša fiškal Lupić, nek mu za boga pozajmim novaca, da je gospoštinske novce potrošio, da će doći u gvoždje i da ima petero djece. Šta ćeš, dao

Nikom u crnoj barki i kako je govorio u luci Senjanom, pripovieda se još i dan danas. — Turski ortak. Poznato je, da su Mletčani ne jedanput potajno radili sa Turčinom proti nama, navlaš proti Senju. — Venjèr, mletački plemić i brodovodja, koj je zaglavio od ruke Vinka. — „I kunem ti se". Zakletva je nešto drastična, al udešena prema uskočkoj prisegi u senjskom štatutu. Ovdje nešta ublažena. — Mitiš generale. General Rabata i senjski biskup de Dominis bijahu izdajice, podmićene od Mlečića, te htjedoše Senj izdati republiki. Rabata dao je objesit kneza Posedara i druge junake. — „Pod grad doći", znači doći gradu u luku. — Mandrina, luka na otoku Pagu. — Kneginja Strassoldo, žena plemića Graviza iz Kopra desila se takodjer na Venjèrovu brodu. — Orlovo gniezdo glavica vrh Senja, puna špilja, gdje su se sastajali Uskoci. — Grob mu bude senjska luka. Senjani pokazuju i danas mjesto u luci, gdje su njihovi pradjedovi utopili brod, i to po prilici, gdje „Torrente" utiče u more. *A. Š.*

sam na poštenu rieč. Što bi djeca? Mama za to i ne zna. Pazi dobro. Poslije joj možeš i kazat. Cekini su tvoji, tvoji.“

Otac govorio je sve to glasom mirnim i jasnim, nu ponešto mekim. Nikad prije nije mi tako govorio bio. Mene je taj govor uhvatio za srdce, jer sam si otca vrlo ljubio. U čudu zaletih mu se u rieč.

— Otče, rekoh, šta mi to sve govorite za vaše imanje? Kakav ste sad, pojest ćete još koju toju funtu soli, a ovamo mi govorite, čega boga ne daj, kao da vam je duša na jeziku.

— Šuti! nastavi starac nešto oštrije. Kad učitelj govori, treba djaku stisnuti zube, a otvoriti uho. A ja sam tvoj učitelj, ja te učim, kako živjeti treba. To ti ne stoji u knjigah, morao si doživiti mnogo toga, ako hoćeš, da se namjestiš u ovom svietu. Ja sam dosta doživio i dobra i zla. Zato me slušaj sinko! Izbrojio sam ti sve naše imanje na prste, da znaš, čim ti gospodariti treba. Al nije to sve. Groš je gladak, pa lako izpuze iz ruku, ako ne svežeš čvrsto kese. Dobru gospodarstvu hoće se pametne glave i poštena srdca, pa će biti i božjeg blagoslova. Gdje glave ne ima, ide sve na komade, gdje ne ima srdca ni poštenja, pada svako zrno na suh kamen, a božja se ruka stisne. Redi, štedi, radi, gradi, sinko dragi, polagano, pametno i uvjek će teći u kuću. Gledaj gorski potok. Najednoč udari bujica, potok pun vode, a poslije dodje ljeto, bujni se potok presuši do kapljice. Pa šta? Vidiš sinko! Ima ljudi, koji gledaju radeći dobro i zlo, da im se kesa brzo napuni, a za prvom druga kesa i treća i tako dalje. To ne valja, tu ne ima blagoslova. Bog nas je stvorio, da radimo, pošteno radimo. Tko putem jednakim korakom ide, doći će u horu na svoje mjesto. Tko s prvine leti, posrnut će, oslabit će, nikad njega u pravo vrieme na njegovu mjestu. Molim te gledaj ti našega rodjaka Spelića, slavnoga fiškala. Taj je slagao račune i biršage, da su čovjeku rebra pucala. Bože, kakva je to gospodska kuća bila. Mi, njegov rod, niesmo smjeli ni ući u te fine, gladke sobe. Morali smo se stisnut u kuhinju. Ne prodje pet godina, Špelić gradio liepu, zidanu kuću i staju. A žena mu! Sama svila. Pa gledaj, šta bude od Špelićevih? Stari se objesio u varmedji, kuća prodana, gospa pobjegla, a djeca prose kruha. Zato, sinko moj, ne penji se na visoko gospodstvo, tko s visoka padne, skrha si lako vrat. Za plugom išo moj djed, išo moj otac, išo sam ja, pa nam je dobro bilo. Tim putem idi i ti. Ne mogu svi ljudi biti biskupi, generali i notariuši. Tko bi im kruha dao, tko bi im vino prešo? Onda sinko, okani se pravdanja. Bolja je dobra rieč, neg mudra pravda. Kad se dva popravdaju, ostat će i jedan i drugi bez kape, a treći ima od toga šešir. Kani se vina i rakije — molim te kani, jer — jer“ — pri tom momu starcu zapinjala rieč — „no jer od krštena čovjeka budne niema zvier; ja to znam, dobro znam. Ženskih mi se dobro čuvaj. Mlado se srdce zapali kao slama, a žensko oko je vražji vabac. Oženit se moraš, bez toga ne ima gospodarstva. Al se pita, kakva će ti mlada bit. Ako je liepa i dobra, izkopao si blago; ako je liepa i zla, našo si liep cviet, ali otrovan cviet; ako je dobra i ne liepa, našo si gorku medicinu, al dobru medicinu. Pa molim te, ljepota! To ti je kao liepo ledno cvieće na oknu. Hukni, pa sva ljepota s bogom! Dobra žena je angjeo čuvar, zla žena je crni vrag. Gledaj evo našeg susjeda, gledaj mu kuću, kao poderana čizma; gledaj mu trnac, svega su ga gusjenice izjele; gledaj mu u krušnu peć — od božića nije ognja vidjela, mačke u njoj spavaju, a kruh se kupuje na krajcare.

Gledaj u kuću — na slami se spava, gledaj družinu — odrpana, da te je za nju sram. A tko je tomu kriv? Žena, sinko, žena. Kad se koj snop žita, ili koj polić mlieka prodade, gosti se, časti se. Jedi fine žemlje, jedi purana, a obično ne ima ni kore crna kruha, ni oglodane koščice pri kući. Tu se kupuje masla i masti, jaja i muke, sve na malo, sve na vjeru. Žena ide u grad sa jednim malim sirom ili kozlićem jagoda: ostaje u gradu čitav dan, pa izpije pri tom tri polića vina. Djeca psuju, da ti se koža ježi, a ne znaju se ni prekrstiti. Družina krade, djeca kradu, kradu dobri neki susjedi, torac i lisica jedu kokoši, sieno stoji na kiši, muž pije, žena pije i spavaju po vas dan — i sve ide na zlo. Svemu tomu je žena kriva — zla žena. To si moj sinko dobro zapiši za uho i vjeruj, ne će ti žao biti. Vidiš Ivice! onu liepu kuću na briegu, kako je čista i biela, kako sunce igra oko nje, kako je sve gusto i zeleno pri kući. Naša je, stara je, poštena je. Naši otci, naše majke rodiše se u njoj, umrieše u njoj. Tu sam ti ja preživio svoje smrtne dane, tu ti je i tvoja majka, od koje si sisao mlieko, tu ti je i bratac i sestrica. Ivice moj, dragi sinko moj, čuvaj mi tu kuću, da ostane, kakva je i do sad bila, da ne bude na njoj pogreške; budi svojoj majki desna ruka, ko što si meni; a ono dvoje dječice čuvaj mi za boga, da im ne bude zlo na ovom svietu. Gledaj sinko, da će morat svatko kapu skinut, kad se spomene ime Krušićevo. Za ime božje molim te“. — — —

Momu starcu stao glas drktati, stara sieda glava sagnula se na moje rame. Meni — meni, gospodine bilo pri duši, da poludim, glava mi gorila, pod grlom me stezalo, a da me pitate, šta mi je bilo, ne bi vam znao kazat ni biele ni crne.

Nu toliko je u mene pameti bilo, da sam

starca si otca obima rukama uhvatio za glavu, pa mu rekoh:

— Zapisat ću si sve u srdce, otče moj, što ste mi rekli, jer je dobro i pošteno. I velim vam, ako mi bog da sreće i zdravlja, i ako budu moje ruke ciele, kunem vam se, da Krušićeva kuća ne će od mene sramote doživljeti.

Otac mi stavi ruku na glavu, i rekao „Bog te blagoslovio!“ dignu se i oba podjosmo svojoj kući.

Od onoga dana bio mi je moj otac još bolji, bio mi, kan da sam mu brat. Kupio mi štajerska kolca i liepa zelenka, da idem po sajmovih u Goricu, u Stupnik i Sesvete. Kupio mi fin kožuh od plavetnog sukna, srebrnu uru i crven, svilen rubac. Veselio sam se tomu. Radio sam tri puta više no prije, al kad je bila nedjelja ili prošćenje, ja se nacifrao kao na božić, pa puc bičem po mojem zelenku, da se je sve rušilo, kako rekoh. Rado me gledale ženske glave, da neka kolarska udovica iz varoša dala mi zakazat po našem mljekaru, da se ne bi branila, kad bi joj hćio donieti jabuku. A ja! mislio ja, pravo je otac rekao: „Žena je andjeo čuvar, al može biti i crni vrag.“ Badava čekala kolarica, badava i druge djevojke po selu, ja stiskao oba oka, pa bjež. Ženskim glavam nije to drago bilo, osobito onim, koje se niesu mogle dočekat ružmarina, pa udri po meni, da sam ohol, da sam kicoš i šta već onako ženski jezik sbrbljati može. Napokon mi prišili ime „barun Ivica“. Sad znate, zašto se tako zovem. I to mi je ime ostalo. Nu ja sam im se ljudski odužio, i djevojke me se klonile, kao mačka žeravice. Nu napokon opekoh se i ja.

(Dalje sliedi.)

PRVA LJUBAV.

S českoga od V. Halka preveo S. M.

(Dalje.)

IV.

Poznanstvo Jaroslavljevo s gospodjicom Ružom, odkako mu se ustanila Emilija u srdcu, premda je nije poznavao, uzelo se naoblačivati. Često polazio Jiskru, jer je s njim zajedno učio za izpite; ostajao ondje obično do večera, a u večer morao s njimi večerati. Gospodjici Ruži milio se sbilja Jaroslav; pri večeri se zabavljao izključivo s njom a poslije večere igrao s njom whist. Ruža nije nikada pri igri propustila izjaviti mu svoju naklonost, a Jaroslav nije oklievao, priznati ju interesantnom dakako samo s toga, što je bila koketa. U ostalom joj razgovor svjedočio obrazovanost i neobično poznavanje knjige, a Jaroslavu ne bijaše razgovor njezin nemio. Unatoč tomu svemu bijaše Jaroslav prema njoj na kratko nasadjen, ravnodušan, pače hladan. Ako mu je često i poremetila ravnovesje, ipak je uviek, kad se je kući vraćao, mislio na Emiliju, prvo nego je usnuo, krili le mu se misli oko nje, ako li je kod kuće još u kasnu noć učio, te se časomice odvraćao od knjige, to mu je samo Emilija dolazila na um i na srdce, i nju je svaki put spajao sa svojom budućnosti. Sjeti li se kada pri tom Ruže, bivalo to uviek uz neki tobože nepojmljivi odpor; kadikada, premda je poznavao njezinu narav, ipak je razmišljao, ne vriedja li je možda tiem, što ju odsudjuje bez milosti. Premda se je takvim izpitivanjem samoga sebe opet od nje odvraćao, ipak bi se došav drugi dan opet k Jiskri na večeru, ako Ruže upravo u sobi nije bilo, udilj za njom ogledavao, te nije mogao zaniekati, da mu je bez nje nekako tiesno, ili da čezne za razgovorom s njom, ili da je jošte neki drugi obzir, koga si on protumačiti nije mogao.

U svoju nevolju opazila gospodjica Ruža, da su sredstva, kojimi se je do sada služila, ponajviše promašila cilj, a časimice se i pobojavala, da će joj Jaroslavljeva promišljatost sasvim osujetiti tu himbu. A Jaroslav joj se svednevice pokazivao upravo takav, kakov je sinoć bio — uviek hladan i oprezan, te ako je možda što na dnu srdca osjećao, ni tko toga na njegovoj vanjštini nije opazio, dakle niti gospodjica Ruža. Ali upravo ta hinjena nepromjenljivost dražkala Ružu na nove obrete, a da žena, a posebice žena, kakva bijaše Ruža, nikada svojih varka ne izcrpi, to već znamo. I sbilja lati se posebnih sredstava, o kojih je sigurno mislila, da ne će cilja promašiti. Pomisli, ne bi li podražila Jaroslava, pripoviedajuć mu o klanjaocih i o proscih, za koje je mogla poći, samo da joj se je hćelo, o ljepoti i visokih častih onih, koji joj se klanjahu, i o takovih stvarih. Kad bi Jaroslavu pripovjedila, da ne zna, što li je to prva ljubav — znala je ona dobro — ne bi to naličilo na istinu, a tiem bi se manje moglo očekivati, da Jaroslav to povjeruje. A što mu je godj pripoviedala, nije se okanila svoje koketnosti, znajuć, da će tiem sigurnije polučiti, što joj se prohtije. Pa i sbilja pričala ona Jaroslavu, šećuć se s njim po vrtu pričice, kojim se on nije ni malo divio. Sad je imenovala nekoga mladića, visoka roda, dičnu ljepotom, koji je vidiv ju,

njoj za volju izstupio iz samostana, u kom je već tri godine proboravio, pripoviedala mu, da si je naprema njezinim prozorom najmio stan, kako joj je u sumračju pjevao uz gitaru, kako joj je i to mnogo pjesama šiljao, kojimi ju obožavaše, te kako je napokon, osvjedočiv se o bezuspješnosti svoje ljubavi, postao misionarom, a sad da žive negdje u Americi. Drugi put opet mu pripoviedala, kako je neki ruski knez zaprosio njezinu ruku, ali ga ona odbila, i takove ljubovne sgode nabrajala redom, dok nije došla do obožavalaca, koji se joj ljetos počeše udvarati, ali da nije nijednoga uslišala. Napokon imenova još nekoga doktora Rásku, koji ju još sada slieće i prosi. Jaroslav se čudio, kako Ruža ne ističuć se ničim drugim, već jedinom ljepotom može imati toliko štovalaca; poče si dapače sam prišaptivati, da se gospodjica Ruža mora u istinu nečim odlikovati, što je ljubavi vriedno, te pomisli, nije li on možda toli zasliepljen, da tieh prednosti do sada opazio nije. Pripoviedanje Ružino svršavalo se tiem, da si ona želi vjerenika čvrsta značaja, ne vatrena ni odviše hladna, a takova, čini joj se, da je samo jednoga opazila, a taj jedan da joj je u volji, za sve ostale muževe ne mari — pače ih prezire. Pan Jaroslav bjelodano vidio, da mu se Ruža klanja, jer da tiem hladnim opreznikom nikoga drugoga ne misli do li njega, mogao se je zakleti. A Ruža poprati konac svoga pripoviedanja toli ljubeznim pogledom, da bi Jaroslav morao biti veoma neizkusan, kad ne bi opazio, koga taj pogled ide. Pripoviedanje se Ružino ipak nešto dojmilo Jaroslava, premda dojam nije bio takov, kakov je Ruža očekivala. Jednom ipak, kad se je Ruža prepirala s njim o francezkom ukusu, a on joj, se kao i prvi put protivio, skoči od stola hineć, da mu nije dobro te odjuri kući, a mjesto da svoje knjige uči, lati se Machata, te poče učiti francezki, jer je u dokaz glavnoga svoga odpora proti francezkomu ukusu rekao, da on sam ni ne zna ni ne će da zna francezki. To je bilo gospodjici Ruži nešta ne čuvena, ali joj ipak dobro dodje, pošto joj se desila prilika, sboriti sa bratom francezki, a tiem podražiti pana Čermaka; ona navalice govoraše o panu Čermaku, a to ga tiem više žacnu, jer nije razumievao, što govori. Do pol noći možda bdijaše nad Machatovom slovnicom, ali kad mu se opet oglasio razbor, tresnu knjigom u kut, te nastavi nauke za izpit.

U to minulo kojih 14 dana, a promjene, koje su se s Jaroslavom sbile, netom u kratko navedosmo. Ponešto ćemo brže tečaj naše pripoviedke potisnuti sve do danas, budući je današnji dan upravo znatno pokrenuo razvojem ciele pripoviesti.

Sumrak se hvatao. Jaroslav dodje danas po nešto kasnije k Jiskri, nego ti drugda. Udje u sobu, pana Jiskre tu nije bilo. Na stolu nadje pisamce; Jaroslav ga prihvati te uze čitati: „Otišao sam danas u glumište; Ryzak je sa mnom. U deset i po doći ćemo u gostionu k P..., čekaj nas tamo. Sestra nešto pobolieva. Jiskra".

Jaroslav vrže pisamce na stol, poposta čašak tiho, kano da promišljava, što mu je u listu najviše u oči padalo, te podje k vratima i stupi upravo gore u gospodjičinu sobu.

Jaroslav ušav u sobu opazi gospodjicu Ružu, gdje sjedi na divanu, podnimiv čelo dlanom. Kad ju Jaroslav pozdravi, podiže ona glavu, pogleda ga, nasmjehnu mu se i opet uprie čelo o dlan. Smiešak joj bio više bolan, nego li odsjev nutaroje radosti, te odavaše biljeg tjelesne slaboće.

— Za Boga, gospodjice, što vam je? pitao ju Jaroslav.

Ruža u mjesto odgovora podigla glavu, te kao što i prije gledala Jaroslava — ali ne smiešeć se. Gledala Jaroslava, gledala ga neprestance, kao da bi mu hćela reći: čitaj iz mojih očiju odgovor. Pa zaisto gledala Jaroslava toli nepromjenljivo i jednoliko, da se je mladić prestravio. Približi joj se, prihvati ju za ruku i sućutljivo zapita ju:

— Smiem li znati, gospodjice, što vam je?

— Jeste li liečnikom, pane Čermače? odgovorila mu Ruža takovim pogledom, a glas joj toli muklo zvučio, da je iz nje neka duševna bol odjekivala.

Jaroslav pusti njezinu ruku, ona se opet podnimi na ruku te kano da se je opet podála svojoj boli. Jaroslav nije znao, bi li otišao, bi li ostao; na istom mjestu stajaše kano prikovan, te upiraše oči u Ružu.

— Ta valjda se ne će ipak pretvarati? pitao se sam.

Gospodjica Ruža kano da je razumjela njegove misli, strese glavom, te bolnim elegijskim reko bih, glasom progovori:

„Sie sagten mir, er spielt ja nur,
Er liebt dich nicht — — —."

Umuknu, obima rukama podhvati čelo, tada podiže glavu te se ogleda, kano da se je taj čas oda sna probudila. Opet nastavi, ali već tobože budnim glasom:

— Tiesno mi je — glava me boli — sve me boli — slaba sam. Ej, vi ste ovdje, pane Čermače?

Jaroslava kano da je pri tieh riečih mraz opurio; jedva ga noge držale.

— Zar ste prije možda u meni koga drugoga nazirala? pitao ju krepkim glasom, kao da joj hoće nutarnjost izpitati.

Ruža postala opet žalostnom, te nastavila:

— Ah, dakako, vidila sam svoga prijatelja — svoga brata — vidila sam dapače i više — vidila sam svoga — sve je uzalud; osamljena sam, kao sirotica.

Marko Antun de Dominis.

— Gospodjice, tko vam to veli, da ste osamljena? pitao ju Jaroslav sav u čudu. — Niesam li ja ovdje?

— Vi ste ovdje? Niesam osamljena? Jeste li mi vi bratom? Jeste li mi vi prijateljem? Jeste li možda — — —

— Gospodjice! reče Jaroslav snebivajuć se sve više s čuda, te ju primi za ruku.

Ona ga pogleda toli ljubeznim pogledom, da je Jaroslavu nestalo zadnjeg oblačka neizvjestnosti, nije li se gospodjica Ruža pretvarala.

— Jeste li mi prijateljem? Nuder pokažite mi se prijateljem. Uzmite nož, pa mi probodite srdce. Biti ću vam i poslije smrti zahvalna.

Jaroslav htjede udariti u pomaganju ali mu glas zape, a on sav izmučen spusti se na bližnji stolac.

— Čudite se mojemu zahtjevu? počela Ruža. — O, izpunite ga; primit ću to milo i rada od vas. Okljevate? Plašivice! Probodite mi srdce, koje vam — —

— Ne dovrši. Jaroslav zakloni rukama oči, iz dna prsiju uzdahnu. Činilo se, da taji suzu.

— Nuder, dakle sam ipak osamljena, a ne imam ni branitelja! sborila glasom naočice oslabljelim.

Jaroslav se podiže, prihvati ju strelimice za ruku i upita:

— Gospodjice, trebate li obrane?

— Vi mi ne izpuniste prve molbe; vi mi ne ćete ni toga izpuniti. što je teže, nego li ubiti me.

— Treba li obrane? pitao ju Jaroslav rastućom nestrpljivošću.

— Braniti me može tek onaj, koji mi je više nego samo prijatelj.

— Trebate li obrane?

— Ponuda nije zaštita.

— Trebate li izaštite? pitao ju Jaroslav već razjaren, a oči mu se kriesile. Nuder ja ću vas braniti.

— Vi? Dakle niesam osamljena?

— Ali tko vam veli, da ste osamljena? Ja vas branim. Jaroslav oćutio je u srdcu, da je svladan. A uztreba li, od moga rodjenoga otca ja ću vas braniti.

— Dobro, ja vašu ponudu primam. Gospodjica se Ruža podigla i za trenutak nestalo je s njena lica svakog traga prijašnje boljetice. Ciela kano da je iznovice oživljela; oči joj se zakriesile. Primi Jaroslava za ruku i poče:

— Slušajte dakle. Nedavno sam vam o doktoru Rasku pripoviedala, da me svojom ljubavlju progoni. Ja doktora Raska prezirem iz dna srdca, rada sam se ga riešit, a do vas stoji, tu službu obaviti. Odnesite mu sutra ovaj moj list, a ja sam onda opet sretna. Odlučite dakle.

Jaroslavu se silno grudi nadimale, spopala ga želja osvjetlati svoj obraz, što ga je pan doktor Rasek ocrnio, spopao ga i ljubomor, a sam Bog znao, što ga još ne spopade. Baci se Ruži pred noge i prosbori:

— Gospodjice, ja ne mogu kazati koliko vas ljubim; sve ću izvršiti, što god želite.

Ruža si zastrla oči, pristupila k prozoru i duboko uzdahnula.

— Jaroslave! reče, niesam voljna duljiti govor; razgrijala sam se, ostavite moju sobu; dodjite sjutra po list. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Marko Antun de Dominis.

(Sa slikom.)

I.

Veliko pitanje ob odnošaju crkve i države, kojim se danas bave sabori i državnici, provlači se kroz više stoljeća od koljena na koljeno; a današnji ga naraštaj primi u baštinu od svojih priedja. U obsegu je iztočne crkve ovo pitanje od davna riešeno na korist državne vlasti. Ovim je putem u tom pitanju pošla takodjer tako zvana reformacija XVI. vieka, priznavši vrhovnu vlast države nad novom vjerskom zadrugom; a nauka je ovu nadmoć državne vlasti utvrdila tako zvanim episkopalnim i teritorialnim sustavom. Prema tomu se sada ona borba može samo izmedju države i kat. crkve voditi; a s obzirom na ustrojstvo ove posljednje samo izmedju države i hierarhije, napose izmedju državne vlasti i rimske stolice. Pà se ona borba sbilja danas tako stegnula u cieloj zapadnoj Evropi.

Ovo veliko pitanje ne tiče se samo pojedinih državnika, koji bi rado svaku vlast u svoje ruke pribavili; ne tiče se samo zakonodavaca, koji bi rado državnoj vlasti medje i na crkvenom polju razmakli. U ovom se pitanju ne radi samo o nadmoći ove ili one izmedju dviju postojećih vlasti, kojih jedna po svojoj naravi i cieli gospodi nad duhom, a druga nad tielom. Ovo pitanje i borba, koja se sada vodi izmedju obiju vlasti, duboko zasieca u prosvjetu i uljudnost cieloga čovječjega roda.

Pà u tom je pitanju pred dva stoljeća i pol veliku rieč u Europi vodio jedan od naših zemljaka i surodnika — Marko Antun de Dominis. Našim učenijim pravnikom poznati su Francezi Pierre Pithou i du Puy, Nizoze-

mac van Espen, Niemci Thomasius, Böhmer, Hontheim (Febronius) itd. a manje će im biti poznat de Dominis, po duhu i težnji onim stranim pravoslovcem srodan; ali dobom stariji te prednji borac i književni predradilac onih načela, koja su oni kašnje nastojali u nauci utvrditi.

Osim pravnika zanima de Dominis i prirodoslovce sbog njegovih odkrića u optici; a njegov buran, uzkoleban život čini ga zanimivom osobom za svakoga, koj je voljan dublje zaviriti u ljudsko srdce. Naše pako šire krugove zanimat će osoba ova tiem više, što je de Dominis po krvi i rodu „naše gore list", prem mu se bučniji dio života razvijao na stranom zemljištu, i prem on takodjer spada medju one Hrvate, koji su veći dio svojih umnih sila posvetili inostranu svietu.* Ovaj život budi prema smjeru „Viencu" nacrtan samo u glavnih crtah, u kojih će se ogledati zanimivije sgode, značaj, duh i ćud M. A. de Dominisa.

Marko Antun rodi se god. 1560. na otoku Rabu, u gradu ovoga imena, od otca dra. Jerolima de Dominis, a prastare rabske ugledne plemićke obitelji, koja je pred tiem bila crkvi dala četiri biskupa: naime biskupiji trogirskoj dva, Krševana i Šimuna, a dva senjskoj, oba imenom Ivana, prva tri u XV., posljednji u XVI. stoljeću. O porietlu ove obitelji zavladalo je u nas i drugdje krivo mnienje, koje valja ovom prilikom izpraviti; dočim ju jedni stavljaju u svezu s Frankopani, drugi joj dovode lozu iz Italije. Naši neki pisci, držeći, da je de Dominis latinski prievod hrvatskoga imena, prekrstiše ga u „Gospodnetić", prem ovomu imenu ne ima nigdje traga. U mene je, da ne zalazim još u davnija vremena, popis rabskih plemića i pučana, sastavljen u obćinskom vieću god. 1372. za kneza Grgura Banića. U tom se popisu uz obitelji: Poruga, Crnota, Car, Grube, Sudenik, Gauzinja, Bubonja navodi mnogobrojna obitelj „Domine". Najugledniji član njezin bijaše tada rabski biskup „Chrysogonus de Domine", a u vieću sjedili su: „Stefanus de Domine, Dominicus de Domine, Gregorius de Domine, Damianus de Domine, Andriolus de Domine, Christophorus et Stefanus de Domine, Zaninus ser Stefani de Domine, Franolus Dominici de Domine". Porodično indi ime bijaše „Dominis" (genit. Dominis), kojega je odnošaj naprama krstnomu imenu izražen u lat. izpravi s priedlogom „de" prama drugim u istom spomeniku, kano: „Andreas de Poruga, Fosculus de Hermolav, Christophorus de Domaldo" itd. Ovo porodično ime imalo je prvobitno glasiti u hrvat. jeziku „Domin, Doman"; te je ono sastavljeno iz osnova домъ, dom (domus, prema stnj. heim) i nastavka инъ prema slov. imenom osobnim: Borin, Budin, Vučin, Mladin, Pribin itd. Od osnova „dom" postala su osobna imena: Doma, Doman, Domko, Domaš, Domavit, Domoslav itd.[1] U najstarijih spomenicih pišu se članovi one rabske obitelji „de Domine", tek kašnje, u XV. vieku „de Dominis". Ali ni ovaj ni onaj način pisanja ne ovlašćuje nas misliti na lat. ime „Dominus", pak prevoditi „Gospodnetić", nego na staro-hrvatsko i staro-slovjensko osobno ime Domin, Doman.

Obitelj indi Dominisova bješe starohrvatska, stanujuća od pamtivieka na Rabu;[2] a Mark' Antun bijaše starinom i rodom pravi pravcati Hrvat.

Prvi odgoj dobi Mark' Antun u obiteljskoj kući na Rabu i kod svojega rodjaka Antuna, kanonika pà arhiprvada rabskoga kaptola. Sam Antun bijaše svoje nauke izučio u Padovi i tudjer ovjenčan lovor-viencem doktorskim u mudro- i bogoslovju; pa kano što je sam svoje znanje stekao u Italiji, tako je on mladomu M. Antunu izhodio mjesto u Loretu u tamošnjem kolegiju, u kojem bješe papa Grgur XIII. (1572—85) upravo onda odredio 30 miesta za pitomce „iz ilirske pokrajine". Ovaj kolegij bješe povjeren družbi Isusovoj, te bi u njem i naš mladi M. Antun „odgojen — kako sam piše — u svetih naucih po obćenitoj znanosti skolastičnoj i po propisih rimske stolice". Ali osim bogoslovije učio je M. Antun marljivo klasične nauke, osobitu pako sklonost pokazivao za matematiku i fisiku. Sve ove nauke učio je naš Rabljanin od učitelja Isusovaca, kojih družba, jedva god. 1540. papom Pavlom III. potvrdjena, bješe donle ne samo javnu nastavu na zapadu i u Njemačkoj osvojila, nego i dala učenomu svietu vrstnih umnika u svakoj struci znanja.

Videći Isusovci u mladom M. Antunu toliko uma i toli liepa svojstva za nastavno zvanje umješe ga pridobiti za svoju družbu; a poznato je, da po ustrojstvenom zakonu družbe primaju se u nju samo zdravi i umom odlični mladići. Mladi Rabljanin stupi indi u

---

* Obilna i većim dielom nepoznata gradja za život M. A. de Dominisa priobćena je u „Starinah", na sviet izdaje jugoslavenska akademija (u Zagrebu 1870). knj. II., str. 1—262, onda knj. IV, 1—18. Prilozi za životopis M. A. de Dominisa Rabljanina, od S. Ljubića, koj je po ovoj gradji izradio život M. Antuna de Dominisa u „Radu" jugosl. akademije knj. X. 1—159.

[1] Vidi Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen. str. 117.

[2] Grb joj bješe: štit na dva polja, gornje crveno, dolnje pozlaćeno i na gornjem polju srebrna zviezda osmotrakasta, kaciga i lav zlatne boje držeći mač.

prvi novicijat, za kojega prestaje nauka, te se cielo vrieme od dviju godina posvećuje duhovnoj vježbi. Provodivši ovaj prvi pokus pristupi k strogim naukam, u kojih se vježbao učiteljstva radi. Glavna se pažnja obraćala na klasične jezike, pjesničtvo i besjedničtvo, mudro- i bogoslovje, biblijski nauk i crkvenu poviest. Ovaj drugi stadij može se smatrati pripravničkim tečajem za učiteljstvo. I ovaj tečaj priedje M. Antun u družbi; pak iza njega pristupi u drugi novicijat, kojega su mladi članovi dužni bili propoviedati, kršćansku nauku dieliti i učiti u školi. Naš M. Antun bješe poslan u Veronu u tamošnji Isusovački kolegij kano učitelj „humaniora“. Odavle za kratko vrieme bješe premješten u Padovu, da predaje matematiku, u kojoj je toliku vještinu pokazao, da se je množina slušatelja na njegova predavanja sgrnula. Italija bješe tada pravo središte matematičnih nauka za cieli izobraženi sviet, a taj glas stekoše joj umnici: N. Tartaglia, učenik mu Lj. Ferrari, nadalje I. Cardano, Fr. Commandini, Fr. Maurolycus itd. a u doba M. Antunovo slovili su de la Portà, Luc. Valerio, te Isusovac Krsto Clavius. Naš zemljak spojio je s matematičnimi iztraživanji srodna im fisikalna, osobito optična, kano što su činili Porta s optikom i aërometriom, Valerio s mehanikom. Iz Padove priedje M. Antun po zapoviedi družbe u Bresciu, gdje je u kolegiju učio najprije retoriku, onda logiku i filosofiju. Napokon postade M. Antun u kolegiju rimskom učiteljem matematike; što potvrdjuje, koliko je družba cienila njegovo znanje povjeriv mu stolicu u glavnom učilištu svojem. Uz ovu učiteljsku službu obavljao je on i druge dužnosti, propoviedajući po blagdanih u crkvi; pa njegovi poglavari nalagali bi mu i druge poslove.

M. Antun steče dakle svoje znanje u Isusovačkoj družbi, pa ga u najljepšoj dobi i posveti njoj u kolegijih njezinih u Veroni, Padovi, Brescii i Rimu. On je, sudeć po zanimanju njegovu nastavnom, spadao po svoj prilici u treći red družbe, u koj brojili su se „scholastici approbati“.

Ali M. Antun na jednom osujeti nadu onih, koji su možebit očekivali, da će on ostati u družbi i njezinoj službi posvetiti svoje umne sile. Probavivši indi medju Isusovci, što kano učenik što kano učitelj, prieko 20 godina izstupi iz družbe negdje poslije 1593. godine.[1]

Što je M. Antuna potaklo na izstup iz Isusovačke družbe, ne nalazim nigdje jasno zabilježeno. Ne mislim, da bi ga sama družba iztisnula bila; jer ne imam razloga sumnjati o istini njegovih samih rieči, da su Isusovci „priznavali ga i izkusili, da nije nekoristan i bezposlen za družbu njihovu bio“. Mislim, da se nutrnji razlog izstupu ima tražiti u ovoj vlastitoj izpoviesti: „kada sam učio kano klerik — piše M. Antun — stadoh sumnjati o nauci rimske crkve; ali potisnuh ovu sumnju; nu pripustih ju postav bogoslovom“. Skepticizam vjerski, koj se u duhu M. Antuna ranó pojavio a kašnje na javu izašao, imao dakle biti onaj nutrnji razlog, sbog kojega on ostavi družbu, koja se je prihvatila zadatka katoličku nauku neporočno braniti i širiti. Družba je svojim članovom prvoga reda (professi) uz tri obična redovnička zavjeta nalagala četvrti: bezuvjetnu pokornost papi. M. Antunu, koj je kašnje toliku neodanost na prama rimskoj stolici pokazao, bilo se ukloniti iz družbe, prije nego se imao u prvi red njezin pomaknuti. Osim toga, sudeć po nekih crtah njegova života, po značaju i ćudi njegovoj, Isusova družba bješe za M. Antuna pretiesna. On je tražio slobodan svjetski zrak i široko polje bučnije djelatnosti. Bilo je napokon u Rimu uglednika, a medj ovimi sam kardinal Aldobrandini, koji su našega M. Antuna nagovarali, da izstupi iz družbe, nazirući u njem muža pozvana na veća djela izvan redovničke stanice.

Ako ne u isto vrieme a to ne dugo za ili pred tiem, postao je M. Antunov rodjak i dobrotvor rabski arhiprvad Antun senjskim biskupom, bivši poslije smrti Bonaventure imenovan po kralju Rudolfu, a papom Klementom VIII. u konsistoriju dne 1. listopada 1593. potvrdjen. Ova obiteljska sgoda mogla je u M. Antunu, kojemu su tada 33 godine bile, pobuditi nade, koje se ne bi bile mogle izpuniti u družbi Isusovačkoj. Družbi, smije li se vjerovati M. Antunu, nije bilo drago, što je izgubila takova člana.

M. Antun učio je u rimskom kolegiju po svoj prilici za vladavine njegova i našega po krvi zemljaka podhvatljiva i odlučna pape Siksta V. Poslije njegove dne 27. kolovoza 1590. smrti zasjeli su rimsku stolicu za kratko vrieme Vrban VII., Grgur XIV. i Inocencio IX., dok napokon ne pade ona u dio Florentincu Hipolitu Aldobrandinu pod imenom Klementa VIII. (1592—1605). Jedan sinovac ovoga pape, imenom Petar, bješe kardinalom, drugi Gian-Francesco vojvodom, koj je god. 1595. primio od svojega strica, pape, vojvodski štap, da ide u Ugarsku u pomoć kra-

[1] Farlati: Illyr. sacr. IV., 481 veli po jednom rimskom rukopisu, da je M. Antun živio kod Isusovaca „viginti et amplius annos“. Ovo se ne može nikako razumievati, da je M. Antun toliko u družbi bio. Po mojem mnienju razumieva se tako: M. Antun mogao je kano mladić od 12 god. doći god. 1572. u Loret u Isusovački kolegij; od te dobe sproveo je medju Isusovci svakako 20 i koju godinu.

lju Rudolfu proti Turčinu. U onoga indi kardinala Petra unidje naš M. Antun u milost; te kada i po njegovu nagovoru izstupi iz družbe Isusovačke, bude u njegov dvor primljen. Imajući M. Antun tolika zaštitnika, dobi lasno od pape rimsku prelaturu.

Stekavši ovako „otium cum dignitate“ nastavi naš M. Antun jamačno predjašnje nauke; te ne ima sumnje, da je sada u Rimu nastavio ona optična studija, s kojih je kašnje na glas došao. Ali izašavši iz redovničke stanice na svjetovnu slobodu, mlad i liep, zametnù sada nježnih sveza, o kojih umie onodobna rimska „cronique scandaleuse“ dosta pripoviedati. „Imao je osobitu vještinu — tako su pripoviedali brbljavi jezici — da bude od žena ljubljen, i to ne samo od običnih nego od istih velikaških. Sjećam se, da mi je često sam kazivao, da je držao svojom srećom, što ga je liepi spol ljubio. Dao se uplesti u ljubav od jedne gospodje Rimljanke, od obitelji nove ali ugledne... ova gospodja bijaše u rodu, prem daleku, s kardinali Lantiem i Mellinom, koji su oba Rimljani; a ta ljubav navuče mu toliku mržnju ovih dvaju grimižnjaka, da se niesu za osvetu ustručavali zadievati mu zamke, kako bi ga strmoglavili“.

Ova episoda budi ovdje spomenuta, da se vidi, kako je i „Eros“ imao svoj diel u životnih sgodah i nesgodah našega M. Antuna de Dominis. Ali skoro za tiem bješe on odazvan iz vječnoga grada, te prenesen u svoju domovinu, koje od malih nogu ili nije vidio ili ju je možebit posietio samo za kratko vrieme.

(Dalje sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Dva marmorna kipa nadjena u Sriemu.

(Konac.)

Na priliku, tko god je imao sreću vidjeti u Sixtini u Rimu slike Michael-Angjela, na pose njegova Boga otca i njegove proroke, i njegova Mojsesa u sv. Petru od vincula ili njegova Davida u Fiorenci, taj će odmah dokučiti, da se i u tih umotvorih odsievaju uzori Phidievi. To isto valja i o njemačkom umjetniku Korneliusu. Zeus olympijski ponavljao se dakle Bog zna koliko puta i u starih Grka i u Rimljana. Žalibože jedan jediti taki primjerak danas obstoji, i to u muzeju vatikanskom pod imenom „poprsje (busta) od Otrikola“. Obstoje doduše još i dva druga Zeusa olympijska, ali ne od kamena, nego na novcu, i to jedan u Parizu u Louveru, na kom je Jupiter olympijski predstavljen ciel skupa sa priestoljem; a drugi u Fiorenci samo sa poprsjem. Kad vatikanskoga Zeusa prispodobimo sa našim, koga bi mi sriemsko-petrovačkim nazvali, onda je sličnost očevidna. Pred nami leži nacrt nalazeći se u djelu Lübkeovom, koje smo malo prije naveli. Taj kip spada u dobu grčku poslije Alexandra velikoga. Što najprvo u oči pada na Zeusu vatikanskom jest: kosa i brada. Kosa se ponajprvo viš srednjega čela u vis diže, a poslije se s obe strane glave u silnih valovih dolje do ramena razlieva. Isto tako brada sa brkovi u silnih zavojih, valovitim i opet načinom dolje plije. Ovo je bitni znak veličanstva, premogućstva i sile božje. Kad čovjek na naš kip oko baci onda to isto na njem opazi. Kosa se viš čela najprvo u vis diže a poslije u dvie pole valovitim načinom dolje pada. Isto je to opaziti i na bradi. Jedna je samo u tom razlika i to, iskreno izpoviedajuć, dost znatna. Dočim naime na Zeusu vatikanskom brci posve s bradom dolje padaju, što je svim kipovom grčkim i rimskim vlastovito i što zakonom estetičnim posve odgovara; u našem Zeusu sriemskom brci se u liepom zavoju u vis dižu i tiem se od brade diele. To je po našem mnienju barokizam; ali mislimo, da to samo nije dostatno, da našemu kipu drugo znamenovanje opredielimo. Možebit je u dobi, kad je naš kip u Sriemu postao, običaj zavladao, da ljudi takovim načinom brkove nose, pak se umjetnik za tiem načinom poveo. Zanimivo je, da i danas ljudstvo u Sriemu takim načinom svoje brkove uredjuje. Mi se napose sjećamo, da smo prije nekoliko godina vidili feldbabu u Slankamenu koji je triput brke svoje zavio, dok ih je u silnih prugah niz ramena spustio. Da je tkogod imao u to doba Zeusa rezati, lahko bi se, osobito ako mu izobraženost ne bi bila posve klasičná, timi silnimi brkovi zavesti dao, da ih na Zeusa prenese.

Nadalje u Zeusa vatikanskoga čelo je ponešto medju očima nabreklo a obrve u silnih svodovih niz čelo padaju; to se isto i na našem Zeusu vidi. Čini nam se, da su oči u Zeusa vatikanskoga ponešto veće i otvorenije; što sveznanstvo znači; naš Zeus ko da manje nešto oči ima. Medjutim valja opaziti, da se na djelu, koji je Bog zna koliko dugo pod zemljom ležalo, sve pojedine crte na tanko jedva označiti dadu; a okrom toga pomanje razlike lahko se tumače različitom težnjom i umiećem raznih umjetnika. U Zeusa vatikanskoga debele su ustnice a usta malo nešto otvorena; u našega Zeusa ustnice su takodjer debele, a usta ponešto otvorena, tako da se gornji zubi vide. To znači dobrotu, milosrdje i pripravnost božju na uslišavanje naših prošnja. Jagode iliti obrazi su u

jednom i drugom kipu jaki, široki izvanredno koštunasti, što veličanstvo i sila božja zahtieva. Rieč u jednu sličnost medju jednom i drugom štatuom tolika je, da svakomu na prvi odmah pogled u oči pada; a razlikost osim brkova nije tolika, da bi kadra bila, odvratiti nas od našega mnienja, koje mi istinitim i sjegurnim dotle držimo, dok nam se znanstvenimi razlozi protivno ne dokaže. Archeolog rimski gosp. Helbig potvrdjuje od prilike naše mnienje i veli, da je blizu Rima negdje pri stanovitom zdencu slični kip opazio. Po njegovu mnienju bilo svuda po rimskih provincijah manje više vještih umjetnika, koji sa stare uzore kopirali. U tu vrst spada i naš kip.

G. kapelan u svom izvješću opazuje, da je onomad neki Englez u pope nekoga bio i vrlo mu liep dar obećavao, ako mu ovaj kip u Biograd pošalje; no rodoljubivi popo mislio je, da je bolje, da se u našoj zemlji kip razpane, nego da u tudjinstvo odputuje. Ime toga rodoljuba jest: Krsto Jovanović. Slava mu! Ujedno pripovieda g. kapelan, da neki oružnički podčastnik mnogo toga nabavlja i u tudjinstvo šalje. A mi...? Koliko se je museja do sad već našim blagom obogatilo! Oružje u peštanskom museju većom stranom naše je. Kad ćemo jedanput progledati i upoznati, da poslije izvornih izprava u starih arkivih za poviest ne ima važnije i nuždnije stvari do starih spomenika i umotvora, koji nam u zemlji leže? Onih, koji su se viš zemlje nalazili poleg našega mrtvila i nehajstva, dakako već odavna ne ima; one pako, koje zemlja još pokriva, ko da je Bog sam za našu porabu uzčuvao, sed vigilantibus jura et Dii laboribus omnia vendunt.

Toliko o našem Zeusu sriemsko-petrovačkomu. Sad prelazimo na drugi kip.

Tumačenje ovoga drugoga kipa manje poteškoća ima. Taj kip očevidno predstavlja Perseusa sa glavom Medusinom u ruci. Zanimivo je, koliko je sličnosti izmedju starih mita i istine kršćanske. Filolozi, prispodabljajuć jezike indo-europejske, nalaze divnih sličnosti u njih, koje očevidno pokazuju njihov jedan istovjetni prastari izvor. Isto to valja o staroj mythologiji. Ona je naprama tradiciji pravoj, što je suton naprama bielomu danu. Jednoj i drugoj je očevidno istovjetni prastari izvor, samo što se je istina božja u jednom kanalu, vlastitom božjom rukom prokopanu, čista i nepotlačena uzdržala, dočim se je u ostalih kanalih pokvarila i maštom ljudskom izopačila. Persejus ima nešto sličnosti sa Mihael-Arangjelom, koji je djavla svladao, sa Mojsesom, koji je puk israelski oslobodio; sa S. našim Gjurgjem, koji je kraljevu kćer od zmaja ognjena spasio. Perseus je Medusi, koja je ljude u kamen pretvarala glavu odsjekao ko S. Michael djavlu; Perseus je kano Moses poslije poroda odmah u more bačen i na otočiću grčkoga mora Serifi spasen; on je ko naš S. Gjuragj Andromedu od nemani morske upravo u onaj čas spasio, kad je neman na očigled tužnih roditelja ralje razkreljila, da žrtvu svoju proždre i proguta.

Naš ovaj kip ima oštećeno udje, što bi lahko pregorjeli, da nije i glava ljuto ozliedjena. Pripovieda nam g. kapelan, da je ovaj kip našao Krsto Surčinski, pak da je tada cielu glavu i kacigu imao; nego da su poslije djeca igrajuć se u avliji, sjekiricom glavu i i kacigu oštetili. Velika je to šteta, jer se sad lice prosuditi ne dade. Lice je dost okruglo, pak mu sad proporciju dovoljno razabrati ne možeš, dočim kacige ne ima, po kojoj bi naravno sve pruge, svi potezi i njihovi odnošaji drugi razmjer dobili. Nama se čini, da je kip doduše znamenit, što je prastari svjedok naše izobraženosti i naše poviesti; ali da je pod estetičnim vidom slabije djelo. Na svaki način uzor mu je za 100 ili 200 godina mladji od prvašnjega uzora. To se zna iz Medusine glave, koja je još u Phidievo doba strahovita bila, ko što se iz onodobnih kovina saznaje. Istom Praxiteles i njegovi učenici, dva stoljeća od prilike prije Isusova poroda ublažili su ponešto kip te nemani, koja je svojom zmijskom, kreljutastom glavom toliki strah i užas ljudem zadavala, da su se u kamen pretvarali. Ublaženi taki kip Medusine glave nalazi se u glyptotheci monakovskoj pod imenom: Medusa Rondanini. Toj Medusi dost je liepo lice, sve vlasi niesu zmijske, nego izpod kreljutî na glavi više koketnim nego strahovitim načinom udešenih, vire samo dvie zmijske glave, koje su tielo svoje izpod lica Medusina preplele. Iskreno izpoviedamo, da na pogled i tako ublažene nemani srdce u čovjeku stine, a što je još moralo bivati kod pogleda na stariji strahovitiji kip? Medusa, koju naš Persejus u lievoj ruci drži, jest snimak jednoga od takih ublaženih typa. Bez dvojbe dakle, da je ovomu našemu Theseusu uzorom služio primjerak od prilike dvie sto godina mladji od prvašnjega. Još je u tom obziru i to osobito, što se izpod Medusine glave na našem kipu vidi dupin, valjda symbol mora, u kom je, po nekih Medusa sa svojim dvima sestrama obitavala. Lice je našemu Persejusu okruglo. Vlasi se izpod kacige u zavojih liepo na rame steru. Znaci su kacige očevidni, samo što joj se oblik sbog oštećenosti opredieliti ne može. U desnoj ruci drži špadu, ili dvooštri nož. Mi u takvoj slici nigda niesmo vidjeli Perseusa. U ostalih njegovih kipovih mač drži slobodnijom rukom i dolje ga obrnuo, što se nam barem po zakonih estetičnih ljepše vidi. Ele ovoj okolnosti bez dvojbe pripisati imamo, da je kip s te strane ne oštećen,

jer da je ruka slobodnija bila, i da je mač dolje visio, bez dvojbe bi kip il pri iżkapanju, il sigurno po djeci u avliji oštećen bio. Kip je sav gol, samo što mu oko vrata i na prednjih prsih visi plašt (clamys) koga je Perseus oko lieve ruke vrlo liepo obvio.

Poznato će biti, da je slavni vajar i ciseleur Benvenuto Čelini jednoga Perseusa u mjedo salio, koji sad stoji u Fiorenci u tako zvanoj „loggia de Lanzi". Njezin krasni voščani model nalazi se u sbirci „dei ufficii". Prekrasno je to djelo! Ali je i Benvenuto Čelini kano stvoren bio, da tako djelo proizvede, jerbo je on sam svojim genijom i svojim izvanrednim životom, koga je sam opisao, neka vrst staroga Perseusa bio. Jednom se je iz zatvora Michael-angjelskoga u Rimu sa užasne i vrtoglave visine doli spustio, a kad ga je već blizu doli bivšega, stražar opazio on ga tako strahovito pogleda, da mu se je glava nekim načinom u Medusinu glava pretvorila i stražara kanoti okamenila, tako, da je bez napastovanja svoju nakanu izvesti mogao. Slavni dakle kip Perseusev u Fiorenci upravo je iz duše i bića Čelinieva crpljen, za to i jest pravi remek i uzor.

Kritika.

U zadnjem broju „Vienca" spomenusmo, da je izašla u Albrechtovoj tiskarni III. knjiga pedagogijske bibliotheke: Pogled u lučbu po A. Bernsteinu preveo Gjuro Ester.

Slava udesbe toga „pogleda u lučbu" ide dakako A. Bernsteina a naš pedagogijsko-književni sbor imao je bar u predgovoru napomenuti, koliku je taj „pogled" u izvorniku hvalu stekao i da li je znao za koji bolji popularni spis ob istom priedmetu, kojeg bi prievod dakako više vriedio. Knjižica ta razpravlja slučivanje kisika s ugljenom i sumporom; kisika s kostikom i sa željezom; kako se dobiva kisik; što je lučbena slučenina; gorenje; lučbu svud i svagdje; prolaz kisika našim tielom; lučbenu toplinu; splošno bavljenje lučbom; pokus žigicom; lučbeni zakon (da 65 počela teže za slučivanjem); pronašašće ozona; pokusi vodikom i kako se od ognja pravi voda; dušik; dušikove slučenine; ugljik; ugalj i alem; osebita svojstva ugljikova; nekoliko pokusa ugljičnom kiselinom; malene pokuse i velike posljedice; kako jedemo i pijemo ugljik i kako se u živoj i mrtvoj prirodi slučuju tvari; razliku lučbenih slučenina u živoj i mrtvoj prirodi; nešto organične lučbe; važne zadaće organične lučbe; poljodjelstvenu lučbu, klicu, plod i nekoliko pokusa; lučbenu djelaonicu bilja; hranu bilja; hranitbu bilja kroz korienje; čim i kako treba da se bilje hrani; gnojenje zemljišta; znanstveno iztraživanje gnoja; ob odkriću novih tvari; promjene u bilinskih tvarih; pretvorbu koruna u muku i škrob; pretvorbu koruna u slador; što je vrstna učiniti sumporna kiselina i slad; bi li se od drva dao načiniti slador; pretvorbu sladora vrienjem; na kakove promjene potiče vrienje; kako se pravi medica, rum, vino i pivo; kako se vari pivo, a kako se tvori eter od alkohola; kako se pretvara alkohol u ocat; brzu pretvoru alkohola u ocat; što lučba može, a što ne može; granicu umjeći lučbenoj; kolikog je zamašaja lučba kao znanost; koja je zadaća životinjskoj lučbi?

Kako čitaoci vide mala ta knjižica (129 strana) razpravlja dosta interesantnih pojava u lučbi, koja te primjerice uči, kako se korun pretvara u brašno, kako od brašna možeš načiniti gumiju, od gumije slador, od sladora alkohol, od alkohola pako žestu i ocat.

Piscu je bio smjer, kako sam veli, povesti čitaoca po krasnom vrtu prirode i otvoriti mu tuj i tamo vratašca, da može zaviriti u tajnovit prirodni život. Nije to sustavna nauka, već nabrajanje važnijih pojavâ, izticanje važnosti lučbe i ponuka, ne bi li se koristili tiem umiećem, ne bi li si uzmogli protumačiti mnoge pojave u prirodi i narod sprijateljili s udomaćivanjem te znanosti u našoj domovini.

Način je tumačenja jednostavan i razgovietan, hrvaština za čudo pravilna, samo nije posve čista.

Najprvo prigovaramo krivoj uporabi priedloga *s* (*sa*) *k*, *iz*, *kod* *u* i *za*. Nije hrvatski pravo: s kojimi nam se baviti, pokus s njim učiniti, pokusi sa žigicom; nekoliko pokusa s ugljičnom kiselinom to su očevidno instrumentali, gdje se priedlog *s* (*sa*) ima izpustiti, a naprotiv u rečenicah: pripravan svačim se slučiti; da se kisikom slučuje; isti pokus pravi najboljim uspjehom treba umetnuti isti priedlog, jer je to socijal.

Ne valja: ima k tomu potrebitih počela; treba ktomu samo nešto itd. jer je tuj priedlog *k* suvišan.

Ne valja: da se *iz* sumpora i kisika pravi prava sumporna kiselina; kako se *iz* vode dâ načiniti oganj; kako bi se *iz* te soli jeftino opet dala proizvesti tutija i sumporna kiselina; da se *iz* njih načine leće za sitnozore. U tih rečenicah ide mjesto priedloga *iz* priedlog *od*.

Ne valja: Čudnovato je *kod* ove tekućine; *kod* drugih tvari nije opet tako; samo *kod* ugljena nije tako; vidjeli smo odmah *kod* prvoga našega pokusa. Bolje bi bilo: Čudnovato je na ovoj tekućini; druge tvari niesu takove; samo ugljen nije takov;

vidjeli smo odmah na prvom našem pokusu.

Ne valja: kako to vidjesmo *u* prije spomenutih krugljicah, već: kako to vidjesmo *na* prije spomenutih krugljicah.

Ne veli se: potrebno *za* toplinu; već: potrebno toplini.

I skoro ima mjesto malne, i tako mjesto toliko i upliv (Einschwimmung!) mjesto: dojam.

Izpružiti pušku mjesto: opaliti, odapeti odviše je ne poznan i, koliko nam se čini, neplastičan lokalizam.

Ali najviše zamieramo ovim germanizmom: praviti pokuse mj. pokušavati ili izvoditi pokuse; predstavu imati mj. shvaćati, umovati; igrati glavnu ulogu mj. biti čemu najpače; kakvu ulogu igra mj. čemu je ili kakov mu je posao; žigica pruža tri poučna lučbena postupka (kanda se postupak pružiti može!!) mj. žigicom se mogu udesiti tri poučna lučbena postupka; pružamo uputu mj. upućujemo; kako izgleda boca mj. kakva je ili kakvolika je?; za pravo reć mj. da pravo rečemo; za da od njih bude salitrena kiselina mj. da bude itd.; uzeti mj. pomisliti; preduzeti mj. naumiti; tko nije poznat s lučbom mj. tko ne pozna lučbe; od najveće je važnosti mj. najvećma preteže, ili najviše vriedi, ili najpretežnije je.

Ima i sila tiskarskih pogrešaka, koje bi se isto tako izpraviti imale, kao i rečenice, kojim prigovorismo; jer sadržina knjižice sbilja vriedi, da se po drugi put izdâ.

LISTAK.

Josip Praus i Franjo Kořinek. Prije malo dana preminuše dva Čeha, jedan u Sisku, drugi u Pragu, koji si ne malo zasluga stekoše za hrvatsku našu domovinu, jer su obojica perom junački branila prava našega naroda svaki svojim načinom. Josip Praus svršio je nauke u Pešti, te dodje u Zagreb, gdje je već prije g. 1848. pristao uz kolo Gajevo. Bijaše čovjek vrlo naobražen, poznavalac slavenskih i drugih evropskih literatura, pero mu bijaše oštro ujedljivo, slog živ. G. 1849. uredjivao je Praus „Südslawische Zeitung“, list slobodouman i neodvisan. Praus se je borio proti prietećoj reakciji i sliepomu hiperloyalitetu, jer je čovjek bio, koj nije umio puzati, čovjek oduševljen za ideju slavenstva. To dakako mekanim nekim domorodcem nije išlo u prilog i sam pokojni Jelačić planuo jednom na „Südslavku“, da je to prevratan list. Da rogoborni liberalac pokorniji bude, strpaše ga u vojnike, i to za stražara vojničke bolnice, i kao takav položi vojničku prisegu na glavnoj straži u Zagrebu. „Südslawische Zeitung“ pade dakako u grob, a mi smo crpili političnu mudrost iz ukroćenih Gajevih „Narodnih novina“ i iz Stauduarove vazda šarene i prepokorne „Agramerice“. Poslije pustiše Prausa. Dao se na uredjivanje „Nevena“. Za vrieme njegova redaktorstva vidi se osobita njegova vještina. Medjuto radio je Praus i za vanjske listove. Godine 1860. bude tajnikom preuzv. g. biskupa Strossmayera u pomnožanom carevinskom vieću. Uz veću političku slobodu otvorilo se njegovu peru slobodnije polje. Radio je u domaćih listovih, navlastito kod „Agramerice“, dok ne dodje Rauchu u ruke. Kad se je „Südslavische Z.“ podigla u Sisku, bude joj Praus urednikom, poslije proživi jedno vrieme u Zagrebu, a najzad postade tajnikom sisačke štedionice i kao takov umre. Praus bijaše poglavito politički novinar al čovjek svoga uvjerenja i protivnik dualizma. Proti svomu uvjerenju nije pisao, al za svoje je uvjerenje — recimo istinu — i gladovao. Hrvatski mu narod imade zahvaliti mnogu umnu obranu, pa ako i nije po svojoj smrti ostavio foliante, kao ni naš nezaboravni Ivan Perkovac — ipak je čovjek, koj se mora spominjati u poviesti našega političkoga pokreta. Slava mu!

Franjo Kořinek rodio se g. 1831. u Olešni u Moravskoj. G. 1848. dodje u Prag na sveučilište, da uči obću poviest, al je ujedno počeo radit u publicistiki. Uzorom bijaše mu slavni Karlo Havliček, urednik „Narodnih novin“, kojemu ćeš jedva para naći u novinstvu. Za vrieme krutog absolutizma bijaše Kořinek kroz tri godine glavnim suradnikom Mikovčeva „Lumira“, vrstnog za ono doba lista. Poslije dodje Kořinek kao učitelj poviesti na varaždinsku, a i na zagrebačku gimnaziju. S jedne strane djelovao Kořinek umnim predavanjem na mladež, s druge strane upoznavao je slovenski sviet svojimi klasičkimi dopisi „od Save“ sa politikom hrvatskom u časopisu „Hlasu“. Vriedno bi bilo, da se ti dopisi o sebe u hrvatskom prievodu štampaju, jer imaju trajnu vriednost.

Rauch liši Kořinka službe, te se K. boležljiv vrati u svoju domovinu. Tu bude glavnim suradnikom „Narodnih listova“ a poslije i profesorom na realnoj gimnaziji pražkoj. Na češkom jeziku sastavi više znamenitih povjestničkih sastavaka, a na hrvatskom poviest za više gimnazije. Suha bol ote českomu narodu odvažna, čelična zatočnika, a Hrvatskoj iskrena, živa prijatelja i branitelja. Laka mu zemlja!

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 49. U Zagrebu dne 5. prosinca 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

ROKSANDINO VRAČANJE.

Romansa.

Sunašce se lugom krije;
To l' se ono njegov tračak
Tih lelijnu u dno luga;
Il jezerca odraz plava?

Sunčev tračak taj na listu
I umire jur i bljedne;
A u tami hladna luga
Mirno driema to jezerce.

Ono ti je ubavica
Roksanda s pod Fruške gore,
Niti joj se pjesma mili,
Nit joj tanci skuti zvone.

Utrenikom ne gre putem;
Postranicom stazom srta,
Krijući se od zlih ljudi,
Srta blieda kao krpa.

Ter na koj je bršljan pao
Zadnji tračak božjeg sunca,
Oda nj' glavi vienac plete,
Podvija ga izpod rubca.

Mnije, dragog sudjenika
Da će nà snu gledat tako,
Još će sunce pitat mlada,
Ono sunce blagodatno:

„Ču li sunašce! ti sve vidiš,
Koj — i gdje je moj sudjenac?
Zalud su nam oba oka
A bez tvoga vidočenja“.*

Nedaleko odtud Veljko
S vojske svom se domu vraća,
Popostaje — sluša — sluša —
Glas razumi i zakaza:

„To li ti si? oj Roksando!
Ja sam tvoje sunce, dušo,
Tvom sudjencu krasno ime
Veljko ti je — ne sdvoj u to“!

Na te rieči moma u bieg!
Sama sobom razpolaže:
Biran momak! — tko bi reko...?
Odkada ga majka plače. —

Iste noći još je na snu
Ugledala svoga Veljka,
Za malo mu ruku dala,
Bila sretno odvedena.

Spjevao A. Palmović.

---

* A Lukove ne strižene ovce
Toga njima vidočenja ne ima.
(Luka Vukalović u Osvetnicih.)

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Dalje.)

— Dà, dà," nastavi Ivica, i glava mi pri tom klonula. Neka se mila uspomena budila u njegovoj duši, neka sveta uspomena, i kan da je oklievao odkriti ju meni stranu čovjeku. Al se brzo prenu, osovi glavu, pa će dalje ko i prije:

— Da vam kažem, kako me snašlo. Već sam vam reko, da je moj otac svake godine pohodio svetu majku božju bistričku i to svaki put, kad je zagrebačka procesija išla u Bistricu po starom zavjetu t. j. negdje oko sredine mjeseca srpnja. Godinu dana iza onog razgovora na ovom brežuljku, reći će mi jednog dana moj otac: — „Ivice! pripravi se na put. Buduće sriede povest će senator zagrebačku procesiju u Bistricu, i mi ćemo u sriedu zorom. Ali na kolih. Oprosti mi bog moje griehe, rado bih pješice, kako sam to činio kroz četrdeset godina, ali ne ide, pa ne ide, noge mi niesu za ništa; nu ufam se u Boga i u svetu majku božju, da će mi i taj pohod upisat u dobro. U sriedu dakle, kad zora zabieli, ti preži zelenka, pa u ime božje! Ti ćeš me voziti, i onako je valjda zadnji put, da vidim svetu gospu bistričku. Bolje je, da si ti, moj prvienac, uz mene starca".

Tako je i bilo. U sriedu zapregoh zelenka, majka spekla nekoliko kolača, skuhala šunku, i stavila na moja kolca pet polića staroga vina i bočicu rakije, pa kad je kod svetoga Marka zvonilo na ranu misu, ja pucni bičem, i tjeraj prema Stubici. Tu si moj starac po staroj navadi dao staviti četiri roga, i kad se okriepismo dobro kapljicom išlo se dalje u Bistricu. Valjda znate kako je ondje — ta varoški ste gospodin. I prije je tako bilo, samo što se je znalo sgrnuti više ljudi. Sviet je onda pazio više zavjete, nego li danas, a bome i ta vaša velika gospoda iz Zagreba. Moj otac izpovjedio se kod fratra, pričestio se, poklonio majki božjoj duplir od dvie funte i voštenu nogu, pa poslije sa gospodinom senatorom izpio bocu, dvie li vina. Drugog dne vratila se naša procesija kući. Sunce bome peklo, kao da ga je tko podkurio. Ostavismo kolca u krčmi, pa podjosmo sa zagrebačkom procesijom do kapelice svetoga Lacka. Baš liepo stoji crkvica na brežuljku pokraj ceste medju gustim visokim drvećem, stoji vam kao kakova ružica, posadjena od bogorodičine ruke. Ondje, jedno četvrt ure od mjesta, stanu Zagrebčani prvi put. Naš provod bijaše upravo gospodski. Nebo jasno, mužari grmili sa briega, sva zvona zvonila, pred nama se vijale zastave od crvene svile, naša purgarska banda svirala veselu notu, za bandom šest para bielih djevojčica pod viencem, naš opat u zlatnoj kabanici, a za njim debeli senator pod kalpakom, pa k tomu sila gospode, gradjana i seljaka; sve se to miešalo, sve to sviralo, zvonilo, grmilo, da mi je baš milo pri duši bilo. Kod svetoga Lacka stadosmo. Svećenici podjoše u crkvicu, a narod se pusti pod starim, granatim drvećem u zelenu travu. Dječaci skakali sa svojimi husari od licitara okolo, djevojčice otimale si svoje svete sličice, i bilo vike i krike, kako to obično pri proštenju biva. Moj otac sjede na kamen pod visoko drvo, bio se siromah od tolike žege vrlo utrudio. „Oj sinko, reče mi, da mi je kapljica vode ili vina; sunce peče vražki, prah se diže na oblake, a grlo mi je baš kao piesak!" Ja luda ostavio čuturu na kolih, pa mi se na žao dalo, da moj siromah otac žedjati mora. Gledao sam simo, gledao tamo, — ne bi li se kod koje krštene duše kapljica našla — al ništa. Kad se na jedan put izpuče iz tiske djevojka, pa stade pred moga starca.

— Čekajte kume, reče otcu, imam vaš piesak čime zalievati" i drobnima rukama ponudi starcu tikvicu. Dok si moj otac željno dušu hladio, krenu djevojka glavom, pa će, izbieliv svoje drobne zubiće, kroz vragolasti posmjeh svojoj drugarici:

— „Vidiš, Baro, dobro sam se smislila, napuniv svoju tikvicu, bar se ne će kum Krušić potužiti, da je žedan otišo iz Bistrice."

— Hvala Jagice! zahvali se moj otac, povrativ djevojci tikvicu.

— Bogu hvala a vam u zdravlje kume Krušiću, reče djevojka veselo, pripasav svoju tikvicu.

— A kako tvoj otac Jagice? pitat će starac dalje, ima li u vas, u Črnomercih, štogodj kuruze?"

— Ima je hvala bogu, kume, i sveti Krištof na bistričkoj crkvi mogao bi se sakrit u našoj kuruzi. A moj tata, hvala na pitanju, zdrav, odkad ga je groznica ostavila.

— A za kakvim zagovorom si ti došla u Bistricu? nasmija se moj starac, — jesu li kakvi uroci? Ili si došla majki božjoj poklonit svoju partu, da ti dâ poslije tri kralja peču?

Djevojka pljesnu, zažariv se, rukama u krilo, te se sve sagibala od vesela smieha, da su joj plete po plećih letile, a tikvica po boku skakala.

— Jeste vi, jeste pravi, kume Krušiću. Bog me občuvaj takove griešne misli. Nije to moj zagovor, ta niesam na Andraševo po-

stila, da si vidim budućega muža. Nek stoji moja parta, gdje stoji, dobro joj je mjesto. A nieste li vi, kume Krušiću, da mi dopustite, doveli toga svoga „baruna Ivicu“ k majci božjoj, da mu se malo srdce omekša, jer se vaše Duhovljanke tuže, da mu se srdce zaraslo, pa ga ne može nikomu dati.“

— Pusti ti moga Ivicu na miru! Došao je za mene, nije za sebe, a ovaj dielak proščenjića, što si ga je pri tom odnio, bit će duši dobar. Već znaš ti šta, Jagice, sjedni ti na moja kolca, pa ću te povest k tati. Proštenje si pješice obavila, pa si možeš blagoslov i na kolcih odniet.

— E! nasmija se Jaga, kad je baš tako liepa prilika i kad sam si hodajuć nogu ožuljila, baš vam hvala za vašu dobrotu; čuješ Baro, reče drugarici, idi ti sa strinom, a ja sa kumom Krušićem. Mislim, da će za me, marijansku putnicu dosta mjesta na vaših kolcih biti, ne nosim bremena neg svoju kožu punu mesa i onu tikvicu vode, koju ste mi i onako na pol izpili.

U to krenu provod napried u goru, a mi i Jagica povratismo se u Bistricu, sjedosmo na kola, pa hajde natrag preko Stubice. Ne znam pravo, kako je meni bilo, jezik mi se nekako liepio uz nebo, oči mi se niesu dale od Jage, a po glavi šumile mi otčeve rieči: „Žena je andjeo čuvar s neba, žena je crni vrag“. Čudno vam je to. Kadkad je čovjek sliep na zdrave oči. Vidjao sam Jagicu više puti, vozeći se kroz Črnomerce, pa kao da i ništa bilo nije. Djevojka, djevojka, parta, parta. Više puti prodje čovjek kraj rumene ružice, vidi ju i ne vidi, al na jedan put otvori mu se pravi vid i ugleda opet ružicu i djene si ju za šešir. A meni se otvori vid, kad je Jaga kod sv. Lacka momu otcu tikvicu davala. Bože moj, bože moj, da ste ju vidjeli pod zelenim drvetom, kroz koje je sunce sievalo. Lice joj bilo ko ružica na sniegu, lice fino, puno, trepavice duge, oči crne, ko živ ugljen, zubi drobni — pa šta to i govorim — to je bilo; kad je to bilo — kad? — — —

Ivica predomišljao se časak poniknnte glave, sve na silu vukuć dim iz smotke. Za tiem odreza:

— No tako sam se opekao, da znate, ja gizdavi „barun Ivica“. Tjerao sam zelenka, da je pjena s njega curila, u glavi mi se miešalo, ća niesam putem vidio ni crkve, ni kuće, ni križa, ni plasta, ni živice. Ja sjedio s prieda, otac i Jagica s traga na kolih. Sjedio sam prikovan kao stup kraj vrata. Srdio sam se stoputi, što su momu otcu noge slabe, a mi da ne možemo ići sa Jagicom pješice. Da mi je otac reko: „Idimo pješice!“ bio bih ostavio kola i zelenka na sred puta, nek si ga vode cigani. U Stubici smo hranili. Sjedjasmo nas troje za jednim stolom pod grabrovjem kraj gospodskog dvora. Moj otac govorio ob ovom i onom, Jagica hahakala, a ja šutio, ma šutio kao kamen i da je kovač po meni kladivom lupao kao po nakovalu, opet bi šutio kao kamen. Samo dva puta sam progovorio. Natočiv čašu vina, posrknuh, pritočih, pa stavih punu čašu pred djevojku veleć:

— Jago, je si li žedna, pij! I djevojka posrknula.

Za tiem izvadih pogaču prosenicu iz torbe, prelomih ju i stavih polovicu pred Jagicu, veleć:

— Jago, je si li gladna? jedi!“ i ona sbilja drobnimi zubići ogriznula prosenicu, a ja gutao drugu polovicu, i mal se ne zadavio, jer mi se grlo neobično stezalo. Nije li to ludo? — — — Al šta ćete, rosa padne na cviet i cviet se otvori, drvo se zeleni i 'drvo cvate, a to naše srdce kuca, kuca, a kad mu dodje vrieme lupa, lupa, lupa — i po glavi ti lupaju moždjani — a pri duši ti je, kao da te smrt preskočila — s bogom pamet, s bogom! Pa čovjek ne misli više na crnog vraga, već samo na andjela čuvara s neba, i da mu krov nad glavom gori, sjedio bi, pa gledao. Gluh si, sliep si. E! — otresnu se Ivica i prodje rukavom preko očiju: — Šta ćete? Takvi smo.

Dopratismo Jagu sretno do Črnomeraca. Otac, stari Vuković, primi nas kao susjede liepo. Sjedeć na kolih morao svaki od nas jedno pet čaša izpit za sretan put. Jagica stojeć pred kućom do kola sve nam je točila, sve se muče s nama kucala. Meni je to drago bilo, al mi je i težko bilo.

Napokon pucnuh bičem. Bilo već tamno. Laku noć! poprati nas Jagica jasnim grlom. Kola poletiše, ja tuko zelenka nemilice. Jednom krenuh glavom. Pred kućom stajaše Jagica držeći u vis staklenu svjetiljku. Vidio sam joj u mraku lice, glavu, plete, bielu haljinu, sve to ožareno drkćućim svjetlom i meni je srdce drktalo. Lupao sam konja kao biesan, da mi je otac govorio: „No, no, Ivice! ti si nekako dobre volje! Slab si na vinu. Čuvaj se ga, znam ja to! Nemoj, ubit ćeš konja“.

Došav kući, niesam znao što da govorim majci, sve izvrtao rieči, da se je krstila, kad bi me pitala za bielo, a ja joj odgovorio crno. Bio sam umoran, noge mi klecale, ruke padale, glava klonula na prsa.

— „Pusti ga, mamo!“ reče otac materi, ta vidiš, slab je. Legni sinko, legni! Nu ja ne legoh u svoju postelju, ja se popeh na sjenik. Tu se dovukoh do škuljice i gledah — gledah — gledah prema Črnomercem, upiruć se u ruke. Al padoše ruke, pade glava na ruke i zadriemah. U snu gledah svjetiljku, djevojku, angjela čuvara i izvadih iz grudi svoje srdce prepolovih ga i dadoh polovicu angjelu čuvaru, veleć: „Nà! Djeni ga za svoja njedra!“

(Dalje sliedi.)

PRVA LJUBAV.

S češkoga od V. Halka preveo S. M.

(Dalje.)

Jaroslav ustade, prihvati ju za ruku, poljubi ju i odjuri iz sobe i kuće na ulicu, te svrne priekim putem do gostione P.... U gostioni sjede u kut, naruči pila i odluči čekati ondje, dok Jiskra s Ryzakom iz glumišta ne dodju. Medju tiem mu jošte živo lebdio u misli prizor s gospodjicom Ružom, a neki ga nutarnji glas korio, što se je svojim očitovanjem prenaglio. Zašto li Ruža doktora Raska prezire? razmišljavaše. Činilo mu se na ime, da čovjek čovjeka ne može mrziti, osim ako ga je prije ljubio. Koga sam ljubio, mudrovao on, toga mogu i mrziti; za ostale ne marim.

U to opazi dva do sebe sjedeća gosta, kojih se jedan bijaše odviše naljoskao piva, a drugi mu povladjivaše. Kako se činjaše, to bijahu lakaji.

Osim njih nije u tom zakutku gostione bilo nikoga, a Jaroslav mogaše ondje dobro njihov razgovor slušati.

— To mi vjeruj Benešu, govorio upravo onaj, koj je malko dublje u čašu zavirio. To mi vjeruj, ja sam bezobraznik. Ti sjediš ondje, a ja ovdje. Ja to pred tobom velju. Ja sam ti čudne naravi. Kad me tko razgnjevi, ja se iz gostione ne mičem, pa da mi glavu odrubiš, to mi vjeruj.

— To vjerujem, povladjivao mu drugi.

— Kaznio me Bog! Ali odkini mi glavu, ja se ne mičem. Vidiš, Benešu, ja sam glupan, oprosti; ti si više hodio u školu nego li ja — pa si takodjer brz i uredan. Ali to velim, bud sam pijan: budi triezan, ja sam nevaljalac. Ja si niesam kriv, a probosti sviet — to mi samo o volji zavisi. Kaznio me bog, ali ja toga ne ću. Ja mislim, da bi to sve u redu bilo. Ali ti to već znadeš, što bih duljio pripoviest, ti si hodio dulje u školu. Ne trebam duljiti pripoviesti, što sam rad reći, to ti već znaš, je li?

— Znam, brate, znam!

— Nu, dakle znaš. Ja si ne mogu pomoći. Što mi je na srdcu, to mi je i na jeziku. A nikomu ne dugujem ništa — to je istina. Hej, konobaru, je li to istina?

— Ogledavao se za konobarem, a buduć ga ne bilo pri ruci, da mu posvjedoči, nastavi:

— Da sam rado medju ljudmi — što to komu smeta? Da sam se drugčijim rodio, drugčijim bi bio. Ali kakav sam se rodio, takav sam, a tu mi ne će nitko pomoći.

A hoće li me pan doktor Rasek za čauša, mora se jako rano ustati. Govorim li istinu, Benešu?

— Govoriš, govoriš!

— To ja znam. Ali i to znam, kad ta svadba za dva ćedna bude, to jest, kad se pan doktor oženi s gospodjicom Jiskrovom — to znam, biti će mi svejedno. Ali pij, Benešu! Svieta ne kupujem i ne plaćam, ali piva kupujem i plaćam. Kad popijem, idemo kući. Jer ja sam bezobraznik, kad se razsrdim, ne mičem se.

Jaroslavu bilo čudno pri srdcu, kad je čuo ime gospodjice Jiskrove s imenom pana doktora, a još k tomu i to, da bude za dva ćedna svatba. S početka je doduše mislio, da je pripoviedalac možda samo svojom razgrijanom maštom izmislio tu svatbu. Ali mu se ipak vrzlo po glavi, kako bi takov čovjek o tom mogao što izumiti, kad ne bi bilo valjana uzroka. U tom nešto mora biti, mišljaše. Ali kako, da od lakaja što o tom sazna? Sjesti s njimi k istom stolu — to mu se nije dalo, a ipak mu se činilo nuždno, da se s njima u razgovor upusti, hoće li što saznati. Još je neko vrieme sjedio, slušajuć, ne bi li iz pripoviedanja pijanoga i iz povladjivanja Beneševa što mogao razabrati. Ali onaj neprestance tvrdjaše, da se ne će iz gostione maknuti, ako se naljuti ma ga i glave stalo, da je bezobraznik, imajuć nevaljalu narav, a Beneš mu to povladjivao. Jaroslav čekaše još dugo, ne će li opet početi o doktoru Rasku, ali uzalud. Sad ustade Beneš, kako ga je drug krstio, te prodje van. Jaroslav podje za njim.

— Dozvolite, pane, poznajete li doktora Raska? pitao ga Jaroslav.

— Poznajem, pane, odgovori Beneš. Moj je sudrug njegovim lakajem.

— Ne znadete li možda ništa izvjestnijega o njegovoj svatbi s gospodjicom Jiskrovom?

Beneš pogleda ne pouzdano Jaroslava, kao da ga pita, čemu on to mora znati? Ali Jaroslav gledao mu toli nemarno u oči, da mu je odmah nestalo svakoga nepouzdanja.

— Pa to nije nikakva tajna, pane, da gospodjica Ruža hoće uzeti pana doktora, poćeo napokon.

— Što? Gospodjica Ruža hoće uzeti pana doktora? To je divno. Ha, ha! možda pan doktor hoće uzeti gospodjicu Ružu?

— Moglo bi se tako reći; al se meni čini, da me je moj drug uvjeravao, da je gospodjici Ruži više do pana doktora nego li panu doktoru do nje. Barem je pan doktor naložio momu drugu, neka od gospodjice Ruže, susretne li ju gdje, ne prima nikakva lista, koj bi bio uporavljen na pana doktora.

— Zar je prije nosio od nje listove?

— Gospodjica mu ih Ruža davala, gdje god bi ju susreo, uručiv mu list davala bi mu i napojnicu. Za to je danas moj drug toli pakostan, što ga je pan doktor lišio tieh zaslužbica.

— Je li vaš drug takodjer od pana doktora nosio listove?

— Pan doktor išao je prije sam gospodjici, te joj napokon poslao jedan list, a od toga vremena ni jedan više. Gospodjica Ruža malne svednevice k sebi pozivala njegova lakaja, da odnese panu doktoru pismo.

— A za dvie nedjelje dana bit će svatba?

— Dvojbim. To samo moj drug misli, a više ne nosi nikakovih listova.

— S Bogom, pane!

— Sluga sam!

Jaroslav se vrati u gostionu, sjedne u svoj kut, a za koj čas dodje i Beneš, da iznovice povladjuje svomu drugu. Taj je za tiem platio i pozvao Beneša na odlazak.

— Zar ne? Benešu? govorio mu, ja sam svuda točan. Nikomu niesam ništa dužan. He, konobaru, je li to istina?

— Istina, istina! povladjivao konobar, koj je upravo blizu bio.

A Beneš primi svoga druga pod ruku; te se odteturali iz gostione.

Jaroslav zapuši smotku, te poduprvši rukom glavu ne obaziraše se ni na koga više, već izturivaše na usta dim u velikih kolobarčićih te sliedjaše očima svaki kolobarčić, dok se nije razplinuo. Za tiem se izpravi, uze prstima udarati po časi, oponašajuć bubnjara. Glava mu bila puna misli, te bilo čudo, da mu ne puče. Što je netom od slugana čuo o Ruži, tako se je čudno slagalo s današnjom kušnjom, da mu je bilo težko razabrati, kako li će se sve to svršiti. Ne, to nije moguće, da bi se Ruža danas, osobito pako danas, samo pretvarala bila. Da se čovjek tako umie pretvarati — ne, toga nije mogao povjerovati. Ali što, kad bi to ipak bilo? U taj se par opet sjetio Emilije, a krv mu tako navalila u srdce, da je probliedio kano smrt. Poče proklinjati svoju neodlučnost, jedini tobože uzrok, što Emilije još nije poznavao, i što su stvari danas tako pokrenule. Kleo je i današnji dan, što je išao k Jiskri, dapače kleo je slučaj, što se je u obće s Jiskrom upoznao. Ali što mu sad bijaše radit? Gospodjici Ruži ponudi sam, da će ju štititi, založi sam svoju glavu — ne mogaše od sramote ni koračaja u nazad. Činilo mu se, da ne može pomisliti, da si je sam skovao verige, u koje ga je sapela gospodjica Ruža, u koliko je bio priedmetom njezinih mušica. Još jedared prošao misleć do najmanjih sitnica svoje poznanstvo s gospodjicom Ružom; nigdje nije u nje opazio ništa naravskoga, svuda vidje puko pretvaranje, svuda same krinke; a zar da današnji prizor nadmaši vršak njegova nepouzdanja, kojim je sve njezine načine i običaje susretao? Opet se u njem pojavi stara oholost, on zamrzi gospodjicu Ružu; ali ujedno zamrzi i sama sebe, što je klečao pred onom, koju sad smatraše nevriednom njegovih misli, a tiem manje njegove ljubavi. A kad bi tako bilo, kako se je bojao, da je postao poslasticom njezinih mušica — glava mu hćede pući, kad je na to pomislio. Opet nije u Ruži ništa drugo nazrievao, nego previjanu koketu. — A Emilija? Sjetiv se nje lupi se o čelo, da mu se je u očima zakriesilo.

U to se porodio kraj njega glasan smieh. Jaroslav se trgne, kano da se je oda sna prenuo, pogleda tamo, odkuda se smieh čuo, te uoči kraj sebe Jiskru i Ryzaka, koji s nekoliko još drugova upravo iz glumišta dotekoše. Jaroslav ne hćede ni vjerovati, da je već deset sati, toliko mu brzo minulo vrieme, što je tu sjedio.

— Ha, ha! Čermak si pešću čelo bije, valjda mu se glavom roje pjesničke misli! smijao se Jiskra.

Jaroslav svakojako nastojao, da ne pokaže kakva mu je unutarnjost; gledao se pričiniti posve ravnodušnim, a Jiskrovim riečim se malko nasmijao, samo da nitko ne opazi njegova hinjenja.

— Aj Čermače, oglasi se jedan od nadošlih, niesi mislio, da ti je glava postala turskim bubnjem?

— Toli hrdjavo baš nije bilo; jer mi se čini, da je moj mozgovnik samo ljudskom kožom pokriven, poče Jaroslav smiešeći se; ali sam je najbolje znao, koliko mu je gorko bilo urediti svoje misli u te rieči.

— Ej, pa kako se glumilo u kazalištu? svrati s toga razgovora Jaroslav.

— Kapitalno! reče Ryzak.

— To znam. Najkapitalnije je igrao Ryzak sam, smijao se Jiskra,

— Prosim te, Ryzače, znadeš li, što se igralo? pitao ga jedan.

— Kako da ne bi znao, smijao se Jiskra. Ta nije ipak onoj crnki što drugoga pripoviedao, nego što se je u glumištu igralo.

— Molim te, Ryzak je bio u Gjurgjevoj viziji, nadovezao treći, vidio je samo svoju crnku, a snievao je o dvadeset tisuća.

— Kanite se svoga podsmievanja, branio se Ryzak, crnka vam nije ništa uradila, a imade li dvadeset tisuća to joj lje nije sramota.

— Ha, ha, smijali se svi, Ryzak ju brani. Braco, nije li te možda začarala?

Jaroslav slušaše taj razgovor, kano da dolazi iz onoga svieta. Zanesenost se mladosti sad u šali ticala struna, koje u njem punim, sladkim i gorkim akordi zvučahu. Sjeti se, da se je i on takvom sgodom smijao; te je htio i sada reći svoje obljubljeno:

Toga ne mogu, da pojmim, kako se čovjek zaljubiti može! ali te rieči kano da su ga izdale. Premda toga sada nije od sbilje mislio, ipak ne hćede ni od šale reći, što mu je vazda na ustijuh bilo, već se uze siliti, da pogodi žicu drugova.

— Ali o kakovoj to crnki govorite? pitao napokon Jaroslav.

— Znadeš, to ti je ona, koju smo onda u vrtu vidjeli — u zelenom odielu, odgovori mu Ryzak.

— A, onaj bastonski donjak! nasmija se Jaroslav.

— Smij mi se i ti! karao ga u šali Ryzak. Ipak mi pred njom nije spao škriljak, kao tebi pred gospodjicom Langovom.

— Ha, ha! Jaroslavu je spao šešir pred gospodjicom Langovom? smijali se svi.

— Dakako! ali vam je to liepa šala bila! prihvati rieč Ryzak, veseo, što su kolege prestali njega, a počeli Jaroslava bockati. Sad je pripoviedao o nesrećnom padu Jaroslavljeva škriljaka.

Pripoviedanje probudi obći smieh.

Jaroslav se s početka malo srdio, ali poslije se smijao s drugimi, jer je uvidio, da se drugačije ne će riešiti bockanja kolega svojih.

Govor naših kolega postajao već sada nalik na obične govore djačke. Mudrovali, smijali se, počeli o izpitih itd.

Jaroslav već ni slušao nije, o čem družtvo sbori, a oči bijaše upro posve nehajno u jedan klobuk, mnogi bi mislio, da izpituje, može li taj klobuk s klina spasti. U ostalom boravile njegove misli sad pri doktoru Rasku, sad u Ostruhovoj ulici, a pogledavajuć na kolege svoje, vidio je, da je u gostioni k P...

— Ali, Čermače, ti ovdje sjediš kano ptica u kavezu, začeo Jiskra, koji ga je podulje vremena već motrio. — Niesi li se gdje ulovio?

— Ne znam gdje! odvrati mu Jaroslav.

— Jesi li govorio sa sestrom? Kako joj je bilo? pitao ga Jiskra dalje.

— Po nešto je slaba; za uzrok je niesam pitao, odgovori Jaroslav, ali pri tom ni ne pogleda Jiskru, već svrnu oči u stol, kao da hćede reći, da su mu Jiskrina pitanja dosadna.

Jiskra se odanj odvrati, te slušaše govor svojih drugova. Jaroslav pako sjedio kano na iglah. Sve mu se melo mozgom, ne mogao nigdje niti spaziti, nije znao, gdje je početak, nije znao, ni gdje je konac — već je sam sebe sažaljivao. Takova je dakle prva ljubav?

Sudruzi se zapleli u živ razgovor, Jaroslav, ne znajuć gotovo, što radi, digne se, uzme škriljak, podje na stranu, plati konobaru, pa ni „s bogom“ ne rekav ode iz gostione.

Za dobrahan čas tek opazio Ryzak, da Jaroslava ne ima. — Gdje je Čermak? pitaše ostale.

— Ne znam! odvrati Jiskra, a ostali takodjer odvraćali u čudu: — Ne znam!

— Možda je vani? reče Jiskra.

— Pogledat ću, reče Ryzak, podje van, ali se brzo vrati, veleć: — Jaroslava tamo nije.

— Konobaru! Je li otišao onaj pan, što je tu u kutu sjedio? pitao Jiskra konobara, pozvav ga.

— Pan je platio i otišao, odvrati konobar.

— Čudnovato! gledali jedan drugoga.

— Ne znam; nešto u toj stvari mora biti. Čermak se nije još nikada s nami tako razstao, govoraše za koj časak Ryzak.

— Toga ni ja ne razumiem, čudio se Jiskra.

— Nešto mu se vrze glavom, što nam ne će povjeriti, rekne jedan.

— Saznat ćemo to, nadoveže Ryzak.

Platiše, odoše iz gostione naglo te ni ne sboreć. Svaki mislio, što li se Čermaku sgodilo, a čuda golemoga: Jiskra se s Ryzakom ne prepirao o glasbi.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Marko Antun de Dominis.

II.

Dok je M. Antun svoje danke u Rimu boravio što učeći, što uživajući, krvav mu dogodjaj pred Klisom otvori put do senjske biskupske stolice. Ovaj na ime tvrdi grad, koj gospodi nad spljetskim zaljevom, bi u proljeće g. 1596. ponajviše junačtvom senjskih uskoka iztrgnut iz turskih ruku, u koje bješe skoro prije 60 godina (1537.) pao. Znalo se, da ne će Turci tako lahko pregorjeti ovoga gubitka. S toga je vojvodi Gjuri Lenkoviću mnogo do toga stajalo, da posadu grada ojača. Opet sada bjehu Senjani prvi, koji su do svojega staroga zavičaja potekli. U svibnju indi odplovi četa pod Klis, a na čelu joj sam biskup senjski M. Antun de Dominis, pa uz njega kanonici Gjuro Bogutić i Nikola Zupičić. Naši se sbilja niesu u računu prevarili, jer turska vojska pod vodstvom bosanskoga paše, do 10.000 momaka jaka, obsjede Klis dne 1. lipnja r. g. Posada ne bi bila mogla tolikoj sili odoljeti, da joj

Lenković s novom vojskom ne dodje u pomoć, koja se je u solinskom zaljevu kod Sućurca izkrcala. Na kliskom indi polju zametnu se bitka, u kojoj naši potukoše Turke i natjeraše ih u bieg. Ali kada bježeći neprijatelj vidi, da naši po turskom taboru plien kupe, vrati se iznenada, tè raztjera naše, od kojih mnogi pogiboše, dočim se drugi utekoše u Klis. Turci se medju tiem povukoše natrag, ne mogavši za sada predobiti grada; ali iz zasjeda vrebahu na neprijatelja. Kada se indi Lenković, ostavivši u Klisu 600 momaka, uputio bješe u Senj, udariše na ovu četu Turci, tè ju razbiju, a medju mrtvimi bude i senjski biskup Antun de Dominis; pà i sam vojvoda Lenković bude ranjen i jedva doveden u Senj, hrabrošću Miše Radića.

Kano sada već je i tada imala kruna pravo imenovati biskupe u Ugarskoj i našoj domovini. Junačka smrt biskupa Antuna de Dominis pod Klisom za vjeru i za dom habsburžki imala već umah obratiti pozornost kralja i cara Rudolfa II. na njegova sinovca, učena prelata, M. Antuna, kojega se izbor mogao u kr. dvoru vidjeti tiem prikladnijim, što je M. Antun, kako će se kašnje vidjeti, bila osoba povoljna takodjer mletačkomu knezu — a upravo tada želilo se poravnati razmirice izmedju carevine i republike. Sve ove, a i druge manje poznate okolnosti, imale su utrti M. Antunu put do senjske biskupske stolice, i pospiešiti, da je on još prema koncu 1596. godine imenovan bio za biskupa senjskoga i upravljatelja krbavsko-modruške biskupije.

Ali je neponjatno, što M. Antun nije odmah potvrdjen po rimskoj stolici; tè je on malne četiri godine bio samo „izabrani biskup senjski (eletto vescovo di Segna)“, dok napokon ne bi papom Klementom VIII. u konsistoriju od 13. kolovoza 1600. potvrdjen; pà uslied toga u listopadu u Mletcih za biskupa posvećen. Neponjatno za to, što je sam papa „imao častno mnienje o krieposti“ M. Antuna, tè mu prije g. 1600. povjerova pouzdane misije. Ako niesu neprijatelji M. Antuna umjeli odgoditi onu potvrdu: to se ima ova odgoda pripisati spoljašnim okolnostim — koji su to neprijatelji bili, upućuje sam M. Antun veleći, „da Isusovci niesu rado vidjeli“, što je imenovan biskupom.

Ele, M. Antun je stao umah poslije svojega imenovanja upravljati senjskom i modruškom biskupijom. Ali njegova djelatnost nije bila toliko crkvene koliko državne naravi; jer se ona ticala malo ne izključivo „uskočkoga“ pitanja, koje je tada zanimalo toliko mletačku republiku, koliko carski i rimski dvor.

Maleni Senj zadavao je tada dosta glavobolje ne samo Turčinu nego i Mletčanom, tè je i kr. dvor svaki čas dovodio u opasne po mir sukobe s objema državama. Senj je bio tada sielo ratobornih uskoka. A tko su bili ti uskoci? upitati će po gdjekoji čitatelj ovoga vjekopisa.

Kada su Turci god. 1528. s tvrdim gradom Jajcem osvojili sav priedjel izmedju Vrbasa i Une, ili sada tako zvanu tursku Hrvatsku; kada su iza toga posjeli susjedne hrvatske županije Liku i Krbavu: onda je mnogo naroda, koj nije htio pod turskim silničtvom živjeti, pribjeglo u slobodnu još Hrvatsku. Nu granice slobodne Hrvatske postajale su sve tjesnije, i to ne samo ovkraj nego i onkraj Velebita; ovdje bo su Turci još god. 1528. osvojili Vranu, a devet godina kašnje (1537.), kako spomenusmo, i čvrsti Klis. S ovih takodjer, sada turskih strana, pribjeglo je dosta naroda u slobodnu Hrvatsku, koje su granice naprama novomu turskomu posjedu branili god. 1563. sliedeći gradovi: Varaždin, sv. Juraj, Koprivnica, Križevac, Cirkveno, Ivanić, Sisak, Hrastovica, Glina, Cetin, Slunj, Drežnik, Ogulin, Modruš, Brlog, Otočac, Brinje, Senj, Rieka i Trsat.[1] Narod, koj se je turskomu jarmu uklanjao, rado bi priman, te kano što bijaše oružju privikao, ponajviše naseljen upravo na novih hrvatsko-turskih medjah, da ih pomogne braniti, ili u onih priedjelih, koji su bili izvrženi neprijateljskomu nasrtanju. Ovi pribjeglice prozvani su „Uskoci“, a zovu se u hrvatskih lat. pisanih zakonih takodjer „Vlasi“. Što su na poljskih i ruskih granicah bili Tatari i Kozaci, što na ugarsko-turskih akindši i hajduci: to su uskoci ili „vlasi“ bili na hrvatsko-turskih t. j. neredovita vojska, koja je s jedne strane branila granice od Turčina, s druge po svojoj dragoj volji prelazila te granice, napadala neprijatelja, plienila mu i pustošila zemlju.

Tiem je putem grad Senj dobio novih stanovnika, kojih je većina došla izpod Klisa poslije 1537. godine. Grad je od god. 1471., koje bi Frankopanom otet, spadao pod kraljevsku vlast, koju je kr. kapetan ondje zastupao. Nu obćina se upravljala slobodno po svojem starodavnom statutu; ali uskoci umješe do skora u s oje ruke vlast pribrati. Tako nalazimo, da su Miša Radić, Gašo Stipanović, Pavao Mihovičić i Ivan Novaković inače Vlatković, vojvode u Senju izdali dne 19. listopada 1598. god. na kršćanski sviet otvoreno pismo, koje je gradski kancelar Jerko Srebrnjak (d' Argento) napisao. Ovo je indi poglavarstvo stajalo na čelo gradu prvih godina M. Antunova biskupovanja u Senju. Inače je grad s cielom hrvatskom krajinom u vojenih poslovih iza 1578. god. visio o vo-

[1] Vidi obširnije razpravu dra. Fr. Račkoga: Ob obrani hrv.-slav. granice u XVI. i XVII. vieku. Književnik 1866., str. 510 slied.

jenom vieću dvorskom u Gradcu, kojemu je tada stajao na čelu nadvojvoda Ferdinando, vladalac nutrnjo-austrijskih zemalja.

Senj bijaše važna točka za Hrvatsku i krunu ne samo naprama Turskoj nego i naprama Mletačkoj. Naprama Turskoj bijaše Senj tvrdim branikom za bližje omanje tvrdjave, Brlog i Otočac; naprama Mletačkoj poradi njezinih bližih otoka kvarnerskih: Raba, Krka i Cresa. S toga nije čudo, što su se senjski uskoci u svojoj ratobornosti često zadjenuli sada ob ovu sada ob onu susjednu vlast, kano što su i oni napadani bili to od turskih četa to od plovećih mletačkih galija. Jer carska i mletačka politika niesu ni tada naprama Porti bile jednim pravcem pošle. Sebični Mletčani dobro su se pazili s Turci, samo kada im ovi niesu dirali u njihovo hrvatsko-dalmatinsko primorje i kada im niesu trgovine sprežavali. Oni su upravo nešto prije, u studenom 1595., preko svojega poslanika Leonarda Donada u Carigradu sa sultanom Muhamedom III. mir obnovili bili, ne razbijajući si glave, što tursko kopito Hrvatsku i Ugarsku tare i ništi. Kada su Senjani sliedeće godine jurišali na Klis, kada se ondje hrvatska i kršćanska krv prolievala: mletačka je mornarica kod Spljeta skrštenih ruku gledala ono mrcvarenje. Mletčanom je pače, koji su jedini htjeli gospoditi na jadranskom moru, godilo videćim, kako senjski uskoci slabe; ne bi li se riešili i ono malo galija, kojimi su uskoci do Rieke plovili.

Tko čita mletačke izvještaje i ine spomenice talijanske one dobe o uskocih, groza ga hvata s divlje ćudi one, koja se uskokom pripisuje. Ne može se reći, da su se uskoci od četovanja i plienjanja uztezali. Ali u kakovoj bjehu oni školi odgojeni? Ne samo Turci nego ni Mletčani niesu im štedili ni života ni kućišta. Mletački providur Almor Tiepolo u srpnju 1592. osvoji Bag, popali okolicu a uhvaćenike dade nemilosrdno objesiti. Ali su Mletčani smjeli na svaki uskočki nasrt, pa bio to obrana, na svaki zločin, koj se o značaju one dobe omjeriti ima, dignuti tužbe i viku kod rimskoga i carskoga dvora; a svojimi spisi ocrniti uskoke pred Evropom. O uskocih valja ono, što je vladika Petar Petrović Njegoš u pismu[1] na Osman pašu rekao o Crnogorcih: „Ja čujem, da ti Crnogorce hajducima nazivaš; to ime ni malo sramotno nije, hajduk znači chevalier . . . Istina je, da su neki Crnogorci ubivaoci, grabitelji i mamitelji; ali ih izobuzdana i divlja sila turska nasili, pa i junačka nevolja . . .“ Nu zapadu ne stade smisla i pravde, da bi tako položaj naših uskoka mogao bio shvatiti.

Pa i novi biskup senjski, M. Antun de Dominis, gledao je na senjske uskoke kroz talijansko i mletačko staklo. Rodjen na zemljištu mletačke republike, koja ga je u kolievci na svoju odhranila, odgojen u Italiji, opojen visokom zapadnom učenosti, nije se M. Antun umio snaći u krilu naroda hrvatskoga, kojega je divlji Azijata do košulje svukao bio, koj se je za svoj obstanak borio, pa u toj borbi često se služio onim oružjem, kojim bijaše napadan. Kada je divlju tursku navalu odbijao, kada se je proti mletačkoj lukavštini služio otvorenim štitom: tada mu se okrutnost i himbenost spočitavala. M. Antun bješe umah iz početka svojega biskupovanja u Senju pozvan, da pripomogne riešiti pitanje „uskočko“. On je izprvice, kako se razabire iz pisma pape Klementa VIII., dne 2. rujna 1598. na nj upravljena, gledao poravnati razmiricu izmedju Senjana i Mletčana; a za tiem prenese ovu razmiricu na sunarodno sporazumljenje izmedju kneževskoga i carskoga dvora.

Potican u ovoj odluci svojoj rimskim dvorom a po ovom preporučen pismi od 15. listopada r. g. kralju Rudolfu i nadvojvodi Ferdinandu uputio se M. Antun prema koncu 1598. godine u Gradac i Prag. Ali M. Antun nije shvaćao ovoga pitanja s gledišta hrvatskoga, kako bi se senjskomu biskupu dolikovalo bilo. On je radio kano da je izaslan od mletačke vlade. Ova je tada nastojala sklonuti Rudolfa i Ferdinanda bar na to, da ratoborne uskoke presele iz Senja t. j. od mora u nutrnju zemlju, imenito u okoliš bližnjih tvrdjava Otočca, Brinja i Prozora. Kamo su Mletčani ovom osnovom na kraju smierali, nije težko pogoditi: da naime mogu tiem laglje Senj dobaviti, bilo ugovorom bilo silom; a ova se tajna misao kadšto očito izdala. U tom je smjeru radio mletački poslanik kod car. dvora Franjo Vendramin; pak mu sada i M. Antun dodje u pomoć. Pa to nije potvora podignuta proti M. Antunu; dočim je ovaj sam bratučedu svojemu Labienu Velutellu povjerio bio, da je on „uviek želio i započeo ugovaranje, kako bi Senj, Vinodol i Novi s cielim primorjem podpao pod vlast mletačke gospoštije“. Ali s takovim izdajničkim priedlogom nije se M. Antun usudio ravnim putem izaći; s toga je najprije u onom prvom podupirao mletačku vladu. Isti svjedok ubavješćuje nas o tom ovimi riečmi: „M. Antun naišao je uviek (glede odstupa primorja) u odporu carskih savjetnika na tegobe skrajnje; s toga izmisli drugu doskočicu (un' altro espediente), kako bi ovo prevedro gospodstvo oslobodio od neprilika, da naime nj. carsko veličanstvo ukloni vojsku iz Senja i da ju za obranu svojih medja proti Turčinu prenese u drugo prikladnije mjesto“. Ovo isto bio je M. Antun povjerio i mlet. poslaniku Fr. Vendraminu, koj o tom piše dne 15. veljače 1599. iz Praga mletačkoj

[1] Vidi u Arkivu za jugosl. poviest II., 46—48.

vladi, da se je biskup u dvoru uvjerio, „da se ne ima nadati podnipošto, kako da bi Senj mogao ikada, bud kupnjom bud zamjenom, doći u ruke one prejasne gospoštije“; a s razloga, što je Senj jedini hrvatski grad kod mora.

Na posredovanje pape preko poslanika Flaminia Dolfinia i preko apost. nuncija, s kojim se i M. Antun putujući u Prag dogovarao u Beču, a i da se bar ponešto zadovolji Mletčanom, bio se kralj i car Rudolfo sklonuo na toliko popuštanje, da ostanu u Senju samo oni uskoci, koji su u carskoj službi; a da se svi ostali s obiteljmi presele drugamo. Ali tiem niesu bili Mletčani zadovoljni; tè ih M. Antun svojski podupirao. Dne 27. studenoga 1599. uputi se on k caru u Plzno; ali prije toga posieti u Rokicanu novoga mlet. poslanika Petra Duoda, da se s njim sporazumie; i ondje sastavi spomenicu, koju je htio predati caru, a koju je rečeni poslanik uz svoje pismo od 30. studenoga pod rukom priobćio svomu knezu. Senjski biskup povjeri ovu spomenicu — kako ovaj primjećuje u pismu — „s one nutrnje odanosti, koju nosi prema vašoj prejasnosti. Ali sve ovo priobći mi on, moleći me, da čuvam tajnu, jer da se ovo dozna, osim toga što bi on upropašćen bio, vaša bi prejasnost bila lišena toga sredstva“ za doznavanje daljnih koraka.

U onoj indi spomenici M. Antun dokazuje, da

Ferdo Rusan

onakova ustanova glede senjskih uskoka, kakova je u onoj carskoj naredbi, ne može zajamčiti mira s Mletčani; tè predlaže, da se ona ustanova tako tumači i ublaži, „da svaki uskok, koj želi biti u carskoj plaći, imade stajati pod oružjem u gornjih tvrdjavah; ostali pako, koji žele u Senju i bližih mjestih ostati i iz vlastitoga truda i obrta življeti, ne imadu se nadati, da će biti u carsku mornaricu primljeni, već im valja mir gojiti sa susjedi". A dok se to izvede, neka se Senjanom strogo zabrani ploviti po moru, osobito izvan senjskoga zaljeva; čim bi Mletčane sklonulo, da obustave svoj progon proti uskočkim ladjam. Znajući M. Antun, da je carska blagajna izpražnjena, pà da ne može smoći novaca za učvršćivanje tvrdjava, u koje bi se uskoci mogli preseliti, hćede oslabiti svaki prigovor s ove strane tiem, što se ponudi naći trgovaca, koji će položiti potrebitu svotu, ako im se ustupi šuma u okolici senjskoj. Ove svoje priedloge zastupao je M. Antun ne samo kod kr. Rudolfa u Českoj, nego i kod Ferdinanda i vojenoga vieća u Gradcu, kamo se je bio dne 18. veljače 1600. iz Praga uputio. A jednako je radio i u Ljubljani kod kranjskih stališa, kamo je koncem travnja bio iz Gradca došao.

Postupak M. Antuna u pitanju „uskočkom" nije mogao pribaviti mu pouzdanja u carskih viećnika. On sam pripovieda, da su ministri budili u Rudolfu podozrievanje prama njemu; kano da je veoma obvezan u službi prejasne republike; pà da su kušali oduzeti mu biskupiju". A čim opravdava sam M. Antun ovaj svoj postupak? Čujmo njegove rieči, koje izusti u mletačkom vieću dne 12. srpnja 1600. godine: „Od kada sam za biskupa u Senju i bližnjih mjestih izabran, vazda sam bdio za slavu božju i dobrobit moje crkve, želeći s dobrim pastirom, da puci povjereni mojoj brizi i upravi živu u strahu božjem i da se sa susjedi u miru i slozi drže. Ovo sam navlastito radio sbog službe, koja mi to nalagala, i s obzira na korist dotičnih vladalaca jedne i druge strane: one, jer me izabraše i poslaše u ovu biskupiju, ove sa naravne obveze prema onom prejasnom gospodstvu (mletačkom), kojemu jesam podanik rodom po gradu Rabu i po otcu iz obitelji de Dominis, i po majci koja je žena ovoga sjajnoga grada, u kojem sam dugo boravio. Nastojao sam takodjer oko toga mira i sporazumka već radi svoje vlastite koristi; jer budući ja biskupom Senja i bližnjega primorja, pripravan sam odreći se biskupije i postati prostim kapelanom, radje nego li upravljati pukom toli razuzdanim, toli izopačenim i toli malo prijateljskim bogu, a neprijateljskim pokoju obćemu i miru; ako se razmirica ne uredi i ako se ne nadje kakovo sporazumljenje; nego ako se kao sada nastave izgredi divlji i neuljudni".

Posljednja izjava daje zaključiti, da je sam M. Antun sumnjao o uspjehu svojega dotadanjega nastojanja oko poravnanja „uskočkoga" pitanja. A ovu sumnju potvrdiše nastali dogodjaji.

Uskoci, dočuvši o čem se radi, postali su dnevimice nemirniji. Jedva je M. Antun negdje početkom svibnja 1600. g. bio iz Ljubljane na Rieku došao, kada ga je senjski kapetan Danilo Barbo zamolio, da pohiti u Senj, jer da on ne može više svojih uskoka obuzdati, koji, mletačkom mornaricom obsjednuti, bili su odlučili udariti na neprijatelja; čim bi se ona razmirica još više pooštrila. M. Antun došavši u Senj, poče s vojvodami uskočkimi ugovarati; i dovede ih na pomirbu, koja je pismom od 18. svibnja r. g. utvrdjena. Ali jedva je to učinjeno, kada sami Mletčići poremetiše ovo primirje; dočim su njihovi arbanaski brodovi uhvatili jednu ladjicu uskočku s hranom, tè poubijali u njoj nalazeće se starce i starice.

Ali ni carski dvor nije se na tolike tužbe mogao oglušiti; s toga je odlučio razviditi i ukloniti nerede u Senju. Nadvojvoda Ferdinando, pozvan u to ime od kr. Rudolfa, imenova za Senj povjerenikom svojim norinberžkoga viteza Josipa Rabatu, rodom iz Gorice, a podkapetana u Kranjskoj, koj je već bio nadvojvodi svoju viernost i u tih poslovih vještinu zasvjedočio, kano njegov poslanik u Mletcih. M. Antun de Dominis bio je zadovoljan tiem imenovanjem, kano što se rabire iz njegova pisma od 30. prosinca 1600. iz Rieke, a upravljena Filipu Pasqualigu: „Presvietli g. Josip Rabatta, vitez preuman, prerazborit i prerevan, imade za ovo poravnanje i volju i snagu; od vlasti, koja mu dana, niesu manje sile; za to imam ne samo nadu, nego izvjestnost, da će Senj biti očišćen, oslobodjen onih razbojnika i posada u njem uredjena."

Rabatta je, prem bolježljiv, u sred zime, u prosincu došao na Rieku, gdje se je sastao s biskupom senjskim. Poslanstvo nadvojvodina povjerenika imao je podupirati s jedne strane M. Antun, s druge pako rečeni F. Pasqualigo, zapovjednik mornarice u kvarnerskom zaljevu. Već je i to, bez obzira na njegovu priklonost prama Mletčanom, dalo M. Antunu povoda, da je stupio u neprekinuto dopisivanje s F. Pasqualigom. Ni jedan mletački agent ne bi bio marljivije i točnije Pasqualigu izvješćivao o uskocih i carskom povjereniku, kano što ga je senjski biskup izvješćivao putem svojih čestih listova. Sada je indi M. Antuna zapala zadaća, da bude pobočnikom povjereniku izaslanu u Senj s najobsežnijom vlasti, a malo ne uhodom mletačkomu pomorskomu zapovjedniku.

Prema ovoj zadaći unidje M. Antun dne 29. siečnja 1601. u Senj i to u pratnji povjerenika J. Rabate i njegove jake vojske. Pa tom prilikom unidje on prviput kano posvećeni biskup u stolnu crkvu senjsku! Prostor ovoga lista a ni svrha ovoga životopisa ne dopušta izpripoviedati na široko, što je carski povjerenik sve uradio, da s jedne strane zadovolji Mletčanom, s druge da uplaši uskoke; ali ne smie se prešutjeti, da je M. Antun čvrsto stajao uz Rabatu, podupirući svojim ugledom njegove stroge naredbe. A kada je povjerenik do stotinu obitelji odsudio na izgon iz grada, nije im biskup uzkratio svojega blagoslova! U isto doba nalazimo M. Antuna sada u Rabu (24. svibnja do 8. lipnja), sada na Rieci (12—15. lipnja), sada u Zadru (7. do 9. srpnja), vazda u obćenju s mletačkom vlašću; dok napokon, pozvan od cara, ne uputi se u drugoj polovici srpnja 1601. god. u Gradac i Prag. On bijaše pozvan ponajviše radi ubaviesti o predlogu, da se senjske šume prodaju; jer su se u Gradcu, kako to piše odanle F. Pasqualigu dne 6. kolovoza, bili pobojali, da bi proriedjenjem šuma obrana tvrdjave štetovala. U carskom takodjer dvoru, kako izvješćuje M. Antun mletačku vladu iz Praga dne 15. listopada, pitanje uškočko opet je zapinjalo. Ali kada se M. Antun koncem godine vraćao iz Praga, te se opet navrnuo u Gradac (3. siečnja) i Ljubljanu (15. siečnja 1602.) sbì se u Senju dogodjaj, koj je i njegov položaj duboko uzdrmao. Ne mogavši naime uskoci podnesti strogosti i silničtva povjerenika J. Rabate, pobune se upravo na staro ljeto 1601. godine, te ga u tvrdjavi smaknuše; pa „izložiše mu glavu na prozoru nad vratima kastela“. Viest o tom groznom slučaju dodje do ušiju M. Antuna u Ljubljani; pa ga ona tako uzbuni, da nije, kako piše, znao, gdje mu je glava.

I zaisto M. Antunu ne bì više obstanka u Senju. On to znajući nije se više ni vratio u sielo svoje biskupije; već je preko Rieke išao ravno u svoju postojbinu, na Rab. Uskoci, kako piše M. Antun iz Raba dne 7. travnja, grozijahu se javno, da će ga ubiti, i da im on jedini ostaje, kojega valja smaknuti. Već ondje bješe odlučio „povući se u Rim“; pa je sbilja ovu odluku uzastopce izveo, dočim se preko Jakina uputi u Rim, gdje ga u lipnju nalazimo.

Tiem se završuje drugo razdobje u životu M. Antuna de Dominis, koje smo samo u skrajnjih crtah narisali.

Po čem se poznaju vještice?

II. Iz onoga, što sam do sada bio kazao, naučio je svatko, da samo ona stvar plovi na vodi, koja kad ju metneš u vodu, iztisne samo toliko vode, da je ta iztisnuta voda lakša od one stvari.

Pa kako je za čovjeka? — pitat će štioci. — Je li onoliko vode, kolik je čovjek, ima veću ili manju težinu od čovjeka? Jer ako je veću ima onda znademo, da čovjek u vodi mora potonuti; ako manju, onda se domišljamo, da mora ploviti ili plutati. Nu baš za čovjeka se ne može ni jedno ni drugo poprieko (absolutno) kazati, jer čovjek zaroniv u vodu, iztisne od prilike toliko vode, koliko sâm teži; zato su ljudi ponajviše laglji od onolika množtva vode, koliko je njihovo tielo, a malo ih ima, koji su teži od onolike vode. Englez Robertson je u tom pogledu probe činio. Napunio je kacu sasvim vodom, pa je onda čovjek morao u kacu zaroniti, a Robertson je iztisnutu vodu na tezulji (vagi) potegnuo. Ovo je ponovio kod devetorice i pronašao, da je samo 1 od njih bio teži od iztisnute vode, a ostali su bili svi laglji. Glava i udovi su razmjerno teži od trupa, jer se sastoje ponajviše iz težkih kostih: zato plivaju debeli ljudi laglje od mršavih, a najmučnije bi plivao čovjek, koji je samo koža i kost. — Što pako ljudi stoprv poslije dugotrajna vježbanja plivati nauče, tomu su uzroci, koje glava, što ju moraš poradi disanja i gledanja izvan vode držati (a baš je glava razmjerno najteža), koje plašljivost plivačâ-početnikâ, koji od straha, da ne potonu, mašu rukama posve naopako, po imenu pako dižu ruke iz vode, a tim upravo pomažu sami svoje tonuće. Najlakše pliva čovjek ležeć na uznak tako, da je sve tielo osim ustah i nosa u vodi, i mašuć rukama pod vodom, kao što čine i mnoge životinje, koje zarone svim tielom osim gubice u vodu, a nogama mašu i grabe napried (n. p. konji). U ovakvoj legi ne treba ti drugo do srčanosti, najpače u moru, jer se u moru lakše pliva nego u rieci ili jezeru, budući da je morska voda gušća od obične. Maši dakle rukama kao da se odupireš na vodu i potiskuješ tielo u vis. Ovo ti treba osobito onda učiniti, kad puštaš paru iz sebe, jer tim postaješ manji, dakle i teži, nego onda, kad su pluća puna zraka, to jest kad su napeta. Svaki plivač bit će opazio, da ga voda više dolje vuče, kad pusti paru iz sebe, nego kad dahne u se — dakle je i kod nas sve kao u ribe, koja ima za to mjehur.

Čovjek se utopi ponajviše zato, što se preplaši i zabezekne, kad padne u vodu, pa mu ova stisne iznenada prsa i tako iztisne zrak iz plućah. Ne mogući pod vodom disati, vuče i nehotice vodu u se — a sve ovo čini, da čovjek sve to više otežča. Ako se i pomoli opet na vrh vode, a on viče, i tim prsa još više steže, pa u mjesto da rukama pod vodom maše, pruža ih iz vode, te mora opet potonuti.

Kad bi dakle u vodu pao, a ti ne pružaj iz vode ništa do usta i nos: toga radi drži glavu nazad i gledaj da legneš na uznak i da potiskuješ dlanovima vodu dolje. Prsa razširi što se više može, dišuć primjereno, a ne vičuć preko mjere, jer se tim prsa stežu.

Najbolje je dakako, da naučiš plivati, što nije stvar baš mučna, i zato je vrlo žalostno, što ne zna svatko plivati.

Kao što pliva željezni klinac, kad ga privežeš za primjeren komad plute ili drva: onako si olakoćuje plivanje i čovjek držeć se za dasku, ili za snop trske, ili svakojakimi spravami, kao što su veliki komadi plute (Pantoffelholz) privezani za gornju stranu tiela, volovski mjehuri svezani i preko prsah položeni, nepronični jastuci (vanjkuši) zrakom napunjeni. Ima zato jošt i osobitih sprava, n. p. pojasâ od nanizanih komada plute, plivaćih oklopa to jest plosnatih, šupljih posuda od lime (pleha) privezanih za ledja ili za prsa. Debele ljude pomaže u tom pogledu njihovo salo, jer se znade, da mast plîva na vodi kao pluta: oni su dakle kao plutenim oklopom obaviti, pa ima ih i takovih, koji ne mogu zaroniti u vodu, jer ih ova goni u vis, buduć da su lakši od nje. Prije 100 godina živio je u Napulju svećenik P a o l o M o c c i a, koji je plivao na moru kao riba, i kad se je u vodi izpravio, dopirala mu je voda samo do pojasa. Kažu, da je bio vrlo tankih kosti, inače pako debeo.

Odovud vidimo, kako su bili mudri naši stari, kad su vjerovali, da ima vještica i coprnica. Ako je potonula koja starica bačena u vodu, tim je bilo dokazano, da je vještica, pa naopako onda po nju! Ako je izašla na vrh vode, to je bio dokaz, da nije vještica. Uz ovu su mudrost dakle sve suhe, mršave, krupnih kosti žene postradale, a debele i tankih kosti spasile su se. — Mi se danas čudimo i smijemo ludosti naših starih: pa čemu se imamo zahvaliti, da smo pametniji? Poznavanju prirodnih zakona. Kad bismo ove jošte bolje poznavali, okanili bismo se još više mnogih drugih predsuda i postali pametniji.

Utopljen čovjek je puno teži od živoga, jer se napuni vode, pošto iz njega sav zrak izadje: zato utopljenik pada na dno kao i posuda vodom napunjena. To je uzrok, zašto je tonućega čovjeka težko izbaviti, jer se ne vidi, gdje je uprav potonuo.

Kad se čovjek utopi, ostaje na dnu dok ne počne gnjiti. Onda se u njem razvija od njegova soka svakojake fele zrak, od kojega tako nabrekne, kao mjehur, te postane laglji od vode, i pliva na njoj, dok ne nagazi na prud ili na brieg, gdje ostane ležati.

———

Iz onoga, što sam ovdje razložio, razabrat će, mislim, svatko, zašto nekoji ljudi odmah potonu, kad u vodu dospiju, a drugi plutaju na vrh vode, pa će se samo začuditi, kako je svietu na um palo tražiti vražje pritruhe u takvom naravnom pojavu. Da ovo dokučiš, treba ti se povratiti nazad k samomu postanku vještica.

Kao što su stari Slaveni vjerovali u dobroga Bjeloboga i hudoga Crnoboga — onako i drugi narodi. Stari Židovi su prihvatili takodjer od drugih azijskih naroda vjeru u takvoga crnoboga, zvanoga satanas, koji je prešao i u kršćansku vjeru. Izprva su kršćani učili doduše, da je Isukrst svladao satana, iliti, kako mi sad kažemo, vraga; nego poslije se je ta vjera opet uvukla i ljudi su mu pripisivali sve, što im ne bijaše po ćudi, misleći, da je to zlo, pa zlo da ne može dolaziti od boga — dakle od koga drugoga nego od vraga? Al buduć da ovoga nitko pravo ne poznaje, smisliše, da on svoja huda djela vrši po nevaljanih bezvjernih ljudih, koji mu se zapišu.

Sad su si samo glave razbijale, koji su ti ljudi, kako se poznaju? — U Niemaca bio je osobit red, kojemu su bili članovi vješte i mudre žene, te su se ove kojekuda tobože sastajale i viećale (kao što n. p. kod nas na Kleku), pa su se ondje zabavljale i od vraga zapoviedi dobivale. Eto ti dakle vještica, koje su se onda svestrano iztraživale i kojekako ubijale. Bilo je doduše već prije 1000 godina učenih ljudi, koji su ovu vjeru pobijali, ali to ostade „glas vapećega u pustinji“. Kod krunisanja Riharda I. nije smjela nijedna žena biti, jer se je za sve sumnjalo, da su vještice, kojim su svako zlo prišivali. Dokazano je, da su od god. 1230—1240. u njemačkom gradu Trieru više žena spalili, zato što nisu htjele priznati, da su se bile pretvorile žabom krastačom; jer o tom nije nitko dvoumio, da se vještica može pretvoriti u kakvu životinju — sve pomoću vraga, s kojim bludi.

Godine 1431. bila je tako zvana Orleanska dieva (Jeanne d' Arc), slavna osloboditeljica Francezke, na priedlog parižkoga bogoslovnoga fakulteta, u Ruenu javno kao vještica spaljena. Od onda se je to zlo sve više širilo, osobito, pokle je papa Inocencij VIII. godine 1484. odredio tri redovnika, da iztražuju i tamane viešce i vještice. Jedan od njih, Jakov Sprenger, sastavio je god. 1498. osobiti postupnik, poznat pod imenom „Malleus maleficarum“, „Hexenhammer“ (to jest bat vješticâ). U ovoj se knjizi na široko razlaže, kako se vještice iztražuju i kako se ima s njimi postupati. Medju ostalim se dokazuje, zašto žene najvole čarati i vračati: zato, jer u njih ima malo vjere, rad šta

se i zovu femine (to jest *fe* vjera i *minus* manje).

Pa što su sagriešile te vještice? Zašto se je digla takva hajka na nje? — Na to odgovara bulla pomenutoga pape, koja počimlje riečmi: „Summis desiderantes affectibus“. U njoj se kaže, da ima u Njemačkoj množina ženskih glava, koje su se odmetnule od prave vjere i sdružile s vragom, s njim grieše, njegovom pomoću čaraju, uništujuć porod žena i leglo živine, plod zemlje, voće drveća, groždje vinograda, dapače i same ljude, marvu, vinograde, voćnjake, usjeve i druge plodine, zadaju ljudem i živini svakojake boli i jade itd. Nepristojno je sve izbrajati. — Mužkarci su najviše tim očitovali svoje čarobnjačtvo, što su bajanjem činili, da komu nije mogla nahuditi sablja ni puška, i što su pravili buru i tuču.

A kako se spozna vještica? — Na to ima potanka odgovora u pomenutom „vještičkom batu“. Kad koja žena ima krvave oči, ta je sigurno vještica, ako toga nije hćela priznati, na muke s njom — pa su ju tako strahovito mučili, da je od boli sve što su hćeli priznala. Ako je koja odoljela svim ovakvim mukam, onda su ju svukli i svezali joj desnu ruku s palcem lieve noge, a lievu ruku s palcem desne noge, te bacili u vodu: ako je potonula, onda joj oprostiše, ako je plutala, onda ju svezaše za kolac i spališe javno.

Ovako je spomenuti Sprenger sam dao spaliti 47 žena u Konstanciji i Ravensburgu, a njegovi drugovi bili su isto tako radini; sudac vješticâ Remigius spalio ih je na izmaku šestnaestoga vieka u samoj Lotaringiji do 800. Sav se je sviet bio u tom pogledu kao pomamio, protestanti niesu bili ništa bolji od katolika; papa je tako vjerovao u vještice i vraga kao Luter (pripovieda se, kako mu se jednoč prividjelo, dok je pisao, da vidi vraga, pa je uhvatio tintarnicu i bacio za njim, a vrag je pobjegao). Sviet je bio pun vještica, vilovnjaka, čarobnjaka — napokon se je vjerovalo, da je u svakoj boci šampanjca vražić zatvoren, koji izleti, kad odčepiš staklo. — Prestala je svaka logika; jer ako je vrag tako silan: kako bi se bojao tintarnice? On bi ju dočekao i po Luteru udario. Sliepo trebaše sve vjerovati. Tko je dvojio, on je zagovarao vraga i njegova zla djela — pa hajde i s njim na lomaču, i on je tajni vieštac.

Stoprv u početku sedamnaestoga stoljeća osviestiše se malo po malo naučenjaci i počeše sviet upućivati, da ne ima vještica, što im napokon i za rukom podje, barem u toliko, da je prestao taj pokor čovječanstva — sudovi vještica; al su još godine 1749. u Würzburgu Mariju Renatu Sengerin, podprioricu samostana, javno kao vješticu pogubili, pa ju onda spalili. Posljednja vještica bila je u Evropi pogubljena prije 80 godina i to u pruskoj Poljskoj. Nego puk vjeruje još i dan danas sve te ludorije, a u Mexiku su još i lani jednu tobožnju vješticu spalili.

I k nam se je ta kuga bila dovukla i to po svoj prilici iz Njemačke, što nam zasvjedočuju rieči coprija, coprnjica, (Zauber, Zauberin), i kao što se svako zlo brže širi nego dobro, onako se i vjera u vještice do skora razširi po svem narodu, te rieč, koja bijaše prije biljeg tanka uma i bistra znanja, postade poruga. Kod starih Slavena zvao se je vieštac onaj, koji je mnogo znao, koji je bio vješt, a kod Čeha i dan danas znači vieštac proroka, to jest onoga, koji i buduće stvari znade. Kod nas pako (piše Vuk Karadžić), zove se dan danas vješticom ona žena koja (po pripoviedkah narodnih) ima u sebi nekakav djavolski duh, koji u snu iz nje izidje i stvori se u leptira, u kokoš ili u ćurku, pa leti po kućah i jede ljude, a osobito malu djecu. Kad nadje čovjeka gdje spava, a ona ga udari nekakvom šibkom preko lieve sise, te mu se otvore prsi dok izvadi srdce i izjede, pa se onda prsi opet srastu. Neki tako izjedeni ljudi odmah umru, a neki žive više vremena: koliko je ona odsudila, kad je srdce jela; i onakovom smrću umru, na kakovu bude ona namienila. Vještice ne jedu bieloga luka, i za to se mnogi o bielih i božićnih poklada namažu bielim lukom po prsih, po tabanih i izpod pazuha: jer kažu, da one na poklade najviše jedu ljude. — Ni jednoj mladoj i liepoj ženi ne kažu, da je vještica, nego sve babam. Kad se vještica jedanput izpovjedi i oda, onda više ne može jesti ljudi, nego postane ljekarica i daje travu izjedenim. Kad vještica leti noću, ona se sija kao vatra; i najviše se skupljaju na gumnu; za to kažu, da ona, kad hoće, da poleti od kuće, namaže se nekakvom masti izpod pazuha pa reče: „ni o trn ni o grm, već na pometeno gumno“. Pripovieda se, da je nekakva žena, koja nije bila vještica, namazavši se onom masti, mjesto ni o trn, ni o grm nehotice rekla i o trn i o grm, i poletjevši sva se izprebijala koje o šta. U Sriemu se pripovieda, da se onamo vještice najviše skupljaju više sela Molovina na nekakvom orahu, a u Hrvatskoj se opet pripovieda, da se onamo skupljaju na Kleku više Ogulina. Pripovieda se u Sriemu kako je nekakav čovjek vidjevši iz postelje kako mu je iz kuće vještica odlećela, našao njezin lonac masti, pak se njome namazao i rekavši onako, kao i ona, prometnuo se i on u nešto i odletio za njom. Doletivši na orah više Molovina našao ondje mnogo vještica gdje se časte za zlatnim stolom i piju iz zlatnih čaša. Kad ih sve sagleda i mnoge medju njima pozna, onda se kao od čuda prekrsti govo-

reći: „anate vas mate bilo!“ Čim to reče, u onaj isti mah prsnu sve vještice kud koja, a on spadne pod orah i bude čovjek kao što je i prije bio. Zlatna stola nestane kano i vještica, a njihove zlatna čaše pretvore se sve u papke kojekakvih strvina. Žena koja je vještica, kad izadje iz nje onaj duh, leži kao mrtva i da joj čovjek okrene glavu gdje su joj noge bile, ne bi se više ni probudila. Kad vide u veče kakvoga leptira, gdje leti po kući, ponajviše misle, da je vještica. Ako se može uhvate ga, te ga malo napale na svieći ili na vatri, pa ga puste govoreći: „Dodji sjutra da ti dam soli“. Ako bi se dogodilo, da sjutradan dodje kakva žena da ište soli ili kakvim drugim poslom, pa još ako bude gdje napaljena: onda se za cielo misli, da je to ona sinoć bila.

„Ala je to žalostno, što naš narod onakve ludorije vjeruje!“ — uzdahnut će rodoljubno srdce. I jest, al ne moj se tomu čuditi: pomisli, što bi bilo od tebe, da niesi nikada škole vidio, ni knjige štio. Pa u takvom je stanju narod naš. Nu što bi sviet rekao, da ti samo ruke sklapaš i jadikuješ, dok susjedu kuća gori, u mjesto da mu priskočiš u pomoć? — Tako dakle i prama seljaku nije dosta tužakati, nego priteći udjelbom onoga, čega seljaku najviše treba — udjelbom nauka. Pitaš, kako ćeš ga poučavati, kad ne umie čitati. Kad bolestnik boluje od očiju, te ne smie čitati, a opet mu dosadjuje čama i dug čas: šta radimo onda? Čitamo mu knjigu na glas. Ovako bi se mogao i naš bolesni puk poučavati, da je hrvatska majka rodila sina, koji bi mu se smilovao i stvorio seljačke novine, a pobrinuo se, da se puku čitaju. Bilo bi mu doista za dušu. Jer kako je hrvatski puk bistre glave i rad sluša koristni nauk, on bi se do skora, ne samo oprostio svakojakih ludih i štetnih predsuda, nego još i puno toga naučio, što mu znati treba, da se ukloni šteti, a umnoži imutak, da si olakoti posao i zaprieči bolest, da se strese nevolji i osladi si pametno život. Da je sve ovo moguće; potvrdjuju drugi narodi, na primjer česki, gdje je seljak tako ugledan (budući pametan i zato imućan), da ponosito kaže „ja sam seljak“. Zato ondje nije nikakvo čudo seljak imajući dvadeset do petdeset tisuća imutka — ali malu knjižicu.

Da je ovako i kod nas: ne bi li imali sto puta više razloga ponosito se našom krasnom Hrvatskom. „Dao Bog, da se to sbude!“ — uzdahnut će rodoljub. Dà, dà; nu poslovica kaže: „i Bogu se moli i k briegu grebi!“ — „Mahni i ti rukama, mahni!“ doviknuo je sveti Nikola čovjeku, koji je bio u vodu pao i samo ruke pružio, te vikao: „pomozi, sveti Nikola!“ a nije gledao da pliva ili od vode da se otima. Koliko se mudrosti taji u ovoj pučkoj pričici!

Dr. B. Š.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ferdo Rusan.

Piše S. S. Kirinski.

(Sa slikom.)

Bilo je uviek a ima i dan danas ljudi odličnika, to za čovječanstvo na obće to za pojedine narode ili narodnosti vrlo zaslužnih, kojih će se dobrotvorno djelovanje tek u kasnije doba po pravoj mu vriednosti ocieniti i priznati. U kolo ovih izabranika spada i čedo naše domovine dični pjesnik poznatih popievaka: „Nosim zdravu mišicu“, „Brod nek ćuti udarca“, „Složno, složno, braćo mila“ i m. dr., naš vrli Ferdo Rusan, kojega pjesme postadoše u pravom smislu rieči narodnimi pjesmami. Niesmo naumili baviti se ovdje potankim prosudjivanjem onoga, što je ovaj naš vriedni ugodnik vile pjevačice, spjevao; neka to bude zabava i zadatak učenih glava i glasovitih naših pjesnika, a to već s toga, bud nam žalibože nedostaje svake, tomu nuždne sposobnosti. — Kao svakomu čovječjemu ruko- i umotvoru bit će valjda više ili manje valjanih prigovora i Rusanovim pjesmam, stanu li ih vrstni strukovnjaci kritično ocjenjivati; ali je i to istina, da ostali sviet, a to je dakako malo ne svekoliko ljudstvo, slabo haje za pravilno već za poćudno izvadjanje pjesama i za duh, kojim su iste nadahnute. Buduć pako poput starojelinskoga i naš Tyrtej idjaše za tim, da narod ojunači u boju za narodnost, da ga potakne na domoljubje i oživi zamrlu u njem narodnu samosviest, bijahu, uzprkos savršenijim možebiti umotvorom naših ostalih pjesnika, samo njegove popievke vrstne, širom se po narodu raziriti i živ korien u njem zahvatiti. Ma se koli krasno i uzhićeno obožavala Laura, Beatrice itd. nikada se ne će divni umotvori ovakva kroja i soja u našem narodu udomiti, jer ovaj voli slušati i pjevati davorije nego trubadurke.

Rusanove su pjesme ono sjeme plemenitog rodoljubja, što ga pjesnik podravački posija srećnom rukom po rodnoj njivi, domovini zvanoj, te rodi za kratko vrieme plodom, kojemu se s poznate mu čednosti i sâm ne nadaše. Malo je koji pjesnik na slavjanskom jugu tolikim zanosom, tolikim žarom,

tolikom vrućom oćutnošću budio u grudih zemljaka svojih narodni ponos, požrtvovnost prama otačbini, i mar za materinski nam jezik, kao ovaj ljubimac naroda. I u vrieme najvećeg absolutizma, kad se je radilo, da naše pjesničtvo potone u Bachovoj germanizaciji, i kad gdjekoji pjesnik uzmaknu od straha pred progonstvom biesnih ponjemčarevića, u ono dakle za austrijske nenjemačke narodnosti kobno doba, ne umukne u nas Rusanova vila; dapače baš onda stade ista pjevati iz svega glasa, jednako braći dovikujuć: Ne bojmo se! Ne dajmo se! — Stranom ova pregnutljiva odvažnost, stranom pogodjena prava žica Rusanovih popievaka, urodi čudom dosele u nas ne čuvenim, da se njegove pjesme strelimke razlegoše po svih priedjelih prostranog jugoslavjanstva, da se udomiše na brzu ruku u kolibi kao u palači, te da ih zapjevaše svi stališi i razredi pučanstva. Ne ima u nas već odavno družtvanca, u kom, kad bi se izpjevalo nekoliko pjesmica, ne bi zaorio i koj divni umotvor virovskog pjevaoca; pa tja u dalekoj nam posestrimi Českoj slušat ćeš pjesme njegove toli često pjevati, kao u samoj našoj domovini.

Da nas docnija pokoljenja ne biede, što im ne ostavismo nikakvih pismenih viesti o doživljajih zaslužnih muževa naše narodnosti, kao što mi našim starim prigovaramo — ne požalih truda, nacrtati ovdje iz najboljih izvora, vjekopis dičnog našeg suvremenika, ljubimca svih za pjevanje marećih razreda pučanstva na slavjanskom jugu.

Ferdo Rusan rodio se 10. prosinca god. 1810. u postaji njegova otca, nadporučnika u mjestancu Pavlin kloštru, župe i pokojne satnije kapelske, a gjurgjevačke isto tako u grobu počivajuće pukovnije.

God. 1813. bude mu otac umirovljen, te se s toga presele roditelji s njim u Sesvete, podravsko selo kloštarske župe a bivše pitomačke satnije, kao rodno mjesto matere mu, rodjene Peićeve.

Pošto dječak svrši pučku učionicu u Kloštru, primi ga njegov brat Franjo uz sporazumak roditelja god. 1852. k sebi u bjelovarski vojnički zavod, gdjeno učiteljevaše.

Promjena ta otvori mladomu pitomcu nov sviet, u kome se on, okaniv se djetinjevanja, na skoro razabra i snadje, te priviknù tako vojničkomu redu i nauci, da njegovi učitelji napredak mu vrlo hvaljahu.

Zemljopis, zemljomjerstvo i risanje bijahu njegovi, kao što mi to sâm izpovjedi, najmiliji nauci, premda ni na ostale ne mrmljaše.

Da je zametak ljubavi narodnim jezikom već ovdje u mladih grudih nejakog dječka klicu zahvatio, potvrdjuje ovaj dogodjaj. G. M. bivši zapovjednikom zavoda (poslije i do smrti gorljivi domoljub) ljuto zabrani pitomcem, da ne smiju, budi u zavodu budi izvan njega, medju sobom hrvatski sboriti, da se tako što prije nauče njemački jezik. Nu prepovied osta, veli se, medju hrvatskimi mladići bez uspjeha. Kad dalje, tu se izrinù tako zvani „Sprachzettel“ na vidik. Ferdo mladi, s toga vrlo nezadovoljan, opre se sa svojih još nekoliko pristaša tomu neumjestnomu nasilju izjaviv zapovjedniku u brk, da voli zavod ostaviti nego se narodnu mu ćut vriedjajućoj uredbi pokoriti. Doznavši tako g. M., da ni isto nadzorničtvo zavoda ne odobrava njegovo ponjemčivanje, zabaci svoj omraženi „Sprachzettel“ bez traga.

Oprostiv se Ferdo s tim svojim već i dosadnim životom na vieke, stupi u 18. godini dobe svoje, 1. studenim god. 1828. u pukovniju varaždinsko gjurgjevačku kao prvienac (Kadet). Ne prodje tomu dugo vremena, al prodje mladog junaka volja službovati u napomenutoj pukovniji; savlada ga želja odvrljati u sviet medju redaše. I sbilja glavno ga zapovjedničtvo premjesti na molbu mu 1. siečnja 1830. god. u ugarsko pješačku pukovniju nadvojvode Franje Dragutina br. 52, boraveću za ono vrieme u Zagrebu.

Ljeti iste godine zamieni pukovnija Zagreb s Varadinom, ali krene, istoj godini na izmaku, sbog nastale u srednjoj Italiji bune, put lombardo-mletačke kraljevine.

To novo sielo pukovnije dodje našemu redašu uprav u dobar čas, bud je i onako željno čekao horu, da se upozna s toliko razvikanim rajem talijanskim.

Došav tako u Italiju postade 1. veljače 1831. odmah kupnikom, a docnije, pošto obidje sve pisarne kao pomoćnik u pisariji, dne 16. lipnja 1833. odmah i poslovodnim narednikom.

Mladji njegovi znajući, koliko im narednik i tu do narodnog jezika drži, običavahu svakom prigodom uvieke samo onakove drugove izmedju sebe izabirati i pred njega odpravljati — imajući šta službenoga naprvo donieti — koji bijahu hrvaštini vješti.

Pristojno njegovo i neporočno ponašanje, blaga ćud i srdce, čvrst i stalan značaj, te ostale sposobnosti uz sdušno službovanje, pribaviše mladomu krajišniku obće zadovoljstvo starijih mu a napokon častnički čin.

Jednoglasnom naime preporukom svih častnika pukovnije, bude naš vrli zemljak 16. siečnjem god. 1838. izvanrednim putem na častničku čast povišen, kojom ga prigodom zateče i to nenadano odlikovanje, što od svojih novih drugova bude nadaren sabljenim resnikom (Porto épeom) kao vidljivim znakom obćenitog zadovoljstva i iskrene radosti.

Iste godine dne 1. studenoga, kad bje ukinut zastavnički čin (Charge), postade i Rusan poručnikom.

I to mi valja napomenuti, da je naš redaš, oduševljen za glasbu i pjevanje, uvieke rado polazio talijanske spjevoigre (opere), voleć im nego mnogim drugim zabavam, osobito ondje, gdje boravljaše podulje kao u: Regjii, Parmi, Piacenci, Veroni i Brescii.

Osjećajuć se na zdravlju sve slabijim i slabijim, zamoli po liečničkom savjetu privremeni dopust u svoju hrvatsku domovinu, da pohodi daruvarske toplice, što koncem proljeća 1838. i dobi.

Poslije devet godina povrati se krajiški junak opet u svoj nezaboravni Bjelovar, da se naužije prijatna zraka i sunčanih traka mile mu domovine, koju tako sladko i srdačno ljubljaše, kao isti život svoj.

Probaviv tuj kratko vrieme u svoga brata, bivšega sad pukovnijskog pobočnika gjurgjevačkog, otidje poslije u svoju kolievku Svesvete, da si pohodi stare tragove mlade prošlosti i ostarjelu već majku, jer mu otca već ne bje na svietu.

Rok dopusta minù, ali mu se zdravlje uzprkos ljekovitih toplica ne povrati. Jedva po izmaku zamoljenog dopustnog produljaja, oporavi se naš bolestnik na toliko, da, uplošće premješćen k trećoj tisućniji (Bataillon) u Temišvar, onamo se može zaputiti, kamo 7. siečnja 1839. i stigne.

Ne prodje tomu dugo vremena, al eto mu i druge zapoviedi, da putuje u Pečuh k snubničtvu (Werbscommando), što mu uprav povoljno bješe.

Došav dakle koncem travnja (1839.) u Pečuh, nadje tuj pored njemačkog i magjarskog „kasina“, na golemo čudo i još veću radost i „ilirsku čitaonicu“. Rusan se upozna sa nekoliko čestitih gradjana, nekoliko pravnika i liepim brojem pitomaca tamošnjega duhovnoga sjemeništa — sve vatrenimi Hrvati, oduševljenimi za stvar naroda, stvar svetu. Sad mu se učini, da se je preporodio, da se povoljnijim boravištem dočepao i ljekovita lieka. (Konac sliedi.)

LISTAK.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. **Prošle subote imala je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti svoju svečanu godišnju sjednicu. Obširno ivješće donieti ćemo budući put, za sada spominjemo samo, da su novimi članovi imenovani gg. dr. Hanël, Brusina, Armin Pavić i dr. Geitler.**

Narodno kazalište. **U sriedu dne 2. prosinca pjevala se na našem glumištu prviput Rosinijeva glasovita komična opera „Seviljski brijač“ s vrlo dobrim uspjehom. Gja. Lesićka (Rozina), gja. Vormastini (Berta), g. Kašman (Figaro) g. Novak (Don Bartolo) i g. Chlostik (don Basilio) uspješe vrlo sretno, te bjehu od občinstva pljeskom pozdravljeni. G. Lendinara (grof Almaviva) pjevao je bolje no u Rigoletu, al glas mu je slab. Sada se uči „Ruys Blas“ od Marchetia. Nadamo se, da ćemo na tu novu operu manje čekati, nego na brijača. Našu dramu ne prati ove sezone osobita sreća. Novi komadi „Jean de Tommeray“ i „Vayage de monsieur Perichona“ niesu osobito uspjeli. Svakako je bolje prošla komedija Jules Verne-a „Nećak Amerikanac“. Nu razlog slabomu napredku treba tražiti i u drugih nepovoljnih okolnostih. G. Brani prekršio je proti obećanju svomu ugovor, ostavi iznenada kazalište, i budne školnikom u Topolovcu. Gja. Ružičkova, gdčna. Perisova, g. Freudenreich i g. Plemenčić oboliše. Kraj takove nevolje težko je napredovat.**

(Matica hrvatska.) **Dne 29. studenoga imala je hrvatska matica prvu glavnu skupštinu u maloj akademičkoj dvorani. Sjednicu otvori dosadanji predsjednik, rector magnificus, g. Matija Mesić. G. prof. Divković pročita poviest „Matice ilirske“ od početka do njezina svršetka. Za pregledatelje računa budu izabrana gg. Crnadak i Vukotinović. Zatim se birala nova uprava. Za predsjednika bude izabran g. Ivan Kukuljević Sakcinski, za podpredsjednika g. Ivan vitez Trnski, za članove literarnog odbora gg. August Šenoa, dr. Gjuro Pilar, Armin Pavić, Tadija Smičiklas, Gjuro Šimunčić, Ivan Filipović, Franjo Koch, Eugen Tomić; za zamjenike literarnog odbora gg. Vjekoslav Klaić i Ljudevit Modec. Za podpredsjednika gospodarskog odbora g. Andrija Jakčin, za odbornike gospodarstvene gg. Radoslav Lopašić, Ivan Benković, Antun Koncilija, Antun Zoričić i dr. Vrbanić. Dosadanji predsjednik oprosti se, a novi pozdravi družtvo shodnim govorom. Bivšemu predsjedniku i odboru bude u zapisnik zabilježena zahvala za njihovo revno djelovanje. Literarni odbor sastat će se do skora, da sastavi valjan program za budući rad. „Vienac“ imat će odsele češće prilike govorit o „matici hrvatskoj“.**

(Matičari.) **Opet je g. Budisavljević prijavio 17 matičara, a medju njima dva utemeljitelja župnika g. Ambroza Brozovića i poštara g. Milana Rica, imamo ih dakle iz Ogulinskoga okružja 89, pa kolika hvala ide našega revnika na glasu, toliko se klanjamo domoljubju i požrtvovnosti naše neimućne inteligencije u nekadašnjoj krajini. U Zagrebu prijavio se utemeljiteljem pravnik g. Kotur, a nadamo se, da će se sad istom Zagrebčani i Zagrebčanke početi prijavljivati.**

Odgovorni urednik August Šenoa. **Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 50. U Zagrebu dne 12. prosinca 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Dalje.)

Pošten dielak proštenja bio sam si odnio iz Bistrice, a srdce mi se bilo omekšalo kao na mak skuhano jaje. Ne znam, kako je pri tom vam gospodi — meni je čudno bilo, i prečudno; bilo mi je dobro i zlo; izgubio sam očinji vid, izgubio sam sluh, niesam već imao svoje volje, noge mi išle sve od sebe, sve u Črnomerce. Radio sam doduše ko i prije, al niesam pri tom pjevao, umorio sam se doduše i sad, al niesam jeo, niesam stisnuo oka. Sve mi zrak igrao pred očima, a glava mi bijaše težka.

Jednog dana sjedjah u jarku kraj mlina. Kolo se bilo pokvarilo, a ja ga popravljao. Bilo liepo po podne. Šuma naoko zelena i crvena, klopotci po vinogradih klopotali, kukavica kukala, a kraj mene u potoku voda igrala preko maha i kamena. Sjedio sam tuj dugo, čas gledajuć bezposlice, ne znam kamo, čas tešuć sjekirom. Najedanput čujem za mojimi ledji potiho:

— Ivice! Ivice!

Krenem glavom, pa koga to vidim? moga Niku. Stajao za menom bos u gaćah i košulji, samo pása imao širok remen. Šešir na glavi bio natrag potisnuo, a ruke skrstio na ledjih. Tako je stajao i gledao me.

— A šta ti tu Niko? Šta te je donielo k mlinu? Je su l' po me poručili?

— Niesu brate. Niesam ni došao k mlinu, već upravo k tebi, da vidim, što radiš.

— Vidiš, da tešem; popravljam kotač.

— Kotače popravljaš, Ivice, niesu li kotači u redu?

Skočim na noge.

— Dječko, kako to govoriš? planem na jadnog Nikicu.

— Vidiš, nastavi Niko škrštenih ruku, htio sam već odavna, da te za nešto onako od srdca pitam. Nije bilo prilike. Sve mi je ovaj ili onaj bio na putu. Za to dodjoh k mlinu, znajući, da si sam.

— Kakva je to opet budalaština? — Pitat — pitat — pa pitaj, koliko te volja.

— No, no! Šta si mi prekipio kao lončić“, stade me Niko miriti, staviv ruku na moje rame, niesam li ti rodjeni brat, koj ti uviek dobro hoće, koj te poštuje, i sve po tvojoj volji radi? pa je l' to takav grieh, kad te ja za pravo pitam?

— Govori, Niko, govori, odvratih ponešto mirnije, sjednuv opet na kamen kraj potoka. I Niko sjede, naturi šešir na lice, sagnu glavu i upiruć se laktima u koljeno, poče govoriti.

— Ti si se od proštenja nekako prevrnuo. Vidim ja to dobro. Nit gledaš mene ni Jelicu, nego sve u zemlju. Nit nam daješ dobru rieč. — Prije si jeo za dva, a sada ne ćeš ni da sirutku piješ. Prije nije bilo kola bez tebe, sada svi kolaši pitaju: „A gdje nam je Ivica“? I tvoj zelenko stoji u staji, čini mi se, da se je prejeo, jer nikamo ne ideš. Sve sam ja to dobro vidio, i sve mi je to čudno. Vidjela to i družina. Kažu, da te je netko ureko. Ja toga ne vjerujem, jer si dobar kao kruh, jer nikomu zla ne želiš, ni ne činiš, pa zašto bi tebi tko nazloban bio. Dosta sam si razbijao glavu, al to znam, da te nešto peče. Mislio sam i to, da smo te čim uvriedili, al ne mogoh se domisliti,

čim. Velika je to meni muka bila. — Sinoć ležah na postelji sve razmišljavajuć, što je momu Ivici ušlo u glavu. Ti si već bio u komori, a za stolom u sobi samo otac i majka. Misleći, da spavam, govorahu do kasne noći ob ovom ob onom, i o tebi, Ivice!

— O meni?

— Da, baš o tebi.

— A što to?

— Kazat ću ti, kako je bilo. Mamo, reče otac, naš Ivica nije, kakav je bio. — I nije, reče mama. — Naš Ivica, nastavi otac, objesio glavu; ne jede, ne pije, ne pjeva, je li tako? — Tako je, odvrati majka, ne znam, šta je dječaku, al od kad si ga ono doveo od proštenja, posve je drugi. — Pravo veliš, mamo, u Bistrici ostavio je svoju glavu, il putem ju izgubio. Šta je to? — Da niesu uroci: — Biesa uroci. Nešta ga peče. Čuješ li mamo, ne bi l' mi Ivicu oženili; te bi trebalo pomoći? — Ženimo ga, ako je božja volja. A gdje ti je djevojka? Valjda znaš, da Ivica ne mari za ženske glave? — Pusti, pusti, mamo. Dugo se oblak skuplja, al se najedanput kiša iztrese. Govorit ću mu, ima dosta djevojaka u selu, nek si bira. Vidiš na primjer Mlinarićevu Maru.

— Maru? skočih na noge, nikad, nikad, — čuješ li Niko, nikad Mara od mene jabuku dobiti ne će.

— Ne ljuti se brate, odgovori mi Niko, nek si je Mara, gdje si je, ne snubim te ja, već ti samo kazujem, što su otac i majka o tebi govorili, i dugo govorili. Pa nije to samo Mara bila, već su oni čitavu litaniju izrešetali, koja l' bi za tebe bolja bila. Napokon reče otac: — Već je kasno, ajdemo spat, ja ću si sve premisliti, i dobro udesiti. Lahku noć! — To sam ti htio kazat, brate moj, pa te upitat, što te peče, i kako bi se to popravilo, jer me srdce boli, kad te takova vidim.

— Pogladih Niku rukom.

Cielu litaniju? upitah ga, kakve su to svetice bile?

— Ta cielo selo naše.

— A, šta naše selo.

— Dakle je ipak to, pa dalje od našega sela? upita me Niko ponešto turobno.

— Vidiš ti njega! Jesi li ti pop, a da ti se izpovjedim? Dječko, gdje ti je brada?

— To mi je tvoja hvala, uvriedjen će Niko, s bogom! Bena sam, velika bena, da se češem, gdje me ne svrbi. Došao sam k tebi dobrim, da ti govorim bratski, a ti si me zato bičem ošinuo. To mi je hvala.“ Niko htjede, da ode, al ga uhvatih za oba ramena, poljubih ga u čelo, pa ću mu:

— Jesi li pojeo lude glive, Niko? Nà, gledaj me. Pošten si dječko, dobar si brat, bog mi je svjedok! E pa dà, nek se zna; ako u tebe i ne ima brade, ima soli, tu, tu! Dà, Niko moj, rad sam se ženiti.

Niko me je nekako čudno, reć bi, ludo gledao, zatim zapenta:

— Ali — ali — kad bi — je l' — ti nećeš napustiti Niku i Jelicu, i bacit ih, kao drač, kao da niesu u tvom vrtu rasli?

— Jesi li poludio? — Pa ne znaš ti, što je krv?

— Krv, dà? Al gledaj u selu kolara, i njemu je brat krv, a siromaku sve teče krv, kako ga kolarica lupa.

— Ne boj se ti, Niko moj! Ne dao Bog ni meni ni mojoj ženi sreće, ako te se tko pred mojima očima ili za mojima ledjima zlim prstom dotakne.

— Pa je dobro, nasmija se Niko, kroz suze; „a šta se trapiš kao nevoljna duša? Samo ako ti je mlada dobra i poslušna; bogme snaštvo je lako biti, jer nà, gledaj moje dvie ruke; ako je samo dobra.

— I dobra je i vesela, Niko!

— Hvala bogu! Pa kako se zove, i od koje je kuće?

— E vidiš ga? Pa da ti kažem?

— Kad si reko „a“, reci „b“.

— Jagica Vukovićeva iz Črnomeraca.

— A! nasmija se Niko, izvinu se mojim rukama, pa udari skokom uzbrdice kao srna, doviknuv iz šume s bogom!

Stajao sam u čudu, šta to dječko radi, čudio sam se i sebi, kako sam mu sve po duši kazao, jer je ipak mladji bio od mene, a dječakom se takova šta ne kazuje. Nu lakše mi je bilo, pa sam kotač do kraja popravio.

Došao kući vidjeh mamu veselu. Niko se verao oko živice, i kao da mi nije smio pred oči. Za otca rekoše, da je pošo za nekakvim poslom, al da ne znadu kamo. Bilo je kasno, a otca još ne ima. Htjedoh pred njega, rekoše mi, neka se ne bojim, jer da je sluga pošao s njime. Rekoh mami „laku noć!“ pa podjoh u svoju komoricu.

Drugog dana uranih za poslom. Bila je subota. Zapitkivao sam otca, gdje da je bio, a on mi sve onako odgovarao, da je u Zagrebu bio, i da je dobro bilo. Niesam sam poslije ni dalje ni pitao. Za večerom će mi starac:

— Ivice! Sutra idi u Vrabče. I reci kumu Lepušiću, neka se malo k meni navrne, kad mu bude prilika ići u Zagreb. Možeš ondje i na misi ostati.

Zaputih u nedjelju zorom u Vrabče i rekoh Lepušiću, kako mi je otac reko.

Pred crkvom gledale me djevojke nekako čudno. Sve se kradomice gurkale, gledale me izpod oka i huškale i šuškale, da sam se čitavo razsrdio bio. Izidje i Jagica iz crkve. Sad se je tekar huškalo i šuškalo, čas mene gledalo, čas Jagicu, da mi je zobun čisto tiesan bio. Niesam znao, šta je to. Opaziv Jagicu, zažarih se. Sve je kuhalo u meni. Al da ste

Jagicu vidjeli. Pocrvenila se kao ružica, i da su joj krv pustili, ne bi ni kapljica iztekla bila, sva joj krvca skočila u lice.

— Hvaljen budi Isus!“ pozdravih ju.

— Na vieke! šapnu Jagica, poglednuv me okom — ne znam kako — al kamen bi se raztopio bio kao snieg.

Zatim obori trepavice, pa podje poniknute glave dalje nizbrdo. Bio sam kao omamljen. Samo sam vidio medju zelenilom Jaginu bielu suknju, crveni pás, dugačke plete. Brzo krenuh kući. Prodjoh putem i kraj Jagine kuće. Sve sam gledao pred sebe, ni trenom, da sam smio zirnuti u Vukovićevo dvorište. Bilo mi je, da je nešta u meni puklo. U zadnji čas digoh glavu. U dvorištu za plotom stajala Jaga. Poglednula me, zažarila se.

— Hvaljen Isus! doviknuh težkom mukom djevojci.

— Na vieke! odgovori mi ona čudnim glasom, kao da je te rieči izvadila iz duše.

Ja — ja stadoh — zažarih se — i pohitih kući.

Po objedu zapali si moj starac lulu, odpravi Jelicu i Niku iz sobe, neka idu za mamom u susjedstvo. I ja htjedoh iz kuće, da si prigledam zelenka, al će mi otac:

— Ivice! Sutra ćeš u Zagreb! Naručio sam nove hamove! Gledaj jesu li gotovi! Pa — pa kupi kolač i par ženskih finih cipela.

— Ženskih cipela? Ta mama ima hvala bogu tri para i za svaki dan, i za nedjelju i za velike svetke. Pa kolač?

Starac skupi obrve, puhnu silovito dim iz lule, pogleda me izpod oka, pa će u kratko:

— Znam. Nije to za mamu, nije to za staru Krušićku, već za mladu.

— Šta vi to govorite, otče? zablenuh se.

— Vidiš bedaka! puhnu moj otac po drugi put, šta ti je pamet u školi ostala? Cipele i kolač — za Jagicu Vukovićevu. Izprosio sam ju preksinoć za tebe. Pa krstio se ti kako te volja, ja velim to mora biti, jer sam sit tvojega ludovanja, pa srdio se ti, kako ti drago, jedan i jedna su dvoje, a pop zna, što tomu treba.

Ja sam vam stojao kao drvo, voda mi je išla na oči, a znoj sa čela. Uhvatih se desnom rukom za stolac, a lievom prodjoh preko čela, da se uvjerim, nije li to sve san. Svrnem okom na prozor, al iz vana kroz prozor škiljio moj Niko, pa se grohotom smijao.

— Otče! zaviknuh, dragi otče! je l' to istina, sbilja istina?

— A, nego što? Misliš li ti, da ću pod stare si kosti sa dječaci sliepa miša igrati. Idi u Zagreb, velim ti, puhnu starac opet dim u zrak. Amo sjedni do mene, da pošteno govorimo. Nà ti čaše vina, pij, da se malko okriepiš. Blied si kao krpa. Ne ima ti pomoći. Ta nesretna Jaga mora ti strašno mrzka biti; ja ti bome niesam kriv. Zahvali se majki božjoj bistričkoj. Medjutim Jaga nije „crni vrag“, nego si ti sliepa kokoš, koja je dragi kamen našla, pa imaš više sreće nego pameti. A znaj, to ti budi sveto pismo, Jagica mora tvoja bit. Znam, da mi nije sudjeno, dugo življeti pa bih rado gledao tvoju ženu i djecu, od Nikice toga i onako ne ću doživjeti.“

— Dobro, dobro!“ odgovorih, al ona — ona? — —

— Vidiš ti njega! Ona? Šta ona? Kraj peći je stajala; slušala, kako staromu Vukoviću za nju govorim. Bila crvena ko rak, htjela plakat, pa se počela smijat.

— Sbilja?

— E; nego? puhnu starac. A sad okani se za danas Zagreba, pa idi u Črnomerce. Valjda te ondje netko čeka.

Niesam znao ništa govoriti. Poljubiv otca u ruku, hćedoh izletit iz sobe; ali me on uhvati za ruku, stavi lulu na stol i blagoslovi me.

Idući u Črnomerce niesam ništa vidio, ni čuo. Gdje se izlazi na cestu, izpuknu se Niko iza živice. Nasmija se gursuz pa će:

— E, je l' dobro, Ivice? A ja mu na to:

— Ti — ti si — to je tvoje maslo, mali!

Niko kimnu, lupnu me po plećih, pa odleti kao vjetar.

Dodjoh u Vukovićevu kuću. Stara Vukovićka povede me u sobu, a stari ponudi mi odmah čašu vina. O svatbi nije bilo govora. Ja se sve ogledavao po sobi, al Jagice ne ima. Napokon će se stari Vuković nasmijat, pa će izpod brka:

— Ne bi l' ti, Ivice, u vrt išao kruške brojit? Vrt je preko dvorišta. A ako ti se pomiešaju računi, naći će se tkogodj, da ti pomogne. Samo se čuvaj kvara.

Stara Vukovićka kimnula glavom, smiešeći se i stisćuć oči gladila rukom svoju svilenu pregaču. Ja u vrt. Biesa sam brojio kruške. Baš mi je bilo do krušaka. Pod vinovom lozom sjedila Jagica, vezuć crvenom vunom biel rubac. Opaziv me, prepade se i ubode se iglom. Stadoh pred nju, prekrstim ruke, pa nekako iztisnuh:

— Dobar dan, Jagice!

— Da bog da dobar dan, odgovori ona sve stišćuć ozliedjen prst i gledajuć u zemlju.

— Jagice, nastavih, valjda znaš, što su naši stari medj sobom dogovorili, da budemo svoji.

— Znam, odgovori ona u pol glasa.

— Pa šta ti tomu veliš?

— Da volju starijih štovati treba, odgovori djevojka gledjuć n zemlju.

— Dobro, al stariji se ne žene, ne udavaju. Šta veli tvoja volja?

Djevojka osovi glavu, pusti vezivo, te stade rukom trgati vinovo lišće, a mene pogleda okom velikim, sjajnim.

— Samo da tebi ta ženitba ne bude sila, mene ne treba siliti, odgovori mi jasno i glasno, zatim nagnu glavu i dade mi ruku. Ruka silno drktala. I spusti drugu ruku na stol, i spusti glavu na ruku, pa plakala, plakala tako milo, da me je srdce bolilo. Nu ja, držeć njezinu ruku, stajah kao kamen.

— Pa niesi na Andraševo postila?

— I kako sam postila, dignu djevojka glavu i nasmija se kroz suze, pa pogodi, koga sam u snu vidjela?

— Mene?

Jagica kimnu glavom i dade mi i drugu ruku, gledajući me pobožno, kako se svetci u crkvi gledaju. —

Povedoh ju poslije u kuću.

— Jeste li kruške prebrojili? zapita nas Vuković.

— Ta tko bi ih prebrojio, nasmijah se ja. Jaga se nekako skrivala od stida, a stara Vukovićka smiešila se, pa gladila rukom pregaču.

Dogovorili se starci, da će poslije tri kralja biti svatovi. Meni je težko bilo čekat toliko vremena, a bome i mojoj mladoj. Čovjeku je baš tako pri duši, kao da se sprema na put. Kola zapregnuta pred vratima, pa od čevrljanja i spremanja ne možeš doći na kola. Nu kad nije drugče bilo, strpismo se ajde, brojeći dane do Svih Svetih, do Božića, do mladog ljeta. Strpljen spašen. Zalazio sam dakako često u Črnomerce, a nikad praznoruk. Sad nosi Jagi kolač, sad najljepšu jabuku, sad svilenu vrpcu. Jelica verala se po trnacu kao krtica, da vidi gdje je koja crvena, debela jabuka na drvetu, gdje li sladka kruška, pa bi me dovukla pod drvo veleć:

— Na, gledaj! Liepe jabuke! Uberi je, nosi Jagi. Niko je znao iz košnice vadit med, pa daj Jagi. Majka je spremala, sve što treba, a otac bio se već pogodio sa Kranjcem iz Prekrižja, da nam izteše liepu komoru.

— Nek si budu sami, reče starac, imat će si šta pripoviedat. Sretan li sam onda bio, presretan, bože moj! Bilo mi je, kao da gledam u buduće dane, kao u čistu, jasnu vodicu, kojoj do dna vidiš; duša bijaše mi vedra i spokojna, a svuda, svuda, za svakim hrastom, za svakom živicom vidio sam samo Jagu i opet Jagu. Ali ta ljudska sreća, dà sreća! zamisli se Ivica i prodje rukavom preko očiu. Pa neka mi tko kaže, da nije komu šta sudjeno!

Bilo dva dana prije Martinja. Prije podne moj otac stajao pred kućom, pa gleda, šta se oko kuće radi. I ja se tude desio.

— Ivice, reći će, ded koračí kumu Vukoviću u Črnomerce, nek dodje na Martinje k nam vino krstit, a ti mamo, viknu u kuću, zakolji mi na Martinje liepu gusku!

Ja skoči u Črnomerce kao preko plota, pa reci Vukoviću, da je mlado vince i kako dobro, i da bi grehota bila, da ga ne dodje krstit, al da bude ljepše, neka ne dodje sam. To mu dokazah na skok. Jagici sam dakako više toga govoriti imao. Bilo je oko podne, kad sam se vraćao. Zakrenuv sa ceste u jarak, opazih, kako se u našem dvorištu sila svieta sgrnula bila. Čuo sam i nekakvu kriku i viku. Mene je pri duši zuzeblo. Potisnuh brže. Čim me s daleka opaziše, svi krenuše glavom prema meni. Kraj plota stajala Jelica, držeć ruke pred licem i gorko plačuć.

— Što ti je, Jelice? zapitah bez duše.

Al sirotica nije od težka jecanja mogla odgovoriti.

— Govori, što ti je Jelice?

— Joj! Joj! pentalo diete kroz plač, — tata, tata ne će nikada više doći! joj, joj! Tata je umro.

Sva mi krv išla u glavu, noge mi stale drktati, a groznica me tresla, kao da u ledu sjedim. Ostavih diete, pohitih kući. Istina, gospodine, istina — — — Pred kućom, u kući stajale babe zaplakane, po dvorištu ležalo orudje razbacano, krave gazile po vrtu. U sobi na klupi sjedila majka, glavu naslanjajuć na okno i tiho jecajuć; Niko čučio kraj peći stišćuć si oči šakama, preko kojih su guste suze curile, prozori otvoreni a na postelji pokriven bielom plahtom ležao moj dobri, dobri otac — mrtav — — —

Pri tih riečih drktao Ivici glas neobično, cigara bila mu pala iz ruke, i poniknute glave buljio očima u zemlju pred sobom.

— Bila mu pala kap, nastavi Ivica poslije stanke, srušio se na kućnom pragu kao drvo. O Martinju smo ga zakopali ondje — u kutu — zakopali i moju sreću. Dà, dà, trideset i dvie godine ima tomu, gospodine. Sad je bome trebalo računati i do drugih trih kralja, jer karmine i gusle ne idu skupa.

II.

Išlo vrieme tiho, žalostno, a ja radio dan na dan mučeć. Majka gospodarila, kako je znala. S prvine plakala i naricala silovito. Dva tri dana iza otčeve smrti, mišljah, da će se ubiti. Bila je van sebe. Poslije se nekako umirila, al dobro sam vidio, da od dana do dana sve više pije. A šta sam joj ja mogao? Majka mi je bila. Šutio sam. Najviše plakala Jagica, plakala tiho u kutu. Htio sam ju tješiti. Al dà! Ne da se to gospodine. Kad opazih, gdje plače, i meni išle suze na oči. Šta ćete? Jedanput povratih se iz Črnomeraca. Niko sav krvav, a Jelica plače.

— Šta ti je, za boga, Niko?

— Majka me je lupila sjekiricom.

Pogledah, Niki rana na vratu; udjoh u kuću — majka — bog joj dao duši lako — pri vinu.

— Majko, rekoh, šta je s Nikom? Krv mu ide, morao sam mu ranu na vratu zavezat.

— Pa šta te to košta? otresnu se majka.

— Mogli ste ga ubiti.

— Pa da sam ga ubila, moj je sin — ništarija je.

— Al je i moj brat, a ja se zakleh pokojnomu otcu, čuvati braću.

— O ti, nesrećo, zaleti se majka na mene.

— Umirite se, majko, — vino vas je smutilo.

Od onog časa zamrzila majka na mene, pa ako mi je kadšto i sladko govorila, nije to bilo od srdca.

Sud nam dao tutora. Zvao se Martin Špinčić, bio pisar, šta li. To znam, da je seljakom pisao tužbe i inštancije. Bio to čovjek suh, uzka lica, ćelave glave, šiljasta nosa. Imao zafrkane brkove, a oči kao žaba. Vazda nosio plavetnu atilu, visoko vezan rubac, kučmu na glavi, visoke čizme. Na prstu mu stajao velik srebren pečatnik, u ruci zavinuta drenovača, a u žepu pisma i plavetan rubac od platna. Često sam ga vidjevao u Zagrebu, i u našem selu, al za živa nam otca nije došao van dva tri puta u kuću. Sad je dolazio češće, ta bio nam je tutor. Ja sam molio, neka nam bude stari Vuković skrbnikom, al u gradu mi rekoše, da to nije varoški čovjek, i tako ostalo na Špinčiću. Sa mnom je malo govorio, nu govoreći nije mi nikad smio pogledati u oči. — No, Ivice dragi, znao bi mi kadšto reći lupnuv me suhom rukom po ramenu, kako, kako? Mnogo posla, hm? Bene, bene radi, za tvoje je dobro. Pusti samo meni, pazit ću ja, da bude svakomu svoje, i slavni sud će pazit. Pa kako žito, pa kako vino? Dobro, je l'? Bene, bene! Po tih riečih pošo bi kašljucajuć u krčmu kraj ceste, gdje je običavao svoje tužbe pisat. Ali je više i vrlo sladko znao govorit s majkom sjedeći čitavo po podne s njom za stolom, pijuć čašicu po čašicu vina. To mi nije nikako drago bilo, al opet niesam ni za to razbijao glave. Samo to znam, da joj je znao doniet liek za groznicu, mast za ozebline, bočicu crljene nekakve rakije i kip svoga patrona, sv. Martina. Znam i to, da su mnogo toga šaptali o računih, i da mami nije drago bilo, kad sam slušao njihove dogovore.

Polazio sam često Jagicu, al kad bih kod kuće spomenuo Jagičino ime i našu svatbu, šutila majka, šutio tutor, pa kad sam stao oštrije pitati, bilo od majke uviek zapreke i izprike, a tutor bi mi odgovorio:

— Patientia, amice! Ženitbi se hoće pameti! Ne će izgoriti kuća, ako mladi gospodin probavi još koj mjesec sam. I Jagica ne će za to umrieti.

Napokon mi je djevojke ipak žao bilo. Nije to šala za takov mladi stvor pol vieka čekati, pa stari Vuković počeo brundati, djevojke zadirkivat, te odrezah jednoč mami i tutoru:

— Znate li, mamo i vi gospodine tutore, ja sam čekanja sit. Devet je mjeseci tomu, da smo pokojnoga tatu zakopali i njegova dobra duša u nebeskom carstvu ne će mi pisat u zlo, ako si svoju Jagicu dovedem pod svoj krov, jer je to njegova volja bila. Za svatbu ima novaca, to znam, a i perja za nove blazine; ja već čekati ne ću, mamo, ja hoću, da se oženim. Za tri mjeseca bit će mi svatba.

— Ti jesi, i bit ćeš vazda svoje glave, odgovori mi majka nekako grizljivo, kao i tvoj pokojni otac; neka ti bude, kako si prostreš, tako ćeš spavati.

Tutor kimnu glavom ponešto u neprilici rad moje hrabrosti, pa iztrusi čašu vina.

Drugog dana reče mi majka:

— Da znaš, za tri mjeseca bit će ti svatba da bude svadji kraj. Dala sam Špinčiću sve papire, a on će uredit što svatbi treba.

— Papire? A šta će mu naši papiri, naše obligacije? Za ženitbu ne treba neg pop, a popu ne treba obligacija.

— Muči! odgovori mama srdito, gospoda pri sudu tako hoće. To rekav izidje iz sobe lupnuv vratima.

(Dalje sliedi.)

SPOMEN DJETINSTVA.*

Iz spomen-listova Stjepana Milova.

Pohrvatio I. T.

Nejačtva dobo, vieka snu jutreni,
Toliko put sam sjetan te se sjećo
Za danâ težkih bludeć probdijenih,

Nejačtva dobo, jedna prava srećo!
Ti učiš, kako vedrim zrakom ptica
I brza srna jureć hladom gaja

---

* Ovo je jedina pjesma, za koju znamo, da se njom naš glasoviti zemljak sjeća svoje domovine. A sjeća se, da je nestašnim dječakom, odvrnuv se po koji put od tužnih lica rodbine, odskakao niz to polje i zapjevao si pjesmicu. Kakva li je to pjesma bila? Za cielo hrvatska. Pak je ipak Milenković prvak pjesnik drugomu narodu, komu ne bi trebao taj priraštaj slave, a nam bi i koliko dobro došao!

Slobodu ćute. Kakva l' mila lica
Izilaziš nam, kad već trudnik sdvaja,
Starovjek kad te motri nevoljnik,
Tad istom shvatit možemo te, što si,
I dvaš nam ljepši izadje ti lik,
A zahvalnik te u srdcu si nosi. —
Još vidim dvorac jugu na daleku,
Okò njeg hlad je kitnjastijeh lipa,
Goropadan kud neumorce djipah;
Oj premila mi boravišta vieku!
I otca, majku, vidim sestre, braću,
I još me žacne u ćud previlovnu
Umitljiv majke glas, zakazav vraću,
Dječaka divljeg kada brižna zovnu.
A našle li se u nas nepovolje,
Zabezeknut sam gledo svako lice,
Pjevuljeć ipak skoknuh niz to polje
I bol me svaka minu letimice.
Al rašćah, rašćah — godine nam jure —
Te posljednji mi dodje blažen dan,
A roditelji u tudj sviet me ture,
Daleko dragih ostade mi stan.
Okò vas mišlju ipak vit se nagoh
I ruke vaše preko sve daljine
Pružaste meni, vodeći me drago,
I sne vam, nade, javljah iz tudjine.
Obraniste me, hrabreći me mnogo,
Sirotom ne bih, to mi dušom sinu,
Oj divne sreće, kadno k vama mogoh
Dolećet šireć ruke. — Ah to minu!
Uztegnuv rano ruke umiljate
Pomrieste svi vi! Ja se nadjem sâm.
U hladnu grobu sad mi počivate,
Siròta da sam, tudj uz tudje, znâm.
Pa tad si rečem: sâm se ukorieni,
Ne išti nigdje obrane, jačine,
Bez podupornja rasti iz te tmine,
I svednevice borbom se plemeni
I kušaj tvojim sokom te jedroćom
Razgranati se, dić se iz otraga,
Osavljat svom se na vihru vrednoćom
I biti drugim obrana i snaga!

PRVA LJUBAV.

S českoga od V. Halka preveo S. M.

(Dalje.)

V.

Pogledajmo malko Čermaka, da vidimo, što naš stari znanac radi. Pan se Jaroslav češlja, baš je jutro te leleče, toliko ga glava boli. Pani Naninka sprema sobu, te mu spočituje, da to odtuda polieže, što je sinoć kasno kući došao te se premalo naspavao. Ali se Jaroslav brani, da je nesnu navikao, a taj gutljaj piva da mu nije nahudio.

Pani ga Naninka već podulje motrila, a čudno joj je bilo, čemu se tako dugo češlja.

Čemu to? mislila pani Naninka. Drugda ih jedva samo u nazad pogladi, te se za njih cieli dan ne brine, kano za sirotče. Zar možda znade, da će ga danas uvesti u Emilijinu obitelj? Ne znam! Ali da! Učenjaci znadu sve mnogo prije nego li prost čovjek.

Jaroslav se gledao u zrcalu, čas mu se činili vlasi ponešto krivudasti čas ljudski ne namješteni.

— Pane Jaroslave, vi se danas kitite kano ženik, zače na glas pani Naninka. Zar znadete, da se imate danas uvesti k Emiliji?

— Kako? Što? Ja? K Emiliji? izbuljio Jaroslav oči.

— Nuto? Nieste li to neki dan želio? Onda malo ne potrčaste priekim putem do njezina stana? Danas ćete se ondje uvesti.

— Danas? Ja? Ne! nipošto! Danas ne!

— Što? vi već ne ćete? Nuto, evo ti ga. Dobro dakle. Ali ja vam ne ću ni slovca više kazati, tudjila mu se pani Naninka.

— Samo se ne iedite, počeo ju miriti Čermak, vidiv, da ga danas u kratko odbija.

— Ne srdite se, ali danas ne mogu.

— Danas morate onamo!

— Zar to Emilija želi?

— Ali, kako možete takova šta pomisliti? Ne biste li možda htio, da Emilija još i po vas dodje! No, to bi bilo liepo! Emilija o tom ne zna, ni ne smie znati.

— A tko će me uvesti?

— Za sada nitko. Uvest ćete se sâm.

— Što? Ja sam? To sam mogao već odavna obaviti.

— Pa jer to odavna ne obaviste, obavite danas. Samo idite u kuću g. M... u prvi sprat, te zazvonite s lieva na vratih, gdje je ime pana M... napisano. Kad vam se otvori, pitajte za pana Zahradka — tako vam se zove Emilijin stričević, pravnik. Ostalo saznat ćete tamo.

— U koje mi doba valja tamo ići?

— Okolo dvanaest.

Čudo, što Jaroslav nije udario u plač. Pani mu Naninka ne hćede ništa više reći, a da ne posluša — danas je jedva znao, što radi. Valjalo mu ići k Emiliji, a siromah mislio, da ljubi — Ružu.

— Dobro, ići ću. Nagodiste li, da izadjem vašim ludjakom, to ćete vi sami zlo proći.

Pani se Naninka grohotom nasmijala.

Jedanaesta odbila, a mostom išao na Malu Stranu gospodin djak Jaroslav Čermak. Ali danas nije išao kao drugda. Nije išao osovljene glave niti se razgledavao, već je gledao u zemlju, a tko ga je sretao, mogao je

misliti, da Jaroslav broji ploče pražkih pločnika. Uza to brzaše prekrstiv ruke s traga, te si mogao misliti, taj čovjek ili vrlo mnogo ili baš ništa ne misli. Tako dodje na trg svetoga Jakoba, te krenu u Ostruhovu ulicu. Ovdje kano da opet oživlje. Uzdignu glavu, uspori korake, spusti ruke, te hodeć uze motriti svaku kuću na desnoj strani, nije li možda četvrta s kraja, prem ih je cieli red pred sobom vidio. Napokon dodje do kraja ulice, popostade, te uze brojiti: prva, druga, treća — jest, to je četvrta, ta mora biti! te priedje na desnu stranu, da ga ne vide iz četvrte kuće. Unidje u kuću, podje stubami u prvi sprat, a srdce mu toliko silno udaralo, da ga je većma bilo čuti, nego li mu korak; a čudo božje! danas nije brojio stuba. Eto ga na prvom spratu, pogleda na lievu ruku a na vratih čitao ime pana M... Pan Jaroslav prihvati za zvonilo, ali mu ruka toli zadrhta, da se je samo žica potresla, ali zvonca niesi čuo. Jaroslavu obnemogla ruka; čas stao na jednu čas na drugu nogu — napokon odahne, osokoli se, prihvati ljudski za zvonilo i zazvoni. Za trenutak čuo, gdje se bliže koraci. — Bože! Je li to Emilija! Sva mu krvca navalila u srdce, a on živo osjećao, kako mu se noge tresu. Naopako, da ga možda nazovu nametnikom, ili da vidi Emilija, kakvi je slabić, bud se trese cielim tielom — ne! U to se otvoriše vrata, a pred njim stajaše — gospodjica Marija. Jaroslav nije znao ni gdje stoji. Hćede progovoriti, ali kucanje mu srdca nadglasilo rieči; hćede pitati za pana Zahradka, ali mu se imenu nije mogao dosjetiti. Čas postaja niem, kao djak pred učiteljem, kad zapne. Gospodjica se Marija čudila, što ju toliko zabezeknut gleda, te hćede već vrata zatvoriti, ali ga ipak upita:

— Što zahtievate, pane?

— Oprostite — ne stanuje li ovdje pan — pan — Ryzak, pravnik?

— U ovom spratu ne stanuje, a ni u cieloj kući, ako se ne varam. U ostalom izvolite upitati pazikuću, stanuje li taj gospodin u ovoj kući!

Jaroslav se nakloni. — Molim oprostite! i podje.

— Molim! reče gospodjica Marija te zatvori vrata.

Jaroslav odjuri niza stube, kano da za njim gori; došav dolje, bilo mu je laglje. Dakako, da k pazikući nije išao, jer je dobro znao; gdje pan Ryzak stanuje.

Ponaglio niz Ostruhovu ulicu, kano da ga tko goni. Ni sam nije znao, ide li pravom ulicom kući; samo je to znao, da je zlosretan. Činilo mu se, da svaki za njim gleda, jer mišljaše, da je počinio uprav najveće bezumlje na svietu.

Doleće doma sav zasopljen, a pani se Naninka čudom čudila, kako se je mogao toli brzo vratiti.

— Aj, vi već dodjoste? To je bio kratak posjet.

— Kratak? Pana Ryzaka nije bilo kod kuće.

— Što? Pan Ryzak? Ta vam je valjalo ići k panu Zahradku!

— Zamienio sam imena.

— Nuto, to liepo sagradiste! smijala se pani Naninka, a sama sebi nadovezala: — Ali što ćeš! Ljubav smućuje pamet, a on nije prvi.

— Budite tako dobrostiva, te odnesite još danas pismo Emiliji, molio ju Jaroslav.

— To znam, kad ne možete sam, šaljete mene! smijala se blago pani Naninka. — Ali kad uprav o pismih govorite, evo i vam jednoga listića, što prispjede, pošto vi otidjoste. Neki ga je gospodin ovdje ostavio.

Govoreć to, predade pani Naninka Jaroslavu pisamce, a ovaj ga odmah razpečati i uze čitati:

„Danas niesam ciele noći oka stisnula; mišljah na Vas. Vjerujem Vam, da me ljubite. Ja sam Vam takodjer veoma naklona, ostanite samo i u buduće takov, kakov ste sada — ja mislim srdcem takov, pa će Vam budućnost dokazati, kako sam mislila. Moji Vam roditelji veoma vole, a to je mnogo! Nadam se, da ćemo se danas viditi; ne budemo li se pako toli često vidjevali, kao što do sada, mislim, da će se pokazati što je ljubav. Dodjite danas na svaki način k meni, ja bih rada poslala onaj list doktoru Rasku. Kazat ću vam, gdje ćete ga predati. Da ste mi zdrav, ja Vas cjelivam — a sjetite se i Vi mene. Ruža."

Jaroslav vrže list na štô, sjedne, podnimi si glavu, te da je nije ćutio u svojoj ruci, ne bi ni znao, gdje mu stoji. Toliko se čudne misli u njem radjale, da je malne počeo dvojbiti, je li to sve sbilja ili samo pričina. Barem da ga je tko pitao u taj trenutak, tko je, našao bi se doista u neprilici, što da odgovori. Nije se nadao, da će se stvari tako zaplesti.

Za časak se sjeti, da je rekao pani Naninki, neka odnese njegov list Emiliji. Lati se pera, umoči ga, te hćede pisati. Ali što da piše? Tako mi vjere, on je već silu toga napisao; pisao je, kako već doznadosmo i stihove — ali sad ne znadjaše, kako da počne. Ne bje druge, nego da izkali srdce na peru, kao što to često činimo, kad smo u neprilici, te poče nemilosrdno perom bosti te bosti, dok ga ne smali dotle, da ga je jedva mogao držati. Sad poče — i pismo je bilo u tinji čas gotovo. Brižno ga zavi, te zamoli panu Naninku, neka ga odnese gospodjici Emiliji. Pani Naninka ne progovori

ništa, već se udilj spremi i ode na Malu Stranu.

Ostavimo za sada pana Jaroslava samoga, te sliedimo panu Naninku istim putem, kojim je prije podne pan Čermak išao. Već je u Ostruhovoj ulici i već stupa u četvrtu kuću s desnoga kraja. Već je u prvom spratu, Emilija joj dodje otvoriti, kano da je slutila, da joj pani Naninka nosi glase.

— Sbilja sam te očekivala, Naninko! dočeka ju gospodjica Emilija.

— I to vam vjerujem, gospodjice; da znate, što vam nosim! uze pani Naninka podraživati radoznalost gospodjice Emilije.

— Što je to, Naninko? Amo de to!

— Evo vam pisamca od pana Čermaka. Brzo pročitajte, ja ne smiem bez odgovora kući.

— Aj, aj, pan Čermak umie zapoviedati! nasmije se Emilija. — Naninko, ajde sada k tetki, a ja idem u svoju sobu.

Pani ju Naninka posluhnula, a Emilija ode na druga vrata u svoju sobu. Bila je tu sama, pogledavaše list, koj je bio liepo nakićen, a srdce joj stane jače udarati s nestrpljivosti i bojazni.

Osobito je to čuvstvo, kad dobijemo pisamce od onoga, tko nam je vrlo drag, osjećajuć sveto neko štovanje poziremo; okleivamo ga otvorit, te bi jednim mahom radi svu sadržinu srknuti. Bojimo se razpečatit ga, možda s onog istog svetoga štovanja, kojim uploške susretamo tajne, koje osobito u pismih slutimo, kao da bismo odklonom koprene uništili svetost onoga, o čem nas pismo ima ubaviestiti. A što tek onda, kad je to prva poslanica od dragoga?

Emilija dugo u ruci prevraćala pismo, srdce joj svedj burnije udaralo, još ga jednom obrnu — i razlomi pečat, izvadi, razklopi listak i porumenje, kao da je pogriešila. Sadržaj lista bio je ovaj:

Gospodjice!

Divite se meni nebogomu! Ja sam o Vas toliko toga čuo, da bi Vam mili oblik mogao saliti od moje duše. Do sada ne bih toli sretan, da Vas pobliže poznajem. Živem Vam, ali samo kao u snu. Smilujte mi se, drugčije će mi srdce pući. Poput crva savijam se pred Vašima nogama, do Vas je, bud ga pogaziti, bud ga pomilovati. Usmrtite me, zadnjim ću Vas dahom blagosivljati; smilujte mi se, biti ću blažen. Tako vam svega, što vam je milo i drago, odpišite mi, možete li me ljubiti ili ne možete? Uzpišete li mi da ne možete, ne ću vjerovati ni u jednu mogućnost na svietu; uzpišete li, da možete, svako ćn niekanje lažju potvoriti. Dakle samo: možete li, il ne možete li? jedno je i drugo odlučno po moju budućnost. Budite voljna; u Vašim je rukama moj spas!

Jaroslav.

Emilija pročitala list, ali nije znala, što je čitala. Čitaše još jednom, čitaše treći put, pa joj se pred očima zamaglilo. Umorena spusti se na počivalo, ne znajući, bi li plakala, bi li se radovala. Bilo joj u istinu žao Jaroslava, ali ujedno se ćutila blaženom, što se je Jaroslav za njom zanio.

Nebogi Jaroslave! niesi sam znao, što pišeš. Ali duša mu je bila toli puna, da je morao gledati, kako će joj odlanuti. On znadjaše, da ljubi; ali koga? Emiliju? Ta nje ni poznavao nije. Ili možda Ružu? To joj je barem rekao. Ali kako Ružu — koja mu omrznu, koju prezire? Sam nije znao, koju li ljubi. Pisamce je doduše uporavio na Emiliju, a bilo bi mu svejedno, da je došlo bud Emiliji, bud Ruži na biele ruke. Pisao je samo listak s prepunosti srdca svoga, pa mu je bilo svejedno, kamo će prispjeti.

A Emilija si, vjere mi, nije mogla protumačiti njegova položaja. Da li je Jaroslav Čermak to pisao? Ali na listu bio Jaroslav podpisan, pani Naninka doniela je list, u pane Naninke stanovaše pan Jaroslav, a ona je Jaroslava Čermaka ljubila — od koga bi drugoga dakle list mogao biti, nego li od njega, od njezina izbranika? Rukom se prihvati za čelo, brzo se podiže, lati se pera, rada je pisat. Al što? Zar da napiše: mogu? Njezina djevojačka narav, ne obikla što priznati, branila joj to. Zar da napiše: ne mogu? Ili možda da prevari onoga, o kom je cio dan mislila i cielu noć sanjala? Ruka joj drktala, a pero joj se omače iz prstiju. Ukipila se za čas, kano da u njoj nije života. Prenuv se, prihvati brzo pero, te napiše:

Ja Vas ljubim.

Emilija.

A da nije brzo očiju svratila s rieči, što ih je napisala, suze bi joj zalile pismo. Zapečativ list pogleda se u zrcalo, nije li zaplakana, protare si oči, te prodje u sobu, gdje je sjedjela pani Naninka s gospodjicom Marijom.

— Ali samo pomisli, Naninko, kakov ti je danas mladić ovdje bio, govorila upravo gospodjica Marija.

Emilija stade za tetku, da uzmogne gledati panu Naninku, koja se s njom sučeljavala, te da ne bi tetka odgonenula, da je nešto tobože skrivila.

— Kakva je oblika, gospodjice, pitala pani Naninka.

— U sobi nije ni bio; samo na vratih pitao me za nekakova gospodina, da li tuj stanuje. Taj mladić bio je srednje veličine, crnovlas, crnook —

Emilija potrča od tetke pani Naninki, te joj u uho prišapnu:

— Pani Naninko! Za boga miloga! Ali se udilj sabrala, te potrča opet na stranu svoje tetke.

— Crnook, nastavi gospodjica Marija, crnomanjast, uza to vrlo ugodan. Ali dočim je pitao za toga gospodina, glas mu se tako tresao, kao da je nečemu kriv, a jedva se držao na noguh.

Pani se Naninka lukavo nasmieši Emiliji, a ta se takodjer onako tresla, kao onaj gospodin na vratih.

— A što je htio s njim? pitaše pani Naninka, ali samo za to, da u obće nešto pita.

— To neka sam Bog znade, odvrati gospodjica. Ta znadeš, da u nas ne stanuje nitko, jer imamo cio prvi sprat za sebe; odpravila sam ga do pazikuće, a dvojbim, da je od njega više doznao.

— Možda je zatumarao, nadoveza pani Naninka. To nije ništa čudnovata, kad čovjek u Pragu ne nadje odmah onoga, za koga pita.

— Naninko, podji pogledat moje novo odielo, reče Emilija puna nestrpljivosti, te pozva Naninku u svoju sobu.

— Ej, Bože, gospodjica Ema dobila opet novo odielo! začudi se pani Naninka i ode za Emilijom u njezinu sobu,

— Gle ti vragoljanke, gledaše gospodjica Marija za odlazećimi. — Čim ta pani Naninka dodje, odmah ju odvede u svoju sobu; ja jedva mogu s njom što prosboriti.

— Naninko, poče Emilija u svojoj sobi — za boga miloga, nije li to ovdje bio pan Čermak?

Pani se Naninka smiešila kao i prije, kad je gospodjica Marija pripoviedala ob onom mladiću.

— Naninko, ti mi se činiš toli himbena, spočitova joj Emilija, kad joj ova ne hćede odgovoriti.

— Aj, gospodjice, zašto nieste bolje pazila? smijala se opet pani Naninka.

Emilija si zaklonila oči. U duši joj se razjasnilo, te je sad istom pojmila uzrok i smisao lista Čermakova.

— A što ćete reći panu Čermaku? pitala ju pani Naninka.

— Da se nanj srdim, reče šaleć se Emilija.

— Tad biste učinila rodu glas! A za cielo nikad više ne dočekaste od njega nikakova pisamca.

— Reci mu, da pozdravljam sve crnooke goste, a ovo pisamce, da mu pridodajem.

— To sam mislila! Tako valja da bude! Ali gle! on mi je reko, kad sam amo išla, neka pozdravim panu Mariju Svatohorsku.

Emilija stisnu pani Naninki ruku, a u oku joj zasjalo čuvstvo nutarnje blaženosti.

Pani joj Naninka obeća, da će skoro doći; te da će joj više toga pripoviedati. Pan Jaroslav, da će skoro obaviti izpite, a onda da nije više uzroka, zašto bi ljubav dalje tajili.

Pavao Gušić.

Jaroslava za sada nije bilo kod kuće; pošao je gospodjici Jiskrovoj po list, koga će predati panu doktoru Rásku. Hodeć ulicom osjećaše puno veću tjeskobu u srdcu, nego li jutros, kad je išao na Malu Stranu. Ruža mu pred očima lebdila toliko mnogolika, tolika sama sebi protuslovnica, da nije mogao to sve u neku cielost sastaviti.

Unidje u kuću Jiskrovih, podje skalinami u prvi sprat, noge mu bile težke, kano da ih iz gliba izvlači. Već je bio pri Ružinoj sobi, već bijaše prinio prst k vratma, da pokuca — u to se obrnu, te podje opet tiho niza skaline. Ne mogu! šaptnu si, te podje u sobu svoga druga, mladoga Jiskre. Soba bila prazna; ne bilo ga kod kuće. Jaroslav prihvati od duga časa olovku, te ju uze amo tamo prevrtati. Moramo nadopuniti karakteristiku Jaroslava tiem, da je budući kod svojih drugova često prihvatio koju stvarcu, da se njom popoigra; ali često od zaboravi ne bi ju opet vrgao onamo, gdje je bila, već bi ju turio u svoj žep. Ali drugi dan bi ju za cielo povratio. Kolege mu to ne zamjeravahu, jer su ga takva poznavali.

Jaroslav se neko vrieme igrao olovkom, te ju metnuo onda na stol, a uzeo pečatnik mladoga Jiskre. Na njem stajalo R. J., jer se Jiskra zvao krstnim imenom Roberto. Pogleda ta pismena, premda bezsvjestice. U to se sjeti, što je Ruži obećao, prene se, neznadice vrgne pečatnik u žep, te podje skalinami opet gore. Ne oklievajuć ni malo pokuca, te unidje u sobu.

Gospodjica Ruža sjedjela pri pianu i uz glasovir pjevala. Čim je Jaroslav došao, odmah se diže, te mu podje na susret, a lice joj se razplinulo u sam smiešak i milinje. Idué mu u susret nastavi pjevati popievku, koju je zapjevala uz glasovir, ali Jaroslav je samo čuo:

Lieće, lieće ptica,
Tužnim okom gleda —

— Aj, pane Čermače, preli glas popievke u pozdrav dolazniku — koli mi je drago, što ste ovdje!

— Čini mi se, da sam prekinuo nit melankolijskih glasova, odgovori joj.

— Ah — stare reminiscencije! poklonila se Ruža, prihvativ Jaroslava za ruku i povedši ga k svomu stolu iz spremice izvadila gotov list i uručila ga panu Čermaku.

— Evo, pane Čermače, predajem vam veoma mnogo. To će pismo odkupiti moj mir, a ja ću opet sretna biti. Ja prezirem doktora Ráska iz dna srdca; tiem se pismom praštam od njega za uviek.

— Dakle je to njemu osmrtni list vaše ljubavi? pitao Jaroslav.

— To je njemu osmrtni list, ali ne moje ljubavi, jer ga niesam nikada ljubila. Čim doktor Rásek taj list pročita, poluditi će.

— Jaroslav prihvati list, pogleda ga prema prozoru, te opazi, da je rub papira krasno izrezuckan.

— Čudnovato, gospodjice, pridoveže kano ne pouzdavajuć se — čudnovato, što uzkraćujete milost svoga srdca uz toliku brižnost i na toli krasnu papiru. Ja mislim, da bi takovu sadržaju pristajao obični papir.

Gospodjica Ruža se nasmijala, ali, činjaše se, nasilce.

— Rásek je doktor, te se pristoji štovati ga. Dajte mi ruku, da ćete mu taj list predati, reče i prihvati Jaroslava za ruku.

Jaroslav hitimice trgne ruku natrag.

— Samo mi to pravo recite, gospodjice, reče, je li vam do toga, da mu upravo ja predam list, a rieč ja naglasi krepko.

— Do toga mi je, da mu vi sam predate taj list; jer se ni u koga drugoga ne mogu uzdati, reče mu Ruža krepkim glasom.

Jaroslav se sjeti onoga, što mu je jučer lakaj u gostioni k P... o zabrani donašanja listova rekao. Htede to napomenuti, ali mu se činilo, da se to ne bi pristojalo, već da će bolje biti pričinit se, da o tom ništa ne zna.

— Imam li to upravo njemu uručiti?

— Nikomu drugomu, do li njemu samomu.

— Ne bude li ga kod kuće?

— Onda mi vratite moj list. Ali čemu toliko pitate? Zar se ga možda bojite? samo mu predajte list, preporučite mu se, a više se zanj ne brinite, nuder, ruku na to.

— Samo kako će me Rasek dočekati? Oklievao jošte pan Jaroslav. — Možda znade, da je to list od vas.

— Ide li tko kamo u moje ime, mora mu se zasvjedočiti štovanje, kano što i meni samoj. U ostalom ne morate s njim ništa drugo govoriti.

— Kad mu ga imam predati?

— S jutra rano, još prije osam sati.

— Dobro, ja ću ga predati. Evo vam sada ruke na to. Ali —

Jaroslavu poda Ruža ruku, koju joj poljubi.

— Što ali?

— Ništa više.

— Hoćete li doći na večeru, Jaroslave?

— Izpričajte me; učiti ću, a Jiskre nije kod kuće?

— Dakle sjutra?

— S jutra!

Jaroslav poljubi opet Ružu u ruku, i ode. Na vratih čuo, kako je Ruža odahnula. I Jaroslav odahnuo, došav na ulicu, ali mu tiem nije odlanulo. Nekoliko puta izvadi list iz žepa, i pročita mu uporavak (adresu), a za tiem ga opet turi u žep, jer je dobro znao, da list ne ide njega, već doktora Ráska.

Malo što nije Ruža ciknula od radosti, kad je pan Čermak na ulici bio.

— Dobro je, sada se dakle vidi, tko je pobiedio; ja ili pan Čermak. Ha, ha! Čermak je ludov, te se je prije u mrežu zapleo, nego sam pomislila!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Marko Antun de Dominis.

III.

U Rimu radio je M. Antun izprvice, da biskupiju senjsku zamieni drugom. On bijaše toplo preporučen mletačkomu poslaniku kod sv. stolice cav. Franji Vendraminu po svojem davnom prijatelju Filipu Pasqualigu pismom od 29. svibnja 1602. iz Zadra. Vendramin poznavao je M. Antuna još od vremena, kada bijaše poslanikom kod carskoga dvora. On je umio cieniti zasluge, koje si je biskup senjski stekao za mletačku vladu u pitanju uskočkom; ali znajući kako je senjska biskupska stolica znamenita, a ne znajući, tko bi mogao nasliediti M. Antuna, svjetovaše mu, da se ne odrekne stolice, nego da si traži pomoćnika, koj bi ga zastupao u Senju. Ovaj pomoćnik imao bi dakako biti u „pitanju uskočkom dobre misli i prave namjere“ t. j. imao bi štititi korist mletačke republike. Ali M. Antun ostade kod svoje odluke, da „se one biskupije na svaki način rieši;“ te se sada pobrinuo, da kralj Rudolfo primi njegovu ostavku, ali da podjedno imenuje mu za nasljednika, kojega bi mu sam preporučio — a taj bijaše Šibeničanin Faustin Vrančić, sinovac Antuna, ugarskoga prabiskupa († 1573.), Faustin bijaše po sudu M. Antuna „čovjek dobrostiv, bogabojeći, te u svakom obziru sposoban, samo ako se zadovolji biskupijom senjskom.“ Faustin bješe se već donle izkazao i na književnom polju, dočim je godine 1595. izdao u Mletcih rječnik u pet jezika, a medj ovimi i u hrvatskom, koje se djelo i danas cieni.

Medju tiem je pitanje o sudbini M. Antuna do skora krenulo drugim pravcem. Dne na ime 2. kolovoza 1602. prestavi se Dinko Fokoni, spljetski nadbiskup; čim se poče raditi o popunjenju ove stolice, svojom vlašću i svojim položajem osobito znamenite. Umah se obratila pozornost i na M. Antuna, koj, kano rodom iz Raba, bijaše ujedno i podanikom mletačke republike, koja si usvojila pravo imenovanja. Spljetski kaptol, na čelu mu Dujam de Vitis kano punomoćnik njegov preporučio je M. Antuna mletačkomu knezu Marinu Grimaniu pismom od 9. rujna r. g. Obćinsko vieće spljetsko, oslanjajući se na povlast od 31. srpnja 1420., predloži knezu M. Antuna de Dominis i kotorskoga biskupa Jerka Buču. Samo se kaže, da M. Antun bijaše u Mletcih osoba ugodna; te se odanle radilo u Rimu, da i sv. stolica uz M. Antuna pristane. Imao je M. Antun ondje takmaca u osobi videmskoga dekana Marcija Andreuccia, kojega su sam papin sinovac kard. Aldobrandini pa i glasoviti povjestnik kard. C. Baronio podupirali. Ali mletački je upliv kod pape Klementa VIII. nadjačao; te bi M. Antun već 4. listopada izabran za spljetskoga nadbiskupa; a u konsistoriju od 15. studenoga riešen sveze s crkvom senjskom i prenešen u spljetsku; pa već 20. r. m. obdaren nadbiskupskim plaštom. U dekretu pridržao je papa od nadbiskupskih dohodaka 500 dukata mletačkih „za osobe, koje će ustanoviti“; a to bijaše pomenuti M. Andreucci, namjestnik kard. Aldobrandina u rosaškoj opatiji u Furlanskoj.

Koncem god. uputi se M. Antun u Mletke. Dužda Marino Grimani naloži pismom od 28. veljače 1603. spljetskomu knezu Pavlu Trevisaniu, da M. Antuna ili njegova punomoćnika uvede u posjed nadbiskupskih dobara. Odavle se dade zaključiti, da se onih dana novi nadbiskup u Spljet spremao.

Ali u kakovu je stanju M. Antun našao nadbiskupiju, ovu staru prvostolnicu ciele Hrvatske! Izuzam primorje veći je diel nadbiskupije stenjao pod turskim jarmom; preko 50 župa bjehu podčinjene turskoj vlasti. Pa kolika sirotinja! Crkve bijahu „bez kaleža, bez misala, bez odjeća, bez križeva“. Turci su sve porobili i popalili; puk nije si mogao pomoći, te je imao u nadbiskupa jedino uzdanje. Kršćani bježeći izpred Turčina dolazili bi u Spljet pod njegovo okrilje, da ih prihrani i uzdrži. Ali odkuda? Nadbiskupska dobra, ova zadužbina još hrvatskih kraljeva, pala su u turske ruke, osim Sućurca u solinskom zatonu. Nadbiskupski dvor u Spljetu bješe izgorio, tako, da je nadbiskup ostao bio bez kuće. Prvostolna crkva, taj rimski umotvor u divnoj Dioklecianovoj palači, dosta zapušćena, a „ne imala ni pare prihoda, bez crkvene odjeće i sprava, tako, da su se gradjani stidili vidiv svećenike dolaziti pred žrtvenik u gadnih krpah.“ Slavni nekada kaptol, (brojeći tada 18 kanonika), bijaše tako osiromašio, da je kanonika zapadao prihod samo od 5—6, triju ili četiriju njih od najviše 25 dukata na godinu. Po ovoj sirotinji daje se lasno nagovieštati, kako su sredstva za izobraženje svećenstva mogla slabo priticati.

Sjemenište, koje je nadbiskup Foconi bio g. 1581. podigao, razpalo se već 1594. godine.

Nov indi nadbiskup M. Antun de Dominis, došavši negdje početkom ožujka 1603. u Spljet, nadje pune ruke posla. Obrativ pozornost na izobraženje svojega svećenstva, a ne našav nikakova zavoda, otvori učilište u svojoj kući, i sam predavajući logiku, matematiku i bogosloviju. Ali M. Antunu bješe sudjeno, da najmanji diel onih 13 godina, koje je kano spljetski nadbiskup sproveo, smie posvetiti mirnu radu. Jedna zadjevica zamienila drugu, jedna razmirica potekla iz druge. On se zavadio sa svojim kaptolom; zavadio se s podčinjenimi si biskupi u Trogiru i na Hvaru; zavadio se s trogirskim knezom; probudio si neprijatelja u Spljetu — a povodom ovih zadjevica sukobio se s Rimom, kojega je protivštinu k tomu izazvao, kada je scienio, da mu je podanička privrženost naprama mletačkoj vlasti preča od nadpastirskoga položaja. U tom vjekopisu ne bismo ovih razmirica za čitatelje toga lista spominjali, kada im pripomenak ne bi potrebit bio za razumievanje nastalih dogadjaja, koji su M. Antuna potisnuli u široko more svjetske poviesti.

M. Antun odluči stegnuti pravo prvostolnoga kaptola kod popunjenja kanoničkih siela. A kada kaptol, oslanjajući se na svoje staro pravo i davni običaj, ne htjede odustati od imenovanja svojih drugova, te na izpražnjena mjesta imenova god. 1604. Marina Otona i Luku Domjanovića, god. 1606. Mata Eredića: upotriebi M. Antun proti imenovanim i kaptolu najstrožije mjere, koje mu crkvena vlast dade u ruke. Ali u tom sukobu s kaptolom podlegne nadbiskup naredbom sv. stolice od 8. prosinca 1607. godine. Teže imao M. Antun posljedice pretrpjeti iz sukoba s M. Andreucciem, koji je 9. srpnja 1607. postao trogirskim biskupom. Povoda je sukobu dala ona obskrba godišnja, koju je M. Antun bio obvezao se davati Andreucciu iz svojih prihoda. Badava se M. Antun izpričavao svojim siromaštvom, koje su i kaptol i spljetsko gradsko vieće svojima predstavkama od 15. i 16. studenoga 1604. na mlet. kneza potvrdili; badava je nadbiskup glavom nastojao u Rimu (1604.) onaj teret od sebe odvratiti — sve to nije mu pomoglo. Apostolski nuncij kod mletačkoga dvora, biskup Ofredo de Ofredis, naredbom od 22. ožujka 1605. naloži spljetskomu knezu i vieću, da nadbiskupski prihod zaplieni, dok M. Antun ne zadovolji svojoj obvezi. Tiem bude M. Antun napokon prisiljen, da se s trogirskim biskupom nagodi u srpnju rečene godine. Ali, kako se vidi, M. Antun nije se točno držao ove nagode; jer se razmirica iza šest godina obnovi, dok ne završi novom nagodom, uglavljenom u Mletcih dne 17. prosinca 1611. god. I u toj razmirici rimska je stolica štitila M. Andreuccia tako, da je već izprvice M. Antunu zabranila bila ulaz u prvostolnu crkvu (18. kolov. 1604.), dok ne izpuni svoje obveze. U prieporu takodjer, koj se bio porodio izmedju hvarskoga biskupa Petra Cedulinia i mlet. kneza na Braču Andrije Bolda, i u kojem bijaše se ovaj obratio na prvostolno sudište spljetsko, ostao je M. Antun poražen; dočim bi mu iz Rima naloženo (u ožujku 1606.), da opozove predjašnje u tom poslu izdane naredbe u korist biskupova protivnika; jer da nije imao ni prava primati priziva.

Ovaj odpor, koj je M. Antun nalazio u Rimu, dražio je njegov i onako razdražljiv duh; te je već sada počeo javno prigovarati neograničenoj vlasti svete stolice. Vriedno je umah ovdje dometnuti sud, koj o naravi i ćudi M. Antuna izreče jedan prijatelja njegovih, da se njegovo nadošlo ponašanje i sa psiholožkoga gledišta razumjeti uzmogne: „On govoraše — piše taj prijatelj — sveudilj sa srdcem na jeziku... On se ukazà tako stran da bi udvoravao ovomu ili onomu kardinalu ili prelatu, da je pače protivno radio; dočim, sliedeći ovu svoju sklonost, ne samo nije im udvoravao nego je iste svoje prijatelje prezirao, čiem si je neprijateljstvo sviju navukao. Često ga nagovarah, da se prilagodi obćenitomu običaju; ali ga odatle odvraćaše, ne znam kakova, taština; jer je sbilja više do sebe držao, nego li je zaslužio; ova slabost, koliko obća svim ljudem, osobito se izticala u toga gospodina, koj na moje prijateljske opomene odvraćaše mi, da bi mu se valjalo preporoditi, jer ga narav onakova stvori, koje se ne može odreći, dodav još, da vjeruje u preodredbu, te da će mu se s toga sbiti, što mu je bog preodredio“.

(Dalje sliedi.)

Pavao Gušić.

(1102.)

(Sa slikom.)

Polovinom jedanaestoga vieka bijaše sav narod hrvatski podieljen na dvanaest plemena (duodecim tribus Croatorum). Na čelu pojedinim plemenom bijahu odlične obitelji, od kojih si je narod glavare birao. Poviest nam spominje dvanaest takovih obitelji, a medju njimi i znamenitu porodicu Gušića.

Za kralja Krešimira IV. i Svinimira pojavljuju se mnogi Gušići, kakono Pribinjeg Gušić, te sinovi mu Pribinja i Andrija, zatim Juraj Gušić i sin mu Toša, napokon Gušić Našemir. Svi ovi daruju vinograde i druga zemljišta manastiru sv. Ivana u Biogradu, pače dvojica njih idu u kaludjere (Pribinja i Našemir). Po tom možemo zaključiti, da je pleme Gušića obitavalo u cetinjskoj župi tik

Biograda, te da je tamo hrvatskomu narodu županovalo. Cetinski župan Pribinja, koj se u listinah Krešimira Velikoga spominje, bio je za cielo roda i imena Gušićeva.

Početkom dvanaestoga stoljeća bijaše glavom Gušićem, župan Pavao. Kada je iza smrti Stjepana II. prvi put Ugrin u hrvatsku zemlju zakoračio, ne bi li ju žezlu svomu podvrgao, podiže se moćna porodica hrvatskih Svačića, da dom svoj proti napastniku obrani. S toga se porodi rat, koji no je sve do smrti kralja Petra Svačića potrajao. Ugarski kralj Koloman pokuša sada, ne bi li se mirnim putem sa Hrvati nagodio. Zato pošalje poruke Hrvatom, moleći ih, da ga za kralja izaberu. Hrvatski se narod sabere u sabor, te izabere tuj od svake velmožke porodice po jednoga, da idu kralju na poklon. Od porodice Kačića zapade Jurana, od plemena Šubića Mrmonju, a od plemena Gušića župana Pavla, da podju pred Ugrina. Dvanaest poslanika hrvatskih dodje do kralja ugarskoga. Ovaj ih ljubezno dočeka, šireć ruke i u lica ih ljubeć, te im obreče, da će vazda i uvieke hrvatske pravice i običaje vjerno čuvati. Na to ga oni hrvatskim kraljem priznadoše.

Pavao Gušić i potomci mu bijahu i kasnije znameniti u poviesti hrvatskoj. Slika u našem listu donesena uzeta je iz sbirke baruna Gušića, potomaka starog plemena, koji još danas u Metljiki, bivšem dielu Hrvatske kraljevine živu. Gušići bijahu u svoje vrieme i knezovi poljički. Druga grana Gušića žive u Turovom polju poseljačiv se. Sliku nam blagohotno ustupi presv. gosp. Ivan Kukuljević Sakcinski.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Ferdo Rusan.

Piše S. S. Kirinski.

(Konac.)

Svaka se ptica zaletava obično u svoje jato, kako da se ne svrati naš Pečuhanin u svoju „ilirsku“ čitaonicu. Tuj zaželi biti članom, al to ne bì dosta, jer članovi navale jednodušno, da im bude predsjednikom, što uzprkos svomu stališu i nastalomu već medju Hrvati i Magjari zadirkivanju i prihvati.

Svakdanja briga toga družtvanca idjaše za tiem, ne bi li se mogla kakva zabavica u korist narodnosti prirediti. Predsjeduik u sporazumku s podpredsjednikom g. Zorcem smisli, da se izpjeva nekoliko hrvatskih pjesama u njemačkom kazalištu, koje bi se i tiskale te medju otmenije slušaoce porazdielile. G. Seifert poglaviti u ono vrieme član njemačkog kazališnog družtva, sjetio se ugodnih u Zagrebu proživljenih dana, nadje se umah gotovim sam glavom pomagati, nego uzželi, da bi se tiem pripočekalo do njegove igre: Pjevačica gdčna. Langova i druga dva pjevača pristanu takodjer drage volje uz taj dogovor. I tko bi rekao, izabrane pjesmice budu pod upravom kapelnika Wimmera tako skladno uvježbane, da je naš domorodac, pripovieda se, bio gotovo uzhićen od neke rajske miline i dragosti. Glas o tom razleže se poput munje po svemkolikom gradu. Jedni čekahu na taj prvi pojav dok je vieka i Pečuha, radostno i nestrpljivo, drugi zlovoljno i zavidno, treći zvjedljivo a četvrti napokon ravnodušno; jer im bijaše svejedno, makar se i kitajski pjevalo.

Nu kako svako dobro ima i svoje zlo, tako se sluči i s ovim narodnim nastojanjem. Magjarska stranka mrko gledjuć sve što je slavjansko a najpače hrvatsko, požuri se na vrat na nos, bojeć se tobože krvavih okršaja, da se ta nakana preprieči, što joj na veliku njezinu radost i za rukom podje; troškove tom prigodom učinjene namiri pokojna gja. Prandau, rodjena Pejačevićeva; vječni joj pokoj!

Ferdo naš nije se nikojom prilikom žapao rieči, istine i dokazâ, dapače je umio osobitim pregnućem odbijati neprijateljske nasrtaje na jezik si i narodnost, da su ga mnogi i mnogi toga radi vrlo obljubili, da su ga na sva usta hvalili, njemu povladjivàli i višeputi se žestoko za nj porječkali; dočim su ga neki opet, lahko je pogoditi koji, popricko gledali i ogovarali.

Protivnikom našega narodnog probudjaja ne bijaše naš domorodac u volji, već trn u oku. Sad se za tiem išlo, da ga uklone iz Pečuha, kako se ne će ugniezdit u gradu zloglasni panslavizam, to strašilo ugrijane mašte tudjinaca. To ne bijaše medjutim težak posao, pošto već i njegov zapovjednik V. pomagjareni Slovak nastojaše oko toga. Rusan bude dakle opet u Tamišvar odpravljen, kamo vodjom nekog, isti put putujućeg naslanstva (Transport) krene, te 16. lipnja u Tamišvar prispije.

Prošlo nekoje vrieme njegova boravljenja u toj tvrdjavi i zdravlje mu se, i do sada dosta kržljavo, na toliko opet poremeti, da nije mogao nimalo za službom ići; s toga se uteče opet i opet liečničkoj pomoći.

Neprestano bolovanje nagna ga na posliedku, da u prkos novčanoj pripomoći, koju mu je tamošnje glavno zapovjedničtvo više puti iznimice dopitivalo, i u prkos naloga nje-

gova pukovnika Moge, nek se na propisani rok liečenja ne osvrće, ima li samo ikoliko nade, da će ozdraviti, — zamoli svoje umirovljenje, što 15. travnja 1842. i poluči.

Narodnjaci temišvarski stanu ga živo nagovarati neka bi ostao medju njima, al utomah. Prenesti svoje kosti u svoj zavičaj, da u njem s vremenom i iztrunu, da ih težke stope neprijaznika otačbine mu i narodnosti, ni u dubljini groba ne vriedjaju, bijaše njegova toliko puti veli se opetovana želja, koju ovim korakom i postignu. Oprosti se dakle s njimi kao što se narodnjak s narodnjaci prašta. Krene 2. lipnja 1842. put Hrvatske i prispije svomu brotu Franji bivšemu nadporučniku i svojoj obitelji u postaju im Šemovac, seoce župe gjurgjevačke a satnije virovske.

Zemljak naš opazi pred sobom povisoku od iztoka blizu rečena seoca protežuću se povisinu, hvaljenu s vrlih vina, na podnožju joj gustu goricu, kraj nje romoneće bistro kao golot vrelo a svježe kao pramaljetno jutro, oko vrela dvie miomirisne debelo sjenite lipe, pod lipami pak dvie proste, kao sa drva opale klupe — i tolika ga milina snadje s toga našašća i božanstvenog po njega sklada, da je, ne mareći sad za grčko-latinsku varnicu, sve sobom dovežene staklenčice, bobice (pilule) i praške, kroz prozor pobacao. Bolestnik naš ponada se tvrdo, da će zdrav zrak mile mu djedovine i okrepljujuća voda bistrog i hladnog šemovačkoga vrela, zdravlju mu bolje u prilog biti, nego svi skupocjeni ljekovi Aeskulapovih učenika. I osjećajuć se svaki dan zdravljim i zdravljim, sbilja se ne prevari u toj nadi.

U toli povoljnoj po njegovu ćud zabitnosti, pokuša Ferdo pohrvaćivati iz talijanskih spjevoigra poznate mu bolje pjesmice, da ih bude, jerbo su tobož naške, milije slušati, a ponajviše, da se naši nevjerovani Tome svojih krivih predsuda okane, što mniju, kao da se ne bi dalo na našem hrvatskom jeziku isto tako blagoglasno pjevati, kao na talijanskom, a svakako bolje i umiljatije nego na njemačkom. Najprije dodje na red jedna iz „Il Furioso“: „U sreći toga života moga“, onda iz „La Sonnambula“: „Ah kak cvatu u tom satu“; „L' Elisir d' amore“: „Jedan pogled streloviti“, „Ja sam bogat, ti si blaga“, „Na kljusetu vučem sobom“ itd. Nadalje iz njemačkoga „Der Verschwender“ pjesmu Valentinovu: „Sav sviet se bori sad po svud“ i „Gle gospodu kô u boju“ itd.

Naš se pjesmar osvjedoči iznenada, da su ti prvienci neznatni doduše po stvari samoj, nu tiem važniji namjerom, rado pjevani a još radje slušani; nastojanjem g. Klemenčića, tadašnjega duhovnoga pomoćnika u Gjurgjevcu i gg. učitelja Lugarića i Kučeka ove se pjesme brzo razlegne po vojničkoj Podravini i dalje, što prevodioca potaknu na ozbiljniji pjesnički rád.

Da po mogućnosti ugodi svakomu prijatelju javorovih gusala, spjeva Rusan najprije pjesmu: „Liepa moja rodna Podravina“, „Bojna trublja trubi sad“, „Domorodke oj premile“, „Evo ljubo“, „Čuvstvo srdca“, „Dievo krasna, ljubezna“, „Hajde druzi, vuc'mo kaplje“ itd. Svakoj pjesmi izumi pjesnik i napjev joj, al ga, nevješt kajdam ne napisa, već otide u Bjelovar gospodinu Fleischeru, gradskomu orguljašu, da ih po pjevanju njegovu uglasbi, što onaj, bivši onda najvrliji u Bjelovaru domoljub, ne samo drage volje učini, već ih sam raznie i širom razprši kao povjetarce lišće, da si im čuo svadje i svakud gotovo za trag i obstanak.

Stranom ne očekivani ovaj uspjeh, stranom ljuta navala Magjarizma na obstanak hrvatske narodnosti, potaknu mu maštu pjesničku do najvećega uzleta. Sad se porode malo po malo pjesme: „Složno, složno, braćo mila“, „Brod nek ćuti udarca“, „Nosim zdravu mišicu“, „Svikolici junačtva“, „Stante bure i oluje“, „Il ovako il onako“, „Da i da“ itd.

Ne bi tomu dugo i već si ih čuo pjevati na ulici i na putu, u krčmi i svratištu, u gospodskom kao i seljačkom domu, u veselih krugovih i sgodah, u vinogradu i pri poljskom radu, u taboru kao i na crkvenom sboru itd., posvud zaore njegove svakomu mile i krasne pjesme, u svakoj i pojedinoj njihovoj slovci titra pjesnikovo domo- i rodoljubje. Gosp. Fleischer udesi, da nekoje ovih pjesama budu u Zagrebu, kao što se iz god. 1845. sjećamo, pjevane, gdje ih rodoljubi pozdrave i prime, nedoživljenim do onda zanosom, jer su tekle iz srdca u srdce.

Osim mnogih prigodnih i zabavnih pjesama spjeva i složi Ferdo po svom načinu uz pripomoć g. Lugarića vrlog učitelja u Virju i dvie spjevančice, koje su se kadkad u veselih sastancih i na različitih gostih, gdje je bilo vještih tomu sila, uz ogromno pleskanje odpievale.

Od svih, božjim darom pjesničtva nadarenih, možda je virovski pjesnik onaj, koji je najmanje s taštine za slavom i pohvalom, pjevao. Nakana mu i nastojanje idjahu samo za tiem, da izčupa za dobe bez traga i glasa tudjinstvo, što se već po svuda uze širiti i razvijati kao u velikaškom domu tako i u seljačkoj kolibici, rodu i plemenu na štetu i prikor. Njegov duh nije mirovao, dok nije na glas kazao, što je mučke mislio. Opet i opet budi rečeno: smjer i zadatak Rusanove vile ne bijase nikoji drugi, van uzbudjivati u puka narodnu samosviest, i potaknuti ga na mar za sve, što je narodno, a ponajpače da mu materinski jezik bude miliji od svakoga drugoga.

Uviek mu bijaše nesnosljivom mukom

slušati, gdje družtvo Hrvatâ sbori tudjim jezikom; kad ne bi tomu nehajstvu za svoj jezik mogao na put stati, volio bi vazda ledja okrenuti takvim ljudem, misleći punim pravom: „tko se stidi svog narodnoga jezika, valja da se i ja njega sramim". Ovoj se vrlini valja duboko klanjati; jerbo kad bi nas svaki dvadeseti bar takvu u svom srdcu hranio ćut, gdje bi bila narodna prosvjeta, gdje sreća i ponos naroda, gdje slava hrvatske domovine?!

U čislo onih gdjekojih ljudi, koji te u pjesmah i napitnicah očaravaju svojim domoljubjem, samo kad odtuda ne nastane po ove delije kakvih neprilika, nije Ferdo Rusan nikada spadao. Dapače čim god. 1848. bojna trublja pozove hrvatsku vojsku u boj, odluči i pjesnik onih krasnih na požrtvovanje za jedno i drugo pobudjujućih pjesama, ne gledati prekrštenih ruku, gdje junaci, zapjevavši divne umotvore njegove, hrle na smrt ili pobjedu. Zamoli dakle nemareć ni za slabo si zdravlje, da bi se i za njega našlo mjesto u operativnoj vojsci, bude sbilja pozivom pukovnika Reiche, od 28. kolovoza 1848. upućen, da primi zapovjedničtvo jedne satnije u 5. tisućniji gjurgjevačke pukovnije. Izpjevav na to liepu pjesmu: „U boj, u boj, sve što može", koja se odmah i zahvati podravskih domorodaca, kao iskra gube, baci on pero na stran, opasa britku sablju, i staviv se na čelo svojih 200 momaka, pobrza s njimi 9. rujna k molvanskomu prievozu na Dravi. Od tuda se zaputi nekoliko dana poslije u Legrad, gdje 28. studenoga 1848. dodje do krvavog okršaja medju carskimi četami i buntovnici pod zapoviedju Perczelovom. Navala pretežnije ustaške sile bude suzbijena, kojom se sgodom naš pjesnik takvim junakom ukaže, da ga ne samo zapovjednik vojske pod Legradom pohvali, već i drugovi ga još većma štovati stadoše.

Poslije ovoga poloma uzmaknu ustaše s hrvatskih medja u Magjarsku; rat uze odsele bjesniti na obalah Dunava i Tise, rad šta se neke krajiške čete s Drave kući vrate, medju kojimi bijaše i 5. gjurgjevačka tisućnija; tu prispije 20. siečnja 1849. i naš ratnik opet u svoj tihi Šemovac. Ali već koncem travnja dodje mu zapovied na ruke, da ide u Koprivnicu i primi zapovjedničtvo tamošnje vojne bolnice, koju službu 1. svibnjem i nastupi.

Za tog njegova upravljanja rečenog zavoda, spjeva nam Ferdo pjesmu izumiv joj k jednu i napjev, gdje Krajišnik pjeva k Slaviji: „Slavio blaga, slavio draga" itd., koja se brzo kao jeka po Dubravi po okolici razleže. Svršetkom krvave bune zamieni ga u težkoj ovoj službi satnik D., a pjesnik se povrati opet u svoj Šemovac.

Poslije rata zapane brata mu Franju zapovjedničtvo nad 8. satnijom u Virju, kamo se i Ferdo s njim preseli a kasnije se ondje posvema i udomi.

Ferdo videći u toj promjeni liepu sgodu, da bi se na ime u ovom mjestu više toga dalo na korist i boljak narodne prosvjete učiniti, nego što to neki ljudi misle, pomisli sad da podigne dobrovoljačko narodno kazalište u tamošnjoj na najsgodnijem mjestu sagradjenoj obćinskoj kući. Što namisli, to i učini. Neosvrćuć se na kojekakve zanovjetljive prigovore i predsude, kao ni bogat ¡gavan na gladnu godinu, sakupi oko sebe najsposobnije mjestne sile, a na čelu im prije već imenovanog g. Lugarića, do njega pako g. Kovača bivšeg podučitelja u Virju. I eto čuda! za kratko vrieme eto igrališta kao čarobnom šibkom otvorena, da je kako svjedoče očevidci, milina bila gledati i slušati.

Najveća mu briga bijaše u tom podhvatu nedostatak ženskog osoblja. Kazalište svoje otvori ipak 30. lipnja 1850. god. komadom: „Tri mladoženje na jedan put" ili „Lažac u svoje vrieme", što ga po svom običaju sam sastavi i bez ženskinja priredi, kojih mu u prvi mah ne podje za rukom za igre ove dobiti, premda se onda ne zvahu „glumice".

Sijaset radoznalog obćinstva sgrne k toj prvoj predstavi, kano na veliko čudo, ne samo u mjestu, nego iz svih bližnjih sela: Gjurgjevca, Novog Grada itd. i tja iz Koprivnice i Bjelovara, da je jedva trećina mjesta imala.

Da se ova prva igra nije obćinstvu samo milila, već da ga je i čarom očarala vidi se s toga, što obćina novigradska nekoliko dana poslije upravi veoma laskavu pismenu zahvalnicu na kazališno družtvo u kojoj i ovomu i ravnatelju izjavi svoju duboku zahvalu za domoljubno im nastojanje, priloživ k jednu i svoticu od 100 for. kao prinosak za namiru kazalištnih budi kojih troškova.

Poslije ovog sjajnog uspjeha bijaše mu moguće gospodju Lugaričku i još tri gospodične u svoje kolo dobiti i tiem prve potežkoće ponešto svladati. Sad dodje red na drugu t. j. na novčarstvo, glavnu stvar pri svakom i najmanjemu podhvatu. Tuj pomisli Rusan na izdavanje kazališne spomenice, što mu i povoljnim urodi plodom. G. Mijat Novak bivši tajnikom u službi kod namj. vieća u Zagrebu, ne samo da je tomu i novci u pomoć pritekao, nu i pomagao rečene spomenice razpačavati. „Onoliko velikim rodoljubom" veli Ferdo „može se uz Strossmayera samo M. Novak zvati". U veliko je hvalio i Franju Županа, koji, ne samo da je tiskarski trošak bez ikakvog dobitka na najmanju cienu snizio, nu i više toga o svom trošku tiskati dao, nego što bijaše naručeno.

Kazališne predstave trajahu tako pod njegovim ravnateljstvom i upravom sve do 30. travnja 1852. dakle pune dvie godine, i

to uz svejednako raztući broj igrača, bolje i bolje, tako da si se vještini ovih ljudi upravo diviti morao.

Nu kao što je sve na ovom šarenom svietu promjenljivo, došlo pa prošlo, sve nestalno i porušivo. Tako se sgodi i s ovim podrobnim, jedva se zemljice dokopavšim zrncem narodnoga usjeva. Na temelju naime stare kuće podignu obćina virovska novu sgradu od čvrsta gradiva, ali ne više žalibože za kazalište, nego za sahranu satnijskog vojenog odiela.

S toga se razidje kazalištno družtvo poput rakove djece, duboko žaleć nemilu sudbinu, koja napustivši tudji živalj u njegovu domovinu, tako nemilice narodni mu napredak u postanku uze satirati. Preosta mu sad od sve prošlosti jedina uspomena najplemenitije narodne zabave, koju si toli toplo obljubi. Odielo u to vrieme za kazalište nabavljeno pozajmi se narodnomu kazalištnomu družtvu dobrovoljaca u Koprivnici.

Ferdo videć, da tuj s koječesa pomoći ne ima, u zlu bolje čekati, osobito gdje već i narodna stvar natražke koraca, koju on uz najbolju volju i silne napore ne može uznapredovati, ukloni se poput Cincinata u svoju zabit, gdje bar mogaše misliti kao pravi rodoljub.

Godine 1861. izabra ga gjurgjevačka pukovnija većinom glasova za svoga zastupnika na sabor trojedre kraljevine; u veliku žalost naroda ne dadoše mu važni razlozi odazvati se častnomu pozivu ovomu.

Sad ga starost postigava, a u starosti je sve to osjetljiviji i nezdraviji; od prije prsna bolest, kojoj se kašnje pridruži trzanje i šum u glavi, do gotove gluhosti; to ga prikova vele obročnomu životu, ili kao što sam reče „životarenju", izbjegavajuć svako veselo družtvo, svaki sastanak i sve pozive na različite gostbe kojim bijaše Ferdo kroz toliko godina ona privlačiva sila, oko koje se ljudi sakupljivahu, kao pčele oko matice.

Jedno jutro mjeseca siečnja ove godine probudi se Rusan izza mirno prospavane noći na dnevni posao; ali pošto se sasma razabere opazi u neizmjernu si tugu i žalost, da je sasma oglušio. Strašna kob ova ljuto razcvieli čislo mnogobrojnih mu štovatelja i prijatelja, koji se, makar se dosele i težko naustice s njim sporazumljivali, odsele ovog najmilijeg im veselja posve se odreći moraju. Bilo bi težko kazati koga se ova nesreća većma kosnu, njih ili njega.

Konačno budi rečeno, ako Rusan i nije postigao pjesničke slave svojih dvajuh podravskih zemljaka, al zasluge njegove za narodnost našu mogu se smjelo s onimi prvih naših glava uzporediti. Bog mu platio trude, domovina ih priznaje. (Mi eto drage volje uvrstismo i taj vjekopis i Rusanovu sliku u naš list, a želimo živo, da se ne samo glasbeni već i književni umotvori vriednoga starine saberu, urede i dao Bog što prije izdadu. Uredn.)

LISTAK.

Matica hrvatska. Odbor „Matice hrvatske" držao je ovih dana sjednicu, u kojoj bje izabran g. Tade Smičiklas tajnikom družtva. Ujedno bi zaključeno, da se čim prije priredе čitanja za krasni spol, a književni odbor ustanovio je program i red predavanja. Ujedno je odbor zaključio, da se g. 1876. izim „Antologije" ima štampati i prievod jednog diela velezanimivih romana od Jules Vernea sa slikami. Čitanja priobćivat će „Vienac".

Srbadija. Dobismo prvu svezku ilustrovanoga srbskog mjesečnika „Srbadije". Izlazi u Beču, a izdaje ga Stjepan Jovanović Vilovski. Vanski lik i slike su mu vrlo liepe. Prva svezka donosi sliedeće slike: Nikola, knez crnogorski; Milan, knez srbski; manastir Ravanica; Trebinje; Zmaj Jovan Jovanović; „Pozdravljajem" slika iz ruskoga života; Alhambra. Od literarnog sadržaja spominjemo „Strpljen spašen" roman od Jaše Ignjatovića. Za sada preporučujemo taj doista liepi list, o njegovoj sadržini govorit ćemo kad izidje nekoliko svezaka.

Knjige srbske. U Novom Sadu izišo je „Izvod iz srpske gramatike" od Ivana Boškovića, za tiem „Djela Jakova Ignjatovića" I. svezka (troškom „Matice srpske") u Biogradu; „Oblici srbskoga jezika" od Gj. Daničića (VII. izdanje).

Mitologija. Kod Drag. Albrechta u Zagrebu doštampava se prvi svezak „Mitologije" na hrvatskom jeziku, i to mitologija grčka i rimska. U drugom svezku izići će germanska, slavenska i azijatska mitologija. Djelo bit će ukrašeno slikami.

Poljska literatura. Ove godine izdala su se ukupna djela mnogih poljskih pisaca i to: Kraszewskoga, Korszeniowskoga, Wilkonskoga, Libelta. Sada će u Lavovu izlazit ukupna djela Vicenta Pola, Krašinskoga i Dzierzkowskoga. U Varšavi pripravlja se izdanje svih Shakespearovih djela na poljskom jeziku, i drugo izdanje „Poviesti književnosti poljske" od Kondrostowicza. Lucijan Semenjski preveo je Omirovu „Odisseu" na poljski jezik.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 51. U Zagrebu dne 19. prosinca 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

Poziv na predplatu!

„VIENAC"

LIST ZABAVI I POUCI.

Izdaje ga **DIONIČKA TISKARA** u Zagrebu, a uredjuje **AUGUST ŠENOA.**

Izlazi svake subote

na dva arka u četvrtini

sa slikami i glasbinami.

Ciena na godinu 6 for. a. vr. — Ciena poštom i u kuću 7 for. a. vr.

VIENAC navršio je 6. godinu bivovanja svoga, nastaje mu nova godina, i s toga opet kuca na vrata hrvatske kuće, da se sa starimi znanci liepo pozdravi, da si namakne novih prijatelja. Liepo čislo godina, što ih je preživio, najbolje svjedoči, da su začetnici „Vienca", uzkrisiv taj list, dobro uradili, a sve veće čislo njegovih prijatelja svjedoči, da u „Viencu" života ima, da se zdravo razvija u slast hrvatskoga naroda. „Vienac" nije osnovan špekulacije radi. Ne izlazi, da izdavatelji steku što više novaca, već da hrvatskoj kući, bila velikaška, svećenička ili gradjanska, podaje zabave i pouke, da se budi pregnuće za svim, što je liepo i koristno, i da podjedno ocieni beletrističku i umjetničku radnju u našoj domovini. Tiem putem išo je „Vienac" do sada, tiem će ići od sada, jerbo smo s jedne strane uvjereni, da je tiem načinom steko prijazan svega naroda, i steko častno priznanje stranih izvrstnih listova.

U zabavnom dielu donosit će „Vienac" izvornih pjesama, i to dakako samo onakovih, koje sbilja vriednosti imaju; zatim izbor najboljih pjesama stranih osobito slavenskih književnosti, i to vješto prevedenih. Izim toga naći će čitalac izvornih pripoviesti i to od našega dičnoga I. T., „Očajnika Milivoja" od Milutinova, „Vojaču" pripoviest iz bosanske historije od Vj. Klaića, historičku novelu iz dobe Trenkovih pandura od Eugena Tomića, roman „General Rabatta i Uskoci" i novelu iz poviesti grada Samobora od urednika

ovoga lista; napokon u hrvatskom prievodu najboljih pripoviedaka stranih naroda i to: Turgenjeva, Puškina, Kraszewskoga, Halka, Karoline Světle, Meriméea, Musseta, Julesa Verne-a, Consciencea Breet-Harta, Cabalerra, Cantu-a, Vincenti-a, Detlefa i Heysea.

U poučnom dielu priobćivat će „Vienac“ popularnim načinom članaka iz svih grana znanja i umieća i to sastavaka iz narodopisa, prirodopisa, životopisa znamenitih domaćih i stranih muževa, opisa pokrajina i gradova, razprava o likovnoj umjetnosti, glasbi, kazalištu, o zdravoslovju, literarnoj poviesti, o starinah itd. „Vienac“ donosit će i kritike beletrističkih radnja jugoslavenskih, i redovita kazalištna izvješća a pod imenom „Brus jezika“ redovite razpravice o pravilnom hrvatskom pisanju. U listku biti će uvršteni znatniji domaći i strani pojavi književnosti i umjetnosti.

Tu nam je spomenuti, da će za drugi dio naš list dobivat puno liepa gradiva od „Matice hrvatske“, jer će sva predavanja matičara za krasni spol po zaključku matičina odbora uvrštena biti u „Vienac“.

Uredničtvu ne će težko biti riešit tu nelaku zadaću pored pripomoći vrlih i čuvenih književnika.

Imena naših pomoćnika sliedeća su:

Gg. **Arnold J. Badalić Hugo. Brusina Špiro. Budisavljević Bude. Ciraki Franjo. Derenčin dr. Deželić Gjuro. Flieder J. Gržetić-Krasanin. Jambrečak Drag. Klaić Vjekoslav. Kišpatić N. Krömpler Pajo. Koch Franjo. Kršnjavi Izidor dr. Kikerec J. Kukuljević Ivan Sakcinski. Lobmayer dr. Lopasić Rade. Lorković Blaž dr. Maretić M. Marković Fr. dr. Mrazović Ladislav. Milinović Šime. Okrugić Ilija. Palmović Andrija. Pavić Armin. Pavlinović Mihovil. Petračić Franjo. Pilar Gjuro dr. Rački Franjo dr. Radetić Ivan. Šenoa August. Šimunčić Gjuro. Smičiklas Tade. Šulek Bogoslav dr. Tkalčić Ivan. Tomić Aleksander. Tomić Eugen. Torbar Josip. Trnski Ivan vitez. Turić Mirko. Veber-Tkalčević Adolf. Vežić Vladislav. Vukelić Lavoslav. Zahar Ivan. Zoričić Milovan.**

Izim toga primat će se literarni prinosi drugih pisaca, ako su javnosti dorasli.

Osiguran takovom podporom nastavit će „Vienac“ svoj posao.

Nu „Dionička tiskara“ ne idući za dobitkom pobrinula se i zato, da bude list i svojim likom savršeniji. „Vienac“ izlazit će od nove godine u većem formatu t. j. u četvrtini. Imat će izmjence redovito glasbine i po jednu krasnu sliku, medju ostalimi:

Slike Tome, kralja bosanskoga, Krste Frankopana, Živka Vukasovića, generala Rabate, Turgenjeva, Glinke, Stuarda Milla, prizora iz Bugarske, grad Trnovu, Cetinje, Dubrovnik, Zagreb u XIV. i XVI. vieku. Sliku: Abel i Kain od Andrije Medulića, Žena prognanika od Čermaka, Zlatna palača Dioclecijana itd.

Naraste li broj predplatnika znatno, donosit će „Vienac“ i više slika, a oglasi li se početkom godine 800 godišnjih predplatnika, to će svaki od ovih koncem godine 1875. dobiti za premiju

krasnu litografiju

jedne slike domaćega koga umjetnika na dar.

Dionička tiskara plaćat će svakomu suradniku honorar za uvrštene članke.

Po tom se vidi, da i naš list u svem napreduje, triezno dakako i solidno, da se promieni po vremenu u velik ilustrovan list.

To nudja „Vienac“ novom godinom hrvatskomu narodu, utičuć se njemu buduć jedino gojenče krasne naše knjige, da ga narod prigrli i pomaže. Čim bolja pomoć, tim ljepši „Vienac“.

Predplatnina neka se što prije pošalje Odpravničtvu „Vienca“ u Zagreb. Svilarska ulica. Sdanje „dioničke tiskare“.

U Zagrebu 12. prosinca 1874.

Dionička tiskara.

MLINAROVA KĆI.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Tik do brdašca mlinić mal
Uz potočni se stisnu žal,
I samotan je tuj i pust,
Zakriljuje ga vrbik gust.

Al nà što kroz vrbovlja mrak
Žalòbit svieće titra trak?
Na odru leži, tiho sni
Mlinareva ljepota kći.

Za susjedom će susjed doć,
I tko će godjer cestom proć,
Na mlinsku tiho kuca dver,
Da blagosivlje bliedu kćer.

U suvih rukuh križić svet,
Na spaloj grudi ružin cviet,
A navrh bliedih ustna, gle!
Još lebdi sladke sreće smieh.

I znam ja zašto smiešak taj
Na zapušteni sjede raj, —
Što blaga dosudi joj kob
Kraj dragoga, oj, tiesan grob!

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Dalje.)

— Gospoda pri sudu? — Naše papire? — Veli moj tutor Špinčić, mišljah, e! gospoda su pametnija, gospoda bolje znadu, šta je pravo. Pa niesam si mnogo razbijao glave. I zašto bi? Čemu svadje zadievati. Za tri mjeseca biti će Jagica i onako moja. Tiem sam se tješio, jer mi je to i prvo bilo. Šta ćete, mlada krv! — —

Išlo vrieme, lagano išlo. Da sam ga mogao potjerati bičem, bilo bi brže išlo. Al šta ćete? Koledar je koledar. Čekaj, pa čekaj Ivice. Prvi nekako prošao. Išao sam za svojim poslom; niesam pitao, šta radi majka, šta li tutor. Samo da ne bude svadje. Ona slagala rublje, tutor račune. Dobro je, mišljah. Do svatova biti će rublje složeno, a računi na čistu.

Bilo u ljetu. Sieno pokošeno stajalo na livadi. Treba ga spremiti kući. „Nek stoji koj dan", rekla majka, „nek se bolje osuši. Vrieme dobro služi". — „Dobro majko", odgovorih, „nek stoji".

Al jednog dana oko podne skupljali se mali sivi oblaci u onom kutu nad gorom. Sparina, da jedva dišeš. Izadjoh pred kuću, da vidim šta je, pa ću majki:

— Draga majko! glete onaj oblak na zlo kaže. Biti će godine, a naše sieno pokošeno na livadi. Odniet će ga voda.

— A bogme hoće, Ivice, odgovori mi mama, dobro bi bilo, da ga spravimo.

— I hoćemo, ako bog da, odvratih, pa upregni ni pet ni šest kola, pa ajde s težaci na livadu. I Niko išao s nami.

Tjerao sam volove, što sam znao. Znojio se ja pri tom, kako ne bi živina pod jarmom. I vrieme je bilo. Od nikud vjetrića. Jezik mi se liepio uz nebo, a nad gorom oblak sve raste i raste. Kad smo bili velik voz siena nakrcali, čula se već daleko i grmljavina, a kad smo krenuli od livade, padale već debele kaplje. „Hvala bogu, rekoh, ovo malo kapljice s vana ne će škoditi". Niko veseo sjedio na vozu, zagrnuv se gunjem, a ja tjeraj brž bolje. Al dà. Ono malo kišice! Sve je to deblje i deblje curilo. Nebo sivo da ne vidiš na njem piknjice, a grom puca kao velik bubanj. Trebalo je ići preko brda. Cesta i po suhom, da te bog sačuva, sad se ilovača razmekšala bila kao tiesto, a volovi moji sve na svom tragu zapinjali. Siromah Niko stiskao se, da ga od gunja i nije bilo vidjeti. Počelo lievati ko iz kabla. Nije šale. Zakrenuh u dvorište jednog seljaka, pa zavezoh voz pod sušu, dok ne jenja godina. Kiša bila gusta, žestoka. Pričekajmo, mišljah, da nam se sieno ne smoči do srdca. I sbilja. Nevrieme popustilo. Hvala bogu, pa da krenemo kući. Dugo smo stajali, već se i mračilo. Išlo se polagano, blato duboko, gorski put uzak. Ja priskočio ovdje, priskočio ondje, da nam se voz ne prevrne. Niko ležao na trbuhu navrh voza pa mirno prebirao dvojnice. Već je i mrak bio, kad smo kući došli. Sretno zavezoh voz pod sušu, pa sbacih kabanicu. Bila je na dlaku mokra. Niko spusti se na zemlju, pa da idemo u kuću.

U kući gorila luč. Zavirim u okno. Začudih se ne malo. Za stolom sjedila majka, a pred njom vrč vina. Na drugoj strani sjedio nekakov čovjek a uz njega dječarac. Pred njima puna zdjela žganaca, puna flaša vina. Jeli, pili silovito. „Bog im blagoslovio jelo, mišljah, baš im se grlo otvorilo". Ali

čudni bijahu to gosti. Po odielu razabrah, da niesu iz našega kraja. Muž bijaše jak, suh, visok, srednjih godina. Lice mu bilo uzko, nos šiljast, čelo veliko. Kosa posve ostrižena, brade i brkova nije imao, al se vidjelo, da mu već mjesec dana nije britva lica vidjela. Halja mu bila od sivog sukna odrpana, a o vratu mu visila platnena torbica. Dječarcu se na prvo oko vidjelo, da je sin onomu starijemu. Udjem u sobu, ja i Niko. Jelica pri peći sjedila, nekako plaho gledala.

— A, a! reći će mi majka, pa ste sretno dovezli sieno?

— Hvaljen Isus i dobar večer, majko, pozdravih maju, jesmo hvala bogu, al nas je pri tom i kišica prala. Mogli biste me izžmikati kao opranu košulju, a Nikin gunj važe za pol centa više. I niesmo se mogli povratit prije „zdrave Marije". Aj bog da smo u gori našli sušu, drugčije naše sieno s bogom.

— Jeste li gladni i žedni? zapita nas majka.

— A bome jesmo majko!

— Pa skoči Jelice u kuhinju, i donesi kaše, vidiš, da su gladni.

Jelica se izvuče na vrata. Čudni gosti bili ustali, i sladko na me izbielili zube, držeći rukom drvene žlice, majki nekako nepriličnо bilo.

— Dobar večer! kimnu stariji glavom.

— Da bog da, odzdrazih mu ja, sjednuv za stol.

— Vidiš, reče napokon majka, ove nam je goste zla godina donesla, iz Štajerske su, ondje im je kuća izgorjela, blizu Stare Vesi, pa došli prosit u Hrvatsku. Putem ih je kiša uhvatila, pa su kucnuli na naša vrata, da im damo koricu i ne bi li ovdje prenoćili.

— E, pa dobro, rekoh, vi jedite i pijte kako znate, i za noć naći će se kakovo mjestance. Iz Stare ste Vesi?

— Iz Stare Vesi kimnu stariji glavom smiešeći se, dok je mladji drvenom žlicom stao kopati po žgancih.

— Pogorjeli, potvrdi stariji, čisto pogorjeli.

— Jadni ljudi. Bog nas občuvao takove nesreće. Sjedte pa jedite samo. Sad je i stariji sjeo, pa praznio baš ljudski zdjelu.

— Vidiš, Ivice, reče majka, nam treba i onako težaka, pa kako ti siromasi Štajerci ne imaju ruha ni kruha, mogli bi pri nama na djelu ostati. Bit će nam blagoslov, da smo ih primili.

Meni, da po duši kažem, nije to pravo bilo. To bog zna, da u mene nije bilo srdce od kamena i rado sam davao siromakom. Ali pogorielci iz Stare Vesi niesu mi bili pravo po ćudi, i težko mi je bilo pristat na majčinu želju. Pristao sam. — — — Domaćih težaka našlo se u nas uviek dosta, pa čemu pod krov uzimati ljude strane, nepoznate. Pa bog zna, jesu li to pravi pogorielci?

Premda me je pod stolom Niko nogom gurkao, rekoh:

— Dobro je. Djela ima dosta u nas. Pa vi ostajte kod nas koje vrieme.

— Bog vam plati! nasmieši se stariji pogorielac sladko, pa je počeo široko govoriti o svojoj nesreći. Kako mu je lani žena umrla, a ovog ljeta udarila je striela u staju, kako je marva izgorjela i kuća pogorjela do pepela, a otac i sin da niesu iznieli neg živu glavu. Otac se zvao Bartol, a sin Rok. Dječko bio suh ko gladna godina, al prilična glava, a otac, premda čovjek zrio, bijaše koščast i žilav, a osobito okretan

Valja reć, da su ti ljudi svoj svakdanji kruh pošteno zasluživali; što im se reklo, to i učinili, i radili bez prigovora. Čudno je gledao tutor Martin, opaziv prviput pogorielce. Nekako mu niesu u volji bili, al kad mu je mama pri čaši vina sve dokazala, reče i on, da je pravo, što smo ih primili, jer da je pri kući i onako malo mužkih glava, a Ivica da i onako na sve dospjeti ne može. Za malo bijahu Martin i Bartol debeli prijatelji. Često sam opazio iza živice, kako zajedno putem idu, sve živo govorkajuć medj sobom, sve mašuć rukama. Ne jedan put omjerio sam Bartola oštrim okom, kad se je, oprostiv se sa Martinom, vraćao u dvorište.

Tom prilikom bi se bio vazda trznuo, kao da ga je moje oko ujelo, a nikad me nije smio ljudski pogledati. Išlo vrieme, a pogorielci sjedili još uviek u kući, a ni spomena o njihovu odlazku. Upitah majku; hoće li već jednom krenuti te čudne goste, odgovori mi, da je tomu vremena. Na jedanput opazih na svoje veliko čudo, da su pogorielci sbacili svoje sive haljine, pa obukli čohu, obuli opanke i prevjesili torbu kao i mi. Šta je to i opet upitah majku, a ona slegnu rameni. Bartol je manje radio, a svašta radio bez mojega znanja, pa je zato više pio s mojom majkom. Kad je jednom u Čučerju proštenje bilo, zapregnu Bartol moga zelenka pa povede majku na proštenje. Htio sam pucat od jada, al sam šutio. Brzo će biti svatovi s Jagicom, mišljah, majki se htjelo na proštenje. Neka joj bude. Sa mnom je Bartol sve manje govorio, al me slobodnije gledao. A Rok — taj nesretni Rok bio dječko bez obraza. Oteo bi Niki nov šešir i kosturu i opanke, Jelicu bi štipao i gurkao, pa kad sam se s toga na nevaljanca živo otresnuo, izpade majka iz kuće ko biesna, vičuć:

— Ti pusti Roka na miru, Niko i Jelica su krivi. Šibe im treba, šibe.

— Al pogorielac je kriv, mamo.

— No čekaj, vidit ćeš ti pogorielca, izdere se majka, ugrijana od vina, naći će se i tvojoj tikvi gospodar.

Ja sam se sve jeo i grizo, jer toga gospodarstva niesam gledati mogao. Srdce me je bolilo. Sjetih se ne jedan put svoga starca, vriednoga starca. Pa ti štajerski pogorielci! Bože moj! Niesam pravo ni raditi smio, nekako mi se ruke kočile. Raditi? — Ta bog zna za koga raditi? Jedno me je občuvalo pri zdravoj pameti: Jagica. Bit će skoro moja, pa prodje još koja godina i ja gospodar bez te suhe šljive, toga špičastoga tutora. — Jedanput po podne, — ne znam, šta sam već u dvorištu radio — lupnu me netko lako na ledja. Krenem glavom. Eto preda mnom tutora. Stajao je ćelavi Martin, kao kip svetoga Ivana na mostu preda mnom. Obrve bio uzvinuo, šiljasti mu se nos bio spustio nad usta, a izcerio svoje crne zube. Nekako se sladko smiešio.

— Dobar dan gospodine tutore! pozdravih ga.

Tutor kimnu glavom, izceri po drugi put zube, izvadi iz žepa nekakov papir, i lupnuv dlanom po njem, reče mi:

— Tu je, sve je tu, mladi gospodine mladoženjo. Samo još sutra treba na magistrat, da se računi podpišu, pa onda „vi mužikaši udrite."

Meni je taj gospodin tutor presladak bio, al kako mi je govorio o ženitbi, bies ga nosio, ajde progutat ćemo i tu sladkoću.

Martin me uhvati pod ruku, pa me povede u vrt.

— Sjedi, reče, Ivice, sjedi, da ti koju pametnu kažem, jer si pametna glava.

— Pa dedte gospodine tutore!

Tutor sjede na prielaz, spusti glavu, pa je časak kopao drenovačom po travi.

— Ja bog i duša, reče napokon, tebi i tvojoj majki dobro hoću. Valjda me poznaš. Tutorstvo nije šala, pa i ništa ne nosi. Odgovaraj ovomu i onomu, brini se za ovo i ono, velika je briga. Za drugoga bome ne bi prolio ni kapljice znoja, al za vas — za moga staroga prijatelja Miška — bog mu duši lako dao — ne žalim truda. Ti si mu osobito drag bio, i vrieme je, da se ženiš. Znam, da ti već gori pod nokti. E? Mlada krv. Jel? Stari sam ja praktikuš.

— Da bome, odgovorih mu ja, vrieme je.

— Pravo veliš. Dobra je djevojka Vukovićeva Jaga, kao dobar dan, pa bome nije ni prazna. Bit ćete sretni. Ali čuješ, Ivice, uhvati me Martin za rukav, kako ćete s mamom? Vidiš, to je zlo, veliko zlo. Mislio sam o tom sim, mislio tam, a sva mi je glava kao rešeto. Niesam ti ništa reći htio al sad moram. Tvoja mama rado pije, rado se svadja, ima zlu krv. Kako će ona s mladom snahom, à? I, nastavi Martin tiše, onaj Bartol! No, no — ja samo tako velim, i pri tom stavi kažiprst na čelo.

— Ne razumiem vas, rekoh probljednuv.

— Razumit ćeš ti to. Nije to nikakova šala. Žena, žena — i gora od žene — baba! Ja ti velim, gdje ne ima sloge, ne ima ni blagoslova. Dosta sam staroj govorio, al ona: a jà! Ide svojim putem. Kivna ti je, grdi te.

— Mene? Što sam joj kriv?

— Što? Pitaj ju. Žena je. Bies ju znao.

— Pa šta da radim?

— Dieli se.

— Da se dielim. Nije li sve naše?

— I njezino, bar ono kupljeno. Bolje je pogoditi se.

— A brat i sestra?

— Za njih se ne brini, i oni će dobit svoj dio. Njoj se da petina, pa je svadji kraj, bar mi je tako rekla. Jaga ti nosi onako više toga, pa nek si majka na svom gospodari, ne će bit tužbe za svako kokošje jaje.

— Al moj otac govorio mi je drugčije.

— Tvoj otac je mrtav. Stara mi je govorila, ako mi načini diobeno pismo, nek se s milim bogom vodi sutra Jagicu, inače ne i ne. U moju kuću mi ne će ući.

Niesam mu ništa odgovorio, al i sami pomisliti možete, kako mi je bilo. Kao da mi je divja zvier zakopala nokte u srdce.

— No, zapita me Martin, hoćemo li? Bez pravde. Vidiš, ja sam tutor; ti niesi još punoljetan. Da sam lopov, mogao bi po vas zlo raditi, ali bog mi je svjedok, dobro ću radit, ne ću bez tebe, jer si već zrio mladić. Kaži: dà, pa onda za tri nedjelje svatovi, i Jagica tvoja.

Martin govorio je sve to onako pošteno, onako od srdca. Nikad niesam prije bio čuo takova glasa od njega. Žalio sam, što sam ga prije smatrao nepoštenjakom. Al opet mi je težko bilo za tu diobu, da nam se zemlja drobi. Nu kad mi je spomenuo Jagičino ime, zaigralo mi kao zlato pred očima, pa sam sve drugo zaboravio, sve — — —

— Dobro, rekoh mu, recite slobodno majci, da ću radit po njezinoj volji.

— Vidiš! Tako valja, pogladi mi Martin lice, bome si pametniji od nje.

— Al kako ono za naše obligacije?

— Kakve obligacije? zapita Martin trgnuv se.

— No valjda znate, kad vam ih je majka dala.

— Dà dà odgovori Martin brzo, kod suda su, kod suda. Sve je to vaše. Dakle sutra idemo na varošku kuću. Sada s Bogom! Iza tieh riečih lupnu me Martin opet po ledjih i odklipsa u kuću.

Nekako mi je čudnovato bilo, kao da mi je kamen na srdcu bio. Bacio sam motiku, pa sam došao amo, došao na otčev grob; tu sam sjedio dugo i dugo, i gledao sam našu bielu kućicu. Već je i mjesec na nebu bio. Na jedanput pojavi se za ogradom groblja — Niko.

— Ivice, reče, šta tu radiš? Ivice, ajdmo kući, kasno je.

— Idem, odgovorih mu.

Sutradan pridigoh se rano. Obukoh se kao u nedjelju a i Niko po mojoj zapoviedi. Bartol i Rok bili negdje u krčmi kraj ceste, majka sama u sobi. Udjoh k njoj.

— Bog vam dao dobro jutro, rekoh mirno; „dakle danas idemo na varošku kuću dielit se?

— Idemo, odgovori ona smeteno.

— E dobro, mamo, neka je po vašem. Bit će bar svaki na svojem, svaki gospodar po svojoj volji. Da je moj pokojni tata živ, ne bi bilo tako, ostalo bi sve na okupu. Al smo ga zakopali, njegova se više ne sluša, a ja ne bih rada, da se grizemo i pravdamo. Bit će tako bolje.

— Bit će bolje, odgovori mama.

— Nu jeste li čuli, mamo, za jedno vas molim prije nego se razidjemo.

— Govori.

— Niko i Jelica neka budu pri meni. Naučili se na me, a vi — vi imate — — dalje niesam mogao govoriti. Izišo sam iz sobe. Ona je samo kimnula glavom.

Baš je zvonilo osam sati, kod svetoga Kralja, kad smo majka, ja, Niko i naš tutor krenuli put varoške kuće. Idjasmo jedan do drugoga, ne govoreći ništa, kao pri kakovom sprovodu. Tutor je brbljao i brbljao, čas mami nešto šaputao, a ona me gledala izpod oka. Na prozoru krčme kraj ceste opazismo Bartola. U pol smieha zažmirio očima a mama mu plaho kimnula. Dodjosmo na magistrat, pred nekog trbušastog gospodina, mislim, senatora, barem mu je Martin uviek govorio: „Spectabilis domine senatoro!

Senator imao je debelu ćelavu glavu, velik trbuh i kratke noge.

— Hm, reče pogladiv si dlanom lice, jeste li vi Krušići? i pri tom nakašlja se silno.

— Jesmo, vaša milosti.

— Pa šta bi vi rado? Pošto ste došli?

Naš tutor se duboko nakloni, pa je počeo senatoru brbljati cielu latinsku litaniju, od koje ja ništa razumio niesam, samo kad je Martin govorio latinski o forintih, kimao senator debelom glavom, i kvrgasti nos mu se od miloga smieha osobito širio.

— Hm! progovori senator, bubnjajuć po trbuhu, vi biste se dielili?

— Bi vaša milosti, progovori plaho moja majka.

— Bene, reče senator, načinit ćemo odmah pismo.

Senator sjeo za stol, razgledao je l' mu je pero dosta oštro, pa stao pisati i pisati, i napisao toga cieli arak: mi smo morali u prednjoj sobi čekati, samo je naš tutor ostao pri senatoru, pa mu je latinski govorio. Pozvali nas, da podpišemo. Ja sam molio, nek mi se pismo čita, al se senator izdere na me:

— Vidiš ti pismoznanca u opancih; da mu čitam; jesam li ja tvoj školnik? I nije li sveto pismo što ja pišem? Zatim je počeo nešto latinski čitat, pa kad sam rekao, da toga učenoga jezika ne razumiem, reče mi u kratko hrvatski, kako je sve po pravici razdieljeno, da ne bude nikomu krivo. Podpisah — — — da sam si radje odsjeko desnu ruku; majka i Niko staviše svoj križ a napokon podpisa i naš tutor.

Majka izvadi iz svog rubca deset škuda i stavi ih na senatorov stol, a on ih mirno turi u žep rekav nam:

— Hm! S bogom! Sad možete ići. Slavni magistrat reći će već tutoru, kako to razdieliti treba.

Tutor Martin klanjao se duboko sve govorkajuć „Spectabilis“ sim, „Spectabilis“ tam.

Napokon povratismo se u našu — našu! — kuću žalostni i neveseli.

(Konac sliedi.)

MISAO.

Spjevao R. F. Jorgovanić.

Na dnu mora biser počiva,
Na dnu srdca miso se skriva,
Misao sladka, misao tajna,
Žarčija traka sunašca sjajna.

Ona bi poput sokola mlada
Podići krila do njega rada,
Al ne do onog — kazat mi je —
Što se nedosežno nad nami vije.

Njeno je nebo drugoga sjaja,
Drugimi čari dušu osvaja,
Stoluju u njem i — do dva boga!
Pa ti je misao klonula s toga.

PRVA LJUBAV.

S českoga od V. Halka preveo S. M.

(Dalje.)

Nebogi Jaroslave! Nesrećom je ponj bilo, što do sada nije poznavao Emilije. Da ju je samo uočio, težko bi mislio na Ružu. Ali tako se sgadja! Za uzori čeznemo — medju tiem se držimo gole običnosti. Pa kad se možda niesmo ni upoznali s tiem svojim uzorom, sami sebe koreć, mislimo, da pravi uzor nije ništa drugoga, nego li ta omrznuta običnost, o koju smo svoje ljepše naume, svoje plemenitije čežnje razbili. A Jaroslav je u istinu mislio, da Ružu ljubi. Časomice nadvladala pako Emilija njegovim srdcem. Ali kako mogu Emiliju ljubiti? Ta to bi bilo, kano da dječak goni sjen, koji nije nikakvim tielom. Često nije ni znao na čem je, a tek se danas nazva sâm ludjakom.

Došav Jaroslav od Ruže postavi list na stô, te se malo zamisli, sada sjedne uza stô, položi ruku po stolu, te spusti na nju glavu. Ali nikako nije znao, da li je triezan ili pijan. Da li me Ruža ljubi? A je li i moja ljubav prava, iskrena? Ili je samo promišljata? Pa tako promišljavaše dugo, a njegova ga logika do takovih zaključaka vodila, da je bio rad usnuti, da je mogao. Zlovoljan tako sjeti se opet lista, koji imadjaše uručiti dr. Rasku. Podigne glavu, prihvati list, kako je bio zapečaćen, te ga gledaše. Zubkasti okrajci — ti mu ne išli u glavu. Pogleda pobliže list — ovitak bijaše tanahan; pritisnu ga k listu, te mogaše pojedine rieči čitati. Pritiskivaše ovitak, koliko je samo mogao, pismena postajala čitljivija, a on čitaše sliedeće rieči prekinuta smisla, svršetke pojedinih redaka:

„Ne mogu da odolim čežnji — sjedinit ćemo se požrtvovnom ljubavi — naša je ljubav vječna — taj mladić —

Dalje ne mogaše Jaroslav čitati pisma; nešto mu to ne dao prielom papira, nešto nije ni htio. Podje s listom po sobi i vrati se opet k stolu, a nepouzdanje u njem toliko rastijaše, da se je i sam sgražao.

— Što? ti bi htio otvoriti pismo, koje tebi nije pisano? To bi bila goropaština, kojoj niesi vješt. Ali što? Nije li te Ruža o svojoj ljubavi uvjeravala? A što to sad piše panu Rasku? Vjenčat ću se — a to ide njega. A ide i mene takodjer — pa ide li me i njezina ljubav? Ali odstupi, djavle!

Uze list i zaključa ga u stolnicu, te čvrsto odluči, da prije ne će stolnice otvoriti, dok ne podje k panu Rasku.

Opet sjedne, ali mu se opet nepouzdanje i ljubomor stane motati po glavi, kao što i prije.

U to unidje pani Naninka u njegovu sobu. Jaroslav se ogleda, te opazi, gdje joj ustnami titra onaj posmjeh, kojim ga je podražkivala, kad je što dočula.

— Pane Jaroslave, što ćete mi dati, pa ću vam nešto kazati? pitala ga pani Naninka.

— A što će to vriediti?

— Ej, ta znate, da vam nikad ne pripoviedam, što ništa ne vriedi, hvalila se pani Naninka.

— Nuder? što obaviste na Maloj Strani?

— To se samo sobom kaže, više, nego li vi. Gospodjica vam se preporuča i pozdravlja sve crnooke goste; ako ste i vi medju njimi, pozdravlja i vas.

— Donieste li od nje pismo?

— Donieh.

Jaroslav pruži ruku, da mu ga dade.

— Hoćete li slušat? pitaše ga pani Naninka od šale.

— Hoću! odvrati Jaroslav, tobože pristajuć uza šalu.

— Dobro, evo vam ga!

Jaroslav segnu za njim, kao gladan za kruhom. Promatraše uporavak a taj glasiaše: Jaroslavu Čermaku. Niesi mogao po uporavku dosuditi, da to nije ženska ruka.

Jaroslav promatraše taj rukopis uz neku ugodnost; razlomi pečat, izvadi ružičast listić na kom stajaše: „Ja vas ljubim. Emilija.“ Jaroslavu poče srdce silnije udarati nego li prije. Ali ipak ne bijaše dojam tih rieči takav, kakav bi se mogao očekivati. Da li me ljubi? poče promišljati. Dakako u tih je riečih sve, što mi je mogla pisati. Ali mi je to isto danas i Ruža pisala. Dakle dvie! A koju ljubim? Emiliju? Ne poznajem je. Možda Ružu? Ah da, tu odviše poznajem.

Tad se obrati pani Naninki, te sabrav se, poče na glas:

— Za sada vam se zahvaljujem.

— Jesam li dobro obavila?

— Vrlo dobro. Ali oprostite, danas sam zabunjen i zlovoljan, te vas ne mogu posvema pohvaliti.

— Dašto, to vjerujem, da ste zabunjen, govoraše pani Naninka, a sebi šaptaše: — Ta i mi bijasmo toli mladi.

Pani Naninka izadje.

Jaroslav prihvati se rukom za kosu, a laktom se podboči o stô.

— Kojoj da vjerujem? sboraše si opet sam. Ruža me uvjeravaše, da me ljubi, Emilija takodjer. Ruža mi je to pisala —

U to se sjeti pisma, što ga je kroz tanani ovitak mogao čitati.

Što? Ne mogu, da odolim čežnji — sjedinit ćemo se! — tiem li se ljubav odkazuje? Ne — Ruža vara — bud mene, budi doktora Raska; jednog nas svakako zaludjuje, a možda sam ja taj sretnik? Mislim, da me ljubi — ipak nije vjere! Da mene zaludjuje? Ja se zovem Jaroslav Čermak!

Nije mu se inako dalo. Jaroslav izvadi ključ, otvori stolnicu, izvadi iz nje Ružin list. Opet uze pritiskivati ovitak uz pismo — ali rieči bile iste: ne mogu da odolim čežnji — itd.

Ne možeš čežnji odoljeti? Haha! Ni ja ne mogu čežnji odoljeti! i već hćede odpečatiti list. Naglo se zaustavi.

Razpečatiti — to je lako! Ali kako ćeš ga opet zapečatiti?

Tu zape, a sav zlovoljan vrže list opet u stolnicu. Ali si toga nije mogao izbiti iz glave. Mislio je, i opet mislio — ali kakav ti je mar sada misliti? Sam se je sebi pričinjao dječakom, koji se zalieće da preskoči široku jamu; još mu je samo skočit — ali mu se u to jama pričini preširoka, a on se uze liepo polagano vraćati. Promišljavajuć tako segne nehotice u žep. Napipa nešto, za što nije znao, da je u njega. Izvadi, bio to pečatnik mladoga Jiskre.

Tri sta mu jada! reče malne na glas, danas sam opet neznadice nešto ukrao; moram to namah sjutra vratiti Jiskri.

Pogleda pečatnik, unj bilo urezano R. J. Pogleda pismo Ružino, na pečatu bila pismena: R. J. Sravnjivaše pečatnik s pečatom — jedan drugomu bio nalik, kano oko oku.

Robert Jiskra i Ruža Jiskra — na dlaku: početna su slova ista. To valja! Ružo, tebe ću proniknuti ko staklo!

I okani se razmišljanja, razlomi pečat po polovini — Ali vrlo pozorno. Razvine zavitak, te iz njega izvadi listić. Pisan bijaše na krasnom po rubu zubkastom papiru. Razvi i taj papir, ruke mu drktahu, a krv navaljivaše u srdce — uze klecati. Na listu ne bijaše naslova. Jaroslav čitaše sliedeće:

„Već je treća noć, što niesam oka stisnula. Težke mi se misli namiću, burne misli — predočila mi se budućnost — Jane, kakva li je to budućnost bez Tebe? Ne mogu dalje — upravo odbi treća po pônoći, glava mi vatrom gori, moram se dići, moram pisati, moram! Cieli sviet leži predamnom pust — Jane, samo mislim na Tebe jedinoga, a sad Ti moram pisati, ne bi li mi odlanulo. Govorit Ti i onako ne bih mogla; kad Te zadnji put susretoh, o, koliko li Ti hćedoh pripoviedati! Srdce mi toga bilo puno, ali mi jezik priečio, u meni sve samo bučilo, a ja ni slovca prosboriti na mogoh! A ipak Ti hćedoh toliko pripoviedati. Tek kad dodjoh kući, te se raztrieznih, dokopah se niti svojih misli. Jane! Ti si svoj, slobodan; odluči muževno, te dokaži svemu svietu, da si sposoban muževno misliti. Veliš, da ne bismo zajedno sretni bili? Tko to veli? Ili zar me ne poznaš? Jane! znaj, da me nitko ne poznaje tako, kano Ti, da sam Tebi za volju prema svietu drugčija — pa da mi ne bismo sretni bili? Ili misliš li, da se ne bih slagala s Tvojom majkom? Što? Ja ljubim Tebe i Tvoju majku radi Tebe — nuder pokažimo svietu, što je blažena obitelj. Majku ću Ti na rukama nosit, samo odluči. Sva se tresem s groznice, Jane, Ti si mojom jedinom misli. Ali uztrpi se; ustmeno ću Ti reći, što mi je na srdcu. U subotu u šest sati u večer idem u Zamak na blagoslov. Dodji u to doba u Bartolomejovu ulicu, dobro paznaješ onu kuću, uviek si mi o njoj toli rado i toli mnogo pripoviedao! Doći ću tamo, i doniet ću svu svoju dušu, kojom se žena podičiti može. Tamo ću Ti ostalo pripoviedati. Jane! ne mogu, da odolim čežnji za onim časkom, kad se sjedinimo za vječnost. Jane! koja se ljubav može s našom uzporediti? Tom požrtvovnom ljubavi — ali ne trebam Te unapried uvjeravati. Ta će naša ljubav biti vječna. Ne mogu nastaviti, već sam toliko oslabila, da mi pero iz ruke pada. Odlanulo mi je, te se nadam, da ću sada malko spavati.

P. S. Taj mladić, koj će Ti predati ovaj list, muči me svojom ljubavi. Jane! s očajavanja vrstna sam sve počiniti. Tvoja

Ruža."

Jaroslavu padne pismo iz ruku na tle, a on probliedje kano stiena. Nije mogao pomisliti, da ga je Ruža toliko varala. Prvi put u svojem životu nije požalio, što je nevaljalštinu počinio. Ustnice mu se tresle, glava mu gorjela — već je mislio, da je poludio. Sad je tek opazio zamku, u koju se je svoje volje ulovio. Hćede grditi sebe, grditi Ružu, grditi cio sviet, ali ne imao rieči — zapele mu u grlu. Hćede se osvetiti, Ružu poniziti — ali sad se u njega pojavi stara oholost, te pomisli, da Ruža ne vriedi njegove osvete. Ali zar da sve ovako pusti — da mu se Ruža ipak smije — ne, to mu se nije dalo! Pogledav u otvorenu stolnicu spazi tu list, što mu ga je Ruža prije pôdne pisala — prekrasno! Ružo, ja ću te ponizit, kao što si ti mene ponizila. Priznade mi svoju ljubav, a sagradi od mene glasnika svoje ljubavi. — Ružo, to ću ti platit! Uze pismo iz stola, digne ono s tala, zavi obadva u zavitak, koj je išao doktoru Rasku, te ih pozorno pečatnikom mladoga Jiskre zapečati.

Drugi dan oko osam sati podje s listom k doktoru Rasku. Malo što ga nije zaboljela duša, što u jednom zavitku nosi dva protuslovna si pisma; ali je ipak mislio, kako li će mu to za rukom poći.

Unidje u kuću, u drugi kat i pokuca na vrata, gdje je bilo napisano: „Doktor Rasek."

— Udjte, čulo se iz nutra.

Jaroslav unidje te se nakloni.

— Moj naklon!

— Što želite pane?

— Ovaj vam list imam predati, pane doktore.

— Ah, molim, izvolite sjesti gospodine.

Jaroslav kano da nije ponude čuo, odmah se preporuči.

— Moj naklon, reče.

— Sluga sam, pane.

Jaroslav opazi, da je pan Rasek nešto htio s njim govoriti, ali izadje na vrata.

Nije prošlo ni četvrt sata, što se Jaroslav kući vratio, već je došao k njemu poslanik Ružin s listom u ruci i rekao, da čeka na odgovor.

Jaroslav razpečati list, te čitaše.

„Probdila sam opet prošlu noć; mišljah na Vas; predadoste li list, sretna sam. Očekujem Vas poslije podne. Ruža.“

Jaroslav napisa odmah na drugoj strani ovaj odgovor.

„Ja sam vrlo dobro spavao. Vi ste sretna. Ja ne imam s Vami ništa više govoriti. Čermak.“

Uze i zavitak, u kom bijaše Ružin list, izvrne ga, metne unj svoj odgovor, zapečati ga, te ga preda — ni ne napisav uporavka — poslaniku.

Sad Jaroslav oddahne poput junaka, koji je poslije žestoke bitke živ ostao. Opet mu se cio red prizora s Ružom uze nizati u pameti — ali Čermak pucne prstima i odluči na Ružu već ni ne misliti. Ali tko može svojim mislim zapoviedat? U isti se čas sjeti, da je pan doktor Rasek sada već mogao pročitati Ružin list. Sad možda baš čita ono drugo pisamce, što ga je on priložio. Za malo se opet sjeti šeste ure, u koju Ruža poziva pana Raska na ročište u Bartolomejskoj ulici. — U Bartolomejskoj ulici? Pobiedih! Tamo stanuje Ryzak — možda ću biti ne vidjenim svjedokom još jednoga prizora. S Ryzakovih prozora vidi se baš na ulicu, dobro! o šestoj ću ga posietiti.

I prvo nego će šesta odbiti podje sbilja k Ryzaku. Taj je upravo u glasovir udarao. Unišav Jaroslav upita ga od šale, izumljuje li polku.

— Apropos! reče Ryzak, čuo sam Jaroslave, da te je danas zamrežila Ruža? Je li to istina?

— Haha! zamrežila? mene? Dašto, dašto to ti je istina. Tko ti je to rekao?

— Rekao mi je sam Jiskra.

— U velike me to tješi. Zamrežila me, pa još kako!? Danas me je ovamo ročila u šest sati.

— Što? Ovdje na ulici o šestoj? Ta sad će šesta udariti.

— I Ružu ćeš za malo ovdje viditi.

— Čudan sam znati.

— Ali budi tako dobar, te predaj ovaj pečatnik Jiskri; uzeo sam mu ga zaboravce s njegova stola. Ja s Jiskrom više ne govorim.

— Što? ti s Jiskrom više ne govoriš? Ej moj dragoviću, valja ti prijaznije postupati sa svojim budućim svakom.

— Od toga svojačtva, braco, ne bude ništa. Poslije ću ti jedanput sve pripovjediti; Ruža je to, što si mi rekao, u najširem smislu.

— Aha! spoznade li ju, gospodičiću!?

Jaroslav pristupi k prozoru i pogleda na ulicu, ali brzo opet odstupi veleć:

— Ruža već ide!

— Sbilja, čudio se Ryzak, te sâm oprezno pogleda na prozor. A zar te je sbilja ovamo ročila?

— Pozvala si je amo doktora Ráska; rad sam vidjeti, kako će to obadvoma pristojati.

— Medjutiem se Jaroslav i Ryzak zaklone za kapke, kako će ne vidjeni gledati, gdje prolazi Ruža. Ruža idjaše pločnikom uz onaj red kućâ, brzim korakom, kano da kamo žuri; ali se naša dva vrebaoca lako dovinuše, da Ruža s toga brzo koraca, da nitko ne opazi, kako nekoga izgledâ. Ruža baš prodje; lice si zastrla koprenom, ali Jaroslav dobro razabra iz njezina hoda duševni joj nepokoj. Pošto je Ruža odmakla, izturiše obojica kroz okno glave, te gledahu za njom. Eno Ruže već na kraju ulice, a koljena joj naočice klecaju. Na uglu se Ruža ustavi, te kano da je nešto zaboravila, obrnu se, i poteče opet brzim korakom nazad.

Naša se dva vrebaoca opet zakloniše.

Za malo je eto naprema Ryzakovu stanu, a kad prodje, proviriše opet obojica za njom.

— Je li već šesta odbila? pitao Jaroslav.

— Pred koji trenutak, odvrati Ryzak.

— Doktora Ráska mora čovjek čekati.

— Smijao bih se, da niti ne dodje.

— Liepe li šale.

Ulica se po nešto zavijala, te Ruža zamaknu.

— Možda je već kući otišla, poče Ryzak.

— Sumnjam, odvrati Jaroslav. Vidiš, gdje se već vraća, opazio sam njezinu opravu — i obojica opet privukoše kapke, te udesiše samo malu priliku, kud su im samo oči provirivale.

— Ryzače, Ruža je ušla u kuću preko puta, poče Jaroslav.

— Vidim ju; nešto nemirno potrkuje po hodniku.

— Zakloni se dobro, da te ne opazi. Ah, sad izstupi iz kuće, obazire se, ne ide li tko.

— Ma ni duša ne ide cielom ulicom. Ovdje se dâ učiti — cio je božji dan, tolika je tihoća.

— Čekaj, eno nekoga, gdje ide, ja ga poznam.

— Možda doktor Rásek?

— U takovoj livreji?

— Ha, ha! To ti je nekakov lakaj. Ti ga znaš? Ti mnogo svieta poznaješ, smijaše se Ryzak.

— Ogleda se na kuće — pomakni se u nazad, da nas ne opazi, čini mi se, gleda brojeve.

— Gle, Ruža mu maše.

Čovjek, o kom se naši kolege razgovarali, udje u kuću, gdje Ruža po hodniku trkala, te si mogao opaziti, gdje joj lakaj predade list.

Ruža bijaše naočice nemirna. Nešto pro govori slugi.

— Ne znam! odvrati joj ovaj toli glasno, da su to naša dva vrebaoca čula.

Ruža ga opet nešto upita.

— Nije htio! bio opet glasan odgovor.

Činilo im se, da Ruža nešto slugi daje.

— Ne smiem primiti — odvrati joj opet i preporuči se.

Ruža ode, slugan pako poposta, gledajuć za njom; smiešno se podboči, te na glas progovori:

— Bio ja triezan, bio pijan — nakaza sam svakojako. Ali što je komu do toga stalo? Toga mi nitko ne može riešiti. Kakov sam, da sam. Ali ne smiem; jer sam nakaza, neka sam —

Tiem se riečim Ryzak tolikim grohotom nasmijao, da ga je bilo i na ulicu čuti.

— To je izvrstna karakteristika, zakikotao Ryzak.

Taj smieh bio uzrokom, te je sam sobom govoreći lakaj umukao. Ogleda se na okno, s kojega je čuo smieh, a Ryzak se svejednako smijao, čudo, što se nije prihvatio za trbuh.

Monologista upro oči u prozor, ali ne videć nikoga, obrati se i reče sam sobom:

— Kako i ne bi! pa ode.

I naši kolege proviriše opet s prozora, a Ryzak si držao rubcem usta, da bar nekoliko zaduši grohot smieha.

Ruže već nije bilo vidjeti, a slugan idjaše niz ulicu tumačeć si rukama sad ovo, sad ono.

— To je slugan doktora Ráska, reče Jaroslav.

— I svakojako nakaza, doda još neprestance kikoćuć se Ryzak.

Obojica još neko vrieme gledahu s prozora. Jaroslav se podigne, uzme škriljak, i stisnuv Ryzaku ruku, reče:

— Ružo, sada je moj red smijati se!

— Ali, molim te, razjasni der mi to sve; ja u to sve gledam, kano diete u još- ne znana pismena, sboraše Ryzak.

— Sve ćeš saznati, odvrati Jaroslav i ode.

Minuo je već po prilici tjedan dana.

Jaroslav se razbistrio, na Ružu više ni mislio nije, a sjeti li se je možda po koji put, nasmija se sam sebi. Stvari mu bile sada posvema jasne, potražio u sama sebe zaklonište, te mu se činilo poznanstvo s Ružom posve naravskim, i s toga si nije ništa spočitovao. Jasno mu bijaše sada, da čuvstvo, što ga je za Ružom zanosilo, nije bila ljubav. Shvaćao sada dobro, da ga je Ruža tiem predobila, što svojom himbom umjela uzbuditi njegov smilak; taj smilak ote mah, a on, ne izkusan budući mišljaše, da je to ljubav. Barem se nije umio toliko osokoliti, te si sâm golu istinu seći — da Ruže pravo ne ljubi.

Ali sada se, kako rekoh, raztrieznio. Kako li se je Ruži njegov odgovor milio, nije se brinuo; k Jiskrovim više nije išao, a kad ga je mladi Jiskra k sebi zvao, izgovarao se, da sada ima mnogo učiti, pa ako se s kiem druži, da ga to zabunjuje. A vjere mi, i uze raditi sada, kako valja. Ali kraj svega mara i napora preostajalo mu ipak toliko vremena, da se je Emilije sjećao, te po glasu divne slike, kojoj priedmeta poznavao nije, i kojoj se je imao bojati, da će joj sbivše se sgode uništiti svaki sjaj. Ako je prije, kad je makar i malo za Ružu mario, čeznuo, da upozna Emiliju, uze sada gramziti za njom svom snagom. Prije je čeznuo za poznanstvom Emilijinim, da upozna nešto obstojećega, nešto tvarnoga u svojoj slici. To je po nešto tiem postigao, što mu je Emilija pisala, da ga ljubi. Sad je čeznuo poznati Emiliju s toga, da upozna onu, koja ga ljubi, da sazna, da li i on nju može ljubiti. Jer da bi uvjeraj Emilijin o njezinoj ljubavi mogao biti varavim, toga nije ni pomisliti mogao, prem ga je o tom nedavno izkustvo čudno opametilo. Često bi uzimao u ruku njezin listić. Ja Vas ljubim — te mu se rieči činile samom vjerom, te je mislio, da ima srdce Emilijino u ruci, pa da neposredice iz njega čita one miloglasne rieči.

Kadšto je već pomišljao, kako da si pribavi pristup u Emilijinu kuću. Često si reče, ići ću tamo pitat za pana Zahradka, ili, kako se je onda dosjetio za pana Ryzaka, ako mu možda Emilija dodje odklenuti vrata, a on da će se umiriti, makar ju samo vidi; ali se u to opet sjeti, kako mu se je onda ruka tresla, kako mu je srce zabuktalo, da ni prosboriti nije mogao, a to samo misleć uze mu se ruka tresti, a srdce ropotati, te mu je drago bilo, što kod kuće na stolcu sjedi. Kadikad opet pomisli, da to odgodi do poslije izpita, kad uzmogne zatražiti kakovo mjesto, kako će onda shodnije smjeti u kuću. Ali taj mjesec dana još do izpita činio mu se toliko dugim, da bi mogao skapati od čame i nejunačkog oklievanja, da se upozna s Emilijom.

Pani se Naninka čudom čudjaše, što Jaroslav od nekoga doba ništa za Emiliju ne pita. Često mu doduše poče o njoj pripoviedati — a Jaroslav zavaliv se ledjma stolcu u naslon i uprv oči u strop slušaše i slušaše ma ni ne maknuv se ni ne trenuv okom, a kad je pani Naninka dovršila, ne reče ni cmoke, već opet sjede, da uči, kano da se ništa nije sgodilo. Pani se Naninka tomu s početka nije čudila; zamišljen je, mišljaše. Ali kad se je to svaki put opetovalo, svaki dan, što je u tjednu dana, bilo joj te zamišljatosti već malo preveć.

— Ali kud se biesa zamisliste, pane Jaroslave? poče ona napokon, dovršiv posljednje svoje pripoviedanje.

Pan Jaroslav joj ni na to ništa ne odgovori, već, prignuv glavu nastavi učiti.

Pani Naninka već svašto nagadjala. Možda se srdi na me, mišljaše, što to s Emilijom ne vodi ni do čega; može biti! Svakako ću se brzo pobrinuti, da dobije pristup u kuću. Ta i Emiliju možda s toga mučicu muči.

Što je zamislila to hćede pani Naninka jošte danas obaviti, te se odmah spremi i podje na Malu Stranu. (Konac sliedi.)

POUKA.

Marko Antun de Dominis.

(Dalje.)

Prem se M. Antun u različitih prigodah, kada je scienio, da mu se krivo čini, sa propovjednice u Spljetu javno očitovao proti prevlasti rimske stolice: to je svoje nazore u tom pogledu još otvorenije iznio prigodom nastaloga sukoba izmedju mletačke republike i pape Pavla V. Mletačka vlada bijaše naime god. 1603. izdala zakon, kojim je zabranila dizati bez njezine dozvole nove crkve i nove samostane. Drugim zakonom zabrani god. 1605. svako odtudjivanje dobara na korist crkvenih zavoda. Već ova dva zakona bijahu trn u oku novomu papi, bivšemu kardinalu Kamilu Borghesiu, koj je dne 16. svibnja 1605. izabran za nasljednika Lavu XI. Kada je k tomu stavljen bio kanonik iz Vicenze, imenom Saraceno, pred svjetski sud, u čem se u Rimu nazirala povreda crkvenih zakona: tada je tinjajuća vatra javno buknula. Najprije je Pavao V. zahtievao u prosincu r. g. od dužda Marina Grimamia, da opozove one zakone a onoga svećenika predade nunciju, grozeći se izobćenjem, ako se ne pokori. Onda je rečeni dužda ležao na samrtnoj postelji, iz koje se nije više pridigao. Nasljednik njegov iza 10. siečnja 1606., Leonardo Donato, malo se obazirao na zapovied i grožnju rimske stolice. Sada papa izreče s privoljom kardinalskoga sbora dne 17. travnja interdikt na mletačku republiku. Ali mletačko vieće proglasi, da je ova crkvena obustava nepravedna, zato i ništetna, zabrani proglašenje dotičnoga brevea pod najstrožijimi kaznami i zapovjedi, da se uzprkos papinoj zabrani imade služba božja svudjer nastaviti. Uz ovu, tako rekući materijalnu borbu, izazvana bi i umna. Obje stranke nastojahu perom, spisi, opravdati svoje stanovište pred svietom. Republike bogoslov i branilac bijaše servita Pavao Sarpi, proti kojemu ustali su sa strane rimske učeni kardinali Baronius i Belarmin. Spomena je vriedno, da je Sarpi svu krivnju bacao ne samo na kuriju rimsku nego navlastito na mladjan još tada red isusovački, te se u žestini borbe dao zavesti na ove rieči: „Budu li Isusovci najprije srušeni, tada će se i Rim srušiti; a kada sè Rim pogubi, vjera će se po sebi obnoviti“. Mletačka je republika u toj borbi zauzimala stanovište ne ograničene državne vlasti; pa kada bi tkogod tražio analogiju izmedju njezina gledišta i onoga, koj sada Pruska zauzima, našao bi je, „mutatis mutandis“, u izobilju.

M. Antun nije oklievao ni najmanje odlučno pristupiti k stranci republike, i to ne samo sa privrženosti prama njoj, koju je toliko puta zasvjedočio, nego posebice sa svojega osvjedočenja. O tom svjedoče nam dva njegova spisa, koji su se u rukopisu sačuvali:[1] jedan je naperen proti kard. C. Barroniu i njegovoj obrani sv. stolice, drugi razpravlja o razmirici u obliku razgovora izmedju župnika Timorellia i padovanskoga doktora Martelina. Župnik navadja dokaze za rimsku stolicu a doktor ih pobija, tako da ovaj zastupa našega M. Antuna. Taj drugi spis dovršen je dne 28. svibnja, ali predan u srpnju 1606. godine; a sudeć po obliku imao biti namienjen širemu obćinstvu, te bila mu svrha opravdati proglas dužda i vieća proti papinom breveu. Ne smie se prešutjeti, da M. Antun, pobijajući valjanost papine odredbe, dovodi u sumnju, jeda li je Pavao V. pravi papa; po što sumnjiči Camila Borghesia, da je preko svojega brata simoniom unišao u sbor kardinalski, tiem pako putem na stolicu sv. Petra. Ali i predpostavivši, da je Pavao V. zakoniti papa, dovodi M. Antun razloge, sbog kojih su njegove odredbe proti formi, u kojoj su ove odredbe izdane, da ih je

[1] U Mletcih medju rukopisi plem. obitelji Donà (Misc. IX., br. 5), od kojih drugi priobći S. Ljubić u „Starinah“; knj. IV., str. 2—18.

naime papa izdao „non servato iuris ordine“, dočim nije prije dovoljno saslušao mletačkoga vieća. Iza toga dokazuje, da je tužba sv. stolice ne osnovana, jer da je državna vlast mletačka bila u pravu izdati one naredbe. Ovdje razgaljuje M. Antun posvema svoje misli o državnoj i crkvenoj vlasti i o njihovu medjusobnom odnošaju. On ustanovljuje im oštru medju, puštajući prvoj cjelokupno svjetsko zemljište a stežući drugu na samo duševno polje. „Vladalac je neograničen gospodar u svojoj državi“, to je jedna izreka; druga: „papa kano papa i vrhovni svećenik ne ima druge vlasti osim duhovne nad dušami svojih vjernika, te ne ima nikakove državne vlasti (nessuna giurisdizione temporale) izvan svoje države“. O tom načelu mjeri M. Antun ona prieporna pitanja t. j. glede pravomoći na svećenike u gradjanskih parbah, glede ostavine pokretnina crkvenim zavodom i glede dizanja novih crkava i samostana. Za sva tri pitanja dokazuje, da imade republika pravo a sv. stolica krivo. U prvom primjećuje: „osobe naših svećenika, glede na tielo i tjelesne stvari, niesu niti po božjem, niti po sunarodnom, niti po naravnom zakonu, izuzete od vlasti svojih vladalaca svjetovnih i vremenitih“; a u koliko nije tomu tako, da dolazi od posebnih povlasti, koje su vladaoci dali svećenstvu, pa koje mogu oni i oduzeti. Zanimivo je, što M. Antun u onom drugom pitanju zastupa sasma absolutistično načelo: „Sukromni podanici, veli on, slobodni su gospodari svojega imetka i posjeda toliko, da im ga vladalac ne može redovito uzeti po svojoj volji; ali, gdje se radi o dobru i interesu obćenitom, mogu nastati slučajevi, da oni niesu slobodni i neograničeni gospodari svojega imetka, pa ga vladaoci mogu slobodno i uzeti ili povriediti posvema oli čestimice“.

Razpravljajući ova pitanja, koja niesu ni danas prestala zanimati državnika i pravnika, M. Antun odkrio je uzgrede i drugih misli, iz kojih se vidi, kako je papinstvo shvaćao. Navedosmo rieči, po kojih nije M. Antun poricao papi vrhovne vlasti u duhovnom svietu; ali on ne bi je bio htio pripustiti preko tih granica. Nu zanimivo je, da nadbiskup spljetski ne bijaše prijatelj tomu, što je papa ujedno svjetski vladalac u jednom dielu Italije; pa je on taj položaj pape držao štetnim po crkvu i njegovu duhovnu vlast. „Odkako su pape — piše on — dobili svjetsko gospodstvo, mnogo su zapustili duhovno vladanje svete crkve; dočim su više zaokupljeni državom i vladanjem vremenitim nego li duhovnim; i brižljivije primaju gouvernere, odvjetnike, blagajnike, komornike, conservatore itd. nego li biskupe i redovnike, koji se niti nepripuštaju čim predjašnji pristupe“.

Razmirica izmedju republike i Rima bi napokon dne 21. travnja 1607. poravnana popuštanjem obiju stranaka a posredovanjem francezkoga kralja Hinka IV. Izagnani Kapucini i Theatini smjedoše se u Mletke vratiti, ne pako Isusovci, najljući neprijatelji republike za vrieme razmirice. Za mletačku Dalmaciju nije ova razmirica imala pogubnih posljedica u toliko, što je sv. stolica šibeničkoga biskupa Vinka Arigonia ovlastila bila, da smije dalmatinskim biskupom dati dozvolu za vršenje službe božje u crkvah njihovih biskupija. Ovoj su iznimci dali povoda s jedne strane katolici u bližjoj Turskoj, koji su dolazili u dalm. crkve, s druge grčko-iztočni kršćani, „kojih je dobar diel živio po obredu rimske crkve, te bi se bili k svojemu obredu povratili, da ne bi bili mogli dolaziti u rimske crkve“.

Svaki će si lasno predstaviti, kakav si je M. Antun položaj stvorio stupiv otvoreno proti rimskoj stolici. Vanjski mu položaj ostao je doduše netaknut uslied one izmirbe prućih se stranaka, kojom su borioci jedne i druge ostali pokriveni plaštom, ako i ne zaboravnosti. Osjećajući nadbiskup taj svoj položaj stao se više zanimati nutrnjimi poslovi. Kuga, koja se i u Spljet dne 27. ožujka 1607. uvuče i koja je do 29. kolovoza morila i broj gradjanstva od 4227 na 1605 snizila, dala je i M. Antunu dosta brige, da riečju i primjerom pridigne zastrašene duhove i dadne nevoljnikom duševne i tjelesne okrepe. Stao je za tiem obilaziti svoju biskupiju, te opaziv mnoge nedostatke pomišljao ureći god. 1609. pokrajinski sabor crkveni. U isto je doba počeo raditi, da se granice biskupije spljetske protegnu, osobito u priedjele, koje su pod Turčinom stenjale: da joj se naime pridruže biskupije makarska, duvnanska i bosanska. Nu proti sdruženju Bosne uložili su starješine redovničkoga sbora bosanskoga iz svoje skupštine od 16. kolovoza 1608. svečan prosvjed na rimsku stolicu; a Dominis mogao se nadati i tuj uspjehu tiem manje, što ga nije ni mletačka vlada podupirala.

Ali prem se M. Antun poslije 1607. glede onih velikih pitanja držao ponešto u pristranku, to nije on ni javno pritajivao svojega osvjedočenja. Svoje misli, koje niesu stajale u skladu osobito s onimi u Rimu vladajućimi, složio bi to u javnih spisih službenih to u propoviedih. Prigovaralo se M. Antunu kašnje, da je sa propoviednice u Spljetu branio nauke, podkapajuće sav crkven red; imenito prvenstvo pape, kojemu nije priznavao veće vlasti od svoje; nadalje izvor crkvene vlasti, koja da polazi od svjetovne itd. Bješe pače obiedjen, da je u iste članke vjere dirao, krivo učeći o izpoviedi, i da je govorio proti celibatu, te u tom obziru i očima zažmirio. Napokon ne bijaše nikakova tajna, da M. Antun piše djelo, u kojem će svoje

nazore o crkvi i državi obširnije razložiti. To je svaki mogao čuti iz ustiju njegova kancelira Dinka Migdolića. A tiem putem došlo je to do ušiju takodjer barskomu nadbiskupu i knezu Horaciju Torrianu, koji su se držali u sviesti obvezani, da to pismom od 15. travnja 1612. prijave nunciju u Mletke.

Nuncius, poznavajući dobro narav M. Antuna, gledao ga liepim načinom skloniti, da ne izda tiskom svojega djela, koje da će glasiti „de auctoritate summi pontificis". To isto nastojao je nuncius i preko jednoga M. Antunova rodjaka (1613). Nadbiskup bio je indi s te strane pušten u miru. Ali on sam nije se upokojio. Ne nalazeći zadovoljstva u svojem zvanju na stolici sv. Dujma, odluči M. Antun položiti brigu biskupije. Ovu svoju nakanu prijavi on u studenu 1613. god. mletačkomu knezu M. A. Memu; a za razlog navodi „svoju dobu već u sebi težku, a još težu s nemalih nepogoda tjelesnih, koje ju prate"; pa da je inače „potreban pokoja". Nu M. Antun nije još tada želio odreći se nadbiskupstva; već je iskao pomoćnika s pravom nasljedstva, koj bi mletačkoj vladi pouzdan i povoljan bio, „kano što su to tražili odlični interesi i obziri grada Spljeta i onih priedjela". Za pomoćnika preporučao je spljetskoga arcipopa Vinka de Franceschi, rodom iz Kopra u Istri i rodjaka spljetskomu knezu Franji Cambiu. Moli napokon kneza, da u tom posreduje kod rimske stolice, što je on i učinio odpisom od 29. r. m. na svojega poslanika u Rimu, preporučujući mu M. Antuna, „toga zaslužnoga prelata i ljubljena od nas za dobra svojstva njegova". U toj je odluci bio nadbiskup podupiran takodjer od spljetskoga gradskoga vieća, koje je iz sjednice od 14. rujna 1614. izaslalo Petra Čipika u Mletke, da preporuči rečenoga Vinka de Franceschi.

M. Antun uputi se mjeseca ožujka 1614. u Mletke, da osim inih poslova i taj uredi i pospieši. A kada je opazio, da u Rimu nailazi na zapreke njegova molba o pomoćniku, ďade ostavku. Nuncius kod mletačkoga dvora prihvativ tu prigodu svjetova, da se u Rimu primi ostavka ne obljubljenoga nadbiskupa. Ali u Rimu htjelo se riešiti ovu stvar sa samim M. Antunom, te je s toga kard. Merlino pismom od 19. travnja r. g. naložio nunciju, neka nagovori nadbiskupa, da glavom dodje u Rim. Ali M. Antun, ne sluteći ništa dobra, ne dade se na to sklonuti; te ostade u Mletcih do konca one godine. Vrativši se u Spljet zavadi se M. Antun opet s trogirskim biskupom, što mu nemalo položaj ogorča. Napokon prema koncu 1615. godine uputi se iz Spljeta u Mletke, da se više onamo ne vrati. Nu opet ga snadje nevolja; dočim je roba njegova, odpremljena po moru u Mletke, pala u ruke uskoka, koji su M. Antuna jur iz Senja mrzili, pa i sada grozili mu se smrću. I sada ostade kod svoje nakane, da odstupi; ali prije nego li zadobije nasljednika, napisa dne 12. siečnja 1616. god. oprostno pismo na kaptol i obćinsko vieće. Ovo pismo je znamenito i poradi toga, što se M. Antun tuži, kako su u Spljetu gdjekoji rieči njegove izvraćali, bilo to sa zlobe, bilo s tupoglavosti. „Prestanite dakle jednom — tako uzkliknu — grizti me i klevetati moju nauku; ja bo proliti ću rado za katoličku vjeru krv i život svoj. Ako vas je volja, radje me korite, da niesam sposoban za vladanje, da sam nesavršen, da sam grešnik, da sam nemaran u svojoj pastirskoj službi; jer to i ja ćutim". Sada je M. Antun promienio svoju misao o nasljedniku; te hoteći predati biskupiju u ruke urodjenika, preporučao je svoga nećaka Sforzu Ponzona, tada kanonika u Cividalu, u Furlanskoj. I u tom je mletačka vlada podupirala M. Antuna kod rimskoga dvora. Papa Pavao V., kako to izvješćuje mletački poslanik dne 28. svibnja r. g., nije se ovomu priedlogu protivio, izjavi se za ostavku M. Antuna, komu bi se imala tisuća dukata na godinu iz nadbiskupskoga prihoda davati za uzdržavanje njegovo, a glede preporučenoga Ponzona obećao potražiti potanju ubaviest.

Nije dugo za tiem postojalo, kada je papa u konsistoriju dne 22. kolovoza 1616. proglasio, da je primio ostavku M. Antuna, da mu za nasljednika postavlja Sforzu Ponzona, a da M. Antunu pridržaje 700 dukata mletačkih na godinu.

Sada je moglo za M. Antuna nastati vrieme počinka. On bi se bio mogao u miru posvetiti nauci, za koju bio bi našao bio dosta snage u dobi od 56 godina. A mogao je i dosta ponuke naći u slavi, koju mu u učenom svietu steče djelo „De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride", koje je prijatelj mu Ivan Bartoli prije pet godina (1611.) izdao bio u Mletcih kod Tome Baglionia. Ali M. Antunu bijaše učenjačka sobica pretiesna, noćna svjetiljka kod knjige pretamna. On je upravo sada hlepio za prostranim uzduhom; snovao luč, koja bi imala ne samo njegovo ime razsvietliti nego i upaliti stolicu, koja je nosila najvišu duhovnu vlast. Sada se tek M. Antun držao riešenim svih onih spona, koje su ga donle obustavljale u reformatorskom djelu. On htjede biti novim poticateljem velikih reforma u crkvi.

(Konac sliedi.)

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Nastavljajući svoj pregled o dnevnoj književnosti hrvatskoj i slovinskoj u obće, u koliko može gdjekoga čitatelja ovoga lista zanimati, spominjemo danas na prvom mjestu „Starine, na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti", knj. VI. (str. 1—255, ciena 1 fr. 50 nvč.) Ovo je indi jurve šesta knjiga toga znamenitoga sbornika, u koj naša akademija ulaže omanje spomenike za jezik i historiju. Ovaj sbornik toliku je već do sada učenih Slavista pozornost probudio, da je akademik prof. dr. Jagić bio u arkeoložkom kongresu kijevskom uprošen, neka razloži u jednoj sjednici, što je taj sbornik naše akademije privriedio za slovinsku nauku. Ova se knjiga dično donizuje svim ostalim predšastnicam. Za historiju političku imade u njoj dva priloga, naime: Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke obćine naprama Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine (1463.) od dra. Fr. Račkoga, i odlomak srbskoga ljetopisa od Stojana Novakovića. Dubrovački spomenici uzeti su iz arkiva bivše republike dubrovačke i to iz službenih zapisnika umoljenoga vieća; a za razjašnjenje njihovo dodao je izdavalac izvode iz dubrovačkih ljetopisa o propasti bosanske kraljevine. Odlomak srbskoga ljetopisa crpljen je iz rukopisa narodne biblioteke u Biogradu (pod br. 184), koj nije mladji od XV. vieka. (Ljetopis počima god. 1221. a dočima god. 1485.) Za historiju književnosti srednjega vieka imade u izvodih iz bugarskoga sbornika prošloga vieka od St. Novakovića priloga za slov. apokrife. Sbornik je doduše mladji i u novijem bugarskom jeziku; ali spomenici su stariji. Kako za jezik i historiju srednjovječne književnosti jugoslavenske tako i za historiju prava velike su vriednosti, opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa od dra. V. Jagića. U tom nastavku, kojemu je prvi diel u V. knj. „Starina", piše akademik obširno o ilovičkoj krmčaji (nomokanonu) godine 1262., koja je sada u knjižnici naše akademije i jedan od najstarijih spomenika tè vrsti sa stalnim datom. Jagić razpravlja o postanku nomokanona u Jugoslavena, iztiče osebine našega spomenika i uzporedjuje ga s grčkim tekstom. Ne manje je vriednosti „sitna gradja za crkveno pravo" iz pet rukopisa, dviju prof. Grigorovića, jednoga u českoj muzealnoj i dviju u našoj akademijskoj knjižnici. Ne samo pravoslovci, nego svaki, koj želi upoznati prosvjetni život našega naroda u srednjem vieku, ne smie obaći ovih priloga Jagićevih. Za podpuno razumievanje istarskoga razvoda od 1275. godine, koj je već glagolicom a hrv. jezikom štampan, mnogo će koristiti talijanski i latinski tekst, koj priobćuje akademik S. Ljubić na kraju ove knjige, a iz mletačkih rukopisa. Imade u hrv. tekstu dosta rieči, koje će dotične lat. i talijanske protumačiti. U uvodu govori Ljubić o odnošaju ovih tekstova kano i o godini razvoda.

Ni ne će biti „Vienčevim" čitateljem neugodno doznati za dvie najnovije razprave prvoga od živućih slovinskih filologa i našega akademika dra. Fr. Miklošića. Ove razprave jesu: „Die slavischen Ortsnamen am appellativum" (II. nastavak) i „das imperfect in den slavischen Sprachen". Dočim ova druga razprava zanima samo stroga jezikoslovca, prva će zanimati i iztraživaoca prosvjetne poviesti slovinske. Spomenut ću takodjer novo izdanje staroslovenske slovnice (Altslovenische Formenlehre in Paradigmen. Wien 1874.) istoga slavnoga jezikoslovca i to ponajviše sbog veoma zanimivoga uvoda, u kojem pisac obširno dokazuje, da jezik, koj se nalazi u najstarijih slovinskih spomenicih, nije bio narodnim jezikom starih Bugara, kako se obično misli, a niti davnih Slovenaca, kako je Miklošić prije mislio, nego panonskih Slovena, medju kojimi su Ciril i Metod započeli svoje djelovanje. Dokazi su Miklošićevi tako čvrsti, da će jamačno i nauka prije ili poslije ovo mnienje usvojiti.

Spomen zaslužuje razprava Slovenca dra. I. Srnca „der Materialismus und das Slaventhum" (Marburg 1874.), u kojoj on sa gledišta slovinskoga i s obzirom na društvene odnošaje Slovinstva umuje o tom važnom pitanju naše dobe.

M. Roszkowski izdà u Mletcih knjižicu „Ecriture omni-slave", koju posveti našoj akademiji, te nastoji u njoj na osnovu latinice ustanoviti pravopis za sve Slovine. Koliko je sama namjera, ujedinjenje Slovina u jednom pismu, hvale vriedna, toliko nam se čini jalova; jer su se i književne osebine slov. naroda tako već razvile, da se ni od ovoga priedloga ne nadamo uspjehu.

U IV. sv. časopisa česk. muz. god. 1874. priobći mladi J. K. Jiřeček razpravu „Dobytí Bulharska od Turkův", u kojoj najprije razlaže u kratko poviest bugarsku za Asěnovića, te prelazi na borbe bugarskoga naroda s Turci. Mladi historik upotriebio je s velikom pomnjom sve u novije doba izdane izvore i razprave o tom pitanju. Uznapreduje li on u tom smjeru, ima se poviest nadati, da će u Jiřečku steći vriedna pomoćnika.

Napokon bit će čitatelju milo doznati za novi dokaz, kako Francezi poslije 1870. god. pozornije prate duševni pokret Slovenstva.

Dva književno-kritička časopisa: Polybiblion i Revue bibliographique de Philologie et d' Historie (u Parizu), donose obznane o novijih književnih proizvodih slovenskih. Prvi imade u veljačkoj svezci „de quelques travaux relatifs a l' Europe orientale", gdje obznanjuje djela A. Dumonta i L. Legera o južnih Slovenih; drugi u kolovoznoj svezci govori po našem prijatelju Hovelaqueu o djelu: „Les Serbes des Hongrie", Prague 1874.

Ove crte neka budu za danas dovoljne.

LISTAK.

Narodno kazalište. Provizorna uprava našeg narodnog kazališta promienjena je opet, kako se veli do sabora. Dramaturg g. Eugen Tomić bio je dao ostavku i zemaljska vlada ju je primila. Mjesto dramaturga nije popunjeno, mislilo se, da ga ne treba. Mjesto jednog odbora biti će odsele tri odbora. Gospodarski (gg. Žiga pl. Farkaš, Dane Rašić, Mirko Božurić); artističko literarni odbor za dramu (gg. Fr. pl. Žigrović, Ivan vitez Trnski, Janko Jurković, August Šenoa, Vl. Vezić); zadaća toga odbora je sastaviti godišnji repertoir, nabavit novih komada i prievoda, nadzirat sceniranje i predstave, i popravljat i činit primjetbe glede prikazanja i deklamacije glumaca, koje se primjetbe imaju prijaviti predsjedniku gospodarskoga, a po ovom dalje preko redatelja glumcem. Članovi toga odbora ne imaju slobodan ulaz u kazalište. Operni odbor (gg. pl. Žigrović, Dinko Blažić, Gjuro Zlatarović, dr. Plon, Herrenheiser) ima za operu po prilici isti djelokrug kao što dramatički za dramu poglavito nadzor predstava. Članovi toga odbora ne imaju slobodan ulaz u kazalište. Opera smije se samo sriedom i subotom pjevati, a na druge dane smije se samo davati drama. Dramu ravnati će g. Mandrović, koj zajedno sa gospodarstvenim predsjednikom pravi mjesečni repertoir. On dieli uloge, priredjuje i izpravlja komade. On može i bez literarnoga odbora davat komade, koji više novaca nose. G. Zajc je ravnatelj opere, on ima sa privoljom gospodarskoga odbora birat opet, pa ih „scenirati"; ujedno vrši on zapt nad svimi pjevači. Ako hoće uprava da nabavi novih odjeća i dekoracija, mora se predstavkom obratit na kr. zemaljsku vladu. To je u kratko nova organizacija. Budući put doniet ćemo viest o posljedicah iste.

Novosadsko kazalište. U mjesecu studenom t. g. bješe na novosadskoj pozornici prikazani sliedeći komadi: „Cigani", „Vilim Tell", „Tri bračne zapoviesti", „Ministar i svilar", „Jedan se mora oženiti", „Šolja tea", „Školski nadzornik". — Ovakovu repertoiru ne ima prigovora. Oni „estetici" zagrebački, koji uzdišu za dramatizovanim kankanom mogu se uvjeriti, da imade mnogo dobrih — al i solidnih komada.

Biogradsko kazalište. Biogradski repertoir za mjesec studeni jest sliedeći: „Kartar", „Mladost Dositija Obradovića", „Palača i ludnica", „Crnogorci", „Boj na Dublju", „Londonski prosjaci", „Janičari", „Dobrila i Milenko", „Dobroslav", „Markova sablja".

Hrvatski dom. Pod tiem imenom kani sveučilišna mladež zagrebačka osnovat literarno družtvo, te je, kako čujemo, dne 15. studenog bila u tu svrhu predhodna skupština. Mi smo potrebu takova družtva već iztakli prilikom dvadesetpetgodišnjice pražkog „akademičnog spolka", i izrazili tom prilikom želju, da hrvatsko sveučilično družtvo bude disalo istim duhom, kojim pražko. Nama je takovo družtvo silno potrebno, potrebnije nego Čehom, jerbo na žalost opaziti moramo, da naša sveučilišna mladež ne ima duševnoga središta, da s toga i ne ima onoga rada i mara za književnost, kako bi se htjelo. Zato se i poveselismo, da se osniva „hrvatski dom", i mi mu želimo svaku sreću. Jednu budi nam ipak dozvoljeno iztaknut. Zaklinjemo gg. akademičke gradjane naše mlade „Almae matris", neka se za boga okane cjepkanja, spletaka i frakcija, neka ne miešaju politiku u družtvo, kamo ne spada, neka ne puste strasti uzdu, jer inače ne bude ni cvieta ni ploda. A to je upravo ona stara kletva u našoj zemlji, kletva od vremena naših kraljeva, koja je utamanila toliko liepih nada i naroda zadala nebrojenih težkih rana, a jedini liek od toga zla jest obrazovanje. „Hrvatskomu domu" je takodjer obrazovanje svrha, zato zaklinjemo našu mladu gospodu: Za boga složno!

Književnost. Časopis „Vrieme" javlja, da se za štampu pripravljaju sva dramatična djela Matije Bana. — U Biogradu izlazit će počam od nove godine nov časopis pod imenom „Otačbina" pod uredničtvom dr. Vladana Gjorgjevića na način „Revue de deux mondes". Donosit će zabavnih i poučnih članaka navlastito o literaturi, prirodnih znanostih, poviesti, državnoj znanosti, filologiji itd. Suradnici bit će mu: Gjuro Daničić, Lj. Koljević, Stojan Novaković, Kujundžić, Zach, Gršić, sve sama imena, koja se u srbskoj knjigi dično spominju, a ime nam urednikovo napose jamči, da će taj novi pojav biti solidan, vrstan i trajan. Pozdravljamo s toga „Otačbinu", jer smo odavna žalili, da liepa knjiga i popularna znanost nije u kneževini imala organa odkako je vrstna Novakovićeva „Vila" prestala.

Književnost hrvatska. Časopisa „Prava" u Zadru izišo je 20. svezak. Sadržaj mu je:

Najstarije doba znanosti narodnog gospodarstva. Piše Vio. — Tri pravne bilježke. — Bilježnici kao sudbeni povjerenici. Slučaji gradjanski i kazneni itd. Vrstni list preporučamo našim pravnikom, da se nanj predbroje i da mu šalju sastavaka. Prije nekog vremena govorilo se doduše, da će zagrebačko pravničko družtvo izdavati nov list za pravo i državne znanosti, al sada je sve ušutilo, te ne znamo, da li je pravničko družtvo imalo kakov sastanak.

Bugarske pjesme junačke. U Zagrebu boraveći česki pisac Jos. Holeček preveo je ponajljepše narodne bugarske pjesme iz sbirke braće Miladinovaca na česki jezik, te su ti prievodi ugledali sviet u 8. svezčiću djela „Poezie světovà". Prevodilac pogodio je vrlo dobro duh izvornika, te mu je reprodukcija pošla posve za rukom. Stihovi sastavljeni prema izvorniku, teku vrlo skladno.

Fossile Binnen-Molusken aus Dalmatien, Kroatien und Slavonien von Spiridion Brusina. Pod ovim naslovom izdao je naš čuveni akademik na njemačkom jeziku svoju razpravu iz „Rada" što nam je osobito drago, da se i vanjski sviet upozna sa našimi radnjami. Knjiga, koja je stekla osobitu pohvalu njemačkih učenjaka, posvećena je preuzv. g. biskupu Strossmayeru.

— Српски архив за целокупно лекарство, издаје српско лекарско друштво у Београду. Уређује сад секретар друштва професор др. Владан Ђорђевић. Књига прва. 8. У Београду 1874. (Archivum serbicum pro universa scientia et arte medica recipienda.) Str. 290 i 54 dodano: tri statistične table. — „Srbsko ljekarsko družtvo" u Beogradu izdade ovu svoju prvu knjigu, u kojoj je opisan dosadanji rad družtva i više stranom izvornih, stranom prevedenih članaka primljeno. O sadržaju govorit ćemo drugi put i priobćit ćemo ocjenu ovoga novoga pojava na polju liečničkih znanosti.

Dopisnica uredničtva.

G. Z. (Nastavak.) Biti ili ne biti u stanju njemačka je robkinja; jer Niemac piše: im Stande sein, i nicht im Stande sein. Da se našemu prostomu čovjeku reče, da je tko u stanju, on bi mislio, da je netko u nekakvoj sgradi, jer stan u štokavštini i stanje u kajkavštini znače sgradu. Dakle: ja niesam u stanju imalo bi njemački glasiti: Ich bin nicht im Gebäude uz onaj isti razlog, uz koji je pokojni graničar rečenicu: to je Jovino maslo poniemčio ovako: das ist dem Jovo sein Schmalz.

Ta nesrećna rečenica ušla i u naše zakone, pa ima žalibože ljudi, koji misle, da je to tja nekakov terminus technicus, a nije ništa drugo, već prosto: mogu ili ne mogu, kao što je i latinski: possum ili non possum ili nequeo. Bila bi dakle grdoba latinski napisati: non sum in statu spirare, pa je grdoba i hrvatski reći: niesam u stanju dihati. Pišimo dakle jednostavno: mogu il ne mogu, pak ako baš hoćemo kititi, napišimo kad što: jak sam podnositi; nije jak ili slab je zapoviedati; jer tako i narod govori. Govori se do duše mjestimice i: kadar sam ili niesam kadar, ali to je turska pa valja i nju iztisnuti iz knjige.

Preduzeti si = sich vornehmen robska je, a prava je hrvatska: naumiti, nakaniti.

Poduzeti, poduzetnik = unternehmen, Unternehmer po tudjoj su skrojene, a podhvatiti se, podhvatnik sudaraju se sa smislom tieh njemačkih besiedâ.

Zauzeti se (za koga ili zašto) = sich Jemandes oder einer Sache annehmen germanizam je, a hrvatski je pravo: koga braniti, komu ili čemu prilagati ili u prilog biti, komu prijateljevati, zagovarati koga ili što.

Preuzeti se, preuzetan, preuzetnik od njemačkoga sich übernehmen grdobe su, a treba pisati: drznuti, drzak, drznik, posokoliti se, preslobodan, preslobodnik.

— Pjesniku balade „Gojko". Pročitali smo vaš pjesnički pokus. Za početak je suviše romantičan i suviše grozan bez svakoga motiva. Oblik je veoma nepravilan. S toga ne ćemo ga štampati, a rukopisa ne možemo vam vratiti. Uredničtvo dobiva silu takovih listova, a skupocjeno vrieme ne dopušta nam, da ga tratimo pečaćenjem pismenih odgovora.

— Pjesniku „Zločini sudbine". Pitanja: „Svemogućnost božja, sudbina, sreća, nesreća, slučaj niesu za „Vienac". Vi ste tu „sudbinu grozovito personificirao. Jeste li sbilja toli nesretan? Ne mislimo, jer suviše o nesreći pišete, u ostalom ne može sudbina volje imati, dakle fali joj „dolus malus", koj je po obćem kaznenom zakonu zločinu potreban. Oprostite zato, što ne iznosimo vaše pjesme pred hrvatski sviet.

— Raznim pjesnikom. Neka gospoda, koja su nam poslala svoje prvience, neka nam oproste, da im pokuse ne tiskamo, a posebice ne odgovaramo. Pročitali smo sve, ali po najboljoj volji ne možemo, da svakomu sudimo sud. Gdje ima kakvo zrno odgovaramo, gdje ništa ne ima, velimo poput inkvizicije: „Comburatur". To je naš odgovor. Nu dodajemo još i to, da ne pitamo tko je šta napisao. Štogodj valja, prima se ma od gimnazijalca, štogodj ne valja, ne prima se, ma od koga bilo.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare" u Zagrebu.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 52. U Zagrebu dne 26. prosinca 1874. **God. VI.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

BARUN IVICA.

Izvorna pripoviedka.

(Konac.)

Podpisasmo pismo, kako da se dielimo, al naš tutor o diobi ni crne ni biele. Sve ostalo kao i prije — pogorjelci u kući. Čudio sam se, pitao tutora, šta je. Al on slegnuv rameni, odgovori: — Sve će biti, nije sila!" Rok ženitbi bio blizu, majka mi na jedan put reče, da ga treba još za mjesec dana odgoditi, jer da još nije spremila rublja, a i dužnici da još niesu donieli kamata, pa svatbi da treba novaca, a ona ne će, da se ženim kao crni ciganin.

— Mamo, rekoh ponešto ljutit, sad je koncu kraj. Sve sam vam po volji i proti srdcu radio, da ne bude zamjere, al vam kažem, da me ne ćete voditi kao medjeda od mjeseca do mjeseca. Na čast vam ti vaši pogorjelci, al vam velim, dajte mi djevojku, pa bog!

Odoh ne mareć, šta li će odgovorit. Kad sam one pogorjelce spomenuo, zažarila se od ljutosti. Izišav na cestu, namjerih se na svoga tutora, i tomu rekoh, što ga je išlo.

— No, no, no, nasmieši se Martin, gle ga, ko pievac, bome ko pievac. Dodji sutra k meni u grad. Znaš, na potoku kod ćoravog stolara, pa ćemo sve svršit, da se jedanput toga vraga riešim, i meni je dosadilo. Dakle sutra oko desete.

— Dobro, s bogom! rekoh.

Martin išao prema našoj kući. Jedva bio poodmako od mene za puškomet, eto ti iza živice Bartola. Ogledнuo se za mnom i on i Martin, a zatim stali u pol glasa vrlo živahno govorit. Podjoh u Črnomerce. Ne znam šta mi je bilo, al vuklo me, vuklo, kao da su pred mene zapregnuta četiri konja. Bilo pod večer. Pred kućom sjedila Jagica — sama. Sve je bilo tiho, sve mirno. Nebo crljeno. Samo naproti Vukovićevoj kući čulo se iz kovačnice lupanje bata. Dvoje, troje bjelokose djece naganjalo se pod vrbinjem. Sred ceste stajahu velika kola, a kraj njih palio si suhi kranjski kočijaš lulicu. Kod sv. Duha zvonilo „Zdravu Mariju", a iz grada išle težakinje noseć motiku na ramenih, i pjevajuć svoje pjesme. Tako čudno mi je bilo, tako dobro!

Jagica sjedila, rekoh, na klupi pred kućom. Kao da ju sada vidim. Glavu naslonila na lievu ruku, pa gledala u zemlju, desnom rukom čupkala koralj na vratu. Nožice prebacila bila. Oko nje brundao biel mačak, sve dižuć rep i glavu, a do nje na zemlji bio se zavio crn, kudrav pas.

— Dobar večer Jagice, pozdravih ju.

Djevojka se prepala, kao da sam joj klas provuko bio preko vrata.

— Da bog da Ivice, odzdravi mi živo, odkuda ti dragi moj?

— Od kuće, Jagice.

— Kako kod kuće? Mama huda?

— E, po staroj navadi.

Djevojka krenula licem, suza joj, mislim, skočila na oko.

— A pogorjelci? nastavi ona, jeste li se podielili?

— Niesmo. Al sad će bogme istina biti. Zvao me tutor za sutra u grad, da naredimo sve, kako treba. Bome istina, i ti — ti moja.

Djevojka ne reče ništa. Gledala me, gledala okom velikim, čudnim; ne znam je l' se smijala, je l' plakala.

— Pa ti ništa, tebi je to svejedno? zapitah ju spustiv svoju njezinoj glavi.

— Ništa? dignu ona glavu, kako to pitaš, dragi moj? Zašto ne jedem, zašto ne spavam?

— Al kad ti velim, istina je. Šta ti je?

— Bojim se prevelike sreće, privinula se mlada k meni; vidiš vezala, pitala sam puno puti travicu; al se trava ne slaže.

— Idi, lupnuo sam ju po ramenu, u travice ne ima glavice. Ja ti već čujem gusle.

— O da bog da, Ivice moj, reče djevojka, a pri tom joj glas drktao, jer da znaš, tata je zle volje, pa pita. šta ti Krušići rade.

Govorili smo dugo i dugo. Šta? E, ako hoćete, ništa, al sve mi je bilo, da molim „otče naš!"

Već se pokazivale zviezde. Digoh se da odem.

— S bogom Jago, dušo! rekoh, staviv se pred nju, uhvativ obje ruke.

A ona sjedeć digla glavicu i stiskala mi ruke živo, živo do srdca, pa reče, gledajuć me jasnim svojim okom:

— S bogom! S bogom dragi moj! Srdce moje! Čuvala te majka božja i lahka ti noć!

Odkinuo sam se brzo od nje, pogledo ju dva, tri puta — — i — i — bjegom kući.

Bila mjesečina. U dvorištu stajao Niko.

— Ivice! reče mi zamišljen.

— Šta je?

— Ideš sutra u Zagreb?

— Idem.

— Hoće li tomu kraj biti?

— Hoće Niko?

— Vrati se brzo iz Zagreba.

— Zašto?

— Bojim se Bartola. Uh! To njegovo oko bode me kao nož!

— Ne boj se. Oženit ćemo se, podielit ćemo se. Ti i Jelica k meni, a Bartol nek ide pure past. Je l'? Je l' Niko?

— Mhm! kimnu Niko glavom, smiešeći se neveselo, pa podje za mnom u kuću.

Drugog jutra ja u Zagreb. Sunce sve igralo, nebo ko staklo, moje noge lagane. Majke niesam vidio.

— S bogom Ivice, doviknu mi Niko sa sjenika, dodji skoro.

— Hoću, s bogom Niko!

Izidjoh iz dvorišta.

— Ivice! Ivice! zaletila se za mnom Jelica. Žute plete joj letile i igrale o suncu kao zlato; desnom rukom držala visoko kolač, pa vikala „na ti Ivice kolača, uzmi, jedi!" Ja kolač u torbu, poljubio djevojku u čelo, pa ajde s bogom u Zagreb.

U Zagrebu bio sajam. Sve puno svieta. Vike, marve, ljudi, luka, blata, gospodine, blata kao kod nas pri sv. Duhu. Proturao sam se nekako do kuće ćoravog stolara na Potoku — do svoga tutora. Nije baš gospodski stanovao.

U blatnom dvorištu mala, nizka komorica. Mi baš niesmo gospoda kaputaši — mi Duhovljani, ali, da oprostite kod moga tutora bilo ko u staji. Pofarbana stara postelja, šepav stol, razderana stolica od slame, pol lojanice u flaši, koledar, šalica tinte; tri lule po groš, na polici starinska knjiga i polić rakije, nad posteljom zamrljani kip sv. Martina, a po prozoru skakala vrana, noseć malo zvonce oko vrata. Vrani bilo ime „Joško", kako mi tutor reče. Čekao me tutor. Kad udjoh u sobu, malo je probliedio, nos zataknuo u nekakve papire, pa stao mucati.

— Dobar dan, gospodine tutore, pozdravih ga, evo vam lopatice i bočice rakije!

— A, a! Ti Ivice! Servus! Dobro! Stavi na stol.

— Hoćemo li gospodine tutore? zapitah ga, staviv suho meso i rakiju na stol.

— Sad, sad! zamuca Martin prekapajuć papire. Ja stajo mirno, a vrana mi sve čupala crvenu vunu od moje torbe.

Napokon odosmo iz te smradne špilje.

— Idemo župniku, reče Martin nemirno.

— Idemo, odgovorih mu mirno.

Na „Harmici" — onda se reklo „Harmica", sad se veli Jelačićev trg — na „Harmici" bilo veselo. Pred svakom krčmom prskale kobasice, iz svake krčme cvilile gusle, pa se tu pilo, jelo, rušilo, motalo, pogadjalo — da sam ostao gluh. U jednoj krčmi jujukalo se kao da je sudnji dan, a guslači pilili po svojih guslah, da će im strune popucati. Ljudstva u krčmi kao mravlja — a mnogo soldata, naših domaćih — znate — sa crvenim suknom oko vrata.

— Nekako mi nije dobro, reče Martin; ne bi li čašicu; da vidimo tu komediju.

— E, pa da vidimo.

Zadjosmo u krčmu. Bila nizka, zadimljena, a vruće, da mi je znoj skočio na čelo. Svakojakih ljudi je tuj bilo, al malo trieznih glava. U kutu cvilile gusle. U sriedi stajala bačva. Okolo stola sjedilo dječaka varoških odrpanih i seljačkih. Svim se kriesile oči, svim se crvenilo lice, svi šakom lupali po stolu. Za jednim stolom sjedio star, siv stražmeštar. Čaka mu sjedila na lievom uhu, debele obrve mu stršile kao metla, brkove bio zavinuo kao mačak, a nos mu bio crven, ko pisano jaje. Sve je hrapavim glasom vikao, sve se rukama razmahivao, sve ljeskovačom udarao po podu.

— Sjedimo k stražmeštru, velik je veseljak, reče mi tutor. Sjedosmo.

— Ho! ho! ho! Martine! Mršavi paripe! zakukuriknuo stražmeštar, kad bje spazio moga tutora, „koja tebe voda nosi na mlado vino! Il ti se hoće vojske, da kosturom siečeš kupusove glave? Krčmarice! polić vina

— za moga svetoga Martina — a i vi mužikaši dajte jednu notu za moga Martina, il ću vas za vaše strune objesiti! Tako — tako — pij Martine! Bog te poživio, kozja brado, ijujuju!" i pri tom iztrusio stražmeštar čašu. Za njim tutor, pa i ja od žedje i vrućine.

— E, reče tutor, za poslom, za poslom.

— Valjda ćeš opet butilju tinte polokati, da si napojiš fiškalsku dušu. Čuješ, da su mi sve kože, koje si ti ogulio, ne bi mi trebalo drugoga telećaka, a da ti mogu skinut debeli obraz, ne bi našo boljih podplata,

— Stražmeštre! odgovori Martin, „ti si štopska pijanica, pij pa šuti." Za tiem nastavi glavom mahnuv na mene: „Ovomu sam dječku tutor, vodim ga popu, ženi se.

Stražmeštar sagnu se preko stola prema meni, a izbulji na mene oči.

— Ženi, veliš? kriknu — fui! Takav momak pa da ga zakapari ženska glava, puška mu preslica! Fui! Gledaj mene golobradče," lupnu ljeskovačom, „niesam li zdrav i čitav, ne imam li carske portepé i trbuh, hvala bogu, i brkova? A kako me vidiš, nije mi pop pripetljao žene. Lunta, brate, lunta, to ti je najbolja žena, svoj si, gospodin si, carski si čovjek, pa ako se kadkad i trefi batina, bolje da te pogodi carska ljeskovača nego li ženska kuhača. Pij mlada glavo! Pij, no svojoj mladoj za volju; ta grom u vas! igrajte mužikaši!

— Pij, šapnu mi tutor, da ga ne uvriediš. Pio sam. Gusle cvilile, ljudi vikali, jujukali, lupali po stolovih; vino teklo, lule se dimile — meni se miešalo.

— He! he! smijao se stražmeštar, „mi smo gospoda! — Nu pij bratinstvo sa mnom, bit ćeš gospodin!"

Oklievao sam.

— Pij, šapnu mi tutor, bit će zla.

Pio sam bratinstvo. Meni se maglilo.

— No je si li moj čovjek? uhvati me stražmeštar za ruku.

— Jesam, izmucah.

— Gle! viknu stražmeštar iztresav šaku škuda na stol „kako se to blisiče. Šta? Na gledji bliže", turnuv mi škudu u ruku, „jesmo li gospoda? A?

Kako sam u ruci oćutio škudu, mraz me protresao do kosti. Bacim škudu da izletim iz krčme — —

— Stani! zagrmi kraj vrata visok vojnik, uhvativ me za ruku. „Nikud ne ćeš. Soldat si!"

— Okanite se šale, pustite me!

— Soldat si, zagrmi stražmeštar. Odvedite ga.

Krv mi dodje na oči, noge mi klecale, ruke drktale, bilo mi je, da će mi sva rebra popucati.

— Tutore! Martine! pomozite!

Al tutora ne bje.

— Ha! ha! ha! Ženi se, ako si junak, ženi! čuo se odsvud smieh i poruga.

I skupio sam noge i ruke, da provalim iz krčme. Al ljudina kraj vrata lupi me šakom u prsa. Padoh na zemlju — i više niesam znao za sebe.

Drugog jutra probudih se u — kasarni. Imao sam na sebi sivu kabanicu, modru kapu. Strpaše nas više na kola; kraj nas sjedili vojnici pod puškom.

— Kamo ćemo? zapitah susjeda.

— Beno! u Italiju! k regimenti.

Vozismo se kraj sv. Duha. Vojnici jujukali. Nebo je bilo mutno, sivo. Vidio sam bielu crkvicu, groblje, vidio svoju kuću, vidio kako Niko i Jelica na briegu stoje, sve prema cesti gledjuć. Vozismo se kroz Črnomerce, vidio sam Vukovićevu kuću, bielog mačka i crnog kudronju — čuo sam pjesmu u kući — Jaga ju pjevala. Kočijaš pucao bičem, a vojnici jujukali. U Italiju k regimenti!

Sve sam to vidio i čuo, al tu, tu, gospodine, i Ivica stavi ruku na srdce, „šta je tu bilo, toga vam ne znam kazat, boga mi, ne znam. Sjedeć na kolih jeo sam Jeličin kolač i sjećao se tatinih rieči: „Čuvaj se vina!"

Ivica zašuti, stisnu šake i spusti glavu.

III.

Za kratak čas bacio Ivica glavu u vis, pljesnuo rukama, pa nastavio suhim, običnim glasom:

— Dà, dà, tako sam vam ja bio vojnik, vojnik na prievaru. Vojnik! Hm! Šta je to sad? Ništa. Šala, da puhneš. Sad se i mlada gospoda pod očali vojnika igraju. Smiešno mi je, kad ih gledam. Al za moje vrieme. Sjedit u varmedji ili pušku nosit svejedno. Ako ti koje dugme nije sjevalo, batine; ako je kiša padala, a tvoje čižme blatne, batine; ako si u glidi kihnuo, batine i opet batine. Pa u Italiji. Uviek se ovdje nešta kuhalo. Talijani onda još bili pod našim carem, al im se nekako nije pravo dalo, htjeli biti svoji. Vojnici niesu nikad smjeli sami izlazit nego po tri — inače s bogom glava. Mrko nas gledali, a ja im za života ne reko žalne rieči, niesam im kriv bio. A kako je tek meni bilo! — Bože moj! — Ugrabili me kao pseto, prevarili me, ogulili me, oteli mi Jagicu — Oh! Ivica zamahnuo dva tri puta glavom, pa lupio šakom po koljenu. „Odrezali me, gospodine, kao nit od klupka ni kriva ni dužna. Pisao Jagici, pisao Martinu, pisao senatoru, pisao caru — al od nikuda odgovora. Jedanput zvao me samo kapetan na raport, pa mi reče posve ozbiljski neka se okanim pisanja, jer inače batina. Niesam više ni pisao. Kad sam ovako na samu na straži stajao za tihe, jasne noći, mislio sam o svom otcu, o svojoj kući, o Jagici, o Niki i Jelici, i plakao sam, gospodine, plakao kao kakova baba. Glasa

niesam dobivao od kuće nikakova. Dolazilo doduše rekruta, al malo domaćih Zagrebčana a Duhovljanin baš nijedan. Onda su se vojnici hvatali, domaćeg sina niesu ni uzimali, već kojekakve bitange.

Liepa je zemlja Italija, liepe kuće, visoke crkve, al meni je to sve mrzko bilo, mrzio sam na kuće, na crkve, na ljude — na sve, na sve. Napokon — bile dvie godine prošle — niesam već ni pisao, ni mislio, ni plakao, ni mrzio, bilo mi je svejedno. Niesam vidio neg svoga kapetana, niesam čuo nego bubanj. Velim vam, bio sam ko kamen. Došla i treća godina. Naš bataljun stajao u maloj varošici — negdje kod Milana — boga mi ne znam već imena. Jedne večeri dodje nam zapovjed da punimo puške, jer da nam se zlo spravlja. Oko pol noći počelo zvoniti, pucati. Sad mi bajonet na pušku pa za bubnjem. Talijani se digli, da potuku carsku vojsku, rekoše nam. Na uglu neke ulice blizu trga, počelo na nas sipati. Čudno mi u prvi mah bilo, nekako hladno i vruće, kad sam gledao, kako se čas ovaj, čas onaj od moje kumpanije ruši. Al poslije me uhvatio bies, ja okrenuo, pa bome kundakom. Blizu mene stojao kapetan, hrabreć svoje ljude, mašuć sabljom. Tu izleti iza ugla nekakov Talijanac, naperi pištolj na kapetana; al ja skoč, pa mu zarinem bajonet medju rebra, nu padajuć opali hulja na mene i pogodi mi nogu; na sreću ušlo zrno samo u meso, kost mi ostala zdrava. Ponesoše me u bolnicu u Milan. Rana mi se upalila, ležao sam pet mjeseci. Kad ozdravih budem kaprolom, jer da sam kapetana spasio.

— Gle, sjevnulo mi glavom, sad si kaprol, sad si veći gospodin, a kapetan ti je dobar. Ne bi li me izbavio.

Podjoh*k njemu. Liepo me dočekao. Govorio sam mu za ovu i onu krivicu, i za moju kuću, i za Jagicu, i za tutora, i za pogorjelce i za stražmeštra — svu, svu dušu iztreso sam pred njega.

Slušao me, čudio se, čupao si lievi brk. Kad sam mu sve po duši reko bio, lupi kapetan Petrović srdito nogom, pa viknu:

— Ta trista im jada (bio je graničar) to su ajduci. Al čekaj! Skuhat ću im ja poparu. Ti sve to napiši, pa meni donesi. Da vidimo, šta će biti. Iztjerat ću ja te vuke, ma išlo do cara.

Spisah sve, što me je bolilo i predao kapetanu. A on bome dodao vražju litaniju i sve poslao magistratu u Zagreb. Bože, kako mi je srdce igralo od radosti. Čekao sam nedjelju, dvie, tri — napokon odgovori kapetanu, šta mislite tko? Onaj senator, koj nas je dielio. Petrović mi pročita pismo. Majka da se udala za pogorjelca Bartola, on da je u kući gospodar, Jagica da ima pod jesen poći za seljaka iz Horvata. — — Meni se maglilo pred očima. Krv mi se rinula u glavu, stajao sam kao panj. Pogorjelac Bartol, gospodar u mojoj kući, Jagicu da izgubim! Nu kao panj sam stajao, ni riečca mi se nije dala iz grla, noge mi se bile zarasle u zemlju, samo sam rukom držao kaprolski porte-epée, i stiskao sam ga, stiskao i gnječio, kao da mi je u ruci Bartolova glava. Moj kapetan čitao pismo dva puta, čitao tri puta, prebacio sad jednu, sad drugu nogu, čupao si brk, turnuo kapu sad na nos sad za vrat, kašljucao i pljuckao. Zatim ustade, prodje dva tri puta po sobi, pa će napokon:

— Ta — ta — ta, to je lopovština, ama čitava lopovština. Trista mu jada, ta hulje bi zaslužile, da ih čovjek peče na ražnju — duše mi, na ražnju. Hm! Šta bi tu? — E do cara — do cara!

Nekako mi je lakše bilo, kad opazih, da se je pošteni kapetan za mene zabrinuo bio kao otac. Prikupih ono malo krvi, što mi je u srdcu ostalo bilo, pa sam onako od duše govorio kapetanu Petroviću:

— Vaša milosti, gospodine kapetane, vi vidite, kakva mi se, ni krivu ni dužnu nepravda čini, i da, oprostite, toga Bartola pred sobom imam i toga lopova, toga špicastoga Martina, ja bi i jednomu i drugomu razporio trbuh, makar me stajalo glave. Al ja sam ovdje pod puškom, a oni se tamo slobodno šire po mom gnjezdu i bog zna što je od moga brata i od moje sestre. Daleko je odavle do moje kuće — vrlo daleko. Zato molim vašu milost, gospodine kapetane, kao što se bog moli, dajte gledajte, da mogu svojoj kući, inače zlo!

— Još nešta! otresnu se kapetan, jesi li poludio? Ta valjda znaš, da si pod carskom puškom, da imaš još koj hljeb profunta pojest. Nekako su te krivo zakaparili, istina; al prisega je prisega. Ne ima šale. Kući ne možeš.

— Al će mi pod silu udati mladu.

— Šta ćeš? Djevojku ćeš morat preboljeti, i to je najmanja. Samo da ti ne raznesu imanje, to je glavna briga. — Znaš ti šta Ive, dodji prekosutra, doda kapetan opasav sablju, pa ćemo o tom dalje govorit. Imam kapetana prijatelja u Zagrebu. Ti ćeš mi sve kazat, što je vaše, a on će sve iztjerat, kako treba. Ne boj se, sve će dobro bit. Dakle prekosutra ne boj se ništa.

Zahvalih se kapetanu, stavih ruku na čaku i odoh. Težka je to bila noć i pretežka. Ležao sam na svojoj slamnjači kao drvo, gledao u malu svjetiljku što je na sred velike sobe gorila; svi vojnici spavali, ja ni da oka stisnem. Bilo mi je, da iz sumraka izlazi moj pokojni otac, blied kakov je na smrti bio, da izlazi moja majka s Bartolom; činilo se da vidim tutora, kako mi se porugljivo smije, da vidim brata i sestru, kako bosi i gladni suhu koru glodju — vidio sam

najzad svoju Jagicu, kako plače, sve sam to vidio, sve se to pred mojima očima miešalo pri maloj svjetiljki. Htio sam da skočim, da viknem ko niema zvier. Šutio sam, stisnuo oči, da ništa ne vidim, nego crni mrak, želio sam, da budem sliep, gluh, da ležim pod crnom zemljom.

Kad je u jutro bubanj zvao na muštru, bubnjalo i u mojoj glavi. Stavismo se u dvorištu kasarne u red. Na mjesto našega kapetana Petrovića, vodio je kumpaniju nadporučnik — nekakav Švaba. Čudio sam se tomu. Petrović je uviek išao na muštru. Bolestan? Šta li mu je? zapitam stražmeštra.

— U noći, odgovori mi, dobio kapetan Petrović zapovjed, da odmah ide k drugoj regimenti u Poljsku.

— I otišo?

— Otišo.

Zazeblo me. I to. Moja zadnja grana s bogom. Kod muštre radio sam sve naopako. Mal da me bielogrivac Švaba nije dao zatvorit. Povratismo se. Ni mrve jela niesam okusio. Glava mi šumila. Poslije podne po službi da se malo sprodjem, išao sam sám, to je bilo proti zapovjedi. Bio liep jesenski dan. Izidjoh glavnom cestom iz grada. Naokolo liepi zeleni briežuljci, po njih biele kuće a na jednom vrhu biela crkvica, baš kao kod nas. Seljaci tjerali blago sa paše pjevajući veselo. Kraj ceste stojala kuća, a pred njom kamena klup. Kao da je tu malo prije Jagica sjedila. Meni je dobro, predobro bilo, samo kadkad ubolo me u srdce, kad se sjetih, da je sve to san, da mi se je vratit u pustu kasarnu. Išao sam dalje. Sunce zalazilo, nebo se rumenilo nad gorom. Moja mlada, moja braća! Šta li oni sada rade? Ima li pravice na svietu? Zazvonilo zvonce na „Zdravu Mariju". I mojim negdje zvonce zvoni pri sv. Duhu, gdje je otčev grob. Bilo mi čudno; išao sam dalje. Počelo se mračiti, za mnom u gradu već se žarile svieće, s daleka šumila rieka, a na nebu bljesnula zlatna zviezdica. Tu negdje i moja Jaga vidi. Bože moj! što sirota negdje trpi; muče ju, sile ju, da podje za neljubljena — za drugoga! — Ne! Nikad! Protreslo me, zazeblo me, krv mi je smutila oči, uhvatih sablju. Ne! Nikad ne će za drugoga poći. Navukoh kapu na oči. Išo sam napried dva tri koraka po malo, bi li, ne bi li, pa onda brže i brže i brže, najprije cestom, za tiem stazom, livadom, briegom, živicom — išo — letio sam cielu noć. Kad je stao svitati dan, zavukoh se pod nekakav most; tu sam gladovao cieli dan, a stara rana na mojoj nogi pekla me strašno.

Imao sam tu šta razmišljati. Bio sam vojnički bjegunac, dakle moja glava u torbi. Znao sam i predobro, što me čeka, ako me uhvate. Al ni u snu niesam mislio povratit se u kasarnu, premda bi bio malom kaznom prošao, da sam to učininio. Odluka, poći svomu domu, osramotit zlotvore, poljubit braću si, bijaše tvrda kao kamen. Da je tko tomu prigovorio, bio bi mu se nasmijao u brk, bio bi ga i ubio. Vidio sam pred svojimo očima samo Črnomerce i sv. Duh, niesam pitao, što je pred tiem, što li će poslije biti. Pod mrak izvukoh se iz svoga zaklona, da idem u ime božje dalje. Težko se išlo, rana me sve to jače bolila, bio sam i oslabio od gladi. Al ja grizo usne i koracao žurno, sve žurnije. Bio sam došao do zavoja ceste, tu krenuh preko polja kraćim putem. Najedanpnt razabrah više glasova, čuh i topot konja. Mjesečina jasna. Gledam, pa vidim u mjesečini sablje carskih husara. Išli za mnom u potjeru; vidio sam i bajoneta, kako se blisiču, tu je bilo i pješaka. Da, dà, mene tražili. Bacih se za grm, ali prekasno, husari me bili opazili; čuo sam kako psuju, kako lete prema meni. Ja u bjeg! Skupio sam sve svoje sile, letio sam, letio, da sam već bio bez duše.

— Stani! zaori sto koraka od mene glas.

Ja bježi, bježi — al slabo, noga me pekla, strahovito pekla.

— Stani! zagrmi isti glas po drugi put.

Ja bježi; bio sam blizu šumice. Da bog dade, te ju dostignem. Izmaći ću, doći ću u Zagreb, mišljah. Niesam li bio lud? Sada da zakrenem u šumu. Puf! puče husarski karabin, a zrno proletilo kraj moga uha i skrši bližnju granu, puf! puče drugi karabin. Ovaj put je husar dobro mjerio. Pogodio me u nogu. Zapeklo me, krv udari iz rane, a ja padoh na koljena. Doletiše husari.

— Predaj se! zaori jedan brkati Madjar i prokune me. Al ja biesan ne videći ništ neg svoju mladu, razdražen ko zvier, trgo svoju kratku sablju da zamahnem. Husar zaleti se, izbi mi sablju iz ruke. Sletiše me, okovaše me u gvoždje, baciše na kola iz bližnjeg sela, pa natrag u grad. Plakao sam gospodine, sapet na kolih, plakao kao diete tiho i mirno, ne mareći što me čeka, već razjadjen što ne mogu kući svojoj — svojoj mladoj.

Najprije mi liečili ranu. Dugo je to trajalo. Rana se upalila, došla na me vrućica. Nu ozdravih; bolje, da sam umro, oprosti mi bože taj grieh. Kad sam se mogao pridizat, izvedoše me iz bolnice, povedoše u „Stockhaus" da mi sude sud. Ja sam im sve kazao kako je bilo, i što me peče, i kako je moje pravo, i kakva mi se krivica čini. Auditor me slušao i slušao, stražmeštar pisao i pisao, profus gledao i gledao, al napokon auditor zavirio u debelu knjigu — u zakon, a zakon ne ima srdca. Dosudili mi sud. Imao sam letit kroz trista šiba deset puti gore, deset puti dolje, dakle na smrt. Nu pošto sam bio

ranjen, pošto sam bio čestit, bio junak, tà spasio sam kapetanu život, dadoše mi petnaest godina robije. Petnaest godina! zazeblo me. Zašto me niesu izšibali do smrti? I opet me skovali u gvoždje i opet bacili na kola, pa odvezli u tvrdjavu. Bio sam vam ko kamen. Niesam pitao, je l' dan, je l' noć, je l' ljeto, je l' zima. Tup, gospodine, drvo ko onaj panj. Zatvorili me u Mantovu. Dan je išao za danom, mjesec za mjesecom, godina za godinom, a ja kopao šance, jeo crn kruh, vukao za sobom težke verige; rane me kadkad pekle na noguh, al jedna me pekla uviek i uviek. Tu, gdje nam srdce biti ima, bilo mi je, da nosim kus biela željeza. O svojih niesam ništa čuo. A kako i bi. Samo ptice dolazile s vana u tvrdjavu, možda od moga kraja, al lude ptice ne umiju govorit.

Pobunili se Talijani proti našemu caru; čuo sam kartač i puške okolo tvrdjave. Za sve to niesam mario. Šta me se to ticalo? Samo kad sam zvonce čuo, zadrktnula mi ciela duša. Nu šta vam ja tu pričam kao baba? Bilo je uviek jednako, bilo u kazamatah kao u grobu, i gore jer u grobu bar mira imaš. Sedam sam godina tako proživio, imao sam još osam. Oko mojeg srdca bila se već uhvatila tvrda kora. Jednog dana pozvaše nas svih na nekakvu piacu u tvrdjavi. Bilo je po podne. Dodje zapovjednik u paradi, pa pročita carsko pismo — pardon, šta li? I meni oprostiše onih osam godina. Jeste li kada sanjali, gospodine, da padate s visoka tornja, il da se pod vama zemlja otvara i da propadate u vodu? Vidite, tako je i meni onda bilo. Prošao sam rukom dva tri puta preko očiu. Niesam znao šta. Veselio sam se i ne veselio, bojao se, krv mi se rinula u glavu, a žile na sliepih očih igrale mi kao urica. Dobih maršrutu u Zagreb, i sbilja krenuh sa nekim transportom kući. Skinuli bili s mene okove i sivo odielo reštanaca, dali mi staru vojničku kabanicu, staru kapu pa ajd na put. Dugo se mi vozili, dugo. Onda se nije išlo huj! kao sad na mašini. Dodjosmo i u našu zemlju. Kad sam na Sutli vidio naše kućarice, kad sam čuo dvojnice, i vidio žene pod bielom pećom i na seljaku opanke i crvenu torbu, bilo mi je kao da sam se od duga — duga sna probudio — i došle mi suze. Vozili se mi kroz Črnomerce. Ja navuko svoju kapu na nos. Ondje stoji Vukovićeva kuća, a pred njom kamena klup, ko i prije, al ne čujem iz kuće glasa, ne vidim živa lica — i došle mi suze.

— Jagice, Jagice, mišljah si, tvoja travica nije slàgala.

Dodjosmo do sv. Duha. Eno crkve! eno otčeva groba, eno — i moje kuće i kraj puta to staro križno drvo — htjedoh skočit, al brzo povukoh kabanicu preko glave, da ništa ne vidim.

Predaše me magistratu.

— Ivo Krušić, kaznenik od dvanaeste kumpanije, pardoniran iz Mantove, reče kapural pisaru i ode.

Stari pisar, crvena kvrgasta nosa, naravnao očale, i pogledav me izpod oka reče:

— Liepa roba, hvala bogu, jedna ništarija više; zašto te biesa nije kolera u Mantovi odniela. Hodi kući, pazi se; ne kradi, ne robi, batine su kod nas jeftine, a i uže nije skupo!

Stiskao sam zube, šutio sam, jer inače bih ga bio ubio. Krenuo sam svojoj kući. Da znate, kako mi je težko bilo, kao da sam imao podplate od gvoždja. Šta će to biti, šta će to biti? Deset godina! Nije to šala. Šta Niko? Šta Jelica? Šta maj —? majka?! Šta Jagica? Udala se, dakako udala. Popeh se k crkvi sv. Duha. Stara ko i prije. Na cintoru stoji drvena koliba; unj urezah kao djećak svoje ime kosturom. Koliba puca, al moje ime još stoji urezano. Podjoh na groblje, da si pohodim otca. Nadjoh mu grob — bez križa. Zar su te svi zaboravili otče moj — svi? Sjeo sam na grob, i čupao drač. Al eto kraj njega još dva groba, dva krsta, oprana od kiše doduše, al dosta nova. Tko tu leži? Tko? To me je strašno mučilo. Skočih, pak brže kući svojoj. U dvorištu nikoga. Da podjem u kuću, al na pragu se pokaza mlad, suhonjast seljak — Rok.

— Tko si? Šta ćeš? upita me oštro, u toj kući ne ima ništa.

— Ja? Ja sam Ivan Krušić, sin staroga Krušića.

Rok se uhvatio za vrata, probliedio kao krpa.

— Ti? reče, reć bi bez glasa, odakle ideš?

— Iz Italije, sa tvrdjave. Ajdmo u kuću.

Rok je nekako oklievao, zatim podje u sobu, za njim i ja. Ne nadjoh nikoga.

— Gdje je Niko, zapitah u čudu.

— Negdje van kuće, odgovori Rok smeteno.

— A Jelica?

— Udala se za Celinića, dolje kraj ceste.

— A mama?

— Umrla prije četiri godine, a lani i moj otac Bartol.

— A — a Jagica?

— Udala se po drugi put u Zagorje.

Obojica smo jedan čas šutila.

— Kako ti je bilo? zapita me Rok, ne znajući, što da kaže.

— Daj mi, da se najedem i napijem, pa onda da legnem. Umoran sam. Sutra ćemo više govorit.

Ženska neka donese mi žganaca i vina. Bielo me gledala.

— Jedi, pij Ivice! reče mi Rok, idem za poslom, a ti Maro priredi postelju u komori.

Zatim izidje i ne povrati se. Najedoh se, napih se, legoh u svojoj komorici — poslije deset godina i tvrdo zaspah. Bio sam kao izprebijen od duga puta.

Drugog jutra izidjem iz komore oko zore. U dvorištu stajo Rok. Izpod oka glednuv me, reče:

— Dobro jutro Ivane!

— Da bog da! Gdje je Niko?

— Niesam ga vidio, odgovori, slegnuv rameni, zatim će: Ivane, tebi treba odjeće i koječega; ovakov ne možeš hodat. Evo sam dobio petdeset forinti za vino. Uzmi, idi, kupi si, što ti treba.

— Petdeset forinti? Meni ne treba toliko. Čemu novce u ludo trošit. Po objedu svršit ćemo onako račune o mom gospodarstvu, da se zna što je moje, što li braće moje. Podieljeno je onako sve na magistratu.

— Ništa zato. Uzmi 50 for. Tvoji su. Poslije ćemo o drugom govorit.

— Dobro! uzev novce podjoh u grad, da se pošteno obučem i obujem. Prolazih gradom, da si sve dobro pogledam. Mnogo se toga promienilo. Deset godina. Pri tom sam razmišljao, kako ću svoje pravo tražit. Nikako niesam mogao naći kraj, gdje da uhvatim stvar. Da se povratim kući. Dodjoh do crvenog križa, gdje se sa ceste okreće k sv. Duhu.

Pod križem sjedio čovjek, pred njim na zemlji šešir. Pogledah ga. Da ste mi žilu rezali, ne bi ni kapljica krvi izišla bila. Tu je sjedio Niko — moj brat Niko, odrpan, zamrljan, kudrav.

— Niko! kriknuh, moj Niko! pa priskočim k njemu.

— E, e! nasmija se brat, izbieliv svoje zube, i izbuljiv mutne, krvave oči i pruži ruku, daj, daj krajcaru, daj za rakiju!

— Niko! Ja sam to,. tvoj brat, tvoj Ivica!

— E, e! daj krajcaru, daj! nasmija se brat.

Da sam imao pred sobom tutora, da sam imao Roka, bio bih iztrgnuo križno drvo, i križem ubio jednog i drugog. Htio sam brata si uhvatit za ruku. Al on skoči kao mačak, skoči preko živice, nasmija se grohotom — izgubi se u kuruzi. Stajao sam kao panj. U to prolazila djevojka, tjerajuć guske.

— Čuješ mala, zapitah, gdje je Celinićeva kuća?

— Celinićeva? pogleda me mlada u čudu, vjere ne znam. Van ako mislite Gjuku Celinića, težaka. Taj ne ima svoje kuće. Stanuje ondje, u žutoj kućici, kod kovača u dvorištu.

Bijah ko pijan. Podjoh do žute kućice, udjoh u kuću.

— Gdje stanuje Celinić?

Kovački dječak mahnu rukom prema drvenoj kolibi. Otvorih vrata. Opuhnula me mokrina ko iz rake. U sobi mračno, jedva što vidiš. Tako nije ni u Mantovi bilo. Napokon udjem. Bilo tu šta vidjet. Drvena postelj, drven stol, drvena klup, sve golo, sve pusto. Na postelji sjedila žena, na pol gola. Lice joj je bilo sivo, oštro, kao da ste papirom zaliepili gole kosti, oči kao staklo, a kose skoro i nije imala. Krpala suknju. Žena pridignu glavu — moja sestra! — moja Jelica!

Poletih k njoj, da ju zagrlim.

— Ivice! zavrisnula sirota, i pokriv lice rukama stade gorko, gorko plakati, a na to stade silovito kašljati. Sjedoh do nje i rekoh joj sve. Za tiem ju zapitah, kako je tu bilo. Sirota nagnula glavu, stavila suhu ruku na moje rame, pa je stala pripoviedat:

— Kod nas je bilo zlo — vrlo zlo. Prevarili nas. Majka uzela Bartola. Tukli nas. Ono pismo na magistratu, ono nesretno pismo! — Znaš što je u njem. Da ti, ja i Niko dobije svaki petdeset forinti, a zemlja i kuća da je majčina, a poslije njezine smrti Bartolova, a obligacije tutorove. Niki su Štajerci davali novaca za rakiju, pa kad je imao petdeset forinti, bacili ga iz kuće, kad je majka umrla; mene su pod batinom udali za težaka Celinića, i on je petdeset fr. zakartao, sada pije, pak me tuče. Niko je prosjak, Niko je lud, a ja — ja i pri tom pokaza na prsa — meni je kraj. Imali smo veliku pravdu. Fiškal Lupić nas je branio, al Štajerci ga podmitili, i izgubili smo pravdu, mi smo, Ivice, bogci. — Rok je gospodar! Silan kašalj zakrči siroti rieč. Zemlja je poda mnom pucala, a mozak mi se vrtio kao mlinsko kolo, grlo mi se osušilo, a oči mi hćele skočit iz glave. Izvadih iz žepa, što mi je novaca ostalo bilo, bacih sve na stol.

— Na Jelice! uzmi sve, al ne daj mužu! S bogom! Još danas povratit ću se k tebi. Izletih ko bez glave, pa našoj kući.

— Maro! upitah, gdje je Rok?

— Gospodar? Ne ima ga. Odvezo se na Goricu. Ne će se, mislim brzo vratiti. Al je ovdje bio varoški pandur, pak da dodjete odmah na magistrat.“ To mi je dobro došlo.

Podjoh na varošku kuću pred senatora Martinića.

— Je si l' ti onaj Ivica Krušić?

— Jesam.

— Dragi moj, slušaj, što ću ti kazati. Jesi l' primio od Roka petdeset forinti?

— Jesam.

— Dakle ti ne imaš u Krušićevoj kući ništa više tražit. Kako ste vi i vaš tutor podkrižali pismo, svaki vas je dobio 50 fr. Izplaćeni ste, a sve je Rokovo. Vi ste se pravdali, kod prve inštancije ste izgubili, apelirali nieste, ergo sve badava. Ti si traži mjesto gdje hoćeš, al Roka pusti na miru.

Pripoviedah senatoru sve. Klimao glavom, pa će napokon:

Porod Nikole Zrinjskoga.

— To je tužno, al šta ćeš. Sud je svoje reko, tu ne ima medicine. Senator Glavnić, koj vam je pismo načinio, leži kod sv. Jurja. Lupić je pobjegao, ostavio ženu i djecu, al čekaj tutor Martin je živ — taj bi mogao — toga ćemo prišarafit. Idi k njemu. Pokaži mu se, da vidimo, što će kazat.

Podjoh na Potok k ćoravamo stolaru. Dodjoh pred Martinovu sobu. Drktao sam. Hvala bogu, da ne imaš sjekire pri ruci, rekoh si, jer bi Martinu razkolio glavu. Otvorim vrata. Isti stol, ista flaša a u njoj svieća; ista boca za rakiju al — prazna; na stolu sjedila vrana „Joško“ sa zvončićem pa me čudno gledala, a na postelji Martin — mrtav. Rakija ga ubila.

Ništa, ništa i ništa.

Pravdao sam se i ja, izgubio sam pravdu. Pogorjelci, koje je moja mati na ime božje primila bila, sada su gospodari u Krušićevoj kući. Brata su mi zatvorili kod milosrdne braće. Ne ima ga više. Ni sestre, imala suhu bol, sirota Jelica. Ostao sam sám. Bio sam sluga — sad metem i polievam vaše ulice i pomažem grobaru. Od sv. Duha se ne dam. Tako. To vam je moja pripovjest. Pa pitam ima li pravice?“ Ivica bje ustao, omjerio pokrajinu, za tiem se sagnuo, da si nadje slamu da očisti lulu.

— Pravica, da pravica! nasmija se.

U to zacinka zvonce na tornju sv. Duha lagano, tužno.

— A ha! reče Ivica krenuv glavom, „ide Imbro, ide zadnji put.

Donesoše mrtvaca, spustiše ga u grob. Kapelan ga blagoslovi. Ivica držeći lopatu kao pušku stajaše kraj groba, te odgovori popu „et cum spiritu tuo“ i „Amen“. Kad se sviet razišo bio, zapali si Ivica lulu, pa stao zasipati grob, doviknuv mi prije:

— Laku noć spectabilis! sad znate, zašto sam kadkad „dobre volje!“

A. Šenoa.

BUNTOVNIKOM.

Po J. Geiblu A. Palmović.

Vjerujte mi, mač da koji okrećete
  Njemačkoj prot srdcu, potičete rat,
  Ne budu vam djeca „slobodna“ se zvat,
  Vi bo sami k drvu oštrac primičete.

Buknuti će negdje rat, uz grozne štete,
  Na popríštu prvim — zadnji udrit sat;
  Zacarevat Slavjana i konja gnat,
  Grobovî da vašim pase, vidjet ćete.

Čujem: jur u proročanskom uhu tutnji
  Topot roba pobjednika, gdje je svoj;
  Ne vjerujte, nè, vi; a ja muče' stoj!

I Kasandra takvoj predvidje u šutnji,
  Na skalinah hramu, Troje ùzplamaj;
  A da itko poču, kad vapjaše: „vaj!“

PRVA LJUBAV.

S češkoga od V. Halka preveo S. M.

(Konac.)

Došav k Emiliji, udilj poče:

— Moramo se, gospodjice, već pobrinuti, da panu Jaroslavu bude prosto s vami se upoznat. Taj će mi se nebožak još s tuge razboljeti; osim toga može se namah poslije izpita i to u velike nadati liepoj budućnosti.

— Ali kako? zapita Emilija posve zabrinuta i gotovo se bojeć, da više ne će biti kćerju svomu otcu, čim Čermak u kuću stupi.

— Ne koristi ništa, gospodjice; panu se Jaroslavu mora dozvoljeti pristup u kuću, i to brzo; kako —? zato se morate sama pobriuuti.

Emilija se mal ne lecnu Naninkinih rieči, tolika joj se učini briga, koja joj je na dušu navalila. Dobrano dugo šutila, a bilo je jasno, da o nečem promišljava. Na jednoč se trgne tobož dosjetiv se, te prihvati panu Naninku za rukn i reče:

— Dosjetih se. Ne znam, hoću li najljepšim načinom pribaviti panu Čermaku pristup u kuću, ali će mi on to oprostiti.

Za tiem skide zlatnu narukvicu s ruke, dade ju pani Naninki i reče:

— Vidiš, Naninko, ovu zlatnu narukvicu imam od svoje uboge majke, a toliko mi je draga, da je ne bih pod nikakovu cienu iz ruku dala. Pogledaj de sliku majčinu, kakva je na toj narukvici liepa i mila. Otac svednevice gleda tu narukvicu, i cjeliva dragu tu relikviju. Ovu narukvicu čuvaj, sutra me u deset sati čekaj u Celetnoj ulici, pri vratih, kud se ide u Tynski hram Gospodinov, a ondje ćeš ostalo saznati. Sad me više ništa

ne pitaj, već ajde; jer ću namah udesiti, što smislih.

Pani Naninka sva u čudu prihvati narukvicu; vidjela ju je sama na ruci pokojne Emilijine majke. Poljubi gospodjicu u ruku i ode.

Emilija za čas doteče sva sbunjena u tetičinu sobu. Otac bijaše upravo ondje. Uze nešto tražiti uz veliki nemir, prevraćajuć jednu stvar za drugom, a uz to se čulo, gdje joj srdce silnije kuca.

Gospodjica ju Mara gledaše, čudeć se, a pan ju M... zapita:

— Što ti se je sgodilo, Emilijo? Tražiš li što?

— Ah, dragi tatice! približi se k njemu. Izgubila sam narukvicu neboge majčice.

U to se Emilija zažarila, kano da si ju krvlju polijao; bila je to prva... laž za života.

Gospode Bože! Ljubav sve može!

Pan se M... s toga prepade očevidce.

— Ali Emilijo, uplete se tetka, ta meni se čini, da sam ti narukvicu još pred koj čas vidjela na ruci.

— Varaš se, tetice, ja sam je za cielo danas izgubila putem iz Celetne ulice, gdje sam posietila svoju prijateljicu.

Uzeše tražiti svi, Emilija s njimi u slogu, prevraćajuć sve po prieko; ali uzalud, narukvice tuj ne bijaše.

— Iz Celetne si ulice išla? upita ju pan M...

— Iz Celetne ulice, otče, reče Emilija smetena; vidjela bo je dobro, kako joj to pretvaranje pristoji.

— Niesi li ju možda u svoje prijateljice ostavila? nastavi opet pan M...

— Za cielo niesam, otče; jer se sjećam, da sam ju imala na ruci, kad sam iz kuće izašla.

— To se mora oglasiti, reče pan M... Valjda je još u svietu toliko poštenja, te će ju vratiti, tko ju nadje.

Uze škriljak i ode.

Drugi dan poslije desete ure dodje pani Naninka k Jaroslavu u sobu, te zače:

— Pane Jaroslave, ajte na Malu Stranu, u Ostruhovu ulicu.

— Ne idem! glasio odgovor.

— Ali vi ćete ići, smijala se pani Naninka.

— Ali ja ne ću ići! odgovori ozbiljski Jaroslav.

— Ali morate; gospodjica me je sama po vas poslala.

Jaroslav izbulji oči.

— Samo se ne čudite. Eto vam, pa čitajte!

Pani Naninka izvadi zlatnu narukvicu, te ju ponudi Jaroslavu, on ne znajuć, što će s njom, uzmače rukom. Za tiem izvadi Naninka broj nekih novina, pokaza mu jednu prijavu, a Jaroslav čitaše, da je na ulici tu i tu izgubljena zlatna narukvica, koja se tamo i tamo ima donieti. Tko ju preda, dobit će toliko i toliko nagrade.

— Pa što je s tiem? pitao Jaroslav.

— Gospodine Bože! Kako samo još možete pitati? Evo vam narukvice, odnesite ju vlastniku — pak vam je slobodan pristup k Emiliji.

Jaroslav se opirao. Reče, da se to njemu ne pristoji takovim načinom pribavit si pristup u kuću; to bi moglo biti, kad bi više puta tamo dolazio, ali da ide tamo upriličiti sgodu, da mu se zahvale, to bi mu se svaki put, kad onamo dodje, pričinjalo, da dočekujuć njega pozdravljaju izgubljenu narukvicu.

— Samo ne budite takov ludjačić, pane Jaroslave! bodrila ga pani Naninka. To je sve gospodjica Emilija tako nagodila, a vam nije i onako ni do šta drugoga stalo, već da se uvedete u kuću. Kad će to biti, ne prionete li uz tu priliku?

Jaroslav se nasmije.

— To je gospodjica sama nagodila?

— Bože dragi, ta tko drugi? Ta znate, da je ljubav domišljata, a tko zna, čemu se za čas ne će naša ljubav domisliti!

— Ha, ha! možda će se domisliti, u takovu izliku odrpati si cipele, smijaše se Jaroslav, te se već spremao na ulicu. Idem dakle, idem, reče, vrgav škriljak na glavu.

— Pazite, desnom nogom pokročite! pripomenu pani Naninka.

Jaroslav pokroči desnom nogom.

Danas se Jaroslav smijao sam sebi, dočim je išao u Ostruhovu ulicu kucajućega srdca. Činilo mu se ma ni malo drugačije, nego da glumi veselu glumu.

Jaroslav stajaše u prvom spratu, na vratih, gdje je bilo napisano ime pana M. Za mali časak zazvonje i... već čuo polagane koračaje, gdje se približuju vratima. Bilo mu je malo smiešno, ali mu je i srdce takodjer malo pobrzalo udarati, i to dosta glasno; samo mu se ruka nije tako tresla, kao što prije, te se je ponadao, da će ipak moći progovoriti.

Zaruži ključ i čuti si mogao, gdje se je u ključanici obrnuo, vrata se otvoriše a na njih kao i prije, gospodjica tetka.

Jaroslav izvadi zamotanu narukvicu i reče:

— Mislim da se ne varam.

— Molim, pane, izvolite unutar! naklonila se gospodjica.

— Izvolite mi oprostiti, ne mogu; jer bi se činilo, kano da tražim nagradu, govoraše Jaroslav, te nudjajuć tetki narukvicu. Gospodjica je ne hćede primiti.

— Ne smiem je primiti, pane. Pan mi je M. naložio, da k njemu privedem onoga, koj donese narukvicu. Molim vas dakle, pane, izvolite ući!

Sada izadje i pan M. na hodnik, te promatraše, kako se činilo ne opažen, Jaroslava.

— Uz taj ću jedini uvjet unići, gospodjice, reče Jaroslav, ako mi obećate, da nagrade ma ni napomenut ne ćete.

— Prosim, pane, prihvati pan M. pristupiv k vratma i primiv Jaroslava za ruku. Kad to želite, ne ću o tom ni slovca napomenuti. Samo mi dozvoljite, da vam se u ime moje kćerke zahvalim. Sada pako molim izvolite unići...!

Jaroslav idjaše kano neznadice.

— Evo ovaj gospodin, Emilijo, donosi ti narukvicu, uvede pan M. Jaroslava.

Emilija se nakloni, ne znajuć, da li joj lice gori, ili se u led pretvara.

Ni Jaroslavu nije drugačije bilo. Emilijina ga dragota malne osliepila; ali način, kojim je predavao narukvicu, bio mu je toliko smiešan, da se je sam sebi čudio. Koliko se svojim smiešenjem ne umjede pretvarati to ipak obične udvornosti nije prekoračio.

Obadvoje se pogledaše u oči — — —

Pan M. odvede Jaroslava najprije u svoju oružanu. Jaroslav znadijaše već od pane Naninke, kakovim je prijateljem lova i oružja pan M.

Pan M. mu ovdje pokazivaše jedno oružje za drugim, te se čudom čudjaše, odakle li Jaroslavu toliko izkustvo u poznavanju oružja, te ga pozva na buduću zimu u lov. Jaroslav obećao.

Čuvši gospodjica Marija, da je to pan Čermak, zagrozi se Emiliji:

— Ti, ti, tajilice!

Emilija ogrli tetku, te reče blažena s veselja:

— Već ništa ne ću od tebe tajit, tetice.

— Dà, dà, to znam, osobito pako ne ćeš sad!

Jaroslav dolazio često u kuću pana M..., jer je uviek pan M... od Jaroslava zahtievao, da skoro dodje, a pan Zahradka doglasi mu često, da ga pan M... Jaroslava na čaj zove.

Pak je panu M... Jaroslav veoma omilio u toliko, da nanj misleći, nije mogao noćju zasnuti.

Dva mjeseca poslije pisaše Jaroslav Ryzaku sliedeći list na selo.

„Praznici se svršavaju, a mislim, da ćeš do skora doći u Prag. Ja sam upravo svršio izpite, a tiem i svoje posliednje praznike. Ali i bijahu ti praznici po me sretniji, nego ma koji drugi. Sada čekam samo mjesto. Sutra zaprosit ću u pana M... ruku Emilijinu. Blažen sam! — Mislim, da mi pan M... ruke svoje kćeri ne će uzkratiti.

Tvoj Jaroslav.

P. S. Tek sada znam, što je... prva ljubav. Neprestance o tom razmišljam, ali drugo ne mogu zaključiti, nego da sam blažen. Kad si izvojštiš svoju crnku, izkusit ćeš sam to isto."

Četrnaest dana iza toga idjaše jedno po podne Mostnom ulicom prema kamenitom mostu izim ostalih i jedan gospodin, na lievo gospodjici, s druge strane idjahu dva mlada gospodičića, a s njima takodjer jedna gospodjica. Jasno je bilo, kako su sva trojica upirala oči u onaj sglob. Sastav se, pozdraviše se izmjenice; ona dvojica nastaviše svoj put, ali ova trojica popostajuć osvrtahu se za njima.

— Molim vas, pane Ryzače, počela gospodjica, iduća s tom dvojicom, tko je ta, koju vodi Čermak?

— To je njegova zaručnica, gospodjice, odvrati Ryzak.

— Divne, krasne li djevojke! čudio se Jiskra.

— A kako li im to pristoji! poče opet Ryzak. Kano da su jedno za drugo stvoreni.

Obrnuše se opet, te prodjoše prema trgu sv. Nikole.

— Ali reci mi, Jiskro, zapodjenu opet Ryzak, zašto je Čermak prestao k tebi ići?

— Molim te, ta s njim nije ništa; odveć je hladan, odvrati Jiskra.

Gospodjica iduća s njima, čuvši te rieči, ugrizla se za usnice. Pričinilo joj se, kano da joj nešto šapće, da je tomu drugi uzrok.

Gospodjica ta bijaše — Ruža.

POUKA.

Marko Antun de Dominis.

(Konac.)

IV.

Nije prošao ni mjesec dana, kako je M. Antun riešen nadbiskupske časti, kada je dne 20. rujna 1616. godine ostavio Mletke i uputio se u inostranstvo. Cilj putovanja bješe mu Englezka, gdje je mislio naći i odziva i podpore za svoje namjere i gdje mu bio put priugotovljen poslaničtvom ove države kod mletačkoga kneževskoga dvora. Tako priprave za put kao i svoj odlazak držao je M. Antun tajnim pred mletačkom vladom i pred svojimi prijatelji, tè se to znalo u jedinom englezkom poslaničtvu. Član toga poslaničtva, plemić imenom Robert, koj je imao dopratiti M. Antuna u Englezku, zaputi se prije, samo da se ne osjeti taj odlazak. Dogovoreno bi, da se onkraj talijanskih granica

sastanu u Chiavenni. Sam M. Antun zabašurio je svoje ukućane, da ide u Veronu zabave radi; a povedè sa sobom svoga nećaka Matu Ponzona, nadbiskupova brata, zanimanjem slikara, kojega zamami obećanjem, da će ga iz Verone poslati sa svojim znancem u Flandriju, gdje će se usavršiti u svojoj umjetnosti. U Padovi preobuče se M. Antun u kratko odielo, promieni ime davši se zvati Marinom Lukarićem, trgovcem iz Dubrovnika. navedši za razlog, što ne bi htio, da ga mnogi prijatelji upoznadu. Na svojem putu pisa dne 3. listopada iz Brescie svomu rodjaku Ivanu Bartoliu prikrijući pravi razlog svojemu odlazku tiem, da misli ondje osnovati akademiju. Prešavši granicu mletačke republike, uputi se u Chiavennu u Švajcarskoj, gdje se sastade s Englezom Robertom, koj ga ondje već od 8 dana čekao, i gdje je imao preporučno pismo na viteza Ercola Salici.

U slobodnoj Švajcarskoj, u gradu Churu, glavnom mjestu graubündenskoga (Grisons) kantona, odkrio je M. Antun bar donekle svoju namjeru; a na to bi prinukan, što su ga ondješnji tajnici mletačke republike Ivan Padavin i Augustin Dolci prepoznali, koji su o putovanju nekoga odličnoga mletačkoga plemića jur iz Chiavenne izviešteni bili. Znajući, da će mletačka vlada kroz ove svoje agente doznati za putovanje njegovo, upravi M. Antun dne 8. listopada pismo na duždа Ivana Bemba, u kojem navodi za razlog svomu putovanju iz Italije, što ga rimska stolica mrzi i proganja, od kada je u vrieme razpre izmedju nje i mlet. vlade pobijao njezinu prevlast; tè ne budući siguran za svoj život, ide onamo, „gdje se bolje spasiti može.“ U ostalom uvjerava taj bjegunac, da ne samo ostaje vjeran „svetoj, čistoj, nepokvarenoj, katoličkoj i apoštolskoj vjeri“, nego da je pripravan, za nju „život i krv“ žrtvovati. I onim mletačkim agentom u Churu potuži se M. Antun na progonstva sa strane Rima, tè za uzrok svomu odlazku iz Italije navodi još i taj, što kani izdati djelo „de potestate principum“, koje se ne bi moglo objelodaniti u ni jednoj zemlji katoličkoj. Mletački agenti, kako su svoju vladu izviestili pismom od 9. listopada, niesu stavili zaprieke odlazku M. Antuna, već ga samo na umjerenost nagovarali; ali su njegovu nećaku i suputniku M. Ponzonu uzkratili dozvolu za daljnji put; tè se ovaj sbilja prieko Bergama vratio u Mletke.

Iz Chura predje M. Antun uz Rajnu u Njemačku i poposta malko u Heidelbergu, koj je onda slo io s glasovitoga sveučilišta, jur g. 1386. zasnovana. Ovdje bijaše velika knjižnica s velikom rukopisnom sbirkom, koju je kašnje (1622.) bavarski vojvoda Makso odanle odvezao bio i koja je kašnje došla u Rim, gdje i sada čini poseban odiel (bibliotheca palatina) velike vatikanske knjižnice. Heidelberg bijaše tada središte njemačkih Kalvina, te s toga primio je rado svakoga, koj je ustao proti katoličkoj crkvi a osobito proti papi. Ovdje je indi M. Antun izdao dne 20. listopada prvo svoje očitovanje u latinskom i talijanskom jeziku,[1] zašto je otišao iz Italije, i koja je svrha njegovu boravljenju u inozemstvu.

Sada je M. Antun stupio pred sviet kano očit neprijatelj Rima; pak se pobrinuo, da taj manifest bude razpačan ne samo u inozemstvu nego i u Italiji i u Dalmaciji. Dva dana kašnje (22. listopada) razašalje uz vlastoručna pisma omotke s tim manifestom u Mletke na Ivana Bartolia i Melkiora de Dominis, u Spljet na nadbiskupa Sforzu Ponzona, a kroz drugoga u Rab na Galeaza de Dominis itd. Koliko se taj manifest bivšega visokoga katoličkoga dostojanstvenika radostno dojmio protestantskih krugova u Heidelbergu, svaki si može lasno pomisliti, tko uzme na um vjerski fanatizam one dobe u oči velikoga trideset-godišnjega rata. M. Antun bijaše slavljena osoba, počašćen u dvoru izbornoga kneza za ono 15 dana, koje je u Heidelbergu sproveo. Jednakim slavljem bijaše on primljen u Haagu, kamo je po Rajni dne 19 studenoga prispio, odsjednuv tuj kod englezkoga poslanika Charlettona a počašćen knezom Mauricijem. „Moj manifest — piše M. Antun iz Haaga svojemu rodjaku I. Bartolu dne 23. studenoga — divno je ovdje uspio i počimam biti proročištem; prvi muževi našega reda dolaze k meni kano proroku i nadam se veoma veliku uspjehu“. Pisati i govoriti proti Rimu u onih krajevih, bijaše stvar obljubljena — a M. Antun nije bio štedljiv ni u jednom ni u drugom. Napokon prispije naš bjegunac sa svojim pratiocem Robertom dne 29. prosinca u prestolnicu Englezke, koja bijaše ciljem njegovu putu i gdje je mislio izvoditi svoje osnove.

Ovaj korak M. Antuna nigdje u katoličkom svietu nije tolike zabune proizveo koliko u Rimu i u Mletcih. Rimski sbor „indicis“ zabrani već proglasom od 12. studenoga M. Antunov manifest od 20. listopada, jer da sadržaje više članaka „krivovjerskih, pogrješnih, razkolničkih, blaznivih i uvredljivih za rimo-katoličku crkvu“; zabrani takodjer u napried oglašenu u onom spisu knjigu „de republica christiana“. Ova zabrana bi priobćena svim crkvenim oblastim s nalogom, da prepriече razširenje i razobćenje onoga manifesta; a u to ime bude i mletačka vlada

[1] Naslov je: „M. A. de Dominis, archiepiscopus spalatinus, suae profectionis consilium exponit“. Bilo je dva puta preštampano u Londonu, na ime još iste god. 1616. kod Iv. Billia i sliedeće god. 1617.

pozvana, koje je podanikom pisac bio. Osim toga rimska je kurija nastojala doznati za svaki korak M. Antuna u inozemstvu, te mu osobito prieko katoličkih vlasti na put stati. Papa Pavao V. potužio se je dne 2. prosinca mletačkomu poslaniku Šimi Contareniu na englezkoga poslanika u Mletcih, koj da je M. Antuna zaveo, radeći tiem proti sunarodnomu pravu, dočim bi imao zastupati kod kneza svojega kralja a ne pačati se u katoličke poslove. Mletačka vlada uze putem svojega poslanika u obranu englezkoga zastupnika, spomenuv (pismom od 10. prosinca), da on živi „mirno i čedno"; a da on za cielo nije uputio M. Antuna, već da je toga zavela „zla ćud". Ista vlada mletačka, koliko si dosliedna bila u obrani svojih prava državnih naprama rimskoj stolici, u toliko, vjerna svojim katoličkim načelom, nije stajala na putu njezinim crkvenim organom, bilo kod iztraga u poslu M. Antuna, bilo u proganjaju njegovih protucrkvenih osnova. Ured mletačke inquisicije zabrani manifest M. Antuna od 20. listopada. Od 17. studenoga stala je „inquisicia", sastojeća se iz Andrije Baduaria, Jakova Cornelia i Tome Contarena, pred nunciom i inquisitorom izpitivati i preslušati sve osobe, koje su od prije stajale u bud kakovu odnošaju s M. Antunom. Tako bješe preslušani redom: novo imenovani spljetski nadbiskup Sforza Ponzoni, njegov brat i M. Antunov suputnik Mato Ponzoni, Ivan Bartoli, Lorenzo Bassi, spljetski plemić Mato Alberti, spljetski kanonici Jerolim Radošić (Allegreti) i Marin Drvodelić, napokon Spljećani Franjo Capogrosso i Ivan Kuparić. Inquisicia protegnula je svoju djelatnost takodjer na Rab i na Spljet. Kada je rabski biskup Paškval prijavio bio pismom od 14. siečnja 1617. nunciu u Mletke, da jedna nećakinja M. Antunova imade u samostanu njegovu sliku, naloženo bi od inquisicie biskupu, da uztraži tu sliku i da ju sakrije. U Spljetu je Ivan Capogrosso, velik prijatelj M. Antuna, dielio njegov manifest, pače razaslao ga i u Bosnu — a to je nadbiskup Ponzoni iz Spljeta dne 27. srpnja 1617. prijavio nunciu u Mletke. Drugi Spljećanin Capogrosso, imenom Augustin, još je više bio za M. Antuna zanešen, veleći, da ne vjeruje ni papi ni nadpiskupom ni biskupom, nego jedinomu M. Antunu, kojega sliku da uvjek uza se nosi. A inquisicia pozva ga dne 10. travnja 1619. na sud u Mletke.

Tiem se načinom mislilo zamesti u Italiji i Dalmaciji svaki trag M. Antunu i njegovu nastojanju.

Da vidimo sada u kratko, što je bivši spljetski nadbiskup radio u Englezkoj.

Ondje je poslije velike kraljice Jelisave (1603) vladao Jakov I. sin nesretne Marije Stuart, koj je sdružio Škotsku s Englezkom i Irskom. Vjerozakonsko pitanje sveudilj je zanimalo javno mnienje i sve slojeve naroda. Sve su vjerske stranke iz prva polagale u Jakova svoju nadu: Puritanci, jer bi on medj njimi odgojen; Episkopalci, jer je njihov sustav monarhičkoj vladavini više prijao; Katolici, jer je bio sin revne katolikinje te jim je u Škotskoj prijazan pokazivao. Pa su sbilja Puritanci malo kašnje sumnjičili ga za papistu; a to bijaše tada u Englezkoj velik zločin, od kojega da se opere, izda Jakov već 22. veljače 1604 stroge ukaze proti katolikom. Od sada se Jakov očitova odlučno za episkopalni sustav; pa stade, osobito poslije odkrivene u studenu 1605 urote, žestoko proganjati katolike. Osim toga Jakov se rado bavio bogoslovijom i držao se za vrstna bogoslova. On bi se rado prepirao o vjeri, tè se i sam upustio u razpravu s učenim kard. Bellarminom, kada je on (pod imenom Mathias Tortus) izdao spis proti zakletvi, kraljem propisanoj.[1]

Prikladnijega zemljišta nije M. Antun mogao u Englezkoj naći nego li je bilo ono pod kraljem Jakovom I., kada je koncem god. 1616 u priestolnicu prispio. Državna vlast ogorčena proti „papinstvu", sam kralj bogoslov! M. Antun odsjedè u kući kanterburžkoga nadbiskupa; kralj ga „rado vidjè" i uzè ga sobom u crkvu 3. siečnja 1617., što se držalo, da će M. Antun prieći u anglikansku crkvu. Bilo je dakako ozbiljnih Engleza, koji niesu rado gledali takove svrzikape; pa je i tajnik Vinat svomu drugu, mletačkomu tajniku Ivanu Lionellu posprdno rekao: „vi u Italiji trebate više englezkih vojnika nego li u Englezkoj trebaju talijanskih književnika".

Medju tim M. Antun probudio je do skora veliku pozornost ne samo u Englezkoj nego i u cielom svietu svojim glavnim djelom, koje god. 1617. izdade u Londonu kod I. Billia pod naslovom: „De republica ecclesiastica libri X".[2] To je djelo, koje je stao još u Spljetu pisati i o kojem se od davna pogovaralo. U ovom djelu, kako se može već iz naslova nagadjati, razpravlja M. Antun o crkvi kano duhovnoj zadruzi, o njezinu ustrojstvu, vlasti, odnošaju naprama državi itd. Po njegovu mnienju ustrojstvo se crkve tečajem vjekova promienilo i odstupilo od onoga, koje joj sam osnovatelj dade. Crkva mu je prvobitno monarhija sa vladavinom aristokratičkom ali s primjesom demokratskom; dočim imadu ovom monarhijom upravljati biskupi neizključiv ipak donjekle nižega sve-

[1] Izadje Jakovljev spis u Londonu 1607. pod naslovom: „Triplici nodo triplex cuneus".

[2] Doživilo je još tri izdanja: u Heidelbergu 1618. i 1620. godine, onda u Frankfurtu 1658. god.

ćenstva (sinodalne sinode). S toga medju biskupi ne ima „iure divino" nikakove razlike; a koja je, ta je crkvom („iure ecclesiastico") uvedena. Pa ni rimska crkva ne ima nad drugimi priednosti „niti u sebi, niti u svojem biskupu niti u svojem svećenstvu"; dosljedno „prvenstvo pape protivi se evangjelju i Hristovoj odredbi"; te ako je „rimska crkva imala ili imade pred drugimi kakovu priednost, tu je dobila od svjetske vlasti." Vlast crkve je samo duhovna, a ne ima nikakove svjetske; pà dočim kršćanski vladaoci imadu dosta veliku vlast u crkvi, ova ne ima nikakove vlasti na državu, osobito naprama kraljem. Razpravlja na dalje o nutrnjoj upravi crkve, imenito o vlasti papinoj, o crkvenih saborih itd. Ovo su ona glavna načela, koja iztiče M. Antun u tom djelu, a gleda jih poduprti ugledom sv. pisma. sv. otaca, saborskimi zaključci. Sve umovanje bijaše u prvom redu napereno proti papinstvu, koje on smatra ne božanstvenom nego ljudskom ustanovom, dočim namjestnikom Krstovim na zemlji smatra on ne papu nego sv. duha, koj kroz crkvene organe djeluje. M. Antun demokratizuje crkvu i tiem, što ruši razliku izmedju svećenstva i svjetovnjačtva, te i ovomu ustupa prava kod uprave, pače sv. red nije mu nikakovo svetotajstvo, a oba stališa hoće da izjednači i ukidanjem bezženstva. U kratko: M. Antun duboko je zaronio u protestansku struju, zaploviv osobito u episkopalni sustav, koj bi tada u Englezkoj vladajući.

Badava je M. Antun primjetio u tom djelu svojem: „podnipošto se ne dielim od ljubavi, kojom sam obvezan naprama sv. katoličkoj crkvi i svakomu članu njezinu" — on se ovim djelom sam izključio iz obćinstva njezina. Samo pako djelo diglo je veliku viku u Europi. Jedva je izašlo umah se stalo prevoditi u različite jezike. Stranke uhvatile se umah u koštac. U Rimu sbor „indicis" zabrani ga naredbom od 25. stud. 1617., naprotiv holandezki stališi poslaše piscu srebrnine u znak priznanja. Bogoslovi stadoše pisati, ovi za, oni proti djelu; od posljednjih napomonut ću Leonarda Maria iz Kolonje, Marka Bekana iz Moguće, Baltasara Nardia iz Arezza, Ambroza Rusconia iz Milana, Filipa Fabra profesora u Padovi, Ivana Jauseniusa profesora na lovanskom sveučilištu itd. Bogoslovni sbor sorbonski u Parizu razdvoji se u mnienju glede M. Antunova djela; dočim ga jedna stranka sasma odsudi, druga je, s glasovitim Edmundom Richerom na čelu, odobravala neke these njegove. Od katoličkih državnih vlasti ona, koje se najbliže ticalo, na ime mletačka, držala se naprama toj knjizi više neutralno; pa nije ni dozvolila štampanje Fabrova oprovrgnuća, kako joj se ne bi prigovorilo, da se mieša „ovamo ili onamo".

Uspjehom ovoga djela potaknut M. Antun nastavi svoju književnu radnju u istom smjeru. Već sljedeće god. 1618 izdade u Londonu djelo: „Scogli del naufragio christiano, quali va scoprendo la s. Chiesa", koje preveđeno na francezki i štampano u Sedanu bješe englezkom vladom razposlano na sva njezina poslanstva u inozemstvu, da razbći taj spis, koj je još žešće napadao na papinstvo. Čak u Carigrad dodjoše sanduci puni te knjige. Opet sliedeće godine 1619. izadje u Londonu djelo: Petri Suavis Polani istoria del concilio di Trento, koje je pomenuti Pavao Sarpi, mletački bogoslov, sastavio bio ponajviše po izvještajih mletačkih zastupnika na tridentskom saboru, i koje je on svojemu prijatelju M. Antunu bio u rukopisu priobćio za čitanje. M. Antun je ovo djelo izdao, kako se misli bez predbježne dozvole piščeve, pod onim naslovom i posvetio ga englezkomu kralju Jakovu I. Poznato je, kolikim je uzhitom u taboru, protivnom rimskomu dvoru, ova poviest trident. sabora primljena bila;[1] tè da je izazvala onu Pallavicinia: „Istoria del Concilio di Trento (Roma 1652)"; ali autentično izdanje saborskih razprava bi pridržano našemu vremenu, pače našemu Zagrebu. Čudnovata igra sudbine! Izdavatelj pristranih akta bijaše Hrvat iz Raba, a glavni grad Hrvatske izda na svjetlo poslije dva i pol stoljeća prave izprave toga znamenitoga sabora. Uz ova veća djela sastavi M. Antun u Englezkoj boraveći manjih spisa polemičke naravi,[2] od kojih se spominje jedan, u kojem razpravlja o načinu, kako bi se protestantske sljedbe mogle izmiriti s rimskom crkvom. Ova je misao od davna obuzela bila M. Antuna; ali po njegovu predlogu bilo bi valjalo katoličkoj crkvi napustiti bitne podloge njezina ustroja.

Osim što je M. Antun perom ustao za ova načela, stao je koncem god. 1617 „propoviedati u jednoj crkvi londonskoj mnogobrojnomu slušateljstvu, da ovim javnim činom pokaže, koliki je protivnik rimskoj crkvi i njezinoj nauci". Sve je ovo M. Antunu pripomoglo do većega štovanja u kraljevskom dvoru i u onoj protirimskoj atmosferi. On se je sam u pismih hvalio svojim prijateljem, da „uživa mnoge dohodke i časti i ugled kod kralja, koji ga je svaki dan više lju-

---

[1] Adam Newton stao odmah „Istoriu" prevoditi na latinski i prevede dvie prve knjige; ali prievod nastavi M. Antun, tè dovrši sljedeće četiri, napokon Vilim Bedelli prevede dvie posljednje.

[2] Pripisuju mu se ovi: „Sorex"; onda „De potestate regia et usurpatione populi, pro Tortura Torti" (ovako se zvao spis kralja Jakova I.), koj je izdao pod imenom A. Burchillus.

bio i častio prema tomu, kako su njegova djela izlazila, kojima se kralj nasladjivao.“ Bješe pozivan na sve dvorske i crkvene svečanosti; jednu od ovakovih prigoda spominje mlet. poslanik Jer. Lando u pismu od 17. siečnja 1620, da je naime M. Antun na plesu kod priestolonasljednika sjedio uz kralja, koj je mjesto pod baldakinom zauzeo bio. M. Antun htjeo je svoj ugled kod kralja Jakova upotriebiti pače i na to, da ga uputi na zavedenje u anglikansku crkvu takovih uredaba, kojimi bi se ona približila kat. crkvi. Tako ga on nagovarao, kako se bar u dvoru govorkalo, da ušnu izpovjest uvede.

Ali uzprkos tomu uglednomu položaju, koj si M. Antun steče u Londonu, uzprkos častim, koje je on obnašao ondje, bivši tajnikom vitežkoga reda sv. Gjure, dekanom u tri sbora itd. svemu tomu užprkos zaželi on ostaviti Englezku i vratiti se u Italiju. Što je moglo M. Antuna na taj korak potisnuti? Prem bješe on u dvoru Jakova I. dobro vidjen, to ne ima ipak sumnje , da mu je položaj ogorčan, od kako je mletački poslanik Antun Donato proti njemu stao raditi, što je tobož nastojao lojalnost mletačke vlade u razmirici izmedju Španjolske i Savoje dovesti u sumnju. S druge strane dogodi se u Rimu promjena, kojom bude mu put utrven povratku. Dne na ime 22. siečnja 1621 prestavi se papa Pavao V, a nasljednikom mu bude milanski nadbiskup Alexandro Ludovisio pod imenom Grgura XV. Nov papa bješe našemu M. Antunu njekada učiteljem, a kano stožernik prijateljem i štitnikom; pà popevši se na stolicu sv. Petra htjede svojega njekadanjega učenika ukloniti s mjesta, gdje je rimskoj stolici toliko štetio, pa ga umiriti. Obrà djelovati na M. Antuna prieko Španjolske, pozvavši po svojem poslaniku u Madridu kralja Filipa IV., da naloži svojemu izvanrednomu poslaniku u Londonu, Gondemaru, neka bi M. Antuna nagovorio na izmirenje s rimskom stolicom i na povratak u Italiju. Poslanik poluči svrhu, obećavši M. Antunu uz ostala i takav položaj, s kojim bi skopčan bio godišnji prihod od 12.000 škuda.

Kada se o toj mieni razsuo glas u krugovih anglikanskih, bilo je uglednika, koji su nastojali odvratiti M. Antuna od te odluke. Sačuvalo se pismo arcipopa Josipa Halla, koj M. Antunu s jedne strane laska, s druge strane plaši ga nevjerom, koja ga u Rimu čeka. Ali badava — jer M. Antun obznani već 9. listopada 1621. vlastoručnim pismom papi Grguru XV. svoj skori povratak, preporučujući mu svoje drugove fra Michiela iz Siene, i fra Aurela Madura, koji će se s njim vratiti. Papa je prieko kard. Mellina pismom od 25. prosinca ovlastio nuncia u Brussellu, da u njegovo ime M. Antuna odrieši od svih crkvenih kazna, u koje je bio prije pao, pokle se odrekne krivovjerstva. U Londonu dosta su se ljutili, što se M. Antun odlučio na povratak. Kralj Jakov I. spočitavao mu je lahkoumnost i nevjeru; pa se osobito razgnievio čuvši, kako njeki govore, da je on M. Antunu savjetovao povratak, kako bi ga upotriebio za svoga posrednika kod pape. Ovo i koješta drugo navede napokon kralja, da mu prieko kanterburžkoga nadbiskupa u travnju 1622 zapovjedio, neka u roku od 20 dana ostavi englezko zemljište, na koje nesmie se više nikada vratiti.

Sada je de Dominisu bilo još manje obstanka u Londonu. Dne 17. svibnja nalazimo ga u Brusselu, gdje se u kući nuncia conta I. Fr. Guida odriče krivovjerstva i opet miri s crkvom rimo-katoličkom. U lipnju bi M. Antun očekivan u Rimu; ali dodje onamo tek 29. listopada 1622. s 14 osoba pratnje. Doček bijaše mu prijazan; papa opredieli mu 3.000 škuda na godinu, dade mu kuću, podvorbu i kočiju.

Dok mu prijatelj davni, papa Grgur XV. živio, bio je u miru pušten. Ali kada dne 6. kolovoza 1623. bivši kardinal Mafeo Barberini pod imenom Urbana VIII. zasjednù stolicu sv. Petra, tražila se od njega javna zadovoljština, na ime da novim manifestom opozovne, što je prije napisao i učio bio. Ovomu se zahtjevu M. Antun sbilja pokori, izdavši dne 24. studenoga 1623. spis pod sličnim naslovom kano onaj u Heidelbergu prije 7 godina: „Marcus Antonius de Dominis, archiepiscopus Spalatensis, sui reditus ex Anglia consilium exponit“. Od svojih predjašnjih tvrdnja zabaci i odsudi ovu: „papa ne ima vremenite vlasti“; pà osim toga udari silno na Engleze i Niemce, koje je malo prije u zviezde kovao. U tom je spisu M. Antun vlast pape toli uzveličao, da se razobćenje toga spisa mletačkoj vladi činilo opasno po državu. Pao je indi iz jedne skrajnosti u drugu.

Ali taj opozov bješe više spoljašan nego li iskren. M. Antun nije ipak svojih načela bitno promienio, samo što jih sada nije na javnost iznosio. U sukromnih razgovorih i naučnih prepirkah iztaknuo bi M. Antun nazore, koji se u Rimu niesu mogli odobravati. To se je da kako doznalo; pa se uzelo, da se on samo licumjerski odrekao predjašnjih načela krivih, dočim iznovice upade u „krivovjerstvo, koje nebi nikada iz srca njegova podpunoma izkorjenjeno“. Bješe indi pozvan pred inquisiciu na sud i tude obiedjen krivovjerstvom; pa odredjen mu rok od tri mjeseca, da se obrani; ali dotle premješten dne 18. travnja 1614. u kastel s. Angelo (Moles Hadriani) pod stražu. M. Antun sbilja odreče se opet krivih nauka; ali dne 31. kolovoza padè u smrtnu bolest, u opasnu rimsku groznicu, koje nije više mogao preboljeti. Deveti dan, 8. rujna noćju, primivši otajstva

umirućih i blagoslov papin a držeći u rukah krst, te dajući ine znakove pokore, prestavi se s ovoga svieta. Kako je ova bolest i smrt dosta nagla bila, da se ne bi na otrovanje pomišljalo, bude odredjeno, da se tielo otvori u prisutnosti bilježnika sv. inquisicie i drugih. Ali otrovu ne bi ni traga; nego pluća bijahu upaljena, vanjsko lice srdca salom obraslo.

M. Antun bio želio naći počinak u crkvi sv. Apostola. Ali taj mu ne bi dosudjen; još ne bì na ime odsuda sv. inquisicije izrečena, tè s toga bì tielo medju tiem u tamošnjem samostanu pohranjeno. Parnica bì indi po propisu nastavljena, kano da je M. Antun živ, tè do 21. prosinca kraju privedena. Na taj dan, kojega se slavi spomen sv. Tome apoštola, sasta se u dominikanskoj crkvi alla Minerva sudištè sv. inquisicije, da proglasi obrazloženu odsudu proti M. Antunu. A ta odsuda zaključuje: „Odsudjujemo uspomenu bivšega M. Antuna de Dominis, njekada nadbiskupa u Spljetu, na vječitu sramotu, lišavamo ga svih časti, služba, blagodati, zaplienjujemo sav imetak njegov za sv. uficij, izbacujemo njegovu spomen, njegovo ovdje prisutno tielo, njegovu sliku i njegove spise iz crkve, koje se milosrdja on, dok je živio, učinio nedostojnim; i za to dajemo ga u ruke rimskoga governatora ili njegova namjestnika ovdje nazočnoga, da on postupa s njim po zakonu, i hoćemo da se njegovi spisi javno sažgu. Tako mi sudimo."

Po obstojalih zakonih rimski governator dao je tielo M. Antuna sa slikom i spisi njegovimi još isti dan na javnom trgu „di fiore", tom rimskom stratištu, javno sažgati.

Koga ne hvata groza s takova svršetka M. Antuna? Ne sgražamo se sbog načina smrti, jer on bijaše osnovan na tadanjem kaznenom postupku; pa ako se imade komu krivnja spočitati, ta ide vjek onaj; tè se ni u slobodoumnoj Englezkoj niesu uljudnije kaznili krivci veleizdaje počinjene prama nebeskom ili zemaljskom vladaocu. Ali sgražamo se, što je onako poginuo muž, koj je po svojem zvanju i po učenosti svojoj mogao inače dokončati svoj život.

Već po ovom kratkom nacrtu može si čitatelj stvoriti sud o ćudi i značaju našega Rabljanina. Riedka mu se učenost poreći ne može, a još manje smjelost u izvadjanju svojih pomisli i namjera. Ali tudjer nije poznavao ni granica umjerenosti ni obzira pristojnosti. Hoteći obnoviti crkvu, po nazorih ne izvornih već u tadanjoj nerimskoj zadruzi običnih, zaboravio je na tu početnu istinu, da obnova imade sa vlastitom osobom započeti, da reformator imade biti čist i neporočan a najpače bezstrastven, i da se zadruga sama imade obnoviti iz sebe i po sebi. A još se manje pristoji urota s načelnim neprijateljem da se poluči „reformatio in capite et membris".

K čemu, pitat će gdje koji čitalac, taj vjekopis u „Viencu"? M. Antun de Dominis bje rodom Hrvat, on je 20 godina služio u hrvatskoj domovini — pa kano takav, oko kojega se jedan diel naše poviesti okreće, zaslužuje, da se i neučenjački krugovi upoznadu s osobom njegovom. Osim toga M. Antun bio je zastupnik ideja, koje, sudilo se o njih kako mu drago, proizvele su bile već do sada u svietu velikih potresa, kojih se posljedice osjećaju i danas. Poznavanje pako tih zastupnika i stiegonoša ne samo je koristno nego i potrebito. Istina je, M. Antun prestao je biti našim, čim je stupio na daske svjetske — ali takova je sudbina svih malih naroda. *F. R.*

Torquato Tasso na dvoru u Ferrari.

Napisao G. Voigt. S njemačkoga preveo C.

(Konac.)

Talijani nastojahu velikom pomnjom, da uzrok njegovoj nesreći uklone od njega i uzvišenog pokrovitelja mu, te da ga obore na obćenite mu „neprijatelje i zavidnike". Sam Tasso govori uviek, da je na njega naperena bila velika i zlobna urota. Pripovieda nam se o uvredah i poniženjih, ali nam se ne navadjaju pojedince. Pignu, Gnarinia, Montecatina i druge okrivljuju, da su mu oteli sklonost vojvodinu jedino spletkami. U istinu pako može se govoriti samo o jednoj književnoj urotici. Ako su Tassa oduševljeni mu prijatelji uzvisivali nad Ariosta i na priestolje Parnassa, to naravno niesu mogli mirovati ni štovatelji „bjesnećega Rolanda".

Ako motrimo uzrujanu i propalu dušu Tassovu, razjasnit će se prilično lasno mnogo toga, što nam tumači taj prekret. Najprije mu se pričini, da će okrenuti sve na bolje, ako ostavi Ferraru, sebičnoga zaštitnika i zlobne suparnike. Privlačio ga je medicejski dvor, koji se je već od davnih vremena, natjecao sa ferrarskim. Prijatelji Tassovi stadoše potajno sklapati dogovore. Po tom se jasno vidi, da nije pošteno radio; da je nestalan bio. — „Znano Vam je", piše svomu prijatelju Gonzagi 31. ožujka 1575., „da su mi u *** (Ferrari) mnogi ljudi nesnosni, ali da me nijedan odanle ne goni. S toga sam odlučio, ostaviti to mjesto, premda ne mislim, da bi mi se tako lahko oteti moglo. Medjutim nije mi sasvim u volji, jer mi je neugodno biti neprestance pod pazkom. Uz to i časti i darovi niesu takovi, da bi zavriedili toliko napora".

Tasso ne mogaše se odlučiti, niti da ostane u Ferrari, niti da priedje k Medicejcem, osobito jer mu Medicejci ne obećavahu ništa stalna. Mučila ga je misao, da bi mu punim pravom mogli prigovarat, da je neharnik, da tako naglo ostavi svoga desetgo-

dišnjega dobrotvora, koji je prama njemu još i sada bio ljubezan i milostiv. O svojoj nakani, da podje u listopadu god. 1575. u Rim, govorio je i sa urbinskom vojvodkinjom, o kojoj piše Scipionu Gonzagu ovako: „Ona ne odobri moje osnove i veli, da ne smijem ostaviti Ferrare, prije nego li izdam tiskom svoju knjigu“.

Kad je vojvodu radi svog putovanja u Rim, gdje se sa svojimi prijatelji kritici ustmeno dogovoriti kani, za dopust umolio, dozvoli mu ga ovaj bez svakog prigovora.

Ode dakle bez ikakove zapreke u Rim. Tamošnji ga prijatelji dobro i ljubezno primiše; a drug Gonzage predstavi ga bratu toskanskoga vojvode, stožerniku Ferrandu de Medici. Tasso doduše ne primi njegove ponude, ali vraćajuć se upotriebi ipak gostoljubje Medicejaca. Glavni razlog, da nije kod njih ostao, je taj, što njihove ponude ni s daleka ne bijahu toli sjajne kako je Tasso mislio. Sada istom poče uvidjati, da će malo gdje naći bolje mjesto nego li u kući Este.

Kad se je opet u Ferraru vratio bio, primiše ga i vojvoda i kneginjice prijazno. Za vrieme njegova odsuća dvoje se promienilo u tom dvoru. — Krasna grofica Leonora Scandiano prispje, te posta naskoro obožavana prima donna. To pribavi Tassu novih takmaca. Nadalje bijaše umro Pigna, povjestničar i državni tajnik, te je po njem dobio tu čast Antonio da Montecatino, koga je Tasso počeo naskoro smatrati zlobnim neprijateljem. Pa ako je i sbilja Antonio pjesnika, radi Medicejaca kod vojvode ocrnjivao, to u istinu nije radio krivo. Još i sada uvjeravao je Tasso često svoje prijatelje u Rimu i Fiorenci, da kani ostaviti Ferraru čim prije moguće. Kraj svega toga ipak zamoli vojvodu za izpražnjeno mjesto povjestničara, s kojim je skopčan bio velik dohodak; a svoje florentinske prijatelje uvjeravaše medjutim, da te službe ne može nikako primiti, jer ne će, da pišuć poviest mora zlo govoriti o Medicejcih. Veoma se je začudio i osjetio iznova obvezanim, kad mu je Alfonso molbu odmah uslišio; a vanjske mu prijatelje iznenadi ta viest.

Tada već — ljeti naime god. 1577. — pokazivahu se nevaravi znaci ludila U isto vrieme podje u Bolognu, gdje se sam obtuži pred tamošnjim inquisitionalnim sudom. Uviek je mislio, da ga tajni i svuda poslujući neprijatelji ocrniše kod pape krivovjercem. Odasvud da ga zaokupiše uhode, da mu listove otvaraju i čitaju, a pisma tajno pregledavaju, a podkupljeni ubojice da mu rade o glavi. Ponajprije preda svu svoju služinčad sudu, a jer iztragom ništa ne postiže, proglasi sudce huljami. — Sve dvorske sluge smatrao je podmićenimi, da ga otruju ili umore. 17. lipnja god. 1577. navali biesan, u primaonici urbinske kneginje, bodežom na slugu, na kojeg je najviše sumnjao, jer ga je slučajno gurnuo bio. Tim si činom pribavi kratki zatvor.

Moramo priznati, da se vojvoda prama njemu nije samo vladao kao dobročinac, već kao rodjeni otac ili brat; a to priznaje kasnije i sam Tasso. Vojvoda prizva najglasovitije liečnike, a ferrarski inquisitor nastojaše iz svih sila umiriti bolestnog pjesnika. Uz to ga povede sa sobom na zaselak Belriguardo, ne bi li mu se oslabljeni duh malo okriepio, boraveć u krasnoj i blagoj naravi. Što se ovdje sbilo, nije nam znano; nu već 11. srpnja poslaše Tassa pod pratnjom natrag u franjevački samostan u Ferrari; jer javno govorahu: „lud je i to pogibeljno“. Od svakog liečenja branio se je Tasso, misleć, da ga kane otrovati. Iz samostana pisao je Alfonsu najbezobraznija pisma, u kojih mu jednom reče, da i on, vojvoda, naime, boluje od melanholije i ludila. Sada mu dakle zabrane pisati Alfonsu a i urbinskoj kneginji. Uslied toga podivlja sasvim, misleć, da ga kao zlotvora zatvaraju, te poče i riečju i u listovih još više grditi vojvodu.

Jednoga dana, kad nitko nije nanj pazio, odšulja se najprije iz samostana a za tiem iz grada. Kao velik zlotvor, sa strahom u srdcu, bludio je samotnimi stazami kroz Abruze, boreć se više tjedana oskudicom. Napokon prispije onemogao i podivljao u Sorento, svoje rodno mjesto. Ovdje mu življaše sestra Kornelija, udova sa više djece, kukavno životareć; nu ni njoj ne povjerova odmah. Nepoznat, gradeć se pastirom, stupi u kuću, pripoviedajuć joj o nesretnom bratu Torquatu. Istom kad ga je njezina nježna ljubav i sućut riešila svake sumnje, povjeri joj se.

Sbilja se i umiri, boraveći u tiesnoj kućici medju ribari. Nu na skoro zaželi opet uživati sjajni i bučni život dvorski. Požali svoj bieg i napiše vojvodi i kneginjicam pisma, moleć ih, da mu ne uzkrate svoje sklonosti i da mu dozvole opet se povratiti. Jedina mu Leonora odgovori veleć, da mu ne može pomoći. Uzprkos tomu podje Tasso u Rim, te nagovori svoje prijatelje, da mu izhode slobodan povratak. Vojvoda privoli napokon i to pod ovimi pogodbami: Tasso mora ponajprije priznati, da je svoj njegovoj bojazni od progona kriva samo njegova vlastita melanholija, te da se ne će podavati misli, da ga vojvoda kani smaknuti dati, pošto mu je uviek sklon bio i dobro mu činio. Nikad više ne smie onako govoriti, kao što prije; jer vojvoda ne će da ga uzaludno pomiluje. Ako li se ne povjeri liečnikom, to se u obće ima udaljiti sa ferarskoga zemljišta.

Tasso privoli na sve, te se povrati početkom travnja g. 1578. u Ferraru. Liečnici

zahtievahu od njega, da se okani duševnoga napora i umora, te da traži zabave i svečanosti.

Naskoro se Tasso opet potuži, da mu ne će da vrate pisama i pjesama, koje je kod svog prvog biega ostavio; poče opet napadati vojvodu i sav dvor žestokimi riečmi. Vojvodi očitova češće, da voli služiti neprijateljskog vladara, nego li da se na njegovu dvoru s njim tako radi. Jednoga dana, bijaše to mjeseca srpnja, proču se, da je opet ostavio Ferraru, i to sam i pješke. Pol godine putovao je sad ovamo, sad onamo. Da ga je gonio nekakav nemir, dokazuje nam njegovo selenje, bijaše bo za to vrieme u Mantovi, Padovi, Mletcih, Urbinu i Turinu. Svagdje ga primiše veleljubezno; ali se ipak radovahu, kad je opet otišao. Ovdje bi ga vriedjalo, što su ga kao zamišljena štedili; ondje bi opet nalazio sve same zavidnike i progonitelje. Nikada nije govorio o drugom, nego o dvorskom robstvu, pa je ipak, premda je slobodan bio, putovao od jednoga dvora k drugomu. Kad ga je siromaštvo tištilo i kad se nigdje nije mogao nastaniti, pričini mu se opet život u Ferrari zlatnom dobom, te ga je sve natrag privlačilo. Na njegove molbe upusti se stožernik Albano u dogovor sa vojvodom Alfonsom. Ovaj se dugo odlučivao: ne hćede ništa ni znati o povratku Tassovu, ako ne opozove uvredljive rieči za dvorsku gospodu i ako se ne podvrgne liečničkim nalogom. Tasso opet obeća sve: „ne težim,“ reče, „za ničim, nego da mogu njegovoj visosti cjelivati ruke.“ Upravo se je imala proslaviti sjajnimi svečanostmi treća ženitba Alfonsa sa Margitom Gonzagom; u to vrieme nadao se Tasso, da će najprije moći zadobiti milost vojvode, svoju čast i svoja pisma. Prije, nego li mu se je itko nadao, stiže on 21. veljače g. 1579. u Ferraru. Sutradan očekivahu kneževsku zaručnicu; svi bijahu zabavljeni dočekom i svečanosti. Nitko ga ne pozdravljaše, kao što je on to želio; vojvode i kneginjicâ ne mogaše ni vidjeti. Nikomu ne dozvoljavaše vrieme, da se brine za pjesnika, a mnogi se upravo uklanjahu njegovu mrkomu licu. Opet se probudi u njem stari demon. Mislio je, da će mu odlanuti divljimi psovkami, proklinjao je vojvodu, sve Este i sav dvor, pače i sama sebe, jer im je toli dugo služio. U skrajnjoj ljutosti opozva sve stihove svoje pjesni, koje je spjevao u slavu esteskoga roda i nazva javno vojvodu i njegov dvor družbom lopova i nezahvalnom nemani. Alfonso, čim je to dočuo, izda nalog, da odvedu ludjaka u bolnicu sv. Ane, gdje su uz bolestnike iz najnižeg staleža liečili i ludjake.

To je istina, u koliko se je mogla izvaditi iz najboljih izvještaja. Tko je bivao sa ludjaci, nalaziti će to svatljivim i jednostavnim; čini se, kao da smo gledali, gdje se približuje gorka istina. U taj posliednji dogodjaj uplela je priča romantičnu ljubav pjesnika za Leonoru. Već najstariji vjekopis Tassov, koj izadje u Napulju g. 1619. označuje uzrokom, s koga ga zatvoriše, ovu ljubav. Tek početkom prošloga vieka napisa Muratori tradiciju, koja se je do onda prenašala u Ferrari od koljena na koljeno. Po toj tradiciji izadje onom sgodom i u prisuću mnogih dvoranika na vidjelo dugo sakrivana ljubav Tassova: on se približi Leonori, kao da kani odgovoriti na pitanje, te ju onda oduševljeno ogrli i poljubi. Vojvoda obrati se sasvim mirno svojim dvoranikom rekav: „Gledajte, nije li šteta, da je tolik muž sasvim poludio? mora se zatvorit!“

Tassovo daljnje živovanje samo je život bolestna duha, koji mu je produžio bolovanje za 16 dugih godina. Duh mu je bio bez dvojbe bolestan, ali su veoma riedki slučajevi, u kojih takova bolest stoji toliko godina nepomično na istom stepenu, i u kojih se tako malo snizuje duševna snaga. Očevidac neki piše 4. travnja 1583.: „Tasso je u istinu lud, premda češće sasvim pametno govori, promišlja i pjeva.“ Budući, da su njegovo boravljenje u bolnici slikali samo bojami njegove uzrujane mašte, s toga je ovo postalo za njega neutješivim i groznim tamnikovanjem. Još i danas pokazuju strancem u sv. Ani tamnu škulju, u kojoj da je Tasso prebivao; dočim njegovi prvi i najvjerniji biografi vele, da je stanovao u više prostranih i svietlih sobah.

I pisao je mnogo listova, stihova i razprava, oštroumno branio svoju pjesan, te nitko ne bi slutio, da pisac boluje duhom. Ipak je pisao mnogim prijateljem, da je za rad i pjesnikovanje nesposoban.

Nabrojiti ove protivštine dužni smo već uspomeni Alfonsa. Muke Tassove za ovih godina mogu se riečmi samo natuknuti, nipošto pako opisati. Knezovom i dvoranikom, prijateljem i kneginjicam pače udvoricam i dvorskim ludjakom pisao je pisma i sonette, prepune skromnih molba, da nastoje o njegovoj slobodi. Kadkada napale bi ga lude utvore u tolikoj mjeri, da je neprestano bjesnio. Na svršetku njegova tamnovanja, čini se, da je nastao prekret. Grozni sni ne dadoše mu spavati, grdne sablasti plašile ga, uviek je vidio u zraku plamenčiće i čuo zvuk svirala i zvonova. Sada ga spopane žestoka groznica, te se je već smrću borio, ali ga, po njegovu mnenju, spasila djevica Marija. Malo poslije pošto je ozdravio, u srpnju god. 1586., odpustiše ga iz bolnice, pošto je na to privolio vojvoda, usljed mnogih molba ostalih knezova. Preko 7 godina boravio je u ludnici.

Razciepanim srdcem i sjedokos ostavi

Ferraru, u koju je stupio kao mladić, nadahnut najljepšimi nadami, ne navršiv jošte ni 21. godine.

Posliednje godine Tassova života mogle bi se, glede nevolje i tuge, uzporediti s onimi, koje je proživio u samostanu sv. Ane, da mu nije grozno živarenje ublaživala slabost duha i sklonost u gorki udes. Zamjenice boravio je u Mantovi, Rimu i Napulju. I u Fiorenci je bio, da ovrši neki zavjet i u Loretu.

Uviek ga je još mučila groznica, a kraj nje i sumnje, da ga kane lišiti života ili čarolijami ili otrovom. Molio je boga, da mu podieli milost svetotajstva, ali ga je neka nevidiva ruka ipak odvraćala od njih. K tomu dodje i siromaštvo. Svoje prijatelje morao je moljakati za novac i odielo, pače jednom i za ležište. U Loretu zaprosi prije mu nepoznatog molfetskog vojvodu za milostinju od 10 škuda, obećavajuć, da će za hvalu moliti za spas njegove duše.

Napokon nadje Tasso utočište za svoj umoreni duh u Rimu kod sv. Onofrija. Zadnjih je godina najvolio stanovati u samostanih. Učio je jošte samo djela sv. Augustina i Tome Aquinskoga: „da ne ostane u tmini i da svoje spise popravi na način katolički". Kod tihih kaludjera ublažila se i njegova mašta: bijaše uvjeren, da njegov genij prodire zrakami zapadajućeg sunca sobu, te su ga često čuli, kako kroz prozor razpravlja s takovimi utvarami filozofična pitanja. Već bijaše na pol u grobu, kad mu prijatelji prirediše svečano pjesničko vjenčanje lovor-viencem, koje se je imalo obaviti uz najveće slavlje, čast, za kojom je vazda čeznuo.

25. travnja god. 1595. otvoriše se vrata samostanska, a kaludjeri i prijatelji pjesnikovi iznesoše njegovo tielo svečanim sprovodom glavnimi ulicami rimskimi do crkve St. Spirito in Sassia, te odavle opet natrag u samostan. Ležaše nepokriven, odjeven starorimskom togom; ruke, u kojih je držao razpelo, bijahu mu na prsijuh sklopljene, a na glavi imao je od davna željeni lovor-vienac.

Jošte dan prije smrti zahvalio se je pismeno samostanskim otcem za svu izkazanu mu ljubav i dobrotu, te ih ujedno umolio, da dozvole, da njegovi ostanci kod njih počivaju. Kad je za života bio najnesretniji čovjek, to želi, da umre kao najsiromašniji.

Bez svake slave nesta sjajnog ferrarskog dvora. Dok je Tasso još boravio u sv. Ani, umre 19. veljače god. 1581. madonna Leonora, a za njom i vojvoda. Lukrecija morala je gledati kako s njim izumire glavno koljeno Està, kako dvor postaje pustim te kako pokrajina pripade papinskoj stolici. Ona umrie 12. veljače godine 1598.

Grob Tassov kite Rimljani svake godine na 25. travnja. Kaludjeri čitaju mise, bogataši i siromasi penju se na Janikul gledajuć na Rim i divnu Kampanju sa onog istog samostanskog vrtića, koji je bio pjesniku posljednja i jedina radost. Jednostavni mu nadgrobni kamen bijaše uviek prepun cvieća i lovorika. 25. travnja 1857. posvetiše ovdje pjesniku krasan spomenik. Onda iznesoše jošte jednom njegove prašne ostanke na svjetlo dana, zatim ih opet za uviek predadoše majci zemlji na vječni počinak.

Vještice u Hrvatskoj.

—e. Pisac članka o vješticah pripovieda toga puno, što se je o njih vjerovalo i kako se je s njimi kojegdje postupalo, samo o Hrvatskoj muči, kao da toga zla kod nas nije bilo. Valjda nije znao potanko što navesti, a nagadjati mu se nije hoćelo, da ne digne hajku na se.

Mislim, da ću ugoditi štiocem, ako jim navedem nekoliko autentičnih podataka o vješticah u Hrvatskoj, koje sam izpisao iz pametara župe pod Bielom (u varaždinskoj županiji), i koji će budućemu našemu povjestniku domaće obrazovanosti, mislim, dobro doći.

Obće je mnienje, da je to ludo gonjenje vještica već u početku prošloga stoljeća prestalo. Žalibože kod nas nije, kako sam se glavom uvjerio čitajuć rečeni pametar. U tom pametaru piše neki očevidno inteligentni podbielski župnik evo ovo (dakako latinski, a ja sam to samo ponašio):

Dogodjaji, koji su se pod Bielom dogodili za župnikovanja Petra Mihaljića ne zaslužuju uspomene, koliko užasnoga ogavlja, jer su se radi njih gorke suze ronile nad okrutnimi žrtvami skrajnje gluposti. Za ono doba vjerovala je ne samo prostota nego i inteligencija, da je svaka stara žena vještica: zato su svako zlo, svaku nesreću vješticam pisali u grieh i poradi toga nesretne starice u tamnice bacali, groznih mukah mučili, te poput poganskih krvoloka nemilo ubijali, palili. Tako su bile i za župnika Petra Mihaljića g. 1742. dne 29. siečnja četiri jadne žene, tobože vještice, po krvniku (dakle s dopuštenjem poglavarstva) javno pogubljene, a trupla im na lomaču bačena i spaljena. Evo im imena: Katarina Ratkaj od 45 godina, Jela Negovec od 40 godina, Bara Biskup od 22 godine, Jaga Pućko od 21 godine; a 9. ožujka iste ove godine biše jednako pogubljene Ana Kolarek od 40 god., Katarina Kolar od 70 god., Ana Jagovec od 50 godina, i Ana Drvarić od 60 godina. Napokon je bila godine 1743. na gori blizu Seljanca Katarina Biskup takodjer pogubljena i spaljena.

Ovako piše crkveni podbielski pametar (Liber memorabilium). Dakle u jednome mjestu i jednoj godini pogubljeno ih je svega skupa 11, i to, kako svjedoči njihova doba, ne samo stare babe nego baš i mlade žene od 21 i 22 godine. Koliko to ludo bjesnilo, kolika strahota! Čovjek toga dan danas ne može gotovo ni vjerovati, što je kod nas bivalo jošte prije 140 godina. Nu sve pomenutih imena kuće obstoje još i dan danas u podbielskoj župi, samo Jagovc ne ima, valjda je bila tudjinka. Vriedno bi bilo potražiti u varaždinskom sudbenom arkivu, ne ima li ondje obširnih spisa o tom grozovitom dogodjaju, da vidimo, kako su tobožnji sudci odsudu ovih nedužnih žrtva gluposti obrazložili. Eto liepih starih vremena, eto plodova praznovjerstva!

Još danas je ondašnji narod neizmjerno praznovjeran. Dobroćudan je i mukotrpan, kakovi već jesu Zagorci i Prigorci, al se drži starih, makar najnevaljanijih tradicija kao pomaman. Jedva ćete vjerovati, ako reknem, da narod ovuda žabu krastaču za vješticu drži. Ne bi vam takove žabe ovdje nitko ubio, jer se tobože stare babe, koje su vještice, pretvaraju u krastače, pak obilaze štale, te krave ili sišu ili od drugih vještica brane. Dobro je, da narod ne ubija tih žaba, al nije dobro, da ih se s praznovjerja boji ubiti.

Zaboli li čovjeka glava, dapače, ne će li junac i krava jesti, već se bježi po najstariju u selu babu, te ona mora vodu praviti, „da vuroke odpravi“. A što je u toj vodi? Frižko ugljenje. Po prirodnom zakonu nije baš čudo, ako takova voda želudac popravi, jer ugljen čisti vodu.

Vraga plaše se naši ljudi ovuda takodjer strahovito. Pravo je pripomenuo pisac članka o vješticah, da bi po nauku Isusovu vrag morao biti na sva vremena savladan, te bi se u crkvi samo smio spominjati kano simbol one čovječje slabosti, usljed koje čovjek čestoput napasti podlegne. Nagnuće na zlo imalo bi se nazivati zlim u čovjeku duhom. Al ne ću zabadati u poznati osinjak, da ne uzvitlam bogoslovne ose. Htjedoh samo reći, da se ovdašnji ljudi vraga u istinu boje; dokazom budi i to, što prigodom kršćanskoga nauka na onomu mjestu, gdje bi trebalo dati odgovor: „a ovi — zli angjeli — zovu se zli dusi ili vragi“ ovoga potonjega nit žene nit mužkarci poduniposto ne će da izuste. Samo u ljutosti, u kletvi, dakle kadno razum spava, izgovaraju ga, al i tada ne vele „vrag“ nego „grd“.

Jošte danas žive seljak, koji je za mladjih godina služio kano kravar kod ovdašnjega župnika. Zavlada marvinska kuga. Kako je župnik branio od nje svoju stoku? Dnevice morao je kravar pod večer t. j. iza večernjega podoja nositi u štagalj na sredinu gumna tanjur frižkoga mlieka, „da se kuga nahrani i podmiti, pa da ne ide u staju daviti marve“. Ovo sujevjerje uciepljeno je čitavim generacijam.

Kako ćemo dokinuti ove ubitačne predsude prostoga našega puka? Tu ne ima drugoga lieka do nauk, te nauk. Al i obučavanju hoće se vještine: mnogi čovjek zna sam koješta, al ne zna drugoga o tom poučiti. Ako dakle želimo puk naš oprostiti tolikih štetonosnih predsuda, pa mu pozitivno razsvietliti um, (a tko toga nebi želio?) — onda ne ima sbilja druge nego da bi vještak izdavao časopis primjeren potrebam našega puka. Taj časopis morao bi dakle razlagati sve, što seljaku znati treba, al podjedno na pose pobijati sve predsude vladajuće u puku, dakako malo po malo, jednu za drugom, jer nitko se lasno neodriče preko noći svoga staroga mišljenja.

Nu ima tu jošte jedna neprilika. Seljak naš neumie čitati, pa kad i umie, slabo čita i još slablje kupuje knjige. Ako dakle želimo cilj postići, a neostati na pol puta, treba dignuti još i ovu zapreku napredka, pa to bi se sigurno moglo, kad bi se puk službeno sazivao, kao da mora slušati zapoviedi, te bi mu se onda proštio taj časopis. Ovako bi se seljak polako priučio slušanju knjigah, te bi kasnije, naziruć korist takva nauka i sam o tom nastojao, da mu tko kakovu koristnu knjigu proštije.

Škole su dakako koristne, al će proći možda i pol vieka, dok počnu sbilja koristiti — pa dotle bi moglo pol naroda postradati ili propasti, jer bome pogibija kuca nam već na vrata.

Porod Nikole Zrinjskoga.

Dični naš pokojnik Ivan Dežman spjevao je život Nikole Zrinjskoga, junaka sigetskoga, na narodnu po ugledu Kačićevih pjesama. Pjesmotvor taj bje i štampan u „Viencu“. Pokojnik bio je nakanio tu pjesmu o sebe izdat za puk sa slikami, kojih je naš vele daroviti Kikerec sastavit imao nacrte. Jedan od ovih priobćujemo u današnjem listu i to „porod Zrinjskoga“. U sriedi s dola vidi se rodni grad junaka. Noć je, grad je razvietljen. Sred crne noći lebde tri sestre, rodjenice, koje Nikoli sreću dosudjuju, a nad njima titra zviezda Zrinjska. Ovaj nacrt pokazuje i opet znameniti kompozitorni dar našega umjetnika. Šteta što naš Ivan nije doživio želje svoje sebi i vrlomu hrvatskomu slikaru u slavu.

Odgovorni urednik August Šenoa. Vlastničtvo, naklada i tisak „dioničke tiskare“ u Zagrebu.